
6
3 ПN
12

VITAE CAESARVM
QVARVM SCRIPTORES HI

C. Suetonius Tranquillus
Dion Cassius
Aelius Spartianus
Iulius Capitolinus
Aelius Lampridius
Vulcatius Gallicanus
Trebellius Pollio
Flauius Vopiscus
Herodianus
Sex. Aurelius Victor
Pomponius Laetus
Io. Baptista Egnatius

Eutropij libri x. integritati pristinae redditi.
Ammianus Marcellinus longe alius quàm antehac unquam.
Annotationes [redacted] & Baptistae Egnatij in uitas Caess.

Accesserunt in hac editione Vellerij Paterculi libri II. ab innumeris denuo uendicati erroribus, addito Indice copiosissimo.

BASILEAE MD XLVI

C. SVETONII TRANQVILLI VITA

CAIVS Suetonius Tranquillus patrem habuit Suetonium, cognomento Lenem, tertiædecimæ legionis tribunũ, & Augusticlauiũ, qui interfuit bello Othoniano. à patre filius Tranquilli cognomen accepisse creditur. Nam cum ille Lenis sit cognominatus, hic eodem significato, nõ eodem uerbo dictus est Tranquillus. Floruit sub Adriano, utpote illius magister epistolarũ, uerũ fortuna, quæ lubrica est, refragante successor ei mox datus: quòd apud Sabinam Imperatoris uxorem familiarius egisse ferebatur, q̃ reuerentia domus aulicæ postularet. usus est contubernio Plinij posterioris: à quo in epistolis admonetur ad uolumina ædenda: quæ perfecta, absolutaq; appellat. Cum esset uir doctrina cõpositiore, & elegantia floridiore præditus, scripsit libellũ de grammaticis & Rhetoribus: quẽ diuus Hieronymus secutus est, texens catalogũ scriptorum ecclesiasticorum. De genere uestium, de ludicra historia libros cõcinnasse memoratur: quorũ testimonio utuntur eruditi. Idem de uitijs corporalibus, & de prætoribus uolumina condidit lucuлẽta: in primis uero ad posteros transmisit duodecim Cæsarũ uitas, ualde quidem probandas, graphiceq; conscriptas: in quo styli genere primas confessione eruditorum haud dubie occupauit. Opus est emunctum, refertumq; eruditione haudquaquã triuiali, & cõpositissimo ordine distinctũ: unde emẽdatissimus, ac candidissimus scriptor meruit appellari: cui, ut scribit Flauius Vopiscus, familiare fuit amare breuitatem. Ausonius in epistolio ad Paulinũ librorum meminit, quos numero treis Suetonius de regibus scripsit. In hoc uero Cæsarũ opere, quod eruditorũ manibus continenter teritur, est oppido quàm tersus, & syncerissima scriptione præcellens: adeo, ut de Suetonio dicere merito possimus id, quod Zeusis pictor de seipso prodidit: Inuisurum aliquem facilius quàm imitaturum.

ILLVSTRISSIMIS SAXO NIAE DVCIBVS, FEDERICO SACRI IMPERII ELECTORI ETC. eiusq; patrueli Georgio, [redacted] S. D.

T AB his uiris, quos fortunæ calculus mūdi gubernaculis admouit, Federice ac Georgi ducū incorruptissimi, haud exegerim anxiā atq; exactā scholasticarū disciplinarum cognitionem, in quibus qui cōsenuerūt, eos ferè sensu etiam cōmuni carere uidemus, tantū abest ut tractandis rerū habenis sint idonei: ita uehementer ab istis dissentio, qui reges prorsus ab omni librorum commercio ceu re noxia ablegāt, perinde quasi hoc demum uere regium sit, nihil omnino uel scire, uel agere, præter aleam, uenatus, moriones & his etiam sordidiores uoluptates. Cum quibus enim amicis libentius cōfabuletur cordatus & pius princeps, quàm cū ijs, qui & semper præsto sunt, & sapiūt plurimū, & nihil loquuntur ad gratiā? Verū nullis ex libris, mea sententia, plus utilitatis capi possit, ꝙ ex eorū monumentis, qui res publice priuatimq; gestas, bona fide posteris prodiderūt, præsertim si quis regalis philosophiæ decretis imbutus huc accesserit. Etenim qui in hoc munere, rerū gerendarū exemplum, ꝙ gestarum fidem spectare maluerunt, in quibus est Herodotus, hactenus modo prosunt, quòd boni principis simulacrū oculis subijciūt, si qui tamen id scite uereq; effinxerunt. Cæterū ex bonæ fidei scriptoribus super alias innumeras, hæc præcipua capitur utilitas, quòd nō alia res æque, uel bonorū regum animos ad res cum laude gerēdas accendit, uel Tyrannorū cupiditates cohibet ac refrenat, dum utriq; cernunt horū literis suā uitam omnem, mox in totius orbis, imò seculorū omnium Theatrū producendam, & quicquid nūc uel in abdito patrāt, uel ascito fuco prætexunt, uel metu dissimulari cogūt uerius ꝙ ignorari, paulo post clarissima in luce sub oculos omniū traducendū, cū iam metu pariter ac spe libera posteritas, nec ullo corrupta studio, magno consensu recte factis applaudet, pariq; libertate his diuersa explodet exsibilabitq;. Nec em̄ arbitror quenq; nō dico principem sed tyrannū, sic penitus omnem hominis sensum exuisse, ut uitam sibi iucundam ducat, si norit suū nomen apud posteros omnium ætatum ac nationū animis tam inuisum & execrabile fore, quàm nunc est Neronis, Caligulæ, Heliogabali, Commodi, Domitiani, ac Iuliani: ad quorū mentionem, ceu portentorum uerius ꝙ principū, nemo iam non despuit, non abominatur, non detestat̄. Nā Vitellius uiuus etiā male gesti Imperij pœnas dignas dedit, quas & Nero daturus erat, ni supplicij fœditate deterritus, ipse sui carnifex esse maluisset. Quod quidē exemplū utinā in hæc usq; tēpora duraret, si quis (qđ deus omen auertat) similis illorum existeret. Nunc em̄ nihil est impunitius, ꝙ quod nulla satis grauis animaduersio pensare queat, male obiti magistratus culpa. Iam in cæteris historiæ dotibus, quantū alijs quisq; tribuendū putet, ipse uiderit suo arbitratu. Illud opinor apud eruditos oēs in confesso esse, quod ad narrationis fidem attinet, primas deberi Suetonio: qui, ut quidā non infestiuiter dixit, prorsus ea libertate scripsit Cæsarum uitas, qua uixerunt ipsi. Propemodum æqua-

runt Suetonium hac ſanè laude, Aelius Spartianus, Iulius Capitolinus, Aelius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio, Flauius Vopiſcus, licet eloquentiæ uiribus ſermoniſq́ politie multo inferiores. Proinde mihi quidem digni uidebantur, ut eorum lucubrationes ſtudioſi ſumma fide ſeruarent, quorum fide factum eſt, ut tantarum rerum tam certa memoria duret in hãc uſq; noſtram ætatem. Ac Suetonium quidem neſcio quo deo propitio, & antehac non ita paſsim deprauatum, nunc eruditorum meaq́; opera purum, ni fallor, & integrum habemus, ſuffragante mihi ad hoc negocij peruetuſto quodam codice, quem è bibliotheca monaſterij, apud Neruios olim, nũc Tornacenſes, uulgato cognomine diui Martini, nobis exhibuit nobiliſsimus ille Gulielmus Montioius, qui id tẽporis regias uices in ea urbe gerebat. Reliquos, quoniã nullo huiuſmodi præſidio ſubleuabamur, quod unũ licuit, multo çerte minus deprauatos dedimus. Eoſq́; omneis ueſtri nominis lenocinio orbi cõmendare ſtudui, uel ueſtro in me ſtudio, uel mei erga bonas literas animi propenſione ut id auderẽ prouocatus, quo uidelicet uiri, imaginibus & opib. clari, magis ac magis in his philoſophari conſueſcant, & uelut ad ſpeculum uitam moreſq́; cõponere. Primum enim dum uidemus mutatũ orbis Romani ſtatum, tanto ſanguinis humani impendio conſtitiſſe, ea res pium certe principem à temere nouandis rebus deterrebit. Deinde ſpectare eſt operæprecium, quàm uelut æſtuarijs uicibus, Euripi cuiuſpiam ritu, res humanæ ſurſum deorſum uoluantur, ni ſolida principum ſapientia, & incorrupta uirtus fluxum hunc ſiſtat inhibeatq́;. Quin & illud ſubit admirari, in tãto principũ numero uix paucos extitiſſe tolerabiles, paucisſimos probos, pleroſq́; non improbos modo, uerumetiã oſtenta mera, meraſq́; peſtes humani generis, multos etiam mente captos. O nouam ſeculi calamitatem, cum uni furioſæ beluæ totus ſeruiret orbis, & ingemiſcẽs eandem caneret cantionẽ, quam ſeruus Carion apud Ariſtophanem ὡς ἀργαλέον. Et tamen huiuſmodi portenta, parricidijs, ſacrilegijs, inceſtis, breuiter, nullo non dedecorum genere impurata, tẽplis, aris, ac diuinis honoribus donabat hominũ adulatio, fortunæ uel magis ſceleribus tribuẽs, quod eximiæ uirtuti dari cõſueuit. Quis poſt hæc, recte factis graſſetur ad nominis immortalitatem, ſi cœlũ datur ijs, qui indigni erant ut terram cõtingerent: Nam quòd Domitius & Cõmodus uterq́; ſceleratiſsimus, dei uocabulum uiui etiã uſurparũt, quis non uidet manifeſtariæ cuiuſdam inſaniæ fuiſſe, uerius q̃ impudentię: Porrò quibus de cauſis hoc acciderit ut tanta fuerit bonorũ principũ raritas, nondũ mihi ſatis liquet: ſiue quòd ipſa fortunæ magnitudo plurimas res ſecum defert, quæ bene nata, recteq́; inſtituta ingenia queant corrumpere, Id quod facilius credet, qui perpenderit Neronis adoleſcentiã laudatiſsimæ indolis fuiſſe, & quo non alius adhuc fuit orbi peſtilentior, optimi tamen principis ſpem initio de ſe præbuiſſe, Tum ab hoc multo poſt, Baſsianũ Getæ fratrem, dum priuatus ageret, uirũ integrũ ac ſanctũ peſsimum egiſſe principem: Siue quòd ut quædã nauigia immodice magna, uaſtaq́; regi nõ queunt, ita totius orbis imperiũ maius eſt q̃ ut unius hominis animo ſuſtineri poſsit, cum perdifficile ſit domum etiã unam recte adminiſtrare. Itaq́; qui maxime cupit optima, tamen Maronis illud interdum cogitur dicere,

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Quod opinor intelligẽs Octauius Auguſtus, uir eruditus ac perſpicax, et qđ in priſcis

priscis Cæsaribus rarũ comperies, perpetuo sanus, nõ semel de deponenda imperij mole cogitauit, & fecisset, si nactus fuisset in cuius humeros citra publici status perniciẽ onus reclinare potuisset. Hãc ob causam posteriores, negociorũ undis impares, imperij molẽ in plures partiri studuerũt. Siue id ijs rebus magis ascribendũ est, quas permultas quidẽ, at nõ omneis tamen, in Aureliano recenset Flauius Vopiscus. Et tamen in tanta malorũ principũ turba, reperias licet dignas sancto principe cogitatiões, audias uoces absoluto principe dignas, cõperias exẽpla in quib. nihil desideres. Inter ethnicos inuenies, q Christiano animo reip. gererẽt imperiũ non sibi, qui tã laboriosæ administrationis nõ aliud spectarent præmium, q̃ ut de rebus humanis benemererentur, qui publicã utilitatem liberorũ affectibus, imò suæ suorumq́ incolumitati præferrent. O nos felices, si Christiani principes suæ quisq; ditioni præstarẽt animũ, quẽ Octauius iam confirmatus, quem Titi duo, quem Traianus, quẽ Antonini duo, quẽ Aurelius Alexander, orbi terrarũ præstiterũt. Quin illud etiam mirandum, repertos qui ad imperatorem de imperatoribus non solum libere, uerumetiã contumeliose scribere auderent. Nam id quidã exigunt, ut de ijs quoq; qui reip. præstiterunt, nõ principes, sed tyrannos, honorifice mentiamur: id agentes ne quando libertatis exemplũ in ipsos recidat. Sed multo magis ad rem pertinet, in his contemplari, nomen illud imperij, quod & olim orbi sacrosanctũ augustumq́ fuit, & nunc etiamnum multorũ affectibus religiosum ac uenerabile est, cum aliquot iam seculis nõ ita multũ supersit, præter illustrem magni nominis umbram, q̃ fœdis initijs in mundũ irrepserit. Primũ in Iulio scelerate, mox in Octauio Lepido & Antonio sceleratius. Quid non potest fortunæ libido in rebus humanis? Potestas ea quã postea dijs æquauit hominũ consensus, impietate, cædib. paricidijs, incestis, tyrannide, cõdita consecrataq́ fuit. His felicibus auspicijs cœpit illa regibus totius orbis adorata maiestas. Ac sceleratius ferè propagata fuit q̃ nata. Fœda barbarorũ militũ colluuies frequenter, non suffragijs, sed insanis tumultibus dominũ orbi dabat. Nec alia ferè succedẽdi lex, nisi mactato superiore. His auibus olim auspicabantur imperiũ, quod nihilo secius tamen interim emendũ erat, quanticunq; inexplebili militũ auaritię libuisset. Nec satis erat in unũ sæuire caput. Ad liberos, ad affines, ad amicos omneis crudelissima laniena proferebatur: ac sæpenumero reciprocantib. ut fit, uindictæ uicib. quos uiros, quas matronas effera immanitas indigne laniabat? Sæpe plurib. hinc & hinc imperiũ ad se trahentibus miscebãtur omnia. Ita semper ad nouũ imperij successorẽ, totus terrarũ orbis concutiebatur. Summa rerũ in manibus erat, non senatus, non populi Romani, sed mercenarij facinorosiq; militis. Nec aliter imperare licuit, neq; diutius imperare licuit, q̃ illis beluis collibuisset, qui nec bonos, nec malos principes diu ferre poterant. Alius parcior erat, alius profusior, alius eruditior q̃ uellent, alius matri obsequẽtior, alius militaris disciplinę tenacior, alius imbellis, alius immodice bellator, alius in senatũ propẽsior, alij cognomen obstabat militi parũ gratiosum, alij affinitas. Quamlibet leuis causa satis erat istis ad iugulandũ orbis principẽ. Deniq; ut nihil esset causę, expediebat illis subinde mutare principem. Insatiabilis habẽdi fames ad res nouandas incitabat. Trucidabat ut inutilis, quẽ iam exuxerãt, accersebatur alius qui exhauriret, mox & ipse trucidandus. Atq; hisce rebus factũ est, ut nonnullorum imperium paucis modo mensi-

 bus, non

bus, nonnullorũ paucissimis etiã diebus finiretur: ut me quidẽ inter legendũ crebro subeat admiratio, fuisse ullos, qui tum tẽporis uellẽt imperij uices capessere cum tot exemplis didicissent, quibus legibus esset suscipiendũ. Et hoc honoris sic uenditũ, imò locatũ, imperiũ uocabant. O miserũ ac deplorandũ illorum temporũ statũ. Oppressa senatus autoritate, oppressis legibus, oppressa populi Romani libertate, sic creato principi seruiebat orbis, princeps ipse seruiebat ijs, qualem nemo uir probus domi uellet habere seruũ. Imperatorẽ timebat senatus, imperator scelestam illam militũ turbam formidabat: imperator leges dabat regib. at huic leges dabant conducticij milites. Summa rerũ orbis ab armata paucorũ temeritate pendebat. O magnificã & exoptandã omnib. monarchiã. Et tamen nescio quo pacto, uelut ex cõposito cõueniebat inter Caesares & milites Cęsarũ dominos, quos legimus aliquoties se decimari passos ab ijs, quos mox erãt suo arbitratu iugulaturi, quasi uices alternas inter se pacti, dominãdi ac seruiẽdi. Nõ haec eò dicunt, ut persuadeã illegitimã fuisse Caesarũ potentiã, cũ ui iureq́ belli, atq́ etiã scelere parta ditio paulatim cõsensu multitudinis radicibus actis fiat legitima. Alioqui si quis ab extremis initijs repetat ditionũ origines, paucas reperiet legitime natas. Scitũ est illud Octauij de Catone, qui nõ patitur mutari praesentem reip. statũ, is mihi & uir bonus, & bonus ciuis uidetur. Tecte confessus est, Iuliũ per nephas occupasse monarchiã, non oportere tamen iam nouatũ & constabilitũ reip. statũ, denuo nouari. Satis cõstat nullũ imperiũ neq́ patuisse latius, neq́ mansisse diutius q̃ Romanorũ: quanq́ hoc imperiũ primitus penes senatũ ac populũ erat: nec subito, sed paulatim ad unũ summa rerũ attracta est. Nec senatus tamen nec imperatorũ quisquã totius orbis monarchiã tenuit. Nã praeterq́ quòd aliquot notae regiones nunquã agnouerunt Romanũ imperiũ, non minima pars orbis tum erat ignota, quum prodigiosae uanitatis haberetur antipodum mentio, & terra sic crederetur innatare Oceano, quemadmodum si pila innatet aquae, colle tantum aliquo prominente. Deniq́ quum hodie reperiantur terrae incognitae, quarum terminos nullus adhuc peruestigare potuit, quum compertũ sit, eas esse immensae uastitatis. Sed imperij Romani maiestas paulatim ad euangelicae lucis fulgorem, ueluti luna ad solis splendorẽ elanguit. Tandem barbarorũ inundationib. extinctũ est, ac multis post seculis Romani pontifices restituerunt, sed nomen uerius q̃ rem. Quid enim aliud potuerunt? Certe eligẽdi ius à tumultuario milite ad certos principes recte translatum est, qui summa ut par est, religione, nullo mercedis interuentu darẽt orbi principẽ, quem scirẽt rebus humanis maxime fore salutarem. Etenim si tot legibus minacissimis cautũ est, ne Abbas aut Episcopus eligatur uel pecuniae, uel cuiuscunq́ sinistri affectus corruptela, quanta oportet esse integritate, qui suis calculis principem dant tam late regnaturũ? Alioqui longe praestabilius erat nasci principẽ, quàm per corruptelã eligi. Ergo ut boni ciuis est praesentem reip. statũ nolle mutari, ita boni principis est, ijs legibus quibus suscepit administrare principatũ. An uetus illud imperium quale fuit olim renouandum sit, nescio. Equidem non arbitror quenq́ esse cordatũ uirũ, qui id optet, etiamsi uotis liceat restituere, tantum abest, ut quod iam multis seculis maxima ex parte sit antiquatũ extinctũq́, magno rerum humanarum tumultu, summaq́ Christiani sanguinis iactura, uindicandum ac reuocandum uideatur: praesertim cum inter ethnicos etiã hoc animo

animo repertus ſit Otho, ut potius duxerit ſpontanea morte uitā abrumpere, q̄ imperiū tot hominū uita mercari, uir uel ob hoc ipſum dignus imperio, ſi fortuna uirtuti faueret. An parū eſt ſuū quāq; regionē habere dominū, niſi ſingulæ rurſus aliū haberēt dominū, cōduplicata populi ſeruitute? ſi ſumma rerū inciderit in principē improbū. Nec hæc dixerim quòd negem optimū eſſe reip. ſtatū monarchiā, ſi modo is ad æterni numinis exemplū quantum potētia cæteris antecellit, tātundē uincat & bonitate ſapiētiaq;: ſed partim quòd, ut ſunt hominū ingenia, haud ſcio an huiuſmodi quiſpiā poſſit cōtingere, partim quòd etiāſi maxime cōtingat, uix arbitror capacē eſſe tātæ ditionis unius mortalis animū. Demū ut ſit, quādo princeps tam procul agens, puta Cōſtantinopoli, cognoſcet quid agatur apud Aethiopas aut Gāgen: & ſi cognouerit, quādo mittet ſuppetias? Etenim qui uectigalibus exigēdis tantū agit imperatorē, is quiduis eſt potius q̄ imperator. Non admodū deſyderabit orbis monarchā, ſi Chriſtianos principes inter ſe iunget cōcordia. Verus et unicus orbis monarcha CHRISTVS eſt, in cuius edicta ſi noſtri principes conſenſerint, ſub uno principe uere florebūt uniuerſa: ſin humanis cupiditatib. res geretur, æterna rerū uiciſſitudine ſemp fluctuabimus iactabimurq;. Et tamen maximā huius felicitatis partē ipſi nobis præſtare poſſumus, ſi cōcordibus ſtudijs ad id quod per ſe optimū eſt, cōtendamus. Atq; ego ſanè ita demū arbitror felices fore reſpub. ſi principes ſancte Chriſtianeq; inſtituti, ſimul atq; ſuſceperint regnū, pariter et animū regno dignū ſuſcipiāt, publicis cōmodis metiātur cōſilia oīa, ab omi tyrānidis ſpecie uelut à peſte quadā abhorreāt, ac pro ſe quiſq; certet, quod ſortitus eſt regni, nō amplius, ſed melius ſucceſſori tradere: oēs pariter adnitātur, ne bellū ullū ſit, potius q̄ ut bello uincāt, neq; ullis ſit opus copijs, magis q̄ ut his rebus ſint inſtructi, pacis artibus magni uideri ſtudeāt, quę conſilijs animiq; uiribus cōſtant. Equidē ſi quid nouari poſſit abſq; rerū tumultu, iudicarim ad publicā orbis Chriſtiani tranquillitatē magnopere pertinere, ſi certis fœderib. ex uſu publico ſua cuiq; ditionis pomœria præſcribātur, quæ ſemel cōſtituta nullis affinitatibus, aut pactis, uel cōtrahi poſſint, uel proferri, prorſus antiquato ueterū titulorū iure, quos quiſq; pro re nata, quū bellū affectet, ſolet prætexere. Quod ſi quis forte clamitet, ius neſcio quod ſuū adimi principib. is illud mihi ſecū reputet uelim, num æquū cenſeat, ob huiuſmodi iura, quæ ſiue habet aliquis fortaſſis, ſiue fingit, orbē Chriſtianū impijs ac parricidialib. armis ſine fine collidi, tot innoxios aut interimi, aut perdi, tot immeritas fœminas affligi corrūpiq;, deniq; totā illam malorū tragœdiā, quæ bellū oīe ſecū defert, in uitam hominū inuehi. Nam his fontibus omnia ferè bella, quæ noſtra memoria uidimus, profecta eſſe cōſtat. Verū hæc nō tantū παρέργοτερα uideri poſſint, uerumetiā impudētius ad uos ſcripta, principes ut magnos, ita cū primis ſapientes, ad hæc, quod eſt in iſta fortuna rariſſimū, librorū etiā præſidijs cū primis inſtructos. Siquidem tuas eximias Federice dotes cum ſint inſigniter inſignes, non mirum ſi famæ celebritas ad nos uſq; deuexit. Te uero illuſtriſſime Georgi, patrueli laudatiſſimo per omnia ſimilem ac uere germanum è propinquo cognoui, dum Phryſiam nobis finitimā adminiſtrares. Bene ualete principes uere felices ſtemmatis quidem illuſtriſſimi, ſed ornamentis animi longe illuſtriores. Iſtos animos uobis ſeruet Chriſtus optimus max. uos orbi Chriſtiano, ueſtriq; ſimiles nobis cōplures uelit exiſtere. Antuerpiæ Nonis Iunijs. Anno M. D. XVII.

Vm hanc æditionē iam adornassem, commodum allatus est Suetonius, Aldinis typis excusus, sed emendatus opera Baptistæ Egnatij, uiri cum primis tum integri, tum eruditi. nam utrumqꝫ iuxta requirendum arbitror in eo qui ueterum lucubrationes emēdandas aut explicandas suscipit. Atqꝫ utinam ut Suetonium, Aureliū Victorem, & Eutropium dedit, itidem & Aelium Spartianum, cæterosqꝫ huic adiūctos nobis dedisset, in quibus nos permulta restituimus. Nam omnia, quî poterā, nisi codicum antiquorum auxilio adiutus? Tametsi & in Tranquillo nonnulla restituimus quæ Egnatium licet oculatissimū suffugerant. Velut in Cęsare Dictatore cap. xviij. Eodem modo Nonium Quæstorē, quòd compellari apud se maiorem potestatem passus esset, Modo expunximus ex fide uetustissimi codicis. Siquidē eódem hic aduerbium est, ut subaudias coniecit. Sunt hoc genus & alia nonnulla, sed minutiora, q̄ ut operæpretium sit singillatim recēsere. Cæterum quod in Othone Egnatius legendū putat τί γάρ μοι δεῖ καὶ τοῖς μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν, ab illo dissentio, quòd hæc ferè uerba Beroaldus ab erudito quodam admonitus ex Dione huc transtulerit. Neqꝫ uariant hic quæ uiderim exemplaria. Tantum in nōnullis pro αὐλοῖς uitiatum erat ἀσύλοις. Legēdum igitur haud dubie, τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς; id est, quid mihi cum longis tibijs? Qua de re copiosius nobis dictum est in Adagiorum Chiliadibus. In Caligula pro nec dicendi finem factum, restitueramus ex exemplari peruetusto, nec licendi finem factum, etiamsi post cōperi locum hunc à Budæo nostro correctū in Asse. Hoc admonere uisum est, quo plus ponderis habeat Budæana castigatio, quanquam ea nullius uetusti codicis præfatur autoritatem. Porrò quod in Augusto legitur,

Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς τι ποιεῖτε,

Id est, date plausum, & omnes uos cum gaudio quippiam facite, in quo & Egnatius hallucinatus est, ego, ni fallor, & unus & primus restitui, idqꝫ ex qualibuscunqꝫ uestigijs antiquissimi codicis. Legendum igitur ad hunc modum,

Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς, siue ἡμῖν, μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε,

Id est, date plausum, & uos omnes, siue om̄es nobis, cū gaudio plaudite. Est enim uersus Trochaicus. In uetusto codice scriptum uidebatur κτυπεῖτε ut sit trochaicus brachycatalecticus. certum est esse clausulā græcæ comœdiæ. Præcesserat autem in exemplari nostro & alter huic similis Trochaicus, aut certe hemistichion, sed figuris elementorum adeo deprauatis, ut quid scriptum esset nō quiuerimus conijcere. Iam quod est in Vespasiano, ὦ λάχης λάχης

Οπερ δ᾽ ἀποθάνης αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς ἐρήσῃ κήρυλος.

Siquid suffragarentur exemplaria, lubens legerim ad hunc modum,

ὦ λάχης λάχης   Οπερ δ᾽ ἀποθάνης αὖθις ἔσῃ κήρυλος, Id est,

O Laches Laches,   At ubi mortuus fueris, rursus eris Cerylus.

ut ὦ λάχης λάχης sit clausula prioris carminis, cui succedit integer Iambicus trimeter, tāetsi hac de re nolim cōtendere. Cæterū de nummorū analogia, si quid à Budæo dissentit Egnatius, Portiū suū secutus, quod nobis nec otiū suppetebat, nec ad hunc laborē proprie pertinebat, nō fuit studiū excutere. Addidimus aūt indicē, quo potissimū annotauimus, si quid noue, præterqꝫ superiorū autorū cōsuetudinē, aut si quid etiā Græcanice dictū est, ne nihil sit lucri, quod lectorem ad emendum inuitet. Nec hoc tamē solum accedet, quin & quicquid adiecit Egnatius, hic habes, & præterea nonnulla, quæ nos soli etiam restituimus. Bene Vale.

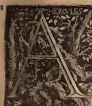
ANNOTATA IN C. SVETONIVM TRANQVILLVM, PER [redacted].

Cade-

Cub-

C· SVETONII TRAN QVILLI, XII. CAESARES.

D▸ IVLIVS CAESAR▸

1

ANNVM agens Cæsar XVI. patrē amisit: sequentibus COSS. flamē Dialis destinatus, dimissa Cossutia, quæ familia equestri, sed admodum diues, prætextato desponsata fuerat: Corneliam Cinnæ IIII. COS. filiam duxit uxorem: ex qua illi mox Iulia nata est: neq; ut repudiaret illam compelli à dictatore Sylla ullo modo potuit. Quare & sacerdotio, & uxoris dote, & gentilitijs hæreditatibus mulctatus, diuersarum partium habebatur: ut etiam discedere è medio, & (quanquam morbo quartanæ aggrauātе) propè per singulas noctes cōmutare latebras cogeretur: seq; ab inquisitoribus pecunia redimere: donec per uirgines Vestales, perq; Mamercum Aemilium, & Aurelium Cottam propinquos & affines suos, ueniam impetrauit. Satis cōstat, Syllam quum deprecantibus amicissimis & ornatissimis uiris aliquandiu denegasset, atq; illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse, siue diuinitus, siue aliqua coniectura, uincerent ac sibi haberent, dummodo scirent eum, quem incolumem tantopere cuperent, quandoq; optimatium partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurum. Nam Cæsari multos Marios inesse.

Desponsata, pro desponsa *Repudiare, pro dimittere quam duxeris*

2 STipendia prima in Asia fecit, M. Thermi prætoris cōtubernio: à quo ad accersendam classem in Bithyniam missus, desedit apud Nicomedē, non sine rumore prostratæ regi pudicitiæ: quē rumorē auxit intra paucos rursus dies repetita Bithynia per causam exigendæ pecuniæ, quæ deberet cuidam libertino clienti suo. Reliqua militia secundiore fama fuit: & à Thermo in expugnatione Mitylenarum, ciuica donatus est.

Fecit stipēdia, pro meruit *Ciuica sine addito substantiuo, ut subaudiatur corona. quo modo & alias sæpe loquitur*

3 MEruit & sub Seruilio Isaurico in Cilicia, sed breui tēpore. Nam Syllæ morte cōperta, simul spe nouæ dissensionis, quæ per M. Lepidum mouebatur, Romā propere rediit. & Lepidi quidem societate (quanq; magnis conditionibus inuitaretur) abstinuit: cum ingenio eius diffisus, tum occasione, quam minorem opinione offenderat.

4 CAeterum cōposita seditione ciuili, Cor. Dolabellam consularē & triumphalem uirum, repetundarū postulauit: absolutoq; Rhodum secedere statuit: & ad declinandā inuidiā, & ut per otiū ac requiē Apollonio Moloni clarissimo tunc dicendi magistro, operam daret. Huc dum hybernis iam mensib. traijcit, circa Pharmacusam insulam à prędonib. captus est: mansitq; apud eos nō sine summa indignatione prope XL. dies cum uno medico, & cubicularijs duobus. Nam comites seruosq; cæteros in initio statim ad expediēdas pecunias, quibus redimeretur, dimiserat. Numeratis deinde L. talentis, expositus in littore nō distulit, quin è uestigio classe deducta persequeretur abeuntes: ac redactos in potestatem, supplicio, quod illis sæpe minatus inter iocū fuerat, afficeret. Vastante regiones proximas Mithridate, ne desidere in discrimine sociorum uideretur, ab Rhodo, quò pertenderat, transiit in Asiam: auxilijsq; contractis, & præfecto regis prouincia expulso, nutanteis ac dubias ciuitates retinuit in fide.

Dimiserat, pro alium allò miserat

5 TRibunatu militum (qui primus Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit) autores restituendæ tribunitiæ potestatis, cuius uim Sylla diminuerat, enixissime iuuit. Lucio etiam Cinnæ uxoris fratri, & qui cū eo ciuili discordia Lepidum secuti, post necem COS. ad Sertorium confugerant: reditum in ciuitatem rogatione Plotia confecit, habuitq; & ipse super ea re concionem.

6 QVæstor Iuliam amitam, uxoremq; Corneliam defunctas laudauit è more pro rostris: sed in amitę quidem laudatione, de eius ac patris sui utraq; origine sic refert: Amitæ meæ Iuliæ maternum genus ab regibus ortum, paternum cum dijs immortalibus cōiunctū est. Nam ab Anco Marcio sunt Marcij Reges, quo nomine fuit mater: à

Venere Iulij, cuius gentis familia est nostra. Est ergo in genere & sanctitas regum, qui
plurimum inter homines pollent: & cerimonia deorum, quorũ ipsi in potestate sunt re
ges. In Corneliꝫ aũt locum Pompeiam duxit Q. Pompeij filiam, L. Syllæ neptem: cum
qua deinde diuortium fecit, adulteratam opinatus à P. Clodio: quem inter publicas ce
rimonias penetrasse ad eam muliebri ueste tam constans fama erat, ut senatus quæstio
nem de pollutis sacris decreuerit.

QVæstori ulterior Hispania obuenit: ubi cum mandato P R. iure dicundo cõuen 7
tus circumiret, Gadeisꝙ uenisset, animaduersa apud Herculis templum Magni
Nihildũ, pro nihil adhuc
Alexandri imagine, ingemuit: & quasi pertæsus ignauiam suam, quòd nihil dum à se
memorabile actum esset in ætate, qua iam Alexander orbem terrarũ subegisset, missio
nem continuo efflagitauit ad captandas quamprimuum maiorum rerum occasiones.
In urbe etiã confusum eum somnio proximæ noctis (nam uisus erat per quietẽ matri
stuprum intulisse) cõiectores ad amplissimam spem incitauerunt, arbitrium orbis ter-
rarum portendi interpretantes: quando mater, quam subiectam sibi uidisset, non alia
esset quàm terra, quæ omnium parens haberetur.

DEcedens ergo ante tẽpus, colonias latinas de petenda ciuitate agitantes adijt: & 8
ad audendũ aliquid concitasset, nisi COSS. cõscriptas in Ciliciam legiones pau
lisper ob idipsum retinuissent: nec eò secius maiora mox in urbe molitus est.

SIquidem ante paucos dies ꝙ ędilitatem iniret, uenit in suspicionẽ conspirasse cum 9
M. Crasso consulari, item P. Sylla, & L. Antronio, post designationem cõsulatus,
ambitus condemnatis, ut principio anni senatum adorirentur, & trucidatis quos pla-
citum esset, dictaturam Crassus inuaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur, con-
stitutaꝙ ad arbitrium rep. Syllæ & Antronio consulatus restitueretur. Meminerunt
huius coniurationis Tanusius Geminus in historia, M. Bibulus in edictis, C. Curio
pater in orationibus. De hac significare uidetur & Cicero in quadam ad Atticum epi-
stola, referens, Cæsarem in Consulatu confirmasse regnum, de quo ædilis cogitarat.
Tanusius adijcit, Crassum pœnitentia uel metu diem cædi destinatum non obijsse, &
idcirco ne Cæsarem quidem signum quod ab eo dari conuenerat dedisse. Conuenisse
autẽ Curio ait, ut togam de humero deijceret. Idem Curio, sed & M. Actorius Naso,
autores sunt, conspirasse eum etiam cum Cn. Pisone adolescente: cui ob suspicionem
urbanæ coniurationis prouincia Hispania ultro extra ordinem data sit: pactumꝙ, ut
simul foris ille, ipse Romę ad res nouas consurgerent, per Lambranos & Transpada-
nos: destitutum utriusꝙ consilium morte Pisonis.

AEdilis, præter comitiũ ac forũ basilicasꝙ, etiã capitoliũ ornauit porticibus ad tẽ- 10
pus extructis: in quibus abundante rerũ copia, pars apparatus exponeretur. Ve-
nationes aũt ludosꝙ & cum collega, & separatim edidit: quo factum est, ut cõmuniũ
quoꝙ impensarum solus gratiã caperet, nec dissimularet collega eius M. Bibulus eue
nisse sibi, quod Polluci. Vt enim geminis fratribus ædes in foro cõstituta, tantum Ca-
storis uocaretur: ita suam Cæsarisꝙ munificentiã, unius Cæsaris dici. Adiecit insuper
Cæsar etiam gladiatorũ munus, sed aliquãto paucioribus quàm destinauerat paribus.
Nam quum multiplici undiꝙ familia cõparata inimicos exterruisset, cautũ est de nu-
Romæ, non est in antiquo codice
mero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret.

COnciliato populi fauore, tentauit per partẽ tribunorũ, ut sibi Aegyptus prouin- 11
cia plebiscito daretur, nactus extraordinarij imperij occasionẽ, quòd Alexãdri-
ni regem suum, sociũ atꝙ amicũ à senatu appellatũ expulerant, resꝙ uulgo improba-
batur: nec obtinuit aduersante optimatũ factione: quorum autoritatẽ ut quibus posset
modis inuicem diminueret, trophea C. Marij de Iugurtha, deꝙ Cimbris atꝙ Teutho
nis, olim à Sylla disiecta, restituit: atꝙ in exercenda de sicarijs quæstione, eos quoꝙ si-
cariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata ciuium Romanorum capita pe-
cunias ex ærario acceperant, quanquam exceptos Cornelijs legibus.

Subornauit etiam, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret: quo præcipuo adiu- 12
tore aliquot ante annos L. Saturnini sediriosum tribunatum senatus coercuerat:
ac forte iudex in reum ductus, tam cupide condemnauit, ut ad populum prouocanti
nihil æquè ac iudicis acerbitas profuerit.

Deposita

13 DEpoſita prouinciæ ſpe, pontificatũ maximũ petijt, non ſine profuſiſſima largitione: In qua reputans magnitudinẽ æris alieni, quũ mane ad comitia deſcenderet, prædixiſſe matri oſculanti fertur, domũ ſe niſi pontificem non reuerſurum: atq; ita potentiſsimos duos cõpetitores, multumq; ætate ac dignitate antecedentes ſuperauit: ut plura ipſe in eorum tribubus ſuffragia, q̃ uterq; in omnibus, tulerit.

14 PRætor creatus, detecta cõiuratione Catilinæ, ſenatuq; uniuerſo in ſocios facinoris ultimã ſtatuẽte pœnam, ſolus municipatim diuidendos cuſtodiendosq; publicatis bonis cenſuit. Quin & tantum metũ iniecit aſperiora ſuadentibus, identidẽ oſtentans quãta eos in poſterũ à plebe Romana maneret inuidia, ut Decium Syllanũ COS. deſig. non piguerit ſententiã ſuam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, uelut grauius atq; ipſe ſenſiſſet exceptã: obtinuiſſetq; adeo trãſductis ad ſe iam pluribus, & in his Cicerone conſulis fratre: niſi labantẽ ordinẽ confirmaſſet M. Catonis oratio. Ac ne ſic quidem impedire rem deſtitit, quoadusq; manus equitum Romanorum, quę armata præſidij cauſa circumſtabat, immoderatius perſeueranti necem cõminata eſt, etiam ſtrictos gladios usq; eò intentans, ut ſedentẽ unà proximi deſeruerint, uix pauci complexu togaq; obiecta protexerint. Tunc planè deterritus non modo ceſsit, ſed etiam in reliquum anni tempus curia abſtinuit.

15 PRimo præturæ die Q. Catulũ de refectione Capitolij ad diſquiſitionẽ populi uocauit, rogatiõe promulgata, qua curationẽ eam in alium trãſferebat. Verũ impar optimatũ conſpirationi, quos relicto ſtatim nouorum COSS. officio, frequentes obſtinatosq; ad reſiſtendum concurriſſe cernebat, hanc quidem actionem depoſuit.

16 CAeterum Cæcilio Metello trib. pleb. turbulentiſsimas leges aduerſus collegarũ interceſsionem ferenti, autorem propugnatorẽq; ſe pertinaciſsime præſtitit, donec ambo adminiſtratione reip. decreto patrum ſummouerẽtur. Ac nihilo minus permanere in magiſtratu, & ius dicere auſus, ut comperit paratos qui ui ac per arma prohiberent, dimiſsis lictoribus abiectaq; prætexta, domum clàm refugit, pro conditione temporum quieturus. Multitudinem quoq; biduo poſt ſponte & ultro confluentem, operamq; ſibi in aſſerenda dignitate tumultuoſius pollicentẽ, compeſcuit. Quod cum præter opinionem eueniſſet, ſenatus ob eundem cœtum feſtinato coactus, gratias ei per primores uiros egit: accitumq; in curiam, & ampliſsimis uerbis collaudatum, in integrum reſtituit, inducto priore decreto.

17 REcidit rurſus in diſcrimen aliud, inter ſocios Catilinæ nominatus, & apud Nouium Nigrum quæſtorem à L. Vectio indice, & in ſenatu à Q. Curio, cui quod primus conſilia coniuratorum detexerat, conſtituta erant publice præmia. Curius è Catilina ſe cognouiſſe dicebat. Vectius etiã chirographum eius Catilinæ datum pollicebatur. Id uero Cæſar nullo modo tolerandum exiſtimãs, cum implorato Ciceronis teſtimonio, quædã ſe de cõiuratione ultro ad eum detuliſſe docuiſſet, ne Curio præmia darẽtur effecit. Vectium pignoribus captis, & direpta ſuppellectile male mulctatum, ac pro roſtris in cõcione penè diſcerptum, cõiecit in carcerem: Eódem Nouium quæſtorem, quód compellari apud ſe maiorem poteſtatem paſſus eſſet.

18 EX pratura ulteriorẽ ſortitus Hiſpaniam, retinentes creditores interuentu ſponſorum remouit: ac neq; more neq; iure, antequam prouinciæ ordinarentur, profectus eſt: incertum metúne iudicij, quod priuato parabatur, an quo maturius ſocijs implorantibus ſubueniret: pacataq; prouincie, pari feſtinatione, non expectato ſucceſſore, ad triumphum ſimul conſulatũq; deceſsit. Sed cum editis iam comitijs ratio eius haberi nõ poſſet, niſi priuatus introiſſet urbem: & ambienti ut legibus ſolueretur, multi contradicerent, coactus eſt triumphum, ne conſulatu excluderetur, dimittere.

19. E Duobus conſulatus competitoribus, L. Luceio, Marcoq; Bibulo, Luceium ſibi adiunxit: pactus ut is, quoniã inferior gratia eſſet, pecuniaq; polleret, nummos de ſuo communi nomine per centurias pronũciaret. Qua cognita re, optimates quos metus ceperat, nihil nõ auſurũ eum in ſummo magiſtratu concordi & cõſentiente collega, autores Bibulo fuerunt tantundẽ pollicendi: ac pleriq; pecunias contulerunt, ne Catone quidẽ abnuente eam largitionẽ è rep. fieri. Igitur cũ Bibulo cõſul creatus eſt. Eandẽ ob cauſam opera optimatibus data eſt, ut prouinciæ futuris COSS. minimi ne-

gocij, id est, syluæ callesq́ decernerentur. Qua maxime iniuria instinctus, omnib. officijs Cn. Pompeiū affectatus est, offensum patribus, quòd Mithridate rege uicto, cunctantius confirmarentur acta sua: Pompeioq́ M. Crassum reconciliauit, ueterē inimicum ex consulatu, quē summa discordia simul gesserant: ac societatem cum utroq́ inijt, ne quid ageretur in rep. quod displicuisset ulli è tribus.

Inire honorē, pro gerere incipere

INito honore, primus omnium instituit, ut tam senatus quàm populi diurna acta conficerentur & publicarentur. Antiquum etiam retulit morem, ut quo mense fasces non haberet, accensus ante eum iret, lictores ponè sequerentur. Lege autem agraria promulgata, obnuntiantem collegam armis foro expulit. Ac postero die in senatu conquestum, nec quoquam reperto qui super tali consternatione referre aut censere aliquid auderet, qualia multa sæpe in leuioribus turbis decreta erant, in eam coegit desperationem, ut quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quàm per edicta obnunciaret. Vnus ex eo tempore omnia in rep. & ad arbitrium administrauit: ut nonnulli urbanorum, quum quid per iocum testandi gratia signarent, non Cæsare & Bibulo, sed Iulio & Cæsare COSS. actum scriberent, bis eundem præponentes, nomine atq́ cognomine: utq́ uulgo mox ferrentur hi uersus: 20

Non Bibulo quicquam nuper, sed Cæsare factum est.
Nam Bibulo fieri consule nil memini.

Dilargiri, pro diuersis dare

Campum Stellatem maioribus consecratum, agrumq́ Campanum ad subsidia reip. uectigalem relictum, diuisit extra sortem, ac uiginti milibus ciuium, quibus terni pluresúe liberi essent. Publicanos remissionem petētes, tertia mercedum parte releuauit, ac ne in locatione nouorum uectigalium immoderatius licitarentur, propalàm monuit. Cætera item quæ cuiq́ libuissent dilargitus est contradicente nullo: ac, si conaretur quis, absterrito. M. Catonem interpellantem, extrahi curia per lictorem, duciq́ in carcerem iussit. L. Lucullo liberius resistenti, tantum calumniarum metum iniecit, ut ad genua ultro sibi accideret. Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum eius frustra iam pridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die horaq́ nona traduxit. Postremo in uniuersos diuersæ factionis inductum præmijs, ut se de inferenda Pompeio nece solicitatum à quibusdam profiteretur, productusq́ pro rostris autores ex compacto nominaret, sed uno atq́ altero frustra, nec sine suspicione fraudis nominatis, desperans tam præcipitis consilij euentum, intercepisse ueneno indicem creditur.

Traducere, non pro diuulgare, sed in diuersam partē ducere

SVb idem tempus Calpurniam L. Pisonis filiam, successuri sibi in consulatu, duxit uxorem: suamq́ Iuliam Cn. Pompeio collocauit, repudiato priore sponso Seruilio Cepione, cuius uel præcipua opera paulo antè Bibulū impugnauerat. Ac post nouam affinitatem, Pompeium primum rogare sententiam cœpit, quum Crassum soleret: essetq́ consuetudo, ut quem ordinem interrogandi sententias COS. Calend. Ianuarijs instituisset, eum toto anno conseruaret. 21

SOcero igitur generoq́ suffragantibus, ex omni prouinciarum copia Gallias potissimum elegit, cuius emolumento & opportunitate idonea sit materia triumphorum. & initio quidem Galliam cisalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit. mox per senatum Comatam quoq́: ueritis patribus, ne si ipsi negassent, populus & hanc daret. Quo gaudio elatus non temperauit, quin paucos post dies frequenti curia iactaret, inuitis & gementibus aduersarijs adeptum se quæ concupisset: proinde ex eo insultaturum omniū capitibus. ac negante quodam per contumeliam, facile hoc ulli fœminæ fore: respondit, quasi alludens, in Assyria quoq́ regnasse Semiramim, magnāq́ Asiæ partem Amazonas tenuisse quondam. 22

Vlli fœminæ, pro cuiuis fœminæ

FVnctus consulatu, C. Memmio Lucioq́ Domitio prætoribus de superioris anni actis referentibus, cognitionem senatui detulit: nec illo suscipiente, triduoq́ per irritas altercationes absumpto, in prouinciam abijt: & statim quæstor eius in præiudicium aliquot criminibus arreptus est. Mox & ipse à L. Antistio Trib. pleb. postulatus, appellato demum collegio, obtinuit, quum reip. causa abesset, reus ne fieret. Ad securitatem ergo posteri temporis, in magno negotio habuit, obligare semper annuos magistratus: & è competitoribus non alios adiuuare, aut ad honorem pati peruenire, quàm 23

qui sibi pepigissent propugnaturos absentiam suam: cuius pacti non dubitauit à quibusdam iusiurandum atq; etiam syngrapham exigere.

24 SEd quum L. Domitius cõsulatus candidatus palàm minaretur COS. se effecturũ, quod prætor nequisset, ademturũq; ei exercitus, Crassum Pompeiumq; in urbẽ prouinciæ suæ Lucam extractos, cõpulit, ut detrudendi Domitij causa consulatũ alterum peterẽt: perfecitq; utrunq;, & ut in quinquenniũ sibi imperiũ prorogaretur. Qua fiducia ad legiones quas à rẽp. acceperat, alias publico, alias priuato sumptu addidit: unam etiam ex transalpinis conscriptã, uocabulo quoq; Gallico: Alauda enim appellabatur. quam disciplina cultuq; Romano institutam & ornatam, postea uniuersam ciuitate donauit. Nec deinde ulla belli occasiõe, ne iniusti quidẽ ac periculosi abstinuit, tam fœderatis quàm infestis ac feris gentibus ultro lacessitis: adeo ut senatus quondã legatos ad explorandum statum Galliarum mittendos decreuerit, ac nonnulli dedendum eum hostibus censuerint. Sed prospere decedentibus rebus, & sæpius, & pluriũ quàm quisquam unquam dierum supplicationes impetrauit.

Decedentibus rebus, pro excuntibus siue euenientibus

25 GEsit aũt IX. annis, quibus in imperio fuit, hæc ferè: Omnẽ Galliam, quæ à saltu Pyrenæo alpibusq;, & monte Gebenna, fluminib. Rheno & Rhodano cõtinet, patetq; circuitu ad bis & tricies centum milia passuum, prẹter socias ac benemeritas ciuitates, in prouinciæ formam redegit, eiq; in singulos annos stipendij nomẽ imposuit. Germanos qui trãs Rhenum incolunt, primus Romanorũ ponte fabricato aggressus, maximis affecit cladibus. Aggressus est Britãnos, ignotos antea, superatisq; pecunias & obsides imperauit: per tot successus ter, nec amplius, aduersum casum expertus: in Britannia classe ui tẽpestatis propè absumpta, & in Gallia ad Gergouiam legione fusa, & in Neruiorum finibus Titurio & Aruncleio legatis per insidias cæsis.

26 EOdem temporis spacio, matrem primo, deinde filiam, nec multo post neptẽ amisit. Interimq; consternata P. Clodij cæde rep. quum senatus unum COS. nominatimq; Cn. Pompeium fieri censuisset, egit cum Trib. pleb. collegam se Pompeio destinantibus, id potius ad populum ferrent, ut absenti sibi, & quandocunq; imperij tẽpus expleri cœpisset, petitio secundi cõsulatus daretur: ne ea causa maturius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus est, altiora iam meditãs, & spei plenus, nullum largitionis aut officiorum in quenquam genus publice priuatimq; omisit. Forum de manubijs inchoauit: cuius area super H—S millies cõstitit. Munus populo epulumq; pronunciauit in filiæ memoriam, quod ante eum nemo fecit. Quorũ ut quãmaxima expectatio esset, ea quæ ad epulum pertinerent, quamuis macellarijs oblocata, etiam domesticatim apparabat. Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, ui rapiendos reseruandosq; mandabat. Tirones neq; in ludo, neq; per lanistas, sed in domibus per equites Romanos, ac etiam per senatores armorum peritos erudiebat, precibus enitens (quod epistolis eius ostenditur) ut disciplinam singulorum susciperent, ipsiq; dictata exercentibus darent. Legionibus stipendium in perpetuum duplicauit: frumentũ, quoties copia esset, etiam sine modo mensuraq; præbuit: ac singula interdum mancipia & prædia uiritim dedit.

27 AD retinendam autem Pompeij necessitudinẽ ac uoluntatem, Octauiam sororis suæ neptem, quæ C. Marcello nupta erat, conditione ei detulit: sibiq; filiam eius in matrimoniũ petijt, Fausto Syllæ destinatam. Omnib. uero circa eum, atq; etiã parte magna senatus, gratuito aut leui fœnore obstrictis, ex reliquo quoq; ordinum genere, uel inuitatos, uel sponte ad se cõmeantes uberrimo congiario prosequebatur: libertos insuper seruulosq; cuiusq;, prout domino patronoúe gratus quis esset. Tum reorum aut obæratorum, aut prodigæ iuuentutis subsidium unicum ac promptissimum erat: nisi quos grauior criminũ uel inopiæ luxuriæúe uis urgeret, quàm ut subueniri posset à se: his planè palàm bello ciuili opus esse dicebat.

28 NEc minore studio reges atq; prouincias per terrarum orbem alliciebat, alijs captiuorũ milia dono offerens, alijs citra Senatus Populiq; autoritatem quò uellent, & quoties uellent, auxilia submittens, superq; Italiæ Galliarumq; & Hispaniarum, Asiæ quoq; & Græciæ potentissimas urbes præcipuis operibus exornans: donec attonitis iam omnibus, & quorsum illa tenderent reputãtibus, M. Claudius Mar-

Superq;, pro preter

cellus COS. edicto præfatus de summa se rep. acturum, retulit ad senatum, ut ei succederetur ante tempus: quoniam bello confecto pax esset, ac dimitti deberet uictor exercitus: & ne absentis ratio comitijs haberetur, quando nec plebiscito Pompeius postea abrogasset. Acciderat autem, ut is legem de iure magistratuum ferens, eo capite quo à petitione honorum absentes submouebat, ne Cæsarem quidem exciperet per obliuionem: ac mox lege iam in æs incisa, & in ærarium condita, corrigeret errorem. Nec contentus Marcellus prouincias Cæsari & priuilegium eripere, retulit etiam ut colonis, quos rogatione Vatinia Nouum comum deduxisset, ciuitas adimeretur, quòd per ambitionem & ultra præscriptum data esset.

COmmotus his Cæsar, ac iudicans (quod sæpe ex eo auditum ferunt) difficilius se 29
principem ciuitatis à primo ordine in secundum, quàm ex secundo in nouissimũ detrudi, summa ope restitit, partim per intercessores tribunos, partim per Seruium Sulpitium alterum COS. Insequẽti quoque anno, C. Marcello, qui fratri patrueli suo Marco in consulatu successerat eadem tentante, collegam eius Aemylium Paulum, Caiumque Curionem, uiolentissimum Tribunorũ ingenti mercede defensores parauit. Sed cum obstinatius omnia agi uideret, & designatos etiã COSS. è parte diuersa, senatũ literis deprecatus est, ne sibi beneficium populi adimeretur: aut ut cæteri quoque imperatores ab exercitibus discederẽt: confisus (ut putant) facilius se simul atque libuisset ueteranos conuocaturum, quàm Pompeium nouos milites. Cum aduersarijs autem pepigit, ut dimissis octo legionibus transalpinaque Gallia, duæ sibi legiones, & cisalpina prouincia, uel etiam una legio cum Illyrico concederetur, quoad COS. fieret.

VErum neque senatu interueniente, & aduersarijs negantibus ullam se de rep. fa- 30
cturos pactionem, transiit in citeriorem Galliam: conuentibusque peractis Rauennæ substitit, bello uindicaturus siquid de Tribunis plebis intercedentibus pro se, grauius à senatu constitutum esset. Et prætextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit. Causas autem alias fuisse opinantur. Cn. Pompeius ita dictitabat, quòd neque opera consummare quæ instituerat, neque populi expectationem, quam de aduentu suo fecerat, priuatis opibus explere posset, turbare omia ac permiscere uoluisse. Alij timuisse dicunt, ne eorum quæ primo consulatu aduersus auspicia, legesque & intercessiones gessisset, rationem reddere cogeretur: quum M. Cato identidem, nec sine iureiurando denunciaret, delaturum se nomen eius simulac primũ exercitum dimisisset: quumque uulgo fore prædicarent, ut si priuatus redisset, Milonis exemplo circumpositis armatis causam apud iudices diceret. Quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica acie cæsos profligatosque aduersarios prospicientem, hæc eum ad uerbum dixisse referens: Hæc uoluerunt: tantis rebus gestis, C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petijssem. Quidam putant captum imperij consuetudine, pensitatisque suis & inimicorum uiribus, usum occasione rapiendæ dominationis, quam ætate prima cõcupisset. Quod existimasse uidebatur & Cicero, scribens De officijs tertio libro, semper Cæsarem in ore habuisse eos in Phœnissis,

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν, τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.

Euripidis uersus, quos sic ipse conuertit,

Nam si uiolandum est ius, imperij gratia
Violandum est, alijs rebus pietatem colas.

QVum ergo sublatam Tribunorũ intercessionẽ, ipsosque urbe cessisse nunciatũ est, 31
præmissis confestim clàm cohortibus, ne qua suspicio moueretur, & spectaculo publico per dissimulationem interfuit, & formam qua ludum gladiatorium erat ædificaturus considerauit, & ex consuetudine conuiuio se frequenti dedit. Dein post solis occasum, mulis è proximo pistrino ad uehiculum iunctis, occultissimũ iter modico comitatu ingressus est: & quum luminibus extinctis decessisset uia, diu errabundus, tandem ad lucem duce reperto, per angustissimos tramites pedibus euasit: consecutusque cohortes ad Rubiconem flumen, qui prouinciæ eius finis erat, paulum constitit: ac reputans quantum moliretur, cõuersus ad proximos, Etiam nunc, inquit, regredi possumus: quòd si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt.

32 CVnctanti ostentum tale factum est: Quidam eximia magnitudine & forma, in proximo sedens repente apparuit harundine canens: ad quem audiendū quum præter pastores plurimi etiam ex stationibus milites concurrissent, interq; eos & æneatores, rapta ab uno tuba prosiluit ad flumen: & ingenti spiritu classicum exorsus pertendit ad alteram ripam. Tunc Cæsar, Eatur, inquit, quò deorum ostenta, & inimicorum iniquitas uocat: Iacta est alea, inquit.

Ab uno, prô à quodam

Suspicor legendum, iacta esto alea

33 ATq; ita traiecto exercitu, adhibitis. Trib. pleb. qui pulsi superuenerant, pro concione fidem militum flens, ac ueste à pectore discissa, inuocauit. Existimat̃ etiam equestres census pollicitus singulis, quod accidit opinione falsa. Nam cū in alloquēdo exhortandoq; sæpius digitū læuç manus ostentans, affirmaret, se ad satisfaciendū omnibus, per quos dignitatē suam defensurus esset, annulum quoq; æquo animo detracturum sibi: extrema concio cui facilius erat uidere cōcionantē q̃ audire, pro dicto accepit, quod uisu suspicabat̃: promissumq; ius annulorū cum milibus C C C C. distulit.

34 ORdo & summa rerum quas deinceps gessit, sic se habent. Picenum, Vmbriam, Hetruriam occupauit: & L. Domitio, qui per tumultū successor ei nominatus Corfinium præsidio tenebat, in deditionem redacto atq; dimisso, secundum superum mare Brundusium tetendit: quò C O S S. Pompeiusq; confugerant, quamprimū transfretaturi. hos frustra per om̃es moras exitu prohibere conatus, Romam iter cōuertit, appellatisq; de rep. patribus, ualidissimas Pompei copias, quæ sub tribus legatis, M. Petreio, & L. Afranio, & M. Varrone in Hispania erant, inuasit, professus antè inter suos, ire se ad exercitum sine duce, & inde reuersurum ad ducē sine exercitu. Et quanquam obsidione Massiliæ, quæ sibi in itinere portas clauserat, summaq; frumentariæ rei penuria retardante, breui tamen omnia subegit.

35 HInc urbe repetita, in Macedoniā trāsgressus, Pompeium per quatuor penè menses maximis obsessum operibus, ad extremū Pharsalico prçlio fudit: & fugientē Alexandriā persecutus, ut occisum deprehēdit, cum Ptolemæo rege, à quo sibi quoq; insidias tendi uidebat, bellum sanè difficillimū gessit: neq; loco, neq; tēpore æquo, sed hyeme anni, & intra mœnia copiosissimi ac solertissimi hostis, inops ipse rerū omniū, atq; imparatus. Regnū Aegypti uictor, Cleopatræ fratriq; eius minori permisit: ueritus prouinciā facere, ne quandoq; uiolentiorē præsidem nacta, nouarū rerum materia esset. Ab Alexandria in Syriam, & inde Pontum transiit, urgētibus de Pharnace nuntijs: quem Mithridatis magni filium, ac tunc occasione temporū bellantē, iamq; multiplici successu præferocē, intra quintū q̃ adfuerat diem, quatuor quibus inconspectum uenit horis, una profligauit acie, crebro cōmemorans Pompeij felicitatē, cui prçcipua militiæ laus de tam imbelli genere hostiū contigisset. Dehinc Scipionē ac Iubam reliquias partium in Africa refouenteis deuicit, Pompeij liberos in Hispania.

36 OMnibus ciuilibus bellis nullam cladem nisi per legatos suos passus est: quorū C. Curio in Africa perijt, C. Antonius in Illyrico, in aduersariorum deuenit potestatem: P. Dolabella classem in eodē Illyrico, Cn. Domitius Caluinus in Ponto exercitum, amiserunt. Ipse prosperrime semper, ac ne ancipiti quidem unquam fortuna, præterquam bis, dimicauit. semel ad Dyrrachium, ubi pulsus, nō instante Pompeio, negauit eum uincere scire: iterum in Hispania ultimo prælio, cum desperatis rebus etiam de consciscenda nece cogitauit.

37 COnfectis bellis, quinquies triumphauit: post deuictum Scipionem quater eodem mense, sed interiectis diebus: & rursus semel post superatos Pompeij liberos. Primum & excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, nouissimum Hispaniensem, diuerso quenq; apparatu & instrumento. Gallici triumphi die uelabrum prætereuehens, penè curru excussus est, axe defracto. Ascenditq; Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atq; sinistra lychnuchos gestantibus. Pontico triumpho inter pompæ fercula trium uerborum prætulit titulum, Veni, Vidi, Vici, non acta belli significantem, sicut cæteri, sed celeriter confecti notam.

38 VEteranis legionibus prædæ nomine in pedites singulos super bina H—S (quæ initio ciuilis tumultus numerauerat) in equites uicena quaterna milia nummûm

dedit. Assignauit & agros, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur. Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, tricenos quoq; nummos quos pollicitus olim erat, uiritim diuisit: & hoc amplius centenos pro mora. Annuam etiam habitationē Romæ usq; ad bina milia nummûm, in Italia non ultra quingenos sestertios remisit. Adiecit epulum ac uiscerationem, & post Hispaniensem uictoriam duo prandia. Nam quum prius parce, neq; pro liberalitate sua præbitum iudicaret, quinto post die aliud largissimum præbuit.

EDidit spectacula uarij generis: munus gladiatorū: ludos etiam regionatim urbe tota, & quidem per omniū linguarū histriones. Item Circenses, athletas, naumachiam. Munere in foro depugnauit Furius Leptinus stirpe prætoria, & A. Calpenus senator quondā, actorq; causarum. Pyrrhicam saltauerūt Asiæ Bithyniæq; principum liberi. Ludis Decius Laberius eques Romanus mimum suum egit: donatusq; quingentis sestertijs & annulo aureo, sessum in quatuordecim scena per orchestrā transijt. Circensibus, spatio Circi ab utraq; parte producto, & in gyrum euripo addito, quadrigas bigasq; & equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes. Troiam lusit turma duplex, maiorum minorumq; puerorum. Venationes editę per dies quinq;, ac nouissime pugna diuisa in duas acies, quingenis peditibus, elephantis uicenis, tricenis equitibus hinc & inde cōmissis. Nam quo laxius dimicaretur, sublatæ metæ, inq; earum locum bina castra ex aduerso constituta erant. Athletæ, stadio ad tempus extructo, in regione Martij campi certauerunt per triduū. Nauali prælio in morem cochleæ defosso lacu, biremes ac triremes quadriremesq;, Tyriæ & Aegyptiæ classes, magno pugnatorum numero conflixerūt. Ad quæ omnia spectacula tantum undiq; confluxit hominū ut pleriq; aduenæ aut inter uicos, aut inter uias tabernaculis positis manerent: ac sæpe præ turba elisi exanimatiq; sint plurimi, & in his duo senatores. 39

COnuersus hinc ad ordinandum reipub. statum, fastos correxit, iampridem uitio Pontificum per intercalandi licentiā adeo turbatos, ut neq; messium feriæ æstati, neq; uindemiarum autumno competerent: Annumq; ad cursum solis accōmodauit, ut trecentorum sexagintaquinq; dierum esset: & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum è calendis Ianuarijs nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alios: fuitq; is annus, quo hæc cōstituebantur, XV. mensium, cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat. 40

SEnatum suppleuit, patricios allegit: prætorum, ædilium, quæstorum, minorum etiam magistratuū numerum ampliauit: nudatos opere censorio, aut sententia iudicum de ambitu condēnatos restituit. Comitia cum populo partitus est, ut exceptis con sulatus cōpetitoribus, de cætero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus uellet, pronunciarentur: pro parte altera, quos ipse dedisset. Et edebat per libellos circū tribus missos scriptura breui: Cæsar dictator illi tribui: Cōmēdo uobis illum, & illum, ut uestro suffragio suam dignitatem teneant. Admisit ad honores & proscriptorum liberos. Iudicia ad duo genera iudicum redegit, equestris ordinis, ac senatorij: Tribunos ærarios, quod erat tertium, sustulit. Recensum populi, nec more nec loco solito, sed uicatim per dominos insularum egit, atq; ex uiginti trecentisq; milibus accipientium frumentū è publico, ad centum quinquaginta retraxit. Ac ne qui noui cœtus recensionis causa moueri quandoq; possent, instituit, quotannis in demortuorum locum ex his qui recensiti non essent, subsortitio à prætore fieret. 41

Subsortitio, pro suffectio

OCtoginta aūt ciuium milibus in transmarinas colonias distributis, ut exhaustæ quoq; urbis frequentia suppeteret, sanxit ne quis ciuis maior annis XX. minor ue XL. qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset: neuquis senatoris filius, nisi cōtubernalis aut comes magistratus, peregre proficisceretur: neue hi qui pecuariā facerēt, minus tertia parte puberum ingenuorū inter pastores haberent: Omnesq; medicinā Romæ professos, & liberaliū artiū doctores, quo libentius & ipsi urbē incolerent, & cæteri appeterēt, ciuitate donauit. De pecunijs mutuis, disiecta nouarum tabularū expectatione, quæ crebro mouebatur, decreuit tandem: ut debitores creditoribus satisfacerent, per æstimationem possessionum, quanti quasq; ante ciuile 42

bellum

bellum comparaſſent, deducta ſumma æris alieni, ſi quid uſuræ nomine numeratum aut perſcriptum fuiſſet: qua conditione quarta pars ferè crediti deperibat. Cuncta collegia præter antiquitus conſtituta detraxit. Pœnas facinorum auxit: & quum locupletes eo facilius ſcelere ſe obligarent, quòd integris patrimonijs exulabãt, paricidas (ut Cicero ſcribit) bonis omnibus, reliquos dimidia parte multauit.

43 IVs laborioſiſſime ac ſeueriſsime dixit: Repetundarum conuictos etiam ordine ſenatorio mouit. Diremit nuptias prætorij uiri, qui digreſſam à marito poſt biduum ſtatim duxerat, quamuis ſine probri ſuſpicione. Peregrinarum mercium portoria inſtituit. Lecticarum uſum, item conchyliatæ ueſtis, & margarirarum, niſi certis perſonis & ætatibus, perq; certos dies, ademit. Legem præcipue ſumptuariam exercuit, diſpoſitis circa macellum cuſtodibus, qui obſonia contra uetitum retinerent, deportarentq; ad ſe, ſubmiſsis nonnunquam lictoribus atq; militibus, qui ſi qua cuſtodes feſelliſſent, iam apposita è triclinio auferrent.

Digreſſa dicitur, quæ diuortium cum marito fecit

44 NAm de ornanda inſtruendaq; urbe, item de tuendo ampliandoq; imperio plura ac maiora in dies deſtinabat. In primis Martis templum, quantũ nuſquam eſſet extruere, repleto & complanato lacu, in quo naumachiæ ſpectaculum ediderat, theatrumq; ſummæ magnitudinis Tarpeio monti accubans. Ius ciuile ad certum modum redigere, atq; ex immenſa diffuſaq; legũ copia, optima quæq; & neceſſaria in paucisſimos conferre libros. Bibliothecas Græcas & latinas, quas maximas poſſet, publicare, data M. Varroni cura comparandarum ac digerendarum. Siccare Pontinas paludes: emittere Fucinũ lacum: uiam munire, à mari ſupero per Apẽnini dorſum ad Tiberim uſq;: perfodere Iſthmum: Dacos, qui ſe in Pontum & Thraciam effuderant, coercere: mox Parthis inferre bellum per Armeniã minorẽ, nec niſi ante expertos aggredi prælio. Talia agentem atq; meditantem mors præuenit: de qua prius quàm dicam, ea quæ ad formam, & habitum, & cultum, & mores, nec minus quæ ad ciuilia & bellica eius ſtudia pertineant, non alienum erit ſummatim exponere.

Deſtinabat, abſolutæ, pro propoſuit

Quas maximas, pro quàm maximas, ſiue quantas maximas

45 FViſſe traditur excelſa ſtatura, colore cãdido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris uegetisq; oculis, ualetudine proſpera: niſi quòd tempore extremo repente animo linqui, atq; etiam per ſomnium exterreri ſolebat. Comitiali quoq; morbo bis inter res gerendas correptus eſt. Circa corporis curam moroſior, ut non ſolum tonderetur diligenter ac raderetur, ſed uelleretur etiam: ut quidam exprobrauerunt. Caluitij uero deformitatem iniquiſsime ferre, obtrectatorum ſæpe iocis obnoxiam expertus: ideoq; & deficientem capillum reuocare à uertice aſſueuerat: & ex omnibus decretis ſibi à ſenatu populoq; honoribus, non aliud aut recipit aut uſurpauit libentius, quàm ius laureæ coronæ perpetuo geſtandæ. Etiam cultu notabilem ferunt: Vſum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec ut unquam aliter quàm ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura: unde emanaſſe Syllæ dictum conſtat, optimates ſępius admonentis, ut male præcinctum puerum cauerent.

46 HAbitauit primo in ſuburra modicis ædibus: poſt aũt pontificatum maximũ, in ſacra uia domo publica. Munditiarum lautitiarũq; ſtudioſiſsimũ multi prodiderũt. Villam in Nemorenſi à fundamentis inchoatã, magnoq; ſumptu abſolutam, quia non tota ad animum ei reſponderat, totam diruiſſe, quanq; tenuem adhuc & obæratũ: in expeditionibus teſſellata & ſectilia pauimenta circumtuliſſe.

47 BRitanniam petiſſe ſpe margaritarum, quarum amplitudinẽ cõferentẽ, interdum ſua manu exegiſſe pondus. Gẽmas, toreumata, ſigna, tabulas operis antiqui ſemper animoſiſsime comparaſſe: ſeruitia recentiora politioraq; immenſo pretio, & cuius ipſum etiam puderet, ſic ut rationibus uetaret inſerri.

Comparare, pro emere

48 COnuiuatum aſsidue per prouincias duobus triclinijs: uno quo ſagati palliatiue, altero quo togati cum illuſtrioribus prouinciarũ diſcumberẽt. Domeſticã diſciplinam in paruis ac maioribus rebus diligẽter adeo ſeuereq; rexit, ut piſtorẽ, alium q̃ ſibi panẽ conuiuis ſubijcientẽ, cõpedibus uinxerit: libertum gratiſsimũ, ob adulteratã equitis Romani uxorem (quamuis nullo querente) capitali pœna affecerit.

Adulterata, pro adulterio ſtuprata

49 PVdicitię eius famã, nihil quidẽ pręter Nicomedis cõtuberniũ læſit, graui tamẽ & perenni opprobrio, & ad omniũ cõuicia expoſito. Omitto Calui Licinij notiſsimos uerſus:

Bithynia

Bithynia quicquid & pædicator Cæsaris
Vnquam habuit.

Prætereo actiones Dolabellæ, & Curionis patris: in quibus eum Dolabella pellicem reginæ, spondam interiorem regiæ lecticæ, ac Curio stabulum Nicomedis, & Bithyni cum fornicem dicunt. Missa etiam facio edicta Bibuli, quibus proscripsit collegā suum Bithynicam reginam, eiq; regem antea fuisse cordi, nūc esse regnum. Quo tempore, ut M. Brutus refert, Octauius etiam quidam ualetudine mentis liberius dicax, conuentu maximo, quum Pompeium regem appellasset, ipsum reginam salutauit. Sic C. Memmius etiam ad cyathum & uinum Nicomedi stetisse obiecit cum reliquis exoletis pleno conuiuio, accubantibus nonnullis urbicis negociatoribus, quorum refert nomina. Cicero uero non contentus in quibusdam epistolis scripsisse, à satellitibus eum in cubiculum regium eductū, in aureo lecto ueste purpurea decubuisse, floremq; ætatis à Venere orti, in Bithynia contaminatum: quotidam etiam in senatu defendenti enixe causam filiæ Nicomedis, beneficiaq; regis in se commemoranti, Remoue (inquit) isthæc oro: quando notum est, & quid ille tibi, & quid illi tu dederis. Gallico deniq; triumpho milites eius inter cætera carmina, qualia currum prosequentes, ioculariter canunt: etiam uulgatissimum illud pronunciauerunt:

Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem.
Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.

PRonum & sumptuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimasq; & illu- 50
stres fœminas corrupisse, in quibus Posthumiā Seruij Sulpitij, Lolliā A. Gabinij,
Tertullā M. Crassi, etiam Cn. Pompeij Mutiam. Nam certe Pompeio, & à Curionib.
patre & filio, & à multis exprobratum est, q cuius causa post tres liberos exegisset uxo
rem, & quem gemens Aegisthū appellare consuesset, eius postea filiam potentiæ cupi
ditate in matrimoniū recepisset. sed ante alias dilexit M. Bruti matrem Seruiliam: cui &
proximo suo cōsulatu sexagies H—S. margaritā mercatus est: & bello ciuili super alias
Beroal. nūmo donationes, amplissima prædia ex auctionibus hastæ minimo addixit. Quum quidem
legendū putat plerisq; uilitatem mirantibus, facetissime Cicero, quo melius (inquit) emptum scia-
tis, Tertia deducta est. existimabatur enim Seruilia, etiam filiam suam Tertiam Cæ-
sari conciliare.

NE prouincialibus quidē matrimonijs abstinuisse, uel hoc disticho apparet iacta- 51
to æquè à militibus per Gallicum triumphum:

Vrbani seruate uxores, mœchum caluum adducimus.
Auro in Gallia stuprum emisti, hic sumpsisti mutuum.

DIlexit & reginas, inter quas Eunoen Mauram Bogudis uxorē: cui, maritoq; eius 52
Mancinel. plurima & immēsa tribuit, ut † Vasa scripsit: sed maximè Cleopatrā, cum qua &
Naso legit cōuiuia in primam lucē sæpe protraxit, & eadem naue thalamego penè Aethiopia te-
nus Aegyptum penetrauit, nisi exercitus sequi recusasset. Quam deniq; accitam in ur-
bem, non nisi maximis honoribus, præmijsq; auctā remisit, filiumq; natum appellare
nomine suo passus est. Quem quidē nonnulli Græcorū similem quoq; Cęsari & forma
& incessu tradiderūt. M. Antonius agnitū etiam ab eo, senatui affirmauit: quæ scire C.
Martium, & C Oppiū reliquosq; Cæsaris amicos: quorū C. Oppius, quasi planè de-
Librum edidit fensione ac patrocinio res egeret librum edidit, non esse Cæsaris filium, quem Cleopa
nō esse, pro eo tra dicat. Helius Cinna Trib ple. plerisq; confessus est, habuisse se scriptam paratamq;
quod est, libro legem, quam Cæsar ferre iussisset quum ipse abesset, uti uxores liberorum quærendo-
edito testatus rum causa, quas, & quot ducere uellent, liceret. Ac ne cui dubium omnino sit, & impu
est dicitiæ eum, & adulteriorum flagrasse infamia, Curio pater quadam eum oratione, o-
mnium mulierum uirum, & omnium uirorum mulierem, appellat.

VIni parcissimum, ne inimici quidem negauerūt. Verbum M. Catonis est: Vnum 53
ex omnibus Cæsarem ad euertendam rempub. sobrium accessisse. Nam circa ui
indifferēs, pro ctum C. Oppius adeo indifferentem docet, ut quondam ab hospite conditum oleum,
eo quā nō discer pro uiridi appositum, aspernātibus cæteris, solum etiam largius dicat appetisse, ne ho-
nit aut curat spitem aut negligentiæ aut rusticitatis uideretur arguere.

Absti-

54 ABstinentiam neq; in imperijs, neq; in magistratibus præstitit. Vt enim quidā monumentis suis testati sunt, in Hispania à procōsule & à socijs pecunias accepit, emendicatas in auxilium æris alieni: & Lusitanorū quædam oppida, quanq; nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, diripuit hostiliter. In Gallia fana templaq; deûm donis referta expilauit: urbes diruit, sæpius ob prædam ꝙ ob delictum: unde factum ut auro abundaret: ternisq; milibus nummûm in libras promercale, per Italiam prouinciasq; diuenderet. In primo consulatu tria milia pondo auri furatus è Capitolio, tantundem inaurati æris reposuit. Societates, ac regna pretio dedit: ut qui uni Ptolemæo propè sex milia talentorum suo Pompeijq; nomine abstulerit, postea uero euidentissimis rapinis ac sacrilegijs, & onera bellorum ciuilium, & triumphorum ac munerum sustinuit impendia.

55 ELoquentia militari, qua re aut æquauit præstantissimorū gloriā, aut excessit, post accusationē Dolabellæ, haud dubie principib. patronis annumeratus est. Certe Cicero ad Brutum oratores enumerās, negat se uidere cui Cæsar debeat cedere: aitq; eum elegantē, splendidā quoq;, ac etiā magnificā ac generosam quodāmodo rationē dicendi tenere. & ad Cornelium Nepotem de eodem ita scripsit: Quid? oratorū quem huic antepones eorū, qui nihil aliud egerunt? Quis sentētijs aut acutior, aut crebrior? Quis uerbis aut ornatior, aut elegantior? Genus eloquētiæ duntaxat adolescēs adhuc Strabonis Cæsaris secutus uidetur: cuius etiā ex oratione, quæ inscribitur pro Sardis, ad uerbum nonnulla transtulit in diuinationē suam. Pronunciasse autem dicitur uoce acuta, ardenti motu gestuq; non sine uenustate. Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur: pro Q. Metello, quam non immerito Augustus existimat magis ab actuarijs exceptam, male subsequentibus uerba dicentis, quàm ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus inuenio, ne inscriptam quidem pro Metello, sed quam scripsit Metello, quum ex persona Cæsaris sermo sit, Metellum, seq; aduersus cōmunium obtrectatorum criminationes purgātis. Apud milites quoq; in Hispania, idem Augustus orationē esse uix ipsius putat, quę tamen duplex fertur: una quasi priore habita prælio: altera posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subita hostium incursione.

Actuarij, ab actis

Subsequi, pro παρακολουθεῖν

56 REliquit & rerum suarum commentarios, Gallici, ciuilisq; belli Pompeiani. Nam Alexandrini, Africiq;, & Hispaniensis, incertus autor est. Alij enim Oppium putant, alij Hircium: qui etiam Gallici belli nouissimū, imperfectumq; librum suppleuerit. De cōmentarijs Cæsaris Cicero in eodem libro sic refert: Commētarios scripsit ualde quidem probandos: nudi sunt, recti & uenusti, omni ornatu orationis, tanquam ueste detracta: sed dum uoluit alios habere, paratam unde sumerent, qui uellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui illa uolunt calamistris inurere, sanos quidem homines à scribendo deterruit. De eisdem commentarijs Hircius ita prædicat: Adeo probantur omnium iudicio, ut prærepta, non præbita facultas scriptoribus uideatur. Cuius tamen rei maior nostra, quàm reliquorum est admiratio. Cæteri enim quàm bene atq; emēdate, nos etiam quàm facile atq; celeriter eos perscripserit, scimus. Pollio Asinius parum diligenter, parumq; integra ueritate compositos putat: quum Cæsar pleraq; & quę per alios erant gesta, temere crediderit, & quę per se, uel consulto, uel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatq; rescripturum, & correcturum fuisse. Reliquit & De analogia libros duos, & Anticatones totidem, ac præterea poema quod inscribitur Iter. Quorū librorū primos in transitu Alpiū, quum ex citeriore Gallia conuentibus peractis, ad exercitū rediret: sequentes sub tēpus Mundensis prælij, fecit: nouissimum dum ab urbe in Hispaniam ulteriorem quarto & uigesimo die peruenit. Epistolæ quoq; eius ad senatum extant, quas primum uidetur ad paginas & formā memorialis libelli conuertisse, quum antea C O S S. & duces nō nisi transuersa charta scriptas mitterent. Extant & ad Ciceronem: item ad familiares domesticis de rebus: in quibus si qua occultius perferēda erant, per notas scripsit, id est, sic structo literarum ordine, ut nullum uerbum effici posset: quæ si quis inuestigare & persequi uellet, quartam elementorū literam, id est, d pro a, & perinde reliquas cōmutet. Feruntur & à puero, & ab adolescētulo quædam scripta: ut Laudes Herculis, Tragœdia

Commentarij rerum, & commentarij Cæs.

Rescripturum pro denuo scripturum

Libellus memorialis, scriptū memoriæ causa paratum

Oedipi

Oedipi:item dicta Collectanea: quos omnes libellos uetuit Augustus publicari in epi
stola, quam breuem admodum ac simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas
bibliothecas delegauerat, misit.

ARmorum & equitandi peritissimus, laboris ultra fidem patiens erat: in agmine 57
nonnunquam equo, sæpius pedibus anteibat, capite detecto, seu sol, seu imber
Vias, pro esset. Longissimas uias incredibili celeritate confecit, expeditus meritoria rheda cen-
itinera tena passuum millia in singulos dies: si flumina morarentur, nando traijciens, uel inni-
xus inflatis utribus, ut persæpe nuntios de se præuenerit.

IN obeundis expeditionibus, dubium cautiórne an audentior. Exercitum neq; per 58
insidiosa itinera duxit unquam, nisi perspeculatus locorum situs: neq; in Britāniam
transuexit, nisi antè per se portus, & nauigationem, & accessum ad insulam exploras-
set. At idem obsessione castrorum in Germania nuntiata, per stationes hostium Galli-
co habitu penetrauit ad suos. A Brundusio Dyrrachium inter oppositas classes hye-
Transmittere me transmisit. Cessantibusq; copijs, quas subsequi iusserat, cum ad accersendas frustra
pro traijcere sæpe misisset, nouissime ipse clàm noctu paruulum nauigiū solus obuoluto capite con
mare scendit: neq; aut quis esset antè detexit, aut gubernatorem cedere aduersæ tempestati
passus est, quàm pene obrutus fluctibus.

NE religione quidem ulla à quoquā incepto absterritus unquā, uel retardatus est. 59
Quum immolanti aufugisset hostia, profectionē aduersus Scipionem & Iubam
nō distulit. Prolapsus etiam in egressu nauis uerso ad melius omine, Teneo te, inquit,
Africa. Ad eludendas autem uaticinationes, quibus felix & inuictum in ea prouincia
fataliter Scipionum nomen ferebatur, despectissimum quendam ex Corneliorum ge-
nere, cui ad opprobrium uitæ, Salutioni cognomen erat, secum in castris habuit.

PRælia non tantum destinato, sed ex occasione sumebat, ac sæpe ab itinere statim, 60
interdum spurcissimis tempestatibus, quum minime quis moturum putaret: nec,
nisi tempore extremo, ad dimicandum cunctantior factus est: quo sæpius uicisset, hoc
minus experiendos casus opinans, nihilq; se tantum acquisiturum uictoria, quantum
auferre calamitas posset. Nullum unquā hostem fudit, quem nō castris quoq; exueret:
ita nullum spatium perterritis dabat. Ancipiti prælio equos dimittebat, & in primis
suum, quo maior permanendi necessitas imponeretur, auxilio fugæ erepto.

VTebatur autem equo insigni pedibus propè humanis, & in modum digitorum 61
ungulis fissis: quem natum apud se, quum aruspices imperiū orbis terræ signifi-
care domino pronūciassent, magna cura aluit: nec patientem sessoris alterius, primus
Instar pro si- ascendit: cuius etiam instar pro æde Veneris genitricis postea dedicauit.

gno substātiue INclinatam aciem solus sæpe restituit, obsistens fugientibus, retinensq; singulos, & 62
contortis faucibus conuertens in hostē: & quidem adeo plerunq; trepidos, ut aquili
fer moranti cuspide sit comminatus, alius in manu detinentis reliquerit signum.

NOn minora illa cōstantiæ eius, imò maiora etiā indicia fuerūt: Post aciem Phar- 63
salicam quū præmissis in Asiam copijs per angustias Hellesponti uictor nauicu
la traijceret, L. Cassium partis aduersæ cum decem rostratis nauibus obuiū sibi, neq;
refugit, & cominus tendens, ultro ad deditionem hortatus, supplicem ad se recepit.

ALexandriæ circa oppugnationem pontis, eruptione hostium subita compulsus 64
in scapham, pluribus eódem præcipitantibus cum desilisset in mare, nando per
ducentos passus euasit ad proximam nauem, elata læua, ne libelli quos tenebat made-
fierent, paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis.

MIlitem neq; à moribus, neq; à fortuna probabat, sed tantū à uiribus: tractabatq; 65
pari seueritate atq; indulgentia. Non enī ubiq; ac semper, sed cum hostis in pro-
ximo esset, coercebat: tum maxime exactor grauissimus disciplinæ, ut neq; itineris,
neq; prælij tempus denuntiaret, sed paratum & intentū momentis omnibus, quò uel-
let, subito educeret. quod etiam sine causa plerunq; faciebat, præcipue pluuijs & festis
diebus. Ac subinde obseruandum se admonens, repente interdiu uel nocte subtrahe-
bat: augebatq; iter, ut serius subsequentes defatigaret.

FAma uero hostilium copiarum perterritos non negādo minuendoùe, sed insuper 66
amplificando ementiendoq; confirmabat. Itaq; quum expectatio aduentus Iubæ
terribilis

Nouissima

ANNOTATORVM IN C. SVETONIVM TRANQVILLVM, PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM, FINIS.

ANNOTATA IN AELIVM SPARTIANVM, AELIVM LAMPRIDIVM, ET CAETEROS

per[redacted].

Mansio

ANNOTATORVM IN AELIVM SPARTIANVM, AELIVM Lampridium, & cæteros, per D[redacted] finis.

terribilis eſſet, conuocatis ad concionem militibus, Scitote, inquit, pauciſsimis his diebus regem affuturum cum X. legionibus, equitum XXX. leuis armaturæ C. milibus, elephantisq; CCC. Proinde deſinant quidam quærere ultra, aut opinari, mihiq;, qui compertum habeo, credant, aut quidem uetuſtiſsima naue impoſitos, quocunq; uento in quaſcunq; terras iubeo auehi.

67 DElicta neq; obſeruabat omnia, neq; pro modo exequebatur, ſed deſertorum ac ſeditioſorū & inquiſitor & punitor acerrimus, conniuebat in cæteris. Ac nonnunquam poſt magnam pugnam atq; uictoriā remiſſo officiorum munere, licentiam omnem paſſim laſciuiendi permittebat, iactare ſolitus, milites ſuos etiam unguentatos bene pugnare poſſe: nec milites eos pro concione, ſed blandiori nomine cōmilitones appellabat: habebatq; tam cultos, ut argēto & auro politis armis ornaret, ſimul & ad ſpeciem, & quo tenaciores eorum in prælio eſſent metu damni. Diligebat quoq; uſqueadeo, ut audita clade Tituriana, barbam capillumq; ſummiſerit, nec antè dempſerit, quàm uindicaſſet. Quibus rebus & deuotiſsimos ſibi, & fortiſsimos reddidit.

68 INgreſſo ciuile bellū, centuriones cuiuſq; legionis ſingulos equites è uiatico ſuo obtulerunt, & uniuerſi milites gratuitam & ſine frumento ſtipendioq; operam, quum tenuiorum tutelam locupletiores in ſe contuliſſent: neq; in tam diuturno ſpatio quiſquam omnino deſciuit, pleriq; capti conceſſam ſibi ſub conditione uitā, ſi militare aduerſus eum uellent, recuſarunt. Famem & cæteras neceſsitates non quum obſiderentur modo, ſed etiam ſi alios ipſi obſiderent, tantopere tolerabant, ut Dyrrachina munitione Pompeius, uiſo genere panis ex herba quo ſuſtinebantur, cum feris ſibi rem eſſe dixerit, amouerìq; ocyus, nec cuiquam oſtendi iuſſerit, ne patientia & pertinacia hoſtis, animi ſuorū frangerentur. Quanta fortitudine dimicauerint, teſtimonio eſt, quòd aduerſo ſemel apud Dyrrachiū prælio pœnam in ſe ultro depopoſcerunt, ut conſolandos eos magis imperator, quàm puniendos habuerit. Cæteris prælijs innumeras aduerſariorum copias multis partibus ipſi pauciores facile ſuperauerunt. Deniq; una ſextæ legionis cohors præpoſita caſtello, quatuor Pompeij legiones per aliquot horas ſuſtinuit, penè omnis confixa multitudine hoſtilium ſagittarum, quarum C. ac XXX. milia intra uallum reperta ſunt. Nec mirum ſi quis ſingulorum facta reſpiciat, uel Caſſii Scæuæ centurionis, uel C. Acilij militis, ne de pluribus referam. Scæua excuſſo oculo, trāsfixo femore & humero, C. & XX. ictibus ſcuto perforato, cuſtodiam portæ commiſſi caſtelli retinuit. Acilius nauali ad Maſsiliam prælio, iniecta in puppem hoſtium dextra, & abſciſſa, memorabile illud apud Græcos Cynegiri exēplum imitatus, tranſiluit in nauem, umbone obuios agens.

69 SEditionem per decem annos Gallicis bellis nullam omnino mouerunt, ciuilibus aliquas: ſed ut celeriter ad officium redierint, nec tam indulgentia ducis, quàm autoritate. Non enim ceſsit unquam tumultuātibus, atq; etiam obuiam ſemper ijt. & nonam quidem legionem apud Placentiam, quanquam adhuc in armis Pompeius eſſet, totam cum ignominia miſſam fecit, ægreq; poſt multas et ſupplices preces, nec niſi exacta de ſontibus pœna, reſtituit.

70 DEcumanos autem Romæ, cum ingentibus minis ſummoq; etiam urbis periculo miſsionem & præmia flagitātes, ardente tunc in Africa bello, neq; adire cunctatus eſt, quanquam deterrentibus amicis, neq; dimittere: ſed una uoce, qua Quirites eos pro militibus appellarat, tam facile circūegit & flexit, ut ei milites ſe eſſe confeſtim reſponderint, & quamuis recuſantem ultro in Africam ſint ſecuti: ac ſic quoq; ſeditioſiſsimum quenq;, & prædæ & agri deſtinati tertia parte mulctauit.

71 STudium & fides erga clientes ne iuueni quidem defuerunt. Maſintham nobilem iuuenem, quum aduerſus Hiempſalem regem tam enixe defendiſſet, ut Iubę regis filio in altercatione barbam inuaſerit: ſtipendiarium quoq; pronuntiatū, & abſtrahentibus ſtatim eripuit, occultauitq; apud ſe diu, & mox ex prætura proficiſcens in Hiſpaniam, inter officia proſequentium, faſceſq; lictorum lectica ſua auexit.

72 AMicos tanta ſemper facilitate indulgentiaq; tractauit, ut C. Oppio comitanti ſe per ſyluestre iter, correptoq; ſubita ualetudine, & in diuerſorio, loco, quod unū erat, ceſſerit, & ipſe humi ac ſub diuo accubuerit. Iam autem rerum potens, quoſdam

etiam infimi generis ad amplissimos honores prouexit. quum ob id culparetur, professus est palàm, si grassatorum & sicariorum ope in tuenda sua dignitate usus esset, talibus quoq; se parem gratiam relaturum.

SImultates contra nullos tam graues excepit unquam, ut non occasione oblata li- 73
bens deponeret. C. Memmij, cuius aspertimis orationibus non minore acerbitate rescripserat, etiam suffragator mox in petitione consulatus fuit. C. Caluo post famosa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti, ultro ac prior scripsit. Valerium Catullum, à quo sibi uersiculis de Mamurra perpetua stigmata imposita non dissimulauerat, satisfacientem eadem die adhibuit cœnæ: hospitioq; patris eius, sicut consueuerat, uti perseuerauit.

SEd & in ulciscendo natura lenissimus. Piratas, à quibus captus est, quum in dedi- 74
tionem redegisset, quoniam suffixurum se cruci ante iurauerat, iugulari prius iussit, deinde suffigi. Cornelio Phagitæ, cuius quondā nocturnas insidias æger ac latens, ne perduceretur ad Syllam, uix præmio dato euaserat, nunquam nocere sustinuit. Philemonem à manu seruum, qui necem suam per uenenum inimicis promiserat, non grauius quàm simplici morte punijt. In P. Clodium Pompeiæ uxoris suæ adulterum, atq; eadem de causa pollutarum cerimoniarum reum, testis citatus, negauit se quicquam comperisse: quamuis & mater Aurelia, & soror Iulia, apud eosdem iudices omnia ex fide retulissent. interrogatusq; cur igitur repudiasset uxorem: Quoniā, inquit, meos tam suspicione, quàm crimine iudico carere oportere.

Sustinuit nocere, pro uoluit, siue animum induxit, aut certe potuit

MOderationem uero clementiamq; tum in administratione, tum in uictoria belli 75
ciuilis, admirabilem exhibuit. Denuntiāte Pompeio, pro hostibus se habiturū, qui reip. defuissent: ipse medios & neutrius partis, suorū sibi numero futuros pronuntiauit. Quibus autem ex commēdatione Pompeij ordines dederat, potestatē transeundi ad eum omnibus fecit. Motis apud Hilerdam deditionis conditionibus, quum assiduo inter utrasq; partes usu atq; commercio Afranius ac Petreius deprehēsos intra castra Iulianos subita pœnitentia interfecissent, admissam in se perfidiā non sustinuit imitari. Acie Pharsalica proclamauit, ut ciuibus parceretur: deincepsq; nemini non suorum quem uellet unum, partis aduersæ seruare concessit: nec ulli perisse, nisi in prælio reperiuntur, exceptis duntaxat Afranio & Fausto & L. Cæsare iuuene: ac ne hos quidem uoluntate ipsius interemptos putant. Quorum tamen & priores post impetratam ueniam rebellauerunt, & L. Cæsar libertis seruisq; eius ferro & igni crudelem in modum enectis, bestias quoq; ad munus populi comparatas contrucidauerat. Deniq; tempore extremo etiam quibus nondum ignouerat, cunctis in Italiam redire permisit, magistratusq; & imperia capere. Sed & statuas L. Syllæ atq; Pompeij, à plebe disiectas, reposuit. Ac si qua posthac, aut cogitarentur grauius aduersus se, aut dicerentur, inhibere maluit quàm uindicare. Itaq; & detectas coniurationes, conuentusq; nocturnos, non ultra arguit, quàm ut edicto ostenderet, esse sibi notas: & acerbe loquentibus satis habuit pro concione denuntiare, ne perseuerarent. Auliq; Cecinnæ criminosissimo libro, & Pitholai carminibus maledicentissimis, laceratam existimationem suam, ciuili animo tulit.

PRægrauant tamē cætera facta dictaq; eius, ut & abusus dominatione, & iure cæ- 76
sus existimetur. Non enim honores modo nimios recepit, ut continuum consulatum, perpetuam dictaturam, præfecturamq; morum, insuper prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ, statuam inter reges, suggestum inter orchestra, sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in curia & pro tribunali, thensam & ferculum Circensi pompa, templa, aras, simulacra iuxta deos, puluinar, flaminem, lupercos, appellationem mensis è suo nomine: ac nonnullos honores ad libidinem cepit, & dedit. Tertium & quartum consulatum titulo tenus gessit, contentus dictaturæ potestate decretæ cum cōsulatibus simul: atq; utroq; anno binos consules substituit sibi in ternos nouissimos mēses, ita ut medio tempore comitia nulla habuerit, præter Tribunorum & Aedilium plebis, præfectosq; pro prætoribus constituerit, qui præsente se res urbanas administrarent. Pridie autem Cal. Ianuarias repentina COS. morte cessantem honorē in paucas horas petenti dedit. Eadem licentia spreto pa-

Prægrauāt absolute, pro præpollēt, siue præponderant

Medio tēpore, pro μεταξὺ, siue interea

to patriæ more, magistratus in plures annos ordinauit. Decem prætorijs uiris consularia ornamẽta tribuit. Ciuitate donatos, & quosdam è semibarbaris Gallorũ recepit in curiam. Præterea monetæ publicisq; uectigalibus peculiares seruos præposuit. Trium legionum quas Alexandriæ relinquebat, curam & imperium Rufioni liberti sui filio, suo exoleto, demandauit.

77 NEc minoris impotentiæ uoces propalàm edebat, ut T. Amprius scribit: nihil am plius remp. esse, appellationem modo sine corpore ac specie: Syllam nescisse literas, qui dictaturam deposuerit: debere homines consideratius iam loqui secum, ac pro legibus habere quæ dicat. Eoq; arrogantiæ progressus est, ut aruspice tristia & sine corde exta sacro quodam nunciante, futura diceret lætiora, quum uellet, nec pro ostento ducendum, si pecudi cor defuisset.

78 VErum præcipuã & †inexpiabilem sibi inuidiam hinc maxime mouit: Adeũtes se *al. exitiabilem* cum †pluribus honorificentissimisq; decretis, uniuersos P.C. sedens pro æde Ve *al. plurimis* neris genitricis excepit. Quidam putant retentũ à Cornelio Balbo, quũ conaretur assurgere: alij ne conatũ quidem omnino, sed etiam admonentem C. Trebatium ut assurgeret, minus familiari uultu respexisse. Idq; factum eius tanto intolerabilius est uisum, quòd ipse triumphanti, & subsellia tribunitia prætereuehenti sibi unum è collegio Pontium Aquilam non assurrexisse, adeò indignatus sit, ut proclamauerit: Repete ergo à me Aquila rempub. Tribunus: & nec destiterit per cõtinuos dies quicquam cuiquam nisi sub exceptione polliceri, si tamen per Pontium Aquilam licuerit.

79 ADiecit ad tam insignem despecti senatus contumeliam, multo arrogantius factum: Nam quum sacrificio Latinarum reuertente eo inter immodicas ac nouas populi acclamationes, quidam è turba statuæ eius coronam laureã candida fascia præligatam imposuisset, & Trib. plebis Epidius Marullus Cæsetiusq; Flauus coronæ fasciam detrahi, hominemq; duci in uincula iussissent, dolens seu parũ prospere motam regni mentionem, siue, ut ferebat, ereptam sibi gloriam recusandi, Tribunos grauiter increpitos potestate priuauit: neq; ex eo infamiam affectati etiam regij nominis discutere ualuit: quanquam & plebi regem se salutanti, Cæsarem se non Regem esse responderit, & Lupercalibus, pro rostris à cos. Antonio admotũ sæpius capiti suo diadema repulerit, atq; in Capitolium Ioui Opt. Max. miserit. Quinetiã uaria fama percrebuit, migraturum Alexandriam uel Ilium, translatis simul opibus imperij, exhaustaq; Italia delectibus, & procuratione urbis amicis permissa. Proximo autem senatu percrebuit fama, L. Cottam XVuirum sententiam dicturum: ut quoniam libris fatalibus continetur, Parthos nisi à rege non posse uinci, Cæsar rex appellaretur.

80 QVæ causa coniuratis maturandi fuit destinata negocia, ne assentiri necesse esset. Consilia igitur dispersim antea habita, & quæ sæpe bini terniue ceperant, in unum omnes cõtulerunt, ne populo quidem iam præsenti statu læto, sed clàm palàmq; detrectante dominationem, atq; assertores flagitante. Peregrinis in senatum allectis libellus propositus est: Bonum factum, ne quis senatori nouo curiam monstrare uelit. *Bonũ factum, pro recte fiet* & illa uulgò canebantur: Gallos Cæsar in triumphum ducit. Iidem in curia Galli braccas deposuerunt, latum clauum sumpserunt. Q. Maximo suffecto trimestriq; cos. theatrum introeunte, quum lector animaduerti ex more iussisset, ab uniuersis conclamatum est: non esse cõsulem eum, post remotos Cæsetium & Marullum Tribunos. repertæ sunt proximis comitijs complura suffragia, coss. eos declarantiũ. Subscripsere quidam L. Bruti statuæ, Vtinam uiueres. Item ipsius Cæsaris statuæ:

Brutus, quia reges eiecit, consul primus factus est: *Trochaici*
Hic quia consules eiecit, rex postremo factus est.

Conspiratum est in eum à LX. amplius, C. Cassio Marcoq; & Decimo Brutis, principibus conspirationis: qui primum cunctati, utrúmne illum in campo per comitia tribus *Sexaginta amplius, pro plures sexaginta* ad suffragia uocantem, partibus diuisis è ponte deijcerent, atq; exceptum trucidarent: an in sacra uia, uel in aditu theatri adorirentur: postquam senatus Idibus Martijs in Pompeij curiam edictus est, facile tempus & locum prætulerunt.

81 SEd Cæsari futura cædes euidentibus prodigijs denuntiata est. Paucos ante menses, quum in colonia Capua deducti lege Iulia coloni ad extruendas uillas sepul-

chra uetustissima dissicerent, idq; eo studiosius facerent, quòd aliquantum uasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant, tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ sepultus, inuenta est, conscripta literis uerbisq; Græcis hac sententia: Quando ossa Capyis detecta essent, fore ut Iulio prognatus manu consanguineorum necaretur, magnisq; mox Italiæ cladibus uindicaretur. Cuius rei, ne quis fabulosam aut commentitiam putet, autor est Cornelius Balbus, familiarissimus Cæsaris. Proximis diebus equorum greges, quos in traijciendo Rubicone flumine consecrarat, ac uagos sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere, ubertimq; flere. Et immolantem aruspex Spurina monuit, caueret periculum quod non ultra Martias Idus proferretur. Pridie autem easdem Idus auem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ se inferentem, uolucres uarij generis ex proximo nemore persecutæ, ibidem discerpserunt. Ea uero nocte cui illuxit dies cædis, & ipse sibi uisus est per quietem interdum supra nubes uolitare, aliàs cum Ioue dextras iungere: & Calpurnia uxor imaginata est, collabi fastigium domus, maritumq; in gremio suo confodi: ac subito cubiculi fores sponte patuerunt. Ob hæc simul & ob infirmam ualetudinem diu cunctatus an se contineret, & quæ apud senatum proposuerat agere differret: tandem Decimo Bruto adhortante ne frequentes, ac iamdudum operienteis destitueret, quinta ferè hora progressus est: libellumq; insidiarum indicem, ab obuio quodam porrectum, libellis cæteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus commiscuit. Dein pluribus hostijs cæsis, cum litare non posset, introijt curiam spreta religione, Spurinamq; irridens, & ut falsum arguens, quòd sine ulla noxa Idus Martiæ adessent: quanquam is uenisse quidem eas diceret, sed non præterisse.

Regaliolus

Nocti illuxit dies, quæ secuta est proxime

Vxor imaginata est, pro uxori uisum est per somnium

Assidentem conspirati, specie officij circumsteterunt: ilicoq; Cimber Tullius, qui 82 primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus propius accessit: renuentiq; & gestu in aliud tempus differenti, ab utroq; humero togam apprehendit: deinde clamantem, Ista quidē uis est, alter Casca aduersum uulnerat paulum infra iugulum. Cæsar Cascæ brachium abreptum graphio traiecit: conatusq; prosilire, alio uulnere tardatus est. Vtq; animaduertit undiq; se strictis pugionibus peti, toga caput obuoluit: simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet etiam inferiore corporis parte uelata. atq; ita tribus & uiginti plagis confossus est, uno modo ad primum ictum gemitu sine uoce edito: etsi tradiderunt quidam, M. Bruto irruenti dixisse, καὶ σὺ τέκνον; Exanimis diffugientibus cunctis aliquandiu iacuit, donec lecticæ impositum dependente brachio, tres seruuli domum retulerunt: nec in tot uulneribus, ut Antistius medicus existimabat, letale ullum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat. Fuerat animus coniuratis corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, acta rescindere: sed metu M. Antonij consulis, & magistri equitum Lepidi, destiterunt.

Postulante ergo L. Pisone socero, testamentum eius aperitur, recitaturq; in Anto 83 nij domo, quod Idibus Septēbribus proximis in Lauicano suo fecerat, demādaueratq; uirgini Vestali maximæ. Q. Tubero tradit, hæredem ab eo scribi solitū ex consulatu ipsius primo, usq; ad initiū ciuilis belli, Cn. Pompeiū, idq; militibus pro cōcione recitatum: sed nouissimo testamento tres instituit hæredes sororū nepotes, C. Octauiū ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pediū ex quadrante. Reliquos in ima cera. C. Octauium etiam in familiam nomenq; adoptauit, pluresq; percussorum in tutoribus filij, si quis sibi nasceretur, nominauit. Decimum Brutum etiam in secundis hæredibus. Populo hortos circa Tiberim publice, & uiritim trecenos sestertios legauit.

Sestertius, nummus genere masculino

Funere indicto rogus extructus est in Martio campo iuxta Iuliæ tumulum, & pro 84 rostris aurata ædes ad simulacrum templi Veneris genitricis collocata, intraq; lectus eburneus, auro ac purpura stratus, & ad caput trophæum cum ueste, in qua fuerat occisus. Præferentibus munera (quia suffecturus dies non uidebatur) præceptum est, ut omisso ordine, quibus quisq; uellet itineribus urbis, portaret in campum. Inter ludos cantata sunt quædam ad miserationem & inuidiam cædis eius accommodata, ex Pacuuij Armorum iudicio,

Men' seruasse, ut essent qui me perderent?

Et ex

Et ex Electra † Attilij ad similem sententiam. Laudationis loco COS. Antonius per præconem pronunciauit S C. quo omnia ei diuina simul atq; humana decreuerat: item iusiurandum, quo se cuncti pro salute unius astrinxerant: quibus perpauca à se uerba addidit. Lectum pro rostris in forum magistratus, & honoribus functi detulerunt. Quem quum pars in Capitolini Iouis cella cremare, pars in curia Pompeij destinaret, repente duo quidam gladijs succincti, ac bina iacula gestantes, ardentibus cereis succenderunt, confestimq; circunstantiū turba uirgulta arida, & cum subsellijs tribunalia, quicquid præterea ad manum aderat, congessit: deinde tibicines & scenici artifices uestem quam ex instrumento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atq; discissam, iniecere flammæ, ueteranorum militum legionarij arma sua, quibus exculti funus celebrabant. Matronæ etiam pleræq; ornamenta sua quæ gerebant, & liberorum bullas atq; prætextas. In summo publico luctu exterarum gentium multitudo circulatim suo quæq; more lamentata est, præcipueq; Iudæi, qui etiam noctibus continuis bustum frequentarunt. *al. Accij*

85 PLebs statim à funere ad domum Bruti & Cassij cum facibus tetendit, atq; ægrè repulsa, obuium sibi Heluium Cinnam per errorem nominis, quasi Cornelius esset, quem grauiter pridie concionatum de Cæsare requirebat, occidit, caputq; eius præfixum hastæ circumtulit. Postea solidam columnam prope XX. pedum lapidis Numidici in foro statuit, scripsitq;, Parenti patriæ. apud eam longo tempore sacrificare uota suscipere, controuersias quasdam interposito per Cæsarem iureiurando distrahere perseuerauit.

86 SVspicionem Cæsar quibusdam suorū reliquit, neq; uoluisse se diutius uiuere, neq; curasse, quòd ualetudine minus prospera uteretur: ideoq; & quæ religiones monerent, & quæ renunciarent amici, neglexisse. Sunt qui putent confisum eum nouissimo illo S C. ac iureiurando, etiam custodias Hispanorum cum gladijs inspectantium se remouisse. alij è diuerso opinantur, insidias undiq; imminentes subire semel cōfessum satius esse, q̃ cauere semper. Alij ferunt dicere solitū, non tam sua, quàm R.P. interesse, uti saluus esset. se iampridem potentiæ gloriæq; abūde adeptum. remp. si quid sibi eueniret, neq; quietam fore, & aliquanto deteriore conditione ciuilia bella subituram. *Abunde potentiæ gloriæq; pro satis*

87 ILlud planè inter omnes ferè constitit, talem ei mortem penè ex sententia obtigisse. Nam & quondam cum apud Xenophontē legisset, Cyrum ultima ualetudine mandasse quædam de funere suo, aspernatus tam lentū mortis genus, subitam sibi celeremq; optauerat: & pridie q; occideretur, in sermone nato super cœnam apud M. Lepidum, quisnam esset finis uitæ commodissimus, repentinum inopinatumq; prætulerat.

88 PEriit sexto & quinquagesimo ætatis anno, atq; in deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium, sed & persuasione uulgi. Siquidem ludis, quos primos cōsecrato ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exoriens circa undecimam horam: creditumq; est animam esse Cæsaris in cælum recepti, & hac de causa simulacro eius in uertice additur stella. Curiam in qua occisus est, obstrui placuit: Idusq; Martias parricidium nominari, ac ne unquam eo die senatus ageretur.

89 PErcussorum autem ferè, neq; triennio quisquā amplius superuixit, neq; sua morte defunctus est. Damnati omnes: alius alio casu perijt, pars naufragio, pars prælio, nonnulli semet eodém illo pugione, quo Cæsarem uiolauerant, interemerunt.

C. SVETONII TRANQVILLI

D. OCTAVIUS CAESAR AVGVSTVS

Finitimum bellum, quod cũ finitimis geritur

GENTEM Octauiam Velitris præcipuam olim fuisse multa 1
declarant. Nam & uicus celeberrima parte oppidi iampridem Octauius uocabatur, & ostendebatur ara Octauio consecrata: qui bello dux finitimo, quum fortè Marti rem diuinam faceret, nuntiata repente hostis incursione, semicruda exta rapta foco prosecuit, atq; ita prælium ingressus, uictor rediȷt. Decretum etiam publicum extabat, quo cauebatur, ut quoq; anno in posterũ simili modo exta Marti redderentur, reliquiæq; ad Octauios referrentur.

Patritiatus, pro ordine fuit dignitate patritiorum

EA gens à Tarquinio Prisco rege, inter Romanas gentes allecta in senatum, mox 2
à Seruio Tullio in patritias transducta, procedente tempore ad plebem se contulit, ac rursus magna ui per D. Iulium in patritiatum rediȷt. Primus ex hac magistratum populi suffragio cepit C. Rufus, Is quæstorius Cneiũ & Caium procreauit. A quibus duplex Octauiorum familia defluxit, conditione diuersa. Siquidem Cneius & deinceps ab eo reliqui omnes functi sunt honoribus summis. At Caius eiusq; posteri, seu fortuna, seu uoluntate, in equestri ordine constitere, usq; ad Augusti patrem. Proauus Augusti secundo Punico bello, stipendia in Sicilia tribunus militũ fecit, Aemilio Pappo imperatore. Auus municipalibus magisterijs contentus, abundante patrimonio tranquillissimè senuit. Sed hæc alij. Ipse Augustus nihil amplius, q̃ equestri familia ortum se scribit uetere ac locuplete, & in qua primus senator pater suus fuerit. M. Antonius libertinum ei proauum exprobrat Restionem, ex pago Thurino, auum argentarium. Nec quicq; ultra de paternis Augusti maioribus reperi.

OCtauius pater à principio ætatis, & re & æstimatione magna fuit, ut equidẽ mi- 3
rer hũc quoq; à nõnullis argentariũ, atq; etiã inter diuisores operasq; cãpestres proditũ. Amplis enĩ innutritus opibus, honores & adeptus est facile, & egregie administrauit. Ex prætura Macedoniã sortitus, fugitiuos residuã Spartaci & Catilinæ manum, Thurinũ agrũ tenentes in itinere deleuit, negotio sibi in senatu extra ordinẽ dato. Prouinciæ præfuit nõ minore iustitia q̃ fortitudine. Namq; Besis ac Thracib. magno prælio fusis, ita socios tractauit, ut epistolæ M. T. Ciceronis extent, quibus Quintum fratrẽ eodem tempore parum secunda fama proconsulatum Asię administrãtem, hortatur & monet, imitetur in promerendis socijs uicinum suum Octauium.

DEcedens Macedonia, priusquã cõfiteri se candidatũ consulatus posset, morte o- 4
biȷt repentina, superstitibus liberis, Octauia maiore, quã ex Ancharia: & Octauia minore, itẽ Augusto, quos ex Accia tulerat. Accia, M. Accio Balbo, & Iulia sorore C. Cæsaris, genita est. Balbus paterna stirpe Aricinus, multis in familia senatorijs imaginibus, à matre magnũ Pompeiũ arctissimo cõtingebat gradu, functusq; honore præturæ, inter XX uiros agrum Campanũ plebi Iulia lege diuisit. Verum idem Antonius despiciens etiam maternam Augusti originem, proauũ eius Afri generis fuisse, & modo unguentariam tabernã, modo pistrinũ Ariciæ exercuisse, obȷcit. Cassius quidem Parmensis quadam epistola, non tantum ut pistoris, sed etiam ut nummularij nepotem, sic taxat Augustum: Materna tibi farina siquidem ex crudissimo Ariciæ pistrino, hanc pinsit manibus colybo decoloratis Nerulonensis mensarius.

NAtus est Augustus, M. T. Cicerõe, & Antonio coss. IX. Calend. Octobris pau 5
lo ante solis exortũ, regione palatij, ad capita bubula, ubi nunc sacrarium habetur, aliquanto post quàm excesit, constitutum. Nam ut senatus actis continetur, cum C. Lectorius adolescẽs patritij generis, in deprecãda grauiore adulterij pœna, præter ætatẽ atq; natales, hoc quoq; patribus conscriptis allegaret, se esse possessorẽ ac uelut

ęditum soli, quod primum D. Augustus nascens attigisset, peteretq; donari, quasi pro
prio suo ac peculiari deo, decretum est ut ea pars domus consecraretur.

6 NVtrimentorum eius ostenditur adhuc locus in auito suburbano iuxta Velitras
permodicus, & cellæ penuariæ instar, tenetq; uicinitatem opinio, tanquam & na
tus ibi sit. Huc introire nisi necessario & caste religio est, concepta opinione ueteri, qua
si temere adeuntibus horror quidam & metus obijciatur: sed & mox confirmata est.
Nam cum possessor uillę nouus, seu fortè, seu tentandi causa cubitum se eò contulisset,
euenit ut post paucissimas noctis horas exturbatus inde subita ui & incerta, penè semi-
animis cum strato simul ante fores inueniretur.

7 INfanti cognomen Thurino inditũ est in memoriam maiorũ originis, uel ꝙ in regio-
ne Thurina, recens eo nato, pater Octauius aduersus fugitiuos prospere rem gesse-
rat. Thurinum cognominatũ satis certa probatione tradiderim, nactus puerilem ima-
gunculã eius æream ueterẽ, ferreis ac penè iam exolescentib. literis hoc nomine inscri-
ptam, quæ dono à me principi data inter cubiculares colit̃. Sed & à M. Antonio in epi
stolis per contumeliã sæpe Thurinus appellatur: & ipse nihil amplius ꝙ̃ mirari se rescri
bit, pro opprobrio nomẽ prius sibi obijci. Postea C. Cæsaris, & deinde Augusti cogno
men assumpsit: alterũ testamento maioris auunculi, alterũ Munatij Planci sententia,
cum quibusdam censentibus Romulum appellari oportere, quasi & ipsum cõditorem
urbis, præualuisset ut Augustus potius uocaretur, nõ tantum nouo, sed etiam amplio-
re cognomine, quòd loca quoq; religiosa, & in quibus augurato quid consecratur, au-
gusta dicãtur, ab auctu, uel ab auium gestu gustu'ue, sicut etiam Ennius docet scribens:

Augusto augurio postquam inclyta condita Roma est.

8 QVadrimus patrem amisit, duodecimũ annum agens auiam Iuliam defunctã pro
concione laudauit. Quadriennio pòst uirili toga sumpta, militaribus donis trium
pho Cæsaris Africano donatus est: quanꝗ̃ expers belli propter ætatem. Profectũ mox
auunculum in Hispanias aduersus Cn. Pompeij liberos, uix tum firmus à graui ualetu
dine, per infestas hostibus uias paucissimis comitibus naufragio etiam facto subsecu-
tus magnopere demeruit, approbata cito etiam morum indole super itineris industriã.
Cæsare post receptas Hispanias expeditionẽ in Dacos, & inde in Parthos destinante,
præmissus Apolloniã, studijs uacauit. Vtq; primum occisum eum, hæredemq; se com-
perit, diu cunctatus an proximas legiones implorarer, id quidem cõsilium, ut præceps
immaturumq; omisit. Cæterũ urbe repetita, hæreditatem adijt dubitante matre: uictri-
co uero Marcio Philippo cõsulari multum dissuadente. Atq; ab eo tempore exercitib.
comparatis, primum cum M. Antonio Marcoq; Lepido, dein tantum cum Antonio
per duodecim ferè annos, nouissime per quatuor & XL. solus rempub. tenuit.

9 PRoposita uitæ eius uelut summa, partes singillatim neq; per tempora, sed per spe-
cies exequar, quo distinctius demonstrari cognosciq; possint. Bella ciuilia quinq;
gessit, Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus primũ ac
nouissimum aduersus M. Antonium: secundum aduersum Brutum & Cassium: ter-
tium aduersum L. Antoniũ triumuiri fratrem: quartum aduersus Sextum Pompeium
Cn. Pompeij filium. Omnium bellorum initium & causam hinc sumpsit, nihil conue-
nientius ducens, quàm necem auunculi uindicare tueriq; acta.

10 COnfestim ut Apollonia redijt, Brutũ Cassiumq; etiam nec opinãtes, & quia præ
uisum periculũ subterfugerant, legibus aggredi, reosq; cædis absentes deferre sta
tuit. Ludos autem uictoriæ Cæsaris nõ audentibus facere quibus obtigerat id munus,
ipse edidit. Et quo cõstantius cętera quoq; exequeret̃, in locum Trib. pleb. fortè demor
tui candidatũ petitorem se ostendit, quanꝗ̃ patritius, necdũ senator. Sed aduersante co
natibus suis M. Antonio COS. quem uel præcipuum adiutorem sperauerat, ac ne pu-
blicum quidem, & translatitium ulla in re sibi sine pactione grauissimæ mercedis im-
pertiente, ad optimates se contulit, quib. eum inuisum sentiebat, maxime quòd D. Bru-
tum obsessum Mutinæ prouincia à Cæsare data, & per senatũ confirmata, expellere ar
mis niteretur. Hortantibus itaq; nonnullis, percussores ei subornauit. Hac fraude de-
prehensa, periculũ inuicem metuens, ueteranos simul in suũ ac reip. auxiliũ quanta po
tuit largitione contraxit. Iussusq; cõparato exercitui pro prætore præesse, & cũ Hircio

ac Pansa, qui consulatum susceperant, D. Bruto opem ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duobus prælijs. priore Antonius eum fugisse scribit, ac sine paludamento equoq; post biduum demum apparuisse. Sequenti satis constat non modo ducis, sed etiam militis functũ munere, atq; in media dimicatione, aquilifero legionis suæ grauiter saucio, aquilam humeris subijsse, diuq; portasse.

HOc bello quum Hircius in acie, Pansaq; post ex uulnere perissent, rumor increbuit, ambos opera eius occisos, ut Antonio fugato, repub. COSS. orbata solus uictores exercitus occuparet. Pansæ quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi uenenum uulneri indidisset. Adijcit his Aquilius Niger, alterum è COSS. Hircium, in pugnæ tumultu ab ipso interemptum. 11

SEd ut cognouit Antonium post fugam à M. Lepido receptum, cæterosq; duces & exercitus cõsentire pro partibus, causam optimatium sine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ uoluntatis dicta factaq; quorundam calumniatus, quasi alij se puerum, alij ornandum tollendumq; iactassent, ne aut sibi, aut ueteranis par gratia referretur. Et quo magis pœnitentiam prioris sectæ approbaret, Nursinos grandi pecunia, & quam pendere nequirent, mulctatos extorres egit oppido: quod Mutinensi acie interemptorum ciuium tumulo publice extructo ascripserãt, pro libertate eos occubuisse. 12

INita cum Antonio & Lepido societate, Philippẽse quoq; bellum, quanq; inualidus atq; æger, duplici prelio transegit: quorum priore castris exutus, uix ad Antonij cornu fuga euaserat. nec successum uictoriæ moderatus est, sed capite Bruti Romã misso, ut statuæ Cæsaris summitteretur, in splendidissimũ quenq; captiuũ, nõ sine uerborum cõtumelia sæuijt: ut quidem uni suppliciter sepulturã precanti respondisse dicatur, iam istam in uolucrũ potestatem fore. Alios patrem & filium pro uita rogãtes, sortiri uel dimicare iussisse, ut alterutri cõcederetur: ac spectasse utrunq; morientem, cum patre qui se obtulerat occiso, filius quoq; uoluntaria occubuisset nece. Quare cæteri, & in his M. Fauonius ille Catonis æmulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc fœdissimo cõuitio corãm prosciderunt. Partitis post uictoriam officijs, cum Antonius orientem ordinandũ, ipse ueteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocãdos recepisset: neq; ueteranorũ, neq; possessorum gratiam tenuit: alteris pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari querentibus. 13

QVo tempore L. Antoniũ fiducia cõsulatus quem gerebat, ac fraternæ potẽtiæ res nouas molientẽ confugere Perusiam coegit, & ad deditionẽ fame compulit, non tamen sine magnis suis & ante bellum & in bello discriminibus. Nam cum spectaculo ludorum gregariũ militem in XIIII ordinibus sedentem excitari per apparitorẽ iussisset, rumore ab obtrectatoribus dilato, quasi eundem mox discruciatũ necasset, minimum abfuit quin periret cõcursu & indignatione turbæ militaris. Saluti fuit, quòd qui desiderabatur, repente comparuit incolumis ac sine iniuria. Circa Perusinũ autem murum sacrificans pene interceptus est à manu gladiatorum, quæ oppido eruperat. 14

Dilato rumore, pro diuulgato

PErusia capta, in plurimos animaduertit, orare ueniam uel excusare se conantibus una uoce occurrens, moriendum esse. Scribunt quidam trecentos ex dedititijs electos utriusq; ordinis, ad aram diuo Iulio extructã, Idibus Martijs hostiarum more mactatos. Extiterũt qui traderent, cõsultò eum ad arma isse, ut occulti aduersarij, & quos metus magis quàm uoluntas contineret, facultate L. Antonij ducis præbita, detegerentur: deuictisq; his & confiscatis, promissa ueteranis præmia soluerentur. 15

Consulto, data opera, de composito

BEllum Siculũ inchoauit in primis, sed diu traxit, intermissum sæpius: modo reparandarũ classium causa, quas tempestatibus duplici naufragio, & quidem per æstatem amiserat: modo pace facta, flagitãte populo ob interclusos cõmeatus, famemq; ingrauescẽtem: donec nauibus ex integro fabricatis, ac XX seruorum millibus manumissis, & ad remũ datis, portũ Iulium apud Baias immisso in Lucrinũ & Auernum lacu cum mari, effecit. In quo cum hyeme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas & Naulochum superauit, sub horam pugnæ tam arcto repente somno deuictus, ut ad dandum signum ab amicis excitaretur: unde præbitam Antonio materiam putem exprobrandi, ne rectis quidẽ oculis eum aspicere potuisse instructã aciem. uerum † supinum cœlum intuentẽ stupidum cubuisse, nec prius surrexisse, ac militibus in conspectũ uenisse 16

Ad remum, lacu. Al. supremum

nisse, quàm à M. Agrippa fugatæ sint hostium naues. Alij dictum factumq; eius crimi-
nantur, quasi classibus tempestate perditis exclamauerit, etiã inuito Neptuno uictoriã
se adepturũ: ac die Circensium proximo solenni pompæ simulacrũ dei detraxerit. Nec
temere plura ac maiora pericula ullo alio bello adijt. Traiecto in Siciliã exercitu, cum
partẽ reliquam copiarũ continenti repeteret, oppressus ex improuiso à Demochare &
Apollophane præfectis Pompeij, uno demũ nauigio ægerrime effugit. Item cum præ-
ter Locros Rhegiũ pedibus iret, & prospectis biremib. Pompeianis terram legẽtibus,
suas ratus descendisset ad littus, penè exceptus est. Tunc etiam per deuios tramites re-
fugientẽ, seruus Aemilij Pauli comitis eius, dolens proscriptũ olim ab eo patrem Pau-
lum, & quasi occasione ultionis oblata, interficere conatus est. Post Pompeij fugã col-
legarum alterum M. Lepidũ, quem ex Africa in auxilium euocarat, superbientem XX
legionum fiducia, summasq; sibi partes terrore ac minis uindicantẽ spoliauit exercitu:
supplicemq; concessa uita Circeijs in perpetuum relegauit. M. Antonij societatẽ sem-
per dubiam & incertam, reconciliationibusq; uarijs male focillatam, abrupit tandem.
Et quo magis degenerasse eum à ciuili more approbaret, testamentum, quod is Romę
etiam de Cleopatræ liberis inter hæredes nuncupatis reliquerat, aperiendum recitan-
dumq; pro concione curauit. Remisit tamen hosti iudicato necessitudines, amicosq; o-
mnes, atq; inter alios C. Sosium & T. Domitium, tunc adhuc COSS. Bononiensibus
quoq; publice quòd in Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit coniuran
di cum tota Italia pro partibus suis. Nec multo post nauali prælio apud Actium uicit,
in serum dimicatione protracta, ut in naui uictor pernoctauerit.

Gratiam fecit, pro ex gratia permisit con iurare

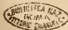
in serũ, pro in uesperam

17 AB Actio cum Samum insulam in hyberna se recepisset, turbatus nuntijs de sedi-
tione militum, præmia & missionem poscentiũ, quos ex omni numero confecta
uictoria Brundusium præmiserat, repetijt Italiam, tempestate in traiectu bis conflicta-
tus, primo inter promontoria Peloponnesi atq; Aetoliæ, rursus circa montes Cerau-
nios, utrobiq; parte Liburnicarum demersa: simulq; eius in qua uehebatur, fusis arma
mentis, & gubernaculo defracto. Nec amplius quàm septem & XX dies, donec deside
ria militum ordinarentur, Brundusij cõmoratus, Asiæ Syriæq; circuitu Aegyptũ petit.
Obsessaq; Alexandria, quò Antonius cum Cleopatra cõfugerat, breui potitus est. Et
Antonium quidem seras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegit, uiditq; mor
tuum. Cleopatræ, quam seruatam triumpho magnopere cupiebat, etiam Psyllos admo
uit, qui uenenũ ac uirus exugerent, quod perijsse morsu aspidis putabatur. Ambobus
communem sepulturæ honorem tribuit, ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici ius-
sit. Antoniũ iuuenem maiorem de duobus Fuluia genitis, simulacro diui Iulij, ad quod
post multas & irritas preces confugerat, abreptum interemit. Item Cæsarionem, quem
ex Cæsare patre Cleopatra concepisse prædicabat, retractum è fuga supplicio affecit.
Reliquos Antonij reginæq; cõmunes liberos, non secus ac necessitudine iunctos si-
bi, & conseruauit, & mox pro conditione cuiusq; sustinuit ac fouit.

Recepit se Samum insulam absq; præpo.

18 PEr idem tempus conditorium, & corpus Magni Alexandri cum prolatum è pe-
netrali subiecisset oculis, corona aurea imposita ac floribus aspersis ueneratus est:
consultusq;, num & Ptolemæum inspicere uellet, regem ait se uoluisse uidere, nõ mor
tuos. Aegyptum in prouinciæ formam redactam ut feraciorem habilioremq; annonę
urbicæ redderet, fossas omnes in quas Nilus exæstuat, oblimatas longa uetustate, mili
tari opere detersit. Quoq; Actiacæ uictorię memoria celebratior & in posterum esset,
urbem Nicopolim apud Actium condidit: ludosq; illic quinquennales constituit, &
ampliato uetere Apollinis templo, locum castrorum quibus fuerat usus, exornatũ na-
ualibus spolijs, Neptuno ac Marti consecrauit.

19 TVmultus post hæc, ac etiam rerum nouarũ initia, coniurationesq; cõplures prius
q̃ inualescerent indicio detectas cõpressit, & alias alio tẽpore: Lepidi iuuenis, de
inde Varronis Murænæ, & Fannij Cepionis: Mox M. Egnatij, exin Plautij Rufi, Lu
cijq; Pauli progeneri sui: ac præter has L. Andasij falsarũ tabularũ rei, ac neq; ætate, neq;
corpore integri, Themasini Epicadi ex gente Parthica hybridæ, ad extremũ Telephi
mulieris serui nomẽclatoris. Nã ne ultimæ quidẽ sortis hominũ conspiratione & peri-
culo caruit. Andasius atq; Epicadus Iuliã filiam, & Agrippã nepotẽ ex insulis quibus
contine-

cõtinebant,rapere:ad extremũ Telephus,quasi debita sibi fato dominatione,et ipsum
& senatum aggredi, destinauerãt. Quinetiã quondam iuxta cubiculũ eius lixa quidam
ex Illyrico exercitu ianitorib. deceptis noctu deprehẽsus est, cultro uenatorio cinctus,
impos'ne mentis an simulata dementia incertũ. Nihil enim exprimi quæstione potuit.

EXterna bella duo omnino per se gessit, Dalmaticũ adolescens adhuc, & Antonio 20
deuicto Cantabricũ. Dalmatico etiam uulnera excepit, una acie dextrũ genu lapi
de ictus,altera aũt & crus & utrũq; brachiũ ruina pontis cõsauciatus. Reliqua per lega
tos administrauit, ut tamen quibusdã Pãnonicis atq; Germanicis, aut interueniret, aut
nõ longe abesset, Rauennam, uel Mediolanũ, uel Aquileiam usq; ab urbe progrediẽs.

DOmuit autem partim ductu,partim auspicijs suis, Cantabriam, Aquitaniã, Pan- 21
noniam, Dalmatiã cum Illyrico omni : item Rhetiam & Vindelicos ac Salassos,
gentes Alpinas. Coercuit et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna
copia cæsis, Germanosq; ultra Albim fluuium summouit : ex quibus Vbios & Sicam
bros dedentes se, traduxit in Galliam, atq; in proximis Rheno agris collocauit. Alias
item nationes male quietas, ad obsequium redegit. Nec ulli genti sine iustis & necessa-
rijs causis bellum intulit. Tantumq; abfuit à cupiditate quoquo modo imperiũ, uel bel
licam gloriam augendi, ut quorundam Barbarorum principes in æde Martis Vltoris
iurare coegerit, mansuros se in fide ac pace quam peterent : à quibusdam uero nouum
genus obsidum fœminas exigere tentauerit, quòd negligere marium pignora sentie-
bat:& tamen potestatẽ semper omnibus fecit, quoties uellent obsides recipiendi. Neq;

Perfidiose Mulctatus est pœna, pro punijt

aut crebrius, aut perfidiosius rebellantes grauiore unq; mulctatus est pœna, quàm ut
captiuos sub lege uenundaret, ne in uicina regione seruirent, ne'ue intra tricesimũ an-
num liberarent. Qua uirtutis moderationisq; fama, Indos etiam ac Scythas, auditu mo
do cognitos, pellexit ad amicitiam suam populiq; Ro. ultro per legatos petendam. Par
thi quoq; & Armeniam uendicanti facile cesserunt, & signa militaria quę M. Crasso &
M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesq; insuper obtulerunt : deniq;

Quõdam, pro quodam tempore

pluribus quondam de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum cõprobauerunt.

IAnum Quirinum semel atq; iterum à condita urbe ante memoriam suam clausum, 22
in multo breuiore temporis spacio, terra mariq; pace parta, tertio clausit. Bis ouans
ingressus est urbem, post Philippense, & rursus post Siculum bellum. Curules trium-
phos treis egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinũ, continuo triduo omnes.

GRaues ignominias cladesq;, duas omnino, nec alibi quàm in Germania accepit, 23
Lolianam & Varianã:sed Lolianam maioris infamiæ q̃ detrimenti, Varianã pe-

Exitiabilis clades, pro internecina

nè exitiabilem, tribus legionib. cum duce legatisq; & auxilijs omnibus cæsis. Hac nun
ciata excubias per urbem indixit, ne quis tumultus existeret:& præsidibus prouincia-
rum propagauit imperiũ, ut à peritis & assuetis socij continerentur. Vouit & magnos
ludos Ioui Opt. Max. si rempub. in meliorem statum uertisset:quod factum Cymbri-
co Marsicoq; bello erat. Adeo deniq; consternatum ferunt, ut per continuos menses,
barba capilloq; summisso, caput interdum foribus illideret, uociferans: Quintili Vare,
legiones redde: diemq; cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem.

INre militari & cõmutauit multa & instituit ; atq; etiam ad antiquũ morem nonnul- 24
la reuocauit. disciplinam seuerissime rexit:ne legatorum quidem cuiquam nisi graua
te, hybernisq; demum mensibus permisit uxorem interuisere. Equitem Ro. quòd duo
bus filijs adolescentibus causa detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bo-
naq; subiecit hastæ:quem tamen, quòd imminere emptioni publicanos uidebat, liber-
to suo addixit, ut relegatum in agros pro libero esse sineret. Decimam legionem contu
macius parẽtem, cum ignominia totam dimisit. Item alios immodeste missionẽ postu-
lantes, citra cõmoda emeritorum præmiorum exautorauit. cohortes, si quæ cessissent
loco, decimatas ordeo pauit. Centuriones statione deserta, itidem ut manipulares, ca-
pitali animaduersione punijt. pro cætero delictorum genere uarijs ignominijs affecit,
ut stare per totum diem iuberet ante prętorium, interdum tunicatos discinctosq;, non
nunquam cum decempedis, uel etiam cespitem portantes.

NEq; post bella ciuilia, aut in concione, aut per edictum ullos militum commilito- 25
nes appellabat, sed milites; ac ne à filijs quidẽ aut priuignis suis imperio præditis
aliter

aliter appellari passus est, ambitiosius id existimans quàm aut ratio militaris, aut temporũ quies, aut sua domusq; suæ maiestas postularet. Libertino milite præterquàm Romę incendiorum causa, & si tumultus in grauiore annona metueretur, bis usus est: semel ad præsidium coloniarũ Illyricum contingentiũ: iterum ad tutelã ripæ Rheni fluminis: eosq; seruos adhuc uiris fœminisq; pecuniosioribus indictos, ac sine mora manumissos, sub priore uexillo habuit, neq; aut cõmixtos cum ingenuis, aut eodem modo armatos. Dona militaria aliquanto facilius phaleras & torques, quicquid auro argentoq; constaret, quàm uallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat: has quàm parcissime, & sine ambitione, ac sæpe etiam caligatis tribuit. M. Agrippã in Sicilia post naualem uictoriam ceruleo uexillo donauit. Solos triumphales, quanquam & socios expeditionum, & participes uictoriarum suarum, nunquam donis impartiendos putauit: quod ipsi quoq; ius habuissent tribuendi ea quibus uellent. Nil autem minus in perfecto duce, quàm festinationẽ temeritatemq; conuenire arbitrabatur. Crebro itaq; illa iactabat,

Σπεῦδε βραδέως, ἀσφαλὴς γάρ ἐσ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης. *Versus est trochaicus tetrameter, nisi q. στρατηλάτης addidit de suo*

Et, Sat celeriter fieri quicquid fiat satis bene. Præliũ quidem aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi cum maior emolumenti spes, quàm damni metus ostenderetur. Nam minima cõmoda non minimo sectantes discrimine, similes aiebat esse aureo hamo piscantibus, cuius abrupti damnum nulla captura pensari posset.

26 MAgistratus atq; honores, & ante tempus, et quosdã noui generis, perpetuosq; cepit. Consulatũ uigesimo ætatis anno inuasit, admotis hostiliter ad urbem legionibus, missisq; qui sibi nomine exercitus deposcerent: cũ quidẽ cunctante senatu, Cornelius centurio princeps legationis, reiecto sagulo ostendens gladij capulũ, non dubitasset in curia dicere, Hic faciet, si uos non feceritis. Secundũ consulatũ post IX annos, tertium anno interiecto gessit, sequentes usq; ad undecimũ continuauit. Multisq; mox cum deferrentur, recusatis, duodecimũ magno, id est, septemdecim annorum interuallo, & rursus tertiũdecimum biennio post ultro petijt, ut Caium & Luciũ filios amplissimo præditus magistratu, suo quenq; tirocinio deduceret in forum. Quinq; medios consulatus à sexto ad undecimum annuos gessit. Cæteros autem sex, aut nouem, aut sex, aut quatuor, aut tribus mensibus, secundũ uero paucissimis horis. Nam die Calendarum Ianuarij, cum mane pro æde Capitolini Iouis paululum curuli sella præsedisset, honore abijt, suffecto alio in locum suum. Nec omnes Romę, sed quartum consulatum in Asia, quintum in insula Samo, octauum & nonum Tarracone inijt.

27 TRiumuiratũ reipub. constituendæ per decem annos administrauit: in quo restitit quidem aliquandiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed inceptam utroq; acerbius exercuit. Nanq; illis in multorũ sæpe personam per gratiã & preces exorabilibus, solus magnopere contendit ne cui parceretur: proscripsitq; etiam C. Toraniũ tutorem suum, eundemq; collegam patris sui Octauij in ædilitate. Iunius Saturninus hoc amplius tradit: cum peracta proscriptione M. Lepidus in senatu excusasset præterita, & spem clementiæ in posterum fecisset, quoniam satis pœnarum exactum esset: hunc è diuerso professum, ita modum se proscribendi statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera: in cuius tamen pertinaciæ pœnitentiam, postea T. Iunium Philopœmenem, quòd patronum suum proscriptũ celasse olim diceretur, equestri dignitate decorauit. In eadem hac potestate multiplici flagrauit inuidia: nam & Pinarium equitem Ro. cum concionante se admissa turba paganorum apud milites, subscribere quædam animaduertisset, curiosum ac speculatorem ratus, coràm confodi imperauit. Et Tedium Afrum COS. designatum, quia factum quoddam suum maligno sermone carpsisset, tantis perterruit minis, ut is se præcipitauerit. Et Q. Gallum prætorem in officio salutationis tabellas duplices ueste tectas tenentẽ, suspicatus gladium occulere, nec quicq; statim ne aliud inueniretur ausus inquirere, paulo post per centuriones & milites raptum è tribunali, seruilem in modum torsit: ac fatentem nihil, iussit occidi, prius oculis eius sua manu effossis. quem tamen scribit, colloquio petito insidiatũ sibi: coniectumq; à se in custodiã, deinde urbe interdicta dimissum, naufragio uel latronũ insidijs perijsse. Tribunitiã potestatem perpetuã recepit: in qua semel atq; iterum per singula lustra collegã sibi cooptauit. Recepit & morũ legumq; regimen, æquè perpetuũ: quo iure, quanq; sine censuræ

honore

honore, censum tamen populi ter egit: primum ac tertium cum collega, medium solus.

DE reddenda repub. bis cogitauit: primo post oppressum statim Antoniũ memor 28
obiectum ab eo sibi sæpius, quasi per ipsum staret ne redderetur: ac rursus tædio
diuturnæ ualetudinis, cum etiam magistratib. ac senatu domum accitis, rationariũ im-
perij tradidit. Sed reputans & se priuatum non sine periculo fore, & illam plurium ar-
bitrio temere cõmitti, in retinenda perseuerauit, dubium euentu meliore an uoluntate:
quam uoluntatem cum identidem præ se ferret, quodam etiam edicto his uerbis testa-
tus est: Ita mihi saluam ac sospitam rempub. sistere in sua sede liceat, atq; eius rei fructũ
percipere quem peto, ut optimi status autor dicar, & moriens ut feram mecum spem,
mansura in uestigio suo fundamenta R.P. quæ iecero. fecitq; ipse se compotem uoti, ni
sus omni modo, ne quem noui status pœniteret. Vrbem nanq; pro maiestate imperij or
natam, & inundationib. incendijsq; obnoxiam, excoluit adeò, ut iure sit gloriatus, mar
moream se relinquere, quam lateritiam accepisset. Tutam uero quantum prouideri hu
mana ratione potuit, etiam in posterum præstitit.

PVblica opera plurima extruxit: ex quibus uel præcipua, forum cum æde Martis 29
Vltoris, templum Apollinis in palatio, ædem tonantis Iouis in Capitolio. Fori ex
truendi causa fuit hominum & iudiciorũ multitudo quæ uidebatur, non sufficientibus
duobus, etiam tertio indigere. Itaq; festinantius, necdum perfecta Martis æde, publica
tum est: cautũq; ut separatim in eo publica iudicia & sortitiones iudicũ fierent. Aedem
Marti bello Philippensi pro ultione paterna suscepto uouerat. Sanxit ergo, ut de bellis
triumphisq; hic cõsuleretur senatus: prouincias cum imperio petituri, hinc deduceren-
tur: quiq; uictores redissent, huc insignia triumphorũ inferrent. Templum Apollinis
in ea parte palatinæ domus excitauit, quã fulmine ictã desiderari à deo aruspices pro-
nuntiarant. Addita porticus cũ bibliotheca Latina Græcaq;: quo loco iam senior sæpe
etiam senatũ habuit, decuriasq; iudicũ recognouit. Tonanu Ioui ædem consecrauit li-
beratus periculo, cum expeditione Cantabrica, per nocturnũ iter lecticam eius fulgur
Prælucere dicitur, qui præcedit cũ lumine perstrinxisset, seruumq; prælucentẽ exanimasset. Quædã etiam opera sub nomine alie-
no, nepotũ scilicet & uxoris, sororisq; fecit, ut porticũ, basilicãq; Lucij & Caij: itẽ por-
ticus Liuiæ & Octauiæ, theatrumq; Marcelli. Sed & cæteros principes uiros sæpe hor
tatus est, ut pro facultate quisq; monumentis uel nouis, uel refectis & excultis urbẽ ad-
ornarẽt: multaq; à multis extructa sunt: sicut à Marcio Philippo ædes Herculis & Mu
sarum, à L. Cornificio ædes Dianæ, ab Asinio Pollione atrium Libertatis, à Munatio
Planco ædes Saturni, à Cornelio Balbo theatrum, à Statilio Tauro amphitheatrum, à
M. uero Agrippa complura & egregia.

SPatium urbis in regiones uicosq; diuisit: instituitq; ut illas annui magistratus forti- 30
to tuerentur, hos magistri è plebe cuiusq; uiciniæ electi. Aduersus incẽdia excubias
nocturnas uigilesq; cõmentus est: ad coercendas inũdationes, alueum Tiberis laxauit
ac repurgauit, cõpletum olim ruderibus, & ædificiorũ prolapsionibus coartatũ. Quo
autẽ facilius undiq; urbs adiretur, desumpta sibi flaminia uia Arimino tenus munien-
Manubialis pecunia da, reliquas triumphalibus uiris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. Aedes sa-
cras uetustate collapsas, aut incẽdio absumptas refecit, easq; & cæteras opulentissimis
donis adornauit, utpote qui in cellam Capitolini Iouis XVI milia põdo auri, gẽmasq;
ac margaritas quingenties H—S una donatione contulerit.

POstquam uero põtificatum maximũ, quem nunquã uiuo Lepido auferre sustinue- 31
rat, mortuo demum suscepit: quicquid fatidicorum librorum Græci Latiniq; gene
ris, nullis, uel parum idoneis autoribus, uulgo ferebatur, supra duo milia cõtracta un-
diq; cremauit: ac solos retinuit Sibyllinos, hos quoq; delectu habito: cõdiditq; duobus
forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Annũ à diuo Iulio ordinatũ, sed postea ne-
gligentia conturbatũ atq; confusum, rursus ad pristinam rationẽ redegit: in cuius ordi
nationem Sextilem mensem è suo cognomine nũcupauit, magis quàm Septembrem,
quo erat natus: quia hoc sibi & primus consulatus, & insignes uictoriæ obtigissent. Sa
cerdotum & numerum & dignitatem, sed & cõmoda auxit, præcipue Vestalium uirgi
num. cumq; in demortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentq; multi ne filias in sor
tem darent, adiurauit, si cuiusquam neptium suarum cõpeteret ætas, oblaturum se fuis-

ſecam. Nõnulla etiam ex antiquis cæremonijs paulatim abolita reſtituit: ut Salutis augurium, Diale flaminiũ, ſacrum Lupercale, ludos Seculares & Compitalitios. Lupercalibus uetuit currere imberbes. Item Secularibus ludis iuuenes utriuſq; ſexus prohibuit ullum nocturnũ ſpectaculũ frequentare, niſi cum aliquo maiore natu propinquorum. Cõpitales Lares ornare bis anno inſtituit, uernis floribus & æſtiuis. Proximum à dijs immortalib. honorem memoriæ ducum præſtitit, qui imperium populi Ro. ex minimo maximũ reddidiſſent. Itaq; & opera cuiuſq; manentibus titulis reſtituit, et ſtatuas omnũ triumphali effigie in utraq; fori ſui porticu dedicauit. Profeſſus eſt edicto, commentum id ſe, ut illorum uelut exemplar, & ipſe dum uiueret, & inſequentium ætatum principes exigerent à ciuibus. Pompeij quoq; ſtatuam contra theatri eius regiam, marmoreo Iano ſuppoſuit, translatam è curia in qua Caius Cæſar fuerat occiſus.

32 Pleraq; peſsimi exempli correxit, quę in perniciem publicam, aut ex conſuetudine licentiaq; bellorum ciuilium durauerant, aut per pacem etiam extiterant. Nam & graſſatorũ plurimi palàm ſe ferebant ſuccincti ferro, quaſi tuendi ſui cauſa: & rapti per agros uiatores ſine diſcrimine, liberi ſeruiq; ergaſtulis poſſeſſorum ſupprimebãtur: & plurimæ factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris ſocietatem coibant. Igitur graſſatores diſpoſitis per opportuna loca ſtationibus inhibuit: ergaſtula recognouit: collegia præter antiqua & legitima diſſoluit. Tabulas ueterum ærarij debitorũ, uel præcipuam calumniandi materiam exuſsit: loca in urbe publica iuris ambigui, poſſeſſoribus adiudicauit. diuturnorum reorum, & ex quorum ſordibus nihil aliud quàm uoluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit, conditione propoſita, ut ſi quem quis repetere uellet, par periculum pœnæ ſubiret. Ne quod autem maleficiũ negotium'ue impunitate uel mora elaberetur, triginta amplius dies qui honorarijs ludis occupabãtur, actui rerum accõmodauit. Ad tres iudicum decurias quartam addixit ex inferiore cenſu, quæ ducenariorum uocaretur, iudicaretq; de leuioribus ſummis. Iudices à triceſimo ætatis anno allegit, id eſt, quinquennio maturius quàm ſolebant. At pleriſq; iudicandi munus detrectantibus, uix conceſsit ut ſingulis decurijs per uices annua uacatio eſſet, & ut ſolitæ agi Nouembri ac Decembri menſe res omitterentur.

Graſſatores, q graſſãtur ferro

Nullius non facinoris, pro cuiuſuis facinoris

Actui rerũ, pro agendis rebus

33 Ipſe ius dixit aſsidue, & in noctem nonnunquam: ſi parum corpore ualeret, lectica pro tribunali collocata, uel etiam domi cubans. Dixit autem ius non diligentia modo ſumma, ſed & lenitate. ſiquidẽ manifeſti parricidij reum, ne culeo inſueretur, quòd non niſi confeſsi afficiebantur hac pœna, ita fertur interrogaſſe, Certe patrem tuũ non occidiſti? Et cum de falſo teſtamento ageretur, omnesq; ſignatores lege Cornelia tenerentur, non tantum duas tabellas, damnatoriam & abſolutoriam, ſimul cognoſcentibus dedit, ſed tertiam quoq; qua ignoſceretur ijs, quos fraude ad ſignandum, uel errore inductos conſtitiſſet. Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum prętori delegauit urbano: at prouincialium conſularibus uiris, quos ſingulos cuiuſq; prouinciæ negotijs præpoſuiſſet.

34 Leges retractauit, & quaſdam ex integro ſanxit, ut ſumptuariam, & de adulterijs, & de pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus. Hanc cum aliquanto quàm cæteras ſeuerius emendaſſet, prę tumultu recuſantium perferre non potuit, niſi adempta demum lenita'ue parte pœnarum, & uacatione triennij data, auctiſq; præmijs. Sic quoq; abolitionem eius publico ſpectaculo pertinaciter poſtulãte equite, accitos Germanici liberos, receptosq; partim ad ſe, partim in patris gremium oſtẽtauit, manu uultuq; ſignificans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. Cumq; etiam immaturitate ſponſarum, & matrimoniorũ crebra mutatione uim legis eludi ſentiret, tempus ſponſas habendi coarctauit, diuortijs modum impoſuit.

Perferre legem non potuit, pro ad finẽ, ſiue ad plenũ ferre, cũ cœpiſſet

35 Senatorum affluentem numerũ deformi & incondita turba (erant enim ſuper mille, & quidam indigniſsimi, & poſt necem Cæſaris per gratiam & præmium allecti, quos abortiuos uulgus uocabat) ad modum priſtinũ & ſplendorem redegit duabus lectionibus: prima ipſorum arbitratu, quo uir uirum legit: ſecunda ſuo & Agrippæ, quo tempore æſtimatur lorica ſub ueſte munitus, ferroq; cinctus præſediſſe, decem ualentiſsimis ſenatorij ordinis amicis ſellam ſuam circumſtantibus. Cordus Cremutius ſcribit, ne admiſſum quidem tunc quenquã ſenatorum, niſi ſolum & prætentato ſinu.

Abortiui, qui aborſu nati ſunt

Valentiſsimi. i. robuſtiſsimi

Quoſdam ad excuſandi ſe uerecundiã compulit, ſeruauitq; etiam excuſantibus inſigne
ueſtis, & ſpectandi in orcheſtra, epulãdiq; publice ius. Quo autem lecti probatiq; & re-
Fungi munera ſenatoria, pro fungi munerib. ligioſius & minore moleſtia ſenatoria munera fungerẽtur, ſanxit, ut prius quàm conſi-
deret, quiſq; thure ac mero ſupplicaret apud aram eius dei, in cuius templo coiretur: &
ne plus quàm bis in menſe legitimus ſenatus ageretur, calendis ſcilicet & idibus: ne'ue
Bis in menſe, pro bis ſingulis menſibus Septembri Octobri'ue menſe ullos adeſſe alios neceſſe eſſet, quàm ſorte ductos, per quo-
rum numerum decreta confici poſſent: ſibiq; inſtituit conſilia ſortiri ſemeſtria, cum qui
bus de negotijs ad frequentem ſenatum referendis antè tractaret. Sententias de maio-
re negotio non more, neq; ordine, ſed prout libuiſſet, perrogabat, ut perinde quiſq; ani
mum intenderet ac ſi cenſendum magis quàm aſſentiendum eſſet.

AVtor & aliarum rerum fuit. in quis, ne acta ſenatus publicarentur: ne magiſtra- 36
tus depoſito honore, ſtatim in prouincias mitterentur: ut proconſulibus ad mu-
los & tabernacula quæ publice locari ſolebant, certa pecunia cõſtitueretur: ut cura æra
rij à quæſtoribus urbanis ad prætorios prætores'ue tranſiret: ut centũuiralem haſtam,
quam quæſtura functi conſueuerant cogere, decemuiri cogerent.

QVoq; plures partem adminiſtrandæ reip. caperent, noua officia excogitauit. Cu- 37
ram operum publicorum, uiarum & aquarum aluei Tiberis, frumenti populo di
Recognoſcere turmas, pro recenſere uidendi: præfecturam urbis, triumuiratum legendi ſenatus, & alterum recognoſcen-
di turmas equitum, quotieſcunq; opus eſſet. Cenſores creari deſitos longo interuallo
creauit, numerum prætorum auxit. Exegit etiam ut quoties conſulatus ſibi daretur, bi
nos pro ſingulis collegas haberet: nec obtinuit reclamantibus cunctis, ſatis maieſta-
tem eius imminui, quod honorem eum non ſolus, ſed cum altero gereret.

Super ſiue ſupra, pro pluſq̃ NEc parcior in bellica uirtute honoranda, ſuper triginta ducibus iuſtos triũphos, 38
& aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curauit. liberis ſena-
torum, quo celerius reipub. aſſueſcerent, protinus uirilem togam latum clauum indu-
cere, & curiæ intereſſe permiſit: militiamq; auſpicantibus, non tribunatum modo le-
gionum, ſed & præfecturas alarum dedit. At ne quis expers caſtrorum eſſet, binos ple
Laticlauij, lato clauo inſignes runq; laticlauios præpoſuit ſingulis alis. Equitum turmas frequenter recognouit, poſt
longam intercapedinem reducto more tranſuectionis. Sed neq; detrahi quenquam in
Intercapedo, pro interuallo tranſuehendo ab accuſatore paſſus eſt, quod fieri ſolebat. & ſenio uel aliqua corporis
labe inſignibus permiſit, præmiſſo in ordine equo, ad reſpondendum quoties citaren
Gratiam fecit reddendi equi tur, pedibus uenire. mox reddendi equi gratiam fecit eis, qui maiores annorum quin-
que & triginta retinere eum nollent.

IMpetratiſq; à ſenatoribus decem adiutoribus, unũquenq; equitum rationem uitæ 39
reddere coegit: atq; ex improbatis alios pœna, alios ignominia notauit, plures ad-
monitione, ſed uaria. Leuiſſimũ genus admonitionis fuit, traditio coràm pugillarium,
quos taciti et ibidem ſtatim legerent. Notauitq; aliquos, quòd pecunias leuioribus uſu
ris mutuati, grauiore fœnore collocaſſent.

COmitijs tribunitijs ſi deeſſent candidati, ſenatores ex equitibus Romanis crea- 40
uit, ita ut poteſtate tranſacta, in utro uellent ordine manerent. Cum autem pleri-
que equitum, attrito bellis ciuilibus patrimonio, ſpectare ludos è quatuordecim nõ au
derent metu pœnæ theatralis, pronuntiauit, non teneri ea quibus ipſis parentibus'ue
equeſter cenſus unquam fuiſſet. Populi Romani cenſum uicatim egit: ac ne plebs fru-
mentationum cauſa frequentius à negotijs auocaretur, ter in annum quaternûm men
ſium teſſeras dare deſtinauit: ſed deſideranti conſuetudinem ueterem, conceſſit rurſus
ut ſui cuiuſq; menſis acciperet. Comitiorum quoq; priſtinum ius reduxit: ac multiplici
pœna coercito ambitu, Fabianis & Scaptenſibns tribulibus ſuis die comitiorum, ne
quid à quoquam candidato deſiderarent, ſingula millia nummûm à ſe diuidebat. Ma-
gni prætereà exiſtimans, ſyncerũ atq; ab omni colluuione peregrini ac ſeruilis ſangui-
nis incorruptum ſeruare populum, & ciuitatem Romanam parciſſime dedit, & manu
mittendi modum terminauit. Tiberio pro cliente Græco petenti reſcripſit, non aliter
ſe daturũ, quàm ſi præſens ſibi perſuaſiſſet, quàm iuſtas petendi cauſas haberet. Et Li-
uiæ pro quodam tributario Gallo roganti, ciuitatem negauit, immunitatẽ obtulit, af-
firmans, ſe facilius paſſurum fiſco detrahi aliquid, quàm ciuitatis Romanæ uulgari hono-
rem

rem. Seruos non contentus multis difficultatibus à libertate iusta remouisse, quum & de numero & de conditione ac differentia eorum qui manumitterentur, curiose cauisset, hoc quoq; adiecit, ne uinctus unquã tortus'ue quis ullo libertatis genere ciuitatem adipisceretur. Etiam habitū uestitumq; pristinum reducere studuit. Ac uisa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans, En, ait,

Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.

Negotium ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro circo'ue, nisi positis lacernis togatum consistere.

41 Liberalitatem omnibus ordinibus per occasiones frequenter exhibuit. Nam & inuecta urbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam nummariæ rei effecit, ut fœnore diminuto, plurimū agrorum pretijs accesserit: & postea quoties ex damnatorum bonis pecunia superflueret, usum eius gratuitum ijs qui cauere in duplum possent, ad certum tempus indulsit. Senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies H—S. taxauit, suppleuitq; non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ ferè summæ, modo quadringenos, modo tricenos, nonnunquã ducenos quinquagenosq; nummos: ac ne minores quidem pueros præterijt, quamuis non nisi ab undecimo ætatis anno accipere consuessent. Frumentū quoq; in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo, interdum nullo pretio uiritim admensus est, tesserasq; nummarias duplicauit.

42 Sed ut salubrem magis quàm ambitiosum principem scires, querētem de inopia & caritate uini populū, seuerissima coercuit uoce, satis prouisum à genero suo Agrippa, perductis pluribus aquis ne homines sitirent. Eidem populo promissum quidē congiarium reposcenti, bonæ fidei se esse respondit: non promissum autem flagitanti, turpitudinem & impudentiam edicto exprobrauit, affirmauitq;, non daturum se, quamuis dare destinarat. Nec minore grauitate atq; cōstantia, cum proposito congiario multos manumissos, insertosq; ciuium numero cōperisset, negauit accepturos quibus promissum non esset. Cæterisq; minus quàm promiserat, dedit, ut destinata summa sufficeret. Magna uero quondam sterilitate ac difficili remedio, cum uenalitias & lanistarum familias, peregrinosq; omnes, exceptis medicis & præceptoribus, partemq; seruitiorum urbe expulisset, ut tandem annona conualuit, impetum se cepisse scribit frumentationes publicas in perpetuū abolendi, quòd earum fiducia cultura agrorum cessarat: neq; tamen perseuerasse, quia certum haberet, posse per ambitionem quandoq; restitui. Atq; ita post hanc rem temperauit, ut non minorem aratorum ac negotiantium, q; populi rationem deduceret.

43 Spectaculorum & assiduitate & uarietate atq; magnificentia omnes antecessit: fecisse ludos se ait suo nomine quater: pro alijs magistratib. qui aut abessent, aut non sufficerent, ter & uicies. Fecitq; nōnunquam uicatim, ac pluribus scenis per omniū linguarum histriones, non in foro modo, nec in amphitheatro, sed in circo & in septis, & aliquando nihil præter uenationem dedit. Athletas extructis in campo Martio sedilibus ligneis, item nauale prælium circa Tiberim cauato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est. Quibus diebus custodes in urbe disposuit, ne raritate remanentiū grassatoribus obnoxia esset. In circo aurigas cursoresq; & confectores ferarum, & nonnunq; ex nobilissima iuuentute produxit. Sed & Troiæ ludum edidit frequētissime, màgnorum minorum'ue puerorum delectu, prisci decoriq; moris existimās, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum, aureo torque donauit, passusq; est ipsum posterosq; Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore grauiter inuidioseq; in curia questo Esernini nepotis sui casum, qui & ipse crus effregerat. Ad scenicas quoq; & gladiatorias operas & equitibus Romanis aliquando usus est: uerum prius quàm senatusconsulto interdiceretur: postea nihil sanè præterquam adolescentulū Lucium honeste natum exhibuit, tantum ut ostenderet, quòd erat bipedali minor librarum septemdecim, ac uocis immensæ. Quodam autem muneris die, Parthorum obsides tunc primum missos, per arenam mediam ad spectaculum induxit, superq; se subsellio secundo collocauit. Solebat etiam citra spectaculorū dies, si quando quid inusitatum dignumq; cognitu aduectum

Torques aureus, genere masculino

ctum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare, ut rhinocerotem apud septa, tigrim in scena, anguem quinquaginta cubitorum pro comitio. Accidit uotiuis Circensibus, ut correptus ualetudine, lectica cubans thensas deduceret. Rursus commissione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, euenit ut laxatis sellæ curulis compagibus caderet supinus. Nepotum quoq; suorum munere, cum cõsternatum ruinæ metu populum retinere & confirmare nullo modo posset, transijt è loco suo, atq; in ea parte consedit, quæ suspecta maxime erat. Spectandi confusissimum ac solutissimum morem correxit ordinauitq;, motus iniuria senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos consessu frequenti nemo receperat.

FActo igitur decreto patrum, ut quoties quid spectandum usquam publicè ederetur, primus subselliorum ordo uacaret senatoribus: Romæ legatos liberarũ sociarumq; gentium uetuit in orchestra cõsidere, cum quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset. Militem secreuit à populo. Maritis è plebe proprios ordines assignauit, prætextatis cuneum suum, & proximũ pædagogis: sanxitq;, ne quis pullatorũ media cauea sederet. Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiscue spectari solenne olim erat, nisi ex superiore loco spectare concesit. Solis uirginibus Vestalibus locum in theatro separatim, & contra prætoris tribunal dedit. Athletarũ uero spectaculo muliebrem sexum omnem adeo submouit, ut pontificalibus ludis pugilum par postulatũ, distulerit in sequentis diei matutinum tempus, edixeritq;, mulieres ante horam quintam uenire in theatrum, non placere. 44

Solenne, pro solitum

Contra tribunal, pro è regione tribunalis

IPse Circenses ex amicorum ferè libertorumq; cœnaculis spectabat, interdum è puluinari, & quidem cum cõiuge ac liberis sedens. spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies aberat, petita uenia, cõmendatisq; qui suam uicem presidendo fungerentur. Verum quoties adesset, nihil præterea agebat: seu uitandi rumoris causa, quo patrem Cæsarem uulgo reprehensum cõmemorabat, quòd inter spectandum epistolis libellisq; legendis, ac rescribendis uacaret: seu studio spectandi, ac uoluptate, qua teneri se neq; dissimulauit unquam, & sæpe ingenue professus est. Itaq; corollaria & præmia, alienis quoq; muneribus ac ludis & crebra & grandia de suo offerebat: nulliq; greco certamini interfuit, quo non pro merito certantium quenq; honorauerit. Spectauit autem studiosissime pugiles, & maxime latinos: non legitimos atq; ordinarios modo, quos etiam committere cum Græcis solebat, sed & cateruarios oppidanos inter angustias uicorum pugnantes temere ac sine arte. Vniuersum deniq; genus operas aliquas publico spectaculo præbentium, etiam cura sua dignatus est. Athletis & conseruauit priuilegia & ampliauit. Gladiatores sine missione edi prohibuit. Coercionem in histriones, magistratibus in omni tempore & loco, lege uetere permissam ademit, præterquam ludos & scenam: nec tamen eo minus aut xysticorũ certationes, aut gladiatorum pugnas seuerissime semper exegit. Nam histrionum licentiam adeo compescuit, ut Stephanionem togatarium, cui in puerilem habitum circũtonsam matronam ministrasse comperérat, per trina theatra uirgis cæsum relegauerit: Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus suæ, nemine excluso flagellis uerberauerit: & Pyladem urbe atq; Italia submouerit, quòd spectatorem à quo exibilabatur, demonstrasset digito, conspicuumq; fecisset. 45

AD hunc modũ urbe urbanisq; rebus administratis, Italiã duodetriginta coloniarum numero deductarũ ab se frequẽtauit, operibusq; ac uectigalib. publicis plurifariam instruxit: etiam iure ac dignatione urbi quodãmodo pro parte aliqua adæquauit, excogitato genere suffragiorũ, quæ de magistratib. urbicis decuriones colonici in sua quisq; colonia ferrent, & sub diem comitiorũ obsignata Romam mitterent. ac necubi honestorum deficeret copia, aut multitudinis soboles, equestrem militiam petentes etiam ex cõmendatione publica cuiusq; oppidi ordinabat. at ijs qui è plebe regiones sibi reuisenti, filios filias'ue approbarẽt, singula nummorũ millia per singulos diuidebat. 46

Plurifariã, pro multis modis

Colonici decuriones, qui coloniarum sunt

PRouincias ualidiores, & quas annuis magistratuũ imperijs regi nec facile nec tutum erat, ipse suscepit: cæteras proconsulib. sortitò permisit. & tamẽ nõnullas commutauit interdum, atq; ex utroq; genere plerasq; sæpius adijt. Vrbium quasdam fœderatas, sed ad exitiũ licentia præcipites, libertate priuauit; alias aut ære alieno laborãtes leuauit, 47

leuauit, aut terræmotu ſubuerſas denuo condidit, aut merita erga populum Roma- *Latinitas, ius*
num allegantes, latinitate uel ciuitate donauit. Non eſt (ut opinor) prouincia, exce- *Latij: ut ciuita*
pta duntaxat Africa & Sardinia quam non adierit. In has fugato Sexto Pompeio traij *tas, ius urbis*
cere ex Sicilia apparantem continuæ & immodicæ tempeſtates inhibuerunt: nec mox
occaſio aut cauſa traijciendi fuit.

48 REgna quibus belli iure potitus eſt, præter pauca, aut ijſdem quibus ademerat red
didit, aut alienigenis contribuit. Reges ſocios etiam inter ſemetipſos neceſſitudi-
nibus mutuis iunxit, promptiſſimus affinitatis cuiuſq; atq; amicitiæ conciliator & fau-
tor: nec aliter uniuerſos, q̃ membra parteſq; imperij curæ habuit. Rectorem quoq; ſo-
litus apponere ætate paruis ac mente lapſis, donec adoleſcerẽt, aut reſipiſcerent: ac plu *Mente lapſi,*
rimorum liberos & educauit ſimul cum ſuis, & inſtituit. *mente capti*

49 EX militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim diſtribuit. Claſſem Miſeni,
& alteram Rauennę ad tutelam ſuperi & inferi maris collocauit. Certum numerũ
partim in urbis, partim in ſui cuſtodiam allegit, dimiſſa Calaguritanorũ manu, quam
uſq; ad deuictum Antonium, item Germanorum, quam uſq; ad cladem Varianam, in-
ter armigeros circa ſe habuerat. Neq; tamen unquã plures, q̃ tres cohortes in urbe eſſe *Armigeri,*
paſſus eſt, eaſq; ſine caſtris, reliquas in hyberna & æſtiua circa finitima oppida dimitte *ſatellites*
re aſſuerat. Quicquid autem ubiq; militum eſſet, ad certam ſtipendiorũ præmiorumq;
formulam aſtrinxit, definitis pro gradu cuiuſq; & temporibus militię, & cõmodis miſ-
ſionum, ne aut ætate aut inopia poſt miſſionẽ ſolicitari ad res nouas poſſent. utq; per-
petuò ac ſine difficultate ſumptus, ad tuendos eos, proſequendoſq; ſuppeteret, ærariũ
militare cum uectigalibus nouis cõſtituit. Et quo celerius ac ſub manum annuntiari co *Sub manum*
gnoſciq; poſſet quid in prouincia quaq; gereretur, iuuenes primo modicis interuallis *pro prompte*
per militares uias, dehinc uehicula diſpoſuit. cõmodius id uiſum eſt, ut qui à loco ijdẽ
perferunt literas, interrogari quoq; ſi quid res exigant, poſſint.

50 IN diplomatibus libelliſq; & epiſtolis ſignãdis, initio ſphinge uſus eſt, mox imagine
Magni Alexandri, nouiſſime ſua Dioſcoridis manu ſculpta, qua ſignare inſequuti
quoq; principes perſeuerauerunt. Ad epiſtolas omnes, horarum quoq; momenta, nec
diei modo, ſed & noctis quibus datæ ſignificarentur, addebat.

51 CLementiæ ciuilitatiſq; eius multa & magna documenta ſunt. Ne enumerẽ quot
& quos diuerſarum partium uenia & incolumitate donatos, principem etiam in
ciuitate locum tenere paſſus ſit: Iunium Nouatum, & Caſſium Patauinũ è plebe homi
nes, alterum pecunia, alterum leui exilio punire ſatis habuit, cum ille Agrippę iuuenis
nomine, aſperrimam de † ſe epiſtolam in uulgus edidiſſet: hic conuiuio pleno procla- *Als. eo*
maſſet, neq; uotum ſibi, neq; animum deeſſe confodiendi eum. Quadam uero cognitio
ne cum Aemilio Aeliano Cordubenſi inter cætera crimina uel maxime obijceretur, q
male opinari de Cæſare ſoleret, conuerſus ad accuſatorem, commotoq; ſimilis: Velim,
inquit, hoc mihi probes: faciam ſciat Aelianus & me linguã habere, plura enim de eo
loquar. Nec quicquam ultra, aut ſtatim, aut poſtea inquiſiuit. Tiberio quoq; de eadem
re ſedulo uiolentius apud ſe per epiſtolam conquerenti, ita reſcripſit: Aetati tuæ, mi Ti
beri, noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quenquam eſſe qui de me male lo-
quatur. Satis eſt enim ſi hoc habẽmus, ne quis nobis male facere poſſit.

52 TEmpla quamuis ſciret etiam proconſulibus decerni ſolere, in nulla tamen prouin
cia, niſi cõmuni ſuo Romæq; nomine recepit. Nam in urbe quidem pertinaciſsi-
me abſtinuit hoc honore, atq; etiã argenteas ſtatuas olim ſibi poſitas conflauit omnes,
ex quibus aureas cortinas Apollini Palatino dedicauit. Dictaturam magna ui offeren
te populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga, nudo pectore, deprecatus eſt.

53 DOmini appellationem, ut maledictũ & opprobrium ſemper exhorruit. Cum ſpe
ctante eo ludos, pronunciatum eſſet à mimo, ó dominum æquum & bonum: &
uniuerſi quaſi de ipſo dictum exultantes comprobaſſent, ſtatim manu uultuq; indeco-
ras adulationes repreſſit, & inſequenti die grauiſſime corripuit edicto: dominumq; ſe *Corripuit, pro*
poſthac appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus ſuis, uel ſerio, uel ioco paſſus eſt: *caſtigauit*
atq; huiuſmodi blanditias etiam inter ipſos prohibuit. Non temere urbe oppido'ue ul-
lo egreſſus, aut quóquam ingreſſus eſt, niſi ueſpere, aut noctu, ne quem officij cauſa in-

Inquietare, pro molestum esse

quietaret. In consulatu pedibus ferè, extra consulatū sæpe adoperta sella per publicum
incesit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntiū de-
sideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigere dubita
ret, quasi elephanto stipem. Die senatus nunquam patres nisi in curia salutauit, & qui-
dem sedentes, ac nominatim singulos nullo submonente: & discedens eo modo seden-
tibus singulis uale dicebat. Officia cum multis mutuo exercuit, nec prius dies cuiusq;
solennes frequentare desijt, quàm grandior iam natu, & in turba quondam sponsalio-
rum die uexatus. Gallum Terrinium senatorem minus sibi familiarem, sed captum re-
pente oculis, & ob id inedia mori destinantē, præsens consolando reuocauit ad uitam.

Frequentare dies

Sponsaliorum dies, ut saturnaliorum

IN senatu uerba facienti dictum est, non intellexi: & ab alio, contradicerem tibi si lo- 54
cum haberē. Interdum ob immodicas altercationes discrepātium è curia per iram se
proripienti quidam ingesserunt, licere oportere senatoribus de repub. loqui. Antistius
Labeo senatus lectione cum triumuirū legeret, M. Lepidum hostem olim eius, & tunc
exulantem legit: interrogatusq; ab eo an essent alij digniores, suum quenq; iudiciū ha-
bere respondit. Nec ideo libertas, aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

ETiā sparsos de se in curia famosos libellos, nec expauit, & magna cura redarguit. 55
Ac ne requisitis quidem autoribus id modo censuit, cognoscendū posthac de ijs
qui libellos aut carmina ad infamiam cuiuspiam sub alieno nomine edant.

Requirere autores, pro exigere, siue poscere

IOcis quoq; quorundam inuidiosis aut petulantibus lacessitus, cōtradixit edicto. Et 56
tamen de inhibenda testamentorum licentia, ne senatus quicquam constitueret, in-
tercessit. Quoties magistratuū comitijs interesset, tribus cum candidatis suis circuibat,
supplicabatq; more solenni. Ferebat & ipse suffragium in tribu, ut unus è populo. Te
stem se in iudicijs & interrogari, & refelli æquissimo animo patiebatur. Forum angu-
stius fecit, non ausus extorquere possessoribus proximas domos. Nunquam filios suos
populo cōmendauit, ut non adijceret, si merebuntur. Eisdem prætextatis adhuc assur-
rectum ab uniuersis in theatro, & à stantibus plausum, grauissime questus est. Amicos
ita magnos & potentes in ciuitate esse uoluit, ut tamen pari iure essent, quo cæteri, legi
busq; iudiciarijs æquè tenerentur. Cum Asprenas Nonius arctius ei iunctus, causam
ueneficij accusante Cassio Seuero diceret, consuluit senatum quid officij sui putaret.
cunctari enim se, ne si superesset, eriperet legibus reum: sin deesset, destituere ac præda
mnare amicum existimaretur. Et consentientib. uniuersis, sedit in subsellijs per aliquot
horas, uerum tacitus, ac ne laudatione quidem iudiciali data. Affuit & clientibus, sicut
scutario cuidam, euocato quondam suo, qui postulabatur iniuriarum. Vnum omnino
è reorum numero, ac ne eum quidem nisi precibus eripuit, exorato coram iudicib. ac-
cusatore, Castricium, per quem de coniuratione Murçnæ cognouerat.

Vt non adijceret, pro nisi adijceret

Assurrectū est impersonaliter

Superesse, pro adesse, hoc est, patrocinari

PRo quibus meritis quantopere dilectus sit, facile est æstimare. Omitto senatuscon 57
sulta quæ possunt uideri, uel necessitate expressa, uel uerecundia. Equites Roma-
ni natalem eius sponte atq; consensu biduo semper celebrarunt. Omnes ordines in la-
cum Curtij quotannis ex uoto pro salute eius stipem iaciebant. Item Calendis Ianua-
rijs strenam in Capitolio etiam absenti: ex qua summa, pretiosissima deorum simula-
cra mercatus, uicatim dedicabat, ut Apollinem sandaliariū, & Iouem tragœdū, aliaq;.
In restitutionem Palatinæ domus incendio absumptæ, ueterani, decuriæ, tribus, atq;
etiam singulatim è cætero genere hominum, libentes ac pro facultate quisq; pecunias
contulerunt, delibante tantūmodo eo summarum aceruos, neq; ex quoquam plus de-
nario auferente. Reuertentem ex prouincia, non solum faustis ominibus, sed & modu-
latis carminibus prosequebantur. Obseruatum etiam est, ne quoties introiret urbem,
supplicium de quoquam sumeretur.

PAtris patriæ cognomen uniuersi repentino maximoq; consensu detulerunt ei: pri 58
ma plebs legatione Antiū missa, dein quia nō recipiebat ineunti Romæ spectacu
la frequens, & laureata: mox in curia senatus, neq; decreto, neq; acclamatione, sed per
Valeriū Messalam id mandantib. cūctis: Quod bonū, inquit, faustumq; sit tibi domuiq;
tuæ, Cæsar Auguste (Sic enim nos perpetuam felicitatem reipub. & læta huic preca-
ri existimamus) senatus te cōsentiens cum populo Romano, cōsalutat patriæ patrem.
Cui lachrymās respōdit Augustus his uerbis (ipsa enim sicut Messalæ posui) Compos

factus uotorum meorum, patres C. quid habeo aliud deos immortales precari, quàm *Habeo precari, pro habeo*
ut hunc conſenſum ueſtrum ad ultimum uitæ finem mihi perferre liceat? *quod precer*

59 MEdico Antonio Muſæ, cuius opera ex ancipiti morbo conualuerat, ſtatuā, ære
collato, iuxta ſignū Aeſculapij ſtatuerunt. Nonnulli patrumfamiliarū teſtamen
to cauerunt, ut ab hæredibus ſuis prælato uictimæ titulo in Capitoliū ducerētur, uo-
tumq; pro ſe ſolueretur, quòd ſuperſtitem Auguſtum reliquiſſent. Quædam Italiæ ci-
uitates diem quo primum ad ſe ueniſſet, initium anni fecerunt. Prouinciarum pleræq;
ſuper templa & aras, ludos quoq; quinquennales penè oppidatim conſtituerunt.

60 REges amici atq; ſocij, & ſinguli in ſuo quiſq; regno Cæſareas urbes condiderunt,
& cuncti ſimul ædem Iouis Olympici Athenis antiquitus inchoatam, perficere
communi ſumptu deſtinauerunt, genioq; eius dedicare: ac ſæpe regnis relictis, nō Ro
mæ modo, ſed prouincias peragranti quotidiana officia togati, ac ſine regio inſigni,
more clientium præſtiterunt.

61 QVoniam qualis in imperijs ac magiſtratibus, regendaq; per terrarum orbem pa-
ce belloq; repub. fuerit, expoſui: referam nunc interiorem ac familiarem eius ui-
tam, quibusq; moribus atq; fortuna domi, & inter ſuos egerit, à iuuenta uſq; ad ſupre-
mum uitæ diem. Matrem amiſit in primo conſulatu, ſororem Octauiam quinquageſi-
mum & quartum agens ætatis annum. Vtriq; cum præcipua officia uiuæ præſtitiſſet,
etiam defunctæ honores maximos tribuit.

62 SPonſam habuerat adoleſcens P. Seruilij Iſaurici filiam, ſed reconciliatus poſt pri-
mam diſcordiam Antonio, expoſtulantibus utriuſq; militibus, ut neceſſitudine ali
qua iungeretur, priuignam eius, Claudiam Fuluiæ ex P. Clodio filiam duxit uxorem
uixdum nubilem. Ac ſimultate cum Fuluia ſocru exorta, dimiſit intactā adhuc & uir-
ginem. Mox Scriboniam in matrimonium accepit, nuptam antè duobus cōſularibus,
& ex altero etiam matrem. Cum hac etiam diuortium fecit, pertæſus, ut ſcribit, morum
peruerſitatem eius: ac ſtatim Liuiam Druſillam matrimonio Tiberij Neronis, & qui-
dem prægnantem abduxit, dilexitq; ac probauit unice ac perſeueranter.

63 EX Scribonia Iuliam, ex Liuia nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. Infans,
qui conceptus erat, immaturus eſt editus. Iuliam primum Marcello Octauiæ ſo-
roris ſuæ filio, tantumq; pueritiā egreſſo, deinde ut is obijt, Marco Agrippæ nuptui de *al. nuptum*
dit, exorata ſorore, ut ſibi genero cederet. Nam tunc Agrippa alteram Marcellarū ha-
bebat, & ex ea liberos. Hoc quoq; defuncto, multis ac diu etiam ex equeſtri ordine cir
cunſpectis conditionibus, Tiberium priuignū ſuum elegit, coegitq; prægnantē uxo-
rem, & ex qua iam pater erat, dimittere. M. Antonius ſcribit, primum eum Antonio fi-
lio ſuo deſpondiſſe Iuliam, dein Cotiſoni Getarum regi, quo tempore ſibi quoq; inui-
cem filiam regis in matrimonium petijſſet.

64 NEpotes ex Agrippa & Iulia tres habuit, Caium, Lucium, & Agrippam: neptes
duas, Iuliam & Agrippinam. Iuliam L. Paulo cēſoris filio, Agrippinam Germa
nico uxoris ſuæ nepoti collocauit. Caium & Lucium adoptauit domi, per aſſem & li-
bram emptos à patre Agrippa, tenerosq; adhuc ad curam reip. admouit, & conſules
deſignatos circum prouincias exercitusq; dimiſit. Filiam & neptes ita inſtituit, ut eti-
am lanificio aſſueſaceret, uetaretq; loqui aut agere quicquam, niſi propalàm, & quod
in diurnos commentarios referretur. Extraneorū quidem cœtu adeo prohibuit, ut L.
Vinicio claro decoroq; iuueni ſcripſerit, quondam parum modeſte feciſſe eum, quòd
filiam ſuam Baias ſalutatū ueniſſet. Nepotes & literas & natare, aliaq; rudimenta per
ſe plerunq; docuit, ac nihil æque laborauit, quàm ut imitarentur chirographum ſuum. *Aequè quàm,*
Neq; cœnauit unà, niſi ut in imo lecto aſſiderent: neq; iter fecit, niſi ut uehiculo ante- *pro æquè atq;*
irent, aut circa adequitarent.

65 SEd lætum eum atq; fidentem & ſobole & diſciplina domus, fortuna deſtituit. Iu-
lias filiam & neptem omnibus probris cōtaminatas relegauit. Caium & Luciū in
duodeuiginti menſium ſpatio amiſit ambos, Caio in Lycia, Lucio Maſſiliæ defunctis.
Tertium nepotem Agrippam, ſimulq; priuignum Tiberium adoptauit in foro, lege
curiata: ex quibus Agrippam breui ob ingenium ſordidum ac ferox abdicauit, ſepo-
ſuitq; Surrentum. Aliquanto autem patientius mortem, quàm dedecora ſuorum tulit.

Nam Caij Lucijq; casu non adeo fractus, de filia absens ac libello per quæstorem recitato, notum senatui fecit, abstinuitq; congressu hominum diu præ pudore, etiam de necanda deliberauit. Certe cum sub idem tẽpus una ex conscijs liberta Phœbe nomine, suspendio uitã finisset, maluisse se ait Phœbes patrem fuisse. Relegatæ usum uini omnemq; delicatiorem cultum ademit, neq; adiri à quoquam libero seruoq;, nisi se cõsulto permisit: & ita ut certior fieret, qua is ætate, qua statura, quo colore esset, etiam quibus corporis notis uel cicatricibus. Post quinquennium demum ex insula in continentem lenioribusq; paulo conditionibus transtulit eam. Nam ut omnino reuocaret, exorari nullo modo potuit. Deprecanti sæpe populo Romano, & pertinacius instanti, tales filias talesq; coniuges pro concione imprecatus est. Ex nepte Iulia post damnationem editum infantẽ agnosci aliq; uetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, imò in dies amentiorem in insulam transportauit, sepsitq; insuper custodia militũ. Cauit etiam senatusconsulto, ut eodem loco in perpetuum contineretur: atq; ad omnem & eius & Iuliarum mentionem ingemiscens, proclamare etiam solebat:

Notũ fecit, pro significauit, *ἀπήγξατο* *Trãsportauit, pro deportauit*

Αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τε μένειν, ἄγονός τ' ἀπολέσθαι.

nec aliter eas appellare, quàm treis uomicas, aut tria carcinomata sua.

AMicitias neq; facile admisit, & cõstantissime retinuit: & nõ tantũ uirtutes ac merita cuiusq; dignè prosecutus, sed uitia quoq; & delicta dũtaxat modica perpessus. Neq; eñ temere ex omni numero in amicitia eius afflicti reperirenẽ, præter Saluidienũ Rufum, quẽ ad cõsulatũ usq;, & Corneliũ Gallum, quẽ ad præfecturã Aegypti, ex infima utrũq; fortuna, prouexerat: quorũ alterũ res nouas moliente, damnandum senatui tradidit: alteri ob ingratum & maleuolum animũ, domo & prouincijs suis interdixit. Sed Gallo quoq; & accusatorum denuntiationibus & senatusconsultis ad necem compulso, laudauit quidem pietatem tantopere pro se indignantium: cæterum & illachrymauit, & uicem suam conquestus est, quòd sibi soli nõ liceret amicis quatenus uellet irasci. Reliqui potentia atq; opibus ad finem uitæ sui quisq; ordinis principes floruerunt, quanquã & offensis interueniẽtibus. Desiderauit enim nonnunquam, ne de pluribus referam, & M. Agrippæ patientiam, & Mecœnatis taciturnitatem: cum ille ex leui rigoris suspicione, et quòd Marcellus sibi anteferretur, Mitylenas se, relictis omnibus contulisset: & hic secretũ de comperta Murenæ coniuratione, uxori Terentiæ prodidisset. Exegit & ipse inuicẽ ab amicis beneuolentiam mutuam, tam à defunctis q̃ à uiuis. Nam quamuis minime appeteret hæreditates, ut qui nunq̃ ex ignoti testamento capere quicq̃ sustinuerit: amicorũ tamen suprema iudicia morosissime pensitauit: neq; dolore dissimulato, si parcius aut citra honorẽ uerborũ: neq; gaudio, si gratè pieq; quis se prosecutus fuisset. Legata uel partes hæreditatũ, & à quibuscunq; parentibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere: aut si pupillari ætate essent, die uirilis togæ, uel nuptiarum, cum incremento restituere consueuerat. 66

PAtronus dominusq; non minus seuerus quàm facilis & clemens. Multos libertorum in honore & usu maximo habuit: ut Licinium Enceladum, aliosq;. Cosmum seruum grauissime de se opinantem, non ultra quàm compedibus coercuit. Diomedem dispensatorem, à quo simul ambulante, incurrenti repente fero apro per metum obiectus est, maluit timiditatis arguere, quàm noxæ: remq; non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in iocum uertit. Idem Proculum ex acceptissimis libertis mori coegit, compertum adulterare matronas. Thallo à manu, quòd pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura effregit. Pædagogum ministrosq; Caij filij, per occasionẽ ualetudinis mortisq; eius superbè auareq; in prouincia grassantes, oneratis graui pondere ceruicibus, præcipitauit in flumen. 67

Non ultra q̃ cõ pedib. coercuit, pro tantum cõ pedibus

PRima iuuenta uariorum dedecorũ infamiam subijt. Sex. Pompeius eum ut effœminatum insectatus est: M. Antonius adoptionem auũculi stupro meritum. Item Lucius Marci frater, quasi pudicitiam delibatam à Cæsare, Aulo etiam Hircio in Hispania CCC. millibus nummũm substrauerit: solitusq; sit crura suburere nuce ardenti, quo mollior pilus surgeret. Sed & populus quondam uniuersus ludorum die, & accepit in contumeliam eius, & assensu maximo comprobauit uersum in scena pronunciatum de Gallo Matris deûm tympanizante: 68

Vides

Vidésne ut cinædus orbem digito temperat?

69 ADulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant, excusantes sanè non libidine, sed ratione commissa, quo facilius consilia aduersariorum per cuiusq; mulieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liuiæ nuptias obiecit, & fœminã consularem e triclinio uiri corãm in cubiculum abductam, rursus in conuiuium rubentibus auriculis, incompriore capillo reductam: & dimissam Scriboniã, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis: & conditiones quæsitas per amicos, qui matresfamilíàs & adultas ætate uirgines denudarent atq; perspicerent, tanquam Thoranio mangone uendente. Scribit etiam ad ipsum hoc familiariter adhuc, necdum plenè inimicus aut hostis: Quid te mutauit? quòd reginam ineo? uxor mea est. Nunc cœpi, an abhinc annos nouem? tu deinde solam Drusillam inis? ita ualeas uti tu hanc epistolam cum leges, non inieris Tertullam, aut Terentillam, aut Ruffillam, aut Saluiam Citisceniam, aut omnes. An ne refert, ubi, & in qua arrigas?

70 COena quoq; eius secretior in fabulis fuit, quæ uulgo δωδεκάθεος uocabatur, in *In fabulis esse,* qua deorum dearumq; habitu discubuisse conuiuas, & ipsum pro Apolline orna *pro, traduci ser* tum, non Antonij modo epistolæ singulorum nomina amarissimè annumerantis ex- *mone hominũ* probrant, sed & sine autore notissimi uersus:

Cum primum istorum conduxit mensa choragum,
Sexq; deos uidit Mallia, sexq; deas.
Impia dum Phœbi Cæsar mendacia ludit,
Dum noua diuorum cœnat adulteria,
Omnia se à terris tunc numina declinarunt,
Fugit & auratos Iuppiter ipse thronos.

Auxit cœnæ rumorẽ summa tunc in ciuitate penuria ac fames. Acclamatumq; est postridie, frumentũ omne deos comedisse: & Cæsarem planè esse Apollinem, sed tortorem, quo cognomine is deus quadam in parte urbis colebatur.

71 NOtatus est & ut pretiosæ supellectilis Corinthiorũq; præcupidus, & aleæ indulgens. Nam & proscriptionis tempore ad statuam eius ascriptum est:

Pater argentarius, ego Corinthiarius:

cum existimaretur quosdam propter uasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos. & deinde bello Siciliensi epigramma uulgatum est:

Postquam bis classe uictus naues perdidit,
Aliquando ut uincat, ludit assidue aleam.

Ex quibus siue criminibus, siue maledictis infamiã impudicitiæ facillime refutauit, & præsentis & posteræ uitæ castitate. Item lautitiarũ inuidiã, cum & Alexandria capta nihil sibi præter unũ myrrhinũ calicẽ ex instrumẽto regio retinuerit, & mox uasa aurea assiduissimi usus cõflauerit omnia. Circa libidines hæsit, postea quoq; (ut ferũt) ad uitiandas uirgines prõptior, quæ sibi undiq; etiã ab uxore cõquirerentur. Aleæ rumorẽ nullo modo expauit, lusitq; simpliciter & palàm oblectamenti causa etiã senex, ac præterq; Decẽbri mense, alijs quoq; festis profestisq; diebus: nec id dubiũ est, autographa quadã epistola: Cœnaui (ait) mi Tiberi, cũ ijsdem. Accesserũt cõuiuæ Vinitius, & Silius pater. Inter cœnã lusimus γεροντικῶς & heri & hodie. Talis eñ iactatis, ut quisq; canem aut senionẽ miserat, in singulos talos singulos denarios in mediũ conferebat: quos tollebat uniuersos, qui Venerẽ iecerat. Et rursus alijs literis: Nos mi Tiberi, quinquatrijs satis iucũde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumq; aleatoriũ calfecimus. Frater tuus magnis clamorib. rem gessit. Ad summã tamẽ perdidit nõ multũ, sed ex magnis detrimentis præter spem paulatim retractus est. Ego perdidi uiginti milia nummûm meo nomine, sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerunq;. Nam si quas manus remisi cuiq; exegissem, aut retinuissem quod cuiq; donaui, uicissem uel L. milia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cælestem gloriam efferet. Scribit ad filiam: Misi tibi denarios CCL. quos singulis conuiuis dederam, si uellent inter se inter cœnam uel talis, uel par impar ludere.

72 IN cæteris partibus uitæ cõtinentissimũ fuisse constat, ac sine suspicione ullius uitij. Habitauit primo iuxta Romanũ forũ supra scalas annularias, in domo quæ Calui orato-

oratoris fuerat:postea in palatio,sed nihilo minus ædib. modicis Hortēsianis, & neq; laxitate,neq; cultu cōspicuis:ut in quibus porticus breues essent Albanarū columnarum,& sine marmore ullo,aut insigni pauimēto cōclauia. Ac per annos amplius XL. eodem cubiculo hyeme & æstate mansit,quāuis parū salubrē ualetudini suæ urbē hyeme experiretur,assidueq; in urbe hyemaret. Si quādo quid secreto, aut sine interpellatione agere proposuisset,erat illi locus in edito singularis, quē Syracusas & τεχνόφυον uocabat. Huc transibat, aut in alicuius libertinorū suburbanum. Aeger autē in domo Mecœnatis cubabat. Ex secessibus præcipuè frequentauit maritima insulasq; Campaniæ,aut proxima urbi oppida,Lanuuiū,Præneste,Tibur,ubi etiā in porticibus Herculis tēpli persæpe ius dixit. Ampla & operosa prætoria grauabatur, & neptis quidē suæ Iuliæ profuse ab ea extructa etiā diruit ad solum. Sua uero quāuis modica,nō tam statuarum tabularumq; pictarum ornatu, q̃ xystis & nemoribus excoluit, rebusq; uetustate ac raritate notabilibus,qualia sunt Capreis immaniū beluarū ferarumq; membra prægrandia,quæ dicuntur gigantum ossa,& arma heroum.

Hyemare, pro affligi incōmodo hyemis, qđ perperā interpretatus est Beroaldus.
Grauabatur operosa prætoria, pro fastidiebat ac moleste ferebat.
Notabiles uetustate, ac raritate res, nobiles dixit in bonam partem.

INstrumenti eius & supellectilis parsimonia apparet etiam nunc,residuis lectis atq; mensis,quorū pleraq; uix priuatæ elegantiæ sint. Ne thoro quidē cubuisse aiūt,nisi humili,& modice instrato. Veste non temere alia q̃ domestica usus est, ab uxore & sorore & filia neptibusq; cō secta:togis neq; restrictis neq; fusis:clauo nec lato,nec angusto:calciamētis altiusculis, ut procerior q̃ erat uideretur. Et forensia autem & calceos nunquam non intra cubiculum habuit,ad subitos repentinosq; casus parata. 73

COnuiuabatur assidue, nec unquam nisi recta, non sine magno ordinum hominumq; delectu. Valerius Messala tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab eo cœnæ, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem post proditam Sexti Pompeij classem.ipse scribit inuitasse se quendam,in cuius uilla maneret, qui speculator suus olim fuisset. Conuiuia nonnūquam & serius inibat, & maturius relinquebat, cum conuiuæ & cœnare inciperent priusquam ille discūberet, & permanerent digresso eo. Cœnam ternis ferculis, aut, cum abundantissime, senis præbebat, ut non nimio sumptu, ita summa comitate. Nam & ad communionem sermōis tacentes, uel submissim fabulantes prouocabat, & aut acroamata & histriones, aut etiam triuiales ex circo ludios interponebat, ac frequentissime aretalogos. 74

Communio sermonis pro communi confabulatione

FEstos & solennes dies profusissime,nonnunq; iocularíter tantū celebrabat. Saturnalibus, & si quādo aliàs libuisset,modo munera diuidebat,uestem,& aurū,& argentū:modo nūmos omnis notæ, etiam ueteres regios, ac peregrinos, interdum nihil præter cilicia & spongias,& rutabula, & forpices, atq; alia id genus titulis obscuris & ambiguis. Solebat & inæqualissimarum rerum sortes, & auersas tabularū picturas in conuiuio uenditare,incertoq; casu spem mercantiū uel frustrari,uel explere, ita ut per singulos lectos licitatio fieret, & seu iactura, seu lucrum communicaretur. 75

Cōmunicare lucrū, pro cōmune facere
Ficos biferas noue dixit, pro fructu arboris biferæ

CIbi (nam ne hoc quidem omiserim) minimi erat,atq; uulgaris ferè. Secundarium panem,& pisciculos minutos, & caseum bubulum manu pressum, & ficos uirides biferas maxime appetebat. Vescebaturq; & ante cœnam quocunq; tempore, & loco quo stomachus desiderasset. Verba ipsius ex epistolis sunt: Nos in essedo panem & palmulas gustauimus. Et iterum: Dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis uuæ duracinæ comedi. Et rursus: Ne Iudęus quidem mi Tiberi, tam diligenter sabbatis ieiunium seruat, quàm ego hodie seruaui, qui in balneo demū post horam primam noctis duas bucceas manducaui, prius quàm ungi inciperem. Ex hac obseruantia nonnunquam uel ante initum, uel post dimissum conuiuium solus cœnitabat, cum pleno conuiuio nihil tangeret. 76

Buccea pro bolo
Manducare pro edere
Inuitauit se largiter, pro multum bibit

VIni quoq; natura parcissimus erat. Non amplius ter bibere eum solitū super cœnā in castris apud Mutinā, Cornelius Nepos tradit. Postea quoties largissime se inuitaret, senos sextātes nō excessit:aut si excessisset, reijciebat. Et maxime delectatus est Rhetico, neq; temere interdiu bibit. Pro potiōe sumebat perfusum aqua frigida panē, aut cucumeris frustū, uel lactuculę thyrsū, aut recēs aridū ue pomū succi uinosioris. 77

Lecticula lucubratoria

POst cibum meridianum,ita ut uestitus calciatusq; erat, retectis pedibus paulisper conquiescebat, opposita ad oculos manu. A cœna se in lecticulam lucubratoriam 78

recipie-

recipiebat: ibi donec residua diurni actus, aut omnia, aut ex maxima parte conficeret, ad multam noctem permanebat. In lectum inde transgressus; non amplius cum plurimum quàm septem horas dormiebat, ac ne eas quidem continuas, sed ut in illo temporis spatio ter aut quater expergisceretur. Si interruptum somnũ recuperare (ut euenit) non posset, lectoribus aut fabulatoribus accersitis, resumebat producebatq; ultra primam sepe lucem. Nec in tenebris uigilauit unquam, nisi assidente aliquo. Matutina uigilia offendebatur: ac si uel officij, uel sacri causa maturius uigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cuiuscũq; domesticorum cœnaculo manebat. Sic quoq; sæpe indigens somni, & dum per uicos deportaretur, & deposita lectica inter aliquas moras condormiebat.

Cum plurimũ, pro, ad summũ

Prima lux, siom mũ diluculum

79 FOrma fuit eximia, & per omnes ætatis gradus uenustissima: quanq; & omnis lenocinij negligens, & in capite comendo tam incuriosus, ut raptim compluribus simul tonsoribus operam daret, ac modo tonderet, modo raderet barbam: eoq; ipso tempore aut legeret aliquid, aut etiam scriberet. Vultu erat, uel in sermone, uel tacitus, adeo tranquillo serenoq;, ut quidam è primoribus Galliarũ confessus sit inter suos, eó se inhibitũ ac remollitũ, quo minus ut destinarat, in transitu Alpiũ per simulationem colloquij propius admissus, in præcipitium propelleret. Oculos habuit claros ac nitidos, quibus etiam existimari uolebat inesse quiddam diuini uigoris: gaudebatq; si quis sibi acrius contuenti, quasi ad fulgorem solis uultum submitteret. sed in senecta sinistro minus uidit. Dentes raros, & exiguos, & scabros. Capillum leuiter inflexum, & subflauum, supercilia coniuncta, mediocres aures, nasum & à summo eminẽtiorẽ, & ab imo deductiorem. Colorem inter aquilum candidumq;, staturam breuem, quam tamen Iulius Marathus libertus etiam in memoriam eius quinq; pedum & dodrantis fuisse tradit, sed quæ commoditate & æquitate membrorum occuleretur, ut non nisi ex comparatione astantis alicuius procerioris intelligi posset.

Tonderebarbã

Radere barbã

Remollitus, ex uetusto exẽplari, pro placatus

80 COrpore traditur maculoso, dispersis per pectus atq; aluum genitiuis notis in modum & ordinẽ ac numerum stellarũ cælestis ursæ: sed & callis quibusdam ex prurigine corporis, assiduoq; & uehementi strigilis usu, plurifariam † cõtractis, ad impetiginis formã. Coxendice & femore & crure sinistro non perinde ualebat, ut sæpe etiam inde claudicaret: sed remedio arenarum atq; arundinũ confirmabatur. Dextræ quoq; manus digitum salutarem, tam imbecillum interdum sentiebat, ut torpentem contractumq; frigore, uix cornei circuli supplemento scripturę admoueret. Questus est & de uesica, cuius dolore calculis demum per urinam eiectis leuabatur.

Genitiuæ notæ

al. concretis

81 GRaues & periculosas ualetudines per omnem uitam aliquot expertus est, præcipue Cantabria domita: cum etiam distillationibus iecinore uitiato, ad desperationem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi necessario subijt: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, autore Antonio Musa. Quasdam & anniuersarias, ac tempore certo recurrentes experiebatur. Nam sub natalem suum plerunq; languebat, & initio ueris præcordiorum inflatione tentabatur, austrinis autem tempestatibus grauedine. Quare quassato corpore, neq; frigora, neq; æstus facile tolerabat.

82 HYeme quaternis cum pingui toga tunicis, & subuculæ thorace laneo, & fœminalibus, & tibialibus muniebatur: Aestate apertis cubiculi foribus, ac sæpe in peristylio saliente aqua, atq; etiam uentilante aliquo cubabat. Solis uero ne hyberni quidẽ patiens, domi quoq; non nisi petasatus sub dio spatiabatur. Itinera lectica, & noctibus ferè, eaq; lenta ac minuta faciebat, ut Præneste uel Tibur biduo procederet: ac si quò peruenire mari posset, potius nauigabat. Verũ tantam infirmitatẽ magna cura tuebatur, in primis lauandi raritate. Vngebatur etiam sæpius, sudabat ad flammam: deinde perfundebatur egelida aqua, uel sole multo † calefacta. At quoties neruorũ causa, marinis Albulisq; calidis utendum esset, cõtentus hoc erat, ut insidens ligneo solio, quod ipse Hispanico uerbo duretam uocabat, manus ac pedes alternis iactaret.

al. tepefacta

83 EXercitationes campestres equorũ & armorum statim post ciuilia bella omisit, & ad pilã primo folliculumq; transiit: mox nihil aliud quàm uectabatur, & deambulabat, ita ut in extremis spatijs subsultim decurreret † sestertio uel lodicula inuolutus.

Sesticula

Animi

Ocellatis Animi laxandi causa, modo piscabat̃ hamo, modo talis, aut ocellatis nucibusq; ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undiq; conquirebat, præcipue Mauros & Syros. Nam pumilios, atq; distortos, & omnis generis eiusdem, ut ludibria naturæ, maliq; ominis abhorrebat.

ELoquentiam studiaq; liberalia ab ætate prima cupide & laboriosissime exercuit. 84
Mutinensi bello in tanta mole rerũ, & legisse, & scripsisse, & declamasse quotidie traditur. Nam deinceps, neq; in senatu, neq; apud populum, neq; apud milites locutus est unq̃, nisi meditata & cõposita oratione, quãuis non deficeret ad subita extemporali facultate. Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoq; cum singulis, atq; etiam cum Liuia sua grauiores, non nisi in scriptis, & è libello habebat, ne plus minusúe loqueretur ex tempore. Pronunciabat dulci & proprio quodam oris sono, dabatq; assidue phonasco operam: sed nonnunq̃ infirmatis faucibus, præconis uoce ad populum concionatus est.

MVlta uarij generis prosa oratione composuit: ex quibus nonnulla in cœtu familiarium, uelut in auditorio, recitauit: sicut rescripta Bruto de Catone. Quæ uolumina cum iam senior ex magna parte legisset, fatigatus Tiberio tradidit perlegẽda. Item hortationes ad philosophiam, & aliqua de uita sua, quam tredecim libris Cantabrico tenus bello, nec ultra exposuit. Poeticã summatim attigit. Vnus liber extat scriptus ab eo hexametris uersibus, cuius & argumentum & titulus est, Sicilia. Extat alter æquè modicus Epigrammatum, quæ ferè tempore balnei meditabatur. Nam tragœdiã magno impetu exorsus, nõ succedente stilo aboleuit: quærentibusq; amicis quidnam Aiax ageret, respondit, Aiacem suum in spongiam incubuisse. 85

GEnus eloquendi secutus est elegans & temperatũ, uitatis sententiarũ ineptijs, atq; 86
inconcinnitate, & reconditorum uerborũ, ut ipse dicit, fœtoribus. Præcipuamq; curam duxit, sensum animi q̃ apertissime exprimere. Quod quo facilius efficeret, aut necubi lectorẽ uel auditorẽ obturbaret ac moraretur, neq; præpositiones uerbis addere, neq; coniunctiones sæpius iterare dubitauit, quæ detractæ afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiã augent. Cacozelos & antiquarios, ut diuerso genere uitiosos, pari fastidio spreuit. Exagitabat nonnunq̃ in primis Mecœnatem suum, cuius myrobrecheis (ut ait) cincinnos usquequaq; persequitur, & imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, & exoletas interdum & reconditas uoces aucupanti. Marcũ quidem Antonium ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quæ mirẽtur potius homines quàm intelligant. Deinde ludens malum & inconstans in eligendo genere dicendi ingeniũ eius, addidit hæc: Tuq; dubitas Cimberne Annius, an Verrius Flaccus imitãdi sint tibi, ita ut uerbis, quæ Crispus Sallustius excerpsit ex Originib. Catonis, utaris? an potius Asiaticorũ oratorum inanibus sententijs, uerborum uolubilitas in nostrum sermonem transferenda? Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans, Sed opus est, inquit, dare te operam ne moleste scribas, aut loquaris.

Ostentãt, pro, passim ostẽdũt QVotidiano sermone quædam frequentius, & notabiliter usurpasse eum, literæ 87
ipsius autographæ ostentant. In quibus identidem cum aliquos nunquam soluturos significare uult, ad calendas Græcas soluturos ait. Et cum hortatur ferenda esse præsentia qualiacunq; sint, contenti simus hoc Catone. Et ad exprimendam festinatæ rei uelocitatem, uelocius quàm asparagi coquantur. Ponit assidue & pro stulto baceolum, & pro pullo pulleiacium, & pro cerito uacerosum: & uapide sese habere, pro male, & betizare pro languere, quod uulgo lachanizare dicitur. Item simus pro sumus, & domos genitiuo casu singulari pro domus: nec unquam aliter hæc duo, ne quis mendam magis quàm consuetudinem putet. Notaui & in chirographo eius illa præcipuè, non diuidere uerba, nec ab extrema parte uersuum abundantes literas in alterũ transferre: sed ibidem statim subijcit, circunducitq;.

ORthographiam, id est, formulam rationemq; scribendi à grammaticis institu- 88
tam, non adeo custodijt, ac uidetur eorum sequi potius opinionem, qui perinde scribendum ac loquamur existiment. Nam quòd sæpe non literas modo, sed syllabas aut permutat, aut præterit, communis hominum error est. Nec ego id notarem, nisi mihi mirum uideretur, tradidisse aliquos, legato eum consulari successorem dedisse, ut rudi &

di & indocto, cuius manu ixi pro ipſi ſcriptum animaduerterit. Quoties autem per notam ſcribit, b pro a. c pro b. ac deinceps eadem ratione ſequentes literas ponit, pro x, autem duplex aa.

89 NE Græcarum quidem diſciplinarum leuiore ſtudio tenebatur, in quibus & ipſis præſtabat largiter, magiſtro dicendi uſus Apollodoro Pergameno, quem iam grandem natu, Apolloniam quoq; ſecum ab urbe iuuenis adhuc eduxerat. Deinde etiam eruditione uaria repletus Sperarci philoſophi, filiorumq; eius Dionyſii & Nicanoris contubernium inijt: non tamen ut aut loqueretur expedite, aut cōponere aliquid auderet. Nam & ſi quid res exigeret, latine formabat, uertendumq; alij dabat. Sed planè poematum quoq; non imperitus, delectabatur etiam comœdia ueteri, & ſæpe eam exhibuit publicis ſpectaculis. In euoluendis utriuſq; linguæ autoribus nihil æquè ſectabatur, quàm præcepta & exempla publicè uel priuatim ſalubria: eaq; ad uerbum excerpta, aut ad domeſticos, aut ad exercituū prouinciarumq; rectores, aut ad urbis magiſtratus plerunq; mittebat, prout quiq; monitione indigerent. Etiam libros totos & ſenatui recitauit, & populo notos per edictū ſæpe fecit: ut orationes Q. Metelli de prole augenda, & Rutilij de modo ædificiorum: quo magis perſuaderet, utranq; rem non à ſe primo animaduerſam, ſed antiquis iam tunc curæ fuiſſe. Ingenia ſeculi ſui omnibus modis fouit. Recitantes & benigne & patienter audiuit: nec tantum carmina & hiſtorias, ſed & orationes & dialogos. Componi tamen aliquid de ſe, niſi & ſerio, & à præſtantiſsimis, offendebatur: admonebatq; prætores, ne paterentur nomen ſuum commiſsionibus obſoleſieri.

Repletus eruditione, ut Greci αὐτεπάλεγ@-
Formare, pro miniſtrare thema & argumentum
Offendebatur cōponi pro grauiter ferebat, cum uerbo infinito

90 CIrca religiones talem accepimus: Tonitrua & fulgura paulo infirmius expaueſcebat, ut ſemper & ubiq; pellem uituli marini circumferret pro remedio, atq; ad omnem maioris tempeſtatis ſuſpicionem, in abditum & concameratum locū ſe reciperet, conſternatus olim per nocturnum iter tranſcurſu fulguris, ut ſuprà diximus.

91 SOmnia neq; ſua, neq; aliena de ſe negligebat. Philippenſi acie quamuis ſtatuiſſet non egredi tabernaculum propter ualetudinem, egreſſus eſt tamē medici ſomnio monitus: ceſsitq; res proſpere, quando captis caſtris, lectica eius, quaſi ibi cubans remanſiſſet, cōcurſu hoſtium confoſſa atq; lacerata eſt. Ipſe per omne uer, plurima & formidoloſiſsima & uana & irrita uidebat: reliquo tempore rariora, & minus uana. Cum dedicatam in Capitolio ædem tonanti Ioui aſsidue frequentaret, ſomniauit queri Capitolinum Iouem cultores ſibi abduci, ſeq; reſpondiſſe, Tonantem pro ianitore ei appoſitū. Ideoq; mox tintinnabulis faſtigium ædis redimiuit, quòd ea ferè ianuis dependebant. Ex nocturno uiſu etiam ſtipem quotannis die certo emendicabat à populo, cauam manum aſſes porrigentibus præbens.

al. amici

92 AVſpicia & omina quædā pro certiſsimis obſeruabat: Si mane ſibi calceus perperam, ac ſiniſter pro dextro induceretur, ut dirū. Si terra mariue, ingrediēte ſe longinquam profectionem, forte roraſſet, ut lætum, maturiq; & proſperi reditus. Sed & oſtentis præcipuè mouebatur. Enatā inter iuncturas lapidū ante domū ſuam palmā, in compluuium deorū penatiū tranſtulit, utq; coaleſceret, magnopere curauit. Apud inſulam Capreas, ueterrimæ ilicis dimiſſos iam ad terram languentesq; ramos conualuiſſe aduentu ſuo, adeo lætatus eſt, ut eas cum repub. Neopolitanorum permutauerit Aenaria data. Obſeruabat & dies quoſdam, ne aut poſtridie Nonas quoquam proficiſceretur, aut Nonis quicquam rei ſeriæ inchoaret: nihil in hoc quidem aliud deuitans, ut ad Tiberium ſcribit, quàm δυσφημίαν ominis.

Compluuium

93 PEregrinarum ceremoniarum ſicut ueteres ac receptas reuerentiſsime coluit, ita cæteras contemptui habuit. Nanq; Athenis initiatus, cum poſtea Romæ pro tribunali de priuilegio ſacerdotum Atticæ Cereris cognoſceret, & quædam ſecretiora proponerentur, dimiſſo concilio & corona circunſtantium, ſolus audijt diſceptantes. At contrà non modo in peragranda Aegypto paulo deflectere ad uiſendum Apin ſuperſedit, ſed & Caium nepotem, quòd Iudæam prætervehens apud Hieroſolymam non ſupplicaſſet, collaudauit.

Reuerentiſsime pro religioſiſsime
Hieroſolyma genere fœminino

94 ET quoniam ad hoc uentum eſt, non ab re fuerit ſubtexere, quæ ei prius quàm naſceretur, & ipſo natali die, ac deinceps euenerint, quibus futura magnitudo eius,

& perpetua felicitas sperari animaduertiq; posset. Velitris antiquitus tacta de cęlo parte muri, responsum est, eius oppidi ciuem quandoq; rerum potiturum: qua fiducia Velitrini, & tunc statim, & postea sæpius penè ad exitium sui cum populo Romano belligerauerant: sero tandem documentis apparuit, ostentum illud Augusti potentiã portendisse.

Autor est non pro suadet, sed pro narrat

Autor est Iulius Marathus, ante paucos quàm nasceretur menses, prodigium Romæ factum publicè, quo denunciabatur, regem pop. Ro. naturam parturire. Senatum exterritũ censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur. Eos qui grauidas uxores haberent, quòd ad se quisq; spem traheret, curasse, ne senatusconsultũ ad ærarium deferretur. In Asclepiadis Mendetis θεολογουμένων libris lego, Acciam, cum ad solenne Apollinis sacrũ media nocte uenisset, posita in templo lectica, dum cæteræ matronæ dormirent, obdormisse, draconẽq; repente irrepsisse ad eam, pauloq; post egressum: illamq; expergefactam quasi à concubitu mariti purificasse se, & statim in corpore eius extitisse maculam, uelut depicti draconis, nec potuisse unquã eximi, adeo ut mox publicis balneis perpetuo abstinuerit.

Purificare

Augustum natum mense decimo, & ob hoc Apollinis filium existimatũ. Eadem Accia prius quàm pareret, somniauit intestina sua ferri ad sidera, explicariq; per omnem terrarum & cæli ambitum. Somniauit & pater Octauius, utero Acciæ iubar solis exortum. Quo natus est die, cum de Catilinæ coniuratione ageretur in curia, & Octauius ob uxoris puerperiũ serius adfuisset, nota ac uulgata res est, P. Nigidium comperta moræ causa, ut horam quoq; partus acceperit, affirmasse, dominum terrarum orbi natum. Octauio postea cum per secreta Thraciæ exercitũ duceret, in Liberi patris luco barbara ceremonia de filio consulenti, idem affirmatum est à sacerdotibus, quòd infuso super altaria mero tantum flammæ emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad cælum usq; ferretur, uniq; olim omnino Magno Alexãdro apud easdem aras sacrificanti, simile prouenisset ostentum. Atq; etiam sequenti nocte statim uidere uisus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine & sceptro, exuuijsq; Iouis Opt. Max. ac radiata corona super laureatum currum, bissenis equis candore eximio trahentibus. Infans adhuc, ut scriptum apud C. Drusum extat, repositus uespere in cunas à nutricula loco plano, postera luce non comparuit: & diu quæsitus, tandem in altissima turri repertus est, iacens contra solis exortum. Cum primum fari cœpisset, in auito suburbano obstrepentes fortè ranas silere iussit, atq; ex eo negantur ibi ranæ coaxare. Ad quartum lapidem Campanæ uiæ, in nemore prandenti, ex improuiso aquila panem ei è manu rapuit: & cum altissimè uolasset, rursus ex improuiso leniter delapsa reddidit. Q. Catulus post dedicatum Capitolium duabus cõtinuis noctibus somniauit: Prima Iouem Opt. Max. prætextatis compluribus circum aram ludentibus, unum secreuisse, atq; in eius sinum signum reipub. quod manu gestaret, reposuisse: atq; in sequẽti animaduertisse se in gremio Capitolini Iouis eundem puerum: quem cum detrahi iussisset, prohibitum monitu dei, tanquam is ad tutelam reip. educaretur. Ac die proximo obuium sibi Augustum, cum incognitum aliâs haberet, non sine admiratione contuitus, simillimum dixit puero de quo somniasset. Quidam prius somnium Catuli aliter exponunt, quasi Iupiter compluribus prætextatis tutorem à se poscentibus, unum ex eis demonstrasset, ad quem omnia desideria sua referrẽt, eiusq; osculum delibatũ digitis ad os suum retulisset. M. Cicero C. Cæsarem in Capitolium prosecutus, somniũ pristinæ noctis familiaribus fortè narrabat: Puerum facie liberali demissum cælo catena aurea ad fores Capitolij constitisse, eiq; Iouem flagellum tradidisse: deinde repente Augusto uiso, quem ignotũ adhuc plerisq; auunculus Cæsar ad sacrificandum acciuerat, affirmauit, ipsum esse cuius imago secundum quietem sibi obuersata sit.

Secundum quietem pro per quietem

Sumẽti uirilem togam, tunica lati claui resuta ex utraq; parte, ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarẽtur, non aliud significare, quàm ut is ordo, cuius insigne id esset, quãdoq; ei subijceretur. Apud Mundam D. Iulius castris locum capiens, cum syluam cæderet, arborem palmæ repertã conseruari ut omen uictoriæ iussit. Ex ea continuo enata soboles, adeo in paucis diebus adoleuit, ut non æquipararet modo matricem, uerumetiam obtegeret, frequentareturq; columbarũ nidis: quamuis id auium genus duram & asperam frondem maxime uitet. Illo & præcipuè ostento motum Cæsarem ferunt, ne quem alium sibi succedere, q̃ sororis nepotem uellet. In secessu Apollo

Matrix, arbor primũ consita, unde sylueścũt cætera

niæ

niæ Theogenis mathematici pergulã comite Agrippa ascenderat: cum Agrippæ, qui prior consulebat, magna & penè incredibilia prædicerẽtur, reticere ipse geniturã suã, nec uelle edere perseuerabat, metu ac pudore ne minor inueniretur. Qua tamen post multas adhortationes uix & cunctanter edita, exiliuit Theogenes, adorauitq; eũ. Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, ut thema suum uulgauerit, nũmumq; argenteum nota sideris Capricorni, quo natus est, percusserit.

95 POst necem Cæsaris reuerso ab Apollonia, & ingrediente eo urbem, repente liquido ac puro sereno, circulus ad speciem cælestis arcus, orbem solis ambijt: ac subinde Iuliæ Cæsaris filiæ monumentum fulmine ictum est. Primo autem consulatu ei augurium capienti, duodecim se uultures, ut Romulo, ostenderunt: & immolanti omniũ uictimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra paruerunt, nemine peritorum aliter coniectante, quàm læta per hæc & magna portendi.

96 QVin & bellorum omnium euentus antè præsensit. Contractis ad Bononiã triumuirorum copijs, aquila tentorio eius supersedens, duos coruos hinc & inde infestantes afflixit, & ad terram dedit, notante omni exercitu, futuram quãdoq; inter collegas discordiam talem, qualis secuta est, ac exitum præsagiente. In Philippis, Thessalus quidam de futura uictoria nuntiauit, autore D. Cæsare, cuius sibi species itinere auio occurrisset. Circa Perusiam, sacrificio non litante, cum augeri hostias imperasset, ac subita eruptione hostes omnem rei diuinæ apparatum abstulissent, constitit inter aruspices, quæ periculosa & aduersa sacrificanti denunciata essent, cuncta in ipsos recasura qui exta haberent. Neque aliter euenit. Pridie quàm Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in litore piscis è mari exiluit, & ad pedes iacuit. Apud Actium descendenti in aciem, asellus cum asinario occurrit, Eutychus homini, bestiæ Nicon erat nomen. Vtriusq; simulacrum æneum uictor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum uertit.

Ad terrã dedit, pro abiecit

97 MOrs quoq; eius, de qua dehinc dicam, diuinitasq; post mortem, euidentissimis ostentis præcognita est. Cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum sæpius circumuolauit, transgressaq; in uicinã ædem super nomen Agrippæ, ad primã literã sedit. Quo animaduerso, uota, quæ in proximũ lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nũcupare iussit. Nam se quanq; conscriptis paratisq; iam tabulis, negauit suscepturum, quę non esset soluturus. Sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuæ eius prima nominis litera effluxit. Responsum est, centum solos dies posthac uicturum, quem numerũ C. litera notaret: futurumq; ut inter deos referretur, quod æsar, id est, reliqua pars ex Cæsaris nomine, Hetrusca lingua deus uocaretur. Tiberium igitur in Illyricum dimissurus, & Beneuentum usq; prosecuturus, cùm interpellatores alijs atq; alijs causis in iure dicendo detinerent, exclamauit, quod & ipsum mox inter omina relatum est, non si omnia morarentur, amplius se posthac Romæ futurum. Atq; itinere inchoato Asturam perrexit: & inde præter consuetudinem de nocte ad occasionem auræ euectus est.

98 CAusam ualetudinis cõtraxit ex profluuio alui. Tunc Campaniæ ora proximisq; insulis circuitis, Caprearum quoq; secessui quatriduũ impendit, remississimo ad otium & ad omnem comitatem animo. Fortè Puteolanũ sinum præteruehenti, uectores nautæq; de naui Alexandrina, quæ tunc quidem appulerat, candidati, coronatiq;, & thura libantes, fausta † omnia, & eximias laudes congesserant: Per illũ se uiuere, per illum nauigare, libertate atq; fortunis per illum frui. Qua re admodũ exhilaratus, quadragenos aureos comitibus diuisit, iusq; iurandum & cautionem exegit à singulis, nõ aliò datam summam, quàm in emptionem Alexandrinarum mercium absumpturos. Sed & cæteros cõtinuos dies inter uaria munuscula, togas insuper ac pallia distribuit, lege proposita, ut Romani Græco, Græci Romano habitu & sermone uterentur. Spectauit assidue & exercentes ephebos, quorum aliqua adhuc copia ex uetere instituto Capreis erat. Iisdem etiam epulum in conspectu suo præbuit, permissa, imò exacta, iocandi licentia, diripiendiq; pomorum & obsoniorum, rerumq; missiliũ. Nullo deniq; genere hilaritatis abstinuit. Vicinam Capreis insulam ἀπραγόπολιν appellabat, à desidia secedentium illuc è comitatu suo. Sed ex dilectis unum Masgabam nomine, quasi

al. omina

conditorem insulæ κτίστην uocare consueuerat. Huius Masgabæ ante annum defun-
cti tumulũ cum ex triclinio animaduertisset magna turba multisq; luminibus frequen
tari, uersum compositum ex tempore clarè pronunciauit:

Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

Conuersusq; ad Thrasyllum Tiberij comitem contrà accubantem, & ignarum rei in-
terrogauit, cuiusnam poetæ putaret esse. Quo hæsitante subiecit alium,

ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον.

Sustulit cachinnum, pro, clare risit

De hoc quoq; cõsuluit. Cum ille nihil aliud responderet, quàm cuiuscunq; essent, optimos
esse: cachinnũ sustulit, atq; in iocos effusus est. Mox Neapolim traiecit, quanq; & tum
infirmis intestinis morbo uariante, tamen & quinquẽnale certamen gymnicũ honori
suo institutũ perspectauit, & cum Tiberio ad destinatũ locũ contendit. Sed in redeun-
do, aggrauata ualetudine, tandem Nolæ succubuit: reuocatumq; ex itinere Tiberium,
diu secreto sermone detinuit, neq; pòst ulli maiori negocio animum accommodauit.

SVpremo die identidem exquirẽs, an iam de se tumultus foris esset, petito speculo, 99
capillum sibi comi, ac malas labentes sibi corrigi præcepit. & amicos admissos per
contatus, ecquid his uideretur mimum uitæ cõmode transegisse: adiecit & clausulam:

δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε.

Omnibus deinde dimissis, dum aduenientes ab urbe de Drusi filia ęgra interrogabat,
repente in osculis Liuiæ, & in hac uoce defecit: Liuia, nostri coniugij memor uiue, ac
uale: sortitus exitum facilem, & qualem semper optauerat. Nam ferè quoties audisset,
cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi & suis εὐθανασίαν similem (hoc enim
& uerbo uti solebat) precabatur. Vnum omnino ante efflatam animam signum aliena
tæ mentis ostendit, quòd subito pauefactus, à quadraginta se iuuenibus abripi questus
est. Id quoq; magis præsagium, quàm mentis diminutio fuit: siquidem totidem milites
prætoriani extulerunt eum in publicum.

OBijt in cubiculo eodem quo pater Octauius, duobus Sextis, Pompeio & Apu- 100
leio, COSS. decimoquarto Calend. Septembris, hora diei nona, septuagesimo &
sexto ætatis anno, diebus V. & XXX. minus. Corpus decuriones municipiorum & co-
loniarum, à Nola Bouillas usq; deportarunt, noctibus propter anni tempus, cum in-
terdiu in basilica cuiusq; oppidi, uel in æde sacrarum maxima reponeretur. A Bouillis
equester ordo suscepit, urbiq; intulit, atq; in uestibulo domus collocauit. Senatus & in
funere ornando, & in memoria honoranda eo studio certatim progressus est, ut inter
alia complura censuerint quidam funus triumphali porta ducendum, præcedente Vi-
ctoria quæ est in curia, canentibus næniam principum liberis utriusq; sexus. Alij exe-
quiarum die ponendos anulos aureos, ferreosq; sumendos: nonnulli legenda ossa per
sacerdotes summorum collegiorũ. Fuit & qui suaderet, appellationem mensis Augu-
sti in Septembrẽ trãsferendã: quòd hoc genitus Augustus, illo defunctus esset. Alius,
ut omne tempus à primo die natalis usq; ad exitũ eius, seculum Augustum appellare-
tur, & ita in fastos referretur. Verum adhibito honoribus modo, bifariã laudatus est,
pro æde diui Iulij à Tiberio, & pro rostris sub ueteribus à Druso Tiberij filio, ac sena-
torum humeris delatus in campũ, crematusq;. Nec defuit uir prætorius, qui se effigiem
cremati euntem in cælum uidisse iuraret. Reliquias legerunt primores equestris ordi
nis, tunicati & discincti, pedibusq; nudis, ac in Mausoleo cõdiderunt. Id opus inter fla
miniam uiam, ripamq; Tiberis, sexto suo consulatu extruxerat: circumiectasq; syluas,
& ambulationes in usum populi tunc iam publicarat.

TEstamentum L. Planco, C. Silio COSS. III. nonas Aprilis ante annum & IIII. men- 101
ses quàm decederet factũ ab eo, ac duobus codicibus, partim ipsius, partim liber-
torum Polybij & Hilarionis manu scriptum, depositumq; apud sex uirgines Vestales,
cum tribus signatis æquè uoluminibus protulerunt. Quæ omnia in senatu aperta, atq;
recitata sunt. Hæredes instituit primos, Tiberium ex parte dimidia & sextãte, Liuiam
ex parte tertia, quos & ferre nomen suum iussit: Secundos, Drusum Tiberij filium ex
triente, & ex partibus reliquis Germanicũ, liberosq; eius tres sexus uirilis. Tertio gra
du, propinquos amicosq; complures. Legauit populo Romano quadringenties, tribu
bus tricies quinquies H-S. prętorianis militibus singula milia nummûm. Cohortibus

urbanis quingenos, legionarijs trecenos nummos, quam summam repręsentari iussit. Nam & confiscatam semper repositamq́; habuerat. Reliqua legata uarie dedit. Produxitq́; quædam ad uicena sestertia, quibus soluendis annuum diem finijt: excusata rei familiaris mediocritate, nec plus peruẽturum ad hæredes suos, quàm millies & quingenties professus: quamuis X X. proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisset: quod penè omne, cum duobus paternis patrimonijs cæterisq́; hæreditatibus, in remp. absumpsisset. Iulias, filiam neptẽq́;, si quid his accidisset, uetuit sepulchro suo inferri. De tribus uoluminibus, uno mandata de funere suo cõplexus est: altero indicem rerum à se gestarum, quem uellet incidi in æneis tabulis, quę ante Mausoleum statuerentur: tertio breuiarium totius imperij, quantum militũ sub signis ubiq́; esset, quantũ pecuniæ in ærario & fiscis, & uectigaliorum residuis. Adiecit & libertorum seruorumq́; nomina, à quibus ratio exigi posset.

C. SVETONII TRANQVILLI

TIBERIVS CAESAR

1 ATRITIA gens Claudia (fuit enim & alia plebeia, nec potentia minor, nec dignitate) orta est ex Regillis oppido Sabinorũ: inde Romã recens conditam, cum magna clientũ manu cõmigrauit, autore T. Tatio consorte Romuli: uel quod magis cõstat, Appio Claudio gentis principe, post reges exactos sexto ferè anno, à patribus in patritios cooptata, agrum insuper trans Anienẽ clientibus, locumq́; sibi ad sepulturam sub Capitolio publicè accepit. Deinceps procedente tempore, duodetriginta consulatus, dictaturas quinq́;, censuras septẽ, triũphos sex, duas ouationes adepta est. Cum prænominib. cognominibusq́; uarijs distingueretẽ, Lucij prænomẽ consensu repudiauit, postq́; è duobus gentilibus præditis eo, alter latrocinij, cædis alter cõuictus est. Inter cognomina autẽ, & Neronis assumpsit, quod significatur lingua Sabina fortis ac strennuus.

Recens condita, pro nuper

2 MVlta multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam secus admissa in rem pub. extant. Sed ut præcipua commemorem, Appius Cæcus societatem cum rege Pyrrho, ut parũ salubrẽ, iniri dissuasit. Claudius Caudex, primus freto classe transiecto Pœnos Sicilia expulit. Claudius Nero aduenientem ex Hispania cum ingentibus copijs Asdrubalem, prius quàm Annibali fratri coniungeretur, oppresit. Contrà Appius Claudius Regillanus, decemuir legibus scribendis, uirginem ingenuam per uim libidinis gratia in seruitutẽ asserere conatus, causa fuit plebi secedendi rursum à patribus. Claudius Drusus statua sibi cum diademate ad Appij forum posita, Italiam per clientelas occupare tentauit. Claudius Pulcher apud Siciliam non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, ut biberent quando esse nollent, prælium nauale inijt: superatusq́;, cum dictatorem dicere à senatu iuberetur, uelut iterum illudens discrimini publico, Iliciam uiatorem suum dixit. Extant & fœminarum exempla diuersa. æquè siquidem gentis eiusdem utraq́; Claudia fuit: & quæ nauem cum sacris Matris deûm Ideæ adhęrentem Tiberino uado extraxit, precata propalàm, ut ita demum sequeretur, si sibi pudicitia cõstaret: & quæ nouo more iudicium maiestatis, apud populum mulier subijt: quod in conferta multitudine ægre procedente carpẽto, palàm optauerit ut frater suus Pulcher reuiuisceret, atq́; iterũ classem amitteret, quo minor turba Romæ foret. Præterea notissimum est, Claudios omnes, excepto duntaxat P. Clodio, qui ob expellendum urbe Ciceronem, plebeio homini, atq́; etiam natu minori, in adoptionem se dedit, optimates, assertoresq́; unicos dignitatis ac potentiæ patritiorum semper fuisse; atq́; aduersus plebem adeo uiolentos ac contu-

maces, ut ne capitis quidem quisquam reus apud populum mutare uestem, aut deprecari sustinuerit: nõnulli in altercatione & iurgio Trib pl. pulsauerint. Etiam uirgo Vestalis fratrẽ iniussu populi triumphantẽ, ascenso simul curru, usq; in Capitolium prosecuta est, ne uetare aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

Trahere genus, pro ducere

3 EX hac stirpe Tiberius Cæsar genus trahit, & quidem utrunq;: paternũ à Tiberio Nerone, maternũ ab Appio Pulchro, qui ambo Appij Cæci filij fuerũt. Insertus est & Liuiorũ familiæ, adoptato in eã materno auo. quæ familia, quanq; plebeia, tamẽ & ipsa admodũ floruit, octo cõsulatib. cẽsuris duabus, triũphis tribus, dictatura etiam ac magisterio equitũ honorata: clara & insignibus uiris, ac maxime Salinatore, Drusisq;. Salinator uniuersas tribus in censura notauit leuitatis nomine, quòd cum se post priorẽ consulatũ mulcta irrogata cõdemnassent, COS. iterũ censoremq; fecissent. Drusus hostiũ duce Drauso cominus trucidato, sibi posterisq; suis cognomẽ inuenit. Traditur etiã pro prætore ex prouincia Gallia retulisse aurũ, Senonibus olim in obsidione Capitolij datũ, nec (ut fama est) extortũ à Camillo. Eius abnepos, ob eximiam aduersus Gracchos operã patronus senatus dictus, filium reliquit, quem in simili dissensione multa uarie molientem, diuersa factio per fraudem interemit.

Diuersa factio pro aduersis partibus

4 PAter uero Tiberij quæstor Caij Cæsaris, Alexãdrino bello classi præpositus, plurimum ad uictoriam contulit. Quare & pontifex in locum P. Scipionis substitutus, & ad deducendas in Galliam colonias, in quis Narbona & Arelate erant, missus est. Tamen Cæsare occiso, cunctis turbarum metu abolitionem facti decernentibus, etiam de præmijs tyrannicidarum referendum censuit. Prætura deinde functus, cum exitu anni discordia inter triumuiros exorta esset, retentis ultra iustum tempus insignibus, L. Antonium COS. triumuiri fratrem ad Perusiam secutus, deditione à cæteris facta, solus permansit in partibus. ac primo Præneste, inde Neapolim euasit: seruisq; ad pileum frustra uocatis, in Siciliam profugit. Sed indigne ferens, nec statim se in conspectum Sexti Pompeij admissum, & fascium usu prohibitum, ad M. Antonium traiecit in Achaiam: cum quo breui, reconciliata inter omnes pace, Romam redijt: uxoremq; Liuiam Drusillam, & tunc grauidam, & ante iam apud se Tiberium enixam, petenti Augusto concessit. Nec multo pòst diem obijt, utroq; liberorum superstite, Tiberio Drusoq; Neronibus.

5 TIberium quidam Fundis natum existimauerũt, secuti leuem coniecturam, quòd materna eius auia Fundana fuerit, & quòd mox simulacrum Felicitatis ex senatusconsulto publicatum ibi sit. Sed ut plures certioresq; tradunt, natus est Romæ in palatio, decimosexto Cal. Decembris, M. Aemilio Lepido iterum, & Munatio Planco COSS. post bellum Philippẽse. Sic enim in fastos, actaq; publica relatũ est. Nec tamen desunt, qui partim antecedente anno, Hircij ac Pansæ, partim insequẽte, Seruilij Isaurici Antonijq; consulatu genitum eum scribant.

6 INfantiam pueritiamq; habuit luxuriosam & exercitam, comes usquequaq; parentum fugæ: quos quidem apud Neapolim sub irruptionem hostis nauigium clàm petentes, uagitu suo penè bis prodidit: semel, cũ à nutricis ubere, itẽ cum à sinu matris raptim auferretur ab ijs, qui pro necessitate temporis mulierculas leuare onere tentabãt. Per Siciliam quoq; & Achaiam circumductus, ac Lacedæmonijs publicè, qui in tutela Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno, discrimen uitæ adijt flamma repente è syluis undiq; exorta, adeoq; omnem comitatum circumplexa, ut Liuiæ pars uestis, & capilli amburerentur. Munera, quibus à Pompeia Sexti Pompeij sorore in Sicilia donatus est, chlamys & fibula, item bullæ aureæ durant, ostendunturq; adhuc Baijs. Post reditum in urbem à M. Gallio senatore testamento adoptatus, hæreditate adita, mox nomine abstinuit, quòd Gallius aduersarum Augusto partium fuerat. Nouem natus annos, defunctum patrem pro rostris laudauit. Dehinc pubescens, Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est, sinisteriore funali equo, cùm Marcellus Octauiæ filius dexteriore ueheretur. Præsedit & Actiacis ludis, & Troianis Circensibus, ductor turmæ puerorum maiorum.

7 VIrili toga sumpta, adolescentiam omnem spatiaq; insequentis ætatis usq; ad principatus initia, per hæc ferè transegit. Munus gladiatoriũ in memoriam patris, &

alterum

alterum in aui Drusi dedit, diuersis temporibus ac locis. Primũ in foro, secundũ in am
phitheatro, rudiarijs quoq; quibusdam reuocatis, autoramento centum milliũ. Dedit
& ludos, sed absens: cuncta magnificè, impensa matris ac uitrici. Agrippinã M. Agrip
pagenitam, neptem Pomponij Attici equitis Ro. ad quem sunt Ciceronis epistolę, du
xit uxorem: sublatoq; ex ea filio Druso, quanquam bene conuenientẽ, rursumq; graui
dam dimittere, ac Iuliam Augusti filiam confestim coactus est ducere, non sine magno
angore animi: cum & Agrippinæ consuetudine teneretur, & Iuliæ mores improbaret:
ut quam sensisset, sui quoq; sub priore marito appetentem, quòd sanè uulgo etiam exi-
stimabatur. Sed Agrippinam & abegisse post diuortiũ doluit, & semel omnino ex oc-
cursu uisam, adeo cõtentis & † tumentibus oculis prosecutus est, ut custoditum sit, ne
unquam in conspectũ eius posthac ueniret. Cum Iulia primo cõcorditer, & amore mu
tuo uixit. mox dissedit, & aliquanto grauius, ut etiam perpetuò secubaret, intercepto
cõmunis filij pignore, qui Aquileiæ natus infans extinctus est. Drusum fratrẽ in Ger-
mania amisit, cuius corpus pedibus toto itinere prægrediens, Romam usq; peruexit.

Primum, pro prius, cum de duobus agat

Als. contumentibus, fortè cõtinentibus, pro fixis

Prægredi, pro præcedere

8 Ciuilium officiorum rudimentis, regem Archelaum, Trallianos & Thessalos, ua-
ria quosq; de causa Augusto cognoscẽte defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis,
Chijs, terræmotu afflictis, opemq; implorantibus, senatum deprecatus est, Fannium
Cepionem, qui cum Varrone Muræna in Augustum conspirauerat, reum maiestatis
apud iudices fecit, & condemnauit. Interq; hæc duplicem curam administrauit: anno-
næ quæ arctior inciderat, & repurgandorum tota Italia ergastulorũ: quorum domini
in inuidiam uenerant, quasi exceptos supprimerent, non solum uiatores, sed & quos sa
cramenti metus ad huiusmodi latebras compulisset.

Condemnauit, pro uicit, siue condẽnari fecit

9 Stipendia prima expeditione Cantabrica tribunus militum fecit: deinde ducto ad
orientẽ exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema im-
posuit. Recepit & signa quæ M. Crasso ademerãt Parthi. Post hæc comatam Galliam
anno ferè rexit, & barbarorum incursionibus, & principum discordia inquietam. Ex-
hinc Rheticum Vindelicumq; bellum, inde Pannonicum, inde Germanicum gessit.
Rhetico atq; Vindelico gentes Alpinas, Pannonico Breucos & Dalmatas subegit.
Germanico XL. millia dediticiorum traiecit in Galliam, iuxtaq; ripam Rheni sedibus
assignatis collocauit. quas ob res & ouans, & curru urbem ingressus est, primus, ut qui
dam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo nec antea cuiquam tributo
genere honoris. Magistratus & maturius inchoauit, & penè iunctim percucurrit, quæ
sturam, præturam, consulatum: interpositoq; tempore, COS. iterum, etiam tribunitiam
potestatem in quinquennium accepit.

10 Tot prosperis confluentibus, integra ætate ac ualetudine prospera, statuit repente
secedere, seq; è medio quàm longissime amouere: dubium, uxoris'ne tædio, quam
neq; criminari aut dimittere auderet, neq; ultra perferre posset: an ut uitato assiduitatis
fastidio, autoritatem absentia tueretur, atq; etiam augeret, si quando indiguisset sui res-
publica. Quidam existimãt, adultis iam Augusti liberis, loco & quasi possessione usur-
pati à se diu secundi gradus sponte cessisse, exemplo M. Agrippæ, qui M. Marcello ad
munera publica admoto Mitylenas abierit, ne aut obstare, aut obtrectare aliquid præ-
sens uideretur. Quam causam & ipse, sed postea, reddidit. Tunc autem honorum satie
tatem, ac requiem laborum prætendens, commeatum petijt. neq; aut matri suppliciter
precanti, aut uitrico deseri se etiam in senatu conquerenti, ueniam dedit. quin & perti-
nacius retinentibus, cibo per quatriduum abstinuit. Facta tandem abeundi potestate,
relictis Romæ uxore & filio, confestim Hostiam descendit: ne uerbo quidem cuiquam
prosequentium reddito, paucosq; admodum in digressu osculatus.

Dimittere, pro repudiare

11 Ab Hostia oram Campaniæ legens, imbecillitate Augusti nuntiata, paulum sub-
stitit. Sed & increbrescente rumore, quasi ad occasionem maioris spei cõmoraretur,
tur, tantũ non aduersis tempestatib. Rhodum enauigauit, amœnitate & salubritate in-
sulæ iam inde captus, cum ad eam ab Armenia rediens appulisset. Hic modicis conten
tus ædibus, nec multo laxiore suburbano, genus uitæ ciuile admodum instituit, sine li-
ctore aut uiatore gymnasio interdũ obambulãs, mutuaq; cũ Græculis officia usurpãs,
propè ex æquo. Fortè quondã in disponẽdo die, mane prædixerat, quicquid ægrotorũ

Tantũ nõ, pro propemodum

in ciuitate esset, uisitare se uelle: Id à proximis aliter exceptum: iussiq; sunt omnes ægri
in publicam porticum deferri, ac per ualetudinũ genera disponi. Perculsus ergo inopi-
nata re, diu quid ageret incertus, tamen singulos circuit, excusans factũ etiam tenuissi-
mo cuiq; & ignoto. Vnum hoc tãtummodo, neq; præterea quicq̃ notatum est, in quo
exercuisse ius tribunitiæ potestatis uisus sit. Cum circa scholas & auditoria professorũ
assiduus esset, moto inter antisophistas grauiore iurgio, nõ defuit qui eum interuenien
tem & quasi studiosiorem partis alterius conuitio incesseret. sensim itaq; regressus do-
mum, repente cum apparitoribus prodijt, citatumq; pro tribunali uoce præconis con-
uiciatorem rapi iussit in carcerem. Comperit deinde Iuliam uxorem ob libidines atq;
adulteria damnatã, repudiũq; ei suo nomine ex autoritate Augusti remissum: & quan-
Officij duxit, quam lætus nuntio, tamen officij duxit, quantũ in se esset, exorare filiæ patrẽ frequen-
pro putauit of- tibus literis, & uel utcunq; meritæ quicquid unquam dono dedisset, cõcederet. Trans-
ficium, absolute acto autem tribunitię potestatis tempore, confessus tandem, nihil aliud secessu deuitas-
se se, quàm ęmulationis cum Caio Lucioq; suspitionem, petijt ut sibi securo iam ab hac
parte, corroboratis his & secundum locum facile tutantibus, permitteretur reuisere ne
cessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neq; impetrauit, ultroq; etiam admoni-
tus est, dimitteret omnem curam suorum quos tam cupide reliquisset.

Remansit ergo Rhodi contra uoluntatem, uix per matrem consecutus, ut ad uelan 12
dam ignominiam, quasi legatus ab Augusto abesset. Enimuero tunc non priuatũ
modo, sed etiam obnoxium & trepidũ egit, mediterraneis agris abditus, uitansq; præ-
ternauigantium officia: quibus frequentabatur assidue, nemine cum imperio aut ma-
gistratu tendente quoquam, quin diuerteret Rhodum. Et accesserunt maioris solitu-
dinis causæ. Nanq; priuignum Caium Orienti præpositum, quum uisendi gratia tra-
iecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollij comitis & recto-
ris eius. Venit etiam in suspitionem, per quosdam beneficij sui centuriones, à commea-
tu castra repetentes, mandata ad complures dedisse ambigua, & quę tentare singulorũ
animos ad nouas res uiderentur. De qua suspitione certior ab Augusto factus, nõ ces-
sauit efflagitare aliquem cuiuslibet ordinis custodem factis atq; dictis suis.

Equi quoq; & armorum solitas exercitationes omisit: redegitq; se, deposito patrio 13
habitu, ad pallium & crepidas: atq; in tali statu biennio ferè permãsit, cõtemptior
indies & inuisior: adeo ut imagines eius & statuas Nemausenses subuerterint: ac fami-
liari quodam conuiuio mentione eius orta, extiterit qui Caio polliceretur, cõfestim se,
si iuberet, Rhodum nauigaturũ, caputq; exulis (sic enim appellabatur) relaturũ. Quo
præcipue nõ iam metu, sed discrimine coactus est, tam suis quàm matris impensissimis
precibus reditum expostulare: impetrauitq;, adiutus aliquantum etiam casu. Destina-
tum Augusto erat, nihil super ea re nisi ex uoluntate maioris filij statuere. Is forte tunc
Offensior, pro M. Lollio offensior, facilis exorabilisq; in uitricum fuit. Permittente ergo Caio reuoca
iratus tus est, uerum sub conditione, ne quam partem curam'ue reipub. attingeret.

Redijt octauo post secessum anno, magna, nec incerta spe futurorũ, quam & osten- 14
tis & prædictionibus ab initio ætatis conceperat. Prægnans enim Liuia, cum an
marem editura esset uarijs captaret ominibus, ouum incubãti gallinæ subductũ, nunc
sua, nunc ministrarũ manu per uices eo usq; fouit, quoad pullus insigniter cristatus ex-
clusus est. Ac de infante Scribonius mathematicus præclara spopondit, etiam regna-
turum quandoq;, sed sine regio insigni, ignota scilicet tunc adhuc Cæsarum potestate.
& ingresso primam expeditionem, ac per Macedoniã ducente exercitum in Syriam,
accidit ut apud Philippos sacratæ olim uictricium legionũ aræ sponte subitis colluce-
Sortem trahe- rent ignibus: & mox cum Illyricũ petens, iuxta Patauiũ adisset Geryonis oraculũ, for-
re, pro ducere te tracta qua monebatur ut de cõsultationibus in Aponi fontem talos aureos iaceret,
euenit ut summum numerũ iacti ab eo ostenderent: hodieq; sub aqua uisuntur hi tali.
Ante paucos uero quàm reuocaretur dies, aquila nunq̃ antea Rhodi cõspecta, in cul-
mine domus eius assedit. Et pridie quàm de reditu certior fieret, uestimenta mutanti, tu
nica ardere uisa est. Thrasyllum quoq; mathematicũ, quem ut sapientię professorẽ con
tubernio admouerat, tũc maxime expertus est, affirmantẽ naue prouisa gaudiũ afferri:
cum quidem illum durius & contra prædicta cadentib. rebus, ut falsum & secretorum
temere

temere cõſcium, eo ipſo momento dum ſpatiatur unà, præcipitare in mare deſtinaſſet.

15 ROmam reuerſus, deducto in forũ filio Druſo, ſtatim è Carinis ac Pompeiana domo Eſquilias in hortos Mecœnatianos tranſmigrauit, totumq; ſe ad quietem contulit, priuata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers. Caio & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Auguſto ſimul cum fratre eorum M. Agrippa, coactus prius ipſe Germanicum fratris ſui filium adoptare: nec quicquam poſtea pro patreſamiliâs egit, aut ius, quod adoptione amiſerat, ex ulla parte retinuit. Nam neq; donauit, neq; manumiſit: ne hæreditatem quidem aut legata percepit ulla aliter, quam ut peculio referret accepta. Nihil ex eo tempore prętermiſſum eſt ad maieſtatem eius augendam: ac multo magis poſtquã Agrippa abdicato atq; ſepoſito, certum erat uni ſpem ſucceſſionis incumbere.

Incũbit illi ſpes pro eo quod imminet, aut manet illum

16 DAta rurſus poteſtas tribunitia in quinquenniũ, delegatus pacãdæ Germaniæ ſtatus, Parthorũ legati mãdatis Auguſto Romę redditis, eum quoq; adire in prouinciam iuſſi. Sed nuntiata Illyrici defectione, tranſijt ad curã noui belli, quod grauiſſimũ omniũ externorũ bellorum, poſt Punica, per XV. legiones, paremq; auxiliorũ copiam triennio geſſit, in magnis omnium rerum difficultatibus, ſummaq; frugum inopia. Et quanquam ſæpius reuocaretur, tamen perſeuerauit, metuens ne uicinus & præualens hoſtis inſtaret ultro cedentibus. Ac perſeuerantiæ grande pretium tulit, toto Illyrico, quod intra Italiam regnũq; Noricum, & Thraciam, & Macedoniam, interq; Danubiũ flumen, & ſinum maris Adriatici patet, perdomito, & in ditionem redacto.

17 CVi gloriæ amplior adhuc ex opportunitate cumulus acceſſit. Nã ſub id ferè tempus Quintilius Varus cum tribus legionibus in Germania perijt, nemine dubitante, quin uictores Germani iuncturi ſe Pannonijs fuerint, niſi debellatum prius Illyricum eſſet. Quas ob res triumphus ei decretus eſt, multi & magni honores. Cenſuerũt etiam quidam, ut Pannonicus, alij ut Inuictus, nonnulli ut Pius cognominaretur: ſed de cognomine interceſſit Auguſtus, eo contentũ repromittens, quòd ſe defuncto ſuſcepturus eſſet. Triumphum ipſe diſtulit, mœſta ciuitate clade Variana. Nihilo minus urbem prætextatus & laurea coronatus intrauit: poſitũq; in ſeptis tribunal ſenatu aſtante conſcendit, ac medius inter duòs COSS. cum Auguſto ſimul ſedit: unde populo conſalutato circum templa deductus eſt.

Repromittere, pro promittere

18 PRoximo anno repetita Germania, cum animaduerteret Varianam cladem temeritate et negligẽtia ducis accidiſſe, nihil nõ de concilij ſententia egit. Semper aliâs ſui arbitrij, contentusq; ſe uno: tunc præter conſuetudinẽ cum pluribus de ratione belli cõmunicauit, curam quoq; ſolito exactiorem præſtitit. Traiecturus Rhenum, commeatum omnem ad certam formulam aſtrictum non antè tranſmiſit, quàm conſiſtens apud ripam, exploraſſet uehiculorũ onera, ne qua deponerentur, niſi conceſſa aut neceſſaria. Trans Rhenum uero eum uitæ ordinem tenuit, ut ſedens in ceſpite nudo cibum caperet, ſæpe ſine tentorio pernoctaret, præcepta ſequentis diei omnia, & ſi quid ſubiti muneris iniungendũ eſſet, per libellos daret: addita monitione, ut de quo quiſq; dubitaret, ſe, nec alio interprete quacunq; uel noctis hora uteretur.

19 DIſciplinam acerrime exegit, animaduerſionum & ignominiarũ generibus ex antiquitate repetitis, atq; etiam legato legionis, quòd paucos milites cum liberto ſuo trans ripam uenatum miſiſſet, ignominia notato. Prælia, quamuis minimum fortunæ caſibusq; permitteret, aliquanto conſtantius inibat, quoties lucubrãte ſe ſubito, ac nullo propellente, decideret lumen & extingueretur, confidens (ut aiebat) oſtento, ſibi ac maioribus ſuis in omni ducatu expertiſſimo. Sed re proſperè geſta, nõ multum abſuit quin à Bructero quodam occideretur: cui inter proximos uerſanti, & trepidatione detecto, tormentis expreſſa confeſſio eſt cogitati facinoris.

20 A Germania in urbem poſt bienniũ regreſſus, triumphũ quem diſtulerat, egit, proſequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat: ac prius quàm in Capitoliũ flecteret, deſcendit è curru, ſeq; præſidenti patri ad genua ſubmiſit. Batonem Pannoniũ ducem ingentibus donatum præmijs, Rauennã tranſtulit, gratiã referens quòd ſe quondã cum exercitu iniquitate loci circũcluſum, paſſus eſt euadere. Prandium dein populo mille menſis, & congiariũ tricenos nummos uiritim dedit. De

dicauit

dicauit & Cōcordiæ ædē: Itē Pollucis & Castoris, suo fratrisq; nomine de manubijs.

AC non multo pòst lege per COSS. lata, ut prouincias cum Augusto communiter administraret, simulq; censum ageret, condito lustro, in Illyricum profectus est. Et statim ex itinere reuocatus, iam quidem affectum, sed tamen spirantem adhuc Augustū reperit, fuitq; unà secreto per totū diem. Scio uulgo persuasum, quasi egresso post secretum sermonem Tiberio, uox Augusti per cubicularios excepta sit: miserum populum Romanū qui sub tam lentis maxillis erit. Nec illud quidem ignoro aliquos tradidisse, Augustum palàm, nec dissimulàter, morum eius diritatem adeo improbasse, ut nonnunquam remissiores hilarioresq; sermones superueniente eo abrumperet: sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse, uel etiam ambitione tractum, ut tali successore desiderabilior ipse quādoq; fieret. Adduci tamen nequeo quin existimem, circumspectissimum & prudentissimum principem, in tanto præsertim negotio, nihil temere fecisse: sed uitijs uirtutibusq; Tiberij perpensis, potiores duxisse uirtutes: præsertim cum & reipublicæ causa adoptare se eum pro concione iurauerit, & epistolis aliquot, ut peritissimū rei militaris, utq; unicum P.R. præsidium prosequatur. Ex quibus in exemplum pauca hinc inde subieci: Vale iucundissime Tiberi, & rem gere feliciter, ἐμοὶ καὶ ταῖς μούσαις στρατηγῶν. Iucundissime, & ita sim felix, uir fortissime: & dux νομιμώτατε. Vale, & ordinem æstiuorum tuorum. Ego uero, mi Tiberi, & inter tot rerum difficultates, καὶ τοσαύτην ῥᾳθυμίαν τῶν στρατευομένων, non potuisse quenquam prudentius gerere se, quàm tu gesseris, existimo. Hi quoq; qui tecum fuerunt, omnes confitentur uersum illum in te posse dici: 21

Vnus homo nobis uigilando restituit rem.

Siue, inquit, quid incidit de quo sit cogitandū diligentius, siue quid stomachor, ualde mediusfidius Tiberium meum desidero: succurritq; uersus ille Homericus,

Τούτου δ᾽ ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
Ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ περὶ οἶδε νοῆσαι.

Continuatio Attenuatum te esse continuatione laborum, cum audio & lego, dij me perdant, nisi cohorrescit corpus meum: teq; rogo ut parcas tibi, ne si te languere audierimus, & ego et mater tua expiremus, & de summa imperij sui Populus Ro. pericliteē. Nihil interest, ualeam ipse nec'ne, si tu non ualebis. Deos obsecro ut te nobis conseruent, & ualere nunc & semper patiantur, si non Populum Ro. perosi sunt.

Cohorrescere

pro totus hor

referre

EXcessum Augusti non prius palàm fecit, quàm Agrippa iuuene interempto. Hunc Tribunus militum custos appositus occidit, lectis codicillis, quibus ut id faceret, iubebatur. Quos codicillos dubium fuit, Augustus'ne moriens reliquisset, quo materiam tumultus post se subduceret, an nomine Augusti Liuia: & ea conscio Tiberio, an ignaro dictasset. Tiberius renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset, neq; imperasse se, & redditurū eum senatui rationem respondit, inuidiā scilicet in præsentia uitans. Nam mox silentio rem obliterauit. 22

IVre autem tribunitiæ potestatis coacto senatu, inchoataq; allocutione, derepente uelut impar dolori congemuit, utq; non solum uox, sed ut & spiritus deficeret optauit, ac perlegendū librum Druso filio tradidit. Illatum deinde Augusti testamentum, non admissis signatoribus nisi senatorij ordinis, cæteris extra curiam signa agnoscentibus recitauit per libertum. Testamenti initium fuit: Quoniā sinistra fortuna Caium & Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia & sextante hæres esto. Quo & ipso aucta est suspicio opinantium, successorem ascitum eum necessitate magis quàm iudicio, quando ita præfari non abstinuerit. 23

Abstinuit

præfari

PRincipatū quamuis neq; occupare confestim, neq; agere dubitasset, & statione militum, hoc est ui, & specie dominationis assumpta, diu tamē recusauit impudentissimo animo: nunc adhortātes amicos increpans, ut ignaros quanta belua esset imperiū: nunc precantem senatum & procumbentem sibi ad genua ambiguis responsis & callida cunctatione suspendens: ut quidam patientiam rumperent: atq; unus in tumultu proclamaret, aut agat, aut desistat: alter coràm exprobraret, cęteros quod polliciti sint, tarde præstare: ipsum quod præstet, tarde polliceri. Tandē quasi coactus, & querens miseram & onerosam iniungi sibi seruitutem, recepit imperium, nec tamen aliter quàm ut depo- 24

Suspēdere, pro ducere, & suspensos habere

depositurum se quandoq; spem faceret. Ipsius uerba sunt hæc: Dum ueniam ad id tempus, quo uobis æquum possit uideri, dare uos aliquam senectuti meæ requiem.

25 CVnctandi causa erat metus undiq; imminentium discriminum, ut sæpe lupum se auribus tenere diceret. Nam & seruus Agrippæ Clemens nomine, non contemnendam manum in ultionem domini compararat: & L. Scribonius Libo, uir nobilis, res nouas clàm moliebatur: & duplex seditio militum in Illyrico & in Germania exorta est. Flagitabant ambo exercitus multa extra ordinem: ante omnia ut æquarentur stipendio prætorianis Germanici. Quidam etiam principē detrectabant non à se datum; summaq; ui Germanicum qui tum his præerat, ad capessendam rempublicam perurgebant, quanq; obfirmate resistentem. Quem maxime casum timens, partes sibi quas senatui liberet, tuendas in republica depoposcit: quando uniuersæ sufficere solus nemo posset, nisi cum altero, uel etiam cum pluribus. Simulauit & ualetudinē, quo æquiore animo Germanicus celerem successionem, uel certe societatem principatus opperiretur. Compositis seditionibus Clementem quoq; fraude deceptum redegit in potestatem. Libonem, ne quid in nouitate acerbius fieret, secundo demum anno in senatu coarguit, medio temporis spatio tantum cauere contentus. Nam & inter pontifices sacrificanti simul, pro secespita plumbeum cultrum subijciendum curauit: & secretum petenti nonnisi adhibito Druso filio dedit, dextramq; obambulantis uelut incumbens, quoad peragetur sermo, continuit.

Prouerbium

Detrectare principem, pro recusare, & non ferre

26 VErum liberatus metu, ciuilem se admodū inter initia, ac paulo minus quàm priuatum egit. Ex plurimis maximisq; honoribus, præter paucos & modicos nō recepit. Natalem suum plebeijs incurrentem Circensibus, uix unius bigæ adiectione honorari passus est. Templa, flamines, sacerdotes decerni sibi prohibuit: etiam statuas atque imagines, nisi permittente se poni: permisitq; ea sola cōditione, ne inter simulacra deorum, sed inter ornamenta ædium ponerentur. Intercessit & quo minus in acta sua iuraretur, & ne mensis September Tiberius, October Liuius uocarentur. Prænomen quoq; imperatoris, cognomenq; patris patriæ, & ciuicam in uestibulo coronam recusauit: ac ne Augusti quidem nomen, quanquā hæreditarium, ullis nisi ad reges ac dynastas epistolis addidit. Nec amplius quàm omnino tres cōsulatus, unum paucis diebus, alterum tribus mensibus, tertium absens usq; in Idus Maias gessit.

Paulominus q̄, pro propemodū, noue dixit

27 ADulationes adeo auersatus est, ut neminem senatorū, aut officij, aut negocij causa ad lecticam suam admiserit: cōsularem uero satisfacientem sibi, ac per genua orare conātem, ita suffugerit ut caderet supinus: atq; etiā si quid in sermone, uel in continua oratione blādius de se diceret, nō dubitaret interpellare, ac reprehēdere, & commutare cōtinuo. Dominus appellatus à quodā, denunciauit ne se amplius contumeliæ causa nominaret. Alium dicentē, sacras eius occupationes, & rursus alium, autore eo senatū se adijsse, uerba mutare, & ꝓ autore suasorē, pro sacris laboriosas dicere coegit.

28 SEd & aduersus cōuitia malosq; rumores, & famosa de se ac suis carmina, firmus ac patiens subinde iactabat, in ciuitate libera linguā mentemq; liberas esse debere. Et quondam senatu cognitionē de eiusmodi criminibus ac reis flagitāte, Non tantum, inquit, otij habemus, ut implicare nos pluribus negocijs debeamus. Si hanc fenestrā aperueritis, nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiæ hoc prætextu ad uos deferentur. Extat & sermo eius in senatu perciuilis: Siquidem locutus aliter fuerit, dabo operam ut rationem factorū meorum dictorumq; reddam: si perseuerauerit, inuicem eum odero.

29 ATq; hæc eo notabiliora erant, quòd ipse in appellandis uenerandisq; singulis & uniuersis, propè excesserat humanitatis modum. Dissentiens in curia à Q. Haterio, Ignoscas, inquit, rogo, si quid aduersus te liberius, sicut senator dixero. Et inde omnes alloquens dixit: Et nunc & sæpe aliâs P. C. bonum & salutarem principem, quem uos tanta & tam libera potestate instruxistis, senatui seruire debere, & uniuersis ciuib. sæpe & plerunq; etiam singulis, neq; dixisse me pœnitet, & bonos & æquos & fauentes uos habui dominos, & adhuc habeo.

30 QVin etiam speciem libertatis quandam induxit, conseruatis senatui ac magistratibus & maiestate pristina & potestate; neq; tam paruum quicquam, neq; tam magnum publici priuatiq; negocij fuit, de quo nō ad P. C. referret: de uectigalib. ac mono-

polijs

poliis, de extruendis reficiendis'ue operibus, etiam de legendo uel exautorando milite, ac legionum & auxiliorũ descriptione: deniq; quibus imperium prorogari, aut extraordinaria bella mandari, quid & qua forma regum literis rescribi placeret. Præfectũ alæ, de ui & rapinis reum, causam in senatu dicere coegit. Nunquam curiam nisi solus intrauit: lectica quondam introlatus æger, comites à se remouit.

QVædam aduersus sententiã suam decerni, ne questus quidem est. Negante eo destinatos magistratus abesse oportere, ut præsentes honori acquiescerent, Prætor designatus liberam legationem impetrauit. Iterum censente, ut Trebianis legatam in opus noui theatri pecuniam ad munitionem uiæ transferre cõcederetur, obtinere non potuit, quin rata uoluntas legatoris esset. Cum S.C. per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem in qua pauciores erant, secutus est nemo. Cætera quoque non nisi per magistratus & iure ordinario agebantur, tanta C O S S. autoritate, ut legati ex Africa adierint eos, querentes trahi se à Cæsare, ad quem missi forent. Nec mirum, cum palàm esset, ipsum quoq; eisdem assurgere, & decedere uia. 31

COrripuit consulares exercitibus præpositos, q; non de rebus gestis senatui scriberent, quodq; de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, quasi nõ omnium tribuendorũ ipsi ius haberent. Prætorẽ collaudauit, quòd honore inito, consuetudinem antiquam retulisset de maioribus suis pro concione memorandi. Quorundam illustrium exequias usq; ad rogum frequẽtauit. Parem moderationem minoribus quoq; personis et rebus exhibuit. Cum Rhodiorum magistratus, quòd literas publicas sine subscriptione ad se dederant, euocasset, ne uerbo quidem insectatus, ac tantummodo iussos subscribere remisit. Diogenes grãmaticus disputare sabbatis Rhodi solitus, uenientem ut se extra ordinem audiret, non admiserat, ac per seruulum suum in septimum diem distulerat. hunc Romæ salutandi sui causa pro foribus astantem, nihil amplius, quàm ut post septimum annum rediret, admonuit. Præsidibus onerandas tributo prouincias suadentibus, rescripsit, Boni pastoris esse, tondere pecus, nõ deglubere. 32

Moderatio absolute, pro lenitate sine modestia

PAulatim principẽ exercuit, præstititq;, & si uariũ diu, cõmodiorem tamen sæpius, & ad utilitates publicas proniorẽ. ac primo eatenus interueniebat, ne quid perperam fieret. Itaq; & cõstitutiones quasdã senatus rescidit, & magistratib. pro tribunali cognoscentibus, plerũq; se offerebat consiliariũ, assidebatq; mixtim, uel ex aduerso in parte primori. Et si quẽ reorũ elabi gratia rumor esset, subitus aderat, iudicesq; aut è plano aut è q̃sitoris tribunali legũ, & religionis, & noxę de qua cognoscerẽt, admonebat: atq; etiã si qua in publicis morib. desidia, aut mala cõsuetudine labarẽt, corrigẽda suscepit. 33

Eatenus, pro hactenus

Consiliarius, ut à consiliis

LVdorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum rescissis, paribusq; gladiatorũ ad certum numerũ redactis. Corinthiorũ uasorum precia in immensum exarsisse, tresq; mullos X X X. millibus nummûm uenisse, grauiter cõquestus, adhibendũ supellectili modum censuit: annonamq; macelli, senatus arbitratu quotannis temperandam, dato ædilibus negocio, popinas ganeasq; usq; eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi uenalia sinerent. Et ut parsimoniam publicam exemplo quoq; iuuaret, solennibus ipse cœnis pridiana sæpe ac semesa obsonia apposuit, dimidiatumq; aprum, affirmans, omnia eadem habere, quæ totum. Quotidiana oscula prohibuit edicto: item strenarum cõmercium, ne ultra Cal. Ianuarias exerceretur. Consueuerat quadruplã strenam & de manu reddere, sed offensus interpellari se toto mense ab iis qui potestatem sui die festo non habuissent, ultra non reddidit. 34

MAtronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui maiorum more de cõmuni sententia coercerẽt, autor fuit. Equiti Ro. iurisiurandi gratiam fecit, uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunq; repudiaturum antè iurauerat. Fœminæ famosæ, ut ad euitandas legum pœnas, iure ac dignitate matronali exoluerentur, lenocinium profiteri cœperãt: & ex iuuentute utriusq; ordinis profligatissimus quisq;, quo minus in opera scenę arenæq; edenda S.C. teneretur, famosi iudicii notam sponte subibant. Eos easq; omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiq; esset, exilio affecit. Senatori latum clauum ademit, quem cognouisset sub Cal. Iulii demigrasse in hortos, quo uilius post diem ædes in urbe cõduceret. Alium & quæstura remouit, quòd uxorem pridie sortitione ductam, postridie repudiasset. 35

Externas

36 Externas ceremonias, Aegyptios Iudaicosq; ritus compescuit, coactis qui superstitione ea tenebantur, religiosas uestes cum instrumento omni comburere. Iudæorum iuuentutem, per speciem sacramenti, in prouincias grauioris cœli distribuit: reliquos gentis eiusdem, uel similia sectantes, urbe submouit sub pœna perpetuæ seruitutis nisi obtemperassent. *Sub pœna seruitutis* Expulit & mathematicos: sed deprecantibus, ac se artem desituros promittentibus ueniam dedit. *Desinere artẽ transitiue*

37 In primis tuendę pacis à grassaturis ac latrociniis seditionũq; licentia curam habuit. Stationes militũ per Italiam solito frequentiores disposuit. Romæ castra constituit, quibus prætorianæ cohortes, uagæ ante id tẽpus & per hospitia dispersę, continerent. Populares tumultus exortos grauissime coercuit: & ne orirentur, sedulo cauit. Cæde in theatro per discordiam admissa, capita factionũ, & histriones propter quos dissidebatur, relegauit: nec ut reuocaret, unquã ullis populi precibus potuit euinci. Cum Pollẽtina plebs funus cuiusdam primipilaris nõ prius ex foro misisset, quàm extorta pecunia per uim hæredibus ad gladiatoriũ munus, cohortem ab urbe, & aliam à Cotij regno, dissimulata itineris causa, detectis repente armis, concinentibusq; signis, per diuersas portas in oppidum immisit, ac partem maiorẽ plebis ac decurionũ in perpetua uincula coniecit. Aboleuit & ius morẽq; asylorum, quæ usquam erant. Cyzicenis in ciues Ro. uiolentius quædã ausis, publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerãt. Hostiles motus, nulla postea expeditione suscepta, per legatos cõpescuit: nec per eos quidẽ, nisi cunctanter & necessario. Reges infestos suspectosq; comminationibus magis & querelis, quàm ui repressit. Quosdã per blanditias atq; promissa extractos ad se non remisit, ut Marabodum Germanum, Rhascypolim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam prouinciæ redegit.

38 Biennio continuo post adeptum imperium pedem porta non extulit: sequenti tempore præter quàm in propinqua oppida, & cum longissime, Antio tenus, nusquam abfuit: idq; perraro, & paucos dies: quàuis prouincias quoq; & exercitus reuisurum se sæpe pronuntiasset, & prope quotãnis profectionẽ præpararet, uehiculis cõprehensis, cõmeatibus per municipia & colonias dispositis, ad extremũ uota pro itu & reditu suo *Itus, reditus* suscipi passus, ut uulgo iam per iocum Callipides uocaretur, quem cursitare, ac ne cubiti quidem mensuram progredi, prouerbio græco notatũ est.

39 Sed orbatus utroq; filio, quorũ Germanicus in Syria, Drusus Romæ obierat, secessum Campaniæ petijt, cõstanti & opinione & sermone penè omniũ, quasi neq; rediturus unq;, & cito mortẽ etiã obiturus, quod paulominus utrunq; euenit. Nam neq; *Paulominus, pro propemodum* Romam amplius redijt: sed & paucos post dies iuxta Tarracinã in prætorio, cui Speluncæ nomẽ erat, incœnante eo, complura & ingentia saxa fortuitò supernè delapsa sunt, multisq; conuiuarum & ministrorum elisis, præter spem euasit.

40 Peragrata Cãpania, cũ Capuæ Capitoliũ, Nolæ tẽplum Augusti, quã causam profectionis prætẽderat, dedicasset, Capreas se cõtulit: præcipue delectatus insula, quòd uno paruoq; littore adiret, septa undiq; præruptis immensæ altitudinis rupibus, & profundo maris. Statimq; reuocante assidua obtestatione populo, propter cladem, qua apud Fidenas supra XX hominũ milia gladiatorio munere amphitheatri ruina perierãt, transiit in cõtinentẽ, potestatẽq; omnibus adeundi sui fecit: tanto magis quòd ab urbe egrediens, ne quis se interpellaret, edixerat, ac toto itinere adeuntes submouerat.

41 Regressus in insulam, reip. quidẽ curã usq; adeo abiecit, ut postea nõ decurias equitum unquàm suppleuerit: non tribunos militũ præfectosq;, non prouinciarũ præsides ullos mutauerit: Hispaniã & Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit: Armeniã à Parthis occupari, Mœsiam à Dacis Sarmatisq;, Gallias à Germanis uastari neglexerit, magno dedecore imperij, nec minore discrimine.

42 Caeterum secreti licentiam nactus, & quasi ciuitatis oculis remotus, cuncta simul uitia malè diu dissimulata, tandem profudit: de quibus singulatim ab exordio referam. In castris tiro etiam tum, propter nimiam uini auiditatẽ, pro Tiberio Biberius, pro Claudio Caldius, pro Nerone Mero uocabatur. Postea princeps in ipsa publicorum morum correptione cum Pomponio Flacco, & L. Pisone noctem continuumq; biduum epulando potandoq; consumpsit: quorũ alteri Syriam prouinciam, alteri præ

fecturam urbis cõfestim detulit, codicillis quoq; iucundissimos, & omniũ horarũ ami
cos professus. Sextio Claudio libidinoso ac prodigo seni, olim ab Augusto ignominia
Condixit cœnã pro promisit
notato, & à se ante paucos dies apud senatũ increpito, cœnam ea lege cõdixit, ne quid
ex consuetudine immutaret aut demeret, utq; nudis puellis ministrãtibus cœnaretur.
Ignotissimum, pro obscuriss.
Ignotissimũ quæsturæ candidatũ nobilissimis anteposuit, ob epotam in conuiuio pro
Propinare, præbibere
pinante se uini amphorã. Asellio Sabino H—S. ducenta donauit pro dialogo, in quo
boleti, & ficedulæ, & ostreæ, & turdi certamen induxerat. Nouum deniq; officium in-
stituit à uoluptatibus, præposito equite Ro. T. Cesonio Prisco.

SEcessu uero Capreensi, etiã sellariam excogitauit sedem arcanarum libidinum: in 43
quam undiq; cõquisiti puellarũ & exoletorum greges, monstrosiq; concubitus re
pertores, quos Spintrias appellabat, triplici serie cõnexi, inuicem incestarẽt se coram
ipso, ut aspectu deficientes libidines excitaret. Cubicula plurifariã disposita tabellis ac
sigillis lasciuissimarũ picturarũ & figurarũ adornauit, librisq; Elephantidis instruxit,
ne cui in opera edenda exemplar imperatæ scenæ deesset. In syluis quoq; ac nemorib.
passim uenereos locos cõmentus est, prostantesq; per antra & cauas rupes ex utriusq;
sexus pube, Paniscorum & Nympharum habitu: palamq; iam & uulgato nomine in-
sulæ abutentes, Caprineum dictitabant.

Nedum, pro tantum abest
MAiore adhuc & turpiore infamia flagrauit, uix ut referri audiriúe, ne dum credi 44
fas sit: quasi pueros primæ teneritudinis, quos pisciculos uocabat, institueret ut
natanti sibi inter fœmina uersarentur ac luderent, lingua morsuq; sensim appetentes:
atq; etiam quasi infantes firmiores, necdum tamen lacte depulsos, inguini ceu papillę
admoueret, pronior sanè ad id genus libidinis & natura & ætate. Quare Parrhasij
quoq; tabulam, in qua Meleagro Atalanta ore morigeratur, legatam sibi sub conditio
ne, ut si argumẽto offenderetur, decies pro ea H—S acciperet, non modo prætulit, sed
& in cubiculo dedicauit. Fertur etiam in sacrificando quondam captus facie ministri
acerram præferentis, nequisse abstinere quin penè uix dum re diuina peracta, ibidem
statim seductum constupraret, simulq; fratrẽ eius tibicinem: atq; utriq; mox, quòd mu-
tuo flagitium exprobrabant, crura fregisse.

FOeminarum quoq;, & quidem illustrium, capitibus quantopere solitus sit illude- 45
re, euidentissime apparuit Malloniæ cuiusdam exitu: quam perductam, nec quic-
quam amplius pati cõstantissime recusantem, delatoribus obiecit: ac ne ream quidem
interpellare desiit, ecquid pœniteret: donec ea relicto iudicio domũ se arripuit, ferroq;
trãsegit, obscœnitate oris hirsuto atq; olido seni clarè exprobrata. Vnde nota in Atel-
lanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta percrebuit, hircum uetulum
capreis naturam ligurire.

PEcuniæ parcus ac tenax comites peregrinationũ expeditionũq; nunq; salario, ci- 46
barijs tantũ sustentauit, unam modo liberalitatẽ ex indulgentia uitrici cõsecutus:
cum tribus classibus factis pro dignitate cuiusq;, primę sexcẽta sestertia, secundæ qua
dringenta distribuit, ducenta tertiæ, quam non amicorũ, sed Græcorum appellabat.

PRinceps neq; opera ulla magnifica fecit: nam & quæ sola susceperat, Augusti tem 47
plum, restitutionemq; Pompeiani theatri, imperfecta post tot annos reliquit: neq;
spectacula omnino edidit: & ijs quæ ab aliquo ederentur, rarissime interfuit, ne quid
exposceretur, utiq; postquã comœdum Actium coactus est manumittere. Paucorum
senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negauit se alijs subuenturũ, nisi
senatui iustas necessitatũ causas probassent. Quo pacto plerosq; modestia & pudore
deterruit, in quibus Ortalum Q. Hortensii oratoris nepotem, qui permodica re fami-
liari, autore Augusto, quatuor liberos tulerat.

PVblicè munificentiam bis omnino exhibuit, proposito milies H—S gratuitò in tri- 48
ennij tempus, & rursus quibusdam dominis insularum, quæ in monte Cœlio de-
flagrarant, pretio restituto: quorum alterum magna difficultate nummaria populo
auxilium flagitante coactus est facere, cum per S. C. sanxisset, ut fœneratores duas pa-
trimonij partes in solo collocarent, debitores totidem æris alieni statim soluerent, nec
res expediretur: alterum ad mitigandam temporũ atrocitatẽ. Quod tamẽ beneficium
tanti ęstimauit, ut montẽ Cœlium appellatione mutata uocari Augustũ iusserit. Militi

post

poſt duplicata ex Auguſti teſtamento legata, nihil unquam largitus eſt, præter quàm ſingula milia denariorum prætorianis quòd Seiano ſe non accommodaſſent: & quædam munera Syriacis legionibus, quòd ſolæ nullam Seiani imaginem inter ſigna coluiſſent. atq; etiam miſsiones ueteranorum rariſsimas fecit, ex ſenio mortem, ex morte compendiũ captãs. Neq; prouincias quidem ulla liberalitate ſubleuauit, excepta Aſia, diſiectis terræmotu ciuitatibus.

49 PRocedente mox tempore etiam ad rapinas conuertit animum. Sat conſtat Cn. Lentulum augurem, cui cenſus maximus fuerit, metu & angore ad faſtidium uitæ ab eo actum, & ut nequo niſi ipſo hærede moreretur. Condemnatam & generoſiſſimam fœminam Lepidam, in gratiam Quirini conſularis prædiuitis & orbi, qui dimiſſam eam è matrimonio poſt uigeſimum annum ueneni olim in ſe comparati arguebat. Præterea Galliarum & Hiſpaniarum, Syriæq; & Græciæ principes confiſcatos ob tam leue ac tam impudens calumniarum genus, ut quibuſdam nõ aliud ſit obiectum, quàm quòd partem rei familiaris in pecunia haberent. Plurimis etiã ciuitatibus & priuatis ueteres immunitates, & ius metallorũ ac uectigaliũ adempta. Sed & Vononem regem Parthorũ, qui pulſus à ſuis, quaſi in fidem P. R. cum ingenti gaza Antiochiam ſe receperat, ſpoliatum perfidia, & occiſum.

Dimiſſa è matrimonio, pro repudiata

Cõfiſcatus, ad hominem relatum, non ſolum ad rem, ut confiſcata bona

50 ODium aduerſus neceſsitudines in Druſo primũ fratre detexit, prodita eius epiſtola, qua ſecũ de cogẽdo ad reſtituendã libertatẽ Auguſto agebat: deinde & in reliquis. Iuliæ uxori tantũ abfuit ut relegatæ, quod minimũ eſt, officij aut humanitatis aliquid impertiret, ut ex conſtitutione patris uno oppido clauſam, domo quoq; egredi & cõmercio hominũ frui uetuerit. ſed & peculio cõceſſo à patre, præbitisq; annuis fraudauit, per ſpeciẽ publici iuris, quòd nihil de his Auguſtus teſtamẽto cauiſſet. Matrem Liuiã grauatus, uelut partes ſibi æquas potentiæ uindicantẽ, & congreſſum eius aſsiduũ uitauit, & longiores ſecretioresq; ſermones, ne eius cõſilijs, quibus tamẽ interdum & ægrè uti ſolebat, regi uideretur. Tulit etiã perindignè, actum à ſenatu, ut titulis ſuis quaſi Auguſti, ita & Liuiæ filius adijceretur. Quare non parentẽ patriæ appellari, non ullum inſignem honorem recipere publicè paſſus eſt: ſed & frequẽter admonuit, maioribus nec fœminæ conuenientibus negotijs abſtineret: præcipue ut animaduertit incẽdio iuxta ædem Veſtæ & ipſam interueniſſe, populumq; & milites, quo enixius opem ferrent adhortatam, ſicut ſub marito ſolita eſſet.

51 DEhinc ad ſimultatẽ uſq; proceſsit, hac (ut ferunt) de cauſa. Inſtanti ſæpius ut ciuitate donatũ in decurias allegeret, negauit alia ſe conditione allecturum, quàm ſi pateretur aſcribi albo, extortũ id ſibi à matre. At illa cõmota, ueteres quoſdam ad ſe Auguſti codicillos de acerbitate & intolerãtia morũ eius è ſacrario protulit, atq; recitauit. Hos & cuſtoditos tandiu, & exprobratos tam infeſtè, adeo grauiter tulit, ut quidam putent inter cauſas ſeceſſus hanc ei uel præcipuam fuiſſe. Toto quidem triennio, quo uiuente matre abfuit, ſemel omnino eam, nec amplius quàm uno die paucißimis uidit horis. Ac mox, neq; ægræ adeſſe curauit: defunctamq;, & dum aduẽtus ſui ſpem facit, cõplurium dierum mora corrupto demum & tabido corpore funeratam prohibuit conſecrari, quaſi id ipſa mandaſſet. Teſtamentũq; eius pro irrito habuit: omnesq; amicitias & familiaritates, etiam quibus ea funeris ſui curam moriens demandarat, intra breue tempus afflixit, uno ex his equeſtris ordinis uiro & in Latomiam condemnato.

52 FIliorum neq; naturalem Druſum, neq; adoptiuum Germanicum patria charitate dilexit, alterius uitijs infenſus. Nã Druſus animi fluxioris remiſsiorisq; uitæ erat. Itaq; ne mortuo quidem perinde affectus eſt, ſed non tantum non ſtatim poſt à funere ad negotiorum conſuetudinem redijt, iuſtitio longiore inhibito. Quin & Ilienſium legatis paulo ſerius cõſolantibus, quaſi obliterata iam doloris memoria irridẽs, ſe quoq; reſpondit uicem eorum dolere, quòd egregium ciuem Hectorem amiſiſſent. Germanico uſqueadeo obtrectauit, ut & præclara facta eius pro ſuperuacuis eleuaret: & glorioſiſsimas uictorias, ceu damnoſas R.P. increparet. Quòd uero Alexandriam propter immenſam & repentinam famem incõſulto ſe adiſſet, queſtus eſt in ſenatu. Etiam cauſa mortis fuiſſe ei per Cn. Piſonem legatum Syriæ creditur. Quem mox huius criminis reum, putant quidam mandata prolaturum, niſi ea ſecreta obſtarent, per quæ

Affectus eſt illi, pro erga illũ

multifariam increpitum, & per noctes crebertime acclamatum est: Redde Germanicum. Quam suspicionem confirmauit ipse postea, coniuge etiam ac liberis Germanici crudelem in modum afflictis.

NVrum Agrippinam post mortem mariti liberius quiddam questam manu ap- 53
prehendit, Græcoq; uersu, Si non dominaris, inquit, filiola, iniuriam te accipe-
re existimas? Nec ullo mox sermone dignatus est. Quondam uerò inter cœnam porre
cta à se poma gustare non ausam etiam uocare desiit, simulans se ueneni crimine accer
situm, cum præstructum utrunq; consultò esset, ut & ipse tentandi gratia offerret, &
illa quasi certissimum exitium caueret. Nouissime calumniatus, modo ad statuam Au
gusti, modo ad exercitus confugere uelle, Pandatariam relegauit: conuitiantiq; ocu-
lum per centurionem uerberibus excussit. Rursus mori inedia destinanti, per uim ore
diducto insulciri cibū iussit. Sed & perseuerantē atq; ita absumptā, criminosissime in-
sectatus est, cū diem quoq; natalē eius inter nefastos referēdū suasisset. Imputauit etiā,
φ non laqueo strangulatā in Gemonias abiecerit: proq; tali clemētia interponi decre-
tum passus est, quo sibi gratiæ agerent, & Capitolino Ioui donum ex auro sacraretur.

CVm ex Germanico tres nepotes, Neronem, & Drusum, & Caium, ex Druso u- 54
num Tiberium haberet, destitutus morte liberorum, maximos natu de Germani
ci filijs Nironē, & Drusum P.C. cōmendauit, diemq; utriusq; tirocinij congiario ple-
Incunte anno bi dato celebrauit. Sed ut cōperit, ineunte anno pro eorum quoq; salute publice uota
suscepta, egit cum senatu, nō debere talia præmia tribui nisi expertis, & ætate proue-
ctis: atq; ex eo patefacta interiore animi sui nota, omnium criminationibus obnoxios
reddidit. Variaq; fraude inductos, ut & concitarent ad conuitia, & cōcitati perderent,
accusauit per literas amarissime congestis etiā probris. Et iudicatos hostes fame neca-
uit, Neronē in insula Pontia, Drusum in ima parte palatij. Putant Neronem ad uolun
tariam mortē coactum cū ei carnifex, quasi ex senatus autoritate missus, laqueos & un
cos ostentaret: Druso aūt adeo alimenta subducta, ut tomentum è culcitra tentauerit
mandere: amborū sic reliquias dispersas, ut uix quandoq; colligi possent.

SVper ueteres amicos ac familiares, xx. sibi è numero principum ciuitatis depopo 55
scerat, uelut cōsiliarios in negotijs publicis: horū omniū uix duos aut tres incolu-
mes præstitit, ceteros aliū alia de causa perculit. Inter quos cū plurimorū clade Aelium
Seianum, quem ad summā potentiā nō tam beneuolētia prouexerat, φ ut esset cuius
ministerio ac fraudibus liberos Germanici circumueniret, nepotemq; suum ex Druso
filio naturalem ad successionem imperij confirmaret.

NIhilo lenior in cōuictores Græculos, quibus uel maxime acquiescebat, Zenonē 56
Sermocinari quendam exquisitius sermocinantē, cum interrogasset, quænam illa tam mole-
sta dialectos esset, & ille respōdisset, Doridem, relegauit Aenariā, existimās exprobra
tum sibi ueterem secessum, φ Dorice Rhodij loquantur. Item cum soleret ex lectione
quotidiana quæstiones super cœnā proponere, cōperissetq;, Seleucum Grāmaticum
à ministris suis perquirere, quos quoq; tēpore tractaret autores, atq; ita præparatū ue-
nire, primū à contubernio remouit, deinde etiam ad mortem compulit.

SAeua ac lenta natura ne in puero quidē latuit: quam Theodorus Gadareus rheto 57
Assimulare, ricæ præceptor, & prospexisse primus sagaciter, & assimilasse aptissime uisus est,
pro simili ex subinde in obiurgando appellans eum, πηλὸν αἵματι συμπεφυρμένον, id est, lutum san-
primere guine maceratum. Sed aliquanto magis in principe eluxit etiā inter initia, cum adhuc
fauorem moderationis simulatiōe captaret. Scurrā, qui prætereunte funere clarè mor
tuo mandarat, ut nunciaret Augusto, nondū reddi legata quæ plebi reliquisset, attra-
ctum ad se recipere debitū ducíq; ad suppliciū imperauit, & patri suo uerum referre.
Nec multo post in senatu Pompeio cuidam equiti Ro. quiddam pernegauti, dum uin
cula minatur, affirmauit fore ut ex Pompeio Pompeianus fieret, acerba cauillatione
simul hominis nomen incessens, ueteremq; partium fortunam.

SVb idem tempus consulente prætore, an iudicia maiestatis cogi iuberet, exercen- 58
das esse leges respondit, & atrocissime exercuit. Statuę quidā Augusti caput dem
pserat, ut alterius imponeret. Acta res in senatu, & quia ambigebat, per tormēta quæsi
ta est. Damnato reo paulatim hoc genus calumniæ eò processit, ut hæc quoq; capita-
lia essent

In effect:Circa Augusti simulacrũ seruum cecidisse, uestem mutasse, nũmo uel anulo effigiem impressam latrinæ aut lupanari intulisse, dictũ ullum factumue eius existimatione aliqua læsisse. Perijt deniq; & is, qui honores in colonia sua eodẽ die decerni sibi passus est, quo decreti & Augusto olim erant.

59 MVlta præterea specie grauitatis, ac morum corrigendorum, sed & magis naturę obtemperans, ita sæue & atrociter factitauit, ut nonnulli uersiculis quoq; & præsentia exprobrarent, & futura denunciarent mala,

Asper & immitis, breuiter uis omnia dicam?
  Dispeream si te mater amare potest.
Non es eques, quare, non sunt tibi milia centum.
  Omnia si quæras, & Rhodos exilium est.
Aurea mutasti Saturni secula Cæsar,
  Incolumi nam te ferrea semper erunt.
Fastidit uinum, quia iam sitit iste cruorem:
  Tam bibit hunc auide, quàm bibit ante merum.
Aspice felicem sibi non tibi Romule Syllam:
  Et Marium si uis aspice, sed reducem.
Nec non Antoni ciuilia bella mouentis,
  Non semel infectas aspice cæde manus,
Et dic, Roma perit: regnabit sanguine multo
  Ad regnum quisquis uenit ab exilio.

Quæ primo, quasi ab impatientibus Romæ dominij, ac nõ tam ex animi sententia, q̃ bile & stomacho fingerentur, uolebat accipi: dicebatq; identidem, Oderint, dum probent. Deinde uera planè certaq; esse, ipse fecit fidem.

60 IN paucis diebus q̃ Capreas attigit, piscatori qui sibi secretum agenti grandẽ mullum inopinàter obtulerat, perfricari eodem pisce faciem iussit, territus quòd is à tergo insulæ per aspera & deuia erepsisset ad se. Gratulanti aũt inter pœnam, quòd nõ & locustam, quã prægrandẽ ceperat, obtulisset, locusta quoq; lacerari os imperauit. Militem prætorianum ob surreptum è uiridario pauonẽ, capite punijt. In quodam itinere lectica, qua uehebatur, uepribus impedita, exploratorem uiæ primarum cohortiũ centurionem stratum humi penè ad necem uerberauit.

61 MOx in omne genus crudelitatis erupit, nunq̃ deficiẽte materia, cum primo matris, deinde nepotũ & nurus, postremo Seiani familiares, atq; etiam notos persequeretur. Post cuius interitum uel sæuissimus extitit: quo maxime apparuit, non tam ipsum à Seiano concitari solitum, q̃ Seiano quærenti occasiones, subministrasse. Etsi cõmentario, quem de uita sua summatim breuiterq; cõposuit, ausus est scribere, Seianum se punisse, quòd cõperisset furere aduersus Germanici liberos filij sui: quorũ ipse alterum suspecto iam, alterũ oppresso demum Seiano interemit. Singulatim crudeliter facta eius exequi longum est, generatim uelut exemplaria sæuitiæ enumerare sat erit. Nullus à pœna hominũ cessauit dies, ne religiosus quidem ac sacer. Animaduersum in quosdam ineunte anno nouo. Accusati damnatiq; multi cum liberis atq; etiam uxoribus suis. Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerẽt, decreta accusatoribus præcipua præmia, nonnunquam & testibus. Nemini delatorum fides abrogata, omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum simpliciumq; uerborũ. Obiectum est poetæ q; in tragœdia Agamemnonẽ probris lacessisset. Obiectum & historico, quòd Brutum Cassiumq; ultimos Romanorũ dixisset. Animaduersum statim in autores scriptaq; abolita, quamuis probarentur aliquot ante annos, etiam Augusto audiente recitata. Quibusdam custodiæ traditis, non modo studendi solatium ademptum, sed etiam sermonis & colloquij usus. Citati ad causam dicendam, partim se domi uulnerauerunt certi damnationis, sed ad uexationẽ ignominiamq; uitandam: partim in media curia uenenũ hauserunt: & tamen colligatis uulneribus ac semianimes palpitantesq; in carcerem rapti. Nemo punitorum non & in Gemonias abiectus, uncoq; tractus. Viginti uno die abiecti tractiq;: inter eos pueri & fœminæ. Immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset uirgines strangulari, uitiatæ prius à carnifice, dein strangulatæ. Mori

uolentibus uis adhibita uiuendi. nam mortem adeo leue supplicium putabat, ut cum audisset, unum ex reis Carnulium nomine anticipasse eam, exclamauerit: Carnulius me euasit. Et in recognoscẽdis custodijs precanti cuidam pœnæ maturitatem, respondit, Nondum tecum in gratiam redij. Annalibus suis uir consularis inseruit, frequenti quondam conuiuio, cui & ipse affuerit, interrogatum eum subitò, & clare à quodam nanó astante mẽsæ inter Capreas, cur Paconius maiestatis reus tandiu uiueret: statim quidem petulantiam linguæ obiurgasse, cæterum post paucos dies scripsisse senatui, ut de pœna Paconij quamprimum statueret.

Exacerbatus
A Vxit intenditq; sæuitiam, exacerbatus indicio de morte filij sui Drusi: quẽ cum 62
morbo & intemperãtia perisse existimaret, ut tandem ueneno interemptũ fraude Liuillæ uxoris atq; Seiani cognouit, neq; tormentis neq; supplicio cuiusquã pepercit, soli huic cognitioni adeo per totos dies deditus & intentus, ut Rhodiensem hospitem, quem familiaribus literis Romam euocarat, aduenisse sibi nuntiatum torqueri sine mora iusserit, quasi aliquis ex necessarijs quæstioni adesset: deinde errore detecto, & occidi, ne diuulgaret iniuriam. Carnificinę eius ostẽditur locus Capreis, unde damnatos post longa & exquisita tormenta pręcipitari coram se in mare iubebat, excipiente clasiariorũ manu, & contis atq; remis elidente cadauera, ne cui residui spiritus quicquam inesset. Excogitauerat aũt inter genera cruciatus, etiã ut larga meri potione per
Veretrum fallaciam oneratos, repente ueretris deligatis, fidicularum simul urinæq; tormento distenderet. Quod & nisi eum mors præuenisset, & Thrasyllus cõsulto (ut aiunt) differre quædam spe longioris uitæ cõpulisset, plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis qui-
Parsurus dem nepotibus parsurus credit: cum & Caium suspectum haberet, & Tiberium ut ex adulterio conceptũ aspernaretur. Nec abhorret à uero. Namq; idẽtidem felicem Priamum uocabat, quòd superstes omnium suorum extitisset.

Q Vàm uero inter hæc nõ modo inuisus ac detestabilis, sed prætrepidus quoq; atq; 63
etiã contumelijs obnoxius uixerit, multa indicia sunt. Aruspices secreto ac sine testibus consuli uetuit. Vicina uero urbi oracula etiam disijcere conatus est, sed maiestate Pręnestinarum sortium territus destitit, cum obsignatas deuectasq; Romam nõ reperisset in arca, nisi relatas rursus ad templum. Vnum & alterum consulares oblatis prouincijs, non ausus à se dimittere, usq; adeo detinuit, donec successores post aliquot annos pręsentibus daret: cum interim manente officij titulo, etiam delegaret plurima, assiduéq; illi per legatos & adiutores suos exequenda curarent.

N Vrum ac nepotes nunq; aliter post damnationẽ, q̃ catenatos, obsutaq; lectica 64
loco mouit, prohibitis per militẽ obuijs ac uiatoribus respicere usq; uel cõsistere.

S Eianum res nouas molientem, quamuis iam & natalem eius publice celebrari, & 65
imagines aureas coli passim uideret, uix tandem & astu magis ac dolo, q̃ principali autoritate subuertit. Nam primo, ut à se per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumpsit in quinto consulatu, quem longo interuallo absens ob id ipsum susceperat. Deinde spe affinitatis ac tribunitiæ potestatis deceptũ, inopinantẽ criminatus est pudenda miserandaq; oratione, cum inter alia P. C. precaretur, mitterent alterũ è consulibus, qui senem se & solum, in conspectum eorum cum aliquo militari præsidio perduceret. Sic quoq; diffidens, tumultumq; metuens, Drusum nepotem, quem uinculis adhuc Romæ continebat, solui si res posceret, ducemq; constitui præceperat. Aptatis
Speculabũdus etiam nauibus ad quascunq; legiones meditabatur fugam, speculabũdus ex altissima
pro subinde rupe identidem: signaq;, ne nuntij morarentur, tolli procul, ut quidq; foret factum,
speculans mandauerat. Verum & oppressa coniuratione Seiani nihilo securior aut constantior, per IX. proximos menses non egressus est uilla, quæ uocatur Iouis.

V Rebant insuper anxiam mentem uaria undiq; conuitia, nullo nõ damnatorum 66
omne probri genus coràm, uel per libellos in orchestra positos ingerente. Quibus quidem diuersissime afficiebatur: modo ut præ pudore ignota & celata cuncta cuperet, nonnunquam eadem contemneret, & proferret ultro, atq; uulgaret. Quin & Artabani Parthorum regis laceratus est literis, parricidia & cædes & ignauiam & luxuriam obijcientis, monentisq; ut uoluntaria morte maximo iustissimoq; ciuiũ odio quàm primum satisfaceret. Postremo semetipse pertesus, talis epistolæ principio tantum nõ

summam malorum suorum professus est:

67 QVid scribam uobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, Dij me deæq; peius perdant, quàm quotidie perire sentio, si scio. Existimant quidam, præsciisse hæc eum peritia futurorū, ac multo antè quanta se quandoq; acerbitas & infamia maneret, prospexisse. Ideo q; ut imperium iniret, & patris patriæ appellationē, & ne in acta sua iuraretur, obstinatissime recusasse, ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inueniretur. Quod sanè & ex oratione eius, quam de utraq; re habuit, colligi potest: uel cum ait, Similem se semper sui futurum, nec unquam mutaturum mores suos, quandiu mentis sanæ fuisset: sed exempli causa cauendum, ne se senatus in acta cuiusq; obligaret, qui aliquo casu mutari posset. Et rursus: Si quando aūt, inquit, de moribus meis deuotoq; uobis animo dubitaueritis, quod prius quàm eueniat, opto ut me supremus dies huic mutatæ uestræ de me opinioni eripiat, nihil honoris adijciet mihi patris appellatio: uobis aūt exprobrabit aut temeritatē delati mihi eius cognominis, aut inconstantiam contrarij de me iudicij.

Deuoto uobis, pro dedito, in bonam partem

68 COrpore fuit amplo atq; robusto, statura quæ iustam excederet: latus ab humeris & pectore, cæteris quoq; membris usq; ad imos pedes æqualis & congruens: sinistra manu agiliore ac ualidiore: articulis ita firmis, ut recens ac integrum malum digito terebraret, caput pueri uel etiam adolescentis talitro uulneraret. Colore erat candido, capillo pone occipitium submissiore, ut ceruicem etiam obtegeret, quod gentile in illo uidebatur. Facie honesta, in qua tamē crebri & subtiles tumores, cum prægrandibus oculis, & qui (quod mirum esset) noctu etiam & in tenebris uiderent, sed ad breue: & cùm primum à somno patuissent, demum rursum hebescebant. Incedebat ceruice rigida & obstipa, adducto ferè uultu, plerunq; tacitus, nullo aut rarissimo etiam cum proximis sermone, eoq; tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quæ omnia ingrata atq; arrogantiæ plena, & animaduertit Augustus in eo, & excusare tentauit sæpe apud senatum ac populum, professus naturæ uitia esse, non animi. Valetudine prosperrima usus est, tempore quidem principatus penè toto propè illæsa, quamuis à tricesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit sine adiumento consiliòue medicorum.

Talitrum, pro ictu digiti, uulgo ein schnel

69 CIrca deos ac religiones negligentior, quippe addictus mathematicæ, persuasionisque plenus cuncta fato agi: tonitrua tamen præter modum expauescebat: & turbatiore cœlo nunquam non coronam lauream ceruice gestauit, quòd fulmine afflari negetur id genus frondis.

70 ARtes liberales utriusq; generis studiosissime coluit. In oratione Latina secutus est Coruinum Messalam, quem senem adolescens obseruauerat. Sed affectatione & morositate nimia obscurabat stylum, ut aliquanto ex tempore, quàm à cura præstantior haberetur. Composuit & carmen lyricum, cuius est titulus, Conquestio de Iulij Cæsaris morte. Fecit & Græca poemata, imitatus Euphorionem, & Arrianum, & Parthenium: Quibus poetis admodum delectatus, scripta eorum & imagines publicis bibliothecis inter ueteres & præcipuos autores dedicauit. Et ob hoc plerique eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt. Maxime tamen curauit notitiam historiæ fabularis, usq; ad ineptias atq; derisum. Nam & Grammaticos, quod genus hominum præcipue, ut diximus, appetebat, eiusmodi ferè quæstionibus experiebatur, Quæ mater Hecubę, quod Achilli nomen inter uirgines fuisset, quid Sirenes cantare sint solitæ: & quo primum die post excessum Augusti curiam intrauit, quasi pietati simul ac religioni satisfacturus, Minois exemplo, thure quidem ac uino, uerum sine tibicine supplicauit, ut ille olim in morte filij.

Fabularis historia

71 SErmone Græco quanquam aliàs prōptus & facilis, non tamen usquequaq; usus est. Abstinuitq; maxime in senatu: adeo quidem, ut monopolium nominaturus, prius ueniam postularit, quòd sibi uerbo peregrino utendum esset: atq; etiam in quodam decreto patrum, cum ἔμβλημα recitaretur, cōmutandam censuerit uocem, & pro peregrina nostratem requirēdam: aut si nōn reperiretur, uel pluribus & per ambitum uerborum rem enunciandam. Militem quoq; Græce testimonium interrogatum, nisi Latine respondere uetuit.

BIs omnino toto ſeceſſus tempore, Romam redire conatus, ſemel triremi uſq; ad 72
proximos naumachiæ hortos ſubuectus eſt, diſpoſita ſtatione per ripas Tiberis,
quæ obuiam prodeuntes ſubmoueret: iterum Appia uſq; ad ſeptimũ lapidem: ſed pro
ſpectis modo, nec aditis urbis mœnibus rediJt: primo incertum qua de cauſa: poſtea
oſtento territus. Erat ei in oblectamentis ſerpens draco: quem ex conſuetudine manu
ſua cibaturus, cum conſumptũ à formicis inueniſſet, monitus eſt ut uim multitudinis
caueret. Rediens ergo propè Campaniam Aſturæ in languorem incidit: quo paulum
leuatus, Circeios pertẽdit. Ac ne quam ſuſpicionem infirmitatis daret, caſtrenſibus lu
dis non interfuit ſolum, ſed etiam miſſum in arenam aprum iaculis deſuper petiJt: ſta-
timq; latere cõuulſo, & ut exæſtuarat afflatus aura, in grauiorem incidit morbum. Su-
ſtentauit autem aliquandiu, quamuis Miſenum uſq; deuectus, nihil ex ordine quoti-
diano prætermitteret, ne conuiuia quidem, ac cæteras uoluptates, partim intemperan
tia, partim diſſimulatione. Nam Chariclem medicum, quod cõmeatu abfuturus, è con
uiuio egrediens, manum ſibi oſculandi cauſa apprehendiſſet, exiſtimãs tentatas ab eo
uenas, remanere ac recumbere hortatus eſt, cœnamq; protraxit: nec abſtinuit cõſuetu
dine, quin tunc quoq; inſtans in medio triclinio, aſtante lictore, ſingulos ualere dicen-
tes appellaret.

Cibo illum, pro cibum do illi

Valere dicentes, pro ualere iubentes

INterim cum in actis ſenatus legiſſet, dimiſſos, ac ne auditos quidẽ quoſdã reos, de 73
quibus ſtrictim, & nihil aliud ꝙ nominatos ab indice, ſcripſerat, pro contempto ſe
habitũ fremens, repetere Capreas quoquo modo deſtinauit, nõ temere quicq̃, niſi ex
tuto auſurus. Sed & tẽpeſtatibus, & ingraueſcente ui morbi retentus, paulo poſt obiJt
in uilla Lucullana, octauo & ſeptuageſimo ætatis anno, tertio & uigeſimo imperiJ, de-
cimoſeptimo Cal. Apriles, Cn Acerronio Proculo, C. Portio Nigro COSS. Sunt qui
putent uenenũ ei à Caio datum, lentum atq; tabificum. AliJ in remiſſione fortuitæ fe-
bris cibum deſideranti negatũ: nõnulli puluinũ iniectum, cum extractum ſibi deficien
ti anulũ mox reſipiſcẽs requiſiſſet. Seneca eum ſcribit, intellecta defectione, exemptũ
annulum quaſi alicui traditurũ parumper tenuiſſe: dein rurſus aptaſſe digito, & com-
preſſa ſiniſtra manu iacuiſſe diu immobilem. ſubito uocatis miniſtris, ac nemine reſpõ
dente, conſurrexiſſe, nec procul à lectulo deficientibus uiribus concidiſſe.

SVpremo natali ſuo Apollinẽ Temenitem, & amplitudinis & artis eximiæ, adue- 74
ctum Syracuſis, ut in bibliotheca noui templi poneretur, uiderat per quietem affir
mantẽ ſibi, non poſſe ſe ab ipſo dedicari. Et ante paucos quàm obiret dies, turris Pha-
ri terræmotu Capreis concidit. Ac Miſeni cinis è fauilla, & carbonibus, ad calfaciendũ
triclinium illatus, extinctus & iamdiu frigidus exarſit repente prima ueſpera, atq; in
multam noctem pertinaciter luxit.

MOrte eius ita lætatus eſt populus, ut ad primum nuntium diſcurrentes, pars Ti- 75
berium in Tiberim clamitarent, pars terrã matrẽ deosq; manes orarent, ne mor
tuo ſedẽ ullam niſi inter impios darẽt: aliJ uncum & gemonias cadaueri minarẽtur, ex
acerbati ſuper memoriam priſtinæ crudelitatis, etiam recẽti atrocitate. Nam cum S. C.
actum eſſet, ut pœna damnatorũ in decimum ſemper diem differretur, fortè accidit ut
quorundam ſuppliciJ dies is eſſet, quo nunciatũ de Tiberio erat. Hos implorantes ho-
minum fidem, quia abſente adhuc Caio nemo extabat qui adiri interpellariq; poſſet,
cuſtodes ne quid aduerſus conſtitutum facerent ſtrangulauerunt, abiecerunt q; in ge-
monias. Creuit igitur inuidia, quaſi etiam poſt mortem tyranni ſæuitia permanente.
Corpus ut moueri à Miſeno cœpit, conclamantibus pleriſq; Atellam potius deferen-
dum, & in amphitheatro ſemiuſtulandum, Romam per milites deportatum eſt, cre-
matumq; publico funere.

TEſtamentum duplex ante bienniũ fecerat: alterum ſua, alterum liberti manu, ſed 76
eodem exemplo: obſignaueratq; etiam humillimorũ ſignis. Eo teſtamento hære
des æquis partibus reliquit, Caium ex Germanico, & Tiberiũ ex Druſo nepotes: ſub-
ſtituitq; inuicẽ. Dedit & legata pleriſq;: inter quos uirginibus Veſtalibus, ac militibus
uniuerſis, plebiq; Romanæ uiritim, atq; etiam ſeparatim uicorum magiſtris.

C. SVETONII TRANQVILLI.

C. CAESAR CALIGVLA

1 ERMANICVS C. Cęsaris pater, Drusi et iunioris Antonię filius, à Tiberio patruo adoptatus, quæsturā quinquennio antè, q̄ per leges liceret, & post eam consulatū statim gessit. Missusq; ad exercitū in Germaniā, excessu Augusti nuntiato, legiones uniuersas imperatorē Tiberiū pertinacissime recusantes, & sibi summā Reip. deferentes, incertū cōstantia an pietate maiore, cōpescuit: atq; hoste mox deuicto, triumphauit. Consul deinde iterū creatus, ac prius q̄ honorē iniret, ad cōponendum Orientis statum expulsus, cum Armeniæ regem deuicisset, Cappadociā in prouinciæ formā redegisset, annum ætatis agens quartū & trigesimū, diutino morbo Antiochiæ obijt, non sine ueneni suspicione. Nam præter liuores, qui toto corpore erāt, & spumas, quæ per os fluebāt, cremati quoq; cor inter ossa incorruptum repertum est: cuius ea natura existimatur, ut tinctum ueneno igne confici nequeat.

Excessus, pro obitu

Sibi reciprocū

2 OBijt aūt (ut opinio fuit) fraude Tiberij, ministerio & opera Cn. Pisonis: qui sub idem tempus Syriæ præpositus, nec dissimulans offendendum sibi aut patrem, aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam ægrum Germanicū grauissimis uerborū ac rerum acerbitatibus, nullo adhibito modo, affecit: propter quæ ut Romam redijt, penè discerptus à populo, à senatu capitis damnatus est.

3 OMnes Germanico corporis animiq; uirtutes, & quātas nemini cuiq; cōtigisse satis cōstat. Formā, & fortitudinē egregiā, ingeniū in utroq; eloquētiæ doctrinęq; genere præcellēs: beneuolentiā singularē, cōciliandæq; hominū gratiæ ac promerēdi amoris mirū & efficax studiū. Formæ minus cōgruebat gracilitas crurū, sed ea quoq; paulatim repleta assidua equi uectatiōe post cibū. Hostē cominus sæpe percussit. Orauit causas etiā triūphalis, atq; inter cætera studiorū monumēta reliquit & comœdias Græcas. Domi forisq; ciuilis, libera ac fœderata oppida sine lictoribus adibat. sicubi clarorū uirorū sepulchra cognosceret, inferias manib. dabat. cæsorū clade Variana ueteres ac dispersas reliqas uno tumulo humaturus, colligere sua manu & cōportare primus aggressus est. obtrectatorib. etiā qualescunq; & quātacunq; de causa nactus esset, lenis adeo & innoxius, ut Pisoni decreta sua rescindēti, cliētelas diu uexanti, nō prius succensere in animum induxerit, q̄ ueneficijs quoq; & deuotionibus impugnari se cōperisset: ac ne tunc quidem ultra progressus, quàm ut & amicitiā ei more maiorum renuntiaret, mandaretq; domesticis ultionem siquid sibi accideret.

Fœderata, pro fœdere iuncta

Humare, pro humo condere

Deuotio, pro execratione

Renunciare amicitiam, pro denunciare amicitiam dissciſſam

4 QVarum uirtutū fructū uberrimū tulit, sic ꝓbatus & dilectus à suis, ut Augustus (omitto enī necessitudines reliquas) diu cūctatus an sibi successorē destinaret, adoptandū Tiberio dederit, sic uulgo fauorabilis, ut plurimi tradāt, quoties aliquo aduenirét, uel sicunde discederet, prę turba occurrētiū prosequentiūue nōnunq; eum discrimen uitæ adisse. E Germania uero post cōpressā seditionē reuertēti, prætorianas cohortes uniuersas prodisse obuiā, q̄uis pronuntiatū esset, ut duæ tantūmodo exirēt. Populi aūt Ro. sexum, ætatem, ordinem omnem usq; ad uicesimū lapidem effudisse se.

Fauorabilis, pro gratiosus

5 TAmen longe maiora & firmiora de eo iudicia in morte ac post mortem extitere. Quo defunctus est die, lapidata sunt tēpla, subuersæ deûm aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abiecti, partus coniugū expositi. Quin & barbaros ferūt, quibus intestinū, quibusq; aduersus nos bellū esset, uelut in domestico cōmuniq; mœrore consensisse ad inducias. Regulos quosdam barbā posuisse, & uxorū capita rasisse, ad indicium maximi luctus. Regum etiā regem & exercitatione uenandi & conuictu Megistanum abstinuisse, quod apud Parthos iustitij instar est.

Radit caput, pro radendū curat

Romæ

ROmæ equidem, cum ad primam famam ualetudinis attonita & mœſta ciuitas ſe- 6
quentes nuntios operiret, & repente iam ueſperi incertis autoribus conualuiſſe
tandem percrebruiſſet, paſsim cum luminibus & uictimis in Capitolium concurſum
eſt, ac penè reuulſæ templi fores, ne quid geſtientes uota reddere moraretur. Experge
factus è ſomno Tiberius eſt gratulantium uocibus, atq; undiq; concinentium, Salua
Roma, ſalua patria, ſaluus eſt Germanicus. Et ut demũ fato functum, palàm factum
eſt, non ſolatijs ullis, nõ edictis inhiberi luctus publicus potuit: durauitq; etiam per ſe
ſtos Decembris menſis dies. Auxit gloriam deſideriumq; defuncti, & atrocitas inſe-
quentium temporum, cunctis nec temere opinantibus, reuerẽtia eius ac metu repreſ-
ſam Tiberij ſæuitiam, quæ mox eruperit.

HAbuit in matrimonio Agrippinam M. Agrippæ & Iuliæ filiam, & ex ea nouem 7
liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus iam puaraſcens inſigni fe-
ſtiuitate, cuius effigiem habitu Cupidinis in æde Capitolinæ Veneris Liuia dedicauit:
Auguſtus in cubiculo ſuo poſitam, quotieſcunq; introiret, exoſculabatur. Cæteri ſu-
perſtites patri fuerũt. Tres ſexus fœminini, Aprippina, Druſilla, Liuilla, continuo tri
ennio natæ: totidem mares, Nero, & Druſus, & C. Cæſar. Neronem & Druſum ſena-
tus, Tiberio criminante, hoſtes iudicauit.

CAius Cæſar natus eſt pridie Cal. Septemb. patre ſuo, & C. Fonteio Capitone 8
COSS. Vbi natus ſit, incertũ diuerſitas tradentiũ facit. Cn. Lentulus Getulicus
Tiburi genitũ ſcribit: Plinius Secundus in Treueris uico Ambiatino ſupra Cõfluen-
tes: addit etiã, pro argumẽto aras ibi oſtẽdi inſcriptas, Ob Agrippinæ puerperiũ. Ver
ſiculi imperante mox eo diuulgati, apud hyber nas legiones procreatum indicant,

In caſtris natus, patrijs nutritus in armis,
Iam deſignati principis omen erat.

Ego in actis, Antij ipſum inuenio editum. Getulicum refellit Plinius, quaſi mentitum
per adulationem, ut ad laudes iuuenis glorioſiq; principis aliquid etiam ex urbe Her-
culi ſacra ſumeret: abuſumq; audentius mendacio, quòd ante annum ferè natus Ger-
manico filius Tiburi fuerat, appellatus & ipſe C. Cæſar: de cuius amabili pueritia im
maturoq; obitu ſuprà diximus. Plinium arguit ratio temporum. Nam qui res Auguſti
memoriæ mandarunt, Germanicum exacto conſulatu in Galliam miſſum conſenti-
unt, iam nato Caio. Nec Plinij opinionem inſcriptio aræ quicquam adiuuerit, cum
Agrippina bis in ea regione filias enixa ſit: & qualiſcunq; partus, ſine ullo ſexus diſcri
mine, puerperium uocetur: quòd antiqui etiã puellas pueras, ſicut & pueros puellos
dictitarent. Extat & Auguſti epiſtola, ante paucos q̃ obiret menſes ad Agrippinam
neptem ita ſcripta de Caio hoc (neq; enim quiſq; iam alius infans nomine pari tunc ſu
pererat) Puerũ Caium XV. Cal. Iunij (ſi dij uolent) ut ducerent Talarius & Aſellius,
heri cum his conſtitui. Mitto præterea cum eo ex ſeruis meis medicum, quem ſcripſi
Germanico, ſi uellet, ut retineret. Valebis mea Agrippina, & dabis operam ut ualens
peruenias ad Germanicũ tuum. Abũde arbitror patere, nõ potuiſſe ibi naſci Caium,
quò propè bimulus demum perductus ab urbe ſit. Verſiculorum quoq; fidem eadem
hæc eleuant, & eo facilius, quòd hi ſine autore ſunt. Sequenda igitur eſt, quæ ſola acto
rum reſtat & publici inſtrumẽti autoritas: præſertim cum Caius Antiũ, omnibus ſem-
per locis atq; ſeceſsibus prælatũ, non aliter q̃ natale ſolum dilexerit: tradaturq;, etiam
ſedem ac domicilium imperij tædio urbis transferre eò deſtinaſſe.

CAligulæ cognomen caſtrenſi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites 9
educabatur: apud quos quantum præterea per hanc nutrimentorũ conſuetudi-
nem amore & gratia ualuerit, maxime cognitum eſt, cùm poſt exceſſum Auguſti tu-
multuantes & in furorem uſq; præcipites ſolus haud dubie conſpectu ſuo flexit. Non
enim prius deſtiterunt, quàm ablegari eum ob ſeditionis periculum, & in proximam
ciuitatem demandari animaduertiſſent: tunc demum ad pœnitẽtiam uerſi, repreſſo ac
retento uehiculo, inuidiam, quæ ſibi fieret, deprecati ſunt.

COmitatus eſt patrẽ & in Syriaca expeditione: unde reuerſus primum in matris, 10
deinde ea relegata, in Liuiæ Auguſtæ proauiæ ſuæ cõ tubernio manſit. Quam de
functam prætextatus etiã tum pro roſtris laudauit. Tranſijtq; ad Antoniam auiam, &

undeuige

undeuigesimo ætatis anno accitus Capreas à Tiberio, uno atq; eodem die togam sum
psit barbâq; posuit, sine ullo honore, qualis cõtigerat tirocinio fratrũ eius. Hic omnib.
insidijs tentatus elicientiũ cogentiũq; se ad querelas, nullã unq; occasionẽ dedit, perin
de obliterato suorũ casu, ac si nihil cuiq; accidisset: quæ uerò ipse pateretur, incredibili
dissimulatione transmittẽs: tantiq; in auum & qui iuxta erant obsequij, ut nõ immeri-
to sit dictum, Nec seruum meliorẽ ullum, nec deteriorem dominum fuisse.

11 NAturam tamen sæuam atq; probrosam, nec tunc quidem inhibere poterat, quin
& animaduersionibus pœnisq; ad suppliciũ datorum cupidissime interesset: &
ganeas atq; adulteria capillamẽto celatus & ueste longa noctibus ambiret, ac scenicas
saltandi canendiq; artes studiosissime appeteret: facile id sanè Tiberio patiente, si per
has mansuefieri posset ferum eius ingeniũ: quod sagacissimus senex ita prorsus perspe
xerat, ut aliquoties prædicaret, exitio suo omniumq; Caium uiuere: & se natricem (ser
pentis id genus) P.R. Phaetontem orbi terrarum educare.

12 NOn ita multo pòst Iuniã Claudillã M. Syllani nobilissimi uiri filiam duxit uxo-
rem. Deinde augur in locum fratris sui Drusi destinatus, prius quàm inaugurare
tur, ad pontificatũ traductus est, insigni testimonio pietatis atq; indolis, cum deserta de *Desolata, à*
solataq; reliquis subsidijs aula, Seiano uerò tunc suspecto, mox & oppresso, ad spem *desolando*
successionis paulatim admouereẽ. Quam quo magis cõfirmaret, amissa Iunia ex par-
tu, Enniam Næuiam Macronis uxorẽ, qui tum prætorianis cohortibus præerat, solici
tauit ad stuprũ, pollicitus & matrimoniũ suum, si potitus imperio fuisset: deq; ea re &
iureiurando, & chirographo cauit. Per hanc insinuatus Macroni, ueneno Tiberiũ ag
gressus est, ut quidã opinantur: spirantiq; adhuc detrahi anulum, & quoniã suspicionẽ
retinentis dabat, puluinũ iussit inijci: atq; etiam fauces manu sua oppressit, liberto qui
ob atrocitatem facinoris exclamauerat, confestim in crucem acto. Nec abhorret à ue-
ritate, cùm sint quidam autores, ipsum postea, & si nõ de perfecto, at certe de cogitato
quondam parricidio professum. Gloriatũ enim esse assidue in cõmemoranda sua pie-
tate, ad ulciscendam necem matris & fratrum introisse se cum pugione cubiculum Ti
berij dormiẽtis, & misericordia correptum, abiecto ferro recessisse: nec illum, quanq;
sensisset, aut inquirere quicquam, aut exequi ausum.

13 SIc imperium adeptus P.R. uel (ut ita dicam) hominum genus, uoti cõpotem fecit,
exoptatissimus princeps maximę parti prouincialiũ ac militum, quòd infantem
plerięq; cognouerant: sed & uniuersæ plebi urbanæ, ob memoriã Germanici patris, mi
serationemq; propè afflictæ domus. Itaq; ut à Miseno mouit, quamuis lugẽtis habitu,
& funus Tiberij prosequens, tamen inter altaria & uictimas ardenteisq; tedas, densissi
mo & lætissimo obuiorũ agmine incessit, super fausta nomina sidus & pullum & pup
pum & alumnum appellantium.

14 INgressoq; urbem, statim consensu senatus, & irrumpentis in curiam turbę, irrita Ti
berij uoluntate, qui testamento alterum nepotem suum prætextatum adhuc cohære
dem ei dederat, ius arbitriumq; omnium rerum illi permissum est: tanta publica læti-
tia, ut tribus proximis mensibus, ac ne totis quidem, supra centũ L X. milia uictimarũ
cæsa tradantur. Cùm deinde paucos post dies in proximas Campaniæ insulas traiecis-
set, uota pro reditu suscepta sunt, ne nimiam quidem occasionem quoquam omitten-
te in testificanda solicitudine & cura de incolumitate eius. Vt uero in aduersam ualetu *Testificari,*
dinem incidit, pernoctantibus cunctis circa palatium, non defuerunt qui depugnatu- *pro testari*
ros se armis pro salute ægri, quiq; capita sua titulo proposito, uouerẽt. Accessit ad im-
mensum ciuium amorem, notabilis etiam externorum fauor. Namq; Artabanus Par- *Notabilis fa-*
thorum rex, odium semper contemptumq; Tiberij præ se ferens, amicitiam eius ultro *uor, pro insi-*
petijt: uenitq; ad colloquium legati consularis, & transgressus Euphratem, aquilas & *gni, in bonã*
signa Romana Cæsarumq; imagines adorauit. *partem*

15 INcendebat & ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio cum pluri-
mis lachrymis pro concione laudato, funeratoq; amplissime, confestim Pandate-
riam, & Pontias, ad transferendos matris fratrisq; cineres festinauit, tempestate tur-
bida, quo magis pietas emineret: adijtq; uenerabundus, ac per semet in urnas cõdidit.
Nec minore scena Hostiã, prẹfixo in biremis puppe uexillo, & inde Romã Tiberi sub

uectos, per splendidißimũ quenq; equestris ordinis, medio ac frequẽti die duobus fer
culis Mausoleo intulit: inferiasq; his annua religiõe publice instituit, & eo amplius ma
tri Circẽses, carpentũq;, quo in pompa traduceret. At in memoriã patris, Septẽbrem
mensem Germanicũ appellauit. Post hæc Antoniæ auiæ quicquid unq; Liuia Augu
sta honorum cepisset, uno S. C. congeßit. Patruum Claudium, equitẽ Ro. ad id tem
pus, collegam sibi in consulatu assumpsit. Fratrẽ Tiberium die uirilis togæ adoptauit,
appellauitq; principẽ iuuentutis. De sororibus autor fuit ut omnibus sacramentis adij
ceretur: Neq; me liberosq; meos chariores habeo, q̃ Caium & sorores eius. Item rela
tionibus cõiulum: Quod bonũ felixq; sit C. Cæsari sororibusq; eius. Pari popularita
te, damnatos relegatosq; restituit: criminumq;, siqua residua ex priore tempore mana
bant, omnium gratiam fecit. Cõmentarios ad matris fratrumq; suorum causas perti
nentes, ne cui postmodum delatori aut testi maneret ullus metus, conuectos in forum,
& antè clarè obtestatus deos, neq; legisse, neq; attigisse quicquam, cõcremauit. Libel
lum de salute sua oblatum non recepit, cõtendens, nihil sibi admissum cur cuiquam in
uisus esset, negauitq; se delatoribus aures habere.

SPintrias monstruosarum libidinum, ægrè ne profundo mergeret exoratus, urbe 16
submouit. T. Labieni, Cordi Cremutij, Caßij Seueri scripta senatusconsultis aboli
ta, requiri & esse in manibus, lectitariq; permisit: quando maximè sua interesset, ut fa
cta quæq; posteris tradantur. Rationes imperij ab Augusto proponi solitas, sed à Tibe
rio intermissas, publicauit. Magistratibus liberam iurisdictionem, & sine sui appella
tione conceßit. Equites Romanos seuere curioseq;, nec sine moderatione recogno
uit, palàm adempto equo, quibus aut probri aliquid aut ignominiæ inesset: eorum, qui
minore culpa tenerentur, nominibus modo in recitatione præteritis. Vt leuior labor
iudicantibus foret, ad quattuor priores quintam decuriam addidit. Tentauit & comi
tiorum more reuocato, suffragia populo reddere. Legata ex testamẽto Tiberij quanq;
abolito, sed & Liuiæ Augustę, quod Tiberius suppresserat, cum fide, ac sine calumnia
Repræsentata, pro exhibita repræsentata persoluit. Ducentesimam auctionum Italiæ remisit. Multis incẽdiorum
damna suppleuit: ac si quibus regna restituit, adiecit & fructum omnẽ uectigaliorum,
Vectigaliorũ, pro uectigaliũ & redituũ medij tẽporis, ut Antiocho Comageno H—S. milies confiscatũ. Quoq; ma
Confiscata pecunia gis nullius non boni exempli fautor uideretur, mulieri libertinæ octoginta donauit,
quòd excruciata grauißimis tormẽtis de scelere patroni reticuisset. Quas ob res inter
reliquos honores decretus est ei clypeus aureus: quem quotannis certo die collegia sa
cerdotum in Capitolium ferrent; senatu prosequẽte, nobilibusq; pueris ac puellis car
Laudes uirtutũ, p laudatiõe mine modulato laudes uirtutum eius canentibus. Decretum aũt ut dies, quo cepisset
imperium, Palilia uocaretur, uelut argumentum rursus conditæ urbis.

COnsulatus quatuor geßit: Primum ex Calend. Ianuarijs per duos menses: Se 17
cundũ ex Calend. Ianuarijs per triginta dies: Tertiũ usq; in Idus Ianuarij: Quar
tum usq; in septimũ Idus easdẽ. Ex omnib. duos nouißimos cõiunxit: Tertiũ aũt Lug
duni iniṫt solus: nõ, ut quidã opinantur, superbia negligentiáue, sed quòd defunctum
sub Calendarũ diem collegam rescisse absens nõ potuerat. Congiariũ populo bis de
dit trecenos H—S. toties abundãtißimũ epulum senatui equestriq; ordini, etiam coniu
gibus ac liberis utrorumq;. Posteriore epulo forensia insuper uiris, pueris ac fœminis
fascias purpuræ ac conchilij distribuit. Et ut lætitiam publicam in perpetuum quoq;
augeret, adiecit diem Saturnalibus, appellauitq; Iuuenalem.

MVnera gladiatoria partim in amphitheatro Tauri, partim in septis aliquot edi 18
dit, quibus inseruit cateruas Afrorum Campanorũq; pugilum ex utraq; regio
ne electißimorum. Neq; spectaculis semper ipse præsedit, sed interdum aut magistrati
Iniungere, pro mandare, ἐντέλλειν bus, aut amicis præsidendi munus iniunxit. Scenicos ludos & aßidue, & uarij gene
ris, multifariã fecit: quosdam etiam & nocturnos accensis tota urbe luminibus. Spar
sit & missilia uariarũ rerũ, & panaria cum obsonio uiritim diuisit. Qua epulatione equi
Contra se, ex aduerso ti Ro. contra se hilarius auidiusq; uescenti, partes suas misit sed & senatori ob eandem
causam codicillos, quibus pretorẽ eum extra ordinem designabat. Edidit & Circẽses
plurimos à mane usq; ad uesperã, interiecta modo Africanarũ uenatiõe, modo Troię
decursione: quosdam aũt præcipuos, minio, & chrysocolla cõstrato circo: nec ullis nisi
ex senatorio

ex senatorio ordine aurigantibus. Commisit & subitos, cùm elegantiam apparatus Circi prospicientem pauci ex proximis menianis postulassent.

19 NOuum præterea atq; inauditũ genus spectaculi excogitauit. Nam Baiarũ medium interuallum, & Puteolanæ molis, trium millium & sexcentorũ ferè passuũ, ponte cõiunxit, contractis undiq; onerarijs nauibus, & ordine duplici ad ancoras collocatis, superiectoq; aggere terreno, ac directo in Appiæ uiæ formã. Per hunc pontem ultro citro cõmeauit, biduo cõtinenti. Primo die phalerato equo, insignisq; quercica corona, & securi, & cetra, & gladio, aureaq; chlamyde. Postridie quadrigario habitu curriculoq; bijugi famosorũ equorũ, præ se ferens Darium puerũ ex Parthorũ obsidibus, comitante prætorianorũ agmine, & in essedis cohorte amicorũ. Scio plerosq; existimasse, talem à Caio pontem excogitatũ æmulatione Xerxis, qui nõ sine admiratione aliquanto angustiorẽ Hellespontum cõtabulauerit: alios, ut Germaniã & Britanniam, quibus imminebat, alicuius immensi operis fama territaret. Sed auum meum narrantem puer audiebã; causam operis ab interioribus aulicis proditã, quòd Thrasyllus mathematicus, anxio de successore Tiberio, & in uerũ nepotem proniori, affirmasset, non magis Caium imperaturum, q̃ per Baianum sinum equis discursurum.

Biduum continens, pro perpetuum biduũ
Famosi equi, p notis, ac celebribus
Contabulare ponte consternere

20 EDidit & peregre spectacula: in Sicilia Syracusis Atticos ludos, & in Gallia Lugduni miscellos. Sed & certamen quoq; græcæ latinæq; facundiæ: quo certamine ferunt uictoribus præmia uictos contulisse, eorundem & laudes componere coactos. Eos autem, qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguaúe delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.

21 OPera sub Tiberio semiperfecta, tẽplum Augusti, theatrũq; Pompeij absoluit. Inchoauit aũt aquęductũ regione Tiburti, & amphitheatrũ iuxta septa: quorũ operum à successore eius Claudio alterũ peractũ, omissum alterũ est. Syracusis collapsa uetustate mœnia, deorũq; ędes refectę. Destinauerat & Sami Polycratis regiã restituere, Mileti didymeũ peragere, in iugo alpium urbem cõdere, sed ante omnia Isthmum in Achaia perfodere: miseratq; iam ad dimetiendum opus primipilarem.

Peragere, pro reficere

22 HActenus quasi de principe, reliqua ut de monstro narranda sunt. Cõpluribus cognominibus assumptis (nam & Pius, & Castrorum filius, & Pater exercituum, & Opt. Max. Cæsar uocabatur) cum audiret fortè reges, qui officij causa in urbem aduenerant, concertantes apud se super cœnã de nobilitate generis, exclamauit: Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. Nec multũ abfuit quin statim diadema sumeret, speciemq; principatus in regni formam conuerteret. Verum admonitus, & principum & regum se excessisse fastigiũ, diuinam ex eo maiestatẽ asserere sibi cœpit. datoq; negotio ut simulachra numinũ, religione & arte præclara, inter quæ Olympici Iouis apportarent è Gręcia, quibus capite dempto suum imponeretur, partem palatij ad forum usq; promouit: atq; æde Castoris & Pollucis in uestibulum transfigurata, cõsistens sæpe inter fratres deos medius, adorandum se adeuntibus exhibebat: & quidam eum Latialem Iouem consalutauerunt. Templum etiam numini suo propriũ, & sacerdotes, & excogitatissimas hostias instituit. In templo simulacrũ stabat aureum iconicum: amiciebaturq; quotidie ueste, quali ipse uteretur. Magisteria sacerdotij ditissimus quisq; & ambitione & licitatione maxima uicibus cõparabant. Hostiæ erant phœnicopteri, pauones, tetraones, numidicæ, meleagrides, phasianæ, quæ generatim per singulos dies immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentẽq; lunam inuitabat assidue in amplexus atq; concubitũ. Interdiu uero cũ capitolino Ioue secreto fabulabat̃, modo insusurrans, ac præbẽs inuicẽ aures, modo clarius, nec sine iurgijs. Nam uox cõminantis audita est: Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάσω, donec exoratus, ut referebat, & in cõtuberniũ ultro inuitatus, super templũ diui Augusti ponte transmisso palatium capitoliũq; coniunxit. Mox quo propior esset, in Area Capitolina nouæ domus fundamenta iecit.

Transfigurata
Cõparare, plane pro emere

23 AGrippæ se nepotem neq; credi, neq; dici ob ignobilitatẽ eius uolebat: succensebatq;, siqui uel oratione, uel carmine, imaginibus eum Cæsarũ insererent. Prædicabat aũt matrẽ suam ex incesto, quod Augustus cum Iulia filia cõmisisset, procreatã. Ac nõ contentus hac Augusti insectatione, Actiacas, siculasq; uictorias, ut funestas Po. Ro. & calamitosas uetuit solennibus ferijs celebrari. Liuiam Augustam proauiam

Vlyssem stolatū identidem appellans, etiam ignobilitatis q̃uadam ad senatū epistola ar
guere ausus est, quasi materno auo decurione Fundano ortam, cum publicis monu-
mentis certū sit, Aufidium Lurconē Romæ honoribus functum. Auiæ Antoniæ secre
tum petēti denegauit, nisi ut interueniret Macro præfectus. Ac per istiusmodi indigni
tates & tædia, causa extitit mortis: dato tamen, ut quidam putant, & ueneno. Nec de-
functæ ullum honorem habuit: prospexitq; è triclinio ardentē rogum. Fratrem Tibe-
rium inopinantē, repente immisso tribuno militū, interemit. Syllanum item socerū ad
necem secandasq; nouacula fauces cōpulit: causatus in utroq;, quòd hic ingressum se-
turbatius mare nō esset secutus: ac spe occupādi urbem, si quid sibi per tempestates ac
cideret, remansisset: ille antidotū oboluisset, quasi ad præcauenda uenena sua sumptū:
cùm & Syllanus impatientiā nauseæ uitasset, & molestiā nauigandi, & Tiberius pro-
pter assiduam & ingrauescentē tussim medicamento usus esset. Nam successorē impe
rij Claudium patruum non nisi in ludibrium reseruauit.

CVm omnib. sororibus suis stupri cōsuetudinē fecit: plenoq; cōuiuio singulas in- 24
fra se uicissim collocabat, uxore supra cubāte. Ex his Drusillā uitiasse uirginem,
prætextatus adhuc credit̄: atq; etiā in cōcubitu eius quondā deprehēsus ab auia Anto
nia, apud quā simul educabant̄. Mox Lucio Cassio Longino cōsulari collocatā abdu-
xit, & in modū iustæ uxoris ꝑpalàm habuit. Hæredē quoq; bonorū atq; imperij æger
instituit. Eadē defuncta, iustitiū indixit: in quo risisse, lauisse, cœnasse cū parentib. aut
coniuge liberisúe, capitale fuit. Ac mœroris impatiēs, cū repente, noctuq; profugisset
ab urbe, trāscurrissetq; Cāpaniā, Syracusas petijt: rursusq; inde propere redijt, barba
capilloq; promisso. Nec unq̃ postea quantiscunq; de rebus, ne pro cōcione quidē po-
puli, aut apud milites, nisi per nomen Drusillæ deierauit. Reliquas sorores, nec cupidi

Dignatio, pro reuerentia

tate tanta, nec dignatione dilexit, ut quas sæpe exoletis suis prostrauit, quo facilius eas
in causa Aemilij Lepidi cōdemnauit, quasi adulteras, & insidiarū aduersus se cōscias.
Nec solum chirographa omniū requisita fraude ac stupro diuulgauit, sed & tres gladi
os in necem suam præparatos Marti ultori, addito elogio, consecrauit.

MAtrimonia cōtraxerit turpius, an dimiserit, an tenuerit, nō est facile discernere: 25
Liuiam Horestillam C. Pisoni nubentē, cum ad officium & ipse uenisset, ad se
deduci imperauit, intraq; paucos dies repudiatam biennio pòst relegauit, quòd repe-

Tēpore medio

tisse usum prioris mariti tempore medio uidebatur. Alij tradunt, adhibitū cœnæ nu-
ptiali, mandasse ad Pisonem contrà accumbentē, noli uxorē meam premere: statimq;
è conuiuio abduxisse eam secum: & proximo die, edixisse matrimoniū sibi repertum
exemplo Romuli & Augusti. Lolliam Paulinam C. Memmio consulari, exercitus re-
genti nuptam: facta mentione auiæ eius, ut quondā pulcherrimæ, subito ex prouincia

Missam facere pro repudiare

euocauit: ac perductam à marito cōiunxit sibi, breuiq; missam fecit, interdicto cuiusq;
in perpetuum coitu. Cesoniam neq; facie insigni, neq; ætate integra, matremq; iam ex
alio uiro trium filiarum, sed luxuriæ ac lasciuiæ perditæ, & ardentius & constantius a-
mauit: ut sæpe chlamyde, peltaq; & galea armatā, & iuxta adequitantē, militibus osten
derit, amicis uero etiam nudam. Quam enixam uxorio nomine dignatus est, uno atq;
eodem die professus, & maritum se eius, & patrem infantis ex ea natæ. Infantē aūt Iu-
liam Drusillam appellatam, per omnium dearum templa circumferens, Mineruæ gre
mio imposuit, alendamq; & instituendam cōmendauit. Nec ullo firmiore indicio sui se
minis esse credebat, quàm feritatis: quæ illi quoq; tanta iam tunc erat, ut infestis digitis
ora & oculos simul ludentium infantium incesseret.

LEue ac frigidum sit his addere, quo propinquos amicosq; pacto tractauerit, Pto- 26
lemæum regis Iubæ filium, consobrinū suum (erat enim & is M. Antonij è Sele-
ne filia nepos) & in primis ipsum Macronē, ipsam Enniam adiutores imperij: quibus
omnibus pro necessitudinis iure, proq; meritorū gratia cruenta mors persoluta est. Ni
hilo reuerentior leniórue erga senatum, quosdam summis honoribus functos, ad esse-
dum sibi occurrere togatos per aliquot passuū milia, & cœnanti, modo ad pluteū, mo-
do ad pedes stare succinctos linteo, passus est. Alios cū clàm interemisset, citare nihilo
minus ut uiuos perseuerauit, paucos post dies uolūtaria morte perijsse mētitus. COSS.
oblitis de natali suo edicere, abrogauit magistratū, fuitq; per triduū sine summa pote-
state

ſtate reſp. Quæſtorē ſuũ in cõiuratione nominatũ flagellauit ueſte detractâ, ſubiectaq; militũ pedibus, quo firmè uerberaturi inſiſteret. Simili ſuperbia uiolẽtiaq; cæteros tractauit ordines. Inquietatus fremitu gratuita in circo loca de media nocte occupantiũ, omnes fuſtibus abegit: eliſiq; per eum tumultũ uiginti amplius equites Ro. totidē ma- *Viginti amplius, pro plusquam uiginti* tronæ ſuper innumerã turbam cæterã. Scenicis ludis inter plebem & equitem cauſam diſcordiarũ ſerens, decimas maturius dabat, ut equeſtria ab infimo quoq; occuparent. Gladiatorio munere, reductis interdũ flagrantiſsimo ſole uelis, emitti quenq; uetabat: remotoq; ordinario apparatu, rabidis feris uiliſsimos ſenio confectos, gladiatores quoq; pegmares, patresfamiliarum notos, ſed inſignes debilitate aliqua corporis, ſubijciebat. Ac nonnunquam horreis præcluſis, populo famem indixit.

27 SAeuitiam ingenij per hæc maxime oſtendit: Cum ad ſaginam ferarũ muneri præparatarum carius pecudes compararentur, ex noxijs laniandos adnotauit: & cu- *Cõpararentur carius, plane pro emerentur* ſtodiarum ſeriem recognoſcens, nullius inſpecto elogio, ſtans tantũmodo intra porticum mediam, à caluo ad caluum duci imperauit. Votum exegit ab eo, qui pro ſalute ſua gladiatoriam operam promiſerat: ſpectauitq; ferro dimicantem, nec dimiſit niſi uictorem, & poſt multas preces. Alterum, qui ſe periturum ea de cauſa uouerat, cunctantem pueris tradidit uerberatum infulatumq;, qui uotum repoſcẽtes per uicos agerent, quoad præcipitaretur ex aggere. Multos honeſti ordinis, deformatos prius ſti- *Deformatos* gmatum notis, ad metalla, & munitiones uiarum, aut ad beſtias condemnauit, aut beſtiarum more quadrupedes cauea coercuit, aut medios ſerra diſſecuit. nec omnes grauibus ex cauſis, uerum male de munere ſuo opinatos, uel quòd nunquam per genium ſuum deierassent. Parentes ſupplicio filiorum intereſſe cogebat: quorum uni ualetudinem excuſanti lecticam miſit: alium è ſpectaculo pœnæ, epulis ſtatim adhibuit: atq; omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. Curatorem munerum ac uenationum per cõtinuos dies in conſpectu ſuo catenis uerberatum nõ prius occidit, ꝙ offenſus putefacti cerebri odore. Arellanæ poetam, ob ambigui ioci uerſiculum, media omphitheatri arena igni cremauit. Equitem Rom. obiectum feris, cum ſe innocẽtem proclamaſſet, reduxit, abſciſſaq; lingua rurſus induxit.

28 REuocatum quendam à uetere exilio ſciſcitatus, quid nam ibi facere conſueſſet, reſpondente eo per adulationē: Deos ſemper oraui, ut (quod euenit) periret Tiberius, & tu imperares: opinans ſibi quoq; exules ſuos mortem imprecari, miſit circum inſulas qui uniuerſos contrucidarent. Cum diſcerpi ſenatorē concupiſſet, ſubornauit qui ingredientē curiam repente hoſtem publicũ appellantes inuaderẽt, graphijsq; confoſſum lacerandum cæteris traderent. Nec antè ſatiatus eſt, ꝙ membra, & artus, & uiſcera hominis tracta per uicos, atq; ante ſe congeſta uidiſſet.

29 IMmaniſsima facta augebat atrocitate uerborum. Nihil magis in natura ſua laudare ſe ac probare dicebat, quàm (ut ipſius uerbo utar) ἀδιατρεψίαν, hoc eſt inuerecundiam. Monenti Antoniæ auiæ, tanquam parum eſſet non obedire, Memento, ait, omnia mihi & in omnes licere. Trucidaturus fratrē, quem metu uenenorũ præmuniri medicamentis ſuſpicabatur, Antidotum, inquit, aduerſus Cæſarem? Relegatis ſororibus, non ſolum inſulas habere ſe, ſed etiam gladios minabatur. Prætoriũ uirum ex ſeceſſu Anticyræ, quam ualetudinis cauſa petierat, propagari ſibi cõmeatum ſæpius deſide- *Propagari cõmeatum, pro producere* rantem, cum mandaſſet interimi, adiecit: neceſſariam eſſe ſanguinis miſsionē, cui tam diu nõ prodeſſet helleborum. Decimo quoq; die numerum puniendorum ex cuſtodia ſubſcribens, rationem ſe purgare dicebat. Gallis Græciſq; aliquot uno tempore condemnatis, gloriabatur, Gallogræciam ſe ſubegiſſe.

30 NOn temere in quenquam, niſi crebris & minutis ictibus animaduerti paſſus eſt, perpetuo notoq; iam præcepto, ita fieri, ut ſe mori ſentiat. Punito per errorem nominis alio quàm quem deſtinauerat, ipſum quoq; paria meruiſſe dixit. Tragicum illud ſubinde iactabat, Oderint, dum metuant.

Sæpe in cunctos pariter ſenatores, ut Seiani clientes, aut matris, ac fratrũ ſuorum delatores inuectus eſt, prolatis libellis, quos crematos ſimulauerat, defenſaq; Tiberij ſæuitia quaſi neceſſaria, cum tot criminantibus credendũ eſſet. Equeſtrē ordinē, ut ſcenæ arenæq; deuotũ aſsiduè proſcidit. Infenſus turbæ fauenti aduerſus ſtudiũ ſuum excla-

mauit, Vtinam P.R. unam ceruicem haberet. Cumq; Tetrinius latro postularetur, & qui postularēt, Tetrinios esse ait. Retiarij tunicati quinq; numero gregatim dimicātes, sine certamine ullo totidem secutoribus succubuerant: cum occidi iuberentur, unus re sumpta fuscina, omnes uictores interemit. Hanc ut crudelissimam cædem & defleuit edicto: & eos qui spectare sustinuissent, execratus est.

Execratus, pro male precatus, siue deuouit

31 QVeri etiam palàm de conditione temporum suorum solebat, quòd nullis calamitatibus publicis insignirentur. Augusti principatum clade Variana, Tiberij rui na spectaculorum apud Fidenas memorabilem factum: sui obliuionē imminere prosperitate rerum: atq; identidem exercituum cædes, famem, pestilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat.

32 ANimū quoq; remittenti, ludoq; & epulis dedito, eadem dictorū factorumq; sæuitia aderat. Sæpe in conspectu prandentis uel comessantis seriæ quæstiones per tormēta habebantur: miles decollandi artifex quibuscunq; è custodia capita amputabat. Puteolis dedicatione pontis, quē excogitatū ab eo significauimus, cū multos è littore inuitasset ad se, repente oēs præcipitauit: quosdā gubernacula apprehēdenteis, contis remisq; detrusit in mare. Romæ publico epulo seruū, ob detractā lectis argenteam laminam, carnifici cōfestim tradidit: ut manibus abscisis, atq; ante pectus à collo pendentibus, præcedente titulo qui causam pœnæ indicaret, per cœtus epulantiū circunduceretur. Mirmillonē è ludo rudibus secum batuentē, & sponte prostratū, confodit ferrea sica, ac more uictorū cū palma discurrit. Admota altaribus uictima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo, cultrariū mactauit. Lautiore cōuiuio effusus subito in cachinnos, COSS. qui iuxta cubabāt, quid nam rideret blande quærentibus, Quid, inquit, nisi uno meo nutu iugulari utrunq; uestrum statim posse.

Decollare etiā apud Senecam

33 INter uarios iocos, cum assistens simulacro Iouis Apellem tragœdum consuluisset, uter illi maior uideretur: cunctantem flagellis discidit, collaudās subinde uocem deprecantis, quasi etiam in gemitu prædulcem. Quoties uxoris uel amiculę collum exoscularetur, addebat, Tam bona ceruix simulac iussero demetur. Quin & subinde iactabat, exquisiturum se uel fidiculis de Cesonia sua, cur tantopere diligeret.

34 NEc minore liuore ac malignitate, quàm superbia sæuitiaq; penè aduersus omnis æui homines grassatus est. Statuas uirorum illustrium, ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in Martium campum collatas, ita subuertit atq; disiecit, ut restitui saluis titulis nō ualuerint: uetuitq; posthac uiuentium cuiquam usquam statuam aut imaginē, nisi consulto se & autore poni. Cogitauit etiā de Homeri carminibus abolendis, Cur enim sibi nō licere dicens, quod Platoni licuisset, qui eum è ciuitate, quam cōstituebat, eiecerit. Sed & Vergilij, & T. Liuij scripta & imagines paulum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoueret: quorū alterum, ut nullius ingenij minimeq; doctrinæ: alterum ut uerbosum in historia negligentemq; carpebat. De iuris quoq; consultis, quasi scientiæ eorum omnem usum aboliturus sæpe iactauit, se (me hercle) effecturum, ne quid respondere possint præter æquum.

35 VEtera familiarū insignia nobilissimo cuiq; ademit: Torquato torquē, Cincinnato crinē, Cn. Pompeio stirpis antiquæ, Magni cognomē: Ptolemæū, de quo retuli, & accersitū è regno, & exceptū honorifice, nō alia de causa repente percussit, quàm quod edēte se munus, ingressum spectacula cōuertisse hominū oculos fulgore purpureæ abollæ animaduertit. Pulchros & comatos, quoties sibi occurrerēt, occipitio raso deturpabat. Erat Esius Proculus patre primipilari, ob egregiā corporis amplitudinē & speciem colosseros dictus. Hūc è spectaculis detractū repente & in arenā deductū, Thraci, & mox hoplomacho cōparauit: bisq; uictorē cōstringi sine mora iussit: & pānis obsitum uicatim circūduci, ac mulieribus ostendi, deinde iugulari. Nullus deniq; tam abiectæ cōditionis tamq; extremæ sortis fuit, cuius nō cōmodis obtrectaret. Nemorensi regi, quòd multos iam annos potiret sacerdotio, ualidiorē aduersariū subornauit. Cū quodam die muneris, essedario Porio, ob prosperā pugnā seruum suum manumittenti studiosius plausum esset, ita se proripuit è spectaculis, ut calcata lacinia togæ, præceps per gradus iret indignabundus, & clamitans, dominū gentiū populū ex re leuissima plus honoris gladiatori tribuentem, quàm consecratis principibus, aut præsenti sibi.

Deturpare, pro deformare

Pudicitiæ

36 PVdicitiæ neq; suæ, neq; alienæ pepercit. M. Lepidum, M. Nestorem Pantomimũ,
quosdam obsides dilexisse fertur, cõmercio mutui stupri. Valerius Catulus consu-
lari familia iuuenis, stupratũ à se, ac latera sibi cõtubernio eius defessa, etiã uociferatus
est. Super sororũ incesta, & notissimũ prostitutæ Pyrallidis amorem, nõ temere ulla illu- *Non temere, non ferè*
striore fœmina abstinuit: quas plerunq; cum maritis ad cœnã uocatas, præterq; pedes
suos transeuntes, diligenter ac lente mercantiũ more considerabat, etiã faciem manu
alleuans, siquæ pudore submitterent. Quoties deinde libuisset, egressus triclinio, cũ ma- *Maxime placitam*
xime placitam seuocasset, paulo pòst recentibus adhuc lasciuiæ notis, reuersus uel lau-
dabat palàm, uel uituperabat singula, numerãs bona mala'ue corporis atq; cõcubitus.
Quibusdam absentiũ maritorum nomine, repudium ipse misit, iussitq; in acta referri.

37 NEpotinis sumptibus omnium prodigorum ingenia superauit, cõmentus nouum
balnearũ usum, portẽtosissima genera ciborum atq; cœnarũ: ut calidis frigidisq;
unguentis lauaret: pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet: cõuiuijs ex au-
ro panes & obsonia apponeret: aut frugi hominẽ esse oportere, dictitans, aut Cæsarẽ.
Quin & nummos non mediocris summæ è fastigio basilicę Iuliæ per aliquot dies spar-
sit in plebem. Fabricauit & de cedris liburnicas, gemmatis puppibus, uersicolorib. ue- *De cedris, pro è cedris*
lis, magna thermarũ & porticuum & tricliniorũ laxitate, magnaq; etiam uitium & po-
miferarum arborũ uarietate, quibus discumbens de die inter choros ac symphonias, lit-
tora Campaniæ peragraret. In extructionibus prætoriorũ atq; uillarum, omni ratione
posthabita, nihil tam efficere cõcupiscebat, quàm quod posse effici negaretur. Et iactæ
itaq; moles infesto ac profundo mari, excisæ rupes durissimi silicis, & campi montibus
aggere æquati, & cõplanata fossuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, cum
moræ culpa capite lueretur. Ac ne singula enumerẽ, immensas opes, totumq; illud Ti-
berij Cæsaris uicies septies millies H—S non toto uertente anno absumpsit. *Vertẽte anno, pro finito, sicut incunte*

38 EXhaustus igitur atq; egens, ad rapinas cõuertit animũ, uario & exquisitissimo ca-
lumniarum, & auctionũ, & uectigalium genere. Negabat iure ciuitatem Romanã
usurpare eos, quorum maiores sibi posterisq; eam impetrassent, nisi filij essent. Neq; e-
nim intelligi debere posteros ultra hunc gradum. Prolataq; diuorũ Iulij & Augusti di-
plomata, ut uetera & obsoleta deflebat. Arguebat & perperã editos census, quibus po-
stea quacunq; de causa quicquam incrementi accessisset. Testamenta primipilariũ, qui
ab initio principatus Tiberij neq; illum, neq; se hæredem reliquissent, ut ingrata resci-
dit. item cæterorũ, ut irrita & uana, quoscunq; quis diceret hærede Cæsare mori desti-
nasse. Quo metu iniecto, cum iam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter li-
beros palàm hæres nuncuparetur, derisores uocabat, quòd post nuncupationem ui-
uere perseuerarent, & multis uenenatas macteas misit. Cognoscebat autem de talibus *Macteæ uenenatæ*
causis, taxato prius modo summæ, ad quem conficiendũ consideret: confecto demum
excitabatur. Ac ne paululum quidem moræ patiens, super XL. reos quondam ex di-
uersis criminibus una sententia condemnauit, gloriatusq; est expergefactæ somno Cæ-
soniæ, quantum egisset, dum ea meridiaret. Auctione proposita, reliquias omniũ spe-
ctaculorum subiecit, & uenditauit, exquirens per se pretia, & usq; eò extendens, ut qui-
dam immenso coacti quædam emere, ac bonis exuti uenas sibi inciderẽt. Nota res est,
Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, monitum à Caio præconem, ne præto-
rium uirum crebro capitis motu nutantẽ sibi prętериret: nec licendi finem factũ, quoad
XIII. gladiatores H—S nonagies ignoranti addicerentur.

39 IN Gallia quoq;, cum damnatarũ sororum ornamenta & supellectilem, & seruos, at-
que etiam liberos, immensis pretijs uendidisset, inuitatus lucro, quicquid instrumen-
ti ueteris aulæ erat, ab urbe repetijt, comprehensis ad deportandũ meritorijs quoq; ue-
hiculis & pistrinensibus iumentis, adeo ut & panis Romæ sæpe deficeret, & litigatorũ
pleriq;, quòd occurrere absentes ad uadimoniũ non possent, causa caderent. Cui instru-
mento distrahendo nihil non fraudis ac lenocinij adhibuit: modo auaritiæ singulos in- *Increpo te auaritiæ*
crepans, & quòd non puderet eos locupletiores esse quàm se: modo pœnitentiã simu-
lans, quòd principalium rerum priuatis copiam faceret. Compererat prouincialem lo-
cupletem ducenta H—S numerasse uocatoribus, ut per fallaciam conuiuio interpone- *Vocatores*
retur; nec tulerat moleste tam magno æstimari honorem cœnæ suæ. Huic postero die

sedenti in auctione misit, qui nescio quid friuoli ducentis millibus traderet, diceretq; cœnaturum apud Cæsarem uocatu ipsius.

Vocatu ipsius

40 Vectigalia noua atq; inaudita primum per publicanos, deinde, quia lucrũ exuberabat, per centuriones tribunosq; prætorianos exercuit, nullo rerũ aut hominũ genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro edulijs, quę tota urbe uenirent, certum statumq; exigebat. Pro litibus atq; iudicijs ubicunq; conceptis quadragesimam summæ de qua litigaretur: nec sine pœna, si quis cõposuisse, uel donasse negotiũ conuinceretur. Ex gerulorũ diurnis quæstibus pars octaua, ex capturis prostitutarũ quantum quæq; uno cõcubitu mereret. Additumq; ad caput legis, ut teneretur publico, & quæ meretriciũ, quæ'ue lenocinium fecissent: necnon & matrimonia obnoxia essent.

Quadragesimam, scilicet pars
Captura, pro quæstu

41 Huiusmodi uectigalibus indictis, neq; propositis, cũ per ignorantiã scripturæ multa cõmissa fierent, tandẽ flagitante Po. Ro. proposuit quidem legẽ, sed & minutissimis literis, & angustissimo loco, uti ne cui describere liceret. Ac ne quod nõ manubiarum genus experiretur, lupanar in palatio cõstituit: distinctisq; & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronę ingenuiq; starent, misit circũ fora & basilicas nomenclatores ad inuitandos in libidinẽ iuuenes senesq;, præbita aduenientibus pecunia fœnebri, appositisq; qui nomina palàm subnotarẽt, quasi adiuuantium Cæsaris reditus. Ac ne ex lusu quidem aleæ cõpendium spernens, plus mendacio atq; etiam periurio lucrabatur. Et quondam proximo collusori demandata uice sua, progressus in atriũ domus, cum prætereuntes duos equites Ro. locupletes sine mora corripi cõfiscariq; iussisset, exultans redijt, glorians q;, numquã se prosperiore alea usum.

Demandata illi suam uicem
Confiscari homines

42 Filia uero nata paupertatem, nec iam imperatoria modo, sed & patria conquerens onera, collationes in alimoniam atq; dotem puellæ recepit. Edixit & strenas ineunte anno se recepturum, stetitq; in uestibulo ædiũ Cal. Ianuarijs ad captandas stipes, quas plenis ante eum manibus ac sinu, omnis generis turba fundebat. Nouissime contrectãdæ pecuniæ cupidine incensus sæpe super immensos aureorũ aceruos patentissimo diffusos loco, & nudis pedib. spatiatus, & toto corpore aliquãdiu uolutatus est.

Ineunte anno, pro incipiẽte
Ante eum, pro coram eo

43 Militiã, resq; bellicas semel attigit, neq; ex destinato: sed cum ad uisendũ nemus flumenq; Clitumni Meuaniã processisset, admonitus de supplẽdo numero Batauorũ quos circa se habebat, expeditionis Germanicæ impetũ cepit: neq; distulit, sed legionibus, & auxilijs undiq; excitis, delectibus undiq; acerbissime actis, cõtracto & omnis generis cõmeatu quanto nunquã antè, iter ingressus est: confecitq; modo tam festinanter & rapide, ut prætorianę cohortes cõtra morem signa iumentis imponere, & ita subsequi cogerent: interdum adeo segniter & delicate, ut octophoro ueheret, atq; à propinquarum urbium plebe uerri sibi uias, & conspergi propter puluerem exigeret.

Ex destinato, ex proposito, non casu

44 Postquam castra attigit, ut se acrem & seuerũ ducem ostenderet, legatos qui auxilia serius ex diuersis locis adduxerant, cũ ignominia dimisit. At in exercitu recensendo, plerisq; centurionũ maturis iam, & nonnullis ante paucissimos quàm consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus seniũ cuiusq; & imbecillitatẽ: cæterorũ increpita cupiditate, cõmoda emeritæ militiæ ad sexcentorũ millium summã recidit. Nihil aũt amplius, quàm Adminio Cinobellini Britannorũ regis filio, qui pulsus à patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto, quasi uniuersa tradita insula, magnificas Romã literas misit, monitis sæpe latoribus ut uehiculo ad forum usq; & curiam pertenderent, nec nisi in æde Martis, ac frequente senatu C O S S. traderent.

Consummare dies, pro explere tempus
Increpita cupiditas, ut ad rem quoq; pertineat

45 Mox deficiẽte belli materia, paucos de custodia Germanos traijci occuliq; trans Rhenum iussit, ac sibi post prandium quàm tumultuosissime, adesse hostem, nuntiari. Quo facto, proripuit se cum amicis & parte equitũ prætorianorũ in proximã syluam: truncatisq; arboribus, & in modum trophæorũ adornatis, ad lumina reuersus, eorum quidem qui secuti non essent timiditatem & ignauiã corripuit: comites aũt & participes uictoriæ, nouo genere ac nomine coronarũ donauit, quas distinctas solis ac lunæ siderumq; specie, exploratorias appellauit. Rursus obsides quosdã abductos è literario ludo, clamq; præmissos, deserto repente conuiuio cum equitatu insecutus, ueluti profugos ac reprehensos in catenis reduxit, in hoc quoq; nimio prætermodum intemperans. Repetita cœna renuntiantes coactum agmen, sicut erant, loricatos ad discumben-

discumbendum adhortatus est. Monuit etiam notissimo Vergilij uersu, Durarent, secundisq; se rebus seruarent. Atq; inter hæc absentem senatum populumq; grauissimo obiurgauit edicto, quòd Cæsare præliante, & tantis discriminibus obiecto, intēpestiua conuiuia circum & theatra & amœnos secessus celebrarent.

46 POstremo, quasi perpetraturus bellum, directa acie in littore oceani, ac balistis machinisq; dispositis, nemine gnaro ac opinante quidnam cœpturus esset, repente ut conchas legerent, galeasq; & sinus replerent imperauit, spolia oceani uocans Capitolio palatioq; debita. Et in indicium uictoriæ altissimam turrem excitauit: ex qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos nauium cursus ignes emicarent: pronuntiatoq; militi donatiuo centenis uiritim denarijs, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus, Abite, inquit, læti, abite locupletes.

Nemine gnaro, pro conscio

Excitare turrim, pro erigere

47 COnuersus hinc ad curā triumphi, præter captiuos ac transfugas barbaros, Galliarum quoq; procerissimū quenq;, & ut ipse dicebat, ἀξιοθριαμβευτον, ac nōnullos ex principibus legit, ac seposuit ad pompā: coegitq; non tantū rutilare & submittere comam, sed & sermonē Germanicū addiscere, & nomina barbarica ferre. Præcepit etiam triremes, quibus introierat oceanum, magna ex parte itinere terrestri Romā deuehi. Scripsit & procuratoribus, triumphum appararent q̃ minima summa, sed quantus nunquā alius fuisset, quando in omnium hominum bona ius haberent.

48 PRiusquam prouincia decederet, consilium inijt nefandæ atrocitatis, legiones quæ post excessum Augusti seditionē olim mouerant, contrucidandi, quòd & patrem suum Germanicum ducem, & se infantem tunc obsedissent: uixq; à tam præcipiti cogitatione reuocatus, inhiberi nullo potuit modo, quin decimare uelle perseueraret. Vocatos itaq; ad concionem inermes, atq; etiam gladijs depositis, equitatu armato circundedit. Sed cum uideret suspecta re plerosq; dilabi ad resumenda si qua uis fieret arma, profugit concione: confestimq; urbem petijt, deflexa omni acerbitate in senatum: cui animaduertendos tantorum dedecorum rumores palàm minabatur, querens inter cætera, fraudatum se iusto triumpho: cum ipse paulo antè, ne quid de honoribus suis ageretur, etiam sub mortis pœna denuntiasset.

Sub pœna mortis

49 ADitus ergo in itinere à legatis amplissimi ordinis, ut maturaret orātibus, quàm maxima uoce: Veniam, inquit, ueniā, & hic mecum, capulum gladij crebro uerberans, quo cinctus erat. Edixit & reuerti se, sed ijs tantum qui optarent, equestri ordini & populo. nam se neq; ciuem neq; principem senatui amplius fore. Vetuit etiā quenquam senatorum sibi occurrere, atq; omisso, uel dilato triumpho, ouans urbem natali suo ingressus est. Intraq; quartum mensem perijt, ingentia facinora ausus, & aliquanto maiora moliens. Siquidem proposuerat Antium, deinde Alexandriam commigrare, interempto prius utriusq; ordinis electissimo quoq;. Quod ne cui dubium uideatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli diuerso titulo: alteri Gladius, alteri Pugio index erat. Ambo notas & nomina continebant morti destinatorum. Inuēta & arca ingens, uariorum uenenorum plena: quibus mox à Claudio demersis, infecta maria traduntur, non sine piscium exitio, quos enectos æstus in proxima litora eiecit.

Commigrare

Enectos, pro extinctos

50 STatura fuit eminenti, pallido colore, corpore enormi, gracilitate maxima ceruicis & crurum, & oculis & temporibus concauis, fronte lata & torua, capillo raro, ac circa uerticem nullo, hirsutus cætera. Quare transeunte eo prospicere ex superiore parte, aut omnino quacunq; de causa capram nominare, criminosum & exitiale habebatur. Vultum uero natura horridum ac tetrū, etiam ex industria efferabat, componens ad speculū in omnem terrorem ac formidinē. Valetudo ei neq; corporis neq; animi cōstitit. Puer comitiali morbo uexatus, in adolescentia ita patiens laborum erat, ut tamē nonnunq; subita defectione ingredi, stare, colligere semet ac sufferre uix posset. Mentis ualetudinem & ipse senserat, ac subinde de secessu, deq; purgando cerebro cogitauit. Creditur potionatus à Cesonia uxore, amatorio quidem medicamēto, sed quod in furorem uerterit. Incitabatur insomnia maxime: neq; enim plus q̃ tribus nocturnis horis quiescebat: ac ne his quidē placita quiete, sed pauida miris rerū imaginibus, ut qui inter cæteras, pelagi quondam speciem colloquentē secum uidere uisus sit. Ideoq; magna parte noctis, uigiliæ cubandiq; tædio, nunc thoro residens, nunc per longissimas

Potionatus, ueneno affectus

porticus uagus, inuocare identidem atq; expectare lucem consuerat.

NOn immerito mentis ualetudini attribuerim diuersissima in eodem uitia, sum- 51
mam confidentiam, & contra nimium metum. Nam qui deos tantopere cōtem-
neret, ad minima tonitrua & fulgura cōniuere, caput obuoluere: ad uerò maiora pro-
ripere se è strato, sub lectumq; condere solebat. Peregrinatione quidem Siciliensi, irri-
sis multorum locorum miraculis, repente à Messana noctu profugit, Aetnæi uerticis
fumo ac murmure pauefactus. Aduersus Barbaros quoq; minacissimus, cùm trans
Rhenum inter angustias densumq; agmen iter essedo faceret, dicente quodam, nō me
diocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat, equum ilico conscendit: ac
propere uersus ad pontes, ut eos calonibus & impedimentis stipatos reperit, impati-
ens moræ, per manus ac super capita hominum translatus est. Mox etiam audita re-
bellione Germaniæ, fugam, & subsidia fugæ classes, apparabat, uno solatio acquie-
scens, transmarinas sibi superfuturas prouincias, si uictores Alpium iuga, ut Cimbri:
uel etiam urbem, ut Senones quondam occuparent. Vnde credo percussoribus eius
postea consilium natum, apud tumultuantes milites ementiendi ipsum sibi manus in-
tulisse, nuntio malæ pugnæ perterritum.

VEstitu, calceatuq;, & cætero habitu, neq; patrio, neq; ciuili, ac ne uirili quidem, 52
ac deniq; non humano semper usus est. Sæpe depictas gemmatasq; indutus pe-
nulas, manuleatus & armillatus in publicum processit, aliquando sericatus & cycla-
datus: ac modo in crepidis, uel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnunquam
socco muliebri: plerunq; uerò aurea barba fulmen tenens, ac fuscinam, aut caduceum
deorum insignia, atq; etiam Veneris cultu conspectus est. Triumphalem quidem or-
natum etiam ante expeditionem assidue gestauit: interdum & Magni Alexandri tho-
racem repetitum è conditorio eius.

EDisciplinis liberalibus minimū eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit, quan 53
tumuis facundus & promptus: utiq; si perorandum in aliquem esset, irato & uer
Eodē loci, pro eodem loco — ba & sententiæ suppetebant: pronuntiatio quoq; & uox, ut neq; eodē loci præ ardore
consisteret, & exaudiretur à procul stantibus. Peroraturus stricturū se lucubrationis suæ
telum minabatur: lenius cōptiusq; scribendi genus adeo contēnens, ut Senecam tum
maxime placentē, cōmissiones meras cōponere, & arenam esse sine calce diceret. So-
lebat etiam prosperis oratorū actionibus rescribere, & magnorū in senatu reorum ac-
cusationes defensionesq; meditari: ac (prout stylus cesserat) uel onerare sententia sua
quemq;, uel subleuare, equestri quoq; ordine ad audiendū inuitato per edicta.

SEd & aliorum generum artes studiosissime, & diuersissimas exercuit. Thrax & au 54
riga, idē cantor atq; saltator, batuebat pugnatorijs armis: aurigabat extructo pluri
fariam circo: canendi ac saltandi uoluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidē specta
culis tēperaret, quo minus & tragœdo pronuntianti concineret, & gestum histrionis
quasi laudans uel corrigēs palàm effingeret. Nec alia de causa uidetur eo die, quo perijt,
peruigilium indixisse, q̃ ut initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicare-
tur. Saltabat aūt nōnunq̃ etiā noctu. Et quondā tres consulares secunda uigilia in pa-
latium accitos, multaq; & extrema metuentes, super pulpitum collocauit: deinde re-
pente magno tibiarum & scabellorū crepitu, cum palla tunicaq; talari prosiluit, ac de-
saltato cantico abijt. Atq; hic tam docilis ad cætera, natare nescijt.

QVorum uero studio teneretur, omnibus ad insaniam fauit. M. Nestorem Panto- 55
mimum etiam inter spectacula osculabatur: ac si quis saltante eo uel leuiter ob-
streperet, detrahi iussum manu sua flagellabat. Equiti Ro. tumultuāti, per centurionē
denunciauit, ut abiret sine more Hostiam, perferretq; ad Ptolemæū regem in Mauri-
taniam codicillos suos, quorum exemplum erat: Ei, quem istuc misi, neq; boni quicq̃,
neq; mali feceris. Thraces quosdā Germanis corporis custodibus præposuit. Mirmil-
lonū armaturas rescidit. Columbo uictori, leuiter tamen saucio, uenenū in plagā addi-
dit, quod ex eo Columbinū appellauit. sic certe inter alia uenena scriptū ab eo repertū
est. Prasinæ factioni ita addictus & deditus, ut cœnaret in stabulo assidue & maneret,
agitatori Eutycho comessatione quadam in apophoretis uicies H—S. cōtulit. Incitato
equo, cuius causa pridie Circenses, ne inquietaretur, uiciniæ silentiū per milites indicere

solebat

solebat, præter equile marmoreũ & præsepe eburneũ, præterq; purpurea tegumenta ac monile è gemmis, domum etiam & familiã, & supellectilem dedit, quo lautius nomine eius inuitati acciperentur: consulatum quoq; traditur destinasse.

56 ITa bacchantẽ atq; grassantem, nõ defuit plerisq; animus adoriri. Sed una & altera conspiratione detecta, alijs per inopiam occasionis cunctantibus, duo consiliũ cõmunicauerunt, perfeceruntq;, non sine conscientia potentissimorũ libertorum, prꝗfectorumq; prꝗtorij: quod ipsi quoq;, etsi falsò, in quadam coniuratione quasi participes nominati, suspectos tamen se & inuisos sentiebant. Nam & statim seductis magnam fecit inuidiam, districto gladio affirmans sponte se periturum, si & illis morte dignus uideretur: nec cessauit ex eo criminari alterum alteri, atq; inter se omnes committere. Cũq; placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi, primas sibi partes Cassius Chærea tribunus cohortis prætoriæ depoposcit: quem Caius seniotẽ iam ut mollem & effœminatũ denotare omni probro consueuerat: & modo signum petenti, Priapũ aut Venerem dare, modo ex aliqua causa agenti gratias, osculandã manum offerre, formatam commotamq; in obscœnum modum.

57 FVturæ cædis multa prodigia extiterunt: Olympię simulacrum Iouis, quod dissolui transferriq; Romam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, ut machinis labefactis opifices diffugerint: superuenitq; ilico quidã Cassius quoq; nomine, iussum se somnio affirmans immolare taurum Ioui. Capitolium Capuæ idibus Martijs de cœlo tactum est: item Romæ cella palatina atriensis. Nec defuerunt qui cõiectarent, altero ostento periculum è custodibus domino portendi: altero, cædem rursus insignem qualis eodem die facta quondam fuisset. Consulenti quoq; de genitura sua, Sulla mathematicus certissimã necem appropinquare affirmauit. Monuerunt & sortes Antiatinæ, ut à Cassio caueret: qua causa ille Cassium Longinũ Asiæ tum proconsulem occidendum delegauerat, immemor Chæream Cassium nominari. Pridie quàm periret, somniauit consistere se in cœlo iuxta solium Iouis, impulsumq; ab eo dextri pedis pollice & in terras præcipitatũ. Prodigiorum loco habita sunt etiam quæ fortè illo ipso die paulo prius acciderant. Sacrificans respersus est phœnicopteri sanguine. Et Pantomimus M. Nestor tragœdiam saltauit, quam olim Neoptolemus tragœdus ludis, quibus rex Macedonũ Philippus occisus est, egerat. Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem uomuit, plures secundarum certatim experimentũ artis darent, cruore scena abundauit. Parabatur & in noctem spectaculũ, quo argumenta inferorum per Aegyptios & Aethiopes explicarentur. Genitura, genesis

58 NOno Cal. Februarias, hora quasi septima conctatus an ad prandium surgeret, marcescente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. Cùm in crypta, per quam transeundũ erat, pueri nobiles ex Asia ad edendas in scena operas euocati præpararẽtur, ut eos inspiceret, hortareturq; restitit: ac nisi princeps gregis algere se diceret, redire ac reprꝗsentare spectaculũ uoluit. Duplex dehinc fama est: alij tradunt alloquenti pueros à tergo Chæreã ceruicẽ gladio cæsim grauiter percussisse, prꝗmissa uoce, Hoc age. Dehinc Cornelium Sabinũ, alterũ è coniuratis, tribunũ ex aduerso traiecisse pectus: alij Sabinum, submota per cõscios cẽturiones turba, signum more militiæ petisse: & Caio Iouem dante, Chæreã exclamasse, Accipe ratum: respicientiq; maxillam ictu discidisse. Iacentẽ, contractisq; membris clamitantẽ se uiuere, cæteri uulneribus XXX. cõfecerunt. Nam signum erat omnium, Repete. Quidam etiam per obscœna ferrum adegerunt. Ad primum tumultum lecticarij cum asseribus in auxilium accurrerunt: mox Germani corporis custodes, ac nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam senatores innoxios interemerunt.

59 VIxit annis uigintinouem, imperauit triennio & decem mensibus, diebusq; octo. Cadauer eius clàm in hortos Lamianos asportatum, & tumultuario rogo semiambustum, leui cespite obrutum est: postea per sorores ab exilio reuersas erutum, crematum, sepultumq;. Satis constat, prius ꝙ id fieret, hortorũ custodes umbris inquietatos. In ea quoq; domo, in qua occubuerit, nullã noctem sine aliquo terrore trãsactam, donec ipsa domus incendio cõsumpta sit. Perijt unà & uxor Cesonia, gladio à centurione confossa, & filia parieti illisa. Inquietare, pro molestum esse

COnditionem temporum illorum etiã per hæc æstimare quiuis posſit. Nam neq; 60
cæde uulgata ſtatim creditũ eſt: fuitq; ſuſpicio, ab ipſo Caio ſamam cædis ſimula
tam & emiſſam, ut eo pacto erga ſe hominũ mentes deprehẽderet. Neq; coniurati cui-
quam imperiũ deſtinauerunt, & ſenatus in aſſerenda libertate adeo cõſenſit, ut COSS. b
primo nõ in curiam, quia Iulia uocabatur, ſed in Capitolium conuocarent. Quidã ue-
ro ſententiæ loco, abolendam Cæſarum memoriã, ac diruenda templa cenſuerunt. Ob-
ſeruatũ aũt notatumq; eſt in primis, Cęſares omnes, quibus Caij prænomen fuit, ferro
perijſſe, iam inde ab eo, qui Cinnanis temporibus ſit occiſus.

C. SVETONII TRANQVILLI.

D. CLAVDIVS CAESAR

PATREM Claudij Cæſaris Druſum, olim Decimũ, mox Ne- 1
ronẽ prænomine, Liuia cum Auguſto grauida nupſiſſet, in-
tra mẽſem tertiũ peperit: fuitq; ſuſpicio, ex uitrico per adulte
rij cõſuetudinẽ procreatũ. Statim certe uulgatus eſt uerſus:
Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.
Is Druſus in quæſturę præturæq; honore, dux Rhetici, dein
de Germanici belli, oceanum ſeptentrionalẽ primus Roma
norum ducum nauigauit: transq; Rhenum foſſas noui & im
menſi operis effecit, quæ nũc adhuc Druſianę uocãtur. Ho-
ſtem etiam frequenter cæſum, ac penitus in intimas ſolitudi-
nes actum non prius deſtitit inſequi, quàm ſpecies barbarę mulieris humana amplior,
uictorem tendere ultrà ſermone latino prohibuiſſet. Quas ob res ouandi ius, & trium-
phalia ornamenta percepit. Ac poſt præturam confeſtim inito conſulatu, atq; expedi-
tione repetita, ſupremum diem morbo obijt in æſtiuis caſtris, quæ ex eo ſcelerata ſunt
appellata. Corpus eius per municipiorũ coloniarumq; primores, ſuſcipiẽtibus obuijs
ſcribarũ decurijs, ad urbem deuectum, ſepultumq; eſt in Martio campo. Cæterum ex-
ercitus honorariũ ei tumulum excitauit, circa quem deinceps ſtato die quotãnis miles
decurreret, Galliarũq; ciuitates publicè ſupplicarent. Præterea ſenatus inter alia cõplu
ra, marmoreum arcum cum tropheis uia Appia decreuit, & Germanici cognomẽ ipſi
poſteriſq; eius. Fuiſſe aũt creditur nõ minus glorioſi, q̃ ciuilis animi. Nam ex hoſte ſu
Super, pro præter per uictorias opima quoq; ſpolia captaſſe, ſummoq; ſæpius diſcrimine duces Germa-
norũ tota acie inſectatus: nec diſsimulaſſe unq̃, priſtinũ ſe reip. ſtatum quandocunq;
poſſet reſtituturũ. Vnde exiſtimo nõnullos tradere auſos, ſuſpectũ eum Auguſto, re-
uocatũq; ex prouincia: & quia cunctaret̃, interceptũ ueneno. Quod equidẽ magis ne
prætermitterẽ retuli, q̃ quia uerum aut ueriſimile putem: cum Auguſtus tantopere &
Quõdam, pro aliquando uiuum dilexerit, ut cohæredẽ ſemper filijs inſtituerit, ſicut quondã in ſenatu profeſſus
eſt: & defunctũ ita pro cõcione laudauerit, ut deos precatus ſit, ſimiles ei Cæſares ſuos
facerent: ſibiq; tam honeſtum quandoq; exitum darent, q̃ illi dediſſent. Nec conten-
tus elogium tumulo eius uerſibus compoſitis à ſe inſculpſiſſe, etiam uitæ memoriam
proſa oratione cõpoſuit. Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit, uerum
tres omnino reliquit, Germanicum, Liuillam, Claudium.

CLaudius natus eſt, Iulio Antonio, Fabio Africano COSS. Cal. Auguſtis, Lug- 2
duni, eo ipſo die quo primũ ara ibi Auguſto dedicata eſt, appellatuſq; Tiberius
Claudius Druſus. Mox fratre maiore in Iuliam familiã adoptato, Germanici cogno-
men aſſumpſit. Infans aũt relictus à patre, ac per omne ferè pueritiæ atq; adoleſcentiæ
tẽpus uarijs & tenacibus morbis cõflictatus eſt, adeo ut animo ſimul & corpore hebe
tato, ne progreſſa quidem ætate ulli publico priuatoq; muneri habilis exiſtimaretur.

Diu etiam

Diu etiam atq; post tutelam receptam, alieni arbitrij & sub pædagogo fuit: quem barbarum & olim superiumentarium, ex industria sibi appositum, ut se quibuscunq; de causis quàm sæuissime coerceret, ipse quodam libello conqueritur. Ob hanc eandem ualetudinē, & gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus nouo more præsedit: & togæ uirilis die, circa mediam noctē, sine solenni officio lectica in Capitolium latus est.

3 Disciplinis tamē liberalibus ab ætate prima non mediocrem operam dedit, ac sæpe experimēta cuiusq; etiam publicauit. Verum ne sic quidem quicquam dignitatis assequi, aut spem de se cōmodiorem in posterū facere potuit. Mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec absolutum à natura, sed tantum inchoatum: ac si quem socordiæ argueret, stultiorē agebat filio suo Claudio. Auia Augusta pro despectissimo semper habuit, non affari nisi rarissime, non monere nisi acerbo & breui scripto, aut per internuntios solita. Soror Liuilla cum audisset quandoq; imperaturū, tam iniquam & tam indignā sortem populi Ro. palàm & clarè detestata est. Nam & auunculus maior Augustus quid de eo in utranq; partem opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius epistolis posui.

4 Collocutus sum cum Tiberio, ut mandasti mea Liuia, quid nepoti tuo Tiberio faciundum esset ludis Martialibus. Consentit aūt uterq; nostrum, semel esse nobis statuendum, quod consilium in illo sequamur. Nam si est ἄρτιος (ut ita dicam) ὁλόκληρος, quid est quod dubitemus, quin per eosdem articulos & gradus perducendus sit, per quos frater eius perductus fuit? Sin autem ἠλαττῶσθαι sentimus eum, καὶ βεβλάφθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος, καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα, præbenda materia deridendi & illum & nos non est hominibus, τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσιν. Nam semper æstuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus, μὴ προϋποκειμένου ἡμῖν, posse arbitremur eum gerere honores, nec ne. In præsentia tamen quibus de rebus consulis, curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum non displicet nobis, si est passurus se à Syllani filio homine sibi affini admoneri, ne quid faciat quod conspici & derideri possit. Spectare eum Circenses ex puluinari, non placet nobis. Expositus enim in prima fronte spectaculorū conspicietur. In Albanum montem ire eum non placet nobis, aut esse Romæ latinarū diebus. Cur enim non præficitur urbi, si potest fratrem suum sequi in montem? Habes nostras mea Liuia sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui, ne semper inter spem & metum fluctuemus. Licebit autem, si uoles, Antoniæ quoq; nostræ des hanc partem epistolæ huius legendam. Rursus alteris literis: Tiberium adolescentem ego uero, dum tu aberis, quotidie inuitabo ad cœnam, ne solus cœnet cum suo Sulpitio & Athenodoro: qui uellem diligentius & minus μετεώρως deligeret sibi aliquem, cuius motum & habitum & incessum imitaretur misellus.

ἀτυχεῖ πάνυ ἐν δὲ τοῖς σπουδαίοις λίαν.

Vbi non aberrauit eius animus, satis apparet ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. Item tertijs literis: Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream nisi mea Liuia admiror. Nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, qui possit, cùm declamat, σαφῶς dicere quæ dicenda sunt non uideo. Nec dubium est, quin post hæc Augustus constituerit & reliquerit eum nullo præter auguralis sacerdotij honore impertitum: ac ne heredem quidem, nisi inter tertios, ac penè extraneos, ex parte sexta nuncuparit, legatoq; non amplius quàm octingentorum sestertiorum prosecutus.

5 Tiberius patruus petēti honores, cōsularia ornamēta detulit. Sed instantius legitimos flagitanti, id solū codicillis rescripsit, quadraginta aureos in Saturnalia, & sigillaria se misisse ei. Tūc demū abiecta spe dignitatis, ad ociū concessit, modo in hortis & suburbano, modo in Cāpaniæ secessu delitescens: atq; ex cōtubernio sordidissimorum hominū super ueterē segnitiæ notam, ebrietatis & aleæ quoq; infamiam subijt.

6 Cum interim (quanquam hoc modo agenti) nunq; aut officium hominum, aut reuerentia publica defuit. Equester ordo bis patronū eum deferendæ pro se legationis elegit: semel cum deportandū Romam corpus Augusti humeris suis à COSS. exposcerent: iterum cum oppressum Seianum apud eosdem gratularentur. Quin & specta-

spectaculis aduenienti assurgere, & lacernas deponere solebant. Senatus quoq; ut ad
numerum sodalium augustalium sorte ductorum extra ordinem adijceretur, censuit:
& mox ut domus ei, quam incẽdio amiserat, publica impensa restitueretur, dicendæq;
inter consulares sententiæ ius esset. Quod decretum abolitum est, excusante Tiberio
imbecillitatẽ eius, ac damnum liberalitate sua resarturum pollicente. Qui tamen mo-
riens & in tertijs hæredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato etiam circa sester
tia uicies prosecutus, cõmendauit insuper exercitibus, senatui, populoq; Ro. inter cæ-
teras necessitudines nominatim.

Secunda existimatio, pro fama prospera

SVb Caio demum fratris filio, secundã existimationẽ circa initia imperij omnibus 7
lenocinijs colligente, honores auspicatus, consulatum gessit unà per duos menses.
euenitq; ut primitus ingredienti cum fascibus forum, præteruolans aquila dexteriore
humero consideret. Sortitus est & de altero consulatu in quartum annum. Præseditq;
nonnunquam spectaculis in Caij uicem, acclamante populo, Feliciter, partim patruo
imperatoris, partim Germanici fratri.

Prædictam cœnam, pro præstitutam

NEc eo minus cõtumelijs obnoxius uixit. Nã & si paulo serius ad prædictam cœ 8
næ horam occurrisset, nõ nisi ægrè, & circuito demũ triclinio recipiebatũ. & quo-
ties post cibum obdormisceret (quod ei ferè accidebat) olearũ ac palmularum ossibus
incessebatũ: interdum ferula flagróue, uelut per ludum excitabatur à tropeis. Solebant
& manibus stertentis socci induci, ut repente expergefactus faciem sibi confricaret.

SEd ne discriminibus quidẽ caruit. Primũ in ipso cõsulatu, quod Neronis & Drusi 9
fratrum Cæsaris statuas segnius locãdas ponendasq; curasset, penè honore submo
tus. Deinde extraneo, uel etiã domesticorum aliquo deferente, assiduè uarieq; inquie
tatus. Cũ uero detecta esset Lepidi & Getulici cõiuratio, missus in Germaniã inter le-
gatos ad gratulandũ, etiam uitæ periculum adijt: indignante ac fremente Caio, patruũ
potissimum ad se missum, quasi ad puerũ regendum: adeo ut non defuerint, qui trade-
rent præcipitatũ quoq; in flumen, sicut uestitus aduenerat. Atq; ex eo nunq; non in se
natu nouissimus consularium sententiã dixit, ignominiæ causa post omnes interroga-
tus. Etiam cognitio falsi testamenti recepta est, in quo & ipse signauerat. Postremo eti-
am sestertiũ octogies pro introitu noui sacerdotij coactus impẽdere, ad eas rei familia-
ris angustias decidit, ut cum obligatã ærario fidem liberare nõ posset, in uacuum lege
prædiatoria uenalis penderit sub edicto præfectorum.

Introitus noui sacerdotij, pro initu

PEr hæc ac talia maxima ętatis parte transacta, quinquagesimo anno imperium ce 10
pit, quantumuis mirabili casu. Exclusus inter cæteros ab insidiatoribus Caij, cum
quasi secretum eo desiderante turbam submouerent, in diætam, cui nomen est Herme
um, recesserat. Neq; multo post rumore cædis exterritus, prorepsit ad solarium proxi-
mum: interq; prætenta foribus uela se abdidit. latentem discurrens forte gregarius mi-
les animaduersis pedibus è studio sciscitandi quisnam esset, agnouit: extractumq;, &
præ metu ad genua sibi accidentem, imperatorẽ salutauit. Hinc ad alios cõmilitones
fluctuantes, nec quicquam adhuc quàm frementes perduxit. Ab his lecticæ imposi-
tus, & quia serui diffugerant, uicissim succollantibus, in castra delatus est, tristis ac tre-
pidus, miserante obuia turba, quasi ad pœnam raperetũ insons. Receptus intra uallum,
inter excubias militum pernoctauit, aliquanto minore spe quàm fiducia. Nam consu-
les cum senatu & cohortibus urbanis forum capitoliumq; occuparunt, asserturi cõmu
nem libertatem: accitusq; & ipse per Trib. pleb. in curiam ad suadenda quæ uiderẽn-
tur, ui se & necessitate teneri respondit. Postero uero die, senatu segniore in exequen-
dis conatibus per tædium ac dissensionem diuersa censentiũ, & multitudine, quæ cir-
cunstabat, unum rectorem iam & nominatim exposcente, armatos pro concione iura
re in nomen suum passus est, promisitq; singulis quinadenà H—S. primus Cæsarum
fidem militis etiam præmio pigneratus.

Neq; quicquã quàm, pro tantum frementes

IMperio stabilito nihil antiquius duxit, quàm id biduum, quo de mutando reip. sta- 11
tu hæsitatum erat, memoriæ eximere. Omnium itaq; factorum dictorumq; in eo ue
niam & obliuionem in perpetuum sanxit ac præstitit, Tribunis modo ac centurioni-
bus paucis è coniuratorũ in Caium numero interemptis, exempli simul causa & q; suã
quoq; cædem depoposcisse cognouerat. Conuersus hinc ad officia pietatis, iusiuran-
dum

dum neq; sanctius sibi, neq; crebrius instituit, quàm per Augustum. Auiæ Liuiæ diuinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum Augustino similem decernendum curauit: parentibus inferias publicas, & hoc amplius patri Circenses annuos natalis die, matri carpentū, quo per circum duceretur, & cognomē Augustæ, ab auia recusatum. Ad fratris memoriā per omnem occasionē celebratā, comœdiam quoq; Gręcam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia iudicum coronauit. Ne Marcum quidem Antonium inhonoratū, ac sine grata mentione transmisit, testatus quondam per edictum, tanto impensius petere se, ut natalē patris Drusi celebrarent, quòd idem esset & aui sui Antonij. Tiberio marmoreum arcum, iuxta Pompeij theatrum decretum quidem olim à senatu, uerum omissum, peregit. Caij quoq;, etsi acta omnia rescidit, diem tamen necis, quamuis exordium principatus sui, uetuit inter fastos referri.

12 AC in semet augēdo parcus atq; ciuilis, prænomine imperatoris abstinuit, nimios honores recusauit: sponsalia filiæ, natalemq; geniti nepotis silentio, ac tantū domestica religione transegit. Neminem exulum nisi ex senatus autoritate restituit. Vt sibi in curiā pręfectū pretorij tribunosq; militum secum inducere liceret; utq; rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent, precario exegit. Ius nundinarum in priuata prædia à COSS. petijt: cognitionibus magistratuum, ut unus è consularib. frequenter interfuit: eosdem spectacula edentes, surgens & ipse cum cætera turba, uoce ac manu ueneratus est. Trib. pl. adeuntibus se pro tribunali, excusauit quòd propter angustias non posset audire eos nisi stantes. Quare in breui spacio tantum amoris fauorisq; collegit, ut cum profectum eum Hostiam perijsse ex insidijs nuntiatū esset, magna consternatione populus & militem quasi proditorem, & senatum quasi parricidā diris execrationibus incessere non antè destiterit, quàm unus atq; alter, & mox plures à magistratibus in rostra producti, saluum & appropinquare confirmarent.

Appropinquare, pro aduentare.

13 NEc tamen expers insidiarum usquequaq; permansit, sed & singulis, & per factionem, & deniq; ciuili bello infestatus est. E plebe homo nocte media iuxta cubiculum eius cum pugione deprehensus est. Reperti & equestris ordinis duo in publico cum dolone, ac uenatorio cultro, præstolantes: alter ut egressum theatro, alter ut sacrificantem apud Martis ædem adoriretur. Conspirauerant autem ad res nouas Gallus Asinius & Statilius Coruinus, Pollionis ac Messalæ oratorum nepotes, assumptis cōpluribus libertis ipsius atque seruis. Bellum ciuile mouit Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus, uerum intra quintum diem oppressus est, legionibus quæ sacramentum mutauerant, in pœnitentiam religione conuersis: postquam denuntiato ad nouum imperatorem itinere, casu quodam ac diuinitus, neq; aquila ornari, neq; signa conuelli moueriq; potuerunt.

Cōuersis in pœnitentiam, pro tactus pœnitentia

14 COnsulatus super pristinum quatuor gessit. Ex quibus duos primos iunctim, sequentes per interuallum, quarto quenq; anno, semestrem nouissimum, bimestres cæteros. Tertium autem, nouo circa principem exemplo, in locum demortui suffectus. Ius & COS. & extra honorem laboriosissime dixit, etiā suis suorumq; diebus solennibus, nonnunquam festis quoq; antiquitus & religiosis. Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatémue multarum ex bono & æquo, perinde ut afficeretur, moderatus est. Nam & ijs, qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones: & in maiore fraude conuictos, legitimā pœnam supergressus, ad bestias condemnauit.

15 IN cognoscendo autē ac decernendo mira uarietate animi fuit, modo circunspectus & sagax, modo inconsultus ac præceps, nonnunquā friuolus amentiq; similis. Cum decurias rerum actu expungeret, eum qui dissimulata uacatione, quam beneficio liberorum habebat, responderat, ut cupidum iudicandi dimisit. Alium interpellatū ab aduersarijs de propria lite, negātemq; cognitionis rem, sed ordinarij iuris esse, agere causam confestim apud se coegit, proprio negocio documentum daturam, q̃ æquus iudex in alieno negocio futurus esset. Fœminam non agnoscentem filium suum, dubia utrinq; argumentorum fide ad confessionem compulit, indicto matrimonio iuuenis. Absentibus secundum præsentes facillime dabat, nullo delectu culpæ, nisi quis in aliqua necessitate cessasset. Proclamante quodam, præcidendas falsario manus, carnifi-

cem statim acciri cum machæra mensaq; lanionia flagitauit. Peregrinitatis reum, orta
inter aduocatos leui contentione, togatúmne an palliatum dicere causam oporteret,
quasi æquitatem integram ostentans, mutare habitũ sæpius, & prout accusaretur, de-
fenderetúrue, iussit. De quodam etiam negocio, ita ex tabella pronuntiasse creditur:
secundum eos se sentire, qui uera proposuissent. Propter quæ usq; eo euiluit, ut passim
ac propalam contemptui esset. Excusans quidã testem è prouincia ab eo uocatũ, nega
uit præsto esse posse. Dissimulata diu causa, ac post longas demũ interrogationes, mor
tuus est, inquit, puto licuit. Alius gratias agens, quòd reũ defendi pateret, adiecit, &
tamẽ fieri solet. Illud quoq; à maioribus natu audiebã, adeo causidicos patiẽtia eius so-
litos abuti, ut descendentẽ è tribunali non solũ uoce reuocarent, sed & lacinia togæ re-
tenta, interdum pede apprehenso retinerẽt. Ac ne cui hæc mira sint, litigatori Græcu-
lo uox in altercatione excidit, καὶ σὺ γέρων εἶ, καὶ μωρός. id est, & tu senex, & tu stultus
es. Equitẽ quidẽ Ro. obscœnitatis in fœminas reum, sed falso, & ab impotẽtibus inimi
cis confincto crimine, satis constat, cum scorta meritoria citari aduersus se, & audiri pro
testimonio uideret, graphium & libellos, quos tenebat in manu, ita cum magna stul-
titiæ & sæuitiæ exprobratione iecisse in faciẽ eius, ut genã non leniter perstrinxerit.

GEssit & censurã intermissam diu post Paulũ Plancumq; censores. sed hanc quoq; 16
inæqualiter, uarioq; & animo, & euentu. Recognitione equitum iuuenem plenũ
probri, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, habere
dicens censorẽ suũ. Alium corruptelis adulterijsq; famosum nihil amplius q̃ monuit,
ut aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius. addiditq;, quare enĩ ego scio quã
amicã habeas? Et cum orantibus familiaribus dempsisset cuidam appositam notam, li
tura tamen, inquit, extet. Splendidum uirum, Græciæq; prouinciæ principem, uerum
latini sermonis ignarum, non modo albo iudicũ erasit, sed etiam in peregrinitatẽ rede-
git. Nec quenq; nisi sua uoce, utcunq; quis posset, ac sine patrono rationẽ uitæ passus
est reddere. Notauitq; multos, & quosdã inopinãtes, & ex causa noui generis, quòd se
inscio, ac sine cõmeatu Italia excessissent: quendam uerò, & quòd comes regis in pro-
uincia fuisset, referens maiorũ temporibus Rabirio Posthumo, Ptolemæum Alexan-
driam crediti seruandi causa secuto maiestatis crimen apud iudices motum. Plures no
tare conatus, magna inquisitorum negligentia, sed suo maiore dedecore innoxios ferè
reperit, quibuscunq; cœlibatum, aut orbitatem, aut egestatem obijceret, maritos, pa-
tres, opulentos se probantibus: eo quidem, qui sibimet uim ferro intulisse arguebatur,
illæsum corpus ueste deposita ostentãte. Fuerũt & illa in censura eius notabilia, quòd
essedum argenteum sumptuose fabricatum, ac uenale, ad sigillaria redimi, cõcidiq; co
ram imperauit: quodq; uno die, XX edicta proposuit: inter quæ duo, quorum altero
admonebat, ut uberi uinearum prouentu bene dolia picarentur: altero, nihil æquè fa-
cere ad uiperæ morsum, quàm taxi arboris succum.

Nibil amplius q̃ monuit, pro tantũ monuit

EXpeditionem unam omnino suscepit, eamq; modicam. cum decretis sibi à sena- 17
tu ornamentis triumphalibus leuiorem maiestate principali titulum arbitraretur,
uelletq; iusti triumphi decus, unde acquireret, Britanniam potissimum elegit: neq; ten
tatam ulli post D. Iulium, & tunc tumultuantem ob nõ redditos transfugas. Huc cum
ab Hostia nauigaret, uehementi circio bis penè demersus est, prope Liguriam, iuxtaq;
Stœchadas insulas. Quare à Massilia Gessoriacum usq; pedestri itinere confecto, in-
de transmisit: ac sine ullo prælio aut sanguine inter paucissimos dies parte insulæ in de
ditionem recepta, sexto quàm profectus erat mense, Romã rediit, triumphauitq; ma-
ximo apparatu. Ad cuius spectaculum commeare in urbẽ non solum præsidibus pro-
uinciarum permisit, uerumetiam exulibus quibusdam: atq; inter hostilia spolia naua-
lem coronam fastigio Palatinæ domus iuxta ciuicã fixit, traiecti & quasi domiti ocea-
ni insigne. Currum eius Messalina uxor carpẽto secuta est. Secuti & triumphalia orna
menta eodem bello adepti: sed cæteri pedibus & in prætexta, Crassus Frugi equo pha
lerato, & in ueste palmata, quòd eum honorem iterauerat.

VRbis annonæq; curam solicitissime semper egit. Cum Aemiliana pertinacius ar 18
derent, in diribitorio duabus noctibus mansit: ac deficiente militum ac familia-
riũ turba, auxilio plebẽ per magistratus ex omnibus uicis cõuocauit: ac positis ante se
cum

cum pecunia fiſcis, ad ſubueniẽdum hortatus eſt, repræſentaturus pro opera dignam cuiq; mercedem. Arctiore autem annona ob aſsiduas ſterilitates, detentus quondam medio foro à turba, conuitijsq; ac ſimul fragminibus panis ita infeſtatus ut ægrè, nec niſi poſtico euadere in palatium ualuerit, nihil non ex eo cogitauit ad inuehendos etiam in tempore hyberno commeatus. Nam & negociatoribus certa lucra propoſuit, ſuſcepto in ſe damno ſi cui quid per tempeſtates accidiſſet: & naues mercaturæ cauſa fabricantibus magna commoda.

19 COnſtituit pro conditione cuiuſq; ciuis uacationẽ legi papiæ popeæ, Latinis ius Quiritum, fœminis ius quatuor liberorum, quæ conſtituta hodie ſeruantur.

20 OPera magna potius q̃ neceſſaria quãmulta perfecit. Sed uel præcipua, aquæductum à Caio inchoatũ, item emiſſariũ Fucini lacus, portumq; Hoſtienſem quanquam ſciret ex his alterum ab Auguſto precantibus aſsidue Marſis negatum, alterum à D. Iulio ſæpius deſtinatũ, ac propter difficultatem omiſſum. Claudiæ aquæ gelidos & uberes fontes, quorũ alteri Cœruleo, alteri Curtio & Albudino nomen eſt: ſimulq; riuum Anienis nouo lapideo opere in urbem perduxit, diuiſitq; in plurimos & ornatiſsimos lacus. Fucinum aggreſſus eſt, non minus compendij ſpe, q̃ gloriæ, cùm quidam priuato ſumptu emiſſuros ſe repromitterent, ſi ſibi ſiccati agri cõcederentur. Per tria autem paſſuum milia, partim effoſſo monte, partim exciſo, canalem abſoluit ægrè & poſt undecim annos, quamuis continuis XXX. hominum milibus ſine intermiſsione operantibus. Portum Hoſtiæ extruxit, circunducto dextra ſiniſtraq; brachio, & ad introitum profundo iam ſolo mole obiecta: quam quo ſtabilius fundaret, nauem antè demerſit, qua magnus obeliſcus ex Aegypto fuerat aduectus, congeſtisq; pilis ſuperpoſuit altiſsimam turrim in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes curſum nauigia dirigerent. Congiaria populo ſæpius diſtribuit.

Quãmulta, pro multa

21 SPectacula quoq; complura magnificaq; edidit, nõ uſitata modo, ac ſolitis locis, ſed & commentitia, & ex antiquitate repetita, & ubi præterea nemo ante eum. Ludos dedicationis Pompeiani theatri, quod ambuſtum reſtituerat, è tribunali poſito in orcheſtra cõmiſit, cum prius apud ſuperiores ædes ſupplicaſſet, perq; mediam caueam ſedentibus ac ſilentibus cunctis, deſcendiſſet. Fecit & ſeculares, quaſi anticipatos ab Auguſto, nec legitimo tempori reſeruatos: quamuis ipſe in hiſtorijs ſuis prodat, intermiſſos eos Auguſtum multo poſt, diligentiſsime annorum ratione ſubducta, in ordinem redegiſſe. Quare uox præcõis irriſa eſt inuitãtis more ſolenni ad ludos, quos nec ſpectaſſet quiſquã, nec ſpectaturus eſſet: cũ ſupereſſent adhuc qui ſpectauerant, & quidam hiſtrionum producti olim, tunc quoq; producerentur. Circenſes frequẽter etiam in uaticano commiſit, nonnunquam interiecta per quinos miſſus uenatione. Circo uero maximo marmoreis carceribus, auratisq; metis, quæ utraq; & tophina ac lignea antea fuerant, exculto, propria ſenatoribus conſtituit loca promiſcuè ſpectare ſolitis. Ac ſuper quadrigarum certamina, Troiæ luſum exhibuit, & Africanas, conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus tribunis, ipſoq; præfecto. Præterea Theſſalos equites, qui feros tauros per ſpacia circi agunt, inſiliuntq; defeſſos, & ad terram cornibus detrahunt. Gladiatoria munera pluriſariam, ac multiplicia exhibuit. Anniuerſarium in caſtris prætorianis, ſine uenatione apparatuq;: iuſtum ac legitimum in ſeptis: ibidem extraordinarium & breue, dierumq; paucorum, quodq; appellare cœpit ſportulam: quia primum daturus edixerat, uelut ad ſubitam condictamq; cœnulam inuitare ſe populum. Nec ullo ſpectaculi genere cõmunior aut remiſsior erat, adeo ut oblatos uictoribus aureos prolata ſiniſtra pariter cum uulgo uoce digitisq; numeraret: ac ſæpe hortando rogandoq; ad hilaritatem homines prouocaret, dominos identidem appellans, immixtis interdum frigidis & accerſitis iocis: Qualis eſt, ut, cum palumbum poſtulantibus daturum ſe promiſit, ſi captus eſſet. Illud quoq; planè quantumuis ſalubriter, & in tempore: cum eſſedario, pro quo quatuor filij deprecabantur, magno omnium fauore indulſiſſet rudem, tabulam ilico miſit, admonens populum, quantopere liberos ſuſcipere deberet, quos uideret & gladiatori pręſidio gratiæq; eſſe. Edidit & in Martio campo expugnationem direptionemq; oppidi ad imaginem bellicam, & deditionem Britanniæ regum, præſeditq; paludatus. Quin & emiſſurus Fucinum lacum,

Anticipare, pro ante tempus facere aliquid

Cõmunis, pro non ſingularis, aut non exquiſitus

naumachiam antè commisit. Sed cùm proclamantibus naumachiarijs, Aue imperator, morituri te salutant: respõ disset, Auete uos: neq; post hanc uocem, quasi uenia data, quisquam dimicare uellet, diu cunctatus an omnes igni ferroq; absumeret, tandem è sede sua prosiluit, ac per ambitum lacus non sine fœda uacillatione discurrens, partim minando, partim adhortando ad pugnam compulit. Hoc spectaculo classis Sicula & Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium singulæ, exciente buccina Tritone argenteo: qui è medio lacu per machinam emerserat.

Exoleta, pro defuncta — *Terra mouisset pro terræ motus fuisset* — *Obsecratio, pro litania*

QVædam circa ceremonias, ciuilemq; & militarem morem, item circa omnium ordinum statum, domi forisq;, aut correxit, aut exoleta reuocauit, aut etiam noua instituit. In cooptãdis per collegia sacerdotibus, neminem nisi iuratus nominauit: obseruauitq; sedulo, ut quoties terra in urbe mouisset, ferias aduocata concione prætor indiceret: utq; ob diram aut in urbe, aut in Capitolio uisa, obsecratio haberetur, eamq; ipse iure Max. Pont. commonito pro rostris populo, præiret, submotaq; operariorum seruorumq; turba. 22

Actus rerum, pro actione causarum — *Potestates pro magistratibus*

REum actum, diuisum antea in hybernos æstiuosq; menses, cõiunxit. Iurisdictionem de fideicommissis, quotannis & tantum in urbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atq; etiam per prouincias potestatibus demandauit. Capiti papiæ popeæ legis, à Tiberio Cæsare quasi sexagenarij generare non possent, edicto obrogauit. Sanxit ut pupillis extra ordinem tutores à COSS. darentur: utq; hi, quibus à magistratibus prouinciæ interdicerentur, urbe quoq; in Italia submouerentur. Ipse quosdam nouo exemplo relegauit, ut ultra lapidem tertium uetaret egredi ab urbe. De maiore negocio acturus in curia, medius inter COSS. sellas tribunitio subsellio sedebat. Commeatus à senatu peti solitos beneficij sui fecit. 23

ORnamenta consularia etiam procuratoribus ducenarijs indulsit. Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoq; ademit. Latum clauum, quamuis initio affirmasset nõ lecturum se senatorem nisi ciuis Ro. abnepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Ro. adoptatus esset. ac sic quoq; reprehensionem uerens, etiam Appium Cæcum censorem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in senatum allegisse docuit: ignarus, temporibus Appij, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos non ipsos qui manumitterẽtur, sed ingenuos ex his procreatos. Collegio quæstorum pro stratura uiarum gladiatorum munus iniũxit: detractaq; Hostiensi & Gallica prouincia, curam ærarij Saturni reddidit, quam medio tempore prætores, aut utiq; tunc prætura functi sustinuerant. Triumphalia ornamenta Syllano filiæ suæ sponso nondum puberi dedit. Maioribus uero natu, tam multis tamq; facile, ut epistola communi legionum nomine extiterit, petentium ut legatis cõsularibus simul cum exercitu & triumphalia darentur, ne causam belli quoquo modo quærerent. A. Plautio etiam ouationem decreuit: ingressoq; urbem obuiam progressus, & in Capitolium eunti, & inde rursus reuertenti latus texit. Gabinio Secundo Caucis gente Germanica superatis, Caucici cognomen usurpare concessit. 24

Publicauit, pro populo commune fecit

EQuestreis militias ita ordinauit, ut post cohortem alam, post alam tribunatum legionis daret: stipendiaq; instituit, & imaginariæ militiæ genus, quod uocatur supra numerum, quo absentes & titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi causa ingredi, etiam patrũ decreto prohibuit. Libertinos, qui se pro equitibus Ro. agerent, publicauit. Ingratos, & de quibus patroni quererentur, reuocauit in seruitutem: aduocatisq; eorum negauit se aduersus libertos ipsorum ius dicturũ. Cum quidam ægra & affecta mancipia in insulam Aesculapij tædio medendi exponerent, omnes qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini si conualuissent: quòd si quis necare mallet quem quàm exponere, cædis crimine teneri. Viatores, ne per Italiæ oppida nisi aut pedibus aut sella aut lectica transirẽt, monuit edicto. Puteolis & Hostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocauit. Peregrinæ conditionis homines uetuit usurpare Romana nomina, duntaxat gentilitia: ciuitatem Romanam usurpantes, in campo Esquilino securi percussit. Prouincias Achaiam & Macedoniam, quas Tiberius ad curam suam transtulerat, senatui reddidit. Lycijs ob exitiabiles inter se discordias libertatem ademit: Rhodijs ob pœnitentiam ueterũ delictorum 25

ctorum reddidit. Iliensibus, quasi Ro. gentis autoribus tributa in perpetuum remisit, recitata uetere epistola Græca senatus populiq; Romani, Seleuco regi amicitiã & societatem ita demũ pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset. Iudæos impulsore Chresto assiduè tumultuãtes Roma expulit. Germanorum legatis in orchestra sedere permisit, simplicitate eorum & fiducia motus, quòd in popularia deducti, cum animaduertissent Parthos & Armenios sedentes in senatu, ad eadem loca sponte transicrant, nihilo deteriorem uirtutem aut conditionem suam prædicantes. Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantũ ciuibus sub Augusto interdictam, penitus aboleuit: contrà, sacra Eleusinia etiã transferre ex Attica Romã conatus est. Templũ quoq; in Sicilia Veneris Erycinæ uetustate collapsum, ut ex ærario po. Ro. reficeretur, autor fuit. Cum regibus fœdus in foro icit, porca cæsa, ac uetere fecialium præfatione adhibita. Sed & hæc, & cætera, totumq; adeo ex parte magna principatum non tam suo q̃ uxorum libertorumq; arbitrio administrauit, talis ubiq; plerunq;, qualem esse eum aut expediret illis, aut liberet.

26 SPonsas admodum adolescens duas habuit, Aemiliam Lepidam Augusti proneptem, item Liuiam Medullinam, cui cognomen & Camillæ erat, è genere antiquo dictatoris Camilli: priorem, quòd parentes eius Augustum offenderant, uirginem adhuc repudiauit: posteriorem ipso die, qui erat nuptijs destinatus, ex ualetudine amisit. Vxores deinde duxit Plautiam Herculanillam triumphali, & mox Aeliam Petinam consulari patre. Cum utraq; diuortium fecit: sed cum Petina ex leuibus offensis, cum Herculanilla ob libidinum probra, & homicidij suspicionem. Post has Valeriam Messalinam Barbati Messalæ consobrini sui filiam in matrimonium accepit: quam cum compcrisset super cætera flagitia atq; dedécora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignata, supplicio affecit: confirmauitq; pro cõcione apud prætorianos, quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se in cœlibatu, ac nisi permansisset, non recusaturum confodi manibus ipsorum. Nec durare ualuit, quin de conditionibus continuo tractaret, etiam de Petinæ quam olim exegerat, deq; Loliæ Paulinæ, quæ C. Cæsari nupta fuerat. Verum illecebris Agrippinæ Germanici fratris sui filiæ per ius osculi, & blanditiarum occasiones pellectus in amorem, subornauit proximo senatu, qui censerent cogendum se ad ducendum eam uxorem, quasi reipub. maxime interesset, dandamq; cæteris ueniam talium coniugiorũ, quæ ad id tempus incesta habebantur: ac uix uno interposito die confecit nuptias, non repertis qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cuius officium nuptiarum & ipse eum Agrippina celebrauit.

Diuortiũ fecit cum illa, pro eo illa

27 LIberos ex tribus uxoribus tulit: ex Herculanilla Drusum & Claudiam: ex Petina Antoniam: ex Messalina Octauiam, & quem primò Germanicum, mox Britannicum cognominauit. Drusum Pompeium puberem amisit, piro per lusum in sublime iactato, & hiatu oris excepto strangulatũ, cui & ante paucos dies filiam Seiani despõdisset: quo magis miror fuisse qui traderent, fraude à Seiano necatum. Claudiam ex liberto suo Botere conceptam, quamuis ante quintum mensem diuortij natam, aliq; cœptam, exponi tamen ad matris ianuam, & nudam iussit abijci. Antoniam Cn. Pompeio Magno, deinde Fausto Syllæ nobilissimis iuuenibus, Octauiã Neroni priuigno suo collocauit, Syllano antè desponsatam. Britannicũ uigesimo imperij die, inq; secundo consulatu natum sibì, paruulum etiam tum, & militibus pro cõcione manibus suis gestans, & plebi per spectacula gremio aut ante se retinens assidue commendabat, faustisq; ominibus eum acclamantium turba prosequebatur. E generis Neronem adoptauit, Pompeium atq; Syllanum non recusauit modo, sed & interemit.

28 LIbertorum præcipuè suspexit Posidem spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares uiros hasta pura donauit. Nec minus Felicem, quem cohortibus & alis, prouinciæq; Iudææ præposuit, trium reginarum maritum. Et Harpocram, cui lectica per urbẽ uehendi, spectaculaq; publicè edendi ius tribuit. Ac super hos Polybium à studijs, qui sæpe inter duos coss. ambulabat. Sed ante omnes Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus, quos decreto quoq; senatus nõ præmijs modo ingentibus, sed & quæstorijs, prætorijsq; ornamentis ornari libenter passus est: tantum

præterea acquirere,& rapere,ut quærente eo quondam de fisci exiguitate, non absur-
dè sit dictum, Abundaturum si à duobus libertis in consortium reciperetur.

HIs (ut dixi) uxoribusq; addictus, non principem se, sed ministrum egit. Compen 29
dio cuiusq; horum, uel etiam studio ac libidine, honores, exercitus, impunitates,
supplicia largitus est: & quidem insciens plerunq; & ignarus. Ac ne singulatim mino-
ra quæq; enumerem, reuocatas libertates, eius iudicia rescissa, suppositos aut etiam pa
Consocer làm immutatos datorum officiorum codicillos, Appium Syllanum consocerum suū,
Liuiasq;, alterā Drusi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla
data, occidit: Item Cn. Pompeium maioris filiæ uirum, & L. Syllanum minoris spon-
sum. ex quibus Pompeius in cōcubitu dilecti adolescentuli cōfossus est: Syllanus ab-
dicare se prætura ante quartū cal. Ianuarias, moriq; initio anni coactus. Die ipso Clau
dij & Agrippinæ nuptiarum, in quinq; & triginta senatores, trecentosq; amplius equi
tes Ro. tanta facilitate animaduertit, ut de nece consularis uiri renuntiante centurio-
ne, factum esse quod imperasset, negaret quicquam se imperasse: nihilo minus rem cō-
probaret, affirmantibus libertis, officio milites functos, quòd ad ultionem imperato-
ris ultro procurrissent. Nam illud omnem fidem excesserit, quòd nuptijs, quas Messa
lina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipse consignauerit, inductus quasi de
industria simularentur, ad auertendum transferendumq; periculum, quod imminere
ipsi per quædam ostenta portenderetur.

AVtoritas dignitasq; formæ nō defuit uel stanti uel sedenti, ac præcipuè quiescen 30
ti. nam & prolixo, nec exili corpore erat: & specie canicieq; pulchra, opimis cer-
uicibus. Cæterum & ingredientem destituebant poplites minus firmi, & remisse quid
uel serio agētem multa dehonestabant: risus indecens, ira turpior, spumante rictu, hu-
mentibus naribus: plectra linguæ titubantia, caputq; tum semper, tum in quantulo-
cunq; actu uel maxime tremulum.

VAletudine sicut olim graui, ita princeps perprospera usus est, excepto stomachi 31
dolore, quo se correptum etiam de consciscenda morte cogitasse dixit.

COnuiuia agitauit & ampla & assidua, ac ferè patētissimis locis, ut plerunq; sex- 32
centeni simul discumberent: conuiuatus & super emissarium Fucini lacus, ac
pene submersus, cum emissa impetu aqua redundasset. Adhibebat omni cœnæ & libe
ros suos cum pueris puellisq; nobilibus, qui more ueteri ad fulcra lectorum sedentes
uescerentur. Conuiuæ; qui pridie scyphum aureum surripuisse existimabatur, reuoca-
to in diem posterum, calicem fictilem apposuit. Dicitur etiam meditatus edictum, quo
ueniam daret efflatum crepitumq; uentris in conuiuio emittēdi, cum periclitatū quen
dam præ pudore ex continentia reperisset.

CIbi uiniq; quocunq; & tempore & loco appetentissimus. Cognoscens quondam 33
in Augusti foro, uictusq; nidore prandij, quod in maxima Martis æde Salijs ap-
parabatur, deserto tribunali ascendit ad sacerdotes, unaq; discubuit. Nec temerè un-
quam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens, & ut statim supino ac per somnum
hianti pinna in os inderetur, ad exonerandum stomachū. Somni breuissimi erat. Nam
ante mediam noctem plerunq; uigilabat, ut tamen interdiu nonnunquam in iure di-
cendo obdormisceret, uixq; ab aduocatis de industria uocem augentibus excitare-
tur. Libidinis in fœminas profusissimæ, marium omnino expers. Aleam studiosissime
lusit, de cuius arte librum quoq; emisit. Solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo
alueoq; adaptatis, ne lusus confunderetur.

SAeuum, & sanguinariū natura fuisse magnis minimisq; apparuit rebus. Tormen- 34
ta quæstionum, pœnasq; parricidarum repræsentabat exigebatq; corām. Cum spe
ctare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset, & deligatis ad palum noxijs car-
nifex deesset, accitum ab urbe uesperam usq; opperiri perseuerauit. Quocunq; gladia-
torio munere, uel suo, uel alieno, etiam forte prolapsos iugulari iubebat, maxime retia
rios, ut expirantium faciem uideret. Cum par quoddam mutuis ictibus concidisset,
Meridiani cultellos sibi paruulos ex utroq; ferro in usum fieri sine mora iussit. Bestiarijs meridia
nisq; adeo delectabatur, ut etiā prima luce ad spectaculum descenderet, & meridie di-
misso ad prandium populo persederet: præterq; destinatos etiam leui subitaq; de causa
quosdam

quoſdam cōmitteret, de ſabrorum quoq; ac miniſtrorum, atq; id genus numero : ſi aut αὐτόματον, uel pegma, uel quid tale aliud parum ceſſiſſet. Induxit & unum ex nomenclatoribus ſuis, ſicut erat togatus.

35 SEd nihil æquè quàm timidus, ac diffidens fuit. Primis imperij diebus, quanquā (ut diximus) iactator ciuilitatis, neq; conuiuia inire auſus eſt, niſi ut ſpiculatores cum lanceis circumſtarent, militesq; uice miniſtrorū fungerentur : neq; ægrum quenquam uiſitauit, niſi explorato prius cubiculo, culcitriſq; & ſtragulis prætentatis & excuſſis: reliquo autem tempore ſalutatoribus ſcrutatores ſemper appoſuit, & quidem omībus, & acerbiſſimos. Serò enim ac uix remiſit, ne fœminę prætextatiq; pueri, & puellæ contrectarentur, & ne cuius comiti aut librario calamariæ aut graphiariæ thecæ adimerentur. Motu ciuili, cum eum Camillus nō dubitans etiam citra bellum poſſe terreri, contumelioſa & minaci & contumaci epiſtola cedere imperio iuberet, uitamq; otioſam in priuata re agere, dubitauit adhibitis principibus uiris, an obtemperaret.

36 QVaſdam inſidias temerè delatas adeo expauit, ut deponere imperium tentauerit. Quodam (ut ſuprà retuli) cum ferro circa ſacrificātem ſe deprenſo, ſenatum per præcones propere cōuocauit, lachrymiſq; & uociferatione miſeratus eſt conditionem ſuam, cui nihil tuti uſquam eſſet: ac diu publico abſtinuit. Meſſalinæ quoq; amorem flagrantiſſimum, non tam indignitate contumeliarum, quàm periculi metu abiecit, cum adultero Silio acquiri imperiū credidiſſet. Quo tempore fœdum in modum trepidus ad caſtra confugit, nihil tota uia, quàm eſſet ne ſibi ſaluum imperium, requirens.

37 NVlla adeo ſuſpicio, nullus autor tā leuis extitit, à quo nō mediocri ſcrupulo iniecto ad cauendū ulciſcendumq; cōpelleretur. Vnus ex litigatorib. ſeducto in ſalutatione affirmauit, ſe uidiſſe per quietem occidi eum à quodā: Deinde paulo pòſt, quaſi percuſſorē agnoſceret, libellum tradentē aduerſarium ſuum demōſtrauit: confeſtimq; is pro deprehenſo ad pœnā raptus eſt. Pari modo oppreſſum ferunt Appium Syllanū: quem cum Meſſalina & Narciſſus cōſpiraſſent perdere, diuiſis partibus, alter ante lucem ſimilis attonito, patroni cubiculū irrupit, affirmans ſomniaſſe ſe, uim ei ab Appio illatam: altera in admiratione formata, ſibi quoq; eandem ſpeciem aliquot iam noctib. obuerſari retulit. Nec multo poſt ex cōpoſito irrumpere Appius nuntiatus, cui pridie ad id temporis ut adeſſet præceptū erat, quaſi planè repræſentaret ſomnij fides, accerſi ſtatim ac mori iuſſus eſt. Nec dubitauit poſtero die Claudius ordinem rei geſtæ perferre ad ſenatum, ac liberto gratias agere, quod pro ſalute ſua etiam dormiens excubaret.

Seducto, pro ſeorſim abducto

Formata in admiratione, pro ſimulans admirationem

38 IRæ atq; iracundiæ conſcius ſibi, utrunq; excuſauit edicto, diſtinxitq;: pollicitus alteram quidē breuem & innoxiā, alteram non iniuſtā fore. Hoſtienſibus, quia ſibi ſubeunti Tiberim ſcaphas obuiā non miſerint, grauiter correptis, eaq; cum inuidia, ut in ordinem ſe coactum cōſcriberet, repente tantum nō ſatisfaciens ueniam dedit. Quoſdam in publico parum tempeſtiuè adeuntes manu ſua repulit. Item ſcribam quęſtoriū, itemq; prætura functū ſenatorem, inauditos & innoxios relegauit: quod ille aduerſus priuatum ſe intemperantius affuiſſet: hic in ædilitate inquilinos prædiorum ſuorum contra uetitum cocta uendentes mulctaſſet, uillicumq; interuenientem flagellaſſet. Qua de cauſa etiam coercionem popinarū ædilibus ademit. At ne ſtultitiam quidem ſuam reticuit: ſimulatamq; à ſe ex induſtria ſub Caio, quod aliter euaſurus, peruenturusq; ad ſuſceptam ſtationem non fuerit, quibuſdam oratiunculis teſtatus eſt. Nec antè perſuaſit, quàm intra breue tempus liber editus ſit, cui index erat, μωρῶν ἀνάστασις. Argumentū autem, ſtultitiam neminem fingere.

Ira, iracundia

In ordinem coactum

ἐπανάστασις

39 INter cætera in eo mirati ſunt homines & obliuionē & inconſiderantiam, uel ut græcè dicam, μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. Occiſa Meſſalina, paulopoſt quàm in triclinio decubuit, quur domina non ueniret requiſiuit. Multos ex ijs quos capite damnauerat, poſtero ſtatim die & in concilium, & ad aleæ luſum admoueri iuſſit, & quaſi morarentur ut ſomniculoſos per nuntium increpuit. Ducturus contra fas Agrippinam uxorem, non ceſſauit omni oratione, filiam, & alumnam, & in gremio ſuo natam atq; educatam prædicare. Aſciturus in nomen familiæ Neronem, quaſi parum reprehenderetur, quòd adulto iam filio priuignū adoptaret, identidem diuulgauit, neminem unquam per adoptionem familiæ Claudiæ inſertum.

Supinitatem ac cæcutientiam

SErmonis uero, rerumq; tantam sæpe negligentiam ostendit, ut nec quis, nec inter quos, quo'ue tempore ac loco uerba faceret, scire ac cogitare existimaretur. Quum de lanijs aut uinarijs ageretur, exclamauit in curia: Rogo uos, quis potest sine offula ui uere? Descripsit abundãtiam ueterum tabernarũ, unde solitus esset uinum olim & ipse petere. De quæstore quodam cãdidato inter causas suffragationis suæ posuit, quòd pater eius frigidam ægro sibi tempestiuè dedisset. Inducta teste in senatu, Hæc, inquit, matris meæ liberta, & ornatrix fuit: sed me patronum semper existimauit. Hoc ideo dixi, quòd quidam sunt adhuc in domo mea qui me patronum non putant. Sed & pro tribunali, Hostiensibus quiddam publicè orãtibus, cum excanduisset, nihil habere se uociferatus est quare eos demereatur, si quem alium & se liberum esse. Nam illa eius quotidiana, et planè omnium horarum & momentorũ erant, quid ego tibi Theogonius uideor, & λογιώτατος; multaq; talia etiam priuatis deformia, nedum principi, neq; infacundo, neq; indocto, imò etiam pertinaciter liberalibus studijs dedito. 40

Vinarij οἰνοπῶλαι

Id est eloquentissimus

HIstoriã in adolescentia hortãte T. Liuio, Sulpitio uero Flauo etiã adiuuãte, scribere aggressus est. Et cũ primũ frequenti auditorio cõmisisset, ęgrè perlegit, refrigeratus sæpe à semetipso. Nã cum initio recitationis, defractis cõplurib. subsellijs obesitate cuiusdã, risus exortus esset, nè sedato quidẽ tumultu temperare potuit, quin ex interuallo subinde facti reminisceretũ, cachinnosq; reuocaret. In principatu quoq; & scripsit plurimũ, & assidue recitauit per lectorẽ. Initium aũt sumpsit historiæ, post cædem Cęsaris dictatoris. sed & transijt ad inferiora tẽpora, cœpitq; à pace ciuili, cum sentiret neq; libere, neq; uere sibi de superiorib. tradendi potestatẽ relictã, correptus sępe & à matre & ab auia. Prioris materiæ duo uolumina, posterioris unum & XL. reliquit. Cõposuit & de uita sua octo uolumina, magis inepte q̃ inelegãter. Item Ciceronis defensionem aduersus Asinij Galli libros, satis eruditam. Nouas etiam cõmentus est literas tres, ac numero ueterum quasi maxime necessarias addidit. De quarum ratione cum priuatus adhuc uolumen edidisset, mox princeps non difficulter obtinuit, ut in usu quoq; promiscuo essent. Extat talis scriptura in plerisq; libris, ac diurnis titulisq; operum. 41

NEc minore cura græca studia secutus est, amorem præstantiamq; linguæ occasione omni professus. Cuidam barbaro græce & latine disserẽti, cum utroq; inquit, sermone nostro sis peritus. Et in cõmendanda patribus conscriptis Achaia, gratam sibi prouinciam ait cõmunium studiorum commercio. Ac sæpe in senatu legatis perpetua oratione respondit. Multum uero pro tribunali etiam Homericis locutus est uersibus. Quoties quidem hostem uel insidiatorem ultus esset, excubitori tribuno signũ de more poscenti, non temerè aliud dedit, quàm 42

ἄνδρ᾽ ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπαίνει.

Deniq; & græcas scripsit historias, Tyrrhenicôn XX. Carchedoniacôn VIII. Quarum causa ueteri Alexandriæ Musæo additum ex ipsius nomine, institutumq; ut quotannis in altero Tyrrhenicôn libri, altero Carchedoniacôn diebus statutis, uelut in auditorio recitarentur toti à singulis per uices.

Sub exitu, pro sub exitum

SVb exitu uitę signa quædam nec obscura pœnitentis de matrimonio Agrippinæ, deq; Neronis adoptione dederat. Siquidem cõmemorantibus libertis, ac laudantibus cognitionem, qua pridie quandam adulterij ream condemnauerat, sibi quoq; in fatis esse iactauit omnia impudica, sed non impunita matrimonia. Et subinde obuium sibi Britannicum arctius complexus, hortatus est ut cresceret, rationemq; à se omnium factorum acciperet, græca insuper uoce prosecutus, ὁ τρώσας δ᾽ ἰάσεται. Cumq; impubi teneroq; adhuc, quando statura permitteret, togam dare destinasset, adiecit, ut tandem Populus Ro. uerum Cæsarem habeat. 43

NOn multoq; post testamentũ etiam conscripsit, ac signis omnium magistratuum obsignauit. Prius igitur quàm ultra progrederetur, pręuentus est ab Agrippina, quam pręter hæc conscij quoq;, nec minus delatores multorum criminum arguebant. Et ueneno quidem occisum conuenit: ubi autem, & per quem dato, discrepat. quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus, per Halotũ spadonem prægustatorẽ: alij domestico cõuiuio per ipsam Agrippinã, quæ boletum medicatũ auidissimo ciborum talium obtulerat. Etiam de subsequentibus diuersa fama est. Multi statim hausto ueneno ob- 44

no obmutuisse aiunt, excruciatumq; doloribus nocte tota, defecisse prope lucem. Nonnulli inter initia consopitum, deinde cibo affluente euomuisse omnia: repetitumq; toxico, incertum pulti ne addito, cum uelut exhaustũ refici cibo oporteret, an immisso per clysterem, ut quasi abundantia laboranti etiam hoc genere egestionis subueniretur.

45 MOrs eius celata est, donec circa successorem omnia ordinarent. Itaq; & quasi pro ægro adhuc uota suscepta sunt, & inducti per simulationem comœdi, qui uelut desiderantem oblectarent. Excessit III. Idus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola COSS. LXIIII. ætatis, imperij XIIII. anno. Funeratusq; est solenni principũ pompa, & in numerum deorum relatus. Quem honorem à Nerone destitutum abolitumq;, recepit mox per Vespasianum.

46 PRæsagia mortis eius præcipua fuerunt: Exortus crinitæ stellæ, quam Cometen uocant: tactumq; de cœlo monumentũ Drusi patris. Et quòd eodem anno ex omniũ magistratuum genere pleriq; mortem obierant. Sed nec ipse ignorasse, aut dissimulasse ultima uitæ suæ tempora uidetur aliquot quidem argumentis. Nam & cum COSS. designaret, neminẽ ultra mensem quo obijt, designauit: & in senatu, cui nouissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, utriusq; ætatem suppliciter patribus cõmendauit. Et in ultima cognitione pro tribunali accessisse se ad finem mortalitatis, quanquam abominantibus qui audiebant, semel atq; iterum pronuntiauit.

C. SVETONII
TRANQVILLI
NERO CLAVDIVS CAESAR

1 EX GENTE Domitia duæ familiæ claruerunt, Caluinorum, & Aenobarborũ. Aenobarbi autorẽ originis, itemq; cognominis habent L. Domitiũ: cui rure quondam reuertenti, iuuenes gemini augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nuntiaret senatui ac populo uictoriam, de qua incertũ adhuc erat: Atq; in fidem maiestatis adeo permulsisse malas, ut è nigro rutilũ, æriq; assimilem capillum rédderent, Quod insigne mansit & in posteris eius, ac magna pars rutila barba fuerunt. Functi autem consulatibus VII. triumpho censuraq; duplici, & inter patritios allecti perseuerarunt omnes in eodem cognomine. Ac ne prænomina quidem ulla præterquam Cnei & Lucij usurparunt: eaq; ipsa notabili uarietate, modo cõtinuantes unumquodq; per ternas personas, modo alternantes per singulas. Nam primum secundumq; ac tertium Aenobarborũ Lucios, rursus sequentes tres ex ordine Cneos accepimus: reliquos nõ nisi uicissim, tum Lucios, tum Cneos. Plures è familia cognosci referre arbitror, quo facilius appareat ita degenerasse à suorum uirtutibus Neronem, ut tamen uitia cuiusq; quasi tradita, & ingenita retulerit. *Tradita, pro à maioribus accepta*

2 VT igitur paulo altius repetam, atauus eius Cn. Domitius in tribunatu pontificib. offensior, quòd alium quàm se in patris sui locum cooptassent, ius sacerdotũ subrogandorum à collegijs ad populũ transtulit. ac in cõsulatu Allobrogibus Aruernisq; superatis, elephanto per prouinciam inuectus est, turba militum quasi inter solennia triumphi prosequente. In hunc dixit Licinius Crassus orator, nõ esse mirandum quòd æneam barbam haberet, cui esset os ferreum, cor plumbeum. Huius filius prætor Cæsarem abeuntem cõsulatu, quem aduersus auspicia legesq; gessisse existimabat, ad disquisitionem senatus uocauit. Mox COS. imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentauit, successorq; ei per factionem nominatus, principio ciuilis belli ad Corfiniũ captus est. Vnde dimissus, Massilienses obsidione laborantes cum aduentu suo confirmasset, repente destituit: acieq; demũ Pharsalica occubuit, uir neq; satis constans, & ingenio truci. In desperatione rerum mortem timore appetitã, ita expauit, ut haustum uenenum pœnitentia euomuerit, medicũq; manumiserit, quòd sibi prudens ac sciens

minus

minus noxium temperasset. Consultante autem Cn. Pompeio de medijs ac neutrā partem sequentibus, solus censuit hostium numero habendos.

REliquit filium omnibus gentis suæ proculdubio præferendum. Is inter conscios 3
Cæsarianę necis (quanquam insons) damnatus lege pedia, cum ad Cassium Brutūq;
se propinqua sibi cognatione cōiunctos contulisset, post utriusq; interitū classem olim
commissam retinuit: auxit etiam, nec nisi partibus ubiq; profligatis, M. Antonio sponte, & ingentis meriti loco tradidit: solusq; omnium ex ijs qui pari lege damnati erant,
Percurrere restitutus in patriam, amplissimos honores percucurrit: ac subinde redintegrata dissen-
honores sione ciuili, eidem Antonio legatus, delatam sibi summam imperij ab ijs quos Cleopatræ pudebat, neq; suscipere, neq; recusare fidenter, propter subitam ualetudinē ausus,
In dieb. paucis, transijt ad Augustum: & in diebus paucis obijt, nōnulla & ipse infamia aspersus. Nam
pro intra dies Antonius eum desiderio amicæ Seruiliæ Naidis transfugisse iactauit.
paucos EX hoc Domitius nascitur, quem emptorem familiæ pecuniæq; in testamento Au 4
gusti fuisse, mox uulgo notatum est: non minus aurigandi arte in adolescentia clarus, quàm deinde ornamentis triumphalibus ex Germanico bello. Verum arrogans, profusus, immitis, censorem L. Plancum uia sibi decedere ædilis coegit: præturæ consulatusq; honore equites Ro. matronasq; ad agendū mimum produxit in scenam: uenationesq; & in circo, & in omibus urbis regionibus dedit: Munus etiam gladiatoriū, sed tanta sæuitia, ut necesse fuerit Augusto clàm frustra monitum edicto coercere.

EX Antonia maiore patrem Neronis procreauit, omni parte uitæ detestabilem. Si 5
quidem comes ad Orientem C. Cæsaris iuuenis occiso liberto suo, quod potare quantum iubebatur recusarat, dimissus è cohorte amicorū nihilo modestius uixit. Sed & in uiæ Appiæ uico repente puerum citatis iumentis, haud ignarus obtriuit. & Romæ medio foro cuidam equiti Ro. liberius iurganti oculum eruit. Perfidiæ uero tantæ, ut non modo argentarios pretijs rerum coemptarum, sed & in prætura mercede palmarū aurigarios fraudauerit. Notatus ob hęc & sororis ioco, querentibus dominis factionum, repræsentanda præmia in posterum sanxit. Maiestatis quoq;, & adulteriorū, incestiq; cum sorore Lepida sub excessu Tiberij reus, mutatione temporū euasit. Decessitq; Pyrgis morbo aquæ intercutis, sublato filio Nerone ex Agrippina Germanico genita.

NEro natus est ante IX. menses quàm Tiberius excelsit, XVIII. Calen. Ianuarias, 6
iam tum quidem exoriente sole, pené ut radijs prius quàm terra contingeretur. De genitura eius statim multa & formidolosa multis coniectantibus, præsagio fuit etiam Domitij patris uox, inter gratulationes amicorum negantis quicquam ex se & Agrippina, nisi detestabile & malo publico nasci potuisse. Eiusdē futuræ infelicitatis signum euidens die lustrico extitit. Nam C. Cæsar rogāte sorore, infanti ei quod uellet nomen daret, intuens Claudium patruum suum, à quo mox principe Nero adoptatus est, eius se dixit dare: neq; ipse serio, sed per iocum, & aspernante Agrippina, quòd tum Claudius inter ludibria aulæ erat. Trimulus patrē amisit: cuius ex parte tertia hæres, ne hāc quidem integram cepit, correptis per cohæredem Caium uniuersis bonis: & subinde matre etiam relegata, penè inops atq; egens apud amitam Lepidā nutritus est, sub duobus pædagogis, saltatore atq; tonsore. Verum Claudio imperium adepto, nō solum paternas opes recuperauit, sed & Crispi Passieni uitrici sui hæreditate ditatus est. Gratia quidem & potentia reuocatæ restitutæq; matris usq; eo floruit, ut emanaret in uulgus, missos à Messalina uxore Claudij, qui eum meridiantem quasi Britannici æmulum strangularent. Additum fabulæ, & eosdem dracone è puluino se proferente conterritos refugisse. Quæ fabula exorta est, deprehensis in lecto eius circum ceruicalia serpentis exuuijs: quas tamen aureæ armillæ ex uoluntate matris inclusas, dextro brachio gestauit aliquādiu, ac tædio tandem maternæ memoriæ abiecit, rursusq; extremis suis rebus frustra requisiuit.

TEner adhuc, nec dum matura pueritia, Circensib. ludis Troiā constantissime fauo 7
rabiliterq; lusit. Vndecimo ætatis anno à Claudio adoptatus est, Anneoq; Senecę iam tunc senatori in disciplinā traditus. Ferunt Senecam proxima nocte uisum sibi per quietē C. Cæsari præcipere: & fidē somnio Nero breui fecit, prodita immanitate naturę, quibus primū potuit experimētis. Nanq; Britannicū fratrem, quod se post adoptionem

Acnobar-

Aenobarbum ex cõſuetudine ſalutaſſet, ut ſubdititium apud patrem arguere conatus eſt. Amitam etiam Lepidam ream teſtimonio coràm afflixit, gratificãs matri, à qua rea premebatur. Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donatiuũ propoſuit: indicta decurſione prætorianis, ſcutum ſua manu prætulit: exinde patri gratias in ſenatu egit. Apud eundem C O S. pro Bononienſib. latine, pro Rhodijs atq; Ilienſibus græce uerba fecit. Auſpicatus eſt iuriſdictionem præfecti urbis, ſacro latinarum celeberrimis patronis non tranſlatitias (ut aſſolet) & breues, ſed maximas plurimasq; poſtulationes certatim ingerentibus, quamuis interdictũ à Claudio eſſet. Nec multo pòſt duxit uxorem Octauiam: ediditq; pro Claudij ſalute Circenſes, & uenationem.

8 SEptemdecim natus annos, ut de Claudio palàm factum eſt, inter horam ſextam ſeptimamq; proceſſit ad excubitores, quum ob totius diei diritatem non aliud auſpicandi tempus accommodatius uideretur: proq; palatij gradibus imperator conſalutatus, lectica in caſtra, & inde raptim appellatis militibus in curiam delatus eſt. Diſceſsit iam ueſperi, ex immenſis quibus cumulabatur honoribus, tantum patris patriæ nomine recuſato propter ætatem.

9 ORſus hinc à pietatis oſtentatione, Claudium apparatiſsimo funere elatum laudauit, cõſecrauitq;. Memoriæ Domitij patris honores maximos habuit. Matri ſummam omnium rerum, publicarum priuatarumq; permiſit. Primo etiam imperij die ſignum excubanti tribuno dedit, optimam matrem: ac deinceps eiuſdem ſæpe lectica per publicum ſimul uectus eſt. Antium coloniam deduxit, aſcriptis ueteranis è prætorio, additisq; per domicilij tranſlationem ditiſsimis primipilarium, ubi & portum operis ſumptuoſiſsimi fecit.

10 ATq; ut certiorem adhuc indolem oſtenderet, ex Auguſti præſcripto imperaturũ ſe profeſſus, neq; liberalitatis, neq; clementiæ, nec comitatis quidem exhibendæ ullam occaſionem omiſit. Grauiora uectigalia aut aboleuit, aut minuit. Præmia delatorum papiæ legis ad quartas redegit. Diuiſis populo uiritim quadringenis nummis, ſenatorum nobiliſsimo cuiq;, ſed à re familiari deſtituto, annua ſalaria & quibuſdã quingena cõſtituit. Item prætorianis cohortibus frumẽtum, menſtruumq; gratuitũ. Et cum de ſupplicio cuiuſdam capite damnati, ut ex more ſubſcriberet, admonereẽ, Quàm uellem, inquit, neſcire literas. Omnes ordines ſubinde ac memoriter ſalutauit. Agenti ſenatui gratias, reſpondit, cũ meruero. Ad campeſtres exercitationes ſuas admiſit & plebem: declamauitq; ſæpius publice. Recitauit & carmina non modo domi, ſed in theatro, tanta uniuerſorum lætitia, ut ob recitationem ſupplicatio decreta ſit, atq; pars carminum aureis literis Ioui Capitolino dicata.

11 SPectaculorum plurima et uaria genera edidit: iuuenales, circenſes, ſcenicos ludos, gladiatorium munus. Iuuenalibus ſenes quoq; conſulares, anusq; matronas recepit ad luſum. Circenſibus loca equiti ſecreta à cæteris tribuit: commiſitq; etiam camelorum quadrigas. Ludis quos pro æternitate imperij ſuſceptos appellari Maximos uoluit, ex utroq; ordine & ſexu pleriq; ludicras partes ſuſtinuerunt. notiſſimus eques Romanus elephãto ſuperſedẽs per catadromũ decucurrit. Inducta eſt Afranij togata, quę Incendium inſcribitur: conceſſumq;, ut ſcenici ardentis domus ſupellectilẽ diriperent, ac ſibi haberent. Sparſa & populo miſsilia omniũ rerum per omnes dies, ſingula quotidie millia auium cuiuſq; generis, multiplex penus: teſſeræ frumentariæ, ueſtis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atq; etiam manſuetæ feræ, nouiſsimè naues, inſulæ, agri.

Decucurrit, ut ante percucurrit

12 HOs ludos ſpectauit è proſcenij faſtigio. Munere quod in amphitheatro ligneo, in regione Martij campi intra anni ſpatiũ fabricato dedit, neminẽ occidit, ne noxiorum quidem. Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos ſenatores, ſexcentosq; equites Romanos, & quoſdam fortunæ atq; exiſtimationis integræ: ex ijſdem ordinibus confectoresq; ferarum, & uaria arenæ miniſteria. Exhibuit & naumachiã marina aqua innantibus beluis. Item pyrrhicas quaſdam è numero epheborũ, quibus poſt editam operam diplomata ciuitatis Romanæ ſingulis obtulit. Inter pyrrhicarũ argumenta, taurus Paſiphaen ligneo iuuencę ſimulacro abditã inijt, ut multi ſpectantiũ crediderunt. Icarus primo ſtatim conatu iuxta cubiculũ eius decidit, ipſumq; cruore reſperſit.

Diplomata

nam

nam perraro præſidere, cæterum accubans primum paruis foraminibus, deinde toto
podio adaperto ſpectare cõſueuerat. Inſtituit & quinquẽnale certamen primus omniũ
Romæ, more græco triplex, muſicum, gymnicum, equeſtre, quod appellauit Neronia.
Dedicatisq; thermis atq; gymnaſio, ſenatui quoq; & equiti oleum præbuit. Magiſtros
toti certamini præpoſuit conſulares ſorte, ſede prætorum; deinde in orcheſtram ſena-
tumq; deſcendit. Et orationis quidem carminis latini coronam, de qua honeſtiſſimus
quiſq; contenderat, ipſorum conſenſu conceſſam ſibi recepit. citharæ autem, à iudicib.
ad ſe delatam adorauit, ferriq; ad Auguſti ſtatuam iuſſit. Gymnico, quod in ſeptis ede-
bat, inter buthyſię apparatum, barbam primam poſuit, conditã in auream pyxidem, &
pretioſiſsimis margaritis adornatã Capitolio cõſecrauit. Ad athletarũ ſpectaculũ inui
tauit & uirgines Veſtales, quia Olympiæ quoq; Cereris ſacerdotib. ſpectare conceditur.

NOn immerito inter ſpectacula ab eo edita, & Tyridatis in urbem introitũ retule 13
rim: quem Armeniæ regem magnis pollicitationibus ſolicitatum, cum deſtinato
per edictum die oſtenſurus populo propter nubilum distuliſſet, produxit quo opportu
niſsime potuit, diſpoſitis circa fori templa armatis cohortibus, curuli reſidens apud ro
ſtra triumphantis habitu, inter ſigna militaria, atq; uexilla: & primo per deuexum pul-
pitum ſubeuntem admiſit ad genua, alleuatumq; dextra exoſculatus eſt: dein precanti,
Interpretata tiara deducta, diadema impoſuit, uerba ſupplicis interpretata prætorio uiro multitudi
paßiue ni pronuntiante. Perductũ inde in theatrum, ac rurſus ſupplicantem, iuxta ſe latere de-
xtro collocauit. Ob quæ imperator conſalutatus, laurea in Capitolium lata.

IAnum geminum clauſit, tam nullo, quàm reſiduo bello. Conſulatus quatuor geſsit: 14
primum bimeſtrem, ſecundum & nouiſſimũ ſemeſtres, tertium quadrimeſtrem. me-
dios duos continuauit, reliquos inter annua ſpatia uariauit.

IN iuriſdictione poſtulatoribus, niſi ſequenti die ac per libellos, non temere reſpon- 15
Singulatim dit. In cognoſcendo morem eum tenuit, ut continuis actionibus omiſſis, ſingulatim
quæq; per uices ageret. Quoties autem ad cõſultandũ ſederet, neq; in cõmune quicq;,
neq; propalàm deliberabat: ſed & conſcriptas ab unoquoq; ſententias tacitus ac ſecre-
to legens, quid ipſi libuiſſet, perinde atq; pluribus idem uideretur, pronunciabat. In cu
riam libertinorũ filios diu non admiſit, admiſſisq; à prioribus principibus honores de-
negauit. Candidatos qui ſupra numerum eſſent, in ſolatium dilationis ac moræ, legio-
nibus præpoſuit. Conſulatũ in ſenos plerunq; menſes dedit. Defunctoq; circa Calen-
das Ianuarias altero è C O S S. neminem ſubſtituit, improbans exemplum uetus Cani-
nij Rebili uno die conſulis. Triumphalia ornamenta etiã quæſtoriæ dignitatis, & non
nullis ex equeſtri ordine tribuit, nec utiq; de cauſa militari. Sed & de quibuſdam rebus
orationes ad ſenatum miſſas, præterito quæſtoris officio, per C O S. plerunq; recitabat.

FOrmam ædificiorum urbis nouam excogitauit: & ut ante inſulas ac domos porti- 16
cus eſſent, de quarum ſolarijs incendia arcerentur, eaſq; ſumptu ſuo extruxit. De-
Anima duerſa ſtinarat etiam Hoſtia tenus mœnia promouere, atq; inde foſſa mare ueteri urbi induce
flagitia, pro re. Multa ſub eo & animaduerſa ſeuerè, & coercita, nec minus inſtituta. Adhibitus
punita ſumptibus modus, publicæ cœnæ ad ſportulas redactæ: Interdictum ne quid in popi-
Popinæ nis cocti præter legumina aut olera ueniret, cum antea nullum non obſonij genus pro
Christiani poneretur. Afflicti ſupplicijs Chriſtiani, genus hominum ſuperſtitionis nouæ ac male
ficæ. Vetiti quadrigariorũ luſus, quibus inueterata licentia paſſim uagãtibus, fallere ac
furari per iocum ius erat. Pantomimorum factiones cum ipſis ſimul relegatæ.

ADuerſus falſarios tunc primum repertum, ne tabulæ niſi pertuſæ, ac ter lino per 17
foramina traiecto obſignarentur. Cautum, ut in teſtamentis primæ duæ ceræ te
ſtatorum modo nomine inſcripto, uacuæ ſignaturis oſtenderentur: ac ne quis alieni te
ſtamenti ſcriptor legatum ſibi aſcriberet. Item ut litigatores pro patrocinijs certam iu-
ſtamq; mercedem, pro ſubſellijs nullam omnino darent, præbente ærario gratuita: utq;
rerum actu, ab ærario cauſæ ad forum ac recuperatores transferrentur: & ut omnes ap
pellationes à iudicibus ad ſenatum fierent.

AVgendi propagandiq; imperij neq; uoluntate ulla, neq; ſpe motus unquã, etiam 18
ex Britannia deducere exercitum cogitauit; nec niſi uerecundia, ne obtrectare
parentis gloriæ uideretur, deſtitit. Ponti modo regnum concedente Polemone, item
Alpium, defuncto Coctio in prouinciæ formam redegit. Peregri-

19 PEregrinationes duas omnino ſuſcepit, Alexandrinam & Achaicam : ſed Alexan *Omnino*
drina ipſo profectionis die deſtitit, turbatus ſimul religione ac periculo. Nam cum *ὅλως*
circuitis templis in æde Veſtæ reſediſſet, conſurgenti ei primum lacinia obhæſit: dein-
de tanta caligo coorta eſt, ut diſpicere non poſſet. In Achaia Iſthmum perfodere ag-
greſſus, prætorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus eſt : tubaq́ſigno
dato, primus raſtello humum effodit, & corbulo congeſtã humeris extulit. Parabat &
ad Caſpias portas expeditionem, conſcripta ex Italicis ſenum pedum tironibus noua
legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat. Hæc partim nulla reprehen-
ſione, partim etiam non mediocri laude digna in unum cõtuli, ut ſecernerem à probris
ac ſceleribus eius, de quibus dehinc dicam.

20 INter cæteras diſciplinas pueritiæ imbutus tempore & muſica, ſtatim ut imperiũ ade
ptus eſt, Terpnum citharœdũ uigentem tunc præter alios accerſijt : diebusq́ conti-
nuis poſt cœnam canenti in multam noctem aſſidens, paulatim & ipſe meditari exer-
cerięcœpit: nec eorum quicq́ omittere, quæ generis eius artifices uel conſeruandę uo
cis cauſa, uel augendæ factitarent. Sed & plumbeam chartam ſupinus pectore ſuſtine-
re, & clyſtere uomituq́ purgari, & abſtinere pomis cibisq́ officiẽtibus: donec blandien
te profectu (quanquam exiguæ uocis & fuſcæ) prodire in ſcenam concupiuit, ſubinde
inter familiares græcum prouerbium iactans, Occultæ muſicæ nullum eſſe reſpectũ. *Prouerbium*
Et prodijt Neapoli primum, ac ne concuſſo quidem repente motu terræ theatro, antè
cantare deſtitit, quàm inchoatũ abſolueret νόμον. Ibidem ſæpius & per complures can
tauit dies: ſumpto etiam ad reficiendam uocem breui tempore, impatiens ſecreti à bal-
neis in theatrũ tranſijt: mediaq́ in orcheſtra frequente populo epulatus: ſi paulum ſub *Subbibo*
bibiſſet, aliquid ſe † ſufferri tinniturũ græco ſermone promiſit. Captus autem modula- *Als ſufferrei*
tis Alexandrinorum laudationibus, qui de nouo commeatu Neapolim confluxerant,
plures Alexandria euocauit. Neq́ eo ſegnius adoleſcentes equeſtris ordinis, & quinq́
amplius millia è plebe robuſtiſsimæ iuuentutis undique elegit, qui diuiſi in factiones,
plauſuum genera condiſcerent: bombos, & imbrices, & teſtas uocabant: operamq́ na-
uarent cantanti ſibi inſignes pinguiſſima coma, & excellentiſsimo cultu pueri, nec ſi-
ne anulo leuis, quorum duces quadragena millia H—S. merebant. *Leuis ſine anu-*

21 CVm magni æſtimaret cantare etiam Romæ, Neroneum agona ante præſtitutam *lo, abſolute*
diem reuocauit. Flagitantibusq́ cunctis cœleſtem uocem, reſpondit quidem in
hortis ſe copiam uolentibus facturum: ſed adiuuante uulgi preces etiam ſtatione mili-
tum quæ tunc excubabat, repræſentaturũ ſe pollicitus eſt libens : ac ſine mora nomen
ſuum in albo profitentium citharœdorum iuſſit aſcribi, ſorticulaq́ in urnam cum cæte *Albũ citharœ-*
ris demiſſa intrauit ordine ſuo, ſimulq́ præfecti prætorij citharam ſuſtinentes, poſt tri- *dorum*
buni militum, iuxtaq́ amicorum intimi. Vtq́ cõſtitit peracto principio, Nioben ſe can *Sorticula*
taturum per Cluuium Rufum conſularem pronuntiauit, & in horam ferè decimã perſe
uerauit: coronamq́ eam & reliquam certaminis partem in annum ſequentem diſtulit,
ut ſæpius canendi occaſio eſſet. Quod cum tardum uideretur, nõ ceſſauit identidem ſe
publicare. Nõ dubitauit etiam in priuatis ſpectaculis operam inter ſcenicos dare, quo-
dam prætorum H—S. decies offerente. Tragœdias quoq́ cantauit perſonatus, heroum
deorumq́, item heroidum ac dearum perſonis effictis ad ſimilitudinem oris ſui, & fœ-
minæ prout quanq́ diligeret. Inter cætera cantauit Canacen parturientẽ, Oreſtem ma
tricidam, Oedipodem excæcatum, Herculem inſanum. In qua fabula fama eſt, tiruncu
lum militem poſitum ad cuſtodiam aditus, cum eum ornari, ac uinciri catenis, ſicut ar-
gumentum poſtulabat, uideret, accurriſſe ferendæ opis gratia.

22 EQuorum ſtudio uel præcipuè ab ineunte ætate flagrauit, plurimusq́ illi ſermo,
quanq́ uetaretur, de Circẽſibus erat: & quondam tractum Praſinum agitatorem
inter condiſcipulos querens, obiurgante magiſtro, de Hectore ſe loqui ementitus eſt.
Sed quum inter initia imperij eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet, ad omnes
etiam minimos Circenſes ſeceſſu cõmeabat : primo clàm, deinde propalàm, ut nemini
dubium eſſet, eo die utiq́ affuturum. Neq́ diſſimulabat, uelle ſe palmarum numerum
ampliare: quare ſpectaculũ multiplicatis miſſilibus in ſerum protrahebatur, ne domi-
nis quidem iam factionum dignãtibus, niſi ad totius diei curſum greges ducere. Mox

Aurigare, siue nauigare & ipse aurigare, atq; etiam spectari sæpius uoluit: positoq; in hortis inter feruitia & sordidam plebem rudimento, uniuersorum se oculis in circo maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, unde magistratus solent. Nec contentus harum artium experimenta Romæ dedisse, Achaiam (ut diximus) petit, hinc maxime motus. Instituerãt ciuitates, apud quas musici agones edi solent, omnes citharœdorũ coronas ad ipsum mittere. Eas adeo grate recipiebat, ut legatos qui pertulissent, nõ modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. A quibusdam ex his rogatus ut cantaret super cœnam, exceptusq; effusius, solos scire audire Græcos, solosq; se & studijs suis dignos ait. Nec profectione dilata, ut primum Cassiopen traiecit, statim ad aram Iouis Casij cantare auspicatus est.

CErtamina deinceps obijt omnia. Nam & quæ diuersissimorum temporum sunt, 23
cogi in unum annum quibusdã etiam iteratis iussit. Olympiæ quoq; præter consuetudinem musicum agona commisit. Ac ne quid circa hæc occupatum auocaret detineret'ue, cum præsentia eius urbicas res egere à liberto Helio admoneretur, rescripsit his uerbis: Quamuis nunc tuum consilium sit & uotũ, me celeriter reuerti, tamen suadere & optare potius debes, ut Nerone dignus reuertar. Cãtante eo nec necessaria quidem causa excedere theatro licitum erat. Itaq; & enixæ quædam in spectaculis dicuntur, & multi tædio audiendi laudandiq;, clausis oppidorum portis, aut furtim desiluisse de muro, aut morte simulata funere elati. Quam autẽ trepide anxieq; certauerit, quanta aduersariorum æmulatione, quo metu iudicum, uix credi potest. Aduersarios quasi planè conditionis eiusdem obseruare, captare, infamare, secreto nonnunquam, ex occursu maledictis incessere: ac si qui arte præcellerent, corrumpere etiam solebat. Iudices autem prius quàm inciperet, reuerentissime alloquebatur: omnia se facienda fecisse, sed euentum in manu esse fortunæ: illos ut sapientes & doctos uiros, fortuita debere excludere. atq; ut auderet hortantibus, æquiore animo recedebat: ac ne sic quidẽ sine solicitudine, taciturnitatem pudoremq; quorundam pro tristitia ac malignitate arguens, suspectosq; sibi dicens.

Facienda facere

IN certando uero ita legi obediebat, ut nunquã excreare ausus, sudorem quoq; fron 24
tis brachio detergeret. atq; etiam in quodam tragico actu, cum elapsum baculum cito resumpsisset, pauidus & metuens ne ob delictum certamine submoueretur, non aliter confirmatus est, quàm adiurante hypocrita non animaduersum id inter exultationes succlamationesq; populi. Victorem autem seipse pronuntiabat. Qua de causa & præconio ubiq; contendit. Ac ne cuius alterius hieronicarum memoria aut uestigium extaret usquam, subuerti & unco trahi abijciq; in latrinas omnium statuas & imagines imperauit. Aurigauit quoq; plurifariam: Olympijs uero etiam decemiugem, quamuis idipsum in rege Mithridate carmine quodam suo reprehendisset. Sed excussus curru ac rursus repositus, cum perdurare non posset, destitit ante decursum, nec eo secius coronatus est. Decedens deinde, prouinciam uniuersam libertate donauit, simulq; iudices ciuitate Romana, & pecunia grandi. Quę beneficia è medio stadio Isthmiorum die sua ipse uoce pronuntiauit.

Hypocrita, histrio

Decursus, pro fine cursus

REuersus è Græcia Neapolim, quòd in ea primũ artem protulerat, albis equis in- 25
troijt, disiecta parte muri, ut mos hieronicarũ est. Simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam: Sed & Romam eo curru quo Augustus olim triumphauerat, & in ueste purpurea, distinctaq; stellis aureis chlamyde, coronãq; capite gerens Olympicam, dextra manu Pythiam, præeunte pompa cæterarum cum titulis, ubi, & quos, quo cantionum, quo'ue fabularum argumento uicisset, sequentibus currum ouantium ritu plausoribus, Augustianos, militesq; se triumphi eius clamantibus. Dehinc diruto circi maximi arcu, per uelabrum forumq;, palatium, & Apollinem petijt. Incedenti passim uictimæ cæsæ, sparso per uias identidem croco, ingestæq; aues, ac lemnisci, & bellaria. Sacras coronas in cubili circũ lectos posuit. Item statuas suas citharœdico habitu: qua nota etiam nummum percussit. Ac post hæc tantum abfuit à remittendo laxandoq; studio, ut conseruandæ uocis gratia, neq; milites unquam nisi absens, aut alio uerba pronuntiante appellaret: neq; quicquam serio ioco'ue egerit, nisi astante phonasco qui moneret, parceret arterijs, ac sudarium ad os applicaret: multisq; uel amicitiam suam

Phonascus, magister uocis exercendæ

suam obtulerit, uel simultatem indixerit, prout quisq; se magis, parcius'ue laudasset.

26 PEtulantiam, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatem sensim quidem primo
& occulte uelut iuuenili errore exercuit: sed ut tunc quoq; dubium nemini foret,
naturę illa uitia nō ætatis esse. Post crepusculū statim arrepto pileo uel galero popinas
inibat: circumq; uicos uagabat ludibundus, nec sine pernicie tamen. Siquidem redeun
tes à cœna uerberare, ac repugnantes uulnerare, cloacisq; demergere assueuerat: taber
nulas etiam effringere & expilare, quintana domi constituta, ubi partæ & ad licitatio-
nem diuidendæ prædæ pretium assumeretur. Ac sæpe in eiusmodi rixis, oculorū & ui-
tæ periculum adijt, à quodam laticlauio, cuius uxorem attrectauerat, propè ad necem
cæsus. Quare nunquam postea se publico illud horæ sine tribunis commisit, procul & *Illud horæ, pro*
occultè subsequentibus. Interdiu quoq; clàm gestatoria sella delatus in theatrum, sedi- *eo tempore*
tionibus pantomimorū ex parte proscenij superiori, signifer simul ac spectator aderat.
Et cum ad manus uentum esset, lapidibusq; & subselliorū fragminibus decerneretur,
multa & ipse iecit in populum, atq; etiam prætoris caput consauciauit.

27 PAulatim uero inualescentibus uitijs, iocularia & latebras omisit, nullaq; dissimu-
landi cura ad maiora palàm erupit. Epulas è medio die ad mediam noctem pro-
trahebat, refotus sæpius calidis piscinis, ac tempore æstiuo niuatis. Cœnitabatq; non- *Niuatæ aquæ*
nunquam & in publico, naumachia præclusa, uel Martio campo, uel circo maximo in
ter scortorum totius urbis ambubaiarumq; ministeria. Quoties Hostiam Tiberi deflue
ret, aut ad Baianum sinum præternauigaret, dispositæ per littora & ripas diuersoriæ ta
bernæ parabantur, insignes ganeæ, & matronarum institorias operas imitantium, atq; *Institoria*
hinc inde orantium ut appelleret. Indicebat & familiaribus cœnas, quorum uni melli- *opera*
ta quadragies H—S constiterunt, alteri pluris aliquanto rosaria.

28 SVper ingenuorum proagogia, & nuptarum concubinatus, Vestali uirgini Rubrię
uim intulit. Acten libertam paulum abfuit quin iusto matrimonio sibi coniunge-
ret, submissis consularibus uiris qui regio genere ortam peierarent. Puerum Sporum
exectis testibus, etiam in muliebrē naturam trāsfigurare conatus est: cum dote & flam- *Transfigurare*
meo per solenne nuptiarum celeberrimo officio deductū ad se pro uxore habuit. Ex-
tatq; cuiusdam non inscitus iocus, bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius
pater talem habuisset uxorem. Hunc Sporum augustarum ornamentis excultum, le-
cticaq; uectum, & circa conuentus mercatusq; Græciæ, ac mox Romæ circa sigillaria
comitatus est, identidem exosculans. Nam matris concubitum appetisse, & ab obtre-
ctatoribus eius, ne ferox atq; impotens mulier & hoc genere gratiæ præualeret, deter-
ritum nemo dubitauit, utiq; postquam meretricem, quam fama erat Agrippinæ simil-
limam, inter concubinas recepit. Olim etiam quoties lectica cum matre ueheretur, libi-
dinatum inceste, ac maculis uestis proditum affirmant.

29 SVam quidem pudicitiā usqueadeo prostituit, ut contaminatis penè omnibus mem
bris, nouissime quasi genus lusus excogitaret, † quatenus feræ pelle cōtectus emit *Als. quo*
teretur è cauea, uirorumq; ac fœminarū ad stipitem deligatorum inguina inuaderet: &
cum affatim desæuisset, conficeretur à Doryphoro liberto: cui etiam sicut ipsi Sporus,
ita ipse denupsit, uoces quoq; & eiulatus uim patientium uirginum imitatus. Ex non-
nullis comperi, persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut ulla *Persuasissimū*
corporis parte purum esse: uerum plerosq; dissimulare uitium, & calliditate obtegere.
Ideoq; professis apud se obscœnitatem, cætera quoq; concessisse delicta.

30 DIuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quàm profusionem: sordidos
ac deparcos esse, quibus ratio impensarum constaret: prælautos uereq; magnifi-
cos qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturq; auunculum Caium nullo ma
gis nomine, quàm quòd ingentes à Tiberio relictas opes in breui spatio prodegisset. Qua
re nec largiendi, nec absumendi modū tenuit. In Tyridatem, quod uix credibile uidea-
tur, octingenta nummûm millia diurna erogauit, abeuntiq; super H—S millies contu-
lit. Menecratem citharœdum, & Specillum Mirmillonem triumphalium uirorum pa-
trimonijs ædibusq; donauit. Cercopithecum Panerotem fœneratorem, & urbanis ru
sticisq; prædijs locupletatū, propè regio extulit funere. Nullā uestem bis induit. Qua-
drigenus in punctum H—S aleam lusit. Piscatus est rete aurato, purpura coccoq; funi-

bus nexis. Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argen-
teis, canusinatis mulionibus, armillata & phalerata cũ amaxicorũ turba, atq; cursorũ.

Dãnosior, pro profusior NOn alia re damnosior, quàm in ædificando, domum à palatio Exquilias usq; fe- 31
cit: quam primò transitoriam, mox incendio absumptã restitutamq;, auream no
minauit: de cuius spacio atq; cultu suffecerit hoc retulisse. Vestibulum eius fuit, in quo
colossus CXX pedum staret, ipsius effigie: tanta laxitas, ut porticus triplices millia-
rias haberet. item stagnum maris instar, circumseptum ædificijs ad urbium speciem. ru
ra insuper aruis atq; uinetis & pascuis syluisq; uaria, cum multitudine omnis generis
pecudum ac ferarum. In cæteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis unionũq;
Cœnationes conchis erant. Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis, uersatilibus ut flores, fistulatis
ut unguenta desuper spargerentur. præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò die
Vice, pro instar bus ac noctibus uice mundi circũageretur. balineæ marinis & Albulis fluentes aquis.
Eiusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobauit, ut diceret quasi
Balineæ, pro balneæ hominem tandem habitare cœpisse. Præterea inchoabat piscinam à Miseno ad Auer-
num lacum contectam, porticibus conclusam, quo quicquid totis Baijs calidarum es-
set, cõmitteretur. Fossam ab Auerno Hostiam usq;, ut nauibus, nec tamen mari iretur,
longitudinis per CLX. milliaria, latitudinis qua contrariæ quinqueremes cõmearent.
Quorum operum perficiendorum gratia, quod ubiq; esset custodiæ, in Italiam depor-
tari, etiam scelere conuictos, nõ nisi ad opus damnari præceperat. Ad hunc impendio-
Super, pro ultra rum furorem super fiduciam imperij, etiam spe quadam repentina immensarum & re-
conditarum opum impulsus est, ex indicio equitis Romani pro comperto pollicentis,
thesauros antiquissimę gazæ, quos Dido regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in
Africa uastissimis specubus abditos, ac posse erui paruula molientium opera.

VErum ut spes fefellit, destitutus, atq; ita iam exhaustus & egens, ut stipendia quo 32
que militum & commoda ueteranorum protrahi ac differri necesse esset, calu-
mnijs rapinisq; intendit animum. Ante omnia instituit, ut è libertorum defunctorum
bonis pro semisse dodrans cogeretur ei, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo
fuissent illæ familiæ, quas ipse contingeret: deinde ut ingratorum in principem testa-
menta ad fiscum pertinerent. ac ne impune esset studiosis uiris qui scripsissent, uel di-
ctassent ea: tum ut lege maiestatis facta dictaq; omnia, quibus modo delator non de-
Reuocauit, pro instaurauit esset tenerentur. Reuocauit & præmia coronarum, quæ unquam sibi in certaminibus
ciuitates detulissent. Et quum interdixisset usum amethystini ac tyrij coloris, submisis-
setq; qui nundinarum die pauculas uncias uenderet, præclusit cunctos negociato-
res. Quin etiam inter canendum animaduersam matronam è spectaculis, uetita pur-
pura cultam, demonstrasse procuratoribus suis creditur: detractamq; ilicò non ueste
modo, sed & bonis exuit. Nulli delegauit officium, ut non adijceret, Scis quid mihi
Vltimo, pro deniq; opus sit: &, Hoc agamus, ne quis quicquam habeat. Vltimo templis compluribus do
na detraxit, simulacraq; ex auro uel argento fabricata conflauit, in his penatium deo-
rum, quæ mox Galba restituit.

PArricidia & cædes à Claudio exorsus est. Cuius necis & si non autor, at con- 33
scius fuit: neq; dissimulanter, ut qui boletos, in quo cibi genere uenenum is acce-
perat, quasi deorum cibum posthac prouerbio græco collaudare sit solitus. Certe om-
nibus rerum uerborumq; contumelijs mortuum insectatus est, modo stultitiæ, modo
sæuitiæ arguens. Nam & morari eum inter homines desijsse producta prima syllaba io
cabatur: multaq; decreta & constituta, ut insipientis atq; deliri pro irritis habuit. deni-
que bustum eius consepiri nisi humili leuiq; materia neglexit. Britãnicum non minus
æmulatione uocis, quæ illi iucundior suppetebat, quàm metu, ne quando apud homi-
num gratiam paterna memoria præualeret, ueneno aggressus est: quod acceptũ à qua
dam Locusta uenenariorum indice, cum opinione tardius cederet, uentre modo Bri-
tannici moto, accersitam mulierem sua manu uerberauit, arguens pro ueneno reme-
dium dedisse. excusantiq; minus datum, ad occultandã facinoris inuidiam: Sanè, in-
quit, legem Iuliam timeo. coegitq; se coram in cubiculo, quàm posset uelocissimum ac
præsentaneum coquere. deinde in hœdo expertus, postquã is quinq; horas protraxit,
iterum ac sæpius recoctũ porcello obiecit: quo statim exanimato, inferri in triclinium,
dariq;

dariq; cœnanti secum Britannico imperauit. Et cum ille ad primum gustum concidis-
set, comitiali morbo ex consuetudine correptum apud cõuiuas ementitus, postero die
raptim inter maximos imbres trãslatitio extulit funere. Locustæ pro nauata opera, im
punitatem, prædiaq; ampla, sed & discipulos dedit.

34 MAtrem dicta factaq; sua exquirentem acerbius & corrigentem, hactenus primò
grauabatur, ut inuidia identidem oneraret, quasi cessurus imperio, Rhodumq;
abiturus: mox & honore omni & potestate priuauit, abductaq; militum & Germano-
rum statione, contubernio quoq; ac palatio expulit. Neq; in diuexanda quicquam pen
si habuit, submissis & qui Romæ morantem litibus, & in secessu quiescentem, per con
uitia & iocos, terra mariq; præteruehentes inquietarent. Verum minis eius ac uiolen-
tia territus, perdere statuit. Et cum ueneno ter tentasset, sentiretq; antidotis præmu-
nitam, lacunaria, quæ nòctu super dormientem luxata machina deciderent, parauit.
Hoc consilio per conscios parum celato, solutilem nauem, cuius uel naufragio, uel ca-
meræ ruinà periret, commentus est: atq; ita reconciliatione simulata, iucundissimis li-
teris Baiàs euocauit ad solennia quinquatrium simul celebranda: datoq; negotio trie-
rarchis, qui liburnicam qua aduecta erat, uelut fortuito concursu confringerent, pro-
traxit conuiuium. Repetentiq; Baulos in locum corrupti nauigij, machinosum illud
obtulit, hilare prosecutus, atq; in digressu papillas quoq; exosculatus: reliquum tem-
poris cum magna trepidatione uigilauit, opperiens cœptorum exitum. Sed ut diuer-
sa omnia, nandoq; euasisse eam comperit, inops consilij L. Agerinum libertum eius,
saluam & incolumem cum gaudio nuntiãtem, abiecto clàm iuxtà pugione, ut percus-
sorem sibi subornatum arripi constringiq; iussit, matremq; occidi, quasi deprehensum
crimen uoluntaria morte uitasset. Adduntur his atrociora, nec incertis autoribus: ad
uisendum interfectæ cadauer accurrisse, contrectasse membra, alia uituperasse, alia lau
dasse, sitiq; interim oborta bibisse. Neq; tamen sceleris cõscientiam, quanquam & mi-
litum & senatus populiq; gratulationibus cõfirmaretur, aut statim aut unquam postea
ferre potuit, sæpe confessus, exagitari se materna specie, uerberibus furiarum ac te-
dis ardentibus. Quin & facto per Magos sacro, euocare manes & exorare tentauit.
Peregrinatione quidem Græciæ Eleusinijs sacris, quorum initiatione impij & scele-
rati uoce præconis submouerentur, interesse non ausus est. Iunxitq; parricidio ma-
tris, amitæ necem. Quam cum ex duritia alui cubantem uisitaret, & illa tractans lanu-
ginem eius, ut assolet, iam grandis natu, per blanditias fortè dixisset: Simul hanc ex-
cepero, mori uolo: cõuersus ad proximos, confestim se positurum uelut irridens ait,
præcepitq; medicis ut largius purgarent ægram. Nam necdum defunctæ bona inua-
sit, suppresso testamento ne quid abscederet.

35 VXores præter Octauiam duas postea duxit, Poppæam Sabinam quæstorio pa-
tre natam, & equiti Romano antè nuptam: Deinde Statiliam Messalinam, Tau
ri bis COS. ac triumphalis abneptem: qua ut potiretur, uirum eius Atticum Vestinũ
COS. in honore ipso trucidauit. Octauiæ consuetudinem cito aspernatus, corripienti-
bus amicis, sufficere illi debere, respondit, uxoria ornamenta. Eandem mox sæpe fru-
stra strangulare meditatus, dimisit ut sterilem: sed improbante diuortium populo, nec *Meditatus, prò*
parcente conuitijs, etiam relegauit. deniq; occidit sub crimine adulteriorum adeo im- *tentauit*
pudenti falsoq;, ut in quæstione pernegãtibus cunctis, Anicetum pædagogum suum *Sub crimine*
indicem subiecerit, qui dolo stupratam à se fateretur. Poppæam duodecimo die post di
uortium Octauiæ in matrimonium acceptam, dilexit unice. Et tamẽ ipsam quoq; ictu
calcis occidit, quòd se ex aurigatione sero reuersum, grauida & ægra conuitijs incesse-
rat. Ex hac filiam tulit Claudiam Augustam, amisitq; admodum infantem. Nullum a-
deo necessitudinis genus est, quod non scelere perculerit. Antoniam filiam Claudij re-
cusantem post Poppeæ mortem nuptias suas, quasi molitricem nouarum rerum intere *Molitrix*
mit. Similiter interemit cæteros, aut affinitate aliqua sibi, aut propinquitate coniun-
ctos. In quibus Aulum Plautium iuuenem: quem cum ante mortem per uim constu-
prasset, Eat nunc, inquit, mater mea, & successorẽ meum osculetur: iactans dilectũ ab
ea, & ad spem imperij impulsum. Priuignũ Rufrium Crispinũ Poppæa natum, impu-
berem adhuc, quia ferebat̃ ducatus et imperia ludere, mergendũ mari dum piscaretur, *Ducatus*

seruis ipsius demãdauit. Thuscum nutricis filiũ relegauit, ꝙ in procuratione Aegypti balneis in aduentũ suum extructis lauisset. Senecam præceptorẽ ad necem compulit: quamuis sæpe cõmeatum petenti, bonisq; cedenti persancte iurasset, suspectum se frustra, periturumq; potius, quàm nociturum ei. Burro præfecto remediũ ad fauces pollicitus, toxicum misit. Libertos diuites & senes, olim adoptionis, mox dominationis suæ fautores, atq; rectores, ueneno partim cibis partim potionibus indito intercepit.

NEc minore sæuitia foris, & in exteros grassatus est. Stella crinita quæ summis po- 36
testatibus exitium portendere uulgò putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Anxius ea re, ut ex Babilo astrologo didicit, solere reges talia ostenta cæde aliqua illustri expiare, atq; à semet in capita procerum depellere, nobilissimo cuiq; exitium destinauit. Enimuero multo magis & quasi per iustam causam duabus coniurationibus prouulgatis: quarum prior maiorq; Pisoniana Romæ, posterior Viniciana Beneuenti conflata atq; detecta est. Coniurati è uinculis triplicium catenarum dixere causam, cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tanq; aliter illi non possent nisi morte succurrere, dedecorato flagitijs omnibus. Damnatorum liberi urbe pulsi, enectiq; ueneno, aut fame. Constat quoldã cum pædagogis & capsarijs uno prandio pariter necatos, alios diurnum uictum prohibitos quærere.

NVllus posthac adhibitus delectus aut modus interimendi quoscunque libuisset, 37
quacunq; de causa. Sed ne de pluribus referam, Saluidieno Orphito obiectũ est, quòd tabernas tres de domo sua circa forum ciuitatibus ad stationem locasset: Cassio Longino iurisconsulto, ac luminibus orbato, quòd in uetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset: Peto Thraseę tristior & pædagogi uultus. Mori iussis non amplius quàm horarium spatium dabat. At ne quid moræ interueniret, medicos admouebat, qui cunctantes continuo curarent: ita enim uocabat, uenas mortis gratia incidere. Creditur etiam Polyphago cuidam Aegyptij generis, crudam carnem & quicquid daretur mandere assueto, concupisse uiuos homines laniandosq; sumendosq; obijcere. Elatus inflatusq; tantis uelut successibus, negauit quenquã principum scisse quid sibi liceret. Multasq; nec dubias significationes sæpe iecit, ne reliquis quidem se parsurum senatoribus, eumq; ordinem sublaturum quandoq; è republica, ac prouincias & exercitus equiti Romano ac libertis permissurum. Certe neq; adueniens, neq; proficiscẽs quenquam osculo impertiuit, ac ne resalutatione quidem. Et in auspicando opere Isthmi, magna frequentia clarè, ut sibi ac populo Romano bene res uerteret, optauit, dissimulata senatus mentione.

Iacere significationes

SEd nec populo, aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in sermone com- 38
muni, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί, Imò, inquit, ἐμοῦ ζῶντος. planeq; ita fecit. Nam quasi offensus deformitate ueterũ ædificiorum, & angustijs flexurisq; uicorũ, incendit urbem tam palàm, ut plerìq; consulares cubiculares eius cum stupa tedaq; in prædijs suis deprehensos nõ attigerint: & quædam horrea circa domum auream, quorum spacium maxime desiderabat, ui bellicis machinis labefactata atq; inflãmata sint, quòd saxeo muro constructa erant. Per sex dies, septemq; noctes ea clade sæuitum est, ad monumentorum bustorumq; diuersoria plebe compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spolijs adornatæ: deorũq; ædes ab regibus, ac deinde Punicis, & Gallicis bellis uotæ dedicatæq;, & quicquid uisendum atq; memorabile ex antiquitate durauerat. Hoc incendium è turri Mecœnatiana prospectans, lætusq; flammæ (ut aiebat) pulchritudine, ἅλωσιν Ilij decantauit in illo suo scenico habitu. Ac ne non hinc quoq; quantum posset prædæ & manubiarum inuaderet, pollicitus cadauerũ & ruderum gratuitã egestionem, nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit: collationibusq; non receptis modo, uerum & efflagitatis, prouincias priuatorumq; census propè exhausit.

Collationes

ACcesserũt tantis ex principe malis probrisq; quædã & fortuita: pestilentia unius 39
autumni, qua XXX funerũ millia in rationem Libitinæ uenerũt. Clades Britannica, qua duo præcipua oppida, magna ciuium sociorũq; cæde direpta sunt: Ignominia ad Orientẽ, legionib. in Armenia sub iugum missis, ægreq; Syria retenta. Mirũ & uel præcipue notabile inter hæc fuit, nihil eum patiẽtius ꝙ maledicta & conuitia hominũ

tulisse

tulisse: neq; in ullos leniorem, quàm qui se dictis aut carminibus lacessissent, extitisse.
Multa Græcè Latineq; proscripta aut uulgata sunt, sicut illa, *Proscripta, pro palam scripta*

Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι.
Νεόνυμφον Νέρων ἰδίαν μητέρα ἀπέκτανεν.

Quis negat Aeneæ magna de stirpe Neronem.
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.
Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus,
Noster erit Pæan, ille Hecatebeletes.
Roma domus fiet, Veios migrate quirites.
Si non & Veios occupat ista domus.

Sed neq; autores requisiuit, & quosdam per indicem delatos in senatū, affici grauiore pœna prohibuit. Transeuntē eum Isidorus cynicus in publico clara uoce corripuerat, quòd Naupli mala bene cātitaret, sua bona male disponeret. Et Datus Attellanarū histrio in cantico quodā, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μήτερ, ita demōstrauerat, ut bibentē natantemq; faceret, exitum Claudij Agrippinæq; significans: & in nouissima clausula,

Orcus uobis ducit pedes,

senatum gestu notaret. histrionē & philosophum Nero nihil amplius q̃ urbe, Italiaq; submouit, uel contemptu omnis infamiæ, uel ne fatendo dolorem, irritaret ingenia.

40 TAlem principem paulo minus per XIIII annos perpessus terrarum orbis, tandem *Paulo minus, propenè* destituit, initiū facientibus Gallis, duce Iulio Vindice, qui tum eam prouinciam proprætore obtinebat. Prædictum à mathematicis Neroni olim erat, fore ut quandoq; destitueretur: unde illa uox eius celeberrima, τὸ τεχνίον πᾶσα γαῖα τρέφει: quo maiore uenia meditaretur citharœdicam artem, principi sibi gratā, priuato necessariam. Spoponderunt tamen quidam destituto ei ordinationem Orientis, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinæ fortunæ restitutionem. Cui spei pronior, Britannia Armeniaq; amissa, ac rursus utraq; recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. *Cui spei pronior, pro in quam spem* Vt uero consulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cauendum sibi audiuit, quasi eo demum obiturus, ac nihil coniectans de ætate Galbæ, tanta fiducia non modo senectam, sed etiam perpetuam singularemq; concepit felicitatē, ut amissis naufragio pretiosissimis rebus, non dubitauerit inter suos dicere, pisces eas sibi relaturos. Neapoli de motu Galliarum cognouit die ipso quo matrē occiderat: adeoq; lente ac secure tulit, ut gaudentis etiam suspicionem præberet, tanq̃ occasione nata spoliandarum iure belli opulentissimarum prouinciarum: statimq; in gymnasium progressus, certantes athletas effusissimo studio spectauit. Cœnæ quoq; tempore interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excanduit, ut malum ijs, qui descissent, minaretur. Deniq; per octo continuos dies non rescribere cuiq̃, non mandare quid aut præcipere conatus, rem silentio obliterauit.

41 EDictis tandem Vindicis contumeliosis & frequentibus permotus, senatū epistola in ultionem sui, reiq; publicæ adhortatus est, excusato languore faucium propter quem non adesset. Nihil autē æquè doluit, q̃ ut citharœdū malum se increpitū, ac pro Nerone Aenobarbum appellatum. Et nomen quidem gentile, quod sibi per contumeliam exprobraretur, resumpturū se professus est, deposito adoptiuo. Cætera conuitia ut falsa, non alio argumento refellebat, quàm quòd etiam inscitia tantopere laboratę perfectæq; à se artis obijceretur, singulos subinde rogitans, nossent'ne quenquam præstantiorem. Sed urgentibus alijs super alios nuntijs, Romam prætrepidus redijt: leuiterq; modo in itinere friuolo auspicio mente recreata, cum annotasset insculptum monumēto, militem Gallum ab equite Ro. oppressum trahi crinibus, ad eam speciem exiliuit gaudio, cœlumq; adorauit. Ac ne tunc quidem aut senatu aut populo coràm appellato, quosdam è primoribus uiris demum euocauit: transactaq; raptim consultatione, reliquam diei partem per organa hydraulica noui & ignoti generis circunduxit: ostendensq; singula, de ratione ac difficultate cuiusq; differens, iamq; etiam prolaturum omnia in theatrum affirmauit, si per Vindicem liceat.

42 POstquam etiam deinde Galbam & Hispanias desciuisse cognouit, collapsus, animoq; male fracto, diu & sine uoce & propè intermortuus iacuit: utq; resipiuit,

ueste desciſſa, capite conuerberato, actum de se pronuntiauit. Consolanti que nutriculæ, & alijs quoque iam principibus similia accidiſſe memoranti, se uero præter cæteros inaudita & incognita pati respondit, qui suum imperium uiuus amitteret. Nec eo secius quicquam ex consuetudine luxus atque desidiæ omiſit, uel imminuit: quinimo cum prosperi quiddam ex prouincijs nuntiatum eſſet, super abundantiſsimam cœnam iocularia in defectionis duces carmina, lasciueque modulata, quæ uulgo innotuerunt, etiam gesticulatus est: ac spectaculis theatri clàm illatus, cuidam scenico placenti nuntiũ misit, abuti eum occupationibus suis.

Gesticulari carmina

INitio statim tumultus, multa & immania, uerum non abhorrentia à sua natura creditur destinaſſe: successores percuſſoresque submittere exercitus & prouincias regentibus, quasi conspiratis idemque & unum sentiẽtibus: quicquid ubique exulum, quicquid in urbe hominum Gallicanorum eſſet, contrucidare: illos ne desciscentibus aggregarentur, hos ut conscios popularium suorum, atque fautores. Gallias exercitibus diripiendas permittere, senatum uniuersum ueneno per conuiuia necare, urbem incendere, feris in populum immiſsis, quo difficilius defenderetur. Sed absterritus non tam pœnitentia, quàm perficiendi desperatione, eredensque expeditionem neceſſariam, COSS. ante tempus priuauit honore: atque in utriusque locum solus inijt consulatum, quasi fatale eſſet, non poſſe Gallias debellari, nisi à COS. ac susceptis fascibus. Cùm post epulas triclinio digrederetur, innixus humeris familiariũ, affirmauit, simulac primum prouinciam attigiſſet, inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quicquã aliud quàm fleturum. Reuocatisque ad pœnitentiam defectoribus, sequenti die lætũ inter lætos cantaturum epinicia, quæ iam nunc sibi componi oporteret. 43

Priuauit honore

Ne quicquã aliud, pro tantum

IN præparanda expeditione primam curã habuit deligendi uehicula, portandis scenicis organis: concubinasque, quas secum educeret, tondendi ad uirilem modũ, & securibus peltisque amazonicis instruendi. Mox tribus urbanas ad sacramentum citauit, ac nullo idoneo respondente, certum dominis seruorum numerum indixit: nec nisi ex tota cuiusque familia probatiſsimos, ne dispensatoribus quidem aut amanuensibus exceptis, recepit. Partem etiam census omnes ordines conferre iuſsit, & insuper inquilinos priuatarum ædium atque insularum, pensionem annuam repræsentare fisco. Exegitque ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum pustulatum, aurum obryzum: ut plerique omnem collationem palàm recusarent, consensu flagitantes à delatoribus potius reuocanda præmia quæcunque cepiſſent. 44

Amanuenses

Inquilini

EX annonæ quoque caritate luctantium accreuit inuidia. Nam & forte accidit, ut in publica fame Alexãdrina nauis nuntiaretur puluerem luctatoribus aulicis aduexiſſe. Quare omniũ in se odio concitato, nihil contumeliarum defuit quin subiret. Statuæ eius à uertice currus appositus est cum inscriptione Græca: Nunc demum agona eſſe, & traheret tandẽ. Alterius collo & ascopera deligata, simulque titulus. Ego quid potui? sed tu culeũ meruisti. Adscriptũ & columnis, iam gallos eum cantando excitaſſe. Iam noctibus iurgia cum seruis plerique simulantes, crebro Vindicem poscebant. 45

TErrebatur ad hæc euidentibus portẽtis somniorũ, & auspiciorũ, & ominum tum ueteribus, tum nouis. Nunque antea somniare solitus, occiſa demũ matre uidit per quietem nauem sibi regenti extortum gubernaculum, trahique se ab Octauia uxore in artiſsimas tenebras. Et modo pennatarum formicarum multitudine oppleri, modo à simulacris gentium ad Pompeij theatrum dedicatarum circuiri, arcerique progreſſu. Asturconem, quo maxime lætabatur, posteriore corporis parte in simiæ speciem transfiguratum, ac tantum capite integro hinnitus edere canoros. De Mausoleo sponte foribus patefactis exaudita uox est, nomine eum ciens. Cal. Ianuarij exornati Lares in ipso sacrificij apparatu conciderunt. Auspicãti Sporus anulum muneri obtulit: cuius gemmæ scalptura erat, Proserpinæ raptus. Votorum nuncupatione magna iam ordinũ frequentia uix repertæ Capitolij claues. Cum ex oratione eius, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in senatu, daturos pœnas sceleratos, ac breui dignum exitum facturos, conclamatum est ab uniuersis: Tu facies Auguste. Obseruatum etiam fuerat, nouiſsimam fabulam cantaſſe eum publicè Oedipodem exulem, atque in hoc decidiſſe uersu, 46

Asturco

θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

Nuntiata

47 NVntiata etiam interim cæterorum exercituum defectione, literas prandenti si-
bi redditas concerpsit, mēsam subuertit, duos scyphos gratissimi usus, quos Ho
mericos à cælatura carminum Homeri uocabat, solo illisit, ac sumpto à Locusta uene-
no, & in auream pyxidem condito, transiit in hortos Seruilianos. ubi præmissis liberto
rum fidissimis Hostiam ad classem præparandam, tribunos, centurionesq; prætorij de
fugæ societate tentauit. Sed partim tergiuersantibus, partim apertè detrectantibus, u-
no uero etiam proclamante,

Vsque adeóne mori miserum est? ,

uaria agitauit, Parthósne an Galbam supplex peteret, an atratus prodiret in publi-
cum, proq; rostris quanta posset maxima miseratione ueniam præteritorum precare-
tur; ac ni flexisset animos, uel Aegypti præfecturam concedi sibi oraret. Inuentus est
postea in scrinio eius hac de re sermo formatus. Sed deterritum putant, ne prius quàm Formatus
in forum perueniret, discerperetur. Sic cogitatione in posterū diem dilata, ad mediam sermo
ferè noctem excitatus, ut comperit stationem militum recessisse, prosiluit è lecto, mi-
sitq; circum amicos. Et quia nihil à quoquam renuntiabatur, ipse cum paucis hospitia
singulorum adijt. Verum clausis omnium foribus, respondente nullo, in cubiculum re
dijt, unde iam & custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota & pyxide uene-
ni. Ac statim Spicillum Mirmillonem, uel quemlibet alium percussorem, cuius manu
periret, requisiuit. Et nemine reperto, Ergo ego, inquit, nec amicum habeo, nec inimi-
cum, procurritq; quasi præcipitaturus se in Tiberim.

48 SEd reuocato rursus impetu, aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum
desiderauit: & offerente Phaonte liberto suburbanum suum inter salariam & Nu-
mentanam uiam circa quartum miliarium, ut erat nudo pede, atq; tunicatus, penulam
obsoleti coloris superinduit, adopertoq; capite, & ante faciem obtēso sudario, equum Superinduere
inscendit, quatuor solis comitantibus, inter quos & Sporus erat: statimq; tremore ter-
ræ & fulgure aduerso pauefactus, audijt ex proximis castris clamorem militum, & si-
bi aduersa, & Galbæ prospera ominantium: etiam ex obuijs uiatoribus quendam di-
centem, hi Neronem persequuntur: alium sciscitantem, ecquid in urbe noui de Nero-
ne. Equo autem odore abiecti in uia cadaueris consternato, detecta facie agnitus est à
quodam Missitio prætoriano, & salutatus. Vt ad diuerticulum uentum est, dimissis e-
quis inter fruticeta ac uepres, per arundineti semitam ægrè, nec nisi strata sub pedibus
ueste, ad aduersum uillæ parietem euasit. Ibi hortante eodem Phaonte, ut interim in
specum egestæ arenæ † cō cederet, negauit se uiuum sub terrā iturum: ac parumper cō- al. conderetur
moratus dum clandestinus ad uillam introitus pararetur, aquā ex subiecta lacuna po- Potaturus, pro
taturus manu hausit: Et hæc est, inquit, Neronis decocta. Deinde diuulsa sentibus pe- bibiturus
nula, traiectos surculos rasit: atq; ita quadrupes per angustias effossæ cauernæ rece-
ptus, in proximā cellam decubuit super lectum † modicella culcitra, uetere pallio stra- al. modica
to instructum. Fameq; & iterum siti interpellante, panem quidem sordidum oblatum
aspernatus est, aquæ autem tepidæ aliquantum bibit.

49 TVnc unoquoq; hinc inde instante, ut quamprimum se impendentibus contume-
lijs eriperet, scrobem coràm fieri imperauit, dimensus ad corporis sui modulum,
componíq; simul siqua inuenirentur frusta marmoris, & aquam simul ac ligna cōfer-
ri curando mox cadaueri, flens ad singula, atq; identidem dictitans: Qualis artifex pe
reo. Inter moras perlatos à cursore Phaontis codicillos præripuit, legitq; se hostem à
senatu iudicatum, & quæri ut puniatur more maiorum. Interrogauitq; quale esset id
genus pœnæ. Et cum comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus uirgis
ad necem cædi: conterritus duos pugiones quos secum extulerat, arripuit, tentataq;
utriusq; acie, rursus condidit, causatus nondum adesse fatalem horam. Ac modo Spo-
rum hortabatur ut lamentari ac plangere inciperet: modo orabat ut se aliquis ad mor-
tem capessendam exemplo iuuaret: interdum segnitiem suam his uerbis increpabat:
Viuo deformiter ac turpiter, οὐ πρέπει Νέρωνι, οὐ πρέπει. νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἄγε ἔγειρε
σεαυτόν. Iam equites appropinquabant, quibus præceptum erat ut uiuum eum attra- Appropinquare
herent. Quod ut sensit, trepidanter effatus,

Ἵππων ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει,

ferrum

ferrum iugulo adegit iuuante Epaphrodito à libellis. Semianimisq; adhuc irrumpen-
ti centurioni, & penula ad uulnus apposita in auxilium se uenisse simulanti, non aliud
respondit, quàm, Sero, &, Hæc est fides. Atq; in ea uoce defecit, extantibus rigenti-
busq; oculis usq; ad horrorem formidinemq; uisentium. Nihil prius ac magis à comi-
tibus exegerat, quàm ne potestas cuiquã capitis sui fieret, sed ut quoquo modo totus
cremaretur. Permisitq; hoc Seius Galbæ libertus non multo ante uinculis exolutus,
in quæ primo tumultu coniectus fuerat.

FVneratus est impensa ducentorum millium, stragulis albis auro intextis, quibus 50
usus Cal. Ianuarij fuerat. Reliquias Ecloge & Alexandria nutrices cum Acte con
cubina gentili Domitiorũ monumento condiderunt, quod prospicitur è campo Mar
tio impositum colle hortorum. In eo monumento solium Porphyretici marmoris su-
perstante Lunensi ara circumseptum est lapide Thasio.

STatura fuit pene iusta, corpore maculoso & fœdo, subflauo capillo, uultu pulchro 51
magis q̃ uenusto, oculis cæsiis & hebetioribus, ceruice obesa, uentre proiecto, gra
cillimis cruribus, ualetudine prospera. Nam qui luxuriæ immoderatissimæ esset, ter o-
mnino per XIIII annos languit: atq; ita, ut neq; uino neq; cõsuetudine reliqua abstine
ret. Circa cultũ habitumq; adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatã, pere
grinatione Achaica etiam pone uerticem summiserit: ac plerunq; synthesim indutus,
Discalciatus ligato circum collum sudario, prodierit in publicum sine cinctu, & discalciatus.

LIberales disciplinas omnes ferè puer attigit. Sed à philosophia eum mater auer- 52
tit, monens imperaturo contrariam esse: à cognitione ueterum oratorum Seneca
præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. Itaq; ad poeticam pronus carmi-
na libenter ac sine labore composuit: nec (ut quidam putant) aliena pro suis edidit.
Venêre in manus meas pugillares libelliq; cum quibusdam notissimis uersibus ipsius
chirographo scriptis: ut facile appareret, non translatos, aut dictante aliquo exce-
ptos, sed planè quasi à cogitante atq; à generante exaratos: ita multa & deleta, & indu
cta, & superscripta inerant.

HAbuit & pingendi, fingendiq; maxime non mediocre studium. Maxima autem 53
popularitate efferebatur, omnium æmulus, qui quoquo modo animũ uulgi mo-
Exijt opinio, uerent. Exijt post scenicas coronas opinio, proximo lustro descensurum eum ad olym
pro emanauit pia inter athletas. Nam luctabatur assidue: nec aliter certamina gymnica Græcia tota
in uulgus spectauerat, quàm Brabeutarum more in stadio humi assidens, ac si qua paria longius
recessissent, in medium manibus suis protrahens. Destinauerat etiam qui Apollinem
Aequiparare cantu, solem aurigando æquiparare æstimaretur, imitari & Herculis facta. præpara-
pro æquare tumq; leonem aiunt, quem uel claua, uel brachiorum nexibus in amphitheatri arena
spectante populo nudus elideret.

SVb exitu quidem uitæ palàm uouerat, si sibi incolumis status permansisset, prodi- 54
Vtricularius turum se parta uictoria ludis, etiam hydraulam, & choraulam, & utricularium: ac
nouissimo die, histrionem saltaturum Vergilij Turnum: & sunt qui tradant, Paridem
histrionem occisum ab eo, quasi grauem aduersarium.

ERat illi æternitatis perpetuæq; famæ cupido, sed incõsulta. Ideoq; multis rebus ac 55
locis uetere appellatione detracta, nouã induxit ex suo nomine. Mensem quoq;
Aprilem Neroneum appellauit. Destinauerat & Romam Neropolim nuncupare.

REligionum usquequaq; contemptor, præter unius deæ Syriæ: hanc mox ita spre- 56
uit ut urina contaminaret, alia superstitione captus: in qua sola pertinacissime hæ
al. imagunculã sit. Siquidem † acunculam puellarẽ, cum quasi remediũ insidiarũ à plebeio quodam &
Trinus, pro ignoto muneri accepisset, detecta confestim coniuratione, pro summo numine trinisq;
ternis in die sacrificijs colere perseuerauit: uolebatq; credi, monitione eius futura prænosce-
Attendit re. Ante paucos q̃ periret menses, attendit & extispicio, nec unquam litauit.
huic rei

OBijt XXX & secundo ætatis anno, die quo quondam Octauiã interemerat. Tan 57
tumq; gaudium publice præbuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret. Et tamẽ
non defuerunt, qui per longum tempus uernis æstiuisq; floribus tumulum eius orna-
rent: ac modo imagines prætextatas in rostris proferrent, modo edicta quasi uiuen-
tis, & breui magno inimicorum malo reuersuri. Quinetiam Vologesus Parthorũ rex,
missis

misſis ad ſenatum legatis de inſtauranda ſocietate hoc etiã magnopere orauit, ut Neronis memoria coleretur. Deniq; cum poſt XX. annos adoleſcente me extitiſſet conditionis incertæ, qui ſe Neronem eſſe iactaret, tam fauorabile nomen eius apud Parthos fuit, ut uehementer adiutus, & uix redditus ſit.

C. SVETONII TRANQVILLI

SERGIVS GALBA

1 ROGENIES Cæſarum in Nerone defecit: quod futurũ cõpluribus quidem ſignis, ſed euidẽtiſsimis duobus apparuit. Liuiæ olim poſt Auguſti ſtatim nuptias Veientanũ ſuum reuiſenti, præteruolans aquila gallinã albã ramulũ lauri roſtro tenentẽ, ita ut rapuerat, demiſit in gremiũ: cumq; nutriri alitem, pangiq; ramulum placuiſſet, tanta pullorũ ſoboles prouenit, ut hodie quoq; ea uilla Ad gallinas uocetur: tale uero lauretũ, ut triumphaturi Cæſares inde laureas decerperent: fuitq; mos triumphantibus, alias confeſtim eodem loco pangere: & obſeruatum eſt, ſub cuiuſq; obitum arborem ab ipſo inſtitutã elanguiſſe. Ergo nouiſsimo Neronis anno, & ſylua omnis exaruit radicitus, & quicquid ibi gallinarum erat, interijt. ac ſubinde tacta de cœlo Cęſarum æde, capita omnibus ſtatuis ſimul deciderunt: Auguſtiq; ſceptrũ è manibus excuſſum eſt. *Subinde pro mox*

2 NEroni Galba ſucceſsit, nullo gradu cõtingens Cæſarũ domũ: ſed haud dubie nobiliſsimus, magnaq; et uetere proſapia: ut qui ſtatuarũ titulis pronepotẽ ſe Q. Catuli Capitolini ſemper aſcripſerit: Imperator uero etiam ſtemma in atrio propoſuerit, quo paternã originẽ ad Iouẽ, maternã ad Paſiphaen Minois uxorẽ referret.

3 IMagines & elogia uniuerſi generis exequi longum eſt, familiæ breuiter attingam. Qui primus Sulpitiorum cognomen Galbę tulit, cur, aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant quòd oppidum Hiſpaniæ fruſtra diu oppugnatum, illinis demũ galbano facibus ſuccenderit: alij quòd in diuturna ualetudine galbeo, id eſt remedijs lana inuolutis aſsidue uteretur: nonnulli quòd præpinguis fuerit uiſus, quem Galbam Galli uocant: uel contrà, quòd tam exilis quàm ſunt animalia, quæ in æſculis naſcũtur, appellanturq; Galbæ. Familiam illuſtrauit Sergius Galba cõſularis, temporum ſuorum eloquentiſsimus: quem tradunt Hiſpaniam ex prætura obtinentem, XXX Luſitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli cauſam extitiſſe. Eius nepos ob repulſam conſulatus infenſus Iulio Cæſari, cuius legatus in Gallia fuerat, conſpirauit cum Caſsio & Bruto. propter quod Pedia lege dãnatus eſt. Ab hoc ſunt imperatoris Galbæ auus & pater: Auus clarior ſtudijs, quàm dignitate. Non em̃ egreſſus præturæ gradum, multiplicem nec incurioſam hiſtoriam edidit. Pater conſulatu functus, quamb breui corpore, atq; etiam gibber, modicæ in dicendo facultatis cauſas induſtrie actitauit. Vxores habuit Mumiam Achaiam neptem Catuli, proneptemq; L. Mumij, qui Corinthum excidit: Item Liuiam Ocellinam, ditem admodum & pulchram: à qua tamen nobilitatis cauſa appetitus ultro exiſtimatur, & aliquanto enixius, poſtquam ſubinde inſtanti uitium corporis ſecretò poſita ueſte detexit, ne quaſi ignaram fallere uideretur. Ex Achaia liberos, Caium & Sergium procreauit: quorum maior Caius attritus facultatibus urbe ceſsit, prohibitusq; à Tiberio ſortiri anno ſuo proconſulatum, uoluntaria morte obijt. *Propter quod*

4 SErgius Galba imperator, M. Valerio Meſſala, Cn. Lentulo coss. natus eſt, IX Cal. Ianuarij, in uilla colli ſuppoſita, propè Terracinam ſiniſtrorſum Fundos petentibus. Adoptatus à nouerca ſua, Liuij nomẽ, & Ocellæ cognomẽ aſſumpſit mutato prænomine. Nam Lucium mox pro Sergio uſque ad tempus imperij uſurpauit. Conſtat

Auguſtum

Augustum puero adhuc salutanti se inter æquales, apprehensa buccula dixisse καὶ σὺ
τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. Sed & Tiberius, cum comperisset eum imperaturum,
uerum in senecta, Viuat sanè, ait, quando id ad nos nihil pertinet. Auo quoq; eius ful-
gur procuranti, cùm exta de manibus aquila rapuisset, & in frugiferam quercum cõtu-
lisset, summũ, sed serum imperium portendi familiæ, responsum est. Et ille irridens: Sa-
nè, inquit, cum mula pepererit. Nihil æquè postea Galbam tentantem res nouas con-
firmauit, quàm mulæ partus: cæterisq; ut obscœnum ostentum abhorrentibus, solus pro
lætissimo accepit, memor sacrificij dictiq; aui. Sumpta uirili toga, somniauit Fortunã
dicentem, stare se ante fores defessam, & nisi ocyus reciperetur, cuicunq; obuio prædæ
futuram. Vtq; euigilauit, aperto atrio, simulacrum æneum deæ cubitali maius iuxta li-
men inuenit: idq; gremio suo Thusculum, ubi æstiuare consueuerat, auexit: & in parte
ædium consecratum, menstruis deinde supplicationibus, & peruigilio anniuersario co-
luit. Quanq; ætate nondum cõstanti, ueterem ciuitatis exoletumq; morem, ac tantum
in domo sua hærentem, obstinatissime retinuit, ut liberti, seruiq; bis die frequentes ad-
essent, ac mane saluere, uesperi ualere sibi singuli dicerent.

Attendit iuri, pro studuit

INter liberales disciplinas attendit & iuri: dedit & matrimonio operã. Verum amissa 5
uxore Lepida, duobusq; ex ea filijs, remansit in cœlibatu: neq; solicitari ulla condi-
tione amplius potuit, ne Agrippinæ quidem uiduatæ morte Domitij: quæ maritum
quoq; adhuc necdum cœlibem Galbam, adeo omnibus solicitauerat modis, ut inter
conuentum matronarum correpta iurgio, atq; etiam manu pulsata sit à matre Lepida.
Obseruauit ante omnes Liuiam Augustam: cuius & uiuæ gratia plurimum ualuit, &
mortuæ testamento penè ditatus est. H—S nanq; quingenties cum præcipuum inter le-
gatarios habuisset, quia notata, nõ perscripta erat summa, hærede Tiberio legatum ad
quinquaginta reuocante, ne hæc quidem accepit.

HOnoribus ante legitimum tempus initis, prętor cõmissione ludorũ Floraliũ, no- 6
uum spectaculi genus, elephantos funambulos edidit: exinde prouinciæ Aqui-
taniæ annò ferè præfuit: mox consulatũ per sex menses ordinariũ gessit. Euenitq;, ut in
eo ipse L. Domitio patri Neronis, ipsi Syluius Otho pater Othonis succederet, uelut
præsagiũ insequentis casus, quo medius inter utriusq; filios extitit imperator. A Caio
Cæsare ludis substitutus, postridie quàm ad legiões uenit, solẽni fortè spectaculo plauden-
tes inhibuit, data tessera, ut manus penulis cõtinerent: statim per castra iactatũ est,

Disce miles militare, Galba est non Getulicus.

Interdixit peti, pro uetuit
Corroborare, pro durare & robustum reddere
Approbat se illi talem, pro præstat

Pari seueritate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere as-
siduo corroborauit, matureq; barbaris, qui iam in Galliam usq; proruperant, coerci-
tis, præsenti quoq; Caio talem & se & exercitum approbauit, ut inter innumeras, con-
tractasq; ex omnibus prouincijs copias, neq; testimoniũ neq; præmia ampliora ulli per-
ciperent. Ipse maxime insignis, quòd cãpestrem decursionem scuto moderatus, etiam
ad essedum imperatoris per XX. passuum millia cucurrit.

CAede Caij nuntiata, multis ad occasionem stimulantibus, quietem prætulit. Per 7
hoc gratissimus Claudio, receptusq; in cohortem amicorum, tantæ dignationis
est habitus, ut cum subita ei ualetudo, nec adeo grauis incidisset, dilatus sit expeditio-
nis Britannicæ dies. Africam pro COS. biennio obtinuit, extra sortem electus ad ordi-
nandam prouinciam, & intestina dissensione & Barbarorum tumultu inquietam: or-
dinauitq; magna seueritatis ac iustitiæ cura, etiam in paruulis rebus. Militi, qui per ex-
peditionem annona arctissima residuum cibariorum tritici modium centum denarijs
uendidisse arguebatur, uetuit simulatq; indigere cibo cœpisset, à quoquam opem fer-
ri: & is fame extabuit. At in iure dicendo cùm de proprietate iumenti quæreretur, le-
uibus utrinq; argumentis & testibus, ideoq; difficili coniectura ueritatis, ita decreuit,
ut ad lacũ, ubi adaquari solebat, duceretur capite inuoluto, atq; ibidem reuelato, eius
esset, ad quem sponte se à potu recepisset.

Plurimũ uixit pro plerũq; ἐπὶ τὸ πλεῖστον
Quàm ut, pro aliter quàm ut

OB res & tunc in Africa, & olim in Germania gestas, ornamenta triumphalia ac- 8
cepit, & sacerdotium triplex, inter XVuiros, sodalesq; Titios, item Augustales
cooptatus. atq; ex eo tempore propè ad Neronis medium principatum in secessu plu-
rimum uixit, ne ad gestandum quidem unquam iter ingressus, quàm ut secum uehiculo

proximo

proximo decies H—S. in auro efferret, donec in oppido Fundis moranti Hispania Taraconensis oblata est. Acciditq;, ut cum prouinciam ingressus sacrificaret intra ædem publicam, puero è ministris acerram tenenti, capillus repente toto capite canesceret. Nec defuerunt qui interpretarent̄, significari rerum mutationē, successurumq; iuueni senem, hoc est ipsum Neroni. Nec multo pòst in Cantabriæ lacum fulmen decidit, repertæq; sunt duodecim secures, haud ambiguum summi imperij signum.

9 PEr octo annos uarie & inæquabiliter prouinciam rexit. Primo acer & uehemens, & in coercendis quidem delictis uel immodicus. nam & numulario non ex fide uersanti pecunias, manus amputauit, mensæq; eius affixit. & tutorem, quòd pupillum, cui substitutus hæres erat, ueneno necasset, cruce affecit. Implorantiq; leges, & ciuem Ro. se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnā leuaturus, mutari, multoq; præter cęteras altiorē & dealbatā statui crucē iussit. Paulatim in desidiam segnitiemq; conuersus est, ne quid materiæ præberet Neroni, & ut dicere solebat, quòd nemo rationē otij sui reddere cogeretur. Carthagine noua conuentum agens, tumultuari Gallias cōperit. Legato Aquitaniæ auxilia implorante, superuenerūt & Vindicis literæ, hortantis, ut humano generi assertorem ducemq; se accōmodaret. Nec diu cunctatus, conditionem partim metu, partim spe recepit. Nam & mandata Neronis de nece sua ad procuratores clàm missa deprehenderat: & confirmabatur cum secundissimis auspicijs & ominibus, tum uirginis honestæ uaticinatione: tanto magis, quòd eadem illa carmina sacerdos Iouis Cluuiæ ex penetrali somnio monitus eruerat, ante ducentos annos similiter à fatidica puella pronuntiata. Quorum carminū sententia erat, Oriturū quandoq; ex Hispania principem dominumq; rerum.

10 IGitur cum quasi manumissioni uacaturus conscendisset tribunal, propositis ante se damnatorū occisorumq; à Nerone quàplurimis imaginibus, & astāte nobili puero, quem exulantē ex proxima Baleari insula ob idipsum acciuerat, deplorauit temporum statum: consalutatusq; imperator, legatum se senatus ac populi Ro. professus est. Deinde iustitio indicto, è plebe quidem prouinciæ legiones & auxilia cōscripsit, super exercitum ueterē legionis unius duarumq; alarum & cohortium trium. at è primoribus prudentia atq; ætate præstantibus, uelut instar senatus, ad quos de maiore re, quoties opus esset, referret, instituit. Delegit & equestris ordinis iuuenes, qui manente anulorum aureorū usu, euocati appellarentur, excubiasq; circa cubiculum suum uice militū agerent. Etiam per prouincias edicta dimisit, autor singulis uniuersisq; cōspirandi, simul & ut qua posset quisq; opera cōmunem causam iuuarēt. Per idem ferè tempus in munitione oppidi, quod sedē bello delegerat, repertus est anulus opere antiquo, scalptura gemmæ uictoriā cum trophæo exprimente. ac subinde Alexandrina nauis detorsa appulit armis onusta, sine gubernatore, sine nauta ac uectore ullo: ut nemini dubium esset, iustū, piumq;, & fauentibus dijs bellum suscipi: cum repente ex inopinato propè cuncta turbata sunt. Alarum altera castris appropinquantē, pœnitentia mutati sacramenti destituere conata est, ægreq; retenta in officio: & serui, quos à liberto Neronis ad fraudē præparatos muneri acceperat, per angiportū in balnea transeuntē pene interemerunt, nisi cohortantibus inuicem, ne occasionē omitterent, interrogatisq; de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset.

Ante, pro corā

Detorsa, pro depulsa

Cohortari inuicem, pro se inuicem

11 ACcessit ad tanta discrimina mors Vindicis, qua maxime cōsternatus, destitutoq; similis, non multum absuit quin uitæ renunciaret. Sed superuenientibus ab urbe nuntijs, ut occisum Neronē, cūctosq; in uerba sua iurasse cognouit, deposita legati, suscepit Cęsaris appellationem. Iterq; ingressus est paludatus, ac dependente à ceruicibus pugione ante pectus: nec prius usum togæ recuperauit, quàm oppressis, qui nouas res moliebantur, præfecto prætorij Nymphidio Sabino Romæ, in Germania Fonteio Capitone, in Africa Clodio Macro legatis.

12 PRæcesserat de eo fama sæuitiæ simul atq; auaritiæ, quòd ciuitates Hispaniarum, Galliarumq;, quæ cunctantius sibi accesserant, grauioribus tributis, quasdā etiam murorū destructione punisset: & præpositos, procuratoresq; supplicio capitis affecisset cum coniugibus ac liberis: quodq; oblatam à Taraconēsibus è uetere templo Iouis coronam auream librarum XV, conflasset, ac tres uncias, quæ ponderi deerāt, iussisset

exigi. Ea fama & confirmata & aucta est ut primum urbem introijt. Nam cum classiarios, quos Nero ex remigibus iustos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret, recusantes, atq; insuper aquilam, & signa pertinacius flagitantes, non modo immisso equite disiecit, sed decimauit etiam. Item Germanorum cohortem à Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisq; experimentis fidelissimā dissoluit, ac sine ullo cōmodo remisit in patriā, quasi Cn. Dolabellæ, iuxta cuius hortos tendebat, proniorem. Illa quoq; uerène an falsò per ludibriū iactabātur, apposita lauiore cœna ingemuisse eum. Et ordinario quidem dispensatori breuiarium rationū offerenti, paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse: Cano autem choraulæ, mire placenti, denarios quinq; donasse, prolatos manu sua è peculiaribus loculis suis.

QVare aduentus eius non perinde gratus fuit, idq; proximo spectaculo apparuit: siquidem Atellanis notisimum canticum exorsis, Venit iò simus à uilla: cuncti simul spectatores consentiente uoce reliquam partem retulerunt, ac sæpius uersu repetito egerunt. 13

MAiore adeo & fauore & autoritate adeptus est, quàm gesit, imperium: quamquam multa documenta egregij principis daret: sed nequaquā tam grata erant, quàm inuisa quæ secus fierent. Regebatur trium arbitrio, quos unà & intra palatium habitantes, nec unq; non adhærentes, pædagogos uulgo uocabant. Hi erāt T. Iunius legatus eius in Hispania, cupiditatis immensę: Cornelius Laco ex assessore præfectus prætorij, arrogātia socordiaq; intolerabilis: libertus Icelus, pauloante anulis aureis & Martiani cognomine ornatus, ac iam summæ equestris gradus candidatus. His diuerso uitiorum genere grassantibus, adeo se abutendū permisit & tradidit, ut uix sibijpsi constaret: modo acerbior parciorq;, modo remissior ac negligentior, quàm cōueniret principi electo atq; illius ætatis. Quosdam claros ex utroq; ordine uiros suspicione minima, inauditos condemnauit. Ciuitatem Romanam raro dedit. Iura trium liberorum uix uni atq; alteri, ac ne his quidē, nisi ad certum præfinitumq; tēpus. Iudicibus sextā decuriam adijci precantibus, non modo negauit, sed etiam concessum à Claudio beneficium, ne hyeme initioq; anni ad iudicandum euocarentur, eripuit. 14

Inauditos, pro indicta causa

EXistimabatur etiam senatoria & equestria officia biennij spatio determinaturus, nec daturus nisi inuitis ac recusantibus. Liberalitates Neronis non plus decimis concessis, per quinquaginta equites Rom. ea conditione reuocandas curauit exigendasq;, ut & si quid scenici aut xystici donatum olim uendidissent, auferretur emptoribus, quando illi absumpto precio soluere nequirent. At contrà, nihil non per comites atq; libertos precio addici, aut donari gratia, passus est, uectigalia, immunitates, pœnas innocentum, impunitatem noxiorum. Quin etiam populo Ro. deposcente supplicium Haloti & Tigillini, solos ex omnibus Neronis emissarijs uel maleficientissimos incolumes præstitit: atq; insuper Halotum procuratione amplissima ornauit: pro Tigillino etiam sæuitiæ populum edicto increpuit. 15

Determinare, pro terminare

PEr hæc propè uniuersis ordinibus offensus, uel præcipua flagrauit inuidia apud milites. Nam cum in uerba eius absentis iurantibus, donatiuum grandius solito præpositi pronūtiassent, neq; rem ratam habuit, & subinde iactauit, se legere militem, non emere consuesse. Atq; eo quidem nomine omnes qui ubiq; erant exacerbauit. Cæterum prætorianos etiā metu & indignitate cōmouit, remouens subinde plerosq; ut suspectos & Nymphidij socios. Sed maximè fremebat superioris Germaniæ exercitus, fraudari se præmijs nauatæ aduersus Gallos & Vindicem operæ. Ergo primi obsequium rupere, ac se Calen. Ianuarij adigi sacramento nisi in nomen senatus recusarūt: statimq; legationem ad prætorianos cum mandatis † destinauerunt, displicere imperatorem in Hispania factum, eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent. 16

Destinare, pro mittere

QVod ut nuntiatum est, despectui esse non tam senectam suam, quàm orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianū, nobilem egregiumq; iuuenem, ac sibi olim probatissimum, testamentoq; semper in bona & nomen adscitū, repente è media salutantium turba apprehendit: filiumq; appellans, perduxit in castra, ac pro cōcione adoptauit, ne tunc quidem donatiui ulla mentione facta: quo faciliorem occasionē M. Saluio Othoni præbuit perficiendi conata intra sextum adoptionis diem. 17

Magna

18 MAgna & aſsidua monſtra iam inde à principio exitum ei, qualis euenit, portenderant. Cum per omne iter dextra ſiniſtraq; oppidatim uictimæ cæderent, taurus ſecuris ictu conſternatus, rupto uinculo, eſſedum eius inuaſit, elatisq; pedibus totum cruore perfudit: ac deſcendentẽ ſpiculator impulſu turbæ lancea prope uulnerauit. Vrbẽ quoq;, & deinde palatiũ ingreſſum, excepit terra tremore, & aſsimilis quidã mugitui ſonus. Secuta ſunt aliquãto maiora & triſtiora. Monile margaritis gemmisq; conſertũ ad ornandum Fortunã ſuã Thuſculanã, ex omni gaza ſecreuerat: Id repente quaſi auguſtiore dignius loco capitolinæ Veneri dedicauit: ac proxima nocte ſomnia uit ſpeciem Fortunæ querentis fraudatam ſe dono deſtinato, minantisq; erepturã & ipſam quæ dediſſet. Cumq; exterritus luce prima ad expiandum ſomnium, præmiſsis qui rem diuinã appararent, Thuſculum excucurriſſet, nihil inuenit præter tepidam in ara fauillã, atratumq; iuxta ſenem in catino uitreo thus tenentem, & in calice fictili merum. Obſeruatum etiã eſt, Calen. Ianuarijs, ſacrificãti coronam de capite excidiſſe: auſpicanti pullos euolaſſe: adoptionis die, neq; milites allocuturo caſtrenſem ſellam de more poſitã pro tribunali oblitis miniſtris, & in ſenatu curulem peruerſe collocatam.

19 PRius uero quàm occideretur, ſacrificantem mane aruſpex identidem monuit, caueret periculum, nõ longe percuſſores abeſſe. Haud multo pòſt cognoſcit teneri caſtra ab Othone, ac pleriſq; ut eódem q̃ primũ pergeret ſuadentibus, poſſe enim autoritate & præſentia præualere: nihil amplius, quàm continere ſe ſtatuit, & legionariorum firmare præſidijs, qui multiſariam diuerſeq; tendebant. Loricã tamen induit linteam, quanquã haud diſsimulans, parũ aduerſus tot mucrones profuturã. Sed extractus rumoribus falſis, quos † conſpirati ut eum in publicum elicerẽt de induſtria diſsiparant, paucis temere affirmantibus, tranſactũ negocium, oppreſſos qui tumultuarentur, aduenire frequentes cæteros gratulabundos, & in omne obſequiũ paratos: his ut occurreret prodijt tanta fiducia, ut militi cuidam occiſum à ſe Othonem gloriãti, quo autore reſponderit, atq; in forũ uſq; proceſsit. Ibi equites, quibus mandata cædes erat, cum per publicum dimota paganorum turba equos adegiſſent, uiſo procul eo, parum per reſtiterunt: deinde rurſum incitati, deſertum à ſuis contrucidarunt. *Conſpirati, ſicut uerati*

20 SVnt qui tradant, ad primum tumultum proclamaſſe eum, Quid agiris commilitones? ego ueſter ſum, & uos mei: donatiuum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtuliſſe ultro iugulum, & ut hoc agerent ac ferirent, quando ita uideret, hortatum. Illud mirum admodum fuerit, neq; præſentium quenquam opem imperatori ferre conatum, & omnes qui accerſerentur, ſpreuiſſe nuntium, excepta Germanicorum uexillatione. Hi ob recens meritum, quòd ſe ægros & inualidos magnopere fouiſſet, in auxilium aduolauere: ſed ſerius, itinere deuio per ignorantiam locorum retardati. Iugulatus eſt ad lacum Curtij, ac relictus, ita uti erat, donec gregarius miles à frumentatione rediens, abiecto onere caput ei amputauit. Et quoniam capillo præ caluitio arripere nõ poterat, in gremium abdidit. Mox inſerto per os pollice, ad Othonem detulit. Ille lixis calonibusq; donauit, qui haſta ſuffixum, non ſine ludibrio circum caſtra portarunt, acclamantes identidem, Galba cupide fruaris ætate tua: maxime iritati ad talem iocorum petulantiam, quòd ante paucos dies exierat in uulgus, laudanti cuidam formam ſuam, ut adhuc floridam & uegetam, reſpondiſſe eum,

Ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστι

Ab his Patrobij Neroniani libertus, centum aureis redemptum, eo loco ubi iuſſu Galbæ animaduerſum in patronũ fuerat, abiecit. Sero tandem diſpenſator Argius, & hoc & cæterum truncum in priuatis eius hortis Aureliæ uiæ ſepulturæ dedit. *Cæterũ truncum, pro reliquum*

21 STatura iuſta fuit, capite caluo, oculis cœruleis, adunco naſo, manibus pedibusq; articulari morbo diſtortiſsimis, ut neq; calceũ perpeti, neq; libellos euoluere, aut tenere omnino ualeret. Excreuerat etiã in dexteriore latere eius caro, propendebatq; adeo, ut ægrè faſcia ſubſtringeretur.

22 CIbi plurimi traditur, quem tempore hyberno etiam ante lucem capere conſueuerat: inter cœnam uero uſq; eò abundantem, ut congeſtas ſuper manus reliquias circumferri iuberet, ſpargiq; ad pedes ſtantibus. Libidinis in mares pronior, & eos nõ niſi prædurος exoletosq;. Ferebant in Hiſpania & Icelum è ueteribus concubinis, de

Neronis exitu nuntiantem, non modo arctissimis osculis palàm exceptum ab eo, sed ut sine mora uelleretur oratum, atque seductum.

Periit tertio & septuagesimo ætatis anno, imperij mense septimo. Senatus ut primum licitum fuit, statuam ei decreuerat rostratæ columnæ superstantem in parte fori, qua trucidatus est. Sed decretum Vespasianus aboleuit, percussores sibi ex Hispania in Iudæam submisisse opinatus. 23

C. SVETONII TRANQVILLI.

OTHO SILVIVS

Maiores Othonis sunt orti oppido Ferentino, familia uetere & honorata, atque ex principibus Hetruriæ. Auus M. Siluius Otho, patre equite Ro. matre humili, incertum an ingenua, per gratiam Liuiæ Augustæ, in cuius domo creuerat, senator est factus, nec præturæ gradum excessit. Pater L. Otho materno genere præclaro, multarũ & magnarũ propinquitatum, tam charus tamque non absimilis facie Tiberio principi fuit, ut plerique procreatum ex eo crederent. Vrbanos honores, proconsulatum Africæ, & extraordinaria imperia, seuerissime administrauit. Ausus etiam est in Illyrico milites quosdã, quòd motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos quasi defectionis aduersus Claudium autores occiderant, capite punire, & quidem ante principia se coram: quamuis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum à Claudio sciret. Quo facto sicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperauit detecta equitis Ro. fraude, quẽ prodentibus seruis necem Claudio parare cõpererat. Nanque & senatus honore rarissimo, statua in palatio posita prosecutus est eum: & Claudius allectũ inter patritios collaudans amplissimis uerbis, hæc quoque adiecit: Vir, quo meliores liberos habere ne opto quidẽ. Ex Albia Terentia splendidissima fœmina duos tulit filios, L. Titianũ, & minorem Marcum cognominem sibi. Tulit & filiam, quam nondum nubilem Druso Germanici filio despondit. 1

Otho imperator IIII. Calen. Maij natus est, Camillo Aruntio, Domitio Aenobarbo COSS. A prima adolescẽtia prodigus ac procax, adeo ut sæpe flagris ob iurgaretur à patre, ferebatur & uagari noctibus solitus, atque inualidum quenque obuiorum uel potulentum corripere, ac distento sago impositum in sublime iactare. Post patris deinde mortem libertinã aulicam gratiosam, quo efficacius coleret, etiã diligere simulauit, quamuis anum, ac penè decrepitã. Per hanc insinuatus Neroni, facile summum inter amicos locum tenuit congruentia morũ: ut uero quidam tradunt, & consuetudine mutui stupri. Ac tantum potentia ualuit, ut damnatum repetundis consularem uirum, ingens præmium pactus, prius quàm planè restitutionem ei impetrasset, non dubitaret in senatum ad agendas gratias introducere. 2

Omnium autem consiliorum secretorumque particeps, die, quem Neronecandæ matri destinauerat, ad auertendas suspiciones cœnam utrique exquisitissimæ comitatis dedit. Item Poppæam Sabinam tunc adhuc amicã eius, abductam marito, demandatamque interim sibi nuptiarũ specie recepit. Nec corrupisse cõtentus, adeo dilexit, ut ne riualem quidem Neronem æquo tulerit animo. Creditur certe non modo missos ad arcessendam non recepisse, sed ipsum etiã exclusisse quondam pro foribus astantem, miscentemque frustra minas & preces, ac depositum reposcentem. Quare diducto matrimonio, sepositus est per causam legationis in Lusitaniã: & satis uisum, ne pœna acrior mimum omnem diuulgaret: qui tamen sic quoque hoc disticho enotuit. 3

Per causam, pro prætextu

Cur Otho mentito sit quæritis exul honore,
Vxoris mœchus cœperat esse suæ.

Prouinciam administrauit quæstorius per decem annos, moderatione atque abstinentia singulari.

Vt tandem

4 VT tandem occaſio ultionis data eſt, conatibus Galbæ primus acceſsit, eodemq; momento & ipſe ſpem imperij cepit, magnam quidem & ex conditione temporum, ſed aliquãto maiorem ex affirmatione Seleuci mathematici. Qui cùm eum olim ſuperſtitem Neroni fore ſpopondiſſet, tũc ultro inopinatus aduenerat, imperaturum quoq; breui repromittens. Nullo igitur officij, aut ambitionis in quenquam genere omiſſo, quoties cœna principem acciperet, aureos excubãti cohorti uiritim diuidebat: nec eo minus alium alia uia militem demerebatur. Cuidam etiã de parte finium cum uicino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum redemit emancipauitq;: ut iam uix ullus eſſet, qui non & ſentiret & prædicaret ſolum ſucceſsionis imperij dignum.

5 SPerauerat autem fore ut adoptaretur à Galba, idq; in dies expectabat. Sed poſtq; Piſone prælato ſpe decidit, ad uim cõuerſus eſt, inſtigante ſuper animi dolorẽ etiã magnitudine æris alieni. Neq; ẽm diſſimulabat, niſi principẽ ſe † ſtare nõ poſſe: nihilq; referre, ab hoſte in acie, an in foro ſub creditorib. caderet. Ante paucos dies ſeruo Cæſaris pro impetrata diſpenſatione, decies ſeſtertiûm expreſſerat. hoc ſubſidiũ tanti cœpti fuit. ac primo quinq; ſpiculatorib. cõmiſſa eſt res, deinde x. alijs, quos ſinguli binos produxerãt. omnibus dena ſeſtertia repræſentata, & quinquagena ꝓmiſſa. Per hos ſolicitati reliqui, nec adeo multi, haud dubia fiducia in ipſo negocio pluribus affuturis.

Stare pro ſubſiſtere

6 TVlerat animus poſt adoptionem ſtatim caſtra occupare, cœnantemq; in palatio Galbam aggredi: ſed obſtitit reſpectus cohortis quæ tunc excubabat, ne oneraretur inuidia, quòd eiuſdem ſtatione & Caius fuerat occiſus, & deſertus Nero. medium quoq; tempus religio & Seleucus exemit. Ergo deſtinata die, præmonitis conſcijs, ut ſe in foro ſub æde Saturni ad miliarium aureum opperirentur, mane Galbam ſalutauit: utq; conſueuerat, oſculo exceptus etiam ſacrificanti interfuit, audiuitq; prædicta aruſpicis. Deinde liberto adeſſe architectos nuntiante, quod ſignum conuenerat, quaſi uenalem domũ inſpecturus abſceſsit, proripuitq; ſe poſtica parte palatij ad conſtitutum. Alij febrem ſimulaſſe aiunt, eamq; excuſationem proximis mandaſſe, ſi quæreretur. Tunc abditus propere muliebri ſella in caſtra contendit: ac deficientibus lecticarijs cum deſcendiſſet, curſumq; cœpiſſet, laxato calceo reſtitit: donec omiſſa mora ſuccollatus, & à præſente comitatu imperator conſalutatus, inter fauſtas acclamationes ſtrictosq; gladios ad principia deuenit, obuio quoq; non aliter ac ſi conſcius & particeps foret, adhærente. Ibi miſsis qui Galbam & Piſonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos nihil magis pro cõcione teſtatus eſt, quàm id demum ſe habiturum, quod ſibi illi reliquiſſent.

Tulerat animus pro libuit

7 DEinde uergente iam die ingreſſus ſenatum, poſitaq; breui ratione, quaſi raptus de publico, & ſuſcipere imperium ui coactus, geſturusq; communi omnium arbitrio, palatium petit. Ac ſuper cæteras gratulantium adulantiumq; blanditias, ab infima plebe appellatus Nero, nullum indicium recuſantis dedit: imò ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisq; epiſtolis ſuis ad quoſdam prouinciarũ præſides, Neronis cognomen adiecit. certe & imagines ſtatuasq; eius reponi paſſus eſt, & procuratores atq; libertos ad eadem officia reuocauit. nec quicquam prius pro poteſtate ſubſcripſit, quàm quingenties ſeſtertiûm ad peragendam auream domum. Dicitur ea nocte per quietem pauefactus, gemitus maximos edidiſſe, repertusq; à concurſantibus, humi ante lectum iacens, per omnia piaculorum genera manes Galbæ, à quo deturbari expelliq; ſe uiderat, propitiare tentaſſe. poſtridie quoq; in augurando tempeſtate orta grauiter prolapſum, identidem obmurmuraſſe:

Propitiare manes, ꝓ placare

Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς;

8 SVb idem uero tempus, Germanici exercitus in Vitellij uerba iurauerãt. Quod ut comperit, autor ſenatui fuit mittendæ legationis, quæ doceret, electum iam principem, quietem & concordiam ſuaderet: & tamen per internuntios ac literas, conſortem imperij, generumq; ſe Vitellio obtulit. Verũ haud dubio bello iam ducibus & copijs, quas Vitellius præmiſerat, appropinquantibus, animũ fidemq; prætorianorum erga ſe penè internitione ampliſsimi ordinis expertus eſt. Placuerat per claſsiarios arma transferri remittiq; nauibus. Ea cum in caſtris ſub noctem promerentur, inſidias quidam ſuſpicati, tumultũ excitauerũt; ac repente omnes, nullo certo duce, in palatiũ

cucurrerũt, cædem ſenatus flagitantes: repulſiſq; Tribunorũ qui inhibere tentabant,
nonnullis & occiſis, ſicut erant cruenti, ubi nam imperator eſſet requirentes, perrupe-
runt in tricliniũ uſq;, nec niſi uiſo deſtiterũt. Expeditionẽ aũt impigrè, atq; etiã præpro
perè inchoauit, nulla ne religionũ quidẽ cura: ſed & motis necdum cõditis ancilibus,
quod antiquitus inſauſtũ haberẽ, & die, quo cultores deûm Matris lamentari & plan
gere incipiunt: præterea aduerſiſſimis auſpicijs. Nam & uictimas Diti patri cæſas lita-
uit, cùm tali ſacrificio cõtraria exta potiora ſint. & primo egreſſu inundationibus Ti-
beris retardatus, ad XX. etiam lapidem ruina ædificiorũ præcluſam uiam offendit.

SImili temeritate, quamuis dubium nemini eſſet quin trahi bellum oporteret, quan 9
do & fame, & anguſtijs locorum urgeretur hoſtis, quamprimum tamen decertare
ſtatuit: ſiue impatiens longioris ſolicitudinis, ſperanſq; ante Vitellij aduentum profli-
gari plurimum poſſe, ſiue impar militum ardori, pugnam depoſcentium. Nec ille pu-
gnæ affuit, ſubſtititq; Brixelli. Et tribus quidem, uerum mediocribus prælijs apud Al
pes, circaq; Placentiam, & ad Caſtoris, quod loco nomen eſt, uicit: nouiſsimo maxi-
moq; apud Bebriacum fraude ſuperatus eſt, cum ſpe colloquij facta quaſi ad conditio
nem pacis milinibus eductis, ex improuiſo, atq; in ipſa conſalutatione dimicandum
fuiſſet. ac ſtatim moriẽdi impetum cepit, ut multi, nec fruſtra opinantur, magis pudo-
re, ne tanto rerũ hominumq; periculo dominationem ſibi aſſerere perſeueraret, quàm
deſperatione ulla, aut diffidentia copiarum: quippe reſiduis integriſq; etiã nunc, quas
ſecum ad ſecũdos caſus detinuerat, & ſuperuenientibus alijs è Dalmatia, Pannoniaq;,
& Mœſia: ne uictis quidem adeo afflictis, ut non in ultionẽ ignominiæ quiduis diſcri-
minis ultrò & uel ſolæ ſubirent.

INterfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis tribunus 10
Auguſticlauius. Is mox referre crebro ſolebat, Othonem etiam priuatum uſq; adeo
deteſtatum ciuilia bella, ut memorante quodam inter epulas de Caſsij Bruriq; exitu,
cohorruerit, nec cõcurſurum cum Galba fuiſſe, niſi confideret ſine bello rem tranſigi
poſſe. Tunc ad deſpiciendam uitam exemplo manipularis militis concitatũ, qui cùm
cladem exercitus nuntiaret, nec cuiquam fidem faceret, ac nũc mendacij, nunc timo-
ris quaſi fugiſſet ex acie argueretur, gladio ante pedes eius incubuerit. hoc uiſo procla
maſſe eum aiebat, non amplius ſe in periculum tales tamq; benemeritos cõiecturum.
Fratrem igitur, fratriſq; filium, & ſingulos amicorum cohortatus, ut ſibi quiſq; pro fa
cultate conſuleret, ab amplexu & oſculo ſuo dimiſit omnes: ſecretoq; captato, binos
codicillos exarauit ad ſororem cõſolatorios. ſed & ad Meſſalinam Neronis, quam ma
trimonio deſtinauerat, commendans reliquias ſuas & memoriam. Quicquid deinde
epiſtolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud uictorem forent, concremauit. Diui-
ſit & pecunias domeſticis ex copia præſenti.

ATq; ita paratus intentuſq; iam morti, tumultu inter moras exorto, ut eos qui di- 11
ſcedere & abire cœptabant, corripi quaſi deſertores, detineriq; ſenſit: Adijcia-
mus, inquit, uitæ & hanc noctem, his ipſis totidemq; uerbis: uetuitq; uim cuiq; fieri &
in ſerum uſq; patente cubiculo ſi quis adire uellet, poteſtatem ſui præbuit Poſt hæc ſe-
data ſiti gelidæ aquæ potione, arripuit duos pugiones: & explorata utriuſq; acie, cum
alterũ puluino ſubdidiſſet, foribus adapertis arctiſsimo ſomno quieuit: & circa lucem
demum expergefactus, uno ſe traiecit ictu infra læuam papillam. irrumpentibuſq; ad
primum gemitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus eſt: & celeriter
apud Veliternam (ita præceperat) funeratus trigeſimo & octauo ætatis anno, & no-
nageſimo & quinto imperij die.

TAnto Othonis animo nequaq; corpus aut habitus competijt. Fuiſſe enim tradi- 12
tur & modicæ ſtaturæ, & male pedatus, caluuſq;: munditiarum uero penè mulie
brium, uulſo corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & an-
nexo, ut nemo dinoſceret: quin & faciem quotidie raſitare, ac pane madido linere con
ſuetum, idq; inſtituiſſe à prima lanugine, ne barbatus unquam eſſet. ſacra etiam Iſidis
ſæpe in lintea religioſaq; ueſte propalàm celebraſſe: Per quæ factum putem, ut mors
eius minime congruens uitæ, maiori miraculo fuerit. Multi præſentium militum cum
plurimo fletu manus ac pedes iacentis exoſculati, fortiſsimum uirum, unicum impera
torem

torem prædicantes, ibidem statim nec procul à rogo uim suæ uitæ attulerunt. Multi & absentium accepto nuntio præ dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt. Denique magna pars hominum, incolumem grauissime detestata, mortuum laudibus tulit, ut uulgo iactatum sit, etiã Galbam ab eo non tam dominandi, quàm reip. ac libertatis restituendæ causa interemptum.

C. SVETONII TRANQVILLI

AVLVS VITELLIVS

1 ITELLIORVM Originem alij aliam, & quidem diuersissimam tradunt: partim ueterem & nobilem, partim uero nouam & obscuram, atque etiam sordidam. Quod ego per adulatores obtrectatoresque imperatoris Vitellij euenisse opinarer, nisi aliquanto prius de familiæ conditione uariatũ esset. Extatque elogij ad Q. Vitellium diui Augusti quæstorem libellus, quo continetur, Vitellios Fauno Aboriginum rege, & Vitellia, quæ multis locis pro numine coleretur ortos, toto Latio imperasse. Horum residuã stirpem ex Sabinis transisse Romam, atque inter patritios allectam. Indicia stirpis diu mansisse, uiam Vitelliam ab Ianiculo ad mare usque. Item coloniam eiusdem nominis, quã gentili copia aduersus Equiculos tutandã olim depoposcissent. Tempore deinde Samnitici belli præsidio in Apuliã misso, quosdam ex Vitellijs subsedisse Nuceriæ: eorumque progeniem longo post interuallo repetisse urbem, atque ordinem senatorium.

2 CONtra plures autorem generis libertinum prodiderunt. Cassius Seuerus, nec minus alij, eundem & sutorem ueteramentarium: cuius filius sectionibus & consuturis uberius compendium nactus, ex muliere uulgari Antiochi cuiusdam furnariam exercentis filia equitem Ro. genuerit. Sed quod discrepat, sit in medio. Cæterum P. Vitellius domo Nuceria, siue ille stirpis antiquæ, siue pudendis parentib. atque auis, eques certe Ro. & rerum Augusti procurator, quatuor filios amplissimæ dignitatis cognomines, ac tantum prænominibus distinctos reliquit, Aulum, Quintum, Publium, Lucium. Aulus in consulatu obijt, quẽ cum Domitio Neronis Cæsaris patre inierat, prælautus alioqui, famosusque cœnarum magnificentia. Quintus caruit ordine, cum autore Tiberio secerni minus idoneos senatores remouerique placuisset. Publius Germanici comes Cn. Pisonem inimicum & interfectorem eius accusauit, condemnauitque. Ac post præturæ honorem inter Seiani conscios arreptus, & in custodiam fratri datus, scalpro librario uenas sibi incidit: nec tam mortis pœnitentia, quàm suorũ obtestatione, obligari curarique se passus, in eadem custodia morbo perijt. Lucius ex cõsulatu Syriæ præpositus, Artabanum Parthorũ regem summis artibus, non modo ad colloquium suum, sed etiam ad ueneranda legionum signa pellexit. Mox cum Claudio principe, duos insuper ordinarios cõsulatus, censuramque gessit. Curam quoque imperij sustinuit, absente eo, expeditione Britannica, uir innocens & industrius, sed amore libertinæ perinfamis, cuius etiam saliuis melle commixtis, nec clàm quidem aut raro, sed quotidie ac palam arterias & fauces pro remedio fouebat. Idem miri in adulando ingenij, primus C. Cæsarem adorari ut deũ instituit, cum reuersus ex Syria nõ aliter adire ausus esset, quàm capite uelato, circumuertensque se, deinde procumbens. Claudium uxoribus libertisque addictũ ne qua non arte demereretur, pro maximo munere à Messalina petijt, ut sibi pedes præberet excalciandos: detractumque socculum dextrum, inter togam tunicasque gestauit assidue, nonnunquàm osculabundus. Narcissi quoque & Pallantis imagines aureas inter lares coluit. Huius & illa uox est, Sæpe facias, cum seculares ludos edenti Claudio gratularetur.

Decessit eo morbo, pro mortuus

DEcesit paralysi altero die quàm correptus est, duobus filijs superstitibus, quos 3
ex Sextilia, probatissima, nec ignobili fœmina, æditos C O S S. uidit: & quidem
eodem ambos, totoq; anno, cum maiori minor in sex mẽses succesisset. Defunctum,
senatus publico funere honorauit. Item statua pro rostris, cum hac inscriptione, Pietatis immobilis erga principem. Aulus Vitellius L. filius imper. natus est octauo Calend. Octobris, uel, ut quidam, septimo idus Septembris, Druso Cæsare, Norbano Flacco C O S S. Genituram eius prędictam à mathematicis, ita parentes exhorruerunt, ut pater magnopere semper contenderit, ne qua ei prouincia uiuo se committeretur: mater & missum ad legiones, & appellatum imperatorem pro afflicto statim lamẽtata sit. Pueritiam, primamq; adolescentiam Capreis egit inter Tiberiana scorta, & ipse perpetruo Spintrię cognomine notatus, existimatusq; corporis gratia initium & causa incrementorum patri fuisse.

SEquenti quoq; ætate omnibus probris cõtaminatus, præcipuum in aula locum te 4
nuit. Caio per aurigandi, Claudio per aleæ studium familiaris. Sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem hæc, tum peculiari merito, quòd præsidens certamini Neroneo, cupientẽ inter citharœdos cõtendere, nec quamuis flagitantibus cunctis promittere audentẽ, ideoq; egressum theatro reuocauerat, quasi perseuerantis populi legatione suscepta exorandum præbuerit.

TRium itaq; principũ indulgentia, nõ solum honoribus, uerum & sacerdotijs am- 5
plissimis auctus, proconsulatũ Africæ post hæc, curam quoq; operum publicorũ administrauit, & uoluntate dispari & existimatione. In prouincia singularẽ innocentiam præstitit biennio cõtinuato, cum succedenti fratri legatus substitisset. At in urbano officio dona atq; ornamẽta templorũ surripuisse, & cõmutasse quædam ferebatur, proq; auro & argento stannum & aurichalcum supposuisse.

VXorem habuit Petroniam consularis uiri filiam, & ex ea filium Petronianum ca 6
ptum altero oculo. Hunc hæredem è matre sub conditione institutũ, si de potestate patris exisset, manu emisit: breuiq;, ut creditum est, interemit, insimulatũ insuper parricidij, & quasi paratum ad scelus uenenũ ex conscientia hausisset. Duxit mox Galeriam Fundanam, prætorio patre. Ac de hac quoq; liberos utriusq; sexus tulit, sed marem, titubantia oris propè mutum & elinguem.

A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est. Adiutum pu- 7
tant T. Iunij suffragio, tunc potentissimi, & cui iampridem per communem factionis suæ fauorem conciliatus esset: nisi quòd Galba præ se tulit, nullos minus metuendos quàm qui de solo uictu cogitarẽt: ac posse prouincialibus copijs profundam eius expleri gulam, ut cuiuis euidens sit, contemptu magis quàm gratia electum. Satis constat, exituro uiaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore & liberis, quos Romæ relinquębat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partẽ an-

Ablocare, pro alteri locare

ni ablocaret: utq; ex aure matris detractum unionem pignerauerit ad itineris impensas. Credirorum quidem præstolantium ac detinentium turbam, & in ijs Sinuessanos Formianosq;, quorũ publica uectigalia interuerterat, non nisi terrore calumniæ amouit, cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti iniuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus intendisset, nec aliter q̃ extortis quinquaginta H—S. remisisset. Aduenĩetem male animatus erga principem exercitus, pronusq; ad res nouas, libens ac supinis manibus excepit, uelut dono deûm oblatum III. C O S. filium ætate integra facili ac prodigo animo. Quam ueterem de se persuasionẽ Vitellius recentibus etiã de se expęrimentis auxerat, tota uia caligatorum quoq; militũ obuios exosculans, perq; stabula ac diuersoria mulionibus ac uiatoribus præter modũ comis, ut mane singulos iam'ne ientassent, sciscitaretur, seq; fecisse ructu quoq; ostenderet.

CAstra uero ingressus nihil cuiquã poscenti negauit, atq; etiã ultro ignominiosis 8
notas, reis sordes, damnatis supplicia dempsit. Quare uix dum mense transacto, neq; diei, neq; tẽporis habita ratione, ac iam uespere subito à militib. è cubiculo raptus ita ut erat in ueste domestica Imp. est cõsalutatus, circũlatusq; per celeberrimos uicos, strictum diui Iulij gladiũ tenens, detractum delubro Martis, atq; in prima graulatione porrectum sibi à quodam. nec ante in prætorium redijt, quàm flagrante triclinio ex

conceptu

conceptu camini: tum quidem consternatis, & quasi omine aduerso anxijs omnibus, inquit, Bono animo estote, nobis alluxit, nullo sermone alio apud milites usus. Consentiente deinde etiam iam superioris prouinciæ exercitu, qui prius à Galba ad senatum defecerat, cognomen Germanici delatum ab uniuersis cupide recepit, Augusti distulit, Cæsaris in perpetuum recusauit.

Caminus, pro fumario

9 AC subinde cæde Galbę annunciata, cõpositis Germanicis rebus, partitus est copias, quas aduersus Othonẽ pręmitterer, quasq; ipse perduceret. Pręmisso agmini lætum euenit auspicium: siquidẽ à parte dextra repente aquila aduolauit: lustratisq; signis, ingressos uiam sensim antecessit. At cõtrà ipso mouẽte, statuæ equestres cũ plurimã ei ponerent, fractis repente cruribus pariter corruerũt: & laurea, quã religiosissime circundederat, in profluentẽ excidit. Mox Viennæ pro tribunali iura reddenti, gallinaceus supra humerũ, ac deinde in capite astitit. Quibus ostentis par respõdit exitus: nam confirmatum per legatos suos imperium, per se retinere non potuit.

10 DE Bebriacẽsi uictoria, & Othonis exitu, cum adhuc in Gallia esset, audijt. nihilq; cunctatus, quicquid prætorianarum cohortium fuit, ut pessimi exempli uno ex exautorauit edicto, iussas tribunis tradere arma. Centum autem atq; uiginti, quorum libellos Othoni datos inuenerat, exposcentium præmia ob editam in cæde Galbæ operam, cõquiri, & supplicio affici imperauit: egregiè prorsus atq; magnificè, & ut summi principis spem ostenderet, nisi cætera magis ex natura, & priore uita sua, quàm ex imperij maiestate gessisset. Nanq; itinere inchoato, per medias ciuitates ritu triũphantium uectus est, perq; flumina delicatissimis nauigijs, & uariarum coronarum genere redimitis, inter profusissimos obsoniorum apparatus, nulla familiæ aut militis disciplina, rapinas ac petulantiã omniũ in iocum uertens: qui non contenti epulo ubiq; publicè præbito, quoscunq; libuisset in libertatem asserebant, uerbera, & plagas, sępe uulnera, nonnunq; necem repræsentantes aduersantibus. Vtq; campos, in quibus pugnatũ est, adijt, abhorrentes quosdam cadauerũ tabem, detestabili uoce cõfirmare ausus est. Optime olere occisum hostem, & melius ciuem. Nec eo secius ad leniendam grauitatem odoris plurimum meri propalàm hausit, passimq; diuisit. Pari uanitate atq; insolentia, lapidem memoriæ Othonis inscriptum intuens, dignum eo Mausoleo ait: pugionemq;, quo se is occiderat, in Agrippinensem coloniam misit, Marti dedicandum. In Apennini quidem iugis etiam peruigilium egit.

11 VRbem deniq; ad classicum introijt paludatus, ferroq; succinctus, inter signa atq; uexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis. Magis deinde ac magis omni diuino humanoq; iure neglecto, Alliensi die pontificatum maximum cepit. Comitia in decem annos ordinauit, seq; perpetuum COS. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ reipub. eligeret, medio Martio campo adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac solenni conuiuio citharœdum placentem palàm admonuit, ut & aliquid de Domitio diceret: inchoantiq; Neroniana cantica, primus exultans etiam plausit.

12 TAlibus principijs magnam imperij partem, non nisi consilio, & arbitrio uilissimi cuiusq; histrionũ & aurigarũ administrauit, & maxime Asiatici liberti. Hunc adolescentulũ mutua libidine constupratũ, mox tedio profugũ, cum Puteolis poscam uendentẽ deprehẽdisset, cõiecit in cõpedes, statimq; soluit, & rursus in delicijs habuit. Iterum deinde ob nimiã contumaciã & ferocitatẽ grauatus, circunforaneo lanistæ uendidit: dilatumq; ad finẽ muneris repente surripuit, & prouincia demũ accepta manumisit: ac primo imperij die aureis donauit anulis super cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset seuerissime talem equestris ordinis maculam.

13 SEd uel præcipuè luxuriæ sæuitiæq; deditus, epulas trifariam semper, interdũ quadrifariã dispertiebat: in ientacula, & prandia, & cœnas, comessationesq;, facile omnibus sufficiens uomitandi consuetudine. Indicebat aũt aliud alij eadem die, nec cuiq; minus singuli apparatus quadringenis milibus nummûm constiterunt. Famosissima super cæteras fuit cœna ei data aduentitia à fratre, in qua duo milia lectissimorũ piscium, septem auiũ apposita traduntur. Hanc quoq; exuperauit ipse dedicatione patinę, quam ob immensam magnitudinem clypeum Mineruæ, ἀιγίδα πολιόχου dictitabat. In

hac

hac scarorum iocinora, phasianorũ & pauonum cerebella, linguas phoenicopterũm, murenarum lactes à Carpathio usq; freto'q; Hispaniæ, per nauarchos ac triremes petitarum commiscuit. Vt autem homo non profundæ modo, sed intempestiuæ quoq; ac sordidæ gulæ, ne in sacrificio quidem unquam, aut itinere ullo temperauit, quin inter altaria ibidem statim uiscus & farra penè rapta è foco manderet, circaq; uiarum popinas fumantia obsonia uel pridiana atq; semesa.

PRonus uero ad cuiuscũq; & quacunq; de causa necem atq; suppliciũ, nobiles uiros, condiscipulos, & æquales suos omnibus blanditijs tantum non ad societatem imperij allicefactos, uario genere fraudis occidit, etiã unum ueneno manu sua porrecto in aquæ frigidæ potione, quam is affectus febre poposcerat. Tum fœneratorum & stipulatorũ, publicanorũq;, qui unquam se aut Romæ debitum, aut in uia portorium flagitassent, uix ulli pepercit. Ex quibus quendam in ipsa salutatione supplicio traditum, statimq; reuocatum cunctis clemẽtiam laudantibus, coram interfici iussit, uelle se dicens pascere oculos. Alterius pœnæ duos filios adiecit, deprecari pro patre conatos. Sed & equitem Ro. proclamantẽ, cum raperetur ad pœnam, hæres meus es, exhibere testamenti tabulas coegit: utq; legit cohæredẽ sibi libertum eius ascriptũ, iugulari cum liberto imperauit. Quosdã & de plebe ob id ipsum, quòd Venetæ factioni clare maledixerant, interemit: contẽptu sui, & noua spe id ausos opinatus. Nullis tamẽ infensior, quàm uernaculis & mathematicis, ut quisq; deferretur, inauditũ capite puniebat: exacerbatus quòd post edictum suum, quo iubebat intra Cal. Octobris urbe Italiaq; mathematici excederẽt, statim libellus est propositus, & Chaldæos dicere, bonũ factum, ne Vitellius Germanicus intra eundem calendarũ diem usquam esset. Suspectus & in mortem matris fuit, quasi ægræ præberi cibum prohibuisset, uaticinante Catta muliere, cui uelut oraculo acquiescebat, ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti extitisset. Alij tradunt, ipsam tedio præsentium, & imminentium metu, uenenum à filio impetrasse, haud sane difficulter. 14

Allicefactos pro allectos

OCtauo imperij mense desciuerunt ab eo exercitus Mœsiarum, atq; Pannoniæ, 15
Item ex transmarinis, Iudaicus & Syriacus: ac pars in absentis, pars in præsentis Vespasiani uerba iurarunt. Ad retinendum ergo cæterorum hominum studium ac fauorem, nihil non publicè priuatimq; nullo adhibito modo largitus est. Delectum quoq; ea conditione in urbe egit, ut uoluntarijs non modo missionem post uictoriam, sed etiam ueteranorum iustæq; militiæ commoda polliceretur. Vrgenti deinde terra mariq; hosti, hinc fratrem cum classe ac tironibus & gladiatorum manu opposuit: hinc & Bebriacenses copias & duces: atq; ubique aut superatus aut proditus, salutem sibi & millies H—S. à Flauio Sabino Vespasiani fratre pepigit: statimq; pro gradibus palatij apud frequentes milites, cedere se imperio quod inuitus recepisset professus, cunctis reclamantibus rem distulit: ac nocte interposita, primo diluculo sordidatus descendit ad rostra, multisq; cum lachrymis eadem uerba, uerum è libello testatus est. Rursus interpellãte milite ac populo, & ne deficeret hortante, omnemq; operã suam certatim pollicente, animum resumpsit. Sabinumq;, & reliquos Flauianos nihil iam metuentes, ui subita in Capitolium compulit: succensoq; templo Iouis Opt. Max. oppressit, cum & prælium, & incendiũ è Tiberiana prospiceret domo inter epulas. Non multo post pœnitens facti, & in alios culpam conferens, uocata concione iurauit, coegitq; iurare cæteros, nihil sibi antiquius quiete publica fore. Tũc solutũ à latere pugionem, consuli primum, deinde illo recusante magistratibus, ac mox senatoribus singulis porrigens, nullo recipiente, quasi in æde Concordiæ positurus, abscessit. Sed quibusdam acclamantibus, ipsum esse Concordiam, redijt: nec solum retinere se ferrum affirmauit, uerumetiam Concordiæ recipere cognomen.

SVasit senatui ut legatos cum uirginibus Vestalibus mitterent, pacem, aut certe 16
tempus ad consultandum petituros. Postridie responsa opperienti, nunciatum est per exploratorẽ, hostem appropinquare. Cõtinuo igitur abstrusus gestatoria sella duobus solis comitibus, pistore & coquo, Auentinũ & paternã domũ clàm petijt, ut inde in Campaniam fugeret. Mox leui rumore & incerto, tanquam pax impetrata esset, referri se in palatiũ passus est: ubi cum deserta omnia reperisset, dilabentibus & qui simul

erant, zona se aureorum plena circundedit, confugitq; in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane, lectoq; & culcitra obiectis.

17 IRruperant autem iam agminis antecessores, ac nemine obuio rimabantur, ut fit, singula. Ab ijs extractus è latebra, sciscitantes quis nam esset (nam ignorabatur) & ubi esse Vitellium sciret, mendacio elusit. deinde agnitus rogare non destitit, quasi quædam de salute Vespasiani dicturus, ut custodiretur interim uel in carcere: donec religatis post terga manibus, iniecto ceruicibus laqueo, ueste discissa seminudus in forum tractus est, inter magna rerum uerborũq; ludibria, per totum uiæ sacræ spatium: reducta coma à capite, ceu noxij solent, atq; etiam mento mucrone gladij subiecto, ut uisendam præberet faciẽ: néue submitteret quibusdam stercore & cœno incessentibus, alijs incendiarium, & patinarium uociferantibus, parte uulgi etiam corporis uitia exprobrante: erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerunq; ex uinolentia, uenter obesus, alterum femur subdebile, impulsu olim quadrigæ, cum auriganti Caio ministratorem exhiberet. tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus, atq; confectus est, & inde unco tractus in Tiberim.

18 PEriit cum fratre & filio, anno uitæ VII. quinquagesimo. nec fefellit coniecturam eorum, qui augurio, quod factum ei Viennæ ostendimus, nõ aliud portendi prædixerant, quàm uenturum in alicuius Gallicani hominis potestatem: Siquidem ab Antonio Primo aduersarum partium duce oppressus est: cui Tolosæ nato cognomẽ in pueritia Beco fuerat: id ualet, gallinacei rostrum.

C. SVETONII TRANQVILLI.

D. VESPASIANVS AVGVSTVS

1 EBELLIONE trium principum & cæde incertum diu & quasi uagum imperiũ suscepit firmauitq; tandem gens Flauia, obscura illa quidem, ac sine ullis maiorum imaginibus, sed tamen Reip. nequaquam pœnitenda, constet licet Domitianum cupiditatis ac sæuitię merito pœnas luisse. T. Flauius Petronius municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarum partium centurio, incertum sponte, an euocatus profugit ex Pharsalica acie, domũq; se contulit: ubi deinde uenia & missione impetrata, coactiones argentarias factitauit. Huius filius cognomine Sabinus, expers militiæ, & si quidam cum primipilarem, nõnulli cum adhuc ordines duceret sacramento solutum per causam ualetudinis tradunt, publicũ quadragesimæ in Asia egit. Manebantq; imagines à ciuitatibus ei positæ sub hoc titulo, καλῶς τελωνήσαντι. Postea fœnus apud Heluetios exercuit, ibiq; diẽ obijt, superstitib. uxore Vespasia Polla, & duobus ex ea liberis: quorũ maior Sabinus ad præfecturã urbis, minor Vespasianus ad principatũ usq; processit. Polla Nursiæ honesto genere orta, patrem habuit Vespasium Pollionem, ter Tribunum militũ præfectumq; castrorum, fratremq; senatorẽ prætoriæ dignitatis. Locus etiam nũc ad sextum miliariũ à Nursia Spoletũ euntibus in monte summo appellatur Vespasiæ, ubi Vespasiorũ cõplura monimẽta extant, magnũ indicium splendoris familiæ, & uetustatis. Nõ negauerim iactatũ à quibusdã, Petronij patrẽ è regione transpadana fuisse mãcipem operarũ, quæ ex Vmbria in Sabinos ad culturã agrorũ quotannis cõmeare solerent: subsedisse aũt in oppido Reatino, uxore ibidem ducta. ipse ne uestigium quidem de hoc, quamuis satis curiose inquirerem, inueni.

Coactio argentaria

Manceps operarum

2 VEspasianus natus est in Sabinis ultra Reate uico modico, cui nomen est Phalacrine, XV. Calend. Decembris uesperi, Q. Sulpitio Camerino, C. Poppæo Sabino COSS. quinquennio antequam Augustus excederet, educatus sub paterna auia

Tertulla

Tertulla in prædijs Cosanis. Quare princeps quoq; & locum incunabulorum assiduè
frequentauit, manente uilla qualis fuerat olim, ne quid scilicet oculorum consuetudini
deperiret: & auiæ memoriam tantopere dilexit, ut solennibus ac festis diebus poculo
quoq; eius argenteo potare perseuerauerit. Sumpta toga uirili, latum clauum, quanq;
fratre adepto, diu auersatus est: nec ut tandem appeteret, compelli nisi à matre potuit.
Ea demum extudit, magis cōuitio quàm precibus uel autoritate, dum eum identidem
per contumeliam anteambulonem fratris appellat. Tribunatum militum in Thracia
meruit. Quæstor Cretam & Cyrenas prouinciam sorte cepit. ædilitatis, ac mox præ-
turæ candidatus etiam non sine repulsa, sextoq; loco uix adeptus est. Ac prima statim
petitione, & in primis prætor infensus senatui, Caium, ne quo non genere demerere-
tur, ludos extraordinarios pro uictoria eius Germanica depoposcit: pœnæq; coniura
torum addendum censuit, ut insepulti proijcerentur. Egit & gratias ei apud amplissi-
mum ordinem, quòd se honore cœnæ dignatus esset.

INter hæc Flauiam Domicillam duxit uxorē, Statilij Capellæ equitis Ro. Sabracen 3
sis ex Africa delegatā olim, Latinæq; cōditionis, sed mox ingenuam ac ciuē Roma
nam recuperatorio iudicio pronunciatā, patre asserēte Flauio Liberali Ferentini geni
to, nec quicq; amplius q; quæstorius scriba. Ex hac liberos tulit, Titum & Domitianū
& Domicillā. Vxori ac filiæ superstes fuit, atq; adhuc utranq; priuatus amisit. Post uxo
ris excessum, Cenidē Antoniæ libertam & à manu, dilectam quondam sibi, reuocauit
in contubernium, habuitq; etiam imperator penè iustæ uxoris loco.

CLaudio principe Narcissi gratia legatus legionis in Germaniam missus est: inde 4
in Britanniā translatus, tricies cum hoste conflixit. Duas ualidissimas gentes,
superq; XX. oppida & insulam Vectem Britanniæ proximam in deditionem redegit,
partim Auli Plautij consularis legati, partim Claudij ipsius ductu. Quare triumphalia
ornamenta, & in spacio breui duplex sacerdotium accepit. præterea consulatum, quē
gessit per duos nouissimos anni menses. Medium tempus ad proconsulatum usq; in
otio secessuq; egit, Agrippinā timens potentem adhuc apud filium, & defuncti quoq;
Dignatio, pro dignitas — Narcissi amicos perosam. Exin sortitus Africam, integerrimè nec sine magna digna-
tione administrauit, nisi quòd Adrumeti seditione quadam, rapa in eum iacta sunt. Re
dijt certe nihilo opulentior, ut qui propè labefactata iam fide, omnia prædia fratri ob
ligarit, necessarioq; ad mangonicos quæstus sustinendæ dignitatis causa descenderit,
Expressit, pro extorsit — propter quod uulgo Mulio uocabatur. Cōuictus quoq; dicitur ducenta H—S. expres-
sisse iuueni, cui latum clauum aduersus patris uoluntatē impetrarat, eoq; nomine gra
uiter increpitus. Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo aut
discederet sæpius, aut præsens obdormisceret, grauissimam contraxit offensam: prohi
bitusq; non contubernio modo, sed etiam publica salutatione, secessit in paruā ac de-
uiam ciuitatem, quoad latenti, etiamq; extrema metuenti, prouincia cum exercitu ob-
lata est. Percrebruerat Oriente toto uetus & cōstans opinio, esse in fatis, ut eo tēpore
Quantum, pro sicut — Iudæa profecti rerum potirenē. Id de imperatore Ro. quantum euentu postea patuit,
prædictum, Iudæi ad se trahentes, rebellarunt: cæsoq; præposito, legatū insuper Syriæ
cōsularem suppetias ferentē, rapta aquila fugauerunt. Ad hunc motū cōprimendum
cum exercitu ampliore, & nō instrenuo duce, cui tamen tutò tanta res cōmitteretur,
opus esset, ipse potissimū delectus est, & ut industriæ expertæ, nec metuēdus ullo mo
do ob humilitatē generis ac nominis. Additis igit̄ ad copias duabus legionibus, octo
alis, cohortibus decem, atq; inter legatos maiore filio assumpto, ut primū prouinciā at
tigit, proximas quoq; ciuitates conuertit in se, correcta statim castrorū disciplina: uno
quoq; & altero prælio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli lapidis ictum
genu, scuto sagittas aliquot exceperit.

POst Neronē, Galbamq;, Othone atq; Vitellio de principatu certantibus, in spem 5
imperij uenit, iampridem sibi per ostenta conceptam: In suburbano Flauiorum
quercus antiqua, quæ erat Marti sacrata. per tres Vespasiæ partus, singulos repente ra
mos à frutice dedit, haud dubia signa futuri cuiusq; fati: Primum exilem, & cito arefa
Perannare, ut pernoctare — ctum. ideoq; puella nata non perannauit: Secundum præualidum ac prolixum, & qui
magnā felicitatē portenderet; Tertiū uero instar arboris. Quare patrē Sabinū ferunt
aruspicio

aruspicio insuper confirmatū renuntiasse matri, nepotem ei Cæsarem genitū: nec illam quicq; aliud quàm cachinnasse, mirantem, q adhuc se mentis compote deliraret iam filius suus. Mox cum ædilem eum C. Cæsar succensens, propter curā uerrendis uijs non adhibitam, luto iussisset oppleri, congesto per milites in prætextæ sinum, non defuerūt qui interpretarentur, quandoq; proculcatam desertamq; rempub. ciuili aliqua perturbatione in tutelam eius ac uelut in gremiū deuenturam. Prandente eo quondam, canis extrarius triclinio manum humanā intulit, mensęq; subiecit. Cœnante rursus, bos arator decusso iugo tricliniū irrupit, ac fugatis ministris, quasi repente defessus procidit ad ipsos accumbentis pedes, ceruicēq; submisit. Arbor quoq; cupressus in agro auito sine ulla ui tempestatis euulsa radicitus atq; prostrata, insequenti die uiridior ac firmior resurrexit. At in Achaia somniauit, initium sibi suisq; felicitatis futurū, simul ac dens Neroni exemptus esset: euenitq; ut sequenti die progressus in atrium, medicus dentem ei ostenderet, recenter quidem exemptū. Apud Iudęam Carmeli dei oraculū consulentē, ita cōfirmauere sortes, ut quicquid cogitaret uolueretq; animo quantūlibet magnum, id esse prouenturū pollicerent. Et unus ex nobilib. captiuis Iosephus, cum conijceret in uincula, cōstantissime asseuerauit, fore ut ab eodem breui solueret, uerum iam imperatore. Nuntiabant & ex urbe præsagia, Neronem diebus ultimis moniū per quietem, ut thensam Iouis Opt. Max. e sacrario in domum Vespasiani, & in circū deduceret. ac nō multo post, comitia secundi cōsulatus ineunte Galba, statua diui Iulij ad Orientem sponte cōuersa. acieq; Bebriacensi prius q cōmitteretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse: uictaq; altera superuenisse tertiam à solis ortu, ac uictricē abegisse.

6 NEc tamen quicquam antè tentauit, promptissimis atq; etiam instantibus suis, q sollicitatus quorundam & ignotorū & absentium fortuito fauore. Mœsiaci exercitus bina è tribus legionibus millia missa auxilio Othoni, postquā iter ingressis nunciatum est, uictum eum, ac uim uitæ suæ attulisse, nihilo secius Aquileiam usq; perseuerauerunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam omni rapinarum genere grassati, quum timerēt ne sibi reuersis reddenda ratio, ac subeunda pœna esset, consilium inierunt eligendi creandiq; imperatoris. Neq; enim deteriores esse, aut Hispaniēsi exercitu qui Galbā, aut prætoriano qui Othonem, aut Germaniciano qui Vitellium fecissent. Propositis itaq; nominibus legatorum consularium, quot ubique tunc erant, cum cæteros alij alium alia de causa improbarent, & quidam è legione tertia, quæ sub exitu Neronis translata ex Syria in Mœsiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent, assensere cuncti, nomenq; eius uexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est, reuocatis ad officium numeris parumper. Cæterum diuulgato facto, Tiberius Alexander præfectus Aegypti primus in uerba Vespasiani legiones adegit Cal. Iul. qui principatus dies in posterum obseruatus est. Iudaicus deinde exercitus quinto idus Iulij apud ipsum iurauit. Plurimum cœptis cōtulerunt, iactatum exemplar epistolæ, ueræ siue falsæ defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema *Veræ siue falsæ, pro seu ueræ, seu falsæ* obtestatione ultionem mandantis, & ut reipublicæ subueniret, optantis: simul rumor dissipatus, destinasse Vitellium uictorem permutare hyberna legionum: & Germanicas transferre in Orientem ad securiorem molliorem q; militiam. Præterea ex præsidibus prouinciarum Licinius Mutianus, & è regibus Vologesus Parthus: ille deposita simultate, quam in id tempus ex æmulatione non obscurè gerebat, Syriacum promisit exercitum: hic XL. millia sagittariorum.

7 SVscepto igitur ciuili bello, ac ducibus copijsq; in Italiā præmissis, interim Alexandriam transijt, ut claustra Aegypti obtineret. Hic, cum de firmitate imperij capturus auspicium, ædem Serapidis, submotis omnibus, solus intrasset, ac propitiato multum deo, tandem se conuertisset, uerbenas, coronasq; & panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei uisus est: quem neq; admissum à quoquam, & iampridem propter neruorum ualetudinem uix ingredi, longeq; abesse constabat. Ac statim aduenere literæ, fusas apud Cremonam Vitellij copias, ipsum in urbe interemptum nuntiantes. *Aduenere literæ, pro allatæ sunt* Autoritas & quasi maiestas quædam, ut scilicet inopinato & adhuc nouo principi deerat: hæc quoq; accessit: E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem ualetudinis, demonstratā à Se-

rapide per quietem: restituturum oculos, si inspuisset: confirmaturum crus, si dignare
tur calce contingere. Cum uix fides esset rem ullo modo successuram, ideoq; ne experi
ri quidem auderet: extremo hortantibus amicis, palàm pro concione utrunq; tentauit,
nec euentus defuit. Per idem tempus Tegeæ in Arcadia, instinctu uaticinantiũ effossa
sunt sacrato loco uasa operis antiqui, atq; in ijs assimilis Vespasiano imago.
TAlis, tantaq; cum fama in urbem reuersus, acto de Iudæis triumpho, consulatus 8
octo ueteri addidit. Suscepit & censurã, ac per totum imperij tempus nihil habuit
antiquius, ꝙ propè afflictam, nutantemq; remp. stabilire primo, deinde & ornare. Mi-
lites, pars uictoriæ fiducia, pars ignominiæ dolore, ad omnem licentiã audaciamq; pro
cesserant. Sed & prouinciæ, ciuitatesq; liberæ, necnon & regna quædam tumultuosius
inter se agebant. Quare Vitellianorũ quidem & exautorauit plurimos, & coercuit. Par
ticipibus autem uictoriæ adeo nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima præmia
non nisi serò persoluerit. Ac ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitte
ret, adolescentulum fragrantem unguento, cum sibi pro impetrata præfectura gratias
Allium obolere ageret, nutu aspernatus, uoce etiam grauissima increpuit, Maluissem alliũ oboluisses,
literasq; reuocauit. Clasiarios uero, qui ab Hostia et Puteolis Romam pedibus per ui
cos commeant, petentes cõstitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset sine re
sponso abegisse, iussit post hæc excalciatos cursitare: & ex eo ita cursitãt. Achaiam; Ly-
ciam, Rhodum, Byzantium, Samum libertate adempta, item Tracheam Ciliciam, &
Comagenen ditionis regiæ usq; ad id tempus, in prouinciarum formam redegit. Cap-
padociæ propter asiduos barbarorum incursus legiones addidit, consularemq; recto-
rem imposuit pro equite Romano. Deformis urbs ueterib. incendijs ac ruinis erat: ua-
cuas areas occupare, & ędificare, si possessores cessarent, cuicunq; permisit. Ipse restitu
tionem Capitolij aggressus, ruderibus purgandis manus primus admouit, ac suo collo
quædam extulit. ærearumq; tabularum tria millia, quæ simul cõflagrauerant, restituen
da suscepit, undiq; inuestigatis exemplaribus, instrumentũ imperij pulcherrimum ac
uetustissimum: quo continebantur penè ab exordio urbis senatuscõsulta, plebiscita de
societate & fœdere ac priuilegio cuicunq; concessis.
FEcit & noua opera, templum Pacis foro proximũ, diuiq; Claudij in Celio monte, 9
cœptum quidem ab Agrippina, sed à Nerone propè funditus destructũ: item am-
phitheatrum urbe media, ut destinasse compererat Augustum. Amplissimos ordines,
Recenso, pro & exhaustos cæde uaria, & contaminatos ueteri negligentia, purgauit suppleuitq;, re-
recensito censo senatu & equite, submotis indignissimis, & honestissimo quoq; Italicorũ ac pro-
uincialium allecto. atq; uti notũ esset, utrunq; ordinem non tam libertate inter se, ꝙ di-
gnitate differre, de iurgio quodam senatoris equitisq; Ro. ita pronuntiauit: Non opor-
Remaledici tere maledici senatoribus, remaledici ciuile, fasq; esse.
LItium series ubiq; maiorem in modum excreuerant, manentibus antiquis interca 10
pedine iurisdictionis, accedentibus nouis ex conditione tumultuq; temporũ. Sor-
te elegit, per quos rapta bello restituerentur, quiq; iudicia centumuiralia, quibus pera-
gendis uix suffectura litigatorum ætas uidebatur, extra ordinem dijudicarent, redige-
rentq; ad breuissimum numerum.
LIbido atque luxuria coercente nullo inualuerat. Autor senatui fuit decernendi, ut 11
Filij familiâs quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur: ne'ue filiorum familiâs fœneratori
bus exigendi crediti ius unquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem: cæte-
ris in rebus statim ab initio principatus usq; ad exitum ciuilis & clemens.
MEdiocritatem pristinã neq; dissimulauit unquam, ac frequenter etiam præ se tu- 12
lit. Quin & conantes quosdam originem Flauij generis ad cõditores Reatinos,
comitẽq; Herculis, cuius monimentũ extat uia salaria referre, irrisit ultro. Adeoq; nihil
ornamentorũ extrinsecus cupide appetiuit, ut triumphi die fatigatus tarditate & tędio
pompæ non reticuerit: merito se plecti, qui triumphum quasi aut debitum maioribus
suis, aut speratum unquam sibi, tam inepte senex concupisset. Ac ne tribunitiam qui-
dem potestatem, & patris patriæ appellationem, nisi serò recepit. Nam cõsuetudinem
salutantes scrutandi, manente adhuc bello ciuili omiserat.
Amicorum

13 AMicorum libertatem, cauſidicorum figuras, ac philoſophorum contumaciam leuiſſime tulit. Licinium Mutianum notæ impudicitiæ, ſed meritorum fiducia minus ſui reuerentem, nunquam niſi clàm, & hactenus retaxare ſuſtinuit, ut apud communem aliquem amicum querens, adderet clauſulæ, Ego tamen uir ſum. Saluium Liberalem in defenſione diuitis rei auſum dicere, quid ad Cæſarem, ſi Hipparchus H—S millies habet? & ipſe laudauit. Demetrium Cynicum in itinere obuium ſibi poſt dominationem, ac neq; aſſurgere, neq; ſalutare ſe dignantẽ, oblatrantem etiam neſcio quid, ſatis habuit canem appellare.

14 OFfenſarum inimicitiarũq; minime memor, executor'ue, Vitellij hoſtis ſui filiam ſplendidiſſime maritauit, dotauitq; etiam & inſtruxit. Trepidum eum interdicta aula ſub Nerone, quærentemq; quidnam ageret, aut quò abiret, quidam ex officio admiſsionis ſimul expellens, abire Morboniam iuſſerat. In hunc poſtea deprecantẽ haud ultra uerba excanduit, & quidem totidem ferè atq; eadem. Nam ut ſuſpicione aliqua, uel metu ad perniciem cuiuſquam compelleretur, tantum abfuit, ut monentibus amicis cauendum eſſe Metium Pompoſianũ, quòd uulgo crederetur geneſim habere imperatoriam, inſuper COS. fecerit, ſpondens quandoq; beneficij memorem futurum.

15 NOn temere quis punitus inſons reperitur, niſi abſente eo & ignaro, aut certe inuito, atq; decepto. Heluidio Priſco qui reuerſum ex Syria ſolus, priuato nomine Veſpaſianum ſalutauerat, & in prætura omnibus edictis ſine honore ac mentione ulla tranſmiſerat, non antè ſuccenſuit, quàm altercationibus inſolentiſſimis penè in ordinem redactus. Hunc quoq;, quamuis relegatũ primò, deinde & interfici iuſſum, magni æſtimauit ſeruare quoquo modo, miſſis qui percuſſores reuocarent: & ſeruaſſet, ni ſi iam perijſſe falsò nuntiatum eſſet. Cæterum neq; cæde cuiuſquam unquam lætatus, iuſtis ſupplicijs illachrymauit etiam, & ingemuit.

Illachrymare ſupplicijs

16 SOla eſt in qua merito culpetur pecuniæ cupiditas. Non enim cõtentus omiſſa ſub Galba uectigalia reuocaſſe, noua & grauia addidiſſe, & auxiſſe tributa prouincijs, nõnullis & duplicaſſe: negotiationes quoq; uel priuato pudendas propalàm exercuit, coemendo quędam tantum ut pluris poſtea diſtraheret: nec candidatis quidem honores, reis'ue tam innoxijs, quàm nocentibus abſolutiones uenditare cunctatus eſt. Creditur etiam procuratorum rapaciſsimum quenq; ad ampliora officia ex induſtria ſolitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem uulgo pro ſpongijs dicebatur uti, quòd quaſi & ſiccos madeſaceret, & exprimeret humentes. quidam natura cupidiſsimum tradunt, idq; exprobratũ ei à ſene bubulco: qui negata ſibi gratuita libertate, quam imperiũ adeptum ſuppliciter orabat, proclamauerit, Vulpem pilum mutare, non mores. Sunt contrà qui opinentur, ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum, ſumma ærarij fiſciq; inopia, de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringenties millies opus eſſe, ut reſpub. ſtare poſſet. Quod & uerisimilius uidetur, quando & male partis optime uſus eſt.

Diſtrahere pluris

17 IN omne hominum genus liberaliſsimus. Expleuit cenſum ſenatorium. Conſulares inopes quingenis ſeſtertijs annuis ſuſtẽtauit: Plurimas per totũ orbem ciuitates terræmotu aut incendio afflictas, reſtituit in melius.

18 INgenia & artes uel maxime fouit. Primus è fiſco Latinis Græciſq; rhetorib. annua centena cõſtituit. Præſtantes poetas, necnon & artifices coemit. Item coloſſi refectorem inſigni cõgiario magnaq; mercede donauit. Mechanico quoq; grandes columnas exigua impenſa perducturũ in Capitolium pollicenti, præmium pro cõmento non mediocre obtulit, operam remiſit, præfatus ſineret ſe plebeculam paſcere pane.

19 LVdis per quos ſcena Marcelliani theatri reſtituta dedicabat̃, uetera quoq; acroamata reuocauerat. Apollinari tragœdo quadringẽta, Terpno Diodoroq; citharœdis ducenta, nõnullis centena: quibus minimum, quadragena ſeſtertia ſuper plurimas coronas aureas dedit. Sed & cõuiuabatur aſſidue: ac ſæpius recta, ac dapſile, ut macellarios adiuuaret. Sicut Saturnalib. dabat uiris apophoreta, ita & Cal. Martij fœminis: & tamen ne ſic quidẽ priſtinæ cupiditatis infamia caruit. Alexãdrini Cibiratẽ eum uocare perſeuerauerunt, cognomine unius è regibus ſuis turpiſſimarũ ſordium. Sed & in funere Fauo Archimimus perſonã eius ferens, imitãsq;(ut eſt mos) facta ac dicta uiui,

interrogasis palàm procuratoribus, quanti funus & pompa constaret: ut audijt sestertium centies, exclamauit, centum sibi sestertia darent, ac se uel in Tiberim proijcerent.

Statura fuit quadrata, compactis firmisq; membris, uultu ueluti nitentis. Vnde quidam urbanorum nõ infacete: Siquidem petenti ut & in se aliquid diceret, Dicam, inquit, cum uentrem exonerare desieris. Valetudine prosperrima usus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius q̃ fauces, cæteraq; membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret, inediamq; unius diei per singulos menses interponeret. 20

Breuiaria pro commentarijs *Pallaca* Ordinem uitæ ferè hunc tenuit: In principatu maturius semper, ac de nocte uigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumq; omnium breuiarijs, amicos admittebat: ac dum salutabatur, & calciabat ipse sese, & amiciebat. Post decisa quæcunq; obuenissent negotia, gestationi, & inde quieti uacabat, accubante aliqua pallacarum, quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat, ac secretò in balneum, tricliniumq; transibat: Nec ullo tempore facilior, aut indulgentior traditur: eaq; momenta domestici ad aliquid petendum magnopere captabant. 21

Et super cœnam autem, & semper aliàs comissimus, multa ioco transigebat. Erat enim dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis ac sordidæ, ut ne prætextatis quidem uerbis abstineret. Et tamen nõnulla eius facetissima extant, in quibus & hoc: Menstrium Florum consularem, admonitus ab eo plaustra potius q̃ plostra dicenda, die postero Flaurum salutauit. Expugnatus autem à quadam quasi amore sui deperiret, cum perductæ pro concubitu sestertia quadraginta donasset, admonente dispensatore, quemadmodum summam rationibus uellet referri, Vespasiano, inquit, adamato. 22

Vtebatur & uersibus græcis tempestiuè satis, & de quodam proceræ staturæ, improbiusq; nato, μακρὰ βιβὰς κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος: 23
Et maxime de Cerulo liberto, qui diues admodum ob subterfugiendũ quandoq; ius fisci, ingenuum se, & Lachetem mutato nomine cœperat efferre, ὦ λάχης λάχης ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ὡς ἐξ ἀρχῆς εἴσῃ κήρυλος. Et maxime tamen dicacitatem in deformibus lucris affectabat, ut inuidiã aliqua cauillatione dilueret, transferretq; ad sales. Quendam è charis ministris dispensationem cuidam quasi fratri petentem cum distulisset, ipsum candidatum ad se uocauit: exactaq; pecunia, quantam is cum suffragatore suo pepigerat, sine mora ordinauit. Interpellanti mox ministro, Alium tibi, ait, quære fratrem, hic, quem tuum putas, meus est. *Calceare mulas* Mulionẽ in itinere quodam suspicatus ad calciandas mulas desiliisse, ut adeunti litigatori spatium moramq; præberet, interrogauit, quanti calciasset, pactusq; est lucri partem. Reprehendenti filio Tito, quòd etiam urinæ uectigal *Pensio, pro solutione* cõmentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans num odore offenderetur: & illo negante, Atqui, inquit, è lotio est. Nuntiantibus legatis, decretam ei publicè non mediocris summæ statuam colosseam, iussit uel continuo ponerent, cauam manum ostentans, & paratam basim dicens. Ac ne in metu quidem, ac periculo mortis extremo abstinuit iocis. Nam cum inter prodigia cætera Mausoleum Cæsarum derepente patuisset, & stella in cœlo crinita apparuisset, alterum ad Iuniam Caluinam è gente Augusti pertinere dicebat: alterum ad Parthorũ regem qui capillatus esset. Prima quoq; morbi accessione, Vt, inquit, puto, deus fiõ.

Consulatu suo nono tentatus in Campania motiunculis leuibus, ac protinus urbe repetita, Cutylias, ac Reatina rura, ubi æstiuare quotannis solebat, petijt. Hic, cum super urgẽtem ualetudinẽ creberrimo frigidæ aquæ usu & intestina uitiasset, nec eo minus munerib. imperatorijs ex cõsuetudine fungeretur, ut etiam legationes audiret cubans, aluo repente usq; ad defectionem soluta, imperatorem ait stantem mori oportere. Dumq; cõsurgit ac nititur, inter manus subleuantiũ extinctus est VIII. Cal. Iulij, annum gerens ætatis sexagesimum ac nonum, superq; mensem ac diem septimum. 24

Conuenit inter omnes, tam certum eum de sua suorumq; genitura semper fuisse, ut post assiduas in se coniurationes ausus sit affirmare senatui, aut filios sibi successuros, aut neminem. Dicitur etiam uidisse quondam per quietem stateram in media parte uestibuli palatinæ domus positam examine æquo, cum in altera lance Claudius & Nero starent, in altera ipse ac filij: nec res fefellit, quando totidem annis, pariq; temporis spacio utriq; imperauerunt. 25

C. Sue-

C. SVETONII TRANQVILLI

DIVVS TITVS

TITVS cognomine paterno, amor ac deliciæ generis humani: tãtum illi ad promerendã omnium uoluntatem uel ingenij, uel artis, uel fortunæ supfuit, & quod difficillimũ est, in imperio: quando priuatus, atq; etiam sub patre principe, ne odio quidẽ, nedum uituperatione publica caruit.

NAtus est III. Calen. Ianuarias insigni anno Caiana nece, prope Septizonium, sordidis ædibus, cubiculo uerò perparuo & obscuro: nam manet adhuc & ostenditur: educatus in aula cum Britannico simul, ac paribus disciplinis & apud eosdem magistros institutus. Quo quidem tempore aiunt Metoposcopũ, à Narcisso Claudij liberto adhibitum ut Britannicũ inspiceret, cõstantissime affirmasse: illum quidem nullo modo, cæterum Titum qui tunc propè astabat, utiq; imperaturũ. Erant autem adeo familiares, ut de potione qua Britannicus hausta perijt, Titus quoq; iuxtà cubans gustasse credatur, grauiq; morbo afflictatus diu. Quorum omnium mox memor, statuam ei auream in palatio posuit: & alteram ex ebore equestrem, quæ Circensi pompa hodie quoq; præfertur, dedicauit, prosecutusq; est. *Metoposcopus*

2 IN puero statim corporis animiq; dotes exsplenduerũt, magis ac magis deinceps per ætatis gradus: forma egregia, & cui non minus autoritatis inesset, quàm gratiæ: præcipuum robur, quanquam neq; procera statura, & uentre paulo proiectiore: memoria singularis, docilitas ad omnes ferè tum belli, tum pacis artes. Armorum & equitandi peritissimus, Latinæ Græcæq; linguæ, uel in orãdo, uel in fingendis poematibus promptus & facilis ad extemporalitatem usq;: sed ne musicæ quidem rudis, ut qui cantaret & psalleret iucũde scienterq;. E pluribus comperi, notis quoq; excipere uelocissime solitum, cum amanuensib. suis per ludum iocumq; certantem: imitari chirographa quæcunq; uidisset, ac profiteri, sæpe se maximum falsarium esse potuisse. *Exsplendescere, p eminere* *Scienter, pro scite*

3 TRibunus militũ & in Germania & in Britannia meruit summa industria, nec minore modestia & fama, sicut apparet ex imaginum eius multitudine, ac titulis per utranq; prouinciã. Post stipendia foro operam dedit, honestam magis q̃ assiduam. Eodemq; tempore Arricidiã Tertullo patre equite Ro. sed præfecto quondã prætorianarum cohortiũ, duxit uxorem: & in defunctę locũ Martiam Furuillã splendidi generis, cũ qua sublata filia diuortiũ fecit. Ex quæsturæ deinde honore legioni præpositus, Taricheam & Gamalã urbes ualidissimas Iudææ in potestatẽ redegit, equo quadam acie sub fœminibus amisso, alteroq; inscenso, cuius rector contra se dimicans occubuerat.

4 GAlba mox tenente rempub. missus ad gratulandũ, quaquà iret, conuertit homines, quasi adoptionis gratia arcesseretur. Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, redijt ex itinere: aditoq; Paphiæ Veneris oraculo, dum de nauigatione consulit, etiam de imperij spe confirmatus est: Cuius breui compos, & ad perdomandã Iudęam relictus, nouissima Hierosolymorũ oppugnatione XII propugnatores totidem sagittarũ confecit ictibus: cepitq; eam natali filiæ suæ, tanto militum gaudio ac fauore, ut in gratulatione imperatorem eum consalutauerint, & subinde decedentẽ prouincia detinuerint, suppliciter, necnon & minaciter efflagitantes, aut remaneret, aut secum omnes pariter abduceret: unde nata suspicio est, quasi desciscere à patre, Orientisq; regnum sibi uendicare tentasset. Quam suspicionem auxit, postq; Alexandriam petens, in consecrãdo apud Memphim boue Api diadema gestauit, de more is quidem, rituq; priscæ religionis: sed nõ deerant qui secus interpretarent̃. Quare festinans in Italiam, cum Rhegiũ, dehinc Puteolos oneraria naue appulisset, Romam inde contendit expeditissimus: in-

opinantiq; patri uelut arguens rumorum de se temeritatem, Veni, inquit, pater ueni.
NEq; ex eo destitit participē atq; etiam tutorem imperij agere. Triumphauit cum 6
patre, censuraq; gessit unà. Eidem collega & in tribunitia potestate, & in septem
consulatibus fuit. Receptaq; ad se propè omnium officiorum cura, cum patris nomine
& epistolas ipse dictaret, & edicta conscriberet, orationesq; in senatu recitaret etiam
quæstoris uice: præfecturam quoq; prætorij suscepit, nunquam ad id tempus, nisi ab
equite Romano administratam. Egitq; aliquanto inciuilius & uiolentius: siquidem su-
spectissimum quenq; sibi, submissis qui per theatra & castra, quasi cōsensu ad pœnam
deposcerent, haud cunctanter oppressit. In his A. Cecinnam consularem uirum uoca-
tum ad cœnam, ac uixdum triclinio egressum, confodi iussit: sanè urgente discrimine,
quum etiam chirographum eius præparatæ apud milites coniurationis deprehendis-
set. quibus rebus sicut in posterum securitati satis cauit, ita ad præsens plurimum con-
traxit inuidiæ, ut non temere quis tam aduerso rumore, magisq; inuitis omnibus tran
sierit ad principatum.

PRæter sæuitiam, suspecta in eo etiam luxuria erat: quòd ad mediam noctem co- 7
messationes cum profusissimo quoq; familiariū extenderet: nec minus libido, pro
pter exoletorū & spadonum greges, propterq; insignē reginæ Berenices amorem, cui
etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suspecta & rapacitas, quòd constabat in concioni-
bus patris nundinari præmiariq; solitum: deniq; propalàm alium Neronem & opina-
bantur & prædicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conuersaq; est in maximas lau-
des: neq; ullo uitio reperto, & contrà uirtutibus summis. Cōuiuia instituit iucunda ma-
gis q̃ profusa. Amicos elegit, quibus etiam post eum principes, ut & sibi & reipub. ne
cessarijs acquieuerunt: præcipueq; sumptam sibi Berenicen statim ab urbe dimisit inui
tus inuitam. Quosdam è gratissimis delicatorū, quanquam tam artifices saltationis, ut
mox scenam tenuerint, non modo fouere prolixius, sed spectare in publico omni cœtu
Vt si quis unquā, pro ut qui maxime
supersedit. Nulli ciuium quicquā ademit: abstinuit alieno, ut si quis unquam: ac ne con
cessas quidem ac solitas collationes recepit. Et tamen nemine ante se munificentia mi-
nor. Amphitheatro dedicato, thermisq; iuxta celeriter extructis, munus edidit appara
tissimum largissimumq;. Dedit & nauale prælium in ueteri naumachia, ibidem & gla-
diatores, atq; uno die quinq; millia omne genus ferarum.

NAtura autem beneuolentissimus, cum ex instituto Tiberij, omnes dehinc Cæsa- 8
res beneficia à superioribus concessa principibus, aliter rata non haberent, q̃ si
eadem ijsdem & ipsi dedissent, primus præterita omnia uno confirmauit edicto: nec à
se peti passus est. In cæteris uero desiderijs hominum obstinatissime tenuit, ne quem si-
ne spe dimitteret. quin & admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur quàm pręę
stare posset: Non oportere, ait, quenquam à sermone principis tristem discedere. Atq;
etiam recordatus quondam super cœnam, quòd nihil cuiquam toto die præstitisset, me
morabilem illam meritoq; laudatā uocem edidit: Amici, diem perdidi. Populum in pri
mis uniuersum tanta per omnes occasiones comitate tractauit, ut proposito gladiato-
rio munere, non ad suum, sed ad spectantiū arbitrium editurum se professus sit. Et pla-
nè ita fecit. Nā neq; negauit quicq; petentibus: & ut quę uellent peterent, ultro adhor-
tatus est. Quin & studium armaturæ Thracum præ se ferens, sæpe cum populo & uo-
ce & gestu, ut fautor, cauillatus est: uerum maiestate salua, nec minus ęquitate. Ne quid
popularitatis prætermitteret, nonnunquam in thermis suis admissa plebe lauit. Quæ-
dam sub eo fortuita ac tristia acciderunt, ut conflagratio Vesuui montis in Campania,
& incendium Romæ per triduum, totidemq; noctes. Item pestilentia quanta non te-
merè aliàs. In his tot aduersis ac talibus, non modo principis solicitudinem, sed & pa-
rentis affectum unicum præstitit, nunc consolando per edicta, nunc opitulando qua-
tenus suppeteret facultas. Curatores restituendæ Campaniæ è consularium nume-
ro sorte duxit. Bona oppressorum in Vesuuo, quorum hæredes non extabant, restitu-
tioni afflictarum ciuitatum attribuit. Vrbis incendio nihil nisi sibi publicè perisse te-
status, cuncta prætoriorum suorum ornamenta operibus ac templis destinauit: præ-
Medendæ ualetudini
posuitq; complures ex equestri ordine, quo quæq; maturius peragerentur. Medendæ
ualetudini, leniendisq; morbis, nullam diuinam humanamq; opem non adhibuit, in-
quisito

inquisito omni sacrificiorum remediorumq; genere. Inter aduersa temporum, & delatores mandatoresq; erant ex licentia ueteri: hos asidue in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac nouisime traductos per amphitheatri arenam, partim subijci in seruos ac uenire imperauit, partim in asperrimas insularum auehi. Vtq; etiam similia quandoq; ausuros perpetuò coerceret, uetuit inter cætera de eadem re pluribus legibus agi, quæriue de cuiusquam defunctorum statu ultra certos annos.

Traducere

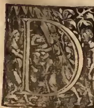
9 POntificatum maximũ ideo se professus accipere, ut puras seruaret manus, fidem præstitit, nec autor posthac cuiusquã necis, nec conscius, quãuis interdũ ulciscendi causa non deesset, sed periturũ se potius, quàm perditurum adiurans. Duos patricij generis conuictos in affectatione imperij, nihil amplius quàm ut desisterent, monuit, dicẽs, principatum fato dari: si quid præterea desiderarent, promittens se tributurum. & cõfestim quidẽ ad alterius matrẽ, quæ procul aberat, cursores suos misit, qui anxiæ filiũ saluũ nuntiarent. Cæterũ ipsos non solum familiari cœnæ adhibuit, sed & insequenti die gladiatorum spectaculo circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspiciẽda porrexit. Dicitur etiam cognita utriusq; genitura, imminere ambobus periculum affirmasse, uenturum quandoq; & ab alio, sicut euenit. Fratrem insidiari sibi non desinentẽ, sed penè ex professo solicitantẽ exercitus, meditantem fugã, nec occidere, neq; seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit: sed ut à primo imperij die, consortem successoremq; testari perseuerauit: nõnunquam secretò lachrymis & precibus orans, ut tandem mutuo erga se animo uellet esse.

Cursores

10 INter hæc morte præuẽtus est, maiore hominum damno quàm suo. Spectaculis absolutis, in quorum fine populo coram ubertim fleuerat, Sabinos petit aliquanto tristior: quòd sacrificanti hostia aufugerat, quodq; tempestate serena tonuerat. Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica trãsferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis cœlum, multumq; conquestus, eripi sibi uitam immerẽti. Neq; enim extare ullum suum factum pœnitendum, excepto duntaxat uno: id quale fuerit, neq; ipse tunc prodidit, neq; cuiquam facile succurrit. Quidam opinantur consuetudinem recordatũ, quam cum fratris uxore habuerit: sed nullam habuisse persanctè Domitia iurabat, haud negatura, si qua omnino fuisset: imò etiam gloriatura, quod illi promptisimum erat in omnibus probris.

11 EXcesit in eadem qua pater uilla, Idibus Septembris, post biennium, ac menses duos, diesq; XX. quàm successerat patri, altero & quadragesimo ætatis anno. Quod ut palàm factum est, non secus atq; in domestico luctu mœrentibus publicè cunctis, senatus prius quàm edicto cõuocaretur, ad curiã cucurrit: obseratisq; adhuc foribus, deinde apertis, tantas mortuo gratias egit laudesq;, quantas cõgesit ne uiuo quidem unquam atq; præsenti.

C. SVETONII
TRANQVILLI
FLAVIVS DOMITIANVS

DOMITIANVS natus est IX Calen. Nouẽbris, patre COS. designato, inituroq; mense insequẽti honorem, regione urbis sexta ad Malum punicum, domo, quam postea in templum gẽtis Flauiæ cõuertit. Pubertatis ac primæ adolescentiæ tẽpus tãta inopia, tantaq; infamia gesisse fertur, ut nullum uas argenteũ in usu haberet. Satisq; constat, Clodium Pollionẽ prætoriũ uirũ, in quem est poema Neronis, quod inscribitˉ Luscio, chirographũ eius conseruasse, & nonnunquàm protulisse, noctem sibi pollicentis: nec defuerunt, qui affirmarent corruptũ Domitianum & à Nerua, successore mox

suo. Bello Vitelliano confugit in Capitoliũ cum patruo Sabino, ac parte præsentium copiarũ: sed irrumpentibus aduersarijs, & ardente tẽplo, apud æditũ clàm pernoctauit: ac mane Isiaci celatus habitu, interq; sacrificulos uanæ superstitionis, cum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrẽ comite uno contulisset, ita latuit, ut scrutãtibus qui uestigia subsecuti erant, deprehendi nõ potuerit. Post uictoriã demum progressus, & Cæsar cõsalutatus, honorẽ præturæ urbanæ cum cõsulari potestate suscepit titulo tenus, quam iurisdictionẽ ad collegam proximũ transtulit. Cæterũ omnem uim dominationis tam licẽter exercuit, ut iam tum qualis futurus esset, ostenderet. Ne exequar singula, contrectatis multorũ uxoribus, Domitiam Longinam Aelio Lamiæ nuptam, etiam in matrimonium abduxit, atq; uno die super XX urbana officia atq; peregrina distribuit, mirari se Vespasiano dictitante, quòd successorem non & sibi mitteret.

Sacrificuli

2 EXpeditionem quoq; in Galliam Germaniasq;, neq; necessariam, & dissuadentibus paternis amicis inchoauit, tantum ut fratri se & operibus & dignatione adæquaret. Ob hæc correptus, quo magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre unà, sellamq; eius ac fratris quoties prodirent, lectica sequebatur: ac triumphum utriusq; Iudaicum, equo albo comitatus est. In sex consulatibus, non nisi unum ordinarium gessit, eumq; cedente & suffragante fratre. Simulauit & ipse mire modestiam: in primisq; poeticæ studium, tam insuetum antea sibi, quàm postea spretum & abiectum, recitauitq; etiam publice. Nec tamen eo secius, cum Vologesus Parthorum rex auxilia aduersus Alanos, ducemq; alterum ex Vespasiani liberis depoposcisset, omni ope contendit ut ipse potissimum mitteretur. Et quia discussa res est, alios Orientis reges, ut idem postularent, donis ac pollicitationibus solicitare tentauit. Patre defuncto, diu cunctatus an duplum donatiuum militi donaret, nunq; iactare dubitauit, relictum se principem imperij, sed fraudem testamento adhibitam. Neq; cessauit ex eo insidias struere fratri clàm palamq;, quoad correptum graui ualetudine prius q̃ planè efflaret animam, pro mortuo deseri iussit: defunctumq; nullo præter quam consecrationis honore dignatus, sæpe etiam carpsit obliquis orationibus & edictis.

Dignatio, pro dignitate

3 INter initia principatus, quotidie secretum sibi horariũ sumere solebat: nec quicquã amplius quàm muscas captare, ac stylo præacuto configere: ut cuidam interrogãti, esset ne quis intus cũ Cæsare, nõ absurde respõsum sit à Vibio Crispo, Ne musca quidem. Deinde uxorem suam Domitiã, ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat, alteroq; anno consalutauerat ut Augustam, eandem Paridis histrionis amore deperditam, repudiauit: intraq; breue tempus impatiens dissidij, quasi efflagitante populo reduxit. Circa administrationem imperij aliquandiu se uarium præstitit, mixtura quoq; inæquabili uitiorum atq; uirtutum, donec uirtutes quoq; in uitia deflexit: quantũ coniectare licet, super ingenij naturam, inopia rapax, metu sæuus.

Deperdita amore

4 SPectacula magnifica assiduè, & sumptuosa edidit: nõ in amphitheatro modo, uerum & in circo: ubi præter solennes bigarũ quadrigarũq; cursus, prælium duplex etiã, equestre ac pedestre cõmisit: atq; in amphitheatro nauale quoq;. nam uenationes gladiatoresq; & noctibus ad lychnuchos, nec uirorum modo pugnas, sed & fœminarum. Prætereа quæstorijs muneribus, quæ olim omissa reuocauerat, ita semper interfuit, ut populo potestatẽ faceret bina paria è suo ludo postulandi, quæ nouissime aulico apparatu induceret. Ac per omne gladiatorũ spectaculũ ante pedes eius stabat puerulus coccinatus, portentuoso paruoq; capite, cum quo plurimũ fabulabatur, nonnunquam serio. auditus est certe, dum ex eo quęrit, ecquid sciret, & quid sibi uisum esset ordinatione proxima Aegypto præficere Metium Rufum. Edidit nauales pugnas penè iustarum classium, effosso & circumstructo iuxta Tiberim lacu, atq; inter maximos imbres prospectauit. Fecit & ludos seculares, computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proximè, sed olim Augustus ediderat. In his Circensium die, quo facilius centum missus peragerentur, singulos à septenis spatijs ad quina corripuit. Instituit & quinquennale certamen Capitolino Ioui triplex, musicum, equestre, gymnicũ, & aliquanto plurium quàm nunc est coronarum. Certabant etiam & prosa oratione Græce Latineq;, ac præter citharœdos chorocitharistæ quoq; & psallocitharistæ. In stadio uero cursu etiam uirginis certamini pręsedit crepidatus, purpureaq; amictus

Puerulus, pro puellus

toga

toga græcanica, capite gestans coronam auream cum effigie Iouis, ac Iunonis, Mineruæq;, asſidentibus Diali ſacerdote, & collegio Flauialiũ pari habitu, niſi quòd illorum coronis inerat & ipſius imago. Celebrabat & in Albano quotannis Quinquatria Mineruæ, cui collegium instituerat: ex quo ſorte ducti magiſterio fungerẽtur, redderẽtq; eximias uenationes, & ſcenicos ludos, ſuperq; oratorum ac poetarum certamina. Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit: atq; inter ſpectacula muneris largiſsimum epulum. Septimontiali ſacrorum quidem die, ſenatui equitiq; panarijs, plebei ſportellis cum obſonio diſtributis, initiũ ueſcẽdi primus fecit: dieq; proximo omne genus rerum miſsilia ſparſit: & quia pars maior intra popularia deciderat, quinquagenas teſſeras in ſingulos cuneos equeſtris ac ſenatorij ordinis pronuntiauit.

5 PLurima & ampliſsima opera incendio abſumpta reſtituit, in quis & Capitolium, quod rurſus arſerat: ſed omnia ſub titulo tantũ ſuo, ac ſine ulla priſtini autoris memoria. Nouam autem excitauit ædem in Capitolio cuſtodi Ioui, & forum quod nunc Neruæ uocatur. Item Flauiæ templum gẽtis, & ſtadium, & odeum, & naumachiam: è cuius poſtea lapide maximus circus, deuſtis utrinq; lateribus extructus eſt.

6 EXpeditiones partim ſponte ſuſcepit, partim neceſſariò: ſponte in Cattos, neceſſariò unam in Sarmatas, legione cum legato ſimul cæſa. In Dacos duas, primã Oppio Sabino conſulari oppreſſo, ſecundam Cornelio Fuſco præfecto cohortium prætorianarum, cui belli ſummam cõmiſerat. De Cattis Daciſq; poſt uaria prælia duplicem triũphum egit: de Sarmatis laureã modo Capitolino Ioui retulit. Bellum ciuile motũ à L. Antonio ſuperioris Germaniæ præſide cõfecit abſens felicitate mira, cum ipſa dimicationis hora reſolutus repente Rhenus, tranſituras ad Antonium copias Barbarorum inhibuiſſet. De qua uictoria prius præſagijs, quàm nuntijs comperit. Siquidẽ ipſo quo dimicatum eſt die, ſtatuam eius Romæ inſignis aquila circumplexa pennis, clangores lætiſsimos edidit: pauloq; pòſt occiſum Antonium adeo uulgatum eſt, ut caput eius quoq; apportatum uidiſſe ſe pleriq; contenderent.

7 MVlta etiam in communi rerum uſu nouauit. Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata cœnarum rectarum conſuetudine. Duas Circenſibus gregum factiones aurati purpureiq; panni ad quatuor priſtinas addidit. Interdixit hiſtrionibus ſcenã, intra domum quidem exercendi artem iure cõceſſo. Caſtrari mares uetuit. Spadonum, qui reſidui apud mãgones erant, pretia moderatus eſt. Ad ſummam quondam ubertatem uini, frumenti uero inopiam, exiſtimans nimio uinearum ſtudio negligi arua, edixit ne quis in Italia nouellaret: utq; in prouincijs uineta ſucciderentur, relicta (ubi plurimũ) dimidia parte, nec exequi rem perſeuerauit. Quædam ex maximis officijs inter libertinos militeſq; Ro. cõmunicauit. Geminari legionum caſtra prohibuit: nec plus, quàm mille nummos à quoquam ad ſigna deponi: quòd L. Antonius apud duarum legionum hyberna res nouas moliens, fiduciam cepiſſe etiam ex depoſitorum ſumma uidebatur. Addidit & quartum ſtipendium militi, aureos ternos. *Rectæ cœnæ*

8 IVs diligẽter & induſtrie dixit. Plerunq; & in foro pro tribunali extra ordinẽ ambitioſas centumuirorum ſententias reſcidit. Recuperatores, ne ſe ſemper perſuaſorijs aſſertionibus accommodarent, identidem admonuit. Nummarios iudices cum ſuò quenq; conſilio notauit. Autor & Tribunis pleb. fuit ædilem ſordidum repetũdarum accuſandi, iudiceſq; in eum à ſenatu petendi. Magiſtratibus quoq; urbicis, prouinciarumq; præſidibus coercendis, tantum curæ adhibuit, ut neq; modeſtiores unquã, neq; iuſtiores extiterint: è quibus pleroſq; poſt illum reos omnium criminum uidimus. Suſcepta morum correctione, licentiam theatralem promiſcue in equite ſpectandi inhibuit. Scripta famoſa uulgoq; edita, quibus primores uiri ac fœminæ notabantur, aboleuit non ſine autorum ignominia. Quæſtorium uirum, quòd geſticulandi ſaltandiq; ſtudio teneretur, mouit ſenatu. Probroſis fœminis lecticæ uſum ademit, iuſq; capiendi legata hæreditateſq;. Equitem Ro. ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimiſſæ adulterij crimen intenderat, eraſit iudicum albo. Quoſdam ex utroq; ordine lege Scatinia condemnauit. Inceſta Veſtalium uirginum, à patre ſuo quoq; & fratre neglecta, uariè ac ſeuerè coercuit: priora capitali ſupplicio, poſteriora more ueteri. Nam cũ Ocellatis ſororibus, itẽ Varonillæ liberũ mortis permiſiſſet arbitriũ corruptoreſq; *Perſuaſoria aſſertiones* *Dimiſſæ, pro repudiatæ*

earum

earum relegasset, mox Corneliam uirginem maximã, absolutam olim, dehinc longo
interuallo repetitam atq; conuictam, defodi imperauit: stupratoresq; uirgis in comitio
ad necem cædi, excepto prætorio uiro: cui dubia etiamnũ causa, & incertis quæstioni-
bus atq; tormẽtis de semet professo, exiliũ indulsit. ac nequa religio deûm impune cõ-
taminaretur, monimentũ, quod libertus eius è lapidibus templo Capitolini Iouis desti
Reliquiæ natis filio construxerat, diruit per milites: ossaq; & reliquias quæ inerant, mari mersit.

INter initia usqueadeo ab omni cæde abhorrebat, ut absente adhuc patre, recorda- 9
tus Vergilij uersum: Impia quàm cæsis gens est epulata iuuencis,
edicere destinauerit, ne boues immolarentur. Cupiditatis quoq; atq; auaritiæ uix suspi
cionem ullam, aut priuatus unquam, aut princeps aliquandiu dedit, imò è diuerso ma
gnæ sæpe non abstinentiæ modo, sed etiam liberalitatis experimenta. Omnes circa se
largissime prosecutus, nihil prius aut acrius monuit, quàm nè quid sordidè facerẽt. Re
lictas sibi hæreditates ab ijs, quibus liberi erant, non recepit. Legatum etiam ex testa-
mento Ruscij Cepionis, qui cauerat ut quotannis ingredientibus curiam senatoribus
certam summam uiritim præstaret hæres suus, irritum fecit. Reos qui ante quinquen-
nium proximũ apud ærariũ pependissent, uniuersos discrimine liberauit: nec repeti,
Teneret, pro nisi intra annũ, eaq; conditione permisit, ut accusatori, qui causam non teneret, exiliũ
uinceret pœna esset. Scribas quæstorios negotiantes ex consuetudine, sed contra Clodiam le-
gem, uenia in præteritũ donauit. Succisiua, quæ diuisis per ueteranos agris carptim su
perfuerũt, ueteribus possessoribus, ut usucapta cõcessit. Fiscales calũnias magna calu
mniantiũ pœna repressit: ferebaturq; uox eius: Princeps q delatores nõ castigat, irritat.

SEd neq; in clementiæ, neq; in abstinentiæ tenore permansit: & tamẽ aliquanto ce 10
lerius ad sæuitiam desciuit, quàm ad cupiditatem. Discipulum Paridis pantomimi
impuberem adhuc, etiam tum maxime ægrum, quòd arte formaq; non absimilis magi
stro uidebatur, occidit. Item Hermogenem Tarsensem propter quasdam in historia fi-
guras, librarijs etiam, qui eam descripserãt, crucifixis. Patremfamiliâs, quòd Thracem
Mirmiloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è spectaculis in arenam, ca
nibus obiecit, cum hoc titulo: Impie locutus parmularius. Complures senatores, in his
aliquot consulares interemit: ex quibus Ciuicam Cerealem in ipso Asiæ proconsula-
Molitores à tu, Saluidienum Orfitum, Acilium Glabrionem exilio, quasi molitores nouarum re-
molendo rum. Cæteros leuissima quenq; de causa: Aelium Lamiam ob suspiciosos quidem, ue-
rum & ueteres & innoxios iocos: quòd post abductam uxorem laudanti uocem suam,
heu taceo dixerat: quodq; Tito hortanti se ad alterum matrimonium responderat,
μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις; Saluium Cocceianum, quòd Othonis imperatoris patrui sui
diem natalem celebrauerat: Metium Pomposianum, quòd habere imperatoriam ge-
nesim uulgò ferebatur: & quòd depictum orbem terræ in membranas concionesq; re
gum ac ducum ex Tito Liuio circunferret: quodq; seruis nomina Magonis & Anni-
balis indidisset: Sallustium Lucullum, Britanniæ legatum, quòd lanceas nouæ formæ
appellari Lucullea passus esset: Iunium Rusticum, quòd Peti Traseæ, & Eluidij Pri-
sci laudes edidisset, appellaretq; eos sanctissimos uiros: cuius criminis occasione phi-
losophos omnes urbe Italiaq; submouit. Occidit & Eluidium filium, quòd quasi sce-
nico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium suum cum uxore tractasset:
Flauium Sabinum alterum è patruelibus, quòd eum comitiorum consularium die,
destinatum perperam præco non consulem, ad populum, sed imperatorem pronun-
tiasset. Verum aliquanto post ciuilis belli uictoriã sæuior, plerosq; partis aduersæ, du-
dum etiam latentes conscios, inuestigato nouo quæstionis genere distorsit, immisso
per obscœna igne. Nonnullis & manus amputauit. Satisq; cõstat, duos solos è notio-
ribus uenia donatos, tribunum laticlauium, & centurionem, qui se, quo facilius exper
tes culpæ ostenderent, impudicos probauerant: & ob id neq; apud ducem, nec apud
milites ullius momenti esse potuisse.

ERat autem non solum magnæ, sed & callidæ inopinatæq; sæuitiæ. Autorem sum- 11
marum pridie quàm crucifigeret, in cubiculum uocauit, assidere in thoro iuxtà
coegit, securum hilaremq; dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. Aretinũ Cle-
mentem consularem uirum, è familiaribus & emissarijs suis capitis condemnaturus, in

eadem

eadem uel etiã in maiore gratia habuit, quoad nouissime simul gestanti cõspecto delatore eius: Vis, inquit, hunc nequissimũ seruũ cras audiamus? Et quo contẽptius abuteretur patientia hominũ, nunq; tristiorem sententiã sine præfatione clementiæ pronuntiauit, ut nõ aliud iam certius atrocis exitus signũ esset, q; principij lenitas. Quosdam maiestatis reos in curiam induxerat: & cum prædixisset experturũ se illa die q; charus senatui esset, facile perfecerat, ut etiam more maiorum puniendi cõdemnarentur: dein de atrocitate pœnę conterritus, ad leniẽdam inuidiã intercessit his uerbis (neq; ẽm ab re fuerit ipsa cognoscere) Permittite Patres Cõscripti à pietate uestra impetrari, quod scio me difficulter impetraturũ, ut damnatis liberũ mortis arbitriũ indulgeatis. Nam & parcetis oculis uestris, & intelligent me omnes senatui interfuisse.

12 EXhaustus operum ac munerum impensis, stipendioq; quod adiecerat, tentauit quidem ad releuandos castrenses sumptus militum numerũ diminuere. Sed cum obnoxium se Barbaris per hoc animaduerteret, neq; secius eo in explicãdis oneribus omnibus hæreret, nihil pensi habuit quin prædaretur omni modo. bona uiuorum ac mortuorũ usquequaq;, quolibet & accusatore & crimine, corripiebãtur. Satis erat obijci qualecunq; factum dictumq; aduersus maiestatem principis. Confiscabantur alienissimæ hæreditates, uel existente uno qui diceret, audisse se ex defuncto cum uiueret, hæredem sibi Cæsarem esse. Præter cæteros Iudaicus fiscus acerbissime actus est: ad quem deferebantur, qui uelut professi, Iudaicam intra urbem uiuerent uitam, uel dissimulata origine imposita genti tributa non pependissent. Interfuisse me adolescentulũ memini, cum à procuratore frequentissimoq; cõsilio inspiceretur nonagenarius senex an circunsectus esset. Ab iuuenta minime ciuilis, animi confidens etiam, & tum uerbis, tum rebus immodicus, Cenidi patris concubinæ ex Histria reuersæ, osculumq; ut assueuerat offerenti, manum præbuit. Generum fratris indignè ferẽs albatos & ipsum ministros habere, proclamauit, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.

13 PRincipatũ uero adeptus, neq; in senatu iactare dubitauit, & patri se & fratri imperium dedisse, illos sibi reddidisse: neq; in reducẽda post diuortiũ uxore edicere, uocatã eam in puluinar suũ. acclamari etiã in amphitheatro epulari die libenter audijt, domino & dominæ feliciter. Sed & Capitolino certamine cũctos ingenti cõsensu precantes ut Palfuriũ Suram restitueret, pulsum olim senatu, ac tunc de oratoribus coronatum, nullo responso dignatus, tacere tantummodo iussit uoce præconis. Pari arrogantia cùm procuratorũ suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit: Dominus & deus noster sic fieri iubet: unde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cuiusquã appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi. Ianos arcusq; cum quadrigis & insignibus triumphorũ per regiones urbis, tãtos aut tot extruxit, ut cuidam græce inscriptum arcui sit, Aream & Caluitium. Consulatus XVII. cepit, quot ante eum nemo. Ex quibus septem medios continuauit: omnes autem pene titulo tenus gessit, nec quenquam ultra Cal. Maij: plures ad Idus usq; Ianuarias. Post autem duos triũphos, Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensem & Octobrem ex appellationibus suis, Germanicum Domitianũq; transnominauit: quod altero suscepisset imperiũ, altero natus esset.

Formalis epistola

Transnominauit

14 PEr hæc terribilis cũctis & inuisus, tandem oppressus est amicorum libertorumq; intimorum conspiratione, simul & uxoris. Annum diemq; ultimum uitæ iampridem suspectum habebat, horam etiam, nec non & genus mortis. Adolescentulo Chaldæi cuncta prædixerant. Pater quoq; super cœnam quandam fungis abstinentem palam irriserat, ut ignarum sortis suæ, quòd non ferrum potius timeret. Quare pauidus semper atq; anxius, minimis etiam suspitionibus præter modum cõmouebatur, ut edicti de excidendis uineis propositi, gratiam facere non alia magis re compulsus credatur, quàm quòd sparsi libelli cum his uersibus erant,

Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω
ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ.

Eadem formidine oblatum à senatu nouum & excogitatũ honorem, quanquam omnium taliũ appetentissimus, recusauit: quo decretũ erat, ut quoties gereret consulatũ, equites Ro. quibus sors obtigisset, trabeati, & cum hastis militaribus pręcederent eum

inter

inter lictores apparitoresq;. Tēpore quoq; suspecti periculi appropinquāte, solicitior
in dies, porticuum in quibus spatiari consueuerat, parietes Phengite lapide distinxit: è
cuius splendore per imagines quicquid à tergo fieret, prouideret. Et nec nisi secreto,
atq; solus plerasq; custodias, receptis quidem in manu catenis audiebat: utq; domesti-
cis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem, Epaphrodi
tum à libellis, capitali pœna condemnauit, quòd post destitutionem Nero in adipiscen
da morte manu eius adiutus existimabatur.

DEniq; Flauium Clementem patruelem suū contemptissimæ inertiæ, cuius filios 15
etiamnū paruulos successores palàm destinauerat, & abolito priore nomine, alte
rum Vespasianum appellari iusserat, alterum Domitianum, repente ex tenuissima su-
Tantū nō, pro propemodum
spicione tantū non ipso eius cōsulatu interemit, quo maxime facto maturauit sibi exi
tum. Continuis octo mēsibus tot fulgura facta nuntiataq; sunt, ut exclamauerit, Feriat
iam quem uolet. Tactum de cælo Capitolium, templumq; Flauiæ gentis: Item domus
Palatina, & cubiculum ipsius, atq; etiam è basi statuæ triūphalis titulus excussus ui pro
cellæ in monimentū proximum decidit. Arbor, quæ priuato adhuc Vespasiano euer-
sa surrexerat, tunc rursus repente corruit. Prænestina Fortuna, toto imperij spatio an
num nouum cōmendanti, lætam eandemq; semper sortem dare assueta, extremo tri-
stissimam reddidit, nec sine sanguinis mentione. Mineruam, quam superstitiose cole-
bat, somniauit excedere sacrario, negantemq; ultra se tueri eum posse, quòd exarmata
Perinde quàm.
esset à Ioue. Nulla tamen re perinde commotus est, quàm responso, casuq; Asceltario-
Sciscitatus est illum
nis mathematici. Hunc delatum, nec inficiantē iactasse se, quæ prouidisset ex arte, sci-
scitatus est, quis ipsum maneret exitus: & affirmantem fore ut breui laceraretur à cani
bus, interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoq;
accuratissime imperauit. Quod cum fieret, euenit, ut repentina tempestate deiecto fu-
nere, semiustum cadauer discerperent canes, idq; ei cœnanti à mimo Latino, qui præte
riens fortè animaduerterat, inter cæteras diei fabulas referretur.

PRidie quàm periret, cum oblatos tuberes seruari iussisset in crastinū, adiecit si mo 16
do uti licuerit. Et conuersus ad proximos, affirmauit fore ut sequēti die luna se in
aquario cruentaret, factumq; aliquod existeret de quo loquerentur homines per terra
rum orbem. At circa mediā noctem ita est exterritus, ut ex strato prosiliret: dehinc ma
ne aruspicem ex Germania missum, qui consultus de fulgure, mutationem rerum præ
dixerat, audiit condemnauitq;: ac dum exulceratam in fronte uerrucam uehementius
scalpit, profluente sanguine: Vtinam, inquit, hactenus. Tunc horas requirēti, pro quin
ta, quam metuebat, sexta ex industria nuntiata est. His uelut transacto iam periculo læ
Corporis cura
tum festinantemq; ad corporis curam, Parthenius cubiculo præpositus cōuertit, nun-
tians, esse qui magnum nescio quid afferret, nec differendum. Itaq; summotis omnibus
in cubiculum se recepit, atq; ibi occisus est.

DE insidiarum cædisq; genere hæc ferè diuulgata sunt: Cunctantibus conspiratis, 17
quando, & quomodo, id est, lauantem'ne an cœnantē aggrederētur, Stephanus
Domicillæ procurator, & tunc interceptarū pecuniarū reus, consiliū operamq; obtu-
lit: ac sinisteriore brachio uelut ægro, lanis fascijsq; per aliquot dies ad auertendam su
spicionem obuoluto, ad ipsam horā dolum interiecit: professusq; conspirationis indi-
cium, & ob hoc admissus, legenti traditū à se libellū, & attonito suffodit inguina. Sau-
cium ac repugnantem adorti Clodianus Cornicularius, & Maximus Parthenij liber-
tus, & Saturius decurio cubiculariorum, & quidam è gladiatorio ludo, uulneribus se-
ptem contrucidauerunt. Puer, qui curæ larium cubiculi ex consuetudine assistens in-
terfuit cædi, hoc amplius narrabat, se iussum à Domitiano ad primū statim uulnus pu-
gionem puluino subditum porrigere, ac ministros uocare, neq; ad caput quicq; exce-
pto capulo, & præterea omnia clausa reperisse: atq; illum interim correpto, deductoq;
ad terrā Stephano, colluctatū diu, modo ferrū extorquere, modo, quanq; laniatis digi
tis, oculos effodere conatum. Occisus est XIIII. Cal. Octobris, anno ætatis XLV. impe
rij XV. Cadauer eius populari sandapila per uespillones exportatū, Phyllis nutrix in
suburbano suo Latina uia funerauit: sed reliquias templo Flauiæ gentis clàm intulit,
cineribusq; Iuliæ filiæ Titi, quam & ipsa educauerat, commiscuit.

Statura

18 STatura fuit procera, uultu modesto, ruborisq; pleno, grãdibus oculis, uerum acie
hebetiore: præterea pulcher ac decens, maxime in iuuenta, & quidem toto corpo-
re, exceptis pedibus: quorum digitos restrictiores habebat, postea caluitio quoq; de-
formis, & obesitate uentris, & crurum gracilitate: quæ tamen ei ualetudine longa re-
macruerant. Commendari se uerecundia oris adeo sentiebat, ut apud senatũ sic quon-
dam iactauerit: Vsq; adhuc certe animum meum probastis, & uultum. Caluitio ita of- *Vsq; adhuc,*
fendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alij ioco uel iurgio obiectaretur: *pro hucusq;*
quamuis libello, quem de cura capillorum ad amicum edidit, etiam illum simul, seq;
consolans inseruerit, οὐχ ὁρᾷς, κἀγὼ καλός τε μέγας τε. Eadem remanent mecum capil-
lorum fata, & forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Scias nec gratius
quicquam decore, nec breuius.

19 LAboris impatiens, per urbem pedibus non temerè ambulauit. In expeditione &
agmine, equo rarius, lectica assidue uectus est. Armorum nullo, sagittarũ uel præ
cipuo studio tenebatur. Centenas uarij generis feras sæpe in Albano secessu cõficien-
tem spectauere plerique, atq; etiam ex industria ita quarũdam capita figentẽ, ut duobus
ictibus quasi cornua efficeret. Nonnunq; in pueri procul stantis præbentisq; pro sco-
pulo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per inter
ualla digitorum innocue euaderent.

20 LIberalia studia in initio imperij neglexit, quanquam bibliothecas incendio absum
ptas impensissimè reparare curasset, exemplaribus undiq; petitis, missisq; Ale-
xandriam qui describerent, emendarentq;. Nunquã tamen aut historiæ carminibusue
cognoscendis operam ullam, aut stylo uel necessario dedit. præter commentarios, &
acta Tiberij Cæsaris nihil lectitabat: epistolas oratiõesq; & edicta alieno formabat in-
genio, sermonis tamen nec inelegantis. Dictorum interdum etiam notabilium, Vel- *Notabile, in*
lem, inquit, tam formosus esse, quàm Metius sibi uidetur: & cuiusdam caput uarietate *bonam partem*
capilli subrutilum & incanum, perfusam niuem mulso dixit.

21 COnditionẽ principũ miserrimã aiebat: quibus de coniuratione cõperta non cre-
deretur, nisi occisis. Quoties otiũ esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus,
matutinisq; horis: ac lauabat de die, prandebatq; ad satietatẽ, ut non temere super cœ-
nam præter Martianum malum, & modicam in ampulla potiũculam sumeret. Conui-
uabatur frequenter ac largè, sed penè raptim, certe non ultra solis occasum, nec ut po-
stea comessaretur. Nam ad horam somni nihil aliud quàm secreto solus deambulabat. *Nihil aliud q̃ pro tantum modo*

22 LIbidinis nimiæ, assiduitatem concubitus uelut exercitatiõis genus clinopalen uo-
cabat. Eratq; fama quasi concubinas ipse diuelleret, natareq; inter uulgatissimas
meretrices. Fratris filiam adhuc uirginem oblatam in matrimoniũ sibi, cum deuictus
Domitiæ nuptijs pertinacissime recusasset, non multo post alij collocatam ultro cor-
rupit: & quidem uiuo etiam tum Tito: mox patre ac uiro orbatam, ardẽtissime palãq;
dilexit, ut etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere.

23 OCcisum eum, populus indifferenter, miles grauissime tulit, statimq; eum diuum
appellare conatus: paratus & ulcisci, nisi duces defuissent: quod quidem paulo-
post fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissime cædis autoribus. Contrà, senatus a-
deo lætatus est, ut repleta certatim curia non temperaret, quin mortuum contumelio-
sissimo atq; acerbissimo acclamationũ genere laceraret: scalas etiam inferri, clypeosq;
& imagines eius coràm detrahi, & ibidem solo affligi iuberet: nouissime eradendos u-
biq; titulos, abolendamq; omnem memoriam decerneret. Ante paucos quàm occide-
retur menses, cornix in Capitolio elocuta est, ἔσται πάντα καλῶς. Nec defuit qui osten-
tum sic interpretaretur:

Nuper Tarpeio quæ sedit culmine cornix,
Est bene non potuit dicere, dixit, erit.

Ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse gibbam sibi pone ceruicem auream ena-
tam, pro certoq; habuisse: beatiorem post se lætioremq; portendi reip. statum: sicut sa-
nè breui euenit abstinentia & moderatione insequentium principum.

DIONIS CASSII NICAEI

NERVA COCCEIVS

GEOR. MERVLA ALEXANDRINO INTERPRETE

POST Domitiani cædem Romæ Cocceius Nerua imperator designatur. Flagrabant adhuc odio in Domitianum ciues: quare statuæ omnes tum aureæ, tum argenteæ in illius honorem constitutæ, subito conflatæ fuerunt. Arcus præterea in eiusdem unius titulum & nomen substructi, euertũtur. Cæterum Nerua omneis qui impietatis in deos rei fuerãt, *Christianos intelligit* eos absolui uoluit, exules in patriam reduxit. Serui atq; libertorum plurimi dominis atq; patronis insidias fecerant, uerum hos ad unũ occidi imperauit. Et ne serui de cætero dominos criminarentur, edicto uetuit: neúe liceret aut impietatis, aut Iu*Iudaica secta*daicæ sectæ quempiam dehinc insimulari. Multorum tamen nomina falsò delata, inter quos *Sura philosophus* Sura philosophus condemnatus fuit. Deinde non leui de causa aut fortuitò tumultus oritur, sed quia ex libidine quorundã multi iniustè accusarentur, quare Fron*Frontonis consulis dictum*to consul propalàm dixisse fertur: Malũ esse eum imperare, sub quo nemini quippiam cõcessum sit: sed longe peius sub eo uiuere, sub quo maxime liceat. Quæ uerba posteaquam Neruæ nuntiata fuerũt, ne talia deinceps fierent magnopere curauit. Erat is per senectutem paulo imbecillior, graui insuper morbo affectus, cibum ferè euomebat: sed ne sibi statuæ ex auro siue argento constituerentur, omnino recusauit. Permultos Domitianus dum imperaret, bonis atq; fortunis iniustè spoliauerat: quibus per uim ablata, restitui duntaxat ea uoluit, quæ in aula reperta fuissent. Ad sustentandam ciuium ul tam decies & quinquagies centena milia nummûm erogauit, & quosdam senatorij ordinis delegit, qui agros emerent, eosq; egenis diuiderent. Pecuniæ inops factus, uestes primum & uasa aurea atq; argentea, pretiosam præterea supellectilem, siue sua propria, siue publica & regia foret, auctioni subiecit. Agros, item ingenteis domos, & omnia demum, præter admodum necessaria, uendidit. Nihilo tamen segnior in iuuandis & extollendis amicis erat: compluribus ingentia beneficia contulit. Sed ut impendia contraheret, sacrificia non pauca, equorum cursus atq; certamina, nec minus spectacula quædam sustulit. In curia illud iurauit, suo iussu neminẽ senatorũ occisum iri. Quod sacramentum, quamuis etiam insidijs petitus esset, inuiolatum seruauit. Nihil unquam de suo arbitrio statuit, sed principes uiros in consilium semper adhibebat. Leges tulit multas cum de alijs, tum maxime ne mares castrarẽtur, neúe fratris filiam uxorem du*Ruffus Virginius*cere fas esset. Ruffum uero Virginium, quem Romanæ legiones olim imperatorem nominauerant, minime ueritus est, uel in consulatu collegam assumere. In huius etiam sepulchro illud quidam inscripsere.

HIC SITVS RVFFVS, PVLSO QVI VINDICE QVONDAM
IMPERIVM ASSERVIT, NON SIBI SED PATRIAE.

Tanta erat illi integritatis fiducia, ut sæpe iactauerit, se nihil tale fecisse, quo minus de*Crassus Calphurnius*posito imperio, securus priuatam uitam ageret. Coniurauerat in eũ fortè Crassus Calphurnius, Crassorum nepos. Hunc cum cæteris coniuratis dum ludi ederentur, asside re iuxta se uoluit: Nesciebant coniurationem patefactam esse: his gladios obtulit, quos scilicet inspicerent atq; pertentarent, satis ne acuti forent. Re autem uera significabat, non admodum sibi curæ esse, si uel tunc eo in loco occideretur. Præfectus erat prętorij *Aelianus Casperius* Aelianus Casperius, quam præfecturã etiam sub Domitiano gesserat: hic tumultuantes prætorianos, aduersus Neruã concitauit, hoc sanè consilio, ut per speciem ulciscendæ seditionis quosdam eorum, ceu hostes Cæsaris, ad mortẽ posceret. Sed Nerua Casperio talia molienti adeo restitit, ut denudato collo iugulum confodiendum porrigeret: quanquam nihil profecit. Nam hi ferè omnes quos Casperius designauerat, interfecti

fecti

ecta sunt. Quare cum ob senectam ætatē, amissa reuerentia, omnibus conteptui quodammodo esset, in Capitolium ascendit: atq; quod felix faustumq; S. P. Q. R. & mihi ipsi sit, præfatus, M. Vlpium Traianum adoptauit, moxq; in curia Cæsarem designat. Ad quem imperij iura atq; insignia (præerat enim tunc Germaniæ) hoc uersu misit: *Traianus à Nerua adoptatus*

Telis Phœbe tuis lachrymas ulcisce nostras.

Ita Traianus adoptatus à Nerua, deinde imperator factus est. Cæterum in hoc bonitas Neruæ & studium in remp. maxime apparuit: Nulla intercedebat cum adoptato cognatio, imò uero propinquos & cognatos quàm plurimos habebat: publicæ tamen utilitati atq; saluti, societatē sanguinis postposuit. Neq; eo deterritus, quòd Traianus genere Hispanus, aut ex Italia oriūdus non esset, quodq; ante eum peregrinus & alienigena Romanum imperium non tenuisset, Virtutē hominis, non genus aut patriam spectari oportere existimauit. His confectis, Nerua moritur. Imperauit anno uno, & mensibus quatuor, ac diebus nouem. Vixit autem annos quinq; & sexaginta, menses decem, & dies totidem.

DIONIS CASSII NICAEI

TRAIANVS NERVA

GEOR. MERVLA ALEXANDRINO INTERPRETE

RAIANVS antequam imperiū adipisceretur, per quietem uidit seniorē quendam in tunica & prætexta purpurea, cum corona, qua specie pingi senatores solent, qui signum anulo nunc in sinistrum iugulum, ac deinde in dextrum imprimeret. Vbi uero imperium assumpsit, edicta quædam ad senatum misit, atq; illud in primis: Nunquam suo iussu bonum uirum occisum iri, aut ignominia notari: id quod non solum in præsens sacramento confirmauit, sed per totum imperij tempus inuiolatum seruauit. Mox Aelianum & prætorianas cohortes, quæ seditionem aduersus Neruam fecerant, quasi operam ab eis posceret, ad se uocauit, confestimq; uelut importunos dimisit. Romam deinde regressus, multa in emendationem publicorum negotiorum, & beneficiū bonorum, quos uehementer amplexabatur, constituit. In puerorum alimenta in Italia duntaxat multa elargitus est. Cæterum Plotina uxor palatium ascēdens, ex gradibus, ad populum conuersa: Talis, inquit, huc ingredior, qualem etiā egredi opto. Quæ modeste & sancte in summa potestate ita se gessit, ut de ea nullus iure conqueri potuerit. Sed Traianus tantisper Romæ cōmoratus est, dum expeditionem in Dacos parauit. Quæ enim illi agerent & molirentur subinde reputans, indigne ferebat annua tributa ijs dependi, unde uires & opes magis augerentur, animiq; ad maiora erigerētur. Ergo Decebalus rex cum arma comparari in se audiret, extimuit: quippe qui nouerat ante Domitianum, non Romanum populum uictum, tunc aduersus Romanos & Traianum imperatorem decertandum fore, cui integræ ac solidæ uires, robustum corpus, animi uigor, mòres generosi ac simplices superessent. Secundum enim & quadragesimum annum agebat, cum primum imperare cœpit. In qua ætate ita ei omnia suppetebant, ut neq; per iuuentutem quicquā stulte ac temere aggrederetur: neq; item per senectutem languescente corpore segnis ac timidus, à magnis rebus retardaret. Nullus præterea in eo liuor, nulla malignitas: neminem omnino perdere studuit. Contrà uero, bonos & studiosos uiros honorib. & dignitate auxit: quapropter timori aut odio nulli erat. Delatoribus operā nō dabat. Iræ ita moderabatur, ut nunq; ab ea uinceret. Ab aliena pecunia & iniustis cædibus iuxtà abstinuit. Plurimū in gerendis bellis pecuniæ impendebat. Non minore tamē liberalitate & impēsa segnius ac animo ornamēta pacis amplexus est. Compluta, & ualde quidem necessaria ædificari curauit, ut portus &

Senator ornatus

Plotina uxor Traiani

Traianus in Dacos

ædes publicas. Vias item muniuit: in quibus faciendis, fortunas aut sanguinē alicuius nunquam absumpsit. Natura magnificus & gloriæ appetens erat. Circum collapsum, ampliorem atq; etiam elegantiorem restituit. Quod ideo se fecisse inscripsit, ut populum Romanum capere posset. Amari & obseruari q̃ timeri malebat. Cum populo benignus & mansuetus, Senatum iucundè & honorificè appellabat. Sic dilectus & charus ciuibus, hosti duntaxat formidabilis, uenationes præterea, conuiuia, seria & iocos frequenter cum amicis ac familiaribus exercebat. In quorum domos sæpius uix quatuor comitantibus, etiam sine satellite diuertebat: & familiarius cum his recumbens, quiescebat. Eloquentiæ & diligentis alicuius eruditionis expers fuit: munera tamē facundi & non indocti hominis pulcherrime obibat. Nihilq; omnino erat quod optime non exerceret. Vini duntaxat appetens, & in adulescentulos pronus, citra calumniam habitus est: utpote qui nūquam ex eo turpe aut mali quicq; effecit. Nam qui uinū usq; ad satietatem biberet, sobrius tamen erat: neq; in crimen prægrauante uino propulsus est. Et in masculorū amoribus ita sibi temperauit, ut nihil per uim dum uoluptati obsequitur moliretur. Belli hactenus auidus & studiosus, ut acceptas clades emēdaret, hostes exultanteis cōpesceret, impetusq; reprimeret: & si qui rebellassent, eos armis ad obsequiū compelleret. In augenda re familiari moderatus. Militarē etiam disciplinam tum seuerè, tum remissè exercuit. Quare milites, id quod sæpe antea contigerat, nunq̃ aut contumaces aduersus imperia, aut elati atq; superbi fuere. Igitur imperatorem iure

Decebalus rex Dacorum Decebalus rex, antè per ignominiam & metum Domitiani ferocior, magnopere reueritus est. Cæterum cum in Dacos exercitum Traianus duceret, anteq̃ castris hostium appropinquaret, magnus circumferebatur à barbaris fungus, latinis inscriptus literis: *Buri populi* erantq; qui talia uociferarentur, socias gentes, & Buros præcipuè, monere & hortari Traianum ut pace composita retro domum abiret. Nihilo tamen minus is cum hoste conflixit ingenti edita cæde. Cum uulneribus ligamēta suis deessent, propriæ uesti nō pepercit: quam in lacinias conscissam sauciatis partitus est. Militibus qui in ea pugna conciderant, aras constitui, & annua parentalia peragi uoluit. In iuga deinde mōtium *Dacorū regia capta* contendit, & iugum ex iugo captans, ad Dacorum regiam euasit. Hostes ex altera parte Lusius præfectus adortus est, qui cōtinuo terga dedere. Cecidere item in eo certamine permulti, complures capti. Qua iactura perculsus Decebalus, confestim primores *Pacis cōditiones Decebalo datæ* pilatorum legatos delegit, atq; ad Traianū misit, qui dicerent, regem ad quascunq; pacis conditiones uenturum, & quæ imperata forēt, haud grauate facturū. Tunc Traianus arma & bellica instrumenta, machinas præterea, eorumq; artifices sibi tradi postulauit. Transfugas item omneis, & qui ad Dacos profugissent, siue Romani siue socij fuissent, remitti mandauit: atq; ut castella & arces deductis præsidijs euerteret: omni præterea terra decederet, quam de finitimis per uim cepisset: eos deniq; amicos & inimicos haberet, quos senatus censuisset. Quibus conditionibus, etsi inuitus, assensus tamen Decebalus fuit. Mox ad Traianum deductus, illum humi procumbens suppliciter adorauit. His cōfectis Traianus in Italiam reuenit: Legatos Decebali quos secum duxerat, in urbem præmisit: qui in senatum introducti, depositis armis, manibusq; in seruilem morem porrectis, cum multa supplices dixissent, ratificata per senatum pace, quam Traianus regi dederat, arma resumpsere. Romam deinde Traianus ingreditur, *Dacicus unde Traianus* & ex eo Dacicus appellari cœpit. Tum in theatrum gladiatores inducti, in certamen compositi sunt: his enim magnopere delectabatur. Mimi adhuc & saltatores inducti fuere: è quibus unum cui Pyladæ nomen erat, præ cæteris dilexit. Sed in tanto bellorū studio & gloriæ cupidine, armorumq; cura, res urbanas nunq̃ deseruit: ciuiliaq; negotia non minus intente administrabat. Siquidem studio pugnæ à iure dicendo nunquā auocatus fuit. In Augusti foro, nunc in porticu Liuiæ, & sæpissime alibi pro tribunali litigantes audiuit, iudiciaq; reddidit. Interea nuntiatur Decebalum præter conuentiones & fœdera, multa ad rebellionem spectantia parare ac facere: quippe arma fabricare, transfugas recipere, munitiones & castella instaurare, uicinas gentes missis legationibus ad bellum solicitare: his potissimum infestus, qui secū cōiurare noluissent. Iamq; *Iazyges* Iazygum agri partem inuaserat, quam Traianus uictor illis repetentibus minime restituere deinde uoluit. Ob hæc iterū hostis à senatu iudicatur. Bellū Traianus suscepit,

quo

quod tandem sine alterius ducis opera confecit. Cæterũ Decebalus longe uiribus impar (nam si acie dimicare oportuisset, se facile uinci cognoscebat) ad dolos & fraudes cõuertitur, parumq; absuit quin per insidias Traianum tolleret. In Mœsiam delectos perfugas mittit, qui illum per speciem colloquij confoderent. Simpliciter & ex bona fide Traianus omnia gerebat: utpote qui se facilem sine metu periculi adeuntibus præberet: quare cum sibi parum caueret, facile existimabant illum per insidias excipi posse. Sed rem mandatam peragere latrones nequiuere: siquidem unus eorum latrocinij suspectus, per tormenta continuo consilia facinoris aperuit. Ergo cum insidiæ nõ processissent, Longinum, quem in prælijs haud impigrum ducem expertus fuerat, in colloquiũ uocat: persuadetq; ut propius accedat, quasi quæ Traianus imperaret sine mora facturus esset. Appropinquantem comprehendi iussit, atq; propalàm quæ forent Traiani consilia exquisiuit. Mox nihil omnino fatentem, in libera custodia tenuit. Interea Traianum per literas monet, se non aliter Longinum è uinculis emissurũ, nisi sibi ignosceret, pacemq; reconciliaret. Ad hæc Traianus media quædam respondit, ostenditq; se non tanti facere Longini salutem, ut belli & pacis momenta in eo ponerentur. Decebalus, & si iratus, animum tamen aliquantulum compressit, neq; ad cædem Longini statim prorupit. Verũ Longinus cum se obseruari uideret, & sæpius quidnam rerum ageret exquiri, ebibito ueneno, cuius tũc copia supererat, seipsum interemit. Per ea tempora Traianus lapideum pontem in Istro fecit, opus sanè mirãdum & maxime memorabile, cui cætera illius opera uix adæquare possis. Viginti stant ex quadrato lapide pilæ, quarum altitudo centum & quinquaginta pedum præter fundamenta habetur. Latitudo sexaginta pedes cõtinet. distant inter se centum & septuaginta pedibus, fornicibus uero coniunguntur. Impensa profecto ingens, & uix credibilis. Sed illud mirari conuenit, quánam ratione & quibus uiribus, quoúe artificio in illa gurgitũ altitudine tamq; præcipiti fluuio, tum singulæ columnæ extrui ualuerint, tantarũ molum fundamenta stabiliri. Vada præterea limosa erãt: neq; amnis aliò auerti poterat. Quanta uero altitudo sit aquæ, & quàm late pateat amnis, haud equidem enarrauerim. Diffunditur per ea loca spatiosus, atq; interim imbriũ mole concitatus, ripas longius summouet: alibi uero duplo atq; interim triplo priore sui parte maior, aut restagnat, aut defluit. Quà uero arctatur, uorticosus & ferox, ædificia & pontes non patitur: & rursum liberatus angustijs, in pelagi formam totus expatiatur: iterumq; coit, quasi retentus profundior, & rapidus fertur. Arduum igitur & maxime laboriosum fuit, in ea fluminis parte pontem ædificare. Ex hoc sane ingẽs Traiani animus arguitur, atq; adeo magis, quòd nullum commeandi usum pons præbebat. Pilæ etiamnũ extant ceu in ostentationem potentiæ & Cæsaris opum fabricatæ, simul etiam ut posteris testatum maneret, nihil esse quod hominum manu, & opibus Romani imperij effici nõ posset. Ponte Danubiũ ideo Traianus coniungere uoluit, ut expeditius, uel non glaciato amne præsidia facultas traducendi foret, quoties Romani qui trans Danubium agerẽt, à Barbaris bello & armis uexarentur. Ergo uelut astricto frigoribus fluuio, cum res depósceret, commeare licebat. Cæterum contraria ratio Adrianũ mouit. Siquidem is ueritus ne pulso Romano præsidio, aut oppressis legionibus, feræ & indomitæ gentes facto aditu ea loca inuaderent, quæ cis Danubium sunt, Mœsiamq; subinde popularentur, structuras & fornices quantæ super aquam eminebant, demoliri iussit. Traianus uero ponte Istrum transgressus, bellum magis pro fiducia uirium, quàm pro studio aut industria gerens, illic commoratus, Dacos tandem subegit: atq; in debellando hoste, multa egregij ducis & fortis uiri opera edidit. Complures militum pericula intrepidi adiere: pugnando alij multa fortiter fecerunt. Fortè eques accepto uulnere de pugna eductus, ut scilicet adhibitis remedijs sanari posset, desperata salute protinus de tabernaculo exiuit: nondum enim uis mali uitalia occupauerat: in acieq; constitutus, magna tum iactando, tum etiam faciẽdo, animam efflauit. At Decebalus cum capta regia, uicina omnis regio in potestatem Ro. populi uenisset, usq; ad captiuitatem periclitatus, mortem sibi consciuit, cuius caput deinde Romam delatum fuit. Ita Dacia iuris & dicionis Romanæ facta est. Quam mox Traianus in prouinciam redegit, urbes cõdidit, & colonos deduxit. Regios uero thesauros, quos Decebalus subter uada Sargetiæ

Longinus Traiani legatus

Danubius lapideo ponte iunctus

Istri amnis natura

Adrianus pontem demolitus est

Decebali mors

amnis, haud procul à regia occultauerat, inuenit. Fluuium fortè rex, captiuorum duntaxat manibus & opera, de proprio cursu auerterat: atque effossis subinde uadis, in specu magnam uim auri & argenti occuluit, preciosissima quæque & eos liquores qui tecondi & seruari poterant eodem congerens. Quibus confectis, ne quispiam quæ gessisset proloqui posset, omnes qui facti conscij erant, occidi iussit. At Biculis captiuus, cui res cognita erat, abditos thesauros indicauit. Per idem tempus Palma Syriæ præfectus eam Arabiæ partem, quæ ad Petram uergit, edomuit. Traianum Romã repetentem plurimæ Barbararum gentium legationes, atque etiam Indorum legati adiere. Spectacula magnifica per centũ & uiginti dies Romæ edidit. Iugulata sunt aliquando mille, interim decem milia bestiarum, partim feræ, partim mãsuetæ: & innumerabiles gladiatores decertarunt. Per eadem tempora in Pontinis paludibus uia saxo cõstrata est, secundum quam domus ædificatæ sunt. Pontes præterea magnifice structi: improbi atque adulterini nummi conflati sunt. Suræ Licinio qui tunc decesserat, & sepulchrũ fieri, & statuam dari de publico mandauit. Eò diuitiarum atque potentię Sura processerat, ut gymnasium Ro. populo suis impensis substruxerit. Incredibilis fides & suprema amicitia inter utrunque intercesserat. Fortè insidiarum aduersus imperatorem Sura accusabatur: æmuli subinde instare, remque urgere: Tunc Traianus uel inuocatus in domũ illius cœnaturus accessit, dimissisque stipatoribus atque satellitibus, medico Suræ oculos inspiciendos, denique accersito illius tonsore, mentum radendum commisit. Vtrunque enim ex uetere instituto tum Romani ciues, tum cæteri imperatores, præter unum Adrianum, facere soliti erãt. Hic primus Cæsarum barbã nutrire cœpit. Post hæc Traianus lotus accubuit, atque postridie ad eos conuersus qui Suram insimulare non cessabant, Ecquid, inquit, si uim mihi parabat Sura, ut dicitis, cur heri me non occidit? Permulta sanè Traianus & fecit & tentauit periclitãdi hominis gratia: & quamuis sæpius illum quidam accusarent, nunquam tamen induci potuit ut quicquam ab eo metueret. Quinetiam cum tribunatum militum ei traderet, parazoniũ quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit: ac Talem, inquit, ensem accipe, quẽ pro me ita demum strinxeris, si iustè imperauero: quòd si perperam quicquã per me fieri cognoueris, eo in perniciem meam utaris uelim. Statuas etiã & imagines Sosio, Palmæ & Celso constituit, quos uiros præ cæteris coluit, & summo in honore habuit. Et si qui aduersus coniurassent, eos cognitione senatui delegata, puniri uoluit. Inter reos & Crassus nominatus erat. Bibliothecas extruxit, & in foro ingẽtem columnam statuit: siue ut ea pro sepulchro esset, siue in ostentationẽ eius operis quod ille circa forum egit. Cliuus surgebat, quem effossa quoquo uersus terra, ita complanauit, ut undique columna conspiceretur: forumque deinde in areæ modum æquatum mansit. Post hæc Armenijs atque Parthis bellum inferre statuit, hunc prætextum belli faciens, quòd Armeniorum rex, diadema & cætera regni insignia atque iura, non ab se, sed à Parthorũ rege uelut illi obnoxius sumpsisset: re autem uera, cupidine magis gloriæ impulsus est. Nanque simulac Parthorum & Armeniorum fines ingressus est, regionis satrapę ipsique mox reges cum muneribus ei occurrerũt, equumque duxere ita edoctum ut regẽ adoraret. Nam pedes anteriores in morẽ supplicantis flexit, caputque pedibus eius qui proximus esset subiecit. Traianus cum ferè uicina omia sine armis & certamine subegisset, in Satala & Elegiam (Armeniæ sunt oppida) protinus transiuit. Heniochorũ regem prosequutus honore est. Parthamasirem qui in Armenijs regnabat, grauiter mulctauit. Ita omni potitus Armenia, reges qui sponte deditionem fecissent, aut in fidem uenissent, hos ut amicos benigne habuit: qui uero contumaces obsequiũ abnuissent, parereque recusassent, eos omnes paruo negocio subegit. Tum in honorẽ eius multa senatus decreuit, atque illud in primis, ut Optimus appellaretur. Pedibus ferè ingrediebatur, cum milites per omne iter instructi & parati erant. Ordines nunque eodem modo ductare, atque interim aliter quàm suetus esset, instruere. Quoties flumina transeũda haberet, ipse auidus, pedibus sicut miles traijciebat. Rumores de hoste falsos plerunque dissipabat, etiam aduersus ea quæ speculatores exposuissent. Ita milites quæ imperasset diligentius exequebantur, & ad omnia belli momenta parati & intrepidi erant. Nisibi & Ecbatanis mox potitus, Parthicus appellatur. Nihil tamẽ eum magis quàm cognomen Optimi iuuit, utpote

Marginal notes: Legationes ad Traianum — Via in Põtinis paludibus — Licinius Sura — Suræ opes — Traianus primus barbã nutrire cœpit. — Parazoniũ tribunatus insigne — Columna Traiani

utpote motibus & mansuetudini eius maxime conueniens. Nam reliqua bellis & armis facilius attribuas. Dum uero Antiochię Traianus ageret, atrox & funestus motus terræ accidit, uicinis urbibus atq; populis cladem etiam afferens: quanq; ipsa Antiochia insigni ac publica strage uastata fuit.

Terræmotus grauissimus Antiochia

Hyemabat in ea forte Traianus, atq; illic milites frequēter & priuati complures cōuenerant: alij præterea ut iura acciperent: quosdam legationis officium, merces, & priuata compendia traxerant: quàm plurimi uisendi imperatoris & spectandorū ludorum gratia confluxerant. Ita uix ulla natio aut ciuitas à detrimento & clade immunis extitit, ut planè uniuersus terrarum orbis, & populi qui Romano parebant imperio, calamitatem ingentem acceperint. Motum terræ fulmina primum antecesserunt, tum uenti insoliti atq; peregrini uehementius spirauere: quibus monstris atq; prodigijs, & si grauia & horrenda uidebantur, nemo tamen quæ mala secuta sunt, extimuit. Tum magno & repentino oborto fragore, maria feruescere, fluctus intumescere, adhuc æstus uehementius & uiolentius insurgere, terra omnis succuti, domus ędificia contrario ictu quassari, dissilire alia & superne assultantia tecta concidere, crepitus audiebatur ingens & horribilis. Mœnia cōtrario pulsu, modo huc, modo illuc nutantia, confringi & ruere. Mare ipsum turbine contorquebatur: terra autem ubi ædificia non erant, maximo compulsa motu assultabat. Tetra omnia erant, simul contrita ligna, collisa uasa fictilia, & saxa aceruatim magno cum stridore proruebant. Puluis densus atq; cōcretus excitari: tantaq; obducta caligo cuncta oppresserat, ut alterū uidere, alloqui, & audire minime cuiq;, imò ne spirare quidem ingruente uento ac puluere liceret. Multi mortales extra domos uitæ periculū adiere. præcipites tectis erumpebāt, & uelut agmine fugientes in aceruos cogebant̄. Qui omnes ceu à præcipiti loco deiecti, elisi sunt. Nō pauci adhuc mutilato corpore abiere. Arbores radicitus conuulsæ procubuerunt. Ingentem turbā prostrata tecta & subuersi muri obruere. Primo impetu densi alius super aliū incidētes extinguebant̄. Si qui uero lacero corpore aut lapide uel ligno cōuerberati cessissent, hi profecto omniū miserrimi erant: utpote quibus aut uiuere, aut subito mori negaret̄. Non simplex fuit clades: siquidē de tanto mortaliū numero uix sine noxa unus & alter euasit. Videre erat hūc cōfracto humero, illū amissis brachijs fugere: cōplures capite adempto iacebant, quidā eliso pectore sanguinē euomebant: inter quos Pedo COS. qui tamē haud ita multo post animā emisit. Atq; ut semel omnia cōplectar, nullum nō calamitatis & miseriæ genus mortales illi sustinuere. Sed diutius noctu & interdiu id agente fato, terra cōtremuit. Tūc uitæ dubij & pauore cōsternati miseri, tanto malo remediū aut effugiū inuenire non poterant. Oblæsi tectorū casu, passim moriebant̄. Et quanq; fornices & concamerata atq; uacua loca, prout casus adegerat, tum peristylia pensilesq; horti, intercedente ligno à morte quosdam seruassent; hi tamen omnes durante motu, fame, et inedia priusq; opem quisquā ferre posset, cōfecti fuere. Desinente tremore quidā ruinas ascenderunt. Tunc mulieris uox, & infantis uagitus auditus est. Matrem & filium ruinæ oppresserant: mirandumq; fuit quo pacto alendo puero lac sufficere potuerit. Sed mater & filius terra incolumes educti sunt. Dū uero accuratius protrita cadauera & collapsas domos rimarentur, alter infans inuētus est, qui matris mortuæ ubera adhuc sugeret. Omnibus autem qui ab excidio & clade superfuerūt, salus ingrata, & uita molesta extitit, cū luctuosum urbis casum, totq; obrutos mottales cernerent. Hac cōmuni & miseranda populorum strage, miserrima & infelicissima tūc Antiochia afflicta fuit.

Traianus à dijs seruatus

Traianus uero à tam fœdo diroq; periculo, per fenestrā domus quam inhabitabat, uix ablatus est. Accedens enim fortè quidā humana maior effigie, illum inter exiguos tectorū lapsus incolumem subtraxit. Sed tanta deinceps Cæsarem formido tenuit, ut quum iam aliquot dies tremor quieuisset, in hippodtomo sub diuo & in publicis tabernaculis uitā ageret.

Casius mons

Mons item Casius ita cōcussus est, ut nutante cacumine quasi cōuulsus in subiectas urbes labi existimaretur. Subsedere & alij montes, quin etiam aquarū fontes nō antè uisi emicuere. Fluuij quoq; defecerūt. Cæterū Traianus appetente iam uere, hostilem terrā aggredit̄: sed regio quæ Euphratē attingit, neq; ligna, neq; cæterā materiam fabricādis idoneam nauib. ferebat. Quare nauigia in nemore circa Nisibim ędificata, ea plaustris imposita, in fluuiū transportari iussit Sic enim cōpacta erant, ut soluta denuo coniungi possent.

Ergo cum iuxta Cardynon montem, fluuium difficulter ponte iunxisset, Barbari continuo occurrere, totisq; uiribus transitu prohibere conati sunt. Sed Traiano naues & milites supererant. Tunc alias subito conuehi & contabulari iussit. Antecedebant aliæ sagittarijs oppletæ, quas ita remis inhibebāt, ne statim in aduersam ripā procurrerent: sed uagantes, modo hanc, modo illam riparum partem petere simulabant. Perculsi, & quodāmodo attoniti Barbari, unde tanta nauium uis ex ea terra quæ arbores non ferret, coiuisset, ripa fluminis cōtinuo cessere. Ita superato amne, Romani uniuersam Adiabenorum gentem subigunt. Arbela, deinde Gaugamela Traianus cepit: in quorū campis olim Alexāder debellauit Darium. oppida sunt hæc Assyriæ, quam barbari s litera in t mutata Attyriā uocant. Post, Babylonē uersus ire pergit: cui admodū pauci per uastam solitudinem occurrere. Iampridem enim Parthorū uires & opes, ciuilib. armis, tum etiam nouo & domestico dissidio attritæ erant. Lacum bituminis ex itinere Traianus spectare & uisere uoluit, ex quo muri Babylonis ædificati fuere: cuius ea uis est ut lateribus aut exiguis lapidibus interlitū, saxo aut quouis ferro muros solidiores & firmiores faciat. Os præterea antri, ex quo grauis & pestilēs halitus reddit, inuisit, quem neq; terrestria animalia, nec cœli uolucres pati possunt. Nanq; si suprà deuolauerint, si ue propius oberrauerint, olfactu ipso statim exanimes cōcidunt: quare incultus locus & à seipso circūscriptus ac desertus manet. Similem specum aliquando Hierapoli, quę ciuitas est Asiæ, uidi. Eadem pestiferi spiritus uis in auibus cognita fuit, atq; desuper incubui, ut quicquid infra esset, despicerē. Cisterna undiq; circūsepta stat, quā super theatrum constructum est. spirat aura omnibus animantibus noxia. intereuntq; cuncta protinus quæ halitum olfactum'ue hauserunt. Hi duntaxat impunè pestifera alioqui spiramenta hauriunt, quibus genitalia excisa sunt. Causa facti incomperta mihi adhuc est, quanq; diligentissime perscrutatus de ea fuerim. Id autem scribo & trado quod uidi, & quæ audiui, ut audiui. Traianus interea fossam educere aggressus est, per quā Euphratem in Tygrim deriuaret, simul etiam ut nauigia faciēdo ponti deueheret. Sed ubi Euphratis alueum Tygri multo excelsiorē esse comperit, ab incepto destitit, ueritus uidelicet ne Euphrates conuerso in decliuiorem partem fluxu, extenuaretur. Satius igitur duxit plaustris impositas naues, per id terræ quæ exigua interiacebat, in Tygrim trāsmittere. Pontem itaq; fecit quà Euphrates in paludes emissus, Tygridi miscetur: protinusq; Ctesiphonta inuadit, quam mox recepit. Imperatori tunc Parthici cognomen, quod ante ei tributum fuerat, confirmauit senatus. Preterea dies festos, supplicationes & triumphos, prout illi agere libuisset, decreuit. Recepta Ctesiphonte, rubrum dehinc mare nauigare instituit. Sinus hic ex oceano Indico in Arabiam profundit, quem Erythreum mare, ab Erythreo rege qui illud tenuit, posteri appellauere. Tygris insulam facit, in qua per ea tempora regnabat Athabilus. Eam igitur sine certamine Traianus in potestatem redegit. In his tamen locis tum hyemis & fluuij rapido cursu, tum æstu maris periclitatus est. Agger erat & uallū quod Spasini incolæ uocāt: à quibus, & si Athabilo parerent, benigne & pacatis animis Traianus susceptus fuit. Inde ad oceanum usque progressus, cognita maris natura, nauesq; cōspicatus, Vtinam, inquit, iuuenis essem, & uires atq; robur suppeterēt, profectò enim in fines Indorum penetrarem. Tunc de India multa cognouit, deq; gentis uictu atq; uestitu paulo curiosius sciscitatus est. Alexandrum felicem duxit. Iactabat subinde se ultra quàm ille penetrasset, progressurum, id quod senatui per epistolam significauit, subiungēs, ægre posse eas gentes quas deuicisset, in fide & officio continere, aut à ui & iniuria defendere: quanquā non cessaret quotidie Orientis populos armis agitare & debellare. Nomina præterea uictarum à se gentium senatui nunciauit: quarum numerus tantus erat, ut uix recenseri aut nominari possent. Triumphalis tunc arcus, præter alia multa quæ in honorem eius & decreta & facta fuerant, in illius foro substructus est. Iamq; ita ciues se ornabant, ut illi in patriam reuertenti læti & plaudentes occurrerent. Sed languescente corpore, deficientibus uiribus, neq; Romam redire, neq; quicquam superiore uita & rebus ante gestis dignum efficere ualuit. Imò uero præ tædio bellorum & magnitudine curarum, coactus aliqua ex parte gentes quas subegisset, liberas facere. Nā dum & oceanū nauigat, indeq; remeat, populi ferè omnes qui ad deditionē cōpulsi fuerāt, facile desciuere.

Adiabeni superati

Hierapolis

Romana

Romana enim præsidia quæ fines tuebantur, & quorũ metu uel inuiti in officio perseuerabant, partim ejcere, partim interficere. Hæc Traianus cum adhuc per oceanũ nauigaret, cognouit. Transiuerat eò rerum & locorũ fama, & si nihil quod opinioni aut sermoni responderet, inuenerit, præter aggeres atq; ruinas, ex quibus scriptores fabulosa multa cõmenti fuerant. Alexandro autẽ, cuius æmulatione rubrum mare & oceanum nauigauerat, in ea domo parentauit in qua expirasse ferebatur. Cæterũ audita populorum rebellione, Maximũ & Lusium in eos populos cum exercitu misit, qui defecerunt. Sed alter acie uictus occubuit Lusius uero cũ multa prospere egisset, acceptaq; damna emendasset, Nisibim recepit, Edessam obsidione & ui captã diripuit, igniq; funditus absumpsit. Duo legati interea, Erutius Clarus & Iulius Alexander Seleuciã expugnant, atq; uicina urbi cõcremarunt. Interea Traianus nouarũ rerum anxius, Parthis qui iam ad defectionẽ spectantes imperia detrectabant, regem dare cõstituit: propiusq; Ctesiphonta profectus, in patentes campos Romanos simul & Parthos in concionem uocat, atq; ex suggestu multa præfatus super ijs quæ egisset, Parthenaspatẽ regem Parthis diademate imposito designat, mox Arabiam petijt, Agarenosq; rebellantes adortus est. Erat illorũ ciuitas parua, neq; admodũ copiosa. Vicina omnis regio sterilis & deserta propter aquæ penuriã manebat: & si quid liquoris ex ea terra scatet, minime potui gratus habetur. Pabuli indiga, ligna nõ fert, quare eam multitudine militũ obsideri aut expugnari nõ facile erat. defendebatur etiam ardore solis cui exposita est. Ergo neq; Traianus in præsens, neq; postea Seuerus, Agarenos expugnare potuerũt, muri parte maxima subruta. Quinetiã equites Traiani iussu semel murũ subeũtes, graui detrimento affecti in castra cõtinuo rediere. Ipse etiam Traianus urbi sine regio ornatu oberrans, ut hostem falleret, uulneratus penè fuit. Generosa canities & oris maiestas principẽ prodidit, & quis foret in ementito habitu facile ostendebat. In eum igitur quem regem suspicati erant, sagittas frequentes cõiecere: quarum tanta fuit uis, ut qui ponè Cæsarẽ sequebat, transfixus fuerit. Prodigia inibi multa facta sunt, tonitrua, atq; fulgetræ, arcus ingens in cœlo uisus: tempestas & grandines immẽsæ. Præterea (quod monstro simile existimatũ est) quoties Romanus cum hoste manus cõsereret, ictu fulminis auertebat. Orta subito muscarum uis, edulijs & poculis insidens, fœdo contactu cuncta Romano grauia & molesta faciebat. Digrediens itaq; inde Traianus, morbo primũ tentatur. Per quod sanè tempus Iudæi qui circa Cyrenem incolebant, Andrea duce cõstituto, Romanos & Græcos sine discrimine statim obtruncant: nec cæde contenti, humanis carnib. uesci cœpere. Horum intestinis stillante adhuc sanguine cincti, tum pellibus obuoluti, multos per mediũ usq; ad uerticem dissecuere, plures bestijs dilaniandos obiecere, alios inter se digladiari coegere, ut ducenta & amplius hominum millia eo furore & armis Iudæorũ interierint. Ingẽs item cædes ab eisdem in Aegypto patrata fuit. Nec minore clade Cyprij affecti fuere. Siquidẽ in ea insula, duce Artemione, cõspirantes Iudæi, circiter ducenta & quadraginta capitũ millia trucidarunt. Qua facti atrocitate, Iudæus de cætero legibus & pœnis Cyprum attingere prohibet: si uel ui tempestatis, uel per errorem illuc delatus fuerit, ceu capite damnatus, statim morte mulctatur. Sed inulta clades non mansit. Nam Traianus misso cũ exercitu Lusio, tum antecedentibus alijs ducibus, Iudæos qui per uniuersum ferè terrarũ orbem tantum cædis ediderant, profligauit. Inter hæc expeditionẽ in Mesopotamiam parabat, à qua ingrauescente morbo deterritus est. Quare P. Aelio Adriano in Syria cum legionibus relicto, ipse in Italiam nauigare cœpit. Frustra multa tunc Romani tẽtauere, dum Armenia, & Mesopotamia, necnon Parthorum imperio potiri student, pericula quoq; in irritum cessere. Nam Parthi repudiato Parthenaspate, quem indignũ regno existimabãt, ipsi res suas prisco gentis instituto administrare cœperunt. Sed Traianũ grauior morbus oppressit. Venenum sibi datum suspicatus est aiebant quidam compresso sanguine, qui statis diebus per inferiorem partem profluere solitus erat, contractam ægritudinem fuisse. stupore ita membra resoluta sunt, ut pars corporis defecta sensu aliquandiu mãserit. Mox intercute aqua repletus apud Selinuntẽ Ciliciæ urbem, quæ deinde Traianopolis cognominata est, defertur. Ibiq; statim extinctus est, cum imperasset annos undeuiginti, menses sex, & dies quindecim.

Traiani expeditiones

Maximus & Lusius Traiani legati

Edessa capta & incensa

Cyprus Iudæis inaccessa

DIONIS CASSII NICAEI

ADRIANVS

GEOR. MERVLA ALEXAND. INTERPRETE.

DRIANVM nunquam uiuens Traianus adoptauit:popularis illi erat, educatus sub eo, affinis deinde: nam illi nupserat sororis Traiani filia, quæ per omnẽ uitam cum eo uixit. Legatus Syriæ belli Parthici tempore præpositus fuit, neq; ullam egregiam dignitatẽ ab eo accepit. Sed nec consul nisi sero fuit. Cæsarem autem & imperatorẽ eum, cum Traianus sine liberis è uita excessisset, Tatianus municeps eius, & Cæsaris procurator, factione Plotinę, quę illius amore flagrabat, cum uicinus esset & potens, declarauit. Cæterũ pater meus Apronianus, qui tunc Ciliciæ præerat, de illo pleraq; comperta mihi narrabat, quo ordine & consilio quæq; facta erant. & illud in primis, mortem Traiani aliquot dies ideo occultam fuisse, ut adoptio procederet: quæ res deinde ex literis eius ad senatum patuit. Nam epistolis non ipse, sed Plotina subscripsit: id quod in nullo antè alio fecerat. Erat Adrianus, quando imperator declaratus fuit, Antiochiæ, quæ metropolis est Syriæ. Pridie quàm designaretur, somniũ tale uidit: Ignis è cœlo nitenti & puro aere in humerum sinistrum incidit, deinde in dextrum transilijt: illum exterruit, nec læsit. Scripsit autem ad senatum Adrianus, rogans imperium sibi ab eo confirmari, abnuens illud in primis, ut quicquam sibi, aut tunc, aut alio tempore, ut consuetum erat, tituli & honoris decerneretur, nisi quod ipse rogasset. Traiani autem ossa in illius columna condidit. Celebrata fuere per multos annos publica spectacula, quæ Parthica nominata sunt, quæ tamen sicut & pleraq; alia exoleuerunt.

Cæterum Adrianus quanquam humane & moderate imperasset, tamen propter cædes optimorũ quorundam, quos in principio imperij, & antequam uita decederet, interfici curauerat, multum calumniæ, etiam infamiæ subiuit: quapropter minimo minus in deos relatus non fuit. Imperium adeptus, continuo occidi uoluit Palmam, Celsum, Nigrinum, & Lusium: partim quia in uenatione insidias illi struxisse dicebantur, partim alio crimine insimulati: quòd scilicet plurimum potentia, opibus item, atque gloria pollerent: quos tamen neq; indicta causa damnauit. Nec ægrè tulit quòd hi causam dicerent, imò patrociniũ & defensionem eorum suscepit: quinetiã iurauit, suo iussu occisos non esse. Sub finẽ uitæ fuere perempti Seuerianus, & Fuscus nepos. Fuit autẽ Adrianus genere Afer, Adriani filius, suapte natuta disciplinis deditus, & studiorum amator: in utraq; lingua impense eruditus. Nam quædã soluta oratione, & itẽ poemata uaria reliquit. ambitiosus supra modũ, utpote qui cętera omnia etiam minima tractauerit. Nam pinxit uenustissime, atq; etiam effigies è cæra & creta formauit. Iactabat præterea, se nihil eorũ ignorare, quæ aut in pace, aut in bello, siue ad regem, siue ad priuatum pertinerent. Inuidebat aũt magis q̃ æmulabatur. Quare quosdã celebres & excellentes artifices quos æquare nõ poterat, alios et quidẽ frequẽtes subuertit, alios ceu studiorũ & artium ęmulos interfecit: quippe cupiens omnes in quacũq; arte & disciplina superare. Quapropter Fauorinũ Gallum genere, & Dionysiũ Milesium sophistas tunc egregios tollere tentauit, ut scilicet eorũ sectatores, atq; inuicẽ certantes perderet.

Dionysius Milesius

Nam Dionysius aduersus Heliodorũ, quem ille supremè amabat, & epistolarũ magistrum fecerat, talia dixisse fertur: Potest Cæsar pecunias & honorẽ tribuere, rhetorem facere non potest. Fauorinus uero cũ apud eum de immunitate quã is in patria sua obtinere cupiebat, causam acturus esset, suspicãs ne aut inferior in iudicio esset, aut etiam cõtumelia afficeretur, cũ ad tribunal uenisset, nihil aliud dixit, nisi quod per noctẽ magister eius in quiete astans mãdauit ei, ut pro patria operarerẽ atq; deprecaretur, quando in ea genitus foret. Vtriq; quãuis iratus grauiter Adrianus pepercit, quãdo illorum

mortis

mortis nulla honesta causa uideretur. Sed Apollodorum architectum, qui Traiani fo- *Apollodorus architectus*
rum & odæum, & gymnasium illo iubente Romæ fabricauerat, primum urbe expu-
lit, postea interfecit, quasi criminis reum: re autem uera, quòd dum olim cum eo Tra-
ianus de operibus cõmunicaret, Adrianus rei nescius, quædam etiam non uocatus lo-
cutus est. Cui architectus, Abi obsecro, & cucurbitas depinge. nihil enim horum recte
nosti. forte tunc ille huiusmodi quadam pictura cõmendabatur. Adrianus uero impe-
rium adeptus, iniuriæ recordatus est, atq; licentiam huius non tulit: siquidẽ descriptio-
nem & formam templi Veneris quod Romæ fabricabat, ad eum misit: quippe signifi-
cans sine illius opera & ministerio, etiã ingentia ædificia extrui posse. Quærebat itaq;,
an ædificium illud recte & commode se haberet. Rescripsit de templo, sublime illud &
cõcauum fieri oportere, ut ex loco superiori in sacram usq; uiam insignior prospectus
esset, & magis conspicuus: Concauum, ad excipiendas ludorum machinas, quæ in eo
latenter compingi, & item ex occulto in theatrum duci possent. quantum ad simulacra
pertineret, dixit, maiora facta fuisse quàm ratio altitudinis & magnitudinis postularet.
Nam si surgentia spectacula & pegmata efferre uoluerint, illud nullo pacto effici pote-
rit humilitate loci. Hæc palàm cum rescripsisset, iratus est Cæsar, & supra modum do-
luit. Videbat sanè se id admisisse, quod nullo pacto corrigi posset: quare iræ & doloris
impatiẽs, eum tolli iussit. Talis & ad hunc modum erat Adrianus. Idem Homeri poe- *Homeri poemata abolere cogitabat*
mata abolere cogitabat, & pro eo Antimachum in scholis legendũ inducere, cuius no-
men multi adhuc ignorauerant. Erant insuper ei hæc uitia: hoc est quòd nimis diligen-
ter & curiose q̃ expediret, omnia exquireret, quod item uarius foret, et prudẽs minus. *Adriani uitia, et uirtutes*
Quæ omnia leniebat atq; eleuabat alia diligentia, prouidentia, magnificentia, & dexte-
ritate quadam. Nam nullum ipse bellum mouit: & si quod motũ erat, illud composuit:
nulli iniuste pecunias abstulit: multis multa elargiens publice & priuatim, senatui & e-
questri ordini. Alios auxit pecunia, honoribus alios & dignitate honestauit: neq; patie-
batur à se quicq̃ peti, sed pro necessitate cuiusq; omnia faciebat. Disciplinã militarem
diligenter exercuit, ita ut qui uiribus polleret, neq; contumax esset, neq; etiam iniurias
inferret. Ciuitates socias atq; tributarias & subditos mirifice iuuit. multas earum inui-
sit, & quas nullus ante se imperatorũ uiderat: atq; omnibus aliquid opis et auxilij, ut ita
dixerim, tulit. Romanũ populum acerbe magis q̃ indulgenter tractauit. Nã cum olim
quædam per uim, & superbe in ludo armorũ peterent, nihil eis distribuit: imò uero ius-
sit illud Domitiani pronuntiari. Silete. quod uerbũ minime prolatũ est. Nam pręco ma- *Mira preconis prudentia*
num continuo sustulit. Ita eo signo, quod fieri solet, eos quiescere fecit, atq; tacere. qua-
re, inquit, nõ opus est ut ex præcepto sileant, qui iam tacuere: hoc enim uult princeps.
Neq; tamẽ ideo iratus est præconi, imò uero maiore in honore habuit, propterea quod
grauitatẽ mandati nõ exposuisset. Patiebatur & alia huiusmodi. Neq; ægrè ferebat ad-
moneri & corrigi uel ab humili persona, si quid præter sententiã & etiam subito ac for-
tuito iuuaret. Transeuntem quondã mulier rogauit, ut se audiret: cui cum ille rẽspõdis-
set, otium mihi nõ est: illa deinde clamãs, ait, noli ergo imperare: tum cõuersus, eam au-
diuit. Nihil nõ consulto senatu faciebat. Ius assidue dicebat cum primorib. ciuium, ali-
quando in palatio, nonnunq̃ in prandio, interdum & quidem sæpius ex tribunali, ut
quæ fierent, publicarentur. Assistebat interdũ consulibus, quoties hi iudicarent. In Cir-
censibus ludis eos apprime honorabat, domumq; à Circo plerunq; reducebat. Gesta-
batur in lectica, ne quispiam comitum illi molestus esset. In diebus neq; festis, neq; pu-
blicis domi manebat. Neminem ne quidem salutantem, ne assiduo labore fatigaretur,
recipiebat, nisi necessaria res fuisset. Semper circa se & Romæ, & extra urbem optima-
tes habuit, quos etiam in conuiuijs adhibebat. Quapropter quartus sæpe accumbebat.
Venabat quoties cõtingebat, prandebatq; sine uino. deinde cũ principib. et optimis ui-
ris cœnabat: & semper erat cœnatio omnifariam sermonibus referta. Infirmos amicos
uisitabat: & quoties dies festos illi agerent, cum eis simul ueniebat, & eorum agris ac
domibus suauiter utebatur. Vnde & multis eorũ fato functis, & alijs dum uiuerent, sta-
tuas in foro posuit. Neq; tamen familiariũ iniuriam alicui intulit: neq; quicq̃ uẽditum,
neq; ex ijs quę dicebat neq; faciebat: qualia olim Cæsaris liberti, & qui cũ imperatorib.
uictitabant, facere soliti erant. Et hæc quidẽ obiter & in summa de morib. eius exposui.

Nunc

Nunc quæ generatim fecerit, quatenus eorum meminisse licet, percurram. Romam ubi uenit, continuo per edictum condonauit omnia debita, siue ea pertinerent regi, siue ad ærarium. Decenniū præscripsit: à quo tempore debere quisq; desineret, nec postea debiturus esset. Per nataleis dies spectacula gratis populo diuidebat, ferasq; multas confodi iussit, ut semel leones centū, & totidem leænæ conciderent. Dona per tesserulas separatim uiris, & separatim mulieribus in theatro & in circo dedit. Item uiros di scretos à fœminis lauari uoluit. Eodem quo hæc gesta sunt anno, Euphrates philosophus uoluntaria morte excessit è uita. Veniam dederat ei Adrianus citra ignominiam & infamiam, ut cicutam tum propter senectutē, tum etiam propter grauem morbum bibere posset. Cæterum Adrianus aliam ex alia prouinciam percurrens, regiones & urbes perlustrabat, & in primis arces omnes ubiq; contemplatus considerabat: quarum alias in loca magis opportuna transtulit, alias penitus subuertit. Omniaq; illa simpliciter, non dico quo pacto generalia & communia in exercitibus se haberent, sed arma, machinas, fossas, uallum, & mœnia, alia priuatim uniuscuiusq;, & eorum qui in ordine militabāt, & eas ducebant uitas, statiua, hyberna ipse intueri & exquirere uoluit.

Militaris disciplina Multa per licentiam in solutiorem morem lapsa & quæ fabricata fuerant, correxit, & emendauit: alia destruxit & sustulit. Milites uero exercebat ad omnē speciem pugnæ: Hos honore affecit, illos officij admonebat. Omnes pariter ea docebat facere, quæ par erat. Atq; ut etiam eius exemplo meliores & duriores redderentur, duro & aspero uictu utebatur: nam siue pedibus iret, siue equitaret, nunquam uehiculum, aut quadrigas ascendit. Caloris & frigoris iuxta patiens: quippe qui etiam Alpinas & Gallicas niues, & Aegypti ardores capite in tecto pertulerit. Atq; ut omnia breuiter cōplectar, sic opere & præceptis per totum imperij tempus milites omneis & exercuit, & exemplo instituit, ut usq; in hodiernum diem quæ ab eo facta fuerunt, ea pro lege & militari instituto habeantur. Per belli tempus plurimum in peregrina terra commorabatur. Et externi apparatum eius intuentes, inuiolati etiam pecunijs acceptis, nihil nouarum re rum moliti fuerunt. Sed adeo peritos, & laborū patientes habebat exercitus, ut olim equites qui uocant̄ Bataui, Danubiū armati transnatauerint. Quæ omnia obstupefacti hostes, in seipsos cōuersi, eo magistro usi sunt ad disciplinā eorū qui inuicē cōtendebāt. Theatra et certamina faciebat: urbes peragrabat sine regio ornatu, imperatoriaq; pompa: nanq; ea nunq; extra Romam usus est. Patriā, quamuis eam magno honore & muneribus auxerit, & multa præclara ei dederit, nunq; tamen inuisere uoluit.

Venandi studium Venādi studio usq; ad insaniam, & periculum tenebatur: nam inter uenandū diffracto humero, & crus penè cōtriuit. Vrbem prætera in Mœsia condidit, quam Adriani uenatica septa nominauit. Et quanq; huic rei assiduam operam daret, nihil tamen eorū neglexit, quæ ad administrandam remp. & imperij commoda pertinerent. Quantopere item uenationi intentus fuerit, argumentū est Borysthenes equus, quo in uenando plurimum utebatur: cui mortuo sepulchrum fecit, columnam erexit, & epigramma inscripsit. Quare minime mirandum est, si Plotinam mortuā, cuius potissimū opera imperium adeptus fuerat, eumq; amauerat, excellētissime coluerit & ornauerit. Per nouem enim funeris dies pullatus incessit, templumq; erexit, & hymnos in eam fecit. Sed in uenando tanti roboris fuit, ut suem eximiæ magnitudinis solus uno ictu occiderit.

Cereris mysteria In Græciā cum uenisset multa largitus est, sacrisq; initiatus, mysteria Cereris spectare uoluit. Inde per Iudæam in Aegyptum transiuit, ubi Pompeio parentauit, carmenq; tale addidit:

Ossa uiri Magni tenui quàm clausa sepulchro.

Tum disiectum monumentum instaurauit, atq; protinus in Aegyptū ueniens, urbem quam Antinoi nominauit, condidit: de nomine Antinoi pueri eximiæ pulchritudinis, qui ex Bithyniæ urbe Cithynide quam Claudiopolim uocant, ortus, & in delicijs habitus, in Aegypto moritur: siue in Nilum ceciderit, ut Adrianus scribit, siue immolatus, ut ueritas habet, fuerit. Alioqui enim curiosissimus harū rerum, ut supra diximus,

Magicis sacris utebatur Adrianus Adrianus fuit: quippe diuinationibus atq; magicis sacris crebro utens. Quare seu ob amorem, siue quod uoluntariam mortem oppetierit (indigebat enim ad ea quæ parabat anima eius hominis qui sponte occubuisset) illum in primis coluit. Quo enim loco is oppetijt, urbem conditam ab eo denominauit: eius statuas per uniuersum orbem ter

rarum, atq; etiã effigies erexit: stellã deniq; à se uisam aiebat, quæ Antinoi foret. Eosq; per libenter audiebat, qui familiarius secũ uiuebant, quoties talia fabularentur, ex Antinoi spiritu uere stellam natã, quæ tunc primũ apparuisset. Hæc igit̃ crebro secũ recogitabat. Interea Hierosolyma pridem euersa, rursus habitari iussit, atq; urbem Aeliam Capitolinã appellauit. Ioui item ex aduerso tẽpli ædem excitauit. *Aelia* Bellũ hinc & graue, & diutinum natũ est: magno enim dolore afficiebant̃ Iudæi, atq; indignabant̃ peregrinos secum in ciuitate habitare: & illud quoq; etiã grauius ferebant, externa sacra fieri, & externorum deorũ imagines in ipsa constitui. Quieuere tamen ab armis & cædib. Adrianum ueriti, qui per ea tempora uicinis in locis constiterat. Nihilo tamen secius inter se ea studiose fabricare non cessabant, quibus quoties belli necessitas posceret, uti possent. Postq; uero longius Adrianus abfuit, palam in arma uertunt̃: quanquam aperta acie cũ Romanis congredi nõ ausi sint, auxilia tamen sumebant muro & cauernis subterraneis specus fodientes, atq; cuniculis oĩa munientes, ut quoties uiolarent̃, liberos haberent ad fugã exitus, inuicem quoq; subter terrã clanculum cõmeare. Specus & subterraneas uias superne quibusdã in locis hianteis, ad uentos & lucẽ excipiendam perforauerant. Impetus eorũ Romani primũ contempsere. Verum posteaq; uniuersa prouincia tumultuata est, & qui ubiq; gentiũ erant, cum eis conspirauerũt, tunc cognouere atq; intellexerũt q; graue & periculosum bellum exortũ foret. *Iudæorum rebellio sub Adriano* multa enim mala in Romanos, partim clàm, partim aperte edebant. asciscere multos etiã externorum prædæ & lucri cupiditate, & ferè, ut ita dixerim, uniuersus terrarũ orbis ex motu Iudæorũ concussus fuit. Tunc ergo Adrianus minime cunctatus, præcipuos Romanorum duces aduersus eos misit. Quorũ primus Iulius Seuerus in Iudęã ex Britannia uocatus. *Iulius Seuerus Adriani legatus in Iudæos* Hic minime ausus est prælium cõmittere: Nam & multitudine longe impar erat ad decertandum, & hi de salute desperauerant. Igitur diuisos adortus, carptim ut quosq; poterat, cõprehendens, pro multitudine militũ atq; tribunorũ, tum ab alimentis & cõmeatu interclusos, tardius quidem, sed minore cũ periculo penitus oppressit. Pauci admodum euasere atq; à cæde superfuerunt. Arces eorũ quinquaginta celeberrimæ dirutæ sunt. *Iudæorum clades sub Adriano* Vici ad nongentos & octogintaquinq;, qui sanè frequentes & nominatissimi erãt, direpti & mox igne cõsumpti sunt. Viri in excursionib. & prælijs ipsis, ad quinquaginta milia cæsi fuere. Fame, morbis, ac igni ingens multitudo absumpta est. Sic ferè omnis Iudæa desolata est. Quam cladem, etiã ante bellum, multa ipsis denuntiauerant. Nam Solomonis sepulchrũ quod illi in supremo cultu & reuerentia habent, sponte & nullo impellente discussum, corruit. Lupi atq; hyenæ passim per urbes incedentes ululabant. Non fuit incruenta uictoria Romanis: siquidem multi eorũ occubuere. Quare Adrianus ad senatũ scribens, eo minime usus est principio, quo cæteri imperatores consueuerant, ad hunc scilicet modum: Si uos & filij uestri ualent, bene habet, ego & exercitus ualemus. Seuerum dein debellatis Iudæis in Bithyniam misit Adrianus, non quidem ad bellum, sed indigebat prouincia præside & gubernatore iusto, sapienti, & qui in dignitate fuisset, autoritatemq; haberet: quæ omnia in eo inerãt. Hic res Bithynicorũ tam priuate q; publice ita disposuit & correxit, ut nos omnes Bithyni in hanc usq; diem semper eius memoriã faciamus. & hic fuit Iudaici belli exitus. Exortum est mox alterũ bellum ab Alanis (sunt hi Massagetæ) autore Pharasmane. Hic Mediam grauissime deuastauit, Armeniã quoq; & Cappadociam lacessiuit. Demum Alani accepta pecunia & donis, à Vologeso partim inducti, partim item quod timebant Flauiũ Arrianũ, qui tũc Cappadociæ præerat, ab armis quieuere. *Flauius Arrianus* Adrianus per hæc tempora ædem Iouis Olympij, in qua & ipsius statua fuit, Athenis ædificauit. Imposuit in ea Draconẽ ex India deportatũ. Festa præterea Liberi patris, qđ apud eos maximum est, princeps in ueste indigena magnifice concelebrauit: atq; templum eius quod Græci πανελλήνιον uocant, ædificare eis concessit. Certamen & ludos instituit. Pecunias multas, frumentũ annuũ, & insuper uniuersam Cephaleniã, Atheniensibus elargitus est. Leges multas tulit, sed illud ĩ primis sanxit, ne senator aut ab ipso, aut per alterum tributo condemnaret̃. Romam cum uenisset, atq; in quodam spectaculo aurigam quendam liberũ fieri cum clamore populus rogaret, respondit per tabellam, docens iniquum à se hoc peti, ut alienum seruum liberum faceret, ne domino eius uis &

iniuria fiat. Morbo deinde tentari cœpit. Siquidem ſanguis qui ei cõſuetus erat per na
res effundi, tunc maxime abũdauit. deſperata eſt ſalus & uita. quapropter cum adhuc
Commodus Cæſar deſignatur
ſanguinem tranſmiſſurus eſſet, Commodum Luciũ ſucceſſorem ſibi, & Romanis Cæ
ſarem deſignauit. Seuerianum uero & Fuſcum nepotem eius, quòd illud ægre ferre ui
derentur, iuſpectos & inuiſos, iuſsit occidi: quorum alter nonagenarius, alter uero de-
cem & octo annos natus erat. Sed Seuerianus priuſquã iugularetur, ignem popoſcit,
atq; incẽſo thure, Vos, inquit, ò dei teſtor, me nihil mali cõmiſiſſe: de Adriano hoc tan
tum imprecor, ut cum mori cupiet, nõ poſsit. Et hic quidẽ mortuus eſt. Adrianus poſt
morbum, ſæpius fruſtra inuocata morte, ſæpe etiam ſeipſum occidere uoluit. extat eius
epiſtola, quæ hoc ipſum ſignificat. Scribit enim. Quàm miſerum eſt mortem optare, &
Seueriani laus & mors
mori nõ poſſe. Hunc Seuerianum Traianus ſucceſſorem aliquando & dignum impe-
rio iudicauit: Nam in conuiuio olim quæſiuit ab amicis, ut decem nominarent uiros,
quibus ſumma reip. & rerum faſtigium demandari poſſet. Tum uero cõpreſſo aliquan
tulum ſermone, inquit, Nouem per uos diſcere cupio, unum ego Seuerianum habeo.
Floruere ea tempeſtate excellentes alij uiri, ſed maxime celebres atq; illuſtres duo fue
Turbo uir fortiſsimus
re, Turbo, & Similis, qui etiam præmia fortitudinis retulere. Turbo uir fuit maxime
militaris, & gubernandi exercitus ſcienniſsimus. Hic primũ in prouincijs procurator
fuit, deinde præfectus prætorianorũ: in quo magiſtratu nihil unq; aut molle, aut ſuper
bum geſsit, ſed uelut unus de numero gregariorũ militũ uixit. & alia multa, tum illud
maximũ fecit, quòd totã diem cum imperatore uerſabaẽ: ad quem plerunq; poſt me-
diã noctẽ accedebat, quo tẽpore cæteri ferè homines dormire incipiũt. Floruit etiam
Fronto Cornelius orator
Cornelius Fronto, cuius in agẽdis cauſis primę partes erant. Hic aliquãdo per ueſpe-
ri cum à cœna domũ rediret, audiuiſſetq; eum cui patrociniũ quandoq; pollicitus fue-
rat, cauſam agere, in ueſte cœnatoria quã tunc habebat, iudiciũ ingreſſus eſt: iudicesq;
Aue matutina salutatio
Salue vespertina
ſalutauit, nõ dicẽs Aue, quæ matutina erat ſalutatio, ſed ueſpertino uſus uerbo, Salue-
te inquit. Turbo nunquã domi per diem, neq; etiam cum morbo laboraret, uiſus fuit:
atq; monenti olim Adriano ut quieſceret, reſpondit, oportere præpoſitos rerũ ſtantes
mori. Cæterũ Similis & ætate & honore eos antecedebat, nulli præfectorũ, ut ego exi-
ſtimo, cedens, id quod ex paucis cõiectari licet: Olim eum Adrianus cum centurio eſ-
ſet, in conſiliũ uocauit priuſquã præfectos: cui ille inquit, turpe eſt ò Cæſar, cum centu
rione diſſerere, præfectos uero non admitti. Præfecturã deinde inuitus accepit, quam
deinde depoſuit uacatione data: uixq; dimiſſus, in agro ſeptem annos (quod fuit reli-
quum uitæ) in otio & quiete exegit, atq; hæc moriens ſepulchro inſcribi iuſsit.

SIMILIS HIC IACET, CVIVS AETAS QVIDEM MVLTORVM AN-
NORVM FVIT, SEPTEM TAMEN DVNTAXAT ANNIS VIXIT.

Adrianus phthiſi conſumptus
Interea Adrianus nimio ſanguinis defluxu phthiſi, mox tabeſcente corpore hydropiſi
corripitur. Adoptauerat Lucium Commodum. Sed cum multo ſanguine & perpetuo
defluente, morbo miſerãdo teneretur, primores, obiter etiam celebreis ſenatorum do-
mum conuocauit: atq; decũbens in lectulo hæc inquit, Amici uiri, filium ut ex me ge-
nuerim, natura non conceſsit, ſed uos per leges dediſtis. Genuerim an elegerim, mul-
tum intereſt: Qui genitus filius, is erit quem fata uoluerint: adoptatum aũt unuſquiſq;
ſibi pro uoluntate aſſumit. Quare plerunq; per naturam ſtulti atq; mutilati filij dantur:
Commodus imperio deſignatus, è uita exceſsit
qui uero leguntur, integro hi ſunt corpore & mente ſana. Quare Lucium primum ex
omnibus delegeramus, qualem neq; filium optare potuiſſem. Sed quãdo fata nobis il-
lum eripuere, inueni profecto uobis imperatorẽ, qui nobis pro illo ſuccedat, quem uo-
bis damus & pollicemur generoſum, mitem, manſuetũ, miſericordem, atq; prudentẽ:
& qui neq; temerarium quicq; propter iuuentutẽ, neq; per ſenectutẽ negligẽter aut ti-
mide facere poterit: ſub legibus educatum: & qui ſecundũ mores patriæ princeps reip.
& dux exercituum fuit: & qui nihil eorum ignoret, quæ ad imperiũ pertineant, omni-
busq; rebus pulchre uti poterit. hunc & ſi cognoſcã ſupra omneis homines otio dedi-
Antoninus Pius imperator
tum, & inuitum imperium & ſummam rerum capeſſere: tamen ut exiſtimo, nunq; aut
uos, aut me deſeret, aut negliget. Sic Antoninus imperator creatus eſt. Sed cum illi ui-
M. Annius Verus
rilis ſtirps nulla foret, Commodi filium adoptauit, adiuncto etiam Marco Annio Ve-
ro. Voluit enim in longũ tempus eos qui poſt ſe imperaturi eſſent ſupereſſe. Hunc An
nium

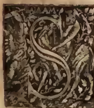
nium Marcū, prius Catilium nominauerant. nepos fuit Annij Veri, qui ter cōsul atq; etiā tribunus fuerat. Vtrosq; adoptari ab Antonino iussit: maiore tamen honore prosecutus est Verū, cū propter cognationē quæ cū illo intercedebat, tū propter ætatē, & quòd uiuaciore & fortissimo ingenio cognoscebaē: ex quo illū sæpe per iocū, ad sensum uerbi Græci respiciens, minime aptū iudicijs esse dicebat. Cæterū Adrianus, magicis artibus, & incantamentis quibusdā aquam omnem intereutē eduxit, qua tamen rursus & celeriter repletus fuit. Postq; igiē morbus auctus est, & utcunq; adhibitis remedijs indies deficiebat, mori decreuit. Sæpe aut uenenū, aut gladiū postulabat, & frustra quidem: nullus enim porrigebat. Posteaq; aūt promissa pecunia, & data uenia nemo ei obtemperabat, accersit quendā barbarū Mastorē nomine, genere Iazygē, quo homine propter robur & audaciā plerunq; in uenationibus usus fuerat: hunc partim minis, partim magnis pollicitationibus impulit, atq; coegit, ut cædem sibi inferret: circunscripsitq; locū sub mamilla, quem Hermogenes medicus demonstrauerat: quo letaliter percusso, statim sine dolore expiraret. Sed ubi hoc ei nō successit (nam Mastor tanto facinore perterritus atq; attonitus, aufugit) multū in graui morbo de se conquerebatur, quòd nullā potestatem haberet, nec sibi mortem consciscere posset, maxime quando etiam multa super alios posset. Demum consilio medicorum super uita abstinuit cibo et potu, qui non ad salutem, imò ad morbum exaugendum facerēt. Mortuus est tandem, dicens illud in populo uulgatū, turba medicorum interfecit Regem. Vixit autem annos duos & sexaginta, menses quinque, & dies sex. Imperauit annos uiginti, menses undecim. Sepultus est in ripa fluuij, iuxta pontem Aelium: illic enim sepulchrum conditum: iam enim Augusti monumentum repletum erat: nec quisquam amplius in eo sepeliebatur. Infensissimum omnibus cædes fecerant, initio imperij & sub eius mortē, uel ut iniustè & impiè occisi fuerint, quanquam natura minime sæuus esset: Nam cum multi grauiter in eum peccassent, id satis existimauit, hoc ad eorum ciuitates scribere, quòd sibi non placerent: si qui quibus filij erant, pro scelere debebant, saltem pro numero puerorum supplicia eorum eleuauit.

Mastor barbarus.

Adrianus optat mortem.

DIONIS CASSII

CONFLAGRATIO VESEVI MONTIS, GEORGIO MERVLA ALEXANDRINO INTERPRETE.

VB Tito in Campania horrenda & miranda quædam obtigerunt. magnus enim ignis per autumnum subito exarsit. Mons enim Vesuuius, qui iuxta Neapolim ad mare uergit, abundanteis ignis fontes habet, olim undique altus: ab cuius medio ignis exoritur, quæ pars solum igne comprehensa fuit: extra hæc omnia sine igne etiam nunc manent. Ex hoc cum cætera essent inexombusta, & in cinerem redacta, iuga circunstantia ab antiquo usque nunc manent. Quodcunque ambustum est atque consumptum, tempore concauum factum est: ut mons omnis, si licet magnis parua conferre, similis sit amphitheatro. Vertex arbores & uites habet. Circulus ab igne latior factus, per dies fumum, noctu flammam emittit, ut uideantur in eo odores euaporari, & sacrificia fieri: & quidem semper, interim uero magis, interim uero minus. Sæpe uero cineres effundit, quando scilicet aliquid coactum subsederit: lapides sursum mittit. Quoties uero à spiritu & uento uiolatur, sonat & stridet, ceu nō coacta & constricta, sed rara & occulta spiracula habens. Talis igitur est Vesuuius, & hoc quidem in eo per annum plurimum fit. Quæcunque uero id temporis accidere, quamuis magna & præter solitum uisa sint, parua tamen ad comparationem eorum quæ tunc acciderūt, etiam si omnia in unum conferantur, parua existimari possunt. Quæ quidem sic habebant: Viri multi atq; magni, humanā omnem naturā excedentes, quales gigantes scribuntur

Gigantum simulacra

buntur, partim in monte, partim in finitima regione, per urbes interdiu, atque noctu per terram oberrantes, & in aere procurrentes uidebantur. Post hæc uehemens siccitas, & uehementes terræmotus subito facti sunt, ut planities illa uniuersa aquis scaturiret, & montes subsilirent, sonitus à cauernis subterraneis tonitruis persimiles superne uero & in terra mugire uidebantur. Mare uero fremebat, & cœlum resonabat. Post hæc fragor immensus subito ceu concidentium montium audiebatur. Exiliebant primum lapides ingentes, quasi ad summa montium exirent. Deinde tantus fuit ignis & fumus, ut aera totum obumbraret, totum uero solem occultaret ceu defectum. Mox uero ex die nox, & tenebræ ex luce factæ sunt: & existimabant gigantes insurrexisse. Apparebant quidem illorum effigies in fumo: præterea tubarũ sonitus audiebantur. Putabant alij aduenisse chaos, uel per ignem mundum absumi: atque fugiebant partim ex domibus in uias, alij extra, alij uero ex mari in terrã: & rursus ex terra in mare: quidam uero trepidi & amentes, utpote qui existimabãt quid securius esse præsente. Hæc autem simul ac facta sunt, eructabat immensus cinis: occupabat enim terram, mare, & aera: & multa quidem alia sicut accidebat: lædebãtur homines scilicet, regiones, & pecora, pisces, præterea aues absumebat. Insuper duæ ciuitates conflagrarunt, Herculaneum, & Pompeij. Herculaneum uero & Pompeios sedente in theatro populo obliuauit. Tantus fuit puluis, ut ab eo loco in Africam, & Syriam, & Aegyptum penetrauerit. Peruenit etiam Romam usque. Quinetiam aer totus imminens puluere oppletus fuit. Sol etiam obtenebratus, obscuratusque est. Nec paruus metus fuit per multos dies, nesciebant homines quod factum est, nec coniectari, unde factum est. Existimabant enim quæ supra & infra erant, euerti, solem in terram descendere. Cinis autẽ nihil magni incommodi attulit. Cæterum deinceps pestem grauem attulit. Cæterum insequenti anno à terra progrediens ignis, agente in Campania Tito, ut igni & conflagratis ædificijs remedia daret, urbem Romam populatus est. Nam Serapis & Isidis templum, etiam septa, Neptuni ædem, thermas Agrippæ, pantheum, diribitorium, Balbi theatrum, Pompeij porticum, Octauiæ domum cum bibliotheca, templum Iouis Capitolini cum ædibus & sacellis coniunctis conflagrarunt, ut non ab homine factũ malum, sed magis diuinitus immissum existimari debeat. Ex ijs igitur quæ connumeraui, coniectari licet, quanta fuerint detrimenta & damna. Cæterum Titus duos ex ijs qui COSS. fuerant delegit, ut ædificia repararent: pecunias insuper dedit. Donauit præterea eorum bona, qui sine hærede decesserant. Nihil enim à priuato homine, neque ab ærario, neque fisco, cum multi multa conferrent, sumpsit. Ex his quæ tunc aderant, omnia reparauit. & in alijs quidem nihil egregium fecit. amphitheatrũ uero in quo feræ depugnarent, & balneum sibi cognomine dedicauit. Multa quoque admiranda fecit. Grues inuicem & quatuor elephantes depugnarunt. Aliæ præterea ad nouem milia feræ & cicures iugulatæ sunt, quas mulieres non admodum illustres interfecere. Viri præterea tũ singulari certamine, multi pedestri pugna, alij nauibus decertarunt. Theatrum uerò quod ipse consecerat, cum ex improuiso aqua repleuisset, induxit equos, & alia mansueta animalia, quæ omnia facere didicerant, quæ in terra & in aqua solita erant. Induxit & homines in nauibus, quorum pugnas ita partitus fuerat, ut hi Corcyrei, hi Corinthij pugnam committerent. Alij uero extra in nemore Caij & Lucij, ubi Augustus ad hoc ipsum terram effoderat. Etenim eo in loco prima die digladiati sunt homines & feræ indefectæ, lacu tabulis munito ad faciem similitudinis, qui item quaque circum uallum habebat: secunda uero die equorum cursus: tertia, tria millia hominum nauibus depugnarunt. Deinde terrestris pugna facta. Victores Atheniensium Syracusani (his enim nominibus utebantur) naualique pugna depugnarũt, atque in paruam insulam insilientes è muro quæ circa monumentum confectum erat, illud cepere. Hæc repræsentata sunt ad centum dies. Exhibuit deinde quædam ad utilitatem & lucrum. Tesserulas ligneas superne in theatrum sparsit, in quibus signa erant, aut esculenti, aut uestis, argentei præterea uasis, & aurei, equorum domitorum, pecorum, seruorum. Quæ qui excepissent, oportebat ad distributores afferre, atque ab eis quod inscriptum erat, accipere.

Pestis ex incendio Vesevi.

Amphitheatrum Titi.

Tesserulæ donatiui

AELII

AELII SPARTIANI

HADRIANVS IMPERATOR

AD DIOCLETIANVM AVG.

ORIGO imperatoris Hadriani uetustior à Picētibus, posterior ab Hispanēsibus manat: siquidē Hadria ortos maiores suos, apud Italicā Scipionū tēporibus resedisse, in libris uitæ suæ Hadrianus ipse commemorat. Hadriano pater Aelius Hadrianus cognomēto Afer fuit, cōsobrinus Traiani imperatoris: mater Domitia Paulina Gadib. orta: soror Paulina nupta Seruiano, uxor Sabina: auus Marillinus, qui primus in sua familia senator populi Romani fuit. Natus est Romæ IX. Cal. Feb. Vespasiano septies, & Tito quinquies, COSS. ac decimo ætatis anno patre orbatus, Vlpium Traianum prætoriū tunc, cōsobrinum suum, qui postea imperiū tenuit, & Celiū Tatianū equitē Romanū, tutores habuit. Imbutusq; impensius Græcis studijs, ingenio eius sic ad ea declinante, ut à nōnullis Græculus diceretur, quintodecimo anno ad patriā redijt: ac statim militiā inijt, uenandi usq; ad reprehēsionem studiosus. Quare à Traiano abductus à patria, & pro filio habitus, nec multo post decemuir litibus iudicandis datus, atq; inde tribunus secundæ Adiutricis legionis creatus, post hoc in inferiorē Mœsiam translatus, extremis iam Domitiani temporibus. ibi à mathematico quodam de futuro imperio id dicitur cōperisse, quod à patruo magno Aelio Hadriano peritiam cælestium callente, prædictum esse compererat. Traiano à Nerua adoptato, ad gratulationem exercitus missus, in Germaniam superiorem translatus est: ex qua festinans ad Traianum, ut primus nuntiaret excessum Neruæ, à Seruiano sororis uiro, qui & sumptibus & ære alieno eius prodito Traiani odium in eum mouit, diu detentus, fractoq; consulte uehiculo tardatus, pedibus iter faciens eiusdem Seruiani beneficio ad Traianum antè uenit: Fuitq; in amore Traiani, nec tamen ei per pædagogos puerorum, quos Traianus impensius diligebat, Gallo fauente defuit. Quo quidē tempore cum sollicitus de imperatoris erga se iudicio, Vergilianas sortes consuleret,

Excessus, pro morte

Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens: nosco crines incanaq; menta
Regis Romani, primam qui legibus urbem
Fundauit Curibus paruis & paupere terra
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit,

sors excidit, quam alij ex Sibyllinis uersibus ei prouenisse dixerunt. Habuit autē præsumptionem imperij mox futuri ex fano quodā Nicephorij Iouis manante responso, quod Apollonius Syrus Platonicus libris suis indidit. Deniq; statim suffragāte Sura, ad amicitiā Traiani pleniorē redijt, nepte per sororē Traiani uxore accepta, fauente Plotina, Traiano leuiter (ut Marius Maximus dicit) uolente. Questurā gessit Traiano quater & Arunculeio COSS. in qua cum orationē imperatoris in senatu agrestius pronuntians risus esset, usq; ad summā peritiam & facūdiam latinis operā dedit. Post quæsturā acta senatus curauit: atq; ad bellū Dacicum Traianū familiarius prosecutus est. Quandoquidē indulsisse uino se dicit, Traiani moribus obsequentē: atq; hoc se à Traiano locupletissime muneratū. Tribunus plebis factus est, Candido & Quadrato iterū COSS. in quo magistratu ad perpetuā tribunitiam potestatē omen sibi factum asserit, quod penulas amiserit, quibus uti tribuni plebis pluuiæ tempore solebant, imperatores autē nunq;. Vnde hodieq; imperatores sine penulis à togatis uidentur. Secunda expeditione Dacica, Traianus eū primæ legioni Mineruiæ præposuit, secūq; duxit: Quando quidē multa egregia eius facta claruerunt. Quare adamante gemma, quam Traianus à Nerua acceperat, donatus, ad spem successionis erectus est. Prætor factus est sub Sura bis, Seruiano iterū COSS. cum sestertiūm uicies ad ludos edendos

Præsumptio, pro spe prius concepta.

Hodieq;, pro hodie quoq;

à Traiano accepit. Legatus poſtea prætorius in Pannoniã inferiorem miſſus, Sarma-
tas compreſſit, diſciplinã militarem tenuit, procuratores latius euagantes coercuit. ob
hoc C O S. eſt factus. In quo magiſtratu ut à Sura comperit, adoptandum ſe à Traiano
eſſe, ab amicis Traiani contemni deſijt ac negligi. Et defuncto quidem Sura, Traiani
ei familiaritas creuit, cauſa præcipuè orationũ, quas pro imperatore dictauerat. Vſus
Plotinæ quoq; fauore, cuius ſtudio etiã legatus expeditionis Parthicæ tempore deſti-
natus eſt. Qua quidẽ tempeſtate utebatur Hadrianus amicitia Soſij Pappi & Pletorij
Nepotis, ex ſenatorio ordine. Ex equeſtri autẽ Tatiani tutoris quondã ſui, & Liuiani
Turbonis. In adoptionis ſponſionem uenit, Palma & Celſo inimicis ſemper ſuis: &
Secundo, pro quos poſtea ipſe inſecutus eſt in ſuſpitionẽ affectatæ tyrannidis lapſos. Secũdo C O S.
iterum fauore Plotinæ factus, totã præſumptionẽ adoptionis emeruit. Corrupiſſe eum Tra-
iani libertos, curaſſe delicatos, eoſdemq; ſepeliſſe per ea tempora, quibus in aula fami-
liarior fuit, opinio multa firmauit. Quinto Iduũ Auguſti die, legatus Syriæ literas ad-
optionis accepit, quando & natalẽ adoptionis celebrari iuſſit. Tertio Iduũ earundem,
quando & natalem imperij ſtatuit celebrandũ, exceſſus ei Traiani nuntiatus eſt. Fre-
quens ſanè opinio fuit, Traiano id animi fuiſſe, ut Neratiũ Priſcum, nõ Hadrianũ ſuc
ceſſorem relinqueret, multis amicis in hoc cõſentientibus, uſq; eò, ut Priſeo aliquãdo
dixerit, Commendo tibi prouincias, ſi quid mihi fatale contigerit. Et multi quidẽ di-
cunt, Traianũ in animo id habuiſſe, ut exemplo Alexandri Macedonis, ſine certo ſuc
ceſſore moreretur: multi ad ſenatũ cum orationẽ uoluiſſe mittere, petiturũ ut ſi quid ei
eueniſſet, principẽ Romanæ reip. ſenatus daret, additis duntaxat nominibus, ex qui-
bus optimũ idẽ ſenatus eligeret. Nec deſunt, qui factione Plotinæ mortuo iam Traia-
no, Hadrianũ in adoptionem adſcitũ eſſe prodiderint, ſuppoſito qui pro Traiano feſ-
ſa uoce loqueretur. Adeptus imperiũ, ad priſcũ ſe ſtatim morem inſtituit, & tenendæ
per orbem terrarũ paci operam intendit. Nam deficientibus his nationibus quas Tra
ianus ſubegerat, Mauri laceſſebãt, Sarmatæ bellũ inferebant, Britanni teneri ſub Ro
mana ditione non poterant, Aegyptus ſeditionibus urgebatur, Lycia deniq; ac Palæ-
ſtina rebelles animos efferebãt. Quare omnia trans Euphratẽ ac Tigrim reliquit, ex-
emplo, ut dicebat, Catonis, qui Macedonas liberos pronuntiauit, quia teneri non po-
terant. Pſamatoſſirim, quem Traianus Parthis regẽ fecerat, quòd eũ non magni pon-
deris apud Parthos uideret, proximis gentibus regem dedit. Tantum autẽ ſtatim cle-
mentiæ ſtudiũ habuit, ut cũ ſub primis imperij diebus ab Tatiano per epiſtolas eſſet
admonitus, ut & Bebius Macer præfectus urbis ſi reniteretẽ eius imperio, necaretur:
& Laberius Maximus, qui ſuſpectus imperio in inſula exulabat, & Frugi Craſſus, ne
minẽ læderet. Quãuis Craſſum poſtea ꝓcurator egreſſum inſula, quaſi res nouas moli
retẽ, iniuſſu eius occiderit. Militib. ob auſpicia imperij duplicẽ largitionẽ dedit. Luſiũ
Quietũ, ſublatis gentib. Mauris, quos regebat, quia ſuſpectus imperio fuerat, exarma
uit, Martio Turbone Iudæis compreſſis, ad deprimendũ tumultũ Mauritaniç † deſti
Deſtinato pro nato. Poſt hoc Antiochia digreſſus eſt ad inſpiciẽdas reliquias Traiani, quas Tatia-
miſſo nus, Plotina, & Mattidia deferebãt. Quib. exceptis, & naui Romana dimiſſis, ipſe An
tiochiã regreſſus, prępoſitoq; Syriæ Catilio Seuero, per Illyricũ Romã uenit. Traiano
diuinos honores, datis ad ſenatũ & quidem accuratiſſimis literis poſtulauit, & cunctis
uolentib. meruit ita, ut ſenatus multa, quę Hadrianus nõ poſtulauerat, in honorẽ Tra
iani ſponte decerneret. Cũ ad ſenatũ ſcriberet, ueniã petijt, ꝙ de imperio ſuo iudiciũ ſe
natui nõ dediſſet, ſalutatus ſcilicet præpropere à militibus imperator, ꝙ eſſe reſp. ſine
imperatore non poſſet. Cum triumphũ ei ſenatus, qui Traiano debitus erat, detuliſſet
recuſauit ipſe, atq; imaginẽ Traiani curru triumphali uexit, ut optimus imperator ne
poſt mortẽ quidẽ triumphi amitteret dignitatẽ. Patris patrię nomen delatũ ſibi ſtatim
& iterũ poſtea, diſtulit; quòd hoc nomẽ Auguſtus ſero meruiſſet. Aurũ coronariũ Ita-
liæ remiſit, in prouincijs minuit, & quidẽ difficultatibus ærarij ambitioſe ac diligẽter
expoſitis. Audito dein tumultu Sarmatarũ & Alanorũ, præmiſſis exercitibus Mæſiã
petijt. Martium Turbonẽ poſt Mauritaniæ præfecturã inſulis ornatũ, Pannoniæ Da-
ciæq; ad tẽpus præfecit. Cum rege mox Alanorũ, qui de imminutis ſtipendijs quere-
batur, cognito negotio pacẽ cõpoſuit. Nigrini inſidias, quas ille ſacrificãti Hadriano,
conſcio

conscio sibi Lusio, & multis alijs parauerat, cum etiã successorẽ Hadrianus sibimet destinasset, euasit. Quare Palma Terracinæ, Celsus Baijs, Nigrinus Fauentiæ, Lusius in itinere, senatu iubente, inuito Hadriano, ut ipse in uita sua dicit, occisi sunt. Vnde statim Hadrianus ad refellendam tristissimã de se opinionẽ, quòd occidi passus esset uno tempore quatuor cõsulares, Romã uenit, Dacia Turboni credita, titulo Aegyptiacæ præfecturæ, quo plus autoritatis haberet ornato: & ad cõprimendam de se famã, congiariũ duplex præsens populo dedit, ternis iam per singulos aureis se absente diuisis. In senatu quoq; excusatis quæ facta erant, iurauit, se nunq̃ senatorem, nisi ex senatus sententia puniturũ. Statim Cursum fiscalem instituit, ne magistratus hoc onere grauaref. Ad colligendã aũt gratiã nihil prætermittens, infinitã pecuniã, quæ fisco debebaf, priuatis debitoribus in urbe atq; Italia: in prouincijs uero etiã ex reliquijs ingẽtes summas remisit, syngraphis in foro diui Traiani, quo magis securitas omnibus roboraretur incẽsis. Damnatorũ bona in fiscũ priuatũ redigi uetuit, omni summa in ærario publico recepta. Pueris ac puellis, quibus etiã Traianus alimẽta detulerat, incrementũ liberalitatis adiecit. Senatoribus qui non uitio suo decoxerant, patrimoniũ pro liberorũ modo senatoriæ professionis expleuit, ita ut plerisq; in diem uitæ suæ dimensum sine dilatione restituerit. Ad honores explendos nõ solũ amicis, sed etiã passim aliquantis multa largitus est. Fœminas nõnullas ad sustentandam uitã, sumptibus iuuit. Gladiatorũ munus per sex dies cõtinuos exhibuit, & mille feras natali suo edidit. Optimos quosq; de senatu in cõtuberniũ imperatoriæ maiestatis adsciuit. Ludos Circenses præter natalitios, decretos sibi spreuit: & in concione & in senatu sæpe dixit, Ita se remp. gesturũ, ut sciret populi rem esse non propriã. Tertio consules, cum ipse ter fuisset, plurimos fecit. Infinitos aũt secundi consulatus honore cumulauit. Ipsum autẽ tertiũ consulatum, & quatuor mensibus tantũ egit, & in eo sæpe ius dixit. Senatui legitimo cum in urbe uel iuxta urbem esset, semper interfuit. Senatus fastigiũ in tantũ extulit, difficilè faciens senatores, ut cum Tatianũ ex præfecto prætorij, ornamentis consularibus præditum, faceret senatorẽ, nihil se amplius habere, quod in eum conferri posset, ostenderit. Equites Romanos, nec sine se de senatorib. nec secũ iudicare permisit. Erat enĩ tũc mos, ut cũ princeps causas cognosceret, & senatores & equites Romanos in cõsilium uocaret, sententiã ex omniũ deliberatione proferret. Execratus est deniq; principes, qui minus senatoribus detulissent. Seruiano sororis uiro, cui tantũ detulit, ut ei uenienti de cubiculo semper occurrerit, tertiũ cõsulatũ, nec secũ tamen, cum ille bis ante Adrianũ fuisset, ne esset secũdæ sentẽtiæ, nõ petẽti ac sine precatiõe cõcessit. Inter hæc tamen & multas prouincias à Traiano acquisitas reliquit: & theatrũ quod ille in cãpo Martio posuerat, cõtra omnium uota destruxit. Et hæc quidẽ eo tristiora uidebant, q̃ omnia quæ displicere uidisset Hadrianus, mandata sibi ut faceret decreto Traiani esse simulabat. Cum Tatiani, præfecti sui & quondã tutoris, potentiã ferre nõ posset, nisus est eum obtruncare: sed reuocatus est, quia iam quatuor consulariũ occisorũ, quorum quidem necem in Tatiani cõsilia refundebat, premebaf inuidia. Cui eum successorem dare nõ posset, quia nõ petebat, id egit, ut peteret: atq; ubi primũ petijt, in Turbonem transtulit potestatẽ: cum quidẽ etiã Simili alteri præfecto, Septiciũ Clarum successorẽ dedit. Summotis his à præfectura, quib. debebat imperiũ, Campaniã petit: eiusq; omnia oppida beneficijs & largitionibus subleuauit, optimũ quenq; amicitijs suis iungens. Romæ uero prætorũ & consulum officia frequentauit, cõuiuijs amicorũ interfuit. Aegros bis ac ter die, & nõnullos equites Romanos ac libertinos uisitauit, solatijs refouit, cõsilijs subleuauit, cõuiuijs suis semper adhibuit. Oĩa deniq; ad priuati hominis modũ fecit. Socrui suæ honores præcipuos impẽdit ludis gladiatorijs, cæterisq; officijs. Post hæc profectus in Gallias, oẽs causarijs liberalitatibus subleuauit. Inde in Germaniã transiit: pacisq; magis q̃ belli cupidus, militẽ quasi bellũ immineret, exercuit, tolerantiæ documẽtis eũ imbuẽs, ipse quoq; inter manipulares uitã militarẽ † magistrans, cibis etiã castrensibus in propatulo libẽter utens, hoc est, larido, caseo, & posca, exẽplo Scipiõis Aemiliani & Metelli, & autoris sui Traiani: multos præmijs, nõnullos honorib. donãs, ut ferre possent ea quæ asperius iubebat. siquidẽ ipse post Cæsarẽ Octauiũ, labãtẽ disciplinã incuria superiorũ principũ, retinuit, ordinatis & officijs

Magistrans, pro moderãs aut gubernãs

Posca

illi filia quã Traianus ceperat, ac ꝓmissa sella quę itidẽ capta fuerat. Cumq; ad eũ quidam reges uenissent, ita cũ his egit, ut eos pœniteret qui uenire noluerũt, causa specia-tim Pharasmanis, qui eius inuitationẽ superbe neglexerit. Et circũiens quidẽ prouincias, procuratores & præsides ꝓ factis supplicio affecit, ita seuerè, ut accusatores per se crederet̃ immittere. Antiochẽses inter hæc ita odio habuit, ut Syriã à Phœnice separare uoluerit, ne tot ciuitatũ metropolis Antiochia diceret̃. Mouerunt ea tẽpestate & Iudæi bellũ, quod uetabant̃ mutilare genitalia. Sed in monte Cassio cũ uidẽdi solis ortus gratia nocte ascẽdisset, imbre orto, fulmen decidẽs hostiã & uictimariũ sacrificãti afflauit. Peragrata Arabia Pelusiũ uenit, & Pompeij tumulũ magnificẽtius extruxit. Antinoũ suum dum per Nilũ nauigat, perdidit, quẽ muliebriter fleuit: de quo uaria fama est, alijs eũ deuotũ pro Hadriano asserentib. alijs quod & forma eius ostentat & nimia uoluptas Hadriani. & Græci quidẽ uolẽte Hadriano eum cõsecrauerũt, oracula per eũ dari asserentes, quæ Hadrianus ipse cõposuisse iactat̃. *Ab hoc dicta Antinoe* Fuit enim poematũ & literarũ omniũ studiosissimus, arithmeticæ, geometriæ, picturæ peritissimus. Iã psallendi & cantãdi scientiã præ se ferebat in uoluptatib. nimius. Nã & de suis dilectis multa uersibus cõposuit, amatoria carmina scripsit. Idẽ armorũ peritissimus, & rei militaris scientissimus, gladiatoria quoq; arma tractauit. Idẽ seuerus, lætus, comis, grauis, lasciuus, cunctator, tenax, liberalis, simulator, sæuus, clemẽs, & semper in omnib. uarius. Amicos ditauit, & quidẽ nõ petentes, cũ petentib. nihil negaret. Idẽ tñ facile de amicis quicquid insusurrabat̃, audiuit. Atq; ideo propè cunctos uel amicissimos, uel eos quos summis honoribus euexit, postea ut hostiũ loco habuit, ut Tatianũ & Nepotẽ, & Septiciũ Clarũ. Nam Eudæmonẽ prius cõsciũ imperij ad egestatẽ perduxit: Polyænum & Marcellũ ad mortẽ uolũtariã coegit: Heliodorũ famosissimis literis lacessiuit: Titianũ ut cõsciũ tyrannidis, & argui passus est, & ꝓscribi. Numidiũ Quadratũ, & Catiliũ Seuerũ, & Turbonẽ grauiter insecutus est. Seruianũ sororis uirũ nonagesimũ iã annũ agentẽ, ne sibi superuiueret, mori coegit. Libertos deniq; & nõnullos milites insecutus est. Et quãuis esset oratione & uersu promptissimus, & in omnib. artibus peritissimus, tñ professores omniũ artiũ semper ut doctior risit, cõtempsit, obtriuit. Cũ his ipsis ꝓfessorib. & philosophis, libris uel carminib. inuicẽ editis sæpe certauit. Et Fauorinus quidẽ, cum uerbũ eius quoddã ab Hadriano reprehẽsum esset, atq; ille cessisset, arguẽtibus amicis ꝙ male cederet Hadriano, de uerbo quod idonei autores usurpassent, risum iucũdissimũ mouit. Ait eñ, Non recte suadetis familiares, qui nõ patimini me illũ doctiorẽ omnibus credere, qui habet triginta legiones. *Mouere risum* Fauorinus. Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, ut libros uitæ suę scriptos à se, libertis suis literatis dederit, iubẽs ut eos suis nominibus publicarent: nã Phlegontis libri Hadriani esse dicunt̃. Catacrianos libros obscurissimos, Antimachũ imitando, scripsit. Floro poetæ scribenti ad se,

Ego nolo Cæsar esse,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas: rescripsit, *Trimetri Iambici Catalectici*
Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Amauit præterea genus dicendi uetustum, cõtrouersias declamauit. Ciceroni Catonem, Vergilio Enniũ, Sallustio Cæciliũ prætulit. Eademq; iactatione de Homero ac Platone iudicauit. Mathesin sic scire sibi uisus est, ut sero Calendis Ianuarijs scripserit, quid ei toto anno posset euenire: ita, ut eo anno quo perijt, usq; ad illã horã qua est mortuus, scripserit quid acturus esset. Sed quamuis esset in reprehendendis musicis, tragicis, comicis, grãmaticis, rhetoribus, oratoribus, facilis, tamen oẽs professores & honorauit & diuites fecit, licet eos quæstionib. semper agitauit. Et cũ ipse autor esset, ut multi ab eo tristes recederent, dicebat se grauiter ferre, siquẽ tristẽ uideret. In summa familiaritate Epictetũ & Heliodorũ philosophos, & ne nominatim de omnib. dicã, grãmaticos, rhetores, musicos, geometras, pictores, astrologos habuit: Epictetus. præ cæteris, ut multi asserũt, eminẽte Fauorino. doctores qui ꝓfessioni suæ inhabiles uidebant̃, ditatos, ho

notatosq;

noratosq; à profeſsione dimiſit. Quos in priuata uita inimicos habuit, imperator tan-
tum neglexit, ita ut uni, quẽ capitalẽ habuerat, factus imperator diceret, Euaſiſti. Iis,
quos ad militiã ipſe per ſe uocauit, equos, mulos, ueſtes, ſumptus, & omnẽ ornatũ ſem
Sigillaritis per exhibuit. Saturnalitia & Sigillaritia frequenter amicis inopinantib. miſit, & ipſe
ab his libenter accepit, & alia inuicẽ dedit. Ad deprehendẽdas obſonatorũ fraudes cũ
plurimis ſumẽtibus paſceret, fercula de alijs mẽſis etiã ultimis quibuſq; iuſsit apponi.
Omnes reges muneribus ſuis uicit. Publice frequẽter & cũ omnibus lauit: ex quo ille
Mutuũ ſcabũt iocus balnearis innotuit. Nã cum quodã tẽpore ueteranũ quendã notũ ſibi in militia,
dorſum & cæterã partẽ corporis uidiſſet atterere, percõtatus cur ſe marmorib. deſtrin
gendũ daret. ubi audiuit hoc idcirco fieri, q̃ ſeruũ non haberet, & ſeruis cũ donauit &
ſumptib. Verũ alia die cũ plures ſenes ad prouocandã liberalitatẽ principis pariter &
ſe attererẽt, euocari eos iuſsit, & aliũ ab alio inuicẽ defricari. Fuit & plebis iactantiſsi-
mus amator. Peregrinatiõis ita cupidus, ut omnia quæ legerat de locis orbis terrarũ,
præſens uellet addiſcere. Frigora & tempeſtates ita patiẽter tulit, ut nunq̃ caput tege
ret. Regibus multis plurimũ detulit: à pleriſq; uero etiã pacẽ redemit, à nõ nullis con-
temptus eſt. multis ingẽtia dedit munera, ſed nulli maiora q̃ Hiberorũ: cui & elephan
tum & quinquagenariã cohortẽ poſt magnifica dedit dona. Cum à Pharaſmane ipſe
quoq; ingentia dona accepiſſet, atq; inter hæc auratas quoq; chlamydes, trecentos no
xios cum auratis chlamydibus in harenã miſit ad eius munera deridenda. Cũ iudica-
ret, in conſilio habuit nõ amicos ſuos aut comites ſolũ, ſed iuris cõſultos, & præcipuè
Iuliũ Celſum, Saluiũ Iulianũ, Neratiũ Priſcũ, alioſq;, quos tamen ſenatus omnis pro-
baſſet. Cõſtituit inter cætera, ut in nulla ciuitate domus aliquæ transferendæ ad aliam
urbem ullius materiæ cauſa diruerẽt. Liberis proſcriptorũ duodecimas bonorũ con
ceſsit. Maieſtatis crimina nõ admiſit. Ignotorũ hæreditates repudiauit: nec notorũ ac-
cepit, ſi filios haberent. De theſauris ita cauit, ut ſi quis in ſuo reperiſſet, ipſe potirerẽ: ſi
quis in alieno, dimidiũ dño daret: ſi qs in publico, cũ fiſco æqualiter partirerẽ. Seruos à
dominis occidi uetuit, eoſq; iuſsit dãnari per iudices, ſi digni eſſent. Lenoni & laniſtæ
ſeruũ uel ancillã uendi uetuit cauſa nõ præſtita. Decoctores bonorũ ſuorũ, ſi ſuæ auto
Catamidiari, ritatis eſſent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iuſsit. Ergaſtula ſeruorũ & liber-
riſus gratia torum tulit. Lauacra pro ſexibus ſeparauit. Si dñs in domo interemptus eſſet, non de
publicitus ex omnibus ſeruis quæſtionẽ haberi, ſed de his, qui per uicinitatẽ poterãt ſentire, præce-
hiberi pit. In Hetruria prẹturã imperator egit. Per Latina oppida dictator & ædilis & duum-
uir fuit. Apud Neapolim demarchus, in patria ſua quinquennalis: & itẽ Hadriæ quin
quennalis quaſi in alia patria, & Athenis archon fuit. In omnib. penè urbib. & aliquid
ædificauit, & luſus edidit. Athenis mille ferarũ uenationẽ in ſtadio exhibuit. Ab urbe
nunq̃ ullũ uenatorẽ aut ſcenicũ auocauit. Romẹ poſt cæteras immenſiſsimas uolupta
tes, in honorem ſocrus ſuæ, aromatica populo donauit. In honorẽ Traiani balſama &
crocũ per gradus theatri fluere iuſsit: Fabulas omnis generis more antiquo in theatro
dedit: Hiſtriones aulicos publicauit. In circo multas feras, & ſæpe centũ leones inter-
Pyrrhice, ſal- fecit. Militares pyrrhicas populo frequẽter exhibuit: Gladiatores frequẽter ſpectauit.
tationis genus Cum opera ubiq; infinita feciſſet, nunq̃ ipſe, niſi in Traiani patris tẽplo nomen ſuum
militare ſcripſit. Romæ inſtaurauit pantheũ, ſepta, baſilicã Neptuni, ſacras ædes plurimas, fo-
rum Auguſti, lauacrũ Agrippæ: eaq; oia proprijs & ueterũ nominibus cõſecrauit. Fe-
cit & ſui nominis pontem, & ſepulchrũ iuxta Tiberim, & ædem Bonæ deæ tranſtulit:
& coloſſum ſtantẽ atq; ſuſpenſum per Detrianũ architectũ de eo loco in quo nũc tem-
plum Vrbis eſt ingẽti molimine, ita ut operi etiã elephantes XXIIII. exhiberet. Et cum
hoc ſimulacrũ poſt Neronis uultũ, cui antea dicatũ fuerat, Soli cõſecraſſet, aliud tale
Apollodoro architecto autore, facere Lunæ molitus eſt. In colloquijs etiã humillimo
rum ciuiliſsimus fuit, deteſtans eos, qui ſibi hanc uoluptatẽ humanitatis, quaſi ſeruan
μουσεῖον lo- tes faſtigium principis inuiderẽt. Apud Alexandriã in muſio, multas quæſtiones pro-
cus ſtudioſorũ feſſoribus propoſuit: & propoſitas ipſe diſſoluit. Marius Maximus dicit, eum natura
crudelem fuiſſe, & idcirco multa pie feciſſe, quòd timeret ne ſibi idem quod Domitia-
no accidit, eueniret. Et cum titulos in operibus nõ amaret, multas ciuitates Hadriano
polis appellauit, ut ipſum Carthaginem, Athenarũ partem. Aquarũ ductus etiam in-

finitos

finitos hoc nomine nuncupauit. Fisci aduocatū primus instituit. Fuit memoriæ ingentis, facultatis immensæ: nā ipse orationes & dictauit, & ad omnia respondit. Ioca eius plurima extant, nam fuit etiā dicaculus. Vnde illud quoq; innotuit, quòd cum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti, sed infecto capite, respondit, Iam hoc patri tuo negaui. Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit, quæ semel & congesta simul audiuerat, ut nomenclatores sæpius errantes emendauerit. Dixit & ueteranorum nomina quos aliquando dimiserat. Libros statim lectos & ignotos quidem plurimis memoriter reddidit. Vno tempore scripsit, dictauit, audiuit, & cum amicis fabulatus est. Si potest credi, omnes publicas rationes ita complexus est, ut domum priuatam quiuis paterfamiliâs diligens non satis nouit. Equos & canes sic amauit, ut eis sepulchra cōstitueret. Oppidum Hadrianotheras in quodam loco, quòd illic & feliciter esset uenatus, & ursam occidisset, aliquādo constituit. De iudicib. omnibus semper cuncta scrutādo, tamdiu requisiuit, quādiu uerum inueniret. Libertos suos nec sciri uoluit in publico, nec aliquid apud se posse, dicto suo omnibus superiorib. principib. uitia imputans libertorū, damnatis omnib. libertis suis, quicunq; se de eo iactauerāt. Vnde extat etiam illud seuere quidē, sed prope ioculare de seruis. Nam cum quodā tempore seruum suū inter duos senatores è cōspectu ambulare uidisset, misit qui ei colaphū daret, & diceret, Noli inter eos ambulare, quorum esse adhuc potes seruus. Inter cibos unice amabat tetrapharmacū, quod erat de fasiano, sumine, perna, & crustulo. Fuerunt eius temporib. fames, pestilētia, & terræmotus: quæ omnia quantū potuit, procurauit, multisq; ciuitatib. uastatis per ista subuenit. Fuit etiā Tiberis inundatio. Latiū multis ciuitatibus dedit, tributa multis remisit. Expeditiones sub eo graues nullæ fuerunt. Bella etiā silentio penè transacta. A militib. propter curā exercitus nimiam multū amatus est, simul φ in eos liberalissimus fuit. Parthos in amicitia semper habuit, φ inde regem retraxit, quē Traianus imposuerat. Armenis regem habere permisit, cū sub Traiano legatū habuissent. A Mesopotamijs nō exegit tributū, φ Traianus imposuit. Albanos & Hiberos amicissimos habuit, quòd reges eorū largitionib. prosecutus est, cum ad illū uenire cōtempsissent. Reges Bactrianorū legatos ad eum amicitiæ petēdæ causa supplices miserunt. Tutores sæpissime dedit. Disciplinā ciuilem nō aliter tenuit, φ̄ militarem. Senatores & equites Ro. semper in publico togatos esse iussit, nisi si à cœna reuerterentur. Ipse cum in Italia esset, semper togatus processit. Ad conuiuiū uenientes senatores, stans excepit: semperq; aut pallio tectus discubuit, aut toga submissa. Iudicum sumptus cōstituit, & ad antiquū modum redegit. Vehicula cum ingentib. sarcinis urbem ingredi prohibuit. Sederi equos in ciuitatib. non siuit. Ante octauam horam in publico neminem nisi ęgrum lauari passus est. Ab epistolis & à libellis, primus equites Romanos habuit. Eos quos pauperes & innocentes uidit, sponte ditauit. Quos uero calliditate ditatos, etiam odio habuit. Sacra Romana diligētissime curauit, peregrina cōtempsit. Pontificis maximi officium peregit. Causas Romæ atq; in prouincijs frequenter audiuit, adhibitis consilio suo consulibus atq; prætoribus & optimis senatoribus. Fucinum lacum emisit. Quatuor cōsulares per omnem Italiā iudices cōstituit. Quando in Africam uenit, ad aduentū eius post quinquenniū pluit: atq; ideo ab Africanis dilectus est. Peragratis sanè omnibus orbis partibus, capite nudo, et in summis plerunq; imbribus atq; frigoribus, in morbum incidit lætalem. Factusq; de successore solicitus, primū de Seruiano cogitauit: quē postea, ut diximus, mori coegit. Fuscum quod imperiū præsagijs & ostentis agitatus speraret, in summa detestatione habuit: Pletoriū Nepotem quē tantopere ante dilexit, ut ueniens ad eum ægrotantē Hadrianus impune non admitteretur, suspitionib. adductus. Eodem modo & Terentiū Gentianum, & hunc uehementius, quod à senatu diligi tunc uidebat. Omnes postremo de quorū imperio cogitauit, quasi futuros imperatores detestatus est. & omnem quidem uim crudelitatis ingenitæ usq; eo repressit, donec in uilla Tiburtina profluuio sanguinis penè ad exitum uenit. Tunc libere Seruianū quasi affectatorem imperij, quòd seruis regis cœnam misisset, quòd in sedili regio iuxta lectū posito sedisset, quòd erectus ad stationes militū senex nonagenarius processisset, mori coegit, multis alijs interfectis uel aperte, uel per insidias: quandoquidē etiam Sabina uxor nō sine fabula ueneni dati ab Hadriano defun

cta

cta est. Tunc Ceionium Commodum, Nigrini generū insidiatoris, quondam sibi forma commendatum, adoptare constituit. Adoptauit ergo Ceionium Commodum Verum inuitis omnibus, eumq; Aelium Verum Cæsarem appellauit. Ob cuius adoptionem ludos Circenses dedit, & donatiuū populo ac militibus expendit: quem prætura honorauit, ac statim Pannonijs imposuit. decreto consulatu cum sumptibus, eundem Commodum secundum consulem designauit. Quem cum minus sanū uideret, sæpissime dictitauit, in caducū parietē nos inclinauimus, & perdidimus quater millies H—S. quòd populo & militibus pro adoptione Cōmodi dedimus. Cōmodus autē præ ualetudine, nec gratias quidem in senatu agere potuit Hadriano de adoptione. Deniq; accepto largius antidoto, ingrauescente ualetudine, per somnum perijt, ipsis calendis Ianuarijs. Quare ab Hadriano uotorum causa lugeri est uetitus. Et mortuo Aelio Vero Cæsare, Hadrianus ingruente tristissima ualetudine, adoptauit Arriū Antoninū, qui postea Pius dictus est: sed ea demum lege, ut ille sibi duos adoptaret, Annium Verum & Marcum Antoninū. Hi sunt, qui postea duo pariter Augusti, primi remp. gubernauerunt. Antoninus quidem Pius idcirco appellatus dicitur, quod socerū fessum ætate, manu subleuarit. Quamuis alij cognomentū hoc ei dicant inditum, quòd multos senatores Hadriano iam sæuiēti eripuisset: alij quòd ipsi Hadriano magnos honores post mortem detulisset. Antonini adoptionem plurimi tunc factam esse doluerunt, speciatim Catilius Seuerus præfectus urbis, qui sibi præparabat imperium. Qua re prodita, successore accepto, dignitate priuatus est. Hadrianus autem ultimo uitæ tædio iam affectus, gladio se transfigi à seruo iussit. Quod cum proditum esset, & in Antonini usq; notitiam uenisset, ingressis ad se præfectis & filio, rogantibusq;, ut æquo animo necessitatem morbi ferret, iratus illis, autorem proditionis iussit occidi, qui tamen ab Antonino seruatus est. Statimq; testamentum scripsit: nec tamen actus reip. prætermisit, dicente Antonino, parricidam se futurum, si Hadrianum adoptatus ipse pateretur occidi. & post testamentum quidem iterum se conatus occidere, subtracto pugione, sæuior factus est petijt & uenenū à medico, qui se ipse ne daret, occidit. Ea tempestate superuenit quædam mulier, quæ diceret somnio se monitam, ut insinuaret Hadriano, ne se occideret, quòd esset bene ualiturus: quod cum nō fecisset, esse cæcatam. Iussam tamen iterum Hadriano eadē diceret, atq; genua eius osculareŧ, receptura uisum, si id fecisset. Quod cum insomniū impleßet, oculos recepit, cum aqua quæ in fano erat, ex quo uenerat, oculos abluisset. Venit & de Pannonia quidam natus cæcus ad febrientem Hadrianum, eumq; cōtigit: quo facto, & ipse oculos recepit, & Hadrianū febris reliquit: quamuis Marius Maximus hæc per simulationem facta cōmemoret. Post hoc Hadrianus Baias petijt, Antonino Romæ ad imperandum relicto. Vbi cum nihil proficeret, accersito Antonino in conspectu eius apud ipsas Baias perijt, die sexto Iduum Iuliarum. Inuisusq; omnib. sepultus est in uilla Ciceroniana Puteolis. Sub ipso mortis tempore & Seruianum nonaginta annos agentem, ut supra dictumest, ne sibi superuiueret, atq; ut putabat, imperaret, mori coegit. & ob leues offensas plurimos iussit occidi quos Antoninus reseruauit. Et moriens quidem, hos uersus fecisse dicitur,

Animula, uagula, blandula,
Hospes, comesq; corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec ut soles, dabis iocos.

Tales autem nec multo meliores fecit & Græcos. Vixit annis LXXII. mensibus V. diebus XVII. Imperauit annis XXI. mensibus XI. Statura fuit procerus, forma comptus, flexo ad pectinem capillo, promissa barba, ut uulnera quæ in facie naturalia erāt tegeret: habitudine robusta. Equitauit, ambulauitq; plurimum. Armisq; & pilo se semper exercuit. Venatu frequentißime leonem manu sua occidit. Venando aūt iugulū & costam fregit. Venationem semper cum amicis participauit. In conuiuio tragœdias, comœdias, Atellanas, sambucas, lectores, poetas pro re semper exhibuit. Tiburtinum uillam mire exædificauit, ita ut in ea & prouinciarum & locorū celeberrima nomina inscriberet: uelut lyceum, academiā, prytaneum, canopū, pœcilen, tempe uocaret. Et ut nihil

ut nihil prætermitteret, etiã inferos finxit. Signa mortis hæc habuit: Natali suo ultimo cum Antoninũ commẽdaret, prætexta spõte delapsa, caput ei operuit. Anulus in quo imago ipsius sculpta erat, spõte de digito delapsus est. Ante diẽ natalis eius, nescio qs ad senatũ ululans uenit. Cõtra quẽ Hadrianus ita motus est, quasi de sua morte loqueretur, cũ eius uerba nullus agnosceret. Idẽ cũ uellet in senatu dicere, post filij mei mortem, post mortẽ meã dixit. Somniauit præterea, se à patre potionẽ soporiferam impetrasse. Itẽ somniauit, à leone se oppressum esse. In mortuũ eũ à multis multa sunt dicta. Acta eius irrita fieri senatus uolebat: nec appellatus esset diuus, nisi Antoninus rogasset. Templum deniq; ei pro sepulchro apud Puteolos constituit, & quinquennale certamen, & Flamines & sodales, & multa alia, quæ ad honorem quasi numinis pertinerent. Quare ut supra dictum est, multi putant Antoninum Pium dictum.

AELII SPARTIANI

AELIVS VERVS AD DIOCLETIANVM AVGVSTVM.

DIOCLETIANO AVGVSTO, AELIVS SPARTIANVS SVVS SALVTEM.

IN animo mihi est Diocletiane Auguste, tot principum maxime, non solum eorum, qui principum locum in hac statione quam temperas, retentarunt, ut usq; ad diuum Hadrianum feci: sed illorum etiam, qui uel Cæsarũ nomine appellati sunt, nec principes, aut Augusti fuerũt, uel quolibet alio genere, aut in famam, aut in spem principatus uenerunt, cognitionẽ numinis tui sternere: quorũ pręcipue de Aelio Vero dicendũ est, qui primus tantũ Cæsaris nomẽ accepit, adoptione Hadriani familię principũ adscriptus. Et quoniã nimis pauca dicenda sunt, nec debet prologus enormior esse quàm fabula, de ipso iam loquar.

Retentarunt pro tenuerunt, nisi mauis, retenuerunt.

CEIONIVS Commodus, qui & Aelius Verus appellatus est, quẽ sibi Hadrianus æuo ingrauescente morbis tristioribus pressus, peragrato iam orbe terrarũ adoptauit, nihil habet in sua uita memorabile, nisi quod tantũ Cæsar est appellatus: non testamento, ut antea solebat, neq; eo modo, quo Traianus est adoptatus: sed eo propè genere, quo nostris tẽporibus à uestra clemẽtia Maximianus atq; Cõstantius Cæsares dicti sunt: quasi quidã principum filij uiri, & designati Augustæ maiestatis hæredes. Et quoniã de Cæsarum nomine in huius præcipue uita est aliquid disputandũ, qui hoc solum nomẽ adeptus est, Cęsarẽ uel ab elephanto, qui lingua Maurorum cæsa dicitur: in prælio cęso, eũ qui primus sic appellatus est, doctissimi uiri & eruditissimi putãt dictũ: uel quia mortua matre, uentre cæso sit natus: uel quòd eũ magnis crinibus sit utero parentis effusus, uel quòd oculis cæsijs & ultra humanũ morem uiguerit. Certe quæcũq; illa felix necessitas fuit, unde tam clarum & duraturum cum æternitate mundi nomen effloruit. Hic ergo de quo sermo est, primùm Lucius Aurelius Verus est dictus, sed ab Hadriano ascitus in Aeliorum familiam, hoc est, in Hadriani transcriptus, & appellatus est Cæsar. Huic pater Ceionius Commodus fuit, quẽ alij Verum, alij Lucium Aurelium, multi Annium prodiderunt: maiores omnes nobilissimi, quorum origo pleraque ex Hetruria fuit, uel ex Fauẽtia. Et de huius quidẽ familia plenius in uita Lucij Aurelij Ceionij Cõmodi Veri Antonini, filij huiusce, quẽ sibi adoptare Antoninus iussus est, differemus. Is enim liber debet omnia quæ ad stemma generis pertinent, continere, qui habet principẽ de quo plura dicenda sunt. Adoptatus aũt Aelius Verus ab Hadriano eo tempore, quo iam, ut superius diximus, parum uigebat, & de successore necessario

Cæsar unde dictus.

cessario cogitabat, statimq; prætor factus, & Pannonijs dux ac rector impositus, mox consul creatus. Et quia erat deputatus imperio, iterum consul designatus est. Datum etiam populo cōgiarium causa eius adoptionis, collatumq; militibus H—S ter millies, Circenses editi: neq; quicquam prætermissum quod posset lætitiā publicam frequentare. Tantumq; apud Hadrianum principem ualuit, ut præter adoptionis affectum, quo ei uidebatur adiunctus, solus omnia quæ cuperet etiā per literas impetraret. Nec prouinciæ quidem cui præpositus erat, defuit. Nam bene gestis rebus uel potius feliciter, & si non summi, medij tamen obtinuit ducis famam. Hic tamē ualetudinis adeo miseræ fuit, ut Hadrianum statim adoptionis pœnituerit, potueritq; eum amouere à familia imperatoria, cum sæpe de alijs cogitaret, si fortè uixisset. Fertur deniq; ab his qui Hadriani uitam diligentius in literas retulerūt, Hadrianum Veri sciisse genituram: & eum quem non multo ad remp. regendam probarat, ob hoc tantum adoptasse, ut suæ satis faceret uoluptati: &, ut quidam dicunt, iurando quod intercessisse inter ipsum ac Verum secretis conditionibus ferebatur. Fuisse enim Hadrianū peritum matheseos, Marius Maximus usqueadeo demonstrat, ut eum dicat cuncta de se sciisse, sic, ut omnium dierum usque ad horam mortis futuros actus antè perscripserit. Satis præterea constat eum de Vero sæpe dixisse,

iurando, pro iureiurando

Ostendent terris hunc tantum fata, neq; ultra Esse sinent.

Quos uersus cum aliquando in hortulo spatians cantitaret, atq; adesset unus ex literatis, quorum Hadrianus speciosa societate gaudebat, uelletq; addere,

Nimium uobis Romana propago
Visa potens superi, propria hæc si dona fuissent,

Hadrianus dixisse fertur: hos uersus uita non capit Veri. illud addens,

Manibus date lilia plenis,
Purpureos spargam flores, animamq; nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani Munere.

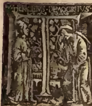
Cum quidem etiam illud dicitur cum irrisione dixisse, Ego mihi diuum adoptaui, nō filium. Eum tamen cum cōsolaretur unus de literatis qui aderāt, ac diceret, Quid si nō rectè constellatio eius collecta est, quem credimus esse uicturum? Hadrianus dixisse fertur. Facile ista dicis tu, qui patrimonij tui nō reip. quæris hæredem. Vnde apparet, eum habuisse in animo alium deligere, atq; hunc ultimo uitæ suæ tempore à rep. submouere: sed haud eius consilia iuuit euentus. Nam cum de prouincia Aelius redisset, atq; orationē pulcherrimam, quæ hodie quoq; legitur, siue per se, siue per scriniorum aut dicēdi magistros parasset, qua Cal. Ianuarijs Hadriano patri gratias ageret, accepta potione qua se existimaret iuuari Cal. ipsis Ianuarijs perijt. Iussusq; ab Hadriano, quia uota interueniebāt, non lugeri. Fuit hic uitæ lętissimæ, eruditus in literis, Hadriano, ut maleuoli loquuntur, acceptior forma, quàm moribus. In aula diu non fuit, in uita priuata, & si minus probabilis, minus tamen reprehendendus, ac memor familiæ suæ, comptus, decorus, pulchritudinis regiæ, oris uenerādi, eloquentiæ celsioris, uersu facilis, in rep. etiam non inutilis. Huius uoluptates ab his, qui uitam eius scripserūt, multæ feruntur: equidem non infames, sed aliquatenus diffluentes. Nā tetrapharmacum seu potius pentapharmacum, quo postea semper Hadrianus est usus, ipse dicitur reperisse, hoc est, sumen, fasianum, pauonem, crustulatam & aprugnam. De quo genere cibi aliter refert Marius Maximus, non pentapharmacum, sed tetrapharmacū, appellans: ut & nos ipsi in eius uita prosecuti sumus. Fertur etiam aliud genus uoluptatis, quod Verus inuenerat. Nam lectum eminentibus quatuor anacliterijs fecerat, minuto reticulo undiq; inclusum, eumq; folijs rosæ, quibus demptum esset album, replebat, iacensq; cum concubinis, uelamine de lilijs facto se tegebat, unctus odoribus Persicis. Iam illa frequentantur à nonnullis, quod & accubationes ac mensas de rosis ac lilijs fecerit, & quidem purgatis: quæ & si non decora, non tamen ad perniciem publicam prompta sunt. Atq; idem Ouidij libros Amorum in lecto semper habuisse, idem Martialem epigrammaticum poetam, Vergilium suum dixisse. Iam illa leuiora, quòd cursoribus suis exemplo cupidinum alas frequenter apposuit, eosq; uentorum nominibus sæpe uocitauit, Boream alium, alium Notum, & item Aquilonem aut Circium

dum, cæterisq; nominibus appellans, & indefesse atq; inhumaniter faciens cursitare. Idem uxori conquerenti de extraneis uoluptatibus, dixisse fertur: Patere me per alias exercere cupiditates meas. Vxor enim dignitatis nomen est, nō uoluptatis. Eius filius est Antoninus Verus, qui adoptatus est à Marco. Verus certe cū Marco æquale gessit imperium. Nam ipsi sunt, qui primi duo Augusti appellati sunt: & quorū fastis consulanbus sic nomina præscribuntur, ut dicantur non tantum duo Antonini, sed duo Augusti: tantumq; huius rei & nouitas & dignitas ualuit, ut fasti consulares nonnulli ab his sumerent ordinem consulū. Pro eius adoptione infinitam pecuniā populo & militibus Hadrianus dedit. Sed cū eum uideret homo paulo argutior miserrimæ ualetudinis, ita ut scutū solidius iactare non posset, dixisse fertur: Ter milies perdidimus, quod exercitui populoq; dependimus: siquidem satis in caducum parietem incubuimus: & qui non ipsam remp. sed nos ipsos sustentare uix possit. Et hæc quidē Hadrianus cum præfecto suo locutus est. Quæ cum prodidisset præfectus, ac per hoc Aelius Cæsar indies magis magisq; solicitudine, utpote desperati hominis aggrauaretur, præfecto suo Hadrianus qui rem prodiderat, successorē dedit, uolens uideri, quòd uerba tristia temperasset, sed nihil profuit. Nam, ut diximus, Lucius Ceionius Commodus Verus Aelius Cæsar, nā his omnibus nominib. appellatus est, perijt: sepultusq; est imperatorio funere: neq; quicq; de regia nisi mortē habuit dignitate. Doluit ergo illius mortem ut bonus pater, non ut bonus princeps. Nam cum amici soliciti quærerent qui adoptari posset, Hadrianus dixisse fertur his, etiam uiuente adhuc Vero decreueram: ex quo ostendit aut iudicium suum, aut scientiā futurorum. Post hunc deniq; Hadrianus diu anceps quid faceret, Antoninū adoptauit, Pium cognomine appellatum: cui conditionem addidit, ut ipse sibi Marcum & Verum Antoninos adoptaret, filiāq; suam Vero, non Marco daret. Nec diutius uixit, grauatus languore ac diuerso genere morborum, sæpe dicens, Sanum principem mori debere, nō debilem. Statuas sanè Aelio Vero per totum orbē colossas poni iussit, templa etiā in nōnullis urbibus fieri. Deniq; illius merito, filium eius Verū, nepotem utpote suū, qui pereunte Aelio in familia ipsius Hadriani remanserat, adoptandum Antonino Pio cum Marco, ut iam diximus, dedit sæpe dicens, Habeat resp. quodcunq; de Vero. quod quidē contrarium his quæ de adoptionis pœnitentia per autores plurimos intimata sunt, cum Verus posterior nihil dignum præter clementiā in moribus habuerit, quod imperatoriæ familiæ lumen afferret. Hæc sunt quæ de Vero Cæsare mandanda literis fuerunt: de quo iccirco nō tacui, quia mihi propositū fuit, omnes qui post Cæsarē dictatorē, hoc est, diuū Iuliū, uel Cæsares, uel Augusti, uel principes appellati sunt, quiq; in adoptionē uenirent, uel imperatorū filij, aut parētes Cæsarū nomine cōsecrati sunt, singulis libris exponere, meę satisfaciēs cōscientię, etiā si multis nulla sit necessitas talia requirēdi.

IVLII CAPITOLINI

ANTONINVS PIVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

TITO Aurelio Fuluio Boionio Antonino Pio, paternū genus è Gallia trāsalpina, Nemausense scilicet, auus Titus Aurelius Fuluius, qui per honores diuersos ad secundum consulatum & prefecturam urbis peruenit. Pater Aurelius Fuluius, qui & ipse fuit consul, homo tristis & æger. Auia materna Bouinia Procilla, mater Arria Fadilla, Auus maternus Arrius Antoninus, bis consul, homo sanctus, & qui Neruam miseratus esset, quòd imperare cœpisset. Soror uterina Iulia Fadilla. Vitricus Iulius Lupus consularis. Socer Annius Verus. Vxor Annia Faustina. Filij mares duo, duæ fœminæ. Gener per

maiorem filiam, Lamia Syllanus: per minorem, Marcus Antoninus fuere. Ipse Antoninus Pius natus est tertiodecimo Calen. Octobres, sub Domitiano duodecimo, & Cornelio Dolabella COSS. in uilla Lanuuina: educatus Lorii in Aurelia: ubi postea palatium extruxit, cuius hodieq; reliquiæ manent. Pueritiam egit cum auo paterno,

Mox, pro deinde

† mox cũ materno, omnes suos religiose colens: atq; adeo & consobrinorũ & uitrici, & multorum affinium hæreditate ditatus est. Fuit uir forma conspicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis uultu, & placidus ingenio, singularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipue sobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abstinens, & omnia hæc cum mensura & sine iactantia. In cunctis postremo laudabilis, & qui merito Numę Pompilio ex bonorũ sententia comparatur. Pius cognominatus est à senatu: uel quòd socerũ fessa iã ætate, manu præsente senatu leuauerit. (Quod quidẽ non satis magnæ pietatis est argumentum, cum impius sit magis qui ista non faciat, quàm pius qui debitũ reddat) uel quòd eos quos Hadrianus per malam ualetudinem occidi iusserat, reseruauit: uel quòd Hadriano contra omniũ studia, post mortẽ infinitos atq; immensos honores decreuit: uel quòd cũ se Hadrianus interimere uellet, ingenti custodia & diligentia fecit ne id posset admittere: uel quòd uere natura clementissimus,

Trientarium fœnus

& nihil temporib. suis asperum fecit. Idem fœnus trientarium, hoc est, minimis usuris exercuit, ut patrimonio suo plurimos adiuuaret. Fuit quæstor liberalis, prætor splendidus, consul cũ Catilio Seuero. Hic in omni uita priuata in agris frequentissime uixit: sed clarus in locis omnibus fuit. Ab Hadriano inter quatuor consulares, quib. Italia committebatur, electus est ad eam partẽ Italiæ regendã, in qua plurimum possidebat, ut Hadrianus uiri talis & honori consuleret & quieti. Huic cum Italiã regeret, imperij omen factũ est. Nam cũ tribunal ascendisset, inter alias acclamationes dictũ est, Auguste, dij te seruent. Proconsulatũ Asiæ sic egit, ut solus auũ uinceret. In proconsulatu etiã sic imperij omen accepit. Nam cũ sacerdos fœmina Trallis ex more proconsules semper hoc nomine salutaret, non dixit, Aue proconsul, sed Aue imperator. Cyzici etiã de simulacro dei ad statuã eius corona translata est. Et post consulatũ in uiridario taurus marmoreus, cornibus ramis arboris accrescentibus, appensus est. Et fulgur cœlo sereno sine noxa in eius domũ uenit. Et in Hetruria dolia quæ defossa fuerãt, supra terrã reperta sunt. Et eius statuas in omni Hetruria examen apũ repleuit. Et somnio sæpe monitus, se penitus eius Hadriani simulacrũ inserere. Proficiscẽs ad proconsulatũ, filiam maiorẽ amisit. De huius uxore multa dicta sunt ob nimiã libertatem & uiuendi facilitatẽ, quæ iste cum animi dolore cõpressit. Post proconsulatum, in consilijs Hadriani Romæ frequens uixit, de omnibus de quib. Hadrianus consulebat, mitiorem sententiã semper ostendens. Genus sanè adoptionis tale fertur: Mortuo Aelio Vero, quem sibi Hadrianus adoptauerat, & Cæsarem nuncupauerat, dies senatus habebatur. Eò Arrius Antoninus soceri uestigia leuans uenit, atq; iccirco ab Hadriano dicitur adoptatus: quæ causa sola esse adoptionis, nec potuit omnino, nec debuit: maxime cum & semper remp. bene egisset Antoninus, & in proconsulatu se sanctũ grauem ꝑ præbuisset. Ergo cum eum Hadrianus adoptare se uelle publicasset, acceptum est spatium deliberãdi, utrum arrogari ab Hadriano uellet. Adoptionis lex huiusmodi data est: ut quemadmodum Antoninus ab Hadriano adoptabatur, ita sibi ille adoptaret M. Antoninum fratris uxoris suæ filium, & L. Verum, Aelij Veri qui ab Hadriano adoptatus fuerat, filium, qui postea Verus Antoninus est dictus. Adoptatus est V. Calen. Martias die in senatu gratias agens, quòd de se ita sensisset Hadrianus: factusq; est patri & in imperio procõsulari, & in tribunitia potestate collega. Huius primum hoc fertur: quod cum ab uxore argueretur quasi parũ nescio quid suis largiens, dixerit. Stulta, posteaquam ad imperium transiuimus, & illud quod habuimus antè, perdidimus. Congiarium militibus ac populo de proprio dedit, & ea quæ pater promiserat. Et ad opera Hadriani plurimum contulit: & aurum coronarium, quod adoptionis suæ causa oblatum fuerat, Italicis totum, medium prouincialibus reddidit. Et patri quoad uixit, religiosissime paruit. Sed Hadriano apud Baias mortuo, reliquias eius Romam peruexit sancte ac reuerẽter, atq; in hortis Domitiæ collocauit: etiam repugnantibus cunctis, inter diuos eum retulit. Vxorem Faustinam, Augustam appellari

pellari à ſenatu permiſit, Pij appellationē recepit. Patri & matri atq; auis & fratribus
iam mortuis, ſtatuas decretas libenter accepit. Circenſes natali ſuo dicatos non re-
ſpuit. Alijs honoribus refutatis, clypeum Hadriano magnificentiſsimū poſuit, & ſa-
cerdotes inſtituit. Factus imperator nulli eorum quos Hadrianus prouexerat, ſucceſ-
ſorē dedit. Fuitq; ea conſtantia, ut ſeptenis & nouenis annis in prouincijs bonos præ-
ſides detineret. Per legatos ſuos plurima bella geſsit. Nam & Britannos per Lollium
Vrbicum legatū uicit, alio muro ceſpititio ſubmotis barbaris ducto: & Mauros ad pa-
cem poſtulandā coegit: & Germanos & Dacos, & multas gentes atq; Iudæos rebel-
lantes contudit per præſides ac legatos. In Achaia etiam atq; Aegypto rebelliones re-
preſsit. Alanos molientes ſæpe refrenauit: procuratores ſuos modeſte ſuſcipere tribu-
ta iuſsit: excedentes modū, rationem factorū ſuorum reddere præcepit: nec unq; læta
tus eſt lucro, quo prouincialis oppreſſus eſt. Contra procuratores ſuos conquerentes
libenter audiuit. His quos Hadrianus damnauerat, in ſenatu indulgētias petijt, dicēs, *Indulgentia*
etiam ipſum Hadrianum hoc fuiſſe facturū. Imperatorium faſtigium ad ſummā ciuili- *pro uenia*
tatem deduxit. Vnde plus creuit recuſantibus aulicis miniſtris, qui illo nihil per inter-
nuntios agente, nec terrere poterant homines aliquando, nec ea quę occulta nō erant
uendere. Senatui tantum detulit imperator, quantū cum priuatus eſſet deferri ſibi ab
alio principe optauit. Patris patriæ nomē delatū à ſenatu, quod primo diſtulerat, cum
ingenti gratiarum actione ſuſcepit. Tertio anno imperij ſui Fauſtinam uxorem perdi- *Gratiarum*
dit: quæ à ſenatu conſecrata eſt, delatis Circenſibus atq; tēplo, & flaminicis & ſtatuis *actio*
aureis atq; argenteis: cum etiā ipſe hoc conceſſerit, ut imago eius cunctis Circenſibus
poneretur. Statuam auream delatam à ſenatu poſitam ſuſcepit. M. Antoninum quęſto
rem, conſulem petente ſenatu creauit. Annium Verum, qui poſtea dictus eſt Antoni-
nus, ante tempus quæſtorem deſignauit: neq; de prouincijs, neq; de ullis actibus quic
quam conſtituit, niſi quod prius ad amicos retulit: atq; ex eorū ſententia formas com-
poſuit. Viſus eſt ſanè ab amicis, & cum priuatis ueſtibus, & domeſtica quædam gerēs.
Tanta ſanè diligentia ſubiectos ſibi populos rexit, ut omnia & omnes quaſi ſua eſſent
curaret. Prouinciæ ſub eo cunctæ floruerunt. Quadruplatores extincti ſunt. Publica-
tio bonorū rarior quàm unq; fuit, ita ut unus tantū proſcriberetᷓ affectatæ tyrannidis
reus, hoc eſt, Attilius Titianus ſenatu puniēte, à quo cōſcios requiri uetuit, filio eius
ad omnia ſemper adiuto. Perijt & Priſcianus reus affectatæ tyrānidis, ſed morte uolū
taria. De qua cōiuratione quæri uetuit. Victus Antonini Pij talis fuit, ut eſſet opulen
tia ſine reprehenſione, parſimonia ſine ſordibus, & menſa eius per ꝓprios ſeruos, pro
prios aucupes, piſcatores & uenatores inſtrueretur. Balneū quo uſus fuiſſet ſine mer-
cede populo exhibuit: nec omnino quicquam de uitæ priuatæ qualitate mutauit. Sala
ria multis ſubtraxit, quos otioſos uidebat accipere, dicēs, Nihil eſſe ſordidius, imo cru
delius, quàm ſi remp. ij arroderent, qui nihil in eam ſuo labore cōferrent. Vnde etiam
Meſomedi lyrico ſalarium imminuit. Rationes omnium prouincialium apprime ſci-
uit & uectigalium: Patrimoniū priuatū in filiam cōtulit: ſed fructus reip. donauit. Spe
cies imperatorias ſuperfluas & prædia uēdidit: & in ſuis proprijs fundis uixit uarie ac
pro temporibus: nec ullas expeditiones obijt, niſi quod ad agros ſuos profectus eſt ad
Campaniam, dicens, grauem eſſe prouincialibus comitatum principis etiā nimis par-
ci: & tamen ingenti autoritate apud omnes gentes fuit, cum in urbe propterea ſede-
ret, ut undiq; nuntios medius utpote citius poſſet accipere. Congiarium populo de-
dit, militibus donatiuum addidit. Puellas alimentarias in honorē Fauſtinę, Fauſtinia *Alimentarij*
nas conſtituit. Opera eius hæc extant Romæ, Templum Hadriani honori patris di- *qui publici*
catum, Græcoſtadium poſt incendium reſtitutum, inſtauratum amphitheâtrū, ſepul- *tus aluntur*
chrum Hadriani, templum Agrippæ, pons ſublicius, Phari reſtitutio, Caietæ portus,
Tarracinenſis portus reſtitutio, lauacrum Oſtienſe, Antiatium aquæ ductus, templa
lanuuiana. Multas etiam ciuitates adiuuit pecunia, ut opera uel noua facerent, uel ue-
tera reſtituerent: ita, ut & magiſtratus adiuuaret, & ſenatores urbis ad functiones ſu-
as. Hæreditates eorum qui filios habebant, repudiauit. Primus conſtituit ne pœnæ
cauſa legatum relictum maneret: ſucceſſorem uiuenti bono iudici nulli dedit, niſi Or-
phito præfecto urbi, ſed petenti. Nam Gauius Maximus præfectus prætorij uſque

ad xx annum sub eo peruenit, uir seuerissimus, cui Tatius Maximus successit. In cu-
ius demortui locum duos præfectos substituit, Fabium Repentinum & Cornelium
Victorinū. Sed Repentinus famosa uoce percussus est, quòd per concubinam princi-
pis ad præfecturam uenisset. Vsq; adeo sub eo nullus percussus est senator, ut etiā par-
ricida confessus in insula deserta poneretur: quia uiuere illi naturæ legibus nō licebat.
Vini, olei, & tritici penuriam per ærarij sui damna emendo, & gratis populo dando,
sedauit. Aduersa eius temporibus hæc prouenerunt: Fames de qua diximus, circi rui-
na, terræmotus, quo Rhodiorum & Asiæ oppida conciderunt: quæ omnia mirifice
instaurauit. Et Romæ incendium, quod trecentas quadraginta insulas uel domos ab-
Insulæ, potentum domus
sumpsit. Et Narbonensis ciuitas, & Antiochense oppidum, & Carthaginense forum
arsit. Fuit & inundatio Tiberis. Apparuit & stella crinita. Natus est & biceps puer, &
uno partu mulieris quinq; pueri editi sunt. Visus est in Arabia iubatus anguis maior
solitis, qui se à cauda medium comedit. Lues etiam in Arabia fuit. Hordeum in Mœ-
sia in culminibus arborum natum est. Quatuor præterea leones mansueti, sponte se ca
piendos in Arabia præbuerunt. Pharasmanes rex ad eum Romam uenit, plusq; illi
quàm Hadriano detulit. Pacorum regem Ladijs dedit. Parthorum regē ab Armenio-
rum expugnatione solis literis repulit. Abagarū regem ex Orientis partibus sola auto
ritate deduxit. Causas regales terminauit. Sellā regiam Parthorū regi repetēti, quam
Traianus ceperat, pernegauit. Rimethalcen in regnum Bosphoranum, audito inter
ipsum & curatorem negotio, remisit. Olbiopolitis contra Tauroscythas in Pontū au-
xilia misit: & Tauroscythas usq; ad dandos Olbiopolitis obsides uicit. Tantū sanè au-
toritatis apud exteras gentes nemo habuit, cū semper amauerit pacem, eousq;, ut Sci
pionis sententiam frequentarit, qua ille dicebat, Malle se unum ciuem seruare, quàm
mille hostes occidere. Menses Septembrē atq; Octobrem, Antoninum atq; Faustinū
appellandos decreuit senatus, sed id Antoninus respuit. Nuptias filiæ suæ Faustinæ,
cùm Marco Antonino eam coniungeret, usq; ad donatiuū militum celeberrimas fe-
cit. Verum Antoninum post quæsturā consulem fecit. Cum Apollonium quem Chal
cide acciuerat, ad Tiberianam domū in qua habitabat uocasset, ut ei M. Antoninum
traderet, atq; ille dixisset: Non magister ad discipulum debet uenire, sed discipulus ad
magistrū: risit eū dicens, Facilius fuit Apollonio à Chalcide Romā uenire, quàm à do
mo sua in palatiū: cuius auaritiā etiā mercedib. notauit. Inter argumēta pietatis eius &
hoc habet, quòd cū Marcus mortuū educatorē suū fleret, uocareturq; ab aulicis mi-
nistris ab ostētatione pietatis, ipse dixerit: Permittite, inquit, illi ut homo sit: neq; enim
uel philosophia, uel imperiū tollit affectus. Præfectos suos & locupletauit, & ornamē
tis cōsularibus donauit: si q̄s repetundarū dānauit, eorū liberis bona paterna restituit,
Indulgētia, pro remissione
ea tamen lege, ut illi prouincialibus redderent quod parentes acceperant. Ad indul-
gētias pronissimus fuit. Edita munera, in quibus elephantos, & crocutas, & tigrides,
& rhinocenotas, & crocodilos etiā atq; hippopotamos, & omnia ex toto orbe terrarū
cum tigridibus exhibuit. Centū etiam leones una missione edidit. Amicis suis in im-
perio suo nō aliter usus est quàm priuatus: quia & ipsi nunq̄ de eo cū libertis suis per
fumum aliquid uendiderunt: siquidē libertis suis seuerissime usus est. Amauit histrio-
num artes, piscando se & uenando multum oblectauit, & deambulatione cum amicis
atq; sermone. Vindemias priuati modo cum amicis agebat. Rhetorib. & philosophis
per omnes prouincias & honores & salaria detulit. Orationes pleriq; alienas esse di-
xerunt, quę sub eius nomine ferūtur: Marius Maximus eius proprias fuisse dicit. Con
uiuia cum amicis, & priuata communicauit & publica: nec ullum sacrificium per uica
rium fecit, nisi cum æger fuit. Cum sibi & filijs honores peteret, omnia quasi priuatus
fecit. Frequentauit & ipse amicorum suorum conuiuia. Inter alia etiam hoc ciuilitatis
eius præcipuum argumentum est, quòd cum domum Omuli uisens, miransq; colum
nas Porphyreticas, requisisset unde eas haberet: atq; Omulus ei dixisset, Cum in do-
mum alienam ueneris, & mutus & surdus esto, patienter tulit. Cuius Omuli multa
ioca semper patienter accepit. Multa de iure sanxit, usus q; est iuris peritis, Vinidio Ve
ro, Saluio Valente, Volusio Metiano, Vlpio Marcello, & Iaboleno. Seditiones ubi-
cunque factas, non crudelitate, sed modestia & grauitate compressit. Intra urbes se-
peliri

pellri mortuos uetuit. Sumptum muneribus gladiatorijs instituit. Vehicularium cursum summa diligentia subleuauit. Omnium quæ gessit, & in senatu & per edicta rationem reddidit. Perijt anno septuagesimo: sed quasi adolescens desideratus est. Mors autem eius talis fuisse narratur. Cum Alpinum caseum in cœna edisset auidius, nocte reiectauit, atq; alia die febre cōmotus est. Tertia die cum se grauari uideret, M. Antonino remp. & filiam præsentibus præfectis cōmendauit, Fortunamq; auream, quę in cubiculo principum poni solebat, transferri ad eum iussit: signum tribuno æquanimitatis dedit, atq; ita cōuersus quasi dormiret, spiritum reddidit. Apud Lorium alienatus in febri, nihil aliud quàm de rep. & de his regibus quibus irascebatur, locutus est. Priuatum patrimonium filiæ reliquit. Testamento aūt omnes suos legatis idoneis prosecutus est. Fuit statura eleuata decorus. Sed cum esset longus & senex, incuruareturq;, tiliaceis tabulis in pectore positis fasciabatur, ut rectus incederet. Senex etiam anteq̃ salutatores uenirent, panem siccum comedit ad sustentandas uires. Fuit uoce rauca & sonora. Cum iucunditate à senatu diuus est appellatus, cunctis certatim admittentibus: cum omnes eius pietatem, clementiam, ingenium, sanctimoniam laudarent, decreti etiam sunt omnes honores, qui optimis principibus antè delati sunt. Meruit & Flaminem & Circenses & templum & sodales Antoninianos: solusq; omniū propè principum prorsus sine ciuili sanguine & hostili, quantum ad seipsum pertinet, uixit: & qui rite comparatur Numæ, cuius felicitatem, pietatemq;, & securitatem, ceremoniasq; semper obtinuit.

IVLII CAPITOLINI

M. ANTONINVS PHILOSOPHVS

ARCO Antonino in omni uita philosophāti uiro, & qui sanctitate uitæ omnibus principibus antecellit, pater Annius Verus, qui in prætura decessit: auus Annius Verus, iterum consul & præfectus urbi, adscitus in patritios à principibus Vespasiano & Tito censoribus: patruus Annius Libo consul: amita Galeria Faustina Augusta: mater Domitia Caluilla, Caluisij Tulli bis consulis filia: proauus paternus Annius Verus prætorius ex Succubitano municipio ex Hispania factus senator: proauus maternus Catilius Seuerus, bis consul & præfectus urbi: auia paterna Rupilia Faustina, Rupilij Boni consularis filia, fuere. Natus est Marcus Romæ, sexto Cal. Maias in monte Celio in hortis, auo suo iterū & Augure COSS. Cuius familia in originem recurrens, à Numa probatur sanguinem trahere, ut Marius Maximus docet. Item à rege Salentino Malennio Dasummi filio, qui Lupias cōdidit. Educatus est in eo loco in quo natus est, & in domo aui sui Veri iuxta ædes Laterani. Habuit & sororem natu minorem Anniam Cornificiam: uxorem Anniā Faustinam consobrinam suam. M. Antoninus principio aui sui nomen habuit, & Catilij Seueri materni proaui. Post excessum uero patris ab Hadriano Annius Verissimus uocatus est: post uirilem autem togam, Annius Verus, patre mortuo, ab auo paterno adoptatus est & educatus. Fuit à prima infantia grauis. At ubi egressus est annos, qui nutricum fouentur auxilio, magnis præceptoribus traditus, ad philosophię scita peruenit. Vsus est magistris ad prima elementa Euphorione literatore, & Gemino comœdo, musico Androne, eodemq; geometra: quibus omnibus ut disciplinarū autoribus plurimum detulit. Vsus præterea grammaticis, Græco, Alexandro: quotidianis Latinis, Trosio Apro, & Pollione, & Eutychio Proculo Siccensi. Oratoribus usus est, Græcis, Annio Marco, Caninio Celere, & Herode Attico; Latino, Frontone Cornelio. Sed multum ex his Frontoni detulit, cui

Trahere sanguinem, pro ducere genus

Literator, qui docet prima elementa

lit, cui & statuam in senatu petijt. Proculum uero usq; ad proconsulatũ prouexit. Honoribus in se receptis, philosophiæ operam uehementer dedit, & quidem adhuc puer. Nam duodecimum annum ingressus, habitũ philosophi sumpsit: & deinceps tolerantiam, cum studeret in pallio, & humi cubaret, uix autem matre agente, instrato pellib. lectulo accubaret. Vsus est etiam Commodo magistro, cuius ei affinitas fuerat destinata. Vsus est & Apollonio Chalcedonio Stoico philosopho. Tantum autem studiũ in eo philosophiæ fuit, ut adscitus iam in imperatoriã dignitatem, tamen ad domũ Apollonij discendi causa ueniret. Audiuit & Sextũ Cheronensem Plutarchi nepotem: Iunium Rusticum, Claudium Maximum, & Cinnam Catullum, Stoicos. Peripateticæ uero studiosos audiuit Claudium Seuerum, & præcipue Iunium Rusticũ, quem & reueritus est & sectatus: qui domi militiæq; pollebat, stoicę disciplinę peritissimũ, cũ quo omnia cõmunicauit publica priuataq; cõsilia. Cui etiam ante præfectos prætorio semper osculum dedit: quem & consulem iterum designauit, cui post obitum à senatu statuas postulauit. Tantum aũt honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas in larario haberet, ac sepulchra eorũ aditu, hostijs, floribus semper honoraret. Studuit & iuri, audiens L. Volusium Metianum: tantumq; operis & laboris studijs impendit, ut corpus afficeret, atq; in hoc solo pueritia eius reprehenderetur. Frequentauit & declamatorum scholas publicas: amauitq; ex condiscipulis præcipuos senatorij ordinis Seium Fuscianum, & Aufidium Victorinũ: ex equestri, Bebium Longũ & Calenum, in quos maxime liberalis fuit: & ita quidem, ut quos non posset ob qualitatẽ uitæ reip. præponere, locupletatos teneret. Educatus est in Hadriani gremio, qui illum, ut suprà diximus, Verissimũ nominabat: & qui ei honorem etiã publice sexenni detulit. Octauo ætatis anno in Saliorũ collegium retulit. In Saliatu omen accepit imperij: coronas omnibus in puluinar ex more iaciẽtibus, aliæ alijs locis hæserũt, huius uelut manu, capiti Martis aptata est. Fuit in eo sacerdotio & presul & uates & magister, & multos inaugurauit, atq; exaugurauit nemine præeunte, ꝙ ipse carmina cũcta didicisset. Virilẽ togã sumpsit quintodecimo ætatis anno, statimq; ei L. Ceionij Cõmodi filia despõsata est ex Hadriani uolũtate. Nec multo post præfectus feriarum Latinarũ fuit. In quo honore præclarissime se pro magistratibus agentem, & in conuiuijs Hadriani principis ostendit. Post hoc patrimonium paternum sorori totũ concessit: cum eum ad diuisionem mater uocaret, respondit, aui bonis se esse contentum: addens, ut & mater si uellet, in sororem suum patrimoniũ conferret, ne inferior esset soror marito. Fuit autem ea uitæ indulgentia, ut cogeretur nonnunquã uel in uenationes pergere, uel in theatrum descendere, uel spectaculis interesse. Operam præterea pingendo sub magistro Diogneto dedit. Amauit pugilatum, luctamina, & cursum, & aucupatus: & pila lusit apprime, & uenatus est. Sed ab omnibus his intentionib. studiũ eum philosophiæ abduxit, seriumq; & grauẽ reddidit: nõ tamen prorsus abolita in eo cõmitate, quã præcipue suis mox amicis atq; etiã minus notis exhibebat: cũ frugi esset sine cõtumacia, uerecundus sine ignauia, sine tristitia grauis. His ita se habentibus, cũ post obitũ L. Cæsaris Hadrianus successorẽ imperij quæreret, nec idoneus, utpote decẽ & octo annos agens, Marcus haberet, amitæ Marci uirum Antoninum Pium, Hadrianus ea lege in adoptionem legit, ut sibi Marcũ Pius adoptaret: ita tamen, ut & Marcus sibi Lucium Cõmodũ adoptaret. Sanè ea die qua adoptatus est, Verus in somnis se humeros eburneos habere uidit: sciscitatusq; an apti essent oneri ferũdo, solito reperit fortiores. Vbi autẽ comperit se ab Hadriano adoptatũ, magis est deterritus ꝙ lætatus: iussusq; in Hadriani priuatã domũ migrare, inuitus de maternis hortis recessit. Cumq; ab eo domestici quærerent, cur tristis in adoptionẽ regiam transiret, disputauit, quę mala in se contineret imperiũ. Tunc primũ pro Annio Aurelius cœpit uocari, quod in Aureliã, hoc est, Antonini adoptionis iure transisset. Octauodecimo ergo ætatis anno adoptatus, in secundo consulatu Antonini iam patris sui, Hadriano ferente, gratia ætatis facta, quæstor est designatus. Adoptatusq; in aulicã domũ, omnibus parẽtibus suis tantam reuerentiã, quantam priuatus exhibuit. Eratq; haud secus rei suæ, ꝙ in priuata domo parcus ac diligens, ꝓ instituto patris uolẽs agere, dicere, cogitare. Hadriano Baijs absumpto, cũ Pius ad uehẽdas eius reliquias esset profectus, relictus Romę, auo iusta impleuit

Plutarchus Cheronensis

Exaugurare

Dedit operã pingẽdo, noue dixit

Gratia ætatis pro eo quod dicimus, dispensatio

pleuit

pleuit. Et gladiatorũ quasi priuatus quęstor edidit munus. Post excessum Hadriani sta
tim Pius per uxorem suã Marcũ sciscitatus est: & eum dissolutis sponsalibus, quæ cum
Lucij Ceionij Commodi filia desponderi uoluerat, impar adhuc ætati esset, habita de-
liberatione cogitare uelle se dixit. His ita gestis, adhuc quæstorem & consulem secum
Pius Marcum designauit, & Cæsaris appellatione donauit: & Seuirum turmis equitũ
Romanorũ iam consulem designatum creauit: Et edenti cum collegis ludos seuirales
adsedit, & in Tiberianã domum transgredi iussit, & aulico fastigio renitentẽ ornauit,
& in collegia sacerdotũ iubente senatu recepit: secundum etiam consulem designauit,
cum ipse quartum pariter iniret. Per eadem tempora cum tantis honoribus occupare
tur, & cum formandus ad regendum statum reip. patris actibus interesset, studia cupi
dissime frequentauit. Post hæc Faustinã duxit uxorem, & suscepta filia, tribunitia po
testate donatus est, atq; imperio extra urbem proconsulari, addito iure quintæ relatio-
nis: tantumq; apud Pium ualuit, ut nunquã quenquã sine eo facile promouerit. Erat
autem in summis obsequijs patris Marcus, quamuis nõ deessent qui aliqua aduersum
eum insusurrarẽt, & præ cæteris Valerius Omulus: qui cum Lucillam matrem Marci
in uiridario uenerantem simulacrum Apollinis uidisset, insusurrauit: illa nunc rogat *insusurrare*
ut diem tuum claudas, & filius imperet. quod omnino apud Pium nihil ualuit: tanta
erat Marci probitas, & tanta in imperatorio principatu modestia. Aestimationis autẽ
tantam curam habuit, ut & procuratores suos puer semper moneret ne quid arrogan-
tius facerent, & hæreditates delatas reddens proximis aliquãdo respuerit: deniq; per
uiginti & tres annos in domo patris ita uersatus, ut eius quotidie amor cresceret: nec
præter duas noctes per tot annos ab eo mansit diuersis uicibus. Ob hoc Antoninus
Pius cum sibi adesse finẽ uitæ uideret, uocatis amicis & præfectis, ut successorem eum
imperij omnibus cõmendauit atq; firmauit: statimq; signo æquanimitatis tribuno da-
to, Fortunam aureã, quæ in cubiculo solebat esse, ad Marci cubiculum transire iussit.
Bonorum maternorũ partem Mummio Quadrato sororis filio, quia illa iam mortua
erat, tradidit. Post excessum diui Pij à senatu coactus regimen publicũ capere, fratrem
sibi participem in imperio designauit: quem Lucium Aurelium Verum Commodum
appellauit, Cæsaremq; atq; Augustũ dixit, atq; ex eo pariter cœperunt rempublicam
regere. Tuncq; primum Romanũ imperium duos Augustos habere cœpit † lictum *Duo Augusti*
cum alio participasset. Antonini mox ipse nomen recepit: & quasi pater L. Commodi *primum*
esset, & Verum eum appellauit, addito Antonini nomine: filiamq; suam Lucillam fra
tri despondit. Ob hanc coniunctionem pueros & puellas nouorum hominũ frumen-
tariæ perceptioni ascribi præceperunt. Actis igitur quæ agenda fuerant in senatu, pa-
riter castra prætoria petiuerunt, & uicena milia nummûm singulis ob participatum
imperium militibus promiserunt, & cæteris pro rata. Hadriani autem sepulchro cor- *Participatum*
pus patris intulerunt, magnifico exequiarũ officio: mox iustitio secuto, publice quoq; *pro commu-*
funeris expeditus est ordo. Et laudauere uterq; pro rostris patrem, Flaminemq; ei ex *nicatum*
affinibus, & sodales ex amicissimis, Aurelianos creauere. Adepti imperium, ita ciui- *Sodales, qua-*
liter se ambo egerunt, ut lenitatem Pij nemo desideraret, cum eos Marullus sui tem- *les nunc mo-*
poris mimographus cauillando impune perstringeret. Funebre munus patri dede- *nachi aut ca-*
runt. Dabat se Marcus totum & philosophiæ, amorem ciuium affectans. Sed inter- *nonici*
pellauit istam felicitatẽ securitatemq; imperatoris, prima Tiberis inundatio, quæ sub
illis grauissima fuit: quæ res & multa urbis ædificia uexauit, & plurimum animalium
interemit, & famem grauissimam peperit. Quæ omnia mala Marcus & Verus sua cu-
ra & præsentia temperarunt. Fuit eo tempore etiam Parthicum bellum, quod Volo-
gesus paratũ sub Pio, Marci & Veri tempore indixit, fugato Atidio Corneliano, qui
Syriam tunc administrabat. Imminebat etiam Britannicum bellum, & Catti in Ger-
maniam ac Rhetiã irruperant. Et aduersus Britannos quidẽ Calphurnius Agricola
missus est, contra Cattos Aufidius Victorinus. Ad Parthicũ uero bellum senatu con-
sentiente, Verus frater eius missus est. Ipse Romæ remansit, quòd res urbanæ impera
toris præsentiam postularent. Et Verum quidem Marcus Capuam usq; profecutus,
amicis comitantibus è senatu ornauit, additis officiorũ omnium principib. Sed cum
Romam redisset Marcus, cognouissetq; Verum apud Canusium ægrotare, ad eum

uidendum

uidendum contendit, susceptis in senatu uotis: quę postea ꝙ Romã rediit audita Veri
transmissione, statim reddidit. Et Verus quidem postea ꝙ in Syriam uenit, in delicijs
apud Antiochiã & Daphnen uixit, armisq; se gladiatorijs & uenatibus exercuit, cum
per legatos bellum Parthicum gerens, imperator appellatus esset, cum Marcus horis
omnibus reipublicæ actibus incubaret, patienterq; delicias fratris & propè inuitus ac
nolens ferret. Deniq; omnia quæ ad bellum erant necessaria, Romæ positus & dispo-
suit Marcus & ordinauit. Gestæ sunt res in Armenia prospere per Statium Priscũ Ar
taxatis captis: delatumq; Armeniacum nomen utriq; principum: quod Marcus per ue-
recundiam primo recusauit, postea tamen recepit. Profligato autem bello, uterq; Par-
thicus appellatus est. Sed hoc quoq; Marcus delatum nomen repudiauit, quod postea
recepit. Patris patriæ autẽ nomen delatum fratre absente, in eiusdem præsentiã distu-
lit: medio belli tempore & Ciuicam patruum Veri & filiam suã nupturam, cõmissam
sororis suæ curæ, eandem locupletatam, Brundusium usq; deduxit, & ad eum misit.
Romam uero statim rediit reuocatus eorum sermonibus qui dicebant, Marcum uelle
finiti belli gloriam sibimet uendicare, atq; iccirco in Syriam proficisci. Ad proconsu-
lem scribit, ne quis filiæ suæ iter facienti occurreret. Inter hæc liberales causas ita mu-
niuit, ut primus iuberet apud præfectos ærarij Saturni unumquenq; ciuium natos li-
beros profiteri, intra tricesimũ diẽ nomine imposito. Per prouincias tabulariorũ pub-
licorũ usum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfe-
ctos ærarij: ut si fortè aliquis in prouincia natus causam liberalem diceret, testationes
inde ferret: atq; hanc totã legẽ de assertionibus firmauit, aliasq; de mensarijs & auctio
nibus tulit. Senatũ multis cognitionibus, & maxime ad se pertinentibus, iudicẽ dedit.
De statu etiã defunctorũ intra quinquenniũ quæri iussit: neq; quisquã principum am
plius senatui detulit. In senatus aũt honorificentiã, multis & prætorijs & consularibus
priuatis decidenda negotia delegauit, quo magis eorum cum exercitio iuris autoritas
cresceret. Multos ex amicis in senatũ allegit cum ædilitijs aut prætorijs dignitatibus:
multis senatoribus uel pauperibus sine crimine, dignitates tribunitias ædilitiasq; con
cessit: nec quenq; in ordinẽ legit, nisi quẽ ipse bene scisset. Hoc quoq; senatoribus de-
tulit, ut quoties de eorũ capite esset iudicandum, secretò pertractaret, atq; ita in publi-
cum prodiret, nec pateretur equites Romanos talibus interesse causis. Semper autem
cum potuit, interfuit senatui, etiam si nihil esset referendum, si Romæ fuit. Si uero ali-
quid referre uoluit, etiã de Campania ipse uenit. Comitijs pręterea etiã usq; ad noctem
frequenter interfuit: neq; unquam recessit de curia, nisi consul dixisset, Nihil uos mo-
Sin aũt, pro ramur patres conscripti: † Sin autem, appellationibus à consule factis, iudicem dedit.
si minus Iudiciariæ rei singularem diligentiã adhibuit. Fastis dies iudiciarios addidit, ita ut du
centos triginta dies annuos rebus agendis, litibusq; disceptandis constitueret. Præto
rem tutelarem primus fecit, cum antè tutores à consulibus poscerentur, ut diligentius
de tutoribus tractaretur. De curatoribus uero, cum antè non nisi ex lege Lectoria uel
propter lasciuiam uel propter dementiam darentur, ita statuit, ut omnes adulti cura-
tores acciperent nõ redditis causis. Cauit & sumptibus publicis, & calumnijs quadru
platorum intercessit, apposita falsis delatoribus nota. Delationes quibus fiscus auge-
retur, contempsit. De alimentis publicis multa prudenter inuenit. Curatores multis ci
uitatibus, quo latius senatorias tenderet dignitates, à senatu dedit. Italicis ciuitatib. fa
mis tẽpore frumentũ ex urbe donauit: omniq; frumentariæ rei consuluit. Gladiatoria
spectacula omnifariã temperauit. Temperauit etiã scenicas donationes, iubẽs ut qui-
nos aureos scenici acciperẽt: ita tamen ut nullus editor decem aureos egrederet̃. Vias
Fortè, grauiter etiam urbis atq; itinerũ diligentissime curauit. Rei frumentariæ † grauiter prouidit.
Datis iuridicis Italiæ consuluit, ad id exemplum, quo Hadrianus cõsulares uiros red-
dere iura præceperat. Hispanijs exhaustis Italica allectione, contra Traiani pręcepta,
uerecunde consuluit. Leges etiã addidit de uicesima hæreditatum, de tutelis liberorũ,
de bonis maternis, & item de filiorum successionibus pro parte materna, utq; senato-
res peregrini quartã partem in Italia possiderent. Dedit præterea curatoribus regio-
num ac uiarũ potestatẽ, ut uel punirent, uel ad præfectum urbi puniendos remitterent
eos, qui ultra uectigalia quicquam ab aliquo exegissent. Ius autem magis uetus resti-
tuit, quàm

tuit, quàm nouum fecit. Habuit fecum præfectos, quorũ & autoritate & periculo femper iura dictauit. Vfus autẽ eft Scæuola præcipue iuris perito. Cum populo autẽ non aliter egit, ꝙ eft actum fub ciuitate libera. Fuitq; per omnia moderatifsimus in hominibus deterrendis à malo, inuitandis ad bona, remunerandis copia, indulgentia liberandis: fecitq; ex malis bonos, ex bonis optimos: moderate etiã cauillationes nonnullorũ ferens. Nam cum quendam Veterafinum famæ deteftandæ honorẽ petentem moneret ut fe ab opinionibus populi uendicaret, & ille contrà refpondiffet, multos qui fecũ in harena pugnaffent fe prætores uidere, patienter tulit. Ac ne in quenquã facile uindicaret, prætorem quoq; dum pefsime egerat, non abdicare fe prætura iufsit, fed collegæ iurifdictionem mandauit. Fifco in caufis compendij nunquam iudicans fauit. fanè quamuis effet conftans, erat etiam uerecundus. Pofteaquam autẽ à Syria uictor redijt frater, patris patriæ nomen ambobus decretum eft, cum fe Marcus abfente Vero erga omnes fenatores atq; homines moderatifsime gefsiffet. Corona præterea ciuica oblata eft ambobus: petijtq; Lucius ut fecum Marcus triumpharet. Petijt præterea Lucius ut filij Marci Cæfares appellarentur. Sed Marcus tanta fuit moderatione, ut cũ fimul triumphaffet, tamen poft mortem, Lucium tantum Parthicum, Germanicum fe uocaret, quod fibi bello proprio pepererat. In triumpho autẽ liberos Marci utriufq; fexus fecum uexerunt: ita tamen, ut & puellas uirgines ueherent. Ludos etiã ob triumphum decretos fpectauerunt habitu triumphali. Inter cætera pietatis eius hæc quoq; moderatio prædicanda eft, Cunabulis poft puerorũ lapfum culcitras fubijci iufsit: unde hodieq; rete prætenditur. Dum Parthicum bellum geritur, natum eft Marcomannicum, quod diu eorum qui aderant arte fufpenfum eft, ut finito iam orientali bello Marcomannicum agi poffet. Et cum famis tempore populo † infinuaffet de bello, fratre poft quinquennium reuerfo, in fenatu egit, ambos neceffarios dicens bello Germanico imperatores. Tantus autem timor belli Marcomannici fuit, ut undiq; facerdotes Antoninus acciuerit, peregrinos ritus impleuerit, Romam omni genere luftrauerit, retardatusq; à bellica profectione fit. celebrauit & Romano ritu lectifternia per feptem dies. Tanta autẽ peftilentia fuit, ut uehiculis cadauera fint exportata farracisq;. Tunc autem Antonini leges fepeliendi fepulchrorumq; afperrimas fanxerũt: quandoquidem cauerunt, ut fi quis uellet fabricare fepulchrum: quod hodieq; feruatᷣ. Et multa quidem milia peftilentia confumpfit, multosq; ex proceribus: quorũ amplifsimis Antoninus ftatuas collocauit. Tantaq; clementia fuit, ut & fumptu publico uulgaria funera iuberet efferri: & uano cuidam, qui diripiendæ urbis occafionẽ cum quibufdam cõfcijs requirens, de caprifici arbore in campo Martio cõcionabundus, ignẽ de cœlo lapfurum, finemq; mũdi affore diceret, fi ipfe lapfus ex arbore in ciconiã uerteretᷣ: cum ftatuto tempore decidiffet, atq; ex finu ciconiã emififfet, perducto ad fe atq; confeffo ueniã daret. Profecti tamen funt paludati ambo imperatores, Parthis & Marcomannis cũcta turbantibus, alijs etiã gentibus, quæ pulfæ à fuperiorib. Barbaris fugerãt, nifi reciperentᷣ bellum inferentib. Nec parũ profuit ifta profectio, cum Aquileiã ufq; ueniffent. Nam pleriq; reges & cũ populis fuis fe retraxerũt, & tumultus autores interemerũt. Quadi autẽ amiffo rege fuo, nõ prius fe cõfirmaturos eũ qui erat creatus, dicebãt, ꝙ id noftris placuiffet imperatorib. Lucius tamen inuitus profectus eft, cum pleriq; ad legatos imperatorũ mitterent, defectionis ueniã poftulantes. Et Lucius quidẽ quod amiffus effet præfectus prætorio Furius Victorinus, atq; pars exercitus interiffet, redeundum effe cenfebat: Marcus autem fingere Barbaros exiftimans & fugã & cætera quæ fecuritatem bellicam oftenderent, ob hoc ne tanti apparatus mole premerentᷣ, inftandum effe dicebat. Deniq; tranfcenfis Alpibus longius processerunt, cõpofueruntq; omnia quæ ad munimen Italiæ atq; Illyrici pertinebãt. Placuit aũt urgẽte Lucio, ut præmifsis ad fenatũ literis Lucius Romam rediret. Via quoq; poftea iter ingrefsi funt, fedens cum fratre in uehiculo Lucius, apoplexi arreptus perijt. Fuit autem confuetudo Marco, ut in Circenfium fpectaculo legeret, audiretq;, ac fubfcriberet: ex quo quidem fæpe iocis popularibus dicitur lacefsitus. Multum fanè potuerũt liberti fub Marco & Vero, Geminas & Agaclytus. Tantæ autem fanctitatis fuit Marcus, ut Veri uitia & celauerit & defenderit, cum ei uehementifsime difplicerent: mortuumq; eum diuum appella

uerit

Infinuare, pro fignificare

uerit: amitasque eius & sorores honoribus & salarijs decretis subleuauerit, atque prouexerit, sacrisque eum plurimis honorauerit: flaminem & Antonianos sodales, & omnes honores qui diuis habent, eidem dedicauit. Nemo est principū quem nō grauis fama perstringat, usque adeo, ut etiā Marcus in sermonem uenerit, quòd Verum uel ueneno ita sustulerit, ut parte cultri ueneno lita uuluā inciderit, uenenatā partem fratri edendam propinans, & sibi innoxiā reseruans: uel certe per medicū Posidippum, qui ei sanguinem intempestiue dicitur emisisse. Cassius post mortē Veri à Marco desciuit. Iam in suos tanta fuit benignitate Marcus, ut cum in omnes propinquos cuncta honoris ornamenta contulerit, tum in filium Cōmodum, & quidem scelestū atque impurū, cito nomen Cæsaris, & mox sacerdotiū, statimque nomen imperatoris ac triumphi participationem & consulatū. Quo quidem tempore sine imperatoris filio ad triumphalem currum in circo pedes cucurrit. Post Veri obitū Marcus Antoninus solus remp. tenuit, multo melior & feracior ad uirtutes: quippe qui nullis Veri iam impediretur aut simulatis callidæ seueritatis, quo ille ingenito uitio laborabat, erroribus: aut his quib. præcipuè displicebat Marco Antonino iam inde à primo ætatis suæ tempore, uel instititutis mentis prauæ, uel moribus. Erat enim ipse tantę tranquillitatis, ut uultū nunquā mutauerit mœrore uel gaudio, philosophię deditus stoicæ, quā & per optimos quosque magistros acceperat, & undique ipse collegerat. Nam & Hadrianus hunc eundem successorē parauerat, nisi & ætas puerilis obstitisset. Quod quidē apparet ex eo, quòd generum Pio hunc eundem delegit, ut ad eum dignū utpote uirum quandocunque Roma num perueniret imperiū. Ergo prouincias post hæc ingenti moderatione ac benignitate tractauit. Contra Germanos res feliciter gessit. Speciale ipse bellum Marcomannicum, sed quantū nulla unquā memoria fuit, tum uirtute, tum etiā felicitate transegit, & eo quidem tempore, quo pestilentia grauis multa milia & populariū & militum interemerat. Pannonias ergo Marcomannis, Sarmatis, Vuandalis, simul etiam Quadis extinctis, seruitio liberauit: & Romæ cum Cōmodo, quem iam Cæsarem fecerat, filio ut diximus suo, triumphauit. Cum autem ad hoc bellum omne ærarium exhausisset suum, neque in animum induceret, ut extra ordinem prouincialibus aliquid imperaret, in foro diui Traiani auctionem ornamentorū imperialium fecit, uendiditque aurea pocula & crystallina & myrrhina: uasa etiā regia & uestem uxoriam, sericā & auratā, gemmasque etiā quas multas in repostorio sanctiore Adriani reppererat. & per duos quidem menses hæc uenditio celebrata est: tantumque auri redactum, ut reliquias belli Marcomannici ex sentētia persecutus, postea dederit potestatē emptoribus, ut si quis uellet empta reddere, atque aurum recipere, sciret licere. Nec molestus ulli fuit qui uel nō reddidit empta, uel reddidit. Tunc uiris claris permisit ut eodem cultu, quo & ipse uel ministerijs similibus cōuiuia exhiberent. In munere aūt publico tam magnanimus fuit, ut centū leones una missione simul exhiberet sagittis interfectos. Cum igitur in amore omniū imperasset, atque ab alijs modo frater, modo pater, modo filius, ut cuiusque ætas sinebat, & diceretur & amaretur, octauodecimo anno imperij sui, sexagesimo & primo uitæ, diem ultimū clausit. Tantusque illius amor eo die regij funeris claruit, ut nemo illum plangēdum censuerit, certis omnibus, quòd à dijs cōmodatus, ad deos redisset. Denique priusquā funus cōderetur, ut plerique dicunt, quod nunquā antea factum fuerat, neque postea, senatus populusque, non diuisis locis, sed in una sede propitiū deum dixit. Hic sanè uir tantus & talis, ac dijs uita & morte coniunctus, filium Cōmodum dereliquit: qui si felix fuisset, filium non reliquisset. Et parum sanè fuit, quòd illi honores diuinos omnis ætas, omnis sexus, omnis cōditio ac dignitas dedit, nisi quòd etiā sacrilegus iudicatus est, qui eius imaginē in sua domo non habuit, qui per fortunā uel potuit habere, uel debuit. Denique hodieque in multis domibus M. Antonini statuæ cōsistūt inter deos penates: nec defuerunt homines, qui somnijs eum multa prędixisse, augurantes futura & uera cōcinuerunt. Vnde etiam templum ei constitutum, dati sacerdotes Antoniani, & sodales, & flamines, & omnia quę de sacratis decreuit antiquitas. Aiūt quidam, quod uerisimile uidetur, Cōmodum Antoninum successorem illius ac filium non esse de eo natū, sed de adulterio: ac talem fabellam uulgari sermone contexunt: Faustinā quondam Pij filiam, Marci uxorem, cum gladiatores transire uidisset, unius

ex his

ex his amore ſuccenſam, cum longa ægritudine laboraret, uiro de amore confeſſam. Quod cum ad Chaldæos Marcus retuliſſet, illorum fuiſſe conſiliũ, ut occiſo gladiatore, ſanguine illius ſeſe Fauſtina ſublauaret, atq; ita cum uiro cõcumberet. Quod cum eſſet factum, ſolutũ quidem amorem, natum uero Commodum gladiatorem eſſe non principem: qui mille propè pugnas publice populo inſpectante gladiatorias imperator exhibuit: ut in uita eius docebitur. Quod quidem ueriſimile ex eo habetur, quòd tã ſancti principis filius his moribus fuit, quib. nullus laniſta, nullus ſcenicus, nullus harenarius, nullus poſtremo ex omniũ dedecorum ac ſcelerũ colluuione concretus. Multi aũt ferũt, Commodũ omnino ex adulterio natum: ſiquidem Fauſtinã ſatis conſtat, apud Caietam conditiones ſibi & nauticas & gladiatorias elegiſſe: de qua cum diceretur Antonino Marco, ut eam repudiaret, ſi non occideret, dixiſſe fertur, Si uxorẽ dimittimus, reddamus & dotem. Dos autem quid habebatur, niſi imperium quod ille ab ſocero uolente Adriano adoptatus acceperat? Tãtum ſanè ualet boni principis uita, ſanctitas, tranquillitas, pietas, ut eius famam nullius proximi decoloret inuidia. Deniq; Antonino cũ ſuos mores ſemper teneret, neq; alicuius inſuſurratione mutaretur, non obſuit gladiator filius, uxor infamis: deus uſq; etiam nunc habetur, ut uobis ipſi ſacratiſſime imperator Diocletiane, & ſemper uiſum eſt & uidetur: qui eũ inter numina ueſtra, non ut cæteros, ſed ſpecialiter ueneramini, ac ſæpe dicitis, uos uita & clementia tales eſſe cupere, qualis fuit Marcus, etiã ſi philoſophia nec Plato eſſe poſſit ſi reuertaẽ in uitã. & quidẽ hęc breuiter & congeſte. Sub Marco Antonino hæc ſunt geſta. Poſt fratrẽ primum corpus eius Romam deuectũ eſt, & illatum maiorũ ſepulchris: diuini honores decreti. Deinde cum gratias ageret ſenatui quòd fratrẽ cõſecraſſet, occulte oſtẽdit, omnia bellica cõſilia ſua fuiſſe, quibus ſuperati ſunt Parthi. Addidit prætera quędã, quib. oſtendit nunc demũ ſe quaſi à principio acturũ eſſe remp. amoto eo qui remiſſior uidebaẽ. Nec aliter ſenatus accepit, q̃ Marcus dixerat, ut uideretur gratias agere quòd Verus exceſſiſſet uita. Omnibus deinde ſororib. & affinibus & libertis, iuris & honoris & pecuniæ plurimũ detulit. Erat enim famæ ſuæ curioſiſſimus, & requirens ad uerũ quid quiſq; de ſe diceret, emendans quæ bene reprehenſa uiderenẽ. Proficiſcens ad bellum Germanicũ, filiam ſuam non decurſo luctus tempore, grãdæuo equitis Romani filio Claudio Pompeiano dedit, genere Antiochenſi, nec ſatis nobili: quem poſtea bis conſulẽ fecit, cũ filia eius Auguſta eſſet & Auguſtæ filia. Sed has nuptias & Fauſtina, & ipſa quæ dabaẽ, inuitę habuerunt. Cũ Mauri Hiſpanias propè omnes uaſtarent, res per legatos bene geſtæ ſunt. Et cũ per Aegyptũ bucolici milites grauia multa feciſſent, per Auidium Caſſiũ retuſi ſunt, qui poſtea tyrannidẽ arripuit. Sub ipſis profectionis diebus in ſeceſſu Prænestino agens, filium nomine Verum Cęſarem execto ſub aure tubere ſeptennem amiſit, quem non plus quinq; diebus luxit, conſolatusq; etiã medicos, actibus publicis ſe reddidit. Et quia ludi Iouis optimi maximi erant, interpellari eos publico luctu noluit: iuſſitq; ut ſtatuæ tantũmodo filio mortuo decernerenẽ, & imago aurea Circenſibus per pompam ferenda, & ut Saliari carmini nomen eius inſereretur. Inſtante ſanè adhuc peſtilentia, & deorum cultũ diligentiſſime reſtituit, & ſeruos quemadmodũ bello Punico factum fuerat, ad militiam parauit, quos Voluntarios exemplo Volonum appellauit. Armauit etiam gladiatores, quos Obſequentes appellauit. Latrones etiã Dalmatiæ atq; Dardaniæ milites fecit. Armauit & Diocmitas: emit & Germanorũ auxilia contra Germanos. Omni prętera diligentia parauit legiones ad Germanicũ & Marcomannicum bellum: & ne prouincialibus eſſet moleſtus, auctionẽ rerum aulicarũ, ut diximus, fecit in foro diui Traiani, in qua præter ueſtes, & pocula, & uaſa aurea, etiã ſigna cũ tabulis magnorum artificum uendidit. Marcomannos in ipſo tranſitu Danubij deleuit, & prædam prouincialibus reddidit. Gentes omnes ab Illyrici limite uſq; Galliã conſpirauerant, ut Marcomanni, Nariſci, Hermũduri, & Quadi, Sueui, Sarmatæ, Latringes, & Buri: hi aliiq; cũ Victoualis Soſibes, Sicobotes, Rhoxolani, Baſtarnæ, Alani, Peucini, Coſtoboci. Imminebat & Parthicũ bellũ & Britannicũ. Magno igiẽ labore etiã ſuo, gentes aſperrimas uicit, militibus ſeſe inuitantibus, ducentibus etiam exercitum legatis & præfectis prętorio: accepitq; in deditionẽ Marcomãnos, plurimis in Italiam traductis. Semper ſanè cum optimatibus, non ſolum bellicas res, ſed etiam ciuiles prius quàm facere

Hic locus prorſus eſt deprauatus

ret aliquid, contulit. Denique sententia illius præcipua semper hæc fuit, æquius est ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quàm ut tot tales amici meam unius uoluntatem sequantur. Sanè quia durus uidebatur ex philosophiæ institutione Marcus ad militiæ labores atque ad omnem uitam, grauiter carpebatur. Sed maleloquentiū dictis, uel literis, uel sermone respondebat. Et multi nobiles bello Germanico siue Marcomannico, imò plurimarum gentium, interierunt: quibus omnibus statuas in foro Vlpio collocauit. Quare amici frequenter suaserūt, ut à bellis discederet, Romam ueniret. Sed ille contempsit, ac perstitit: nec prius recessit, quàm omnia bella finiret. Prouincias ex proconsularibus consulares, aut ex consularib. proconsulares, aut prætorias pro belli necessitate fecit. Res etiam in Sequanis turbatas, censura & autoritate repressit. Compositæ res in Hispania quæ per Lusitaniā turbatæ erant. Filio Commodo accersito ad limitem, togam uirilem dedit: quare congiarium populo diuisit, & eum ante tempus consulem designauit. Si quis unquam proscriptus esset à præfecto urbi, non libenter accepit. Ipse in largitionib. pecuniæ publicæ parcissimus fuit, quod laudi potius datur quàm reprehensioni: sed tamen & bonis uiris pecunias dedit, & oppidis labentibus auxilium tulit, & tributa uel uectigalia ubi necessitas cogebat, remisit. Absens populi Romani uoluptates curari uehementer præcepit per ditissimos editores. Fuit enim populo hic sermo, cum sustulisset ad bellum gladiatores, quòd populum sublatis uoluptatibus uellet cogere ad philosophiam: iusserat enim ne mercimonia impedirentur, tardius Pantomimos exhiberi nō uotis diebus. De amatis Pantomimis ab uxore fuit sermo, ut superius diximus: sed hæc omnia per epistolas suas purgauit. Idem Marcus sederi in ciuitatibus ueuit in equis siue uehiculis, lauacra mixta submouit. Mores matronarum composuit diffluētes. Et iuuenem nobilium sacra Serapidis à uulgaritate Pelusiæ submouit. Fama fuit sanè, quòd sub philosophorum specie quidā remp. uexarent & priuatos, quod ille purgauit. Erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio ꝙ legibus plecti solent, puniret: quamuis nōnunquam contra manifestos & grauium criminum reos inexorabilis permaneret. Capitales causas hominum honestorum ipse cognouit, & quidem summa æquitate, ita ut prætorem reprehenderet, qui cito reorum causas audierat: iuberetque illum iterum cognoscere, dignitatis eorum interesse dicens, ut ab eo audirētur, qui pro populo iudicaret. Aequitatem etiam circa captos hostes custodiuit. Infinitos ex gētibus in Romano solo collocauit. Fulmen de cœlo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluuia impetrata cū siti laborarent. Voluit Marcomanniam prouinciā, uoluit etiam Sarmatiam facere: & fecisset, nisi Auidius Cassius rebellasset sub eodem in Oriente, qui imperatorem se appellauit, ut quidam dicunt, Faustina uolente, quæ de mariti ualetudine desperaret. Alij dicunt, ementita morte Antonini, Cassium imperatorē se appellasse, cū diuū Marcū appellasset. & Antoninus quidē nō est satis motus defectiōe Cassij, nec in eius affectus sæuijt, sed per senatū hostis est iudicatus, bonaque eius proscripta per ærarium publicum. Relicto ergo Sarmatico Marcomannicoque bello, cōtra Cassium profectus est. Romæ turbæ etiam fuerunt, quasi Cassius absente Antonino aduētaret: sed Cassius statim interfectus est: caput eius allatū est ad Antoninum. Marcus tamen non exultauit interfectione Cassij, caputque eius humari iussit. Metianum etiam filiū Cassij, cui Alexandria erat commissa, exercitus occidit: Nā & præfectum præt. sibi fecerat, qui & ipse occisus est. In cōscios defectionis uetuit senatū grauiter uindicare: simul petijt ne quis senator tempore principatus sui occideretur, ne eius pollueretur imperiū. Eos etiam qui deportati fuerant reuocari iussit, cum paucissimi cēturiones capite essent puniti. Ignouit & ciuitatibus, quæ Cassio cōsenserāt: ignouit Antiochensibus, qui multa in Marcum pro Cassio dixerant: quibus & spectacula & conuentus publicos tulerat, & omnium concionū genus, contra quos edictū grauissimū misit. Seditiosos aūt eos & oratio Marci indicat indita à Mario Maximo, qua ille usus est apud amicos. Denique noluit Antiochiā uidere cum Syriam peteret. Nam nec Cyprū uoluit uidere, ex qua erat Cassius. Fuit Alexandriæ, clemēter cū ijs agens, postea tamē Antiochiam uidit. Multa egit cū regibus, & pacē confirmauit sibi occurrentibus cūctis regibus & legatis Persarū. omnib. orientalibus prouincijs charissimus fuit,

Sermo, pro rumore seu fabula

fuit.apud multas etiam philoſophiæ ueſtigia reliquit. Apud Aegyptios ciuẽ ſe egit et
philoſophũ in omnibus ſtudijs, templis, locis. Et cum multa Alexandrini in Caſſium
dixiſſent fauſta, tamen omnibus ignouit, & filiam ſuã apud eos reliquit. Fauſtinam u-
xorem ſuã in radicibus montis Tauri, in uico Halale exanimatam ſubito morbo ami-
ſit. Petijt à ſenatu ut honores Fauſtinæ ædemq; decernerent, laudata eadem, cum ta-
men impudicitiæ fama grauiter laboraſſet, quæ Antoninus uel neſciuit, uel diſſimula
uit. Nouas puellas Fauſtinianas inſtituit in honorẽ uxoris mortuæ. Diuã etiam Fau-
ſtinam à ſenatu appellatam gratulatus eſt: quam ſecum & in æſtiuis habuerat, ut matrẽ
Caſtrorum appellaret. Fecit & coloniam uicum in quo obijt Fauſtina, & ædem illi ex-
truxit. Sed hæc poſtea ædes Heliogabalo dedicata eſt. Ipſum Caſſium pro clementia
occidi paſſus eſt, non occidi iuſſit. Deportatus eſt Heliodorus filius Caſſij, & alij libe-
rum exilium acceperunt cũ bonorum parte. Filij autẽ Caſſij & amplius media parte
acceperunt paterni patrimonij, & auro atq; argento adiuti, mulieres autem etiam or-
namentis, ita ut Alexandria filia Caſſij & Druncianus gener, liberam uagandi pote-
ſtatẽ haberet, commendati amitæ marito. Doluit deniq; Caſſium extinctum, dicens,
uoluiſſe ſe ſine ſenatorio ſanguine imperiũ tranſigere. Orientalibus rebus ordinatis,
Athenis fuit, & inter alia Cereris templũ adijt, ut ſe innocentẽ probaret, & ſacrarium
ſolum ingreſſus eſt. Reuertens ad Italiã nauigio, tempeſtatẽ grauiſſimã paſſus eſt. Per
Brundufium ueniens in Italiã, togam & ipſe ſumpſit, & milites togatos eſſe iuſſit: nec
unquam ſagati fuerunt ſub eo milites. Romam ut uenit, triumphauit. Exinde Lauiniũ
profectus eſt. Commodũ deinde ſibi collegam in tribunitiã poteſtatem iunxit: congia
rium populo dedit & ſpectacula mirifica: dein ciuilia multa correxit. Gladiatorij mu-
neris ſumptus modum fecit. Sententia Platonis ſemper in ore illius fuit, Florere ciui-
tates, ſi aut philoſophi imperarent, aut imperatores philoſopharentur. Filio ſuo Bru-
tij Præſentis filiã iunxit, nuptijs celebratis exemplo priuatorũ. Quare etiam congiariũ
dedit populo. Deinde ad conficiendũ bellum conuerſus, in adminiſtratione eius belli
obijt, labentibus iam filij moribus ab inſtituto ſuo. Triennio bellũ poſtea cum Marco
mannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit: & ſi anno uno ſuperfuiſſet, pro-
uincias ex his feciſſet. Ante biduum quàm expiraſſet, admiſsis amicis dicitur oſtẽdiſ-
ſe ſententiã de filio eandẽ, quam Philippus de Alexandro, cum de hoc male ſentiret,
addens minime ſe ægrè ferre, filium ſuperſtitẽ relinquens: Nam iam Cõmodus turpẽ
ſe & cruentum oſtentabat. Mors aũt talis fuit: Cum ægrotare cœpiſſet, filium aduoca
uit, atq; ab eo primũ petijt, ut belli reliquias non contemneret, ne uideretur remp. pro
dere: & cum filius ei reſpondiſſet, cupere ſe primum ſanitatẽ, ut uellet, permiſit, petens
tamen ut expectaret paucos dies, aut ſimul proficiſceretur. Deinde abſtinuit cibo po
tuq; mori cupiens, auxitq; morbũ. Sexta die uocatis amicis, & ridens res humanas,
mortem aũt contemnens, ad amicos dixit: Quid me fletis, & non magis de peſtilentia
& communi morte cogitatis? Et cum illi uellent recedere, ingemiſcens ait. Si iam me
dimittitis, uale uobis dico, uos præcedens. Et cum ab eo quæreretur, cui filiũ cõmen-
daret, ille reſpondit, Vobis, ſi dignus fuerit, & dijs immortalibus. Exercitus cognita
mala ualetudine uehementiſſime dolebant, quia illum unice amauerunt. Septimo die
grauatus eſt, & ſolũ filium admiſit: quẽ ſtatim dimiſit, ne in eum morbus tranſiret. Di-
miſſo filio, caput operuit quaſi uolens dormire, ſed nocte animã efflauit. Fertur illum
mori uoluiſſe, cũ filium talem uideret futurũ, qualis extitit poſt eius mortẽ, ne ut ipſe
dicebat, ſimilis Neroni, Caligulæ & Domitiano eſſet. Crimini ei datũ eſt quod adulte
ros uxoris promouerit, Tertullũ & Vtilium & Orphitũ & Moderatum ad uarios ho *Patientia, pro lenitate*
nores, cum Tertullũ etiam prandentẽ cum uxore deprehenderit. de quo mimus in ſce
na præſente Antonino dixit: cum ſtupidus nomen adulteri uxores à ſeruò quæreret,
& ille diceret ter Tullus, & adhuc ſtupidus quæreret, reſpondit ille, iam tibi dixi, Ter
tullus dicitur. Et de hoc quidem multa populus, multa etiam alij dixerunt, patientiam
Antonini incuſantes. Ante tempus ſanè mortis priuſquã ad bellum Marcomannicũ
rediret, in Capitolio iurauit, nullum ſenatorẽ ſe ſciente occiſum, cũ etiam rebelles di-
xerit ſe ſeruaturũ fuiſſe, ſi ſciſſet. Nihil enim magis & timuit & deprecatus eſt, quàm
auaritiæ famam: de qua ſe multis epiſtolis purgat. Dederunt ei uitio quòd & fictus fu

isset, nec tam simplex quàm uideretur, aut quàm uel Pius uel Verus fuisset. Dederunt etiam crimini quod aulicam arrogantiã confirmauerit, submouendo amicos à societa te communi & à cõuiuijs. Parentibus consecrationẽ decreuit. Amicos parentũ etiam mortuos statuis ornauit. Suffragatoribus non cito credidit, sed semper diu quæsiuit q̃ erat uerũ. Enisa est Fabia, ut Faustina mortua, in eius matrimoniũ coiret: sed ille cõcubinã sibi asciuit procuratoris uxoris suę filiã, ne tot liberis superduceret nouercam.

IVLII CAPITOLINI

VERVS IMPERATOR

AD DIOCLETIANVM AVG.

SCIO plerosque ita uitam Marci ac Veri, literis atq; historiæ dedicasse, ut priorem Verum intimandũ legentibus darent, nõ imperandi secutos ordinẽ, sed uiuendi. Ego uero, q̃ prior Marcus imperare cœpit, deinde Verus, qui superstite perijt Marco, priorẽ Marcum, dehinc Verum credidi celebrandũ. Igitur L. Ceionius Aelius Cõmodus Verus Antoninus, qui ex Adriani uolũtate Aelius appellatus est, ex Antonini coniũctione Verus & Antoninus, neq; inter bonos, neq; inter malos principes ponitur, quẽ constat non inhorruisse uitijs, nec abundasse uirtutibus: uixisse deinde nõ in libero principatu, sed sub Marco in simili ac pari maiestatis imperio. A cuius secta, lasciuia morũ & uitæ licẽtioris nimietate dissensit. Erat enim morũ simpliciũ, & qui adumbrare nihil posset. Huic naturalis pater fuit L. Aelius Verus, qui ab Adriano adoptatus, primus Cęsar est dictus, & in eadẽ statione cõstitutus perijt. Aui ac proaui & itẽ maiores plurimi consulares. Natus est Lucius Romæ in prætura patris sui, XVIII. Cal. Ianuarias, die quo & Nero qui rerum potitus est. Origo eius paterna pleraq; ex Hetruria fuit, materna ex Fauẽtia. Hac prosapia genitus, patre ab Adriano adoptato, in familiam aliã deuenit: mortuoq; patre Cæsare, in Adriani familia remansit. A quo Aurelio datus est adoptandus, cũ sibi ille Pium filiũ, Marcum nepotẽ esse uoluisset, posteritati satis prouidẽs, & ea quidẽ lege, ut filiam Pij Verus acciperet: quæ data est Marco idcirco, quia hic ad hoc impar uidebatur ætate, ut in Marci uita exposuimus. Duxit aũt uxorem Marci filiam Lucillã: educatus est in domo Tiberiana. Audiuit Scaurũ grammaticũ latinum, Scauri filiũ, qui grãmaticus Adriani fuit: Græcos, Telephũ, Hephestionẽ, Harpocrationẽ. Rhetores Apolloniũ, Celerẽ Caniniũ, Herodẽ Atticũ: Latinũ, Corneliũ Frontonẽ. Philosophos, Apolloniũ & Sextũ: hos oẽs amauit unice, atq; ab his inuicẽ dilectus est: nec tamẽ ingeniosus ad literas. Amauit aũt in pueritia uersus facere, pòst orationes: & melior quidẽ orator fuisse dicit q̃ poeta: imò ut uerius dicã peior poeta q̃ rhetor. Nec desunt qui dicãt, eũ adiutũ ingenio amicorũ, atq; ab alijs ei illa ipsa qualiacunq; sunt scripta. Siquidem multos disertos & eruditos semper secũ habuisse dicitur. Educatorem habuit Nicomedẽ. Fuit uoluptarius & nimis lætus, & omnib. delicijs, ludis, iocis decenter aptissimus. Post septimũ annũ in familiam Aureliã traductus, Marci morib. & autoritate formatus est. Amauit uenatus, palæstras, & omnia exercitia iuuentutis. Fuitq; priuatus in domo imperatoria uiginti & trib. annis. qua die togã uirilẽ Verus accepit, Antoninus Pius ea occasiõe, qua patris templũ dedicabat, populo liberalis fuit, mediusq; inter Piũ & Marcũ idẽ resedit, cũ quæstor populo munus daret. Post quæsturã statim consul est factus cũ Sextilio Laterano. interiectis annis, cum Marco fratre iterũ factus est cõsul. Diu aũt & priuatus fuit, & ea honorificẽtia caruit, qua Marcus ornabatur. Namq; in senatu ante quæsturam non sedit. Neq; in itinere cum patre, sed cum præfecto prætorij uectus est. Nec aliud ei honorificentiæ ad nomen adiunctum est, quàm quod Augusti filius appellatus est. Fuit studiosus etiam Circensium

censium haud aliter quàm gladiatorij muneris. Hic cum tantis deliciarum & luxuriæ quateretur erroribus, ab Antonino uidetur ob hoc retentus, quòd eum pater ita in adoptionem Pij transire iusserat, ut nepotem appellaret: cui quantum uidetur, fidem exhibuit, non amorem. Amauit tamen Antoninus Pius simplicitatem ingenij puritatemq; uiuendi: hortatusq; est ut imitaretur & fratrem. Defuncto Pio Marcus in eum omnia contulit, participatu etiam imperatoriæ potestatis indulto: sibiq; consortem fecit, cum illi soli senatus detulisset imperium. Dato igitur imperio, & indulta tribunitia potestate, proconsulatus etiam honore delato, Verum uocari præcepit, suum in eum transferens nomen, cum antè Commodus uocaretur. Lucius quidem Marco uicem reddens si susciperet, obsecutus ut legatus proconsuli uel præses imperatori, iam primum cum Marcus pro ambobus ad milites est locutus & pro consensus imperio grauiter se ad Marci mores egit. Vbi uero in Syriam profectus est, non solum licentia uitæ liberioris, sed etiam adulterijs & iuuentutis amoribus infamatus est. Siquidem tantæ luxuriæ fuisse dicitur, ut etiam posteaquam de Syria redijt, popinam domi instituerit, ad quam post conuiuium Marci diuertebat, ministrantibus sibi omni genere turpium personarum. Fertur & nocte perpeti alea lusisse, cum in Syria concepisset id uitium: atq; intantum uitiorum Caianorum & Neronianorum ac Vitellianorum fuisse æmulũ, ut uagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obtecto capite cucullione uulgari uiatorio, & cõmisceretur cum triconibus, & committeret rixas, dissimulans quis esset. sæpeq; afflictũ liuida facie redisse, & in tabernis agnitum cũ sese absconderet. iaciebat & nummos in popinas maximos, quibus calices frangeret. Amauit & aurigas Prasino fauens. Gladiatorũ etiam frequentius pugnas in cõuiuio habuit, trahens cœnam in noctem: & in thoro conuiuali condormiens, ita ut leuatus cum stromatibus in cubiculum perferretur. Somni fuit permodici, digestionis facillimæ. Sed Marcus hæc omnia quasi nesciens dissimulabat rem, pudore illo ne reprehenderet fratrem. Et notissimum eius quidẽ fertur tale conuiuiũ, in quo primum duodecim accubuisse dicitur, cum sit notissimum dictum de numero conuiuarum, Septem conuiuium, nouem uero conuitium. Donatos aũt pueros decoros, qui ministrabant singulis. Donatos etiã structores, & lances singulis quibusq;: donata & uiua animalia, uel cicurum uel ferarum auium, uel quadrupedũ, quorum cibi appositi erant. Donatos etiam calices singulis per singulas potiones, murrhinos & crystallinos Alexandrinos, ac quoties bibitum est. Data etiam aurea atq; argentea pocula, & gemmata. Coronas quinetiã datas, lemniscis aureis interpositis, & alieni tẽporis floribus. Data & uasa aurea cũ unguentis ad speciem alabastrorũ. Data & uehicula cum mulabus, ac mulionibus cũ iuncturis argenteis, ut ita de conuiuio redirent. Omne aũt conuiuiũ æstimatum dicitur sexagies centenis milibus H—S. Hoc conuiuiũ posteaq; Marcus audiuit, ingemuisse dicitur. & doluisse publicũ fatum. Post conuiuiũ lusum est tesseris usq; ad lucẽ. Et hęc quidem post Parthicũ bellum, ad quod eũ misisse dicitur Marcus, ne uel in urbe ante oculos omniũ peccaret, uel ut parsimoniã peregrinatione addisceret, uel ut timore bellico emẽdatior rediret, uel ut se imperatorẽ esse cognosceret. Sed quantũ profecerit, cum alia uita, tũ hęc quam narrauimus cœna monstrauit. Circensiũ tantam curã habuit, ut frequẽter prouincialibus literas causa Circensiũ & miserit & acceperit. Deniq; etiam præsens & cum Marco sedens, multas à Venetianis est passus iniurias, quòd turpissime cõtra eos faueret. Nam & Volucri equo Prasino aureũ simulacrũ fecerat, quod secum portabat. Cui quidẽ passas uuas & nucleos in uicem hordei in præsepe ponebat, quẽ sagis fuco tinctis coopertũ, in Tiberianã ad se adduci iubebat. Cui mortuo sepulchrum in Vaticano fecit. In huius equi gratiã primum cœperunt equi aurei uel brauia postulari. In tanto aũt equus ille honore fuit, ut ei à populo Prasinianorũ sępe modius aureorum postularetur. Profectum eum ad Parthicum bellum, Marcus Capuam prosecutus est. Cumq; inde per omniũ uillas se ingurgitaret, morbo implicitus, apud Canusium ægrotabat, quò ad eum uisendum frater contendit. Multa in eius uita ignaua & sordida, etiam belli tempore deteguntur. Nam cum interfecto legato, cæsis legionibus, Syrijs defectionem cogitantibus, Oriens uastaretur, ille in Apulia uenabatur: & apud Corinthum & Athenas inter symphonias & cantica nauigabat: & per singulas

Inuicem, pro loco

maritimas ciuitates Asiæ, Pamphylię, Ciliciæq; clariores, uoluptatibus immorabat. Antiochiam posteaquàm uenit, ipse quidem se luxurię dedit. Duces aũt confecerunt Parthicum bellum, Statius Priscus, & Auidius Cassius, et Martius Verus per quadriennium, ita ut Babylonẽ & Mediam peruenirent, & Armeniam uendicarent: partũq; est ipsi nomen Armenici, Parthici, Medici, quod etiam Marco Romæ agẽti delatum est. Egit aũt per quadrienniũ Verus hyemem Laodiciæ, æstatem apud Daphnen, reliquam partem Antiochiæ. Risui fuit omnibus Syris, quorum multa ioca in theatro in eũ dicta extant. Vernas in tricliniũ Saturnalibus & diebus festis semper admisit. Ad Euphratẽ tamen impulsu comitum suorum secundo profectus est. Ephesum etiam rediijt, ut Lucillã uxorem missam à patre Marco susciperet: & idcirco maxime, ne Marcus cũ ea in Syriam ueniret, ac flagitia eius agnosceret. Nam senatui Marcus dixerat, se filiam in Syriã deducturũ. Confecto sanè bello, regna regibus, prouincias uero comitibus suis regẽdas dedit. Romam inde ad triumphũ inuitus, quòd Syriam quasi regnum suũ relinqueret, rediijt, & pariter cũ fratre triumphauit, susceptis à senatu nominibus, quæ in exercitu acceperat. Fertur præterea ad amicę uulgaris arbitriũ in Syria posuisse barbam. Vnde in eũ à Syris multa sunt dicta. Fuit eius fati, ut in eas prouincias per quas rediijt, Romã usq; luem secũ deferre uideretur. Et nata fertur pestilentia in Babylonia: ubi de templo Apollinis ex arcula aurea, quam miles fortè inciderat, spiritus pestilens euasit, atq; inde Parthos orbemq; cõplesse. Et hoc nõ Lucij Veri uitio, sed Cassij, à quo contra fidẽ Seleucia, quæ ut amicos milites nostros receperat, expugnata est. Quod quidẽ inter cæteros etiam Quadratus belli Parthici scriptor, incusatis Seleucenis, qui fidẽ primi ruperant, purgat. Habuit hanc reuerentiã Marci Verus, ut nomina quæ sibi delata fuerant, cũ fratre cõmunicaret die triumphi, quem pariter celebrarunt. Reuersus à Parthico bello, minore circa fratrẽ cultu fuit Verus. Nam &

Dispositit, pro ordinauit

libertis inhonestius indulsit, & multa sine fratre disposuit. His accessit, quòd quasi reges aliquos ad triumphũ adduceret, sic histriones eduxit è Syria, quorũ præcipuus fuit Maximinus, quem Paridis nomine nũcupauit. Villam præterea extruxit in uia Clodia famosissimã, in qua permultos dies & ipse ingenti luxuria debacchatus est cum libertis suis, & amicis paribus, quorũ præsentia nulla inerat reuerentia. Et Marcum rogauit, qui uenit ut fratri uenerabilẽ morum suorum & imitandã ostenderet sanctitudinem: & quinq; diebus in eadẽ uilla residens, cognitionibus continuis operam dedit, aut conuiuante fratre, aut cõuiuia comparante. Habuit & Agrippũ histrionẽ, cui cognomentũ erat Memphi, quem & ipsum è Syria ueluti tropheum Parthicum adduxerat, quem Apolaustũ nominauit. Adduxerat secum & fidicinas, & tibicines, & histriones, scurrasq; mimarios, & præstigiatores, & omnia mancipiorũ genera, quorum Syria & Alexandria pascitur uoluptate, prorsus ut uideretur bellum non Parthicum sed histricum confecisse. Et hæc uitæ diuersitas, atque alia multa, inter Marcum & Verum simultates fecisse, non aperta ueritas indicabat, sed occultus rumor inseuerat. Verum illud præcipuũ, quòd cum Libonem quendam patruelẽ suum Marcus legatum in Syriam misisset, atq; ille se insolentius quàm uerecundus senator efferret, dicens, ad fratrem se scripturũ esse, si quid fortè dubitaret, nec Verus præsens pati posset, subitoq; morbo notis propè ueneni existentibus interisset, uisum est nõnullis, non tamẽ Marco, quòd eius fraude putaretur occisus. Quæ res simultatũ auxit rumorẽ. Liberti multũ potuerunt apud Verum, ut in uita Marci diximus, Geminas et Agaclytus, cui dedit inuito Marco Libonis uxorẽ. Deniq; nuptijs ab Vero celebratis, Marcus cõuiuio interfuit. Habuit & alios libertos Verus improbos, Codem & Eclectũ, cæterosq; quos omnes Marcus post mortẽ Veri, specie honoris abiecit, Eclecto retento: qui postea Commodum filium eius occidit. Ad bellum Germanicum, quòd Marcus nollet Lucium sine se uel ad bellum mittere, uel in urbe dimittere causa luxuriæ, simul profecti sunt, atque Aquileiam uenerunt: inuitoq; Lucio Alpes transgressi, cum Verus apud Aquileiam tantum uectatus conuiuatusq; esset, Marcus autem omnia prospexisset. De quo bello quid per legatos Barbarorum pacem petentium, quid per duces nostros gestum est, in Marci uita plenissime disputatum est. Composito autem bello in Pannonia, urgente Lucio Aquileiam rediret, quòd urbanas desiderabat Lucius uoluptates,

lupiates, in urbem destinatus est: sed non longe ab Altino subito in uehiculo morbo quem apoplexin uocāt correptus Lucius, depositus è uehiculo, detracto sanguine Altinum perductus, cum triduo mutus uixisset, apud Altinū perijt. Fuit sermo quod & socrum Faustinam incestasset. Et dicitur Faustinæ socrus dolo, aspersis ostreis ueneno extinctus esse: idcirco quod consuetudinem quam cum matre habuerat, filiæ prodidisset: quamuis & illa fabula quæ in Marci uita posita est, abhorrens à talis uiri uita sit exorta: cum multi etiam uxori eius, flagitium mortis assignent, idcirco quòd Fabię nimium indulserat Verus: cuius potentiā uxor Lucij uel Marci ferre nō posset. Tanta sanè familiaritas inter Lucium & Fabiam sororem fuit, ut hoc quoq; usurpauerit rumor, quod inierint consilium ad Marcum è uita tollendum. Idq; cum esset per Agaclytum libertum proditum Marco, ante aduentum Lucium Faustina neee præuenerat. Fuit decorus corpore, uultu gemmatus, barba propè barbarice demissa procerus, & fronte in supercilia adductiore uenerabilis. Dicitur sanè tantam habuisse curā flauentium capillorum, ut capiti auri ramenta respargeret, quo magis coma illuminata flauesceret. Lingua impeditior fuit. Aleæ cupidissimus: uitæ semper luxuriosæ, atq; in pluribus Nero, præter crudelitatem & ludibria. Habuit inter alium luxuriæ apparatum calicem crystallinum nomine Volucrem, ex eius equi nomine quem dilexit, humanæ potionis modū supergressum. Vixit annis quadragintaduobus. Imperauit cum fratre annis undecim. Illatumq; eius corpus est Adriani sepulchro, in quo & Cæsar pater eius naturalis sepultus est. Nota est fabula, quam Marci non capit uita, quòd partem uuluę ueneno illitā, cum eam execuisset cultro una parte uenenato, Marcus Vero porrexit: sed hoc nephas est de Marco putari, quamuis Veri & cogitata & facta mererentur: quod nos non in medio relinquimus, sed totam purgatam confutatamq; respuimus, cum adhuc post Marcum, præter uestram clementiam Diocletiane Auguste, imperatorem talem nec adulatio uideatur potuisse confingere.

AELII SPARTIANI

DIDIVS IVLIANVS

AD DIOCLETIANVM AVGVSTVM.

DIDIO Iuliano, qui post Pertinacem imperium adeptus est, proauus fuit Saluius Iulianus, bis consul, præfectus urbi, & iurisconsultus, quod magis eum nobilem fecit. Mater Clara Aemilia: pater Petronius Didius Seuerus: fratres Didius Proculus, & Nūmius Albinus: auūculus Saluius Iulianus: auus paternus, Insubris Mediolanensis, maternus ex Adrumentina colonia. Educatus est apud Domitiam Lucillam, matrē Marci imperatoris. Inter uiginti uiros electus est suffragio matris Marci. Quæstor ante annum q; legitima ætas sinebat designatus est. Aedilitatem suffragio Marci consecutus est. Prætor eiusdē suffragio fuit. Post præturā legioni præfuit in Germania uicesimæ secundæ Primigeniæ. inde Belgicā sanctè ac diu rexit. Ibi Cauchis Germaniæ populis qui Albim fluuiū accolebāt erumpentibus, restitit tumultuarijs auxilijs prouincialiū: ob quæ consulatū meruit, testimonio imperatoris. Cattos etiā debellauit. Inde Dalmatiā regendam accepit, eamq; à confinibus hostibus uindicauit. Post Germaniā inferiorem rexit. Post hoc curam alimentorū in Italia meruit: tunc factus est reus per quendam Seuerum clarissimū militem coniurationis cum Saluio contra Cōmodum: sed à Commodo, quia multos iam senatores occiderat, & quidem nobiles ac potentes in causis maiestatis, ne tristius grauaretur, Didius liberatus est, accusatore damnato. Absolutus, iterum ad regendam prouinciam missus est. Bithyniam deinde rexit: sed non ea fama qua cæteras. Fuit consul cum Pertinace, & in proconsulatu Africæ

eidem successit, & semper ab eo collega est & successor appellatus: maxime eo die, cum filiam suam Iulianus despondens affini suo, ad Pertinacem uenisset, idq; intimasset, dixitq; debita reuerētia, quia collega & successor meus est. Statim enim mors Pertinacis secuta est. Quo interfecto, cum Sulpitianus imperator in castris appellari uellet, & Iulianus cum genero ad senatum uenisset, quē indictum acceperat, cumq; clausas ualuas inuenisset, atq; illic duos tribunos reperisset, P. Florianum & Vectium Aprum, cœperunt cohortari tribuni ut locum arriperet: quibus cum diceret, iam alium imperatorem appellatum, retinentes eum ad prætoria castra duxerunt. Sed posteaq; in castra uentum est, cum Sulpitiano præfecto urbi, socero Pertinacis concionante, sibiq; imperium uindicante, Iulianum è muro ingentia pollicētem nullus admitteret, primùm Iulianus monuit prætorianos, ne eum facerēt imperatorem, qui Pertinacem uindicaret: deinde scripsit in tabulis, se Commodi memoriā restituturū: atq; ita & admissus est, & imperator appellatus, rogantibus prætorianis, ne Sulpitiano aliquid noceret quód imperator esse uoluisset. Tunc Iulianus Flauiū Genialem, & Tullium Crispinum suffragio prætorianorū præfectos prætorij fecit, stipatusq; est caterua imperatoria per Maurentiū, qui & ante se Sulpitiano cōiunxerat. Sanè cū uicena quina milia militibus promisisset, tricena dedit. Inde habita concione militari, uespera in senatum uenit, totumq; se senatui permisit: factoq; senatusconsulto imperator est appellatus, & tribunitiam potestatem, ius proconsulare in patritias familias relatus, emeruit. Vxor etiā Mallia Scantilla, & filia eius Didia Clara, Augustæ sunt appellatæ. Inde se ad palatiū recepit, uxore ac filia illuc uocatis, trepidis & inuitis eò transeuntibus, quasi iam imminens exitium præsagirent. Præfectū urbi Cornelium Repentinū, generū suum fecit in locū Sulpitiani. Erat interea in odio populi Didius Iulianus ob hoc, quòd creditum fuerat, emendationem temporum Cōmodi Pertinacis autoritate reparādam: habebaturq; ita, quasi Iuliani consilio esset Pertinax interemptus. Etiam hi primū qui Iulianum odisse cœperant, disseminarunt, prima statim die Pertinacis cœna despecta, luxuriosum parasse conuiuium ostreis & altilibus & piscibus adornatum: quod falsum fuisse constat. Nam Iulianus tantæ parsimoniæ fuisse perhibetur, ut per triduum porcellum, per triduum leporem diuideret, si quis ei fortè misisset: sæpe autem nulla existente religione, holeribus, leguminibusq; contentus, sine carne cœnauerit. Deinde neq; cœnauit prius, quàm sepultus esset Pertinax: & tristissimus cibum ob eius necem sumpsit, & primam noctem uigilijs cōtinuauit, de tanta necessitate solicitus. Vbi uero primùm illuxit, senatum & equestrem ordinem in palatium uenientem admisit, atq; unumquenq; ut erat ætas, uel patrem, uel filium, uel parentem affatus blandissime est. Sed populus in rostris atq; ante curiam ingentibus eum cōuitijs lacessebat, sperans deponi ab eo posse imperiū, quod milites dederant. Lapidationem quoq; fecere: descendenti cum militibus & senatu in curiā diras imprecati sunt: rem diuinā facienti ne litaret optarunt. Lapides etiam in eum iecerūt, cum Iulianus manu eos semper placare cuperet. Ingressus autem curiā, placide & prudēter uerba fecit. Egit gratias quód esset ascitus, quod & ipse & uxor & filia eius Augustorū nomen acceperūt. Patris patriæ quoq; nomen recepit. Argenteam statuā respuit. E senatu in Capitolium pergēti populus obstitit, sed ferro & uulneribus, & pollicitationibus aureorum quos digitis ostendebat ipse Iulianus, ut fidem faceret, summotus atq; depulsus est: inde ad Circense spectaculum itum est. Sed occupatis indifferenter omnium subsellijs, populus geminauit conuitia in Iulianum. Pesceniū Nigrum, qui iam imperare dicebatur, ad urbis præsidium uocauit. Hæc omnia Iulianus placide tulit, totoq; imperij sui tempore mitissimus fuit. Populus autē in milites uehementissime inuehebatur, qui ob pecuniam Pertinacem occidissent. Multa igitur quæ Commodus statuerat, Pertinax tulerat, ad conciliandum fauorem populi restituit. De ipso Pertinace neq; male neq; bene quicquam egit: quod grauissimum plurimis uisum est. Constitit propter metum militum, de honore Pertinacis tacitum esse. Et Iulianus quidē neq; Britannicos exercitus, neq; Illyricos timebat. Nigrum uero misso primipilario occidi præceperat, timēs præcipue Syriacos exercitus. Ergo Pescennius Niger in Syria, Septimius Seuerus in Illyrico cū exercitib. quibus præsidebāt, à Iuliano desciuere. Sed cum ei nuntiatū esset Seuerum

Numerus in digitis

desciuisse

desciuisse, quem suspectum nō habuerat, perturbatus ad senatum uenit,impetrauitq; ut hostis Seuerus renuntiaretur:militibus etiam qui Seuerum secuti fuerant, dies præstitutus, ultra quem si cum Seuero fuissent, hostiū numero haberentur. Missi sunt præterea legati à senatu cōsulares ad milites, qui suaderent ut Seuerus repudiaretur, & is esset imperator quē senatus elegerat. Inter cæteros legatus est Vespronius Candidus uetus consularis, olim militibus inuisus ob durum & sordidum imperium. Missus est successor Seuero Valerius Catulinus, quasi posset ei succedi, qui militem iam sibi tenebat. Missus præterea Aquilius centurio, notus cædibus senatorijs, qui Seuerum occideret. Ipse autē Iulianus prætorianos in campum deduci iubet, muniri turres: sed milites desides & urbana luxuria dissolutos, inuitissimos ad exercitiū militare produxit, ita ut uicarios operis quod unicuiq; præscribebatur, mercede cōducerent. Et Seuerus quidē ad urbem infesto agmine ueniebat. Sed Didius Iulianus nihil cum exercitu prætoriano proficiebat, quē quotidie populus & magis oderat & ridebat. Et Iulianus sperans Lætum fautorē Seueri, cum per eum Commodi manus euasisset, ingratus tanto beneficio, iussit eum occidi. Iussit etiam Martiam interfici. Sed dum hæc egit Iulianus, Seuerus classem Rauennatem occupat: legati senatus qui Iuliano promiserant operā suam, ad Seuerum transierūt. Tullius Crispinus præfectus prætorio contra Seuerum missus ut classem produceret, repulsus Romam redijt. Hæc cum Iulianus uideret, senatum rogauit ut uirgines Vestales & cæteri sacerdotes cum senatu obuiam exercitui Seueri prodirent, & prætentis infulis rogarent, inane contra Barbaros milites præsidium parans. Hæc tamen agenti Iuliano Faustius Quintillus cōsularis augur contradixit, asserens, nō debere imperare eum, qui armis aduersario nō posset resistere. Cui multi senatores consenserūt. Quare iratus Didius, milites è castris petijt, qui senatum ad obsequium cogerent, aut obtruncarent. Sed id consilium displicuit. Neq; enim decebat, ut cum senatus hostem Seuerum Iuliani causa iudicasset, eundem Iulianum pateretur infestum. Quare meliore consilio ad senatum uenit, petijtq; ut fieret senatusconsultum de participatione imperij. Quod statim factum est. Tunc omen quod sibi Iulianus cum imperium acciperet fecerat, omnibus uenit in mentem. Nam cum consul designatus de eo sententiā dicens, ita pronuntiasset, Didiū Iulianū imperatorē appellandū esse censeo, Iulianus suggessit, adde & Seuerū, quod cognomentū aui & proaui sibi Iulianus asciuerat. Sunt tamen qui dicant, nullum fuisse Iuliani consilium de obtruncando senatu, cum tanta in eum senatus contulisset. Post senatusconsultum statim Didius Iulianus unum ex præfectis Tullium Crispinum misit. Ipse autem tertium fecit præfectum Veturium Macrinum, ad quem Seuerus literas miserat, ut esset præfectus. Sed pacem simulatam, tentatamq; cædem Seueri Tullio Crispino præfecto praet. & populus locutus est, & Seuerus suspicatus. Deniq; hostem se Iuliano Seuerus esse maluit, quàm participem, consensu militum. Seuerus autem statim & ad plurimos Romam scripsit, & occulte misit edicta quæ proposita sunt. Fuit præterea in Iuliano hæc amentia, ut per Magos pleraq; faceret, quibus putaret uel odium populi deliniri, uel militum arma compesci. Nam & quasdam non cōuenientes Romanis sacris hostias immolauerunt, & carmina profana incantauerunt, & ea quæ ad speculum dicunt fieri, in quo pueri præligatis oculis incantando uertice respicere dicuntur, Iulianus fecit. Tuncq; puer uidisse dicitur, & aduentum Seueri, & Iuliani decessionem. Et Crispinus quidē cum occurrisset præcursorib. Seueri, Iulio Læto autore à Seuero interemptus est. Deiecta sunt etiā ea consulta è senatu. Iulianus conuocato senatu, quæsitisq; sententijs quid facto opus esset, certi nihil cōperit à senatu: sed postea sponte sua gladiatores Capuæ iussit armari per Lollianū Titianū, & Claudium Pompeianum è Tarracinensi ad participatum euocauit, quod & gener imperatoris fuisset, & diu militibus præfuisset. Sed hoc ille recusauit, senem se & debilē luminib. respondēs. Transierant & ex Vmbria milites ad Seuerum: & præmiserat quidem literas Seuerus, quibus iubebat interfectores Pertinacis seruari. Breui autē desertus est ab omnibus Iulianus, & remansit in palatio cum uno de præfectis suis Geniali & genero Repentino. Actū est deniq; ut Iuliano senatus autoritate abrogaretur imperium, & abrogatum est, appellatusq; statim Seuerus imperator, cum fingeretur quòd ueneno se absumpsisset Iulianus

Exercitium

Participatus

lianus: missi tamen à senatu, quorum cura per militem gregarium in palatio idem Iulianus occisus est, fidem Cæsaris implorans, hoc est Seueri. Filiam suam potitus imperio, dato patrimonio emancipauerat, quod ei cum Augustæ nomine statim sublatum est. Corpus eius à Seuero uxori Manlię Scantillę ac filiæ ad sepulturam est redditum, & in proaui monumento translatũ, miliario quinto, uia Lauicana. Obiecta sanè sunt Iuliano hæc, quòd gulosus fuisset, quòd aleator, ꝙ armis gladiatorijs exercitus esset, eaq; omnia senex fecerit, cum antea nunquã adolescens his esset uitijs infamatus. Obiecta est etiam superbia, cum ille etiam in imperio fuisset humilimus. Fuit autem cõtra humanissimus ad cõuiuia, benignissimus ad subscriptiones, moderatissimus ad libertatem. Vixit annis quinquagintasex, mensibus quatuor. Imperauit mensibus duobus, diebus quinq;. Reprehensum in eo præcipue quòd eos quos regere autoritate sua debuerat, regendæ reip. sibi præsules ipse fecisset.

AELII LAMPRIDII

COMMODVS ANTONINVS AD DIOLECTIANVM AVGVSTVM.

E COMMODI Antonini parentibus, in uita Marci Antonini satis est disputatum. Ipse aũt natus est apud Lanuuium cum fratre Antonino Gemino pridie Cal. Septemb. patre patruoq; COSS. ubi & auus maternus dicitur natus. Faustina cum esset Cõmodo cum fratre prægnans, uisa est in somnis serpentes parere, sed ex his unum ferociorem. Cum aũt peperisset Cõmodum atq; Antoninum, Antoninus quadrimus est elatus, quem parem astrorum cursu Commodo mathematici promittebãt. Mortuo igitur fratre, Commodum Marcus & suis præceptis, & etiam magnorum atq; optimorum uirorũ erudire conatus est. Habuit literatorem Græcũ, Onesicritum: Latinũ, Capellam Antistium. Orator ei Atteius Sanctus fuit. Sed tot disciplinarũ magistri nihil ei profuerunt. Tantũ ualet aut ingenij uis, aut eorum qui in aula institutores habentur. Nam à prima statim pueritia, turpis, improbus, crudelis, libidinosus, ore quoq; pollutus & constupratus fuit. Iam in his artifex quæ stationis imperatoriæ nõ erant, ut calices fingeret, saltaret, cantaret, sibilaret, scurram deniq; & gladiatorẽ se perfectũ ostenderet. Auspiciũ crudelitatis apud Centumcellas dedit anno ætatis XII. Nam cum tepidius fortè lotus esset, balneatorẽ in fornacẽ conijci iussit: quando à pædagogo cui hoc iussum fuerat, ueruecina pellis in fornace cõsumpta est, ut fidẽ pœnæ de fœtore nidoris impleret. Appellatus est aũt Cæsar puer cum fratre suo Seuero. XIIII ætatis anno in collegiũ sacerdotum ascitus est. Cooptatus inter tres solos principes iuuẽtutis cum togam sumpsit: adhuc in prætexta puerili congiariũ dedit, atq; ipse in basilica Traiani præsedit. Indutus aũt toga est Nonarũ Iuliarũ die, quo in terris Romulus nõ apparuit, & eo tempore quo Cassius à Marco desciuit. Profectus est cõmendatus militibus cum patre in Syriã & Aegyptũ, & cum eo Romã redijt. Post hæc uenia legis Annariæ impetrata, COS. est factus: & cum patre imperator est appellatus V. Cal. Decemb. die, Pollione & Apro COSS. & triumphauit cum patre: Nam & hoc patres decreuerant. Profectus est cum patre & ad Germanicũ bellum. Adhibitos custodes uitæ suæ honestiores ferre nõ potuit, pessimos quosq; detinuit, & submotos usq; ad ægritudinẽ desiderauit: quibus per patris mollitiẽ restitutis, popinas & ganeas in palatinis semper ædibus fecit: neq; unꝗ pepercit uel pudori, uel sumptui. In domo aleã exercuit. Mulierculas formę scitioris, ut prostibula mancipia ad lupanariũ ludibriũ pudicitiæ cõtraxit. Imitatus etiã propolas circumforaneos, equos curules sibi cõparauit. Aurigæ habitu currus rexit, gladiatoribus conuixit, aquã gessit ut lenonũ minister, ut probris natum magis quàm ei loco eum crederes, ad quem fortuna prouexit. Patris ministeria seniora submouit

ra submouit, amicos senes abiecit. Filiũ Saluij Iuliani, qui exercitibus præerat, ad impudicitiã frustra tentauit, atq; exinde Iuliano tetendit insidias. Honestissimos quosq; aut per cõtumeliam, aut per honorem indignissimum abiecit. Appellatus est à mimis quasi obstupratus, eosdemq; ita ut nõ apparerẽt, subito deportauit. Bellum etiã quod pater penè confecerat, regibus hostium addictus remisit, ac Romam reuersus est. Romam ut redijt, subactore suo Antero post se in curru locato, ita triũphauit, ut eum sæpius ceruice reflexa publice oscularetur: etiam in orchestra hoc idem fecit. Et cum potaret in lucem, heluareturq; uiribus Romani imperij, uespera etiam per tabernas ac lupanaria uolitauit. Misit homines ad prouincias regendas, uel criminum socios, uel à criminosis commendatos. In senatus odium ita uenit, ut & ipse crudeliter in tanti ordinis perniciem sæuiret, fieretq; contemptui. Crudelis uita Commodi Quadratum & Lucillam compulit ad eius interfectionem cõsilia inire non sine præf. præt. Tarrutini Paterni consilio. Datũ autem est negotiũ peragendæ necis Claudio Pompeiano propinquo, qui ingressus ad Cõmodum districto gladio, cum faciẽdi potestatẽ habuisset, in hæc uerba prorumpens, Hunc tibi pugionẽ senatus mittit: detexit facinus fatuus, nec impleuit, multis cũ eo participantibus causam. Post hæc interfecti sunt Pompeianus primo & Quadratus: dein Narbana atq; Norbanus & Paralius, & mater eius Lucilla in exiliũ exacta. Cum præf. præt. uidissent Cõmodum in tantũ odiũ incidisse, obtentu Anteri, cuius potentiã præf. ferre non poterãt, urbane Anterũ eductũ à palatio sacrorũ causa, & redeuntẽ in hortos suos, per frumentarios occiderũt. Id uero grauius quàm de se ipso Cõmodo fuit. Paternũ autẽ & huius cædis autorem, & quantũ uidebatur, paratæ necis Cõmodi conscium, & interuentorem ne coniuratio latius puniretur instigante Tigidio, per laticlaui honorẽ à præfecturæ administratione submouit. Post paucos dies insimulauit eum coniurationis, cum diceret, ob hoc promissam Iuliani filio filiam Paterni, ut in Iulianum transferretur imperium Quare & Paternũ & Iulianum & Vitruuiũ Secundum Paterni familiarissimũ, qui epistolas imperatorias curarat, interfecit. Domus præterea Quintiliorũ omnis extincta, quòd Sextus Cocidiani filius, specie mortis ad defectionem dicerẽ euasisse. Interfecta & Vitrasia Faustina, & Velius Ruffus, & Egnatius Capito consularis. In exilium aũt acti sunt Aemilius Iunctus & Attilius Seuerus COSS. & in multos alios uarie sæuitum. Post hæc Cõmodus nunquã facile in publicum processit: neq; quicquã sibi nuntiari passus, nisi quod Perennis antè tractasset. Perennis aũt Commodi animũ persciens, inuenit quemadmodũ ipse potẽs esset. Nam persuasit Cõmodo ut ipse delicijs uacaret, idem uero Perennis curis incumberet: quod Cõmodus lætanter accepit. Hac igitur lege uiuens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumq; delectu ad formæ speciem conciliauerat, trecentisq; alijs puberibus exoletis, quos æquè ex plebe ac nobilitate, nuptusq; forma disceptatrice collegerat, in palatio per cõuiuia & balneas bacchabat. Inter hæc habitu uictimarij, uictimas immolauit: in harena rudibus inter cubicularios gladiatores pugnauit, lucentibus aliquando mucronibus. Tunc tamen Perennis cuncta sibimet uindicauit: quos uoluit interemit, spoliauit plurimos, omnia iura subuertit, prædam omnem in sinũ contulit. Ipse aũt Cõmodus Lucillã sororẽ, cum eam cõpressisset, occidit: sororib. dein suis cæteris, ut dicĩ, constupratis, cõsobrina patris cõplexibus suis coniuncta, uni etiã ex cõcubinis matris nomen imposuit & uxoris. Quam deprehẽsam in adulterio exegit, exactã relegauit, & postea occidit. Ipsas cõcubinas suas sub oculis suis stuprari iubebat. Nec irruẽtiũ in se iuuenũ carebat infamia, omni parte corporis, atq; ore in sexũ utrunq; pollutus. Occisus est eo tẽpore etiã Claudius quasi à latronibus: cuius filius cum pugione quondã ad Cõmodum ingressus est, multiq; alij senatores sine iudicio interempti, fœminæ quoq; diuites. Et nonnulli per prouincias à Perenni ob diuitias insimulati spoliati sunt, uel etiã interempti. His aũt quibus deerat ficti criminis appositio, obijciebatur quòd scribere uoluissent Commodum hæredem. Eo tempore in Sarmatia res bene gestas per alios duces, in filium suum Perennis referebat. Hic tamen Perennis qui tantum potuit, subito, quòd bello Britannico militibus equestris loci uiros præfecerat amotis senatoribus, prodita re per legatos, exercitus hostis appellatus, lacerandusq; militibus est deductus. In cuius potentiæ locũ Cle

andrum

andrum ex cubicularijs subrogauit. Multa sanè post interfectũ Perennem, eiusq; filiũ,
quasi à se non gesta rescidit, uelut in integrũ restituens. Et hanc quidem poenitentiam
scelerum ultra triginta dies tenere non potuit, grauiora per Cleandrum faciens, quàm
fecerat per supra dictum Perennem. Et in potentia quidem Cleander Perenni succes-
serat: in præfectura uero Niger, qui sex tantũ horis præfectus prætorij fuisse perhibet.
Mutabãtur enim præfecti prætorij per horas ac dies, Commodo peiora omnia quàm
fecerat antè, faciente. Fuit item Martius Quartus præfectus præt. diebus quinq;. Ho-
rum successores ad arbitrium Cleandri aut retenti sunt, aut occisi. Ad cuius nutũ etiã
libertini in senatum atq; in patritios lecti sunt: tuncq; primum uigintiquinq; COSS.
in unum annum, ueditæq; omnes prouinciæ. Omnia Cleander pecunia uenditabat,
reuocatos de exilio dignitatibus ornabat, res iudicatas rescindebat. qui tantũ per stul-
titiam Commodi potuit, ut Byrrum sororis Commodi uirum reprehendentem, nun-
tiantemq; Commodo quæ fiebant, in suspicionem regni affectati traheret, & occide-
ret, multis alijs qui Byrrum defendebant pariter interemptis. Præfectus etiã Ebutia-
nus inter hos est interemptus: in cuius locum ipse Cleander cum alijs duobus quos
ipse delegerat, præfectus est factus. Tuncq; primum tres præf. præt. fuere, inter quos
libertinus qui à pugione appellatus est. Sed & Cleandro dignus tandem uitæ finis im
positus. Nam cum insidijs illius Arrius Antoninus fictis criminibus in Attali gratiã,
quem in proconsulatu Asiæ damnauerat, esset occisus, nec eam tum inuidiam populo
sæuiente Commodus ferre potuisset, plebi ad poenam donatus est: cum etiam Apolau
stus, alijq; liberti aulici pariter interempti sunt. Cleander inter cætera etiam concubi-
nas eius constuprauit, de quibus filios suscepit, qui post eius interitum cum matribus
interempti sunt. In cuius locum Iulianus & Regillus subrogati sunt: quos & ipsos po-
stea poenis affecit. His occisis, interemit Seruilium & Dulium Syllanos cum suis: mox
Anitium Lupum, & Petronios Mamertinum & Suram, filiumq; Mamertini Antoni
num ex sorore sua genitum. Et post eos sex simul ex consularibus, Allium Fuscum,
Celium Felicem, Luceium Torquatum, Lartium Eurupianum, Valerium Basianũ,
Pactuleium Magnum cum suis: atq; in Asia Sulpitium Crassum proconsulem, & Iu-
lium Proculum cum suis, Claudiumq; Lucanum consularem, & consobrinam patris
sui Faustinã Anniã in Achaia, & alios infinitos. Destinauerat & alios quatuordecim
occidere, cum sumptus eius iniurijs Romani imperij sustineri non possent. Inter hæc
Commodus senatu semet tradente, cum adulterũ matris cõsulem designasset, appella
tus est Pius: cum occidisset Perennem, appellatus est Felix. Inter plurimas cædes mul
torum ciuium quasi quidam nouus Sylla, idem Cõmodus ille Pius, ille Felix, finxisse
etiam quandã contra se coniurationẽ dicitur, ut multos occideret. Nec alia ulla fuit de
fectio præter Alexãdri, qui postea se & suos interemit, & sororis Lucillæ. Appellatus
est Cõmodus etiã Britannicus ab adulatoribus, cum Britanni etiã imperatorem cõtra
eum deligere uoluerint. Appellatus est etiã Romanus Hercules, quòd feras Lanuuij
in amphitheatro occidisset. Erat enim hæc illi cõsuetudo, ut domi bestias interficeret.
Fuit præterea ea dementia, ut urbem Romam, coloniã Commodianam uocari uolue
rit: cui furor dicitur inter delinimenta Martiæ iniectus. Voluit etiam in Circo quadri-
gas agitare. Dalmaticatus in publico processit, atq; ita signum quadrigis emittendis
dedit. Et eo quidem tempore, quo ad senatum retulit de Cõmodiana facienda Roma,
non solum senatus hoc libenter accepit per irrisionem, quantũ intelligitur, sed etiã se-
ipsum Cõmodianum uocauit, Commodum Herculem & deum appellans. Simulauit
se & in Africam iturum, ut sumptum itinerarium exigeret: & exegit, eumq; in conui-
uia & aleam conuertit. Motilenum præf. præt. per ficus ueneno interemit. Accepit sta
Prodigiosa insania tuas in Herculis habitu, eiq; immolatum est ut deo. Multos præterea parauerat interi-
mere, quod per paruulum quendam proditũ est, qui tabulã è cubiculo eiecit, in qua oc
cidendorum erant nomina scripta. Sacra Isidis coluit, ut & caput raderet, & Anubin
portaret. Bellonæ seruientes uere execare brachium præcepit studio crudelitatis. Isia-
cos uero pineis usq; ad perniciem pectus tundere cogebat. cum Anubin portaret, ca-
pita Isiacorum grauiter obtundebat ore simulacri. Claua non solum leones in ueste
muliebri & pelle leonina, sed etiam multos homines afflixit. Debiles pedibus, & eos
qui

qui ambulare non possent, in gigantum modum formauit, ita ut à genibus de pãnis & linteis quasi dracones digererentur, eosdemq; sagittis cõfecit. Sacra Mithriaca homicidio uero polluit, cũ illic aliquid ad speciẽ timoris uel dici, uel fingi soleat. Etiã puer et gulosus, & impudicus fuit. Adolescens omne genus infamauit hominũ quod erat secum, & ab omnibus est infamatus, irridentes se feris obijciebat. Eum etiam qui Tranquilli librum, uitam Caligulæ continentem legerat, feris obijci iussit: quia eundem diem natalis habuerat quem & Caligula. Si quis sanè se mori uelle prædixisset, hunc inuitũ præcipitari iubebat. In iocis quoq; perniciosus. nam eum quem uidisset albescẽtes inter nigros capillos quasi uermiculos habere, sturno apposito, qui se uermes sectari crederet, capite suppuratum reddebat. Obtonsi oneris pinguem hominem medio uentre dissecuit, ut eius intestina subito funderẽtur. Monopodios & Luscinios eos quibus aut singulos tulisset oculos, aut singulos pedes fregisset, appellabat. Multos præterea passim extinxit: alios quia Barbarico habitu occurrerant: alios quia nobiles & speciosi erãt. Habuit in delicijs homines appellatos nominibus uerendorum utriusq; sexus, quos libentius suis oculis applicabat. Habuit & hominem pene prominente ultra modum animalium, quem Onon appellabat, sibi charissimum: quem & ditauit, & sacerdotio Herculis rustici præposuit. Dicitur sæpe pretiosissimis cibis humana stercora miscuisse, nec abstinuisse gustu, alijs, ut putabat, irrisis. Duos gibbos retortos in lance argentea sibi sinapi perfusos exhibuit, eosdemq; statim promouit ac ditauit. Præf. præt. suum Iulianum togatum præsente officio suo in piscinam detrusit: quem saltare etiam nudũ ante concubinas suas iussit quatientem cymbala, deformato uultu. Genera leguminũ coctorum ad conuiuium propter luxuriæ continuationem raro uocauit. Lauabat per diem septies atq; octies, & in ipsis balneis edebat. Deorum templa polluit stupris & humano sanguine. Imitatus est & medicum, ut sanguinem hominibus emitteret scalpris feralibus. Menses quoq; in honorem eius pro Augusto Commodum, pro Septembri Herculem, pro Octobri Inuictũ, pro Nouembri Exuperatoriũ, pro Decembri Amazonium, ex signo ipsius adulatores uocabant. Amazonius autem uocatus est ex amore concubinæ suæ Martiæ, quam pictam in Amazone diligebat: propter quam & ipse Amazonico habitu in harenam Romanam procedere uoluit. Gladiatorum etiam certamen subijt: & nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quasi acciperet triumphalia. Ludum semper ingressus est: & quoties ingrederetur, publicis monumentis indi iussit. Pugnasse autem dicitur septingenties tricies quinquies. Nominatus inter Cæsares quarto Iduum Octobrium, quas Herculeas postea nominauit, Pudente & Pollione COSS. Appellatus Germanicus Idibus Herculeis, Maximo & Orphito COSS. Assumptus est in omnia collegia sacerdotalia sacerdos XIII. Calendas Inuictas, Pisone & Iuliano COSS. Profectus in Germaniam XIIII. Calendas Aelias, ut postea nominauit, ijsdem COSS. Togam uirilem accepit cum patre, appellatus imperator V. Calendas Exuperatorias, Pollione iterum & Apro COSS. Triumphauit X. Calendas Amazonias ijsdem COSS. Iterum profectus III. Nonas Commodias, Orphito & Ruffo COSS. Datus in perpetuum ab exercitu & senatu in domo Palatina Commodiana conseruandus XI. Calendas Romanas, Præsente iterum COS. Tertio meditans de profectione, à senatu & populo suo retentus est. Vota pro eo facta sunt Nonis Pijs, Fusciano iterum COS. Inter hæc refertur in literas, pugnasse illum sub patre trecenties sexagies quinquies. Item postea tãtum palmarum gladiatoriarum confecisse, uel uictis retiarijs, uel occisis, ut mille contingeret. Ferarum autem diuersarum manu sua occidit multa millia, ita ut elephantos occideret. Et hæc fecit sæpe spectante populo Romano. Fuit autem ualidus ad hæc, aliâs debilis & infirmus, uitio etiam inter inguina prominenti, ita ut eius tumorem per sericas uestes populus Romanus agnosceret. Versus in eum multi scripti sunt, de quibus etiã in opere suo Marius Maximus gloriatur. Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, ut elephantum conto transfigeret: & orygis cornu hasta transmiserit: & singulis ictibus multa millia ferarum ingentium cõficeret. Impudentiæ tantæ fuit, ut cum muliebri ueste in amphitheatro, uel theatro sedens, publice sæpissime biberit. Victi sunt sub eo tamen, quum ille sic uiueret, per legatos Mauri, uicti Daci, Pannoniæ quoq; compositæ, in Britannia, in Germania &

Mithriaca sacra

Transmisit hasta

in Dacia imperium eius recuſantibus prouincialibus. Quæ omnia iſta per duces ſedata ſunt. Ipſe Commodus in ſubſcribendo tardus & negligens, ita ut libellis una forma multis ſubſcriberet: in epiſtolis autem plurimis, Vale, tantum ſcriberet. Agebanturq; omnia per alios, qui etiam cōdemnationes in ſinum uertiſſe dicuntur. Per hanc autem negligentiam, cum & annonam uaſtarent hi, qui tunc rempub. gerebant, etiam inopia ingens Romæ exorta eſt cum fruges non deeſſent. & eos quidem qui omnia uaſtabāt, poſtea Commodus occidit atq; proſcripſit. Ipſe uero ſeculum aureum Cōmodianum nomine aſſimulans uilitatem propoſuit, ex qua maiorem penuriam fecit. Multi ſub eo & alienam pœnam, & ſuam ſalutem pecunia redemerunt. Vendidit etiam ſuppliciorū diuerſitates, & ſepūlturas, et immunitates malorum, & alios pro alijs occidit. Vendidit etiam prouincias & adminiſtrationes, quum hi per quos uenderet, partem acciperent, partem uero Commodus. Vendidit nonnullis & inimicorū ſuorum cædes. Vendiderunt ſub eo etiam euentus litium liberti. Præfectos Paternum & Perennem nō diu tulit, ita tamen, ut etiam de his præfectis quos ipſe fecerat, trienniū nullus impleret, quorum plurimos interfecit uel ueneno uel gladio. Et præfectos urbi eadem facilitate mutauit. Cubicularios ſuos libenter occidit, cum omnia ex nutu eorū ſemper feciſſet. Electus cubicularius cum uideret eum tam facile cubicularios occidere, præuenit eum, & factioni mortis eius interfuit. ſpectator gladiatoria ſumpſit arma, panno purpureo nudos humeros aduelans. Habuit præterea morem, ut omnia quæ turpiter, quæ impure, quæ crudeliter, quæ gladiatorie, quæ lenonice faceret, actis urbis indi iuberet, ut Marij Maximi ſcripta teſtantur. Commodianū etiam P.R. dixit, quo ſæpiſſime præſente gladiator pugnauit. Sanè cū illi ſępe pugnanti, ut deo populus fauiſſet, irriſum ſe credens, populum Romanū à militibus claſſiarijs qui uela ducebant, in amphitheatro interimi præceperat. Vrbem incendi iuſſerat, utpote coloniā ſuam. Quod factum eſſet, niſi Lætus præſ. præt. Commodum deterruiſſet. Appellatus eſt ſanè inter cætera triumphalia nomina etiam ſexcenties uicies Paulus primus ſecutorū. Prodigia eius imperio & publice & priuatim hæc facta ſunt: Crinita ſtella apparuit. Veſtigia deorum in foro uiſa ſunt exeuntia. Et ante bellum deſertorum cœlum arſit: & repentina caligo ac tenebra in circo Cal. Ianuarijs oborta: & ante lucem fuerant etiā incendiariæ aues, ac diræ. De palatio ipſe ad Cæliū montem in Vectilianas ædes migrauit, negans ſe in palatio poſſe dormire. Ianus geminus ſua ſponte apertus eſt: & Anubis ſimulacrum marmoreum moueri uiſum eſt. Herculis ſignum æneum ſudauit in Minutia per plures dies. Bubo etiam ſupra cubiculū eius deprehenſus eſt tam Romæ quàm Lanuuij. Ipſe autem prodigium non leue ſibi fecit. Nam cum in gladiatoris occiſi uulnus manū miſiſſet, ad caput ſibi deterſit: & contra conſuetudinem, penulatos iuſſit ſpectatores, non togatos ad munus conuenire, quod funeribus ſolebat, ipſe in pullis ueſtimentis præſidens. Galea eius bis per portam Libitinenſem elata eſt. Cōgiarium dedit populo, ſingulis denarios ſeptingenos uicenos quinos: circa alios omnes parciſsimus fuit, quòd luxuriæ ſumptibus ærarium minuerat. Circēſes multos addidit ex libidine potius, quàm religione, & ut dominos factionū ditaret. His incitati, licet nimis ſero, Quintus Aelius Lætus præfectus, & Martia cōcubina eius, inierunt coniurationem ad occidendū eum. Primum ei uenenum dederunt: quod cum minus operaretur, per athletam cum quo exerceri ſolebat, eum ſtrangulauerunt. Fuit forma quidem corporis iuſta, uultu inſubido, ut ebrioſi ſolent, & ſermone incondito, capillo ſemper fucato, & auri ramentis illuminato, adurens comam & barbam timore tonſoris. Corpus eius ut unco traheretur, atq; in Tiberim mitteret, ſenatus & populus poſtulauit. Sed poſtea iuſſu Pertinacis in monumentum Adriani translatum eſt. Opera eius præter lauacrum, quod Cleander nomine ipſius fecerat, nulla extant: ſed nomen eius alienis operibus inciſum, ſenatus eraſit. Nec patris autem ſui opera perfecit. Claſſem Africanam inſtituit: quæ ſubſidio eſſet, ſi fortè Alexandrina frumenta ceſſaſſent. Ridicule etiam Carthaginem, Alexandriam Commodianam togatam appellauit, cum claſſem quoq; Africanam, Commodianam Herculeam appellaſſet. Ornamēta ſanè quædam coloſſo addidit, quæ poſtea cuncta ſublata ſunt. Coloſſi autem caput dempſit, quod Neronis eſſet, ac ſuum impoſuit: & titulū more ſolito ſubſcripſit, ita ut illum gladiatorium effœminatū non prætermitteret. Hūc

tamen

tamen Seuerus imperator amantiſsimus nominis ſui, odio ut uidet̃ ſenatus, inter deos retulit, flamine addito, quem ipſe uiuus ſibi parauerat, Herculaneo Commodiano. Sorores tres ſuperſtites reliquit. Vt natalis eius celebraretur, Seuerus inſtituit. Acclamationes ſenatus poſt mortem Commodi graues fuerunt. Vt autem ſciretur quod iudicium ſenatus de Commodo fuerit, ipſas acclamationes de Mario Maximo indidi, & ſententiam ſenatuſconſulti: Hoſti patriæ honores detrahantur, parricidæ honores detrahantur, parricida trahatur. Hoſtis patriæ, parricida gladiator in ſpoliario lanietur. Hoſtis deorum, carnifex ſenatus. Hoſtis deorum, parricida ſenatus: hoſtis deorum, hoſtis ſenatus: gladiatorem in ſpoliario. Qui ſenatũ occidit, in ſpoliario ponatur. Qui ſenatũ occidit, unco trahatur. Qui innocentes occidit, unco trahatur: hoſtis, parricida uere ſeuere. Qui ſanguini ſuo non pepercit, unco trahatur. Qui te occiſurus fuit, unco trahatur. Nobiſcum timuiſti, nobiſcum periclitatus es. Vt ſalui ſimus Iupiter optime maxime, ſerua nobis Pertinacem. Fidei prætorianorũ feliciter: Prætorijs cohortibus feliciter: Exercitibus Romanis feliciter: Pietati ſenatus feliciter. Parricida trahat̃. Rogamus Auguſte parricida trahatur. Hoc rogamus, parricida trahatur. Exaudi Cæſar. Delatores ad leonem, exaudi Cæſar. Speratũ ad leonem. Victoriæ populi Romani feliciter: Fidei militum feliciter: Fidei prætorianorũ feliciter: Cohortibus prætorijs feliciter. Hoſtis ſtatuas undiq;, parricidæ ſtatuas undiq;, gladiatoris ſtatuas undique, gladiatoris & parricidæ ſtatuæ detrahantur. necator ciuium trahatur, parricida ciuium trahatur. Gladiatoris ſtatuæ detrahantur. Te ſaluo ſalui & ſecuri ſumus, uere, uere: modo uere, modo digne: modo uere, modo libere. Nunc ſecuri ſumus, delatoribus metum. Vt ſecuri ſimus, delatoribus metum: ſalui ſimus, delatores de ſenatu. Delatoribus fuſtem te ſaluo. Delatores ad leonem te imperante. Delatoribus fuſtem. Parricidæ gladiatoris memoria aboleatur, parricidæ gladiatori ſtatuæ detrahantur. Impuri gladiatoris memoria aboleatur, gladiatorem in ſpoliario. Exaudi Cæſar. Carnifex unco trahatur. Carnifex ſenatus more maiorũ unco trahatur. Sæuior Domitiano, impurior Nerone, ſic fecit, ſic patiatur. Memoriæ innocentium ſeruentur, honores innocentium reſtituas. Rogamus, parricidæ cadauer unco trahatur, gladiatoris cadauer unco trahatur: gladiatoris cadauer in ſpoliario ponatur. Præroga, præroga, omnes cenſemus unco trahendũ. Qui omnes occidit, unco trahatur. Qui omnem ætatem occidit, unco trahatur. Qui utrunq; ſexum occidit, unco trahatur. Qui ſanguini ſuo non pepercit, unco trahat̃. Qui templa ſpoliauit, unco trahatur. Qui teſtamenta deleuit, unco trahatur. Qui uiuos ſpoliauit, unco trahatur. Seruis ſeruiuimus. Qui pretia uitæ exegit, unco trahatur. Qui pretia uitæ exegit, & fidem nõ ſeruauit, unco trahatur. Qui ſenatum uendidit, unco trahatur. Qui filijs abſtulit hæreditatem, unco trahatur. Indices de ſenatu, delatores de ſenatu, ſeruorum ſubornatores de ſenatu. & tu nobiſcum timuiſti, omnia ſcis, bonos & malos noſti: omnia ſcis, omnia emenda, pro te timuimus. O nos felices te uiro imperante. De parricida refer, refer, perroga, præſentiam tuam rogamus. Innocentes ſepulti non ſunt. Parricidę cadauer trahatur. Parricida ſepultos eruit. Parricidę cadauer trahatur. Et cum iuſſu Pertinacis Liuius Laurenſis procurator patrimonij, Fabio Chiloni conſuli deſignato dediſſet, per noctem Commodi cadauer ſepultum eſt. Senatus acclamauit, quo autore ſepelierunt? Parricida ſepultus eruatur, trahatur. Cingius Seuerus dixit, iniuſte ſepultus eſt. Quà pontifex dico, hoc collegium pontificũ dicit. quoniam læta percenſui, nunc conuertar ad neceſſaria, cenſeoq;, quòd is qui non niſi ad perniciem ciuium, & ad dedecus ſuum uixit, ob honorem ſuum decerni coegit: abolendas ſtatuas quæ undiq; ſunt abolendæ, nomenq; ex omnibus priuatis publicisq; monumentis eradendum. Menſesq; his nominibus nuncupandos quibus nuncupabantur, quum primum illud malum in rempub. incubuit.

Mira acclamandi ratio

IVLII CAPITOLINI

PERTINAX IMP.

PVBLIO Heluio Pertinaci, pater libertinus Heluius Suc-
cessus fuit, qui filio nomen ex cõtinuatione lignariæ negotia
tionis, quod pertinaciter eam rem gereret, imposuisse fertur.
Natus est Pertinax in Apennino in uilla Martis. Equus pul-
lus ea hora qua natus est, in tegulas ascẽdit, atq; ibi breuiter
commoratus decidit, atq; expirauit. Hac re motus pater ad
Chaldæum uenit. Qui cum illi futura ingentia prędixisset, sti
pem se perdidisse dixit. Puer literis elemẽtarijs & calculo im
butus, datus etiam Græco grammatico, atque inde Sulpitio
Apollinari, post quem idem Pertinax grãmaticen professus
est. Sed cum in ea minus quæstus proficeret, per Lollianũ Auitum consularem uirum,
patris patronum, ducendi ordinis dignitatẽ petijt. Dein præfectus cohortis in Syriam
profectus, T. Aurelio imperatore à præside Syriæ, q sine diplomatibus cursum usur-
pauerat, pedibus ab Antiochia ad legationẽ suam iter facere coactus est. Bello Parthi-
co industria sua promeritus, in Britanniã translatus est ac retentus. Post in Mœsia re-
xit alam, deinde alimentis diuidendis in uia Aemilia procurauit. Inde classem Germa-
nicam rexit. Mater eum usq; in Germaniã prosecuta est, ibiq; obijt. Cuius etiam sepul-
chrum stare nunc dicitur. Inde ad ducentorũ H—S stipendium translatus in Daciam,
suspectusq; Marco quorundam relatu, à partibus remotus est: et postea per Claudium
Pompeianũ generum Marci, quasi adiutor eius futurus, uexillis regẽdis ascitus est. In
quo munere approbatus, lectus est in senatũ. Postea iterum re bene gesta, prodita est fa
ctio, quæ illi concinnata fuerat: Marcusq; imperator ut compensaret iniuriam, præto-
rium eum fecit, & primæ legioni regendæ imposuit: statimq; Rhetias & Noricũ ab ho-
stibus uindicauit. Ex quo eminente industria, studio Marci imperatoris COS. est desi-
gnatus. Extat oratio apud Marium Maximũ, laudes eius continens, & omnia uel quæ
fecit, uel quæ perpessus est. Et præter illam orationem quam longum fuerit connecte-
re, sępissime Pertinax à Marco, & in cõcione militari, & in senatu laudatus est: doluitq;
palàm Marcus, quòd cum senator esset, præf. præt. fieri à se non posset. Cassiano motu
composito, è Syria ad Danubij tutelam profectus est, atq; inde Mœsiæ utriusq;, mox
Dacię regimen accepit. Bene gestis his prouincijs, Syriam meruit. Integre se usque ad
Syriæ regimen Pertinax tenuit. Post excessum uero Marci, pecuniæ studuit: quare e-
tiam dictis popularibus lacessitus, Curiam Romanam post quatuor prouincias consu
lares, quia consulatum absens gesserat, iam diues ingressus est, cum eam senator antea
non uidisset. Iussus est prętereà statim à Perenne in Liguriam secedere in uillam pater-
nam. Nam pater eius tabernam coactiliciam in Liguria exercuerat. Sed posteaquã in
Liguriam uenit, multis agris coemptis, tabernam paternam manente forma priore, in
finitis ædificijs circumdedit: fuitq; illic per triennium, & mercatus est per suos seruos.
Occiso sanè Perenni, Cõmodus Pertinaci satisfecit, eumq; petijt per literas, ut ad Bri-
taniam proficisceretur. profectusq; milites ab omni seditione deterruit, cum illi quen-
Spetialiter cunq; imperatorẽ uellent habere & ipsum specialiter Pertinacem. Tunc Pertinax ma-
leuolentiæ notam subijt, quòd dictus est insimulasse apud Commodum affectati impe-
rij Antistium Burrum, & Arrium Antoninum. & seditiones quidem contra ipse com-
pescuit in Britannia: uerum ingens periculũ adijt, seditione legionis penè occisus, cer-
te inter occisos relictus. Quam quidem rem idem Pertinax acerrime uindicauit. Deni
que postea ueniam legationis petijt, dicens sibi ob defensam disciplinam infestas esse le
giones. accepto successore, alimentorũ ei cura mandata est, deinde proconsul Africæ
factus est. In quo proconsulatu multas sediriones perpessus dicitur, uaticinationib. ea-
rum quæ de templo Cœlestis emergunt. Post hoc præf. urbi factus; in qua præfectura
post Fuscianum hominem seuerum, Pertinax mitissimus & humanissimus fuit, & ipsi
Com-

Cōmodo plurimum placuit, quia ille esset iterum, cum Pertinax factus est. Tunc Perti
nax interficiendi Commodi cōscientiam delatam sibi ab alijs non fugit. Commodo au
tem interempto, Lætus præf. præt. & Electus cubicularius ad eum uenerunt, ut eum
confirmarent, atq; in castra duxerunt: Illic Pertinax milites allocutus est. Donatiuum
promisit, ingeri sibi imperiū à Læto & Electo dixit. Fictum est autem quòd morbo es-
set Cōmodus extinctus, quia & milites ne tentarentur pertimescebant. Deniq; à pau-
cis primum est Pertinax imperator appellatus. Factus est aūt sexagenario maior impe
rator. prid. Cal. Ianuarias, de castris nocte cum ad senatū uenisset, & cellam curiæ ius-
sisset aperiri, neq; inueniret aditus, in templo Concordiæ resedit. Et cum ad eum Clau
dius Pompeianus gener Marci uenisset, casumq; Cōmodi lachrymasset, eum hortatus
est Pertinax ut imperiū sumeret: sed ille recusauit, quia iam imperatorem Pertinacem
uidebat. Statim ergo omnis magistratus cum cōsule ad curiam uenerunt, ingressumq;
Pertinacem nocte imperatorem appellauerunt. Ipse autem Pertinax post laudes suas
à consulibus dictas, et post uituperationē Cōmodi acclamationibus senatus ostensam,
egit gratias senatui, & præcipue Læto præfecto prætorij, quo autore & Cōmodus in-
teremptus, & ipse imperator est factus. Sed cum Læto gratias egisset Pertinax, Falco
cōsul dixit, Qualis imperator es futurus, hinc intelligimus, quòd Lætum & Martiam
ministros scelerū Commodi post te uidemus. Cui Pertinax respondit, Iuuenis es cōsul,
nec parendi scis necessitatem. Paruerunt inuiti Commodo, sed ubi habuerunt faculta-
tem, quid semper uoluerint, ostenderunt. Eadem die qua Augustus est appellatus, &
Flauia Titiana uxor eius Augusta est appellata. His horis quibus ille in Capitoliū uo-
ta soluebat, primus sanè omniū ea die qua Augustus est appellatus, etiam patris patriæ
nomen recepit: nec nō simul etiam imperium procōsulare, nec non ius quartæ relatio- *Ius quartæ*
nis, quod ominis loco fuit Pertinaci. Ad palatiū ergo Pertinax profectus, quod tūc ua *relationis*
cuum erat, quia Cōmodus in Vectilianis occisus est, petenti signum prima die tribu-
no dedit, Militemus, exprobrans utiq; segnitiem temporū superiorum: quod quidem
etiam antè in omnibus ducatib. dederat. Exprobrationem aūt istam milites non tule-
runt, statimq; de imperatore mutando cogitarunt. Ea die etiam ad conuiuiū magistra-
tus & proceres senatus rogauit, quam consuetudinē Commodus prætermiserat. Sanè
cum postero Calendarū die statuæ Commodi deijcerent, gemuerūt milites: simul quia
iterū signum idem dederat imperator. timebatur aūt militia sub sene imperatore. deni-
que tertiū nonarum die uotis ipsis, milites Triarium Maternū Lasciuium senatorē no-
bilem ducere in castra uoluerunt, ut eum rebus Romanis imponerēt: sed ille nudus fu-
git, atq; ad Pertinacē in palatium uenit, & post ex urbe decessit. Timore sanè Pertinax
coactus, omnia quæ Cōmodus militibus & ueteranis dederat, confirmauit. Suscipere
se etiam imperiū à senatu dixit, quod iam sponte inierat. Quæstionē maiestatis penitus *Quæstio ma-*
tulit cum iureiurādo. Reuocauit etiam eos qui deportati fuerāt crimine maiestatis, eo- *iestatis*
rum memoria restituta qui occisi fuerant. Filium eius Pertinacē senatus Cæsarem ap-
pellauit. Sed Pertinax nec uxoris Augustæ appellationē recepit, & de filio dixit, cum
meruerit. Et cum Cōmodus allectionib. innumeris prætorios miscuisset, senatuscōsul-
tum Pertinax fecit, iussitq; eos qui pręturas nō gessissent, sed allectiōe accepissent, post
eos esse qui uere prætores fuissent. Sed hinc quoq; grande odiū sibi multorum cōmo-
uit. Census retractari iussit, delatores uinctos grauiter puniri iussit, & tamen mollius q̃
priores imperatores, unicuiq; dignitati, si delationis crimen incurreret, pœnā statuēs.
Legem sanè tulit, ut testamenta priora nō prius essent irrita, q̃ alia perfecta essent, ne-
ue ob hoc fiscus aliquādo succederet. Ipseq; professus est, nullius se aditurū hæreditatē,
quæ aut adulatione alicuius delata esset, aut lite perplexa, aut legitimi hæredes & ne-
cessarij priuarent: addiditq; senatuscōsulto hæc uerba, Sanctius est P.C. inopem remp.
obtinere, q̃ ad diuitiarū cumulum per discriminū atq; dedecorum uestigia peruenire.
Donatiua & cōgiaria quæ Cōmodus promiserat, soluit. Annonæ cōsultissime proui-
dit. Et cū tantam pecuniā ęrarij haberet, ut præter decies H—S non se inuenisse fateret,
coactus est ea exigere quæ Cōmodus indixerat, contra q̃ professus fuerat. Deniq; ag-
gressus eum Lollianus Gentianus cōsularis, q contra promissum faceret, necessitatis
rationē accepit. Auctionē rerum Cōmodi habuit ita, ut & pueros & cōcubinas uendi

iuberet, exceptis his qui per uim palatio uidebantur inſerti. Et de his quos uendi iuſſit,
multi poſtea reducti ad miniſteriũ, oblectauerũt ſenem, qui per alios principes uſq; ad
ſenatoriã dignitatem peruenerunt. Scurras turpiſſimorũ nominum dedecora perferen
tes, proſcripſit ac uendidit. Cuius nundinationis pecuniã quę ingens fuit, militibus do
natiuo dedit. A libertis etiam ea exegit, quibus Cõmodo uendente ditati fuerant. Au-
Veſtium ctio ſanè rerum Cõmodi in his inſignior fuit. Veſtis ſubtegmine ſerico aureis filis inſi-
genera gnior, per tunicas penulaſq;, lacernas & chirodotas Dalmatarũ & cirratas militares,
purpureaſq; chlamydes Græcanicas atq; caſtrẽſes, & cuculli Bardaici. Et toga armaq;
gladiatoria gemmis auroq; cõpoſita, & machæras Herculaneas, & torques gladiato-
rias, uaſaq; eluto auro, ebore, argento, citroq; compoſita, atq; etiam phallouitroboli ex
materie eadem & uaſa Samnitica, calfactandæ reſinæ ac pici diuellendis hominib. ac le
uigandis: Necnõ uehicula arte fabricæ noua, perplexis diuerſiſq; rotarum orbibus &
& exquiſitis ſedilibus, nunc ad ſolem declinandũ, nunc ad ſpiritus opportunitatẽ per
uertiginem: & alia iter metientia, horaſq; mõſtrantia, & cætera uitijs eius cõuenientia.
Reddidit præterea dominis eos qui ſe ex priuatis domibus in aulam cõtulerant. Con-
uiuium imperatoriũ ex immenſo ad certum reuocauit modum: ſumptus etiam omnes
Commodi reddidit. Exemplo autem imperatoris cum ille parcius ſe ageret, ex omniũ
continentia utilitas nata eſt. Nam imperatoriũ ſumptum, pulſis non neceſſarijs, ad ſoli-
ti dimidium detraxit. Pręmia militantibus poſuit. Aes alienũ quod primo imperij tem
pore contraxerat, ſoluit. Aerarium in ſuum ſtatum reſtituit. Ad opera publica certum
ſumptum conſtituit. Reformandis ſuis pecuniam contulit: ſtipendia plurimis retro de
bita exoluit. Obeundis poſtremo cunctis muneribus fiſcum parem fecit. Alimentaria
etiam compendia quæ nouem annorum ex inſtituto Traiani debebantur, obdurata uę
recundia ſuſtulit. Auaritiæ ſuſpitione priuatus non caruit, cum apud uada Sabatia op
preſsis fœnore poſſeſſoribus, latius ſuos teneret fines. Deniq; ex uerſu Luciliano agra
rius mergus eſt appellatus. Multi autem eum etiam in prouincijs quas conſularis geſ-
ſit, ſordide ſe egiſſe in literas retulere. Nam uacationes & legationes militares dicitur
uendidiſſe. Deniq; cum parentum minimum eſſet patrimoniũ, & nulla hæreditas ob-
ueniſſet, ſubito diues eſt factus. Omnibus ſanè poſſeſſiones ſuas reddidit, quibus Com-
modus ademerat, ſed non ſine pretio. Senatui legitimo ſemper interſuit, ac ſemper ali-
quid retulit. Ciuilem ſe ſalutantibus & interpellantibus ſemper exhibuit. Eos qui calu
mnijs appetiti per ſeruos fuerãt, damnatis ſeruis delatoribus liberauit, in crucem ſubla
tis talibus ſeruis, aliquos etiã mortuos uindicauit. Inſidias parauit ei Falco, uolens im-
perare: de quo conqueſtus eſt in ſenatu, quod quidem ſenatus credidit. Dum ſibi qui-
dam ſeruus, quaſi Fabiæ eſſet filius ex Ceionij Commodi familia, palatinam domum
ridicule uindicaſſet, cognitus, iuſſus eſt flagellis cæſus domino reſtitui. In cuius uindi-
cta hi qui oderant Pertinacem, occaſionẽ ſeditionis inueniſſe dicuntur: Falconi tamen
pepercit, & à ſenatu impunitatem eius petijt. Deniq; Falco in rebus ſuis ſecurus uixit,
& hærede filio perijt, quamuis multi Falconem neſciſſe dixerint imperium ſibi parari.
Alij etiam à ſeruis qui rationes interuerterant, falſis teſtimonijs appetitum eum eſſe di
xerunt. Sed Pertinaci factio præparata eſt per Lætum præf. præt. & eos quos Pertina
cis ſanctimonia offenderat. Lætum enim pœnituerat, quòd imperatorem fecerat Perti
Intimator nacem, idcirco quia eum uelut ſtultum intimatorem nonnullarum rerum reprehende-
bat. Graue præterea militibus uiſum, quòd in cauſa Falconis multos milites ad unius
ſerui teſtimoniũ occidi præceperat. Trecẽti igitur de caſtris armati ad imperatorias æ-
des cuneo facto milites uenere. Eadem tamen die immolante Pertinace, negatur in ho
ſtia cor repertum: & cum id uellet procurare, caput extorũ non deprehendit. Et tunc
quidem omnes milites in caſtris manebant. Qui cum de caſtris ad obſequium princi-
pis conueniſſent, & Pertinax eo die proceſſionẽ quam ad Athenęum parauerat ut au
diret poetam, ob ſacrificij præſagium diſtuliſſet, hi qui ad obſequium uenerãt, redire in
caſtra cœperũt. Sed ſubito globus ille in palatiũ peruenit: neq; aut arceri potuit, aut im
peratori nuntiari. Enimuero tantũ odium in Pertinacẽ omnium aulicorũ fuit, ut ad fa-
cinus milites hortarentur. Superuenerunt aũt Pertinaci cum ille aulicum famulitiũ ordi
naret: ingreſſiq; porticus palatij uſq; ad locum qui appellatur Sicilia, & Iouis cœnatio.

Hoc

Hoc cognito, Pertinax Lætũ præf. præt. ad eos misit. Sed ille declinatis militibus per porticus egressus, adoperto capite, domum se contulit. Verum cum ad interiora prorumperent, Pertinax ad eos processit, eosq; longa & graui oratione placauit. Sed cum Tausius quidã unus è Tungris in iram & timorẽ milites loquendo adduxisset, hastam in pectus Pertinacis obiecit. Tunc ille precatus Iouem ultorẽ, toga caput operuit, atq; à cæteris confossus est. & Electus quidem confossis duobus, cum eodem perijt. reliqui autem cubicularij Palatini (nam suos statim ut imperator factus est filijs emancipatos dederat) diffugerũt. Multi sanè dicunt etiã cubiculum milites irrupisse, atq; illic circa lectum fugientem Pertinacem occidisse. Fuit autem senex uenerabilis, immissa barba, reflexo capillo, habitudine corporis pinguiore, uentre prominulo, statura imperatoria, eloquentia mediocri, & magis blandus q̃ benignus, nec unquã creditus simplex. Et cum uerbis esset affabilis, re erat illiberalis ac propè sordidus, ut dimidiatas lactucas & carduos in priuata uita conuiuis apponeret: & nisi quod missum esset edulium, quotquot essent amici, nouem libras carnis per tres missus ponebat. Si autem plus aliquid missum esset, etiã in alium diem differebat, cum semper ad conuiuiũ multos uocaret. Imperator etiam, si sine conuiuis esset, eadem consuetudine cœnitabat. Amicis si quando de prandio suo mittere uoluit, misit offulas binas, aut omasi partẽ, aliquando lumbos gallinaceos. Fasianum nunquam priuato conuiuio comedit, aut alicui misit. Cum sine amicis cœnaret, adhibebat uxorẽ suam & Valerianum, ut cum eodẽ qui do cuerat, fabulas literatas haberet. Sanè nullum ex his quos Commodus rebus agendis impolsuerat mutauit, expectans urbis natalem, quòd eum diem, rerum principium uolebat esse: atq; ideo etiam in balneis ei Commodiani ministri necem parasse dicuntur. Imperium & omina imperialia sic horruit, ut sibi semper ostenderet displicere. Deniq; non alium se quàm fuerat uideri uolebat. Fuit in curia honorificentissimus, ita ut senatum fauentem adoraret, & quasi præfectus urbi cum omnibus sermonẽ participaret. Voluit etiam imperium deponere, atq; ad priuatã uitam redire. Filios suos in palatio nutriri noluit. Tam parcus autẽ & tam lucri cupidus fuit, ut apud uada Sabatia mercaturas exercuerit imperator per homines suos, non aliter quàm priuatus solebat. Nec multum tamen amatus est: Siquidem omnes qui libere fabulas conferebant, male Pertinaci loquebantur, Chrestologum eum appellantes, qui bene loqueretur, & male faceret. Nam & ciues sui qui ad eum confluxerant iam imperatorem, & nihil de eo meruerant, sic eum appellabant. Munera quoq; lucri libidine libenter accepit. Reliquit filium & filiam superstites. Habuit uxorem Flauij Sulpitiani filiam, quem præf. urbi loco suo fecerat. Circa uxoris pudicitiã minus curiosus fuit, cum palàm citharœdum illa diligeret. Ipse præterea Cornificiam infamissime dicitur dilexisse. Libertos aulicos uehementissime compressit: unde grande quoq; odiũ contraxit. Signa interitus hæc fuerũt: Ipse ante triduum quàm occideretur, in piscina sibi uisus est uidere hominem cum gladio infestantem. Et ea die qua occisus est, negabãt in oculis suis pupillas cum imaginibus, quas reddunt spectãtibus, uisas. Et cum apud Lares sacrificaret, carbones uiuacissimi extincti sunt, cum inflammari soleant: &, ut suprà dictum est, cor & caput in hostijs non est repertum. Stellæ etiam iuxta solem per diem uisæ sunt clarissimæ ante dies quàm obiret. Et ipse omen de Iuliano successore dedisse dicitur. Nam cum ei Didius Iulianus fratris filium obtulisset, cui desponderat filiam suam, adhortatus iuuenem ad patrui obseruationem, adiecit, Obserua collegam & successorem meum: Nam ante Iulianus ei & in consulatu collega fuerat, & in proconsulatu successerat. Milites eum & aulici odio habuerunt. Populus mortem eius indignissime tulit, quia uidebat omnia per eum antiquata posse restitui. Caput eius conto fixum, milites qui eum occiderant, per urbẽ in castra pertulerunt. Reliquiæ eius recuperato capite, in sepulchro aui uxoris locatæ sunt. Et Iulianus successor illius, corpus eius quãto potuit honore funeratus est, cum id in palatio reperisset: qui nunquam eius ullam mentionem uel apud populum uel apud senatum publice fecit: sed cum ipse quoq; à militibus desertus iam esset, per senatum & populum Pertinax in deos relatus est. Sub Seuero autem imperatore cum senatus ingẽs testimoniũ habuisset Pertinax, funus imaginarium ei & censorium ductum est, & ab ipso Seuero funebri laudatione honoratus est, Ipse autem

Cardui in cibis

χρηστόλογος

Seuerus amore boni principis à senatu Pertinacis nomẽ accepit. Filius Pertinacis, patris flamẽ est factus. Marciani sodales, qui diui Marci sacra curabant, Heluiani sunt dicti propter Heluium Pertinacẽ. Circenses, & imperij natalis additi, qui à Seuero post ea sublati sunt, & genitiali qui manẽt. Natus aũt Cal. Augustis, Vero & Bibulo coss. Interfectus est v. Cal. April. Falcone & Claro COSS. Vixit annis LX. mensibus VII. diebus XXVI. Imperauit mensibus II. diebus XXV. Congiariũ dedit populo denarios centenos. Prætorianis promisit duodena milia nummûm, sed dedit sena. Quod exercitibus promissum est, datũ non est, quia mors eum præuenit. Horruisse autẽ illum imperium epistola docet, quæ uitæ illius à Mario Maximo apposita est, quam ego inseri ob nimiam longitudinem nolui.

VVLGATII GALLICANI V. C.

AVIDIVS CASSIVS

AVIDIVS Cassius, ut quidam uolunt, ex familia Cassiorum fuisse dicitur, per matrem tamen auo genitus Auidio Seuero qui ordines duxerat, & post ad summas dignitates peruenerat: cuius Quadratus in historijs meminit: & quidem grauiter, cum illum summum uirum et necessarium reip. asserit, & apud ipsum Marcum prævalidum. Nam iam eo imperante perisse fatali sorte perhibetur. Hic ergo Cassius ex familia, ut diximus, Cassiorum, qui in C. Iulium conspirauerant, oderat tacite principatum, nec ferre poterat imperatoriũ nomen: dicebatq; esse grauius nomen imperij, quod non posset è rep. tolli nisi per alterum imperatorem. Deniq; tentasse in pueritia dicitur extorquere etiam Pio principatum, sed per patrem uirum sanctum & grauem, affectationem tyrannidis latuisse, habitum tamẽ semper ducibus suspectum. Vero autem illum parasse insidias, ipsius Veri epistola indicat, quam inserui. Ex Epistola Veri: Auidius Cassius auidus est imperij, quantum & mihi uidetur, & iam inde sub auo meo patre tuo innotuit, quem uelim obseruari iubeas. Omnia ei nostra displicent, opes non mediocres parat, literas nostras ridet. Te philosopham aniculam, me luxuriosum morionem uocat. Vide quid agendum sit: ego hominẽ non odi, sed uide, ne tibi & liberis tuis non bene cõsulat, cum tales inter præcinctos habeas, qualem milites libenter audiũt, libenter uident. Rescriptum Marci de Auidio Cassio: Epistolam tuam legi, & sollicitam potius quàm imperatoriam, & non nostri temporis. Nam si ei diuinitus debetur imperium, non poterimus interficere, etiam si uelimus. Scis enim proaui tui dictum, Successorem suum nullus occidit: sin minus, ipse sponte sine nostra crudelitate fatales laqueos inciderit. Adde quod non possumus reum facere, quem nullus accusat, & ut ipse dicis, milites amant. Deinde in causis maiestatis hæc natura est, ut uideantur uim pati etiã quibus probatur. Scis enim ipse quid auus tuus Adrianus dixerit, Misera cõditio imperatorum, quibus de affectu tyrannidis nisi occisis non potest credi. Eius autem exemplum ponere quàm Domitiani qui hoc primus dixisse fertur, malui. Tyrannorum enim etiam bona dicta non habent tantum autoritatis, quantum debent. Sibi ergo habeat suos mores, maxime cũ bonus dux sit & seuerus, & fortis, & reip. necessarius. Nam quod dicis, liberis meis cauendum esse morte illius, planè liberi mei pereãt, si magis amari merebitur Auidius quàm illi, & si reip. expedit Cassium uiuere quàm liberos Marci. Hæc de Cassio Verus, hæc Marcus. Sed nos hominis naturam & mores breuiter explicabimus. Neq; enim plura de his sciri possunt, quorũ uitam illustrare nullus audet, eorum causa à quibus oppressi fuerint. Addemus autem quemadmodum ad imperium uenerit, & quemadmodum sit occisus, & ubi uictus. Proposui enim

Affectus, pro affectatione

Hic animus dignus erat imperio

Diocletiane

Diocletiane Auguste, omnes qui imperatorium nomen siue iuste, siue iniuste habuerunt, in literas mittere, ut omẽs purpuratos Augustos cognosceres. Fuit his moribus, ut nonnunquam trux & asper uideretur, aliquando mitis & lenis, sępe religiosus, aliàs contemptor sacrorum, auidus uini; interim abstinens, cibi appetens, & inedię patiens, Veneris cupidus & castitatis amator. Nec defuere, qui illum Catilinam uocarent: cum & ipse se ita gauderet appellari, addẽs, futurum se Sergium, si Dialogistam occidisset, Antoninum hoc nomine significans: qui tantũ enituit in philosophia, ut iturus ad bellum Marcomannicum, timentibus cunctis ne quid fatale proueniret, rogatus sit non adulatione, sed serio, ut præcepta philosophiæ ederet: nec ille timuit, sed per ordinem paræneseos, hoc est, præceptionum per triduum disputauit. Fuit præterea disciplinæ militaris Auidius Cassius tenax, & qui se Marium dici uellet. Quoniam de seueritate illius dicere cœpimus, multa extant crudelitatis potius quàm seueritatis eius indicia. Nam primum milites qui aliquid prouincialibus tulissent per uim, in illis ipsis locis in quibus peccauerant, in crucem sustulit. Primus etiam id supplicij genus inuenit, ut stipitem grandem poneret pedum octoginta & centum, id est, materiam, & à summo usque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incensisq; alijs, alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret. Idem denos catenatos in proflũẽtem mergi iubebat, uel in mare. Idem multis desertoribus manus excidit, alijs crura incidit ac poplites, dicens, maius exemplum esse uiuentis miserabiliter criminosi quàm occisi. Cum exercitum duceret, & inscio ipso manus auxiliaria, centurionibus suis autoribus, tria milia Sarmatarum negligentius agentium in Danubij ripis occidissent, & cum præda ingenti ad eum redissent, sperantibus centurionibus præmium, quòd perparua manu tantum hostium segnius agentibus tribunis & ignorantibus occidissent: rapi eos iussit, & in crucem tolli, seruiliq; supplicio affici, quod exemplum non extabat: dicens, euenire potuisse ut essent insidiæ, ac periret Romani imperij reuerentia. Et cum ingens seditio in exercitu exorta esset, processit nudus campestri solo tectus, & ait, Percutite, inquit, me, si audetis, & corruptæ disciplinæ facinus addite. Tunc conquiescentibus cunctis meruit timeri, quia non timuit. Quæ res tantum disciplinæ Romanis addidit, tantum terroris Barbaris iniecit, ut pacem annorum centum ab Antonino absente peterent: Siquidem uiderant damnatos Romani ducis iudicio etiam eos, qui contra fas uicerant. De hoc multa grauia contra militum licentiam facta inueniuntur apud Aemilium Parthenianum, qui affectatores tyrannidis iam inde à ueteribus historiæ tradidit. Nam & uirgis cæsos in foro, & in medijs castris securi percussit, qui ita meruerunt, & manus multis amputauit. Et præter laridum ac bucellatum atq; acetum, militem in expeditione portare prohibuit: & si aliud quippiam reperit, luxuriem non leui supplicio affecit. Extat de hoc epistola diui Marci ad præfectum suũ talis: Auidio Cassio legiones Syriacas dedi, diffluentes luxuria, & Daphnicis moribus agentes, quas totas excaldantes se reperisse Cæsonius Vectilianus scripsit. & puto me non errasse, siquidem & tu notum habeas Cassium hominem Cassianæ seueritatis & disciplinæ. neq; enim milites regi possunt, nisi in uetere disciplina. Scis enim uersum à bono poeta dictum, & omnibus frequentatum,

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;.

Tu tantum fac adsint legionibus abunde cõmeatus. Quos, si bene Auidium noui, scio non perituros. Præfecti ad Marcũ, Recte consuluisti mi domine, quòd Cassium præfecisti Syriacis legionibus. Nihil enim tam expedit, quàm homo seuerior Græcanicis militibus. Ille sanè omnes excaldatiões, omnes flores de capite, collo & sinu militi excutiet. Annona militaris omnis parata est, neq; quicquam deest sub bono duce: non enim multum aut quæritur, aut impenditur. Nec fefellit, de se iudicium habitum. Nam statim ad signa edici iussit, & programma in parietibus fixit, ut si quis cinctus inueniretur apud Daphnen, discinctus rediret. Arma militum septima die semper respexit, uestimenta etiam & calciamenta & ocreas. delicias omnes de castris submouit, iussitq; eos hyemem sub pellibus agere, nisi corrigerent suos mores: & egissent, nisi honestius uixissent. Exercitium septimi diei fuit omnium militũ, ita ut sagittas mitterẽt, & armis luderẽt. Dicebat enim, miserũ esse, cum exercerẽtur athletæ, uenatores & gladiatores,

non

non exerceri milites, quibus minor esset futurus labor, si cõsuetus esset. Ergo correcta
disciplina & in Armenia, & in Arabia, & in Aegypto res optime gesſit: amatusq; est
ab omnibus Orientalibus, & ſpeciatim ab Antiochenſibus, qui etiam imperio eius cõ
ſenſerunt, ut docet Marius Maximus in uita diui Marci. Nam & cum Bucolici milites
per Aegyptum grauia multa facerent, ab hoc retuſi ſunt, ut idem Marius Maximus re
fert in eo libro, quem ſecundum de uita Marci & Antonini edidit. Hic imperatorem
ſe in Oriente appellauit, ut quidã dicunt, Fauſtina uolente, quæ ualetudini Marci iam
diffidebat, & timebat ne infantes filios tueri ſola non poſſet, atq; aliquis exiſteret, qui
capta ſtatione regia infantes de medio tolleret. Alij autem dicunt, hanc artẽ adhibuiſ
ſe militibus & prouincialibus Caſsium contra Marci amorem, ut ſibi poſſet conſenti
ri, quo diceret Marcum diem ſuum obijſſe. Nam & diuũ eum appellaſſe dicitur, ut deſi
derium illius leniret. Imperatorio nomine cum proceſsiſſet, eum qui ſibi aptauerat or
namenta regia, ſtatim præfectum prætorij fecit, qui & ipſe occiſus eſt Antonio inuito
ab exercitu: qui & Metianum cui erat commiſſa Alexandria, quiq; cõſenſerat ſpe par
ticipatus Caſsio, inuito atq; ignorante Antonino interemit. Nec tamẽ Antoninus gra
Affectus, pro uiter eſt iratus, rebelliõe cognita, nec in eius liberos aut affectus ſæuijt. Senatus illum
cognatis hoſtem appellauit, bonaq; eius proſcripſit, quæ Antoninus in priuatum ærarium con
Niſi, pro præ- geri noluit. Quare ſenatu præcipiente in ærarium publicũ ſunt relata. Nec Romæ ter
terquam ror defuit, cum quidam Auidium Caſsium dicerent, abſente Antonino, qui niſi à uo
luptarijs unice amabatur, Romam eſſe uenturum, atq; urbem tyrannice direpturum,
maxime ſenatorum cauſa, qui eum hoſtem iudicauerãt bonis proſcriptis. Et amor An
tonini hoc maxime enituit, quòd conſenſu omnium, præter Antiochenſes, Auidius
interemptus eſt: quem quidem occidi non iuſsit, ſed paſſus eſt, cum apud cunctos cla
rum eſſet, ſi poteſtatis ſuæ fuiſſet, parſurum illi fuiſſe. Caput eius ad Antoninum cum
delatum eſſet, ille non exultauit, non elatus eſt: ſed etiam doluit ereptam ſibi eſſe occa
ſionem miſericordiæ, cum diceret ſe uiuũ illum uoluiſſe capere, ut illi exprobraret be
neficia ſua, eumq; ſeruaret. Deniq; cũ quidã diceret, reprehendendũ Antoninũ quòd
tam mitis eſſet in hoſtem ſuum, eiusq; liberos & affectus, atq; omnes quos conſcios ty
rannidis reperiſſet, addente illo qui reprehendebat, Quid ſi ille uiciſſet? dixiſſe dicitur,
Non ſic deos coluimus, nec ſic uiuimus, ut ille nos uinceret. Enumerauit deinde om
nes principes qui occiſi eſſent, habuiſſe cauſas quibus mererẽtur occidi, nec quenquã
facile bonum uel uictum à tyranno uel occiſum, dicens, meruiſſe Neronem, debuiſſe
Caligulam, Othonem & Vitellium nec imperare uoluiſſe. Nam de Pertinace & Gal
ba paria ſentiebat, cum diceret, In imperatore auaritiam eſſe acerbiſsimum malũ. De
niq; non Auguſtum, non Traianum, nõ Hadrianum, nõ patrem ſuum à rebellibus po
tuiſſe ſuperari, cum & multi fuerint, & ipſis uel inuitis uel inſcijs extincti. Ipſe autem
Antoninus à ſenatu petijt, ne grauiter in conſcios defectionis animaduerteretur, eo
ipſo tempore quo rogauit, ne quis ſenator temporibus ſuis capitali ſupplicio afficere
tur, quod illi maximum amorem conciliauit. Deniq; paucisſimis centurionibus puni
tis, deportatos reuocari iuſsit. Antiochenſibus, qui Auidio Caſsio cõſenſerant, ſed &
alijs ciuitatibus quæ illum iuuerant, ignouit: cum primo Antiochenſibus grauiter ira
tus eſſet, hisq; ſpectacula ſuſtuliſſet, & multa alia ciuitatis ornamenta, quæ poſtea red
didit. Filios Auidij Caſsij, Antoninus Marcus parte media paterni patrimonij dona
uit, ita ut filias eius auro, argento, & gẽmis honeſtaret. Nam & Alexandriæ filiæ Caſ
ſii & genero Druentiano, liberam euagandi ubi uellent poteſtatem dedit: uixeruntq;
non quaſi tyranni pignora, ſed quaſi ſenatorij ordinis in ſumma ſecuritate: cum illis
etiam in lite obijci fortunã propriæ uetuiſſet domus, damnatis aliquibus ob iniuriam
quòd in eos petulantes fuiſſent, quos quidem amitæ ſuæ marito commendauit. Si quis
autem omnem hanc hiſtoriam ſcire deſiderat, legat Marij Maximi ſecundum librum
de uita Marci, in quo ille ea dicit, quæ ſolum Marcus mortuo iam Vero egit. Tunc e
nim Caſsius rebellauit, ut probat epiſtola miſſa ad Fauſtinam, cuius hoc exemplum
eſt: Verus mihi de Auidio uerum ſcripſerat, quòd cuperet imperare. Audiſſe enim
te arbitror, quod æruſcatores de eo nuntiarent. Veni igitur in Albanum, ut tractemus
omnia dijs uolentibus, nil timens. Hic autẽ apparet, Fauſtinam iſta neſciſſe, cum dicat
Marius

Marius infamari eam cupiens, quòd ea conſcia Caſsius imperium ſumpſiſſet. Nam &
ipſius epiſtola extat ad Verum, qua urget Marcū, ut in eum grauiter uindicet. Exem-
plum epiſtolæ Fauſtinæ ad Marcū: Ipſa in Albanum cras, ut iubes, mox ueniam. ta
men iam hortor, ut ſi amas liberos tuos, iſtos rebelliones acerrime proſequaris. Male
enim aſſueuerunt & duces & milites: qui niſi opprimentur, opprimenẗ. Item alia epi-
ſtola eiuſdem Fauſtinæ ad Marcū: Mater mea Fauſtina patrem tuum Pium eiuſdem
in defectione Celſi ſic hortata eſt, ut pietatem primùm circa ſuos ſeruaret, ſic circa alie *Sic, pro deinde*
nos. Non enim pius eſt imperator, qui nō cogitat uxorē & filios. Commodus noſter ui
des in qua ætate ſit, Pompeianus gener & ſenior eſt & peregrinus. Vide quid agas de
Auidio Caſsio & de eius conſcijs. Noli parcere hominibus, qui tibi non pepercerunt:
& nec mihi, nec filijs noſtris parcerent, ſi uiciſſent. Ipſa iter tuum mox conſequor: quia
Fadilla noſtra ægrotabat, in Formianum uenire non potui. Sed ſi te Formijs inuenire
non potero, aſſequar Capuam: quæ ciuitas & meam & filiorum noſtrorum ægritudi-
nem poterit adiuuare. Soteridam medicū in Formianū ut dimittas rogo: ego autē Pi-
ſitheo nihil credo, qui puellæ uirgini curationē neſcit adhibere. Signatas mihi literas
Calphurnius dedit, ad quas reſcribam: ſi tardauero, per Cæcilium ſenē ſpadonem, ho-
minem, ut ſcis, fidelem: cui uerbo mandabo quid uxor Auidij Caſsij, & filij, & gener
de te iactare dicantur. Ex his literis intelligitur, Caſsio Fauſtinam conſciā non fuiſſe,
quinetiam ſupplicium eius grauiter exegiſſe: ſiquidem Antoninū quieſcentem, & cle-
mentiora cogitantē, ad uindictę neceſsitatē impulit. Cui Antoninus quid reſcripſerit,
ſubdita epiſtola perdocebit: Tu quidē mea Fauſtina religioſe pro marito & pro no-
ſtris liberis agis. Nam relegi epiſtolam tuam in Formiano, qua me hortaris ut in Aui-
dij cōſcios uindicē. Ego uero & eius liberis parcam, & genero & uxori, & ad ſenatum
ſcribam, ne aut proſcriptio grauior ſit, aut pœna crudelior. Non enim quicq̃ eſt, quod
imperatorem Romanum melius commendet gentibus quàm clementia. Hæc Cæſa-
rem deum fecit, hæc Auguſtum conſecrauit: hæc patrem tuum in primis Pij nomine
ornauit. Denique ſi ex mea ſententia de bello iudicatum eſſet, nec Auidius eſſet oc-
ciſus. Eſto igitur ſecura, dij me tuentur, dijs pietas mea cordi eſt. Pompeianū noſtrum ››
in annum ſequentem conſulem dixi: Hæc Antoninus ad coniugem. Ad ſenatum au-
tem qualem orationem miſerit, intereſt ſcire ex oratione Marci Antonini: Habetis
igitur P.C. pro gratulatione uictoriæ generum meum conſulem, Pompeianum dico,
cuius ætas olim remuneranda fuerat conſulatu, niſi uiri fortes interueniſſent, quibus
reddi debuit quod à rep. debebatur. Nunc quod ad defectionem Caſsianam pertinet,
uos oro atq; obſecro P.C. ut cenſura ueſtra depoſita, meam pietatem clementiamq; ſer
uetis, imò ueſtram, neq; quenquam ullum ſenatus occidat. Nemo ſenatorū puniatur,
nullius fundatur uiri nobilis ſanguis: deportati redeant, proſcripti bona recipiant. Vti
nam poſſem multos etiam ab inferis excitare. Non enim unquam placet in imperato- *Mira clemētia*
re, uindicta ſui doloris: quæ & ſi iuſtior fuerit, acrior uidetur. Quare filijs Auidij Caſ-
ſij & genero & uxori ueniam dabitis. Et quid dico ueniam? cum illi nihil fecerint. Vi-
uant igitur ſecuri, ſcientes, ſub Marco ſe uiuere. Viuant in patrimonio parentum pro
patre donato: auro, argento, ueſtibus fruantur, ſint diuites, ſint ſecuri, ſint uagi & libe-
ri, & per ora omnium ubiq; populorum circumferant meæ, circumferant ueſtræ pieta
tis exemplū. Nec magna hæc eſt P.C. clementia, ueniam proſcriptorum liberis & con
iugibus dari. Ego uero à uobis peto, ut conſcios ſenatorij ordinis & equeſtris, à cæde,
à proſcriptione, à timore, ab infamia, ab inuidia, & poſtremo ab omni uendicetis iniu-
ria: detisq; hoc meis temporibus, ut in cauſa tyrannidis qui in tumultu cecidit, probe-
tur occiſus. Hanc eius clementiam ſenatus his acclamationibus proſecutus eſt: Anto-
nine pie, dij te ſeruent. Antonine clemens, dij te ſeruēt. Antonine clemens, dij te ſer-
uent. Tu noluiſti quod licebat, nos fecimus quod decebat. Commodo imperium iu-
ſtum rogamus, progeniem tuam robora. Fac ſecuri ſint liberi tui, bonum imperiū nul-
la uis lædit. Commodo Antonino tribunitiam poteſtatē rogamus, præſentiam tuam
rogamus, philoſophiæ tuæ, patientiæ tuæ, doctrinæ tuę nobilitati tuæ, innocētiæ tuæ.
Vincis inimicos, hoſtes exuperas, dij te tuētur, & reliqua. Vixerūt igitur poſteri Aui-
dij Caſsij ſecuri, & ad honores admiſsi ſunt. Sed eos Commodus Antoninus poſt
exceſſum

excessum diui patris sui, omnes uiuos incedi iussit, quasi in factione deprehēsos. Hæc sunt quæ de Cassio Auidio cōperimus: cuius ipsius mores, ut supra diximus, uarij semper fuerūt, sed ad censurā crudelitatemq; propensiores: qui si obtinuisset imperiū, fuisset non modo clemens, sed bonus, sed utilis & optimus imperator. Nam extat epistola eius ad generū suum iam imperatoris huiusmodi: Misera resp. quæ istos diuitiarū cupidos & diuites patitur misera. Marcus homo sanè optimus: qui dum clemens dici cupit, eos patitur uiuere, quorū ipse non probat uitam. Vbi L. Cassius, cuius nos frustra tenet nomen? Vbi Marcus ille Cato Censorius? Vbi omnis disciplina maiorum? quæ olim quidem intercidit, nunc uero nec quæritur. Marcus Antoninus philosophatur, & quærit de clementia, & de animis, & de honesto & iusto, nec sentit pro rep. Vides multis opus esse gladijs, multis elogijs, ut in antiquū statum publica forma reddatur. Ego uero istis præsidibus prouinciarum, an ego proconsules, an ego præsides putem, qui ob hoc sibi à senatu & ab Antonino prouincias datas credunt, ut luxurientur, ut diuites fiant? Audisti præf. prætorij nostri philosophi ante triduum quàm fieret, mendicum & pauperem, sed subito diuitem factū: unde quæso, nisi de uisceribus reip. prouincialiumq; fortunis? Sint sanè diuites, sint locupletes, ærarium publicum referciēt, tantum dij faueant bonis partibus, reddant Cassiani reip. principatum. Hæc epistola eius indicat quàm seuerus, & quàm tristis futurus fuerit imperator.

AELII SPARTIANI

SEVERVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

INTERFECTO Didio Iuliano, Seuerus Africa oriūdus imperiū obtinuit: cui ciuitas Leptis, pater Geta, maiores equites Romani ante ciuitatem omnibus datam. Mater Fuluia Pia, patrui M. Agrippa & Seuerus consulares. Auus maternus Macer, paternus Fuluius Pius fuere. Ipse natus est Erutio Claro bis & Seuero COSS. VI. Idus Apriles. In prima pueritia prius quàm Latinis Græcisq; literis imbueretur, quibus eruditissimus fuit, nullum aliū inter pueros ludum, nisi ad iudices exercuit, cum ipse prælatis fascibus ac securibus ordine puerorum circumstante sederet ac iudicaret. Octauo decimo anno publicè declamauit. Postea studiorum causa Romam uenit: latum clauū à diuo Marco petijt, & accepit, fauente sibi Septimio Seuero affine suo, bis iam consulari. Cum Romam uenisset, hospitem nactus, qui Hadriani uitā imperatoriam eadem hora legeret, quod sibi omen futuræ felicitatis arripuit. Habuit etiam aliud omen imperij: Cum rogatus ad cœnam imperatoriam palliatus uenisset, qui togatus uenire debuerat, togam præsidiariam ipsius imperatoris accepit. Eadem nocte somniauit, lupæ se uberibus ut Remum inhærere uel Romulum: sedit & in sella imperatoria temere à ministro posita, ignarus quòd non liceret. Dormienti etiā in stabulo serpens caput cinxit, & sine noxa expergefactis & acclamantibus familiaribus abijt. Iuuentam plenam furorum, nonnunquā & criminum habuit. Adulterij causam dixit, absolutusq; est à Iuliano proconsule, cui & in proconsulatu successit, & in consulatu collega fuit, & in imperio item successit. Quæsturam diligenter egit: omnibus sortibus natus, militari post quæsturam sorte Beticam accepit: atq; inde Africam petijt, ut mortuo patre rem domesticam componeret. Sed dum in Africa est, pro Betica Sardinia ei attributa est, quòd Beticam Mauri populabantur. Acta igitur quæstura Sardiniensi, legationem proconsulis Africæ accepit. In qua legatione cum eum quidam municipum suorum Leptitanus, præcedentibus fascibus ut antiquum contubernalem ipse plebeius amplexus esset, fustibus eum sub elogio eiusdem præconis cecidit, legatum P. R. homo plebeius temere

temere amplecti noli. Ex quo factum est, ut in uehiculo etiam legati sederent, qui antè pedibus ambulabant. Tunc in quadam ciuitate Africana cum solicitus mathematicũ consuluisset, positaq; hora, ingentia uidisset astrologus, dixit ei, Tuam nõ alienam pone genituram. Cum Seuerus iurasset, suam esse, omnia ei dixit, quæ postea facta sunt. Tribunatum plebis Marco imperatore decernẽte promeruit, eumq; seuerissime exercitissimeq; egit. Vxorem tunc Martiam duxit: de qua tacuit in historia uitæ priuatæ: cui postea in imperio statuas collocauit. Prætor designatus à Marco est nõ in candida, sed in competitorum grege, anno ætatis XXXII. Tunc ad Hispaniam missus somniauit primo, sibi dici ut templum Taraconẽse Augusti, quod iam habebatur, restitueret. Deinde ex altissimi montis uertice, orbem terrarũ, Romamq; despexit, cõcinentibus prouincijs lyra, uoce, uel tibia. Ludos absens edidit. Legioni IIII. Scythicæ deinde præpositus est circa Massiliam. Post hoc Athenas petijt, studiorum sacrorũq; causa & operum ac uetustatum: ubi cum iniurias quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus, minuendo eorum priuilegia iam imperator se ultus est. Deinde Lugdunensem prouinciam legatus accepit. Cum amissa uxore aliã uellet ducere, genituras sponsarũ requirebat, ipse quoq; matheseos peritissimus: & cum audisset esse in Syria quandam, quæ id genituræ haberet ut regi iungeretur, eandem uxorem petijt, Iuliam scilicet, & accepit interuentu amicorum, ex qua statim pater factus est. A Gallis ob seueritatem & honorificentiam, & abstinentiam tantum quantum nemo dilectus est. Deinde Pannonias proconsulari imperio rexit. Post hoc Siciliam proconsularem sorte meruit, suscepitq; Romæ alterum filium. In Sicilia, quasi de imperio uel uates uel Chaldæos consuluisset, reus factus, apud præfectos prętorio, quibus audiendus datus fuerat, iam Commodo odium ueniente absolutus est, calumniatore in crucem acto. Consulatum cum Apuleio Ruffino primum egit, Commodo se inter plurimos designante. Post consulatum anno fermè fuit ociosus, deinde Læto suffragante, exercitui Germanico præponitur. Proficiscens ad Germanicos exercitus, hortos spatiosos comparauit, cum antea ædes breuissimas Romæ habuisset, & unũ fundum. In his hortis cum humi iacens epularetur cum filijs parca cœna, pomaq; apposita maior filius, qui tunc quinquennis erat, cum collusoribus puerulis manu largiore diuideret, paterq; illum reprehendens dixisset, Parcius diuide, non enim regias opes possides quinquẽnis puer respondit, Sed possidebo. In Germaniam profectus, ita se in ea legatione egit, ut famã nobilitatemq; iam antè cumularet. Et hactenus militarẽ priuatus egit. Dehinc à Germanicis legionibus ubi auditum est Commodum occisum, Iulianum autem cum odio cunctorũ imperare, multis hortantibus repugnans imperator est appellatus apud Carnuntum idibus Augustis: qui etiam sestertia, quod nemo unquam principũ militibus dedit. Deinde firmatis quas post tergum relinquebat prouincijs, Romam iter contendit, cedentibus sibi cunctis quacunq; iter fecit, cum iam Illyriciani exercitus & Gallicani cogentibus ducibus in eius uerba iurassent. Excipiebatur enim ab omnibus quasi ultor Pertinacis. Per idem tẽpus autore Iuliano Septimius Seuerus à senatu hostis est appellatus, legatis ad exercitum senatus uerbis missis, qui iuberent ut ab eo milites senatu præcipiente discederent. Et Seuerus quidem cum audisset senatus consentientis autoritate missos legatos, primo pertimuit: postea id egit corruptis legatis, ut apud exercitum pro se loquerentur, transirentq; in eius partes. His cõpertis Iulianus senatusconsultum fecit fieri de participando imperio cum Seuero. Incertũ uere id an dolo fecerit, cum iam antè misisset notos ducum interfectores quosdam qui Seuerum occiderent, ita ut ad Pescennium Nigrum interficiendũ miserat: qui & ipse imperium contra eum susceperat, autoribus Syriacis exercitibus. Verum Seuerus euitatis eorum manibus quos ad se interficiendũ Iulianus miserat, missis ad prætorianos literis, signũ uel deferendi uel occidendi Iuliani dedit: statimq; auditus est: Nam & Iulianus occisus est in palatio, & Seuerus Romã inuitatus, quod nulli unquã contigit, nutu tantũ Seuerus uictor est factus, armatusq; Romam contendit. Occiso Iuliano cum Seuerus in castris & tentorijs quasi per hosticum ueniens, adhuc maneret, centum senatores legatos ad eum senatus misit ad gratulandum rogandumq;: qui ei occurrerunt Interamnæ, armatumq; circũstantibus armatis salutarunt, excussi ne quid ferri haberent. Et postera die

Agere consulatum

occurrente omni famulitio aulico, ſeptuagenos uicenos aureos legatis dedit: eoſdem
præmiſit, facta poteſtate ſi qui uellent remanere, ac ſecum Romã redire. Fecit etiã ſta-
tim præfectum præt. Flauium Iuuenalem: quem etiam Iulianus tertiũ præfect. præto.
ſibi aſſumpſerat. Interim Romæ ingens trepidatio militũ ciuiumq́ꝫ, quòd armatus con
tra eos Seuerus ueniret, qui ſe hoſtem iudicaſſent. His acceſsit, quòd comperit Peſcen
nium Nigrum à Syriacis legionibus imperatorẽ appellatum: cuius edicta & literas ad
populum uel ſenatum intercepit, per eos qui miſsi fuerant, ne uel proponerẽtur popu
lo, uel legerentur in curia. Eodem tempore etiã de Clodio Albino ſibi ſubſtituẽdo co
gitauit, cui Cæſarianum decretũ, aut Commodianum uidebatur imperium. Sed eos
ipſos pertimeſcens de quibus recte iudicabat, Heraclitum ad obtinendas Britannias,
Plautianum ad occupandos Nigri liberos miſit. Cum Romam Seuerus uenisſet, præ-
torianos cum ſubarmalibus inermes ſibi iuſsit occurrere, eoſdem ſic ad tribunal uoca
uit, armatis undiq́ꝫ circundatis. Ingreſſus deinde Romam, armatus cum armatis mili-
tibus Capitoliũ aſcendit. Inde palatiũ eodem habitu perrexit, prælatis ſignis quæ præ-
torianis ademerat, ſupinis non erectis. Tota deinde urbe milites in templis, in portici-
bus, in ædibus Palatinis, quaſi in ſtabulis manſerunt: fuitq́ꝫ ingreſſus Seueri odioſus
atq́ꝫ terribilis, cum milites inempta diriperent, uaſtationem urbi minantes. Alia die ar
matis ſtipatus, non ſolum militibus, ſed etiam amicis in ſenatum uenit. In curia reddi-
dit rationẽ ſuſcepti imperij: cauſatusq́ꝫ eſt, quòd ad ſe occidendum Iulianus notos du-
cum cædibus miſiſſet. Fieri etiam ſenatuſconſultum coegit, ne liceret imperatori incõ-
ſulto ſenatu occidere ſenatorem. Sed cum in ſenatu eſſet, milites per ſeditionẽ dena mi
lia popoſcerunt à ſenatu, exemplo eorum qui Auguſtum Octauium Romam deduxe
rant, tantumq́ꝫ acceperant. Et cum eos uoluiſſet cõprimere Seuerus, nec potuiſſet, ta-
men mitigatos addita liberalitate dimiſit. Funus deinde cenſorium Pertinacis imagi-
ni duxit, eumq́ꝫ inter diuos ſacrauit, addito Flamine & ſodalibus Heluianis, qui Mar-
ciani fuerant: ſe quoq́ꝫ Pertinacem uocari iuſsit, quamuis poſtea id nomen aboleri uo-
luerit, querimonia amicorum. Dehinc æs alienum diſſoluit. Filias ſuas dotatas, maritis
Probo & Aetio dedit. Et cum Probo genero ſuo præfecturam urbis obtuliſſet, ille re-
cuſauit, dixitq́ꝫ, minus ſibi uideri præfectum eſſe quàm principis generum. Vtrunq́ꝫ au
tem generum ſtatim conſulem fecit, utrunq́ꝫ ditauit. Alia die ad ſenatum uenit, & ami
cos Iuliani incuſatos proſcriptioni ac neci dedit. Cauſas plurimas audiuit. Accuſatos
à prouincialibus iudices, probatis rebus grauiter puniuit. Rei frumentariæ quam mi-
nimam repererat, ita cõſuluit, ut excedens ipſe uita ſeptem annorum canonem P.R.
relinqueret. Ad Orientis ſtatum confirmandum profectus eſt, nihil adhuc de Nigro
palàm dicens. Ad Africam tamen legiones miſit, ne per Libyam & Aegyptum Niger
Africam occuparet, ac P.R. penuria rei frumentariæ perurgeret. Domitium Dextrũ
in locum Baſsi præf. urbi reliquit, atq́ꝫ intra triginta dies quàm Romã uenerat, eſt pro-
fectus. Egreſſus ab urbe ad Saxa rubra, ſeditionem ingentem ob locum caſtrorũ me-
tandorum ab exercitu paſſus eſt. Occurrit ei & ſtatim Geta frater ſuus, quem prouin-
ciam ſibi creditam regere præcepit aliud ſperãtem. Nigri liberos ad ſe adductos in eo
habuit honore quo ſuos. Miſerat ſanè legionem, quæ Græciam Thraciamq́ꝫ præripe
ret, ne eas Peſcennius occuparet: ſed iam Byzantium Niger tenebat. Perinthum e-
tiam Niger uolens occupare, plurimos de exercitu interfecit: atq́ꝫ ideo hoſtis eum Ae-
miliano eſt appellatus. Cumq́ꝫ Seuerum ad participatum uocaret, contẽptus eſt. Pro-
miſit ſanè Nigro tutum exilium, ſi uellet: Aemiliano autem non ignouit. Aemilianus
dehinc uictus in Helleſponto à Seueri ducibus, Cyzicum primùm confugit, atq́ꝫ in-
de in aliam ciuitatem in qua eorũ iuſſu occiſus eſt. Fuſæ ſunt item copiæ ab ijſdem du-
cibus etiam Nigri. His auditis, ad Senatum Seuerus Pertinax, quaſi confectis rebus
literas miſit. deinde cõflixit cum Nigro, eumq́ꝫ apud Cyzicum interemit, caputq́ꝫ eius
pilo circuntulit. Filios Nigri poſt hoc, quos ſuorum liberorum cultu habuerat, in exi-
lium cum matre miſit. Literas ad ſenatũ de uictoria dedit. Nec quenquã ſenatorum,
qui Nigri partium fuerant, præter unum ſupplicio affecit. Antiochenſibus iratior fuit,
quòd & adminiſtrantem ſe in Oriente riſerant, & Nigrũ etiam uictu iuuerant. Deniq́ꝫ
multa his ademit. Neapolitanis etiã Palæſtinẽſibus ius ciuitatis tulit, quòd pro Nigro
diu in

diu in armis fuerant. In multos animaduertit præter ordinē ſenatoriū, qui Nigrū fue-
rāt ſecuti. Multas etiā ciuitates eiuſdē partis iniurijs affecit & dānis. Eos ſenatores oc
cidit, qui cum Nigro militauerant ducū uel tribunorū nomine. deinde circa Arabiam
plura geſsit, Parthis etiam in ditionē redactis, nec non etiam Adiabenis: qui quidem
omnes cum Peſcennio ſenſerāt. Atq; ob hoc reuerſus triumpho delato, appellatus eſt
Arabicus, Adiabenicus, Parthicus. Sed triumphū reſpuit, ne uideretur de ciuili trium
phare uictoria. Recuſauit & Parthicū nomē, ne Parthos laceſſeret. Redeunti ſanè Ro
mam poſt bellum ciuile Nigri, aliud bellū ciuile Clodij Albini nuntiatū eſt, qui rebella
uit in Gallia: quare poſtea occiſi ſunt filij Nigri cū matre. Albinū igitur ſtatim hoſtem
iudicauit, & eos qui ad illum mollius uel ſcripſerunt, uel reſcripſerūt. Et cum iret con-
tra Albinū, in itinere apud Viminatiū filium ſuum maiorē Baſsianū, appoſito Aurelij
Antonini nomine Cæſarē appellauit, ut fratrē ſuum Getam ab ſpe imperij, quam ille
cōceperat, ſubmoueret. Et nomē quidē Antonini iccirco filio appoſuit, quòd ſomnia-
uerat, Antoninū ſibi ſucceſſurū. Vnde Getā etiam quidam Antoninū putant dictum,
ut & ipſe ſuccederet in imperio. Aliqui putāt iccirco illum Antoninū appellatū, quòd
Seuerus ipſe in Marci familiā tranſire uoluerit. Et primo quidem ab Albinianis Seue
ri duces uicti ſunt. Tunc ſolicitus cum conſuleret à Pannoniacis auguribus, cōperit ſe
uictorem futurū: aduerſarium uero nec in poteſtatem uenturum, nec euaſurū, ſed iu-
xta aquam eſſe periturum. Multi ſtatim amici Albinū deſerentes uenêre, multi duces
capti ſunt, in quos Seuerus animaduertit. Multis interim uarie geſtis in Gallia, primo
apud Tinurtiū contra Albinū feliciſsime pugnauit Seuerus. Cum quidem ingens pe-
riculū equi caſu adijt, ita ut mortuus ictu plumbeæ crederetur, ita ut alius iam penè im
perator ab exercitu deligeret. Eo tempore lectis actis, quæ de Clodio Celſino laudan
do, q Adrumetinus & affinis Albini erat, facta ſunt, iratus ſenatui Seuerus quaſi hoc
Albino ſenatus præſtitiſſet, Commodū inter diuos referendum eſſe cenſuit, quaſi hoc
genere ſe de ſenatu poſſet ulciſci, primusq; inter milites diuum Commodū pronuntia
uit, idq; ad ſenatū ſcripſit addita oratione uictoriæ. Senatorū deinde qui in bello erant
interempti, cadauera diſsipari iuſsit. Deinde Albini corpore allato, penè ſeminecis ca-
put abſcindi iuſsit, Romamq; deferri, idq; literis proſecutus eſt. Victus eſt Albinus die
XI. Calen. Mart. Reliquum autem cadauer eius ante domum propriam exponi, ac di-
uidi iuſsit. Equum præterea ipſe reſidens ſupra cadauer Albini egit, expaueſcentemq;
admonuit ut effrenatus audacter protereret. Addunt alij, quòd idem cadauer in Rho-
danum abijci præcepit, ſimul etiā uxoris, liberorumq; eius. Interfectis innumeris Al-
bini partium uiris, inter quos multi principes ciuitatis, multæ ſœminæ illuſtres fuerūt,
omnium bona publicata ſunt, ærariumq; auxerunt. tum Hiſpanorum & Gallorū pro
ceres multi occiſi ſunt. Deniq; militibus tantum ſtipendiorum, quantum nemo princi
pum dedit. Filijs etiam ſuis ex hac proſcriptione tantum reliquit, quantum nullus im-
peratorum, cum magnam partem auri per Gallias, per Hiſpanias, per Italiam impera
toriam feciſſet: tuncq; primum priuatarum rerum procuratio conſtituta eſt. Multi ſa-
nè poſt Albinum, fidem ei ſeruantes, bello à Seuero ſuperati ſunt. Eodem tempore e-
tiam legio Arabica defeciſſe ad Albinum nuntiata eſt. Vltus igitur grauiter Albinia-
nam defectionem interfectis plurimis, genere quoq; eius extincto, iratus populo & ſe
natoribus Romam uenit. Commodum in ſenatu & concione laudauit, Deum appella
uit, infamib. diſplicuiſſe dixit: ut appareret eum apertiſsime furere. Poſt hoc de ſua cle-
mentia diſſeruit: cum crudeliſsimus fuerit, & ſenatores infra ſcriptos occiderit. Occi-
dit autem ſine cauſę dictione hos nobiles, Mummium Secundinū, Aſellium Claudia-
num, Claudium Rufum, Vitalium Victorem, Papium Fauſtum, Aelium Celſum, Iu-
lium Rufum, Lollium Profeſſum, Arunculeium Cornelianū, Antoninum Balbum,
Poſthumium Seuerum, Sergium Luſtralem, Fabium Paulinum, Noniū Gracchum,
Muſtium Fabianū, Caſperium Agrippinum, Ceionium Albinū, Claudium Sulpicia
num, Memmiū Rufinum, Caſperium Aemilianum, Cocceium Verum, Erutium Cla
rum, L. Stilonem, Clodium Rufum, Egnatuleium Honoratum, Petronium Iuniorē:
Peſcennios, Feſtum & Neratianum & Aurelianum & Materianum & Iulianū & Al-
binum; Cerellios, Macrinum & Fauſtinianum & Iulianum; Herenniū Nepotem, Sul-

pitium Canum, Valerium Catulinum, Nouiū Rufum, Claudium Arabianum, Marcum Asellionem. Horum igitur tantorum ac tam illustrium uirorū (nam multi in his consulares, multi prætorij, omnes certe summi uiri fuere) interfector, ab Afris ut deus habetur. Cincium Seuerum calumniatus est, quòd se ueneno appetisset, atq; ita interfecit. Narcissum deinde Commodi strangulatorem leonibus obiecit. Multos præterea obscuri loci homines interemit, præter eos quos ius prælij absumpsit. Post hæc cum se uellet commendare hominibus, uehicularium munus à priuatis ad fiscū traduxit. Cæsarem deinde Bassianum Antoninū à senatu appellari iussit, decretis imperatorijs insignibus. Rumore deinde belli Parthici extincto, patri, matri, auo, & uxori priori per se statuas collocauit. Plautianū ex amicissimo cognita eius uita ita odio habuit, ut & hostem publicum appellaret, & depositis statuis eius per orbem terræ graui eum insigniret iniuria, iratus præcipue, quòd inter propinquorū & affiniū Seueri simulacra suam statuam ille posuisset. Palęstinis pœnā remisit, quam ob causam Nigri meruerant. Postea iterum cum Plautiano in gratiā redijt, & ueluti ouans urbem ingressus capitolium petijt, quāuis & ipsum procedenti tempore occiderit. Getę minori filio togam uirilem dedit, maiori Plautiani filiam uxorem iunxit. Hi qui hostem publicum Plautianū dixerant, deportati sunt. Ita omnium rerum semper quasi naturali lege mutatio est. Filios deinde consules designauit. Getam fratrē extulit. Profectus dehinc ad bellum Parthicum est, edito gladiatorio munere, & congiario populo dato. Multos inter hæc causis uel ueris uel simulatis occidit. Damnabantur autem plerique cur iocati essent, alij cur tacuissent, alij cur pleraq; figurata dixissent, ut esset imperator uere nominis sui, uere Pertinax, uere Seuerus. Erat sanè in sermone uulgari, Parthicū bellū affectare Septimium Seuerum gloriæ cupiditate, non aliqua necessitate deductum. Traiecto deniq; exercitu à Brundusio continuato itinere uenit in Syriā, Parthosq; submouit. Sed postea in Syriam redijt, ita ut se pararet, ac bellum Parthis inferret. Inter hæc Pescēnianas reliquias Plautiano autore persequebatur, ita ut nonnullos etiam ex amicis suis quasi uitæ suæ insidiatores appeteret. Multos etiam quasi Chaldæos aut uates de sua salute consuluissent, interemit. Præcipue suspectos unūquenq; idoneū imperio cum ipse paruulos adhuc filios haberet, idq; dici ab his uel crederet uel audiret, qui sibi augurabantur imperium. Deniq; cum occisi essent nonnulli, Seuerus se excusabat: & post eorum mortem negabat fieri se iussisse, quod factum est: quod de Læto præcipue Marius Maximus dicit. Cum soror sua Leptitana ad eum uenisset uix latine loquēs, ac de illa multum imperator erubesceret, dato filio eius latoclauo, atq; ipsi multis muneribus, redire mulierem in patriam præcepit: & quidem cum filio qui breui uita defunctus est. Aestate igitur iam exeunte Parthiam ingressus Ctesiphontem pulso rege peruenit, & cepit hyemali prope tempore, quod in illis regionibus melius per hyemem bella tractantur: cum herbarum radicibus milites uiuerent, atq; inde morbos ægritudinesq; contraherent: quare cum obsistentibus Parthis, fluente quoq; per insuetudinem cibi aluo militum, longius ire non posset, tamen perstitit, & oppidum cepit, & regem fugauit, & plurimos interemit, & Parthicum nomen meruit. Ob hoc etiam filium eius Bassianū Antoninum, qui Cæsar appellatus iam fuerat, annum decimumtertium agentem participem imperij dixerunt milites. Getam quoq; minorem filium Cæsarem dixerunt, eundem Antoninum, ut pleriq; in literas tradūt, appellantes. Harum appellationum causa donatiuū militibus largissimum dedit, concessa omni præda oppidi Parthici quod milites quærebant. Inde in Syriam redijt uictor, & Parthicum deferentibus sibi patribus triumphum, iccirco recusauit, quòd consistere in curru affectus articulari morbo non posset. filio sanè concessit ut triumpharet. Cui senatus Iudaicū triumphum decreuerat, iccirco quòd & in Syria res bene gestæ fuerant à Seuero. Deinde cum Antiochiam transisset, data uirili toga filio maiori secum eum consulem designauit, & statim in Syria consulatum inierunt. Post hoc dato stipendio cumulatiore militibus, Alexandriam petijt. In itinere Palæstinis plurima iura fundauit. Iudæos fieri sub graui pœna uetuit. Idem etiam de Christianis sanxit. Deinde Alexandrinis ius Buleutarum dedit, qui sine publico cōsilio, ita ut sub regibus, antè uiuebant uno iudice cōtenti quem Cæsar dedisset. Multa præterea his iura mutauit. Iucundam sibi peregrinationem hanc propter

Christiani

propter religionem dei Serapidis, & propter nouitatem animalium uel locorum fuiſſe, Seuerus ipſe poſtea ſemper oſtendit. Nam & Memphim & Memnonem, & pyramides, & labyrinthum diligenter inſpexit. Et quoniam longum eſt minora perſequi, huius magnifica illa, quòd uicto & occiſo Iuliano prætorianas cohortes exautorauit: Pertinacem contra uoluntatem militũ in deos retulit: Saluij Iuliani decreta iuſsit aboleri, quod non obtinuit. Deniq; cognomentum Pertinacis non tam ex ſua uoluntate, quàm ex morum parſimonia uidetur habuiſſe. Nam & infinita multorum cæde crudelior habitus, & cum quidam ex hoſtibus eidem ſe ſuppliciter obtuliſſet, dixiſſetq;, ille quid facturus eſſet? non mollitus tam prudente dicto interfici eum iuſsit. Fuit præterea delendarum cupidus factionum. propè à nullo congreſſu niſi uictor, Perſarum regem Abagarũ ſubegit. Arabas in deditionem accepit. Adiabenos in tributarios coegit. Britanniam, quod maximum eius imperij decus eſt, muro per tranſuerſam inſulam ducto, utrinq; ad finem oceani muniuit: unde etiam Britãnici nomen accepit. Tripolim, unde oriundus erat, contuſis bellicoſiſsimis gentibus, ſecuriſsimam reddidit: ac pacem diuturnam, oleum gratuitum, & fœcundiſsimum agrum donauit. Idem cum implacabilis delictis fuit, tum ad eligẽdos induſtrios quoſq; iudicij ſingularis. Philoſophiæ ac dicendi ſtudijs ſatis deditus, doctrinæ quoq; nimis cupidus, latronum ubiq; hoſtis, uitam ſuam priuatam publicamq; ipſe compoſuit ad fidem, ſolum tamẽ uitium crudelitatis excuſans. De hoc ſenatus ita iudicauit, illum aut naſci nõ debuiſſe, aut nõ mori, quòd & nimis crudelis, & nimis utilis reipublicę uideretur. Domi tamen minus cautus, qui uxorem Iuliam famoſam adulterijs tenuit, etiam coniurationis conſciam. Idem cum pedibus æger bellum moraretur, idq; milites anxie ferrent, eiusq; filiũ Baſſianum qui unà erat Auguſtum feciſſent, tolli ſe atq; in tribunal ferri iuſsit: adeſſe deinde omnes tribunos, centuriones, duces, & cohortes, quibus autoribus id acciderat: ſiſti deinde filium, qui Auguſti nomen acceperat. Cumq; animaduerti in omnes autores facti, præter filiũ iuberet, rogareturq; omnibus ante tribunal proſtratis, caput manu contingens ait: Tandem ſentitis caput imperare non pedes. Huius dictum eſt, cum eum ex humili per literarum & militiæ officia ad imperium plurimis gradibus fortuna duxiſſet, Omnia inquit, fui, & nihil expedit. Perijt Eboraci in Britannia, ſubactis gentibus quæ Britanniæ uidebantur infeſtæ. anno imperij decimooctauo morbo grauiſsimo extinctus iam ſenex reliquit filios duos, Antoninum Baſsianum, & Getam, cui & ipſi in honorem Marci, Antonini nomen impoſuit. Illatus ſepulchro Marci Antonini, quem ex omnibus imperatoribus tantum coluit, ut & Commodum in diuos referret, & Antonini nomen omnibus deinceps quaſi Auguſti aſcribendum putaret. Ipſi à ſenatu, à gentilibus, liberiſq; eius funus ampliſsimum exhibitum fuit, atq; inter diuos eſt relatus. Opera publica præcipue eius extant, ſeptizonium & thermæ Seuerianæ. Eius deniq; etiam ianuæ in traſtiberina regiõe ad portam nominis ſui, quarum forma intercidens ſtatim uſum publicũ inuidit. Iudicium de eo poſt mortem magnum omnium fuit, maxime quòd diu nec à filijs eius boni aliquid reipub. uenit: & poſtea inuadentibus multis rempub. res Romana prædonibus direptui fuit. Hic tam exiguis ueſtibus uſus eſt, ut uix tunica eius aliquid purpuræ haberet, cum hirta chlamyde humeros uelaret, cibi parciſsimus, leguminis patrij auidus, uini aliquãdo cupidus, carnis frequenter ignarus. Ipſe decorus, ipſe ingens, promiſſa barba, cano capite & criſpo, uultu reuerendus, canorus uoce, ſed Afrum quiddam uſq; ad ſenectutem ſonans: ac multum poſt mortẽ amatus, uel inuidia depoſita, uel crudelitatis metu. Legiſſe me apud Aelium Maurum Phlegontis Tralliani libertum memini, Septimium Seuerum moderatiſsime cum moreretur lætatum, quòd duos Antoninos pari imperio reipub. relinqueret, exemplo Pij, qui Verum & Marcum Antoninos per adoptionem filios reipub. reliquit. hoc melius, quòd ille filios per adoptionẽ, hic per ſe genitos rectores Romanæ reipub. daret, Antoninum ſcilicet Baſsianum, quem ex priore matrimonio ſuſceperat, & Getam quem de Iulia genuerat. Sed illum multum ſpes ſefellit. Nam unum parricidium, alterum ſui mores reipub. inuiderũt: ſanctumq; illud nomen in nullo diu benemanſit. Et reputanti mihi Diocletiane Auguſte, neminem propè magnorum uirorum optimum & utilem filium reliquiſſe ſatis claret. Deniq; aut ſine liberis

Septizoniu
Heroũ filij noxæ

uiri interierunt, aut tales habuerunt pleriq;, ut melius fuerit de rebus humanis ſine poſteritate diſcedere. Et ut ordiamur à Romulo, hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius, quod utile poſſet eſſe reipub. Quid Camillus, num ſui ſimiles liberos habuit? Quid Scipio? Quid Catones, qui magni fuerunt? Iam uero quid de Homero, Demoſthene, Vergilio, Criſpo, & Terentio, Plauto, cæterisq; alijs loquar? Quid de Cæſare? Quid de Tullio, cui ſoli melius fuerat liberos non habere? Quid de Auguſto, qui nec adoptiuum bonum filium habuit, cum illi eligendi poteſtas fuiſſet ex omnibus? Falſus eſt etiam ipſe Traianus in ſuo municipe ac nepote deligẽdo. Sed ut omittamus adoptiuos, ne nobis Antonini Pius & Marcus numina reipub. occurrant, ueniamus ad genitos: Quid Marco felicius fuiſſet, ſi Commodum nõ reliquiſſet hæredem? Quid Seuero Septimio, ſi Baſsianum non genuiſſet? qui ſtatim inſimulatum fratrem inſidiarum contra ſe cogitatarum, parricidiali etiam figmento interemit? qui nouercam, matrem quinimo, in cuius ſinu Getam filium eius occiderat, uxorem duxit: qui Papinianum iuris aſylum, & doctrinæ legalis theſaurum, quòd parricidium excuſare noluiſſet, occidit: & præfectum quidem ſuum, ne homini per ſe & per ſciẽtiam ſuam magno deeſſet & dignitas. Deniq; ut alia omittã, ex huius moribus factum puto, ut Seuerus triſtior uir ad omnia, imò etiam crudelior, pius & dignus deorũ altaribus duceretur. Qui quidem diuinã Salluſtij orationem, qua Micipſa filios ad pacem hortatur, ingrauatus morbo miſiſſe filio dicitur maiori. Idq; fruſtra & hominem tantũ ualetudine. Vixit deniq; in odio populi diu Antoninus, nomenq; illud uenerabile diu minus amatũ eſt: quãuis & ueſtimẽta populo dederit, unde Caracallus eſt dictus, & thermas magnificentiſsimas fecerit. Extat ſanè Romæ Seueri porticus, geſta eius exprimens, à filio quantũ plurimi docent ſtructa. Signa mortis eius hæc fuerunt: Ipſe ſomniauit quatuor aquilis & gemmato curru præuolante neſcio qua ingenti humana ſpecie ad cœlum ſe raptum, cumq; raperetur, octoginta & nouem numeros explicuiſſe: ultra quot annos ne unum quidem annum uixit: nam ad imperium ſenex uenit. cumq; poſitus eſſet in circulo ingenti æreo, diu ſolus & deſtitutus ſtetit. cum uereretur autẽ ne præceps rueret, à Ioue ſe uocatum uidit, atq; inter Antoninos locatum. Die Circenſium cum tres uictoriæ more ſolito eſſent locatæ gypſeæ cum palmis, media quæ ipſius nomine aſcriptum orbem palmis tenebat, uento icta, de podio ſtans decidit, & humi conſtitit: eaq; quæ Getæ nomine inſcripta erat, corruit, & omnis comminuta eſt: illa uero quæ Baſsiani titulum præferebat, amiſſa palma uenti turbine uix conſtitit. Poſt murum apud uallum miſſum in Britannia, cum ad proximam manſionem rediret, nõ ſolum uictor, ſed etiam in æternum pace fundata, uoluens animo quid ominis ſibi occurreret, Aethiops quidam è numero militari, claræ inter ſcurras famæ, & celebratorũ ſemper iocorum, cum corona è cupreſſu facta eidem occurrit. Quem cum ille iratus remoueri ab oculis præcepiſſet, & coloris eius tactus omine & coronæ, dixiſſe ille dicitur ioci cauſa, Totum fuiſti, totum uiciſti, iam deus eſto uictor. Et in ciuitatẽ ueniens, cum rem diuinã uellet facere, primũ ad Bellonæ templum ductus eſt errore aruſpicis ruſtici, deinde hoſtiæ furuæ ſunt applicitæ. Quod cum eſſet aſpernatus, atq; ad palatium ſe reciperet, negligentia miniſtrorum nigræ hoſtiæ uſq; ad limen domus Palatinæ imperatorem ſecutæ ſunt. Sunt per plurimas ciuitates opera eius inſignia. Magnum uero illud in ciuitate eius, quòd Romæ omnes ædes publicas, quę uitio temporum labebantur, inſtaurauit, nuſquam propè ſuo nomine aſcripto, ſeruatis tamen ubiq; titulis conditorum. Moriens ſeptem annorum canonem, ita ut quotidiana ſeptuagintaquinq; milia modiorum expendi poſſent, reliquit: Olei uero tantum, ut per quinquennium non ſolum urbis uſibus, ſed & totius Italiæ, quæ oleo egeret, ſufficeret. Vltima uerba eius dicuntur hæc fuiſſe: Turbatam remp. ubiq; accepi, pacatam etiam Britãnis relinquo, ſenex & pedibus æger: firmum imperium Antoninis meis relinquens, ſi boni erunt: imbecillum, ſi mali. Iuſsit deinde ſignum tribuno dari, Laboremus, quia Pertinax quando in imperium adſcitus eſt, ſignum dederat, Militemus. Fortunã deinde regiam, quæ comitari principes & in cubiculis poni ſolebat, geminare ſtatuerat, ut ſacratiſsimum ſimulacrum utriq; relinqueret filiorũ. Sed cum uideret ſe perurgeri ſub horam mortis, iuſſiſſe fertur, ut alternis diebus apud filios imperatores in cubiculis Fortuna poneretur

tur. Quod Baſſianus prius cõtempſit, quàm faceret parricidium. Corpus eius à Britannia Romam uſq; cum magna prouincialiũ reuerẽtia ſuſceptum eſt, quamuis aliqui urnulam auream tantum fuiſſe dicant, Seueri reliquias continentem, eandemq; Antoninorum ſepulchro illatam, cum Septimius Pertinax Seuerus illic ubi uita functus eſt, eſſet incenſus. Cum Septizonium faceret, nihil aliud cogitauit, quàm ut ex Africa uenientibus ſuum opus occurreret: & niſi abſente eo per præfectum urbis medium ſimulacrum eius eſſet locatum, aditum Palatinis ædibus, id eſt, regium atrium ab ea parte facere uoluiſſe perhibetur: quod etiam pòſt Alexander cum uellet facere, ab aruſpicibus dicitur eſſe prohibitus, cum hoc ſciſcitatus non litaſſet.

AELII SPARTIANI

PESCENNIVS NIGER

AD DIOCLETIANVM AVG.

ARVM atq; difficile eſt, ut quos tyrãnos aliorum uictoria fecerit, bene mittantur in literas, atq; ideo uix omnia de his plene in monumentis atque annalibus habentur. Primum enim quæ magna ſunt, in eorum honorem ab ſcriptoribus deprauantur: deinde alia ſupprimuntur: poſtremo non magna diligentia in eorum genere ac uita requiritur, quum ſatis ſit, audaciã eorum & bellum in quo uicti fuerint, ac pœnam proferre. Peſcennius ergo Niger, ut alij tradunt, modicis parẽtibus: ut alij, nobilibus fuiſſe dicitur, patre Annio Fuſco, matre Lampridia, auo curatore Aquini. ex qua familia originem ducebat, quod quidem dubiũ etiam nunc habetur. Hic eruditus mediocriter, moribus ferox, diuitijs immodicus, uita parcus, libidinis effrenatæ ad omne genus cupiditatum, ordines diu duxit, multisq; ducatibus peruenit ut exercitus Syriacos iuſſu Cõmodi regeret, ſuffragio maxime athletę, qui Commodum ſtrangulauit, ut omnia tunc fiebant. Is poſteaquã comperit occiſum Commodum, Iulianum imperatorem appellatum, eundemq; iuſſu Seueri & ſenatus occiſum, Albinum etiam in Gallia ſumpſiſſe nomen imperatoris, ab exercitibus Syriacis, quos regebat, appellatus eſt imperator, ut quidam dicunt, magis in Iuliani odium, quàm in æmulationem Seueri. Huic ob deteſtationem Iuliani primis imperij diebus ita Romæ fautum eſt à ſenatoribus duntaxat, qui & Seuerum oderant, ut inter lapidationes execrationesq; omnium illi feliciter optarent, illum principem inſuper, & illum Auguſtũ populus acclamaret. Iulianum autem oderãt populares, quòd Pertinacem milites occidiſſent, & illum imperatorẽ aduerſa populi uoluntate appellaſſent. Deniq; ingentes ob hoc ſeditiones fuerunt. Ad occidendũ autem Nigrum, primipilarem Iulianus miſerat, ſtulte ad eũ qui haberet exercitus, & ſe tueri poſſet: perinde quaſi qualislibet imperator à primipilario poſſet occidi. Eadem autem dementia etiam Seuero iam principi Iulianus ſucceſſorem miſerat. Deniq; etiam Aquilium centurionem, notum cædib. ducum miſerat, quaſi imperator tantus à centurione poſſet occidi. Par deniq; inſania fuit, quòd cum Seuero ex interdicto de imperio egiſſe fertur, ut iure uideretur ad principatum perueniſſe. Et de Peſcennio Nigro iudicium populi ex eo apparuit, quòd cum ludos Circẽſes Iulianus Romæ daret, & indiſcrete ſubſellia Circi maximi repleta eſſent, ingentiq; iniuria populus affectus eſſet, per omnes uno cõſenſu Peſcennius Niger ad tutelam urbis eſt expetitus, odio ut diximus, Iuliani, & amore occiſi Pertinacis. cui quidem Iulianus dixiſſe fertur, Nec ſibi, neq; Peſcennio longum imperiũ deberi, ſed Seuero, qui magis eſſet odio habendus à ſenatoribus, militibus, prouincialib. popularibus, quod probauit rei euentus. Et Peſcennius quidem Seuero eo tempore quo Lugdunenſem prouinciã regebat, amiciſſimus fuit: nam ipſe miſſus erat ad cõprehendendos

Lapidatio, pro inſectatione

desertores, qui innumeri Gallias tunc uexabant. In quo officio quòd se honeste gessit, iucundissimũ fuit Seuero, ita ut de eo ad Commodum Septimius referret, asserens necessarium reipub. uirum. Et re uera in re militari uehemens fuit. Nunquã sub eo miles prouinciali lignum, oleum, operam extorsit. Ipse à milite nihil accepit: cum tribunatus ageret, nihil accipi passus est. Nam & imperator tribunos duos quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit: Extat epistola Seueri quam scribit ad Rogonium Celsum Gallias regentem: Miserum est, ut imitari eius disciplinã militarem non possimus, quem per bellum uicimus. Milites tui uagantur, tribuni medio die lauant, pro tricliniis popinas habent, pro cubiculis meritoria: saltant, bibunt, cantant, & mensuris conuiuiorum uacant, cum sine mensura potent. Hæc si ulla uena paternæ disciplinę in nobis uiueret, fierent? Emenda igitur primum tribunos, deinde militem: quem quandiu timueris, tandiu timeberis. Sed scias id de Nigro, militem timere non posse, nisi integri fuerint tribuni & duces militum: Hæc de Pescennio Seuerus Augustus, adhuc milite. Marcus Antoninus ad Corneliũ Balbum: Pescenniũ mihi laudas, agnosco: nam & decessor tuus eum manu strenuũ, uita grauem, & iam tum plus quàm militem dixit. Itaque misi literas recitandas ad signa, quibus eum trecentis Armenicis, & centum Sarmatis, & mille nostris præesse iussi. Tuum est ostendere hominem non ambitione, quod nostris non conuenit moribus, sed uirtute uenisse ad eum locum quem auus meus Adrianus, quem Traianus proauus non nisi exploratissimis dabat. De hoc eodem Commodus: Pescennium fortem uirum noui, & ei tribunatus iam duos dedi: ducatũ mox dabo, ubi per senectutem Aelius Corduenus rempub. recusauerit: Hęc de eo iudicia omnium fuerunt. Sed & Seuerus ipse sæpe dixit, ignoturum se Pescennio, nisi perseueraret. A Commodo denique Pescennius COS. declaratus, Seuero præpositus est: & quidem irato, quòd primipilaribus cõmendantibus, consulatũ Niger mereretur. In uita sua Seuerus dicit, se priusquã filii sui id ætatis haberent, ut imperare possent, ægrotantem id in animo habuisse, ut si quid forte sibi accidisset, Niger Pescennius eidem & Clodius Albinus succederent, qui ambo Seuero grauissimi hostes extiterant. Vnde apparet quod etiam Seueri de Pescennio iudiciũ fuerit. Si Seuero credimus, fuit gloriæ cupidus Niger, uita fictus, moribus turpis, ætatis prouectæ cum imperium inuasit: ex quo cupiditates eius incusat, perinde quasi Seuerus minor ad imperium uenerit, qui annos suos contrahit, cum decem & octo annis imperarit & octogesimonono perierit. Sanè Seuerus Heraclium ad obtinendã Bithyniam misit. Fuluium autem ad occupandos adultos Nigri filios: nec tamen in senatu quicquam de Nigro Seuerus dixit, quum iam audisset de eius imperio, ipse autem proficisceretur ad componendum Orientis statum. Tantũ sanè illud fecit proficiscens, ut legiones ad Africam mitteret, ne eam Pescennius occuparet, & fame populũ Romanum perurgeret. Et uidebatur id facere posse per Libyam Aegyptumque uicinas Africæ, difficili licet itinere ac nauigatione. Et Pescennius quidem ueniente ad Orientem Seuero, Gręciam, Thracias, Macedoniam, interfectis multis illustribus uiris tenebat, ad participatũ imperii Seuerum uocans: à quo causa eorum quos occiderat, cum Aemiliano hostis est appellatus: deinde à ducibus Seueri per Aemilianũ pugnans uictus est. Et cum illi tutum exilium promitteret si ab armis recederet, persistens iterũ pugnauit, & uictus est, atque apud Cyzicum circa paludem fugiens sauciatus, & sic ad Seuerum adductus, atque statim mortuus. Huius caput circumlatum pilo Romam missum: filii occisi, necata uxor, patrimonium publicatum, familia omnis extincta. Sed hæc omnia posteaquã de Albini rebellione cognitum est, facta sunt: nam prius & filios Nigri, & matrem in exilium miserat. Red exarsit secundo ciuili bello, imò etiam tertio, & factus est durior: Tunc enim innumeros senatores interemit Seuerus, & ab aliis Syllæ Punici, ab aliis Marii nomen accepit. Fuit statura Pescẽnius prolixa, forma decorus, capillo in uerticẽ ad gratiam reflexo, uocis canoræ, ita ut in campo loquens per mille passus audiretur, nisi uentus aduersaretur. Oris uerecundi & semper rubidi: ceruice adeo nigra, ut quemadmodum multi dicunt, ab ea Nigri nomen acceperit. Cætera corporis parte candidus & magis pinguis: uini auidus, cibi parcus, rei venereæ nisi ad creandos liberos prorsus ignarus. Denique etiam sacra quædã in Gallia quæ castissimis decernuntur, consensu publico celebranda

lebranda suscepit. Hunc in Cōmodianis hortis in porticu curua, pictum de musiuo inter Cōmodi amicissimos uidemus sacra Isidis ferentem: quibus Cōmodus adeō deditus fuit, ut & caput raderet, & Anubim portaret, & omnis partes expleret. Fuit ergo miles optimus, tribunus singularis, dux præcipuus, legatus seuerissimus, consul insignis, uir domi forisq; cōspicuus, imperator infelix: usui deniq; reip. sub Seuero homine tetrico esse potuisset, si cum eo esse uoluisset. Sed deceptus est consilijs Seueri Aureliani, qui filias suas eius filijs despondēs, persistere eum fecit in imperio. Hic tantæ fuit autoritatis, ut ad Marcum primum, deinde ad Cōmodum scriberet, cum uideret prouincias facili administrationū mutatione subuerti: Primum ut nulli ante quinquenniū succederetur prouinciæ præsidi, uel legato, uel proconsuli, quòd prius deponerent potestatem, q̄ scirent administrare: deinde ne noui ad regendam remp. accederent. præter militares administrationes, intimauit ut assessores in quib. prouincijs assedissent, in his administrarent. Quod postea Seuerus, & deinceps multi tenuerunt, ut probant Pauli & Vlpiani præfecturæ, qui Papiniano in consilio fuerunt: ac postea cum unus ad memoriam, alter ad libellos paruisset, statim præfecti facti sunt. Huius etiam illud fuit, ut nemo assideret in sua prouincia, nemo administraret Romæ, nisi Romanus, hoc est, oriundus urbe. Addidit præterea cōsiliarijs salaria, ne eos grauarent quibus assidebāt, dicens, iudicem nec dare debere, nec accipere. Hic erga milites tanta fuit censura, ut cū apud Aegyptū ab eo limitanei milites uinum peterent, responderit, Nilum habetis, & uinum quæritis? Siquidem tanta illius fluminis dulcedo, ut accolæ uina non quærant. Idem tumultuantibus his qui â Sarracenis uicti fuerant, & dicentibus, Vinum non accepimus, pugnare non possumus: Erubescite, inquit, illi qui uos uincunt, aquā bibunt. Idem Palæstinis rogantibus ut eorum censitio leuaretur, iccirco quòd esset grauata, respondit: Vos terras uestras leuari censitione uultis, ego uero etiam aerem uestrum censere uellem. Deniq; Delphici Apollinis uates in motu reip. maximo cum nunciaretur tres esse imperatores, Seuerum Septimiū, Pescēnium Nigrum, Clodium Albinū, consultus quem expediret reip. imperare, uersum græcum huiusmodi fudisse dicitur:

Optimus est Fuscus, bonus Afer, pessimus Albus.

Ex quo intellectum Fuscum, Nigrum appellatū uaticinatione: Seuerum, Afrum: Album uero Albinum dictum. Nec defuit alia curiositas. requisitum est qui esset obtenturus remp. Ad quod ille respondit alium uersum talem:

Fundetur sanguis Albi, Nigriq; minantis,
Imperium mundi Pœna reget urbe profectus.

Item cum quæsitū esset quis illi successurus esset, respondisse itidem græco uersu dicit̄,

Cui dederint superi, nomen habere Pij.

Quod omnino intellectū non est, nisi cū Bassianus Antonini, quod uerū signū Pij fuit, nomē accepit. Item cū quæreret quādiu imperaturus esset, respondisse græce dicitur.

Bis denis Italum conscendet nauibus æquor,
Si tamen una ratis transiliet pelagus.

Ex quo intellectum, Seuerum uiginti annos expleturū. Hęc sunt Diocletiane maxime Augustorū quæ de Pescennio didicimus ex pluribus libris. Non enin facile, ut in principio libri diximus, quisq; uitas eorum mittit in libros, qui aut principes in rep. nō fuerunt, aut à senatu appellati non sunt imperatores: aut occisi citius, ad famam uenire nequiuerunt. Inde quòd latet Vindex, quòd Piso nescitur, quòd omnes illi qui aut tātum adoptati sunt, aut à militibus imperatores appellati, ut sub Domitiano Antonius, aut cito interempti, uitam cum imperij usurpatione posuerunt. Sequitur nunc ut de Clodio Albino dicam, qui quasi socius huius habetur, quòd & pariter contra Seuerum rebellauerunt, & ab eodem uicti atque occisi sunt. De quo ipso neq; satis clara extant: quia eadem fortuna illius fuit quæ Pescennij, etiam si uita satis dispar. Ac ne quid ex his quæ ad Pescennium pertinent, prætẹrisse uideamur, licet alijs libris cognosci possint, de hoc Pescennio uates dixerunt, quòd neq; uiuus, neq; mortuus in potestatem Seueri uenturus esset, sed iuxta aquas illi pereundum esset: quod quidam dicunt ipsum Seuerum de mathesi quam callebat, dixisse: Nec absuit responsis ueritas, cum ille inuentus sit iuxta paludem semiuiuus. Hic tantæ fuit seueritatis, ut cum

milites

milites quoſdam in cauco argẽteo expeditionis tempore bibere uidiſſet, iuſſerit omne
argentum ſubmoueri de uſu expeditionali, addito eo, ut ligneis uaſis uterentur: quod
quidem illi odium militare concitauit. Dicebat enim poſſe fieri, ut ſarcinæ militares in
poteſtatem hoſtium uenirent, ne ſe barbaræ nationes argento noſtroglorioſiores ſate
rent, cum alia minus apta hoſticam uiderentur ad gloriam. Idem iuſſit uinum in expe-
ditione neminem bibere, ſed aceto uniuerſos eſſe contentos. Idem piſtores ſequi ex-
Buccellatum peditionẽ prohibuit, buccellato iubens milites et omnes contentos eſſe. Idem ob unius
gallinacei direptionem, decem cõmanipulones qui raptum ab uno comederant, ſecu-
ri percuti iuſſit: & feciſſet, niſi ab omni exercitu propè uſq; ad metum ſeditionis eſſet ro
gatus: & cum peperciſſet, iuſſit ut denorum gallinaceorũ pretia prouinciali redderent
decem qui ſimul furto cõuixerant, addito eo, ut tota in expeditione in cõmanipulatio-
ne nemo focum faceret, ne unq; recens coctum cibum ſumerẽt, ſed pane ac frigidis ue-
ſcerentur, appoſitis ſpeculatorib. qui id curarent. Idem iuſſit, ne in zonis milites ad bel
lum aureos uel argẽteos nummos portarent, ſed publice cõmendarent, recepturi poſt
prælia quod dederant, addens liberis eorum & uxoribus & heredibus certe reddendũ
qui ueniſſent, ne ad hoſtes aliquid prædæ perueniret, ſi quid fortè aduerſi fortuna feciſ-
ſet. Sed hæc omnia, ut ſe habuerat Cõmodi temporum diſſolutio, aduerſa eidem fuere.
Deniq; & ſi nemo fuit qui ſuis temporib. dux ſeuerior uideretur, ad perniciem illi ma-
gis iſta fuere, q̃ mortuo, ubi & inuidia & odium depoſita erãt, talia exempla ualuerũt.
Idem in omni expeditione ante omnes militarem cibum ſumpſit ante papilionem: nec
ſibi unq; uel contra ſolem, uel contra imbres quæſiuit tecti ſuffragium, ſi miles non ha-
buit. Tantum deniq; belli tempore ratione militibus demonſtrata, ſibi & ſeruis ſuis uel
contubernalibus portauit, quantũ à militibus ferebatur, cum ſeruos ſuos annona one-
raret, ne illi ſecuri ambularent, & onuſti milites, idq; ab exercitu cum ſuſpirio uiderẽ.
Idem in concione iurauit, ſe quandiu in expeditionibus fuiſſet, eſſetq; adhuc futurus,
nõ aliter eſſe acturum ſe q̃ militem, Marium ante oculos habentem & duces tales. nec
alias fabulas unq; habuit niſi de Annibale, cæteriſq; talibus. Deniq; cum imperatori fa
Scite cto quidam panegyricũ recitare uellet, dixit ei, Scribe laudes Marij uel Annibalis, uel
alicuius ducis optimi uita functi, & dic quid ille fecerit, ut eum nos imitemur. Nam ui-
uentes laudare irriſio eſt, maxime imperatores, à quibus ſperatur, qui timẽtur, qui præ
ſtare publice poſſunt, qui poſſunt necare, qui proſcribere: ſe autem uiuum placere uel-
le, mortuum etiam laudari. Amauit de principibus Auguſtum, Veſpaſianum, Titum,
Traianum, Pium, Marcum, reliquos fœmineos uel uenenatos uocãs: maxime tamen
in hiſtorijs Marium & Camillum, & Q. Martium Coriolanũ dilexit. Interrogatus aũt
quid de Scipionibus ſentiret, dixiſſe fertur, Felices illos fuiſſe magis q̃ fortes: idq; pro-
bare domeſticam uitam & iuuentutem, quæ in utroq; minus ſpecioſa domi fuiſſe apud
omnes conſtat. Quòd ſi rerum potitus fuiſſet, omnia correcturus fuerat, quæ Seuerus
uel non potuit emendare, uel noluit: & quidem ſine crudelitate, imò etiam cum lenita-
te, ſed militari, non remiſſa & inepta atq; ridicula. Domus eius hodie Romæ uiſitur in
campo Iouis, quæ appellatũ Peſcẽniana: in qua ſimulacrũ eius in trichoro conſtituit, ſta
tim poſt annũ ex Thebaico marmore, quod ille ad ſimilitudinẽ ſui factum à rege The-
bæorum acceperat. Extat etiam epigrãma græcum, quod latine hanc habet ſententiã:

Terror Aegypriaci Niger aſtat militis ingens,
    Thebaidos ſocius aurea ſecla uolens,
Hunc reges, hunc gentes amant, hunc aurea Roma.
    Hic Antoninis charus & imperio.
Nigrum nomen habet, Nigrum formauimus ipſi,
    Vt conſentirent forma metalla tibi.

Quos quidem uerſus Seuerus eradi noluit, cum hoc ei & præfecti ſuggererent, & offi-
ciorum magiſtri, addens, Si talis fuit, ſciant omnes qualem uicerimus: ſi talis non fuit,
putent omnes nos talem uiciſſe: imò ſic ſit, quia fuit talis.

AELII SPARTIANI

ANTONINVS CARACALLVS

X DVOBVS liberis quos Septimius Seuerus reliquit, Getam & Bassianum, quorum unum exercitus, alterū pater dixit, Geta hostis est iudicatus: Bassianum autem obtinuisse imperium constat: de cuius maioribus frustra putamus iterandum, cum omnia in Seueri uita satis dicta sint. Huius igitur pueritia blanda, ingeniosa, parentibus affabilis, amicis parentum iucunda, populo accepta, grata senatui, ipsi etiam ad amorem conciliandū salutaris fuit. Non ille in literis tardus, nō in beneuolentijs segnis, non tenax in largitate, nō lentus in clementia, sed sub parentibus, uisus. Deniq; si quando feris obiectos damnatos uidit, fleuit, aut oculos auertit: quod populo plus quam amabile fuit. Septennis puer cum collusorem suum puerum, ob Iudaicam religionem grauius uerberatū audisset, neq; patrem suum neq; patrem pueri uel autores uerberum diu respexit. Antiochensibus & Byzantijs interuentu suo iura uetusta restituit: quibus iratus fuit Seuerus, quòd Nigrum iuuerant. Plautiani odium crudelitatis causa concepit. Quæ à parentibus gratia sigillariorum acceperat, ea uel clientibus, uel magistris sponte donauit. Sed hæc puer. Egressus uero pueritiam, seu patris monitis, seu calliditate ingenij, siue quòd se Alexandro Magno Macedoni æquādum putabat, restrictior, grauior, uultu etiam truculentior factus est, prorsus ut eum quem puerum scirent, multi esse non crederent. Alexādrum Magnum eiusq; gesta in ore semper habuit. Tiberium & Syllam in conuentu plerunq; laudauit. Patre superbior fuit. Fratrem magna eius humilitate despexit. Post patris mortem in castra prætoria pergens, apud milites conquestus est, circumueniri se fratris insidijs, atq; ita fratrem in palatio fecit occidi eius corpus statim cremari præcepit. Dixit præterea, in castris fratrem sibi uenenum parasse, matri eum irreuerentem fuisse: egitq; publice his gratias qui eum occiderunt. Addidit deniq; his qui fideliores erga se fuerant stipendium. Pars militum apud Albam Getam occisum ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus se fidem promisisse liberis Seueri, duobus seruare debere: clausisq; portis diu imperator non admissus, nisi delinitis animis, non solum querelis de Geta & criminationibus editis, sed enormitate stipendij militibus, ut solet, placatis, atq; inde Romā redijt. Tunc sub ueste senatoria loricam habens, cum armatis militibus curiam ingressus est. Hos in medio inter subsellia duplici ordine collocauit, & sic uerba fecit: Questus est de fratris insidijs inuolute & incondite ad illius accusationem, sui uero excusationem: quod quidē nec senatus libenter accepit, cum ille dixisset, fratri se omnia permisisse, fratrem ab insidijs liberasse: & illum tamen sibi grauissimas insidias fecisse, nec uicem amori reddidisse fraterno. Post hoc relegatis deportatisq; reditum in patriam restituit: inde ad prętorianos processit, & in castris mansit. Altera die Capitolium petijt: & eos quos occidere parabat, affabiliter est allocutus, innitēsq; Papiniano & Chiloni, ad palatiū redijt. Cum flentem matrem Getæ uidisset, aliasq; mulieres post necem fratris, mulieres occidere conatus est: sed ob hoc retentus, ne augeret fratris occisi crudelitas. Lætum ad mortem coegit, misso à se ueneno: ipse enim inter suasores Getæ mortis primus fuerat, qui & primus interemptus est. Ipse mortē eius sæpissime fleuit. Multos qui cædis eius cōscij fuerant, interemit, eumq; & imaginē eius honorauit. Post hoc fratrem patruelē Afrum, cui pridie partes de cœna miserat, iussit occidi. Qui cum se præcipitasset percussorū timore, & ad uxorem crure fracto erepsisset, tamen per ludibriū à percussoribus deprehēsus est & occisus. Occidit etiam Pompeianum Marci nepotem ex filia natū, & ex Pompeiano cui nupta fuerat Lucilla post mortē Veri imperatoris: quem & consulē bis fecerat, & omnibus bellis præposuerat, quę grauissima tūc fuerūt: & ita quidē ut uideref à latronib. interemptus. Deinde in conspectu eius Papinianus

securi

securi percussus est, & à militibus occisus: quo facto percussori dixit: Gladio te exequi oportuit meum iussum. Occisus est etiam eius iussu Petronius ante templum diui Pij, tractaq; sunt eorum per plateam cadauera sine aliqua humanitatis reuerentia. Filiū autem Papiniani, qui ante triduū quæstor opulentum munus ediderat, interemit. Iisdem diebus occisi sunt innumeri, qui fratris eius partibus fauerant. Occisi etiam liberti, qui Getæ administrauerant. Cædes deinde in omnibus locis & in balneis factæ. Occisiq; nonnulli etiam cœnantes, inter quos etiam Sammonicus Serenus, cuius libri plurimi ad doctrinā extant. In summum discrimen etiam Chilo iterū præfectus & consul uenit, ob hoc q concordiam inter fratres suaserat. Et cum idem Chilo sublata ueste senatoria, nudis pedibus ab urbanicianis raptus esset, Antoninus seditionē compressit. Multas præterea postea cædes in urbe fecit, passim raptis à militibus nonnullis hominibus & occisis, quasi seditionē uindicans. Heluiū Pertinacem suffectum C O S. ob hoc solum q filius esset imperatoris, occidit. Neq; cessauit unq; sub diuersis occasionibus eos interficere, qui fratris amici fuissent. Sæpe in senatum, sæpe in populū superbe inuectus est, aut edictis propositis, aut orationibus editis, Syllam se etiam ostendens futurū. His gestis Galliam petijt: atq; ut primum in eam uenit, Narbonensem proconsulem occidit. Cunctis deinde turbatis qui in Gallia res regebant, odium tyrannicū meruit, quamuis aliquando fingeret se benignū, cum esset natura truculentus. Et cum multa contra homines, & cōtra iura ciuitatum fecisset, morbo implicitus grauiter laborauit. Circa eos qui eum curabant, crudelissimus fuit. Deinde ad Orientem profectionē parans, omisso itinere in Dacia resedit. Circa Rhetiā non paucos Barbaros interemit: militesq; suos quasi Syllæ milites, & cohortatus est & donauit. Deorum sanè se nominibus appellari uetuit, quod Cōmodus fecerat: cum illi eum quòd leonē, aliasq; feras occidisset, Herculem dicerēt. Et cum Germanos subegisset, Germanicū se appellauit: uel ioco, uel serio, ut erat stultus & demens, asserens si Lucanos uicisset, Lucanicum se appellandum. Damnati sunt eo tempore, qui urinam in eo loco fecerunt, in quo statuæ aut imagines erant principis: & qui coronas imaginibus eius detraxerāt, ut alias ponerent. Damnati sunt & qui remedia quartanis tertianisq; collo annexa gestarent. Per Thracias cum præf. præt. iter fecit: inde cum in Asiam traijceret, naufragij periculū adijt antemna fracta, ita ut in scapham cum protectorib. descenderet. Vnde in triremem à præfecto classis receptus, euasit. Excepit apros freqūter, contra leonem etiam stetit: quo etiam missis ad amicos literis gloriatus est: seq; ad Herculis uirtutem accessisse iactauit. Post hoc ad bellum Armeniacum, Parthicumq; cōuersus, ducem bellicum qui suis competebat moribus fecit. Inde Alexandriam petijt, in gymnasium populum conuocauit, eumq; obiurgauit: legi etiam ualidos ad militiam præcepit. Eos autem quos legerat, occidit exemplo Ptolemæi Euergetis, qui octauus hoc nomine appellatus est. Dato præterea signo militibus ut hospites suos occiderent, magnam cædem Alexandriæ fecit. Dehinc per Cadusios fines & Babylonios ingressus, tumultuarie cum Parthorum satrapis manum contulit, feris etiam bestijs in hostes immissis. Datis ad senatum quasi post uictoriam literis, Parthicus appellatus est: nam Germanici nomen patre uiuo fuerat consecutus. Deinde cum iterum uellet Parthis bellum inferre, atq; hybernare Edessæ, atq; inde Carras Luni dei gratia uenisset, die natalis sui VIII. Idus April. ipsis Megalensibus cum ad requisita naturæ discessisset, insidijs à Macrino præfecto præt. positis, qui post eum inuasit imperiū, interemptus est. Conscij cædis fuerunt Nemesianus & frater eius Apollinaris, Retianusq; qui præfect. legionis secundæ Parthicæ militabat, & qui equitibus extraordinarijs præerat, non ignorantibus Martio Agrippa qui classi præerat, & præterea plerisq; officialium impulsu Martialis. Occisus est autem in medio itinere inter Carras & Edessam, cū leuandæ uesicæ gratia ex equo descendisset, atq; inter protectores suos cōiuratos cædis ageret. Deniq; cum illum in equum strator eius leuaret, pugione latus eius confodit: conclamatumq; ab omnibus est, id Martialem fecisse. Et
Lunus deus quoniam dei Luni fecimus mentionem, sciendum doctissimis quibusq; id memoriæ traditum: atq; ita nunc quoq; à Carrenis præcipue haberi, ut qui Lunam fœmineo nomine ac sexu putauerit nuncupandā, is addictus mulieribus semper inseruiat: at uero qui marem deum esse crediderit, is dominetur uxori, neq; ullas muliebres patiatur insidias.

Vnde

Vnde quamuis Græci uel Aegyptij eo genere quo fœminam hominem, etiam Lunam deam dicant, mystice tamen deum dicunt. Scio de Papiniani nece multos ita in literas retulisse, ut cædis nō asciuerint causam, alijs alia referentibus: sed ego malui ueritatem opinionum edere, quàm de tanti uiri cæde reticere.

Papiniani mors

Papinianū amicissimum fuisse imperatori Seuero, & ut aliqui loquuntur, affinem etiam per secundam uxorem, memoriæ traditur: & huic præcipue utrunq; filium à Seuero cōmendatum, eumq; cum Seuero professum, sub Sceuola & Seuero in aduocatione fisci successisse, atq; ad hoc cōcordiam fratrum Antoninorū fouisse. egisse quin etiam ne occideret, cum iam de insidijs eius Bassianus quereretur: atq; ideo unà cum his qui fautores fuerant Getæ, à militibus, non solum permittente, uerumetiam suadente Antonino, occisum. Multi dicunt, Bassianum occiso fratre illi mandasse, ut & in senatu per se & apud populū facinus dilueret. illum autem respondisse: Non tam facile parricidium excusari posse, quàm fieri. Est etiam hęc fabella, quòd dictare noluerit orationem qua inuehendū erat in fratrem, ut causa eius melior fieret qui occideret. illum autem negantem respondisse, Aliud est parricidium, accusare innocentem occisum. Sed hoc omnino non conuenit: nam neq; præfectus poterat dictare orationem, & constat eum quasi fautorem Getæ occisum. Et fertur quidem, Papinianum cum raptus à militibus ad palatium traheretur occidēdus, prædiuinasse, dicentem, Stultissimum fore qui in suum subrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter præfecturam uindicaret. Quod factum est: nam Macrinus occidit, ut suprà exposuimus: qui cum filio factus in castris imperator, filium suum qui Diadumenus uocatur, Antoninum uocauit, idcirco quod à prętorianis multum Antoninus desideratus est. Bassianus uixit annis XLIII. Imperauit annis VI. Publico funere elatus est. Filiū reliquit qui postea & ipse M. Antoninus Heliogabalus est dictus: ita enim nomen Antoninorū inoleuerat, ut uelli ex animis hominū non posset: quod omnium pectora uelut Augusti nomen obsederat. Fuit male moratus, & patre duro crudelior. Auidus cibi, uini etiam appetens, suis odiosus, & præter milites prætotianos omnibus castris exosus: prorsus nihil inter fratres simile. Opera Romæ reliquit, thermas nominis sui eximias: quarū sellam solearem architecti negant posse ulla imitatione qua facta est, fieri. Nam & ex ære uel cupro cancelli superpositi esse dicuntur, quibus cameratio tota concredita est: & tantum est spatij, ut idipsum fieri negent potuisse docti mechanici. Reliquit & porticū patris nomine, quæ gesta illius contineret, & triumphos, & bella. Ipse Caracalli nomen accepit à uestimēto quod populo dederat demisso usq; ad talos, quod antè non fuerat: unde hodieq; Antoninianæ dicuntur Caracallæ huiusmodi, in usu maxime Romanæ plebis frequentatæ. Idem uiam nouam muniuit, quæ est sub eius thermis, Antoninianis scilicet, qua pulchrius inter Romanas plateas non facile quicq; inuenias. Sacra Isidis Romam deportauit, & templa ubiq; magnifice eidem deæ fecit. Sacra etiam maiore reuerentia celebrauit, ꝗ antè celebrabantur. In quo quidem mihi mirum uidetur, quemadmodum sacra Isidis primum per hunc Romam uenisse dicantur, cum Antoninus Commodus ita ea celebrauerit, ut & Anubin portaret, & Pausa sederet: nisi fortè iste addidit celebritati, non eam primus inuexit. Corpus eius Antoninorum sepulchro illatū est, ut ea sedes reliquias eius acciperet, quæ nomē addiderat. Interest scire quemadmodū nouercam suam Iuliam uxorem duxisse dicatur. Quæ cum esset pulcherrima, & quasi per negligentiam se maxima corporis parte nudasset, dixissetq; Antoninus, Vellem, si liceret. respondisse fertur: Si libet, licet: An nescis te imperatorē esse, & leges dare, non accipere? Quo audito, furor inconditus ad effectum criminis roboratus est: nuptiasq; eas celebrauit, quas si sciret se leges dare, uere solus prohibere debuisset. Matrem enim (nō alio dicenda erat nomine) duxit uxorem, ad parricidiū iunxit incestum: siquidem eam matrimonio sociauit, cuius filium nuper occiderat. Nō abre est etiam diasyrticū quiddam in eum dictum addere.

Hæc scelerata uox nunc assidue occinitur auribus regum etiam à theologis

Nam cū Germanici & Parthici & Arabici & Alemannici nomen ascriberet (nam Alemannorum gentem deuicerat) Heluius Pertinax filius Pertinacis dicitur ioco dixisse, Adde si placet etiam Geticus maximus, quòd Getam occiderat fratrem, & Gotti Getæ dicerentur: quos ille dum ad Orientem transit, tumultuarijs prælijs deuicerat. Occidendi Getæ multa prodigia extiterunt, ut in uita eius exponemus. Nam quamuis prior ille è uita excesserit, nos ta-

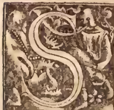
Gotti, ijdem Getæ

men ordinem secuti sumus: ut qui & prior natus est, & prior imperare cœperat, prior scriberet. Eo sanè tempore quo ab exercitu appellatus est Augustus uiuo patre, quod ille pedibus æger gubernare non posse uideretur imperiũ, confusis animis militum & tribunorum, Seuerus dicitur animo uolutasse, ut & hunc occideret, nisi repugnassent præfecti eius graues uiri. Aliqui contrà dicunt, pręfect. uoluisse id fieri, sed Septimium noluisse, ne & seueritas illius crudelitatis nomine inquinaretur: & cum autores crimi nis milites fuerint, adolescens stultæ temeritatis pœnas lueret, tam grauis supplicij titu lo, ut à patre uideretur occisus. Hic tamen omnium durissimus, & ut uno complectamur uerbo, parricida & incestus, patris & matris & fratris inimicus, à Macrino qui eũ occiderat, timore militum, ac maxime prætorianorũ, inter deos relatus est. Habet templum, habet salios, habet sodales Antoninianos, qui Faustinæ templũ & diuale nomẽ eripuit: certe templum quod ei sub Tauri radicibus fundauerat olim maritus Antoninus, in quo postea filius Bassiani Heliogabalus Antoninus sibi, uel Ioui Syrio, uel Soli (incertum enim id est) templum fecit.

AELII SPARTIANI

ANTONINVS GETA

AD CONSTANTINVM AVG.

SCIO Constantine Auguste, & multos & clementiam tuam quæstionem mouere posse, cur etiam Geta Antoninus à me tradat. de cuius priusq̃ uel uita, uel nece dicam, differam cur & ipsi Antonini à Seuero patre sit nomẽ appositũ. Neq; eñ multa in eius uita dici possunt, qui prius rebus humanis exemptus est, q̃ cum fratre teneret imperium. Septimius Seuerus quodã tempore cum consuluisset, ac petijsset ut sibi indicaretur quo esset successore moriturus, in somnis uidit Antoninũ sibi successurum. Quare statim ad milites processit, & Bassianũ filium maiorem natu, M. Aurelium Antoninũ appellauit. Quod cum fecisset, paterna cogitatione, uel ut quidam dicunt, à Iulia uxore cõmonitus, quæ gnara erat somnij, ꝙ minori filio hoc facto ipse interclusisset aditum imperandi, etiam Getam minorem filium Antoninum uocari iussit. Itaq; semper ab eo in epistolis familiarib. dictus est Antoninus, cum si forte abesset, scriberet, Salutate Antoninos filios & successores meos. Sed nihil ualuit patris matris'ue cautio: nam solus ille successit, qui primus Antonini nomen accepit. Et hæc de Antonini nomine. Geta autem dictus est, uel à patrui nomine, uel aui paterni: de cuius uita & moribus in uita Seueri Marius Maximus primo septenario satis copiose retulit. Fuit autem Antoninus Geta etiam ob hoc ita dictus, ꝙ in animo habuit Seuerus, ut omnes deinceps principes quemadmodũ Augusti, ita etiam Antonini dicerentur, atq; amore Marci quem fuisse uel fratrem suum dicebat, & cuius philosophiam literarumq; institutionem semper imitatus est. Dicunt aliqui, non in Marci honorẽ tantum Antonini nomini delatũ, cum id Marcus adoptiuus habuerit, sed in eius qui Pius cognominatus, Adriani scilicet successoris: & quidem ob hoc, quòd Seuerum ille ad fisci aduocationẽ delegerat ex formula forensi, cum ad tantos processus ei patuisset dati ab Antonino primi gradus uel honoris auspicium: simul quòd nemo ei uideretur felicior imperator ad cõmodandum nomen eo principe, cuius proprium nomẽ iam per quatuor principes cucurrisset. De hoc eodẽ Seuerus gnarus geniture illius, cuius, ut plerìq; Afrorum, peritissimus fuit, dixisse fertur: Mirum mihi uidetur Iuuenalis amantissime, Geta noster diuus futurus, cuius nihil imperiale in genitura uideo. Erat eñ Iuuenalis præf. eius præt. Nec eum fefellit. Nam Bassianus cum eum occidisset, ac uereretur tyrãnicam ex parricidio notam, audiretq;, posse mitigari facinus si diuum fratrẽ appellaret

laret, dixisse ferṫ: Sit diuus dum non sit uiuus. Deniq; cum inter diuos retulit, atq; ideo utcunq; rediјt cum fama in gratiã parricida. Natus est Geta Seuero & Vitellio COSS. Mediolani, & si aliter aliј prodiderunt, VI. Cal. Iunias ex Iulia: quam idcirco Seuerus uxorem duxerat, quòd eam in genitura habere compererat, ut regis uxor esset, isq; priuatus, sed iam optimi in repub. loci. Statim ut natus est, nuntiatum est ouum gallinam in aula peperisse purpureũ. Quod cum allatum Bassianus frater eius accepisset, & quasi paruulus applosum ad terram fregisset, Iulia dixisse fertur ioco: Maledicte parricida, fratrem tuum occidisti. Idq; ioco dictum, Seuerus altius quàm quisquam præsentiũ accepit: à circumstãtibus autem postea uelut diuinitus effusum approbatũ est. Fuit etiam aliud omen. Nam cum in uilla cuiusdã Antonini plebei hominis agnus natus esset, qui uellus in fronte purpureũ haberet, eadem die atq; hora qua Geta natus est, audissetq; ille ab aruspice, post Seuerum Antoninum imperaturũ, ac de se ille auguraretur, sed tamen tale fati timeret indicium, ferro eum adegit: quod & ipsum signo fuit, Getam ab Antonino interimendũ, ut postea satis claruit. Fuit etiam aliud omen ingens postea, ut exitus docuit huius facinoris quod euenit. Nam cum infantis Getæ natalem Seuerus cõmendare uellet, hostiam popa nomine Antoninus percussit: quod tunc nec quæsitum nec animaduersum, post uero intellectũ est. Fuit adolescens moribus asperis, sed non impiјs, à natura decorus, tractator, gulosus, cupidus ciborum, & uini uarie conditi. Huius illud pueri fertur insigne, quòd cum uellet partium diuersarũ uiros Seuerus occidere, & inter suos diceret, hostes uobis eripio: cõsentiretq; adeo usq; Bassianus, ut eorum etiã liberos si sibi consuleret, diceret occidendos: Geta interrogasse fertur, quantus esset interficiendorum numerus: Cumq; dixisset pater, ille interrogauit, Isti habent parentes, habent propinquos? Cum respõsum esset, habere complures: plures ergo in ciuitate tristes erunt, quàm læti, quòd uicimus. Et obtinuisset eius sententia, nisi Plautianus præfectus, uel Iuuenalis institissent spe proscriptionũ, ex quibus ditati sunt. His accedebat Bassiani fratris nimia crudelitas: qui cum contenderet & diceret quasi ioco, quasi serio, omnes cum liberis occidẽdos partium diuersarũ: Geta ei dixisse dicitur: Tu qui nulli parcis, potes etiam fratrem occidere. Quod dictum eius tunc nihil, pòst uero pro præsagio fuit. Fuit in literis assequendis & tenax ueterum scriptorum, paternarum etiam sententiarũ memor, fratri semper inuisus, matri amabilior quàm frater, subbalbe tamẽ canorus. Vestitus nitidi cupidissimus, ita ut patri doleret. si quid accepit à præsentibus, ad suum contulit cultum, neq; quicquam cuipiam dedit. Post Parthicum bellum cum ingenti gloria floreret, Bassiano participe imperiј appellato, Geta quoq; Cæsaris & Antonini, ut quidam dicunt, nomen accepit. Familiare illi fuit has quęstiones grammaticis proponere, ut dicerent, singula animalia quomodo uocem emitterent, uelut agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minurriunt, ursi sæuiunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barriunt, ranæ coaxant, equi hinniunt, asini rudunt, tauri mugiunt, easq; de ueteribus approbare. Sereni Sammonici libros familiarissimos habuit, quos ille ad Antoninũ scripsit. Habebat etiam istam cõsuetudinem, ut conuiuia & maxime prandia per singulas literas iuberet sciẽtibus seruis, uelut in quo erat anser, aprugna, anas: item pullus, perdix, pauus, porcellus, piscis, perna, & quæ in eam literam genera eduliûm caderent: & item fasianus, farta, ficus, & talia. Quare comis etiam habebatur in adolescentia. Occiso eo, pars militum quæ incorrupta erat, parricidium ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus se liberis fidem promisisse, duobus seruare debere: clausisq; portis diu non est imperator admissus. Deniq; nisi querelis de Geta editis, & animis militum delinitis, enormib. etiam stipendiјs datis, Romam Bassianus redire non potuit. Post hæc deniq; & Papinianus, & multi aliј interẽpti sunt, qui uel concordiæ fauerant, uel qui partium Getæ fuerant: ita ut utriusq; ordinis uiri & in balneo coenantes, & in publico percuterentur, Papinianus ipse securi percussus sit, improbante Bassiano, quod non gladio res peracta sit. Ventum deniq; est usq; ad seditionem urbanicianorum militum: quos quidem non leui autoritate Bassianus compressit, tribuno eorum, ut aliј dicunt, interfecto: ut aliј, relegato. Ipse aũt tantum timuit, ut loricam sub lato habens clauo, etiam curiã sit ingressus, atq; ita rationem facti sui, & necis Getæ reddiderit. Quo quidem tempore Heluius Pertinax, filius Pertinacis, qui postea est

Maledictus

Grammaticos non quęstiunculæ

ab eodem Baſſiano interemptus, recitanti Fauſtino prætori & dicenti, Sarmaticus maximus & Parthicus maximus, dixiſſe dicitur, adde & Geticus maximus, quaſi Gotticus: quod dictum altius in pectus Baſſiani deſcendit, ut poſtea nece Pertinacis eſt approbatum: nec ſolum Pertinacis, ſed & aliorum, ut ſupra dictum eſt, paſſim & iniquè. Heluium autem etiam ſuſpectũ habuit affectatæ tyrannidis, quòd eſſet in amore omnium, & filius Pertinacis imperatoris: quæ res nulli facile priuato ſatis tuta eſt. Funus Getæ accuratius fuiſſe dicitur, quàm eius qui à fratre uideretur occiſus. Illatusq; eſt maiorum ſepulchro, hoc eſt Seueri, quod eſt in Appia uia euntibus ad portã dextrum, ſpecie Septizonij extructum, quod ſibi ille uiuus ornauerat. Occidere uoluit & matrem Getæ nouercam ſuam, quòd fratrem lugeret: & mulieres quas poſt reditum de curia flentes reperit. Fuit præterea eius immanitatis Antoninus, ut his præcipue blandiretur quos ad necem deſtinabat, ut eius magis blandimentũ timeretur quàm iracundia. Mirum ſanè omnibus uidebatur, quod mortem Getæ toties ipſe etiam fleret, quoties nominis eius mentio fieret, quoties imago uideretur aut ſtatua. Varietas autem tanta fuit Antonini Baſſiani, imò tanta ſitis cædis, ut modo fautores Getæ, modo inimicos occideret, quos fors obtuliſſet: quo facto magis Geta deſiderabatur.

AELII LAMPRIDII

ANTONINVS HELIOGABALVS

AD CONSTANTINVM AVG.

VITAM Heliogabali Antonini impuriſſimam, qui Varius etiam dictus eſt, nunquam in literas miſiſſem, ne quis fuiſſe Romanorũ principem ſciret, niſi ante Caligulas & Nerones & Vitellios hoc idem habuiſſet imperiũ: ſed cum eadem terra & uenena ferat & frumentũ, atq; alia ſalutaria, alia contraria, eadem ſerpentes & ciconias, compenſationem ſibi lector diligens faciet, cum legerit Auguſtum, Veſpaſianum, Titum, Traianũ, Adrianum, Pium, Marcum, contra hos prodigioſos tyrannos: ſimul intelliget Romanorum iudicia, quòd illi & diu imperarunt, & exitu naturali functi ſunt: hi uero interfecti, tracti, tyranni etiam appellati, quorum nec nomina libet dicere. Igitur occiſo Macrino, eiusq; filio Diadumeno, qui pari poteſtate imperij Antonini etiam nomen acceperant, in Varium Heliogabalum imperium collatũ eſt, idcirco quòd Baſſiani filius diceretur. Fuit autem Heliogabali uel Iouis, uel Solis ſacerdos, atq; Antonini ſibi nomẽ aſciuerat, uel in argumentum generis, uel quòd id nomen uſqueadeo charum eſſe cognouerat gẽtibus, ut etiam parricida Baſſianus cauſa nominis amaret. Et hic quidem prius dictus eſt Varius, pòſt Heliogabalus à ſacerdotio dei Heliogabali, cui templum Romæ in eo loco cõſtituit, in quo prius ædes Horci fuit, quem è Syria ſecum adduxit. Poſtremo cum accepit imperium, Antoninus appellatus eſt: atq; ipſe in Romano imperio ultimus Antoninorum fuit. Hic tantum Semiamiræ matri deditus fuit, ut ſine illius uoluntate nihil in rep. faceret, cum ipſa meretricio more uiuẽs, in aula omnia turpia exerceret. Antonino autem Caracallo ſtupro cognita, ita ut hinc uel Varius uel Heliogabalus uulgò cõceptus putaretur. Et aiunt quidam, Varij etiam nomen idcirco eidem inditum à condiſcipulis, quòd uario ſemine, de meretrice utpote conceptus, uideretur. Hic fertur occiſo Macrini factione patre, ut dicebatur, Antonino in templum dei Heliogabali confugiſſe uelut in aſylum, ne interficeretur à Macrino, qui ſæuiſſime cum filio luxurioſo & crudeli exercuit imperiũ. Sed de nomine hactenus, quãuis ſanctum illud Antoninorũ nomen polluerit. Quod tu Conſtantine ſacratiſſime ita ueneraris, ut Marcum & Pium inter Conſtantios Claudiosq; uelut maiores tuos aureos formaueris, adoptãs uirtutes ueterum

tuis morib. congruentes, & tibi amicas charasq;. Sed ut ad Antoninũ Varium reuertamur, nactus imperiũ, Romam nuntios misit: excitatisq; omnibus ordinibus, omni etiã populo ad nomen Antoninũ, quod non solũ titulo, ut in Diadumeno fuerat, sed etiam in sanguine redditũ uidebatur, cum se Antoninũ Basiani filium scripsisset, ingens eius desiderium factũ est. Erat præterea etiam rumor qui nouis post tyrannos solet donari principibus: qui nisi ex summis uirtutibus non permanet, & quẽ multi mediocres principes amiserũt. Deniq; ubi in senatu lectæ sunt literæ Heliogabali, statim fausta in Antoninum, & dira in Macrinũ, eiusq; filiũ dicta sunt; appellatusq; Antoninus princeps, uolentibus cunctis, & studiose credentibus, ut sese habent uota hominũ ad credulitatẽ festinantium, cum quod optant, uerum esse desiderant. Sed ubi primum ingressus est urbem, omissis his quæ in prouincia gerebantur, Heliogabalum in Palatino monte iuxta ædes imperatorias consecrauit, eiq; templũ fecit, studens & Matris typum, & Vestæ ignem, & Palladium, & ancilia, & omnia Romanis ueneranda in illud transferre templum, & id agens ne quis Romæ deus nisi Heliogabalus coleretur. Dicebat præterea, Iudæorum & Samaritanorũ religiones, & Christianam deuotionem illuc transferendam, ut omnium culturarum secretum Heliogabali sacerdotium teneret. Deinde ubi primum diem senatus habuit, matrem suam in senatum rogari iussit. Quæ cum uenisset uocata ad consulum subsellia, scribendo affuit, id est, senatusconsulti conficiendi testis: solusq; omnium imperatorum fuit, sub quo mulier quasi clarissima, loco uiri senatum ingressa est. Fecit & in colle Quirinali senatulum, id est, mulierum senatum, in quo antè fuerat conuentus matronalis, solennibus duntaxat diebus, & si unquam aliqua matrona consularis, coniugij ornamentis esset donata: quod ueteres imperatores affinibus detulerunt, & his maxime quæ nobilitatos maritos non habuerant, ne innobilitatæ remanerent. Sed Semiamira facta sunt senatusconsulta ridicula de legibus matronalibus: quæ quo uestitu incederent, quæ cui cederet, quæ ad cuius osculum ueniret: quæ pilento, quæ equo saginario, quæ asino ueheretur, quæ carpento mulari, quæ boum: quæ sella ueheret, & utrum pellicea, an ossea, an eborata, an argentata: & quæ aurum uel gemmas in calciamentis haberent. Ergo cum hybernasset Nicomediæ, atque omnia sordide ageret, inireturq; à uiris & subaret, statim milites facti sui pœnituit, quod in Macrinum conspirauerant, ut hunc pricipem facerent: atq; in consobrinum eiusdem Heliogabali Alexandrum, quem Cæsarem senatus Macrino interempto appellauerat, inclinauere animos. Quis enim ferre posset principem per cuncta caua corporis libidinem recipientem, cum ne beluam quidem talem quisquam ferat? Romæ denique nihil egit aliud, nisi ut emissarios haberet, qui ei bene nasatos perquirerẽt, eosq; ad aulam perducerent, ut eorum conditionibus frui posset. Agebat præterea domi fabulam Paridis, ipse Veneris personam subiens, ita ut subito uestes ad pedes defluerẽt: nudusq; una manu ad mammam, altera pudendis adhibita ingenicularet, posterioribus eminentibus in subactorẽ reiectis & oppositis. Vultum præterea eodem quo Venus pingitur, schemate figurabat, corpore toto expolitus: eum fructum uitæ præcipuum existimans, si dignus atq; aptus libidini plurimorum uideretur. Vendidit & honores & dignitates & potestates, tam per se, quàm per omnes seruos ac libidinum ministros. In senatum legit sine discrimine ætatis, census, generis, pecuniæ merito, militaribus etiam præpositurís, & tribunatibus, & legationibus, & ducatibus uenditis, etiam procurationibus, & Palatinis officijs. Aurigas Protogenẽ & Gordium, primo in certamine curuli socios, post in omni uita & actu participes habuit. Multos quorum corpora placuerant, de scena, & circo, & harena in aulam traduxit. Herodem uero sic amauit, ut eidem inguina oscularetur, quod dictu etiam uerecundũ est, Floralia sacra se asserens celebrare. In uirginem Vestalem incestum admisit. Sacra P. R. sublatis penetralibus profanauit. Ignem perpetuum extinguere uoluit. Nec Romanas tantum extinguere uoluit religiones, sed per orbẽ terræ, unum studens ut Heliogabalus deus unus ubiq; coleretur: & in penum Vestæ, quod solæ uirgines soliq; pontifices adeunt, irrupit pollutus ipse omni contagione morum, cum his qui se polluerant. Et penetrale sacrum est auferre conatus: cumq; seriam quasi ueram rapuisset, quamuis uirgo maxima falsam monstrauerat, atq; in ea nihil reperisset, applosam fregit: nec tamen quicquã re-

Christianã deuotio

ligioni dempsit, quia plures similes factæ dicuntur esse, ne quis ueram unquam posset auferre. Hæc cum ita essent, signum tamen quod Palladium esse credebat, abstulit: & auro fictum, in sui dei templo locauit. Matris etiam deûm sacra accepit, & adeo debacchatus est, ut typū eriperet, & alia sacra quæ penitus habentur condita. Iactauit autem caput inter præcisos phanaticos, & genitalia sibi deuinxit, & omnia fecit quæ Galli facere solent. ablatumq; sanctum nomē in penetrale dei sui trāstulit. Salambonem etiam omni planctu & iactatione Syriaci cultus exhibuit, omen sibi faciens imminentis exitij. Omnes sanè deos sui dei ministros esse aiebat, cum alios eius cubicularios appellaret, alios seruos, alios diuersarū rerum ministros. Lapides qui diui dicūtur, ex proprio templo Dianæ Laodiceæ, ex adyto suo, in quo id Orestes posuerat, afferre uoluit. Et Orestem quidem ferunt non unum simulacrum Dianæ, nec uno in loco posuisse, sed multa in multis. Postea q̃ se apud tria flumina circa Hebrum ex responso purificauit, etiam Orestam condidit ciuitatem, quam sæpe cruentari hominū sanguine necesse est. Et Orestam quidem urbem Adrianus suo nomine uindicari iussit, eo tempore quo furore cœperat laborare, ut ex responso cum ei edictum esset, ut in furiosi alicuius domū uel nomen irreperet. Nam ex eo emollitam insaniam ferunt, per quam multos senatores occidi iusserat: quibus seruatis, Antoninus Pij nomen meruit, quòd eos post ad senatum adduxit, quos omnes iussu principis interfectos credebant. Cædit & humanas hostias, lectis ad hoc pueris nobilibus & decoris per omnem Italiam patrimis & matrimis, credo ut maior esset utriq; parenti dolor. Omne deniq; magorum genus aderat illi, operabaturq; quotidie hortante illo & gratias dijs agente, quod amicos eorum inuenisset, cum inspiceret exta puerilia, & excuteret hostias ad ritum gentilem suum. Cum collatum misisset in populū, non nummos uel argēteos, uel aureos, uel bellaria, uel minuta animalia, sed boues opimos, & camelos, & asinos, & ceruos populo diripiendos abiecit, imperatoriū id esse dictitans. Insectatus est famam Macrini crudeliter, sed multo magis Diadumeni quòd Antoninus dictus est, Pseudoantoninū, & Pseudophilippum eum appellans, simul q; cum luxuriosissimus extitisset, uir fortissimus, optimus, grauissimus, seuerissimus diceret. Coegit deniq; scriptores nōnullos nefanda, imò potius non ferenda eius dicta de luxuria disputare, ut in uita eius. Lauacrū publicū in ædibus aulicis fecit simul, & palàm populo exhibuit, ut eo conditiones bene nasatorū hominum colligeret. Idq; diligenter curatū est, ut ex tota penitus urbe, atq; ex nauticis monobelos quærerent: sic eos appellabant, qui uiriliores uidebantur. Cum Marcomānis bellum inferre uellet, quos Antoninus pulcherrime profligauerat, dictū est à quibusdam, per Chaldæos & Magos Antoninū Marcum id egisse, ut Marcomanni P.R. semper deuoti essent atq; amici, idq; factis carminibus & cōsecratione. cum quæreret quæ illa essent, uel ubi essent, suppressum est. Constabat enim illum ob hoc consecrationem quærere, ut eam dissiparet spe belli concitandi. Et idcirco maxime, quòd audierat responsum fuisse, ab Antonino bellum Marcomannicum finiēdum, cum hic Varius, & Heliogabalus, & ludibrium publicum diceretur, nomen autem Antonini pollueret in quod inuaserat. Prodebatur autem per eos maxime, qui dolebāt sibi homines ad exercendas libidines bene nasatos, & maioris peculij opponi. Vnde etiam de nece eius cogitari cœpit: Et hæc quidem domi. Sed milites pestem illam uelari imperatoris nomine, pati nequiuerunt, ac primum inter sese, deinde per coronas iecere sermones, in Alexandrum omnes inclinantes, qui iam Cæsar erat à senatu dictus eo tempore quo Macrinus, consobrinus huius Antonini. Nam Varia una his erat auia: unde Heliogabalus Varius dicebatur. Zoticus sub eo tantum ualuit, ut ab omnibus officiorum principibus sic haberetur, quasi domini maritus esset. Erat præterea idem Zoticus qui hoc familiaritatis nomine abutens, omnia Heliogabali dicta & facta uenderet fumis, quàm maxime diuitias enormes sperans, cum alijs minaretur, alijs polliceretur, omnes falleret. Egrediensq; ab illo singulos adiret dicens, de te hoc locutus sum, de te hoc audiui, de te hoc futurū est, ut sunt homines huiusmodi: qui si admissi fuerint ad nimiā familiaritatem principū, famam non solum malorū, sed & bonorum principū uendunt, & qui stultitia uel innocentia imperatorū, qui hoc non perspiciunt, infami rumigeratione pascuntur. Nupsit & coijt, ut & pronubū haberet, clamaretq;, cōcide magire, & eo quidē tempore

Collatus

Enormis

tempore quo Zoticus ægrotabat. quærebat deinde à philosophis & grauissimis uiris, an & ipsi in adolescentia perpessi essent quæ ipse pateretur, & quidẽ impudennissime. neq; enim unquam uerbis pepercit infamibus, cum & digitis impudicitiam ostẽtaret, nec ullus in cõuentu & audiente populo esset pudor. Fecit libertos præsides, legatos, consules, duces, omnesq; dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum. Cum ad uindemias uocasset amicos nobiles, & ad corbes sedisset, grauissimum quenq; percunctari cœpit, an promptus esset in uenerem. erubescentibusq; senibus, exclamabat: Erubuit, salua res est, silentium ac rubore͂ pro consensu ducens. Addidit pręterea ipse, quæ faceret sine ullius pudoris uelamẽto. Posteaq; senes uidit erubescere ac tacere, uel quia ætas, uel quia dignitas talia refutabat, contulit se ad iuuenes, & ab his cœpit omnia exquirere: à quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit, & dicere, uere liberam uindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi ab ipso primum repertum, ut in uindemiarum festiuo multa in dominos iocularia, & audientibus dominis dicerentur, quæ ipse cõposuerat, & Gręca maxime. Horum pleraq; Marius Maximus dicit in uita ipsius Heliogabali. Erant amici improbi, & senes quidã, & specie philosophi, qui caput reticulo cõponerent, qui improba quædam pati se dicerent, qui maritos se habere iactatent. Quos quidã finxisse dicunt, ut illi fierent uitiorũ imitatione chariores. Ad præfecturam prætorij saltatorem, qui histrionicã Romæ fecerat, asciuit. Præfectum uigilum Gordium aurigam fecit: præfectum annonæ Claudium censorem. ad honores reliquos promouit commendatos sibi pudibilium enormitate membrorum. ad uicesimam hæreditatũ mulionem curare iussit. iussit & cursorẽ, iussit & cocũ, & claustrariũ artificem. Cum ingressus est uel castra uel curiã, auiam suam Variam nomine, de qua superius dictum est, secum induxit, ut eius autoritate honestior fieret, quia per se non poterat: nec ante eum, quod iam diximus, senatum mulier ingressa est, ita ut ad scribẽdum rogaretur, & sententiam diceret. In cõuiuijs exoletos maxime iuxta se ponebat, eorumq; attrectatione & tactu præcipue gaudebat: nec quisquam ei magis poculum cum bibisset, dabat. Inter hæc mala uitæ impudicissimæ Alexandrum, quem sibi adoptauerat, à se amoueri iussit, dicens se pœnitere adoptionis, mandauitq; ad senatũ, ut Cæsaris ei nomen abrogaretur. Sed in senatu hoc prodito ingens silentiũ fuit. Siquidẽ erat optimus iuuenis Alexander, postea cõprobatus genere imperij eius, cum ideo displiceret patri, quòd impudicus non esset. Erat autem eidem cõsobrinus, & ut quidam dicunt, à militibus etiam amabatur, & senatui acceptus erat, & equestri ordini: Nec defuit tamen furor usq; ad exitium uoti pessimi. Nam ei percussores immisit. Et hoc quidem modo ipse secessit ad hortos Spei ueteris, quasi contra nouum iuuenem uota cõcipiens, relicta in palatio matre, & auia, & cõsobrino suo: iussitq; ut trucidaretur iuuenis optimus, & reip. necessarius. Misit & ad milites literas, quibus iussit ut abrogaretur nomen Cæsaris Alexãdro. Misit qui in castris statuarũ eius titulos luto tegerẽt, ut fieri solet de tyrannis. Misit & ad nutritores eius, quibus imperauit sub præmiorũ spe atq; honorũ, ut eum occiderẽt quo uellent modo, uel in balneis, uel ueneno, uel ferro. Sed nihil agunt improbi cõtra innocẽtes. Nam nulla ui quis adduci potuit ut tantum facinus impleret, cũ in ipsum magis cõuersa sint tela, quæ parabat alijs: ab hisq; fit interfectus, quibus alios appetebat. Sed ubi primũ lutati sunt tituli statuarũ, milites omnes exarserũt: & pars in palatium, pars in hortos, in quibus erat Varius, ire tendunt ut Alexandrũ uindicarẽt, hominẽq; impurũ, eundemq; parricidialis animi tãdem à rep. depellerent. Et cum in palatiũ uenissent, Alexandrũ cum matre atq; auia custoditũ diligentissime postea in castra duxerũt. Secuta autẽ erat illos Semiamira mater Heliogabali pedibus, solicita filio. Inde itum est in hortos, ubi Varius inuenitur certamen aurigandi parans, expectans tamẽ intentissime quãdo eidem nuntiaret consobrinus occisus. Qui subito militũ strepitu exterritus in angulũ se cõdidit, obiectuq; ueli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, se texit. Misit ex præfectis alios ad cõpescendos milites in castra: alios uero ad eos placãdos, qui iam in hortos uenissent. Antiochianus igitur ex præfectis unus, milites qui in hortos uenerant, & sacramẽti admonitione exorauit, ne illũ occiderẽt: quia nec multi uenerãt, & pleriq; cũ uexillo, quod Aristomachus tribunus retinuerat, remanserãt. Hæc in hortis. In castris uero milites precãti pręfecto

Nota tyrannorum

dixerũt, ſe parſuros eſſe Heliogabalo, ſi & impuros homines, & aurigas, & hiſtriones à ſe dimoueret, atq; ad bonã frugem rediret: his maxime ſubmotis, qui cum omnium dolore apud eum plurimum poterant, & qui omnia eius uendebant, uel uanitate, uel fumis. Remoti ſunt deniq; ab eo, Herodes, Gordus, & Muriſsimus, & duo improbi familiares, qui eum ex ſtulto ſtultiorem faciebant. Mandatũ præterea à militibus præfectis, ne paterentur illum ita diutius uiuere: & ut Alexander cuſtodiretur, ne uel illi aliqua uis afferretur, ſimul ne Cæſar quempiam amicũ Auguſti uideret, ne ulla fieret imitatio turpitudinis. Sed Heliogabalus & ingenti prece Herodẽ repoſcebat impudiciſsimum hominem, & inſidias indies Cæſari propagabat. Deniq; Cal. Ianuarijs, cum ſimul tum deſignati eſſent conſules, noluit cum conſobrino procedere. Ad extremum cum ei auia & mater dicerent, imminere milites ad eius exitiũ, niſi concordiã uiderent inter ſe conſobrinorum, ſumpta prætexta hora diei ſexta proceſsit ad ſenatũ, auia ſua ad ſenatum uocata, & ad ſellam producta. Deinde in Capitoliũ ad uota concipienda, & perficienda ſolennia ire noluit: omnia per præfectũ urbanũ facta ſunt, quaſi conſules illic non eſſent. Nec diſtulit cædem conſobrini: ſed timens ne ſenatus ad aliquem ſe inclinaret, ſi ille cõſobrinum occidiſſet, iuſsit ſubito ſenatum urbe decedere. Omnesq; etiam quibus aut uehicula, aut ſerui deerant, ſubito proficiſci iuſsi ſunt: cum alij per baiulos, alij per fortuita animalia & mercede conducta ueherentur. Sabinũ conſularem uirum, ad quem libros Vlpianus ſcripſit, quòd in urbe remanſiſſet, uocato centurione mollioribus uerbis iuſsit occidi. Sed centurio aure ſurdior, imperari ſibi credidit ut ur-
Vlpianus be pelleretur: itaq; fecit, ſic uitium centurionis Sabino ſaluti fuit. Remouit & Vlpianũ iuriſconſultum, ut bonum uirum: & Siluinum rhetorem, quem magiſtrum Cæſaris fecerat. Et Siluinus quidem occiſus eſt, Vlpianus uero reſeruatus. Sed milites, & maxime prætoriani, uel ſcientes quæ mala in Heliogabalũ pararãt, uel quod ſibi uiderent inuidiam, facta conſpiratione ad liberandam remp. primum in conſcios uario genere mortis, cum alios uitalibus exemptis necarent, alios ab ima parte perfoderẽt, ut mors eſſet uitæ conſentiens. Poſt hoc in eum impetus factus eſt, atq; in latrina ad quam confugerat, occiſus. Tractus deinde per publicum, additaq; iniuria cadaueri eſt, ut id in cloaculam milites mitterent. Sed cum non cepiſſet cloacula fortuito, per pontem Aemilium annexo pondere ne fluitaret, in Tiberim abiectum eſt, ne unquã ſepeliri poſſet. Tractum eſt cadauer eius etiam per Circi ſpatia, priuſquam in Tiberim præcipitaretur. Nomen eius, id eſt, Antonini, eraſum eſt ſenatu iubente, remanſitq; Varij Heliogabali: ſiquidem illud affectato retinuerat, cum uult uideri filius Antonini. Appellatus eſt poſt mortem Tiberinus, & tractitius, & impurus, & multa ſi quãdo ea erant deſignanda, quæ ſub eo facta uidebantur. Solusq; omnium principum tractus eſt, & in cloacam miſſus, & in Tiberim pręcipitatus. Quod odio communi omnium contigit, à quo ſpeciatim cauere debent imperatores: ſiquidẽ nec ſepulchra mereantur, qui amorem ſenatus, populi, ac militum non merẽtur. Opera publica ipſius præter ædem Heliogabali dei, quem Solem alij, alij Iouem dicunt: & amphitheatri inſtauratio poſt exuſtionem, & lauacrũ in uico Sulpitio, quod Antoninus Seueri filius cœperat, nulla extant. Et lauacrum quod Antoninus Caracallus dedicauerat, & lauando, & populum admittendo. Sed porticus defuerãt, quę poſtea ob hoc ſub Decio Antonino extructæ ſunt, & ab Alexandro perfectæ. Hic ultimus Antoninorum fuit, quamuis cognomine poſtea Gordianos multi Antoninos putent, qui Antonij dicti ſunt, non Antonini. Vita moribus, improbitate ita odibilis, ut eius nomen ſenatus eraſerit. quem nec ego Antoninum uocaſſem, niſi cauſa cognitionis, quæ cogit plerunq; dici ea etiam nomina, quæ ſunt abolita. Occiſa eſt cum eo & mater Semiamira probroſiſsima mulier, & digna filio. Cautumq; ante omnia poſt Antoninum Heliogabalum, ne unquam mulier ſenatum ingrederetur, utq; inferis eius caput dicaretur, deuouereturq;, per quem id eſſet factum. De huius uita multa in literas miſſa ſunt obſcœna: quæ quia digna memoratu nõ ſunt, ea ſolum prodenda cenſui, quæ ad luxuriam pertinebant: quorũ aliqua priuatus, aliqua iam imperator feciſſe perhibetur: cũ ipſe priuatus diceret ſe Apicium, imperator uero Neronẽ, Othonẽ, & Vitellium imitari. Nam primus omniũ priuatorũ thoros aureis thoralibus texit, quia tunc ex Antonini Marci autoritate id fieri

licebat

licebat, qui omnem apparatum imperatorium publice uendiderat. Deinde æstiua con
uiuia coloribus exhibuit, ut hodie Prasinum uitreum, alia die Venetum deinceps exhi
beret, semper uarie per dies omnes æstiuos. Primus deinde mensas & capsas argẽteas
habuit. Primus etiam cacabos. Vasa deinde centenaria argentea sculpta, & nonnulla
schematibus libidinosissimis inquinata. Et masticatũ, & puleiatum, & omnia hæc quæ
nunc luxuria retinet, primus inuenit. Nam rosatũ ab alijs acceptum, pinearum etiam
attritione odoratius reddidit. Deniq; hæc genera poculorum ante Heliogabalum nõ
leguntur. Nec erat ei ulla uita, nisi exquirere nouas uoluptates. Primus fecit de pisci-
bus isitia, primus de ostreis, & leiostreis, & alijs huiusmodi marinis conchis, & locu-
stis, & cammaris, & scyllis. Strauit & triclinia de rosa, & lectos & porticus, ac sic per ea
deambulauit, idq; omni florum genere, lilijs, uiolis, hyacinthis, & narcissis. Hic non ni
si unguento nobili, aut croco piscinia infectis natauit. Nec cubuit in accubitis facile, ni
si his quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum, subalares sæpe culcitras
mutans. Senatum nonnunquam ita contempsit, ut mancipia togata appellaret: Popu
lum uero Ro. unius fundi cultorem: equestrem ordinem in nullo loco habens. Præfe-
ctum urbicum sæpe post cœnam ad potãdum uocabat, adhibitis & præfectis præt. ita
ut si recusarent, magistri horũ eos cogerent. Voluit & per singulas urbes lenones præ-
fectos urbi facere, & ut essent in urbe XIIII. & fecisset, si uixisset, promoturus oẽs tur
pissimos & ultimæ professionis homines. Hic solido argento factos habuit lectos, & *Lecti duplices*
tricliniares, & cubiculares. Comedit sæpius ad imitationem Apicij calcanea camelo-
rum, & cristas uiuis gallinaceis demptas, linguas pauonum, & lusciniarum: quòd qui
ederet, ab epilepsia tutus diceretur. Exhibuit & palatinis ingẽtes dapes extis illorũ re
fertas, & cerebellis phœnicopterum, & perdicũ ouis, & cerebellis turdorum, & capi-
tibus psittacorum & fasianorum & pauonum. Barbas sane mullorum tantas iubebat
exhiberi, ut pro nasturtija, apiastris, & facelaribus, & fœno Græco exhiberet plenis sa
batarijs & discis, quod præcipue stupendum est. Canes iecinoribus anserum pauit. Ha
buit leones, & leopardos exarmatos in delicijs: quos edoctos per mansuetarios subito
ad secundam & tertiam mensam iubebat accumbere, ignorantibus cunctis quòd exar
mati essent, ad pauorem & ridiculum excitandum. Misit & uuas apamenas in præse-
pia equis suis: & psittacis atq; fasiãnis leones pauit & alia animalia. exhibuit & sumina
aprugna per dies decem tricena quotidie cum suis bulbis; pisum cum aureis, lentem
cum ceraunijs, fabam cum electris, & orizam cum albis exhibens. Albas præterea in
uicem piperis piscibus & tuberibus conspersit. Oppressit in triclinijs uersatilibus pa-
rasitos suos uiolis & floribus, sic ut animam aliqui efflauerint, cum eripi ad summum
non possent. condito piscinas & solia temperauit, & rosato atq; absynthiato uulgus ad
bibendum inuitauit: & ipse cum populo tantum bibit, ut in piscina eum bibisse intelli-
geretur, uiso quòd unus bibisset. Eunuchos pro apophoretis dedit: dedit quadrigas, e-
quos stratos, mulos, basternas & rhedas: dedit & aureos millenos, & centena pondo
argenti. Sortes sanè conuiuales scriptas in cochlearibus habuit tales, ut alius exhibe-
ret decem camelos, alius decem muscas, alius decem libraa auri, alius decem plumbi,
alius decem struthiones, alius decem oua pullina, ut ueræ sortes essent, & fata tentaren
tur: quod quidem & ludis suis exhibuit, cum & ursos decem, & decem gryllos, & de-
cem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit. Primusq; hunc morem sortis insti-
tuit, quem nũc uidemus. Sed uere ad sortem scenicos uocauit, cum & canes mortuos,
& libram bubulæ carnis haberet in sorte. Et item centum aureos, & mille argenteos,
& centum folles æris, & alia talia, quæ populus tam libenter accepit, ut eum postea im
perare gratularetur. Fertur in euripis uino plenis nauales circenses exhibuisse, pallia
de œnanthio fudisse, & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitasse, diru-
tis sepulchris quæ obsistebãt. Iunxisse etiam camelos quaternos ad currus in circo pri-
uato spectaculo. Serpentes per Marsicæ gẽtis sacerdotes collegisse fertur: eosq; subito
ante lucem, ut solet populus ad ludos celebres conuenire, effudisse, multosq; afflictos
morsu & fuga. Vsus est aurea omni tunica, usus & purpurea, usus & de gẽmis Persica,
cum grauari se diceret onere uoluptatis. Habuit & in calciamẽtis gemmas, & quidem
sculptas; quod risum omnib. mouit, quasi possent sculpturę nobilium artificũ uideri in

gemmis

gemmis quæ pedibus adhærebant. Voluit uti & diademate gemmato, quia pulchrior
fieret, & magis ad fœminarum uultũ aptus, quo & uſus eſt domi. Fertur & promiſiſſe
phœnicem cõuiuijs, uel pro ea libras auri mille, ut in prætorio eas dimitteret. Marinæ
aquæ colymbos exhibuit, in mediterraneis locis maxime, eoſdẽ & ſingulis amicis na
tantibus dimiſit, & iterum piſcibus impleuit. Montem niuiũ in uiridario domus æſta-
te ſęcit aduectis niuibus. Ad mare piſcem nunquam comedit: in longiſsimis à mari lo-
cis omnia marina ſemper exhibuit: murenarum lactibus & luporum in locis mediter-
raneis ruſticos pauit. Piſces ſemper quaſi in marina aqua cum colore ſuo coctos condi
tura ueneta comedit: momẽtarias de roſato, & roſis piſcinas exhibuit, & bibit cum o-
mnibus ſuis caldaria de nardo exhibens. Idẽ in lucernis balſamũ exhibuit. Idem mulie
res nunquam iterauit, præter uxorem. Lupanaria domi amicis, cliẽtibus, & ſeruis ex-
hibuit. Idem nunquã minus C H—S cœnauit, hoc eſt, argenti libris triginta. Aliquan-
do autem tribus milibus H—S cœnauit, omnibus ſupputatis quę impendit. Cœnas ue
ro & Vitellij & Apicij uicit. Piſces ex uiuarijs ſuis bubus traxit, per macellum trãſiens
mẽdicitatem publicam fleuit. Paraſitos ad rotam aquariam ligabat, & cum uertigine
ſub aquas mittebat, ruſusq́ in ſummum reuoluebat: eosq́ Ixionios amicos uocauit.
Strauit & ſaxis Lacedæmonijs ac Porphyreticis plateas in palatio, quas Antoninia-
nas uocauit: quæ ſaxa uſq́ ad noſtram memoriam manſerunt, ſed nuper eruta & exa-
cta ſunt. Conſtituerat & columnã unam dare ingentem, ad quam aſcenderetur intrin-
ſecus, ita ut in ſummo Heliogabalum deum collocaret: ſed tantũ ſaxum non inuenit,
cum id de Thebaide afferre cogitaret. Ebrios amicos plerunq́ claudebat, & ſubito no
cte leones, & leopardos, & urſos exarmatos immittebat, ita ut expergefacti in cubicu
lo eodẽ, leones, urſos, pardos, cum luce, uel quod eſt grauius, nocte inuenirẽt, ex quo
pleriq́ exanimati ſunt. Multis uilioribus amicis folles pro accubitis ſternebat, eosq́ re
flabat prandentibus illis, ita ut plerunq́ ſubito ſub menſis inuenirentur prandentes.
Primus deniq́ inuenit ſigma in terra ſternere, nõ in lectulis, ut à pedib. utres per pue-
ros ad reflandum ſpiritum ſoluerentur. Mimicis adulteris ea quæ ſolent ſimulato fieri,
effici ad uerum iuſsit. Meretrices à lenonibus cũctis redemit ſæpe, & manumiſit. Cum
inter fabulas priuatas ſermo eſſet ortus quanti hernioſi eſſe poſſent in urbe Roma, iuſ-
ſit omnes notari, eosq́ ad balneas ſuas exhibere. & cum ijſdem lauit, nonnullis etiam
honeſtis. Gladiatores ante conuiuium pugnantes ſibi frequenter exhibuit. Strauit ſibi
tricliniũ in ſummo luſorio. Et dum pranderet, noxios, & uenationes ſibi exhibuit. Pa-
raſitis in ſecunda menſa ſæpe ceream cœnam, ſæpe ligneam, ſæpe eburneam, aliquan
do fictilem, nonnunq́ uel marmoream etiam uel lapideam exhibuit: ita ut omnia illis
exhiberentũ uidenda de diuerſa materia, quæ ipſe cœnabat, cum tantũ biberent per ſin
gula fercula, & manus quaſi comediſſent, lauarent. Primus Romanorũ holoſerica ue-
ſte uſus fertur, cum iam ſubſerica in uſu eſſent. Linteamen lotum nunq́ attigit, mendi
cos dicens, qui linteis lotis uterentur. Dalmaticatus in publico poſt cœnam ſępe uiſus
eſt, Gurgitẽ Fabiũ & Scipionẽ ſe appellans, quòd cum ea ueſte eſſet, cum qua Fabius
& Cornelius à parentibus ad corrigendos mores adoleſcentis in publicum eſſent pro
ducti. Omnes de Circo, de theatro, de ſtadio, & omnib. locis, et balneis meretrices col-
legit in ædes publicas, & apud eas concionem habuit quaſi militarem, dicens eas com
militones: diſputauitq́ de generibus ſchematum & uoluptatum. Adhibuit in tali con
cione poſtea lenones, exoletos undiq́ collectos, & luxurioſiſsimos puerulos & iuue-
nes. Et cum ad meretrices muliebri ornatu proceſsiſſet, papilla eiecta exoletos habitu
puerorũ, qui proſtituuntur, poſt concionẽ pronunciauit his quaſi militibus ternos au
reos donatiuũ. Petijtq́ ab his, ut à dijs peterent, ut alios haberet ipſis cõmendandos. Lo
cabatur ſanè ita cum ſeruis, ut eos iuberet millena pondo ſibi aranearũ deferre propo-
ſito præmio, collegiſſeq́ dicitũ decẽ milia pondo aranearũ, dicens, & hinc intelligendũ
q́ magna eſſet Roma. Mittebat paraſitis per cellarios ſalaria annua uaſa cum ranis, &
ſcorpijs, & cũ ſerpentibus, & huiuſmodi monſtris. Claudebat in eiuſcemodi uaſis infi-
nitũ muſcarũ, apes manſuetas eas appellans. Quadrigas Circenſium in triclinijs & in
porticib. ſibi ſemper exhibuit pranſitãs & cœnitans, cõuiuas ſenes agitare cogens, nõ
nullos honoratos iam imperatori. iubebat ſibi & decẽ milia muriũ exhiberi, mille mu-
ſtelas

ficlas, mille forices. Dulciarios & lactarios tales babuit, ut quæcunq; coqui de diuer-
sis edulibus exhibuissent, uel structores, uel pomarij, illi modo de dulcijs, modo de la-
ctarijs exhiberent. Exhibuit parasitis cœnas & de uitreis, & nonnunq; tot picta manti
lia in mensam mittebat his edulibus picta quæ apponerentur, quot missus esset habitu
rus, ita ut de acu aut de textili pictura exhiberentur. Nonnunq; tamen & tabulæ illis
pictæ exhibebantur, ita ut quasi omnia illis exhiberētur, & tamen fame macerarētur.
Miscuit gemmas pomis ac floribus, iecit & per fenestrā cibos totidem, quot exhibuit
amicis. Iusserat & canonē P. R. unius anni meretricibus, lenonibus, exoletis intramu- *intramurani*
ranis dari, extramuranis alio promisso, cum eo tempore iuxta prouisionem Seueri &
Traiani septem annorum canon frumentarius Romæ esset. Canes quaternos ingen-
tes iunxit ad currum, & sic est uectatus intra domū regiam. idq; priuatus in agris suis
fecit. Processit in publicum & quatuor ceruis iunctis ingentibus. Iunxit sibi & leones,
matrem magnā se appellans. Iunxit & tigres, Liberum sese uocans, eodemq; habitu a-
gens, quo dij pinguntur quos imitabatur. Aegyptios dracūculos Romæ habuit, quos
illi agathodæmonas uocant. Habuit & hippopotamos, & crocodilum, & rhinocerotē,
& omnia Aegyptia, quæ per naturam sui exhiberi poterant. Struthiones & camelos
exhibuit in cœnis aliquoties, dicens præceptum Iudæis ut ederent. Illud sanè mirū ui-
detur, quod dicitur ab eo factū, ut de croco sigma strauerit, cum summos uiros rogasset
ad prandium, pro eorum dignitate se dicens fœnum exhibere. Traiecit & dierū actus
noctibus, & nocturnos diebus, æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ, ita ut sero de
somno surgeret & salutari inciperet, mane autē dormire inceptaret. Amicis quotidie
nec quenq; facile indonatum relinquebat, nisi quem frugi quasi perditum reperisset.
Habuit gemmata uehicula & aurata, contēptis argentatis & eboratis & æratis. Iunxit
& quaternas mulieres pulcherrimas, & binas ad papillum, uel ternas & amplius, & sic
uectatus est: sed plerunq; nudus, cum illum nudæ traherent. Habuit & hanc consuetu
dinē, ut octo caluos rogaret ad cœnā, item octo luscos, & item octo podagrosos, octo
surdos, octo nigros, octo longos, & octo pingues, cum capi non possent uno sigmate,
ut de his omnibus risus citaret. Donauit & argentū omne conuiuis quod habuit in cō-
uiuio, & omnem apparatum poculorum, idq; sæpius. Hydrogarū Romanorū ducum
primus publice exhibuit, cum antea militaris mensa esset, quam postea statim Alexan
der reddidit. Proponebat præterea his quasi themata, ut iura noua dapibus condien-
dis inuenirent: cuius placuisset commentum, ei dabat maximum præmium, ita ut seri-
cam uestem donaret, quæ tunc & in raritate uidebatur, & in honore. Si aliquis autem
displicuisset, iubebat ut semper id comesset, quamdiu tamē melius inuenisset. Semper
sanè aut inter flores sedit, aut inter odores pretiosos. Amabat sibi pretia maiora dici ea
rum rerum, quæ mensæ parabantur, orexim conuiuio hanc esse asserens. Pinxit se, ut
cupediarium, ut seplasiarium, ut popinarium, ut tabernarium, ut lenonem, idq; totū
domi semper exercuit. Sexcētorum struthionum capita una cœna multis exhibuit ad
edenda cerebella. Exhibuit aliquando & tale conuiuium, ut haberet uiginti & duo fer
cula ingentium epularum, sed per singula lauarent, & mulieribus uterentur & ipse &
amici, cum iureiurando quod efficerent uoluptatē. Celebrauit item tale conuiuium, ut
apud amicos singulos singuli missus appararentur, & cū alter maneret in Capitolio,
alter in palatio, alter super aggerē, alter in Celio, alter trans Tiberim, & ut quisq; man
sisset, tamen per ordinem in eorum domibus singula fercula ederentur, ireturq; ad om
nium domos: sic unum conuiuiū uix toto die finitum est, cum & lauarent per singula
fercula, & mulieribus uterētur. Sybariticum missum semper exhibuit ex oleo & garo,
quem quo anno Sybaritæ repererunt, perierunt. Dicitur & balneas fecisse multis lo-
cis, ac semel lauisse, atq; statim destruxisse, ne ex usu balneas haberet. Hoc idem de do
mibus, de prætorijs, de zetis fecisse dicitur. Sed & hæc nonnulla fidem transeuntia, cre
do esse ficta ab his, qui in gratiam Alexandri Heliogabalum deformare uoluerūt. Fer
tur & meretricem notissimam & pulcherrimā redemisse C. H—S. eamq; intactam, ue-
lut uirginem coluisse. Huie eidem priuato cum quidam diceret, non times pauper fie-
ri: dixisse dicitur. Quid melius, q; ut ipse mihi hæres sim, & uxori meæ. Habuerat præ
terea facultates, à multis dimissas gratia patris. Idem filios se nolle dicebat, ne quis ei

frugi

frugi contingeret. Odores Indicos ſine carbonibus ad uaporãdas zetas iubebat incendi. Iter priuatus nunquam minus ſexaginta uehiculis fecit, auia ſua Varia reclamante, quòd omnia perditurus eſſet. Imperator uero etiam ſexcenta uehicula dicitur duxiſſe, aſſerens decem milibus camelorum Perſarum regem iter facere, & Neronẽ quingentis carrucis iter iniſſe. Cauſa uehiculorum erat lenonum, lenarum, meretricum, exoletorum, ſubactorum etiam bene naſatorum multitudo. In balneis ſemper cum mulieribus fuit, ita ut eas ipſe pſilotro curaret. Ipſe quoq; barbam pſilotro accurãs, quodq; pudendum dictu eſt, eodẽ quo mulieres accurabantur, & eadem hora, raſit & uirilia ſubactoribus ſuis, nouacula manu ſua, qua poſtea barbam fecit. Scobe auri porticum ſtrauit, & argenti, dolens quòd non poſſet & electri: idq; frequenter quacunq; fecit iter pedibus uſq; ad equum, uel carpentum, ut fit hodie de auroſa harena. Calciamentũ nunquam iterauit, annulos etiam negatur iteraſſe. Pretioſas ueſtes ſæpe conſcidit, uel lanam cepit, & appendit, atq; ad eius æſtimationem põderis, piſces amicis exhibuit. Naues onuſtas merſit in portu, magnanimitatis hoc eſſe dicens. Onus uentris auro excepit, in myrrhinis, & onychinis minxit. Idem dixiſſe fertur, Si habuero hæredem, dabo illi tutorem qui illum hæc facere cogat quæ ipſe feci, facturusq; ſum. Habuit etiã iſtam conſuetudinem, ut cœnas ſibi exhiberet tales. Vna die non niſi de faſianis tantum ederet, omnesq; miſſus ſola faſianorum carne ſtrueret. Item alia die de pullis, alia de piſce illo, & item illo, alia de porcis, alia de ſtruthionibus, alia de holeribus, alia de pomis, alia de dulcijs, alia de opere lactario. Sæpe amicos ſuos cum Aethiopibus aniculis incluſit nocturnis manſionibus, & uſq; ad lucem detinuit, cum pulcherrimas his diceret apparatas. Fecit hoc idem etiam de pueris: & tunc utpote ante Philippum licebat. Ridebat autem ſic nonnunquam, ut publice in theatro ſolus audiretur: ipſe cantauit,
Panduriſſare ſaltauit, ad tibias dixit, tuba cecinit, pãdurizauit, organo modulatus eſt. Fertur & una die ad omnes Circi & theatri & amphitheatri, & omnium urbis locorum meretrices, tectus cucullione mulionico ne agnoſceretur, ingreſſus, cum tamen omnibus meretricibus ſine effectu libidinis aureos donaret, addens, Nemo ſciat, Antoninus hæc donat. Libidinum genera quædam inuenit, ut ſpinthrias ueterum malorũ uinceret: & omnes apparatus Tiberij & Caligulæ & Neronis norat. Et prædictum eidem erat à ſacerdotibus Syris, biothanatum ſe futurum. Parauerat igitur funes, blatta & ſerico & cocco intortos, quibus ſi neceſſe eſſet, laqueo uitam finiret. Parauerat & gladios aureos, quibus ſe occideret ſi aliqua uis urgeret. Parauerat & in ceraumeis & hyacinthis & in ſmaragdis uenena, quibus ſe interimeret ſi quid grauius immineret. Fecerat & altiſsimam turrim, ſubſtratis aureis gemmatisq; antè tabulis, ex qua ſe præcipitaret, dicens, etiam mortẽ ſuam pretioſam eſſe debere, & ad ſpeciẽ luxuriæ, ut diceretur nemo ſic periſſe. Sed nihil iſta ualuerunt. Nam, ut diximus, & occiſus eſt per ſcurras, & per plateas tractus eſt ſordidiſsime, per cloacas ductus, & in Tiberim ſubmiſſus eſt. Hic finis Antoninorum nomini in rep. fuit, ſcientibus cunctis, iſtum Antoninum tam uita falſum fuiſſe, quàm nomine. Mirũ fortaſſe cuipiam uideatur Conſtantine uenerabilis, quòd hæc clades quam retuli, loco principum fuerit, & quidem propè triennio, ita, ut nemo inuentus fuerit qui iſtum à gubernaculis Romanæ maieſtatis abduceret, cũ Neroni, Vitellio, Caligulæ, cæterisq; huiuſmodi nunquam tyrannicida defuerit. Sed primum omniũ ipſe ueniam peto, quòd hæc quę apud diuerſos reperi: literis tradidi, cum multa improba reticuerim, & quę ne dici quidem ſine maximo pudore poſſunt. Ea uero quæ dixi, prætextu uerborũ adhibito, quantum potui, texi. Deinde illud quod clementia tua ſolet dicere, crediddiſſe reficiendũ, Imperatorẽ eſſe, fortunæ eſt. Nam & minus boni, reges fuerunt & peſsimi. Agendum uero quod pietas tua ſolet dicere, ut ſint imperio digni, quos ad regendi neceſsitatem uis fatalis adduxerit. Et quoniam hic ultimus Antoninorum fuit, neq; poſtea hoc nomen in rep. loco principum frequentatum eſt, etiam illud addendum eſt, ne quis error oriatur, cum duos Gordianos narrare cœpero, patrem ac filium, qui ſe de Antoninorum genere dici uolebant, non nomen in illis primũ fuit, ſed prænomen. Deinde ut pleriſq; in libris inuenio, Antonij dicti ſunt, non Antonini. Hæc ſunt de Heliogabalo, cuius uitam me inuitũ & retractantem, ex Gręcis Latinisq; collectam ſcribere ac tibi afferre uoluiſti, cum iam aliorum antè tulerimus

timus. Scribere autem ordiar, qui pôst sequentur: quorum Alexãder optimus, & cum uera dicendus assertione, et annorum tredecim princeps, semestres alij & uix annui & bimi, Aurelianus præcipuus, & horum omnium decus, autor tui generis Claudius: de quo uereor ad clementiam tuam scribens uera dicere, ne maleuolis adulatus uidear esse. Sed absoluar contra liuorem improborũ, cum apud alios clarum esse perspexerim. His iungendi sunt Diocletianus, aurei parẽs seculi, & Maximianus, ut uulgo dicitur, ferrei, cæteriq; ad pietatẽ tuam. Te uero Auguste uenerabilis, multis paginis, ijsdemq; disertioribus illi prosequẽtur, quibus id felicior natura detulerit. His addendi sunt Licinius, Seuerus, Alexander atq; Maxentius. Quorum omnium ius in ditionem tuam deuenit: sed ita ut nihil eorũ uirtuti derogetur. Non enim ego id faciã, quod pleriq; scriptores solent, ut de his detraham qui uicti sunt, cum intelligam gloriæ tuæ accedere, si omnia de illis quæ bona in se habuerunt, uera prædicaro.

AELII LAMPRIDII

ANTONINVS DIADVMENVS

NTONINI Diadumeni pueri, quem cum patre Opilio Macrino imperatorem dixit exercitus, occiso Basiano factione Macriniana, nihil habet uita memorabile, nisi quòd Antoninus est dictus, & quòd ei stupenda omina sunt facta imperij nõ diuturni, ut euenit. Nam cum primum innotuit per legiones, occisum esse Basianum, ingens mœror obsedit omnium pectora, quòd Antoninum in rep. non haberẽt, existimantium quòd cum eo Romanum esset imperium peritu rum. Id ubi Macrino iam imperatori nunciatum est, uerinus ne in aliquem Antoninorum, qui multi ex affinibus Antonini Pij erant inter duces, exercitus inclinaret, statim concionem parari iussit, filiumq; suum hunc puerum Antoninum appellauit. Concionis uerba eiusdem: Videtis commilitones, & me ætatis prouectæ, & Diadumenum puerum, quem diu principem, si dij faueant, habebitis. Intelligo præterea desiderium ingens Antonini nominis apud uos manere: quare quoniam mihi per conditionem fragilitatis humanæ non multum superesse uidetur ad uitam, hunc puerum Antoninum uobis autoribus nuncupo, diu uobis Antoninum repræsentaturum. Acclamatum, Macrine imperator, dij te seruent. Antonine Diadumene, dij te seruent. Antoninum diuum omnes rogamus, Iupiter optime maxime Macrino & Antonino uitam. Tu scis Iupiter, Macrinus uinci non potest: tu scis Iupiter, Macrinus uinci non potest. Antoninũ habemus, omnia habemus. Antoninum nobis dij dederunt patrem. Antoninus dignus imperio. Macrinus imperator dixit: Habete igitur commilitones pro imperio aureos ternos, pro Antonini nomine aureos quinos, & solitas promotiones, sed geminatas: dij faciant ut hæc sæpius fiant. Dabimus autem per cuncta quinquennia id quod hodie deputauimus. Post hoc ipse puerulus Diadumenus Antoninus imperator dixit, Gratias ago uobis commilitones, quòd me imperio donastis, & nomine: siquidem dignos & me & patrem meum duxistis, quos imperatores Romanos diceretis, & quibus committeretis remp. Et pater quidem meus curabit ne desit imperio: ego autem elaborabo ne desim nomini Antoninorum. Scio enim me Pij, me Marci, me Veri suscepisse nomen, quibus satisfacere perdifficile est. Interim tamen causa imperij, causa nominis id omne, quod pater, & tantundem promitto honoribus, ut uenerandus Macrinus pater præsens promisit, duplicatis. Herodianus Græcus scriptor hæc præteriens, Diadumenum tantum Cæsarem dicit puerum à militibus nuncupatum, & cum patre occisum. Hac habita concione, statim apud Antiochiam moneta Antonini Diadumeni nomine percussa est, Macrini usq; ad iussum senatus dilata est. Missæ etiam ad senatũ literæ, quibus nomen An

s tonini

tonini indicatum eſt. Quare etiam ſenatus imperium id libenter dicitur recepiſſe, quã-
uis alij Antonini Caracalli odio id factum putent. Parauerat ſanè penulas populo co-
loris roſei dare Macrinus imperator in honorem Antonini filij ſui, quæ uocarētur An
toninianæ, ut Caracallæ Baſsiani dictæ ſunt, aſſerens filium ſuum penuleũ uel penula
rium dicendum, quia Caracallus eſſet dictus Baſsianus. Congiariũ etiam prædictum
Antoninianum promiſit, ut ipſum edictum poterit indicare. Verba edicti: Vellem qui
rites iam præſentes eſſemus, Antoninus ueſter uobis congiariũ ſui nominis daret. Da
ret præterea & pueros Antoninianos, & puellas Antoninianas, quæ tam grati nomi-
nis gloriam propagarent, & reliqua. His ita geſtis, ſigna in caſtris & uexilla fieri Anto
niniana iuſsit. Fecitq; Baſsiani ſimulacra ex auro atq; argento, atq; dies ſeptem ſuppli
catio pro Antonini nomine celebrata eſt. Puer fuit omnium ſpecioſiſsimus, ſtatura lon
giuſcula, crine flauo, nigris oculis, naſo deducto, ad omnem decorem mento compoſi-
to, ore ad oſcula parato, fortis naturaliter, exercitio delicatior. Hic ubi primum indu-
menta coccea, & purpurea, cæteraq; caſtrenſia imperij inſignia accepit, quaſi ſidereus
& cœleſtis emicuit, ut amaretur ab omnibus gratia uenuſtatis. Hæc ſunt quæ de impe
rio pueri dicenda putaui. Nunc ueniamus ad omina imperij, quæ cum in alijs, tum in
hoc præcipuè ſunt ſtupenda. Die qua natus eſt, pater eius purpuras tum fortè procura
tor iam ærarij maioris inſpexit: & quas claras probauit, in id conclaue redigi pręcepit,
in quo poſt duas horas Diadumenus natus eſt. Solent deinde pueri pileo inſigniri na-
turali, quod obſtetrices rapiunt, & aduocatis credulis uendunt, ſiquidem cauſidici hoc
iuuari dicuntur: at iſte puer pileum nõ habuit, ſed diadema tenue, ſed ita forte, ut rum
pi non potuerit, uenis intercedentibus ſpecie nerui ſagittarij. ferunt deniq; Diadema-
tum puerum appellatum. Sed ubi adoleuit, aui ſui nomine materni Diadumenum uo
catum, quamuis non multum abhorruerit ab illo ſigno diadematis nomen Diadume-
ni. In agro patris eius oues purpureas XII ferunt natas, quarum una tantum uaria fue
rit. Eadem die qua hic natus eſt, aquilam ei conſtat ſenſim palumbum regium paruu-
lum attuliſſe, & poſuiſſe in cunis dormienti, ac receſsiſſe ſine noxa. Pantagathi in do-
mo patris eius nidum poſuerunt. His diebus, quibus ille natus eſt, mathematici acce-
pta genitura eius exclamauerunt, & ipſum filium imperatoris eſſe, & ipſum imperato
rem: quaſi mater eius adulterata eſſet, quod fama retinebat. Hinc eidẽ aquila pileũ in
agro ambulanti tulit. Et cum comitum infantis clamor eſſet factus, in monumento re-
gio, quod iuxta uillam eſſet, in qua tunc pater agebat, ſupra ſtatuam regis poſuit, ita ut
capiti eius aptaret, quod multi ominoſum putarunt, & morti accommodum. Clarum
autem euentus oſtendit. Natus eſt præterea natali Antonini, & ea hora, & ſignis pro-
pè continentibus, quibus & Antoninus Pius: quare dixerunt mathematici, & impera-
toris illum filium futurum, & imperatorem, ſed non diu. Die qua natus eſt, quòd An-
tonini eſſet natalis, mulier quædam propinqua dicitur exclamaſſe, Antoninus uoce-
tur. ſed Macrinum timuiſſe, quòd nullus ex eius genere hoc nomine cenſeretur, abſti
nuiſſeq; nomine imperatorio, ſimul quòd iam rumor de ui genituræ illius emanaſſet.
Hæc atq; alia omina fuiſſe multi in literas retulerunt. Sed illud pręcipue, quòd cum in
cunis eſſet Diadumenus, & leo ruptis uinculis, & quidem ferus effugiſſet, atq; ad incu
nabula eius ueniſſet, puerum delinxit, & inuiolatum reliquit, cum nutrix ſe in leonem
miſiſſet, atq; eius morſu affecta perijſſet, quæ ſola fortè in areola inuẽta erat, in qua in-
fans iacebat. Hæc ſunt quæ digna memoratu in Antonino Diadumeno eſſe uidean-
tur: cuius uitam iunxiſſem patris geſtis, niſi Antoninorũ nomen me ad edendam pue-
rilis ſpecialem expoſitionem uitæ coegiſſet. Et fuit quidem tam amabile illis tempori-
bus nomen Antoninorum, ut qui eo nomine non niteretur, mereri non uideretur im-
perium. Vnde etiam quidam & Seuerum, & Pertinacem, & Iulianum Antoninorum
prænominibus honorandos putant: unde poſtea duos Gordianos, patrẽ & filium An
toninos cognominatos putent. Sed aliud eſt cum prænomen adſciſcitur, aliud cum
ipſum nomen imponitur. Nam Pius uerum nomẽ Antonini habuit, cognomen Pij:
Marcus uerum nomen Veriſsimi habuit, ſed hoc ſublato atque abolito, non præno-
men Antonini, ſed nomen accepit. Verus autẽ Commodi nomen habuit, quo aboli-
to, Antonini non prænomen, ſed nomen accepit. Commodum autem Marcus Anto-
ninum

ninum appellauit, atq; ita in publicum edidit diem natalis sui. Iam Caracallum Basianum satis constat uel somnij causa, quod Seuerus uiderat, cum sibi Antoninũ successorem prædictum sensisset, anno demum XIII Antoninum dixisse quando ei etiam imperatoriam addidisse dicitur potestatem. Getam uero, quem multi Antoninum negant dictum, eadem ratione, qua Basianum appellatum satis constat, ut patri Seuero succederet, quod minime factum est. Post hoc ipse Diadumenus ut commendaretur exercitui, senatui, populoq; Romano, essetq; ingens desiderium Basiani Caracallæ, Antoninum appellatum satis constat. Extat epistola Opilij Macrini patris Diadumeni, qua gloriatur non tam se ad imperium peruenisse, qui esset secundus imperij, quàm quòd Antoniniani nominis esset pater factus, quo clarius illis temporibus non fuerat uel deorum. Quam epistolam priusquam interserã, libet uersus inserere in Commodum dictos, qui se Herculem appellauerat: ut intelligant omnes, tam clarum fuisse Antoninorum nomen, ut illi nec deorum nomen commode uideretur adiungi. Versus in Commodum Antoninum dicti,

Commodus Herculeum nomen habere cupit,
Antoninorum non putat esse bonum.
Expers humani iuris, & imperij,
Sperans quinetiam clarius esse deum,
Quàm si sit princeps nominis egregij,
Non erit iste deus, nec tamen ullus homo.

Hi uersus à Græco nescio quo cõpositi, à malo poeta in Latinum translati sunt: quos ego iccirco inserendos putaui, ut scirent omnes, Antoninos pluris fuisse quàm deos ac trium principum amorem, quo sapientia, bonitas, pietas, consecrata sit, in Antonino pietas, in Vero bonitas, in Marco sapientia. Redeo nunc ad epistolam Macrini Opilij. Opilius Macrinus Noniæ Celsæ coniugi. Quid boni adepti sumus mea uxor, caret æstimatione, & fortasis de imperio me putes dicere. Non magnum istud, quod etiam indignis fortuna concessit. Antonini pater factus sum. Antonini mater es facta. O nos beatos, ò fortunatam domum, pręclaram laudem nunc demum felicis imperij. Dij faxint, & bona Iuno quam colis, ut & ille Antonini meritum effingat: & ego, qui sum pater Antonini, dignus omnibus uidear. Hæc epistola indicat, quantũ gloriæ adeptus sibi uideretur, quòd uocatus est filius Antoninus. Hic tamen XIIII mense imperij ob inciuilem patris atq; asperum principatum interfectus est cum patre, non suo nomine. Quamuis etiam istum ultra ætatem sæuisse in plerosq; reperiam, ut docent literę ab hoc eodem ad patrem missæ. Nam cum quidam defectionis suspicionem incurrissent, & eos Macrinus sæuissime punisset, filio forte absente, atq; hic audisset autores quidẽ defectionis occisos, quorum tamẽ unus dux Armeniæ erat, & item legatos Asiæ, atq; Arabiæ ob antiquam familiaritatem dimissos, his literis conuenisse patrem dicitur, paribus misis etiam ad matrem: quarum exemplum historiæ causa inserendum putaui: Patri Augusto filius Augustus. Non satis mi pater uideris in amore nostro tenuisse tuos mores, qui tyrannidis affectatæ conscios reseruasti, sperans eos uel amiciores tibi futuros si ijs parceres, uel ob antiquam familiaritatem dimittẽdos: quod nec debuit fieri, nec potuit. Nam primum omnium iam te exulceratis suspicionibus amare non possunt. Deniq; crudeliores inimici sunt, qui obliti ueteris familiaritatis se inimicissimis tuis iunxerunt. Adde quòd exercitus adhuc habent,

Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli
Respice, cui regnum Italiæ, Romanaq; tellus
Debetur.

Feriendi sunt isti, si uis esse securus, Nam uitio generis humani alij nõ sint defuturi, cũ isti seruantur. Hanc epistolam quidam ipsius, quidã magistri eius Celiani ferunt, Afri quondam rhetoris. ex qua apparet, quàm asper futurus iuuenis, si uixisset. Extat alia epistola ad matrem ab eodem destinata talis: Dominus noster & Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos seruat. Age igitur ut Arabianus, & Thuscus, & Gellius ad palum deligentur: ne si occasio fuerit, nos interimant. Et quantum Lollius Vrbicus in historia sui temporis dicit, istæ literæ per notariũ pro-

ditæ, illi puero multum apud milites obfuiſſe dicuntur. Nam cum patrem occidiſſent,
quidam hunc ſeruare uoluerunt: ſed extitit cubicularius, qui has epiſtolas concioni mi
litum legit. Interfectis igitur ambobus, & capitibus pilo circumlatis, in Marcum Au
relium Antoninum charitate nominis inclinauit exercitus. Is filius Baſsiani Caracal
læ ferebatur: erat autem templi Heliogabali ſacerdos, homo omnium impuriſsimus,
& qui fato quodam Romanum deformauerit imperium. De quo quidem quia multa
ſunt dicenda, loco ſuo diſſeram.

IVLII CAPITOLINI

OPILIVS MACRINVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

VITAE illorum principum, ſeu tyrannorum, ſiue Cæſarum qui non diu imperauerunt, in obſcuro latent: iccirco quòd neq; de priuata eorum uita digna ſunt quæ dicantur, cũ omnino ne ſcirentur quidem, niſi aſpiraſſent ad imperium: & de imperio, quod non diu tenuerunt, non multa dici poſſunt: nos tamen ex diuerſis hiſtorijs erutam lucem proferemus, & ea quidem quæ memoratu digna erunt. Non enim eſt quiſquam in uita, qui non ad diem quodcunq; fecerit: ſed eius qui uitas aliorum ſcribere orditur, officium eſt digna cognitione perſcribere. Et Iunio quidem Cordo ſtudium fuit eorum imperatorum uitas edere, quos obſcuriores uidebat: qui non multum profecit. Nam & pauca reperit, & indigna memoratu, aſſerẽs ſe minima quæq; perſecuturum: quaſi uel de Traiano, aut Pio, aut Marco ſciendum ſit, quoties proceſſerit, quando cibos uariauerit, & quando ueſtem mutauerit, & quos quando promouerit: quæ ille omnia exequendo libros mythiſtorijs repleuit talia ſcribẽdo: cum omnino rerum uilium, aut nulla ſcribenda ſint, aut nimis pauca, ſi tamen ex his mores poſsint animaduerti, qui reuera ſciendi ſunt: ſed ex parte, ut ex ea cætera colligantur. Occiſo ergo Antonino Baſsiano, Opilius Macrinus præfectus præt. eius, qui antea priuatas curabat, imperium arripuit, humili natus loco, & animi atq; oris inuerecũdi: ſeq; nunc Seuerum, nunc Antoninum, cum in odio eſſet omnium & hominum & militum, nuncupauit. Statimq; ad bellum Parthicũ profectus, & uindicandi ſe militibus, & rumoribus quibus premebatur adoleſcẽdi poteſtatem dempſit: quamuis ſenatus eum imperatorem odio Antonini Baſsiani libẽter acceperit, cum in ſenatu omnibus una uox eſſet, quẽuis magis quàm parricidam, quemuis magis quàm inceſtum, quemuis magis quàm impurum, quemuis magis quàm interfectorem & ſenatus & populi. Et mirum omnibus fortaſſe uideatur, cur Diadumenus filius Macrini Antoninus uoluerit nuncupari, cũ autor necis Antoninianæ fuiſſe dicatur. De ipſo quæ in annales relata ſunt, proferam. Vates Cæleſtis apud Carthaginẽ, quæ deo repleta ſolebat uera canere, ſub Antonino Pio, cùm ſciſcitante proconſule de ſtatu ut ſolebat publico, & de ſuo imperio, futura prædiceret, ubi ad principes uentum eſt, clara uoce numerari iuſsit, quoties diceret Antoninum. Tuncq; attentis omnibus, Antonini nomen Auguſti octauo edidit. Sed credentibus cunctis, quòd VIII annis Antoninus Pius imperaturus eſſet, & ille tranſcendit hunc annorum numerũ, & conſtitit apud credentes, uel tunc, uel poſtea per uatem aliud deſignatum. Deniq; adnumeratis omnibus qui Antonini appellati ſunt, is Antoninorum numerus inuenitur. Enimuero Pius primus, Marcus ſecundus, Verus tertius, Cõmodus quartus, quintus Caracallus, ſextus Geta, ſeptimus Diadumenus, octauus Heliogabalus Antonini fuere. Nec inter Antoninos referẽdi ſunt

duo

duo Gordiani: qui aut prænomen tantum Antoninorum habuerunt, aut etiam Antonij dicti sunt, non Antonini. Inde est quòd se & Seuerus Antoninũ uocauit, & plurimi fuerũt, & Pertinax, & Iulianus, & idem Macrinus. Et ab ipsis Antoninis, qui ueri successores Antonini fuerunt, hoc nomen magis quàm proprium retentum est. Hæc alij. Sed alij iccirco Antoninum Diadumenum à Macrino patre appellatum ferunt, ut suspicio à Macrino interfecti Antonini militibus tolleretur. Alij uero tãtum desiderium nominis huius fuisse dicunt, ut nisi populus & milites Antonini nomen audirent, imperatorium non putarent. Et de Macrino quidem in senatu à multis quando nuntiatum est Varium Heliogabalum imperatorem, cum iam Cæsarem Alexandrum senatus dixisset, ea dicta sunt, ut appareat ignobilem, sordidum, spurcum fuisse. Verba denique Aurelij Victoris, cui Primo cognomen erat, hæc fuerunt: Macrinum libertinũ hominem prostibulum, seruilibus officijs occupatum in domo imperatoria, uenali fide, uita sordida sub Commodo, à Seuero remotum etiam à miserrimis officijs, relegatumq; in Africam: ubi ut infamiam damnationis tegeret, lectioni operam dedisse, egisse causulas, declamasse, ius postremo dixisse. Donatum autẽ anulis aureis, patrocinante sibi liberto suo Festo, aduocatũ fisci factum sub Vero Antonino. Sed & hæc dubia ponuntur, & alia dicuntur ab alijs, quæ ipsa quoq; non tacebimus. Nam pleriq; gladiatoriam pugnam eum exhibuisse dixerunt: & accepta rudi ad Africam isse, uenatorem primò, post etiam tabellionem fuisse, deinceps aduocatũ fuisse fisci, ex quo officio ad amplissima quæq; peruenit. Deinde cum esset præf præt. collega ablegato, Antoninũ Caracallum imperatorem suum interemit tanta fictione, ut ab eo non uideretur occisus. Nam stratore eius redempto, & spe ingenti proposita id egit, ut quasi militaribus insidijs, quod uel ob parricidiũ uel incestum displiceret, interemptũ diceretur. Statim denique arripuit imperium, filio Diadumeno in participatum ascito: quem continuo, ut diximus, Antoninũ appellari à militibus iussit: deinde corpus Antonini Romam remisit sepulchris maiorum inferendum. Mandauit collegæ dudum suo præfecto prætorij, ut munus suum curaret, ac præcipue Antoninum honorabiliter sepeliret ducto funere regio: quod sciebat ob uestimenta populo & congiaria data, multũ Antoninum à plebe dilectum. Accedebat etiam illud, quòd militarem motum timebat, ne eo interueniẽte suum impediretur imperium, quod raptum ierat, sed quasi inuitus acceperat, ut sunt homines, qui ad ea se cogi dicunt, quæ uel sceleribus comparãt. Timuit autem etiam collegã, ne & ipse imperare cuperet, sperantibus cunctis, quòd si unius numeri cõsensus accederet, neq; ille recusaret, & omnes cupidissime id facerẽt odio Macrini, uel propter uitam improbã, uel propter ignobilitatẽ, cum omnes superiores nobiles fuissent imperatores. Insulsit præterea nomẽ Seueri, cum illius nulla cognatione tangeret, unde iocus extitit: Sic Macrinus est Seuerus, quòmodo Diadumenus Antoninus. Statim tamen ad delendũ militum motũ, stipendium & legionarijs & prætorianis dedit solito uberius, utpote qui extenuare cuperet imperatoris occisi crimẽ: profuitq; pecunia, ut solet, cui innocẽtia prodesse non poterat. Retentus est enim aliquanto tempore in imperio homo uitiorũ omniũ. Ad senatum deinde literas misit de morte Antonini, diuũ illum appellans, excusansq; se, & iurans quòd de cæde illius nescierit. Ita sceleri suo more hominũ perditorũ iunxit periuriũ, à quo incipere decuit hominẽ improbum, cum ad senatũ scriberet. Interest scire cuiusmodi oratio fuerit qua se excusauit, ut & impudentia hominis noscatur, & sacrilegiũ, à quo initiũ sumpsit improbus imperator. Capita ex oratione Macrini & Diadumeni imperatorũ: Vellemus P.C. & incolumi Antonino nostro, & reuecto cum triumpho uestrã clementiam uidere. Tunc demũ enim florente rep. & omnes felices essemus, & sub eo principe uiueremus, quem nobis Antoninorũ loco dij dederant. Verũ quia id euenire per tumultũ militarem nõ potuit, nuntiamus primũ quid de nobis exercitus fecerit: deinde honores diuinos, quod primum faciendũ est, decernimus ei uiro, in cuius uerba iurauimus, cum exercitus ultorẽ cædis Bassiani neminẽ digniorẽ præfecto eius putauit, cui & ipse utiq; uindicandam factionẽ mandasset, si uiuus deprendere potuisset. Et infrà: Detulerunt ad me imperiũ, cuius ego P.C. interim tutelã recepi, tenebo regimen, si & uobis placuerit, quod militibus placuit, quibus & stipendiũ dedi, & omnia imperatorio more iussi. Itẽ infrà:

Diadumenum filium meum uobis notum, & imperio miles donauit, & nomine, Antoninū uidelicet appellans, ut cohonestaret prius nomine, sic etiā regni honore: quod uos P. C. bono faustoq; omine approbetis petimus, ne uobis desit Antoninorum nomen, quod maxime diligitis. Item infrà: Antonino autem diuinos honores & miles decreuit, & nos decreuimus: & uos P. C. ut decernatis, cum possimus imperatorio iure præcipere, tamen rogamus, dicantes & duas statuas equestres, pedestres duas habitu militari, sedentes ciuili habitu duas. Item diuo Seuero duas triumphales, quæ omnia P. C. uos impleri iubebitis, nobis religiose pro prioribus ambientibus. Lectis igitur in senatu literis, contra opinionē omnium, & mortem Antonini senatus gratanter accepit, & Opilium Macrinum libertatem publicā curaturum sperans, primū in patritios allegit nouum hominē, & qui paulo antè procurator priuatæ rei fuisset. Eundem cum scriba pontificum esset, quos hodie pontifices minores uocant, Pontificē Max. appellauit, Pij nomine decreto. Diu tamen lectis literis cum omnino nemo crederet de Antonini morte, silentium fuit. Sed postea q̃ cōstitit occisum, senatus in eum, uelut in tyrannū, inuectus est. Deniq; statim Macrino & proconsulare imperiū, & potestatē tribunitiam detulerunt. Filium sanè suum, cum ipse Felicis nomen recepisset, ut suspicionem occisi à se Antonini remoueret, Antoninum uocauit, Diadumenū antea dictum. Quod quidē etiā Varius Heliogabalus, qui se Basiani filium diceret, homo sordidissimus, & ex meretrice cōceptus, idem postea nomen accepit. Deniq; uersus extant cuiusdam poetæ, quibus ostenditur, Antonini nomen cœpisse à Pio, & paulatim per Antoninos usq; ad sordes ultimas peruenisse: siquidem Marcus nomen illud sanctum uitæ genere auxisse uidetur, Verus autem degenerasse, Commodus uero etiam posuisse sacrati nominis reuerentiā. Iam quid de Caracallo Antonino, quidúe de hoc potest dici? Postremo etiā quid de Heliogabalo? qui Antoninorū ultimus in summa impuritate uixisse memoratur. Appellatus igitur imperator, suscepto bello contra Parthos, profectus est magno apparatu, studens sordes generis, & prioris uitæ infamiā uictoriæ magnitudine abolere. Sed cōflictu habito contra Parthos, defectu legionum quæ ad Varium Heliogabalū confugerant, interemptus est. Sed anno amplius imperauit. Sanè cum esset inferior in eo bello quod Antoninus gesserat, Artabane grauiter necē suorū ciuium uindicante, primo Macrinus repugnauit. Postea uero missis legatis petijt pacem, quam libenti animo interfecto Antonino Parthus concessit. Inde cum se Antiochiam recepisset, ac luxuriæ operā daret, iustam causam interficiendi sui præbuit exercitui, ac Basiani, ut putabatur, filiū sequendi, id est, Heliogabalū Basianū Variū, qui postea & Basianus, & Antoninus appellatus est. Fuit quædā mulier Mœsa, siue Varia ex Emissena urbe, soror Iuliæ uxoris Seueri Pertinacis Afri, quæ post mortē Antonini Basiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiā: cui quidē omnia cōcessit Macrinus, quæ diu illa collegerat. Huic erāt duæ filiæ, Semiamira & Mammæa, quarum maiori filius erat Heliogabalus, qui & Basiani & Antonini nomen accepit. Nam Heliogabalum Phœnices uocant Solem. Sed Heliogabalus pulchritudine, ac statura, & sacerdotio conspicuus erat, ac notus omnibus hominibus qui ad templū ueniebant, militibus præcipue. His Mœsa, siue Varia dixit, Basianum filium esse Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. Erat præterea Mœsa ipsa ditissima, ex quo etiam Heliogabalus luxuriosissimus: qua promittente militibus, legiones abductæ sunt à Macrino. Suscepta enim illa noctu in oppidum cum suis, nepos eius Antoninus est appellatus, imperij delatis insignibus. Hæc ubi sunt Macrino apud Antiochiam posito nuntiata, miratus audaciam muliebrem, simul etiam contemnens, Iulianum præfectum ad obsidendos eos cum legionibus misit. Quibus cum Antoninus ostenderetur, miro amore in eum omnibus inclinatis, occiso Iuliano præfecto ad eum omnes transierunt. Deinde parte exercitus coniuncta, uenit contra Macrinū Antoninus contra se festinātem: commissoq; prælio, Macrinus est uictus proditione militum eius, & amore Antonini. fugiens sanè Macrinus cum paucis & filio, in uico quodā Bithyniæ occisus est cum Diadumeno: ablatumq; eius caput est, et ad Antoninū perlatū. Sciendū pręterea quòd Cæsar fuisse dicatur, non Augustus Diadumenus puer, quem plerique pari fuisse cum patre imperio tradiderunt. occisus est etiam filius, cui hoc so-

lum attulit imperium, ut interficeretur à milite. Non enim aliquid dignum in eius uita erat quod dicatur, præter hoe, quód Antoninorū nomini est uelut nothus appositus. Fuit tamen in uita imperatoria paulo rigidior & austerior, sperans se antè acta omnia posse obliuioni dare, cum ipsa seueritas illius occasionem reprchendendi & lacerandi eius aperiret. Nam & Seuerū se & Pertinacem uoluerat nuncupari: quæ duo illi asperitatis nomina uidebantur. Et cum illum senatus Pium ac Felicem nuncupasset, Felicis nomen recepit, Pij habere noluit. Vnde in eum epigrāma illatum Græci cuiusdam poetæ uidetur extare, quod latine hac sententia continetur,

Histrio iam senior turpis, grauis, asper, iniquus,
  Impius, & felix sic simul esse cupit,
Vt nolit pius esse, uelit tamen esse beatus:
  Quod natura negat, nec recipit ratio.
Nam pius, & felix poterat dici, atq; uideri,
  Cui imperium infelix est, erit ille sibi.

Hos uersus nescio quis de Latinis, iuxta eos qui Græci erant propositi, in foro posuit: quibus acceptis Macrinus his uersibus respondisse fertur,

Si talem Graium retulissent fata poetam,
  Qualis Latinus Gabalus iste fuit,
Nil populus nosset, nil nosset curia, magno
  Nullus scripsisset carmina tetra mihi.

His uersibus Macrinus longe peioribus q̃ illi Latini sunt, respondisse se credidit: sed non minus est risui habitus, quàm poeta ille, qui de Græco Latine coactus est scribere. Fuit igitur superbus, et sanguinarius, & uolens militariter imperare: incusans quin etiā superiorum temporum disciplinā, ac solum Seuerum præ cæteris laudans. Nam & in crucem milites tulit, & seruilibus supplicijs semper affecit: & cum seditiones militares pateretur, multoq; sæpius decumauit, aliquando etiam centesimauit; quod uerbum pro- *Centesimare* prium ipsius est, cum se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decumatione atq; uicesimatione. Longum est eius crudelitates omnes aperire, attamen unam ostendam non magnam, ut ipse credebat, sed omnibus tyrannicis immanitatib. tristiorem. Cum quidam milites ancillę hospitis pudorem deprauasse suspecti essent, atque per quendam frumentarium ille didicisset, adduci eos iussit, interrogauitq; utrum *Vtrum pro an* esset factum: quod cum constitisset, duos boues miræ magnitudinis uiuos subito aperiri iussit, atq; his singulos milites inseri, capitibus, ut secū colloqui possent, exertis. Itaq; pœna hos affecit, cum ne adulteris quidem talia apud maiores sui temporis essent constituta supplicia. Pugnauit tamen & cōtra Parthos, & contra Armenos, & contra Arabas quos Eudæmonas uocant, non minus fortiter, quàm feliciter. Tribunum, qui excubias deseri passus est, carpento rotali superadnexum per totum iter uiuum atq; exanimem traxit. Reddidit etiam Mezentij supplicium, quod ille uiuos mortuis illigabat, et ad mortem cogebat longa tabe confectos. Vnde etiam in Circo, cum fauor publicus in Diadumenum semper fuisset acclamatum,

Egregius forma iuuenis, cui pater haud Mezentius esset.

Viuos etiam homines parietibus inclusit, & struxit. Adulterij reos semper uiuos simul incendit, iunctis corporibus. Seruos qui à dominis fugissent, repertos ad gladium ludi deputabat. Delatores si non probarent, capite affecit: si probarent, delato pecuniæ præmio, infames dimisit. Fuit in iure non incallidus, adeo ut statuisset omnia rescripta ueterum principum tollere, ut iure, non rescriptis ageretur, nefas esse dicens, leges uideri Commodi & Caracalli, et hominum imperitorū uoluntates, cum Traianus nunquam libellis responderit, ne ad alias causas facta præferrentur, quæ ad gratiam composita uiderentur. In annonis tribuendis largissimus fuit: in auro parcissimus. In uernaculis uel aulicis tam impius, tam pertinax, tam asper, ut serui illum sui nō Macrinum dicerent, sed Macellinū, q macelli specie domus eius cruētaretur sanguine uernularū. Vini cibiq; auidissimus, nōnunquam usq; ad ebrietatem, sed uespertinis horis. Nam si prandisset uel priuatim parcissimus, in cœna effusissimus. Adhibuit cōuiuio literatos, ut loquens de studijs liberalibus necessario abstineret. Sed cum eius uilitatē homines

antiquã cogitarent, crudelitatem nimiam uiderent, hominem putidulum in imperio ferre non possent, & maxime milites, qui multa eius meminerant funestissima, & aliquando turpissima, inita factione illum occiderunt cum puero suo Diadumeno, scilicet Antonino cognomine, de quo dictum est quod in somnis Antoninus fuisset. Vnde etiam uersus extant huiusmodi,

Vidimus in somnis ciues (nisi fallor) & istud,
Antoninorum nomen puer ille gerebat,
Qui patre uenali genitus, sed matre pudica:
Centum nam mœchos passa est, centumq; rogauit.
Ipse etiam caluus mœchus fuit, inde maritus:
En Pius, en Marcus. Verus nam non fuit ille.

Et isti uersus ex græco translati sunt in latinum. Nam græce sunt disertissimi: uidentur autem mihi ab aliquo poeta uulgari translati esse. Quod cum Macrinus audisset, fecit iambos, qui nõ extant: iucundissimi autem fuisse dicuntur: qui quidem perierunt in eo tumultu, in quo ipse occisus est, quando et omnia eius à militibus peruersa sunt. Genus mortis, ut diximus, tale fuit: Cum in Antoninum Heliogabalũ exercitus inclinasset, ille fugit, belloq; uictus est, & occisus in suburbano Bithyniæ, suis partim deditis, partim occisis, partim fugatis. Ita Heliogabalus clarus redditus est, quod uideretur patris uindicasse mortem: atq; inde in imperium uenit, quod dedecorauit uitijs ingentibus: luxuria, turpitudine, abliguritione, superbia, immanitate: qui & ipse similem exitũ uitæ suæ sortitus est. Hæc de Macrino nobis sunt cognita, multis aliqua uariantibus, ut se habet omnis historia: quæ de plurimis collecta, serenitati tuæ Diocletiane Auguste detulimus: quia te cupidum ueterum imperatorum esse perspeximus.

IVLII CAPITOLINI

CLODIVS ALBINVS

AD CONSTANTINVM AVG.

NO eodemq; tempore post Pertinacem, qui autore Albino interemptus est, Iulianus à senatu Romæ, Septimius Seuerus ab exercitu in Illyrico, Pescẽnius Niger in Oriẽte, Clodius Albinus in Gallia, imperatores appellati sũt. Et Clodium quidem Herodianus dicit Seueri Cæsarem fuisse. Sed cum alter alterum indignaretur imperare, nec Galli ferre possent aut Germaniani exercitus, quòd & ipsi suum specialem principem haberent, undiq; cuncta turbata sunt. Fuit aũt Clodius Albinus familia nobili, Adrumetinus tamen ex Africa. Quare fortem illam qua Seuerum laudatũ in Pescennij uita diximus, ad se trahebat, nõ lens intelligi pessimus Albinus: quod eodem uersu continebatur, quo & Seueri laus, & approbatio Nigri Pescennij. Sed priusquam uel de uita eius uel de morte dixero, etiam hoc dicendũ est quod eum nobilem fecit. Nam ad hunc eundem quondam Commodus, cum eum successorem Albino daret, literas dederat, quibus iusserat ut Cæsar esset. Exemplum indidi: Imperator Cõmodus Clodio Albino: Alias ad te publice de successore, atq; honore tuo misi: sed hanc familiarem & domesticam, omnem (ut uides) manu mea scriptam epistolam dirigo: qua tibi do facultatem, ut, si necessitas fuerit, ad milites prodeas, & tibi Cæsareũ nomen assumas. Audio enim & Septimiũ Seuerum, & Noniũ Murcum male de me apud milites loqui, ut tibi parent stationis Augustæ procurationẽ. Habebis præterea cũ id feceris, dandi stipendij usq; ad tres aureos liberam potestatẽ: quin & super hoc ad procuratores meos literas misi, quas ipse signatas excipies signo Amazoniæ: & cum opus fuerit, rationalibus dabis, ne te nõ audiant

cum

cum de ærario uolueris imperare. Sanè ut tibi insigne aliquod imperialis maiestatis accedat, habebis utendi coccinei pallij facultatem me præsente, & ad me, & cum mecum fueris, habiturus & purpuram, sed sine auro: quia ita & proauus meus Verus, qui puer uita functus est, ab Adriano qui eum adoptauit, accepit. His literis acceptis à Nonio, facere id quod iubebat, noluit, timēs odiosum Cōmodum propter mores suos, quibus remp. perdiderat, & se dedecorauerat, quandocunq; feriendum, ne ipse pariter occideretur. Extat deniq; illius concio: quæ, cum accepit imperium, & quidem Seueri, ut quidam, uoluntate firmatum, huius rei memoriam facit, cuius hoc exemplum est: Inuitum me cōmilitones ductum ad imperium etiam illud probat, quòd Commodum donantem me Cæsariano nomine contempsi: sed & uestræ uoluntati, & Seueri Augusti parendum est, quia credo sub homine optimo, & uiro forti posse bene remp. regi: nec negari potest. Marius Maximus dicit, hunc animum Seuero primum fuisse, ut si quid ei contingeret, Pescennium Nigrum, & Clodium Albinum sibi substitueret. Sed postea & filijs iam maiusculis studens, & Albini amori inuidens, sentētiam mutasse, atq; illos utrosq; bello oppressisse, maxime precib. uxoris adductū. Deniq; Seuerus eum COS. designauit, quod utiq; nisi de optimo uiro nō fecisset, homo in legendis magistratibus diligens. Sed ut ad eum redeam, fuit (ut dixi) Albinus Adrumetinus oriundus, sed nobilis apud suos, & originem à Romanis familijs trahens, Posthumiorū scilicet, & Albinorum Ceioniorum. Quæ familia hodie quoq; Constantine Maxime nobilissima est, & per te aucta, & augenda, quæ per Galienum & Gordianos plurimum creuit. Hic tamen natus lare modico, patrimonio pertenui, parentib. sanctis, patre Ceionio Posthumio, matre Aurelia Messalina, primus suis parentibus fuit: cum exceptus utero, quod contra consuetudinem puerorum qui nascuntur, & solent rubere, esset candidissimus, Albinus est dictus. Quod uerum esse, patris epistola ad Aelium Bassianum tunc proconsulem Africæ data designat, affinem, quantum uidetur, eorum ipsorum. Epistola Ceionij Posthumij ad Aelium Bassianum. Filius mihi natus est VII. Cal. Decembr. ita candidus statim toto corpore, ut linteamen quo exceptus est, uinceret. Quare susceptum eum Albinorum familiæ, quæ mihi tecum cōmunis est, dedi, Albini nomine imposito. Fac ut remp. & te, & nos, ut facis, diligas. Hic ergo omnem pueritiam in Africa transegit, eruditus literis Græcis ac Latinis mediocriter, quòd esset animi iam militaris & superbi. Fertur in scholis sæpissime cantasse inter puerulos,

Arma amens capio, nec sat rationis in armis, Repetens,
Arma amens capio.

Huic multa imperij signa, cum esset natus, facta dicūtur. Nam & bos albus purpureis ad plenum colorem cornibus natus est, quod mirādum fuit, quæ tamen cornua in templo Apollinis Baiani ab eodem posita iam tribuno diu fuisse dicuntur, quod cum ille sortem de fato suo tolleret, his uersibus eidem dicitur esse responsum,

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques, sternet Pœnos, Gallumq; rebellem.

Et in Gallia quidem eum multas gentes domuisse constat. Ipse autem suspicabatur de Seuero sibi prædictū, sternet Pœnos, quòd Septimius Afer esset. Fuit & alid signum futuri imperij. Nam quum Cæsariana familia hoc speciale habuerit, ut paruuli domus eius in testudineis alueis lauarentur, natō infantulo testudo ingens patri eius munere piscatoris allata est. quod ille homo literatus omen accipiens, & testudinem libenter accepit, & eam curari iussit, atq; infantulo ad excaldationes pueriles dicari, nobilitādum etiam hinc sperans. Cum rarum esset, aquilas in his locis uideri, in quibus natus est Albinus, septima eius diei hora conuiuij, quod celebritati pueri deputabatur, cum ei fierent nomina, septem aquilæ paruulæ de nidis allatæ sunt, & quasi ad iocum circa cunas pueri constitutæ. nec hoc omen pater abnuit, qui iussit aquilas ali, & diligenter curari. Accessit omen, quod cum pueri eius familiæ russulis fasciolis illigarent, quod forte lotæ atque udæ essent russulæ fasciolæ, quas mater prægnans parauerat, purpurea matris illigatus est fascia: Vnde illi ioco nutricis etiam Porphyrij nomen inditum est. Hæc atq; alia signa imperij futuri fuere, quæ qui uolet nosse, Aelium Cordum legat, qui friuola super huiusmodi ominibus cuncta persequitur. Adolescens igitur statim se ad

Paruuli, pro pueris

ſe ad militiam contulit, atq; Antoninis per Lollium Serenum, & Bebium Metianum,
& Ceionium Poſthumianū ſuos affines innotuit. Egit tribunus equites Dalmatas, egit
& legionem quartanorum & primanorū: Bithynicos exercitus eo tempore quo Aui-
dius rebellabat, fideliter tenuit. Deinde per Commodum ad Galliam trāslatus, in qua
fuſis Friſijs tranſrhenanis, celebre nomen ſuum & apud Romanos & apud Barbaros
fecit. Quibus rebus accenſus Cōmodus, Cæſarianum ei nomē obtulit, & dandi ſtipen
dij facultatē, & pallij coccini utendi. Quibus omnibus ille prudenter abſtinuit, dicens,
Commodum quærere, qui aut cum eo perirent, aut quos cum cauſa ipſe poſſet occide
re. Quæſturæ gratia illi facta eſt, qua cōceſſa, ædilis non amplius q̄ decem diebus fuit,
quòd ad exercitum feſtinanter mitteretur. Deinde præturam egit ſub Cōmodo famo
ſiſſimam. Nam eiuſdem ludis Cōmodus & in foro & in theatro pugnas exhibuiſſe per
hibetur. COS. à Seuero declaratus eſt eo tempore, quo Albinum ſibi cum Peſcennio
parauerat ſubrogare. Ad imperium uenit natu iam grādior, & maior Peſcēnio Nigro,
ut Seuerus ipſe in uita ſua teſtatur. Sed uicto Peſcennio, cum & filijs ſuis imperium ſer
uare cuperet, & uoluntatem ſenatus maiorem circa Clodium Albinum uideret, quòd
eſſet uir antiquæ familiæ, literas ad eum per quoſdam ſummi honoris ac ſummæ affe-
ctionis miſit, quibus hortabatur, ut quoniam occiſus eſſet Peſcennius Niger, ipſe cum
eo fideliter remp. regeret. Quarum exemplū hoc eſſe Cordus oſtendit: Imperator Se
uerus Auguſtus Clodio Albino Cæſari fratri amātiſſimo, & deſideratiſſimo ſalutem:
Victo Peſcennio, literas Romam dedimus, quas ſenatus tui amantiſſimus libenter ac-
cepit. Te quæſo, ut eo animo remp. regas, quo dilectus es frater animi mei, frater impe
rij. Baſſianus & Geta te ſalutant. Iulia noſtra & te & ſororem ſalutat. Infantulo tuo Pe
ſcennio Prineo munera digna ſuo loco tuoq; mittemus. Tu uelim exercitus reip. ac no
bis retentes mi unanime, mi chariſſime, mi amantiſſime. Et has quidem literas miſſis
ſtipatoribus fideliſſimis dedit, quibus præcepit ut epiſtolā publice darent, poſtea uero
dicerent, ſe uelle pleraq; occulte ſuggerere quæ ad res bellicas pertinerent, & ad ſecre-
ta caſtrorū, atq; aulicam fidem: ubi uero in ſecretū ueniſſent, quaſi mādata dicturi, quin
que ualidiſſimi eum interimerēt gladiolis intra ueſtem latentibus. Nec illorum quidem
fides defuit. Nam cum ad Albinū ueniſſent, & epiſtolam dediſſent, qua lecta, cum dice
rent quædā ſecretius ſuggerenda, & locum ſemotū ab omnibus arbitris poſtularent, &
cum omnino neminem paterentur ad porticū longiſſimam cum Albino progredi, ea
ſpecie ne mandata proderent, Albinus intellexit inſidias. Deniq; indulgens ſuſpicioni
bus eos tormentis dedit. Qui diu primo pernegarunt, ſed poſtea uicti neceſſitate, con-
feſſi ſunt ea quæ Seuerus ijſdem præceperat. Tunc iam proditis rebus, & apertis inſi-
dijs, ea quæ ſuſpicabat Albinus clara eſſe intelligens, exercitu ingenti collecto contra
Seuerum atq; eius duces uenit. Et primo quidem conflictu habito contra duces Seue-
Potior, pro ri, potior fuit: pòſt autem Seuerus ipſe, cum id egiſſet apud ſenatum ut hoſtis iudicare-
κρείττων tur Albinus, contra eum profectus, acerrime fortiſſimeq; pugnauit in Gallia non ſine
uarietate fortunæ. Deniq; cum ſollicitus augures conſuleret, reſponſum illi eſt, ut dicit
Marius Maximus, uenturū quidem in poteſtatem eius Albinū, ſed non uiuū nec mor
tuum: quod & factū eſt. Nam cum ultimū prælium cōmiſſum eſſet, innumeris ſuorum
cæſis, plurimis fugatis, multis etiam deditis, Albinus fugit: &, ut multi dicunt, ſe ipſe
percuſſit: ut alij, à ſeruo ſuo percuſſus, ſemiuiuus ad Seuerū deductus eſt. Vnde confir-
matum eſt augurīū, quod fuerat antè prædictū. Multi præterea dicunt, à militibus, cu-
ius nece à Seuero gratiam requirebant. Fuit Albino unus (ut aliqui dicunt) filius. Ma
ximus dicit duo: quibus primū ueniam dedit, poſtea uero eos cū matre percuſſit, & in
profluentē abijci iuſſit. Caput eius exciſum pilo circūtulit, Romamq; miſit literis ad ſe-
natum datis: quibus inſultabat q̄ Albinum tantopere dilexiſſent, ut eius affines, & fra
trem pręcipuè ingenti honore cumularēt. Iacuiſſe ante prætoriū Seueri Albini corpus
per dies plurimos dicit uſq; ad fœtorem, laniatūq; à canibus in profluentē abiectū eſſe.
De moribus eius uaria dicunt. Et Seuerus quidem ipſe hæc de eodem loquit, ut eum
dicat turpē, malitioſum, improbū, inhoneſtū, cupidum, luxurioſum. ſed hæc belli tem-
pore uel poſt bellum, quando ei iam uelut de hoſte credi non poterat, quum & ipſe ad
eum quaſi ad amiciſſimum frequētes miſerit literas, & multi de Albino bene ſenſerint,
& Se-

& Seuerus ipse Cæsarem suum eundem appellari uoluerit: & cum de successore cogitaret, hunc primum habuerit ante oculos. Extant præterea Marci epistolæ de hoc eodem, quæ testimoniū & uirtutum eius ferant & morum: quarum unam inserere ad præfectos datam super eius nomine absurdum nō fuit. M. Aurelius Antoninus præfectis suis salutem; Albino ex familia Ceioniorum Afro quidem homini, sed nō multa ex Afris habenti, Plautilli genero duas cohortes alares regendas dedi. Est homo exercitatus, uita tristis, grauis moribus: puto eum rebus castrensibus profuturū, certe obfuturū non esse satis noui. Huic salarium duplex decreui, uestem militarem simplicē, sed loci sui stipendium quadruplū. Hunc uos adhortamini, ut se reip. ostentet, habiturus præmium quod merebitur. Est & alia epistola, qua idem M. Auidij Cassij temporibus de hoc eodem scripsit, cuius exemplū hoc est: Laudanda est Albini constantia, qui grauiter deficientes exercitus tenuit, quum ad Auidium Cassium confugerent. Et nisi hic fuisset, omnes defecissent. Habemus igitur uirum dignum cōsulatu, quem sufficiam in locum Cassij Papirij, qui mihi exanimis propè iam nuntiatus est. Quod interim à te publicari nolo, ne aut ad ipsum Papirium, aut ad eius affectus perueniat: nosq; uideamur in locum uiuentis COS. subrogasse. Et istæ igitur epistolæ testantur, Albinū uirum utilem fuisse. Indicāt & illud præcipue, quòd ad eas ciuitates instaurandas quas Niger atriuerat, pecuniam misit, quo facilius sibi earum accolas cōciliaret. Gulosum eum Cordus qui talia persequitur, in suis uoluminibus fuisse dicit: & ita quidem, ut pomorū tantum hauserit, quantum ratio humana non patitur. Nam & quingentas ficus passarias, quas Græci callistrutias uocant, ieiunum comedisse dicit, & centum persica Campana, & melones Hosticēses decem, & uuarum Lauicanarum pondo uiginti, & ficedulas centum, & ostrea quadringēta. Vini sanè parcum fuisse dicit, quod Seuerus negat, qui eum asserit ebrium etiam in bello fuisse. Cum suis etiam nunquā cœnauit: uel propter uinolentiam, ut dicit Seuerus, uel propter morum acrimoniā. Vxori odiosissimus fuit, seruis iniustus, atrox circa militem. Nam sæpe & ordinarios cēturiones, ubi causæ qualitas nō postulabat, in crucem sustulit. Verberauit certe uirgis sæpissime: neq; unquam delictis pepercit. In uestitu nitidissimus fuit: in cōuiuio sordidissimus, & soli studens copiæ: mulierarius inter primos amatores, auersæ Veneris semper ignarus, & talium persecutor. Agri colendi peritissimus, ita ut etiam Georgica cōscripserit. Milesias nonnulli eiusdem esse dicunt, quarum fama non ignobilis habetur, quamuis mediocriter scriptæ sint. A senatu tantum amatus est, quantum nemo principum, in odium speciatim Seueri, quem uehementer ob crudelitatem oderant senatores. Deniq; uicto eo plurimi senatores à Seuero interfecti sunt, qui eius partiū uel uere fuerant, uel esse uidebantur. Deniq; cum apud Lugdunum eundem interfecisset, statim literas inquiri iussit, ita ut inueniret uel ad quos ipse scripsisset, uel qui ad eum rescripsissent: omnesq; illos quorum epistolas reperit, hostes iudicari à senatu fecit: nec his pepercit, sed & ipsos interemit, & bona eorum proposuit, atq; in ærarium publicum retulit. Extat epistola Seueri, quæ ostendit animum suum missa ad senatum, cuius hoc exemplum est: Nihil mihi gratius potest euenire P. C. quàm ut uestrum iudicium Albinus haberet potius quàm Seuerus. Ego frumenta reipub. detuli, ego multa bella pro republica gessi, ego populo Romano tātum olei detuli, quantū rerum natura uix habuit. Ego interfecto Pescennio Nigro uos à malis tyrānicis liberaui. Magnā sanè mihi reddidistis uicem, magnam gratiam: unum ex Afris, & quidem Adrumetinis, fingentem quòd de Ceioniorū stemmate sanguinem duceret, usqueadeo extulistis, ut eum principē habere uelitis, me principe, saluis liberis meis. Defuit'ne quæso tanto senatui, quem amare deberetis, qui uos amaret? Huius fratrem honorib. extulistis, ab hoc consulatus, ab hoc præturas, ab hoc speratis cuiusuis magistratus insignia. Non eam gratiam mihi redditis, quam maiores uestri contra Pisonianā factionem, quam item pro Traiano, quam nuper contra Auidium Cassium præstiterunt: fictū illum & ad omnia mendaciorū genera paratum, qui nobilitatem quoq; mentitus est, mihi præposuistis. Quinetiā audiendus in senatu fuit Statilius Corfulenus, qui honores Albino & eius fratri decernendos ducebat: cui hoc superfuit, ut de me ille decerneret homo nobilis ad triumphū. Maior fuit dolor, q̄ illū pro literato laudandū pleriq; duxistis, cum ille nenijs quibusdā anilib. occupatus inter

Albini ingluvies

Milesias

Milesias Punicas Apuleij sui, & ludicra literaria consenesceret. Hinc apparet quanta seueritate factionem uel Pescennianam, uel Clodianam uindicauerit. Quæ quidem omnia in uita eius posita sunt: quæ qui diligentius scire uelit, legat Marium Maximum, de Latinis scriptoribus: de Græcis, Herodianum, qui ad fidem pleraq; dixerunt. Fuit statura procerus, capillo renodi & crispo, fronte lata, candore mirabili: & ut pleriq; putant, ex eo nomen accepit: uoce muliebri & propè ad eunuchorum sonum, motu facili, iracundia graui, furore tristissimo, in luxuria uarius. Nā sæpe appetens uini, frequenter abstinens. Armorum strenuus prorsus, ut nō male sui temporis Catilina diceretur. Non ab re esse credimus, causas ostendere, quibus amorem senatus Clodius Albinus meruerit. Cum Britānicos exercitus regeret iussu Commodi, atq; illum interemptum adhuc falso comperisset, cum sibi ab ipso Commodo Cæsarianum nomen esset delatū, processit ad milites, & hac concione usus est: Si senatus P. R. suum illud uetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret, non ad Vitellios, neq; ad Nerones, neq; ad Domitianos publica fata uenissent: in imperio consulari nostrę illæ gentes Ceioniorum, Albinorum, Posthumiorū, de quibus patres uestri, qui & ipsi ab auis suis audierant, multa didicerunt: & certe Africam Romano imperio senatus adiunxit. Galliam senatus subegit, & Hispanias: Orientalibus populis senatus dedit leges. Parthos tentauit senatus: & subegisset, nisi tam auarum principem Romano exercitui fortuna reipublicæ tunc dedisset. Britannias Cæsar subegit: certe senator, nōdum tamen dictator. Hic ipse Cōmodus quanto melior fuisset, si timuisset senatum. Et usq; ad Neronem quidem senatus autoritas ualuit, qui sordidum & impurum principem damnare non timuit, quum sententiæ in eum dictæ sint, qui uitæ necisq; potestatem atq; imperium tunc tenebat. Quare commilitones, ego Cæsarium nomen quod mihi Commodus detulit, nolo: dij faxint ut ne alij quidem uelint. Senatus imperet, prouincias diuidat, senatus nos consules faciat, & quid dico senatus? uos ipsi & patres uestri. eritis enim ipsi senatores. Hæc concio, uiuo adhuc Commodo, Romam delata est, quæ Commodum in Albinum exasperauit, statimq; successorem misit Iunium Seuerum, unum ex contubernalibus suis. Senatui autem tantum placuit, ut miris acclamationibus absentem eum ornaret, & uiuo Commodo, & deinceps interempto, ita ut nonnulli etiam Pertinaci autores fuerint ut eum sibi socium ascisceret, apud Iulianū de occidendo Pertinace ipsius plurimum autoritas ualuerit. Vt autem hoc uerum intelligatur, epistolam Commodi ad præfectos præt. suos datam inserui, qua de occidendo Albino significauit suam mentem. Aurelius Cōmodus Seuerus præfectis salutem: Audisse uos credo primum fictum esse, quod ego meorum consilio interfectus essem: deinde Concionem Clodij Albini apud milites meos habitam, qui se multum senatui cōmendat, idq; quantum uidemus, non frustra. Nam qui principem unum in republica negat esse debere, quiq; asserit, à senatu oportere totam rempublicam regi, is per senatum sibi petit imperium. Cauete igitur diligentissime: iam enim hominem scitis uobis militibus populoq; uitandum. Has literas cum Pertinax inuenisset, in Albini odium publicauit. Quare Albinus occidendi Pertinacis Iuliano autor fuit.

AELII LAMPRIDII

ALEXANDER SEVERVS

AD CONSTANTINVM AVG.

NTERFECTO Vario Heliogabalo (sic enim maluimus dicere quàm Antoninum, quia & nihil Antoninorũ pestis illa ostendit, & hoc nomen ex annalibus senatus autoritate erasum est) ad remedium generis humani Aurelius Alexander urbe Arcena genitus, Varij filius, Variæ nepos, & consobrinus ipsius Heliogabali, accepit imperiũ, cum antè Cæsar à senatu esset appellatus, mortuo scilicet Macrino, Augustũq; nomen idem recepit: addito eo, ut & patris patriæ nomen, & ius proconsulare, & tribunitiam potestatem, & ius quintę relationis, deferente senatu uno die assumeret. Et ne præceps ista honorũ continuatio uideaẽ, exponã causas, quibus id & senatus coactus est facere, & ille perpeti. Nõ ẽm aut grauitati senatus cõgruebat omnia simul deferre, aut bono principi raptũ ire tot simul dignitates. Milites iam insueuerant sibi imperatores & tumultuario iudicio facere, & itẽ facile mutare, afferẽtes nonnunq; ad defensionẽ, se idcirco fecisse, q nescissent senatũ principẽ appellasse: nam & Pescenniũ Nigrũ, & Clodiũ Albinũ, & Auidiũ Cassiũ, & antea Luciũ Vindicẽ, & L. Antoniũ, & ipsũ Seuerũ, cũ senatus iã Iulianũ dixisset principẽ, imperatores fecerãt: atq; ita res bella ciuilia seuerat, quib. necesse fuit militẽ cõtra hostẽ paratũ parricidialiter perire. Hac igiẽ causa festinatũ est, ut omnia simul Alexãder quasi iã uerus imperator acciperet. Huc accessit nimia & senatus & populi inclinatio post illã cladem, quæ nõ solũ Antoninorũ nomen decolorauit, sed etiã Romanũ dehonestauit imperiũ. Certatim deniq; omnia decreta sunt & nominũ genera & potestatũ. Primus deniq; omniũ cũcta insignia, & honorificentiæ genera simul recepit: suffragante sibimet Cæsaris nomine, quod iã ante aliquot annos meruerat: & magis suffragãte uita & moribus, cũ illi magnũ conciliasset fauorẽ, quòd eum Heliogabalus occidere conatus est: nec potuit, & militibus repugnantib. & senatu refragante. Atq; hęc parua sunt, nisi quòd dignũ se exhibuit, quẽ senatus seruaret, quẽ saluũ milites cuperent, quẽ omnium bonorũ sententia principẽ diceret. Alexander igiẽ, cui Mammea mater fuit, (nã & ita dicitur à plerisq;) à prima pueritia artib. bonis imbutus, tã ciuilibus q militaribus, ne unũ quidem diẽ sponte sua trãsire passus est, quo se nõ & ad literas & ad militiã exerceret. Nã in prima pueritia literatores habuit Valeriũ Cordũ, & L. Veturiũ, & Aurelium Philippũ libertum patris, qui uitam eius postea in literas misit. Grãmaticum in patria Gręcũ, Nebonẽ, rhetorẽ Serapionẽ, philosophũ Stilionem. Romæ grãmaticos, Scaurinũ Scaurini filium doctorẽ celeberrimũ: rhetores Iulium Frontinũ, & Bebium Macrinũ, & Iulium Granianũ, cuius hodieq; orationes declamatæ feruntur. Sed in latinis non multũ profecit, ut ex eiusdẽ orationibus apparet, quas in senatu habuit: uel in cõcionibus quas apud milites, uel apud populũ: nec ualde amauit latinã facundiam, sed amauit literatos homines, uehementer eos etiã reformidãs, ne quid de se asperũ scriberent. Deniq; eos dignos adesse iubebat: singula quæq;, quæ publice priuatimq; agebat, se ipso docẽte uolebat addiscere, si fortè ipsi nõ affuissent: eaq; petebat, ut si uera essent, in literas mitterẽt. Dominũ se appellari uetuit. Epistolas ad se quasi ad priuatũ scribi iussit, seruato tantũ nomine imperatoris. Gẽmas de calciamẽtis & uestib. tulit, quibus usus fuerat Heliogabalus: ueste, ut & pingiẽ, alba usus est, nec aurata, penulis togisq; cõmunibus. Cũ amicis tã familiariter uixit, ut cõmunis esset ei sępe cõsessus, iret & ad cõuiuia eorũ: aliquos aũt haberet quotidianos etiã nõ uocatos: salutareẽ uero quasi unus de senatoribus patente uelo, ad missionalibus remotis: aut solis ijs, qui ministri ad fores fuerant: cum antea salutare principem non liceret, quòd eos uidere non poterat. Et e-

rat corporis uenustate decorus, ut hodieq; in picturis & in statuis uidemus. Fuit & staturæ militaris, robur militis, ualetudo eius, qui uim sui corporis sciret, ac semper curaret. Erat præterea cunctis hominibus amabilis: & ab alijs pius appellabatur, ab omnibus certe sanctus, & utilis reip. Huic sors in templo prænestinæ talis extitit, cum illi Heliogabalus insidiaretur.

Si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris.

Alexandri nomen accepit, quòd in templo dicato apud Arcenam urbem Alexandro magno natus esset, cum casu illuc die festo Alexandri pater cũ uxore patriæ solennitatis implendæ causa uenisset. cui rei argumentũ est, quod eadẽ die natalẽ habet hic Mãmeæ Alexãder, qua ille Magnus excessit è uita. Delatũ sibi Antonini nomen à senatu recusauit: cum hic magis affinitate Caracalli iungeretur, q̃ ille Heliogabalus subdititius. Siquidẽ, ut Marius Maximus dixit in uita Seueri, nobilẽ Orientis mulierẽ Seuerus, cuius hãc geniturã esse compererat, ut uxor imperatoris esset, adhuc priuatus, & non magni satis loci, duxit uxorẽ. Ex qua affinitate hic Alexãder fuit, cui uere per matrẽ suã consobrinus Varius Heliogabalus fuit. Recusauit & Magni nomẽ, q ei quasi Alexandro est oblatũ senatus iudicio. Interest retexere orationẽ, qua nomẽ Antonini & Magni delatũ sibi à senatu recusauit, quam priusq̃ referã addã acclamationes senatus, quibus id decretũ est ex actis urbis ad pridie Nonas Martias. Cum senatus frequens in curiã, hoc est, in ædẽ Concordię templũ inauguratũ conuenisset, rogatusq; esset Aurelius Alexander Cæsar August⁹ ut cõcineret, ac primo recusasset, quòd sciret de honorib. suis agẽdũ, deinde postea uenisset, acclamatũ: Auguste innocẽs, dij te seruẽt. Alexãder imperator, dij te seruẽt. Dij te nobis dederũt, dij cõseruent. Dij te ex manibus impuri eripuerũt, dij te perpetuent. Impurũ tyrannũ & tu perpessus es, impurũ & obscœnũ & tu uidere doluisti. Dij illũ eradicauerũt, dij te seruent. Infamis imperator rite dãnatus. Felices nos imperio tuo, felicẽ remp. Infamis unco tractus est ad exemplũ timoris. Luxuriosus imperator iure punitus est. Contaminator honorũ iure punitus est. Dij immortales Alexandro Vitã, iudicia deorũ hinc apparent. Et cũ egisset gratias Alexãder, acclamatũ est: Antonine Alexãder, dij te seruẽt. Antonine Aureli, dij te seruent. Antonine Pie, dij te seruẽt. Antonini nomẽ suscipias rogamus. Presta bonis imperatorib. ut Antoninus dicaris. Nomẽ Antoninorũ tu purifica. Quod ille infamauit, tu purifica. Redde in integrũ nomẽ Antoninorũ. Sanguis Antoninorũ se cognoscat. Iniuriã Marci tu uindica. Iniuriã Veri tu uindica. Iniuriã Bassiani tu uindica. Peior Cõmodo solus Heliogabalus, nec imperator, nec Antoninus, nec ciuis, nec senator, nec nobilis, nec Romanus. In te salus, in te uita ut uiuere delectet. Antoninorũ Alexandro uitã, ut uiuere delectet, & Antoninus uocetur. Antoninorũ tẽpla Antoninus dedicet. Parthos & Persas Antoninus uincat. Sacrũ nomẽ sacratus accipiat. Sacrũ nomẽ castus accipiat. Antonini nomen ut agnoscat Antoninorũ honorẽ. Dij cõseruent in te oĩa, per te omnia Antonine habeas. Et post acclamationes Aurelius Alexãder Cæsar Augustus: Gratias uobis P.C. nõ nũc primũ, sed & de Cęsareo nomine, & de uita seruata, & Augusti nomine addito, & de põtificatu maximo, & de tribunitia potestate, & procõsulari imperio: quæ oĩa nouo exẽplo uno die in me cõtulistis. Et cũ diceret, acclamatũ: Hęc suscepisti, Antonini nomẽ suscipi mereař, senatus Antonini mereatur. Antonine Auguste dij te seruẽt: Dij te Antoninũ conseruẽt: monetæ nomẽ Antonini reddař. Templa Antoninorũ Antoninus consecret. Aurelius Alexãder Augustus: Ne quęso P. C. ne me ad hanc certaminis necessitatẽ uocetis, ut ego cogar tãto nomini satisfacere, cũ etiam hoc ipsum nomẽ licet peregrinũ, tamẽ grauare uideatur. Hæc enim nomina insignia onerosa sunt. Quis enĩ Ciceronẽ diceret mutum? quis indoctũ Varronẽ? quis impiũ Metellum? Et, ut hoc dij auertant, quis nõ æquitatẽ nomina ferat digerentẽ in clarissimã spem dignitatũ? Itẽ acclamata quæ suprà. Item imperator dixit: Antoninorũ nomẽ uel iã numen potius, quale fuerit, meminit uestra clementia: si pietatẽ, quid Pio sanctius? si doctrinã, quid Marco prudentius? si innocentiã, quid Vero simplicius? si fortitudinem, quid Bassiano fortius? Nam nũc Commodi meminisse nolo, qui hoc ipso deterior fuit, quòd cum illis moribus Antonini

tonini nomen obtinuit. Diadumenus autem nec tempus habuit, nec ætatem, & arte
patris hoc nomen incurrit. Item acclamatũ ut suprà. Item imperator dixit: Nuper cer
te P. meministis, cum ille omniũ non solum bipedum, sed etiam quadrupedũ spurcissi-
mus, Antonini nomen præferret, & in turpitudine atq; luxuria Nerones, Vitellios et
Commodos uinceret, qui gemitus omniũ fuerint, cum per populi & honestorũ coro-
nas una uox esset, hunc non rite Antoninum dici, & per hanc pestem tantum uiolari
nomen & cum diceret, acclamatũ est: Dij mala prohibeant. Hæc te imperante non ti-
memus: de his te duce securi sumus. Vicisti uicia, uicisti crimina, uicisti dedecora. An-
tonini nomen ornauisti: certi sumus, bene præsumimus, nos te & à pueritia probaui-
mus, & nunc probamus. Itẽ imperator: Neq; ego P. C. idcirco timeo istud uenerabile
omnibus nomẽ accipere, quòd uerear ne in hæc uitia delabatur uita, aut quòd nos no
minis pudeat, sed primũ displicet alienæ familiæ nomẽ assumere, deinde quòd graua-
ri me credo. Et cum hæc diceret, acclamatũ est ut supra. Item dixit: Si enim Antonini
nomen accipio, possum & Traiani, possum & Titi, possum & Vespasiani: & cum dice
ret, acclamatũ est: Quomodo Augustus, sic & Antoninus. Tunc imperator: Video P.
C. quid uos moueat ad hoc nobis addendum. Augustus primus, primus est huius au
tor imperij, & in eius omnes uelut quadã adoptione, aut iure hæreditario succedimus.
Antonini ipsi Augusti dicti sunt. Antoninus idem Pius Marcum, & itẽ Verum iure
adoptionis uocauit: Commodo aũt hæreditarium fuit, susceptũ Diadumeno, affecta
tum in Bassiano, ridiculum in Aurelio. Et cum diceret, acclamatũ est: Alexander Au
guste, dij te seruent uerecũdiæ tuæ, prudentiæ tuæ, innocentiæ tuæ, castitati tuæ. hinc
intelligimus qualis futurus sis; hinc probamus. tu facies ut senatus bene principes eli-
gat. tu facies optimũ esse iudicium senatus. Alexãder Auguste, dij te seruent. Templa
Antoninorũ Alexãder Augustus dedicet. Cæsar noster, Augustus noster, imperator
noster, dij te seruent. Vincas, ualeas, multis annis imperes. Alexander imperator di-
xit: Intelligo P. C. me obtinuisse quod uolui, & in acceptũ refero, plurimas gratias &
agẽs & habẽs, enisurus ut & hoc nomẽ quod in imperiũ detulimus, tale sit, ut ab alijs
desideretur, & bonis uestræ pietatis iudicijs offeratur. Post hæc acclamatũ est: Magne
Alexander, di te seruent. Si Antonini nomen repudiasti, Magni prænomen suscipe.
Magne Alexander, dij te seruent. Et cum sæpius dicerent, Alexander Augustus ait:
Facilius fuit P. C. ut Antoninorũ nomen acciperẽ: aliquid enim uel affinitati deferrẽ,
uel cõsortio nominis imperialis. Magni uero nomen cur accipiẽ? quid ẽm iam magnũ
feci? cum id Alexãder post magna gesta, Pompeius uero post magnos triumphos ac-
ceperit. Quiescite igitur uenerandi patres, & uos ipsi magnifici unum me de uobis es-
se censete potius quàm Magni nomen ingerite. Post hæc acclamatum est: Aureli Ale-
xander Auguste, dij te seruent & reliqua ex more. Dimisso senatu, cum & alia multa
eo die essent acta, quasi triumphans domum se recepit. Multo clarior uisus est alienis
nominibus non receptis quàm si recepisset, atq; ex eo constantiæ ac plenæ grauitatis
famam obtinuit. Siquidẽ uni adolescenti senatus totus persuadere non potuit: sed quã
uis senatu rogante nõ potuerit persuaderi, ut uel Antonini uel Magni nomina suscipe
ret, tamen ob ingentẽ uigorem animi, & mirandam singularemq; constantiã, contra
militum insolentiam Seueri nomen à militibus eidem inditũ est, quod illi ingentem in
præsentia reuerentiã, magnam apud posteros gloriã peperit, cũ eò accessisset, ut de a-
nimi uirtute nomẽ acceperit: siquidem solus inuentus sit, qui tumultuantes legiones
exautorauerit, ut suo loco ostẽdetur: in milites aũt grauissime animaduerterit, qui for
tè incurrerunt aliquid quod uideretur iniustum, ut & ipsum locis suis declarabimus.
Omina imperij hæc habuit: Primum, quòd ea die natus est, qua defunctus uita Ma-
gnus Alexander dicitur: deinde, quòd in templo eius mater enixa est: tertio, quòd ip-
sius nomen accepit. Tum præterea quòd ouum purpurei coloris eadem die natũ, qua
ille natus est, palumbinum anicula quædam matri eius obtulit: ex quo quidem aruspi-
ces dixerunt, imperatorem quidem illum, sed non diu futurum, & cito ad imperium
peruenturum. Tum præterea quod tabula Traiani imperatoris, quæ geniali lecto pa-
tris imminebat, dum mater cum in templo pareret, in lectũ eius decidit. His accessit
quòd nutrix ei Olympias data est, quo nomine mater Alexandri appellata est. Nutri-

tor Philippus prouenit casu unus ex rusticis, quod nomen patri Alexandri Magni fuit. Fertur die prima natalis toto die apud Arcã Cęsaream stella primæ magnitudinis uisa, & sol circa domũ patris eius fulgido ambitu coronatus. Cũ eius natalẽ aruspices commendarent, dixerunt eum summam rerum tenturum, idcirco quòd hostiæ de ea uilla quæ esset Seueri imperatoris, adductę essent, & quas in illius honorem coloni parassent. Nata in domo laurus iuxta persici arborem, intra unum annum persici arborem uicit: Vnde etiam coniectores dixerunt, Persas ab eo esse uincendos. Mater eius pridie quàm pareret, somniauit se purpureum dracunculum parere. Pater eadẽ nocte in somnijs uidit, alis se Romanę uictorię, quę in senatu, ad cœlũ uehi. Ipse cũ uatẽ consuleret de futuris, hos accepisse dicit̃ uersus adhuc paruulus: & primis quidẽ sortibus:

Te manet imperium cœli, terræq;, marisq;,

Intellectum est, quòd inter diuos etiam referretur:

Te manet imperium, quod tenet imperium:

Ex quo intellectum est, Romani illũ imperij principem futurum. Nam ubi est imperium, nisi apud Romanos, quod tenet imperium? Et hæc quidem de Græcis uersibus sunt prodita. Ipse autem, cum parentis hortatu animum à philosophia & musica ad alias artes traduceret, Vergilij sortibus huiusmodi illustratus est:

Excudent alij spirantia mollius æra,
Credo equidem, uiuos ducent de marmore uultus.
Orabunt causas melius, cœliq; meatus
Describent radio, & surgentia sidera ducent:
Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, paciq; imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Ferunt multa alia signa, quibus principem humani generis esse constaret. Nimius ardor oculorum, & diutius intuentibus grauis, & diuinatio mentis frequentissima: rerũ memoria singularis, quam nemo nisi Acholius ferebat adiutã. Et cũ puer ad imperiũ peruenisset, fecit cũcta cum matre, ut & illa uideretur pariter imperare, mulier sancta, sed auara, & auri atq; argẽti cupida. Vbi ergo Augustum agere cœpit imperiũ, primũ remouit iudices omnes à rep. & à ministerijs, atq; munerib. quos impurus ille Heliogabalus ex genere hominũ turpissimo prouexerat: deinde senatũ, & equestrẽ ordinẽ purgauit. Ipsas deinde tribus, & eos, qui militarib. nituntur prærogatiuis, purgauit: & palatiũ suum, comitatũq; omnẽ, abiectis ex aulico ministerio cũctis obscœnis & infamibus: nec quenquam passus est esse in palatinis, nisi necessariũ hominẽ. Iureiurando deinde cõstrinxit, ne quem ascriptũ, id est uagantiũ haberet, ne annonis remp. grauatet, dicens, malum pupillum esse imperatorẽ, qui ex uisceribus prouincialiũ homines non necessarios, nec reip. utiles pasceret. Fures iudicare iussit, in ciuitatibus ullis nunquam uideri: & si essent uisi, iussit deportari per rectores prouinciarũ. Annonam militum diligenter inspexit. tribunos, qui per stellaturas militibus aliquid tulissent, capitali pœna affecit. Negotia & causas prius à scriniorum principibus, & doctissimis iurisperitis & sibi fidelibus, quorũ primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinariq;, atq; ita referri ad se præcepit. Leges de iure populi & fisci moderatas & infinitas sanxit: neq; ullã constitutionẽ sacrauit sine uiginti iurisperitis, & doctissimis ac sapientib. uiris, ijs deniq; disertissimis nõ min⁹ L. ut nõ minus in cõsilio essent sententię, q̃ senatuscõsultũ conficerẽt: & id quidem ita, ut iretur per sentẽtias singulorũ, ac scriberet̃ quid quisque dixisset, dato tamen spatio ad disquirendũ cogitandumq; priusquam dicerent, ne incogitati dicere cogerent̃ de rebus ingentibus. Fuit præterea illi consuetudo, ut si de iure, aut de negotijs tractaret, solos doctos & disertos adhiberet. Si uero de re militari, milites ueteres & senes, ac benemeritos, & locorum peritos, ac bellorum & castrorũ, & omnes literatos: & maxime eos, qui historiam norant: requirens quid in talib. causis, quales in disceptatione uersabantur, ueteres imperatores uel Romani, uel exterarum gentium fecissent. Referebat Encolpius, quo ille familiarissimo usus est, illum si unquam furem iudicem uidisset, paratum habuisse digitum ut illi oculũ erueret. Tantum odium eum tenebat eorum, de quibus apud se probatũ esset quòd fures fuissent.

Addit Septimius, qui uitam eius non mediocriter executus eſt, tanti ſtomachi fuiſſe Alexandrũ in eos iudices, qui furtorum fama laboraſſent, etiã ſi damnati non eſſent, ut ſi eos caſu aliquo uideret, cõmotione animi, ſtomachi cholerã euomeret, toto uultu inardeſcente, ita ut nihil poſſet loqui. Nam cum quidã Septimius Arabinus famoſus crimine furtorũ, & ſub Heliogabalo iã liberatus, inter ſenatores principẽ ſalutatũ ueniſſet, exclamauit, ó Numina, ó Iupiter, ó dij immortales, Arabinus non ſolum uiuit, uerumetiã in ſenatũ uenit: fortaſsis etiã de me ſperat, tam fatuũ, tam ſtultũ eſſe me iudicat. Salutabatur aũt nomine, hoc eſt: Aue Alexander. Si quis caput flexiſſet, aut blandius aliquid dixiſſet, uti adulator uel abijciebatur, ſi loci eius qualitas pateretur: uel ridebatur ingenti cachinno, ſi eius dignitas grauiori ſubiacere nõ poſſet iniuriæ. Salutatus conſeſſum obtulit omnib. ſenatoribus: atq; adeo niſi honeſtos & bonæ famæ homines ad ſalutationẽ non admiſit. Iuſsitq; quẽadmodũ in Eleuſinijs ſacris dicit', ut nemo ingrediatur, niſi qui ſe innocentẽ nouit. Per pręconẽ edixit ut nemo ſalutaret principẽ, qui ſe furẽ eſſe noſſet, ne aliquando detectus capitali ſupplicio ſubderetur. Ipſe adorari ſe uetuit, cũ iam cœpiſſet Heliogabalus adorari regũ more Perſarũ. Erat præterea hæc illius ſententia, ſolos fures de paupertate conqueri, dũ uolunt ſcelera uitæ ſuæ regere. Idẽ addebat ſententiã de furibus notam: & Gręce quidẽ, quæ latine hoc ſignificat, Qui multa rapuerit, pauca ſuffragatoribus dederit, ſaluus erit: quæ Græce talis eſt: ὁ πολλὰ κλέψας, ὀλίγα δοὺς ἐκφεύξεται. Præfect. præt. ſibi ex ſenatus autoritate con- *Platonis*
ſtituit. præfect. urbis à ſenatu accepit, alterũ præfect. præt. fecit: qui ne fieret, etiam fu- *ſententia*
gerat, dicens, inuitos nõ ambientes in remp. collocandos. ſenatorẽ nunq; ſine omniũ ſenatorũ, qui aderant, conſilio fecit, ita ut per ſentẽtias omniũ crearetur, teſtimonia dicerẽt ſummi uiri: ac ſi feſelliſſent uel teſtes uel hi qui ſentẽtias dicebãt, poſtea in ultimũ rejcerent locũ, ciuium cõdemnatione adhibita, quaſi falſi rei approbati ſine ullius indulgentiæ propoſito. Idẽ ſenatores non niſi ad ſummorũ in palatio uirorum ſuffragiũ fecit, dicens, magnũ uirum eſſe oportere, qui faceret ſenatorem. Idem libertinos nunquam in equeſtrẽ locum redegit, aſſerens, ſeminariũ ſenatorum equeſtrẽ locum eſſe. Moderationis tantæ fuit, ut nemo unq; ab eius latere ſubmoueret', ut omnibus ſe blãdum affabilemq; præberet: ut amicos non ſolũ primi ac ſecundi loci, ſed etiam inferiores ægrotantes uiſeret: ut ſibi ab omnibus libere, quæ ſentiebant, dici cuperet: & cum dictũ eſſet, audiret: & cum audiſſet, ita ut res poſcebat, emendaret atq; corrigeret: ſin minus bene factũ eſſet aliquid, etiam ipſe conuinceret, idq; ſine faſtu & ſine amaritudine animi: conſenſum omnibus ſemper offerret, præter eos quos furtorũ denſior fama perſtrinxerat, de abſentibus ſemper requirens. Deniq; cũ ei obijcerent nimiam ciuilitatẽ, & Mammea mater, & uxor Mẽmia Sulpitij conſularis uiri filia, Catuli neptis, & ſæpe dicerent, molliorẽ tibi poteſtatem & contemptibiliorẽ imperij feciſti. ille reſpondit: Sed ſecuriorẽ, atq; diuturniorẽ. Dies deniq; nunquam tranſijt, quin aliquid manſuetum, ciuile, pium faceret: ſed ita ut ęrariũ nõ euerteret. Condẽnationes & raras eſſe iuſsit: & quæ factæ fuerant, non indulſit. Vectigalia ciuitatibus ad proprias fabricas deputauit. Fœnus publicũ trientariũ exercuit, ita ut pauperibus pleriſq; ſine uſuris pecunias dederit ad agros emendos, reddẽdas de fructibus. præfect. præt. ſuis ſenatoriã addidit dignitatem, ut uiri clariſſimi & eſſent, & dicerentur: quod antea uel raro fuerat, uel omnino non fuerat: eouſq; ut ſi quis imperatorũ ſucceſſorẽ præfect. præt. dare uellet, laticlauiã eidem per libertum ſubmitteret, ut in multorum uita Marius Maximus dixit. Alexander aũt idcirco ſenatores eſſe uoluit præfect. præt. ne quis non ſenator de Romano ſenatore iudicaret. Milites ſuos ſic ubiq; ſciuit, ut in cubiculo haberet breues, & numerum, & tempora militantiũ: ſemperq; cum ſolus eſſet, & ratiões eorũ, & numerum, & dignitates, & ſtipendia recenſeret, ut eſſet ad omnia inſtructiſsimus. Deniq; cum inter militares aliquid ageretur, multorum dicebat & nomina. De promouendis etiam ſibi annotabat: & perlegebat cuncta pictacia: & ſic faciebat diebus etiã pariter annotatis, & quis, & qualis eſſet, & quo inſinuãte promotus. Commeatũ populi Romani ſic adiuuit, ut cum frumenta Heliogabalus euertiſſet, uicẽ de propria pecunia loco ſuo reponeret. Negoriatoribus ut Romam uolentes concurrerent, maximam immunitatẽ dedit. Oleum quod Seuerus populo dederat, quodq; Heliogaba-

t 3 lus immi-

Ius imminuerat, turpissimis hominibus præfecturã annonæ tribuendo, integrum restituit. Ius conferendi rationes, quod impurus ille sustulerat, hic omnib. reddidit. Mechanica opera Romæ plurima instituit. Iudæis priuilegia reseruauit. Christianos esse passus est. Pontificibus tantũ detulit, & XV uiris, atq; auguribus, ut quasdam causas sacrorum à se finitas iterari, & aliter distingui pateretur. Præsides prouinciarũ, quos uere non factionibus laudari comperit, & in itineribus secũ semper in uehiculo habuit, & munerib. adiuuit, dicens, & fures à rep. pellendos ac pauperandos, & integros esse redimendos atq; ditandos. Cum edulitatẽ P. R. ab eo peteret, interrogauit per Curionem, quam speciẽ caram putarent. Illi continuo exclamauerunt, carnem bubulã atq; porcinam. Tunc ille non quidẽ edulitatem proposuit, sed iussit, ne quis suminatã occideret, ne quis lactantẽ, ne quis uaccam, ne quis damalionẽ: tantumq; intra biennium, uel prope annum porcinæ carnis fuit & bubulæ, ut cũ fuisset octominutalis libra, ad duos unumq; utriusq; carnis libra redigeretur. Causas militũ contra tribunos sic audiuit, ut si aliquẽ reperisset tribunorum in crimine, pro facti qualitate sine indulgentiæ proposito puniret. De omnibus hominib. per fideles homines suos semper quæsiuit: & per eos, quos nemo nosset hoc agere, cum diceret, omnes præda corrũpi posse. Seruos suos semper cum seruili ueste habuit, liberos cum ingenuorũ. Eunuchos de ministerio suo abiecit, & uxori ut seruos seruire iussit. Et cum Heliogabalus mancipiũ eunuchorum fuisset, ad certum numerũ eos redegit: nec quicq; in palatio curare uoluit, nisi balneas fœminarũ. cum plerosq; eunuchos rationibus & procurationib. præposuisset Heliogabalus: hic illis & ueteres sustulit dignitates. Idem tertiũ genus hominum eunuchos esse dicebat: nec uidendũ, nec in usu habendũ à uiris, sed uix à fœminis nobilibus. Qui de eo fumum uendiderat, & à quodã militari centum aureos acceperat, in crucem tolli iussit per eam uiam, qua esset seruis suis ad suburbana imperatoria iter frequentissimũ. Prouincias prætorias, præsidales plurimas fecit. Proconsulares ex senatus uoluntate ordinauit. Balnea mixta Romæ exhiberi prohibuit: quod quidẽ iam ante prohibitũ Heliogabalus fieri permiserat. Lenonũ uectigal & meretricũ & exoletorum in sacrum ærariũ inferri uetuit: sed sumptib. publicis ad instaurationẽ theatri, circi, amphitheatri, & ærarij deputauit. Habuit in animo ut exoletos uetaret, quod postea Philippus fecit: sed ueritus est ne prohibens publicũ dedecus in priuatas cupiditates conuerteret, cum homines illicita magis poscant, prohibitaq; furore persequant. Braccariorũ, linteonum, uitreariorũ, pellionum, plaustrariorũ, argentariorum, aurificum, & cæterarũ artium uectigal pulcherrimũ instituit: ex eoq; iussit thermas, & quas ipse fundauerat, & superiores populi usibus exhiberi: syluas etiam thermis publicis deputauit. Addidit & oleum luminibus thermarũ, cum antea non ante aurorã paterent, & ante solis occasum clauderentur. Huius imperium incruentum quidam literis tradiderunt, quod contrà est. Nam & Seuerus est appellatus à militibus ob austeritatem, & in animaduersionib. asper in quibusdam fuit. Opera ueterum principũ instaurauit: ipse noua multa constituit: In his thermas nominis sui iuxta eas, quæ Neronianæ fuerunt, aqua inducta, quæ Alexandrina nunc dicitur. Nemus thermis suis de priuatis ædibus suis, quas emerat, diruptis ædificijs fecit. Oceani soliũ primus inter principes appellauit, cum Traianus id non fecisset, sed diebus solia deputasset. Antonini Caracalli thermas additis fortionibus perfecit, & ornauit. Alexandrinũ opus marmoris de duobus marmoribus, hoc est Porphyretico & Lacedæmonio, primus instituit, palatio exornato hoc genere marmorandi. Statuas colossas in urbe multas locauit, artificibus undiq; conquisitis. Alexãdri habitu nummos plurimos figurauit: & quidem electreos aliquantos, sed plurimos tamen aureos. A mulieribus famosis matrẽ & uxorem suam salutari uetuit. Conciones in urbe multas habuit more ueterum tribunorũ & cõsulum. Congiariũ populo ter dedit, donatiuũ militibus ter. carnem populo addidit. Vsuras fœneratorum contraxit ad trientes pensiones, etiam pauperibus consulens. Senatores si fœnerarẽtur, usuras accipere primo uetuit, nisi aliquid muneris causa acciperent: postea tamen iussit in semisses acciperent donum, munus tamen sustulit. Statuas summorum uirorum in foro Traiani collocauit undique translatas. Paulum & Vlpianum in magno honore habuit, quos præfectos ab Heliogabalo alij dicũt factos

factos, alij ab ipso. Nam & consiliarius Alexandri, & magister scrinij Vlpianus fuisse perhibetur: qui tamen ambo assessores Papiniani fuisse dicuntur. Basilicam Alexandrinam instituerat inter campum Martium & septa Agrippiana, in latum pedum centum, in longum pedum mille, ita ut tota columnis penderet: quam efficere non potuit morte præuentus. Isium & Serapium decenter ornauit, additis signis & deliacis, & omnibus mysticis. In matrem Mammeam unice pius fuit, ita ut Romę in palatio faceret dietas nominis Mammeæ, quas imperitũ uulgus hodie ad Mammã uocant. Et in Baiano palatium cum stagno, quod Mammeæ nomine hodieq; censetur. Fecit & alia in Baiano opera magnifica in honorem affiniũ suorum, & stagna stupẽda admisso mari. Pontes quos Traianus fecerat, instaurauit penè in omnibus locis. Aliquos etiam nouos fecit, sed instauratis nomen Traiani reseruauit. In animo habuit, omnibus officijs genus uestium proprium dare, & omnibus dignitatibus, ut à uestitu dignoscerentur: & omnibus seruis, ut in populo possent agnosci, ne quis seditiosus esset, simul ne serui ingenuis miscerentur. Sed hoc Vlpiano Pauloq; displicuit, dicentibus, plurimum rixarũ fore, si faciles essent homines ad iniurias. Tum satis esse constituit, ut equites Romani à senatoribus claui qualitate discernerentur. Penulis intra urbem frigoris causa ut senes uterentur permisit, cum id uestimenti genus semper itinerarium aut pluuiæ fuisset. Matronas tamen intra urbem penulis uti uetuit, in itinere permisit. Facundiæ fuit Græcæ magis quàm Latinæ, nec uersu inuenustus. Et ad musicam pronus, matheseos peritus: & ita quidẽ, ut ex eius iussu mathematici publice proposuerint Romæ, ac sint professi, ut docerent. Aruspicinæ quoq; peritissimus fuit, ὀρνεοσκόπος magnus, ut & Vascones, & Hispanorum, & Pannoniorum augures uicerit. Geometriam fecit, pinxit mire, cantauit nobiliter: sed nunquàm alio conscio, nisi pueris suis testibus. Vitas principum bonorum uersibus scripsit. Lyra, tibia, organo cecinit: tuba etiã, quod quidem imperator nunquam ostendit. Palæstes primus fuit, in armis magnus, adeo ut multa bella & gloriose gesserit. Consulatum ter inijt tantum ordinarium: ac primo nundino sibi alios semper suffecit. Seuerissimus iudex contra fures, appellans eosdem quotidianorum scelerum reos, & damnans acerrime: ac solos hostes, inimicosq; reip. uocans. Eum notarium, qui falsum causæ breuem in consilio imperatorio retulisset, incisis digitorum neruis, ita ut nunquam posset scribere, deportauit. Cum quidam ex honoratis uitæ sordidæ, & aliquando furtorũ reus, per ambitionem nimiam ad militiã aspirasset, idcirco quòd per reges amicos ambierat, admissus statim in furto præsentibus patronis detectus est, iussusq; à regibus audiri, damnatus est re probata. Et cum quæreretur à regibus, quid apud eos paterentur fures, illi responderũt: Crucem. Ad eorũ responsum, in crucẽ sublatus est. Ita & patronis autoribus damnatus ambitor est: & Alexandri, quam præcipue tuebatur, seruata clementia est. Statuas colossas, uel pedestres nudas, uel equestres, diuis imperatoribus in foro diui Neruæ, quod transitoriũ dicitur, locauit omnibus cum titulis, & columnis æreis, quæ gestorum ordinem cõtinerẽt exemplo Augusti, qui summorum uirorum statuas in foro suo è marmore collocauit additis gestis. Volebat uideri originem de Romanorum gente trahere, quia eum pudebat Syrum dici: maxime quòd quodam tempore festo, ut solent Antiochenses, Aegyptij, Alexandrini, lacessiuerãt eum conuitiolis, Syrum archisynagogũ eum uocantes, & archierea. Antequã de bellis eius & expeditionibus, & uictorijs loquar, de uita quotidiana & domestica pauca disseram. Vsus uiuendi eidem hic fuit: Primum, ut si facultas esset, id est, si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in larario suo, in quo & diuos principes, sed optimos electos, & animas sanctiores, in queis & Apollonium, & quantum scriptor suorum temporũ dicit, Christum, Abraham, & Orpheũ, & huiusce modi deos habebat, ac maiorũ effigies, rem diuinã faciebat. Si id nõ poterat, pro loci qualitate uel uectabat̃, uel piscabatur, uel deambulabat, uel uenabatur. Dehinc si hora permitteret, actibus publicis pòst multam operam dabat: idcirco quòd & res bellicæ, & res ciuiles, ut superius dictum est, per amicos tractabãtur, sed sanctos & fideles, & nunquam uenales: & tractatæ firmabantur, nisi quid noui etiam ipsi placeret. Sane si necessitas cogeret, ante lucem actibus operã dabat, & in longam horã producebat: neq; unquam tædiauit, aut morosus, aut iratus resedit, fronte semper pari, & lætus ad

Scrinij magister

Penula

omnia Erat enim ingentis prudentiæ, & cui nemo posset imponere: & quem si aliquis urbane tentare uoluit, intellectus tulit pœnas. Post actus publicos, seu bellicos, seu ciuiles, lectioni Græcæ operam maiorem dabat, De rep. libros Platonis legens. Latina cum legeret, nō alia magis legebat, q̃ De officijs Ciceronis & De rep. nōnunq̃ & oratores & poetas, in queis Serenū Sammonicū, quem ipse nouerat, & dilexerat, & Horatium. Legit & uitam Alexandri, quem præcipue imitatus est: & si in eo eō demnabat ebrietatē, & crudelitatē in amicos: quāuis utrunq; defendatᷣ a bonis scriptoribus, quibus sæpius ille credebat. Post lectionē operā palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus dabat. Atq; inde unctus lauabatur, ita ut caldarijs uel numquam uel raro, piscina semper uteretur, in eaq; una hora prope maneret: biberet etiam frigidam Claudiam ieiunus ad unum prope sextarium. Egressus balneas multū lactis & panis sumebat, oua, deinde mulsum: atq; his refectus aliquando prandiū inibat, aliquando cibum usq; ad cœnam differebat, prandit tamen sæpius. Vsusq; est Hadriani tetrapharmaco frequenter, de quo in libris suis Marius Maximus loquitur, cum Hadriani disserit uitam. Post meridianas horas subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita ut ab epistolis & libellis, & a memoria semper assisterent. non nunquam etiam si stare per ualetudinem non possent, sederent relegentibus cuncta librarijs, & ijs qui scrinium gerebant, ita ut Alexander sua manu adderet, si quid esset addendum: sed ex eius sententia, qui disertior habebat. Post epistolas, omnes amicos simul admisit, cum omnibus pariter est locutus: neq; unquam solum quenquā, nisi præfectum suum uidit, & quidem Vlpianum, ex assessore semper suo, causa iustitiæ singularis. Cum autem alterum adhibuit, & Vlpianum rogari iussit. Virgilium autem Platonem poetarum uocabat, eiusq; imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, ubi & Achillis & magnorū uirorum. Alexandrum uero Magnum inter diuos & optimos in larario maiore consecrauit. Iniuriam nulli unquam amicorum comitum ue fecit: nec magistris quidem, aut principibus officiorum. Præfectis autem semper detulit, asserens eum, qui mereatur iniuriam pati, ab imperatore damnādum esse, non dimittendum. Si unquam alicui præsentium successorem dedit, semper illud addidit, gratias tibi agit Respub. eumq; muneratus est ita, ut priuatus pro loco suo posset honeste uiuere: his quidem muneribus, agris, bobus, equis, frumēto, ferro, impendijs ad faciendam domum, marmoribus ad ornandum, & operis, quas ratio fabricæ requirebat. Aurum & argentum raro cuiquam, nisi militi diuisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum conuerteret id, quod prouinciales dedissent. Aurum negotiatorium & coronarium Romæ remisit. Fecit Romæ curatores urbis quatuordecim, sed ex consularibus uiris, quos audire negocia urbana cum præfecto urbis iussit, ita ut omnes, aut magna pars adessent, cum acta fierent. Corpora omnium constituit uinariorum, lupinariorum, caligariorum, & omnino omnium artium: hisq; ex sese defensores dedit, & iussit quid ad quos iudices pertineret. Scenicis nunquam aurum, nunquam argentum, uix pecuniam donauit: pretiosas uestes, quas Heliogabalus dederat, etiā sustulit. Milites, quos ostensionales uocant, non pretiosis, sed speciosis clarisq; uestibus ornabat: nec multum in signibus, aut ad apparatum regium, auri & serici deputabat, dicens, imperium in uirtute esse, non in decore. Chlamydes hirtas Seueri, & tunicas asemas uel macrocheras ex purpura non magna ad usum reuocauit suum. In conuiuio aurum nescijt: pocula mediocria, sed nitida semper habuit. Ducentarum librarum argenti pondus ministerium eius nunquā transiit. Nanos, & nanas, & moriones, & uocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos populo donauit: qui autem usui nō erant, singulis ciuitatibus putauit alendos singulos, ne grauarentur specie mendicorum. Eunuchos, quos Heliogabalus & in consilijs turpibus habebat & promouebat, donauit amicis, addito elogio, ut si nō redissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine autoritate iudicij. Mulieres infames, quarū infinitum numerum deprehenderat, publicari iussit, exoletis omnibus deportatis, aliquibus etiā naufragio mersis, cum quibus illa clades consuetudinē habuerat funestissimam. Auratam uestem ministrorum uel in publico cōuiuio nullus habuit. Cum inter suos conuiuaretur, aut Vlpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas

las literatas, quibus se recreari dicebat & pasci. Habebat cum priuatim conuiuaret, & libiũ in mensa, & legebat, sed Græca magis. Latinos autẽ poetas lectitabat. Publico conuiuio ea simplicitate egit qua priuato: nisi cum numerus accubantium crescebat, & multitudo conuiuarũ, qua ille offendebatur, dicens, se in theatro & circo manducare. Oratores & poetas non sibi panegyricos dicentes, quod exemplo Nigri Pescennij stultum dicebat, sed aut orationes recitantes, aut facta ueterũ, quos ante retuli, libenter audiuit: libentius tamen, si quis ei recitauit Alexandri Magni laudes, aut meliorũ retro principum, aut magnorum urbis Romæ uirorum. Ad Athenæum, audiendorũ & Græcorum & Latinorum rhetorum uel poetarum causa, frequenter processit. Audiuit autem etiam forenses oratores causas recitantes, quas uel apud ipsum, uel apud præfectos urbis egerãt. Agoni præsedit, & maxime Herculeo in honorem Magni Alexandri. Solus post meridiem, uel matutinis horis idcirco nunquam aliquos uidebat, quod eminentos de se multa cognouerat. Speciatim Vetronium Turinum quem cum familiarem habuisset, ille omnia uel fingendo sic uendiderat, ut Alexandri quasi stulti hominis, & quem ille in potestate haberet, & cui multa persuaderet, infamaret imperium: sicq; omnibus persuaserat, quòd ad nutum suũ omnia faceret. Deniq; hac illum arte deprehẽdit, ut quendam immitteret qui à se quiddã publice peteret: ab illo autem occulte quasi præsidium postularet, ut pro eo Alexandro secreto suggereret. Quod cum factum esset, & Turinus suffragium promisisset, dixissetq; se quædam imperatori dixisse cum nihil dixisset, sed in eo pendere ut adhuc impetraret, euentum uendens: cumq; iterum iussisset Alexander interpellari, & Turinus quasi agens aliud nutibus annuisset, neq; tamen interim quicquam dixisset, impetratũ autem esset quod petebatur, Turinusq; ab illo qui meruerat fumi uenditor ingentia præmia percepisset, accusari eum Alexander iussit: probatisq; per testes omnibus, & quibus præsentibus quid accepisset, & quibus audientibus quid promisisset, in foro transitorio ad stipitem illũ ligari præcepit: & fumo apposito, quem ex stipulis atq; humidis lignis fieri iusserat, necauit, præcone dicente: Fumo punitur, qui uendidit fumum. Ac ne in una tantũ causa uideretur crudelior fuisse, quæsiuit diligentissime antequam eum damnaret: & inuenit, Turinum sæpe & in causis ab utraq; parte accepisse, cum euentus uenderet, & ab omnibus, qui aut præposituras, aut prouincias acceperãt. Spectacula frequentauit cũ summa donãdi parsimonia, dicẽs, & uenatores, & scenicos, & aurigas sic alẽdos, quasi seruos nostros, aut uenatores, aut muliones, aut uoluptarios. Cõuiuium neq; opimũ, neq; nimis parcum, sed nitoris summi fuit: ita tamen ut pura mantilia mitterentur. Sæpius cocco clauata, aurata uero nunq̃, cum hæc Heliogabalus iam recepisset: & ante, ut quidam prædicat, Hadrianus habuisset. Vsus conuiuij diurnus hic fuit: Vini ad totum diem sextarij XXX, panis mundi pondo XXX, panis sequentis ad donandum pondo L. Nam semper de manu sua ministris cõuiuij, & panem, & partes aut olerum, aut carnis, aut leguminũ dabat, senili prorsus maturitate patremfamiliâs agens. Erant decreta & carnis diuersæ pondo XXX, erant & gallinæ, oua, adhibebatũ & anser diebus festis. *Anser in festis* Calendis autem Ianuarijs, & hilarijs Matris deûm, & ludis Apollinaribus, & Iouis epulo, & Saturnalibus, & huiusmodi festis diebus fasianus: ita ut aliquãdo & duo ponerentur, additis gallinaceis duobus. leporem quotidie habuit: uenationem frequentem, sed eam cum amicis diuidebat: & his maxime, quos sciebat per se non habere. Nec diuitibus quicquã talium munerũ misit, sed ab his semper accepit. Habuit quotidie † milij sine pipere sextarios quatuor, cum pipere duo: *Als mellis* & ne sit longum omnia inserere, quæ Gargilius Martialis eius temporibus scriptor singulatim persecutus est, omnia illi ad modum & rationẽ sunt præbita. Pomis uehemẽter indulsit, ita ut secunda mensa illi sæpius poneretur, unde etiã iocus extitit: Non secundam mensam Alexandrum habere, sed secundum. Ipse cibo plurimo reficiebatur: uino neq; parce, neq; copiose, affatim tamen. Frigida semper pura usus, & æstate uino cum rosa condito: quod quidem solum ex diuerso genere Heliogabali tenuerat. Et quoniã de lepusculis facta est mentio, quòd ille leporem quotidie haberet, iocus poeticus emersit, idcirco quòd multi septem diebus pulchros esse dicũt eos, qui leporẽ comederint, ut Martialis coci epigramma significat, quod contra quandam Gelliam scripsit huiusmodi,

Cum

Cum leporem mittis, semper mihi Gellia mandas,
Septem formosus Marce diebus eris.
Si uerum dicis, si uerum Gellia mandas,
Edisti nunquam Gellia tu leporem.

Sed hos uersus Martialis in eam quæ deformis esset, composuit. Poeta uero temporum Alexandri hæc in eum dixit,

Pulchrum quòd uides esse nostrum regem,
Quem Syrum sua detulit propago,
Venatus facit, & lepus comesus,
Ex quo continuum capit lepórem.

Hos uersus cum ad eum quidam ex amicis detulisset, respondisse ille dicitur Græcis uersibus in hanc sententiam,

Pulchrum quòd putas esse uestrum regem
Vulgari miserande de fabella:
Si uerum putas esse, non irascor:
Tantum tu comedas uelim lepusclos,
Vt fias, animi malis repulsis,
Pulcher, ne inuideas liuore mentis.

Cum amicos militares habuisset, ut usum Traiani, quem ille post secundã mensam potandi usque ad pocula instituerat, reseruaret, unum tantum poculum amicis exhibebat in honorem Alexandri Magni: id autem breuius, nisi si quis, quod licebat, maius habere postulasset. Vsus Veneris in eo moderatus fuit, exoletorum ita expers, ut quemadmodum suprà diximus, legem de his auferendis ferre uoluerit. Horrea in omnibus regionibus publica fecit, ad quæ conferrent bona hi, qui priuatas custodias non haberent. Balnea omnibus regionibus addidit, quæ fortè nõ habebãt. Nam hodieq; multa dicuntur Alexandri. Fecit & domos pulcherrimas, easdemq; amicis suis maxime integris uiris donauit. Vectigalia publica in id cõtraxit, ut qui X aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem auri præstarent, hoc est, tricesimam partem. Tuncq; primum semisses aureorum formati sunt. Tunc etiam cum ad tertiam partem auri uectigal decidisset, tremisses, dicente Alexandro etiã quartarios futuros, quòd minus non posset. Quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans ut si uectigal contrahere potuisset, & eosdem ederet. Sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflari eos iussit, & tremisses tantum solidosq; formari. Formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atq; amplius, usq; ad bilibres quoq; & centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit: neq; in usu cuiusquã uersari, atq; ex eo his materiæ nomen inditũ est: cum diceret plus largiendi hãc esse imperatori causam, si cum multos solidos minores dare possit, dans decẽ uel amplius una forma, triginta & quinquaginta & centũ dare cogeretur. Vestes sericas ipse raras habuit: holosericas nunquã induit: subsericam nunq; donauit. Diuitijs nullius inuidit: pauperes iuuit: honoratos, quos pauperes uere nõ per luxuriã aut simulationẽ uidit, semper multis cõmodis auxit, agris, seruis, animalibus, gregibus, ferramentis rusticis. In thesauris uestẽ nunquã nisi annũ esse passus est, eamq; statim expendi iussit. Omnem uestem quã donauit, ipse perspexit: omne aurum, omne argentum, idq; frequenter appendit. Donauit & ocreas, & braccas, & calciamẽta inter uestimenta militaria. Purpuræ clarissimæ non ad usum suum, sed ad matronarũ, si quæ aut possent, aut uellent, certe ad uendendum grauissimus exactor fuit: ita ut Alexandrina purpura hodieq; dicatʼ, quæ uulgo Probiana dicitur: idcirco quod Aurelius Probus baphijs præpositus id genus muricis reperisset. Vsus est ipse chlamyde coccina sæpe. In urbe tamen semper togatus fuit, & in Italiæ urbibus. Prætextam & pictam togam nunquam nisi COS. accepit: & eam quidem, quam de Iouis templo sumptam alij quoq; accipiebant, aut præt. aut COSS. Accepit prætextam etiam cum sacra faceret, sed loco Pont. Max. non imperatoris. Boni linteaminis appetitor fuit, & quidem puri, dicens, si lintei idcirco sunt, ut nihil asperum habeant, quid opus est purpura? in linea autem aurum mitti etiam dementiam iudicabat, cum asperitati adderetur rigor. Fasceis semper usus est. Braccas albas habuit

habuit, nō coccinas, ut prius solebant. Gemmarū quod fuit uendidit, & aurum in æra-
rium contulit, dicens, gemmas uiris usui non esse. Matronas aūt regias contentas esse
debere uno reticulo, atq; inauribus, & baccato monili, & corona, cū qua sacrificiū face
rent: & unico pallio auro sparso, & cyclade, quæ sex uncijs auri plus nō haberet. Pror
sus censurā suis temporibus de proprijs moribus gessit. Imitati sunt eū magni uiri: &
uxorem eius matronę pernobiles. Aulicū ministeriū in id contraxit, ut essent tot homi
nes in singulis officijs, quot necessitas postularet: ita ut annonas non dignitatem acci-
perēt fullones, & uestitores, & pictores, & pincernæ, omnes castrenses ministri, quem
admodum pestis illa instituerat, sed annonas singulas uix binas. Et cum argentū in mi
nisterio plus ducentis libris non haberet, nec plures ministros, argentum & ministros
antè quando poscebat, accipiebat ab amicis: quod hodieq; fit, si præstatur à præfectis
absente imperatore. Voluptates scenicas in cōuiuio nunq; habuit, sed summa illa ob-
lectatio fuit, ut catuli cum porcellis luderent, aut perdices inter se pugnarent, aut aues
paruulæ sursum & deorsum uolitarent. Habuit sanè in palatio unū genus uoluptatis,
quo maxime delectatus est, & quo solicitudines publicas subleuaret. Nā auiaria insti-
tuerat pauonum, fasianorum, gallinaceorum, anatum, perdicū etiam, hisq; uehemen-
ter oblectabatur. maxime palumborū, quos habuisse ad uiginti millia dicitur: & ne eo
rum pastus grauaret annonā, seruos habuit uectigales, qui eos ex ouis ac pullicenis, ac
pipionibus alerent. Thermis & suis & ueterū frequenter cum populo usus est, & æsta Pipiones
te maxime, balneari ueste ad palatiū reuertens, hoc solū imperatoriū habens, q̄ lacer-
nam coccineā accipiebat. Cursorē nunq; nisi seruū suū, dicens, ingenuū currere nisi in
sacro certamine nō debere: cocos, piscatores, fullōes, & balneatores nō nisi seruos suos
habuit: ita ut si quis deesset, emeret. Medicus sub eo unus palatinus salariū accepit: cæ-
teri oēs qui usq; ad sex fuerunt, annonas binas aut ternas accipiebāt: ita ut mundas sin
gulas consequerētur aliâs alter. Iudices cum promoueret exemplo ueterū, ut & Cicero
docet, & argento & necessarijs instruebat, ita ut præsides prouinciarū acciperēt argen
ti pondo uicena, phialas senas, mulos binos, equos binos, uestes forenses binas, dome
sticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, cocos singulos. Et si uxores nō ha
berēt, singulas cōcubinas, q̄ sine his esse nō possent: reddituri deposita administratio-
ne, mulas, mulos, equos, muliōes, & cocos: cætera sibi habituri, si bene egissent: in qua
druplum reddituri, si male. Præter condemnationē, aut peculatus, aut repetundarum
leges innumeras sanxit. Carrucas Romæ & rhedas senatoribus omnib. ut argentatas
haberēt permisit: interesse Romanæ dignitatis putans, ut his tantę urbis senatores ute
rentur. Consules quoscunq; uel ordinarios, uel suffectos creauit, ex senatus sententia
nominauit, sumptū eorum contrahens: & nundina uetera ex ordine instituit, uel dies
uel tempora. Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed ut
post quęsturā pręturas acciperēt, & inde prouincias regerēt: ærarios uero instituit, qui
de ære fisci ederent munera, eademq; parciora. Habuit in animo ut munera per totum
annū dispergeret, ut per XXX dies munus populo darēt. Sed cur id nō fecerit, in occul
to habet. Capitoliū septimo die cum in urbe esset ascendit, tēpla frequentauit. Christo Christus
templum facere uoluit, eumq; inter deos recipere. Quod & Hadrianus cogitasse fert,
qui templa in omnibus ciuitatibus sine simulacris iusserat fieri: quæ hodie idcirco quia
non habent numina, dicunt Hadriani, quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibi-
tus est ab his, qui consulentes sacra, repererant, omnes Christianos futuros, si id opta-
to euenisset, & templa reliqua deserenda. In iocis Alexander dulcissimus fuit, in fabu
lis amabilis, in conuiuijs comis, ita ut quisq; posceret quod uellet. Ad aurum colligen-
dum attentus, ad seruandum cautus, ad inueniendum solicitus, sed sine cuiusquam ex-
cidio. Syrum se dici noluit, sed à maioribus Romanum. Et stemma generis depin-
xerat, quo ostendebatur genus eius à Metellis descendere. Rhetoribus, grammaticis,
medicis, aruspicibus, mathematicis, mechanicis, architectis salaria instituit, & audi-
toria decreuit, & discipulos cum annonis pauperum filios modo ingenuos dari ius-
sit. Etiam in prouincijs oratoribus forensibus multum detulit, plerisq; etiam annonas
dedit, quos constitisset gratis agere. Leges in annos firmauit, easq; etiam ipse diligen-
tissime seruauit. Theatralia spectacula sæpe obijt. Theatrum Marcelli reficere uoluit.

Multis ciuitatibus, quæ post terræmotus deformes erant, ad instaurationem operum & publicorum & priuatorum pecuniã ex uectigalibus dedit. In templis sanè nunquã præter quatuor aut quinq; argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuit, susurrans uersum Persij,

IN SANCTIS QVID FACIT AVRVM.

Expeditiones bellicas habuit, de quibus ordine suo edisseram. Primũ tamen eius consuetudinem dicam de rebus uel tacendis, uel prodendis. Tacebantur secreta bellorũ: itinerum autem dies publicè proponebãtur, ita ut edictũ penderet ante menses duos: in quo scriptũ esset, illa die, illa hora ab urbe sum exiturus: & si dij uoluerint, in prima mansione mansurus, deinde per ordinem mansiones, deinde statiuæ, deinde ubi annona esset accipienda: Et id quidem eo usq; quamdiu ad fines Barbaricos ueniretur. iam enim inde tacebatur, & omnes ambulabant ita, ne dispositionem Romanam Barbari scirent. Certum est autem, eum nunquam id quod proposuerat, fefellisse, cum diceret: Nolle ab aulicis suas uendi dispositiones: quod factũ fuerat sub Heliogabalo, cum ab eunuchis omnia uenderentur. Quod genus hominũ idcirco secreta omnia in aula nosse cupiunt, ut soli aliquid scire uideantur, & habeant unde uel gratiã uel pecuniam requirãt. Et quia de publicandis dispositionibus mentio cõtigit, ubi aliquos uoluisset uel rectores prouincijs dare, uel præpositos facere, uel procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si non probasset, subiret pœnã capitis: dicebatq;, graue

Christiani esse, cum id Christiani & Iudæi facerent in prædicandis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum cõmitterentur & capita. Assessoribus salaria instituit: quamuis sæpe dixerit, eos esse promouendos, qui per se remp. gerere possent, non per assessores: addens, militares habere suas administratiões, habere literatos, & ideo unumquenq; hoc agere debere quod nosset. Thesauros repertos his qui repererãt donauit: & si multi essent, addidit his eos, quos in suis habebat officijs. Cogitabat secum, & descriptum habebat, cui quid præstitisset: & si quos sciret, uel nihil petisse, uel non multum, unde sumptus suos augerent, uocabat eos, & dicebat: Quid est cur nihil petis? an me tibi uis fieri debitorem? pete, ne priuatus de me queraris. Dabat autem hæc in beneficijs, quæ famam eius non læderent: bona punitorum, sed nunquam cum auro, argento, uel gemmis; nam id omne in ærarium reponebat: dabat præposituras locorum ciuilium, non militum: dabat eas administrationes quæ ad procurationes pertinerent. Rationales cito mutabat, ita ut nemo nisi annum compleret: eosq; si boni essent, oderat, malum necessarium uocans. Præsides uero proconsules & legatos nunquã fecit ad beneficium, sed ad iudiciũ uel suum, uel senatus. Milites expeditionis tempore sic disposuit, ut in mansionibus annonas acciperent: nec portarent cibaria decem & septem, ut solent, dierum, nisi in Barbarico: quamuis & illic mulis eosdem atq; camelis adiuuerit, dicens, milites se magis seruare, quàm seipsum, quòd salus publica in his esset. Aegrotantes ipse uisitauit per tentoria milites, etiã ultimos & carpentis uexit, & omnibus necessarijs adiuuit. Et si fortè grauius laborassent, per ciuitates & agros patribus familiâs hominibus, & sanctiorib. matronis eos distribuebat, reddens impendia quæ fecissent, siue conualuissent illi, seu perissent. Cum quidam Ouinius Camillus senator antiquæ familiæ delicatissimus rebellare uoluisset tyrannidem affectans, eiq; nuntiatum esset, ac statim probatum, ad palatium eum rogauit: eiq; gratias egit, quòd curam reip. quæ recusantibus bonis imponeretur, sponte reciperet: deinde ad senatum processit, & timentem, ac tantæ conscientiæ tabe confectum, participem imperij appellauit, in palatium recepit, conuiuio adhibuit, ornamentis imperialibus, & melioribus q̃ ipse utebatur, affecit. Et cum expeditio barbarica esset nuntiata, uel ipsum, si uellet, ire, uel ut secum proficisceretur, hortatus est. Et cum ipse pedes iter faceret, illum inuitauit ad laborem, quem post quinq; milia cunctantem equo sedere iussit. Cumq; post duas mansiones equo etiã fatigatus esset, carpento imposuit. Hoc quoq; seu timore, seu uere respuentem, abdicantẽ quinetiam imperium, & mori paratũ dimisit: cõmendatumq; militibus, à quibus Alexander unice amabatur, tutũ ad uillas suas ire præcepit, in quibus diu uixit, sed pòst iussu

imperatoris

imperatoris occisus est, quòd ille militaris esset, & à militibus amatus. Scio uulgum
hanc rem quam contexui, Traiani putare: sed neq; in uita eius id Marius Maximus ita
exposuit, neq; Fabius Marcellinus, neq; Aurelius Verus, neq; Statius Valẽs, qui om-
nẽ eius uitam in literas miserunt. Contra autem & Septimius, & Acholius, & Encol-
pius uitæ scriptores, cæteriq; de hoc talia prædicarunt: quod ideo addidi, ne quis uul-
gi magis famam sequeretur, quàm historiam, quę rumore utiq; uulgi uerior reperitur.
Honores iuris gladij nunquam uendi passus est, dicens, Necesse est, ut qui emit, uen- *Ius gladij*
dat: Ego non patiar mercatores potestatum: quos si patiar, damnare non possim. Eru
besco enim punire illum hominem, qui emit & uendit. Pontificatus, & quindecimui-
ratus, & auguratus codicillares fecit, ita ut in senatu allegarẽtur. Dexippus dixit uxo-
rem eum cuiusdam Martiani filiam duxisse, eundemq; ab eo Cæsarem nuncupatum.
Verum cum uellet insidijs occidere Alexandrum Martianus, detecta factione & ip-
sum interemptum, & uxorem abiectam. Idem dicit, fuisse patruum Antoninum He-
liogabalum Alexandri, non uxoris sororis eiusdem filium. Cum Christiani quẽdam *Christiani*
locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarij dicerent, sibi eum deberi, re
scripsit, melius esse ut quomodocunq; illic deus colatur, quam popinarijs dedatur. Cũ
igitur tantus ac talis imperator domi ac foris esset, inijt Parthicam expeditionẽ: quam
tanta disciplina, tanta reuerentia sui egit, ut non milites, sed senatores transire diceren-
tur. Quacunq; iter legiones faciebant, tribuni accincti, centuriones uerecundi, mili-
tes amabiles erant: ipsum uero ob hæc tot & tanta bona prouinciales ut deũ suscipie-
bant. Iam uero ipsi milites iuuenem imperatorem sic amabant ut fratrem, ut filium, ut
parentem: uestiti honeste, calciati etiam ad decorem, armati nobiliter, equis etiam in-
structi, & ephippijs ac frenis decentibus prorsus, ut Romanam remp. intelligeret qui-
cunq; Alexandri uidisset exercitum. Elaborabat deniq; ut dignus illo nomine uidere-
tur, imò ut Macedonem illũ uinceret: dicebatq;, inter Romanum Alexãdrum & Ma
cedonem multum interesse debere. Fecerat deniq; sibi argyroaspidas & chrysoaspi-
das: fecerat & phalangem triginta millium hominum, quos phalangarios uocari ius- *Phalãgarij*
serat: & cum quibus multum fecit in Perside: quæ quidem erat ex sex legionibus simi-
lium armorum: stipendiorum uero post Persicum bellum maiorum. Dona regia in
templis posuit: gemmas sibi oblatas uendidit: muliebre esse existimans gemmas possi-
dere, quę neq; militi dari possint, neq; à uiro haberi. Cũ quidam legatus uniones duos
uxori eius per ipsum obtulisset magni ponderis & inusitatæ mensuræ, uendi eos ius-
sit: qui cum pretium non inuenirent, ne exemplum malum à regina nasceretur, si eo
uteretur quod emi non posset, inauribus Veneris eos dicauit. Vlpianum pro tutore *Vlpianus*
habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente, quem sępe à militum ira ob
iectu purpuræ summæ defendit: atq; ideo summus imperator fuit, quod eius consilijs
præcipue remp. rexit. In procinctu atq; in expeditionibus apertis papilionibus pran-
dit atq; cœnauit, cum militarem cibum cunctis uidẽtibus atq; gaudentibus sumeret,
circumiret propè tota tentoria, à signis abesse neminem pateretur. Si quis de uia in ali
cuius possesionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subijciebatur in conspe
ctu eius, aut uirgis, aut cõdemnationi: aut si hæc omnia trãsiret dignitas hominis, gra
uissimis contumelijs, cum diceret: Vis ne hoc in agro tuo fieri, quod alteri facis? Cla-
mabatq; sæpius quod à quibusdam siue Iudæis, siue Christianis audierat, & tenebat: *Christiana*
idq; per præconem cum aliquem emẽdaret, dici iubebat: QVOD TIBI NON VIS, *lex*
ALTERI NE FECERIS. Quam sententiam usq; adeo dilexit, ut & in palatio, & in
publicis operibus perscribi iuberet. Idem cum quandam aniculam affectam iniurijs à
milite audisset, exautoratum eum militia seruum ei dedit, quòd artifex carpentarius
esset, ut eam pasceret. Et cum dolerent hoc milites factum, persuasit omnibus, ut mo-
deste ferrent, & eos terruit. ἀναίμακτον imperium eius, cum fuerit durus & tetricus, id-
circo uocatum est, quod senatorem nullũ occiderit, ut Herodianus Græcus scriptor
refert in libris temporum suorum. Seueritatis autem tantæ fuit in milites, ut sæpe le-
giones integras exautorauerit ex militibus, Quirites appellans, nec exercitum unquã
timuerit: idcirco quòd in uitam suam dici nihil posset, quod unquam tribuni uel du-
ces de stipendijs militum quicquam accepissent, dicens: Miles nõ timet, nisi uestitus,

armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in zonula: idcirco quod mendicitas militaris ad omnem desperationem uocaret armatum. Apparitores denique nullos esse passus est tribunis aut ducibus, nisi milites anteire uoluit: iussitque ut ante tribunum quatuor milites ambularent: ante ducem, sex: ante legatum, decem: hique ad domos suas reciperentur. Et ut seueritas eius agnosci posset, unam concionem militarem indendā putaui, quæ illius in rem militarē mores ostēderet. Nam cū Antiochiam uenisset, ac milites lauacris muliebribus & delicijs uacarent, eique nuntiatū esset, omnes eos comprehendi iussit, & in uincula coniici. Quod ubi compertum est, mota seditio est à legione, cuius socij erant in uincula coniecti. Tum ille tribunal ascendit, uinctisque omnibus ad tribunal adductis, circumstātibus etiam militibus, & quidem armatis, ita cœpit: Commilitones, si tamen ista uobis quæ à uestris facta sunt displicent, disciplina maiorum remp. tenet: quæ si dilabatur, & nomen Romanū & imperium amittemus. Neque enim sub nobis ista faciēda sunt, quæ sub impura illa bestia nuper facta sunt. Milites Romani, uestri socij, mei contubernales & commilitones, amant, potant, lauant, Græcorum more etiam quidam se instituunt: hoc ego diutius feram? & non eos capitali dedam supplicio? Tumultus post hoc ortus est. Atque iterum: Qui in cōcione estis, uocem in bello contra hostem, non contra imperatorem uestrum necessariam emittite: certe campiductores uestri hanc uos docuerūt contra Sarmatas & Germanos ac Persas emittere: non cōtra eum, qui acceptam à prouincialibus annonam, qui uestem, qui stipendia uobis attribuit. Continete igitur uocem truculentā, campo ac bellis necessariam, ne uos hodie omnes uno ore, atque una uoce quirites dimittam: & incertum, an quirites. Non enim digni estis, qui uel Romanæ plebis sitis, si ius Romanum non agnoscitis. Et cum uehementius fremerent, ac ferro quoque minarentur: Deponite, inquit, dextras contra hostem erigendas, si fortes estis: me enim ista non terrent. Si enim unum hominem occideritis, non nobis deerit resp. non senatus, non P. R. qui de uobis uindicet. Cum nihilominus post ista fremerent, exclamauit: Quirites discedite, atque arma deponite. Mirando exemplo depositis armis, depositis etiam sagulis militaribus, omnes non ad castra sed ad diuersoria uaria recesserunt. Tuncque primum intellectum est, quantum eius seueritas posset. Denique etiam signa stipatores & hi qui imperatorem circundederant, in castra retulerunt: arma collecta populus ad palatium tulit: eam tamen legionem quam exautorauit, rogatus per dies XXX priusquam ad expeditionem Persicam proficisceretur, loco suo restituit, eaque pugnante maxime uicit: cum tamen tribunos eius capitali affecerit supplicio, quòd per negligentiam illorum milites apud Daphnen luxuriati essent, uel per coniuentiam seditionē fecissent exercitus. Magno igitur apparatu inde in Persas profectus, Artaxerxem regem potētissimum uicit: cum ipse Alexander cornua adiret, milites admoneret, sub ictu teli uersaretur, manu plurimum faceret, singulos quosque milites ad laudem uerbis adduceret. Fuso denique fugatoque tanto rege, qui cum septingentis elephantis, falcatisque mille & octingentis curribus ad bellum uenerat, equitum multis milibus, statim Antiochiam redijt, & de præda quam Persis diripuit, suum ditauit exercitum: cum & tribunos ea quæ per uicos diripuerant, & duces & ipsos milites habere iussisset. Tumque primum Persæ serui apud Romanos fuerunt: quos quidem, quia indigne ferunt Persarum reges, quempiam suorum alicubi seruire, acceptis pretijs reddidit: pretiumque uel his qui manu ceperant seruos, dedit, uel in ærarium contulit. Post hoc Romam uenit, triumphoque pulcherrimo acto, apud senatum primum hæc uerba habuit: Exactis senatus die septimo Calen. Octobres. Persas P. C. uicimus, longa eloquentia opus non est, tantum scire debetis, quæ illorum arma fuerint, qui apparatus. Iam primum elephanti septingenti, ijdemque turriti cum sagittarijs & onere sagittarum. Ex his trecentos cepimus, ducenti interfecti iacent, decem & octo perduximus. Falcati currus mille, sed adducere interfectorum animalium currus ducentos potuimus: sed id quia & fingi poterat, facere supersedimus. Centum uiginti millia & equitum fudimus. cataphractarios, quos illi clibanarios uocant, decem millia in bello interemimus, eorum armis nostros armauimus. Multos Persarum cepimus, eosdemque uendidimus. Terras interamnanas, Mesopotamiæ scilicet, neglectas ab impura illa belua recepimus. Arta-

Persæ Romanorum serui

Artaxerxem potentissimum regem tam re quàm nomine, fusum fugauimus, ita ut eũ
terra Persarum fugientem uideret:& qua ducta fuerant quondam signa nostrorum,
eà rex ipse signis effugerit relictis. Hæc sunt P. C. gesta, eloquentia opus non est, mili-
tes diuites redeũt, laborẽ in uictoria nemo sentit. Vestrũ est supplicationẽ decernere,
ne dijs uideamur ingrati. Acclamatio senatus: Alexãder Auguste, dij te seruẽt. Persice
maxime dij te seruẽt. Vere Parthicus, uere Persicus. Trophæa tua & nos uidemus, ui-
ctorias & nos uidemus. Iuueni imperatori, patri patrię, põtifici maximo: per te uicto
riã undiq; pręsumimus: ille uincit qui milites regit, diues senatus, diues miles, diues P.
R. Dimisso senatu Capitoliũ ascẽdit, atq; inde re diuina facta, & tunicis Persicis in tẽ
plo locatis, cõcionẽ huiusmodi habuit: Quirites uicimus Persas, milites diuites redu
ximus, uobis congiariũ pollicemur, cras ludos Circenses Persicos dabimus. Hæc nos
& in annalibus, & apud multos reperimus. Sed quidã dicũt, à seruo suo eũ proditum
non uicisse regem, sed ne uinceretur fugisse. Quod contra multorum opinionem dici
non dubium est his, qui plurimos legerint. Nam & amisisse illum exercitum dicunt
fame, frigore, ac morbo, ut Herodianus autor est contra multorum opinionem. Post
hoc cum ingenti gloria, comitante senatu, equestri ordine, atq; omni populo, circum-
fusisq; undiq; mulierib. & infantibus, maxime militum coniugibus, pedes palatium
conscendit, cum retro currus triumphalis à quatuor elephantis traheretur. Leuabatur
manibus omnium Alexander, uixq; illi per horas quatuor ambulare permissum est,
undiq; omnibus clamantibus: Salua Roma, quia saluus est Alexander. Alia die actis
Circensibus, & item ludis scenicis, deinceps congiarium populo Romano dedit. Pu-
ellas & pueros quemadmodum Antoninus Faustinianas instituerat, Mammeanas et
Mammeaõs instituit. Actæ sunt res feliciter & in Mauritania Tingitana per Furium
Celsum, & in Illyrico per Varium Macrinum affinẽ eius, & in Armenia per Iunium
Palmatum: atq; ex omnibus locis ei tabellæ laureatæ sunt delatæ: quibus in senatu &
apud populum lectis, omnibus nominibus est adornatus. His uero qui remp. bene
gesserant, consularia ornamenta decreta sunt, additis etiam sacerdotijs & agrorũ pos-
sessionibus ijs, qui erant pauperes, & æuo iam graues. Captiuos diuersarum nationũ
amicis donauit, si ætas puerilis aut iuuenilis permisit. Si qui tamen regij aut nobilio-
res fuerint, eos militiæ, non tamen magnę deputauit. Sola quæ de hostib. capta sunt,
limitaneis ducibus, & militibus donauit, ita ut eorum ita essent, si hæredes illorum mi
litarent, nec unquam ad priuatos pertinerent, dicens, attentius eos militaturos, si etiã
sua rura defenderent. Addidit sanè his & animalia & seruos, ut possent colere quod
acceperant: ne per inopiam hominum, uel per senectutem posidentium desererẽtur
rura uicina Barbariæ, quod turpissimum ille ducebat. Post hæc cum ingenti amore a-
pud populum & senatum uiueret, & sperantibus uictoriam cunctis, & inuitis cum di
mittentibus, ad Germanicũ bellum profectus est, deducentibus cunctis per centum
& quinquaginta milia. Erat autem grauissimum reip. atq; ipsi, quòd Germanorũ ua-
stationibus Gallia diripiebatur. Pudoremq; augebat, quòd uictis iam Parthis, ea na-
tio imminebat reip. ceruicibus, quæ semper etiam minusculis imperatoribus subiecta
uidebatur. Magnis igitur itineribus, lætis militibus contendit. Sed cum ibi quoq; sedi
tiosas legiones cõperisset, abijci eas præcipit. Verum Gallicanæ mentes, ut sese habẽt
duræ ac retrogradæ, & sæpe imperatoribus graues, seueritatem hominis nimiam &
longe maiorem post Heliogabalum non tulerunt. Deniq; agentem eum cum paucis
in Britannia, ut alij uolunt, in Gallia in uico, cui Sicila nomẽ est, non ex omnium sen-
tentia, sed latrocinantium modo quidam milites, & hi præcipue qui Heliogabali præ
mijs effloruerant, cum seuerum principem pati non possent, occiderunt. Multi dicũt
à Maximino immissos tyrones, qui ei ad exercendũ dati fuerant, eum occidisse: multi
aliter. à militibus tamen constat, cum iniuriose quasi in puerum eundem & matrem e-
ius auaram & cupidam multa dixissent. Imperauit annis XIII, diebus IX. Vixit an-
nis XXIX, mensibus III, diebus VII. Egit omnia ex consilio matris, cum qua occi-
sus est. Omina mortis hæc fuerunt: Cum natalem diem commendaret, hostia cruen-
ta effugit; & ut se ciuiliter gerebat, ac permixtus populo erat, albam eius uestem cum
qua constiterat, cruentauit. Laurus in palatio cuiusdam ciuitatis, à qua proficisceba-

tur ad bellum, ingēs & antiqua, tota subito decidit. Arbores fici tres, quę ficus eas ferrent, quibus Alexandrinarum nomen est, subito ante illius tentorium deciderūt, cum tentoria imperatoria his adnexa essent. Mulier Druias eunti exclamauit Gallico sermone: Vadas, nec uictoriam speres, ne militi tuo credas. Tribunal ascendit ut concionaretur, & faustum aliquid diceret: ita cœpit, Occiso imperatore Heliogabalo. hoc tamen omini fuit, quòd iturus ad bellum, milites alloqui minus fausta oratiōe cœptauerat. Sed hæc omnia uehementissime contempsit. Profectusq; ad bellum, in loco supra dicto ita occisus est. Pranderat forte publico, ut solebat, conuiuio, id est, apertis papilionibus cibo militari accepto: neq; enim aliud à discumbentibus militibus in tentorijs est repertum. Et cum dormiret post cōuiuium hora diei ferè septima, unus ex Germanis, qui scurrarum officium sustinebat, ingressus dormientibus cunctis, solo tamē imperatore interuigilante uisus est: cui Alexander, quid est hic, inquit, cōtubernalis? Num aliquid de hostibus nuncias? At ille metu perterritus, & sperans non posse euadere, quòd in tentorium principis irruisset, ad contubernales suos uenit, eosq; ad durum principem interimendum exhortatus est: qui subito plures armatiq; ingressi, inermes & obsistentes contruncauerunt, ipsumq; pluribus ictibus confoderunt. Aliqui dicunt, omnino nihil dictum, sed tantū à militibus clamatum: Exi, recede: atq; ita obtruncatum iuuenem optimum. Sed omnis apparatus militaris, qui postea est ductus in Germaniam à Maximino, Alexandri fuit, & potentissimus quidem per Armenios & Osdroenos & Parthos, & omnis generis hominū. Cōtempsisse Alexandrum mortem, cum ferocitas mētis, qua militem semper attriuit, tum etiam illa declarant. Thrasybulus mathematicus illi amicissimus fuit: qui cum ei dixisset, necessitatem esse ut gladio barbarico periret: primo lętatus est, quòd sibi mortem bellicam, & imperatoriam crederet imminere: deinde disputauit, ostenditq;, optimos quosq; uiolenta morte consumptos: cum diceret, ipsum Alexandrum, cuius nomen teneret, Pompeium, Cæsarem, Demosthenem, Tullium, & cæteros insignes uiros non quieta morte oppetisse. Tantumq; animi habuit, ut putaret se dijs comparandum, si in bello periret: sed res eū fefellit, Nam & gladio barbarico, & scurræ barbari manu, uerum non in bello, sed belli tempore perijt. Mortem eius milites, & qui exautorati ab eo quondam fuerât, grauissime tulerunt, atq; autores cædis trucidarunt. Populus uero Romanus, senatusq; omnis cum prouincialibus cunctis, neq; tristius unquam, neq; asperius acceperunt: simul quòd successoris asperitas, atq; rusticitas Maximini, utpote hominis militaris, cui cum filio post eum imperium delatum est, grauiorem fati necessitatem uidebatur ostēdere. Senatus cum in deos retulit. Cenotaphium in Gallia, Romæ sepulchrum amplissimum meruit. Dati sunt & sodales, qui Alexandrini appellati sunt: addita & festiuitas matris nomine, atq; ipsius, quæ hodieq; Romæ religiosissime celebratur natali eius die. Causa occidendi eius ab alijs hæc fuisse perhibetur, quòd mater eius relicto bello Germanico Orientem ad iactāriam sui uellet redire, atq; ob hoc esset iratus exercitus. Sed hæc ab amatoribus Maximini ficta sunt, qui uideri noluerunt imperatorem optimum ab amico suo interfectum contra iura humana atq; diuina. Hactenus imperium P.R. eum principem habuit, qui diutius imperaret, post eum certatim irruentibus, & alijs semestribus, alijs annuis, plerisq; per biennium, ad summum per triennium imperantibus, usq; ad eos principes, qui latius imperium tetenderunt, Aurelianum dico, & deinceps: de quibus, si uita suppeditauerit, ea quæ cōperta fuerint, publicabimus. Reprehensa sunt in Alexandro hæc, quòd Syrus esse nolebat, quòd aurum amabat, quòd suspiciosissimus erat, quòd uectigalia multa inueniebat, quòd se Magnum Alexādrum uideri uolebat, quòd nimis seuerus in milites erat, quòd curas priuatas agebat: quę omnia in rep. instituerat. Scio sanè plerosq; negare hunc à senatu Cęsarem appellatum esse, sed à militibus, qui uerum prorsus ignorant. dicere præterea non hūc fuisse consobrinum Heliogabali, qui ut nos sequantur, historicos eius temporis legant, & maxime Acholium, qui & itinera huius principis scripsit. Soles quærere Cōstantine Maxime, quid sit, quod hominem Syrum & alienigenam, talem principem fecerit, cum tot Romani generis, tot aliarum prouinciarum reperiantur improbi, impuri, crudeles, abiecti, iniusti, libidinosi. Iam primum possum de bonorum uirorum

rum

rum respondere sententia, potuisse natura, quę ubiq; una mater est, bonũ principem nasci: deinde timore, quòd pessimus esset occisus, hunc optimum factum: sed quia uerũ est suggerendum, clementiæ ac pietati tuæ lecta reserabo. Notum est illud pietati tuæ, quod in Mario Maximo legisti, meliorem esse remp. & propè tutiorem, in qua princeps malus est, ea, in qua sunt amici principis mali. siquidem unus malus potest à plurimis bonis corrigi: multi autem mali non possunt ab uno quamuis bono ulla ratione superari. Et id quidem ab Homulo ipsi Traiano dictum est, cum ille diceret, Domitianum pessimum fuisse, amicos autem bonos habuisse: atq; ideo illum magis odio fuisse, qui remp. peioris uitæ hominibus commendauerat, quia melius est, unum malum pati, quàm multos. Et ut ad rem redeam, Alexander quidem & ipse optimus fuit. Nã hoc nemo uult nisi bonus: & optimæ matris consilijs usus est: ac tamen amicos sanctos, & uenerabiles habuit, non malitiosos, non furaces, non factiosos, non callidos, nõ ad malũ cõsentientes, non bonorum inimicos, non libidinosos, non crudeles, non circumuentores sui, non irrisores, non qui illum quasi fatuum circunducerent: sed sanctos, uenerabiles, continentes, religiosos, amantes principis sui: & qui de illo nec ipsi riderent, nec risui esse uellent: qui nihil uenderent, nihil mentirentur, nihil fingerent: nunquam deciperent existimationem principis sui, sed amarent. Huc accedit, quòd eunuchos nec in consilijs nec in ministerijs habuit. qui soli principes perdunt, dum eos more gẽtium, aut regum Persarum uolunt uiuere: qui à populo etiam amicissimũ principem semouent: qui internuncij sunt, aliud quàm respondetur sæpe referentes, claudentes principem suum, & agentes ante omnia, ne quid sciat: qui cum empti sint, & praui fuerint, quid tandem possunt boni sapere? Erat deniq; eius ipsius sententia: Ego de pręfectorum, & consulum, & senatorum capitibus mancipia ære empta iudicare non patiar. Scio imperator Constantine, quo periculo ista dicantur apud imperatorem, qui talibus seruit: sed salua rep. posteaquam intellexisti, quid mali clades istę habeant, & quemadmodum principes circumueniant, & tu eos eò loci habes, ut nec chlamyde uti iusseris, sed necessitatibus domesticis delegaris. Iam illud insigne, quòd solum intra palatium præter præfectum, & Vlpianum quidem, neminem uidit: nec dedit alicui facultatem uel fumorum uendendorum de se, uel sibi de alijs male loquendi, maxime occiso Turino, qui illum quasi fatuum & uecordem sæpe uendiderat. His accessit, quod amicos, & parentes Alexander si malos reperit, aut puniuit: aut si uetus uel amicitia, uel necessitudo non siuit puniri, dimisit à se, dicens: His charior est mihi tota resp. Et ut scias, qui uiri in eius consilio fuerint: Fabius Sabinus Sabini insignis uiri filius, Cato temporis sui, Domitius Vlpianus iuris peritissimus, Aelius Gordianus Gordiani imperatoris pater, & ipse re uera uir insignis. Iulius Paulus iuris peritissimus. Claudius Venatus orator amplissimus, Pomponius legum peritissimus. Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Triphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus. hi omnes iuris professores discipuli fuere splendidissimi Papiniani, & Alexandri imperatoris familiares & socij, ut scribit Acholius, & Marius Maximus. Catilius Seuerus cognatus eius, uir omnium doctissimus, Aelius Serenianus omnium uir sanctissimus, Quintilius Marcellus, quo meliorem ne historiæ quidem continent. His tot atque alijs talibus uiris quid mali potuit cogitari, uel fieri, cum ad bonum consentirent? Et eos quidem malorum cohors depulerat, qui circumuenerant Alexandrum primis diebus, sed prudentia iuuenis his malis occisis atq; depulsis, amicitia ista sancta conualuit. Hi sunt, qui bonum principem suũ fecerunt: & item amici mali, qui Romanos pessimos etiã posteris tradiderunt suis uitijs laborantes.

IVLII CAPITOLINI

MAXIMINI DVO

AD CONSTANTINVM AVG.

E fastidiosum esset clementiæ tuæ Constantine Maxime, singulos quosque principes, uel principum liberos per libros singulos legere, adhibui moderationem, qua in unũ uolumen duos Maximinos, patrem filiumq; congererē. Seruaui deinceps ordinem, quem pietas tua etiam ab Tatio Cyrillo clarissimo uiro, qui Græca in latinum uertit, seruari uoluit, quod quidem non in uno tantum libro, sed etiā in plurimis deinceps reseruabo, exceptis magnis imperatoribus, quorum res gestæ plures, atq; clariores, longiorem desiderant textum. Maximinus senior sub Alexandro imperatore enituit. Militare autē sub Seuero cœpit. hic de uico Thraciæ uicino barbaris, barbaro etiam patre & matre genitus, quorũ alter è Gotthia, alter ex Alanis genitus esse perhibetur. Et patri quidem nomē Micca, matri Ababa fuisse dicit. Sed hæc nomina Maximinus primis tēporib. ipse prodidit. postea uero ubi ad imperiũ uenit, occuli præcepit, ne utroq; parente barbaro genitus imperator esse uideret. Et in prima quidē pueritia fuit pastor, nonnunq; procer, qui latronib. insidiaretur, & suos ab incursionib. uindicaret. Prima stipendia equestria huic fuere. Erat enim magnitudine corporis cōspicuus, uirtute inter omnes milites clarus, forma uirili decorus, ferus moribus, asper, superbus, contemptor, sæpe tamen iustus. Innotescendi sub Seuero imperatore prima hæc fuit causa: Natali Getæ filij minoris Seuerus militares dabat ludos, propositis præmijs argenteis, id est, armillis, torquib. & baltheolis. Hic adolescēs, & semibarbarus, & uix adhuc Latinæ linguæ, propè thre cica imperatorem publice petijt, ut sibi daret licentiam cōtendēdi cum ijs, qui iā non mediocri loco militarent. Magnitudinē corporis Seuerus miratus, primũ eum cũ lixis cōposuit, sed fortissimis quibusq; ne disciplinā militarē corrūperet. Tunc Maximinus XVI. lixas uno sudore deuicit, XVI acceptis præmijs munusculis non militaribus, iussusq; militare. Tertia forte die, cum processisset Seuerus ad campum, in turba exultantem more barbarico Maximinũ uidit, iussitq; statim tribuno ut eum coerceret, ac Romana disciplina imbueret. Tunc ille ubi se intellexit imperatorem locutum, suspicatus barbarus, & notũ se esse principi, & inter multos conspicuũ, ad pedes imperatoris equitātis accessit. Tũ uolens Seuerus explorare quātus in currēdo esset, equũ admisit multis circuitionib. & cũ imperator laborasset, neq; ille accurrēdo per multa spatia desisset, ait ei: Quid uis Threcisce? nunqd delectat luctari post cursum? Tũ quantũ libet, inquit, imperator. Post hoc ex equo Seuerus descēdit, & recētissimos quosq; ac fortissimos milites ei cōparari iussit. Tũ ille more solito VII. fortissimos uno sudore uicit, solusq; omniũ à Seuero post argētea prēmia torque aureo donatus est, iussusq; inter stipatores corporis sui semper in aula cōsistere. Hinc igit factus cōspicuus, inter milites clarus, amari à tribunis, à cōmilitonib. suspici, impetrare ab imperatore quod uellet, locis etiā militiæ à Seuero adiutus: cũ esset adolescens, lōgitudine aũt corporis, & uastitate, & forma, atq; oculorũ magnitudine, & cādore oēs excelleret. Bibisse aũt illũ sæpe in die uini Capitolinam amphorā constat: comedisse & XL. libras carnis: ut autem Cordus dicit, etiam LX. Quod satis cōstat, oleribus semper abstinuit, à frigidis propè semper, nisi cũ illi potandi necessitas esset. Sudores sæpe suos excipiebat, & in calices uel in uasculum mittebat, ita ut duos uel tres sextarios sui sudoris ostenderet. Hic diu sub Antonino Caracallo ordines duxit, centuriatus & cæteras militares dignitates sæpe tractauit. Sub Macrino, quod eum qui imperatoris sui filium occiderat, uehementer odisset, à militia desijt: & in Thracia in uico, ubi genitus fuerat, possesiones comparauit.

parauit, ac semper cum Gothis cōmercia exercuit. Amatus est aūt unice à Getis quasi
eorū ciuis. Alani, quicunq; ad ripam uenerūt, amicū eum donis uicissim recurrētibus
approbabāt. Sed occiso Macrino cū filio suo, ubi Heliogabalū quasi Antonini filium
imperatorem cōperit, iam maturæ ætatis ad eū uenit, petijtq; ut quod auus eius Seue
rus iudicij circa se habuerat, & ipse haberet. Sed apud impurū hominē ualere nihil po
tuit. Nam dicit̃ cum eo iocatus esse Heliogabalus turpissime dicens: Maximine, XVI.
& XX. & XXX. milites dicetis aliquādo lassasse, potes tricies cū muliere perficere. Tū
ille ubi uidit infamem principē sic exosum, à militia discessit: & tamen retentus est per
amicos Heliogabali, ne hoc quoq; illius famæ accederet, quòd uirū tēporis sui fortissi
mum, & quē alij Herculem, alij Achillē, alij Aiacem uocabant, à suo exercitu dimoue
ret. Fuit igit̃ Maximinus sub homine impurissimo tantū honore prȩditus tribunatus,
sed nunq̃ ad manū eius accessit, nunquā illū salutauit: per totū trienniū huc atq; illuc
discurrēs, modo agris, modo otio, modo fictis languoribus occupatus est. Occiso He
liogabalo, ubi Maximinus cōperit Alexandrū principem nominatū, Romā cōtendit,
quem Alexander miro cum gaudio, mira cū gratulatione suscepit, ut in senatu uerba
faceret talia: Maximinus P.C. tribunus, cui ego latum clauū addidi, ad me confugit:
qui sub impura illa belua militare non potuit, qui apud diuū parentem meū Seuerum
tantus fuit, quantū illum fama cōperitis. Statim deniq; illum tribunū legionis quartæ,
ex tyronib. quā ipse cōposuerat, dedit, & eū in hæc uerba prouexit: Veteres milites tibi
Maximine mi charissime atq; amantissime, iccirco nō credidi, quòd ueritus sum ne ui
tia eorū sub alijs inolescētia emēdare nō posses. Habes tyrones ad tuos mores, ad tuā
uirtutē, ad tuū laborē: eos fac militiā addiscere, ut mihi multos Maximinos reip. opta-
biles solus efficias. Accepta igit̃ legione, statim eam exercere cœpit. Quinta quaq; die
iubebat milites decurrere, simulacra bellorū agere: gladios, loricas, galeas, scuta, tuni-
cas, & omnia arma illorū quotidie circūspicere: calciamēta quinetiā ipsa prospiciebat,
prorsus ut se parem militibus prȩberet. Sed cum eum quidam tribuni reprehenderent
dicentes: Quid tantū laboras? cum eius loci iam sis, ut ducatū possis accipere? dixisse
fert̃: Ego uero quo maior fuero, tanto plus laborabo. Exercebat cum militibus ipse lu
ctam, quinos, senos, & septenos iam grandæuus ad terrā prosternens. Deniq; inuiden
tibus cunctis, cū quidam tribunus superbior magni corporis, uirtutis notæ, atq; ideo
ferocior ei dixisset: Nō magnā rem facis, si tribunus tuos milites uincis. Ille ait, Vis'ne
cōgrediamur? Cumq; aduersarius annuisset, uenientē contra se palma in pectus per-
cussum supinū reiecit, & cōtinuo dixit: Date aliū, sed tribunū. Erat præterea, ut refert
Cordus, magnitudine tanta, ut octo pedes digito uideret̃ egressus: pollice ita uasto, ut
uxoris dextrocherio uteret̃ ꝓ annulo. Iā illa propè in uulgi ore sunt posita, q; hamaxas
manibus attraheret, rhedam onustā solus moueret: equo si pugnū dedisset, dentes sol-
ueret: si calcem, crura frangeret: lapides tophicios friaret, arbores teneriores scinderet.
Alij deniq; eū Crotoniatē Milonem, alij Herculem, Antæū alij uocāt. His rebus con
spicuū uirum Alexander magnorū meritorū iudex, in suā perniciem omni exercitui
præfecit, gaudentibus cunctis ubiq; tribunis, ducibus, & militib. Deniq; totū eius ex-
ercitū, qui sub Heliogabalo magna ex parte torpuerat, ad suam militarem disciplinā
retraxit. Quod Alexandro, ut diximus, optimo quidē imperatori, sed tamē cuius ætas
ab initio cōtemni potuerit, grauissimū fuit. Nam cum in Gallia esset, & non longe ab
urbe quadā castra posuisset, subito immissis militibus, ut quidā dicunt, ab ipso, ut alij, à
tribunis barbaris, Alexander ad matrē fugiens interemptus est, Maximino iam impe
ratore appellato. Et causam quidem Alexandri interimendi alij aliā fuisse dicūt. Qui-
dam enī Mammeā dicunt autorem fuisse, ut filius deserto bello Germanico Orientem
peteret, atq; ideo milites in seditionē prorupisse: Quidā, quòd ille nimis seuerus esset,
& uoluisset ita in Gallia legiones exautorare, ut exautorauerat in Oriente. Sed occiso
Alexandro, Maximinus primum è corpore militari, & nondum senator, sine decreto
senatus Augustus ab exercitu appellatus est, filio sibimet in participatū dato: de quo
pauca, quæ nobis sunt cognita, mox dicemus. Maximinus autem ea fuit semper astu-
tia, ut milites nō solum uirtute regeret, sed etiā præmijs & lucris sui amantissimos red-
deret. Nunquam annonam cuiuspiam tulit. Nunq̃ fuit qui in exercitu faber, aut alte-

rius rei, ut plerique sunt, artifex esset. solis uenationibus legiones frequenter exercebat. Sed inter has uirtutes tam crudelis fuit, ut illum alij Cyclopem, alij Busiridem, alij Sci ronem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem, uel Gygem uocarent. Senatus eum tan tum timuit, ut uota in templis publice, priuatimque mulieres etiam cum suis liberis face rent, ne ille unquam urbem Romã uideret. Audiebat enim, alios in crucem sublatos, alios animalibus nuper occisis inclusos, alios feris obiectos, alios fustibus elisos, atque omnia hæc sine delectu dignitatis, cum uideretur disciplinã uelle regere militarem, cuius ex emplo ciuilia etiã corrigere uoluit, quod non cõuenit principi qui uelit diligi. Erat eñ ei persuasum, nisi crudelitate imperiũ nõ teneri. Simul & uerebatur, ne propter humi litatem generis barbarica nouitate cõtemnerẽ. Meminerat præterea, se Romæ etiam à seruis nobilium contemptũ esse, ita ut ne à procuratoribus quidem eorum uideretur. Et ut se habent stultę opiniones, tales eos contra sperabat futuros, cum iam imperator esset: tantum ualet conscientia degeneris animi. Nam ignobilitatis tegendæ causa om nes conscios generis sui interemit: nonnullos etiam amicos, qui ei sæpe misericordiæ ac pietatis causa pleraque donauerant. Neque enim fuit crudelius animal in terris: omnia sic in uiribus suis ponens quasi non posset occidi. Denique cum immortalẽ se propè cre deret ob magnitudinẽ corporis sui, uirtutisque munus, quidam in theatro præsente illo dicitur uersus Græcos dixisse, quorum hæc erat latina sententia:

Et qui ab uno non potest occidi, à multis occiditur:
Elephas grandis est, & occiditur:
Leo fortis est, & occiditur:
Tigris fortis est, & occiditur:
Caue multos, si singulos non times.

Et hæc imperatore ipso præsente iam dicta sunt. Sed cũ Maximinus interrogaret ami cos, quid mimus scurra dixisset, dictũ est ei, quòd antiquos uersus cantaret contra ho mines asperos scriptos: & ille, ut erat Thrax & barbarus, credidit. Nobilẽ circa sene minem passus est, prorsus ut Spartaci aut Athenionis exemplo imperaret. Præterea omnes Alexandri ministros uarijs modis interemit. Dispositionibus eius inuidit. Et dum suspectos habet amicos ac ministros eius, crudelior factus est. Cum esset ita mora tus ut ferarum more uiueret, tristior & immanior factus est factione Magni cuiusdam consularis uiri contra se parata: qui cum multis militibus & centurionibus ad eũ con fodiendum consiliũ inierat, cum in se imperium transferre cuperet. Et genus factionis fuit tale. cum ponte iuncto in Germanos transire Maximinus uellet, placuerat ut con tarij cum eo transirent, pons postea solueretur, ille in barbarico solo circumuentus oc cideretur, imperiũ Magnus arriperet. Nam omnia cœperat agere, & quidem fortissi me, statim ut factus imperator, peritus utpote rei militaris, uolens existimationẽ de se habitam tenere, & ante oẽs, Alexandri gloriã, quem ipse occiderat, uincere. quare im perator etiã in exercitio quotidie milites detinebat. Eratque in armis ipse magnus exer citio, & corpore multa semper ostendens. & istã quidem factionẽ Maximinus ipse fin xisse perhibetur, ut materiã crudelitatis augeret. Denique sine iudicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione oẽs interemit; omniũ bona sustulit: & plus IIII. milibus hominũ occisis, se satiare non potuit. Fuit etiã sub eodem factio, desciscentibus sagittã rijs Osdroenis ab eodẽ, ob amorem Alexandri & desideriũ: quem à Maximino apud eos occisum esse constabat, nec aliud persuaderi potuerat. Denique etiã ipsi Tycum ex suis sibi ducem atque imperatorem fecerũt, quem Maximinus priuatum iam dimiserat: quem quidem & purpura circumdederunt, regioque apparatu ornarunt, & quasi sui mi lites obsepserunt, & inuitũ quidem. Sed hic Tycus dormiens domi suæ ab uno ex ami cis suis interfectus est, qui sibi doluit illum esse præpositum, Macedonio nomine, qui eum Maximino prodidit, quique caput eius ad imperatorem detulit. Sed Maximinus primo ei gratias egit: postea tamen ut proditorem odio habuit, & occidit. His rebus in dies immanior fiebat, ferarũ more quæ uulneratæ magis exulcerantur. Post hæc tran siit in Germaniam cum omni exercitu, & Mauris, & Osdroenis, & Parthis, & om nibus quos secum Alexander ducebat ad bellum. Et ob hoc maxime orientalia se cum trahebat auxilia, quòd nulli magis contra Germanos, quàm expediti sagittarij

ualent

ualent. Mirandum autem apparatũ belli Alexander habuit, cui Maximinus multa dicitur addidisse. Ingressus igitur Germaniã transrhenanã, per CCC. uel CCCC milia Barbarici soli uicos incẽdit, greges abegit, prędas sustulit, Barbarorũ plurimos interemit, militem diuitem reduxit, cepit innumeros: & nisi Germani per amnes, & paludes, & syluas confugissent, omnem Germaniã in Romanam ditionem redegisset: ipse praeterea manu sua multa faciebat, cum etiã paludẽ ingressus circũuentus esset à Germanis, nisi eum equo inhaerentem sui liberassent. Habuit enim hoc Barbaricae temeritatis, ut putaret, imperatorem manu etiã sua semper uti debere. Deniq; quasi nauale quoddã praelium in palude fecit, plurimosq; illic interemit. Victa igitur Germania, literas Romam ad senatum & ad populum misit, se dictante cõscriptas, quarũ sententia haec fuit: Non possumus tantum P.C. loqui quantum fecimus. per CCCC. millia Germanorum uicos incendimus, greges abduximus, captiuos abstraximus, armatos occidimus, in palude pugnauimus. Peruenissemus ad syluas, nisi altitudo paludum nos transire non permisisset. Aelius Cordus dicit, hanc omnino ipsius orationem fuisse: quod credibile est. Quid enim in hac est quod non posset Barbarus miles? qui pari sententia & ad populum scripsit, sed maiori reuerentia, iccirco quòd senatum oderat, à quo se contemni multum credebat. Iussit praeterea tabulas pingi ita, ut erat bellum ipsum gestũ, & ante curiam proponi, ut facta eius pictura loqueretur: quas quidem tabulas post mortem eius senatus & deponi iussit & exuri. Fuerunt & alia sub eo bella plurima, ex quibus semper primus uictor reuertit, & cũ ingentibus spolijs, atq; captiuis. Extat oratio eiusdem missa ad senatum, cuius hoc exemplum est: Breui tempore P. C. tot bella gessi quot nemo ueterum. Tantum praedae in Romanum solum attuli, quantũ sperari non potuit. Tantum captiuorum adduxi, ut uix sola Romana sufficiant. Reliqua orationis uerba non sunt ad rem necessaria. Pacata Germania Syrmium uenit, Sarmatis inferre bellum parans, atq; animo habens, concupiens usq; ad oceanum septentrionales partes in Romanã ditionẽ redigere: quod fecisset si uixisset, ut Herodianus dicit Graecus scriptor, qui ei, quantum uidemus, in odium Alexandri plurimum fauit. Sed cum Romani eius crudelitatẽ ferre non possent, quòd delatores euocaret, accusatorem immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes quicunq; in iudiciũ uenissent, ex ditissimis hominibus pauperrimos faceret, nec aliunde nisi malo alieno pecuniam quaereret: deinde sine delicto cõsulares uiros, & duces multos interimeret, alios Scythicis uehiculis exhiberet, alios in custodia detineret, nihil deniq; praetermitteret quod ad crudelitatem uideretur operari, contra eum defectionem pararunt. Nec solũ Romani, sed quia & in milites saeuiebat, exercitus qui in Africa erat, subita & ingenti seditione Gordianum senem uirum grauissimum, qui erat proconsul, imperatorem fecerunt: cuius factionis hic ordo fuit. Erat fisci procurator in Libya, qui oẽs Maximini studio spoliauerat: hic per rusticanam plebem, deinde & quosdam milites interemptus est, per eos qui rationalem in honorem Maximini defendebãt. Sed cum uiderent autores caedis eius acrioribus remedijs sibi subueniendum esse, Gordianum proconsulem, uirũ (ut diximus) uenerabilem, natu grandiorem, omni uirtutũ genere florentem, ab Alexandro ex senatusconsulto in Africã missum, reclamantem & se terrae affligentem, opertum purpura imperare coegerũt, instantes cum gladijs, & cum omni genere telorum. Et primo quidẽ inuitus Gordianus purpurã sumpserat: postea uero, cum uidit neq; filio, neq; familiae suae tutum id esse, uolens suscepit imperiũ. & appellatus ab omnibus Afris Augustus cum filio apud oppidum Tisdrũ, inde Carthaginem uenit cum pompa regali, & protectoribus, & fascibus laureatis: unde Romã ad senatum literas misit, quae occiso Valeriano duce militũ praetorianorũ in odium Maximini grataner acceptae sunt. Appellati etiã Gordianus senex, & Gordianus iuuenis à senatu Augusti. Interfecti deinde oẽs delatores, omnes accusatores, oẽs amici Maximini occisi sunt. Interfectus est Sabinus praefectus urbis, percussus in populo. Vbi haec gesta sunt, senatus magis timens Maximinũ, aperte ac libere hostes appellat Maximinũ, & eius filium. Literas deinde mittit ad omnes prouincias, ut communi saluti libertatiq; subueniãt, quae auditae sunt ab omnib. Deniq; ubiq; amici, & administratores, & duces, tribuni, & milites Maximini interfecti sunt. Paucae ciuitates fidẽ hosti publico seruauerunt

uauerunt

uauerunt: quæ proditis ijs qui missi ad eos fuerãt, ad Maximinũ cito per indices detulerunt. Literarũ senatus exemplũ hoc fuit: Senatus populusq; Romanus, per Gordianos principes ab illa tristissima belua liberari cœptus, procõsulibus, præsidibus, legatis, ducibus, tribunis, magistratib. ac singulis ciuitatibus, & municipijs, & oppidis, & uicis, & castellis salutẽ, quã nũc primũ recipere cœpit, dicit: Dijs fauentibus Gordianum proconsulem uirũ sanctissimũ, & grauissimũ senatorem, principẽ meruimus, Augustũ appellauimus. Nec solum illũ, sed etiã in subsidiũ reip. filiũ eius Gordianũ nobilem iuuenem. Vestrũ est consentire ad salutẽ reip. obtinendã, & ad scelera defendenda, & ad illã beluã Maximinũ atq; illius amicos ubicunq; fuerint persequendos. A nobis etiã Maximinus cum filio suo hostis est iudicatus. Senatusconsulti aũt hoc fuit exemplũ. Cum uentũ esset in ædem Castorũ, vt. Cal. Iunias, acceptas literas Iunius Syllanus consul ex Africa, Gordiani imperatoris patris patriæ proconsulis recitauit: Inuitum me P.C. iuuenes, quibus Africa tuenda cõmissa est, ad imperiũ uocarũt. Sed intuitu uestri necessitatẽ libens sustineo. Vestrũ est æstimare quid uelitis. Nã ego usq; ad senatus iudiciũ incertus & uarius fluctuabo. Lectis literis, statim senatus acclamauit: Gordiane Auguste, dij te seruẽt: felix imperes, tu nos liberasti: Saluus imperes, tu nos liberasti: Per te salua resp. oẽs tibi gratias agimus. Item COS. retulit: P.C. De Maximinis quid placet? Responsum est: Hostes, hostes. Qui eos occiderit, præmiũ merebitur. Itẽ consul dixit: De amicis Maximini quid uidetur? Acclamatũ est: Hostes, hostes. Qui eos occiderit, præmiũ merebitur. Ita acclamatũ est: Inimicus senatus in crucẽ tollatur. Hostis senatus ubicũq; feriatur, Inimici senatus uiui exurantur. Gordiani Augusti, dij uos seruẽt. Ambo feliciter agatis, ambo feliciter imperetis. Nepoti Gordiani præturã decernimus, nepoti Gordiani cõsulatũ spondemus. Nepos Gordiani Cæsar appelletur. Tertius Gordianus præturã accipiat. Vbi hoc senatusconsultũ Maximinus accepit, homo natura ferus sic exarsit, ut nõ hominẽ, sed beluã putares. Iaciebat se in parietes, nonnunquam terræ se prosternebat. Exclamabat incondite, arripiebat gladiũ, quasi senatũ posset occidere, cõscindebat uestem regiã, alios uerberibus afficiebat, & nisi de medio recessisset, ut quidã sunt autores, oculos filio adolescentulo sustulisset. Causa aũt iracundiæ cõtra filiũ hæc fuit: Quòd eum Romã ire iusserat cum primũ imperator factus est, & ille patris nimio amore neglexerat: putabat aũt quòd si ille Romæ fuisset, nihil ausurus esset senatus. Ardentem igitur Maximinũ iracundia amici intra cubiculum receperunt. Sed cum furorem suũ tenere non posset, ut obliuionẽ cogitationis acciperet, uino se primo die obruisse dicitur eousq;, ut quid gestũ esset ignoraret. Alia die admissis amicis, qui eũ audire non poterant, sed tacebant, & qui factum senatus tacite laudabant, consilium habuit, quid facto opus esset: è consilio ad concionem processit, in qua cõcione multa in Afros, multa in Gordianum, plura in senatum dixit, cohortatusq; milites ad communes iniurias uindicãdas. Concio deniq; omnis militaris fuit, cuius hoc exemplum est: Commilitones, rem notam uobis proferimus: Afri fidem fregerunt, quid dicã fregerunt? nam quando tenuerũt? Gordianus senex debilis, & morti uicinus sumpsit imperium. Sanctissimi autem P.C. illi, qui & Romulum & Cæsarem occiderunt, me hostem iudicauerũt, cum pro his pugnarem, & ipsis uincerem, nec solum me, sed etiã uos & omnes qui mecum sunt, quos & senatui acceptissimos, & sibi aduersissimos esse credebant. Quare factum est, ut diximus, ut Gordianum adolescentulum principem peterent, qui statim factus est. Nec prius permissi sunt ad palatium stipati armatis ire, quàm nepotem Gordiani Cæsaris nomine nuncuparent, & Gordianos patrem ac filiũ Augustos uocarẽt. Ergo si uiri estis, si uires habetis, eamus contra senatũ & Afros, quorũ omnium bona uos habebitis. Dato igitur stipendio, & quidem ingenti, Romã uersus cũ exercitu proficisci cœpit. Sed Gordianus in Africa primũ à Capeliano quodam agitari cœpit, cui Mauros regenti successorem dederat. Contra quẽ filium iuuenem cum misisset, acerrima pugna interfecto filio, ipse laqueo uitam finiuit, sciens & in Maximino multum esse roboris, & Afris nihil uiriũ, multũ quinimo perfidiæ. Tũc Capelianus uictor pro Maximino omnes Gordiani partium motu partium in Africa interemit atq; proscripsit. Nec cuiquã pepercit, prorsus ut ex animo Maximini uideretur hæc facere. Ciuitates deniq; subuertit, fana diripuit, donaria militib. diuisit, plebem & principes

ciuitatum

ciuitatum concidit. Ipse præterea militum animos sibi conciliabat, prçludens ad impe
rium, si Maximinus perisset. Hæc ubi Romam nuntiata sunt, senatus Maximini & na
turalem & iam necessariam crudelitatem timens, mortuis duobus Gordianis; Maxi
mum Pupienum ex præfecto urbi, & qui plurimas dignitates prçcipue gesisset, igno
bilem genere, sed uirtutibus clarum, & Clodium Balbinũ moribus delicatiorem, im
peratores creauit. Quibus à populo Augustis appellatis, per milites & eundem popu
lum etiã paruulus nepos Gordiani Cæsar est dictus. Tribus igitur imperatoribus con
tra Maximinum fulta resp. est. Horum tamen Maximus uita seuerior, prudentia gra
uior, uirtute constantior. Deniq; ipsi contra Maximinum & senatus & Balbinus bel
lum tradiderunt. Profecto igitur ad bellum Maximo contra Maximinum, Balbinus
Romæ bellis intestinis & domesticis seditionibus urgebatur, occisis præcipue per po
pulũ Gallicano & Mecœnate: qui quidẽ populus à prætorianis laniatus est, cum Bal
binus resistere seditionibus non satis posset; deniq; magna pars urbis incensa est. Et re
creatus quidẽ imperator fuerat Maximinus, audita morte Gordiani atq; eius filij, Ca
peliani uictoria. Verũ ubi & aliud senatuscõsultũ accepit, quo Maximus, & Balbinus,
& Gordianus imperatores appellati sunt, intellexit senatus odia esse perpetua, & se
uere hostẽ omniũ iudicio haberi. Acrior deniq; Italiã ingressus est. Vbi eum cõperisset
Maximũ contra se missum, uehemẽtius sæuiẽs, quadrato agmine Hæmonã uenit. Sed
prouincialiũ omniũ cõsiliũ hoc fuit, ut sublatis omnib. quę uictũ prębere possent, intra
ciuitates se reciperẽt, ut Maximinus cũ exercitu fame urgeretẽ. deniq; ubi primũ castra
in cãpo posuit, neq; quicq; cõmeatus reperiret, incẽsus cõtra eũ exercitus suus, ꝙ fame
in Italia laborasset, in qua post Alpes recreari se posse credebat, murmurare primũ cœ
pit, deinde etiã aliqua libere dicere. Hæc cũ uellet uindicare, multũ exarsit exercitus,
& odiũ tacitũ in tẽpus distulit, quod loco suo statim prodidit. Pleriq; sanè dicũt, ipsam
Hæmonã uacuam & desertã inuentã esse à Maximino stulte lætante, ꝙ quasi ciuitas
tota cessisset. Post hoc Aquileiã uenit, quæ cõtra eũ armatis circa muros dispositis, por
tas clausit: nec oppugnatio defuit, Menophilo & Crispino consularibus uiris autorib.
Cum igitur frustra obsideret Aquileiã Maximinus, legatos in eandem urbem misit.
Quibus populus penè cõsenserat, nisi Menophilus cum collega restitisset, dicens, etiã
deum Bellenum per aruspices spopondisse, Maximinũ esse uincendum. Vnde etiã po
stea Maximini milites iactasse dicuntur, Apollinem contra se pugnasse, nec illam Ma
ximi aut senatus, sed deorũ fuisse uictoriam. Quod quidem iccirco ab his fictum esse
dicunt, quòd erubescebant armatos se penè ab inermibus uictos. Ponte itaq; cupis fa
cto, Maximinus fluuium transiuit, & de proximo Aquileiam obsidere cœpit. Ingens
autem oppugnatio & discrimen tũc fuit, cum se ciues sulfure & flammis, cæterisq; hu
iusmodi propugnaculis à militibus defenderent: quorum alij nudabantur armis, alio
rum uestes incendebantur, aliorum oculi extinguebantur, diruebantur etiam machi
namenta. Inter hæc Maximinus cum filio suo adolescente, quem Cæsarem appellaue
rat, circumire muros quantum à teli iactu satis tutus esse posset, nunc suis uerbis mili
tes, nunc oppidanos rogare. Verum nihil profecit. Nam multa & in eum crudelitatis
causa, & in filium qui speciosissimus erat, probra cõgesta sunt. Quare Maximinus spe
rans suorũ ignauia bellum trahi, duces suos interemit, eo tempore quo minime opor
tebat: unde sibi milites etiam iratiores reddidit. Huc accedebat quòd deficiebant com
meatus: quia senatus ad omnes prouincias & portuũ custodes literas dederat, ne ali
quid cõmeatuum in Maximini potestatem ueniret. Miserat præterea per omnes ciui
tates prætorios & quæstorios uiros, qui ubiq; custodias agerent, & omnia contra Ma
ximinum defenderent. Effectũ deniq; est, ut obsessi angustias obsidens ipse pateretur.
Nuntiabãt inter hæc orbem terrarũ consensisse in odium Maximini. Quare timẽtes
milites, quorũ affectus in Albano monte erant, medio fortè die cũ à prælio quiesceret,
& Maximinum & filium eius quiescentes, in tentorio positos occiderunt, eorumq; ca
pita præfixa contis Aquileiensibus demonstrauerunt. In oppido igitur uicino statim
Maximini statuæ atq; imagines depositæ sunt, & eius præfect. præt. occisus est cũ ami
cis clarioribus. Missa etiam Romam capita sunt eorum. Hic finis Maximinorum fuit
dignus crudelitate patris, indignus bonitate filij. Quibus mortuis ingens lætitia pro
uincialium

uincialium, dolor grauissimus Barbarorū. Sed milites interfectis publicis hostibus re ceepti sunt ab oppidanis, rogantes: & primū ita, ut ante imagines Maximi, & Balbini & Gordiani adorarent, cum omnes dicerent, priores Gordianos in deos relatos. Post hoc ingens ex Aquileia commeatus in castra quæ laborabant fame, traductus est, fessisq; militibus alia die in concionem uentum est, & omnes in Maximi, & Balbini uerba iurarunt, Gordianos priores diuos appellantes. Dici uix potest quanta lætitia fuerit, cum Romā per Italiam caput Maximini ferretur, occurrentibus cunctis ad gaudium publicum. Et Maximus quidem, quem multi Pupienum putāt, apud Rauennam bellum parabat per Germanorum auxilia: qui ubi comperit consensisse exercitum sibi & collegis suis, occisos autem esse Maximinos, statim dimissis Germanorum auxilijs, quæ sibi contra hostem parauerat, Romam laureatas literas misit quæ in urbe ingentem lætitiam fecerunt, ita ut omnes per aras, & templa, & sacella, & loca religiosa gratias agerent. Balbinus autem homo timidior natura, & qui cum Maximini nomen audiret, etiam tremeret, hecatomben fecit, iussitq; per omnes ciuitates pari supplicari sacrificio. deinde Maximus Romā uenit, senatūq; ingressus, actis sibi gratijs, concionē habuit, atq; inde in palatiū cum Balbino & Gordiano uictores se receperunt. Interest scire quale senatusconsultum fuerit, uel qui dies urbis, cum est nuntiatus interemptus Maximinus. Iam primū is nuncius, qui ex Aquileiensi urbe Romā missus fuerat, tāto impetu mutatis animalibus cucurrit, ut quarta die Romam ueniret, cum apud Rauennam Maximum reliquisset. & forte dies ludorum erat, cum subito sedente Balbino & Gordiano theatrū nuncius ingressus est: atq; antequam aliquid indicaretur, omnis populus exclamauit: Maximinus occisus est: ita ut nuntius præuētus, & imperatores qui aderant, gaudium publicum nutu & consensu indicauerint. Soluto igitur spectaculo, omnes statim ad suas religiones cōuolarunt: atq; inde senatus ad principem, populus ad concionem cucurrerunt. Senatusconsultum hoc fuit. recitatis in senatu per Balbinum Augustum literis, acclamauit senatus: Hostes populi Romani dij persequuntur. Iupiter optime tibi gratias. Apollo uenerabilis tibi gratias. Maxime Auguste tibi gratias. Balbine Auguste tibi gratias. Tibi gratias Gordiane Auguste. Diuis Gordianis templa decernimus. Maximini nomen olim erasum, nunc animis eradendum: hostis publici caput in profluentem abijciaē, corpus eius nemo sepeliat. Qui senatui mortem minatus est, qui senatui uincula minatus est, ut debebat interemptus. Sanctissimi imperatores gratias uobis agimus. Maxime, Balbine, Gordiane, dij uos seruent. Victores hostium omnes desideramus: præsentiā Maximi omnes desideramus. Balbine Auguste, dij te seruent. Præsentem annum COSS. uos ornetis, in locum Maximini Gordianus sufficiaē. Post rogatus sententiā Cuspidius Celerinus, hæc uerba habuit: P. C. eraso nomine Maximinorum, appellatisq; diuis Gordianis, uictoriæ causa principib. nostris Maximo, Balbino & Gordiano statuas cum elephantis decernimus, currus triumphales decernimus, statuas equestres decernimus, trophea decernimus. Post hæc misso senatu supplicationes per totam urbem decretæ. Victores principes in palatium se receperunt, de quorum uita in alio libro deinceps dicemus.

MAXIMINVS IVNIOR

Maximinus iunior, de cuius genere superius dictum est, tantæ pulchritudinis fuit, ut passim amatus sit à procacioribus fœminis. Nonnullæ etiam optauerunt de eo concipere. Proceritatis uidebatur posse illius esse, ut ad staturam paternam perueniret. Siquidem anno uicesimo & primo perijt, in ipso flore iuuentutis: ut aliqui autem dicunt, octauodecimo, literis & Græcis & Latinis imbutus ad primam disciplinam. Nam usus est magistro Græco literatore Fabilio, cuius epigrāmata Græca multa extant, maxime in imaginibus ipsius pueri: qui uersus Græcos fecit ex illis Latinis Vergilij, cum ipsum puerum describeret:

Qualis ubi oceani profusus lucifer unda
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasq; resoluit,
Talis erat iuuenis primo sub nomine clarus.

Grammatico Latino usus est Philemone, iurisperito Modestino, oratore Tatiano filio Tatiani senioris, qui prouinciarū libros pulcherrimos scripsit, & qui dictus est Simia

temporis

temporis sui, quòd cũcta imitatus esset. Habuit & Græcũ rhetorem Eugamiũ sui temporis clarum. Desponsata illi erat Iunia Fadilla proneptis Antonini, quam postea accepit Toxotius eiusdem familiæ senator, qui perijt post præturam, cuius etiã poemata extant. Manserunt autem apud eam arræ regiæ, quæ tales fuerũt, ut Iunius Cordus loquitur, ex ijs, qui harũ rerum perscrutatores fuisse dicuntur: monoliũ de albis nouem, reticulũ de prasinis undecim, dextrocheriũ cũ costula de hyacinthis quatuor, præter uestes auratas, & omnes regias, cæteraq; insignia sponsaliorũ. Adolescẽs autẽ ipse Maximinus superbiæ fuit insolentissimæ, ita ut etiã cum pater suus homo crudelissimus plerisq; honoratis assurgeret, ille resideret. Vitæ lætioris, uini parcissimus, cibi auidus, maxime syluestris, ita ut non nisi aprunam, anates, grues, & omnia captiua ederet. Infamabant eum ob nimiã pulchritudinẽ amici Maximi, & Balbini, & Gordiani, & maxime senatores, qui speciem illam uel diuinitus lapsam incorruptam esse noluerũt. Denique illo tempore, quo circum Aquileiã muros circũueniens cum patre deditionẽ urbis petebat, nihil aliud ei q̃ spurcities obiecta est, quæ longe ab illius fuit uita. Vestibus tã accuratus fuit, ut nulla mulier nitidior esset in mũdo. amicis paternis immane quantum obsecutus est, sed ut donaret ac largiretur. Nam in salutationib. superbissimus erat, & manũ porrigebat, & genua sibi osculari patiebatur, nõ nunq̃ etiam pedes, quod nunq̃ passus est senior Maximinus, qui dicebat: Dij prohibeant, ut quisquã ingenuorum pedibus meis osculũ figat. Et quoniã ad Maximinos reuertimur, res iucundæ prętereundæ nõ sunt. Nam cum esset Maximinus pedũ, ut diximus, octo & propè semis, calciamentũ eius, id est campagũ regium quidam in luco qui est inter Aquileiã & Arziam posuerunt, quod constat pede maius fuisse hominis uestigio atq; mensura: unde etiam uulgo tractum est, cum de longis & ineptis hominib. diceretur, Caliga Maximini. Quod iccirco indidi, ne qui Cordũ legeret, me prętermisisse crederet aliquid, quod ad rem pertineret. Sed redeã ad filium. De hoc adolescente Alexãder Aurelius ad matrem suam scribit Mammeã, cupiens ei sororẽ suam Theocliam dare, in hæc uerba: Mi mater, si Maximinus senior dux noster, & quidẽ optimus, non aliquid in se barbatum cõtineret, iam ego Maximino iuniori Theocliam tuam dedissem. Sed timeo ne soror mea Græcis mundiitjs erudita, barbarũ socerum ferre non posit: quamuis ipse adolescens & pulcher, & scholasticus, ad Græcas mundicias eruditus esse uideat. Hæc quidem cogito, sed te tamen consulo, Maximinũ Maximini filium generũ uelis, an Messalam ex familia nobili oratorem potentissimum, eundemq; doctissimũ, & (nisi fallor) in rebus bellicis si applicetur, fortem futurum. Hæc Alexander de Maximino, de quo nos nihil amplius habemus quod diceremus. Sanè ne quid prætermissum esse uideatur, etiam epistolam indidi patris Maximini imperatoris iam facti, qui dicit, iccirco se etiam filium suũ appellasse imperatorẽ, ut uideret uel in pictura, uel in ueritate qualis esset iunior Maximinus in purpura. Fuit autem talis epistola: Ego cum propter affectum, quem pater filio debet, Maximinũ meum imperatorẽ appellari permisi, tum etiam ut Po. Ro. & senatus ille antiquus iuraret, se nunq̃ pulchriorem imperatorẽ habuisse. Vsus est autem idem adolescens & aurea lorica exemplo Ptolemæorũ, usus est argentea, usus & clypeo gẽmato inaurato, & hasta inaurata. Fecit & spatas argenteas, fecit etiam aureas, & omnino quicquid eius pulchritudinem posset iuurare. Fecit & galeas gemmatas, fecit & bucculas. Hæc sunt quæ de puero sciri & dici decuit. Reliqua qui uolet nosse de rebus uenereis & amatorijs, quibus eum Cordus aspergit, eundem legat. Nos enim hoc loco finẽ libri faciemus, ad alia, ut iubetur, uelut publico iure properantes. Omina sanè imperij hæc fuerunt: Serpens dormienti caput circumdedit. Posita ab eodem uitis intra annũ ingentes uuas purpureas attulit, & miræ magnitudinis facta est. Scutũ eius sub sole arsit. Lanceola sic fissa est fulmine, ut tota etiã per ferrum scinderetur, & duas partes faceret: unde dixerunt aruspices, duos imperatores non diuturnos ex una domo, ijsdem nominibus futuros. Lorica patris eius nõ, ut solet, ferrugine, sed tota purpureo colore infecta à plurimis uisa est. Filio autem hæc fuerunt: Cum grammatico daretur, quædam parens sua libros Homericos omnes purpureos dedit, aureis literis scriptos. ipse puerulus cum ad cœnã ab Alexandro esset rogatus in patris honorẽ, quod ei deesset uestis cœnatoria, ipsius Alexandri accepit. Cum infans

esset, subito per publicum ueniente uehiculo Antonini Caracalli, quod uacuum erat, conscendit, & sedit, & uix ægreq́; à mulionibus carrucarijs deturbatus est. Nec defuerunt, qui cauendum infantem dicerēt Caracallo. Tum ille dixit: Longe est ut mihi succedat iste. Erat enim illo tempore inter ignobiles, & nimis paruus. Mortis omina hæc fuerunt: Venienti cōtra Maximum & Balbinū Maximino cum filio, mulier quædam passis crinibus occurrit lugubri habitu, & exclamauit, Maximini, Maximini, Maximini: neq; quicq; amplius dixit, & mortua est. uidebatur enim dicere uoluisse, succurrite. Canes circum tentoriū eius in secunda mansione ultra duodecim ulularunt, & animam quasi flendo posuerunt, ac prima luce mortui sunt deprehensi. Lupi urbem quingenti simul ingressi sunt, in quam se Maximinus cōtulerat. pleriq; dicunt Hemonam, alij Archimeam, certe quæ deserta à ciuibus uenienti Maximino patuit. Longum est omnia persequi: quæ qui scire desiderat, is uelim, ut sæpe dixi, legat Cordum, qui hæc omnia usq; ad fabellam scripsit. Sepulchra eorum nulla extant: in profluentē enim cadauera eorum missa sunt, & capita eorum in campo Martio insultante populo exusta. Scribit Aelius Sabinus (quod prætermittendum non fuit) tantam pulchritudinem oris fuisse in filio, ut etiam caput eius mortui iam nigrum, iam sordens, iam maceratum defluente tabo, uelut umbra pulcherrima uideretur. Deniq; cum caput Maximini pilo circumferretur, & ex hoc ingens gaudium esset, propè par mœror erat, quòd & filij caput pariter portaretur. Addit Dexippus, tantum odium fuisse Maximini, ut interfectis Gordianis, uiginti uiros senatus creauerit, quos opponeret Maximino: è quibus fuerunt Balbinus & Maximus, quos contra eum principes fecerunt. Idem addidit, in conspectu Maximini iam deserti à militibus, Anolinum præfectū prætorio ipsius, & filium eius occisum. Nec desunt historici qui dicant, ipsum Maximinum, ubi desertus est, & ubi filium interemptum ante oculos suos uidit, manu sua se interfecisse, ne quid ei muliebre contingeret. Prætereūdum ne illud quidem est, quòd tanta fide Aquileienses contra Maximinum pro senatu fuerunt, ut funes de capillis mulierū facerent, cum deessent nerui ad sagittas emittendas: quod aliquando Romę dicitur factum. Vnde in honorem matronarū templum Veneri Caluæ senatus dicauit. Sanè quod nullo in loco tacendū est, cum & Dexippus, & Arrianus, & multi alij Græci scripserunt, Maximum & Balbinū imperatores contra Maximinū factos: Maximum autem cum exercitu missum, & apud Rauennam bellum parasse, Aquileiam autem nisi uictorē non uidisse: Latini scriptores non Maximū, sed Pupienum contra Maximinum apud Aquileiam pugnasse dixerunt, eundemq; uicisse. qui error unde natus sit, scire non possum, nisi forte idem est Pupienus, qui & Maximus. Quod ideo testatum posui, ne quis me hoc nescisse crederet, quod reuera magnum stuporem ac miraculum credat.

IVLII CAPITOLINI

GORDIANI TRES

AD CONSTANTINVM AVGVSTVM

Destinare, pro mittere

VERAT quidem consilium uenerabilis Auguste, ut singulos quosq; imperatores exemplo multorū, libris singulis ad tuam clemētiam destinarē. Nam id multos fecisse uel ipse uideram, uel lectione conceperā. sed improbum uisum est, uel pietatem tuā multitudine distinere librorū, uel meum laborem plurimis uoluminib. occupare. Quare tres Gordianos hoc libro cōtexui, consulens & meo labori, & lectioni tuæ, ne cogereris plurimos codices uoluendo unā tamen penè historiam lectitare. Sed ne ego, qui longitudinē librorū fugi, multitudinemq; uerborū: in eam incurrisse uidear, quam me urbane declinare confingo, iam rem aggrediar. Gordiani non, ut quidam imperiti scriptores

ptores loquũtur, duo, ſed tres fuerunt. Idq; docente Arriano ſcriptore græcæ hiſtoriç,
docente item Dexippo græco autore, potuerunt addiſcere. Qui etiamſi breuiter, ad fi
dem tamen omnia perſecuti ſunt. Horũ Gordianus ſenior, id eſt primus, natus ex pa-
tre Metio Marullo, matre Vlpia Gordiana, originem paternam ex Gracchorum ge-
nere habuit, maternam ex Traiani imperatoris: patre, auo, proauo COSS. Socero, pro-
ſocero, & item alio proſocero, & duobus abſoceris COSS. ipſe COS. ditiſsimus ac poten
tiſsimus Romæ Pompeianam domũ poſsidens, in prouincijs tantũ terrarum habens,
quantum nemo priuatus. Ipſe ex conſulatu, quem egerat cum Alexandro, ad procon-
ſulatum Africæ miſſus eſt ex ſenatuſconſulto. Sed priuſquã de imperio eius loquar, di
cam pauca de moribus. Adoleſcens cum eſſet Gordianus, de quo ſermo eſt, poemata
ſcripſit, quæ omnia extant, & cuncta illa, quæ Cicero ex Demetrio, & Arato, & Alcio
nas, & Vxorium, & Nilum: quæ quidem ad hoc ſcripſit, ut Ciceronis poemata nimis
antiqua uiderẽtur. Scripſit præterea quemadmodum Vergilius Aeneidos, Statius A-
chilleidos, & multi alij Iliados: ita etiam ille Antoniniados, hoc eſt, Antoninum Pium,
& Antoninum Marcum uerſibus diſertiſsimis, libris XXX. uitam illorum, & bella &
publice priuatimq; geſta perſcribens: Et hæc quidem puerulus. Poſtea uero ubi adole-
uit, in Athenæo cõtrouerſiis declamauit, audientibus etiam imperatoribus ſuis. Quæ-
ſturam magnificẽtiſsime geſsit, ædilitatis ſuæ tempore XII. populo Ro. munera, id eſt,
per ſingulos menſes ſingula de ſuo exhibuit ita, ut gladiatorum nonnũquam quinge-
na paria exhiberet, nunquã minus centenis quinquagenis. Feras Libycas una die cen
tum exhibuit, urſos una die mille. Extat ſylua eius memorabilis, quç picta eſt in domo
roſtrata Cn. Pompeij, quæ ipſius, & patris eius, & proaui fuit, quam Philippi tempori
bus ueſter fiſcus inuaſit. In qua pictura etiam nunc continẽtur cerui palmati ducenti
mixtis Britannis. Equi feri XXX. Oues feræ C. Alces X. Tauri † Cypriaci C. Struthio- Al. Cybiratici
nes Mauri miniati CCC. Onagri XXX. Apri CL. Ibices CC. Damæ CC. Hæc autem om-
nia populo rapienda conceſsit die muneris, quod ſextum edebat. Præturam nobilem
geſsit: poſt iuriſdictionem conſulatum primum inijt cum Antonino Caracallo, ſecun-
dum cum Alexandro. Filios duos habuit, unum conſularem, qui cum ipſo Auguſtus
appellatus eſt, qui iuxta Carthaginem in Africa bello abſumptus eſt: & filiam Metiam
Fauſtinam, quæ nupta eſt Iunio Balbo conſulari uiro. In conſulatibus clarior fuit ſui
temporis conſulibus, ita ut ei Antoninus inuideret, modo prçtextas eius, modo latum
clauum, modo Circenſes ultra imperatorium mirans modum. Palmatã tunicam, & to-
gam pictam primus Romanorũ priuatus ſuam propriam habuit, cum ante imperato-
res etiam de Capitolio acciperent, uel de palatio. Equos Siculos C. Cappadoces C. per
mittentibus imperatoribus factionibus diuiſit. Et per hæc populo ſatis charus, qui ſem
per talibus commouetur. Cordus dicit, in omnibus ciuitatibus Campaniæ, Hetruriæ,
Vmbriæ, Flaminiæ, Piceni, de proprio illum per quatriduũ ludos ſcenicos, & iuuena-
lia edidiſſe. Scripſit & laudes ſoluta oratione omnium Antoninorũ, qui ante eum fue-
runt. Tantum autẽ Antoninos dilexit, ut ſibi quoq;, ut multi dicunt, Antonini: ut ple-
riq; autẽ aſſerunt, Antonij nomen adſcripſerit. Iam illud ſatis cõſtat, quòd filium Gor-
dianum nomine Antonini, & ſigno illuſtrauit, cum apud præfect. ærarij more Rom.
profeſſus filium publicis actis eius nomen inſereret. Poſt conſulatum proconſul Afri-
cæ factus eſt, adnitentibus cunctis, qui Alexandri imperium etiam in Africa clarũ per
proconſulis dignitatem haberi atq; eſſe uoluerunt. Extat epiſtola ipſius Alexãdri, qua
ſenatui gratias agit, quòd Gordianum ad Africam proconſulem deſtinauerit, cuius
hoc exemplũ eſt: Neq; gratius mihi quicq; P. C. neq; dulcius pôtuiſtis efficere, quàm
ut Antoninum Gordianum proconſulem ad Africã mitteretis, uirum nobilem & ma
gnanimum, diſertum, iuſtum, continentem, bonum, & reliqua. Ex quo apparet quan-
tus uir eo tempore Gordianus fuerit. Amatus eſt ab Afris ita, ut nemo antea procon-
ſulum: ita, ut cum alij Scipionem, Catonẽ alij, multi Mutium, ac Rutilium, aut Lçlium
dicerent. Extat eorum acclamatio, quæ à Iunio in literas relata eſt. Nam cum quadam
die factum imperatorium legeret, atq; à proconſulibus Scipionibus cœpiſſet, acclama
tum eſt: Nouo Scipioni, uero Scipioni Gordiano proconſuli. Hæc & alia frequẽter au
diuit. Et erat quidẽ longitudine Romana, canitie decora, & põpali uultu, ruber magis

quàm candidus, facie bene lata, oculis, ore, fronte, uerendus. Corporis qualitate subcrassulus. Moribus ita moderatus, ut nihil possis dicere, quod ille aut cupide, aut immodeste, aut nimie fecerit. Affectus suos unice dilexit, filium & nepotẽ ultra morem, filiam & neptem religiose. Socero suo Annio Seuero tantum detulit, ut in familia eius quasi filium migrasse se crederet, ut nunquam cum eo lauerit, nunquam illo præsente sederit. Ante præturam COS. cum esset, aut in domo eius semper mansit, aut si in Pompeiana domo, ad illum uel mane, uel sero processit. Vini parcus, cibi parcissimus, uestitu nitidus, lauãdi cupidus, ita ut & quater & quinquies in die lauaret æstate, in hyeme bis. Somni plurimi, ita ut in triclinijs si fortè apud amicos ederet, etiã sine pudore dormiret: quod uidebatur facere per naturam, non per ebrietatẽ atq; luxuriam. Sed boni mores nihil ei profuerunt: hic enim uita uenerabilis, cum Platone semper, cum Aristotele, cum Tullio, cum Vergilio, cæterisq; ueteribus agens, alium quàm merebatur exitum passus est. Nam cum temporibus Maximini, hominis sæui atq; truculenti, proconsul Africam regeret, eiq; legatus filius esset à senatu datus: cumq; quidam rationalis acrius contra plurimos Afrorum sæuiret, quàm Maximinus ipse pateretur, proscribens plurimos, interficiens multos, & sibi ultra procurationem omnia uindicans: retunsus deinde à proconsule atq; legato, cum nobilibus & consularibus uiris ipse minaretur: cumq; Afri tam insolentes iniurias ferre nequirent, primum ipsum rationalem adiunctis sibi plerisq; militibus occiderunt. Occiso deinde eo, cum iam orbis terrarum odio contra Maximinum arderet, cœperunt cogitare quẽadmodum in Maximinos & rusticos uel Afros ortæ inimicitiæ placarentur. Tunc quidam Mauricius nomine, potens apud Afros decurio, iuxta Tysdrum nobilissima post hæc oratione apud plebem in agro suo uelut cõcionabundus est locutus: Gratias habeo dijs immortalibus ciues, quòd occasionem dederunt, & quidem necessariã, prouidendi nobis contra hominem furiosissimum Maximinum. Nos enim, qui procuratorem eius moribus & uita consimilẽ occidimus, nisi facto imperatore salui esse non possumus: quocirca, si placet, quoniam non longe est nobilissimus uir proconsul cum filio cõsulari legato, quorũ utriq; mortem pestis illa est minata, sublata de uexillis purpura, imperatores eos dicemus, adhibitisq; insignibus Romano iure firmabimus. Tunc acclamatum est: Aequum est, iustum est. Gordiane Auguste, dij te seruẽt feliciter. Imperator es, cum filio imperes. His actis, propere uentum est ad oppidum Tysdrum, inuentusq; senex uenerabilis post iurisdictionem iacens in lecto, qui circunfusus purpura humi se abiecit, ac retractans eleuatus est. Et cum aliud facere nihil posset, euitandi periculi gratia, quod à Maximini furoribus haud dubie imminebat, imperatorem se appellari passus est. Erat autem iam octogenarius, & plurimis prouincijs (ut diximus) antè præfuerat: populo Rom. ita commendatus suis actibus erat, ut toto dignus uideretur imperio. Alij quidem occiso iuuene Gordiano filio suo, quod Gordianus antè nescierat: sed ubi rem comperit, iam morti uicinus, & filio magis timẽs, maluit honestas causas habere moriẽdi, quàm dedi uinculis & carceri Maximini. Appellato igitur Gordiano imperatore, iuuenes qui autores huius facinoris erant, statuas Maximini deiecerunt, imagines perfregerũt, nomen publicitus eraserunt. Ipsum etiam Gordianum Africanũ appellauerunt. Addunt quidam Africani cognomentum Gordiano idcirco inditum, non quòd in Africa imperare cœpisset, sed quod de Scipionum familia originem traheret. In plurimis autẽ libris inuenio & hunc Gordianum, & filium eius pariter imperatores appellatos, & Antoninos cognominatos: alij uero Antonios. Post hoc Carthaginẽ uentũ cum pompa regali & fascibus laureatis: filiusq; legatus patris exemplo Scipionum, ut Dexippus græcæ historiæ autor est, gladij potestate succinctus est. Missa deinceps legatio Romã est cum literis Gordianorũ, hæc quę gesta fuerant in Africa indicans: quæ per Valerianũ principem senatus, qui postea imperauit, gratanter accepta est. Missæ sunt & ad amicos nobiles literæ, ut homines potentes & rem probarent, & amiciores fierent ex amicis. Sed tanta gratulatione factos contra Maximũ imperatores senatus accepit, ut nõ solum gesta hæc probarent, sed etiã XX. uiros eligerent: inter quos erat Maximus sius Pupienus, & Clodius Balbinus: qui ambo imperatores sunt creati, posteaq; Gordiani duo in Africa interempti sunt. Illós sanè XX. senatus ad hoc creauerat, ut diuideret his

Maximinus

Italicas

Italicas regiones contra Maximinũ pro Gordianis tuendas. Tunc legationes à Maximino Romam uenerunt, abolitionem præteritorum spondentes. Sed uicit Gordiano rum legatio, quæ bona omnia pollicebatur, ita ut eidem crederetur: & ingẽs militibus stipendium, populo agri atq; congiaria promissa. Vsqueadeo autem magis Gordianis quàm Maximinis est creditum, ut Vitalianus quidam, qui prætorianis militibus præerat, peraudacissimos quæstorẽ & milites iussu senatus occideretur: quòd se antea crudeliter egerat, & tunc eius magis immanitas timebatur amica & familiaris moribus Maximini. de cuius morte hæc fabella fertur: Fictæ sunt literæ Maximini, signatæ quasi eiusdem annulo, & missi cum quæstore milites, qui eas ferrent, addentes quædam præter literas secreto esse dicenda. Longam igitur porticum petierunt: & cum ille ea, quæ sibi erant secreto dicenda, perquireret, hortãtib. ut prius signũ inspiceret epistolę, dum consideraret, interemptus est. Persuasum deinde est militibus, iussu Maximini Vitalianũ interemptum: peractisq; rebus, in castris Gordianorũ & literæ & uultus sunt propositi. Interest ut senatusconsultum, quo Gordiani imperatores appellati sunt, & Maximinus hostis, literis propagetur. Non legitimo, sed indicto senatus die COS. iam domi cõuentus, cum prætoribus, ædilibus, & tribunis plebis uenit in curiam. Præfectus urbis, cui nescio quid redoluerat, & qui publicas literas non acceperat, à conuentu se abstinuit. Sed profuit: nam COS. ante solitas acclamationes priusquã aliquid in Maximinũ feliciter diceret, ait: P. C. Gordiani duo, pater & filius, ambo ex COSS. unus uester pro consul, alter uester legatus, magno Afrorum consilio imperatores sunt appellati. Gratias igitur agamus Tysdritanæ iuuentuti, gratias Carthaginensi populo semper deuoto, qui ab immani nos belua, ab illa fera uindicauerunt. Quid timide auditis? quid circumspicitis? quid cunctamini? hoc est quod semper optastis, hostis est Maximinus: dij faciant ut esse iam desinat, & Gordiani senis felicitatẽ atq; prudentiam, iuuenis uirtutem atq; constantiam læti experiamur. Post hæc literas legit Gordianorũ, ad senatum & ad se missas. Tunc clamauit senatus: Dij uobis gratias. Liberati ab hostibus sumus, si penitus liberemur. Maximinum hostem omnes iudicamus. Maximinum cum filio dijs inferis deuouemus. Gordianos Augustos appellamus. Gordianos principes agno scimus. Imperatores de senatu dij cõseruent: imperatores nobiles uictores uideamus: imperatores nostros Roma uideat: hostes publicos qui occiderit, prœmium merebitur. Dicit Iunius Cordus, istud senatusconsultum fuisse tacitum: quod quale sit, aut quare sic appellatum, breui exponam. Omnino exemplum senatuscõsulti taciti nõ aliud est hodie, quàm quod uestra clemẽtia, conuocatis ad interiora maioribus ea disponit, quę non sunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam soletis, ne quis ante rem com pletam quicq; uel audiat uel intelligat. Hunc autem morem apud ueteres necessitates publicæ repererunt, ut si fortè aliqua uis ab hostibus immineret, quæ uel cogeret humi lia captare cõsilia, uel aliqua cõstituere quę non prius oporteret dici q; effici, uel si nollent ad amicos aliqua permanare, senatusconsultũ tacitũ fieret: ita ut nõ scribæ, nõ serui publici, nõ cẽsuales illis actib. interessent, senatores exciperẽt senatores omniũ officia censualiũ scribarumq; cõplerent, ne quid fortè proderetur. Factum est ergo senatusconsultum tacitum, ne res ad Maximinũ perueniret. Sed statim ille, ut se habent hominum mentes, eorũ duntaxat qui erubescunt per se ea non agnosci quę sciunt, & qui humiles se putant si commissa non prodant, omnia comperit Maximinus, ita ut exemplum senatusconsulti taciti acciperet, quod nunquam antè fuerat factitatum: Extat denique eius epistola ad præf. urbis talis: Senatusconsultum tacitum uestrorum illorum principum legi: quod præf. urbis factum esse fortasse non nosti: nam nec interfuisti. cuius exemplum ad te misi, ut scires quomodo Romanam rempub. regeres. Enarrari autem non potest, quæ commotio fuerit Maximini, cum audiuit contra se Africam desciuisse. Nam senatus autoritate percepta, incurrere in parietes, uestem scindere, gladium arripere, quasi omnes posset occidere, prorsus furere uidebatur. Præfectus urbis acceptis literis acrioribus, populum & milites allocutus est, dicens, Maximinum iam occisum. Ex quo maius fuit gaudium, statimq; deiectæ sunt statuæ atq; imagines eius, qui hostis fuerat iudicatus. Vsus est fanè senatus pendente bello, potestate qua debuit. Nam delatores, calumniatores, procuratores, & omnem illam facem Maximinianæ

Deuotus, in bo nam partem

S.C. tacitum

x 3 tyran-

ſa neq; infamis, prædicata eſt. Præturam Alexādro autore urbanam tenuit, in qua tantus iuriſdictionis gratia fuit, ut ſtatim conſulatū quem pater ſero acceperat, mereretur. Maximini, ſeu eiuſdem Alexādri, temporibus ad proconſulatū patris miſſus legatus eſt obſecutus: atq; illic ea quæ ſuperius dicta ſunt, contigerunt. Fuit uini cupidior, ſemper tamen undecunq; conditi, nunc roſa, nunc maſtiche, nunc abſynthio, cæteriſq; rebus quibus gula maxime delectaſ. Cibi parcus, ita ut intra punctū temporis uel prandium, ſi pranderet, uel cœnam finiret. Mulierū cupidiſſimus: habuiſſe enim decretas ſibi cōcubinas x x & I I. fertur. Ex quibus omnibus ternos & quaternos filios reliquit. Appellatuſq; eſt ſui temporis Priamus, quem uulgo iocantes, quod eſſet naturæ propenſioris, Priapum, non Priamum ſæpe uocitarunt. Vixit in delicijs in hortis, in balneis, in amœniſſimis nemoribus. Nec pater aſpernatus eſt, ſæpiſſime dicens, illū quandoq; in ſumma claritate cito eſſe moriturum. Nec tamen in uita ſua fortunæ bonis unquam degenerauit, ſemperq; inter illuſtriſſimos fuit, nec ciuibus, nec reip. ad conſultationem defuit. Deniq; etiam ſenatus libentiſſime illum Auguſtū appellauit, atq; in eo ſpem publicā poſuit. Veſtitu cultiſſimus, ſeruis & omnibus ſuis charus. Cordus dicit, uxorem eum nunq; habere uoluiſſe. Contrà Dexippus putat, eius filium eſſe Gordianum tertium, qui poſt hoc cum Balbino, & Pupieno, ſiue Maximo puerulus adeptus eſt imperium. Cum ſenior Gordianus mathematicū aliquando conſuleret de genitura huius, reſpondiſſe ille dicitur, hunc & filium imperatoris, & ipſum imperatorem futurum. Et cū ſenior Gordianus rideret, oſtendiſſe conſtellationem mathematicū ferunt, & de libris ueteribus dictaſſe, ita ut probaret ſe uera dixiſſe. Qui quidē & ſeni, & iuueni, & diem, & genus mortis, & loca quibus eſſent perituri, obſtinata cōſtantiæ ueritate prędixit. Quæ omnia poſtea Gordianus ſenior in Africa, iam imperator, & quando nihil timebat, narraſſe perhibetur: de morte quinetiam ſua filijq;, & de genere mortis dixiſſe. Cantabat præterea uerſus ſenex, cum Gordianum filium uidiſſet, hos ſæpiſſime:

Oſtendent terris hunc tantum fata, neq; ultra
Eſſe ſinent, nimium uobis Romana propago
Viſa potens ſuperi, propria hæc ſi dona fuiſſent.

Extant dicta & ſoluta oratione & uerſibus Gordiani iunioris, quæ hodie ab eius affinibus frequentantur, non magna, non minima, ſed media, & quę appareant eſſe hominis ingenioſi, ſed luxuriantis, & ſuum deſerentis ingenium. Pomorum & olerum auidiſſimus fuit, in reliquo ciborum genere parciſſimus: adeo ut ſemper pomorū aliquid recentium deuoraret, frigidorum percupidus. Nec facile per æſtatem niſi frigida, & quàm plurimum bibit. Et erat corporis uaſti, quare magis ad frigida urgebatur. Hęc de Gordiano iuniore digna memoratu cōperimus: non enim nos talia dicere uoluimus, quæ Iunius Cordus ridicule ac ſtulte compoſuit de uoluptatibus domeſticis, cæteriſq; infimis rebus: quæ qui uelit ſcire, ipſum legat Cordum, qui dicit, & quos ſeruos habuerit unuſquiſque principum, & quos amicos, & quot penulas, quot'ue chlamydes, quorum etiam ſcientia nulli prodeſt. Siquidem ea debent in hiſtoria poni ab hiſtoriographis, quæ aut fugienda ſint, aut ſequenda. *Hiſtorijs quæ conueniant* Sanè quidem quod apud Vulcatiū Terentianum, qui ſui temporis ſcripſit hiſtoriam, uidetur mirabile, inſerendum cenſui. Dicit enim Gordianum ſeniorem Auguſti uultum ſic repræſentaſſe, ut & uocem, & morem, & ſtaturam eiuſdem oſtentare uideretur: filium uero Pompeio ſimillimum uiſum, quamuis Pompeius obeſi corporis fuiſſe denegatur. Nepotem autem, cuius etiam nunc uidemus imagines, Scipionis Aſiatici faciem retuliſſe, quod pro ſui admiratione tacendum eſſe non credidi.

GORDIANVS IVNIOR

POſt mortem duorum Gordianorū ſenatus trepidus, & Maximinū uehementius timens, ex uiginti uiris quos ad remp. tuēdam delegerat, Pupienū, ſiue Maximū, & Clodium Balbinū Auguſtos appellauit, ambos ex conſulibus. tunc populus & milites Gordianū paruulum, annos agentem, ut pleriq; aſſerunt, undecim: ut nonnulli, tredecim: ut Iunius Cordus dicit, ſexdecim (nam uigeſimo & ſecundo anno eum periſſe aſſerit) petiuerūt, ut Cæſar appellareſ; raptuſq; ad ſenatū, atq; inde in cōcione poſitus,

indumento imperatorio tectus, Cæsar est appellatus. Hic natus est, ut plures asserunt, ex filia Gordiani, ut unus aut duo (nã amplius inuenire non potui) ex filio qui in Afri ca perijt. Cæsar factus, apud matrem educatus est. Et cum extinctis Maximinis, Maxi mus etiam & Balbinus militari seditione interempti essent, qui biennio imperauerant, Gordianus adolescens qui Cæsar catenus fuerat, à militibus & populo & senatu & o mnibus gentibus, ingenii amore, ingẽti studio & gratia Augustus est appellatus. Ama batur autem merito aui, & auunculi, siue patris, qui ambo pro senatu, & pro populo Ro. contra Maximinum arma sumpserunt, & militari uel morte uel necessitate perie runt. Post hæc ueterani ad curiam uenerunt, ut discerent quid actum esset. Ex quibus duo ingressi Capitoliũ, cum illic senatus ageretur, ante ipsam aram à Gallicano ex con sulibus, & Mœcenate ex ducibus interempti sunt: atq; bellum intestinum ortum est, cum essent armati etiam senatores, ignorantib. ueteranis quòd Gordianus adolescens solus teneret imperium. Dexippus quidem asseuerat, ex filio Gordiani tertium Gor dianum elle natum: & posteaquã constitit apud ueteranos quoq;, solum Gordianum imperare, inter populum & milites ac ueteranos pax roborata est. & hic finis belli inte stini fuit, cum esset delatus Gordiano puero consulatus. Sed indicium non diu impera turi Gordiani hoc fuit, quòd eclipsis solis facta est, ut nox crederetur, neq; sine lumini bus accensis quicquã agi posset. Post hæc tamen uoluptatibus & delicijs populus Ro. uaeauit, ut ea quæ lucrant aspere gesta, mitigaret. Venusto & Sabino COSS. inita est fa ctio in Africa contra Gordianum tertium duce Sabiniano, quem Gordianus per præ sidem Mauritaniæ obsessum à coniuratis ita oppressit, ut ad eum tradendum Carthagi nem omnes uenirent, & crimina confitentes, & ueniam sceleribus postulantes. Finita igitur solicitudine in Africa, Gordiano iam iterum & Papiniano COSS. bellum Persi cum natum est: quare adolescens Gordianus priusquam ad bellum proficisceretur, du xit uxorem filiam Misithei, doctissimi uiri, quem causa eloquentiæ dignum parentela sua putauit, & præfectum statim fecit. post quod non puerile iam & contemptibile ui debatur imperium: siquidem & optimi soceri consilijs adiuuaretur, & ipse pro pietate aliquantulum saperet, nec per spadones ac ministros aulicos matris, uel ignorãtiæ con niuentia uenderetur. Extat deniq; & soceri eius ad eum epistola, & ipsius Gordiani ad socerum: qua intelligitur, eius seculum emendatius, ac diligentius socero adiuuãte per fectum: quarum exemplum hoc est: Domino filio & Augusto, Misitheus socer & præ fectus: Euasisse nos grauem temporum maculam, qua per spadones, & per illos qui amici tibi uidebantur (erant autem uehemẽtes inimici) omnia uendebantur, uolupta ti nobis est, & eo magis quo tibi gratior emendatio est: ut si qua uitia fuerunt, tua non fuisse satis constet mi fili uenerabilis: neq; enim quisquam ferre potuit datas eunuchis suffragantibus militum præposituras, negatum laboribus præmium, aut interemptos aut liberatos pro libidine atque mercede, quos non decebat: uacuatum ærarium per eos qui quotidie insidiosissime frequentabant: initas factiones, ut tu decipereris, cum inter se de bonis pessimi quiq; haberent consilia tibimet suggerenda: bonos pellerent, detestandos insinuarent, omnes postremo tuas fabulas uenderent. Dijs igitur gratias, quòd uolente teipso emẽdata resp. est. Delectat sanè boni esse principis socerũ, & eius qui omnia requirat, & omnia uelit scire: & qui pepulerit homines, per quos antea uelut in auctione positus nundinatus est. Item Gordiani ad ipsum: Imperator Gordianus Augustus, Misitheo patri & præfecto: Nisi dij omnipotentes Romanum tuerentur imperium, etiam nunc per emptos spadones uelut in hasta positi uenderemur. Deniq; nunc demum intelligo, neq; Felicem prætorianis cohortibus præponi debuisse, neq; Serapammoni quartam legionem credendam fuisse. Et ne omnia dinumerem, multa non esse facienda quæ feci: sed dijs gratias, quòd te insinuante, qui nihil uendis, didi ci ea quæ inclusus scire non poteram. Quid enim facerem? quòd nos Maurus uende ret, & consilio cum Gaudiano & Reuerendo & Montano habito, uel laudaret ali quos, uel uituperaret? & illorum consensu quasi testium quod dixerat, approbaret? Mi pater, uerum audias uelim: miser est imperator apud quem uera reticẽtur: qui cum ipse publice ambulare nõ possit, necesse est ut audiat, & uel audita, uel à plurimis robo rata confirmet. His epistolis intellectũ est, adolescentem soceri consilijs emendatũ atq; correctum

correctum. Et Misithei quidem epistolā græcam quidam fuisse dicunt, sed in hanc sententiam. Tantum autem ualuit eius grauitas & sanctimonia, ut ex obscurissimo pręter nobilitatem, gestis etiam Gordianū clarum principem fecerit. Fuit terræmotus eousq; grauis imperante Gordiano, ut ciuitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent: ob quæ sacrificia per totā urbem, totumq; orbem terrarū ingentia celebrata sunt. Et Cordus quidem dicit, inspectis libris Sibyllinis, celebratisq; omnibus quæ illic iussa uidebantur, mundanū malum esse sedatū. Sedato terræmotu, Prętextato & Attico COSS. Gordianus aperto Iano gemino, quod signū erat indicti belli, profectus est contra Persas cum exercitu ingenti, & tanto auro, ut uel auxilijs, uel militibus facile Persas uincere posset. Fecit iter in Mœsiam, atq; in ipso procinctu quicquid hostiū in Thracijs fuit, deleuit, fugauit, expulit, atq; submouit. Inde per Syriam in Antiochiā uenit, quæ à Persis iam tenebatur. Illic frequētibus prælijs pugnauit & uicit, Sapore Persarū rege submoto. Et post Artaxerxē Antiochiam recepit, Carras & Nisibin, quæ omnia sub Persarum imperio erant. Rex sanè Persarum tantum Gordianū principem timuit, ut cum instructus esset & suis copijs & nostris, tamen ciuitatibus ipse præsidia sponte deduceret, easq; integras suis ciuibus redderet, ita ut nihil quod ad eorū fortunas pertineret, attaminaret. Sed hæc omnia per Misitheum socerum Gordiani, eundemq; præfectum gesta sunt. Effectum deniq; est, ut Persæ, qui iam in Italia timebantur, in regnum suum pugnante Gordiano redirent, totumq; Orientem Romana resp. detineret. Extat oratio Gordiani ad senatum, qua de rebus gestis scribens, Misitheo præfecto suo, & socero ingentes gratias agit, cuius partem indidi, ut ex eo uera cognosceres: Post hæc P.C quæ dum iter agimus, gesta sunt, quæ ubiq; singulis digna sunt actitata, etiam Persas, ut breui multa cōnectam, ab Antiochensiū ceruicibus quas iam nexas Persico ferro gerebant, & reges Persarū, & leges amouimus. Carras deinde, cæterasq; urbes imperio Ro. reddidimus, Nisibin usq; peruenimus: &, si dij fauerint, Ctesiphonta usq; ueniemus. Valeat tantum Misitheus pręfectus parens noster, cuius ductu & dispositione & hæc transegimus, & reliqua transigemus. Vestrum est igitur supplicationes decernere, nos dijs cōmendare, Misitheo gratias agere. His in senatu lectis, quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ sunt, utpote qui Persas uicisset, ut triumpho Persico triumpharet: Misitheo autem quadriga equorū, & triumphalis currus, & titulus huiusmodi: Misitheo eminenti uiro, parenti principū, prętorij pręfecto & totius urbis, tutori re.p. S.P.Q.R. uicē reddidit. Sed ista felicitas longior esse nō potuit. Nam Misitheus, quantum pleriq; dicunt, artibus Philippi, qui post eum præfectus prætorij est factus, ut alij, morbo extinctus est hærede Romana rep. ut quicquid eius fuerat, uectigalibus urbis accederet. Cuius uiri tāta in rep. dispositio fuit, ut nulla esset unquam ciuitas limitanea potior, quæ nō posset exercitū populi Ro. ac principem ferre, quę totius anni in aceto, frumento, & larido, atq; hordeo & paleis condita nō haberet: minores uero urbes aliæ XXX dierum, alię XL, nōnullæ duorum mensium, quæ minimū XV dierum. Idem cum esset præfectus, arma militum semper inspexit. Nullum senem militare passus est, nullum puerum annonas accipere. Castra omnia fossato circuibat, noctibus etiam plerūq; uigilias frequentabat. Amabaturq; ab omnibus, quòd sic & rempub. amaret, & principem. Tribuni eum & duces usqueadeo timuerunt & amauerunt, ut neq; uellent peccare, neque ulla ex parte peccarent. Philippus eum propter pleraq; uehementer timuisse fertur, atq; ob hoc per medicos insidias eius uitæ parasse, & quidem hoc genere: cum effusione alui Misitheus laboraret, atq; à medicis sistendi uentris gratia poculū iuberetur accipere, mutatis quæ fuerant, id fertur datum, quo magis solueretur, atq; ita exanimatus est. Quo mortuo, Apriano & Pappo COSS. in eius locum pręfectus prætorij factus est Philippus Arabs, humili genere natus, sed supbus: qui se in nouitate atq; enormitate fortunæ non tenuit: ita ut statim Gordiano, qui eum in locū parentis asciuerat, insidias per milites faceret, quæ tales fuerunt: Misitheus tantū, quantū diximus, habuerat conditorū, ut uacillare dispositio Romana non posset: Verum artibus Philippi primum naues frumentariæ sunt auersæ: deinde in ea loca deducti sunt milites, in quibus annona haberi non posset. Hinc Gordiano infestos milites statim reddidit, non intelligentes, artib. Philippi iuuenem esse deceptū. Sed Philippus etiā addidit, ut rumorem

per milites spargeret, adolescentem esse Gordianum, imperium non posse regere: melius esse illum imperare qui militem gubernaret, qui remp. sciret. Corrupit præterea etiam principes, effectumq; ut palàm Philippus ad imperiū posceretur. Amici Gordiani primum uehementissime resistebant. Sed cùm milites fame uincerentur, imperium Philippo mandatū est, iussumq; à militibus, ut quasi tutor eius Philippus cum eodem Gordiano pariter imperaret. Suscepto igitur imperio, cum & Philippus se contra Gordianum superbissime ageret, & ille se imperatorem, atq; imperatorū prolem, & uirum nobilissimæ familię recognosceret, nec ferre posset improbitatem hominis ignobilis apud duces & milites, astante præfecto Metio Gordiano affine suo, in tribunali processit, sperans posse imperium Philippo abrogari. Sed hac conquestione nihil egit, cum illum incusasset, quòd immemor beneficiorū eius sibi minus gratus existeret. Et cum milites rogasset, quum aperte duces ambisset, factione Philippi minor apud omnes fuit. Deniq; cum se uideret minorem haberi, petijt ut æquale saltem inter eos esset imperium, nec impetrauit. Dehinc petijt ut loco Cæsaris haberetur, nec id obtinuit. Petijt etiam ut præfecti loco esset Philippo, quod & ipsum negatum est. Vltimæ preces fuerunt, ut eum Philippus pro duce haberet, & pateretur uiuere. Ad quod quidem penè consenserat Philippus, ipse tacitus, sed omnia per amicos agens nutibus atq; consilijs. Verum cum secum ipse cogitaret, amorem populi Romani et senatus circa Gordianū, & totius Africæ ac Syriæ, totiusq; orbis Romani, cum & nobilis esset, & nepos ac filius imperatorū, & bellis grauibus totam remp. liberasset, posse fieri, ut factione quandoq; militum Gordiano redderetur imperiū, cum recentes in Gordianum iræ militum famis causa uehementes essent, clamantē ante conspectū duci iussit, ac spoliari, & occidi: quod cum primum dilatū esset, pòst, ut iussit, impletum est. Ita Philippus impie, non iure obtinuit imperiū. Imperauit Gordianus annis sex. Et dum hæc agerentur, Argunthis Scytharum rex finitimorū regna uastabat, maxime quod compererat, Misitheum perisse, cuius consilio resp. fuerat gubernata. Philippus autem ne à crudelitate nancisci uideretur imperium: Romam literas misit: quibus scripsit, Gordianum morbo perisse, seq; à cunctis militibus electum. Nec defuit ut senatus de bis rebus quas non nouerat, falleretur. Appellato igitur principe Philippo, & Augusto nuncupato, Gordianū adolescentem inter deos retulit. Fuit iuuenis lętus, pulcher, amabilis, gratus omnibus, in uita iucundus, in literis nobilis, prorsus ut nihil præter ætatē deesset imperio. Amatus est à populo, & senatu, & militibus ante Philippi factionem, ita ut nemo principū. Cordus dicit, omnes milites eum filium appellasse, ab omni senatu filium dictum, omnem populum delicias suas Gordianum dixisse. Deniq; Philippus quum eum interfecisset, neq; imagines eius tolleret, neq; statuas deponeret, neq; nomen abraderet, sed diuum semper appellās etiam apud ipsos milites, cum quibus factionem fecerat, serio animo, & peregrina calliditate ueneratus est. Domus Gordianorum etiam nunc extat, quam iste Gordianus pulcherrime exornauit. Et uilla eorum uia Prænestina ducentas columnas uno peristylo habens, quarum L. Carysteæ Claudianæ, L. Synnades, L. Numidicæ pari mensura sunt. In qua basilicæ centenariæ tres: cætera huic operi conuenientia, & thermæ quales præter urbem, ut tunc nusquam in orbe terrarum. Familiæ Gordiani hoc senatus decreuit, ut à tutelis atq; legationibus, & à publicis necessitatibus, nisi si uellent, posteri eius semper uacarēt. Opera Gordiani Romæ nulla extant, præter quædam nymphæa, & balneas. Sed balneę priuati hominis fuerunt, & ab eo in usum priuatum exornatę sunt. Instituerat porticum in campo Martio sub colle pedum mille, ita ut ab altera parte æquè mille pedum porticus fieret, atq; inter eas pateret spatium pedum quingentorū: cuius spatij hinc atq; inde uiridaria essent lauro, myrto, & buxo frequentata: medium uero lithostrotū, breuibus columnis altrinsecus positis, & sigillis per pedes mille: quod esset deambulatorium, ita ut in capite basilica esset pedum quingentorum. Cogitauerat præterea cum Misitheo, ut post basilicam thermas æstiuas sui nominis faceret, ita ut hyemales in principio porticus poneret, & suo usui essent uel uiridaria, uel porticus. Sed hæc omnia nunc priuatorū & possessionibus, & hortis, & ędificijs occupata sunt. Fuerunt sub Gordiano Romæ elephāti XXX & II. quorū ipse XII. miserat, Alexander X. Alces X. Tigres X. Leones mansueti L X. Leopardi māsueti XXX.

Belbi

Belbi, id est hyenæ x. gladiatorum fiscalium paria mille. Hippopotamus, & Rhinoceros unus. Archoleontes x. Camelopardali x. Onagri xx. Equiferi xl. & cætera huiusmodi animalia innumera, & diuersa: quæ omnia Philippus ludis secularibus uel dedit, uel occidit. Has autem omnes feras mansuetas, & præterea efferas parabat ad triumphum Persicum: sed uotum publicum nihil ualuit. Nam omnia hæc Philippus exhibuit secularibus ludis, & muneribus, atque Circensibus, cum millesimum ab Vrbe condita annum in consulatu suo, & filij sui celebrauit. Quod de Cæsare memoriæ traditum est, hoc etiam de Gordiano Cordus euenisse perscribit. Nam omnes quicunque illum gladio appetiuerunt, qui nouem fuisse dicuntur, postea interemptis Philippis, sua manu, suisque gladijs, & ijsdem quibus illum percusserant, interijsse dicuntur. Trium igitur Gordianorũ hæc fuit uita, qui omnes Augusti appellati sunt, duobus in Africa interemptis, in Persidis finibus tertio. Gordiano sepulchrum milites apud Circeium castrum fecerunt in finibus Persidis, titulum huiusmodi addentes & Græcis, & Latinis, & Persicis, & Iudaicis, & Aegyptiacis literis, ut ab omnibus legeretur: DIVO GORDIANO VICTORI PERSARVM, VICTORI GOTTHORVM, VICTORI SARMATARVM, DEPVLSORI ROMANARVM SEDITIONVM, VICTORI GERMANORVM, SED NON VICTORI PHILIPPORVM: quod ideo uidebatur additum, quia in campis Philippis ab Alanis tumultuario prælio uictus abscesserat: simul etiam quòd à Philippis uidebatur occisus. Quem titulum euertisse Licinius dicitur eo tempore, quo est nactus imperium, cum se uellet uideri à Philippis originem trahere. Quæ omnia Constantine maxime, idcirco sum persecutus, ne quid tuæ cognitioni deesset, quod dignum scientia uideretur. *Titulus diuersis linguis*

IVLII CAPITOLINI

MAXIMVS ET BALBINVS

NTEREMPTIS in Africa Gordiano seniore cum filio, cum Maximinus ad urbem furens ueniret, ut quòd Gordiani Augusti appellati fuerant, uindicaret, senatus pertrepidus in ædem Concordiæ VII. Cal. Iunij concurrit, ludis Apollinaribus remedium contra furorem hominis improbissimi requirens. Cum igiť duo consulares, & eminentes quidem uiri, Maximus & Balbinus (quorum Maximus à plerisque in historia reticeť, & loco eius Pupieni nomen infertur: cum & Dexippus, & Arabianus Maximum & Balbinum dicant electos cõtra Maximinũ post Gordianos, quorum alter bonitate, uirtute alter ac seueritate, clari habebantur) ingressi essent curiam, ac præ se timorem Maximini aduentu ferrent ostenderentque, referente COS. de alijs rebus, qui primam sententiam erat dicturus, sic orsus est: Minora nos sollicitant, & propè aniles res feruentissimo tempore tractamus in curia: quid enim opus est de restitutione templorum, de basilicæ ornatu, de thermis Titianis, de exædificatione amphitheatri agere, cũ immineat Maximinus, quem hostem mecum antè dixistis: Gordiani duo, in quibus præsidium fuerat, interempti sint: neque in præsenti ullum sit auxilium, quo respirare possimus. Agite igitur P.C. principes dicite, quid moramini'ne, dum singulatim pertimescitis, in timore potius quàm in uirtute opprimamini. Post hæc tacentibus cunctis, cum Maximus, qui & natu grandior erat, & meritis, & uirtute ac seueritate clarior, dicere sententiã cœpisset, qua ostẽderet duos principes esse faciendos: Vectius Sabinus ex familia Vlpiorum, rogato consule, ut sibi dicere atque interfari liceret, sic orsus est: Scio P. C. hanc rebus nouis inesse oportere constantiam, ut rapienda sint consilia, non quærenda: uerbis quinetiam plurimis abstinendum sit atque sententijs, ubi res perurgent. Ceruices suas quisque respiciat, uxorẽ ac liberos cogitet, auitas patriasque fortunas: quibus omnibus imminet Maximinus, natura

furiosus

furiosus, truculentus, immanis, causa uero (ut sibi uidetur) satis iusta, truculentior. Ille quadrato agmine, castris ubique positis, ad urbem tendit: uos sedendo & consultando diem teritis. Longa oratione opus non est: faciendus est imperator, immo faciendi sunt principes: unus qui res domesticas, alter qui bellicas curet. unus qui in urbe resideat: alter qui obuiam cum exercitu latronibus pergat. Ego principes dico, uos firmate, si placet: sin minus, meliores ostendite. Maximum igitur atque Balbinum: quorum unus in re militari tantus est, ut nobilitatē generis splendore uirtutis allexerit: alter ita clarus nobilitate est, ut & morum lenitate reip. sit necessarius, & uitę sanctimonia, quam à prima ætate in studijs semper ac literis tenuit. Habetis sententiam P. C. mihi fortasse periculo siorem quàm uobis: sed nec uobis satis tutam, si non aut alios, aut hos principes feceritis. Post hæc acclamatū est uno consensu: Aequum est, iustum est. sententiæ Sabini omnes consentimus. Maxime & Balbine Augusti, dij uos seruent, dij uos principes fecerunt, dij uos cōseruent. Vos senatum à latronibus uindicate, uobis bellum contra latrones mandamus. Hostis publicus Maximinus cū filio pereat, hostem publicū uos persequemini. Felices uos iudicio senatus, felicem remp. uestro imperio. Quod uobis senatus detulit, fortiter agite: quod uobis senatus detulit, libenter accipite. His atque alijs acclamationibus imperatores facti sunt Maximus atque Balbinus. Egressi igitur à senatu, primum Capitoliū ascenderunt, ac rem diuinam fecerunt. Sed dum in Capitolio rem diuinam faciunt, populus Ro. imperio Maximi contradixit: timebant enim seueritatē eius homines uulgares. Quare factum est ut Gordianum adolescentulū principem peterēt, qui statim factus est: nec prius permissi sunt ad palatium stipati armis ire, quàm nepotem Gordiani Cæsaris nomine nuncuparent. Deinde ad rostra populū conuocarunt: Vbi cum orationem de senatus sententia, & de sua electione habuissent, populus Ro. cum militibus, qui fortè conuenerant acclamauit, Gordianum Cæsarem omnes rogamus. Hic nepos erat Gordiani ex filia, ut quidā: uel, ut alij, ex filio, qui est in Africa occisus, annum agens ætatis XIIII. ut plerique dicunt. qui statim raptus est, & nouo genere senatusconsulti cum eadem die senatusconsl. factum esset, inductus in curiam, Cæsar est appellatus. Prima igitur relatio principū fuit, ut duo Gordiani diui appellarentur. Aliqui autem unum putant appellatum, seniorem uidelicet: sed ego libris quos Iunius Cordus affatim scripsit, legisse memini ambos in deos relatos: Siquidē senior laqueo uitam finiuit: iunior autem in bello cōsumptus est, qui utique maiorem meretur reuerentiam, quòd eum bella rapuere. Post has igitur relationes præfectura urbis in Sabinum collata est, uirum grauem, & Maximi moribus congruentem: prætoriana in Pinarium Valentem. Sed prius quàm de actibus eorum loquar, placet aliqua dicere de moribus atque genere: nō eo modo quo Iunius Cordus est prosecutus omnia, sed illo quo Suetonius Tranquillus, & Valerius Marcellus: quamuis Curius Fortunatianus, qui omnem hāc historiam perscripsit, plura congerit: Cordus uero tam multa, ut etiam pleraque & minus honesta perscripserit. Maximo pater fuit Maximus, unus è plebe, ut nonnulli dicunt, faber ferrarius: ut alij, redarius uehicularius fabricator: hīc suscepit ex uxore Prima nomine. Cui fratres quatuor uiri fuerunt, & quatuor puellæ, qui omnes in pubertate interierunt. Nato Maximo, carnem bubulam, & quidem multam, aquila in cellā eorum proiecisse fertur, quę angusto patebat impluuio: eam denique cum iaceret, nec quisquam attingere auderet religionis timore, iterum sustulisse, & in proximum sacellum quod erat Iouis Præstitis, detulisse. Id eo tempore nihil uisum est ominis habere, sed nō sine causa factum probauit imperium. Pueritiam omnem in domo patrui Pinarij fecit, quem statim ad præfecturā prætorij subuexit, ubi factus est imperator. Operam grammatico, rhetori non multam dedit. Siquidē semper uirtuti, et militari seueritati studuit. Attamen militaris tribunus fuit, & multos egit numeros, & postea præturam sumptu Pescenninæ Marcellinæ, quæ illum loco filij susceperat, & aluerat. Inde proconsulatū Bithyniæ egit, & deinceps Græciæ, ac tertio Narbonæ. Missus præterea legatus, Sarmatas in Illyrico contudit: atque inde translatus ad Rhenum, rem contra Germanos satis feliciter gessit. Post hæc præfectus urbis prudentissimus, ac ingeniosissimus, & seuerissimus approbatus est. Quare ueluti senatus ei homini, quod non licebat, nouæ familiæ, imperium tamen detulit, cōfessis omnibus, eo tempore in senatu aptiorem nō esse, qui

qui deberet principis nomen accipere. Et quoniã etiam minora plerique desiderant, fuit cibi auidus, uini parcissimus, ad rem uenercam nimis rarus: domi forisque semper seuerus, ita ut & tristis cognomen acciperet. Vultu grauissimus & uerecundus, statura procerus, corporis qualitate sanissimus, moribus aspernabilis, attamen iustus, neque unquã usque ad exitum negotiorũ uel inhumanus, uel inclemens. Rogatus semper ignouit, nec iratus est, nisi ubi eum irasci decuit. Factionibus se nunquã præbuit, iudicij tenax fuit, neque alijs potius quam sibi credidit. Quare & à senatu multum dilectus est, & à populo timori habitus: siquidem sciebat populus eius censoriã præfecturam, quam uidebat posse in imperio uehementius conualescere. Balbinus nobilissimus, & iterum COS. rector prouinciarum infinitarũ. Nam & Asiam, & Africam, & Bithyniam, & Galatiam, & Pontum, & Thracias, & Gallias ciuilibus administrationibus rexerat, ducto nonnunquam exercitu: sed rebus bellicis minor fuerat quam ciuilibus, attamẽ bonitate, nimia sanctitate, ac uerecundia ingentẽ sibi amorem conciliauerat. Familiæ uetustissimæ, ut ipse dicebat, à Balbo Cornelio Theophane originem ducens, qui per Cn. Pompeium ciuitatem meruerat, cum esset suæ patriæ nobilissimus, idemque historiæ scriptor. Statura æque procerus, corporis qualitate conspicuus, in uoluptatibus nimius, quem quidẽ adiuuabat diuitiarum abundantia: nam erat à maioribus diues, & multa hæreditatibus per se ipse collegerat. Eloquentia clarus, poemata inter sui temporis poetas plurima fecit, præcipiti usu: uini, cibi, rei ueneree auidus, uestitu cultus: nec quicquã defuit, quod illum populo nõ cõmendabilem redderet. Amabilis etiam senatui fuit. Hęc de utriusque uita comperimus. Denique nonnulli quemadmodum Catonem & Cæsarem Sallustius comparat, ita hunc quoque comparandum putant, ut alterum seuerum, clementem alterum: bonum illum, istum constantem: illum nihil largientem, hunc affluentem copijs omnibus dicerent. Hæc de moribus atque genere. Decretis ergo omnibus imperatorijs honoribus atque insignibus, percepta tribunitia potestate, iure proconsulari, pontificatu maximo, patris etiam patriæ nomine, meruerunt imperium. His gestis, celebratisque sacris, datis ludis scenicis ludisque Circensibus, gladiatorio etiã munere, Maximus susceptis uotis in Capitolio, ad bellum contra Maximinum missus est cum exercitu ingenti, prætorianis Romæ manentibus. Vnde autem mos tractus sit, ut proficiscentes ad bellum imperatores, munus gladiatoriũ & uenatus darent, breuiter dicendum est: Multi dicunt, apud ueteres hanc deuotionem contra hostes factam, ut ciuium sanguine litato specie pugnarũ se Nemesis, id est, uis quædam fortunæ satiaret: Alij hoc litteris tradunt, quod uerisimilius credo, ituros ad bellum Romanos debuisse pugnas uidere, & uulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes: ne dimicãtes in bello armatos hostes timerent, aut uulnera & sanguinẽ perhorrescerent. Et Maximo quidẽ ad bellũ profecto, Romæ prætoriani remanserunt. Inter quos & populũ tanta seditio fuit, ut ad bellum intestinũ ueniretur, urbis Romæ pars maxima incenderetur, templa fœdarentur, omnes plateę cruore pollnerent, cum Balbinus homo senior seditionẽ sedare non posset. Nã & in publicũ processit, manus singulis quibusque tenuit, & pene ictũ lapidis passus est. Alij dicunt etiam fuste percussum esse, neque sedasse tumultũ, nisi infantem Gordianum purpuratũ ad populum lõgissimi hominis collo superpositũ produxisset. Quo uiso, populus & milites usqueadeo placati sunt, ut amore illius in cõcordiam redirent. Neque unque quisquam in illa ætate sic amatus est, merito aui & auũculi, seu patris, ut quidam dicunt, qui pro populo Romano contra Maximinũ in Africa uitam finierant: tantum apud Romanos memoria bonarum rerum ualet. Maximo igitur ad bellum profecto, senatus per omnes regiones consulares, prætorios, quæstorios, ædilitios, tribunitios etiam uiros misit: ita ut una quæque ciuitas frumentũ, arma & propugnacula & muros pararet, ut per singulas urbes Maximinus fatigaretur. Iussum tunc tamẽ, ut omnia ex agris in ciuitates colligerentur, ne quid hostis publicus inueniret. Scriptum est præterea ad omnes prouincias missis frumentarijs, iussumque ut quicunque Maximinum iuuisset, in hostium numero duceretur. Inter hæc Romæ iterum seditiones inter populum & milites ortæ sunt. Et cum mille edicta Balbinus proponeret, nec audiretur, ueterani se in castra prætoria contulerunt cum ipsis prætorianis, quos cœpit populus obsidere: nec unquam ad amicitiam essent redacti, nisi fistulas aquarias populus incidisset. In

ſet. In urbe autem prius ꝙ dictum eſſet milites pacatos uenire, & tegulæ de tectis iactæ ſunt, & omnia quæ domibus erant uaſa proiecta. Atq; ideo maior pars ciuitatis perijt, & multorũ diuitiæ. Nam latrones ſe militibus miſcuerunt ad uaſtanda ea quæ norant ubi reperirent. Cum hæc Romæ geruntur, Maximus ſiue Pupienus apud Rauennam bellũ parabat ingenti apparatu, timens uehementiſſime Maximinũ: de quo ſæpiſſime dicebat, ſe nõ cõtra hominẽ, ſed contra Cyclopem bellũ gerere. Et Maximinus quidẽ apud Aquileiam ita uictus eſt, ut à ſuis occideret: caputq; eius, & filij perlatum eſt Rauennam, quod à Maximo Romam tranſmiſſum eſt. Non tacenda hoc loco deuotio eſt Aquileienſiũ pro Romanis, qui etiam crines mulierũ pro neruis ad ſagittas emittẽdas totondiſſe dicunt. Tantum ſanè lætitiæ fuit in Balbino, qui plus timebat, ut hecatomben faceret, ſtatim ut Maximini caput allatũ eſt. Hecatombe aũt tale ſacrificiũ eſt: centum aræ uno in loco ceſpititiæ extruunt, & ad eas centum ſues, centum oues mactant. Nam ſi imperatoriũ ſacrificium ſit, centum leones, centum aquilæ, & cætera huiuſmodi animalia centena feriuntur. Quod quidẽ etiam Græci quondam feciſſe dicunt, cum peſtilentia laborarent, & à multis imperatorib. id celebratum conſtat. His igitur peractis Balbinus cum ſumma gratulatione Maximũ redeuntem è Rauenna cum exercitu integro & copijs expectabat. Siquidẽ Maximinus ab oppidanis Aquileienſibus, & paucis q̃ illic erãt militib. ac Criſpino & Menophilo cõſularib. q à ſenatu miſſi fuerãt, uictus eſt. Ipſe aũt Maximus Aquileiã ideirco acceſſerat, ut omnia tuta & integra uſq; ad Alpes relinqueret: ac ſi quæ eſſent Barbarorũ qui Maximino fauerãt reliquiæ, compeſceret. Miſſi ſunt deniq; ad eum legati ſenatores XX. quorũ nomina ſunt apud Cordum: in his cõſulares IIII. prætorij VIII. quæſtorij VIII. cum coronis, & ſenatuſconſultum, in quo ei ſtatuæ auratæ equeſtres decernebant. Ex quo quidem Balbinus ſubiratus eſt, dicens, Maximum minus ꝙ eum laboraſſe: cum ipſe domi tanta bella compreſſiſſet, ille autem otioſus apud Rauennã reſediſſet. Sed tantum ualuit bellum Maximo, qui profectus eſt contra Maximinũ, ut etiam uictoria decerneretur, quam impletã ille neſciuit. Exercitu igitur ſuſcepto Maximini, ad urbem cum ingenti pompa & multitudine Maximus uenit, mœrentibus militibus, ꝓ eum imperatorem, quem ipſi delegerant, perdiderant: & eos habebãt quos ſenatus legerat. Nec diſſimulari poterat mœror, quia apparebat in frontibus ſingulorũ, & iam quidem nec uerbis abſtinebat: quamuis Maximus & apud milites ſæpe dixiſſet, obliuionem præteritorũ eſſe debere, & ſtipendia magna donaſſet, & auxilia in ea loca quæ delegerant, dimiſiſſet. Sed animi militum ſemel imbuti odio, refrenari nequeunt. Deniq; cum audiſſent ſenatus acclamationes quæ milites tangerent, acriores contra Maximũ & Balbinum extiterunt, ſecũ quotidie cogitãtes, quos imperatores facere deberent. Senatuſconſulti aũt, quo moti ſunt, hæc forma eſt: Cum ingredienti urbem Maximo, Balbinus & Gordianus, & ſenatus, & populus Ro. obuiam proceſſiſſent, acclamationes primum publicæ fuerunt, quę milites contingerent: inde in ſenatum itum eſt: ubi poſt illa quæ cõmunia ſolent eſſe leſta, dictum eſt: Sapienter electi principes ſic agunt, per imperitos electi principes ſic pereunt: cum conſtaret à militibus factum eſſe Maximinũ, Balbinum autem & Maximum à ſenatoribus. His auditis milites grauius ſæuire cœperunt, in ſenatũ præcipue qui ſibi triumphare de militibus uidebatur. Et Balbinus quidẽ cum Maximo urbem cum magna moderatione gaudente ſenatu & populo Ro. regebant, ſenatui plurimũ deferebatur, leges optimas cõdebant, moderate cauſas audiebant, res bellicas pulcherrime diſponebant: & cum iam paratũ eſſet ut contra Parthos Maximus proficiſceret, Balbinus contra Germanos, puer aũt Gordianus Romæ remaneret, milites occaſionẽ quærentes occidendorum principũ, cum primo inuenire uix poſſent, quia Germani ſtipabant Maximũ atq; Balbinum, quotidie ingraueſcebant. Et erant quidem diſcordiæ inter Balbinũ & Maximum, ſed tacitæ, & quæ intelligerentur potius ꝙ uiderentur: cum Balbinus Maximũ quaſi ignobilem cõtemneret, Maximus Balbinũ quaſi debilem calcaret. Quare occaſio militib. data eſt, intelligentibus, facile diſcordes imperatores poſſe interfici. Ludis deniq; ſcenicis cum multi & milites & aulici occupati eſſent, & in palatio ſoli cum Germanis principes remanſiſſent, impetũ in eos fecerunt. Turbantib. igitur militibus, cum primum nuntiatũ eſſet Maximo, turbam illam tempeſtatẽq; uix eua-

di poſſe

di poſſe, niſi ad Germanos mitteretur: et fortè in alia parte palatij Germani cum Balbino eſſent, mittit ad Balbinũ Maximus, petens ut ei præſidiũ mitteret. Sed ille ſuſpicatus quòd contra ſe eos peteret, quem putabat monarchiã uelle, primum fruſtratus eſt, deinde uſq; ad litem peruentũ eſt. In hac tamen ſeditione illis cõtendentibus milites ſuperuenerũt, atq; ambos eos nudatos ueſtibus regalibus de palatio cum iniurijs produxerunt, et per mediam ciuitatem ad caſtra raptare uoluerunt, magna ex parte laniatos. Sed ubi cõpererunt Germanos ad defenſionem illorum ſuperuenire, ambos occiderunt, & in itinere medio reliquerunt. Inter hæc Gordianus Cæſar ſublatus à militibus imperator eſt appellatus, id eſt Auguſtus, quia non erat alius in præſenti, inſultantibus militibus ſenatui & populo, qui ſe ſtatim in caſtra receperũt. Germani ſanè ne ſine cauſa pugnarent, occiſis imperatorib. ſuis, extra urbem, ubi ſuos habebãt, ſe contulerunt. Hunc finem habuerunt boni imperatores, indignũ uita & moribus ſuis. Nam neq; Maximo, ſiue Pupieno ſortius, neq; Balbino benignius fuit quicq̃, quod re ipſa intelligi poteſt. Neq; enim cum eſſet poteſtas, malos ſenatus eligeret. Huc accedit, quòd multis honoribus ac poteſtatib. explorati ſunt, cum alter bis COS. & præf. alter COS. & præf. ad imperiũ longæui perueniſſent, amabiles ſenatui, & populo etiam: quia Maximinum iam leuiter pertimeſcebant. Hæc ſunt quæ de Maximo ex Herodiano græco ſcriptore magna ex parte collegimus. Sed multi nõ à Maximo, uerum à Pupieno imperatore apud Aquileiam Maximinũ eſſe uictum dixerunt, & ipſum cum Balbino eſſe occiſum, ita ut Maximi nomen prætereant. Tanta eſt aũt hiſtoricorum inter ſe errantium imperitia, uel uſurpatio, ut multi eundem Maximum, quem Pupienum uelint dici, cum Herodianus uitę ſuæ temporũ ſcriptor Maximum dicat, non Pupienũ: cum & Dexippus Græcorũ ſcriptor, Maximum & Balbinũ imperatores dicat factos contra Maximinũ poſt Gordianos duos, & à Maximo uictũ Maximinũ, non à Pupieno. His accedit alia ſcriptorũ imperitia, qui præfectũ prætorij fuiſſe Gordianũ paruulum dicunt, ignorantibus multis collo ſæpe uectum, ut militibus oſtenderetur. Imperarũt autem Maximus & Balbinus anno uno, cũ Maximinus imperaſſet cum filio, ut quidã dicunt, per triennium: ut alij, per biennium. Nec reticendum eſt, quod Maximus, cum & ſibi & Balbino deferretur iudicio ſenatus imperium, Balbino dixiſſe fertur, ut Herodianus dicit: Quid tu Balbine, & ego merebimur, cum hãc tam immanem beluã exitio dederimus? Cũq; Balbinus dixiſſet, ſenatus populiq; Romani feruentiſſimũ amorem, & orbis terrarum, dixiſſe fertur Maximus: Vereor ne militum odium ſentiamus, & mortem. Domus Balbini etiam nunc Romæ oſtenditur in Carinis magna & potens, & ab eius familia hucuſq; poſſeſſa. Maximus, quem Pupienum pleriq; putant, ſummæ tenuitatis, ſed uirtutis ampliſſimæ fuit. Sub his pugnatũ à Carpis contra Mœſos fuit, & Scythici belli principium, & Hiſtriæ excidium eo tempore: ut autem Dexippus dicit, Hiſtricæ ciuitatis. Dexippus Balbinum ſatis laudat, & dicit, forti animo militibus occurriſſe, atque interfectum: ut mortem non timeret, quem in omnibus diſciplinis inſtructũ fuiſſe dicit. Maximũ uero negat eiuſmodi uirum fuiſſe, qualem Græci pleriq; dixerunt. Addidit præterea, contra Maximinum Aquileienſium odium fuiſſe, ut de crinibus mulierum ſuarum arcubus neruos facerent, atq; ita ſagittas emitterent. Dexippus & Herodianus, qui horum principũ hiſtoriã perſecuti ſunt, Maximum & Balbinũ fuiſſe principes dicunt, delectos à ſenatu contra Maximinũ poſt interitum duorum Gordianorũ in Africa, cum quibus etiam puer tertius Gordianus electus eſt. Sed apud Latinos ſcriptores pleroſq; Maximi nomen non inuenio, & cum Balbino Pupienum imperatorẽ reperio, uſqueadeo ut idem Pupienus cum Maximino apud Aquileiam pugnaſſe dicatur: cum memoratis hiſtoricis aſſerentibus, ne Maximus quidem contra Maximinũ pugnaſſe doceatur, ſed reſediſſe apud Rauẽnam, atq; illic patratam audiſſe uictoriam: ut mihi uideatur idem eſſe Pupienus, qui Maximus dicitur. Quare etiam gratulatoriã epiſtolam ſubdidi, quæ ſcripta eſt à COS. ſui temporis de Pupieno & Balbino, in qua legatur redditam ab his poſt latrones improbos eſſe rempub. Pupieno & Balbino Auguſtis Claudius Iulianus: Cum primum Iouis opt. max. & deorum immortalium, ſenatusq; iudicio, & conſenſu generis humani ſuſcepiſſe uos remp. à nefarij latronis ſcelere ſeruandam, reddendamq; Romanis legibus domini ſanctiſſimi, & inuictiſſimi Au-

guſti, quanquã nondum ex ueſtris literis, ſed tamen ex ſcripto, quod ad me V.C. Celſus Aelianus collega tranſmiſerat, comperiſſem, gratulatus ſum urbi Romæ, cuius ad ſalutẽ eſtis electi: gratulatus ſenatui, cuius pro iudicio, quod in uos habuit, reddidiſtis priſtinam dignitatem: gratulatus Italiæ, quam cum maxima ab hoſtibus uaſtatione defendiſtis: gratulatus prouincijs, quas inexplebili auaritia tyrannorũ laceratas ad ſpem ſalutis reduxiſtis. Deniq; legionibus ipſis, et auxilijs, quę ubiq; terrarum iam uultus ueſtros adorant, qui depoſito dedecore priſtino nunc in ueſtro nomine dignam Romani principatus ſpeciem receperũt. Quocirca nulla uox fortis, nulla oratio felix, nullum ingenium tam fœcundum unquam fuerit, quod poſſit publicam felicitatẽ digne exprimere: quę quanta, & cuiuſmodi ſint, iam in ipſo exordio principatus ueſtri cognoſcere potuimus: qui leges Romanas, æquitatemq; abolitam, & clementiam, quæ iam nulla erat, & uitam, & mores, & libertatem, & ſpem ſucceſſionum atq; hæredum reduxiſtis. Hæc enumerare difficile eſt, nedũ proſequi conſentanea dicendi dignitate. Nam quòd nobis uita per uos reddita eſt, cum dimiſſis paſſim per prouincias carnificibus ſic elatus latro ſurrexit, ut ſe ordini profiteretur iratum, quomodo dicam aut proſequar? præſertim cum mediocritas mea non modo publicam felicitatem, ſed ne peculiare quidem gaudium animi mei poſſit exprimere: cum eos Auguſtos, & principes generis humani uideam, quorum antehac perpetuo cultu mores & modeſtiam meam tanquam ueteribus cenſoribus meis cuperem probata, & etiamſi confidam in priorum principũ teſtimonijs, ueſtris tamen ut grauioribus iudicijs glorier. Dij præſtent præſtabuntq; hanc urbi Romanæ felicitatẽ. Nam cum ad uos reſpicio, nihil aliud optare poſſum, ꝗ quod apud deos dicitur uictor Carthaginis precatus: ut ſcilicet in eo ſtatu remp. ſeruarẽt, in quo tunc eſſet, quòd nullus melior inueniret. Ita ego precor, ut in eo ſtatu uobis remp. ſeruent, in quo eam uos adhuc nutãtem collocauiſtis. Hæc epiſtola probat Pupienum eundem eſſe, qui à pleriſq; Maximus dicitur nomine paterno. Siquidẽ per hæc tempora apud Græcos non facile Pupienus, apud Latinos non facile Maximus inueniatur. Et ea quæ ſunt geſta contra Maximinũ, modo à Pupieno, modo à Maximo acta dicantur. Sed Fortunatiano credamus, qui dicit Pupienum dictum nomine ſuo, cognomine uero paterno Maximum, ut omnium ſtupore legentibus aboliti uideantur.

TREBELLII POLLIONIS

VALERIANVS PATER ET FILIVS.

VALERIANVS imperator nobilis genere, patre Valerio, Cenſor antea, & per dignitatũ omnes gradus ſuis temporibus ad maximum in terris culmen aſcendens: cuius per annos LXX. uita laudabilis in eam conſcenderat gloriã, ut per omnes honores, et magiſtratus inſigniter geſtos, imperator fieret: non ut ſolet, tumultuario populi cõcurſu, non militum ſtrepitu, ſed iure meritorum, & quaſi ex totius orbis una ſententia. Deniq; ſi data eſſet omnib. poteſtas promendi arbitrij, quem imperatorem uellent, alter non eſſet electus. Et ut ſciatur quanta uis in Valeriano meritorũ fuerit publicorũ, ponã ſenatuſconſulta, quibus animaduertãt omnes quid de illo ſemper ampliſſimus ordo iudicauerit. Duobus Decijs COSS. VI. Calen. Nouemb. die cum ob imperatorias literas in æde Caſtorum ſenatus haberetur, ireturq; per ſententias ſingulorum, cui deberet cenſura deferri (Nam id Decij poſuerant in ſenatus ampliſſimi poteſtate) ubi primum prætor edixit: Quid uobis uidetur P.C. de cenſore deligẽdo: atq; eum qui erat princeps, cum ſenatus ſentẽtiam rogaſſet,

abſente

absente Valeriano (nam ille in procinctu suo cum Decio tunc agebat) omnes una uoce dixerunt, interrupto more dicendæ sententiæ: Valeriani uita censura est. Ille de omnibus iudicet, qui est omnibus melior. Ille de senatu iudicet, qui nullum habet crimen. Ille de uita nostra sententiam ferat, cui nihil potest obijci. Valerianus à prima pueritia censor fuit. Valerianus in tota uita sua fuit censor. Prudens senator, modestus senator, grauis senator. Amicus bonorũ, inimicus tyrannorum: hostis criminum, hostis uitiorum: hunc censorem omnes accipimus, hunc imitari omnes uolumus. Primus genere, nobilis sanguine, emẽdatus uita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplũ antiquitatis. Quæ cum essent sæpius dicta, addiderunt omnes, atq; ita discessum est. Hoc senatusconsultum ubi Decius accepit, omnes aulicos conuocauit, ipsum etiam Valerianũ pręcepit rogari: atq; in conuentu summorum uirorũ, recitato senatusconsulto, Felicem te, inquit, Valeriane senatus sententia, imò animis atq; pectoribus: totius orbis humani suscipe cẽsuram, quam tibi detulit Romana resp. quam solus mereris iudicaturus de moribus nostris. Tu æstimabis qui manere in curia debeant, tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges, tu censibus modũ pones, tu uectigalia firmabis, diuides statum, respublicas recẽsebis: tibi legum scribendarũ autoritas dabitur: tibi de ordinibus militum iudicandũ est: tu arma respicies: tu de nostro palatio, tu de iudicibus, tu de præfectis eminẽtissimis iudicabis. Excepto deniq; præfecto urbis Romæ, exceptis COSS. ordinarijs, & sacrorũ rege, ac maxima uirgine Vestalium, si tamen incorrupta permanebit, de omnibus sententias feres. Laborabũt autem etiam illi ut tibi placeant, de quibus nõ potes iudicare. Hæc Decius. Sed Valeriano sententia huiusmodi fuit: Quæso sanctissime imperator, ne ad hanc me necessitatem alliges, ut ego iudicem de populo, de militibus, de senatu, de omĩ penitus orbe, iudicibus, & tribunis, ac ducibus. Hæc sunt propter quæ Augustũ nomen tenetis, apud uos censura desedit, nõ potest hoc implere priuatus. Veniam igitur eius honoris peto, cui uita impar est cõfidentia, cui tempora sic repugnant, ut censuram hominũ natura non quærat. Poteram multa & alia senatusconsulta, & iudicia principũ de Valeriano proferre, nisi ea uobis plerisq; nota essent, ut puderet altius uirum extollere, qui fatali quadam necessitate superatus est. Victus est enim à Sapore rege Persarum, dum ductu cuiusdam sui ducis, cui summam omnium bellicarũ rerum agendarum cõmiserat: seu fraude, seu aduersa fortuna in ea esset loca deductus, ubi nec uigor, nec disciplina militaris quin caperetur, quicq; ualere potuit. Captus igitur in ditionem Saporis peruenit: quem cum gloriosæ uictoriæ successu minus honorifice q̃ deceret, superbo & elato animo detineret, atq; cum Romanorum rege, ut uili & abiecto mancipio loqueretur, literas ab amicis regibus, qui & ei contra Valerianũ fauerant, plerasq; missas accepit, quarum seriem Iulius refert.

Qui exempti à censura

Sapori, rex regum Belsolus: Si scirem posse aliquando Romanos penitus uinci, gauderem tibi de uictoria quam præfers. Sed quia uel fato, uel uirtute gens illa plurimum potest, uide ne quòd senem imperatorem cepisti, & id quidem fraude, male tibi cedat, posterisq; tuis. Cogita quãtas gentes Romani ex hostibus suas fecerint, à quibus sæpe uicti sunt. Audiuimus certe quòd Galli eos uicerint, & ingentem illam ciuitatẽ incenderint. Certe Galli Romanis seruiunt. Quid Afri? eos nõne uicerunt? certe seruiunt Romanis. De longioribus exemplis, & fortasse ignotioribus nihil dico. Mithridates Ponticus totam Asiam tenuit, certe uictus est, certe Asia Romanorũ est. Si meum cõsilium requiris, utere occasione pacis, & Valerianũ suis redde: ego gratulor felicitati tuæ, si tamen illa uti tu scias. Balerus rex Cadusiorũ sic scripsit: Remissa mihi auxilia integra & incolumia gratãter accepi, sed captum Valerianũ principem principũ non satis gratulor, magis gratularer si redderetur. Romani enim grauiores tunc sunt, quando uincuntur. Age igitur ut prudentem decet, nec fortuna te inflet, quæ multos decepit. Valerianus & filium imperatorem habet, & nepotem Cæsarem: & quid? Habet & omnem orbem illum Romanum, qui contra te totus insurget. Redde igitur Valerianum, & fac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas profuturam. Artabasdes rex Armeniorũ talem ad Saporem epistolam misit: In partem gloriæ uenio: sed uereor ne non tam uiceris, quàm bella seueris. Valerianum & filius repetet & nepos, & duces Romani, & omnis Gallia, & omnis Africa, & omnis Hispania, & omnis Italia,

& omnes gentes quæ sunt in Illyrico, atq; in Oriente, & in Ponto, quæ cum Romanis consentiunt, aut Romanorum sunt. Vnum ergo senem cepisti, & omnes gentes orbis terrarum infestissimas tibi fecisti: fortassis & nobis, qui auxilia misimus, qui uicini sumus, qui semper uobis inter uos pugnantibus laboramus. Bactriani, & Hiberi, & ALbani, & Tauroscythæ Saporis literas non receperunt: sed ad Romanos duces scripserunt, auxilia pollicentes ad Valerianum de captiuitate liberandum. Sed Valeriano apud Persas consenescente, Odenatus Palmyrenus collecto exercitu, rem Romanam propè in pristinum statum reddidit. Cepit regis thesauros, cepit etiam quas thesauris chariores habent reges Parthici, concubinas. Quare magis reformidans Romanos duces Sapor, timore Balistæ, atq; Odenati in regnum suum ocyus se recepit. Atq; hic interim finis belli fuit Persici. Hæc sunt digna cognitu de Valeriano, nunc ad Valerianum minorem reuertar.

VALERIANVS IVNIOR

Valerianus iunior alia quàm Gallienus matre genitus, forma conspicuus, uerecundia probabilis, eruditione pro ætate clarus, moribus periucundus, atq; à fratris dissolutione seiunctus, à patre absente Cæsar est appellatus, à fratre, ut Celestinus dicit, Augustus. nihil habet prædicabile in uita, nisi quòd est nobiliter natus, educatus optime, & miserabiliter interemptus. Et quoniam scio errare plerosq;, qui Valeriani imperatoris titulū in sepulchro legentes, illius Valeriani redditum putant corpus, qui à Persis est captus: ne ullus error obrepat, mittendum in literas censui, hunc Valerianum circa Mediolanum sepultum, addito titulo Claudij iussu, Valerianus imperator. Non puto plus aliquid uel de maiore Valeriano, uel de iuniore requirendum. Et quoniam uereor ne modum uoluminis transeam, si Gallienum Valeriani filium: de quo iam nobis multus sermo fuit: uel Saloninū filium etiam Gallieni, qui & Gallienus dictus est, huic libro adiungam, ad aliud uolumen transeam. Semper enim me uobis dedidi, & famæ, cui negare nihil debeo, neq; possum.

TREBELLII POLLIONIS

GALLIENI DVO

CAPTO Valeriano (enimuero unde incipienda est Gallieni uita, nisi ab eo pręcipue malo, quo eius uita depressa est?) nutante repub. cum Odenatus iam Orientis cepisset imperiū, & Gallienus cōperta patris captiuitate gauderet, uagabantur exercitus, murmurabant duces, erat ingens omniū mœror, quòd imperator Romanus in Perside seruiliter teneretur. Gallieno igitur & Volusiano COSS. Macrianus & Balista in unum coeunt, exercitus reliquias conuocant: & quum Romanū in Oriente nutaret imperiū, quem facerent imperatorem requirūt, Gallieno tam negligēter se agente, ut eius ne mentio quidem apud exercitum fieret. Deniq; cum pluries eius rei causa conuenissent, placuit ut Macrianum cum filijs suis imperatores dicerent, ac rempub. defensandam capesserent. Sic igitur imperium delatū est Macriano: & causæ Macriano imperandi cum filijs hę fuerunt: Primum, quòd nemo eo tempore sapientior ducum habebatur, nemo ad res gerendas aptior: deinde ditissimus, & qui priuatis posset fortunis publica explere dispēdia. Huc accedebat, φ liberi eius fortissimi iuuenes tota mente in bellum ruebant, ut essent legionibus exemplo ad omnia militaria. Macrianus ergo undiq; collectis exercitibus, Orientis partes petijt: atq; ut posset late sibi delatum defendere & tueri imperiū, bellum sic instruxit, atq; copias sic parauit, ut esset omniū circumspectus, quæ contra eum poterant cogitari. Idem Macrianus Pisonem, unum ex nobilibus principibus senatus, ad Achaiā destinauit ob hoc, ut Valentem, qui illic procon-

fulari

sulari imperio remp. gubernabat, opprimeret. Sed Valens cõperto quòd Piso contrà se ueniret, sumpsit imperiũ. Piso igitur in Thessaliam se recepit. Vbi missis à Valente militibus compluribus, interfectus est, ipse quoq; imperator appellatus cognomento Thessalicus. Sed Macrianus retento in Oriente uno ex filijs, pacatis tamen rebus, Asiam primùm uenit, deinde Illyricũ petijt: in Illyrico cum Aureolo imperatore, qui cõtra Gallienum imperium sumpserat, duce Domitiano nomine, manũ cõseruit, unum ex filijs secũ habens, & x x x. millia militũ ducens. Sed uictus est Macrianus cum filio Macriano nomine, deditusq; omnis exercitus Aureolo imperatori. Turbata interim rep. totoq; penitus orbe terrarũ, ubi Odenatus cõperit Macrianũ cum filio interemptum, regnare Aureolum, Gallienum remissius agere, festinauit ad alterum filium Macriani, cum exercitus hoc daret fortuna capiendũ. Sed ij, qui erãt cum filio Macriani Quieto nomine, consentientes Odenato, autore præfecto Macriani Balista iuuenem occiderunt: missoq; per murum corpore, Odenato se omnes affatim dediderunt. Totius prope igitur Orientis factus est Odenatus imperator, cum Illyricum teneret Aureolus, Romã Gallienus. Idem Balista multos Emissenos, ad quos cõfugerant Macriani milites, cum Quieto, & thesaurorum custode interfecit, ita ut ciuitas penè deleretur. Odenatus inter hæc quasi Gallieni partes ageret, cuncta eidẽ nuntiari ex ueritate faciebat. Sed Gallienus cognito quòd Macrianus cũ suis liberis esset occisus, quasi securus rerũ, ac patre iam recepto, libidini ac uoluptati se dedidit: Ludos Circenses, ludosq; scenicos, ludos gymnicos, ludicram etiam uenationẽ, & ludos gladiatorios dedit: populũq; quasi uictorialibus diebus ad festiuitatẽ ac plausum uocauit. Et cum plerisq; patris eius captiuitatẽ mœrerẽt, ille specie decoris, quòd pater eius uirtutis studio deceptus uideretur, supra modum lætatus est. Constabat autem cẽsuram parẽtis eum ferre non potuisse, uotiuumq; illi fuisse, quòd imminentem ceruicibus suis grauitatem paternã non haberet. Per idem tempus Aemilianus apud Aegyptũ sumpsit imperiũ, occupatis horreis multa oppida malo famis pressit. Sed hunc dux Gallieni Theodotus conflictu habito cepit, atq; imperatori Gallieno uiuũ transmisit. Aegyptus enim data Aemiliano per Transthebaitanos milites sæuitum est ribus, cum Gallienus in luxuria, & improbitate persisteret. Cumq; ludibrijs & heluationi uacaret, neq; aliter remp. regeret, q̃ cum pueri fingũt per ludibria potestates, Galli, quibus insitũ est esse leues, ac degenerantes à ciuitate Romana, & luxuriosos principes ferre non posse, Posthumũ ad imperiũ uocàrunt: exercitibusq; consentientibus, qui occupatum imperatorẽ libidinib. querebant. Contra hunc Theodotus exercitũ duxit. Cumq; urbem, in qua erat Posthumus, obsidere cœpisset, decernẽtibus Gallis, Gallienus muros circumiens sagitta ictus est. Nam & per annos VII. Posthumus imperauit, & Gallias ab omnibus circumfluẽtibus Barbaris ualidissime uindicauit. His coactus malis, Gallienus pacẽ cum Aureolo facit oppugnandi Posthumi studio, longoq; bello tracto per diuersas obsidiones ac prœlia, rem modo feliciter modo infeliciter gerit. Accesserat præterea his malis, quòd Scythæ Bithyniam inuaserãt, ciuitatesq; deleuerãt. Deniq; Astacũ, quæ postea Nicomedia dicta est, incensam grauiter uastauerũt. Deniq; quasi coniuratione totius mundi cõcussis orbis partibus, etiam in Sicilia quasi quoddã seruile bellum extitit latronibus euagantibus, qui uix oppressi sunt. Et hæc omnia Gallieni contẽptu fiebant. Neq; enim quicq; est ad audaciam malis, ad spem bonorũ bonis promptius, q̃ cum uel malus timetur, uel dissolutus contemnitur imperator. Gallieno & Faustino COSS. inter tot bellicas clades etiã terræmotus fuit, & tenebræ per multos dies. Auditũ præterea tonitruum terra mugiente, non Ioue tonante. Quo motu multæ fabricæ deuoratæ sunt cũ habitatoribus: multi terrore mortui: quòd quidem malũ tristius in Asiæ urbibus fuit. Mota est & Roma, mota & Libya: hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, cũ aqua salsa in fossis appareret. Maria etiã multa urbes occuparũt. Pax igitur deûm quęsita, inspectis Sibyllæ libris, factumq; Ioui salutari, ut pręceptũ fuerat, sacrificium. Nam & pestilentia tanta extiterat uel Romæ, uel in Achaicis urbibus, ut uno die V. millia hominũ pari morbo perirent. Sæuiẽte fortuna cum hinc terræmotus, inde hiatus soli, ex diuersis partibus pestilentia orbem Romanũ uastaret, capto Valeriano, Gallis parte maxima obsessis, cum bellũ Odenatus inferret, cũ Aureolus perur

geret Illyricum, cum Aemilianus Aegyptū occupasset, Gotthi & Clodius, de quo dictum est superius, occupatis Thracijs Macedoniam uastarunt, Thessalonicam obsederunt, neq; usquam quies mediocriter salutem ostentare uisa est. Quæ omnia contēptu, ut sæpius diximus, Gallieni fiebāt, hominis luxuriosissimi, & si esset securus, ad omne dedecus paratissimi. Pugnatū est in Achaia Macriano duce contra eosdem Gotthos. Vnde uicti per Achæos recesserunt. Scythæ autem, hoc est, pars Gotthorū, Asiam uastabant. Tunc etiam templum Dianæ Ephesiæ dispoliatum & incēsum est: cuius opes fama in populos satis notæ. Pudet numerare inter hæc tempora, cum ista gererentur, quæ sæpe Gallienus malo generis humani quasi per iocum dixerit. Nam cum ei nunciatum esset, Aegyptū desciuisse, dixisse fertur: Quid, sine lino Aegyptio esse nō possumus? Cum autē uastatam Asiam, & elementorum concursionibus, & Scytharum incursionibus cōperisset: Quid inquit, sine aphronitris esse nō possumus? Perdita Gallia arrisisse, ac dixisse perhibetur: Nō sine trabeatis sagis tuta resp. est? Sic deniq; de omnibus partibus mundi, cum eas amitteret, quasi detrimentis uilium ministeriorū uideretur affici, iocabatur. Ac ne quid mali deesset Gallieni temporibus, Byzantiorū ciuitas clara naualibus bellis, claustrū ponticū, per eiusdem Gallieni milites ita omnis uastata est, ut prorsus nemo superesset. Deniq; nulla uetus familia apud Byzantios inuenitur, nisi si quis peregrinatione uel militia occupatus euasit, qui antiquitatē generis, nobilitatēq; repræsentet. Contra Posthumū igitur Gallienus cum Aureolo, & Claudio duce, qui postea imperiū obtinuit, principe generis Cōstantini Cęsaris nostri, bellum incepit: & cū multis auxilijs Posthumus iuuaretur Celticis ac Frācicis, in bellum cū Victorino processit, cū quo imperiū participauerat. Victrix Gallieni pars fuit, pluribus prælijs euentuū ratione decursis. Erat enim in Gallieno subitæ uirtutis audacia: nam aliquādo iniurijs grauiter mouebatur. Deniq; ad uindictam Byzantiorū processit: & cum non putaret recipi se posse muris, receptus alio die, omnes milites inermes, armatorū corona circundatos, interemit, fracto fœdere quod promiserat. Per eadē tempora etiā Scythæ, in Asia Romanorū ducū uirtute ac ductu uastati, ad propria recesserunt. Interfectis sanè militibus apud Byzantiū, Gallienus quasi magnum aliquid gessisset, Romā cursu rapido conuolauit: conuocatisq; patribus, decennia celebrauit nouo genere ludorum, noua specie pomparum, exquisito genere uoluptatum. Iam primum inter togatos patres, & equestrem ordinē, albatos milites, & omni populo præeunte, seruis etiam propè omnium, & mulieribus cum cereis facibus & lampadis præcedentibus, Capitoliū petijt. Processerunt etiam altrinsecus centeni albi boues cornibus auro iugatis, & dorsualibus sericis discoloribus præfulgentes. Agnę candentes ab utraq; parte CC. præcesserūt, & X. elephāti, qui tunc erāt Romæ, mille CC. gladiatores pompaliter ornati. Cum auratis uestibus matronarū māsuetæ feræ diuersi generis CC. ornatu quāmaximo affectæ. Carpenta cum mimis, & omni genere histrionū: pugiles sacculis, nō ueritate pugilantes. Cyclopea etiā luserūt omnes apenarij, ita ut miranda quædam & stupenda mōstraret. Omnes uiæ ludis strepituq; & plausibus personabāt. Ipse medius cum picta toga & tunica palmata inter patres, ut diximus, omnibus sacerdotibus prætextatis Capitoliū petijt. Hastæ auratæ altrinsecus quingenæ, uexilla centena, & præter ea quæ collegiorū erant, dracones, & signa templorū omniumq; legionum ibant. Ibant præterea gentes simulatæ, ut Gotthi, Sarmatæ, Franci, Persæ: ita ut non minus quàm duceni singulis globis ducerentur. Hac pompa homo ineptus eludere se credidit populum Romanum: sed ut sunt Romanorum facetiæ, alius Posthumo fauebat, alius Regilliano, alius Aureolo aut Aemiliano, alius Saturnino. Nam & ipse iam imperare dicebatur. Inter hæc ingens querela de patre, quem inultum filius relinqueret, & quem externi utcunq; uindicauerant. Nec tamem Gallienus ad talia mouebatur, obstupefacto uoluptatibus corde: sed ab ijs qui circum eum erant requirebat, & quid habemus in prādio? & quæ uoluptates paratæ sunt? & qualis cras erit cœna? quales Circenses? Sic cōfecto itinere, celebratisq; hecatombis, ad domū regiam redijt: cōuiuijsq; & epulis depulsis, alios dies uoluptatibus publicis deputabat. Prętereundum non est haud ignobile facetiarū genus. Nam cum rex Persarum quasi captiuorum per pompā (rem ridiculā) duceretur, quidā scurræ miscuerunt se Persis, diligētissime scru

tantesque omnia, atque uniuscuiusque uultum mira inhiatione mirãtes. A quibus cum quæreretur, quidnam agerent illa solertia, illi responderunt: Patrem principis quærimus. Quod cum ad Gallienũ peruenisset, nõ pudore, non mœrore, non pietate commotus est, scurras que iussit uiuos exuri. Quod populus factum tristius quam quisquam æstimat tulit. Milites uero ita doluerunt, ut non multo post uicem redderent. Gallieno & Saturnino coss. Odenatus rex Palmyrenorum obtinuit totius Orientis imperium: idcirco præcipue, quòd se fortibus factis dignum tantæ maiestatis insulis declarauit, Gallieno aut nullas, aut luxuriosas, aut ineptas & ridiculas res agente. Denique statim bellum Persis in uindictam Valeriani, quam eius filius negligebat, indixit. Nisibin & Carras statim occupat, tradentib. sese Nisibenis atque Carrenis, & increpantibus Gallienum. Nec defuit tamen reuerẽtia Odenati circa Gallienũ. Nam captos satrapas insultandi prope gratia, & ostentandi sui ad eum misit. Qui cum Romã deducti essent, uincente Odenato triumphauit Gallienus, nulla mentione patris facta: quem nec inter deos quidem nisi coactus retulit, cum mortuũ audisset, sed adhuc uiuentem: nam de illius morte falsò compererat. Odenatus autem ad Ctesiphontem Parthorum multitudinem obsedit: uastatisque circum omnibus locis innumeros homines interemit. Sed cum satrapæ omnes ex omnibus regionibus illuc defensionis cõmunis gratia conuolassent, fuerunt longa & uaria prælia, longior tamen Romana uictoria. Et cum nihil aliud ageret, nisi ut Valerianum Odenatus liberaret, instabat quotidie, ac locorũ difficultatibus in alieno solo imperator optimus laborabat. Dum hæc apud Persas geruntur, Scythæ in Cappadociã peruaserũt: illic captis ciuitatib. bello etiã uario diu acies ad Bithyniam contulerunt. Quare milites iterum de nouo imperatore faciendo cogitauerũt: quos omnes Gallienus more suo, cum placare atque in gratiã suam reducere non posset, occidit. Cum tamẽ sibi milites dignũ principẽ quærerẽt, Gallienus apud Athenas ἄρχων erat, id est summus magistratus, uanitate illa, qua & ciuis ascribi desiderabat, & sacris omnibus interesse: quod neque Adrianus in summa fœlicitate, neque Antoninus in adulta fecerat pace, cum tanto studio Græcarum docti fuerint literarum, ut raro aliquibus doctissimis magnorum arbitrio cesserint uirorum. Areopagitarum præterea cupiebat ingeri numero, contẽpta propè rep. Fuit enim Gallienus, quod negari non potest, oratione, poemate, atque omnibus artibus clarus. Huius est illud epithalamium, quod inter centum poetas præcipuum fuit. Nam cum fratrum suorũ filios iungeret omes poetæ græci latinique epithalamia dixissent, idque per dies plurimos, cum ille manus sponsorum teneret, ut quidam dicunt, sæptus ita dixisse fertur,

Ite ait ô pueri pariter sudate medullis
Omnibus inter uos, non murmura uestra columbæ,
Brachia non hederæ, non uincant oscula conchæ.

Longum est eius uersus, orationesque cõnectere, quibus suo tempore tam in poetas, quam in rhetores emicuit. Sed aliud in imperatore quæritur, aliud in oratore uel poeta flagitatur. Laudatur sanè eius optimum factum. Nam consulto Valeriani fratris sui, & Lucilli propinqui, ubi cõperit ab Odenato Persas uastatos, redactam Nisibin & Carras in potestatem Romanam, omnem Mesopotamiam nostram, denique Ctesiphõtem esse peruẽtum, fugisse regem, captos satrapas, plurimos Persarum occisos: Odenatũ participato imperio Augustum uocauit, eiusque monetam, qua Persas captos traheret, cudi iussit, quod & senatus, & urbs, & omnis ætas gratanter accepit. Fuit præterea idem ingeniosissimus, cuius ostendentia acumen pauca libet ponere. Nam cum taurum ingentem in arenam misisset, exissetque ad eum feriendum uenator, neque perductum decies potuisset occidere, coronam uenatori misit: mussantibusque cunctis, quid rei esset quòd homo ineptissimus coronaretur, ille per curionem dici iussit: Taurũ toties nõ ferire difficile est. Idem cum quidã gẽmas uitreas pro ueris uendidisset eius uxori, atque illa re prodita, uindicari uellet, surripi quasi ad leonẽ uenditorẽ iussit. Deinde cauea caponem emittit: mirantibusque cunctis rem tam ridiculam, per curionẽ dici iussit: Imposturã fecit, & passus est. deinde negotiatorem dimisit. Occupato tamẽ Odenato bello Persico, & Gallieno rebus ineptissimis, ut solebat, incumbente, Scythę nauibus factis Heracleam peruenerunt, atque inde cum prӕda in solum proprium reuerterunt, quãuis multi

multi naufragio perierunt, nauali bello superati. Per idem tempus Odenatus insidijs consobrini sui interemptus est cum filio Herode, quem & ipsum imperatorem appellauerat. Tum Zenobia uxor eius, quòd paruuli essent filij eius, qui supererãt Herennianus & Timolaus, ipsa suscepit imperiũ, diuq́ rexit non muliebriter, neq; more fœmineo: sed non solùm Gallieno uirago melius imperare potuisset, uerũ etiam multis imperatoribus fortius atq; solertius. Gallieno sane ubi nuntiatũ Odenatum interemptũ, bellum Persis ad seram nimis uindictam patris parauit: collectisq́ per Heraclianũ ducem militib. solertis principis rem gerebat. Qui tamẽ Heraclianus cum cõtra Persas profectus esset, à Palmyrenis uictus, omnes quos parauerat milites perdidit, Zenobia Palmyrenis & orientalibus plerisq; uiriliter imperante. Inter hæc Scythæ per Euxinũ nauigantes, Istrum ingressi, multa grauia in solo Romano fecerunt. Quibus compertis, Gallienus Cleodamum & Athenæum Byzantios instaurandis urbibus muniendisq́ præfecit. Pugnatum est circa Pontum, & à Byzantijs ducibus uicti sunt Barbari. Veneriano item duce, nauali bello Gothi superati sunt, tum ipse Venerianus militari perijt morte. Atq; inde Cyzicum & Asiam, deinceps Achaiam omnem uastauerunt, & ab Atheniensibus duce Dexippo scriptore horum temporũ uicti sunt. Vnde pulsi per Epirum, Acarnaniam, Boetiã peruagati sunt. Gallienus interea uix excitatus publicis malis, Gothis uagãtibus per Illyricum occurrit, & fortuitò plurimos interemit. Quo comperto, Scythę facta carragine per montem Gessacẽ fugere sunt conati. Omnes inde Scythas Martianus uaria bellorũ fortuna agitauit, quæ omnes Scythas ad rebellionem excitarunt. Et hæc quidem Heracliani ducis erga remp. deuotio fuit. Verũ cum Gallieni tantam improbitatem ferre non possent, consilium inierunt Martianus & Heraclianus, ut alter eorum imperium caperet: et Claudius quidem, ut suo dicemus loco, uir omnium optimus electus est qui consilio nõ affuerat, essetq́ apud cunctos in reuerentia, ut dignus uideretur imperio, quemadmodum postea comprobatum est. Is enim est Claudius, à quo Constantinus uigilantissimus Cæsar originẽ ducit. Fuit ijsdem socius in appetendo imperio quidam Ceronius siue Cecropius dux Dalmatarũ, qui eos & urbanissime & prudẽtissime adiuuit. Sed cum imperium capere uiuo Gallieno non possent, huiusmodi eum insidijs appetendum esse duxerunt, ut labẽ improbissimam malis fessa rep. à gubernaculis humani generis dimouerent, ne diutius theatro & circo addicta rep. per uoluptatum deperiret illecebras. Insidiarum genus fuit tale: Gallienus ab Aureolo, qui principatum inuaserat, dissidebat, sperans quotidie grauem & intolerabilem tumultuarij imperatoris aduentum. Hoc scientes Martianus & Cecropius, subito Gallieno iusserant nunciari, Aureolum iam uenire. Ille igitur militibus congregatis, quasi certũ processit ad præliũ, atq; ita missis percussoribus interemptus est. Et quidem Cecropij Dalmatarum ducis gladio Gallienus dicitur esse percussus, ut quidam ferunt, circa Mediolanum: ubi cõtinuo & frater eius Valerianus est interemptus, quem multi Augustum, multi Cæsarem, multi neutrum fuisse dicunt, quod uerisimile non est. Siquidem capto iam Valeriano, scriptum inuenimus in fastis, Valeriano imperatore COS. quis igitur alius potuit esse Valerianus nisi Gallieni frater? Constat de genere, non satis tamen constat de dignitate, uel ut cœperunt alij loqui, de maiestate. Occiso igitur Gallieno, seditio ingens militum fuit, cum spe prædæ ac publicæ uastationis imperatorem sibi utilem, necessarium, fortem, efficacẽ, ad inuidiam faciendam dicerent raptum. Quare consilium principum fuit, ut milites eius quo solent placari genere sedarẽtur. Promissis itaq; per Martianum aureis uicenis, & acceptis (nam præsto erat thesaurorum copia) Gallienũ tyrannum militari iudicio in fastos publicos retulerunt. Sic militibus sedatis, Claudius uir sanctus, ac iure uenerabilis, & bonis omnibus charus, amicus patriæ, amicus legibus, acceptus senatui, populo bene cognitus, accepit imperium. Hæc uita Gallieni fuit breuiter à me literis intimata, qui natus abdomini & uoluptatibus, dies ac noctes uino & stupris perdidit orbẽ terrarũ. Triginta propè tyrãnos passus est Romanũ dehonestantes imperiũ, ita ut etiã mulieres eo melius imperarẽt. Ac ne eius prætereatur miserãda solertia, ueris tempore cubicula de rosis fecit. De pomis castella composuit. Vuas triennio seruauit. Hyeme summa melones exhibuit. Mustũ quemadmodũ toto anno haberet, docuit. Ficos uirides, & poma ex arbori-

Zenobia uirago

Carrago

Maiestas imperatoria

Miseranda Solertia Galli.

arboribus recentia ſemper alienis menſibus prębuit, mantilibus aureis ſemper ſtrauit. Gemmata uaſa fecit, eademq́; aurea. Crinibus ſuis auri ſcobem aſperſit, radiatus ſæpe proceſsit, cum chlamide purpurea gẽmatisq́; fibulis & aureis Romæ uiſus eſt, ubi ſemper togati principes uidebantur: purpuream tunicã, auratamq́; uirilem, eandemq́; manicatam habuit. Gemmato balteo uſus eſt: caligas gemmatas annexuit, cum campagos reticulos appellaret. Conuiuatus in publico eſt. Congiarijs populum molliuit. Senatui ſportulam ſedens erogauit. Matronas ad conſulatum ſuum rogauit, ijſdemq́; manum ſibi oſculantibus, quaternos aureos ſui nominis dedit. Vbi de Valeriano patre comperit quòd captus eſſet, id quod philoſophorũ optimus de filio amiſſo dixiſſe fertur: Sciebam me genuiſſe mortalem, dixit ille: Sciebam patrem meum eſſe mortalem. Nec defuit Annius Cornicula, qui eum quaſi conſtantem principem falsò ſua uoce laudaret, peior tamen ille qui credidit. Sæpe ad tibicinem proceſsit, ad organum ſe recepit, cum proceſſui, & receſſui cani iuberet. Lauit die, ſeptimo æſtate uel ſexto, hyeme ſecundo uel tertio. Bibit in aureis ſemper poculis, aſpernatus uitrum, dicens, nil eo eſſe communius. Semper uina uariauit. Neq; unq́; in uno conuiuio ex uno uino duo pocula bibit. Concubinæ in eius triclinijs ſæpe accubuerunt. Menſam ſecundam ſcurrarum & mimorum ſemper propè habuit. Cum iret ad hortos nominis ſui, omnia palatina officia ſequebantur. Ibant & præfecti, & magiſtri officiorum omnium adhibebantur conuiuijs & cœnationibus. Lauabant etiam ſimul cum principe. Admittebantur ſæpe etiam mulieres, cum ipſo pulchræ puellæ, cum illis anus deformes: & iocari ſe dicebat, cum orbem terrarum undiq; perdidiſſet. Fuit tamen nimiæ crudelitatis in milites: nam & terna millia, & quaterna militum ſingulis diebus occidit. Statuam ſibi maiorem coloſſo fieri præcepit ſolis habitu, ſed ea imperfecta perijt. Tam magna deniq; cœperat fieri, ut duplex ad coloſſum uideretur. Poni autem illam uoluerat in ſummo Aeſquiliarum monte, ita ut haſtam teneret, per cuius caput infans ad ſummum poſſet aſcendere. Sed & Claudio & Aureliano deinceps ſtulta res uiſa eſt. Siquidem etiam equos & currum fieri iuſſerat pro qualitate ſtatuæ, atq; in acutiſsima baſe poni. Porticũ flaminiam uſq; ad pontem Miluium & ipſe parauerat ducere, ita ut tetraſtiche fieret, ut autem alij dicunt, pentaſtiche: ita ut primus ordo pilas haberet, & ante ſe columnas cum ſtatuis, ſecundus & tertius, & deinceps διὰ πεσάδων columnas. Longum eſt cuncta in literas mittere: quæ qui uolet ſcire, legat Palfuriũ Suram, qui ephemeridas eius uitæ compoſuit. Nos ad Saloninum reuertamur.

SALONINVS GALLIENVS

HIC Gallieni filius fuit, nepos Valeriani, de quo quippe nihil eſt quod dignum in literas mittatur, niſi quòd nobiliter natus, educatus regie: occiſus deinde nõ ſua, ſed patris cauſa. De huius nomine magna eſt ambiguitas. Nam multi eum Gallienum, multi Saloninum hiſtoriæ prodiderunt. Et qui Saloninũ, idcirco quòd apud Salonas natus eſſet, cognominatum ferunt: qui autem Gallienum, patris nomine cognominatum, & aui Gallieni, ſummi quondam in rep. uiri. Fuit deniq; hactenus ſtatua in pede montis Romulei, hoc eſt ante ſacram uiam intra templum Fauſtinæ aduecta ad arcum Fabianum, quæ haberet inſcriptũ, Gallieno minori, Salonino additum: ex quo eius nomen intelligi poterit. Tranſiſſe decennium imperij Gallienum, ſatis clarum eſt: quod idcirco addidi, quia multi eum imperij ſui primo anno perijſſe dixerũt. Fuiſſe autem & alias rebelliones ſub eodem, de quibus proprio dicemus loco. Siquidẽ placuit triginta tyrãnos uno uolumine includere, iccirco quòd nec multa de his dici poſſunt, & in Gallieni uita pleraq; iam dicta ſunt. Et hęc quidem de Gallieno hoc interim libro dixiſſe ſufficiat. Nam & multa iam in Valeriani uita, in libro qui De triginta tyrannis inſcribendus eſt, iam loquemur: quæ iterari, ac ſæpius dici minus utile uidebatur. Huc accedit, quòd quædam etiam ſtudioſe prætermiſi, ne eius poſteri multis rebus editis læderentur. Scis enim ipſe quales homines cum ijs, qui aliqua de maioribus eorũ ſcripſerint, quantum gerant bellum: nec ignota eſſe arbitror quæ dixit M. Tullius in Hortenſio, quem ad exemplum protreptici ſcripſit. Vnum ponam tamen, quod iucunditatem quandam, ſed uulgarem habuit, morem tamen nouum fecit. Nam cum cin-

gula sua plerique militantium, qui ad conuiuium uenerant, ponerent, hora conuiuij Saloninus puer, siue Gallienus, his auratos cōstellatosque balteos rapuisse perhibetur: & cum esset difficile in aula palatina requirere quod perisset, ac taciti militares uiri detrimenta pertulissent, postea rogati ad conuiuiū, cincti accubuerunt. Cumque ab his quæreretur, cur non soluerent cingulum, respondisse dicuntur: Salonino deferimus. Atque hinc tractum morem, ut deinceps cum imperatore cincti discumberent. Negare non possum, alium plerisque uideri huius rei ortum esse morem: dicunt enim militare prandium, quod dictum est prādium ab eo quòd ad bellum milites paret, à cinctis initum: cui rei argumentum est, quòd à discinctis etiam cum imperatore cœnatur. Quæ icirco posui, quia digna & memoratu uidebantur, & cognitu. Nunc transeamus ad triginta tyrannos, qui Gallieni temporibus contemptu mali principis extiterūt. De quibus breuiter, & pauca dicenda sunt. Neque enim digni sunt eorū plerique, ut uolumen talium hominum saltem nominibus occuparetur. Quamuis eorum aliqui non parum in se uirtutis habuisse uideātur, multum etiam reip. profuisse. Tam uariæ item opiniones sunt de Salonini nomine, ut qui se uerius putant dicere, à matre sua Salonina appellatū esse dicant, quam is perdite dilexerit, Piparam nomine barbarā regis filiam. Gallienus cum suis semper flauum crinem condidit. De annis aūt Gallieni & Valeriani ad imperium pertinentibus adeo incerta traduntur, ut cum XV. annos eosdem imperasse constet, id est Gallienum usque ad quintumdecimum peruenisse, Valerianus uero sexto sit captus, alij IX. annis, alij bis decem annis: alij etiam Gallienū imperasse in literas mittant: cum constet & decennalia Romæ ab eodem celebrata, & post decennalia Gothos ab eo uictos, cum Odenato pacem factam, cum Aureolo initam esse cōcordiam, pugnatum contra Posthumum, contra Lollianū, multa etiam ab eo gesta, quæ ad uirtutem, plura tamen quæ ad dedecus pertinebant. Nam & semper noctibus popinas dicitur frequentasse, & cum lenonibus, mimis, scurrisque uixisse.

TREBELLII POLLIONIS

TRIGINTA TYRANNI

SCRIPTIS iam pluribus libris, nō historico, nec diserto, sed pedestri eloquio, ad eam temporū uenimus seriem, in qua per annos, quibus Gallienus & Valerianus rempub. tenuerunt, triginta tyranni occupato Valeriano magnis belli Persici necessitatibus extiterunt: cum Gallienum non solum uiri, sed etiam mulieres contemptui haberent, ut suis locis probabitur. Sed quoniam tanta obscuritas eorum hominū fuit, qui ex diuersis orbis partibus ad imperium conuolabant, ut non multa de his uel dici possint à doctioribus, uel requiri: deinde ab omnibus historicis, qui Græce ac Latine scripserunt, ita nonnulli prætereantur, ut eorū nec nomina frequētentur: postremo cum tam uarie à plerisque super his nonnulla sint prodita, in unum eos libellum contuli, & quidem breuem, maxime cum uel in Valeriani, uel in Gallieni uita pleraque de his dicta, nec repetenda tamen, satis constet.

CYRIADES I

HIc patrem Cyriadem fugiens, diues & nobilis, cum luxuria sua & moribus perditis sanctum senem grauaret, direpta magna parte auri, argēti etiam infinito pondere, Persas petijt: atque inde Sapori regi coniunctus atque sociatus, cum hortator belli Romanis inferendi fuisset, Odenatum primum, deinde Saporem ad Romanum solum traxit. Antiochia etiam capta, & Cæsarea, Cæsarianum nomen accepit. Atque inde uocatus Augustus; cum omnem Orientem uel uirium audacia, uel terrore quateret, patrem

patrem uero interemisset (quod alij historici negant factum) ipse per insidias suorum, cum Valerianus iam ad bellum Persicũ ueniret, occisus est. Neq; plus de hoc historiæ quicquam mandatum est, quod dignum memoria esse uideatur. Quem clarum perfugium & parricidium, & aspera tyrannis, & summa luxuries literis dederunt.

POSTHVMVS II

HIc uir in bello fortissimus, in pace constantissimus, in omni uita grauis, usqueadeo, ut Saloninũ filium suum eidem Gallienus in Gallia positũ crederet, quasi custodi uitæ, & morum, & actuum imperialium institutori. Sed quantum pleriq; asserunt, quod eius non cõuenit moribus, postea fidem fregit, & occiso Salonino sumpsit imperium. Vt autem uerius pleriq; tradiderunt, cum Galli uehementissime Gallienũ odissent, puerum autem apud se imperare ferre non possent, eum qui cõmissum regebat imperium, imperatorem appellarunt, missisq; militibus adolescẽtem interfecerũt. Quo interfecto, ab omni exercitu & ab omnib. Gallis Posthumus gratãter acceptus, talem se præbuit per annos septẽ, ut Gallias instaurauerit: cum Gallienus luxuriæ & popinis uacaret, & amore barbaræ mulieris consenesceret. Gestum est tamen à Gallieno contra hunc bellum, tunc cum sagitta Gallienus est uulneratus. Siquidem nimius amor erga Posthumum omnium erat in Gallica gente populorum, quòd submotis omnibus Germanicis gẽtibus, Romanũ in pristinam securitatem reuocasset imperium. Sed cum se grauissime regeret, more illo quo Galli nouarum rerum semper sunt cupidi, Lolliano agente interemptus est. Si quis sanè Posthumi meritum requirit, iudicium de eo Valeriani ex hac epistola, quam ille ad Gallos misit, intelliget: Transrhenani limitis ducem, & Galliæ præsidem Posthumum fecimus, uirum dignissimũ seueritate Gallorum, præsente quo non miles in castris, non iura in foro, non in tribunalibus lites, non in curia dignitas pereat: qui unicuiq; proprium, & suum seruet. Virum quem ego præ cæteris stupeo, & qui locum principis mereatur iure: de quo spero quòd mihi gratias agetis. Quod si me fefellerit opinio quam de illo habeo, sciatis nusquam gentium reperiri, qui possit penitus approbari. Huius filio Posthumo nomine tribunatũ Vocontiorum dedi adolescenti, qui se dignum patris moribus reddet.

POSTHVMVS IVNIOR III

DE hoc propè nihil est quod dicatur, nisi quòd à patre appellatus Cæsar, ac deinceps in eius honore Augustus cum patre dicitur interemptus: cum Lollianus in locum Posthumi subrogatus, delatum sibi à Gallis sumpsisset imperium. Fuit autem, quod solum memoratu dignum est, ita in declamationibus disertus, ut eius controuersiæ Quintiliano dicantur insertę, quem declamatorem Romani generis acutissimum, unius capitis lectio prima statim fronte demonstrat.

LOLLIANVS IIII

HVius rebellione in Gallia Posthumus uir omnium fortissimus interemptus est: cum iam nutãte Gallieni luxuria in ueterem statum Romanum reformasset imperiũ. Fuit quidem etiã fortissimus, sed rebelliõis intuitu minorẽ apud Gallos autoritatẽ de suis uirib. tenuit. Interẽptus autẽ est à Victorino Victorinæ, uel Victoriæ filio, quæ postea Mater castrorũ appellata est, & Augustæ nomine affecta, cũ ipsa per se fugiens tanti põderis molem, primũ in Mariũ, deinde in Tetricũ atq; eius filium cõtulisset imperia. Et Lollianus quidẽ nonnihilũ reip. profuit. Nam plerasq; Gallię ciuitates, nõnulla etiã castra Posthumus per septẽ annos in solo barbarico ædificauerat: quę interfecto Posthumo subita irruptione Germanorum & direpta fuerant & incensa, statum ueterẽ reformauit: deinde à suis militibus, quòd in labore nimius esset, occisus est. Ita Gallieno perdente remp. in Gallia primũ Posthumus, deinde Lollianus, Victorinus deinceps, postremo Tetricus (nam de Mario nihil dicimus) affectatores Romani nominis extiterũt: quos omẽs datos diuinitus credo, ne cũ illa pestis inaudita luxuria impediretur, malis possidẽdi Romanũ solum Germanis daretur facultas: qui si eo genere tunc euasissent quo Gotthi & Persæ, cõsentientibus in Romano solo gẽtibus, ue-

nerabile hoc Romani nominis finitũ esset imperiũ. Lolliani autẽ uita in multis obscura est, ut & ipsius Posthumi, sed priuata uirtute clari, nõ nobilitatis põdere uixerunt.

VICTORINVS V

POsthumus senior, cum uideret multis se Gallieni uiribus peti, atq; auxilium non solum militum, uerumetiã alterius principis necessariũ, Victorinum militaris industriæ uirũ in participatũ uocauit imperij, & cum eodem contra Gallienum cõflixit: Cumq; adhibitis ingentibus Germanorũ auxilijs, diu bella traxisset, uicti sunt. Tunc interfecto etiam Lolliano, solus Victorinus in imperio remansit: qui & ipse, quòd matrimonijs militum & militariũ corrumpendis operam daret, à quodam actuario, cuius uxorẽ stuprauerat, cõposita factione Agrippinæ percussus, Victorino filio Cæsare à matre Victorina, siue Victoria, quæ Mater castrorũ dicta est, appellato: qui & ipse puerulus statim est interemptus, cum apud Agrippinam pater eius esset occisus. De hoc quòd fortissimus fuerit, & præter libidinẽ optimus imperator, à multis multa sunt dicta. Sed satis credimus Iulij Ateriani partem libri cuiusdam ponere, in quo de Victorino sic loquitur: Victorino, qui Gallias post Iunium Posthumum rexit, neminem existimo præferendum Non in uirtute Traianum, non Antoninũ in clementia, non in grauitate Neruam, non in gubernando ærario Vespasianum, non in censura totius uitæ, ac seueritate militari Pertinacem, uel Seuerum. Sed omnia hæc, libido & cupiditas mulierariæ uoluptatis sic perdidit, ut nemo audeat uirtutes eius in literas mittere, quem constat omnium iudicio meruisse puniri. Ergo cum id iudicij de Victorino scriptores habuerint, satis mihi uideor de eius dixisse moribus.

VICTORINVS IVNIOR VI

DE hoc nihil amplius in literas est relatum, quàm quòd nepos Victoriæ, Victorini filius fuit, & à patre & ab auia sub eadem hora, qua Victorinus interemptus, Cæsar nuncupatus est, ac statim à militibus ita occisus. Extant deniq; sepulchra circa Agrippinam breui marmore impressa humilia, in quibus unus est inscriptus, Hic duo Victorini tyranni siti sunt.

MARIVS VII

VIctorino, Lolliano, & Posthumo interemptis, Marius ex fabro, ut dicitur, ferrario triduo tantum imperauit. De hoc quid amplius requiratur ignoro, nisi quòd eum insigniorem breuissimum fecit imperiũ. Nam ut consul, qui sex pomeridianis horis consulatũ suffectũ tenuit, à M. Tullio tali asperius est ioco: Consu'e habuimus tam seuerũ, tamq; censoriũ, ut in eius magistratu nemo prãderit, nemo cœnauerit, nemo dormierit: De hoc etiam dici posse uidetur, qui una die factus est imperator, alia die uisus est imperare, tertia interẽptus est. Et uir quidem strennuus, ac militaribus usq; ad imperiũ gradibus euectus est: quẽ plerique Mamuriũ, nonnulli Veturiũ, opificem utpote ferrariũ, nuncuparunt. Sed de hoc nimis multa, de quo illud addidisse satis est: Nullius manus uel ad feriendum, uel ad impellendum fortiores fuisse, cum in digitis neruos uidetetur habuisse, non uenas. Nam & carra uenientia digito salutari repulisse dicitur, & fortissimos quosq; uno digito sic afflixisse, ut quasi ligni, uel ferri obtusioris ictu percussi dolerent. Multa duorũ digitorum allisione contriuit. Occisus est à quodam milite, qui cum eius quondã operarius in fabrili officina fuisset, contẽptus est ab eodem, uel cum duxisset, uel cum imperiũ cepisset. Addidisse hæc uerba dicitur interemptor: Hic est gladius, quem ipse fecisti. Huius cõcio prima talis fuisse dicit: Scio cõmilitones posse mihi obijci artem pristinam, cuius mihi omnes testes estis. Sed dicat quisq; quod uult, Vtinã semper ferrũ exerceam. Non uino, non floribus, nõ mulierculis, non popinis, ut facit Gallienus, indignus patre suo, & sui generis nobilitate, depeream Ars mihi obijciatur ferraria, dum me & exteræ gentes ferrum attrectasse suis cladibus recognoscant in Italia. Deniq; ut omnis Alemannia, omnisq; Germania cũ cæteris quæ adiacent gentibus, Romanũ populum ferratam putent gentẽ, ut specialiter in nobis ferrũ timeant. Vos tamen cogitetis uelim, fecisse uos principem, qui nũquam

quicquam scierit tractare, nisi ferrum. Quod iccirco dico, quia scio mihi à luxuriosissima illa peste nihil opponi posse nisi hoc, quòd gladiorum armorumq; artifex fuerim.

INGENVVS VIII

FVsco & Basso coss. cum Gallienus uino & popinis uacaret, cumq; se lenonibus, mimis, & meretricibus dederet, ac bona naturę luxurię cõtinuatione deperderet, Ingenuus qui Pannonias tunc regebat, à Mœsiacis legionib. imperator est dictus, cęteris Pannoniarum uolentibus: neq; in quoquam melius cõsultum reip. à militibus uidebatur, quàm quòd instantibus Sarmatis creatus est imperator, qui fessis rebus mederi sua uirtute potuisset. Causa autem ipsi arripiendi tunc imperij fuit, ne suspectus esset imperatoribus, quòd erat fortissimus, ac reip. necessarius, & militibus, quod imperantes uehementer mouet, acceptissimus. Sed Gallienus, ut erat nequam & perditus, ita etiam ubi necessitas coegisset, uelox, fortis, uehemẽs, crudelis: deniq; Ingenuum conflictu habito uicit, eoq; occiso, in omnes Mœsiacos tam milites quàm ciues asperrime sæuijt: nec quenquam suæ crudelitatis exortem reliquit: usqueadeò asper & truculentus, ut plerasq; ciuitates uacuas à uirili sexu relinqueret. Fertur sanè idem Ingenuus ciuitate capta intrasse domũ, in qua se pugione transfodit, atq; ita uitam finisse, ne in tyranni crudelis potestatem ueniret. Extat sanè epistola Gallieni, quam ad Celerem Verianũ scripsit, qua eius nimietas crudelitatis ostenditur: quam ego idcirco interposui, ut omnes intelligerent, hominem luxuriosum crudelissimum esse, si necessitas postulet. Gallienus Veriano: Non mihi satisfacies, si tantum armatos occideris, quos & fors belli interimere potuisset. Perimendus est omnis sexus uirilis, si & senes atq; impuberes sine reprehensione nostra occidi possent. Occidendus est quicunq; male uoluit, occidendus est quicunq; male dixit contra me, contra Valeriani filium, contra tot principum patrem & fratrem Ingenuus factus est imperator. Lacera, occide, concide: animum meum intelligere potes, mea mente irascere, qui hæc manu mea scripsi.

REGILLIANVS IX

FAti publici fuit, ut Gallieni tẽpore quicunq; potuit, ad imperiũ prosiliret. Regillianus deniq; in Illyrico ducatũ gerens, imperator est factus autoribus imperij Mœsis, qui cũ Ingenuo fuerant antè superati. In quorũ parentes grauiter Gallienus sęuierat. Hic tamen multa fortiter cõtra Sarmatas gessit, sed autoribus Roxolanis, consentientibusq; militibus, & timore prouincialium ne iterũ Gallienus grauiora faceret, interemptus est. Mirabile fortasse uideatur, si quæ origo imperij eius fuerit, declaret. Militari enim ioco regna promeruit. Nam cũ milites cum eo quidam cœnarẽt, astitit Valerianus tribunus, qui diceret: Regilliani nomen unde credimus dictum? Alius continuo, credimus quod à regno. Tum is qui aderat scholasticus, cœpit quasi grãmaticaliter declinare, & dicere, rex regis regi Regillianus. Milites, ut est hominũ genus pronũ ad ea quæ cogitãt, dixerũt: Ergo potest rex esse? itẽ alius, ergo potest nos regere? item alius, deus tibi regis nomẽ imposuit. Quid multa? His dictis cũ alia die mane processisset, à principibus imperator est salutatus. Ita quod alijs uel audacia uel iudiciũ detulit, huic iocularis astutia. Fuit, quod negari nõ potest, uir in militari re semper probatus, & Gallieno iam ante suspectus, quod dignus uideretur imperio: gentis Daciæ, Decibali ipsius ut fertur affinis. Extat epistola diui Claudij adhuc priuati, qua Regilliano Illyrici duci gratias agit ob redditũ Illyricũ, cum omnia Gallieni segnitia deperirent, quã ego repertã in Archiuis inserendã putaui, fuit enim publica. Claudius Regilliano multã salutem: Felicẽ remp. quæ te talem uirũ habere rei castrensis bellis his meruit, felicem Gallienũ, etiã si ei uera nemo nec de bonis, nec de malis nuntiat. Pertulerũt ad me Bonitus & Celsus stipatores principis nostri, qualis apud Scupos in pugnando fueris, quot uno die prælia, & qua celeritate cõfeceris. Dignus eras triũpho, si antiqua tẽpora extarẽt. Sed quid multa? Memor cuiusdã ominis cautius uelim uincas. Arcus Sarmaticos, & duo saga ad me uelim mittas, sed fibulatoria, cum ipse miserim de nostris. Hac epistola ostendit, quid de Regilliano senserit Claudius, cuius grauissimũ iudiciũ suis tẽporibus fuisse nõ dubiũ est. Nec à Gallieno quidẽ uir iste promotus est, sed à pa

tre eius Valeriano, & ut Claudius & Macrianus & Ingenuus & Posthumus & Aureolus, qui omnes in imperio interempti sunt, cum mererētur imperium. Mirabile autem hoc fuit in Valeriano principe, quòd omnes quoscunq; duces fecit, postea militū testimonio ad imperiū peruenerunt, ut appareat senem imperatorē in deligendis reip. ducibus talem fuisse, qualem Romana felicitas, si continuari fataliter potuisset, sub bono principe requirebat. Et utinam uel illi qui arripuerant imperia, regnare potuissent, uel eius filius Gallienus in imperio diutius non fuisset, ut libere se in suo statu resp. nostra tenuisset. Sed nimis sibi fortuna indulgendum putauit, quæ cum Valeriano & bonos principes tulit, & Gallienum diutius quàm oportebat, reip. reseruauit.

AVREOLVS X

HIc quoq; Illyricianos exercitus regens in contēptu Gallieni, ut omnes eo tēpore, coactus à militib. sumpsit imperiū. Et cum Macrianus cū filio suo Macriano contra Galliēnū ueniret, cū plurimis exercitus eius cepit: aliquos corruptos fidei suæ addixit. & cū factus esset inualidus imperator, cumq; Gallienus expugnare uirū fortē frustra tentasset, pacē cum eo contra Posthumū pugnaturus fecit, quorū pleraq; & dicta sunt & dicenda. Hunc eundem Aureolum Claudius interfecto iam Gallieno cōflictu habito, apud eum pontē interemit, qui nunc pons Aureoli nuncupatur, atq; illic ut tyrannū sepulchro humiliore donauit. Extat etiam epigrāma Græcū in hanc formam,

Dona sepulchrorum uictor post multa tyranni
 Prælia, iam felix Claudius Aureolum
Munere prosequitur mortali, & iure superstes
 Viuere quem uellet, si pateretur amor.
Militis egregij uitam qui iure negauit
 Omnibus indignis, & magis Aureolo,
Ille tamen clemens, qui corporis ultima seruans,
 Et pontem Aureoli dedicat, & tumulum.

Hos ego uersus à quodam grammatico translatos ita posui, ut fidem seruarē: non quo melius non potuerint transferri, sed ut fidelitas historica seruaretur, quam ego præ cæteris custodiendam putaui, qui id quod ad eloquētiam pertinet, nihil curo. Rem enim uobis proposui deferre, non uerba: maxime tanta rerum copia, ut triginta tyrānorum simul uitas scribendas accesserim.

MACRIANVS XI

CApto Valeriano diu clarissimo principe ciuitatis, fortissimo deinde imperatore, ad postremū omnium infelicissimo, uel quòd senex apud Persas consenuit, uel quòd indignos se posteros dereliquit: cum Gallienū cōtemnendum Balista præfectus Valeriani, & Macrianus primus intelligerent, quærētibus etiam militibus principem, unum in locum concesserunt, quærentes quid faciendum esset. Tuncq; constitit Gallieno longe posito, Aureolo usurpante imperiū, debere aliquē principem fieri, & quidem optimum, ne quispiam tyrannus existeret. Verba igitur Balistæ (quantum Mæonius Astyanax, qui consilio interfuit, asserit) hæc: Mea ætas & professio & uoluntas longe ab imperio absunt, & ego quod negare non possum, bonum principem quæro. Sed quis tandem est, qui Valeriani locum possit implere? nisi talis, qualis tu es ô Macriane, fortis, constans, integer, probatus in rep. & quod maxime ad imperiū pertinet, diues. Arripe igitur locum meritis tuis debitum: me profecto quandiu uoles, uteris: tu cum rep. tantum bene agas, ut te Romanus orbis factum principem gaudeat. Ad hæc Macrianus: Fateor Balista, imperium prudenti non frustra est. Volo enim reip. subuenire, atq; illam pestem à legum gubernaculis dimouere: sed non hoc in me ætatis est. Senex sum, ad exemplum equitare non possum. Lauandum est mihi frequētius, edendum delicatius, diuitiæ me iamdudum ab usu militiæ retraxerunt. Iuuenes aliqui sunt quærendi, nec unus, sed duo, uel tres fortissimi, qui ex diuersis partibus orbis Ro. rempub. restituant, quam Valerianus fato, Gallienus uitæ suæ genere perdiderunt. Post hæc intellexit eum Balista sic agere, ut de filijs suis uideretur cogitare, atq; adeo sic aggressus

greſſus eſt: Prudētiæ tuæ remp. tradimus. Da igitur liberos tuos Macrianū & Quietum fortiſsimos iuuenes, olim tribunos à Valeriano factos, qui Gallieno imperante, quòd boni ſunt, ſalui eſſe nō poſſunt. Tūc ille ubi intellectū ſe eſſe cōperit, Do, inquit, manus, de meo ſtipendiū militi duplex daturus: tu tantū præfecti mihi ſtudiū, & annonam in neceſſarijs locis præbe. Iam ego faxim, ut Gallienus ſordidiſsimus fœminarū omniū duces ſui parētis intelligat. Factus eſt igitur cum Macriano & Quieto duobus filijs, cunctis militib. uolentibus imperator. Ac ſtatim contra Gallienū uenire cœpit, utcunq; rebus in Oriente derelictis. Sed cum XLV milia militū ſecū duceret, in Illyrico uel in Thraciarū extremis congreſſus cum Aureolo, uictus & cū filio interemptus eſt. Triginta deniq; millia militū in Aureoli poteſtatē cōceſſere. Domitianus autē cum dem uicit dux Aureoli fortiſsimus, & uehemētiſsimus, qui ſe originē diceret à Domitiano imperatore trahere atq; à Domicilla. De Macriano autē nefas mihi uidetur iudicium Valeriani præterire, quod ille in oratione ſua, quam ad ſenatū è Perſidis finibus miſerat, poſuit. Inter cætera ex oratione diui Valeriani: Ego P.C. bellum Perſicum gerens, Macriano totā remp. credidi, quod à parte militari ille uobis fidelis, ille mihi deuotus, illum & amat & timet miles. Vtcunq; res exegerit, cum exercitibus agit. nec P.C. noua uel inopinata nobis ſunt. pueri eius uirtus in Italia, adoleſcētis in Gallia, iuuenis in Thracia, in Africa iam prouecti, ſeneſcentis deniq; in Illyrico & Dalmatia comprobata eſt, cum in diuerſis prælijs ad exemplū fortiter faceret. Huc accedit, quòd habet iuuenes filios Romano dignos collegio, noſtra dignos amicitia & reliqua.

MACRIANVS IVNIOR XII

MVlta de hoc in patris imperio prælibata ſunt, qui nunq; imperator factus eſſet, niſi prudentiæ patris eius creditum uideretur. De hoc planè multa miranda dicuntur, quæ ad fortitudinem pertineant iuuenilis ætatis. Sed ad facta, aut quantum in bellis minus ualet fortitudo. Hic enim uehemens cum prudentiſsimo patre, cuius merito imperare cœperat, à Domitiano uictus, triginta, ut ſuperius dixi, millibus militū ſpoliatus eſt: matre nobili, patre tantum forti, & ad bellum parato, atq; ab ultima militia in ſummum perueniente ducatum, & ſplendore ſublimi.

QVIETVS XIII

HIc, ut diximus, Macriani filius fuit: cum patre & fratre Baliſtæ iudicio imperator eſt factus. Sed ubi cōperit Odenatus, qui olim iam Orientē tenebat, ab Aureolo Macrianū patrem, Quietum, & eius fratrem Macrianū uictos, milites in eius poteſtatem cōceſsiſſe, quaſi Gallieni partes uindicaret, adoleſcentē cum Baliſta præfecto dudum interemit. Idem quoq; adoleſcens digniſsimus Ro. imperio fuit, ut uere Macriani filius, & Macrianus etiam frater, qui duo afflictis rebus potuerunt remp. gerere. Videtur non mihi prætereundū de Macrianorū familia, quæ hodieq; floret, id dicere, quod ſpeciale ſemper habuerūt. Alexandrū Magnū Macedonem uiri in auro & argēto, mulieres in reticulis & dextrocherijs, & in annulis, & in omni ornamētorum genere, exculptū ſemper habuerunt: euſq;, ut tunicæ, & limbi, & penulæ matronales in familia eius hodieq; ſint, quæ Alexandri effigiē delicijs uariantibus monſtrent. Vidimus proxime Cornelium Macrū in eadem familia uirū, cum cœnā in templo Herculis daret, paterā electrinā, quæ in medio uultum Alexandri haberet, & in circuitu omnem hiſtoriam contineret ſignis breuibus & minutulis, pontifici propinare: quam quidē circumferri ad omnes tanti illius uiri cupidiſsimos iuſsit. Quod iccirco poſui, quia dicuntur iuuari in ōmni actu ſuo, qui Alexandrū expreſſum uel auro geſtitant uel argento.

ODENATVS XIIII

NIſi Odenatus princeps Palmyrenorum capto Valeriano, feſsis Ro. reip. uiribus ſumpſiſſet imperiū, in Oriente res perditæ eſſent. Quare aſſumpto nomine primū regali cū uxore Zenobia, & filio maiore, cui erat nomē Herodes, minoribus Herenniano & Timolao, collecto exercitu contra Perſas profectus eſt: Niſibin primū & orientis pleraq; cū omni Meſopotamia in poteſtatē recepit; deinde ipſum regē uictum

fugere coegit:postremo Ctesiphōta usq;, Saporē & eius liberos persecutus, captis eō cubinis, capta etiā magna præda, ad Orientē uertit, sperās quòd Macrianū, qui imperare contra Gallienū cœperat, posset opprimere. sed illo iam profecto contra Aureolum & cōtra Gallienū, eo interempto, filiū Quietū interfecit, Balista (ut pleriq; asserūt) regnū usurpāte, ne & ipse posset occidi. Composito igit̄ magna ex parte Oriētis statu, à cōsobrino suo Mæonio, qui & ipse imperiū sumpserat, interemptus est cū filio suo Herode, qui & ipse post reditū de Perside cū patre imperator est appellatus. Iratum fuisse reip. deū credo, q interfecto Valeriano noluit Odenatū reseruare. Ille planè cū uxore Zenobia, nō solū Orientē, quē iam in pristinū reformauerat statū, sed omes omino totius orbis partes reformasset. uir acer in bellis, et quantū pleriq; scriptores loquunt̄, ue natu memorabili semper inclytus, qui à prima ætate capiendis leonib, & pardis, ursis, cæterisq; syluestribus animalib. sudorē officij uirilis impēdit. quiq; semper in syluis ac montib. uixit, perferēs calorē, pluuias, & omia mala, quæ in se cōtinent uenatoriæ uoluptates: quibus duratus, solem ac puluerē bellis Persicis tulit. Non aliter etiā coniuge assueta, quæ multorū sententia fortior marito fuisse perhibetur. Mulierum omniū nobilissima Orientalium fœminarū, & (ut Cornelius Capitolinus asserit) speciosissima.

HERODES XV.

NOn Zenobia matre, sed priore uxore genitus Herodes cum patre accepit imperium, homo omniū delicatissimus, & prorsus Orientalis, & græcæ luxuriæ, cui erāt sigillata tentoria, & aurati papiliones, & omnia Persica. Deniq; ingenio eius usus Odenatus quicquid concubinarū regaliū, quicquid diuitiarū gēmarumq; cepit, eidem tradidit paternæ indulgētiæ affectione permotus. Et erat circa illū Zenobia nouercali animo, quare cōmendabiliorē patri eū fecerat: neq; plura sunt quę de Herode dicātur.

MAEONIVS XVI

HIc consobrinus Odenati fuit. Nec ulla re alia ductus, nisi damnabili inuidia imperatorem optimum interemit, cum ei nihil aliud obijceretur, præter filij Herodis delicias. Dicitur autem primùm cum Zenobia consensisse, quæ ferre non poterat, ut priuignus eius Herodes priore loco quàm filij eius Herennianus & Timolaus principes dicerentur. Sed hic quoq; spurcissimus fuit, quare imperator appellatus per errorem, breui à militibus pro suæ luxuriæ meritis interemptus est.

BALISTA XVII

DE hoc utrū imperauerit, scriptores inter se ambigūt. Multi enim dicunt, Quieto per Odenatū occiso, Balistæ ueniā datam: tamen eum imperasse, quòd nec Gallieno, nec Aureolo, nec Odenato se crederet. Alij asserunt, priuatum eum in agro suo, quem apud Daphnen sibi cōpararat, interemptum. Multi, & sumpsisse illum purpuram, & more Romano imperasse, exercitū duxisse, & de se plura promisisse dixerunt. Occisum autem per hos, quos Aureolus miserat ad comprehendendum Quietū Macriani filium, quem prædam suam esse dicebat. Fuit uir insignis, eruditus ad gerēdam remp. in consilijs uehemēs, in expeditionibus clarus, in prouisione annonaria singularis. Valeriano sic acceptus, ut eum quibusdā literis hoc testimonio prosecutus sit: Valerianus Ragonio Claro præfecto Illyrici, & Galliarū: Si quid in te bonæ frugis est, quam esse scio parēs Clare, dispositionē Balistæ prosequere: hac in forma remp. uides, ut nec ille prouinciales grauet: ut illic equos contineat, ubi sunt pabula: illic annonas militū mandet, ubi sunt frumenta. Non prouincialē, non possessorē cogat illic frumenta ubi non habet dare, illic equū ubi nō potest pascere. nec est ulla alia prouisio melior, q̄ ut in locis suis erogentur quæ nascūtur, ne aut uehiculis, aut sumptibus remp. grauent. Galatia frumētis abundat, referta est Thracia, plenū est Illyricū: illic pedites collocent. quanq; in Thracia etiā equites sine noxa prouincialiū hyemare possint. Multum enim ex cāpis fœni colligit̄. Iam ubi laridū, iam cæteræ species in his dandæ sunt locis, in quibus affatim redundant. Quę omnia sunt Balistæ consilia, qui ex quaq; prouincia unā tantum speciē præberi iussit, quòd ea redundaret, atq; ab ea milites submoueri, id

ueri, id quod publicitus est decretum. Est & alia eius epistola, qua gratias Balistæ agit, in qua docet, sibi præcepta gubernandæ reip. ab eodem data, gaudens quòd eius consilio nullum adscriptitiũ, id est uacantem haberet, et tribunũ nullum stipatorem, qui nõ uere pugnaret. Hic igitur uir in tentorio suo cubans, à quodam gregario milite Odenati in Gallieni gratiam dicitur interemptus. De quo ipse uera nõ satis cõperi, idcirco quòd scriptores temporũ de huius præfectura multa, de imperio pauca dixerunt.

VALENS XVIII

Hic uir militaris, simul etiam ciuiliũ uirtutum gloria pollens, proconsulatũ Achaię dato à Gallieno tunc honore gubernabat: quem Macrianus uehementer reformidans, simul quòd in omni genere uitæ satis clarũ norat, simul quòd inimicũ sibi esse inuidia uirtutum sciebat, misso Pisone nobilissimæ tunc & consularis familiæ uiro, interfici præcepit. Valens diligentissime eauens & prouidens, neq; aliter sibi posse subueniri existimans, sumpsit imperium, & breui à militibus interemptus est. Fuit & Valens superior, & bene uenit in mentem. Et quum de hoc Valente loquimur, etiam de illo Valente qui superiorum principum temporibus interemptus est, aliquid dicemus. Nam huius Valentis qui sub Gallieno imperauit, auunculus magnus fuisse perhibetur. Alij tantum auunculum dicunt. Sed par in ambobus fuit fortuna. Nam & ille cum paucis diebus Illyrico imperasset, occisus est.

PISO XIX

Hic à Macriano ad interficiendũ Valentem missus, ubi eum prouidum futurorum imperare cognouit, Thessaliam concessit, atque illic paucis sibi consentientibus sumpsit imperium, Thessalicusq; appellatus, interemptus est, uir summæ sanctitatis, & temporibus suis Frugi dictus, & qui ex illa Pisonum familia ducere originem diceretur, cui se Cicero nobilitãdi causa sociauerat. Hic omnibus principibus acceptissimus fuit. Ipse deniq; Valens qui ad eum percussores misisse perhibetur, dixisse dicitur, non sibi apud deos inferos cõstare rationem, quod quamuis hostem suum Pisonem tamen iussisset occidi, uirum cui similem Romana respublica non haberet. Senatusconsultum de Pisone factum ad noscendam eius maiestatem libenter inserui; Die septimo Calendas Iulias, quum esset nunciatum Pisonem à Valente interemptum, ipsum Valentem à suis occisum, Aurelius Fuscus consularis primæ sententiæ, qui in locum Valeria ni successerat, ait: Consul consule. Quumq; consultus esset, Diuinos, inquit, honores Pisoni decerno P. C. Gallienum, & Valerianum, & Saloninum imperatores nostros esse confido. Neq; enim melior uir quisquam fuit, neq; constantior. Post quem cæteri consulti statuam inter triumphales, & currus quadrijugos Pisoni decreuerunt. Sed statua eius uidetur: quadrigæ autem quæ decretæ fuerant, quasi transferendæ ad alium positæ sunt, nec adhuc redditæ. Nam in his locis fuerũt positæ, in quibus thermæ Diocletianæ sunt exædificatæ, tam æterni nominis, quàm sacrati.

AEMILIANVS XX

Et hoc familiare est populo Aegyptiorũ, ut uel furiosi ac dementes de leuibus qui busq; ad summæ reipub. pericula perducãtur: sæpe illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non cõcessum, carnem & olera sequestrata, calciamẽta seruilia, & cætera talia usq; ad summum reipub. periculum seditionis, ita ut armarentur contra eos exercitus peruenerũt. Familiari ergo sibi furore cum quadam die cuiusdam seruus curatoris qui Alexandriam tunc regebat, militari ob hoc cæsus esset, quòd crepidas suas meliores esse quàm militis diceret, collecta multitudo ad domum Aemiliani ducis anceps uenit, atq; eum omni seditionum instrumento & furore persecuta est. ictus est lapidibus, petitus est ferro: nec defuit ullum seditionis telum. Quare coactus Aemilianus sumpsit imperium, cum sciret sibi undecunq; pereundum. Consenserunt ei Aegyptiacus exercitus, maxime in Gallieni odium, nec eius ad regendam rempublicam uigor defuit. Nam Thebaidem, totamq; Aegyptũ peragrauit, & quatenus potuit Barbarorũ gentes forti autoritate submouit. Deniq; Alexãder uel Alexandrinus (nam incertũ id

quoque habetur) uirtutum merito uocatus est. Et cum contra Indos pararet expeditionem, misso Theodoto duce, Gallieno iubente dedit poenas: siquidem strangulatus in carcere captiuorum ueterum more perhibetur. Tacendum esse non credo, quòd cum de Aegypto loquor, uetus suggessit historia, simul etiam Gallieni factū: qui cum Theodoto uellet imperium proconsulare decernere, à sacerdotibus est prohibitus, qui dixerunt, fasces cōsulares ingredi Alexandriā non licere: cuius rei etiam Ciceronem, cum contra Gabinium loquitur, meminisse satis nouimus. denique non extat memoria rei sic quentatæ. Quare scire oportet, Herennium Celsum uestrum parentem dum consulatū cupit, hoc quod desiderat, non licere. Fertur enim apud Memphim in aurea columna Aegyptijs literis scriptum, tunc demum Aegyptū liberam fore, cum in eam uenissent Romani fasces, & prætexta Romanorū: quod apud Proculum grāmaticum, doctissimum sui temporis uirum, cum de peregrinis regionibus loquitur, inuenitur.

SATVRNINVS XXI

OPtimus ducum Gallieni tempore, sed à Valeriano dilectus Saturninus fuit. Hic quoque cum dissolutionem Gallieni pernoctantis in publico ferre non posset, & milites nō exemplo imperatoris sui, sed suo regeret, ab exercitibus sumpsit imperium, uir prudentiæ singularis, grauitatis insignis, uitæ amabilis, uictoriarum barbararum etiam ubique notarum. Hic ea die qua est amictus à militibus peplo imperatorio, concione adhibita dixisse fertur: Commilitones bonum ducem perdidistis, & malum principem fecistis. Denique cum multa strenue in imperio fecisset, quòd esset seuerior & grauior militibus, ab ijsdem ipsis à quibus factus fuerat, interēptus est. Huius insigne est, quòd conuiuio discumbere milites, ne inferiora nudarentur, cum sagis iussit, hyeme grauibus, æstate perlucidis.

TETRICVS SENIOR XXII

INterfecto Victorino & eius filio, mater eius Victoria, siue Victorina, Tetricum senatorem pop. Ro. præsidatū in Gallia regentem, ad imperium hortata, quòd eius erat, ut plerique loquunt̄, affinis, Augustū appellari fecit, filiumque eius Cæsarem nuncupauit. Et cū multa Tetricus feliciter egisset, diuque imperasset, ab Aureliano uictus, quū militū suorum impudentiā & procacitatem ferre non posset, uolens se grauissimo principi et seuerissimo dedit. Versus denique illius fert̄, quem statim ad Aurelianū scripserat:

Eripe me his inuicte malis.

Quare cum Aurelianus nihil simplex, neque mite, aut tranquillum facile cogitaret, senatorem pop. Rom. eundemque consularem, qui iure præsidali omnes Gallias rexerat, per triumphū duxit eodem tempore, quo & Zenobiam Odenati uxorem cum filijs minoribus Odenati Herenniano & Timolao: pudore tamen uictus uir nimium seuerus, eum quem triumphauerat, correctorem totius Italiæ fecit, id est, Campaniæ, Samnij, Lucaniæ, Brutiorum, Apuliæ, Calabriæ, Hetruriæ, atque Vmbriæ, Piceni, & Flaminię, omnisque annonariæ regionis; ac Tetricum non solum uiuere, sed etiam in summa dignitate manere passus est, quum illum sæpe collegam, nonnunquam commilitonem, aliquando etiam imperatorem appellaret.

TETRICVS IVNIOR XXIII

HIc puerulus à Victoria Cæsar est appellatus, quum illa Mater castrorum ab exercitu nuncupata esset. qui & ipse cum patre per triumphum ductus, postea omnibus senatorijs honoribus functus est illibato patrimonio, quod quidem ad suos posteros misit, ut Gellius Fuscus dicit, semper insignis. Narrabat auus meus, hunc sibi familiarem fuisse, neque quenquā illi ab Aureliano, aut postea ab alijs principibus esse prę latum. Tetricorum domus hodieque extat in monte Cælio inter duos lucos cōtra Isium Metellinum pulcherrima, in qua Aurelianus pictus est, utrique prætextam tribuens senatoriam dignitatem, accipiens ab his sceptrum, coronam ciuicam picturatam de musco. Quam cum dedicasset, Aurelianū ipsum dicuntur duo Tetrici adhibuisse cōuiuio.

Trebel-

TREBELLIANVS XXIIII

PVdet iam persequi quanti sub Gallieno fuerunt tyrãni, uitio pestis illius: siquidem erat in eo ea luxuria, ut rebelles plurimos mereretur: & ea crudelitas, ut iure timeretur. Quare & in Trebellianũ factum in Isauria principem, ipsis Isauris sibi ducẽ quærentibus: quem cum alij archipiratã uocassent, ipse se imperatorem appellauit. Monetam etiam cudi iussit, palatiũ in arce Isauriæ cõstituit: qui quidem cum se in intima Isaurorum loca munitus difficultatibus locorum & montibus contulisset, aliquãdiu apud Cilicas imperauit. Sed per Gallieni ducem Causisoleum natione Aegyptium, fratrem Theodoti, qui Aemilianum ceperat, ad campum deductus, est uictus & occisus. Neq; tamen postea Isauri timore, ne in eos Gallienus sæuiret, ad æqualitatẽ perduci quauis principum humanitate potuerunt. Deniq; post Trebellianum pro Barbaris habẽtur, & cum in medio Ro. nominis solo regio eorum sit, nouo genere custodiarũ quasi limes includitur, locis defensa non hominibus. Nam non sunt statura decori, non uirtute graues, non instructi armis, non consilijs prudentes, sed hoc solo securi, quòd in editis positi adiri nequeunt: quos quidem diuus Claudius penè ad hoc perduxerat, ut à suis semotos locis in Cilicia collocaret, daturus uni ex amicissimis omnem Isaurorum possessionem, ne quid ex ea postea rebellionis oriretur.

HERENNIANVS XXV

ODenatus moriens duos paruulos reliquit, Herennianum, & fratrem eius Timolaum: quorum nomine Zenobia usurpato sibi imperio diutius quàm fœminam decuit, rempub. obtinuit, paruulos Ro. imperatoris habitu proferens purpuratos, eosdemq; adhibens concionibus: quas illa uiriliter frequentauit, Didonem, & Semiramidem, & Cleopatram sui generis principem inter cætera prædicans. Sed de eorum exitu incertum est. Multi enim dicunt eos ab Aureliano interemptos, multi morte sua esse consumptos: siquidem Zenobiæ posteri etiam nunc Romæ inter nobiles manent.

TIMOLAVS XXVI

DE hoc ea putamus digna notatione, quæ de fratre sunt digna. Vnum tamen est, quod eum à fratre separat, quòd tanti fuit ardoris ad studia Romana, ut breui consecutus, quæ insinuauerat grammaticus, esse dicatur, potuisse quinetiam summum Latinorum rhetorem facere.

CELSVS XXVII

OCcupatis partibus Gallicanis, Orientalibus, quinetiam Ponti, Thraciarum, & Illyrici, dum Gallienus popinatur, & balneis ac lenonibus deputat uitam, Afri quoq; autore Vibio Passieno proconsule Africæ, & Fabio Pomponiano duce limitis Libyci, Celsum imperatorem appellauerunt peplo deæ Cœlestis ornatum. Hic priuatus ex tribunis in Africa positus in agris suis uiuebat: sed ea iustitia, & corporis magnitudine, ut dignus uideretur imperio. Quare creatus per quandam mulierẽ Gallienam nomine, cõsobrinam Gallieni, septimo die interemptus est, atq; adeo etiam inter obscuros principes uix relatus est. Corpus eius à canibus consumptum est, Siccensibus qui Gallieno fidem seruauerant perurgentibus, & nouo iniuriæ genere imago in crucem sublata persultante uulgo, quasi patibulo ipse Celsus uideretur affixus.

ZENOBIA XXVIII

OMnis consumptus est pudor: siquidẽ fatigata repub. eousq; peruentũ est, ut Gallieno nequissime agente, optime etiam mulieres imperarent. Et quidem peregrina nomine Zenobia, de qua iam multa dicta sunt, quæ se de Cleopatrarũ, Ptolemæorumq; gente iactaret, post Odenatũ maritum imperiali sagulo perfuso per humeros habitu donis ornata, diademate etiam accepto, nomine filiorũ Herẽniani & Timolai diutius quàm fœmineus sexus patiebatur, imperauit. Siquidem Gallieno adhuc regẽte remp. regalem mulier superba munus obtinuit: & Claudio bellis Gothicis occupato, uix demũ ab Aureliano uicta & triũphata cõcessit in iura Ro. Extat epistola Aureliani, quæ

captiuæ

captiuæ mulieri testimoniū fert. Nam cum à quibusdam reprehenderetur, quòd mulierem ueluti ducem aliquem uir fortissimus triumphasset, missis ad senatum populumq́; Ro. literis, hac se attestatione defendit: Audio P. C. mihi obijci, quòd non uirile munus impleuerim Zenobiam triumphando. Næ illi qui me reprehendunt, satis laudarent, si scirent qualis illa est mulier, q̄ prudens in consilijs, q̄ constans in dispositionib. q̄ erga milites grauis, q̄ larga cum necessitas postulet, q̄ tristis cum seueritas poscat. Possum dicere, illius esse quòd Odenatus Persas uicit, ac fugato Sapore Ctesiphontē usq; peruenit. Possum asserere, tanto apud Orientales & Aegyptiorū populos timori mulierem fuisse, ut se non Arabes, non Saraceni, non Armenij cōmouerent. Nec ego illi uitam conseruassem, nisi eam scissem multum Ro. reip. profuisse, cum sibi uel liberis suis Orientis seruaret imperium. Sibi ergo habeāt propriarum uenena linguarum hi, quibus nihil placet. Nam si uicisse ac triumphasse fœminam non est decorum, quid de Gallieno loquuntur, in cuius contemptum hæc bene rexit imperium? Quid de diuo Claudio, sancto ac uenerabili duce, qui eam quòd ipse Gothicis esset expeditionibus occupatus, passus esse dicitur imperare, idq́; occulte ac prudenter, ut illa seruāte Orientalis fines imperij, ipse securius quæ instituerat perpetraret? Hęc oratio indicat, quid iudicij Aurelianus habuerit de Zenobia: cuius ea castitas fuisse dicitur, ut ne uirū suum quidem sciret, nisi tentatis conceptionibus. Nam cum semel concubuisset, expectatis menstruis continebat se, si prægnans esset: Sin minus, iterum potestatem quærendis liberis dabat. Vixit regali pompa more magis Persico. Adorata est more regum Persarum. Conuiuata est imperatorū more Ro. Ad conciones galeata processit cum limbo purpureo, gemmis dependentibus per ultimam fimbriam, media etiam cyclade ueluti fibula muliebri astricta, brachio sæpe nudo. Fuit uultu subaquilo, fusci coloris, oculis supra modum uigentibus nigris, spiritus diuini, uenustatis incredibilis: tantus candor in dentibus, ut margaritas eam plerique putarent habere, nō dentes. Vox clara & uirilis: seueritas, ubi necessitas postulabat tyrannorū: bonorum principum clementia, ubi pietas requirebat. Larga prudenter, conseruatrix thesaurorum ultra fœmineum modum. Vsa uehiculo carpentario, raro pilento, equo sæpius. Fertur autem uel tria uel quatuor millia frequenter cum peditibus ambulasse. Nata est Hispanorū cupiditate: bibit sæpe cum ducibus, cum esset aliàs sobria: bibit etiam cum Persis atq; Armenijs, ut eos uinceret. Vsa est uasis aureis gemmatis ad conuiuia, quibus & Cleopatra usa est. In ministerio eunuchos grauioris ætatis habuit, puellas nimis raras. Filios latine loqui iusserat, adeo ut Græce uel difficile, uel raro loquerētur. Ipsa latini sermonis non usquequaque ignara, sed ut loqueretur pudore cohibita: loquebatur & Aegyptiace ad perfectū modum. Historiæ Alexandrinæ atq; Orientalis ita perita, ut eam epitomasse dicatur. Latinam autem Gręce legerat. Cum illam Aurelianus cepisset, atq; in conspectū suum ductam sic appellasset: Quid ô Zenobia ausa es insultare Romanis imperatoribus? Illa dixisse fertur: Imperatorem te esse cognosco qui uincis: Gallienum, & Aureolum, & cæteros, principes non putaui. Victoriam mei similem credens in consortium regni uenire si facultas locorum pateretur, optaui. Ducta est igitur per triumphum ea specie, ut nihil pompabilius populo Ro. uideretur. iam primum ornata gemmis ingentibus, ita ut ornamentorū onere laboraret. Fertur enim mulier fortissima sæpissime restitisse, cum diceret se gemmarum onera ferre nō posse. Vincti erant præterea pedes auro, manus etiam catenis aureis: nec collo aureum uinculū deerat, quod scurra Persicus præferebat. Huic ab Aureliano uiuere concessum est. Ferturq; uixisse cum liberis, matronæ iam more Romanæ, data sibi possessione in Tiburti, quæ hodieq́; Zenobia dicitur, non longe ab Adriani palatio, atq; ab eo loco cui nomen est Conche.

Zenobiæ castitas

qua specie ducta sit in triumpho Ze.

VICTORIA XXX

NOn tam digna res erat, ut etiam Victorina, siue Victoria in literas mitteretur, nisi Gallieni mores hoc facerent, ut memoria dignæ etiam mulieres censerent. Victoria enim ubi filiū ac nepotem à militib. uidit occisos, Posthumū, deinde Lollianum, Mariū etiam, quem principē milites nuncuparunt, interemptos, Tetricum, de quo superius dictum est, ad imperium hortata est, ut uirile semper facinus auderet: insignia

est præ-

est præterea hoc titulo, ut castrorum se diceret matrem. Cusi sunt eius nummi ærei, aurei, & argentei, quorum hodieq; forma extat apud Treuiros. quæ quidem non diutius uixit. Nam Tetrico imperante, ut pleriq; loquuntur, occisa. ut alij asserunt, fatali necessitate cõsumpta. Hæc sunt quæ de triginta Tyrannis dicenda uidebantur: quos ego in unum uolumen idcirco contuli, ne si de singulis singula quæq; narrarem, nascerent indigna fastidia, & ea quæ ferre lector nõ posset. Nunc ad Claudium principem redeo, de quo speciale mihi uolumen, quamuis breue, merito uitæ illius uidetur edendum, addito fratre singulari uiro, ita ut de familia tam sancta & tam nobili saltẽ pauca referantur. Studiose in medio fœminas posui ad ludibriũ Gallieni, quo nihil prodigiosius passa est resp. Ro. duos etiam nunc tyrannos, quasi extra numerũ, quòd alieni essent temporis, additurus: unum qui fuit Maximini temporibus, alterum qui Claudij: ut tyrannorum triginta uiri hoc uolumine tenerentur. Quæso qui expletum iam librum acceperas, boni cõsulas: atq; hos uolumini tuo uolens addas: quos ego quemadmodũ Valentem superiorem huic uolumini, sic post Claudium & Aurelianum his qui inter Tacitũ & Diocletianum fuerunt, addere destinaueram. Sed errorem meum maior historiæ diligentia tuæ eruditionis auertit. Habeo igitur gratiam, quòd titulum meum prudentiæ tuæ benignitas impleuit. Nemo in templo Pacis dicturus est, me fœminas inter tyrannos, cum risu & ioco tyrannas uidelicet & tyrannides, ut ipsi de me solent iactare, posuisse. Habent integrum numerum ex arcanis historiæ in meas literas datum. Titus enim & Censorinus, quorum unus, ut dixi, sub Maximino, alter sub Claudio fuit, ambo ab ijsdem militibus, à quibus purpura uelati fuerant, interempti sunt.

TITVS

DOcet Dexippus, nec Herodianus tacet, omnesq; qui talia legenda posteris tradiderunt, Titum tribunum Maurorũ, qui à Maximino inter priuatos relictus fuerat, timore uiolentæ mortis, ut alij dicunt: inuitum uero, & à militibus coactum, ut plerique asserunt, imperasse. Atq; hunc intra paucos dies post uindicatam defectionem, quam consularis uir Magnus Maximino parauerat, à suis militibus interemptum. Imperasse autem mensibus sex. Fuit hic uir de primis erga rempub. domi forisq; laudabilis, sed imperio parum felix. Alij dicunt, ab Armenijs sagittarijs quos Maximinus ut Alexandrinos & oderat & offenderat, principem factum. Nec mireris tantam esse uarietatem de homine, cuius uix nomen agnoscitur. Huius uxor Calphurnia, fuit sancta & uenerabilis fœmina, de genere Censorinorũ, id est, Pisonum, quam maiores nostri uniuiriam sacerdotẽ inter sacratissimas fœminas adorarunt: cuius statuam in templo Veneris adhuc uidemus argolicam, sed auratam. Hæc uniones Cleopatranas habuisse perhibetur. Hæc lancem centum librarum argenti, cuius pleriq; poetæ meminerunt, in qua maiorum eius expressa ostenditur historia. Longius mihi uideor processisse quàm res postulabat: sed quid faciam? omnis scientia naturæ facilitate uerbosa est. Quare ad Censorinum reuertar, hominem nobilem: sed qui non tam bono, quàm malo reip. septem diebus dicitur imperasse.

CENSORINVS

CEnsorinus uir planè militaris, & antiquæ in curia dignitatis, bis consul, bis præfectus prætorij, ter præfectus urbi, quarto procõsul, tertio cõsularis, legatus prætorius secundo, quarto ædilitius, tertio quæstorius, extra ordinẽ quoq; legatione Persica functus, etiam Sarmatica. Post omnes tamen honores cum in agro suo degeret senex, atq; uno pede claudicans uulnere, quod bello Persico Valeriani temporibus acceperat, factus est imperator, & scurrarũ ioco Claudius appellatus est. Cumq; se grauissime gereret, neq; à militibus ob disciplinam censoriam ferri posset, ab his ipsis à quibus factus fuerat, interemptus est. Extat eius sepulchrũ, in quo grandibus literis circa Boniam incisi sunt omnes eius honores, ultimo tamen uersu adscripto,

Felix ad omnia, infelicissimus imperator.

Extat eius familia Censorinorũ nomine frequentata: cuius pars Thracias odio rerum Romanarũ, pars Bithyniam petijt. Extat etiam domus pulcherrima adiuncta gẽtibus

Flauijs

Flauijs, quæ quondam Titi principis fuisse perhibetur. Habes integrum numerũ Triginta tyrannorum, qui cum male nobis quidem, sed bono animo causabaris. Da nunc cui uis libellum, nõ tam diserte, quàm fideliter scriptum. Neq; ego eloquentiam uideor pollicitus esse, sed rem: qui hos libellos quos de uita principũ edidi, non scribo, sed dicto: & dicto cum ea festinatione, quã si quid uel ipse promisero, uel tu petieris, sic perurges, ut respirandi non habeam facultatem.

TREBELLII POLLIONIS

DIVVS CLAVDIVS

ELICITER uentum est ad principem Claudiũ, qui nobis intuitu Constantij Cæsaris cum cura in literis digerendus est. De quo ego idcirco recusare nõ potui, quòd alios tumultuarios uidelicet imperatores ac regulos scripseram eo libro, quem de Triginta tyrannis edidi, qui Cleopatranam etiam stirpem, & Victorianam, & quæ nunc est, detinet. Siquidem eò res processit, ut mulierũ etiam uitas scribi Gallieni cõparatio effecerit. Neq; enim fas erat eum tacere principẽ, qui tantam generis prolem, qui bellũ Gothicum sua uirtute confecit, qui manum publicis cladibus uictor imposuit, qui Gallienũ prodigiosum imperatorem etiam si non autor consilij fuit, tamen ipse imperaturus bono generis humani à gubernaculis publicis depulit: qui si diutius in hac esset cõmoratus repub. Scipiones bonos, & Camillos, omnesq; illos ueteres sui: uirtutibus suis consilijs, sua prouidentia reddidisset. Breue illius in imperio fuit tempus: sed breue fuisset etiam si quãtum hominum uita suppetit, tantum uir talis imperare potuisset. Quid enim in illo nõ mirabile? quid non conspicuum? quid non triumphalibus uetustissimis præferendũ? In quo Traiani uirtus, Antonini pietas, Augusti moderatio, & magnorum principũ bona sic fuerunt, ut non ab alijs exemplũ caperet, sed etiam si illi nõ fuissent, hic cæteris reliquisset exemplum. Doctissimi mathematicorũ centum & uiginti annos homini ad uiuendũ datos iudicant, neq; amplius cuiquã iactitant esse cõcessum: etiam illud addentes, Mosen solum, dei, ut Iudæorũ libri loquuntur, familiarem, CXXV annos uixisse: qui cum quereretur quòd iuuenis interiret, responsum ei ab incerto ferunt numine, neminẽ plus esse uicturũ. Quare etiã si C. & XXV annos Claudius uixisset, necessariã quidem mortẽ eius expectandam fuisse, ut Tullius de Scipione loquitur pro Milone, stupenda, & mirabilis docet uita. Quid enim magnum uir ille domi forisq; non habuit? Amauit parentes. Quid mirum? Amauit & fratres. Iam potest dignũ esse miraculo. Amauit propinquos, res nostris temporibus comparanda miraculo. Inuidit nulli, malos persecutus est. Fures iudices palàm aperteq; damnauit. Stultis quasi negligeret indulsit. Leges optimas dedit. Talis in repub. fuit, ut eius stirpem ad imperiũ summi principes eligerent, emendatior senatus optaret. In gratiam me quispiam putet Constantij Cæsaris loqui: sed testis est & tua conscientia, & uita mea, nihil unquam cogitasse, dixisse, fecisse gratiosum. Claudium principem loquor, cuius uita, probitas, & omnia quę in republica gessit, tantam posteris famam dedere, ut senatus populusq; Ro. nouis eum honoribus post mortem affecerit. Illi clypeus aureus, uel, ut grammatici loquuntur, clypeum aureum senatus totius iudicio in Romana curia collocatũ est, ut etiam nunc uidetur. Expressa thorace uultus eius imago. Illi quod nulli antea, populus Ro. sumptu suo in Capitolio ante Iouis optimi maximi templũ statuã aureã decem pedũ collocauit. Illi totius orbis iudicio in rostris posita est columna, palmata statua superfixa, librarũ argenti mille quingentarum. Ille uelut futurorũ memor, gentes Flauias, quæ Vespasiani & Titi, nolo aũt dicere Domitiani, fuerãt, propagauit: ille bellũ Gothicũ breui tẽpore impleuit. Adulator igitĩ senatus, adulator populus Ro. adulatrices exteræ gẽtes, adulatrices prouinciæ: siquidem

ſiquidem omnes ordines, omnis ætas, omnis ciuitas ſtatuis, uexillis, coronis, fanis, ar
cubus bonum principem aris ac templis honorauerũt. Intereſt eorũ qui bonos imitan
tur principes, & totius orbis humani intereſt cognoſcere, quæ de illo uiro ſenatuſcon-
ſulta ſint, ut omnes iudicium publicæ mentis agnoſcant. Nam cum eſſet nuntiatũ no-
no Cal. Apriles ipſo in ſacrario matris ſanguinis die Claudium imperatorem factum,
neq; cogi ſenatus ſacrorũ celebrandorum cauſa poſſet, ſumptis togis itum eſt ad Apol
linis templum, ac lectis literis Claudij principis, hæc in Claudium dicta ſunt: Auguſte
Claudi, dij te nobis præſtent: dictum ſexagies. Claudi Auguſte, principem te, aut qua
lis tu es, ſemper optauimus: dictum quadragies. Claudi Auguſte, te reſp. requirebat: di
ctum quadragies. Claudi Auguſte, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus ſenator, tu
uere princeps: dictum octuagies, Claudi Auguſte, tu nos ab Aureolo uindica: dictũ
quinquies. Claudi Auguſte, tu nos à Palmyrenis uindica: dictum quinquies. Claudi
Auguſte, tu nos à Zenobia & à Victoria libera: dictum ſepties. Claudi Auguſte, Te-
tricus nihil fuit: dictum ſepties. Qui primum ut factus eſt imperator, Aureolum qui
grauior reip. fuerat, quod multum Gallieno placebat, conflictu habito à reip. guber-
naculis depulit: tyrannumq; miſſis ad populum edictis, datis etiam ad ſenatum oratio-
nibus iudicauit. His accedit, quòd arrogantem Aureolum, & fœdus petentem, impe-
rator grauis & ſeuerus non audiuit, reſponſo tali repudiatum: Hæc à Gallieno peten-
da fuerant, qui conſentire moribus poterat, & timere. Deniq; iudicio militum apud
Mediolanum Aureolus dignum exitum uitæ ac moribus ſuis habuit: & hunc tamen
quidam hiſtorici laudare conati ſunt, & ridicule quidem. Nam Gallus Antipater, an-
cillariorum & hiſtoricorum dehoneſtamentũ, principium de Aureolo ſic habuit: Ve-
nimus ad imperatorem nominis ſui. Magna uidelicet uirtus, ab auro nomen accipe-
re. At ego ſcio, ſæpius inter gladiatores bonis pugnatoribus hoc nomen appoſitum.
Habuit proxime tuus libellus munerarius hoc nomen in indice ludorum. Sed redea-
mus ad Claudium. Nam ut ſuperius diximus, illi Gotthi, qui euaſerant eo tempore,
quo illos Macrianus eſt perſecutus, quosq; Claudius emitti non ſiuerat, ne quid fie-
ret quod effectum eſt, omnes gentes ſuorum ad Romanas incitauerunt prædas. De-
niq; Scytharum diuerſi populi, Peucini, Trutungi, Auſtrogoti, Virtingui, Sigipedes,
Celtæ etiam & Heruli prædæ cupiditate in Romanum ſolum & remp. uenerunt, atq;
illic pleraq; uaſtarunt, dum alijs occupatus eſt Claudius, dumq; ſe ad id bellum quod
confecit, imperatorie inſtruit, ut uideantur fata Romana boni principis occupatione
lentata. Sed credo, ut Claudij gloria accreſceret, eiusq; fieret glorioſior toto penitus
orbe uictoria. Armatarũ deniq; gentium trecenta uiginti millia, tunc fuere. Dicat nũc
qui nos adulationis accuſat, Claudium minus eſſe † amabilem. Armatorum trecenta Forte, quàm Annibalem.
XX. millia. Quis tandem Xerxes hoc habuit? quæ fabella iſtum numerum effinxit?
Quis poeta compoſuit? trecenta uiginti millia armatorum fuerunt. Adde ſeruos, ad-
de familias, adde carraginem, & epota flumina, cõſumptasq; ſyluas. Laboraſſe deniq;
terram ipſam, quæ tantum Barbarici timoris accepit. Extat ipſius epiſtola miſſa ad ſe-
natum legenda ad populum, qua indicat de numero Barbarorum, quæ talis eſt: Sena
tui P. Q. Ro. Claudius princeps (hanc autem ipſe dictaſſe perhibetur, ego uerba magi
ſtri memoriæ non requiro) P. C. militantes audite quod uerum eſt: CCCXX. millia
Barbarorum in Romanum ſolum armati uenerunt: hæc ſi uicero, uos uicem reddite
meritis: ſi non uicero, ſcitote me poſt Gallienum uelle pugnare. Fatigata eſt tota reſp.
Pugnabimus poſt Valerianum, poſt Ingenuum, poſt Regillianum, poſt Lollianum,
poſt Poſthumũ, poſt Celſum, poſt mille alios, qui contemptu Gallieni principis à rep.
defecerunt. Non ſcuta, non ſpatæ, non pila iam ſuperſunt. Gallias & Hiſpanias uires
reip. Tetricus tenet, & oẽs ſagittarios (quòd pudet dicere) Zenobia poſsidet. Quic-
quid fecerimus, ſatis grande eſt. Hos igitur Claudius ingenita illa uirtute ſeparauit.
Hos breui tempore attriuit. De his uix aliquos ad patrium ſolum redire permiſit. Ro-
go quantum precium eſt clypeus in curia tantæ uictorię, quantum una aurea ſtatua.
Dicit Ennius de Scipione: Quantam ſtatuam faciet Populus Ro. quantam columnã,
quæ res tuas geſtas loquatur? Poſſumus dicere, Flauium Claudium unicum in terris
principem, non columnis, non ſtatuis, ſed famæ uiribus adiuuari. Habuerunt præte-

rea duo millia nauium, duplicē scilicet numerū, q̄ illum quo tota pariter Græcia, omnisq; Thessalia, urbes etiā Asiæ quondā expugnare conata est. Sed illud poeticus stylus fingit, hoc uera cōtinet historia. Claudio igitur scriptores adulamur, qui duo millia nauiū Barbararū, & trecēta uiginti millia armatorū deleuit, oppressit, attriuit: qui carraginem tantā quantā numerus hic armatorū sibimet aptare potuit & parare, nūc incendia fecit, nunc cum omnibus familijs Romano seruitio deputauit, ut docet eiusdē epistola, quam ad Iunium Brocchum scripsit Illyricum tuentem. Claudius Broccho: Deleuimus CCC.XX. millia Gotthorum, II. millia nauium mersimus. Tecta sunt flumina scutis, spatis & lanceolis omnia littora operiuntur. Campi ossib. latent tecti, nullum iter purum est, ingens carrago deserta est. Tantum mulierū cepimus, ut binas & ternas mulieres uictor sibi miles possit adiungere. Et utinā Gallienum non esset passa resp. utinam sexcentos tyrannos non pertulisset. Saluis militibus, quos prælia sustulerunt: saluis legionibus, quas Gallienus male uictor occidit, quantum esset additum reip. Siquidē nūc uerba naufragij publici colligit nostra diligentia ad Ro. reip. decus. Pugnatū est enim apud Mœsios, & multa prælia fuerunt apud Martianopolim, multi naufragio perierunt: plerique capti reges, captę diuersarū gentium nobiles fœminæ: impletæ Barbaris seruis, senibusq; cultoribus Romanę prouincię. Factus miles Barbarus, & colonus ex Gottho. Nec ulla fuit regio, quæ Gotthum seruū triumphali quodā seruitio nō haberet. Quid boum Barbarorū nostri uidere maiores? quid ouium? quid equarum quas fama nobilitat Celticarū? Hoc totum ad Claudij gloriā pertinet. Claudius & securitate remp. & opulentiæ nimietate donauit. Pugnatū præterea est apud Byzantios, ipsis qui superfuerāt Byzantijs fortiter facientib. Pugnatū apud Thessalonicēses, quos Claudio absente obsederant Barbari. Pugnatū in diuersis regionib. & ubiq; auspicijs Claudianis uicti sunt Gotthi, prorsus ut iam tunc Constantio Cæsari nepoti futuro uideretur Claudius securam parare rempub. Et bene uenit in mentem, exprimēda est sors quæ Claudio data esse perhibeť, eo magis, ut intelligāt omnes, genus Claudij ad felicitatem reip. diuinitus constitutum. Nam cum consuleret factus imperator, quandiu imperaturus esset, sors talis emersit:

Tu qui nunc patrias gubernas oras,
Et mundum regis, arbiter deorum
In ueteres tuis nouellis.
Regnabunt etenim tui minores,
Et reges facient suos minores.

Item cum in Apennino de se consuleret, responsum huiusmodi accepit,

Tertia dum Latio regnantem uiderit æstas. Item cum de posteris suis,
His ego nec metas rerum, nec tempora pono.

Item cum de fratre Quintillo, quem cōsortem habere uolebat imperij, responsum est,

Ostendent terris hunc tantum fata.

Quæ idcirco posui, ut sit omnibus clarū, Constantiū diuini generis uirū sanctissimum Cęsarē, & Augustę ipsum familiæ esse, & Augustos multos de se daturū, saluis Diocletiano & Maximiniano Augustis, & eius fratre Galerio. Sed dū hęc à diuo Claudio aguntur, Palmyreni ducib. Sabba & Timogene cōtra Aegyptios bellū sumūt, atq; ab his Aegyptia peruicacia & indefessa pugnādi cōtinuatione uincūtur. Dux tamē Aegyptiorū Probatus Timogenis insidijs interēptus est. Aegyptij uero omnes se Ro. imperatori dediderūt, in absentis Claudij uerba iurantes. Atticiano & Orphito COSS. auspicia Claudiana fauor diuinus adiuuit. Nā cū se in Hæmi montē multitudo barbararū gentiū quæ superfuerant, cōtulisset, illic ita fame ac pestilētia laborarunt, ut iam Claudius dedignareť & uincere. Deniq; finitū est asperrimū bellū, terroresq; Romani nominis sunt depulsi. Vera dici fides cogit, simul ut sciant hi, qui adulatores nos existimari cupiūt, id quod historia dici postulat, nō tacere. Eo tēpore quo parta est plena uictoria, plerique milites Claudij secūdis rebus elati, quæ sapientiū quoq; animos fatigant, ita in prædā uersi sunt, ut nō cogitarēt, à paucissimis se posse fatigari, dū occupati animo atq; corporib. auertendis prædis inseruiūt. Deniq; in ipsa uictoria propē duo millia militū à paucis barbaris, & his qui fugerant, interempti sunt. Sed ubi hoc

comperit

comperit Claudius, omnes qui rebelles animos extulerant, conducto exercitu rapit, atq; in uincula Romã etiam mittit ludo publico deputandos : ita id quod uel fortuna uel miles egerat, uirtute boni principis æquatũ est. Nec sola de hoste uictoria, sed etiã uindicta præsumpia est. In quo bello quod gestũ est, equitum Dalmatarũ ingens extitit uirtus, quòd originẽ ex ea prouincia Claudius uidebatur ostẽdere, quãuis alij Dardanũ, & ab Ilio Troianorũ, atq; ipso Dardano sanguinẽ dicerent trahere. Fuerũt per ea tempora & apud Cretam Scythæ, & Cyprũ uastare tentarunt: sed ubiq; morbo exercitu laborante, superati sunt. Finito sanè bello Gotthico, grauissimus morbus increbuit: tunc cum etiã Claudius affectus morbo mortales reliquit, & familiare uirtutibus suis petijt cœlum. Quo ad deos atq; ad sidera demigrante, Quintillus frater eiusdem, uir sanctus, & sui fratris (ut uere dixerim) frater, delatũ sibi omniũ iudicio suscepit imperium, non hæreditariũ, sed merito uirtutũ : qui factus esset imperator, etiam si frater Claudij principis non fuisset. Sub hoc barbari qui superfuerant, Anchialo uastata conati sunt Nicopolim etiam obtinere. Sed illi prouincialiũ uirtute obtriti sunt. Quintillus aũt ob breuitatẽ temporis nihil dignum imperio gerere potuit. Nã septima decima die, quòd se grauem & seriũ contra milites ostenderat, ac uerũ principẽ pollicebatur, eo genere quo Galba, quo Pertinax interemptus est. Et Dexippus quidẽ Claudium non dicit occisum, sed tantum mortuũ. Nec tamen addidit morbo, ut dubium sentire uideatur. Quoniã res bellicas diximus, de Claudij genere & familia saltẽ pauca dicenda sunt: ne ea quæ scienda sunt, prçterisse uideamur. Claudius, Quintillus, & Crispus, fratres fuerunt. Crispi filia Claudia, ex ea & Eutropio nobilissimo gentis Dardanæ uiro Constantius Cçsar est genitus. Fuerunt etiã sorores, quarũ una Cõstantina nomine, nupta tribuno Assiriorũ in primis annis defecit. De auis nobis parũ cognitum. Varia enĩ pleriq; prodiderunt. Ipse Claudius insignis morum grauitate, insignis uita singulari & unica castimonia, uini parcus, ad cibũ promptus, statura procerus, oculis ardentibus, lato & pleno uultu: digitis usq; adeo fortibus, ut sæpe equis & mulis ictu pugni dentes excusserit. Fecerat hoc etiã adolescens in militia, cũ ludicro Martiali in cãpo luctamen inter fortissimos quosq; mõstraret. Nam iratus ei qui non balteũ, sed genitalia sibi contorserat, oẽs dentes uno pugno excussit. Quæ res indulgentiã meruit pudore uindictæ: siquidẽ tunc Decius imperator, quo præsente fuerat perpetratum, & uirtutem & uerecundiã Claudij publice prædicauit: donatumq; armillis & torquibus, à militũ congressu facessere præcepit, ne quid atrocius quàm luctamen exigit faceret. Ipsi Claudio liberi nulli fuerunt, Quintillus duos reliquit: Crispus, ut diximus, filiã. Nũc ad iudicia principũ ueniamus, quæ de illo à diuersis edita sunt : & eatenus quidẽ ut appareret quãdoq; Claudiũ imperatorẽ futurum. Epistola Valeriani ad Zosimionẽ procuratorem Syriç: Claudiũ Illyricianæ gentis uirum tribunũ Martiæ quintæ legioni fortissimç dedimus, uirum deuotissimis quibusq; ac fortissimis ueterũ præferendũ. Huic salariũ de nostro priuato ærario dabis annuos frumẽti modios tria millia : hordei sex millia : Laridi libras duo millia : Vini ueteris sextarios tria millia quingentos: Olei boni sextarios centum quinquaginta: Olei secũdi sextarios sexcentos: Salis modios uiginti: Ceræ pondo centũ quinquaginta: Fœni, paleæ, aceti, holeris, herbarũ, quantũ satis est: Pellium tentoriarũ decurias triginta : mulos annuos sex: equos annuos tres, camelos annuas decẽ: mulas annuas nouẽ: Argenti in opere annua pondo quinquaginta : Philippeos nostri uultus annuos centum quinquaginta, & in strenis quadraginta septem, & trientes centũ sexaginta. Item in caueos & scyphos pondo undecim. Item in caueos & scyphos & zuma pondo undecim. Tunicas russas militares annuas, sagochlamydes annuas duas. Fibulas argenteas inauratas duas. Fibulam aureã cumacum Cypream unam. Balteũ argenteum inauratũ unum, annulum bigemeum uncialẽ, brachialem unum unciarũ septem. Torquem libralẽ unum, cassidem inauratã unam. Scuta chrysographata duo: loricã unã, quam refundat Lanceas Herculeanas duas, aclydes duas, falces duas, falces fœnarias quatuor. Cocũ quem refundat unũ, mulionem quẽ refundat unum. Mulieres speciosas ex captiuis duas. Albam subsericam unã cum purpura succubitana, subarmale unũ cum purpura Maura. Notarium quem refundat unum, structorem quem refundat unum. Accubitalium Cy-

priorum paria duo, Interulas puras. Togam quã refundat unam. Latũ clauum quem refundat unũ. Venatores qui obsequantur duos, carpentariũ unum. Curã pretorij unum. Aquariũ unum, Piscatorẽ unum, Dulciariũ unũ. Ligni quotidiani põdo mille, si est copia: sin minus, quantũ fuerit, & ubi fuerit. coctiliũ quotidiana batilla quatuor. Balneatorẽ unum, & ad balneas ligna: sin minus, lauetur in publico. Iam cætera quæ propter minutias suas scribi nequeunt, pro moderatione præstabis, sed ita, ut nihil ad deretur. Et si alicubi aliquid defuerit, non preciũ, nec in minimo exigatur. Hęc aũt omnia idcirco specialiter nõ quasi tribuno, sed quasi duci detuli: quia uir talis est, ut ei plura etiam deferenda sint. Item ex epistola eiusdẽ alia inter cætera ad Ablauiũ Murænã præfectũ prætorij. Desine aũt conqueri, quòd adhuc Claudius est tribunus, nec exercitus ducem loco accipit, unde etiam senatum & populum conqueri iactabas. dux factus est, & dux totius Illyrici. habet in potestatẽ Thracias, Mœsos, Dalmatas, Pannonios, Dacos exercitus: uir ille summus nostro quoq; iudicio speret consulatum, si eius animo accommodum est, quando uoluerit, accipiat prætorianam, accipiat præfecturam. Sanè scias tantum ei à nobis decretum salarij, quantum habet Aegypti præfectura: tantum uestium, quantum proconsulatui Africano detulimus: tantũ argenti, quantum accipit curator Illyrici Metarius: tantũ ministeriorum, quantum nos ipsi nobis per singulas quasq; decernimus ciuitates: ut intelligant omnes quæ sit nostra de uiro tali sententia. Item epistola Decij de eodem Claudio: Decius Messalæ præsidi Achaiæ salutem. Inter cætera Tribunum uero Claudium, optimum iuuenem, fortissimum militem, constantissimum ciuem, castris, senatui & reip. necessarium, in Thermopylas ire præcepimus: mandata eidem cura Peloponnensium, scientes, neminem melius omnia quæ iniungimus, esse curaturum. Huic ex regione Dardania dabis milites ducentos, ex cataphractarijs centum, ex equitibus c. & sexaginta, ex sagittarijs Creticis sexaginta, ex tyronibus bene armatos mille. Nam bene illi noui credũtur exercitus. Neque enim illo quisquam deuotior, fortior, grauior inuenitur. Item epistola Gallieni, cum nuntiatum esset per frumentarios Claudium irasci, quòd ille mollius uiueret. Nihil me grauius accepit, quàm quòd notoria tua intimasti, Claudium parentem, amicumq; nostrũ insinuatis sibi falsis plerisq; grauiter irasci. Quæso igitur mi Venuste, si mihi fidem exhibes, ut eum facias à Grato & Herenniano placari, nescientibus hoc militibus Dacisianis, qui iam sæuiunt, ne grauiter ferant. Ipse ad eum dona misi, quæ ut libenter accipiat tu facias. Curandum præterea est, ne me hoc scire intelligat, ac sibi succensere iudicet, & pro necessitate ulnmum consilium capiat. Misi autem ad eum pateras gemmatas trilibres duas. Scyphos aureos gemmatos trilibres duos: discum corymbiatum argenteum librarum uiginti. Lancẽ argenteam pampinatam librarum triginta. Pateram argenteam hederatam librarum XX & III. Voleta alieuticum argenteum librarum XX. Vrceos duos auro inclusos, argenteos librarum sex, & in uasis minoribus argenti libras XXV. Calices Aegyptios, operisq; diuersi decem. Clamydes ueri luminis limbatas duas. Vestes diuersas XVI. Albam subsericam paragaudem triuncem unam. Zanchas de nostris parthicis paria tria. Singiliones Dalmatenses X. Clamydem Dardanicam mantuelem unam. Penulam Illyricianam unam. Bardocucullum unum. Cucutia uillosa duo. Oraria sarabadena quatuor. Aureos ualerianos CL. Trientes saloninianos CCC. Habuit & senatus iudicia priusquam ad imperium perueniret ingentia. Nam cum esset nuntiatum, illum cũ Macriano fortiter contra gentes in Illyrico dimicasse, acclamauit senatus: Claudi dux fortissime habeas uirtutibus tuis, deuotioni tuæ. Claudio statuam omnes dicamus. Claudium consulem omnes cupimus. Qui amat remp. sic agit: qui amat principes, sic agit. Antiqui milites sic egerũt. Felicem te Claudi iudicio principum, felicem te uirtutibus tuis, consulem tete præfectum. Viuas Valerie, ameris à principe. Longum est tam multa quàm meruit uir ille perscribere: unum tamen tacere non debeo, quòd illum & senatus & populus, ante imperium, & post imperium sic dilexit, ut satis constet, neq; Traianũ, neq; Antoninos, neq; quenquam alium principem sic amatum.

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII

DIVVS AVRELIANVS

HILARIBVS, quibus omnia festa & fieri debere scimus, & dici, impletis solennibus, uehiculo suo me & iudiciali carpēto præf. urbis uir illustris, ac præfata reuerentia nominandus Iunius Tiberianus accepit. ibi cū animus à causis atq; à negotijs publicis solutus ac liber uacaret, sermonē multum à palatio usq; ad hortos Varianos instituit: & in ipso præcipue de uita principū. Cumq; ad templum Solis uenissemus, ab Aureliano principe consecratū, quòd ipse non nihilū ex eius origine sanguinem duceret, quæsiuit à me, quis uitā eius in literas retulisset. Cui ego cū respondissem, neminem à me Latinorū, Græcorum aliquos lectitatos, dolorem gemitus sui uir sanctus per hæc uerba profudit: Ergo Thersitem, Sinonē, cæteraq; illa prodigia uetustatis, & nos bene scimus, & posteri frequentabunt: diuum Aurelianum, clarissimū principem, seuerissimū imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis est restitutus, posteri nescient? Deus auerta hanc amentiā. Et tamen, si bene noui, ephemeridas illius uiri scriptas habemus, etiam bella charactere historico digesta, quæ uelim accipias, & per ordinē scribas, additis quæ ad uitam pertinent. Quæ omnia ex libris linteis, in quibus ipse quotidiana sua scribi præceperat, pro tua sedulitate condisces. Curabo aūt, ut tibi ex Vlpia bibliotheca & libri lintei proferantur. Tu uelim Aurelianū, ita ut est, quatenus potes, in literas mittas. Parui ipse quidē præceptis: accepi libros Græcos, & oia mihi necessaria in manum sumpsi: ex quibus & quæ digna erant memoratu, in unum libellū contuli. Tu uelim meum munus boni consulas. Et si hoc cōtentus nō fueris, lectites Græcos, linteos etiā libros requiras, quos Vlpia tibi bibliotheca cum uolueris, ministrabit. Et quoniā sermo nobis de Trebellio Pollione, qui à duobus Philippis usq; ad diuum Claudiū, & eius fratrē Quintillum, imperatores tam claros quàm obscuros memoriæ prodidit, in eodem uehiculo fuit, asserente Tiberiano, quòd Pollio multa incuriose, multa breuiter prodidisset: me contrà dicente, neminē scriptorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentitū: prodente quinetiā in quo Liuius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo deniq; Trogus manifestis testibus conuincerentur: pedibus in sententiā transitum faciens, ac manū porrigens iucundam, præterea, scribe, inquit, ut libet, securus, quod uelis dicas, habiturus mendaciorū comites, quos historicæ eloquentiæ miramur autores. Ac ne multa & friuola procemijs odiosus intexam: diuus Aurelianus ortus, ut plures loquunt, Sirmij, familia obscuriore: ut nonnulli, Dacia ripensi. Ego aūt legisse me memini autorem, qui eum Mœsia genitū prædicaret. Et euenit quidē, ut de eorum uirorū genitali solo nesciatur, qui humiliori loco nati plerique solum genitale cōfingunt, ut dent posteritati de locorū splendore fulgorem. Nec tamen magnorū principum uirtutibus summa sciendi est, ubi quisq; sit genitus, sed qualis in rep. fuerit. An Platonē magis commendat quòd Atheniensis fuerit, quàm quòd unicū sapientiæ munus illuxerit? An eo minores inueniuntur Aristoteles Stagirita, Eleatesq; Zenon, aut Anacharsis Scytha, quòd in minimis nati sunt uiculis, cum illos ad cœlū omnis philosophiæ uirtus extulerit? Atq; ut ad ordinē redeam: Aurelianus modicis ortus parentibus, à prima ætate ingenio uiuacissimus, uirib. clarus, nullum unq; diem prætermisit, quamuis festū, quamuis uacantē, quo nō se pilo & sagittis cæterisq; armorū exerceret officijs. Matrē quidē eius Callicrates Tyrius, Græcorū longe doctissimus scriptor, sacerdotē templi Solis, in eo uico in quo habitabant parentes, fuisse dicit. Habuisse quinetiā non nihilum diuinationis, adeo ut aliquando marito suo iurgans ingesserit, cum eius & stultitiam increparet & utilitatem, En imperatoris

ratoris patrem. Ex quo constat, illam mulierem scisse fatalia. Idem dicit, auspicia imperij Aureliano hæc fuisse: Primum pueri eius peluem serpentem plerunq; cinxisse, neque unquam occidi potuisse. Postremo ipsam matrem, quæ hoc uiderat, serpentem quasi familiarem occidere noluisse. His accedit, quòd ex palliolo purpureo, quod Soli sui temporis imperator obtulerat, sacerdos mulier crepundia filio fecisse perhibetur. Addit etiam illud, quòd uinctum fasciola Aurelianum aquila innoxie de cunis leuauerit, & in aram posuerit, quæ iuxta sacellum fortè sine ignibus erat. Idem autor est, uitulum matri eius natum miræ magnitudinis, candidum, sed purpurantibus maculis, ita ut haberet in latere uno auem, in alio coronam. Multa superflua in eodem legisse memini: quippe qui asseuerat etiam rosas in eiusdem mulieris corte, nato Aureliano, exisse purpureas, odoris rosei, floris aurei. Fuerunt & postea multa omina iam militanti futuri, ut res monstrauit, imperij. Nam ingrediente eo Antiochiam in uehiculo, quód præ uulnere tunc equo sedere non posset, ita pallium purpureum, quod in honorem eius expansum fuerat, decidit ut humeros eius tegeret. Et cum in equum transire uellet, quia inuidiosum tunc erat uehiculis in ciuitate uti, equus est ei imperatoris applicitus, cui per festinationem insedit. Sed ubi comperit, semet ad suum trãstulit. Data est ei præterea cum legatus ad Persas isset, patera, qualis solet imperatoribus dari à rege Persarum: in qua insculptus erat Sol eo habitu, quo colebatur ab eo templo, in quo mater eius fuerat sacerdos. Donatus eidem etiam elephantus præcipuus, quem ille imperatori obtulit: solusq; omniũ priuatus Aurelianus elephanti dominus fuit. Sed ut hæc & talia omittamus, fuit decorus, & gratia uiriliter speciosus: Statura procerior, neruis ualidissimis, uini & cibi paulo cupidior, libidinis raræ, seueritatis immẽsæ, disciplinæ singularis, gladij exercẽdi cupidus. Nam cum essent in exercitu duo Aureliani tribuni, hic, & alius qui cum Valeriano captus est, huic signum exercitus apposuerat, manu ad ferrum: ut si fortè quæreretur quis Aurelianus aliquid uel fecisset uel gessisset, suggereretur, Aurelianus manu ad ferrum, atq; cognosceretur. Priuati huius multa extant egregia facinora. Nam erumpentes Sarmatas in Illyrico cum trecentis præsidiarijs solus attriuit. Refert Theoclius Cæsareorum temporum scriptor, Aurelianum manu sua bello Sarmatico una die quadraginta & octo interfecisse. Plurimis autem & diuersis diebus ultra nongentos quinquaginta: adeo ut etiam ballistea pueri & salatiunculas in Aurelianum tales componerent, quibus diebus festis militariter saltitarent, Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollauimus: Vnus homo mille, mille, mille, mille, decollauimus. Mille, mille, mille uiuat, qui mille, mille occidit. Tantum uini habet nemo, quantum fudit sanguinis. Hæc uideo esse perfriuola: sed quia supra scriptus autor ita eadem ut sunt Latina, suis scriptis inseruit, tacenda esse non credidi. Idem apud Maguntiacum tribunus legionis sextæ Gallicanæ, Francos irruentes cum uagarentur per totam Galliam, sic adflixit, ut trecentos ex his captos, septingentis interemptis sub corona uendiderit. Vnde iterum de eo facta est cantilena: Mille Francos, mille Sarmatas semel occidimus: Mille, mille, mille, mille, mille Persas quærimus. Hic autem, ut suprà diximus, militibus ita timori fuit, ut sub eo postea ꝙ semel cum ingenti seueritate castrensia peccata correxit, nemo peccauerit. Solus deniq; omnium militem, qui adulteriũ cum hospitis uxore cõmiserat, ita puniuit, ut duarũ arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligaret, easdemq; subito dimitteret, ut scissus ille utrinq; penderet. Quæ res ingentẽ timorem omnibus fecit. Huius epistola militaris est ad uicariũ suum data huiusmodi: Si uis tribunus esse, imò si uis uiuere, manus militũ contine. Nemo pullũ alienũ rapiat, ouẽ nemo contingat. Vuã nullus auferat, segetẽ nemo deterat: oleũ, sal, lignũ nemo exigat, annona sua cõtentus sit. De præda hostis, non de lachrymis prouincialiũ habeat: arma tersa sint: ferramẽta samiata, calciamẽta fortia. Vestis noua uestẽ ueterẽ excludat. Stipendiũ in baltheo, non in popina habeat. Torquẽ brachialẽ & annulũ apponat: equũ saginariũ suum defricet, captũ animal nõ uendat, mulũ centuriatũ comiter curet. Alter alteri quasi seruus obsequatur: à medicis gratis curentur. Aruspicibus nihil dent: in hospitijs caste se agãt: qui litem fecerit, uapulet. Inueni nuper in Vlpia bibliotheca inter linteos libros epistolã diui Valeriani de Aureliano principe scriptã: quam ad uerbũ, ut decebat, inserui: Valerianus

Lex militum

Augustus

Augustus Antonino Gallo consuli: Culpas me familiaribus literis, quòd Posthumo filium meum Gallienũ magis quàm Aureliano cõmiserim, cum utiq; seueriori & puer credendus fuerit & exercitus:nec tu id diutius iudicabis, si bene scieris quantæ sit Aurelianus seueritatis. Nimius est, multus est, grauis est, & ad nostra iam non facit tempora. Testor aũt omnes deos, me etiam timuisse, ne quid etiã erga filium meum seuerius si quid ille fecisset, ut est natura pronus ad ludicra, sæuius cogitaret. Hac epistola indicat quantæ fuerit seueritatis, ut illum Valerianus etiam timuisse se dicat. Eiusdem Valeriani alia est epistola, quæ laudes illius continet: quam ego ex scrinijs præfecturæ urbanę protuli. Nam illi Romam uenienti salaria sui ordinis sunt decreta. Exemplum epistolæ: Valerianus Augustus Ceionio Albino præf. urbi: Vellemus quidem singulis quibusq; deuotissimis reip. uiris multo maiora deferre cõpendia, quã eorum dignitas postulat, maxime ubi honorem uita cõmendat. Debet enim quid præter dignitatẽ pretium esse meritorum: sed facit rigor publicus, ut accipere de prouinciarum oblationibus ultra ordinis sui gradum nemo plus possit. Aurelianum fortissimũ uirum ad inspiciẽda & ordinanda castra omnia destinauimus: cui tantum à nobis atq; ab omni rep. communi totius exercitus confessione debet, ut digna illo uix aliqua uel nimis magna sint munera. Quid enĩ in illo non clarũ? quid non Coruinis & Scipionibus cõferendum? Ille liberator Illyrici, ille Galliarũ restitutor, ille dux magni totius exempli. Et tamen nihil præterea possum addere tanto uiro ad muneris gratiã, quã patit sobria, & bene gerenda resp. Quare synceritas tua mi parens charissime, supradicto uiro efficiet, quandiu Romæ fuerit, panes militares mũdos sexdecim, panes militares castrenses quadraginta. Vini mensalis sextarios quadraginta, porcellũ dimidiũ. Gallinaceos duos, porcinæ pondo triginta, bubulæ põdo quadraginta. Olei sextariũ unũ, & item olei secũdi sextarium unũ. Liquaminis sextariũ unum, salis sextariũ unũ. Herbas olerũ quantũ satis est. Sanè quoniã ei aliquid præcipue decernendũ est, quãdiu Romæ fuerit, pabula extra ordinẽ decernes. Ipsi aũt ad sumptus, aureos Antoninianos diurnos binos, argenteos Philippeos minutulos quinquagenos, æris denarios centũ, reliqua per præfectos ærarij præbebunt. Friuola hæc fortassis cupiã & nimis leuia esse uideant, sed curiositas nihil recusat. Habuit ergo multos ducatus, plurimos tribunatus, uicarias ducũ & tribunorum diuersis temporibus propè quadraginta, usq; adeo, ut etiam Vlpij Criniti, qui se de Traiani genere referebat, & fortissimi re uera uiri, & Traiani simillimi, qui pictus est cum eodem Aureliano in templo Solis, quem Valerianus Cæsaris loco habere instituerat, uicem sumeret, exercitum duceret, limitem restitueret, prædam militibus daret: Thracias bobus, equis, mancipijs, captiuis locupletaret: manubias in palatio collocaret: quingentos seruos, duo millia uaccarum, equas mille, ouium decem milia, caprarum quindecim, in priuatam uillam Valeriani congereret. Tunc enim Vlpius Crinitus publice apud Byzantium sedenti Valeriano in thermis egit gratias, dicens, Magnum de se iudicium habitum, quòd eidem uicarium Aurelianum dedisset: quare eum statuit arrogare. Interest epistolas nosse Aureliano scriptas, & ipsam arrogationẽ. Epistola Valeriani ad Aurelianũ: Si esset alius Aureliane iucundissime, qui Vlpij Criniti uicem posset implere, tecũ de eius uirtute ac sedulitate conferrem. Nunc tecum requirere potuissem. Suscipe bellum à parte Nicopolis, ne nobis ægritudo Criniti obsit. Fac quicquid potes. Multa nõ dico, in tua erit potestate militiæ magisteriũ. Habes sagittarios Ityreos trecentos, Armenios sexcentos, Arabas centũ quinquaginta, Saracenos ducentos, Mesopotamios auxiliares quadringentos: habes legionẽ tertiam Felicem, & equites cataphractarios octingentos. Tecũ erit Hartomundus, Haldegastes, Hildomundus, Cariouiscus. Commeatus à præfectis necessarius in omnib. castris est cõstitutus. Tuum est pro uirtutibus tuis atq; solertia illic hyemalia & æstiua disponere, ubi tibi nihil deerit: quærere præterea ubi carrago sit hostiũ, & uerè scire quanti qualesq; sint, ut non uinum aut annona consumatur, aut tela iaciantur, in quibus res bellica constituta est. Ego de te tantum deo fauente spero, quantũ de Traiano si uiueret, posset sperare respub. Neq; enim minor est, in cuius locum fidemq; te legi. Consulatum cum eodem Vlpio Crinito in annum sequentem à die undecimo Calen. Iuniarum, in locum Gallieni & Valeriani sperare te conuenit sumptu publico. Leuanda est

da est enim paupertas eorum hominum, qui diu reip. uiuentes pauperes sunt, & nullorum magis. His quoq; literis indicatur quantus fuerit Aurelianus, & re uera. neq; enim quisquam aliquando ad summam rerum peruenit, qui non à prima ætate gradibus uirtutis ascenderit. Literæ de consulatu: Valerianus Augustus Aelio Xifidio præfecto ærarij. Aureliano, cui consulatū detulimus ob paupertatē, qua ille magnus est, cæteris maior, dabis ad editionē Circensium aureos Antoninianos trecentos, argenteos Philippeos minutulos tria millia, in ære H—S quinquagies, tunicas multicias uiriles decem, lineas Aegyptias uiginti, mantelia Cypria paria duo, tapetia Afra decē, stragula Maura decem, porcos centum, oues centum: cō uiuium autem publicum edi iubebis senatoribus, equitibus Romanis: hostias maiores duas, minores quatuor. Et quoniam etiam de arrogatione aliqua me dixeram positurum, quæ ad tantum principem pertinerent, quæso ne odiosior, uerbosiorúe ea re uidear, quam fidei causa inserendam credidi ex libris Acholij, qui Magister admisionū Valeriani principis fuit, libro actorum eius nono. Cum consedisset Valerianus Augustus in thermis apud Byzantiū præsente exercitu, præsente etiā officio palatino, asidentibus Memmio Fusco cōsule ordinario, Bebio Macro præfecto prætorij, Quinto Ancario præside Orientis, asidētibus etiā à parte leua Auulnio Saturnino Scythici limitis duce, Murētio ad Aegyptū destinato, Iulio Tryphone Orientalis limitis duce, & Meceo Brundusino præfecto annonæ orientis, & Vlpio Crinito duce Illyriciani limitis & Thracij, & Fuluio Boio duce Rhetici limitis, Valerianus Augustus dixit: Gratias tibi agit Aureliane resp. quòd eam Gotthorū potestate liberasti. Abundamus per te præda, abundamus gloria, & his omnibus, quibus Romana felicitas crescit. Cape igit tibi pro rebus gestis tuis coronas murales quatuor, coronas uallares quinq;, coronas nauales duas, coronas ciuicas duas, hastas puras decem. uexilla bicolora quatuor, tunicas ducales russas quatuor, pallia proconsularia duo, togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, subarmalem profundum, sellam eboratam. Nam te cōsulem hodie designo scripturus ad senatum, ut tibi deputet scipionem, deputet etiam fasces. Hæc enim imperator non solet dare, sed à senatu quando fit consul accipere. Post hæc Valeriani dicta Aurelianus surrexit, atq; ad manus accessit, agens gratias militaribus uerbis, quæ propria & ipsa apponenda decreui. Aurelianus dixit: Et ego domine Valeriane imperator Auguste, ideo cuncta feci, ideo uulnera patienter excepi, ideo & equos & cantherios meos lassaui, ut mihi gratias ageret resp. & conscientia mea. At tu plus fecisti, ago ego gratias bonitati tuæ, & accipio cōsulatum quem das. Dij faciant, & deus certus Sol, ut & senatus de me sic iudicet. Agentibus igitur gratias omnibus circumstantibus, Vlpius Crinitus surrexit, atq; hac oratione usus est: Apud maiores nostros Valeriane Auguste, quod & familiæ meæ amicum, ac proprium fuit, ab optimis quibusq; in filiorum locum fortissimi uiri semper electi sunt, ut uel senescentes familias, uel fœtus matrimonijs iam caducos substitutæ fœcunditas prolis ornaret. Hoc igitur quod Cocceius Nerua in Traiano adoptando, quod Vlpius Traianus in Hadriano, quod Hadrianus in Antonino, & cæteri deinceps proposita suggestione fecerunt, iam in arrogando Aureliano, quem mihi uicarium iudicij tui autoritate fecisti, censui esse referendum. Iube igitur ut lege agatur, sitq; Aurelianus hæres sacrorū, nominis, & bonorum, totiusq; iuris, Vlpio Crinito iam consulari uiro, ipse ac tu Crinite iudex consularis. Longum est cuncta pertexere. Nā & actæ sunt Crinito à Valeriano gratiæ, & adoptio, ut solebat, impleta. Memini me in quodam libro Græco legisse, quod tacendum esse non credidi, mandatum esse Crinito à Valeriano, ut Aurelianus adoptaretur: idcirco præcipue, quòd pauper esset: sed hoc in medio relinquendum puto. & quoniam superius epistolam posui qua sumptus Aureliano ad consulatum delatus est, quare posuerim rem quasi friuolam eloquendum putaui. Vidimus proxime consulatum Furij Placidi tanto ambitu in Circo editum, ut non præmia dari aurigis, sed patrimonia uiderentur, cum darentur tunicæ subsericæ lineæ paragaudæ, darentur etiam equi ingemiscentibus frugi hominibus. Factum est enim, ut iam diuitiarum sit non hominum consulatus: quia utiq; si uirtutibus defertur, editorem spoliare non debent. Perierunt casta illa tēpora, & magis ambitione populari peritura sunt. Sed nos (ut solemus) hāc

quoq;

quoq; rem in medio relinquimus. His igit tot ac talibus præiudicijs muneribusq; fultus, Claudianus temporibus tantus enituit, ut post eum Quintillo quoq; fratre eius interempto, solus teneret imperiũ, Aureolo interfecto, cum quo Gallienus fecerat pacẽ. Hoc loco tanta est diuersitas historicorũ, & quidẽ Græcorũ, ut alij dicãt, inuito Claudio ab Aureliano Aureolũ interfectũ, alij mandãte ac uolente, alij ab imperatore iam Aureliano eundem occisum, alij uero adhuc priuato. Sed hæc quoq; media relinquemus, ab ipsis petenda per quos in literas missa sunt. Illud tamen constat, omne contra Mæotidas bellum diuum Claudium nulli magis quàm Aureliano credidisse. Extat epistola, quam ego, ut soleo, fidei causa, imò ut alios annalium scriptores fecisse uideo, inserendam putaui. Flauius Claudius Valerio Aureliano suo salutem: Expetit à te munus solitum nostra resp. Aggredere, quid moraris? Tuo magisterio milites uti uolo, tuo ductu tribunos. Gotthi oppugnandi sunt. Gotthi à Thracijs amouendi. Eorum enim pleriq; Hæmi montem, Europamq; uexant, qui te pugnante fugerunt. Omnes exercitus Thracios, oẽs Illyricianos, totumq; limitem in tua potestate cõstituo, solitam nobis ede uirtutẽ. Tecum erit etiã frater Quinillus cum occurrerit. Ego alijs rebus occupatus, summã belli illius uirtutibus tuis credo. Misi sanè equos decem, loricas duas, & cætera, quibus muniri ad bellum euntem necessitas cogit. Secũdis igitur prælijs usus auspicijs Claudianis remp. in integrũ reddidit: atq; ipse statim, ut suprà diximus, cõsensu omniũ legionũ factus est imperator. Equites sanè oẽs ante imperiũ sub Claudio Aurelianus gubernauit, cũ offensam magistri eorũ incurrissent, quòd temere Claudio non iubente pugnassent. Item Aurelianus contra Sueuos, & Sarmatas ijsdem temporibus uehementissime dimicauit, ac florentissimã uictoriã retulit: accepta est sanè clades sub Aureliano à Marcomannis per errorem. Nam dum is à fronte non curat occurrere, subito hostes erupere: dumq; illos à dorso persequi parat, omnia circa Mediolanũ grauiter euastata sunt. Postea tamẽ ipsi quoq; Marcomanni superati sunt. In illo aũt timore, quo Marcomanni cuncta uastabant, ingentes Romæ seditiones motæ sunt pauentibus cunctis, ne eadem quæ sub Gallieno fuerant, prouenirent. Quare etiam libri Sibyllini noti beneficijs publicis inspecti sunt: inuentũq;, ut in certis locis sacrificia fierent, quæ Barbari transire non possent. facta deniq; sunt ea, quæ præcepta fuerant in diuerso ceremoniarum genere: atq; ita Barbari restiterunt, quos omnes Aurelianus carptim uagantes occidit. Libet ipsius senatusconsulti formã exponere, quo libros inspici clarissimorũ iussit autoritas. Die tertio Idus Ian. Fuluius Sabinus prætor urbanus dixit: Referimus ad uos P. C. Pontificum suggestionẽm, & Aureliani principis literas, quibus iubetur, ut inspiciant fatales libri, quibus spes belli terminandi sacrato deorum imperio continetur. Scitis enim ipsi quotiescunq; grauior aliquis extitit motus, eos semper inspectos: neq; prius mala publica esse finita, quàm ex ijs sacrificiorum processit autoritas. Tũc surrexit primæ sententiæ Vlpius Syllanus, atq; ita locutus est: Sero nimis P. C. de reip. salute consulimus, sero ad fatalia iussa respicimus, more languentiũ, qui ad summos medicos nisi in summa desperatione nõ mittũt, proinde quasi peritioribus uiris maior faciẽda sit cura, cum omnibus morbis occurri sit melius. Meministis enim P. C. me in hoc ordine sæpe dixisse iam tum, cum primũ nunciatum est Marcomannos erupisse, consulenda Sibyllæ decreta, utendum Apollinis beneficijs: recusasse uero quosdam, & cum ingenti calumnia recusasse, cum adulando dicerent, tantam principis esse uirtutem, ut opus non sit deos consuli, proinde quasi & ipse uir magnus non deos colat, non de dijs immortalibus speret. Quid plura? audiuimus literas quibus rogauit opem deorum, quæ nunquã cuiquam turpis est, ut uir fortissimus adiuuetur. Agite igit pontifices, quà puri, quà mundi, quà sancti, quà uestitu animisq; sacris commodi templum ascendite, subsellia laureata constituite, ueteranis manibus libros euoluite, fata reip. quæ sunt æterna perquirite: patrimis matrimisq; pueris carmen indicite: nos sumptum sacris, nos apparatum sacrificijs, nos aris ambarualia indicemus. Post hæc interrogati plerique senatores sententias dixerunt, quas longum est innectere. Deinde alijs manus porrigentibus, alijs pedibus in sententias euntibus, plerisq; uerbo consentientibus, conditum est S. C. Itum deinde ad templum, inspecti libri, proditi uersus, lustrata urbs, cantata carmina, amburbium celebratũ, ambaruualia promissa

sibillinorum librorum inspectio

ambarualia

Manus porrigere in sententiis

promissa, atq; ita solennitas quæ iubebatur expleta est. Est epistola Aureliani de libris Sibyllinis: nam ipsam quoq; indidi ad fidem rerum: Miror uos patres sancti tandiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, perinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omniũ tractaretis. Agite igitur, & castimonia pontificum, ceremonijsq; solennibus iuuate principem necessitate publica laborantem. Inspiciantur libri: quæ facienda fuerint, celebrẽtur, quemlibet sumptũ, cuiuslibet gentis captiuos, qualibet animalia regia non abnuo, sed libens offero: neq; enim indecorum est dijs iuuantibus uincere: sic apud maiores nostros multa finita sunt bella, sic cœpta. Si quid est sumptuum datis ad præfectũ ærarij literis decerni iussi. est præterea uestræ autoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio quàm cupio. Cum autẽ Aurelianus uellet omnibus simul facta exercitus sui constipatione cõcurrere, tanta apud Placentiam clades accepta est, ut Romanum penè solueret imperium. Et causa quidem huius periculi perfidia & calliditas barbarici fuit motus. Nam cum cõgredi aperto Marte non possent, in syluas se densissimas contulerunt, atq; ita nostros uespera incumbente turbarunt. Deniq; nisi diuina ope post inspectionem librorũ sacrificiorumq; curas, monstris quibusdam speciebusq; diuinis impliciti essent Barbari, Romana uictoria non fuisset. Finito prælio Marcomannico, Aurelianus, ut erat natura ferocior, plenus irarũ Romam petit uindictæ cupidus, quam seditionum asperitas suggerebat: inciuilius deniq; usus imperio, uir aliâs optimus, seditionum autoribus interemptis, cruentius ea, quæ mollius fuerant curanda, compescuit. Interfecti sunt enim nonnulli etiam nobiles senatores, cum his leue quiddam, & quod contemni à mitiore principe potuisset, uel unus, uel leuis, uel uilis testis obijceret. Quid multa? Magnum illud, & quod iam fuerat, & quod non frustra speratum est, infamiæ tristioris ictu contaminauit imperium. timeri cœpit princeps optimus, non amari: cum alij dicerent, perfodiendũ talem principem, non optandum: alij bonum quidem medicum, sed mala ratione curantem. His actis, cum uideret posse fieri, ut aliquid tale iterum, quale sub Gallieno euenerat, proueniret, adhibito consilio senatus, muros urbis Romæ dilatauit. Nec tamen pomœrio addidit eo tempore, sed postea. Pomœrio autẽ nemini principum licet addere, nisi ei, qui agri barbarici aliqua parte Romanam remp. locupletauerit. Addidit autem Augustus, addidit Traianus, addidit Nero, sub quo pontus Polemoniacus, & Alpes Cottiæ Romano nomini tributæ. Transactis igitur quæ ad sectiones, atq; urbis statum, & ciuilia pertinebant, contra Palmyrenos, id est contra Zenobiam, quæ filiorum nomine Orientale tenebat imperium, iter flexit. Multa in itinere ac magna bellorum genera confecit. Nam in Thracijs & in Illyrico occurrẽs Barbaros uicit: Gotthorum quinetiam ducem Cannabam, siue Cannabaudem, cum quinq; millibus hominum trans Danubium interemit. Atq; inde per Byzantium in Bithyniam transitum fecit, eamq; nullo certamine obtinuit. Multa eius tam præclara facta q̃ dicta sunt; sed omnia libro innectere nec possumus fastidij euitatiõe, nec uolumus; sed ad intelligẽdos mores atq; uirtutem pauca libanda sunt. Nam cũ Thyanã uenisset, eamq; occlusam reperisset, iratus dixisse fertur: Canẽ in hoc oppido non relinquã. Tunc & militibus acrius incumbentibus spe prædæ, & Heraclammone quodam timore ne inter cæteros occideret, patriam suam prodente, ciuitas capta est. Sed Aurelianus duo statim præcipua, quod unum seueritatem ostenderet, alterũ lenitatẽ, ex imperatoria mente monstrauit. Nam & Heraclammonem proditorem patriæ suæ sapiens uictor occidit: & cum milites iuxta illud dictum, quo canem se relicturũ apud Thyaneos negaret, euersionem urbis exposcerent, respondit ijs: Canem, inquit, negaui in hac urbe me relicturũ, canes oẽs occidite. Grande principis dictũ, grandius militũ uotũ: nam dictũ principis, quo præda negabatur, ciuitas seruabatur, totus exercitus ita quasi ditaret, accepit. Epistola de Heraclãmone. Aurelianus Augustus Mallio Chiloni: Occidi passus sum, cuius quasi beneficio Thyanã recepi. Ego uero proditorẽ amare non potui: & libẽter tuli q̃ eum milites occiderũt: neq; enim mihi fidem seruare potuisset, qui patriæ non pepercit. Solum deniq; ex omnibus qui oppugnabantur, campus accepit. Diuitem hominem negare non possum, sed cuius bona eius liberis reddidi: ne quis me causa pecuniæ locupletem hominẽ occidi passum esse criminaret. Capta aũt ciuitas est miro modo. Nam

cum

Christiani

ex agri barbarici direptio ne pomœriu augebat

cum Heraclammon locum ostendisset aggeris naturali specie tumentem, qua posset
Aurelianus cultus ascẽdere, ille cõscendit, atq; elata purpurea chlamyde, intus ciuib.
foris militibus se ostendit. & ita ciuitas capta est, quasi totus in muris Aureliani fuisset
exercitus. Taceri nõ debet res, quæ ad famã uenerabilis uiri pertinet. Fertur em̃ Aure
lianũ de Thyanæ ciuitatis euersiõe uera dixisse, uera cogitasse: uerũ Apolloniũ Thya
næum celeberrimæ famæ autoritatisq; sapientẽ, ueterem philosophũ, amicũ uerũ deo
rum, ipsum etiã pro numine frequentandũ, recipienti se in tentoriũ ea forma qua uideť
subito astitisse: atq; hæc Latine, ut homo Pannonius intelligeret, uerba dixisse: Aure-
liane, si uis uincere, nihil est quod de ciuiũ meorũ nece cogites. Aureliane, si uis impe-
rare, à cruore innocentiũ abstine. Aureliane, clemẽter te age, si uis uincere. Norat uul
tum philosophi uenerabilis Aurelianus, atq; in multis eius imaginẽ uiderat templis.
Deniq; statim attonitus, & imaginẽ, & statuas, & templũ eidem promisit, atq; in melio
rem rediịt mentem. Hæc ego à grauibus uiris cõperi, & in Vlpiæ bibliothecæ libris re
legi, & pro maiestate Apolloniȷ magis credidi. Quid enim illo uiro sanctius? uenerabi
lius? antiquius? diuiniusq; inter homines fuit? Ille mortuis reddidit uitã. Ille multa ul-
tra homines & fecit & dixit: quæ qui uelit nosse, Græcos legat libros, qui de eius uita
cõscripti sunt. Ipse aũt, si uita suppetat, atq; ipsius uiri fauori usquequaq; placuerit, bre
uiter saltẽ tanti uiri facta in literas mittã: non quo illius uiri gesta munere mei sermonis
indigeant: sed ut ea quæ miranda sunt, omniũ uoce prædicenť. Recepta Thyana, An-
tiochia proposita omnibus impunitate, breui apud Daphnem certamine obtinuit: atq;
inde præceptis quantũ probatur uenerabilis uiri Apolloniȷ parens, humanior atq; cle
mentior fuit. Pugnatum est post hæc de summa rerum contra Zenobiam & Zabam
eius sociam apud Emessam magno certamine. Cumq; Aureliani equites fatigati iam
penè discederent, ac terga darent, subito ui numinis, quod postea proditum, hortante
quadam diuina forma per pedites etiã equites restituti sunt. Fugata est Zenobia cum
Zaba, & plenissime parta uictoria. Recepto igitur Orientis statu, Emessam uictor Au
relianus ingressus est, ac statim ad templum Heliogabali tetendit, quasi cõmuni offi-
cio uota soluturus. Verũ illic eam formã numinis reperit, quam in bello sibi fauentem
uidit. Quare & illic templa fundauit donariȷs ingentibus positis, & Romæ Soli tem-
plum posuit maiore honorificentia consecratũ, ut suo dicemus loco. Post hæc Palmy-
ram iter flexit, ut ea oppugnata, laborum terminus fieret. Sed in itinere à latronibus
Syris male accepto frequẽter exercitu multa perpessus est, & in obsidione usq; ad ictũ
sagittæ periclitatus est. Epistola ipsius extat ad Mucaporem missa, in qua de eius belli
difficultate ultra pudorem imperialem fatetur. Romani me modo dicũt bellum con
tra fœminam gerere, quasi sola mecũ Zenobia, & suis uiribus pugnet, ac non hostium
quantum si uir à me oppugnandus esset, in conscientia & timore longe deteriore. dici
non potest, quantũ hic sagittarum, qui belli apparatus, quantũ telorum, quantum lapi
dum: nulla pars muri est, quæ nõ binis & ternis balistis occupata sit: ignes etiã tormen
tis iaciuntur. Quid plura? nõ quasi fœmina pugnat quasi pœnã timens: sed credo adiu-
turos Ro. remp. deos, qui nunquam nostris conatibus defuerunt. Deniq; fatigatus, ac
pro malis fessus, literas ad Zenobiam misit, deditionem illius petens, uitã promittens,
quarum exemplum indidi. Aurelianus imperator Ro. orbis, & receptor oriẽtis, Ze
nobiæ cæterisq;, quos societas tenet bellica: Sponte facere debuistis id quod meis li
teris nunc iubetur: deditionem præcipio impunitate uitæ proposita, ita ut illic Zeno-
bia cum tuis agas uitam, ubi te ex senatus amplissimi sententia collocauero. Gemmas,
argentum, aurum, sericum, equos, camelos in ærarium Ro. conferas. Palmyrenis ius
suum seruabitur. Hac epistola accepta, Zenobia superbius insolentiusq; rescripsit, q̃
eius fortuna poscebat, credo ad terrorem. Nam eius quoq; epistolæ exemplum indidi.
Zenobia regina Orientis Aureliano Augusto: Nemo adhuc præter te quod poscis,
literis petiȷt. Virtute faciendũ est quicquid in rebus bellicis est gerendum. Deditionem
meam petis, quasi nescias, Cleopatram reginam perire maluisse, q̃ in qualibet uiuere
dignitate: Nobis Persarum auxilia non desunt, quæ iam speramus: pro nobis sunt Sa-
raceni, pro nobis Armeniȷ. Latrones Syri exercitum tuum Aureliane uicerunt: quid
igitur si illa uenerit manus, quæ undiq; speratur? pones profecto supercilium, quo nũc
mihi

mihi deditionem quasi omnifariam uictor imperas. Hanc epistolam Nicomachus se transtulisse in Græcū ex lingua Syrorum dicit ab ipsa Zenobia dictatam: nam illa superior Aureliani Græca missa est. His acceptis literis, Aurelianus non erubuit, sed iratus est: statimq; collecto exercitu, ac ducibus suis, undiq; Palmyram obsedit: neq; quicquam uir fortis reliquit, quod aut imperfectum uideretur aut incuratum. Nam & auxilia, quæ à Persis missa fuerāt, intercepit: & alas Saracenas Armeniasq; corrupit, atq; ad se modo ferociter, modo subtiliter transtulit, deniq; post multa mulierem potētissimam uicit. Victa igitur Zenobia cum fugeret camelis, quos dromadas uocitant, atq; ad Persas iter tenderet, equitibus missis est capta, atq; in Aureliani potestatem deducta. Victor itaq; Aurelianus, totiusq; iam Oriētis possessor, cum in uinculis Zenobiā teneret, cum Persis, Armenijs, Saracenis superbior atq; insolentior egit ea, quæ ratio temporis postulabat. Tunc illæ uestes, quas in templo Solis uidemus, consertæ gemmis, tum Persici dracones, & tiaræ, tum genus purpuræ, quod postea nec ulla gens detulit, nec Romanus orbis uidit: de qua pauca saltē libet dicere. Meministis enim fuisse in templo Iouis optimi maximi Capitolini pallium breue purpureū lanestre, ad quod cum matronæ, atq; ipse Aurelianus iungerēt purpuras suas, cineris specie decolorari uidebantur cæteræ diuini comparatione fulgoris. Hoc munus rex Persarum ab Indis interioribus sumptum, Aureliano dedisse perhibetur, scribens: Sume purpuram qualis apud nos est, sed hoc falsum fuit. Nam postea diligentißime & Aurelianus & Probus, & proxime Diocletianus missis diligentißimis confectoribus, requisiuerunt tale genus purpuræ, nec tamen inuenire potuerūt. Dicitur enim sandix Indica talem purpuram facere, si curetur. Sed ad incepta redeamus. Ingens tamen strepitus militū fuit omnium, Zenobiam ad pœnam poscentium. Sed Aurelianus indignum existimans mulierem interimi, occisis plerisq;, quibus autoribus illa bellum mouerat, parauerat, gesserat, triumpho mulierē reseruauit, ut populi Romani oculis esset ostentui. Graue inter eos, qui cæsi sunt, de Longino philosopho fuisse perhibet̄, quo illa magistro usa esse ad Græcas literas dicitur. Quem quidem Aurelianus iccirco dicit̄ occidisse, quòd superbior illa epistola ipsius diceret̄ dictata consilio, quamuis Syro esset sermone contexta. Pacato igitur Oriente, in Europam Aurelianus redijt uictor, atq; illic Carporū copias afflixit: & cum illum Carpicum senatus absentem uocasset, mandasse ilico fertur: Superest P. C. ut me etiam Carpisculum uocetis. Carpisculum enim genus calciamenti esse satis notum est, quod cognomen deforme uidebatur: cum & Gothicus, & Sarmaticus, & Armenicus, & Parthicus, & Adiabenicus diceretur. Rarū est ut Syri fidem seruent, imò difficile. Nam Palmyreni, qui iam uicti atq; contusi fuerant, Aureliano rebus Europensibus occupato non mediocriter rebellarūt. Sandarionem enim, quem in præsidio illic Aurelianus posuerat, cum sexcentis sagittarijs occiderūt, Achilleo cuidam parenti Zenobiæ parantes imperiū. Verum adeo Aurelianus, ut erat paratus ex Europa reuertit: atq; urbem, quia ita merebat̄, euertit. Crudelitas deniq; Aureliani, uel, ut quidam dicunt, seueritas, eatenus extitit, ut epistola eius feratur, confeßionem immanißimi furoris ostentans, cuius hoc exemplū est. Aurelianus Augustus Ceionio Basso: Non oportet ulterius progredi militum gladios, iam satis Palmyrenorū cæsum atq; occisum est. Mulieribus nō pepercimus, infantes occidimus, senes iugulauimus, rusticos interemimus, cui terras, cui urbē deinceps relinquemus? Parcēdū est ijs qui remanserūt. Credimus em̄ paucos tā multorū supplicijs esse correctos. Templum sanè Solis, quod apud Palmyram aquilifer legionis tertiæ cū uexilliferis & draconario cornicinibus atq; liticinibus diripuerunt, ad eam formā uolo, quæ fuit, reddi. Habes trecentas auri libras Zenobiæ capsulis: habes argenti mille octingēta pondo. De Palmyrenorum bonis habes gemmas regias. Ex his omnibus fac cohonestari templum: mihi & dijs immortalibus gratißimū feceris. Ego ad senatū scribam, petens ut mittat pontificem, qui dedicet templum. Hæ literæ ut uidemus, indicant satiatā esse immanitatem principis duri. Securior deniq; iterū in Europam redijt: atq; illic oēs qui uagabant̄, hostes nota illa sua uirtute contudit. Interim res per Thracias Europamq; omnem Aureliano ingentes agente, Firmus quidam extitit, qui sibi Aegyptū sine insignibus imperij quasi ut esset ciuitas libera, uindicauit. Ad quē continuo Aurelianus reuertit

Et hodie Itali scarpos uocāt

reuertit. nec illi defuit felicitas solita. Nam Aegyptũ statim recepit: atq; ut erat ferox a-
nimi, cogitatione multus, uehemẽter irascẽs quòd adhuc Tetricus Gallias obtineret,
Occidentem petijt: atq; ipso Tetrico exercitum suum prodente, quòd eius scelera fer-
re non posset, deditas sibi legiones obtinuit. Princeps igit̃ totius orbis Aurelianus pa-
catis per Occidentem Gallis, atq; undiq; terris, Romã iter flexit, ut de Zenobia & Te
trico, hoc est de Oriente & Occidente triumphũ Romanis oculis exhiberet. Non ab
re est cognoscere, qui fuerit Aureliani triumphus. Fuit enim speciosissimus. Currus re
gij tres fuerunt. In his unus Odenati, argento, auro, gemmis operosus atq; distinctus:
Alter, quem rex Persarũ Aureliano dono dedit, ipse quoq; pari opere fabricatus: Ter-
tius, quem sibi Zenobia cõposuerat, sperans se urbem Romanã cum eo uisurã, quod
illam nõ fefellit: nam cum eo urbem ingressa est uicta & triumphata. Fuit alius currus
quatuor ceruis iunctus, qui fuisse dicit̃ regis Gotthorũ: quo, ut multi memoriæ tradide
runt, Capitoliũ Aurelianus inuectus est, ut illic cæderet ceruos, quos cum eodẽ curru
captos uouisse Ioui optimo maximo ferebat̃. Præcesserũt elephanti uiginti, feræ man
suetæ Libycæ Palæstinæ diuersæ ducẽtæ: quas statim Aurelianus priuatis donauit, ne
fiscum annonis grauaret. Tigrides quatuor: camelopardali, alces, cætera talia per or-
dinem ducta: gladiatorum paria octingenta: præter captiuos gentium Barbararũ Ble
myes, Axomitæ, Arabes, Eudæmones, Indi, Bactriani, Hiberi, Saraceni, Persæ, cum
suis quiq; muneribus: Gotthi, Alani, Roxolani, Sarmatę, Franci, Sueui, Vandali, Ger
mani religatis manibus captiui præcesserunt. Inter hos etiam Palmyreni, qui superfue
rant principes ciuitatis, & Aegyptij ob rebellionem. Ductæ sunt & decem mulieres;
quas uirili habitu pugnantes inter Gotthos ceperat: cũ multę essent interemptæ, quas
de Amazonũ genere titulus indicabat. Prælati sunt tituli gentiũ nomina continentes.
Inter hæc fuit Tetricus chlamyde coccinea, tunica galbina, braccis gallicis ornatus,
adiuncto sibi filio, quem imperatorem in Gallia nuncupauerat. Incedebat etiã Zeno-
bia, ornata gemmis, catenis aureis, quas alij sustentabãt. præferebant̃ coronæ omniũ
ciuitatum aureæ titulis eminentibus proditæ. Iam populus ipse Ro. iam uexilla colle-
giorum atq; castrorum, & cataphractarij milites, & opes regiæ, & omnis exercitus, &
senatus, & ſi aliquanto tristior, quòd senatores triumphari uidebat, multũ pompæ ad-
diderant. Deniq; uix nona hora in Capitolium peruenit, sero aũt ad palatiũ. Sequen-
tibus diebus datæ sunt populo uoluptates ludorum scenicorum, ludorum Cicensium,
uenationum, gladiatorũ, naumachiæ. Non prætermittendum uidetur, quod & popu-
lus memoria tenet, & fides historica frequentauit: Aurelianum eo tempore, quo profi
ciscebatur ad Orientem, bilibres coronas populo promisisse, si uictor rediret: & cum
aureas populus speraret, neq; Aurelianus aut posset, aut uellet, coronas eum fecisse
depanibus, qui nunc siliginei uocantur, & singulis quibusq; donasse: ita ut siligineum
suum quotidie toto æuo suo, & unusquisq; reciperet, & posteris suis dimitteret. Nam
idem Aurelianus & porcinã carnem populo Ro. distribuit, quæ hodieq; diuiditur: le-
ges plurimas sanxit, & quidem salutares: sacerdotia composuit, templum Solis funda
uit, & pontifices roborauit. Decreuit etiam emolumenta architectis & ministris. His
gestis, ad Gallias profectus, Vindelicos obsidione barbarica liberauit: deinde ad Illyri
cum redijt, paratoq; magno potius quàm ingenti exercitu, Persis, quos eo quoq; tem-
pore, quo Zenobiã superauit, gloriosissime iam uicerat, bellum indixit. Sed cum iter
faceret apud Cænophrurium mansionem, quæ est inter Heracliam & Byzantiũ, ma-
litia notarij sui, & manu Mucaporis interemptus est. Et causa occidendi eius quæ fue-
rit, & quemadmodum sit occisus, ne res tanta lateat, breui edisserã. Aurelianus, quod
negari nõ potest, seuerus, truculentus, sanguinarius fuit princeps: Hic cum usq; eò se-
ueritatem tetendisset, ut & filiam sororis occideret, nõ magna, neq; satis idonea causa,
iam primum inodium suorum uenit. Incidit aũt, ut se res fataliter agunt, ut Mnestheũ
quendam, quem pro notario secretorum habuerat, libertum, ut quidam dicũt, suum
infensiorem sibi minando redderet, quòd nescio quid de quodã suspicatus esset. Mne-
stheus, qui sciret Aurelianum neq; frustra minari solere, neq; si minaretur, ignoscere,
breue nominum conscripsit mixtis ijs, quibus Aurelianus uere irascebatur, cum ijs de
quibus nihil asperum cogitabat, addito etiam suo nomine, quo magis fidem faceret

ingeſtæ ſolicitudinis: ac breue legit ſingulis, quorum nomina cõtinebat: addens, diſpo
ſuiſſe Aurelianum cos omneis occidere: illos uero debere ſuæ uitæ, ſi uiri ſunt, ſubue-
nire. Hi cum exarſiſſent timore qui merebantur offenſam, dolorem miſcentes benefi-
cijs atq; officijs, quibus Aurelianus uidebatur ingratus, in ſupradicto loco iter facien-
tem principem ſubito adorti, interemerunt. Hic finis Aureliano fuit principi neceſſa-
rio magis quàm bono. Quo interfecto cum eſſet res prodita, & ſepulchrum ingens, & tem
plum illi detulerunt ij à quibus interemptus eſt. Sanè Mneſtheus poſtea ſurrectus ad
ſtipitem beſtijs obiectus eſt, quod ſtatuæ marmoreæ poſitæ in eodẽ locó utrinq; ſigni
ficant, ubi & in columnis diuo Aureliano ſtatuæ cõſtitutæ ſunt. Senatus mortem eius
grauiter tulit, grauius tamen Po. Ro. qui uulgo dicebat, Aurelianum pædagogũ eſſe
ſenatorũ. Imperauit annis ſex minus paucis diebus: ac rebus magnis geſtis inter diuos
relatus eſt. Quia pertinet ad Aurelianũ id quod in hiſtoria relatũ eſt, tacere non debui.
Nam multi ferunt, Quintillum fratrem Claudij, cum in præſidio Italico eſſet, audita
morte Claudij ſumpſiſſe imperiũ. Verum poſtea ubi Aurelianũ comperit imperare, à
toto exercitu derelictũ, cumq; contra eum cõcionaretur, nec à militibus audiretur, in-
ciſis ſibimet uenis die uigeſimo imperij ſui perijſſe. Quicquid ſanè ſcelerum fuit, quic-
quid malæ cõſcientiæ, uel artiũ funeſtarũ, quicquid deniq; factionũ, Aurelianus toto
penitus orbe purgauit. Hoc quoq; ad rem pertinere arbitror, Balbati filij nomine Ze
nobiam nõ Timolai & Herenniani imperiũ tenuiſſe quod tenuit. Fuit ſub Aureliano
etiam monetariorũ bellum Feliciſsimo rationali autore, quod acerrime ſeueriſsimeq;
compeſcuit, ſeptem tamen millibus ſuorũ militũ interemptis: ut epiſtola docet miſſa ad
Vlpium Crinitum ter conſulem, qui eum ante adoptauerat. Aurelianus Auguſtus Vl
pio patri: Quaſi fatale quiddam inceſsit, ut omnia quæcunq; geſſero, oẽs motus ingra
ueſcant. Ita enim ſeditio intramurana bellum mihi grauiſsimum peperit: monetarij au
tore Feliciſsimo ultimo ſeruorum, cui procurationem fiſci mandaueram, rebelles ſpi-
ritus extulerunt. Hi compreſsi ſunt, ſeptem millibus Hiberorum Riparienſium & Ca
ſtrianorum & Daciſcorum interemptis. Vnde apparet, nullam mihi à dijs immortali-
bus datam ſine difficultate uictoriam. Tetricum triumphatum correctorem Lucaniæ
fecit, filio eius in ſenatu manente. Templum Solis magnificentiſsimum cõſtituit: mu-
ros urbis Romæ ſic ampliauit, ut quinquaginta prope millia murorum eius ambitus
teneant. Idem quadruplatores ac delatores ingenti ſeueritate perſecutus eſt: tabulas
publicas ad priuatorum ſecuritatem exuri in foro Traiani ſemel iuſsit. Amneſtia etiã
ſub eo delictorum publicorum decreta eſt de exemplo Athenienſium: cuius rei etiam
Tullius in Philippicis meminit. Fures prouinciales repetundarum ac peculatus reos
ultra militarem modum eſt perſecutus, ut eos ingentibus ſupplicijs cruciatibusq; pu-
niret. In templo Solis multum auri gemmarumq; conſtituit. Cum uaſtatum Illyricum,
ac Mœſiam deperditam uideret, prouinciam trans Danubiũ Daciam à Traiano con-
ſtitutã ſublato exercitu, & prouincialibus reliquit, deſperans eam poſſe retineri. Ab-
ductosq; ex ea populos in Mœſiam collocauit: appellauitq; ſuam Daciam, quæ nunc
duas Mœſias diuidit. Dicitur præterea huius fuiſſe crudelitatis, ut pleriſq; ſenatorib.
ſimulatam ingereret factionem cõiurationis ac tyrannidis, quo facilius eos poſſet oc-
cidere. Addunt nonnulli, filium ſororis non filiam ab eodem interfectum, pleriq; au-
tem etiam filium ſororis. Quàm difficile ſit imperatorem in locum boni principis lege-
re, & ſenatus ſanctioris grauitas probat, & exercitus prudẽtis autoritas. Occiſo nanq;
ſeueriſsimo principe, de imperatore deligendo exercitus retulit ad ſenatum: idcirco
quòd nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem occiderant. Ve-
rum ſenatus hanc eandem delectionem in exercitum refudit, ſciens, non libenter iam
milites accipere imperatores eos quos ſenatus elegerit. Deniq; id tertio factum eſt, ita
ut per ſex menſes imperatorem Romanus orbis non habuerit, omnesq; iudices ij per-
manerent, quos aut ſenatus, aut Aurelianus elegerat, niſi quòd proconſulem Aſiæ
Falconium Probum in locum Arelij Fuſci delegit. Non iniucundum eſt ipſas inſere-
re literas, quas ad ſenatũ exercitus miſit: Felices ac fortes exercitus ſenatui populoq;
Rom. Aurelianus imperator noſter per fraudem unius hominis, & per errorem bo-
norum ac malorum interemptus eſt: Hunc inter deos referte ſancti & domini P.C. &
de uobis

de uobis aliquem, ſed dignum ueſtro iudicio, principem mittite. Nos enim de ijs qui uel errauerunt, uel male fecerunt, imperare nobis neminem patimur. Reſcriptum eſt ſenatuſconſulto: Cum die tertio nonas Febr. ſenatus ampliſsimus in curiam Pompilianam conueniſſet, Aurelius Gordianus conſul dixit: Referimus ad uos P.C. literas exercitus feliciſsimi: quibus recitatis Aurelianus Tacitus primæ ſententiæ ſenator ita locutus eſt: hic autem eſt, qui poſt Aurelianum ſententia omnium imperaror eſt appellatus. Recto ordine conſuluiſſent dij immortales P.C. ſi boni principes ferro inuiolabiles extitiſſent, ut longiorem ducerent uitam: neq; contra eos aliqua eſſet poteſtas ijs qui neces infandas triſtiſsima mente concipiunt. Viueret enim princeps noſter Aurelianus, quo neq; utilior fuit quiſquã. Reſpirare certe poſt infelicitatem Valeriani, poſt Gallieni mala imperante Claudio cœperat noſtra reſp. at eadem reddita fuerat Aureliano toto penitus orbe uincente. Ille nobis Gallias dedit: ille Italiam liberauit: ille Vindelicis iugum barbaricæ ſeruitutis amouit: Illo uiuente Illyricum reſtitutum eſt, redditæ Romanis legibus Thraciæ. Ille (proh pudor) Orientem fœmineo preſſum iugo in noſtra iura reſtituit: ille Perſas inſultãtes adhuc Valeriani nece fudit, fugauit, oppreſſit. Illum Saraceni, Blemyes, Axomitæ, Bactriani, Seres, Hiberi, Albani, Armenij, populi etiam Indorum ueluti præſentem penè uenerati ſunt deũ: Illius donis quæ à Barbaris gentibus meruit, refertũ eſt Capitolium: quindecim millia librarum auri ex eius liberalitate unũ tenet templum, omnia in urbe fana eius micant donis. Quare P.C. uel deos ipſos iure cõuenio, qui talem principem interire paſsi ſunt, niſi fortè ſecum eum eſſe maluerunt. Decerno igitur diuinos honores: id quod uos omnes exiſtimo eſſe facturos. Nam de imperatore deligendo ad eundem exercitum cenſeo eſſe referendum. Etenim in tali genere ſententiæ niſi fiat quod dicitur, & electi periculum erit, & eligentis inuidia. Probata eſt ſententia Taciti: attamen cum iterum atq; iterum mitterent, ex S.C. quod in Taciti uita dicemus, Tacitus factus eſt imperator. Aurelianus filiam ſolam reliquit, cuius poſteri etiam nunc Romæ ſunt. Aurelianus nanq; proconſul Ciliciæ, ſenator optimus, fui uere iuris uitæq; uenerabilis, qui nunc in Sicilia uitã agit, eius eſt nepos. Quid hoc eſſe dicam, tam paucos bonos extitiſſe principes, cum iam tot Cæſares fuerint? Nam ab Auguſto in Diocletianũ Maximianumq; principes, quæ ſeries purpuratorum ſit, index publicus tenet. Sed in his optimi, ipſe Auguſtus, Flauius Veſpaſianus, Titus, Cocceius Nerua, diuus Traianus, diuus Adrianus, Pius & Marcus Antonini, Seuerus Afer, Alexander Mammeæ, diuus Claudius, & diuus Aurelianus. Valerianus enim cum optimus fuerit, ab omnibus infelix apparuit. Vides quæſo quàm pauci ſint principes boni, ut bene dictum ſit à quodam mimico ſcurra Claudij huius temporibus, In uno anulo bonos principes poſſe perſcribi, atq; depingi. At contrà, quæ ſeries malorum? ut enim omittamus Vitellios, Caligulas, & Nerones, quis ſerat Maximinos & Philippos, atq; illam inconditæ multitudinis fecem? Tametſi Decios excerpere debeam, quorum & uita & mors ueteribus comparanda eſt. Et quæritur quidem quæ res malos principes faciat: Iam primũ nimia licentia, deinde rerũ copia, amici præterea improbi, ſatellites deteſtãdi, eunuchi auariſsimi, aulici uel ſtulti uel deteſtabiles: & quod negari non poteſt, rerum publicarũ ignorantia. Sed ego à patre meo audiui, Diocletianum principem iam priuatũ dixiſſe, Nihil eſſe difficilius quàm bene imperare. Colligunt ſe quatuor uel quinq;, atq; unum conſilium ad decipiendum imperatorem capiunt: dicunt quid probandum ſit. Imperator qui domi clauſus eſt, uera non nouit: cogitur hoc tantum ſcire, quod illi loquuntur: facit iudices, quos fieri non oportet, amouet à rep. quos debeat obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipſe dicebat, bonus, cautus, optimus uendit̃ imperator. Hæc Diocletiani uerba ſunt, quæ idcirco inſerui, ut prudentia tua ſciret, nihil eſſe difficilius bono principe. Aurelianum quidem multi neq; inter bonos neq; inter malos principes ponunt: idcirco quòd ei clementia imperatorum dos prima defuerit. Verconius Herennianus præfe. præt. Diocletiani, teſte Aſclepiodoto, ſæpe dicebat, Diocletianum frequenter dixiſſe, cum Maximiani aſperitatẽ reprehenderet, Aurelianum magis ducem eſſe debuiſſe quàm principem: Nam eius nimia ferocitas eidem diſplicebat. Mirabile fortaſſe uider̃, quod compertum Diocletiano Aſclepiodotus Celſino conſiliario ſuo dixiſſe perhibet. Sed

Dictum ſcurræ

Corruptela principum

de hoc posteri iudicabunt. Dicebat enim, quodam tempore Aurelianum Gallicanas consuluisse Druidas, sciscitantem utrum apud eius posteros imperiũ permaneret: tum illas respondisse dixit: Nullius clarius in rep. nomen quàm Claudij posterorum futurum. Et est quidem iam Constantius imperator eiusdem uir sanguinis, cuius puto posteros ad eam gloriã quæ à Druidibus prenuntiata sit, peruenire. Quod idcirco ego in Aureliani uita constitui, quia hæc ipsi Aureliano cõsulenti responsa sunt. Vectigal ex Aegypto urbi Romæ Aurelianus uitri, chartæ, lini, stupæ, atq; anabolicas species æternas constituit. Thermas in transtiberina regione Aurelianus facere parauit hyemales, quòd aquæ frigidioris copia illic deesset: forum nominis sui in Hostiensi ad mare fundare cœpit. In quo postea prætorium publicum constitutum est. Amicos suos honeste ditauit, & modice, ut miserias paupertatis effugerent, & diuitiarum inuidiam patrimonij moderatione uitarent. Vestem holosericam neq; ipse in uestiario suo habuit, neq; alteri utendam dedit. Et cum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blatteo serico uteretur, ille respondit: Absit ut auro fila pensent. libra enim auri tunc libra serici fuit. Habuit in animo, ut aurum neq; in cameras, neq; in tunicas, neq; in pelles, neq; in argentum mitteretur: dicẽs, plus auri esse in rerum natura quàm argenti: sed aurum per uarios bractearum, filorum & liquationum usus perire, argentum autem in suo usu manere. Idem dederat facultatem, ut aureis qui uellent & uasis uterentur & poculis. Dedit præterea potestatem, ut argentatas priuati carrucas haberent, cum antea ærata & eborata uehicula fuissent. Idem concesit, ut blateas matronæ tunicas haberent, & cæteras uestes, cum antea coloreas habuissent, & ut multum oxypæderotinas. Et ut fibulas aureas gregarij milites haberent, idem primus cõcesit, cum antea argenteas habuissent. Paragaudas uestes ipse primus militibus dedit, cum antè non nisi rectas purpureas accepissent: & quidẽ alijs monolores, alijs dilores, trilores alijs, & usq; ad pentelores, quales hodie lineæ sunt. Panibus urbis Romæ unciam de Aegyptio uectigali auxit: ut quadam epistola data ad præfectum annonæ urbis etiam ipse gloriatur: Aurelianus Augustus Flauio Arabiano præfecto annonæ: Inter cætera quibus dijs fauentibus Romanã remp. iuuimus, nihil mihi est magnificentius, quàm quòd additamento unciæ omne annonarum urbicarum genus iuui, quod ut esset perpetuum, nauicularios Niliacos apud Aegyptum nouos, & Romæ amnicos posui: Tiberinas extruxi ripas: uadum aluei tumentis effodi, dijs & perennitati uota constitui, almam Cererem consecraui. Nunc tuũ est officium Arabiane iucundissime, elaborare ne meæ dispositiones in irritũ ueniant. Neq; enim populo Ro. saturo quicquã potest esse lætius. Statuerat & uinũ gratuitum populo Ro. dare: ut quemadmodum oleum & panis, & porcina gratuita præberentur, sic etiã uinũ daretur, quod perpetuũ hac dispositione conceperat. Hetruriæ per Aureliam usq; ad Alpes marinimas ingentes agri sunt, ijq; fertiles ac syluosi. Statuerat igitur dominis locorũ incultorũ, qui tamen uellẽt, pretia dare, atq; illic familias captiuas constituere, uinibus montes conserere, atq; ex eo opere uinũ dare, ut nihil redditurũ fiscus acciperet, sed totum populo Ro. cõcederet. Facta erat ratio dochæ, cuparum, nauiũ & operum. sed multi dicunt, Aurelianũ ne id faceret, præuentum, alij à præf. præt. sui prohibitũ, qui dixisse fertur, Si & uinum populo Ro. damus, superest ut & pullos & anseres demus. Argumento est id uere Aurelianum cogitasse, imò etiã facere disposuisse, uel ex aliqua parte fecisse, quòd in porticibus templi Solis fiscalia uina ponuntur, non gratuita populo eroganda, sed precio. Sciendum tamen, congiaria illum ter dedisse, donasse etiã populo Ro. tunicas albas manicatas ex diuersis prouincijs, & lineas Afras atq; Aegyptias puras: ipsumq; primũ donasse oraria populo Romano, quibus uteretur populus ad fauorem. Displicebat ei, cũ esset Romæ, habitare in palatio, ac magis placebat in hortis Sallustij, uel in Domitiæ uiuere. Miliarensem deniq; porticum in hortis Sallustij ornauit, in qua quotidie & equos & se fatigabat, quamuis esset non bonæ ualetudinis. Seruos & ministros peccantes coram se cædi iubebat: ut pleriq; dicunt, causa tenendæ seueritatis: ut alij, studio crudelitatis. Ancillam suam, quæ adulteriũ cum seruo suo fecerat, capite puniuit. Multos seruos è familia propria qui peccauerant, legibus audiendos iudicijs publicis dedit. Senatum, siue senatulũ matronis reddi uoluerat: ita ut primæ illic quæ sacerdotia senatu autore

meruissent

meruissent. calceos mulleos, & cereos, & albos, & hederacios uiris omnibus tulit, mulieribus reliquit. Cursores eo habitu, quo ipse habebat, senatoribus concessit. Concubinas ingenuas haberi uetuit. Eunuchorum modum pro senatorijs professionibus statuit, idcirco quòd ad ingentia precia peruenissent. Vas argenti eius nunquam triginta libras transiit. Conuiuium de assaturis maxime fuit. Vino rufo maxime delectatus est. Medicum ad se cum ægrotaret, nunquam uocauit, sed ipse se inedia præcipue curabat. Vxori & filiæ annulum sigillaricium quasi priuatus instituit. Seruis suis uestes easdem imperator, quas & priuatus dedit, præter duos senes, quibus quasi libertis plurimum detulit, Antistiū & Gillonem, qui post eum ex senatus sententia manumissi sunt. Erat quidem rarus in uoluptatibus: sed miro modo mimis delectabat: uehementissime aūt delectatus est Phagone, qui usque eo multū comedit, ut uno die ante mensam eius aprū integrum, centum panes, ueruecem, & porcellum comederet: biberet autem infundibulo apposito plus orca. Habuit tempus præter seditiones quasdam domesticas fortunatissimum: populus autem Romanus eum amauit, senatus timuit. edaci homine narrat

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII
TACITVS

QVOD post excessum Romuli nouello adhuc Romanę urbis imperio factū pontifices, penes quos scribendæ historiæ potestas fuit, in literas retulerunt, ut interregnum dum post bonum principem bonus alius quæritur, iniretur: hoc post Aurelianum, habito inter senatū exercitumque Romanū, non inuido, nō tristi, sed grato religiosoque certamine sex totis mensibus factū est. Multis tamen modis hæc ab illo negotio causa separata est. Iam primum enim cum interregnum initū est post Romulum, interreges tū facti sunt. Totusque ille annus per quinos & quaternos dies siue ternos centū senatoribus deputatus est, ita ut qui ualerēt, interreges essent singuli duntaxat. Quare factum est, ut plus annus interregnū iniretur, ne aliquis sub æquali dignitate Romani expers remaneret imperij. Huc accedit, quòd etiam sub consulibus tribunisque militaribus prædictis imperio consulari, si quando interregnū initum est, interreges fuerunt. Nec unquam ita uacua fuit hoc nomine Romana resp. ut nullus interrex biduo saltē triduóue crearetur. Video mihi posse obijci, curules magistratus apud maiores nostros quadriennium in rep. non fuisse: sed erant tribuni plebis cum tribunitia potestate, quæ pars maxima regalis imperij est. tamen nō est proditū, interreges eo tempore nō fuisse. Quin etiam uerioribus historicis referentibus declaratum est, cōsules ab interregibus prius creatos, qui haberent reliquorum comitia magistratuū. Ergo quod rarum & difficile fuit, S.P.Q.R. perpessus est, ut imperatorem per sex menses, dum bonus quærit, resp. non haberet. Quæ illa cōcordia militū? quanta populo quies? quàm grauis senatus autoritas fuerit? Nullus usquā tyrannus emersit: sub iudicio senatus, & militū, populique Romani totus orbis est temperatus: non illi principem quenquam, ut recte facerent, non tribunitiam potestatem formidabant: sed quod est in uita optimum, se timebāt. Dicenda est tamen causa tam feliciū morarum, & speciatim monumentis publicis inserenda, ea in posteros humani generis stupenda moderatio: ut discāt qui regna capiūt, non raptū ire imperia, sed mereri. Interfecto sanè fraude Aureliano, ut superiore libro scriptū est, calliditate serui nequissimi, errore militarių, ut apud quoslibet cōmenta plurimum ualent, dummodo irati audiant, plerunque temulenti, certe consiliorū propè semper expertes, reuersis ad bonā mentē omnibus, eisdemque ab exercitu grauiter cōfutatis, cœptū est quæri, & quis fieri deberet ex omnibus princeps. Tūc odio prǽsentiū exercitus, qui creare imperatorē raptim solebat, ad senatū literas misit: de quibus priore libro iam di

ctum est, petens ut ex ordine suo principē legerent. Verū senatus sciēs lectos à se prin
cipes militibus nō placere, rem ad milites retulit. Dumq; id sæpius fit, sextus peractus
est mēsis. Inter est tñ ut sciat̃ quemadmodū Tacitus imperator sit creatus. Die septimo
Cal. Octobr. cū in curiā Pompilianā ordo amplissimus cōsedisset, Velius Cornificius
Gordianus COS. dixit: Referimus ad uos P.C. quod sæpe retulimus: Imperator est
deligendus: exercitus sine principe recte diutius stare non potest, simul quia cogit ne-
cessitas. Nam limitem trans Rhenū Germani rupisse dicunt̃, occupasse urbes ualidas,
nobiles, diuites, & potentes. Iam si nihil de Persicis motibus nuntiat̃, cogitate tā leues
esse mentes Syrorū, ut regnare uel fœminas cupiant potius q̃ nostrā perpeti sanctimo
niā. Quid Africā? Quid Illyricū? Quid Aegyptū earumq; omniū partiū exercitū, quo-
usq; sine principe credimus posse consistere? Quare agite P.C. & principem dicite: aut
accipiet eum exercitus, quē elegeritis: aut si refutauerit, alterū faciet. Post hæc cū Taci
tus, qui erat primæ sententiæ cōsularis, sententiā incertū quā uellet dicere, omnis sena
tus acclamauit: Tacite Auguste, dij te seruēt, te deligimus, te principē facimus, tibi cu
ram reip. orbisq; mandamus. Suscipe imperiū ex senatus autoritate: tui loci, tuæ uitæ,
tuæ mentis est, quod mereris. Princeps senatus recte Augustus creat̃, primæ sententię
uir recte imperator creat̃. Et quis melius q̃ grauis imperat? & quis melius q̃ literatus
imperat? Quod bonū, faustum, salutareq; sit, diu priuatus fuisti. Scis quemadmodū de-
beas imperare, qui alios principes pertulisti. Scis quemadmodū debeas imperare, qui
de alijs principib. iudicasti. At ille: Miror P.C. uos in locū Aureliani fortissimi impe-
ratoris senem uelle principē facere: en membra, quæ iaculari ualeant, quæ hastile tor-
quere, quæ clypeis intonare, quæ ad exēplū docēdi milites frequēter equitare: uix mu
nia senatus implemus, uix sententias, ad quas nos locus arctat, edicimus. Videte dili-
gentius quā ætatem de cubiculo atq; umbra in pruinas æstusq; mittatis, an probaturos
senem imperatorē milites creditis? Videte, ne reip. non eum quē uelitis principem de-
tis: & mihi hoc solū obesse incipiat, quod me unanimiter delegistis. Post hæc acclama
tiones senatus hæ fuerūt: Et Traianus ad imperiū senex uenit, dixerūt decies. Et Adri
anus ad imperiū senex uenit, dixerunt decies. Et Antoninus ad imperiū senex uenit,
dixerūt decies. Et tu legisti, Incanaq; menta regis Romani, dixerūt decies. Et quis me-
lius q̃ senex imperat? dixerunt decies. Imperatorem te non militem facimus, dixerūt
uicies. Tu iube, milites pugnent, dixerūt tricies. Habes prudentiā & bonū fratrem, di-
xerunt decies. Seuerus dixit, caput imperare non pedes, dixerūt tricies. Animū tuum
non corpus eligimus, dixerunt uicies. Tacite Auguste, dij te seruent. deinde oēs inter-
rogati: præterea qui post Tacitū sedebat senator cōsularis Metius Falconius Nicoma
chus in hæc uerba disseruit: Semper quidē P.C. recte atq; prudenter reip. magnificus
hic ordo cōsuluit, neq; à quoquā orbis terræ populo solidior unquam expectata sapi-
entia est: attamen nulla unquā neq; grauior, neq; prudentior in hoc sacrario dicta sen-
tentia est. Seniorem principē fecimus, & uirū qui omnibus quasi pater consulat: nihil
ab hoc immaturum, nihil properū, nihil asperum formidandum est. Omnia seria, cun-
cta grauia, & quasi ipsa resp. iubeat, auguranda sunt. Scit enim qualem sibi principem
semper optauerit: nec potest aliud nobis exhibere, q̃ quod ipse desiderauit, & uoluit.
Enimuero si recolere uelitis uetusta illa prodigia, Nerones dico, & Heliogabalos, &
Commodos, seu potius semper incōmodos, certe non hominū magis uitia illa, q̃ æta-
tum fuerunt. Dij auertāt principes pueros, & patres patriæ dici impuberes: & quibus
ad subscribendum magistri literarij manus teneant: quos ad cōsulatus dandos dulcia,
& circuli, & quæcunq; uoluptas puerilis inuitet. Quæ malum ratio est habere impera-
torem, qui famā curare non nouerit? qui quid sit resp. nesciat, nutritorem timeat, respi
ciat ad nutricē, manuum magistraliū ictibus terroriq; subiaceat: faciat eos cōsules, du
ces, iudices, quorū uitas, merita, ætates, familias, gesta nō norit. Sed quid diutius P.C.
protrahor? magis gratulemur q habemus principem senem, q̃ illa iteremus, quæ plus
quàm lachrymanda tolerantibus extiterūt. Gratias igit̃ dijs immortalibus ago, atq; ha
beo, & quidē pro uniuersa rep. teq; Tacite Auguste cōuenio, petens, obsecrans, libere
pro cōmunis patriæ legibus deposcens, ne paruulos tuos, si te citius fata præuenerint,
facias Romani hæredes imperij: ne sic remp. patresq; cōscriptos, populūq; Romanū,
ut uillulam

ut uillulam tuam, ut colonos tuos, ut seruos tuos relinquas: quare circunspice, imitare
Neruas, Traianos, Adrianos. Ingens est gloria morientis principis, remp. magis ama
re quàm filios. Hac oratione & Tacitus ipse uehementer est motus, & totus senatori-
us ordo concussus: statimq; acclamatū est: Omnes omnes. Inde itum ad campum Mar-
tium: ibi comitiale tribunal ascendit: ibi præfect. urbis Aelius Cesetianus sic locutus
est: Vos sanctissimi milites, & sacratissimi uos quirites, habetis principem, quem de
sentētia omnium exercituum senatus elegit: Tacitum dico Augustissimum uirum, ut
qui hactenus sententijs suis remp. iuuit, nunc iuuet iussis atq; consultis. Acclamatum
est à populo: Felicissime Tacite Auguste, dij te seruent, & reliqua quæ solent dici. Hoc
loco tacendum nō est, plerosq; in literas retulisse, Tacitum absentem & in Campania
positum, principem nuncupatū; quod uerum est, nec dissimulare possum. Nam cum
tumor emersisset, illum imperatorem esse faciendum, discessit, atq; in Baiano duobus
mensibus fuit. Sed inde deductus huic senatusconsulto interfuit, quasi uere priuatus,
& qui uere recusaret imperium. Ac ne quis me Græcorum alicui uel Latinorum exi-
stimet temere credidisse, habet bibliotheca Vlpia in armario sexto librū Elephantinū,
in quo hoc S. C. perscriptum est: cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. Nam diu hæc
S. C. quæ ad principes pertinebant, in libris Elephantinis scribebantur. Inde ad exer-
citus profectus: ibi quoq; cum primum tribunal ascendit, Mesius Gallicanus præfect.
præt. in hęc uerba disseruit: Dedit sanctissimi cōmilitones senatus principem, quem
petijstis: paruit præceptis, & uoluntati castrensium ordo ille nobilissimus. plura mihi
apud uos præsente imperatore nō licet loqui. Ipsum igitur, qui tueri nos debet, loquen
tem dignanter audite. Post hoc Tacitus Augustus dixit: Et Traianus ad imperium
senex uenit, sed ille ab uno deductus est: at me sanctissimi commilitones primum uos,
qui scitis principes approbare, deinde amplissimus senatus dignum hoc nomine iudi-
cauit: curabo, enitar, efficiam, ne uobis desint, si non fortia facta, at saltem uobis atq;
imperatore digna consilia. Post hoc stipendium, & donatiuum ex more promisit, &
primam orationem ad senatum talem dedit: Ita mihi liceat P. C. sic imperium rege-
re, ut à uobis me constet electum, ut ego cuncta ex uestra facere sententia & potestate
decreui. Vestrum est igitur ea iubere atq; sancire, quæ digna uobis, digna modesto ex-
ercitu, digna populo Rom. esse uideantur. In eadem oratione Aureliano statuam au-
ream ponendam in Capitolio decreuit: item statuam argenteam in curia, item in tem-
plo Solis, item in foro diui Traiani. Sed aurea non est posita: dedicatæ autem sunt so-
læ argenteæ. In eadem oratione cauit, ut si quis argento publice priuatimq; æs miscu-
isset, si quis auro argentum, si quis æri plumbum, capitale esset cum bonorum proscri-
ptione. In eadem oratione cauit, ut serui in dominorum capita non interrogarētur, ne
in causa maiestatis quidem. addidit, ut Aurelianum omnes pictum haberent. Diuo-
rum templum fieri iussit, in quo essent statuæ principum bonorum, ita ut ijsdem nata-
libus suis, & parilibus, & Calend. Ianuarijs & uotis, libamina ponerentur. In eadem
oratione fratri suo Floriano consulatum petijt, & non impetrauit, idcirco quòd iam
senatus omnia nundina suffectorum consulum clauserat. Dicitur autem multum læta
tus senatus libertate, quòd ei negatus est consulatus, quē fratri petierat. Fertur deniq;
dixisse: scit senatus, quem principem fecerit. Patrimonium suum publicauit, quod ha-
buit in redditibus H—S. bis millies octingenties. Pecuniam quam domi collegerat, in
stipendium militū uertit. Togis, & tunicis ijsdem est usus, quibus priuatus. Meritoria
intra urbem stare uetuit, quod quidem diu tenere non potuit. Thermas omnes ante lu
cernam claudi iussit, ne quid per noctem seditionis oriretur. Cornelium Tacitum scri- Cor. Tacitus ī oībus bibliothecis
ptorē historiæ Augustæ, quòd parentē suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis
collocari iussit: & ne lectorum incuria deperiret, librū per annos singulos decies scribi
publicitus in euicis archijs iussit, & in bibliothecis poni. Holosericā uestē uiris omni-
bus interdixit. Domū suā destrui præcepit, atq; in eo loco thermas publicas fieri priua
to sumptu iussit. columnas centū numidicas pedum uicenûm ternûm Hostiēsibus do-
nauit. De proprio possessiones, quas in Mauritania habuit, sartis tectis Capitolij depu
tauit. Argentū mensale quod priuatus habuerat, ministerijs conuiuiorū, quæ in tem-
plis fierent, dedicauit. Seruos urbanos omnes manumisit utriusq; sexus, intra centum

tamen, ne Caniniam transire uideretur. Ipse fuit uitæ parcissimæ: ita ut sextarium uini tota die nunquam potauerit, sæpe intra heminam. Conuiuium uero unius gallinacei, ita ut synciput adderet & oua. præ omnibus oleribus affatim ministratis, lactucis impatiēter indulsit. Somnū enim se mercari illa sumptus effusione dicebat. amariores cibos appetiuit. Balneis raro usus est, atque ualidior fuit in senectute. Vitreorū diuersitate, atque operositate uehementer est delectatus. Panem nisi siccum nunquam comedit: eundemque sale, atque alijs rebus conditum. Fabricarum peritissimus fuit, marmorū cupidus, nitoris senatorij, uenationū studiosus. Mensam denique suam nunquam nisi agrestibus opimauit. Fasianam auem, nisi suo & suorum natali, & diebus festissimis, non posuit. Hostias suas semper domum reuocauit, ijsdemque suos uesci iussit. Vxorē gemmis uti non est passus. Auroclauatis uestibus idem interdixit. Nam & ipse autor Aureliano fuisse perhibetur ut aurum à uestibus & cameris, & pellibus submoueret. Multa huius feruntur, sed longum est ea in literas mittere. Quod si quis omnia de hoc uiro cupit scire, legat Suetonium Optatianum, qui eius uitam affatim scripsit. Legit sanè senex minutulas literas ad stuporem: nec unquam noctem intermisit, qua nō aliquid uel scriberet uel legeret, præter posterum calendarum diem. Nec tacendū est, & frequenter imitandum tantā senatus lætitiam fuisse, quòd eligendi principis cura ad ordinem amplissimū reuertisset: ut & supplicationes decernerētur, & hecatombe promitteretur à singulis: denique senatores ad suos scriberent, nec ad suos tantum, sed etiam ad externos. Mitterentur præterea literæ ad prouincias, ut scirent omnes socij, omnesque nationes in antiquum statum redijsse remp. Ac senatum principes legere, imò ipsum senatum principem factum: leges à senatu petendas, reges barbaros senatui supplicaturos: pacē ac bella senatu autore tractanda. ne quid denique deesset cognitioni, plerasque huiusmodi epistolas in fine libri posui, & cum cupiditate & sine fastidio, ut existimo, perlegendas. Et prima quidē illi cura imperatoris facti hæc fuit, ut omnes, qui Aurelianum occiderant, interimeret, bonos malosue, cum iam ille uindicatus esset. Et quoniam à Mæotide multi barbari eruperant, hos eosdem consilio atque uiribus, ut eò redirent, cōpulit. Ipsi aūt Mæotidę ita congregabantur, quasi accitu Aureliani ad bellum Persicum conuenissent auxilium daturi nostris, si necessitas postularet. Cum Tullius dicat, magnificentius esse dicere, quemadmodum ceperit consulatum: at in isto uiro magnificum fuit, quod tanta gloria cepit imperium. Gessit aūt propter breuitatem temporum nihil magnum. Interemptus est enim insidijs militaribus, ut alij dicunt, sexto mense, ut alij, morbo interijt. Tamē constat factionib. eum oppressum, mente atque animo defecisse. Hic idem mensem Septembrem Tacitum appellari iussit: idcirco, quòd eo mēse & natus, & factus est imperator. Huic frater Florianus imperio successit, de quo pauca ponenda sunt.

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII
FLORIANVS

HIC frater Taciti germanus fuit, qui post fratrēm arripuit imperiū, non senatus autoritate, sed suo motu, quasi hæreditarium esset imperiū: cum sciret adiuratum esse in senatu Tacitum, ut cum mori cœpisset, non liberos suos, sed optimum aliquē principem faceret. Denique uix duobus mensibus imperiū tenuit, & occisus est Tarsi à militibus, qui Probum audierant imperare, quem omnis exercitus legerat. Tantus aūt Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, miles eligeret, ipse populus Rom. acclamationib. peteret. Fuit etiā Florianus morū fratris imitator, nec tamen usquequaque. Nā effusionē in eo frater frugi reprehēdebat: & hæc ipsa imperandi cupiditas alijs eum moribus ostendit fuisse quam fratrem. Duo igitur

principes una extiterunt domo, quorum alter ſex menſibus, alter uix duobus imperauerunt, quaſi quidam interreges inter Aurelianum & Probum, poſt interregnũ principes nuncupati. horum ſtatuæ fuerunt Interamnæ duę pedum tricenûm ex marmore, quòd illic eorũ cenotaphia cõſtituta ſunt in ſolo proprio: ſed deiectæ fulmine ita contritæ ſunt, ut membratim iaceant diſsipatę. quo tempore reſponſum eſt ab aruſpicibus quandoq; ex eorum familia imperatorem Romanum futurum, ſeu per fœminam, ſeu per uirum, qui det iudices Parthis, ac Perſis: qui Francos & Alemãnos ſub Romanis legibus habeat: qui per omnem Africam barbarũ non relinquat: qui Taprobanis præſidem imponat: qui ad Romanam inſulam procõſulem mittat: qui Sarmatis omnibus iudicet: qui terram omnem, quam oceanus ambit, captis omnibus gentibus, ſuam faciat: poſtea tamen ſenatui reddat imperium, & antiquis legibus uiuat ipſe uicturus annis C. X X. & ſine hærede moriturus. Futurum autem eum dixerunt à die fulminis prę cipitati ſtatuiſq; confractis poſt annos mille. Non magna hęc urbanitas aruſpicũ fuit, qui principem talem poſt mille annos futurũ eſſe dixerunt: quia ſi poſt centum annos prædicerẽt fore, poſſent eorum deprehendi mendacia, cum uix remanere talis poſsit hiſtoria. Ego tamen iccirco hæc inſerenda uolumini credidi, ne quis me legens legiſſe non crederet. Tacitus congiarium populo Romano intra ſex menſes uix dedit. Imago eius poſita eſt in Quintiliorum in una tabula quincuplex, in qua ſemel togatus, ſemel chlamydatus, ſemel armatus, ſemel palliatus, ſemel uenatorio habitu. De qua quidam epigrammatarius ita luſit, ut diceret: Non agnoſco ſenem armatum, non chlamydatum inter cætera, ſed agnoſco togatum. & Floriani liberi & Taciti multi extiterunt: quorum ſunt poſteri credo milleſimum annum expectantes. In quos multa epigrammata ſcripta, quo iocati ſunt aruſpices imperium pollicentes. Hæc ſunt, quæ de uita Taciti atq; Floriani digna memoratu comperiſſe memini. Nunc nobis aggrediendus eſt Probus uir domi foriſq; conſpicuus: uir Aureliano, Traiano, Adriano, Antoninis, Alexandro, Claudioq; præferendus: niſi quia in illis uaria, in hoc omnia præcipua tunc fuere: qui poſt Tacitum omnium iudicio bonorum imperator eſt factus, orbemq; terrarum pacatiſsimum gubernauit, deletis barbaris gẽtibus, deletis etiam plurimis tyrannorum, qui eius temporibus extiterunt: de quo dictum eſt, ut Probus diceretur, etiam ſi Probus nomine non fuiſſet. Quem quidem multi ferunt Sibyllinis libris fore promiſſum: qui ſi diutius fuiſſet, orbis terræ Barbaros non haberet. Hæc ego in aliorum uita de Probo iccirco indidi, ne dies, hora, momentum aliquid ſibi uindicaret, ne fatali neceſsitate abſumptus Probo indicto deperirem. Nunc claudã uolumen, ſatisfactũ arbitrans ſtudio & cupiditati meæ. Omina imperij Tacito hæc fuerunt: Fanaticus quidam in templo Syluani tenſis membris exclamauit: Tacita purpura, tacita purpura, idq; ſeptimo. Quod quidem poſtea omini deputatum eſt. Vinum, quo libaturus Tacitus fuerat in templo Herculis Fundani, ſubito purpureũ factum eſt. Vitis, quæ uuas aminęas albas ferebat, eo anno, quo ille imperium meruit, purpuraſcere plurima purpura cœpit. Mortis omina hæc fuerunt: Patris ſepulchrum diſruptis ianuis ſe aperuit, matris umbra ſe per diem & Tacito & Floriano uelut uiuentis obtulit: nam diuerſis patribus nati ferebantur: in larario dij omnes ſeu terræmotu, ſeu caſu aliquo conciderunt: Imago Apollinis, quæ ab his colebatur, ex ſummo faſtigio in lectulo poſita ſine hominis cuiuſpiam manu deprehenſa eſt. Sed hæc ſunt, quæ à pleriſq; dicuntur. Nos ad Probum & ad Probi geſta inſignia reuertemur. Et quoniam me promiſi aliquas epiſtolas eſſe poſiturum, quæ creato Tacito principe gaudia ſenatus oſtenderent, his additis finem ſcribendi faciam. Epiſtolæ publicæ: Senatus ampliſsimus curiæ Carthaginenſi S. D. Quod bonum, fauſtum, felix, ſalutareq; ſit reip. orbiq; Rom. dandi ius imperij, appellãdi principis, nuncupãdi Auguſti ad nos reuertit. Ad nos igitur referte, quæ magna ſunt. Omnis prouocatio præfecti urbis erit: quæ tamẽ à procõſulibus, & ab ordinarijs iudicibus emerſerit, in quo quidẽ etiã ueſtrã in antiquũ ſtatum rediſſe credimus dignitatẽ. ſiquidẽ primus hic ordo eſt, qui recipiẽdo uim ſuã, ius ſuũ cęteris ſeruat. Alia epiſtola: Senatus ampliſsimus curię Treuirorũ: ut eſtis liberi, & ſemper fuiſtis, lætari uos credimus, creãdi principis iudiciũ ad ſenatũ redijt, ſimul etiã præfecturæ urbanæ appellatio uniuerſa decreta eſt. Eodẽ modo ſcriptum eſt Antiochenſibus

bus, Aquileiensibus, Mediolanensibus, Alexandrinis, Thessalonicēsibus, Corinthijs & Atheniensibus. Priuatæ autem epistolæ hæ fuerunt: Autronio iusto patri Autronius Tiberianus salutē: Nunc te pater sancte interesse decuit senatui amplissimo, nunc sententiam dicere, cum tantæ autoritatis amplissimo ordini creuerit, ut reuertatur in antiquum statū resp. & nos principes demus, nos faciamus imperatores, nos denique nuncupemus Augustos. Fac igitur ut conualescas curiæ interfuturus antiquę. Nos recepimus ius proconsulare, redierunt ad præfectum urbis appellationes omnium potestatum, & omnium dignitatum. Item alia: Claudius Capelianus Cereio Metiano patruo S. Obtinuimus pater sancte, quod semper optauimus, in antiquum statum senatus reuertit. Nos principes facimus, nostri ordinis sunt potestates. Gratias exercitui Romano & uere Romano: reddidit nobis, quā semper habuimus potestatē. Abice Baianos Puteolanosque secessus. Da te urbi, da te curiæ. Floret Roma, floret tota resp. Imperatores damus, principes facimus: possumus & prohibere, qui cœpimus facere. Dictum sapienti sat est. Longum est omnes epistolas connectere, quas reperi, quas legi. Tantum illud dico, senatores omnes ea esse lætitia elatos, ut domibus suis omnes albas hostias cæderent, imagines frequenter aperirent, albati sederent, cōuiuia sumptuosiora præuenirent, antiquitatem sibi redditam crederent.

FLAVII VOPISCI SYRACVSII

PROBVS

ERTVM est, quod Salustius Crispus, quodque M. Cato, & Gellius historicæ sententiæ modo in literas retulerunt, omnes omnium uirtutes tantas esse, quantas uideri eas uoluerint eorum ingenia, qui uniuscuiusque facta descripserint. Inde esse, quod Alexander Magnus Macedo, cum ad Achillis sepulchrum uenisset, grauiter ingemiscens, Felicem te, inquit, iuuenis, qui talem præconem tuarum uirtutum reperisti, Homerum intelligi uolens, qui Achillem tantum in uirtutum studio finxit, quantum ipse ualebat ingenio. Quorsum hæc pertineant mi Celse, ne fortasis requiras, Probum principem, cuius imperio oriens, occidens, meridies, septentrio, omnesque orbis partes in totam securitatem redactæ sunt, scriptorū inopia iam penè nescimus. Occidit, pro pudor, tanti uiri & talis historia, qualem non habent bella Punica, nō terror Gallicus, non motus Pontici, nō Hispaniēsis astutia. Sed nō patiar ego ille, à quo dudum solus Aurelianus est expetitus, cuius uitā quantū potui persecutus, Tacito Florianoque iam scriptis, nō me ad Probi facta conscendere: si uita suppetet, omnes qui supersunt usque ad Maximianū Diocletianumque dicturus. Neque ego nunc facultatē, eloquētiamque polliceor, sed res gestas, quas perire non patior. Vsus autem sum, ne in aliquo fallam charissimam mihi familiaritatē tuam, præcipue libris ex bibliotheca Vlpia ætate mea thermis Diocletianis, item ex domo Tiberiana. usus etiam ex regestis scribarum porticus Porphyreticæ, actis etiam senatus, ac populi. Et quoniā me ad colligenda talis uiri gesta ephemeris Turduli Gallicani plurimū iuuit, uiri honestissimi ac syncerissimi, beneficium amici senis tacere nō debui. Cn. Pompeium tribus fulgentem triumphis, belli piratici, belli Sertoriani, belli Mithridatici, multarūque rerum gestarum maiestate sublimem, quis tandem nosset, nisi eum M. Tullius, & T. Liuius in literas retulissent? P. Scipionem Africanum, imò Scipiones omnes, seu Lucios, seu Nasicas, nónne tenebræ possiderent ac tegerent, nisi cōmendatores eorum historici nobiles atque ignobiles extitissent? Longum est omnia persequi, quæ ad exemplum huiuscemodi etiam nobis tacentibus usurpanda sunt. Illud tantum contestatum uolo, me & rem scripsisse, quam

si quis

si quis uoluerit honestius, eloquio celsiore demonstret: & mihi quidem id animi fuit, non ut Salustios, Liuios, Tacitos, Trogos, atq; omnes disertissimos imitarer uiros in uita principum & temporibus disserendis, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium Marcellinum, Gargilium Martialem, Iulium Capitolinum, Aelium Lampridium, cæterosq; qui hæc & talia nō tam diserte, quàm uere memoriæ tradiderunt. Sum enim unus ex curiosis, quod infinita scire non possum, incendentibus uobis: qui cum multa sciatis, scire multo plura cupitis. & ne diutius ea quæ ad meum cōsilium pertinent loquar, magnum & præclarum principem, & qualem historia nostra non nouit, arripiam. Probus oriundus è Pannonia ciuitate Sirmiensi, nobiliore matre quàm patre, patrimonio moderato, affinitate nō magna, tam priuatus quàm imperator nobilissimus uirtutibus claruit. Probo, ut quidam in literas retulerūt, pater nomine Maximus fuit: qui cum ordines honestissime duxisset, tribunatum adeptus apud Aegyptum uita functus est, uxore, ac filio, & filia derelictis. Multi dicunt Probum Claudij propinquum fuisse optimi & sanctissimi principis: quod quia per unum tantum Græcorum relatum est, nos in medio relinquemus. Vnum tamen dico, quod in ephemeride legisse me memini, à Claudia sorore Probum sepultū. Adolescens Probus corporis moribus tam clarus est factus, ut Valeriani iudicio tribunatū propè imberbis acciperet. Extat epistola Valeriani ad Gallienum, qua Probum laudat adhuc adolescentem, & imitationi omnium proponit. Ex quo apparet neminem unq; peruenisse ad uirtutum summam iam maturum, nisi qui puer seminario uirtutū generosiore cōcretus aliquid inclytum designasset. Epistola Valeriani: Valerianus pater Gallieno filio Augustus Augusto: Et meum secutus iudicium, quod semper de Probo adolescente primo habui, & omnium bonorū, qui eundem sui nominis uirum dicunt, tribunatum in eum cōtuli datis sex cohortibus Saracenis, creditis etiā auxiliaribus Gallis, cum ea Persarum manu, quam nobis Artabasses Syrus mancipauit. Te quæso fili charissime, ut eum iuuenē, quem imitari pueris omnibus uolo, in tanto habeas honore, quantū uirtutes eius & merita pro debito mentis splendore desiderant. Alia epistola de eodem ad præf. præt. cum salario: Valerianus Augustus Muluio Gallicano præf. præt. Miraris fortassis, quòd ego imberbē tribunum fecerim contra constitutum diui Adriani. Sed non multum miraberis, si Probum cogitas adolescentem uere probum: nunquā enim aliud mihi cum eum cogito, nomē occurrit. Quod nisi nomen haberet; potuit habere cognomē. Huic igit̃ dari iubebis, quoniā mediocris fortunæ est, ut eius dignitas incrementis iuuet̃, tunicas rufulas duas, pallia gallica duo fibulata, interulas paragaudias duas, patinā argenteam librarum decem specillatam, aureos Antoninianos centum, argenteos aurelianos mille, æreos Philippeos decē milia: Item in salario diurno bubulę pondo, porcinæ pondo sex, caprinæ pondo decē, gallinaceum per biduum, olei per biduum sextariū unum, uini ueteris diurnos sextarios decem, cum larido bubalino, salis, olerum, lignorū, quantū satis est. Hospitia præterea eidem, ut tribunis legionū præberi iubebis. Et hæc quidē epistolæ declarāt. Nunc quantū ex ephemeride colligi potuit, cum bello Sarmatico iam tribunus trāsmisso Danubio multa fortiter fecisset, publice in concione donatus est hastis puris quatuor, coronis uallaribus duabus, corona ciuica una, uexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque aureo uno, patera sacrificali quinq; libri una. Quo quidē tēpore Valerium Flaccū adolēscētem nobilē parentē Valeriani, è Quadorū liberauit manu: unde illi Valerianus coronam ciuicā detulit. Verba Valeriani pro cōcione habita: Suscipe Probe pręmia pro rep. suscipe coronā ciuicā pro parēte. quo quidē tēpore legionē tertiam eidem addidit sub testimonio eiusmodi: Epistola de legiōe tertia: Res gestæ tuæ Probe charissime faciunt, ut & serius tibi tradere maiores exercitus uidear, & cito tamē tradā: recipe in fidē tuā legionē tertiā Felicem, quā ego adhuc nulli, nisi prouecto iā credidi: mihi aūt eo tēpore credita est, quo & me canosum, qui credebat, cū gratulatione uidit. Sed ego in te nō expecto ætatē, cū & uirtutibus fulgeas, & moribus polleas. Vestes tibi triplices dari iussi, salariū duplex feci, uexillariū deputaui. Longū est, si per res gestas tanti percurrā uiri, quæ ille sub Valeriano, quæ sub Gallieno, quæ sub Aureliano & Claudio priuatus fecerit: quoties murū cōscenderit, uallum diripuerit, hostem cōminus intermerit

Saraceni

dum imperium Probus sumpserit. Cum ad exercitus nuncius uenisset, tum primũ ani-
mus militibus fuit preuenire Italicos exercitus, ne iterum senatus principem daret. sed
cum inter milites sermo esset, quis fieri deberet, & manipulatim in campo tribuni eos
alloquerentur, dicentes requirendum esse principem aliquẽ fortem, sanctum, uerecun
dum, clementem, probum, idq; per multos circulos, ut fieri assolet, diceretur, quasi di-
uino nutu undiq; ab omnibus acclamatum est: Probe Aug. dij te seruent. deinde con-
cursus, & cespititium tribunal: appellatusq; imperator, ornatus etiã pallio purpureo,
quod de statua templi oblatum est: atq; inde ad palatiũ reductus inuitus, & retrectans,
& sæpe dicens: Non enim uobis expedit milites, nõ mecum bene agitis. Ego enim uo-
bis blandiri non possum. Prima eius epistola data ad Capitonẽ præfect. pręt. talis fuit:
Imperium nunquam optaui, & inuitus accepi. Deponere mihi rem inuidiosissimam
non licet. Agẽda est persona, quam mihi miles imposuit. Te quæso Capito, ita mecum
salua rep. perfruaris, annonam & commeatus & quicquid necessarium est ubiq; militi
pares: ego, quantum in me est, si recte omnia gubernaueris, præfectum alterum nõ ha
bebo. Itaq; milites cognito quod imperaret Probus, Florianũ, qui quasi hæreditarium
imperium arripuerat, interemerunt, scientes neminem dignius imperare q̃ Probum:
Ita ei sine ulla molestia totius orbis imperium & militũ & senatus iudicio delatũ est. Et
quoniam mentionem senatus fecimus, sciẽdum est, quid ipse ad senatũ scripserit, quid
item ad eum amplissimus ordo rescripserit. Oratio Probi prima ad senatum: Recte
atq; ordine P. C. proximo superiore anno factum est, ut uestra clementia orbi terra-
rum principem daret: & quidem de uobis, qui & estis mundi principes, & semper fui-
stis, & in uestris posteris eritis. atq; utinam id Florianus expectare uoluisset, nec uelut
hæreditarium sibi uindicasset imperiũ, uel illum uel alium quempiam maiestas uestra
fecisset. Nunc quoniam ille imperium arripuit, nobis à militibus delatũ est nomen Au
gustum, uindicatum quinetiam in illum à prudentioribus militibus, quod fuerat usur-
patũ, quæso ut de meis meritis faciatis, quicquid iusserit uestra clementia. Item S.C.
Die tertio Nonas Februarias in æde Cõcordiæ inter cætera Aelius Scorpianus cos.
dixit: Audistis P.C. literas Aurelij Valerij Probi, de his quid uideť? Tunc acclamatũ
est: Probe Auguste dij te seruẽt. Olim dignus, & fortis, & iustus, bonus ductor, bonus
imperator. Exẽplum militiæ, exemplum imperij, dij te seruẽt. Assertor reip. felix impe
res. Magister militiæ felix imperes: te cum tuis dij custodiant, & senatus antea te dele-
git. Aetate Tacito posterior, cæteris prior. Quod imperium suscepisti, gratias agimus:
tuere nos, tuere remp. bene tibi cõmittimus, quos antè seruasti. Tu Francicus, tu Got-
thicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia: & prius fuisti semper dignus imperio, di
gnus triũphis: felix agas, feliciter imperes. Post hæc Manlius Statianus, qui primę sen
tentiæ tunc erat, ita locutus est: Dijs immortalibus gratias, & præ cæteris P.C. Ioui
optimo, qui nobis principẽ talem, qualem semper optabamus, dederunt. Si recte cogi
temus, nõ nobis Aurelianus, nõ Alexãder, nõ Antonini, nõ Traianus, non Claudius
requirẽdi sunt: omnia in uno principe cõstituta sunt, rei militaris scientia, animus cle-
mens, uita uenerabilis, exẽplar agendæ reip. atq; omniũ prærogatiua uirtutũ. Enimue
ro quæ mundi pars est, quã ille non uincendo didicerit? Testes sunt Marmaridæ in A-
fricæ solo uicti, testes Franci inuijs strati paludibus, testes Germani & Alemanni lon-
ge à Rheni submoti littorib. Iam uero quid Sarmatas loquar, quid Gotthos, quid Par-
thos, ac Persas, atq; omnẽ ponticũ tractum? ubiq; uigent Probi uirtutis insignia. Lon-
gum est dicere quot reges magnarũ gentiũ fugauerit, quot duces manu sua occiderit,
quantũ armorũ sit, quæ ipse cepit priuatus. Superiores principes, quas illi gratias ege-
rint, testes sunt literæ publicis insertæ monumentis. Dij boni quoties ille donis milita-
ribus est donatus? quas militũ laudes emeruit? Adolescens tribunatũ, non longe post
adolescentiã, regendas legiones accepit. Iupiter Opt. Max. Iuno regina, tuq; uirtutum
præsul Minerua, tu orbis Cõcordia, et tu Romãna Victoria, date hoc senatui P.Q.R.
date militibus, date socijs, atq; exteris nationib. Imperet quemadmodũ militauit. De-
cerno igitur P. C. uotis omnium concinentibus nomen Cæsareum, nomen Augu-
stum, addo proconsulare imperium, patris patriæ reuerẽtiam, pontificatũ maximum,
ius tertiæ relationis, tribunitiam potestatem. Post hæc acclamatũ est, Omnes omnes.

Accepto igitur hoc S. C. secundum orationẽ permisit patribus, ut ex magnorum iudicum appellationibus ipsi cognoscerent, proconsules crearent, legatos consulibus darent, ius prætorium præsidibus darent: leges, quas Probus ederet, senatuscõsultis proprijs consecrarent. Statim deinde, si qui de interfectoribus Aureliani superfuerant, uario genere uindicauit. Mollius tamẽ, moderatiusq; quàm prius exercitus & postea Tacitus uindicauerant. Deinde animaduertit etiam in eos, qui Tacito insidias fecerant. Floriani socijs pepercit, quòd non tyrannũ aliquem uidebantur secuti, sed sui principis fratrem. Recepit deinde omnes Europenses exercitus, qui Florianum & imperatorẽ fecerant, & occiderant. His gestis, cum ingenti exercitu Gallias petit: quæ omnes occiso Posthumo, turbatæ fuerant, interfecto Aureliano, à Germanis possessæ. tanta autem illic prælia feliciter gessit, ut à Barbaris sexaginta per Gallias nobilissimas reciperet ciuitates: prædam deinde omnem, qua illi præter diuitias etiam efferebantur ad gloriã. Et cum iam in nostra ripa, imò per omnes Gallias securi uagarentur, cæsis propè quadringẽtis millibus, qui Romanum occupauerãt solum, reliquias ultra Nicrum fluuium & Albam remouit, tãtum his prædæ barbaricæ tulit, quantum ipsi Romanis abstulerant: contrà urbes Rom. & castra in solo barbarico posuit, atq; illic milites collocauit. Agros, & horrea, & domos, & annonã transrenanis omnibus fecit, ijs uidelicet, quos in excubijs collocauit. nec cessatũ est unq; pugnari, cum quotidie ad eum barbarorũ capita deferrẽtur, iam ad singulos aureos singula, quamdiu reguli nouẽ ex diuersis gentibus uenirent, atq; ad pedes Probi iacerent. quibus ille primũ obsides imperauit, qui statim dati sunt: deinde frumentũ, postremo etiã uaccas, atq; oues. Dicitur iussisse his acrius, ut gladijs nõ uterẽtur, Romanã expectaturi defensionẽ, si essent ab aliquibus uindicandi. Sed uisum est id non posse fieri, nisi si limes Romanus extenderetur, & fieret Germania tota prouincia. Maxime tamen ipsis regibus cõsentientibus in eos uindicatum est, qui prædam fideliter non reddiderunt. Accepit præterea sedecim millia tyronum, quos omnes per diuersas prouincias sparsit, ita ut numeris, uel limitaneis militibus quinquagenos, & sexagenos intersereret, dicens sentiendum esse nõ uidendũ, cum auxiliaribus barbaris Romanus iuuatur. Compositis igitur rebus in Gallia, tales ad senatum literas dedit: Ago dijs immortalibus gratias P. C. quia uestra in me iudicia comprobarunt. Subacta est omnis, quà tenditur late Germania: nouem reges gentium diuersarum ad meos pedes, imò ad uestros supplices, stratiq; iacuerunt. Omnes iam barbari uobis arant, uobis iam serunt, & contra interiores gentes militãt. Supplicationes igitur uestro more decernite. Nam & quadringenta millia hostium cæsa sunt, & sedecim millia armatorũ nobis oblata, & septuaginta urbes nobilissimæ captiuitate hostiũ uindicatæ, & omnes penitus Galliæ liberatæ. Coronas quas mihi obtulerunt omnes Galliæ ciuitates aureas, uestræ P. C. clementiæ dedicaui. Et has Ioui Opt. Max. cæterisq; dijs deabusq; immortalibus uestris manibus consecrate. Præda omnis recepta est, capta etiam alia, & quidem maior quàm fuerat antè direpta. Arantur Gallicana rura barbaris bobus, & iuga Germanica captiua præbent nostris colla cultoribus: pascuntur ad nostram alimoniam gentium pecora diuersarũ: equinum pecus nostro iam fœcundatur equitatui, frumẽto barbarico plena sunt horrea. Quid plura? illis sola relinquimus sola, nos eorum omnia possidemus. Volueramus P. C. Germaniæ nouũ præsidem facere, sed hoc ad pleniora uota distulimus. Quod quidem credimus conferre, cum diuina prouidentia nostros uberius fœcundarit exercitus. Post hæc Illyricũ petijt: & prius quàm ueniret, Rhetias sic pacatas reliquit, ut illic ne suspicionẽ quidem ullius terroris relinqueret. In Illyrico Sarmatas cæterasq; gentes ita contudit, ut propè sine bello cuncta reciperet, quæ illi diripuerant. Tetendit deinde iter per Thracias, atq; omnes Geticos populos fama rerũ territos, & antiqui nominis potẽtia pressos, aut in deditionem, aut in amicitiam recepit. His gestis, orientẽ petijt: atq; in itinere potentissimo quodam latrone Palfurio capto & interfecto, omnẽ Isauriam liberauit: populis atq; urbibus Romanis legibus restitutis, barbarorum qui apud Isauros sunt, uel per terrorẽ, uel per uolũtatem loca ingressus est: quę cum peragrasset, hoc dixit: Facilius est ab istis locis latrones arceri, quàm tolli. ueteranis omnia illa, quæ anguste adeuntur loca priuata donauit, addens ut eorum filij ab anno octauodecimo ma

res dum

res duntaxat ad militiam mitterentur: ne antè latrocinari, quàm militare discerent. Pacatis deniq; omnibus Pamphyliæ partibus, cæterarumq; prouinciarum, quæ sunt Isauriæ uicinæ, ad orientem iter flexit. Blemyas etiam subegit, quorum captiuos Romam transmisit, qui mirabilem sui uisum stupente po. Rom. præbuerunt. Copton præterea, & Ptolemaidem urbes ereptas barbarico seruitio, Romano addidit iuri. Ex quo tantum profecit, ut Parthi legatos ad eum mitterent, confitentes timorem paceq; poscentes: quos ille superbius acceptos, magis timentes domum remisit. Fertur etiam epistola illius repudiatis donis, quæ rex Parthorū miserat, ad Narseum talis fuisse: Miror te de omnibus, quæ nostra futura sunt, tam pauca misisse. Habeto interim omnia illa, quibus gaudes: quæ si nos habere cupiamus, scimus quemadmodū possidere debeamus. His acceptis literis Narseus maxime territus, & eo præcipue quòd Copton & Ptolemaidem comperit à Blemyis qui eas tenuerāt uindicatas, cæsosq; ad internitionē eos, qui gentibus fuerant antè terrori. Facta igitur pace cum Persis, ad Thracias rediit, & centum millia Bastarnarum in solo Rom. constituit, qui omnes fidem seruauerūt. Sed cum & ex aliis gentibus plerosq; pariter transtulisset, id est, ex Gepidis, Gautunnis, & Vandalis, illi omnes fidem fregerunt. Et occupato bellis tyrannicis Probo, per totum penè orbem pedibus & nauigando uagati sunt. Nec parum molestiæ Rom. gloriæ intulerunt: quos quidem ille diuersis uicibus, uariisq; uictoriis oppressit, paucis cum gloria domum redeuntibus, quod Probi euasissent manus. Hæc Probus cum Barbaris gessit. Sed habuit etiam non leues tyrannicos motus. Nam & Saturninum, qui orientis imperium arripuerat, uariis præliorū generibus, & nota uirtute superauit. Quo uicto, tanta in oriente quies fuit, ut quemadmodum uulgo loquebantur, mures rebelles nullus audiret. Deinde cum Proculus & Bonosus apud Agrippinam in Gallia imperium arripuissent, omnesq; sibi Britannias, Hispanias, & braccatæ Galliæ prouincias uindicarent, Barbaris semet iuuantibus uicit. Ac ne requiras plura uel de Saturnino, uel de Proculo, uel de Bonoso, suo eosdem inserā libro, pauca de iisdem, ut decet, imò ut poscit necessitas, locuturus. Vnum sanè sciendum est, quod Germani omnes, cum ad auxilium essent rogati à Proculo, Probo potius perseruire maluerūt, quàm cum Bonoso & Proculo esse. Gallis omnibus & Hispanis ac Britannis hinc permisit, ut uites haberent, uinumq; conficerent. Ipse Almam montem in Illyrico circa Sirmium militari manu fossum, lecta uite conseuit. Dedit Rom. etiam uoluptates, & quidem insignes, delatis etiam congiariis. Triumphauit de Germanis & Blemyis: omnium gentiū drungos usq; ad quinquagenos homines ante triumphum duxit; uenationem in circo amplissimam dedit, ita ut populus cuncta diriperet. Genus autem spectaculi fuit tale: Arbores ualidæ per milites radicitus uulsæ connexis late longeq; trabibus affixæ sunt, terra deinde superiecta, totusq; circus ad syluæ cōsitus speciē, gratia noui uiroris effronduit. Immissi deinde per omēs aditus struthiones mille, mille cerui, mille apri, mille damæ, ibices, oues feræ, & cætera herbatica animalia, quanta uel ali potuerunt, uel inueniri. Immissi deinde populares, rapuit quisq; quod uoluit. Addidit alia die in amphitheatro una missione centū iubatos leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabant: qui omnes contificiis interempti sunt, non magnum præbentes spectaculum cum occidebantur. Neq; enim erat bestiarum impetus ille, qui esse ab eis egredientibus solet. Occisi sunt præterea multi, qui diripere uolebant, sagittis. Editi deinde centum leopardi Libyci, centum deinde Syriaci, centum leænæ, & ursi simul trecenti: quarum omnium ferarum magnum magis constat spectaculum fuisse quàm gratum. Edita præterea gladiatorum paria trecenta, Blemyis plerisq; pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisq; Germanis & Sarmatis, nonnullis etiam latronibus Isauris. Quibus peractis, bellum Persicum parans, cum per Illyricū iter faceret, à militibus suis per insidias interemptus est. Causæ occidendi eius hæ fuere: Primum, quod nunquam militē ociosum esse perpessus est: Siquidem multa opera militari manu perfecit, dicens annonam gratuitam militem comedere non debere. His addidit dictum eius graue, si unquam eueniat salutare, reip. breui milites necessarios non futuros: quod ille conceperat animo, qui hoc dicebat. nónne omnes barbaras nationes subiecerat pedibus? quia totum mundum fecerat iam Romanum: breui, inquit, milites necessarios non habebimus.

C 2 quid

quid est aliud dicere? Romanus iam miles erit nullus, ubiq; regnabit, omnia posidebimus, secura resp. orbis terrarum non arma fabricabit, non annonam præbebit; uobis habebuntur aratra, equus nascetur ad pacem, nulla erunt bella, nulla captiuitas. Vbiq; pax, ubiq; Rom. leges, ubiq; iudices nostri. Longius amore imperatoris optimi progredior, quàm pedestris sermo desiderat. Quare addam illud, quod præcipue tanto uiro fatalem properauit necessitatem. Nam cum Sirmium uenisset, ac solum patriũ essfœcundari cuperet & dilatari, ad siccandam quandam paludem multa simul millia militum posuit, ingentem parans fossam: qua deiectis in altum nauibus, loca Sirmiensibus profutura siccaret. permoti milites confugientem eum in Turrem ferratam, quam ipse speculæ causa editissimam exædificauerat, interemerunt anno imperij sui quinto. Postea tamen ingens ei sepulchrum elatis aggeribus, omnes pariter milites fecerunt cũ titulo huiusmodi inciso marmori: Hic Probus imperator, & uere Probus situs est, uictor omnium gentium barbararum, uictor etiam tyrannorum. Conferens ego eum alijs imperatoribus principem Probum, omnibus prope Romanis ducibus, qui fortes, qui clementes, qui prudentes, qui mirabiles extiterũt, intelligo hunc uirum parẽ fuisse: aut si non repugnat inuidia furiosa, meliorem. quinquennio enim imperij sui per totum orbem terrarum tot bella gessit, & quidem per se, ut mirabile sit, quemadmodum omnibus occurrerit prælijs: multa manu sua fecit, duces præclarissimos instituit. Nam & eius disciplina Carus, Diocletianus, Constantius, Asclepiodorus, Annibalianus, Leonides, Cecropius, Pisonianus, Herennianus, Gaudiosus, Vrsinianus, Herculius Maximianus, & cæteri, quos patres nostri mirati sunt, & de quibus nõnulli boni principes extiterunt, instituti sunt. Cõferat nunc, cui placet, uiginti Traiani, Adrianiq; annos, conferat prope totidem Antoninorum. Nam quid de Augusto loquar? cuius imperij anni uix possunt credi. Malos autem principes taceo: ipsa uox Probi clarissima indicat, quid se facere potuisse speraret, qui dixit: breui necessarios milites nõ futuros. Ille uero conscius sui, non Barbaros timuit, non tyrannos. Quæ deinde felicitas emicuisset, si sub illo principe milites nõ fuissent? Annonam prouincialibus daret nullus, stipendia de largitionibus nulla erogarentur, æternos thesauros haberet Romana respub. Nihil expenderetur à principe, nihil à possessore redderetur, aureum profecto seculum promittebat. Nulla futura erant castra, nusquam lituus audiendus, arma non erant fabricanda: populus iste militantium, qui nunc bellis ciuilibus rempub. uexat, pacis studijs incumberet, erudiretur artibus, nauigaret. Adde quod nullus occideretur in bello. Dij boni quid tantum uos offendit Rom. respub. cui talem principem sustulistis? Eant nunc, qui ad ciuilia bella milites parant, in germanorum necem armentdexteras fratrum, hortentur in patrum uulnera liberos, & dignitatem Probo derogent: quam imperatores nostri prudenter & consecrãdam uultibus, & ornandam templis, & celebrandam ludis Circensibus iudicarũt. Posteri Probi uel odio inuidiæ, uel timore Romanam rem fugerunt: & in Italia circa Veronam, ac Benacum, & Larium, atq; in his regionibus larem locauerunt. Sanè quod præterire non potui, cum imago Probi in Veronẽsi ita fulmine icta esset, ut eius prętexta colores mutaret, aruspices responderunt, huius familiæ posteros tantæ in senatu claritudinis fore, ut omnes summis honoribus fungerentur. Sed adhuc neminem uidimus. Posteri autem uidentur æternitatem habere. Senatus mortẽ Probi grauissime accepit, æque populus. Et cum esset nuntiatum, Carum imperare uirum bonum quidem, sed longe à moribus Probi, causa filij eius Carini, qui semper pessime uixerat, tam senatus quàm populus inhorruit. Metuębant enim unusquisq; tristiorem principem, sed magis improbũ metuebant hæredem. Hęc sunt, quę de Probo cognouimus, uel quę digna memoratu existimauimus. Nunc in alio libro, & quidẽ breui, de Firmo, & Saturnino, & Bonoso, & Proculo dicemus.

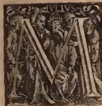
Non enim dignum fuit, ut quadrigæ tyrannorum bono principi miscerentur. Post deinde, si uita suppetit, Carum incipiemus propagare cum liberis.

FLAVII VOPISCI

SYRACVSII

FIRMVS SATVRNINVS

PROCVLVS ET BONOSVS.

INVSCVLOS tyrannos scio plerosq; tacuisse, aut breuiter præteriisse. Nam & Suetonius Tranquillus, emendatissimus & candidissimus scriptor, Antonium & Vindicē tacuit, contentus eo quod eos cursim perstrinxerat: & Marius Maximus, qui Auidiū Marci temporibus, Albinum & Nigrum Seueri, nō suis proprijs libris, sed alienis innexuit. Et de Suetonio nō miramur, cui familiare fuit amare breuitatē. Quid Marius Maximus homo omnium uerbosissimus, qui & mythistoricis se uoluminib. implicauit, non ad istam descriptionem, curamq; descēdit? At contrà Trebellius Pollio ea fuit diligentia, eaq; cura in edendis bonis malisq; principibus, ut etiam triginta tyrannos uno breuiter libro concluderet, qui Valeriani & Gallieni nec multo superiorum, aut inferiorum fuere principum temporibus. Quare nobis etiam non minima fuit cura, ut dictis Aureliano, Tacito, & Floriano, Probo etiā magno ac singulari principe, cum dicendi essent Carus, Carinus, & Numerianus, de Saturnino, Bonoso, Proculo, & Firmo, qui sub Aureliano fuerant, nō taceremus. Scis enim mi Basse, quanta nobis contentio proxime fuerit cum amatore historiarum M. Fonteio, cum ille diceret, Firmum, qui Aureliani temporibus Aegyptum occupauerat, latrunculum fuisse, nō principem. Contrà ego, mecumq; Rufus Celsus, & Ceionius Iulianus, & Fabius Sosianus cōtenderent, dicentes illum & purpura usum, & percussa moneta Augustum esse uocitatū: quinetiā nummos eius Seuerus Archontius protulit. De Græcis autem Aegyptijsq; libris conuicit illum αὐτοκράτορα in edictis suis esse uocitatū. Et illi quidem aduersum nos contendenti hæc sola ratio fuit, quod dicebat Aurelianū in edicto suo non scripsisse, quod tyrannum occidisset: sed quod latrunculum quendā à rep. remouisset, perinde quasi digne tanti princeps nominis debuerit tyrannū appellare hominē tenebrariū, aut non semper latrones uocitauerint magni principes eos, quos inuadentes purpuras necauerūt. Ipse ego in Aureliani uita prius q̃ de Firmo cuncta cognoscerē, Firmum nō inter purpuratos habui, sed quasi quendam latronem: quod idcirco dixi, ne quis me oblitum existimaret mei. Sed ne uolumini, quod breuissimū promisi, multa connectam, ueniamus ad Firmum. Firmo patria Seleucia fuit, tametsi plerięq; Græcorū alteram tradunt, ignari eo tēpore ipso tres fuisse Firmos: quorum unus præf. Aegypti, alter dux limitis Africani, idemq; proconsul. tertius iste Zenobiæ amicus, ac socius: qui Alexandriam Aegyptiorum incitatus furore peruasit, & quem Aurelianus solita uirtutum suarum felicitate contriuit. De huius diuitijs multa dicuntur: Nam & uitreis quadraturis bitumine alijsq; medicamentis insertis domum induxisse perhibetur: & tantū habuisse de chartis, ut publice sæpe diceret, exercitū se alere posse papyro & glutino. Idem & cum Blemyis societatē maximā tenuit, & cum Saracenis. naues quoq; ad Indos negotiatorias sępe misit. ipse quoq; dicitur habuisse duos dentes elephanti pedum denum, è quibus Aurelianus ipse sellam constituerat facere additis alijs duobus, in qua Iupiter aureus & gēmatus sederet, cum prætexta ponēdus in templo Solis Apenninis sortibus additis, quem appellari uoluerat Iouē consulem, uel consulentem. Sed eosdem dentes postea Carinus mulieri cuidam dono dedit, quæ lectum ex ijs fecisse narratur. Et quia nunc scitur, & sciri apud posteros nihil proderit, taceo. Ita donum Indicū Ioui Opt. Max. cōsecratum, per deterrimum principem & ministerium libidinis factū uidetur & pretium. Fuit tamen Firmus statura ingēti, oculis foris eminētibus, capillo crispo, frōte uulnerata, uultu nigriore, reliqua parte corporis candidus

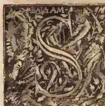
naues negotiatores ad Indos

didus, sed pilosus atque hispidus, ita ut eum plerique Cyclopem uocarent. Carne multa uescebatur, struthionem ad diem comedisse fertur. Vini non multum bibit, aquæ plurimum, mente firmissimus, neruis robustissimus, ita ut triariũ uinceret, cuius Varro Aelius meminit. Nam & incudem superpositam pectori cõstanter alijs tundentibus pertulit, cum ipse reclinus ac resupinus & curuatus in manus penderet potius quàm iaceret. Fuit tamen ei contentio cum Aureliani ducibus ad bibendum, si quando eum tentare uoluissent. Nam quidam Burburus nomine de numero uexillariorum notissimus potator cum ad bibendum eundem prouocasset, situlas duas plenas mero duxit: & toto postea conuiuio sobrius fuit. Et cum ei Burburus diceret: Quare non feces bibisti? respondit ille: Stulte, terra non bibitur. Leuia persequimur, cum maiora dicenda sint. Hic ergo contra Aurelianum sumpsit imperium ad defendendas partes, quæ supererant Zenobiæ. Sed Aureliano de Carris redeunte superatus est. Multi dicunt laqueo uitam eum finisse: aliud edictis suis ostendit. namque cum eum uicisset, tale edictum Romæ proponi iussit: Amantissimo sui po. Rom. Aurelianus Augustus S.D. Pacato undique gentium toto, quà patet, orbe terrarum, Firmum etiam latronem Aegyptiũ barbaricis motibus æstuantem, & fœminei propudij reliquias colligentem, ne plurimum loquar, fugauimus, obsedimus, cruciauimus, & occidimus. Nihil est Romulei Quirites, quod timere possitis. Canon Aegypti, qui suspensus per latronem improbum fuerat, integer ueniret, si uobis esset cũ senatu cõcordia, cũ equestri ordine amicitia, cum prætorianis affectio. Ego efficiam, ne sit aliqua solicitudo Romana. Vacate ludis, uacate Circensibus. Nos publicæ necessitates teneant, uos occupent uoluptates. Quare sanctissimi Quirites, & reliqua. Hęc nos de Firmo cognouisse scire debuisti, sed digna memoratu. Nam ea quæ de illo Aurelianus Festiuus libertus Aureliani sigillatim retulit, si uis cognoscere, eundem oportet legas: maxime cum dicat Firmũ eundem inter crocodilos unctum crocodilorum adipibus natasse, & elephantum rexisse, & hippopotamos edisse, & sedentem ingentibus struthionibus uectum esse, & quasi uolitasse. Sed hæc scire quid prodest? cum & Liuius, & Salustius taceant res leues de ijs, quorum uitas scribendas arripuerint: non enim scimus quales mulos Clodius habuerit, aut mulas T. Annius Milo, aut utrum Tusco equo sederit Catilina, an Sardo, uel quali in chlamyde Põpeius usus fuerit purpura. Quare finem de Firmo faciemus, uenientes ad Saturninum, qui contra Probũ imperiũ sibimet in orientis partibus uindicauit.

FLAVII VOPISCI

SYRACVSII

SATVRNINVS

SATVRNINVS oriundus fuit Gallis ex gente hominum inquietissima, & auida semper uel faciendi principis, uel imperij. Huic inter cæteros duces, qui uere summus uidetur, Aurelianus limitis orientalis ducatum dedit, sapienter præcipiens, ne unquam Aegyptũ uideret. Cogitabat enim quantum uidemus, uir prudentissimus Gallorum naturam, & uerebatur, ne si perturbidam ciuitatem uidisset, quò eum natura ducebat, societate quoque hominum duceretur. Sunt enim Aegyptij, ut satis nosti, uiri uentosi, furibundi, iactantes, iniuriosi, atque adeo uani, liberi, nouarum rerum usque ad cantilenas publicas cupientes, uersificatores, epigrammatarij, mathematici, aruspices, medici. Nam & Christiani, Samaritæ, & quibus præsentia semper tempora cum enormi libertate displiceant. Ac ne quis mihi Aegyptiorum irascatur, & meum esse credat, quod in literas retuli, Adriani epistolam ex libris Phlegõtis liberti eius proditam,

ex qua

ex qua penitus Aegyptiorũ uita detegitur, indidi. Adrianus Aug. Seruiano COS. S. Aegyptum quam mihi laudabas, Seruiane charissime, totam didici leuem, pendulam, & ad omnia famæ momenta uolitantem. Illi qui Serapin colunt, Christiani sunt: & deuoti sunt Serapi, qui se Christi episcopos dicunt. Nemo illic archisynagogus Iudæorũ, nemo Samarites, nemo Christianorũ presbyter, non mathematicus, non aruspex, non aliptes. Ipse ille patriarcha cum Aegyptũ uenerit, ab alijs Serapidem adorare, ab alijs cogitur Christum. genus hominum seditiosissimũ, uanissimum, iniuriosissimũ. ciuitas opulenta, diues, fœcunda, in qua nemo uiuat otiosus. Alij uitrũ conflant, ab alijs charta conficitur: omnes certe lymphiones cuiuscunq; artis & uidentur, & habentur. Podagrosi quod agant, habent: cæci quod agant, habent: cæci quod faciant: ne chiragrici quidem apud eos otiosi uiuunt. Vnus illis deus est, hunc Christiani, hunc Iudæi, hũc omnes uenerantur & gentes: & utinam melius esset morata ciuitas digna profecto sui profunditate, quæ pro sui magnitudine totius Aegypti teneat principatum. Huic ego cuncta concessi, uetera priuilegia reddidi, noua sic addidi, ut præsenti gratias agerent. deniq; ut primũ inde discessi, & in filiũ meũ Verũ multa dixerunt, & de Antonino quę dixerũt, cõperisse te credo. nihil illis opto, nisi ut suis pullis alant, quos quẽadmodũ fœcundãt, pudet dicere. Calices tibi allassontes uersicolores trãsmisi, quos mihi sacerdos tẽpli obtulit, tibi & sorori meæ specialiter dedicatos, quos tu uelim festis dieb. cõuiuijs adhibeas. Caueas tamẽ ne his Africanus noster indulgenter utatur. Hæc ergo cogitãs de Aegyptijs Aurelianus iusserat, ne Saturninus Aegyptũ uideret, & mente quidem diuina. Nam ut primum Aegyptij magnam potestatem ad se uenisse uiderunt, statim clamauerunt: Saturnine Auguste, dij te seruent: & ille quidem quod negari non potest, uir sapiens, de Alexãdrina ciuitate mox fugit, atq; ad Palæstinam redijt. Ibi tamen cum cogitare cœpisset, tutum sibi non esse, si priuatus uiueret, deposita purpura ex simulacro Veneris, cyclade uxoria militibus circumstantibus amictus, & adoratus est. Auum meum sæpe dicentem audiui se interfuisse, cum ille adoraretur: Flebat, inquit, & dicebat: Necessarium, si non arroganter dicam, respub. uirum perdidit. Ego certe instauraui Gallias, ego à Mauris possessam Africam reddidi. Ego Hispanias pacaui. Sed quid prodest? omnia hæc affectato semel honore perierũt. Et cum eum animarent, uel ad uitam, uel ad imperium, qui induerunt purpuram, in hæc uerba disseruit: Nescitis amici, quid mali sit imperare. Gladij & tela nostris ceruicibus impendẽt, imminent hastæ undiq;, undiq; spicula. ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur: non cibus pro uoluptate, non iter pro autoritate, non bella pro iudicio, non arma pro studio. Adde quod omnis ætas in imperio reprehenditur. Senex est quispiam, inhabilis uidetur: sin minus, inest furor. nam quod imperatorẽ me cupitis, in necessitatem mortis me trahitis. Sed habeo solatium mortis, solus perire non potero. M. Saluidienus hanc ipsius orationem uere fuisse dicit, & fuit re uera non parum literatus. Nam & in Africa rhetoricę operam dederat, Romæ frequentauerat pergulas magistrales. Et ne longius progrediar, dicendum est quod præcipue ad hunc pertinet: Errare quosdam scio, & putare hunc esse Saturninũ, qui Gallieni temporibus imperium occupauit, cum hic longe alius fuerit, etiam Probo pene nolente sit occisus. Fertur autem Probus & clementes ad eum literas sæpe misisse, & ueniam esse pollicitum: sed milites qui cum eo fuerant, non credidisse. Obsessum deniq; in castro quodam ab ijs quos Probus miserat, inuito Probo esse iugulatum. Longum est friuola quæq; connectere, & odiosum dicere, quali statura fuerit, quo corpore, quo decore, quid biberit, qd comederit: ab alijs ista dicantur, quę prope ad exemplum nihil prosunt. Nos ad ea quæ sunt dicenda, redeamus.

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII

PROCVLVS

ROCVLO patria Albingauni fuere, positi in alpibus maritimis. domi nobilis, sed maioribus latrocinantibus, atque adeo pecore, ac seruis, & ijs rebus quas abduxerat, satis diues. Fertur denique eo tempore quo sumpsit imperium, duo millia seruorũ suorum armasse. Huic uxor uirago, quæ illum in hãc præcipitauit dementiã, nomine Sampso, quod ei postea inditũ est. Nam antea Viturgia nominata est. Filius Herennianus, quem & ipsum quinquenniũ si implesset (ita enim loquebat̃) dicasset imperio. Homo, quod negari non potest, optimus, idemque fortissimus: ipse quoque latrocinijs assuetus, qui tamen armatã semper egerit uitam. Nã & multis legionib. tribunus præfuit, & fortia edidit facta: & quoniã minima quæque iucunda sunt, atque habent aliquid gratiæ, cum legunt̃, tacendum non est, quod & ipse gloriat̃ in quadam sua epistola, quam ipsam melius est ponere, quã de ea plurimũ dicere:

Proculus Metiano affini S.D. Centum ex Sarmatia uirgines cepi. Ex his una nocte decem iniui: omnes tamen, quod in me erat, mulieres intra dies XV. reddidi. Gloriatur, ut uides, rem ineptã, & satis libidinosam: atque inter fortes se haberi credit, si criminum densitate coalescat. Hic tamen, post honores militares se improbe & libidinose, tamen fortiter ageret, hortantibus Lugdunensibus, qui & ab Aureliano grauiter contusi uidebant̃, & Probum uehemẽtissime pertimescebant, in imperiũ uocitatus est ludo penè & ioco, ut Onesimus dicit: quod quidem apud nullum alium reperisse me scio. Nam cum in quodam conuiuio ad latrunculos luderetur, atque ipse decies imperator exisset, quidam nõ ignobilis scurra, Aue, inquit, Auguste. Allataque lana purpurea, humeris eius iunxit, eumque adorauit: timor inde consciorũ, atque inde iam exercitus tentatio, & imperij. Non nihilum tamen Gallis profuit. Nam Alemannos qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contriuit, nunquã aliter quàm latrocinandi pugnans modo. Hunc tamen Probus fugatum usque ad ultimas terras, & cupientem in Francorum auxiliũ uenire, à quibus originem se trahere ipse dicebat, ipsis prodentibus Francis, quibus familiare est ridendo fidem frãgere, uicit, & interemit. Posteri eius etiã nunc apud Albingaunos agunt: qui ioco solent dicere, sibi non placere esse uel principes, uel latrones. Hæc digna memoratu de Proculo didicisse memini. Veniamus ad Bonosum, de quo multo minora condidi.

Germanorũ nomen antiquius, Alemannorum recentius. Franci fœdifragi

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII

BONOSVS

ONOSVS homo Hispaniensis fuit, origine Britannus: Galla tamẽ matre, ut ipse dicebat, rhetoris filius: ut ab alijs cõperi, pædagogi literarij: paruulus patrem amisit, atque à matre fortissima educatus, literarũ nihil didicit. Militauit primum inter ordinarios, deinde inter equites: duxit ordines, tribunatus egit, dux limitis Rhetici fuit: bibit quãtum hominum nemo. De hoc Aurelianus sæpe dicebat: Non ut uiuat natus est, sed ut bibat, quem quidem diu in honore habuit causa militiæ. Nam si quãdo legati Barbarorum undecunque gentium uenissent, ipsis propinabat, ut eos inebriaret, atque ab his per uinum cuncta cognosceret. Ipse quãtumlibet

quantumlibet bibisset, semper securus, & sobrius: &, ut Onesimus dicit scriptor uitæ Probi, adhuc in uino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem, ut quantum bibisset, tantum mingeret: neq; unquam aut eius pectus, aut uenter, aut uesica grauaret. Hic idem, cum quodam tempore in Rheno Romanas luxurias Germani incendissent, timore ne pœnas daret, sumpsit imperium: idq; diutius tenuit, q̄ rebatur. Nam longo grauiq; certamine à Probo superatus, laqueo uitam finiuit. Tunc quidem iocus extitit, Amphoram pendere, non hominem. Filios duos reliquit, quibus ambobus Probus pepercit, uxore quoq; eius in honore habita, & usq; ad mortem salario præstito. Fuisse enim dicitur, ut & auus meus dicebat, fœmina singularis exempli, & familiæ nobilis gentis Gotthicæ: quam illi Aurelianus uxorem idcirco dederat, ut per eum à Gotthis cuncta cognosceret. Erat enim illa uirgo regalis. Extant literæ ad legatum Thraciarum scriptæ, de ijs nuptijs, & donis quæ Aurelianus Bonoso dari nuptiarum causa iussit, quas ego inserui: Aurelianus Augustus Gallonio Auito salutē. Superioribus literis scripseram, ut optimates Gotthicas apud Perinthum collocares decretis salarijs, nō ut singulæ acciperent, sed ut septem simul unum conuiuiū haberent. Cum eñi diuisæ accipiunt, & illæ parum sumunt, & resp. plurimum perdit. Nunc tamen, quoniam placuit Bonoso Hunilam dari, dabis ei iuxta breue infrà scriptū omnia quæ præcipimus: sumptu etiā publico nuptias celebrabis. Breuis numer⁹ fuit: Tunicas palliolatas hyacinthinas subsericas: tunicam auro clauatam subsericam librilem unam, interulas dilores duas, & reliqua quæ matronæ conueniunt. Ipsi dabis aureos Philippeos centum, argenteos Antoninianos mille, æris H—S decies. Hæc me legisse teneo de Bonoso. & potui quidē homum uitam præterire, quos nemo quærebat. Attamen, ne quid fidei deesset, etiam de ijs quæ didiceram, intimanda curaui. Supersunt mihi Carus, Carinus, & Numerianus: nam Diocletianus, & qui sequuntur, maiore stylo dicendi sunt.

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII

CARVS

ATO remp. regi, eamq; nunc ad summum euehi, nunc ad minima retrahi, Probi mors satis prodidit. Nam cum ducta per tēpora uarijs uel erecta motibus, uel afflicta, nunc tempestate aliqua, nūc felicitate uariata, omnia propè passa esset, quæ patitur in homine uno mortalitas, uidebatur post diuersitatē malorum iam secura continuata felicitatis mensura, post Aurelianū uehementem principem Probo ex sententia senatus & populi, leges & gubernacula temperante. Sed ruina ingens uel naufragij modo, uel incendij accensis fataliter militibus, sublato è medio tali principe, in eam desperationem uotum publicum redegit, ut timerent omnes Domitianos, Vitellios, & Nerones. Plus enim timetur de incertis moribus principis: maxime in ea rep. quæ recentibus cō fossa uulneribus, Valeriani captiuitatem, Gallieni luxuriā, XXX etiam propè tyrannorum cæsa ciuilium membra sibimet uindicanti perpessa mœruerit. Nā si uolumus ab ortu urbis repetere, quas uarietates sit passa Ro. respub. inueniemus nullam magis uel bonis floruisse, uel malis laborasse. Et, ut à Romulo incipiam uero patre ac parente reip. quæ illius felicitas: qui fundauit, cōstituit, roborauitq; remp. atq; unus omnium conditorū perfectam urbem reliquit. Quid deinde Numam loquar? qui frequentē bellis, & grauidam triumphis ciuitatem religione muniuit. Venit igitur usq; ad Tarquinij Superbi tempora nostra respublica, sed passa tempestatem de moribus regijs, non sine graui exitio semet ulta est. Adoleuit deinde usq; ad tempora Gallicani belli: sed quasi quodam mersa naufragio, capta præ-

pta præter arcem urbe, plus penè mali sensit, quàm tūc boni habuerat. Reddidit se deinde in integrum: sed eousq; grauata est Punicis bellis, ac terrore Pyrrhi, ut mortalitatis mala præcordiorum timore sentiret. Creuit deinde uicta Carthagine trans maria missis imperijs: sed socialibus affecta discordijs, extenuato felicitatis sensu usq; ad Augustum bellis ciuilibus confecta consenuit: per Augustum deinde reparata, si reparata dici potest libertate deposita. Tamen utcunq; etiam si domi tristis fuit, apud exteras gentes effloruit: passa deinceps tot Nerones, per Vespasianū caput extulit. Nec omni Titi felicitate lętata, Domitiani uulnerata immanitate, per Neruam atq; Traianum usque ad Marcum solito melior, Commodi uecordia, & crudelitate lacerata est. nullum post hæc præter Seueri diligentiam usq; ad Alexandrū Mammeæ sensit bonum. Longum est quæ sequuntur uniuersa cōnectere. Vti enim principe Valeriano non potuit; et Gallienum per quindecim annos passa est. Inuidit Claudio longinquitatem imperij, amans uarietatum, propè & semper inimica fortuna iustitiæ. Sic enim Aurelianus occisus est, & sic Tacitus absumptus, sic Probus cæsus, ut appareat nihil tam gratum esse fortunæ, q̃ ut ea quæ sunt in publicis actibus, euētuum uarietate mutentur. Sed quorsum talibus querelis, & temporū casibus distinemur? Veniamus ad Carum, medium, ut ita dixerim, uirum, inter bonos magis quàm inter malos principes collocandum, & longe meliorem, si Carinum nō reliquisset hæredem. Cari patria sic ambigue à plerisq; proditur, ut præsumpte ueritatem dicere nequeam, quæ illa uera sit. Onesimus enim, qui diligentissime uitam Probi scripsit, dicit Romę illum & natum, & literis eruditum. Sed Illyricianis parentibus fuisse cōtendit. Sed Fabius Cerilianus, qui tempora Cari, Carini, & Numeriani solertissime persecutus est, neq; Romæ, sed in Illyrico genitum, neq; Pānonijs, sed Pœnis parentibus asserit natum. In ephemeride quadam legisse me mini Carum Mediolanensem fuisse, sed auo iuri Aquileiensis ciuitatis insertum. Ipse, quod negari non potest, ut epistola eius indicat, quam proconsul ad legatum scripsit, cum eum ad bona hortaretur officia, Romanus uult uideri. Epistola Cari: Carus Manlius Aurelianus proconsul Ciliciæ Iunio legato suo: Maiores nostri Romani illi principes in legatis creandis hac usi sunt consuetudine, ut morum suorum specimen per eos ostenderent, quibus rempub. delegabant. Ego uero, si ita non esset, aliter non fecissem: feci aliter, si te iuuante non fallar. Fac igitur, ut maioribus nostris, id est, Romanis nō discrepemus uiris. Vides quod tota epistola maiores suos Romanos uult intelligi. Indicat & oratio eius ad senatum data istam generis prærogatiuam. Nam cum primū imperator esset creatus, sic ad senatoriū ordinem scripsit inter cætera: Gaudendum est itaq; P.C quòd unus ex uestro ordine, uestri etiā generis imperator est factus. Quare adnitemini, ne meliores peregrini quàm uestri esse uideantur. Hoc quoq; loco satis clarum est, illum uoluisse intelligi se esse Romanū, id est, Roma oriundū. Hic igitur per ciuiles & militares gradus, ut tituli statuarū eius indicāt, præfect. præt. à Probo factus, tantum sibi apud milites amoris locauit, ut interfecto Probo tanto principe, solus dignissimus uideretur imperio. Non me præterit suspicatos esse plerosq;, & eos in fastos retulisse, Cari factione interemptū Probum: sed neq; meritum Probi erga Carū, neq; Cari mores id credi patiuntur: simul quia Probi mortem & acerrime & constantissime uindicauit. Quid autem de eo Probus senserit, indicāt literæ de eius honoribus ad senatū datæ. Probus Augustus amantissimo senatui suo salutem dicit. Inter cætera: Felix esset nostra resp. si qualis Carus est, aut plerisq; uestrū, plures haberē in actibus collocatos. Quare equestrem statuam uiro morum ueterum, si uobis placet, decernendam censeo: addito eo, ut publico sumptu, uel eidem exædificetur domus, marmoribus à me delatis. Decet enim nos talis integritatem remunerari uiri, & reliqua. Ac ne minima quæq; connectam, & ea quæ apud alios poterunt inueniri: ubi primum accepit imperium, consensu omniū militum bellum Persicum, quod Probus parabat, aggressus est, liberis Cæsaribus nuncupatis: & ita quidem, ut Carinum ad Gallias tuendas cum uiris lectissimis destinaret: secum uero Numerianū adolescentem, cum lectissimum, tum etiam disertissimū duceret. Et dicitur quidem sæpe dixisse se miserū, quòd Carinum ad Gallias principem mitteret: neq; illa ætas esset Numeriani, ut illi Gallicanum, quod maxime constantem principē quærit, crederetur imperium. Sed hæc aliàs.

Nam

Nam extant iam literæ Cari, quibus apud præf. suum de Carini moribus queritur, ut appareat uerum esse, quod Onesimus dicit, habuisse in animo Carum, ut Carino Cæsa reum abrogaret imperiū. Sed hæc, ut diximus, aliàs in uita Carini dicenda sunt. Nunc ad ordinem reuertamur. Ingenti apparatu, & totis uiribus Probi profligato magna ex parte bello Sarmatico quod gerebat, contra Persas profectus, nullo sibi occurrēte, Mesopotamiam Carus cepit, & Ctesiphontem usq; peruenit. Occupatisq; Persis domesti ca seditione, imperatoris Persici nomen meruit. Verū cum auidus gloriæ præfecto suo maxime surgēte, qui & ipsius & filij eius quærebat exitium cupiens imperare, longius progressus esset, ut alij dicunt morbo, ut plures, fulmine interemptus est. Negari nō potest, eo tempore quo perijt tantum fuisse subito tonitruū, ut multi terrore ipso exanimati esse dicantur. Cum igitur ægrotaret, atq; in tentorio iaceret, ingenti exorta tempestate, immani coruscatione, immaniori, ut diximus, tonitru exanimatus est. Iunius Calphurnius qui ad memoriam dictabat, talem ad præfect. urbis super morte Cari epistolam dedit. Inter cætera: cum, inquit, Carus princeps noster uere carus ægrotaret, tanti turbinis subito exorta tempestas est, ut caligarent omnia, neq; alter alterū nosceret: cor ruscationum deinde ac tonitruum in modum fulgurū igniti sideris cōtinuata uibratio omnibus nobis ueritatis scientiam sustulit. Subito enim conclamatū est imperatorem mortuum, & post illud præcipue tonitruum, quod cuncta terruerat. His accessit, quòd cubicularij dolentes principis mortem incenderunt tentorium. Vnde fama emersit fulmine interemptum eum, quem quantum scire possumus, ægritudine constat absumptum. Hanc ego epistolam idcirco indidi, quod plerìq; dicunt uim fati quandam esse, ut Ro. princeps Ctesiphontem transire nō possit: ideoq; Carum fulmine absumptum, quod eos fines transgredi cuperet, qui fataliter cōstituti sunt. Sed sibi habeat artes suas timiditas calcanda uirtutibus. Licet planè, ac licebit per sacratissimum Cæsarem Maximianum Persas uincere, atq; ultra eos progredi: & futurum reor, si à nostris non desera tur promissus numinum fauor. Bonum principem Carum fuisse, cum multa indicant, tum illud etiam quod statim adeptus imperium Sarmatas adeo morte Probi feroces, ut inuasuros se non solum Illyricum, sed Thracias quoq; Italiamq; minarentur, ita inter bella patiendo contudit, ut paucissimis diebus Pannonias securitate donauerit, occisis Sarmatarū sedecim millibus, captis diuersi sexus uiginti millibus: Hæc de Caro satis esse credo. Veniamus ad Numerianum, cuius & uicinior patri, & admirabilior per socerū suum facta uidetur historia. Et quamuis Carinus maior ætate fuerit, prior etiam Cæsar sit nuncupatus, tamen necesse est, ut prius de Numeriano loquamur, qui patris secutus est mortem, pòst de Carino, quem uir reipub. necessarius Augustus Diocletianus habitis conflictibus interemit.

FLAVII VOPISCI SYRACVSII

NVMERIANVS

VMERIANVS Cari filius, moratus egregie, & uere dignus imperio, eloquentia etiam præpollens, adeo ut publice declamauerit, ferantur q; illius scripta nobilia, declamationi tamen, quàm Tulliano accōmodatiora stylo. Versu autem talis fuisse prædicatur, ut omnes poetas sui temporis uicerit. Nam & cum Olympio Nemesiano contendit, qui ἁλιευτικὰ, κυνηγετικὰ & ναυτικὰ scripsit: quiq; omnibus colonijs illustratus emicuit. Et Aureliū Apollinarem amborum scriptorem, qui patris eius gesta in literas retulit, ijsdem quæ recitauerat editis, ueluti radio solis obtexit. Huius oratio fertur ad senatum missa tātum habuisse eloquentiæ

quentiæ, ut illi statua non quasi Cæsari, sed quasi rhetori decerneretur ponenda in bibliotheca Vlpia, cui subscriptum est: Numeriano Cæsari oratori temporibus suis potentissimo. Hic patri comes fuit bello Persico: quo mortuo, cum nimio fletu oculos dolere cepisset, quòd illud ægritudinis genus nimia utpote familiarissima cõfectus angustia incurrisset: & dum lectica portaretur, factione Arrij Apri soceri sui, qui inuadere conabatur imperium, occisus est. Sed quum per plurimos dies de imperatoris salute quæreretur à milite, concionareturq; Aper, idcirco illum uideri non posse, quòd oculos inualidos à uento ac sole subtraheret, fœtore tamen cadaueris res esset prodita, omnes inuaserunt Aprum: cuius factio latere non potuit, eumq; ante signa & principia protraxere. Tunc habita est ingens concio, factum etiam tribunal. Et cum quęreretur, quis uindex Numeriani iustissimus fieret, quis daretur reipub. bonus princeps, Diocletianum omnes diuino consensu, cui multa iam signa facta dicebantur imperij, Augustum appellauerunt: domesticos tunc regentem, uirum insignem, callidum, amantem reipub. amantem suorum, & ad omnia quæ tempus quæsierat, paratum. Consilij semper alti, nonnunquam tamen effrontis, sed prudentis, nimia peruicacia motus inquieti pectoris comprimentis. Hic, cum tribunal conscendisset, atq; Augustus esset appellatus, & quæreretur quemadmodũ Numerianus esset occisus, educto gladio Aprũ præfect. præt. ostentans percussit, addens uerbis suis: Hic est autor necis Numeriani. Sic Aper seipsum fœdauit, & deformibus cõsilijs agens dignum moribus suis exitum dedit. Auus meus retulit se interfuisse concioni, cum Diocletiani manu esset Aper occisus. percussisse autem dicebat Diocletianũ, & dixisse: Gloriare Aper, magni Aeneæ dextera cadis. Quod ego miror de homine militari, quãuis sciam plurimos plus quàm militares uel græce, uel latine, uel comicorum usurpare dicta uel talium poetarum. Ipsi deniq; comici plerunq; sic milites inducunt, ut eos faciant uetera dicta usurpare. Nam &, lepus tute es, & pulpamentũ quæris, Liuij Andronici dictum est: multaq; alia quæ Plautus Cæciliusq; posuerunt. Curiosum non puto, neq; satis uulgare fabellã de Diocletiano Augusto ponere hoc conuenientem loco, quæ illi data est ad omen imperij. Auus meus mihi retulit ab ipso Diocletiano compertum. Cum, inquit, Diocletianus apud Tungros in Gallia quadã in caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans, & cum Druide quadam muliere, rationem conuictus sui quotidiani faceret, atq; illa diceret: Diocletiane nimium auarus, nimium parcus es, ioco non serio Diocletia-

Quanta pestis arioli

nus respõdisse fertur: Tunc ero largus, cum imperator fuero. Post quod uerbũ Druias dixisse fertur: Diocletiane iocari noli, nam imperator eris, cum Aprum occideris. Semper exinde Diocletianus in animo habuit imperij cupiditatem, idq; Maximiano conscio, atq; auo meo, cuius hoc dictum à Druide ipse retulerat. Deniq; ut erat altus, risit, & tacuit: Apros tamen in uenationibus, ubi fuit facultas, manu sua semper occidit. Denique cum Aurelianus imperium accepisset, cum Probus, cum Tacitus, cum ipse Carus, Diocletianus dixit: Ego semper apros occido, sed alter semper utitur pulpamento. Iam illud notum est, atq; uulgatum, quod cum occidisset Aprum præfectum præt. dixisse fertur: tandem Aprum fatalem occidi. Ipsum Diocletianum idem auus meus dixisse dicebat, nullam aliam fuisse sibi causam occidendi manu sua Aprum, nisi ut impleret Druidis dictum, & suum firmaret imperium. Non enim tam crudelem se innotescere cuperet primis maxime diebus imperij, nisi illum necessitas ad hanc atrocitatem occisionis attraheret. Dictum est de Caro, dictum etiam de Numeriano, superest nobis Carinus.

FLAVII VOPISCI SYRACVSII

CARINVS

ARINVS homo omnium contaminatissimus, adulter, frequens corruptor iuuẽtutis (pudet dicere qđ in literas Onesimus retulit) ipse quoq; male usus genio sexus sui. hic cum Cæsar decretis sibi Gallijs atq; Italia, Illyrico, Hispanijs, ac Britannijs & Africa, relictus à patre Cæsarianũ teneret imperium, sed ea lege, ut omnia faceret, quæ Augusti faciunt, enormibus se uitijs, & ingenti fœditate maculauit. Amicos optimos quosq; relegauit: pessimũ quenq; elegit, aut tenuit: præfect. urbi unum ex cãcellarijs suis fecit. Quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici. Præfectũ præt. quem habebat, occidit. In eius locum Matronianũ ueterem conciliatorem fecit. unum ex his notarium, quem stuprorum & libidinũ conscium semper atq; adiutorem habuerat, inuito patre consulem fecit. Superbas ad senatũ literas dedit. Vulgo urbis Romæ quasi populo Ro. bona senatus promisit. Vxores ducendo ac reijciẽdo nouem duxit, pulsis plerisque prægnantibus. Mimis, meretricibus, pantomimis, cantoribus atq; lenonibus palatium impleuit. Fastidiũ subscribendi tantum habuit, ut impurum quẽdam cum quo semper meridie iocabatur, ad subscribendũ poneret, quem obiurgabat plerunq;, quòd bene suam imitaretur manum. Habuit gemmas in calceis: nisi gemmata fibula usus nõ est: balteum etiam sæpe gemmatum. regem deniq; illum Illyrici plerią; uocitarunt. Præfectus nũquam COSS. obuiam processit. Hominibus improbis plurimũ detulit, eosq; ad conuiuiũ semper uocauit. Centum libras auium, centum piscium, mille diuersæ carnis in conuiuio suo frequenter exhibuit. Vini plurimum effudit. Inter poma & melones natauit. Rosis Mediolanensibus & triclinia, & cubicula strauit. Balneis ita frigidis usus est, ut solẽt esse cellæ suppositoriæ, frigidarijs semper niualibus. Cum hyemis tempore ad quendam locum uenisset, in quo fons erat aqua pertepida, ut solet per hyemem naturaliter, eaq; in piscina usus esset, dixisse balneatoribus fertur: Aquam mihi muliebrem præparatis. atq; hoc eius clarissimum dictum effertur. Audiebat pater eius quæ ille faceret, & clamabat: Non est meus. Statuerat deniq; Constantium, qui postea Cæsar est factus (tunc autem præsidatũ Dalmatiæ administrabat) in locum eius subrogare: quòd nemo tunc uir melior uidebatur: Illum uero, ut Onesimus dicit, occidere. Longum est, si de eius luxuria plura uelim dicere. Quicunq; ostiatim cupit noscere, legat etiam Fuluium Asprianum, usq; ad tædium gestorum eius uniuersa dicentem. Hic ubi patrem fulmine absumptum, fratrem à socero interemptũ, Diocletianum Augustũ appellatum comperit, maiora uitia & scelera edidit, quasi iam liber à frenis domesticæ pietatis suorum moribus absolutus. Nec ei tamen defuit ad uindicandũ sibimet imperium uigor mentis. Nam contra Diocletianũ multis prælijs cõflixit. Sed ultima pugna apud Murtium cõmissa, uictus occubuit. Hic trium principum finis fuit, Cari, Numeriani, & Carini: post quos Diocletianũ & Maximianum principes dij dederunt, iungentes talibus uiris Galerium atq; Constantiũ: quorum alter natus est, qui acceptam ignominiam Valeriani captiuitate deleret: alter qui Gallias Romanis legibus redderet. Quatuor sanè principes mundi, fortes, sapientes, benigni, & admodum liberales, unum in republica sentientes: præterea senatus Ro. moderati, pop. amici, potestate graues, religiosi, & quales principes semper orauimus: quorum uitam singulis libris Claudius Eusthenius, qui Diocletiano ab epistolis fuit, scripsit: Quod idcirco dixi, ne quis à me tantam rem quæreret, maxime cum uel uiuorum principũ uita non sine reprehensione dicatur. Memorabile maxime & Carini, & Numeriani hoc habuit imperiũ, quod ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederũt, quos in palatio circa porticum stabuli pictos uidimus. Nam & Neurobaten, qui uelut in uentis cothurnatus ferretur, exhibuit:

Conciliator

Fibula

Helluo insignis

rosa mediolanenses

Cellæ suppositoriæ

Ostiatim

& Tichobaten, qui per parietem urſo eluſo cucurrit: & urſos mimum agentes: & item centum ſalpiſtas uno crepitu concinentes, & centum camptaulas, choraulas centum, etiam pithaulas centum, pantomimos & gymnicos mille: pegma præterea, cuius flammis ſcena conflagrauit, quam Diocletianus poſtea magnificentiorẽ reddidit. Mimos præterea undiq; aduocauit. Exhibuit & ludum Sarmaticũ, quo dulcius nihil eſt. Exhibuit Cyclopem adornatum, græcis artificibus, & gymnicis, & hiſtrionibus, & muſicis aurum & argentum donata, & ueſtis ſerica. Sed hæc omnia neſcio quantum ad populum gratiæ habeant, nullius certe ſunt momenti apud principes bonos. Diocletiani deniq; dictum fertur, cum ei quidam largitionalis ſuus editionem Cari laudaret, dicens multum placuiſſe principes illos cauſa ludorum theatraliũ, ludorumq; Circenſium: Ergo, inquit, bene riſus eſt imperio ſuo Carus. Deniq; cum omnibus gentibus aduocatis Diocletianus daret ludos, parciſſime uſus liberalitate, dicens caſtiores eſſe oportere ludos ſpectante cenſore. Legat hunc locum Iunius Meſſala, quem ego libere culpare audeo. Ille enim patrimoniũ ſuum ſcenicis dedit, hęredibus abnegauit: matris tunicam dedit mimæ, lacernam patris mimo: & recte ſi auiæ pallio aurato atq; purpurato pro ſyrmate tragœdus uteretur. Inſcriptũ eſt adhuc in choraulæ pallio tyrianthino, quo ille uelut ſpolio nobilitatis exultat, Meſſalæ nomen, & uxoris. Iam quid lineas petitas Aegypto loquar? quid Tyro & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles? donati ſunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri Canuſini, Africanæ opes in ſcena non prius uiſæ. Et hæc quidẽ idcirco ego in literas retuli, quod futuros editores pudor tangeret, ne patrimonia ſua proſcriptis legitimis hęredibus, mimis & balatronib. deputarent. Habe mi amice meum munus, quod ego (ut ſæpe dixi) non eloquentiæ cauſa, ſed curioſitatis in lumen edidi: id præcipue agens, ut ſi quis eloquens uellet facta principum referare, materiã non requireret, habiturus meos libellos miniſtros eloquij. te quæſo ſis contentus, nosq; ſic uoluiſſe ſcribere, meliusq; potuiſſe contendas.

ANGELVS POLITIANVS ANDREAE MAGNANIMO S.

EFFLAGITARI ſcribis iſtic ab ijs qui libros excudunt formis, Herodianum meum. Meum enim iure appello, quem quaſi latinitate donauerim. Tum rogas Codicem tibi ipſum tuum remittam aliquãdo, noſtra (quod illos cupere ais) manu emendatũ. Remitto, ſed (ut uerum fatear) leniter potius q; ſeuere caſtigatũ, ſic autem, ut noſtra errata plura in eo quàm librarij deprehendas. Crediderim tamen ſtilo ipſi certe meo, hoc eſt interpretis, plus aliquanto ueniæ deberi q; autoris, Quoniam meliuſcule reſpondent ferè quę ſcribas, ubi ſit liber quaſi curſus, quã quæ uertas, ubi nihil extra præſcriptũ. Accedit & illud quod hoc mihi munus interpretandi quaſi leuioris operæ fuit, utpote qui diebus pauculis dictauerim ſic deambulans. Itaq; tantũ abeſt, ut mihi inde laudem petam, ut etiam abunde pulchrũ fore putem, ſi uitauero grauiorẽ culpam. Quare cum amicis reliquis, tum tibi in primis omnem huius operis defenſionem nõ remitto ſolum, ſed etiam prope interdico, uosq; integros ad alia reſeruo, quæ poſt edẽtur. Sed quanq; plurimi ſunt apud uos, qui mihi etiam plus nimio fauent, unus tamen es tu Andrea Magnanime, cognomento iſto tuo gentilicio digniſſime, quem equidem faciam plurimi: cum quod ex bonis ortus, & opibus flores, & honoribus, tum uel maxime, quòd ingenio es elegantiſſimo, moribus ſuauiſſimis, gratia penè quadam (quicquid agis, quicquid loqueris, imò etiam, ſi nihil agis, nihilq; loqueris) ſingulari, ac uultu deniq; ipſo (quod dicitur) homines deuincis. Itaq; nihil quenquã metuo, ubi tu mihi ſtudeas. Nunquam enim male de Politiano ſentiet, qui placere eum Magnanimo intelliget. Vnum tantum eſt quod à te nunc contendo, cures pro reliqua in noſtris rebus diligentia, ut quàm minimum quaſi degenerent ab origine, quæ mox uolumina formabuntur, utq; ne illæ ipſæ quidem adnotatiunculæ omittãtur, quas marginibus adſcripſimus. Inter eas uero, etiam locos puto tris, quatuor'ue ad ſummum reperies, ubi fuit excuſatione utendum, corrupti apud Græcos exemplaris, Ad hæc uero facile procuranda, obeundaq; magis idoneum habere, ma-

re, magisq́ ex usu tuo neminem possis, quàm Alexandrum Sartium ciuem tuum, literatum hominem, nostriq́ studiosum, tum (quod ego in hac re primũ puto) neutiquam in amici negotio dormitãtem. Vale, in rusculo Fesulano. Pridie Nonas Maias. Anno salutis M. CCCC. LXXXXIII.

ANGELI POLITIANI AD INNOCENTIVM VIII. PONTIFICEM MAXIMVM PRAEfatio in Herodiani historiam, è græco in latinum conuersam.

VM Romæ ab hinc triennium fermè in comitatu essem Florentinæ legationis, quæ tibi sancte pater Innocẽti Pont. Max. ad supremæ istius dignitatis fastigiũ nuper euecto gratulatum aduenerat, memini abs te mihi magna celebritate curam delegari, uertẽdi in latinam orationem Romanorũ principum res gestas, siquę adhuc inter Græcorum monumenta nostris intactæ hominibus reperirentur. Quare cum cœlestis animi tui iudicio, non plus mihi honoris additum, q̃ oneris iniunctum animaduerterẽ, ut primum Florentiam sum reuersus, altissima solicitudine circumspicere cœpi, quem potissimũ ex omni Græcorum copia interpretandũ susciperem. Occurrit autem in primis Herodianus hic excellens rerum scriptor, & qui diu in palatina uersatus aula, affectæq́ iam ætatis historiam de suis temporibus componere aggressus, neq́ eloquẽtiæ caruerit laudibus, & fidem tamen in primis, libertatemq́ retinuerit. Hoc ubi opus à nobis, neq́ multo sanè negocio, neq́ inuita (ut arbitror) Minerua elucubratũ est, ea mox tempora inciderunt, quibus & nostra impedirentur studia, & quæ plurimũ ualet, in scribendo omnis propemodum alacritas excuteretur. Postea uero q̃ pro tua prouidentia, & pacem Italiæ cupienti reddidisti, & cum patrono meo Laurentio Medice, amplissimæ quidẽ fortunæ, sed amplioris ingenij prudentiæq́ uiro, priuatim affinitatem contraxisti, cessit uidelicet ille quasi nimbus, suaq́ mundo reddita serenitas est, sic ut nos iam ipsos colligamus, atq́ ut grauati pluuia flores, penesq́ decidui ad nouæ lucis radios erigamur. Ergo & uetera edere in publicũ, & noua procudere iam libet, unde aliqua modo uel tuo sacratissimo nomini celebritas, uel nostris temporibus claritas, uel studiosis etiam hominibus utilitas pariatur. Cæterum Herodianũ hunc nostrum, donec maiora tibi, ac fortasse meliora parturimus, ueluti præludium aliquod ueri, iustiq́ laboris, læta rogamus fronte excipias summe pontifex, magnam in eo negociorũ personarumq́ uarietatem, multam rerum nouitatem deprehensurus, crebraq́ in utranq́ partem fortunę ceu uacillantis exempla, consiliaq́ admirabilia, & consiliorũ inopinatos euentus, grauesq́ pro tempore sententias, & plenã ubiq́ dignitatis, plenam suauitatis orationem, copiosam uidelicet quandam ad instruendos mores supellectilem, & ceu speculum humanitatis, in quod inspicere omnis uita, unde ea capere, atq́ haurire documẽta queat, per quæ uel publicis, uel priuatis rationibus consulatur. Quæ sanè nostræ fuerunt partes, tentauimus profecto, utinamq́ etiam effecerimus, uti omnia ex fide responderent, ne inepta peregrinitas, ne græculæ usquam figurę, nisi si quæ iam pro receptis habẽtur, latinam quasi polluerent castitatem, ut eadem propemodũ esset linguæ utriusq́ perspicuitas, eædemq́ mundiciæ, idem utrobiq́ sensus, atque indoles, nulla uocum morositas, nulla anxietas. Tu quando nobis aliquod ceu signum ex arce ista tui pontificatus ad bene sperandum sustulisti, perge obsecro sanctissime pater. Perge, inquam, souere, atq́ illustrare bonas artes, quæ sese pedibus istis sanctissimis aduoluunt supplices, numenq́ tuum aduersus rudem inscitiam, tetramq́ barbariam implorant, ut à quo pax Italiæ, atq́ adeo terrarũ orbi restituta est, etiam ab eodem pacis alumnæ literæ, ab iniuria scilicet atq́ indignitate uindicentur.

HERODIANI HISTORIAE DE IMPERIO POST MARCVM, VEL DE SVIS TEMPORIBVS, LIBER PRIMVS E GRAECO translatus, Angelo Politiano interprete, ad Innocentium Octauum Pont. Maximum.

PROOEMIVM.

VI RES antiquas posteris prodiderunt, ueteremq́ historiæ memoriã renouare literis studuerunt, ei magna ex parte, dum famam eruditionis affectãt, nomenq́ suum conantur ab iniuria obliuionis asserere, minus sane multã in ueri peruestigatione, ꝙ in exornanda componendaq́ oratione industriã posuerunt: rati scilicet, neq; si quid in rebus à suo seculo remotissimis falsi proderetur, posse refelli, & se tamen suauitate narrationis amplissimũ laboris ingenijq́ sui fructum percepturos. Alij uero priuatis inimicitijs, tyrannorumq́ odio prouecti, aut in laudes principum, ciuitatum, priuatorumq́ hominũ immodicis assentationibus effusi, tenues per se res atq; humiles scribendi tamen artificio longe supra ueri fidem sustulerunt. Ego uero contrà, nõ quidem acceptam ab alijs, aut incognitam, aut testibus egentem historiam, sed eorum qui legent, sensibus adhuc memoriæq́ inhærentẽ, summa uel fide, uel diligentia collectam, cõscribendam suscepi, sperans haud iniucundam fore posteritati earum rerum noticiã, quæ multæ sanè atq; magnæ haud ita longo tempore acciderunt. Nam si quis ab Augusto usq; principe omnem ætatem complectatur animo, cum scilicet Romanorũ potentia ad unius est arbitriũ deuoluta, ne annis quidẽ illis circiter ducentis (tot enim fermè ad Marci tempora numerant̃) aut imperiorum tam diuersas successiones reperiet, aut bellorum uel ciuilium uel externorũ tam uarios casus, atq; euentus, in tot excitas gentes, tot urbes nostras barbarasq́ expugnatas: præterea terræmotus & pestilentias: uitas quoq; principum & tyrãnorum adeo nouas atque inauditas, ut nulla ijs apud ueteres cõsimilia exempla, aut certe quàm paucissima inueniantur. quorum alij diuturnam, alij breui potentiam obtinuerunt, nõnulli autem uix dum inito honore, imperatoresq́ duntaxat appellati, eodem illo quo susceperant die imperium amiserunt. Nam cum sexaginta annis plures ꝙ pro tempore principes urbs Roma pertulerit, factum ex eo est, uti multæ sanè uariæq́ res, atq; admiratione dignæ exorirentur. Quippe ætate prouecti principes utpote rerum negociorumq́ periti, diligentius sese suosq́ regebant: contra adulescentes molliter atq; indulgenter habiti, noua scilicet per multa designabant. Quo factũ est, ut dispari ætate atq; licentia, dispria quoq; studia, moresq́ sequerentur. Hæc quemadmodũ gesta sint, temporum ipsorum atq; principum seruato ordine perscribemus.

IMperator Marcus filias quidem suscepit complures, mares autem duos. horum alter natu minor adulescentulus admodum fato est functus. Verissimo nomen fuit. Alterum uero Cõmodum nomine magna diligentia, curaq́ pater educauit, accitis undique uiris doctrina claris maximaq́ proposita mercede, uti mores pro se quisq; filij ingeniumq́ excolerent. Filias porrò cũ adoleuissent, optimis ex ordine senatorio uiris collocauit. Neq; enim qui longam generis seriem præferrent, aut qui opes nimias ostentarent, sed qui morum probitate, atq; modestia, uitæq́ innocẽtia præcellerent, eos sibi generos deligendos putabat. Hæc enim sola animi bona certa esse, stabiliaq́ ducebat. Virtutem nullam non magnopere exercuit. Adeo literarũ antiquitatis studiosus, ut nemini sit in eo genere Græcorum Romanorumq́ secundus. Argumento sunt per multa, quæ ab illo dicta atque conscripta, ad nos usq; peruenerunt. Adeo uero ciuilem sese, & cõmodum omnibus principem pręstabat, ut adeuntium cuiuis dexterã placide daret,

neminemq́

neminemq; à ſuis cuſtodibus prohiberi aditu pateretur, ſolusq; Imperatorum ſapientiæ ſtudium non uerbis, aut decretorũ ſcientia, ſed grauitate morum, uitæq; continentia uſurpauit. Quo factum eſt, ut magnum ſapientiũ uirorum prouentum ętas illa extulerit. Solent enim plerunq; homines uitam principis æmulari. Quæcunq; igitur ab illo modeſte atq; fortiter, domi foriſq; ſunt geſta, qualemq; porrò ſe aduerſus barbaras nationes ſeptentrioni ſubiectas, ſoliq; Orienti geſſerit, ea ſunt multorum doctiſſimorũq; hominum comprehenſa monimentis. Quæ uero poſt Marci obitum per uniuerſam ætatem uiſa mihi auditaq; ſunt, nonnulla item in experiundo cognita, utpote in publicis officijs, principalibusq; uerſato, ea nunc cõſcribenda ſuſcepi: Senem iam Marcum, neq; ætate ſolum, ſed laboribus multis curiſq; confectũ, dum in Pannonijs ageret, grauiſſimus repente perculit morbus. Quare cum deploratam planè ſalutem ſuam ſentiret, anxius uidelicet agebat, ne filius qui tum primam inierat adoleſcentiam, ſiue ætatis feruore nimio, ſiue licentia quadam ſumma quam in orbitate eſſet habiturus, bonis artibus, ſtudijſq; relictis, ebrietati ſeſe & crapulæ dederet, quippe facile ingenia adoleſcentium à recta honeſtaq; diſciplina ad luxum uoluptateſq; delabuntur. Terrebat inſuper hominem minime imperitum, multorũ memoria principum, qui iuuenes imperium ſuſcepiſſent, ut Dionyſij Siciliæ tyranni, cuius tanta fuit intemperantia uictus, ut nouatum uoluptatum inuẽtores ſummis afficeret præmijs, ut item eorum qui Alexandro ſucceſſerunt. Ita enim contumelioſe, uiolenterq; dominati ſunt, ut illius imperio graue dedecus conciliarint. Siquidem Ptolemæus eò turpitudinis prolapſus eſt, ut contra Macedonum, atq; adeo Græcorum omnium leges, etiam ſororijs amoribus implicaretur. Antigonus autem quo Liberum patrem repræſentaret, pro cauſia & diademate macedonico, hederam capiti circumdare, thyrſumq; pro ſceptro geſtare eſt ſolitus. Solicitabant animũ ſenis recentia quoq; exempla, ut Neronis ipſius qui ne à materna quidem cæde abſtinuerit, & ſe ridiculum populo ſpectaculũ præbuerit. Vt item Domitiani qui nihil ſibi ad extremam crudelitatem reliqui fecerit. Has igitur tyrannidum imagines cum animo uolutans, inter ſpem metumq; agitabatur. Terrebat præterea illum Germaniæ uicina gens, quam non dum planè ſubiecerat, ſed partim in ſocietatem adſciuerat, alios armis belloq; edomuerat. Nonnulli etiam ex ijs effugerant, metuq; principis impræſens continebantur. Quare dubitabat ne deſpecta mox filij ætate arma reſumerent. quippe barbaris mos quamlibet leuibus momentis aut cauſis impelli. His igitur curarum fluctibus æſtuans, amicos propinquoſq; omnes quotquot aderant, conuocari iubet. Qui poſtquam cõuenerunt, conſtituto in eorum conſpectu adoleſcente filio, paululumq; ſe è grabato ſubleuans, huiuſcemodi habuit orationem.

DOlere uos atq; angi, quum ita me affectum contemplamini, minime mirandum. Quippe humanum eſt humanis caſibus ingemiſcere, multoq; magis miſericordiam prouocant, quæ oculis uſurpamus. Cæterum peculiaris uobiſcũ noſtra ratio eſt. Nam de mei erga uos animi conſcientia mutuam ſpero à uobis quaſi meo iure beneuolentiam. Nunc autem illud incidit, quum & mihi ſit iudicium faciundum, fruſtra ne uobis honorem tamdiu habuerim, ſtudiumq; omne meum lubens detulerim: & uobis referenda gratia oſtendendum, non eſſe eorum quæ acceperitis immemores. Videtis filium quem ipſimet educaſtis, primas nunc adoleſcentiæ metas ingredientem, quaſiq; in ſalo atq; in fluctu uitæ gubernatoribus indigentem, ne rerum imperitia de recto quaſi curſu ablatus, malis artibus impingat. eſte igitur uos illi pro me uno multi parentes, excolendo ſcilicet atq; optima ſuggerendo. Neq; enim aut pecuniæ uis tyrannidis luxuriam explere, aut ſtipantia ſatellitum agmina tueri principem poſſunt, niſi illi ipſi quos regas, animum imperanti beneuolentiamq; accõmodent. Quippe ij demum diu tutoq; imperant, qui non metum ex crudelitate, ſed amorem ex bonitate ciuium ſuorum animis inſtillant. Neq; enim quos ſeruire neceſſitas coegit, ſed quos obtemperare ſua quemq; uoluntas adegit, ij ſunt in agendo patiendoq; à ſuſpitione omni aſſentationeq; uacui: nunquamq; imperia detrectant, niſi uiolenter contumelioſeq; ſint habiti. Eſt autẽ difficile in maxima licentia moderari ſibi, quaſiq; frenos imponere cupiditatibus. quod ſi bene uiuendi autores illi fueritis, & quæ nũc coram audit, identidem admonueritis, una opera & ipſum uobis reliquiſq; omnibus optimum principem redde

tis, & memoriã nostram demerebimini, quam scilicet immortalem hac una ratione posteritis efficere. Talia dicentem Marcum ita repente animus defecit, ut statim conticesceret, ac langore nimio supinus in lectulum relaberetur. Tanta autem quicunq; aderant miseratio inuasit, ut ex ijs nonnulli præ dolore parum animi compotes clamorem extollerent. Sed ille cum diem unum dũtaxat noctemq; superuixisset, fato est functus, sic ut magnum sui desiderium eius ætatis mortalibus, posteris uero etiam uirtutis memoriam reliquerit sempiternam. Postquam uero illius mortem fama uulgauit, incredibilis repente exercitum ipsum, plebemq; adeo omnem luctus occupauit. Neq; ulli sane Romanæ ditionis mortales fuerunt, qui non eiuscemodi nuncium multis lachrymis exceperint: omnesq; eum uelut una uoce, alij parentem probum, alij bonum Imperatorem, quidam fortissimum ducem, nonnulli etiam continentem moderatumq; principem uocitabant. Neq; sane quisquam falsus habebatur. Paucis autem post diebus, celebrato iam funere uisum amicis est adulescentem adducere ad exercitum, ut & milites alloqueretur, & (qui nouis imperatoribus mos est) pecunijs elargiendis, uelut autoramento quodam illorum sibi animos adiungeret. edictum itaq; omnibus ut in campum de more adessent frequentes. Quum itaq; processisset Commodus, acrem diuinam fecisset, erectumq; ad hoc ipsum medijs castris tribunal conscendisset, paternis amicis, qui multi sane doctissimiq; uiri aderant, circumstantibus ad hunc ferme modum uerba fecit.

COmmunem mihi esse uobiscũ huius mœrorem calamitatis, neq; uos aliter quàm meipsum affectos esse planissime persuasum habeo. Neq; enim ego superstite parente ipso meo, superiorem me uobis unquã gessi. Nam ille ita nos uniuersos ut unum aliquem diligebat, lubentiusq; me cõmilitonem quàm filium uocitabat. Quippe hanc naturæ appellationem, illam uero uirtutis cõmunicationem existimabat. Quin infantem sępe me in ulnis gestans, uobis dabat in manus, quasiq; uestræ mãdabat fidei. Quapropter minime dubito, quin mihi omnem sitis beneuolentiam exhibituri: quum pro alumno me maiores natu habere debeant, ipsos autem æquales condiscipulos armorũ iure appellauerim: siquidem ita nos uniuersos, ut unum aliquem pater diligebat, omniq; uirtutum studio, ac bonis artibus curabat instituendos. Nunc me post illum uobis fortuna principem dedit, non quidem ascititiũ quales ante me fuerũt, neq; uelut acquisito imperio gloriantem. Quippe unus ego uobis natus, educatusq; in aula, priuatisq; intactum cunabulis, statim me ut ex aluo prodieram, imperatoria purpura suscepit, simulq; sol hominẽ me uidit & principem. Hęc cum animis uestris reputantes, iure principem colite, non datum uobis, sed natum. Nam pater quidem iam in cœlum euectus, consors est cõsessorq; deorum. Nobis autem orbis terrarum gubernacula, rerumq; humanarum cura incumbit. Quæ quos successus, quantasq; habituræ sint uires, in uestra manu est. Si enim belli reliquias fortiter deleueritis, & imperij Romani terminos ad oceanum usq; promoueritis, cum ipsi uobis ingentem gloriam cõparabitis, tum communis parentis memoriæ debitam gratiam referetis. Atq; cum quidem exaudire quæ dicimus, & intueri præsentem quæ gerimus, credite. Nos autem felicissimos, qui bene factorum nostrorum testem eiusmodi simus habituri. Quæ igitur ad hanc diem fortissime prosperrimeq; gessistis, illius scilicet sapientiæ gubernationiq; tribuuntur. Quæ autem mecum, hoc est cum iuuene imperatore uestro præclare feceritis, ea sunt uobis ipsis quasi peculiarem cum fidei tum uirtutis claritudinem paritura. Quocirca & ætati meæ rebus strenue gerendis autoritatem cõciliabitis, & barbara gens initio noui principatus repressa, neq; impræsens contemptu ætatis nostræ se efferet audacius, & suis nunc edocta periculis, metu deinceps perpetuo cohercebitur. His dictis pecuniã magna copia elargitus, ut sibi animos militum fidos faceret, in aulam reuersus est. Igitur breue sane ad tempus omnia paternis amicis autoribus gerebantur. Qui assiduitate, prudentiq; consilio nullo loco deerant, tantum ei tribuentes laxamenti, quantum satis esse ad tuendam corporis ualetudinem arbitrabanẽ. Paulatim deinceps irrepsere nonnulli ex aulico famulitio, qui sibi ad corrumpendã iuuenis imperatoris indolem nihil facerent reliqui. Quippe mensarij adulatores, qui uentre atq; obscœnis uoluptatibus felicitatem metiebantur, identidem illum urbis delitiarum admonebant: & nunc quæ illic ui-

illic uisu audituq; iucunda forent, commemorabāt, nunc rerum omnium copiam atq; affluentiam ferebant laudibus. Ad hæc ripas Histri, ut omni tempore incommodas uituperabant, quæ neq; pomiferos haberent frutices, & perpetuis rigoribus nubibusq; obtinerentur. Nunquam ne Imperator aiebant, concretam gelu, atq; effossam potare aquam desines? Alij calidis fontibus, riuorumq; fluentium frigore, aurisq; & cœlo illo fruentur Italiæ peculiari. Tali scilicet illecebrarum mentione, facile adulescentis animum uoluptatum cupidinibus incenderunt. Itaq; statim cōuocatis amicis, teneri se patriæ desiderio nō dissimulauit: causas tamē tam repētinæ mutationis fateri ueritus, solicitū se aiebat esse, ne quis opulēs ex nobilitate domū occuparet principis; dein collectis uiribus quasi ex munitissima arce summam sibi rerum uindicaret. posse ex populo satis magnam uim delectorum iuuenum conflari. Talia causante illo, reliquis metu defixis, terramq; tacito uultu mœstoq; intuentibus, surgens Pompeianus, qui & ætate reliquos anteibat, & Commodi sororem natu maximam in matrimoniū habebat, Teneri te inquit, ô fili & domine, patriæ desiderio minime mirādum, Quippe eadem nos quoq; rerum domesticarum cupido solicitat, sed ei tamen resistimus, quoniam priores partes agunt, magisq; incumbunt nobis quæ hic expedienda supersunt. Nam illis quidem uel in posterum diutius perfrueris. Roma autem illic est, ubi imperator est. Cæterum bellum relinquere inchoatum, præterquam quod indecorum uidetur, etiam periculosum est. Quippe audaciam Barbaris inijcimus: neq; enim remeandi cupiditate decessisse nos, sed aufugisse metu perculsos arbitrabuntur. Tibi autem quàm fuerit pulchrum deuictis hostibus atq; imperij finibus ad oceanum usq; propagatis, redire in urbem triumphanti, uinctosq; & captiuos prætera gentium reges, satrapasq; Barbaros. his enim artibus prioribus seculis Romani homines magni, atq; illustres euaserunt. Nihil est autem quod uereare, ne qua illic res tuæ periclitentur. Nam & optimus quisq; senator tecum hic est, & exercitus uniuersus tuum coram propugnat imperium. Quin ærarium quoq; principalis pecuniæ nobiscum est omne. Ad hæc patris tui memoria æternam tibi apud potestates quaslibet fidem atq; beneuolētiam roborauit. Cum ad hunc modum potiora suadens Pompeianus locutus esset, paulum modo impræsens conatus adulescentis repressit, qui ueritus senis dicta, cum nihil haberet, quod saltem honestum specie respōderet, conciliū dimisit, diligentius affirmans consideraturū. Dein uero ministris illius magis magisq; instantibus, nihil iam ad amicos retulit, sed datis Romam literis, ac præpositis quos uisum esset tuendæ Histri ripæ, & Barbarorum insultibus coercēdis, profectionē continue edicit. Illi igitur demādata sibi munia obeuntes, haud ita longo tempore multos armis barbaros subegerunt, quosdam autē ex ijs magnis præmijs in amicitiā sibi adiunxerunt. Quod quidem haud difficile factu fuit: quippe barbari suapte natura pecuniæ auidi, periculorum despiciētes, aut incursibus populationibusq; uictū parant, aut proposita mercede uenalem pacem habent. Quod intelligens Commodus, ut pecunia qua maxime abundabat, securitatē redimeret, nihil uidelicet petētibus denegabat. Vbi autem dedita profectionis fama per exercitum est, ingens repente totis castris motus extitit, nullo non redire Romam cupiente, relictoq; hostili solo urbanas affectante delicias. Postea uero q; fama ac nuncijs uulgatum est, reuerti in urbem principē, incredibilis uniuersam plebem læticia peruagatur, spem sibi unoquoq; optimā de iuuenis imperatoris præsentia proponēte, credentibusq; uniuersis paternis eum uestigijs perrecturū. Sed ille festinato iter faciens, & iuuenili quodam ardore omnes in medio urbes curriculo pertransiens, regioq; cultu, lætisq; populorum celebritatibus exceptus, gratus nimirum omībus atq; optatus adueniebat. Sed ubi Romam appropinquauit, senatus statim uniuersus, populusq; Romanus magno pro se quisq; anteuertendi studio effusi, laureatiq; ac flores omnifariam, quos dabat anni tempus conferentes, quàm quisque ab urbe longissime poterat, occurrebant uisuri principem ætate atq; nobilitate cōspicuum. Quippe amabant illum, & quidem uerissimis affectibus natum apud ipsos educatumq;, tertioq; iam gradu imperium, nobilitatemq; Romanam complectentem. Nam paternum ei genus à primoribus senatorij ordinis, mater autem Faustina, principis uxor, Antonini Pij filia, Hadriani etiam per matrem neptis, seriem ipsam generis ad Traianū proauum referebat. Hoc editus genere

Commodus est, cui quidem præter ætatis florē, etiam formæ dignitas suffragabatur, congruens corporis modus, pulchra uirilisq; facies, tranquillę faces oculis atq; micantes, flaua & crispa cæsaries, ut in sole ambulanti uelut igne quodam rutilaret, sicut eum tem quidam scobe aurea putarent conspergi, quidam etiam pro argumento diuinitatis acciperent, ac radios esse illos circa uerticem genitiuos opinarentur. Ad hæc lanugo malis proserpebat, easq; quasi floribus cōuestiebat. Talem igitur imperatorem faustis ominibus, acclamationibusq;, & coronarū florumq; sparsionibus exceperunt. Sed postquam urbem ingressus est, Iouisq; primum, dein cæterorum deorum templa consalutauit, gratiasq; senatui uniuerso, & prætorianis militibus egit seruatæ sibi fidei, in aulam palatinam se recepit. Pauculis igitur annis nihil non honoris paternis amicis exhibebat, omnibusq; eos negocijs in cōsilio habebat. Cura dein totius Imperij alijs demandata, Perennem Italicum hominem militaris disciplinæ peritissimū, prætorianis præfecit. Is adulescentis ætate abutēs delicijs illum ganeisq; corrumpi sinebat, curaq; omni, laboribusq; susceptis, totum planè imperium administrabat. Erat in homine inexhausta diuitiarum sitis, sic ut nihili quę acquisierat pendens, nouis semper lucris insatiabilis inhiaret. Hic & paternos Commodi amicos calumnijs premere, & locupletissimum quenq;, nobilissimumq; in suspicionem adducere instituit, scilicet ut perterrefacto adulescente, atq; illis supplicio affectis, causam potestatemq; ipse haberet in eorum bona & fortunas inuadendi. Cæterū aliquandiu cum patris memoria, tum amicorum reuerentia continuit adulescentē. Dein uelut maligna quædam, atq; inuida fortuna, rectum adhuc moderatumq; illius ingenium subuertit. Nam ita res accidit: Lucilla erat Commodo maxima natu soror, ea prius L. Vero imperatori nupserat, quem consortem sibi imperij Marcus asciuerat, locataq; in matrimonium filia, firmissimo affinitatis uinculo adstrinxerat. sed postquā L. fato functus est, manentibus adhuc Lucillæ principatus insignibus, Pompeiano eam pater despondit, nihilo tamen secius pristinū illi honorē Commodus reliquit usurpandū. Nam & sella imperatoria sessitare in theatro, & ignem de more præferri patiebatur. Postea uero q; Commodus uxorem duxit Crispinam, ac necesse fuit principis uxori primo loco cedere, iniquo scilicet hoc animo Lucilla ferēs, atq; illius honorē in suam contumeliā uertens, cum sciret à uiro suo Pompeiano Cōmodum diligi, minime ausa est quippiā ad ipsum super occupādo imperio referre. Sed animū Quadrati nobilissimi locupletissimiq; adulescētis periclitata, cum quo etiam stupri consuetudinem habere existimabatur, grauissimeq; apud eum de accepta iniuria cōquesta, paulatim adulescentē eò perpulit, ut in semet uniuersumq; senatū perniciosissime cōsuleret. Quippe inter cæteros senatorij ordinis, qui secum in id facinus cōspirarent, etiam adulescentē quendam Quintianū nomine, prompti atq; audacis animi sibi adiunxit: persuasitq; uti pugionē in sinu cælans tempus locumq; caperet, factoq; repente impetu Commodum occideret, reliqua se pecunijs largiēdis curaturam. Ille in aditu amphitheatri subsistens (quippe obscuro loco facile se occultū sperabat fore) nudato confestim pugione, ac magna uoce proclamans, hunc tibi senatus mittit: dum loquitur, nudumq; ostentat pugionem comprehensus à militibus, pœnas amentiæ dedit, suoq; indicio autor à se cauendi fuit aperto magis quàm impleto consilio. Hæc igitˉ prima maximaq; odij causa adulescenti aduersus senatū extitit. Ita nanq; animū uerba illa sauciarant, ut omnes hostium loco haberet, semperq; eius memoriæ uox illa irruentis in se iuuenis inhæreret. Neq; uero tantam hanc occasionem Perennis omisit, sed ei persuasit ut præcipuū quenq; succideret, neq; eminere quempiā pateretur, quorū ipse in bona impetū faciēs, facile omniū eius ætatis hominum locupletissimus euasit. Quæstiones autem Perenni diligenter exercente, soror ipsa Commodi, cōiuratiq; omnes, cæteriq; præterea quantulacunq; suspitione attacti, supplicio affecti sunt. Igitur Perennis sublatis è medio quos imperator uerebatur, quiq; illum paterno quodam affectu complectebantur, atq; ipse illius tuendæ salutis cura suscepta, nihilq; non autoritatis adeptus, imperium iam ipsum animo inuaserat: persuasoq; Commodo, ut suos liberos adulescentes adhuc Illyricis præficeret exercitibus, ipse pecuniæ uim ingentem contrahebat, ut scilicet prætorianos ab ipso amplissimis largitionibus abalienaret. Filijq; item eius clanculum copias colligebant, eo cōsilio, ut cum primum

Perenis

Perennis

Perennis Commodum occidisset, ipsi principatum arriperent. Proditę autem sunt insidiæ incredibili quodam modo. Ludos Romani Ioui Capitolino faciunt, tanta hominum confluente multitudine, quantam par est confluere ad tantæ urbis celebritatem. Spectare autem ac præsidere in theatro unà cum sacerdotibus, quos ordo singulis annis postulat, etiam imperator solitus. Cum itaq; nobilissimis scenicis operam daret, sedens imperatoria sella Commodus, pleno spectatoribus theatro, suisq; cuiq; locis ad sedendum pro dignitate attributis, priusquam quicquam diceretur, ageretur'q; in scena, repēte quidam philosophi habitu, manu baculum gestans, peramq; seminudus ab humero suspensus, curriculo prodijt: mediaq; in scena consistens, manuq; silentiū imperans, Non hoc, inquit, ludorum tempus ô Commode, neq; spectaculis, celebritatiq; uacandum. Imminet ceruicibus tuis Perennis gladius, ac nisi caueris, non quidem impendens, sed iam præsens periculum, peristi. Nam & ipse hic aduersus te copias, pecuniamq; colligit, & nati exercitus Illyricos solicitant, quos nisi statim præuenias, occidisti. His dictis, siue forte quadam diuinitus huc impellente, siue id auso homine, ut gloriam sibi ignarus atq; obscurus acquireret, seu quia speraret ingēs aliquod præmium ab imperatore consequuturum, sanè illum de repēte obstupefecerat. Cæteri autem & si non de nihilo ea dicta suspicabantur, tamen fidem habere dissimulabant. At Perennis comprehendi hominem iubet, ac pro furioso, & uaniloquo igne comburi. Ita scilicet pœnas dedit intempestiuæ libertatis. Cæterū qui se Commodi studiosos uideri uolebant, perosi antea quoq; Perennem, utpote intolerandæ hominem superbiæ contumeliæq;, nactiq; opportunum tempus, calumnijs eum premere aggrediuntur. Sed scilicet ita futurum erat, ut & Commodus insidias euitaret, & Perennis unà cum liberis penderet pœnas. Quippe haud multo post milites quidā clàm Perenni filio nummos quosdam attulerunt, illius imagine percussos, eosq; ignaro etiam Perenni, quanquam erat præfectus, Commodo ostenderunt, totoq; insidiarum ordine patefacto, maximis sunt muneribus affecti. Quo circa inscio negocij totius Perenni, ac tum nihil minus expectanti submissi noctu à Commodo quidā caput absciderūt: iussiq; statim ad illius filium pergere, cum nihil ad celeritatem sibi reliqui fecissent, etiam rumores famamq; eorū quæ Romæ facta essent præuenerunt. ij amicas ei literas ab imperatore reddiderunt, quæ magna proposita spe Romam reuerti iubebant. Ergo & consiliorū & omnis eius paratus, postremo paterni casus ignarus, cum quidam nuntij dictitarēt, etiam paternis ipsum uerbis acciri, qui ne ipse quidem scribere supersedisset, nisi satis momenti habituras imperatorias literas existimasset, eredidit uidelicet adulescens: & quamuis iniquo animo ferret, interpellari sua consilia, tamen paterna fretus potētia, quam esse adhuc incolumē putabat, ad reditum se comparat. Tum deinde ut attigit Italiam, per eos quibus negotiū datum fuerat occiditur. Hunc illi exitum habuerūt. Post hæc Commodus duos constituit præfectos, tutius fore ratus tantā illam potestatem nō uni duntaxat credere, sed diffectam in partes, imbecilliorē eo pacto cōtra principem reddere. Verum haud longe post, aliæ in illum huiuscemodi insidiæ intenduntur. Maternus erat quidam miles multa ausus nefaria. Is repente desertis castris, atq; aliquot in societatem cōmilitonibus ascitis, magnā perditorū manum breui collegerat, uicosq; primo & agros populabatur. Magna deinde pecuniæ ui collecta plures quotidie sibi ex facinorosis copulabat: pollicēsq; ingentia cuiq; operæprecia, & in prædæ cōmunionem inuitans, eò rem adduxit, ut non iam latronū, sed iustorum hostium haberent autoritatem. Quippe magnas etiā urbes occupabant: effractisq; per uim carcerib. captiuos sine discrimine omnes uinculis eximebant, eosq; sibi impunitate ac beneficijs adiungebant. Igitur Galliam omnem atq; Hispaniam incursibus uastabant, & ut quanq; ex magnis urbibus ui ceperant, incensa direptaq; protinus abibant. Quæ ubi Commodus cognouit, rectoribus gentium plenas iræ atq; minarū mittit epistolas, castigans & ignauiam exprobrans, simul comparare aduersus illos exercitū imperās. Quod ubi latrones acceperunt, decedendum sibi ex illis regionibus rati, clàm per auia quędam compendia, seorsum alij ab alijs, in Italiā peruenerunt, ac iam de regno maioribusq; rebus Maternus cum suis deliberabat. Nam quādo hactenus omnia illi spe ulterius processerāt, aut aliquid magnū inuadendū sibi existimabat, aut certe quādo in id discriminis inciderat,

rum sententia, pleriq; unguētis suauissimis nares, atq; aures opplebāt, suffitúq; & odoramentis assidue utebantur, quod meatus sensuū (ut quidā dicunt) odoribus illis occupati, neq; admittant aera tabificū, & si maxime admiserint, tamē cum maiore quasi ui longe superari. Cæterum nihilo secius morbus ingrauescere, hominesq; passim & pecora inter homines agitantia interire. Sed & fames eodem tempore ciuitatem oppresserat hac de causa. Cleander erat quidam Phryx genere, ex ea nota hominum, qui publice per præconem ueneunt. Hic cum in domum imperatoriam seruitio esset traditus, & cum ipso Commodo accreuisset, eò scilicet honoris atq; autoritatis prouectus est, ut & corporis custodiam, & cubiculi curā, præterea militū præfecturā solus obtineret. Cæterū diuitiæ ac luxus, etiam illum ad imperij spem instigabant. Quo circa grādi coacta pecunia plurimū frumenti coemit. Id autē occlusum habebat, sperans sibi Ro. pop. atq; exercitus uoluntates adiuncturum, si prius rerum necessariarū penuria laborantes, magnis repente largitionibus demereretur. Idem gymnasium quoq; maximū exædificauerat, publicatis etiam balneis, ut eo modo populum inescaret. At Romani infensi iam pridem, ac totius causam pestilentiæ in eum conferētes, simul perosi hominem diuitijs inexplebilem, prius quidē confertim per theatra identidem traducebant. Dein agente in suburbanis Commodo, repente uniuersi magnis clamoribus concurrerūt, Cleandrum ad necem deposcentes. Cum autem suburbanū omne tumultu compleretur, & Commodus ipse in alto secessu uoluptatibus indulgeret, inscius quæ gererentur (nam id Cleander cauerat) repente extra omnium expectationem armati equites principis eruperūt, Cleandri iussu proruentes obuiū quenq;, ac uulnerantes. Neq; scilicet populus excipere illorum impetū ualebat inermis armatorū pedester equitum. Quare fuga facta in urbē reijciuntur, ibiq; permulti, neq; modo quos ferro milites conficiebant, neci dediti, sed quos etiam ipsi proculcauerunt equites, quiq; aut cōferta turba, aut equitum incursu cōflictabantur. Igitur ad urbis portas sine ullo impedimento persecuti, magnā populi partem interfecerunt. Qui autem in urbe remanserant, calamitate suorū intellecta, clausis domibus cum in tecta & culmina euasissent, lapidibus tegulisq; equites desuper incessebant. Itaq; statim conuersa fortuna est, nullo in manibus decertare auso, sed omni multitudine desuper quasi ex tuto dimicantē. Quo circa saucij magna pars cum tolerare iam ulterius nequirent, terga fugæ mandarunt. Multiq; cadebant crebro telorum iactu, multi equis excutiebantur, inter deuolutos lapides fallente uestigio lapsantibus. Sed & pedites qui in urbe stationes habebant, populo suppetias aduersus inuisos sibi equites raptim tulerunt. Itaq; cum ciuile bellum esset, nemo tamen quæ gererentur nunciare Commodo audebat metu Cleandri potentiæ. Donec maxima natu soror Fadilla nomine, accurrens ad imperatorem, quippe facilis aditus sorori, crinibus solutis proiecta humi, ac planè in lugubrē habitum deformata. Tu quidem, inquit, ô princeps, ocium agitans, & omnium quæ gerātur ignarus, extremo in periculo uersaris. Nos autem sanguis tuus propemodū occidimus. Actum de populo Ro. actum magna ex parte etiam de exercitu est, & quæ ne à barbaris quidem nos passuros expectabamus, ea nobis domestici faciunt, & in quos maxima contulisti beneficia, eos primos inimicos habes. Cleander aduersus te populum & exercitum armauit, quorum quidem alteris inuisus est, alteris charus, utriq; tamen in armis sunt, cædemq; inter se patrant, & ciuili sanguine Romam replent. Sed in nos uidelicet utriusq; multitudinis recidet calamitas, nisi tu quàm primum neci dederis sceleratissimum famulum, qui tantæ cladis illis iam fuit, nobis mox futurus est autor. Hæc loquens uestem scidit, multiq; item qui aderāt, sumpta de uerbis mulieris audacia, Commodum territabant. Is expauefactus cum iam non ut impendens, sed ut præsens periculum formidaret, acciri ad se Cleandrum propere iubet, nihil dum certi scientem, sed tamen aliquid suspectantem imperatori renuntiatum. Accedentemq; ad se imperat cōprehendi, & caput eius amputatum contoq; præfixum circumferri, uoluptuosum scilicet atq; optatum populo spectaculum prębiturus. Ita id malum sedatum, atq; utrinq; dimicatio dirempta. Siquidē milites cum occisum uiderent, pro quo decertabāt, iram quoq; imperatoris formidabāt, cui uerba data, nihilq; non factū contra illius sententiā compererant. Populus contra satisfactum sibi autoris supplicio putabat. Sed & liberi

Clean

Cleandri(binos enim uirilis sexus habebat) & quotquot illius amici fuerãt, ad unum
omnes cõtrucidati,tractaq; per urbem cadauera,& contumeliosissime habita, postre-
mo in cloacas abiecta. Hæc finis Cleandri fatorũ fuit, quasi in uno illo uelut ambitio-
sius ostentaret natura (ut sic dixerim)humana posse ex infimo loco ad supremũ fasti-
gium euehi hominem, atq; euectum dein rursum deturbari quamlibet exiguo atq; in-
sperato fortunæ momento. Cæterum Commodus tametsi uerebatur, ne quid fortasse
populus etiam contra se noui moliretur, tamen suadentibus amicis in urbem reuersus
est,ac lætis acclamationibus,magnoq; comitatu exceptus,in aulam principalem se cõ
tulit. Enimuero ex illo tot aditis iam periculis, cœpit nulli satis cõfidere, sed occidere
hunc atq; illum,nulli nõ calumniæ fidem accõmodans. Ad hęc neminẽ cui uirtus ulla
esset,amicũ sibi adiungebat,sed à cunctis æque rectis studijs animũ auocauerat. Quip
pe quem die nocteq; aliæ ex alijs effrenæ corporis uoluptates grauissimo seruitio pre-
mebant,neminemq; non ab limine uelut insidiatorẽ submouebat, quemcũq; aut pro-
bitas,aut disciplina ulla etiã mediocris illustraret. Scurrę uero, & qui turpissima quęq;
repræsentabant,quasi addictum sibi habebant: aurigando etiã bestijsq; cõficiendis su
pra modũ exercebatur:ob quæ studia adulatores eum fortitudinis gloria celebrabant,
quare illa minus decore tractabat,q̃ modesto principi cõueniebat. Extitere ea tempe-
state etiã quædam in cœlo prodigia. stellæ enim per diem perpetuo apparuerũt: quæ-
damq; ex ijs in longum productæ medio quasi aere suspensæ uidebãtur. Præterea ani
malia omne genus, minime suã naturã seruantia, cum figura corporis prodigiosa, tum
membris haud quaq; congruentibus ædebãtur. Maximũ autem nefas cum in præsens
dolorem attulit, tum in futurũ pessimo augurio uniuersos conterruit. Nam cum neq;
imbres ulli, neq; nubes, tantumq; exiguus terræmotus antecessisset, seu nocturni casu
fulminis, siue igni aliquo in ipso terrarum motu uelut extrito, totũ de improuiso pacis
templum consumptũ incendio est, quod unum scilicet opus cunctorũ tota urbe maxi-
mum fuit, atq; pulcherrimum. Idem templorum omnium opulentissimum, egregieq;
munitum, multoq; ornatũ auro & argento. Quippe uniuersi fermè suas illuc diuitias,
quasi in thesaurum congerebant, ideoq; per noctẽ debacchatus ignis multos ex opu-
lentis egenos reddidit: Quapropter cõmunem quidem iacturam publice omnes, suam
autem quisq; priuatim deplorabant. Sed ubi templũ omne consumptum ignibus est,
plurima quoq; & pulcherrima urbis ædificia conflagrarũt. Inter quę etiam Vestæ tem
plum, sic ut Palladium quoq; conspiceretur, quod imprimis colunt, atq; in arcano ha-
bent Romani Troia(ut perhibent)auectum, ac tum primum postquam in Italiam de-
uenit cõspectum ab hominibus. Quippe raptum id Vestales uirgines media sacra uia
in aulam imperatoris transtulerunt. Multæ præterea pulcherrimæq; urbis partes com
bustæ, plurimosq; dies peruagatũ incendium non prius sedatum est quàm repentinis
imbribus extingueretur. Itaq; totam rem dijs imputabãt eius ætatis mortales. quorum
scilicet uoluntate & inchoasse incendium, & desisse arbitrabãtur, ac portẽdi bella, quæ
sunt deinceps insecuta, consumpto pacis templo interpretabantur. Quam deinceps fa
mam rerum euentus comprobauit. Enimuero plurimis maximisq; incõmoditatibus
laborante ciuitate, non iam uti antea multitudo beniuole Commodum aspicere, sed re
ferre omnes eius calamitatis causam in illius iniustos actus, & reliqua uitæ crimina. Si
quidem neq; latebãt populum scelera hominis, neq; latere ipse uolebat, sed quæ domi
non sine infamia patrabantur, ea etiam in publicum ostentare haud uerebatur: eoq; ue
cordiæ petulantiæq; processit, ut paternũ primo cognomen repudiaret, ac pro Com-
modo Marci filio Herculem se Iouis filium iusserit appellari, depositoq; principũ Ro-
manorum cultu, leonis pellem substerneret, manuq; clauam gestaret, simul purpureas
sibi atq; auro intextas uestes circumdaret, non sine omnium irrisione, quippe eodem
schemate & fœminarum luxum & heroum uirtutem repræsentabat. Talem se uideli-
cet quotidie præstabat. Idemq; mensium nomina demutauit, ac pro uetustis appellatio
nibus nouas de suis cognominibus imposuit, quorũ ad Herculẽ pleraq; tanq̃ scilicet
ad fortissimũ referebantur. Quin statuas quoq; sibi tota urbe poni iussit, inq; ijs unam
pro curia, quæ arcum cõtenderet, ut etiã imagines ipsæ terrores atq; minas præ se fer-
rent, quam dein tamen senatus post illius obitũ sustulit, proq; ea Libertatis imaginem
repo-

repoſuit. Commodus autem cum temperare iam ſibi ultra non poſſet, publice ſpectacula ædere profeſſus, omneis ſe ſua manu feras occiſurum pollicebatur, & cum fortiſſimis quibuſq; iuuenũ ſingulari certamine depugnaturũ. Ea cum rumoribus celebrarentur, concurrebant ex Italia omni, ac finitimis gentibus uniuerſi ad id ſpectaculum, quod nec antea oculis uſurpauerant, neq; unq; fando audiuerãt. Siquidem ita eſſe certa manus illius dicebãt, ut quodcunq; deſtinaret, iaculo ſagittaúe contingeret. Erantq; cum illo aſsidue Parthorum lectiſsimi ſagittarij, ac Numidæ iaculatores, quos ille tamen omneis longe artificio ſuperabat. Vbi autem ſpectaculi dies adſuit, pleno amphitheatro exædificatus Commodo peridromus fuerat, per quem decurrere in orbẽ poſſet, ne cominus cum beſtijs pugnans periclitaretur, ſed ſuperne ac de tuto loco tela iaciendo, iaculandi potius ſciẽtiam q; fortitudinem oſtentaret. Ceruos igitur & damas, item cornigera alia præter tauros, currens pariter ipſe atq; inſequẽs impetebat, ac præuenta fuga certiſsimis ictibus proſternebat. Leones uero & pantheras, aliaq; id genus nobiliſsima animalia, currens in orbem ſuperne iaculis confodiebat, ſic ut nec telum quiſquã ſecundum, nec uulnus uiderit niſi læthiferum. Nam ut primum ſe fera cõcitauerat, ſtatim illam uel in fronte, uel in corde ſauciabat, nullo præterea uſus ſcopo, neq; ad aliam corporis partem telo deſtinato, ſic ut pariter cum uulnere ipſo conficeretur. Cæterum beſtiæ conquirebantur undiq;, ac tum primum uidimus, quæ antea in picturis mirabamur. Quippe ex India, Aethiopiaq;, itemq; à meridie, & à ſeptentrionibus quicquid incognitũ prioribus ſeculis fuerat, cõfecit ille pariter, atq; oſtendit, nullo nõ obſtupefacto, tam certa illa manu, tamq; nuſquã telis aberrantibus. Idem aliquando ſagittas lunatæ cuſpidis in Mauruſias ſtruthos intorquebat, quæ & pedum celeritate, & alarum quaſi uelis ocyſsime ferebantur, ſic ut ſummum contingeret collum, atq; ita capita amputaret, ut exſectis ceruicibus (qui teli impetus fuerat) aliquandiu tamẽ uiuentibus ſimilem curſum continuarent. Quin &ntherã, quę ſcilicet eductum quendam in harenam curſu acerrimo comprehenderat, ſic ut iamiam laniatura uideretur, ita opportuno uulnere conſecutus eſt, ut interſecta belua hominem ſeruauerit, ac dentium quoq; aciem cuſpide ipſa iaculi præueniret. Leones item cauea centum eductos, totidem miſsilibus uniuerſos occidit, ita ſuo ordine iacentibus corporibus, ut numerari facillime ſingula poſſent, nullo ſcilicet ſuperuacuo incidẽte telo. Hactenus igitur quę gerebantur, quamuis à principe aliena uiderentur, tamen quoniam fortitudinem ſcientiamq; præ ſe ferrent, popularem quandam gratiam emerebantur. Verum ubi iam nudus ingreſſus amphitheatrũ eſt, ſumptiſq; armis numeros gladiatorios implebat: tum uero triſte Ro. pop. ſpectaculum id uiſum, nobiliſsimũ imperatorem poſt tam multos parentis ſui, maiorumq; triumphos, non quidem aduerſus beluas arma capere militaria, uel Ro. imperio cõgruentia, ſed ampliſsimam dignitatem turpiſsimo fœdiſsimoq; cultu contaminare. Facile autem dimicans ſuos compares ſuperabat, neq; tamen ultra uulnera procedebat, dante unoquoq; manus, atq; imperatorem potius q; gladiatorem agnoſcente. Eoq; ueſaniæ profectus eſt, ut deſerere principalem aulam, atq; in ludum gladiatorium migrare inſtitueret: neq; ſe amplius Herculem appellari patiebatur, adoptato nobiliſsimi gladiatoris nomine, qui iam uita exceſsiſſet: quin ſimulachro illi coloſſeo, quod Romanis uenerabile eſt, Solis effigiem gerẽs, capite dempto ſuum impoſuit, atq; in baſi ſubſcripſit, non quos conſueſſet imperatorios paternoſq; titulos, ſed pro Germanico mille gladiatorum uictorem. Cæterũ ipſum quoq; deſinere aliquãdo ab ſua uecordia, & ciuitatẽ tyrannide liberari oportebat. Idq; anno ineunte, quẽ diem Romani feſtum agunt, ad Ianum uetuſtiſsimũ Italiæ deum referentes, cuius etiam Saturnum ipſum ab Ioue filio pulſum fuiſſe hoſpitem prædicant, & quod ibi latuiſſet, nomen Latio inditum. Quo circa etiã nunc Romani Saturnalia prius, dein uero initium anni more ſuo concelebrant. Eſtq; eius dei biceps imago, ut à quo incipit, & in quẽ deſinit annus. Cum igitur hunc diem feſtum ciuitas agitaret, in quo Romani inuicem ſe colunt ſalutãtq;, & nomiſmata alter alteri, cæteraq; omnifariã munera miſsitant, ſummiq; magiſtratus conſpicuam ſibi & ſolennem purpuram induunt, uniuerſis diem cõcelebrantibus, ſtatuit Commodus non quidem ex imperatorijs (ut mos erat) ædibus, ſed ex ipſo gladiatorio ludo prodire in publicũ, ac pro eleganti ueſtitu purpuraq; imperatoria

ratoria procedere armatus, deducente gladiatorum agmine, in conspectum Romani populi. Quod ubi consilium suum ad Martiam retulit unam è suis concubinis, cui scilicet plurimũ deferebat, ac propè uxoris eam loco habebat, sic ut præter ignem omnes honores uelut Augustæ tribuerentur, intellecto mulier tam absurdo turpiq; consilio orare multis lachrymis, supplexq; ad genua accidere, ne aut Romanum imperiũ pollui pateretur, aut ipse uitam suam perditis ac deploratis hominibus tam periculose cõmitteret. Sed cum nihil profecisset, lachrymans discessit. Ille præfectũ exercitibus, Lætum nomine, & Electum cubiculi custodem ad se accitos, parare iubet in ludo ipso gladiatorio, quò se dormitum recipiat, ut illinc ad sacrificãdum mane procederet, ac se armatum Romano populo ostentaret. Illi multis precibus persuadere tentabãt, ne quid indignum principe conaretur. Quibus Commodus ira percitus facessere ab se iussis, statim in cubiculum reuersus, ut quemadmodum consueuerat meridiaretur, sumpto in manus libello, quales de philyra tenuissimi, atq; in utrãq; partem replicabiles fiunt, cõscribit in eo quoscũq; illa nocte interficere destinauerat. Ex quibus prima erat Martia, mox Lætus atq; Electus, post hos ingens eorum numerus, qui plurimum autoritatis in senatu obtinebant. siquidem senes uniuersos, paternos amicos tollere è medio, ne cẽsura illorum sua interpellarẽtur flagitia, bonaq; ipsa diuitum dilargiri partim militibus, partim gladiatoribus decreuerat, ut alteri se defenderent, alteri oblectarent. Eum igitur libellum ita conscriptum, supra lectulum deposuit, neminem ad se introiturum suspectans. Erat autem pusio quidam infans adhuc ex ea nota, qui uestitu cætero nudi, sed auro gemmisq; ornati, solent delicatissimo cuiq; Romanorum esse oblectamento. Is ita Commodo charus erat, ut cum illo sæpe etiam cubaret, ac Philocommodus appellaretur, ipso indicante nomine amorem principis. Hic itaq; puer fortè ludibundus, occupato inter balnea & crapulas Commodo, cubiculum (ut consueuerat) ingressus, sumpto in manus libello, qui cum lusitaret, foras processit. Ac forte quadam in Martiam incidit, quæ cum puerum etiam ipsa diligeret, cõplexa prius, atq; deosculata, libellum manu aufert, uerita ne quid ob infantiam inscius puer rerum fortasse grauiorum labefaceret. Agnita dein Commodi manu, ac legendi cupidine illecta, ubi funesta contineri, ac se primam peti intellexit, Lætumq; & Electum subsequi, tantamq; deinceps reliquorum futurã cædem, hæc secum ingemiscens cõsusurrabat. Euge Commode, hæccine præmia beneuolentiæ, amorisq; sunt? Ita scilicet de te merui, cum tam multos annos contumelias ebrietatemq; tuam pertuli. Sed nequaquã tibi hæc ita successerint uiro temulento aduersus sobriam mulierem. His dictis, Electum ad se accersit, quem etiã ipsa aliquando per se conuenire, utpote cubiculi custodem solita, & cum eo quoq; stupri habuisse consuetudinem credebatur: traditoq; in manus libello, uide, inquit, Electe cuiusmodi sumus hac nocte festum celebraturi. Is eo lecto expauefactus (erat autem Aegyptius genere, audax homo ac prõptus, & irasci facilis) statim signatum libellum per hominem sibi fidum Læto legendum mittit. Qui item exterritus, ad Martiam contendit, simulans de ijs ire se consultatum, quæ ad cõcinnandum ex iussu principis ludum gladiarorium pertinerent. Hoc igitur usi prætextu, cõstituunt, aut faciendum sibi quàm primum, aut patiendum aliquid: nullum moræ locum, nullum procrastinationi esse. Placitum autem est, rem ueneno agi, quod se facile daturam Martia recepit, Quippe solita primũ illi miscere atq; offerre poculum, ut ab amica porrectum suauius biberetur. Igitur redeunti ex balneis cõmixtum uino odoratissimo uenenum in calice obtulit. Ille diu lauando uenandoq; collecta siti ueluti de more propinatum sibi temere interbibit. Quare statim capitis grauedine occupatus, atq; in soporem prolapsus, cum id ex labore accidisse opinaretur, quieti se tradidit. Electus autem & Martia recedere omnes confestim, & suam quenq; domum reuerti iubent, ne somni indigum Commodum expergefacerent. Id autem aliâs quoq; ex ebrietate nimia facere consueuerat. nam cum uel balneis, uel epulis operam daret, nullum scilicet habebat præstitutum quieti tempus. etenim aliæ ex alijs uoluptates, eæq; inter se maxime diuersæ, seruire sibi hominem etiam inuitum quocunq; tempore subigebant. Pauxillum igitur cum requiesset, ac iam se ad stomachum & aluum ueneni uis insinuasset, oborta uertigine, uomitus & quidem affatim cõsecutus est; siue ipso cibo quem largiter ante sumpsisset,

mul-

multaq; meri potione uirus expellēte: seu quoniam principibus mos est, anteq; cibum capiant, medicamento uti, quo uenena prohibeantur. Cæterum cum multū euomuisset, ueriti illi ne ueneno quoq; omnī eiecto colligeret sese, atq; unà omnes cædi imperaret, persuaserunt magna mercede Narcisso cuidā audaci strenuoq; adulescēti, ut ipsum in cubiculo strāgularet. Hunc finem uitæ Commodus habuit, tredecim annos post parentis obitum imperio administrato, unus omnium ante se imperatorū nobilissimus, omniumq; eius ætatis hominū formosissimus. Quod si dicēdum de fortitudine quoq; est, ne in hoc quidem cuiquam præsertim destinandis ictibus, concessurus. Sed tamen totam uitæ rationem studijs (ut dictum est) fœdissimis contaminauit.

HERODIANI LIBER SECVNDVS

CCISO Commodo, quēadmodum superiore uolumine demonstrauimus, cum cælare factum interfectores, & aulicas excubias fallere uellent, uili quodam stragulo inuolutū, constrictumq; corpusculum, ac duobus exploratæ fidei famulis impositum, ædibus exportandum, uelut aliquid superuacuū ex cubiculi supellectile curauerunt. Qui autē exportabant, per medios euasere custodes, partim ebrios, dormitantesq;, ac manu languida tenentes hastilia, partim etiam socordes eorum, quæ ad se parum pertinere arbitrabantur. Ita corpus principis furtim elatū, ac per noctem uehiculo impositum, in Aristeum miserunt. Lætus autem & Electus, Martiaq; quid agendum foret diu deliberato, tandem decernunt, ita de eius morte rumores serere, quasi repente in apoplexiam incidisset, quod facile de illo creditū iri existimabant, quem constabat identidem solitum immoderatis epulis saginari. Sed ante omnia tamen uisum est, aliquem prouectum ætate, ac modestum hominē deligere ad imperiū, per quem & ipsi incolumes forent, & omnes à sæua immoderataq; tyrannide respirarent. Igitur diu consultato, nemi nem sic idoneum inuenerūt, ut Pertinacem. Erat autem Pertinax genere Italus, domi bellíq; rebus gestis clarus, multisq; insignis trophæis, quæ aduersum Germanos atq; orientales barbaros erexerat, Vnusq; erat reliquus è grauissimis illis, quos pater Commodo amicos reliquisset, cuiq; plurimum ex omnibus socijs ducibusq; detulerat: tutus hactenus, uel grauitatem ipsam uerito, uel ob paupertatē hominis dissimulante Commodo. Siquidem id quoq; illius laudibus accedebat, quòd cum plurima omniū administrasset, tamen erat omnium pauperrimus. Hunc igitur Pertinacem nocte intempesta sopitis omnibus, Lætus, atq; Electus cum paucis eiusdem factionis adeunt, & cum ianuam occlusam offendissent, ianitorem excitarūt. qui ubi adaperuit, milites q; & Lætum præfectum adesse uidit, perterritus atq; expauefactus, Pertinaci renunciat. Is admitti ilico iubet, euentura mox inquiēs, quæ sibi ad eam diem mala præsagiuerat. Tanta porrò fuit animi constantia, ut ne lecto quidem se mouerit, aut habitum oris demutauerit, sed ingressis Læto atq; Electo, quāuis ad se occidendum missos crederet, pleno audaciæ uultu, minimeq; pallenti: iam pridem, inquit, hunc exitum uitæ singulis etiam noctibus sperabam, qui ex omnibus paternis amicis unus adhuc essem reliquus. Itaq; demirabar, quonam tam diu rem differret Commodus. Proinde quid statis, quin facitis imperata, meq; à tristi aliquando ac perpetua formidine liberatis? Ad hæc Lætus, desine, inquit, indigna te, & superiore uita tua fabulari: neq; nos mortem tuā, sed salutem, cum nostram, tum Ro. imperij petitū uenimus. Iacet enim tyrānus, debitasq; luit pœnas, ea passus à nobis, quę in nos facere moliebatur. Quare huc adsumus imperium tibi tradituri, quem unū ex omni senatu, uel temperantia uitæ, uel autoritate, uel ætate etiā, & grauitate morū scimus esse præstantissimū, charumq; populo, & uenerabilem, sperātes quod agimus & optabile illis, & nobis salubre futurum. Ad hæc Pertinax, desinite inquit, senem ludere hominē, atq; ita timiditatis arguere, ut prius decipere, dein occidere studeatis. Atqui, inquit Electus, quando nobis parum credis, cape libellum hunc (nam manum certe agnoscis Commodi) tute lege, cognosces proculdubio quantū effugerimus periculi, neq; tentamentum aliquod in nostris uerbis, sed ueri

fidem deprehendes. Quod ubi Pertinax fecit, iam profecto uiris antea quoq; sibi amicissimis credendū ratus, intellecta omni re, totū se illorū potestati permisit. Placuit igitur primo exercitū adiri, ac militū tentari animos: quos tamē Lætus in sententiā suam facile se adducturū pollicetur, quippe cuius aliqua utpote præfecti futura esset apud illos autoritas. Quo circa omnes quotquot aderāt, ad exercitū festināt, cum iam multū noctis processisset instante Kal. Ianuariarū die. Mittūt præterea fidos homines, qui passim rumorē disseminēt, uita defunctū Commodū, Pertinacemq; iam imperaturū, cōtendere ad exercitū. Qui ubi rumor euagatus, repēte populus uniuersus lymphato similis ebacchari, & discurrere per uias, ac lætabūdi omnes renūtiare pro se quisq; amicis, quibus aut dignitas, aut diuitiæ superabant: nanq; illis potissimum discrimen impendebat à Commodo. Ibant igitur ad templa & aras dijs gratulatū, alij alia uociferantes. Quidam iacere tyrannū, pars gladiatorē, nōnulli etiam multo his fœdiora. Quæq; hactenus metus represserat, ea nunc licentia, ac libertate oborta, impune iactabantur. Sed & pleraq; pars populi cursu cōcitato ad exercitū contēdebat, ueritis omnibus ut satis libenter imperatorem Pertinacē milites acciperēt: quippe moderatū principem, nō sanè nimis ex sententia futurū sperabāt militibus, qui scilicet tyrānidi seruire, uimq; omnē, ac rapinas exercere cōsueuissent. Itaq; uelut ad obsequium impulsuri cōfluxere ad castra frequentes. Quò ubi peruentū, ingressi Lætus & Electus unà cū Pertinace sunt, ibi cōuocatis militib. ad hunc modū Lætus uerba facit. Cōmodus imperator uester apoplexiæ morbo interijt. Causa mortis nemo alius, sed est ipsemet sibi. Nam cum frustra nos optima atq; salubria subijceremus, gerens ille se quēadmodum omnes nostis, cibo potuq; nimio suffocatus est. atq; is quidē suo sibi fato extinctus perijt. quippe nō una eademq; cunctis hominib. mortis causa, sed aliæ alijs, cūctæq; tamē ad eundem tendentes uitæ finē. Verū pro illo adducimus uobis ipsi ac Ro. populus uirum ætate grauē, uita moderatū, militaris disciplinæ peritissimū, cuius bellicam uirtutē uos quidem ueterani sæpenumero experti, cæteri tot annos urbi præfectū non honore solum, sed etiā admiratione dignissimum iudicastis. Igitur fortuna non principē solum uobis dat, sed parentē quoq; optimū. Cuius principatus nō uobis modo, qui eum præsentes tuemini, sed ijs etiā iucundissimus futurus est, qui ripas fluuiorum, ac Romani terminos imperij defensant, uidelicet res eius præclare gestas memoria retinētibus. Neq; uero iam barbaros nobis pretio cōciliabimus, sed eorū memores, quæ hoc duce perpessi sunt, metu potius subigentur. Hæc dicente Læto, minime iam se cohibuit populus, quin cessante adhuc & dubitabūdo milite, Augustū illum declararet, patrēq; appellaret, & faustis omnibus acclamationibus prosequeretur. Idem etiā milites factitabant, quanq; non pari alacritate, sed circūfusa undiq; inermibus, festumq; agitātibus diem, populi turba facile illos acclamare, ac Pertinacē uocare Augustum coegit. Mox iurati de more in illius nomen, factaq; re diuina, laureati omnes, populus atq; exercitus prosequebantur. Sed postq; in aulam imperatoriā per noctem (ut diximus) à milite populoq; deductus, magnis curarū motibus æstuabat. Et quāuis animo esse forti cōstantiq; uideretur, tamen illum uehementer præsentia territabant, non de salute sua magnopere sollicitum, quippe aliàs grauiora pericula contēpserat, sed repentinæ tyrannidis mutationem animo uersantem, nobilitatemq; nonnullorum senatorum reputātem, quos minime passuros arbitrabatur, post imperatorē generosissimum recidisse principatum ad hominem priuatæ stirpis, atq; obscuræ. Nam etsi uita ipsius planè temperans ac frugalis audiebat, maximamq; in bellicis negocijs gloriam fuerat adeptus, attamen claritate generis impar habebatur. Igitur postquā diluxit, in curiam se contulit, neq; ignem sibi præferri, neq; ulla principatus insignia passus attolli, donec senatus sententiā sciscitaretur. Sed eum omnes simul atq; uiderunt, lætis acclamationibus unanimiter excepcerunt, Augustūq; & imperatorē consalutarūt. At ille recusare instituit, tanq; rem inuidiosam, nomē imperij, excusare senectutē, ueniamq; orare, multos esse dictitans patricios uiros, quibus magis imperium conueniret. Simul Glabrionē manu cōprehensum protrahens, sessitare imperatoria sella iubebat. Erat enim ille omniū patriciorū nobilissimus, ad Aeneam Veneris & Anchisæ filium seriem generis referens, idemq; iterū consul, qui tamen ita tum locutus est. Equidem egomet, quem tu omniū putas dignissimū,

cedo

cedo tibi imperio, atq; unà mecum senatus oĩs summã tibi potestatem decernimus. Ibi uero ille uim pene afferentibus, atq; impense rogantibus uniuersis, uix tandem dubitabundus sellam imperatoriã conscẽdit, atq; orationẽ huiuscemodi habuit: Consensus hic uester, studiumq; eximiũ uni mihi plurimũ in tanta ista nobilitate deferẽdi, cum omni adulationis suspicione uacet, argumentumq; beneuolentiæ, fidemq; præferat, alium fortasse audaciorẽ atq; alacriorẽ redderet ad ea quæ traderentur suscipienda, sperantẽ facili se gubernatione usurũ, qui tantã in uobis beneuolentiã animaduerteret. Me autẽ cõtrà, magna ista scilicet atq; egregia, sicut honoris sensu obstupefaciũt, ita metu quodam curaq; solicitant. Siquidem arduũ in primis est, magnis acceptis beneficijs paria referre. Nam in beneficiorũ uicissitudine, si magnã gratiã referat, qui par uam debuerit, non tam facilitas remunerandi expenditur, q̃ in ipso argumentũ grati animi cõmendatur. Sed cum prior quispiam eximia in te quædam contulerit, tum si illum parũ ample demerearis, non tam deesse quod reponas, q̃ ipse inops sensuũ ac planè ingratissimus uideare. Cerno igitur iam animo, q̃ mihi arduum sit propositũ certamen, ne tanto à uobis accepto honore parum me fortasse dignum exhibeam. Quippe non in sella ipsa fastigiũ dignitatis, sed in operib. situm, quæ illam minime dedecorent. Nam quantũ præterita odimus, tantum de futuris bene speramus. Et ut tenax est iniuriarum memoria (quod enim offendit, nunq; obliteratur) sic beneficia in ipso excidũt usu. Siquidem non tam delectat libertas, quàm seruitus offendit. Neq; habendã quisquam gratiam putat, quòd rebus suis pro arbitrio utatur, quippe id sibi deberi iure autumat. Qui uero suis exuitur bonis, nunq; sanè iniuriarũ obliuiscitur. Neq; quisquam lucro apponit, quod utilitatem in cõmune pariat. Quæ enim publice prosunt, parum cuiq; curæ sunt. Sin quæ propria cuiusq; sunt, minus ex sentẽtia ceciderint, tum nemo satis secum benigne agi putat. Ad hæc quicunq; enormibus tyrannorum atq; immensis largitionibus insuerũt, ij si frugalius paulo aut cõtinentius ex pecunię inopia agere instituas, non tam id moderatæ cuidam dispensationi prudentięq; attribuunt, q̃ auaritiam cõtinuo tibi & sordes exprobrant: neq; autem cogitant, neminẽ posse magna cuiuis dilargiri, qui se à ui atq; à rapinis abstineat. Qui autem recte ac pro cuiusque dignitate dispensat, nõ modo nihil cuiquam iniuste eripit, sed & cæteros frugi esse docet, & parcere parto. Hæc igitur cum animis uestris reputantes, adnitimini uos quoq; mecum patres, cõmunemq; hanc imperij administrationẽ existimate. Quippe in repub. optimatium, non autem sub tyrãnide uicturi, cum ipsi optimam habere spem, tum reliquis etiam debetis polliceri. Hæc locutus Pertinax, senatui animum addidit, uotisq; exceptus, & acclamationibus, habitusq; honorificentissime, Iouis, aliorumq; deorum templis consalutatis, sacrificioq; de more facto, in aulam palatinam se contulit. Postea uero quàm fama uulgauit, quæ ille uel in senatu dixisset, uel ad populum scripsisset, hæc omnes agitare, sperantes senum se & clementem principem, parẽtemq; adeo magis quàm imperatorem habituros. Nam & militibus edixit, ne cui ex populo cõtumeliam facerent, neúe quem uiatorem pulsarẽt, cunctaq; deniq; ad honesti cultũ, modestiamq; referebat. Ipse cum aut ingrederetur, aut ius diceret, comem scilicet ac mansuetam indolem ostendebat: & cum Marcũ in primis referre uideretur, seniores quidem admonitu delectabat, reliquos autem à crudeli contumeliosaq; tyrannide ad modestam uitam tranquillamq; uindicatos, facile ad se amandum impulerat. Quæ cum fama latius euagaretur, nationes oẽs atq; exercitus, subiectos Romanis aut amicos, ad deferendos ei diuinos honores incitauit. Quin Barbari quoq;, si qui aut frenos depulerãt, aut seditiones moliebantur, metu uirtutis quam præstitisse eum superioribus bellis meminissent, iustitiæq; fide, cum neminem ab illo scirent ultro offendi, sed gratiam cuiq; pro meritis referri, uimq; abesse & crudelitatem, sponte illi se dediderunt. Legationes prætera undiq; confluebant, gratulatum Romano populo, quòd Pertinacis imperio gubernarentur. Sed quod plerisq; omnibus publice priuatimq; gratum fuit, modestum mansuetumq; principem populo Romano contigisse, id uero urbanę cohortes imperatorum custodiæ adhibitæ grauiter molesteq; ferebant. Siquidem à rapinis iniurijsq; ad temperatum uitæ cultum reuocatæ, ac mitem illam ciuilemq; gubernãdi rationem in contumeliam suam ac dedecus accipientes, ut ex qua licentiam sibi ademptã intelli-

 gerent

gerent, nullo iam pacto rectorem huiuſcemodi tolerandũ ſtatuebant. Igitur principio
contumaciores ſe gerere, minusq́ʒ dicto audientes eſſe. Poſtremo nondum bimeſtri im
perio expleto, cum quidem ille iam non dubium ſuæ probitatis ſpecimen dediſſet, uni
uerſis in optimã ſpem erectis, inuidit repente mala ſors, quæ omnia funditus euertit,
ſic ut egregij illi conatus uehementer omnibus profuturi, in medio quaſi curſu prola-
berentur. Nam primum quidem quicquid in Italia aut alibi gentium inculti ſoli, etiãq́ʒ
ſub regibus uacaret, id totum occupantibus & colentibus adiudicauit, decemq́ʒ anno
rum immunitatem, ac perpetuam libertatem agricolis conceſſit. imperatorijs autem
poſſeſsionibus nomen ſuum inſcribi prohibuit, non eſſe illas dictitans imperantium
proprias, ſed communes Romanorum & publicas. uectigalia quoqʒ omnia, quæ ad
contrahendas pecunias tyranni excogitauerant in fluuiorum ripis, in urbium porti-
bus, perq́ʒ uias & itinera, penitus remiſit, atqʒ in antiquam libertatem reuocauit. Mul-
taq́ʒ item ad idem exemplum facturus uidebatur. Nam & delatores urbe exegerat, &
ubiubi inuenirent, puniri imperauerat, cauens ne cui de uanis criminibus periculum
conflaretur. Ergo in maxima tranquillitate ſeſe, beatiſsimoq́ʒ rerũ ſtatu uicturos ſena-
tus cæteriq́ʒ arbitrabantur. Siquidem adeo ſe æquabilem, paremq́ʒ cæteris præſtabat,
ut filium quoqʒ iam adoleſcentem in aulam palatinam nunquam adduxerit, ſed intra
priuatos parietes continuerit. Sic ut in ludum quoqʒ literarium, atqʒ gymnaſia de mo-
re itaret, nihil priuatis abſimilis, erudireturq́ʒ, & omnia perinde ut quiuis è medio agi-
taret, neqʒ ullam aut tyrannicam aut omnino Imperatoriam pompam oſtẽtaret. Cum
in hac morum, uitæq́ʒ modeſtia ageret, ſoli ſcilicet prætoriani milites, præſentẽ rerum
conditionem haud ſatis æquo animo ferentes, ueterem illam licentiam uiolenter ſe ge
rendi, raptandiq́ʒ omnia affectabant, Interq́ʒ uina, & epulas conſilia inierunt, Pertina-
cem è medio tollendi, grauem ipſis atqʒ oneroſum, alterumq́ʒ eius loco imponendi re-
bus Romanis, indulgentem atqʒ intemperantem, nihilq́ʒ deniqʒ non licentiæ præbitu
rum. Igitur confeſtim haud opinato cunctis ocium agitantibus turbidi, ac furentes, mi
litari curſu meridie ipſo, protentis haſtis, nudis gladijs, frequẽtes ad imperatoris ædes
feruntur. Re autem ſubita, inſperataq́ʒ perterriti cubicularij palatini, pauci plurimis, &
inermes armatis minime auſi reſiſtere, relicta ſua quiſqʒ ſtatione diuerſi alij aliò diffuge
runt. Pauci tamen ex amiciſsimis nunciato militum concurſu perſuadere Pertinaci co
nabantur uti fuga ſibi conſuleret, populiq́ʒ auxilium imploraret. Ille autem tametſi uti
lia in præſens audiebat, tamen indecorum exiſtimãs atqʒ illiberale, minimeq́ʒ dignum
imperatoria maieſtate, atqʒ anteacta uita, fugę aut latebris ſalutem debere, occurrere
periculo ac procedere in mediũ decreuit, ſperans perſuaſurũ quæ uellet, & furentes in
præſens animos placaturum. Igitur cubiculo egreſſus, factusq́ʒ irruentibus obuiã, quæ
rere cauſas inſtitit tam ſubiti motus, & à fœdiſsimo illo tumultu abſterrere, non attoni
tus periculo, ſed habitum oris grauem moderatũq́ʒ retinens, paremq́ʒ imperatoriæ di-
gnitati: ac nihil humile, nihil pauidum aut obnoxiũ, nihil deniqʒ ſupplice dignum præ
ſe ferens, ita ad eos uerba fecit. Me quidẽ ô milites, inquit, ſi occiditis, neqʒ ipſi rem ma
gnam facitis, neqʒ mihi ſanè grauem, homini uidelicet huius ætatis & glorię. Siquidẽ
humanæ uitæ finis certe eſt aliquis neceſſarius. Vos aũt principis curæ cuſtodiæq́ʒ, &
ꝓpulſandis aliunde periculis adhibitos, cędẽ ipſos facere primos, neqʒ ciuili tantũ ſed
imperatorio quoqʒ ſanguine polluere dextras, id uero uidete, ne uel in pręſens flagitio
ſum ſit uobis, uel in poſterũ perículoſum. Neqʒ enĩ ego ulla uos iniuria affeci. Si enim
Cõmodi doletis interitu, nihil profecto nouũ fuit mori, qui homo natus fuerat, Sin do
lo necatum putatis, non meum ſanè id crimen, quippe quem ipſi ſcitis ab omni etiam
ſuſpicione procul abeſſe. Quæ enim tunc acta ſunt uos primi cognita habuiſtis, ut etiã
ſi quid obortum ſuſpicionis eſt, id utiqʒ alios attigerit. Cæterum ne illo quidẽ extincto
quicquam uobis deficeri patiemur, quod modeſte atqʒ ex dignitate ueſtra, non aũt per
uim & rapinas cõcupiueritis. Ita loquente eo, iam quidam ex his permotũ iri uideban-
tur, neqʒ ſanè pauci abire iam cœperant, ueriti ſanctimoniã principis ac ſenectutẽ, ſed
à cæteris facto impetu obtruncat. Qui ſtatim eo perpetrato ſcelere, multitudinẽ decli
nãtes, indigniſsime laturã id facinus, occupant in caſtra abire, muroq́ʒ continent ſe, di-
ſpoſitis pro turribus armatis, qui populum à mœnibus arcerẽt. Hunc finem Pertinax
fortitus

fortitus eſt, uitæ morumq; (ut ſupra diximus) laudādus. Sed ubi cædis illius fama per populum didita, tumultu ſcilicet luctuq; omnia compleri, diſcurrere uniuerſi furentibus ſimiles, neq; certi quid agerent, quærere ipſos autores, quos neq; inuenire tamen poterant, neq; ulciſci. Præcipue uero ſenatus indigne id ferre, communemq; eam calamitatem exiſtimare, deſiderans parētem optimum, ac principem indulgentiſsimum, rurſumq; tyrannidem metuens, quam cordi eſſe militibus intelligebat. Sed cum dies unus itemq; alter abijſſet, plebsq; uniuerſa ſuo quiſq; metu quietẽ ageret, & qui dignitate autoritateq; pollebant, in ſua prædia quàm longiſsime poterant ab urbe ſeceſsiſſent, ne quid in eligēdo ſucceſſore grauius obijceret, cognito milites, & quietū eſſe populum, & exiſtere neminē, qui principē interſectum uindicaret, ipſi quidē caſtris ſe continebāt. Conſtituto aūt ſupra murum uocaliſsimo quoq;, edicunt uenale Imperiū, tradituroſq; ſe ei, qui plurimū pecuniæ polliceret, tutoq; in aulā deducturos. Id auditū neminē è ſenatu grauitate atq; autoritate præditū, neminēq; è nobilitate, aut ex his deniq; permouit, quicunq; adhuc opulenti ſuperabant tenues reliquiæ Cōmodi tyrānidis: neq; auſus quiſq;, aut muro ſuccedere, aut turpem, cōtumelioſumq; dominatū pecunia paciſci. Sed enim Iuliano cuidam cōſulari uiro, qui grandem habere pecuniam credebatur, ueſpere ſupra cœnam nunciatur inter uinum atq; epulas militū edictum. Quippe homo alioquin parum uitæ continentis habebatur. Perſuadent igitur uxor atq; filia, & paraſitorum turba, ut relicta menſa acceleret, & quid agatur intelligat: ac ſubinde inter eundum adhortantur, occupet proiectum imperium, ſuperaturum largitione omnes, qui tantum diuitiarū poſsideat. Igitur ubi ad muros acceſsit, clamare occœpit, daturum quæ uellent, habere ſe magnas opes, plenos auri theſauros atq; argenti. Eodemq; tempore Sulpitianus & ipſe uir conſularis, ac præfectus urbi, ſocerq; Pertinacis Imperiū licitabatur. Verum in eo milites ſuſpectam habuerunt Pertinacis propinquitatem, ſubeſſe aliquid fraudis ſuſpectantes, quo illius cædes uindicaretur. Ergo Iulianū ſcalis demiſſis ſupra muros attollunt, nō prius auſi reſerare portas, quàm conueniret de numero dandæ pecuniæ. Ille ingreſſus in caſtra, primum quidem honores Commodi, & ſtatuas quas ſuſtulerat Senatus, inſtauraturum pollicebatur, conceſſurumq; ipſis quam quondam ſub illo licentiam obtinuiſſent: præterea militibus ſingulis plus multo argenti daturum, quàm aut petere auderent, aut accepturos expectarent, neq; in dando moram futuram: nam domi eam pecuniam adſeruari. Quibus adducti rebus milites, atq; in tantam ſpem erecti, Iulianum declarant principem, ſimul ei Cōmodi cognomē imponunt. Tum ſignis ſublatis, impoſitiſq; illius imaginibus deducere hominē tendunt. Igitur de more ſacrificio in caſtris peracto, exijt maiore militū comitatu, quàm cæteri conſueuerant: ſiquidem per uim, contraq; populi uoluntatem, perq; turpitudinem & dedecus, imperium emercatus, iure impetum multitudinis uerebatur. Sed induti armaturas milites, circūſeptiq; undiq; teſtudine facta, ut etiā ſi res poſceret dimicarēt, receptoq; in medium imperatore ſuo, clypeis haſtiſq; ſupra capita elatis, ut tutiores forent, ſi forte lapides è tectis mitterent, deducūt eum in aulam, neq; auſo reſiſtere populo, neq; (ut mos eſt) fauſtis acclamationib. proſequēte, ſed diras procul imprecantibus uniuerſis, grauiterq; exprobrantibus, quod ære ſibi imperium parauiſſet. Tunc primum uidelicet corrupti militum mores, fœdaq; & inſatiabilis pecuniæ cupiditas, & cōtemptus imperatoriæ maieſtatis inoleuit. Nam cum neq; uindex exiſteret ullus tam crudeliter interfecti principis, neq; promercale factum imperium fœdeq; nundinatum quiſquā prohibuiſſet, id uero initium cauſaq; militibus fuit, ut etiam impoſterum turpiſſimi, cōtumaciſſimiq; euaderent, ſic ut auaricia indies, ac principum contemptus etiam uſq; ad ſanguinem proueheretur. Enimuero Iulianus imperium adeptus, delicijs continuo crapulæq; ſe dedere, circa rempub. indiligens, uitamq; molliſsimam luxuq; circumfluentem traducere. Sed & ſpem militum feſellerat, neque implere fidem promiſſorū potuerat. ſiquidem nec opes domi quantas iactabat, & publicum ærarium ſumptibus illis inſanis iam pridem à Cōmodo exhauſtum. Quare cum milites habebat infenſos, tum à populo totius rei conſcio facile contemnebatur. Itaq; & prætereuntem maledictis inſectabantur, & turpes ambiguaſq; uoluptates exprobrabant, ſic ut propalam etiam in circo, quò maxima uis hominū cōfluit, Iulianum

incesserent, ac uindicem Romani imperij, præsulemq; summi principatus Nigrum uocitarent, orantes ut quamprimum adesset, ipsosq; à tantis contumelijs assereret. Is Niger consulatū gesserat, ac tum Syriæ præerat uniuersæ, qui honos ea tēpestate multo maximus erat. Quippe etiam Phœnices, omnisq; ad Euphratem regio Nigri suberat imperio. Ipse ætatis erat iam ad senectutem spectātis, multisq; & magnis in rebus uersatus famam obtinuerat mansuetudinis, ac dexteritatis, sic ut etiam Pertinacis uitam putaretur æmulari. Quibus maxime rebus populi fauorem adeptus uidebatur. Hunc igitur assidue frequentis populi clamores implorabant, ac præsentem Iulianum conuitio lacerātes, illum etiam absentem uniuersi principalibus acclamationibus, faustisq; uocibus prosequebant. Quibus intellectis, Niger putans omnia sibi ex sententia successura, quòd & à militibus negligebatur Iulianus, ut qui fidem minime impleuerat, & contemnebatur à populo, ut parum dignus empto principatu, spem cœpit imperij uindicandi. Ac primo quidem ex ducibus tribunisq; cæterisq; militibus, qui plurimū haberent autoritatis, diuersos alium alio tempore domum dimittebat, edoctos rerum omnium, quæ sibi Roma afferebantur. Id hoc cōsilio faciebat, ut quàm latissime toto oriente rumores disseminarentur. Ita enim sibi adiuncturum quàm plurimos existimabat, si non imperium ex insidijs occupaturus, sed opem uocantibus atq; implorātibus allaturus uideretur. Proinde uniuersi confestim adesse, obsecrare pro se quisq;, obtestariq;, uti quamprimum rempublicam capesseret. Est autem Syrorum gens natura leuis, pronaq; ad res nouandas. Amabant autem uehementer Nigrum, quòd & imperium apud illos humanissime gesserat, & ludis multitudinem ac celebritatibus detinuerat. Sunt autem autem Syri suapte natura huiuscemodi oblectamētorum cupidiores, è quibus Antiocheni maximam felicissimamq; urbem inhabitantes, totum fermè annum, uel in urbe ipsa, uel in suburbanis ludos & festa cōcelebrant. Quo circa eden dis assidue spectaculis, ac remittēdis exhilarandisq; ocio animis, ita sibi uulgus adiunxerat, ut ab omnibus magnopere coleretur. Quæ cum ita se habere intelligeret, iussis adesse dicta die militibus, reliqua etiam confluente multitudine, ita pro suggestu ad idipsum extructo uerba fecit. Quàm mite ingenium, quantaq; in rebus maioribus aggrediendis nostra cautio sit, forsitan ipsi quoq; iam pridē cognouistis. Neq; ego nunc apud uos processissem uerba facturus, si uel priuato consilio, uel incerta spe, aut spem superante cupiditate adducerer. Sed me uocāt Romani, & assidue clamātes fatigant, ut eis manum porrigam salutarē, neq; patiar tam excellens tamq; gloriosum relictum à maioribus imperium iacere abiectum turpiter. Vt aūt citra occasionē aliquam, res aggredi tantas, audax sanè temerariumq; sit:ita si implorantibus ac rogantibus opem deneges, timiditatis & proditionis crimine labores. Quapropter eo cōsilio ad uos huc prodij, ut scitarer quid facto opus esse duceretis, uobisq; uterer quasi totius negocij huius consultoribus. quod si ex sententia successerit, cōmunis mihi inde uobiscum erit utilitas. Neq; scilicet tenues opes, aut leues sunt, quæ nos soliciant, sed ipse Romanus populus, cui rerum omnium potestatem superi tribuerunt, ipsum Romanum imperium fluctuans adhuc, neq; apud quenquam certa sede residens. Sed neq; parum tuta inimus consilia, his implorantium animis, nullo ad prohibendum resistendumq; parato. Nam qui illinc ueniunt, ne ipsos quidem milites, unde imperium emptitauerit, satis ei fidos fore affirmant, quoniam promissa nō soluerit. Quæ sit igitur uestra mens ostendite. Talia loquentem continuo exercitus omnis, cæterumq; uulgus imperatorem, atq; Augustum consalutant. Tum amictum purpura, reliquoq; exornatū aulico paratu, ibidem ex tempore conquisito, præcedente etiam igni, in Antiochiæ primum templa, mox ad suas ædes deduxerunt, quas etiam ceu non iam priuatas omnibus extra insignibus imperatorijs adornauerunt. His lætus Niger, cum scilicet & Romanorum animos, & cæterorum studia hominum animaduerteret, iam haud dubie rem omnem sibi esse in uado arbitrabatur. Qui postquam rumor increbuit, statim quęcunq; aduersum Europæ continentē nationes incolunt, festinare pro se quæq;, ut præsto illi essent, Legati undiq; Antiochiā confluere, uelut ad legitimū principem, Reges quoq; & satrapæ trans Euphraten, Tigrinq; habitātes gratulatum miserunt, suamq; operam in omnem euētum pollicebantur. Quos ille amplissimis affectos muneribus, gratijsq;

actis, dimittebat, nullis sibi impræsens opus esse auxilijs affirmans, satis munitũ imperium, idq; gesturum se incruentũ. Quare tanta spe sublatis animis supinius iam negligentiusq; agitabat seq; populũq; Antiochenũ ocio delicijsq; oblectãs, ludosq; ædens & spectacula. Neq; uero aut Romã, quod res maxime postulabat, ꝓficisci studuit: aut Illyricos exercitus, qui scilicet in primis adeundi cõciliandiq; fuerãt, ullis de rebus certiores fecit, sperans statim intellecta re, cum Romanis eos pariter, cumq; orientis totius exercitibus cõsensuros. Hęc dum agitaret leui incertaq; spe subnixus, fama iam per Pãnonios Illyricosq; increbuerat, perq; exercitus oẽs, qui pro ripis Danubij, Rheniq; excubantes cohercendis barbaris Romanum tuentur imperium. Præerat aũt Pannonijs uniuersis (nam unius regebant imperio) Seuerus quidam genere Afer, uehemẽs homo negocijs gerendis, ac ferox, uitæq; insuetus duræ & asperæ, promptus excogitãdis, acer exequendis rebus. Qui postq; Romanũ principatũ pendere sublimẽ, quasiq; direptui expositum uidit, alterum quidem ut desidem, alterum ut parum efficacẽ contemptui habuit. Addebant præterea spem somnia quædam, & oracula, cæteraq; futurorum præsagia, tum deniq; fidem ueri impetrantia, cum sunt euentũ sortita. Quorum pleraque ipse in libris de uita sua conscripsit, ac publice in tabulis picta dedicauit, Sed quod illi extremum maximiq; momenti somnium, spem propemodum omem conciliauit, id ne nobis quidem silentio prætereundũ. Quo enim tempore nunciatũ est Pertinacem ad imperiunn ascitum, peracto Seuerus sacrificio, iuratusq; fidem principi, ubi primum domum redijt somno cõprehensus, uidet per quietem magnum quendam ac generosum equum ornatum phaleris imperialibus, qui Pertinacem ipsum per urbem ueheret media sacra uia. Sed ubi ad ipsum fori peruenit ingressum, in quem olim liber populus frequens cõueniebat, uisus est excussisse Pertinacem equus, atq; abiecisse humi, proximeq; astanti Seuero tergum substernere, eumq; perferre sublimem tuto in forum medium, conspicuum uenerabundæ multitudini. Manet autem adhuc huius imago somnij eodem ipso in loco ingens ex ære conflata. Ad hunc igitur modum sublatis animis Seuerus, ac se diuina prouidẽtia solicitari ad imperium ratus, decreuit animos periclitari militum. quare primum quidem pręfectos, tribunosq;, & primos militũ sibi adiungens, cumq; ijs de Romano imperio sermones serens, abiectũ id esse dictitabat, existente nullo per quẽ fortiter atq; ex dignitate gubernaretur. Inuehens præterea in prætorianas cohortes, quæ sacramentũ militare ciuili imperatorioq; sanguine polluissent, uindicandã esse aiebat, ac persequendã Pertinacis cædẽ, minime ignarus excubare adhuc memoriã Pertinacis apud Illyricos exercitus: quoniã sub imperatore Marco multa illius ductu aduersus Germanos trophæa excitauerant, & cũ pręfectus Illyrico foret, nullũ nõ exemplũ uirtutis in pręlio ostentauerat, beniuolentiã porrò, ac probitatem, ad hæc ciuile, moderatũq; imperiũ socijs præstiterat. Quo circa memoriã eius principis colentes, tantam in illum æditã crudelitatẽ indignissime ferebant. Hanc igitur Seuerus occasionẽ arripiens, facile eos quò uellet, adducebat, simulans nõ se quidem imperiũ quærere, aut summã potestatẽ affectare, sed ire ultum sanguinẽ tanti principis. Nam ut eius regionis homines corporibus utuntur præualidis, atq; proceris, & in pugnam cædẽq; paratissimis, ita pingui sunt ingenio: quare haud facile sentiunt, si quid agas, dicásue astute, ac subdole. Quo circa cum fidẽ fecisset Seuerus, cædẽ se Pertinacis persequi uelle, ita sibi uniuersos cõciliauit, ut imperator diceret, summãq; ab eis acciperet potestatẽ. Sed ubi Pannoniorũ animos explorauit, statim uicinarũ quoq; gentium præsides, quæcunq; Romano subiacẽt imperio, magnis illexit præmijs. Erat autem Seuerus unus omnium mortalium ad amorem simulandum maxime factus, sic ut ne iusiurandum quidẽ fallere dubitaret, si ita usus posceret, longeq; aliud in lingua promptum, quàm in animo reconditũ gerebat. Igitur Illyrico omni, rectoribusq; prouinciarum per literas insinuatus, collectisq; undecunq; militibus, ac suscepto Pertinacis cognomine, quod non Illyricis modo, sed Romano etiam populo gratissimum fore suspicabatur, conuocatis omnibus in campum, ita pro suggestu locutus dicitur.

Quantum uel fidei, uel religionis erga deos, per quos iurati estis, quantũq; honoris imperatoribus exhibeatis, quos adeo ueneramini, facile ostenditis milites, cum tantopere indignamini, cohortes urbanas, pompæ magis quàm uirtutis administras, adeo

fœdum

fœdum facinus perpetraſſe. Ac mihi quidem in uotis eſt nunc primum tantam ſpem auſpicanti (nam profecto ſciris, ꝙ ſemper audiens dicto principibus fuerim) perducere ad exitum, atq; explicare, quæ uobis cordi ſunt, Neq; Romanum imperium abiectum pari, quod quidem apud maiores ſumma ſemper autoritate geſtum, uenerandum omnibus uidebatur. Poſtea uero quàm ad Cōmodum recidit, & ſi ob illius aduleſcentiam ſæpenumero impegit, attamen omne uitium, cum ipſius principis nobilitate tum ſanctiſsimi parentis memoria obumbrabatur Neq; tam errata illius odium quàm miſericordiam emerebantur. Quippe non tam ipſi quæ gerebantur, quàm aſſentatoribus imputabamus, cæteriſq; malarū artium cōſultoribus, atq; miniſtris, donec ad ſanctiſsimum illum ſenem, cuius adhuc uirtutis & probitatis noſtris mentibus memoria reſidet, delatum fuit imperiū. Quem tamen tantum abeſt ut tolerare illi potuerint, ut cæde etiam neſaria talem uirum è medio ſuſtulerint. Poſt hunc aūt terræ mariſq; imperium, neſcio quis turpiſsime auctionatus, & populo quemadmodū auditis inuiſus eſt, & milites ipſos, quibus impoſuit, parum fidos habet. Qui tamen ſi etiā defenſuri illum forent, attamen neq; numero uniuerſi, neq; uirtute ſinguli conferendi ſunt uobis. Ad hæc bellica uos negocia exercuerunt. Nam & cum Barbaris pedem conferre, & labores omnes perferre, & algores æſtuſq; deſpicere, & concreta gelu calcare flumina, & potare effoſſos latices non hauſtos, & uenatu inuigilare conſueuiſtis. omnia deniq; ad uirtutem adepti uiatica, ſic ut nemini facile ſit ueſtris obſiſtere uiribus. Etenim labore miles probatur, non mollitudine, qua illi exſaturati, atq; enutriti, ne uocē quidem ueſtram, nedum pugnam poterunt ſuſtinere. Quod ſi cui Syriæ res formidabiles uidentur, is uel ex eo cogitet, quàm imbecillæ ſint, quanq; tenui ſpe nitantur, quòd neq; adhuc progredi quoquam, neq; de urbe petenda deliberare auſi, ſedeſq; illas boni conſulentes, delicias in diem quæſitas, lucrum eſſe ambiguæ poteſtatis arbitrantur. Eſt aūt ad ioca & cauilla in primis factum Syrorum genus, tum qui Antiochiā colunt, ij ſtudere Nigro potiſsimum credūtur. Nam gentes reliquæ & ciuitates, cum adhuc neminē imperio dignū aſpiciant, quiq; ſit remp. fortiter moderateq; geſturus, ei ſcilicet obedire ſe tandem ſimulant. Quod ſi ab Illyrico exercitu ducem creatum cognouerint, ſimulq; noſtrum nomen inaudierint, nō obſcurum ſanè apud ipſos, neq; ignoratū, quippe illic etiam cum imperio præfuimus, neq; me profecto deſidiæ, aut torporis arguerint, neq; ueſtrum exceptare impetū, aut bellicam uirtutē uolent experiri: præſertim cum & corporum proceritatibus, & armorum exercitationibus, & cō ſerenda manu longe uobis impares habeantur. Quare occupemus quamprimum Romam, larem ipſum imperij, reliqua dein facile expedituri, cum deorum oraculis, tum armorum corporumq; ueſtrorum uiribus confidentes. Hæc locutū Seuerum fauſtis acclamationibus milites exceperunt, Auguſtum, Pertinacēq; appellātes, ſtudiumq; in eum propenſum, atq; egregiam uoluntatem pollicebantur. At Seuerus nihil procraſtinandū ratus, armari quàm expeditiſsime iubet, iterq; ad urbē edicit, diſtributiſq; uiritim cibarijs, omniq; uiatico, nihil ſibi ad celeritatē facit reliqui, nullis interquieſcēs locis, ac uix reſidere tātiſper milites paſſus donec à nimia itineris cōtentione reſpirarēt. Ipſe inter primos laborās, uiliq; tabernaculo utens, cibum potūq; eundem, quem etiā cæteri milites, capiebat, Nihil unquam Imperatoriæ luxuriæ, nihil deliciarū oſtentans, ſic ut acceptior indies militibus fieret. Nam cum laborū omniū, non modo particeps, ſed princeps etiā autorq; foret, adeo cunctis uenerabilis erat, ut nihil nō pro illo cupidiſsime facturi uiderētur. Poſtea uero ꝙ emenſa Pannonia ipſos Italiæ montes inſedit, famāq; ſui præueniens, prius corām cōſpectus eſt, ꝙ aduentare auditū fuerat, magnus ſcilicet omnes Italiæ ciuitates tanto conſpecto exercitu metus inuaſit. Quippe homines in Italia iam pridem ab armis belloq; remotiſſimi, āgros, pacēq; colebant. Etenim ꝙ diu libera ciuitas egit, atq; à ſenatu belli duces eligebātur, fuere in armis ſemper Italiæ nationes, Græciſq; & barbaris ſubactis, terræ ſibi mariſq; Imperiū pepererūt. Neq; ulla orbis terrarum pars aut cœli tractus fuit, quò non uires ſuas Romanorū arma protulerint. Poſtea uero quàm Auguſtus rerum potitus eſt, & laborem Italis ademit, & arma detraxit. Milites tantum quoſdam certis auctoramentis habuit mercenarios, qui Romanum tuerentur Imperium: tum fluuiorū magnitudine atq; foſſarum, montibuſq; aſperrimis, deſertiſq;

locis

locis atq; imperijs circumſeptos imperij limites cõmuniuit. Quocirca merito omnes, poſtq; aduentare Seuerum cum tanto milite audiuerũt, inſueta re perterriti, cum neq; ſtare contrà, neq; prohibere auderent, ibant obuiam laureati, portisq; eum patentibus excipiebant. Ille tam diu locis ſingulis immoratus, quãdiu aut ſacra faceret, aut populos alloqueretur, Romam è ueſtigio pergebat. Quæ ubi Iuliano nunciata ſunt, actum de ſe prorſus exiſtimauit. Nam & exercitus Illyrici potentiã multitudinemq; audiebat, & populo parũ fidebat cui ſe cernebat inuiſum, neq; ſatis magnã ſpem in militibus habebat, quos uidelicet feſelliſſet. Itaq; collectas undiq; pecunias, partim ſuas, partim ab amicis acceptas, tum quaſcunq; in templis alijsq; locis publice inueniſſet, diuidere militibus inſtituit, ut eo pacto illorũ beneuolentiã redimeret. Sed ei tametſi multa magnaq; acceperant, nullã tamen habebant gratiã, perſolui debitũ ſibi, non dari munus aliquod interpretãtes. Cæterũ ſuadentibus amicis Iuliano, ut exercitũ educeret, atq; alpium anguſtias occuparet (ſunt aũt Alpes altiſſimi montes quales in his regionib. nulli, porrecti ad muri formam, circũdantq; Italiæ, quaſi ad reliquã regionis eius felicitatem, hunc etiam quaſi cumulum natura addiderit, ut munitionem haberet inexpugnabilẽ, pertingentem ſcilicet à ſeptentrionali ad id mare quod ad meridiem ſpectat) nõ auſus tamen ille urbe egredi, ſupplicatum militibus mittebat, uti arma caperent, exercerentq; ſe, ac foſſas ante urbem ducerent: omnemq; belli apparatũ in ipſa demum urbe expediebat. Siquidem elephantos quoq; quos ad pompam inſtitutos habebat, inſueſacere conabatur ſeſſorẽ pati, ratus Illyricos milites equosq; eorum perterritũ iri facie magnitudineq; beluarum, quales antea nullas aſpexiſſent. Totaq; ciuitas armis fabricandis, bellicisq; inſtrumentis cõficiendis erat intenta. Sed contantib. adhuc Iuliani militibus, ac ſe comparãtibus ad bellum, nunciatur adeſſe iam Seuerus. Is multos è militibus ſuis ſparſim dimiſerat, qui clàm Romam proficiſcerenť. Quare alij alijs itinerib. noctu ingreſſi urbem, protectis armis habitu paganorũ operiebantur. Iamq; intus hoſtis erat, ſupino adhuc Iuliano, & quid ageret ignaro. Quæ ubi populus intellexit, cunctis metu perculſis ac Seueri potentiã formidantibus, ſentire iam ſe cum illo ſimulabat. Et Iulianũ quidem quòd imbellis, Nigrum quòd lentus atq; iners, uituperantes, Seuerũ ipſum iam aduentantem magnopere admirabantur. Enimuero Iulianus hæſitabundus, atq; inops conſilij, conuocato prius ſenatu, literas ad Seuerũ mittit, quibus fœdus paciſceretur, eumq; in cõmunionem acciperet imperij. Cæterũ ſenatus, & ſi illa omnia decernebat, tamen ut eum pauitare deſperata ſalute animaduertit, totus iam ad Seuerum incubuerat. Biduo uero poſt triduó ue, audito Seuerum iam planè adeſſe, omnes contempto Iuliano in curiam conuenere iuſſu conſulum. Quippe ijs curæ Romana res eſt, quoties de imperio ambigitur. Qui poſtquam frequentes affuerunt, quid facto opus eſſet, inter ſe deliberabant, manente adhuc in aula Iuliano, ac fortunam ſuam miſerante, ſuppliciterq; rogante, ut ſibi eiurare imperium liceret, omnemq; eam poteſtatem Seuero tranſcribere. Sed ubi intellexit ſenatus pauidum Iulianũ, perterritos corporis cuſtodes, ipſum pene ab omnibus deſtitutũ, decreta illius nece Seuerum imperatorem declarant. Tum legatos ad eum mittunt, partim qui magiſtratũ obtinerent, partim qui maximam haberent in ſenatu autoritatem, ut omnes illi honores Auguſtorũ deferrent. Occidendi autem Iuliani datur uni è tribunis negocium. Is imbellem miſerumq; ſenem, qui ſibi ipſe tam infelicem exitum propria pecunia emiſſet, deſertum iam deſtitutũq; ab omnibus, inter fœdiſſimas cõplorationes trucidauit. Quæ ubi Seuerus audiuit, maiora iam moliens animo, conſilium inijt capiendorum militum omnium, quicunq; Pertinacem interemiſſent. Datis itaq; clàm ad tribunos centurionesq; literis hortať, multa pollicens, perſuadeant militibus urbanis, ut ſibi dicto audientes ſint. Ipſe edictum proponit, ut relictis inter caſtra armis, exeant pacatorum habitu, quales procedere in pompam aut ludos celebrare conſueuiſſent: iurentq; in Seueri nomen, ac ſpem ſibi optimam proponentes præſto ſint, ut nouum Imperatorem comitentur. His creditis, milites ſuaſu quoque tribunorum, relictis armis, pomparum habitu laureati proceſſerunt. Sed ubi ad exercitum Seueri peruenerunt, nunciato iam adeſſe, iubet in campum conuenire frequentes, quaſi ſalutaturus, ac perbenigne accepturus uniuerſos. Enimuero cum ad tribunal principis acceſſiſſent unanimiter acclamãtes, dato repente ſigno com

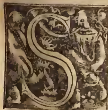
prehen-

prehenduntur. Ita enim præceperat Seuerus, ut eum ſtare pendentes eos ab ore princi-
pis uidiſſent, circuirent uniuerſos ſui more hoſtium, neminemq; uulnerātes aut pulſan-
tes, tantum orbe facto clauſos in medio continerent, pila duntaxat intendentes & ha-
ſtas, ut ſcilicet metu uulnerū nudi reſiſtere armatis, paucíq; plurimis minime auderent.
Quos ubi uelut indagine armorum concluſos captiuosq; habuit, magna uoce, ac turbi-
do ſpiritu, ita ad eos uerba fecit. Superari uos à nobis uel ſapientia, uel uiribus, uel
etiam numero, re ipſa uidetis. Capti eſtis quàm facillime, ac nullo fermè negocio tene-
mini. Quid futurum de uobis ſit, in mea manu eſt. Iam ſcilicet uictimæ hic ſtatis obno-
xiæ noſtro imperio: ſi ſceleri ueſtro debitum quæratis ſupplicium, nunquam ſanè in-
uenietis: ſanctiſſimum illum ſenem, imperatoremq; optimum, ſeruandum tuendumq;
uobis, ipſi occidiſtis: Romanum imperium perpetua clarum gloria, quod maiores no-
ſtri, aut uirtutis, aut nobilitatis nomine ſuſcipiebant, hoc uos turpiter fœdeq;, uelut ali-
quid ex priuatorum inſtrumēto, quaſi ſectores uendidiſtis. Ac ne eum quidem ipſum
quem ſic ad imperium produxeratis, ſeruare ſaltem ac defenſare auſi, homines timidiſ-
ſimi prodidiſtis. Ob hæc igitur crimina ac facinora ueſtra mille uobis debētur mortes,
ſi quis par noxæ ſupplicium ſtudeat petere. Proinde quid uos æquum pati ſit, ſanè ui-
detis. Ego tamen ſanguine abſtinebo, neq; ueſtras imitabor manus. Sed quoniam ius
faſq; negat ſtipari à uobis iam principem, uiolato iureiurando, ac manibus ciuili & im-
peratorio ſanguine pollutis, proditaq; fide cuſtodiáq;, animas quidem & corpora uo-
bis noſtra largietur humanitas. Porrò militibus meis ita pręcipio, recingāt uos, ac ue-
ſtimentis exutos militaribus, nudoſq; dimittant. Vobis autem ſic impero, diſcedatis
quàm longiſſime, ædico item iuroq;, ac denuncio capite pœnas daturum, ſiquis ueſtrū
poſt hac intra centeſimum ab urbe lapidem conſpicietur. His imperatis, è ueſtigio mi-
lites Illyrici concurrunt, breueſq; illos gladiolos detrahunt, quos auro argentoq; orna-
tos, in uſum pompæ ſuſpenſos habebant: tum zonis ueſtituq;, & cæteris militiæ inſig-
nibus per uim ablatis, nudos ad unum exautoratoſq; dimiſerunt. Enimuero illi prodi-
tos ſe uidentes, atque aſtu captos, patientiam ſcilicet præſtabant. Nam quid agerent
nudi aduerſus armatos, pauci aduerſus plurimos? Diſceſſere igitur complorantes ſe-
ſe, conceſſamq; ſalutem loco muneris interpretantes, pertæſi tamen ac dolentes, quòd
inermes egreſſi, capiendos ſe turpiter ignominioſeq; obtulerant. Vſus item alio con-
ſilio Seuerus eſt. Quippe metuens ne recincti exautoratiq; deploratis rebus rurſus ca-
ſtra repeterent, reſumerentq; arma, præmiſſos aliјs itineribus ac ſemitis electiſſimos
quoſq; & exploratiſſimos ſuorum militum iubet clanculum uacua caſtra irrumpere,
armiſq; ipſorum occupatis excludere redeuntes. Hanc igitur pœnam Pertinacis inter-
fectores dederunt. Poſthac Seuerus cum reliquo exercitu inſtructo armis, Romam
petiјt, attonitis metuentibuſq; pariter primo conſpectu Romanis, audaciamq; uiri, ac
fortunam repetentibus animo. Quem quidem ſenatus, populuſq; uniuerſus laureati
exceperunt, primum ſcilicet ex omnibus hominibus atq; imperatoribus citra ſangui-
nem, atq; adeo citra puluerem tanti effectorem operis. Omnia porrò mirabilia in illo
præcipueq; ingeniј acumen, laborum tolerantia, rebuſq; maximis aggrediundis, bo-
nam ſibi ſpem proponens audacia. Poſtea uero quàm eum populus fauſtis acclamatio-
nibus ſuſcepit, & ſenatus uniuerſus ad portas urbis conſalutauit, inito Iouis templo, fa-
ctaq; re diuina, reliquiſq; item ſacris ædibus de more cōſalutatis, nouiſſime ad domum
imperatoriā ſe recepit. Poſtridie uero curiam iniјt, ibiq; placidus orationem habuit ple-
nam optimæ ſpei, ſimul omnes publice priuatimq; benigne complexus, Veniſſe in ur-
bem aiebat, ut occiſum Pertinacem ulciſceretur, daturumq; operam ut ſtatus optima-
tium fundamenta ſe principe iacerentur. Nullum niſi iudicio damnatum capite bo-
nis'ue mulctatū iri, non paſſurum delatores, æmulum ſe Marci futurum gerendo impe-
rio, neq; ſolum Pertinacis cognomen, ſed mentem quoq; habiturū. In hanc ſententiam
uerba faciens, fauorē ſibi fidemq; conciliabat. Quidam tamen è maiorib. natu, qui con-
ſuetum ipſius haberent ingeniū, iam tum clanculum reliquis prædicebāt, uerſipellem
hunc eſſe hominē, nihil non aſtu & arte tractantem, ſimulatorē diſſimulatoremq; ido-
neū, nihil penſi habentē dum id efficeret, quod uſui ſibi aut emolumento crederet fore:
quod ſeniorū iudicium haud ita multo poſt euētus cōprobauit. Igitur Seuerus paucos

in urbe

in urbe dies moratus, dato plebi uberrimo congiario, donatisq; abunde militibus, & ex ijs robustissimo quoq; in locū exautoratorū delecto ad imperij custodiā, statim ipse in orientē profectionē parat, cunctante Nigro adhuc, & supino, atq; Antiochenis delicijs uacante, ratus properandū sibi, ut inexpectatus imparatū opprimeret. Edicto igitur militibus, ut ad iter se accingerēt, cōtractisq; undiq; copijs, ac delectu iuniorū tota Italia habito, simul reliquijs Illyrici exercitus, quæ in Thracia remanserant occurrere iussis, neq; secius ingenti classe coacta, cōpletisq; armato milite totius Italiæ triremibus, ingentis sibi omnis generis copias incredibili celeritate cōparauit. Siquidē haud exiguis uiribus esse opus intelligebat, aduersus nationes partē orbis Europæ oppositam incolentes, quæ scilicet uno ordine oēs Nigri sequebant̄ auspicia. Ad hunc igitur modum bellum Seuerus instruebat. Cæterum prouidus homo, ac sobrius, nōnulla suspicione tenebat̄ de Britannicis exercitibus, maximis uidelicet pugnacissimisq;, quibus præerat uniuersis Albinus, senatorij patricijq; generis uir, summis opibus ac delicijs innutritus. Hunc sibi igitur Seuerus astu ratus adiungendū, ne scilicet diuitijs, genere, exercitibus, famaq; nominis, magnis ad cōcupiscendum imperiū facibus instinctus, summā sibi rerum posceret, Romamq; haud procul à Britānia distantē, se bellis orientalibus implicito occuparet, statuit cū specie quadā honoris inescare, leuem alioquin & simplicē, tunc uero etiā iurāti per literas credentē. Quare eum Cæsarē appellans, spem, cupiditatēq; hominis anticipat potestate participanda. Mittit item plenas humanitatis literas, obsecrās, ut ipse potissimū curam susciperat imperij: opus esse uiro aliquo nobili, & ætatis integræ, qualis ille foret: se iam senem, morboq; articulari affectum, natos adhuc infantes. Quibus creditis Albinus honorē libenter suscepit, lætus citra pugnam aut discrimen ullum cōpotem se uoti factū. Cæterū Seuerus quo omnia credibiliora forēt, ijsdem illis ad senatū relatis, nūmisq; imagine eius percuti iussis, statuisq; erectis, simul alijs collatis honoribus, fidem gratiæ suæ fecit. Quæ postq; sapienter ab illo prouisa sunt, nullo iam ex Britānia impendēte metu, collectis in unum circa se Illyricis exercitibus, reliquisq; rebus ex usu cōparatis, copias aduersus Nigrum educere institit. Igitur quibus locis itinere illo remoratus sit, quæ apud quamq; ciuitatem uerba fecerit, quęq; signa diuinitus apparuerint, regiones item peragratas, conflictusq;, & utrinq; cæsorum numerum, cum plerīq; historiæ autores, tum maxime poetæ uersibus suis uberrime sunt exsecuti, materiam totius operis ipsam deniq; Seueri uitam deligentes. Mihi autem propositum est septuaginta annorum res, quas habeam cognitissimas sub diuersis principibus gestas, in unum corpus cōprehensas, literarum mandare monumentis. Quocirca excellentissima & præcipua quæq; rerum à Seuero gestarum, deinceps persequemur: neq; ad gratiam uero quippiam affingentes, quod fecisse uidemus qui illa ætate scriptitarūt, neq; tacitum prætereuntes, si quid modo mentione dignum, memoriaq; uidebitur.

HERODIANI LIBER TERTIVS

VPERIORE libro Pertinacis interitū, cædemq; Iuliani, simul profectionē Seueri ad urbē, susceptāq; mox aduersus Nigrum expeditionem edocuimus. Enimuero Niger ubi Romā à Seuero occupatā, ipsum à senatu appellatum imperatorem, nihil tale expectans audiuit, præterea omnem Illyricum exercitū contra se, pedestres naualesq; copias educi, perturbato uehementer animo, monet prouinciarum pręsides, aditus omneis portusq; custodiant, mittitq; rogatum auxilia ad Parthorū, Armeniorū, atq; Atrenorum reges. Cui quidem Armenius, neutras se parteis suscepturum respondit, tantum res suas defensurum Seueri aduentu. Parthus aūt satrapis imperaturum per epistolas, uti copias congregarent. Ita enim facere cōsueuit bellum comparaturus. Siquidem mercenarios milites, atq; ordinarios exercitus Parthi nullos habent. Ex Atrenis aūt sagittarij auxiliares uenerunt missu regis Barsemij: qui tum in eis regionib, imperitabat. Reliquas omneis copias è militibus qui aderant, po-

tissimum conflauit, plurimis etiã è populo, maximeq; Antiochenis, cũ ætatis leuitate, tum ipsius Nigri studio impulsis, audacius q̃ prudẽtius nomina dãtibus. Sed & Tauri montis angustias, ac prerupta loca muro ualido Niger, munimentisq; obstruebat, ratus montẽ illum imperuiũ magnũ oriẽti propugnaculũ futurũ. Siquidẽ Taurus inter Cappadociã Ciliciamq; dorsum erigens, nationes discriminat, orienti, ac septentrionibus subiectas. Idem Byzantiũ præsidio occupauit, urbem Thraciæ maximam felicissimamq;, uiribusq; & opibus ea tẽpestate florentem. Quippe in angustissimo Propontidos cõstituta freto, uectigalia, piscatumq; à mari accipit, simul agros possidens amplissimos uberrimosq;, utroq; uelut elemẽto lucrũ facit. Visum igit Nigro talem hanc urbem præsidijs occupare, ut classes nauigiaq; per eas angustias transgredi ex Europa in Asiam prohiberent. Erat enim munita urbs ualido ingentiq; muro, qui Milesio quadrato lapide constructus adeo tenui iunctura fuit, ut nemini cõpositum opus, sed ex uno tantũ perpetuoq; lapide uideret: ac nunc quoq; ruinas ipsas, reliquiasq; cum uideris, mireris utiq; uel eorum artificium, qui primi extruxerũt, uel horum uires, qui deinceps sunt demoliti. Ad hunc igitur modum Niger suas res cõprobat prouidentissimo scilicet (ut ipse putabat) tutissimoq; consilio. Cæterum Seuerus quantum maxime poterat, cum suis festinare, nullum desidiæ quietiq; locum relinquere. Cognito aũt præsidijs teneri Byzantium, quod sciebat munitissimã esse urbem, ad Cyzicum se conuertit. Hoc intellecto, dux Asiæ Aemilianus, cui summã Niger totius belli, maximumq; imperium tradiderat, & ipse Cyzicum proficiscit, & copias adducit uniuersas quascunq; aut Niger miserat, aut ipse cõtraxerat. Sed ubi uentum ad manus, aliquot acerrime editis prælijs, uictoria tandem penes Seuerum stetit, fuso fugatoq; Nigri exercitu. Itaq; confestim fracti orientaliũ animi, Illyricianis aũt spes ingens addita. Neq; defuere qui crederent Nigri res initio statim proditas ab Aemiliano, cuius consilij duplicem afferũt causam. Alij Nigro inuidisse ferentẽ scilicet haud æquo animo, si quem paulo ante in Syria successorem habuisset, eundem superiorẽ mox, atq; adeo imperatorem dominumq; esset habiturus. Alij persuasum à liberis, patri per epistolas uitam salutemq; suam cõmendantibus, quos Romę inuentos Seuerus in custodia habebat. Siquidem hoc quoq; usus est prouidentissimo consilio. Mos fuerat Commodo retinere apud se liberos eorum, qui ad regendas prouincias cum imperio proficiscerent, quasi obsides quosdam beneuolentiæ illorum fideiq;. Igitur Seuerus cum primum est imperator appellatus, superstite adhuc Iuliano, misit furtim qui suos liberos ex urbe subducerent, ne in alterius essent potestate. Cæterũ ipse cum primum Romam ingressus est, cõprehensos omnes ducum liberos, cæterorumq; item quicunq; munus pub. in oriente Asiaq; tota obirẽt, atq; in custodiã datos secum retinebat, quo per ea quasi pignora Nigri ducibus persuaderet, uti illum desiderio salutis liberorum proderent, aut certe si in fide permansissent, liberum sibi relinquerẽt cæde filiorũ quos uellet ulcisci. Victi autem ad Cyzicum Nigri milites, q̃ quisq; maxime poterat, aufugerunt, partim præter Armeniæ montana, quidam per Asiam Gallatiamq; superare Taurũ festinãtes, ut scilicet intra munimenta se reciperent. At uero Seueri exercitus Cyzicenũ per agrum, in Bithyniam finitimam regionẽ contendebat. Sed ut Seuerum uicisse fama diuulgauit, repens confestim in eis locis seditio, discordiaq; urbes inuasit, Nõ tam quidem ipsorum imperatorũ odio aliquo, aut studio, q̃ æmulatione quadam, & contentione, inuidiaq; inter eiusdem gentis homines funestissima. Antiquum id uitium Gręcorum, qui dum seditiones agitant, atq; eminentissimũ quenq; tollere è medio conant, totam iam cõsumpsere Gręciã. Cęterũ illi quidẽ inueterari iam, attritiq; inter se, captiui prius Macedonum, dein mancipia quoq; Romanorũ facti sunt. Ea uero labes æmulationis atq; inuidiæ, florẽtibus etiamnũ ætatis nostræ ciuitatibus incubuit. Igit in Bithynia statim post res ad Cyzicũ gestas, Nicomedenses ad Seuerum defecerũt, missis legationibus, quæ se exercitum accepturos, omniaq; tradituros pollicerent. Nicæenses contra illorũ instigati odio, Nigri partibus studebant, eiusq; suscipiebant milites, siue qui se ex fuga receperãt, siue qui ad tuendam Bithyniã mitterent. Quocirca ex utrisq; urbibus quasi è castris egressi milites iterum concurrerunt, magnoq; cõmisso prælio, longe superior Seuerus fuit. Inde etiam fuga facta, Nigri milites, qui prælio superfuerunt, ad Tauri

montis

montis angustias euaserant, clausasq; munitiones tuebanť. At Niger relicto ibi quantum satis fore præsidij putabat, profectus Antiochiā est, ut exercitus pecuniamq; contraheret. Interea Seueri exercitus Bithyniā Galatiāq; egressus, cum se mox in Cappadociam quoq; incitasset, oppugnare munitionē incœpit. Ibi multis est laboribus conflictatus: quippe arta asperaq; uia, lapidesq; superne iacientibus ac fortissime dimicantibus, qui summis institerant mœnibus, eoq; facile paucis arcentibus plurimos. Etenim angustissima utiq; uia est, cuius pars altera monte altissimo defenditur, altera per immane præceps defluente montibus aqua redundat, tum ualida munitione Niger obstruxerat, ut scilicet undiq; hostis aditu prohiberetur. Dum hæc in Cappadocia geruntur, interim seditiones inter se quoq; agitabant, pari æmulatione odioq;, Laodicea quidem in Syria Antiochenorū odio, Tyros autem in Phœnicia Berythijs infensa. Quæ nunciata Nigri fuga, sublatis illius honoribus, Seuero prospere acclamarūt. At Niger audita re, cum quidem Antiochiæ ageret, iure scilicet homo alioqui benigni mansuetiq; ingenij, defectione illorū contumeliaq; irritatus, immittit utrisq; urbibus Mauros iaculatores, quoscunq; secum habuerat, simul partem sagittariorū iussos occidere obuiumquenq;, diripere urbes ipsas, atq; incendere. Sed enim Mauri (ut est genus hominum suapte natura cædis auidissimum, nihilq; non facile audens, ac desperatis simile contemptu uidelicet mortis ac periculorum) Laodicenis de improuiso oppressis, populum ipsum omni genere crudelitatis, urbemq; uastarunt. Inde Tyrum pergentes, direptis omniū bonis, ac patrata ingenti cæde, totam incēderunt. Quæ dum in Syria gerebantur, contrahente copias Nigro, interea Seueriani milites munitionē Tauri montis oppugnabant, tristes utiq;, ac citra spem uictoriæ: quippe ualida inexpugnabilisq; per se, monte quoq; ipso præcipitioq; defendebatur. Igitur iam defatigatis, alta ad ueteriorum securitate, ecce tibi noctu maximi repente ruere imbres, oppleri omnia niuibus, ut sunt difficiles in Cappadocia hiemes, maximeq; ad Taurum montem. Quo circa subitus impetu magno erumpit torrens, cursuq; impedito (quod munitio exitum prohibebat) maior iam uiolentiorq; factus, quando artem superante natura tantū impetum sustinere munitio non poterat, laxatis paulatim coagmētis, ac fundamentis loco emotis, iter sibi torrens patefecit. Quo animaduerso qui in præsidio erant, metu ne ab hoste circumuenirenť, nullo mox futuro propugnaculo simul unda residisset, prodita custodia cuncti fuga dilabunť. Igitur læti Seueriani, confirmatiq; animos, uelut dijs ipsis immortalib. manuducētibus, cognito custodes aufugisse, facile scilicet nullis prohibentibus Taurum supergressi, in Ciliciam mox impetū fecerunt. His nunciatis Niger, cum quidem ingentē exercitum, sed pugnæ laborūq; inscium collegisset, magnis itineribus accelerabat, quāplurimis cum mortalibus, omniq; ferme Antiochenorū iuuentute sequentibus ducē, multa scilicet animorū alacritate, cæterum uirtute ac peritia belli nulla ex parte cum Illyrico milite cōferendis. Ita cōcurrerūt ad Issicum, quem appellant, sinū, longe lateq; spaciosissima in planicie, quæ perpetuis subiecta collibus in theatri speciem, littus habet à mari longissime excurrens, quasi quoddam belli stadium fabricata natura: quin eodem quoq; loco Darium ab Alexandro ferunt maximo extremoq; illo prælio profligatum captumq;, septentrionalibus etiam tum uiris orientis nationes superantibus. Manet adhuc tropæum, & tantæ uictoriæ testimoniū urbs in colle Alexandria, simul æneum ipsius simulachrum, unde loco impositum nomen. Euenit autem, ut Seueri ac Nigri exercituum non congressus modo in eum locum, sed fortuna etiam fortunæ similis fuerit. Vtrinq; enim sub uesperam parati ad pugnā constiterant, curis dein pauoribusq; totam noctem extraxerant insomnem: statimq; cum solis ortu ducibus utrinq; adhortantibus, incredibili alacritate utrinq; se incitarūt, tanquam de omni spe reliqua nouissimo illo congressu dimicaturi, disceptante illic super Romano imperatore fortuna. Sed ubi diu pugnatum acerrime, tantaq; ædita utrinq; strages, ut flumina per eam planiciem decurrentia, maiore aliquanto ui sanguinis, q̃ aquarum in mare se uoluerent, fusi tandem profligatiq; orientales, imminētibus à tergo Illyricianis, partim in mare saucij protrudebantur, partim in colles summos fugitantes à persequentibus obtruncabantur. Cumq; ijs unà uulgus ingens hominum, qui ex urbibus uicinis agrisq; confluxerant, superne, quasiq; ex tuto loco prælium spectaturi. At

turi. At Niger ualido euectus equo, paucis comitãtibus Antiochiam peruenit: ubi fugiente paſsim multitudine, magnoq; ubiq; fletu clamoribusq; natos fratresq; lugentium, deploratis & ipſe rebus ſuis fugam capit: occultãtiq; dein ſe in ſuburbano quodã, & ab equitibus reperto, caput amputatũ. Hunc habuit exitũ uitæ Niger, dato cunctationis tarditatisq; ſupplicio, homo alioqui (ut perhibent) publice priuatimq; minime improbus. Sed occiſo Nigro, Seuerus om̃es ſtatim illius amicos ſupplicio affecit, ſiue qui ſponte, ſiue qui neceſsitate coacti rebus illius ſtuduiſſent, militibus tantũ qui effugerant, ac trans fluuium Tygrim, metu Seueri ad barbaros abierant, impunitate propoſita receptis. Quippe magna uis hominum in ea loca conceſſerat, quo effectum eſt, ut ualidiores deinceps barbari aduerſus Romanos conferenda manu euaſerint, gnari antea pugnare tantum arcu ex equis, neq; armatura muniti, neq; haſta, gladióue ſatis audaces, leui pendulaq; ueſte plurimumq; inter fugiendum auerſi ſagittas intendebãt. Poſtea uero quàm Romani aliquot milites, fabriq; nonnulli in eas regiones confugerunt, ibi ætatem acturi, non ſolum armis uti, ſed ea quoq; fabricari barbari didicerunt. Rebus autem orientis ex ſententia geſtis, atq; ut res poſcere uidebatur, ordinatis, cupido iam Seuerum habebat, regem quoq; Atrenorum bello tentandi, ac Parthorum regionem occupandi, quos utrosq; in ſocietatem Niger aſciuerat. Quibus tandem rebus in aliud tempus reiectis, cogitare inſtitit, quo pacto ſibi Romanum imperium, liberisq; ſuis bona fide adiudicaret. Nam ſublato Nigro reliquus erat Albinus, quem ſibi parum ex ſententia, parumq; uſui fore arbitrabatur, Vulgato rumore, iam nimis illum impotenter, nimisq; moleſte nomen Cæſaris uſurpare: præterea multos eſſe è primoribus ſenatus, qui ad eum clàm darent literas, hortantes ad reditum, abſente adhuc, occupatoq; Seuero. Quippe nobilitas omnis Albinum malebat imperatorem, ortum illuſtri genere, ac bonæ indolis iuuenem. Quibus rebus cognitis Seuerus, minime utiq; apertis inimicitijs, ac manifeſto bello agendum putans, nulla exiſtente cauſa, quæ ſaltem ſpecie honeſta uideri poſſet, decreuit eum dolo inſidijsq; tentare. Quare tabellarios aliquot ex ijs, qui literas imperatorias perferunt, fidiſsimos ſibi homines cum literis, mandatisq; ad eum mittit, præmonitos uti redditis publice epiſtolis quædam habere ſe dicerent, quæ apud illum remotis arbitris loquerentur. Quare ut primum ſeorſum à cuſtodibus nacti eum forent, facto impetu obtruncarent. Quin uenena quoq; dedit, quibus eum ſi poſſent, per aliquem ab epulis, aut à cyatho aggrederentur. Erat autem illius amicis ſuſpecta Seueri fides. Itaq; cauendum identidem admonebant hominem perfidioſum, plenum fraudis, & inſidiarum. Nam uulgo etiam parum conſtanti fide habebatur, impulſis (ut dictum eſt) per ipſorũ filios Nigri ducibus, ad res illius prodendas: dein poſtquam eorum opera abuſus eſt, ſuaq; omnia ex ſententia compoſuerat, ipſis liberisq; enecatis. Igitur infidum, ſubdolumq; ingenium, res ipſæ declarabant, obq; id maiore ſe cuſtodia Albinus circũmunierat. Neq; enim temere quiſquam à Seuero miſſus ad illum introducebatur niſi prius depoſito militari gladio, ſinuq; excuſſo. Poſtq; igitur à Seuero tabellarij ad eum peruenerũt, redditisq; publice literis, habere ſe dixerũt quædã ſecretius renunciãda, indulgẽs ſuſpicionibus Albinus cõprehendi ilico iubet. Dein ſeorſum explorata re, inſidijsq; ordine intellectis, ubi noxios ſupplicio affecit, iam ipſe ſe, ut aduerſus maniſeſtiſſimũ hoſtem cõparabat. Quibus cognitis Seuerus homo iracũdo ingenio, nõ iam cælandas ſibi inimicitias putauit, ſed omni conuocato exercitu, huiuſcemodi habuit orationẽ. Neq; leuitatis me quiſq; ob anteacta inſimulet, neq; infidum, aut ingratũ putet aduerſus eum quem pro amico habuerim. Omnia nos quidem præſtitimus, etiam in partem principatus, & quidem ſtabiliſsimi recepto, Quod ne geminis quidem fratribus facile quiſquã indulſerit. quod enim uos mihi uni detuliſtis, id ego cum illo cõmunicaui. Tantis autem beneficijs noſtris peſsimã uidelicet gratiam retulit Albinus, contempta uirtute noſtra, ſuæq; immemor fidei, ardensq; inexhauſta cupiditate id uniuerſum periculoſe præripiendi, cuius particeps eſſe citra bellum ac dimicationem ullam potuiſſet. Neq; deos reueret, per quos toties iuratus, neq; ueſtris parcit laboribus, quos tanta cum gloria, uirtuteq; pro nobis pertuliſtis. Quippe ſucceſſuum ueſtrorũ nec ipſe fructu carebat, imò autem ſi fidem ſeruaſſet, maior illi portio contigiſſet. Vt autem ſi ipſe autor malorum ſis, in-

iuſtus

iustus uideare:ita si non ulciscare acceptas iniurias,ignauus.Nam cum bellum aduersus Nigrum gessimus,non ita sanè speciosas inimicitiarum causas habebamus:non enim quasi raptorem occupati à nobis principatus oderamus,sed positū eum in medio, atq; adhuc in disceptatione uersantē, pari uterq; ambitu ad se trahebat. Verū Albinus despecto fœdere ac iure iurando,cum sit nostro munere adeptus quæ tantū legitimis liberis tribuunt,hostis esse mauult nobis,quàm familiaris.Vt igitur pridē beneficio affectum,honore gloriaq; cohonestauimus,ita nunc perfidiosum, atq; imbellē ipsius animum coarguamus armis.Neq; enim sustinere ille exercitus poterit exiguus atq; insularis uires nostras. Nam cum uos propemodū soli alacritate quadam, & uirtute uestra, tam multis prælijs peruiceritis totumq; uobis orientem subegeritis,quis dubitet, quin nunc quoq; tantarum accessione uirium (quippe hic totus penè Romanus exercitus) facile profligaturi paucos sitis, ne sub uiro quidem sobrio, ne dum sub forti duce militantes? Quis enim luxuriam illius ignorat,uitamq; hominis subulcorum potius gregibus, quàm militum legionibus congruentem? Proinde eamus audacter in illum, qua solemus alacritate animi,atq; uirtute,dijs freti autoribus,ab eodem impie peieratis, simul memores excitatorū sæpe à nobis trophæorū, quæ scilicet ab ipso despecta sunt.

Hæc locuto Seuero, cōfestim exercitus uniuersus Albinū hostem declarat:exceptoq; faustis acclamationibus ipso,nihil nō alacritatis & studij clamoribus ostendentes magis magisq; hominē spe addita succenderunt. Qui amplissimo donatiuo milites prosecutus, statim uniuersos contra Albinum educit, missis item pariter qui Byzantium expugnarent, clausam adhuc receptis Nigri ducibus. Quæ deinde urbs fame capta, totaq; planè diruta, simul theatro thermisq; omniq; cultu atq; honore detracto, & in uici formam redacta, Perinthijsq; adiudicata est, quemadmodū Antiochia quoq; Laodicenis. Tum pecuniæ magnā uim curauit ad reficiendas instaurandásq; urbes, quas Nigriani milites deuastauerant. Ipse iter faciebat sine intermissione, neque festos dies neq; labores ullos magnopere curans, algoris atq; æstus iuxta patiens: sæpe etiam per altissimos montes hyeme sæua, niuibus cœlo ingruentibus, ibat aperto capite, ut milites ad alacritatem patientiamq; laborum re ipsa cohortaretur. Quo circa non metu quodam,ac lege, sed æmulatione magis, atq; exemplo principis ad perferenda omnia incitabantur. Misit etiam qui angustias occuparent Alpium,atq; aditus Italiæ obsiderent. Enim uero postquam nuntiatum Albino est, nihil cunctari Seuerum, sed adesse iam,supinus hactenus, ac delicias agitās, magno tum metu perculsus, statim è Britannia transmittēs,in aduerso Galliæ littore castra collocauit:literisq; ad uicinarum gentium præsides missis, pecunias cōmeatúmq; exercitibus iuuandis conrogabat. Qui igitur dicto audiētes fuerunt, pessime illud in se cōsuluerunt, nullo nō supplicio dein post bellum affecti.Qui uero imperiū detractauerunt, cum quidem felicius quàm prudentius id egissent,euasere incolumes, euentu ac fortuna rerum utraq; consilia discernentibus,Sed ubi iam in Galliam Seueri copiæ peruenerunt,leues quædā primo pugnæ quasiq; uelitares fuerunt,donec postremo apud Lugdunum magnam urbem atq; opulentam, præliū in manibus fuit. Nam cum se mœnibus tenuisset Albinus, exercitus emisit in pugnam. Vt uero ad manus uentum, diu quidem utrinq; decertatum est æquis uiribus,sic ut ambigua uictoriæ fortuna penderet:neq; enim Britanni uel animi magnitudine,uel auiditate cędis, Illyricis cōcesserint.Ita conflictu primo ualentissimorum exercituum neutrā in partem acies inclinabat. Atq; ut nonnulli prodiderunt eius ætatis autores, qui non ad gratiam, sed ad fidem loquuntur, longe potior fuit Albini acies, qua in parte Seuerus curabat: sic ut fugerit quoque, & ab equo deciderit, abiectóq; paludamento delituerit. Sed insequentibus iam uitulantibusq; Britānis,ceu planè uictoribus,apparuisse extemplo Lætū Seueri ducem,cum recenti adhuc exercitu. Quippe male audijt,quasi euentū pugnæ expectauerit, cùnctatus de industria retento milite, ut sibimet imperiū uindicaret. Siquidem nō prius in pugnā protulit pedem, quàm ubi Seuerus cecidisse nunciatus. Quam suspitionem etiam deinde euentus approbauit.Quippe rebus omnibus ex sentētia mox cōpositis,atq; in maxima securitate agitans Seuerus, cum quidem cæteros belli duces magnis affecisset præmijs, Lætum ipsum tamen (ut par fuit) memor proditionis, morte mulctauit. Sed ista quidem post

fuere. Tunc aũt cõſpecto(ut diximus)Læto,ſpes addita Seuerianis eſt,ac ſublatus in equum Seuerus,& paludamẽto purpureo circundatus. At Albiniani iam ſe uictores rati, cõfuſis ordinibus, incitante ſe in eos de improuiſo ualida recentiq; hoſtiũ manu, cum paulum primo reſtitiſſent,terga demũ uerterũt.Fuſos igit̃ fugatosq; eos perſecuti Seueriani,magna ædita ſtrage,ad urbem ipſam peruenerũt. Occiſorum utrinq;, aut captiuorũ numerus,uarie prout uiſum eius ætatis ſcriptoribus,proditur: direpta mox incenſaq; Lugdunũ,et Albino caput abſciſum perlatumq; ad Seuerum eſt.Ita duo maxima excita trophæa ad orientẽ,ac ſeptentriones,ſic ut nihil ſit, quod cum Seueri contentionibus,aut uictorijs conferas, ſiue copiarũ multitudinem, ſiue nationum motus, ſiue numerum pugnarũ,ſiue itinerũ longitudinem celeritatemq; conſideres.Nam Cæſaris quidẽ res aduerſus Pompeium,Romano utrinq; milite, magnæ profecto fuerũt, item Auguſti aduerſus Antonium,aut Pompeij liberos,& quę antea à Sylla Marioq; ciuilibus externisq; prælijs geſta ſunt. Sed qui unus uir treis imperatores rerũ iam potitos ſuſtulerit,qui urbanos exercitus,Romam ipſam ac palatium obtinentes, aſtu circumuenerit,quiq; unum è principibus in ipſa palatina aula curauerit occidendũ,alterumq; iterum in oriente rurſus gubernacula rerum tenentẽ, appellatumq; à Romanis imperatorem,tertium porrò Cæſaris honore atq; autoritate præditum, in poteſtatem redegerit,haud facile alter inuenietur. Hunc finẽ uitæ habuit Albinus, breui ſanè lætatus luncſto honore.Cæterũ Seuerus omnẽ ſtatim iram atq; atrocitatẽ animi ſuam,in illius neceſſarios Romæ effudit. ac primo quidẽ præmiſſo in urbem capite Albini abſciſo,iuſſoq; publice patibulo præfigi,in ima epiſtola, qua de ſua uictoria populũ edocebat, hoc quoq; adſcripſit, ideo ſe caput illud publice in patibulo ſpectandũ miſiſſe, uti exemplũ caperent, quid itẽ ipſis patiendũ foret. Rebus igitur Britanniæ ordinatis, cum totius inſulæ adminiſtrationẽ bifariam diſpertiſſet, itemq; omni Gallia(quemadmodum quidẽ uidebatur)cõpoſita ex ſententia, ſupplicioq; de Albini amicis ſumpto, ſiue quos ei ſua quenq; uoluntas, ſiue neceſsitas adiunxerat, continuo Romam proficiſcitur, exercitũ ſecum omnẽ adducẽs, quo terribilior uideretur. Confectóq; magna uelocitate itinere, quẽadmodũ cõſueuerat,infeſtus adhuc ſuperſtitibus Albini amicis Romã intrat,occurrente laureato populo, ac magno honore fauſtisq; acclamationib. excipiẽte,ſenatúq; uniuerſo cõſalutante. Tametſi pleroſq; metus cõſternauerat,quod ſibi haud quaꝙ par ſurum rebantur immitem ſuapte natura & ſanguinarium, neq; ſanè magna cauſa indigentẽ ad inferẽdas iniurias, cæterũ tunc probabiles odij rationes habiturũ. Poſtea uero ꝙ in tẽplum Iouis ingreſſus eſt, omniaq; ſacrificia de more peregit, reuerſus in palatium,magnoq; congiario populum Rom. uictoriæ nomine proſecutus,ac nummos militibus largitus eſt, ſimul alia permulta indulxit, quę nunꝙ antea acceperant: Nam & frumenti ſummã primus adauxit, & aureis anulis uti, & domi habere mulierem permiſit. Quæ omnia procul à militari diſciplina ſuccinctos eos paratosq; ad bellum minime præſtitura uidebantur. Primusq; ipſe duritiã atq; aſperitatem uictus, tolerantiamq; laborũ diſciplinámq; omnẽ ac ducum reuerentiam ſubuertit, inhiare pecunijs & mundicias colere militibus inſuefactis. His ergo optime pro ſuo iudicio cõſtitutis, curiam deinde ingreſſus, ſedensq; imperatoria ſella, accuſare infit truculenta oratione Albini amicos, prolatis etiã quorundã archanis epiſtolis, quas apud illum ſepoſitas deprehẽdiſſet, quibuſdam aũt exprobrans, quòd eum ſplendidioribus muneribus affeciſſent, alijs quòd amici orientalibus, alijs quòd Albino fuerunt notiores. Eóq; pacto eximiũ quenq; è ſenatu, tum ut quiſq; in prouincijs genere aut opibus excelleret, oẽs ſine diſcrimine ſupplicio afficiebat, ulciſcens (ut quidẽ præ ſe ferebat) inimicos, ſed reuera ſubigente auaritia, qua ſupra omnes imperatores laborauit. Nam ut animi patientia, atq; in laboribus perſeuerantia, ſimul rei militaris gloria, nemini etiam laudatiſſimo cõceſſerit, ita quæſtui ſupra ꝙ dici poſſet addictus, iniuſtis cædibus atq; adeo cuicuimodi ex cauſa pecuniã colligebat, imperiũ metu ꝙ beneuolentia retinens. Quanquam popularis eſſe in primis uolebat, edendis omnifariã magnificentiſſimis ſpectaculis, centenis etiam ſæpenumero occiſis beluis, quas omnibus regionibus noſtris barbarisq; conquirebat. Sed & congiaria dedit uberrima, & certamen propoſuit, undiq; accitis ludionibus atq; athletis. Vidimus item ſub illo quoſdam omnis ge-

neris ludos, cunctis æditos theatris, simulq; supp licationes, & peruigilia ad formã Cereris initiorũ, seculares hi tunc appellabantur, celebratos (ut aiunt) decursõ trium spacio ætatũ. siquidẽ urbe tota atq; Italia præcones itabant conuocatum omnes ad ludos, quos nec uidissent hactenus, nec uisuri postmodo forent, Ita scilicet interuallum præteritæ futuræq; celebritatis supra omnem esse hominũ ætatem significantes. Igitur aliquandiu Romæ moratus, participato filijs imperio, cum se ciuili tantum uictoria, contraq; Romanos exercitus habita, clarũ hactenus intelligeret, ex qua etiam triumphũ recusauerat, decreuit item barbarorum inclarescere trophæis. Quocirca prætextu uindicandi Barsemij Atrenorum regis, qui Nigri partes fouerat, exercitum in orientem eduxit. iamq; in Armeniã facturus impetum, præuentus à rege Armeniorum est, mittente obsides ultro & munera, ac suppliciter petente, ut sibi cum illo inire amicitiã, fœdusq; ferire liceret. Quare Seuerus procedentibus ex sententia rebus in Armenia, perrexit ad Atrenos. Sed & rex Osrohenorũ Abgarus ad eundem transfugit, traditisq; obsidio liberis fidem suam auctorauit, sagittariorumq; uim magnam misit auxilio. Cæterum Seuerus regionẽ interamnanã agrumq; Adiabenorũ transgressus, etiã in Arabiam felicem excucurrit. Illic enim herbæ proueniunt odoratæ, quæ nos aromata suffimentaq; habemus. Ibi expugnatis uicis urbibusq; permultis, omnemq; agrum depopulatus, in Atrenorum regionem mox ingressus, Atras circumsedit urbem scilicet altissimo impositam monti, ac maximis ualidissimisq; obseptam mœnibus, florentemq; ingenti sagittariorum copia. Igitur hanc urbem Seuerianus exercitus, quanta maxima ui poterat, oppugnabat, machinæq; omnifariam mœnibus admouebantur, nullo oppugnationis genere prætermisso. Contra autem Atreni audacter urbem defensare, sagittasq; ac lapides superne iacientes, pessime accipere Seuerianos, etiamq; uasa fictilia nolucribus quibusdam uenenatisq; bestiolis oppleta deuoluere: quæ cum aut oculis inuolitarẽt, aut in apertas corporis partes sensim obreperent, grauiter singulos consauciabant: incideratq; in morbos Romanus miles, æstum illum cœli nimio sole præferuidi, parũ ferens, sic ut longe plures ob hos casus q̃ hostili manu interierint. Proinde fatigatis iam & contusis omnibus, procedente secus obsidione, ac plus iacturæ q̃ lucri Romano faciente decreuit exercitum Seuerus priusquã uniuersus perierat, deportare ex eis locis, tristem uidelicet infecto negocio. Quippe assuetus uincere prælijs omnibus, uictum se tũc putabat, quia non uicerat. Sed eum prospera sors & fautrix statim consolatur: neq; enim planè rebus infectis redijt: sed maiore quàm sperauerat successu. Nam impositus nauibus permultis exercitus uniuersus, nequaquã scilicet quò intenderat, Romanæ appulsus ripæ, sed undarum impetu, Parthorum ad agrum prouectus, haud procul Ctesiphonte, qua in urbe sedes regis est. Is tunc pacem agitans ac nihil ad se pertinere Seueri pugnas autumans, quas gereret cũ Atrenis, ociosus uidelicet nihil expectabat mali. Cæterũ Seueri exercitus cum ad eas ripas ui fluminis inuectus, moxq; in terrã esset expositus, omnem ilico depopulari agrum cœpit, abactisq;, ut in quæq; inciderant, pecoribus ad uescendũ, uicisq; aliquot incensis, paulatim usq; ad Ctesiphontem perrexerunt, qua in ciuitate magnus rex Artabanus cõmorabatur. Igitur imparatos nacti barbaros, cæsis primo quicunq; restitissent, direptáq; mox urbe, pueris fœminisq; in captiuitatẽ abductis, tantũ ipso rege cum paucis equitibus elapso, thesauris illius ornatúq; omni & supellectile potiti uictores regrediũtur. Ita Seuerus fortuna magis q̃ consilio, Parthicã uictoriã adeptus est. Igitur prospere succedentibus rebus, literas ad senatũ populumq; Ro. de se magnificas dedit, ac depictas in tabulis pugnas, uictoriasq; suas exposuit, nihil nõ honorũ decernente senatu, & super his cognomina imponente deuictarũ gentium. Ipse interea rebus ad orientem sic gestis, Romam reuertebatur, filios iam puberes secum adducens. Confectóq; itinere, ac prouincijs, ut cuiq; usus foret, ordinatis, Mysorumq; & Pannoniorum recognitis exercitibus, urbem dein triumphans inuectus est, multis acclamationibus omniq; cerimonia populo excipiente. Cui quidem ipse festos dies sacrificiáq; & spectacula ac celebritates indulxit, magnóq; dato congiario, & ludos pro uictoria celebrauit. Romæ deinde haud paucos moratus annos, ius dicebat frequenter ciuilibus negocijs, & liberis erudiẽdis intẽtus. At illi iam tũ adulescentes delicijs uictuq; urbano nimioq; spectaculo

rum aurigationisq; & saltationis studio, bonam indolem corruperāt. Interq; se fratres dissidebant, puerili primū certamine, ædendis coturnicum pugnis, gallinaceorumq; conflictibus, & puerorū colluctationibus exorta discordia. Nam seu quid in scena audirent, siue item spectarent, semper utiq; diuersis accedebant, nusquā eisdem studente utroq; : sed quod alteri charū foret, id alteri statim odiosum, cōmittentibus etiā utrinq; ipsos adulatoribus atq; ministris, nihilq; nō ad gratiā suggerētibus, ut ad se quisq; pro uirili diuersos retraherent. His cognitis Seuerus reducere in gratiā, atq; emendare conabatur. Tum Bassiano, qui tūc honores imperatorios adeptus Seuerus Antoninus accepto Marci cognomine uocabatur, ac maior natu erat, uxorem dedit filiam Plautiani, præfecti cohortibus urbanis. Hic (ut perhibent) Plautianus ab initio ætatis tenui fortuna fuit, seditionisq;, & aliorum criminū reus ac mulctatus exilio: sed erat Seueri municeps, Afer natione, atq; (ut quidam putant) etiam consanguinitate propinquus: ut uero alij affirmant, flore magis ætatis per stuprum conciliatus. Hunc autē Seuerus ex parua humiliq; fortuna ad opes maximas prouexerat, ac damnatorum bonis adiudicatis, longe supra cæteros collocupletauerat, tantum nō imperio quoq; participato: quis ille opibus licentiaq; abutens, nihil crudelitatis aut uiolentiæ, ut quid q; ageret, omittebat, cunctis etiā atrocior omniū ætatū principibus. Ergo huius filiā Seuerus uxorem filio suo tradidit. Enimuero Antoninus ipse parū lætus eo matrimonio ac necessitate q; uoluntate impulsus, puellā ipsam pariter & puellæ parentē pessime oderat, sic ut ne thorum quidem laremq; cum ea cōmunem pateretur, adeoq; auersabatur, ut minaretur quotidie occisurū ipsam patremq;, simul atq; imperiū solus obtinuisset. Quod cum illa identidem ad patrem referret, simulq; quantopere foret inuisa patefecisset, magnopere hominē irritauit. Igitur Plautianus senem iam Seuerū ipsum cernēs, ac morbo sæpe laborantem, cōtra uero Antoninum ferocem in primis audacemq; iuuenem, pauidus ob illius minas, decreuit facinus inuadere aliquod, priusquam ipse opprimeretur. Suberant præterea multa quæ hominem ad imperij cupiditatē inflammarent, opes, quantas nemo antea priuatus possederat. Militum præterea obedientia, & apud omnes Romanæ ditionis homines maximi honores. Ad hæc habitus, quo in publicū prodibat. Siquidem latumclauum perpetuo habebat, atq; in secundis cōsulatibus numerabatur. Ensem præterea gestabat, cæteráq; omnia supremæ dignitatis insignia, adeo quacunq; incederet, trux atq; horribilis, ut non modo non adiretur à quoquam, sed etiam qui fortuito occurrebant, ab eo uerterent oculos. Quin anteambulones aliquot, quacunq; iter faceret, denuntiabant, ne quis in proximo consistere, néue illum cōtueri auderet, sed auerterent uniuersi oculos, terramq; despectarent. Quæ cum cognouisset Seuerus, ne ipse quidem prorsus æqui boni facere, sed molestius iam grauiusq; ferre, sic ut nonnihil etiam de illius autoritate detraheret, ac persuadere homini conaretur, aliquid iam è tanta illa insolentia imminueret. Quorum impatiens Plautianus, nō dubitauit imperium ipsum appetere insidijs, quo circa talia quædam machinatur. Saturninus erat quidam tribunus, qui Plautianum in primis obseruabat, & cum facerent idem oēs, unus tñ ille maiore quadam uenerationis specie, magis magisq; homini obrepserat. Hunc sibi igitur fidissimum fore putans, ac solum deniq; commissa tacite habiturum, & imperata facturum, uocari ad se sub uesperā iubet, remotisq; arbitris, Nūc illud, inquit, est, cum summam imponere manum debeas amori, obseruantiæq; tuæ, cuius mihi hactenus dedisti specimen, cumq; ego remunerare te pro meritis ac debitā referre gratiam possim. Datur optio tibi, uelis ne ille ipse euadere, quē me nūc esse cernis, atq; huic tantæ potentiæ succedere, an perire statim dato contumacis animi supplicio. Neq; tu uel magnitudinem rei pertimueris, uel nomina imperatorum expaueris. intrare tibi in cubiculum, ubi somnū capiūt, soli nempe licet: redeunte uice nocturnæ custodię clàm, nulloq; prohibente, facile quod uolueris, transfiges. Nihil est autem, quod hic meum iam expectes imperium. Abi modo in aulam principum, quasi aliqua à me mandata habeas arcana, & grauia: atq; ut uirum fortem decet, senem unum, ac puerum intra suum utrunq; cubiculum obtrunca. Nam cum in partem ueneris periculi, etiam re confecta, in partem maximi honoris succedes. Hæc dicta utanimum tribuni perterruerunt, ita minime consilium excusserunt. Sed ut homo neutiquā mente

captus

captus (erat enim genere Syrus, ac sunt fermè ad orientē mortales acerrimis ingenijs) cognito furore ac uecordia, quantumq; ei liceret minime ignarus, haud quaquā ausus detractare, ne scilicet cōtinuo daret pœnas, cū se optata ac lubentia simularet audire, prius adorato illo tanq; imperatore, iam libellū petebat demandatæ sibi cædis. Quippe mos tyrannis, cum aliquem indemnatū occidi iubent, per literas potissimum iniungere, ne dein cædis imperatæ nullum relinquatur argumentū. Hic Plautianus cæcutiens nimia cupiditate, dat libellum tribuno, atq; ad cædem mittens admonet diligenter, ut interfecto utroq; principe, priusquā diuulgetᷓ facinus, se iubeat acciri, quo ante in palatio cōspiciatur, quàm occupatum imperium quisquam audiat. Sub hac pactione tribunus digreditur, ac de more totam libere domum principis peruadit: cognitoq; quàm difficile factu foret, duos ab uno homine principes, & quidem diuersis habitantes cubiculis obtruncari, adit ad Seuerum, & cum ianitoribus agit, ut se ad principem intromittant, afferre se quæ ad illius salutem pertineāt. Illi hæc Seuero renunciant, qui tribunum continuo iubet acciri. Ingressus uenio inquit, tibi ô domine, ut sanè putat is à quo sum missus, ad cædem tui carnificinamq;. Vt egomet opto ac uolo, beneficij autor tibi & salutis. Plautianus imperiū captans insidijs, cædem mihi tuā filijq; tui mandauit, neq; uerbis modo, sed & literis. Testimonio est hic libellus. Equidem ego recepi facturum quæ imperaret, ne alter scilicet me detrectante, negociū susciperet. Verum ad indicandam rem tibi sum præsto, ne ignarum illius opprimat audacia. Dicenti hæc tribuno atq; ubertim lacrymanti, non continuo tamen fidē Seuerus habebat. Quippe adhuc in pectore multum ex Plautiani amatorio insederat: quin esse id totū negocium compositum ac fabulosum suspectabat, ratus filium suū Plautiano infestum, natamq; eius perosum, commentum esse technam huiuscemodi, ac mortiferam calumniam. Quare accitum ad se, grauiter increpare instituit, quod in hominem amicum atq; domesticum talia machinaretur. Antoninus autem primo quidem deierabat ignarum se totius negocij, dein instanti tribuno, & libellum ostendenti, animum audaciamq; addebat ad crimen coarguendum. Sed ille cognito quàm magnum in discrimen uenerat, tum præterea haud ignarus, quàm acceptus Seuero Plautianus foret, neq; non etiam intelligens si latuissent insidiæ, parumq; indicium probaretur exquisitissimum sibi impendere suppliciū, & quod nam inquit, ô domini argumentū amplius, quódue apertius quæritis indicium? Sinite egrediar regia, perq; aliquem fidum mihi hominem significem Plautiano, facta esse iam quæ imperauerat. Aderit ille statim re credita, uacuam scilicet regiam occupaturus. Ibi uestri muneris fuerit, rem totam deprehendere. Iubete modo in ædibus quietem agitari, ne præcognita res omne cōsilium subuertat. Hæc locutus, fidissimum sibi hominem deligit, qui Plautianum suis hortetur uerbis, acceleret atq; adsit quàmprimum, dum uterq; princeps iacet. oportere antequam res populo innotescat intus esse eum, ut scilicet occupata arce, constabilitoq; imperio, uelint, nolint uniuersi non scilicet principatum adeunti, sed iam planè principi obediant. His creditis, Plautianus (erat autem iam diei uesper) magnam in spem sublatus, loricam induitur sub uestem tuendi corporis gratia, simul conscenso uehiculo properat in regiam paucis modo qui aderant deducentibus, ratisq; cum magnis de rebus ab imperatoribus acciri. Vt autem in aulam nullo prohibente ingressus est, ignaris quæ agitarentur custodibus, occurrens tribunus, composito dolo salutat imperatorem, dein manu prehensum deducit intra cubiculum, ubi proiecta esse imperatorū cadauera mentiebatur. Iamq; aliquot è corporis sui custodibus Seuerus cōparauerat, qui statim ingresso manus inijcerēt. At Plautianus cū longe alias animo spes agitaret, ut ingressus cubiculū est, cernens utrunq; illic stantem principem, cōprehensumq; se teneri senuēs, re tanta perterritus rogare, supplicare, falsa illa omnia, cōmentū id in se, fabulamq; excogitatā. Igitur exprobrāte hinc Seuero beneficia & honores, illinc Plautiano fidei beneuolētiæq; suæ ueteris testimonia repetente, paulatim labascere Seuerus, atq; adduci Plautiani uerbis, donec pars loricæ per scissum uestimenti apparuit. Qua Antoninus animaduersa, audax iuuenis & iracundus, ac iam antea homini infestus. Atqui, inquit, ad hæc certe duo quid respōdeas expecto. Venisti ad imperatores sub uesperā minime accitus, dein quid sibi rogo hæc lorica uult? Quis ad cœnā cōmessationemúe armatus

accedit

accedit? Simul hæc dicens iubet tribunum, cæterosq́; qui aderāt, ilico eum strictis gladijs obtruncare, ut hostem manifestariū. Nihil illi cunctati, iussa faciunt iuuenis imperatoris, occiduntq́; hominem, & cadauer in uiā proijciunt ad uulgi ludibriū. Hunc finem habuit parem uitæ Plautianus, inexhaustæ homo cupiditatis. Cæterum Seuerus duobus præfectis militaribus constitutis, plurimū in suburbanis, aut circū maritimas Campaniæ oras agitabat, ius dicens, & ciuilibus negocijs intentus, cupiensq́; in primis, uti Romæ sui liberi bonis moribus instituerent. Nam ludis eos, spectaculisq́; uehementius studere animaduerterat, q̃ principibus conueniebat. Quo fieret, uti studio certamineq́; semper in diuersum tendente, etiam animi iuuenum distraherentur, quibusdam quasi admotis contentionum atq; inimicitiarum facibus. Maxime tamen Antoninus intolerādus, sublato iam è medio Plautiano, terribilis'q; & formidolosus erat omnibus: tum illius natæ cōiugi scilicet suæ, quibus maxime artibus, aut machinis poterat exitium intendebat. At Seuerus ipsam pariter cum filiolo quem pepererat, relegauit in Siciliam, datis opibus quantæ ad uictum, atq; usum abunde sufficerent, Imitatus in hoc Augustū, qui filios Antonij, posteaquam hostis iudicatus est eodem modo tractauerit. Ipse ad pacem cōcordiamq́; reuocare liberos, & recōciliare utrunq; alteri conabatur, admonens identidem ueterū fabularum, in quibus pleræq; regum calamitates fraternis ortæ seditionibus memorant. Huc addebat thesauros tēplaq; pecunijs plena esse, diuitias foris ex uectigalibus accedere, posse in tanta opulentia militem largitione teneri, auctas in quadruplū copias urbanas, tantū sedere exercitū ante urbem, ut nulla externa uis, seu multitudinē ipsam militū, seu corporū magnitudinē, seu pecuniæ abundantiā spectes, par inueniri tantis opibus possit. Sed ea in nihilum recasura, ipsis inter se discordantibus, atq; intestinū agitantibus bellū. Hæc ille quotidie edisserens, precesq́; castigationibus admiscens, reprimere illorū spiritus, ac reducere germanos in gratiā studebat. Cæterū omnia frustra erant. Quippe frenos ore depulerāt, proni semper in peius, atq; illos adulescētes adhuc, in ipso ætatis feruore atq; in summa licentia, uoluptatū omniū irritamentis incitatos, etiā adulatorū ministeria diuersos trahebant: scilicet qui non modo illorū obsequerentur cupidinibus atq; flagitijs, sed noua semper aliqua excogitarēt, unde alteri gratū fieret, alter offenderetur. Quorum etiam nōnullos Seuerus ipse in huiuscemodi ministerijs deprehensos, supplicio affecit. Hāc liberorum suorum uitam, & indecora in spectaculis studia ferens grauiter senex imperator, literas à Britanniæ præfecto accepit, quæ docebant barbaros illic seditiones agitare, regionemq́; omnem incursionibus ac depopulationibus uastare: quare maiore manu ad resistendum, uel etiam principis ipsius præsentia opus esse. Lætus ea Seuerus accepit. quippe homo suapte natura gloriæ appetentior, post uictorias ad Orientem septentrionemq́;, & cognomina utrinq; parta, etiam trophæa contra Britannos excitare aliqua cupiebat. Ad hæc filios quoq; abducere ex urbe, ut procul à mūdicijs urbanis, in castris militari uitæ ac sobriæ iuuenes insuescerent. Ita expeditionē in Britanniam edicit, senex iam & morbo articulari laborans, tanta autem animi uirtute, quanta nemo unquā uel iuuenum. Igitur iter ingressus lectica plurimum uehebatur, nulloq́; cessabat loco. Quare cōfecto itinere, speq́; omni ac sermone celerius enauigato oceano, Britanniā ingressus est, collectisq́; militibus ac maximis conflatis uiribus bellum cōparabat. Cæterum Britanni repentino principis aduentu perculsi, auditoq́; tantas contra se cōparari copias, legatos ad eum de pace ac seipsos expurgatum miserunt. At Seuerus moras de industria nectens, ne uacuo sibi Romā redeundum foret, cupidus uictoriæ cognominisq́; Britannici, legatos quidem re infecta domum dimittit, ipse quæ bello usui forent, magna solertia cōparabat. Sed in primis tamen curæ habuit pontibus occupare paludes, ut stare in tuto milites possent, atq; in solido præliari. Siquidem Britanniæ pleraq; loca frequentibus oceani alluuionibus paludescūt. Per eas igitur paludes barbari ipsi natāt, excursantq́; ad ilia usq; demersi, ac pleraq; corporis nudi cœnū contemnunt. Neq; enim uestis usum cognorūt, sed uentrem atq; ceruicem ferro incingunt, ornamentū id esse, ac diuitiarū argumentū existimantes, perinde ut aurum cæteri barbari. Quin ipsa notant corpora pictura uaria, & omnifariam formis animaliū, quo circa ne induūtur quidem, uidelicet picturā corporis ne adoperiāt.

Sunt

Suntautem bellicosissima gens, atque auidissima cædis, tantum scuto angusto, lanceaque contenti, preterea gladio nudis corporibus dependente, loricæ ac galeæ penitus ignorantusum, impedimentũ id esse transgrediendis paludibus arbitrantes, quarum uaporibus æstuque cœlũ ibi semper caliginosum. Ad hæc Seuerus nihil nõ cõparabat, quod usui Romano militi, quod detrimẽto barbaris impedimentoque foret. Vbi uero satis ex sententia prompta sibi esse ac parata omnia intellexit, iuniorẽ filium Getam nomine, in parte insulę Romanis subiecta reliquit, ut iuridicũdo, rebusque ciuilibus administrandis præesset, eique cõsiliarios ex amicis natu grandibus reliquit, Antonino secũ aduersus barbaros educto. Transgresso igit Romano exercitu amnes aggeresque eos, qui ob iectũ barbaris Romanorũ fines disterminãt, pugnæ quædã tumultuariæ fiebãt, & excursiones, uictore ubique Romano. Cæterũ facilis erat ex fuga receptus barbaris, quippe inter siluas ac paludes & loca ipsis notissima delitescẽtibus. Quæ omnia Romanis aduersa, morã bello addebant. Interea Seuerũ iam confectũ senio, longior inuasit morbus, sic ut ipse domi residere, atque Antoninũ mittere in bellũ, ad imperatoris obeunda munia cogeret. Cæterũ Antoninus haud magnopere de barbaris solicitus, exercitũ sibi adiungere & confirmare uniuersos tendebat, uti se unũ intuerent, soli sibi imperiũ uindicãs, ac germano identidem obtrectans. Quin longior quoque patris ualetudo, ac mortis mora diuturnior, anxium uidelicet adulescentẽ habebant. Sic ut medicis ministrisque subinde conaret persuadere, senem ut e medio quamprimũ quoquo modo tollerẽt. Donéc tandẽ Seuerus mœrore magis quàm morbo cõsumptus uitaque defunctus est, clarissimus omniũ imperatorũ bellicis operibus. Neque enim aut ciuiles quisquã aduersus inimicos, aut externas aduersus barbaros totidem alius uictorias reportauit. Annisque duodeuiginti gesto imperio decessit successoribus liberis, tanta pecuniæ relicta copia, quantã antea nemo, tum ampliore exercitu, quàm cui obsistere ulla uis posset. Igit Antoninus mortuo Seuero, summã potestatẽ nactus, cõfestim uniuersos ab ipso (quod aiunt) lare interficere cœpit. Nam & medicos supplicio affecit, quòd sibi parũ obtemperauerant, iubenti senis maturare necẽ: nutritiosque suos iuxta & fratris, quòd de reconciliandis egissent, ne uno quidẽ reliquo suæ crudelitati facto ex eo ordine hominũ, qui in honore aliquo fuerãt, quique ipsius parentẽ obseruauerãt. Duces porrò exercitus magnis muneribus ac promissis adhortabat, persuaderẽt militibus, uti se unũ imperatorẽ declararent, nullasque nõ machinas aduersus germanũ intendebat. Neque id tñ persuadere militibus potuit. Quippe memores, utrunque à Seuero iam inde à pueritia pari honore cultuque educatũ, etiã ipsi parem utrique obedientiã beneuolentiamque exhibebant. Igitur Antoninus cognito parũ sibi rem aduersus exercitũ procedere, icto cum barbaris fœdere, dataque pace, & obsidibus acceptis, decedẽs illic, ad matrẽ iam germanumque festinat. Congressos reducere in gratiã mater conata, adnitentibus honestissimis quibusque Seueri amicis & cõsiliarijs. Igit Antoninus cũ nemo scilicet non eius libidini refragaret, ui potius quàm uoluntate, ad cõcordiæ amorisque simulationẽ adducit. Ita ambo pari honore imperiũ gerentes, soluerunt ex Britannia, Romamque cum patris reliquijs contendebant. Nam corpusculo ignibus tradito, cinerem ipsum cũ odoribus in urnulam alabastri coniectũ, Romã referebãt, ut uidelicet in sacris principum monumentis componeret. Ipsi exercitũ deportantes, uictoresque iam Britanniæ in aduersam Galliã emenso oceano peruenerũt. Quo igit pacto & diem suũ obierit Seuerus, & liberi eius imperium susceperint, in hoc uolumine demonstratum est.

HERODIANI LIBER QVARTVS

Res gestas Seueri principis, per annos duodeuiginti superiore libro sumus persecuti. Porrò autẽ ipsius liberi adulescẽtes iam unà cum matre Romam festinabant, seditiones etiã tum in itinere agitantes. Quippe diuersorijs, mensaque nunquã eisdem utebant, multumque suspicionis in cibo omni potuque, ne alteruter ante capto tempore, ipse clàm, aut per ministeria ueneno rem gereret. Ob eamque causam etiam iter properantius faciebãt, tutius rati uicturos, ubi iam in urbem peruenissent, diuisaque inter se regia, amplis ac spaciosis

ciosis ædibus, maioribus etiam reliqua urbe, pro suo uterq; arbitrio separatim agitarent. Postquam uero in urbem peruentum, populus eos uniuersus laureatus excepit, & senatus cõsalutauit. Præibāt igitur principes ipsi cum purpura imperatoria, pòst sequebantur consules, urnam cum Seueri reliquijs gestantes. Qui autem nouos imperatores consalutauerant, progreßi deinde, urnam quoq; ipsam supplices adorabant. Ita comitati magna pompa, composuerunt ipsum in templo, ubi Marci, ac superiorū principum sacra uisuntur monimenta. Re igitur diuina, ceremonijsq; de more concelebratis, uterq; in regiam discedunt, partiti inter se domū, ianuisq; secretioribus obstructis, publicis tantum atq; atriensibus promiscue utentes. Quin & custodes corporis separatim sibi delegerunt, uix unquam congredientes, nisi pauxillum duntaxat, ut in publico à multitudine ipsa conspicerentur. Sed in primis tamen iusta parenti persoluerunt. Mos est enim Romanis consecrare imperatores, qui superstitibus filijs, uel successoribus moriuntur. Quiq; eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter diuos. Est autem tota urbe quasi luctus quidā, festæ celebritati promiscuus. Quippe functū uita corpus, ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt. Sed certam imaginem defuncto quàm simillimam fingunt, eamq; in regiæ uestibulo proponunt supra eburneum lectum maximum, atq; sublimem, uestibus instratum aureis. Et quidem imago illa ad ægroti speciem pallida recumbit. Circa lectum uero utrinq; magnam partem diei sedent, à leua quidem senatus omnis uestibus atris amictus, à dextra uero matronæ, quas uirorum, aut parentum dignitas honestat. Harumq; nulla, uel aurum gestans, uel ornata monilibus conspicitur, sed uestibus albis exilibus indutæ, mœrentiū speciem præbent. Hæc ita per septem dies cõtinuos faciūt, medicis ad lectū quotidie accedentibus, inspectūq; uelut ægrum deterius se habere subinde pronūciantib. Dein ubi iam uisus obijsse diē, lectū humeris attollunt equestris senatorijq; ordinis nobilißimi ac lectißimi iuuenes, perq; uiam sacram in uetus forum deferunt, ubi magistratus Romani deponere imperium consueuerant. Vtrinq; autē gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem extructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus est è nobilißimis, atq; patricijs, altera fœminarum illustrium, hymnos in defunctum pæanasq; canentium, uerendo aclamentabili carmine emodulatos. Quibus peractis, tollunt iterum lectum, atq; extra urbem perferunt in Martium campum. ubi quà latißime campus patet, suggestus quidam specie quadrangula, lateribus æquis assurgit, nulla prærerquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem intextis auro stragulis, atq; eboreis signis, uarijsq; picturis exornatum. Infra uero alterum minusculum quidem positum est, sed forma & ornatu persimile, portis, ianuisq; patentibus. Tertiumq; item, & quartum semper superiore contractius, ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omniū breuißimum, perueniatur. Poßis eius ædificij formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes, noctu igne prælato, naues in tutas stationes dirigunt. Pharos uulgo appellant. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato, aromata & suffimenta omnis generis, fructus herbasq; succosq; òmneis odoratos conquirunt, atq; aceruatim effundunt. Quippe neq; gens est, neq; ciuitas, neq; qui honore ullo, aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisq; suprema illa munera principis honori deferant. Vbi uero ingens aromatum aceruus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa ædificium illud adequitāt, uniuersis equestris ordinis certa quadam lege ac recursu, motuq; Pyrrichio, numeroq; in orbem decurrentibus. Currus item circumaguntur insessi purpuratis rectoribus, qui personas ferant ducum omnium Romanorum principumq; illustriū. Quæ ubi celebrata sunt, facem capit imperij successor, eamq; tabernaculo admouet. Tum cæteri omnes undiq; ignem subijciunt, cunctaq; illico fomitibus illis aridis odoramentisq; referta igni ualido corripiuntur. Mox ab extremo minimoq; tabernaculo, tanquā è fastigio quodam, simul cum subiecto igni, aquila dimittitur, quæ in cœlum creditur ipsam principis animam deferre. Ac iam ex illo unà cum cæteris numinibus imperator colitur. Ita cõsecrato parente, reuersi domum iuuenes, discordias quotidie & simultates exercere, insidiari inter se, moliri, parare omnibus modis, atq; ea modo uterq; in animo habere, quibus alter dolo caperetē: postremo quacunq; uia grassari

ad singu

ad singulare imperium, ac nihil inuicem prætermittere, dum consortem potestatis expungerent. Sed & mentes, animiq; omnium urbanorum, quicunq; honore aliquo aut dignitate præstarēt, diuersi trahebantur, utroq; seorsum literas clanculum missitante, magnisq; pollicitationibus sibi homines adiungente. Maior tandem pars ad Getam spectabat, quod opinionē nonnullam ostenderet probitatis, moderatumq; se & lenem in congressibus præstaret, studia porrò tractabat honestissima. Quippe & disciplinarum laude celebres circa se frequentes habebat, & in palæstra ac reliquis ingenuis exercitationibus uersabatur. Placidus præterea in omnes atq; humanus, fama & gloria quadam optima plurimos ad amicitiam beneuolentiamq; alliciebat. Contra uero Antoninus cuncta asperius ferociusq; gerebat, atq; ab his rebus, quas supra diximus, alienus, militaris uitæ ac bellicæ uideri amator affectabat. Nihilq; nō iracunde faciens, minitando quàm suadendo, metu quàm beneuolentia sibi amicitias quærebat. Sed cum diu frustra mater discordantis inter se germanos redigere in gratiam studeret, uisum aliquando ambobus est imperium inter se diuidere, ne Romæ agitantes, alter alterius essent insidijs oportuni. Quare conuocatis paternis amicis, coram ipsa matre de imperio diuidendo disceptabant, sicut Europa omnis Antonino, tellus autē aduersa, quæ omnis Asia nuncupatur, Getæ adiudicaretur. Ita enim diuina quadam prouidentia, utrunq; continentem Propontidos incursu disterminari. Placebat autem, ut Antoninus castra ad Byzantium haberet, Geta uero in Chalcedone Bithyniæ urbe, quæ scilicet opposita inter se, utriusq; imperium tuerentur, atq; à transmittendo prohiberent. Tum ut è senatorio ordine quotcunq; ex Europa forent, in urbe ipsa remanerent, reliqui Getam sequerentur. Sedes imperij sui Geta destinabat Antiochiam, uel Alexandriam, urbes magnitudine haud longe infra Romam. Tum ex gentibus ad meridiem habentibus Mauros Numidasq; Antonino concedens, reliquos ad orientē usq; Geta sibi adsciscebat. Hæc dum illi agitarent, reliquis omnibus mœsto uultu terram intuentibus, ita Iulia mater locuta est. Terram quidem & mare ô filij, iam inuenistis quo pacto diuidatis, & continentem utramq;, ut dicitis, pontici discrimināt fluctus, Matrem uero quonam modo diuidetis? quonam modo infelix ego distribuar inter utrunq; uestrum, aut dissecabor? Me primam igitur occidite, dimidiamq; uterq; apud se partem sepeliat, ut ego quoq; inter uos cum mari, terraq; ipsa diuidar. Hæc locuta multis cum lachrymis, eiulatuq; manus ambobus inijciens, cōplexa utrunq; reconciliare inter se conabatur. Quare cohorta miseratione, cuncti discessere improbato consilio, ipsiq; in ædes suas reuersi. Sed gliscebat in dies odium, atq; discordiæ. Nam siue duces ac magistratus aliqui eligerentur, uterq; amico suo potissimum suffragabatur: siue ius dicerēt, semper diuersa sentiebant, magno illorum periculo cuia res agebatur. Pluris enim studium suum, q̄ ius aut æquū faciebant, etiā in ludis ipsis diuersarū semper factionum. Nihil præterea insidiarum omittebant, coquos identidem & pincernas conati ad ueneficia impellere. quæ ubi tardius procedebant, quod scilicet uterq; magna diligentia curaq; cibum capesserent, postremo impatiens Antoninus, atq; imperij totius cupidi ne instigatus, deliberat magnum aliquid uel facere, uel pati, ferrumq; & cædem molitur. Et quando secus processerant latentes insidię, necessarium putabat periculo omni ac spe posthabita, quouis modo inceptū patrare. Quare irrupto fratris cubiculo, nihil tale expectantē supra matris pectus multo undantem sanguine sæuus obtrūcat. Quo facto exilit statim, ac per totā regiam currens clamitat, magnū se periculum effugisse, uixq; euasisse incolumem. Simul imperat militibus regiæ custodibus, raperēt illico se, atq; in castra deducerent, ubi tutius asseruetur, peritturū dictitans, si diutius in ædibus morā trahat. Illi pro ueris ea dicta accipientes, simul ignari quæ intus gesta, currentem cum currentes & ipsi comitantur. Fit ingens populi tumultus, raptim agente se sub uesperam principe mediā per urbem. Vt autē castra attigit, ædiculamq; eam, intra quam signa, ac simulacra exercitus adorantur, procidēs humi gratias agebat uotis quasi pro salute susceptis. Ea re militibus nunciata, partim iam lauantibus, partim requiescentibus, statim illuc omnes exterriti feruntur. Ille progressus in medium, non quidem continuo rem ipsam, prout erat gesta fatebatur: sed effugisse periculum clamitabat, insidiasq; inimici hominis, atq; hostis. Nam ita fratrē appellabat. Vixq; tandem post longū

G certamen

certamen, aduersarios superatos. Quippe utrisq; periclitantibus, se postremo unicũ imperatorem fortunæ relictum dono. Talia quædam obliquans, atq; inuoluens, intelligi quæ fecisset, quàm audiri malebat. Tum pro salute, imperióq; suo singulis militib. Atticarum drachmarũ duo milia supra quingentas pollicetur. Prætereaq; annonæ supra quàm sueti accipere dimidium. Iubet item iam tum ex templis thesaurisq; sibi ipsos pecuniã sumere, largiter effusis uno die, quæcunq; per duodeuiginti annos Seuerus collegerat, atq; recondiderat alienis calamitatibus. At milites tãta pecuniæ magnitudine illecti, totóq; iam negocio intellecto, uulgata passim cæde per eos, qui ædibus effugerant, unum illum declarant imperatorem, Geta hoste appellato. Igitur ea nocte moratus in templo Antoninus, ac fretus largitionibus, quibus sibi milites adiunxerat, contendit postridie in senatum, toto stipante exercitu, sed armis instructiore quàm consueuit principem deducere. Ingressus deinde, ubi rem diuinam fecit conscendit sellam imperatoriam, atq; ad hunc modum uerba fecit. Non me quidem fugit, omnem domesticorum cædem statim atq; auribus inciderit, odiosam uideri, nomenq; ipsum ut primum audiatur, afferre grauem calumniã. Quippe infelices misericordia, potentes inuidia sequitur, ac uictus accepisse, uictor attulisse iniuriã uidetur. Cæterũ si quis uero magis iudicio, quàm studio erga defunctũ aliquo rem ipsam expendat, causamq; eius & consilium exquirat, facile scilicet inueniet rectum esse & necessarium, uindicare magis quàm accipere iniuriam. quippe ad occisi calamitatem etiã infamia timiditatis accedit. uictor præterquã quòd incolumis est, etiã gloriam retulit fortitudinis. Ac cætera quidem, quæ sæpe in me, cum ueneficijs, tum omni genere insidiarum intendit, facile uobis est exquirere tormentis. Quippe idcirco adesse omnes illius ministros imperaui, ut uerum deprehendatis. Sunt aũt nonnulli quoq; ex his iam torti, quorũ exaudire confessionem possitis. Postremo aũt cum ego apud matrẽ forem, uenit ille in me, quosdã secum adducens gladijs accinctos. Sed ego re præcognita, ultus hostẽ sum. Neq; enim iam aut fratris mentem gerebat, aut fraterna moliebaẽ. Vlcisci autem illum, qui prior insidietur, ut iustum est, ita usu quoq; iam receptũ. Quippe ne ipse quidem urbis huius conditor Romulus germanum pertulit, suis tantum operibus illudentem. Taceo Germanicum Neronis, ac Titum Domitiani fratres. Marcus ipse philosophiæ simulator ac mansuetudinis, Lucij generi sui contumeliam nõ pertulit. Ego uero uenenis comparatis in me, gladióq; impendente ultus hostem, quippe hoc illi sua opera nomen imponebant. Vos autem dijs gratias agite, quòd alterum uobis principem seruauerint, neq; mentes uestras in diuersa partiti, sed unum tantũ spectantes imperatorem, uitam securi traducite. Imperium autem Iupiter sicut ipse inter deos solus possidet, ita etiam uni tantum mortalium adiudicat. Hæc locutus magna uoce, irarumq; plenus, ac truculento uultu illius amícos intuens, trementibus pallentibusq; plerisq;, in regiã reuertitur. Continuo igitur cepti occidi domestici omnes fratris, atq; amici, quiq; in ædibus habitabant quas ille incoluerat, ministriq; item uniuersi, sic ut ne ætati quidem infantium parceretur. Porrò ipsa cadauera plaustris omnibus per contumeliã imposita, atq; extra urbem exportata, aceruatim aut temere iniecta rogis comburebantur. Nec quisquam superfuit ex ijs, qui leuem modo cum Geta noticiã habuisset. Athletæ etiã, & aurigæ, atq; omnifariã histriones, & quicquid deniq; uel oculis illius, uel auribus iucundum fuerat, passim occidebantur. Præterea senatorij ordinis quicunq; aut nobilitate aut opibus excellerent, minima quaq; de causa uel planè nulla, quantumlibet leui delatione pro illius amicis interimebãtur. Quin & Commodi sororem iam anum, atq; ab omnibus imperatorib. ut Marci filiam oportuit, magno in honore habitã, morte affecit, causatus quòd Getæ necem apud ipsius matrem defleuisset. Et cõiugem quondam suam Plautiani filiam, quæ fuerat in Siciliam relegata, ac consobrinum Seuero cognominem, filiumq; Pertinacis, & Lucillæ Cõmodi sororis, postremo quicquid ex cognatione imperatoria, aut in senatu ex patricia nobilitate superarat, planè quasi ab stirpe abscidit. Ducesq; prouinciarum uniuersos, ac procuratores, ueluti Getæ amicos, neci dedidit. totæq; noctes cædendis plurifariã mortalibus impendebantur. Sed & Vestales uirgines uiuas obruit terræ, quasi temerata uirginitate. Deniq; id quod nunquã alias factitarũ, cũ Circenses spectante eo populus Romanus in aurigã, cui studebat, nescio

quid

quid caussatus esset, ratus sibi contumeliã illatam, repente omnem exercitũ facere im
petum iussit in populum, ac raptare, & occidere quicunq; in aurigam dixissent. At mi
lites accepta semel uiolandi rapiendiq; potestate, cum discerni à reliquis nequirẽt, qui
fuerant proteruius locuti, nullo scilicet in tanta multitudine uerũ fatente, passim ut in
quemq; inciderant, aut occidebant, aut omnibus ereptis, quasi salute redempta, uiuos
ægre dimittebant. His actis stimulante malorũ facinorum cõscientia, uitamq; perosus
urbanã, statuit Roma secedere, ut & milites ordinaret, & prouincias inuiseret. Igitur
Italia decedẽs, ad ripas Danubij peruenit, ac partes imperij Romani septentrioni sub-
iectas. Ibi aut corpus exercebat aurigando, cædendisq; cominus omne genus beluis,
aut ius dicebat (rarius id tamen) statimq; sententiã ferens, ac respondẽs, pauculis dun
taxat auditis. Cæterum Germanos illis sibi omnes adiunxit, atq; in amicitiã concilia-
uit, Sic ut ex his socios bellorum, & custodes corporis ualidissimũ quenq; & pulcher-
rimum sibi adsciuerit. Sæpe etiã Romano cultu deposito uestem Germanicam indue-
bat, atq; in eorum sagulis argento uariegatis conspiciebatur, etiam flauam capiti cæsa-
riem imponens, ad modũ Germanicæ tonsuræ. Quibus læti barbari, mirifice cum di-
ligere, gaudere etiã Romanus miles, quẽ scilicet ille amplissimis largitionibus prose-
quebatur. Ipse nullum non militiæ munus prompte obire: & siue quid fodiendum fo-
ret, primus fodere, siue pons flumini imponẽdus, aut extruendus agger, siue qđ opus
manuũ faciendũ, aut labor subeundus, primus oia occupare: tenuiq; mensa, ac ligneo
lis poculis, uasisq; esculentorũ contentus esse, panẽq; etiã temere factũ comesse. Quip
pe tritico quantũ satis uni foret, sua manu molito, massaq; inde facta, atq; in carbonib.
decocta, uesci solitus, omnia deniq; elegantiora aspernari, & uilissimis quibusq; ac uel
pauperrimo gregarióq; militi facillimis uti. Tum cõmilitonem, q̃ principem uocari se
malle, ac plerunq; iter facere perinde atq; ipsi pedibus ambulans, raróq; uehiculũ con-
scendere aut equũ. sibi ipse portare arma: nonnunq̃ etiam signa militaria longissima,
& aureis ornamentis prægrauia, ac ne robustissimis quidem militibus facilia, ipse hu-
meris subire. Ob hæc igitur aliaq; huiusmodi, ut hominem militarem diligere eũ suus
exercitus, & ut uirum fortem admirari. Quippe instar miraculi uidebatur, tantulæ ho
minem staturæ tantis esse laboribus parem. Sed ubi milites apud Danubiũ ordinauit,
atq; in Thraciam Macedonibus conterminam discessit, cõtinuo Alexander alter eua
sit. Nam & memoriã regis eius omnibus modis renouauit, statuis, imaginibusq; nulla
non urbe poni iussis, Romamq; ipsam, capitoliumq;, & templa uniuersa refersit Ale-
xandri simulacris. Vidimus item imagines nonnullas ridicule depictas, quæ uno cor-
pore duas facies præferrent, Alexandri atq; Antonini. Ipse prodibat Macedonico ha
bitu, causiam gestans, & crepidas: ac lectissimam iuuenum manũ in exercitu Phalan-
gem Macedonicam appellabat, iussis ducibus nomina sibi ducũ Alexandri impone-
re. Præterea iuuenes sparta accitos, Laconicam, & pitanitem centuriam uocabat. His
igitur actis, atq; urbibus prout quanq; potuerat ordinatis, Pergamum adit Asiæ ciui-
tatem, ut Aesculapij curationibus uteretur. Quò postq̃ peruenit, somnijs quàmdiu uo
luit captatis, Ilium mox petijt, & cunctis urbis reliquijs collustratis, ad Achillis tumu
lum processit. Eóq; coronis floribusq; magnifice exornato, rursus imitari Achillẽ cœ
pit. Sed Patroclum desiderante aliquẽ, libertorũ omniũ charissimus Festus, à memo-
ria, dum ad Ilium moraĩ, uita defunctus est, ueneno ut quidam aiebant extinctus, quo
scilicet Patrocli more sepeliretur: ut alij affirmant, morbo interceptus. Huius igiĩ cada
uer efferri iussit, cõpluribusq; lignis rogum strui. Dein imposito in mediũ, mactatisq;
omne genus animalibus, subiecit ignem, phialamq; manu tenẽs, uinumq; libans, uen
tos precabaĩ. Cumq; esset raro capillo, & crinem quæreret, ut imponeret ignibus, deri
diculo erat omnibus: cæterũ quos habuit capillos, tñ totondit. Laudabat aũt ex omni-
bus ducibus pręcipue Syllam Romanũ, & Afrũ Hannibalem, quibus etiã statuas atq;
imagines excitauit. Decedens autẽ Ilio, Asiáq; omni, & Bithynia, gentibusq; reliquis
pertransitis, atq; ubiq; rebus cõpositis, deuenit Antiochiã: ibiq; exceptus honorificen
tissime, atq; aliquandiu moratus, Alexandriã contendit, prætexens huic itineri deside
rium uisendæ urbis ab Alexandro cõstructæ, simul consulendi patrij illorũ numinis,
quod egregie incolæ uenerant. ac simulans hæc duo, in primis religionẽ dei, & herois

memoriam, iubet hecatombas cõparari, ac parentationes omne genus. Quod ut primum est Alexandrinæ multitudini nunciatũ, leuissimæ suapte natura, & omnib. momentis expositæ, studium beneuolentiãq; principis omnes, quasi animorũ impotes acciplebant. Igitur ad excipiendũ illum se cõparabant, quanto nunq̃ antea hohore consueuerant. Quippe omnifaria musica instrumenta disposita, ubiq; uarium edebant sonitum, Prætcrea aromatũ ac suffimentorũ uapor omne genus aditus cunctos optimis replebat odoribus, tedis pręterea & florum sparsionibus honorabant. Sed ubi in urbẽ iam peruenit, primo quidem templũ ingressus est, multisq; uictimis immolatis, ac thure cumulatis altaribus, ad Alexandri monimentũ se contulit, paludamentũq; purpureum, & claris speciosisq; gemmis annulos cõspicuos, balteumq;, & siqua alia gestabat elegantiora, dempta sibi, tum illius imposuit tumulo. Hæc cernentes Alexandrini, læti supra modũ, noctibus totis ac diebus festum celebrabant, ignari quid intra ulceratũ pectus imperator occuleret. Hæc enim omnia per simulationẽ faciebat, ut uniuersam illorum multitudinem contrucidaret. Latentis odij causa talis erat. Nuntiatũ ei fuerat Romæ agenti, uiuo adhuc patre, atq; itẽ post extincto, multa in ipsum dicere Alexandrinos. Sunt enim homines suapte natura dicaces, atq; ad describendũ illudendũq; maxime facti, iactantes in optimũ quenq; & potentissimũ dicteria quædam, ut quidẽ ipsi putant, festiua, ut autẽ uidentur ijs in quos dicuntur, longe grauissima. Quippe huiuscemodi iocorũ, uel maxime illa permouent, quibus delicti ueritas arguit̃. Quare cum multa in eum dixissent, ne dissimulata quidẽ fraterna cæde, matremq; etiam locastam uulgo appellarent, irriderentq; ipsum, quòd tantulæ homo staturæ, Alexandrum atq; Achillem maximos ac fortissimos heroas æmularet̃, Dum ludere se putant, eò impulerunt Antoninum, hominẽ suapte natura iracundũ, atq; sanguinariũ, ut perniciẽ illis insidiasq; moliretur. Igitur celebritate ac festo iam peracto, cum uideret maximã hominum multitudinẽ ex uicinis regionibus confluxisse in urbem, monuit edicto, ut in planiciem quandam iuuentus uniuersa conueniret, uelle affirmans, sicuti Macedonicam Spartanamq; habebat, ita etiã in Alexandri honorẽ ipsius herois cognomento Phalangem cõstituere. Iubet igitur consistere iuuenes uniuersos, relicto interuallo, ut singulorum ætatẽ, staturamq;, & corporis habitudinẽ militiæ idoneam cõsideraret. His creditis iuuenes, ac uerisimili spe ducti, ob insignẽ honorẽ paulo ante exhibitũ principi, cõueniunt frequentes unà cum parẽtibus, atq; germanis, lætis, gratulantibusq;. At uero Antoninus singulos inter se distantes circumiens, contrectansq;, & aliud in alio laudans præteribat, donec illos, neq; id animaduertentes, neq; expectantes uniuersus circumueniret exercitus. ut uero coniecturam fecit iam esse omnes militũ suorũ armis inclusos, quasiq; retibus implicitos, ipse statim cum suo præsidio excessit, ac signum militibus dedit. Qui statim facto undiq; impetu, deprehẽsam in medio inermem iuuẽtutem, cęterosq; qui aderant, magna cæde cõtrucidant. atq; è militibus alij cædem tantum faciebant, alij foueis ingẽtibus cadauera obruebant, aggestaq; desuper humo immanem tumulum excitarunt. Multi etiam in eas foueas semiuiui protrahebant̃, multi adhuc integri detrudebant̃. Sed & milites nonnulli simul perierunt. Nam qui reliquias adhuc aliquas spiritus retinebant, neq; penitus defecti erant uiribus, impliciti proruentibus se militibus, eos quoq; secum trahebant in foueam. Tanta est aũt facta cædes, ut riuis cruoris per planiciẽ decurrentibus, cum fauces ipsę Nili ingentes, tum litus omne circa urbem purpurasceret. Sed affectans Parthici cognomen, famãq; deuictæ ad orientem barbariæ, quanq̃ in altissima pace tale quiddam machinatur. Dat literas ad regem Parthorum Artabanũ, simulq; legatos cum muneribus mittit, materiæ & artis conspicuæ. In eis literis fuerat scriptũ, uelle se regis filiam ducere in matrimoniũ, Principem se esse, & principe natũ, quare haud decorum priuati cuiusquam & tenuis fieri generum, sed reginã ducere potius, filiamq; magni regis. Duo maxima imperia esse, Romanũ, & Parthicũ. Quibus affinitate illa in unum coeuntibus, ac nullo iam discriminante fluuio, unam tantũ potẽtiam factum iri, nullis expugnabilem uiribus. Nam reliquas barbaras nationes, quæ nunc amborũ imperijs subiectæ sunt, facile iugum toleraturas, si proprios gens quæq; & cõuentus sit habitura rectores. Esse Romanis pedestrem exercitum, qui hastis, & stataria pugna cæteros antecellat: Parthis uero equitatum

tatum plurimum, peritissimosq; sagittarios. His igitur cõcurrentibus, & quæ usui ad bellum sunt in unum cõspirãtibus, facile ipsos sub uno diademate totius orbis terrarũ imperium retenturos. Præterea odoramenta, quæ apud illos prouenirent, telasq; laudatissimas, contraq; apud Romanos metalla ipsa, & quæcunq; arte aliqua conspicua uisuntur, non iam uix, raroq;, & clanculum per mercatores importatũ iri, sed in una duntaxat terra, unoq; imperio, cõmunemq; fore utrisq; usum rerum omniũ, minimeq; impeditũ. His literis Parthus acceptis, primo quidem abnuere, negare Romano cõuenire barbarum matrimoniũ. Quam enim fore concordiam, neq; uoce satis congruentibus, & uictu habituq; inter se distantibus. Esse Romæ patricios permultos, quorum sibi ille optare liberos in matrimoniũ possit, sicuti itidem apud se Arsacidas. Neq; ullam sanè extare causam, cur alterutrum genus adulteretur. Hæc igitur à principio rescribens conditionem aspernabatur. Sed instanti Antonino, donisq; & iureiurãdo fidem studij sui, & charitatis uxoriæ facienti, credidit barbarus: ac pollicitus daturum filiam, generum iam ipsum appellitabat. Cuius rei uulgata mox fama, barbari scilicet omnes ad Romanum suscipiendum principem se cõparabant, spe quadam sempiternæ pacis exultantes. Cæterum Antoninus prohibente nullo fluuios transgressus, ac iam Parthicam regionem quasi propriam peragrans, sacrificantibus passim uniuersis, supraq; coronata altaria odores incendentibus, lætum se honore illo barbarorum magnopere simulabat. Postea uero quàm magno itinere facto, ad ipsam Artabani regiam appropinquabat, occurrit ei rex in quadam ante urbem planicie, nouum nuptum excepturus, generumq; suum. Sed barbarorũ magna multitudo, floribus indigenis coronati, atq; induti uestes auro diuersisq; coloribus uarias, festum agitabãt, ad tibiarum fistularũq; & tympanorum sonitus saltantes numerose. Quippe huiuscemodi tripudijs supra modum delectantur, præsertim cum se temeto largius inuitarunt. Sed ubi omnis multitudo confluxit, ac relictis equis, pharetrisq; & arcubus depositis, inter libamina & calices agitabant, collectiq; in unum barbarorum quàm plurimi, temere inordinatiq; constiterant, nihil suspectantes mali, sed pro se quisq; studentes uidere nouum nuptum: tum signo dato Antoninus militibus imperat, impetum cædemq; in barbaros faciant. Illi re subita perterriti, cædentibus sauciantibusq; Romanis terga obuertunt. Ipse Artabanus à suis stipatoribus raptus, atq; equo impositus, uix ægreq; cum paucis fugiẽs elabitur. Reliqua uero multitudo barbarorum passim cædebatur. Quippe neq; equos habebant, quibus maxime utuntur: descẽderant enim ex ijs, pastũq; dimiserant. neq; ipsi euadere fuga poterant, impediente cursum fluxa ueste, ad pedes usq; deducta. Porrò pharetras aut arcus omnino non attulerant. Nam quid illis opus ad nuptias? Ita ingenti cæde barbarorum facta, Antoninus prædaq; & hominibus magna copia captis discedit, resistente nullo, uicisq; & urbibus incensis, data potestate militibus rapiendi, quod quisq; posset, aut uellet. Hanc igitur calamitatem haud opinato barbari acceperunt. Antoninus autem regionem Parthicam penitus ingressus, defessis iam rapiẽdo cædendoq; militibus, reuertitur in Mesopotamiam. Indeq; senatui populoq; Romano per literas significat subactum à se orientem, cunctosq; illius regni mortales in suam ditionem concessisse. At senatus quanquam totius negocij gnarus (quippe principum res latere nullo pacto possunt) metu tamen atq; assentatione cunctos illi honores uictoriæ decernunt. Substitit autem post id Antoninus in Mesopotamia, studio aurigandi ac beluarum uenationibus intentus. Erant præfecti exercituum duo, Audentius, & Macrinus. quorum alter senex iam, rerumq; ciuilium planè rudis, haud tamen imperitus rei militaris habebatur: alter & in foro uersatus, & legum consultissimus. In hunc igitur ut parum militarem, minimeq; fortem uirum, publice nonnunquam princeps cauillabatur, ne conuicijs quidem abstinens. Nam audito illum & uictum usurpare liberaliorem, & aspernari uilissima abiectissimaq; cibaria, quibus Antoninus militariter delectabatur, chlamydemq; & uestem cæteram ad urbanum modum gestare, quasi degenerem ipsum, morboq; muliebri laborantẽ calumniabatur, minitans etiam occisurũ. Quorum impatiens Macrinus, uehementer exacerbatus est. Accidit aũt res huiuscemodi. quippe habitura finem aliquando fuerat Antonini uita. Nam cum suapte natura curiosior esset, nõ hominũ modo res cognoscere studebat, sed deorum,

dæmonumq; etiam rimari arcana: metuq; semper insidiarũ nullis nõ oraculis incubabat, accitis undiq; magis, astrologis, aruspicibus, ac nullo plane præterito qui huiuscemodi fallacias profiteret. Sed eos quoq; suspectans, ut parum uera loquentes, omniaq; ad assentationẽ uaticinantes, scribit ad Maternianũ quendam cui rerum suarum omnium curam in urbe crediderat, & quem sibi ex amicis omnibus fidissimum putabat, consciumq; omnium secretorum habuerat, magos undiq; optimos conquirat, atq; euocatis manibus de fine ipsius uitæ cõsulat, & an quisquã imperio insidietur. At Maternianus nauata principi opera, siue id re uera manes significauerãt, siue alioqui Macrinum perosus, rescribit Antonino, Macrinũ esse qui insidietur imperio, eumq; è medio tollendum. Has igitur literas, ut mos est, cum reliquis obsignatas, dat ignaris quid ferrent tabellarijs. Illi consueta usi itineris celeritate, ad Antoninũ perueniunt, quo ille potissimũ tempore ad aurigandum se parabat, ac iam currum conscendebat. Ita ei reddunt integrum epistolarum fasciculum, in quibus erant etiã literæ, quæ ad Macrinum pertinebant. At uero Antoninus studio iam omni, atq; animo ad aurigandum intentus, imperat Macrino, ut ipse literas seorsum inspiciat, ac si quid maioris momenti sit, renunciet: sin minus, ipse de more suum, hoc est præfecti, officium exequatur. quippe talia identidẽ iniungere cõsueuerat. Ipse deinde ad suũ studiũ perrexit. Macrinus seorsum epistolis omnibus solutis, etiã in eam incidit, quæ ipsi perniciem afferebat. Cognito igitur quantum periculi impenderet, ac gnarus Antonini iracundiæ truculentiæq;, præsertim tam specioso prætextu, subtrahit epistolam illam. Cęterarũ uero (ut solebat) argumẽta principi renunciat. Sed metuens ne iterum super eiuscemodi rebus Maternianus rescriberet, malens facere ipse aliquid, q̃ expectãdo pati, tale quiddam comminiscitur. Erat Martialis quidam cẽturio unus è custodibus corporis Antonini, semper illum affectari solitus, cuius fratrẽ paucis ante diebus princeps delatũ tantum, sed minime redargutũ occiderat, ipsumq; Martialẽ per cõtumeliam timidum, ac degenerem, & Macrini amicum appellauerat. Hunc uehemẽter dolentem fratris nece, proprijsq; incitatum cõtumelijs, gnarus omniũ Macrinus ad se uocat, studiosum iampridem sui, ac multis obstrictum beneficijs: cui persuadet, ut captato quàm primum tempore Antoninum obtruncet. Ille cum promissis adductus, tum proprio odio ac uindictæ fraternæ studio incitatus, libenter omnia se facturũ pollicetur, cum primum occasio euenisset. Euenit aũt haud multo post. quippe agens Carris, quæ est Mesopotamię urbs, Antoninus, deæ lunæ inuisit templum: quod in ea regione distans aliquantũ ab urbe, pręcipuo honore ab incolis colitur. Eo secum paucos equitum eduxit, relicto exercitu cætero, ut sacrificio facto in urbem reuerteretur. Medio aũt itinere uno tantum famulo comitatus, ac reliquis abssistere iussis, recessit ad requisita naturæ. Quare auersis omnibus, & q̃ longissime recedentibus, honoris ac reuerẽtiæ causa, Martialis, qui omnes temporũ captabat articulos, ut eum solum esse animaduertit, ceu nutu principis ad uidendum aliquid, aut audiendũ uocatus, accurrit illico, auersumq; & subligacula sibi deducentem pugione traijcit, quem celatum manu attulerat: & cum in ipsam iuncturã ferrum incidisset, letali scilicet uulnere de improuiso Antoninus minime de sensus occubuit. Quo facto, Martialis statim equum inscendit, ac fuga euadere conat. Cæterũ Germani equites, quibus & delectabatur Antoninus, & custodibus corporis utebatur, propiores cæteris, primiq; facinus cõspicati, Martialem consecuti missilibus confodiunt. Quod ubi exercitus reliquus cognouit, oẽs subito cõcurrerunt: primusq; Macrinus supra cadauer conqueri, ac delamentari per simulationẽ cœpit. Grauis ea res, & molesta militibus incidit, cõmilitonem conuictorẽq; aliquem amisisse, non principem existimãtibus. Neq; de Macrino quippiam illis adhuc suboleuerat, putantibus Martialem proprias inimicitias persecutũ. Ita in sua quisq; tabernacula discessere. At Macrinus tradito igni corpusculo, reliquias intra urnam coniectas matri ad sepulturã remisit. Ea tunc Antiochiæ morabatur. Moxq; ob liberorum calamitates, incertum sponte an imperio alicuius, mortem sibi consciuit. Hunc finem habuerunt Antoninus, & Iulia mater, cum quidem ad eum quem diximus modum uixissent, ac sexennium tantum ille sine parente gemanoq; suo imperauisset. Extincto Antonino, incerti ignariq; quid agerẽt milites, biduo sine imperatore fuerunt, quærentes inter se, quem

potißimum principem deligerent. Siquidem aduentare magnis copijs Artabanus nunciabatur, pœnas exacturus, & cæsis inter pacem ac libationes missurus inferias. Igitur principem deligunt, primo quidem Audentium, militarē scilicet uirum, præfectumq; non improbum. Sed ille senectutem excusans, abnuit imperium. Dein uero Macrinum, suadentibus potißimum tribunis, quos etiam conscios insidiarum Antonini, ac Macrino participes consilij fuisse, post illius mortem suspitio extitit, quemadmodum in sequentibus dicemus. Suscepit autem Macrinus imperium, non tam fide militum fretus, quàm necesśitate impulsus, usq; præsenti. His actis, iam scilicet Artabanus multis copijs ac uiribus aderat, equitatum ingentem, & sagittariorum multitudinem adducens, præterea cataphractos camelis insidentes, qui prælongis contis præliarentur. Quo cognito Macrinus conuocato exercitu, ita loquutus perhibetur:

Dolere uos omnes principis huiuscemodi, uel ut uerius loquar, commilitonis interitu, minime mirandum. Sed calamitates casusq; humanos modice ferre, id uero est prudentium. Cæterum illius memoria uestris æternum præcordijs insidebit, atq; ad posteritatem propagabitur, rerum fortiter ac magnifice gestarum, præterea amoris beneuolentiæq; & cōmunicatorum uobiscum laborum laudem secum deferens sempiternam. Nunc autem postulat tempus honore habito illius memoriæ, iustisq; omnibus persolutis, occurrere imminenti periculo. Videtis barbarum instantem cum totius orientis multitudine, ac iustas (ut uidetur) belli causas præferentem: siquidem nos illum priores lacesśiuimus, inuiolato fœdere, atq; in altißima pace bellum excitauimus. Nunc omne Romanum imperium in uirtutem uestram recumbit, & fidem. Neque enim de finibus imperij, aut de fluminibus dimicatio nobis aduersus magnum regem, sed de omnibus fortunis est: cum scilicet liberos, consanguineos suos ultum ueniat, quos iniuste à nobis contraq; fœdera occisos arbitratur. Igitur arma capiamus, atq; (ut mos Romano est) ordines in prælio seruemus. Quippe in acie barbarorum incomposita multitudo, ac tumultuaria, ipsa se fortasse impediet. Vester autem ordo atq; consensus pugnandiq; peritia, sicuti uobis salutem, ita hostibus perniciem attulerit. Quapropter sic uelim bene sperātes dimicetis, ut Romanos decet, utq; hactenus consuestis. Ita enim & barbaros ipsos fuderitis, & gloriam insignem adepti, fidem Romanis cæterisq; omnibus feceritis, non dolo aut fraude ulla, sed uirtute & armis superiorem uictoriā à uobis partam. Quæ postq; locutus est, cognita necesśitate, milites in ordines se recipere, atq; in armis agitabant. Sole autem oriente conspiciunt Artabanum maximas secum copias adducentem. Vt autem solem barbari de more propitiarunt, confestim ædito ingenti clamore concurrunt in Romanos, ijsq; adequitantes sagittas ingerunt. At Romani acie instructa, Maurorumq; equitatu per latera dispositio, ac receptis per interualla expeditis militibus quibus facilis esset excursio, fortiter resistentes, impetū barbarorum sustinebant, qui scilicet & sagittarum multitudine, & prælongis contis, quibus cataphracti ex equis aut camelis depugnabant, pessime Romanos accipiebant. Contra Romani quoties pedem conferebant, facile scilicet aduersarios superabant. Postea uero q; ab equitatu, & camelitarum multitudine premebantur, fuga simulata tribulos, aliaq; machinamenta ferrea acuminata proijciebant, quæ sub harenis latentia, neq; cuiquam conspecta perniciē equitibus, & camelorum insessoribus afferebant. Quippe illis calcatis, equi, potißimum uero cameli, quoniam huic generi mollißimę sunt ungulæ, succiduæ claudicabant, excusśis tergo insessoribus. Cæterum barbari illi quatidiu equis aut camelis inuehuntur, acerrime scilicet confligunt. Vbi autem uel descēdere iam uel excidere, faciles sunt captu, neq; prælium in manibus gerere audent, & si fugiendus aut insequendus sit hostis, crura scilicet fluxa ueste præpediuntur. Vno igitur, alteroq; die à mane ad uesperā pugnatū. Nox prælium diremit, re uersiq; sunt in castra utriq; quasi uictores. Tertia die in planiciem pugnaturi conuenere. Tentante autem Barbaro, utpote qui numero præstabat, circumuenire Romanum, quasiq; indagine concludere: contrà nō iam profundiorem, sed in frontem productam constituebant Romani aciem, ac se circumueniri prohibebant. Tanta autem uirorū, iumētorumq; multitudo cecidit, ut omnis cōpleretur campus, maximiq; cadauerum aceruï in altum attollerētur, præsertim uero camelorum, quæ aliæ super alias

procubuerunt. Ergo nec liber pugnãtibus cursus erat, nec inter se cernẽdi copia, uelut ingenti quodã, ac uix peruio aggere cadauerũ in mediũ extructo, quo scilicet prohibẽ te transitũ ad reliquos, singuli se in sua castra receperũt. At Macrinus cognito nõ alia de causa tã acriter ac pertinaciter pugnare Artabanũ, nisi quia se pugnare contra Antoninũ arbitrabať (Solent enim barbari paulo negocio quasi satiscere, uelutiq; oneri cedere, si modo primis cõgressibus parum ex sententia res gesserint, Tunc aũt perstabant, prælium integraturi, cum primũ cadauera cõcremassent, ignari perijsse, qui has inimicitias cõcitauerat) mittit Parthis legatos cum litteris, quę declararẽt occidisse imperatorẽ, ac debitum suppliciũ luisse, qui fœdera & iusiurandũ temerauerat. sibi esse à Romanis, quorũ ipsum tandem imperiũ sit, summã rerum traditam. Non placere uero quæ acta forent. Itaq; captiuos quicunq; superessent, raptaq; omnia redditurũ. Cupere se illũ ex inimico amicũ facere, pacemq; iureiurãdo ac libaminibus sancire. Quibus lectis Artabanus, edoctusq; à legatis de Antonini cæde, satis dedisse supplicij uiolatorẽ fœderis arbitratus, cõtentusq; reddi sibi citra ullum cruorẽ captiuos, prædãq; omnem, fœdus cum Macrino ferit, atq; in proprias sedes reuertiť. Sed & Romanus imperator, deducto ex Mesopotamia exercitu Antiochiam profectus est.

HERODIANI LIBER QVINTVS

De Antonini imperio, cædeq;, insidijs, ac successione itẽ superiore libro diximus. Cæterũ Macrinus ubi Antiochiam peruenit, literas senatui, populoq; Rom. misit in hanc sententiam. Cum satis ipsi cognitum habeatis, quod nam fuerit meũ iam inde à principio totius uitæ institutũ, quamq; ad benignitatem propensi mores, quæ mansuetudo in ea potestate explicata, quę nõ multũ abest à principatu (siquidem ipse quoq; imperator fidei se pręfecti cohortis credit) superuacuum esse arbitror multis uerbis uti apud uos. Nostis enim & ipsi parum me lætũ fuisse ijs rebus quæ ab illo gerebantur, ac sæpe uestri causa periclitatũ, dum ille nulli nõ calumniæ fidem habens, uelut effrenus contra uos irrueret. Itaq; idenidẽ mihi obtrectare solitus, etiam publice modestiam in me atq; humanitatẽ uituperabat, segnem & fluxis moribus uocitans. Quippe homo assentationibus gaudens, quicunq; ipsum ad crudelitatem exacuebant, rabiemq; insitam, quasi signo dato prouocabant, & calumnijs iram excitabant, eos sibi deniq; beniuolos fidosq; in primis amicos arbitrabatur. Mihi autem iam inde à principio nihil lenitate antiquius, modestiáq; fuit. Igitur Parthicum bellum longe maximum, & in quo omne Romanum imperium fluctuauerit, ita confecimus, ut nec in acie fortiter dimicando hostibus cesserimus, & regem maximas secum trahentem copias, icto fœdere ex inimico amicum reddiderimus. Porrò me principe liberi, incruentiq; omnes agitabunt, magisq; optimatium conspiratio hęc erit, quàm principatus. Neq; tamẽ est, quod quisquam indignum imperio censeat, aut fortunæ crimen putet esse, quod ex equestri ordine ad imperium peruenerim. Nam quò obsecro nobilitas ipsa, nisi morum benignitas adsit & humanitas? Siquidem fortunæ munera, etiã parum dignos exornant, animi uirtus propriam cuiq; gloriam conciliat. & claritas quidem generis, diuitiæq;, atq; id genus reliqua, & si beatorũ propria putentur, minime in ipsis, utpote ab alijs tradita laudanť. lenitas autem, ac benignitas, & si ipsæ quoq; admirationi sunt, attamen habenti quoq; laudem accumulant. Quid enim uobis profuit Commodi nobilitas, aut Antonini paterna successio? Scilicet eiusmodi homines quasi ipsis debitam hæreditatẽ adepti, ueluti proprio patrimonio per contumeliam abutuntur. Qui autem à uobis imperium acceperunt, ueluti in perpetuum obstricti etiã referre gratiam pro meritis enituntur. Ad hæc patricia principum nobilitas sæpenumero in superbiã uertit, despectis omnib. uelut inferioribus. At qui modestiæ experimento ad imperiũ asciscuntur, quasi partum labore tuentur semper, uenturq; & colunt quos cõsueuerant. Mihi sane decretũ est, nihil sine autoritate uestra gerere, ac uos participes cõsiliariosq; habere reip. gerendæ. Viuetisq; pro arbitrio uestro in

ſtro in libertate illa, quā uobis antehac à patricijs imperatoribus ereptā, Marcus dein
Pertinaxq; reſtituere conati ſunt, ambo ad imperiū priuatis cunabulis innutriti. quip-
pe generis initia clara poſteris relinquere ipſum pręſtat, quàm accepta à maioribus fœ
dis moribus contaminare. Hac lecta epiſtola, conclamatum à ſenatu uniuerſo, nulliq;
non honores Auguſtorum Macnno decreti. Neq; uero tantopere lętus ſenatus Macri
ni ſucceſſione fuit, quàm uulgo uniuerſi gratulabantur extinctum Antoninum. Nam
ut quiſq; autoritate aliqua, aut dignitate præcellebat, ita maxime imminentē ſuis cer-
uicibus depuliſſe gladium, arbitrabatur. Delatores aūt & ſerui omnes, quicunq; domi
nos detulerant, patibulo ſuffixit, totaq; urbs, atq; adeo Romanū imperium ſceleratis
hominibus purgatum, partim ſupplicio affectis, partim exilio mulctatis. Quod ſi qui
tamen latuerunt, metu quieſcentium, etiam ipſi libertatis quandam imaginem præfe-
rebant, anno duntaxat uno, quo Macrinus imperium obtinuit. Quippe hoc tantum
peccauit, quòd non exercitum illico dimiſit, atq; unoquoq; domum reuerti iuſſo, ipſe
Romam ſui cupidam ſtatim non petijt, uocante populo quotidie ſe, ac Macrinum uo
ciferante. Sed Antiochiæ morabatur, barbam nutriens, & incedens ꝗ ſolebat lentius,
tardiſſimeq; ac uix adeuntibus ſe reſpondens, adeoq; interdum ſubmiſſa uoce, ut ne
exaudiri quidem poſſet. Hæc enim demum ſibi de Marci moribus imitanda propoſue
rat, cum ad illius reliquā uitam nullo pacto aſpiraret. Quippe delitioſius indies agitās,
hiſtrionibusq; & ſaltatoribus intentus, & gubernandi negligens, incedebat cum fibu-
lis ac balteo auratis gemmatisq;. Qui luxus minime Romano gratus exercitui, certe
quem barbaris putant fœminisq; congruentiorē ꝗ principi. Talia igitur intuētes, ma
gnopere improbare omnes, uitamq; plane hominis aſpernari molliorem, quàm ut mi-
litari uiro conueniret: ſimul cōparare inuicem Antonini uitæ exemplum, ſolertis im-
primis, ac plane militaris uiri, & Macrini luxuriem. Prętereà grauiter indignari, quòd
ipſi adhuc in tabernaculis agerent, procul à patria, ac nonnunꝗ rerum quoq; neceſſa-
riarum indigerent, neq; domum dimitterentur etiam pace facta, cum ſcilicet ille con-
tra molliſſime, ac delicioſiſſime uitam coleret. Igitur excuſſis uelut habenis quotidie in
hominem cauillabantur, ac leuiſsimam quanq; occidendi eius occaſionē aucupaban-
tur. Sed ita ſcilicet fato datum fuerat, ut uno duntaxat anno princeps Macrinus in de
licijs abſumpto, ſimul cum uita imperium amitteret, exiguam tenuemq; fortuna occa-
ſionem militibus oſtentante, ad ea quæ concupierant patranda. Mæſa erat quædam
nomine, Phœniſſa mulier, ab Emeſa urbe Phœniciæ, cui ſoror Iulia fuerat Seueri con
iunx, ac mater Antonini. ea uiuente ſorore multos annos in aula imperatoria uixerat,
Seuero & Antonino principibus. Hanc igitur Męſam poſt ſororis obitum, atq; Anto
nini cędem, iuſſerat Macrinus in patriam cum omnibus bonis reuerti. Abundabat au
tem grandi pecunia, utpote longiſsimo tempore inter principalem potentiā enutrita.
Reuerſa igitur anus, domi agitabat. Erant uero ei filiæ duæ, quarū natu maior Soæmis,
minor Mammæa uocabatur. Illi filius Baſſianus, huic Alexianus, amboq; ſub matri-
bus, auiaq; educabant. Et quidem Baſſianus annos natus erat circiter quatuordecim,
Alexianus aūt decimū iam annum attigerat. Sacerdotes ambo Solis, quē maxime in-
digenæ colunt, Phœnicum lingua Heleagabalū uocitantes. Templumq; illi maximū
conſtructum habent, auro argentoq; plurimo ac lapidum eleganti magnificentia exor
natum. Neq; ſolum indigenæ deum illum uenerant, ſed uicini quoq; ſatrapæ, regesq;
barbari, certatim quotannis ſplendida offerunt munera. Simulacrū uero nullum Gre
co aut Romano more manu factum ad eius dei ſimilitudinē. Sed lapis eſt maximus, ab
imò rotundus, & ſenſim faſtigatus propemodum ad coni figuram. Niger lapidi color,
quē etiā iactant cœlitus decidiſſe. Eminent in lapide quædā, formæq; nonnullæ uiſun
tur, ac Solis imaginē illam eſſe affirmant, minime humano artificio fabrefactam. Huic
igitur deo ſacer erat Baſſianus, quippe natu maior, & ipſe potiſsimum ſacerdotio fun-
gebatur, incedens barbarico cultu, tunicas indutus intextas auro, ac manuleatas, &
ad pedes uſq; demiſſas, cruraq; tota cōuelans ab unguibus ad femora, ueſtibus ſimili-
ter auro purpuraq; uarijs, capite coronā geſtans precioſorum lapidum coloribus flo-
rētem. Prætereà integer æui, cunctorūq; eius ætatis adoleſcentiū formoſiſſimus. Qua
re congruentibus in unum forma corporis, atq; ætatis flore, ſimul habitu illo molliſſi-

mo, facile

ipsum, neq; imperij signa cōspiciebant, qui pro illo certamē subierant, ignari ubi nam foret, iaceret, an aufugisset, haud satis constitutum habentes, quod sibi capiendū consilium foret, neq; periclitari diutius pro eo decreuerāt, qui iam nusquam compareret, & se permittere hostium potestati, quasi deditícios captiuosq; uerebantur. Vt autem à captiuis audiuit Antoninus aufugisse è prælio Macrinum, mittit statim nuncios, qui doceant frustra illos pro homine pauidissimo, ac fugitiuo decertare, ueniamq;, & obliuionem omnium iureiurando pollicetur, stipatoresq; iam tum sibi illos adsciscit. Igitur omnes re credita cesserunt. At uero Antoninus mittit illico, qui Macrinū consequantur, cum iam plurimū uiæ præcepisset. Inuentus aūt est in Chalcedone Bithyniæ urbe, grauissime ægrotans, ac perpetuo itinere attritus, latitans in suburbano quodam, ubi illi caput abscissum. Dicebatur autem Romam properare, fretus popularibus studijs: sed transgredientem in Európam, angusto propontidos freto, iamq; Byzantio appropinquantem, uento aduerso usum perhibent, quasi flatu ipso ad supplicium retrudente. Tantum igitur abfuit Macrinus, quo minus persecutores effugerit, finem uitę sortitus fœdissimum, qui Romam reuerti post uoluerit, quod statim à principio facere oportuerat. Offendit autem consilio pariter, atq; fortuna. Ita scilicet occisus est Macrinus cum filio Diadumeno, quem iam Cæsarem fecerat. Postea uero quàm exercitus uniuersus Antoninum imperatorem cōsalutauit, atq; ille summam rerum suscepit, rebus iam in oriente, ut quæq; maxime urgebant, ordinatis, ab auia scilicet atq; amicis (nam ipse adulescens adinodū, ac rerum erat imperitus) haud diu moratus, profectionem edicit, festinante in primis Mæsa ad Romanam aulam, cui tam diu insueuisset. Sed ut se natui populoq; Romano res innotuit, omnes eum nuncium grauiter accepere. Sed parendum necessitati fuit, electo à militibus principe. Cæterum incusantes Macrini negligens ingeniū, fluxosq; mores, neminē utiq; alium, sed ipsum sibi fuisse mali causam dictitabant. At uero Antoninus è Syria profectus, Nicomediæ hyemauit, ita postulāte anni tēpore. Statim igitur debacchari supra modū cœpit, cultūq; patrij numinis, cui dicatus fuerat, celebrare superuacuis saltationibus, uestitū usurpans luxuriosum, purpura intextū, atq; auro, monilibusq;, & armillis redimitus, coronas etiam sustinens ad Tiaræ modū auro lapillisq; preciosis insignitas. Forma habitus inter Phœnissam stolam, ac Mædorū amictum. Nam Romanā uestem, aut Græcanicam planè aspernabatur, è lana (ut ipse aiebat) hoc est è re uilissima confectam. Neq; nisi sericas telas dignabatur, procedens identidem ad tibias, & tympana, uelut orgia numinis cōcelebrarer. Hæc cernens Mæsa ac ferens iniquo animo, supplex illi persuadere conabatur, ut Romanum assumeret cultum, ne urbem mox curiamq; ingrediens peregrino illo barbaricoq; habitu spectantium oculos perstringeret, insolentes eiuscemodi munditiarum, ac reputantes muliercullis q̃ uiris congruentiores. Sed ille uerbis aniculę contemptis, nec cuiq; præterea credendum putans(quippe neminem circa se, nisi moribus consimilem, suisq; obsecundantē uitijs habebat) cum retinendū sibi quēcunq; illum cultum animo obstinasset, decreuit absens periculum facere, quonā animo senatus populusq; Romanus laturi forent. Quare imaginem propriam maximis liniamentis, qua ipse obire sacerdotis munia uidebatur, simulq; figuram numinis, cuius sacerdotium gerebat, depictam in tabula pręmisit Romam, iussis qui eam ferrent in media curia loco æ dito supra Victoriæ caput collocare, ut cum senatus haberetur, thura unusquisq; adoleret, merumq; libaret. Edixit item ut omnes Romani magistratus, quiq; publice sacra facerent, ante alios deos, quorum meminisse inter sacrificandum solent, deum Heliogabalum nuncuparent. Quapropter ut in urbem peruenit, nihil scilicet nouum Romani uiderunt, insueti iam picturæ. Diuiso igitur Congiario in populū (ut mos est imperium suscipientibus) spectacula omnifariam ædebat magnificētissima, tēplumq; item maximū pulcherrimūq; deo erexit, plurimasq; circa tēplū cōstituit aras, ad quas quotidie mane taurorū hecatombas, & ouium magnā multitudinē immolabat. Coaceruatisq; supra aras omne genus odoribus, etiam ueterrimi cuiusq; optimiq; uini plurimas amphoras profundebat, sic ut riui passim uini, sanguinisq; promiscue defluerent. Chorosq; circū aras agitabat, nullis nō organis cōsonantibus, unaq; mulieribus Phœnissis cursitantibus in orbem, cymbalaq; inter manus habentibus, aut tympana, omni

circunstante

circumstante senatu atq; equestri ordine ad theatri formam. Exta porrò uictimarū atq; aromata intra lances aureas, capitibus imposita gestabant, non quidem famuli aliqui, aut humiles personæ, sed præfecti exercitibus, & quicunq; maximas dignitates obtinebant, induti tunicas talares ac manuleatas, unamq; in medio purpuram ferētes. sed & linteis calceamentis utebantur, quemadmodum uates in eis regionibus consueuerunt. Porrò ingentem se honorē tribuere putabat, quibus eiusmodi sacrificia participaret. Sed quamuis instaurare choros, & sacra facere perpetuo uideretur, plurimos tamen ex illustribus uiris atq; opulentis interfecit, delatos sibi, quod parum læti illiusmo di uita etiam in ipsum quandoq; cauillarentur. Duxit præterea uxorem illustrissimam Romanam fœminā, quam etiam Augustam appellauit, cumq; ea tamen paulopost diuortium fecit, ademptisq; honoribus priuatam colere uitam iussit. Post illam uero captum se amore simulans, ut aliquid uirile saltem facere uideretur, Vestalem sacerdotē, quam leges castam esse & uirginem perpetuo uolunt, abreptam è templo pro uxore habuit. Ita mœstū tanto flagitio ac piaculo senatū per epistolam consolatus, humanum esse id peccatum, captum se illius amore. Cæterū sacerdoti cōgruere sacerdotis nuptias, ob idq; etiā augustiores futuras. Sed eam quoq; paulopost dimisit, tertia uxore ducta, quæ referre suum genus ad Cōmodum dicebatur. Neq; uero humana tantum matrimonia ludebat, sed etiā deo suo quærebat uxorē. Itaq; Palladis simulachrum, quod occultū Romani, neminiq; uidendum colunt, in cubiculū suum transtulit; immotumq; ad eam diem, ex quo Ilio auectum fuerat, præterq; cum templum conflagrauit, ipse emouit sedibus, eamq; deam sui dei coniugē in aulam imperatoriā adduxit. Dein cordi esse negans deo belligerā uxorem atq; armatā, simulacrum Vraniæ iussit afferri. Quod scilicet Carthaginensibus, omniq; Africæ uenerabile, positum fuisse à Phœnissa Dido ne creditur, quo tēpore antiquā Carthaginē dissecto corio ædificauit. Hanc Afri Vraniam uocant, Phœnices Astroarchen, Lunam esse affirmantes. Congruere igitur aiebat Antoninus matrimonium Solis & Lunæ. Itaq; & simulacrum afferri iussit, & auri quicquid in templo erat, pecuniamq; deo suo dotis nomine dari præcepit. Quod ubi allatum est, ac prope Heliogabalū constitutū, iussit urbe tota Italiaq; festos dies, celebresq; & lætitiæ plenos, publice priuatimq; quasi dis nubētibus agitari. Fecit & in sub suburbano templum maximū, ac magnificentissimū, in quod anno uertente deum sū umadulta iam æstate deducebat, ludisq; curulibus & scenicis, epulisq; & peruigilijs populum à se oblectari arbitrabat̄. Ipsum porrò dei simulacrum impositum uehiculo, quod esset auro preciosisq; lapidibus exornatum, deducebat ex urbe in suburbanum, trahentibus equis seiugibus, emaculato candore, ac magnitudine præcellentibus, auroq; multo, & phalerarum uarietate conspiciendis. Neq; enim quisquam mortalium eum inscenderat currum, sed circumstabāt omnes quasi aurigantē deum. Antoninus autem retrorsus currens, ac simulacrum ipsum aspectans, currum antecedebat, frenos manibus retinens, totumq; iter ita retrorsum currens, ac deum semper aspectans confecit. Ac ne caderet, laberetur q;, ignarus quò tenderet, auro sum substrauerant harenā, milites q; eum utrinq; retentabāt, quo tutius retrocederet, discurrēte etiā cum facibus utrinq; populo, & coronas flores q; iaciēte. tum deorum omniū simulacra, & quicquid conspicuū in templis, principatus q; insignia, & preciosissima supellex, equites item, & exercitus uniuersus pompam illiusmodi comitabant̄. Vbi aūt deduxerat, atq; in tēplo constituerat, sacris iam celebritatibusq; peractis, maximas altissimasq; turres ad idipsum extructas conscendebat. Inde scilicet in plebem missilia sparsurus, aurea uidelicet argētea q; pocula, uestes q;, & lintea omē genus, bestias præterea cicures oēs, excepti suibus, quibus ipse (ut mos est Phœnicibus) abstinebat. Multi igitur inter rapiendum periere, partim inuicem proculcati, partim militū contis trāsfixi, sic ut ea celebritas calamitatē q̄ plurimis attulerit. Ipse identidem aurigās, aut saltans cōspiciebatur, quippe ne latere quidem sua patiebatur flagitia, procedens etiā in publicum pictis oculis, genisq; purpurissatis, faciemq; suapte natura formosam indecoris coloribus inficiens. Quod animaduertens Mesa, ac suspectans militum indignationē, metuensq; ne si illi quid accidisset, ipsa rursus in priuatam uitam relaberetur, persuadet leui alioqui stolidoq; adolescenti, ut sibi consobrinum suum nepotemq; ipsius ex altera filiarum

Mammea

Mammea prognatū adoptaret. Ita ad gratiam locuta, oportere iam ipsum sacerdotio, religioniq; numinis uacantē bacchari, ac deûm celebrare orgia: sufficiendū autem alterum, qui res curaret humanas, quiq; illi principatum uacuum ab omni molestia curaq; præstaret, Neq; tamen peregrinū aliquem, aut alienum hominem requirendū, sed consobrino potissimum id honoris tribuendum. Is erat Alexianus, qui tum nuncupabatur Alexāder, audito ipso nomine in Macedonis regis nomen cōmutato. Nam eum regem fama per se celebrem, etiam magnopere coluerat Antoninus Seueri filius, quem fuisse amborū parentem persuadere anus conabatur, iactato filiarū incesto, quo illi magis, magisq; à militibus diligerentur. Quare Cæsar declaratus Alexander, consulq; factus cum Antonino est, senatu scilicet per ridiculū decernēte, quod ille uoluerat, hoc est, uideri ipsum patrem, qui natus annos foret circiter quatuordecim, Alexandrū uero filium, qui tum duodecimum attigisset. Postea igitur quàm Alexander Cæsar est appellatus, uolebat eum statim Antoninus suis illis institutis imbuere, ut scilicet choros agitans, saltansq;, & sacerdotij particeps, uestitu eodem, atq; artibus uteretur: quem tamen mater Mammæa ab omni illa fœditate uindicabat, summis clam doctoribus omnium disciplinarū, modestiāq; edocens, ac palestra, uirilibusq; gymnasiis insuefaciēs, græcisq; eum pariter & latinis literis instituēs. Quibus rebus magnopere Antoninus indignabatur, iamq; adoptionis, imperijq; participati pœnitebat. Quapropter omnes illius doctores aula exegit, quosdamq; illustriores partim morte, partim exilio affecit, ridiculas allegās causas, quòd filium ipsius corrūperent, neq; agitare eum choros, atq; ebacchari sinerent, sed ad modestiā componerent, & uirilia officia edocerent. Eoq; uecordiæ prouectus est, ut omnes scenicos artifices, ac theatricos ad maximas imperij dignitates promoueret. Quippe exercitibus saltatorem quēdam præfecit, qui olim iuuenis publice in theatro operas dederat. Alium item è scena iuuentuti, alium senatui, alium etiam equestri ordini præposuit. Aurigis item & comœdis, mimorumq; histrionibus, maxima imperij munia demandabat. Seruisq; suis, aut libertis (ut quisq; turpitudine reliquos anteibat) procurationes tradebat prouinciarū. Ita rebus omnibus, quæ grauia olim, honestaq; censebant, per omnem contumeliam, ac temulentiā debacchantibus, cum cæteri omnes, tum in primis Romani milites indignabātur, contēnebantq; eum, utpote uultum componentem elegantius, q; fœminam probam deceret, Insuper aureis monilibus, mollissimoq; uestitu, haud quaquam uiriliter ornatum, saltantemq; in conspectu omnium. Quare propensiores animos in Alexandrum habebāt, spemq; meliorem in puero modeste & continenter educato, seruabantq; eum diligenter omnes ab insidijs Antonini. Mater autem Mammæa neq; poculentum aliquid, neq; esculentum gustare puerum sinebat, quod ab illo mitteretur. Cocis autem & pincernis utebatur puer non quidem imperatorijs, aut communibus, sed quos mater tantum delegerat, ac spectatæ fidei futuros arbitrabatur. Dabat item furtim pecunias mater, quas ille inter milites clanculum diuideret, ut eorum beneuolentiam etiam pecuniæ pignore (hancenim illi potissimū spectant) haberet autoratam. Quę intelligens Antoninus, nihil nō insidiarum Alexandro, matriq; intendebat. Quas tamen omnes arcebat prohibebatq; cōmunis auia Mæsa, mulier alioqui acerrima, multosq; annos in aula cū sorore sua Iulia Seueri coniuge cōmorata. Nihil itaq; eam latebat, quod Antoninus moliretur, homo suapre natura futilis, & qui omnia quæ placerēt propalam loqueretur atq; ageret. Postea uero quàm insidiæ parum procedebant, detrahere puero Cæsaris honorem decreuit. Itaq; neq; salutari, neq; iam foras procedere patiebatur. Milites aūt magnopere illum requirebant indignantes, siquidem imperium quoq; adimeretur. Sed Antoninus famam uulgauit, quasi iam obijsset Alexander, ut scilicet periclitaretur, quonam id animo laturi milites forent. At illi nusquam cōparente puero, præterea animis rumore illo exulceratis indignabundi, neq; solitam custodiam miserunt Antonino, & inclusi castris uidere Alexandrū uelle in ipso templo dictitabant. Eo metu ictus Antoninus, Alexandro secum in uehiculo imperatorio considente, quod erat auro multo gemmisq; exornatum, contendit in castra. Cæterum portis reseratis accepere utrunq; milites, atq; in templum castrorum deduxerunt, salutantes supra modum, & lætis clamoribus prosequentes Alexandrum, spreto propemodū Antonino. Quæ ille

ægreferens, cum in templo castrorum pernoctasset, iratus militibus, notatis qui Alexandro acclamauerãt, quasi seditionis & tumultus autoribus, arripi omnes ad supplicium imperauit. Quod illi ęgreferentes, atq; Antoninum iam antea quoq; perosi, cum tollere è medio principem fœdissimũ optarent, suisq; cõmilitonibus ferre suppetias, rati hoc esse tempus ipsum statim Antoninũ, matremq; Soænidem, quæ forte illic aderat, interfecerũt, cumq; eis seruos, ministrosq; omnes scelerum, quicunq; tum in ea castra conuenerant. Cæterum Antonini, & Soænidis cadauera trahenda per contumeliam plebi tradiderunt, quæ diu per totam urbem raptata ac dilaniata, postremo in cloacas abiecta sunt, ut inde scilicet in Tyberim deferrentur. Sic Antoninus sexenniũ imperio occupato, uitaq; (ut diximus) acta simul cum matre occisus est. Milites aũt Alexandrum imperatorẽ cõsalutatum in aulam palatinam deduxerunt, adulescentulum admodum, atq; adhuc auiæ præceptis obtemperantem.

HERODIANI LIBER SEXTVS

VEM igitur habuerit finem uitæ maior Antoninus, in superioribus demonstratũ est. Alexander autem post illum nomen insigniaq; gerebat imperij. Cæterum negociorum administratio, ac principatus gubernacula, mulieribus incũbebant, omnia transferre ad modestiam grauitatẽq; conantibus. Quippe iam primum sedecim ordinis senatorij uiros, ætatis grauitate, uitæq; sanctimonia præcellentes, assessores principis, & consiliarios delegerunt, nihilq; aut dicebatur, aut agebatur, nisi illorũ accedente suffragio. Grata igitur populo, militibusq; ac senatui præterea forma principatus erat, ex cõtumeliosissima tyrannide ad optimatiũ gubernationẽ redacta. Igitur primo deorum simulacra, quæ ille proprijs sedibus extulerat, suis quæq; templis, delubris sanisq; restituerunt. Dein quos ille temere, aut uiciorũ nomine, ad honores dignitatesq; extulerat, submotos inde ad pristinã uitam oẽs, artificiũq; redegerunt. Res aũt cunctas, atq; administrationes, ciuiles quidẽ, & forenses, insignibus doctrina uiris, legumq; peritissimis, militares aũt claris bellica uirtute hominib. cõmendabant. Cumq; diu ad hunc modum regeret imperiũ, Mæsa iam extremæ senectutis diem suum obijt, honores adepta imperatorios, atq; (ut mos Romanis est) inter diuas relata. At Mammæa cernens iam solã se filio reliquã, præesse ad eundẽ modum, moderariq; studebat. Cũq; adolescentẽ summã habere iam cerneret autoritatẽ, metu ne uiuida ætas in summa potestate licentiaq; rerum in cognata aliqua impingeret uitia, undiq; aulam seruabat, neq; adiri à quoq; adulescentẽ patiebatur, cuius uita moresq; improbarent, ne scilicet bona indoles corrumperetur, prouocantibus appetitũ eius iam uigentẽ assentatoribus in extremas libidines. Persuaserat aũt, ut actibus incubaret meliore diei parte, idq; faceret quàm sæpissime, ne quod spacium superesset uacandi malis artibus occupato rebus potioribus, ac necessarijs imperanti. Cæterũ suapte natura suberat Alexandro mite mansuetũq; ingeniũ, propensumq; ad humanitatẽ, quod ipsum ætas etiã consequens declarauit. Quippe annis quatuordecim Anæmaton, hoc est citra sanguinem gessit imperiũ, ne uno quidẽ occiso. Licet enim permulti maximis criminibus impegerint, tamen ab illorum cæde semper abstinuit, quod utiq; nõ facile à quoq; omnium imperatorum, quiqui Marco successerint, factum obseruatũq; inuenies. Neminẽ quisq; illo imperante cõmemorare potest, cui mors indemnato sit illata. Matrẽ uero etiam incusabat, eiq; grauiter succensebat, quòd esset pecuniæ auidior, & opum cumulandarũ studiosior uidebatur. Etenim cum simularet ideo se thesauros cõgerere Mammæa, ut suppeditare Alexãdro posset, quod is facile, abundanterq; suis largiret militibus, proprios domi thesauros extruebat. Quæ res imperatori notam infamiæ attulit, quod illo scilicet inuito, atq; indignabundo etiã, mulier auida per fraudẽ bona quorundam, atq; hæreditates suppilabat. Dedit item filio in matrimoniũ puellam patricij generis, quã etiam marito charam gratãq; imprimis, eadem paulopost aula per omnẽ contumeliã exegit. Et cum ipsa tantum uocari Augusta uellet, eamq; appellationẽ puellæ inuideret, co

ret, eò contumeliarũ prouecta est, ut puellæ pater, quamuis magnæ apud Alexandrũ generum autoritatis, impatiens Mammææ iniuriarũ, quas ipsi nataeq; inlercbat, confu gerit in castra, gratiã se habere Alexandro dictitans habiti sibi honoris. Cæterũ Mammæam accusans, nihil non contumeliæ inferentem. Quare indignata mulier interfici eum quidem iussit, puellam uero ædibus imperatorijs exactam, in Africam relegauit. Hæc aũt omnia fiebant inuito, coactoq; Alexandro. quippe illi mater supra modum imperitabat, ac dicto audientẽ semper habebat: ut hoc tantum reprehendi in Alexandro possit, quod mansuetudine nimia, & reuerentia maiore q̃ oportuit, etiam contra animi sui sententiam matri obsequeretur. Igitur cum ad hunc modum tredecim annos (quod quidẽ ad se attineret) sine querela cuiusquam imperium gubernasset, ecce tibi haud opinato literę ẽ Syria Mesopotamiaq; redditæ à ducibus, in quibus scriptũ esset, Artaxarem Persarum regem Parthis iam deuictis, atq; Artabano, qui rex magnus primus appellatus est, duplicíq; diademate utebatur, non solum orientis regno, sed uita quoq; expulso, subigere uicinos barbaros, ac sibi uectigales facere: neq; iam intra fluuium Tygrim tenere se, sed superatis ripis, ac Romani finibus imperij, excurrere per Mesopotamiam, Syriæq; minitari: omnemq; Europæ oppositam continentem, quæ mari Aegæo fretoq; Propontidos terminatur, atq; Asiæ nomen habet, ceu ueterem Persarum possessionem sibi uindicare: quod iam inde à Cyro, qui primus imperium à Medis in Persas trãstulit, ad Darium usq; extremũ Persarum regem, cui regnum Alexander abstulerit, cuncta olim Ionia Cariaq; tenus à Persarũ satrapis gubernarentur. Quare sui muneris esse curare nunc, ut uetus atq; integrum imperiũ Persis restituere tur. Quibus intellectis Alexander atq; haud mediocriter re subita inopinataq; perturbatus, quippe in altissima pace educatus à puero, atq; urbanis delicijs innutritus, conuocato prius amicorum consilio, decreuit legatos cum literis mittere, qui spem barbari, conatusq; inhiberent. Igitur literæ ad hanc sententiã cõpositæ. Oportere illum suis finibus contentum, nihil rerum nouarum moliri, neq; sublatũ uana spe ingens excitare bellum. Debere unumquenq; suis fortunis acquiescere. Nõ perinde sibi pugnã processuram aduersus Romanos, ut aduersus uicinos, & eiusdem corporis barbaros. Admonebat prætcrea uictoriarum, quas cõtra eos Augustus ac Traianus, Luciusq; item & Seuerus adepti fuissent. Huiuscemodi literis Alexander persuasurum se barbaro, metu scilicet perterrito, pacem quietemq; arbitrabatur. Quibus ille contẽptis, remq; armis potius, quàm uerbis gerendam ratus, tum uero ferocissimus ingruere: decursaq; ac perequitata Mesopotamia omni, prædas agere, atq; oppugnare Romanorũ castra, imposita fluminum ripis, quæ scilicet imperij limites tuerentur. Cumq; homo esset natura gloriosus, ac sublimes animos gereret, successu rerum inopinato subacturũ se omnia uidelicet existimabat. Nec enim parua erant, quæ illius animũ ad maius cõcupiscẽdum regnum inflãmabant. Primus nanq; ipse Parthis bellum inferre ausus Persarum recepit imperium. Siquidẽ post Darium illum, cui regnum Macedo Alexander abstulerat, permultis sanè annis Macedones ipsi, quiq; Alexandro successerũt, diuisas inter se orientis Asiæq; totius regiones gubernarunt. Sed ortis inter ipsos discordijs, ac frequẽtibus bellis attrito Macedonũ robore, primus Arsaces Parthus persuasisse earum regionum barbaris memorat, ut à Macedonibus deficerẽt: impositoq; sibi diademate, Parthorũ barbarorumq; uicinorũ consensu & ipse regnum tenuit, & posteris reliquit ad Artabanũ usq; regem. quo interfecto Artaxares, regnoq; Persis restituto, uicinaq; Barbaria per uim subacta, facile iam Romanam quoq; potentiã lacessebat. Quæ ubi Alexandro Romæ agenti nunciata sunt, minime iam ferendam putans insolentiã barbari, uocantibus illuc se ducibus, ægre scilicet tandemq;, contraq; animi sui sentẽtiam ad expeditionem se comparat. Igitur in Italia, prouincijsq; reliquis delectus habebantur cunctorum, qui uel habitudine corporis, uel ætatis uigore, idonei fore ad pugnam uiderentur. Motusq; ingens omnibus Romani imperij regionibus extitit delectibus habendis, qui tantæ barbarorum multitudini pares forent. At uero Alexander, urbanis omnibus militibus conuocatis in campum, conscensoq; tribunali in hanc sententiam uerba fecit: Cuperem cõmilitones eiuscemodi habere orationẽ apud uos, quæ & dicenti mihi, ut consueuerat ornamẽtum, & uobis audientibus lætitiam cõciliaret.

H 2 Nam

Nam cum multos annos pacē agitauerimus, siquid noui nūc audieritis, fortasse quasi
prēter spem acciderit, expauescetis. Decet aūt uiros fortes, atq; moderatos optima qui
dem optare, sed ferre quæcunq; incidant. Vt enim quæ cum uoluptate agimus dulcia,
ita quæ cum uirtute, gloriosa sunt. Atq; ut is qui prior lacessit, ipse sibi iniurius uide-
tur, ita qui propulsat iniuriam, confidentior ex conscientia fit, atq; ex iusticia spem bo-
nam mutuatur. Artaxares uir Persa, posteaquàm Artabanum dominū suum interfe-
cit, atq; ad Persas imperium transtulit, etiam nostra arma lacessere despecta maiestate
Romana, & iam incursare, ac uastare nostras prouincias aggreditur. Huic ego per lite
ras à principio studui persuadere, ut inexplebilem illam uecordiā omitteret, néue alie-
na concupisceret. At ille barbara insolentia prouectus, neq; se continere suis sedibus
iam uult, & nos ad pugnam prouocat. ne cunctemur igitur, néue præliū detrectemus:
sed quicunq; seniores hic adestis, admonete quàm primum illum tropæorum, quæ plu
rima aduersus barbaros Seuero atq; Antonino parente meo ducibus excitastis. Qui-
bus autem ætas integra est, laudem hanc in primis ac gloriam concupiscite, ut intelli-
gant omnes scire uos nō solum pacem mansuete ac reuerenter colere, uerumetiā cum
res postulat fortissime præliari. Quippe barbari ut cedentibus detractātibusq; acriter
instant, ita repugnantibus minime resistunt. Neq; enī illis collata acies spem uictoriæ
pollicetur, sed excursibus fugaq; utentes, lucrari se demum putant, quæ scilicet rapue
runt. At nos cum omnia cōposita ordinataq; habeamus, tum illos uincere ac profliga
re semper didicimus. Talia quædam locutum Alexandrum alacri uociferatione mili-
tes exceperunt, ac se promptissimos ad bellandū ostenderūt. Ille diuiso largiter stipen-
dio, iubet ad iter accingi: mox ad eam fermè sententiam locutus in senatu, diem disces-
sui præstituit. Quæ ubi aduenit, sacris de more peractis, deducēte senatu, populoq; uni
uerso Roma proficiscitur, respectans identidē, ac lachrymans. Sed neq; popularium
quisquam fuit, qui siccis oculis aspexerit abeuntē. Quippe omnē multitudinē sui cupi-
dam habebat, educat⁹ ab ipsis, imperioq; tam multos annos modestissime administra
to. Cæterum festinato itinere cum Illyricas etiam gētes, exercitusq; lustrasset, magnis
inde quoq; uiribus collectis, Antiochiam contendit. In ea ciuitate, quæ belli usus po-
stularet, diligenter comparabat, exercendis etiam militibus, ac cæteris bellicis muneri
bus pertractandis intentus. Visum igitur illi est legationem iterum mittere ad Persa-
rum regem, quæ de pace, amicitiaq; cum illo ageret. Nam cum ipse iam afforet, mini-
me desperabat, aut persuasurum quæ uellet, aut certe perterrefacturum. Enimuero
Barbarus Romanos oratores re infecta domū remisit. Ipse quadringentos è suis, pro-
ceritate insignes, uestituq; eleganti, auroq; exornatos, equis atq; arcubus conspicuos
legatos ad Alexandrum mittit, perterritum iri Romanos putans aspectu illo, cultuq;
Persarum. Legationis eius hæc erat sententia. Iubere magnum regem Artaxarem Ro-
manos, eorumq; principem Syria omni, Asiaq;, quæcunq; ex aduerso Europæ sita est,
decedere, sinere Persas Ionia, Cariaq; tenus dominari, omnibusq; ijs regionibus, quas
mare Aegæum, Pontusq; disterminat. Hæc afferentes legatos quadraginta cōprehen
di Alexander iubet, omniq; adempto cultu in Phrygiam relegat, uicis agrisq; conces-
sis, quos colerent, contentus hoc supplicio interdicti in patriam reditus. quippe occi-
dere nefariū facinus, minimeq; uirile arbitrabatur, neq; in acie captos, et sui regis man
data executos. His ad hunc modum peractis, comparante iam se ut fluuios transgrede
retur Alexandro, ac Romanorum exercitum in Barbarorum agros deduceret, defece
runt ab illo milites non nulli ex Aegypto acciti, neq; non in Syria quoq; res nouas con
tra imperium moliti alij, sed uniuersi tamen oppressi statim, supplicioq; affecti sunt.
Quosdam etiam exercitus in regiones alias transtulit Alexander, ut inde barbarorum
incursiones facilius arcerentur. Quibus ordinatis rebus, magnoq; iam coacto exer-
citu, cum primum se haud imparem fore aduersariorum copijs credidit, de amicorum
sententia milites trifariam distribuit. Sic ut unam partem iuberet, spectantē ad septen-
triones, facere iter per Armeniā, quæ regio amica Romanis uidebatur, atq; illinc Me-
dorum fines incursare. Alteram item ad septentrionem, per Barbarorum agros con-
tendere, ubi confluentes Tigris & Euphrates, densissimis paludibus excipi, atq; obid
eorum latere egressus dicuntur. Tertiam porrò exercitus partem, ipse adducturum se
aduersus

aduersus barbaros medio iam itinere pollicebañ. Ita enim putabat diuersis itineribus imparatos eos, ac sic nec opinantes oppressurum, Persarumq́ copias semper ingruentibus Romanis occursantes, distractum iri, atq́ imbecilliores futuras, minusq́ ordinate prælium suscepturas. Neq́ enim mercenario milite utuntur barbari, quemadmodũ Romani consueuerunt, neq́ statiuis castris exercitus habent, qui bellorum actibus exerceantur: sed omnis multitudo uirorum, nõnunquam autem mulierum quoq́ regis congregañ imperio, quæ mox bello peracto, suas protinus in sedes dimittitur, ea demum præmia belli referẽs, quæ cuiq́ ex rapina superfuerint. Arcubus autem, & equis non in prælio tantum more Romanorum utuntur, sed à pueritia usq́ enutriũtur unà, uenatu inuigilãtes, pharetratiq́ semper, ac nunq́ ex equis desiliẽtes, siue bellũ gerant, siue feras conficiant. Sed hoc Alexandri consilium, & si longe optimum prima specie uidebatur, statim tamen fortuna destituit: siquidem exercitus contendere per Armeniam iussus, uix ægreq́ superatis eius regionis asperrimis prçruptissimisq́ montibus, quanquam æstas tolerabilius iter faciebat, impetu in Mediam facto, uicos concremauit, prædamq́ abegit. At rex Persarum intellecta re, confestim quàm maximis potuit copijs auxilio adfuit. Cæterum arcere illinc Romanos minime poterat. Quippe aspera regio peditibus quidem stabilem gressum, facilemq́ transitum præbebat. At barbarorum equitatus mõtium asperitate, & cursum difficiliorem, & iter habebat impeditius. Nunciatum dein regi est, exercitum alterum Romanorum, Parthorum in agros, quà ad orientẽ spectant, impetum fecisse. Quare metuens ne Parthis facile superatis, mox in Persiam grassarentur, relictis copijs quantæ ad tuendam Mediam satis fore uidebantur, ipse cum toto exercitu ad orientis partes accelerabat. Cæterum exercitus Romanus comparente ac repugnante nullo negligentius iter faciebat, ratus Alexandrũ cum tertia parte copiarum quæ maximæ ualentissimæq́ forent, in medios incurrisse barbaros. Itaq́ restitantibus illis, atq́ ob id exercitum retentantibus, minime sibi properandum putabant, ut qui se tutos crederent, præstituto antea loco, in quem pariter uniuersi cum præda abacta, captiuisq́ omnibus conuenirent. Sed eos Alexander fefellit: neq́ enim aut ipse uenit, aut exercitum adduxit, incertũ metu ne proprio, ne ipse imperium tuendo uita periclitaretur, an quia mater retinuerit, muliebri pauore, & charitate filij nimia. Siquidem omnes illius generosos spiritus retundebat, suadens alios potius periculis exponeret, quam ipse in acie consisteret. Quç res exercitum Romanũ fines barbarorum ingressum, planè prodidit. Etenim Persarum rex omnibus copijs occurrens imparatis, minimeq́ expectantibus, quasiq́ intra retia undiq́ concludens, omnem Romanorũ exercitum profligauit. Quippe pauci plurimis resistere haud poterant, semperq́ nudas corporis partes armis aduersus impetum sagittarũ protegebãt, satis præclare agi secum existimãtes, si nulla ædita pugna integri recessissent. Sed cum aliquandiu cõfertim clypeis sese quasi muro circunsepsissent, atq́ omnes undiq́ uelut urbs aliqua oppugnarentur, consauciarenturq́, tandem ubi diu fortiter restiterant, occidione occiderunt. ingens hæc calamitas, & qualis nulla facile memoratur, Romanis incidit, amisso ingenti exercitu, uel fide uel robore cuilibet antiquorum exercituũ conferendo. Persam uero maiorum spe rerum impleuit tantarũ successus rerum. Quæ ubi nunciata Alexandro sunt, grauissime tunc ægrotanti, siue ex mœrore animi, siue insolentia cœli, cum ipse tulit molestissime, tum exercitus omnis grauiter imperatori succẽsebat. Quippe ipsius mendacio minime signis seruatis, proditos ab eo suos milites dictitabant. Cçterum Alexander morbi, cœliq́ illius æstuosi impatiens, laborante pariter omni exercitu, maximeq́ Illyricianis qui humido hibernoq́ cœlo insueti, largiusq́ cibum capientes, letaliter ægrotabant, redire Antiochiam constituit, accitis etiam eò militibus, qui montium tamen atq́ hyemis asperitate attriti, paucissimis tantum reliquis, perierant. Copias aũt quas secum Alexãder habebat, Antiochiam reduxit, multis inde quoq́ amissis. Quare magnum exercitui mœrorẽ, magnum Alexandro dedecus ea res attulit, cum scilicet omnibus locis fortuna illius consilium fefellerit. Siquidẽ plurimi è triplici illo exercitu (ita nanq́ distribuebat) desiderati sunt diuersis calamitatibus, morbo, ferro, frigore. Vt uero Antiochiã peruenit Alexander, facile & ipse conualuit, spiritu illo cœli, & aquarũ abundantia post æstuosos Mesopotamiæ calores re-

ſectus, & milites uniuerſos recreauit, cõſolatus etiã mœſtitiam illorum pecunijs elargiendis. Id enim ſolum ualere ad cõciliandos militũ animos arbitrabatur. Copias aũt inſtaurabat, cõparabatq; de integro, quaſi iterum in Perſas exercitũ deducturus, ſi moleſti eſſe pergerent, neq; ab iniuria deſiſterent. Sed & rex Perſarum dimiſiſſe milites ſuam quenq; domũ nunciabatur. Nam quamuis bello ſuperiores fuiſſe barbari uiderentur, tamen prælijs crebris in Media Parthiaq; geſtis pars ceciderant, alij attriti & faucij ſuperfuerant. Neq; enim ſegniter Romani deuicti, ſed ipſi quoq; interdum exitioſi hoſtibus, nullaq; adeo re magis perierunt, q̃ quoniam pauciores deprehenſi. Nam cum ferè par utrinq; numerus cecidiſſet, reliquiæ illæ barbarorũ non quidem fuiſſe uiribus ſuperiores, ſed numero uidebantur. Cuius rei argumentũ eſt, quòd triennio mox, aut quadriennio barbari nequaq̃ arma reſumpſerunt. Quibus intellectis Alexãder Antiochiæ cõmorabatur, hilariorq; iam & liberior, laxatis bellorũ curis, urbis eius delicijs indulgebat. Enimuero putante illo tũ quieturos Perſas, aut ſanè multũ ſpacij, moræq; intereſſurum, priuſquam exercitum de integro cogerent, haud facile, cum ſemel diſſipatus eſt, in unum coeũtem, utpote incertum atq; inordinatũ, uulguſq; potius quàm exercitum, tantumq; commeatum habentem, quantum ſibi unuſquiſq; ad præſentem uſum domo attuliſſet, præterea ægre filios uxoreſq; & ſedes proprias relinquentem, ſtatim nuncij literæq; ab Illyricis procuratoribus adfuerunt, qui eum uehementer perturbarent, curamq; animo maiorẽ inijcerent. Quippe ſignificabant Germanos Rhenum Danubiumq; trãſgreſſos, Romanos in fines hoſtiliter intraſſe, oppugnareq; iam exercitus ripis inſidentes, perq; urbes & uicos magnis copijs excurrere. Quapropter haud leuiter Illyricas nationes cõterminas uicinaſq; Italiæ periclitari. Opus eſſe igitur ipſius præſentia, totoq; quantũ ſecum exercitum haberet. Hæc & formidinẽ Alexandro, & Illyricis militibus mœſtitiã attulerunt: quippe duplici ſe calamitate uſos intelligebant, quòd & ipſi male accepti in acie aduerſus Perſas fuerant, & ſuos domi cæſos à Germanis audiebant. quare indignabant, atq; Alexandro ſuccẽſebant: tanq̃ res in oriente prius uel metu uel negligẽtia prodidiſſet, nunc aũt rebus ad ſeptentrionẽ uocantibus, metu cunctaret. Erant aũt Alexander iam atq; amici illius etiã de ipſa Italia ſoliciti. Neq; enim par periculum à Perſis, atq; à Germanis impendebat. Nam qui ſub orientem habitant magno terrarũ mariſq; interuallo diſcreti, Italiæ uix nomẽ audiũt. At Illyricæ gentes anguſtæ uidelicet neq; multũ agri Romanis ſubiecti poſsidẽtes, ſolæ diſcrimen faciunt inter Italiam atq; Germaniam, Edicit itaq; profectionẽ ingratis atq; ægreferens, ſed urgente tamẽ neceſsitate. Relictis aũt copijs quãtas fore ſatis tuendis Romanis ripis arbitrabatur, caſtriſq; & caſtellis diligentius cõmunitis ac præſidijs firmatis, ipſe aduerſus Germanos cum reliqua omni multitudine approperabat. Confectoq; celeriter itinere, conſtitit ad Rheni ripas, atq; ibi res ad bellum neceſſarias cõparabat. Pontemq; primo iunctis inter ſe nauigijs fecit in Rheno flumine, ut per eum exercitus tranſgrederet. Quippe hi maximi fluminũ ſub ſeptẽtrione feruntur Rhenus ac Danubius, quorũ alter Germanos, alter Pannonios præterfluit. Atq; æſtate quidẽ nauigabiles altiſsimo latiſsimoq; alueo, per hyemem dein concreti gelu, camporum in morem perequitantur. Eſt aũt adeo eius aluei ſolida glacies, ut non equorum ungulis tantum pedibuſq; uirorum ſubſiſtat: ſed qui hauſturi inde ſunt, non tam urnas, aut uaſa alia ſecum afferãt, quàm ſecures ac dolabras, ut cæſam inde aquam ſine uaſe ullo ueluti lapidem aſportent. Hæc igitur illorum amniũ natura eſt. Alexander aũt Mauros complureis, ac uim ingentem ſagittariorum, quos ſecum ex oriẽte adduxerat, partim ex agro Oſrohenorum, partim è Parthia trãsfugas, pecuniáue illectos, aduerſus Germanos inſtruebat, Quippe huiuſcemodi milites maxime Germanos infeſtant: cum & Mauri longius iacula intorqueant, ſintq; faciles ad incurſus recurſuſq;, utpote leues atq; expediti: & ſagittarij, nuda Germanorum capita, prægrandiaq; illa corpora facile eminus ueluti ſignum aliquod contingant. Nonnunquam uero etiam collata acie res gerebatur, ex qua Germani perſæpe haud impares Romanis abibant. Cum in his Alexander uerſaretur, decreuit tamen oratores ad illos de pace mittere, qui pollicerentur omnia illis principem Romanum, quorum foret opus præbiturum, pecuniaſq; daturum magna copia. Sunt enim Germani pecuniæ in primis auidi, nunquamq; nõ auro

pacem

pacem Romanis cauponātur. Quare Alexander pacem fœderaq; potius ab illis emercari, quàm periclitari bello tendebat. Cæterum miles Romanus iniquo animo ferebat frustra se tempus terere, nulla occasione fortiter quicquam, animoseq; gerēdi, intento aurigationibus (ut aiebant) ac delicijs Alexandro, cum contrà oporteret uindicare potius Germanos, pœnasq; ab ijs exigere audaciæ. Erat autem in exercitu Maximinus è quodam Thraciæ, & quidem intimæ uico, semibarbarus homo, & qui à pueritia opilio fuisset: dein uigente ętate ob corporis proceritatem, uiresq; ingētes, equo stipendia fecerat: postremoq; fortuna quasi manuducente ac præuia, eum per omnes militiæ gradus ascendisset, etiam ad exercituum prouinciarumq; præposituras euaserat. Hunc igitur Maximinum, ob eam quam supradiximus rei militaris peritiam, tyronibus uniuersis Alexander præfecerat, quos ad militiæ munera exerceret, atq; ad bellandū idoneos redderet. Qui cum in eo negocio nihil sibi ad omnem diligētiam reliqui faceret, maximā scilicet à cuncto exercitu gratiā inibat, Nō solum quæ gerenda forent assidue edocens, sed ipse etiā primus obiens quæ usus posceret: ut non discipulos tantum, sed æmulos etiam atq; imitatores haberet suæ uirtutis, quos etiam muneribus omniq; genere bonorū sibi adiungebat. Quapropter adulescētes, quorum bona pars ex Pannonia erat, læti uirtute Maximini, uulgo obtrectabant Alexandro, quòd sub matris autoritate adhuc esset, nihilq; non ex arbitrio cōsilioq; illius administraret, bellumq; segniter & timide gereret: ferentes identidem sermonibus inter se, quantū detrimenti cunctatione illius in oriente accepissent, nihilq; adhuc fortiter ac uiriliter gestum aduersus Germanos. Quare & suapte natura proni ad res nouādas, & tam longū principatum grauati, minus iam lucrosum, omni ambitione pridem cōsumpta, Tum sperantes alterum mox principem, adepto præter expectationem imperio, plus aliquantū utilitatis honorisq; ipsis ac studij delaturum, decreuere Alexādrum obtruncare, ac Maximinū uocare Augustum, cōmilitonem uidelicet & contubernalem, prætereaq; rei militaris peritia maxime præsenti bello idoneum. Cum igitur frequentes in campum cōuenissent, uenienti de more ad exercendos tyrones Maximino, dubium ignaro, an re prius composita, purpuram circundant, imperatoremq; salutant. Ille primo reniti, & abijcere purpuram. Vt aūt nudos intētari gladios à militibus uidit, occisuros nisi cederet minitantibus, futurum quàm præsens periculum præoptans, honorē scilicet recepit, fortunamq; illam sępe (ut aiebat) oraculis, ac somnijs præmōstratā, testatus milites prius, inuitum, retrectantēq; se cogi, sed illorum tamen obsequi uoluntati. Quamobrem quæ ipsis placuerint, re fanciant, sublatisq; armis etiam præuento rumore, Alexandrum iam rei totius ignarum opprimant, Vt milites illius, ac stipatores re subita perterriti, aut sponte eum reliquis cōsentiant, aut certe dum imparati sunt, nihilq; eiusmodi expectant, etiam ingratis subigantur. Postea uero quàm beneuolentiā omnium atq; alacritatem prouocauit, duplicata scilicet annona, ingentiq; promisso donatiuo, pœnisq; omnib. ignominijsq; remissis, confestim ad Alexandri tabernaculū, quod haud procul abesset, uniuersos educit. His ille nunciatis uehementer rei nouitate perturbatus, atq; exterritus, prosilit è tabernaculo uesano similis: lachrymās, & tremens, nunc Maximinum perfidum ingratumq; uocare, enumeratis quæcunq; in illum beneficia cōtulisset: nunc tyrones accusare, qui neglecto sacramēto, adeo proteruiter id facinus auderent: postremo aūt polliceri daturū se quæ uellent, emendaturumq; si qua desiderarent. Sed milites qui eum tuebantur, faustis impræsens acclamationibus prosecuti, defensuros eum cunctis uiribus affirmabant. Nocte autem exacta, cum iam lucesceret, nunciantibus quibusdam adesse Maximinū, pulueremq; haud procul excitatū uideri, ac uoces magnæ multitudinis exaudiri, rursus in planiciem egressus Alexander, conuocare milites, rogare ut se defenderēt, tuerenturq; eum, quem ipsi educauissent, quoq; iam quatuordecim annos imperante, sine ulla querela uixissent. Commotisq; miseratione omnibus arma capere, ac resistere hostibus imperabat. At milites & si omnia principi pollicebanť, paulatim tamē alij aliàs dilabebanť. Quidam etiā præfectū prætorij, atq; Alexandri familiares ad supplicium deposcebāt, ortā ab illis defectionē causantes. Alij matrem ipsius accusabant auarā fœminā, & quæ pecunijs cōgerendis, ob sordes nimias, parsimoniamq; erga milites, inuisum cunctis Alexandrum reddiderit. Igitur aliquan-

tibus, sed qui uirtute cæteros anteirent, atq; ijs potißimum, quibus custodia pontis curaq; fuerat demandata, persuasisse dicebatur, ut simul ac Maximinus in alteram ripam peruasisset, ponte abscisso redituq; intercluso barbaris eũ ꝓderent. Siquidẽ tanta erat amnis illius profunditas atq; latitudo, ut irremeabilis fore uideretur, nullis præsertim nauigijs in aduersa ripa. Talia scilicet sermonib. ferebant, incertum uero, an composita fraude: neq; enim facilis sentẽtia, parum explorata re, citraq; iudicium aut defensionem ullam correptis interfectisq; omnibus, quoscunq; suspicio attigerat. Sed & militum Osrohenorum defectio nonnulla oborta est. Nam cum magnopere indoluissent Alexãdri nece, ac forte fortuna in quendã ex illius amicis, cui nomen Quarcino fuit, paulo ante è castris à Maximino dimissum incidissent, correptum atq; retractantem, neq; tale quippiam cogitantem, ducem sibi delegerũt, purpuraq; eum, prælatoq; igni, funestis scilicet honoribus condecoratum, nihilq; minus optantem, ad imperium protulerunt. Qui tamen haud diu post in tabernaculo dormiens, à contubernali quodam suo, & (ut credebatur) amico per insidias occiditur. Macedonio nomen fuit, qui & antea Osrohenis præfuerat, & nunc primus eisdem autor fuerat deficiendi à Maximino. Cumq; nulla subesset odij aut inimicitiarũ causa, tamen eum occidit, quem ipsemet corripuerat, atq; ad suscipiendum imperium perpulerat. Sed enim magnopere tunc gratum se Maximino facturum putans, abscisum Quarcino caput dono obtulit. Verum Maximinus quamuis eo facinore lætus gaudensq; præreptum sibi hostem, tamen illum haud modica sperantem putantemq; sibi insignem gratiam relatum iri, extremo supplicio affecit, ceu defectionis autorem interfectoremq; eius, cui facinus inuito persuaserat, atq; infidum homini, quem antea pro amicißimo habuisset. Huiusmodi igitur causæ magis magisq; animũ exasperabãt Maximini atq; ad sæuitiam exacuebant, etiam antea sua sponte crudelißimum. Cæterũ aspectu quoq; erat horrendus, uasto atq; immani corpore, ut nemo illi, uel exercitatißimorũ Græcorum, uel pugnacißimorum barbarorum cõferri posit. His ita dispositis rebus, collecto exercitu omni, ac ponte intrepide pertransito, bellum Germanis intulir. Secuti illum magna uis mortalium, ac pene omnes barbarorũ copiæ, ad hæc Mauri iaculatores, sagittarijq; quamplurimi. Prærerea Osroheni & Armenij, quorum hi Romanis subiecti, illi in amicitiã fuerant, societatemq; asciti, Tum si qui ex Parthis, aut pecunia conducti, aut transfugæ, aut item capti bello Romanis seruiebant. Hæc aũt multitudo coacta ab Alexandro prius, aucta dein atq; exercita à Maximino fuerat. Cæterum iaculatores sagittarijq; gerendo aduersus Germanos bello magnopere idonei uidentur. siquidem expediti hostem opprimunt incautum, facileq; rursus in tutum se recipiunt. At uero Maximinus hostilem ingressus agrum, diu nemine qui resisteret inuẽto (quippe oẽs abscesserant barbari) regionem illorum depopulabatur, maturis iam segetibus, uicosq; omnes incendendos diripiendosq; militibus tradebat Sunt aũt urbes ædificiaq; illa maxime incẽdijs obnoxia. Rara apud Germanos structura è lapide ac lateribus coctilibus, densisq; potius siluis, quorũ confixis coagmentatisq; lignis, quædam quasi tabernacula ædificant. Igitur Maximinus in eam regionem grassatus, populatis segetibus, omniq; pecore captiuo militibus permisso, nullos adhuc hostes inuenerat. Siquidem campestres regiones, locaq; ab arboribus pura deseruerant, atq; intra siluas & paludes delituerant, ut inde præliarentur, atq; eruptionẽ in hostem facerent. Etenim densitas illa arborum sagittis iaculisq; hostium allatura impedimentum, & paludum altitudo periculosa Romanis locorum ignaris, ipsis autem facilis, expeditaq; fore uidebatur, non ignaris quæ usquam peruia, quæ inuia, & genuũ tenus quotidie per illas discursantibus. Sunt aũt Germani peritißimi natandi, ut qui tantummodo in fluminibus lauentur. In huiuscemodi igitur locis pugna inita, ubi etiam imperator ipse Romanus fortißime prælium inchoauit. Nam cum ad ingentem quandam uastamq; paludem uentum esset, intra quam Germani fuga se receperant, uerentibus Romanis eodẽ hostes insequi, primus Maximinus equo paludem ingressus, cum quidem etiam supra aluum equus uoragine hauriretur, magna ui repugnantes barbaros contrucidauit. Quare exercitus reliquus pudore instinctus, ne prodere pugnantẽ pro se imperatorem uideretur, ausus & ipse est paludem ingredi; multiq; utrinq; ceciderunt, ita tamen ut nullus

penè

penè barbarorũ fuerit reliquus, dimicante insigniter Romano principe. Quare & stagnum cadaueribus oppletum, & palus sanguine confusa, pedestris prælij naualem faciem præferebat. Hanc igitur pugnam, suaq; ipsius fortia facinora, non solum per literas senatui populoq; Rom. significauit, sed etiam depictam maximis imaginibus ante curiam publicauit, ut nõ tam audire quę gesta forent, quàm etiam subijcere oculis Romani possent. Eam tabulam deinde unà cum reliquis illius honoribus senatus substulit. Fuere item alia prælia, quibus omnibus ipse manu pugnã capessens, ac fortissime dimicans explendescebat. Multisq; captiuis, atq; ingenti abacta præda, instante hyeme in Pannoniam reuersus est, intraq; urbem Sirmium, quæ maxima omnium eius regionis habetur, in hybernis agens ad uernam sese expeditionem comparabat, identidem minitans, id quod etiam præstiturus uidebatur, excisurum subacturumq; oceano tenus omnes Germaniæ barbaras nationes. Talis utiq; fuit in bellicis negocijs, maximam rebus gestis claritudinẽ adepturus, nisi grauior multo suis ac truculẽtior q̃ ipsis fuisset hostibus. Quò enim barbaros interemptos, si longe plures in ipsa urbe Roma subiectisq; nationibus cædes ædebantur? Quid prædam aut captiuos abductos proderat, si suis fortunis Romanæ ditionis mortales quotidie dispoliabãtur? Quippe omnis non modo libertas, sed instigatio quoq; delatoribus permissa, ut circumuenire quos uellent, renouareq; etiam (si ita usus posceret) usq; à progenitoribus ignota atq; indeprehensa ad eam diem crimina liceret. Neq; sane delicti alicuius quispiam arcessebatur, quin idem continuo reus perageretur, ac censu fortunisq; omnibus expelleretur. Itaq; quotidie cerneres, qui pridẽ opulentissimi fuissent, eos nunc emendicare stipem. Tanta uidelicet tyrannidis auaritia incesserat, assiduas erga militem largitiones obtendentis. Erant præterea illius aures omnibus calumnijs patulæ, sic ut nullius uel ætatis uel dignitatis rationẽ haberet. Igitur cõplures exercitibus aut prouincijs præpositos, consulares, triumphalesq; uiros, leuissima tenuissimaq; calumnia attractos, corripi de improuiso iubebat, ac sine ullis ministerijs solos uehiculis impositos, die noctuq; iter facere ab oriente aut occidẽte, si ita cecidisset, itemq; à meridie in Pannoniam usq;, in qua tunc ipse morabatur. Dein spoliatos omniq; ignominia affectos, exilio uel morte puniebat. Quandiu igitur unus aut alter talia patiebantur, neq; ea calamitas extra ipsorum familiam egrediebatur, non sane magnopere populorũ gentiumq; interesse uidebatur. Siquidẽ beatorum diuitũq; res aduersæ, non solum à plebe negliguntur, sed eis nonnulli etiã prauo malignoq; ingenio, ob inuidiã scilicet potentiorũ atq; felicium delectantur. Postquam aũt Maximinus plurimas illustrium uirorum familias ad egestatẽ redegit, leuiora iam illa ac minora ducens, quàm ut ipsius cupiditati satisfacerent, animum ad publicas opes trãstulit. Igitur quæcunq; pecuniæ ciuiles, aut ad publicã annonam repositæ, aut in plebem diuidendæ supererãt, tum quæ theatris ac celebritatibus seruiebant, uniuersas sibi adiudicauit. Ad hæc templorum omnium donaria, statuæq; deorum heroumq; honores, tum quicquid publici operis, aut ciuilis ornamẽti, aut materiæ deniq; fuit nummis idoneæ conficiundis, omnia pariter ignibus conflabantur. Quæ res in primis animos multitudinis ulcerauit, quasiq; luctũ publicum effecit, cum citra pugnam atq; arma quasi oppugnationi esse urbs obnoxia uideretur, sic ut quidã è populo contra resistere, templaq; ausi tueri, etiam cadere ante aras deorum immortalium, quàm spectare patriæ spolia præoptauerint. Hinc itaq; potissimum per urbes atq; nationes popularium animi intumuerant, ac ne milites quoq; satis æquo animo ferebant, exprobrantibus inuidiose consanguineis atq; domesticis, & ipsorum culpa talia patrare Maximinum dictitantibus. Huiuscemodi igitur causæ minime profecto leues ad odium ac defectionem populos proritabant. Cæterum uotis tantummodo agebant, læsa implorantes numina, nullo scilicet audente profiteri se uindicem, donec exacto imperij triennio, exigua leuiq; occasione (ut sunt lubricæ tyrannorum res) primo arma sumpserunt rebellaruntq; Afri tali causa. Procurator erat quidam Carthagini, cui nihil ad extremam uel asperitatem, uel sæuitiam deerat. Is damnandis iudicio hominibus, exigendisq; pecunijs, fauorem principis aucupabatur. Siquidem Maximinus, quos sibi lactos cognoscebat, eos potissimũ diligere cõsueuerat. Quicunq; igitur fisci rem curabant, si modo uiri probi forent (quod perraro eueniebat) aut procu-
ratione

ratione exciderant, aut præsenti periculo conterriti, gnariq; illius auariciæ, quamuis inuiti cæteros imitabant. Quapropter Africæ procurator, cum pleraq; alia uiolenter factitabat, tum ab adulescentibus quibusdã nobilibus atq; opulentis damnatione circũuentis, statim exigere pecunias intenderat, patrimonioq; illos & auitis bonis exuere. Quibus rebus exacerbati adulescentes, pecuniã quidem se daturos pollicẽtur, petito trium dierum spacio: cõspirantesq; interim in unum, quicunq; graue aliquid uel passi fuerant, uel passuros metuebant, iubent nocte ex agris iuuentutẽ cum fustibus ac securibus adesse. Illi dominorũ imperia exequẽtes, uenere ante lucem uniuersi in urbem, celantes sub uestibus arma, quæ cuiq; tumultuaria se obtulerant. Magna uero uis mortalium confluxere, siquidem fœcundissima hominũ Africa, plurimos tunc etiam agrorum cultores habebat. Vt aũt dies iam illuxit, iubent adulescẽtes pone sequi seruorum suorum gregem, tanquã si è reliqua essent populi multitudine, neq; tamen arma proferre prius, aut uim facere, q̃ ubi aliquos, aut è militibus, aut è populo uiderint irruere contra se, atq; ire ultum facinus, quod gesturi mox essent. Ipsi recõditis intra sinum pugionibus, adeunt procuratorem, tanquam cum eo de persoluendis pecunijs acturi, continuoq; nihil tale suspicantẽ neci dedunt. Ibi exertantibus gladios illius militibus, atq; ire ultum uolentibus, repente agrestes cum fustibus ac securibus occurrunt, fortiterq; pro dominis pugnãtes, facile omnes in fugam uerterunt. Ad hunc modum negocio succedente, iuuenes desperatis semel rebus, unam sibi reliquam salutem fore arbitrati, si patratũ nuper facinus maiore aliquo facinore cumularent, statuunt in communionem periculi rectorem prouinciæ assumere, ac populos ad defectionem solicitare, quod optari iam pridem ab uniuersis cognouerant Maximini odio, sed metu prohiberi. Igitur cum omni multitudine nocte intempesta domum proconsulis petunt. Is Gordianus fuit, proconsulatũ sortitus eum cum annum ageret circiter octogesimum: multarumq; ante prouinciarum fuerat rector, atq; in maximis spectatus negotijs. Quocirca facile susceptum iri ab illo imperium existimabant, quasi fastigium aliquod superiorum dignitatum: senatuiq; & populo Romano gratum futurum principem, qui præterquam quòd erat illustri ortus genere, etiã per honores plurimos, quasi per gradus quosdã ad imperij culmen ascendisset. Euenit aũt, ut quo die hæc agebant, domi Gordianus resideret, dilatis laboribus omniq; actu rerũ suspenso. Igit adulescẽtes cum gladijs magna stipante multitudine, proturbatis ianitoribus, impetũ in ædes faciunt, eũq; supra grabbatũ requiescentẽ offendunt, circunfusiq; senem purpura induunt, atq; Augustalibus honoribus cõsalutant. Ille re subita exterritus, insidiasq; & dolum in se cõpositum ratus deijcit humi se ex grabbato, obsecrans parcerent seni, à quo nihil iniuriarum accepissent, fidemq; principi & beneuolentiam seruarent. Instantibus autem illis, ac nudos manu gladios tenentibus, cum partim metu, partim ignoratione, haudquaq; sciret Gordianus, quid sibi ea res uellet, quæq; subitæ fortunæ causa foret, unus è numero adulescentiũ, qui & nobilitate & facundia cæteros anteiret, reliquis tacere & paulisper quiescere iussis, dextra capulum tenens, in hanc sententiam uerba fecit:

E duobus periculis, quorum alterum præsens manifestumq;, alterum futurum forsitan, dubijq; euentus, eligendum tibi hodie alterutrum est, ut aut nos, teq; unà serues, & spem meliorẽ qua omnes freti sumus amplectaris, aut iam iam nostris manibus interreas. Quòd si potiora malueris, multa ad spem bonã uiatica sunt. Quippe inuisum omnibus Maximinũ, pestemq; illam crudelissimæ tyrannidis tolles, uitãq; ante hac præclare tibi actam, illustri gloria cumulabis, maximosq; à senatu populoq; Ro. honores ac sempiternã laudem nancisceris. Sin uero abnueris, ac nobiscũ cõspirare pernegaueris, iam iam te hic obtruncabimus, atq; ipsi quoq; (si oportuerit) occiso tibi immoriemur. Maius nanq; facinus ausi sumus, q̃ ut salui esse citra desperationem possimus. Iacet enim tyrannidis minister, luitq; pœnas crudelitatis, nostris nunc nuper manibus interemptus. Quapropter si consenseris nobiscum, atq; in partem periculorum accesseris, cum ipse honorem imperij consequeris, tum quod nos facinus perpetrauimus, laude quàm supplicio dignum reputabitur. Dum hæc loquitur adulescens, impatiens moræ cætera multitudo, cum quidem eodem iam ciuitas uniuersa re uulgata concurrisset, Gordianũ unanimes Augustum appellant. Ille quamuis recusaret, ac senectutẽ

obtende

obtenderet, tamen suapte natura gloriæ auidior, haud ægre tandem honorē suscepit, malens futurum dein quàm præsens iam periculum subire, simul ætate iam exacta minime recusandum putabat, quin (si ita res posceret) etiā imperatorijs honoribus immoreretur. Igitur statim tumultuari omnis Africa, sublatisq; Maximini honoribus ciuitates pleræq; imagines Gordiani, ac statuas ponere. Sed eum quoq; à se cognominarunt Africanum: nam qui ad meridiem Libyes habitant, Afri Romana uoce nuncupātur. At Gordianus aliquot dies Tysdri commoratus, qua in urbe hæc acta fuerant, nomen imperatoris iam cultumq; gerens, Carthaginem proficiscitur, ut in ciuitate maxima celeberrimaq; omnia quasi Romæ agitarentur, Siquidem urbs illa, uel opibus, uel populi frequentia, uel magnitudine tantum Romæ concedens, cum Alexandri urbe Aegyptiaca de secunda palma cōtendit. Sequebatur autem ipsum principalis pompa omnis, milites q; quicunq; aderant, iuuenesq; urbani procera statura, ad eorum similitudinem qui Romæ imperatorem comitantur, uirgæ item laureatæ, quo insigni principes à priuatis dignoscuntur. Prætereaq; ignis de more præferebatur, ut speciem fortunamq; exiguum sanè ad tempus Romanæ ciuitatis Carthago repræsentaret. Cæterum Gordianus literas cōpluris ad primū quenq; Romā missitabat, atq; ad proceres senatus, quorū erāt ei permulti amici ac necessarij. Scripsit item publice ad S.P.Q.R. significans Afrorum erga se consensum, simulq; accusans Maximini crudelitatem, quam esse omnibus magnopere inuisam sentiebat. Ipse omnē præ se mansuetudinem ferebat. Nam & delatores omnes exilio affecit, & ijs qui parum iusto iudicio damnati fuerant, iterum defendendi sui potestatē induxit: quin exules quoq; in patriā restituebat, ac militibus plura se quàm quisquam antea largiturū, populoq; ingens daturum congiarium pollicebatur. Idem præfectum quoq; prætorij Vitalianum, ferum crudelemq; hominem, carissimū deuotissimūq; Maximino, in ipsa urbe curauit interimendum. Siquidem suspectans, ne ille suis incœptis fortiter resistendo, cæteros quoq; metu perterritos à se auerteret, mittit prouinciæ quæstorē adulescentem audacissimū, corpore ualidum, atq; ætate florentem promptumq; ad omne periculum pro se suscipiendū, traditis centurionibus ac militibus nonnullis: cui etiam literas dedit obsignatas duplicibus tabellis, per quas arcana occultaq; negocia significare imperatores cōsueuerunt. Iubet itaq; illos intrare urbem ante lucē, ac dum adhuc in actibus occupatus esset Vitalianus, accedere ad eum intra cellulam, ubi res secretas atq; arcanas ad salutem principis pertinentes scrutari atq; inquirere consueuerat, habere se ad eum literas arcanas à Maximino dicentes, ac uelle etiam remotis arbitris, de rebus ad securitatem imperatoris spectantibus cum illo colloqui, ac mandata principis exponere. Dein signis agnoscendis occupatum pugionibus, quos in sinu occultos haberent, de improuiso confoderent. Quæ scilicet omnia ex sententia successerunt. Etenim ante lucē, quo tempore prodire illi mos fuerat, inueniunt hominem penè solum, paucis tantum circumstantibus, quippe alij nondum uenerāt, alij salutato abierant, priusquam dilucesceret. Igitur uacante illo, ac paucis duntaxat ante cellulam inuentis, ubi quæ supra diximus nunciauerunt, facile scilicet intromissi sunt: porrectisq; epistolis, cōtemplantem eum signa diligentius, prolatis pugionibus confodiunt, nudosq; eos manibus præ se tenentes prosiliunt, omnibus loco cedentibus. Nam id Maximini factum imperio putabāt. Quando idem sæpenumero etiam in eos facere cōsueuerat, qui antea ipsi charissimi uidebantur. Dein uadentes media sacra uia, proponunt epistolam Gordiani ad populum, literasq; item ab illo cōsulibus ipsis cæterisq; reddunt, uulgata etiam fama interfecti Maximini. Quod ubi auditum est, statim uniuersus populus discurrere undiq; furenti similis. Nam etsi ubiq; uulgus semper ad res nouas leuissimum, tamen Romana plebs in primis, quæ ex magna uariaq; etiam peregrinorū multitudine constat, longe cæteris mobilior est. Igitur statuæ atq; imagines Maximini, cęteriq; honores statim conuulsi, clausumq; antea formidine odium, licentia iam & potestate adepta, nullo prohibente effundebant. Quare senatus quoque frequens, etsi de Maximino certi nihil habebat, ex præsenti fortuna rem coniectans, abolitis illius honoribus, Gordianum filiumq; ipsius Augustos declarauerunt: statimq; delatores atq; accusatores uniuersi, aut effugerunt, aut ab ijs quos offenderant occidebantur. Procuratores autem,

& qui

& qui ius in illius crudelitatis miniſteriū dicebant, tracti à plebe ſunt, abiectiq; in cloacas. Multi item inſontes occiſi. Nam & creditorē ſuum quiſq;, & aduerſarium in forenſibus cauſis, & ut quenq; aliquis leuiſſima de cauſa oderat, impetu in domum facto, bonisq; direptis trucidabant. Ita ſub ſpecie libertatis, paciſq; prætextu, ciuilis belli facinora ædebantur. quin præfectum quoq; urbi Sabinū, prohibere talia conantem fuſte capiti illiſo mactauerunt. Hæc igitur populus agitabat. Enimuero ſenatus quando iam ſemel periculum ſubierat, metu Maximini nihil ſibi ad ſolicitandas ad defectionem prouincias reliqui faciebat. Quocirca legationes undiq; ad rectores prouinciarum mittebantur, electis è ſenatorio equeſtriq; ordine clariſſimis hominibus, cum literis quibus ſenatus populiq; Romani mens exponebatur, qui procuratores ipſos hortarentur, uti communem patriam capeſſerent, curiamq; Romanam tuerentur, perſuaderentq; nationibus, ut in fide populi Romani perſeuerarent, cuius proprium antiquitus imperiū foret, ueterrimumq; cum illis amicitiæ ius à maioribus inſtitutū. Quocirca pleriq; legatis benigne exceptis, populos ad defectionem perpulerunt, quod ſcilicet pronum fuit, adeo incredibili apud omnes odio Maximinus laborabat. Igitur omnibus quicunq; apud ipſos magiſtratū gerentes, cum Maximino ſentiebant, repente ad unum occiſis, ipſi uniuerſi ad Romanos defecerunt. Pauci tamen inuenti qui legatos ad ſe miſſos interficerent, aut ad ipſum mitterent, adhibitis cuſtodibus, qui deinde omnes exquiſitiſſimis à Maximino ſupplicijs affecti ſunt. Hæc mens Romanæ ciuitatis, hic animus fuit. Quæ poſtquā Maximino nunciata ſunt, quanquā triſtis ac ſolicitus, tamen illa ſe contemnere ſimulabat, ac primo quidem alteroq; die domi quietus, ad amicos de eo negocio retulit. Cæterū exercitus omnis, cunctiq; eius regionis mortales, & ſi rem omnem intellexerant, intumuerantq; animis, audacia rerum tantarū ac nouitate, tamen pro ſe quiſq; tacebant, ac ſe ignorare omnia ſimulabāt. Quippe tantus erat Maximini metus, ut nihil illum planè lateret, omniumq; nō ſolum uerba, ſed nutus quoq; ſpeciemq; oris obſeruaret. Tertio uero die conuocatis in campum ante urbem militibus ſuis Maximinus tribunal inſcendit, atq; ex libello orationem ab amicis compoſitam, in hanc ſententiam recitauit. Scio me uobis incredibilia nouaq; dicturum, ſed (ut ego exiſtimo) non tam admiratione quàm riſu digna. Arma uobis ueſtræq; uirtuti nō Germani inferunt ſæpe deuicti, nō Sarmatæ, qui de pace nobis quotidie ſupplicant. Perſæ item qui olim Meſopotamiam peruagabantur, nunc ſuas intra ſedes quieſcere boni conſulunt, cum gloria in armis ueſtra, tum rerum à me geſtarum periculo edocti, quæ iam tum illis innotuerunt, cum tuenti ripas exercitui præfuimus. Verum (ne quid magis ridiculū dixerim) Carthaginenſes inſaniunt, atq; ſene infeliciſſimo, & extremo iam ætatis delirante dubium ſuaſo an coacto quaſi aliqua in pompa ludunt principatum. Quo enim freti exercitu, cum apud eos proconſulis miniſterio lictores ſatisfaciant. Quibus porrò uſuri armis, ubi præter lanceas exiguas ad feras excipiendas, nil ſit telorum, proq; bellicis exercitationibus chori tantum, dicteriaq; procacia, & numeri quidam uſurpentur. Neq; uero uos perterrefecerint, quæ facta in urbe nunciantur, nempe Vitalianus per dolum fraudemq; occiſus eſt. Quàm autem leue inſtabileq; ſit Romani populi ingeniū, quàm prompta clamorum tenus audacia, notiſſimum ſcilicet uobis eſt. Si duos modo tres'ue armatos conſpexerint, trudentes alter alterum, & proculcantes, ac ſuum quiſq; periculum fugitantes, publicum neglectui habent. Quod ſi quis uobis etiam quę acta in ſenatu ſunt, renunciauit, non eſt profecto quod miremini noſtram illis continentiam duriorem uideri, atq; ob id morum cōgruentiam, uitamq; illius luxurioſam nobis anteferri. Quippe apud illos fortiſſima quæq; ac grauiſſima pro aſperrimis, diſſoluta atq; ebacchantia pro mitibus, uoluptarijsq; habentur. Quocirca noſtrum quidem imperium, quoniam induſtrium atq; moderatum reformidant, Gordiani delectantur nomine, cuius infamia uitæ non uos præterit. Igitur aduerſus hos atq; huiuſcemodi homines bellum uobis eſt milites, ſi tamen id bellum appellandum. Nam ut mihi quidem atq; adeo cæteris omnibus uidetur, non prius Italiam attigerimus, quàm illorum maxima pars ramos ſupplices, liberoſq; ſuos præferentes, noſtris ſe pedibus aduoluent, aut formidine degeneri fugam facient, ut mihi liberum ſit bona illorum uobis contribuere, quibus in perpetuum perfruamini. Hæc cum dixiſſet, ac multa in ciuitatem ſenatumq; uniuer

ſum interpellatim probra iecißet, manuumq́ geſtibus minabundus, trucíq́ uultu, nutuq́ oris quaſi præſentibus iraſcens, profectionem in Italiam edicit. Diuiſoq́ inter milites ingenti ſtipendio, uno tantũ die interiecto facere iter incœpit, magnum ſecum exercitum, atq́ uniuerſas adducens Romanas copias. Sequebatur eundem etiam Germanorum haudquaquam negligendus numerus, quos uel armís ſubegerat, uel in amicitiam ſocietatemq́ adſciuerat. Præterea machinæ & bellica inſtrumenta, quæq́ alia aduerſus barbaros comparauerat. Cæterum tardius iter faciebat, ob uehicula, resq́ alias uſui neceſſarias, quæ undiq́ importabantur. Nam cum repentinum id illi iter obueniſſet, non cuiuſquam prouidentia, ut conſueuerat, ſed tumultuario ac feſtinato miniſterio, quæ erant militibus neceſſaria colligebantur. Igitur præmittere Pannoniorum cohortes decreuit, quibus fretus maxime erat, quæq́ primæ imperatorem conſalutauerant, atq́ ultro etiam pro illius ſalute omne periculum depoſcebant. Iis igitur imperauit, ut cæteras copias præcederent, ac regiones occuparent Italiæ. Dum in itinere Maximinus eſt, res interea Carthagini præter ſpem magnopere ſucceſſerũt. Erat enim Capellianus quidã ſenatorij ordinis uir, procurator Mauritaniæ Romanis ſubiectæ, quæ ab ipſis Numidia appellatur. Ea gens munita exercitibus fuerat, à quibus barbarorũ incurſus, ac populationes coercerentur. Quare haud cõtemnendam militum manum circa ſe habebat. Cum hoc igitur Capelliano ueteres Gordiano ſimultates, ex forenſi quadam diſceptatione interceſſerant: quocirca nomen adeptus imperatoris, ſucceſſorem illi miſit, atq́ abſcedere prouincia imperauit. Ille ea re indignatus, ac principi ſuo deuotus, à quo magiſtratum quoq́ eum accepiſſet, omni coacto exercitu, cum quidem fidem tueri ac iuſiurandum perſuaſiſſet, Carthaginem contendit, maximas ualentiſſimasq́ copias ſecum adducens, uirosq́ cum ætate florentes, tum omni armorum genere inſtructos peritosq́ rei militaris, atq́ ex conſuetudine præliorum aduerſus barbaros magnopere ad pugnandum paratos. Vt uero nunciatum Gordiano eſt, aduentare ad urbem Capellianum, & ipſe affectus eſt extrema formidine, & perterriti Carthaginenſes uniuerſi: qui ſcilicet in turba potius quàm in exercitus aliquo ordine, collocata uictoriæ ſpe, cuncti pariter urbe effunduntur obuiam Capelliano. Cæterum ſenex Gordianus (ut quidam perhibent) ſimul atque ille Carthaginem attigit, deſperatis rebus, quòd Maximino uires ingentes, nullas in Africa copias eſſe uidebat, laqueo ſe ſuſpendit. Sed occultata illius nece, filium ſibi ducem multitudo elegit. Ita uentum ad manus eſt. Erant autem numero quidem plures Carthaginenſes, ſed inordinati ac rerum bellicarum imperiti, quippe in altiſſima pace educati, feſtisq́ & delicijs emolliti, nudiq́ armis, omniq́ bellico inſtrumento. Nam domo quiſq́ pugionem aut ſecurem aut uenabulum, aut item præuſtas ſudes, ut quiſq́ poterat acuminatas, ad tuendum corpus extulerant. Contrà, Numidę iaculatores optimi, atq́ equitandi peritiſſimi, ſic ut equos etiam infrenos uirga tantum currentes moderentur. Quocirca facile Carthaginenſium plebs in fugam uerſa. Siquidem haud ferentes illorum impetum, omnes abiectis armis confertim effugerunt, trudentesq́ inter ſe & proculcantes, multo ſanè plures ipſi inuicem affligebantur quàm cædebãtur ab hoſtibus. Hic & Gordiani filius cecidit, & quicunq́ eum ſequuti, ſic ut præ multitudine interſectorũ, neq́ diſcerni ad ſepulturam funera potuerint, neq́ adoleſcentis Gordiani cadauer inueniretur. Etenim ex tanta copia fugientium pauci duntaxat urbem ingreßi, coniectiq́ in latebras euaſerant: cæteri ad portas conferti, ac pro ſe quiſq́ intrare primi urbem feſtinabundi, ab iaculatoribus Numidis, cæterisq́ armatis militibus contrucidabantur, maximo fœminarum puerorumq́ eiulatu, quorum ante oculos chariſſima pignora occidebantur. Sunt qui perhibeant, ut primum Gordiano, qui propter ſenium domi ſe continuerat, nunciatũ ſit Capellianum iam in urbem perueniſſe, deplorata ſalute intra cubiculum ſe quaſi dormiturum recepiſſe, colloq́ zonæ inſerto, qua præcinctus fuerat, ſibi mortem conſciuiſſe. Hæc finis Gordiani fuit, felicis anteacta uita, atq́ in quadam principatus imagine extincti. Sed enim Capellianus Carthaginem ingreſſus, præcipuum quenq́ ex ijs qui è pugna ſuperauerant, neci dedidit; ac neq́ à templis deſpoliandis, neq́ à publicis priuatisq́ pecunijs diripiendis abſtinuit. aditisq́ urbibus reliquis, quæcunq́ honores Maximini ſubſtuliſſent, in his præſtantiſſimum quenq́ morte, cæteros ſupplicio afficiebat:

agros

agros autem uicosq; concremandos militibus tradebat, prætexto quidem ulciscendi
Maximinum: cæterũ clanculum militum sibi animos concilians, ut sicubi res à Maxi-
mino titubassent, ipse ad occupandũ principatũ beniuolis militibus uteretur. Ita se ui-
delicet res in Africa habebant. Postea uero q Romæ audita senis Gordiani mors est,
ingens perturbatio senatum populumq; Ro. ingensq; terror inuasit, extincto in quem
unum spes omnes suas collocauerant. Neq; enim illos præteribat, nemini iam parsu-
rum Maximinum, cum sponte alienum ab ipsis, atq; hostili animo, tum iustis etiã cau-
sis, & professo quasi odio succẽsentem. Itaq; frequentes in unum conuenere, ac de to-
to negocio deliberantes, quando semel in periculum uenerant, bellum cõparare de-
creuerunt, duobus electis imperatoribus, qui Remp. pari potestate administrarẽt, ne
rursus principatus autoritas in tyrannidẽ proueheretur. Cõuenerunt igitur non qui-
dem in curiam quò antea consueuerant, sed in tẽplum Capitolini Iouis, quod in arce
summa præcipuę uenerationis Rom. habẽt: ibi clausis foribus soli quasi teste & cõses-
sore, atq; adeo rerum omnium inspectore deo, selectis qui ætate ac dignitate cæteros
anteirent, de quibus suffragia ferrent, duo ex omni numero, Maximus atq; Albinus
plurimis suffragantib. imperatores creati. Horum Maximus cũ sæpe exercitibus præ-
fuerat, tum præfectura urbis egregie gesta maximã ingenij prouidẽtiæq;, præterea ui-
tæ cõtinentis opinionẽ uulgo de se prębuerat. Albinus aũt patricij generis homo, con
sulatu iterum gesto, multisq; prouincijs sine ulla querela administratis, morum simpli
cior habebatur. Ita creati principes, Augustiq; appellati, ac senatusconsulto omnibus
imperatorijs honoribus affecti sunt. Dum hæc aguntur in Capitolio, interea Po. Ro.
incertum subijcientibus Gordiani amicis ac necessarijs, an tantum rumoribus exciti,
facto ad portas cõcursu, uiam qua itur in Capitolium, totam conferta multitudine oc
cupauerant, lapidesq; & fustes ingerẽtes, rebus in Capitolio actis aduersabant̃, ac Ma
ximum in primis recusantes, seueriorẽ scilicet q ut eum lenis multitudo facile patere-
tur. Qua propter eo maxime offendebant̃, clamantes identidẽ, ac minitantes utrunq;
se confestim occisuros. Nam ipsi ex Gordiani genere principẽ sibi deposcebant, ut in
familia nomineq; eo nomen imperatorium remaneret. Albinus aũt ac Maximus eque
stris ordinis iuuẽtute, atq; urbanis militibus cũ gladijs undiq; stipari, egredi Capitolio
conabant̃, sed lapidibus ac fustibus coerciti, donec subijciẽte nescio quo, ad hunc mo
dum populo imposuerunt. Erat puer quidã infans adhuc ex Gordiani filia natus, no-
men aui referens. Hunc igitur submissis quibusdã afferri ad se iusserũt. Qui cum domi
eum ludibundũ offendissent, impositũ in humeros per mediam ferebant multitudinẽ,
plebi ostentantes, ac nepotulum Gordiani dictitantes, uocantesq; eum nominatim,
quoad in Capitoliũ pertulerunt, populo subinde acclamante & cõspergente puerum
frondibus. Cum itaq; senatus Cæsarem illum declarasset, quando adhuc per ætatem
Remp gerere nõ poterat, & iræ multitudinis resederant, passi uidelicet sunt in aulam
palatinã senes imperatores cõmigrare. Sed incidit per eos dies ciuitati Ro. funesta ca-
lamitas, orta de nimia duorũ senatorũ audacia. Nam cum senatus haberet̃ de publicis
negocijs, duo ex militibus Maximini, quos in castris reliquerat, emeritę iam ætatis, ad
fores curiæ accesserunt exploratũ quæ gererent̃, inermes uidelicet, tantũq; subarmali
bus & sagis induti. Constiterant aũt pariter cum reliqua multitudine, sed cæteris ante
fores pręstolantibus, duo trésue ad summũ curiosiores audiendi, curiam ingressi, sic ut
ultra aram quoq; uictoriæ penetrarent. Hic senator quidam deposito nuper cõsulatu,
Gallicanus nomine, ac genere Carthaginensis, alterq; item prætorius Mecenas, nihil
tale expectantes milites, manusq; adhuc sub sagulis habẽtes, repente adactis in corda
pugionibus interficiunt. Etenim omnis senatus ob recentem seditionẽ, tumultũq; su-
periorem, alij propalam, pars clanculũ gladios gerebant, quibus suam quisq; salutem
ab inimicorũ insidijs tuerentur. Ita cæsi milites, quod se de improuiso defendere haud
quiuerant, prostrati ante altaria iecebant. Quo uiso cęteri confestim expauefacti cõmi
litonum interitu, simulq; populi cõcursum formidãtes, quod erant inermes, fugam ar-
ripuere. Cæterũ Gallicanus raptim se curia in mediam multitudinẽ proripiens, gladi-
umq; & manum stillantẽ sanguine ostentans, ad persequendos occidendosq; senatus
populiq; Rom. hostes, amicos sociosq; Maximini, uulgus adhortabat̃. Quibus rebus

inducta plebs, Gallicanũ faustis excipit acclamationibus, militesq; lapidibus incessit, quatenus licuit persecuta. Cęterũ cum se illi in castra recepissent, paucis tantummodo uulneratis, clausis portis, armisq; arreptis, castrorũ mœnia defensabant. Verum Gallicanus (quando semel tantum facinus ausus fuerat) bellum protinus ciuile, atq; omnibus perniciosum suscitauit. Quippe iussis effringi publicis armamentarijs, in quibus pompæ magis instrumenta q̃ belli asseruabantur, unde sibi quisq; munimentum corporis accommodaret, apertisq; item gladiatorum ludis, atq; unoquoq; proprijs armis ornato, præterea cunctis, quæcunq; intra domos aut officinas essent, hastis, gladijs ac securibus direptis, cum quicquid occurrerat, furor in arma conuerteret, statim omnes conferti, conglobatiq; ad castra contenderunt, ac uelut urbem aliquam expugnaturi, murum ipsum portasq; circumsederunt. Cęterũ milites, utpote pugnandi peritissimi, pinnis sese murorum clypeisq; protegẽtes, sagittarũ iactu crebro, ac prælongis contis multitudinem repellebant. Postremo cum iam defatigato populo saucijsq; magna ex parte gladiatoribus, atq; in uesperã uergente die, regredi in urbem decreuissent, conspicati milites securitatem abeuntium (quippe minime ausuros putabant Romani, adeo paucos aduersus tantam multitudinẽ castris eruptionem facere) cõfestim uniuersi sese portis patentibus in uulgus illud hominum concitauere. Ibi gladiatores ad unum cæsi, magnaq; pars populi collisa. Quo facto, cum haud procul castris recessissent, rursum sese intra munimenta receperunt. Hinc igitur maior senatui populoq; Rom. indignatio oborta. quare duces ex Italia omni probatissimũ quenq; delegerunt, iuuentutemq; omnẽ collectam in unum, subitarijs armis ac tumultuarijs adornarunt. Horum potissimam partem secum Maximus eduxit, ut aduersus Maximinum præliaretur, reliqui ad urbis custodiã tutelamq; relicti. Interea quotidie ad muros castrorum dimicabatur, sed profectu nullo, defensantibus superne militibus, ictamq; & sauciam multitudinem fœde repellentibus. At Balbinus domi se cõtinens, populo per edictum supplicabat, ut in gratiam cum militibus rediret, quibus etiam omnium quæ patrauerant, obliuionẽ atq; impunitatẽ pollicebat̃. Sed neutris id persuasum, gliscente indies malo, ac populo indignante, quòd tanta multitudo tam paucis contemptui foret: contra militibus ægerrime ferentibus, ea se à Romanis passos, quæ uix unquam à barbaris expectassent. Postremo quando oppugnatio parum procedebat, uisum ducibus interuertere omnis riuos, qui in castra peruenirent, ut milites aquarum penuria sitiq; conficerent. Igitur abscindendo obstruendoq; cunctos è castris aquarum riuos auertebant. Sed enim intellecto periculo milites, ac rebus desperatis, erumpunt uniuersi patentib. portis, congressiq; multitudinẽ fugientem in urbem usq; persequuntur. Sed ubi iam statario illo certamine plebs inferior intra domos se receperat, ac regularũ lapidumq; & testarũ iactibus desuper urgere cœperat milites, haud ausi illi ignota ędificia subire, clausis etiam domibus & tabernis, ignem ianuis ac ligneis ædificiorum proiecturis, quales in urbe plurimæ sunt, ilico admouerunt. Quo factum est, ut partim crebritate insularum, partim lignea materia, bona pars urbis conflagrauerit: multiq; ex opulentis pauperes facti, maximis atq; egregijs amissis possessionibus, uel prouentu uberrimis, uel splendore ipso, & uarietate preciosis. Neq; uero pauci extincti mortales, quòd ianuis igne occupatis, proripere se domo copia non fuerat. Bonaq; diuitum direpta penitus, immiscente se militibus studio rapiendi facinorosissimo quoq; & tenui plebecula. Sed adeo peruagatum longe lateq; incendium est, ut plus multo cõsumpserit, quàm quantum spacij maxima quæq; urbs ædificijs occupet. Dum hæc Romæ geruntur, interea Maximinus confecto itinere Italiam attigerat, ac sacrificato ad aras, quæ in finibus ipsis erectæ sunt, pergit iter facere, iussis arma tenere, atq; instructa acie progredi militibus. Sed cum & Africæ defectionem, & Romæ bellum ciuile, prætereaq; res à Maximino gestas, iterq; eius hactenus conscripserimus, reliqua deinceps explicabuntur.

VAE poſt interitum Gordiani geſſerit Maximinus, iterq; eius in Italiam, prætereaq; Africæ defectionem, & in urbe ipſa populi ac militũ ſeditiones, ſuperiore uolumine recenſuimus. Enimuero Maximin⁹ poſteaq; ad Italię fines peruenit, pręmiſsis exploratoribus, qui ſpecularent̃, an ulię in alpiũ cõuallibus & denſiſsimis ſiluis inſidiæ delitęſcerẽt, ipſe in planũ deductis militibus, iuber armatorũ acies quadraro agmine incedere, ut ab ijs q̃plurimũ campi occuparetur, cunctisq; in mediũ coactis impedimentis, ipſe cum ſuis ſtipatorib. ueluti ſubſidio ſequebatur, alis utrinq; diſcurrentibus cataphractorum equitum, Maurisq; iaculatoribus ſagittarijsq; ex oriente & equitatu Germanorũ, quos auxiliares aſciuerat, quosq; etiam pręcipue opponere hoſtibus cõſueuerat: ut primos uidelicet impetus exciperenr, feroces audacesq; initio pugnæ uiri, ſimul ut (ſi in diſcrimen ueniretur) uilis potiſsimum barbaria illa periclitaretur. Sed ubi totam planiciem ſeruatis ordinibus tranſmiſerunt, ad Italiæ urbem peruentum eſt, quæ Emona à cultoribus uocatur. Ea ſita eſt in extrema planicie ad alpium radices, ubi ſpeculatores atq; exploratores exercitus narrãt Maximino uacuam relictam urbem, aufugiſſe omnis incolas, templorum etiam ac domorum ianuis incendio conſumptis, atq; omnibus quæ uel in urbe uel in agris fuerant exportatis, atq; igni corruptis, nihil aut iumenris, aut hominibus alimentorum relictum. Quæ res grata inprimis Maximino fuit, quòd idem cæteros quoq; populos ſuo quenq; metu facturos arbitrabatur: contra milites indigne tulerunt, quòd ab initio ſtatim fame laborarent. Cumq; noctem exegiſſent, partim intra patentes cõmunesq; omnibus domos, partim in planicie ipſa, ſtatim ſole oriente, ad alpes acceſſerũt. Hi ſunt longiſsimi quidã montes, uice murorum Italiæ circundati, adeo in altum æditi, ut etiam ſuperare nubes uideantur, itaq; in longum porrecti, ut uniuerſam Italiam comprehendant, leua ad Tyrrhenum pelagus, dextra ad Ionium uſq; pertingentes, denſis ubiq; nemoribus inſeſsi, atq; anguſtiſsimis callibus, & rupium prærupta altitudine, ſcopulorũq; aſperitate uix peruij, nonnullis tamen quaſi ſemitis magno ueterum Italorum labore manufactis. Quapropter ingens tranſiturum illac exercitum formido tenebat, ſperantem ſumma iuga teneri iam ab hoſte, nullosq; non obſtructos exitus ad ſe prohibendos. Neq; is metus de nihilo erat, locorum naturam contemplantibus. Poſtea uero quàm ſine ullo impedimento, ſuperatis alpibus in caſtra deſcenderant, læti ſcilicet omnes inſtauratis animis uitulabantur, nihilq; non ſibi ex ſenrentia ceſſurum Maximinus arbitrabatur, ne locorum quidem difficultati fidentibus Italis, intra quas latitare ipſi, & ſaluti ſuæ conſulere, prætereaq; inſidiari hoſtibus, ac locis ſuperne imminentibus pugnam capeſſere potuiſſent. Sed ubi planiciem attigerunt, nunciant exploratores maximam Italiæ urbem Aquileiam portas occluſiſſe, Pannoniorum acies quæ præiuerant, acriter murum oppugnaſſe. Cæterum tentata re ſæpe omnes incaſſum conatus euaſiſſe. Itaq; iam defatigatos recedere, lapidibus ſcilicet & haſtis magnaq; ſagittarum ui deſuper ingruentibus. At Maximinus iratus Pannonijs, quaſi parum impigre præliatis, ipſe cum exercitu reliquo accelerabat, ſperans nullo negotio ſe illius urbis potiturum. Sed Aquileia prius quoq; (ut erat ingens urbis eius magnitudo) populo abundabat: & uelut Italiæ quoddam emporium ad mare ſita, quaſiq; terminus Illyriæ, copiam rerum è continenti per terram fluuiosq; conuectam nauigãtibus ſuggerebat: & ab ipſo mari res ad uſum eorum qui continentẽ colunt, neceſſarias uidelicet ſuperioribus terris propter hyemis aſperitatem minus feracibus, maxime tamen uinum, cuius in ipſa regione maximus prouentus, uicinis gentibus ne uitem quidem habenribus, affatim ſuppeditabat. Ex quo factum uti ſuper ciuium ingentem numerum, etiam magna uis hoſpitum ac mercatorum eam urbem frequentaret. Enimuero tunc etiam aucta multitudo confluenribus illuc ex agris, quicunq; oppidulis uicisq; circa relictis, fidebant urbis magnitudini, ac uetuſtis mœnibus dirutis quidem antea magna ex parte. Quip

pe in tanta Romanorũ potentia, neq; murorum, neq; armorũ Italiæ ciuitates indigebant, pacem altißimã agitantes, atq; in participatũ reip. ascitæ. Sed tunc urgente uidelicet necessitate, renouatis, instauratisq; mœnibus, præterea turribus ac propugnaculis excitatis, totaq; urbe ad eum modum cõmunita, clausisq; portis, noctẽ, diemq; ubi uersi pro muro stantes, hostem fortißime propulsabant. Duces erant summa potestate duo consulares uiri lecti à senatu, Crispinus ac Menephilus. Hi maxima diligentia procurauerant, uti necessaria quæq; in urbem importarentur, sic ut diuturnior quoq; sustineri oppugnatio potuerit. Erat item in urbe magna aquarum abundantia, partim ex puteis sanè frequentibus, partim è fluuio muros præterfluente, ac pariter fossæ obiectus, & aquarũ prębente copiam. His ita intra urbem cõparatis, ut primum defendi muros diligenter, clausasq; portas Maximinus audiuit, decreuit mittere legatorũ specie, qui illos alloquerentur, ac si possent, reserari sibi portas persuaderent. Habebat autem in exercitu tribunũ quendam Aquileiæ ciuem, cuius nati atq; uxor, pręterea familia omnis in urbe erant conclusi. Quare eum, centurionesq; nonnullos quasi oratores mittit, sperans facile illius autoritatem municipes secuturos. qui ubi muro appropinquarunt, in hanc sententiam uerba faciunt. Iubere cõmunem imperatorem pacem depositis armis colere, seq; amicum pro hoste accipere, sacrisq; faciundis uacare, quàm cædibus, miserari patriam paulopost (si obstinati perstiterint) ruituram. licere ipsis (si uelint) una opera sibi quemq;, & saluti patriæ cõsulere: quippe obliuionẽ, ueniamq; omnium quæ fecerint, optimũ principem polliceri, quando nihil ipsorum, sed omnia forent aliena culpa contracta. Talia quędã sub muro legati magna uoce pronunciabãt, sic ut facile exaudiri, si non planè ab omnibus, certe ab ea multitudine possent, quæcunq; supra muros turreisq; cõstiterat. Etenim taciti omnes legatorum dictis aures dederant. Quare metuens Crispinus, ne pollicitationibus illis, quæ uulgi inconstantia est, ad mutandum pace bellum, referandasq; hosti portas impellerent, discursans ipse per muros rogare, obtestariq; singulos, uti audacter manerent, fortiterq; resisterent, neq; fidem proderent senatui debitam P. Q. R. neue titulum seruatæ ac propugnatæ Italiæ totius aspernarent, neu promissis crederent periuri fraudulentiq; tyranni, neue item benigna oratione inescati, ruerent in manifestam perniciem: sed cõfiderent belli fortunę, ita plerunq; dubiæ, atq; ancipiti, ut magnus interim numerus à paucissimis, & qui potentiores creduntur, ab ijs qui imbecilliores habeant, uicti superatiq; sint, neue utiq; expauescerẽt exercitus illius magnitudinem. Nam qui pro altero dimicant, cum suæ uictoriæ felicitatẽ ad alios uideant migraturam, minus profecto acriter decertãt. Quippe qui intelligant sequidem in periculi participatum admitti, cæterũ extremos uictoriæ fructus ad alium peruenturos. Qui autem pro patria pugnant, præterquam quod spe meliore esse debent (neq; enim aliena occupare, sed tueri sua contendunt) etiam animo sunt maiore, ut quos non alienum imperiũ, sed sua quenq; necessitas adigat, quoniam scilicet uictoriæ fructus ipsis potißimũ debeantur. Talia quædam nunc singulis, nunc uniuersis ingerens Crispinus, homo suapte natura uenerabilis, ac Romana facundia pollens, præterea gratus omnibus mit modestoq; imperio, persuasit multitudini ut in officio fideq; permanerent, iussitq; legatos rebus infectis ad Maximinum reuerti. Dicebatur autem Crispinus ad bellum sic audacter sustinendum, etiam aruspicum responso, qui læta exta nunciarent, animatus. etenim magnopere fidem huiuscemodi signis habere Itali cõsueuerunt. Cæterum nonnulla quoq; oracula ferebantur patrij cuiusdam numinis, uictoriam promittentia. Belem uocant indigenæ, magnaq; eum religione colunt, Apollinem interpretantes. Cuius etiam speciem pro urbe ipsa pugnantem, quidam è militibus Maximini uisam sibi in cœlo affirmabant. Quod utrum sic esse nonnulli putauerint, an id commentum placuerit, ad leuandam infamiam tanti exercitus, qui bello impar foret aduersus minorem multo numerum oppidanorum, ut scilicet uicti potius à dijs, quàm ab hominibus uiderentur, haud sanè satis exploratum habeo. Cæterum nouitas euẽtus cuncta credibiliora facit. Postea uero quàm infecto negocio legati reuerterũt, ira & furore instinctus Maximinus, magis magisq; accelerabat. Vt autem ad fluuium peruenit, qui ad lapidem duodecimum procul est ab urbe, inuenit ipsum maxima aluei profunditate ac latitudine defluẽtem.

Etenim

Etenim anni tempore ſolutæ uicinorum mõtium niues, quas longa hyems durauerat, maximum torrentem effecerant, ſic ut nullo pacto tranſire exercitus poſſet. Nam pontem, quod opus magnum atq; pulcherrimũ ueteres imperatores lapide quadrato conſtruxerant, pylis ueluti quibuſdam paruis ſenſim creſcentibus, ruperant ac reſoluerãt Aquileienſes. Ita cum neq; ponte, neq; nauigijs (quippe nulla ſuppeditabant) tranſire exercitus poſſet, ſubſtitit incertus conſilij. Sed enim Germani aliquot ignari, quàm rapido abruptoq; impetu Italiæ flumina deferant, ratiq; ſenſim influere campos, quẽadmodũ apud ipſos conſueuerunt (unde etiã quia minimum ſe concitant, per facile congelaſcunt) auſi ſeq; & equos natãdi peritos alueo credere, ui fluminis ablati perierunt. Igitur cum biduum aut triduum in tentorijs fuiſſet Maximinus, ducta circum exercitum foſſa, ne qui de improuiſo in caſtra ruerent, ſtabat in ſua ripa deliberabũdus quonam tandem pacto fluuium põte iungeret. Sed magna lignorum ac nauigiorum penuria, quibus inter ſe iunctis pontem fabricaretur, nuntiarunt quidam è fabris, eſſe permultas in agris illis deſertis inanes cupas forma rotũda, quibus uidelicet incolæ quondam ad uinum importandum utebantur. ea cum eſſet ad nauium ſimilitudinem cõcaua, deuincta mox inter ſeſe ſcapharum more, innatatura uidebantur. Etenim ire peſſum uinculis inter ſe conſtricta, ac uiminibus deſuper iniectis, & puluere multo ſaburrata non poterant. Quod ubi factum eſt, facile milites in ulteriorem ripam tranſgreſsi, ſuburbanis ædificijs, quæ deſerta inuenerunt, igne correptis, uites arboreſq; exciderunt, omnemq; eius regionis ornatum fœdauerunt. Siquidem arborum cõparibus ordinibus, ac uitibus inter ſe iunctis, & in ſublime euectis, ad feſtæ celebritatis ſpeciem, quaſi coronis quibuſdam redimita om̃is regio uidebatur: quibus radicitus exciſis, exercitus ad ipſos urbis muros contendebat. Sed omnibus defatigatis, non fuit imperatoris conſilium urbem ipſam ſtatim inuadere. Sed extra teli iactum conſtituto milite, diuiſoq; in centurias, & cuneos, ac partibus muri totius unicuiq; attributis, uno tantum die ac requieſcendum indulto, ſtatim deinde oppugnare urbem aggreditur. Igitur machinamentis omnifariam admotis, cum genus oppugnationis nullum prætermitteretur, plurima ſcilicet, ac propemodum quotidiana certamina edebãtur. Etenim circũdatis uelut indagine quadam muris, magnaq; ui atq; alacritate pugnam capeſſente milite, reſiſtebant audacter Aquileienſes, clauſiſq; templis & domibus, uniuerſi cum liberis & coniugibus urbem deſuper è turribus ac propugnaculis defenſabant. Neq; erat ulla tam inutilis ætas, quæ pugnare pro patria recuſaret. Cæterum ſuburbana omnia, & quicquid extra urbem ædificiorum fuerat, demolitus Maximinus, lignis, materiaq; omni ad machinas abutebatur, quibus muri ſaltem aliquam partem demoliretur, qua immiſſus exercitus diriperet urbem, ac dirueret, totamq; eam uaſtam mox deſertamq; relinqueret. Neq; enim decorum ſibi aut honorificum fore iter Romam arbitrabatur, niſi urbem deleuiſſet, quæ prima in Italia obſtitiſſet. Quocirca multa pollicentes atq; oſtentantes ipſe cum filio, quem Cæſarem fecerat, obequitabant militibus, eoſq; ad pugnandum acriter adhortabantur. Enimuero Aquileienſes ſaxa deſuper iaciebant, ſulphurq; bitumine, ac pice mixtum dolijs, quorum manubria longiora, immittebant, atq; ut primum exercitus muris ſucceſſerat, ignibus iniectis diſpergebant unanimiter imbrium ritu. Quamobrem pix illa cum cæteris, quæ ſupra diximus, partes nudas corporis ſubiens, undiq; diffundebatur: ſic ut miles loricas, armaq; cetera ferro excandeſcente, corijſq;, ac lignis ardentibus, contrahentibuſq; ſe raptim abijceret. Itaq; cernere erat milites arma ſibijpſos detrahẽtes, quæ ſpoliorũ ſpeciem abiecta humi, commento magis artis, quam ui pugnantium præferebant. Ex quo factum eſt, ut pleriſq; militibus, aut oculi extinguerentur, aut ſummæ oris partes, manuſq; item, & ſi qua præterea nuda in corpore patebant, ignibus labefactarentur. Sed & machinis quæ muro admouebantur, deſuper tædas inijciebant, pice ac reſina oblitas, quarum extremitas mucronem ueluti ſagittæ haberet, quæ cum accenſæ deferebantur, infixæ, inhærenteſq; machinis, facile ſcilicet illas concremabant. Sed primis ſanè diebus par utrinq; librata fuit pugnæ fortuna. Dein mora iniecta, minus minuſq; iam alacer Maximini erat exercitus, ſed quia ſpe falſus, triſtiorq; indies. Nam quos ne unum quidem diem ſperauerant ſuum laturos impetum, eos non modo non cedentes, ſed reſiſten-

tes etiā audacißime animaduertebant. Contra Aquileienses magis magisq́ indies uirium atq; animorum implebantur: & asiduitate pugnandi peritiā pariter audaciamq́ consecuti, sic despiciebant milites, ut etiam iocarentur in eos, & cauillarentur, nihilq́ non contumeliæ obeunti muros Maximino exprobrarēt, tum in ipsum iuxta filiumq́ nulla non iacerent probra. Quibus irritatus ac furens, cū effundere in hostes iram non liceret, plurimos è suis ducibus, quasi parum strenue atq; acriter urbem oppugnarent, extremo supplicio affecit. Quo factum, ut infestiorem sibi atq; iratiorem militem reddiderit, & contemptibilior fieret aduersarijs. Euenit præterea, ut Aquileienses commeatu rebusq́ cæteris abundarent, quoniam magna diligentia quæcunq; ad homines aut equos sustentandos desiderantur in urbem fuerant comportata. Contra exercitus omnium rerum egenus, excisis feracibus arboribus, agroq; omni peruastato, partim sub tumultuarijs tentorijs agitabant, partim sub aperto cœlo tolerabāt solem, atq; imbres. Siquidem nihil alimenti, uel ipsis, uel iumentis importabatur, obsessis omnibus Italiæ itineribus Romanorum diligentia, murisq́, & portis excitatis. Etenim uiros consulares cum lectißimis, ac spectatißimis hominibus ex Italia tota miserat senatus, qui litora portusq́ tutarentur, neq; cuiquam potestatem facerent nauigandi, sic ut inaudita, incognitaq; forent Maximino quæcunq; Romæ àgitabantur. Quin uiæ quoq; omnes, & calles, ne quis transiret, diligentißime seruabantur. Ita eueniebat, ut exercitus, qui urbem obsidebat, ipse inuicē obsideretur. Nam neq; Aquileiam capere, neq; Romam proficisci poterat, nauigiorum aut uehiculorum penuria, quæ omnia prius occupata, & cōclusa fuerant. Rumores quoq; suspitionibus in maius augebātur, esse uniuersum in armis Romanum populum, consensisse Italiam gentesq́ omnes Illyricas, barbarasq́ quascunq; aut oriens aut meridies uidet ad exercitum contrahendum coniuratas in Maximini odium. Quare desperantes milites, omnium rerum penuria laborabant, uixq́ aquæ satis habebant, quam etiam pollutam sanguine, & cædibus de flumine hauriebant. Nam & Aquileienses cadauera suorum, quæ humari non poterant, in flumina præcipitabant: & qui ferro morboq́ in exercitu perierāt, itidem alueo demergebātur. Inter quos etiam qui inopia ciborum confecti, uix adhuc spiritū retentabāt. Cum igitur ad hunc modum mœstus atq; inops exercitus esset, repente dum sub tentorio quiescit Maximinus uacuo die à pugna, cū pleriq; aut in tabernacula, aut in suas quisq; stationes concesßissent, uisum est militibus ijs, quorum ad urbem Romam sub monte Albano castra erant, atq; in his liberi eorum cōiugesq́ relictæ, neci dedere Maximinum, ut aliquando à diuturna & inexplicabili osidione requiescerent, neq; Italiæ bellum inferrent in tyranni gratiam, damnati omnibus & inuisi. Quocirca occupata audacia, sub medium fermè diem ad illius tentorium contenderunt, conspirantibus unà corporis custodibus. Ibiq; postquam de signis militaribus illius imagines detraxerunt, prodeuntē mox tentorio, cum filio, ut ad eos loquerentur, continuo obtruncāt, unaq; præfectum prætorio, & quoscunq; charißimos ille habuerat, Proiectaq; ad ludibrium cadauera, canibus dein uolucribusq́ lanianda reliquerunt, mißis tantū Romam imperatorum capitibus. Hunc habuit finem Maximinus cum filio. Ita male gesti imperij dedere ambo supplicium. Cæterum exercitus hærebat nece audita principum. Neq; enim perinde omnibus grata, præsertimq́ Pannonijs Thracibusq́ barbaris, qui scilicet imperium tradiderant. Sed quando infectum fieri iam nequibat, ferebant quanquā inuiti, & se gaudere cum cæteris simulabant. Quare depositis armis, pacatorum habitu, ad Aquileiæ muros accesserunt: nunciataq; cæde Maximini, petebāt uti sibi portæ aperirentur amicis iam, qui pridie hostes fuissent. Enim uero Aquileiensium duces haud paßi, proponūt Maximi, & Balbini, ac Gordiani Cęsaris imagines, coronis, & lauro redimitas. Quibus ipsi acclamantes, etiam hortabantur exercitum, ut agnoscerent, salutarentq́, & lætis exciperent uocibus, quos senatus, populusq́ Romanus imperatores elegisset. Nam Gordianos illos superiores, cum dis agere æuum. Sed & forum rerum uenaliū supra muros exposuerunt, magna ciborum, uiniq; copia, prætereaq́ uestium, & calceorum, rerumq́ adeo omnium, quas præbere hominibus posset ciuitas beata & florens. Igitur magis, magisq́ ea res exercitum obstupefecit, cogitantē fuisse illis abunde omnia, etiam ad longiorem obsidionem suffectura: contraq́

se ma

ſe màgna egeſtate omnium, prius aliquanto perituros, quàm urbe omnibus circunflu
ente copijs potirentur. Ita manente ſub muris exercitu, & quæ cuiq; uſui forent, inde
ſumentibus colloquentibusq; inter ſe, pacis erat amicitiæq; uelut habitus, manente ad
huc obſidionis ſpecie, cum ſcilicet clauſa mœnia Romanus circumſideret exercitus.
Dum hæc ad Aquileiam geruntur, interea equites, qui Maximini caput Romam fere
bant, magno ſtudio accelerantes, patentibus ubiq; portis, ac laureata popularium fre-
quentia excepti, ſtagnis paludibusq; inter Altinum ac Rauennã enauigatis, Maximũ
in urbe Rauenna inuenerunt, delectos ex urbe & Italia contrahentem milites, ac Ger
manorum auxiliares, qui beneuolentiæ nomine publice à popularibus miſsi fuerant,
quibus olim Maximus cum imperio diligẽtiſsime præfuerat. Ergo paranti copias ad-
uerſus Maximinum repente occurrunt equites, capita ferentes principum, uictoriãq;
nunciãtes, & rerum proſperos ſucceſſus, conſenſumq; exercitus & populi ad eoſdem
colendos principes quos ſenatus elegiſſet. His igitur præter ſpem nunciatis, ſtatim
ad aras ſacrificatum diſcurritur, uictoriam canentibus uniuerſis, quam citra pulueris
iactum ſibi pepererant. Enimuero Maximus peracto ſacrificio, Romam dimittit equi
tes, ut rem geſtam populo narrent, & capita illa perferant. Qui poſtq; peruenere in ur
bem, atq; infixa contis hoſtilia capita omnib. conſpicienda prætulerũt, nemo utiq; uer
bis ullis conſequi poſſet feſtum læticiãq; eius diei. Nulla quippe fuit ætas, quæ non ad
aras & templa feſtinaret, nemo qui domi ſe continuerit: ſed ibant ceu lymphati gratan
tes inuicẽ, atq; in circum ueluti futura cõcione frequentes cõcurrebant. Ipſeq; Balbi-
nus hecatõbas immolabat, nulliq; nõ magiſtratus, nulli nõ è ſenatorio ordine lętabun
di ſupra q; dici poſſet, agitabant, quaſi ſecurim ceruicibus imminentẽ excuſſiſſent. Igi-
tur nuncij, legatiq; per omnes prouincias laureati dimittebantur. Dumq; ad hunc mo
dum tanta Romanũ Po. læticia tenebat, interea Maximus Rauenna profectus, Aqui-
leiam peruenit, trãſmiſsis paludibus, in quas fluuius Eridanus, ac uicina exundant ſta
gna, ſic ut per ora ſeptem in mare præcipitẽtur. Itaq; indigenæ patria lingua paludem
illam, ſeptem maria appellant. Statim igitur Aquileienſes Maximũ reſeratis portis ex
cepere, nullæq; nõ Italiæ ciuitates legatos mittebãt principes uiros candidatos, ac lau
reatos, & deorũ patriorũ ſimulacra aureasq; coronas, ſi quæ in donarijs fuerant cõpor
tantes, qui fauſta omnia Maximo acclamarent, & frondibus eum conſpergerẽt. Quin
exercitus etiam qui Aquileiam circunſederat, pacato habitu prodibat laureatus, non
tam uero concordiq; affectu uniuerſorum, quàm ficta beneuolentia, & honore tempo
rario ad præſentem fortunam principis accommodato. Pleriſq; tamen indignantibus,
ac dolentibus clanculum, quem ipſi elegerant cecidiſſe, rerum potiri quem ſenatus
creauerat. Enimuero Maximus uno alteroq; die ſacrificijs abſumpto, tertio dein ex-
ercitum omnem in planiciem conuocauit, atq; ex tribunali ad hunc modum uerba fe-
cit: Quàm fuerit ex uſu uobis pœnitentia, & reconciliata cum Romanis gratia, re
ipſa didiciſtis pacem uidelicet pro bello agitantes ſeruato etiam militari iureiurando,
quod eſt unum Romani principatus myſteriũ ſanctiſsimũ. Quare debetis etiam dein
ceps huiuſcemodi cõmodis frui, fidem populo ſeruantes, ſenatuiq; Rom. & nobis im-
peratoribus, quos à nobis nobilitate & rebus geſtis, lõgaq; ſerie generis, quaſi per gra
dus quoſdam prouectos, pari iudicio S. P. Q. R. elegerunt. Neq; enim unius tantum
hominis peculiaris poſſeſsio principatus eſt, ſed communis antiquitus totius Romani
Po. Siquidẽ in illa urbe ſita eſt imperij fortuna, nobis aũt diſpẽſatio tantũ, atq; admini-
ſtratio principatus unà uobiſcũ demandata eſt. Qui ſi ordinẽ, quem decet, ac modeſti-
am retinebitis, ſi debitũ principibus honorẽ ac reuerentiam exhibebitis, cum ipſi bea-
tam uitam boniſq; omnibus affluẽtem adipiſcemini, tum nationes ac ciuitates uniuer
ſæ pacem colentes in officio permanebunt. Viuetis aũt cuncti ex animi ueſtri ſentẽtia
domi ſuæ quiſq;, neq; in externis regionibus cõflictabimini. Vt aũt barbaræ gentes pa
cem quietẽq; tueant, nobiſcum erit hic labor. Nam cũ duo ſint imperatores, facilius ur
banæ res adminiſtrabunt, atq; externæ, prȩſto ſcilicet futuro alterutro, quocunq; uſus
uocauerit. Neq; uero ſuſpicemini rerũ ſuperiorũ memoriã ullam ſuperfore, aut in no-
bis (quippe nihil non iuſsi feciſtis) aut in Ro. Po. nationibusq; alijs, quæcunq; ob ac-
ceptas iniurias deſciuerunt. Sit omnium obliuio, ſit fœdus conſtantis amicitiæ, fidesq;
beniuolen

beneuolentiæ, ac moderationis sempiterna. Hæc locutus Maximus, ac pecunias magna copia pollicitus, paucos Aquileiæ commoratus dies Romã reuerti constituit. Igitur dimisso exercitu reliquo in prouincias, castraq; propria, Romam reuertitur ipse, cum stipatoribus ijs, quibus imperatorum custodia incumbebat, quiq; delecti ab Albino fuerant, neq; non auxiliaribus Germanis, quorum potissimum fidei cõfidebat, utpote quibus olim nondum adepto imperio cum potestate præfuerat. Ingredienti urbem etiam Albinus occurrit, Gordianum Cæsarem secum adducẽs. Senatus autem, populusq; uniuersus lætis acclamationibus ueluti triumphantes exceperunt. Post id autem, cum publice, priuatimq; modestia & grauitate imperiũ gubernaretur, omnesq; omnia bona dicerẽt, lætareturq; populus & gloriaretur patricijs imperioq; dignis principibus, militum tamen ulcerosi animi populares illas acclamationes haud æquis auribus accipiebant, ipsamq; illam nobilitatem grauabantur, indigne ferentes datos sibi à senatu principes. Angebant præterea eos Germani quos in urbe secum Maximus retinuerat. Nam futuros uindices sperabant, si quid ipsi maius ausi forent: etiamq; insidias suspectabant, ne forte ab illis per fraudem exarmarentur, memores Seueri principis, qui etiam Pertinacis interfectores exauctorauerat. Cum itaq; ludi Capitolini celebrarentur, deditis festo ac spectaculis omnium mentibus, repente dissimulatũ diu sensum milites indicarunt. Namq; ira instincti, ac uesano quodam motu unanimiter adregiam concurrentes, senes principes ad necẽ deposcebant. Forte accidit, ut ne ipsi quidem inter se satis congruerent. Sed (ut est regnãdi inexhausta auiditas, atq; incommunicabilis natura potestatis) uterq; ad se summam imperij trahebat. Etenim Albino claritudo natalium, atq; iterum gestus consulatus, Maximo aũt præfectura urbi, & quòd rerum peritus habebatur, animos faciebant: utrunq; tamen patricia nobilitas, & quantum satis esset, illustre genus, ad summũ imperium stimulabant. Quæ res in primis ambos perdidit. Nam audito Maximus uenisse ad se occidendum milites, qui prætoriani appellãtur, accersere statim Germanos auxiliares statuerat, qui scilicet in urbe ipsa erant, ac posse resistere prætorianis uidebantur. At Albinus dolum contra se, compositamq; aliquã suspectans fraudem, quòd studere Maximo Germanos cognouerat, prohibuit acciri illos, negans ad prohibendos, repellendosq; prætorianos conuocari, sed id agi, ut summa rerum solus Maximus potiatur. Ac dum inter se ad hunc modum disceptant, ecce tibi unanimiter milites impetu in aulam facto, turbatis ianuarum custodibus, senem corripiunt utrunq;, laceratisq; uestibus quas gerebant, uilioribus sanè, utpote domi se continentium, nudos ipsos ex aula abstrahunt, ac per omnem ignominiam contumeliamq; cædentes irridentesq; senatorios imperatores, barbamq; & supercilia uellentes, neq; ulli parcẽtes corporis totius ludibrio, per mediam urbem ad castra deducebant, ne occidere quidẽ illos in regia decreti, sed lento mortis genere prius excarnificare, quo dolorem diutius perpeterentur. Sed ubi Germanos re deinde cognita, raptis armis in auxilium concurrere nunciatum prætorianis est, statim illos nullo non ludibrio prius affectos contrucidant, Relictisq; in ipsa uia cadaueribus, tollentes in altum manibus Gordianum Cæsarem, quando aliud nihil occurrit, Imperatorem consalutabant, Identidem ad populum uociferantes, facere ipsorum manu, quos populus ab initio recusauerat: electumq; Gordianum, Gordiani nepotem, quem ipse Ro. Po. ad imperium compulisset. Hunc igitur secum deducentes coire in castra, clausisq; portis quieti agitabant. At Germani ubi occisos, proiectosq; audierunt, quorum causa properauerant, cum nollent irritum bellum pro uiris uita defunctis suscipere, in sua diuersoria reuertuntur. Hunc finem uitæ habuerunt, indignum uidelicet ac nefarium, sancti & uenerabiles senes, claritudine generis atq; egregijs meritis ad imperij fastigium prouecti. Cæterum Gordianus cum annorum esset fermè tredecim, princeps ab uniuersis declaratus, Romanum suscepit imperium.

HERODIANI FINIS

DE VITA ET MORIBVS IMPERATORVM ROM. EXCERPTA EX LIBRIS SEX. AVRELII VICTORIS, A CAESARE AVgusto usq; ad Theodosium Imperatorem.

D. CAESAR OCTAVIANVS AVG.

NNO urbis conditæ DCCXXII. ab exactis uero regibus CCCCLXXX q; mos Romæ repertus uni prorsus parendi pro rege imperatori uel sanctiori nomine Augusto appellato. Octauianus igitur patre Octauio senatore genitus, maternum genus ab Aenea per Iuliam familiam sortitus, adoptione uero C. Cæsaris maioris auunculi, C. Cæsar dictus, deinde ob uictoriam Augustus cognominatus est. Iste in imperio positus, tribunitiam potestatem per se exercuit. Regionem Aegypti inundatione Nili accessu difficilem, inuiamq; paludibus in prouinciæ formam redegit. Quam ut annonæ urbis copiosam efficeret, fossas incuria uetustatis limo clausas, labore militum patefecit. Huius tempore ex Aegypto urbi annua ducēties centena millia frumēti inferebantur. Iste Cantabros & Aquitanos, Rhetos, Vindelicos, Dalmatas numero prouinciarum Pop. Rom. cōiunxit, Sueuos Cattosq; deleuit, Sicambros in Galliam transtulit, Pannonios stipendiarijs adiecit, Getarum populos, Basternasq; lacessitos bellis ad concordiam compulit. Huic Persæ obsides obtulerunt, creandiq; regis arbitrium permiserunt. Ad hæc Indi, Scythæ, Garamantes, Aethiopes legatos cum donis miserūt. Adeo deniq; turbas, bella, simultates execratus est, ut nisi iustis de causis, nunquam genti cuiquam bellum indixerit. Iactantisq; esse ingenij & leuissimi dicebat, ardore triumphandi, & ob lauream coronam, id est folia infructuosa, in discrimen per incertos euentus certaminum, securitatem ciuium præcipitare. Neq; imperatori bono quicquam minus quàm temeritatem congruere. Satis celeriter fieri quicquid commode gereretur. Armaq; nisi maioris emolumenti causa, nequaquā mouenda esse: ne compendio tenui, iactura graui, petita uictoria similis sit hamo aureo piscantibus: cuius abrupti amissiq; detrimentū nullo capturæ lucro pensari potest. Huius tempore trans Rhenum uastatus est Romanus exercitus, atq; tribuni & proprætor cæsus. Quod intantum accidisse perdoluit, ut crebri ualido incursu parietem pulsaret, ueste capilloq;, ac reliquis lugētium indicijs deformis. Auunculi quoq; inuentum uehementer arguebat, qui milites cōmilitones, nouo blandoq; more appellans, dum affectat charior fieri, autoritatē principis emollierat. Deniq; erga ciues clementissime uersatus est. In amicos fidus extitit. Quorum præcipui erant ob taciturnitatem Mœcenas, ob patiētiam laboris, modestiamq; Agrippa. Diligebat præterea Vergilium. Rarus quidem ad recipiēdas amicitias, ad retinendas cōstantissimus. Liberalibus studijs, præsertim eloquentiæ intantum incumbens, ut nullus ne in procinctu quidem laberetur dies, quin legeret, scriberet, declamaret. Leges alias nouas, alias correctas protulit suo nomine. Auxit, ornauitq; Romā ædificijs multis, isto glorians dicto, Vrbem lateritiā reperi, relinquo marmoreā. Fuit mitis, gratus, ciuilis animi & lepidi, corpore toto pulcher, sed oculis magis. Quorū aciem clarissimorū siderum modo uibrans, libenter accipiebat cedi ab intēdentibus tanq; solis radijs aspectui suo. A cuius facie dum quidā miles auerteret, & interrogaretur ab eo, cur ita faceret, respondit, Quia fulmen oculorum tuorū ferre non possum. Nec tamen uir tantus uitijs caruit: fuit enim paulum impatiens, leniter iracundus, occulte inuidus, palam factiosus. porrò autem dominandi supra quàm æstimari potest, cupidissimus, studiosus aleæ lusor. Cumq; esset cibi ac uini multi, aliquatenus uero somni abstinēs, seruiebat tamen

men libidini usq; ad probrũ uulgaris famæ. Nam inter XII. catamitos, totidemq; puellas accubare solitus erat. Abiecta quoq; uxore Scribonia, amore alienæ coniugis possessus, Liuiam quasi marito concedente sibi coniunxit. Cuius Liuiæ iam erant filij Tiberius & Drusus. Cumq; esset luxuriæ seruiens, erat tamen eiusdem uitij seuerissimus ultor, more hominum, qui in ulciscendis uitijs, quibus ipsi uehementer indulgent, acres sunt. Nam & poetam Ouidium, qui & Naso, pro eo, quod tres libellos amatoriæ artis conscripsit, exilio damnauit. Quodq; est læti animi, uel amœni, oblectabatur omni genere spectaculorum, præcipue ferarum incognita specie, & infinito numero. Annos VII & LXX ingressus, Nolæ morbo interijt. Quanq; alij scribant dolo Liuię extinctum, metuentis, ne quia priuignę filium Agrippã, quem odio nouercali in insulam relegauerat, reduci cõpererat, eo summã rerum adepto pœnas daret. Igitur mortuũ, seu necatum, multis nouisq; honoribus senatus censuit decorandũ. Nam præter id, quod antea patrẽ patriæ dixerat, templa tam Romæ q; per urbes celeberrimas ei consecrauit, cunctis uulgo iactantibus, utinam aut nõ nasceretur, aut non moreretur. Alterum enim pessimi incepti, exitus præclari alterum. Nam & in adipiscendo principatu oppressor libertatis est habitus, & in gerẽdo ciues sic amauit, ut tridui frumẽto in horreis quondam uiso, statuisset ueneno mori, si è prouincijs classes interea non uenirẽt. Quibus aduectis, felicitati eius, salus patriæ est attributa. Imperauit annis L & VI. XII cum Antonio, XL uero & IIII solus. Qui certe nunquam aut reip. ad se potẽtiam traxisset, aut tamdiu ea potiretur, nisi magnis naturæ & studiorum bonis abundasset.

CLAVDIVS TIBERIVS

CLaudius Tiberius Liuiæ filius, Cæsaris Octauiani priuignus, imperauit annis XXIIII. Iste, qui Claudius Nero dicebatur, eleganter à iocularibus, Caldius Biberius Mero ob uinolentiam nominatus est. Satis prudens in armis, satisq; fortunatus ante sumptum imperium sub Augusto fuit, ut non immerito reip. dominatus ei committeretur: Inerat ei scientia literarum, eloquio clarior, sed ingenio pessimo, truci, auaro, insidioso, simulans ea se uelle, quæ nollet. His quasi infensus, quibus consultum cupiebat: his uero quos oderat, quasi beneuolus apparens. Repentinis responsionibus aut consilijs melior, quàm meditatis. Deniq; delatũ à patribus principatum, quod quidem astu persecerat, ficte abnuere, quid singuli dicerent uel sentirent, atrociter explorans: quæ res bonos quosq; pessum dedit. Aestimantes enim ex animo eum longa oratione imperialis molestiæ magnitudinem declinare, cum sententias ad eius uoluntatem promunt, incessere exitia postrema. Iste Cappadocas in prouinciam, remoto Archelao rege eorum, redegit. Getulorum latrocinia repressit. Maraboduum Sueuorũ regem callide circumuenit. Cum immani furore insontes, noxios, suos pariter, externosq; puniret, resolutis militiæ artibus, Armenia per Parthos, Mœsia à Dacis, Pannonia à Sarmatis, Gallia à finitimis gentibus direptæ sunt. Iste post LXXVIII. annum & mensem IIII. insidijs Caligulæ extinctus est.

C. CAESAR CALIGVLA

CAligula imperauit annos IIII. Iste filius fuit Germanici: & quia natus in exercitu fuerat, cognomentum calciamenti militaris, id est Caligulæ sortitus est. Ante principatum omnibus charus acceptusq; fuit. In principatu uero talis, ut non immerito uulgaretur atrociorem illo dominum nõ fuisse. Deniq; tres sorores suas stupro maculauit. Incedebat habitu deorum suorum. Iouem ob incestum, è choro autem bacchanali Liberum se asserebat: de quo nescio an decuerit memoriæ prodi, nisi forte quia iuuat de principibus nosse omnia, ut improbi saltem famæ metu talia declinent. In palatio matronas nobiles publicæ libidini subiecit. Primus diademate imposito, dominum se iussit appellari. In spatio trium millium, quod in sinu Puteolano inter moles iacet, duplici ordine naues contexens, arenæ adgestu ad terræ speciem uiam solidatam, phalerato equo, insignisq; ærea corona, quasi triumphans indutus aureo paludamento, curru bijugi decucurrit. dehinc à militibus confossus interijt.

Claudius

CLAVDIVS TIBERIVS.

CLaudius Tiberius, Drusi Tiberij fratris filius, Caligulæ patruus, imperauit annos xiiij. Iste cum senatus censuisset gentē Cæsarū exterminari, deformi latebra latens, repertus à militibus, quia uecors erat, & mitissimus uidebatᷣ imprudentibus, imperator effectus est. Hic uentri, uino, libidini fœdæ obediens, uecors & propè hebes, ignauus ac pauidus, libertorū & cōiugis imperijs subiectus fuit. Huius tēpore Scribonianus Camillus intra Dalmatias imperator creatus, cōtinuo occiditᷣ. Mauri prouincijs à Cæsare pulsi, cæsa Musulamiorum manus est, aqua claudia Romæ introducta. Huius uxor Messalina primo clàm, mox passim quasi iure adulteris utebatur. Ex quo facto plures metu abstinentes extincti sunt. Dehine atrocius accensa, nobiliores quasq; nuptas & uirgines, scortorū modo secū ꝓposuerat, coactiq; mares ut adessent. Quod si quis talia horruerat, adficto crimine, in ipsum omnemq; familiā sæuiebatᷣ, ut magis uideretᷣ ipsa imperare uiro, q̃ imperatori nupta esse: ita liberti eius potestatem summā adepti, stupris, exilio, cæde proscriptionibus omnia fœdabant. Ex quibus Felicem legionibus Iudææ præfecit. Posidi eunucho post triumphum Britannicū, inter militarium fortissimos, arma insignia tanq; participi uictoriæ dono dedit. Polybum inter COSS. medium incedere fecit. Hos oēs anteibat Narcissus ab epistolis, dominum se gerens ipsius domini, Pallasq; prætorijs ornamētis sublimatus, adeo diues, ut causante eo inopiam fisci, lepidissime famoso elogio uulgatū sit, Abunde ei pecuniā fore, si à duobus libertis in societatē reciperetᷣ. Huius tēporibus uisus est apud Aegyptum phœnix, quam ferunt uolucrē anno D. ex Arabia memoratos locos aduolare, atq; in Aegeo mari repente insula emersit. Hic Agrippinā Germanici fratris sui filiam uxorē duxit: quæ filiò imperiū procurās, primo priuignos insidijs multiformibus, dehinc ipsum coniugem ueneno interemit. Vixit annis LXIIII. cuius funus, ut quondam in Tarquinio Prisco diu occultatum: dum arte muliebri corrupti custodes ægrum simulant, Nero priuignus eius imperij iura suscepit.

DOMITIVS NERO

DOmitius Nero, patre Domitio Aenobarbo genitus, matre Aprippina, imperauit annis xiij. Iste quinquēnio tolerabilis uisus. Inde quidā prodidere Traianū solitum dicere, procul distare cunctos principes à Neronis quinquēnio. Hic in urbe amphitheatrū & lauacra cōstruxit, Pontū in ius prouinciæ Polemonis reguli permissu redegit, à quo Polemoniacus Pōtus appellatus est: ideq; Cottias alpes, Cottio rege mortuo. Eo nanq; dedecore reliquū uitæ egit, ut pudeat memorare huiuscemodi quenq;: eò progressus est, ut neq; suæ, neq; aliorū pudicitię parcēs, ad extremū amictus nubentium uirginū specie, palam cōuocato senatu, dote dicta, cūctis festa de more frequentantibus, nuberet. Pelle tectus feræ, utriq; sexui genitalia uultu cōtrectabat: matrē etiam stupro cōtaminauit, quamq; postmodū interemit. Octauiā & Sabinā cognomento Poppeam, in matrimoniū duxit, uiris earū trucidatis. Tunc Galba in Hispania procul & C. Iulius imperiū corripuere. Vbi aduentare Nero Galbā didicit, senatusq; sententia cōstitutū, ut more maiorū collo in furcā coniecto, uirgis ad necē cædereᷣ: desertus undiq; noctis medio egressus urbē, sequentibus Phaone, Epaphrodito, Neophytoq;, & spadone Sporo, quem quondā Nero exectum formare in mulierē tentauerat, semet ictu gladij trāsegit, adiuuāte trepidantē manū impuro, de quo diximus, eunucho Sporo, cū sanè prius nullo reperto, à quo feriretur, exclamaret, Itáne nec amicū habeo, nec inimicū? dedecorosè uixi, turpius peream. Perijt anno ætatis XXXII. Hunc Persæ in tantum dilexerunt, ut legatos mitterēt, orantes copiā construendi monimēta. Cęterum adeo cunctæ prouinciæ, omnisq; Roma interitu eius exultauit, ut plebs induta pileis manumissionū, tanquam sæuo exempta domino, triumpharet.

SERGIVS GALBA

GAlba nobili Sulpitiorū genere progenitus, imperauit mēses VII. diesq; totidem. Iste in adolescētes infamis, ad uescendū intēperans fuit. Trium amicorū cōsilio,

id est Iunij, Cornelij, & Iceli, cuncta disponēs, adeo, ut inter Palatinas ædes pariter habitarent, & uulgo pædagogi dicerentur. Hic ante sumptam dominationem multas prouincias egregie administrauit, militem seuerissime tractās, ita ut ingresso eo castra, uulgaretur statim: Disce miles militare, Galba est, non Getulicus. Cum LXXIII. ætatis annum ageret, dum factione Othonis accensas legiones lorica tectus lenire contenderet, ad lacum Curtium cæsus est.

OTHO SALVIUS

Saluius Otho splendidis ortus maioribus, ex oppido Ferētino, imperauit menses IIII. Vita omni turpis, maxime adolescētia, Hic à Vitellio primū apud Placentiam, dehinc apud Bebriacū uictus, semet gladio transfixit anno ætatis XXXVII. adeo amabilis militibus proprijs, ut plerique corpore eius uiso, suis manibus interierint.

VITELLIUS

Vitellius ortus familia nobili, patre Lucio Vitellio III. cōsule, imperauit menses VIII. Iste mente crudelis, auarusq; cū profusione fuit. Huius tempore Vespasianus in oriente principatū arripuit: à cuius militibus certamine sub muris urbis habito, superatus, & palatio quo se abdiderat Vitellius uinctis à tergo manibus, productus circunducitur ad spectaculū uulgi. Ac ne homo impudens, in extremis saltem malorū quę gesserat, rubore faciem demitteret, subiecto in mentum gladio, seminudus multis cœno, fimo, & cæteris turpioribus dictu purgamentis uultum eius incessentibus, per scalas Gemonias trahitur, ubi Sabinum Vespasiani fratrē necari permiserat. numerosis ictibus confossus interijt. Vixit annis LVII. Hi omnes quos paucis attigi, præcipue Cæsarū gens, adeo literis culti, atq; eloquētia fuere, ut ni cunctis uitijs absq; Augusto nimij forent, profecto texissent immodica flagitia.

VESPASIANUS

Vespasianus imperauit annis X. Huius inter cætera bona illud singulare fuit, inimicitias obliuisci, adeo, ut Vitellij hostis sui filiam locupletissime dotatā, splendidissimo coniungeret uiro. Ferebat patienter amicorū motus, contumelijs eorū, ut erat facetissimus, dictis iocularibus respondens. Nanq; Liciniū Mutianū, quo adiutore ad imperium peruenerat, fiducia meritorū insolentē flectebat, adhibito aliquo utriq; familiari, id unum dicens, Nosti me uirum esse. Sed quid mirū in amicis, cum etiā causidicorū obliqua dicta, & philosophorū contumaciā contēneret? Iste exanguem diu, fessumq; terrarum orbem breui refecit. Nanq; primū satellites tyrannidis, nisi qui forte atrocius longe processerant, flectere potius maluit, q; excruciatos delere, prudentissime ratus, nefaria ministeria à pluribus metu curari. Præterea legibus æquissimis monendo, quodq; uehementius est, uitæ specie uitiorū plura aboleuerat. Infirmus tamen, ut quidam praue putant, aduersus pecuniā, cum satis constet ærarij inopia, & clade urbium, nouas eum neq; postea habitas uectigaliū pensiones exquisiuisse. Hic Romā deformē incendijs ueteribus ac ruinis, permissa, si domini deessent, uolentibus ædificandi copia, Capitolium, ædem Pacis, Claudijq; monimenta reparauit: multaq; noua instituit. per omnes terras, qua ius Romanum est, renouatæ urbes cultu egregio: uiæ operibus maximis munitæ sunt. Tunc cauati montes per Flaminiā sunt prono transgressu, quæ uulgariter Pertusa petra uocitatur. Mille gentes cōpositæ, cum ducentas ęgerrime reperisset, extinctis sæuitia tyrannorū plerisq;. Rex Parthorū Vologeses metu solo in pace coactus est. Syria seu Palestina, nec nō Cilicia Trachea, & Comagene, quam hodie Augustophratensem nominamus, prouincijs accessere. Iudęi quoq; additi sunt. Hic monentibus amicis, ut caueret à Metio Pomposiano, de quo sermo percrebuerat, regnaturum, consulem fecit, alludens tali cauillo, Quandoq; memor erit tanti beneficij. Institutum uero uniforme omni imperio tenuit. Vigilare de nocte, publicisq; actibus absolutis charos admittere, dum salutatur calceamēta sumēs & regium uestitum. Post aūt negocijs, quæcunq; aduenissent auditis, exerceri uectatione, deinde requiescere. postremo ubi lauisset, remissiore animo conuiuiū curabat. Plura dicere studium

coegit

coegit imperatoris boni, quem ab Auguſti morte poſt annos VI & L Romana reſp. exanguis ſæuitia tyrannorum quaſi fato quodam, ne penitus rueret, adſecuta eſt. Itaq; annum agens uitæ abſq; uno ſeptuageſimum, ſerijs ioca, quibus delectabatur, admiſcens interijt. Quippe primo cum crinitum ſidus apparuiſſet, iſtud inquit, ad regem Perſarum pertinet, cui capillus effuſior. Deinde uentris ingluuie feſſus & adſurgens, Stantem ait, imperatorem excedere terris decet.

TITVS

TItus uocabulo patris etiam Veſpaſianus dictus, matre liberta Domicilla nominè genitus, imperauit annos II. & menſes II. dieſq; XX. Iſte à puero præclaris ſtudijs, probitatis, militiæ, literarũ inſtantiſſime deditus, quò cõtenderet, animi & corporis muneribus oſtendit. Hic ubi patriæ curam ſuſcepit, incredibile eſt quantum quos imitabat, anteierit, præcipue clementia, liberalitate, honorificentia, ac pecuniæ cõtemptu: quæ eo amplius grata fuere, quod ex nõnullis à priuato adhuc patratis aſperior, luxuriæ, & auaritiæ amans credebatur fore. Nanq; præfecturam prætorianã patre imperante adeptus, ſuſpectum quenq; & oppoſitũ ſibi, immiſsis qui per theatra & caſtra inuidioſa iactantes ad pœnam poſcerent, quaſi criminis conuictos oppreſsit. In queis Cæcinnam conſularem adhibitũ cœnæ, uix dum triclinio egreſſum, ob ſuſpicionẽ ſtupratæ Berenices uxoris ſuæ iugulari iuſsit. Iurgia aũt ſub patre uenundata, rapinarum cupidum: unde Neronem cuncti uocantes opinanteſq;, ſummam rerum nactum grauiter acceperant. Sed hæc in melius conuerſa adeo ei immortalem gloriam contulere, ut delicię atq; amor humani generis appellaretur. Deniq; ut ſubijt pondus regium, Berenicen nuptias ſuas ſperantem regredi domum, & eneruatorum greges abire præcepit. Quo facto, quaſi ſignum protulit mutatæ intemperantiæ. Dehinc cum donata conceſsáue à prioribus principibus firmare inſequentes ſolerent, ſimul ut imperium cepit, talia poſsidentibus edicto ſponte cauit uel conceſſit. Quadam etiam die, recordans ueſperi, nihil ſe cuiq; præſtitiſſe, uenerãdo cæleſtiq; dicto, Amici ait, perdidimus diem: quia erat magnificæ liberalitatis. Clementiã uero uſq; eò perduxit, ut ampliſsimi ordinis duo cum aduerſus eum cõiuraſſent, neq; abnuere cogitatũ ſcelus quirent, monuerit primo: poſt deductos in ſpectaculũ ſe utrinq; aſsidere iuſſerit: petitoq; ex induſtria Mirmillonum, quorũ pugnæ uiſebantur, gladio, quaſi ad explorãdam aciem, uni atq; alteri commiſerit: quibus perculſis & conſtantiam mirantibus diceret, Videtis'ne poteſtates fato dari, fruſtraq; tentari facinus potiundi ſpe, uel amittẽdi metu? Fratrem quoq; Domitianum parantem inſidias, militumq; animos ſolicitantẽ, flens ſæpius obteſtatus eſt, ne parricidio aſſequi cuperet, quod & ſe uolente eſſet obuenturum ei, & iam haberet, cum ſit particeps poteſtatis. Huius tẽpore mons Veſuuius in Campania ardere cœpit, incendiumq; Romæ ſine nocturna requie per triduum fuit. Lues quoq; quanta uix unquam antea fuit. Quibus tamen malis nonnullis uexatis, pecunia propria ſubuenit, cunctis remediorum generibus: nunc ægrotantes per ſemetipſum reficiens, nunc conſolans ſuorum mortibus afflictos. Vixit annis XLI. & in eodem quo pater apud Sabinos agro febre interijt. Huius mors credi uix poteſt, quantũ luctus urbi, prouincijsq; intulerit, adeo ut eum delicias publicas, ſicut diximus, appellantes, quaſi perpetuo cuſtode orbatum terrarum orbem deflerent.

DOMITIANVS

DOmitianus & Domicillæ libertæ filius, germanus Titi imperauit annis XV. Iſte primo clementiã ſimulans, neq; adeo iners, domi belliq; tolerantior uidebatur. Idcircoq; Cattos Germanoſq; deuicit. ius æquiſsime dixit. Romæ multa ædificia uel cœpta, ue à fundamentis conſtruxit. Bibliothecas incendio cõſumptas, petitis undiq;, præſertim Alexandria exemplis, reparauit. Sagittarũ tam doctus fuit, ut inter patentes digitos extentæ manus uiri procul poſiti ſpicula tranſuolarent. Dehinc atrox cædibus, bonorũ ſupplicia agere cœpit, ac more Caligulæ dominũ ſeſe deumq; dici coegit: ſegniſq; ridicule remotis omnib. muſcarũ agmina perſequebat: furens libidine, cuius fœdum exercitiũ, Græcorum lingua κλινοπάλην uocabat. Hinc percontanti cuidam

quisquam ne in palatio esset, respōsum est, Ne musca quidē. His eius sæuitijs, ac maximè iniuria uerborū, qua se scortū uocari dolebat, accensus Antonius curans Germaniam superiorē, imperium corripuit. Quo per Norbanum Appium acie strato Domitianus longe deterior in omne hominū genus etiam in suos ferarū more grassabatur. Igitur metu crudelitatis, & cōsciētiæ suæ cōiurauere plerīq; impulsoribus Parthenio procurante cubiculū, & Stephano, & tum ob fraudē interceptæ pecuniæ suppliciū suspectante Clodiano, adscita etiam in consiliū tyranni uxore Domitia, ob amorē Paridis histrionis à principe cruciatus formidante, Domitianum multis uulneribus confodiunt, post annum V & XL. uitæ. At senatus gladiatoris more funus efferri, radendumq; nomen decreuit. Huius tempore seculares ludi celebrati sunt.

COCCEIVS NERVA

HActenus Romæ seu per Italiam orti imperium rexere: hinc aduenæ. Vnde compertum est, urbem Romam externorum uirtute creuisse. Quid enim Nerua prudentius aut moderatius? Quid Traiano diuinius? Quid præstantius Adriano? Cocceius Nerua oppido Narniensi genitus, imperauit menses XIII. dies X. Iste cum imperium suscepisset, mox rumore orto, uiuere, atq; affore Domitianum, perinde trepidauit, ut colore mutato, uerbis amisis, uix consisteret. Sed à Parthenio cōfirmatus, recepta fiducia, ad solenne delinimentum conuersus est. Qui cum in curia à senatu gratanter exceptus esset, solus ex omnibus Arrius Antoninus uir acer, eiq; amicissimus, cōditionem imperantium prudenter exprimens, amplexus eum, gratulari se ait senatui & populo, prouincijsq;, ipsi autem nequaq;: cui sanius fuerat malos semper principes eludere, quàm tanti oneris uim sustinentem, non molestijs modo & periculis subijci, sed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum: qui cum se mereri omnia præsumunt, si quicq; non extorserint, atrociores sunt ipsis quoq; hostibus. Iste quicquid antea pœnæ nomine tributis accesserat, indulsit: afflictas ciuitates releuauit: puellas, puerosq; natos parentibus egestosis, sumptu publico per Italiæ oppida ali iussit. Hic ne accessu malevolorum tereretur, Iunij Maurici constantis uiri dicto ita admonetur. Qui conuiuio familiari adhibitus, cum Veientonem consulari honore functum quidem, apud Domitianum tamen multos occultis criminationibus persecutum, adesse uidisset, inter colloquia mentione Catuli facta calumniatoris præcipui dicente Nerua, Quidnunc faceret, si Domitiano superuixisset? Nobiscum inquit Mauricus cœnaret. Hic iurgiorum disceptator & scientissimus & frequēs fuit. Calpurniū Crassum, promissis ingentibus animos militum pertentantē, detectum, confessumq; Tarētum cum uxore remouit, patribus lenitatē eius increpantibus. Cumq; interfectores Domitiani ad exitiū poscerentur, tantum est consternatus, ut neq; uomitum, neq; impetum uentris ualuerit differre. & tamen uehementer obstitit, dictitans æquius esse mori, quàm autoritatē imperij fœdare, proditis potentiæ sumendæ autoribus. Sed milites neglecto principe, requisitos Petronium uno ictu, Parthenium uero demptis prius genitalibus & in os coniectis, iugulauere, redempto magnis sumptibus Casperio: qui scelere tam truci insolentior, Neruam compulit referre apud populum gratias militibus, quia nefandos pessimosq; omnium mortalium peremissent. Hic Traianum in liberi locum, inq; partem imperij adoptauit: cum quo tribus uixit mensibus. Qui dum suggerēte ira, uoce quàm maxima contra quendam Regulum nomine inclamaret, sudore correptus est. Eo die quo interijt, solis defectio facta est.

VLPIVS TRAIANVS

VLpius Traianus ex urbe Tudertina, Vlpius ab auo dictus, Traianus à Traio paterni generis autore, uel de nomine Traiani patris sic appellatus, imperauit annis XX. Iste talem se reip. præbuit, qualem uix ægreq; exprimere ualuerunt summorum scriptorum miranda ingenia. Hic imperium apud Agrippinam nobilem Galliæ coloniam suscepit, habens diligentiā in re militari, in ciuilibus lenitatem, in subleuandis ciuitatibus largitionē. Cumq; duo sint, quæ ab egregijs principibus expectentur, sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobiq; prudentia, tantus erat in eo maximarum

rerum

rerum modus, ut quasi tẽperamento quodam uirtutis miscuisse uideret̃: nisi quia cibo, uinoq; paululũ deditus erat: liberalis in amicos, & tanq; uitæ conditione par societatibus perfrui. Hic ob honorẽ Suræ, studio cuius imperiũ arripuerat, lauacra cõdidit. De quo superuacaneum uidet̃, cuncta uelle nominatim promere, cum satis sit excultum atq; emendatũ dixisse. Fuit enim patiens laboris, studiosus optimi cuiusq;, ac bellicosi: magisq; simpliciora ingenia aut eruditissimos, quamuis ipse parcæ esset scientiæ, moderateq; eloquens, diligebat. Iustitię uero, ac iuris humani diuiniq; tam repertor noui, quàm inueterati custos. Quæ omnia eo maiora uisebantur, quoniam per multos atq; atroces tyrannos perdito atq; prostrato statu Romano, in remedium tantorum malorum diuinitus credebatur opportune datus, usq; eo, ut adueniens imperium eius pleraq; mirifica denunciauerint. In queis præcipuum, cornix è fastigio Capitolij Atticis sermonibus effata, καλῶς ἔσαι. Huius exusti corporis cineres relati Romam, humatiq; Traiani foro sub eius columna, & imago superposita, sicuti triumphantes solent in urbem inuecta, senatu præeunte & exercitu. Eo tempore multo perniciosius, quàm sub Nerua Tiberis inundauit, magna clade ædium: & terræmotus grauis per prouincias multas, atroxq; pestilentia, famesq;, & incẽdia facta sunt. Quibus omnibus Traianus per exquisita remedia plurimũ opitulatus est: statuens ne domorum altitudo LX. superaret pedes, ob ruinas faciles, & sumptus, siquando talia cõtingerent, exitiosos, Vnde merito pater patriæ dictus est. Vixit annis LXIIII.

AELIVS ADRIANVS

AElius Adrianus stirpis Italicæ, Aelio Adriano Traiani principis cõsobrino Adriæ orto genitus, quod oppidum agri Piceni, etiã mari Adriatico nomẽ dedit: imperauit annis uigintiduobus. Hic Græcis literis impensius eruditus, à plerisque Gręculus appellatus est. Atheniensium studia, moresq; auxit, peritus nõ sermone tantum, sed & cæteris disciplinis canendi, psallendi medendiq; scientia, musicus, geometra, pictor, fictor, ex ęre & marmore proxime Polycletos & Euphranoras. Proinde omnino ad ista erat factus, ut elegantius nunq; quicquã humanæ res expertæ uideant̃. Memor supra quàm cuiquam credibile est, locos, negocia, milites, absentes quoq; nominibus recensere. Immensi laboris, quippe qui prouincias omnes pedibus circumierit, agmen comitantium præuertens, cum oppida uniuersa restitueret, augeret ordinibus. Nanq; ad specimen legionũ militarium, fabros, perpendiculatores, architectos, genusq; cunctum extruendorũ mœnium, seu decorandorũ in cohortes cẽturiauerat. Varius, multiplex, multiformis ad uitia atq; uirtutes quasi arbiter genitus, impetum mentis quodam artificio regens, ingenium inuidũ, triste, lasciuum, & ad ostentationẽ sui insolens callide tegebat, continentiã & facilitatem, clemẽtiamq; simulans, contraq; dissimulans ardorem gloriæ, quo flagrabat. acerrimus ad lacessendũ pariter & respondendum serijs, ioco, maledictis, referre carmen carmini, dictum dicto, prorsus ut meditatum crederes aduersus omnia. Huius uxor Sabina, dum propè seruilibus iniurijs adficitur, ad mortẽ uoluntariã compulsa: quæ palam iactabat, q; immane ingenium pertulisset: & elaborasse, ne ex eo humani generis pernicies grauidaretur. Hic morbo subtercutaneo, quem diu placide pertulerat, uictus, dolore ardens, impatiensq; plures è senatu extinxit. A regibus multis pace occultis munerib. impetrata, iactabat palam plus se ocio adeptũ, q; armis cæteros. Officia sanè publica, & palatina, necnon militiæ in eam formam statuit, quæ paucis per Constantinum immutatis hodie perseuerat. Vixit annos LXII. dehinc miserabili exitu cõsumptus est, cruciatu membrorum serè omnium confectus, in tantum, ut sese interficiendum ministrorũ fidissimis præcans offerret, ac ne in semetipsum sæuiret custodia charissimorum seruaretur.

ANTONINVS PIVS

ANtoninus Fuluius, seu Boionius dictus, postea etiam Pius cognominatus est, imperauit annis XXIII. Iste ab Adriano in filium adoptatus, cuius gener fuerat, tantæ bonitatis in principatu fuit, ut haud dubie sine exemplo uixerit. Quamuis eum Numæ cõtulerit ætas sua, cum orbem terræ nullo bello per annos XXIII. autori

tate sola rexerit, adeo trementibus eum atque amantibus cunctis regibus nationibusque & populis, ut parentem seu patronum magis quàm dominum imperatoremue putarent, omnesque uno ore in cœlestium morem propitium optantes, de cōtrouersiis inter se iudicem poscerent. Quin etiam Indi, Bactri, Hircani legatos misere iustitia tanti imperatoris comperta, quam ornabat uultu sereno & pulchro, procerus membra, decenter ualidus. Prius quàm salutandus prodiret, degustans panis aliquantulum, ne frigescente circum prẹcordia per ieiuniū sanguine, uiribus exesis intercipereт, eoque actuum publicorum laboribus minime sufficeret, quẹ incredibili diligentia ad speciem optimi patrisfamilias exequebatur, appetentia gloriæ carens, & ostentatione: adeo mansuetus, ut instigantibus patribus ad eos qui contra eum coniurauerant persequendos, cōpresserit quæstionem, præfatus, necesse non esse sceleris in semetipsum cupidos pertinacius indagari: ne si plures reperirentur, quantis odio esset intelligeret. Igitur cum esset annorum LXXII. apud Lorios uilla propria, millibus passuum XXII. ab urbe, febri paucorum dierum post tres atque XX. annos imperij consumptus est. Ob cuius honorē templa, sacerdotes, atque infinita alia decreta sunt. Usque eo aūt mitis fuit, ut cum ob inopiæ frumentariæ suspicionē lapidibus à plebe Romana perstringeretur, maluerit ratione exposita placare, quàm ulcisci seditionem.

MARCVS ANTONINVS

Marcus autem Antoninus imperauit annis XVIII. Iste uirtutum omnium, cœlestisque ingenij extitit, ærumnisque publicis quasi defensor obiectus est. Etenim nisi ad illa tempora natus esset, profectò quasi uno lapsu ruissent omnia status Romani. Quippe ab armis quies nunquam erat: perque omnem oriētem, Illyricum, Italiam, Galliamque bella feruebant: terrẹmotus non sine interitu ciuitatum, inundationes fluminū, lues crebræ, locustarum species agris infestæ, prorsus ut propè nihil, quo summis angoribus atteri mortales solent, dici seu cogitari queat, quod non illo imperante sæuierit. Credo diuinitus attributum, ut dum mūdi lex, seu natura aliunde quid hominibus incognitum gignit, rectorum consilijs tanquam medicinæ remedijs leniatur. Is propinquum suum Lucium Annium Verum, ad imperij partem nouo beneuolentiæ genere asciuit. Qui Verus inter Altinum atque Concordiam iter faciens, ictu sanguinis, quem morbum Græci ἀπόπληξιν uocant, undecimo imperij anno extinctus est, carminum maxime Tragicorum studiosus, ingenij asperi atque lasciui. Post cuius obitum M. Antoninus remp. solus tenuit, à principio uitæ tranquillissimus, adeo, ut ab infantia uultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutauerit philosophiæ studēs, literarumque Græcarum peritissimus. Hic permisit uiris clarioribus, ut conuiuia eodem cultu, quo ipse, & ministris similibus exhiberēt. Hic cum ærario exhausto, largitiones quas militibus impenderet, non haberet: neque indicere prouincialibus, aut senatui aliquid uellet, instrumentum regij cultus, facta in foro Traiani sectione, distraxit, uasa aurea, pocula crystallina & murrhina, uxoriam ac suam sericam & auream uestem, multa ornamenta gemmarum: ac per duos continuos menses uenditio habita est, multumque auri redactum. Post uictoriam tamen emptoribus precia restituit, qui reddere comparata uoluerunt. Molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere. Huius tempore Cassius tyrannidem arripiens, extinctus est. Ipse uitæ anno LIX. apud Vendobonam morbo cōsumptus est. De eius obitu nuncio Romam peruecto, confusa luctu publico urbe, senatus in curia ueste tetra indutus, lachrymās cōuenit. Et quod de Romulo ægre creditū est, omnes pari sensu præsumpserunt, Marcū cœlo receptum esse: ob cuius honorem templa, columnæ, multaque alia decreta sunt.

COMMODVS

Aurelius Commodus M. Antonini filius, Antoninus & ipse dictus, imperauit annis XIII. Hic qualis futurus esset, in ipso primordio ostendit. Nam cum in supremis moneretur à parēte, attritos iam Barbaros ne permitteret uires recipere, respondit, Ab incolumi, quāuis paulatim, negocia perfici posse, à mortuo nihil. Seuior omnibus libidine atque auaritia, crudelitate nulli fidus, magisque in eos atrox, quos amplissimis hono

mis honoribus donisq; ingentibus extulerat. Intantum deprauatus, ut gladiatorijs armis sæpissime in amphitheatro dimicauerit. Huic Martia generis libertini, forma tamen meretricijsq; artibus pollens, cum animum eius penitus deuinxisset, egresso è balneo, ueneni poculum obtulit. Ad extremum ab immisso ualidissimo palæstrita, compresis faucibus expirauit, anno uitæ tricesimo secundoq;.

HELVIVS PERTINAX

HEluius Pertinax imperauit dies LXXXV. Iste coactus imperauit, repugnansq; suscipiens tale cognomentū sortitus est. Origine gētis sordida, præfecturā urbi agens, imperator effectus scelere Iuliani multis uulnerib. obtruncatˉ, annos natus VII. atq; LX. Huius caput tota urbe circūuectū est. Hoc exitu obijt uir ad humanę cōuersationis exemplū per laboris genera uniuersa absumptus, prouectusq; eò, ut fortunæ uocaretˉ pila. Nam libertino genitus patre apud Ligures in agro squalido Lollij Gentiani, cuius in præfectura quoq; clientē se esse libēnsime fatebatˉ, fuit doctor literarū, quæ à grāmaticis traduntˉ, blandus magisq; beneficus. Vnde eum Græco nomine χρηστόλογον appellauere. Nunq; iniuria accepta ad ulciscendū ductus, amabat simplicitatē, cōmunem se affatu, conuiuio, incessu præbebat. Huic mortuo diui nomē decretū est: ob cuius laudē ingeminatis adusq; defectū plausibus, acclamatū est, Pertinace imperante securi uiximus, neminē timuimus, patri Pio, patri senatus, patri omniū bonorū.

DIDIVS IVLIANVS

DIdius Iulianus ortu Mediolanensis, imperauit mensibus VII. uir nobilis, iure peritissimus, factiosus, præceps, regni auidus. Hoc tempore Niger Pescēnius apud Antiochiam, in Pannonia Sabaria Septimius Seuerus creantur Augusti: ab hoc Seuero Iulianus in abditas palatij balneas ductus, extenta damnatorū modo ceruice decollatur, caputq; eius in rostris ponitur.

SEPTIMIVS SEVERVS

SEptimius Seuerus imperauit annis XVIII. Hic Pescennium interemit hominem omnium turpitudinū. Sub eo etiā Albinus, qui in Gallia se Cæsarē fecerat, apud Lugdunum occiditur. Hic Seuerus filios suos, successores suos reliquit, Bassisnum & Getam. Hic in Britannia uallum per XXXII. pass. millia à mari ad mare deduxit: fuit bellicosissimus omnium, qui ante eum fuerūt: acer ingenio, ad omnia quæ intendisset, in finem perseuerans. Beneuolentia quò inclinasset mirabili ac perpetua, ad quærendum diligens, ad largiendū liberalis: in amicos, in inimicosq; pariter uehemens. Quippe qui Lateranū Chilonem, Amilinum Bassum, cæterosq; alios ditaret, ædibus quoq; memoratu dignis, quarum præcipuas uidemus, Parthorum quæ dicuntur, ac Laterani. Hic nulli in dominatu suo permisit honores uenundari: latinis literis sufficienter instructus, punica eloquentia promptior: quippe genitus apud Leptim prouinciæ Africæ. is dum membrorum omnium maxime pedum dolorem pati nequiret, ueneni uice, quod ei negabatur, cibum grauis ac plurimæ carnis auidius inuasit: quem cum conficere non posset, cruditatem passus, expirauit. Vixit annos LXX.

ANTONINVS CARACALLA

AVrelius Antoninus Bassianus Caracalla, Seueri filius, Lugduni genitus, imperauit solus annis VI. Hic Bassianus ex aui materni nomine dictus est. At cum è Gallia uestem plurimā deuexisset, talaresq; Caracallas fecisset, coēgissetq; plebē ad se salutandum indutam talibus introire, de nomine huiusce uestis Caracalla cognominatus est. Hic fratrem suum Getam peremit, ob quam causam, furore pœnas dedit Dirarum insectatione, quæ non immerito Vltrices uocantˉ: à quo post furore cōualuit. Hic corpore Alexandri Macedonis conspecto, Magnum atq; Alexandrū se iussit appellari, adsentantium fallacijs eò perductus, uti truci fronte, & ad læuum humerū cōuersa ceruice, quod in ore Alexandri notauerat, incedens, fidē uultus simillimi persuaderet

 sibi

sibi. Fuit impatiens libidinis, quippe qui nouercam suam duxit uxorem. Cum Carris iter faceret, apud Edessam secedēs ad officia naturalia, à milite qui quasi ad custodiam sequebatur, interfectus est. Vixit annis ferè XXX. corpus eius Romam relatum est.

MACRINVS ET DIADVMENVS

Macrinus cum Diadumeno filio ab exercitu imperatores creati, imperauerunt menses XIIII. ab eodem exercitu obtruncantur, pro eo, quià Macrinus militarem luxuriam, stipendiáq; profusiora comprimeret.

AVRELIVS HELIOGABALVS

Aurelius Antoninus Varius, idem Heliogabalus dictus, Caracallæ ex Semea cōsobrina occulte stuprata filius, imperauit biennio & mensibus VIII. Huius matris Semeæ auus Basßianus nomine fuerat, Solis sacerdos. Is cum Romam ingenti militum & senatus expectatione uenisset, probris se omnibus cōtaminauit. Cupiditatem stupri quam adsequi naturæ defectu nondum poterat, in se conuertens, muliebri nomine Bassianam se pro Basßiano iusserat appellari. Vestalem uirginem quasi matrimonio iungens suo, abscisisq; genitalibus matri se Magnæ sacrauit. Hic Macellum, qui post Alexander est dictus, consobrinum suum Cæsarem fecit. Ipse tumultu militari interfectus est. Huius corpus per urbis uias more canini cadaueris à milite tractum est, militari cauillo appellantium, indomitæ & rabidæ libidinis catulam. Nouißime cum angustum foramen cloacæ corpus minime reciperet, usq; ad Tiberim deductum, adiecto pondere ne unquam emergeret, in fluuium proiectum est. Vixit annis XVI. atque ex rebus quæ acciderant, Tiberinus, Tractitiusq; appellatus est.

SEVERVS ALEXANDER

Seuerus Alexāder imperauit annis XIII. Hic bonis reip. fuit ærumnosus. Sub hoc imperante Taurinus Augustus effectus est. Ob timorē ipse se Eufrati fluuio obiecit. Tunc etiam Maximinus regnum arripuit, pluribus de exercitu corruptis. Alexander uero cum deseri semet à stipatoribus uidisset, matrem sibi causam fuisse mortis exclamās, accurrēti percussori, obuoluto capite, ceruices suas ualide cōpressas præbuit, anno uitæ XXVI. Huius mater Mammea eò filium coegerat, ut illa ipsa quamuis per modica, si mensæ prandióq; superessent, alteri conuiuio reponerentur.

IVLIVS MAXIMINVS

Iulius Maximinus Thrax è militaribus, imperauit annis III. Is dum persequitē pecuniosos, insontes pariter noxiosq;, apud Aquileiā seditione militū discerptus est unà cum filio, cōclamantibus cunctis militari ioco, Ex pessimo genere ne catulū habendū. Huius imperio duo Gordiani pater & filius principatū arripientes, unus post unum interiere. Pari etiam tenore Pupienus & Balbinus regnū inuadentes, perempti sunt.

GORDIANVS

Gordianus nepos Gordiani ex filia, ortus Romæ clarißimo patre, imperauit annis VI. apud Ctesiphontem, à Philippo præf. præt. accensis in seditionem militibus, occiditur anno uitæ XX. Corpus eius prope fines Romani Persiciq; imperij positum, nomen loco dedit sepulchrum Gordiani.

PHILIPPVS

Marcus Iulius Philippus imperauit annis V. Veronæ ab exercitu interfectus est, medio capite supra ordines dentiū pręciso. filius autem eius Gallus Iulius Saturninus, quem potentiæ sociauerat, Romæ occiditur, agens uitæ annos duodecim, adeo seueri & tristis animi, ut iam tum à quinquēni ætate, nullo prorsus cuiusquam cōmento ad ridendum solui potuerit: patremq; ludis secularibus petulantius cachinnantem, quanquam adhuc tener, uultu notauerit auersato. Is Philippus humillimo ortus loco fuit, patre nobilißimo latronum ductore.

Decius

DECIVS

DEcius è Pannonia Bubalia natus, imperauit menses XXX. Hic Decium filium suum Cæsarē fecit: uir artibus cunctis, uirtutibusq; instructus, placidus & cōmunis domi, in armis promptissimus, in solo Barbarico inter cōfusas turbas gurgite paludis summersus est, ita ut nec cadauer eius potuerit inueniri: filius uero eius bello extinctus est. Vixit annis L. Huius tēporibus Valens Licinianus imperator effectus.

VIRIVS GALLVS

VIrius Gallus cum Volesiano filio imperauerunt annis II. Horum temporibus Hostilianus Perpēna à senatu imperator creatus, nec multo post pestilētia consumptus est. Sub his etiam Aemilianus in Mœsia imperator effectus est: contra quem ambo profecti, apud Interamnam ab exercitu suo cæduntur, anno ætatis pater septimo circiter & XL. creati in insula Menynge, quæ nunc Girba dicitur. Aemilianus uero menses quatuor dominatus, apud Spoletum siue pontem, quem ab eius cæde Sanguinarium accepisse nomen ferunt, inter Otriculum, Narniamq;, & Spoletum, & urbem Romam regione media positum. Fuit autem genere Maurus, pugnax, nec tamen præceps. Vixit annis quatuor minus L.

LICINIVS VALERIANVS

LIcinius Valerianus cognomento Colobius, imperauit annis XV. parentibus ortus splendidissimis, stolidus tamen & multū iners, neq; ad usum aliquē publicum officio, consilio seu gestis accōmodatus. Hic filium suum Gallienum Augustum fecit, Gallieniq; filium Corneliū Valerianū Cæsarem. His imperātibus Regilianus in Mœsia, Cassius Labienus Posthumus in Gallia, Gallieni filio interfecto, imperatores effecti sunt. Pari modo Aelianus apud Moguntiā, cū in Aegypto Aemilianus, apud Macedonas Valens, Mediolani Aureolus dominatū inuasere. Valerianus uero in Mesopotamia bellum gerens, à Sapore Persarum rege superatus, mox etiam captus, apud Parthos ignobili seruitute consenuit. Nam quandiu uixit, rex eiusdē prouinciæ incuruato eo pedem ceruicibus eius imponens, equum ascendere solitus erat.

GALLIENVS

GAllienus quidem in locum Cornelij filij sui, Salonianum alterum filium subrogauit, amori diuerso pellicū deditus, Saloniæ coniugis & cōcubinæ, quam per pactionem concessa parte superioris Pannoniæ, à patre Marcomannorū rege matrimonij specie susceperat Pipam nomine. Nouissime aduersus Aureolū profectus est. Quē cum apud pontem, qui ex eius nomine Aureolus appellatur, obtentum detrusumq; Mediolanum, obsedit, eiusdem Aureoli commento à suis interijt. regnauit annis XV. cum patre septem, & solus octo. Vixit annis L.

CLAVDIVS

CLaudius imperauit annis II. Hunc plerīq; putant Gordiano satum, dum adolescens à muliere matura instituer etur ad uxorem. Hinc Claudius Gallieni morientis sententia imperator designatus, ad quem Ticini positum per Gallonium Basilium indumenta regia direxerat. extinctoq; à suis Aureolo, receptis regionibus, aduersum aciem Alemannorū haud procul à lacu Benaci dimicans, tantam multitudinem fudit, ut ægre pars dimidia superfuerit. His diebus Victorinus regnū cepit. Claudius uero, cum ex fatalibus libris, quos inspici præceperat, cognouisset, sententiæ in senatu dicendæ primi morte remedium disiderari, Pomponio Basso, qui tunc erat, se offerente, ipse uitam suam, haud passus responsa frustrari, dono reip. dedit, præfatus neminē tanti ordinis primas habere nisi ipsum imperatorem. Ea res sic erat cunctis grata, ut non diui uocabulum modo, sed ex auro statuam prope ipsum Iouis simulacrum, atq; in curia imaginem auream proceres sacrauerint.

Quintillus

QVINTILLVS

HVic succeſsit frater eius Quintillus. Is paucis diebus imperium tenens, interemptus eſt.

AVRELIANVS

AVrelianus genitus patre mediocri: &, ut quidam ferunt, Aurelij clariſsimi ſenatoris colono inter Daciam & Macedoniã, imperauit annis V. Iſte haud diſsimilis fuit Magno Alexandro, ſeu Cæſari dictatori. Nam Romanã urbem triennio ab inuaſoribus receptauit: cum Alexander annis XIII. per uictorias ingentes ad Indiã peruenerit, & C. Cæſar decennio ſubiecerit Gallos, aduerſum ciues quadriennio cõgreſſus. Iſte in Italia tribus prælijs uictor fuit, apud Placentiã, iuxta amnem Metaurũ ac fanum Fortunæ, poſtremo Ticinenſibus in campis. huius tempore apud Dalmatas Septimius imperator effectus, mox à ſuis obtruncatur. Hoc tempore in urbe Roma monetarij rebellarũt, quos Aurelianus uictor ultima crudelitate compeſcuit. Iſte primus apud Romanos diadema capiti innexuit: gemmisq́, & aurata omĩ ueſte, quod adhuc ferè incognitũ Romanis moribus uidebatur, uſus eſt. Hic muris ualidioribus & laxioribus urbem ſepſit. Porcinæ carnis uſum populo inſtituit. Hic Tetricum, qui imperator ab exercitu in Gallijs effectus fuerat, correctorem Lucaniæ prouexit, aſpergẽs hominem eleganti ioco, Sublimius habẽdum regere aliquam Italiæ partem, quàm trans alpes regnare. Nouiſsime fraude ſerui ſui, qui ad quoſdã militares uiros amicos ipſius, nomina pertulit adnotata, falſo manum eius imitatus, tanquam Aurelianus ipſos pararet occidere, ab ijſdem interfectus eſt in itineris medio, quod inter Conſtãtinopolim & Heracliam eſt. Fuit ſæuus & ſanguinarius, & trux omni tempore, etiam filij ſororis interfector. Hoc tempore VII. menſibus interregni ſpecies euenit.

TACITVS

TAcitus poſt hunc ſuſcepit imperium, uir egregie moratus, qui ducenteſimo imperij die apud Tarſum febri moritur.

FLORIANVS

HVic ſucceſsit Florianus. Sed cum magna pars exercitus equitantium Probum militiæ peritum legiſſet, Florianus dierum LX. quaſi per ludũ imperio uſus, inciſis à ſemetipſo uenis, effuſo ſanguine conſumptus eſt.

PROBVS

PRobus genitus patre agreſti hortorũ ſtudioſo Dalmatio ſanguine, imperauit annis VI. Iſte Saturninum in oriente, Proculum & Bonoſum Agrippinæ imperatores effectos oppreſsit. Vineas Gallos & Pannonios habere permiſit. Opere militari Almum montem apud Sirmium, & Aureum apud Mœſiam ſuperiorem, uineis conſenuit. Hic Sirmio in Turri ferrata occiditur.

CARVS

CArus Narbonæ natus, imperauit annis II. Iſte confeſtim Carinum & Numerianũ Cæſares fecit. Hic apud Cteſiphõta ictu fulminis interijt. Numerianus quoque filius eius, cum oculorũ dolore correptus in lecticula ueheretur, impulſore Apro, qui ſocer eius erat, per inſidias occiſus eſt. Cum dolo occultaretur ipſius mors quouſque Aper inuadere poſſet imperium, fœtore cadaueris ſcelus eſt proditum. Hinc Sabinus Iulianus inuadens imperium, à Carino in campis Veronẽſibus occiditur. Hic Carinus omnibus ſe ſceleribus inquinauit. Plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Matrimonia nobilium corrupit. condiſcipulis quoq;, qui taxauerunt eum in auditorio uerbi fatigatione, pernicioſus fuit. Ad extremum trucidatur eius præcipue tribuni dextera, cuius dicebatur coniugem polluiſſe.

DIOCLETIANVS

Diocletianus Dalmata, Amilini senatoris libertinus, matre pariter atq; oppido nomine Dioclea: quorũ uocabulis, donec imperium sumeret, Diocles appellatus, ubi orbis Romani potentiam cepit, Graium nomen in Romanũ morem conuertit. imperauit annis XXV. Is Maximianũ Augustum effecit. Constantiũ & Galeriũ Maximianum cognomento Armentariũ Cæsares creauit, tradens Constantio Theodorã Herculij Maximiani priuignam abiecta uxore priori. Hoc tempore Carausio in Gallijs, Achilleus apud Aegyptũ, Iulianus in Italia imperatores effecti, diuerso exitu periere. E quibus Iulianus acto per costas pugione, in ignẽ abiecit se. Diocletianus uero apud Nicomediã sponte imperiales fasces relinquens, in proprijs agris consenuit. Qui dum ab Herculio atq; Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tanquam pestem aliquam detestans, in hunc modum respondit: Vtinam Salonæ possetis uisere olera nostris manibus instituta, profecto nunquam istud tentandum iudicaretis. Vixit annis LXVIII. ex queis communi habitu propè nouem egit. Morte consumptus est, ut satis patuit, per formidinem uoluntaria. Quippe cum à Constantino atq; Licinio uocatus ad festa nuptiarum, per senectam, quo minus interesse ualeret, excusauisset, rescriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio fauisse, ac Maximino fauere, suspectans necem dedecorosam, uenenũ dicitur hausisse. His diebus Constantius Constantini pater, atq; Armentarius, Cæsares Augusti appellantur, creatis Cæsaribus, Seuero per Italiam, Maximino Galerij sororis filio per oriẽtem: eodemq; tempore Constantinus Cæsar efficitur, Maxentius imperator in uilla VI. millibus ab urbe discreta itinere Lauicano. dehinc Licinius Augustus efficitur, pariq; modo Alexander apud Carthaginẽ imperator fit: similiq; modo Valens imperator creatur: quorũ exitus iste fuit. Seuerus ab Herculio Maximiano Romæ intra tabernas extinguitur, funusq; eius Galieni sepulchro infertur, quod ab urbe abest per Appiam milibus nouem.

GALERIVS MAXIMIANVS

Galerius Maximianus, cõsumptis genitalibus defecit. Maximianus Herculius à Constantino apud Massiliam obsessus, deinde captus, pœnas mortis genere postremo fractis laqueo ceruicibus luit. Alexãder à Constantini exercitu iugulatur. Maxentius dum aduersus Constantinum congreditur, paulo superius à ponte Miluio, in pontem nauigijs compositum ab latere ingredi festinans, lapsu equi in profundum demersus est, uoratũq; limo pondere thoracis corpus uix repertum. Maximianus apud Tarsum morte simplici perijt. Valens à Licinio morte mulctatur. Fuerunt autem morum huiusmodi: Aurelius Maximianus cognomento Herculius, ferus natura, ardens libidine, consilijs stolidus, ortu agresti, Pannonioq;. Nam etiam nunc haud longe Sirmio, eminet locus palatio ibidem constructo, ubi parentes exercebant opera mercenaria. ętate interijt sexagenarius, annorum XX. imperator. Genuit ex Eutropia Syra muliere Maxentium, & Faustam coniugem Constantini: cuius patri Constantio tradiderat Theodoram priuignam. Sed Maxentium suppositum ferunt arte muliebri, tenere mariti animum laborantis auspicio prauissimi cœpti à puero. Is Maximianus charus nulli unquam fuit, nec patri, aut socero quidem Galerio.

GALERIVS ARMENTARIVS

Galerius autẽ fuit, licet inculta agrestiq; iustitia, satis laudabilis, pulcher corpore, eximius & felix bellator, ortus parentib. agrarijs, pastor armentorum: unde ei cognomẽ Armentarius fuit. Ortus Dacia Ripensi, ibiq; sepultus est: quem locũ Romulianum etiã uocabulo Romulæ matris appellarat. Is insolenter affirmare ausus est, matrẽ more Olympiadis Alexãdri Magni creatricis, cõpressam dracõe semet cõcepisse.

GALERIVS MAXIMINVS

Galerius Maximinus sorore Armentarij progenitus, ueroq; nomine ante imperium Daza dictus, Cæsar quadriẽnio; dehinc per orientẽ Augustus triẽnio fuit: ortu

ortu quidem atq; instituto pastorali, uerum sapientissimi cuiusq;, ac literatorũ cultor, ingenio quieto, uini auidior. Quo ebrius, quædã corrupta mẽte aspera iubebat, qui cũ pigeret factũ, differri quæ præcepit, in tempus sobrium ac matutinum statuit.

ALEXANDER

ALexander fuit Phryx origine, ingenio timidus, inferior aduersus laborem uitio senectæ ætatis. His omnibus absumptis, imperij iura penes Constantinum & Licinium deuenere.

CONSTANTINVS

COnstantinus Constantij imperatoris & Helenæ filius, imperauit annis xxx. Hic dum iuuenculus à Galerio in urbe Roma religionis specie obses teneretur, fugam arripiens, atq; in frustrandos insequentes, publica iumenta quaqua iter egerat, interficiens, ad patrem in Britanniã peruenit: & forte hisdem diebus ibidem Constantiũ parentem fata ultima perurgebant. Quo mortuo, cunctis qui aderant adnitentibus, sed præcipue Eroco Alemannorũ rege auxilij gratia Constantium comitato, imperiũ cepit. Hic sororem suam Constantiam, Licinio Mediolanum accito coniungit: filiumq; suum Crispum nomine ex Mineruina cõcubina susceptum, item Constantinũ, ijsdem diebus natum oppido Arelatensi, Licinianumq; Licinij filium, mensium ferè xx. Cæsares effecit. Verum enimuero, ut imperia difficile concordiã custodiunt, dissidium inter Licinium Cõstantinumq; exoritur: primumq; apud Cibalas iuxta paludem Hiulcam nomine, Cõstantino nocte castra Licinij irrumpente, Licinius fugam petijt: Byzantiumq; fuga uolucri peruenit. ibi Martinianũ officiorũ magistrum Cæsarem creat. Dehinc Constantinus acie potior apud Bithyniam, adegit Licinium pacta salute indumentum regium offerre per uxorem. Inde Thessalonicam missum, paulo post eum, Martinianũq; iugulari iubet. Hic Licinius annũ dominationis ferè post xiiij. uitæ proxime lx. occiditur, auaritiæ cupidine omnium pessimus, neq; alienus à luxu uenereo, asper admodũ, haud mediocriter impatiens: Infestus literis, quas per inscitiam immodicam, uirus ac pestem publicã nominabat, præcipue forensem industriã. Agrarijs planè ac rusticantibus, quia ab eo genere ortus altusq; erat, satis utilis: ac militię custos ad ueterum instituta seuerissimus. spadonum & aulicorũ omnium uehemens domitor, tineas soricesq; palatij eos appellans. At Constantinus obtento totius Romani imperij mira bellorũ felicitate regimine, Fausta cõiuge, ut putant, suggerente, Crispum filium necari iubet. Dehinc uxorẽ suam Faustam in balneas ardẽtes coniectã interemit, cum eum mater Helena ardore nimio nepotis increparet. Fuit uero ultra q̃ ęstimari potest, laudis auidus. Hic Traianũ herbam parietariã, ob titulos multos ædibus inscriptos, appellare solitus erat. Hic põtem in Danubio cõstruxit: habitũ regium gẽmis, & caput exornans perpetuo diademate. Cõmodissimus tamen rebus multis fuit: calumnias sedare legibus seuerissimis: nutrire artes bonas, præcipue studia literarũ: legere ipse, scribere, meditari, audire legationes, & quęrimonias prouinciarum. Cumq; liberis, filioq; fratris Dalmatio, Cæsaribus cõfirmatis, III. & LX. annis uixisset, ex quibus dimidios, ita ut XIII solus, imperaret, morbo consumptus est, irrisor potius q̃ blandus. Vnde prouerbio uulgari, Tracala X. annos præstantissimus, XII. sequentibus latro, X. nouissimis pupillus ob profusiones immodicas nominatus. Corpus sepultũ in Byzãtio, Constantinopoli dicta: quo mortuo, Dalmatius militũ ui necatur. Ita ad tres orbis Romani dominatio redacta est, Constantinũ, & Cõstantiũ, ac Constantẽ filios Constantini. hi singuli has partes regendas habuerunt, Constantinus iunior cuncta trans alpes. Constantius à freto Propontidis, Asiam atq; orientem. Constans Illyricum, Italiamq;, & Africam, Dalmatiam, Thraciam, Macedoniamq;, & Achaiam.

Erocus Alemannorũ rex

ANNIBALIANVS CONSTANS ET CONSTANTIVS.

ANnibalianus Dalmatij Cæsaris cõsanguineus, Armeniã, nationesq; circumfocias. interim ob Italiæ, Africæq; ius dissentire statim Constantinus, & Constans

cœperunt

cœperunt. Cōſtantinus latrocinij ſpecie dum incautus, fœdeq́ꝫ temulentus in aliena irruit, obtruncatus eſt, proiectusq́ꝫ in fluuiū, cui nomen Alſa eſt, nō longe ab Aquileia. Conſtans uero uenandi cupidine dum per ſyluas ſaltusq́ꝫ erraret, cōſpirauere aliquanti militares in eius necem, autoribus Chreſtio & Marcellino, ſimulq́ꝫ Magnentio: qui ubi patrādi negocij dies placuit, Marcellinus natalē filij ſimulans, pleroſq́ꝫ ad cœnam rogat. Itaq́ꝫ in multā noctē conuiuio celebrato, Magnentius quaſi ad uentris ſecreta ſecedens, habitū uenerabilem capit. Ea re cognita, Cōſtans fugere conatus, apud Helenam oppidum Peirenæo proximū, à Gaiſone cum lectiſsimis miſſo, interficitur anno XIII. Auguſtæ dominationis: nam Cæſar triennio fuerat, æui ſeptimo uiceſimoq́ꝫ. Hic fuit debilis pedibus manibusq́ꝫ articulorū dolore: fortunatus cœli tēperie, fructuum prouentu, nulla à Barbaris formidine: quæ profecto maiora fuerint, ſi prouinciarum rectores non precio, ſed iudicio prouexiſſet. Huius morte cognita, Vetranio magiſter militum, imperiū in Pannonia apud Murſiam corripuit: quem Cōſtantius non poſt multos dies regno exuit, grandæuo ætate non uitam modo, ſed etiā uoluptarium ocium concedens. Fuit autem prope ad ſtultitiam ſimpliciſsimus.

CONSTANTIVS

CONſtantius Gallum fratrē patruelem Cæſarem pronunciat, ſororē Conſtantinam illi coniungens. Magnentius quoq́ꝫ Decentium conſanguineū ſuum trans alpes Cæſarem creauit. His diebus Romæ Nepotianus Eutropiæ Conſtantini ſororis filius, hortātibus perditis, Auguſti nomē rapit: quem octauo die uiceſimoq́ꝫ Magnentius oppreſsit. Hoc tēpore Conſtantius cum Magnentio apud Murſiam dimicans uicit. In quo bello penè nunq́ꝫ amplius Romanæ cōſumptæ ſunt uires, totiusq́ꝫ imperij fortunæ peſſundatæ. Dehinc cū ſe Magnentius in Italiā recepiſſet, apud Thicanū plures fudit incautius &, ut in uictoria ſolet, audacius perſequētes. Nec multo poſt apud Lugdunū coanguſtatus, gladio occulte prouiſo, ictū pulſu parietis iuuās, trāſfoſſo latere, ut erat uaſti corporis, uulnere, naribusq́ꝫ & ore cruorē effundēs, mēſe imperij XLII. ætatis anno L. expirauit, ortus parētibus qui Galliā inhabitant, legendi ſtudio promptus, ſermonis acer, animi tumidi, & immodice timidus: artifex tamē ad occultandam audaciæ ſpecie formidinē. Eius morte audita, Decētius laqueo faſciæ ad collū poſito, uitā finiuit. Hoc tēpore Gallus Cæſar à Conſtantio occiditur. Imperauit annis IIII.

SILVANVS

SIluanus imperator effectus, die imperij XXVIIJ. perimit. Fuit ingenio blādiſsimus, quanq́ꝫ barbaro patre genitus, tamen inſtitutione Romana ſatis cultus & patiens.

CONSTANTIVS

COnſtantius Claudium Iulianum, fratrē Galli honore Cęſaris aſſumit, annos natum ferè III. atq́ꝫ XX. Iſte in campis Argentoratenſibus apud Gallias, cum paucis militibus, infinitas hoſtium copias deleuit. Stabant acerui montiū ſimiles: fluebat cruor fluminū modo: captus rex nobilis Chonodomarius: fuſi omnes optimates: redditus limes Romanæ poſſeſsionis: ac poſtmodū cum Alemannis dimicans, potentiſsimum eorū regem Badomariū cepit. Hic à militibus Gallicanis Auguſtus pronunciatur. Hic Cōſtantius urgere legationibus in ſtatum nomenq́ꝫ priſtinum reuerti.

IVLIANVS

IVlianus mandatis mollioribus refert ſe ſub nomine celſi imperij multo officioſius pariturum. Hinc Conſtantius magis magisq́ꝫ ardens dolore: atq́ꝫ ut erat talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopſocrenē febri acerrima, quam indignatio nimia uigilijs augebat, interijt anno æui IIII. & XL. imperij IX. atq́ꝫ XXX. uerum Auguſtus IIII. XXq́ꝫ. Octo ſolus, cū fratribus atq́ꝫ Magnētio XVI. XV. Cæſar. Felix bellis ciuilibꝰ, externis lachrymabilis, mirus artifex in ſagittis: à cibo, uinoq́ꝫ & ſomno multū intēperans, patiens laboris, facundię cupidus: quā cum aſſequi tarditate ingenij non poſſet, alijs inuidebat. Spadonū, aulicorūq́ꝫ amori deditus & uxorum, quibus con-

L tentus

tentus, nulla libidine transuersa, aut iniusta polluebatur. Sed ex coniugibus, quas plurimas sortitus est, præcipue Eusebiam dilexit: decoram quidem, uerum per Amantias, & Gorgonias, & alia importuna ministeria uexātem famam uiri, contrà quàm fœminis modestioribus mos est: quarum sæpe præcepta maritos iuuant. Namq; ut cæteras omittam, Pompeia Plotina, incredibile dictu est, quanto auxerit gloriam Traiani: cuius procuratores cum prouincias calumnijs agitarent, adeo ut unus ex ijs diceretur locupletium quenq; ita conuenire: Quæ habes ad mensam? Vnde habes? Tertium, Pone quæ habes: illa coniugem corripuit, atq; increpans quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit, ut postea actiones improbans & detestans, fiscum lienem uocaret, quòd eo crescente artus reliqui tabescant. Igitur Iulianus redacta ad unum se orbis Romani curatione, gloriæ nimis cupidus, in Persas proficiscitur. Illic à transfuga quodam in insidias deductus, cum eum hinc inde Parthi urgerent, è castris iam positis, arrepto tantum clypeo procurrit. Cumq; inconsulto ardore nititur ordines ad prælium cōponere, ab uno ex hostibus & quidem fugiente, conto percutitur. Relatusq; in tabernaculum, rursusq; ad hortandos suos egressus, paulatim sanguine uacuatus, circa noctis fere mediū defecit, præfatus, consulto sese de imperio nihil mandare, ne, uti solet in multitudine, discrepantibus studijs amicorum, ex inuidia rei præ discordia exercitus periculum pararet. Fuerat in eo literarum ac negociorum ingens scientia, eo iuuauerat philosophos & Græcorum sapientissimos. Vsu promptior corporis, quàm ualidus quidem, sed breuis fuit. Hæc minuebat quarundam rerum neglectus modus. Cupido laudis immodica, cultus numinū superstitiosus: audax plus q̄ imperatorem decet. Cui salus propria, cum semper ad securitatem omnium, tum maxime in bello conseruanda est. Ita illum cupido gloriæ flagrantior peruicerat, ut neq; terræ motu, neq; plerisq; præsagijs, quibus uetabatur petere Persidem, adductus sit finem ponere ardori, ac ne noctu quidem uisus ingens globus cœlo lapsus diem belli cautum præstiterit.

IOVINIANVS

IOuinianus genitus patre Varroniano, incola agri Singidonensis prouinciæ Pannoniæ, imperauit mēses octo. Cuius patri cum liberos crebros amitteret, præceptum somnio est, eum qui iam instante uxoris partu edendus foret, diceret Iouinianum. Hic fuit insignis corpore, lætus ingenio, literarum studiosus. Hic dum à Perside hyeme aspera media q; Constantinopolim accelerans, cruditate stomachi, tectorio noui operis grauatus esset, repente interijt, annos gerens proxime XL.

VALENTINIANVS.

VAlentinianus imperauit annis XII. minus diebus C. Huius pater Gratianus mediocri stirpe ortus apud Cibalas, Funarius appellatus est, eo quod uenalitium funem portanti quinq; milites nequirent extorquere: eo merito ascitus in militiā, usq; ad præfecturæ prætorianæ potentiam conscendit: ob cuius apud milites cōmendationem, Valentiniano imperium resistenti aggeritur. Hic Valentem consanguineum suum sibi socium in imperio asciuit: ac demum Gratianum filium, nec dum plane puberem, hortatu socrus & uxoris, Augustū creauit. Hic Valentinianus fuit uultu decens, solers ingenio, animo grauis, sermone cultissimus. Quanq; enim ad loquendū parcus, seuerus, uehemēs, infestus tamē uitijs, maximeq; auaritiæ: cuius punitor ipse fuit acer: & in ijs, quę memoraturus sum, Hadriano proxim⁹: Genera uetustissimorū meminisse, noua arma meditari: fingere terra seu limo simulacra: prudēter uti locis, tēporibus, sermonibus: atq; ut breuiter cōcludā, si ei infidis hominibus, queis sese quasi fidissimis prudētissimisq; dederat, carere: aut probatis eruditisq; monitoribus uti licuisset, perfectus haud dubie princeps enituisset. Huius tēpore Firmus apud Mauritaniā regnū inuadens, extinguit. Valentinianus apud Bergentionē legationi Quadorū respondēs anno æui V. & L. impetu sanguinis, uoce amissa, sensu integer expirauit. Quod quidem intemperantia cibi, ac saturitate, qua artus diffuderat, accidisse plures retulere. Itaq; eo mortuo, Valentinianus adhuc quadriennis, autore Equitio, ac Merobaude propinquo, ubi cum matre fuerat adlatus, creatus est imperator.

VALENS

VAlens unà cum Valētiniano germano suo, de quo diximus, regnauit annos decem, menses quinq;. Hic Valens cum Gotthis lachrymabili bello cōmisso, sagittis saucius, in casam deportatur uilissimam: ubi superuenientibus Gotthis, igniq; supposito, incendio cōcrematus est. In quo probanda hæc fuere: Fuit possessoribus cōsultor bonus, mutare iudicia uerus, in amicos fidus, irasci sine noxia ac periculo cuiusq;, sanè ualde timidus. Huius temporibus Procopius tyrannus cadens extinguitur.

GRATIANVS

GRatianus genitus Sirmij, imperauit cum patre Valentiniano annis octo, diebus LXXXV. cum patruo & fratre tribus, cum eodē fratre ac Theodosio quatuor, & cum his omnibus accedente Archadio, menses sex. Hic apud Argentariū oppidum Galliæ XXX. Alemannorū milia in bello extinxit. Hic cū animaduertisset, Thraciam Daciamq; tanq; genitales terras possidentibus Gotthis, Thaiphalis, atq; omni pernicie atrocioribus Hunnis, & Alanis, extremū periculum instare nomini Romano, accito ab Hispania Theodosio, cunctis fauentibus, agenti annum à tricesimo tertiū, imperium cōmittit. Fuit aūt Gratianus literis haud mediocriter institutus, carmen facere, ornate loqui, explicare controuersias rhetorum more. nihil aliud diu noctuq; agere, q; spiculis meditari: summæq; uoluptatis, diuinæq; artis credere, ferire perite sibi destinata: cibiq;, uini ac libidinis uictor: cunctisq; fuisset plenus bonis, si ad cognoscendā reipublicæ gerendæ scientiā animū intendisset, à qua prope alienus, non modo uoluntate, sed etiā exercitio fuit. Nam dum exercitū negligeret, & paucos ex Alanis, quos ingenti auro ad se trāstulerat, anteferret ueteri ac Romano militi, adeoq; Barbarorū comitatu & propè amicitia capitur, ut nonnunq; eodem habitu iter faceret, odia contra se militum excitauit. Hoc tēpore cum Maximus apud Britanniā tyrannidē arripuisset & in Galliam transmisisset, ab infensis Gratiano legionibus exceptus, Gratianum fugauit, nec mora extinxit, qui uixit annis trigintaocto.

THEODOSIVS

THeodosius genitus patre Honorio, matre Thermātia, genere Hispanus, originē à Traiano principe trahēs, à Gratiano Augusto apud Sirmiū imperator effect⁹, regnauit annis uigintiseptē, Huic ferunt nomen somnio parentes monitos sacrauisse, ut latine intelligimus, à deo datū. De hoc etiā oraculo in Asia diuulgatū est, eū Valenti successurū, cuius nomē ė Θ & E, O, atq; Δ Græcis literis initiaret. Qua cognatione principij deceptus Theodorus, cum sibi imperiū præsumeret, scelestę cupidinis supplicia percepit. Fuit aūt Theodosius propagator reip. atq; defensor eximius. Nam Hunnos & Gotthos, qui eam sub Valente defatigassent, diuersis prælijs uicit. Cum Persis quoq; petitus pacē pepigit. Maximū aūt tyrannum qui Gratianum interfecerat, & sibi Gallias uindicabat, apud Aquileiam extinxit. Victorem quoq; eius filium, intra infantiæ annos à Maximo patre Augustum factū, necauit. Eugenium quoq; tyrannum, atq; Arbogastē superauit, deletis eorū decem millibus pugnatorū. Hic etenim Eugenius cōfisus uiribus Arbogastis, postq; apud Viennam Valentinianum extinxerat, regnum inuasit; sed mox simul cum uita imperium perdidit. Fuit aūt Theodosius moribus & corpore Traiano similis, quantū scripta ueterum & pictura edocēt. Sic eminēs status, mēbra eadem, par cæsaries, os absq; eo quod illi aliquantulū uellēdo steriles genæ, neq; tam ingētes oculi erant, nescio an & tanta gratia tantusq; flos in facie, seu tanta dignitas in incessu. Mens uero prorsus similis, adeo ut nihil dici queat, quod non ex libris in istum uideaẽ trāsferri. Clemens animus, misericors, cōmunis, solo habitu differre se cæteris putans: in oēs homines honorificus, uerum effusius in bonos: simplicia ingenia æque diligere, erudita mirari sed innoxia: largiri magno animo magna: amare ciues uel priuato contubernio cognitos, eosq; honoribus, pecunia, beneficijs cæteris munerari, præsertim quorū erga se uelut patrem aspero casu officia probauerat. Illa tamen, quibus Traianus aspersus est, uinolentiā scilicet, & cupidinē triumphandi, usq;

eo deteſtatus eſt, ut bella non mouerit, ſed inuenerit: prohibueritq́ lege, miniſteria laſciua, pſaltriasq́ comeſſationibus adhiberi: tantum pudori tribuens & continentiæ, ut conſobrinarum nuptias uetuerit, tanquam ſororum. Literis, ſi nimium perfectos contemplemur, mediocriter doctus, ſagax plane, multumq́ diligens ad noſcenda morum geſta: è quibus non deſinebat execrari ueterum facta ſuperba, crudelia, libertati infeſta quæ legerat: ac Cinnam, Marium, Syllamq́, atq́ uniuerſos dominantium, præcipue tamen perfidos & ingratos. Iraſci ſanè rebus indignis, ſed flecti cito: unde modica dilatione emolliebantur aliquando ſeuera præcepta. habuitq́ à naturæ munere, quod Auguſtus à philoſophiæ doctore didicerat: qui cum uidiſſet eum facile commoueri, ne aſperum aliquid ſtatueret, monuit ut ubi iraſci cœpiſſet, IIII atq́ XX Græcas literas memoria recenſeret: ut illa concitatio, quę momẽti eſt, mente alio traducta, parui tẽporis interiectu langueſceret. Melior haud dubie, quod eſt raræ uirtutis, poſt auctam annis potentiam regalem, multoq́ maxime poſt ciuilem uictoriã. Nam & annonæ curam ſolicitus attendere, & auri argentiq́ graue pondus ſublati, atq́ expenſi à tyranno, multis è ſuo reſtituere, cum benigni principes, & quidem uix fundos ſolerẽt nudos, ac deformata prædia concedere. Iam illa minutiora, & ut dicitur, intra aulam: quæ quidem quia occulta ſunt, magis naturæ hominum curioſæ oculos aureſq́ ad ſe trahunt: Patruum colere tanquam genitorem, fratris mortui ſororisq́ liberos habere pro ſuis, cognatos affineſq́ parentis animo complecti: elegans lætumq́ conuiuiũ dare non tamẽ ſumptuoſum: miſcere colloquia pro perſonis, ſtudio, dignitatibus, ſermone cum grauitate iucundo, blandus pater, concors maritus. Exercebatur neq́ ad illecebras, neq́ ad laſsitudinem: ambulationibus magnis, cum eſſet ocium, reficiebat animum: ueſcendi continentia ualetudinem regebat: Sicq́ in pace rebus humanis annum agens L. apud Mediolanum exceſsit: utranq́ rempub. utriq́ id eſt Arcadio & Honorio quietam relinquens. Corpus eius eodem anno Conſtantinopolim translatum atq́ ſepultum eſt.

CLARISSIMO VIRO D. LVDOVICO A FLANDRIA, SACRI cubiculi Cæſaris præpoſito, ac Hollandiæ gubernatori, Antonius Sconhouius S. D.

CVM adminiſtrandæ reip. ratio omnis ferè peti ſoleat aut è præceptis philoſophorũ, aut ab hiſtoriæ exemplis, nos hæc libentius à Romanis accipere cõſueuimus, quòd imperiũ eorũ nõ modo amplißimũ, & rerum geſtarum magnitudine pręclarũ, uerumetiã melioribus inſtitutis et legibus, quàm cæterarũ nationum, gubernatũ fuerit. At uix aliquem in tanto ſcriptorum eius gentis numero reperire liceat, qui iuſta breuitate, res tantũ publicas & ciuiles ab initio cõſcripſerit, ſi unũ Eutropium excipias: qui licet ſcripſit poſterius, neq́ tamen minor eloquẽtia, & iudicio etiã ſuperioribus fuit eminentior. Quod quo minus hactenus apparuerit, in cauſa fuit deformitas ipſius, quã intulit ei Paulus Diaconus. Is enim, iubente (ut notatũ inuenio) Domina Adilberga, Deſiderij Longobardorum regis filia, & cõiuge Archi Beneuentani ducis, non ſolum auctoris huius hiſtoriã duobus libris ſuis produxit, ſed ipſam penè quoq́ inuertit, dum multa ei de ſuo addidit, multaq́ paſsim ademit, aut tranſpoſuit. Id quod ego cum ex collatione integerrimi exemplaris (quod ſubminiſtrauit nobis R. D. Abbas ac Præpoſitus S S. Ioannis & Bauonis apud Gandenſes) deprehendiſſem, nolui cõmittere, quin tam utilẽ auctorẽ integritati ſuę reſtituerẽ, ſyncerumq́ ederem, ne poſthac (quod doctiſsimis etiam uſu ueniſſe uidemus) Paulina pro Eutropianis citentur: quæ quantum diſtent, aliorũ eſto iudicium. Tanta certe clade hunc ille affecerat, ut nulla inueniri impreſſa exemplaria, quæ caſtigationẽ ſuſtinerent, à me potuerint. Quare totũ ipſe deſcribere coactus ſum. Quẽ laborem publicæ utilitatis ſtudiorum cauſa ſuſceptum, ideo nomini tuo dedicare uolui, quòd unus ſis inter heroas noſtros, qui de literis optime iudicare potes. Bene uale. Brugis Calend. Iulij. Anno à Natali Domini 1545.

Domino

DOMINO VALENTI GOTHICO MAXIMO, PERPETVO AVGVSTO.

RES Romanas ex uoluntate manſuetudinis tuæ ab urbe condita ad noſtram memoriam, quæ in negocijs uel bellicis uel ciuilibus eminebant, per ordinem temporum breui narratione collegi, ſtrictim additis etiam his quæ in principum uitis egregia extiterunt, ut tranquillitatis tuę poſſit mens diuina lætari, prius ſe illuſtrium uirorum facta in adminiſtrãdo imperio ſecutam, quàm cognoſceret lectione.

Eutropius, v. c. peculiariter ſuus.

EVTROPII V. C. HISTORIAE ROMANAE LIBRI DECEM, INTEGRITATI SVAE RESTITVTI.

ROMANVM imperium, quo neq; ab exordio ullum ferè minus, neq; incremẽtis toto orbe amplius humana poteſt memoria recordari, à Romulo exordiũ habet: qui Rheę Syluiæ Veſtalis uirginis filius, & (quantum putatus eſt) Martis, cum Remo fratre uno partu editus eſt. Is cum inter paſtores latrocinaretur, decimo octauo anno natiuitatis ſuæ, urbem exiguam in Palatino monte cõſtituit xi. Cal. Maij, Olympiadis ſextæ anno tertio, poſt Troiæ excidiũ, ut qui plurimum minimumq; tradunt, tricenteſimo nonageſimo quarto. condita ciuitate, quam ex nomine ſuo Romam uocauit, hæc fermè egit. Multitudinem finitimorum in ciuitatẽ recepit: centum ex ſenioribus elegit, quorũ conſilio omnia ageret, quos Senatores nominauit propter ſenectutem. Tunc cum uxores ipſe & populus nõ haberent, inuitauit ad ſpectaculũ ludorum uicinas urbis nationes, atq; earum uirgines rapuit. Cõmotis bellis propter raptarum iniuriam, Cœninẽſes uicit, Antennates, Cruſtuminos, Sabinos, Fidenates, Veientes: hæc omnia oppida urbem cingunt. Et cum orta ſubito tẽpeſtate non cõparuiſſet, anno regni trigeſimo ſeptimo, ad deos tranſiſſe creditus eſt, & conſecratus. Deinde Romæ per quinos dies ſenatores imperauerunt: & his regnantibus annus unus completus eſt. Poſtea Numa Pompilius rex creatus eſt: qui bellum nullũ quidem geſſit, ſed non minus ciuitati ꝙ Romulus profuit. Nã & leges Romanis, moresq; cõſtituit, qui cõſuetudine præliorũ iam latrones ac ſemibarbari putabanẽ. Annum deſcripſit in decem menſes, prius ſine aliqua diſputatione cõfuſum: & infinita Romæ ſacra ac tẽpla conſtituit. Morbo deceſſit, quadrageſimo & tertio imperij anno. Huic ſucceſſit Tullus Hoſtilius. hic bella reparauit, Albanos uicit, qui ab urbe Roma xij. miliario ſunt: Veiẽtes & Fidenates, quorũ alij ſexto miliario abſunt ab urbe Roma, alij octauodecimo, bello ſuperauit. Vrbẽ ampliauit, adiecto Cœlio mõte. cũ triginta duob. annis regnaſſet, fulmine ictus, cũ domo ſua arſit. Poſt hunc Ancus Martius, Numæ ex filia nepos, ſuſcepit imperiũ. cõtrà Latinos dimicauit, Auentinũ montẽ ciuitati adiecit: & Ianiculũ, atq; Hoſtiã ciuitatẽ ſupra mare ſextodecimo miliario ab urbe Roma condidit. xxiiij. anno imperij morbo perijt. Deinde regnũ Priſcus Tarquinius accepit. Hic numerũ Senatorũ duplicauit, circũ Romæ ædificauit, ludos Romanos inſtituit, ꝗ ad noſtrã memoriã permanẽt. Vicit idem etiã Sabinos: & non parum agrorũ ſublatũ ijſdem, urbis Romæ territorio adiũxit, primusq; triumphans urbem intrauit. muros fecit, & cloacas, Capitolium inchoauit. xxxviij. anno imperij per Anci filios occiſus eſt, regis eius cui ipſe ſucceſſerat. Poſt hunc Seruius Tullius ſuſcepit imperium, genitus ex nobili fœmina,

captiua tamen, & ancilla. Hic quoq; Sabinos subegit. montes tres, Viminalem, Quirinalem, Esquilinũ, urbi adiunxit, fossas circa murum duxit. primus omnium censum ordinauit, qui adhuc per orbẽ terrarũ incognitus erat. Sub eo Roma omnibus in censum delatis habuit capitum lxxxiiij. millia ciuium Romanorũ, cum his qui in agris erant. Occisus est xlv. imperij anno, scelere generi sui Tarquinij Superbi, filij eius regis cui ipse successerat: & filiæ, quam Tarquinius habebat uxorẽ. Lucius Tarquinius Superbus, septimus atq; ultimus regum, Volscos (quæ gens ad Campaniã euntibus non longe ab urbe est) uicit, Gabios ciuitatẽ, & Suessam Pometiam subegit. cum Thuscis pacem fecit, & templũ Ioui in Capitolio ędificauit. Postea Ardeam oppugnãs, in octauo decimo milliario ab urbe positã ciuitatem, imperium perdidit. Nam cum filius eius & ipse Tarquinius iunior, nobilissimi Collatini uxorẽ stuprasset, eaq; de iniuria marito & patri & amicis questa fuisset, in omniũ cõspectu se occidit. propter quam causam Brutus parens, & ipse Tarquinius, populum cõcitauit, & Tarquinio ademit imperiũ, mox exercitus quoq; eum qui ciuitatẽ Ardeã cum ipso rege oppugnabat, reliquit: ueniensq; ad urbẽ rex, portis clausis exclusus est. Cumq; imperasset annos uigintiquinq; cum uxore & liberis suis fugit. Ita Romæ regnatũ est per septẽ reges annis ducentis quadragintatribus, cum adhuc Romã, ubi plurimũ, uix usq; ad quintũ decimum milliariũ possideret. Hinc cõsules cœpere pro uno rege duo hac causa creari: ut si unus malus esse uoluisset, alter cum habens potestatẽ similẽ coerceret. Et placuit, ne imperium longius q̃ annuum haberent, ne per diuturnitatẽ potestatis insolentiores redderẽtur, sed ciuiles semper essent, qui se post annum scirent futuros esse priuatos. Fuerunt igitur anno primo expulsis regibus COSS. Lucius Iunius Brutus, qui maxime egerat ut Tarquinius pelleretur: & Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiæ. sed Tarquinio Collatino statim sublata dignitas est. placuerat enim, ne quisquã in urbe maneret, qui Tarquinius uocaretur. Qui accepto omni patrimonio suo, ex urbe migrauit, & loco ipsius factus est Valerius Publicola COS. Cõmouit tamen bellũ urbi Romæ rex Tarquinius, qui fuerat expulsus: & collectis multis gentibus ut in regnũ posset restitui, dimicauit. In prima pugna Brutus & Aruns Tarquinij filius inuicem se occiderũt. Romani tamen ex ea pugna uictores recesserunt. Brutũ Romanæ matronæ defensorem pudicitiæ suæ, quasi cõmunem patrem per annũ luxerunt. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinũ collegam sibi fecit Lucretiæ patrem: quo morbo mortuo, iterum Horatium Puluillum collegam sibi sumpsit. ita primus annus quinq; consules habuit: cum Tarquinius urbe cessisset propter nomen, Brutus prælio perisset, Sp. Lucretius morbo mortuus esset. Secundo quoq; anno iterum Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxiliũ ei ferente Porsena Thusciæ rege: & Romam pene cepit. Verum tum quoq; uictus est. Tertio anno post reges exactos, Tarquinius cum suscipi non posset in regnũ, neq; Porsena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium præstare, Thusculum se contulit, quæ ciuitas non longe ab urbe est: atq; ibi per quatuordecim annos priuatus cũ uxore persenuit. Quarto anno post reges exactos, cum Sabini Romanis bellum intulissent, uicti sunt, & de his est triumphatum. Quinto anno, Valerius ille Bruti collega, & iiij. COS. fataliter mortuus est, adeo pauper factus, ut collatis à populo numis, sumptũ habuerit sepulturæ: quem matronę, sicut Brutum, annum luxerunt. Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquinij ad iniuriam soceri uindicandã, ingẽtem collegisset exercitũ, noua Romæ dignitas est creata, quæ Dictatura appellatur, maior q̃ Consulatus. Eodem anno etiam magister equitũ factum est, qui dictatori obsequeretur. neq; quidquã similius potest dici, quàm dictatura antiqua huic imperij potestati, quã nunc trãquillitas uestra habet: maxime cũ Augustus quoq; Octauianus, de quo postea dicemus, & ante eũ Caius Cęsar, sub dictaturę nomine atq; honore regnauerint. Dictator aũt Romę primus fuit Largius: magister equitũ primus Spurius Cassius. Sexto decimo anno post reges exactos, seditionem Pop. Rom. fecit, tanquam à senatu atq; Consulibus premeretur. Tum & ipse sibi Tribunos plebis, quasi proprios iudices & defensores creauit, per quos contra Senatum & Consules tutus esse posset. Sequenti anno Volsci bellum reparauerunt: uicti & capti, etiam Coriolos ciuitatem, quam habebant optimam, perdiderũt. Octauo decimo

anno

anno post eiectos reges, expulsus ex urbe Quintus Martius dux Romanorũ, qui Coriolos ceperat Volscorum ciuitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus, & auxilia contra Romanos accepit, Romanosq; sæpe uicit: usq; ad quintũ miliarium urbis accessit, oppugnaturus etiam patriam suam, legatis qui pacem petebãt repudiatis, nisi ad eum mater Veturia & uxor Volumnia ex urbe uenissent: quarum fletu & precatione superatus, remouit exercitum. Atq; hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset. Cæsone Fabio & Tito Virginio COSS. trecenti nobiles homines qui ex Fabia familia erant, contra Veientes bellum soli susceperunt, promittẽtes senatui & populo per se omne certamen implendum. Itaq; profecti omnes nobiles, & qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent, in prælio conciderunt. Vnus omnino superfuit ex tanta familia, qui propter ætatem puerilem duci non poterat ad pugnam. Post hæc census in urbe habitus est, & inuenta sunt ciuium capitũ cxix. milia.

Sequenti anno, cum in Algido monte, ab urbe duodecimo fermè miliario, Romanus obsideretur exercitus, Lucius Quintius Cincinnatus Dictator est factus: qui agrum quatuor iugerum posſidens, manibus suis colebat. Is cum in opere & arans esset inuentus, sudore deterso, togam prætextam accepit: cæsis hostibus, liberauit exercitum. Anno ccc. & altero ab urbe condita, imperium Consulare cessauit, & pro duobus COSS. decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, Decemuiri nominati. sed cum primo anno bene egissent, secundo unus ex ijs Appius Claudius, Virginij cuiusdam, qui honestis iam stipendijs contra Latinos in monte Algido militabat, filiam uirginem corrumpere uoluit: quam pater occidit, ne stuprum à Decemuiro sustineret: & regressus ad milites, mouit tumultum. Sublata est Decemuiralis potestas, ipsiq; damnati sunt. Anno trecentesimo decimoquinto ab urbe condita, Fidenates contra Romanos rebellarunt. Auxilium præstabant his Veientes, & rex Veientium Tolumnius. Quæ ambæ ciuitates tam uicinæ urbi sunt, ut Fidenæ vij. Veientes xviij. miliario absint. Cõiunxerũt se his & Volsci, sed M. Aemilio dictatóre, & Lucio Quintio Cincinnato magistro equitum uicti, etiam regem perdiderunt. Fidenæ captæ, & excisæ. Post xx. inde annos, Veientani rebellauerunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus, qui primum eos uicit acie, mox etiam ciuitatem diu obsidens cepit, antiquissimam, Italiæq; ditissimam. Postea cepit & Faliscos, non minus nobilem ciuitatem: sed commota est ei inuidia, quasi prædam male diuisisset: damnatusq; ob eam causam, expulsus ciuitate est. Statim Galli Senones ad urbem uenerunt, & uictos Romanos xi. miliario à Roma apud flumen Alliam secuti, etiam urbem occuparunt, neq; defendi quicquam nisi Capitolium potuit. quod cum diu obsedissent, & iam Romani fame laborarent, à Camillo qui in uicina ciuitate exulabat, Gallis superuentum est, grauissimeq; uicti sunt. postea tamen, accepto etiam auro ne Capitolium obsiderent, recesserunt: sed secutus eos Camillus, ita cecîdit, ut & aurũ quod his datum fuerat, & omnia quæ cæperãt militaria signa reuocaret. Ita tertio triũphans, urbem ingressus est, & appellatus secundus Romulus, quasi & ipse patriæ conditor.

EVTROPII LIBER SECVNDVS

NNO ccc. lxv. ab urbe condita, post captam autem primo, dignitates mutatæ sunt. Pro duobus COSS. facti Tribuni militares, Consulari potestate. Hic iam cœpit Romana res crescere. nam Camillus eo anno Volscorum ciuitatem, quæ per lxx. annos bellum gesserat, uicit: & Aequorum urbem, & Sutrinorum, atque omnes, deletis eorum exercitibus, occupauit, & tres simul triumphos egit. Titus etiam Quintius Cincinnatus Prænestinos, qui usque ad urbis Romæ portas bello uenerant, persecutus, ad flumẽ Alliam uicit: & ciuitates quę sub ipsis agebant, Romanis adiunxit. Ipsam Prænestẽ aggressus, in deditionem accepit: quæ omnia ab eo gesta sunt uiginti diebus, triũphusq; ipsi decretus:

Verum dignitas tribunorum militarium non diu perseuerauit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri: & quadriennium ita in urbe fluxit, ut potestates ibi maiores non essent. resumpserunt tamen Tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, & triennio perseuerauerunt. Rursus C O S S. facti. Lucio Genutio, & Quinto Seruilio C O S S. mortuus est Camillus: honor ei secundus post Romulum delatus est. Titus Quintius Dictator aduersus Gallos, qui in Italiam uenerant, missus est. Hi ab urbe quarto milliario, trans Anienem fluuium consederant. Nobilissimus è senatoribus Titus Manlius, prouocantem Gallum ad singulare certamen, congressus occidit: & sublato torque aureo, colloq; suo imposito, in perpetuum Torquati sibi & posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt, mox per Caium Sulpitium dictatorem etiam uicti. Nō multo post à Caio Martio Thusci uicti sunt, vij. millia captiuorum ex his in triumphū adducta. Census iterum habitus est. Et cum Latini qui à Romanis subacti erant, milites præstare nollent, ex Romanis tantum tyrones lecti sunt, factæq; legiones decem, qui modus sexaginta uel amplius armatorum millia efficiebat: paruis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari uirtus erat. Quæ cum profectæ essent aduersus Gallos duce L. Furio Camillo, quidā ex Gallis unum è Romanis, qui esset optimus, prouocauit. tum se Marcus Valerius Tribunus militum obtulit: & cum processisset armatus, coruus ei supra dextrum brachium sedit. mox commissa aduersus Gallum pugna, idem coruus alis & unguibus Galli oculos uerberauit, ne rectum posset aspicere. ita à Tribuno Valerio interfectus, non solum uictoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Coruinus est dictus. Ac propter hoc meritum, annorum trium & uiginti C O S. est factus. Latini qui noluerunt milites dare, hoc quoq; à Romanis exigere cœperunt, ut unus Consul ex eorum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, & ingenti pugna superati sunt: ac de his perdomitis triumphatum est. Statuæ C O S S. ob meritum uictoriæ in rostris positæ sunt. Eo anno etiam Alexandria, ab Alexandro Macedone condita est. Iam Romani potentes esse cœperunt. bellum enim in centesimo & tricesimo ferè milliario ab urbe apud Samnites gerebatur, qui medij sunt inter Picenum, Campaniam, & Apuliam. Papyrius Cursor cum honore dictatoris ad id bellū profectus erat. Qui cum Romam rediffet, Q. Fabio Maximo magistro equitum, quem apud exercitū reliquit, præcepit, ne se absente pugnaret. Ille occasione reperta, felicissime dimicauit, & Samnites deleuit. ob quam rem à Dictatore capitis dānatus, quòd se uetante pugnasset, ingenti fauore militum & populi liberatus est: tanta Papyrio seditione commota, ut penè ipse interficeretur. Postea Samnites, Romanos, Tito Veturio & Spurio Posthumio C O S S. ingenti dedecore uicerunt. Pax tamen à Senatu & populo soluta est, quæ cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites uicti sunt à L. Papyrio Consule, septem millia eorum sub iugum missa. Papyrius de Samnitibus triumphauit. Eo tempore Appius Claudius Censor aquam Claudiā induxit, & uiam Appiam strauit. Samnites reparato bello, Q. Fabium Maximum uicerunt, tribus millibus hominū occisis. Postea cum pater eius Fabius Maximus legatus datus fuisset, & Samnites uicit, & plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Marcus Curius Dentatus, ambo C O S S. contra Samnites missi, ingētibus prælijs eos confecere. Tum bellum cum Samnitibus per annos nouem & xl. actum, sustulerunt. neq; ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam uirtutem magis fatigauerit. Interiectis aliquot annis, iterum se Gallorum copiæ contra Romanos Thuscis Samnitibusq; iunxerunt: sed cum Romam tenderent, à P. Cornelio Dolabella C O S. deletæ sunt. Eodem tempore Tarentinis, qui iam in ultima Italia sunt, bellum indictum est, quia legatis Romanorum iniuriam fecissent. Hi Pyrrhum Epiri regem contra Romanos auxilio poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Hic mox ad Italiam uenit. Tumq; primū Romani cum trāsmarino hoste dimicauerūt. Missus est contra eum consul P. Valerius Leuinus. qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum, tumq; dimitti: ut renunciarēt Pyrrho, quæ cum Romanis agerent. Cōmissa mox pugna, cū iam Pyrrhus fugeret, elephantorū auxilio uicit: quos incognitos Romani expauerūt, sed nox prælio finē dedit. Leuinus tamē per noctem fugit

ctem fugit. Pyrrhus Romanos mille octingẽtos cẽpit, eósq; summo honore tractauit, occisos sepeliuit: quos cum aduerso uulnere & truci uultu, etiã mortuos iacere uidisset tulisse ad cœlum manus dicitur, cum hac uoce, Se totius orbis dominũ esse potuisse, si tales sibi milites contigissent. Pyrrhus coniunctis sibi Samnitibus, Lucanis, Brutijsq;, Romam perrexit, omnia ferro igneq; uastauit. Campaniã depopulatus est, atq; ad Præneste uenit, miliario ab urbe octauodecimo. Mox terrore exercitus, qui cũ Cõsule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati ad Pyrrhum de redimẽdis captiuis missi, ab eo honorifice suscepti sunt, captiuos sine precio Romam misit. Vnum ex legatis Romanorũ Fabricium sic admiratus est, ut cum eum pauperem esse cognouisset quarta parte regni promissa, sollicitare uoluerit, ut ad se transiret, contemptusq; à Fabricio. Quare cum Pyrrhus ingenti Romanorũ admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem æquis conditionibus peteret, præcipuũ uirum Cyneam nomine, ita ut Pyrrhus partem Italiæ, quam iam armis occupauerat, obtineret. Pax displicuit, remandatumq; Pyrrho à Senatu est, eum cum Romanis, nisi ex Italia recessisset, pacem habere non posse. Tum Romani iusserũt captiuos oẽs, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, q armati capti fuissent: nec antè eos ad ueterẽ statum reuerti, q̃ binorum hostium occisorũ spolia retulissent. Ita Legatus Pyrrhi reuersus est. à quo cum quæreret Pyrrhus, Qualem Romã cõperisset: Cyneas dixit, regum se patriã uidisse. scilicet tales illic fermè omnes, qualis unus Pyrrhus apud Epirum & reliquã Græciam putaretur. Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpitius, & Decius Mũmius COSS. Certamine commisso Pyrrhus uulneratus est, elephanti interfecti, xx. milia cæsa hostium, & ex Romanis tantum quinq; milia. Pyrrhus Tarentum fugatus. Interiecto anno, contra Pyrrhũ Fabricius est missus: qui prius inter legatos sollicitari non poterat, quarta parte regni promissa. Tum, cum uicina castra ipse & rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte uenit, promittens ueneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur. Quem Fabricius uinctum reduci iussit ad dominum, Pyrrhoq; dici, quæ contra caput eius medicus spopondisset. Tunc rex admiratus, dixisse fertur: Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate quàm sol à cursu suo auerti potest. Tunc rex in Siciliam profectus est. Fabricius uictis Samnitibus & Lucanis, triũphauit. COSS. deinde, Manius Curius Dentatus, & Cornelius Lentulus, aduersum Pyrrhum missi sunt. & Curius contra eum pugnauit, exercitum eius cecidit, Tarentum fugauit. Ea die cæsa hostium xxiij. milia. Curius in consulatu triumphauit. Primus Romam elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiàm à Tarento mox recessit, & apud Argos Græciæ ciuitatem occisus est.

Caio Fabricio Luscino, & C. Claudio Cinna COSS. anno urbis conditæ cccc. lxi. legati Alexandrini à Ptolemæo missi Romam uenere, & à Romanis amicitiam quam petierant, obtinuerunt. Quintio Gulone, C. Fabio Pictore COSS. Picentes bellum commouere, & ab insequentibus COSS. Publio Sempronio, Appio Claudio, uicti sunt: & de his triumphatum est. Conditæ à Romanis ciuitates, Ariminum in Gallia, & Beneuentum in Samnio. Marco Attilio Regulo, Lucio Iunio Libone COSS. Salentinis bellũ indictũ est, captiq; sunt cum ciuitate simul Brũdusini, & de his triumphatũ est. Anno cccc. lxxvij. cum iam clarũ urbis Romæ nomen esset, arma tamẽ extra Italiã mota nõ fuerant. Vt igitur cognosceretur, quæ copiæ Romanorum essent, census est habitus. tũ inuẽta sunt capitũ cc. xcij. milia, ccc. xxxiiij, quanq; à condita urbe nũq; bello cessassent. Et cõtra Afros bellũ susceptũ est primũ, Appio Claudio, Quinto Fuluio COSS. In Sicilia cõtra eos pugnatũ est, & Appius Claudius de Afris & rege Siciliæ Hierone triumphauit. Insequenti anno, Valerio Marco & Octacilio COSS. in Sicilia à Romanis res magnæ gestæ sunt. Taurominitani, Catanẽses, & præterea quinquaginta ciuitates in fidẽ acceptæ sunt. Tertio anno in Sicilia contra Hieronẽ bellũ paratũ est. Is cũ omni nobilitate Syracusanorũ pacẽ à Romanis impetrauit, deditq; argẽti talenta ducẽta. Afri in Sicilia uicti sunt, & de his secũdo Romæ triũphatum est. Quinto anno belli Punici, quod cõtra Afros gerebatur, primũ Romani Caio Duillio & Cneo Cornelio Asina COSS. in mari dimicauerunt, paratis nauibus rostratis, quas Liburnas uocant. Cõsul Cornelius fraude deceptus est. Duillius cõmisso prælio, Carthaginensiũ ducem uicit, xxx. naues cepit, xiiij. mersit. vij. milia hostium

cepit

cepit, iiij. milia occidit: neq; ulla uictoria Romanis gratior fuit, quòd inuicti terra, iam etiam mari plurimum possent. Caio Aquilio Floro, Lucio Scipione COSS. Scipio Corsicam & Sardiniam uastauit, multa milia inde captiuorũ abduxit, triumphũ egit. L. Manlio Volsone, M Attilio Regulo COSS. bellum in Africam translatũ est contra Hamilcarẽ Carthaginẽsium ducem, in mari pugnatũ, uictusq; est. Nam perdiis lxiiij. nauibus, retro se recepit: Romani xxij. amiserunt. sed cum in Africã transissent, primã Clypeam Africæ ciuitatẽ in deditionem acceperunt. Consules usq; ad Carthaginem processerunt, multisq; uastatis oppidis, Manlius uictor Romã rediit, & xxvij. milia captiuorũ reduxit: Attilius Regulus in Africa remansit. Is contra Afros aciem instruxit, contra tres Carthaginensium duces dimicans, uictor fuit. xviij. milia hostium cæcidit, quinq; milia cum xviij. elephantis cepit. lxxiiij. ciuitates in fidem accepit. Tum uicti Carthaginenses, pacẽ à Romanis petierunt: quã cum Regulus nollet nisi durissimis cõditionibus dare, Afri auxilium à Lacædemoniis petierunt: & duce Xantippo, qui à Lacedęmoniis missus fuerat, Romanorũ dux Regulus uictus est ultima pernicie. nam duo milia hominũ tantũ ex omni Romano exercitu refugerunt, quindecim milia cum imperatore Regulo capta sunt, xxx. milia occisa, Regulus ipse in cathenas coniectus.

Marco Aemilio Paulo, Seruio Fuluio Nobiliore COSS. ambo Romani consules in Africam profecti sunt, cum trecentarum nauium classe Clypeam petunt, & contra Carthaginenses uenerunt, primum Afros nauali certamine superant. Aemilius consul centun & quatuor naues hostium demersit, triginta cum pugnatoribus cepit, quindecim milia hostium aut occidit, aut cepit, militem suum ingenti præda ditauit. Et subacta Africa tum fuisset, nisi tanta fames fuisset, ut diutius expectare exercitus nõ posset. Consules cum uictrici classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt: & tanta tempestas fuit, ut ex quadringentis sexaginta quatuor nauibus, octoginta seruari uix potuerint. Neq; ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naues reparauerunt, neq; in aliquo animus his infractus fuit.

Cneus Seruilius Cepio, & G. Sempronius Blæsus COSS. cum ducentis sexaginta nauibus ad Africam profecti sunt, aliquot ciuitates ceperunt: prædam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaq; cum continuæ calamitates Romanis displicerent, decreuit Senatus, ut à maritimis prælijs discederetur, & tantum sexaginta naues ad præsidiũ Italiæ saluæ essent. Lucio Cæcilio Metello, Caio Furio Pacillo COSS. Metellus in Sicilia Afrorum ducem cum c. xxx. elephantis, & magnis copijs uenientem superauit, xx. milia hostium cæcidit, sex & uiginti elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit, & Romam deduxit ingenti pompa, cum c. xxx. elephantorum numero omnia itinera compleret. Post hæc mala Carthaginenses Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficisceretur, & pacem à Romanis obtineret, ac permutationem captiuorum faceret. Ille Romã cum uenisset, inductus in Senatũ, nihil quasi Romanus egit, dixitq; se ex illa die qua in potestatẽ Afrorum uenisset, Romanum esse desiuisse. itaq; & uxorem à complexu remouit, & Romanis suasit ne pax cum Pœnis fieret. Illos enim fractos tot casibus, spem nullam habere. se tanti non esse, ut tot milia captiuorum propter unum se, & senem, & paucos qui ex Romanis capti fuerant, redderentur. Itaq; obtinuit. nam Afros pacem petentes nullus admisit. Ipse Carthaginem rediit, offerentibusq; Romanis, ut eum Romæ tenerent, negauit se in ea urbe mansurum, in qua postquam Afris seruierat, dignitatem honesti ciuis habere non posset. Regressus igitur in Africam, omnibus supplicijs extinctus est. Post Appio Pulchro & L. Iunio COSS. Claudius contra auspicia pugnauit, & à Carthaginensibus uictus est. Nam ex ducentis xx. cum pugnatoribus captæ sunt, demersæ cæteræ, uiginti milia capta. Alius quoq; consul classem naufragio amisit, exercitum tamen saluum habuit, quia uicina litora erant.

Caio Luctatio Catulo, Aulo Posthumio Albino COSS. anno belli Punici xxiij. Catulo bellum contra Afros commissum est. Profectus est cum ccc. nauibus in Siciliam. Afri contra ipsum cccc. parauerunt. Nunquam in mari tantis copijs pugnatũ est. Luctatius Catulus nauem æger ascendit: uulneratus enim in pugna superiore fuerat. Contra Lilybæum ciuitatem Siciliæ pugnatum est ingenti uirtute Romanorum. nam lxxiij. Cartha

lxxiij. Carthaginensium naues captæ sunt, c.xxv demersæ, xxij. milia hostium capta, xiij. milia occisa: infinitũ auri argentiq; prædæ in potestatẽ Romanorũ redactum. Ex classe Romanorũ xij. naues submersæ. pugnatũ est vi. idus Mar. statim Carthaginẽses pacem petierunt. tributa est eis pax: captiui Romanorũ, qui tenebãtur à Carthaginensibus, redditi sunt. Etiã Carthaginẽses petierũt, ut redimi eos captiuos liceret, quos ex Afris Romani tenebãt. Senatus iussit, sine precio dari eos q in publica custodia essẽt: qui aũt à priuatis tenerentur, ut precio dominis reddito, Carthaginẽ redirent, atq; id precium ex fisco magis q̃ à Carthaginensibus solueretur. Quintus Luctatius, Aulus Manlius C O S S. creati, bellum Faliscis intulerunt: quæ ciuitas Italiæ opulenta quondam fuit. quod ambo C O S S. intra sex dies quàm uenerant, transegerunt. xv. milia hominum cæsa. pax concessa, agro tamen ex medietate sublato.

EVTROPII LIBER TERTIVS

INITO igitur Punico bello, quod per xxij. annos gestum est, Romani iam clarissima gloria noti, legatos ad Ptolomæum Aegypti regẽ miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit, auxilia non accepit: iam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliæ Hiero Romam uenit ad ludos spectandos, & ducenta milia modiorum tritici populo dono dedit. Lucio Cornelio Lentulo, Fuluio Flacco C O S S. quibus Hiero Romam uenerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est, & de his triumphatum est. Carthaginenses tamen bellũ reparare tentabant, Sardinienses qui ex cõditione pacis Romanis parere debebant ad rebellandũ impellentes. Venit tamẽ legatio Carthaginensiũ Romam, & pacem impetrauit. Tito Manlio Torquato, Caio Attilio Balbo C O S S. de Sardis triumphatũ est: & pace omnibus locis facta, Romani nullum bellũ habuerunt. Quod his post Romam conditã semel tantum Numa Pompilio regnante cõtigerat. Lucius Posthumius Albinus, Cneus Fuluius Centumalus C O S S. bellũ contra Illyricos gesserũt: & multis ciuitatibus captis, etiam reges in deditionẽ acceperũt. ac tum primũ de Illyricis triumphatũ est. Lucio Aemilio C O S. ingentes Gallorũ copiæ Alpes transierunt: sed pro Romanis tota Italia consensit, traditũq; est Fabio historico qui ei bello interfuit, dccc. milia hominũ parata ad id bellum fuisse, sed res per C O S. rum prospere gesta est. xl. milia hostiũ interfecta sunt, & triũphus Aemilio decretus. Aliquot deinde annis post, cõtra Gallos intra Italiam pugnatũ est. Finito bello, Marco Claudio Marcello, Cneo Cornelio Scipione C O S S. tum Marcellus cũ parua manu equitũ dimicauit, & regẽ Gallorũ, Viridomarũ nomine, manu sua occidit. Postea cũ collega suo ingentes copias Gallorũ peremit, Mediolanũ expugnauit, grandẽ prædam Romã pertulit, ac triũphans Marcellus spolia Gallorũ stipiti imposita humeris suis uexit. M. Minutio, P. Cornelio C O S S. Histris bellum illatũ est, quia latrocinati naues Romanorũ fuerant, quæ frumenta exhibebant. perdomitiq; sunt omnes. Eodem anno bellum Punicum secundũ Romanis illatum est per Hannibalẽ Carthaginensiũ ducem. qui Saguntũ Hispaniæ ciuitatẽ, Romanis amicam, oppugnare aggressus est, agens uicesimũ ætatis annũ, copijs congregatis cl. miliũ peditum, & xx. milium equitũ. Huic Romani per legatos denunciauerũt ut bello abstineret. Is legatis parere noluit. Romani etiã à Carthaginensib. petierunt ut mandaret Hannibali ne bellũ contra socios Pop. Rom. gereret. dura responsa à Carthaginensibus reddita. Saguntini interea fame uicti sunt. captiq; ab Hannibale, ultimis pœnis afficiuntur. Tum Publius Cornelius Scipio cũ exercitu in Hispaniam profectus est, Tiberius Sẽpronius in Siciliã. bellum Carthaginensib. indictũ est. Hannibal relicto in Hispania fratre Hasdrubale, Pyrenæum transit, Alpes adhuc in ea parte inuias, sibi patefecit. tradit ad Italiã lxxx. milia peditũ, & xx milia equitũ, vij & xxx. elephantes adduxisse. Interea multi Ligures & Galli Hannibali se cõiunxerũt. Sẽpronius Gracchus

chus cognito ad Italiam Hannibalis aduentu, è Sicilia exercitum Ariminum traiecit. P. Cornelius Scipio Hannibali primus occurrit, cōmisso prælio, fugatis suis, ipse uulneratus in castra rediјt. Sempronius Gracchus & ipse conflixit apud Trebiam. Is quoq; uincit̃. Hannibali multi se in Italia dediderunt. Inde ad Thusciā ueniens Hannibal, Flaminio consuli occurrit. ipsum Flaminium interemit, Romanorum xxv. milia cæsa sunt, cæteri diffugerunt. Missus aduersus Hannibalem postea à Romanis Quintus Fabius Maximus. Is eum differendo pugnam, ab impetu fregit, mox inuenta occasione uicit. Quingentesimo & quadragesimo anno à condita urbe, Lucius Aemilius, P. Terentius Varro contra Hannibalem mittuntur, Fabioq; succedunt: qui Fabius ambos C O S S. monuit, ut Hannibalem callidum & impatientem ducem non aliter uincerent, q̃ prælium differendo. uerum cum impatientia Varronis C O S. contradicente consule altero, id est Aemilio Paulo, apud uicum qui Cannæ appellabat̃, in Apulia pugnatū esset, ambo COSS. ab Hannibale uincunt̃. iiij milia Afrorum pereunt, magna pars de exercitu Hannibalis sauciatur: nullo tamen Punico bello Romani grauius accepti sunt. periјt enim in eo Aemilius Paulus C O S. Cōsulares aut Prætoriј xx. Senatores capti aut occisi xxx. nobiliores uiri ccc. militū xl. milia, equitū iiј. milia & cccc. In quib. malis nemo tamē Romanorū pacis mētionē habere dignatus est. Serui, quod nunq̃ antè, manumissi, & milites facti sunt. Post eam pugnā multæ Italiæ ciuitates quæ Romanis paruerant, se ad Hannibalem transtulerunt. Hannibal Romanis obtulit, ut captiuos redimerent: responsumq; est à Senatu, eos ciues non esse necessarios, qui cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea uariјs suppliciјs interfecit, & tres modios aureorum annulorū Carthaginem misit, quos è manibus equitum Romanorum, Senatorū, & militum detraxerat. Interea in Hispania, ubi frater Hannibalis Hasdrubal remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subigeret, à duobus Scipionibus Romanis ducibus uincitur, perdiditq; in pugna xxxv. milia hominum. ex his capiunt̃ x. milia, occiduntur xxv. Mittuntur ei à Carthaginensibus ad reparandas uires xiј. milia peditū, iiiј. milia equitum, xx. elephāti. Anno quarto postquam in Italiam Hannibal uenit, Marcus Claudius Marcellus C O S. apud Nolam, ciuitatē Campaniæ, contra Hannibalem bene pugnauit. Hannibal multas ciuitates Romanorum per Apuliam, Calabriā, & Brutios occupauit. Quo tempore etiam rex Macedoniȩ Philippus ad eum legatos misit, promittēs auxilia contra Romanos: hac conditione, ut deletis Romanis, ipse quoq; contra Græcos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, & re cognita, Romani in Macedoniā Marcum Valerium Leuinum ire iusserunt: in Sardiniā Titum Manlium Torquatū Proconsulem. nam etiam ea sollicitata ab Hannibale, Romanos deseruerat. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur, in Italia contra Hannibalem, in Hispania contra fratrem eius Hasdrubalem, in Macedonia contra Philippū, in Sardinia contra Sardos, & alterum Hasdrubalem Carthaginēsem. Is à Tito Manlio procōsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, uiuus est captus. occisa cum eo xiј. milia, capti mille quingēti, & à Romanis Sardinia subacta. Manlius uictor captiuos & Hasdrubalem Romam reportauit. Interea etiam Philippus à Leuino in Macedonia uincit̃, & in Hispania à Scipionibus Hasdrubal & Mago tertius frater Hannibalis. Decimo anno postquam Hannibal in Italiam uenerat, P. Sulpitio, Cneo Fuluio C O S S. Hannibal usq; ad quartum milliarium urbis accessit, equites eius usq; ad portas. mox consulum metu cum exercitu uenientium, Hannibal ad Campaniam se recepit. In Hispania à fratre Hasdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos uictores fuerant, interficiuntur. exercitus tamen integer mansit: casu enim magis quàm uirtute erant decepti. Quo tempore etiam à consule Marcello Siciliæ magna pars capta est, quam tenere Afri cœperant: & nobilissimæ urbis Syracusanæ præda ingens Romam perlata est. Leuinus in Macedonia cum Philippo & multis Græciæ populis, & rege Asiæ Attalo amicitiam fecit: & ad Siciliam profectus, Annonem quendam Afrorum ducem apud Agrigentum ciuitatem cum ipso oppido cepit, eumq; Romam cum captiuis nobilibus misit, quadraginta ciuitates in deditionem accepit, uiginti sex expugnauit. ita omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, ingenti gloria Romam regressus est. Hannibal in Italia Cneum Fuluium

conſulem ſubito aggreſſus, cum octo milibus hominum interfecit. Interea ad Hiſpa-
nias, ubi occiſis duobus Scipionibus nullus Romanus dux erat, Publius Cornelius
Scipio mittitur, filius Publij Scipionis, qui ibidem bellum geſſerat, annos natus qua-
tuor & xx. uir Romanorum omnium & ſua ætate, & poſteriori tempore ferè primus.
Is Carthaginem Hiſpaniæ capit, in qua omne aurum & argentum, & belli apparatum
Afri habebant. nobiliſsimos quoq; obſides, quos ab Hiſpanis acceperat, Magonem
etiam fratrem Hannibalis ibi capit, quem Romam cum alijs mittit. Romæ ingens læ-
titia poſt hunc nuncium fuit. Scipio Hiſpanorum obſides parentibus reddidit. Quare
omnes ferè Hiſpaniæ ad eum uno animo tranſierunt. Poſt quæ Haſdrubalem Hanni
balis fratrem, uictum fugat, & prædam maximam capit. Interea in Italia COS. Q. Fa
bius Maximus Tarentum cepit, in qua ingentes copię Hannibalis erant. Ibi etiam du
cem Hannibalis Carthalonem occidit, xxv. milia captiuorum uendidit, prædam mi-
litibus diſpertiuit, pecuniam hominum uenditorum ad fiſcum retulit. Tum multæ ciui
tates Romanorũ, quæ ad Hannibalem tranſierant, ſe Fabio Maximo dediderunt. In-
ſequenti anno Scipio in Hiſpania egregias res egit, & per ſe, & per fratrē ſuum Luciũ
Scipionem, lxx. ciuitates receperunt. In Italia tamē male pugnatũ eſt. Nam Claudius
Marcellus COS. ab Hannibale occiſus eſt. Tertio anno poſtq; Scipio ad Hiſpaniā pro
fectus eſt, rurſus res inclytas gerit: regē Hiſpaniarũ magno prælio uictum, in amicitiā
accepit, & primus omnium à uicto obſides non popoſcit. Deſperans Hānibal Hiſpa-
nias contra Scipionē ducem poſſe retineri, fratrē ſuum Haſdrubalem in Italiā cum o-
mnibus copijs euocauit. Is ueniēs eodem itinere quo etiā Hannibal uenerat, à cōſulib.
Appio Claudio Nerone, & Marco Liuio Salinatore, apud Senam Piceni ciuitatem,
in inſidias compoſitas incidit: ſtrenue tamen pugnans, occiſus eſt, ingentes eius copię
captæ aut interfectæ ſunt. magnũ pondus auri atq; argenti relatum. Poſt hæc Hanni-
bal diffidere de belli cœpit euẽtu, Romanis ingens animus acceſsit. itaq; & ipſi euoca-
uerunt ex Hiſpania Publiũ Corneliũ Scipionē. Is Romā cũ ingenti gloria uenit. Quin
to Cæcilio, Lucio Valerio COSS. oēs ciuitates quæ in Brutijs ad Hannibale teneban-
tur, Romanis ſe tradiderunt, Anno xiiij. poſt quàm in Italiam Hannibal uenerat, Sci-
pio qui multa bene in Hiſpania egerat, conſul eſt factus, & in Africam miſſus. Cui ui-
ro diuinum quiddā ineſſe exiſtimabatᷣ: adeo ut putaretur etiā cum numinibus babere
ſermonē. Is in Africa cōtra Hannonē ducē Afrorũ pugnauit, exercitũ eius interfecit,
ſecũdo prælio caſtra cepit, cum quatuor millib. & quingētis militibus, xi. millibus occi
ſis. Syphacē Numidiæ regem, qui ſe Afris cōiunxerat, capit, & caſtra eius inuadit. Sy
phax cum nobiliſsimis Numidis, & infinitis ſpolijs, ab Scipione Romā mittitᷣ. qua re
audita, omnis ferè Italia Hannibalē deſerit. ipſe à Carthaginenſibus in Aſticam redire
iubetur, quam Scipio uaſtabat. Ita anno xvij. ab Hannibale Italia liberata eſt, quam
flens dicitur reliquiſſe. Legati Carthaginēſium pacem à Scipione petierunt, ab eo ad
Senatũ Romā miſsi ſunt, xlv. diebus his induciæ datæ ſunt, quouſq; Romam ire & re
gredi poſſent, xxx. milia pondo argēti ab his accepta ſunt. Senatus ex arbitrio Scipio
nis pacem iuſsit cum Carthaginenſibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, ne ampli
us q̃ xxx. naues haberent, l. milia pondo argenti darent, captiuos & perfugas redde-
rent. Interim Hannibale ueniente ad Africā, pax turbata eſt, multa hoſtilia ab Afris fa
cta ſunt: legati tamen eorũ ex urbe uenientes, à Romanis capti ſunt, & iubente Scipio
ne dimiſsi. Hānibal quoq; frequentib. prælijs uictus à Scipione, petit etiā ipſe pacem.
Cum uentũ eſſet ad colloquiũ, ijſdē conditionib. data eſt, quibus prius, addita quingē
tis milibus pondo argenti, c. milia librarum propter nouam perfidiam. Carthaginenſi
bus cōditiones diſplicuerunt, iuſſeruntq; Hannibalem pugnare: ſed infertur à Scipio-
ne, & Maſiniſſa, alio rege Numidarum, qui amicitiā cum Scipione fecerat, Carthagi-
ni bellũ. Hannibal tres exploratores ad Scipionis caſtra miſit: quos captos Scipio cir-
cumduci per caſtra iuſsit, oſtendiq; eis totum exercitum, mox etiam prandium dari, di-
mittiq;, ut renunciarēt Hannibali quæ apud Romanos uidiſſent. Interea prælium ab
utroq; duce inſtructum eſt, quale uix ulla memoria fuit. Quum peritiſsimi uiri copias
ſuas ad bellũ educerent, Scipio uictor recedit penè ipſo Hannibale capto: qui primũ
cum multis equitibus, deinde cum xx. poſtremo cum quatuor euaſit. Inuēta in caſtris

Hannibalis argenti pondo cc. milia, auri octingenta, cætera ſupellectilis copioſa. Poſt id certamen pax cum Carthaginenſibus facta eſt, Scipio Romam rediјt, ingẽti gloria triumphauit, atq; Africanus ex eo appellari cœptus eſt. Finem accepit ſecundum Punicum bellum, poſt annum xvij. quàm cœperat.

EVTROPII LIBER QVARTVS

TRANSACTO Punico bello, ſecutum eſt Macedonicum contra Philippum regẽ, l. & quingenteſimo primo anno ab urbe condita. T. Quintius Flaminius aduerſus Philippum regem mittitur. proſpere geſsit, pax ei data eſt his legibus, ne Græciæ ciuitatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret, ut captiuos & trãsfugas redderet, l. ſolũ naues haberet, reliquas Romanis daret, per annos decem quaterna milia pondo argenti præſtaret, & obſidem daret filium ſuum Demetrium. T. Quintius Flaminius etiam Lacedæmonijs intulit bellum, ducem eorũ Nauidem uicit: & quibus uoluit cõditionibus, in fidem accepit. In gloriam duxit ante currum nobiliſsimos obſides, Demetrium Philippi filium, & Armenen Nauidis.

Tranſacto bello Macedonico, ſecutũ eſt Syriacum contra Antiochum regem, P. Cornelio Scipione, Marco Attilio Glabrione COSS. Huic Antiocho Hãnibal ſe iunxerat, Carthaginẽ patriam ſuam, ne Romanis traderetur, relinquẽs. Marcus Attilius Glabrio in Achaia pugnauit bene. Caſtra regis Antiochi nocturna pugna capta ſunt. ipſe fugatur. Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuiſſet, filius Demetrius redditus eſt. L. Cornelio Scipione, C. Lælio COSS. Scipio Africanus fratri ſuo Cornelio Scipioni conſuli, legatus contra Antiochũ profectus eſt. Hannibal qui cum Antiocho erat, nauali prǽlio uictus eſt. Ipſe poſtea Antiochus, circa Sipylũ & Magneſiam Aſiæ ciuitatem, à COS. Cornelio Scipione, ingenti prælio fuſus eſt. Auxilio fuit Romanis in ea pugna Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. xxx. milia peditum, iiij milia equitum eo certamine ex parte regis occiſa ſunt. Tum rex Antiochus pacem inijt. Iiſdem conditionibus data eſt à ſenatu, quanq; uicto, quibus antè offerebatur, ut ex Europa & Aſia recederet, atq; intra Taurum ſe contineret, x. milia talentorum, & xx. obſides præberet, Hannibalem cõcitatorem belli dederet. Eumeni regi donatæ ſunt omnes Aſiæ ciuitates, quas Antiochus bello perdiderat: & Rhodijs, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multæ urbes conceſſæ ſunt. Scipio Romam rediјt, ingenti gloria triũphauit: nomen & ipſe ad imitationẽ fratris Aſiatici accepit, quia Aſiam uicerat: ſicut frater ipſius propter Africã domitã, Africanus appellabaẽ. Spurio Poſthumio Albino. Q. Martio Philippo COSS. Marcus Fuluius de Aetolis triumphauit. Hannibal qui uicto Antiocho, ne Romanis traderet, ad Pruſiam Bithyniæ regẽ fugerat, repetitus etiã ab eo eſt per Titum Quintium Flaminium: & cum tradẽdus eſſet Romanis, uenenum bibit, & apud Libyſſam in finibus Nicomedenſium ſepultus eſt. Philippo rege Macedoniæ mortuo, qui & aduerſum Romanos bellum geſſerat, & poſtea Romanis contra Antiochum auxiliũ tulerat, filius eius Perſeus in Macedonia rebellauit, ingentib. copijs ad bellũ paratis. Nã adiutores habebat Cotyn Thraciǽ regẽ, Illyrici regẽ Gentium nomine. Romanis aũt in auxiliũ erant Eumenes Aſiæ rex, Ariarates Cappadociæ, Antiochus Syriæ, Ptolemæus Aegypti, Maſiniſſa Numidiǽ. Pruſias aũt rex Bithyniǽ, quanq; ſororẽ Perſei uxorẽ haberet, utriſq; ſe ǽquũ prǽbuit. dux Romanorũ P. Licinius COS. eſt à rege graui prǽlio uictus: neq; tamẽ Romani quanq; ſuperati, regi petenti pacẽ præſtare uoluerũt, niſi his cõditionibus, ut ſe & ſuos Senatui & pop. Ro. dederet. Mox miſſus cõtra eum Lucius Aemilius Paulus COS. & in Illyricũ C. Anicius prætor contra Gentium. ſed Gẽtius facile uno prǽlio uictus, mox ſe dedidit. Mater eius & uxor & filij, frater quoq; eius ſimul in poteſtatẽ Romanorũ uenerunt. Ita bello intra dies xxx. perfecto, ante cognitum eſt Gentiũ uictum, q̃ cœptum bellum nunciaretẽ. Cum Perſeo aũt Aemilius

Paulus COS. tertio nonas Septemb. dimicauit, uicitq; eum, xx. milibus peditũ eius occisis. equitatus cum rege fugit integer. Romanorũ c. milites amissi sunt: urbes Macedoniæ omnes quas rex tenuerat, Romanis se dediderunt. ipse rex cum desereretur ab amicis, uenit in Pauli potestatẽ: sed honorẽ ei Aemilius non quasi uicto habuit. nam & uolentem sibi ad pedes cadere nõ permisit, & iuxta se in sella collocauit. Macedonibus & Illyricis hæ leges datæ sunt, ut liberi essent, & dimidium eorum tributorum pręstarent, quæ regibus præstitissent, ut appareret populum Rom. pro æquitate magis quàm auaritia dimicare. Itaq; in conuentu infinitorũ populorum Paulus hæc pronunciauit, & legationes multarũ gentiũ, quæ ad eum uenerãt, magnificentissimo cõuiuio pauit, dicens, Eiusdẽ hominis esse debere, & bello uincere, & cõuiuij apparatu elegantem esse. Mox septuaginta ciuitates Epiri quæ rebellarant, cepit: prædã militibus distribuit, Romam cum ingenti pompa redijt: in naue Persei, quæ inusitatę magnitudinis fuisse traditur, adeo ut xvi. ordines habuisse dicatur remorum. triumphauit magnificentissime in curru aureo cum duobus filijs utroq; latere astãtibus. ducti sunt ante currum duo regis filij, & ipse Perseus xlv. annos natus. Post eum etiam C. Anitius de Illyricis triũphauit, Gentius cum fratre & filijs ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam uenerunt. inter alios etiam uenit Attalus atq; Eumenes Asiæ reges, atq; Prusias Bithyniæ: magno honore accepti sunt. Permittente Senatu, dona quæ attulerant, in Capitolio posuerũt. Prusias etiam filium suum Nicomedem Senatui commendauit. Insequenti anno Lucius Memmius in Hispania bene pugnauit. Marcellus postea cõsul res ibidem prospere gessit. Tertium deinde bellũ contra Carthaginẽ suscipitũ, sexcentesimo & altero anno ab urbe cõdita, L. Manlio Censorino, & Marco Manilio COSS. anno li. postq; secundũ Punicũ bellum transactum erat. Hi profecti Carthaginẽ expugnauerunt. Contra eos Hasdrubal dux Carthaginensium dimicabat. Famea dux alius equitatui præerat Carthaginẽsium. Scipio tunc Scipionis Africani Nepos tribunus ibi militabat. huius apud omnes ingens metus & reuerentia erat. Nam & paratissimus ad dimicandum, & consultissimus habebatur. Itaq; per eum multa prospere à COSS. gesta sunt. Neq; quicquam magis uel Hasdrubal uel Famea uitabant, quàm contra eam Romanorum partem committere, ubi Scipio dimicabat. Per idem tempus Masinissa rex Numidarum, per annos sexaginta ferè amicus populi Romani, anno uitæ suæ xcvij. mortuus est, xliiij. filijs relictis. Scipionem diuisorem regni inter filios esse iussit. Cum igitur clarum Scipionis nomen esset, iuuenis adhuc COS. est factus: & contra Carthaginem missus, eam cepit, ac diruit. spolia ibi inuenta, quæ de uariarum ciuitatum excidijs Carthago collegerat: & ornamenta urbium ciuitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit: quæ sua recognoscebant. Ita Carthago septuagesimo anno quàm condita erat, deleta est. Scipio nomen quod auus eius acceperat, meruit, scilicet ut propter uirtutem etiam ipse Africanus iunior uocaretur. Interim in Macedonia quidam pseudophilippus arma mouit: & Romanum prætorem Publium Iuuencium contra se missum, ad internecionem uicit. Post eum Q. Cæcilius Metellus dux à Romanis contra pseudophilippum missus est: & uigintiquinq; millibus ex militibus eius occisis, Macedoniam recepit. Ipsum etiam pseudophilippum in potestatem suam redegit. Corinthijs quoq; bellum indictũ est, nobilissimæ Græciæ ciuitati, propter iniuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius cepit, ac diruit. Tres igitur Romæ simul celeberrimi triumphi fuerunt: Africani, ex Africa: ante cuius currũ ductus est Hasdrubal. Metelli, ex Macedonia: cuius currum præcessit Andriscus, qui & pseudophilippus. Mummij, ex Corintho: ante quem signa ænea & pictæ tabulæ, & alia urbis clarissimæ ornamẽta prælata sunt. Iterum in Macedonia pseudoperseus, qui se Persei filiũ esse dicebat, collectis seruis, rebellauit. & cum septendecim armatorũ millia haberet, à Tremellio quæstore superatus est. His diebus Androgynus Romæ uisus, iussu aruspicum in mare mersus est Eodem tempore Metellus in Celtiberia apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Quintus Pompeius, nec multo post Quintus quoq; Cepio ad idem bellum missus est, quod quidem Viriatus contra Romanos in Lusitania gerebat. Quo metu Viriatus à suis interfectus est, cum quatuordecim annos Hispanias aduersum Romanos mouisset. pastor

primo fuit, mox latronum dux: postremo tantos ad bellum populos cōcitauit, ut assertor contra Romanos Hispaniæ putaretur. Cum interfectores eius præmium à Scipione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, imperatores à suis militibus interfici. Quintus Pompeius deinde consul à Numantinis, quæ Hispaniæ ciuitas fuit opulentissima, superatus, pacem ignobilem fecit. Post eum Caius Hostilius Mancinus COS. iterum cum Numantinis pacem fecit infamem, quam Pop. & Senatus iussit infringi, atq; ipsum Mancinum hostibus tradi: ut in illo quem autorē fœderis habebant, iniuriam soluti fœderis uindicarēt. Post tantam igitur ignominiam, qua à Numantinis bis Romani exercitus fuerant subiugati, Publius Scipio Africanus secundo Consul factus, & ad Numantiā missus est. Is primum militē uitiosum & ignauum exercēdo magis q̃ puniendo, sine aliqua acerbitate correxit. Tum multas Hispaniæ ciuitates partim ui cepit, partim in deditionē accepit. Postremo ipsam Numantiā diu obsessam, fame uicit, & è solo euertit: reliquam prouinciā in fidem accepit. Eo tempore Attalus rex Asiæ, frater Eumenis, mortuus est, hæredemq; Populū Romanum reliquit. ita imperio Romano per testamentum Asia accessit. Mox etiam Decimus Iunius Brutus de Gallicijs & Lusitanis triumphauit magna gloria. & Publius Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit decimoquarto anno postquam priorem de Africa egerat. Motum interea in Asia bellum est ab Aristonico Eumenis filio, qui ex cōcubina susceptus fuerat. Is Eumenes frater Attali fuerat. Aduersus eum missus est Licinius Crassus, infinita regum habens auxilia. Nam & Bithyniæ rex Nicomedes Romanos iuuit: & Mithridates Ponticus, cum quo postea bellum grauissimum fuit: & Ariarathes Cappadox, & Pylemenes Paphlagon: uictus est tamen Crassus in prælio, & interfectus. caput Aristonico oblatum est, corpus Smyrnæ sepultum. Postea Perpenna consul Romanus, qui successor Crasso ueniebat, audita belli fortuna, ad Asiam celerauit: & acie uictum Aristonicum, apud Stratonicen ciuitatem, quo fugerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus iussu Senatus, in carcere strangulatus: triumphari enim de eo non poterat, quia Perpenna apud Pergamum rediens diem obierat. Lucio Cæcilio Metello, & Tito Quintio Flaminio COSS. Carthago in Africa iussu Senatus reparata est, quæ nunc manet. Annis duobus & uiginti, postquàm à Scipiōe fuerat euersa, deducti eò sunt ciues Romani. Anno sexcentesimo uigesimoseptimo ab urbe condita, Caius Cassius Longinus, & Sextus Domitius Caluinus consules, Gallis Transalpinis bellum intulerunt, & Aruernorum nobilissimæ tum ciuitati, atq; eorum duci Bituito, infinitamq; multitudinem iuxta Rhodanum fluuium interfecerunt. Præda ex torquibus Gallorum Romam perlata est. Bituitus se Domitio dedidit, atq; ab eo Romam deductus est, magnaq; gloria Consules ambo triumphauerunt. Marco Portio Catone, & Quinto Martio Rege COSS. sexcentesimo trigesimo anno & tertio ab urbe condita Narbonam in Gallia colonia deducta est. Annoq; eodem à L. Metello, & Quinto Mutio Scæuola COSS. de Dalmatia triumphatum est. Ab urbe condita anno sexcentesimo trigesimoquinto Caius Cato consul Scordiscis intulit bellum, ignominioseq; pugnauit. C. Cæcilio Metello, & Cneo Carbone COSS. duo Metelli fratres eodem die alterum ex Africa, ex Sardinia alterum triumphum egerunt. Nunciatumq; Romæ est, Cymbros è Gallia in Italiam trāsisse. P. Scipione Nasica, & L. Calphurnio Bestia COSS. Iugurthæ Numidarum regi bellum illatum est, quòd Adherbalem & Hiempsalem, Micipsæ filios, fratres suos, reges, & P.R. amicos interemisset. missus aduersus eos COS. Calphurnius Bestia, corruptus regis pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, quæ à Senatu improbata est. Postea contra eundem insequenti anno Spurius Albinus Posthumius profectus est. Is quoq; per fratrem ignominiose contra Numidas pugnauit. Tertio missus Quintus Cæcilius Metellus consul, exercitum ingenti seueritate & moderatione correctum, cum nihil in quenquam cruentum faceret, ad disciplinam Romanam reduxit. Iugurtham uarijs prælijs uicit, elephantos eius occidit, uel cepit. Et cum iam bello finem positurus esset, successum est ei à C. Mario. Is Iugurtham, & Bochum Mauritaniæ regem, qui auxilium Iugurthæ ferre cœperat, pariter superauit. Aliquanta ei oppida Numidiæ cepit, belloq; terminum posuit:

capto

capto Iugurtha per quæstorem suum Cornelium Syllam, ingentem uirum, tradente Boccho Iugurtham, qui pro eo antè pugnauerat. A Marco Iunio Syllano, collega Quinti Metelli, Cymbri in Italia uicti sunt: & à Minutio Ruso in Macedonia Scordisci & Triballi, & à Seruilio Cepione in Hispania Lusitani subacti sunt. Et duo triumphi de Iugurtha, primus per Metellum, secundus per Marium acti sunt. ante currum tamen Marij Iugurtha cum duobus filijs ductus est cathenatus.

EVTROPII LIBER QVINTVS

DVM bellum in Numidia contra Iugurtham geritur, Romani consules Marcus Manlius & Quintus Cepio à Cymbris & Teutonibus & Tigurinis & Ambronibus, quæ erant Germanorum & Gallorum gentes, uicti sunt iuxta flumen Rhodanum: & ingenti internecione attriti, etiam castra sua & magnam partem exercitus perdiderunt. Timor Romæ grandis fuit, quantus uix Hannibalis tempore Punicis bellis, ne iterum Galli Romam uenirent. Ergo Marius post uictoriam Iugurthinam secundo COS. est factus, bellumque ei contra Cymbros & Teutones decretum est. Tertio quoque ei & quarto delatus est consulatus: quia bellum Cymbricum protrahebatur. sed in quarto consulatu collegam habuit Quintum Luctatium Catulum. cum Cymbris itaque conflixit, & duobus prælijs ducenta milia hostium cæcidit: octoginta milia cepit, & ducem eorum Theutobodum. propter quod meritum absens quinto COS. est factus. Interea Cymbri & Teutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum à Caio Mario & Quinto Catulo contra eos dimicatum est: sed à Catuli parte felicius. Nam eo prælio quod simul ambo gesserunt, centum quadraginta milia aut in pugna, aut in fuga, cæsa sunt, sexaginta milia capta. Romani milites ex utroque exercitu ter mille perierũt. Tria & triginta signa Cymbris sublata sunt. ex his exercitus Marij duo reportauit, Catuli exercitus triginta & unum. Is belli finis fuit, triumphus utrique decretus est. Sexto Iulio Cæsare, & L. Marcio Philippo COSS. sexcentesimo quinquagesimo anno ab urbe condita cum prope alia omnia bella cessarent, in Italia grauissimum bellum Picentes, Marsi, Pelignique mouerunt. Qui cum annis numerosis iam Populo Romano obedirent, tum libertatem sibi æquam asserere cœperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit. Publius Rutilius consul in eo bello occisus est: Cepio nobilis iuuenis, & Porcius Cato alius COS. Duces autem aduersus Romanos Picentibus & Marsis fuerunt, Titus Vicetius, Hierus Asinus, Titus Legennius, Aulus Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum est, à C. Mario, qui sexies consul fuerat: & à Cneo Pompeio: maxime tamen à Lucio Cornelio Sylla, qui inter alia facta egregie ita Cluentium, hostium ducem, cum magnis copijs fudit, ut ex suis nec unum amitteret. Quadriennio, cum graui tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per Lucium Cornelium Syllam COS. cum antea in eodẽ bello ipse multa strenue prætor gessisset. Anno urbis conditæ sexcentesimo sexagesimo secundo, primum Romæ bellum ciuile commotum est: eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello ciuili sexies COS. dedit. Nam cum Sylla consul contra Mitridatem gesturus bellum, qui Asiam & Achaiam occupauerat, mitteretur: isque exercitum in Campania paulisper teneret, ut belli socialis (de quo diximus) quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiæ tollerẽtur, Marius affectauit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Quare Sylla commotus, cum exercitu ad urbem uenit. Illic contra Marium & Sulpitium dimicauit. primus urbem Romam ingressus est, Sulpitium interfecit, Marium fugauit, atque ita COSS. ordinatis futuro anno, Cneo Octauio, & L. Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est. Mitridates enim qui Ponti rex erat, atque Armeniam minorẽ, & totum Ponticum mare in circuitu cum Bosphoro tenebat, primo

Nicomedem amicum Pop. Rom. Bithynia uoluit expellere: Senatuiq; mandauit, bellum se ei propter iniurias quas passus fuerat illaturum. à Senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quod & ipse bellũ à Romanis pateretur. Quare iratus, Cappadociam statim occupauit, & ex ea Ariobarzanem regem & amicum populi Romani fugauit. Mox etiam Bithyniam inuasit, & Paphlagoniam, pulsis ex ea regibus, amicis Pop. Rom. Pylemene & Nicomede. inde ad Ephesum contendit: & per omnem Asiam literas misit, ut ubicunq; inuenti essent ciues Romani uno die occiderentur.

Interea etiã Athenæ ciuitas Achaiæ ab Aristone Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Achaiam Mithridates Archelaum ducem suum, cum centum uiginti milibus equitum ac peditum: per quem etiam reliqua Græcia occupata est. Sylla Archelaum apud Piræum non longe ab Athenis obsedit, ipsamq; urbem cepit. postea commisso prælio cõtra Archelaum, ita eum uicit, ut ex cxx. milibus uix decem superessent Archelao, & de Syllæ exercitu quatuordecim tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita, septuaginta milia lectißima ex Asia Archelao misit. contra quem Sylla iterum commisit. Primo prælio uiginti milia hostium interfecta sunt, filiusq; Archelai Diogenes: secundo omes Mithridatis copiæ extinctæ sunt: Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re audita Mithridates, cum Sylla de pace agere cœpit. Interim eo tempore Sylla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas & Mœsos partim uicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati à rege Mithridate qui pacem petebant, uenissent, non aliter se daturum Sylla esse respondit, nisi rex relictis his quæ occupauerat, ad regnũ suum rediisset. Postea tamen ad colloquium ambo uenerunt. pax inter eos ordinata est, ut Sylla ad bellum ciuile festinãs, à tergo periculum non haberet. Nam dum Sylla in Achaia atq; Asia Mithridatem uicit, Marius qui fugatus erat, & Cornelius Cinna unus ex consulibus, bellum in Italia repararunt: & ingreßi urbem Romam, nobilißimos ex Senatu & Consulares uiros interfecerunt, multos proscripserunt: ipsius Syllæ domo euersa, filios & uxorem in fugam cõpulerunt. uniuersus reliquus Senatus ex urbe fugiens, ad Syllam in Græciam uenit, orans ut patriæ subueniret. Ille in Italiam traiecit, bellum ciuile gesturus aduersus Norbanum & Scipionem COSS. & primo prælio contra Norbanum dimicauit, non longe à Capua. tum septem milia eius cecidit, sex milia cepit. centum uiginti quatuor suorum amisit. Inde etiam se ad Scipionem conuertit, & ante prælium totum eius exercitum sine sanguine in deditionem accepit. sed cum Romæ mutati consules essent, & Marius, Marii filius, ac Papyrius Carbo, consulatum accepissent, Sylla cõtra Marium iuniorem dimicauit: & uiginti milibus eius occisis, quatuor milia de suis perdidit. Mox etiam urbem ingressus, Marium, Marii filium, Præneste persecutus obsedit, & ad mortem compulit. Rursus pugnam grauißimam habuit contra Lamponium & Carinatem duces partis Marianæ ad portam Collinam. septuaginta milia hostium in eo prælio contra Syllam fuisse dicuntur. duodecim milia se Syllæ dediderunt. Cæteri in acie, in castris, in fuga, insatiabili ira uictoris consumpti sunt.

Cneus quoq; Carbo COS. alter, ab Arimino ad Siciliam fugit, & ibi per Cneum Pompeium interfectus est: quem adolescentem Sylla annos unum & uiginti natum, cognita eius industria, traditis exercitibus præfecerat, ut secundus à Sylla haberetur. Occiso ergo Carbone, Pompeius Siciliam recepit. Transgressus inde ad Africam, Domitium Marianæ partis ducem, & Hiarbam regem Mauritaniæ, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Posthæc Sylla de Mithridate ingenti gloria triumphauit. Cneus etiam Pompeius quod nulli Romanorũ tributũ erat, quartum & uigesimũ annum agens, de Africa triumphauit. Hunc finem habuerunt duo bella funestißima, Italicum quod est Sociale dictum: & ciuile. quæ ambo tracta sunt per annos decem. consumpserunt ultra centum quinquaginta milia hominum, uiros consulares uigintiquatuor, prætorios septem, ædilitios sexaginta, senatores ferè trecentos.

EVTROPII LIBER SEXTVS

ARCO Aemilio Lepido, Quinto Catulo consulibus, cum Sylla Rempublicam composuisset, bella noua exarserunt: unum in Hispania, aliud in Pamphilia & Cilicia, tertiũ in Macedonia, quartũ in Dalmatia. Nam Sertorius, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam eorum qui interempti erãt, ad bellum commouit Hispanias. Missi sunt contra eum duces, Quintus Cæcilius Metellus, filius eius qui Iugurtham uicit: & Lucius Domitius prætor. A Sertorij duce Herculeo Domitius occisus est. Metellus uario successu contra Sertorium dimicauit. Postea cum impar pugnæ solus Metellus putaretur: Cneus Pompeius ad Hispanias missus est. ita duobus ducibus, aduersus Sertorium fortuna uaria sæpe pugnauit. Octauo decimo anno à suis occisus est. & finis ei bello datus est per Cneum Pompeium adolescentem, & Quintum Metellum Pium, atq; omnes prope Hispaniæ in ditionem populi Ro. redactæ sunt. Ad Macedoniam missus est Appius Claudius. post consulatum leuia prælia habuit, contra uarias gentes, quæ Varodopam prouinciam incolebant. atq; ibi morbo mortuus est. Missus ei successor Cneus Scribonius Curio post consulatũ. is Dardanos uicit, & usque ad Danubium pene trauit, triumphumq; meruit, & intra triẽnium finem bello dedit. Ad Ciliciam & Pamphiliam missus est P. Seruilius ex consule uir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciæ urbes clarissimas oppugnauit, & cepit. In his Phaselidem, Olympum, Coricum Ciliciæ. Isauros quoque aggressus, in deditionem coegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorũ in Isauriã iter fecit. Reuertens triumphũ accepit, & nomen Isaurici meruit. Ad Illyricum missus est Cneus Cosconius Proconsul, multam partem Dalmatiæ subegit, Salonas cepit: & cõposito bello Romam post biennium rediJt. Iisdem temporibus, consul Marcus Aemilius Lepidus, Catuli collega, bellum ciuile uoluit commouere: intra tamen unã æstatem nixus eius oppressus est. ita uno tempore multi simul triumphi fuerunt: Metelli, ex Hispania: Pompeij secũdus ex Hispania: Curionis ex Macedonia: Seruilij ex Isauria. Anno urbis conditæ DC.LXXVI. L. Licinio Lucullo, & Marco Aurelio Cotta COSS. mortuus Nicomedes rex Bithyniæ, ex testamento populũ Romanum fecit hæredem. Mithridates pace rupta, Bithyniam & Asiam rursus uoluit inuadere. Aduersus eum ambo consules missi, uariam habuere fortunã. Cotta apud Chalcedonem uictus, ab eo acie etiam intra oppidum coactus est, & obsessus. Sed cum se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut Cyzico capta, totam Asiam inuaderet, Lucullus ei alter consul occurrit: ac dum Mithridates in obsidione Cyzici moratur, ipse eum à tergo obsedit, fameq; consumpsit, & multis prælijs uicit. Postremò Byzantiũ (quæ nunc Constantinopolis est) fugauit, naualiquoq; prælio duces eius Lucullus oppressit. Ita una hyeme & æstate, à Lucullo centum ferè millia hominum ex parte regis extincta sunt. Anno urbis Romæ DC.LXXVIII. Macedoniam prouinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobrinus eius, qui contra Mithridatem bellum gerebat. Et in Italia nouum bellum subitò commotum est. LXX. enim & quatuor gladiatores, ducibus Sparthaco Chryso, & Oenomao, effracto Capuæ ludo effugerunt: & per Italiam uagantes, penè non leuius bellum in ea quàm Hannibal mouerunt. nam multis ducibus, & duobus simul Romanorum consulibus uictis, sexaginta ferè millium armatorum exercitum congregauerunt: uictiq; sunt in Apulia à M. Licinio Crasso proconsule. & post multas calamitates Italiæ, tertio anno, bello huic finis imponitur. Sexcentesimo & primo urbis conditæ anno, Cornelio Lentulo, & Cneo Aufidio Oreste COSS. duo tantum grauia bella in imperio Romano erant, Mithridaticum & Macedonicum: hæc duo Luculli agebant, L. Lucullus & M. Lucullus. L. ergo Lucullus post pugnam Cyzicenam, qua uicerat Mithridatem: & naualem, qua duces eius oppresserat, persecutus est eum: & recepta Paphlagonia, atque Bithynia, etiam regnum eius inuasit. Si-

nopen & Amyson, ciuitates Ponti bellicosissimas, cepit. secundo prælio apud Gabyra ciuitatem, quò ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum XXX. millia lectissima regis, à quinque Romanorum millibus uastata essent, Mithridates fugatus, & castra eius direpta. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem sublata est: susceptus tamen est Mithridates post fugam à Tigrane Armeniæ rege, qui tum ingenti gloria imperabat: Persas sæpe uicerat, Mesopotamiam occupauerat & Syriam, & Phœnices partem. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armenijs imperabat, ingressus est. Tigranocertam, ciuitatem Armeniæ nobilissimam, cepit. Ipsum regem cum sexcentis millibus clybanariorum, & centum millibus sagittariorum & armatorum uenientem, octodecim millia militum habens, ita uicit, ut magnam partem Armeniorum deleuerit. Inde Nisibin profectus, eam quoque ciuitatem cum regis fratre cepit. Sed hi quos in Ponto Lucullus reliquerat, cum exercitus parte, ut regiones uictas iam Romanorum tuerentur, negligenter se & auarè agentes, occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt. atque ita bellum renouatum est. Lucullo paranti, capta Nisibi, contra Persas expeditionem, successor est missus. Alter Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis Romanorum primus intulit bellum, atque eos ingenti prælio in Hæmo monte superauit. oppidum Vscudamam, quod Bessi habitabant, eodem die quo aggressus est, uicit: Cabylen cepit, usque ad Danubium penetrauit. Inde multas super Pontum positas ciuitates aggressus est. Illic Apolloniam euertit, Calatim, Parthenopolim, Tomos, Histrum, Buciam omnem cepit: belloque confecto, Romam redijt. ambo tamen triumphauerunt: Lucullus qui contra Mithridatem pugnauerat, maiori gloria cum tantorum regnorum uictor redijsset. Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod recedente Lucullo, rex collectis auxilijs reparauerat, bellum Creticum ortum est. ad id missus Cæcilius Metellus, ingentibus prælijs intra triennium omnem prouinciam cepit, appellatusque est Creticus, atque ex insula triumphauit. Quo tempore Libya quoque Romano imperio per testamentum Apionis, qui rex eius fuerat, accessit: in qua inclytæ ciuitates erant, Berenice, Ptolemais, & Cyrene. Dum hæc geruntur, piratæ omnia maria infestabant, ita ut nauigatio Romanis toto orbe uictoribus, sola tuta non esset. Quare id bellum Cneo Pompeio decretum est: quod intra paucos menses ingenti felicitate & celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra Mithridatem regem: quo suscepto, Mithridatem in Armenia minore nocturno prælio uicit, castra diripuit: quadraginta millibus eius occisis, triginta tantum de exercitu suo perdidit, & duos centuriones. Mithridates cum uxore fugit, duobus comitibus. Neque multo pòst, cum in suos sæuiret, Pharnacis filij sui instinctu, militum seditione ad mortem coactus, uenenum hausit. Hunc finem habuit Mithridates. perijt autem apud Bosphorum, uir ingentis industriæ consilijque. Regnauit annos quadraginta, uixit septuaginta duobus. Tigrani deinde Pompeius bellum intulit. ille se ei dedidit, & in castra Pompeij sextodecimo milliario ab Artaxata uenit: ac diadema suũ, cum procubuisset ad genua Pompeij, in manus eius collocauit. quod ei Pompeius reposuit, honorificéque eum habitum, regni tamen parte mulctauit, & grandi pecunia: adempta est & Syria, Phœnice, Sophene. Sex millia præterea talentorum argenti, quæ populo Romano daret, quia bellum sine causa Romanis commouisset. Pompeius mox etiam Albanis bellum intulit, & eorum regem, Orodem scilicet, prudenter uicit: postremò per epistolas & munera rogatus, ueniam ei ac pacem dedit. Iberiæ quoque regem Arthacen uicit acie, & in deditionem accepit. Armeniam minorem Deiotato Galatiæ regi donauit, quia socius belli Mithridaci fuerat. Attalo & Pylemeni Paphlagoniam dedit. Aristarchum Colchis regem imposuit, mox Ituræos & Arabes uicit: & cum uenisset in Syriam, Seleuciam uicinam Antiochiæ ciuitatem, libertate donauit, quòd regem Tigranem non recepisset. Antiochensibus obsides reddidit: aliquantum agrorum Daphnensibus dedit, quo locus ibi spaciosior fieret, delectatus amœnitate loci, & aquarum abundantia. Inde ad Iudæam transgressus, Hierosolymam caput gentis tertio mense cepit: duodecim millibus Iudæorum occisis, cæteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit, &

finem antiquißimo bello dedit. Marco Tullio Cicerone, & Caio Antonio COSS. anno ab urbe condita dc.lxxxix. Lucius Sergius Catilina, nobilißimi generis uir, sed ingenij prauißimi, ad delendam patriam coniurauit, cum quibusdam claris quidem, sed audacib. uiris. A Cicerone urbe expulsus est. Socij eius deprehensi, in carcere strangulati sunt. Ab Antonio, altero consule, Catilina ipse prælio uictus est, & interfectus.

Sexcentesimo nonagesimo anno ab urbe cõdita, D. Iunio Syllano, & Lucio Murena COSS. Metellus de Creta triumphauit, Pompeius de bello Piratico Mithridatico. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit, ducti sunt ante eius currũ filij Mithridatis, filij Tigranis, Aristobulus rex Iudæorũ. prælata est ingens pecunia, auri atq; argenti infinitũ pondus. Hoc tempore nullum per orbem terrarum graue bellum erat.

Anno urbis cõditæ sexcentesimo nonagesimo octauo Caius Iulius Cæsar, qui postea imperauit, cum L. Bibulo cõsul est factus. decreta est ei Gallia & Illyricũ cũ legionibus decẽ. Is primo uicit Heluetios, qui nunc Sequani appellant: deinde uincendo per bella grauißima, usq; ad Oceanum Britannicũ accesit. Domuit aũt annis ferè ix. omnem Galliã, quæ inter Alpes, flumen Rhodanũ, Rhenum, & Oceanũ est, & circuitu patet ad bis tricies centena milia pass. Britannis mox bellũ intulit, quibus ante eum ne nomen quidẽ Romanorũ cognitũ erat: & eos quoq; uictos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliæ aũt tributi nomine annuum imperauit sestertiũ quadringenties: Germanosq; trãs Rhenũ aggressus, immanißimis prælijs uicit. Inter tot successus ter male pugnauit: apud Aruernos semel præsens, & absens in Germania bis. nam legati eius duo, Titurius & Arunculeius, per insidias cæsi sunt. Circa eadẽ tẽpora, anno urbis conditæ sexcẽtesimo nonagesimonono, Mar. Licinius Crassus, collega Cnei Pompeij Magni, in cõsulatu secũdo, contra Parthos missus est: & cũ circa Carras contra omina & auspicia dimicasset, à Surena Orodis regis duce uictus, ad postremum interfectus est, cũ filio clarißimo & præstantißimo iuuene. Reliquiæ exercitus per C. Casiũ quæstorẽ seruatę sunt: qui singulari animo perditas res tanta uirtute restituit, ut Persas rediẽs trans Euphraten, crebris prælijs uinceret. Hinc iam bellũ ciuile successit execrandũ & lachrymabile, quo præter calamitates quæ prælijs acciderũt, etiã Romani nõis fortuna mutata est. Cæsar enĩ rediẽs è Gallia uictor, cœpit poscere alterum consulatũ: atq; cum sine dubietate aliqua deferretur, contradictũ est à Marcello COS. à Bibulo, à Pompeio, à Catone, iussusq; dimißis exercitibus ad urbem redire. propter quam iniuriã, ab Arimino, ubi milites cõgregatos habebat, aduersum patriã cum exercitu uenit. COSS. cum Põpeio, Senatusq; omnis, atq; uniuersa nobilitas ex urbe fugit, & in Græciã transiuit: apud Epirũ, Macedoniã, Achaiam, Pompeio duce, contra Cæsarem bellũ parauit. Cæsar uacuã urbem ingressus, Dictatorẽ se fecit. inde Hispanias petijt, ibi Põpeij exercitus ualidißimos & fortißimos, cũ tribus ducibus, L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone, superauit. inde regressus, in Græciã transijt, aduersum Pompeium dimicauit. primo prælio uictus est, & fugatus: euasit tamen: quia nocte interueniente, Pompeius sequi noluit. dixitq; Cæsar, nec Pompeium scire uincere, & illo tantum die se potuisse superari. Deinde in Thessalia apud Pharsaliam productis utrinq; ingentibus copijs dimicauerunt. Pompeij acies habuit xl. milia peditũ, equitum in sinistro cornu vij. milia, in dextro d. Præterea totius Orientis auxilia, totamq; nobilitatem, innumeros Senatores, Prætorios, Consulares, & qui magnorũ iam populorum uictores fuissent. Cæsar in acie sua habuit peditum nõ integra xxx. millia, equites mille. Nunquam adhuc Romanę copiæ neq; maiores, neq; melioribus ducibus conuenerant, totum terrarum orbem facile subacturę, si contra Barbaros ducerent. pugnatum tamen est ingenti cõtentione: uictusq; ad postremũ Pompeius, & castra eius direpta sunt. ipse fugatus, Alexandriã petit, ut à rege Aegypti, cui tutor à Senatu datus fuerat propter iuuenilẽ eius ætatem, acciperet auxilia: qui fortunam magis quàm amicitiam secutus, occidit Pompeium: Caput eius & annulum Cæsari misit. quo conspecto, Cæsar lachrymas fudisse dicitur, tanti uiri intuens caput, & generi quondam sui. Mox Cæsar Alexandriam uenit, ipsi quoq; Ptolemæus parare uoluit insidias: qua causa regi bellum illatum est. uictus in Nilo perijt, inuentumq; est corpus eius cum lorica aurea. Cæsar Alexandria potitus, regnum Cleopatrę dedit, Ptolomæi sorori, cum qua

consuctu

consuetudinē stupri habuerat: quæ postea regio comitatu urbem ingressa est. Rediens inde Cæsar Pharnacē Mithridatis magni filium, qui Pompeio in auxiliū apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto, & multas Pop. Ro. prouincias occupantem, peruicit: postea ad mortem coegit. inde Romam regressus, tertiò se cōsulem fecit cum M. Aemilio Lepido, qui & magister equitum dictatori ante annū fuerat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Iuba Mauritaniæ rege bellum reparauerat. duces autem Romani erant, P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani (hic etiam socer magni Pompeij fuerat) M. Petreius, Q. Varro, M. Porcius Cato, L. Cornelius Faustus, Syllæ quondam dictatoris filius, Pompeij gener à Cæsare interfectus est. Post annū Cæsar Romā regressus, quartò se consulē fecit, & statim ad Hispanias est profectus, ubi Pompeij filij Cneus & Sextus, ingens bellum præparauerant, multa prælia fuerunt. ultimū prælium apud Mundam ciuitatē: in quo adeò Cæsar penè uictus est, ut fugientibus suis, se uoluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam, in potestatem adolescentium, natus annos sex & quinquaginta, ueniret. deniq; reparatis suis, uicit. & Pompeij filius maior occisus est, minor fugit. Inde Cæsar toto orbe bellis ciuilibus compositis, Romam rediit, agere insolentius cœpit, & cōtra libertatem Romanæ libertatis. Cum ergo & honores ex sua uoluntate præstaret, qui populo antea deferebātur, nec Senatui ad se uenienti assurgeret, aliaq; regia ac penè tyrannica faceret, coniuratū est in eum à LX. uel amplius Senatorib. equitibusq; Romanis. præcipui fuerunt inter coniuratos, duo Bruti, ex eo genere Bruti qui primus Romæ consul fuerat, & reges expulerat, C. Cassius, & Seruilius Casca. Ergo Cæsar, cum Senatus die inter cæteros uenisset ad curiam, XXIII. uulneribus confossus est.

EVTROPII LIBER SEPTIMVS

NNO urbis DCC. ferè ac nono, interfecto Cæsare, bella ciuilia reparata sunt. percussoribus enim Cæsaris Senatus fauebat. Antonius consul partium Cæsaris, ciuilibus bellis opprimere eos conabatur. Ergo turbata Rep. multa Antonius scelera committens, à Senatu hostis iudicatus est. missi ad eum persequendum duo COSS. Pansa & Hircius, & Octauianus adolescens annos XVIII. natus, Cæsaris nepos: quem ille testamento hæredem reliquerat, & nomen suum ferre iusserat. hic est qui postea Augustus est dictus, & rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces, uicerunt eum. euenit tamen, ut uictores COSS. ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Cæsari paruerunt. fugatus Antonius, amisso exercitu, confugit ad Lepidum, qui Cæsari magister equitum fuerat, & tum copias militum grandes habebat. à quo susceptus est. Mox Lepido operam dante, Cæsar cum Antonio pacem fecit: & quasi uindicaturus patris sui mortem, à quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus, extorsit, ut sibi XX. anno consulatus daretur. Senatum proscripsit cum Antonio & Lepido, & Remp. armis tenere cœpit. per hos etiam Cicero orator occisus est, multiq; alij nobiles. Interea Brutus & Cassius, interfectores Cæsaris, ingens bellum mouerunt. erant enim per Macedoniam & Orientem multi exercitus, quos occupauerant. Profecti sunt igitur contra eos, Cæsar Octauianus Augustus, & M. Antonius. remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus. apud Philippos, Macedoniæ urbem, contra eos pugnauerunt. primo prælio uicti sunt Antonius & Cæsar: periit tamē dux nobilitatis Cassius. secundo Brutum & infinitam nobilitatem quæ cum illis bellum gesserat, interfecerunt, ac sic inter eos diuisa est Respub. ut Augustus Hispanias, Gallias, Italiam teneret: Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed in Italia L. Antonius COS. bellum ciuile commouit, frater eius qui cum Cæsare contra Brutū & Cassium dimicauerat. Is apud Perusium Thusciæ ciuitatem uictus & captus est, neq; occisus. Interim à Sexto Pompeio, Cnei Pompeij filio, ingens bellū in Sicilia commotū est, his qui superfuerant ex partibus Bruti Cassijq; ad eum confluentibus. bella tum per Cæsarem Augustum

Augustum Octauianū, & M. Antoniū aduersus Sextum Pompeium: pax postremò conuenit. Eo tempore M. Agrippa in Aquitania prosperè gessit. & L. Ventidius Bassus irrumpētes in Syriam Persas, tribus prælijs uicit. Parthorum regis Orodis filium interfecit eo ipso die, quo olim Orodes Persarum rex per ducem Surenā Crassum occiderat. Hic primus de Parthis iustissimum triumphū egit. Interim Pompeius pacem rupit: & nauali prælio uictus, fugiens ad Asiam, interfectus est. Antonius qui Asiā & orientem tenebat, repudiata sorore Cæsaris Augusti Octauiani, Cleopatram reginam Aegypti, duxit uxorē. Contra Persas ipse etiā pugnauit: primis eos prælijs uicit, regrediens tamen, fame & pestilentia laborauit: & cum instarent Parthi fugiēti, ipse pro uictore cessit. Hic quoq; ingens bellum ciuile commouit, cogēte uxore Cleopatra, regina Aegypti, dum cupiditate muliebri optat etiam in urbe regnare. uictus est ab Augusto, nauali pugna clara & illustri, apud Actium, qui locus in Epiro est: ex qua fugit in Aegyptum: & desperatis rebus, omēs ad Augustū transierunt. ipse se interemit. Cleopatra aspidem admisit, & ueneno eius extincta est. Aegyptus per Octauianum Augustum imperio Romano adiecta est: præpositusq; Cn. Cornelius Gallus. hunc primum Aegyptus Romanum iudicem habuit. Ita bellis toto orbe confectis, Octauianus Augustus Romam redijt, XII. anno postq; consul fuerat, ex eo Remp. per XLIIII. annos solus obtinuit. antè eīm XII. annis cum Antonio & Lepido tenuerat. Ita ab initio principatus eius usq; ad finem LVI. fuere. extinctus morte communi in oppido Campaniæ Atella, Romæ in campo Martio sepelitur: uir qui non immeritò ex maiori parte deo similis est putatus. neq; enim facile ullus eo aut in bello felicior fuit, aut in pace moderatior: ciuilissime uixit, in cūctos liberalissimus, in amicos fidissimus: quos tantis euexit honoribus, ut penè ęquaret fastigio suo. Nullo tēpore res Romana magis floruit. nam exceptis ciuilib. bellis, in quibus inuictus fuit, Romano adiecit imperio Aegyptū, Cātabriam, Dalmatiam sæpe ante uictam, sed penitus tunc subactam: Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhetiam, Vindelicos, & Salassos in Alpibus, omnes Ponti maritimas ciuitates: in his nobilissimas, Bosphorum, & Panticapen. Vicit autem prælijs Dacos, Germanorum ingentes copias cæcidit: ipsos quoq; trans Albim fluuium submouit, qui in Barbarico longè ultra Rhenū est. hoc tamen per Drusum priuignum suum administrauit, sicut per priuignum Tiberium alterum Pannonicum. quo bello CCCC. millia captiuorum ex Germania transtulit, & supra ripam Rheni in Gallia collocauit. Armeniam à Parthis recepit: obsides, quod nulli antea, Persæ ei dederūt: etiam signa Romana, quæ Crasso uicto ademerāt. Scythæ & Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitū fuerat, munera & legatos ad eos miserunt. Galatia quoq; sub hoc prouincia facta est, cum antea regnum fuisset. primusq; eam M. Lollius pro Prætore administrauit. Tanto autem amore apud Barbaros fuit, ut reges Pop. Ro. amici, in honorem eius conderent ciuitates, quas Cæsareas nominarent: sicut in Mauritania à rege Iuba, & in Palæstina, quę nunc est urbs clarissima Multi autem reges ex regnis suis uenerunt, ut ei obsequerentur: & habitu Romano, togato scilicet, ad uehiculum uel currum ipsius cucurrerunt. Moriens Diuus appellatus est, Rempub. beatissimam Tiberio successori reliquit: qui priuignus, mox gener, postremò adoptione filius fuerat.

Tiberius ingenti socordia imperiū gessit, graui crudelitate, & scelesta auaritia, turpi libidine nam nusquam ipse pugnauit, bella per legatos suos gessit. quosdam reges per blandirias euocatos, nunquam remisit. in quibus Archelaum Cappadocem: cuius etiam regnum in prouinciæ formam redegit, & maximam ciuitatem appellari suo nomine iussit, quæ nunc Cæsarea dicitur, cum Mazaca antea uocaretur. Hic tertio & uigesimo imperij anno, ætatis LXXIX. ingenti omnium gaudio mortuus est in Campania. Successit ei Caius Cæsar, cognomento Caligula, Drusi priuigni Augusti, & ipsius Tiberij nepos, sceleratissimus ac funestissimus, & qui etiam Tiberij dedecora purgauerit. Bellum contra Germanos suscepit: & ingressus Sueuiam nihil strenuè fecit, stupra sororibus intulit, ex una etiam natam filiam agnouit. Cum aduersum cunctos ingenti auaritia, libidine, crudelitate sæuiret, interfectus in palatio est, anno ætatis suæ XXXIX. imperij III. mense X. dieq; VIII. Post hunc Claudius fuit, patruus Caligulæ, Drusi (qui apud Magonciam cum filio monumentum habet,

cuius

Palæſtinam imperator: princeps quidem obſcure natus, ſed optimis comparandus. priuata uita illuſtris, ut qui à Claudio in Germaniam, deinde in Britaniam miſſus, tricies & bis cum hoſte cõflixerit: duas ualidiſsimas gentes, xx. oppida, inſulam Vectam Britanniæ proximã, imperio Romano adiecerit. Romæ ſe in imperio moderatiſſime geſsit: pecuniæ tamen auidior fuit, ita ut eam nullis iniuſte auferret. Quam cum omni diligentiæ prouiſione colligeret, tamen ſtudioſiſsime largiebatur, præcipue indigentibus. Nec facile ante eum cuiuſquam principis uel maior eſt liberalitas comperta, uel iuſtior: placidiſsimæ lenitatis, ut qui maieſtatis quoq; contra ſe reos non facile puniret ultra exilij pœnam. Sub hoc Iudæa Romano acceſsit imperio: & Hieroſolyma, quæ fuit urbs clariſsima Palæſtinę: Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quę liberę ante hoc tempus fuerant: item Thraciam, Ciliciam Tracheam, Comagenem, quæ ſub regibus amicis erant, in prouinciarum formam redegit. Offenſarum & inimicitiarum immemor fuit: conuicia à cauſidicis & philoſophis in ſe dicta, leniter tulit. diligens tamen coercitor diſciplinæ militaris. Hic cum Tito filio de Hieroſolymis triumphauit. Per hæc cũ Senatui, populo, poſtremo cunctis amabilis ac iucundus eſſet, profluuio uentris extinctus eſt in uilla propria, circa Sabinos, annum ætatis agens ſexageſimum nonum, imperij nonum, & diem ſeptimum. atq; inter diuos relatus eſt.

Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut cum multæ contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti diſsimulatione contempſit, in ſenatu dixerit, aut filios ſibi ſucceſſuros, aut neminem. Huic Titus filius ſucceſsit, qui & ipſe Veſpaſianus eſt dictus: uir omnium uirtutum genere mirabilis, adeo ut amor & deliciæ humani generis diceretur: facundiſsimus, bellicoſiſsimus, moderatiſsimus: cauſas latine egit, poemata & tragœdias græce compoſuit. In oppugnatione Hieroſolymorum ſub patre militans, duodecim propugnatores, duodecim ſagittarum ictibus confixit. Romæ tantæ ciuilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret: conuictos aduerſum ſe coniurationis, ita dimiſit, ut in eadem familiaritate qua antea habuerit. Facilitatis tantæ fuit & liberalitatis, ut nulli quicquam negaret: & cum ab amicis reprehenderetur, reſpondit, Nullum triſtem debere ab Imperatore diſcedere. Præterea cum quadam die in cœna recordatus fuiſſet, nihil ſe illo die cuiquam præſtitiſſe, dixerit, Amici hodie diẽ perdidi. Hic Romę amphitheatrũ ędificauit, & quinq; milia ferarum in dedicatione eius occidit. Per hæc inuſitato fauore dilectus, morbo perijt in ea qua pater uilla, poſt biennium & menſes octo, dies uiginti, quàm imperator erat factus, ætatis anno altero & quadrageſimo. tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria doluerint orbitate. Senatus obitu ipſius circa ueſperam nunciato, nocte irrupit in curiam: & tantas ei mortuo gratias laudesq; congeſsit, quantas nec uiuo unquam egerat, nec præſenti. Inter diuos relatus eſt. Domitianus mox accepit imperium, frater ipſius iunior: Neroni aut Caligulæ, aut Tiberio ſimilior, quàm patri aut fratri ſuo. primis tamen annis moderatus in imperio fuit: mox ad ingentia uitia progreſſus, libidinis, iracundiæ, crudelitatis, auaritiæ, tantum in ſe odium concitauit, ut merita & patris & fratris aboleret. Interfecit nobiliſsimos ex Senatu. Dominum & Deum primus ſe appellari iuſsit. nullam ſibi niſi auream & argenteam ſtatuam in Capitolio poni paſſus eſt. conſobrinos ſuos interfecit, ſuperbia quoq; in eo execrabilis fuit: expeditiones quatuor habuit, unam aduerſus Sarmatas, alteram aduerſus Cattos, duas aduerſum Dacos. de Dacis Cattisq; publice quidem triumphum egit. de Sarmatis ſolam Lauream uſurpauit. multas quidem calamitates ijſdem bellis paſſus eſt. nam in Sarmatia legio eius cum duce interfecta eſt: & à Dacis, Appius Sabinus conſularis, & Cornelius Fuſcus præfectus prætorij, cum magnis exercitibus occiſi ſunt. Romæ quoq; multa opera fecit. in his Capitolium & forum tranſitorium, Odæum, porticus, Iſium ac Serapium, ac Stadium. Verum cum ob ſcelera uniuerſis exoſus eſſe cœpiſſet, interfectus eſt ſuorum coniuratione in palatio, anno ætatis quadrageſimoquinto, imperij quinto decimo. funus eius cum ingẽti dedecore per ueſpillones exportatum, & ignobiliter ſepultum.

EVTROPII LIBER OCTAVVS

ANNO octingentesimo & quinquagesimo ab urbe condita, Vetere & Valente consulibus Respub. ad prosperrimum statũ redijt, bonis principibus ingẽti feliciiate commissa. Domitiano enim exitiali tyranno Nerua successit, in priuata uita moderatus, & strenuus, nobilitatis medię: qui senex admodũ operam dante Petronio Secundo præfecto prætorij, item Parthenio interfectore Domitiani, imperator factus, æquissimum se præbuit. Reipub. diuina prouisione consuluit, Traianum adoptando. mortuus est Romæ post annum & quatuor mẽses imperij sui, ac dies octo: ætatis lxx. & altero anno, atq; inter diuos relatus est. Successit ei Vlpius Traianus Crinitus natus Italicę in Hispania, familia antiqua magis ꝙ clara (Nam pater eius primus COS. fuit) imperator aũt apud Agrippinam in Gallos factus est. Remp. ita administrauit, ut omnibus principibus meritoq; præferatur. inusitatæ ciuilitatis & fortitudinis fuit. Romani imperij, quod post Augustum desensum magis fuerat, ꝙ nobiliter ampliatũ, fines longe lateq; diffudit: urbes trãs Rhenum in Germania reparauit, Daciam Decibalo uicto subegit, prouincia trans Danubiũ facta in his agris, quos nunc Thaiphali tenẽt, & Victophali, & Theruingi. Ea prouincia decies centena milia in circuitu tenuit. Armeniã quam occupauerãt Parthi, recepit, Sarmato rege occiso qui eam tenebat. Albanis regẽ dedit. Iberorũ regem & Sauromaiarum & Bosphoranorũ & Arabum & Osdroenorũ & Colchorũ in fidem accepit. Adiabenos, Marchomodes occupauit: & Antemusium magnã Persidis regionem Seleuciã & Ctesiphontem, Babylonẽ & Edessios uicit, ac tenuit usq; ad Indiæ fines. & mare rubrũ accessit, atq; ibi tres prouincias fecit, Armeniã, Assyriam, Mesopotamiam cum his gentibus quæ Madenã attingunt. Arabiam postea in prouinciæ formã redegit. in mari rubro classem instituit, ut per eam Indiæ fines uastaret. Gloriã tamen militarem ciuilitate & moderatione superauit, Romæ & per prouincias æqualem se omnibus exhibens, amicos salutãdi causa frequẽtans, uel ægrotãtes, uel cum festos dies habuissent: conuiuia cũ ijsdem indiscreta uicissim habẽs, sæpe in uehiculis corũ sedens, nullum senatorũ lædẽs, nihil iniustum ad augendũ fiscum agens. liberalis in cunctos fuit, publice priuatimq; ditans oẽs & honorib. augẽs, quos mediocritate cognouisset: orbẽ terrarũ ædificans, multas immunitates ciuitatib. tribuẽs, nihil nõ tranquillum & placidũ agẽs, adeo ut omni eius ætate unus tantũ Senator dãnatus sit: at is tamen per Senatum ignorante Traiano. ob hoc per orbẽ terrarũ Deo proximus, nihil nõ uenerationis meruit, & uiuus & mortuus. Inter alia dicta hoc illius fertur egregiũ. amicis enim culpantib. quod nimis circa oẽs comis esset, respondit, Talẽ se imperatorẽ esse priuatis, quales esse sibi Imperatores priuatus optasset. Post ingentẽ igitur gloriã belli domiq; quæsitã, è Perside rediens, apud Seleuciam Isauriæ profluuio uentris extinctus est. obijt aũt ætatis anno lxij. mẽse nono, & die quarto. Inter diuos relatus est. Solus omnium intra urbem sepultus est. Ossa collata in urnam aureã, in foro quod ædificauit, sub columna sita sunt: cuius altitudo c. xl. pedes habet. Huius tantũ memoriæ delatum est, ut usq; ad nostrã ætatẽ nõ aliud in Senatu principibus acclametur, nisi felicior Augusto, melior Traiano. adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut uel assentãtibus occasionem magnificẽtissimi præstet exẽpli. Defuncto Traiano, Aelius Adrianus creatus est princeps, sine alqua quidẽ uolũtate Traiani, sed operã dante Plotina, Traiani uxore. nam cum Traianus, quanq; cõsobrinæ filium, uiuens noluerat adoptare. natus est ipse Italicæ in Hispania: qui Traiani gloriæ inuidens, statim prouincias tres reliquit, quas Traianus addiderat, id est, Assyriam, Mesopotamiã, & Armeniã, reuocauit exercitus, ac finẽ imperij esse uoluit Euphratẽ. Idẽ de Dacia facere conatũ, amici deterruerũt, ne multi ciues Romani Barbaris traderenť: propterea quia Traianus uicta Daca, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominũ transtulerat, ad agros & urbes colendas. Dacia eñ diuturno bello Decibali fuerat exhausta. pacẽ tamen omni tempore

imperij

imperij sui habuit. semel tantum per præsidem dimicauit, orbem Romanum circuit, & multa ædificauit: facundissimus Latino sermone, Græco eruditissimus fuit: non magnam clementiæ gloriam habuit, diligentissimus tamen circa ærarium, & militum disciplinam. Obijt in Campania, maior sexagenario, imperij anno uigesimoprimo, mēse decimo, die uigesimo nono. Senatus ei tribuere noluit diuinos honores. tamē cum successor ipsius Titus Aurelius Fuluius Antoninus hoc uehemēter exigeret, & uniuersi senatores palam resisterent, tandem obtinuit. Ergo Adriano successit T. Antoninus Fuluius Boionius, idem etiā Pius nominatus, genere claro, sed non admodum uetere: uir insignis, & qui merito Numæ Pompilio comparatur, ita ut Romulo & Traiano æquetur. uixit ingenti honestate priuatus: maiori, in imperio. nulli acerbus, cunctis benignus, in re militari moderata gloria, defendere magis prouincias quàm amplificare studens, uiros iustissimos ad administrandam Remp. quærens, bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans, regibus amicis uenerabilis non minus quàm terribilis: adeo ut Barbarorum plurimæ nationes, depositis armis, ad eum controuersias suas litesq́ deferrent, sententiæq́ eius parerent. Hic ante imperium ditissimus, opes quidem suas stipendijs militum, & circa amicos liberalitatibus minuit, uerum ærarium opulentum reliquit. Pius propter clementiam dictus est. Obijt apud Lorios, uillam suam, miliario ad urbe duodecimo. uitæ anno septuagesimo octauo, imperij uigesimoquarto: atq; inter deos relatus est, & merito consecratus. Post hunc imperauit M. Antoninus Verus, haud dubie nobilissimus: quippe cum eius origo paterna à Numa Pompilio, materna à Salentino rege pēderet. Cum eo L. Annius Antoninus Verus. tumq́ primum Romana respub. duobus æquo iure imperium administrantibus paruit, cum usq; ad eum singulos semper habuisset Augustos. Hi & genere inter se cōiuncti fuerunt, & affinitate. nam Verus Annius Antoninus, M. Antonini filiam in matrimonium habuit. M. Antoninus gener Antonini Pij fuit, per uxorem Valeriam Faustinam, iuniorem consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt: qui post uictoriam Traiani tum primum rebellauerant. Verus Antoninus ad id profectus est: qui Antiochiæ & circa Armeniam agens, multa per duces & ingentia patrauit: Seleuciam Assyriæ urbem nobilissimā cum cccccc. millibus hominum cepit: Parthicum triumphum reuexit, cum fratre eodemq́ socero triumphauit. Obijt tamen in Venetia, cum à Concordia ciuitate Altinum proficisceretur, & cum fratre in uehiculo sederet, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Græci ἀπόπληξιν uocant. uir ingenij parum ciuilis, reuerētia tamen fratris nihil unquā atrox ausus. Cum obijsset undecimo imperij anno, inter deos relatus est. Post eum Marcus Antoninus solus Rempub. tenuit, quem mirari facilius quis, quàm laudare posit. A principio uitæ tranquillissimus, adeo ut in infantia quoq; uultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaret. Philosophiæ deditus Stoicæ ipse etiam, non solum uitæ moribus, sed etiam eruditione philosophus. tantæ admirationis adhuc iuuenis, ut eum successorem parauerit Adrianus relinquere: adoptato tamen Antonino, Pium generum esse ei idcirco uoluerit, ut hoc ordine ad imperiū perueniret. Institutus est ad philosophiā per Apollonium Chalcedoniū, ad scientiam Græcarū literarū per Sextū Cheronensem, Plutarchi nepotem. Latinas autem literas eum Fronto orator nobilissimus docuit. Hic cum omnibus Romæ æquo iure egit, ad nullam insolentiam elatus est imperij fastigio, liberalitatis promptissimæ, prouincias ingenti benignitate & moderatione tractauit. Contra Germanos eo principe res feliciter gestæ sunt. Bellum ipse unum gessit Marcomannicum, sed quantum nulla memoria fuit, adeo ut Punicis conferatur. quod eo grauius est factum, quòd uniuersi exercitus perierant. sub hoc enim tantus casus pestilentiæ fuit, ut post uictoriam Persicam, Romæ ac per Italiam prouinciasq́, maxima hominum pars, militum omnes ferè copiæ languore defecerint. Ingenti ergo labore & moderatione, cum apud Carnutum iugi triennio perseuerasset, bellū Marcomannicum confecit, quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atque omnis Barbaria commouerat: multa hominum milia interfecit: ac Pannonijs seruitio liberatis, Romæ rursus cum Commodo Antonino filio suo, quem iam Cæsarem fecerat, triumphauit. Ad huius belli usum ærario exhausto, cum largitiones nullas habe-

ret, neq; indicere prouincialibus aut senatui aliquid uellet, instrumenta regij cultus facta in foro diui Traiani sectione, distraxit. uasa aurea, pocula crystallina & murrina, uxoriam ac suam sericam, ac auream uestem, multa ornamenta gemmarum, ac per duos continuos menses uenditio habita est, multumq; auri redactum. Post uictoriam tamen emptoribus precia restituit, qui reddere comparata uoluerunt. molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere. hic permisit uiris clarioribus, ut conuiuia eodem cultu quo ipse, & ministris similibus exhiberent. In editione munerum post uictoriam adeo magnificus fuit, ut centū simul leones exhibuisse tradatur. Cum igit̄ fortunatam rempub. & uirtute & mansuetudine reddidisset, obijt decimooctauo imperij anno, uitæ sexagesimoprimo, & omnibus certatim adnitentibus, inter deos relatus est.

Huius successor L. Antoninus Commodus nihil paternum habuit, nisi quòd contra Germanos feliciter & ipse pugnauit. Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur: sed luxuria & obscœnitate deprauatus, gladiatorijs armis sępissime in ludo, deinde etiam in amphitheatro cum huiusmodi hominibus sæpe dimicauit. obijt morte subita, adeo ut strangulatus, uel ueneno interfectus putaretur, cum annis xij. post patrem, & viij. mensibus imperasset, tanta execratione omnium ut hostis humani generis etiam mortuus iudicaretur. Huic successit Pertinax, grandæuus iam, ut qui septuagenariam attigisset ætatem, præfecturā urbis tum agens, ex S. C. imperare iussus. octogesimo imperij die prætorianorum militum seditione, & Iuliani scelere occisus est Post eum Saluius Iulianus remp. inuasit, uir nobilis & iure peritissimus, nepos Saluij Iuliani, qui sub diuo Adriano perpetuum composuit edictum. Victus est à Seuero apud Miluium pontem, interfectus in palatio. uixit mensibus septem, postquam cœperat imperare. Hinc imperij Romani administrationem Septimius Seuerus accepit, oriundus ex Africa prouincia Tripolitana, oppido Lepti. solus omni memoria & ante & postea ex Africa imperator fuit. hic primum Fisci aduocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde & uaria officia atq; honores usq; ad administrationem totius reip. peruenit. Pertinacem se appellari uoluit, in honorem eius Pertinacis qui à Iuliano fuerat occisus. Parcus admodum fuit, natura sæuus, bella multa & feliciter gessit. Pescennium Nigrum, qui in Aegypto & Syria rebellauerat, apud Cyzicum interfecit: Parthos uicit, & Arabas interiores, & Adiabenos. Arabas quoq; superauit, ut etiam prouinciam ibi faceret: idcirco Parthicus, Arabicus, & Adiabenicus dictus est. multa toto Romano orbe reparauit. sub eo etiā Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Iuliano, Cæsarem se in Gallia fecit: uictusq; apud Lugdunū, est interfectus. Seuerus autem præter bellicam gloriam, etiam ciuilibus studijs clarus fuit, & literis doctus, philosophiæ scientiam ad plenum adeptus. nouissimum bellum in Britannia habuit: utq; receptas prouincias omni securitate muniret, uallum per xxxv. milia passuū à mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex, imperij anno xvi. mense quarto & Diuus appellatus est, nam filios duos successores reliquit, Bassianum & Getam: Sed Bassiano Antonini nomen Senatus uoluit imponi. itaq; dictus est M. Aurelius Antoninus Bassianus: patriq; successit. Nam Geta hostis publicus iudicatus, confestim perijt. Marcus igitur Aurelius Antoninus Bassianus, idemq; Caracalla, morum ferè paternorū fuit, paulo asperior, & minax. opus Romæ egregium fecit lauacri, quæ Antoninianæ appellantur. nihil præterea memorabile. Impatiens libidinis, ut qui nouercam suam Iuliam, uxorem duxerit. Defunctus est in Osdroene apud Edessam, moliens aduersum Parthos expeditionem, anno imperij sexto, mense secundo, uix egressus ætatis xliij. annum. funere publico elatus est. Opilius deinde Macrinus, qui præfectus prætorij erat, cum filio Diadumeno facti imperatores, nihil memorabile ex temporis breuitate gesserūt. nam imperium eorū duorum mensium, & unius anni fuit. seditione militari ambo pariter occisi sunt. Creatus est post hos M. Aurelius Antoninus. hic Antonini Caracallæ filius putabatur. sacerdos autē Heliogabali templi erat. Is cum Romam & militum & Senatus expectatione uenisset, probris se omnibus contaminauit Impudicissime & obscœnissime uixit, bienniоq; post & octo mensibus tumultu interfectus est militari, & cū eo mater Semiasyra. Successit huic Aurelius Alexander, ab exercitu Cæsar,

à Senatu

à Senatu Auguſtus nominatus, iuuenis admodum. ſuſceptoq; aduerſus Perſas bello, Xerxē Xerxenorū regem glorioſiſsime uicit. militarē diſciplinam ſeueriſsime rexit. quaſdam tumultuarias legiões integras exautorauit. Aſſeſſorem habuit, uel ſcrinij magiſtrū, Vlpianum iuris cōditorem. Romæ quoq; fauorabilis fuit. Perijt in Gallia, militari tumultu, xiij. imperij anno, & die viij. in matrem ſuam Mammeam unice pius.

EVTROPII LIBER NONVS

OST hunc Maximinus ex corpore militari primus ad imperium acceſsit, ſola militum uolūtate, cum nulla Senatus intereeſsiſſet autoritas, neq; ipſe ſenator eſſet. Is bello aduerſus Germanos feliciter geſto, cum à militibus eſſet imperator appellatus, à Pupieno Aquileiæ occiſus eſt, deſerentibus eum militibus ſuis, cum filio adhuc puero, cum quo imperauerat triennio, & paucis diebus.

Poſtea tres ſimul Auguſti fuerunt, Pupienus, Balbinus, & Gordianus. duo ſuperiores obſcuriſsimo genere, Gordianus nobilis: quippe cuius frater ſenior Gordianus conſenſu militum cum proconſulatum Africæ gereret Maximino imperante princeps electus. Itaq; cum Romam uenſſent Balbinus & Pupienus, in palatio interfecti ſunt, ſoli Gordiano imperio reſeruato.

Gordianus admodum puer, cum Tranquillam Romæ duxiſſet uxorem Ianum geminum operuit: & ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui iam moliebantur erumpere. quod quidem mox feliciter geſsit, prælijsq; ingentibus Perſas afflixit. Rediens haud longe à Romanis finibus interfectus eſt fraude Philippi, qui poſt eum imperauit. Miles ei tumulum xx. miliario à Circeſſo, quod caſtrum nunc Romanorum eſt, Euphrati imminens, ædificauit, exequias Romam reuexit, ipſum diuum appellauit.

Philippi duo, filius & pater Gordiano occiſo, imperium inuaſerunt: atq; exercitu incolumi reducto: ad Italiam è Syria profecti ſunt. His imperantibus milleſimus annus Romę urbis ingenti ludorum apparatu ſpectaculorūq; celebratus eſt. ambo inde ab exercitu interfecti ſunt: ſenior Philippus Veronæ, Romæ iunior. Annis quinq; imperauerunt. inter diuos tamen relati ſunt. Poſt hos Decius è Pannonia inferiore, Bubaliæ natus, imperiū ſumpſit. bellum ciuile quod in Gallia motum fuerat, oppreſſit. filiū ſuum Cæſarem fecit, Romæ lauacrum ædificauit. Cū biennio ipſe & filius eius imperaſſent, uterq; in barbarico interfecti ſunt. ſenior meruit inter diuos referri. Mox imperatores creati ſunt, Gallus Hoſtilianus, & Galli filius Voluſianus ſub his Aemilianus in Mœſia res nouas molitus eſt: ad quem opprimendum cum ambo profecti eſſent, Interamnæ interfecti ſunt, non completo biennio. nihil omnino clarum geſſerunt, Sola peſtilentia morbis atq; ægritudinibus notus eorum principatus fuit. Aemilianus obſcuriſſime natus, obſcurius imperauit, ac tertio menſe extinctus eſt.

Hinc Licinius Valerianus in Rhetia & Norico agens, ab exercitu Imperator, & mox Auguſtus eſt factus. Galienus quoq; Romæ à Senatu Cęſar eſt appellatus. Horū imperium Romano nomini pernicioſum, & penè exitiabile fuit, ita ut uel infelicitate principum, uel ignauia Germani Rauennam uſq; uenirent. Valerianus in Meſopotamia bellum gerens, à Sapore Perſarum rege ſuperatus eſt. mox etiā captus, apud Parthos ignobili ſeruitute conſenuit. Nam quam diu uixit rex eiuſdem prouinciæ, incuruato eo, pedem eius ceruicibus imponens, ſolitus erat equum conſcendere. Galienus cum adoleſcens factus eſſet Auguſtus, imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum pernicioſe geſsit. Nam iuuenis in Gallia & Illyrico multa ſtrenue fecit, occiſo apud Murſiam Ingenuo qui purpuram ſumpſerat, & Trebelliano. diu placidus & quietus, mox in omnē laſciuiā diſſolutus, tenendæ Reipub. habenas probroſa ignauia & deſperatione laxauit. Alemanni uaſtatis Gallijs in Italiam penetrauerunt. Dacia quæ à Traiano ultra Danubiū fuerat adiecta, amiſſa eſt. Græcia, Macedonia, Pon-

gloria militari, ad adminiſtrationem Reipub. acceſsit. Gallías à barbaris occupatas, ingenti præliorum felicitate reſtituit. Quoſdam imperium uſurpare conatos, ſcilicet Saturninum in Oriente, Proeulum & Bonoſum Agrippinæ, certaminibus oppreſsit: uineas Gallos & Pannonios habere permiſit. opere militari Almum montem apud Syrmium & Aureum apud Mœſiam ſuperiorem uineis conſeuit, & prouincialibus colendas dedit. Hic cum bella innumera geſsiſſet, pace parta, dixit breui milites neceſſarios non futuros. uir acer ac ſtrennuus, iuſtus, & qui Aurelianum æquaret gloria militari, morum tamen ciuilitate ſuperaret. Interfectus autem eſt Sirmio tumultu militari in turre ferrata. imperauit annos ſex, menſes quatuor. Poſt hunc Carus eſt factus Auguſtus, Narbonæ natus in Gallia. is conteſtim Carinũ & Numerianũ filios Cæſares fecit, cum quibus regnauit duobus annis. ſed dum bellum aduerſum Sarmatas gerit, nunciato Perſarum tumultu, ad Orientem profectus, res contra Perſas nobiles geſsit: ipſos prælio fudit, Corchen & Creſiphontem urbes nobiliſsimas cepit: & cum caſtra ſupra Tigridem haberet, ictu diuini fulminis periјt. Numerianus quoq; filius eius quem ſecum ad Perſas duxerat, adoleſcens egregiæ indolis, cum oculorũ dolore correptus, lecticula ueheretur, impulſore Apro, qui ſocer eius erat, per inſidias occiſus eſt. & cum dolo occultaretũ, ipſius mors fœtore cadaueris prodita eſt. milites enim qui eum ſequebantur, fœtore cõmoti, diductis lecticulæ pallijs, poſt aliquot dies mortem eius notam habere potuerunt. Interea Carinus, quem Cæſarem in Parthos proficiſcẽs, Carus in Illyrico, Gallia, Italia, reliquerat, omnibus ſe ſceleribus coinquinauit: plurimos innoxios fictis criminibus, occidit: matrimonia nobilia corrupit: condiſcipulis quoq; qui eum in auditorio uel leui fatigatione taxauerãt, pernicioſus fuit. Ob quæ omnibus bonis inuiſus, non multo poſt pœnas dedit. Nam de Perſide uictor exercitus rediens, cum Carum Auguſtum fulmine, Numerianum Cæſarem inſidijs perdidiſſet, Diocletianum Imperatorẽ creauit Dalmatia oriundum, uirum obſcuriſſime natum: adeo ut à pleriſq; ſcribæ filius, à nonnullis Amullini ſenatoris libertinus fuiſſe credatur. Is prima militum concione iurauit Numerianum nullo ſuo dolo interfectũ. & cum iuxta eum Aper, qui Numeriano inſidias fecerat, conſtitiſſet, in conſpectu exercitus manu Diocletiani percuſſus eſt. Poſtea Carinum omni odio & deteſtatione uiuentem, apud Murgum ingẽti prælio uicit proditum ab exercitu ſuo, quem fortiorem habebat, certe deſertum inter Viminatium atq; Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultũ ruſticani in Gallia cõcitaſſent, & factioni ſuæ Bacaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum & Aelianum, ad ſubigendos eos Maximianum Herculeum Cæſarem miſit, qui leuibus prælijs agreſtes domuit, & partem Galliæ reformauit. Poſt hæc tempora etiam Carauſius, qui uiliſsime natus, in ſerenæ militiæ ordine famã egregiam fuerat cõſecutus, cum apud Bonontam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandũ mare accepiſſet, quod Franci & Saxones infeſtabant, multis barbaris ſæpe captis, nec præda integra, aut prouincialib. reddita, aut imperatoribus miſſa, cum ſuſpicio eſſe cœpiſſet, cõſulto ab eo admitti Barbaros, ut trãſeuntes cũ pręda exciperet, atq; hac ſe occaſione ditaret, à Maximiano iuſſus occidi, purpuram ſumpſit, & Britãnias occupauit. Ita cum per omnẽ orbem terrarũ res turbatæ eſſent, & Carauſius in Britãnijs rebellaret, Achilleus in Oriẽte, Africã Quinquegentiani infeſtarent, Narſeus Oriẽti bellũ inferret, Diocletianus Maximianum Herculeum ex Cæſare fecit Auguſtũ, Conſtantium & Maximianum Cæſares. Quorum Cõſtãtius per filiam nepos Claudij traditur, Maximianus Galerius in Dacia haud longe à Sardica natus: atq; ut eos affinitate cõiungeret, Cõſtãtius priuignã Herculei Theodoram accepit, ex qua poſtea ſex liberos Conſtantini fratres habuit: Galerius filiã Diocletiani Valenam. ambo uxores quas habuerant, repudiare cõpulſi. Cum Carauſio tamen cum bella fruſtra tentata eſſent contra uirum rei militaris peritiſsimum, ad poſtremum pax conuenit. eum poſt ſeptennium Allectus ſocius eius occidit, atq; ipſe poſt eum Britannias triennio tenuit. qui ductu Aſclepiodoti præfecti prætorio eſt oppreſſus. Ita Britannia decimo anno recepta eſt. Per idem tempus à Conſtantio Cæſare in Gallia pugnatum eſt, circa Lingonas. die una aduerſam & ſecundam fortunã expertus eſt. nam cum repente Barbaris ingruentibus, intra ciuitatẽ eſſet coactus,

tam præcipiti necessitate, ut clausis portis, per murum funibus tolleretur, uix quinque horis medijs aduentante exercitu, lx. ferè milia Alemannorum cæcidit. Maximianus quoque Augustus bellum in Africa profligauit, domitis Quinquegētianis, & ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandriæ Achilleum, octauo ferè mēse superauit, eumque interfecit. uictoria acerbe usus est. totam Aegyptum grauibus proscriptionib. cædibusque fœdauit. Ea tamen occasione ordinauit prouide multa, & disposuit quæ ad nostram ætatem manent. Galerius Maximianus primum aduersum Narseum prælium & secundum habuit, inter Gallicinum Carrasque congressus, cum inconsulte magis quàm ignaue dimicasset. admodum enim parua manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur, & ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia fertur à Diocletiano exceptus, ut per aliquot passuū milia purpuratus tradatur ad uehiculum cucurrisse. mox tamen per Illyricum Mæsiamque cōtractis copijs, rursus cum Narseo Ormisdę & Saporis auo, in Armenia maiori pugnauit successu ingenti, nec minore consilio simul & fortitudine: quippe qui etiam speculatoris munus cum altero aut tertio equite susceperit. pulso Narseo, castra eius diripuit, uxores, sorores, liberos cepit, infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam. ipsum in ultimas regionis solitudines egit. quare à Diocletiano, in Mesopotamia tum morante, ouans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps simul & uiritim bella gesserunt, Carpis & Basternis subactis, Sarmatis uictis, quarum nationum ingentes captiuorum copias in Romanis finibus locauerunt. Diocletianus moratus callide fuit, sagax præterea, & admodū subtilis ingenio, & qui seueritatē suā aliena inuidia uellet explere: diligētissimus tamen & solertissimus princeps, & qui imperio Romano primus regiæ cōsuetudinis formā magis quàm Romanæ libertatis inuexit, adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarent: ornamēta gemmarū uestibus calceamētisque indidit. Nam prius imperij insigne in chlamyde purpurea tantum erat: reliqua communia. Herculeius autem propalam ferus & inciuilis ingenij, asperitatem suam etiam uultus horrore significans. hic naturæ suæ indulgens, Diocletiano in omnibus est sanioribus consilijs obsecutus. Cum autem ingrauescente æuo, parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, autor Herculeo fuit, ut in priuatam uitam concederent, & stationem tuendæ Reipub. uiridioribus iunioribusque mandarent. cui ægre collega obtemperauit. tamen uterque uno die priuato habitu, imperij insigne mutauit, Nicomediæ Diocletianus, Herculeus Mediolani, post triumphum inclytum, quē Romæ ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum illustri, qua Narsei coniuges & liberi ante currum ducti sunt. Cōcesserunt tum Salonam unus, alter in Lucaniam. Diocletianus priuatus in uilla quæ haud procul à Salonis est, præclaro ocio senuit, inusitata uirtute usus: ut solus omniū post conditum Romanū imperium, ex tanto fastigio sponte ad priuatæ uitæ statum ciuilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut cum priuatus obijsset, inter diuos tamen referretur.

EVTROPII LIBER DECIMVS

His igitur abeuntibus in administrationem Reipub. Constantius & Galerius Augusti creati sunt, diuisusque inter eos Romanus orbis, ut Galliam, Italiam, Africam, Constantius: Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtineret, sumptis duobus Cæsaribus. Constantius tamen contentus dignitate Augusti, Italiæ atque Africæ administrādæ solicitudinem recusauit: uir egregius, & præstantissimæ ciuilitatis, diuitijs prouincialium ac priuatorum studens, fisci commoda non admodum affectans: dicensque, Melius publicas opes à priuatis haberi, quàm intra unum claustrum reseruari: adeo autem cultus modici, ut festis diebus, si amicis numerosioribus esset epulandum, priuatorū eis argento ostiatim petito triclinia

triclinia sternerentur. hic non modo amabilis, sed etiam uenerabilis Gallis fuit: præcipue quòd Diocletiani suspectam prudentiã, & Maximiani sanguinariã temeritatem imperio eius euaserant. Obijt in Britannia, Eboraci, principatus anno tertiodecimo, atq; inter diuos relatus est. Galerius uir & probe moratus, & egregius in re militari, cum Italiam quoq; sinente Constantio administrationi suæ accessisse sentiret, Cęsares duos creauit. Verum Constantio mortuo, Constantinus ex obscuriori matrimonio eius filius in Britannia creatus est imperator, & in locum patris exoptatissimus moderator accessit. Romæ interea prætoriani excitato tumultu, Maxentium Herculei filium, qui haud procul ab urbe in uia publica morabatur, Augustum nuncupauerunt. quo nuncio Maximianus Herculeius ad spem erectus resumendi fastigij, quod inuitus amiserat, Romam aduolauit à Lucania, quã sedẽ priuatus elegerat, in agris amœnissimis cõsenescens: Diocletianũq; etiam per literas adhortatus est, ut depositam resumeret potestatẽ. quas ille irritas habuit. sed aduersum motum prætorianorũ atq; Maxentij, Seuerus Cæsar Romã missus à Galerio, cum exercitu uenit: obsidensq; urbem, militum suorum scelere desertus est. auctæ Maxentio opes, confirmatumq; imperium. Seuerus fugiens, Rauennæ interfectus est. Herculeius tamen Maximianus, post hæc in concione exercitu filium Maxentium nudare conatus, seditionem & conuitia militum tulit. Inde ad Gallias profectus est: dolo composito, tanquam à filio esset expulsus, ut Constantino genero iungeretur: moliens tamen Constantinum reperta occasione interficere, qui in Gallijs, & militum & prouincialium ingenti iam fauore regnabat, cæsis Francis atq; Alemannis, captisq; eorum regibus: quos etiã bestijs, cum magnificũ spectaculum muneris parasset, obiecit. Detectus igit̃ insidijs per Faustam filiam, quæ dolum uiro nunciauerat, profugit Herculeius Massiliã, ibiq; oppressus (ex ea etenim nauigare ad filium pręparabat) pœnas dedit iustissimo exitu: uir ad omnem asperitatem sæuitiamq; procliuus, infidus, incommodus, ciuilitatis penitus expers.

Per hoc tempus Licinius à Galerio imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua cõsuetudine, & in bello quod aduersus Narseũ gesserat, strenuis laboribus & officijs acceptus. mors Galerij cõlestim secuta est. Resp. tum ab his quatuor imperatoribus tenebat̃, Cõstantino & Maxẽtio, filijs Augustorũ, Licinio & Maximiano nouis hominibus. Quinto tamen Constantinus imperij sui anno, bellum aduersum Maxentium ciuile commouit, copias eius multis prælijs fudit: ipsum postremo Romæ aduersus nobiles omnibus exitijs sæuienrem, apud Pontem Miluium uicit, Italiaq; est potitus. Non multo post deinceps in Oriente quoq; aduersus Licinium Maximianus res nouas molitus, uicinum exitium fortuita apud Tarsum morte pręuenit. Constantinus tamen uir magnus, & omnia efficere nitens quæ animo præparasset, simul principatus totius orbis affectans, Licinio bellum intulit, quamuis necessitudo illi & affinitas cum eo esset. nam soror eius Constantia, nupta Licinio erat. Ac primo eum in Pannonia, secundo ingenti apparatu bellum apud Cybalas instruentem, repentinus oppressit: omniq; Dardania, Mœsia, Macedonia potitus, numerosas prouincias occupauit. uaria deinceps inter eos bella, & pax reconciliata, ruptaq; est. Postremo Licinius nauali & terrestri prælio uictus apud Nicomediam, se dedidit, & contra religionem sacramenti Thesalonicæ priuatus occisus est. Eo tempore res Romana sub uno Augusto & tribus Cæsaribus, (quod nunquam aliàs) fuit, cum liberi Constantini Galliæ, Orienti, Italiæq; præessent. Verum insolentia rerum secundarum aliquantulum Constantinum ex illa fauorabilis animi docilitate mutauit. Primum necessitudines persecutus, egregium uirum, & sororis filium, commodæ indolis iuuenem interfecit, mox uxorem, pòst numerosos amicos. Vir primo imperij tempore optimis principibus, ultimo medijs comparandus. Innumeræ in eo animi corporisq; uirtutes claruerunt, militaris gloriæ appetentissimus, fortuna in bello prospera fuit: uerum ita, ut non superaret industriam. Nam etiam Gothos post ciuile bellum uarie profligauit, pace his ad postremum data, ingentemq; apud barbaras gentes memoriã gratiæ collocauit: ciuilib. artibus, & liberalibus studijs deditus, affectator iustitiæ & amoris, quę omnino sibi & liberalitate & docilitate quęsiuit. sicut in nõnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius: nihil occasionũ prætermittẽs, quo opulẽtiores eos clarioresq;

præstaret

præstaret. multas leges rogauit, quasdam ex bono & æquo, pluresq; superfluas, nonnullas seueras. primusq; urbem nominis sui ad tantum fastigium euehere molitus est, ut Romæ æmulam faceret. Bellum aduersum Parthos moliens, qui iam Mesopotamiam fatigabant, uno & trigesimo anno imperij, ætatis sexto & sexagesimo, Nicomediæ in uilla publica obijt. denunciata mors eius etiam per crinitam stellam, quæ inusitatæ magnitudinis aliquandiu fulsit. Eam Græci κομήτην uocant. atq; inter diuos meruit referri. Successores filios tres reliquit, atq; unum fratris filium. uerum Dalmatius Cæsar prosperrima indole, neque patruo absimilis, haud multo post oppressus est factione militari, & Constantio patruele suo sinente potius quàm iubente. Constantinum porrò fratri bellum inferentem, & apud Aquileiam inconsultius prælium aggressum, Constantis duces interemerunt. ita Respub. ad duos Augustos redacta est. Constantis imperium strenuum aliquandiu, & iustum fuit. mox cum & ualetudine improspera, & amicis prauioribus uteretur, ad grauia uitia cõuersus, cum intolerabilis prouincialibus, militibus iniucundus esset, factione Magnentij occisus est. Obijt haud longe ab Hispanijs, in castro cui Helenæ nomen est, anno imperij decimoseptimo ætatis trigesimo: rebus tamen plurimis strenue in militia gestis, exercituiq; per omnem uitam & tempus sine graui crudelitate terribilis. Diuersa Constantij fortuna fuit. à Persis enim multa & grauia perpessus, sæpe captis oppidis, obsessis urbibus, cæsis exercitibus. nullumq; ei contra Saporem prosperum prælium fuit: nisi quòd apud Singaram, haud dubiam uictoriam ferocia militum amisit: qui pugnam seditiose & stolide contra rationem belli, die iam præcipiti poposcerunt. Post Constantis necem, Magnentio Italiam, Africam, Gallias, obtinente, etiam Illyricum res nouas habuit: Veteranione ad imperium consensu militum electo: quem grandæuum iam, & cunctis amabilem, diuturnitate & felicitate militiæ, ad tuendum Illyricum principem creauerant: uirum probum, & morum ueterum, ac iucundæ ciuilitatis: sed omnium liberalium artium expertem: adeo ut ne elementa quidem prima literarum, nisi grandæuus, & iam imperator, acceperit. Sed à Constantio, qui ad ultionem fraternæ necis, bellum ciuile commouerat, abrogatum est Veteranioni imperium: qui nouo inusitatoq; more, consensu militum deponere insigne compulsus est.

Romæ quoq; tumultus fuit: Nepotiano, Constantini sororis filio, per gladiatoriam manum imperium uendicante. qui sæuis exordijs dignum exitum nactus est. uigesimo enim atque octauo die à Magnentianis ducibus oppressus, pœnas dedit: caputq; eius pilo per urbem circumlatum est. grauissimæ proscriptiones & nobilium cædes fuerunt. Non multo post Magnentius apud Mursam profligatus acie est, ac penè captus. ingentes Romani imperij uires ea dimicatione consumptæ sunt, ad quælibet bella externa idoneæ, quæ multum triumphorum possent securitatisq; conferre.

Orienti mox à Constantio Cæsar est datus, patrui filius Gallus. Magnentiusq; diuersis prælijs uictus, uim uitæ suæ apud Lugdunum attulit, imperij anno tertio, mense septimo: frater quoque eius Senonis, quem ad tuendas Gallias Cæsarem miserat.

Per hæc tempora etiam à Constantio, multis inciuilibus gestis, Gallus Cæsar occisus est: uir natura ferox, & ad tyrannidem pronior, si suo iure imperare licuisset. Syluanus quoque in Gallia res nouas molitus, ante diem trigesimum extinctus est. Mox Iulianum Cæsarem ad Gallias misit, patruelem suum, Galli fratrem: tradita ei in matrimonium sorore: Cum multa oppida Barbari expugnassent, alia obsiderent, ubique fœda uastitas esset, Romanumq; imperium dubia iam calamitate nutaret: ab hoc modicis copijs apud Argentoratum, Galliæ urbem, ingentes Alemannorum copiæ extinctæ sunt. rex nobilissimus captus: Galliæ restitutæ: multa postea per eundem Iulianum egregia aduersum Barbaros gesta sunt: submotiq; ultra Rhenum Germani: & finibus suis Romanum imperium restitutum. Neque multo post, cum Germanici iam exercitus à Galliarum præsidio tollerentur, consensu militum Iulianus factus Augustus est: interiectoq; anno, ad Illyricũ obtinendum profectus est: Cõstantio Parthicis bellis occupato. qui rebus cognitis, ad bellum ciuile conuersus, in itinere obijt: inter Ciliciam Cappadociamq;, anno imperij octauo & trigesimo, ætatis quinto & quadragesimo. meruitq; inter diuos referri: uir egregiæ trãquillitatis, placidus, nimis

amicis

amicis & familiaribus credens. mox etiam uxoribus deditior: qui tamen primis imperij annis ingenti se modestia egerit. familiarium etiam locupletator: neq; inhonoros sinens, quorum laboriosa expertus fuisset officia. ad seueritatem tamen propensior, si suspicio imperij moueret. mitis aliàs, & cuius in ciuilibus magis quàm in externis bellis sit laudanda fortuna. Hinc Iulianus rerum potitus est: ingentiq; apparatu Parthis intulit bellum. cui expeditioni ego quoq; interfui. Aliquot oppida & castella Persarum in deditionem accepit, uel ui expugnauit. Assyriamq; populatus, castra apud Ctesiphontem statiua aliquandiu habuit. remeansq; uictor, dum se inconsultius prælijs inserit, hostili manu interfectus est, sexto calend. Iulias, imperij anno septimo, ætatis altero & trigesimo: atq; inter diuos relatus est: uir egregius, & Remp. insigniter moderaturus, si per fata licuisset. liberalibus disciplinis apprime eruditus: Græcis doctior: atq; adeo, ut Latina eruditione nequaquam cum Græca scientia conueniret. facundia ingenti & prompta, memoriæ tenacissimę. in quibusdam philosopho propior. in amicos liberalis: sed minus diligens quàm principem decuit. fuerunt enim nonnulli, qui uulnera gloriæ eius inferrent. in prouinciales iustissimus: & tributorum, quatenus fieri posset, repressor. ciuilis in cunctos, mediocrem habens ærarij curam gloriæ auidus, ac per eam animi plerunq; immodici. religionis Christianæ insectator: perinde tamen, ut cruore abstineret. Marco Antonino non absimilis: quem etiam æmulari studebat. Post hunc Iouinianus, qui tunc modestius militabat, ad obtinendum imperium consensu exercitus electus est: commendatione patris quàm sua militibus notior. qui iam turbatis rebus, exercitu quoq; inopia laborante, uno à Persis atq; altero prælio uictus, pacem cum Sapore necessariam quidem, sed ignobilem fecit: mulctatis finibus, ac nonnulla imperij Romani parte tradita: quod ante eum annis trecentis & uigintiduobus fere, ex quo Romanum imperium conditũ erat, nunquam accidit. Quinetiam legiones nostræ, ut apud Caudium per Pontium Thelesinum, ita & in Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub iugum missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehensa foret, si fœderis necessitatem, cum integrum fuit, mutare uoluisset: sicut à Romanis omnibus his bellis quæ commemoraui, factum est. Nam & Samnitibus & Numantinis & Numidis confestim bella illata sunt: neq; pax rata fuit. Sed dum æmulum imperij ueretur, intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit. Itaq; iter ingressus, atq; Illyricum petens, in Galatiæ finibus repentina morte obijt uir aliàs neq; iners, neq; imprudens. multi exanimatum opinantur nimia cruditate: nimijs enim epulis inter cœnandum indulserat. alij odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis, graue quiescentibus erat. quidã nimia ui prunarum, quas graui frigore adoleri multas iusserat. Decessit imperij mense septimo, tertiodecimo calend. Martias: ætatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt, tertio & trigesimo anno. ac benignitate principum qui ei successerunt, inter diuos relatus est. Nam & ciuilitati propior, & natura admodum liberalis fuit. Is status erat Romanę rei, Iouiniano eodem & Varroniano COSS. anno urbis conditæ millesimo centesimo, nono & decimo. Quia autem ad inclytos principes uenerandosq; peruentum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stilo maiore dicenda sunt: quæ nunc non tam prætermittimus, quàm ad maiorem scribendi diligentiam reseruamus.

EVTROPII FINIS.

FRANCISCO BORGIAE EPISCOPO
ET PONTIFICALIS AERARII PRAEFECTO
POMPONIVS LAETVS

OLET quæri ab studiosis uiris, utilis'ne sit historia. Nos uero non modo utilem & frugiferam, sed necessariam mortalibus esse contendimus: & quemadmodum agricolatione corpora, sic monimentis rerum animi fouentur. Vitæ cupido, pharmaca pellendis morbis inuenit. Series rerum, ne unà cum eo qui gerit, interiret, historiam excogitauit. quantoq; nobilior corpore animus, tanto cæteras dotes præcellit historia, potissimamq; sibi sapientiæ partem uendicat. In ea enim est imitatio uiuendi, uitia detestatur, uirtutes ardore quodam imitationis effert. & cum rebus omnibus tempora uetustatem afferant, historia numero annorum admirabilior est, & sanctior habetur. Scripserunt multi de eius utilitate, deq; eius obseruatione, quæ prætermire negligentia non est. Ab historicis abesse debent, fœdum crimen assentationis, & amor ac beneuolentia, metusq; & simultas, quibus corrumpitur narratio, uti sæpe numero contingit. Aiunt enim, Scribe securus quod lubet, & quod uelis narres, habiturus mendaciorum comites. Principes historiarum cur dissentiunt? Cur uaria tradunt? quòd iudicium quo solemus in rebus uti, sæpius decipit. Itaq; scribentes quæ ipsi uidimus, unde nomẽ esse memorant, errore liberi uera fatemur. Sed quoniam ad ea quæ ab seculis nostris remota sunt, ac commodatur narrandi materia, iudicio opus est simul & memoria. Accuratius legere prodest. Laudatur etiam in historia breuitas, quæ sit aperta & lucida, ut illa Crispi Salustij. Liuius modo breuis, modo copiosus, plus eloquentiæ addidit. Sunt & alij candidi, alij nimis phalerati & tumidi. Veterũ simplicitas, ut fuit M. Catonis, & Q. Fabij interijt. Nos uero breues esse uolumus, & sæpius digressi sumus ornatus gratia. Verum si candor ille simplicitatis antiquæ aberit, ueniam oramus: quam cum sciamus minime mereri, præcipue nobis dandam ab his qui legerint, aut audierint arbitramur. Preterea historia quouis modo scripta delectationem adfert. Natura ipsa ad rerum notitiam prouocamur. resq; auidius quàm eloquentia petitur, ut qui qualibet nuda rerum cognitione etiam anilibus fabellis capiamur. Nihil his commentarijs falsi, quantum perspeximus, ausi sumus. Exorsi ab interitu iunioris Gordiani usq; ad exilium Iustini Heracliorum. multa dispersa in unum corpus collegimus. ab Philippis uero usq; ad cædem Aemiliani, quia Trebonij Pollionis labor sine capite est, & monimenta illorum temporum desiderantur, nimis circuncise narrauimus: utcunq; certi sumus, proculdubio libellos tibi Borgia placituros, qui memoria seculorum plurimum delectaris, & ob id à publicis negocijs seuocaris. alij uero, si cætera nobis deessent, quoniam titulus tuæ humanitatis index est, satis sunt probaturi. Vale.

POMPONII LAETI EPITAPHIVM, PER DOMITIVM Palladium Soranum.

Hic iacet exigua Lætus Pomponius urna,
Cuius honos merito pulsat utrunq; polum.
Lætus erat Romæ uates sublimis, & idem
Rhetor, nunc campis lætior Elysiis.

ROMANAE HISTORIAE COMPENDIVN AB INTERITV

GORDIANI IVNIORIS VSQVE AD IVSTI-
num tertiũ, per Pomponium Lætum.

BALBINVS PVPIENVS GORDIANVS

AXIMINO profligando, qui primus posthabita senatus autoritate, ab exercitu imperator Augustus appellatus est, ex concione Vectij Sabini, patres imperium duobus uiris decreuere, & populus Rom. concordi assensu ac lætitia sciuit. ij fuere Decius Cælius Balbinus, & M. Clodius Pupienus. Hic quamuis homo nouus, per gradus dignitatis satis illustris erat, & grauitate ac seueritate uenerabilis. Balbini maiores ex Gadibus Hispaniæ cũ Pompeio Magno uenerant, & ciuitate donati. horum primus Theophanes Balbus, Romæ appellatus Cornelius, quẽ M. Tullius defendit. Igitur Balbinus nobilitate familiæ, fortunisq; & clementia satis cognitus. hic Cæsaris, ille Catonis moribus cõparatus: ille cõtra Maximinos hostes iudicatos copias eduxit, hic urbis gubernationem suscepit. illius auspicijs cæsi Maximini, huius bonitate tumultus in urbe inter ciues ac prætorianos exortus est. Tandem neq; illi seueritas, nec huic clementia profecerunt. ambos milites occiderunt. Gordianum natum annos XIII. qui modo Cesar erat imperatorem fecerunt, non abnuente senatu. Cuius successibus cum posset Persicum nomen deleri, insidiæ Philippi uetuerunt. Quibus circũuentus, adolescens occisus est. Etenim occultæ proditiones ad excidium bonorum excogitatæ, scelera audientium prodigiorum augent. non fuit inulta iuuenis Gordiani cædes. quicunq; in eum coniurauerunt, crudelibus supplicijs afflicti interierunt.

MARCVS ET SEVERVS
Hostilianus

SEnatus de morte Gordiani factus certior, Marcum quendam uirum grauem ac sapientem imperatorem legit, qui subita morte in palatio, ubi habitabat, decessit: nec successor dilatus est: statimq; lectus à patribus Seuerus Hostilianus, qui repente cum incidisset in morbum, medicis male uenam soluentibus, occubuit. Interea literæ Philippi ad senatum adferuntur: in ijs scriptum erat, Gordianum graui morbo affectum obijsse, & Philippum ab exercitu imperatorem factum, rogareq; uti patres probarent. Senatus qui rem nondum nouerat, Augustum Philippum confirmauit, Gordianum inter diuos retulit.

DE IMPERIO PHILIPPI

MArcus Iulius Philippus Vostris Arabiæ urbe, obscuris parẽtibus natus est, cuius fortunæ humilitas generis non obfuit: Ab teneris annis relicto patrio solo militare cœpit. nec difficile hoc puero fuit. Nam Arabes optimi sunt equites, & militiam Romanam noscere cœperunt, in oriente res gerente Pompeio. Philippus haud parum diligens, per gradus promotionis ascẽdit, comes ordinis, deinde dux, post præfectus prætorio. Tandem in Perside post mortem Misithei, exercitui à Gordiano præficitur, & loco parentis, iuuenis imp. eum habuit. Misitheus, qui & idem Timesocles, uir modestus ac frugi, reip. & militibus moderandis tanta dexteritate usus, ut utrisq; charissimus fuerit: propter cuius bonitatem simul & ingenitam eloquẽtiam, eius filia adolescenti Gordiano nupsit, præfectusq; urbi factus. tanti uiri consilio imperium ex

omni parte augebatur. bello Persico senis prouidentia fugatus est Sapores rex, Artaxerxis filius. Erat autẽ Sapores statura procerus, & corpore horribilis. Recuperatæ urbes, Antiochia quæ est Nisibis & Carræ: exercitui commeatus nunquam defuit. In eo exigendo prouincialibus minime molestus. Senatus hominem quadrigis & titulo honestauit.

MISITHEO PARENTI PRINCIPVM POP. ROM.
tutori reipub. S. P. Q. R.

SVnt qui scribunt, & hunc consilio Philippi obijsse. Nam cum medici poculum decreuissent uentris profluuio cohibendo, aliud fraude porrectum, quo magis solueret. Post huius obitum factio Philippi plurimum creuit: frumentariæ naues eius opera interceptæ sunt. exercitusq; esurie cũ laboraret, ad loca difficiliora traductus, ad quæ per Euphratem commeatus aduehi non posset. amici Philippi negligentiæ principis id ascribebant. cæteri cum esurirent, facile crediderunt. Iamq; palam princeps accusabatur, adolescentia culpabatur, quod non digna imperio esset: tandem fames impulit penè omnes imperium commendare Philippo, qui unà cum iuuene imperaret: quod diu durare non potuit. nam & Philippus fuaudulenter omnia agebat, per clandestinos amicos noua crimina fingebat. Et iuuenis Scipionum proles & Augustorũ hæres æquatum sibi imperium cum indignitate Philippi ægreferebat. Ea res cędem Gordiano festinauit. accessit etiam ne amor S. P. Q. R. & militum, intellectis hominis Arabici fraudibus, imperium abrogaret. Hac uia iam Aug Philippus proficiscendi ad urbem concionẽ habuit, percussoq; cum Persis fœdere, Mesopotamiã & Assyriam hostibus reliquit, passus uictricium armorũ dedecus, ut ad urbem è Syria aduolaret. in natali agro urbem sui nominis cõdi iussit Philippopolim. & ne quis ambigat, aut nominis similitudine decipiatᷣ, altera est in Thracia Philippopolis, quam Scythæ diripuerunt regum Macedoniæ opus. in itinere cõsortem imperij fecit Philippum filium: reuersus ad urbem iam uoti compos, plura largitus est. sed ipsius aduentu lætitia haud ingens, quòd prouincias amiserat. studens sedare animos omniũ, inducto cum Persis decreto, illis bellum indixit, sperans ignominiã abolere. Res sine sanguine peracta est, Persis prouincias restituere pollicentibus. Huius imperij anno II. ante XI. cal. Maij, ingenti pompa, magnoq; sumptu & apparatu seculares ludi anno A. V. C. M. celebrati sunt. beluæ triũpho Persico & ijs ludis à Gordiano asseruatæ (nam iuuenis natali urbis triumphare decreuerat) hæ fuisse memoranẽ: Elephanti xxxij. alces x. tigrides x. leones mansueti lx. leopardi cicures xxx. hyenæ x. hippopotamus unus, rhinoceros unus, arcoleontes x. cameleopardi x. onagri xx. equi feri xl. gladiatorum paria mille. Quæ omnia in circo màximo exhibita, & scenicos ludos in Pompei theatro tribus diebus, totidemq; noctibus (mirum dictu) peruigil populus spectauit, funalibus atq; lychnis tenebras uincentibus: & cum multitudo solennibus ludis intenta esset, incendium aut ex luminaribus, aut ex ignibus coalitum, in curia diuagatum est. Theatrum Pompei arsit, & ei propinquum hecatonstylon, centum columnarum in campo Martio opus. Centenariã porticum appellabant. Circenses dati, in quibus certamine currendi quadragesimus equorũ è carcere missus numeratus est. De ludis secularibus pauca referre haud ab re est. Eos instituisse fertur exactis regibus M. Valerius Publicola, & appellatos, quod plerunq; hominis ætas semel intueri potest: idq; aliquãdiu seruatũ est. postea ambitione Cæsarum cupientiũ id solenne suis tẽporibus exhiberi, ordo corruptus est, & pro libidine seculares ludi habiti. Interea Scythę, qui Misitheo fidẽ prę stiterant, & illius nutu quieti erant, facta irruptione limites transgressi, urbes & agros imperij Romani uastare, prędas abducere, cędes undiq; facere, incẽdia suscitare, domos, uillas, tuguria euertere, metum haud inanem inferebant. Expeditioni propere præficitur Marinus quidam, dux limitis Sarmatici: ab exercitu Illyricorum imperator est appellatus quod cum nunciatũ esset Romæ, Philippus aduocato senatu, plurimũ de Marini ingratitudine questus est. Decius uir clarus hortatus est principẽ ne timeret, quod Marinus pœnas daturus esset: qui post paulo cęsus seditione militari, pœnas luit. Confirmatus imperator uaticinio Decij, contra Scythas cum supplemento copiarũ ipsum

Decium

Decium misit: qui cum ad exercitum peruenisset, concordi assensu milites Illyriciani
imperatorem fecerunt, renuentem ac repugnantem strictis ensibus coegerunt. Dux
experientia rerum cautus, ne à principe accusari posset, néue locum calumnijs præbe
ret, fidissimo nuntio literas ad Philippum dedit, quibus se excusabat, suppliciter exo-
rans, ne turbato animo ferret, promittens abdicaturum se dignitate, ad quam inuitus
tractus esset. Philippus uero homo Punica fraude deterior: qui ut scelera tegeret, cul-
tum Christiani nominis simulabat, expeditionē scriptis etiam nouis legionibus con-
tra Decium parauit: & cum posset per duces bellum gerere, ipse eductis copijs profe-
ctus est, minis ingentibus palàm asserens se Decium cum toto scelerato exercitu per-
diturum. Hac mente turbatus, uelut furore cōcitus ferebatur. Itaq; à militibus ipse Ve
ronæ cæsus est, & Romæ filius à prætorianis. Is traditur fuisse agelastos, & ludis secu-
laribus ridentē patrem seuero uultu inspexisse, uelut illum corrigeret. Ambo Philippi
uixerunt annis quinq;, & immerito inter diuos relati.

D E C I V S

IMp. Cæs. M. Q. Traianus Decius Aug. Decius Bibali inferioris Pannoniæ urbé
natus claris parentibus, ab ineunte ætate spem optimæ indolis prębuit. in quo uirtu
tes cum ætate creuerunt. ad amplissimas dignitates non ambitio, non empta suffragia,
non corruptæ amicitię, sed boni mores perduxere. Igit qui à militibus Illyricianis antè
imperator factus fuerat, ab senatu Augustus est appellatus. Is cum magnitudinē impe
rij contēplaretur, P. Cornelium Licinium Valerianum, qui postea imperauit, exerci-
tui præfecit, uirum militarem, & bonis moribus nutritum, tum sexagesimumsextum
agentem annum. & cum de censore eligendo potestas senatui data esset ab Decio, Va
lerianus absens Censor lectus, in æde Castoris & Pollucis in parte fori Rom. uersus
palatium, cuius uestigia effodi uidimus. Ea censura probata Decio patre ac filio consu
le, modestia Decij hoc passa est. Nam postq; respub. unius nutu gubernari cœpta est,
ipsi imperatores censores erant. Decius, cuius uita sanctissimis institutis nunq; aduer-
sata, cupiens nihil agere nisi quantum senatus iuberet, censurā amplissimo ordini per-
misit. huius imperatoris uita, quæ & ciuilis & militaris fuit, multos habuisset laudato-
res, si ab Christianorum cruciatibus se temperasset. Nam ius quintæ relationis, & pro
consulare imperium, unde Augusti omnes proconsulibus, nec non & ius tribunitiæ
potestatis, quod Augustus primus sibi perpetuo uindicauerat, arbitrio senatus popu-
liq; Romani permisit, patris patriæ cognomen accepit. Sed priusq; ad urbem rediret,
ciuiles in Gallia motus sedauit. Parum in urbe cōmoratus, cogēte senatu filium suum
Decium Cæsarem fecit. Patribus rempublicā cōmendauit, & unà cum filio ad liberan
das Thracias profectus est. Nam Scythæ & naualibus & terrestribus copijs omnia in-
festabant. Victor in primis congressibus, hostes in angustias locorū, quę in Dardanijs
sunt, cōpulit & obsedit: expugnassetq; fame, ni proditus ab suis fuisset. Hostiū dux per
legatos petijt, uti relicta omni præda sineret cum suis abire trans Istrum: Romanus im
perator negauit, auidus illos perdendi, qui toties fractis fœderibus irruperant: & qui
prouincias Romani imperij quiescere non sinerent: & sua strage uix domiti, amisso re
ge Decibalo, Nerui Traiano illuserint. Iamq; ferè uoti compos, Trebonianū Gallum
ducem limitis Mysiæ, ad obsidendos aditus, ne fugerent, cum bona parte copiarū mi-
sit. Gallus consilium Barbaris patefecit, & eos monuit ut se diuiderēt: & alij consiste-
rent in insidijs prope paludem, alij in primo congressu fugam simularēt paludem uer
sus. Barbari nonnihil addentes consilio Galli, rem peragunt. Cum in pugnam descen
derent, admiratus est Decius, quod qui modo perculsi metu erant, iam arma posce-
rent: ignarusq; proditionis, certus uictoriæ copias educit. Illi statim terga dant, impé
rator insequitur. cum uentum est ad insidias, atrocissima fit pugna, utrinq; magnæ cæ
des. Deciani difficillime præliabantur, luto palustri afferente cladem, tamen non mo-
riuntur inulti, & loco & fato aduersantibus pereunt. Decius pater cum filio occubue-
re. Senior fortè equo sedens, ne uiuus aut contra in manus hostium perueniret, insilijt
in uoraginem paludis. Nam quesitum eius cadauer, nusquam repertum est. Regnaue-
runt biennio nondum finito. Hic fuit Deciorum finis, qui (ut credibile est) se pro futu-

ra uictoria deuouerũt. Ita enim Deciorũ nomẽ facere cõsueuit. Decij Mures duo prioribus seculis, alter bello Hetrusco, alter bello Latino, cõstanti animo inter confertissimos hostes pro uictoria patriæ se deuouentes occubuere. Hunc deuouẽdi morem primus creditur introduxisse Linus Codri F. qui pro patria bello Dorico se deuouit. Hic Miletum coloniã Atheniensiũ deduxit in Ionia. Quidã scribit Deciũ cupientẽ Philippopoli ferre opem, cito petijsse Berœam: & inde fugatũ ab Echina rege Gothorum, reparatisq; in Mœsia uiribus, redijsse ad hostes, qui Philippopolim ceperãt, & Priscum ducẽ sibi cõciliauerãt. In ipso cõgressu ictum sagitta Deciũ filium decessisse: & patrẽ, uel ut cędem filij ulcisceret̃, uel ut morte sua finem dolori inueniret, in cõfertissimos se immisisse hostes, & nusq; apparuisse, & dijs ante cõgressum immolasse, ad Abritum Mœsiæ urbẽ. inde factũ loco nomen, Ara Decij appellat̃. Decius pater bonitate Traiano adæquatus, nomẽq; optimi principis iudicio senat⁹ meruit, appellatusq; est, Imp. Cæs. M. Q. Traian⁹ Decius Aug. Exercitũ Illyricianũ mire dilexit, quia ab eo primum imperatoris nomẽ accepit. Senatus Decij nomine, Decianas thermas in Auẽtino ædificauit.

GALLVS

IMp. Cæs. C. Vib. Trebonianus Gallus Aug. patritiorum familia ortus, in quo plus fortunæ quàm fidei fuit. Quamuis cum Augustus esset, in nummismatibus exprimi iusserit, uirtus Augustorũ de se ac filio, quasi uirtute, nõ dolo principatũ assecutus. In tanta nostrorũ strage, legio quæ integra Scytharũ fide remãserat, Gallum imperatorẽ fecit. qui superfuerant, ad hunc confugerunt, uelut seruatorem reliquiarũ Romani exercitus. quo rumore adductus senatus, Augustũ appellauit, licet & ipse scripserit. cum Scythis fœdus percussit nõ sine Romani nominis ignominia. Tunc primũ diuturno & libero potẽtatu populus Romanus tributa pependit. Tunc primum respub. iugum Scythicę seruitutis accepit. tantaq; est imperandi auiditas, ut qui præesse cupit, & ad id fastigiũ legi, urbes & prouincias sine discrimine donet. Hadrianus ab alijs occupatas restituit, quod principis liberalitate uideri actũ potest: sed qui tributo pendẽdo obnoxiam fecerit urbẽ, præter Gallum fuit nemo. Tributũ fuit drachmarũ aurearũ c c. Secus euenit q̃ sperabat imperator. Barbarus cum uincit, insolentior est. Itaq; cõtemplatus diuitias Romani imperij, quòd & sua fide ille imperaret, ac per hoc tributũ pro meritis non esset, incursiones facere, prædas abigere, ingentiq; agmine terra mariq; sæpius irrumpere. depopulatur Dardaniam, Thraciam, Thessaliã, Macedoniãq;, & Helladа, & pars infestabat Asiam: undiq; cum pluriũ urbiũ uastatione & excidio, Scytharũ exẽplo alij hostes surgunt, armaq; capiũt. iam in uiscera Syriæ penetrãt Parthi, & Armenias fugato rege Tyridate occupant, cuius liberi hostibus se dederũt. Scythæ magna onusti præda, in Dardanios, uelut regni sedẽ redeunt. Interea Gallus cũ Romam uenisset, C. Vib. Volusianum filium consortem imperij fecit. Scythæ rursus non contenti pretio, iam Italiæ minabant̃: sic Barbaricæ gẽtis animus nostris opibus inhiabat. Itaq; opera Aemiliani ducis limitis Mysiæ rapacissimi hostes, non sine magna cæde in suas solitudines redire coacti sunt. Ita imperium Galli infaustum atq; infelix, rerum gestarũ monimentis obscurum, uerum clade generis humani memoriæ traditũ est. siquidem eo imperãte, perniciosa pestis undiq; uiguit. Tabis initium fuit ab Aethiopia, forte ex nimio solis ardore. Pestilitas primo cõsumptis ferè meridianis per orientem diuagata est: inde cæteras orbis partes inuasit, ubiq; maximam partẽ incolentiũ exhausit, pleraq; loca inhabitata reliquit. ea labes uix intra decẽ annos finẽ inuenit. Prouenisse ex infelicib. Galli auspicijs uisa est, ut qui proditione imperiũ arripuit, Christiani etiam dogmatis hostis: qui cum copias contra Aemilianum duceret, uictus, & ab suis militibus desertus, unà cum filio cæsus est. Imperauit annis duobus.

IMP. CAES. AEMILIANVS AVG.

AEmilianus Lybicus, nanq; in Mauritania ortus, à pueritia cœpit stipendia mereri: & cum pro ætate honores promotionis non deessent, dux limiti Sarmatico in Mæsia à Decio præpositus, & à Gallo minime submotus: cũ Scythæ solertissimum latrocinandi genus, cõtenti pretio nõ essent, Aemilianus pro concione suis militibus id pollicitus est, si hostes uicissent. Nostri præmio accensi ad cõferendas cũ Barbaris

manus

manus incitatiores facti. cumq; nimius ardor insisteret, apertis castrorũ portis, auidum pugnãdi militẽ educit: qui tanto impetu in hostes illatus est, ut nõ fugauerit modo, sed bona ex parte ceciderit, illorũq; regiones abactis prędis penè exhauserit. Reuersus in Mysiam, præmia assecutus est. Aemilianus persoluit. qui hoc successu adeo gratus uictori exercitui fuit, ut ab eo sit imperator appellatus. ad hos motus opprimẽdos Gallus unà cum filio proficiscitur, nec profecit. Ambo in primis prælijs cæsi sunt, & milites Aemiliano hæserũt: qui statim ad senatũ scripsit, docẽs se imperatorẽ lectũ esse, promittens se liberaturũ Thracias, & Mesopotamiã & Armenias recuperaturũ, & depulsurum undiq; hostes nominis Romani. Sed priusq; opus aggrederet, milites qui in alpibus erant, Valerianum imperatorẽ faciunt: quo nuncio accepto, qui sub Aemiliano erant, ne ciuili bello, & cognatorũ sanguine se inuicem inficerent, contemplantes præterea humilitatẽ generis Aemiliani, & nobilitatem Valeriani, simul & laudatissimos mores, eo interfecto, censorio uiro se tradiderunt. Imperauit autem mensibus tribus; uixit annis quadraginta. Ita res solo ducis capite peracta est.

VALERIANVS

PVblius Cornelius Licinius Valerian⁹ succesit, homo maioris spei ac opiniõis q̃ fortunæ. Captus ab Sapore rege Persarũ, in captiuitate cõsenuit. Interea eius filius Licinius Gallienus ab initio Cæsar, mox Augustus pręclara gessit: deinde ad delicias lapsus, dum popinæ studet, imperiũ dilacerare nõ curat: & nisi in Gallijs occidentem Aulus Posthumius, & orientẽ in Syria Odenatus Palmirenus defendissent, imperium Romanũ sudore ac uigilijs, fortuna & uirtute fauẽtibus acquisitum, Germani, Persæ, Scythæq;, & surgenres ubiq; hostes perdidissent. Verum & tyrãni triginta sibi bona ex parte occupauere. Porrò Galliẽnũ cum fratre Valeriano, milites Aureoli, qui dux erat Illyriciani exercitus, prope Mediolanum interfecerunt.

CLAVDIVS

MArcus Aurelius Claudius deinde suscepit imperiũ, uir ad barbaros delẽdos natus, quos statim multis in locis & uicit, fudit atq; cecidit. Prælijs ac rerũ penuria Sarmatas, Getas, Scythas, Quados cõsumpsit. Daciã recuperauit, uictor Sirmiũ Pannoniæ petijt, ubi in ęgritudinẽ incidit, & priusq; decederet, cõuocatis ducib⁹, tribunis, & pręfectis, cõcionatus est præsertim de eligẽdo imperatore, & lõga oratiõs serie Aurelianũ ꝓbauit. Senatus nuntiata Claudij morte, eius fratrẽ Aureliũ Quintillũ Italici presidij ducẽ, Cęsarẽ Augustũ appellauit. Exercitus interea Aurelianũ imperatorẽ legit. Postq; nuntiũ ad urbẽ peruenit, illius conatib. se imparẽ cũ uideret, maleq; expertus cõcione militũ uoluntatẽ, qui oẽs fauebãt partibus Aureliani, uenas soluit, & post paulo decessit xvij. imperij die. Aurelianus solus imperat, qui imperium multiplici tyrannide liberauit, & eius terminos auxit, rebus gestis magnis principibus non modo æquandus, uerumetiã anteferendus, interfectus medio itinere, quod duciti ab Heraclea Byzantium, non longe ab Cęnophrurio, ministri à libellis manu.

TACITVS

PVblius Annius Tacitus post hunc imperat, uir egregius, & reipub. cõmodo, sine exercitu ab senatu imperator & Augustus appellatus. Tunc primũ respub. uelut longo postliminio reducta, suo iure ac iudicio usa est. Vtinam nec militaris furor, aut nimia erga nutrices cura bonos mores perdidissent. Nam quamdiu sua grauitate senatus decernit, tamdiu respub. uiribus suis consistit: quæ tunc renascẽs, Tacitum sui corporis legit, & militibus principem dedit, non accepit ab legionibus, aut à prætorianis iugum. Sed inuidit tanto facinori cælũ. Dũ fama tanti principis ad suos limites produciur, fata successorẽ dedere. Is fuit

PROBVS

MArcus Aurelius Probus, uir gloria rerum gestarũ illustris: nec potuit obesse M. Annius Florianus Taciti fraier: qui cũ suo iudicio ad tantũ uelut hæarediũ properaret, imperiũ & inuasit & arripuit. Itaq; cũ uix duob. mensib. præfuisset, Tarsi à militibus occisus est. Probus igit uere prob⁹, ita se & in toga, & in militia gessit, ut res ipsa nomẽ sequeret. Sarmatas cõtudit, tyrãnos extinxit, orbem pacauit, iudicia bonorũ de se admirabili uirtute cõfirmauit, pace terra mariq; parta, dicere solebat milites minime

necessarios fore, cũ desunt hostes: quæ uox plurimũ obfuit. In Sirmiensi agro, natali solo dũ morã trahit, tumultu militari occisus est. imperauit annis VI. mensib. IIII.

CARVS

MArcus Aurelius Carus Narbonę genitus, molẽ subijt. Exercitus imperatorẽ appellauit. Is cum Probi apparatu in Persas ꝓfectus, Mesopotamia recepta Ctesiphontẽ peruenit. & nisi fulmine ictus cõcidisset, regnũ Persicũ subuertisset: traditæq; sunt rerũ habenæ eius filio

NVMERIANVS

NVmeriano, cui Mars in armis familiare numẽ præbuit, Minerua peculiarius adfuit, & citharam præbuit Apollo. Miles, orator, simul & poeta, oculis æger, forte aer & uigiliæ in bello Persico nocuerãt, occlusa lectica ferebatur. Erat in Castris Atrius Aper, cuius filia nupserat Numeriano. Huius igitur cupientis inuadere imperium factione, modestus & frugi iuuenis occisus est. Nec eius mors inulta. concionantẽ Aprum Diocletianus confodit. Imperium

CARINVS

CArino moranti in Gallijs, ubi à patre relictus, obuenit. Hic primum florem pueritiæ, quem fruendum dederat, cum adoleuisset ab adolescentibus repetijt. Pater si uixisset, abrogare sępius cogitauit filio Cæsaris nomen, & conferre Constantio uiro claro. sed hoc fata Herculio seruatum statuerant. Carinus diu præesse non potuit, piorum sanguine madefactus, totius ubiq; iuuentutis corruptor. Victor tamen exercitus in Perside, Diocletianum imperatorem legerat, qui Carinum multis prælijs uicit. Non defuit Carino uigor occupandi orbem: multumq; progressus fuisset, si nõ incidisset in Diocletianum cum exercitu recenti uictoria ferocem. Occubuit Carinus ultimo prælio ad Margum commisso, à militibus fortissimis, quos habebat, desertus. Percumige sta XI. imperatorum, ne interrupta temporum series admirationem legentibus faceret. Ad destinatum opus redeo, professus initio me scripturum de his imperatoribus, quorum gesta magna ex parte ferè interierant.

C. AVRELIVS VALERIVS DIOCLETIANVS

SALONIS Dalmatiæ ortus, utroq; parẽte ignobili & obscuro (quidam scribunt libertino Anulini senatoris genitũ, quidã scribæ filium) militare à pueritia cœpit. Cũq; gregarius miles in Gallia esset diuersorio cuiusdã Dryadis utebar, ab qua cibaria emebat, debebatq; plurimũ uetulæ: cum illa preciũ posceret, dicere solebat, soluam cũ imperator fuero. At illa subiunxit: Eris imperator cum Aprum interficies. Hac uoce auguriũ futuræ felicitatis accepit. etiã studebat uenatũ ire, sæpius cõtra apros cõgrediens, plurimos interfecit. tandẽ cum Arium Aprũ sua manu cõfodisset, & imperator ob id factus esset, intellexit uocem Dryadis haud uanam fuisse. Profligato & cęso Carino Augustus appellatus, & ab S.P.Q.R. magno honore exceptus est. In quibusdã imperij regionibus facti sunt motus, & tyranni nõ deerant. Diocletianus animaduertẽs consorte imperij opus esse, ut citius pacem ubiq; redderet, Maximianum legit. tantaq; fuit in gubernanda repub. inter principes concordia, ut alter alteri, quãuis semper honesta cupiebant, nunq; repugnauerit: uerum Maximianus ut filius patri Diocletiano obtemperabat. Felicissima cognomina sibi indidere. Diocletianus Iouius, Maximianus Herculius appellati sunt, ueluti ille Iouis, hic Herculis hæres. Iupiter gigantes ut cęli regiam defenderet, perdidit. Diocletianus ut orbis terrarũ regiã tueret, tyrannos surgentes, ut Centimanos, diligenti cura perdidit ac deleuit. & ut Iupiter turbata pacauit elementa, sic Diocletianus domitis ac cæsis seditiosis hominibus, imperiũ turbatũ, tranquillũ reddidit. Iupiter ab sua arce undiq; suum numen diffundit. Diocletianus quamuis uno esset in loco, sua prouidentia præsens ubiq; esse uidebatur. Hercules ἀλεξίκακος, à nostris custos generis humani cognominatus, urbes, oppida, agros, regiones, syluas, horrendis & perniciosis monstris, & aerem infestis alitibus liberauit, simul & genus humanum

num tutatus est. Maximianus post salubre temperamentũ uirtutis & imperij assertor, nunquam nisi reddita toti orbi securitate quieuit. Conatus contra remp. dispulit. Hercules qui magna gessit, materiam præbuit camœnis concinendi, harumq́ comes habitus est, unde Musagetes appellatus. Maximianus laborũ Herculis æmulus, niuosas alpeis maiore conatu tutior calcauit, latrones plurimos toto imperio exegit, superiora secula gestis adæquauit, pestilentẽ aerem in perpetuam salubritatẽ restituit, immissis in perpetuas soueas paludibus, materiã canẽdi poetis exhibuit. Hercules Iouis F. Maximianus Diocletiani. Verã igitur cognominis adoptionem duo Cæsares Augg. meruere. Inter quos quidam clarior ac præcipuus amor usq; ad sapientiæ finem perdurauit. Eam sic appello cum imperiũ deposuere. Ita cognomine patris ac filij unanimes nihil orbi pacando prætermisere. Maximianus tumultus in Gallijs, quos Amandus & Aelianus excitauerant sub specie tyrannidis, cũ tota factiõe Bagaudarũ (hoc nomine se appellauit turba rusticorũ) cõpressit mira celeritate, statimq́; deleuit. Ita pax Gallijs restituta est. Inde translatus in Africã Gentianos deuicit, qui uix pacẽ impetrarũt, Quinquagenarij & supra eum numerum annorum hi milites fuere, qui Africam diripiebant, cupientes sibi regnũ uindicare. pullulantibus per uaria loca nouis bellis, concordes Augustos duos adoptauere: Diocletianus Galeriũ Maximinũ, Maximianus Constantium cognomine Cloron, Cæsaresq́; fecerunt, & præter adoptionem affinitate iunxerunt. Nam coacti repudiare primas uxores, nouas duxerunt. ille Valeriã Diocletiani F. hic Theodorã priuignam Maximiani. Erat in Gallia Herculius, Iouius uero in Aegypto. Ille Gallias, ut diximus; hic euersis duabus urbibus superato Achilleo pacauerat Aegyptũ. urbes prope ueteres Thebas positæ erant, dites ac populosæ, Busiris & Coptos. spem rebellionis augebat Achilleus, cuius cõsilio fere tota dissenserat Aegyptus. tandem cæsis ubiq; autorib. defectionis, intra nouem menses quieuit prouincia seminariũ religionũ, in qua archisynagogi plurimũ autoritatis habebãt. Alexãdria uero obsessa & VIII. mense capta est. Imperator cõtentus optimatũ cæde, abstinuit à multitudine. Achilleus uero meritas luit pœnas, feris oppositus & dilaniatus: terra uero ubiq; cædibus potentiũ maduit. Frustra contra Crausium, Britanniam insulam occupantem, arma cepimus per duces Maximiani, qui anno VII. ab socio per insidias petitus, occisusq́; est, et is tyrannidẽ sumpsit. qui tertio post anno ab Asclepiodoro præfect. præt. uictus est. Britanniæ X. pòst anno quàm defecerant receptæ sunt. Britãniam circumfluam oceano Aborigines tenuere. nomẽ indiderunt Britanni continentis, qui sunt intra Gallos & Hispanos, uocati pòst Britones. & hi accolæ oceani insula potiti. Eò deinde concessere Hispani, Galli & Germani. Primus Romanorum Caius Cæsar insulam ostendit. Vespasianus imperãte Claudio captis regibus domuit. Huc cum frequentes irent Romani, paulatim nostros imbibit mores. Constantius uero multa præclara gerẽs in Gallijs, semel cum esset apud Lingonas populos, eodem die uarietatem fortunæ expertus est. Alemanni magno impetu irrumpunt, Constantiũ in fugam uerterunt. Is ad propinquã urbem fessus se contulit. Cuius portæ hostili metu occlusæ fuerãt: & nisi demisso fune per muros sublatus fuisset, eum hostes captiuum abduxissent. In urbe hortatus est robur suorum, qui eò ante confugerant, ne talem ignominiam paterẽtur. Post cõcionatus est ciuibus ut arma caperent, & dedecori abolendo auxilium præstarent. ita apertis portis erumpunt, hostes fugant, & propè LX. millia cædunt, ea uictoria liberatæ Galliæ, attritæ Germaniæ suas uires amisere, quas reparare nisi non sunt Alemãni. At in Aegypto erat Diocletianus, ut res turbatas in oriẽte sedaret. Narses enim modo Armenias, modo Mesopotamiam acri bello quatiebat, & cum eo conuenerant propinqui reges ac duces præcipui, rex Scionitarũ, & rex Albanorũ. Priusquam bellum contra Persas explicemus, non alienum fortè erit acerrimi progeniẽ hostis aperire. Regnaum in Perside Artaxerxes quidam ex genere illius, qui per seditionem à militibus regnũ accepit, Persis præfecit. Huius filius fuit Sapores, Saporis Hormisdas, Hormisdæ Vararanes, huius uero Vararaces, Vararacis Vararanes secũdus, qui Narsen filium regni successorem reliquit. Contra hunc ab Diocletiano missus est Galerius, Et enim ipse expeditionẽ parare cupiebat in Aethiopas, si res in oriente prospere succederent. Galerius iuuenili ardore ausus est contra multitudinẽ congredi, &

æquo Marte discessit. Inde factus animosior, nõ longe à Carris iterũ cõgressus, paulo inconsultius quam antea, dum sperat uincere, superatur, amisso ferè toto exercitu. Itaque repulsus rediit in Syriã, & inde ad Diocletianũ, occurritque Augusto in itinere, ad quem antea aduersi belli fama uenerat. Galerius purpura indutus (nã Cæsar erat) mille passus ante carpentum indignati principis pedes cucurrit, ueluti homo gregarius, & auditus non est. Tandem princeps post minas iussit uti ex lectissimo supplemento exercitum reficeret, & in Persida rediret, ignominiamque aboleret. Is ex militibus Daciæ, Illyriæ ac Mysiæ, pugnacissimas copias & robustissimas coegit: & contra Persas meliore auspicio profectus, hostem inuenit in Armenia maiore, qui ex recenti uictoria sumptis uiribus prouincias imperii Romani secũdo Marte uexabat. Maximinus uero iratum principem placare studens, abolendæque ignominiæ accensus, priusquam manus confereret, hostiũ stationes ipse habitu gregarii diligentissime explorauit. Interea Diocletianus cũ firmissimo subsidio Mesopotamiã concesserat, ut nostris animũ & hosti terrorẽ præberet. Ibique Cercusium oppidũ spatio ampliauit. mœnibus & turribus inexpugnabilibus muniuit. Galerius cum XX. milibus equitũ ex improuiso hostilia castra noctu aggressus, innumerabiliũ Persarũ strage, decus nostrum non modo ulius est, sed felici usus uictoria, fines imperii longius produxit, etenim oraculum falsum esse ostendit. antiquissimi uates cecinerãt, Romana arma Ctesiphontẽ transire nefas esse, & duces qui ausi fuissent pœnas darẽt. Putant M. Crassum id cogitantẽ cum exercitu periisse. M. Vlpiũ Traianũ transgredi ausum Italiã nõ repetiisse, & quinque prouincias trans Tigrim statim amisisse. satiusque fuisset iter nõ tentasse: legiones longo labore attriuit, & ferè consumpsit, & quãuis uictor longius produxerit terminos, tamen nõ multũ profecit, nescio an sic uolentib. fatis, an culpa successoris Hadriani. Ctesiphontẽ cupiẽs transire superato Tigride Valerianus, ab Sapore rege Persarũ captus est. Verũ Odenatus Palmyrenus uictor Romanæ maiestatis, Ctesiphontẽ usque trans Tigrim peruenit. Carus imperator exercitum Probi Sarmatico bello late uictorem duxit in Persida, hostile regnũ uastauit. Seleuciã cinctam Euphrate, quam olim ceperat Aelius Verus Antoninus, expugnauit. Deinde Ctesiphontẽ, & longius progredi uolẽtem, uel morbus, uel ictus fulmine cœlo turbido & coruscante absumpsit. Galerius de quo nunc sermo est, totam Assyriã expugnata Ctesiphõte cepit: & quinque prouincias Transtigritanas, quæ statim redeunte ad nos Traiano defecerant, subegit & imperio adiunxit. uictor rediit ad Diocletianũ, & post imperauit Augustus. Illud sanè constat, numinũ oracula bona ex parte uana, & fidem raro implerẽ: & si quãdo euenerit, uix intelligi, & sæpius eludere credentes: adeoque præstat rationibus & experimentis, atque consulto res aggredi. & si in rebus bellicis fortuna plurimũ sibi uindicat, tamẽ credibile est etiã uirtute augeri atque ampliari, ut in propagando Ro. imperio facile animaduertere licet. Nam si de rebus futuris certa starent uaticinia, uirtus pro nihilo esset. Non eo inficias cœlitus nostra gubernari, uerum sapiens non uano consilio multa aduersa effugere potest: inconsultum & insipientẽ prosperi successus prætereunt. Illos uero non audio, ut in uita Maxentii post dicemus, qui ad magarum monitus ac diuinationes res omnes cõponunt. Præter hoc quod diuulgatũ iam erat, aliud occurrit auguriũ. Aciem explicanti contra Narsen Maximino, leo & aper trucidati oblati sunt. Tages aruspicũ princeps, uisum leonem exitialem pugnaturis putat. Verũ & hæc ut oracula sæpius uanescũt. In Maximini uictoria fugatus & uulneratus Narses, quẽ uictores usque ad inuios Parthiæ montes persecuti sunt, et regis proles ferè omnes et uxores et sorores captę sunt, pleraque Persarũ nobilitas abducta, reguli ducesque & triũpho tam illustri reseruata: & quãuis per legatos ab rege cõualescẽte petita, promissa tamẽ, sed nõ statim restituta. Ictum uero est fœdus, ut Persæ ab Armeniis, Mesopotamia, Assyria, & quinque nouis prouinciis abstinerẽt. Diocletianus rebus toto oriente cõpositis, Europã repetiit: ubi iam Scythę, Sarmatæ, Alani & Basternæ iugũ subiuerant unã cum Carpis, Cattis & Quadis. Admonendi sunt qui legerint, pro Maximino in quibusdam codicib. Maximianũ esse, & hoc qui è marmoribus epigrammata excripsere, satis indicant, scilicet simul imperasse Maximianum & Constantium, & deinde Maximinum & Seuerum: errorque est, aut ab librariis, aut ab his qui ex lapidibus accepere. Nos uero cõsusi decernere nõ audemus.

Aera

Aera lapidesq́ indicabunt. Sed in eo summopere hæremus, quòd priori Maximiano præponit Herculius, posteriori Galerius, dūq incerta aura ferimur, sit hic Constantij collega Maximianus. Anno postq̃ hæc scripseramus, Seraphinus antistes sancti Petri à uinculis, & Vilelmius Heda Alphinius cōmercio literarū mihi ualde familiares, & antiquorū monimētorū diligentissimi indagatores, cū urbem Romā repeterēt, secum attulere epigrāma in agro Forosēproniēsi ex saxo quadrato excriptū: Aeterni imperatores Diocletianus & Maximianus Augusti: Perpetui Cæsares Cōstantius & Maximianus poniē Metauro. Romę in tēplo Vestę nuper reperto ad forū Ro. in quadā marmoria basi. Dedicata xiiij cal. Ian. Constātio III & Maximiano III. Cæss. COSS. Curante Aur. Niceta. aliàs plures. Qm̄ hac uia multū profecimus, studiosis consulendum arbitramur, uti perquirēdo his uestigijs insistant: quod si fecerint, sciant uelim & se nostræ linguæ plurimū collaturos, & laboris gloriā cōsecuturos. Ex barbaris multi adducti captiui, qui nō fuere securi cæsi, sed post triumphū in Romani imperij finib. positi, ut una cum ueteribus incolis habitarēt. Regiones em̄ assiduis incursionibus uastatæ ferè in solitudinē ierant. Rediere ex diuersis partibus orbis ad urbem principes seniores, quorum auspicijs limites imperij Romani longius producti atq prolati.

MAGNITVDO IMPERII ROMANI

AB ortu usq ad Indos propagati imperij fines, nō Euphrates, nō Tigris uetuere, nō superbę regū Persarū minæ: A meridie Aethiopes per legatos accersere: Ab aquilone Barbaræ feræq nationes Sarmatarū domitæ: Ab occasu Gessoriacus oceanus admirabilis uictorię testis est, simul & Britānicus. Igit̃ toto terrarū orbe undiq Romana arma illustres uictorias assecuta, socijs lætitiā præbuere, rebellib. metū terrorēq pugnarę cupiētibus. Porrò Persæ armis Ro. cedere cōtessi intra positos terminos se tenuerūt. Post tot uictorias maximus triūphus ab senatu decretus, & inclyta cognomina principib. indita ab deuictis populis. Diocletianus uero Romanorū principū uictoriosissimus, diuinos honores imperatorib. Augustis habēdos præcepit. Nam cū priores ut cōsules salutarent̃, primus ipse uoluit adorari, uelut in eo esset cœlestis maiestas. Persarū iste mos, quorū princeps rex regū appellat̃ & adoratur, fratrē Solis ac Lunæ se nuncupans. Imperatores antea manus exosculādas nobilibus præbebant, post suis manibus subleuabāt ad oris osculū. Vulgus genua exosculabat̃. Diocletianus edicto sanxit, uti oēs sine generis discrimine prostrati, pedes exoscularent̃: quibus etiam uenerationē quandā adhibuit, exornans calciamēta auro, gēmis & margaritis. Quod fecisse antè Caium Caligulā memorant: eundē ornatū immiscuit uestibus, ut augustior esset: & cū cōtentus esse debuisset, quibus priores fuissent insignibus, quę Priscus Tarquinius accepta ab Hetruscis induxit, reperit ex ipso habitu, uti deus haberet̃, maioreq sumptu uanam Arsacis gloriā superaret. Itaq ueste gemmata, & aureo gēmatoq curru, cum imperij consorte triūphauit ingenti ferculorū pompa, ante præcinentibus & saltātibus lætitia militibus, quibus libertas erat scōmata in ipsos effundere triūphantes. Ipsa quidē fercula primus ostēdit Romulus: qui ramū quernum manu cepit, in quo cæsi Acronis regis Ceninensiū opima Ioui Feretrio in Capitolium tulit. Ferculis apud ueteres ferebantur spolia cæsorum hostiū sanguinolenta. Postq̃ arma Romana longius prouecta uicere, fabricata fuere cum signis & monimētis uictoriæ, quæ possent manibus militū ferri. Inferebant̃ ferè om̄es triūphi uia Appia, porta Capena. Ea enim uia ampla, vij mil. pas. ab urbe frequens ex utroq latere habitata, & inde in Capitolium rectum & amplum iter. In quo lignei primū, cōtinuiq arcus, post marmorei columnis suffulti. Vnde multitudo satis cōmode triumphū spectare posset. Cuius ordo nō semper idem, uerum qui tum fuerit talem accepimus, qualem Diocletianum cum consorte habuisse memoratur. Templa deorum immortalium tota urbe patebant, ornata sertis ac floribus, spirantia Arabicos odores, itinera ubiq repleta pinguibus mensis, & lætis poculis, ut fessi uictores se recrearent. Præferebantur in uehiculis tabulæ, signa, colossi, hostiū galeæ, thoraces, ocreæ, pelıæ, scuta, uexilla, pharetræ, tela, arcus, enses, frena, & equorum picturata strata, opes, tapetes, & quæ pretiosa & digna spectaculis, deuictis hostib. allata erant: & modo ex oriente, utputa Assyrijs ac Persis, tentoria & ex Babylonico opere multa. Post ingens hominum grex, qui in uasis ferebant aurum argentumq

argentumque & purum & signatū. Singula uasa ualidi iuuenes humeris ferebāt. Post argentei crateres, pelues, phialæ, calices, uestes, & tota regia supellex, & uasa ex solidis gēmis. Hinc ferculorū multitudo, & hos sequebantur tubicines bellicū clangorē intonantes: deinde boues auratis cornibus, quorū medios uittæ cingebāt: necnon & frontibus uittatos ad sacrificiū succincti popæ, hoc est, ministri agebant. Sequebant̃ & alij ministri cum argenteis patinis: regia dehinc proles uxoresque & nati & sorores, cū pincernis seruisque ac nutricibus, & pleraque Persarū nobilitate, patrio more uestiti omnes, sed pullati. Spectantiū oculos, & si hic impleuit numerus, tamen lætiores reddidere tabulæ duæ: Altera ipsam Persida ostendens suppliciter tollentē manus, & exorātem à P.R. gentiū uictore ueniam: altera Narsen regem fugientē conspiciendum præbebat. Post ingens captiuorū turba satis mœsta, in qua fuerunt Scytharū & uariarū gentium duces, qui lachrymas effundebant. Præferebant̃ aureæ coronæ, & munera uictori dono data. Propius currū præcedebant homines stipitibus sudibusque accensis, qui turbā submouerent. Post triumphantiū currus ex auro & lapillis pretiosis, quem trahebant quatuor equi candore certātes cum niue. In quo sellæ curules duæ ornatæ gemmis, in quibus sedebant principes terrarū: triumphantiū capitibus imminebant uictoriæ alatæ. Diocletianus (ut cæteri antea) una fuit corona ex lauro cōtentus, simili & collega: Reges uero Persarū tiaram, qua utebant̃, tribus coronis exornabāt. Currū sequebantur captiuitate liberati, raso capite & pileati, deinde equites laureati. Illud etiam lectorem ne fugiat, arma uictorū fuisse in triumpho laureata: & qui triūphabat, ex lauro coronā cum peruenisset in Capitoliū, post sacrificia ponebat in Iouis gremio. Primi triūphi fuere currus, clypei, arma horrida, & spolia perfusa sanguine. Bello Punico secundo, M. Marcellus deuictis Syracusis ostendit opes, & signa intulit & deorum simulacra: in quo reprehensus est ab Q. Fabio Max. quod relinquere debuisset deos suis iratos, ut ipse prius fecerat de Tarentinis. Verū inualuit consuetudo Marcelli. Nam longe antea captis Veijs, M. Furius Camillus Veientanam Iunonem intulit urbi.

DE TRIVMPHO ET OVATIONE.

OPeræpretium est cognoscere hoc in loco quid sit triumphus, quid ouatio, & unde sint factæ uoces. non solum chorographia, sed etiam interpretatione uerborum, historia ornatur: licet primum simplex fuerit narratio & nuda, tamen non caruere laudibus qui exornauerunt. Triumphum primus mortalium post Indicam uictoriam ostendit Bacchus, nomenque ab re inditum est. milites eius folijs ficorum quæ θρία dicuntur, uultus cooperuerunt, iambos & scommata canentes, quæ sunt licentiose dicta, mixta saltibus in eum qui triumphat. Post uero milites usi fuere rythmis. Scribunt alij triumphum dictum ἐκ τῶν τριῶν, hoc est, tribus uelut ordinibus, senatorio, populari & militum, ab quibus celebris est triumphus. Cognomentum Baccho triumphāti inditum M. Varro tradidit. Vnde clamabant omnes, Io Triambe Bacche Io. nos cōuertimus in triumphum, & Ro. milites dicebāt, Io triumphe, Io triumphe. Tradunt & scenicos, priusquam ora fecibus tegerent, folijs ficorum usos fuisse. Triumphus uero non idem ualet quod ouatio. Domitis multa cæde hostibus habebatur triūphus, & boues cornibus auratis mactabantur, & bos ipse qui mactabatur in triumpho, triambos etiam dictus. Cum uero hostes sine pugna & sanguine cum ducibus nostris conuenissent, quoniam res peracta sine cæde esset, ouatio erat. Pedes ingrediebatur urbem, qui sic uicisset, sine ferculorū pompa, myrto coronatus, unà cum militibus, quia ea arbor dicata Veneri, quiescere ab armis ostendit. Tibicines ouantem præcedebant, quæ paciferæ choreæ instrumēta sunt. In sacris mactabātur oues, unde ouationis nomē. Modo de triumpho centuriæ decernebant, & comitia erant centuriata, modo senatus. Primus Romanorū qui quadrigis urbem inuectus est, fuisse Priscus Tarquinius memoratur. Sunt qui malint P. Valerium Publicolam. Prima ouatio data est P. Posthumio Tuberto, qui fuit collega Menenij Agrippæ Lanati, & huic triumphus datus. Ille primum contrà Sabinos re male gesta liberatus est ab Agrippa, in altero prælio causa uictoriæ fuit. Ita cum ambobus honos haberetur, senatus huius laudis decus excogitauit, ut nō sella curuli, sed pedes cum exercitu exciperetur. Verū sanguis in ea uictoria,

& nostro

& noſtrorum & hoſtium effuſus eſt. Poſt uero ouationem his dedere qui conuentione uiciſſent. In triumpho clangor tubarum, in ouatione concentus tibiarum: ille Martis, hic Veneris eſt. Illud etiam huic loco addendũ puto, quod Romani profecturi ad bellum, Nemeſi ſacrificabant, & munus gladiatorium edebant, quod non ſine ratione factum arbitramur.

DE NEMESI DEA

VIrgo & uictrix Nemeſis numen fuit, quo qui ex malefactis delinquebant, puniebantur. Vnde uictores Nemeſim non fruſtra inuocabãt. Romani enim ſemper iuſta mouere arma. Cæteræ nationes odio & maleuolentia liuoreq́, quod imperiũ tantæ urbis iuſtitia augeretur, tela in populum Romanum capiebant. Nemeſis, quam pleriq; exiſtimauere eſſe uim fortunæ, alij filiam iuſtitiæ, alij uim quandam eſſe inter cœleſtes diſcurrentem, prima rerum ſemina quæ fatorum & ſortium uires temperat atq; emendat, rebus humanis trutinam adhibens, è cœloq́; terrena deſpectans, nocentes punit, bonis præmia largitur. & cum ſit uelociſsima, quia diu non permittit impios præeſſe atq; graſſari, alata fingitur à ueteribus, & eius pedibus ſupponitur rota, cum citiſſime diſcurrat. Sed tandẽ multitudine ſcelerum indignata, oculos iamdiu ab rebus humanis auertit: & cũ genitrice in remotiore parte cœli, ultra terrarũ regiones nõ reditura, renaſcentẽ urbem expectat. Rhamnuſia eſt appellata ab Rhamnunte oppido Atticæ regionis, ubi templum & ſimulacrum habuit: & ab Adraſto Adraſtia. Roma templum huic deæ poſuit in Capitolio, ut inde ſuam urbem poſſet ulciſci. Ludos uero gladiatorum, ut effuſione ſanguinis non expaueſcerent. Quidam tradunt hac ſpecie pugnarum uelut deuotionem feciſſe pro futura uictoria. Triumphauerunt autem uictorioſi & felices Auguſti anno imperij XVIII. Poſt tantam felicitatem, cum haberetur glorioſiſsimus principum Diocletianus, ſecum ſæpenumero contemplans fortunæ mobilitatem, decreuit imperio ſe abdicare, & in priuatam ſecedere uitam. Geſtorum Pompeij admonitus ueteranus princeps, cum quiſq; de rebus futuris ambiguus ſit, non expectauit incertæ uiciſsitudinis aleam. Raro enim permanent uſq; ad exitum ſucceſſus. & ſi primo Auguſto fuiſſe uideantur, tamen & acceptæ in Germania clades, & domeſticæ libidines, hominis felicitatem turbauere: & (quod minus fieri debuerat) Liuia uxor uenenatas porrexit ficos, ut cunctantem in ſene animam citius educeret. Scribunt quidam duces poſt triumphum ſolitos ſe ocio dare, & laudibus efferunt M. Catonem, poſtquam de Hiſpania triumphauit, non quieuiſſe, ſed foro & publicis negocijs incubuiſſe. Quod ſi in Diocletiano quis obijceret, longe aberraret. Neq; enim honor triumphi, neq; ætas imbellis, ſed metus rerum humanarum, quæ aut rariſſime, aut nunquam conſiſtunt, imperium deponere ſuaſit. Eius etiam cõſilio ferum & aſperum ingeniũ Maximiani, qui ſolebat in omnibus collegæ non repugnare, acquieuit. Igitur eodem die (nam ita conuenerant) Iouius Nicomediæ Herculius Mediolani, rem monimentis Romanorum incognitam, & nepotibus non minus dignam memoratu, quàm admirabilem peregerunt. In quo Iouij animus ueram philoſophiam eſt imitatus, affirmans tunc illuxiſſe diem, & habuiſſe uitæ principium, quòd magnis moleſtijs eſſet liberatus. Philoſophi aſſerunt, dominatum appetere non eſt ſapientis hominis. & id cogitaſſe Auguſtum ſcribunt, ſed uetitum ab amiciſsimis. Et M. Aurelius imperium moleſtias uocabat. Tamen ambo ſe excuſant, & rem laudabilem ab amicis impeditam dicunt. Verum ille ſibi uixiſſe teſtari poteſt, qui priuatus, ſine rerum publicarum cura, & ſtudioſo ocio, & rei ruſticæ feliciſsime indulſit. Stimulis collegæ ut imperium unà repeterent contradixit, diſſeruitq́; ſe peſte liberatum, nolle amplius uenena imbibere, ſatis ſe pro republica elaboraſſe, & tempus appetijſſe, ut ſibi uiuat: & uixiſſe non poſſe teſtari, niſi poſtquam in patria ſua, hoc eſt, Salonis holera ſeuiſſet. Cum ille res anguſtas pro ea dignitate quæ præceſſerat, obijceret, reſpondit non eſſe turpe homini, qui ſummum bonum in animo poſuerit, honeſtam profiteri paupertatem, exemploq́; ueterum, & præſertim C. Fabritij caſtam opinionem confirmabat. Vocatus ab Conſtantino atque Licinio, excuſauit per literas ſenectuti minime licere. Cumq́; illi ægre tuliſſent, reſcripſerunt ſe non admittere excuſationem, quod fa-

uisset Maxentio ac Maximiano. Trebellius Pollio meminit Diocletianum dicere solitum, cũ in priuata esset uita, nihil esse difficilius quàm bene imperare. Nam quisq; pro uoto de principe loquitur. Ad hæc, principem cubiculo clusum uera minime noscere, aures suis præbere, & horũ uerbis accendi ac sedari, magistratus creare: deniq; sit qui imperat bonus, sit cautus, sit optimus, omnino uenditur ab aulicis, ac decipitur. Et interrogatus quæ esset potissima in principe dos, respõdit, liberalitas & clementia. Hæc cum Aureliano defuisset, asserebat ducem esse debuisse, nòn principem: asperitatemq; collegæ imperator sæpius detestatus. In eoq; summopere studuit, ut liberalitatis & clementiæ cognomen assequeretur. Vnde, ut mihi uidetur, Iouius appellatus. Nam qui iuuat, largitur & parcit. Ius uero, ab quo clementia abest, crucem ueteres appellauere. Vixit Diocletianus annis duodeoctoginta. imperauit annos XX. Mansit priuatus Salonis annos X. Scribunt quidam stupore mentis, & longa ægritudine confectum, animam inter suspiria efflasse: quidam hausto ueneno interijsse, quidam decreto senatus perfracta gula occubuisse. Id ego existimo de Herculio accipiendum esse, non de Iouio. Quoniam cum pœnituisset Herculium assensisse collegæ, & inde animum hominis non flexisse, contulit se ad urbem, simulans filio ad gubernacula auxilio fore. milites indignati sunt, quod ea tentaret, statimq; subiunxit, se hoc figmento uoluisse experiri an milites Maxentium amarent, unde tumultum suppresit. Inde profectus est ad Constantinum generum suum ex Fausta, quæ in Gallijs erat, & clanculum quærebat genero insidias. Res aperta est uiro per uxorem, quæ patri maritũ prætulit. Itaq; iussu generi captus Massiliæ, strangulatusq; est. Hunc finem meruit Maximianus seuerus, asper & immitis: qui ubi collegæ obtemperauit, priuatum uiuẽdi statum sequi debuit. Diocletianus, qui ab tanto rerum culmine secesserat, nullius consilio adduci potuit, ut pœniteret. Igit priuatus cum esset, post mortẽ inter diuos relatus est. Thermę eius nomine Romæ sunt consecratæ, & Maximiani Herculij Carthagini. Thermæ nominis Diocletiani inchoatæ fuerunt à ueteribus principibus, & consecratæ ab nouis Augustis Constantio & Maximiano. Diocletianus igitur inchoatum opus absoluerat omni cultu perfectum. Secuti principes posuere ibi statuas, & seniorum & nouorum imperatorum: quorum capita integra, & fragmenta reliqua corporum erui ex subterranea testudine, uelut ibi post ruinas thermarum conseruata, uidimus: & partim in Capitolium delata, partim Florentiam missa. Constantius & Maximianus inuicti augusti, Seuerus & Maximinus Cæsares thermas ornauerunt, & Romanis suis dedicauerunt. Sit ne in nominibus ambiguitas diximus. Hæc didicimus ex fractis marmoribus ibi effosis, in quibus & tituli uictoriarum Maximiani Herculij in hæc uerba: M. Aur. Val. Maximiano inuicto Aug. pont. max. Sarmatic. Max. Gotthic. max. imp. VIII, COS. III, P. P. proconsuli.

Et item Viennæ Allobrogum sic:

DD. N. N. imp. Cæs. C. Aurel. Valerius Diocletianus P. P. inuict. Aug. muris Curalonensibus ædificijs prouidentia sua instituit.

Tis. atq; erectis portam Viennensium Herculiam uocari iusserunt.

Et in fronte alterius portæ urbis idem epigramma in fine sic:

POrtam Romanam Iouiam uocari iusserunt, Nam Diocletianus Iouius est dictus, & Maximianus Herculius. Iouius & Herculius ab Gallis adeo dilecti, ut ab eis duo populi nomina sumpserint, Iouiorum & Herculiorum, & Viennenses duas urbis portas, Iouiam & Herculiam appellauere, ut epigrãmata docent. Porrò Diocletianus aurei seculi parens, & Maximianus ferrei existimatus.

CONSTANTIVS CLORVS ET Galerius Maximianus.

SEniores Augusti priusq; se imperio abdicarent, Augustos appellauere adnuente senatu, Constantiũ & Maximianum. Ille natus est patre Eutropio, Romanæ gentis nobilissimo, qui genus ab Aenea deducebat, & matre Claudia Claudij Augusti filia, ut Gallijs, Hispanijs, Italiæ & Africæ præesset: Hic ut Illyrico Græciæ & orienti imperaret. Constantius natura mitissimus, & diuitiarum spretor, administrationem

Africæ

Africæ & Italiæ recusauit: quod existimabat ab uno tantum pondus minime sustine ri posse. Et quoties feriatis diebus epulum dedisset, uasa argentea accipiebat ab amicis ut abacum exornaret. Nam & ipse paucis contentus, ab fictilibus non abhorrebat. Tanta modestia uixit, ut facilem & amabilem se cunctis præberet. Vnde plurimum diligebatur. Eoq; regnante in Hispanijs, Gallijs, & alpibus, nulli motus fuere, & hostes populi Rom. ab armis cessauere. In hac placida quiete ex Theodora liberos suscepit, Constantinum, Anaballianum, & Constantium ac Constantiam XI. anno ex quo Cæsar est factus occubuit, morbo absumptus Eboraci, sic est oppidi nomen in Britannia, & inter diuos relatus. Galerius postq; Cõstantius Italiam & Africam reliquit, adoptauit duos, Seuerum & Maximianũ. Illum præfecit Italiæ & Africæ, hunc orienti. Romæ autem prætoriani imperatorẽ fecere Maxentiũ, non abnuente senatu. qui non ut Augustus, sed ut tyrannus imperauit, prætorianis eum ad hanc sæuitiam impellentibus. Aberat ab urbe Seuerus cum prætoriani Maxentium creauerunt, ad urbem citò rediit. Sed Maxentij uires (incredibile dictu) statim creuerant. Seuerus impar aufugit: & cum Maximianum peteret, qui in Illyrijs erat, Rauẽnæ captus cæsusq; est. Ab cuius cæde Maxentius gloria elatus, ciues Rom. libidinibus primum, inde cædibus uexare cœpit: hinc odio haberi cœptus est. Maximianus cum accepisset de morte Seueri, cõsortem imperij legit Licinium Dacia oriundum, qui genus suum ad Philippum Augustũ referebat. Qua de re in monimentis publicis illius nomen adoptauit, dictusq; est Marcus Iulius Licinius Licinianus: quoniam proauus, ut ipse dicebat, fuit Marcus Iulius Philippus. Licinij uirtus in re militari bello Persico contra Narsen Maximiano cognita ante fuerat. Hic Licinius fuit, qui subuertit in Perside tumulum Gordiani, quòd titulus uidebatur progenitoribus suis iniuriam facere. Multa tamen præclara gessit, & priuatus & Augustus. Maximianus relicto in Illyrijs Licinio, Romam proficiscitur pugnaturus contra Maxentium. In itinere cum acciperet de futura militum defectione, qui ita conuenerant, si cum Maxentio conflixisset, Illyriam redijt, & iam pœnitebat legisse Licinium. Incidit postea in morbum, ulcus inguinibus innatum uirilia exedit. Marcescente tota illa corporis parte, uermes pullularunt, remedia deerant, medici desperauere: & si erant qui noua tentassent, admouere manus non audebant, metuentes ne à sæuissimo principe occiderentur. In hoc cruciatu cum esset, suspicatus est ob sæuitiã in Christianos id perpeti. Vnde reuocauit decreta, & superinduxit illos accersiri iubens, ut pro salute principis orarent. Sed pro truculento & sanguinolento homine preces non ualuere: si enim conualuisset, redijsset ad solitam crudelitatem: itaq; ex eo morbo perijt, homo gloria rei militaris illustris, uerũ sæuitia in Christianos crudelis. Vnde fœdum exitium habuisse creditus est. Regnauit solus annis II. cum Cæsaribus & imperij consorte annis XVI. Aduersus Licinium Maximianus in oriente res nouas molitus, oppressus est: & ne uiuus caperetur, se strangulauit Tarsi. Imperauit annis VII. Et is contra Christianos toto oriente, si non truculentior, tamen non inferior Maximino fuit. Interea bona pars nobilium Romanorum per clandestinos nuncios Constantinum, qui in Gallijs imperabat, exorant, uti urbem Romam, imperij caput, tyrannide liberet: qui sæpius accersitus, tandẽ cessit precibus, & uix quarta parte exercitus Italiã petijt. Maxentius asperitate similis Maximiano patri, sæuitia Domitiano & Cõmodo, plerosq; claros uiros occidit, bona accepit. Noua uectigalia inuenit, in occidendo & omni uia exigendo pecunias inexorabilis factus. Huic etiam mulieribus stuprandis libido inextinguibilis. Captus amore nobilissimæ & castissimę fœminæ, misit ad eam ministros libidinum, quos solos aulicos habere cõsueuerat, quibuscum de repub. consultabat. Vir puellæ metu mortis abduci nõ uetabat uxorẽ. Illa quæ Christiana erat, petijt se ornãdi tempus, & impetrauit, ingressa cubiculũ sibi manus iniecit. Illi cum torquerent mora, irrumpunt, & rem uti euenerat ad principẽ referunt. Quo exẽplo plures appetere nõ est deterritus, sed magis accensus. Accepto nuncio de copijs Cõstantini, quæ Italiæ fines tenebãt, exercitũ educit. Quintus erat annus imperij Cõstantini, qui multis prælijs Maxentij conatus plerisq; in locis, præsertim in foro Iulij fudit. Postremo coacto exercitu intra mœnia urbis se continuit Maxentius: & cum nihil unquam gesserit sine responsis mulierecularum, consuluit magam de belli

 exitu

exitu. Illa omnia prospera uaticinabatur, admonens, ut cęsis infantibus, prius aduersa numina placaret. Ad hoc diem & horam dedit, quando educturus esset exercitum & manus consertturus. Qui sacris peractis rem pro magæ consilio egit, uictus tamen est ad pontem Miluium magna strage. Ipse seu fugiens, seu numinibus magicæ uanitatis actus, in Tiberim unà cum equo insiluit, submersusque est, & nusquam inuentus. Caco dæmones corpus animamque ad perpetuos cruciatus retulere. Scribunt alij conantem euadere, gurgite fluminis haustum, & imis retentum arenis ac limo. Sunt qui referunt Tiberinum patrem indignatum deuorasse, & statim euomuisse, & caput recisum, adhuc sæuitiam ac libidines præ se ferens, spectaculo fuisse ante currum uictoris. Hunc exitum Maxentius meruit, magicis artibus quam imperio aptior. Sæuus in cæteros, sibi non pepercit. Quicunque magos cōsulunt, & uaticinia aut auspicia rebus gerendis quęrunt, semper sunt anxij, & nunquam inter metum & spem auidi futurorum quiescunt. Si illi prospera nunciant, inani & uana spe iam tum lætari incipiunt: sin contrà, repente tristitia affecti torpescunt. Heu miseros mortalis inbecillitas ingenij, & mens stupida huc illuc distrahit atque suspendit. Insana sanè sunt documenta, quæ nostra credulitas excogitauit, ut acrius torqueremur. Vtinam faceßeret à mentibus hominum tale figmentum, quod esse falsum, & nullius momēti etiam maiores nostri tradiderunt. Maxentius filius ne Maximiani, an suppositus uxori simulanti partum, ut charior esset marito prolem cupienti, ad nos qui tam remoti ab illo seculo sumus differere non pertinet. Verum & hæc sunt prætorianorum militum femina, rapere, stuprare, necare, incendere: satis edocti, quorum scelera indomita abhorrendam fecerant cōsuetudinem. Stipatores & custodes principū, ipsos principes ad omne genus & sæuitiæ armabant. Hi primum uenale imperiū proposuerunt. Quid ijs ducibus ausa non est insania Commodi Antonini? quid turpe atque crudele non excogitabat præfectus prætorio, etiam de capite principis decernens? Horum iudicio Aelius Pertinax uir bonus, & reipub. utilis, cæsus est. Quid dicam de Balbino & Pupieno, quorū armis fluctuans resp. constiterat? O Romule parens urbis, quid te profecturū credidisti, cum auspicato hos celeres primus legisti? Male auspicatus es, eos constituisse, qui opus tuum perdituri essent. Sed querimoniæ in alia tempora differantur.

M. IVLIVS LICINIVS LICINIANVS.

Licinius in Dacia natus, parentibus agricolis, & ab ijs puer nutritus (utinam inter rusticos cum aratro & sarculis consenuisset) extrema pueritia militauit, promotusque tribunus militum bello contra Narsen, qui primus Armeniā Romanis ablatam Persarum iuri ascrisperat, optime se gesit. Vnde duci semper postea gratus fuit. Mortuo Seuero, Maximianus ab uirtute rei militaris cōsortem imperij fecit, & Augustum appellauit. Prius Illyrijs, post orienti præfuit. Literarum acerrimus hostis, asserens uenenum ac pestem reipub. esse philosophos & oratores, quos odio præcipue habuit, & mirifice insectabatur. Literarū enim adeo expers, ut nomen decretis uix subscribere posset. Sectæ etiam simplicium Christianorum minime parcens. Iure igitur Constantinus contra Licinium uires Gallicanas & Italicas expertus est. nec affinitas prohibuit, & Licinij ingratitudo ferenda nō erat. Nam Galerij liberos adfines iure sodalitatis & consortij interfecit. Sunt qui scribant Licinium in nuptijs, ut Cōstantino gratificarentur, milites appellasse imperatorem, & ab Constantino missum contra Galerium. Sed uerisimilius est imperatorē factum ab Galerio, ut simul & hostilitatis literarū, & ingratitudinis accusari posset. Primi congressus fuere in Pannonia, ubi uictus concesit in Macedoniam, ibique reparantē uires, & magnas copias cogētem improuisus Constantinus adortus fudit, copias dißipauit in Thraciam, fugauit in Asiam. Conuenere duces, fœdere tamen incerto, modo pax, modo bellum erat. Culpa datur ab historicis Licinio, qui sæpius tentauit fortunam, ac propterea infidus, tandem & naualibus & terrestribus prælijs uictus deditionem Nicomediæ fecit: missusque est Thessalonicen: ubi homini maligno & musarum hosti, etiam contra sacramenti reuerentiam minime fuit seruanda fides, ut deditus esset & priuatus uiueret. Occisus est à militibus, meritasque luit

tusq; luit pœnas, homo ſeptuagenarius & uecors. Imperauit annis quatuordecim, & nequa turpitudine careret, Chriſtianis aduerſabatur, ſæpiusq; rogatus ab Conſtantino, non deſtitit. Hinc ſemina diſcordiæ fuiſſe memorant. Scribunt quidam ante deditionem Conſtantiam uxorem conceſsiſſe ad fratrem, & oraſſe pro imperio mariti, dein de pro titulo tantum, & non impetraſſe: cum pro ſalute precaretur, flexiſſe animū fratris. Ita Licinius, qui annis ſedecim præfuerat, iuſſus eſt ſine purpura & inſignibus ad Conſtãtinum uenire, miſſusq; eſt Theſſalonicen, ut illic priuatus cum uxore degeret. Imperator ſcripſit ad ſenatum, ut de Licinio quod agendum eſſet, conſuleret. Senatores reſcripſerunt, ut milites decernerent. Quod ubi nunciatum eſt, proficiſcentem Sertas Licinium interfecerunt. Opinio fuit immorantem Theſſalonicæ Licinium iniſſe conſilium de reſumendis armis, & ideo miſſos interfectores. Ab Chriſtianis hiſtoricis quod traditur, prætereundū non puto. Ad Hadrianopolim cum pugnaret contra Licinium, fertur Conſtantinus uidiſſe duos equites cædentes legiones hoſtium, & in agro Byzantino uidiſſe lumen ſatis coruſcãs ſupra caſtra. Et antea cū certamen fuiſſet ante oculos urbis contra Maxentium, conſpexiſſe in aere crucem irradiantem ſuas legiones, quibus ſignis ubiq; cœlitus uictoria data eſt. Ea uere eſſe quis eſt qui ambigat? Vetuſtas enim perſuaſit Caſtorem & Pollucem bis hoſtes imperij Romani profligaſſe, bello Latino, & bello macedonico. Vtinã qui pugnant, certa ſtarent erga deum fide. Sed præliandum eſſet contra hoſtes fidei. Tunc ſigna certæ uictoriæ noſtris turmis & cohortibus diuinitus micarēt. Sed quoniã ſemper bello ciuili occupãtur Chriſtiani, & odio inteſtino pacem inuenire non poſſunt, & quamdiu hæc rabies erit, nō ceſſabunt furta, rapinæ, raptus mulierum & puerorum, cædesq; ſine diſcrimine ętatis & ſacerdotij reuerentia, uaſtationes agrorum, direptiones urbium atq; euerſiones, & templis minime parcunt, uiri ſacrilegi quieſcentes mortuos turbant, auidi ſanguinis ciuilis ac prędæ, mali dæmones ſic implicuere noſtras mentes, ut relictis ueris hoſtibus, quos longa pace frui permittimus, in nos noſtrorūq; mēbra armatas & ſanguinolētas cōuertamus manus. Baſſarides Bacchi numine cōcitatæ in furorē, ſe inuicē non trucidabant. Agaue quæ nō fœminã bacchantē, ſed irreligioſum filiū trucidauit, ubi ad ſe rediit, ſeceſsit in antrum, & locum pœnitentię dedit. At nos nunq; cædis pœnitet. Imò exiſtimamus ad laudē & gloriã accedere q; plurimos interficere, ac ſi hoſtes nō ciues eſſent. culpandi ne ſint principes, qui ad tam pernicioſum facinus ſtipēdia ſoluunt, iudicēt alij. Illud uero auſim dicere, Chriſtianos oēs ſub uno ſigno crucis militare, noſtram religionem unicam eſſe rempub. unicã ipſius dei urbem, cuius nos ciues ſumus, & bellum inter nos eſſe nō poſſe, niſi ciuile. Iuſta arma noſtro ſeculo inter tot reipub. ſaluatoris noſtri reges ac duces, unus Ferdinandus rex Hiſpaniarū mouit, cuius ingenita uirtus diuinitus adiuta, uictis, fugatis, partim cæſis, & partim ſub iugum actis hoſtibus, palmã diuinæ & immortalis gloriæ inuenit. Vtinam deus felices proroget annos, ut ſedatis motibus, quos omni uia placare ſtudet, ad laudabile & ſanctiſsimū redeat opus, unde plures coronas, quas meretur, ſibi atq; uxori latius uindicet. Iam ſatis cōmode digreſsi ſumus. Licinius laude non caruit in eo, quòd appellare ſolebat eunuchos, & ſecretiores aulicos, qui fumos uenderent, tineas & mures palatij.

MARCVS FLAVIVS VALERIVS CONSTANTINVS MAXIMVS PIVS FELIX SEMper Auguſtus, Conſtantij Pij filius.

Conſtantinus natus eſt in Britannijs, patre Conſtantio, matre Helena, quam uir coactus fuit repudiare, ut Theodoram priuignam Herculij duceret. Extremam pueritiam, quam parens literis, moribus, & re militari fouendam præbuerat, egit ſub Galerio Maximiano in oriente: ab quo iam adoleſcēs miſſus eſt cum exercitu contra Sarmatas, gentem ferociſsimam, cædibus hominum aſſuetam. In ea expeditione iuuenculus pluſquam promitterent anni geſsit, & præter opinionem hoſtes profligauit atq; cecidit. Ducem Sarmatarum catenatum ad Galerium duxit: qui ea uictoria minime lætatus eſt, quoniam adoleſcentem perdere quærebat, ut olim Euriſtheus Herculem. Propter eam cauſam hortatus, ut cum leone in theatro pugnaret. Cōſtantinus

auidus gloriæ, in certamen descendit, feram pertinacissime uicit. Spectatores miris laudibus efferebant, subridẽs imperator cogitabat maioribus periculis obijcere. Cum intellexisset Constantinus insidijs se peti, cum fidissimis quibusdã aufugit, & ad patrem redijt, qui iam antea de filij uirtutibus certior factus erat, & spem haud uanam de illo conceperat. Mortuo patre, regnum Galliarũ Hispaniarũq; & alpium Cottiarum testamẽto relictum accepit. Eum antea pater Cęsarem fecerat, cœlesti nuncio admonitus, cum ægrotaret, ut primum Constantinum successorem faceret, qui esset ab tyrannis Romanum imperium liberaturus, & militibus dei opem laturus. Illud constat in initio sanxisse, ut agri, uillæ, oppida, quæ ad uictum emeritorum cõtributa erant, ad hæredes transirent. unde milites sibi magis obnoxios ac deditos reddidit. Prius ex uetere consuetudine, tribunis, præfectis, comitibus & ducibus, qui pro augendo imperio consenuerant, dabantur agri uillæq;, ut necessaria suppeterent quoad uiuerent, parochias uocabant. Cum imperasset in Gallia annis tribus in summa laude ubiq; erat. interdum impellente Fausta uxore opinionibus ueterum hæsit, & dijs sacrificauit. Accersitus per literas occultis ferentibus nuncijs ab senatu, Italiam cum parte copiarum petijt. Cum Maxentio conflixit, auspicio fulgidæ crucis uictor fuit, eademq; felicitate sæpius Licinium superauit. Victo Maxentio, senatus populusq; Romanus quòd tyrannide liberatus esset, marmoreum arcum triumphis insignem, inter palatium & Cælium posuit, qui nunc mutilatus conspicitur: appellatusq; est liberator urbis, & fundator quietis: exceptusq; est insigni & triũphali pompa. Hæc Laurus Italiam dedit & Africam, fuissetq; his orbis partibus cõtentus, nisi Licinius ultimi belli ciuilis causam præbuisset. Verũ iam antea Christianis obesse desliterat, solusq; in toto imperio populi Ro. cum imperaret, cognomen induit Maximi. Quod antea duo inter tot duces ab rebus gestis nõ accepere & Magni dicti, Alexander Macedo & Cn. Pompeius. Alexãder uero Antonij Pij sobrinus ac filius allatũ à militib. renuit. Alexãdri uero sobrinus & pater Magnus Antoninus, Pius in monumentis, ut appellarẽ, mandauit. Inditæq; sunt & appellationes aliæ, utputa Cõstantinus restitutor humani generis, propagator imperij, ditiõisq; Romanæ, & fundator æternæ securitatis. Ex Fausta Herculij quinq; liberos suscepit, Constantinũ Constantẽ & Constantiũ, Helenamq; & Constantiam. Et ex priore quæ fuit ab eo dilecta, susceperat Crispum. Ante Licinij cædem, cum ille priuatus uiueret, Cæsares treis fecit, Crispum, Constantinũ & Licinium iuniorem sororis filium. Post bella ciuilia militaris gloriæ semper appetens, multis prælijs uicit Sarmatas & Gotthos Thraciam diripientes, & omnẽ fere Scythicam gentem, quibus & pacem dedit. Barbaræ nationes ob id Augusto deditissimæ fuere. Constantinus dum hostes habuit, optimis principibus æquandus: postq; ex omni bello lauream adeptus, insolens factus est, amplo indito Maximo cognomine, & certe non meruit cæde suorum ac plurimorum nobilium. Ferunt Faustam Crispum priuignum, cuius amore capta erat, ad libidinẽ sæpius tentasse, & renuentem detulisse ad maritum, illum uoluisse uim inferre: & uirũ præstitisse fidem, iussisseq; interfici. cæsusq; est Polæ oppido Istriæ. post aliquot annos cõperta causa, occidisse uxorẽ. Illud fit uerisimile, insidijs Faustæ circumuentũ Crispum occubuisse, ne peritia in militando filijs obesset, & propterea post paulo sublatus est Licinius iunior. Non caruit ex eo quod factum est suspicione Constantinus, quòd aliquot quos nouerat cędis illorum misereri, perdidit. Post quinquẽnalia quæ Nicomediæ edidit, & deinde data sunt Romæ, liber curis suspiciosis atq; molestijs, decreuit animo urbem sui nominis ædificare. & primum in Asia in Sardico agro, post ad Sigęum Troadis, ubi fundamẽta iecit. tertio transtulit opus Chalcedonem, ubi iam muri erecti erant. Sed aquilæ funiculos regulares ter quaterq; architectis rapuere, & transmisso mari abiecerunt Byzantium. periti augurandi illò transferri urbem iubent. Imperator ueluti dijs monentibus mutauit mentem. Itaq; translati Byzantium architecti, ductis rite fossis, urbem in medio spacio condidere. Condi cœpta est ante quintum iduum Maij. sed postquam immortali deo sacra rite persoluit, conditam urbem Mariæ uirgini, quæ sola est deipara, consecratam dedicauit. Valenti mathematico cura data, ut inspecto urbis horoscopo nunciaret de eius ætate. ille respõdit opus duraturum annos sexcentos nonagintasex, intelligens quòd tamdiu futuri principes

rebus

rebus imperij nihil essent detracturi, & tamdiu cōsilio senatus respub. esset gubernan-
da: post quod tempus tyranni essent imperaturi, qui rempub. dissiparent, & ad priua-
tos tyrannulorū usus transferrent. Qui totum lac ex uberibus ouiū emulserit, agnos
fraudans cibo, prædo est nō pastor. Visumq́ est propter hoc Byzantiū antiquum in-
staurari, quòd ab Seuero Pertinace ferè totum euersum fuerat triennali obsidione. cau
sa fuit quod Pescennius Niger ab Antiochenis appellatus Augustus, Byzannium con
tra opes Seueri bene muniuerat, & firmis præsidijs occupauerat. deinde instauratam
deleuere milites Gallieni, ut nullus ex antiquis permaneret incola. Vrbs est Thraciæ,
claustra pontica uocant, in angustissimo freto Propōtidis posita, uelut arx incursioni-
bus barbarorū propulsandis. mœnia antiqua ex lapidibus quoquouersus quatuor pe
dum, ab cōtinente præalta, uersus mare magis depressa. sed par undiq; latitudo. duos
habuit portus, utrinq; clusos ferreis catenis, & in frontibus eorum eminenteis turres.
Constantinus longe firmius muniuit, & mulris monumentis exornauit. pleraq; orna-
menta tota Asia & Europa & Africa ad eius dedicationē aduecta sunt. Ex urbe Ro-
ma genitrice cochlidem columnā porphyriam transferri iussit, & locari in foro lapidi
bus strato, & uarijs signis circundato: & ex Troade æneam statuam Apollinis miran-
dæ magnitudinis, supposito eius titulo, numinisq; sublato capite suum accōmodauit,
columnæq; superposuit, necnō & clauū tormenti saluatoris. statua post multos annos
regnante Alexio, cognomēto Comneno, cecidit uiolētia uentorū deiecta, quod tan-
ta moles in illa altitudine cōsistere non poterat. in ipso casu fracta, multos in foro spa-
tiantes contriuit. Transtulit ex arce quę fuerat Ilij, palladium, ut credidit uana supersti
tio olim cælo lapsum, & Dardani manibus exceptū: scutum id fuisse quidam scribunt,
ut Romæ ancilia. aliter sentiunt Diodorus atq; Dion: Palladium signum fuisse ligne-
um & tricubitale cœlo lapsum, in Pesinunte urbe Phrygiæ, dextra tenens hastam, le-
ua colum & fusum, & ad eum locū duce boue deuenisse Dardanum, deos rogasse ut si
gnum darent, statimq; decidisse è cœlo palladium. Alij scribunt Chrysen Pallantis fili-
am in Arcadia nupsisse Dardano, & signum Palladis, quod palladium est, secum tu-
lisse ad domum mariti, unà cum signis magnorum deorum, qui sunt penates, & hæc
trāslata in Samothracen, & inde in Phrygiam. Nec mirum est in Arcadia contigisse:
nam & ibi natus est Iupiter in oppido cui nomen erat Creta, è cuius uertice nata fuit
Pallas. Stesichorus & Euphorion tradunt sublatū palladium ab Vlixe & Diomede o-
pera Antenoris, cuius uxor Theano Palladis sacerdos adseruabat. Veteres scribūt ur-
beis omnes fuisse sub tutela Palladis, & eam esse præ cæteris numinibus urbium custo
dem: & eius sacerdotem Nautium, comitem Aeneæ cum in Latium nauigaret, eiusq;
deinde posteros quoad uiguit dea ceremonijs præfuisse. Silius Italicus asserit ab Dio-
mede datū Aeneæ. Nostræ historiæ narrant seruatū fuisse Lauini, postea translatum
Romam, & asseruatum in templo Vestæ. Quid aūt id fuerit cum penatibus multis uer
bis dixerunt, nemo tamen uidere potuit. Itaq; in ambiguo est an Dardanus an Ilus su-
sceperit, fuerit'ne ligneum an æneum, signum aut scutum, & remansisse Ilij, an adue-
ctum Romā, nemo est qui affirmet. ubicunq; fuerit, inde Cōstantinus ferri iussit Con-
stantinopolim, & locari in foro. credibile est fuisse simulacrū, ut uox indicat. Palladis
enim statua ubicunq; fuerit, palladium dicitur. Hieronymus ait Constantinū nudasse
urbes, ut Constantinopolim ornaret, ut in foro Traiani ornando priores fecere princi
pes, nec illic constitere ornamenta sæpius irruentibus Barbaris, præsertim Getis. ur-
bem suam titulis honoribus Nearomam habendam censuit, & lege sanxit, illuc dedu-
ctis multis antiquorum Ro. familijs, & liberam fecit, cum antea lege Seueri sub iure Pe
rinthiorum esset. XXX. imperij anno tricennalia dedit. In quibus mutata mente cum
pœniteret eius quòd fecisset in affines, Dalmatium Anaualliani fratris F. Cæsarem fe-
cit, & unà cum filijs hæredem statuit. Hic Dalmatius cum imperasset annis III. factio-
ne Constantij in oriente à militibus occisus est, & eodem anno multi nobiles cæsi cum
Alladio pręfecto præt. Cum libelli dati essent de erroribus quorundam episcoporum,
manu accepit Cōstantinus, & proiecit in ignem, asserēs nolle de episcopis decernere,
ut qui in ea autoritate & ueneratione sint, peccare nō possunt. Helena Augusti mater,
quæ totam se dederat nostrę religioni, octogenaria diem obijt. Filius in templo duode

cim apoſtolorum condidit:ibi enim cõmune ſepulchrũ ſibi poſteriſq; ſuis fecerat. Iam
ſenex Perſis Meſopotamiã diripientibus bellum indixit, paratas ad hoc opus copias
eduxit, claſſeq; tranſuexit. Ipſe Sotiropolim urbem petijt, quæ Pythia ante uocata eſt,
ut aquis calidis ſenile corpus foueret, uiribus pro ætate conſeruandis. Priuſq; ſe ablue
ret, medici pharmacon dedere. Miniſtri corrupti pretio (ut ſcribunt) ab affinibus, no-
cira immiſcuere, ille intrepidus poculum ebibit: poſt paulo incidit in morbum, quo in-
graueſcente ductus eſt in uillam publicam prope Nicomediam. Interea Conſtantinus
qui copias omnes Antiochiæ cogebat contra Parthos, cum accepiſſet de patris aduer
ſa ualetudine, Nicomediam aduolauit, ut pater diligentius curaretur. Medicorum fo-
menta nihil profuere, intrinſecus abſumente ueneno mortuus eſt, & ab Nicomedia
Conſtãtinopolim regale perductũ eſt funus, comitante filio Conſtantino, & cũ geni-
trice ſepultus. Iulianus in oratione de Cæſaribus ſcribit, Mercurium interrogatũ à pa-
truo Cõſtantino quis eſſet modus boni principis, reſpondiſſe, Regem oportere mul-
ta poſsidere, & multa impendere. Cõſtantinus in initio bonis principibus ſimilis: poſt
bella ciuilia uelut omi metu liber, cõtra ius ęquitatis pleroſq; occidit, minime ſuis par-
cens, & liberalitatis Auguſtorũ immemor cœpit eſſe parcus, & interdum nimis tenax,
gloriæ tamẽ appetens militaris. rebus gerẽdis fortunatus & felix. quod proueniſſe ex
eo fertur, quoniam fidei Chriſtianæ plurimũ fauerat: mirũq; eſt cum deditiſsimus fue-
rit, lauacrum renaſcentis uitę in extremũ uitæ ſuæ tẽpus diſtulerit, ut exiſtimo, uolens
id in Iordane, iturus contra Perſas, efficere. Baptizatuſq; eſt ab epiſcopo Nicomedien
ſi. Illud in eo principe laudabile memoratur, quòd ſi quos ex uulgo priuatus dilexit,
opibus honeſtauit, non dignitate prætoria, aut cõſulari, uti priores principes, nulla ha
bita honoris ratione fecerũt. Cumq; fuerit armorũ ſtudioſiſsimus, eloquentiæ expers
non fuit ac philoſophiæ, & in diſſerendo ſatis accuratus. Dicere frequẽter ſolebat, pro
utilitate reipub. imperatorẽ non debere labores recuſare. & partem corporis reciden-
dam ſi remedium non admitteret: ſin contrà, fouẽdam. ea ſimilitudine notabat malos
homines, qui emendari nequeũt. Vixit annis ſexagintaſex. imperauit XXXII. minus
menſibus duobus. Quidam tradunt Conſtantinum orbem hæredibus teſtamento di-
uiſiſſe, quidam filios ſorte feciſſe.

DIVISIO IMPERII ROMANI.

CONſtantino obuenere Galliæ, Hiſpaniæ, & alpes Cottiæ, Britanniæ, Orcades,
Hybernia, Thyle: Conſtanti Italia & Africa cum inſulis, Illyricum, Macedonia,
Achaia, Peloponneſſus, Gręcia: C. Conſtantio oriens & Thracia, cuius caput Cõſtan
tinopolis. & cum eo Dalmatius imperauit, in omi actione patruo quàm patri ſimilior, ſed
uirtus obfuit. Nam factione Conſtantij patruelis, ut diximus, ſeditione militari interfe
ctus eſt, cum imperaſſet annis III. neq; prohibente, neq; iubente Conſtantio: ſed credi
bilius eſt huius clandeſtino cõſilio facinus peractum fuiſſe. Conſtantinus qui in Gal-
lia imperabat, minime cõtentus, legatos miſit ad fratres, petens ut fieret noua diuiſio:
& cum non proficeret, poſt longas querimonias fiſus opibus Gallicanis, & equitibus
Hiſpanis, & alpino peditatu, bellum ciuile contra ius & fas mouit, & primum inuaſit
propinquas regiones. Conſtans tunc erat in Dacia pugnans contra Getas & Sarma-
tas. Conſtantinus ad Aquileiam peruenerat. Cuius in agro obuiam fiunt milites à fra-
tre miſsi, qui conatum repellerent. & cum ille longe uiribus præſtaret, quia per ſum-
mum nefas arma ceperat, incautius cõgreditur, lapſuſq; eſt in inſidias, quibus exerci-
tus circumuentus in medio cæditur. Equus principis, uulnere ictus ſeſſorem Conſtan
tinum deiecit. Cum iaceret humi ſine purpura incognitus, multis ictibus cõfoſſus eſt.
Imperauit triennio nondum finito. Vixit annis XXV.

COnſtans poſt meritam cædem fratris omni conatu ſuperatis alpibus, Galliam in-
trat, uarioq; euentu pugnans biẽnio partem fratris aſſecutus eſt. Præfuit aliquan
diu ut bonus rector. poſt ſiue debilitate naturæ, ſiue amicis ſuadentibus, animum ad
delicias flexit: ex quo in leues articulorum incidit ægritudines quæ hominem reddide
runt difficilem, moroſum, auſterum: unde factus eſt prouincialib. grauis, & militibus
illiberalis: ea cauſa ſeditionem peperit. Erat in exercitu Magnentius comes ordinum
Auguſtæ, urbs eſt Germanię, conuiuium militibus exhibuit à mane ad ueſperas more

gentis

gentis: inde cubiculum ingressus, statimq; egressus est indutus purpura, multis satellitibus cinctus. qui conscij non erāt, coacti sunt assentiri, abijtq; cum omni turba in prætorium & donatiuum dedit: positis custodibus cauit ne quis rem aperiret aut referret. Constans quærens mitigare tædia articularis morbi, ubicunq; fuisset uenatibus operam dabat, & ad siluas diuertebat, ubiq; cum formosis pusiunculis ludebat & bacchabatur, etiam fruens illorum tenera ætate. Ad eum missi percussores, qui insidiarentur, offenderunt Constantem uenatione fessum quiescentem: ingressi tentorium nihil tale cogitātem interficiūt. Quidam dicunt eum uigilem cognouisse parricidas, & abijsse in propinquum templum, & insignia imperij deposuisse, & ab altaribus tractum cæsum fuisse. Scribunr eius horoscopum inspectum à mathematico, qui dixit periturum gremio genitricis. nam Helena auia, mortua Fausta matre Constantini, filios nutriuit, ut parens. Constans occisus est in oppido hand longe ab Hispanijs, cui Helenæ nomen erat. Constans si exemplo Ciceronis didicisset, non armasset in suam cædem Magnentium. Popilius Lænas reus capitis M. Tullio defensori caput abscidit. Magnentius seruatori suo mortē intulit. Nam cum milites exorto tumultu in Illyrijs occidere uellent, obiecto paludamēto imperator texit ac seruauit. Discant igit̃ qui legerint, illorū misereri, & illos tueri quorum uirtutes cognitas habeant: aliter pœna quam illi proprer flagitia meruere, in defensorum capita resilit. Pauci præterea reperiuntur qui norint gratificari. Vixit Constans annis paulo plus XXX. Imperauit XIII. Milites trucidarij & cōiurati, Magnentium imperatorem salutāt. Cum hæc nunciata essent, Romæ Nepotianus imperator à populo & Mirmillonibus factus. Heraclides senator fautor Magnentianæ factionis populum decepit, factaq; proditione Nepotianum Augustorum sororis filium, quem gladiatores cingebant, simulans uelle cum eo loqui, obtrūcat, Caput pilo fixum per urbis itinera deportatū est. Imperauit dies duodetriginta.

MAGNENTIVS.

MAgnentius comes duorum ordinum dolo imperator factus, Constantis nomine literas scripsit sub illius signo ad eos qui præerant uel cohortibus, uel urbibus, qui statim ad imperatorem uenirēt: quos in itinere cædi iussit, ut non esset qui motum faceret. iam & Roma cesserat: eius enim factio plurimū ualebat. Constantius tunc in oriente aduersam fortunam contra Persas experiebatur. Igitur ingenti agmine Italiam petit, & Mediolani diu immoratus, fratrem suum Decentium Cæsarem fecit, misitq; cum exercitu uti Gallias tueretur. iamq; tota Italia & Africa Magnentij erant. Factio Illyricorum duce Britannione cum nouo imperatore sentiebat. ad Constantium legatos misit cum literis, uti oriente & Thracijs contentus esset, qui nihil respondit. Constantius Gallum patruelem Cæsarem fecit, & reliquit in oriente. ipse Hesperios petijt ulturus fratris cædem: sed ne sua Roma bello ciuili uexaretur, misit ad Magnentium, concedens Galliam si arma deponeret. Tyrannus sperans uincere, non paruit, ideo ambo ad pugnam se parant. Magnentio priusquam congrederetur, maga consuluit uirginem iugulare, & cruorem uino miscere, potandumq; militibus præbere (mos est immanium Barbarorum cum aliquid secretius agunt) ipsa interea carmina peragebat: post hæc profana sacra, fit pugna utrinq; magnis copiarum uiribus ad Mursam. uicit Constantius magna hostium & suorum strage. uerum hostes ad multā partem noctis cæsi. Tyrannus dimisso equo & insignibus in habitu equitis aufugit, equum suum reliquit: ut qui uiderent, existimarent sessorem esse mortuum. Victor imperator die sequenti conscendit tumulum, ex quo tota planicies conspici poterat: quam cum uidisset repletam cadaueribus, ingemuit. cæsa fuere supra L IIII millia pugnatorum. omnes cæsi iussu principis sepulti sunt: qui uero uulnerati non perierant, uictoris beneficio curati & conseruati. Exercitus tyranni fuit ex XXX millibus. Constantij uero LXX millia pugnatorum habuit. Periere illinc XXIIII, hinc propè XXX. Ea pugna attritæ fuerunt imperij Romani uires. nam ij qui cæsi, & numero & robore ad quæuis externa bella satis fuissent. Magnentius postquam in tutum locum se recepit, reliquias profligati exercitus collegit, & nouo milite suppleuit, cupidus rursus aleam dimicationis tentare, & priusquam experiretur, misit unum è senatoribus grandem

natu ad Constantium, quòd uellet omnibus, præterquam Galliæ. Constantius hominem reiecit, opinatus illum speculatorem uenisse. Post misit episcopos, nihil prouinciarum quærens, sed tantum ut liceret militare ducis titulo, quibus nihil respōsum est. Quod cum accepisset exercitus tyranni, plerique milites adierunt ad uictorem. Tyrannus intelligens sibi dimicādum fore, exercitum ex copijs Gallicanis reparauit, mistoque dum milites cogeret, assuetum parricidam multis pollicitationibus Antiochiam, qui Gallum confoderet, ut illo cæso Constantius relictis rebus Hesperiæ cogeretur orientem petere propter Persas. Cum trucidarius Antiochiam peruenisset, domum cuiusdam uetulæ diuertit appositam fluuio Oronti, qui labitur per eam urbem. Orontes antea dictus Ophites, post ab filio Cambysę regis Persarum ibi submerso uocatus Orontes. Hic in cœna post uina rem communicauit cum paucis, quos inuitauerat, minime expauescens mulierem ætate confectam. illa clàm se proripuit, & quod audiuerat, ad Gallum retulit, qui statim omnes comprehendi iussit atque necari, ubi quæstionibus ordine suo negocium aperuerunt. Magnentius quia tale consilium irritum fuerat, rursus præliari statuit. Victusque est, & aufugit Lugdunum. Comites ut uictori grati essent, consilium ineunt tyrannum capere, & Augusto tradere. ille ubi se custodiri cognouit, cum fugæ locus deesset, furorem simulauit, & primum fratri Desiderio uulnera intulit, quæ non fuere letalia, post interfecit quosdam amicos, tandem se confodit. hic exitus fuit ingrati hominis. Decentius Cæsar, qui Gallias tuebatur, audito fratris casu, sibi metuens, laqueo apud Senonas usus est. Desiderius accessit ad Constantiū, ab quo liberaliter exceptus est. Geruntium Magnentianæ factionis comitem, exilio uictor mulctauit dum in Gallia esset.

BRITANNION

BRitannion ante tyranni pericula, quo cum conuenerat, imperator ab Illyricano exercitu appellatus Mursæ, quo tempore & Nepotianus Romæ, posita purpura & Gallica ueste indutus, Constantium adijt: & obuius uenienti factus in Thracia, obuolutus pedibus ueniam petijt & impetrauit. Imperator senē ducē amplexus, patrem eum uocauit, & cœnæ adhibuit, ab quo multa de Magnentio intellexit. Deinde iussit abire Prusiada Bithyniæ caput, & propinqua oppida uoluit ut ad uictum senis contribuerent, qui plures ministros secum ducens, illic magna quiete uixit annis sex, post decessit.

SILVANVS

SIluanus Bonitij F. in Gallia natus, qui bello Liciniano clarus sub Constantino, tribunus sub Magnentio fuit, post defecit ad Constantiū, ab quo missus in Galliam est. Imperator uero qui calumnijs aures facile præbebat, successus eius suspectos habuit: quærebat igitur insidijs circūuenire. Siluanus ubi accepit, pro concione questus est, ita à militibus Cæsar appellatus. Ad hunc motum opprimendum mittitur Vrsicinus, qui pecunia tribunos Siluani corrupit ut occiderent. Agrippinæ igitur deindustria facto tumultu cæsus est: cuius cæde tam magno gaudio exultauit Constantius, ut ferè insanus haberetur. præfuit paulo plus duobus mensibus.

GALLVS

GAllus natus est in Massa Veternēsi, patre Constantio, fratre Magni Constantini, matre Galla, Rufini & Cerealis, qui cōsulares erant sorore, ac liberaliter educatus, feros mores uincere nō potuit. Profectus ad orientē consedit Antiochiæ, ubi stimulante uxore omē genus sæuiendi expertus est. Illud uero nefandū & abhorrēdum: noctu cū satellitibus incognitus errabat per lupanaria & tabernas, explorās submissa uoce Græco sermone, quid de Cæsare sentirent, & notabat singulos qui oblocuti fuissent: post aliquo reperto figmento trucidabat, quod antea in urbe Roma fecisse Gallienū memoriæ proditū est. utrunque uxoris stimuli exagitabant. missus est ad eum Domitianus præfectus præt. ab imperatore, qui de sceleribus Cæsaris iam senserat, uti cum Gallo secretius ageret, & persuaderet uenire ad principem. quod cum parum

proficeret, addidit mandata & minas: indignatus Gallus hominem comprehendi iuſsit, & cuſtodiæ tradidit. Montium etiam quæſtorem, qui tale facinus non probabat, coniecit in uincula: ſuadente uxore ambos per forum tractos & uerberatos in fluuium proijci mandauit. Quod ubi accepit imperator, miſit qui Gallum adducerent. Ille uxorem Conſtantiam ire ad fratrem iubet, placaturam eius indignationem, & hęc in itinere deceſsit. Cuius morte audita Conſtantius edicto Gallum dignitate priuauit, exilio damnat: & ne longius rem protrahat (omnem autem eius ſecuritatem in morte Galli poſuerat) percuſſoribus mandat iuuenem obtruncare. Hi fuere Seruianus reus maieſtatis, paulo ante abſolutus, & Pentadius notarius, & Apodemius, qui prenſo Gallo & uti noxio manus poſt terga reuincto, ceruicē abſciderunt. In foro truncus relictus eſt. Poſt paulo quàm illi miſsi ſunt, pœnituit imperatorem, & deſtinauit citiſsimos qui prohiberent, & ij retenti fuerunt ab Euſebio eunucho. Is eñ erat præpoſitus cubiculi, cuius cōſilio princeps ferè omnia agebat, quãuis Gallus meruerit pœnas dare. Imperauit annis IIII. Vixit unde XXX. Conſtantiæ corpus delatum ad urbem, & in ſuburbano uiæ nomentanę poſt primū lapidem ſepulchro maiorū illatum eſt. Conſtantius in oriēte aduerſa fortuna res geſsit, hoſtis enim ſemper ſuperior fuit. Anno XI. imperij Perſica palma præcepta ſemel eſt temeritate militū ad Singarā. nā octies cum hoſte congreſſus, & in hoc prælio cum uictoria pro eo ſtaret, ad hoſtes tranſijt nō ſine graui uulnere. amiſſa eſt Singara & Bizabda & Amida. cum accepiſſet de fratris cæde dubius agebatur, permaneretne cōtra acerrimos Perſas, an ad uindicandā Europam remearet. Sapores Armenias uexabat. Iamq; Niſibin obſedit, quam urbem Luculli arma iuris Ro. fecerāt. quo tēpore Mithridates Ponticus ad opem Tigranis ſoceri cōfugerat. Niſibis urbs eſt Mygdoniæ, ſic appellauere ꝓxima Syriæ Macedones, à noſtris dicta Antiochia. huic cum capta fuit à Lucullo, præerat Guras Tigranis frater, quem Romanus dux apud ſe honorifice tenuit. Barbari Niſibin, Antiochus Antiochiā nominauit. Expugnandæ urbi intentus Sapores bellica tormenta admouit. Alueum fluuij qui mediam ſecat urbem, aliò ductis foſsis deduxit: ſed ex hoc non obfuit propter frequentes illic fonteis puteosq;, qui ſatis ſuppetebāt. Cumq; hoc non procederet, occluſit meatū fluminis, deinde emiſit, unde impetus aquarū ſubuertit partem mœniū. Niſibenſes noctu citiſsime obſtruxerunt tabulis, trabibus & terra. Cū illuxit dies, rex uetitus ab expugnatiōe re infecta mœſtus abijt. Niſibēſes muros inſtaurauere. in hac expeditione rex amiſit XX. milia hominum. Maſſagetæ abſentia regis ex ſuperiore parte Perſida inuaſerant abigentes prædam. rex regno tuendo properauit. Conſtantius ſubſidiarios milites miſit, Niſibin & mœnia firmari iuſsit, inducias cum Sapore fecit. & priuſquam Europam peteret, Gallum patruelem Cęſarem pronunciauit, iunxitq; ei matrimonio uxorem Conſtantiam ſororem ſuam, præfecitq; copijs orientis. Ipſe contra tyrannos properauit, & pacem ubiq; fecit. & cum undiq; in Europa late uictor eſſet, ſedatis bellis ciuilibus, ludos Arelatæ dedit ante VI. iduum Octobr. Quo die imperium ſumpſerat, Italiam uenit, Mediolani cōſtitit: & inde ut Gallijs ſubueniret, Iulianū patruelem adoptauit, miſitq; in Gallias cum paucis militibus: ipſe petijt urbem comite Ormiſda regis Perſarum filio. nobilitatē urbis & maieſtatem admiratus eſt. Nobilitatem ſtans audiuit, uulgus ſella curuli ſedens in foro. & quoniam hoſtes præter Perſas deerant, ſuis manibus ſcripſit, Conſtantius totius orbis dominus: inſanior Domitiano, qui inſcripſit, Dominus & deus ueſter Domitianus. huius ęmulus cœpit odio habere uiros claros. cum opera urbis intueretur, ardor inceſsit ſtatuam equeſtrem erigere ſimilē illi quæ Traiani erat, in eius atrio: & Ormiſdæ qui ponè ſequebatur, mentem aperuit. At ille ſubridens reſpondit, prius oportere ſtabulum fieri molis equi capax. Imperator conticuit. Locus admonet de Ormiſda inſpicere. Narſes plures habuit more Perſico uxores, ex illuſtrib. ſuſcepit Adarnaſſem, Ormiſdam & Narſen. Ex humilis generis uxore, uerum ſupra cæteras formoſa, genuit Saporem. Adarnaſſes ſucceſſurus erat, quia maior natu, ſed coronam non aſſecutus eſt ob ingenitam fæuitiam. Meſopotamij tentorium ex corio camelorum intexto auro arte Babylonica, dono miſerunt ad Narſen. filio dedit Narſes, & interrogauit an placeret. Reſpondit Adarnaſſes, magis ei placere ſi imperaret, quòd ex hominū corijs longe pulchrius facturus

cturus esset. huius uocis memoria, & alia crudelissima quę in initio regni fecit, regnum abstulit. Itaq; omnibus præpositus cōmuni consensu Persarum Sapores: qui cælo illo Narsen fratrem luminibus priuauit, Ormisdam in uincula compegit. Huius uero mater & soror & uxor, corruptis pecunia custodibus, carcerem ingressæ limam iuueni dederunt, quam secū tulerant. quo instrumēto fibula compedum dissoluta est. Vbi opus peregit, illæ pingue cōuiuium custodib. exhibuere: qui dum cibo & potu graues quiescunt, Ormisda aufugit, & in castra Romanorū uenit ultimis Constantini Magni annis. Sapores re intellecta uxorem sequi maritū iussit. Ormisda bello ciuili à Constantino præpositus est turmis equitum. Fuit enim uir fortis ac certus iaculator, nunquam iaculū frustra emittens, ante designans quò esset iaculaturus. Bellis Europeis eius claritudo om̄ibus nota fuit, & magnam sibi laudem propagauit. Constantio redeunti ad orientem, legati Saporis occurrunt ad Sirmium, peienies restitui Mesopotamiam & Armenias, aliter pax non esset. Constantius Augustus ad hæc rescripsit, Persas seruisse Macedonibus, & Macedonas seruire Romanis: hac ratione iniuria petis. Mesopotamiam maiores nostros cepisse, Persas irrupisse latronum occupantium more: Armenias cessisse Romano imperio uicto Tigrane, cōtra quem iustum bellum gessit L. Lucullus, qui Miihridatē hostem populi Ro. hospitio & affinitate souēdum exceperat: & ipsum Mithridatē nulla contumelia lacessitū, sponte iniurijs ac cædibus affecisse Romanos: & Persas irrupisse sæpius in Armenias, & à patre tuo Narse non bello occupatas, sed insidijs interceptas. Qua de re desine hæc petere quæ nostro iure tuemur: pacem quam petis minime, sed cōditiones eius recusamus. Sapores lectis literis bellū mouit, Nisibin frustra obsidione tētauit: nam inde repulsus est. Post in alias urbeis profectus, tantū Amida potitus est, quæ nō satis firmo præsidio tenebat. eam solo æquauit. Ea res coegit Constantiū consortē eligere, censuitq; accersiri Iulianū patruelem, Galli fratrem, quem adoptauit pro cōcione ad milites, & Cæsarē fecit. Non me præterit qui sub Constantio militarunt, scribere Iulianū adoptatū fuisse in Gallia cisalpina propter irruptionē Germanorū, qui Gallias uastabant, ut ab rapinis hostilibus Gallias, quas præcipue amabat, liberaret. Alij scribunt Athenis adoptatum. ubicunq; fuerit, assensu militari purpurā induit ante diem VIII iduū Nouemb. Arbitione & Lolliano COSS. & Galliam missus, priusquam proficisceretur, Helena Constantij soror ei iuncta matrimonio est. & quia periculum imminebat, Calen. Decemb. egressus cum exiguo supplemento, deductusq; est per aliquot millia passuū ab Aug. maturauitq; iter Taurinos uersus. Ferunt consilio Eusebij quærentis perdere totū genus Constantini, paucos milites fuisse datos Iuliano, ut ab hostibus occideretur: quod illud præcipue indicat, quoniam obsesso apud Senonas auxilium non misit. Secus euenit: re enim bene gesta in Gallijs sæpius hostes profligauit, ultra Rhenū coegit, multos captiuos abduxit, XI. ferè millia nostrorū, qui belli iure seruiebant, ab Alemannis recepit, & prope Argentoratum urbem Galliæ totum ferè Alemannorū exercitum perdidit. Iam inde Barbaricæ cladis monimentum habuit, quod nisi contigisset, urbs minime nota in obscuro esset. & præter omnium opinionem, in solo hostili multa pręclara gessit. Cumq; eius successus felix haberetur, nō caruit calumnijs apud Augustum. & erant qui appellabāt eum loquacem talpam, alij purpuratā simiam, alij græcanicū literionē: & erant qui mollem Alianum Græculumq; fallacem, & sub specie sapientiæ stolidum. Constantij enim aures ad fidem præstandam faciles pronæq; erât. quod cum sciret Iulianus, ægre tulit, & metuit ne idē sibi, quod Gallo fratri, eueniret. ideo iam tunc cœpit cautior esse: & post uictoriā ingentis pugnæ cum hostiū peremptorū magni aceruí essent cadauera in fluuiū proiecta, concordi assensu uictoris exercitus uocatus est imperator, & inde Augustus. nomen Augusti pertinacissime renuit: hinc tumultus militū fuit, nudatis ensibus cogentium meritum cognomen accipere. Itaq; ut illi quiescerent annuit. nō reperiebatur diadema, facere tentauerūt ex mundo muliebri. Iulianus uetuit, asserens nō esse boni euentus augurium. Tribunus coronam attulit non longe differētem ab corona, quæ solet in xysto uictoribus dari. Marcellinus scribit Maurum comitē ordinis detraxisse sibi torquem: draconarius enim erat, & capiti principis aptasse. Post uero usus est diademate micantibus gemmis exornato. Fœdus cum Alemānis percussit, illis restituentibus

tibus ablata. Deinde misit ad Constantium Pentadium quendam magistrũ copiarum cum literis, in quibus erat tantummodo Cæsaris titulus. Summa literarũ hæc fuit: Milites sæpius uictores, & qui diu pro repub. pugnauerunt, ut præmia laborum & diuturni sudoris petere possent, me licet repugnantem, imperatorem appellauere. Non ignoras antiquæ consuetudinis esse, qui sub ducibus ac Cæsaribus militant, non licere præmia Romano iure poscere: quia ea causa iusta cēseri debet, te exoro, qui communis es parens, ut æquo animo ad cōmunionem imperij me patiaris, ne miseri milites frustra effudisse sanguinem uideantur. Addebat in fine se polliceri missurum certatores equos ex Hispanijs, & promptos milites ex Gallijs. id quidem erat annuum tributum. Erat Constantius cum accepit epistolam Iuliani, Cæsareæ in Cappadocia, ultra solitum excanduit. Cæsarea antedicta Mazaca, est posita in radicibus Argei montis. & nihil rescribens, edixit expeditionem contra Persas, pro qua orientem petierat, ita suadentibus qui utilitatem Reip. quærebant. eius animus cum legit literas, præceps fuit uertere copias contra Iulianum. post paulo legatos placide abire iussit, quibuscum misit Leonam quæstorem cum mandatis, cui & literas dedit: in quibus admonebat iuuenem, ut Cæsaris nomine cōtentus, Augusti maiestatē poneret. Leonas Parrhisiis exceptus honorifice est. Et postquam in campũ cum armata multitudine stans pro tribunali uelut concionaturus, literas imperatoris legit, cum uentũ est ad Cæsaris nomen omnis turba clamitare cœpit: Iuliane Auguste salue, Iuliane Aug. dij te seruent, Iuliane Aug. dij te sospitent. Postea unum ex his quæ mandauerat Constantius, actum est, hoc est, Nebridium præfectum prætorio factum, submoto Florentio. & hoc minime processisset ni Iulianus ex sua sententia prouenire diceret. Iulianus, ne ardor militum frigesceret, legatos rursus ad Constantiũ mittit, ipse profectus est ad limites Germaniæ. Imperator interea accersiuit Arsacem regem Armeniæ, uti fidus cum Romanis perseueraret, neu fallacijs Persarũ animaduerteret. post misit ad reges Transtigritanos, ut in fide permanerent, ne deficerent ad Persas. Iulianus ordinatis in Germania rebus, statuit Viennæ hyemare. Non desunt qui scribant mandatum fuisse Leonæ, ut obijceret beneficia imperatoris Iuliano, ut homini ingrato: & illum questum etiā de Constantio de cæde parentum ac fratris, & inuocasse ultores deos, deinde iussisse abire omēs ab exercitu qui dicta Constantij probarent. At uxor Constantij Augusti moritur, & ducta est Faustina, utraq; forma pulcherrima. sed illa mœstitia ac dolore interijt impotentia genialis thori. Cum ad bellum ciuile Iulianus se pararet, existimans Constantium nunquam ad concordiam uēturum, uxor eius Helena moritur. Iussit corpus Romam perferri, & sepeliri in suburbano Nomentanæ uiæ, ubi antea Constantia soror sepulta erat. Falsum est quod iampridem uxorem expulerit, quæ castissima erat. Iulianus fertur dixisse militibus, ut se pararent contra Constantium, priusquā ille aduersus se moueret impetum. In ipsa expeditiōe, quia multi erant in exercitu Christiani, iussit uti quisq; coleret quos uellet deos. Ipse uero, ne ab fide abhorrens animos militum alienaret, ingressus templum in natali saluatoris: ut alij dicunt, in solenni epiphaniæ, & unà cum cæteris adorauit, & diuinis rebus interfuit. Post ut se corrigeret, dicebat se properare ut coniungeret exercitus, & præsciret quo die esset imperator moriturus, ut per nocturnam quietem præmonitus erat, quando uocem audierat, cum Iupiter erit in fine aquarij, & Saturnus in XXV parte uirginis, Constantius dominus Asiæ morietur. Cum ex Antiochia peruenisset Tarsum imperator Aug. ut Iuliano obuiam iret, incidit in febriculam semper æqualē, ratusq; est gestatione aboleri. uectus lectica est per inuia itinera usq; ad radices Tauri montis. ibi in statione quadam, que appellatur fons Mopsi, Græce Mopsocrenis, intrinsecus exurēte calore, febris aucta est, adeo ut corpus tangi non posset. Hic cũ deficeret, successorē statuit Iulianũ. post paulo mortuus est ante tertiũ nonas Octob. Vixit annos XL. & paucos mēses. Imperauit an. XXIIII. Iulianus ubi accepit de morte Cōstantij, citissime perijt Cōstantinopolim. Corpus principis conditũ in loculo, Iouinianus qui post imperauit, domesticorũ protector, cum regia pōpa Constantinopolim perduxit, & sepulchro maiorũ intulit, interq; diuos relatus est. Prope finem uitæ se palam accusare solebat, quòd occisor suorum fuerit, quòd Iulianum Cæsarem fecisset, & quòd in noua credulitate numinum esset. Natura debilis ad coitum fuisse

traditur

traditur. in uictu parcissimus; lata lege uetuit phasianum & sumen conuiuijs inferri. nunquam spuisse memoratur. In iudicijs iustus & moderatus, si secretiores consultores non habuisset. ad iram tardus, bellis ciuilibus fortunatus, Persicis semper infelix. Sarmaticis uarius: bis Sarmatici cognomen inscripsit. Nam cum Sarmatis, Dacis & Quadis fœdera feriret, & in suggestu orationem haberet, barbaris male audientibus quòd ad hoc opus assueti non erant, unus è Quadis secessit, & stercore alterum è calceis repleuit, sub ueste tulit. & propius accedens in uultum cōcionantis proiecit. Id dedecus mereri puto, qui inter rusticos aut philosophari, aut rhetorice loqui uolunt. In fide semper fauit Arrianis, quorum causa synodum habēdam præcepit, statuta est conuentus dies. Imperator indignatus erat, quòd mandauerat Alexandro episcopo nouæ Romæ, ut in communionem exciperet Arrium cum tota factione, & Alexander negauerat, qui prostratus orabat ne fineret deus à pernicioso lupo suum ouile corrumpi. Tempus appetit. Arrius cum argumentosis syllogismis ingressus est, fauente Eusebio Eunucho. & in initio priusquam pudēdum os solueret, correptus cœliaco dolore, secessit ut onus uentris deponeret: & cum niteretur ui expellere, unà cum stercore animam emisit. Hūc finem meruit homo perfidus ac malignus, qui uenenū in urbe dei latius seuit, aconito uehementius: unde geniti in fide saluatoris ignes inextinguibiles, quibus Asia, Africa, & bona pars Europæ fidelibus & iuxta credentibus ereptæ sunt. Præfuit Alexāder annis xxiij. Successit Paulus homo iustus, quē Constantius consilio Eusebij Eunuchi submouit, & in eius locum subrogauit Eusebium episcopū Nicomediensem militē Arrij. Paulus ad urbem Ro. se contulit, petijtq; ab episcopi Ro. autoritate restitui in suam dignitatē: & quoniam uitæ sanctitas merebatur, ab Iulio pont. in sedem restitutus est. Constātius indignatus, hominē exilio prius mulctauit: deinde minime contentus, interfici iussit. Qua de re hæretico Arriano successit Macedonius Arrius. Hoc in loco digredi nō ineptum putemus, ut scilicet ostendamus episcopum Ro. caput catholicę fidei semper fuisse. Roma ipsa terrarum dea, & gentium regina poscere uidetur dei sedes & imperij generis humani. Sed ubi noua Roma præsentib. Augustis lacertos extulit, absentia principum nostra Roma paululum imminuta: utraq; tamen urbe principatum sibi uindicante, nescio quo fato, pręfectis obtēperauimus, & aliquando Augustulis, & sæpenumero regibus Gotthorum. Itaq; per ea tempora episcopalem maiestatem, nutibus imperatorum Constantinopolis sibi usurpauit. Nos uero non cessimus, sed passi fuimus ne ira principum obesset, qui urbis sacratissimæ dignitatem Barbarorum prædæ reliquerant. res non potuit diu differri. Phocas imperator totius maiestatis decus iniuria ablatum restituit, & publico decreto sanxit: nam plerię; episcopi Constantinopolitani male usi autoritate, prauis opinionibus fidei simplicitatem turbauerant. Romani uero pont. semper habiti orthodoxi & iustissimi, ut ipsi Græci in historijs tradiderunt. Episcopus igitur Ro. & diuino iussu, & humanæ rationis uinculo, generis humani parens & princeps est. Nam illud perpetuo mansurum quis dubitat? Tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo ecclesiam meam. Constantius eques optimus & certus iaculator, eloquens, & carminibus componendis aptus: quòd fuit in suos ferus, nō caruit exemplis, quòd sic fecisset Caligula, Domitianus & Commodus, & F. Seueri Antoninus: in cæteros & Gallienus, qui tormentis adigebat homines fateri quod uellet. In Gallijs & Pannonijs triūphales arcus erexit, magno prouincialium dispendio.

FL. Cl. Iul. Iulianus natus est Constantinopoli, patre Constantio Constātini fratre, matre Basilina nobilissima fœmina: forma liberali, ingenioq; ad literas et ad arma satis accommodato. Mater grauida somniauit se parituram Achillem: excitata, marito narrauit. peperit antequam pariendi tempus sentiret. hinc parentibus bona spes de filio fuit, datusq; est & initiandus & erudiendus Eusebio episcopo Nicomediæ. Primo bonæ indolis puer apparuit. utinam non habuisset rhetorem Libanium, ab quo ita institutus est, ut prætermissa ueritatis cognitione, puerilem animum ad antiquorum credulitatem flexerit. Itaq; sub illo immutatus est, Mercurium præponens cunctis. non caruit tamē in cæteris laude: similis existimatus Tito, ut frater Gallus Domitiano, bellorum successibus cōparatus Traiano: res ei fuit cum ferocibus Germanorum populis,

ut Traiano

ut Traiano contigit, nondum principi: clemētia Antonino, moderatione M. Aurelio, literatum studio magnis philosophis. Cumq; his asuetus, soporiferę quieti multum detrahens, insomnes noctes aliquando, cum utilitas Reipub. posceret, ducebat: & musis uigilias impendebat: nulloq; adhibito remedio, minimo strepitu excitabatur. Philosopho uenienti statim occurrebat, ne ab literatis rusticitatis reus citaretur. memoria plurimum ualuit: in rebus gerendis optimos imitabat principes: in re uenerea citra omnē suspicionem uixit: modesta liberalitate semper usus: eunuchis & pantomimis & morionibus nihil unquam largitus. Illud incredibile dictu, postquam solus imperauit, hostes pop. Rom. intra suos terminos se continuerunt, & in laudes noui principis accendebantur. Restabant profligandi & domādi Persæ. itaq; cum ingenti apparatu egressus Constantinopoli, transmisso Bosphoro, à Chalcedone Nicomediā processit, quæ olim regia & ampla urbs ædificiorum sumptibus, terræmotu corruerat: memor quòd illic educatus erat, ingemuit: per Bithynos Gallogræciam uenit, & inde Antiochiam Orontis petijt, orientis apicem. & cum loci situs omnes ad uoluptatem inuitet, princeps ibi suapte natura continentissimus fuit. ex eius imperandi ordine iustitia è cælo ad mortales redijt. Iulianus quartum inijt cōsulatum, adscito Sallustio collega, quem præfecerat Gallijs præfectum. cum uer appeteret, Hieropolim uenit, hinc in Mesopotamiam signa commouit, post peruenit Circusium (ferè instar insulæ inter Euphratem & Xaborectorā amnes positum est) quod Diocletianus mœnibus amplificatum, excelsis turribus circūdedit. Hic moranti allatæ sunt ab Sallustio literæ, ut expeditionem in Persas differret, & dijs uetantibus cederet. Sed quis fato repugnat? transgressus flumen, pontem auelli iubet, Zaitamq; uentū est, ubi Gordianum imperatorē exercitus tumulo intulit: quem Licinius hostis bonorum euertit. Iulianus ubi hostes propere adesse intellexit, concionē habuit, afferens maiorum nostrorū exempla, initium faciens à Ventidio usq; ad Maximianū, quòd ferè omnes rediere laureati, præter Gordianum & Carum: ille insidijs mortalium, hic ira deorum sublatus. hostes à prælio abstinuerunt. Ipse Assyriam depopulatus, urbeis, oppida partim ui cepit, plereq; deditionem fecere: uictorq; cum ingenti gloria profligato exercitu hostili, usq; Ctesiphontem peruenit. Castra aliquamdiu illic habuit cum exercitu satis lecto. dum remeat, facem sereno uidit cœlo. aruspices Hetrusci uetabāt quicquam tentandum, quia signum erat infelix. Iulianus & hoc contempsit ut ante Sallustij monitus. postquam illuxit, castra mouit. Persæ sæpius afflicti terga inuadunt, & priusquam laborantibus subueniretur, hostilis ex improuiso globus in cataphractos irruit. Sic mos Parthorum ut confusos cedant. dumq; imperator incautius sese infert, uulnus excepit. emissa hasta incerti militis, transmisso brachio & costis, hæsit fibræ iecinoris: dum auellere conaretur, scidit digitorum neruulos: prolapsus in ceruicem equi, ueloci cursu in castra relatus est. adhibita fomenta paululum dolorem leniuere. poscit equum & arma, ut prælium renuat: cum spiritus deficeret, concionem habuit, disseruitq; mortem esse summum præmium. Petijt inde quid ageret Anatolius. Sallustius respondit, Beate digere. ingemuit amici casum, quòd interfectus esset. circūstantes qui dolore conciti deflebant, sua autoritate castigauit, turpe quidem principem sideribus conciliatum lugere. inde cum philosophis sermo ei fuit de immortalitate animæ. Epotaq; frigida aqua uita solutus est, annum agens alterum & XXX. ante sextum Calend. Iulij. in suburbana uilla agri Tarsensis Iulianus sepultus est, & in diuos relatus. successor si uixisset, decreuerat nobile sepulchrum. Homo statura exigua & gracili, maiestate conspicuus, inter ueteres heroas connumerandus. ampliando imperio, & reipub. gubernandæ satis idoneus, si fata commisissent, ore & manu (ut inquit ille) consultor patriæ. imperauit solus annum unum, menses septem, ab eo quòd Cæsar fuit annos septem. Corpus Procopius Tarsum usq; perduxit, & tumulo dedit. inde abijt, & nusquam nisi ex improuiso Constantinopoli purpuratus apparuit. Mirum creditu, Barbaræ nationes eum plurimum diligebant, à militibus adeo obseruatus, ut in creando nouo principe Iouianum legerint, ab uocis similitudine una litera immutata. Memoria & liberalitate clarus, tributa parcius exigenda mandauit, licet sint qui nolint, gloriæ cupidius appetens: & cū Christianos nimis insectaretur, sanguine tamē abstinuit. hostes morte nostri principis elati

Q   & circumfusi

& circumfusi, castra quæ spatium trium mil.pass.complebant, disperdere quærebant. Romanis uero controuersia fuit in eligendo. Constantiani Abilum præponebant, proceres Gallorum Sallustium, qui propterea quòd senex & ualetudinarius esset, recusauit: dumque mora fieret ob certamen, clamantibus militibus maturandum esse, Iuuianus eligitur domesticorum primus.

VArronianus comes ordinũ, agri Singidonensis incola in Pannonia, liberos utriusque sexus cum plures extulisset, mœrore anxius, ut qui sine prole esset, admonitus est per nocturnã quietẽ, uti filium, qui nasceretur, Iuuianum uocaret, fore ut uiueret, & ad purpurã uenturus esset. Itaque editũ filiũ Iuuianũ appellauit, præceptoribusque cum ætas posceret, erudiendum dedit. non parum liberalib. artibus profecit, ingenio ualde ad omnes disciplinas prompto. Pater militia clarus, notissimus erat: & iam emeritus secesserat in auitos agros ut quiesceret, & agricolationi incumberet.

IVVIANVS

IVuianus electus est princeps, & statim antesignani Iuuianũ clamauerunt: qui in medio, quique postremi erant, opinati Iulianũ reuixisse, ingẽti lætitia effusi choreas ducebant. cum nouus imperator purpuratus castra comitantibus primoribus circuiret, & conspectus esset ab ignaris homo incuruus, statura procera, statim lachrymæ obortæ sunt, auspiciũ haud felix præsentis imperij. reductus in tentoriũ de imminẽti periculo sermonẽ fecit, adhibitis tribunis & comitibus. Instabat totus exercitus deduci in Mesopotamiã. hostes à tergo territabant, quamuis semper uicti. fames in castris erat, & rerum penuria. & quamuis noster exercitus uictor esset, rerũ difficultatibus, & recẽti cæde ducis timebat, adeò ut si hostis irruisset, magnã intulisset cladem. cœptũ est cõsilio iter. Instite re hostes cũ elephantis, qui graui nidore terruere equos. opem ferentib. Iouijs & Herculijs Gallis, restiterunt beluis. Vbi Carras uentũ est, infelicitate Crassi nobiles, tanta trepidatio non fuit. hinc Daram oppidum. hoc in loco quadriduũ consumptũ est. hinc miles cum abiret, peruenit ad Tigridẽ iam auctum cœlestib. aquis. metus erat transire. Galli assueti fluenta perfringere, ingenti animo ingressi, ad alteram ripam peruenisset, ibique hostes obseruantes ripas, obtruncant. illos secuta est cætera turba. Ad hæc uenere oratores à Persis Surenas (nomen est dignitatis post regiã) & alij proceres offerentes conditiones pacis, si non æquas, attamen necessarias. Cõsultarunt cum imperatore primates, ictumque est fœdus non sine calamitate Rom. imperij. Prouinciæ quinque Transtigritanæ, quas uictor Galerius Maximianus acceperat, restitutæ sunt, Afarzamena, Mozena, Zabdicena, Rheumena, Carduena: tradita & Singarena, & Nisibis, & pars Mesopotamię: nõ tradita tamẽ est Ctesiphon. & ita fines ueteres innouati non sine magno imperij dispendio. Accessit maior ignominia: uetitus est P.R. Arsaci regi Armeniæ amico ac fido auxiliũ contra Persas ferre, quod nunquam antea ad hoc coactus est. uisaque est libertas uictricium armorũ corruisse. Ictum est ignobile fœdus ad annos xxx. & religioso ritu utriusque gentis confirmatũ. exercitus inde in tutum perductus est. Iuuianus cum peruenit ad locum, Dadastana uocant, qui diuidit Bithynos à Galatis, assiduo labore longi itineris, aut recenti tectorio, positis ibi prunis, mortuus est. Sunt qui scribant incidisse in morbũ ex uarietate ferculorum, quibus repletũ corpus, quod auidissime illic sumebat, cõcoquere nõ potuit, & cruditate perijsse. Vixit annis xxxiij. Imperauit menseis septem, à Valentiniano in diuos relatus est.

FL. VAL. VALENTINIANVS AVG.

POst Iuuiani mortem exercitus Niceæ, quæ urbs caput est Bithyniæ, Valentinianum Gratiani filiũ imperatorẽ elegit. Nam L. Equitius, qui Illyrico præerat, quoniam absens, præteritus est. Augustus Cæs. Valentem fratrẽ tribunũ stabuli fecit. post paulo Cõstantinopolim cum uenisset, & in suburbanum concessisset, consensu omnium ipsum Valentem consortem imperij & Aug. pronunciauit. Præerat eo tempore Romæ Rufius Turcius Apronianus, literis & Reipub. moderandis habenis uir clarus & illustris. Procopius qui genus suum ad Cõstantinum referebat, & paucis suffragationibus purpuram induerat, pœnas cœpti motus dedit. Porrò Valens Gotthos, qui

qui Procopio auxilia miserant, uictos Thracia exegit: & Victor magister equitū Atalaricum regem Gruitugrorum(bellicosa gens est)uertit in fugam, & pacem dedit. Interea Valentinianus Saxonas oceani accolas inter inuias paludes domuit. Alemannos attriuit, & uictor ad oceanū peruenit. deinde in febrem incidit, qua liberatus pro concione, exercitu assentiente, alterum ex filijs Gratianū, insignibus ornatum, appellauit Augustum, statimq́ꝫ expostulatus publicarum rerum admonuit, & urbi Romæ præfecit Orphitum. Picti & Scoti Germaniæ gentes Britanniam inuadunt: illi Caledonios & Veturionas occupant, hi depopulantur insulam. Sarmatæ præsidem, quem Romanus imperator dederat expulerunt. Parthi suo consilio qui Armeniam irruperant, occurrēte Arintheo legato, abierunt, sic prouincia liberata est. Alia uia Sapores rex Persarum rupto fœdere nos tentauit, Ctesiphontem cepit, ibiq́ꝫ hyemauit, & Valens Antiochiæ. Ad aquilonem inquieta rebellat Germania. Eò missus cum exercitu Theodosius primus magister equitū cuius prosperi successus similes ferebantur actis L. Domitij Corbulonis in Armenia sub Nerone, & L. Veturini sub Traiano. Valentinianus exacta Treueris hyeme, Gallias reuertitur. post paulo dum intentus audit legatos Quadorum, qui latrocinia excusabant, subita ira accensus incidit in morbum: quo arescentibus uenis cum nil sanguinis emitti posset, mortem obijt. Imperauit annos undecim, menseis octo, dies uiginti. Interea Hunni, seu Alani, qui sunt Tartari & Nomades Scythæ, qui longe ante à regione trans Tanaim uenerant, superato Istro, qui limes erat, uagi Pannonias Epirumq́ꝫ & Thessaliam, direptis & incēsis aliquot urbibus, grauiter uastauerunt. Maiores nostri, uiri boni, non ambitiosi, nō contentiosi, sine auaritia & luxu, Scythas irruentes sępius repulerunt. At uero cum opes in pretio fuere, & mensæ magnis sumptibus paratæ, & maior cibi condiendi quàm uirtutis cura, Scythis bellatoribus cessimus, grauia uulnera perpessi sumus. Imperatores duo, Decius pater ac filius, non sine magna strage cum Scythis congredientes uicti ceciderunt: at post Valens propere ex Antiochia accitus, tantam pestem auertere non potuit: sed magna clade uictus, terga dedit, & in fuga uulneratus decidit ex equo: acceptusq́ꝫ in uile tuguriū, inter fomenta expirauit. Victor Alanus cum persequeretur, locum armatis sepsit: & quia capere primo impetu non potuit, inscius ꝙ illic imperator esset, ignem iniecit & absumpsit. Hic fuit Valentis finis: qui modo terror oriētis erat, Boreali incendio fomentum præbuit. Hunni Alaniq́ꝫ & Gothi uictricibus signis Constantinopolim obsident, persolutaq́ꝫ ingenti ui pecuniæ ab Dominica Augusti uxore Valentis, cœpta reliquerunt. Dum hæc infeliciter ad aquilonem geruntur, Theodosius pater eius qui postea imperauit Theodosii, in Africa Firmum noua molientem prælio uicit ac cepit. Et Gratianus Treueris agens, fratrem suum Valentinianum Iustina matre editum, consulente Merobaude tribuno, titulo Cæsaris Augusti, consortē imperij fecit. Ipsum uero Gratianū otiosum, dum suos negligit, & habitu ac moribus, Alanis quos sibi post obitū patrui conciliauerat, placere studet, Maximus ab exercitu nostro dux clectus, ex improuiso adoritur, & in Italiā transire properantem dolo circūuenit & occidit: & ab eodem iunior Valentinianus Italia exactus ad Theodosium, qui in oriente res gerebat, concessit: à quo liberaliter exceptus est.

THEODOSIVS

Theodosius qui sex ante annos à Gratiano, ut orienti præesset, Olybrio & Ausonio c o s s. Augustus pronūciatus erat, bello ciuili cōmotus, uictricibus signis Aquileiam per inuias alpeis raptim contendit. Maximum ibi secure degentem ui cepit & occidit. statimq́ꝫ Andragasius præfectus clasis, & socius Maximi, certior de cæde factus, in mare se præcipitem dedit. Valentinianus in occidentis regnum restitutus ab Italia in Gallias profectus est. & dum Viennæ negligentius moraretur, fraude Arbogasti, Alanorū præfecti, noctu in cubiculo strangulatus, creditus subita aut uoluntaria morte obijsse. sic interijt Gratianorū proles. satisq́ꝫ fauenti cœlo uisum est, uno uelut cursu quatuor eam numerasse Augustos. inter quos tertius parū bellicosus, non auo, non patri similis, Romæ cum à palatio ad hortos Salustianos secederet, dicebat se confecisse Parthicam expeditionem. Extincto etiam in Gallijs Victore, quem pater

Maximus ibi copijs præfecerat, illa orbis pars minime quieuit. Arbogastus enim occulta iuuenis morte Eugenium imperatorem cum exercitu facit: hac scilicet uia, sub titulo illius, occidentis regnum inuadere studebat. multis millibus coadunatis, de summa rerum cum Theodosio confligere statuit. Dux noster inuictus, deo hominibusq; acceptus, cum Honorio filio, ingenti animo opus aggressus, hostilia arma pugnantibus etiam pro eo uentis, qui sponte carceris Aeolij cedente obice eruperant, profudit atq; deleuit. Eugenius captus pœnas luit. Arbogastus ut cruciatibus se eximeret, sua manu usus occubuit. Victor ingēti gloria potitus, amplissimo triumpho liberati orbis, subactis undiq; domitisq; tyrannis, administrationi reipub. animū adiecit. Filios Honorium & Arcadium, quos ex Flacilla susceperat, consortes fecit imperij. & quia nondum ætas matura imperio erat, ductores legit qui adessent, testamentoq; sanxit. Rufinum Arcadio adiungit, & Honorio Stiliconē. Ipse interea Mediolani morbo absumptus, Olymbrio iterum & Prino C O S S. Imperauit annis septemdecim. Genus à Traiano ducere se iactabat: nec ab re, nam moribus & uultu, & successu rerum similis fuit. Ille labētem Rempub. in pristinas uires restituit: sub hoc imperium Romanum, quod otio & negligentia trium principum consenuerat, dissensione partium dilaceratum, uelut reiuuenescens lacertos mouit. ille pacata Europa ad Indos usq; arma intulit: hic prius auspicijs atq; armis paternis asserta Libya, attrita bellicosa Germanorum gente, dataq; sua uirtute toto orienti pace, postremo subactis ardentissimis Gallis, nō omissa Britannia, parenti gentiū urbi, Italiæq; suæ, uictrices aquilas reportauit: subq; eo fortunæ simulacrum nusquam prætorium mutauit. Arcadius igitur Constantinopoli, Honorius Romæ imperat. Sed quis animorū recessus intueri potest? ueterum fidem & sanctissimum legati ius cupido regnandi uiolauit. prior Rufinus clàm missis muneribus, Alarico Gotthorū regi capere arma contra Arcadium persuadet, ut sub eo metu diadema orientis capiti suo imponeret. re intellecta, à militibus Italicis perniciosus tutor occisus est: caput cum dextra præcisum ante ipsas Constantinopolis portas pependit, ac spectantibus ludibrio fuit. Caianus Rufini imitator, auxilio Gotthorū fretus, bellum ciuile mouit. arrisit ei primo prælio fortuna, post naual i inter Hellespōtum & Cheronessum uictus, dum fugit, captus est. caput eius pilo suffixum Constantinopoli spectaculo fuit. Arcadius cū regnasset annis paulo minus tredecim decessit, Basso & Philippo C O S S. relicto filio Theodosio, quem antea Cæsarem fecerat. Cui ex matre Eudoxa & Augusto patre tres sorores erāt, Flacilla, Martina & Pulcheria, quę uirginitatem perpetuo seruauit, summa bonitate integritateq; & sanctitate, religionis obseruantissima cultrix. Virgini deiparæ nobile templum ędificauit Blacernis, in quo inclusas argenteo tabernaculo pretiosas Mariæ uestes, quas è Palæstina suis manibus tulit, summa cum ueneratione posuit. Eudoxa ante uiri obitum tribus annis, morbo soluta est, Honorio IIII. & Euritinio C O S S. Gildo regnum Africæ adeptus, Mascezelis fratris filios enecat. is Italiam nauigauit, ab Honorio copias accepit, mirum dictu, cum quinq; millibus pugnatorum fraternas copias deleuit: ipsiusq; Gildonis à fuga tracti uelo gulam, quibus mandatum est, fregere. Hoc modo Mascezel cædem filiorum ultus est. Interea Stilico secretiore uia filio regnum parat. Mariam Honorio nuptui dat. quæ cum ante nuptiarum diem obijsset, Thermatiam filiam alteram despondit: & hæc illius fatum uirgo secuta est, mœstus parens Eucherium filium Cæsarem uisere cupiens, Sueuos Vuandalosq; & Alemannos magna prædæ spe sollicitauit. Illi properant cum rege Rhadagaiso. numerus fuit ducentorū milium. Stilico metum simulat. Hostis urbis potiendæ causa in Italiam irrumpit, occursu nostrorum subito repellitur. In Hetruriam fugit, ibiq; uictus est. Rex uero à fuga retractus, & in carcere strangulatus est. Hostes deinde qui superfuerūt, cum ad solita loca se recepissent, eligendo duci intenti, Alaricum regem salutauere, qui statim legatos ad Honoriū misit, qui agros ad habitandum peterent. Gallia ab imperatore cōcessa est. quò dum pergit, cum omni supellectile, fraude à Stilicone de industria petitus, iter omisit: ultores inuocans deos, quòd ius gentium uiolatū sit, indignatus toto (ut dicitur) impetu, cœlo duce Romam cōtendit: obstupescentibus cunctis, quà iter faciebat, uoto potitus est: pauca ædificia incendit: nō multa onustus præda, sexto die egressus est, captiuā abdu-

cens

cens Placidiam, Magni Theodoſii filiam, quã in foro Cornelij Ataulpho propinquo
ſuo uxorem dedit. Ex lectione hiſtoriarũ illud cõpertum habeo, uictoriam ſemper ſo
re in ea parte quæ iure pugnat. Victores olim Galli, poſt captam urbem ſi à fœda inno
centium nobilium cæde abſtinuiſſent, cõſcendiſſe Capitolium Romanis minime pro-
fuiſſet, & anſeris clangor Manlium non excitaſſet. Capta eſt urbs anno A.V.C. mille-
ſimo C L X I I I I. ignominia potius quàm clades illata eſt. Victor deinde Alaricus in Si
ciliam tranare naufragio ueritus, dum Conſentiæ hyemat, morbo interijt. Milites me-
tuentes ludibria effoſsi cadaueris, alueum Buſſenti amnis mutauerũt: excauatoq; hy-
pogeo, regis tumulum congeſtis opibus poſuerunt, & fluuium priſtino alueo immiſe-
runt, & præpoſito copijs Ataulpho rege ad urbem diripiendam redeunt. Dux uero
Ataulphus moribus uxoris Placidiæ lenitus, fœdus cum Romanis percutit, illi
indignati regem dolo ſubſtulerũt. Iamq; Stiliconis fraudes in aperto erant: igitur cum
filio Romæ in foro Pacis occiſus eſt: etiã eius factionis pleriq; cecidere. Interea in Bri-
tannia occiſo Gratiano tyranno Cõſtantinus præficitur, propter nomen duntaxat ad
hoc dignus exiſtimatus. Is cum exercitu in Gallias nauigauit, & Conſtantẽ filium Cæ
ſarem ab eo factũ, cum parte copiarum ad occupandas Hiſpanias fruſtra miſit. Cum
hoc accepiſſet Honorius, Conſtantiũ ingentis animi uirum, ad liberãdas Gallias pro-
ficiſci iubet. qui Conſtantinũ ad primos impetus cõpreſsit, & filius ſortem patris ſecu-
tus, à Gerontio Viennę occiditur. in cuius locum exercitus homicida cõſultore, Ma-
ximum legit. qui dum in Hiſpania exularet, urgente rerũ tenuitate perijt. Extinctis un
diq; in Gallijs Hiſpanijſq; & Libya ſurgentibus tyrannis, ſuaſione Cõſtantij Placidia
ad Honorium fratrẽ remittitur. Qua liberalitate Gotthorum rex Vuallis pacẽ ab Ro-
mano principe impetrauit. Porrò Placidia iubente Honorio nupſit claro uiro Cõſtan
tio, quem dux Cæſarem & conſortẽ imperij ſimul fecit. Ex quibus nuptijs Rauennæ
quinto nonas Quintilis natus puer eſt Valentinianus, Moma & Plinta C O S S. magno
poſt apparatu Honorius tricennalia celebrauit, quæ uouerat pro imperio liberando.
Rurſus Scotorum & Pictonum copiæ è Britannia ab legionibus noſtris pelluntur: & in
Hiſpania res pro uoto ſucceſſerunt. Poſt obitũ Cõſtantij Placidia cum filijs Valentinia
no & Honorio, iuſſu Auguſti pelluntur, & ab Theodoſio Arcadij filio, qui orienti præe
rat, hoſpitaliter excipiuntur. poſt paulo Honorium febris inuaſit, qua deceſsit, rebus
gerendis diſsimilis patri. Nam qui eius acta recenſent, in quibuſdã Magni Conſtanti-
ni F. Conſtantiũ imitatũ fuiſſe reperiunt. Imperauit annis X X X I. cum patre I I. cum
fratre X I I I. cum fratris filio X V I. Theodoſius iunior audita patrui morte, Valentinia
num Cæſarem fecit, & cum matre Romã miſit. aduentus ſatis opportunus fuit. Nam
Iohannem factione Caſtini imperatorem factum, & Africam ſibi uindicantem nouus
princeps oppreſsit. Theodoſius Conſtantinopoli uicenalia edidit, ſe X V I. & Feſto
C O S S. Genſericus rex Vuandalorum accerſitus à Bonifacio, qui de Africa tenenda
deſperauerat, poſt multorũ cædem Catthaginem occupauit. Ad aquilonem Bleda &
Attila fratres, Hunnorum reges Illyricum & Thraciam populationibus infeſtando
Thermopylas uſq; occupauerunt. Omnia Theodoſius magna gloria tutatus eſt. & ui
ctor uota tricẽnalia edidit. Sic erat imminentibus periculis conſuetudo, ut ludi uoue-
rentur: quod triumphalia monumenta ex marmore, ære, argento, auro, & indicant &
teſtantur. Sub ea figura, uotis X X. uotis X X X. hoc eſt, uicennalibus & tricenalibus,
quod etiam indicat annos imperij.

VALENTINIANVS

VAlentinianus, in quo magna & non uana ſpes aſſerendi occidẽtis erat, acclama-
tione totius Italiæ Auguſtus ab Auguſto appellatus eſt. Aetius ductor Gotthos
in Gallia uicit, Burgundionũ regem afflixit: ſed in Africa fortuna nobis obfuit. Vuan-
dali ſub Genſerico Carthaginem cædibus fœdauerunt: nec contenti Siciliam inuadũt.
Theodoſius fruſtra mouit arma, quoniam pro Barbaris uictoria ſtabat. Qui in Britan
nia erant, cum Scotorum & Pictonum rapinas & impetus ferre non poſſent, Anglo-
rum regem Vertigomarum, ad opem ferendam popoſcerunt: ſecus euenit: Angli in-
ſulam ſuæ ditionis fecere. Sunt etiam ij Saxonum Germanorum populi feroces atq;

pugnaces, qui adhuc cum Scotis interiectis limitibus imperant. Valentinianus Constantinopolim concesit: filiam principis uxorem accepit: post nuptias Italiã repetijt. Mira res, aliquot annis quieuit oriens, existimo ut uires resumeret, & fortius insurgeret. Theodosius uelut longo imperij potentatu afflictus, imperauit enim annos quadragintaocto, febre solutus est. Attila toto potitus septẽtrione, orbis imperio inhians, Gotthos, qui in Gallia erant, socios accersit. Aetius hæc longe ante præuidens, missis legatis, Theodoricum regem certo fœdere Romanis coniũxit. Cõueniunt ducum copiæ in Gallia: hinc nostri cum auxiliaribus, illinc Hunni, Gepidæ, Sarmatæ, Scythæ, Sueui, Quadi, Heruli, Vgri, fauẽtibus etiam regulis quibusdã. pugnatũ est à mane ad uesperam utrinq; acertime. nusquam cum maiore hostium numero congresi sumus: nusquam maior cædes obstinatione animorum, nam pugnæ contra Xerxem, & Persarum contra Aegyptios fide carent. prælium nox diremit: ceciderunt supra ducenta milia fortissimorum hominum. Nemo loco cessit, uulnera aduerso pectore infixa, nemo iudicium ferre potuit, qui cadauera inspexit, utra pars ardentius pugnauerit, agebatur enim de toto imperio. Barbari tandiu regnasse Romanos ægre ferebant. Romani illos toties impulsos ac uictos, insultare non patiebantur. Riuulus qui prope erat, humano sanguine auctus, rapidissimi torrẽtis instar effluxit. Sed quamuis superiores fuimus, non parua iactura fuit Theodorici cædes, quam eius filius Thorismundus capite Attilæ rependisset, ni Aetius consuluisset ei expedire, paternum regnum defendere: ueritus ne profligato Attila impetum in nos conuerteret. sed perniciosum fuit consilium. Attila enim reparatis in Pannonia uiribus, sæuiori animo inuasit Italiam, plerasq; urbes diripuit, Istriæ Venetiæq; & togatæ Galliæ, ac Insubrium. ad eum Leo pontifex maximus legatus uenit, salutẽ Italiæ perorans impetrauit. Reuersus in Pannoniam Attila, dum in nouis nuptijs nimis uino indulget, et quieti se dedisset, ferocius stertendo mero repletum spiritũ efflauit. Vitio laborauit Bonosus imperator, qui congium uini epotabat, quare cum pependit, non hominem pependisse, sed amphoram in prouerbio fuit. Veteres Græci heroes ut plenius ingurgitarent, quod hinc existimabant lætitiam fore, magnis cornibus epotabant. unde scribit Athenæus cornutũ pingi Bacchum. satiusq; est, quod sapientes uiri monent, uino abstinendum: quod immoderate sumptum, pro ueneno est. Aetius uel Maximi figmẽtis, uel iussu principis, qui illius successus metuebat, occisus est, qua de re non longe post Romæ in campo Martio Transtyla & Octyla milites Aetij, ipsum imperatorem confoderunt, consilio, ut ferunt, Maximi: quoniam statim arripuit imperium. qui tertio post mense à populo Romano membratim cæsus. Eudoxa Valentiniani uxor, in ultionem cædis uiri, Gensericum ex Africa accersiuit. ille magno cum exercitu nauigauit. urbem ingressus, à rapinis non temperauit: ut cuiq; libitum est præda abacta, abducta & Eudoxa cum duabus filijs, quarum altera Trasimundo Genserici filio nupsit. At milites auidi prædæ, in Campaniam irrumpunt, Capuam euertunt, urbeis alias diripiunt, onusti præda Libyam repetunt.

FL. VALERIVS MARCIANVS

DVm hæc in occidente agunt̃, orienti pr̨ficitur Marcianus, fauente ad imperium Pulcheria Arcadij filia, cuius cõsilio nondũ patefacta populo Theodosij morte id factũ est. Marcianus humili genere natus, prima stipẽdia meruit in Lycia: cum ęgrotaret, hospitalitate usus cuiusdã Tatiani & Iulij, germani erant, postq; cõualuit, animo recreãdo uenatũ exiere: lassitudini ardore solis, sub arbuscula quieuerũt. Tatianus prior excitatus cõspexit aquilam supra caput Marciani in aere pẽdere, quæ pansis alis solis radios arcebat ille fratrem ut uideret, excitauit. ubi somnus abijt, milin quæ uiderant aperuerunt, regnũ ex eo portendi nunciantes. Igitur abeuntem uiatico C C. argenteorum prosecuti sunt. hoc idem prodigiũ ei contigit sub Aspare, dum contra Vuandalos militaret: captus cum cæteris captiuis quiescebat. Rex cupidus eos recensendi, uidit aquilam supra caput illius. per eiusmodi imaginẽ abire iussit: & si quãdo eueniret, fœdus cum Vuangalis iniret orauit. Seu aquila, seu uultur regnũ portendit: talium prodigiorum plenæ sunt historiæ. Pulcheria in eligendo Cæsare princeps, senis Marciani

capid

capiti diadema imposuit. & quãuis satis cognitus ordinib. erat, boni ac probati mores eum principatu dignum fecerunt. Ideo magis expedit eligere, q̃ ex hæreditate mereri principem. nouus imperator statim pro Tatiano & fratre misit: illum Cõstantinopoli, hunc Illyricis præfecit: cum Vuandalis fœdus percusʃit. Arma nunq̃ nisi prouocatus mouit: quietis amator, quietum orientẽ habuit. Dicere solebat, donec liceret in pace uiuere, non decere principem sumere arma. Romæ populus Ro. cum toto senatu Auitum patritium imperatorem legit: sed non diu uixit. Marcianus cum præfuisset paulo amplius annis sex, naturæ concesʃit, ut quidam tradunt, cõspiratione Asparis. Qua de causa post creationẽ noui principis, cum filius Asparis Ardaburius Cæsar esset à Leonte pronunciatus, populus patrem interfecit cum filio.

FL. VAL. LEON PRIMVS

FActione & suffragijs Asparis Leon dicitur imperator & Augustus appellat⁹: qui post cædem Ardaburij Cæsaris nepotẽ ex filia Zenonis filium Leõtem Cæsarem fecit: quidã filium scribũt. Aspar enim ita cõuenerat cum Leonte, ut factus imperator, Ardaburiũ eius filium adoptaret: quod Leon obseruauit. Populus ubi hęc nouit, Ardaburium cum patre interemit. Anthemiũ patritium Cæsarem pronunciauit, Romamq́; misit, eiq́; imperium occidentis tradidit: quod Maiorianus mortuo Auito sibi uindicauerat. Is IIII. anno necatus, Dagalaipho & Seueriano COSS. Sed Rauennæ Seuerus imperium arripuit. Qui superato Biorgo rege Alanorũ, lauream meruit. III. anno occubuit. Quidam tradunt Anthemium factum imp. post mortem Seueri. utcunq; res conuenit (nam ante Marcianum res cœpta est) Anthemius cum genero suo Ricimere à Gotthis oriundo diu certauit. Et cum utriusq; copiæ paratæ essent, & per factiones diuisa urbs & Italia esset, Leon è Constantinopoli Olymbrium misit purpura indutum, qui uiuenti Anthemio regnum auferret. Res non ita successit: quoniam Ricimer ad Aelium pontẽ, superatis auxiliarib. Gallis, cum Bilimere Anthemiũ gladio transfodit. Ciuium Rom. bona data sunt prædæ. exhausisset etiã uiscera, ni cœliacus dolor hominẽ extinxisset. Olymbrius sine cõtrouersia succedens, VII. post mense decesʃit. Iam Basiliscus Gensericũ redeuntẽ in Italiam prælio uicerat. Rauennæ exercitus Glicerium imp. salutat: & à Nepote (sic erat illi nomẽ) sororis filio regno pellitur. Interea Basiliscus Zenonis (qui postea imperauit) gener, ingenti gloria uictor magni nominis fuit. Nepos ab Oreste pulsus Salonis (nomẽ uillæ in agro Ro.) cæsus est. Orestem Odoacer Gotthorũ rex superauit, & Placentiã misit, iussitq́; interfici: & Orestæ filium Augustulũ iam Romæ imperantẽ exilio damnauit. Exulauit in Lucullano Campaniæ. Scribunt alij, hunc ne caperetur à Gotthis, sponte imperiũ reliquisse. in eo sanctissimum Augustorũ cognomẽ defecisse memorat: & si Iustinianus postea iura uindicauit, neminem purpura & diademate insignitũ ipse, & alij qui secuti sunt principes, occidenti præfecerunt. Gotthi ab Augustulo ad Iustinianũ regnũ tenuere. Mira res, ne quid integrum maneret, defecit cognomen Augustorũ in uno COS. Basilio, cum consulatus antea duo fuissent, quod scilicet fore portendit urbis Ro. excidiũ. Hæc sunt Tite Arunti, quæ ante aliquot secula prædixisti ex Romuli uulturibus. utrum confusus fuisset numerus, ne quis tutelam uinciendo, iacturã peroraret. Matheseos peritus homo inuenit rem sacerdotũ uitio turbatam: nec claui in pariete Mineruæ tam liquido constitere, nec annales sub titulo consulũ tenere numerũ potuerunt. Odoacer igitur tyrannus Romæ, in tota Italia XIIII. regnauit annos: cogitauit de urbe trãsferenda, & noua colonia deducẽda, ut ab suo nomine urbẽ appellaret Odoacriã. Primus exterarum nationũ quietus per X. annos possessor, postea infelicẽ regno ac uitæ finem dedit. At Leon in oriente XVI. præfuit annos. Leon secũdus præfuit annũ, uterq; morũ, non belli studiosus. Eodẽ anno quo Roma capta est, equestris Theodosii magni statua posita in foro Tauri, supra cochlidem columnam, sponte corruit.

FL. VAL. ZENON

ZEnonem Leon secundus sua manu coronauit. Fuit Zenon ex Isauris Ciliciæ humilibus parentibus natus, humili & incognita uilla, non minus uultu quàm mo-

ribus deformis, imperauit non ut Augustus, sed ut tyrannus. sub eo Ilus (quid non audet fortuna?) e suis gentibus mutilatis auribus unà cum Leontio in oriente ciuilem motum fecere. Theodoricus rex Ostrogotthorum mire à Zenone diligebatur, ab eo factus consul, collega Venantij impetrauit ab Augusto Italiam, si Odoacrem superasset. Cui Zenon assensus est, commendauitq; ei urbem Romam, populumq; Romanum. Theodoricus cum exercitu per Illyrios Italiam petijt, occurrentem Odoacrem prælio uicit & fugauit. Fugiens intra mœnia urbis, nō admissus citissime Rauennam contendit. triennium ibi obsessus, tandem captus in cœna iussu uictoris crudeliter excarnificatus. uictor ingenti lætitia ac plausu ab obuio senatu populoq; Rom. exceptus, plurimumq; dilectus, quòd gratuita liberalitate caritatē annonæ fugauit. hoc scilicet imperij conseruandi salubre fomētum: multaq; ædificia urbis instaurauit, & si ab sanguine quorundam senatorum abstinuisset, nemo fuisset Theodorico acceptior. an. 11. Zenonis imperij Basiliscus à sorore, quæ Augusta erat, quia imperator aberat, in regali solio positus, Marcū filiū Cæsarē fecit. rediēs e Syria Zenon ius suum repetēs, in Cappadocia Basiliscum cum filio relegauit, qui Lemnis (nomen oppidi est) fame consumpti sunt. Præfuit Zenon annis septendecim.

FL. VAL. ANASTASIVS

ANastasius Dicorus magno cōsensu princeps electus, statim donatiuū militibus dedit legatos Indorū cū muneribus uenientes, placidissime audiuit. à mari ad Selymbriam longū murum duxit, ne incursiones Mysorū, Bulgarorū & Scytharū cum fierent, obesse possent. Statuam ęneam equestrē inauratā sui nominis ac tituli supra columnā fori Tauri posuit: laudabilius si illam Theodosiū Magni restituisset. Athenodorus tyrannus in Cilicia pœnas luit: cuius caput Isauricus miles ueruto affixū ante portas Tarsi tulit, ibiq; relictū aruit. Priscus Antiochiæ, quæ est Ciliciæ, Longinū Selymantheū cepit, & uinctū catenis ad Anastasiū misit. Cuius iussu Niceæ Bithynię tanq; fera dilaniatus est. & Hunni nō contenti Armenorū spolijs, Cappadociā uastauerunt, & usq; Lycaoniam urbes diripuerunt. Ad aquilonem uero Vitalianus magister militiæ grauem fecit motum, & ut quiesceret, nongenta pondo auri ab imperatore accepit. Getæ Macedoniā, Thessaliam, Epirum diripuerunt multos fecere captiuos: pro quibus redimēdis cum aurū misisset Anastasius, & nō sufficeret hostiū uotis, Barbari captiuos aut in domibus suffocarunt, aut pro mœnibus in conspectu multitudinis trucidarunt. Anastasius ut credibile est, malo genio actus, in diuinis præcepit non trinitatem, sed quaternitatē adorandam esse. hinc ciuiles motus adeo creuere, ut nisi simulasset se mutare mentem, imperio priuatus dedisset pœnas. sed cælestem iram quis uitat? ictus fulmine occidit. Marcellinus tamē tradit eum natum supra annos LXXX. subita morte occubuisse. Imperauit annis XXVII. menses II. D. XXIX.

FL. VAL. IVSTINVS

IVstinus Thrax sine imaginibus, sine tribu, utroq; parente ignobilis, à teneris annis suum custos, deinde boum, post lignarij cuiusdā minister, natus annos XVI. militare cœpit: promptu manu, & doctus hoste ferire, fortem mutauit, princeps ordinis fuit, & hinc promotus comes factus est. Mortuo Anastasio ad eum Amantius Spado libertus superioris Augusti ditissimus uenit, magnā uim pecuniarū secum ferens, orauitq; ut in toto exercitu ductoribus & militibus partiretur, & ipse acciperet quātum uellet, promitteret donatiuum per singula capita, & longe maius q̄ priores fecerūt, si Theocritianum imperatorem legissent. pecunia satis integre soluta est, nō ad uotum Amantij, sed Iustini, qui pro se suffragia caute emit. Itaq; cum princeps eligeretur, nemine discrepante Iustinus pronunciatus est: quem curuli acceptū sella, diademare ornatū, adorauerūt oēs. Amantius & Theocritianus & Andreas minister à cubiculo, insidias principi parauerūt: ea de causa è medio sublati sunt. In occidente Theodoricus XXX. mil. Gallorum prælio cecidit. Iohannem pontificem max. Romæ carcere consumpsit. Inde subita morte occubuit, regnumq; Atalarico ex filia nepoti tradidit. in oriente Iustinus sororis suæ filium Iustinianū cōsulem fecit cum Valerio collega, qui consulatus contra

legem Marciani, adeo insignis fuit ludis atq; muneribus, ut facile priores superauerit. Viginti leones iubatos, & triginta pardos exhibuit, aliasq; innumerabiles feras. Item gladiatores & scenas Circensesq;, & magna aurigarum præmia, in quibus ultima tantum mappa populo propter factiones denegata est. Anno imperij eius nono, Calen. Aprilis Iustinianum adoptauit, cõsortem imperij fecit. quarto post mense decessit. Imperauit annos nouem, menses duos, Mauortio consule

FL. VAL. IVSTINIANVS

IVstinianus reparando imperio animum admouit. Persas qui transgressis limitibus Mesopotamiã, Cœlesyriam Syriamq; prędati sunt, Belisarius legatus ab Augusto missus, prælio fudit fugauitq;. Trans Euphraten abire coegit: ueteres firmauit limites. Iura imperij toto oriẽti asseruit. cum uictoria redeuntem & aureo curru triũphantem, Iustinianus magna lætitia excepit. idemq; dux triũpho insignis, & rebus gestis clarus, recuperata Africa, Gelimerem Vuandalorum regem uinctum catenis Constantinopolim misit. Carthaginem firmius quàm antea, restituit. Triumphus maior ac preciosior Persico fuit. præferebantur puluinaria ornata auro ac gemmis, signa militaria, tapetes, mensæ, pocula, uestes pretiosæ, pepla, regiaq; supellex distincta auro, lapillis & margaritis, septem magna uasa plena auro, & uasa quædam è gemmis. Quid gratius prębere oculis potuit, quàm captiuũ intueri regẽ cum uxore & regia familia? Cum ad conspectũ imperatoris uentum est, iussusq; est rex adorare principem, ferunt eum pleno ore semper risisse. Existimabant ingenti dolore perculsum, mente captum esse: illumq; dixisse se ridere fortunę humanę uicissitudines: ut qui modo rex fuisset, iam seruiret. eadem sentẽtia fuisse Aemilij Pauli memoratur, cum post captum Persen Macedoniæ regem, de mutabilitate fortunę nõ sine lachrymis disseruisset. Consul factus Belisarius (quæ dignitas prima post imperatorẽ erat) è Sicilia in Africam redijt, rebellantes compressit. Solomoni præsidi partem inuictarum copiarum reliquit. At uero in Italia Atalarico defuncto, qui regnauit annos IIII. successit Theudatus: qui cũ suspectus esset in loco qui dicitur Quinctus, tumultu militari occisus est. Opinio fuit Vitigitem, qui statim regnum accepit, autorem cędis fuisse. Belisarius cum uictore exercitu, iussu principis in Italiam nauigauit, Neapolim resistentẽ ui cepit, sęuitumq; est sine sexus, ætatis & sacerdotij discrimine. Romam cum uenisset, pauidi Gotthi Rauennam profugerunt. Vitigitis coadunatis innumerabilibus copijs Romã contendit, obsidet: nihil eum proficeret, suburbana omnia incẽdit. ita Belisario acriter defendẽte urbs nõ capta est. Post annum Vitigitis re infecta, Rauennam reuersus. Deinde quod uix credibile esset, Belisarius cũ parua manu, cum tanta multitudine cõflixit, profligatoq; hoste Vitigitem fugauit. captus à Ioanne magistro militiæ, Romã ductus est, & inde à Belisario Constantinopolim. Iustinianus regij nominis memor, ne sine dignitate uiueret, Persico limiti in ripa Euphratis hominem prępofuit, Vbi sequẽtibus annis diem obijt. Dum hæc in Italia gerũtur, Gotthi in Africa duce Gundorico rebellarunt. Belisarius rem sedauit, cæso autore qui dux erat. Gotthi Circumpadani Hildebrandum regem creant: cui post paulo interfecto substituitur Vatrius, qui uix annum pręfuit, & cęsus est. Eius locum assentientibus copijs, accepit Badula cognominatus Totila, quo ductore Gotthi populationibus & incendijs totam Italiam infestam reddiderunt. Aueratium pont. Ausimatum legatum ad imperatorem misere, ut eis liceret urbem & Italiam tenere, quemadmodũ maiores eorum tenuerant. Quibus respondit Iustinianus, res Italicas cõmisisse Belisario & Ioanni, cum illis agerent. Gotthi intellexerunt sibi armis decernendũ fore: itaq; sine spe ueniæ ac pacis omnia rapinis, cædibus, incendijs, ruinis, antequam Belisarius rediret, ingenti miseratione fœdarunt. Vrbem Romã proditione Isaurici militis XV. Calend. Ianu. porta Celimontana ingressi, imperio potiti sunt. nec eo cõrenti, bona diripiunt: mœnia bona ex parte solo æquant, domos aliquot igni absumunt. incolas omnis cuiusq; gradus atq; ordinis rex potissimum Totila ab urbe abire præcepit, ducturus alio in loco coloniã. multitudo omnis in propinquas urbes se recepit, sine habitatoribus urbs relicta est, mansitq; in ea solitudine amplius XL. diebus. Hæc sunt tua monumenta parens Romule; hæc est illa æterna urbs, terrarum

dea, gentiumq́ Roma: cui par est nihil & nihil secundum, quæ undiq; uicto penè orbe aduectos triumphos recepit: cuius imperiū occidentis oceano, & Transtigritanis regnis terminatum. Tu ne illa Roma ad quam quot sunt sub cœlo gentes, cōuenire ius erat, quę innumerabiles colonias emisisti? sed iam ciuili intestinoq; odio eò lapsa es, ut honorificentior habereris, si nomen tuum tantummodo extaret. Quoniā dissensione partium, & assidua uastatione Romani agri, ita à tuis prę sertim dilaniata es, ut exactā uetere pomœrio, mutilatamq́ in campo uix consistentē, nostra ætas non sine lachrymis conspiciat. Auget præterea dolorem, quòd qui præsunt, licet uelint, adiumentum tamen ferre non possunt. Interea Belisarius morbo liberatus, silentio & ruina squalidā urbem, & graui dolore depasti incendij fœtidam, ingressus est. Ferunt incendium surgentibus flammis XIII. dies emicuisse. Dux cautus mœnia raptim reparauit lignis & ruinis. ciues redire iussit, quorū maior pars etiam non uocata reuersa est: sed non omnia ædificia in cineres ierant, quæ magno redeuntibus adiumento fuere. ueruntamen regiones tres, porta Capena, piscina publica, & Auentinus, adeo consumptę, ut neq; tunc, neq; postea restitui potuerint. Totila accepto huius rei nuncio, cum infesto exercitu ad euertendam urbem redijt: sed repulsus Aemiliam petijt. Et si Belisarius persecutus esset, Gotthicæ uictoriæ laudem Narseti ademisset. Belisariū à rebus Italicis fama belli Gallici reuocauit. Germanus patritius Augusti patruelis cōtra Gotthos missus, in Illyria morbo occubuit. itaq; Italicæ expeditioni præficitur Narses. in Africa Artabanes Stozam tyrannū prælio uicit ac cepit. dumq; Cisalpinæ Galliæ Totila sa auxilium præstat, à Longobardis occisus est. Deinde Gotthi audito Narsetis aduentu, obsides Romanos, quos & secum habebant, ad unum interfecere omnes. Narses deinde cum Gotthis magno prælio conflixit, & felici usus uictoria, omnes penè deleuit: etiam rex ipse ne superstes dedecori esset, gladio pugnando transfixus unà interijt. Ob uictoriam ludi editi, & in Circēsibus ex factione Prasinorū & Venetorum tanta seditio ex certamine orta est, ut magnam fecerit cædem. Tale spectaculum aurigæ præbent, & inanis spectantiū fauor nunq; quiescit. sic Russati, Albati, Veneti & Prasini, mappas in circo quærunt, sed ultima ferè semper in ambiguo est. sic pro uili panno, miserorum mortalium animi, huc illuc distracti pendent. Princeps tandem affectus morbo, Iustinum ex filia nepotē cōsortem imperij fecit, caputq́ Diademate exornauit, fortunęq́ fauentis signum in cubiculum illius transferri iussit. ingrauescente morbo non sanus mente decessit. Inperauit annis trigintanouem.

FL. VAL. IVSTINVS II

IVstinus patre Illyrico, matre Augusti filia, à teneris annis nō ut nepos, sed ut filius in aula principis educatus, magno in honore habitus est, natura facili, & ad omnia dexteriore, ab initio principatus, orante Sophia eius uxore, æs alienū soluit: tanta liberalitate usus, animos ciuium simul & militū cōiunctissimos habuit. Cum Persis solutis inducijs pacē fecit. Narses post Gotthicā uictoriā tenuit Italiam annis XVI. accusatus à quibusdam seditiosis ciuibus apud Iustinū, quòd nimis austerus ac fæuus in iudicijs esset, per literam se expurgauit. Sophia ut hominē irrideret, ad eum scripsit, ut ad pensa muliebre opus rediret: eunuchus enim erat. ille indignatus solicitauit Lōgobardos, qui in Pannonia erant, quorū auxilio delendis Gotthis usus fuerat, uti Italiā occuparent. Natio fuit Germanica, quę ex Cimbrica peninsula ad quęrēdas sedes profecta erat, & nō statim cepit arma. ferè triennio post, cū uxoribus & liberis, & omni supellectile Italiā petierunt: numerus fuit CC. miliū. sub rege Albuino subactam ac domitā Italiam in potentatus diuisere. Tenuerunt an. CCIIII. illo tēpore Vgri, glacialis oceani accolæ, quærēdo sedes, Pannonias ingressi, ibi cōmorati, quā adhuc pacifice tenent: rebus bellicis ita clari, ut nulli ferocissimarū gentiū cedant. Iustinus cum grauiter dolore pedum laboraret, obijt. Tiberius quem ante adoptauerat, ei successit.

TIBERIVS

TIberio pax erat cum Longobardis, qui se paratos fore ad omnia principis mandata per legatos fuerant polliciti. regē sibi creauerunt Clephen: qui cum à suorum

ſanguine etiã nõ abſtineret, in inſidias lapſus, cædi meruit. quo cæſo Lõgobardi XXX. duces legere, qui Italiã regerẽt: quæ à Samnitibus ad alpeis, præter urbem Ro. & portum, ditionis eorũ erat. Tiberius in oriente Perſas ſæpe profligatos intra ſuos fines cõpulit, recepta Meſopotamia. Longobardi rupto cũ imperatore fœdere, urbem Ro. graui obſidione premũt: ſed eos multitudo decidentiũ imbrium à mœnibus repulit. Qui exiſtimantes ſacrum quoddam uiolari, magno ſilentio eo animo cõceſſerunt amplius cum hoſtilibus armis nõ redituri. Secuta eſt imbres longa ſiccitas, & inde caritate annonæ laboratũ eſt. Tiberius Mauricium generũ ſuum adoptauit. Tiberij felicitas multi nominis fuiſſet, ſi res in occidente ut in oriente ei ſucceſsiſſent. Imperauit annis VII. Mauricium generum ſuum conſortem imperij fecit, qui ſucceſsit.

MAVRICIVS

MAuricius gerendis rebus in initio felix, Armenos & Perſas per legatos fudit, Mœſia Scythas repulit. In Italia Lõgobardos repreſsit. Deinde auſpicijs Theodoſij filij ſui, & Germani ſoceri, uictos Hunnos, Pãnonijsq; exactos ad ſolitudines fugauit, & Chaganum afflixit illorũ ducem. Romanus quidam patritius, non abnuente Auguſto, cum Longobardis ſæpius pugnauit, & uictor primus Italiæ exarchus factus eſt. felix eſt qui uictoriã aſſecutus temperare ſe didicerit. Romanus Græcis mundicijs nutritus, ad delicias animum flexit, ſimulq; ad rapinas. Mauricius uero uetuit: cuius mens (quia pax erat) cumulandis theſauris accenſa finem non inueniebat. ea de cauſa tenax factus, ſtipendia aut rara, aut nulla dabat: factaq; contra eum conſpiratio eſt ab exercitu, qui Sarmatico limiti præpoſitus erat: cuius dux Phocas. Rumor ad Auguſtum peruenit, qui Philippicum generum acceſſiri iubet: cui aperuit, quomodo per nocturnam quietẽ bis terue admonitus erat, uti cum tota familia à Phocate præcaueret. Philippicus admirans dixit ſe noſcere hominem, qui tale facinus non auderet, cum nimis timidus eſſet, improbus tamen. propter id, inquit Mauricius, mihi cauendum eſt: nam qui timidi ſunt, poſtquam ſcelera ineunt, parcere neſciunt, & ſæuius agunt. Cogitemus igitur ne res eueniat. tum Philippicus, liberalitate opus eſt, ea ſola milites etiam irati ſedantur. Mauricius ſurdis auribus audiebat, aut cogitabat inferos pecunia placare, ne acciperent admitterentq;: aut ne priuatus ut antea inter notarios lateret: notarius enim fuerat, & ob diligentiam à Iuſtino præfectus uigilum factus, inde Tiberij gener, poſt Auguſtus. Longe auarius q; ante omnia negocia principis agebantur, ut opinor, ob fatorum neceſsitatẽ: cum milites id amplius ferre nõ poſſent, præſertim qui contra impetum Scytharum poſiti erant, loco ſterili ac difficili, & gelu horrido, coniurauere in caput Mauricij. ſed cũ ad opus uentũ eſt, Chalcedone tota domus ferè cum principe cæſa eſt: quod ei non cõtigiſſet, ſi non fraudaſſet milites ſtipendio, ſi ut decebat uixiſſet. Ferunt enim nihil eſſe in eo qui imperat auaricia deteſtabilius: fœdum crimen eſt, & parens omnium malorum. Hinc rapinæ, hinc cædes, hinc dominandi cupido ortum habuere. Hæc in Pertinacem cætera uirum integrũ ac ſanctum milites armauit: contra liberalitas Alexandro Magno imperium propagauit. Vtinam Maurici aut Iuſtinum, aut ſocerum tuum imitari didiciſſes. ab illo Iuſtino æs alienum perſolutum eſt. hic Tiberius cum uxore Anaſtaſia, placido certamine indigentibus largas opes dedit. ſed tu uenti facto concederes, theſauris inhiando gladio iugulum præbuiſti. Imperauit Mauricius annis XX.

P H O C A S

PHocas ab ſcelerato exercitu, cuius dux erat, imperator lectus eſt, qui penè Mauricij oblitus, nec tanta cæde edoctus, auariſsime tributa exigenda mandauit: tenacius prioreaurum ſeruans, ſecretò cum ſuis aulicis Perſico more omnia diſponens. & hi legatos audiebant, iudicia pendebãt, magiſtratus dabant, quo in eo qui imperat miſerius & deterius nihil eſt. Palatini enim ſumi grauiter lædere ſolẽt. gratiores apud eum erant, qui inexplebili rapacitate populos uexabãt. ſtipẽdia nunq; negauit, quæ tamen parciſsime dabat. unum porrò ſanxit, quod laudem meruit, hoc eſt, urbem Romam totius ſalutaris uitæ caput eſſe, cum antea propter ſedem principis Conſtantinopolis

haberetur

haberetur. Deſidia & ignauia imperatoris, Romanorum hoſtes potentiores facti occidentis diœceſi, Germanias cum inſulis, Gallias, Hiſpanias, & bonã partem Italiæ, Pannoniasq; & Mœſiam abſtulerant, & magnã partem Africę. Orientis uero Iberos, Armenias, Arabas, & hinc Dardanos, & mediterranea Macedoniæ & Thraciæ. Chaganus Thrax, Hunnorum rex modo huc, modo illuc undiq; diſcurrebat. Meſopotamiam, Aſſyriam Perſæ occupauerant. Aegyptum Saraceni uaſtauerant. Proh dedecus, noſtræ uires adeo defecerant per luxum ac libidinem, ut imperium Romanum ſolo tantum nomine cõſtaret. Res enim pub. uindices nõ habebat. magnã ſpem in initio præbuit de ſe Phocas, quòd homo militaris, ſed omẽs ſefellit opinio. Itaq; ex omni parte reges ſoluti metu, irruebant. coq; uentum eſt, ut aut nomen imperij deleretur, aut Phocas occumberet. Erat acceptus imperatori Priſcus patricius gener Heraclonæ. Huius filius Heraclius pro prætore Africam adminiſtrabat: ij tres de imperatore occidendo coniurationẽ inierunt. Heraclonas quia magiſter militiæ erat, in Thracia uelut defenſurus regionem & propulſurus Barbaros exercitum coegit. Heraclius ex Africa Conſtantinopolim uenerat, ne pater defectionis ſuſpicionẽ faceret. Conueniunt ſtatuto tẽpore, fit de induſtria tumultus: dum milites prætoriani accurrũt, cõiurati principem obtruncant. Milites primum Heraclium imperatorẽ, Cæſ. Aug. pronunciant. Populus deinde & ſenatus ingenti acclamatione probauit.

HERACLIVS

HEraclij Sergius Conſtantinopolitanus pontifex caput diademate cinxit, eadẽq; die Fabiam Eudoxiam duxit uorem: ſimulq; & ſacratiſsimæ coronæ, & nuptiarum pompa celebrata eſt. Totum orientem uaſtauerant Perſæ, & legiones ſæpius reparatas, ſæpius deleuerant. Hinc Scythæ & Auari Europam diripuerant, & Rom. milites interſecerant: paucißimi in tot cædibus ſupererãt, ex his qui militauerant ſub Mauricio & Phocate. uix crediderim quod quidam ſcribunt duos tantum ſuperfuiſſe. Ambiguus erat Heraclius, Europam'ne an Africam uindicaret. Criſpum Cappadociæ præfecit. fœdus cum Chagano ante lõgum murum Anaſtaſii percuſsit. cum Longobardis induciæ nondum exierant, Africam firma præſidia tuebanẽ. Itaq; tota mole ad orientem liberandum conuerſus eſt. priuſquam bellum gereret, legatos miſit ad Coſroen, ut à uaſtatione urbium & Romanorum cæde ceſſaret: utq; iam ſatur humano ſanguine rediret in Perſida. deinde ſruſtra orauit inducias. ille cui animus omnia perdendi erat, bis legatos contempſit. tandem ſpretis conditionibus pacis, ſuperbe & contumelioſe reſpondit, ſe nunquam cum Romanis quieturum, niſi poſtpoſita & abnegata Ieſu Nazareni crucifixi religione, Mitram, hoc eſt, Solem qui unicus eſt deus, adoratẽt. Imperator indignatus, deſperata pace, expeditionẽ quam cœperat, parauit: acrem delectum undiq; haberi iuſsit: nouas legiones ſcripſit. Nam ueteres occiderãt, & priuſquam ad bellum duceret exercuit, ut ſolet de tyronibus fieri. ad liberandũ orientem pergit. Coſroes factus de bello certior, Palæſtinam Iudæamq; diripuit. Hieroſolymas poſt longam Chriſtianorũ occidionem, exhauſtis omnibus, & omni ſupellectile conſumpſit. Lignum ſalutiferæ crucis, unà cum ſanctiſsimo urbis epiſcopo, in auita regna ferri iuſsit. Oſtanem ſatrapam cum ualido exercitu, contra uenientem Heraclium miſit. res primum leuibus prælijs tentata eſt, deinde totis uiribus pugnatum eſt. Perſæ uicti terga dedere. Cæſa ſunt hoſtium ſupra triginta milia, Oſtanes fugit. Saraces & Saraballes duces cecidere. nec tanta cæde ulti ſumus. Iamq; iterum ac tertio uictores, deleto ac cæſo ſupplemẽto longe maiore, cum duce Saie & Razetene, in uiſcera Perſidis ſuperato Tigride penetrauimus. ſæuitũq; eſt, nõ modo in homines, uerum in urbium direptiones, nec temperatũ eſt à profanis hoſtiũ templis, qua ſtrage noſtra uulnera recõpenſauimus. ſecundo & tertio prælio, cœleſti auxilio uſi, uictoriã aſſecuti ſumus. ſed tertius ille congreſſus cæſis multis milibus, finem bello Perſico fecit. Coſroes deſperatis rebus Cteſiphontem aufugit, ubi à Siroe filio interſectus eſt, quòd pater Medarſę filio alteri, ſed natu minori regnum tradiderat. quare & hic cecidit uxoreſq;. negocio perſecto, Siroes ablatas opes quas reperit, captiuosq; Romanis, & lignũ uitæ reſtituit Heraclio, & prim⁹ ipſe de morte patris ac fratris ſcripſit ad principẽ.

Paxq;

Pax ei data est, ijs conditionibus, ut limes Persici ac Romani imperij Tigris esset, atque Persæ Mesopotamiam non attentarent. tertiæ pugnæ dies, fastis Rom. ascriptus adhuc magnæ uenerationis est. Exercitus uictor & laureatus onustus ferculis atque trophæis magna lætitia & ingenti gloria Constantinopolim redit. dux purpuratus aureo inuectus curru, non lauream manu, sed lignũ crucis tenens, se lætantibus populis spectandum præbuit. Gratum & salutiferum spectaculum. occurrentibus sacerdotibus regio ornatu insignibus, pompaque admirabili, præeunte pont. in sacratissimo templo positum est. maior hic certe triumphus, quàm qui de Gilemere uicto & Africa recuperata habitus est. Imperauit Heraclius annis XXXI. ferunt hydropisi occubuisse. Alij scribunt nouo cladis genere, testium folliculo sursum uerso, simul cum uirili membro, & semper tento: adeo ut quoties meieret, nisi tabula umbilico admota prohibente, uultum lotio sparsisset. existimant ob illicitas nuptias accidisse. Lapsus etiam fertur in hæresim Monothelitarum.

MAGMED

HVius tempore prodisse in lucem Magmed memoriæ proditum est, obscuris genitum in Arabia parentibus, captumque ab Scenitis (Numidarũ more uiuunt) & mox uenditũ. Abdimoneples Ismaelitici generis emit locuples mercator, qui nõ ut seruum, sed liberũ loco educauit. Forma puerũ conciliabat. cum adoleuisset mercimonijs præposuit: qui dexteritate ingenij cũ ualeret, cõmercio usus Christianorũ Iudæorumque & aliorum, & lucro augendo diligens, primũ domino gratus, inde in notitiã plurimorum uenit. Erat tum in Arabia Sergius monachus. Eò enim è Byzantio fugerat, scelestæ opinionis pœnas metuens, inque domũ Abdimoneplis consuetudine diuertebat, Magmedi plurimũ fauẽs: nactusque iuuenis facilitatẽ atque prõptitudinẽ, in diuersa haud difficulter deduxit. Interea herus moritur sine liberis. uxor uidua dum uirũ quæreret, & esset quinquagenaria, domique haberet ualidum annis iuuenem, domesticis nuptijs usa traditur, Sergio (uti ego existimo) persuadente. iuuenis magicæ uanitatis non expers, potens pollensque carmine, intra paucos dies muliebri mẽti mirum de se studium immiscuit, adeo ut illa nimio ardore deperiret. Corripiebatur Magmed comitiali morbo: quod ubi uxor animaduertit, ægre ferens rogauit quidnam rei esset. tum ille monitis Sergij, desine mirari, inquit, morbus abest: sed conspectum cœlestis nuncij ad me dei iussu uenientis, ferre cum nequeam, mens & membra obstupescunt. idemque continenter omnibus prophetis narrabat, se quoque prophetam esse dictitans. Vana spe clusa fœmina, fidem præstitit: & quem modo amabat, obseruare simul & colere cœpit. in ea persuasione cum diẽm obijsset, hæredem uirum toto (ut aiunt) axe scripsit. ijs opibus fretus, palàm de se loquebatur. multi assentiebantur, præsertim fœminæ, inter quas antea gloriabunda uxor, nomen laudesque mariti & cœlestiũ cõgressus disseminauerat: si qui uero repugnarẽt, cogebanť armis: breuique sermone & metu exercitũ satis amplum coegit. Negligentia Cęs. Augusti animos præbuit, qui exiguis copijs primos illos conatus effringere potuit. neglectus ignis paulatim augescens, cum fomes suppetit, absumit omnia: desidiaque nostrorũ, perniciosa tabes creuit, cui fomentum medicæ manus adhibere nequeunt. Arabes primi defecere, proximæ dein de regiones, ipsaque inuaditur Syria: in qua ferax Damascus ui expugnata, uiuentis Phylarchi & templũ & diuitijs honores principes inspexit. pugnasse postea fertur cũ Persis, & partem copiarum amisisse, redijsseque ad suos Arabas, copiasque suppleuisse Scenitis, manu tum bello ualidissima, & rebus gestis clara: quæ indignata ob negata stipendia fraude quæstorum, & Romani ducis tenacitate, Magmedi hæsit: & tunc defecisse prouincias quidam scribunt. Scriptor haud ignobilis, qui paulo post illa tempora fuit, tradit Magmed cum plerisque allectarum cohortibus Syriam intrasse, & per legatos petijsse ab Heraclio regiones ad incolendum, atque impetrasse: & ingentem illum numerum, cum alimenta deessent, direptionibus agrorum uillarumque & urbium quæsiuisse. adijciunt post rapinas reuersum eum ad antiquas sedes, aperuisseque leges, & fuisse legislatorem: tandem natum annos quadraginta ueneno interijsse, quod affines dominorum, ad quos hæreditas spectabat, parauisse ferunt, & clàm cibis immiscuisse. Eo sublato

Ismaelitica

Ismaelitica gens, quod ab duce didicerat, ferre palàm deterrita non est. Tota ferè quæ antea cœperat cessit Aphrica, sed oræ mediterranei maris longe serius. Demum desidia Romanorū principum, cò superstitio creuit, ut magnitudine eius atq; armis perterritus oriens, & bona pars Europæ, non sine clade, & nostra ignominia desciuerit.

DE PROGENIE HERACLII

Heraclius ex Fabia Eudoxia uxore suscepit Epiphaniam & Heraclium, qui Constantinus nouus appellatus est, quem ab ineunte ætate sacro diademate adornauit pater. Defunctæ Fabiæ funus cum efferretur, puella forte quadam spuit per fenestram, contigitq; tetigisse elatum cadauer: nulla facta mora comprehensa, & rogo Fabiæ posita, uiua exusta. Duxit postea Martinam filiam fratris, lata lege, ut idem omnibus liceret: ex qua genuit Heraclonam. Succesit primum patri Constantinus nouus, qui regnum à patre accepit, non malum fidei dogma: nondum annum imperans, à nouerca ueneno sublatus est. Arripuit imperium Martina cum Heraclona, qui natus erat annos decem, & ij conspiratione senatus ante biennium capti, & in exilium Cappadociam missi. mulieri linguam præcidunt, ne oratione, qua plurimum ualebat, populos commoueret: puero absciderunt nasum, ne decor aut gratia in uultu miserationem facerent. Senatus tunc sine militibus principē fecit, quod raro contigit, & ante & post Tacitum. Augustus electus est Constans Constantini filius, genitus ex Gregoria filia Nicetæ patricij. & is filius Gregoræ, qui multum dilectus ab Heraclio fuerat, magnisq; honoribus functus. Constans uero dum frustra in Longobardos impetum facit, in suos conuertit iram. laminas argenteas, quibus Pantheon tegebatur, & alia quædam pretiosa, reliquias hostilium prædarum atq; incendiorum substulit, & secum in Siciliam tulit. Dumq; ibi in balneis se lauat, à ministris, autore Mazese, interfectus est. Qui dum pace Constantinopoli fruitur, mortem obijt, regnumq; per manus filio Iustino tradidit. In hoc defecit Heraclij progenies. decimo imperij anno, deiectus solio à Leontio patricio, exul in Ponto, afflictus calamitate occubuit, abscisis naribus. Soli Heraclio inter omnes principes Ro. quantum rerum gestarum monimenta docent, stirpis suæ apud inferos sextum legere Augustum, Lachesis suo inextricabili uolumine concedit. Præfuerunt omnes annis LXXXVII.

COMPENDII ROMANAE HISTORIAE per Pomponium Lætum finis.

AMMIANI MARCEL LINI RERVM GESTARVM

LIBER QVARTVSDECIMVS.

POST emensos insuperabilis expeditionis euentus, languentibus partium animis, quas periculorum uarietas fregerat & laborum, nondum tubarũ cessante clangore, uel milite locato per stationũ hiberna, fortunæ sæuientis procellæ tẽpestates alias rebus infudere cõmunibus, per multa illa et dira facinora Cęsaris Galli. qui ex squalore nimio miseriarum, ætatis adultæ primitijs, ad principale culmen insperato cultu prouectus, ultra terminos potestatis delatæ procurrens, asperitate nimia cuncta fœdabat. Propinquitate enim regiæ stirpis, gentilitateq; etiamnum Constantini nominis efferebatur in fastus, si plus ualuisset, ausurus hostilia in autorem suæ felicitatis, ut uidebatur: cuius acerbitati uxor graue accesserat incentiuum, germanitate Augusti turgida supra modum, quam Annibaliano regi fratris filio antehac Constantinus iunxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix sæuientis adsidue, humani cruoris auida nihil mitius ꝙ maritus: qui paulatim eruditiores facti processu temporis ad nocendũ, per clandestinos uersutosq; rumigerulos, compertis leuiter addere quædam male suetos, falsa & placentia sibi dicentes, affectati regni, uel artium nefandarũ calumnias insontibus adfingebant. Eminuit aũt inter humilia, supergressa iam potentia fines mediocrium delictorũ, nefanda Clematij cuiusdam Alexãdrini nobilis mors repentina: cuius socrus cõmisceri sibi generum flagrans, eius amore nõ impetrato, ut ferebatur, per palatij pseudothyrum introducta, oblato pretioso reginę monili id assequuta est, ut ad Honoratum, tum comitem orientis, formula missa, letali odio scelere nullo contactus idem Clematius, nec hiscere nec loqui permissus occideretur. Post hoc impie perpetratum quod in alijs quoq; iam timebatur, tanꝙ licentia crudelitati indulta, per suspicionum nebulas æstimati quidam noxij damnabantur: quorum pars necati, alij puniti bonorũ mulctatione, actiq; laribus suis extorres, nullo sibi relicto præter querelas & lachrymas, stipe collatitia uictitabant: & ciuili iustoq; imperio ad uoluntatem conuerso cruentam, claudebantur opulentæ domus & claræ. Nec uox accusatoris ulla, licet subditi, in his malorum quærebatur aceruis, ut saltem specie tenus crimina præscriptis legum cõmitterẽtur, quod aliquoties fecere principes sæui. sed quicquid Cæsaris implacabilitati sedisset, id uelut fas iusq; perpensum confestim urgebatur impleri. Excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti, uilitate ipsa parum cauendi, ad colligẽdos rumores per Antiochię latera cuncta destinarentur, relaturi quæ audirẽt. hi peragranter & dissimulanter honoratorum circulis adsistendo, peruadendoq; diuites domos egentiũ habitu, quicquid noscere poterant uel audire, latenter intromissi per posticas in regiam nunciabant: id obseruantes conspiratione concordi, ut fingerent quædam, & cognita duplicarent in peius: laudes uero supprimerent Cæsaris, quas inuitis cõpluribus formido malorum impendentium exprimebat. Et interdum acciderat, ut si quid in penetrali secreto, nullo citeriore eius uitæ ministro præsente, paterfamiliâs uxori susurrasset in aurem, uelut Amphiarao referente, aut Martio, quondam uatibus inclytis, postridie disceret imperator. Ideoq; etiam parietes arcanorum soli conscij timebantur. Adolescebat aũt obstinatum propositũ erga hæc & similia multa scrutandi, stimulos admouẽte regina, quæ abrupta è mariti fortuna stridebat in exitium pręceps: cum eum potius lenitate fœminea aduersitatis humanitatisq; uiam reducere utilia suadendo deberet, ut in Gordianorum actibus factitasse Maximini truculenti illius imperatoris retulimus coniugem. Nouo deniq; perniciosoq; exemplo idem Gallus ausus est inire flagitium graue, quod Romæ cum ultimo dedecore tentasse aliquãdo dicitur Gallienus: & adhibitis paucis

Stipe collatitia uictitabant

Flagitium Galli

Vesperi per tabernas palabatur, quid de Cæsare sentirent clàm ferro succinctis, uesperi per tabernas palabaẽ & compita, quæritãdo Græco sermone, cuius erat impendio gnarus, quid de Cęsare quisq; sentiret. & hæc cõfidenter agebat in urbe, ubi pernoctantiũ luminũ claritudo dierũ solet imitari fulgorem. Postremo agnitus sæpe, iamq; si prodisset, conspicuũ fore se cõtemplans, non nisi luce palàm egrediens ad agenda quæ putabat seria, cernebaẽ. Et hæc quidẽ medullitus multis gemẽtibus agebanẽ. Thalassius uero ea rẽpestate præfectus prætorio, pręsens ipse quoq; arrogantis ingenij, cõsiderans incitationẽ eius ad multorũ augeri discrimina, non maturitate uel cõsilijs mitigabat, ut aliquoties celsę potestates iras principũ molliuerunt: sed aduersando iurgandoq; cum parũ congrueret, ad rabiẽ eubrabat eum, Augustum actus eius exaggerando creberrime docens, idq; incertum qua mente, ne lateret affe-

Vexillum contumaciæ ctans. quibus mox Cæsar acrius efferatus, uelut cõtumaciæ quoddam uexillum altius erigẽs, sine respectu salutis alienæ uel suæ, ad uerrẽda supposita instar rapidi fluminis irreuocabili impetu ferebaẽ. Nec sanè hæc pernicies sola orientẽ diuersis cladibus af-

Isauri fligebat. Namq; & Isauri, quibus usitatũ est sæpe pacari, sæpeq; inopinis excursib. cuncta miscere, ex latrocinijs occultis & raris, alente impunitate adolescentẽ in peius audaciam, ad bella grauia proruperũt: diu quidẽ perduelles spiritus irrequietis motibus erigentes, hac tamen indignitate perciti uehemẽter, ut iactabant: ꝙ eorũ quidã capti consortes apud Iconium Pisidiæ oppidũ in amphitheatrali spectaculo feris prædatricibus obiecti sunt, præter morem. Atq;, ut Tullius ait, ut etiam feræ monitæ plerunq; ad eum locum ubi aliquando pastæ sunt, reuertuntur: ita oẽs instar turbinis digressi montibus impeditis & arduis, loca petiuere mari confinia. per quæ in latebrosis sese conuallibus occultantes, cum appeteret nox, luna etiã tum cornuta, ideoq; nondũ solido splendore fulgente, nauticos obseruabant. quos cum in somnum sentirent effusos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, seseq; suspensis passibus iniectãtes in scaphas, eisdem nihil opinantibus adsistebant: & incendente auiditate sæuitiã, ne cedentiũ quidem ulli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas uel uiles nullis repugnantibus auertebãt: hæcq; nõ diu sunt perpetrata. Cognitis enim uiatorũ cæsorũ funeribus,

Scironis prærupta nemo deinde ad has stationes appulit nauẽ: sed ut Scironis prærupta letalia declinantes, littoribus Cyprijs contigui nauigabant, quà Isauriæ scopulis sunt cõtrouersa. Procedente igitur mox tẽpore cum aduectitium nihil inueniretur, relicta ora maritima in Lycaoniam adnexam Isauriæ, se contulerunt: ibiq; densis interobsidentiũ itinera prætenturis, prouincialium & uiatorum opibus pascebantur. Excitauit hic ardor milites, per municipia plurima quæ ijsdem conterminant dispositos & castella: & quisq; serpentes latius pro uiribus repellere moliens, nunc globis cõfertos, aliquoties & dispersos, multitudine superabatur ingenti: quæ nata & educata inter editos recuruosq; ambitus montium, eos ut loca plana persultat & mollia, missilibus obuios eminus lacessens, & ululatu truci perterrens. Coactiq; aliquoties nostri pedites ad eos persequen-

Lapsantibus plantis dos scandere cliuos sublimes, etiamsi lapsantibus plantis frutecta prensando uel dumos ad uertices uenerint summos, inter arcta tamẽ & inuia nullas acies explicare permissi, nec firmare nisu ualido gressus, hoste discursatore rupium abscisa uoluẽte superne, periculose per prona discedunt: aut ex necessitate ultima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium consternuntur. Quamobrem circunspecta cautela obseruatum est deinceps, & cum edita montium petere cœperint grassatores, loci iniquitate milites cedunt. Vbi autem in planicie potuerint reperiri, quod contingit assidue, nec

Crispare tela exertare lacertos, nec crispare permissi tela, quæ ueliunt bina uel terna, pecudum ritu inertium trucidanẽ. Metuentes igitur ijdem latrones Lycaoniam magna parte campe-

Congressio stataria strem, cum se impares nostris fore cõgressione stataria documẽtis frequẽtibus scirent, tramitibus deuijs petiuere Pamphyliã, diu quidem intactã, sed timore populationum & cædium, milite per omnia diffuso propinqua, magnis undiq; præsidijs cõmunitam. Raptim igitur properantes, ut motus sui rumorẽ celeritate nimia præuenirent, uigore corporum ac leuitate confisi, per flexuosas semitas ad summitates collium tardius euadebant. Et cum superatis difficultatibus arduis, ad supercilia uenissent fluuij Melanis alti & uerticosi, qui pro muro tuetur accolas circũfusos, urgente nocte adulta temporeq; quieuere paulisper lucẽ opperientes. Arbitrabanẽ enim nullo impediẽte transgressi

gressi inopino accursu opposita quæq; uastare: sed incassum labores pertulere grauissimos. Nam sole orto, magnitudine angusti gurgitis & profundi à transitu arcebãtur: & dum piscatorios quærunt lenunculos, uel innare temere contextis ratibus parant, effusæ legiones, quæ hyemabãt tunc apud Sidenistem, impetu occurrere ueloci: & signis prope ripam locatis ad manus cõminus conserendas, densas scutorum compages scientissime præstruebant: ausos quoq; aliquos fiducia nandi, uel cauatis arborum truncis amnem permeare latenter, facillime trucidarunt. Vnde tentatis ad discrimen ultimum artibus multũ, cum nihil impetraretur, pauore uicq; repellente extrusi, & quò tenderent ambigentes, uenẽre prope oppidum Laranda: ibi uictu recreati & quiete, postq; abierat timor, uicos opulentos adorti, equestrium adiumento cohortium, quæ casu propinquabant, nec resistere planicie porrecta conati digressi sunt: retroq; concedentes, omne iuuentutis robur relictum in sedibus acciuerunt. Et quoniã inedia graui adflictabantur, locum petiuere Paleas nomine, uergentem in mare, ualido muro firmatum: ubi conduntur nuncusq; cõmeatus, distribui militibus omne latus Isauriæ defendentibus adsueti. Circunstetere igitur hoc munimentum per triduũ & trinoctium: & cum neq; accliuitas ipsa sine discrimine adiri letali, nec cuniculis quicq; geri posset, nec procedebat ullum obsidionale commentum, mœsti excedunt, postremo ira subeunte maiora uiribus aggressuri. Proinde concepta rabie sæuiore, quam desperatio incendebat & fames, amplificatis uiribus ardore incohibili in excidium urbium matris Seleuciæ efferebantur, quã comes tuebatur Castritius, tresq; legiones bellicis sudoribus induratæ. Horum aduẽtum prædocti speculationibus fidis rectores militum, tessera data solenni, armatos omnes celeri eduxere procursu: & agiliter præterito Calicadni fluminis ponte, cuius undarum magnitudo murorũ alluit turres, in speciem locauere pugnandi. Neq; tamen exiliuit quisquã, nec permissus est congredi. Formidabatur enim flagrans uesania manus, & superior numero, & ruitura sine respectu salutis in ferrum. Viso itaq; exercitu procul, auditoq; liticinum cantu, represso gradu parumper stetere prædones: exertantesq; minaces gladios postea lentius incedebãt: quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, hastisq; feriens scuta, qui habitus iram pugnantiũ cõcitat et dolorẽ, proximo iam gestu terrebat. Sed eum in certamen alacriter consurgentem reuocauere ductores, rati intempestiuũ anceps subire certamen, cum haud longe muri distarent, quorũ tutela securitas poterat in solido locari cunctorũ. hac icti persuasione, reducti intra mœnia bellatores, obseratis undiq; portarum aditibus, propugnaculis insistebant & pinnis, cõgesta undiq; saxa telaq; habentes in promptu, ut si quis sese proripuisset ulterius, multitudine missilium sterneretur & lapidum. Illud tamen clausos uehementer angebat, q captis nauigijs, quæ frumenta uehebãt per flumen, Isauri quidẽ alimentorũ copijs adfluebant: ipsi uero solitarum rerum cibos iam consumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitialeis horrebant. Hæc ubi latius fama uulgasset, missæq; relationes adsiduæ Gallum Cęsarem permouissent, quoniã magister equitum lõgius ea tempestate distinebatur, iussus Comes orientis Nebridius, contractis undiq; militaribus copijs ad eximendam periculo ciuitatem amplam & opportunam, studio properabat ingenti: quo cognito abscessere latrones, nulla re amplius memorabili gesta, dispersiq;, ut solent, auia montium petiere celsorum. Eò adducta re per Isauriam, rege Persarũ bellis finitimis illigato repellẽteq; à confinitijs suis ferocissimas gẽtes, quæ mente quadam uersabili hostiliter eum sæpe incessunt, & in nos arma mouentem aliquoties iuuant, Nohodares quidam nomine è numero optimatum, incursare Mesopotamiã quoties copia dederit ordinatus, explorabat nostra solicite, si reperisset usquam locum ui subita perrupturus. Et quia Mesopotamiæ tractus omnes crebro inquietari sueti, prætenturis & stationibus seruabant agrarijs, leuorsum flexo itinere Osdruenæ subsederat, æstimans partes, nouũ parumq; aliquando tentatum cõmentum adgressus: quod si impetrasset, fulminis modo cuncta uastaret. Erat autem quod agitabat huiusmodi: Batne municipium in Anthemusia conditum Macedonum manu priscorum, ab Euphrate flumine breui spacio disparatur, refertum mercatoribus opulentis: ubi annua solennitate prope Septẽbris initium ad nundinas magna promiscuæ fortunæ conuenit multitudo, ad commercanda quæ

Lenunculi piscatorij

Victu recreati & quiete

Obsidionale commentum

Osdruena

Indi mittunt & Seres, aliaq; plurima uehi terra mariq; consueta. Hanc regionē præstitutis celebritati diebus inuadere parans dux antè dictus, per solitudines Aboræq; amnis herbidas ripas, suorū indicio proditus, qui admissi flagitij metu exagitati ad præsidia discurrere Romana, absq; ullo egressus effectu, deinde tabescebat immobilis.

De Saracenis

Saraceni tamen nec amici nobis unq̃, nec hostes optandi, ultro citroq; discursantes, quicquid inueniri poterat, momēto tēporis parui uastabāt, miluorū rapaci uitę similes: qui si prædā dispexerint celsius, uolatu rapiunt celeri, aut si impetrarint, nō immorant. Super quorum moribus licet in actibus principis Marci, & postea aliquoties meminerim retulisse, tamē nunc quoq; pauca de ijsdem expediam carptim. Apud has gentes, quarum exordiens initium ab Assyrijs ad Nili cataractas porrigitur & confinia Blemyarum,

Seminudi Saraceni

omnes pari sorte sunt bellatores, seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adiumento pernicium, graciliumq; camelorū per diuersa reptantes in tranquillis uel turbidis rebus: nec eorū quisquā aliquādo stiuam apprehendit, uel arborem colit, aut arua subigendo quæritant uictum:

Errant sine lare, sine legibus

sed errant semper per spatia longe lateq; distenta, sine lare, sine sedibus fixis aut legibus: nec idem perferunt diutius cœlum, aut tractus unius soli illis unq̃ placet. uita est illis semper in fuga,

Vxores ad tempus

uxoresq; mercenarię conductæ ad tempus ex pacto: atq; ut sit species matrimonij, dotis nomine futura cōiunx hastam & tabernaculum offert marito, post statum diem si id elegerit discessura: & incredibile est, quo ardore apud eos in Venerem uterq; soluitur sexus. Ita aūt quoad uixerint, late palātur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberosq; procul deducat, nulla copia quiescendi permissa. Victus uniuersis caro ferina est, lactisq; abundans copia qua sustentātur, & herbę multiplices, & si quæ alites capi per aucupium possint, & plerosq; nos uidimus frumenti usum & uini penitus ignorantes. Hactenus de natione perniciosa: nunc ad textum propositū reuertamur. Dum hęc in Oriente aguntur,

Arelate Constantius hyemem agens

Arelate hyemem agens Constātius, post theatrales ludos atq; Circenses ambitioso editos apparatu, ad diem sextum idus Octob. qui imperij eius annum tricesimū terminabat, insolentia pondera grauius librans, si quid dubiū deferebatur aut falsum, pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianæ comitem partis, exulari mœrore multauit. Vtq; ægrum corpus quassari etiā leuibus solet offensis, ita animus eius angustus & tener, quicquid increpuisset, ad salutis suæ dispēdium existimans factum, aut cogitatum, insontium cædibus fecit uictoriam luctuosam. Si quis enim militarium uel honoratorum, aut nobilis inter suos, rumore tenus esset insimulatus fouisse partes hostiles, iniecto onere catenarum in modum beluæ trahebatur: & inimico urgente, uel nullo, quasi sufficiente hoc solo quòd nominatus esset, aut delatus, aut postulatus, capite uel mulctatione bonorum, aut insulari solitudine damnabatur. Accendebant eius asperitatem iactata uulgo crimina, quibus imminui amplitudo imperij dicebatur:

Cruentæ blandiciæ

& iracundiæ suspicionem proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendio simulantium, si principis perditur uita, à cuius salute uelut filo pendere statum orbis terrarū fictis uocibus exclamabāt. Ideoq; fertur, neminem aliquādo ob hæc uel similia pœnæ addictum, oblato de more elogio reuocari iussisse, quod inexorabiles quoq; principes factitarūt: & exitiale hoc uitium, quod in alijs nonnunquam intepescit, in illo ætatis progressu efferuescebat, obstinatum eius propositum accendente adulatorum cohorte. Inter quos Paulus eminebat notarius, ortus in Hispania, glabro quidem sub uultu latens, odorandi uias periculorum occultas perquam sagax. is in Britanniam missus ut militares quosdam perduceret ausos cōspirasse Magnentio, cum reniti non possent, his licentius supergressus fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit. & ferebať per strages multiplices ac ruinas, uinculis mēbra ingenuorū adfligens, & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando à ueritate longe discreta. unde admissum est facinus impium,

Notā inussit

quod Cōstantij tēporibus notam inusserat sempiternā. Martinus regens illas prouincias pro præfecto, ærumnas innocentiū grauiter gemens, sæpeq; obsecrās ut ab omni culpa immunibus parceret, cum nō impetraret, minabatur se discessurum: ut saltē id metuens perquisitor maleuolus, tandē desineret quieti coalitos homines in aperta pericula prolectare. Per hoc minui studium suum existimans Paulus, ut erat in

compli

complicandis negocijs artifex dirus, unde & Catena inditum eſt cognomentum, uicarium ipſum eos quibus parſerat adhuc defenſantem, ad ſortem periculorum communium traxit. Et inſtabat ut eum quoq; cum tribunis & alijs pluribus ad comitatū imperatoris uinctum perduceret: quo percitus ille exitio urgente, abrepto ferro eundē adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam diſtrictum mucronem in proprium latus impegit: Hocq; deformi genere mortis exceſsit è uita iuſtiſſimus, remora auſus miſerabiles caſus leuare multorum. Quibus ita ſceleſte patratis, Paulus cruore perfuſus, reuerſus eſt ad principis caſtra, multos coopertos penè catenis adducens, in ſqualorem deiectos atq; mœſtitiam: quorum aduentu intendebantur eculei, uncosq; parabat carnifex & tormenta. & ex ijs proſcripti ſunt plures, actiq; in exilium alij: nōnullos gladij cōſumpſere pœnales. Nec enim quiſquam facile meminit ſub Conſtantio, ubi ſuſurro tenus hæc mouebantur, quenquam abſolutum. Inter hæc Orphitus præfecti poteſtate regebat Vrbem æternā ultra modū delatæ dignitatis ſeſe efferens inſolenter: uir quidem prudens, & forēſium negotiorum oppido gnarus, ſed ſplendore liberalium doctrinarum minus quàm nobilem decuerat inſtitutus: quo adminiſtrante ſeditiones ſunt cōcitatæ graues ob inopiam uini. huius auidis uſibus uulgus intentum ad motus aſperos excitatur & crebros. Et quoniā mirari poſſe quoſdam peregrinos exiſtimo hæc lecturos, forſitan ſi contigerit: quamobrem cum oratio ad ca monſtranda deflexerit, quæ Romæ gererentur, nihil præter ſeditiones narratur, & tabernas & uilitates harum ſimiles alias: ſummatim cauſas præſtringam, nuſquam à ueritate ſponte propria digreſſurus. Tempore quo primis auſpicijs in mundanum fulgorem ſurgeret uictura dum erunt homines Roma, ut augeretur ſublimibus incrementis fœdere pacis æternæ, uirtus conuenit, atq; fortuna, plerunq; diſsidentes: quarum ſi altera defuiſſet, ad perfectam non uenerat ſummitatem. eius populus ab incunabulis primis aduſq; pueritiæ tempus extremum, quod annis circumcluditur ferè trecentis, circummurana pertulit bella: deinde ætatem ingreſſus adultam, poſt multiplices bellorum ærumnas, alpes tranſcendit & fretum: in iuuenem erectus & uirum ex omni plaga, quam orbis ambit immenſus, reportauit laureæ triumphos. Iamq; uergens in ſenium, & nomine ſolo aliquoties uincēs, ad tranquilliora uitæ diſceſsit. Ideo Vrbs uenerabilis poſt ſuperbas efferatarum gentium ceruices oppreſſas, latasq; leges, fundamenta libertatis & retinacula ſempiterna, uelut frugi parens, & prudens, & diues, Cæſaribus tanquam liberis ſuis regenda patrimonij iura permiſit. & olim, licet otioſæ ſint tribus, pacatæq; centuriæ, & nulla ſuffragiorum certamina, ſed Pompiliani redierit ſecuritas temporis: per omnes tamen quotquot ſunt partes terrarum ut domina ſuſpicitur & regina, & ubiq; patrum reuerenda cum autoritate canicies, populiq; Romani nomen circumſpectum & uerēdum. Sed læditur hic cœtuum magnificus ſplendor leuitate paucorum incondita, ubi nati ſint non reputantium, ſed tanquam indulta licentia uitijs, ad errores lapſorum & laſciuiam. ut enim Simonides Lyricus docet, beate perfecta ratione uicturo ante alia patriam eſſe conuenit glorioſam. Ex his quidam æternitati ſe commendari poſſe per ſtatuas æſtimantes, eas ardenter adfectant, quaſi plus præmij ex figmentis æreis ſenſibus carentibus adepturi, quàm ex conſcientia honeſte recteq; factorum: easq; auro curant imbracteari, quod Acilio Glabrioni delatum eſt primo, cum conſilijs armisq; regem ſuperaſſet Antiochum. Quam autem ſit pulchrum exigua hæc ſpernentem & minima, ad aſcenſus ueræ gloriæ tendere longos & arduos, ut memorat uates Aſcræus, Cenſorius Cato monſtrauit. qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles ſtatuam non haberet, Malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim: quàm quod eſt grauius, cur impetrauerim muſſitare. Alij ſummum decus in carrucis ſolito altioribus, & ambitioſo ueſtium cultu ponentes, ſudant ſub ponderibus lacernarū, quas in colli exerta ſingulis ipſis adnectant, nimia ſubtegminum tenuitate peruia, filis extātes crebris à locis omnibus, maximeq; ſiniſtra: ut longioris fimbriæ tunicæ perſpicua luceant uarietate liciorum, effigiatæ in ſpecies animalium multiformes. Alij nullo quærente, uultus ſeueritate adſimulata, patrimonia ſuā in immenſum extollunt, cultorum (ut putant) feracium multiplicantes annuos fructus, quæ à primo ad ultimum ſolem ſe abunde iactitant poſsidere: ignorantes

Vrbs Cæſaribus tanquam liberis iura permiſit

dictū Catonis

rantes profecto maiores suos, per quos ista magnitudo Romana porrigitur, non di-
uitijs eluxisse: sed per bella sæuissima, nec opibus, nec uictu, nec indumentorum ui-
litate à gregarijs militibus discrepantes, opposita cuncta superasse uirtute. Hinc ex
collatitia stipe Valerius humatur ille Publicola: & subsidijs amicorum mariti inops
cum liberis uxor alitur Reguli: dotatur ex ærario filia Scipionis, cum nobilitas florem
adultæ uirginis, diuturnam absentiam pauperis erubesceret patris. Ad nunc si ad ali-
quem bene nummatum tumentemq; loculis honestus aduena salutatum introiueris,
primitus tanquam exoptatus susciperis, & interrogatus multa, coactusq; mentiri, mi-
raris nunquam antea uisus, summatem uirum tenuem te sic enixius obseruantem: ut
pœniteat hæc bona tanquam præcipua non uidisse ante decennium. Romanaq; affa-
bilitate confisus, cum eadem postridie feceris ut incognitus hæres & repentinus, hor-
tatore illo hesterna die mirãdo, qui sis uel unde uenias diutius ambigẽte. Agnitus ue-
ro tandem, & adscitus in amicitiam, si te salutandi adsiduitate dederis triennio indi-
scretus, & per totidem defueris, reuerteris ad paria perferenda: nec ubi esses interro-
gatus, & num è medio discesseris, ætatem omnem frustra in stipite conteres submitten-

Interuallata conuiuia
do. Cum autem interuallata temporibus conuiuia longa & noxia cœperint apparari,

Distributio sportularum
uel distributio solennium sportularum, anxia deliberatione tractatur, an exceptis his
quibus uicissitudo debetur, peregrinum inuitari conueniet: & si digesto plene con-

Ars tesseraria
silio id placuerit geri, is adhibetur qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem tes-
serariam profitetur, aut secretiora quædam se nosse confingit. Homines enim erudi-
tos & sobrios ut infaustos & inutiles uitant quoq;: accedente quòd & nomenclatores
adsueti hæc & talia uenditare mercede accepta, cœnis quosdam & prandijs inserunt
subdititios ignobiles & obscuros. Mensarum enim uoragines, & uarias uoluptatum
illecebras, ne longius progrediar, prætermitto: illuc transiturus, quod quidam peram-
pla spacia urbis, subuersasq; silices, sine periculi metu properanter equos uelut publi-
cos signatis, quod dicitur, calceis agitant, familiarium agmina tanquam prædatorios
globos post terga trahentes, ne Sannione quidem, ut ait Comicus, domi relicto. quo
comitatu matronę complures opertis capitibus & basternis per latera ciuitatis cuncta
discurrunt, utq; præliorum periti rectores primo cateruas densas opponunt & fortes,
deinde leues armaturas, post iaculatores, ultimasq; subsidiales acies, si fors adegerit,
inuasuras: ita præpositis urbanæ familiæ suspensæ digerentibus solicite, quos insignes
faciunt uirgæ dextris aptatæ, uelut tessera data castrensi iuxta uehiculi frontem omne
textrinum incedit: huic atratum coquinæ adiungitur ministerium, deinde torum pro-
miscue seruitium, cum otiosæ plebis de uicinitate coniunctis. postrema multitudo spa-
donum à senibus in pueros desinens, coloris obluridi, distortaq; liniamentorum com-
page deformis: ut quaqua incesserit quisquam cernens mutilorum hominum agmi-

Semiramis castrauit mares
na, detestetur memoriam Semiramidis reginæ illius ueteris, quæ teneros mares ca-
strauit omniũ prima, uelut uim iniectans naturæ, eandemq; instituto cursu retorquẽs,
quæ inter ipsa oriundi crepundia per primigenios seminis fontes tacita quodammo-
do lege uias propagandæ posteritatis ostendit. Quod cum ita sit, paucæ domus stu-
diorum serijs cultibus antea celebratæ, nunc ludibrijs ignauiæ torrentes exundant,

Pro philosopho cantor accitur
perflabili sono uocali tinnitu fidium resultantes. deniq; pro philosopho cantor, & in
locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis sepulchrorum ritu

Organa hydraulica
in perpetuum clausis organa fabricant ur hydraulica, & lyræ ad speciem carpento-
rum ingentes, tibiæq; & histrionici gestus instrumenta non leuia. Postremo ad id in-
dignitatis est uentum, ut cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum
inopiam pellerentur ab urbe præcipites, sectatoribus disciplinarum liberalium im-
pendio paucis sine respiratione ulla extrusis, tenerentur mimarum asseclæ ueri, quiue
id simularunt ad tempus: & tria milia saltatricum ne interpellata quidem cum choris
totidemq; remanerent magistris. Et licet quocunq; oculos flexeris, fœminas adsatim
multas spectare cirratas, quibus si nupsissent per ætatem ter iam nixus poterat suppe-
tere liberorum, adusq; tædium pedibus pauimenta terentes, iactari uolubilibus gyris,
dum exprimunt innumera simulacra quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non
dubitatur, quòd cum esset aliquando uirtutum omnium domicilium Roma ingenuos

aduenas

aduenas plerique nobiliũ(ut Homerici baccarũ suauitate Lotophagi)humanitatis mul-
tiformibus officijs retentabant. Nunc uero inanes flatus quorundã, uile esse quicquid
extra urbis pomœriũ nascitur æstimant, præter orbos & cœlibes:nec credi potest, qua *Coluntur orbi & cœlibes*
obsequiorũ diuersitate coluntur homines sine liberis Romæ. Et quoniã apud eos ut in
capite mundi morborũ acerbitates celsius dominantur, ad quos uel sedandos omnis
professio medendi torpescit: excogitatũ est adminiculum sospitale, ne quis amicum
perferentẽ similia uideat. additũq; est cautionibus paucis, remediũ aliud satis ualidũ:ut
famulos percontatũ missos, quemadmodũ ualeant noti hac ægritudine conligati, non
ante recipiant domum quàm lauacro purgauerint corpus. Ita etiam alienis oculis uisa me-
tuitur labes. Sed tamen hæc cum ita tutius obseruentur, quidam uigore artuum immi
nuto rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cauatis offertur, impigre uel usque
Spoletium pergunt. Hæc nobilium instituta. Ex turba uero imæ sortis & paupertinæ
in tabernis aliqui pernoctant uinarijs: nõ nulli uelabris umbraculorum theatralium la
tent, quæ, Campanam imitatus lasciuiã, Catulus in ædilitate sua suspendit omniũ pri-
mus: aut pugnaciter aleis certant, turpi sono fragosis naribus introrsum reducto spiri-
tu concrepantes: aut quod est studiorũ omnium maximũ, ab ortu ad uesperam sole fa-
tiscunt uel pluuijs, præmia aurigarũ equorumq; præcipua uel delicta scrutantes. Et est *Aurigarũ fautrix plebes*
admodum mirũ, uidere plebem innumerã mentibus ardore quodam infuso, cum dimi
cationum curulium euentu pendentem. hæc similiaq; memorabile nihil uel serium agi
Romæ permittunt. ergo redeundum ad textum. Latius iam dissimulata licentia one-
rosus bonis omnibus Cæsar, nullum post hæc adhibens modum, Orientis latera cun-
cta uexabat, nec honoratis parcens, nec urbiũ primatibus, nec plebeis. deniq; Antio-
chiæ ordinis uerendi duces sub uno elogio iussit occidi, ideo efferatus, quòd ei celebra
ri uilitatem intempestiuã urgenti, cum impenderet inopia grauius rationabili respõde
runt. & perissent ad unũ, ni Comes Orientis tunc Honoratus fixa cõstantia restitisset. *Galli immanitas*
Erat autẽ diritatis eius hoc quoq; indiciũ, nec obscurũ, nec latens, quòd ludicris cruen-
tis delectabatur, & in circo sex uel septem aliquoties uetitis certaminibus pugilum ui-
cissim se concidentiũ, perfusorũq; sanguine specie ut lucratus ingentia lætabatur. Ac-
cendebat super his incitatũ propositum ad nocendum aliqua mulier uilis, quæ ad pala
tium ut poposcerat intromissa, insidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus ob-
scurissimis: quã Constantina exultans, ut in tuto iam locata mariti salute, muneratam,
uehiculoq; impositã, per regiæ ianuas emisit in publicũ, ut ijs illecebris alios quoq; ad
indicãda proliceret paria uel maiora. Post hæc Gallus Hierapolim profecturus, ut ex-
peditioni specie tenus adesset, Antiochẽsi plebi suppliciter obsecrãti, ut inediæ dispel-
leret metũ, quæ per multas difficilesq; causas affore iam sperabat, non(ut mos est prin
cipibus quorũ diffusa potestas localibus subinde medetur ærumnis)disponi quicq; sta
tuit, uel ex prouincijs alimenta transferri conterminis: sed cõsularem Syriæ Theophi *Theophilus*
lum propè adstantẽ, ultima metuenti multitudini dedit, assidue replicando, quòd inui
to rectore nullus egere poterit uictu. Auxerunt hæc uulgi sordidioris audaciã. Et cum
ingrauesceret penuria cõmeatuum, fames & furor, impulsu Eubuli cuiusdã inter suos
clari, domũ ambitiosam ignibus subditis inflammauit: rectoremq; ut sibi iudicio impe
riali addictum calcibus incessens, & pugnis conculcans, seminecem laniatu miserãdo
discerpsit. Post cuius lachrymosum interitum in unius exitio quisq; imaginem periculi
sui considerãs, documento recenti similia formidabat. Eodem tempore Serenianus ex *Serenianus*
Duce, cuius ignauia populatã in Phœnice Cœlen antè retulimus, pulsatæ maiestatis
imperij reus iure postulatus à lege, incertũ qua potuit suffragatione absolui: aperte cõ-
uictus, familiarem suum cum pileo, quo caput operiebat, incantato uetitis artibus, ad
templum misisse fatidicum: quæritatum expresse an ei firmũ portẽderetur imperium,
ut cupiebat. & iunctum duplexq; ijsdem diebus acciderat malum, quòd & Theophi-
lum insontẽ atrox intercepit casus, & Serenianus dignus execratione cunctorũ, inno-
xius modo nõ reclamãte publico uigore discessit. Hæc subinde Constantius audiẽs, &
quædã referente Thalassio doctus, quem mouisse iam cõpererat, lege cõmuni, scribẽs
ad Cæsarem blandius adiumẽta paulatim illi subtraxit, solicitari se simulans, ne quod

militare otium ferè tumultuoſum in eius perniciem cōſpiraret, ſoliſq; ſcholis iuſsit eſ-
ſe contentum palatinis, & protectorum cum ſcutarijs & gentilibus: & mandabat Dö-
mitiano ex Comite Largitionum præfecto, ut cum in Syriam uenerit, Gallum, quem
crebro acceperat ad Italiam properare, blande hortaretur & uerecunde. Qui cum ue-
niſſet ob hæc feſtinatis itineribus Antiochiam, præſtrictis palatij ianuis, contempto
Cæſare, quem uideri decuerat, ad prætorium cum pompa ſolenni perrexit: morboſq;
diu cauſatus, nec regiam introijt, nec proceſsit in publicum: ſed abditus multa in eius
moliebatur exitium, addens quædam relationibus ſuperuacua, quæ ſubinde dimitte-
bat ad principem. Rogatus ad ultimum, admiſſuſq; in cōſiſtorium, ambage nulla præ-
greſſa inconſiderate & leuiter; proficiſcere, inquit, ut præceptū eſt Cæſar, ſciens quòd
ſi ceſſaueris, & tuas & palatij tui auferre iubeo propediem annonas. Hocq; ſolo con-
tumaciter dicto, ſubiratus abſceſsit, nec in conſpectum eius poſtea uenit ſæpius acceр-
ſitus hinc ille commotus, ut iniuſta perferens & indigna, præfecti cuſtodiam protecto
ribus mādauerat fidis. Quo comperto Montius tunc quæſtor, aſper quidem, ſed ad le
nitatem propenſior, conſulens in commune, aduocatos Palatinarum primos ſchola-
rum alloquutus eſt mollius, dicens, nec decere hæc fieri, nec prodeſſe: addenſq; uoces
obiurgatorio ſono, quòd ſi id placeret, poſt ſtatuas Conſtantini deiectas, ſuper adimen
da uita præfecto conueniet ſecurius cogitari. His cognitis, Gallus ut ſerpens appeti-
tus telo uel ſaxo, iamq; ſpes extremas opperiens, & ſuccurrens ſaluti ſuæ quauis ratio
ne colligi omnes iuſsit armatos: & cum ſtarēt attoniti, diſtricta dentium acie ſtridens,
Diſtricta dentiū acie ſtridēs Adeſte, inquit, uiri fortes mihi periclitanti uobiſcum. Montius nos tumore inuſitato
quodam & nouo, ut rebelles & maieſtati recalcitrantes Auguſtæ, per hæc quæ ſtrepit
incuſat: iratus nimirum, quòd cōtumatem præfectum, quid rerum ordo poſtulat igno
rare diſsimulantem, formidine tenus iuſſerim cuſtodiri. Nihil morati poſt hæc milita-
res, auidi ſæpe turbarum, adorti ſunt Montium primum, qui diuertebat in proximo,
leui corpore ſenem, atq; morboſum: & hirſutis reſticulis cruribus eius innexis, diuari-
catum ſine ſpiramento ullo aduſq; prætorium traxere præfecti. Et eodem impetu Do
mitianum præcipitem per ſcalas itidem funibus conſtrinxerunt: eoſq; coniunctos per
ampla ſpatia ciuitatis acri raptauere diſcurſu. iamq; artuum & membrorū diuulſa com
page ſuperſcandentes corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformitatem, ue-
lut exaturati mox abiecerunt in flumen. Incenderat autē audaces uſq; ad inſaniam ho
mines ad hæc quę nefarijs egere conatibus, Luſcus quidam curator urbis ſubito uiſus:
cumq; eo Sthenelaus baiulorum præcentor, ad expediendum quod orſi ſunt incitans
uocibus crebris, qui haud longe poſtea ideo uiuus exuſtus eſt. Et quia Montius inter
dilaniantium manus ſpiritum efflaturus, Epigonum & Euſebium, nec profeſsionem,
nec dignitatem oſtendens, aliquoties increpabat: qui ſint hi, magna quærebatur indu
ſtria. & nequid intepeſceret, Epigonus è Lycia philoſophus ducit, & Euſebius è My-
ſia pietatis cognomento concitatus orator: cum quęſtor non hos, ſed tribunos fabrica
rum inſimulaſſet, promittentes armorū ſi nouæ res agitari cœpiſſent. Iiſdem diebus A-
pollinaris Domitiani gener, paulo ante agens palatij Cęſaris curā, ad Meſopotamiam
miſſus à ſocero, per militares numeros immodice ſcrutabatur, an quædam altiora
meditantis iam Galli ſecreta ſuſceperint ſcripta. qui compertis Antiochiæ geſtis, per
minorem Armeniam lapſus, Conſtantinopolim petijt. exindeq; per protectores retra
ctus arctiſsime tenebatur. quæ dum ita ſtruuntur, indicatū eſt apud Tyrum indumen-
tum regale textum occulte, incertū quo locante, uel cuius uſibus apparatum. Ideo re-
ctor prouinciæ tunc pater Apollinaris, eiuſdem nominis, ut conſcius ductus eſt. alijq;
congregati ſunt ex diuerſis ciuitatibus multi, qui atrocitū criminū pōderibus urgeban
tur. Iamq; lituis cladum concrepantibus internarum non celate ut antea turbidum ſæ
uiebat ingeniū à ueri conſideratione detortū: & nullo impoſitorum uel cōpoſitorum
fidem ſolenniter inquirente, nec diſcerpente à ſocietate noxiorum inſontes, uelut ex-
turbatū è iudicijs fas omne diſceſsit: & cauſarū legitima ſilente defenſione, carnifex ra-
pinarū ſequeſter, & obductio capitū, & bonorū ubiq; mulctatio uerſabatur per orien-
tales prouincias: quas recenſere puto nunc opportunum, abſq; Meſopotamia digeſta

cum

cum bella Parthica dicerentur, & Aegypto, quam necessario aliud reieci ad tempus.
Superatis Tauri montis uerticibus, qui ad solis ortũ sublimius attolluntur, Cilicia spa- *Cilicia*
cijs porrigitur late distẽtis, diues bonis omnibus terra: eiusque lateri dextro adnexa Isau-
ria, pari sorte uberi palmite uiret & frugibus multis, quam mediam nauigabile flumen
Calicadnus interscindit. Et hanc quidẽ præter oppida multa, duæ ciuitates exornant, *Calicadnus*
Seleucia opus Seleuci regis, & Claudiopolis, quam deduxit coloniã Claudius Cęsar: *Seleucia*
Isauria enim antehac mœnium potens, olim subuersa ut rebellatrix interneciua, ægre *Claudiopolis*
uestigia claritudinis pristinæ monstrat admodum pauca: Ciliciam uero, quæ Cydno
amne exultat, Tarsus nobilitat, urbs perspicabilis: hãc cõdidisse Perseus memoratur, *Tarsus*
Iouis filius & Danaes, uel certe ex Aethiopia profectus, Sandan quidã nomine, uir o-
pulentus & nobilis, & Anazarbus autoris uocabulum referens: & Mopsuhestia, uatis
illius domiciliũ Mopsi, quem à cõmilitio Argonautarũ cum aureo uellere direpto re-
ducem & errore abstractum, delatũ ad Africæ littus mors repentina cõsumpsit: & ex
eo cespite punico tecti manes eius Heroici, dolorũ uarietati medenẽ plerunque sospita-
les. Hæ duæ prouinciæ bello quondam piratico cateruis mixtæ prædonũ, à Seruilio *Seruilius misit*
proconsule missæ sub iugũ, factæ sunt uectigales. Et hæ quidẽ regiones uelut in promi- *sub iugum*
nenti terrarum lingua positæ, ab orbe eo monte Amano disparantur. Orientis uero li- *Isauriam*
mes in longum protentus & rectum, ab Euphratis fluminis ripis adusque supercilia por-
rigitur Nili, leua Saracenis cõterminãs gẽtibus, dextra pelagi fragoribus patẽs: quam
plagam Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cum post Alexandri *Nicator*
Macedonis obitum successorio iure teneret regna Persidis, efficacię impetrabilis rex,
ut indicat cognomentũ. Abusus enim multitudine hominũ, quam tranquillis in rebus
diutius rexit, ex agrestib. habitaculis urbes cõstruxit multis opibus firmas & uiribus:
quarum ad præsens pleræque licet Græcis nominibus appellenẽ, quę ijsdem ad arbitri-
um imposita sunt cõditoris, primigenia tamẽ nomina nõ amittunt, quę eis Assyria lin-
gua institutores ueteres indiderunt. Et prima post Osdroenam, quam (ut dictum est)
ab hac descriptione discreuimus, Comagena nunc Euphratensis clementer adsurgit,
Hierapoli, uetere Nino & Samosata ciuitatibus amplis illustris. dein Syria per spatia
tam interpatet diffusa planiciẽ. hanc nobilitat Antiochia mũdo cognita ciuitas, cui nõ *Antiochia*
certauerit alia aduectitijs ita adfluere copijs & internis, & Laodicea, & Apamia, iti- *ciuitas*
demque Seleucia, inde à primis auspicijs florentissimæ. Post hanc accliuis Libano mon-
ti Phœnice regio plena gratiarũ et uenustatis, urbibus decorata magnis & pulchris: in *Phœnice*
quibus amœnitate celebritateque nominum Tyrus excellit, Sidon & Berytus, ijsdemque
pares, Emissa, & Damascus, seculis cõditæ priscis. Has aũt prouincias, quas Orontes *Tyrus*
ambiens amnis, imosque pedes Casij montis illius celsi prætermeans, fundiẽ in Parthe- *Sidon*
nium mare, Cn. Pompeius superato Tigrane, regnis Armeniorum abstractas ditioni *Berytus*
Romanę cõiunxit. Vltima Syriarum est Palæstina, per interualla magna protẽta, cul- *Damascus*
tis abundans terris & nitidis, & ciuitates habẽs quasdam egregias, nullam nulli ceden- *Orontes*
tem, sed sibi uicissim uelut ad perpendiculũ æmulas: Cæsareã, quam ad honorẽ Octa- *Cæsarea*
uiani principis exędificauit Herodes, & Eleutheropolim, & Neapolim, itidemque Asca- *Eleutheropolis*
lonem, Gazam & Iuliam, æuo superiore extructas. In his tractibus nauigerum nusque
uisitur flumen, & in locis plurimis aquæ suapte natura calentes emergũt, ad usus aptę *Aquæ medi-*
multiplicium medelarum. Verum has quoque regiones pari sorte Pompeius Iudæis do- *catæ*
mitis, & Hierosolymis captis, in prouinciarum speciem rectori delata iurisdictione
formauit. Huic Arabia est conserta, ex alio latere Nabatæis contigua, opima uarieta- *Arabia*
te commerciorum, castrisque oppleta ualidis & castellis, quæ ad repellendos gentium *Nabatei*
uicinarum excursus, solicitudo peruigil ueterum per opportunos saltus erexit & cau-
tos. Hæc quoque ciuitates habet inter oppida quædam ingentes, Bostram & Gerazam
atque Philadelphiam, murorum firmitate cautissimas. Hanc prouinciæ imposito nomi- *Philadelphia*
ne, rectoreque attributo, obtemperare legibus nostris Traianus cõpulit imperator, inco-
larum tumore sæpe cõtuso, cum glorioso marte Mediam urgeret & Parthos. Cyprum
itidem insulam procul à continenti discretã & portuosam, inter municipia crebra ur- *Salamis*
bes duæ faciũt clarã, Salamis & Paphus: altera Iouis delubris, altera Veneris templo *Paphus in*
insignis: tanta autem tamque multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cy- *Cypro*
prus, ut

prus, ut nullius externi indigens adminiculi, indigenis uiribus, à fundamento ipso carinæ ad supremos usq; carbasos ædificet onerariã nauem, omnibusq; armamentis instructam mari committat. nec piget dicere, auide magis hanc insulam populum Romanum inuasisse quàm iuste. Ptolemæo enim rege fœderato nobis & socio, ob ærarij nostri angustias iusso sine ulla culpa proscribi, ideoq; hausto ueneno uoluntaria morte deleto, & tributaria facta est, & uelut hostiles eius exuuiæ classi impositæ, in urbem aduectæ sunt per Catonem. Nunc repetetur ordo gestorum. Inter has ruinarum uarietates, à Nisibi quam tuebatur accitus, cui nos obsecuturos iunxerat imperiale præceptum, dispicere litis exitialis semina cogebatur, abnuens & reclamans adulatorũ oblatrantibus turmis, bellicosus sanè milesq; semper & militũ ductor, sed forensibus iurgijs longe discretus: qui metu sui discriminis anxius, cũ accusatores quæsitoresq; subditicios sibi consociatos ex ijsdem foueis cerneret emergẽtes, quæ clàm palàmue agitabantur, occultis Constantium literis edocebat, implorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Cæsaris exhalaret. Sed cautela nimia in peiores hæserat plagas, ut narrabimus postea, æmulis consarcinantibus insidias graues apud Constantiũ cætera medium principẽ, sed si quid auribus eius huiusmodi quiuis insudisset ignotus acerbũ & implacabilem, & in hoc causarum titulo dissimilem sui. proinde die funestis interrogationibus præstituto, imaginarius iudex equitũ resedit magister, adhibitis alijs iam quæ essent agẽda prædoctis: & assistebant hincinde notarij, quid quæsitũ esset, quidue responsum, cursim ad Cæsarẽ perferentes. cuius imperio trucis tum à stimulis reginæ, exertantis aurem subinde per aulæũ, nec diluere obiecta permissi, nec defensi periere complures. Primi igitur omnium statuuntur Epigonus & Eusebius, ob nominũ gentilitatem oppressi. Prædiximus enim Montium sub ipso uiuendi termino his uocabulis appellatos fabricarum culpasse tribunos, ut adminicula futuræ ultioni pollicitos. & Epigonus quidem amictu tenus philosophus, ut apparuit, prece frustra tentata, sulcatis lateribus, mortisq; metu admoto, turpi confessione cogitatorũ socium, quæ nulla erant, fuisse firmauit, cum nec uidisset quicq; nec audisset, penitus expers forensium rerum: Eusebius uero obiecta fidentius negans, suspẽsus in eodem gradu cunctatus est, latrocinium illud esse non iudicium clamans. Cumq; pertinacius ut legum gnarus accusatorem flagitaret atq; solennia, doctus id Cæsar, libertatemq; superbiam ratus, tanquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit. qui ita euisceratus ut cruciatibus membra deessent, implorans cœlo iustitiam, toruũ renidens fundato pectore mansit immobilis, nec se incusare nec quenq; alium passus: & tandem nec cõfessus nec confutatus, cum abiecto cõsorte pœnali est morte mulctatus. & ducebatur intrepidus temporũ iniquitati insultans, imitatus Zenonem illum ueterem Stoicum, qui ut mentiretur quædam, laceratus diutius, auulsam sedibus linguã suam cum cruẽto sputamine in oculos interrogantis Cyprij regis impegit. Post hæc indumentũ regale quærebatur: & ministris fucandæ purpurę tortis cõfessisq; pectoralem tuniculã sine manicis textam, Maras quidã nomine inductus est (ut appellant Christiani) diaconus: cuius prolatæ literæ scriptæ Græco sermone ad Tyrij textrini præpositũ. celerari speciem perurgebat: quam autem non indicabat. deniq; etiam idem usq; ad discrimen uitæ uexatus, nihil fateri compulsus est. Quęstione igitur per multiplices dilatata fortunas, cum ambigeretur quædã, nonnulla leuius actitata constaret, post multorum clades Apollinares ambo pater & filius in exilium acti, cum ad locũ Crateras nomine peruenissent, uillam scilicet suã quæ ab Antiochia uicesimo & quarto disiungitur lapide, ut mandatũ est, fractis cruribus occiduntur. Post quorũ necem nihilo lenius ferociens Gallus, ut leo cadaueribus pastus, multa huiusmodi scrutabař: quæ singula narrare non refert, ne professionis modũ, quod euitandũ est, excedamus. Hæc dum Oriens diu perferret, cœli reserato tepore, Constantius cõsulatu suo septies & Cęsaris iterũ egressus Arelate Valentiam petit, in Gundomadũ & Vadomariũ fratres Alemannorum reges arma moturus, quorum crebris excursibus uastabantur confines limitibus terræ Gallorum. Dumq; ibi diu moratur, commeatus oppẽriẽs, quorũ translationẽ ex Aquitania uerni imbres solito crebriores prohibebant, auctiq; torrentes, Arculanus aduenit protector domesticus, Hermogenis ex magistro equitum filius, apud Constantinopolim, ut supra

[Margin notes: Ptolemæus (beside "manum inuasisse"); Tuniculæ pectoralis. (beside "oculos interrogantis" / "ministris fucandæ"); Christiani (beside "Maras quidã"); Gallus ut leo cadaueribus pastus (beside "ctis cruribus" / "daueribus pastus")]

ſupra retulimus, populari quondã turbela diſcerpti: quo uerißime referente quæ Gal-
lus egerat, damnis ſuper præteritis mœrens, & futurorũ timore ſuſpenſus, angorem
animi quamdiu potuit emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona colle-
ctus, morarum impatiens ſæuiebat, hoc iritatior, quòd nec ſubſidia uiuendi ſuppete-
rent, alimentis nondum ex uſu translatis. Vnde Rufinus ea tempeſtate præfectus præ
torio, ad diſcrimen truſus eſt ultimũ. ire enim ipſe compellebatur ad militẽ, quem exa-
gitabat inopia ſimul & feritas, & alioquin coalito more in ordinarias dignitates aſpe-
rum ſemper & ſæuum, ut ſatisſaceret atq; monſtraret, quam ob cauſam annonæ cõue-
ctio ſit impedita. quod opera conſulta cogitabatur aſtute, ut hoc inſidiarũ genere Gal-
li periret auunculus, ne eum ut præpotens acueret ad fiduciam exitioſa cœptantẽ. Ve
rum nauata eſt opera diligens. Euſebius præpoſitus cubiculi miſſus eſt Cabillona au-
rum ſecum perferens, quo per turbulentos ſeditionũ concitatores occultius diſtribu-
to, & tumor conſenuit militũ, & ſalus eſt in tuto locata præfecti. Deinde cibo abunde
perlato, caſtra die prædicto ſunt mota. Emenſis itaq; difficultatibus multis, & niue ob-
rutis callibus pluribus, ubi prope Rauracũ uentum eſt ad ſupercilia fluminis Rheni,
reſiſtente multitudine Alemanna, pontem ſuſpendere nauium cõpage Romani ui ni-
mia uetabantur, ritu grandinis undiq; cõuolantibus telis: & cum id impoſsibile uide-
retur, imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capeſſeret ambigebat. Ecce au
tem ex improuiſo index quidã regionũ gnarus aduenit, & mercede accepta uadoſum
locũ nocte monſtrauit, unde ſuperari potuit flumẽ. & potuiſſet alíorſum intẽtis hoſti-
bus, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militiæ cura cõmiſſa, popula-
res ſuos hæc per nuncios docuiſſent occultos, ut quidam exiſtimabant. Infamabat au-
tem hæc ſuſpicio Latinũ domeſticorũ comitem, & Agilonem tribunũ ſtabuli, atq; Scu
dilonem ſcutariorũ rectorem, qui tunc ut dextris ſuis geſtantes Remp. colebãtur. At
Barbari ſuſcepto pro inſtantium rerũ ratione conſilio, dirimentibus fortè auſpicijs, uel
congredi prohibẽtibus, autoritate ſacrorũ mollito rigore, quo fidentius reſiſtebãt, opti
mates miſere delictorũ ueniam petituros & pacem. Tentis igitur regis utriuſq; legatis
& negotio rectius diu penſato, cum pacẽ oporteret tribui, quæ iuſtis cõditionibus pe-
tebatur, eamq; ex re tum fore ſententiarũ uia concinens approbaſſet, aduocato in con
cionem exercitu, imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali aſsiſtens, circunda
tus poteſtatum cœtu celſarum, ad hunc diſſeruit modum: Nemo quęſo miretur, ſi poſt *Oratio imperatoris*
exudatos labores itinerũ longos, cõgeſtosq; affatim commeatus, fiducia ueſtri ductan
te Barbaricos pagos aduentans, uelut mutato repente conſilio ad placidiora diuerti.
Pro ſuo enim loco & animo quiſque ueſtrum reputans, id inueniet uerum, quod miles
ubiq; licet membris uigentibus firmus, ſe ſolum uitamq; propriam circunſpicit & de-
fendit: Imperator uero officiorum, dum æquus om̃ibus alienæ cuſtos ſalutis, nihil non
ad ſui ſpectare tutelam rationes populorũ cognoſcit, & remedia cuncta quæ ſtatus ne-
gociorũ admittit, arripere debet alacriter ſecunda numinis uoluntate delata. Vt in bre
ue igitur conferã, & oſtendam qua ex cauſa om̃es uos ſimul adeſſe uolui, cõmilitones
mei fidißimi: accipite æquis auribus, quę ſuccinctius explicabo: Veritatis enim ſermo *Veritatis ſermo*
eſt ſimplex. Arduos ueſtræ gloriæ gradus, quos fama per plagarum quoq; accolas ex- *eſt ſimplex*
tremarũ diffundit, excellenter accreſcens, Alemannorũ reges & populi formidantes,
per oratores quos uidetis ſummiſsis ceruicibus conceſsionem præteritorũ poſcunt &
pacem: quam ut cunctator & cautus utiliumq; monitor, ſi ueſtra uoluntas adeſt, tribui
debere cenſeo, multa contẽplans: Primo ut Martis ambigua declinentur, dein ut auxi
liatores pro aduerſarijs aſciſcamus, quod pollicentur: tum autem, ut incruenti mitige-
mus ferociæ flatus pernicioſos ſæpe prouincijs: poſtremo id reputãtes, ꝙ non ille ho-
ſtis uincitur ſolus, qui cadit in acie, pondere armorum oppreſſus & uirium: ſed multo
tutius etiam tuba tacente, ſub iugo mittitur uoluntarius, qui ſentit expertus, nec forti-
tudinem in rebelles, nec lenitatẽ in ſupplices animos deeſſe. In ſumma, tanq; arbitros
uos quid ſuadetis opperior, ut princeps tranquillus temperanter adhibere modum al-
lapſa felicitate decernẽs. Non enim inertiæ, ſed modeſtiæ humanitatiq; (mihi credite)
hoc quod recte conſultũ eſt adſignabit. Mox ut dicta finierat, multitudo om̃is ad quæ
imperator uoluit promptior, laudato conſilio, conſenſit in pacem, ea ratione maxime

percita

percita, quòd norat expeditionibus crebris, fortunam eius in malis tantum ciuilibus uigilasse: cum aūt bella mouerentur externa, accidisse plerunq; luctuosa. *Fœdus ictū cū Alemannis* Icto post hæc fœdere gentiū ritu, perfectaq; solennitate, imperator Mediolanum ad hyberna discessit, *Imp. Mediolanum discedit* ubi curarum abiectis ponderibus alijs, tanq; nodum & odium difficillimum Cæsarem conuellere nisu ualido cogitabat: eiq; deliberanti cum proximis clandestinis colloquijs & nocturnis, qua ui, quibus'ue cōmentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia, acciri mollioribus scriptis per simulationē tractatus publici minis abiectis eundem placuerat Gallum, ut auxilio destitutus, sine ullo interiret obstaculo. Huic sententiæ uersabilium adulatorum refragantibus globis, inter quos erat Arbetio ad insidiandum acer & flagrans, & Eusebius tunc prępositus cubiculi, effusior ad nocendum, id occurrebat, Cæsare discedente Vrsicinū in oriente perniciose relinquēdum, si nullus esset qui prohiberet altiora meditaturum. Iisdemq; resi- *Cupiditas spadonum* dui regij accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adolescebat, inter ministeria uitæ secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus inuidiæ grauioris uirum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos eius filios musitantes, decore corporum fauorabiles & ætate, per multiplicem armaturæ scientiam agilitatemq; membrorum inter quotidiana proludia exercitos, cōsulto consilio cognitos. Gallum suopte ingenio trucem, per suppositos quosdam ad sæua facinora ideo animatū, ut eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad magistri equitum liberos principatus insignia *Aures expositæ rumoribus & patentes* transferantur. Cum hæc taliaq; solicitas eius aures euerberarēt, expositas semper huiusmodi rumoribus & patentes, uario animo tumescente, consilio tandem dato optimum factu elegit: & Vrsicinum primum ad se uenire summo cum honore mandauit, ea specie, ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus uirium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. Et ne quid suspicaretur aduersi uenturus, uicarius eius, dum redit, Prosper missus est co- *Copia rei uehicularię* mes: acceptisq; literis, & copia rei uehiculariæ data, Mediolanum itineribus properauit magnis. Restabat ut Cæsar post hæc properaret accitus, & abstergendæ causa suspicionis, sororem suam, eius uxorem, Constantius ad se tandem desideratam uenire multis fictisq; blanditijs hortabatur. Quæ licet ambigeret, metuens sæpe cruentū, spe tamen quod eum lenire poterat ut germanum, profecta, cum Bithyniam introisset, in statione quæ Cænos Gallicanos appellatur, absumpta est ui febriū repentina. Cuius post obitum maritus cōtemplans cecidisse fiduciam, qua se fultum existimabat, anxia cogitatione quid moliretꝰ hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc unum mentem sollicitam dirigebat, quòd Constantius cuncta ad suam sententiam cōferens, nec satisfactionē suscipiet aliquam, nec erratis ignoscet: sed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, si cepisset incautum morte mulctaret. Eò necessitatis adductus, ultimaq; ni uigilasset opperiens, principem locum si qua patuisset copia adsectabat: sed perfidia proximorū ratione bifaria deserebatꝰ, quòd eum ut truculentum horrebant & leuem, quodq; altiorem Constantij fortunam in discordijs ciuilibus formidabant. Inter has curarum moles immensas, imperatoris scripta suscipiebat adsidua, monentis orantisq; ut ad se ueniret, & mente monstrantis obliqua, remp. nec posse diuidi, nec debere, sed pro uiribus quenq; ei ferre suppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans uastitatē: quibus subserebat non adeo uetus exemplum, quòd Diocletiano & eius collegæ, ut apparitores Cæsares, non resides, sed ultro citroq; discurrentes obtēperabant: & in Syria Augusti uehiculum irascentis per spatium mille pas. ferè pedes antegressus est Galerius purpuratus. Aduenit post multos Scudilo scutariorum tribunus, uelamento subagrestis ingenij persuasionis opifex callidus, qui eū adulabili sermone serijs admixto, solus omniū proficisci pellexit, uultu adsimulato sæpius replicando quòd flagrantibus uotis eum uidere frater cuperet patruelis, quod per imprudentiā gestum est remissurus ut mitis & clemens: participemq; eum suæ maiestatis adscitum, ut futurorum laborum quoq; socium, quos Arctoę prouinciæ diu fessę poscebāt. Vtq; solent manū iniectantibus fatis hebetari sensus hominū & obtundi, his illecebris ad meliorum expectationem erectus, egressusq; Antiochia nu-

mine

mine lęuo ductante, prorsus ire tendebat de fumo, ut prouerbium loquitur uetus, ad flammam: & ingressus Constātinopolim tanquam in rebus prosperis & securis editis equestribus ludis, capiti Coracis aurigæ imposuit coronam ut uictoris. Quo cognito Constantius ultra mortalem modum exarsit: ac ne quo casu idem Gallus de futuris incertus, agitare quædam conducentia saluti suæ per itinera conaretur, remoti sunt omnes de industria milites agentes in ciuitatibus peruijs. Eoq; tempore Taurus quæstor ad Armeniam missus, cōfidenter nec apellato eo nec uiso transiuit. Venere tamen aliqui iussu imperatoris administrationum specie diuersarum, eundem ne cōmouere se posset, neue tentaret aliquid occulte custodituri. inter quos Leontius erat, postea urbi præfectus, ut quæstor, & Lucillianus quasi domesticorū comes, & scutariorum tribunus nomine Bainobaudes. Emēsis itaq; longis interuallis & planis, cum Hadrianopolim introisset urbem Hemimontanam Vscudumam ante hac appellatam, fessasq; labore diebus duodecim recreans uires, comperit Thebeas legiones in uicinis oppidis hyemantes, consortes suos misisse quosdam eum ut remaneret promissis fidis hortaturos & firmis, fiducia sui abunde per stationes locat confines: sed obseruante cura peruigili proximorum, nullam dicendi uel audiendi quæ ferebant furari potuit facultatem. Inde alijs super alias urgentibus literis exire, & decē uehiculis publicis, ut præceptum est, usus, relicto palatio omni, præter paucos thori ministros & mensæ, quos adiunxerat secum, squalore concretus celerare gradum compellebatur adigentibus multis, temeritati suæ subinde flebiliter imprecatus, quæ eum iam despectum & uilem arbitrio subdiderat infirmorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquiescentis, sauciabantur eius sensus circumstridentium terrore laruarum: interfectorumq; cateruæ, Domitiano & Montio præuijs correptum eum, ut existimabat in somnis, uncis furialib. obiectabant. Solutis enim corporeis nexibus, animus semper uigēs motibus indefessis, & cogitationibus subiectus & curis, quæ mortalium solicitant mentes, colligit uisa nocturna, quas phantasias nos appellamus. Pandente itaq; uiam fatorum sorte tristissima, qua præstitutum erat eum uita & imperio spoliari, itineribus interiectis per mutationem iumentorū emensis, uenit Petobionem oppidum Noricorū: ubi referatæ sunt insidiarum latebrę omnes, & Barbatio repente apparuit comes, qui sub eo domesticis præfuit, cum Apodemio agente in rebus, milites ducens, quos beneficijs suis oppigneratos elegerat imperator, certus nec præmijs nec miseratione ulla posse deflecti. Iamq; non adumbratis fallacijs res agebatˀ: sed qua palatiū est extra muros, armatis omne circumsedit. Ingressusq; obscuro iam die, ablatis regijs indumētis, Cæsarem tunica texit & paludamento cōmuni, eum post hæc nihil passurum uelut mandato principis iurandi crebritate confirmans: & statim, inquit, exurge: & inopinum carpento priuato impositum, ad Istriam duxit prope oppidum Polam, ubi quondā peremptum Constantini filium accepimus Crispum. Et cum ibi seruaretur artissime terrore propinquantis exitus iam præsepultus, accurrit Eusebius cubili tunc præpositus, Pentadiusq; notarius, & Mellobaudes armaturarū tribunus, iussu imperatoris cōpulsuri eum singillatim docere quā ob causam quemq; apud Antiochiā necatorum iusserat trucidari. Ad quæ Adrasteo pallore perfusus hactenus uoluit loqui, quod plerosq; incitante cōiuge iugulauerit Constantina, ignorans profecto Alexandrum Magnum urgenti matri ut occideret quendam insontem, & dictitanti spe impetrandi postea quæ uellet, eum se per nouem menses utero portasse prægnantem, ita respondisse prudenter, Aliam parens optima posce mercedem, hominis enim salus beneficio nullo pensatur. Quo comperto, irreuocabili ira princeps percitus & dolore, fiduciam omnem fundandæ securitatis in eodem posuit abolendo. Et misso Sereniano, quem in crimē maiestatis uocatum præstigijs quibusdam absolutum esse monstrauimus, Pentadio quinetiam notario, & Apodemio agente in rebus, eum capitali supplicio destinauit: & ita colligatis manibus in modum noxij cuiusdam latronis ceruice abscissa, ereptaq; uultus & capitis dignitate, cadauer est relictum informe, paulo ante urbibus & prouincijs formidatum. Sed uigilauit utrobiq; superni numinis æquitas. Nam & Gallum obitu oppressit crudeli, & non diu postea ambo cruciabili morte absumpti sunt, qui eum licet nocentem, blandius palpantes periurijs adusq; plagas perduxere letales: quorum Scudilo distil-

Ire tendebat de fumo ad flammam

Scutariorum tribunus

Polæ peremptus Crispus Constantini filius

Dictum Alexandri

Gallus in modum latronis necatur

latione iecoris pulmones uomitans interijt: Barbatio, qui in eum diu falsa composuerat crimina, cum ex magisterio peditum altius niti quorundam susurris incusaretur, damnatus, extincti per fallacias Cæsaris manibus anima in ludibrioso obitu parentauit. Hæc & huiusmodi quædam innumerabilia ultrix facinorum impiorum, bonorumq; præmiatrix aliquoties operatur Adrastia, atq; utinam semper, quam uocabulo duplici etiam Nemesim appellamus: Ius quoddam sublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo superpositum, uel ut definiunt alij, substantialis tutela generali potentia partilibus præsidens fatis: quam theologi ueteres fingentes iustitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia despectare terrena. Hæc ut regina causarum, & arbitra rerum, hæc disceptatrix, urnam sortium temperat, accidentium uices alternans: uoluntatumq; nostrarum exorsa interdum alio quàm quò contendebant exitu terminans, multiplices actus permutando conuoluit. Eademq; necessitatis insolubili retinaculo mortalitatis uinciens fastus tumentes incassum, & incrementorum detrimentorumq; momenta uersans, ut nouit, nunc erectas mentium ceruices opprimit & eneruat. nunc bonos ab imo suscitans ad bene uiuendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabulosa uetustas aptauit, ut adesse uelocitate uolucri cunctis existimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eiq; subdidit rotam, ut uniuersitatem regere per elementa discurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu ipse quoq; sui pertæsus, excessit è uita ætatis nono anno atq; uigesimo, cum quadriennio imperasset, natus apud Thuscos in Massa Veternensi patre Constantio, Constantini fratre imperatoris, matreq; Galla sorore Ruffini & Cerealis, quos trabeæ consulares nobilitarunt, & præfecturæ prouinciarum, forma conspicuus bona, decente filo corporis, membrorumq; recta compage, flauo capillo, & molli barba, licet recens emergente lanugine teneras per genas, ita tamen ut maturius autoritas emineret, tantum à temperatis moribus Iuliani differens fratris, quantum inter Vespasiani filios fuit Domitianum & Titum. Adsumptus autem in amplissimum fortunæ fastigium, uersabileis eius motus expertus est, qui ludunt mortalitatem: nunc euehentes quosdam in sidera, nunc ad Cocyti profunda mergentes. cuius rei cum innumera sint exempla, pauca tactu summo transcurram Hæc fortuna mutabilis & inconstans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem, & Dionysium gentium quondam terrorem Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramitenum Andriscum in fullonia natum obscurando Philippi nomen euexit: & Persei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit uictum. Eadem Mancinum post imperium Numantinis, summa atrocitate Veturium & Claudium Corsis substrauit, feritati Carthaginis Regulum: istius iniquitate Pompeius post quæsitum Magni ex rerum gestarum amplitudine cognomentum, ad spadonum libidinem in Aegypto trucidatur. Et Eunus quidam ergastularius seruus ductauit in Sicilia fugitiuos. Quam splendido loco multi nati, eadem rerum domina conniuente, Viriati genua sunt amplexi uel Sparthaci? quot capita, quæ horruere gentes, funesti carnifices absciderunt? Alter in uincula ducitur, alter insperatæ præficitur potestati, alius à summo culmine dignitatis excutitur. Quę omnia si scire quisquam uelit quàm uaria sunt, & adsidua, arenarum numerum idem iam desipiens, & montium pondera scrutari poterit.

Adrastia Nemesis

Pinnas habet Nemesis

Trabeæ

Agathocles ex figulo rex

Andriscus in fullonia natus

Pompeius ad spadonum libidinem trucidatur

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER DECIMVSQVINTVS

TCVNQVE potuimus ueritatem ſcrutari, quæq; uidere
non licuit per ætatem, uel perplexè interrogãdo uerſatos
in medio ſcire, narrauimus ordine caſuũ expoſito diuer-
ſorum: reſidua quæ ſequuturus aperiet textus, pro uirium
captu limatius abſoluemus, nihil obtrectatores longi, ut
putant, operis formidantes. Tunc enim laudanda eſt bre-
uitas, cum moras rumpens intẽpeſtiuas, nihil ſubtrahit cò
gnitioni iuſtorũ. Nondum apud Noricum exuto penitus
Gallo, Apodemius quoad uixerat igneus turbarũ incen-
tor, raptos eius calceos uehens equorũ permutatione ue-
loci, ut nimietate cogendi quoſdam extingueret, pręcurſo
rius index Mediolanum aduenit: ingreſſusq; regiam ante pedes proiecit Conſtantij,
uelut ſpolia regis occiſi Parthorũ. & perlato nuncio repentino, docente rem inſpera-
tam & arduam, ad ſententiam totam facilitate completam, hi qui ſummã aulam tene-
bant, omni placendi ſtudio in adulationẽ ex more collato, uirtutẽ felicitatemq; impe-
ratoris extollebant in cœlum: cuius nutu in modũ gregariorũ militũ, licet diuerſis tem-
poribus, duo exauctorati ſunt principes, Veteranio nimirũ & Gallus. Quo ille ſtudio
blanditiarũ exquiſito ſublatus, immunẽq; ſe deinde fore ab omni mortalitatis incõmo
do fidenter exiſtimans, cõfeſtim à iuſtitia declinauit ita intẽperanter, ut ęternitatẽ eam
aliquoties aſſereret, & ipſe dictando ſcribendoq; propria manu orbis totius ſe domi-
num appellaret: quod dicentibus alijs, indignanter admodum ferre deberet is, qui ad
æmulationẽ ciuilium principum uitã formare moresq; ſuos, ut prædicabat, diligentia
laborabat enixa. Namq; etiamſi mundorũ infinitates Democriti regeret, quos Ana-
xarcho incitante Magnus ſomniabat Alexãder, id reputaſſet legẽs uel audiens, quòd
(ut docent mathematici concinentes) ambitus terræ totius quæ nobis uidet immenſa,
ad magnitudinẽ uniuerſitatis inſtar breuis obtinet puncti. Iamq; poſt horrendã delcti
Cæſaris cladem, ſonante periculorũ iudicialium tuba, in crimen læſæ maieſtatis arceſ-
ſebatur Vrſicinus, adoleſcẽte magis magisq; contra eius ſalutẽ liuore omnibus bonis
infeſto. Hac enim ſuperabatur difficultate, quòd ad ſuſcipiendas defenſiones ęquas &
probabiles imperatoris aures occluſæ, patebant ſuſurris inſidiantium clandeſtinis: qui
Cõſtantij nomine per orientis tractus oẽs abolito, antedictũ ducem domi forisq; deſi-
derari, ut formidoloſum Perſicæ genti fingebant. Sed contra accidentia uir magnani-
mus ſtabat immobilis, ne ſe proijceret abiectius cauens, parum tuto loco innocentiam
ſtare medullitus gemens, hocq; uno triſtior, quòd amici ante hæc frequentes ad potio
res deſciuerant, ut ad ſucceſſores officiorũ more poſcente ſolent tranſire lictores. Im-
pugnabat aũt eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & uirum fortẽ propalàm
ſæpe appellans Arbetio, ad innectendas letales inſidias uitæ ſimplici perq; callens, &
ea tẽpeſtate nimium potens. Vt enim ſubterraneus ſerpens foramen ſubſidens occul-
tum, adſultu ſubito ſingulos tranſitores obſeruans incesſit: ita ille addens etiã poteſta-
ti lædendi militiæ munus, nec læſus aliquãdo nec laceſsitus, inexplebili quodã lædẽdi
propoſito conſcientiã polluebat. Cogitur paucis arcanorũ præfectis conſcijs latenter
cum imperatore ſententiã retegere. ſederat, ut nocte uentura procul à cõſpectu milita
rium raptus Vrſicinus indemnatus occideret, ut quondã Domitius Corbulo dicitur *Domitius*
cęſus in colluuione illa Neroniani ſeculi, prouinciarũ fidus defenſor & cautus. quibus *Corbulo*
ita cõpoſitis cum ad hoc deſtinati prędictũ tempus opperirent, cõſilio in lenitudinem
flexo, facinus impium ad deliberationẽ ſecundã differri præceptũ eſt. Indeq; ad Iulia-
num recens perductũ calumniarũ uertitur machina, memorabilem poſtea principem,
gemino crimine ut iniquitas æſtimabat implicitũ: quòd à Marcelli fundo in Cappado
cia poſito ad Aſiam demigrarat liberalium deſiderio doctrinarũ, & per Conſtantino-
polim tranſeuntẽ uiderat fratrem, qui cum obiecta dilueret, oſtẽderetq; neutrum ſine

iuſſu feciſſe, neſando adſentatorũ cœtu urgente periſſet, ni aſpiratione ſuperni numi-
Comum nis, Euſebia ſuffragante regina ductus ad Comũ oppidũ, Mediolano uicinũ, ibiq; pau
liſper moratus, pro colendi ingenij cauſa, ut cupidine flagrauit, ad Græciã ire permiſ-
ſus eſſet. Nec defuere deinceps ex his emergentia caſibus, quæ diſpliceret ſecundis aui
bus contigiſſe, dum punirentur ex iure, uel tanq; irrita diffluebant & uana. ſed accide-
bat nonnunq; ut opulenti pulſantes præſidia potiorũ, iiſdemq; tanquam ederæ celſis
arboribus adhærentes, abſolutionem precijs mercarentur immenſis. tenues uero, qui-
bus exiguæ res erant ad tuendam ſalutem aut nullæ, damnabanť abrupte. Ideoq; &
ueritas mendacijs uelabatur, & ualuere pro ueris aliquoties falſa. Perductus eſt iiſdem
diebus & Gorgonius, cui erat thalami Cæſariani cura commiſſa: cumq; eum autorum
fuiſſe participem cõcitoremq; interdum ex confeſſo pateret, cõſpiratione ſpadonum,
iuſtitia concinnatis mendacijs obumbrata, periculo euolutus abſceſsit. Hæc dum Me-
diolani aguntur, militariũ cateruæ ab Oriente perductæ ſunt Aquileiam, cum aulicis
pluribus, membris inter catenas fluentibus, ſpiritũ trahentes exiguũ, uiuendiq; moras
per erumnas deteſtati multiplices. Arceſſebanť enim miniſtri fuiſſe Galli ferocientis,
per quos Domitianus diſcerptus credebať, & Montius, & alij poſt eos acti in exitium
præceps. ad quos audiẽdos Arbora miſſus eſt, & Euſebius cubiculi tunc præpoſitus,
ambo inconſideratæ iactantiæ, iniuſti pariter & cruenti: qui nulla perſpicacitate ſine
innocentium ſontiũq; differentia, alios uerberibus uel tormentis adflictos exulari pœ
na damnarunt, quoſdam ad infimam truſere militiã, reſiduos capitalibus addixere ſup
plicijs. Impletiſq; funerum buſtis, reuerſi uelut ouantes geſta retulerũt ad principem,
erga hæc & ſimilia palàm obſtinatũ & grauem. Vehementius hinc & deinde Conſtan
tius, quaſi præſcriptum fatorum ordinem cõuulſurus, recluſo pectore patebat inſidi-
antibus multis: unde rumorum aucupes ſubito extitere cõplures, honorum uertices
ipſos ferinis morſibus adpetentes: poſteaq; pauperes & diuites indiſcrete, non ut Cy-
Cybiratæ biratæ illi Verrini tribunal unius legati lambẽtes, ſed reip. membra totius per inciden
Verrini tia mala uexantes. Inter quos facile Paulus & Mercurius eminebant: hic origine Per-
ſa, ille natus in Dacia: notarius hic, ille miniſter triclinij rationalis. Et Paulo quidem,
ut relatum eſt ſupra, Catenæ inditũ eſt cognomentum, eo quòd in cõplicandis calum-
niarum nexibus erat indiſſolubilis, tetra uenena ferens, uarieq; diſperdens, ut in collu
ctationibus calce tenere quidam ſolent artifices palæſtritæ. Mercurius ſolenniorũ ap-
pellatus Comes, quòd ut clàm mordax canis interno uitio ſummiſſus, agitãs caudam
epulis cœtibuſq; ſe crebris inſerens, ſi per quietẽ quiſq;, ubi fuſius natura uagatur, ui-
diſſe aliquid amico narraſſet, id uenenatis artibus coloratũ in peius, patulis imperato-
ris auribus inſundebat: & ob hoc homo tanq; inexplicabili obnoxius culpæ, graui mo
le criminis pulſabať. Hæc augente uulgatius fama, tantũ aberat ut proderet quiſquam
uiſa nocturna, ut ægre homines dormiſſe ſeſe præſentibus fateren tur externis: mœre-
Somnia non bantq; docti quidã quòd apud Atlanteos nati non eſſent, ubi memorãtur ſomnia non
uidentur apud uideri: quod unde eueniat, rerum ſcientiſsimis relinquamus. Inter has quæſtionũ ſup-
Atlanteos pliciorumq; ſpecies diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorũ pericula ex uer-
borũ inanitate progreſſa. In prouincia Africani Pannoniæ ſecundæ rectoris, apud Sir
mium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adeſſe nullum exiſtimantes,
licenter imperium præſens ut moleſtiſsimũ incuſabant: è quibus alij optatam permu
tationem temporũ aduentare ueluti è præſagijs affirmabant: nõnulli maiorũ auguria
Gaudentius ſibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorũ numero Gaudentius ma-
gnis in rebus mẽte præcipiti ſtolidus, rem ut ſeriã detulerat ad Rufinũ Apparitionis
præfecturæ prætorianæ tunc principem, ultimorũ ſemper auidum hominẽ, & coalita
prauitate famoſum. qui confeſtim quaſi pinnis alatus ad comitatũ principis aduola-
uit: eumq; ad ſuſpiciones huiuſmodi mollem & penetrabilem ita acriter inflãmauit, ut
ſine deliberatione ulla Africanus, & omnes letalis menſæ participes iuberentur ſubli-
mes tolli. Quo facto delator funeſtus, uetita ex more humano ualidius cupiens, bien-
nio id quod agebat, ut poſtularat, continuare præceptus eſt. Miſſus igitur ad eos cor-
ripiendos Teutomeres protector domeſticus cum collega, onuſtos omnes catenis, ut
mandatum eſt, perducebat. Sed ubi uentum eſt Aquileiam, Marinus ex Campidu-
ctore

ctore eo tempore uacans, autor perniciosi sermonis, & alioquin natura feruentis, in taberna relictus, dum paranť itineri necessaria, lateri cultrũ casu repertum impegit, statimq; extractis uitalibus interijt. Residui ducti Mediolanum, excruciatiq; tormentis, & confessi ui quæstionis, inter epulas petulanter se quędam loquutos: iussi sunt retineri pœnalibus claustris sub absolutionis aliqua spe, licet incerta. Protectores uero pronunciati uertere solum exilio, ut Marino ijsdem conscijs mori permisso, ueniã Arbetio ne meruere precante. Re hoc modo finita, paulo post & Lentiensibus Alemãnicis pagis indictum est bellum, collimitia sæpe Romana latius irrũpentibus. ad quem procinctum imperator egressus, in Rhetias camposq; uenit Caninos: & digestis diu cõsilijs, id uisum est honestũ & utile oĩbus, ut eo cũ militis parte Arbetio Magister equitum, cum ualidiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus Barbaris cõgressuris: cuius loci figurã breuiter, quantũ ratio patitur, designabo. Inter montium celsorum anfractus impulsu immani Rhenus discurrens extenditur per Lepontios, perq; deciduas cataractas inclinatione pernici funditur ut Nilus, torrente ab ortu protinus primogenio copijs aquarum proprijs irruenti cursu simplici. Iamq; adiutus niuibus liquatis ac solutis, altaq; diuortia riparum adradens, lacum inuadit rotundum & uastum, quem Brigantiam accola Rhetus appellat, perq; quadringẽta & sexaginta stadia longum, pariq; penè spacio late diffusum, horrore syluarum squalentium inaccessum, (nisi quà uetus illa Romana uirtus & sobria iter cõposuit latum,) Barbaris & natura locorũ & cœli inclementia refragante. Hanc ergo paludẽ spumosis strependo uerticibus amnis irrũpens, & undarũ quietẽ permeans pigram, mediam uelut finali intersecat libramẽto: & tanq; elementũ perenni discordia separatum, nec aucto, nec imminuto agmine quod intulit, uocabulo & uiribus absoluitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, oceani gurgitibus intimatur. Quodq; est impendio mirum, nec stagnũ aquarũ rapido transcursu mouetur, nec limosa subluuie tardatur properans flumen, & confusum misceri nõ potest corpus: quod ni ita agi ipse doceret aspectus, nulla ui credebatur posse discerni. Sic Alphæus oriens in Arcadia, cupidine fontis Arethusæ captus, scindens Ioniũ mare, ut fabulæ ferunt, adusq; amatæ confinia progreditur. Arbetio qui aduentus Barbarorũ nunciarent non expectans dum adessent, licet sciret aspera orsa bellorũ, in occultas delatus insidias, uelut immobilis malo repẽtino perculsus est. interea uisi è latebris hostes exiliũt, & sine aliqua intermissione quicquid offendi poterat, telorũ genere multiplici configebant. Nec enim resistere nostrorum quisq; potuit, nec aliud uitæ subsidiũ, nisi discessu sperare ueloci. Quo circa uulneribus declinandis intenti, incõposito agmine milites huc & illuc dispalantes terga ferienda dederunt. Pleriq; tamen per angustas semitas sparsi, periculoq; præsidio tenebrosæ noctis extracti, reuoluta iam luce redintegratis uiribus agmini quisq; proprio sese consociauit. In quo casu ita tristi & inopino abundans numerus armatorũ, & tribuni desiderati sunt decem: ob quæ Alemãni sublatis animis, ferocius incidentes quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucẽ, strictis mucronibus discurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egressiq; repente scutarij, cum ob ictu turmarũ hostilium repercussi stetissent, oẽs suos cõspirantibus animis ciebant ad pugnam. Verum cum plerosq; recentis erumnæ documenta terrerent, & in tuto fore reliqua credens hæreret Arbetio, tres simul exiluere tribuni, Arintheus agens uicem armaturarum rectoris, & Seniauchus qui equestrẽ turmã comitum tuebatur, & Bappo ducens promotos, cum cõmissis sibi à principe. Vrgebat causa cõmunis uelut propria, uim cunctis arcentibus ueterum exemplo accolarũ fluminis: hostibusq; superfusi non iusto prælio, sed discursionibus prædatorijs, uniuersos in fugam coegere fœdissimam. qui dispersi laxatis ordinibus, dumq; elabi properant impediti, corpora nudantes intecta, gladiorum hastarumq; densis ictibus truncabantur. multiq; cum equis interfecti, iacentes etiam tum eorum dorsis uidebantur innixi. quo uiso omnes è castris effusi, qui prodire in prælium cum socijs ambigebant, cauendi immemores proterebant barbaram plebem, nisi quos fuga exemerat morti, calcantes cadauerum strues, perfusi sanie peremptorũ. Hocq; exitu prælio terminato, imperator Mediolanum ad hyberna ouans reuertit & lætus. Exoritur iam hinc rebus adflictis haud dispari pro

Lacus Brigantiæ

Alemanni

uinciarũ malo, calamitatũ turbo nouarũ, destructurus omnia simul, ni fortuna moderatrix humanorũ casuum, motum euentu celeri cõsummasset impendio formidatum. Cum diuturna incuria Galliæ cædes acerbas rapinasq́ & incendia Barbaris licenter grassantibus nullo iuuante perferrent, Siluanus pedestris militiæ rector iratus, & efficax ad hæc corrigenda, primũ ipsis superuenit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut absenti æmulo, quem quietũ superesse adhuc grauabat, periculosæ molis onus impingeret. actuarius sarcinalium principis iumentorum, cõmendatitias ab eo petierat ad amicos, ut quasi familiaris eiusdẽ esset notissimus. Hoc impetrato cum ille nihil suspicans simpliciter præstitisset, seruabat epistolas, ut perniciosum aliquid in tẽpore moliretur. Memorato itaq́ duce Gallias ex rep. discursante Barbarosq́ propellente, iam sibi diffidentes & trepidantes, idem Dynamius inquietius agẽs ut uersutus & in fallendo exercitatus, fraudem cõminiscitur impiam, subornatore & cõscio, ut iactauere rumores incerti, Lampadio præfecto, & Eusebio ex comite rei priuatæ, cui cognomentũ erat inditum Mattiocopæ, atq́ Aedesio ex Magistro memoriæ, quos ad consulatũ ut amicos iunctissimos idem curarat subrogari præfectus: & penicul o seriei literarũ absterſa, sola incolumi relicta subscriptione, alter multum à uero illo dissonans superscribitur textus: uelut Siluano rogante uerbis obliquis, hortãteq́ amicos agẽtes intra palatium, uel priuatos, inter quos & Thuscus erat Albinus, alijq́ plures, ut se altiora cœptantẽ, & propediẽ solium principis aditurũ iuuarent. hunc fascem ad arbitrium figmenti cõmisit, uitam pulsaturus insontis. Dynamius præfectus est ut hæc pro impetatore scrutaretur. Hæc & similia cum astu texeret, consistoriũ solus ingressus intimum, captato tempore uincire sperans peruigilem salutis imperatoriæ custodem. Lectaq́ in consistorio astu callido consarcinata materia, tribuni iussi sunt custodiri, & de prouincijs duci priuati, quorũ epistolæ nomina designabãt. Confestimq́ iniquitate rei percitus Malarichus Gentiliũ rector, collegis adhibitis strepebat immaniter, circũueniri homines dicatos imperio per factiones & dolos minime debere proclamãs: petebatq́ ut ipse relictis obsidũ loco necessitudinibus suis, Mallobaude Armaturarũ tribuno spõdente quòd remearet uelocius, iuberetũ ire ducturus Siluanum aggredi nihil tale conatum, quale insidiatores acerrimi cõcitarunt: uel contrà se paria promittente Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipse pollicitus est impleturum. Testabatur enim id se proculdubio scire, quòd si quis mitteretur externus, suopte ingenio Siluanus etiã nulla re perterrente timidior, cõposita fortè turbaret. Et quanquam utilia moneret & necessaria, uentis tamen loquebatur incassum. Nanq́ Arbetione autore, Apodemius ad eum uocandum cum literis mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & grauis: qui incidens principi in Gallijs, dissidens à mandatis conuentis, quæ proficiscenti sunt data, nec uiso Siluano, nec oblatis scriptis ut ueniret admonito remansit: adscitoq́ rationali quasi proscripti iamq́ necãdi magistri peditum, clientes & seruos hostili tumore uexabat. Inter hæc tamen dum præsentia Siluani speratur, & Apodemius quieta perturbat, Dynamius ut argumento ualidiore impie structorum assereret fidem, compositas literas, his concinentes quas obtulerat principi per præfectũ, ad tribunum miserat fabricæ Cremonensis nomine Siluani & Malarichi, à quibus ut arcanorum conscius monebatur parare propere cuncta. Qui cum hæc legisset, hærens & ambigens diu quidnã id esset (nec enim meminerat secum aliquãdo super negotio ullo interiore hos quorum literas acceperat colloquutos) epistolas ipsas per baiulum qui portarat, iuncto milite ad Malarichum misit, obsecrans ut doceret apertè quæ uellet, non ita perplexè: nec enim intellexisse firmabat, ut subagrestem & simplicem, quid significatum esset obscurius. Hæc Malarichus subito nactus, etiã tunc squalens & mœstus, suamq́ & popularis Siluani uicem grauiter ingemiscẽs, adhibitis Francis, quorum ea tẽpestate in palatio multitudo florebat, erectius iam loquebatur: tumultuabaturq́, factis insidijs, retectaq́ iam fallacia, per quã ex confesso salus eorum appetebatur. Hisq́ cognitis statuit imperator, dispicientibus consistorianis & militaribus uniuersis in negotium præterinquiri. Cumq́ iudices fastidissent, Florentius Nigriniani filius, agens tunc pro Magistro officiorũ, contemplans diligentius scripta, apicumq́ pristinorum reliquias quasdam reperiẽs, animaduertit, tum factum

Magister memoriæ (margin, beside "uatæ, cui cognomentũ … memoriæ")

Magister officiorum (margin, beside "rentius Nigriniani filius …")

ex priore textu interpollato longe alium quàm dictarat Siluanus, ex libidine conſarcinatæ falſitatis adſcriptum. Proinde fallaciarum nube diſcuſſa, imperator doctus geſta relatione fideli, abrogata poteſtate, præfectum ſtatui ſub quæſtione præcipit, ſed abſolutus eſt enixa conſpiratione multorum: ſuſpenſus autem Euſebius ex comite priuatarum, ſe conſcio hæc dixerat concitata. Aedeſius enim neſciſſe quid actum ſit pertinaci inficiatione contendens abijt innoxius. & ita finito negocio, omnes ſunt abſoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius uero ut præclaris artibus illuſtratus, cum correctoris dignitate abijt, necnon corrigere iuſſus eſt Thuſcus reliquam principis creduli militiam. Agens inter hæc apud Agrippinam Siluanus, aſsiduisq; ſuorum compertis nuncijs, quæ Apodemius in labem ſuarum ageret fortunarum, & ſciens animum tenerum uerſabilis principis in dicta cauſa, timens ne abſens & indemnatus perageretur reus, in difficultate poſitus maxima, barbaricæ ſe fidei cõmittere cogitabat. Sed Laniogaiſo uetãte, tunc tribuno, quem dum militaret candidatus, ſolum adfuiſſe morituro Conſtanti ſuprà ſcripſimus, docenteq; Francos unde oriebatur interfecturos eum, aut accepto præmio prodituros, nihil tutum ex præſentibus ratus, in conſilia cogebatur extrema: & ſenſim cum principiorum uerticibus ſecretius collocutus, iiſdemq; magnitudine promiſſæ mercedis annisis, cultu purpureo, draconum & uexillorũ inſignibus ad tempus abſtracto, ad culmen imperiale ſurrexit. Dumq; hæc aguntur in Gallijs, ad occaſum inclinato iam die, perſertur Mediolanum inſperabilis nuncius, aperte Siluanum demonſtrans, dum ex Magiſtro peditũ altius nititur, ſolicitato exercitu ad Auguſtũ culmen euectum. Hac mole caſus inopini Conſtantio icto, quaſi fulmine fati, primates conſilio ſecunda uigilia conuocato properarunt omnes in regiam. Cumq; nulli ad eligẽdum quid agi deberet, mens ſuppetere poſſet aut lingua, ſummiſsis uerbis fit Vrſicini mentio ut conſilijs rei bellicæ præſtantiſsimi, fruſtraq; graui iniuria laceſsiti. & per Admiſsionum magiſtrum, qui mos eſt honoratior, accito eodem, ingreſſo conſiſtorium offertur purpura: atq; ita ante principis pedes ſupplicem ſtatuerunt, externorum regum ritu, cum ſemper antea ad ſimilitudinem iudicum ſalutatos principes legerimus. Ita is qui paulo antea cum inſectatione maleuola, Orientis uorago, inuadendæq; ſummæ rei per filios adfectator compellabatur: tunc dux prudentiſsimus & Conſtantini Magni fuerat commilito, ſolusq; ad extinguendũ probis quidem, ſed inſidioſis rationibus petebatur. Diligens enim opera nauabat̃ Siluanũ extingui, ut fortiſsimum perduellem: aut ſi ſecus accidiſſet, Vrſicinum exulceratum iam penitus aboleri, ne ſupereſſet ſcrupulus impendio formidandus. Igitur cum de profectione celeranda diſponeretur, propulſationẽ obiectorũ criminũ eundem ducem parantem prægreſſus oratione leni prohibet imperator, non id eſſe memorans tempus, ut controuerſa defenſio cauſæ ſuſciperetur, cum uiciſsim reſtitui in priſtinam concordiam partes neceſsitas ſubigeret urgentium rerum, anteq; creſceret mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potiſsimum tractabatur, quo cõmento Siluanus geſta etiam tum imperatorem ignorare exiſtimaret, probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis ſcriptis, ut accepto Vrſicino ſucceſſore, cum poteſtate rediret intacta. Poſt hæc ita digeſta protinus iubetur exire tribunus: & protectores domeſticos decem, ut poſtularat, ad iuuandas neceſsitates publicas ſecum duxit. Inter quos ego quoq; eram cum Veriano collega, reſidui omnes propinqui & familiares. Iamq; eum egreſſum ſolum, de ſe metu quiſq; per longa ſpacia deducebat. Et quanquam ut beſtiarij obijceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen hoc bonũ habere triſtia præcedentia, quòd in locis ſuis ſecunda ſubſtituunt, mirabamur illam ſententiam Tullianam ex æternis ueritatis ipſius adytis promulgatam, quæ eſt talis: Et quanquam optatiſsimum eſt perpetuo fortunam quam florentiſsimam permanere, illa tamen qualitas uitæ non tantum habet ſenſum, quantum cum ex ſæuis & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna reuocatur. Feſtinamus itaque itineribus magnis, ut ambitioſus Magiſter armorum ante allapſum per Italicos de tyrannide ullum rumorem in ſuſpectis finibus appareret. Verum curſim nos properantes erratica quædam anteuolans prodiderat fama: & Agrippinam ingreſsi inuenimus cuncta noſtris conatibus altiora. Nanq; conuena undiq; multitudine trepide cœpta fundante coa-

Admiſsionum magiſter

Protectores domeſtici

Agrippina oppidum

ctisq; copijs multis, pro statu rei præsentis id aptius uidebatur, ut ad imperatoris no-
uelli, per ludibriosa auspicia uirium accessus firmantis, sensum ac uoluntatem dux fle-
bilis uerteret: quo uarijs assentandi figmētis in mollius urgente securitate, nihil metu-
ens hostile deciperetur. Cuius rei finis arduus uidebat. Erat em̄ cautius obseruandum
ut appetitus opportunitati obtēperarent, nec præcurrentes eam, nec deserentes: qui si
eluxissent intēpestiue, constabat nos omnes sub elogio uno morte mulctandos. susce-
ptus tamē idem dux leniter, adactusq; inclinante negocio ipso ceruices adorare solen
niter anhelantem celsius purpuram, specialius colebatur, & intimus facilitate aditus,
honoteq; mensæ regalis adeo antepositus alijs, ut iam secretius de rerū summa cōsul-
taretur. Aegre ferebat Siluanus ad consulatū potestatesq; sublimes elatis indignis, se
& Vrsicinum solos post exudatos magnos pro rep. labores & crebros, ita fuisse despe-
ctos, ut ipse quidem per quæstiones familiarium sub disceptatione ignobili crudeliter
agitatus, cōmisisse in maiestatē arcesseretur: alter uero ab Oriente raptus, odijs inimi-
corum adduceretur: & hoc asidue clàm querebatur & palàm. Terrebant nos tamen
cum dicerent hæc & similia, circūfrementia undiq; murmura causantis inopiam mili-
tis, & rapida celeritate ardentis angustias Alpium perrūpere Cottiarum. In hoc æstu
mentis ancipiti, ad effectū tendens cōsilium occulta scrutabamur indagine: sederatq;
tandem, mutatis præ timore sæpe sententijs, ut quæsitis magna industria cautis mini-
stris, obstricto religionū consecratione colloquio, Braccati solicitarētur atq; Cornuti,
fluxioris fidei & ubertate mercedis ad momentum omne uersabiles. Firmato itaq; ne-
gotio, per sequestres quosdā gregarios obscuritate ipsa ad id patrandū idoneos, præ-
miorum expectatione accēsos, solis ortu iam rutilo subitus armatorū globus erumpit:
atq;, ut solet in dubijs rebus, audentior cæsis custodibus regia penetrata Siluanum ex
tractum ædicula, quò exanimatus cōfugerat, ad conuenticulū ritus Christiani tenden
tem, densis gladiorū ictibus trucidant. ita dux haud exilium meritorū hoc genere op-
petit mortis, metu calumniarū, quibus factione iniquorum irretitus est absens, ut tueri
posit salutem ad presidia progressus extremá. Licet enim ob tēpestiuā illam cum Ar-
maturis proditionem ante Mursense prælium, obligatum gratia retineret Constanti-
um, ut dubium tamen & mutabilem uerebatur: licet patris quoq; Bonitij prætende-
ret fortia facta, Franci quidē, sed pro Constātini partibus in bello ciuili acriter contra
Licinianos sæpe uersati. Euenerat aūt antequam huiusmodi aliquid agitaretur in Gal-
lijs, ut Romæ in Circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus an præsa
gio, Siluanus deuictus est magnis uocibus exclamaret. Igitur Siluano Aggrippinæ
ut relatum est, interfecto, inæstimabili gaudio re cognita, princeps insolentia coalitus
& tumore, hoc quoq; felicitatis suæ prosperis cursibus adsignabat: eo more, quo sem-
per oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, superare tamen quacunq; arte
contraria cupiebat. Tantūq; abfuit laudare industrie gesta, ut etiā quędam scriberet de
Gallicanis intercepta thesauris, quos nemo attigerat. Idq; scrutari iusserat artius, inter
rogato Remigio etiā tum rationario Apparitionis armorū magistri, cui multo postea
Valētiniani tēporibus laqueus uitā in causa Tripolitanæ legationis rupit. Post quæ ita
cōpleta, Constantius ut iam cælo cōtiguus, casibusq; imperaturus humanis, magnilo
quentia fastuq; sufflabat adulatorum: quos augebat ipse, spernendo proijciendoq; id
Crœsus genus parum callentes: ut Crœsum legimus ideo regno suo Solonē expulisse præcipi
Philoxenus tem, quia blandiri nesciebat: Et Dionysium intētasse poetæ Philoxeno mortem, cum
eum recitantem proprios uersus absurdos & inconcinnos laudantib. cunctis solus au
diret immobilis: quæ res perniciosa uitiorū est altrix. ea demū enim laus grata esse po-
testati debet excelsæ, cum interdum & uituperationi secus gestorū pateat locus. Iamq;
post securitatem quæstiones agitabātur de more, ex uinculis catenisq; plures ut noxij
plectebantur. Exurgebat enim efferuens lætitia Paulus, tartareus ille delator, ad uene
natas artes suas licentius exercendas: & inquirentibus in negotiū consistorianis atq;
militaribus, ut præceptum est, Proculus admouetur eculeo, Siluani domesticus, ho-
mo gracilis & morbosus, metuentibus cunctis, ne ui nimia tormentorum leui corpore
fatigato reos atrocium criminum promiscue citari faceret multos: uerum cōtra quàm
speratum est contigit. Memor enim somnij quo uetitus erat per quietem, ut ipse fir-
mauis

mauit, pulsare quenq̃ insontem, usq; ad confinia mortis uexatus, nec nominauit, nec
prodidit aliquẽ: sed adserebat factum Siluani constanter, id eum cogitasse quod inijt,
non cupiditate, sed necessitate cõpulsum, argumento euidenti demonstrans. Causam
enim probabilem ponebat in medio, multorũ testimonijs claram, quòd die quinto an-
tequam insulas susciperet principatus, donatũ stipendio militem Constantij nomine
adloquutus est, fortis esset & fidus. Vnde apparebat, quòd si pręsumere fortunæ supe-
rioris insignia conaretur, auri tam graue pondus expenderet ut suum. Post hunc dam
natorũ sorte Pœmenius raptus ad suppliciũ interijt: qui (ut suprà retulimus) cum Tre
uiri ciuitatẽ Cæsari clausissent Decentio, ad defendendam plebem electus est. Tum
Asclepiodotus, & Lutto, & Maudio Comites interẽpti sunt, alijq; plures. Hęc & simi
lia perplexe tẽporis obstinatione scrutante, dum has exitiorũ cõmunium clades susci-
tat turbo feralis, Vrbem æternã Leontius regens, multa spectati iudicis documẽta prę
bebat, in audiendo celer, in disceptando iustissimus, natura beneuolus, licet autorita-
tis causa seruandæ acer quibusdam uidebatur, & inclinatior ad amandũ. Prima igitur
ars seditionis in eum concitandæ uilissima fuit & leuis. Philoromũ enim aurigam rapi
præceptũ, sequuta plebs omnis uelut defensura propriũ pignus, terribili impetu præfe
ctum incessebat ut timidũ: sed ille stabilis & erectus immissis apparitoribus correptos
aliquot uexatosq; tormentis, nec strepente ullo, nec obsistente, insulari pœna mulcta-
uit. Diebusq; paucis sequutis cũ itidem plebs excita calore quo cõsueuit, uini causan-
do inopiam, ad Septizonium cõuenisset, celebrem locum, ubi operis ambitiosi Nym- *Septizonium*
phæum Marcus condidit imperator: illuc de industria pergens præfectus ab omni to- *Nymphæum*
ga apparitioneq; rogabatur enixius, ne in multitudinẽ se arrogantẽ immitteret, & mi-
nacẽ ex cõmotione pristina sæuientẽ: difficilisq; ad pauorẽ recti tetendit, adeo ut eum
obsequentium pars desereret, licet in periculum festinantẽ abruptum. Insidens itaq; ue
hiculo cum speciosa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantum undiq; cuneo-
rum uelutí serpentium uultus, perpessusq; multa dici probrosa, agnitum quendam in-
ter alios eminẽtẽ, uasti corporis, rutiliq; capilli, interrogauit an ipse esset Petrus Valuo
meres ut audierat cognomento: eumq;, cum esse sono respondisset obiurgatorio, ut se
ditiosorum antesignanum olim sibi compertum, reclamantibus multis, post terga ma-
nibus uinctis suspendi præcepit. Quo uiso sublimi, tribuliumq; adiumentum nequie-
quam implorante, uulgus omne paulo ante confertum per uaria urbis membra diffu-
sum ita euanuit, ut turbarum acerrimus cõcitor tanquam in iudiciali secreto exaratis
lateribus ad Picenum eijceretur: ubi postea ausus eripere uirginis non obscuræ pudo-
rem, Patruini consulari sententia supplicio ob id capitali addictus. Hoc administran-
te Leontio, Liberius Christianæ legis antistes à Constantio ad comitatum mitti præce *Liberius*
ptus est, tanq̃ imperatoris iussis & plurimorũ sui consortium decretis obsistens, in re
quam breui textu percurram. Athanasium episcopũ eo tẽpore apud Alexandriã ultra
professionem altius se efferentẽ, sciscitariq; conatũ externa, ut prodidere rumores ad-
sidui, cœtus in unum quæsitus eiusdem loci multorũ (synodus ut appellant) remouit à *Synodus*
sacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum sortium fidem, quæ ue au-
gurales portenderẽt alites, scientissime callens, aliquoties prędixisse futura. Super his
intendebant ei alia quoq; à proposito legis abhorrẽtia, cui pręsidebat. Hunc per subscri
ptionẽ abijcere sede sacerdotali, paria sentiens cæteris iubẽte principe Liberius moni
tus perseueranter renitebatur, nec uisum hominẽ, nec auditũ damnare nefas ultimum
sæpe exclamans, apertè scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athana-
sio semper infestus, licet sciret impletum, tamẽ autoritate qua potiuntur æternę Vrbis
episcopi, firmari desiderio nitebatur ardẽti. quo nõ impetrato, Liberius ægre populi me-
tu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari. Et
hæc quidẽ Romę, ut ostẽdit textus superior, agebantur. Constantiũ uero exagitabant
assidui nuntij, deploratas iam Gallias indicãtes, nullo renitente ad internitionẽ barba
ris uastantibus uniuersa. æstuansq; diu qua ui propulsaret erumnas, ipse in Italia resi-
dens, ut cupiebat (periculosum enim existimabat se in partem cõtrudere longe dimo-
tam) reperit tandem consilium rectum: & Iulianũ patruelem fratrem haud ita dudum
ab Achaia contractum accitu, etiam tum palliatum, in societatẽ imperij adsciscere co-

gitabat

gitabat. Id ubi urgente malorũ impendentiũ mole est confessus proximis, succumbere tot necessitatibus tamq; crebris unũ se, quod nunq; fecerat, aperte demonstrans: illi in adsentationem nimiam eruditi infatuabant hominẽ, nihil esse ita asperum dictitantes, quod præpotens eius uirtus, fortunaq; tam uicina sideribus nõ superaret ex more. Addebantq;, noxarum cõscientia stimulante complures, deinceps caueri debere Cæsaris nomen, replicantes gesta sub Gallo. quîs adnitentibus obstinate, opponebat se sola regina, incertum migrationẽ ad longinqua pertimescens, an pro natiua prudentia consulens in cõmune, omnibusq; memorans anteponi debere propinquum. Post multaq; per deliberationes ambiguas actitata, stetit fixa sententia: abiectisq; disputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum adsumere. Cum uenisset accitus prædicto die, aduocato omni quod aderat cõmilitio, tribunali ad altiorem suggestũ erecto, quod aquilæ circundederunt & signa, Augustus inscendens, eumq; manu retinens dextera, hæc

Verba Constantij

sermone placido perorauit: Adsistimus apud uos optimi reip. defensores, causæ communi uno pene omnium spiritu uindicandæ, quam acturus tanquã apud æquos iudices succinctius edocebo. Post interitum rebellium tyrannorũ, quos ad hæc tentanda quæ mouerunt rabies egit & furor, uelut impijs eorũ manibus Romano sanguine parentantes, insultant Barbari Gallias rupta limitũ pace, hac animati fiducia, quòd nos per disiunctissimas terras arduæ necessitates adstringũt. Huic igitur malo ultra opposita iam proserpenti, dum patitur tẽpus si occurrerit nostri uestriq; cõsulti suffragiũ, & colla superbarũ gentiũ detumescẽt, & imperij fines erunt intacti. Restat ut rerũ spem, quam gero, secũdo roboretis effectu. Iulianum hunc fratrẽ meum patruelẽ, ut nostis, uerecũdia, qua nobis ita ut necessitudine charus est, recte spectatũ, iamq; elucentis industriæ iuuenem, in Cæsaris adhibere potestatẽ exopto, cœptis si uidentur utilia etiam uestra concessione firmandis. Dicere super his plura conantem interpellans concio lenius prohibebat, arbitrium summi Iouis id esse, nõ mentis humanæ, uelut præscia uenturi prędicãs. Stansq; imperator immobilis, dum silerent, residua fidentius explicauit. Quia igitur uestrũ quoq; fauorẽ adesse fremitus indicat lætus, adulescens uigoris tranquilli, cuius temperati mores imitandi sunt potius quàm prædicandi, ad honorem properatum exurgat: cuius præclaram indolem bonis artibus institutam hoc ipso plene uideor exposuisse quód elegi. Ego eum præsente nutu dei cœlestis amictu principali uelabo. Dixit: Moxq; indutum auita purpura Iulianum, & Cæsarem cum exercitus

Iulianus auita purpura induitur

gaudio declaratum, his alloquitur contractiore uultu submœstum: Recepisti primæuus originis tuæ splendidum florem, amantissime mihi omnium frater: aucta gloria mea confiteor, qui iustus in deferenda superiori potestate nobilitati mihi propinquæ, quàm ipsa potestate uideor esse sublimis. Adesto igitur laborum, periculorumq; particeps, & tutelam ministerij suscipe Galliarum, omni beneficentia partes leuaturus adflictas: & si hostibus cõgredi sit necesse, fixo gradu cõsiste inter signiferos ipsos, audendi in tẽpore cõsideratus hortator, pugnantes accendens præeundo cautissime, turbatosq; subsidijs fulciẽs, modeste increpãs desides, uerissimus testis adfuturus industrijs & ignauis. Proin urgente rei magnitudine, perge uir fortis ducturus uiros itidem fortes. aderimus nobis uicissim amoris robusta cõstantia, militabimus simul, unà orbem pacatũ, deus modo uelit quod oramus, pari moderatione pietateq; recturi. Mecum ubiq; uideberis præsens, & ego tibi quodcunq; acturo non deero. ad summa mihi propera socijs omnium uotis, uelut assignatam tibi ad ipsa rep. stationem cura peruigili defensurus. Nemo post hæc finita reticuit: sed militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidẽtes, quod est prosperitatis indiciũ plenum (nam contrà cum hastis clypei feriuntur, irę documentũ est & doloris) immane quo quantoq; gaudio præter paucos Augusti probauere iudiciũ: Cæsarẽq; admiratione digna suscipiebãt, imperatorij muricis fulgore flagrantẽ: cuius oculos cum uenustate terribiles, uultũq; excitatius gratũ, multũ diuq; cõtuentes, qui futurus sit colligebant, uelut scrutatis ueterib. libris, quorũ lectio per corporũ signa pandit animarũ interna. Eumq; ut potiori reuerentia seruaretur, nec supra modum laudabant, nec infra q; decebat: atq; ideo censorum uoces sunt æstimatæ, non militum. susceptus deniq; ad consessum uehiculi, receptusq; in regiã, hunc uersum ex Homerico carmine susurrabat, ἔλλαβε πορφύρεος θάνα-

τος καὶ

τος καὶ μοῖρα κραταιή. Hæc die octauo Iduum Nouemb. gesta sunt, cum Arbetionem
consulem annus haberet & Lollianũ. deinde diebus paucis Helena uirgine Constan- *Helena Constantij soror uxor Iuliani*
tij sorore, eidem Cæsari coniugali fœdere copulata, paratisq; uniuersis, quæ maturitas
proficiscendi poscebat, comitatu paruo suscepto, Calend. Decemb. egressus est: dedu-
ctusq; ab Augusto adusq; locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interia
cet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos peruenit. ubi nuncio percellitur graui, qui
nuper in comitatũ Augusti perlatus, de industria silebatur, ne parata diffluerent. Indi
cabat aũt, Coloniam Agrippinam ampli nominis urbem in secunda Germania, perti- *Agrippina Colonia in secunda Germania*
naci Barbarorum obsidione reseratam, & magnis uiribus deletam. Quo mœrore per-
culsus uelut primo aduentantium malorum auspicio, murmurans querulis uocibus sę
pe audiebatur: nihil se plus adsecutum, quàm ut occupatior interiret. Cumq; Vien-
nam uenisset, ingredientem optatum quidem & imperatorem honorifice susceptura o-
mnis ætas concurrebat & dignitas: proculq; uisum plebs uniuersa cum uicinitate fini-
tima imperatorem clementem appellans & faustum, præuia cõsonis laudibus celebra
bat, auidius pompam regiam in principe legitimo cernens: cõmuniumq; remedium
ærumnarũ in eius locabat aduentu, salutarem quendã Genium adfulsisse cõclamans,
nec secius arbitrata. Tunc anus quædã orbata luminibus, cũ percontando quinã esset
ingressus, Iulianũ Cæsarem cõperisset, exclamauit, hunc deorũ templa reparaturum.
Proinde quoniã, ut Mantuanus uates prędixit excelsus, Maius opus moueo, maiorq;
mihi rerum nascit̃ ordo, Galliarũ tractus & situm ostendere puto nunc tẽpestiuum, ne
inter procinctus urgentes præliorũq; uarios casus ignota quibusdã expediens, imitari
uidear desides nauticos, adtrita lintea cũ rudentibus, quæ licuit parari securius, inter
fluctus resarcire coactos & tẽpestates. Ambigẽtes super origine prima Gallorum scri- *De Gallis pulchra*
ptores ueteres, notitiã reliquere negotij semiplenã: sed postea Timagenes & diligẽtia
Græcus & lingua, quę diu sunt ignorata, collegit ex multiplicib. libris: cuius fidem se-
cuti obscuritate dimota, eadem distincte docebimus & aperte. Aborigines primos in
his regionibus quidã uisos esse firmarũt Celtas, nomine regis amabilis, & matris eius
uocabulo Galatas dictos: ita eñ Gallos sermo Græcus appellat. Alij Dorienses, anti-
quiorẽ sequutos Herculem, oceani locos inhabitasse confines. Drasidę memorant re-
uera fuisse populi partem indigenã. Sed alios quoq; ab insulis extimis cõfluxisse & tra
ctibus transrhenanis, crebritate bellorũ, & alluuione feruidi maris sedibus suis expul-
sos. Aiunt quidã, paucos post excidium Troiæ, fugitãtes Græcos ubiq; dispersos, loca
hæc occupasse, tunc uacua. Regionum aũt incolę id magis omnibus adsceuerant, quod
etiam nos legimus in monumẽtis eorũ incisum: Amphitryonis filium Herculẽ ad Ge-
ryonis & Taurisci sæuorum tyrannorũ perniciẽ festinasse, quorũ alter Hispanias, al-
ter Gallias infestabat: superatisq; ambobus coisse cum generosis fœminis, suscepisseq;
liberos plures, & eos partes quibus imperitabãt, suis nominibus appellasse. A Phocęa
uero Asiaticus populus Harpali inclementiam uitans Cyri regis præfecti, Italiam na-
uigio petijt. Cuius pars in Lucania Veliam, alia cõdidit in Viennensi Massiliam. dein *Velia*
secutis ætatibus oppida aucta uirium copia, instituere non pauca: sed declinanda ua-
rietas sæpe satietati coniuncta. Per hæc loci hominibus paulatim excultis uiguere stu-
dia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, & Eubages, & Druidas. & Bar- *Bardi*
di quidem fortia uirorum illustrium facta heroicis composita uersibus cum dulcibus
lyræ modulis cantitarunt: Eubages uero scrutantes summa & sublimia naturæ pande
reconabantur. Inter hos Druidæ ingenijs celsiores, ut autoritas Pythagoræ decreuit,
sodalitijs astricti cõsortijs, quæstionibus occultarum rerum altarũq; erecti sunt, & de-
spectantes humana pronuntiarunt animas immortales. hanc Galliarũ plagam ob sug
gestus montium arduos, & horrore niuali semper obductos, orbis residui incolis ante
hac penè ignotã, nisi quà litoribus est uicina, munimina claudunt undiq; natura uelut
arte circundata. & à latere quidem australi Tyrrheno alluitur & Gallico mari: qua cœ
leste suspicit plaustrũ, à feris gẽtibus fluentis distinguit̃ Rheni: ubi occidentali subiecta
est sideri, oceano, & altitudine Pirenæi. unde ad solis ortus attollitur, aggeribus ce-
dit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius perdomitis Gallijs, solus in angustijs latens, *Cottiæ alpes unde*
inuiaq; locorum asperitate confisus, lenito tandem timore in amicitiam Octauiani re-

ceptus

ceptus principis, molibus magnis extruxit ad uicem memorabilis muneris cõpendiarias & uiãtibus opportunas, medias inter alias Alpes uetustas, super quibus cõperta paulo postea referemus. In his Alpibus Cottijs, quarum initium à Segusione oppido est, pręcelsum erigitur iugum, nulli ferè sine discrimine penetrabile. Est enim è Gallijs uenientibus prona humilitate deuexum, pendentium saxorũ altrinsecus uisu terribile præsertim uerno tẽpore: cum liquente gelu, niuibusq; solutis flatu calidiore uẽtorum, per diruptas utrinq; angustias, & lacunas pruinarũ cõgerie latebrosas, descendentes cunctantibus plantis homines & iumenta procidunt & carpenta: idq; remediũ ad arcendum exitiũ repertum solum, quod pleraq; uehicula uastis funibus illigata, ponè cohibente uirorũ uel boum nisu ualido, uix gressu reptãte paulo tutius deuoluunt. Et hęc, ut diximus, anni uerno cõtingunt. Hyeme uero humus crustata frigoribus & tanq; leuigata, ideoq; labilis incessum præcipitantẽ impellit, & patulæ ualles per spacia plana

Lignei styli defiguntur in itinere alpino

glacie perfidæ uorant nonnunq; transeuntes. ob quæ locorũ callidi, eminẽtes ligneos stylos per cautiora loca defigunt, ut eorũ series uiatorẽ ducat innoxium: qui si niuibus operti latuerint, mõtanis defluentib. riuis euersi, agrestibus præuijs difficile peruaduntur. A summitate aũt huius Italici cliui planicies adusq; stationẽ nomine Martis, per se

Vertex Matronæ in Alpibus mons

ptem extenditur milia: & hinc alia celsitudo erectior, ægreq; superabilis ad Matronæ porrigit uerticẽ, cuius uocabulum casus fœminæ nobilis dedit. Vnde decliue quidem iter, sed expeditius adusq; castellũ Virgantiã patet. Huius sepulchrũ reguli, quem itinera struxisse retulimus, Segusione est mœnibus proximũ: manesq; eius ratione gemina religiõe colunt: quòd iusto moderamine rexerat suos: & ascitus in societatẽ rei Ro

Via compendiaria

manæ, quietem genti præstitit sempiternã. Et licet hæc, quam diximus, uia media sit, & cõpendiaria, magisq; celebris, tamen etiã aliæ multo antea tẽporibus sunt constructę diuersis. primã Thebanus Hercules ad Geryonem extinguendũ, ut relatum est, & Tauriscum lenius gradiens, prope maritimas composuit Alpes. Hicq; harum nomen

Monœci arx

Pœninæ alpes

indidit: Monœci similiter arcem & portum ad perennẽ sui memoriã cõsecrauit. Deinde emẽsis postea seculis multis, hac ex causa sunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus ærumnis & fide, pertinaci destinatione Afrorum obsessis, iturus auxilio in Hispaniã, traduxit onustam manu ualida classem. sed ciuitate potiore Marte deleta, Annibalem assequi nequiens, triduo antè transito Rhodano ad Italiæ partes contendentẽ, nauigatione ueloci intercurso spatio maris haud longo, digressurũ montibus apud Genuam obseruabat Ligurię oppidum, ut cum eo si copiã fors dedisset, uiarum asperitate fatigato decerneret in planicie. cõsulens tamen rei cõmuni, Cn. Scipionem fratrẽ ire monuit in Hispanias,

Annibal callide menus

ut Hasdrubalem exinde similiter erupturũ arceret. quæ Annibal doctus à perfugis, ut erat expeditæ mentis & callidæ, Taurinis ducentibus accolis per Tricastinos & oram Vocontiorũ extremã ad saltus Tricorios uenit. Indeq; exorsus, aliud iter antehac insuperabile fecit: excisaq; rupe in immensum elata, quã cremando ui magna flãmarum acetoq; infuso dissoluit, per Druentiã flumen gurgitibus uagis intortũ regiones occupauit Hetruscas. Hactenus super Alpibus, nũc ad restantia ueniamus. Tẽporibus pri-

Celtæ

Aquitani

Garumna

scis cum laterent hæ partes ut barbaræ, tripartitæ fuisse credunt, in Celtas eosdẽ Gallos diuisæ, & Aquitanos, & Belgas, lingua, institutis, legibusq; discrepãtes. & Gallos quidem, qui sunt Celtæ, ab Aquitanis Garumna disterminat flumen, à Pirenæis oriẽs collibus, postq; oppida multa transcursa in oceano delitescẽs. A Belgis uero eandem

Sequana

Lutetia Parisiorum castellũ

gentem Matrona discindit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluẽtes per Lugdunensem, post circũclausum ambitu insulari Parisiorum castellum, Lutetiam nomine, cõsociatim meant, meantesq; protinus prope castra Cõstantia fundunt in mare.

Belgæ

Horum omnium apud ueteres Belgæ dicebantur esse fortissimi, ea propter quod ab humaniore cultu longe discreti, nec aduentitijs effœminati delicijs, diu cum Transrhenanis certauere Germanis. Aquitani eñ, ad quorũ littora ut proxima placidaq; merces aduentitiæ conuehunt, moribus ad mollitiẽ lapsis, facile in ditionẽ uenere Romanam. Regebant aũt Galliæ omnes, iam inde ut crebritate bellorũ urgenti cessere Iulio

Narbonensis

Lugdunensis

dictatori, potestate in partes diuisa quatuor. quarũ Narbonensis una, Viennẽsem intra se continebat, & Lugdunensem: altera Aquitanis pręerat uniuersis. superiorẽ & inferiorem

riorem Germaniam, Belgasq; duæ iurisdictiones ijsdem rexere temporibus. At nunc
numerantur prouinciæ per omnem ambitum Galliarũ: secunda Germania, prima ab *Secunda Germania*
occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, ciuitatibus amplis &
copiosis. Dein prima Germania, ubi præter alia municipia Magontiacus est, & Van- *Prima Germania*
giones & Nemetes, & Argẽtoratus barbaricis cladibus nota. Post has Belgica prima
Mediomatricos prætendit, & Treuiros domicilium principum clarum. Huic adnexa
est secunda Belgica, qua Ambiani sunt urbs inter alias eminens, & Cathelauni & Re *Ambiani*
mi. apud Sequanos Bisontios uidimus, & Rauracos, alijs potiores oppidis multis. Lu *Cathelauni*
gdunensem primam Lugdunus ornat, & Cabillones, & Senones, & Biturigæ, & mœ *Prima Lugdunensis*
nium Augustoduni magnitudo uetusta. Secundã enim Lugdunensem Rothomagi,
& Turini Mediolanũ ostendunt: & Tricastini, Alpes Graiæ & Pœninæ, exceptis ob- *Secunda Lugdunensis*
scurioribus habent & Auenticum, desertã quidem ciuitatẽ, sed non ignobilem quon-
dam, ut ædificia semiruta nunc quoq; demonstrant. Hæ prouinciæ, urbesq; sunt splen
didæ Galliarũ. In Aquitania, quæ Pirenæos montes & eam partẽ spectat oceani, quæ
pertinet ad Hispanos, prima prouincia est Aquitanica, amplitudine ciuitatum admo- *Aquitanica*
dum culta: omissis alijs multis, Burdegala, & Auerni excellunt, & Santones, & Picta *Burdegala*
ui. Nouem populos Ausci cõmendant, & Vasatæ. In Narbonensi clusa est Narbona,
& Tolosa, quæ principatum urbium tenunt. Viennensis ciuitatũ exultat decore multa
rum, quibus potiores sunt Vienna ipsa, & Arelate, & Valentia: quibus Massilia iungi- *Vienna*
tur, cuius societate & uiribus in discriminib. arduis fultã aliquoties legimus Romam. *Arelate*
His propè Salluuij sunt, & Nicea, & Antipolis, insulæq; Stœchades. Et quoniam ad *Stœchades*
has partes opere contexto peruenimus, silere super Rhodano maximi nominis flumi
ne incongruum est, & absurdum. A Pœninis Alpibus effusiore copia fontiũ Rhoda- *Ortus Rhodani*
nus fluens, & procliui impetu ad planiora digrediens, proprio agmine ripas occultat,
& paludi sese ingurgitat nomine Lemano, eamq; intermeãs nusquam aquis miscetur *Lemanus*
externis: sed altrinsecus summitates undæ præterlabens segniores, quæritans exitus
uiam sibi impetu ueloci molitur. Vnde sine iactura rerum per densa paludium fertur,
& Sequanos, longeq; progressus Viennensem latere sinistro perstringit, dextro Lug-
dunensem: & emensus spatia fluctuosa, Ararim, quem Sauconnã appellant, inter Ger *Arar*
maniam primam fluentem, suum in nomen adsciscit. qui locus exordiũ est Galliarum.
Exinde non millenis passibus, sed leucis itinera metiunt̃, ubi auctus Rhodanus aquis
aduenis locupletior, uehit grandissimas naues, uentorũ flatu iactari sæpius adsuctas.
finitusq; inter ualles, quas ei natura præscripsit, spumeus Gallico mari cõcorporatur
per patulum sinum, quem uocant Ad gradus, ab Arelate octauo decimo fermè lapide
disparatum. Sit satis de situ locorũ. nunc figuras & mores hominũ designabo. Celsio- *De figuris Gallorum*
ris staturæ & candidi penè Galli sunt omẽs, & rutili, luminũq; toruitate terribiles, aui-
di iurgiorum, & sublatius insolescentes. Nec enim eorũ quenq; adhibita uxore rixan-
tem, multo fortiore & glauca, peregrinorũ ferre poterit globus: tum maxime cum illa
inflata ceruice suffrendens, ponderãsq; niueas ulnas & uastas, admixtis calcibus emit
tere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus neruis excussas. metuendæ uoces cõplu-
rium, & minaces placatorum iuxta & irascentiũ: tersi tamen pari diligentia cuncti &
mundi, nec in tractibus illis, maximeq; apud Aquitaniam, poterit uideri, uel fœmina
licet perquàm pauper, ut alibi, frustis squalere pannorum. Ad militandum omnis ætas
aptissima: & pari pectoris robore senex ad procinctum ducitur, & adultus gelu dura-
tis artubus, & labore assiduo multa contempturus & formidanda: nec eorũ aliquando
quisquam, ut in Italia, munus Martium pertimescens pollicem sibi præcidit, quos ioca
liter murcos appellant. Vini auidũ genus, affectans ad uini similitudinem multiplices
potus: & inter eos humiles quidam obtusis ebrietate cõtinua sensibus, quam furoris
uoluntariã speciem esse Catoniana sententia definiuit, raptant̃ discursibus uagis: ut
uerum illud uideatur, quod ait defendẽs Fonteium Tullius, Gallos post hæc dilutius
esse poturos, quòd illi uenenũ esse arbitrabantur. Hæ regiones, præcipue quæ confi-
nes Italicis, paulatim leuius odere sub imperium uenire Romanũ: primo tentatæ per
Fuluium, deinde prælijs paruis quassatæ per Sextium, ad ultimum per Fabium Maxi *Fabius Allobrox*
mum domitæ, cui negocij plenus effectus, asperiore Allobrogum gente deuicta, hoc

indidit cognomentũ, nam omnes Gallias, nisi quæ paludibus inuię fuere, ut Sallustio docetur autore, post decennalis belli mutuas clades Cæsar societati nostræ fœderibus iũxit æternis. Euectus sum longius, sed remeabo tandẽ ad cœpta. Domitiano crudeli morte consũpto, Musonianus successor Orientẽ prætoriani regebat potestate pręfecti, facũdia sermonis utriusq; clarus: unde sublimius quam sperabat eluxit. Cõstantinus enim cũ limatius superstitionũ quæreret sectas, Manichcorũ & similiũ, nec interpres inueniret idoneus, hunc sibi cõmendatũ ut sufficientẽ elegit: quem officio functũ perite, Musonianũ uoluit appellari, antè Strategiũ dictitatũ: & ex eo percursis honorũ gradibus multis, ascẽdit ad præfecturã, prudẽs aliàs, tolerabilisq; prouincijs, & mitis & blandus, sed ex qualibet occasiõe, maximeq; ex cõtrouersis litibus, quod nefandũ est, & in totum lucrandi auiditate sordescens: ut inter alia multa euidenter apparuit in quæstionibus agitatis super morte Theophili Syriæ cõsularis, ob proditionẽ Cęsaris Galli impetu plebis promiscuæ discerpti: ubi damnatis pauperibus, quos cũ hæc agerent peregre cõstabat fuisse, autores diri facinoris exuti patrimonijs absoluti sunt diuites. Hũc Prosper adæquabat, pro magistro equitũ agente etiã tum in Gallijs militẽ regens, abiecte ignauus, &, ut ait Comicus, arte despecta furtorũ rapiens propalàm. quîs concordantibus, mutuaq; cõmercia uicissim sibi cõciliando locupletatis, Persici duces uicini fluminibus rege in ultimis terrarũ suarũ terminis occupato, per prædatorios globos nostra uexabant, nunc Armeniam, aliquoties Mesopotamiã confidentius incursantes, Romanis ductoribus ad colligendas obeuntium exuuias occupatis.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER SEXTVSDECIMVS

AEC per orbem Romanum fatorum ordine contexto uersante Cæsar apud Viennam in collegium fastorum à consule octies Augusto adscitus, urgente genuino uigore, pugnarum fragores cædesq; barbaricas somniabat, colligere prouinciæ fragmenta iam parans, si adfuisset flatu tandem secundo. Quia igitur res magnæ, quas per Gallias uirtute felicitateq; correxit, multis ueterum factis fortibus præstant, singula serie progrediente monstrabo, instrumenta omnia mediocris ingenij, si suffecerint cõmoturus. Quicquid autem narrabitur, quod nõ falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absoluit, documentis euidentibus fulta, ad laudatiuam penè materiẽ pertinebit. Videtur enim lex quædam uitæ melioris hunc iuuenẽ à mobilibus cunis adusq; spiritũ comitata supremum. namq; incrementis uelocibus ita domi forisq; colluxit, ut prudentia Vespasiani filius Titus alter æstimaretur: bellorum gloriosis cursibus Traiani simillimus, clemens ut Antoninus, rectæ perfectæq; rationis indagine congruens Marco, ad cuius æmulationem actus effingebat & mores. Et quoniam, ut Tulliana docet autoritas, Omnium magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpesq; non item: sic præclaræ huius indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quæ anteferri gestis eius postea multis & miris hac ratione deberent, quòd adolescens primæuus ut Erichtheus in secessu Mineruæ nutritus, ex academiæ quietis umbraculis non è militari tabernaculo in puluerem martium tractus, strata Germania, pacatisq; rigentis Rheni motibus, cruenta spirantium regum hic sanguinẽ fudit, alibi manibus catenas affixit. Agens itaq; negotiosam hyemem apud oppidũ antè dictum inter rumores qui uolitabant assidui, comperit Augustuduni ciuitatis antiquæ muros spatiosi quidẽ ambitus, sed carie uetustatis inualidos, barbarorũ impetu repentino infessos, torpente præsentium militum manu ueteranos concursatione peruigili defendisse, ut solet abrupta sæpe discrimina salutis ultima desperatio propulsare. Nihil itaq; remittentibus curis, ancillari adulatione posthabita, qua eum proximi ad amœnitatẽ flectebant & luxũ, satis

omnibus

omnibus cõparatis VIII. Cal. Iulias Auguſtudunũ peruenit, uelut dux diuturnus, ui-
ribus eminẽs & cõſilijs, per diuerſa palantes barbaros, ubi dediſſet fors copiã, aggreſ-
ſurus. Habita itaq; deliberatione, adſiſtẽtibus locorũ peritis quódnam iter eligeretur
ut tutum, multa ultro citroq; dicebant, alijs per Arborosam, quibuſdã per ſedes Leu-
corum iri debere firmantibus. ſed cũ ſubſererent quidã, Siluanũ paulo ante magiſtrum
peditũ, per cõpendioſas uias, uerũ ſuſpectas, quia tenebris multis umbrant, cum VIII.
auxiliariũ milibus ægrè tranſiſſe, fidentius Cæſar audaciã uiri fortis imitari magnope-
re nitebat cunctis uiribus. Et ne qua interueniret mora, adhibitis cataphractis ſolis, &
baliſtarijs, parum ad tuendũ rectorẽ idoneis, percurſo eodẽ itinere Autoſidorũ perue
nit: ubi breui, ſicut ſolebat, otio cũ milite recreatus, ad Tricaſinos tendebat: & barba-
ros in ſe cateruatim ruentes, partim cum timeret ut ampliores confertis lateribus ob-
ſeruabat, alios occupatis habilibus locis decurſu facili proterens, nõnullos pauore tra
ditos cepit, reſiduos in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia ſequi
non ualebat grauitate præpeditus armorũ, innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde cer-
tiori iam ſpe ad reſiſtendũ ingruentibus cõfirmatus, per multa diſcrimina uenerat Tri
caſſas adeo inſperatus, ut eo portas penè pulſante, diffuſæ multitudinis barbaræ metu
aditus urbis nõ ſine anxia panderet ambage: & pauliſper moratus dum fatigato cõſu
lit militi, ciuitatẽ Remos nihil prolatandum exiſtimans petit: ubi in unum congrega-
tum exercitum Veſuntij iuſſerat opperiri præſentiam ſuam: cui præſidebat Vrſicini
ſucceſſor Marcellus, & ipſe Vrſicinus aduſq; expeditionis finem agere præceptus iiſ-
dem in locis. Poſt uariatas itaq; ſententias plures, cum placuiſſet per decem pagos Ale
mannam adgredi plebem, denſatis agminibus tendebat illuc ſolito alacrior miles: &
quia dies humectus & decolor uel contiguum eripiebat aſpectum, iuuante locorum
gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, legiones duas arma co-
gentes adorti penè deleſſent, ni ſubitò concitus clamor ſociorũ auxilia coegiſſet. Hinc
& deinde nec itinera nec flumina tranſire poſſe ſine inſidijs putans, erat prouidus &
cunctator, quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exerciti-
bus & ſalutem. Audiens itaq; Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Saliſonem,
Nemetas, & Vangionas, & Maguntiacum ciuitates barbaros poſsidentes, territoria
eorum habitare (nam ipſa oppida ut circundata retibus luſtra declinant) primam om-
nium Brotomagum occupauit: eiq; iam aductanti Germanorũ manus pugnam inten *Brotomagum*
tans occurrit. Cumq; in bicornem figuram acie diuiſa collato pede res agi cœpiſſet, exi
tioq; hoſtes urgerent ancipiti, captis nonnullis, alijs in ipſo prælij furore truncatis, re-
ſidui diſceſſere celeritatis præſidio tecti. Nullo itaq; poſthac repugnãte, ad recuperan-
dam ire placuit Agrippinã, ante Cęſaris in Gallias aduentũ exciſam: per quos tractus *Agrippina*
nec ciuitas ulla uiſitur, nec caſtellũ: niſi quod apud Confluentes, locum ita cognomi- *deleta*
natum, ubi amnis Moſella cõfunditur Rheno, Rigodulum oppidum eſt, et una prope *Moſella*
ipſam Coloniam turris. Igitur Agrippinã ingreſſus, nõ antè motus eſt exinde, q; Fran *Francorum*
corum regibus furore miteſcẽte perterritis, pacem reip. firmaret interim profuturam, *reges.*
& urbem reciperet munitiſsimã. quibus uincendi primitijs lætus per Treueros hyema
turus apud Senonas oppidũ tunc oportunũ abſceſsit. ubi bellorũ inundantium mo-
lem humeris ſuis, quod dicitur, uehens ſcindebatur in multiplices curas: ut milites qui
à ſolitis deſciuere præſidijs reducerẽtur ad loca ſuſpecta, & conſpiratas gentes in no-
xam Romani nominis diſiectaret, ac præuideret ne alimenta deeſſent exercitui per
uaria diſcurſuro. Hæc ſolicitè perpenſantẽ, hoſtilis aggreditur multitudo oppidi capi-
undi ſpe in maius accenſa: ideo cõfidentes, quòd nec Scutarios adeſſe prodẽtibus per
fugis didicerant, nec Gentiles, per municipia diſtributos, ut commodius ueſcerentur.
Clauſa ergo urbe, murorumq; intuta parte firmata, ipſe cum armatis diu noctuq; inter
propugnacula uiſebatur & pinnas, ira exundãte ſubſtridens, cum erumpere ſæpe co-
natus, paucitate præſentis manus impediret. poſt tricefimũ deniq; diem abiere barba-
ri triſtes, inaniter ſtulteq; cogitaſſe ciuitatis obſidiũ muſitantes. & quod indignitati re-
rum eſt adſignandũ, periclitãti Cæſari diſtulit ſuppetias ferre Marcellus magiſter equi
tum agens in ſtationibus proximis: cum etiam ſi ciuitas abſq; principe uexaretur, op-
poſita multitudine malis obſidionalibus expediri deberet. Hoc metu ſolutus efficaciſ-

ſimus Cæſar, prouidebat conſtanti ſolicitudine ut militum diuturno labori quies ſuc-
cederet aliqua, licet breuis, ad recreandas tamen ſufficiens uires, quanq; ultima ſqua-
lentes inopia terræ ſæpe uaſtatæ exigua quædam uictui cõgrua ſuggerebant. Verum
hoc quoq; diligentia curato peruigili, affuſa lætiore ſpe proſperorũ ſublato animo ad
exequenda plurima cõſurgebat. Primum igitur factuq; difficile tẽperantiam ipſe ſibi
indixit atq; retinuit, tanq; aſtrictus ſumptuarijs legibus uiueret: quas ex Rhetris Ly-
curgi, id eſt axonibus, Romã translatas diuq; obſeruatas, & ſeneſcentes paulatim re-
parauit Sylla dictator, reputãs ex prædictis Democriti, quòd ambitioſam menſam for-
Tuſculanus tuna, parcam uirtus apponit. Id enim etiã Tuſculanus Cato prudenter definiens, cui
Cato Cenſorij cognomentũ caſtior uita indidit: Cultus magna, inquit, cura tibi, magna uir-
tutis incuria. Deniq; cum legeret libellum aſsidue, quem Conſtantius ut priuignũ ad
ſtudium mittens, manu ſua cõſcripſerat, prælicenter diſponens quid in conuiuio Cæſa-
ris impẽdi deberet, phaſianũ, & uuluam, & ſumen exigi uetuit & inferri, munificis mi-
litis uili & fortuito cibo cõtentus. Hinc cõtigebat ut noctes ad officia diuideret tripar-
tita, quietis, & publicę rei, & muſarum, quod factitaſſe Alexandrũ legimus Magnum,
ſed multo hic fortius. Ille nanq; ænea concha ſuppoſita, brachio extra cubile proten-
to pilam tenebat argenteã, ut cum neruorũ rigorem ſopor laxaſſet inſuſus, geſtaminis
lapſi tinnitus abrumperet ſomnũ. Iulianus uero abſq; inſtrumẽto quoties uoluit euigi-
lauit: & nocte dimidiata ſemper exurgens, nõ è plumis uel ſtragulis ſericis ambiguo
fulgore nitentibus, ſed ex tapete, & ξυρίφα, quam uulgaris ſimplicitas Suſurnã appel-
lat, occulte Mercurio ſupplicabat, quem mundi uelociorẽ ſenſum eſſe, motum menti-
um ſuſcitantẽ, theologicæ prodidere doctrinæ: atq; in tanto rerũ defectu explorate cu-
rabat. poſt quæ ut ardua & ſeria terminata ad procudendum ingenium uertebatur: &
incredibile quo & quanto ardore rerum principalium notitiã celſam indagãs, & quaſi
pabula quædam animo ad ſublimiora ſcandenti conquirens, per omnia philoſophiæ
membra prudenter diſputando currebat. Sed tamen cum hæc effecte pleneq; collige-
ret, nec humiliora deſpexit, poeticam mediocriter, & rhetoricã (ut oſtendit orationum
epiſtolarũq; eius cum grauitate comitas incorrupta) & noſtrarum externarũq; rerum
hiſtoriã multiformẽ. ſuper his aderat Latine quoq; diſſerendi ſufficiens ſermo. Si itaq;
Simonides uerum eſt, quod ſcriptores uarij memorãt, Cyrum regem, & Simonidem lyricum, &
lyricus Hippiam Eleum ſophiſtarũ acerrimũ ideo ualuiſſe memoria, quòd epotis quibuſdam
remedijs id impetrarunt, credendum eſt hunc etiam tum adultum totum memorię do-
lium, ſi uſquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et hæc quidẽ pudicitiæ uirtutũq; ſunt ſigna
nocturna. De his uero quæ ornate dixit & facete, quæ'ue in apparatu uel in ipſis egit
congreſsibus præliorũ, aut in re ciuili, magnanimitate correxit & libertate, ſuo quæq;
loco ſingula demonſtrabuntur. Cum exercere præludia diſciplinæ caſtrenſis philoſo-
phus cogeretur ut princeps, artemq; modulatius incedendi per Pyrricham concinen-
Clitellæ boui tibus diſceret fiſtulis, uetus illud prouerbium, Clitellæ boui impoſitæ ſunt, planè non
impoſitæ eſt noſtrum onus, Platonem crebro nominans exclamat. Inductis quadam ſolennita-
te agentibus in rebus in cõſiſtorium ut aurum acciperẽt, inter alios quidam ex eorum
conſortio, non, ut moris eſt, expanſa chlamyde, ſed utraq; manu cauata ſuſcepit. & im-
perator: Rapere, inquit, non accipere ſciunt Agentes in rebus. Audito à parenti-
bus uirgines raptas, eum qui uiolarat, conuictum relegari decreuit. Hisq; indigna pati
querentibus, quòd non ſit morte mulctatus, reſponderat: Hactenus incuſent iura cle-
mentiam, ſed imperatorẽ mitiſsimi animi legibus præſtare cæteris decet. Egreſſurum
eum ad expeditionem plures interpellabant, ut læſi, quos audiendos prouinciarum re-
ctoribus commendabat. Et reuerſus, quid egerint ſinguli quærens, delictorum uindi-
ctas genuina lenitudine mitigabat. Ad ultimum exceptis uictorijs, per quas cadentes
ſæpe incolumi contumacia barbaros fudit, quòd profuerit anhelantibus extrema pe-
nuria Gallijs, hinc maxime claret: quòd primitus partes eas ingreſſus, pro capitibus
ſingulis tributi nomine uicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens uero ſepte-
nos tantum munera uniuerſa complentes: ob quæ tanquam ſolem ſibi ſerenum poſt
ſqualentes tenebras affulſiſſe cum alacritate & tripudijs lætabant. Deniq; id eum ad-
uſq; imperij finem & uitæ ſcimus utiliter obſeruaſſe, ne per indulgentias quas appel-
lant

lant, tributariæ rei concederet reliqua. Norat enim hoc facto se aliquid locupletibus additurum, cum cōstet ubiq; pauperes inter ipsa dictorū exordia soluere uniuersa sine laxamento cōpelli. Inter has tamen regendi moderandiq; uias, bonis principibus æmulandas, barbarica rabies exarserat in maius: utq; bestiæ custodū negligentia raptu uiuere solitæ, ne his quidē remotis & appositis fortioribus abscesserunt, sed tumescentes inedia sine respectu salutis armenta uel greges incursant: Ita etiā illi, cunctis quæ diripuere cōsumptis, fame urgente agebant aliquoties prædas, interdum anteq; contingerent aliquid oppetebant. Hæc per eum annū spe dubia, euentu tamen secundo, per Gallias agebantur. In comitatu uero Augusti circūlatrabat Arbetionē inuidia, uelut summa mox adepturum, decora cultus imperatorij præstruxisse: instabatq; ei strepens immania comes Verissimus nomine, arguens coràm, quòd à gregario ad magnū militiæ culmen euectus, hoc quoq; nō cōtentus ut paruo, locum appeteret principalem. sed specialiter eum insectabatur Dorus quidam ex medico scutariorū, quem nicetriorum centurionem sub Magnentio Romæ prouectum, retulimus accusasse Adelphium urbi præfectum ut altiora coeptantem. Çumq; res in inquisitionē ueniret, necessarijsq; negotio tentis, obiectorū probatio speraretur, tanq; per satyram subito cubicularijs suffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, & uinculis sunt exutæ personæ, quæ stringebantur ut consciæ, & Dorus euanuit, & Verissimus ilico tacuit, uelut auleo deposito scenę. Iisdem diebus adlapsorū ore Constātius doctus, obsesso apud Senonas Cæsari auxiliū non tulisse Marcellum, eum sacramento solutū abire iussit in larem: qui tanquam iniuria graui perculsus, quædā in Iulianū moliebatur, auribus Augusti confisus in omne patentibus crimen. Ideoq; cum discederet, Eutherius præpositus cubiculi mittitur statim post eum, si quid finxerit cōuicturus. Verum ille hoc nesciens, mox uenit Mediolanū strepens & tumultuans, ut erat uanidicus: & amenti propior, admissus in consistorium, Iulianum ut procacem insimulat. iamq; ad euagandum altius, ualidiores sibi pinnas aptare. Ita enim cum motu quodā corporis loquebatur ingenti. Hæc eo fingente licentius, Eutherius ut postulauit inductus, iussusq; loqui quod uellet, uerecunde & modice docet uelari ueritatem mendacijs. Magistro enim armorum (ut credebatur) cessante consulto, industria uigili Cæsarem diu obsessum apud Senonas barbaros repulisse: apparitoremq; fidum autori suo, quoad uixerit fore obligata ceruice sua spondebat. Res monuit super hoc eodem Eutherio pauca subserere, forsitan nō credenda, ea re, quòd si Numa Pompilius, uel Socrates bona quædam dicerent de spadone, dictisq; religionū adderēt fidem, à ueritate desciuisse arguerentur. Sed inter uepres rosæ nascunt, & inter feras nōnullæ mitescunt. Itaq; carptim præcipua quæ sunt cōperta monstrabo. Natus in Armenia sanguine libero, captusq; à finitimis hostibus, etiā tum paruulus abstractus, geminis Romanis mercatoribus uenundatus, ad palatium Constantini deducitur. ubi paulatim arte curaq; rationem recte uiuendi solertiamq; ostendebat, literis quantum tali fortunæ satis esse poterat eruditus, cogitandi inueniendiq; dubia & scrupulosa acumine nimio præstans, immensum quantum memoria uigens, benefaciendi auidus, plenusq; iusti cōsilij: quem si Constans imperator olim ex adulto spectasset, pluraq; tanq; maturum audiret honesta suadentem & recta, nulla, uel uenia certe digna peccasset. Is præpositus cubiculi etiam Iulianum aliquoties corrigebat, Asiaticis coalitū moribus, ideoq; leuem. Deniq; digressus ad otium, ascitusq; postea in palatium, semper sobrius, & in primis cōsistens, ita fidem cōtinentiāq; uirtutes coluit amplas, ut nec prodidisse aliquādo arcanum, nisi tuendæ causa alienæ salutis, nec exarsisse cupidine plus habendi arcesseretur ut cæteri. Vnde factum est, ut subinde Romā secedens, ibiq; fixo domicilio cosenescens, comitem circumferens conscientiā bonam, colatur à cunctis ordinibus, & ametur, cum soleant id genus homines post partas ex iniquitate diuitias, latebras captare secretas, ut lucifugæ uitantes multitudinis læsæ cōspectus. Cui spadonū ueterū hunc cōparare debeam, antiquitatē replicando cōpluries inuenire non potui. Fuerunt enim apud ueteres, licet oppidò pauci fideles & frugi, sed ob quædā uitia maculosi: inter præcipua em̄ quæ eorū quisq; studio possederat uel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propensior ad lædendū, uel diligentibus nimiū blandus, aut potentiæ fastu super-

Inter uepres rosæ

bior: ex omni latere aũt ita peritum, neq; legisse me, neq; audisse confiteor, ætatis nostræ testimonio locupleti confisus. Verum si forte scrupulosus quidam lector antiqui-
Menophilus tatum, Menophilum Mithridatis Pontici regis eunuchũ nobis opponat: hoc monitu recordetur, nihil super eo relatum, præter id solum, quòd in supremo discrimine gloriose mõstrauit. Ingenti prælio superatus à Romanis & Pompeio rex prædictus, fugiensq; ad regna Colchorũ auita, filiam nomine Direptin uexatã asperitate morborum in castello Sinhorio huic Menophilo cõmissam reliquit: qui uirginem omni remediorum solatio plenè curatam patri tutissime seruans, cum à Manlio Prisco imperatoris legato munimentũ quo claudebatur obsideri cœpisset, defensoresq; eius deditionem meditantes sentiret, ueritus ne parentis opprobrio puella nubilis captiua superesset & uiolata, interfecta illa mox gladium in uiscera sua cõpegit. Nũc redeam unde diuerti. Superato (ut dixi) Marcello, euersaq; Serdica, unde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuendæ maiestatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabant. Nam si quis super occentu soricis uel occursu mustelæ, uel similis signi gratia consuluisset
Anile incantamentum quenquam peritum, aut anile incantamentũ ad leniendum adhibuisset dolorem, quod medicinæ quoq; admittit autoritas, reus unde non poterat opinari delatus, raptusq; in iudicium pœnaliter interibat. Per id tẽpus fertur, fuisse uirum quendam nomine Danum, quem terrore tenus uxor rerum leuium incusarat, certum an incertũ reum non libet affirmare, indefensum inde Rufinus eluierat: quo indicante quædã cognita per Gaudentium Agentẽ in rebus consularẽ Pannoniæ tunc Africanum, cum retulissent præfectum apparitionis præfectura prætorianæ. Dum etiã princeps ob deuotionem bis ut loquebantur, iactantius uersabilem fœminã post nefandum concubitum periculosam in fraudem illexit: suasitq; consarcinatis mendacijs læsæ maiestatis accessere maritum insontẽ, & fingere quòd uelamẽ purpureũ à Diocletiani sepulchro furatus, quibusdam cõscijs occultabat. Hisq; ad multorũ exitium ita formatis, ipse spe potiorũ ad imperatoris peruolat castra, excitaturus calumnias cõsuetas. req; cõperta iubetur Mauortius tunc præfectus prætorio, uir sublimis cõstantiæ, crimen acri inquisitione spe-
Comes largitionum ctare, iuncto ad audiẽdi societatẽ Vrsulo Largitionum comite, seueritatis itidem non improbãdæ. Exaggerato itaq; negocio ad arbitrium temporũ, cum nihil post tormenta multorũ inueniretur, iudicesq; hererẽt ambigui, tandem ueritas respirauit oppressa, & in abrupto necessitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur autorem, nec adulterij fœditate suppressa. statimq; legibus contemptis, multa ultro citroq; discussa, tandem ordo & iustitia ambos sententia damnauere letali. Quo cognito Constantius fremens, & tanquanm uindicem salutis suæ lugens extinctum, missis equitibus citis, Vrsulum redire ad comitatum minaciter iussit. & is spretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingressusq; cõsistorium, ore & pectore libero docuit gesta, atq; fiducia linguis adulatorum occlusis, & præfectum & se discrimine graui subtraxit. Tunc illud apud Aquitanos euenit, quod latior fama uulgarat. Veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus & mundum, qualia sunt in his regionibus plurima, cum uidisset linteorum thoralium par, duos clauos ita latissimos, ut sibi uicissim arte ministrantiũ cohærerent, mensamq; operimẽtis paribus tectã, anteriorẽ chlamydis partem utraq; manu uehẽs, intrinsecus structurã omnẽ ut amictus adornauerat, principalesq; res patrimonium diues euertit. Malignitate simili quidam Agens in rebus in Hispania, ad cœnam itidem inuitatus, cum inferentes uespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu Vincamus, interpretatus atrociter deleuit nobilem domum. Hæc taliaq; ideo magis magisq; crescebant, quòd Constantius impendio timidus semper se feriri sperabat, ut Dionysius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idem uitium & tonstrices docuit filias, nè cui alieno ora cõmitteret leuigãda: ædemq; breuem ubi cubitare sueuerat, alta circum dedit fossa, eamq; ponte solubili superstrauit: cuius disiectos asseres & axiculos secum in somnum abiens transferebat, eosdemq; cõpaginabat lucis initio processurus. Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas potẽtes in regia, ea re, ut damnatorũ petita bona suis accorporarent, essetq; materia per uicinitates eorũ late grassandi. Nanq; ut documenta liquida prodiderunt, proximorũ fauces aperuit primus omnium Constantinus. sed eos medullis prouinciarum saginauit Constantius. Sub hoc enim ordi-

num

rum singulorum autores infinita cupidine diuitiarum arserunt sine iustitiæ distinctio-
ne uel recti, inter ordinarios iudices Rufinus primus præfectus prætorio, & inter mili
tares equitũ magister Arbetio, præpositusq; cubiculi, & Vrsicinus equestris ordinis
præfectus: quæstor & in urbe Anitius, qui in regiam æmulationẽ posteritate tendens,
satiari nunquam potuit cum possessione multo maiore. At Persæ in Oriente per furta
& latrocinia potius q̃, ut solebant ante, per concursatorias pugnas hominum prædas
agitabant & pecorum, quîs nonnunq̃ lucrabantur ut repentini, aliquoties superati
multitudine militum amittebãt. Interdum nihil prospicere prorsus quod poterat rapi
permittebantur. Musonianus tamen præfectus prætorio, multis (ut antè diximus) bo *Musonius bonis artibus eruditus, sed uenalis*
nis artibus eruditus, sed uenalis, & flecti à ueritate pecunia facilis, per emissarios quos-
dam fallendi perstringendiq; gnaros Persarum sciscitabatur consilia, assumpto in de-
liberationes huiusmodi Cassiano Mesopotamiæ duce, stipendijs & discriminibus in-
durato diuersis: qui cum fide concinente speculatorum aperte cognoscerẽt, Saporẽ in
extremis regni limitibus suorum sanguine fuso multiplici ægrè propulsare gentes infe
stas, tamen Saporem ducem parti nostræ contiguum, occultis per ignotos milites ten
tauere colloquijs, ut si copiam fors dedisset, suaderet regi per literas pacem tandem ali
quando cũ principe Romano firmare, ut hoc facto latere ab omni securus perduelles
adbellaret assiduos. Paruit tamen Sapor, hisq; fretus refert ad regẽ, quòd bellis acer-
bissimis Constantius implicatus pacẽ postulat precariam. Dumq; ad Chionitas & Ha
lanos hæc scripta mittuntur, in quorũ confinijs agebat hyemem Sapor, tempus inter-
cessit longũ. Hæc dum per Eoas partes & Gallias pro captu temporũ disponunt, Con
stantius concluso Iani tẽplo, stratisq; hostibus cunctis, Romã gestiebat uisere, post Ma
gnẽtij exitium absq; nomine ex sanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem
ullam bella cientem per se superauit, aut uictam fortitudine suorũ comperit ducũ, uel
addidit quædam imperio, aut usquam in necessitatibus summis primus, uel inter pri-
mos est uisus: sed ut pompam nimis extentam, rigentiaq; auro uexilla, & pulchritudi-
nem stipatorũ ostenderet agenti tranquillius populo, hæc uel simile quicq; uidere nec
speranti unquam nec optanti: ignorans fortasse, quosdam ueterũ principũ in pace qui-
dem lictoribus fuisse contentos: ubi uero præliorũ ardor nihil perpeti poterat segne,
alium anhelanter auido flatu uentorũ lenunculo se cõmisisse piscãtis, alium ad Decio-
rum exempla uouisse pro rep. spiritum, alium hostilia castra per semetipsum cum mili
tibus infimis explorasse: diuersis deniq; actibus inclaruisse magnificis, ut gloriosas suas
tes posteritati celebri memoria cõmendarent. Vt igitur multa quæq; consumpta sunt
in apparatu regio, pro meritis cuilibet munera reddita, secunda Orphiti præfectura
transcurso Ocriculo elatus honorib. magnis, stipatusq; agminibus formidandis, tanq̃
acie ducebatur instructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cumq; urbi
propinquaret, senatus officia, reuerendasq; patritiæ stirpis effigies ore sereno contem
plans, non ut Cyneas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem regum, sed *Cyneas Pyrrhi legatus*
asylum mundi totius adesse æstimabat. Vnde cum se uertisset ad plebem, stupebat qua
celeritate omne quod ubiq; est hominum genus confluxerit Romam: & tanquàm Eu
phratem armorum specie territurus, aut Rhenum, altrinsecus præeuntibus signis, in-
sidebat aureo solus ipse carpento fulgenti claritudine lapidum uariorũ. Quo micante *Pompa Constantij in introitu Romæ*
lux quædam misceri uidebatur, alternumq; potestatis gressus multiplices alios purpu-
reis subtegminibus texti circũdedere dracones, hastarum aureis gẽmatisq; summitati-
bus illigati, hiatu uasto perflatiles, & ideo uelut ira perciti sibilantes, caudarumq; uolu
mina relinquentes in uentũ. Et incedebat hincinde ordo geminus armatorum, clypea-
tus atq; cristatus, corusco lumine radians, nitidis loricis indutus, sparsiq; cataphracti e-
quites, quos clibanarios dictitãt Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis
cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacra, non uiros: quos laminarum circu
li tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocunq;
artus necessitas commouisset, uestitus congrueret iunctura cohærenter aptata. Augu
stus itaq; faustis uocibus appellatus, uocum lituorumq; intonãte fragore cohorruit, ta
lem se, tamq; immobilem, qualis in prouincijs suis uisebatur, ostendens. Nam & cor-
pus perhumile curuabat portas ingrediens celsas, & uelut collo munito rectam aciem

luminum tendens, nec dextra uultũ, nec leua flectebat, tanquam figmẽtum hominis,
non cum rota concuteret nutans, nec ſpuens, aut os aut naſum tergens uel fricans, ma
númue agitans eſt uiſus unquã. Quæ licet affectabat, erant tamẽ hæc & alia quædam
in cætera uita patientiæ non mediocris indicia, ut exiſtimari dabatur, uni illi cõceſſa.
Quòd autem per omne tempus imperij, nec in conſeſſum uehiculi quenquã ſuſcepit,
nec in trabea ſocium priuatum adſciuit, ut facere principes conſueuere, & ſimilia mul-
ta, quæ elatus in arduum ſupercilium tanq̃ leges æquiſsimas obſeruauit, prętereo, me-
mor ea me retuliſſe cum incidiſſent. Proinde Romam ingreſſus, imperij uirtutumq́
omnium larem, cum ueniſſet ad Roſtra, perſpectiſsimum priſcæ potentiæ forum ob-
ſtupuit: perq́ omne latus quò ſe oculi contuliſſent, miraculorum denſitate pręſtrictus,
alloquutus nobilitatem in curia, populumq́ pro tribunali, in palatium receptus fauo-
re multiplici, lætitia fruebatur optata: & ſæpe cum equeſtres ederet ludos, dicacitate
plebis oblectabatur, nec ſuperbæ, nec à libertate coalita deſciſcentis, reuerenter mo-
dum ipſe quoq́ debitum ſeruans. Non enim ut per ciuitates alias ad arbitriũ ſuum cer
tamina finiri patiebatᷓ: ſed ut mos eſt, uarijs caſibus permittebat. Deinde intra ſeptem
Vrbis mẽbra colluſtrat Conſtantius
montiũ culmina, per accliuitates planiciemq́ poſita urbis mẽbra colluſtrans & ſubur-
bana, quicquid erat primũ, id eminere inter alia cũcta ſperabat. Iouis Tarpei delubra,
quantũ terrenis diuina præcellunt, lauacra in modũ prouinciarũ extructa, amphithea
Amphitheatrũ ex lapide Tiburtino
tri molem ſolidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius ſummitatẽ ægrè uiſio huma
na conſcendit: Pantheon uelut regionẽ teretem ſpecioſa celſitudine fornicatã, elatosq́
uertice ſcanſili ſuggeſtus conſulum & priorũ principum imitamenta portantes, & ur-
Odeum
bis templum, forumq́ Pacis, & Pompeij theatrũ, & Odęum, & ſtadiũ, aliaq́ inter hęc
Traiani forũ
decora Vrbis æternæ. Verum cum ad Traiani forum ueniſſet, ſingularẽ ſub omni cœ-
lo ſtructurã, ut opinamur, etiam numinũ aſſenſione mirabilem, hærebat attonitus per
giganteos contextus circumferens mentẽ, nec relatu effabiles, nec rurſus mortalibus
Traiani equus
appetẽdos. Omni itaq́ ſpe huiuſmodi quicq̃ conandi depulſa, Traiani equum ſolum
locatũ in atrij medio, qui ipſum principem uehit, imitari ſe uelle dicebat, & poſſe. Cui
propè aſtans regalis Hormiſda, cuius è Perſide diſceſſum ſuprà monſtrauimus, reſpon
dit geſtu gentili: Ante, inquit, imperator ſtabulum tale condi iubeto, ſi uales: equum
quẽ fabricare diſponis, ita late ſuccedat, ut iſte quẽ uidemus. Is ipſe interrogatus quid
de Roma ſentiret, id tantũ ſibi placuiſſe aiebat, quod didiciſſet ibi quoq́ homines mo-
ri. Multis igitur cum ſtupore uiſis horrendo imperator, de fama querebatᷓ ut inualida
uel maligna, quòd augens omnia ſemper in maius, erga hæc explicanda quæ Romæ
ſunt obſoleſcit: deliberansq́ diu quid ageret, urbis addere ſtatuit ornamentis, ut in pro
ximo circo erigeret obeliſcum, cuius originem formamq́ loco condecenti monſtrabo.
Inter hæc Helenæ ſorori Conſtantij, Iuliani coniugi Cæſaris Romam adſectionis ſpe
cie ductæ, regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa quoad uixerat ſterilis: quæſitumq́ ue
nenum bibere per fraudem illexit, ut quotieſcũq́ concepiſſet, immaturũ abijceret par-
tum. Nam & pridem in Gallijs cum marẽ genuiſſet infantẽ, hoc perdidit dolo: quòd
obſtetrix corrupta mercede, mox natum præſecto pluſquam conuenerat umbilico ne
cauit: tanta tamq́ diligens opera nauabatur, ne fortiſsimi uiri ſoboles appareret. Cu-
piens itaq́ Auguſtiſsima omnium ſede morari diutius imperator, ut otio puriore frue-
Sueui Rhetiã incurſant
retur & uoluptate, aſsiduis nũcijs terrebatur & certis, indicantibus Sueuos Retias in-
curſare, Quadosq́ Valeriã, & Sarmatas, latrocinãdi peritiſsimum genus, ſuperiorem
Pannonia ſecunda
Mœſiam & ſecundam populari Pannoniam. quibus percitus, XXX poſtquam ingreſ-
ſus eſt die, IIII Cal. Iunias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricũ feſtinauit.
Vnde miſſo in locũ Marcelli Seuero, bellorum uſu & maturitate firmato, Vrſicinũ ad
ſe uenire præcepit. Et ille literis gratanter acceptis, Sirmium uenit, comitantibus ſo-
cijs: libratisq́ diu ſuper pace conſilijs, quã fundari poſſe cum Perſis Muſonianus rettu-
lerat, in Orientẽ cum magiſterij remittitur poteſtate: prouectis è cõſortio noſtro ad re-
gendos milites natu maioribus, adoleſcentes eum ſequi iubemur, quicquid pro rep.
mandauerit impleturi. At Cæſar exacta apud Senonas hyeme turbulenta, Auguſto
nouies, ſeq́ iterum COSS. Germanicis undiq́ circunfrementibus minis, ſecundis om-
nibus motus Remos properauit, alacrior magisq́ lætus quòd exercitũ regebat Seue-
rus, nec

rus, nec discors, nec arrogans, sed longa militiæ frugalitate compertus, & cum rectà
præeuntem sequuturus ut ductorem morigerum miles. Parte alia Barbatio post Sil-
uani interitum promotus ad peditum magisterium, ex Italia iussu principis cum XXV.
milibus armatorum Rauracos uenit. cogitatum est enim, soliciteq; præstructum ut sæ
uientes ultra solitum Alemanni, uagantesq; fusius, multitudine geminata nostrorum
forcipis specie trusi in angustias cæderentur. Dum hæc tamen rite disposita celeran-
tur, læti barbari ad tẽpestiua furta solertes, inter utriusq; exercitus castra occulte trans-
gressi, inuasere Lugdunum incautam: eamq; populatam nisu auido concremassent,
ni clausis aditibus repercussi, quicquid extra oppidum potuit inueniri uastassent. Qua
clade cognita, agili studio Cæsar missis cuneis tribus equitum expeditorũ & fortium,
tria obseruauit itinera, sciens per ea erupturos proculdubio grassatores. nec quod desti
nauerat, irritum fuit. Cunctis enim qui per eos tramites exiere truncatis, receptaq; præ
da omni intacta, hi solum innoxij absoluti sunt, qui per uallum Barbationis trãsiere se
curi: ideo labi permissi, quòd Bainobaudes tribunus & Valentinianus postea impe-
rator cum equestribus turmis quas regebant ad exequẽdum id ordinati, à Cella tribu-
no scutariorum, qui Barbationi sociatus uenerat ad procinctũ, iter obseruare sunt ueti
ti, unde redituros didicere Germanos. Quo non cõtentus magister peditum ignauus,
& gloriarum Iuliani peruicax obtrectator, sciens se id contra utilitatem Romanã ius-
sisse (hoc enim cum argueretur, Cella confessus est) relatione fefellit Constantium:
finxitq; hos eosdẽ tribunos ad solicitandos milites quos duxerat, per speciem uenisse
negocij publici: qua causa abrogata potestate ad lares rediere priuati. Iisdẽ diebus ex-
ercituum aduentu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim diffici-
les uias, & suapte natura cliuosas & incõmeabiles, clausere solerter arboribus immen
si roboris cæsis. Alij occupatis insulis sparsis crebro per flumen Rhenum, ululantes lu
gubre conuitijs & Romanos incessebant & Cæsarem. qui grauiori motu animi perci-
tus, ad corripiendos aliquos septem à Barbatione petierat naues, ex his quas uelut
transiturus amnem, ad compaginandos parauerat pontes: qui ne quid per eum impe-
traretur, omnes incendit. Doctus deniq; exploratorũ delatione recens captorũ, æsta-
te iam torrida fluuium uado posse transiri, hortatus auxiliares uelites cum Bainobau-
de Cornutorũ tribuno misit, facinus memorabile si iuuisset fors, patraturos. qui nunc
incedendo per breuia, aliquoties scutis in modum alueorum suppositis, nando ad in-
sulam uenere propinquã: egressiq; promiscue uirilis & muliebris sexus sine ætatis ullo
discrimine trucidabãt ut pecudes: nactiq; uacuas lyntres, per eas licet uacillantes eue-
cti, huiusmodi loca plurima perruperunt: & ubi facietas cædendi cepit opimitate præ
darum onusti, cuius partem ui fluminis amiserunt, rediere omnes incolumes. Hocq;
comperto residui Germani, ut infido præsidio insularũ relicto, ad ulteriora necessitudi
nes & fruges opesq; barbaricas contulerunt. Conuersus hinc Iulianus ad reparandas
Tres tabernas, munimentũ ita cognominatũ, haud ita dudũ obstinatione subuersum
hostili: quo ædificato cõstabat ad intima Galliarũ ut cõsueuerant adire Germanos ar-
ceri: & opus spe celerius cõsummauit, & uictũ defensoribus ibi locãdis ex barbaricis
messibus nõ sine discriminis metu collectũ militis manu condidit in usus anni totius.
Nec sanè hoc solo cõtentus, sibi quoq; uiginti dierũ alimẽta parata collegit. Libentius
enim bellatores quæsito dextris proprijs utebantur, admodum indignati quoniam
ex cõmeatu qui eis recens aduectus est, ideo nihil sumere potuerũt, quòd partem eius
Barbatio cũ trãsiret iuxta superbe præsumpsit, residuũ quod superfuit, cõgestũ in acer
uum exussit: quæ utrum ut uanus gerebat & demens, an mãdato principis cõfidenter
nefanda multa tentabat, id tẽporis latuit: Illud tamen rumore tenus ubiq; iactabatur,
quòd Iulianus non leuaturus incõmoda Galliarũ electus est, sed ut possit per bella de
leri sæuissima, rudis etiã tum ut æstimabatur, ac ne ad sonitũ quidẽ duraturus armorum.
Dum castrorum opera mature cõsurgunt, militisq; pars stationes prætendit agrarias,
alia frumenta insidiarum metu colligit caute, multitudo barbarica rumorem nimia
uelocitate præuersa, Barbationem cum exercitu quem regebat (ut dictum est) Galli-
co uallo discretum, impetu repentino aggressa, sequensq; fugientes adusq; Rauracos,
& ultra quoad potuit, rapta sarcinarum & iumentorum cum calonibus parte maxima,

redit

redit ad ſua. Et ille tanquã expeditione euentu proſpero terminata, milite diſperſo per
ſtationes hybernas ad comitatũ imperatoris reuertit, crimen cõpoſiturus in Cęſarem,
ut ſolebat, grauiter ſemper inceſſens. quo diſpalato fœdo terrore, Alemannorũ reges
Chonodomarius & Veſtralpus, Vrius quinetiã & Vrſicinus cum Serapione & Suo-
mario & Hortario, in unum robore uirium ſuarũ omni collecto, conſedere propè ur-
Argẽtoratum oppidum bem Argentoratũ, extrema metuẽtem Cæſarẽ arbitrati retroceſsiſſe, cum ille etiã per-
ficiendi munimenti ſtudio ſtringeretur. erexit autem confidentiã caput altius adtollen
tem ſcutarius perfuga: qui commiſsi criminis metuens pœnã, tranſgreſſus ad eos poſt
ducis fugati diſceſſum, armatorũ tredecim millia tantum remanſiſſe cum Iuliano doce
bat. Is enim numerus ſequebatur, barbara feritate certaminũ rabiem undiq; concitan-
te. cuius aſſeueratione eadem ſubinde replicantis, ad maiora ſtimulati fiducia, miſsis le
gatis ſatis pro imperio Cæſari mandauerũt, ut terris abſcederet uirtute ſibi quæſitis &
ferro. qui ignarus pauendi, nec ira, nec dolore perculſus, ſed faſtus barbaricos ridens,
retentis legatis adusq; perfectum opus caſtrorum, in eodem gradu cõſtantiæ ſtetit im-
mobilis. Agitabat autem miſcebatq; omnia ſine modo, ubiq; ſeſe diffunditans, & prin
ceps audendi periculoſa rex Chonodomarius, ardua ſubrigens ſupercilia, ut ſæpe ſe-
cundis rebus elatus. Nam & Decentium Cæſarem ſuperauit æquo marte congreſſus,
& ciuitates erutas multas uaſtauit & opulentas, licentiusq; diu nullo refragante Gal-
lias perſultauit. Ad cuius roborandam fiduciã recens quoq; fuga ducis acceſsit, nume-
ro præſtantis & uiribus. Alemanni enim ſcutorũ inſignia contuentes, norant eos mili-
tes permiſiſſe paucis ſuorum latronibus terrã, quorum metu aliquoties cum gradum
conſerrẽt, amiſsis pluribus abiere diſperſi. quæ anxie ferebat ſolicitus Cæſar, quod tru
dente ipſa neceſsitate digreſſus periculis, cum paucis licet fortibus, populoſis gẽtibus
occurrere cogebatur. Iamq; ſolis radijs rutilantibus, tubarumq; concinente clangore
pedeſtres copiæ lentis inceſsibus educuntur, earumq; lateri equeſtres coniunctæ ſunt
turmæ, inter quas cataphracti erant & ſagittarij, formidabile genus armatorũ. Et quo
niam à loco unde Romana promota ſunt ſigna, adusq; uallum barbaricum quarta leu
ca ſignabatur & decima, id eſt unum & XX. millia paſſuum, utilitati ſecuritatiq; recte
conſulens Cæſar, reuocatis præcurſoribus iam ante egreſsis, indictaq; ſolitis uocibus
Verba Iuliani ad milites quiete, cuneatim circumſiſtentes alloquitur genuina placiditate ſermonis: Vrget ra
tio ſalutis tuendæ cõmunis, ut parciſsime dicã, non iacentis animi Cæſarem uos horta
ri, & orare cõmilitones mei, ut adulta robuſtaq; uirtute confiſi, cautiorem uiam potius
eligamus ad toleranda uel ad depellenda quæ ſperantur, quàm præproperam & anci-
pitem. ut enim in periculis uirtutem impigram eſſe conuenit & audacẽ, ita cum res po
ſtulat regibilem & conſultã. Quod igitur cenſeo, ſi arbitrium affuerit ueſtrum, iuſtaq;
ſuſtinet indignatio, paucis abſoluam. Iam dies in meridiẽ uergit, laſsitudine nos itine-
ris fatigatos ſcrupuloſi tramites excipient & obſcuri, nox ſeneſcente luna nullis ſideri
bus adiuuanda, terræ protinus æſtu flagrantes, nullis aquarum ſubſidijs fultæ: quas ſi
dederit quiſquam cõmode poſſe tranſire, ruentibus hoſtium examinibus poſt otium
cibiq; refectionem & potus, quid nos agimus, quo uigore inedia, ſiti, laboreq; mẽbris
marcẽtibus occurramus? Ergo quoniã negotijs difficillimis ſępe diſpoſitio tempeſtiua
proſpexit, & ſtatum nutantium rerum recto conſilio in bonam partem accepto aliquo
ties diuina remedia repararunt, hic quæſo uallo foſſaq; circumdati, diuiſis uigilijs quie-
ſcamus: ſomnoq; & uictu congruis potiti pro tempore, pace dei ſit dictum, triumphatu
ras aquilas et uexilla uictricia, primo lucis moueamus exordio. Nec finiri perpeſsi quę
dicebantur, ſtridore dentium infrendentes, ardoremq; pugnandi haſtis illidendo ſcu-
ta monſtrantes, in hoſtem ſe duci iam conſpicuum exorabant, cælitis dei fauore fidu-
ciaq; ſui, & fortunati rectoris expertis uirtutibus freti: atq; ut exitus docuit, ſalutaris
quidam Genius præſens ad dimicandum eos, dum adeſſe potuit, incitabat. Acceſsit
huic alacritati plenus celſarum poteſtatum aſſenſus, maximeq; Florentij præfecti præ
torio, periculoſe quidem, ſed ratione ſecunda pugnandum eſſe conſentientibus, dum
inſtarent barbari cõglobati: qui ſi deflexiſſent, motum militis in ſediniones natiuo calo
re propenſioris ferri nõ poſſe aiebat, extortam ſibi uictoriam, ut putauit, nõ ſine ulti-
morum conatu grauiter toleraturi. Addiderat autẽ fiduciam noſtris conſideratio ge-

mina

mina:recordantibus quòd anno nuper emenso Romanis per transrhenana spacia fu-
sius uolitantibus, nec uisus est quisquã laris sui defensor, nec obuius stetit: sed concede
arborũ densa undiq; semitis clausis, sidere urente brumali ægrè uixere barbari lõgius
amandati: quodq; imperatore terras eorũ ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pa-
cem impetrarunt suppliciter obsecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis ad-
uertebat, quòd tunc tripartito exitio premebantur: Imperatore urgẽte per Retias, Cæ
sarè proximo nusquam elabi permittente, finitimis quos hostes fecere discordię, modo
non occipitia conculcantibus hinc indeq; cinctorũ. Postea uero pace data, discesserat
imperator: & sedata iurgiorũ materia, uicinæ gentes iam cõcordabant: & turpissimus
ducis Romani digressus ferociam natura cõceptam auxit in maius. Alio itidem modo
res est aggrauata Romana ex negocio tali. Regij duo fratres uinculo pacis astricti,
quam anno præterito impetrauerant à Constantio, nec tumultuare, nec commoueri
sunt ausi. Sed paulo postea uno ex his Gundomado, qui potior erat fideiq; firmioris,
per insidias interempto, omnis eius populus cum nostris hostibus cõspirauit: & confe
stim Vadomarij plebs, ut asserebant, agminibus bella ciennũ barbarorum sese coniun
xit. Cunctis igitur summis infimisq; approbantibus tunc opportune cõgrediendum,
nec de rigore animorum quicq; remittentibus, exclamauit subito signifer: Perge feli-
cissime omniũ Cæsar, quò te fortuna prosperior ducit, tandem per te uirtutẽ & consi-
lia militaria sentimus I præuius ut faustus antesignanus & fortis. expericris quid miles
sub conspectu bellicosi ductoris, testisq; indiuidui gerendorũ, modo adsit supernũ nu-
men, ijs rebus efficiet excitatus. His auditis, cum nullæ laxarentur inducię, promotus
exercitus prope collem aduenit, molliter editum, opertũ segetibus iam maturis, à su- *Supercilia*
perciliis Rheni haud longo interuallo distantem. è cuius summitate speculatores ho- *Rheni*
stium tres equites exciti, subito nunciaturi Romanũ exercitum aduentare, festinarunt
ad sua: unus uero pedes, qui sequi non potuit, captus agilitate nostrorũ indicauit, per
triduũ & trinoctium flumẽ transisse Germanos. Quos cum iam propè dẽsantes semet
in cuneos nostrorũ cõspexere ductores, steterunt uestigijs fixis, antepilanis hastatisq;
& ordinum primis uelut insolubili muro fundatis: & pari cautela hostes stetere cuncta
ti. Cumq; ita ut antedictus docuerat perfuga, equitatum omnẽ à dextero latere sibi ui-
disset oppositũ, quicquid apud eos per equestres copias præpollebat, in leuo cornu lo
cauere confertum. Iisdemq; sparsim pedites miscuere discursatores & leues, profecto
ratione tuta poscente. Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum clibana *Clibanarij*
rio nostro congressum, frena retinentem & scutum, hasta una manu uibrata, tegmini-
bus ferreis abscondito bellatori nocere non posse. Peditẽ uero inter ipsos discriminum
uertices, cũ nihil caueri solet præter id quod occurrit: humi occulte reptantẽ latere fo-
rato iumenti incautum rectorem præcipitem agere, leui negotio trucidandum. Hoc
itaq; disposito, dextrum sui latus struxere clandestinis insidijs & obscuris. Ductabant
autem populos omnes pugnaces & sæuos Chonodomarius & Serapio, potestate ex-
celsiores ante alios reges. Et Chonodomarius quidem nefarius belli totius incentor,
cuius uertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu sinistrũ audax & fidens in-
genti robore lacertorũ, ubi ardor prælij sperabatur, immanis equo spumãte sublimior
erectus in iaculum formidandæ uastitatis, armorũq; nitore cõspicuus, antea strenuus
& miles, & utilis præter cęteros ductor. Latus uero dextrũ Serapio agebat, etiam tum *Serapio*
adultæ lanuginis iuuenis, efficacia præcurrens ætatẽ, Mederici fratris Chonodomarij
filius, hominis quoad uixerat perfidissimi, ideo sic appellatus, quòd pater eius diu ob-
sidatus pignore tentus in Gallijs, doctusq; Græca quædam arcana, hunc filium suum
Agenarichum genitali uocabulo dictitatum, ad Serapionis transtulit nomen. Hos se-
quebantur potestate proximi reges numero quinq;, regalesq; decem, & optimatum se
ries magna, armatorum millia triginta & quinq;, ex uarijs nationibus partim merce-
de, partim pacto uicissitudinis reddendæ quæsita. Iamq; toruum increpantibus tubis,
Seuerus dux Ro. aciem dirigens lęuã, cum prope fossas armatorũ refertas uenisset, un
de dispositum erat ut abditi repente exorti cuncta turbarent, stetit impauidus: suspe-
ctiorq; de obscuris, nec referre gradũ, nec ulterius ire tentauit. Quo uiso, animosus cõ
tra labores maximos Cæsar, ducẽtis equitib. septus, ut ardor negotij flagitabat, agmi-
na pedi-

na peditum impetu ueloci diſcurrens, uerbis hortabatur. Et cum alloqui pariter omnes, nec longitudo ſpatiorum extenta, nec in unum coactæ multitudinis permitteret crebritas; & alioquin uitabat grauioris inuidiæ pōdus, ne uideretur id affectaſſe quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat: cautior ſui hoſtium tela præteruolans, his & ſimilibus notos pariter & ignotos ad faciendum accendebat. Aduenit ô ſocij iuſtum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi uobiſcum, quod antehac arceſſentes arma inquietis motibus poſcebatis. Item cum ad alios poſtſignanos in acie locatos extrema ueniſſet: En, inquit, cōmilitones, diu ſperatus præſto eſt dies, compellens nos omnes elotis priſtinis maculis Romanæ maieſtati reddere proprium decus. Hi ſunt barbari, quos rabies, & immodicus furor ad perniciem rerum ſuarum coegit occurrere noſtris uiribus opprimendos. Alios item bellandi uſu diutino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adiuuabat: Exurgamus uiri fortes, propellamus fortitudine cōgrua, illiſa noſtris partibus probra, quæ contemplans Cæſaris nomen cunctando ſuſcepi. Quoſcunq; autem pugnæ ſignum incōſulte poſcentes, rupturosq; imperium irrequietis motibus præuideret: Quæſo, inquit, ne hoſtes uertendos in fugam ſequentes auidius futuræ uictoriæ gloriam uioletis, neu quis ante neceſsitatē ultimam cedat. Nam fugituros proculdubio deſeram, hoſtium terga cæſuris adero indiſcretus, ſi hoc penſatione moderata fiat & cauta. Hæc aliaq; in eundem modum ſæpius replicando, maiorem exercitus partē primę barbarorū oppoſuit fronti: & ſubito Alemannorū peditum fremitus indignationi mixtus auditus eſt, unanimi conſpiratione uociferantium, relictis equis ſecum oportere uerſari regales: ne ſi quid contigiſſet aduerſum, deſerta miſerabili plebe facilē diſcedendi copiam reperirēt. Hoc cōperto, Chonodomarius iumento actutum deſiluit, & ſecuti eum reſidui idem facere nihil morati: nec enim eorū quiſquam ambigebat partem ſuam fore uictricem. Dato igitur æneatorū occentu ſolenniter

Prælium inter Iulianum & Alemannos

ſigno ad pugnandum, utrinq; magnis concurſum eſt uiribus. Propilabantur miſsilia, & properantes cito q; conſiderato curſu Germani, telaq; dextris explicantes, inuolauere noſtrorum equitum turmas frendentes immania: eorumq; ultra ſolitum ſæuientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam furor ex oculis: quos contra pertinax miles ſcutorum obijcibus uertices tegens, eiectansq; gladios uel tela concriſpans mortem minantia perterrebat. Cumq; in ipſo præliorum articulo eques ſe fortiter conturmaret, & muniret latera ſua firmius pedes frontem artiſsimis conſerens parmis, erigebantur craſsi pulueris nubes: uarijq; fuere diſcurſus, nunc reſiſtentibus, nunc cedentibus noſtris: & obnixi genibus quidam barbari perititiſsimi bellatores hoſtem propellere laborabant, ſed deſtinatione nimia dextrę dextris miſcebantur, & umbo trudebat umbonē: cœlumq; exultantiū cadentiumq; reſonabat uocibus magnis. & cum cornu ſiniſtrum altius gradiens, urgentiū tot agmina Germanorum ui nimia propuliſſet, iretq; in barbaros fremens, equites noſtri cornu tenentes dextrum, præter ſpem incondite diſceſſerunt. dumq; primi fugientium poſtremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prælio gradum. hoc aūt exinde acciderat, quòd dum ordinum reſtituit̃ ſeries, cataphracti equites uiſo rectore ſuo leuiter uulnerato, & conſorte quodam per ceruicem equi labentis pondere armorū oppreſſo, dilapſi quà quiſq; poterat, peditesq; calcando cuncta turbaſſent, ni conferti illi ſibiq; uiciſsim innixi ſtetiſſent immobiles. Igitur cum equites nihil præter fugæ circumſpectantes præſidia, ut diſſet longius Cæſar, concito equo eos uelut repagulum quoddā cohibuit. Quo agnito per purpureum ſignum Draconis ſummitati haſtæ longioris aptatum, uelut ſenectutis pendentis exuuias, ſtetit unius turmæ tribunus, & pallore timoris perculſus, ad aciem integrandam recurrit. Vtq; in rebus amat fieri dubijs, eoſdem lenius increpans Cæſar: Quò, inquit, cedimus uiri fortiſsimi? an ignoratis fugam, quæ ſalutē nunquam reperit, irriti conatus ſtultitiā indicare? redeamus ad noſtros, ſaltem gloriæ futuri participes, ſi eos pro Rep. dimicantes relinquimus inconſulte. Hæc reuerenter dicendo,

Factū Syllæ

reduxit omnes ad munia ſubeunda bellandi, imitatus ueterem Syllam: qui cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prælio fatigabatur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum: raptoq; & coniecto uexillo in partem hoſtilem: Ite, dixerat, ſocij periculorū electi, & ſcitantibus ubi relictus ſum imperator, reſpondete

respondete nihil fallentes, solus in Bœotia pro omnibus nobis cum dispendio sangui-
nis sui decernens. Proinde Alemanni pulsis disiectisq; equitibus nostris, primā aciem
peditum incesserūt, eam abiecta resistenti animositate pulsuri. sed postq; cominus uen
tum est, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Braccati usu præliorum
diuturno firmati excipiunt eos, iam gestiriētes barritū ciere uel maximū: qui clamor
ipso feruore certaminū à tenui susurro exoriens, paulatimq; adolescens, ritu extollitur
fluctuum cautibus illisorum. iaculorū deinde stridentium crebritate hincinde conuo-
lante, puluis æquali motu assurgens, & prospectum eripiens, arma armis, corpora cor
poribus obtrudebat. sed uiolentia iraq; incōpositi barbari in modum exarsere flāma-
rum, nexamq; scutorum cōpagem, quæ nostros in modum testudinis tuebatur, scinde
bant ictibus gladiorū assiduis. Quo cognito, opitulatum cōturmalibus suis celeri cur-
su Bataui uenere cum regibus formidabilis manus, extremæ necessitatis articulo cir-
cumuētos, si iuuisset sors, ereptura: toruumq; canentibus classicis, adultis uiribus cer-
tabatur. Verum Alemanni bellum acriter ineuntes, altius anhelabant, uelut quodam
furoris affectu opposita omnia deleturi. Spicula tamen uerutaq; missilia nō cessabant,
ferrateq; arundines fundebant: quanq; etiam cominus mucro feriebat contra mucro
nem, & loricæ gladijs findebantur, & uulnerati nondum effuso cruore ad audendum
consurgebant. Pares enim quodāmodo coiuere cum paribus, Alemāni robusti & cel-
siores, milites usu nimio dociles: illi feri & turbidi, hi quieti & cauti: animis isti fidētes,
grādissimis illi corporib. freti. Resurgebat tamē aliquoties armorū pondere pulsus lo
co Romanus, lassatisq; impressu genibus læuū reflectēs poplitē Barbarus subsidebat,
hostem ultro lacessens, quod indicium est obstinationis extremæ. Exiliuit itaq; subito
ardens optimatium globus, inter quos decernebant & reges, & sequente uulgo ante
alios agmina nostrorum interrupit, & iter sibi aperiendo adusq; primanorū legionem
peruenit locatam in medio: quæ confirmatio Castra prætoria dictitatur. ubi densior &
ordinibus frequens miles instar turrium fixa firmitate consistens, prælium maiore spi-
ritu repetiuit: & uulneribus declinandis intentus, seq; in modum mirmillonis operi-
ens, hostiū latera quæ nudabat ira flagrantior, districtis gladijs perforabat. At illi pro-
digere uitam pro uictoria contendentes, tentabant agminis nostri laxare compagem:
sed continuata serie peremptorum, quos Romanus iam fidentior strauit, succedebant
barbari superstites interfectis: auditoq; occumbentiū gemitu crebro, pauore perfusi
torpebant. Fessi deniq; tot ærumnis, & ad solam deinceps strenui fugam, per diuersos
tramites toto celeritatis gradu festinabāt: ut è medijs sæuientis pelagi fluctib. quocunq;
artexerit uentus eijci nautici properant. uictores, quod uoti magis q; spei fuisse fatebi-
tur quilibet tunc præsens, adorant propiciati numinis arbitriū. inclemēs & secans ter-
ga cedentium miles, cum interdum flexis ensibus feriendi non suppeterent instrumen
ta, ipsis barbaris tela eorum uitalibus immergebat: nec quisquam uulnerantiū sangui-
ne iram expleuit, nec satiauit cæde multiplici dexterā, uel miseratus supplicantem ab-
scessit. Iacebant itaq; plurimi transfixi letaliter, remedia mortis cōpendio postulantes:
alij semineces labente iam spiritu, lucis usuram oculis morientibus inquirebant: quo-
rundam capita discissa trabalibus telis, & pendentia iugulis cohærebant: pars per luto
sum & lubricum solum in sociorū cruore lapsi, intactis ferro corporibus aceruis super
ruentium obruti necabant. quę ubi satis euenere prosperrime, ualidius instāte uictore,
acumina densis ictibus hebescebāt, splendentesq; galeæ sub pedibus uoluebantur &
scuta. ultimo deniq; trudente discrimine barbari, cum elati cadauerum aggeres exitus
impedirent, subsidia fluminis petiuere, quæ sola restabant eorum terga iam perstrin-
gentis. & quia cursu ab armis cōcito fugientes miles indefessus urgebat, quidā nandi
peritia eximi se posse discriminibus arbitrati, animas fluctibus cōmiserunt. Qua causa
celeri corde futura prȩuidens Cȩsar, cū tribunis & ducibus, clamore obiurgatorio pro
hibebat, ne hostē auidius sequens nostrorū quisq; se gurgitibus cōmitteret uerticosis.
Vnde id obseruatū est, ut marginibus insistentes confoderent telorū uarietate Germa
nos: quorū si quem morti uelocitas subtraxisset, iacti corporis pōdere ad ima fluminis
subsidebat. & uelut in quodā theatrali spectaculo auleis miranda mōstrantibus, mul-
ta licebat iam sine metu uidere: nandi strenuis quosdā nescios adhærere, fluitātes alios

Compago scutorum in modum testudinis

Grandissimis corporibus Alemanni freti

cum expediti uiribus linquerentur ut stipites, & uelut luctante amnis uiolentia uorari quosdam fluctibus inuolutos, nõnullos clypeis uectos, præruptas undarum occurrentium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas ulteriores post multa discrimina peruenire. spumans deniq; cruore Barbarico decolor alueus insueta stupebat argumẽta. Dũ hæc agunt, rex Chonodomarius reperta copia discedendi, lapsus per funerum strues cũ satellitibus paucis celeritate rapida properabat ad castra, quæ prope Tribuncos & Concordiã munimenta Romana fixit intrepidus, ut ascensis nauigijs, dudum paratis ad casus ancipites, in secretis secessibus euaderet. Et quia non nisi Rheno transito ad territoria sua poterat peruenire, uultum ne agnosceretur operiens, sensim retulit pedem. Cumq; propinquaret iam ripis, lacunã palustribus aquis interfusam circumgrediens, ut transiret, calcata mollitie glutinosa, equo est euolutus: & confestim licet obeso corpore grauior, ad subsidium uicini collis euasit: quem agnitum (nec enim potuit celari qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) statim anhelo cursu cohors cum tribuno secuta, armis circũdatum aggerem memorosum cautius obsidebat, perrumpere uerita ne fraude latenti inter ramorũ tenebras exciperetur occultas. Quibus uisis cõpulsus ad ultimos metus, ultro se dedit, solus egressus: comitesq; eius ducenti numero, & tres amici iunctissimi, flagitiũ arbitrati post regem uiuere, uel pro rege nõ mori, si ita tulerit casus, tradidere se uinciendos. Utq; natiuo more sunt barbari humiles in aduersis, disparesq; in secundis, seruus alienæ uoluntatis trahebatur pallore confusus, claudente noxarũ conscientia linguã, immensum quantũ ab eo differens, qui post feros lugubresq; terrores cineribus Galliarũ insultans, multa minabatur & sæua. quibus ita fauore superni numinis terminatis, post exactũ iam diem occinente liticine, reuocatus inuictissimus miles prope supercilia Rheni tendebat, scutorumq; ordine multiplicato uallatus, uictu fruebatur & somno. Ceciderunt aũt in hac pugna Romani quidẽ CCXLIII. rectores uero quatuor, Bainobaudes cornutorũ tribunus, adæquẽ Laipso, & Innocentius cataphractarios ducens, & uacans quidam tribunus, cuius non suppetit nomen: ex Alemannis uero sex milia corporũ sunt inuenta in campo constrata, & inæstimabiles mortuorũ acerui per undas fluminis ferebant. Tunc Iulianus, ut erat fortuna sui spectatior, meritisq; magis quàm imperio potens, Augustus acclamatione concordi totius exercitus appellatus, ut agentes petulantius milites increpabat, id se nec sperare, nec adipisci uelle iurando cõfirmans. Et ut augeret euentus secundi lætitiã, concilio Chonodomariũ iussit offerri: qui primo curuatus, deinde humi supplicιter fusus, gentiliq; pace ueniã poscẽs, bono animo esse est iussus. Et diebus postea paucis ductus ad comitatũ imperatoris, missusq; exinde Romã, in castris peregrinis, quæ in monte sunt Cælio, morbo ueterni consumptus est. His tot ac talibus prospero peractis euentu, in palatio Cõstantij quidam Iulianũ culpantes, ut princeps ipse delectaretur, Victoriã siue Victorinum ideo nominabant, quòd uerecunde referens quoties imperaret, superatos indicabat sæpe Germanos. Interq; exaggerationẽ inanium laudum, ostentationemq; aperte lucentium inflabant ex usu imperatorem suopte ingenio nimium, quicquid per omnem terræ ambitum agebatur felicibus auspicijs eius adsignantes. Quo circa magniloquentia elatus adulatorũ, tunc & deinde edictis propositis arroganter satis multa mẽtiebatur, se solum cum gestis non adfuisset, & dimicasse & uicisse, & supplices reges gentium erexisse aliquoties scribens: & si uerbi gratia, eo agente tunc in Italia dux quidam egisset fortiter contra Persas, nulla eius mẽtione per textum longissimũ facta, laureatas literas ad prouinciarum signa mittebat, se inter primores uersatum cum odiosa sui iactatione significans. Extant deniq; eius edicta in tabularijs principis publicis condigne scriptis, memoria delata narrandi, extollendiq; semet in cœlum. Argentorato cum pugnaretur mãsione quadragesima disparatus, describens prælium, aciem ordinasse, & stetisse inter signiferos, & Barbaros fugasse præcipites, sibiq; oblatum falso indicat Chonodomariũ: proh rerum indignitas, super Iuliani gloriosis actibus cõticescens, quos sepelierat penitus, ni fama res maximas uel obumbrantibus plurimis silere nesciret.

Numerus cæsorum

Iulianus Augustus appellatur

Morbo ueterni cõsumptus rex Barbarus

Laureatæ literæ

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER DECIMVSSEPTIMVS

AC rerũ quam iam digeſsimus uarietate ita concluſa, Martius iuuenis, Rheno poſt Argentoratenſem pugnam otioſe fluente ſecurus, ſolicitusꝗ ne diræ uolucres conſumerent corpora peremptorum, ſine diſcretione cunctos humari mandauit: abſolutisꝗ legatis, quos ante certamen ſuperba quædam portaſſe prædiximus, ad Tres tabernas reuertit. Vnde cum captiuis omnibus prædam Mediomatricos, ſeruandam ad reditum uſꝗ ſuum, duci præcepit: *Mediomatrici* & petiturus ipſe Moguntiacum, ut ponte cõpacto tranſgreſſus in ſuis requireret Barbaros, cum nullũ reliquiſſet in noſtris, refragãte uetabatur exercitu: uerum facundia iucunditateꝗ ſermonum allectum, in uoluntatem traduxerat ſuam. Amor enim poſt documenta flagrantior, ſequi libenter hortatus eſt omnis operæ conturmalem, autoritate magnificũ ducem, plus laboris indicere ſibi quàm militi, ſicut perſpicue contigit, aſſuetum. Moxꝗ ut ad locum prædictũ eſt uentum, flumine pontibus conſtratis tranſmiſſo, occupauere terras hoſtiles. At barbari præſtricti negotij magnitudine, qui ſe in tranquillo poſitos ocio, tunc parum inquietari poſſe ſperabant, aliorum exitio quid fortunis ſuis immineret anxie cogitantes, ſimulata pacis petitione, ut primæ uertiginis impetum declinarent, miſerunt legatos cum uerbis compoſitis, quæ denuntiarent concordem fœderum firmitatẽ: incertumꝗ quo conſilio aut inſtituto mutata uoluntate per alios curſu celeri uenire cõpulſos, acerrimum noſtris minati ſunt bellum, ni eorum regionibus exceſsiſſent. Quibus clara fide cõpertis, Cæſar prima noctis quiete nauigijs modicis & uelocibus octingentos impoſuit milites: eorum uiginti ſurſum uerſus decurſo egreſsi, quicquid inuenire potuerint, ferro uiolarent & flammis. quo ita diſpoſito, ſolis primo exortu uiſis per montium uertices barbaris, ad celſiora ducebatur alacrior miles: nemineꝗ inuento, hoc ſiquidem opinati diſceſſere, confeſtim eminus ingentis fumi uolumina uiſebantur, indicantia noſtros perruptas populari terras hoſtiles. Quæ res Germanorum perculit animos, atꝗ deſertis inſidijs, quas per arta loca & latebroſa ſtruxerant noſtris, trans Menum nomine fluuium ad opitulandum ſuis neceſsitudinibus auolarũt. Vt enim rebus amat fieri dubijs & turbatis, hinc equitum noſtrorum accurſu, inde nauigijs uectorum militum impetu repentino perterrefacti, euadendi ſubſidium uelox locorum inuenere prudentes: quorũ digreſſu miles libere gradiens, opulentas pecore uillas & frugibus rapiebat nulli parcendo. Extractisꝗ captiuis, domicilia cuncta curatius ritu Romano conſtructa, flammis ſubditis exurebat. Emenſisꝗ æſtimatione decimi lapidis, cum prope ſyluam ueniſſet ſqualore tenebrarum horrendam, ſtetit diu cunctando, indicio perſugæ edoctus, per ſubterranea quædã occulta foſſasꝗ multifidas latere plurimos, ubi habile uiſum fuerit erepturos. Auſi tamen omnes accedere fidentiſsime, ilicibus inciſis & fraxinis, roboreꝗ obiecto magno ſemitas inuenere conſtratas. Ideoꝗ gradientes cautius retro, non niſi per anfractus longos & aſperos ultra progredi poſſe, uix indignationem capientibus animis, aduertebant. Et quoniam aeris urente ſæuitia, cum diſcriminibus ul nimis laborabatur incaſſum, æquinoctio quippe autũnali exacto, per eos tractus ſuperfuſæ niues oppleuere montes ſimul & campos, opus arreptum eſt memorabile. Et dum nullus obſiſteret, munimentũ quod in Alemannorum ſolo conditum Traianus ſuo nomine uoluit appellari, dudum uiolentius oppugnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt: locatisꝗ ibi pro tempore defenſoribus, ex Barbarorum uiſceribus alimenta congeſta ſunt. *Munimentum in Alemannia conditum à Traiano* quæ illi maturata ad ſuam perniciem contemplantes, metuꝗ rei peractę uolucriter congregati, precibus & humilitate ſuprema petiere miſsis oratoribus pacem: quam Cæſar omni conſiliorum uia firmata cauſatus ueriſimilia plurima, per decem menſium tribuit interuallum: id nimirum ſolerti colligens mente, quòd caſtra ſupra quàm optari po-

tuit occupata, sine obstaculo tormentis muralibus, & apparatu deberent ualido cõmuniri. hac fiducia tres immanissimi reges uenerunt, tandẽ aliquando iam trepidi, ex his qui misere uictis apud Argentoratũ auxilia, iurantes cõceptis ritu patrio uerbis nihil inquietũ acturos, sed fœdera ad præstitutum usq; diem, quia id nostris placuerat, cum munimento seruaturos intacto, frugesq́ portaturos humeris, si defuisse sibi docuerint defensores: quod utrunq; metu perfidiã frenante fecerunt. hoc memorabili bello, comparando quidẽ Punicis & Teutonicis, sed dispendio rei Romanæ peracto leuissimo, ut faustus Cæsar exultabat & felix. crediq́; obtrectatoribus potuit, ideo fortiter cum ubiq; fecisse fingentibus, quòd oppetere dimicando gloriose magis optabat, q̃ damnatorũ sorte, sicut sperabant, ut frater Gallus occidi, ni pari ꝓposito post excessum quoq; Constãtij actibus mirandis inclaruisset. quibus ut in tali re cõpositis firmiter, ad sedes reuertẽs hybernas, sudorũ reliquias reperit tales. Remos Seuer⁹ Magister equitũ per Agrippinam petens & Iuliacum, Francorũ ualidissimos cuneos in sexcẽtis uelitibus, ut postea claruit, uacua præsidijs loca uastantes offendit: hac opportunitate in scelus audaciam erigente, quòd Cæsare in Alemannorũ secessibus occupato, nulloq́; uetante, expleri se posse prædarum opimitate sunt arbitrati: sed metu iam reuersi exercitus, munimẽtis duobus, quæ olim exinanita sunt occupatis, se quoad fieri poterat tuebantur. Hac Iulianus rei nouitate perculsus, & conijciens quorsum erumperet, si ijsdem transisset intactis, retento milite circumuallare disposuit Castellũ oppidum, quod Mosa fluuius præterlambit. & adusq; quartum & quinquagesimũ diem, Decembri scilicet & Ianuario mense obsidionales tractæ sunt moræ, destinatis barbarorũ animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimescẽs solertissimus Cæsar, ne obseruata nocte illuni, barbari gelu uinctum amnem peruaderent, quotidie à sole in uesperam flexo ad usq; lucis principium lusorijs nauibus discurrentes flumen ultro citroq́; milites ordinauit, ut crustis pruinarũ diffractis, nullus ad erũpendi copiam facile perueniret. Hocq; commento, inedia, & uigilijs, & desperatione postrema lassati sponte se propria dederunt: statimq́; ad comitatũ Augusti sunt missi. ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egressa, cũ captos cõperisset et asportatos, nihil amplius ausa repedauit ad sua castra. hisq; perlectis acturus hyemẽ reuertit Parisios Cæsar. Quia igitur plurimę gentes ui maiore collaturæ capita sperabant, dolum bellorũ coniectãs sobrius rector, magnis curarũ molibus stringebat. Dumq́; per inducias licet negotiosas & breues, ærumnosis possessorũ damnis mederi posse credebat, tributi ratiocinia dispẽsauit. Cũq; Florentius præfectus prætorio cuncta permensus, ut cõtendebat, quicquid in capitatione deesset ex cõquisitis se supplere firmaret, talium gnatus, animã prius amittere, q̃ hoc sinere fieri memorabat. Norat enim huiusmodi prouisionũ, imò euersionũ, ut uerius dixerim, insanabilia uulnera sæpe ad ultimam egestatẽ prouincias cõtraxisse: quę res, ut docebitur postea, penitus euertit Illyricum. Ob quæ præfecto prætorio ferre non posse clamante, se repente factum infidum, cui Augustus summam cõmiserit rerum: Iulianus eum sedatus leniens, scrupulose computando & uere, docuit, non sufficere solum, uerumetiam exuberare capitationis calculum ad cõmeatuum necessarios apparatus. Nihilominus tamen diu postea indictionale augmẽtum oblatum sibi nec recitare nec subnotare perpessus, humi proiecit. literisq́; Augusti monitus ex relatione præfecti, non agere ita perplexe, ut uideretur parum Florentio credi, rescripsit, gratandũ esse, si prouincialis hincinde uastatus, saltem solennia prębeat nedum incrementa, quæ nulla supplicia egenis possent hominibus extorquere. Factumq́; est tunc & deinde unius animi firmitate, ut præter solita nemo Gallis quicquam exprimere conaretur Camelasii nomine iniquè. Inusitato exemplo id petendo Cæsar impetrauerat à præfecto, ut secundæ Belgicæ multiformibus malis oppressæ dispositio sibi cõmitteretur, ea uidelicet lege, ut nec præfectianus, nec præsidialis apparitor ad soluendum quenquam urgeret. Quo leuati solatio cuncti, quos in curam æs alienum separat suam, nec interpellati ante præstitutum tempus debita contulerunt. Inter hæc recreandarum exordia Galliarum administrante secundam adhuc Orphito præfecturam, obeliscus Romæ in circo erectus est maximo. Super quo nunc quia tempestiuum est, pauca discurram. Vrbem priscis seculis conditã ambitiosa mœnium strue, & por-

tarum

Iuliacum (margin)

tarum centum quondam aditibus celebrem hecatompylos Thebas institutores ex fa-
cto cognominarunt, cuius uocabulo prouincia nunc usq; Thebais appellatur. Hanc
inter exordia pandentis se late Carthaginis, improuiso excursu duces oppressere Pœ
norum: posteaq; reparatam Persarum rex ille Cambyses, quoad uixerat alieni cupi-
dus & immanis, Aegypto perrupta aggressus est, ut opes exinde raperet inuiden-
das, nedeorum quidem donarijs parcens. qui dum inter prædatores turbulenter con
cursat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac suomet pugione,
quem aptatum femori dextro gestabat, subita ui ruinæ nudato uulneratus pene leta-
liter interisset. Longe autem postea Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Roma-
nas Aegypti procurator, exhausit ciuitatem plurimis interceptis: reuersusq; cum fur
torum arcesseretur, & depopulatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ,
cui negotium spectandum dederat imperator, stricto incubuit ferro. Is est, si recte *Galli poetæ*
existimo, Gallus poeta, quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte *mors*
Vergilius carmine leni decantat. In hac urbe inter labra ingentia, diuersasq; moles
figmenta Aegyptiorum numinum exprimentes, obeliscos uidimus plures, aliosq; ia-
centes & comminutos, quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut prosperitati-
bus summarum rerum elati, montium uenis uel apud extremos orbis incolas perscru
tatis excisos erectosq;, dijs superis in religione dicarunt. Est autem obeliscus, asperri- *Obeliscus quid*
mus lapis in figuram metæ cuiusdam, sensim ad proceritatem consurgens excelsam,
utq; radium imitetur, gracilescens paulisper, specie quadrata in uerticem productus
angustum, manu leuigatus artificis. formarum autem innumeras notas, hieroglyphi- *Hieroglyphicæ notæ*
cas appellatas, quas ei undiq; uidemus incisas, initialis sapientiæ uetus insigniuit auto
ritas. Volucrum enim ferarumq;, etiam alieni mundi, genera multa sculpentes, ad æui
quoq; sequentis ætates imperatorum uulgatius perueniente memoria, promissa uel so
luta regum uota monstrabant. Non enim ut nunc literarum numerus præstitutus & fa
cilis exprimit quicquid humana mens concipere potest, ita prisci quoq; scriptitarunt
Aegyptij: sed singulæ literæ singulis nominibus seruiebant, & uerbis nonnũquam si-
gnificabant integros sensus. Cuius rei scientiæ in his interim sit duobus exẽplum. per
uulturem naturæ uocabulum pandunt: quia mares nullos posse inter has alites inueni
ri rationes memorant physicæ: perq; speciem apis mella conficientis indicant regem,
moderatori cum iucunditate aculeos quoq; innasci debere his signis ostendentes, & si
milia plurima. Et quia susflantes adulatores ex more Constantium, id sine modo stre-
pebant: quòd cum Octauianus Augustus obeliscos duos ab Heliupolitana ciuitate *Obelisci*
transtulisset Aegyptia, quorum unus in circo maximo, alter in campo locatus est Mar *Augusti*
tio, hunc recens aduectũ difficultate magnitudinis territus, nec contractare ausus est,
nec mouere: discant qui ignorant, ueterem principem translatis aliquibus hunc inta-
ctum ideo præterisse, quòd deo Soli speciali munere dedicatus, fixusq; intra ambitiosi
templi delubra, quæ contingi non poterant, tanquam apex omnium eminebat. Ve-
rum Constantinus id parui ducens, auulsam hanc molem sedibus suis, nihilq; commit
tere in religionem recte existimãs, si ablatum uno templo miraculum Romæ sacraret,
id est, in templo mundi totius, iacere diu perpessus est, dum translationi pararentur uti
lia. Quo conuecto per alueum Nili, proiectoq; Alexandriæ, nauis amplitudinis ante-
hac inusitatæ ædificata est sub trecẽtis remigibus agitãda. Quibus ita prouisis, digres-
soq; uita principe memorato, urgens effectus intepuit: tandemq; sero impositus naui
per maria fluentaq; Tibridis uelut pauentis, ne quod pene ignotus miserat Nilus, ipse
paruũ sub meatus sui discrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in uicũ Alexan-
dri, tertio lapide ab urbe seiunctum: unde chamulcis impositus, tractusq; lenius per
Ostiensem portam, piscinamq; publicã circo illatus est maximo. Sola post hæc restabat
erectio, quæ uix aut ne uix quidẽ sperabatur posse cõpleri: erectisq; usq; periculũ altis
trabibus, ut machinarũ cerneres nemus, innectunt uasti funes & longi, ad speciẽ mul-
tiplicium liciorum cælum densitate nimia subtextẽes: quibus colligatus mons ipse effi
giatus scriptilibus elementis, paulatimq; id per arduũ inane protentus, diuq; pensilis
hominum millibus multis tanquam molendarias rotantibus metas, cauea locatur in
media, eiq; sphæra superponitur ahena, aureis laminis nitens; qua confestim ui ignis

diuini contacta, ideoq; sublata, facis imitamētum in figura æreum, itidem auro imbracteatum, uelut abundanti flāma canentis. Secutæq; ætates alios transtulerunt: quorum unus in Vaticano, alter in hortis Sallustij, duo in Augusti monumēto erecti sunt. Qui autem notarū textus obelisco incisus est ueteri, quem uidemus in circo, Hermapionis librum sequuti interpretatum literis subiecimus Græcis:

Ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου διερμηνευμένα ἔχει στίχος πρῶτος. Τάδε λέγει ἥλιος βασιλεῖ Ῥαμέστῃ· δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν, ὃν ἥλιος φιλεῖ καὶ Ἀπόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ἥρωνος, θεογέννητος, κτίστης τῆς οἰκουμένης, ὃν ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέστης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ῥαμέστης ἡλίου παῖς αἰωνόβιος. Στίχος δεύτερος. Ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος. ὁ ἀγλαοποιήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν ἥλιος φιλεῖ. Τρίτος στίχος. Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν ἥλιος προέκρινεν καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς Ἥρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας. ὃν ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης Ῥαμέστης αἰωνόβιος.

Ἄλλος στίχος δεύτερος. Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ. δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὃς ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος. Τρίτος στίχος.

Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ῥαμέστῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς Ἡλίου παῖς καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος. Ἀφηλιώτης πρῶτος στίχος. Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος, Ἀπόλλων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν ἥλιος ἠγάγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. & reliqua. Datiano & Cereali COSS. cum uniuersa per Gallias studio cautiore disponerentur, formidoq; præteritorum barbaricos hebetaret excursus, rex Persarum in confinijs agens adhuc gentium extimarum, iamq; cum Chionitis & Halanis omniū acerrimis bellatoribus pignore icto societatis, rediturus ad sua, tum Saporis scripta suscepit, pacem Romanum principem nuntiantis poscere precatiuam. Ideoq; non nisi infirmato imperij robore tentari talia suspicatus, latius semet extentans pacis amplectitur nomen, & conditiones proposuit graues: missoq; cum muneribus Narseo quodam legato, literas ad Constantium dedit, nusquam à genuino fastu declinans, quarū hunc fuisse accepimus sensum: Rex regum Sapor particeps siderum, frater Solis & Lunæ, Constantio Cæsari fratri meo salutem plurimam dico: Gaudeo tandemq; mihi placet ad optimam te uiam reuertisse, & incorruptum æquitatis agnouisse suffragium, rebus ipsis expertum pertinax alieni cupiditas quas aliquoties ediderit strages. Quia igitur ueritatis oratio soluta esse debet & libera, & celsiores fortunas idē loqui decet atq; sentire, propositū meum in pauca conferam, reminiscens hęc quæ dicturus sum, me sępius replicasse. Adusq; Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuisse maiores meos, antiquitates quoq; uestræ testanť. hæc me conuenit flagitare (ne sit arrogans quod affirmo) splendore uirtutūq; insigniū serie uetustis regibus antistantē. Sed ubiq; mihi cordi est recordatio, cui coalitus ab adolescentia prima, nihil unquam pœnitēdum admisi. Ideoq; Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, auo meo cōposita fraude præceptam. Illud apud nos nunquam acceptum fuit, quod adseritis uos exultātes, nullo discrimine uirtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum euentus. Postremo si morem gerere suadenti uolueris recte, contemne partem exiguā semper luctificam & cruentam, ut cætera regas securus: ac prudenter reputans, medelarum quoq; artifices urere nōnunquam & secare, & partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat integris: hocq; bestias factitare: quæ cum aduertant cur maximoopere capiantur, illud propria sponte amittunt, ut uiuere deinde possint impauidæ. Id sane pronuntio, quòd si hęc mea legatio redierit irrita, post tēpus hyemalis quietis exemptum,

Sapor frater solis & lune

uiribus totis accinctus, fortuna conditionumq; æquitate spem successus secundi fun-
dante, uenire quoad ratio siuerit festinabo. His literis diu libratis, recto pectore (quod
dicitur) consideratecq; responsum est hoc modo: Victor terra mariq; Constantius sem- *Constantius*
per Augustus fratri meo Sapori regi salutem plurimã dico: Sospitati quidem tuæ *Sapori*
gratulor, ut futurus si uelis amicus: cupiditatem uero semper indeflexam fusiusq; ua-
gantem uehementer insimulo. Mesopotamiam poscis ut tuam, perindeq; Armeniam:
& suades integro corpore adimere membra quædam, ut eius salus deinde locetur in
solido: quod refutandum est potius quàm ulla consensione firmandum. Accipe igitur
ueritatem non obtectam præstigijs, sed perspicuam, nullisq; minis inanibus perterren
dam. Præfectus prætorio meus opinatus aggredi negotium publicæ utilitati condu-
cens, cum duce tuo per quosdam ignobiles me inconsulto, sermones conseruit super
pace. Non refutamus hanc nec repellimus, adsit modo cum decore & honestate, nihil
pudori nostro prçreptura uel maiestati. Est enim absonum & indecens, cum gestarum
rerum ordine explicatæ sint aures, quas inuidiæ nobis multipliciter incluserunt, cum
deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quç contracti in
Oriẽtales angustias diu seruabimus illibata. Cessent aũt quæso formidines, quæ nobis
intentantur ex more: cum ambigi nequeat, nõ inertia nos sed modestia, pugnas inter-
dum excepisse potius q̃ intulisse: & nostra quoties lacessimur fortissimo beneuolentię
spiritu defensare, id experiendo legendoq; scientes, in prçlijs quibusdam raro rem titu
basse Romanam, in summa uero bellorum nunquã ad deteriora prolapsam. Hanc le-
gationem nullo impetrato remissam (nec enim effrenatæ regis cupiditati responderi am
plius quicquam potuit) post paucissimos dies secutus est Prosper comes, & Spectatus
tribunus & notarius, itẽq; Eustachius Musoniano suggerente philosopho, ut opifex
suadendi, imperatoris scripta perferẽtes & munera, enisuri apparatũ interim Saporis
arte quadam suspendere, ut supra humanum modum prouincię munirentur Arctoæ.
Inter quæ ita ambigua Iuthungi Alemannorum pars Italicis conterminans tractibus,
obliti pacis & fœderum, quæ adepti sunt obsecrando, Rhetias turbulente uastabant,
adeo ut etiam oppidorum tentarẽt obsidia præter solitum. Ad quos repellendos cum
ualida manu missus Barbatio in locum Siluani peditũ promotus magister, ignauus,
sed uerbis effusior, alacritate militum uehementer erecta, prostrauit acerrime multos,
ita ut exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa res suas non si-
ne lachrymis reuiseret & lamentis. Huic pugnæ Neuita postea consul equestris præ-
positus turmæ, & adfuisse, & fortiter fecisse firmatur. Iisdem diebus terræmotus hor-
rendi per Macedoniam, Asiamq;, & Pontum adsiduis pulsibus oppida multa con-
cusserunt & montes. inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere
Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris, cuius ruinarum euentũ uere breuiterq; *Nicomediæ*
absoluam. Primo lucis exortu ad diem nonum Cal. Septemb. concreti nubium globi *clades*
nigrantium, lętam pauloante cæli speciem confuderunt: & amandato solis splendore,
nec contigua uel apposita cernebantur, ita oculorum obtutu præstricto, humo inuo-
lutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein uelut numine summo fatales contorquen
te manubias, uentosq; ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit *Manubiæ*
procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi litoris fra- *fatales*
gor: hæcq; secuti typhones atq; presteres cum horrifico tremore terrarum ciuitatem
& suburbana funditus euerterunt. Et quoniam accliuitate collium ædes pleræq; ue-
hebantur, aliæ super alias concidebant reclangentibus cunctis sonitu ruinarum im-
menso. Interim clamoribus uarijs excelsa culmina resultabant, quæritantium coniugi
um liberosq;, & siquid necessitudinis arcte cõstringit. Post horam deniq; secundam,
multo ante tertiam, aer iam sudus & liquidus latentes retexit funereas strages. Non-
nulli enim superruentium ruderũ ui nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus.
Quidã collo tenus aggeribus obruti, cũ superesse possent si qui iuuissent, auxiliorum
inopia necabantur. Alij lignorum extantium acuminibus fixi pendebant. Vno ictu
cæsi complures pauloante homines, tunc promiscuæ strages cadauerum cerneban-
tur. Quosdam domorũ inclinata fastigia intrinsecus ferebãt intactos, angore & inedia
cõsumendos: Inter quos Aristænetus affectatã regens diœcesim, curans uicaria pote-

ſtate, quam Conſtãtius ad honorem uxoris Euſebiæ Pietatis cognominarat, animam
hoc caſu cruciatam diutius exhalauit. Alij ſubita magnitudine oppreſsi, ijſdem adhuc
molibus conteguntur. Colliſis quidam capitibus, uel humeris præſectis aut cruribus,
inter uitæ mortisq; confinia, aliorum adiumenta paria perferentium implorantes cum
obteſtatione magna deſerebãtur. & ſupereſſe potuit ædium ſacrarum & priuatarum
hominumq; pars maior, ni palantes abrupti flammarũ ardores per quinquaginta dies
& noctes, quicquid conſumi poterat, exuſsiſſent. Adeſſe tempus exiſtimo pauca dice
re, quæ de terræ pulſibus coniectura ueteres collegerunt. Ad ipſius enim ueritatis ar-
cana nõ modo hæc noſtra uulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus
longis nõdum exhauſta phyſicorum ingenia penetrarũt. Vnde & in ritualibus & pon
tificijs obtẽperantibus ſacerdotijs, cautũ, ne alio deo pro alio nominato, cum qui eo-
rum terram concutiat ſit in abſtruſo, piacula committantur. Accidunt autem, ut opi-
niones æſtimant, inter quas Ariſtoteles æſtuat & laborat, aut in cauernis minutis ter-
rarũ, quas ſyringas appellamus, impulſu crebriori aquis undabundis: aut certe, ut A-
naxagoras affirmat, uentorum ui ſubeuntium ima terrarum: qui cum ſoliditatibus cõ-
cruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes ſoli conuibrant, quas ſub
repſerint humidi. Vnde plerunq; obſeruatur, terra tremente, uentorum apud nos ſpi-
ramina nulla ſentiri, quòd in ultimis ſeceſsibus occupantur. Anaximãder ait, areſcen-
tem nimia æſtuum ſiccitate, aut poſt madores imbrium terram rimas pandere grãdio-
res, quas penetrat ſupernus aer uiolentus & nimius, ac per eas uehemẽti ſpiritu quaſ-
ſatam cieri proprijs ſedibus. Qua de cauſa terrores huiuſmodi uaporatis temporibus,
aut nimia aquarum cæleſtium ſuperfuſione contingunt. Ideoq; Neptunum humen-
tis ſubſtantiæ poteſtatem, Ennoſigæon & Siſichthona poetæ ueteres & theologi nun
Terræmotuũ genera cupauerunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor: aut enim braſmatiæ ſunt,
qui humum intus ſuſcitantes, ſurſum propellunt immaniſsimas moles, ut in Aſia De-
los emerſit, & Hiera, & Anaphe, & Rhodus Ophiuſa & Pelagia prioribus ſeculis di-
ctitata, aureo quondam imbri perfuſa, & Eleuſin in Bæotia, & apud Tyrrhenos Vul-
cani, inſulæq; plures: aut climatiæ, qui limes ruentes & obliqui, urbes ædificia mon-
tesq; complanãt: aut chaſmatiæ, qui grandiori motu patefactis ſubito uoratrinis terra-
rum partes abſorbent: ut in Atlantico mari, Europeo orbe potior inſula, & in Criſeo
ſinu Helice & Bura, & in Ciminia Italiæ parte oppidum Succinienſe profundo hiatu
abſorpta æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuum Mycema-
tiæ ſonitu audiuntur minatorio, cum diſſolutis elementa compagibus ultro adſiliunt,
uel relabuntur conſidentibus terris. Tunc ẽm neceſſe eſt uelut taurinis reboare mugi-
tibus fragores fremitusq; terrenos. Sed hinc ad exorſa. At Cęſar hyemẽ apud Pariſios
agens, Alemannos præuenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in unũ coactos, ſed
ad inſaniã poſt Argentoratum audaces omnes & ſæuos: opperiensq; Iulium mẽſem,
unde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim egredi pote
rat, antequam ex Aquitania æſtatis remiſsione ſolutis frigoribus & pruinis ueheretur
annona. Sed ut eſt difficultatũ penè omnium diligens ratio uictrix, multa mente uer-
ſans & uaria, id tantũ reperit ſolum, ut anni maturitate non expectata, barbaris occur-
reret inſperatus. firmatoq; conſilio XX. dierum frumẽtum ex eo quod erat in ſedibus
conſumendum, ad uſus diuturnitatem excoctum, buccellatũ, ut uulgo appellant, hu-
meris impoſuit libentium militum: hocq; ſubſidio fretus, ſecũdis ut antè auſpicijs pro-
fectus eſt, intra menſem quintum uel ſextum duas expeditiones conſummari poſſe ur
Franci Salij gentes & neceſſarias arbitratus. Quibus paratis, petit primos omniũ Francos, eos ui-
delicet quos conſuetudo Salios appellauit, auſos olim in Romano ſolo apud Toxian
driam locum habitacula ſibi figere prælicenter. Cui cum Tungros ueniſſet, occurrit le
gatio prædictorũ, opinantium reperiri imperatorem etiam tum in hybernis, pacẽ ſub
hac lege prætendens, ut quieſcentes eos tanq; in ſuis nec laceſſeret quiſquã nec uexa-
ret. Hos legatos, negotio plene digeſto, oppoſitaq; conditionum perplexitate, ut in
ijſdem tractibus moraturus dum redeũt, muneratos abſoluit. Dictoq; citius ſequutus
profectos, Seuero duce miſſo, per ripam ſubito cunctos adgreſſus, tanquam fulmi-
nis turbo perculſit, iamq; precantes potius quàm reſiſtentes, in opportunam clemẽtiæ
partem

partem effectu uictoriæ flexo, dedentes se cum opibus liberisq; suscepit. Chamauos itidem ausos similia adortus, eadem celeritate partim cecidit, partim acriter repugnantes, uiuosq; captos cõpegit in uincula: alios præcipiti fuga trepidantes, ad sua ne militem spatio longo defatigaret, abire interim permisit innocuos: quorum legatis, paulo postea missis precatum consultumq; rebus suis, humi prostratis sub obtutibus eius pacem hoc tribuit pacto, ut ad sua redirent incolumes. Cunctis igitur ex uoto currentibus, studio peruigili properans modis omnibus utilitatẽ fundare prouinciarum, munimenta tria recta serie superciliјs imposita fluminis Mosæ, subuersa dudum obstinatione Barbarica, reparare pro tẽpore cogitabat: & ilico sunt instaurata procinctu paulisper omisso. atq; ut consilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum & septem, quam in expeditionẽ pergens uehebat ceruicibus miles, portionẽ subtractam in іјsdem condidit castris, sperans ex Chamauorũ segetibus id suppleri posse quod ablatũ est. Longe aũt aliter accidit. Frugibus enim nondum etiã maturis, miles expensis quæ portauit, nusquam reperiẽs uictus, extrema minitans Iulianum compellationibus incessebat & probris, Asianum appellans Græculũ, & fallacem, & specie sapientiæ stolidũ. Vtq; inueniri solent quidã inter armatos uerborũ uolubilitate conspicui, hæc & similia multa strepebãt: Quò trahimur spe meliorũ abolita, olim quidem dura & perpessu asperrima per niues tolerãtes & acumina crudeliũ pruinarũ: sed nũc, proh nefas, cum ultimis hostiũ fatis instamus, fame ignauissimo mortis genere tabescentes. & ne quis nos turbarum existimet cõcitores, pro uita loqui sola testamur, non aurum, neq; argentũ petentes, quæ olim nec cõtrectare potuimus, nec uidere, ita nobis negata uelut contra remp. tot suscepisse labores & pericula confutatis. Et erat ratio iusta querelarũ. Inter tot enim rerum probabilium cursus articulosq; necessitatũ ancipites, sudoribus Gallicanis miles exhaustus nec donatiuũ meruit nec stipendium, iam inde ut Iulianus illò est missus, ea re, quòd nec ipsi quod daret suppetere poterat usquam, nec Constantius erogari more solito permittebat. Hocq; exinde claruit, fraude potius q̃ tenacitate committi, quòd cum idem Cæsar petenti ex usu gregario cuidam ut barbas detõderet, dedisset aliquid uile, cõtumeliosis calumnіјs appetitus est à Gaudentio tunc notario ad explorãdos eius actus diu morato per Gallias, quẽ postea ipse interfici iussit, ut loco monstrabit͠ competenti. Lenito tandem tumultu non sine blanditiarum genere uario, contextoq; nauali ponte Rheno transito, terris Alemãnorum calcatis, Seuerus magister equitum bellicosus ante hæc & industrius repente cõmarcuit. Et qui sæpe uniuersos ad fortiter faciendũ hortabatur & singulos, tunc dissuasor pugnãdi contẽptus uidebat͠ & timidus, mortẽ fortasse metuẽs aduentantẽ: ut in Tagetis Tusci libris legit͠, Veiouis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos possint audire fragores. & iter ignauiter egerat præter solitũ, ut ductores uiarum præeuntes alacri gradu ultima minitando terreret, ni oẽs conspirantes in unum se loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes autoritatem, nusquam deinde sunt progressi. Inter has tamen moras Alemannorum rex Suomarius ultro cum suis improuisus occurrit, ferox antè sæuiensq; in damna Romana, & tum lucrum existimans insperatum, si propria retinere permitteretur. Et quia uultus incessusq; supplicem indicabat, susceptus, bonoq; animo esse iussus & placido, nihil arbitrio suo relinquẽs, pacẽ genibus curuatis orabat. Et eam cum concessione prætentorũ sub hac meruit lege, ut captiuos redderet nostros, & quoties sit necesse militibus alimenta præberet, susceptorũ uilium more securitatẽ accipiens pro illatis: quam si non ostendisset in tempore, sciret se rursus ea defatigandum. Quod ita recte dispositum, est impræpedite completum. Hortarіј nomine petẽdus erat regis alterius pagus. & quia nihil uidebatur deesse præter ductores, Nesticæ tribuno scutariorum, & Charitoni uiro fortitudinis miræ, imperauerat Cæsar, ut magna quæsitum industria comprehensumq; offerrent sibi captiuum: & correptus uelociter adolescens ducitur Alemannus, pacto obtinendæ salutis pollicitus itinera se monstraturũ. Hoc progresso sequutus, exercitus celsarum arborũ obsistente concęde ire protinus uetabatur. Verum per circuitus longos & flexuosos uentũ est tandem ad loca: & ira quisq; percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat & homines, resistentesq; sine ulla parsimonia

Fulmine tangẽdos hebetari

contrunca

contruncabat. His malis perculsus rex, cũ multiplices regiones, uicorũq; reliquias cer neret exustorũ, ultimas fortunarũ iacturas adesse iam contemplatus, orauit ipse quoq; ueniam, facturũ se imperanda iurandi execratione restituere uniuersos promisit: id e-nim cura agebatur impensiore: detentisq; plurimis, reddidit paucos. Quo cognito ad indignationẽ iustam Iulianus erectus, cũ munerãdus uenisset ex more, quatuor comi-tes eius, quorũ ope & fide maxime nitebatur, non antè absoluit, dum oẽs rediere capti ui. Ad colloquiũ tamen accitus à Cæsare, trementibus oculis adorato, uictorisq; supe-ratus aspectu, cõditione difficili premebatur: hac scilicet: ut quoniã cõsentaneum erat, post tot secũdos euẽtus, ciuitates quoq; reparari ui Barbarorũ excisas, carpenta & ma terias ex opibus suis suorumq; præberet. & hoc pollicitus, imprecatusq;, si perfidum quicquam egisset, luenda sibi cruore supplicia, ad propria remeare permissus est. Annonam enim trãsferre, ita ut Suomarius, ea re cõpelli non potuit, quòd ad internicio-nem regione eius uastata nihil inuenire poterat quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapinisq; ditescere adsueti nostrorum, Romanæ potentiæ iugo subdidere colla iam domita, & uelut inter tributarios nati & educati, obsecũdabãt imperio ingrauate. Quibus hoc modo peractis, disperso per stationes milite, consueta ad hyberna regressus est Cæsar. Hæc cum in comitatu Constantij subinde noscerentur (erat enim necesse tanq; Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scien-tiam) oẽs qui plus poterãt in palatio, adulandi professores iam docti, rectè cõsulta pro sperèq; cõpleta uertebant in deridiculum: talia sine modo strepentes insulsè, In odium uenit cum uictorijs suis capella, nõ homo: ut hirsutum Iulianum carpentes, appellantesq; loquacem talpam, & purpuratã simiam, & literionẽ Græcum: & his cõgruentia plurima, atq; uernacula principi resonantes, audire hæc taliaq; gestienti, uirtutes eius obruere uerbis impudentibus conabantur, ut segnem incessentes, & timidum, & umbratilem, gestaq; secus uerbis comptioribus exornantẽ: quod non tunc primitus accidit. namq; ut solet amplissima gloria obiecta esse semper inuidiæ, legimus in ueteres quoq; magnificos duces uitia criminaq;, etiamsi inueniri non poterant, finxisse malignitatem spectatissimis actibus eorũ offensam: ut Cimonem Milciadis filium insimulatum incesti, qui prope Eurimedonta Pamphylium flumen Persarum populum deleuit innumerum: coegitq; gentem insolentia regis elatam, obsecrare suppliciter pacem: Aemilianũ iisdem Scipionem, ut somniculosum æmulorum incusari maleuolentia, cuius impenetrabili uigilantia obstinatæ in perniciem Romæ duæ sunt potentissimæ urbes excisæ. necnon etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes, cum nihil unde uituperari deberet, inuenirẽt, duo hæc obseruauerũt ludibriosa & irrita: quòd genuino quodã more caput digito uno scalpebat: quodq; aliquandiu tegendi ulceris causa deformis, fasciola candida crus colligabat: quorũ alterũ factitare ut dissolutum, alterũ ut nouarũ rerum cupidum adserebant, nihil interesse oblatrantes argumento subfrigido, quam partẽ corporis redimiret regiæ maiestatis insigni, in eum uirum, quo nec fortior, nec cautior quisq; patriæ fuit, ut documenta præclara testantur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans uicariam præfecturã pro Basso quoq; agebat. qui recens promotus urbi præfectus, fatali decesserat sorte. Cuius administratio seditiones perpessa est turbulentas, nec memorabile quicquam habuit, quod narrari sit dignum. Augusto inter hæc quiescenti per hyemem apud Sirmium, indicabant nuntij graues & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, uicinitate & similitudine morum armaturæq; concordes, Pannonias Mœsiarumq; alteram cuneis incursare dispersis. quibus ad latrocinia magis quàm aperto habilibus Marti, hastæ sunt longiores, & loricæ ex cornibus rasis & leuigatis, plumarũ specie linteis indumentis innexæ: equorumq; plurimi ex usu castrati, ne aut fœminarũ uisu exagitati raptent, aut in subsidijs ferocientes prodãt hinnitu densiore uectores. & per spatia discurrũt amplissima sequentes alios, uel ipsi terga uertẽtes insidẽdo uelocibus equis & morigeris, trahẽtesq; singulos, interdum & binos, uti permutatio uires foueat iumentorum, uigorq; otio integretur alterno. *Permutatio equorum* Aequinoctio itaq; temporis uerni confecto, imperator coacta militũ ualida manu, ductu lenioris fortunæ profectus, cum ad locum aptissimum peruenisset, flumen Istrum exundantem pruinarum iam resoluta congerie, super nauium foros

ponte

ponte cõtexto trãsgressus, populandis Barbarorũ incubuit terris: qui itinere festinato
pręuẽti, cateruasq; bellatoris exercitus iugulis suis imminere cernẽtes, quem nõdum
per anni tempus colligi posse rebantur, nec spirare ausi, nec stare, sed uitantes exitium
insperatum semet omnes effuderunt in fugam. Stratisq; plurimis, quorum gressus uin
xerat timor, ij quos exemit celeritas morti, inter latebrosas conualles montiũ occulta-
ti, uidebant patriã ferro pereuntẽ: quam uindicassent profecto, si uigore quo discesse-
rant, restitissent. Gerebant̃ hæc in ea parte Sarmatiæ, quæ secundã prospectat Panno *Fuga Sarmatarum*
niam, pariq; fortitudine contra Valeriam opes Barbaricas ferendo rapiendoq; occur-
rentia militaris turbo uastabat. Cuius cladis immẽsitate permoti, posthabito cõsilio la-
tendi armati petendæ specie pacis agmine tripertito, agentes securius nostros aggredi
cogitarunt: ut nec expedire tela, nec uim uulnerum declinare, nec, quod est in rebus ar
tissimis ultimum, uerti posset in fugam. Aderant aũt ilico Sarmatis periculorũ Quadi
participes, qui noxarum sæpe socij fuerãt indiscreti: sed ne eos quidem prompta iuuit
audacia in discrimina ruẽtes aperta. Cęsis enim cõpluribus, pars quæ potuit superesse,
per notos calles euasit: quo euentu uires & animos incitãte, iunctis densius cuneis ad
Quadorũ regna properabat exercitus. qui ex præterito casu impẽdẽtia formidantes,
rogaturi suppliciter pacẽ, fidentes ad principis uenere conspectũ. Ergo hæc & similia
lenituris, dictoq; die statuendis conditionibus, Zizais quoq; etiam tum regalis haud
parui corporis iuuenis, ordines Sarmatarũ more certaminis instruxit ad preces: Vi-
soq; imperatore abiectis armis pectore toto procubuit exanimis stratus: & amisso uo-
cis officio præ timore, tum cum orare deberet, maiorẽ misericordiã mouit, conatus ali-
quoties, parumq; impediente singultu permissus explicare quæ poscebat. Recreatus
deniq; tandẽ iussusq; exurgere, genibus nixus usu linguæ recuperato, cõcessionẽ de-
lictorum sibi tribui supplicauit & ueniam. eoq; ad precandũ admissa multitudo, cuius
ora formido muta eludebat, periculo adhuc pręstantioris ambiguo, ubi ille solo iussus
attolli, orandi signum expectantibus diu monstrauit, oẽs clypeis telisq; proiectis ma-
nus precibus dederunt, plura excogitantes ut uincerẽt humilitate supplicãdi regalem.
duxerat potior cum cæteris armatis etiã Rumonem, & Zinafrum, & Fragiledũ subre
gulos, plurimosq; optimates cum impetrandi spe similia petituros. Qui licet elati gau
dio salutis indultæ, conditionũ sarcina cõpensare inimicè facta pollicebãtur, seq; cum
facultatibus & liberis & coniugibus terrarũq; suarum ambitu Romanæ potentiæ li-
benter offerre. præualuit tamen æquitati iuncta benignitas: iussiq; obtinere sedes im-
pauidi, nostros reddidere captiuos, Duxeruntq; obsides postulatos, & obedire præce
ptis deinde promptissime spoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, aduola-
runt regales cum suis om̃ibus Arabarius & Vsafer, inter optimates excellentes agmi-
num gentiliũ duces: quorum alter transiugitanorũ Quadorum parti, alter quibusdam
Sarmatis præerat, locorũ confinijs & feritate iunctissimis. quorum plebem arcuit im-
perator, ne ferire fœdera simulans, in arma repente consurgeret, discreto consortio,
pro Sarmatis obsecrantes iussi paulisper abscedere, dum Arabarij & Quadorum ne-
gotium spectaretur. Qui cum eorum ritu oblati, stantes curuatis corporibus, facinora
grauia purgare non possent, ultimæ sortis infortunia metuẽtes, dederunt obsides im-
peratos, nunquã antea pignora fœderis exhibere compulsi. His ex æquo bonoq; com
positis, Vsafer in preces admissus est: Arabario pertinaciter obstrepente, firmanteq;,
pacem quam ipse meruit, ei quoq; debere proficere, ut participi, licet inferiori, & ob-
temperare suis imperijs consueto. Verũ quæstione discussa, aliena potestate eripi Sar- *Sarmatæ clientes Romanorũ*
matæ iussi ut semper Romanorum clientes, offerre obsides quietis uincula cõseruan-
dæ gratanter amplexi sunt. Ingerebat aũt se post hæc maximus numerus cateruarum
confluentium nationum & regum, suspendi à iugulis suis gladios obsecrantiũ, post-
quam Arabarium impune compererant abscessisse. & pari modo ipsi quoq; adepti
pacem quam poscebant, accitos ex intimis regni procerum filios obsidatus sorte opi-
nione celerius obtulerunt: itidemq; captiuos, ut placuerat, nostros, quos haud minori
gemitu perdidere q̃ suos. Quibus ordinatis, translata est in Sarmatas cura, miseratio-
ne dignos potius quàm simultate: quibus incredibile quantum prosperitatis hæc attu
lit causa, ut uerum illud æstimaret̃, quod opinatur quidam, fatum uinci principis po-
testate

testate, uel fieri. Potentes olim ignobiles erant huius indigenæ regni. sed cōiuratio clan-
Omne ius in uiribus destina seruos armauit in facinus: atq; ut barbaris esse omẽ ius in uiribus adsueuit, ui-
cerunt dominos ferocia pares, & numero præminẽtes. qui cōfundente metu consilia, ad Victobalos discretos longius cōfugerunt, obsequi defensoribus ut in malis optabile, q̃ seruire suis mancipijs arbitrati. quæ deplorãtes post impetratã ueniam recepti in fidem, poscebant præsidia libertati: eoq; iniquitate rei permotus, inspectante omni exercitu conuocatos alloquutus uerbis mollioribus imperator, nulli nisi sibi ducibusq; Romanis parere præcepit. Atq; ut restitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizaim regem ijsdem præfecit cōspicuæ fortunæ, tum insignibus aptum profecto, ut res docuit, & fidelem. nec discedere quisquam post hæc gloriosa gesta permissus est, an-
Quadi tequam (ut placuerat) remearent nostri captiui. His in barbarico gestis, Bregetionem castra cōmota sunt: ut etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus lachrymę uel sanguis extingueret. quorum regalis Vitrodorus Viduarij filius regis, & Agilimundus subregulus, alijq; optimates, & iudices uarijs populis præsidentes, uiso exercitu in gremio regni soliq; genitalis, sub gressibus iacuere militum, & adepti ueniam iussa fecerunt: sobolemq; suam obsidatus pignore ut obsequuturi cōditio-
Mucrones pro numinibus nibus impositis tradiderũt: eductisq; mucronibus, quos pro numinib. colunt, iurauere se permansuros in fide. His (ut narratum est) secundò finitis euentu, ad Limigantes Sarmatas seruos ocyus signa trãsferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas impune multa & nefaria perpetrasse. Nam uelut obliti priorũ, tunc erumpentibus liberis, ipsi quoq; tẽpus aptissimum nacti, limitem perrupere Romanũ, ad hanc solam fraudem dominis suis hostibusq; concordes. deliberatũ est tamen id quoq; lenius uindicari, q̃ criminum magnitudo poscebat. hactenus ultione porrecta, ut ad longinqua translati amitterent copiã nostra uexandi: quos pericula formidare monebat scelerum cōscientia diutius cōmissorum. Ideoq; in se pugnæ molem suspicati uertendam dolos parabant, & ferrum, & preces. Verum aspectu primo exercitus tanq̃ fulminis ictu perculsi, ultimaq; cogitãtes, uitam precati, tributum annuum, delectumq; ualidæ iuuentutis, & seruitium spoponderunt: annuere parati, si iuberentur, aliorsum migrare, ut gestibus indicabant & uultibus, locorum confisi præsidio, ubi lares post exactos
Parthiscus flu. inde dominos fixere securi. Has enim terras Parthiscus irruens obliquatis meatibus Istro miscetur. Sed dum solus licentius fluit, spatia longa & lata sensim præterlabens, & ea coarctans prope exitum in angustias, accolas ab impetu Romanorum alueo Danubij defendit, à barbaricis uero excursibus suo tutos præstat obstaculo: ubi pleraq; humidioris soli natura & incremẽtis fluminum redundantia, stagnosa & referta salicibus, ideoq; inuia, nisi perquàm gnaris: & super his insularem antractum aditu Parthisci penè contiguum amnis potior ambiens, terræ consortio separauit. Hortante igitur principe, cum genuino fastu ad citeriorẽ uenere fluminis ripam, ut exitus docuit, non iussa facturi, sed ne uiderentur militis pręsentiã formidasse: stabãtq; cōtumaciter, ideoq; propinquasse monstrãtes, ut iubenda repudiarent. quæ imperator accidere posse contemplans, in agmina plurima clàm distributo exercitu, celeritate uolucri migrantes intra suorum acies clausit. Stansq; in aggere celsiore cum paucis, & stipatorũ præsidio tectus, eos ne ferocirent, lenius admonebat. sed fluctuantes ambiguitate mentium in diuersa rapiebantur, & furori mixta uersutia tentabant cum precibus prælium: uicinumq; sibi in nostros parantes excursum proiecere consulto longius scuta, ut ad ea recuperanda sensim progressi, sine ullo fraudis indicio spacia furarentur. Iamq; uergente in uesperum die, cum moras rumpere lux moneret, incedens erectis uexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur. qui conferti, acieq; densiore contracta, aduersus ipsum principem stantem (ut dictum est) altius omnem impetum contulerant, cum oculis incessentibus & uocibus truculẽtis. Cuius furoris amentiã exercitus ira ferre nō potuit, eosq; imperatori, ut dictũ est, acriter imminẽtes, desinente in angustum fronte, quem
Caput porci habitum caput porci simplicitas militaris appellat, impetu disiecit ardenti: & dextra pedites cateruas peditum obtruncabant, equites læua equitum se turmis agilibus infuderunt. Cohors prætoria ex aduerso Augustũ cautius stipans, resistentium pectora, moxq; terga fugientium cædebat: & cadentes insuperabili contumacia barbari non

tam

tam mortem dolere, quàm noſtrorum lætitiam horrendo ſtridore monſtrabant: & iacentes abſq; mortuis plurimi ſuccisis poplitibus, ideoq; adempto fugiẽdi ſubſidio, alij dexteris amputatis, nonnulli ferro quidem intacti, ſed ſuperruentium collisi ponderibus, cruciatus alto ſilentio perferebant: nec eorũ quiſq; inter diuerſa ſupplicia ueniam petijt, aut ferrum proiecit, aut exorauit celerẽ mortẽ, ſed arma iugiter retinentes, licet adflicti, minus criminis æſtimabãt alienis uiribus ꝙ cõ ſcientiæ ſuæ iudicio uinci. muſſantesq; audiebantur interdum, fortunæ nõ meriti fuiſſe quod euenit. ita in ſemihoræ curriculo diſcrimine præliorũ emenſo, tot procubuere ſubito barbari, ut pugnã fuiſſe ſola uictoria declararet. Vix dum populis hoſtilibus ſtratis, gregatim peremptorũ neceſsitudines ducebant humilibus extractæ tugurijs, ætatis ſexusq; promiſcui: & faſtu uitæ prioris abolito, ad infimitatẽ obſequiorũ uenere ſeruilium: & exiguo tẽporis interuallo decurſo, cæſorum aggeres, & captiuorũ agmina cernebantur. Incitante itaq; feruore certaminũ, fructuq; uincendi, conſurrectũ eſt in perniciem eorũ, qui deſeruere prælia, uel in tugurijs latitantes occultabantur. hos cum ad loca ueniſſet auidus barbarici ſanguinis miles, diſiectis culmis leuibus obtruncabat: nec quenq; caſa uel trabibus cõpacta firmiſsimis periculo mortis extraxit. deniq; cum inflãmarentur omnia, non ullusq; latere iam poſſet, cunctis uitæ præſidijs circũciſis, aut obſtinate igni peribat abſumptus, aut incẽdiũ uitans, egreſſus uno ſupplicio declinato, ferro ſternebatur hoſtili. fugientes tamẽ aliqui tela incendiorũq; magnitudinẽ, amnis uicini ſe cõmiſere gurgitibus, peritia nandi ripas ulteriores occupare poſſe ſperantes: quorũ pleriq; ſubmerſi necatiq; ſunt, alij iaculis periere confixi: adeo ut abunde cruore diffuſo meatus fluminis ſpumaret tumens: ita per elementũ utrunq; armata uincentiũ ira uirtusq; deleuit. Placuerat igitur poſt hunc rerum ordinem cunctis adimi ſpem omnem uitæq; ſolatium: & poſt lares incenſos, raptasq; familias, nauigia iuſſa ſunt colligi, ad indagandos quos à noſtrorũ acie ulterior diſcreuerat ripa: ſtatimq; ne alacritas intepeſceret pugnatorum, impoſiti lyntribus per abdita ducti uelites expediti occuparũt latibula Sarmatarum: quos repentinus fefellit aſpectus, gentiles lembos & nota remigia conſpicantes. Vbi uero procul micãtibus telis, quod uerebantur, propinquare ſenſerunt, ad ſuffugia locorum paluſtrium ſe contulerunt: eosq; ſecutus infeſtius miles cæſis plurimis ibi uictoriã reperit, ubi nec caute poſſe conſiſtere, nec audere aliquid credebatur. Poſt abſumptos penè diffuſos Amicenſes, petiti ſunt ſine mora Picenſes, ita ex regionibus appellati cõterminis: quos tutiores fecere ſociorũ ærumnæ, rumorũ aſsiduitate compertæ. ad quos opprimendos (erat enim arduum ſequi per diuerſa ſparſos imprudentia uiarum arcente) Taifalorum auxiliũ, & liberorũ adæq; Sarmatarũ adſumptum eſt. Cumq; auxiliorũ agmina locorum ratio ſepararet, tractus contiguos Mœſiæ ſibi miles elegit, Taifali proxima ſuis ſedibus obtinebant, liberi terras occupauerant è regione ſibi oppoſitas. Limigantes territi recentibus ſubactorum exemplis & proſtratorum, diu hæſitabant ambiguis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cum utriuſq; rei ſuppeterent documenta non leuia. Vicit tamen ad ultimum cœtu ſeniorũ urgente, dedendi ſe conſilium, uariæq; palmæ uictoriarũ: acceſsit eorum quoq; ſupplicatio, qui armis libertatem inuaſerant: & reliqui eorum cum precibus, ut ſuperatos & imbelles dominos aſpernati, fortiorib. uiſis inclinauere ceruices. Accepta itaq; publica fide, & deſerto montium propugnaculo, ad caſtra Romana cõuolauit eorũ pars maior, diffuſa per ſpacia ampla camporum, cum parentibus, & natis, atq; coniugibus, opumq; uilitate, quam eis celeritatis ratio furari permiſit. & qui animas amittere potius ꝙ cogi ſolum uertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem exiſtimarent, parere imperijs, & ſedes alias ſuſcipere ſunt adſenſi, tranquillas & fidas: ut nec bellis uexari, nec mutari ſeditionibus poſsint. Iiſdemq; ex ſententia, ut credebãt, acceptis, quieuere pauliſper, pòſt feritate natiua in exitiabile ſcelus erecti, ut congruo docebit textu. Hoc rerum proſpero currente ſucceſſu, tutela Illyrico cõpetens gemina eſt ratione firmata: cuius negocij duplicẽ magnitudinẽ imperator adgreſſus, utranq; perfecit. Exules populos, licet mobilitate ſuſpectos, acturos tamen paulo uerecundius, tandẽ reductos in auitis ſedibus collocauit. Iiſdẽq; ad gratiæ cumulũ, non ignobilem quempiã regem, ſed quem ipſi antea ſibi præfecere, regalem impoſuit, bonis animi corporisq; præſtantem.

Tali textu recte factorũ Constantius iam metuẽte sublimior, militariq́; cõsensu secundo Sarmaticus appellatus ex uocabulo subactorũ, iamq́; discessurus, cõuocatis cohortibus, & cẽturijs, & manipulis omnibus, tribunal insistens, signisq́; ambitus & aquilis, & agmine multipliciũ potestatũ, his exercitum allocutus est ore omniũ fauorabilis, ut

Oratio Constantij

solebat: Hortatur recordatio rerum gloriose gestarũ omni iucunditate uiris fortibus gratior, admodũ uerecunde replicare, quæ diuinitus delata sorte uincẽdi, & ante prælia, & in ipso correximus feruore pugnarũ Ro. rei fidissimi defensores. Quid enĩ tam pulchrũ, tamq́; posteritatis memoriæ iusta ratione mandandũ, ꝗ̃ ut miles strenue factis, ductor prudẽter cõsultis exultet? Persultabat Illyricũ furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciẽs, dum Italos tueremur, & Gallos: uarijsq́; discursib. uastabat extima limitũ: nunc cauatis roboribus, aliquoties peragrãs pedibus flumina, non congressibus, nec armis fretus, aut uiribus, sed latrocinijs assuetus occultis, astu & ludificandi uarietate iam inde ab instituta gente, nostris quoq; maioribus formidatus: quæ longius disparati, quæ ferri poterant tulimus, leuiores iacturas efficacia ducũ uetari posse sperantes. ubi uero per licentiã scandens in maius, ad funestas prouinciarum clades erepsit & crebras, cõmunitis aditibus Reticis, tutelaq́; peruigili Galliarũ securitate fundata, terrore nullo relicto post terga uenimus in Pãnoniã, ut placuit numini sempiterno labẽtia firmaturi: cunctisq́; paratis, ut nostis, uere adulto egressi arripuimus negotiorũ maximas moles: primũ ne struẽdo textis cõpagibus ponti telorum officeret multitudo: quo opera leui perfecto, uisis terris hostilib. & calcatis, obstinatis ad mortẽ animis conatos resistere Sarmatas absq; nostrorum dispendio strauimus: pariq́; petulantia ruentes in agmina nobiliũ legionũ Quados Sarmatis adiumenta ferentes attriuimus. qui post ærumnosa dispẽdia inter discursus, & repugnãdi minaces anhelitus, quid nostra ualeat uirtus experti, manus ad dimicandũ aptatas, armorũ abiecto munimine pone terga uinxerũt: restareq́; solam salutẽ contemplãtes in precibus, affusi sunt uestigijs Augusti clementis, cuius prælia sæpe cõpererant exitus habuisse felices. His sequestratis, Limigantes quoq; fortitudine superauimus pari. interfectisq́; pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia petere latebrarum palustriũ. Hisq́; secundo finitis euentu, lenitatis tẽpus aderat tẽpestiuæ. Limigantes ad loca migrare cõpulimus longe discreta, ne in perniciẽ nostrorũ se cõmouere possent ulterius: & pepercimus plurimis: & Zizaim præfecimus liberis, dicatum nobis futurũ & fidum, plus æstimantes creare ꝗ̃ afferre barbaris regem: hoc decore augente solennitatem, quòd ijsdem quoq; rector tributus, antehac electus est & acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod unus procinctus absoluit, nos quęsiuimus & resp. primo ultione parta de grassatoribus noxijs, deinde quot uobis abunde sufficient ex hostibus captiuis. Hũ enim uirtutẽ oportet esse contentam, quæ sudore quæsiuit & dexteris: nobis amplas facultates opum, quæ sunt magni thesauri, integra omniũ patrimonia, nostri labores & fortitudo seruauerint. Hoc enim boni principis menti, hoc successibus congruit prosperis. Postremo ego quoq; hostilis uocabuli spolium præ me fero, secundi Sarmatici cognomentum, quod uos unum idemq́; sentientes mihi (ne sit arrogans dicere) merito tribuistis. Post hunc dicendi finem, concio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum & lucri, uocibus festis in laudes imperatoris assurgens, demumq́; ex usu testata, non posse Constantium uinci, tentoria repetit læta. Et reductus imperator ad regiam, otioq; bidui recreatus,

Sirmium

Sirmium cum pompa triumphali regressus est, & militares numeri destinatas remearũt sedes. Hisce ijsdem diebus Prosper & Spectatus atq; Eustathius, legati ad Persas, ut suprà docuim⁹ missi, Ctesiphõta reuersum regem adiere, literas proferentes imperatoris & munera: poscebantq́; rebus integris pacem, & mandatorum memores nusꝗ̃ ab utilitate Ro. rei maiestateq́; discedebant, amicitiæ fœdus sub hac lege firmari debere asseuerantes, ne super turbando Armeniæ uel Mesopotamiæ statu quicꝗ̃ moueretur. Diu igitur ibi morati, cum obstinatissimũ regem, nisi harum regionum dominio sibi adiudicato obdurescentẽ ad suscipiendã cernerẽt pacem,

Legati redeunt à Sapore

negotio redierunt infecto. Post quod idipsum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus missus comes, & Procopius tunc notarius, qui postea nodo quodam uiolente necessitatis astrictus, ad res consurrexit nouas.

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER DECIMVSOCTAVVS

AEC per orbis uarias partes uno eodemq; anno sunt ge-
sta. At in Gallijs cum in meliore statu res esset, & Eusebi-
um atq; Hypatiũ fratres sublimarent uocabula cõsulum,
Iulianus cõtextis successibus clarus apud hyberna, seque
stratis interim solicitudinibus bellicis, haud minore cura
prouinciarum fortunis multa conducentia disponebat, di
ligenter obseruans ne quem tributorum sarcina prægraua
ret, néue potentia premeret aliena, aut hi uersarentur in
medio, quorum patrimonia publicæ clades augebant,
uel iudicum quisquam ab æquitate deuiaret impune: Idq;
ea re leui labore correxit, q ipse iurgia dirimens, ubi cau-
sarum cogebat magnitudo uel personarum, erat indeclinabilis iustorum iniustorumq;
distinctor. Et licet multa sint eius laudanda in huiusmodi controuersiis, unum tamen
sufficiet poni, ad cuius similitudinem acta uel dicta sunt. Numerium Narbonẽsis pau-
lo antè rectorem accusatum ut furem, inusitato censorio rigore pro tribunali palàm
admissis uolentibus audiebat: qui cum inficiatione defenderet obiecta, nec posset in
quoquam confutari, Delphidius orator acerrimus uehementer eum impugnans, do-
cumentorum inopia percitus exclamauit: Ecquis florentissime Cæsar nocens esse po-
terit usquam, si negare suffecerit. Circa quem Iulianus prudenter motus ex tempore,
Ecquis, ait, innocẽs esse poterit, si accusasse sufficiet? Et hæc quidẽ, & huiusmodi mul-
ta, ciuilia. Egressurus aũt ad procinctum urgentem, cum Alemannorũ pagos aliquos
esse reputaret hostiles, & ausuros immania, ni ipsi quoq; ad cæterorũ sternerentur ex-
empla, hærebat anxius qua ui, qua celeritate, cum primum ratio copiam tribuisset, ru
more præcurso terras eorũ inuaderet repẽtinus. Sedit tandem multa & uaria cogitan-
ti id tentare, quod utile probauit euentus. Hariobaudem uacantem tribunum fidei for
titudinisq; notæ, nullo conscio legationis specie ad Hortarium miserat regem iam pà-
catum, ut exinde facile ad collimitia progressus eorũ, in quos erãt arma protinus com Collimitia
mouenda, scitari posset quid molirentur, sermonis barbarici perquam gnarus: quò
fidenter ad hæc patranda digresso, ipse anni tẽpore opportuno, ad expeditionem un-
diq; milite conuocato profectus, id inter potissima mature duxit implendum, ut ante
præliorum feruorem ciuitates multo ante excisas introiret, receptasq; cõmuniret: hor
rea quinetiam extrueret pro incensis, ubi condi posset annona à Britãnis sueta trans-
ferri. Et utrunq; perfectum est spe omnium citius. nam & horrea ueloci opere surrexe
runt, alimentorumq; in ijsdem satias condita: & ciuitates occupatę sunt septem. Ca-
stra Herculis, Quadriburgum, Tricesimæ, Niuesio, Bonna, Antennacum, & Bingio:
ubi lęto quodam euentu etiam Florentius præfectus apparuit subito, partem militum
ducens, & cõmeatuũ perferens copiã sufficientẽ usibus longis. Post hęc impetrata, re
stabat adigente necessitatum articulo receptarum urbium mœnia reparari, nullo eti-
am tum interturbante: idq; claris indicijs apparet, ea tempestate utilitati publicæ metu
barbaros obedisse, non rectoris amore. Romanis reges ex pacto superioris anni, ædi-
ficijs habilia multa suis misere carpentis: & auxiliarij milites semper munia spernentes
huiusmodi, ad obsequendi sedulitatem Iuliani blanditijs deflexi, quinquagenarias lon
gioresq; materias uexere ceruicibus ingrauate, & fabricandi ministerijs opem maxi-
mam contulerunt. quæ dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis o-
mnibus redijt, docuitq; cõperta. Post cuius aduentum incitatis uiribus, omnes uenere
Mogontiacũ, ubi Florentio & Lupicino Seueri successore destinate certantibus, per
pontem illic constitutũ transiri debere, renitebat̃ firmissime Cæsar, asserẽs pacatorum
terras nõ debere calcari, ne ut sæpe cõtingit, per inciuilitatẽ militis occurrentia uastan
tis abrupte fœdera frangerent̃. Alemanni tamẽ omnes, quos petebat exercitus, confi-
ne periculũ cogitantes, Suomarium regem amicũ nobis ex pactione præterita monue

runt minaciter, ut à tranſitu Romanos arceret. Eius enim pagi Rheni ripis ulteriorib.
adhærebant. Quo teſtante ſolum non poſſe, in unum coacta barbarica multitudo ue-
Mogontiacum nit propè Mogontiacũ, prohibitura uiribus magnis exercitum, ne tranſmitterent flu-
men. Gemina itaq; ratione uiſum eſt habile quod ſuaſerat Cæſar, ne pacatorum terræ
corrumperent, néue renitente pugnaciſsima gente, pons cum multorũ diſcrimine iun
geretur, in locum ad cõpaginandum pontem aptiſsimũ. Quod hoſtes ſolerniſsime con
templati, per contrarias ripas leniter incedentes, ubi noſtros figere tentoria procul cer
nebant, ipſi quoq; noctes agebant exſomnes, cuſtodiẽtes peruigili ſtudio ne tranſitus
tentaretur. Verum cum noſtri locum aduentarent prouiſum, uallo foſſaq; quieuere cir
cundati, & accito Lupicino in conſilium, Cæſar certis imperauit tribunis, ut trecente-
nos pararent cum ſudibus milites expeditos, quid agi, quóue iri deberet penitus igno-
rãtes. Et collecti nocte prouecta, impoſitiq; oẽs, quos luſoriæ naues quadraginta, quæ
tunc aderant ſolæ, ceperunt, decurrere iubent per flumen adeo taciti, ut etiam remi ſu
ſpenderentur, ne barbaros ſonitus excitaret undarum: atq; mentis agilitate & corpo-
rum, dum hoſtes noſtrorũ ignes obſeruant, aduerſas perrũpere limitis ripas. Dum hęc
celerantur, Hortarius rex nobis antè fœderatus, non nouaturus quædã, ſed amicus fi-
nitimis quoq; ſuis, reges oẽs & regales & regulos ad conuiuiũ corrogatos retinuit epu
lis aduſq; uigiliam tertiã more gentili extentis: quos diſcedẽtes inde caſu noſtri ex im-
prouiſo adorti, nec interficere, nec corripere ullo modo potuerunt, tenebrarum equo-
rumq; adiumẽto, quò dubius impetus truſit abreptos. lixas uero uel ſeruos qui eos pe
dibus ſequebant, niſi quos exemit diſcrimine temporis obſcuritas, occiderunt. Cogni
to deniq; Romanorũ trãſitu, qui tunc perq; expeditiones pręteritas ibi leuamen ſume
re laborum opinabantur, ubi hoſtem contingeret inueniri, perculſi reges eorũq; popu
li, qui pontem ne ſtrueretur ſtudio ſeruabant intento, metu exhorreſcentes diffuſe uer
tuntur in pedes: & indomito furore ſedato, neceſsitudines, opeſq; ſuas transferre lon-
gius feſtinabãt. Statimq; difficultate omni depulſa, ponte cõſtrato, ſolicitarũ gentium
opinione pręuenta, uiſus in barbarico miles, per Hortarij regna tranſibat intacta. Vbi
uero terras infeſtorũ etiam tum tetigit regum, urens omnia rapienſq; per medium re-
bellium ſolum graſſabatur intrepidus. Poſtq; ſepimenta fragilium penatiũ inflãmata,
& obtruncatam hominũ multitudinẽ, uiſoſq; cadentes multos, alioſq; ſupplicantes,
Terminales lapides cum uentum fuiſſet ad regionem cui Capellatij, uel Palas nomen eſt, ubi terminales la
Confinis Burgundorum & Alemannorum pides Alemannorũ & Burgundorũ confinia diſtinguebant, caſtra ſunt poſita: ea pro-
pter ut Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges ſuſciperent impauidi; qui
propinquare ſibi perniciẽ ſentiẽtes, uenerãt pacem anxijs animis precaturi. Poſt quos
ſtatim rex quoq; Vadomarius uenit, cuius erat domiciliũ contra Rauracos, ſcriptiſq;
Conſtantij principis, quibus cõmendatus eſt, arctius allegatis, leniter ſuſceptus eſt, o-
lim ab Auguſto in clientelã rei Romanæ ſuſceptus. & Macrianus quidem cum fratre
inter aquilas admiſſus & ſigna, ſtupebat armorũ uiriumq; uarium decus, uiſa tunc pri-
mitus, proq; ſuis orabat. Vadomarius uero noſtris coalitus, utpote uicinus limiti, mi-
rabatur quidem apparatũ ambitioſi procinctus, ſed uidiſſe ſe talia ſæpe adoleſcẽtia me
minerat prima. Libratis deniq; diu conſilijs, concordi aſſenſione cunctorũ, Macriano
quidem & Hariobaudo pax eſt attributa. Vadomario uero, qui ſuam locaturus ſecuri
tatem in tuto, & legationis nomine precator uenerat pro Vrio, & Vrſicino, & Verſal-
po regibus, pacem indem obſecrans, interim reſponderi non poterat, ne ut ſunt fluxio
ris fidei barbari, poſt abitum recordati noſtrorũ parum acquieſcerent per alios impe-
tratis. Sed cũ ipſi quoq; miſsis legatis poſt meſſes incenſas & habitacula, captoſq; plu-
res & interfectos, ita ſupplicarent, tanq; ipſi hæc deliquiſſent in noſtros, pacem condi
tionum ſimilitudine meruerũt. Inter quas id feſtinatũ eſt maxime, ut captiuos reſtitue-
rent omnes, quos rapuerant excurſibus crebris. Hæc dum in Gallijs cæleſtis corrigit
cura, in comitatu Auguſti turbo nouarum exoritur rerum, à primordijs leuibus ad lu-
ctus & lamenta progreſſus. in domo Barbationis pedeſtris militiæ tunc rectoris exa-
men apes fecere perſpicuũ. Superq; hoc prodigiorũ gnaros ſollicite conſulenti, diſcri-
men magnũ portendi reſponſum eſt, cõiectura uidelicet tali, q; hæ uolucres poſt com-
poſitas ſedes, opeſq; cõgeſtas, fumo pelluntur, & turbulento ſonitu cymbalorũ. Huic
uxor

uxor erat Aſſyria nomine, nec taciturna, nec prudẽs: quæ eo ad expeditionẽ profecto
& multiplici metu ſuſpenſo, ob ea quæ meminerat ſibi prædicta, perculſa uanitate mu
liebri, ancilla aſcita notarũ perita, quam è patrimonio Siluani poſſederat, ad maritum
ſcripſit intẽpeſtiue, uelut flens, obteſtansq; ne poſt obitũ Conſtantij propinquantem,
in imperiũ ipſe ut ſperabat admiſſus deſpecta ſe anteponeret Euſebiæ matrimonium,
tunc reginę decore corporis inter multas fœminas excellentis. Quibus literis occulte,
quantum fieri potuit, miſsis, ancilla quæ domina dictante perſcripſerat, reuerſis omni
bus è procinctu, exemplũ ferens ad Arbetionem noctis prima quiete cõfugit, auideq;
ſuſcepta, chartulam prodidit. Hocq; indicio ille confiſus, ut erat ad criminandũ aptiſsi
mus, principi detulit: atq; ex uſu, nec mora ulla negotio tributa nec quiete Barbatio
epiſtolam ſuſcepiſſe confeſſus, & mulier ſcripſiſſe documento conuicta non leui, ceruí
cibus interiere præciſis. Hisq; punitis, quæſtiones longe ſerpebant, uexatiq; multi no
centes ſunt, & innocentes. Inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorũ tri- *Primicerius*
bunus, ut conſcius inter cõplures alios tortus aliquoties ſuperuixit, penitus quid erat
geſtum ignorans. Ideoq; ad iniuriæ periculiq; compenſationẽ, ducis in Illyrico meruit
poteſtatem. Erat aũt idem Barbatio ſubagreſtis arrogãtisq; propoſiti, ea re multis exo-
ſus, quòd & dum domeſticos protectores ſub Gallo regeret Cæſare, proditor erat &
perfidus: & poſt eius exceſſum nobilioris militiæ ſtatu elatus, in Iulianũ itidem Cæſa-
rem paria cõfingebat, crebroq; deteſtãtibus bonis ſub Auguſti patulis auribus multa
garriebat & ſæua: ignorans profecto notũ Ariſtotelis ſapiẽs dictum, qui Calliſthenem
ſectatorem & propinquum ſuum ad regem Alexandrum mittens, ei ſæpe mandabat,
ut quam rariſsime & iucunde apud hominẽ loqueretur, uitæ poteſtatẽ & necis in acie
linguę portantem. Ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnunquam &
decentia, quorum mentes cognatas cæleſtibus arbitramur, animalia ratione carentia
ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilẽtio ſolent, ut exemplum eſt hoc perquàm notum:
linquentes orientem grues ob calorem, plagamq; petẽtes occiduam, cum montem pe
netrare cœperint Taurum aquilis abundantẽ, timẽtes fortiſsimas uolucres, roſtra la-
pillis occludunt, ne eis eliciat uel neceſsitas extrema clangorem: ijſdẽq; collibus agi-
liore uolatu tranſcurſis proijciunt calculos, atq; ita ſecurius pergũt. Dum apud Sirmi
um hæc diligentia quæruntur impenſa, orientis fortuna periculorum terribiles tubas
inflabat. Rex enim Perſidis ferarum gentium quas placarat adiumentis accinctus, au
gendiq; regni cupiditate ſuper homines flagrans, arma uiresq; parabat & cõmeatus,
conſilia tartareis manibus miſcens, & præſtigiatores omnes cõſulens de futuris: hisq;
ſatis collectis peruadere cuncta prima uerni tẽperie cogitabat. Et cum hæc primo ru-
mores, deinde nuntij certi perferrẽt, omnesq; ſuſpenſos aduentantiũ calamitatũ com-
plicaret magna formido, comitenſis fabrica eandem incudem (ut dicitur) diu noctuq; *Eandem incudem tundere*
tundendo ad ſpadonum arbitrium, imperatori ſuſpicanti ac timido intendebat Vrſici
num, uelut uultus gorgonei toruitatẽ: hæc ſæpe taliaq; replicãs, quòd interempto Sil-
uano, quaſi penuria meliorũ ad tuendas partes Eoas denuo miſſus, altius anhelabat.
Hae aũt aſſentandi nimia fœditate mercari cõplures nitebantur Euſebij fauorem, cu-
biculi tunc præpoſiti, apud quẽ (ſi uera dici debent) multa Conſtantius potuit, antedi
cti magiſtri equitum ſalutem acriter impugnantis ratione biſaria: quòd omnium ſolus
nec opis eius egebat ut cæteri, & domo ſua non cederet Antiochiæ, quã moleſtiſsime
flagitabat: qui ut coluber copia uirus exuberans, natorum multitudinẽ etiã tum ægre
ſerpentẽ excitans, ad nocendũ emittebat cubicularios iam adultos: ut inter miniſteria
uitæ ſecretioris, gracilitate uocis ſemper puerilis & blandæ, apud principis aures nimi
um patulas, exiſtimationem uiri fortis inuidia graui pulſarent: & breui iuſſa fecerunt.
Horum & ſimiliũ tædio iuuatueterẽ laudare Domitianũ, qui licet patri fratriq; diſsi-
milis memoriã nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit, tamẽ receptiſsima incla-
ruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos iuriſdictionis Romanæ caſtra-
ret quiſq; puerũ: quod ni cõtigiſſet, quis eorũ ferret examina, quorũ paucitas difficile
tolleratur? Actum eſt tamẽ cautius, ne ut fingebat, rurſus accitus idem Vrſicinus me-
tu cuncta turbaret, ſed cũ fors copiam detuliſſet, raperet ad mortẽ. Hęc opperientibus
illis, & ancipiti cogitatione diſtrictis, nobis apud Samoſatam Comageni quondam

regni clarissimam sedem parumper morantibus, repente noui motus rumoribus den-
sis audiuntur & cōcretis, quos docebit orationis progrediens textus. Antoninus qui-
Rationarius apparitor dā ex mercarore opulento rationarius apparitor, Mesopotamię ducis tunc protector,
exercitatus & prudens, perq; oēs illas notissimus terras, auiditate quorundā nexus in
gentibus damnis, cum iurgando contra potentes se magis magisq; iniustitia frangi cō
Contra acumina calcitrans templaretur, ad deferendam potentioribus gratiam qui spectabant negotium inclina
tis, ne contra acumina calcitraret, flexit se in blanditias molliores: cōfessusq; debitum
per colludia in nomen fisci translatū, iamq; ausurus immania, rimabatur tectius reip.
membra totius: & utriusq; linguæ literas sciens, circa ratiocinia uersabat, qui uel qua-
rum uirium milires ubi agant, uel procinctus tēpore quos tuerentur describēs: itidem
armorum & cōmeatuū copiæ, aliaq; usui bello futura, an abunde suppetant, indefessa
scitatione percontans. Et cum totius orientis didicisset interna, uirorū stipendijq; par-
te maxima per Illyricum distributa, ubi distinebatur ex negocijs serijs imperator: adla
Syngrapha psuro iam præstituto die soluendæ pecuniæ, quam per syngrapham debere se confite-
ri ui metuq; compulsus est, cum omnibus se prospiceret undiq; periculis opprimen-
Largitionum comes dum, largitionum comite ad alterius gratiam infestius perurgente, fugam ad Persas
cum coniuge liberisq; & omni uinculo charitatum ingenti molimine conabatur. atq;
ut lateret stationarios milites, fundum in Hiaspide, qui locus Tigridis fluētis adluitur
pretio non magno mercatur. Hocq; cōmento cum nullus causam ueniendi ad extre-
mas Romani limitis partes, iam possessorem cum plurimis auderet exigere, per fami-
liares fidos peritosq; nandi occultis sæpe colloquijs cū Sapore habitis, qui tractus om
nes aduersos ducis potestare tunc tuebat, & antea cognitus misso à Persicis castris au-
xilio uirorū pernicium lembis impositus, cum omni penatū dulcedine nocte cōcubia
Fuga Antonini trāsfrerat, re cōtraria, specie Zopyri illius similis Babylonij proditoris. Rebus per Me
sopotamiā in hunc statum deductis, Palatina cohors palinodiam in exitiū concinens
nostrum, inuenit tandē ansam nocendi fortissimo uiro, autore & incitatore coetu spa-
donum: qui feri & auidi semper, carentesq; necessitudinibus cæteris, diuitias solas ut
filiolas iucundissimas amplectuntur. Stetitq; sententia, ut Sabinianus uietus quidem
senex & bene nummatus, sed imbellis & ignauus, & ab impetranda magisterij digni-
tate per obscuritatē adhuc longe discretus, præficiendus Eois partibus mitteretur, Vr
sicinus uero eura turus pedestrē militiam, & successurus Barbationi ad comitatū reuer
teretur, quo præsens rerū nouarū auidus concitor, ut iactabant, à grauibus inimicis &
metuendis incesseretur. Dum hęc in castris Cōstantij quasi per lustra aguntͣ & scenam
Diribitores & diribitores uenundatæ subito porestatis pretiū per potiores diffunditāt domos, An
toninus ad regis hyberna perduct⁹ auenter suscipit: apicis nobilitatus autoritate, quo
honore participantur mensæ regales, & meritorū apud Persas ad suadendū ferēdasq;
senrentias in concionibus ora panduntur, nō contis, nec remulco (ut aiunr) id est, non
flexiloquis ambagibus, uel obscuris, sed uelificatione plena in remp. ferebatur: eun-
demq; incitans regem, ut quondā Maharbal lentitudinis increpans Annibalem, posse
eum uincere, sed uictoria uti nescire, assidue prædicabat. eductus enim in medio, ut re
rum omnium gnarus, auditorū nanctus uigiles sensus & aurium delinimenta captan-
tes, nec laudantium, sed secundū Homericos Phæacas cum silentio admirantium, iam
inde quadragesimi anni memoriam replicabat: post bellorū assiduos casus, & maxime
apud Hileiam & Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est,
nostrorum copijs ingenti strage confossis, quasi dirimente quodam medio feciali, Per
sas nondum Aedessam, nec pontes Euphratis tetigisse uictores: quos armipotētia fre
tos successibusq; magnificis, ita dilatasse decuerat rem, eo maxime tēpore, quo diutur
nis bellorum ciuiliū motibus sanguis utrinq; Romani roboris fundebatur. His ac tali-
bus subinde inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorū & serijs rebus apud
eos Graiorum more ueterū consultatur, regem incendebat ardentē, ut exacta hyeme
statim arma fretus fortunæ suæ magnitudine concitaret, ipse quoq; in multis ac neces-
sarijs operam suam fidenter promittens. Sub ijsdem ferè diebus Sabinianus adepta re
pentina potestate sufflatus, & Ciliciæ fines ingressus, decessori suo principis literas de
dit hortātis, ut ad comitatū dignitate afficiēdus superiore citius properaret; eo necessi-

catum

[...]tum articulo, quo etiā si apud Thulen moraretur Vrsicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat: utpote disciplinæ ueteris, & longo usu bellandi artis Persicæ scientissimū. quo rumore prouincijs percitis, ordines ciuitatū & populi decretis & acclamationibus densis, iniecta manu detinebant penes se publicum defensorem: memores quòd relictus ad sui tutelam, cum inerti & umbratili milite, nihil amiserat per decennium: simul metuentes saluti, quòd tēpore dubio remoto illo aduenisse hominē compererant inertissimū. Credimus, neq; enim dubiū est, per aerios tramites famā præpetem uolitare, cuius indicio hæc gesta pandente, consiliorum apud Persas summa præponebatur: & multis ultro citroq; deliberatis placuit, Antonino suadente, ut Vrsicino procul amoto, despectoq; nouello duce, posthabitis ciuitatum perniciosis obsidijs, pertemperetur Euphrates, ireturq; prorsus: ut occupari possint prouinciæ, fama celeritate præuēta, omnibus ante bellis (nisi temporibus Gallieni) intactæ, paceq; longissima locupletes, cuius rei prosperante deo ductorem cōmodissimū fore spondebat. Laudato firmatoq; concordi omnium uoluntate consilio, conuersisq; uniuersis ad ea quæ erant citius congerenda, commeatus, milites, arma, cæteraq; instrumenta quæ poscebat procinctus aduentans, perpetua hyeme parabantur. Nos interea paulisper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ uenientes, festinantes prope flumen uenimus Hebrum, ex Odrysarū montibus decurrentē: ibiq; principis scripta suscepimus, iubētia omni causatione posthabita reuerti Mesopotamiā sine apparitione, nullam expeditionē curaturi periculosam, ad aliū omni potestate translata: quod ideo per molestos formatores imperij struebatur, ut si Persæ frustra habiti redissent ad sua, ducis noui uirtuti facinus assignareť egregiū: si fortuna sequior ingruisset, Vrsicinus reus proditor Reip. deferretur. Agitati ita sine rationibus, diu contati, reuersiq; fastidij plenum Sabinianū inuenimus, hominē mediocris staturæ, & parui angustiq; animi, uix sine turpi metu sufficientē ad leuem conuiuij, nedum prælij strepitū perferendum: tamen quoniā speculatores apparatus omnes apud hostes feruere constanti adseueratione perfugis cōcinentibus affirmabant, oscitante homunculo Nisibin prope uenimus utilia paraturi, ne dissimulantes obsidiū Persæ ciuitati superuenirent incautæ. Dumq; intra muros maturanda perurgerentur, fumus, micātesq; ignes assidui à Tigride per castra Maurorū, & Sisara, & conlimitia reliqua adusq; ciuitatē continui perlucebant, solito crebriores erupisse hostiū uastatorias manus superato flumine permōstrantes. qua causa ne occuparentur itinera, celeri cursu prægressi, cum ad secundū lapidem uenissemus, liberali forma puerū torquatum, ut coniectabamus, octennē, in aggeris medio uidimus eiulantem, ingenui cuiusdā filiū, ut aiebat, quē mater dum imminentium hostiū terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat solū. Hunc dum imperatu ducis miserati cōmotiq;, impositū equo præ me ferēs ad ciuitatē reduco, circūuallato murorū ambitu, prędatores latius uagabantur. Et quia me obsidionales ærumnæ terrebāt, intra semiclausam posticā exposito puero, nostrorū agmē agilitate uolucri repetebam exanimis: nec multū fuit quin caperer. Nam cum Abdigidum quendā tribunum fugientē cum calone ala sequeretur hostilis, lapsoq; per fugā domino seruū deprehensum, cum ego rapido ictu transirē, interrogassent, quisnā pręfectus sit iudex, audissentq; Vrsicinū paulo ante urbē ingressum, montē Izalam petere, occiso indice minimum quæsiti, cōplures nos irrequietis cursibus sectabanť. Quos cum iumēti agilitate prægressus, apud Amudū munimentū infirmū dispersis per pabulū equis recubantes nostros securius inuenissem, porrecto extēsius brachio, & summitatibus sagi cōtortis elatius, adesse hostes signo solito demonstrabā: ijsdemq; iunctus impetu cōmuni ferebar, equo iam fatiscēte. Terrebat autē nos pleniluniū noctis, & planicies supina cāporum, nulla si occupasset artior casus latibula præbere sufficiēs, ubi nec arbores, nec frutecta, nec quicq; præter herbas humiles uisebatur. Excogitatū est ergo, ut ardente superposita lāpade, & circūligata ne rueret, iumentū solum quod eam uehebat, solutū sine rectore læuorsus ire permittereť, cum nos ad mōtanos excessus dextera positos tenderemus: ut prælucere sebalē facē duci lenius gradienti Persæ credentes, eum tenerēt potissimū cursum: quod nisi fuisset præuisum, circūuenti & capti sub ditionē uenissemus hostilem. Hoc extracti periculo, cum ad nemorosum quendā locum uineis arbu-

Sine apparitione

Amianus ferè captus

stisq; pomiferis consitum, Meiacarire nomine uenissemus, cui fontes dedere uocabu-
lum gelidi, lapsis accolis omnibus, solum in remoto secessu latentē inuenimus militem,
qui oblatus duci, & locutus uaria præ timore, ideoq; suspectus, adigente metu qui in-
tentabatur, pandit rerum integram fidem: docetq; quod apud Parisios natus in Gal-
lijs, & equestri militans turma, uindictam quondam cõmissi facinoris timens, ad Per-
sas abierat profugus: exindeq; morum probitate spectata sortita coniuge, liberisq; su-
sceptis, speculatorē se missum ad nostra sæpe ueros nuntios reportasse. At nūc se à Sa-
pore & Nohodareo optimatibus missum, qui cateruas ductauerant prædatorum, ad
eos redire quæ didicerat perlaturum. Post hæc, adiectis quæ agi in parte diuersa no-
rat, occiditur. Proinde curarum crescēte solicitudine, inde passibus citis Amidam pro
temporis copia uenimus, ciuitatem postea secutis cladibus inclytam. quò reuersis ex-
ploratoribus nostris, in uaginæ internis figuris notarum membranam reperimus scri-
ptam, à Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatum ad Persas antea missum
cum comite Lucilliano, prædixi: hæc consulto obscurius indicantem, ne captis baiu-
lis, sensuq; intellecto scriptorum, excitaretur materia funestissima: Amandatis procul
Graiorum legatis, forsitan & necandis, rex longæuus non contentus Hellesponto,
iunctis Granici & Rindaci pontibus, Asiam cum numerosis populis peruasurus ad-
ueniet, suopte ingenio irritabilis & asperrimus, autore & incensore Hadriani quon-
Actum & conclamatum est dam Romani principis successore: actum & conclamatum est, ni cauerit Græcia. qui
textus significabat Persarum regem, transitis fluminibus Anzaba & Tigride, An-
tonino hortante dominium oriētis affectare totius. His ob perplexitatē nimiam æger-
rime lectis, consilium suscipitur prudens. Erat eo tēpore satrapa Corduenæ, quæ ob-
temperabat potestati Persarum, Iouinianus nomine appellatus in solo Romano ado-
lescens, nobiscum occulte sentiens, ea gratia, quòd obsidatus sorte in Syria detentus,
& dulcedine liberaliū studiorū illectus, remeare ad nostra ardenti desiderio gestiebat.
Ad hunc missus ego cum centurione quodam fidissimo, exploratius noscendi gratia
quæ gerebantur, per auios montes angustiasq; præcipites ueni. Visusq; & agnitus, co-
miterq; susceptus, causam præsentiæ meæ uni illi confessus, adiuncto taciturno aliquo
locorum perito, mittor ad præcelsas rupes exinde longe distantes: unde nisi oculorum
deficeret acies, ad quinquagesimū usq; lapidē, quoduis etiam minutissimū apparebat.
ibi morati integrum biduū, cum sol tertius affulsisset, cernebamus terrarū omnes am-
bitus subiectos, quos orizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & ante-
gressum regē uestis claritudine rutilantē. Quem iuxta læuus incedebat Grumbates
Chionitarum rex, ætate quidem media, rugosisq; membris, sed mente quadā grandifi-
ca, multisq; uictoriarū insignibus nobilis: dextera rex Albanorum pari loco atq; ho-
nore sublimis: post duces uarij autoritate & potestatibus eminētes, quos ordinū omni-
um multitudo sequebat, ex uicinarum gentiū roboribus lecta, ad tolerandā rerū aspe-
Doriscus ritatem diuturnis casibus erudita. Quousq; nobis Doriscū Thracię oppidum: & agmi-
natim intra consepta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis? cum nos cauti,
uel ut uerius dixerim timidi, nihil exaggeremus, prçter ea quç fidei testimonia neq; du-
bia, neq; incerta monstrarunt. Postq; reges Nineue Adiabenæ ingenti ciuitate trans-
missa, in medio pontis Anzabæ hostijs cæsis extisq; prosperātib. trāsiere lætissimi, con-
iectantes nos residuam plebē omnē ægre penetrare post triduū posse, citius exinde ad
satrapen reuersi quieuimus, hospitalibus officijs recreati. Vnde per loca itidem deserta
& sola, magno necessitatis ducente solatio, celerius quàm potuit sperari reuersi, confir-
mauimus animos hæsitantiū, unum è naualibus pōtem transisse reges absq; ulla circui-
tione perdoctos. Extemplo igitur equites citi mittunt ad Cassianū Mesopotamiæ du-
cem, rectoremq; prouinciæ tunc Euphronium, compulsuri agrestes cum familijs &
Carræ oppid. pecoribus uniuersis ad tutiora transire, & agiliter deseri Carras oppidum inualidis
circūdatum muris, super his campos omnes incendi, ne pabulorum suppeteret copia:
& imperatis sine mora completis, iniecto igne, furentis elementi uis maxima, frumēta
omnia cum iam stipula flauenti turgerent, herbasq; pubentes ita contorruit, ut adusq;
Euphraten ab ipsis marginibus Tigridis nihil uiride cernerent. Tunc exustæ sunt feræ
conplures, maximeq; leones per ea loca sæuientes, immaniter cōsumi uel cæcari sueti

paulatim

paulatim hoc modo. Inter harundineta Mesopotamiæ fluminũ & frutecta leones uagantur innumeri, clementia hyemis ibi mollissimæ semper innocui. At ubi solis radijs exarserit tempus, in regionibus ęstu ambustis, uapore sideris & magnitudine culicum agitantur, quorũ examinibus per eas terras referta sunt omnia. Et quoniã oculos quasi humida & lucentia membra eędem appetunt uolucres, palpebrarũ libramentis mordicus insidentes, ijdem leones cruciati diutius, aut fluminibus mersi sorbẽtur, ad quæ remedij causa confugiunt, aut amissis oculis, quos unguibus crebro lacerantes effodiunt, immanius efferescunt: quod ni fieret, uniuersus oriens huiusmodi bestijs abundaret. Dum campi cremantur (ut dictum est) tribuni cum protectoribus missi, citeriores ripas Euphratis castellis, et pręacutis sudibus, omniq; pręsidiorũ genere cõmuniebãt, tormenta quà non erat uoraginosum, locis opportunis aptantes. Dum hæc celerãtur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum cõmunium lectissimus moderator belli interneciui, per Aedessena sepulchra, quasi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more uitæ remissioris fluxius agens, militari pyrrichio sonantib. modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur, ominoso sanè & incepto & in loco. Cum hæc & huiusmodi factu dictuq; tristia futuros pronuntiãt motus, uitare optimũ quenq; debere seculi progressione discamus. Interea reges Nisibi pro statione uili transmissa, incendijs arida nutrimentorũ uarietate crescentibus, fugitantes inopiã pabuli, sub montiũ pedibus per ualles gramineas incedebant. Cumq; Bebasen uillam uenissent, unde ad Constantiã usq; oppidum, quod centesimo lapide disparat̃, arescunt omnia siti perpetua, nisi quòd in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu contati, iamq; suorũ duritiæ fiducia transituri, exploratore fido docente, cognoscunt Euphraten niuibus tabefactis inflatũ, late fusis gurgitibus euagari, ideoq; uado nequaq; posse transiri. Conuertuntur ergo ad ea quæ amplectenda fortuita paret occasio, spe concepta præter opinionem exclusi. ac proposito pro abrupto rerum præsentium statu urgenti consilio, Antoninus dicere quid sentiat iussus, orditur, flecti iter suadẽs in dexterum latus, ut per longiorem circuitũ, omnium rerum usu regionũ feracium, & consideratione ea qua rectus pergeret hostis adhuc intactarum, castra duo præsidiaria Barzala & Laudias peterentur sese ductante: ubi tenuis fluuius prope originẽ & angustus, nullisq; adhuc aquis aduenis adolescens facile penetrari poterit ut uadosus. His auditis, laudatoq; suasore & iusso ducere quà norat, agmina cuncta ab instituto itinere conuersa per auium sequebant̃. Quo certis speculationibus cognito, nos disposuimus properare Samosata, ut superato exinde flumine, pontiumq; apud Zeugma & Capersana iuncturis abscisis, hostiles impetus si iuuisset fors ulla repelleremus. Sed contigit atrox, & silentio omni dedecus obruendum. namq; duarum turmarũ equites circiter septingenti ad subsidiũ Mesopotamiæ recens ex Illyrico missi, enerues & timidi, pręsidium per eos traductus agentes, nocturnasq; pauẽtes insidias, ab aggeribus publicis uesperi quando custodiri magis oẽs tramites cõueniret, longius discedebãt. Hocq; obseruato, eos uino oppressos & somno, uiginti milia ferè Persarum Sapore & Nohodare ductãtibus nullo prospiciẽte trãsgressa, post tumulos celsos uicinos Amidæ occultabantur armata. Moxq; (ut dictũ est) cum abituri Samosatam luce etiã tum dubia pergeremus, ab alta quadam specula radiannium armorũ splendore præstricti, hosteisq; adesse excitatius clamitãtes, signo dato quod ad prælium solet hortari, restitimus conglobati, nec fugam capessere, cum essent iam in contuitu qui sectarentur, nec congredi cum hoste equitatu & numero pręualente, metu indubitatæ mortis cautũ existimantes. Deniq; ex ultima necessitate manibus iam cõserendis, cum quid agi oporteat contaremur, occiduntur quidam nostrorum temere procursantes: & urgente utraq; parte, Antoninus ambitiose prægrediens agmina, ab Vrsicino agnitus, & obiurgatorio sono uocis increpitus, proditorq; & nefarius appellatus, sublata tiara quam capiti summo ferebat honoris insigne, dissiluit equo: curuatisq; membris humum uultu pene contingens, salutauit patronum appellans & dominum, manus post tergum connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam: Et ignosce mihi, inquit, amplissime comes, necessitate non uoluntate ad hæc quæ noui scelesta prolapso. egêre me præcipitem flagitatores, ut nosti, quorum auaritiæ ne tua quidem excelsa illa fortuna

propugnans

Culices Mesopotamiæ innumeri

Constantia oppidum

Amida

propugnãs miſerijs meis potuit refragari. Simul hæc dicẽs, è medio proſpectu abſceſ-
ſit non auerſus: ſed dum euaneſceret, uerecũde retrogradiens, & pectus oſtentãs: quæ
dum in curriculo ſemihoræ aguntur, poſtſignani noſtri qui tenebant editiora collis,
exclamant, aliam cataphractorum multitudinem equitum ponè uiſam celeritate quã
maxima propinquare. Atque ut in rebus ſolet afflictis, ambigẽtes cui iam deberet aut
poſsit occurri, trudente pondere plebis immenſæ, paſsim quà cuiq; proximum uideba-
tur, diffundimur uniuerſi. Dumq; ſe quiſq; expedire diſcrimine magno conatur, ſpar-
ſim diſiecti hoſti concurſatori miſcemur. Itaq; ſpreta iam uiuẽdi cupiditate fortiter de-
cernentes, ad ripas pellimur Tigridis alte exciſas. Vnde quidam præcipites pulſi im-
plicantibus armis hæſerunt, ubi uadoſus eſt amnis: alij lacunarum hauſti uertigine uo-
rabantur: nonnulli cum hoſte congreſsi uario euentu certabant: quidam cuneorũ den-
ſitate perterriti, petebant proximos Tauri montis exceſſus. Inter quos dux ipſe agni-
tus, pugnatorumq; mole circũdatus, cum Aiadaltha tribuno, caloneq; uno, equi celeri-
tate ereptus abſceſsit. Mihi dum auius ab itinere comitũ quid agerẽ circũſpicio, Veren-
Domeſticus nianus domeſticus protector occurrit femur ſagitta confixus: quam dum auellere ob-
protector teſtante collega conarer, cinctus undiq; antecedentibus Perſis, ciuitatem petebam an-
helo curſu rependo, ex eo latere quo inceſſebamur in arduo ſitam, unoq; aſcenſu per-
anguſto meabilem, quem ſciſsis callibus molinæ ad calles artandas ædificatæ denſius
conſtringebant. Hic mixti cum Perſis eodem ictu procurrẽtibus, ad ſuperiora nobiſ-
cum, adusq; ortum alterius ſolis immobiles ſtetimus, ita conſerti, ut cæſorum cadaue-
ra multitudine fulta reperire ruendi ſpatium nuſquam poſſent: utq; miles ante me qui-
dam diſcriminato capite, quod in æquas partes ictus gladij fiderat ualidiſsimus, in ſti-
pitis modum undiq; coartatus hæreret, & licet multiplicia tela per tormentorum om-
nia genera uolarẽt è propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas
eximebat: tandemq; per poſticam ingreſſus, refertam inueni confluente ex finitimis ui-
rili & muliebri ſexu. Nam & caſu illis ipſis diebus in ſuburbanis peregrina commercia
circumacto anno ſolita celebrare multitudo conuenarum augebat agreſtium. Interea
ſonitu uario cuncta miſcentur, partim amiſſos gementibus, alijs cũ exitio ſaucijs, mul-
tis caritates diuerſas, quas præ anguſtijs uidere non poterant, inuocantibus. hanc ciui-
tatem olim perquam breuem, Cęſar etiam tum Conſtantius ut accolę ſuffugiũ poſsint
Antoninupolis habere tutiſsimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidum aliud ſtruxit, turribus
circumdedit amplis & mœnibus: locatoq; ibi conditorio muralium tormẽtorum, fecit
hoſtibus formidatam, ſuoq; nomine uoluit appellari. Et latere quidem auſtrali, geni-
culato Tigridis meatu ſubluitur propius emergentis. quà Euri opponitur flatibus Me-
ſopotamiæ plana deſpectat. unde aquiloni obnoxia eſt, Nymphæo amni uicina, uerti-
cibus Taurinis umbratur, gentes Tranſtigritanas dirimẽtibus & Armeniam. ſpiranti
Zephyro controuerſa Gumathenam contingit, regionem uberem & cultu iuxta fœ-
cundam: in qua uicus eſt Abarne nomine, ſoſpitalium aquarũ lauacris calentibus no-
tus. In ipſo autem Amidæ meditullio ſub arce fons diues exudat, potabilis quidem,
ſed uaporatis æſtibus nonnunquam fœtens. Cuius oppidi præſidio erat ſemper quin-
ta Parthica legio deſtinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc in-
gruentem Perſarum multitudinem ſex legiones raptim percurſis itineribus antegreſ-
ſæ, muris aſtitere firmiſsimis: Magnentiaci & Decentiaci, quos poſt conſummatos ci-
uiles procinctus, ut fallaces & turbidos, ad orientem uenire compulit imperator, ubi
nihil præter bella timetur externa: Et triceſimani Decimiq; Fortenſes, & Superuento-
res atq; Præuentores cũ Aeliano iam comite, quos tyrones tum etiã nouellos hortãte
memorato adhuc protectore erupiſſe Singara, Perſasq; fuſos in ſomnũ retulimus tru-
Sagitarij cidaſſe complures. Aderat comitũ quoq; ſagittariorum pars maior, equeſtres uidelicet
comites turmæ ita cognominatæ, ubi merent omnes ingenui Barbari armorum uiriumq; fir-
mitudine inter alios eminentes. Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat in-
ſperatis, rex cum populo ſuo gentibusq; quas ductabat, à Bebaſe loco itinere flexo
dextrorſus, ut monuerat Antoninus, per Horren & Meiacarire & Charcha ut tranſi-
turus Amidam, cum prope caſtella Romana ueniſſet, quorũ unum Reman, alterum
Buſan appellatur, perfugarum indicio didicit multorum opes illuc translatas ſeruari,

ut in mu

ut in munimentis prçcelsis & fidis: additumq; est ibi cum supellectili preciosa inueniri fœminam pulchram cum filia paruula, Craugasii Nisibeni cuiusdam uxorem, municipali ordine, genere, fama, potentiaq; circunspecti. Auiditate itaq; rapiendi aliena festinans, petit impetu fidenti castella: unde subita animi consternatione defensores armorum uarietate præstricti, cunctos prodidere qui ad præsidia confugerunt, & degredi iussis, cōfestim claues obtulere portarū: patefactisq; aditibus, quicquid ibi congestum erat, eruitur: & productæ sunt attonitæ sonitu mulieres, & infantes matribus implicati, graues ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Cumq; rex percontando cuius nam coniunx esset, Craugasii comperisset, uim in se metuentem prope uenire permisit intrepidam, & uisam opertamq; absq; labra ipsa atro uelamine, certiore iam spe mariti recipiendi, & pudoris inuiolati mansuri benignius confirmauit. Audiens enim coniugem miro eius amore flagrare, hoc præmio Nisibenam se proditionem mercari posse arbitrabatur. Inuentas tamen alias quoque uirgines Christiano ritu cultui diuino sacratas, custodiri intactas, & religioni seruire solito more nullo uetante præcepit; lenitudinem profecto in tempore simulans: ut omnes quos antehac diritate terrebat, sponte sua metu remoto uenirent, exemplis recētibus docti, humanitate eum & moribus iam placidis magnitudinem temperasse fortunæ.

AMMIANI MARCELLINI RERVM

GESTARVM LIBER DECIMVSNONVS

HOC miseræ nostrorum captiuitatis euentu rex lætus successusq; opperiēs similes, egressus exinde paulatimq; incedēs, Amidam die tertio uenit. Cumq; primum aurora surgeret, uniuersa quæ uideri poterant, armis stellantibus coruscabant, ac ferreus equitatus campos oppleuit & colles. Insidens autem equo, ante alios celsior ipse præibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans, multiplici uertice dignitatum & gentium diuersarum comitatu sublimis. Satisq; eum constabat colloquio tenus defensores mœnium tentaturum, aborsum Antonini consilio festinantem. Verum cæleste numen ut Romanæ rei totius ærumnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immensum se extollentem, credentem'que quòd uiso statim obsessi omnes metu examinati supplices uenirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum se propecōfidentius inserit, ut etiam uultus eius posset aperte cognosci, sagittis missilibusq; cæteris ob decora petitus insignia corruisset, ni puluere iaculantium adimente conspectum, parte indumenti tragulæ ictu discissa, editurus postea strages innumeras euasisset. Hinc quasi in sacrilegos uiolati sæuiēs templi, temeratumq; tot regum & gentium dominum prædicans, eruendæ urbis apparatu nisibus magnis instabat: & orantibus potissimis ducibus, ne profusus in iram à gloriosis descisceret cœptis, lenissimà eorum petitione placatus, postridie quoq; super deditione moneri decreuerat defensores. Ideoq; cum prima lux aduenisset, rex Chionitarum Grumbates fidenter operam nauaturus tendebat ad mœnia cum manu promptissima stipatorum. quem ubi uenientem iam telo fortè contiguum contemplator peritissimus aduertisset, contorta balista filium eius primæ pubis adolescentem, lateri paterno hærētem thorace cum pectore perforato perfodit, proceritate & decore corporis æqualibus antestātem. Cuius occasu in fugam dilapsi populares eius omnes, moxq; ne raperetur ratione iusta regressi, numerosas gentes ad arma clamoribus dissonis concitarunt: quarum concursu ritu grādinis hincinde conuolantibus telis, atrox committitur pugna: & post internecina certamina adusq; finem diei protenta, cum iam noctis esset initium, per aceruos cæsorum & scaturigines sanguinis ægre defensum caligine tenebrarū extrahitur

corpus: ut apud Troiam quondã super comite Thessali ducis exanime acies Marte acerrimo cõflixerunt. quo funere regia mœsta & optimatibus uniuersis cum parẽte subita clade perculsis, indicto iustitio iuuenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaq; ut armari solebat elatus in amplo quodam suggestu locatur & celso: circaq; eum lectuli x. sternuntur, figmenta uehentes hominum mortuorum, ita curate pollincta, ut & imagines essent corporibus similes iam sepultis. ac per dierum spacium septem uiri quidem oẽs per contubernia & manipulos epulis indulgebant saltando & cantando tristia quædã genera næniarum regium iuuenem lamentantes. Fœminæ uero miserabili planctu in primæuo flore succisam spem gentis solitis fletibus conclamabant, ut lachrymare cultrices Venereæ sæpe spectantur in solennibus Adonidis sacris, quod simulacrũ aliquod esse frugum adultarũ religiões mysticæ docent. Post incensum corpus, ossaq; in argenteã urnam contecta, quæ ad gentem humo mandanda portari statuerat pater, agitata summa cõsiliorũ placuerat busto urbis subuersæ expiare perempti iuuenis manes: nec enim Grumbates inulta unici pignoris umbra ire ultra patiebatur. biduoq; ad otium dato, ac missis abunde qui pacis modo patẽtes agros pingues cultosq; uastarent, quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur ciuitas: ac tertiæ principio lucis corusci globi turmarũ impleuerunt cuncta, quę prospectus humanus potuit undiq; contueri: & sorte loca diuisa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. Persæ omnes murorũ ambitus obsidebant. Pars quæ orientem spectabat, Chionitis euenit, quà funestus nobis ceciderat adolescens: Vertæ meridiano lateri sunt destinati: tractũ seruabant septentrionis Albani: occidentali portę oppositi sunt Segestani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum specie elephantorum agmina, rugosis horrenda corporibus leniter incedebant armatis onusta, ultra omnem diritatem tetri spectaculi formidanda, ut retulimus sępe. Cernentes populos tam indimẽsos, ad orbis Romanæ incendium diu quæsitos, in nostrum conuersos exitium, salutis rata desperatione gloriosos uitæ exitus deinde curabamus, iamq; omnibus nobis optatos. A sole itaq; orto usq; diei ultimũ acies immobiles stabant ut fixæ, nullo uariato uestigio, nec sonitu uel equorum audito hinnitu: eademq; figura digressi qua uenerant, cibo recreati & somno, cum superesset exiguum noctis æneatorũ clangore ductante, urbem ut mox casuram terribili corona cinxerũt. Vixq; ibi Grumbates hastam infectã sanguine, ritu patrio, nostriq; more coniecerat fecialis, armis exercitus concrepans inuolat in muros: cõfestimq; lacrymabilis belli turba crudescit, rapido turmaliũ procursu in procinctum alacritate omni tendentium, & contra acri intentaq; occursatione nostrorum. Proinde diffractis capitibus multos hostium scorpionum iactu moles saxeæ colliserũt. alij traiecti sagittis, pars confixi tragulis humũ corporibus obsternebãt uulnerati: alij socios fuga præcipiti repetebant. Nec minores in ciuitate luctus aut mortes, sagittarum creberrima nube auras spissa multitudine obumbrante, tormentorũq; machinis, quæ direpta in Singara possederant Persæ, uulnera inferentibus plura. nanq; uiribus collectis propugnatores, omissa uicissim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore saucij perniciose cadebant, aut laniati uoluendo stantes proxime subuertebant, aut certe spicula membris infixa uiuentes adhuc uellendi peritos quæritabant. ita strages stragibus implicitas, & ad extremum usq; diei productas, ne uespertinę quidem hebetauerant tenebræ, ea re, quod obstinatione utrinq; magna decernebat. Agitatis itaq; sub onere armorum uigilijs, resultabant altrinsecus exortis clamoribus colles: nostris uirtutes Cõstantij Cæsaris extollentibus, ut domini rerum & mundi: Persis Saporem & Achemenem appellantibus & Artaxerxen, quod regibus imperans, & bellorum uictor interpretatur. Ac priusq; lux occiperet, signo per lituos dato, ad feruorẽ similium præliorum excitæ undiq; inæstimabiles copiæ in modum alitum ferebantur: unde longe & late prospici poterat, campis & conuallibus nihil præter arma micantia ferarum gentium demõstrantibus. Moxq; clamore sublato, cunctis temere prorumpentibus, telorum uis ingens uolabat è muris: utq; opinari dabatur, nulla frustra mittebantur inter hominum cadentia densitatem. Tot enim nos circũstantibus malis, non obtinendæ causa salutis, ut dixi, sed fortiter moriendi studio flagrabamus. & à diei principio adusq; lucem obscuram neutrubi

trubi prælio inclinato, ferocius ꝙ consultius pugnabatur. Exurgebant enim terrenti-
um clamores, ut præ alacritate consistere sine uulnere quisquam uix posśit. Tandemq;
nox finem cædibus fecit, & satias ærumnarum inducias partibus dederat longiores.
Vbi enim quiescendi nobis tempus est datum, exiguas quæ supererant uires, continu
us cum insomnia labor absumpsit, sanguine & pallente expirãtium facie perterrente,
quibus ne suprema quidem humandi solatia tribui sinebant angustiæ spatiorum, intra
ciuitatis ambitũ non nimium amplæ legionibus septem & promiscua aduenarũ ciui-
umq; sexus utriusq; plebe, & militibus alijs paucis adusq; numerum milium XX. con
citis inclusis. Medebatur ergo suis quisq; uulneribus pro posśibilitate, uel curantium
copia. cũ quidam grauiter saucij cruore exhausto spiritus reluctantes efflarent: alij con
fosi mucronibus prostrati, animis in uentũ solutis proijciebantur extincti: aliquorum
foratis undiq; mẽbris mederi periti uetabant, ne offensionibus casśis animæ uexaren-
tur adflictæ: nonnulli uellendis sagittis in ancipiti curatione grauiora morte supplicia
perferebant. Dum apud Amidam hac partium destinatione pugnatur, Vrsicinus mœ
rens quòd ex alterius pendebat arbitrio autoritatis, tunc in regendo milite potiorem
Sabinianũ etiam tum sepulchris hęrentem crebro monebat, ut compositis uelitaribus
cunctis, per imos pedes montium occultis itineribus properarent: quo leuium armo-
rum auxilio si qua fors iuuisset, stationibus interceptis, nocturnas hostiũ adgrederen-
tur excubias, quæ ingenti circuitu uallauerãt muros, aut lacesśitionib. crebris occupa-
rent obsidioni fortiter adhærentes. quibus Sabinianus renitebatur ut noxijs, palàm
quidem literas imperiales prætendens, intacto ubiq; milite, quicquid geri potuisset, *Literæ imperiales*
impleri debere aperte iubentes. clam uero corde altisśimo retinens sæpe in comitatu
sibi mandatum, ut ansam omnem adipiscendæ laudis decessori suo ardenti studio glo-
riæ circuncideret, etiam ex repub. processuram. adeo uel cum exitio prouinciarũ festi-
nabatur, ne bellicosus homo memorabilis alicuius facinoris autor nuntiaretur aut so-
cius. Ideoq; his attonitus malis, exploratores ad nos sæpe mittendo, licet ob custodias
artas nullus facile oppidum poterat introire: & utilia agitando complura, nihil profi-
ciens, uisebatur ut leo magnitudine corporis & toruitate terribilis, inclusos intra retia
catulos periculo ereptum ire non audens, unguibus ademptis & dentibus. Sed in ciui
tate, ubi sparsorum per uias cadauerum multitudo humandi officia superaret, pesti-
lentia tot malis accesśit, uerminantium corporum lue tabifica, uaporatis æstibus, ua-
rioq; plebis languore nutrita. quæ genera morborũ unde oriri solent, breuiter explica-
bo. Nimietatem frigoris aut caloris, uel humoris uel siccitatis, pestilentias gignere phi- *Origo pestilentiæ unde*
losophi & illustres medici tradiderunt. Vnde accolentes loca palustria uel humecta,
tusses, ioculares casus & similia perferunt: contrà confines caloribus, tepore febrium
arescunt. sed quanto ignis materies cæteris efficacior, tanto ad perimendum celerior
siccitas. Hinc cum decennali bello Græcia desudaret, ne peregrinus pœnas dissociati
regalis matrimonij lucraretur, huiusmodi grassata pernicie telis Apollinis periere cõ-
plures, qui sol æstimatur: atq;, ut Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponnesia
ci belli principijs Athenienses acerbo genere morbi uexauit, abusq; feruenti Aethio-
piæ plaga paulatim proserpẽs, Atticam occupauit. Alijs placet, auras, ut solent aquæ,
uitiatas fœtore cadauerũ, uel similibus, salubritatis uiolare maximam partẽ: uel certe
aeris permutationẽ subitam, ægritudines parere leuiores. Adfirmant etiam aliqui ter-
rarum halitu densiore crassatum aera, emittendis corporis spiraminibus resistentẽ ne-
care nonnullos: qua causa animalia præter homines cætera iugiter prona, Homero au
tore, & experimentis deinceps multis, cum talis incesserit labes, ante nouimus interi-
re. & prima species luis Pandemus appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes
caloribus crebris interpellari: secunda Epidemus, quo tẽpore ingruens aciem hebetat
luminũ, & cõcitat periculosos humores: tertia Lœmodes, quæ itidem tẽporaria est, sed
uolucri uelocitate lętabilis. Hac exitiali peste quassati, paucis intẽperanti æstu cõsum-
ptis, quos multitudo angebat, tandem nocte quæ diem consequuta est decimum, exi-
guis imbribus disiecto concreto spiritu & crassato, sospitas retenta est corporum fir-
ma. Verum inter hæc inquies Persa uimineis ciuitatẽ pluteis circundabat, & erigi ag-
geres cœpti: turresq; fabricabanĩ frontibus ferratis excelsę, quarũ fastigijs balistæ loca

tæ sunt singulis, ut à propugnaculis propellerent defensores. Leuia tamen per funditores & sagittarios prælia ne puncto quidem cessabant. Erant nobiscum duæ legiones Magnentiæ recens è Gallis ductæ (ut prædiximus) uirorum fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum: ad eas uero belli artes quibus stringebamur, non modo inhabiles, sed contrà nimij turbatores. qui cum neq; machinis, neq; in operum constructione iuuarent aliquem, stolidius erumpentes dimicantesq; fidentissime minuto numero reuertebant, tantum proficientes, quantum in publico (ut aiunt) incendio aqua unius hominis manu adgesta. Postremo obseratis portis, precantibusq; tribunis egredi nequeuntes frendebant ut bestiæ. Verum sequutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus. In summoto loco partis meridianæ murorum, quæ despectat fluuium Tigrim, turris fuit in sublimitatem exurgens, sub qua hiabant rupes abscisæ, ut despici sine uertigine horrenda non possent: unde cauatis fornicibus subterraneis per radices montis scalæ adusq; ciuitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alueo haurirentur aquæ furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis quæ contingunt flumina uidimus, affabre politæ. per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diuersam partem desciuerat, LXX. sagittarij Persæ ex agmine regio, arte fiduciaq; præstantes, silentio summori loci defensi, subito singuli nocte media ad contignationem turris tertiā ascenderunt. ibiq; occultati, mane sago punici coloris elato, quod erat subeundæ indicium pugnæ, cum ex omni parte circumueniri urbem suis copijs inundātibus aduertissent, exinanitis proiectisq; ante pedes pharetris, clamosis ululatibus incendio tela summa peritia dispergebant. Moxq; acies omnes densæ petebant multo infestius quàm antea ciuitatem. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, instātibus supra, an multitudini transcensu scalarum iam propugnacula ipsa prensanti, diuiditur opera: & translatæ leuiores quinq; balistæ contra turrim locantur. quæ ocyus lignea tela fundentes, nōnunquam binos forabant: è quibus pars grauiter uulnerati ruebant: alij machinarum metu stridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatisq; ad loca sueta tormentis, paulo securius mœnia omnium concursu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum scelestum facinus perfugæ, quasi decurrentes in planum, ita iaculantes diuersa missilia lacertis fortibus incumbebant, ut Vertæ in meridiem degentes uulnerunm acri repulsa disiecti lachrymantes complurium mortes tentoria repeterent metu. Adspirauit auram quandam salutis fortuna, innoxio die cum hostili clade emenso: cuius reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, posteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto castello ad hosticum ducebatur: ad quem locum ut capacissimum & munitum, spatio quippe X. stadiorum ambitur, promiscua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta ijsdem diebus capta sunt & incensa, unde hominum milia extracta complura seruituti sequebantur: inter quos multi senecta infirmi, & mulieres iam grandeuæ cum ex uarijs deficerent causis, itineris longinquitate offensæ, abiecta uiuendi cupiditate, suris uel suffraginibus relinquebantur exectis. Has miserabiles turmas Galli milites contuentes, rationabili quidem sed intempestiuo motu, conferendæ cum hostibus manus copiam sibi dari poscebant, mortem tribunis uetantibus primisq; ordinibus minitantes, si deinceps prohiberent. utq; dentatæ in caueis bestiæ, tetro pedore acerbius efferatæ, euadendi spe repagulis uersabilibus illiduntur: ita gladijs portas cædebant, quas suprà diximus obseratas, admodum anxij ne urbe excisa ipsi quoq; sine ullo specioso facinore deleantur, aut exuta periculis nihil egisse operæpretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea sæpe egressi, structoresq; aggerum contossis quibusdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos consilij, & quid opponi deberet, sæuientibus ambigentes, id potissimum ægre ijsdem adsentientibus tanden elegimus, ut quoniam ultra ferri non poterant, paulisper morati custodias aggredi permitterentur hostiles, quæ non procul erant à coniectu locatæ telorum, ut eis perruptis pergerent prorsus. apparebat enim eos si impetrassent, strages maximas edituros. Quæ dum parantur, per uaria certaminum genera defensabantur acriter muri, laboribus, & uigilijs, & tormentis ad mittenda undiq; saxa telaq; dispositis. duo tamen

Planarij conflictus (margin, beside "ad planarios conflictus")

Coniectus telorum (margin, beside "gredi permitterentur hostiles")

aggeres celsi Persarum peditum manu erecti, & expugnatio ciuitatis struebatur operibus lentis. contra quos nostrorum quoq; impensiore cura moles excitabantur altissimæ, fastigio aduersæ celsitudinis æquatæ, propugnatorum uel nimia pondera duraturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes, securibus gladijsq; succincti, patefacta sunt egressi postica, obseruata nocte squalida & interluni, orantes cæleste præsidium ut propitium adesset & libens, atq; ipsum spiritum reprimentes. Cum propè uenissent conferti ualido cursu quibusdam stationarijs interfectis, exteriores castrorum uigiles, ut in nullo tali metu sopitos obtruncantes, superuenire ipsi regi, si prosperior illuxisset euentus, occulte meditabantur. Verum audito ruentium sonitu gemituq; cæsorum discusso somno, excitatis multis, & ad arma pro se quoq; clamitante, steterunt milites uestigijs fixis, progredi ultra non ausi: nec enim cautū deinde, expergefactis quos petebant insidiæ, in apertum properare discrimen. Cum iam undiq; frendentium cateruæ Persarum in prælia uenirent accensæ, contra Galli corporum robore audaciaq; quoad poterant inconcussis, gladijs secantes aduersos, parte suorum strata uel sagittarum undiq; uolantium crebritate confixa, cum unum in locum totam periculi molem conuersam, & currentium hostium agmina aduertissent, nullo terga uertente euadere festinabant: & uelut repedantes sub modulis sensim extra uallum protrusi, cum manipulos confertius inuadentes sustinere non possent, tubarum perciti clangore castrensium discedebant: & resultantibus è ciuitate lituis multis portæ panduntur recepturę nostros, si peruenire illuc usq; ualuissent: tormentorumq; machinæ stridebant sine iaculatione ulla telorum, ut stationibus præsidentes, post interemptos socios ponè agerētur, ignari urbis oppositi mœnibus nudatis ut uiri fortes susciperent innoxij. Hacq; arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciose, pars leuiter uulnerati, quadringentis ea nocte desideratis: qui non Rhesum nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, sed Persarum regem armatorum C. milibus circunseptum, ni obstitisset uiolentior casus, in ipsis tentorijs obtruncarant. horum campiductoribus ut fortium factorum antesignanis post ciuitatis excidium armatas statuas apud Aedessam in regione celebri locari iusserat imperator, quæ ad præsens seruantur intactæ. Retectis sequenti luce funeribus, cum inter cæsorum cadauera optimates inuenirentur & satrapæ, clamores dissoni fortunam aliam alibi cum lachrymis indicabant, luctus ubiq; & indignatio regum audiebatur, arbitrantiū per stationes muris obiectas irrupisse Romanos: inducijsq; ob hoc tridui datis adsensu communi, nos quoq; spatium ad respirandū accepimus. Perculsæ deinde nouitate rei efferatæq; gentes, omissa omni cunctatione, operibus quoniam uis minime procedebat decernere iam censebant: & concito extremo belli ardore omnes oppetere gloriose iam properabant, aut ruina urbis animis litare cæsorum. iamq; apparatu cunctorum alacritate perfecto, exiliente lucifero, operum uariæ species cum turribus ferratis admouebantur: quorum in uerticibus celsis aptatæ balistæ propugnatores agitantes humilius disiectabant. & albescente iam die ferrea munimenta membrorum cælum omne subtexerunt: densatæq; acies non inordinatim ut antea, sed tubarum sonitu leni ductante nullis procursantibus incedebant, machinarum opertæ tegminibus, cratesq; uimineas prætendentes. Cumq; propinquantes ad coniectum uenere telorum, oppositis scutis Persæ pedites sagittas tormentis excussas è muris ægrius euitantes laxarunt aciem: nulloq; penè iaculi genere inuanum cadente, etiam cataphracti hebetati & cedentes animos auxere nostrorum. Tamen quia hostiles balistę ferratis impositæ turribus, in humiliora ex supernis ualentes, ut loco dispari, ita euētu dissimili nostra multo cruore fœdabant, ingruente iam uespera cum requiescerent partes, noctis spacium maius consumptum est, ut excogitari possit, quid exitio ita atroci obiectaretur. & tandem multa uersantibus sedit nobis consilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor ijsdem balistis scorpiones opponi. qui dum translati è regione caute, quod artis est difficillimæ, collocantur, lux nobis aduenit mœstissima, Persarum manipulos formidatos ostentans, adiectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitateq; corporum, nihil humanæ mentes terribilius cernunt. Cumq; omni ex latere armorum & operum beluarumq; molibus urgeremur, per scorpionū ferreas fundas è propugnaculis sub-

Galli moræ impatientes

Stridor elephantorum

inde rotundi lapides acti, dissolutis turrium coagmentis, balistas earumq; tortores ita
fudere præcipites, ut quidam citra uulnerũ noxas, alij obtriti magnitudine ponderum
interirent: elephantis ui magna propulsis, quos flammis coniectis undiq; circumne-
xos, iam corporibus tactis, gradientesq; retrorsus, retinere magistri non poterant:
postq; exustis operibus nulla quies certaminib. data rex enim ipse Persarum, qui nun-
quam adesse certaminibus cogitur, his turbinum infortunijs percitus, nouo & nus-
quam antea cognito more præliatoris militis ritu prosiluit in confertos: & quia con-
spectior tegentium multitudine procul speculantibus uisebatur, petitus crebritate te-
lorum multis stipatoribus stratis abscessit, alternans regibiles acies: & ad extremum
diei, nec morientium truci uilo, nec uulnerum territus, tandem tempus exiguum tri-
bui quieti permisit. Verum nocte prælia dirimẽte, somno per breue otium capto, nite-
scente iam luce ad potiunda sperata ira & dolore exundans, nec fas ullum præ oculis
habiturus, gentes in nos excitabat. Cumq; crematis operibus, ut docueram, pugna
per aggeres celsos muris proximos tẽtaretur, ex aggestis erectis intrinsecus, quantum
facere nitiq; poterant, nostri æquis uiribus per ardua resistebant. & diu cruentum præ
lium stetit, nec metu mortis quisquam ex aliqua parte à studio propugnandi remoue-
batur. eoq; producta contentione, cum sors partium euentu regeretur indeclinabili,
diu laborata moles illa nostrorum uelut terræ quodam tremore quassata procubuit:
& tanq; itinerario aggere uel superposito ponte cõplanatum spatium, quod inter mu-
rum congestamq; forinsecus struem hiabat, patefecit hostibus transitum, nullis obijci
bus impeditum: & pars pleraq; militum deiectorum oppressa uel debilitata cessabat.
Concursum est tamen undiq; ad propulsationem periculi tam abrupti: & festinandi
studio, alijs irretientibus alios, audacia hostium ipso successu crescebat. Accitis igitur
regis imperio prædatoribus uniuersis, strictoq; comminus ferro, cum sanguis utrobiq;
immensis cædibus funderetur, repletæ sunt corporibus fossæ, latiorq; uia inde pande-
batur: & concursu copiarum ardentium ciuitate oppleta, cum omnis defendendi uel
fugiendi spes esse abscisa, pecorum ritu armati & imbelles sine sexus discrimine trun-
cabantur. Itaq; uespera tenebrante, cum adhuc licet iniqua reluctante fortuna, multi-
tudo nostrorum manu conserta distringeretur, in abstrusa quadam parte oppidi cum
duobus alijs latens obscuræ pręsidio noctis, postica per quam nihil seruabatur euado:
& squalentum peritia locorum, comitumq; adiutus celeritate, ad decimũ lapidem tan-
dem perueni: in qua statione lenius recreati, cum ire protinus pergeremus, & ince-
dendi nimietate iam superarer ut insuetus ingenuus, offendi dirum aspectu, sed fatiga
to mihi lassitudine graui leuamen impendio tempestiuum. Fugaci equo nudo & infre
ni calonum quidam sedens, ne labi possit, ex more habenam qua ductabatur sinistra
manu artius illigauit: moxq; decussus uinculi nodum abrumpere nequiens, per auia
saltusq; membratim discerptus, iumentum exhaustum cursu, pondere cadaueris deti-
nebat: cuius dorsualis comprehensi seruitio usus in tempore, cum ijsdem socijs ad fon-
tes sulphureos aquarum suapte natura calentium ægre perueni. Et quia per ęstum ari-
da siti reptãtes aquam diu quæritando, profundum penè uidimus puteum, & neq; de-
scendendi pro altitudine nec restium aderat copia, necessitate docente postrema indu
menta lintea quibus tegebamur, in oblongos discidimus pannulos: unde explicato
fune ingenti, centonem quem sub galea unus ferebat è nostris, ultimæ aptauimus sum
mitati: qui per funem cõiectus aquasq; hauriens ad peniculi modum, facile sitim qua
hauriebamur extinxit. unde citi ferebamur ad flumen Euphraten, ulteriorem ripam
petituri per nauem, quam transfretandi causa iumenta & homines in eo tractu diutur
na consuetudo locarat. Ecce autem Romanum agmen cum equestribus signis distri-
ctum eminus cernimus, quod persequebatur multitudo Persarum, incertum unde im
Terrigenæ petu tam repentino terga uiantum aggressa. Quo exemplo terrigenas illos non sini-
unde bus terræ emersos, sed exuberanti pernicitate credimus natos: qui quoniam inopini
per uaria uisebantur, Sparti uocitati, humo exiluisse, uetustate ut cætera fabulosius
extollente, sunt æstimati. Hoc malo conciti, cum omne iam esset in celeritate salutis
præsidium, per dumeta & syluas montes petimus celsiores: exindeq; Melitinam mi-
noris Armeniæ oppidum uenimus: nos repertum ducem comitati iam profecturum,
Antiochiam

Antiochiã reuiſimus. Interea Sapor & Perſæ quia tendere iam introrſus autumno præcipiti hœdorũq; ſidere exorto prohibebantur, captiuos agentes & prædas remeare cogitabant ad ſua. Inter hæc tamen funera direptionesq; ciuitatis exciſæ, Aeliano comite & tribunis, quorum efficacia diu defenſa ſunt mœnia ſtragesq; multiplicatæ Perſarum, patibulis ſceleſte ſuffixis, Iacobus & Ceſius numerarij apparitionis magiſtri equitum, alijq; protectores poſt terga uinctis manibus ducebantur: Tranſtigritanis, qui ſolicita quærebantur induſtria, nullo infimi ſummiq; diſcrimine ad unum omnibus con truncatis. Vxor uero Craugaſii, quæ retinens pudorem inuiolatum ut matrona nobilis colebatur, mœrebat uelut orbem alium ſine marito uiſura, quanquam ſperabat documentis præſentibus altiora. In rem itaq; conſulens ſuam, & accidentia longe ante proſpiciens, anxietate biſaria ſtringebatur, uiduitatem deteſtans, & nuptias. ideo familiarem ſuum per quàm fidum, regionumq; Meſopotamiæ gnarum, per Zagrum montem inter caſtella præſidiaria duo Miride & Lorne, introiturum Niſibin occulte dimiſit, mandatis arcaniſq; uitæ ſecretioris maritum exorans, ut auditis quæ contigerint, ueniret ſecum beate uicturus. quibus contentus expeditus uiator, per ſaltuoſos tramites & frutecta Niſibin paſsibus citis ingreſſus, cauſatusq; ſe domina nuſquam uiſa, & forſitan interempta, data euadendi copia caſtris hoſtilibus abſceſsiſſe, & ideo ut uilis neglectus docet Craugaſium geſta: moxq; accepta fide, quod ſi tuto licuerit, ſequetur coniugem, libens euaſit exoptatum mulieri nuntium ferens. quæ hoc cognito, per Saporem ducem ſupplicauerat regi, ut ſi daretur facultas antequam Romanis excederet finibus, in poteſtatem ſuam iuberet propitius maritum adſciſci. Præter ſpem itaq; omnium digreſſo aduena repentino, qui poſtliminio reuerſus ſtatim ſine ullius euanuit conſcientia, perculſus ſuſpitione dux Caſsianus, præſidentesq; ibi proceres alij, minitantes ultima Craugaſium inceſſebant, non ſine eius uoluntate uel ueniſſe, uel abijſſe hominem clamitantes. Qui uero proditoris metuens crimen, impendioq; ſolicitus, ne tranſitione perfugæ uxor eius ſupereſſe doceretur, & tractari pijſsime, per ſimulationem matrimoniũ alterius ſplendidæ uirginis adfectauit: & uelut paraturus neceſſaria conuiuio nuptiali, egreſſus ad uillam octauo lapide ab urbe diſtantem, concito curſu ad Perſarũ uaſtatorium globum quem didicerat aduentare, confugit: ſuſceptusq; audenter, qui eſſet ex his cognitus quæ loquebatur, Sapori poſt diem traditur quintũ, perq; eum regi, ablatis opibus & neceſsitudine omni recuperata cum coniuge, quam paucos per menſes amiſerat, ſecundi loci poſt Antoninum, ut ait Poeta præclarus, longo proximus interuallo. Ille enim ingenio & uſu rerum diuturno firmatus, conſilijs ualidis ſufficiebat in cuncta quæ conabatur: hic natura ſimplicior, nominis tamen itidem peruulgati. Et hæc quidem haud diu poſtea contigerunt. Rex uero licet ſecuritatem referens uultu, exultansq; ſpecie tenus urbis excidio uidebatur, profundo tamen animo grauiter æſtuabat, reputans in obſidionalibus malis ſæpe luctuoſas ſe pertuliſſe iacturas, multoq; ampliores ſe ipſum populos perdidiſſe, quàm è noſtris ceperat uiuos, uel certe per diuerſas fuderat pugnas: ut apud Niſibin aliquoties euenit, et Singara: pariq; modo cum L X X. tresq; dies Amidam multitudine circũſediſſet armatorum, X X X. milia perdidit bellatorum, quę paulo poſtea per Diſcenem tribunum & notarium numerata ſunt hac diſcretione facilius, quod noſtrorũ cadauera mox cæſorum fatiſcunt & defluunt: adeo ut nullius mortui facies poſt quatriduum agnoſcatur. Interfectorum uero Perſarum inareſcunt in modum ſtipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec ſanie perfuſa madeſcant: quod uita parcior facit, & ubi naſcuntur exuſtæ caloribus terræ. Dum hæc per uarios turbines in orientis extimo feſtinantur, difficultatem aduentantis inopiæ frumentorum urbs uerebatur Aeterna: uiq; minaciſsimæ plebis, famem ultimum malorum omnium expectantis, ſubinde Tertullus uexabatur ea tempeſtate præfectus irrationabiliter plane: nec enim per eum ſteterat, quo minus tempore congruo alimenta nauibus ueherentur, quas maris caſus aſperioris ſolito, uentorumq; procellæ reflantium, delatas in proximos ſinus introire portum Auguſti diſcriminum magnitudine perterrebant, Quo circa idem ſæpe præfectus ſeditionibus agitatus, ac plebe iam ſæuiente immanius, quam urebat impendens exitium, ab omni ſpe tuendæ ſalutis excluſus, ut exiſtimabat, tumultuãti acriter populo, ſed accidentia con

ſiderare ſueto prudẽter, obiecit paruulos filios: & lachrymans, en, inquit, ciues ueſtri, procul omen dij cæleſtes auertant, eadem perlaturi uobiſcum, ni fortuna adfulſerit lætior. Si itaq; his abolitis, nihil triſte accidere poſſe exiſtimatis, præſto in poteſtate ſum ueſtra. Qua miſeratione uulgus ad clementiam ſuapte natura procliue lenitum conticuit, æquanimiter uenturam operiens ſortem. Moxq; diuini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuamq; fore reſpondit, dum Tertullus apud oſtia in æde ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare molliuit: mutatoq; in auſtrum placidum uento, uelificatione plena portum naues ingreſſæ, frumentis horrea referſerunt. Inter hæc ita ambiguum Conſtantium Sirmij etiam tum hyberna quiete curantem permouebant nuntij metuendi & graues, indicantes id quod tunc magnopere formidabat, Limigãtes Sarmatas quos expuliſſe paternis auitisq; ſedibus dominos ſuos ante monſtrauimus, paulatim poſthabitis locis, quæ eis anno præterito utiliter ſunt deſtinata, ne ut ſunt uerſabiles aliquid molirentur, regiones confines limitibus occupaſſe: uagariq; licentius genuino more, ni pellerentur omnia turbaturos. quæ ſuperbius incitanda propediem imperator dilato negotio credens, coacta undiq; multitudine militis ad bella promptiſsimi, nec dum adulto uere ad procinctum egreſſus eſt, gemina conſideratione alacrior: quòd expletus prædarum opimitate exercitus, æſtate nuper emenſa, ſimili in ſpe fidenter in effectus animabatur proſperos: quodq; Anatolio regẽte tunc per Illyricum præfecturam, neceſſaria cuncta uel ante tempus coacta ſine ullius diſpendijs adfluebant. nec enim diſpoſitionibus unquam alterius præfecturæ (ut inter omnes conſtat) ad præſens Arctoæ prouinciæ bonis omnibus floruerunt, correctio-

Res uehicularia ne titubantium beneuola & ſolerti, uehiculariæ rei iacturis ingentibus, quæ clauſere domus innumeras, & cenſuali profeſsione ſpecioſa fiducia releuatæ: indemnesq; de-

Profeſsio cenſualis inde & innoxij earum incolæ partium querelarum ſopitis materijs uiuerent, ni poſtea exquiſitorum deteſtanda nomina titulorum, per offerẽtes ſuſcipientesq; criminoſe in maius exaggerata, his propagari ſibi nitentibus poteſtates, illis attenuatis omniũ opibus ſe fore ſperantibus tutos, aduſq; proſcriptiones miſerorumq; ſuſpendia peruenerunt. Rem igitur emendaturus urgentem, profectus cum inſtrumentis ambitioſus

Valeria pars Pãnoniæ unde imperator, ut dictum eſt, Valeriam uenit partem quondam Pannoniæ, ſed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ, & inſtitutam & ita cognominatam: ſub pellibusq; exercitu diffuſo, per Iſtri fluminis margines barbaros obſeruabat, ante aduentũ ſuum amicitiæ uelamẽto Pannoniam furtim uaſtandam inuadere hyemis duriſsimo cogitãtes, cum necdum ſolutæ uernis caloribus niues amnem undiq; peruium faciunt, noſtriq; pruinis ſubdiuales moras difficile tolerabant. Confeſtim itaq; miſsis ad Limigantes duobus tribunis cũ interpretibus ſingulis, explorabat modeſtius percontando, quam obrem relictis laribus poſt pacem & fœdera petentibus attributis ita palarentur uarij, limitesq; contra interdicta pulſarent. qui uana quædam cauſantes & irrita pauore adigente mentiri, principem exorabant ueniam obſecrantes, ut ſimultate abolita, tranſmiſſo flumine ad eum uenire permitterentur, docturi quæ ſuſtinerent incommoda: paratiq; intra ſpatia orbis Romani, ſi id placuerit, terras ſuſcipere longe diſcretas, ut diuturno otio inuoluti, & Quietem colentes tanquam ſalutarem deam, tributariorum onera ſubirent & nomẽ. His poſt reditum tribunorum compertis, imperator exultans, ut negotio quod rebatur inexplicabile ſine ullo puluere cõſummando, cunctos admiſit, cupiditate plus habendi incenſus: quam adulatorũ cohors augebat, id ſine modo ſtrepentium, quòd externis ſopitis, & ubiq; pace cõpoſita, proletarios lucrabitur plures, & tyrocinia cogere poterit ualidiſsima: aurum quippe gratanter prouinciales corporibus dabunt, quę ſpes rem Romanam aliquoties adgrauauit. Proinde uallo prope Acunincum locato, celſoq; aggere in ſpeciem tribunalis erecto, naues uehentes quoſdam legionarios expeditos, alueum fluminis proximũ ripis obſeruare ſunt iuſſæ, cum Innocentio quodam agrimenſore huius autore conſilij, ut ſi barbaros tumultuare ſenſiſſent, aliorſum intentos poſt terga peruaderent. Improuiſiq; Limigantes licet properari ſenrirent, nihil tamen præceps fingentes ſtabant incurui, longe alia quàm quæ geſtu præferebant & uerbis altis mentibus perpenſantes. Viſoq; imperatore ex alto ſuggeſtu iam ſermonem parante leniſsimum, meditanteq; adloqui uelut morigeros iam

futuros

futuros, quidam ex illis furore percitus truci, calceo suo in tribunal contorto, marha
marha, quod est signum apud eos bellicum, exclamauit. eumq; secuta incondita mul-
titudo uexillo elato repente barbarico, ululans ferum im ipsum principem ferebatur.
Qui cum ex alto despiciens plena omnia discurrentis turbæ cum missilibus uidisset, re
tectisq; gladijs & uerutis iam propinquā perniciem, externis mixtus & suis, ignotusq;
dux esset an miles, quia neq; cunctandi aderat tempus neq; cessandi, equo ueloci im-
positus cursu effuso euasit. stipatores tamen pauci, dum ignis more inundantes cona-
bantur arcere, interierunt, ponderibus superruentium solis adflicti: sellaq; regalis cum
aureo puluinari, nullo uetante direpta est. Mox autem audito quòd ultimum penè tra
ctus in exitium in abrupto staret adhuc imperator, antiquissimum omnium exercitus
ratus eum iuuare (nondum enim exemptum periculis existimauit) salutis fastu fiden-
tior, licet ob procursionem subitam semitectus, sonorum & Martium frendens, bar-
barorum mori obstinatorum cateruis semet immersit. Et quia uirtute dedecus purga-
tura ardens copia nostrorum erupit, iras in hostem perfidum parans, obuia quæq; ob
truncabat sine parsimonia uiuos cōculcans & semineces ac peremptos: & ante quàm
exatiaret cædibus barbaricis manus, aceruí constipati sunt mortuorum. Vrgebantur *Sarmatarum*
enim rebelles, alijs trucidatis, alijs terrore disiectis: quorum pars spem uitæ cassis pre *cædes*
cibus usurpando, multiplicatis ictibus cædebantur. postq; deletos omnes, receptum *Receptui*
canentibus lituis, nostri quoq; licet rari uidebantur exanimes, quos impetus concul- *canere*
cauerat uehemens, aut furori resistentes hostili, lateraq; nudantes intecta, ordo fatalis
absumpsit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ Scutariorum tribuni, qui inter con-
fligendi exordia primum omniū in medios Sarmatarum globos se immisit. post quæ
tam sæua, digestis pro securitate, quæ limitum rationes monebant urgentes, Constan
tius Sirmium redit, ferens de hoste fallaci uindictam: & maturatis quæ necessitates
temporis poscebant instantes, egressus exinde Cōstātinopolim petit: ut orienti iam
proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, & reintegrato supplementis
exercitu, impetus regis Persarum pari uirium robore cohiberet: quem constabat (ni
cælestis ratio, impensiorq; repelleret cura multorum) Mesopotamia relicta post terga,
per extenta spatia signa moturum. Inter has tamen solicitudines uelut ex recepto quo
dam antiquitus more, ad uicem bellorum ciuilium inflabant litui quædam colorata lę
sæ crimina maiestatis: quorum executor & administer sępe dicendus ille notarius mis-
sus est Paulus: qui peritus artium cruentarum, ut lanista ex commercijs libitinæ uel lu
di, ipse quoq; ex equuleo uel carnifice quæstum fructumq; captabat. ut enim erat ob-
stinatum fixumq; eius propositum ad lædendum, ita nec furtis abstinuit, innocētibus
exitiales causas adfingens, dum in calamitosis stipendijs uersaretur. Materiam autem
in infinitum quęstionibus extentis dedit occasio uilis & parua. oppidum est Abydum *Abydum op.*
in Thebaidis parte situm extrema. hic Besæ dei localiter appellati oraculū quondam
futura pandebat, priscis circumiacentium regionum ceremonijs solitum coli. & quo-
niam quidam præsentes, pars per alios desideriorum indice missa scriptura supplica-
tionibus expresse conceptis consulta numinum scitabantur, chartulę seu membranæ,
continentes quæ petebantur, post data quoq; responsa interdum remanebant in fano.
Ex his aliqua ad imperatorē maligne sunt missa: qui ut erat angusti pectoris, obsurde-
scens in alijs etiā nimiū serijs, in hoc titulo ima, quod aiunt, auricula mollior, & suspi-
cax, & munitꝰ acri felle cōcaluit. statimq; ad orientē ocyus ire monuit Paulū, potestate
delata, ut instar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium suum audiri efficeret cau-
sas. Datumq; est negotium Modesto etiam tum per orientem comiti, apto ad hæc & si
milia. Hermogenes enim Ponticus ea tempestate præfectus prætorio, ut lenioris inge
nij spernebatur. Perrexit ut præceptū est Paulus, funesti furoris & anhelitus plenus:
dataq; calumniæ indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe propè terrarum iuxta no-
biles & obscuri: quorum aliquos uinculorum adflixerunt nexus, alios claustra pœ- *Claustra pœ-*
nalia consumpserunt. & electa est spectatrix suppliciorum feralium ciuitas Palæstina *nalia*
Scythopolis, gemina ratione uisa magis omnibus opportuna, quòd secretior, & inter *Scythopolis*
Antiochiam Alexandriamq; media, unde multi plerunq; ad crimina trahebantur. Du
ctus est itaq; inter primos Simplicius Philippi filius ex præfecto & consule, reus hac

gratia postulatus, quòd super adipiscendo interrogasse dicebatur imperio: perq; elogium principis torqueri præceptus, qui in his casibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato fuga damnatus est. Dein Parnasius ex præfecto Aegypti, homo simplicium morum, eò deductus periculi ut pronunciaretur capitis reus, indem pulsus est in exilium: sæpe auditus multo antehac retulisse, quòd cum Patras Achaicū oppidum, ubi genitus habuit larem, impetrandæ causa cuiusdam relinqueret potestatis, per quietē deducentia se habitus tragici figmenta uiderat multa. Andronicus pòst à studijs liberalibus & claritudine carminum notus, in iudicium introductus, cum secura mente nullis suspicionibus urgeretur, purgando semper & fidentius absolutus est. Demetrius item Cythras cognomento philosophus, grandæuus quidem, sed corpore durus & animo, sacrificasse aliquoties confutatus inficiari non potuit, adserens propitiandi causa numinis hæc à prima adolescentia factitasse, non tentandi sublimiora scrutatis: nec enim quenquam id nouerat adfectare. Diu itaq; adhærens eculeo, cum fiducia graui fundatus nequaquam uarians eadem oraret intrepidus, Alexandriam unde oriebatur innoxius abire permissus est. Et hos quidem aliosq; paucos æqua sors ueritatis adiutrix periculis exemit abruptis: criminibus uero serpentibus latius per implicatos nexus sine fine distentos, quidam corporibus laniatis extinguebantur: alijs pœnis ulterioribus damnati sunt bonis ereptis, Paulo succentore fabularum crudelium, quas è promptuaria cella fallaciarum extulit nocendi specie, egitq; complures: cuius ex nutu (propè dixerim) pendebat incedentium omnius salus. Nam siqui remedia quartanæ, uel doloris alterius collo gestaret, siue per monumentum transisse uespere maleuolorum argueretur indicijs, ut ueneficus, sepulchrorumq; horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens uana, pronuntiatus reus capitis interibat. & prorsus ita res agebatur, quasi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim solennia in imperatoris exitiū solicitauerint multi: unde blanditiarū tetra cōmenta Palatina cohors exquisite cōfingens, immunem eum fore malorum communium adserebat, fatum eius ingens semper & præsens in abolendis aduersa conantibus eluxisse, uocibus magnis exclamans. Et inquisitum in hæc negotia fortius, nemo qui quidem recte sapiat reprehendit. nec enim abnuimus salutem legitimi principis propugnatoris bonorum & defensoris, unde salus quærit̃ alijs, con-

Maiestas pulsata sociato studio muniri debere cūctorum: cuius redimendæ causa ualidius ubi maiestas pulsata defenditur, à quæstionibus uel cruentis, nullam Corneliæ leges exemere fortunam. Sed exultare mœstis casibus effrenate non decet, ne uideantur licentia regi subiecti, non potestate. imitandus sit Tullius, cum parcere uel lædere potuisset, ut ipse adfirmat, ignoscēdi quærens causas, non puniendi occasiones: quod iudicis lenti & considerati est proprium. Tunc apud Daphnen amœnū illud & ambitiosum Antiochiæ

Monstrū quatuor oculis suburbanum, uisu relatuq; horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis & barba, quatuorq; oculis, & breuissimis duabus auriculis: qui partus ita distortus præmonebat rempublicam in statum uerti deformem. nascuntur huiusce modi sæpe portenta indicantia rerum uariarum euentus: quæ quoniam non expiantur, ut apud ueteres publice, inaudita prætereūt & incognita. His temporib. Isauri diu quieti, post gesta quæ superior cōtinet textus, tentatumq; Seleuciæ ciuitatis obsidium, paulatim reuiuiscentes (ut solent uerno tempore foueis exilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis & inuijs, confertiq; in cuneos densos, per furta & latrocinia finitimos adflictabant, & eò prætenturas militū ut montani fallentes, perq; rupes & dumeta ex usu facile discurrentes. ad quos ui uel ratione sedandos Lauritius adiecta comitis dignitate missus est rector, homo ciuilis prudentiæ, qui minis potius quàm acerbitate pleraq; correxit: adeo, ut eo diu prouinciam obtinente, nihil accideret quod animaduersione dignum æstimaretur.

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER VIGESIMVS

HAEC per Illyricum, perq; orientem rerum ſeries fuit, Con-
ſulatu uero Conſtantij decies, terq; Iuliani, in Britannijs
cum Scotorum Pictorumq; gentium ferarum excurſu, ru- *Scoti Picti*
pta quiete, condicta loca limitibus uicina uaſtarentur, &
implicaret formido prouincias præteritarum cladium con
gerie feſſas, hyemẽ agẽs apud Pariſios Cæſar, diſtractusq;
in ſolicitudines uarias, uerebatur ire ſubſidio trãſmarinis,
ut retulimus antè feciſſe Conſtantium, ne rectore uacuas
relinqueret Gallias, Alemãnis ad ſæuitiam etiam tum in-
citatis, & bella. Mittere igitur ad hæc loca ad rationes cõ-
ponendas Lupicinum placuit, ea tempeſtate magiſtrũ ar-
morum, bellicoſum ſanè, & caſtrenſis rei peritum, ſed ſupercilia erigentem ut cornua, *Supercilia erigens*
& de tragico, quod aiunt, cothurno ſtrepẽtem: ſuper quo diu ambigebãt, auarus eſſet
potius, an crudelis. Moto ergo uelitari auxilio, Herulis ſcilicet & Batauis, numerisq;
Mœſicorum pluribus, adulta hyeme dux antedictus Bononiã uenit: quæſitisq; naui-
gijs, & omni impoſito milite, obſeruato flatu ſecundo uentorum, ad Rutupias ſitas ex
aduerſo defertur, petitq; Lundinium: ut exinde ſuſcepto pro rei qualitate cõſilio, feſti
naret ocyus ad procinctum. Quæ cum ita geruntur, poſt Amidæ oppugnationem Vr
ſicinum ad cõmilitium principis & peditum magiſterium reuerſum (ſucceſsiſſe enim
eum Barbationi prædiximus) obtrectatores excipiunt: primo diſſeminantes morda-
ces ſuſurros, dein propalàm ficta crimina ſubnectentes. quibus imperator adſenſus,
ex opinione pleraq; ęſtimans & inſidiantibus patens, Arbetionem & Florentium offi
ciorum magiſtrum quæſitores dederat, ſpectaturos quas ob res oppidum ſit exciſum.
quibus apertas probabilesq; refutantibus cauſas, ueritisq; ne offenderetur Euſebius
cubiculi tunc præpoſitus, ſi documenta ſuſcepiſſent perſpicue demonſtrantia, Sabi-
niani pertinaci ignauia hæc accidiſſe, quæ contigerunt: à ueritate detorti, inania quæ-
dam, longeq; à negotio diſtantia ſcrutabantur. Qua iniquitate percitus qui audiebat,
Et ſi me, inquit, deſpicit imperator, negotij eſt tamen magnitudo, ut non niſi iudicio
principis noſci poſsit & uindicari: ſciat tamen uelut quodam præſagio, quod dum mœ
ret ſuper his quæ apud Amidam geſta emendata didicit fide, dumq; ad ſpadonum ar-
bitrium trahitur, defenſandæ Meſopotamiæ proximo uere ne ipſe quidem cum exerci
tus robore omni opitulari poterit præſens. relatis adiectisq; cum interpretatione ma-
ligna compluribus, iratus ultra modum Conſtantius, nec diſcuſſo negotio, nec pa-
tefieri quæ ſcientiam eius latebant permiſsis, adpetitum calumnijs, depoſita militia di-
gredi iuſsit ad otiũ, Agilone ad eius locũ immodico ſaltu promoto ex gentilium ſcuta
riorum tribuno. Eodẽ tempore per Eoos tractus cælum ſubtextũ caligine cernebatur
obſcura, & à primo auroræ exortu uſq; ad meridiem intermicabãt iugiter ſtellæ. hisq;
terroribus accedebat, quod cũ lux cæleſtis operiretur, è mundi cõſpectu penitus luce
abrepta, defeciſſe diutius ſolem pauidæ mentes hominũ æſtimabant: primo attenua-
tum in lunæ corniculantis effigiem, deinde in ſpeciem auctum ſemeſtrẽ, poſteaq; in in
tegrum reſtitutum: quod aliàs non euenit ita perſpicue, niſi cum poſt inęquales curſus
intermenſtruũ lunæ ad idem reuocatur initium certis tẽporum interuallis: id eſt, cum *Intermenſtruũ luna*
domicilio eiuſdẽ ſigni tota reperiẽ luna ſub ſole liniamentis obiecta rectiſsimis, atq; in
his pauliſper cõſiſtit minutis quas geometrica ratio partes appellat. Ac licet utriuſq; ſi
derũ conuerſiones & motus, ut ſcrutatores cauſarum intelligibilium aduerterant, in
unum eundemq; finem lunari curſu impleto, perenni diſtinctione conueniunt, tamen
ſol non ſemper his diebus obducitur: ſed cũ luna è regione uelut libramento quodam
igneo orbi & aſpectui noſtro opponitur media. ad ſummam, tum ſol occultatur ſplen-
dore ſuppreſſo, cum ipſe & lunaris globus aſtrorũ omniũ infimus parili comitatu ob-
tinentes circulos proprios, ſaluaq; ratione altitudinis interiectæ iunctim locati, ut ſci-

enter &

enter & decore Ptolemæus exponit, ad dimensiones uenerint, quos ἀναβιβάζοντας
& καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta uidelicet defectiua Græcò di-
ctitant sermone. Et si contigua iisdem iuncturis præstrinxerint spatia, diluuior erit de-
fectus. Si uero articulis ipsis inhæserint, qui coactius ascensus uinciunt & descensus,
offunditur densioribus tenebris cœlum, ut crassato aere, ne proxima quidem & ad-
Sol geminus posita cernere queamus. Sol autem geminus ita uideri existimatur, si erecta celsius so-
unde lito nubes, æternorumq́ ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem
Causa defectus tanquam è speculo puriore formauerit. Nunc ueniamus ad lunam. Apertum & eui-
lunæ dentem ita demum sustinet luna defectum, cum pleno lumine rotunda, soliq́ contra-
ria, ab eius orbe centum octoginta partibus, id est, signo septimo disparatur. Et quan-
quam hoc per omne plenilunium semper eueniat, non semper deficit tamen. Sed quo-
niam circa terrenam mobilitatem locata, & à cœlo totius pulchritudinis extima, non-
nunquam ferienti se subserit luci, obiectu metæ noctis in conum desinentis angustum
latet parumper, umbrarumq́ nigrantibus inuoluitur globis, si sol spheræ inferioris
curuamine circunfusus, mole obsistente terrena, radiis eam suis illustrare non possit:
quam nunquam habere proprium lumen opiniones uariæ collegerunt. Et cum ad
idem signum æquis partibus soli concurrerit, obscuratur (ut dictum est) penitus he-
betato candore, mene Græce synodos. nasci autem putatur cum parua declinatione
uelut à perpendiculo super erectum gerit solem. Exortus uero eius adhuc gracilescens
primitus mortalitati uidetur, cum ad secundum relicto sole migrauerit signum. Pro-
gressa itaque porrectius, iamq́ abunde nitens cornutæ habitu Μηνοειδὴς est appella-
ta. Cum autem sole longo cœperit interstitio summoueri, & ad quintum peruenerit
signum, radiis eius ad se conuersis, maius concipit lumen, & fit Græco sermone διχό-
τομος, quæ forma semiorbem ostendit. procedens deinde iam disiunctissimoq́ signo
arrepto figuram monstrat ἀμφίκυρτον utrinq́ prominentibus gibbis. E regione uero
cum normaliter steterit, contrà lumine pleno fulgebit, domicilium septimi retinens
signi. & in eodem tum etiam agens paululumq́ progressa minuitur, quem habitum
uocamus πανσέληνον: atque easdem formas repetit senescendo. traditurq́ doctrina
multiplici congruente, non nisi tempore intermenstrui deficere uisam usquam lunam.
Quòd autem solem nunc in æthere, nunc in mundo interiore cursare prędiximus, sci-
endum est siderea corpora, quantum ad uniuersitatem pertinet, nec occidere, nec ori-
ri: sed ita uideri nostris obtutibus constitutis in terra, spiritus cuiusdam interni motu
suspensa, rerumq́ magnitudini instar exigui subdita puncti, nunc cœlo infixas suspi-
cere stellas, quarum ordo est sempiternus, aliquoties humana uisione languente disce-
dere suis sedibus arbitrari. Verum ad instituta iam reuertamur. Properantem Con-
stantium orienti ferre suppetias turbando propediem excursibus Persicis, ut perfugæ
concinentes exploratoribus indicabāt, urebant Iuliani uirtutes quas per ora gentium
diuersarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum factorumq́ uehens
adoreas celsas, post Alamanniæ quædam regna prostrata, receptaq́ oppida Gallica-
na ante direpta à barbaris & excisa, quos tributarios ipse fecit & uectigales. Ob hæc
& similia percitus, metuensq́ ne augerentur in maius, stimulante (ut ferebatur) præ-
fecto Florentio, Decentium tribunum & notarium misit, auxiliares exinde protinus
abstracturū Herulos & Batauos, cumq́ petulātibus Celtas, & lectos ex numeris aliis
trecentenos, hac specie iussos accelerare, ut adesse possint armis primo uere mouendis
in Parthos. & super auxiliariis quidem & trecentenis cogendis ocyus proficisci, Lu-
picinus conuentus est solus, transisse ad Britannias nondum cōpertus. De Scutariis
autem & Gentilibus excerpere quenq́ promptissimū, & ipse perducere Sintula iube-
tur, Cęsaris stabuli tunc tribunus. cōticuit hisq́ acquieuerat Iulianus, potioris arbitrio
cuncta concedens. Illud tamen nec dissimulare potuit, nec silere: ut illi nullas pateren-
tur molestias, qui relictis laribus trāsrhenanis, sub hoc uenerant pacto, ne ducerent ad
partes unquam transalpinas: uerendū esse affirmās, ne uoluntarii barbari militares sæ-
pe sub eiusmodi legibus adsueti transire ad nostra, hoc cognito deinceps arcerentur.
Sed loquebatur in cassum. Tribunus enim parui querelas Cæsaris ducens, Augusti
iussis obtēperabat: & lecta expeditiore manu, uigore corporumq́ leuitate præstanti,
cum

cum ijsdem profectus est, spe potiorum erectus. Et quia solicitus Cæsar, quid de residuis mitti præceptis agi deberet, perque uarias curas animum uersans, attente negotium tractari oportere censebat, cum hinc barbara feritas, inde iussorum urgeret autoritas, maximeque absentia magistri equitum faciente dubietatem, redire ad se præfectum hortatus est, olim Viennam specie annonæ parandæ digressum, ut se militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem suam, quam olim putabatur misisse, abstrahendos à Galliarum defensione pugnaces numeros, barbarisque iam formidatos. Qui cum suscepisset Cæsaris literas, monentis petentisque ut uenire acceleraret, rempublicam consilijs iuuaturus, obstinatissime detrectabat: ea ratione pauore mente confusa, quòd aperta scripta significabant, ab imperatore nusquam diiungi debere præfectum in ardore terribilium rerum. adiectumque est, quòd si procurare dissimulasset, ipse propria sponte proijceret insignia principatus, gloriosum esse existimans iussa morte oppetere, quàm prouinciarum interitum sibi assignari. sed uicit præfecti propositum pertinax, his quæ rationabiliter poscebantur parere contentione maxima reluctantis. Inter has tamen moras absentis Lupicini, motusque militares tumentis præfecti, Iulianus, consiliorum adminiculo destitutus, ancipitique sententia fluctuans, id optimum factu existimans, uia solenni cunctos ex stationibus egressos, in quibus hyemabant, maturare disposuit. Hocque comperto, apud Petulantium signa famosum *Famosus libellus* quidam libellum humi proiecit occulte, inter alia multa etiam id continentem: Nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxij pellimur & damnati: charitates uero nostræ Alemannis denuo seruient, quas captiuitate prima post interneciuas liberauimus pugnas. Quo textu ad comitatum perlato lectoque, Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familijs eos ad orientem proficisci præcepit, clauularis cursus facultate permissa: & cum ambigeretur diutius qua pergerent uia, placuit notario suggerente Decentio, per Parisios homines transire, ubi morabatur adhuc Cæsar nusquam motus. Et ita factum est. Iisdemque aduentantibus in suburbanis princeps occurrit, ex more laudans quos agnoscebat; factorumque fortium singulos monens, animabat lenibus uerbis, ut ad Augustum alacri gradu pergerent, ubi potestas & ample patens & larga, præmia laborum adepturi dignissima. utque honoratius procul abituros tractaret, ad conuiuium proceribus corrogatis, petere iure si quid in promptu esset edixit. qui liberaliter ita suscepti, dolore duplici suspensi discesserunt & mœsti, quòd eos fortuna quædam inclemens & moderato rectore & terris genitalibus dispararet. Hocque angore impliciti, in statiua solita recesserunt. nocte uero cœptante in apertum erupere dissidium: incitatisque animis, ut quenque insperata res afflictabat, ad tela conuertuntur & manus: fremituque ingenti omnes petiuerant palatium, & spatijs eius ambitis, ne ad euadendi copiam quisquam perueniret, Augustum Iulianum horrendis clamoribus concrepabant, eum ad se prodire festinatius adigentes: expectareque coacti, dum lux promicaret, tandem progredi cõpulerunt. Quo uiso iterata magnitudine soni Augustum appellauere consensione firmissima. & ille mente fundata uniuersis resistebat & singulis, nunc indignari semet ostendens, nunc manus tendens, oransque & obsecrans, ne post multas felicissimasque uictorias agatur aliquid indecorũ, néue intempestiua temeritas & prolapsio discordiarum materias excitaret. Hæcque adijciebat tandem sedatos leniter allocutus: Cesset ira, quæso, paulisper: absque dissensione uel rerum appetitu nouarum impetrabitur facile quod postulatis: quoniam dulcedo uos patriæ retinet, & insueta peregrinaque metuitis loca, redite iam nunc ad sedes, nihil uisuri quia displicet transalpinum. hocque apud Augustum capacem rationis & prudentissimum ego competenti satisfactione purgabo. Conclamabatur post hæc ex omni parte, nihilominus uno parique ardore nitentibus uniuersis: maximoque contentionis fragore, probro & conuitijs mixto, Cæsar assentire coactus est. Impositusque scuto pedestri, & sublatius eminens, populo silente Augustus renuntiatus, iubebatur diadema proferre: negãsque *Augustus renuntiatus* unquam se habuisse, uxoris colli uel capitis poscebatur. Eoque affirmante, primis auspicijs non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur, un cõgrua ornatus speciem saltem obscurã superioris prętenderet potestatis. Sed cum id quoque turpe esse assueraret, Maurus nomine quidã, postea comes, qui rem male gessit apud Suc-

corum

corum anguſtias ſpeculantium, tunc haſtatus abſtractum ſibi torquem, quo ut draco-
Draconarius narius utebatur, capiti Iuliani impoſuit confidenter: qui truſus ad neceſsitatem extre
mam, iamq; periculum præſens uitare nõ poſſe aduertens, ſi reniti perſeueraſſet, qui-
nos omnibus aureos, argentiq; ſingula pondo promiſit. Hiſq; geſtis haud minoreq;
antea cura conſtrictus, futuraq; celeri prouidens corde, nec diadema geſtauit, nec pro
cedere auſus eſt uſquam, nec agere ſeria quæ nimis urgebant. Sed cum ad latebras ſe-
Palatij decurio ceſsiſſet occultas accidẽtium uarietate perterritus Iulianus, aliquis palatij decurio, qui
ordo eſt dignitatis, pleniore gradu ſigna Petulantium ingreſſus atq; Celtarum, faci-
nus indignum turbulente exclamat, pridie Auguſtum eorum arbitrio declaratũ clàm
interemptum. Hocq; comperto, milites quos ignota pari ſolicitudine mouebant &
nota, pars criſpantes miſsilia, alij minitantes nudatis gladijs, diuerſo uagoq; (ut in re-
pentino ſolet) excurſu occupauere uolucriter regiam: ſtrepituq; immani excubito-
res perculſi, & tribuni, & domeſticorum comes Excubitor nomine, ueritiq; uerſabi-
lem perfidiam militis, euanuere metu mortis ſubitæ diſpalati. Viſo tamẽ otio ſummo,
quieti ſtetere pauliſper armati: & interrogati quæ cauſa eſſet inconſulti motus & re-
pentini, diu tacendo hæſitantes ſuper ſalute principis, non antea diſceſſerunt, quàm
acciti in conſiſtorium fulgentem eum Auguſto habitu conſpexiſſent. His tamen au-
ditis, etiam illi quos antegreſſos retulimus duce Sintula, cum eo iam ſecuri Pariſi-
os reuerterunt: edictoq; ut futura luce cuncti conuenirent in campo, progreſſus prin-
ceps ambitioſius ſolito tribunal aſcendit, ſignis aquiliſq; circundatus & uexillis, ſe-
ptusq; totis armatarum cohortium globis. Cumq; interquieuiſſet paululum, dum ale
contemplatur præſentium uultus, alacres omnes uiſos & lætos quaſi lituis uerbis (ut
intelligi poſsit) ſimplicibus incẽdebat. Res ardua poſcit & flagitat propugnatores mei
reiq; publicę fortes & fidi, qui mecum pro ſtatu prouinciarum uitam ſępius obieciſtis,
quoniam Cæſarem ueſtrum firmo iudicio ad poteſtatum omnium culmen ſuſtuliſtis,
perſtringere pauca ſummatim, ut remedia permutatæ rei iuſta colliganĩ & cauta. Vix-
dum adoleſcens ſpecie tenus purpuratus (ut noſtis) ueſtræ tutelæ nutu cæleſti cõmiſ-
ſus, nunquam à propoſito recte uiuendi deiectus ſum; uobiſcum in omni labore per-
ſpicuus, cum diſperſa gentium confidentia poſt ciuitatum excidia, peremptaq; innu-
mera hominum milia, pauca quæ ſemijntegra ſunt relicta, cladis immenſitas perſulta-
ret. & retexere ſuperfluũ puto quoties hyeme cruda, rigentiq; cælo, quo tempore terrę
ac maria opere Martio uacant, indomitos antea cum iactura uirium ſuarũ repulimus
Alemannos. Id ſanè nec prætermitti eſt æquum nec taceri, quòd cum prope Argento
ratum illuxiſſet ille beatiſsimus dies, uehens quodammodo Gallis perpetuam liberta-
tem, inter conſertiſsima tela me diſcurrente, uos uigore uſuſq; diuturnitate fundati, ue
lut incitatos torrentes hoſtes abruptius inundantes, ſuperaſtis ferro proſtratos, uel flu
minis profundo ſubmerſos, paucis relictis noſtrorum, quorũ exequias honeſtauimus
celebri potius laude, quàm luctu. Poſt quæ, opinor, tanta & talia nec poſteritatem taci
turam de ueſtris in rempublicam meritis in gentibus cunctis, ſi plene quẽ altiore faſti-
gio maieſtatis ornaſtis, uirtute grauitateq;, ſi quid aduerſum ingruerit, defendatis. Vt
autem rerum integer ordo ſeruetur, præmiaq; uirorum fortium maneant incorrupta,
nec honores ambitio præripiat clandeſtina, id ſub reuerenda conſilij ueſtri facie ſta-
tuo, ut neq; ciuilis quiſquam iudex, nec militiæ rector, alio quodam præter merita ſuf-
fragante ad potiorem ueniat gradum, non ſine detrimento pudoris eo qui pro quoli-
bet petere tentauerit diſceſſuro. Hac fiducia ſpei maioris animatus inferior miles, di-
gnitatum iam diu expers & præmiorum, haſtis feriendo clypeos ſonitu aſſurgens in-
genti, uno propemodum ore dictis fauebat & cœptis. ſtatimq; ne turbandæ diſpoſi-
tioni conſultæ tempus ſaltem breue concederetur, pro actuarijs obſecrauere Petulan-
tes & Celtæ, recturi quas placuiſſet prouincias mitterentur: quo non impetrato abie-
re nec offenſi, neç triſtes. Nocte tamen quæ declarationis Auguſtæ præceſſerat diem,
Genius publicus iũctioribus proximis retulerat imperator, per quietem aliquem uiſum, ut formari Ge-
nius publicus ſolet, hæc obiurgando dixiſſe: Olim Iuliane ueſtibulum ædium tuarum
obſeruo latenter, augere tuam geſtiens dignitatem. & aliquoties tanquam repudiatus
abſceſsi, ſed ſi ne nunc quidem recipior, ſententia cõcordante multorum, ibo dimiſſus

& mœſtus

& mœstus. Id tamen retineto imo corde, quòd tecum diutius non habitabo. Hæc dum per Gallias agerent intente, truculentus rex ille Persarũ, incentiuo Antonini aduentu Craugasii duplicato, ardore obtinẽdæ Mesopotamiæ flagrãs, dum ageret cum exercitu procul Constantius armis multiplicatis & uiribus trãsmisso solenniter Tigride, oppugnandã adoritur Singaram, milite usuiq; congruis omnibus, ut existimauere qui regionibus præerãt, abunde munitã. Cuius propugnatores uiso hoste longissime, clausis ocyus portis, ingentibus animis per turres discurrebant & minas, saxa tormentaq; bellica congerẽtes, cunctisq; præstructis stabant omnes armati, multitudinem parati propellere, si mœnia subire tentasset. Aduẽtans itaq; rex, cum per optimates suos pro pius admissos, pacatiore colloquio flectere defensores ad suũ non potuisset arbitrium, & diem integrum dedit: & matutinæ lucis exordio, signo per flammeum erecto uexillum, circunuaditur ciuitas à quibusdam uehentibus scalas, alijs componentibus machinas, plerisq; obiectu uinearum plureorumq; tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus subuertenda. Contra hæc oppidani superstantes propugnaculis celsis, lapidibus eminus telorumq; genere omni ad interiora ferocius se proripientes arcebant. & pugnabatur euentu ancipiti diebus aliquot, hincinde multis amissis & uulneratis, postremo feruente certaminum mole, & propinquante iam uespera, inter machinas plures admotus aries robustissimus, orbiculatam turrim feriebat ictibus densis, unde reseratam urbem obsidio superiore docuimus. ad quam conuersa plebe, dimicabatur artissime: facesq; cum tedis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum undiq; conuolabant, nec sagittarum crebritate nec glande hincinde cessante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens structorum, madoreq; etiam tum infirmium. dumq; adhuc ferro certatur & ignibus, turri collapsa cum patuisset iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disiecerat magnitudo, Persarum agmina undiq; ululabili clamore sublato, nullo cohibẽte cuncta oppidi membra cõpleuerũt: cæsisq; promiscue paucissimis, residui omnes mandato Saporis uiui comprehensi, ad regiones Persidis ultimas sunt asportati. Tuebantur autem hanc ciuitatem legiones duæ: Prima Flauia, primaq; Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum illico ob repentinum malum inclusorum: qui omnes, ut dixi, uinctis manibus ducebantur, nullo iuuante nostrorum. Nisibin enim sub pellibus agens pars maior exercitus custodiebat, interuallo perquam longo discretam, alioquin nunquam labenti Singaræ, uel tẽporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit, aquarum penuria cunctis circumarentibus locis. Et licet ad præscicendos aduersus subitosq; motus, id munimentum opportune locauit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanæ, cum defensorum iactura aliquoties interceptum. Exciso itaq; oppido, rex Nisibin prudenti consilio uitans, memor nimirum quæ sæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis, Bezabden, quam Phœnicham quoq; institutores ueteres appellarunt, ui uel promissorum dulcedine illectis defensoribus retenturus, munimentũ impendio ualidum in colle mediocriter edito positum, uergensq; in margines Tigridis, atq; ubi loca suspecta sunt & humilia duplici muro uallatum: ad cuius tutelam tres legiones sunt deputatæ, secunda Flauia, secundaq; Armeniaca, & Parthica itidem secunda, cum sagittarijs pluribus Zabdicenis, in quorum solo tunc nobis obtemperantium hoc est municipium positum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipse sublimior cæteris castrorum ambitum circumcursans, prope labra ipsa fossarum uenit audentius: petitusq; balistarum ictibus certis & sagittarum densitate, opertura armorum in modum testudinis contextorum abscessit innoxius. Ira tamen tum sequestrata, caduceatoribus missis ex more clausos blandius hortabatur, ut uitæ speiq; consulturi obsidium deditione solue rent opportuna, reseratisq; portis egressi supplices, uictori gentium semet offerrent. quibus adire propius ausis defensores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærenter sibi iunctos duxerant ijsdem notos ingenuos Singaræ captos. Eorum enim miseratione telum nemo contorsit, nec super pace respondit. Deinde datis inducijs diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Persarum populus omnis adortus auide uallum, acriterq; minans ac fremens, ubi ad ipsa mœnia confidenter accessit, instabat ui ma-

Flammeũ uexillum signum belli

Caduceatores

gna resistentibus oppidanis. quare sauciabantur pleriq; Parthorum, quòd pars scalas uehentes, alij opponentes uimineas crates, ueluti cæci pergebant introrsus, nec nostris innocuis. Sagittarum enim nymbi crebrius uolitantes, stantes confertius perforabant. partibusq; post solis occasum æqua iactura digressis, appetente postridie luce, ardentius multo quàm antea pugnabatur, hincinde cōcinentibus tubis: nec minores strages utrobiq; uisæ sunt, ambobus obstinatissime colluctatis. Verum secuto die otio cōmuni assensu post ærumnas multiplices attributo, cum magnus terror circumsisteret muros, Persæq; paria formidarent, Christianæ legis antistes exire se uelle gestibus ostendebat & nutu: acceptaq; fide, quòd redire permitteretur incolumis, usq; ad tentoria regis accessit. ubi data copia dicendi quæ uellet, suadebat placido sermone discedere Persas ad sua, post communes partis utriusq; luctus formidari etiam maiores affirmans, forsitan aduenturos. Sed perstabat incassum hæc multaq; similia disserendo, efferata uesania regis obstante, non ante castrorum excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perstrinxit tamen suspicio quædam episcopum, uana ut opinor, licet asseueratione uulgata multorum, quòd clandestino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra, ut fragilia intrinsecus & inualida. Hocq; exinde uerisimile uisum est, quòd postea intuta loca carieq; nutantia cū exultatione magna, uelut regentibus pene trahum callidis, cōtemplabiliter machinæ feriebant hostiles. Et quanquam angusti calles difficiliorē aditum dabant ad muros, aptatiq; arietes ægre promouebant manualium saxorum sagittarumq; metu arcēte, nec balistæ tamen cessauere nec scorpiones, illæ tela torquentes, hi lapides crebros, qualesq; simul ardentes pice & bitumine illiti: quorum assiduitate per procliue labentium machinę hærebant, uelut altis radicibus fixæ, easq; malleoli & faces iactę destinatius exurebant. Sed cum hæc ita essent, caderentq; altrinsecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali situ & ingenti opere munitū oppidum ante brumale sidus excindere, rabiem regis nō antè sedari credentes. Quo circa nec multa cruoris effusio, nec cōfixi mortiferis uulneribus plurimi cęteros ab audacia paulum reuocabāt. Sed diu cū exitio decernentes, postremo periculis obiectauere semet abruptis: & agitantes arietes denso saxorum pondere molarium, fomentisq; ignium uarijs ire pronnus uetabantur. Verum unus aries residuis celsior, humectis taurinis opertus exuuijs, ideoq; minus casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus omnes repsit nisibus magnis ad murum: uastoq; acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam euertit. qua sonitu lapsa ingenti, superstantes quoq; repentina ruina deiecti, diffractiq; uel obruti, mortibus interiere diuersis, & insperatis inuentoq; tutiore ascensu armata irruit multitudo. trepidis deinde superatorum auribus ululantium undiq; Persarum intonante fragore, artius prælium intra muros exarsit, hostium nostrorum cateruis certātibus cominus, cum confertis inter se corporibus, hincindeq; stricto mucrone nulli occurrētium parceretur: magna deniq; mole ancipiti diu exitio renitentes obsessi, postremo plebis immensæ ponderib. effuse disiecti sunt. & post hæc iratorum hostium gladij, quicquid inueniri poterat concidebant, abreptiq; finibus matrum paruuli, ipsæ quoq; matres trucidabantur, nullo quid ageret respectante. Interea tamen funesta gens rapiendi cupidior, onusta spoliorū genere omni, captiuorūq; examen maximum ducens, tentoria repetiuit exultans. Rex tamen gaudio insolenti elatus, diuq; desiderio capiendæ Phænicæ flagrans munimenti perquàm tēpestiui, non antè discessit quàm labefactata murorū parte reparata firmissime, alimentisq; affatim conditis, armatos ibi locaret insigneis origine, bellicq; artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amissionem castrorū ingentium ferentes ægre Romani, ad eadem obsidenda uiribus magnis accingerent. Latius se proinde iactās, additaq; spe quicquid aggredi posset adipiscendi, interceptis castellis alijs uilioribus, Virtam adoriri disposuit, munimentum ualde uetustum, ut ædificatum credatur à Macedone Alexandro, in extremo quidem Mesopotamiæ situm, sed muris uelut sinuosis circundatum & cornutis, instructioneq; uaria inaccessum. Quod cum omni tentaret arte, nunc pollicitationibus defensores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties struere aggeres parans, obsidionalesq; mouēs machinas, multis acceptis uulneribus, quàm illatis, omisso uano incœpto tandem abscessit. Hæc eo anno inter Tigrim gesta sunt, & Euphraten.

Antistes Christianę legis ad regem

Quæ cum frequentibus nuntijs didiciſſet Conſtantius, metuens expeditiones Parthi
cas, hyemem apud Cōſtantinopolim agens, impenſiore cura limitem inſtruebat cum
omni apparatu bellorum. arma quoq; & tyrocinia cogens, legionesq; augens iuuentu-
tis ualidæ ſupplemētis, quarū ſtatariæ pugnæ per orientales ſæpius emicuere procin-
ctus, auxilia ſuper his Scytharum poſcebat mercede uel gratia, ut adulto uere profe-
ctus è Thracijs loca ſuſpecta protinus occuparet. Inter quæ Iulianus apud Pariſios hy
bernis locatis, ſumma cœptorum quorſum euaderet pertimeſcens, erat anxius, nuſq;
aſſenſurum Conſtantium factis multa uoluendo conſiderans, apud quem ſordebat ut
infimus & contemptus. Circumſpectis itaq; trepidis rerum nouarum exordijs, lega-
tos ad eum mittere ſtatuit geſta docturos, eisq; concinentes literas dedit, quid factum
ſit, quidúe fieri oporteat deinceps monens apertius & demonſtrans. quanquam eum
hæc dudum cōperiſſe opinabatur, relatu Decentij olim reuerſi, & cubiculariorum re-
cens de Gallijs regreſſorum, qui ad Cęſarem aliqua portauere ſolennia. Et quanquam
non repugnanter, tamen nec arrogantibus uerbis quicquam ſcripſit, ne uideretur ſu-
bito declinaſſe. Erat autē literarum ſenſus huiuſmodi: Ego quidem propoſiti mei fi- *Literæ Iuliani*
dem, nō minus moribus q̄ fœderū pactis, quoad ſuit, unum ſemper atq; idem ſentiens
conſeruaui, ut effectu mulplici claruit euidenter. Iamq; inde ut me creatū Cæſarē pu-
gnarum horrendis fragoribus obiecisti, poteſtate delata contentus, currentium ex uo
to proſperitatum nuncijs crebris, ut apparitor fidus, tuas aures impleui, nihil uſquam
periculis meis aſsignans, cum documentis aſſiduis conſtet diffuſis permixtisq; paſsim
Germanis, in laboribus me ſemper uiſum omniū primum, in refectione poſtremum.
ſed bona tua uenia dixerim, ſi quid nouatum eſt nunc, ut ęſtimas, in multis bellis & a-
ſperis ætatem ſine fructu conterens miles, olim decretum impleuit fremens, ſecundiq;
impatiens loci rectorem, cum nullas ſibi uices à Cæſare diuturni ſudoris & uictoria-
rum frequennium rependi poſſe contemplaretur. cuius iracundiæ, nec dignitatum au
gmenta nec annuum merentis ſtipendium, id quoq; inopinum acceſsit: quòd ad par-
tes orbis eoi poſtremas uenire iuſsi, homines aſſueti glacialibus terris, ſeparandiq; libe
ris & coniugibus egētes trahebanť & nudi. Vnde ſolito ſæuius efferati nocte in unum
collecti palatium obſedere, Auguſtum Iulianum uocibus magnis appellantes & cre-
bris. cohorrui, fateor, & ſeceſsi: amandatusq; dum potui, ſalutem muſſatione quærita-
bam & latebris. Cumq; nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro, ut ita dixerim,
ſeptus, progreſſus ante conſpectum omnium ſteti, molliri poſſe tumulium autoritate
ratus, uel ſermonibus blandis. exarſere mirum in modū, eouſq; prouecti, ut quoniam
precibus uincere pertinaciam conabar, inſtanter mortem contiguis aſſultibus intenta
rent. Victus deniq;, mecumq; ipſe conteſtans, quòd alter confoſſo me forſitan libens
declarabitur princeps, aſſenſus ſum, uim lenire ſperans armatam. Geſtorum hic textus
eſt, quem mente quæſo accipito placida. Nec actum quicquam ſecus exiſtimes, uel ſu-
ſurrantes pernicioſa malignos admittas, ad compendia ſua excitare ſeceſsiones prin-
cipum aſſuetos: ſed adulatione uitiorum altrice depulſa, excellentiſsimam uirtutum o-
mnium aduerte iuſtitiam: & conditionū æquitatem, quam propono, bona fide ſuſcipi
to, cum animo diſputās, hęc Romano ſtatui prodeſſe, nobisq; qui charitate ſanguinis,
& fortunæ ſuperioris culmine ſociamur. Ignoſce enim, quæ cum ratione poſcuntur,
non tam fieri cupio, quàm à te utilia probari & recta: auide tua præcepta deinde quoq;
ſuſcepturus, quæ neceſſe ſit fieri. In cōpendium redigam breue: equos præbebo curu-
les Hiſpanos, & miſcendos Gentilibus atq; Scutarijs adoleſcētes lectos, quoſdam cis
Rhenum editam barbarorum progeniē, uel certe ex dedititijs qui ad noſtra deſciſcūt.
& hæc aduſq; exitum uitæ me ſpondeo, nō modo grato animo, uerum cupido quoq; fa
cturum. præfectos prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: reſi-
duos ordinarios iudices, militiæq; moderatores promouendos arbitrio meo concedi
eſt conſentaneum, itidemq; ſtipatores. Stultum enim cum ante caueri poſsit ne fiat, ad
latus imperatoris adſciſci, quorum mores ignorātur & uoluntates. Hoc ſane ſine ulla
dubitatione firmauerim: tyrones ad peregrina & lōginqua Galli mittere, diuturna per
turbatione caſibusq; uexati grauiſsimis, nec ſponte ſua poterunt nec coacti, ne con-
ſumpta penitus iuuentute affligantur, præterita recordantes ita deſperatione pereunt

impendentium. nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciti cõueniet, cum
adhuc nec barbarici ſint impetus interclusi, & (ſi dici quod uerũ eſt pateris) hæ prouin
ciæ malis iactatæ continuis, externis indigeant adiumẽtis & fortibus. Hæc hortando,
ut æſtimo, ſalutariter ſcripſi poſcens & rogans. Scio eñ, ſcio, ne quid ſublatius dicam
cum imperio congruens, quas rerum acerbitates iam conclamatas & perditas concor
dia uiciſsim ſibi cedentium principum, meliorẽ reuocauit in ſtatum: cum appareat ma
iorum exemplo noſtrorũ, moderatores hæc & ſimilia cogitantes, fortunate beateq; ui
uendi reperire quodammodo uiam, & ultimo tẽpori poſteritatiq; iucũdam ſui memo-
riam commendare. His literis iunctas ſecretiores alias Conſtantio offerendas clancu-
lo miſit, obiurgatorias & mordaces: quarũ ſeriem nec ſcrutari licuit, nec ſi licuiſſet, pro
ferre decebat in publicum. Ad id munus implendũ electi ſunt uiri graues, Pentadius
Officiorum ma gifter officiorum magiſter, & Eutherius cubiculi tunc præpoſitus, poſt oblatas literas relatu
ri nullo ſuppreſſo quæ uiderunt, & ſuper ordine futurorum fidenter acturi. Auxerat
inter hæc ceptorum inuidiam Florentij fuga præfecti: qui uelut præſagiens concitan-
dos motus ob militem ut ſermone tenus iactabatur accitum, conſulto diſceſſerat Vi-
Res alimẽtaria ennam, alimentariæ rei gratia diuelli cauſatus à Cæſare, quem ſæpe tractatũ aſperius
formidabat. Dein cum cõperiſſet eum ad Auguſtum culmen euectum, exigua ac pro-
pe nulla uiuendi ſpe uerſus in metum, ut longe diſiunctus malis ſe quæ ſuſpicabatur
exemit: & neceſsitudine omni relicta digreſſus uenit ad Cõſtantium itineribus lentis:
utq; ſe nulli obnoxium culpę monſtraret, Iulianũ ut perduellẽ multis criminibus appe
tebat. Cuius poſt abitum bene Iulianus cogitans & prudenter, ſciriq; uolens quòd pręſ
ſenti pepercíſſet, charitates eius cum re familiari intacta publico curſus uſu permiſſo
ad orientem redire tutius imperauit. nec minore ſtudio ſecuti legati hæc ſecum feren-
tes quæ prædiximus, intentiq; ad uiandum, cum uenirent ad iudices celſiores, oblique
tenebantur: moraſq; per Italiam & Illyricũ perpeſsi diuturnas & graues, tãdem trans
Ceſarea fretati Boſphorum, itineribuſq; lentis progreſsi apud Cæſaream Cappadociæ etiam
tum degentẽ inuenere Conſtantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam ur
bem & celebrem, ſub Argei montis pedibus ſitam. Qui intromiſsi, data poteſtate obtule
runt ſcripta. Hiſq; recitatis, ultra modum ſolitæ indignationis excanduit imperator. li
miſq; oculis eos aduſq; metum contuens mortis, egredi iuſsit, nihil poſt hæc perconta
tus uel audire perpeſſus: perculſus tamen ardenter contatione ſtringebatur ambigua,
utrum in Perſas, an contra Iulianum moueri iuberet acies quibus fidebat: hæſitanſq;
diu perpenſis conſilijs, flexus eſt quorundam ſententia utilia ſuadentium, & iter orien
tem uerſus edixit. Statim tamẽ & legatos abſoluit, & Leonam quæſtorẽ ſuum in Gal-
lias cum literis datis ad Iulianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil nouatorum ſe aſſe-
rens ſuſcepiſſe, ſed eum (ſi saluti ſuæ proximorumq; conſulit) tumenti flatu depoſito,
intra Cæſaris ſe poteſtatẽ cõtinere præcipiẽs. Vtq; id facile formido in tentatorũ effice
ret, uelut magnis uiribus fretus, in locum Florẽtij præfectũ prætorio Nebridium tum
quæſtorem eiuſdem Cæſaris promouerat, & Felicem notariũ officiorum magiſtrum,
& quoſdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorẽ Lupicini, anteq; ſciretur huiuſmodi
quicquam, magiſtrũ prouexit armorum. Ingreſſus itaq; Pariſios Leonas, ſuſceptus ut
honoratus & prudẽs, poſtridie principi progreſſo in campum cum multitudine arma
ta pariter & plebeia, quam de induſtria cõuocarat, è tribunali ut emineret altius ſuper-
ſtanti, ſcripta iubetur offerre. Replicatoq; uolumine edicti quod miſſum eſt, & legi ab
exordio cœpto, cum uẽtum fuiſſet ad locum, id continentẽ quòd geſta omnia Cõſtan-
tius improbans, Cæſaris poteſtatẽ ſufficere Iuliano cenſebat, exclamabat undiq; uocũ
terribilium ſonus: Auguſte Iuliane, ut prouincialis & miles, & reip. decreuit autoritas:
recreatæ quidẽ, ſed adhuc metuentis rediuiuos barbarorum excurſus. Quibus auditis
Leonas, cum Iuliani literis hæc eadem indicantibus reuertit incolumis: ſoluſq; admiſ-
ſus eſt ad præfecturã Nebridius: id enim Cæſar quoq; ſcribens ex ſententia ſua fore a-
perte pędixit. Magiſtrũ enim officiorum iampridem ipſe Anatolium ordinauit, libel-
lis antea reſpondentẽ, & quoſdam alios, ut ſibi utile uidebatur & tutum. Et quoniam,
cum hæc ita procederent, timebatẽ Lupicinus, licet abſens, agenſq; etiã tum apud Bri-
tannos, homo ſuperbæ mentis & turgidus; eratq; ſuſpicio, quòd ſi hæc trans mare di-

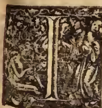
dicisset

dicisset, nouarum rerum materias excitaret: notarius Bononiam mittitur, obseruatu-
rus solicite ne quisquam fretum oceani transiere permitteretur. Quo uetito, reuersus
Lupicinus antequam horum quicquam sciret, nullas ciere potuit turbas. Iulianus ta-
men iam celsiore fortuna militisq́ fiducia lætior, ne intepesceret, néue ut remissus ar-
gueretur & deses, legatis ad Constantium missis, in limitem Germaniæ secundæ est *Germania secunda*
egressus: omniq́ apparatu quem flagitabat instans negocium, communitus, Obtri-
censi Mosæ oppido propinquabat. Rheno deinde transmisso, regionem subito perua-
sit Francorum, quos Atthuarios uocant, inquietorum hominum licentius etiam tum
percursantium extima Galliarum. quos adortus subito nihil metuentes hostile, nimi- *Superat Francos Iulianus*
umq́ securos, quòd scruposa uiarum difficultate arcente, nullũ ad suos pagos intro-
isse meminerant principem, superauit negocio leui: captisq́ plurimis & occisis, oran-
tibus alijs, qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodesse possessoribus finiti-
mis arbitratus. unde reuersus pari celeritate per flumen, præsidiaq́ limitis explorans
diligenter & corrigens, adusq́ Rauracos uenit: locisq́ recuperatis, quæ olim barbari
intercepta retinebãt ut propria, ijsdemq́ pleniore cura firmatis, per Besantionẽ Vien-
nam hyematurus abscesit. Hic per Gallias erat ordo gestorũ. Quæ dum ita prospere
succedunt & caute, Constantius accitum Arsacen Armeniæ regem, summaq́ liberali-
tate susceptum, pręmonebat & hortabatur, ut nobis amicus esse perseueraret & fidus:
audiebat enim sæpius eum tentatum à rege Persarũ fallacijs, & minis & dolis, ut Ro-
manorum societate posthabita, suis rationibus iungeret. Qui crebro adiurãs animam
prius posse amittere, quàm sententiã, muneratus cum comitibus quos duxerat redijt
ad regnũ, nihil ausus temerare postea promissorũ, obligatus gratiarũ multiplici nexu
Constantio: inter quas illud potius excellebat, q Olympiada Ablabij filiam pręfecti
quondã prætorio, ei copulauerat coniugẽ, sponsam fratris sui Constantis. quo dimisso
à Cappadocia ipse per Melitinã minoris Armeniæ oppidũ, & Lacotena, & Samosata
trãsmisso Euphrate Aedessam uenit. ibiq́ dum agmina undiq́ cõuenientiũ militũ, &
rei cibariæ abundantes copias opperitur diu moratus, post æquinoctiũ egreditur autum- *Res cibaria*
nale, Amidam petens. Cuius cum prope uenisset mœnia, fauillis oppleta collustrans
flebat cũ gemitu, reputans quales miserãda ciuitas pertulerat clades. ibi tunc forte Vr-
sulus præsens, qui ærariũ tuebatur, dolore percitus exclamauit: En quibus animis ur-
bes à milite defenduntur, cui ut abundare stipendiũ posit, imperij opes iam fathiscũt.
Quod dictum ita amarũ militaris multitudo postea apud Chalcedona recordata, ad
eius exitium cõsurrexit. Exinde cuneis consertis incedens, cũ Bezabden aduentaret,
fixis tentorijs, uallo fossarũq́ altitudine circũseptis, obequitans castrorũ ambitum lon-
gius, docebatur relatione multorum instaurata esse firmius loca, quæ antehac iniuria
corruperat uetustatis. & ne quid omitteret quod ante feruorẽ certaminũ erat necessa-
rio præstruendũ, uiris prudentibus missis conditione posita dupla, cogebat mœnium
defensores redire ad suos, alienis sine cruore concessis, aut in ditionẽ uenire Romanã
dignitatibus augendos & præmijs. atq́ cum illi destinatione natiua reniterentur ut cla-
re nati, periculisq́ & laboribus in cuncta obsidioni congrua parabantur. Densis itaq́
ordinibus tum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus, alacris miles legio-
nibus in testudines uarias cõglobatis, paulatim tutò progrediens, subruere mœnia co-
nabatur: & quia telorum omne genus in subeuntes effundebatur, nexu clypeorũ solu-
to discessum est, in receptũ canentibus signis. Laxatis deinde ad diem unũ animis, ter-
tia luce curiosius tecti elatis passim clamoribus ascensus undiq́ tentabant. Et licet de-
fensores obtentis cilicijs ne conspicerentur ab hostibus, latebant intrinsecus, tamen quo-
ties flagitabat necessitas, lacertos fortiter exertantes, lapidibus subiectos incessebant
& telis. & uimineę crates cum procederent confidenter, essentq́ parietibus contiguæ,
dolia desuper cadebant, molæ, & columnarum fragmenta: quorum ponderibus ni-
mijs obruebantur pugnatores, hiatuq́ uiolento disiectis operimẽtis cum periculis ulti-
mis euadebant. Decimo itaq́ postq́ oppugnari cœptũ est die, cum spes nostrorũ infe-
rior cuncta mœrore cõpleret, transferri placuerat molem arietis magnam, quam Per-
sæ quondam Antiochia pulsibus eius excisa relatam reliquerant apud Carras: quæ su-
bito uisa, aptataq́ faberrime, clausorũ hebetauerat mentes adusq́ deditionis remedia

penè prolapsas, ni resumptis uiribus opponenda minaci machinæ præparassent. nec
temeritas post hæc cessauerat, nec consiliũ. namq; dum instrueretur aries uetustus, &
dissolutus ut facile ueheretur, omni arte omniq; uirtũ nixu, & propugnatorũ ui & fir-
mitudine summa defensabantur tormenta. nihilominus & lapidũ crebritas atq; funda
rum ex utraq; parte plurimos cõsumebant, & aggerum moles incrementis celeribus
consurgebant; acriorq; indies adolescebat obsidio, multis nostrorũ idcirco cadentibus
quòd decernentes sub imperatoris cõspectu spe præmiorũ, ut posint facile qui essent
agnosci nudantes galeis capita, sagittariorũ hostilium peritia fundebantur. Proin dies
& noctes intenti uigilijs, cautiores stantes utrobiq; faciebant. & Persæ aggerum altitu
dine iam in sublime porrecta, machinæq; ingẽtis horrore perculsi, quã minores quoq;
sequebãtur, omnes exurere ui maxima nitebant : & asidue malleolos atq; incẽdiaria
tela torquentes laborabant incassum; ea re quòd humectis scortis & centonibus erant
opertæ materiæ plures, aliæ unctæ alumine diligenter, ut ignis per eas laberetur inno-
xius. Verum has admouẽtes fortitudine magna Romani licet difficile defensabant ta-
men, & cupiditate potiundi oppidi, ne prompta quidẽ pericula contẽnebant : & con-
trà propugnatores cum iam discussurus turrim oppositam aries maximus aduentaret,
Forma arietis prominentẽ eius ferream frontem, quæ reuera formam effingit arietis, arte subtili illa-
queatam altrinsecus lacinijs retinuere longis, ne retrogradiens resumeret uires, néue
ferire muros assultibus densis contẽplabiliter posset, fundentes quoq; feruentissimã pi
cem. & diu promotæ machinæ stabant, saxa muralia perferẽtes, & tela. Iamq; aggerib.
cumulatius excitatis, defensores ni uigilassent exitium adfore iam sperantes, in audaci
am ruere præcipitẽ: & repentino decursu portis effusi, primosq; adorti nostrorũ, faces
sitellasq; ferreas onustas ignibus in arietem magnis uiribus iaciebant. Verũ post ambi
guam prælij uirtutẽ plurimi nihil impetrato intra mœnia repelluntur: moxq; ex aggerib.
quos erexerant Romani, ijdem Persæ propugnaculis insistentes sagittis incessebant,
& fundis telisq; igniferis: quæ per tegumenta turrium uolitantia, paratis qui restingue
rent, plerumq; irrita labebant. Cumq; pauciores utrobiq; fierẽt bellatores, & Persæ tru
derentur ad ultima, ni potior ratio succurrisset, impensiore opera procursus tentabat
ex castris: & eruptione subita multitudinis facta, inter armatòs qui portabãt ignes am
pliores prioribus ordinati, iaciebant corbes in materias ferreos plenos flãmarũ, & sar-
menta, aliaq; ad ignes concipiendos aptissima. Et quia conspectũ abstulerant fumi ni-
gerrimæ nubes, classico excitante, in pugnã, legiones procinctæ celeri gradu uenerũt:
& subcrescẽte paulatim ardore bellandi, cum uentum fuisset ad manus, repente machi
næ omes effusis ignibus urebant, præter maiorẽ: quam direptis restibus, quibus è mu
ro iactis implicabat, uirorũ fortium acrior nisus ægre semiustã extraxit. At ubi noctur
næ tenebræ finem prælijs attulerunt, nõ in longũ miles quieuit : cibo eñ exiguo refe-
ctus & somno, rectorum monitu excitus munitiones longe à muro dimouit, dimicare
succinctius parãs per sublimes aggestus, qui iam cõsummati muris altius imminebãt.
utq; facile defensores mœnibus pellerent, in ipsis aggerũ summitatib. hinc sunt locatę
balistę, quarum metu ne prospicere quidẽ posse hostium quisq; crederet. His satis pro
uisis prope ipsum crepusculum triplex acies nostrorũ instructa, conisq; galearũ mina-
cius nutans, scalas uehentibus multis impetũ conabat in muros. iamq; resultantibus
armis & tubis, uno pariq; ardore hinc inde pugnabat audaci cõflictu: latiusq; sese pan
dente, Romani cum Persas occultari uiderent pauore impositorũ aggeribus tormen-
torum, pulsabant turrim ariete: & cũ ligonibus & dolabris & uectibus scalisq; appro-
pinquabãt: utrinq; conuolante missiliũ crebritate. afflictabãt tamen multo uehementi
us Persas ictus uarij balistarũ, tanq; per transennã à cliuis structilib. decurrentes. unde
fortunas suas sitas in extremo iam cogitantes, destinatã ruebant in mortem. & partiti
munera dimicandi inter necessitatis articulos, relictis qui mœnia tuerentur, referata
latenter postica strictis gladijs ualida manus erupit, ponè sequentibus alijs qui flãmas
occulte portabant. Dumq; Romani nunc instant cedentibus, nunc ultro incessentes
excipiunt, qui uehebant foculos repentes incurui prunas unius aggesti inseruere iun-
cturis, ramis arborũ diuersarũ, & iunco, & manipulis constructi cannarũ: qui conce-
ptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremabant, militibus cum intactis tormentis
exinde

exinde periculose digressis. Vt uero certaminibus finẽ uespera dedit, partesq; discesse runt ad otium breue, imperator in uaria sese consilia diducens & uersans, cum excidio Phœnichæ diutius imminere necessariæ rationes urgerẽt, quod munimentũ uelut insolubile claustrum hostium excursibus erat obiectũ, & ferum repelleret tempus, certa turus leuiter ibi statuit immorari, alimentis destituẽdos forsitan cedere existimans Persas: quod secus atq; rebatur euenit. Cum enim remissius pugnaretur, humẽte cœlo un dantes nubes cum tenebris aduenere minacibus: assiduisq; imbribus ita immaduerat solum, ut luti glutinosa mollities per eas regiones pinguissimi cespitis omĩa perturbaret, & super his iugi fragore tonitrua fulguraq; mentes hominum pauidas perterrebant. Accedebat arcus cœlestis cõspectus assidui: quæ species unde ita figurari soleat, expositio de reb. ostẽdet: Halitus terræ calidiores & humoris spiramina cõglobata in nubes, exindeq; disiecta in aspergines paruas, ac radiorum fusione splendida facta, supinantur uolubiliter contra ipsum igneum orbem, irimq; conformant: ideoq; spatioso curuamine sinuosam: quod in nostro panditur mundo, quem sphæræ dimidiæ parti rationes physicæ superponunt. cuius species quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea uisitur, secunda flauescens uel fulua, punicea tertia, quarta purpurea, postrema ceruleo concreta & uiridi. hac autem mixta pulchritudine temperatur ideo, ut terrenę existimant mentes, quod prima eius pars dilutior cernitur, aeri concolor circumfuso: *De coloribus arcus* sequẽs fulua, id est paulo excitatior quàm lutea: punicea tertia, quod solis obnoxia claritudini receptatione spiritus fulgores eius purissimos è regione deflorat. quarta ideo purpurat, quòd intermicãte asperginum densitate per quas oritur, radiorum splendorem conspuens, ostendit aspectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, cõcedit in cerulum & uirentem. Arbitrãtur alij tunc iridis formam rebus apparere mundanis, cum altius dilatæ nubi crassæ radij solis infusi lucem infecerint liquidam: quæ non reperiens exitũ in se conglobata nimio splendescit attritu: & proximos quidem albo colores à sole sublimiore decerpit: subuirides uero à nubis similitudine superiectæ, ut in mari solet usu uenire, ubi candidæ sunt undæ quæ littoribus illiduntur, interiores sine ulla concretione ceruleæ. Et quoniam indicium est permutationis auræ (ut diximus) à sudore aere nubium concitans globos, aut contra ex concreto immutans in serenam lætitiam cælum: ideo apud poetas legimus sæpe Irim de cælo mitti, cum præsentium rerum fit status mutatio. Suppetũt aliæ multæ opiniones & uariæ, *Cur apud poetas iris mittatur* quas dinumerare nunc est superuacuum, narratione redire unde digressa est festinante. His ac talibus imperator inter spem metũq; iactabatur, ingrauescẽte hyemis magnitudine, suspectisq; per auios tractus insidijs: inter quę etiam tumultũ exasperati militis uerebatur. super his urebat eius anxiam mentẽ, quòd uelut patefacta ianua diuinis domus, irritus propositi reuerteret. Quas ob res omisso uano incepto, hyematurus Antiochiæ redit in Syriam, ærumnosam perpessus æstatem & atrocem, diuq; deflendam. euenerat enim hoc, quasi fatali constellatione ita regente diuersos euentus, ut ipsum Constantium dimicantem cum Persis fortuna semper sequeretur afflictior: unde uincere saltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigisse.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VICESIMVSPRIMVS

NTERCLVSO hac bellorũ difficili sorte Constantio trans flumen Euphraten, Iulianus agens apud Viennam, forman dis in futura consilijs dies impendebat & noctes, quantum opes patiebantur angustæ, altius semet attollens: semperq; ambigens utrum Constantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia lacesseret prior: quæ solicite reputans, utrunq; formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis ciuilibus sæpe uictorem. maximeq; Galli fratris exemplum mentem eius anxiam suspẽdebat, quem inertia mixtæq; periurijs fraudes prodidere quorundã. Eri-

gebat tamen aliquoties animum ad multa & urgẽtia, tutissimum ratus inimicum se ex confesso monstrare ei, cuius ex præteritis motus coniectabat ut prudens, ni per amicitias fictas insidijs falleretur occultis. Paruit igitur auditis quæ per Leonã Constantius scripserat: nulloq; arbitrio eius promotorum suscepto præter Nebridium, quinquẽnalia Augustus iam edidit, & ambitioso diademate utebatur lapidum fulgore distincto: cum inter exordia principatus assumpta uili corona circundaretur xystarchæ similis purpurato. Inter quæ Helenæ coniugis defunctæ suprema miserat Romam, in suburbano uiæ Nomentanæ condenda, ubi uxor quoq; Galli quondam soror eius sepulta est Constantina. Accidebat autem, incendebatq; eius cupiditatem pacatis iam Gallis incessere ultro Constantium: conijciens eum per uaticinandi præsagia multa, quæ callebat, & somnia, è uita protinus excessurum. Et quoniam erudito & studioso cognitionum omnium principi, maleuoli prænoscendi futura prauas artes assignãt, aduertendum est breuiter, unde sapienti uiro hoc quoq; accidere poterit doctrinæ genus haud

Spiritus elementorum leue. Elementorum omnium spiritus, utpote perennium corporum, præsentienti motu semper & ubiq; uigens, ex his quæ per disciplinas uarias affectamus, participat nobiscũ munera diuinãdi: & substantiales potestates ritu diuerso placatæ, uelut ex perpetuis fontium uenis uaticina mortalitati suppeditant uerba, quibus numen præesse dicitur Themidis: quam ex eo quòd fixa fatali lege decreta præscire fas sit in posterũ, quæ tethimena sermo Græcus appellat, ita cognominatã, in cubili solioq; Iouis uigoris uiuifici theologi ueteres collocarunt. Auguria & auspicia nõ uolucrũ arbitrio futura nescientium colliguntur (nec enim hoc uel insipiens quisquã diceret) sed uolatus auium dirigit deus: ut rostrum sonans, aut prætetuolans pinna turbido meatu uel leni futura præmonstret. Amat enim benignitas numinis, seu quòd merentur homines, seu quòd tangitur eorum affectione, his quoq; artibus prodere quę impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in species conuerti suetis innumeras, accidentia sciũt. Cuius disci

Tages plinæ Tages nomine quidã mõstrator (ut fabulantur) in Hetruriæ partibus emersisse subito uisus è terra. Aperiunt nunc quoq; uentura cum ęstuant hominũ corda, sed lo

Sol mens mundi quuntur diuina. Sol enim (ut aiunt physici) mens mundi, nostras mentes ex sese uelut scintillas diffunditans, cum eas incenderit uehemẽtius, futuri conscias reddit. Vnde Sibyllæ crebro se dicunt ardere, torrente ui magna flammarũ. Multa significãt super his crepitus uocum, & occurrẽtia signa, tonitrua quinetiã & fulgura & fulmina, itidemq; siderum sulci. Somniorũ autem rara fides, & indubitabilis foret, ni ratiocinantes cõiectura fallerentur. Interdumq; ut Aristoteles affirmat, infixa sunt & stabilia: cum animantis altius quiescentis ocularis pupilla neutrobi inclinata rectissime cernit. & quia uanities aliquoties plebeia strepit, hæc imperite mussando, si esset præsentiendi notitia quædam, cur ille se casurum in bello, uel alius hoc se passurũ ignorauit aut illud: sufficit dici, quod & grammaticus locutus interdum est barbare, & absurde cecinit musicus, & ignorauit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec musica, nec medicina subsistit. Vnde præclare hoc quoq;, ut alia, Tullius: signa ostenduntur ait à dijs rerum futurarum: in his si quis errauerit, non deorum natura, sed hominum coniectura peccauit. Ne igitur extra calcem, quod dicitur, sermo decurrens lecturo fastidium fe

Iuliani ostenta rat, ad explicanda prospecta reuertamur. Cum apud Parisios adhuc Cæsar Iulianus quatiens scutum uarijs motibus exerceretur in campo, axiculis quîs orbis erat compaginatus in uanũ excussis, ansa remanserat sola: quam retinens ualida manu stringebat. territisq; ut omine diro præsentibus cunctis, nemo, inquit, uereat̃: habeo firmiter, quod tenebã. Item cum apud Viennam postea quiesceret sobrius, hora media noctis imago quædã uisa splendidior, hos ei uersus heroos modo non uigilanti aperte dixit, eadem sæpius replicando, quibus fretus nihil asperum sibi superesse existimabat,

Ζεὺς ὅταν ἐκ πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
παρθενικῆς δὲ κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
εἰκοστῇ, βασιλεὺς κωνστάντιος ἄσιδος αἴης
τέρμα φίλου βιοτοῦ στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaq; nihil interim de statu rerum præsentium mutans, sed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta disponens, paulatimq; sese corroborans, ut dignitatis au-

gmento

gmento uirium quoq; congruerent incrementa. utq; omnes nullo impediente ad sui fauorem illiceret, adhærere cultui Christiano fingebat, à quo iam pridem occulte desciuerat, arcanorū participibus paucis aruspicinæ augurijsq; intentus, & cæteris quæ deorum semper fecere cultores. Et ut hæc interim celarentur, feriarum die quem celebrantes mense Ianuario Christiani Epiphaniam dictitant, progressus in eorum ecclesiam solenniter numine orato discessit. Dum hæc ita aguntur, propinquante iam uere, nuncio percitus inopino, ad tristitiam uersus est & mœrorem. Didicit enim Alemannos à pago Vadomarij exorsos, unde nihil post ictum fœdus sperabatur incommodum, uastare confines Retijs tractus: nihilq; sinere intentatum manus prædatorias fusius discurrentes. Quod ne dissimulatum rediuiuas bellorum materias excitaret, Libinonem quendam comitem cum Celtis & Petulantibus misit hyemantibus secum, negocium ut poscebat ratio correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem uenisset, longe uisus à barbaris, qui iam certamina meditantes sese per ualles abdiderant: hortatusq; milites licet numero impares, cupidine tamen pugnandi uehementius irritatos, aggreditur inconsulte Germanos: interq; dimicandi exordia ipse concidit omnium primus. cuius interitu erecta barbarorū fiducia, Romanisq; ad ducis uindictam accensis, certamen committitur obstinatum: & urgente magnitudinis mole disiecti sunt nostri, occisis paucis, & uulneratis. Cum hoc Vadomario, & Gundomado eius fratre itidem rege, Constantius (ut iam relatum est) firmauerat pacem. Post quæ mortuo Gundomado, hunc sibi fore existimans fidum, secretorūq; taciturnum executorē, fecialē mandauerat, si famæ solius admittenda est fides: scribebatq; ut tanquā rupto concordię pacto, subinde collimitia sibi uicina uexaret: quo Iulianus (Collimitium) id metuēs, nusquam à tutela discederet Galliarū. quibus ut dignum est credere obtemperans Vadomarius hæc & similia perpetrabat, ad perstringendū fallendumq; miris modis ab ætatis primitijs callens, ut postea quoq; ducatum per Phœnicen regēs ostendit. Sed re ipsa conuictus abstinuit. Capto enim à stationarijs militibus notario, quem miserat ad Constantiū, scrutatoq; si quid portaret, epistola eius reperta est: in qua præter alia multa id quoq; scripserat: Cæsar tuus disciplinam non habet. Iulianum autem adsidue per literas dominū & Augustum appellabat & deum. Hæc ut erant periculosa & dubia Iulianus in exitiale malū eruptura considerans, in unum omni cogitatione intenta, ui incautū rapere festinabat, ut securitatē suam prouinciarūq; locaret in tuto, & inijt consiliū tale. Philagriū notarium, orientis postea comitē, ad eas miserat partes, cuius prudentiæ fidebat olim sibi cōpertæ: eiq; inter multa, quæ pro captu instantium rerum erat acturus, signatā quoq; chartulā tradidit, mandauitq;, ne aperiret uel recitaret, nisi Vadomario uiso cis Rhenū. Perrexit Philagrius, ut præceptū est: eoq; præsente, & negotijs astricto diuersis, trāsgressus Vadomari⁹ flumē, ut nihil in ꝓfunda metuens pace, nihilq; secus gestorū simulans scire, uiso præposito militū ibi degentiū pauca locutus, ex more ultro semet, ut suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad cōuiuiū eius uenire promisit, ad quod erat etiā Philagrius inuitatus. Qui statim ingressus rege conspecto imperatoris recordatus est uerba: causatusq; rem seriam & urgentem, ad diuersorium redijt: scriptisq; lectis doctus quid agi conueniret, confestim reuersus discubuit inter cæteros. Finitisq; epulis Vadomarium fortiter apprehēsum rectori militum arcte custodiēdum apud signa cōmisit, textu lecto iussorū, comitibus eius ad suā redire cōpulsis, super quibus nihil fuerat imperatū. Exhibitus tamen idem rex ad principis castra, iamq; spe ueniæ omni præclusa, cum interceptū notarium, & quæ scripserat ad Constantium comperisset iam publicata, ne conuitio quidem tenus cōpellatus missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Iuliano discedēte à Gallijs, immanissimus homo prouinciarum statum ægre cōpositum licentius cōturbaret. Hoc casu elatior Iulianus regis opinione citius intercepti, quē profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit, quos peremisse Libinonē comitē in cōgressu cum militib. docuimus paucis. Et ne rumor aduentus sui eos ad remotiora traduceret, superato Rheno noctis alto silentio, cum auxiliorum expeditissimis globis, nihil metuentes huiusmodi circūuenit: excitatosq; hostiliū fragore armorū, dum gladios circūspectant & tela, celeriter inuolauit, & quosdā occidit, orantes alios

tes alios prædamq; offerentes dedititios cepit, reliquis qui remansere pacẽ precãtibus dedit, quietẽ pollicitis firmam. Quæ dum mentibus aguntur erectis, coniectans quantas intestinæ cladis excitauerat moles, nihilq; tam cõuenire conatibus subitis quàm celeritatem sagaci præuidens mente, professa palàm defectione se tutiorẽ fore existimauit: incertusq; de militũ fide, placata ritu secretiore Bellona, classico ad concionẽ exercitu cõuocato, saxeo suggestu insistẽs, iamq; ut apparebat fidentior, hæc clarius solito

Oratio Iuliani

disserebat: Iamdudum tacita deliberatione uos æstimo magni commilitones, rerum gestarum excitos amplitudine, hoc operiri consilium, ut euentus qui sperantur perpendi possint, & præcaueri. Plus enim audire q loqui militem decet actibus coalitũ gloriosis: nec alium spectatæ æquitatis sentire rectorem, quàm eum qui & laudari digne potuerit & probari. Vt igitur quę proposui abiectis absoluã, aduertite oro beneuole, quæ sermone breui percurrã: Arbitrio dei cælestis uobis inter ipsa iuuentæ rudimenta permixtus irruptiones Alemannorum assiduas & Francorum, populandiq; iugem licentiam fregi: & uigore communi Romanis agminibus quoties libet Rhenum peruium feci, contra rumorum fremitus, gentiumq; ualidarum uiolentos excursus stando immobilis, uirtutis uestræ nimirum firmamento confisus & hæc laborum quos exhausimus Galliæ spectatrices, post funera multa iacturasq; recreatæ diuturnas & graues, posteritati per ætatum examina commendabunt. At nunc cum autoritate uestri iudicij, rerumq; necessitate compulsus, ad augustum elatus sum culmen, deo uobisq; fautoribus, si fortuna cœptis adfuerit, altius affectabo maiora, id præ me ferẽs, quòd exercitui, cuius æquitas armorumq; inclaruit magnitudo, & domi moderatus uisus sum & trãquillus, & in crebritate bellorũ cõtra conspiratas gentiũ copias cõsideratus & cautus. Vt igitur aduersa præueniamus mentiũ societate iunctissima, sequimini uiam, consiliumq; salutare (ut puto) cum integritas rerum intentioni nostræ uoluntatiq; respondeat: & dùm maioribus uacant præsidijs regiones Illyricæ, impræpedito cursu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis successibus instruendi: utq; est mos fidentium ducum, iuramento quæso concordiá spondete mansuram & fidem, operam nauaturo sedulam & solitam, ne quid agatur inconsultum & segne, & producturo, si quis exegerit, incorruptã conscientiam meam, quòd nihil uoluntate præter ea quæ in commune conducunt, aggrediar aut tentabo. Illud sanè obtestor & rogo, obseruate ne impetu gliscentis ardoris in priuatorum damna quisquam uestrũ exiliat, id cogitans, quòd ita nos illustrarunt hostium innumeræ strages, ut indemnitas prouinciarum & salus, exemplis uirtutum peruulgatæ. Hoc sermone imperatoris uice alicuius oraculi comprobato, mota est incitatius concio: & rerum cupida nouandarum, unanimi consensu uoces horrendas immani scutorum fragorè miscebat, magnum elatumq; ducem, & ut experta est, fortunatũ domatorem gentium appellans & regum. iussiq; uniuersi in eius nomen iurare solenniter, gladijs ceruicibus

Milites iurant

suis admotis sub execrationibus diris uerbis iurauere conceptis, omnes pro eo casus quoad uitam profuderint, si id necessitas exegerit, perlaturos: quæ secuti rectores, omnesq; principis proximi, fidem simili religione firmarunt. Solus omnium licet proposito stabili, audacter tamen præfectus repugnauit Nebridius, iurisiurãdi nexu contra Constantium nequaq; se constringi posse commemorans, cuius beneficijs obligatus erat crebris & multis. Quibus auditis cũ stantes propius milites acriter inflãmati eum appeterent trucidandũ, ad genua sua prolapsum imperator paludamento protexit: inde reuersus in regiam cum antegressum eum uidisset, supplicemq; iacentem orare, ut leuandi causa timoris ei porrigeret dexteram: Et quid ait præcipuũ amicis seruabitur, si tu manũ tetigeris meam? Sed hinc quò libet abi securus. Hocq; audito ille innoxius ad larem suum recessit in Thusciã. His Iulianus, ut poscebat negotij magnitudo, præstructis, expertus quid in rebus tumultuosis anteuersio ualeat & prægressus, per tesseram edicto itinere in Pannonias, castris promotis & signis, temere se fortunæ commisit ambiguæ. Replicare nunc cõuenit tempora, & narrare summatim, quæ dum aguntur in Gallijs antedicta Constantius hyemans Antiochiæ, domi militiæq; perfecit. Inter complures alios honore conspicuos adoraturi imperatorem peregre uenientem ordinantur etiam ex tribunis insignibus. Cum igitur à Mesopotamia reuersus Constantius hoc

tius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidã ex tribuno Paphlago, quẽ dudum
sub Constante militantẽ discordiarum sæuisse causas inter priores fratres, suspicionca
contiguæ ueritati pulsabant, ausus paulo petulantius stare, ut ipse quoq; ad parile ob-
sequiũ admittẽdus, agnitus est & prohibitus: strepentibusq; multis, & intueri lucẽ ulte
rius non debere clamantibus, ut perduellem & obstinatum, Constantius circa hæc le-
nior solito: Desinite ait urgere hominẽ, ut existimo sontem, sed nondum aperte conui
ctum: & mementote quòd si quid admisit huiusmodi, sub obtutibus meis conscientiæ
ipsius sententia punietur, quã latere nõ poterit: & ita discessum est. Postridie ludis Cir
censibus idem ex aduerso imperatoris ubi consueuerat spectans, repennino clamore
sublato, cum certamen opinatũ emitteretur, diffractis cancellis quibus unà cum pluri
bus incumbebat, cunctis cum eo inuanũ excussis, læsisq; leuiter paucis, interna cõpa-
ge disrupta efflasse spiritum repertus est solus: unde Constantius futurorũ quoq; præ-
scius exultabat. Eodẽ tẽpore Faustinã nomine sortitus est coniugẽ, amissa iampridem *Faustina coniunx Cõstantij*
Eusebia, cuius fratres erant Eusebius & Hypatius cõsulares, corporis morũq; pulchri
tudine pluribus antestante, & in culmine tam celso humana, cuius fauore iustissimo
exemptũ periculis declaratumq; Cæsarem retulimus Iulianũ. Habita ijsdem diebus e-
tiam Florentij ratio, e Gallia nouitatis metu digressi, & Anatolio recẽs mortuo præfe
cto prætorio per Illyricũ, ad eius mittitur locũ: cumq; Tauro itidem præfecto præto-
rio per Italiã amplissimi suscepit insignia magistratus: Parabantur nihilominus exter-
norũ atq; ciuiliũ instrumenta bellorũ, & augebatur turmarũ equestriũ numerus, pariq;
studio supplemẽta legionibus scripta sunt, indictis per prouincias tyrocinijs: omnisq; *Indictis per prouincias tyrocinijs*
ordo & professio uexabatur, uestem armaq; exhibens & tormenta, aurum quinetiam
& argentũ, multiplicesq; rei cibariæ copias, & diuersa genera iumentorũ. Et quia Per-
sarum rege ob difficultatẽ hyberni tẽporis ægre retruso, reserata cœli tẽperie ualidior
impetus timebatur, ad Transtigritanos reges & satrapas legati cum muneribus missi
sunt amplis, monituri cunctos & hortaturi nostra sentirent, nihil fallax tentarent uel
fraudulentũ: ante omnia tamẽ Arsaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ reges, cul- *Cultus indumentorum ambitiosus*
tu ambitioso indumentorũ emercabãtur & multiformibus donis, damna negotijs Ro
manis illaturi, si rebus etiã dubijs desciuissent ad Persas. Inter tot urgentia Hermoge-
ne defuncto, ad præfecturã promouetur Helpidius, ortus in Paphlagonia, aspectu ui
lis & lingua, sed simplicioris ingenij, incruentus & mitis: adeo ut cum ei coràm inno-
centem quendam torquere Constantius præcepisset, æquo animo abrogari sibi pote-
statẽ oraret, hæcq; potioribus alijs ex sententia principis agenda permitti. Rigore itaq;
instantium negotiorũ anceps Constantius quid capesseret ambigebat, diu multumq;
anxius utrum Iulianum peteret & longinqua, an Parthos repelleret iam transituros,
ut minabantur, Euphratem: hærensq; tandem cum ducibus cõmunicato sæpe consi-
lio in id flexus est, ut finito propiore bello, uel certe mollito, nullo post terga relicto
quem formidaret, Illyrijs perculsis & Italia, ut rebatur, Iulianum inter exordia ipsa cœ
ptorum tanq; uenaticam prædam caperet: hoc enim ad leniẽdum suorum metũ subin-
de prædicabat. tamen ne intepescere, aut omisisse belli uideretur aliud latus, aduentus
sui terrorem ubiq; dispergẽs, ueritusq; ne Africa absente eo perrumperetur, ad omnes
casus principibus opportunã, uelut finibus orientis egressus, per mare notarium misit
Gaudentium, quem exploratorẽ actuum Iuliani per Gallias aliquãdiu fuisse præstrin
ximus. Hunc enim obsequio celeri cuncta consideratione gemina efficere posse spera
bat: quòd aduersam partem metueret offensam, & properabat nactus hanc opportuni
tatem commendari Constantio, quem credebat proculdubio fore uictorem: nemo e-
nim omnium tunc ab hac constanti sententia discrepabat. Qui cum eò uenisset, mãda-
torũ principis memor, per literas Cretione comite quid ageretur edocto, reliquisq; re
ctoribus, lecto undiq; milite fortiore, trãslatisq; ab utraq; Mauritania discursatoribus
expeditis, Aquitaniæ & Galliæ obiecta littora tuebatr arctissime. Neq; id consilium
fefellit Constantium. Eo enim superstite nullus aduersorum illas tetigit terras, licet
oram Sicilliensem à Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo seruabat armata, si pa
tuisset facultas, ocyus transitura. His pro rerum ratione ut sibi prodesse existimabat
Constantius, alijsq; minutis & leuioribus ordinatis, ducũ nuntijs docebatur & literis,

Persarum

Persarum copias in unum coactas rege turgido præeunte iam prope margines tende-
re Tigridis, incertũ quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus, ut propius agẽs
futuros posset anteuenire conatus, quàm primũ hybernis egressus, accito undiq; equi
tatu, peditumq; robore quo fidebat, per Capessanam Euphrate nauali ponte transcur-
so, Aedessam petit uberem commeatibus & munitam, ibi parumper opperiens dum
exploratores aut perfugæ motum castrorũ hostilium indicarent. Discedens inter hæc
Iulianus à Rauracis, peractis quæ docuimus dudum, Sallustium præfectum promo-
tum remisit in Gallias, Germaniano iusso uicem tueri Nebridij: Itidemq; Neuitæ ma-
gisterium commisit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timens, quem cum
Scutarios regeret, latenter prodidisse Veteranionẽ suum principẽ audiebat: & Iouio
quęsturam, cuius in actibus Magnentij meminimus: & Mamertino largitiones curan
das. & Dagalaiphum præfecit domesticis, aliosq; ex arbitrio suo militib. regendis ap-
posuit, quorum merita norat & fidem. Profecturus itaq; per Martianas syluas, uiasq;
iunctas Istri fluminis ripis, inter subita uehementer incertus id uerebatur, ne contem-
ptus ut comitantibus paucis multitudinẽ offenderet repugnãtem. quod ne fieret, con-
silio solerti præuidit: & agminibus distributis, per itinera Italiæ nota quosdam prope-
raturos cum Iouino misit & Iouio, alios per mediterranea Retiarũ magistro equitum
Neuitæ commissos, quo diffusi per uaria opinionem numeri præberent immensi, for-
Alexander midineq; cuncta complerent. Id enim & Alexander Magnus & deinde alij plures, ne
Magnus gotio ita poscente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egressis, ut tanquam hostẽ
protinus occursuro tutius graderentur, stationesq; nocturnas agerent & uigilias, ne
improuiso inuaderentur excursu. Quibus ita ut uidebatur apte dispositis, more quo
tractus perruperat sæpe barbaricos, contextis successibus fidens porrectius ire perge
bat. Cumq; ad locum uenisset unde nauigari posse didicit flumẽ, lembis ascensis, quos
oportune fors dederat plurimos, per alueum quantum fieri potuit, ferebatur occulte:
Iulianus cibis ideo latens, quod toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, sed paucis con
uilibus con- tentus & uilibus, oppida forinsecus transibat incaute, imitatus egregiũ illud Cyri ue-
tentus teris dictum: qui cum delatus ad hospitem interrogaretur ab eo quid ad conuiuium pa
rari deberet, Panẽ responderat solum: sperare enim aiebat prope riuum cœnaturum.
Fama uero, quæ mille, ut aiunt, linguis rerum misere exaggerat fidem, per Illyricos o-
mnes celebrior fundebatur, Iulianum strata per Gallias multitudine regum, & genti-
um numeroso exercitu, et successibus tumidum uarijs aduentare. quo rumore percul-
sus præfectus prætorio Taurus, ut hostem uitans externum mature discessit, uectusq;
mutatione celeri cursus publici, trãsitis Alpibus Iulijs, eodem ictu Florentium itidem
præfectum secum abduxit. Leuibus tamẽ indicijs super Iuliani motu Lucillianus per-
citus comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempestate castrensem, agens apud
Sirmium, militesq; congregans quos ex stationibus proprijs acciri celeritatis ratio per
mittebat, uenturo resistere cogitabat. Sed ille ut fax uel incensus malleolus uolucriter
ad destinata festinans, cum uenisset Bononeam, à Sirmio milliario nono disparatam &
decimo, senescente luna, ideoq; obscurante noctis maximã partem, è naui exilit im-
prouisus: statimq; Dagalaiphum misit cum expeditis ad Lucillianum uocandum, tra-
hendumq; si reniteretur. Qui tum etiam quiescens, cum strepitu excitus turbulento ut
disset ignotorum hominum se circulo circumseptum, concepto negocio, & imperato-
rij nominis metu præstrictus, præceptis paruit inuitissimus: secutusq; alienum arbi-
trium magister equitum paulo ante superbus & ferox, iumẽtoq; impositus repentino,
principi ut captiuus offertur ignobilis, oppressam terrore uix colligens mentem. Ve-
rum cum primitus uisus, adorandæ purpuræ datam sibi copiam aduertisset, recreatus
tandem suiq; securus: Incaute, inquit, imperator, & temere cum paucis alienis parti-
bus te commisisti: Cui amarum Iulianus subridens, Hæc uerba prudentia serua, in-
quit, Constantio: maiestatis enim insigne non ut consiliario tibi, sed ut desinas pauere
porrexi. Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum segne ratus, ut
erat in rebus trepidis audax & confidentior, ciuitatem ut præsumebat dedititiam pe-
tens, citis passibus incedebat: eumq; suburbanis propinquantem amplis nimiumq;
protẽtis, militaris & omnis generis turba cũ lumine multo, & floribus, uotisq; faustis,

Augustum

Augustum appellans & dominum, duxit in regiam. Vbi euentu lætus & omine, firmata spe uenturorũ, quòd ad exemplum urbium matris & populosæ & celebris, per alias quoq; ciuitates ut sidus salutare susciperet, edicto postridie curuli certamine cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia morarum impatiens percursis aggeribus publicis, Succos nemine auso resistere præsidijs occupauit. ijsdemq; tuendis Neuitam præfecit ut fidum: cuius loci situm nunc conueniet ostendi. Consertæ celsorum montium summitates Hæmi & Rhodopes, quorum alter ex ipsis Istri marginibus, alter ab Axij fluminis citeriori parte consurgit, in angustias tumulosis collibus desinentes, per Illyrios interscindunt & Thracas, hinc uicinæ mediterraneis Dacis & Serdicę, inde Thracias despectantes & Philippopolim, ciuitates amplas & nobiles. & tanquam Natura in ditionem Romanam redigendas nationes circumsitas prænoscẽte ita figuratæ con sulto, inter artos colles quondam hiantes obscurius, ad magnitudinem splendoremq; postea rebus elatis patetactæ sunt & carpẽtis: aditibusq; aliquoties clausis magnorum ducum populorumq; repulere conatus. & pars quę Illyricum spectat mollius edita, ue lut incauta subinde superatur. latus uero è regione oppositum Thracijs, prona humilitate diruptum, hincq; & inde fragosis tramitibus impeditum, difficile scãditur etiam nullo uetante. Sub hac altitudine aggerum utrobiq; spatiosa camporum planicies iacet, superior adusq; Iulias alpes extenta, inferior ita resupina & panda, ut nullis habitetur obstaculis adusq; fretum & Propontidem. His ut in re tali tamq; urgenti cõpositis, magistro equitum illic relicto, imperator reuertitur Næssum copiosum oppidum, quo inde expedite cuncta disponeret suis utilitatibus profutura. Vbi Victorem apud Sirmium uisum scriptorem historicum exinde uenire præceptũ, Pannoniæ secundæ con sularem prefecit, & honorauit ænea statua uirum sobrietatis gratia multilaudũ, multo post Vrbi præfectum. Iamq; altius se extollens, & nunquam credens ad concordiam prouocari posse Constãtium, orationem acrem & inuectiuã, probra quædam in eum explanantem & uitia, scripserat ad senatum. Quæ cum Tertullo administrante adhuc prefecturam recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum speciosa fiducia benignitas grata. exclamatũ est enim in unum cunctorum sententia congruente, Autori tuo reuerentiam rogamus. Tunc & memoriam Constantini, ut nouatoris turbatorisq; priscarum legum & moris antiquitus recepti, uexauit, eum aperte incusans, quòd barbaros omnium primus adusq; fasces auxerat & trabeas cõsulares, insulse nimirum & leuiter: qui cum uitare deberet id quod infestius obiurgauit, breui postea Mamertinũ ad consulatum euexit, nec uita, nec splendore, nec usu, nec gloria horũ cuiusquã similem, quibus magistratum detulerat amplissimum Constantinus: contrà inconsummatum, & subagrestem: & quod minus erat ferendũ, celsa in potestate crudelẽ. Hæc & talia cogitanti solicitoq; super maximis rebus & serijs nuntius metuendus intimatur & inspe ratus, ausa indicans quorundam immania impeditura cursus eius ardentes, ni uigilanter hæc quoq; antequam adolescerent hebetasset: quæ breuiter exponentur. Duas legiones Constantiacas, addita una sagittariorum cohorte, quas inuenerat apud Sirmium, ut suspectæ adhuc fidei, per speciem necessitatum urgentium misit in Gallias. quę pigrius motæ, spatiaq; itinerum longa, & Germanos hostes truces & assiduos formidantes, nouare quædam moliebantur, autore & incitatore Nigrino, equitum turmæ tribuno in Mesopotamia genito: req; digesta per secreta colloquia, & alto roborata silentio, cum Aquileiam peruenissent, urbem situ & opibus murisq; circundatam ualidis, eam hostiliter repẽte clausere, iuuante indigena plebe tumultus horrorẽ, cui Constantij nomen erat tum etiam amicum. & obseratis aditibus, turribusq; armatis & pro pugnaculis, futuræ cõcertationi præparabant utilia, interim soluti & liberi: hocq; facinore ita audaci ad fauendum Constantij partibus ut superstitis Italicos incolas excitabant. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud Næssum, nihil à tergo timens aduersum, legensq; & audiens hanc ciuitatem circumsessam quidem aliquoties, nunquam tamen excisam aut deditam, impensiore studio sibi sociare, uel fraude, uel diuersis adulationum generibus, antequam maius oriretur aliquid, properabat. Ideoq; Iouinum magistrum equitum uenientem per Alpes, Noricosq; ingressum, ad id quod exarsetat quoquo modo corrigendum redire citius imperauit. Et ne quid deesset, milites om

Hæmus
Rhodope

Iuliæ alpes

Oratio inuectiua

Constantiacæ legiones

Iouinus

nes qui comitatum ſequebantur aut ſigna, retineri iuſſit per idem oppidum tranſeun-
tes, pro uiribus laturos auxilium. Hiſq; diſpoſitis, ipſe haud diu poſtea cognita morte
Conſtantij, diſcurſis Thracijs Conſtātinopolim introijt: ac ſæpe doctus certius fore id
obſidium q̃ uerēdum, Immone cum comitibus alijs ad hoc deſtinato remouit exinde
Iouium, alia quæ potiores flagitabant neceſſitates acturum. Ordine itaq; ſcutorum ge
Aquileia obſidetur mino Aquileia circunſepta concinentibus ſententijs ducum, conueniens uiſum eſt ad
deditionē allicere defenſores minacium blandorūq; uarietate ſermonum. & multis ul-
tro citroq; dictitatis, in immenſum obſtinatione gliſcente, ex colloquio re infecta diſce
ditur. Et quia nihil præter pugnā iam ſpectabatur, curatis utrobiq; cibis ſomnoq; cor-
poribus, aurora iam ſurgente, concrepante ſonitu buccinorū, partes accenſę in clades
mutuas, ferocius magis quàm conſultius datis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur
præferentes oppugnatores, crateſq; denſius textas, ſenſim incedentes & caute muro-
rum ima ſuffodere ferramentorū multitudine conabantur, factas pleriq; uehentes ad
menſurā mœniū ſcalas. iamq; parietibus pene contigui, pars lapidibus uolutis in pro-
num colliſi, pars confixi ſtridētibus iaculis retroq; gradientes auerterunt ſecum om̃es
alios, metu ſimilium à propoſito pugnandi detortos. Hoc primo cōgreſſu erecti in au-
daciam clauſi, aſſumpta fiducia meliorū parui ducebant reſtantia: mētibuſq; fundatis
& compoſitis, per opportuna torrentis indefeſſo labore uigilias & cętera ſubſidia ſecu
ritatis implebant. Contrà munitores licet pauore diſcriminū anxij, pudore tamen ne
ſocordes uiderent̄ & ſegnes, ubi parum uis procedebat Marte aperto tentata, ad inſtru
menta obſidionaliū artium tranſtulerunt. Et quia nec arietibus admouēdis, nec inten
tandis machinis, uel ut poſſint forari cuniculi, inueniebat̄ uſquam habilis diſparatiōe
breui ciuitatē Natiſone amni præterlabente, cōmentum excogitatū eſt cum ueteribus
admirandum. Conſtructas ueloci ſtudio ligneas turres propugnaculis hoſtium celſio-
res impoſuere trigeminis nauibus ualide ſibi connexis, quibus inſiſtentes armati uno
pariq; ardore prohibitores diſpellere collatis ex propinquo uiribus nitebant̄: ſubterq;
expediti uelites è turrium cauernis egreſſi, iniectis ponticulis quos ante cōpaginarāt,
tranſgredi feſtinarunt indiuiſo negotio: ut dum uiciſsim miſſilibus ſe petunt & ſaxis
utrinq; ſecus alte locati, hi qui trāſiere per pontes nullo interpellante ędificij parte con
uulſa aditus in penetralia reſerarēt. Iterū ſumma cœpti prudentis aliorſum euaſit. cum
enim aduentarent iam turres, cōtortis maleolis madentibus pice, arundine quinetiam
ſarmentis ac uario fomite flāmarum inceſſebantur. quæ quoniam incendio celeri pon-
deribuſq; trepide ſuperſtantiū inclinatę prociderunt in flumen, armatorum aliqui per
earum faſtigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ deſtituti pedites poſt
naualium ſociorū occaſum obtriti ſunt ſaxis immanibus, præter paucos, quos morti li-
cet per impedita ſuffugia uelocitas exemerat pedum. Ad ultimū certamine producto
in ueſperam, datoq; ſigno receptui ex more ambo digreſſi, diei reſiduū animis egere di
ſparibus. Munitorū enim mœrores funera lugentium propria, prohibitores ſpe iam ſu-
perandi inflāmabant, licet ipſi quoq; paucos gemebant amiſſos. properabatur tamen
nihilominus: & quantū recreandis uiribus quiete & cibo ſatisfuit tributo per noctis in
tegræ ſpatium, reparatur lucis exordio prælium incitamento tubarū. & quidam elatis
ſuper capita ſcutis, ut pugnaturi leuius, alij uehentes humeris ut antea ſcalas, ſeruētiq;
impetu procurrentes, pectora multiformiū telorum ictibus exponebant. alij ferratos
portarum obijces effringendos adorti, ultro ignibus petebant̄ uel ſaxis muralib. oppe
tebant. quidā foſſas fidentius tranſire conati, repentinis eorum adſultibus qui erumpe
bant clanculo per poſticas, ruentes incaute ſaucij diſcedebant. Recurſus enim ad mœ
nia tutior uallumq; antemuranū ceſpitibus fultum, inſidiantes ab omni diſcrimine de
fendebat. Et quanq; prohibitores peritia bellorumq; artibus anteſtarent, quibus nihil
præter mœniū ſupererat adiumentū: collectus tamē ex potiorib. numeris miles diutur
nas ferre nequiens moras, ſuburbana omnia circumibat diligenter inquirens, qua ui
uel machinis poſſit patefactam irrumpere ciuitatē. Quod ubi patrare nō poterat ma-
gnitudine uetante difficultatū, obſideri remiſſius cœpta eſt: & excubijs ſtationibuſq;
relictis præſidiarij milites uaſtantes agros propinquos omnibus congruentibus abun
dabant, raptorum pleraq; cōtubernalibus ſuis impertientes; unde largiori potu ſagi-

nisq;

niſq; admodum diſtenti marcebant. His relatione cõmuni conſortiumq; cognitis, Iulianus Conſtantinopoli etiam tum hybernãs, ſolerti remedio turbatis cõſuluit rebus: moxq; Agilonem magiſtrũ peditum ea tempeſtate probe cognitũ miſerat, ut uiſo honoranſsimo uiró, cõpertaq; per eum morte Conſtantij ſolueretur obſidium. Inter quæ ne ceſſaret Aquileiæ oppugnatio, cum in reliquis opera cõſumerentur incaſſum, placuit reſiſtenteis acriter ad deditionem ſiti cõpelli. & ubi aquarum ductibus interſectis nihilo minus celſiore fiducia repugnarent, flumen laboribus auertitur magnis, quod itidem fruſtra eſt factum. Attenuatis enim auidioribus bibendi ſubſidijs, hi quos temeritas clauſerat, contenti putealibus aquis parce uixerunt. Quæ dum agitantur caſibus antedictis, ſuperuenit ut præceptum eſt Agilo: ſcutorumq; denſitate contectus, propè fidenter acceſsit: multaq; locutus & uera, quibus Conſtantij obitum firmatumq; Iuliani docebat imperium, non ſine conuicijs reputabatur ut fallax. nec ei quiſquam credidit geſta narranti, anteq; pacta ſalute ſuſceptus ad pugnaculum ſolus, fide religioſius reddita, eaquę docuerat replicaret. His auditis ex diuturno angore portis recluſis omnes effuſi ſuſcepere læti pacificum ducem: ſeq; purgantes, Nigrinũ totius furoris autorem, paucosq; alios obtulerunt, eorũ ſupplicio crimen læſę maieſtatis & urbis ærumnas expiari poſcẽtes. Paucis deniq; pòſt diebus exploratius ſpectato negotio, Mamertino tum iudicante præfecto prætorio, Nigrinus ut acerrimus belli inſtinctor exuſtus eſt uiuus. Romulus uero poſt eum & Saboſtius curiales cõuicti ſine reſpectu periculi ſtudia ſeuiſſe diſcordiarum, pœnali cõſumpti ſunt ferro. reſidui oẽs abierunt innoxij, quos in certaminũ rabiem neceſſitas egerat, nõ uoluntas. Id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis imperator & clemens: Et hæc quidem poſtea geſta ſunt. Iulianus uero agẽs etiã tum apud Næſſum curis altioribus ſtringebatũ, multa utrinq; pertimeſcẽs: formidabat enim ne clauſorũ militũ apud Aquileiam repentino adſultu obſeratis anguſtijs Alpium Iuliarum, prouincias & adminicula perderet quæ exinde ſperabat indies. Itidemq; opes orientis magnopere uerebatur, audiens diſperſum per Thracias militem contra uim ſubitã cito coactum aduentare Succorum confinia comite Martiano ducente: ſed tamen cõgrua inſtantium ſollicitudinũ mole ipſe quoq; agitans efficaciter, Illyricũ cõtrahebat exercitũ, puluere coalitum Martio, promptũq; in certaminibus bellicoſo iungi rectori: nec priuatorum utilitates in tẽpore afflagranti deſpiciẽs, litesq; audiens controuerſas, maxime municipalium ordinũ, ad quorũ fauorem propenſior iniuſte plures muneribus publicis adnectebat. ibi Symmachũ repertũ & Maximum, ſenatores conſpicuos à nobilitate legatos ad Conſtantium miſſos, exinde reuerſos honorifice uidit. & potiore poſthabito in locum Tertulli Maximum urbi præfecit Aeternæ ad Rufini Vulcacij gratiã, cuius ſororis eum filiũ norat. hoc adminiſtrante, alimẽtaria res abundauit, & querelæ plebis excitari crebro ſolitæ ceſſauerũt. Tunc ut ſecuritatẽ trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum præfectum prætorio per Illyricum deſignauit conſulem, & Neuitam: qui nuper, ut primum augendæ barbaricæ uilitatis autorẽ, immoderate notauerat Conſtantinum. His actalibus inter ſpem metumq; noua negotia cõmouente, Cõſtantius apud Aedeſſam exploratorum relationibus uarijs anxius, in rationes ducebatur ancipites, nunc ad concurſatorias pugnas militem ſtruens: nunc ſi copia patuiſſet, obſidione gemina Bezabden aggreſſurus, cõſultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improtectum Meſopotamię relinqueret latus. Verum conſiliorũ ambiguum retinebant multiplices moræ, tardante trans Tigridem rege dum moueri permitterẽt ſacra. nam ſi permeato flumine nullũ qui reſiſteret inueniſſet, abſq; difficultate penetraret Euphraten. alioquin ad ciuilia bella cuſtodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem mœniũ munimenti defenſorumq; alacritatẽ expertus. ne quieſceret tamen, néue contemneretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem equeſtrisq; militiæ miniſtros cum agminibus maximis properare coegit: non ut laceſſerent Perſas in prælia, ſed prætenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, & ſpeculaturos quonam rex eorum erumperet uiolentus. addebatq; monendo ſæpius & ſcribendo, ut ſimulatq; multitudo tranſire cœpiſſet hoſtilis, referrent citius pedem. Dumq; conlimitia iuſſa cuſtodiunt duces, & occulta fallaciſsimæ gentis obſeruantur, agens ipſe cum parte uali-

Deditur Aquileia Iuliano

Exuſtus uiuus Nigrinus

Concurſatoriæ pugnæ

diori exercitus curabat urgentia, uelut propugnaturus oppida quę tuebatur excursu. Speculatores uero & transfugæ subinde uenientes repugnantia prodebant, ideo futurorum incerti, quod apud Persas nemo consiliorũ est conscius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoq; colitur numen. Accersebatur aũt à memoratis ducibus imperator adsidue, orantibus ferri sibi suppetias. Testabantur enim se non nisi coactis in unum uiribus cunctis posse impetum regis ardentissimi sustinere. Quæ dum aguntur ita sollicite, nuntij percrebuere certissimi: quorũ clara fide cõpertũ est, Iulianum Italiam & Illyricum cursu celeri prætergressum, claustra interim occupasse Succorum, accita undiq; præstolantem auxilia, ut multitudine stipatus armorum peruaderet Thracias. Quo cognito, mœrore offusus Constantius solatio uno sustentabatur, quòd intestinos semper superauerat motus: re tamen magnam difficultatem ad capessendum consilium adferente, delegit potissimum, ut uehiculis publicis impositum, paulatim præmitteret militem imminenti casus atrocitati uelocius occursurum. Omniumq; consensu approbata sententia, pergebant ut præceptũ est expediti. Eiq; hæc disponenti luce postera nuntiatur regem cum omni manu quam duxerat ad propria reuertisse, auspicijs dirimẽtibus: lenitoq; metu, reuocatis omnibus præter eos quos consuetudo pręsidio Mesopotamiæ destinarat, reuersus est Hierapolim. Summa itaq; cœptorum quorsum euaderet ambigens, cum in unum exercitus cõuenisset, omnes centurias & manipulos & cohortes in concionem uocauit cõcinentibus tubis: oppletoq; multitudinis campo, ut eam ad firmãda promptius adigeret imperãda, tribunali celso sistens stipatoq; solito densius, hæc prosequutus est ad serenitatis speciem fiduciæ uultu formato. Solicitus semper, ne quid re leui uel uerbo cõmittã inculpatæ parum congruens honestati, utiq; cautus nauigandi magister, clauos pro fluctuum motu erigens uel inclinans, cõpellor nunc apud uos amantissimi uiri cõfiteri meos errores, quin potius (si dici liceat uerum) humanitatẽ, quam credidi negotijs cõmunibus profuturam.

Oratio Cõstãtij ad milites

Proinde ut facilius sciri possit, quæ sit huius concilij cõuocandi materia, accipite quæso æquis auribus & secundis. Gallum patruelem tẽpore quo cõfundendis rebus pertinaciter Magnẽtius inhærebat, quem obruere uestræ uirtutes, potestate Cæsaris sublimatum ad orientis præsidium misi. qui cum à iustitia per multa uisu relatuq; nefaria defecisset, arbitrio punitus est legum. atq; utinam hoc contenta esset inuidia, turbarũ acerrima cõcitatrix: & angebat nos una, sed secura doloris pręteriti recordatio. At nunc aliud accidit, ausim dicere pręteritis mœstius, quod per fortitudinẽ nobis ingenitã, adiumenta cælestia coercebunt. Iulianus, quem dum circumfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis tuendis præfecimus Gallijs, leuium confidentia præliorum, quæ cum Germanis gessit semermibus, ut uecors elatus, asciris in societatem superbam auxiliaribus paucis, feritate speq; postrema ad perniciosam audaciã promptis, in noxam publicam cõspirauit, æquitate calcata parente nutriceq; orbis Romani: quam tumentes spiritus tanquam fauillas effecturã deinde, ut scelestæ lætorum ultricem, & ipse expertus, & docente antiquitate facile credo. Quid igitur super est, nisi ut turbinibus excitis occurramus, subcrescentis rabiem belli anteq; pubescat ualidius celeritatis remedijs oppressuri. nec enim dubiũ fauore numinis summi præsente, cuius perenni suffragio damnant ingrati, ferrum impie præparatũ ad eorum interitũ esse uertendum: qui non lacessiti, sed aucti beneficijs pluribus, ad insontium pericula surrexerunt. ut enim mea mens augurat, iustitiaq; rectis cõsilijs adfutura promittit, spõdeo quod si uentum fuerit cominus, ita pauore torpescẽt, ut nec oculorum uestrorũ uibratę lucis ardorem, nec barritus sonum perferãt primũ. Omnes post hęc dicta traxerat in sententiã suam: hastasq; uibrantes irati, post multa quæ beneuole responderant, petebant se duci protinus in rebellem. Qua gratia in lætitiam imperator uersus ex metu, concione mox absoluta, Arbetionẽ ante alios faustum ad intestina bella sedanda ex anteactis iam sciẽs, iter suum præire cum lancearijs, & Mattiarijs, & cateruis expeditorũ præcepit, & cum lætis itidem Gomoarium uenturis in Succorum angustias opponendum, ea re alijs antelatum, quod ut contemptus in Gallijs erat Iuliano infestus. In hoc rerum aduersarum tumultu hærens eius fortuna iam & subsistens, aduentare casum uitæ difficilem, modo non loquentibus signis aperte monstrabat. namq; & nocturnis temporibus terrebatur

rebatur, & nondum penitus mersus in somnum umbram uiderat patris obtulisse pulchrum infantem: eumq; susceptum & locatum in gremio suo, excussam sibi proiecisse longius sphæram, quam ipse dextera manu gestabat. Id autem permutationẽ temporum indicabat, licet interpretantes placentia responderent. Post hæc confessus est con uictoribus proximis, quod tanquam desolatus secretum aliquid uidere desierit, quod interdum adfuisse sibi squalidius æstimabat: & putabatur genius quidam tutelæ salutis appositus, eum reliquisse mũdo citius digressurum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salua firmitate fatali, huiusmodi quædam uelut actus rectura numina sociari, admodum tamẽ paucissimis uisa quos multiplices auxere uirtutes. Idq; & oracula & autores docuerunt præclari. Inter quos est etiam Menander comicus, apud quem hi senarij duo leguntur:

ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γινομένῳ
ἔπεντος δὲ μυσταγωγὸς τοῦ βίου

Itidem ex sempiternis Homeri carminibus intelligi datur, non deos celestes cum uiris fortibus colloquutos, nec adfuisse pugnantibus uel iuuisse, sed familiares genios cum ijsdem uersatos: quorũ adminiculis præcipuis Pythagoras enituisse dicitur, & Socrates, Numaq; Pompilius, & superior Scipio: & ut quidã existimãt, Marius & Octauianus, cui Augusti uocabulum delatum est primo: Hermesq; ter maximus, & Tyaneus Apollonius, atq; Plotinus, ausus quædam super hac re disserere mystica, alteq; monstrare, quibus primordijs hi genij animis cõnexi mortalium, quas tanquã gremijs suis susceptas tuentur, quoad licitum est, docentq; maiora, si senserint puras, & à colluuione peccandi immaculata corporis societate discretas. Ingressus itaq; Antiochiam festinando Constantius, ad motum certaminum ciuilium ut solebat auide surrecturus, paratis omnibus exire properabat, immodice renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim dissuadere palam audebat quisquam uel uetare. Autumno iam senescente profectus, cum ad suburbanum uenisset disiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die, cadauer hominis interfecti dextra iacens capite auulso conspexit contra occiduum latus extensum: territusq; omine, finem parantibus fatis destinatius ipse tendebat: uenitq; Tarsum: ubi leuiore febri contactus, ratusq; itinerario motu imminutæ ualetudinis excuti posse discrimen, petijt per uias difficileis Mopsuestiam Ciliciæ ultimam hac pergentibus stationem, sub Tauri montis radicibus positam: egrediq; secuto die conatus, ui labente morbi grauitate detentus est, paulatimq; urente calore nimio uenas, ut ne tangi quidẽ corpus eius possit in modum foculi feruens, cum usus deficeret medelarum, ultimum spirans deflebat exitium: mentisq; sensu tum etiam integro, successorem suæ potestatis statuisse dicitur Iulianum. Deinde anhelitu iam pulsatus letali conticuit: diuq; cum anima colluctatus iam discessura, abijt è uita tertio Nonarum Octobriũ, imperij uitæq; anno quadragesimo, & mensibus paucis. Post quæ supremis cum gemitu conclamatis, excitisq; lamentis & luctu, deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quidúe moliri deberent. paucisq; occulte super eligendo imperatore tentatis, incitante ut ferebatur Eusebio, quem noxarum conscientia stimulabat, cum nouandis rebus imminens obsisteret Iulianus, mittuntur ad eum Theolaiphus & Aligildus, tunc comites, mortem indicãtes propinqui, & oraturi ut mora omni depulsa ad obtinendum obtemperare sibi paratum tenderet orientem. Fama tamen rumorq; loquebatur, interim Constantium uoluntatem ordinasse postremam: in qua Iulianum, ut prædiximus, scripsit hæredem: & his quos diligebat, fidei cõmissa detulit & legata. Vxorem autem prægnantẽ reliquit: unde edita posthuma, eiusq; nomine appellata, cum adoleuisset, matrimonij iure copulata est Gratiano. Bonorum igitur uitiorumq; eius differentia uere seruata, præcipua prima cõueniet expediri. Imperatoriæ autoritatis cothurnũ ubiq; custodiens, popularitatem elato animo cõtemnebat & magno: erga tribuendas celsiores dignitates impendio parcus: nihil circa administrationũ augmenta præter pauca nouari perpessus: nunq; erigẽs cornua militaria. nec sub eo dux quisquam cum Clarissimatu prouectus est. erant enim, ut nos quoq; meminimus, Perfectissimi. nec occurrebat magistro equitum prouinciæ rector: nec cõtingi ab eo ciuile negocium permittebat. sed cunctæ

Moritur Constantius (margin, beside "abijt è uita tertio Nonarum Octobriũ")

Constantij mores (margin, beside "popularitatem … dignitates")

caſtrenſes & ordinariæ poteſtates, ut honorũ omnium apicem priſcæ reuerentię more præfectos ſemper ſuſpexere pretorianos. In cõſeruando milite nimium cautus, examinator meritorũ nonnunquã ſcrupuloſus. Palatinas dignitates uelut ex quodam tribuẽs perpẽdiculo: & ſub eo nemo celſum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus eſt uel incognitus: ſed qui poſt decennium officiorũ magiſteriũ, uel largitiones, uel ſimile quicquam eſſet recturus, apertiſsime noſcebatur. Valdeq; raro contigerat, ut militarium aliquis ad ciuilia regenda tranſiret: contraq; non niſi puluere bellico indurati præficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator, ſed cum à rhetorica per ingenium deſereretur obtuſum, ad uerſificandũ trãſgreſſus, nihil operæpretium fecit. In uita parca & ſobria edendi potandiq; moderatione ualetudinẽ ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, ſed eos non procul à uitę periculis: id enim euenire corporibus à laſciuia dimotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi monſtrarunt. Somno contentus exiguo, cum id poſceret tẽpus & ratio: perq; ſpatia ita longiſſima impendio caſtus, ut nec mare miniſtro ſaltẽ ſuſpicione tenus poſſet redargui, quod crimen etiam ſi non inuenit malignitas, fingit in ſummarũ licentia poteſtatũ. Equitandi & iaculandi, maximeq; perite dirigendi ſagittas, artiũq; armaturæ pedeſtris perq; ſcientiſsimus. Quod aũt nec exterſiſſe unquã nares in publico, nec ſpuiſſe, nec tranſtuliſſe in partem alterutrã uultum aliquãdo, uiſus eſt, nec pomorũ quicquam quoad uixerat, guſtauerit: ut dicta ſæpius prætermitto. dinumeratis carptim bonis, quæ ſcire potuimus, nunc ad explananda eius uitia ueniamus. Cum eſſet in negotijs alijs principibus medijs comparandus, ſi adfectatę dominationis anſam quandam falſam reperiſſet aut leuem, hanc ſine fine ſerutando, faſq; eodem loco ducens & neſas, Caligulæ & Domitiani & Cõmodi immanitatẽ facile ſuperabat: quorum æmulatus ſæuitiam inter imperandi exordia, cunctos ſanguine & genere ſe contingentes ſtirpitus interemit. Addebatur miſerorum ærumnis, qui rei maieſtatis imminutæ uel læſæ deferebantur, acerbitas eius, & iracundæ ſuſpiciones, in huiuſmodi cuncta diſtentæ: Et ſi quid tale increpuiſſet, in quæſtiones acrius exurgens quã ciuiliter, ſpectatores apponebat his litibus truces: mortemq; longius in puniendis quibuſdam, ſi natura permitteret, conabatur extendi, in huiuſmodi controuerſiarum partibus etiam Gallieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris uerisq; appetitus inſidijs, Aureoli, & Poſthumi, & Ingenui, & Valentis cognomento Theſſalonici, aliorumq; plurium, mortem factura crimina aliquoties lenius uindicabat. Hic etiã facta uel dubia adigebat uideri certiſsima, ui tormentorũ. Tumq; in eiuſmodi titulis capitaliter oderat, cũ maxime id ageret ut iuſtus æſtimaretur & clemẽs. & tanquã ex arida ſylua uolantes ſcintillę, flatu leni uentorũ aduſq; diſcrimina uicorũ agreſtiũ incohibili curſu perueniũt, ita ille quoq; ex minimis cauſis malorũ congeries excitabat, Marci illius diſsimilis principis uerecundi: qui cum ad imperiale culmen in Syria Caſſius ſurrexiſſet, epiſtolarũ faſcem ab eo ad cõſcios miſſum perlatore capto ſibi oblatũ, illico ſignatũ exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico, ne inſidiatoribus cognitis inuitus quoſdã habere poſſet offenſos. Vtq; recte ſentientes quidam arbitrabantur, uirtutis erat potius indiciũ magnæ, imperio eundẽ comitantium ſine cruore ceſſiſſe, quã uindicaſſe tam inclementer: ut Tullius quoq; docet crudelitatis increpans Cæſarem in quadam ad nepotem epiſtola: Neq; enim quicquam aliud eſt felicitas, inquit, niſi honeſtarum rerum proſperitas. uel ut alio modo definiam: Felicitas eſt fortuna, adiutrix conſiliorũ bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto eſſe poteſt. Ergo in perditis impijſq; conſilijs quibus Cæſar uſus erat, nulla potuit eſſe felicitas. Feliciorq; meo iudicio Camillus exulãs, quàm tẽporibus ijſdem Manlius, etiam ſi id quod cupierat, regnare potuiſſet. Id Epheſius quoq; Heraclitus adſerẽs monet, & ab inertibus & ignauis, euentus uariante fortuna, ſuperatos aliquoties uiros fuiſſe pręſtantes. Illud uero eminere inter præcipuas laudes, cum poteſtas in gradu, uelut ſub iugum miſſa nocendi ſæuiendiq; cupiditate & iraſcendi, in arce uictoris animi tropæum erexit glorioſum. Vt aũt in externis bellis hic princeps fuit ſaucius & adflictus, ita proſpere ſuccedentibus pugnis ciuilibus tumidus, & inteſtinis ulceribus reipub. ſanie perfuſus horrenda: quo prauo propoſito magis quã recto uel uſitato triumphales arcus ex clade prouinciarum ſumptibus magnis erexit in Gallijs & Pannonijs, titulis geſto-

rum

rum adfixis se quoad stare poterunt monumenta lecturis. Vxoribus ac spadonum gracilentis uocibus & palatinis quibusdam nimium quantū addictus, ad singula eius uerba plaudentibus, & quid ille aiat uel neget, ut assentiri possint obseruātibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei, quàm pecuniæ conferentium. Hocq; multis intolerantius uidebatur, quòd nec causam aliquando audiuit, nec prouinciarum indemnitati prospexit, cum multiplicatis tributis & uectigalibus uexarentur. Eratq; super his adimere facilis quæ donabat, Christianam religionem absolutā & simplicem anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexius, quàm componenda grauius, excitauit dissidia plurima, quæ progressa fusius aluit cōcertatione uerborum: ut cateruis antistitum iumentis publicis ultro citroq; discurrentibus per synodos quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitriū, rei uehiculariæ succideret neruos. figura tali situq; membrorum: subniger, luce oculorū edita, cernensq; acutum, molli capillo, rasis assidue genis lucentibus ad decorē usq;, ad pubem ab ipsis colli cōfinijs longior, breuissimis cruribus & incuruis, unde saltu ualebat & cursu. Pollinctum igitur corpus defuncti, conditumq; in loculis, Iouinianus etiam tum protector domesticus, cum regia prosequi pompa Constantinopolim usq; iussus est, prope necessitudines eius humandum: eiq; uehiculo insidenti, quod portabat reliquias, ut principibus solet, annonæ militaris offerebātur indicia, ut ipsi nominant proba, & animalia publica monstrabantur, & ex usu crebrescebant: occursusq;, & alia similia, eidem Iouiano imperium quidem, sed cassum & umbratile, ut ministro rerum funebrium portendebant. Christiana religio

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSSECVNDVS

Dvm hæc in diuersa parte terrarum fortunę struunt uolubiles casus, Iulianus inter multa, quę per Illyricum agitabat, exta rimabatur assidue, auesq; suspiciens præscire festinabat accidentium finem: sed responsis ambiguis & obscuris hærebat futurorum incertus. Eiq; tandem aruspicinæ peritus Aprunculus Gallus orator, promotus rector postea Narbonensis, nuntiauit euētus, inspectu iecoris ut aiebat ipse prædoctus, quod operimento duplici uiderat tectum. Cumq; ille timeret ne cupiditati suæ congruentia fingerentur, atq; ideo mœstus, omen multo præsentius ipse conspexit, quod excessum Cōstantij clare monstrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapso milite, qui se insessurum equo dextra manu erexit, humiq; prostrato, exclamauit ilico audientibus multis, cecidisse qui eum ad culmen extulerat celsum. Et quanquam hæc lærifica sciret, uelut fixa tamen firmitate consistens, intra terminos Daciæ se continebat, sic quoq; plurima pertimescens. nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forsitan in contrarium erupturis. Inter quę tam suspensa aduenere subito missi ad eum legati, Theolaiphus atq; Aligildus, defunctum Constantium nuntiantes, addentesq; quod eum uoce suprema successorem suæ fecerit potestatis. Qua re cognita, post exemptos periculorum æstus, & bellicarum solicitudinum turbas, in immensum elatus, iamq; uaticinijs credens, & celeritatem negotijs suis aliquoties profuisse expertus, edixit iter in Thracias: motisq; propere signis emensa decliuitate Succorum, Philippopolim petijt Eumolpiada ueterem, alacri gradu sequentibus quos duxerat cunctis. aduertebant enim imperiū, quod ereptum ibant cum ultimorum metu discriminum, præter spem ordinario iure concessum. Vtq; solet fama nouitates augere, properabat inde sublimior, ut quodā Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus aeris serpentibus pinnigeris fabulosa uetustas imponit: perq; terras & maria formidatus, nullis obstantibus muris, Heracleam ingressus est Perinthum. Quo apud Constantinopolim mox cōperto, effundebatur

ætas omnis & ſexus, tanq̃ demiſſum aliquẽ uiſura de cælo. Exceptus igitur tertio Idu
um Decemb. uerecundis ſenatus officijs, & populariũ conſonis plauſibus, ſtipatusq́;
armatorum & togatorum agminibus, uelut acie ducebatur instructa: omniũ oculis in
eum non modo contuitu deſtinato, ſed cum admiratione magna defixis. omini enim
propius uidebatur, adultum adhuc iuuenẽ, exiguo corpore, factis præſtantem ingenti
bus, poſt cruentos exitus regum & gentium, ab urbe in urbẽ inopina uelocitate tranſ-
greſſum, quaquà incederet acceſſione opum & uirium flãmæ inſtar cuncta facilius oc-
cupaſſe: principatum deniq; deferente nutu cæleſti abſq; ulla publicæ rei ſuſcepiſſe ia-
ctura. Breui deinde Secundo Saluſtio promoto præfecto prætorio ſummam quæſtio-
num agitandarũ, ut fido cõmiſit, Mamertino, & Arbetione, & Agilone atq; Neuita
adiunctis, itidẽ Iouino magiſtro equitũ per Illyricũ recens prouecto. qui omnes tranſ-
greſſi Chalcedona præſentibus Iouianorũ Herculianorũq; principijs & tribunis cau-
ſas uehementius æquo bonoq; ſpectauerũt, præter paucas, in quibus ueritas reos no-
centiſsimos offerebat. & Palladium primum ex magiſtro officiorum in Britannos ex-
terminarunt, ſuſpicione tenus inſimulatũ, quædam in Gallum cõpoſuiſſe apud Con-
ſtantium, dum ſub eodẽ Cæſare officiorũ eſſet magiſter. Dein Taurũ ex præfecto præ
torio in exiliũ egere Vercellum: cuius factum apud iudices iuſtorum iniuſtorũq; diſtin
ctores uideri potuit ueniæ plenum. Quid enim deliquit, ſi ortum turbinem ueritus ad
tutelam principis ſui confugit? & acta ſuper eo geſta nõ ſine magno legebantur horro
re, cum id uoluminis publici cõtineret exordium: Conſulatu Tauri & Florentij, indu-
cto ſub præconibus Tauro. Ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id obie-
ctum eſt, quod à Conſtantio miſſus notis excepit, quæ propinquante pernicie ſuper
multis interrogatus reſponderat Gallus. Sed cum ſe iuſte defenderet, tandem obijt in-
noxius. Iniquitate ſimili Florentius tunc magiſter officiorũ, Nigriniani filius, cõtruſus
eſt in inſulam Dalmatiæ Boas. alter enim Florentius ex præfecto prætorio conſul eti-
am tum, rerum mutatione ſubita territus cum cõiuge periculis exemptus diu delituit,
nec redire ante mortem potuit Iuliani. capitis crimine tamẽ damnatus eſt abſens. Pari
ſorte Euagrius comes rei priuatæ, & Saturninus ex cura palatij, & Cyrinus ex notario,
trãſportati ſunt in exilium. Vrſuli uero necẽ largitionũ comitis, ipſa mihi uidetur fleſſe
iuſtitia, imperatorẽ arguens ut ingratum. Cum enim Cæſar in partes mitteretur occi-
duas omni tenacitate ſtringendus, nullaq; poteſtate militi quicquam donandi delata,
ut pateret ad motus aſperior exercitus, hic idem Vrſulus datis literis ad eum qui Gal-
licanos tuebatur theſauros, quicquid poſceret Cæſar, proculdubio iuſſerat dari. Quo ex
tincto, cum maledictis execrationibusq; multorũ ſe Iulianus ſentiret expoſitũ, impur-
Impurgabile crimen gabile crimen excuſari poſſe exiſtimans, abſq; conſciẽtia ſua hominem affirmabat oc-
ciſum, prætendens quòd eum militaris ira deleuit, memor quæ dixerat, ut ante retuli-
mus, cum Amidã uidiſſet exciſam. Ideoq; timidus uidebatur uel parum intelligẽs quid
conueniret, cum Arbetionem ſemper ambiguũ & prætumidũ his quæſtionibus præ-
feciſſet, alijs ſpecie tenus cum principijs legionũ præſentibus: quem primũ omnium
ſaluti ſuæ nouerat obiectum, ut decuit uictoriarum ciuilium participem futurum. Et
quanq̃ hæc quæ retulimus, eius diſplicuere fautoribus, ſequentia tamen ſeueritatis
recto uigore ſunt geſta. Apodemiũ enim ex agente in rebus, quẽ in Siluani necem &
Galli effrenatius arſiſſe docuimus, Paulumq; notarium cognomento Catenam, cum
multorum gemitu nominandum, uiuos exuſtos, qui ſperari debuit, oppreſſit euentus.
Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura cõmiſſa, alte ſpirantẽ & dirum
addixere pœnæ letali: quem ab ima ſorte aduſq; iubendum imperatori penè elatum,
Adrastia humanorum spectatrix ideoq; intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) uellens,
monensq; ut caſtigatius uiueret, reluctantẽ præcipitem tanquàm è rupe quadam egit
excelſa. Conuerſus poſt hæc princeps ad Palatinos omnes omnino qui ſunt, quiq; eſſe
poſſunt, non ut philoſophus indagandæ ueritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi
ſaltem moderatos quoſdam licet paucos retinuiſſet, morumq; probitate compertos.
Namq; fatẽdum eſt pleramq; eorum partem uitiorum omniũ ſeminariũ fuſius aluiſſe,
ita ut remp. inficerent cupiditatibus prauis: plusq; exemplis, q̃ peccandi licentia læde-
rent multos. Paſti enim ex his quidam templorum ſpolijs, & lucra ex omni odorantes
occaſione

occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati diuitiarũ ingentiũ, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumẽdi tenuere aliquẽ modũ, aliena inuadere ſemper adſuefacti. Vnde luxurioris uitæ initia pullularũt, & periuria: & nullus exiſtimationis reſpectus, demẽsq́; ſuperbia fidẽ ſuam probroſis quæſtibus polluebat. Inter quæ eluuies & gurgites creuere prærupti cõuiuiorũ, & pro uictorialib. epulares triũphi: uſusq́; abundantis ſerici, & textiles auctæ ſunt artes, & culinarũ ſolicitior cura: & ambitioſa ornatarũ domorũ exquiſita ſunt ſpatia, quorum menſurã ſi in agris conſul Quintius poſſediſſet, amiſerat etiam poſt dictaturam gloriã paupertatis. quibus tam maculoſis acceſſere flagitia diſciplinæ caſtrenſis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores: & nõ ſaxum erat, ut antehac, armato cubile, ſed pluma et flexiles lectuli, & grauiora gladijs pocula. teſta enim bibere iam pudebat. & quærebantur ædes marmoreæ, cum ſcriptum ſit in antiquitatibus, Spartanũ militem coercitum acriter, quod procinctus tẽpore auſus ſit uideri ſub tecto. Adeo aũt ferox erat in ſuos illis tẽporibus miles & rapax, ignauus uero in hoſtes & fractus, ut per ambitionẽ otiũq́; opibus partis, auri & lapillorũ uarietates diſcerneret ſcientiſsime, contra ꝗ recens memoria tradidit. Notũ eſt enim, ſub Maximiano Cęſare uallo regis Perſarũ direpto, gregariũ quendam poſt ſacculum Parthicum, in quo erant margaritæ, repertum, proiectis imperitia gemmis, abiiſſe pellis nitore ſolo contentũ. Euenerat iiſdem diebus, ut ad demendum imperatoris capillum tonſor uenire præceptus, introiret quidam ambitioſe ueſtitus. Quo uiſo, Iulianus obſtupuit, Ego, inquit, non rationalẽ iuſsi, ſed tonſorẽ acciri. interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte cõpendij, uicenas diurnas reſpondit annonas, totidẽq́; pabula iumentorum (quæ uulgo dictitant capita) & annuum ſtipendiũ graue abſq́; fructuoſis petitionibus multis. Vnde motus, oẽs huiuſmodi cum cocis ſimilibusq́; alijs, eadẽ accipere penè conſuetos, ut parum ſibi neceſſarios, data quò uelint eundi poteſtate, proiecit. Et quanq́; à rudimẽtis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinũ cultũ, paulatimq́; adoleſcens deſiderio rei flagrabat multa metuens, tamẽ agitabat quædam ad id pertinẽtia, quantũ fieri poterat occultiſsime: Vbi uero abolitis quæ uerebatur, adeſſe ſibi liberum tempus faciundi quæ uellet aduertit, ſui pectoris patefecit arcana: & planè abſolutis decretis, aperiri tẽpla, arisq́; hoſtias admoueri & reparari deorũ ſtatuit cultum. Vtq́; diſpoſitorũ roboraret effectũ, diſſidentes Chriſtianorũ antiſtites cum plebe diſciſſa in palatium intromiſſos monebat, ut ciuilibus diſcordijs conſopitis quiſq́; nullo uetante religioni ſuæ ſeruiret intrepidus: quod agebat ideo obſtinate, ut diſſenſiones augente licentia nõ timeret unanimantẽ poſtea plebem, nullas infeſtas hominibus beſtias ut ſunt ſibi feralibus pleriſq́; Chriſtianorũ expertus. ſæpeq́; dictitabat, audite me quem Alemanni audierunt & Franci: imitari putans Marci principis ueteris dictum. ſed parũ aduertit hoc ab eo nimiũ diſcrepare. Ille enim cum Palæſtinã tranſiret Aegyptum petens, fœtentium Iudæorũ & tumultuantiũ ſæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamaſſe, ó Marcomanni, ó Quadi, ó Sarmatæ, tandem alios uobis inquietiores inueni. Per hoc idem tẽpus rumoribus exciti uarijs, Aegyptij uenere cõplures, genus hominũ controuerſum, & adſuetudine perplexius litigandi ſemper lætiſsimũ, maximeq́; auidum multiplicatũ repoſcere, ſi cõpulſori quicquam dederit, ut leuari debito poſſit, uel certe cõmodius per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis uitandi formidine, diuites pecuniarum repetũdarum interrogare. Hi omnes denſati in unum principem & præfectos prætorio graculorum more ſtrepentes interpellabant inconditè, modo non ante ſeptuageſimum annum extorquentes quæ dediſſe ſe iure uel ſecus plurimis affirmabant. Cumq́; nihil aliud agi permitterent, edicto propoſito, uniuerſos iuſsit tranſire Chalcedona, pollicitus quòd ipſe quoque protinus ueniret, eorum negotia finiturus. Quibus tranſgreſsis, mandatum eſt nauigiorum magiſtris ultrocitroq́; diſcurrentium, ne quis transfretare auderet Aegyptium. hocq́; obſeruato cura propenſiore, euanuit pertinax calumniandi propoſitum, & omnes ſpe præſumpta fruſtrati redierunt in lares: unde uelut æquitate ipſa dictante, lex eſt promulgata, qua cauetur nullum interpellari ſuffragatorem ſuper his, quæ eum recte conſtiterit accepiſſe. Allapſo itaq́; Calendarũ Ianuarium die, cum Mamertini & Neuitæ nomina ſuſcepiſſent paginæ conſulares, humilior princeps uiſus eſt in officio pedibus gradien

Dictum Marci principis

do cum

do cum honoratis: quod laudabant alij, quidam ut affectatum & uile carpebant. Dein
Mamertino ludos edente Circenses, manumittendis ex more inductis per admisio-
num proximum, ipse lege agi dixerat, ut solebat: statimq; admonitus iurisdictionem
eo die ad alterum pertinere, ut errato obnoxiam Decembris auroram & ipse mutauit.
Frequentabant inter hæc curiam aggere diuerso, diuersasq; occasiones multiplices in
gerebant. Et cum die quodam causa eius spectandi uenisse nuntiatus esset ex Asia
philosophus Maximus, exiliuit indecore: & qui esset oblitus, effuso cursu à uestibulo
longe progressus, exosculatum susceptumq; reuerenter secum induxit, per ostentatio-
nem intempestiuam nimius captator inanis gloriæ uisus, præclariq; illius dicti imme-
mor Tulliani, quo tales notando ita relatum est: Ipsi illi philosophi, etiam in his libris
quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, ut in eo ipso quòd præ
dicationem nobilitatemq; despiciunt, prædicari de se ac se nominari uelint. Haud mul-
to deinceps, duo agentes in rebus ex his qui proiecti sunt, eum adiere fidentius, promit
tentes latebras monstrare Florentij, si eis gradus militię redderetur: quos incessens de
latoresq; appellans, addebat non esse imperatorium obliquis flecti indicijs ad retrahen-
dum hominem mortis metu absconditum, qui forte non diu latitare citra spem ueniæ
permitteretur. Aderat his omnibus Prætextatus, præclaræ indolis grauitatisq; priscæ
senator, ex negotio proprio forte repertus apud Cõstantinopolim, quem arbitrio suo
Achaiæ proconsulari præfecerat potestate: nec tamen cum corrigendis ciuilibus ita
diligenter instaret, omisit castrensia, rectores militibus diu exploratos adponens, ur-
bes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curansq; soli-
cite ne arma uel indumenta uel stipendium, uel alimenta deessent his, quos per superci
lia Istri dispersos, excursibusq; barbarorum oppositos, agere uigilanter audiebat &
fortiter. Quæ cum ita diuideret, nihil segnius agi permittens, suadentibus proximis ut
aggrederetur propinquos Gotthos sæpe fallaces & perfidos, hostes quærere se melio-
res aiebat. Illis enim sufficere mercatores Galatas, per quos ubiq; sine conditionis di-
scrimine uenundantur. Hæc eum curantem & talia cõmendabat externis nationibus
fama, ut fortitudine, sobrietate, rei militaris scientia, uirtutumq; omniũ incrementis ex
cellum: paulatimq; progrediẽs ambitũ oppleuerat mundi. Proinde timore eius aduen
tus per finitimos longeq; distãtes latius explicato, legationes undiq; solicite ad eũ con
currebant: hinc Transtigritanis pacem obsecrantibus & Armenijs, inde nationibus
Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abusq; Indis & Serin-
dis: ab Australi plaga ad famulandũ rei Romanæ semet offerentibus Mauris: ab aqui
lone & regionib. Solis, per quas in mare Phasis accipit, Bosphoranis alijsq; antehac
ignotis legationes uehentibus supplices, ut annua cõplentes solennia intra terrarũ ge-
nitaliũ terminos otiose uiuere sinerent. Appositũ est (ut existimo) tẽpus ad has partes
nos occasione magni principis deuolutos super Thraciarũ extimis, situq; Pontici si-
nus uisa uel lecta quædã perspicua fide mõstrare. Athos in Macedonia mons ille præ-
celsus nauibus quondã Medicis peruius, & Caphareus Euboicus scopulus, ubi Nau-
plius Palamedis pater classem cõcidit Argiuam, licet longo spatio cõtrouersi à Thes-
salo mari distingũt Aegeũ: quod paulatim fusius adolescẽs, dextra qua late protendit
Sporades per Sporadas est insulosum atq; Cycladas, ideo sic appellatas, quòd oẽs ambiunt De-
Cyclades lon patriã deorũ insignem: læua Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnũ & Tha
sum, quando perflatur Lesbo illiditur uiolentius. Vnde gurgitibus refluis Apollinis
Sminthij tẽplum & Troada perstringit, & Ilium heroicis casibus clarũ: efficitq; Mela-
na sinũ oppositũ zephyro: cuius apud principiũ Abdera uisitur Protagoræ domicili-
um & Democriti, cruẽtæq; Diomedis Thracij sedes, & cõualles per quas Hebrus sibi
miscetur, & Maronea ac Aenus, qua diris auspicijs cœpta moxq; relicta ad Ausoniam
ueterem ductu numinum properauit Aeneas. Hinc gracilescens paulatim, & uelut na
turali quodã cõmercio ruens in pontũ, eiusq; partem ad se iungens, in speciem ◆ Græ
Cynossema cæ literæ formatur: & Hellespõton à Rhodopa scindens, Cynossema, ubi sepulta cre-
ditur Hecuba, & Cœla præterlabitur & Seston & Callippolin: contrà per Achillis
Aiacisq; sepulchra Dardanum contingit & Abydon, unde iunctis pontibus Xerxes
maria pedibus peragrauit. dein Lampsacũ Themistocli dono datam à rege Persarum,
& Parion

& Parion quam condidit Iasonis filius Parius. unde semiorbe turgescẽs altrinsecus, la
taq; aperiens terrarũ diuortia, circũfluis spatijs Propontidos respergit ex eo latere Cy
zicum & Dindyma religiosa matris magnæ delubra, & Apamiã Ciumq;, & Astacum
secuto tẽpore Nicomediam à rege cognominatã: quà in occasum procedit, Cherrone
sum pulsat & Aegos potamus, in quo loco lapides casuros ex cælo prædixit Anaxa- *Aegos fluuius*
goras, & Lysimachiã, & ciuitatem quam Hercules conditam Perinthum comitis sui
memoriæ dedicauit. & ut effectæ pleneq; ◊ literæ figura seruetur, in meditullio ipso ro
tunditatis Procõnesus insula est oblõga & Besbicus. post cuius summitatẽ in angusti-
as rursus extenuatum, Europam & Bithyniã intercurrẽs, per Chalcedona, Chrysopo
lim & stationes transit obscuras. nam supercilia eius sinistra Athyras portus despectat
& Selymbria, & Constantinopolis uetus Byzantium Atticorũ colonia, & promonto *Constantinopolis Byzantium*
rium Ceras prælucentem nauibus uehens constructã celsius turrim, quapropter Pha-
ros appellatur: & uetus inde fons Euripis prægelidus. Hoc modo fractũ & participa-
tione maris utriusq; finitum, iamq; mitescens in ęquoream panditur faciem, quantum
potest cadere sub aspectum late diffusum & longe. Omnis autem eius uelut insularis
circuitus littorea nauigatio uiginti tribus dimensa milibus stadiorum, ut Eratosthenes
affirmat, & Hecatæus, & Ptolemæus, alijq; huiusmodi cognitionum scientissimi scita
tores, in speciem Scythici arcus neruo coagmentati geographiæ totius assensione for
matur. Et quà sol oceano exurgit Eoo, paludibus claudit̃ Mæotidos: quà declinat in
uesperum, Romanis prouincijs terminatur: unde suspicit sidus arctoum, homines alit
linguis & moribus dispares. Latus eius austrinũ molli deuexitate subductum. Per hæc
amplissima spatia oppida sunt dispersa Græcorum: quæ cuncta ætatibus uarijs pręter
pauca, Atheniensiũ coloni cõdidere Milesij, inter Ionas alios in Asia per Nileũ mulro
ante locati, Codri illius filiũ, qui se pro patria bello fert̃ Dorico deuouisse. Extremita
tes aũt arcus utrinq; tenues duo exprimũt Bospori, è regiõe sibi oppositi, Thracius &
Cimmericus: hac causa Bospori uocati, quòd per eos quondã Inachi filia mutata (ut
poetę loquunt̃) in bouem, ad mare Ionium permeauit. Dextrũ igitur ad inflexionẽ Bo
spori Thracij excepit Bithynia latus, quam ueteres dixere Mygdoniam: in qua Thy- *Mygdonia*
nia & Mariandena sunt regiones, & Amyci sæuicia Bebryces exempti uirtute Pollu- *Bebryces*
cis, remotaq; statio, in qua uolitantes minaciter harpyas Phineus uates horrebat: per
quæ littora in sinus oblongos curuata Sangarius & Psylis, Bizes & Rhebas fluuij fun
duntur in maria: quibus controuersæ extraneæ sunt Symplegades, gemini scopuli in
uertices undiq; porrecti diruptos, assueti priscis seculis obuiam sibi cum horrendo fra
gore collisis molibus ferri, cedẽtesq; retrorsus acri assultu ad ea reuerti quę pulsarant.
per has saxorũ dehiscentium concursantiumq; crebritates, si etiam ales interuolasset,
nulla celeritate pinnarũ eripi poterat, quin interiret oppressa. hi scopuli cum eos Ar- *Argo*
go prima omnium nauis Colchos ad direptionẽ aurei properans uelleris, præterisset
innoxia, immobiles turbine circunfracto stetere cõcorporati, ut eos aliquãdo fuisse di
temptos nulli nunc conspicantiũ credant, nisi super hoc cõgruerent omnes priscorum
carminum cantus. Post Bithyniæ partem, prouinciæ Pontus & Paphlagonia proten-
duntur, in quibus Heraclea & Sinope & Polemonion & Amysos amplæ sunt ciuita-
tes, & Tios & Amastris, oẽs ab auspicio, diligentia fundatæ Græcorũ & Cerasus, un *Cerasus*
de aduexit huiusmodi poma Lucullus, insulæq; arduæ Trapezunta & Pityunta conti
nentes oppida nõ obscura. Vltra hæc loca Acherusiũ specus est, quod accolę μυχοπόν-
πον appellãt, & portus Acone, fluuij diuersi, Acheron ideq; Archadius & Iris & Tem
brius, & iuxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodoon his *Thermodoon*
est proximus, ab Armonio defluens monte, & Themiscyreos interlabens lucos: ad *Themiscyrei luci*
quos Amazonas quondã migrare necessitas subegerat talis: Attritis damnorũ assidui
tate finitimis, Amazones ueteres quæ eos cruentis populabantur incursibus, altiora *Amazones*
spirabant: uiresq; suas circunspectantes hisq; propinqua, sæpius appetebãt ualidiores
raptæ præcipiti cupiditatis ardore. & perruptis nationibus plurimis manus Atheni-
ensibus intulerunt: acriq; cõcertatione fusæ ac disiectæ, omnes nudatis equitatus sui
lateribus corruere. Harum interitu cognito, residuæ imbelles domi relictæ, extrema
perpessæ uicinitatis repensantis similia funestos impetus declinantes, ad pacatiorẽ se-

dem

dem transiere Thermodoontis: quarum progenies lõge deinde propagata per nume
rosam sobolẽ, manu firmissima ad loca reuerterat genitalia, secuto tẽpore populis di-
uersarum originum formidabilis. Haud procul inde attollitur Carambis placidi collis
Criumetopon contra septentrionẽ Elicen exurgens, cuius è regione est Criumetopon Tauricę pro-
montoriũ, duobus milibus & quingentis stadijs disparatum. Hocq; ex loco omnis ora
maritima, cuius initium Halis est amnis, uelut longitudine lineali directa, nerui efficit
Dahæ speciem, duabus arcus summitatibus complicati. His regionibus Dahæ confines sunt
Chalybes acerrimi omniũ bellatores, & Chalybes per quos erutum & domitum est primitus fer
rum. Post quos terras patentes Byzares obtinẽt, & Tapires, & Tibareni, & Mossynœ
ci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis assuetudine cogniti: à quib. breui spa-
tio distant uirorum monimenta nobilium, quibus Sthelenus est humatus, & Idmon,
& Typhis: primus Herculis socius Amazonico bello letaliter uulneratus, alter augur
Argonautarum, tertius eiusdem nauis cautissimus rector. Prætercursis partibus me-
Callichoros moratis, Alion antrum est, & fluenta Callichori ex facto cognominati: quod supera-
tis post triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber reuersus, circa huius ripas
uirides et opacas orgia pristina reparauit & choros. trieterica huiusmodi sacra quidam
Phasis existimant appellari. Post hæc confinia Camaritarũ pagi sunt celebres, & Phasis fre-
mibundis cursibus Colchos attingit, Aegyptiorum antiquam sobolem: ubi inter ciui-
Dioscurias tates alias Phasis est nomine fluuij dictitata, & Dioscurias nunc usq; nota. cuius au-
tores Amphitus & Telchius Spartani traduntur, aurigæ Castoris & Pollucis, à qui-
bus Heniochorũ natio est instituta. Paulum ab his secernuntur Achæi: qui bello ante
riore quodam apud Troiam cõsummato, non cum super Helena certaretur, ut auto-
res prodidere nonnulli in Pontũ reflantibus uentis errore delati, cunctisq; hostilibus
stabilem domicilijs sedem nusq; reperientes, uerticibus montiũ insedere semper niuali
um: & horrore cæli districti, uictum sibi cũ periculis rapto parare assuefacti sunt: atq;
eo ultra omnem deinde ferociam sæuierunt. Super Cercetis, qui ijsdem annexi sunt, ni
hil memoratu traditur dignũ. Quorum post terga Cimmerici agitant incolæ Bospho-
Panticapæum ri, ubi Milesiæ sunt ciuitates harumq; uelut mater omniũ Panticapæum: quam præte-
xit Hypanis fluuius genuitis intumescens aquis & externis. Itineribus hinc extensis,
Tanais Amazones adusq; Caspium mare porrectę circuncolunt Tanain: qui inter Caucasius
oriens rupes, per sinuosos labitur circunflexus, Asiamq; disterminãs ab Europa in sta-
Rha fluuius gnis Mæoticis delitescit. huic Rha uicinus est amnis, in cuius supercilijs quædã uege-
tabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiẽs ad usus multiplices medelarũ. Vltra
Sauromatæ Tanain pandũtur in latitudinẽ Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, Marac-
cus & Rhombites & Theophanes & Totordanes. Licet alia quoq; distans immanib.
interuallis Sauromatarũ prætenditur natio, littori iuncta quod Coracẽ suscipiens flu-
Mæotis uium in æquor eiectat extremũ. Propè palus est Mæotis amplissimi circungressus: ex
cuius uberrimis uenis per Patares angustias undarũ magnitudo prorũpit in Pontũ:
cuius in dextro latere insule sunt Phanagorus & Hermonassa, studio constructæ Græ
corum. Circa hęc stagna ultima extimaq; plures habitat gentes, sermonũ institutorũq;
uarietate dispariles: Iaxamatæ & Mæotæ & Iazyges, Roxolaniq; & Alani & Melan-
chlænæ, & cum Gelonis Agathyrsi, apud quos adamantis est copia lapidis, alijq; ultra
latentes, quòd sunt omniũ penitissimi. Sed Mæotidos lateri læuo Cheronessus est pro
pinqua, coloniarũ plena Grecarum. Vnde quieti sunt homines & sedati, adhibentes
uomeri curam, & prouentibus fructuarijs uictitantes. A quibus per uaria regna didu
cti itineribus modicis Tauri dissociãtur. inter quos immani diritate terribiles Arinchi,
& Sinchi & Napæi, intendente sæuitiam licentia diuturna, indidere mari nomẽ inho-
spitali: & à contrario per cauillationẽ pontus Euxinus appellatur, ut Euethen Græci
dicimus stultum, & noctem Euphronen, & furias Eumenidas. Dijs enim hostijs litan
tes humanis & inmolantes aduenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orsiloche, cęsorum
capita fani parietibus præfigebant, uelut fortiũ perpetua monumenta facinorũ. In hac
Taurica, insula Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata. In quam si fuerint
quidam forte delati, uisis antiquitatis uestigijs temploq; & donarijs eidem heroi con-
secratis, uesperi repetunt naues: aiũt enim non sine discrimine uitæ illic quenquã per-
noctare

noctare

noctare. Ibi & aquæ sunt, & candidæ aues nascuntur halcyonibus similes: super qua-
rum origine & Hellespontiacis prælijs suo tempore dissseremus. Sunt aũt quædam per
Tauricam ciuitates: inter quas eminet Euparoria, & Dandace, & Theodosia, & mino
res aliæ nullis humanis hostijs impiatæ. Hactenus arcus apex protendi existimatur.
eius nũc residua leniter sinuata, subiectaq; ursæ cælesti adusq; læuum Bosphori Thra-
cij latus, ut ordo postulat, exequemur: id admonentes, quòd cum arcus omnium genti
um flexis curuẽtur hastilibus, Scythici soli uel Parthici circundũctis utrinq; introrsus
pandis & patulis cornibus effigiem lunæ decrescentis ostendunt, medietatem recta &
rotunda regula diuidente. Ergo in ipso huius cõpagis exordio, ubi Riphæi deficiunt
mon tes, habitãt Arimaspi iusti homines, placiditateq; cogniti, quos amnes Chronius
& Bisula præterfluũt: iuxtaq; Massagetæ, Alani, & Sarmatæ, alijq; cõplures obscuri:
quorũ nec uocabula nobis sunt nota, nec mores. Interiectu deinde non mediocri, Car
cinites panditur sinus, eiusdemq; nominis fluuius, & religiosus per eas terras Triuiæ
lucus. Dein Borysthenes à montibus oriens Neurorũ primigenijs fontibus copiosus, *Borysthenes*
concursuq; multorum amnium adolescens, mari præruptis undarum uerticibus inni-
matur: cuius in marginib. nemorosis Borysthenes est ciuitas, & Cephalonesus, & aræ
Alexandro Magno, Cæsariq; Augusto sacratæ. Longo exinde interuallo penè est in-
sula quam incolunt Sindi ignobiles, post heriles in Asia casus cõiugijs potiti domino
rum & rebus: quibus subiectum gracile littus Achilleos uocant indigenæ dromon, ex
ercitijs ducis quõdam Thessali memorabilem. eiq; proxima est ciuitas Tyros colonia *Tyros*
Phœnicum, quam præstringit fluuius Tyras. In medio aũt spatio arcus, quod prolixæ
rotunditatis esse prædiximus, quodq; expedito uiatori diebus conficitur quindecim,
Europei sunt Alani, & Costobocæ, gentesq; Scytharum innumerę, quæ porriguntur
adusq; terras sine cognito fine distentas: quarum pars exigua frugibus alitur: residuæ
omnes palantes per solitudines uastas, nec stiuam aliquando, nec sementem expertas,
sed squalentes & pruinosas, ferarum tetro ritu uescuntur: eisq; caritates & habitacula
uilesq; supellectiles plaustris impositæ sunt corticibus tectis: & cum placuerit sine ob-
staculo migrant, eadem carpenta quò libuerit cõuoluentes. Cum autem ad alium por
tuosum ambitum fuerit uẽtum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce promi-
net insula, quam circumcolunt Troglodytę & Peucini minoresq; aliæ gentes, & Istros
quondam potentissima ciuitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odissos: *Tomi*
aliæ præterea multæ, quas litora continent Thraciarum. Amnis uero Danubius ori *Anchialos*
ens prope Rauracos montes, confines limitibus Reticis, per latiorem orbem proten- *Danubius*
tus, ac sexaginta nauigabiles penè recipiens fluuios, septem ostijs per hoc Scythicum
litus erumpit in mare. quorum primum est Peuce insula supra dicta, ut interpretata *Peuce*
sunt uocabula græco sermone, secundum Naracustoma, tertiũ Calonstoma, quartum *Ostia Danubij*
Pseudostoma. Nam Boreonstoma ac deinde Sthenostoma longe minora sunt cęteris:
septimum ingens & palustri specie nigrum. Omnis autem circũfluo ambitu Pontus,
& nebulosus est, & dulcior æquoribus cæteris, & uadosus: quòd concrescit aer ex hu-
morum spiramine sæpe densatus, & irruentium undarum multitudine temperatur, &
consurgit in breuia dorsuosa, limum globosq; aggerente multitudine circumuenienti-
um fluentorũ. Et constat ab ultimis nostri finibus maris agminatim ad hunc secessum
pariendi gratia petere pisces, ut aquarum suauitate salubrius fœtum educant, in rece-
ptaculis cauis quæ sunt ibi densissima, securi uoracium beluarum: nihil enim in Ponto
huiusmodi aliquando est uisum, præter innoxios delphinas & paruos. Quicquid au-
tem eiusdem pontici sinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perstringitur gelu, ut nec
amniũ cursus subteruolui credantur, nec per infidum & labile solum gressus hominis
possit uel iumenti firmari, quod uitium nunquam mare syncerum, sed permixtũ aquis
amnicis tentat. Prolari aliquãto longius quàm sperabamus, pergamus ad reliqua. Ac
cesserat aliud ad gaudiorum præsentium cumulum, diu quidem speratum, sed dilatio
num ambage multiplici tractum. Nunciatum est enim per Agilonem & Iouium po-
stea quæstorem, Aquileiæ defensores longiore obsidij tædio, cognitoq; Constantij ex
cessu, patefactis portis egressos, autores prodidisse turbarũ: ijsdemq; uiuis exustis, ut
supra relatum est, omnes concessionẽ impetrasse delictorum & ueniam. At prosperis

Iulianus elatior, ultra homines iā ſpirabat, periculis expertus aſſiduis quòd ei urbem Romanam placide iam regenti, uelut mundanā Cornucopiam fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat & proſpera, antegreſsis uictoriarū titulis hæc quoq; adijciens: quòd dum teneret imperium ſolus, nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quiſquam ultra ſuos exiliuit fines: & populi omnes auiditate ſemper inſectandi præterita, ut damnoſa & noxia, in laudes eius ſtudijs miris accendebant. Omnibus igitur, quæ res diuerſæ poſcebant & tēpora, perpenſa deliberatione diſpoſitis, & militibus orationibus crebris, ſtipendioq; competenti ad ea expedienda incitanti promptius animatis, cunctorū fauore ſublimis Antiochiam ire contendens, reliquit Conſtantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam ut genitalem patriam & colebat. Tranſgreſſus itaq; fretum, prætercurſa Chalcedona & Libyſſa, ubi ſepultus eſt Annibal Pœnus, inde Nicomediam uenit urbem antehac indytam, ita magnis retro principum amplificatam impenſis, ut ædium multitudine priuatarum & publicarū recte noſcētibus regio quædam Vrbis æſtimaretur æternæ. Cuius mœnia cum uidiſſet in fauillas miſerabiles cōſediſſe, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriori gradu pergebat ad regiam: hoc maxime ærumnis illachrimans, quòd ordo ſqualens occurrit populi nimiū quantum antehac florentiſsimus: & agnoſcebat quoſdam ibidem ab Euſebio educatus epiſcopo, quē genere longius contingebat. hic quoq; pari modo ad reparanda quæ terræ ſubuerterat tremor abunde præſtitis plurimis, per Niceā uenit ad Gallogręcię fines: unde dextroſus itinere declinato, Peſſinunta cōuertit, uiſurus uetuſta matris magnæ delubra: A quo oppido bello punico ſecundo, carmine Cumano monente, per Scipionē Naſicam ſimulacrū tranſlatū eſt Romā. Cuius ſuper aduentu in Italiā, pauca cum alijs huic materiæ cōgruentibus in actibus Cōmodi principis digeſſimus per exceſſum: quamobrē aūt hoc nomine oppidum ſit

Figmentū deæ

appellatum, uariant rerum ſcriptores. Quidā enim figmento deæ cælitus lapſo, ἀπὸ τοῦ πισεῖν, quod cadere nos dicimus, urbem aſſeruere cognominatā. Alij memorant Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum ſic appellaſſe. Theopompus nō Ilum id egiſſe, ſed Midam affirmat, Phrygiæ quondā potentiſsimū regem. Venerato igitur numine, hoſtijsq; litato & uotis Ancyram redit: eumq; exinde progredientē ulterius multitudo inquietabat, pars uiolenter erepta reddi ſibi poſcens, alij quærentes conſortijs ſe curiarum addictos iniuſte, nōnulli ſine reſpectu periculi agentes aduſq; rabiem, ut aduerſarios ſuos læſæ maieſtatis criminibus illigarent. Verum ille iudicibus Caſſijs triſtior & Lycurgis, cauſarū momenta æquo iure perpendens, ſuum cuiq; tribuebat, nuſquam à uero abductus, acrius in calumniatores exurgens: quos oderat, multorum huiuſmodi petulantem ſæpe dementiā aduſq; diſcrimen expertus, dum eſſet adhuc humilis & priuatus: exemplūq; patiētiæ eius in tali negotio, licet ſint alia plurima, id unum ſufficiet poni. Inimicū quidam ſuum, cum quo diſcordabat, aſperrime dixiſſe in maieſtatem turbulentius deferebat. Imperatoreq; diſſimulante, eadem diebus cōtinuis replicās, interrogatus ad ultimum, qui eſſet quē argueret, reſpondit, municipem locupletem. Quo audito, princeps renidens, Quibus indicijs, ait, ad hoc perueniſti? Et ille purpureum, inquit, ſibi indumētum ex ſerico pallio parat. Iuſſusq; poſt hæc ut uilis arduæ rei uilem incuſans abire tacitus & innoxius, nihilominus inſtabat. Quo tædio Iulianus defatigatus ad largitionum comitē uiſum propius, iube, inquit, periculoſo garritori pedum tegmina dari purpurea ad aduerſarium perferēda: quem ut datur intelligi, chlamydem huius coloris memorat ſibi conſarcinaſſe: ut ſciri poſſit, ſine uiribus maximis quid panuli proficiāt leues. Sed ut hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulanda, ita illud amarum & notabile fuit, quòd ægre ſub eo curialibus quiſquam appetitus, licet priuilegijs & ſtipendiorum numero & originis penitus alienæ fortitudine cōmunitus, obtinebat æquiſsimū: adeo ut plerìq; territi emercarentur moleſtias prætijs clandeſtinis.

Pyle

Itineribus itaq; emenſis cum ad Pylas ueniſſet, qui locus Cappadocas diſcernit & Cilicas, oſculo ſuſceptū rectorē ꝓuinciæ nomine Celſum, iam inde à ſtudijs cognitū Atticis, aſcitūq; in cōſeſſum uehiculi Tarſum ſecū induxit. At hinc uidere properās Antiochiam, orientis apicē pulchrū, uſus itineribus ſolitis uenit: urbiq; propinquās in ſpeciem alicuius numinis uotis excipitur, publicas miratus uoces multitudinis magnæ,

Antiochia orientis apex

salutare

salutare sidus inluxisse Eois partibus adclamantis. Euenerat aũt ijsdem diebus annuo
cursu cõpleto Adonia ritu ueteri celebrari, amato Veneris, ut fabulę fingunt, apri den-
te ferali deleto, quod in adulto flore sectarũ est indiciũ frugũ. & uisum est triste, quòd
amplam urbem principum domiciliũ introeunte imperatore nunc primũ, ululabiles
undiq; planctus & lugubres sonitus audiebant. hic patientiæ eius, & lenitudinis docu-
mentum leue quidẽ apparuit, sed mirandũ. Thalassium quendam ex proximo libello-
rum insidiatorẽ fratris oderat Galli. quo adorare adesseq; officio inter honoratos pro-
hibito, aduersarij cũ quibus litigabat in foro, postridie turba congregata superflua, adi-
to imperatore, Thalassius, clamitabant, inimicus pietatis tuæ nostra uiolenter eripuit.
Et ille hac occasione hominẽ opprimi posse cõijciens, Agnosco, respondit, que dicitis
offendisse me iusta de causa: & silere uos interim cõsentaneũ est, dum mihi inimico po-
tiori faciat satis. Mandauitq; assidenti præfecto, ne audiret eorum negotiũ anteq; ipse
cum Thalassio rediret in gratiã, quod breui euenit. Ibi hyemans ex sententia nullis in-
terim uoluptatũ potiebatur illecebris, quibus abundant Syriæ omnes: uerum per spe-
ciem quietis iudicialibus causis intentus, non minus arduis q̃ bellicis, distrahebatur
multiformibus curis, exquisita docilitate librans, quibus modis suũ cuiq; tribueret: iu-
stisq; sentẽtijs & improbi modicis coercerentur supplicijs, & innocentes fortunis de-
fenderentur intactis. Et quanq; in disceptãdo aliquoties erat intẽpestiuus, quid quisq;
iurgantiũ coleret tempore alieno interrogans, tamen nulla eius diffinitio litis à uero
dissonans reperitur: nec argui unq; potuit ob religionẽ uel quodcunq; aliud ab æquita-
tis recto tramite deuiasse. iudiciũ enim hoc est optãdum & rectum, ubi per uaria nego-
tiorum examina, iustum id est & iniustum: à quo ille ne aberraret, tanquã scopulos ca-
uebat abruptos. hoc aũt ideo assequi potuit, quod leuitatem agnoscens cõmotioris in-
genij sui, præfectis proximisq; permittebat, ut fidenter impetus suos aliorsus tenden-
tes, ad quæ decebat monitu opportuno frenarent: monstrabatq; subinde, se dolere de-
lictis, & gaudere correctione. Cumq; eum defensores causarum, ut conscium rationis
perfectæ, plausibus maximis celebrarent, fertur id dixisse permotus: gaudebã planeq;
me efferebam, si ab his laudarer, quos & uituperare posse aduerterem, si quid secus fa-
ctum sit aut dictũ. Sufficiet aũt pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoscẽdis,
hoc unum ponere, nec abhorrens à proposito, nec absurdum. Inducta in iudicium fœ-
mina quędam, cum palatinũ aduersariũ suum è numero protectorum cinctum præter
spem conspexisset, hoc factum insolens tumultuando querebatur. & imperator, Pro-
sequere ait mulier, si quid te læsam existimas: hic enim sic cinctus est, ut expeditius per
lutum incedat: parum nocere tuis partibus potest. & æstimabatur per hęc & similia, ut
ipse dicebat assidue, uetus illa Iustitia, quam offensam uitijs hominũ Aratus extollit in
cælum, imperante eo reuersa ad terras, ni quædam suo ageret non legum arbitrio, er-
ratisq; aliquoties obnubilaret gloriarum multiplices cursus. Post multa enim etiã iura
quædam correxit in melius, ambagibus circumcisis, indicantia liquide quid iuberent
fieri, uel uetarent. Illud aũt inclemens obruendũ perenni silentio, quòd arcebat docere
magistros rhetoricos & grãmaticos, ritus Christiani cultores. Iisdẽ diebus Gaudẽtius
ille notarius, quem opponendũ per Africam missum supradiximus à Constantio: Iu-
lianus quinetiã ex uicario, earundem partium nimius fautor, retracti sub uinculis mor-
te periere pœnali. Tunc & Antemius ex duce Aegypti, Alexandrinis urgentibus a-
trocium criminum mole, supplicio capitali mulctatus est. Post quem Marcelli ex ma-
gistro equitum & peditum filius, ut iniectans imperio manus, publica deletus est mor-
te. Romanus quinetiã & Vincentius, scutariorũ scholę primæ secundæq; tribuni, agi-
tasse conuicti quædam suis uiribus altiora, acti sunt in exilium. Cumq; tempus interste-
tisset exiguum, Alexandrini Artemij cõperto interitu, quem uerebantur ne cum pote-
state reuersus (id enim minatus est) multos læderet ut offensus, iram in Georgium uer-
terunt episcopum, uipereis, ut ita dixerim, morsibus ab eo sæpius appetiti. Insulso, na-
tus ut ferebatur apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctusq; in damna cõplurium,
contra utilitatem suam reiq; cõmunis episcopus Alexandriæ est ordinatus, in ciuitate
quæ suoptæ motu & ubi causæ non suppetunt seditionibus crebris agitatur & turbu-
lentis, ut oraculorum quoq; loquitur fides. His efferatis hominũ mentibus, Georgius

Tribuni scutariorum scholæ primæ secundæq;

Alexandriæ episcopus

quoq; ipse graue accesserat incentiuū, apud patulas aures Cōstantij multos exinde incusans, ut eius recalcitrantes imperijs: professionisq; suæ oblitus, quæ nihil nisi iustum suadet & lene, ad delatorū ausa feralia desciscebat. & inter cætera dicebatur id quoq; maligne docuisse Constantiū, quòd in urbe prædicta ædificia cuncta solo cohærentia à conditore Alexandro magnitudine impensarū publicarū extructa, emolimentis ærarij proficere debent ex iure. ad hęc mala id quoq; addiderat, unde paulopost trusus est in exitium præceps. Reuersus ex comitatu principis, cum transiret per speciosum Genij templum, multitudine stipatus ex more, flexis ad ædem ipsam luminibus, quandiu, inquit, sepulchrū hoc stabit? Quo audito uelut fulmine multi perculsi, metuentesq; ne illud quoq; tentaret euertere, quicquid poterant, in eius perniciē clandestinis insidijs concitabant. Ecce aūt repente perlato lætabili nuntio indicāte extinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio insperato uocibus horrendis infrendēs, Georgium petit: raptumq; diuersis mulctandi generibus proterens & conculcans diuaricatis pedibus. Cumq; eo Dracontius monetæ præpositus, & Diodorus quidam ueluti comes iniectis per crura funibus simul exanimati sunt: ille quòd aram in moneta quam regebat recens locatā euertit: alter quòd dū ædificandæ præesset ecclesiæ, cirros puerorū licentius detondebat, id quoq; ad deorum cultum existimans pertinere. quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadauera peremptorū camelis imposita uexit ad lacus: ijsdemq; subito igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuēs ut clamabat, ne collectis supremis, ædes illis extruerentur ut reliquis, qui deuiare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas adusq; gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc martyres appellantur. Poterantq; miserandi homines ad crudele suppliciū ducti, Christianorum adiumento defendi, ni Georgij odio omnes indiscrete flagrassent. Hoc cōperto, imperator ad uindicandū facinus nefandum erectus, iamq; expediturus pœnas à noxijs ultimas, mitigatus est lenientibus proximis: missoq; edicto, acri oratione scelus detestabatur admissum, minatus extrema, si deinde tentatū fuerit aliquid quod iustitia uetet & leges. Inter hæc expeditionem parans in Persas, quam dudum animi robore conceperat celso, ad ultionem præteritorū uehementer elatus est, sciens & audiens gētem asperrimam per sexaginta ferme annos inussisse orienti cædium & direptionum monumenta sæuissima, ad internecionem exercitibus nostris sępe deletis. Vrebatur autem bellandi gemino desiderio: primo, quòd impatiens otij lituos somniabat & prælia: dein quòd in ætatis flore primæuo obiectus efferarum gentium armis, recentibus etiam tum regum precibus & regalium qui uinci magis posse quàm supplices manus tendere credebantur, ornamentis illustrium gloriarum inserere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus festinari cernentes obtrectatores desides & maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempestiuas indignum & perniciosum esse strepebant, studium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præsentibus, quos audita referre ad imperatorem posse rebantur, eum ni sedatius ageret, immodica rerum secundarum prosperitate, uelut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis suis protinus occasurum. Et hæc diu multūq; agitātes, frustra uirum circumlatrabant immobilem occultis iniurijs, ut Pygmæi uel Thiodamas agrestis homo Lydius Herculem. Ille tamen ut maioris præter cæteros spiritus, nihilo lentius magnitudinem expeditionis secum cōmentans, in præparandis congruis operam nauabat enixam. Hostiarum tamen sanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando cētenos, & innumeros uarij pecoris greges, ouesq; candidas terra quæsitas & mari: adeo ut indies penè singulos milites carnis distentiore sagina uictitantes incultius, potusq; auiditate corrupti, humeris impositi transeuntium, per plateas ex publicis ædibus, ubi uindicandis potius quàm cedendis conuiuijs indulgebant, ad sua diuersoria portarentur, Petulantes ante omnes & Celtæ quorum ea tempestate confidentia creuerat ultra modum.
Ceremoniarum ritus Augebantur aūt ceremoniarū ritus immodice, cum impensarum amplitudine antehac inusitata & graui: & quisq; cum impræpedite liceret scientiam uaticinandi professus, iuxta imperitus & docilis sine fine uel præstitutis ordinibus oraculorum permittebatur scitari responsa & extispicia non nunquam futura pandētia: oscinūq; & auguriorum & ominū fides, si reperiri usquam

possit

posset, affectata uarietate quærebatur. Hæcq; dum ita procedunt more pacis, multorum curiosior Iulianus nouam consilij uiam ingressus est, uenas fatidicas Castalij recludere cogitans fontis: quem obstruxisse Cæsar dicitur Hadrianus mole saxorum ingenti, ueritus ne ut ipse præcinentibus aquis capessendam rempub. comperit, etiam alij similia docerentur: ac statim circumhumata corpora statuit exinde transferri eo ritu, quo Athenienses insulam purgauerant Delon. Eodem tempore die XI. Calend. Nouemb. amplißimum Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus & sæuus, & simulacrū in eo Olympiaci Iouis imitamenti æquiparans magnitudinem, subita ui flammarum exustum est. quo tam atroci casu repente consumpto, id adusq; imperatorem ira prouexit, ut quæstiones agitari iuberet solito acriores, & maiorem ecclesiam Antiochiæ claudi. Suspicabatur enim id Christianos Ecclesia egisse stimulatos inuidia, quòd idem templum inuiti uidebant ambitioso circundari peristylio. Ferebatur autem licet rumore leuißimo, hac ex causa conflagrasse delubrum: quòd Asclepiades philosophus, cuius in actibus Magnentij meminimus, cum uisendi gratia Iuliani ad id suburbanum uenisset, deæ Cælestis argenteū breue figmentum quocunq; ibat secum solitus afferre, ante pedes statuit simulacri sublimes, accensisq; cereis ex usu cessit: unde medietate noctis emensa, cum nec adesse quisquam potuit nec iuuare, uolitantes scintillæ adhæsere materijs uetustißimis, ignesq; aridis nutrimentis erecti omne quicquid cō:ingi potuit, licet ardua discretū celsitudine, concremarunt. Eo anno, sidere etiātum instante brumali, aquarū incesit inopia metuenda, ut & riui cessarent quidam, & fontes antehac aquarū copiosis pulsibus abundātes: sed in integrū postea restituti sunt. Et quarto nonas Decembres uergente ad uesperā die, reliqua Nicomedia collapsa est terræmotu, itidemq; Niceæ portio nō mediocris. Quę tametsi mœstitiam solicito ineuterent principi, residua tamen non cōtemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei ueniret optatum. Inter præcipua tamen & seria illud agere superfluum uidebatur, quòd nulla probabili ratione susceptæ popularitatis amore, utilitati studebat uenalium rerum, quæ nonnunq; secus quàm conuenit ordinata inopiam gignere solet & famē. & Antiochiensi ordine id tunc fieri, cum ille iuberet, non posse, aperte monstrante, nusquam à proposito declinabat, Galli similis fratris, licet incruentus. Quocirca in eos deinceps sæuiens, ut obtrectatores & cōtumaces, uolumen composuit inuectiuum, quod Antiochense uel Misopogonem appellauit, probra ciuitatis infensa mente dinumerans, addensq; ueritati cōplura: post quę multa in se facete dicta comperiens, coactus dissimulare pro tempore, ira sufflabatur interna. Ridebatur enim ut Cercops, homo breuis, humeros extentās angustos, & barbam præ se ferens Cercops hircinam, grandiaq; incedens tanq; Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatē Homerus in immensum tollit. Idemq; uictimarius pro sacricola dicebatur ad crebritatem hostiarum alludentibus multis: & culpabatur hinc oppotune, cum ostentationis gratia uehens licenter pro sacerdotibus sacra, stipatusq; mulierculis lætabatur. Et quanquam his paribusq; de causis indignaretur, tacens tamen motumq; in animi retinens potestate solennia celebrabat. Deniq; præstituto feriarum die Casium montem ascen- Casius mons dit nemorósum, & tereti ambitu in sublime porrectum, unde secundis gallicinijs uidetur primi solis exortus. Cumq; Ioui faceret rem diuinam, repente conspexit quendam humi prostratum, supplici uoce uitam precātem & ueniam. Interrogantiq; ei qui esset, responsum est præsidalem esse Theodotum Hierapolitanum: qui profectum à ciuitate sua Constantium inter honoratos deducens, adulando deformiter, tanquam futurum sine dubietate uictorem orabat lachrimas fingēs & gemitū, ut Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa qua Magnentij circumlatum meminerat membrum. Quibus auditis, accepi olim, inquit, hoc dictum relatione multorum: sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui ut prudens definiuit inimicorum minuere numerum, augereq; amicorum sponte sua contendit ac libens. Exin sacrorum perfecto ritu digresso, offeruntur rectoris Aegyptij scripta: Apim bouem operosa quæsitū industria, tamē post tēpus inueniri potuisse firmantis: quod ut earum regionum existimant incolæ, faustum & ubertatē frugum, diuersaq; indicat bona. Super qua re pauca cōueniet expediri. Inter animalia antiquis obseruationibus consecra

ta, Mneuis & Apis ſunt notiora: Mneuis Soli ſacratur, ſuper quo nihil dicitur memo-
De Api boue rabile, ſequens Lunæ. Eſt enim Apis bos diuerſis genitalium notarũ figuris expreſſus
maximeq́; omnium corniculantis lunæ ſpecie latere dextro inſignis: qui cum poſt ui-
uendi ſpatium præſtitutũ ſacro fonte immerſus è uita abierit (nec enim ultra eum tra-
here licet ætatem, quàm ſecreta librorum præſcribit autoritas myſticorum: nec niſi ſe-
mel ei in anno bos fœmina inuenta cum notis certis offertur) alter cum publico quæri
Memphis tur luctu: & ſi omnibus ſignis conſummatus reperiri potuerit, defertur Memphim ur
bem præſtantem præſentiaq́; numinis Aeſculapij claram. Cumq́; initiante antiſtitum
numero centum, inductus in thalamum eſſe cœperit ſacer, coniecturis apertis ſigna re
rum futurarum dicitur demonſtrare: & adeuntes quoſdam indicijs auerti uidetur obli
quis, ut offerentẽ cibum aliquando Germanicum Cæſarem, ſicut lectum eſt, auerſatus
portenderat paulo poſt euentura. Strictim itaq; quoniam tempus uidetur hoc flagita-
re, res Aegyptiacæ tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani & Seueri prin-
Aegyptia gẽs cipum digeſſimus late, uiſa pleraq; narrantes. Aegyptiam gentem omnium uetuſtiſ-
ſimam, niſi quòd ſuper antiquitate certat cum Scythis, meridiali latere Syrtes maiores
& Phycus promontorium, & Borium, & Garamantes, nationesq́; uariæ claudunt:
quà orientem è regione proſpicit, Elephantinam & Meroen urbes Aethiopum, & Ca
Scenitæ tadupos rubrumq́; pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc
Saraceni appellamus: ſeptentrioni oppoſita terrarum ſitu cohærent immenſo, unde exordium
Aſia Syriarumq́; prouinciæ ſumunt: à ueſpera Iſſiaco diſiungitur mari, quod quidam
nominauere Parthenium. Pauca itaq; ſuper Nilo (quem Aegyptum Homerus appel-
lat) præſtringi conueniet, mox oſtendendis alijs, quæ ſunt in his regionibus admiran
Origo Nili da. Origines fontium Nili, ut mihi quidem uideri ſolet, ſicut adhuc factum eſt, poſte-
ræ quoq; ignorabunt ætates. Verum quoniam fabulantes poetæ, uariantesq́; geogra-
phi in diuerſa latentem notitiam ſcindunt: opiniones eorum, ueritati confines (ut arbi
tror) expediam paucis. Affirmant aliqui phyſicorum in ſubiectis ſeptentrioni ſpatijs,
cum hyemes frigidæ cuncta conſtringunt, magnitudines niuium congelaſcere: eaſq́;
poſtea ui flagrantis ſideris reſolutas fluxis humoribus nubes efficere grauidas, quæ in
meridianam plagam Eteſijs flantibus pulſæ expreſſæq́; tepore nimio incrementa uber
tim ſuggerere Nilo creduntur. Ex Aethiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus
illis per æſtus torridos cadere memorantur, exundationes eius erigi anni temporibus
aſſerunt alij præſtitutis: quod utrunq; diſſonare uidetur à ueritate. Imbres enim apud
Aethiopas, aut non unq̃, aut per interualla temporum longa cadere memorant. Opi-
nio eſt celebrior alia, quòd ſpirãtibus ꝓdromis, perq́; dies quadraginta & quinq; Ete-
ſiarum continuis flatibus repellentibus eius meatũ, uelocitate cohibita ſuperfuſis flu-
ctibus intumeſcit: & reluctante ſpiritu controuerſo adoleſcens in maius, hinc ui reuer
berante uentorũ, inde urgente curſu uenarũ perẽnium, progrediẽs in ſublime tegit o-
mnia, & humo ſuppreſſa, per ſupina camporũ ſpeciẽ exhibet maris. Rex aũt Iuba Pu-
nicorum confiſus textu librorũ, à monte quodam oriri eum exponit, qui ſitus in Mau-
ritania deſpectat oceanũ: hiſq́; indicijs hoc proditũ ait, ꝙ piſces & herbæ, & beluæ ſi-
miles per eas paludes gignunt. Aethiopiæ aũt partes prætermeans Nilus nominũ di-
uerſitate decurſa, quæ eum orbem peragranti nationes indidere cõplures, exundatio-
ne ditiſſima ad cataractas, id eſt, præruptos ſcopulos uenit, è quibus præcipitans ruit
potius q̃ fluit. Vnde olim accolas uſu aurium fragore aſſiduo diminuto, neceſſitas uer
tere ſolũ ad editiora coegit. exinde lenius means per oſtia ſeptẽ, quorũ ſingula perpe-
tuorum amniũ uſum & faciem præbent, nullis per Aegyptum aquis externis adiutus
dilatatur. Et præter amnes plurimos ex alueo deriuatos autore, cadentesq́; in ſuppa-
res eius, ſeptem nauigabiles ſunt & undoſi, quibus ſubiecta uocabula ueteres indide-
runt: Heracleoticus, Sebenniticus, Bolbiticus, Phatniticus, Mendeſius, Taniticus, &
Peluſiacus. Oriens aũt unde dictum eſt, propellitur à paludibus aduſq; cataractas, in-
ſulaſq́; efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ ut ſingulas
Meroe ægre tertio die relinquat. Inter quas duæ ſunt claræ, Meroe, & Delta à triquetræ lite-
Delta ræ forma hoc uocabulo ſignatius appellata. Cum aũt ſol per cancri ſidus cœperit uehi,
augeſcens aduſq; tranſitũ eius in libram, diebuſq́; centum ſublatius fluens, minuitur po-
ſtea

ſtea, & mitigatis ponderibus aquarũ nauibus antea peruius equitabiles campos oſten
dit. Abunde itaq; luxurians ita eſt noxius, ut infructuoſus ſi uenerit parcior: gurgitum
enim nimietate humectans diutius terras culturas moratur agrorũ, paruitate autẽ mi-
natur ſteriles ſegetes. Eumq; nemo aliquando extolli cubitis altius ſexdecim poſſeſſor
optauit. Et ſi inciderit moderatius, aliquoties iactæ ſementes in loco pinguis ceſpitis
cum augmento fere ſeptuageſimo renaſcũtur: ſolusq; fluminum auras nullas inſpirat.
exuberat Aegyptus etiã pecudib. multis, inter quas terreſtres ſunt & aquatiles: aliæq;
humi & in humoribus uiuunt, unde amphibia nominantur. & in aridis quidẽ capreo-
li ueſcuntur, & bucali & biſturnitia omni deformitate ridicula, aliaq; monſtra quæ nu-
merare non refert. Inter aquatiles autem beſtias crocodilus ubiq; per eos tractus abun *Crocodilus*
dat, exitiale quadrupes malum aſſuetum elementis ambobus, lingua carẽs, maxillam
ſuperiorem commouẽs ſolam, ordine dentium pectinato, pernicioſis morſibus quic-
quid tetigerit pertinaciter tenens, oua edens fœtus anſerini ſimilia: utq; armatus eſt un
guibus, ſi haberet etiam pollices, ad euertẽdas quoq; naues ſufficeret uiribus magnis:
ad cubitorum enim longitudinem decẽ interdum extentus, noctibus quieſcẽs per un-
das, diebus humi ueſcitur, cõfidentia cutis, quam ita ualidam gerit, ut eius tergo cata-
phracta uix tormentorũ ictibus perforentur. & ſæuientes ſemper eædem ferę, quaſi pa
cto fœdere quodam caſtrenſi, per ſeptem ceremonioſos dies miteſcũt ab omni ſæuitia
deſciſcentes, quibus ſacerdotes Memphi natales celebrant Apis. Præter eos autẽ qui
fortuita pereunt morte, alij diſrumpuntur ſuffoſsis aluis mollibus certis ferarũ dorſua
libus cruſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluuius antedictus: alij exitio intereunt tali.
Trochilos auicula breuis, dum eſcarum minutias captat, circa cubantem uolitãs blan-
de, gingiuasq; eius irritatius titillando peruenit adusq; ipſam uiciniã gutturis. quod fa-
ctum contuens hydrus ichneumonis genus, oris aditum penetrat alite præuia pateſa-
ctum, & populato uentre uitalibus dilancinatis erũpit. Audax tamen crocodilus mon
ſtrum fugacibus, ubi audacem ſenſerit timidiſsimũ, & in terra acutius cernẽs, per qua-
tuor menſes hybernos nullo ueſci dicitur cibo. Hippopotami quoq; generãtur in illis *Hippopotami*
partibus, ultra animalia cuncta ratione carẽtia ſagaciſsimi, ad ſpeciem equorũ bifidas
habentes ungulas, caudasq; breues: quorũ ſolertiæ duo oſtendere documẽta ſufficiet.
Inter arũdines celſas & ſqualentes nimia denſitate hæc belua cubilibus poſitis, otium
peruigili ſtudio circunſpectat, laxataq; copia ad ſegetes depaſcẽdas egreditur. Cumq;
iam cœperit redire diſtenta, auerſis ueſtigijs diſtinguit tramites multos, ne unius plani
itineris lineas inſidiatores ſecuti, repertũ ſine difficultate cõfodiant. Item cũ auiditate
nimia extuberato uẽtre pigreſcit, ſuper calamos recẽs exectos ſemora cõuoluit & cru
ra, ut pedibus uulneratis cruor egeſtus ſagina diſtentũ faciat leuẽ: & carnes ſaucias cœ
no oblinit, quãdiu in cicatrices cõueniant plagæ. Has mõſtruoſas antehac raritates in
beluis, in ędilitate Scauri uidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri, quem
defendens Tullius imperat Sardis, ut de familia nobili ipſi quoq; cum orbis terrarum
autoritate ſentirent: & per ætates exinde plures ſæpe buc ducti, nunc inueniri nuſquã
poſſunt, ut cõiectantes regionũ incolæ dicũt, inſectantis multitudinis tædio ad Blem-
myas migraſſe compulſi. inter Aegyptias alites, quarum uarietas nullo comprehendi
numero poteſt, ibis ſacra eſt & amabilis & innocua, ideo quod nidulis ſuis ad cibũ ſug *Ibis*
gerens oua ſerpentũ, efficit ut rareſcant mortiferæ peſtes abſumptæ. occurrunt cędem
uolucres pinnatis agminibus anguiũ, qui ex Arabicis emergũt paludibus uenena ma
lignantes: eosq; antequam finibus ſuis excedant, prælijs ſuperatos aerijs uorant: quas
aues per roſtra edere fœtus accepimus. Serpentes quoq; Aegyptus alit innumeras: ul-
tra omnẽ perniciem ſæuientes baſiliſcos, & amphiſbenas, & ſcytalas, & acontias, & di
pſadas, & uiperas, aliasq; cõplures: quas omnes magnitudine & decore aſpis facile ſu
pereminens, nunquam ſponte ſua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pre-
tium eſt operæ maximum legere, è quibus pauca conueniet explicari. Sunt therma lu-
tra quæ Cythrus indigenę uocãt. Templa ubiq; molibus magnis extructa. Pyramides
ad miracula ſepiẽ prouectæ, quarũ diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodo-
tus docet, ultra omnẽ omnino altitudinẽ, quæ humanis confici poteſt, erectæ ſunt tur-
rꝭs, ab imo latiſsimæ, in ſummitates acutiſsimas deſinẽtes: quæ figura apud geometras

ideo ſic appellatur, quòd ad ignis ſpeciem, τοῦ πυρὸς ut nos dicimus, extenuatur in co-
num: quarũ magnitudo quoniã in celſitudinẽ nimiam ſcandens, gracileſcit paulatim,
umbras quoq; mechanica ratione cõſumit. Sunt & ſyringes ſubterranei quidam & fle-
xuoſi receſſus, quos (ut fertur) periti rituum uetuſtorũ aduentare diluuiũ præſcij, me-
tuentesq; ne ceremoniarum obliteraretur memoria, penitus operoſis digeſtos fodinis
per loca diuerſa ſtruxerũt: & exciſis parietibus uolucrũ ferarumq; genera multa ſcul-
Hieroglyphicæ literæ pſerunt, & animalium ſpecies innumeras multas, quas hieroglyphicas literas appella-
runt, Latinis ignorabiles. Dein Syene, in qua ſolſtitij tempore, quo ſol æſtiuum auſtri-
nus curſum extendit, recta omnia ambientes radij excedere ipſis corporibus umbras
non ſinunt. Inde ſi ſtipitẽ quiſquã fixerit rectum, uel hominẽ, aut arborem uiderit ſtan-
tem, circa lineamentorũ ipſas extremitates contẽplabitur umbras abſumi: ſicut apud
Meroem Aethiopiæ partem æquinoctiali circulo proximã dicitur euenire, ubi per no-
naginta dies umbræ noſtris in contrariũ cadunt: unde Antiſcios eius incolas uocant.
Quæ quoniam miracula multa ſunt, opuſculi noſtri propoſitũ excedentia, ad ingenia
celſa reijciamus, pauca ſuper prouincijs narraturi. Tres prouincias Aegyptus ferẽ ha-
buiſſe temporibus priſcis, Aegyptum ipſam, & Thebaidam, & Libyam: quibus duas
adiecit poſteritas, ab Aegypto Auguſtamnicam, & Pentapolim à Libya ſicciore diſpa-
ratã. Igitur Thebais multas inter urbes clariores alijs Hermopolim habet & Copton,
& Antinoon quam Hadrianus in honorem Antinoi ephebi condidit ſui. hecatompy-
los enim Thebas nemo non nouit. In Auguſtamnica Peluſium oppidum eſt nobile,
quod Peleus Achillis pater dicitur condidiſſe, luſtrari deorum monitu iuſſus in lacu,
qui eiuſdem ciuitatis alluit mœnia, eum poſt interfectũ fratrẽ nomine Phocũ horren-
dis furiarum imaginibus raptaretur, & Caſsium ubi Pompeij ſepulchrum eſt Magni,
& Oſtracine, & Rhinocorura. In Pentapoli Libya Cyrene poſita eſt urbs antiqua, ſed
deſerta, quam Spartanus condidit Battus, & Ptolemais, & Arſinoe eadem quæ Teu-
chira: & Darnis, & Berenice, quas Heſperidas appellant: in ſicciore uero Libya Pare-
tonion, & Cherecla, & Neapolis, inter municipia pauca & breuia. Aegyptus ipſa, quæ
iam inde ut Romano imperio iuncta eſt regitur à præfectis, exceptis minoribus mul-
Alexãdria uertex ciuitatum tis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi maximis urbibus nitet. Alexãdria
enim uertex omnium eſt ciuitatũ, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris
altiſsimi, & architecti ſolertia Dinocratis, qui cum ampla mœnia fundaret & pulchra,
penuria calcis id momentum parum repertæ, omnes ambitus liniales farina reſperſit:
quod ciuitatem pòſt alimentorum uberi copia circunfluere ſortuito mõſtrauit indicio.
ibi auræ ſalubriter ſpirantes, aer tranquillus & clemens: atq; ut periculum docuit per
uarias collectum ætates, nullo penè die incolentes hanc ciuitatem ſolem ſerenum non
uident. hoc littus ne fallacibus & inſidioſis acceſsibus affligeret ut antehac nauigãtes
diſcriminibus plurimis, excogitauit in portu Cleopatra turrim excelſam, quæ Pharos
à loco ipſo cognominatur, prælucendi nauibus nocturna ſuggerens miniſteria: cum
quondam ex Parthenio pelago uenientes aut Libyco, per pandas oras & uacuas mon-
tium nullas ſpeculas uel colliũ ſigna cernẽtes, harenarũ illiſæ glutinoſæ mollitia fran-
gerentur. Hæc eadem regina heptaſtadium ſicut uix credenda celeritate, ita magnitu-
dine mira conſtruxit, ob cauſam notam & neceſſariam. Inſula Pharos, ubi Protea cum
phocarum gregibus diuerſatum Homerus fabulatur inflatius, à ciuitatis littore mille
paſsibus diſparata, Rhodiorũ erat obnoxia uectigali. Quod cũ inde quidam nimium
quantum petituri ueniſſent, fœmina callida ſemper in fraudes, ſolennium ſpecie feria-
Aſtus Cleopatræ rum iiſdem publicanis ſecũ ad ſuburbana perductis, opus iuſſerat irrequietis laborib.
conſummari, & ſeptem diebus totidẽ ſtadia molibus iactis in mare ſolo propinquand
terræ ſunt uindicatæ. Quò cum uehiculo ingreſſa, errare ait Rhodios, inſularum non
continentis portorium flagitãtes. His accedunt altis ſufflata faſtigijs templa. Inter quæ
eminet Serapium, quod licet minuatur exilitate uerborum, atrijs tamen columnarijs
ampliſsimis, & ſpirantibus ſignorũ figmẽtis, & reliqua operũ multitudine ita eſt exor-
natum, ut poſt capitolium, quo ſe uenerabilis Roma in æternũ attollit, nihil orbis ter-
rarum ambitioſius cernat. In quo bibliothecæ fuerunt inæſtimabiles: & loquitur mo-
nimentorum ueterum concinens fides, ſeptingenta uoluminum millia, Ptolemæis

regibus

regibus uigilijs intentis cōpoſita, bello Alexandrino, dum diripitur ciuitas ſub dictatore Cæſare conflagraſſe. Canopus inde duodecimo diſiungit̃ lapide: quem, ut priſcæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator ſepultus ibi cognominauit: hactenus impendio locus fanis & diuerſorijs lætis extructus, auris & ſalutari tēperamento perflabilis, ita ut extra mundum noſtrū morari ſe quiſquam arbitretur in illis tractibus agēs, cum ſæpe aprico ſpiritu immurmurātes audierit uentos. Sed Alexandria ipſa nō ſenſim, ut aliæ urbes, ſed inter initia prima aucta per ſpatioſos ambitus, interniſq; ſeditionib. diu aſpere fatigata, ad ultimum multis poſt annis Aureliano imperium agente, ciuilibus iurgijs ad certamina interneciua prolapſis, diruptiſq; mœnibus, amiſit regionum maximam partem, quæ Bruchion appellabatur, diuturnū præſtantium hominum domicilium. Vnde Ariſtarchus grāmaticæ rei doctrinis excellens, & Herodianus artium minutiſsimus ſciſcitator, & Saccas Ammonius Plotini magiſter, alijq; plurimi ſcriptores multorum in literis nobilium ſtudiorum: inter quos Chalcenterus emicuit Didymus multiplicis ſcientiæ cœpti memorabilis: qui in illis ſex libris, ubi nōnunquam imperfecte Tullium reprehendit, ſillographos imitatus ſcriptores maledicos, iudicia doctarum aurium incuſat, ut immania frementem leonem putidulis uocibus uanus catulus longius circumlatrans. Et quanquam ueteres cum his quorum memini, floruere complures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe doctrinæ uariæ ſilent: nam & diſciplinarum magiſtri quodammodo ſpirant, & nudatur ibi geometrico radio quicquid reconditum latet, nōdumq; apud eos penitus exaruit muſica nec harmonia conticuit, & recalet apud quoſdam adhuc licet atros conſideratio mundani motus & ſiderum, doctiq; ſunt haud numero pauci: ſuper his ſciētiam callent quæ fatorum uias oſtendit. Medicinę autem, cuius in hac uita noſtra, nec parca nec ſobria, deſiderantur adminicula crebra, ita ſtudia augentur indies, ut licet opus ipſum redoleat, pro omni tamen experimento ſufficiat medico ad cōmendandam artis autoritatem, ſi Alexandriæ ſe dixerit eruditum. & hæc quidem hactenus. Sed ſi intelligendi diuini aditionem multiplicem, & præſenſionū originem, mente uegeta quiſquā uoluerit replicare, per mundum omnem inueniet mathemata huiuſmodi ab Aegypto circunlata. hic primum homines longe ante alios ad uaria religionū incunabula (ut dicitur) peruenerunt, & initia prima ſacrorum caute tuentur condita ſcribis arcanis. Hac inſtitutus prudentia Pythagoras colēs ſecretius deos, quicquid dixit, aut uoluit, autoritatē eſſe inſtituit ratam, & femur ſuum aureū apud Olympiam ſæpe monſtrabat, & cum aquila colloquens ſubinde uiſebatur. Hinc Anaxagoras lapides è cælo lapſuros, & putealem limum contrectans, tremores futuros prædixerat terræ. Et Solon ſententijs adiutus Aegypti ſacerdotum, latis iuſto moderamine legibus, Romano quoq; iuri maximum addidit firmamentum: ex his fontibus per ſublimia gradiens ſermonum amplitudine Iouis æmulus non uiſa Aegypto militauit ſapientia glorioſa. Homines autem Aegyptij pleriq; ſubfuſculi ſunt & atrati, magiſq; mœſtiores, gracilenti & aridi, ad ſingulos motus excandeſcentes, controuerſi, et repoſcones acerrimi. Erubeſcit apud eos ſi quis non inficiando tributa, plurimas in corpore uibices oſtendat: & nulla tormentorū uis inueniri adhuc potuit, quæ obduratū ullius pectus latrocinijs inuitū elicere potuit, ut nomen proprium dicat. Id autem notum eſt, ut annales ueteres mōſtrant, quòd Aegyptus omnis ſub amicis erat antea regibus: ſed ſuperatis apud Actiū bello nauali Antonio & Cleopatra, prouinciæ nomen accepit, ab Octauiano Auguſto poſſeſſa. Aridam Libyam ſupremo Apionis regis conſecuti ſumus arbitrio, Cyrenas cum reſiduis ciuitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolemæi liberalitate ſuſcepimus. euectus longius ad ordinem remeabo cœptorum.

Didymus

Doctrinæ natiuæ Alexādriæ

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER VICESIMVSTERTIVS

AEC eo anno, ut prætereamus negotiorum minutias, agebantur per prouincias. Iulianus uero iam ter consule ascito in collegio trabeæ Sallustio præfecto per Gallias, quater ipse amplissimum inierat magistratũ: & uidebatur nouum adiunctum esse Augusto priuatum, quod post Diocletianum & Aristobulum nullus meminerat gestum. & licet accidentium uarietatem solicita mente præcipiens, multiplicatos expeditionis apparatus flagrãti studio perurgeret, diligentiæ tamen ubiq; diffidens, imperijq; sui memoriã magnitudine operũ gestiẽs propagare, ambitiosum quondam apud Hierosolymã templum, quod post multa & internecíua certamina obsidente Vespasiano posteaq; Tito ægre est expugnatum, instaurare sumptibus cogitabat immodicis, negotiũq; maturandum Alypio dederat Antiochẽsi, qui olim Britãnias curauerat pro præfectis. Cũ itaq; rei idem fortiter instaret Alypius,
Exusta fundamenta iuuaretq; prouinciæ rector, metuendi globi flammarũ prope fundamẽta crebris assultibus erũpentes, fecere locũ exustis aliquoties operãtibus inaccessum: hocq; modo elemẽto destinatius repellente, cessauit inceptũ. Iisdem diebus legatos ad se missos ab Vrbe æterna, clare natos meritisq; probabilis uitæ cõpertos imperator honoribus diuersis affecit: & Aproniaũ Romæ decreuit esse præfectum, Octauianũ proconsulẽ Africæ, Venusto Vicariã commisit Hispaniæ: Rufinũ Arabium comitẽ orientis in locum auunculi sui Iuliani recẽs defuncti prouexit. Quibus ut conuenerat ordinatis, terrebatur omine quodã (ut docuit exitus) præsentissimo. Felice enim largitionũ comite pro-
Felix largitionum comes fluuio sanguinis repẽte extincto, eumq; Comite Iuliano secuto, uulgus publicos contuens titulos, Felicem Iulianũ Augustumq; pronunciabat. Præcesserat aliud sæuum.
Genij tẽplum Namq; Calendis ipsis Ianuarijs ascendente gradile Genij templũ e sacerdotum consortio quidam cæteris diuturnior nullo pulsante repente cõcidit, animamq; insperato casu efflauit: quod astantes, incertum per imperitiã an adulandi cupiditate, memorabant consulum seniori portendi, nimirum Sallustio: sed ut apparuit non ætati, sed potestati maiori interitum propinquare mõstrabatur. Super his alia quoq; minora signa subinde, quod acciderat, ostendebant. Inter ipsa enim exordia procinctus Parthici disponendi nuntiatum est Constantinopolim terræ pulsu uibratam: quod horum periti minus lætum esse pronuntiabant aliena peruadere molienti rectori. Ideoq; intempestiuo conatu desistere suadebant: ita demum hæc & similia contemni oportere firmantes, cum irruẽtibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitẽte ui moris. Iisdem diebus nuntiatũ est ei per literas, Romæ super hoc
Sibyllini libri bello libros Sibyllæ cõsultos, ut iusserat, imperatorem eo anno discedere à limitibus suis aperto prohibuisse responso. Inter hæc tamen legationes gentium plurimarũ, auxilia pollicentiũ, liberaliter susceptæ remittebantur, speciosa fiducia principe respondente, nequaquã decere aduentitijs adiumẽtis rem uindicari Romanam, cuius opibus fouere cõueniret amicos & socios, si auxilium eos adegerit necessitas implorare. Solum Arsacem monuerat Armeniæ regẽ, ut collectis copijs ualidis iubẽda opperiretur, quò tenderet, quid deberet urgere, propere cogniturus. Proinde cum primã cõsultæ rationes copiã præbuissent, rumore præcurso hostiles occupare properans terras, nondum adulto uere missa per militares numeros expeditionali tessera, cunctos transire iussit Euphraten. Quo comperto omnes euolant ex hybernis, transmissoq; ut textus docebat scriptorum, dispersi per stationes uarias, aduentum principis expectabant. Ipse autem Antiochiam egressurus Heliopoliten quendam Alexandrũ Syriacæ iurisdictioni præfecit, turbulentũ & sæuum: dicebatq; non illum meruisse, sed Antiochiensibus auaris & contumeliosis huiusmodi iudicem conuenire. Cumq; eum profecturum deduceret multitudo promiscua, itum felicem reditumq; gloriosum exoptans, oransq;

ut deinde

ut deinde placabilis esset & lenior, nondũ ira quam ex cõpellationibus & probris con
ceperat emollita, loquebatur asperius, se eos asserens postea non uisurũ. Disposuisse
enim aiebat, hyemandi gratia per compendiariam uiam cõsummato procinctu, Tar-
sum Ciliciæ reuersurũ: scripsisseq; ad Memorium præsidem, ut in eadem urbe cuncta
sibi congrua pararentur: & hoc haud diu postea cõtigit. Corpus namq; eius illuc rela-
tum exequiarum humili pompa in suburbano sepultũ est, ut ipse mandarat. Iamq; apri
cante cælo, tertio Nonas Martias profectus Hierapolim solitis itineribus uenit: ubi Hierapolis
cum introiret ciuitatis capacissimæ portas, sinistra porticus subito lapsa, subtertenden
tes quinquaginta milites exceptis plurimis uulneratis tignorum tegularumq; pondere
magno collisit. Vnde contractis copijs omnibus, Mesopotamiam tam propere signa
commouit, ut fama de se nulla præuersa (id enim accuratius obseruarat) improuisus
Assyrios occuparet. Deniq; cum exercitu, & Scytharũ auxilijs Euphrate nauali ponte
transmisso, uenit ad Batnas municipiũ Osdroenæ, ibiq; illætabile portentũ offendit.
Cum enim calonum frequens multitudo ad suscipiendum cõsuete pabulum prope a-
cervum palearum stetisset impendio celsum (hoc enim modo per regiones illas tales
species construuntur) rapientibus multis quassata congeries inclinata est, pariq; exitio
quinquaginta obruit homines, mole maxima ruinarum. Mœstus exinde digressus ue-
nit cursu propero Carras, antiquũ oppidum, Crassorum & Romani exercitus ærum-
nis insigne: unde duæ ducentes Persidem uiæ regiæ distinguuntur: læua per Adiabe-
nam & Tigridẽ, dextera per Assyrios & Euphraten. ibi moratus aliquot dies dum ne
cessaria parat, & Lunæ quæ religiose per eos colitur tractus ritu locorũ fert sacra, dici- Luna quæ Car
tur ante aras nullo arbitrorum admisso, occulte paludamentum purpureum propin- ris colitur
quo suo tradidisse Procopio, mandasseq; arripere fidentius principatum, si se interisse
didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quiescẽtis animus agitatus insomnijs euenturum
triste aliquid præsagiebat. Quo circa & ipse, & uisorũ interpretes præsentia contẽplan
tes, diem secuturũ qui erat quartumdecimũ Cal. Apriles obseruari debere pronuntia-
bant. uerũ ut compertũ est postea, eadem nocte Palatini Apollinis templũ, præfectu-
ram regẽte Aproniano in urbe cõflagrauit æterna: ubi ni multiplex iuuisset auxilium
etiã Cumana carmina consumpserat magnitudo flammarũ. Postq; ita digesta agmina,
& cõmeatus omnis generis disponendi, procursatorũ aduentu anhelantiũ etiam tum
indicatur, equestres hostiũ turmas uicino limite quodam perrupto auertisse subito prę
das. cuius atrocitate mali perculsus ilico, ut ante cogitauerat, triginta milia lectorũ mi-
litum eidem cõmisit Procopio, iuncto ad parilem potestatẽ Sebastiano comite ex du-
ce Aegypti: ijsdemq; præcepit, ut intra Tigridem interim agerent, uigilanter oĩa ser-
uaturi, ne quid inopinũ ex incauto latere oriretur, qualia multa sæpe dixerat euenisse:
mandabatq; eis, ut si fieri potius possit, regi sociarentur Arsaci: cumq; eo per Cordue-
nam, & Moxoenam Chiliocomo uberi Mediæ tractu, partibusq; alijs præstricto cur-
su uastatis, apud Assyrios adhuc agenti sibi accurrerent necessitatum articulis adfutu
ri. His ita ordinatis ipse exitu simulato per Tigrim, quod iter etiam rebus uarijs de in-
dustria iusserat instrui, flexit dextrorsus: & quieta nocte emensa, mane iumẽtum, quo
ueheretur ex usu poposcit: oblatusq; ei equus Babylonius nomine ictu torminis con-
sternatus, dum dolorum impatiens uoluitur, auro lapillisq; ornamenta distincta con-
spersit. Quo ostento lætior clamauit, plaudẽtibus proximis, Babylona humi procidis-
se ornamentis omnibus spoliatam: & paulisper detentus, ut omen per hostias litando
firmaret, Dauanam uenit castra præsidiaria, unde ortus Belias fluuius funditur in Eu
phraten. hic corporibus cibo accurate refectis, postridie uentum est ad Callinisum, mu
nimẽtum robustum, cõmercandi opimitate gratissimũ: ubi ad diem sextũ Cal. quo Ro
mæ matri deorum pompæ celebrantur annales, & carpẽtum quo uehitur simulacrum
Almonis undis ablui perhibetur, sacrorum solennitate prisco more completa, somno
per otium capto exultans pernoctauit & lætus. Luce uero sequuta profectus exinde
per supercilia riparum fluuialium, aquis adolescentibus undiq; conuenis, cum armige
ra gradiens manu in statione quadam sub pellibus mansit: ubi Saracenorũ reguli gen Saraceni Iulia
tium genibus supplices nixi, oblata auri corona, tanq; mundi nationumq; suarũ domi num adorant
num adorarunt suscepti gratãter, ut ad sutta bellorum adpositi. dumq; hos alloquitur,

Xerxis

Xerxis illius potentissimi regis instar classis aduenit, tribuno Cõstantiano cum comi-
te Lucilliano ductante, quæ latissimum flumen Euphraten artabat: in qua mille erant
onerariæ naues ex diuersa trabe contextæ, cõmeatus abunde ferentes, & tela, & obsi-
dionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidemq́ue ad cõpaginandos neces-
sariæ pontes. Re ipsa admoneor breuiter quãtum mediocre potest ingeniũ hæc instru
Balistæ figura mentorũ genera ignorantibus circũscripta monstrare: & balistæ figura docebitur pri-
ma. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & uastum, in modum regulæ
maioris extentum: cuius ex uolumine tereti quod in medio ars polita componit, qua-
dratus eminet stylus extensius recto canalis angusti meatu cauatus, & hac multiplici
chorda neruorum tortilium illigatus: eiq́ue cochleæ duæ ligneæ coniunguntur aptissi-
me, quarum prope unam adsistit artifex contẽplabilis, & subtiliter adponit in temonis
cauamine sagittã ligneam spiculo maiore conglutinatã: hocq́ue facto hincinde ualidi iu
uenes uersant agiliter rotabilem flexũ. cum ad extremitatẽ neruorum acumen uenerit
summum, percita interno pulsu à balista ex oculis euolat, interdum nimio ardore scin
tillans: & euenit sępius, ut anteq́ue telum cernatur, dolor lætale uulnus agnoscat. Scor-
pionis aũt, quem appellant nunc onagrum, huiusmodi forma est: Dolantur axes duo
quernei uel ilicei, curuantq́ue mediocriter, ut prominere uideanť in gibbas: hiq́ue in mo
dum serratorię machinæ cõnectuntur, ex utroq́ue latere patentius perforati, quos inter
per cauernas funes colligantur robusti, compagem ne dissiliat cõtinentes. Ab hac me
dietate restiũ ligneus stylus exurgens obliquus, & in modum iugalis temonis erectus,
ita neruorum modulis implicatur, ut altius tolli possit, & inclinari: summitatiq́ue eius
unci ferrei copulantur, è quibus pendet stupea uel ferrea funda: cui ligno fulcimentũ
prosternitur ingens cilicium paleis cõsertum minutis, ualidis nexibus illigatum, & lo-
catum super cõgestos cespites uel lateritios aggeres. Nam muro saxeo huiusmodi mo
les imposita disiectat quicquid inuenerit subter, concussione uiolenta non pondere.
Cum igitur ad concertationem uentum fuerit, lapide rotundo fundę imposito, quater
ni altrinsecus iuuenes repagula quibus incorporati sunt funes explicantes, retrorsus
stylum penes uncinum inclinãt: itaq́ue demum sublimis adstans magister, claustrũ quod
totius operis continet uincula, reserat malleo forti percussum. unde absolutus ictu uo-
lucri stylus, & mollitudine offensus cilicij, saxum contorquet quicquid incurrerit col-
Scorpio lisurum. Et tormentũ quidem appellatur, quòd ex eo omĩs explicatio torquetur. Scor-
Onager pio autem quoniã aculeũ desuper habet erectus: cui etiam onagri uocabulum indidit
ætas nouella ea re, quòd asini feri cum uenatibus agitantur, ita eminus lapides post ter
ga calcitrando emittunt, ut perforent pectora sequentium, aut perfractis ossibus capi-
ta ipsa displodant. Hinc ad arietem uenimus. Eligitur abies uel ornus excelsa, cuius
Aries summitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens prominulam speciẽ, quæ
forma huic machinamẽto uocabulum indidit: & sic suspensa utrinq́ue transuersis asseri
bus & ferratis quasi ex lance uinculis trabis alterius continetur: eamq́ue quantum men-
suræ ratio patitur multitudo retro repellens, rursus ad obuia quæq́ue rumpenda protru
dit ictibus ualidissimis, instar adsurgentis & cædentis armati. Qua crebritate uelut re-
ciproci fulminis impetu ædificijs scissis in rimas, cõcidunt structuræ laxatę murorum.
Hoc genere operis, si fuerit exerto uigore discussum, nudato uallo defensoribus solu-
tisq́ue obsidijs ciuitates munitissimæ recluduntur. Pro his arietum machinamentis iam
Helepolis crebritate despectis conditur machina scriptoribus historicis nota, quam Helepolim
Græci cognominant: cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius Rhodo alijsq́ue
urbibus oppugnatis Poliorcetes est appellatus. Aedificatur autem hoc modo: Testu-
do cõpaginatur immanis axibus roborata longissimis, ferreisq́ue clauis aptata, & con-
tegitur corijs bubulis uirgarũq́ue recenti textura, atq́ue limo aspergitur eius suprema, ut
flãmeos detractet & missiles casus. Conseruntur aũt eius frontalibus trisulcę cuspides
præacutæ ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores ostendunt fulmina uel fi-
ctores, ut quicquid petierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita ualidam molem, rotis
& funibus regens numerosis intrinsecus miles languidiori murorum parti uiribus ad
mouet concitis: & nisi desuper propugnantium ualuerint uires, collisis parietibus adi-
tus patefacit ingentes. Malleoli aũt teli genus figuranť hac specie: Sagitta est cannea

inter

inter spiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concauatur uentre subtiliter, & plurifariam patens atque in alueo ipso ignē cum aliquo suscipit alimēto. Et sic emissa lentius arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) si hæserit usque tenaciter cremat, aquisque conspersa acriores excitat æstus incendiorum, nec remedio ullo quam super iacto puluere consopitur. Hactenus de instrumentis muralibus, è quibus pauca sunt dicta. Nunc ad rerum ordinem reuertamur. Adscitis Saracenorum auxilijs, quæ animis obtulere promptissimis, tendens imperator agili gradu Cercusium, principio mensis Aprilis ingressus est munimentum tutissimū, & fabre politum: cuius mœnia Abora & Euphrates ambiunt flumina, uelut spacium insulare fingentes. quod Diocletianus exiguum ante hac & suspectum, muris turribusque circundedit celsis, cum in ipsis barbarorum cōfinijs interiores limites ordinaret, ne uagarenē per Syriā Persæ, ita ut paucis ante annis cum magnis prouinciarū cōngerat damnis. Namque cū Antiochiæ in alto silentio scenicis ludis mimus cum uxore immissus è medio sumpta quædam imitaretē, populo uenustate attonito, coniunx Nisi somnus est, inquit, en Persæ. & retortis plebs unuuersa ceruicibus, ex aceruantia in se tela declinans spargitur passim. ita ciuitate incensa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effusius, incensisque locis finitimis & uastatis, onusti præda hostes ad sua remearunt innoxij, Mareade uiuo exusto, qui eos ad suorum interitum ciuium duxerat inconsulte. Et hæc quidem Gallieni temporibus euenerunt. Iulianus uero dum moratur apud Cercusium, ut per naualem Aboræ pontem exercitus & omnes sequelæ transiret, literas tristes Sallustij Galliarum præfecti suscepit, orantis suspendi expeditionem in Parthos, obtestantisque ne ita intempestiue nondum pace numinum exorata irreuocabile subiret exitium: posthabito tamen suasore cautissimo, fidentius ultra tendebat, quoniā nulla uis humana uel uirtus meruisse unquam potuit, ut quod præscripsit fatalis ordo, non fiat. Statimque transgressus, pontem auelli præcepit, ne qua militum ab agminibus proprijs reuertēdi fiducia remaneret. Pari sorte hic quoque omen illætabile uisum est, apparitoris cuiusdam cadauer extentū carnificis manu deleti: quem præfectus Sallustius præsens ea re supplicio capitali damnauerat, quod intra præstitutum diem alimentorū augmentū exhibere pollicitus, causa impediente frustratus est. Sed miserando homine trucidato postridie aduenit, ut ille promiserat, alia classis abunde uehēs annonam. Profecti exinde Zaitam uenimus locū, qui olea arbor interpretatur. Hic Gordiani imperatoris longe conspicuū uidimus tumulum, cuius actus à pueritia prima exercituūque felicissimos ductus, & insidiosum interitum digessimus tempore cōpetenti. ubi cum pro ingenita pietate consecrato principi parentasset, pergeretque ad Duram desertum oppidum, procul militarem cuneum conspicatus stetit immobilis: eique dubitanti quid ferrent, offertur ab eis immanissimi corporis leo, cum aciem peteret multiplici telorū iactu cōfossus. Quo omine uelut certiore iam spectaculi prosperioris elatus, exultantius incedebat. Sed incerto fato fortunæ aliorsum prorupit euētus. Obitus enim regis portendebatur: sed cuius, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ nō nisi casus discreuere postremi: ut fidem uaticinij Delphici, quæ post Alyn flumen transmissum maximū regnum disicciturū prædixerat Crœsum, & aliam quæ Atheniēsibus ad certandū cōtra Medos oblique destinauerat mare, fortemque his posteriorē ueram quidē, sed non minus ambiguā: Aio te Aeacida Romanos uincere posse. Hetrusci tamen aruspices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hunc sæpe arcentibus nō crederetur, prolatis libris ritualibus ostēdebant signum hoc esse prohibitorium, principique aliena licet iuste inuadenti contrarium. sed calcabantur philosophis refragantibus, quorum reuerenda tunc erat autoritas, errantium subinde, & in parum cognitis perseuerantiū diu. etenim ut probabile argumentum ad fidem implendam scientiæ suæ id prætendebant, quòd & Maximiano antehac Cæsari cum Narse Persarū rege iam cōgressuro, itidem leo, & aper ingens trucidati simul oblati sunt, & superata gente discessit incolumis: illo minime contemplato, quòd aliena petenti portendebatur exitium, & Narses primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. Secuto itidem die, qui erat VII. Idus April. sole uergēte iam in occasum, ex parua nubecula subito aere crassato usus adimitē

Cercusium

Tumulus Gordiani

Oracula dubia

lucis: & post minacem tonitruum crebritatẽ & fulgurum, Iouianus nomine miles de
cælo tactus cum duobus equis concidit, quos potu satiatos à flumine reducebat. quo
Fulmen consiliarium uiso harum rerum interpretes accersit: interrogatiq; etiam id uetare procinctum fiden
tius adfirmabant, fulmen consiliariũ esse monstrantes. Ita enim appellãtur quæ dissua-
dent aliquid fieri uel suadent. Ideoq; hoc nimis cauẽdum, quod militem celsi nominis
Fulgurales libri cum bellatorijs iumentis extinxit: & hoc modo contacta loca, nec intueri, nec calcari
debere fulgurales pronuntiant libri. Contra philosophi, candorem ignis sacri repente
conspecti nihil significare aiebant, sed esse acrioris spiritus cursum ex ęthere aliqua uia
ad inferiora detrusum: aut si exinde pręnoscitur aliquid, incrementa claritudinis impe
ratori portendi gloriosa cœptanti, cum constet flammas suapte natura nullo obstante
ad sublimia conuolare. Peracto igitur, ut ante dictum est, ponte cunctisq; trãsgressis,
imperator antiquissimum omnium ratus est militem alloqui, sui rectorisq; fiducia pro
perantẽ intrepide. signo itaq; per lituos dato, cum centuriæ omnes & cohortes & ma-
nipuli conuenissent, ipse aggere glebali adsistens, coronaq; celsarum circundatus pote
Concio Iuliani statum, talia ore sereno disseruit, fauorabilis studio concordi cunctorũ. Contemplans
maximis uiribus & alacritate uos uigere, fortissimi milites, concionari disposui, docu
rus ratione multiplici, nõ nunc primitus, ut maledici mussitant, Romanos penetrasse
regna Persidis. Nanq;, ut Lucullum transeam, uel Pompeium, qui per Albanos, &
Massagetas, quos Alanos nunc appellamus, hac quoq; natione perrupta uidit Ca-
spios lacus, Ventidium nouimus Antonij legatum strages per hos tractus innumeras
edidisse. Sed ut à uetustate discedam, hæc quæ tradidit recẽs memoria replicabo. Tra
ianus & rursus Seuerus hinc sunt digressi uictores & trophæati: redissetq; pari splen-
dore iunior Gordianus, cuius monumẽtum nunc uidimus honorate, apud Resainam
superato fugatoq; rege Persarũ, ni factione Philippi præfecti prætorio, scelestè iuuan-
tibus paucis in hoc ubi sepultus est loco, uulnere impio cecidisset. Nec errauere diu
manes eius inulti, quòd uelut clarente iustitia, omnes qui in eum conspirauere, crucia
bilibus interiere supplicijs. & illos quidem uoluntas ad altiora propensior subire impu
lit facinora memoranda: nos uero miseranda recens captarum urbium, & inultæ cæ-
sorum exercituum umbræ, & damnorũ magnitudines, carorumq; amissiones ad hæc
quæ proposuimus hortantur, ut solemur socios, ut medeamur præteritis, & honorata
huius lateris securitate rep. quæ de nobis magnifice loquatur posteritas relinquamus.
adero ubiq; uobis adiumento numinis sempiterni imperator, & antesignanus, & con
turmalis ominibus secundis, ut reor. at si fortuna uersabilis in pugna me usquam fude
rit, mihi uero pro Romano orbe memet uouisse sufficiet, ut Curtij, Mutijq; ueteres,
& clara prosapia Deciorum. Abolẽda nobis natio molestissima, cuius in gladijs non-
dum nostræ propinquitatis exaruit cruor. Plures absumptæ sunt maiorib. nostris æta-
tes, ut interirent radicitus, quæ uexabant. Deuicta est perplexo & diuturno Marte
Carthago: sed eam dum inclytus timuit superesse uictor, euertit funditus. Numanti-
am Scipio post multiplices casus obsidionis emensos, Fidenas ne imperio subcresce-
rent æmulæ Roma subuertit: & Faliscos ita oppressit, & Veios, ut suadere nobis labo
ret monumentorum ueterum fides, ut has ciuitates aliquando ualuisse credamus. Hæc
ut antiquitatum peritus exposui: superest ut auiditate rapiendi posthabita, quæ insi-
diatrix sæpe Romani militis fuit, quisq; agmini cohærens incedat, cum ad necessita-
tem congrediendi fuerit uentum, signa propria sequuturus, sciens quòd si remanserit
usquam, exectis cruribus relinquetur. nihil enim præter dolos, & insidias hostium
uereor nimium callidorum. Ad summam polliceor uniuersis, rebus post hæc prospe-
re mitigatis, absq; omni prærogatiua principum, qui quod dixerint uel censuerint pro
potestate autoritatis iustum esse existimant, rationem rectè consultorum uel secus, si
quis exegerit redditurum. Quo circa erigite iam nunc quæso, erigite animos uestros
multa præsumentes, bona & æquata sorte nobiscum quicquid occurrerit difficile subi
turi, & coniectantes ęquitati semper solere iungi uictoriã. Conclusa oratione ad hunc
grauissimum finem, ductoris gloria præliator miles exultans, speq; in prosperum ela-
tior, sublatis altius scutis, nihil periculosum fore uel arduum clamitabat, sub impera-
tore plus sibi laboris quàm gregarijs indicente, maxime omnium id numeri Gallicani

fremitu

fremitu lætiore monstrabant: memores aliquoties eo ductante, perq; ordines discur-
rente, cadentes uidisse gentes aliquas, alias supplicantes. Res adegit huc prolapsa, ut
in excessu celeri situm monstrare Persidis descriptoribus gentium curiose digestum, è
quibus ægre uera dixere paucissimi. Quod autem erit paulo prolixior textus, ad scien
tiam proficiet plenam. Quisquis enim adfectat nimiam breuitatem ubi narrantur inco *De regno*
gnita, non quid signatius explicet, sed quid debeat præteriri, scrutatur. Hoc regnum *Persidis*
quondam exiguum, multisq; antea nominibus appellatum ob causas quas sæpe retu-
limus, cum apud Babylona Magnum fata rapuissent Alexandrũ, in uocabulum Par-
thi concessit Arsacis obscure geniti, latronum inter adolescentiæ rudimenta ductoris, *Arsaces latro*
uerum paulatim in melius mutato proposito, clarorum contextu factorum aucti subli
mius. Qui post multa gloriose & fortiter gesta, superato Nicatore Seleuco eiusdẽ Ale-
xandri successore, cui uictoriarum crebritas hoc indiderat cognomẽtum, præsidijsq;
Macedonum pulsis ipse tranquillius agens, temperator obedientium fuit & arbiter le
nis. Deniq; post finitima cuncta, ui, uel æquitatis consideratione uel metu subacta, ci-
uitatum & castrorum castellorumq; munimentis oppleta Perside, adsuefactaq; timo-
ri esse accolis omnibus, quos antea formidabat, ipse medium agens cursum ætatis, pla
cida morte decessit. Certatimq; summatum & uulgi sententijs concinentibus, a-
stris (ut ipsi existimant) ritus sui consecratione permixtus est omnium primus. Vnde *Arsacidæ Solis*
ad id tempus reges eiusdem gentis prætumidi appellari se patiunt Solis fratres & Lu- *fratres &*
næ: utq; imperatoribus nostris Augusta nuncupatio amabilis est & optata, ita regibus *Lunæ*
Parthicis abiectis & ignobilibus antea incrementa dignitatum felicibus Arsacis auspi
cijs accessere uel maxima. quamobrem numinis eum uice uenerãtur & colunt, eousq;
propagatis honoribus, ut ad nostri memoriam non nisi Arsacides sit, quisquam in su-
scipiendo regno cunctis anteponatur: & in qualibet ciuili cõcertatione, quæ quotidie
apud eos eueniunt, ut sacrilegium quisq; caueat, ne dextera sua Arsacidem arma ge-
stantem feriat uel priuatum. satisq; constat hanc gentẽ regna, populis ui superatis com
pluribus, dilatasse adusq; Propontidem & Thracias: sed alte spirantium ducum super
bia, licenter grassantium per longinqua, ærumnis maximis imminutã. Primo per Cy-
rum quem Bosphori fretum cum multitudine fabulosa trãsgressum, ad internitionem
deleuit Tomyris regina Scytharum ultrix acerrima filiorum. Deinde cum Darius, po
steaq; Xerxes Græciã elementorũ usu mutato aggressi, cunctis penè copijs terra ma-
riq; consumptis, uix ipsi tutum inuenere discessum: ut bella prætereamus Alexandri-
na & testamento nationẽ omnem in successoris unius iura translatã. Quibus peractis
transcursisq; tẽporibus longis sub consulibus, & deinceps in potestatẽ Cæsarum reda
cta rep. nobiscum eæ nationes subinde dimicarunt, paribusq; momentis interdum, ali
quoties superatæ, nonnunq; abiere uictrices. Nunc locorum situm quantũ ratio sinit,
carptim breuiterq; absoluã. Hę regiones in amplitudines diffusæ longas & latas, ex o-
mni latere insulosum & celebre Persicũ ambiunt mare: cuius ostia adeo esse perhiben-
tur angusta, ut ex Harmozonta Carmaniæ promontorio contra oppositum aliud pro
montorium, quod appellant incolæ Maces, sine impedimẽto cernatur. Quibus angu
stijs permeatis, cum latitudo patuerit nimis extensa, nauigatio adusq; urbem Teredo-
na porrigitur, ubi post iacturas multiplices pelago miscetur Euphrates: omnisq; sinus
dimensione littorea in numerum uiginti millium stadiorum, uelut spatio detornato fi
nitur: cuius per oras omnes oppidorum est densitas & uicorũ nauiumq; crebri discur-
sus. Ergo permeatis angustijs antedictis, uenitur ad Armenię sinum, oriẽti obiectum:
interuallo Cantichus nomine panditur sinus Australis: haud procul inde alius quem
uocant Chaliten, occiduo obnoxius sideri. Hinc præstrictis pluribus insulis, è quibus
paucæ sunt notæ, Indorum mari iunguntur oceano, qui feruentem solis exortum su-
scipit omnium primus, ipse quoq; nimium calens. Vtq; geographici styli formarunt
hac specie distinguitur omnis circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine adusq; Caspi-
as portas Cadusiis conterminat & Scytharum gentibus multis & Arimaspis homini-
bus luscis & feris: ab occidua plaga cõtingit Armenios, & Niphatem, & in Asia sitos
Albanos, mare rubrũ, & Scenitas Arabas quos Saracenos posteritas appellauit: Me-
sopotamiam sub axe meridionali despectat: orienti à fronte contrarius, ad Gangen ex

renditur flumen, quod Indorum intersecans terras, in pelagus eiectatur australe. Sunt
Regiones Persidis aũt in omni Perside hæ regiones maximæ, quas uitaxæ, id est, magistri equitum curãt,
& reges & satrapæ: nam minores plurimas recensere difficile est & superfluũ. Assyria,
Susiana, Media, Persis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani,
Sogdiani, Sacę, Scythia ultra Emodem montẽ, Serica, Aria, Paropamisadæ, Drangia
Assyria na, Arachosia, & Gedrosia. Citra oẽs propinqua est nobilis Assyria celebritate & ma-
gnitudine, & multiformi feracitate ditissima: quæ per populos pagosq; amplos diffu-
sa quondã & copiosa, ad unum cõcessit uocabulũ, & nunc omnis appellatur Assyria:
ubi inter baccarum, uulgariũq; abundantiã frugum bitumen nascitur, prope lacum no
mine Sosingiten, cuius alueo Tigris uoratus, fluensq; subterraneus percursis spatijs
Naphtha longis emergit. Hic & naphtha gignitur picea specie glutinosa, similis ipsa quoq; bitu
mini: cui etiam si auicula insederit breuis, præpedito uolatu submersa penitus euane-
scit. Et cum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inueniet humana mens præter
puluerem extinguendi cõmentũ. In his pagis hiatus quoq; cõspicitur terræ, unde hali
tus letalis exurgẽs quodcunq; animal proxime steterit, odore graui cõsumit. Quæ lues
oriens à profundo quodam puteo, cũ os eius excesserit latum, anteq; sublimius uaga-
retur terras circũsitas inhabitabiles acerbitate fecisset. Cuius simile foramen apud Hie
rapolim Phrygiæ antehac, ut adserunt aliqui, uidebatur: unde emergens itidẽ noxius
spiritus perseueranti odore quicquid propè uenerat corrũpebat, absq; spadonibus so-
lis: quod qua causa eueniat rationibus physicis permittaĩ. Apud Asbamei quoq; Iouis
templũ in Cappadocia, ubi amplissimus ille philosophus Apollonius traditur natus
apud oppidũ Tyana, stagno effluẽs fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus
seseq; resorbens, nunq; extra margines intumescit. Iuxta hũc circuitum Adiabena est
Assyria priscis tẽporibus uocitata, longaq; assuetudine ad hoc trãslata uocabulum ea
re, quod inter Oenam & Tigridẽ sita nauigeros fluuios, adiri uado nunq; potuit: tran-
sire enim diauenin dicimus Græci & ueteres quidem hoc arbitrantur. Nos aũt didici-
mus, quòd in his terris amnes sunt duo perpetui, quos & trãsiuimus, Diauas & Adia-
uas, iuncti naualibus pontibus. Ideoq; intelligi Adiauenam cognominatã, ut à flumini
bus maximis Aegyptus, Homero autore, & India, & Euphratensis antehac Cõmage
na: itidemq; Iberia ex Ibero, nũc Hispania, & à Bæti amne insignis prouincia Bætica.
Ninus In hac Adiabena Ninus est ciuitas, quæ olim Persidis regna possederat, nomen Ni-
ni potentissimi regis quondã Semiramidis mariti declarãs, & Ecbatana, & Arbela, &
Gaugamela, ubi Darium Alexander post discrimina uaria præliorum incitato Marte
prostrauit. In omni aũt Assyria multæ sunt urbes, inter quas Apamia eminet Mesene
cognominata, & Teredon, & Apollonia, & Vologesia, hisq; similes multę splẽdidis-
Babylon Ctesiphon simæ uero & peruulgatæ hæ solæ sunt tres: Babylon, cuius mœnia bitumine Semira-
mis struxit, arcem ẽm antiquissimus rex condidit Belus: & Ctesiphon, quã Vardanes
priscis tẽporibus instituit, posteaq; rex Pacorus incolarũ uiribus amplificatã & mœni
bus, Græco indito nomine Persidis effecit specimen summũ: post hanc Seleucia ambi-
tiosum opus Nicanoris Seleuci. qua per duces Veri Cæsaris, ut ante retulimus, ex
pulsata, auulsum sedibus simulacrum Chomei Apollinis, perlatumq; Romam in æde
Apollinis palatini deorum Antistites collocarunt. Fertur autẽ, quod post direptũ hoc
idem figmentum incensa ciuitate, milites fanum scrutantes inuenere foramen angu-
Chaldæi stum: quo reserato ut pretiosum aliquid inuenirent, ex adyto quodã concluso à Chal-
dæorum arcanis labes primordialis exiliuit, quæ insanabilium ui cõcepta morborum
eiusdem Veri & Marci Antonini tẽporibus ab ipsis Persarũ finibus adusq; Rhenum
& Gallias cuncta contagijs polluebat & mortibus. Hic prope Chaldæorum est regio
altrix philosophiæ ueteris, ut memorant ipsi, apud quos ueridica uaticinandi fides elu
xit. Perfluũt autem has easdem terras potiores ante alios amnes hi quos prædiximus,
Euphrates & Marsias & flumen regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus nauigabi
lis per omnes est riuos, insulasq; circunfluens, & arua cultorũ industria diligentius ri-
gans, uomeri & gignendis arbustis habilia facit. his tractibus Susiani iunguntur, a-
Susa pud quos nõ multa sunt oppida, inter alia tamen eminet Susa sæpe domiciliũ regum,
& Arsiana, & Sela & Arecba, cætera breuia sunt & obscura. Fluuij uero multi per hęc
loca

loca discurrunt, quibus præstantior Oates, & Harax, & Meseus, per arenosas angustias, quæ à rubro prohibent Caspium mare, æquoream multitudinẽ inundantes. At in læua Media confinis Hyrcano panditur mari: *Media* quam ante regnũ Cyri superioris, & incrementa Persidos, legimus Asiæ reginã totius Assyrijs domitis: quorum plurimos pagos in Atropatenæ uocabulum permutatos belli iure possedit, pugnatrix natio, & formidanda post Parthos, quibus uincitur solis, regiones inhabitans ad speciẽ quadratæ figuræ formatas. harum terrarũ incolæ omnes ad latitudinẽ nimiam extendunt, eisq; maxime celsitudines imminent montium, quos Zagrum & Orontem & Iasonium uocant. Coroni quoq; montis altissimi partem habitantes occiduam frumẽtarijs agris adfluunt & uinarijs, pingui fœcunditate lætissimi, fluminibus, fontiumq; uenis liquidis locupletes. sunt apud eos prata uirentia, fœtus equorum nobilium, quibus (ut scriptores antiqui docent, nosq; uidimus) ineuntes prælia uiri summa ui uehi exultantes solent, quos Neseos appellant. abundant æque ciuitatibus quibus Media, & uicis in modum oppidorũ extructis, & multitudine incolarũ. utq; absolute dicatur, uberrimum est habitaculum regum. In his tractibus magorum agri sunt fertiles: super quorum secta studijsq;, quoniam huc incidimus, pauca conueniet expediri. Magiam opinionum *De Magis* insigniũ autor amplissimus Plato, Machagistiam esse uerbo mystico docet, diuinorum incorruptissimum cultum, cui scientiæ seculis priscis multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres: *Zoroastres* deinde Hystaspes prudentissimus Darij pater, qui cũ superioris Indiæ secreta fidentius penetraret, ad nemorosam quandam uenerat solitudinem, cuius tranquillis silentijs præcelsa Bracmanorum ingenia potiuntur: eorumq; monitu rationes mundani motus & siderum, purosq; sacrorum ritus quantum colligere potuit eruditus, ex his quæ didicit, aliqua sensibus magorum infudit: quæ illi cum disciplinis præsentiendi futura per suam quisq; progeniem posteris ætatibus tradunt. Ex eo per secula multa ad præsens una eademq; prosapia multitudo creata deorũ cultibus dedicatur. Feruntq; etiam, si iustum est credi, ignem cælitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri, cuius portionẽ exiguam ut faustã præisse quõdam Asiaticis regibus dicunt. Huius originis apud ueteres numerus erat exilis, eiusq; mysterijs Persicæ potestates in rebus faciendis diuinis solenniter utebantur. Eratq; piaculũ aras adire, uel hostiã contrectare, anteq; magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcursoria. Verum aucti paulatim in amplitudinẽ gentis solidæ concesserunt & nomen: uillasq; inhabitantes nulla murorũ firmitudine cõmunitas, & legibus suis uti permissi, religionis respectu sunt honorati. Ex hoc magorũ semine septem post mortem Cambysis regnum inisse Persidos, antiqui memorant libri, docentes eos Darij factione oppressos imperitãdi initium equino hinnitu sortiti. In hac regione oleum conficitur medicum, quo illitum telum si emissum lentius laxiore arcu (nam ictu extinguitur rapido) hæserit usquam, tenaciter cremat: Et si aqua uoluerit abluere quisq;, æstus excitat acriores incendiorũ. Nec remedio ullo quàm iactu pulueris consopit. Paratur autem hoc modo: *Oleum incendiarum* Oleum usus cõmunis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem seruantes, & coalescens durant ex materia uenæ naturalis, similis oleo crassiori: quæ species gignitur apud Persas, quã (ut diximus) naphtam uocabulo appellauere gentili. Per hæc loca ciuitates dispersæ sunt plures, queis omnibus præstant Zombis, & Parigra, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœnium conspicuæ sunt Heraclia, & Arsacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana sub *Cyropolis* Iasonio monte in terris sitæ Syromedorum. Amnes has regiones prætereunt multi, quorum maximi sunt Choaspes, & Gyndes, & Amardus, & Charinda, & Cambyses, *Choaspes* & Cyrus, *Gyndes* cui magno & spatioso Cyrus ille superior rex amabilis, abolito uetere id uocabulum dedit, *Cyrus* cum ereptum ire regna Scythica destinaret, quod & fortis esset, ut ipse ferebatur, & uias sibi ut ille impetu ingenti molitus in Caspium dilabitur mare. Per tractus meridianos expansa, post hæc confinia, littoribus proxima Persis habitatur antiqua, minutis frugibus dites & palmite, aquarũq; copia iucundissima. Amnes quippe multi per eam in antedictum fluunt sinum: quorũ maximi sunt Vatrachites, Rogomanis, & Brisoana, atq; Bagrada. Oppida uero mediterranea sunt ampliora. incertũ enim qua ratione per oras maritimas nihil cõdiderunt insigne. Inter quę Persepolis est

clara, & Ardea, & Orobatis, atq; Tragonica. insulæ uero uisunt̃ ibi tres tantũ, Tibiana, & Phara, & Alexandria. His propinquant Parthi siti sub Aquilone, colentes niuales terras & pruinosas: quorũ regiones Choatres fluuius interscindit cæteris abundantior. & hæc potiora residuis sunt oppida: Genonia, Charax, Apamia, Attacana, & Hecatompylos, à cuius finibus pet Caspia littora adusq; portarũ angustias stadia quadraginta numerant̃ & mille. feri sunt illic habitatores pagorũ omniũ, atq; pugnaces: eosq; ita certamina iuuant & bella, ut iudicetur inter alios oẽs beatus, qui in prælio fuderit animam. excedentes eñ è uita morte fortuita, cõuitijs insectant̃ ut degeneres & ignauos. quibus ab Orientali Australiq; plaga Arabes beati cõterminant, ideo sic appellati, quòd frugibus iuxta & fœtibus & palmite odorumq; suauitate multiplici sunt locupletes: magnæq; eorũ partes rubrum mare à latere dextro cõtingunt: læua Persico mari collimitant: elementi utriusq; potiri bonis omnibus adsueti. ubi & stationes, & portus tranquilli sunt cõplures, & emporia densa, & diuersoria regum ambitiosa nimium & decora, aquarũq; suapte natura calentiũ saluberrimi fontes, & riuorum fluminumq; multitudo perspicua, sospitalisq; cæli tẽperies, ut rectè spectantibus nihil eis uideatur ad felicitatem deesse supremam. Ac licet abundet urbibus mediterraneis atq; maritimis, campisq; copiosis & uallibus, has tamen ciuitates habet eximias, Geapolim, & Nascum, & Baraba: itidemq; & Nagara, & Mephram, & Taphron, & Dioscuriada. Insulas aũt complures habet per utrunq; proximas mare, quas dinumerare non refert. Insignior tamen alijs Turgana est, in qua Serapidis maximũ esse dicitur tẽplum. Post huius terminos ingentes, Carmania maior uerticibus celsis erigitur, adusq; Indicũ pertinens mare, fructuarijs arboreisq; fœtibus culta, sed obscurior Arabũ terris multo & minor, fluminibus tamen ipsa quoq; non minus abundans, cespitisq; ubere iuxta fœcunda. Amnes aũt sunt hic cęteris notiores Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiam ciuitates, licet numero paucæ, uictu tamen & cultu perq; copiosæ. Intet quas nitet Carmana omnium mater & Ortospana, & Alexãdria, & Hermupolis: Interius uero pergenti occurrunt Hyrcani, quos eiusdem nominis alluit mare: apud quos glebæ

Hyrcani maximæ auro micantes, ruris colendi cura est leuior: sed uescunt̃ uenatibus, quorum uarietate immane quantum exuberant. ubi etiam tigridum milia multa cernuntur,

Tigrides in Hyrcania feræq; bestiæ plures: quæ cuiusmodi solęnt capi cõmentis, dudum nos meminimus retulisse. nec ideo tamen stiuam ignorãt, sed seminibus tegunt̃ aliquæ partes, ubi solũ est pinguius, nec arbusta desunt in locis habilibus ad plantandũ, & marinis mercibus plerıq; sustentantur. hic amnes duo peruulgati sunt nominis, Oxus & Maxera, quos urgente inedia superantes natatu aliquoties tigres, improuisæ finitima populantur. habent etiam ciuitates inter municipia minora ualidas, duas quidem maritimas, Socunda & Saramanna: mediterraneas alias, Azmornam & Solen, & his nobiliorem Hyrcanam.

Abij Contra hanc gentẽ sub Aquilone dicunt̃ Abij uersari genus pijssimũ, calcare cuncta mortalia consuetũ: quos (ut Homerus fabulosius canit) Iupiter ab Idæis montibus contuetur.

Margiani Sedes uicinas post Hyrcanos sortiti sunt Margiani, oẽs penè collib. altis undiq; circũsepti, ideo à mari discreti. Et quanq; pleraq; sunt ibi deserta aquarum penuria, quædã tamen habent oppida, sed Iasonion, & Antiochia, & Nisea, sunt alijs notiora.

Bactriani natio bellatrix Proximos his limites possidẽt Bactriani natio antehac bellatrix & potentissima, Persisq; semper infesta, anteq; circũsitos populos oẽs ad ditionem gẽtilitatemq; traherent nominis sui, quã rexere ueterib. seculis etiã Arsaci formidabiles reges. Eius pleræq; pattes, ita ut Margiana, procul à littoribus sunt disparatæ, sed humi gignentium fertiles, & pecus quod illic per cãpestria loca uescit̃ & montana, mẽbris est magnis cõpactum & ualidis: ut indicio sunt cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena Romanis uisi. gentes ijsdẽ Bactrianis obediũt plures, quæ arua plana arant, & ad Italiæ specię̃ crebris fluminibus inundant̃: è quibus Attamis & Zariaspes ante sibi consociati, itidemq; Ochus & Orgomanes iuncti cõuenis aquis, augent immania Oxi fluenta. sunt & hic ciuitates quas amnes diuersi perstringunt, his cedẽtes ut melioribus. Cathra & Charte, & Alicodra, & Astacia, & Menapila, & Bactra ipsa, unde regnũ & uocabulũ nationis est institutũ, sub imis montiũ pedibus quos appellant Sogdios. inter quos amnes duo fluunt nauiũ capacissimi, Araxates & Dy-

mas qui

mas, qui per iuga uallesq; præcipites in cāpestrem planiciem decurrētes, Oxiam nomi
ne paludem efficiunt longè lateq; diffusam. Hic inter alia oppida celebrantur, Alexan-
dria, & Tribatra, & Drepsa metropolis. His cōtigui sunt Sacæ natio fera, squalētia in-
colens loca, solo pecori fructuosa, ideo nec ciuitatibus culta: cui Ascanimia mons im-
minet, & Comedus. Præter quorū radices, & uicū quem Lithinon Pyrgon appellant,
iter longissimū patet mercatoribus peruium ad Seras subinde cōmeantibus. Circa de
fectus & crepidines montium, quos Immauos & Tapurios uocant, Scythæ sunt intra
Persicos fines, Asianis cōtermini Sarmatis, Alanorūq; latus tangentes extremū. Qui
uelut agentes quodam secessu coalitiq; solitudine per interualla dispersi sunt lōga, ad-
sueti uictu uili & paupertino. & gentes quidē uariæ hos incolunt tractus, quas nunc
recensere aliò properans, superfluū puto. Illud tamen sciendum, inter has nationes pe
nè ob asperitatē nimiam inaccessas, homines esse quosdā mites & pios, ut Iaxartæ sunt
& Galactophagi, quorū meminit uates Homerus in hoc uersu, γαλακτοφάγων ἀβίων τε
δικαιοτάτων ἀνθρώπων. Inter flumina uero multa, quæ per has terras, uel potiorib. iun
git natura, uel lapsu pòst trahit in mare, Roemnus celebris est, & Iaxartes, & Talicus. *Iaxartes*
Ciuitates aūt nō nisi tres solas habere noscuntur, Aspabota, & Cauriana, & Saga. Vltra
hæc utriusq; Scythiæ loca, contra orientalē plagam in orbis speciē consertæ celsorum
aggerum summitates ambiunt Seras ubertate regionū & amplitudine circunspectos:
ab occidentali latere Scythis adnexos, à septentrione & orientali niuosæ solitudini co
hærentes, quà meridiē spectant adusq; Indiā porrectos & Gangem. Appellantur aūt
ijdem montes, Aria, & Nazauitiū, & Asmira, & Emodus, & Opurocarra. Hanc itaq;
planiciem, undiq; prona decliuitate præruptam, terrasq; lato situ distentas, duo famosi
nominis flumina, Oechardes & Banthisis lentiore meatu percurrunt. & dispar est tra-
ctuū diuersorū ingeniū: hic patulum, alibi molli deuexitate subductū. ideoq; satietate
frugum, & pecoribus, & arbustis exuberant. Incolunt aūt fœcundissimā glebam uariæ
gētes, e quibus Alitrophagi, & Carambusi, & Sizyges, & Chardi Aquilonibus obie
cti sunt & pruinis. Exortū uero solis suspiciunt Rabannæ, & Asmiræ, & Essedones o-
mnium splendissimi: quibus Atharæ ab occidentali parte cohærent, & Asparatæ: Be-
tæ uero australi celsitudini montiū acclinati, urbibus licet non multis, magnis tamen
celebrantur & opulentis: inter quas maximę, Asmira, & Essedon, & Asparata, & Phe *Essedon*
ræ, nitidæ sunt & notissimæ. agunt aūt ipsi quietius Seres armorum semper & prælio-
rum expertes, utq; hominibus sedatis & placidis est otium uoluptabile, nulli finitimo-
rum molesti. cæli apud eos iucunda salubrisq; temperies, aeris facies mūda, leniumq;
uentorum cōmodissimus flatus, & abunde syluæ sublucidæ: à quibus arborum fœtus
aquarum asperginibus crebris, uelut quædā uellera mollientes, ex lanugine & liquo-
re mixtā subtilitatē tenerrimam pectunt: nentesq; subtegmina conficiunt sericum, ad
usus antehac nobilium, nunc etiam infimorū sine ulla discretione proficiens. Ipsi præ-
ter alios frugalissimi, pacatioris uitæ cultores, uitantes reliquorum mortalium cœtus.
Cumq; ad coemenda fila, uel quædam alia fluuiū transierint aduenæ, nulla sermonum
uice propositarū rerum pretia solis oculis æstimantur. Et ita sunt abstinentes, ut apud
se tradentes gignentia, nihil ipsi cōparent aduecticium. Ariani uiuunt post Seras, Bo- *Ariani*
reæ obnoxij flatibus: quorum terras amnis uehendis sufficiēs nauibus, Arias perfluit
nomine, faciens lacum ingentē eodem uocabulo dictitatum. Abundat aūt hæc eadem
Aria oppidis: inter quæ sunt celebres, Bitaxa, Orbitana, & Sotera, & Nisibis, & Ale
xandria, unde nauiganti ad Caspium mare quingenta stadia numerantur & mille. his
locis Paropamissadæ sunt proximi, Indos ab oriente, Caucasumq; ab occidentali late- *Paropa-*
re prospectantes, ipsi quoq; montiū defectibus acclinati: quos residuis omnibus maior *missade*
Ortogordomaris interluit fluuius à Bactrianis exurgens. Habent aūt etiam ciuitates
aliquas, quibus clariores sunt, Gazaca, & Naulibis, & Ortospana, unde littorea naui-
gatio adusq; Mediæ fines portis proximos Caspijs stadiorum sunt duo millia ducen-
ta. Antedictis contigui sunt Drangiani collibus cohærentes, Arabum nomine ideo
appellati, quòd inde exorti, interq; alia duobus municipijs exultantes, Prophthasia
& Ariaspe, opulentis & claris. Post quos ex aduerso Arachosia uisitur, dextrū uergēs *Arachosia*
in latus Indis obiecta; quam ab Indo fluuiorum maximo, unde regiones cognomina-

tæ ſunt, amnis multo minor exurgens aquarū alluit amplitudine, efficitq; paludē Arachotoſcrenē appellatā. hic quoq; ciuitates ſunt inter alias uiles, Alexādria, & Arbaca, & Choaſpa. In penitiſſima parte Perſidos Gedroſia eſt, dextra terminos cōtingens Indorum, inter minores alios Artabio uberior flumine: ubi montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergētes alij fluuij Indo miſcentur, amittentes nomina magnitudine potioris. ciuitates aūt etiam hic ſunt. inter ciuitates præter inſulas Sedratyra, & Gynæcon limen meliores reſiduis æſtimanī. Ne igitur oræ maritimæ ſpatia alluentia Perſidis extremitates per minutias demōſtrātes, à propoſito lōgius aberremus, id ſufficiet dici: quòd mare prætentū à Caſpijs montibus per Boreum latus adusq; memoratas anguſtias nouē milium ſtadiorū: Auſtrale uero ab oſtijs Nili fluminis adusq; principia Carmanorū, quatuordecim miliū ſtadiorum numero definitur. Per has nationes diſſonas & multiplices, hominū quoq; diuerſitates ſunt ut locorū. Sed ut generaliter corpora deſcribamus et mores, graciles pene ſunt omnes, ſubnigri uel liuido colore pallentes, caprinis oculis torui, & ſupercilijs in ſemiorbium ſpeciem curuatis iunctisq;, non indecoris barbis, capillisq; prolixis hirſuti. oēs tamen promiſcue, uel inter epulas feſtosq; dies gladijs cincti cernuntur. Quem Græcorum ueterum morem abiecisse primos Athenienſes, Thucydides eſt autor ampliſsimus. Effuſius pleriq; ſoliti ſolui in Venerem, ægreq; contenti multitudine pellicum, puerilium ſtuprorum expertes, pro opibus quiſq; adſciſcens matrimonia, plura uel pauca. Vnde apud eos per libidines uarias charitas diſperſa torpeſcit. munditias conuiuiorum & luxum, maximeq; potandi auiditatem uitantes, ut luem. Nec apud eos extra regales menſas hora eſt præſtituta prandendi, ſed uenter unicuiq; uelut ſolarium eſt, eoq; monente quod inciderit editur. nec quiſquam poſt ſatietatem ſuperfluos ſibi ingerit cibos. immane quantum reſtricti & cauti, ut inter hoſtiles hortos gradiētes nonnunq; & uineta nec cupiāt aliquid nec contingant, uenenorū & ſecretarū artium metu. Super his nec ſtando mingens, nec ad requiſita naturæ ſecedens facile uiſitur Perſa, ita obſeruantius hæc aliaq; pudenda declinat. Adeo autem diſſoluti ſunt, & artuum laxitate, uagoq; inceſſu iactitantes ſe, ut effœminatos exiſtimes, cum ſint acerrimi bellatores, ſed magis artifices quàm fortes, eminusq; terribiles: abundantes inanibus uerbis inſanumq; loquētes & ferum, magnidici, graues & tetri, minaces iuxta in aduerſis rebus & proſperis, callidi, ſuperbi, crudeles, uitæ necisq; poteſtatē & in ſeruos & in plebeios uindicātes obſcuros. cutes uiuis hominib. detrahunt particulatim uel ſolidas: nec miniſtrāti apud eos famulo menſæq; adſtāti hiſcere uel loqui licet uel ſpuere, ita roſtratis pellib. labra omniū uinciuntur. Leges apud eos impēdio formidatę. Inter quas diritate exuperāt latæ cōtra ingratos, & deſertores, & abominādæ aliæ per quas ob noxā unius omnis propinquitas perit. Ad iudicandū aūt uſu rerum ſpectati deſtinanī & integri, parum alienis cōſilijs indigentes: unde noſtrā conſuetudinē rident, quæ interdum facundos, iurisq; publici peritiſsimos poſt indoctorū collocat terga. Nam quòd ſuperſedere corio damnati ob

Sedit iudex corio damnati

iniquitatē iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit uetuſtas, aut olim recepta cōſuetudo ceſſauit. Militari cultu ac diſciplina præludijsq; cōtinuis rei caſtrēſis & armaturæ, quam ſæpius formauimus, metuēdi uel exercitibus maximis, equitatus uirtute cōfiſi, ubi deſudat nobilitas omnis & ſplendor. Pedites enim in ſpeciē mirmillonū contecti, iuſſa faciunt ut calones. Sequiīq; ſemper hęc turba tanq; addicta perenni ſeruitio, nec ſtipendijs aliquando fulta nec donis. & gentes plurimas præter eas quas abunde perdomuit, ſub iugū hæc natio miſerat, ita audax, & ad pulueres Martios erudita, ut bellis ciuilibus externisq; aſſidue uexaretur. Indumentis pleriq; eorū ita operiuntur lumine colorum fulgentibus uario, ut licet ſinus lateraq; diſſuta relinquant flatibus agitari uentorum, inter calceos tamen, & uerticem nihil uideatur intectum. armillis uti monilibusq; aureis, & gemmis, præcipue margaritis, quibus abundant adſuefacti poſt Indiam uictam, & Crœſum. Res ſtatuit ut ſuper ortu lapidis huius pauca ſuccinctius explicentur. Apud Indos & Perſas margaritæ reperiunī in teſtis marinis robuſtis & candidis, permixtione roris anni tēpore præſtituto cōceptæ. Cupiētes enim uelut coitum quendam humoris, ex lunari aſpergine capiunt denſius oſcitando. Exindeq; grauidæ edunt minutas binas, aut ternas, uel uniones ſic appellatas, quòd eius terræ conchulæ ſingulas

læ ſingulas

ſæ ſingulas aliquoties pariunt, ſed maiores. Idq; indicium eſt ætherea potius deriuatio ne, quàm ſaginis pelagi hos oriri fœtus & ueſci, quòd guttæ matutini roris iiſdem inſu ſæ claros efficiunt lapillos & teretes: ueſpertini uero fluxuoſos contrà & rutilos, & ma culoſos interdum. Minima aũt uel magna pro qualitate hauſtuum figurantur caſibus uariatis. Concuſſæ uero ſæpiſsime metu fulgurum inaneſcunt, aut debilia pariunt, aut certe uitiis defluunt ab ortiuis. Capturas aũt difficiles, & periculoſas, & amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quòd frequentari ſueta littora propter piſcantium inſidias declinantes, ut quidam coniiciunt, circa deuios ſcopulos, & marinorum canum receptacula deliteſcunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannici receſſibus maris gigni legiq;, licet dignitate diſpari, non ignoramus.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSQVARTVS

OST exploratam alacritatem exercitus, uno pariq; ardore impenetrabilem principem ſuperari non poſſe, uſitatò clamore teſtantis, Iulianus ſummæ rei finem imponẽdum maturius credens, extracta quiete nocturna itinerarium ſonare lituos iubet: præſtructisq; omnibus quæ difficultates arduæ belli poſcebant, candente iam luce Aſſyrios fines ingreſſus, celſo præter alios ſpiritu obequitans ordinibus, æmulatione ſui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. utq; ductor uſu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum inſolentiam inſidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorſus eſt. Excurſatores quidẽ quingentos & mille ſenſim præire diſpoſuit, qui cautius gradientes ex utroq; latere, itidemq; à fronte, ne quis repentinus irrueret proſpectabant. Ipſe uero medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Neuita ſupercilia fluminis perſtringere iuſſit Euphratis. Cornu uero læuum cum equitum copiis Arintheo tradidit & Ormiſdæ ducendũ confertius per plana camporũ & mollia. Agmina uero poſtrema Dagalaiphus cogebat & Victor, ultimusq; omnium Oſdruenæ dux Secundinus. Deinde ut hoſtibus ſi erupiſſent uſquam uel conſpicantibus procul timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatauit & homines, ut decimo penè lapide poſtremi diſpararentur à ſigniferis primis: quod arte mira ſæpe feciſſe Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, opportunis in locis caſtrametandi, armorumq; ſpeciem diffundendi ex induſtria, uel attenuandi perq; ſcientiſsimus, ut ubi ueniſſet plures æſtimarẽtur, aut pauci. Sarcinas uero & calones & apparitionem imbellem, impedimentorũq; genus omne inter utrunq; latus inſtituit procedentiũ ordinum ne qua ui ſubita raperentur, ut ſæpe contingit, improtecta. Claſsis aũt licet per flumen ferebatur adſiduis flexibus tortuoſum, nec reſidere, nec præcurrere ſinebatur. Emenſo itaq; itinere bidui prope ciuitatẽ uenimus Doram, deſertam marginibus amnis impoſitam. In quo loco greges ceruorũ plures inuenti ſunt, quorum alii cõfixi miſſilibus, alii ponderibus eliſi remorum, ad ſatietatem omnes pauerũt: pars maxima natatu adſueta ueloci alueo penetrato incohibili curſu euaſit ad ſolitudines notas. Exin itinere dierum quatuor leui peracto, ueſpera incedente cum expeditis mille impoſitis nauibus, Lucillianus comes imperitia principis mittitur Anathan munimentũ expugnaturus: quod ut pleraq; alia circumluitur fluẽtis Euphratis: & nauibus, ut præceptum eſt, per opportuna diſperſis, obſidebatur inſula nebuloſa nocte obumbrante impetũ clandeſtinum. Sed poſtq; uenit lux certa, aquatum quidam egreſſus, uiſis ſubito hoſtibus ululabili clamore ſublato excitos tumultuoſis uocibus ꝓpugnatores armauit. Et mox ſpecula quadam altiſsima explorato ſitu caſtrorũ, q; ocyſsime duarum præſidio nauium amnem ſupermeat imperator, ponè ſequentibus nauigiis multis, quæ obſidionales machinas aduehebant. Iamq; muris propinquans cũ non abſq; diſcriminibus mul-

tis conſi

tis consideraret esse certandum, sermone cum leni, tum aspero & minaci hortabatur ad deditionem defensores: qui ad colloquium petito Ormisda, promissis eius & iura-
Bos coronatus mentis illecti, multa sibi de lenitudine Romana spondebant. Denique præ se bouem coronatum agentes, quod est apud eos susceptæ pacis indicium, descendere suppliciter: & statim omni munimēto incenso, Puseus eius præfectus, dux Aegypti postea, honore tribunatus adfectus est. Reliqui uero cū charitatibus suis & supellectile humiliore cultu ad Syriacā ciuitatē Chalcida transmissi sunt. Inter hos miles quidam, cum Maximianus perrupisset quondam Persicos fines, in his locis æger relictus, prima tum etiam lanugine iuuenis, ut aiebat, uxores sortitus gentis ritu cōplures, cum numerosa sobole tunc senex incuruus, exultans proditionisque autor ducebaē ad nostra, testibus affirmans, & præsciisse se olim, & prędixisse quòd centenario iam contiguus sepelietur in solo Romano. Post quæ Saraceni procursatores quosdam partis hostiū obtulere lætissimo principi, & iterum ad agenda similia sunt remissi. Acciderat aliud postridie dirum. uentorum enim turbo exortus, pluresque uertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa conciderent, & supini plerique milites sternerentur uel proni, spiritu stabilitatē uestigij subuertēte: nec minus eodē die aliud periculosum euenit. Amne enim repente extra margines euagato, mersæ sunt quædam frumentariæ naues, cataractis auulsis ad diffundendas reprimēdasque aquas rigare suetas opere saxeo structis: quod utrū per insidias an magnitudine acciderit fluētorū, sciri nō potuit. Post præruptā incensamque urbē omniū primā, & captiuos transmissos, certiore iam spe prouectus exercitus ad fiduciā, elatis uocibus in fauores principis consurgebat, affore sibi etiam deinde cælestem existimans curā: & quia per regiones ignotas de obscuris erat suspectior cura, astus gentis & ludificandi uarietas timebaē. Ideo imperator nunc ante signanus, nunc agminibus cogēdis insistens cū expeditis uelitibus, ne quid lateret abstrusum, fruteta squalida uallesque scrutabaē, licentiores militū per longinqua discursus affabilitate natiua prohibendo uel minis: hostiles tamē agros omni frugum genere diuites cū segetibus & tugurijs inflāmari permisit, ita demū cum usui necessaria abunde sibi quisque collegisset: & hoc modo sauciabaē salus hostium nesciorū. Bellatores eñi libenter quæsitis dextris proprijs utebanē, alia uirtutis suæ horrea reperisse existimantes, & læti quòd uitæ quoque subsidijs affluentes, alimenta seruabant quæ nauigijs uehebantur. hic uino grauis quidā temerarius miles, & ad ulteriorē ripam nullo urgente transgressus, in conspectu nostro ab hostibus captus, occisus est: quibus tali casu patratis, ad castra peruenimus nomine Thilutha, in medio fluminis sita, locū immenso quodam uertice tumescentem, & potestate naturę uelut manu circumseptum humana: cuius ad deditionem incolæ tentati mollius (ut decebat) quoniam asperitas edita uim superabat armorum, intempestiuam tunc defectionem esse firmabant. Sed hactenus responderunt, cum interiora occupauerint protinus gradiētes Romani, se quoque utpote regnorū sequelas uictoribus accessuros. & post hæc prętermeātes ipsa mœnia, naues nostras cum uerecundia quiete spectabant immobiles. quo transito, cum ad munimentum aliud Achaiachalam nomine uenissemus fluminis circumitione uallatum, arduumque transcensu, cōfutati pari responso discessimus. Alia postridie castra ob muros inualidos derelicta prætereuntur incensa. Postera uero & insequenti die stadijs ducentis emensis, uentum est ad locum Baraxmalcha: unde amne transito milliario septimo disparata Diacira inuaditur, ciuitas habitatoribus uacua, frumento & salibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci uidimus superpositum: qua incēsa, cæsisque mulieribus paucis quæ repertæ sunt, traiecto fonte scatente bitumine, Ozogardanam occupauimus oppidum, quod formidine aduenientis exercitus itidem deseruere cultores, in quo principis Traiani tribunal ostentabatur. Hac quoque exusta, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis quæ secundum diem secuta est, Surena post regem apud Persas promeritæ dignitatis, & Malechus Podosaces nomine phylarchus Saracenorum Assanitarum, famosi nominis latro, omni sæuitia per nostros limites diu grassatus, structis Ormisdæ insidijs, quem ad speculandum exitu rum incertū unde præsenserant, ideo sunt tentamento frustrati, quòd angusta fluminis interluuies & præalta transiri uado non potuit. & primo lucis exordio, cum essent hostes iam

ſtes iam in contuitu, uiſi tunc primitus, coruſci galeis, & horrẽtes indutibus rigidis, milites in procinctũ impetu ueloci tẽdẽtes, eos inuolauere fortiſsime. Et quãuis arcus ualidis uiribus flecterentur, & ſplendor ferri intermicãs Romanorũ metum augeret, ira tamen acuente uirtutem, clypeorũ denſitate contecti, ne poſsint emittere coegerunt. Animatus huiuſcemodi primitijs miles, ad uicum Macepracta peruenit, in quo ſemiruta muri ueſtigia uidebantur: qui priſcis tẽporibus in ſpatia longa protentus munire ab externis incurſibus Aſſyriam dicebatur. hinc pars fluminis ſcindiť largis aquarum agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, uſui agris futura, & ciuitatib. circumiectis, alia Naarmalcha nomine, quod fluuius regũ interpretať, Cteſiphonta prætermeat: cuius in exordio turris in modum phari celſior ſurgit: hanc peditatus omnis pontibus caute digeſtis tranſiuit. Equites uero cũ iumẽtis armati clementiores gurgites fluminis obliquati tranſnarunt, alij multitudine ſubita petiti telorum hoſtiliũ: quos egreſſi auxiliares ad curſurã leuiſsimi fugientiũq; ceruicibus inſiſtentes, laniatu auium proſtrauerũt. Quo negotio itidẽ glorioſe perfecto, ad ciuitatẽ Pyriſaboram uentũ eſt, amplam & populoſam, ambitu inſulari circunuallatã. cuius obequitãs mœnia imperator & ſitum obſidiũ omni cautela ceptabat, quaſi ſola formidine oppidanos à propugnãdi ſtudio ſubmoturus. quibus per colloquia ſæpe tentatis, cũ nec promiſſis quiſq; flecteretur nec minis, ſuſcipitur oppugnandi exordiũ. & armatorũ triplici corona circũdatis muris, die primo aduſq; noctis initiũ miſſilibus certabatur. tum defenſores animo præſtantes & uiribus, per propugnacula cilicijs undiq; laxius panſis, quæ telorum impetus cohiberẽt, obtecti ſcutis uimine firmiſſimo textis, & crudorũ tergorũ denſitate ueſtitis, ualidiſsime reſiſtebant, ferrea nimirũ facie omni: quia laminæ ſingulis membrorum liniamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis ſpeciẽ contegebant. Et aliquoties Ormiſdæ & indigenæ & regalis colloquia petentes obnixe, propinquantẽ probris atq; conuitijs ut male fidum inceſſebant & deſertorẽ: ac lenta cauillatione diei maxima parte exempta, tenebrarum ſilentio primo multiformes admotæ ſunt machinæ, cœptaq; altitudo cõplanari foſſatũ. quæ uixdum ambigua luce defenſores intente contemplati, eo accedente quod angularẽ turrim ictus forauit arietis uiolentior, relictis ciuitatis duplicibus muris continentẽ occupant arcem, aſperi montis interrupta planicie ſuperpoſitã: cuius medietas in ſublime cõſurgens, tereti ambitu argolici ſcuti ſpeciẽ oſtẽdebat, niſi quòd à ſeptẽtrione id quod rotunditati deerat, in Euphratis fluẽta proiectæ cautes eminentius tuebanť: in qua excellebãt minæ murorum, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ, quo ædificij genere nihil tutius eſſe cõſtat. Iamq; ferocior miles peruaſa urbe, quam uiderat uacuam, aduerſus oppidanos ab arce multimoda tela fundẽtes acri cõtentione pugnabat. Cũ enim ijdem prohibitores catapultis noſtrorũ urgerenť atq; baliſtis, ipſi quoq; ex edito arcus erigebant, fortiter tenſos: quibus panda utrinq; ſurgẽtia cornua ita lentius flectebanť, ut nerui digitorũ acti pulſibus uiolentis arũdines ferratas emitterẽt, quæ corporib. illiſæ contrarijs letaliter figebanť. Dimicabať nihilominus utrobiq; ſaxorũ manualiũ nimbis: & neutrobi inclinato momento, prælium atrox à lucis ortu ad initiũ noctis deſtinatione magna protractum, pari ſorte diremptũ eſt. Proinde die ſecuto, cũ certareť aſperrime, multiq; funderentur altrinſecus, & æquæ uires geſta librarẽt, imperator oẽs aleæ caſus inter mutuas clades experiri feſtinans, cuneatim ſtipatus, denſatiſq; clypeis ab ictu ſagittarũ defenſus, ueloci ſaltu comitantib. prõptis prope portã uenit hoſtilẽ craſſo ferro cruſtatam. Et licet ſaxis & glande cæteriſq; telis cũ periculo ſalutis premereť, fodicare tamen paratos ualuarũ latera, ut aditũ patefacerent, uocibus increpans crebris, nõ antè diſceſſit, q̃ telorũ congerie quæ ſuperiaciebanť, ſe iam cerneret obruendũ. euaſit cum omnibus tamen, paucis leuius uulneratis, ipſe innoxius uerecundo rubore perfuſus. Legerat enim Aemilianum Scipionẽ, cum hiſtoriarũ conditore Polybio Megalopolitano Arcade & triginta millibus portam Carthaginis impetu ſimili ſubfodiſſe. ſed fides recepta ſcriptorũ ueterum recens factum defendit. Aemilianus enim teſtudine lapidea tectam ſucceſſerat portam, ſub qua tutus & latens, dum moles ſaxeas detegũt hoſtes, urbem nudatã irrupit. Iulianus uero locum patentẽ ingreſſus, obumbrata cæli facie fragmẽtis montium & miſsilibus, ægre inde repulſus abſceſsit. His raptim ac tumultua-

rie agitatis

rie agitatis, cum operositas uinearū & aggerum impeditissima cæteris urgentibus cerneretur, machinam quæ cognominatur Helepolis, iussit expeditius fabricari, qua ut suprà docuimus rex usus Demetrius superatis oppidis pluribus Poliorcetes appellatus est. Ad hanc molem ingētem, superaturam celsarum turrium minas, prohibitores oculorum acies intentius cōferentes, iridemq; instantiam obsidentium perpensantes, subito uertuntur ad preces, circunfusi per turres ac mœnium minas: & fidem Romanam pansis manibus protestantes, uitam cum uenia postulabāt. Cumq; cessasse opera, & munitores nihil uiderēt tentare ulterius, quod quietis erat indiciū certū, copiā sibi dari conferendi sermonis cum Ormisda poscebāt. Hocq; impetrato Mamersides præsidiorum præfectus demissus per funem, deductusq; ad imperatorem, ut obsecrauit uitam cū impunitate sibi consortibusq; suis, firmiter pacta redire est permissus. Gestisq; nunciatis, plebs omnis utriusq; sexus ad sententiā suam cunctis acceptis pace fœderata, cum religionum consecrationibus fidis patefactis egreditur portis, salutarem Genium affulsisse sibi clamitans Cæsarem magnum & lenem. Numerata sunt aūt dediticiorum duo milia, & quingenti: nam cetera multitudo obsidium ante suspectans nauigijs paruis permeato amne decessit. In hac arce armorum alimentorūq; copia reperta est maxima: unde necessarijs sumptis, reliqua cum loco ipso exussere uictores. Postera die quàm hæc acta erant, perfertur ad imperatorem cibos per otium capientē nuntius grauis, Surenam Persicum ducem procursatorum partis nostræ tres turmas inopinū aggressum paucissimos trucidasse: inter quos strato tribuno unū rapuisse uexillum. statimq; cōcitus ira immani, cum armigera manu festinatione ipsa tutissimus peruolauit: & grassatoribus fœda cōsternatione depulsis, residuos duos tribunos sacramento soluit, ut desides & ignauos. decem uero milites ex his qui fugerant, exautoratos capitali addixit supplicio, secutus ueteres leges. Incensa deniq; urbe, ut memoratū est, constructo tribunali insistens, actis gratijs conuocato exercitu cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos uiritim pollicitus, cum ea parcitate promissi percitos tumultuare sensisset, ad indignationē plenam grauitatis erectus, En, inquit, Persæ circunfluētes rerum omnium copijs. ditare nos poterit opimitas gentis, si unum spirantibus animis fortiter fecerimus. ex immensis opibus egentissima est tandem, credite, Romana respublica, per eos, qui ut augerent diuitias, docuerunt principes auro quiete à Barbaris redempta redire. impetitum ærarium est, urbes exinanitæ, populatæ prouinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis suppetit, quamuis ortus sim nobilis, præter pectus omni liberum metu: nec pudebit imperatorē cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatē honestam. Nam & Fabritij familiari re pauperes rexere bella grauissima, gloria locupletes. Hæc nobis cūcta poterunt abundare, si imperterriti, deo meq;, quantum humana ratio patitur caute ductante mitius egeritis. sin resistitis, ad seditionum reuoluti dedecora pristinarum, pergite. ut imperatorem decet, ego solus cōfecto tantorum munerum cursu moriar stando, contempturus animam quam mihi febricula eripiet una: aut certe discedam, nec enim ita uixi, ut nō possim aliquando esse priuatus: præq; me fero & lætor ductores spectatissimos esse nobiscum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum. Hac modesta imperatoris oratione, inter secunda & aspera meante, miles pro tempore delinitus, assumpta cum meliorū expectatione fiducia, regibilem se fore pollicitus & morigerum, cunctorum aspirante consensu, autoritatem eius sublimitatemq; cordis extollebat in cælum: quod cū uere atq; ex animo dicitur, solet amor ex crepitu leui mōstrari. repetitis post hæc tentorijs, pro copia rei præsentis uictu se recreauit & quiete nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum, cum non per charitates, sed per inchoatam negotiorū magnitudinem deieraret assidue, Sic sub iugum mitteret Persas, Ita quassatū recrearet orbem Romanum: ut Traianus fertur aliquoties iurando dicta consueuisse firmare, Sic in prouinciarum speciem redactam uideam Daciam, Sic pontibus Istrum & Euphraten superem. & similia plurima. Post hæc decursis millibus passuum quatuordecim, ad locum quendā uentum est, arua aquis abundantibus fœcundantem: quo itinere nos ituros Persæ prædocti, sublatis cataractis undas euagari fusius permiserūt. Itaq; humo late stagnante, altero die militi requie data, imperator ipse progressus cōstratis ponticulis

Fabritij gloria locupletes

culis

culis multis & utribus, sublicijsq; nauibus, itidem confectis palmatum trabibus, exer-
citum n[illegible] sine difficultate traduxit. In his regionibus agri sunt plures cõsiti uineis, ua
rioq; pomorum genere: ubi oriri arbores assuetę palmarũ, per spatia ampla adusq; Me
senen & mare pertinent magnum, instar ingennium nemorum. & quaqua incesserit
quisquam, termites & spadica cernit assidua, quorũ ex fructu, mellis & uini conficitur
abundantia. & maritari palmæ ipsę dicuntur, facileq; sexus posse discerni. additur eti-
am, generare fœminas seminibus illitas marium, feruntq; eas amore mutuo delectari:
hocq; inde clarere, quòd contra se uicissim nutantes, ne turgidis quidem flatibus auer
tuntur. & si ex more fœmina maris non illita fuerit semine, abortus uitio fœtus amittit
intem[illegible]estiuos. & si qua fœmina cuius arboris amore perculsa sit ignoretur, unguento
ips[illegible]s inficitur truncus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinẽ concipit, hisq; indi-
cijs uelut coeundi quędam proditur fides. qua cibi copia satur exercitus plures præter
gressus est insulas: & ubi formidabatur inopia, ibi timor saginæ grauis incessit. Sa-
gittariorum deniq; hostilium impetu latẽter tentatus, neq; inultus, prope locum uenit
ubi pars maior Euphtatis in riuos diffinditur multifidos. In hoc tractu ciuitas ob mu-
ros humiles ab incolis Iudæis deserta iratorum manu militũ cõflagrauit. Quibus actis
pergebat ulterius imperator, placida ope numinis ut arbitrabatur, erectior. Cumq;
Maiozamalcham uenisset, urbem magnam & ualidis circundatam mœnibus, tento-
rijs fixis prouidit solicite, ne castra repentino equitatus Persici turbarentur accursu:
cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus est formidata. & hoc
disposito, stipatus uelitibus paucis, ipse quoq; pedes, ciuitatis situm diligẽti inquisitio-
ne exploraturus, in perniciosas præcipitatus insidias, ex ipso uitæ discrimine tandem
emersit. Namq; per latentem oppidi portam Persæ decem armati digressi, imaq; cliuo-
rum peruadentes poplitibus subsidendo, repẽtino impetu nostros aggressi sunt. E qui
bus duo cõspectiorem habitu principem gladijs petiere destrictis: sed occurrit ictibus
erectum latius scutum: quo cõtectus magna elataq; fiducia unius lateri ferrum infixit:
alterum stipatores multiplicatis ictibus occiderunt. residuis, è quibus uulnerati sunt
aliqui, disiectis in fugam, spoliatisq; ambobus reducẽs incolumes socios cum exuuijs
remeauit ad castra, omnium lætitia magna susceptus. Sustulit ab hoste prostrato aure-
um colli monile Torquatus, fudit cõfidentissimum Gallum alitis propugnatione Va *Torquatus*
lerius postea cognomento Coruinus: hacq; gloria posteritati sunt cõmendati non inui *Val. Coruinus*
demus: accedat hoc quoq; monumentis ueteribus facinus pulchrũ. Constratis postri-
die pontibus exercituq; traiecto, & metatis alibi salubrius castris uallo duplici circun-
ductis, quoniam (ut diximus) timebantur solitudines planæ, oppidi suscepit obsidi-
um, periculosum fore existimãs, si gradiens prorsus à tergo relinqueret quos timeret.
Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hostium dux, iumenta ad ortus
quę in lucis palmaribus uescebantur, à cohortibus nostris repulsorijs cum paucorum
exitio habitus frustra discessit: & duarum incolæ ciuitatum, quas amnes amplexi
faciunt insulas, pars sui fiducia trepidi ad Ctesiphontis mœnia se contulerunt: pars
per syluarum densa, alij per paludes uicinas alueis arborum cauatarũ inuecti, ad uni-
cum auxilium & potissimum itineris longi quod supererat dilabuntur, ulteriora peti-
turi terrarum. è quibus resistentes aliquos nostri milites trucidabant, ipsi quoq; lintri-
bus & cymbis per uaria discurrẽtes: captiuos alios subinde perducebant. Id enim erat
librata ratione dispositum, ut dum copiæ pedestres muros oppugnant, equestres tur-
mæ diuisæ per globos abigendis insisterent prædis. hocq; prouiso, nullo prouinciali-
um damno miles uisceribus hostium pascebat̃. Iamq; imperator muris duplicibus op-
pidum, ordine circundatum trino scutorum, spe patrandi incepti maximis uiribus op-
pugnabat. Sed ut erat necessarius appetitus, ita effectu res difficilima: nam accessus
undiq; rupibus anfractu celsiore discessis, flexuosisq; excessibus ob periculum anceps
adeundi copiam denegabat, maxime quoniam turres crebritate & altitudine formi-
dandæ montẽ saxeum arcis naturaliter editum æquabant, & procliuis planicies flu-
mini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accidebat his haud leuius
malum, quòd lecta manus & copiosa quæ obsidebatur, nullis ad deditionẽ illecebris
flectebatur, sed tanquam superatura uel deuota cineribus patriæ, resistebat aduersis.

Iam ægrè retentabatur inferens ſe proteruius miles, & pugnã uel æquo campo iuſtoq; prælio poſcens: cumq; receptui caneretur, aſsidue animoſis hoſtem urgendi conatibus urebatur, uicit tamen noſtrorum concilium contentionem uirium maximam: diuiſisq; operibus, officia quiſq; diſtributa capeſsit ocyſſime. Hinc etenim ardui ſuggeſtus erigebantur, inde foſſarum altitudines alij complanabant: terrarum latibula concaua oblongis tramitibus alibi ſtruebantur. locabant etiam artifices tormenta muralia in funeſtos ſonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum uineis Neuita & Dagalaiphus curabant. ineundis autem conflictibus & defendendis ab incendio uel eruptionibus machinis præerat imperator. Cumq; apparatu omni excindendæ urbis labore multiplici conſummato pugna flagitaret, Victor dux reuerſus eſt adusq; Cteſiphonta itineribus exploratis, nulla obſtacula nuntians offendiſſe. Quo efferati gaudio milites omnes, elanq; firmioribus animis ad certandum ſignum oppériebantur armati. Iamq; clangore Martio ſonãtibus tubis ſtrepebant utrinq; partes: & primi Romani hoſtem undiq; laminis ferreis in modum tenuis plumæ cõtectum, fidentemq; quòd tela rigentis ferri lapſibus impacta reſiliebant, crebris procurſationibus, & minaci murmure laceſſebat: nonnunquam compage ſcutorum, qua uelut teſtudine infigurabilium fornicum operiebantur aptiſsime, aſſiduis motibus laxius dehiſcente. contrà Perſæ muris obſtinatius adhærentes, quantum facere nitiq; poterant, claudere & fruſtrari exitiales impetus conabantur. Verum ubi uimineas crates præ ſe ferentes oppugnatores iam mœnia perurgerent, cum ſagittarijs funditores, alij quineriam ſaxa uoluentes ingentia, cum facibus & malleolis eos longius propulſabant: tum aptatæ ligneis ſagittis baliſtæ flexu, ſtridore torquebanẽ, creberrima ſpicula funditantes, & ſcorpiones, quocunq; manus perite duxiſſent, rotundos lapides euibrabant. Iterum deinde ac ſæpe geminatis congreſſibus, æſtus in meridiem creſcens, efferueſcente uaporatius ſole, apparatu operũ & ſtudio præliandi intentos cunctos reuocauerat fatigatos & ſudore perfuſos. eodem mentis propoſito ſecuto quoq; die per uaria certaminum genera controuerſæ partes dimicantes inſtanter, æquis manibus & pari fortuna diſcedunt. Verum in omni diſcrimine armatis proximus princeps ciuitatis urgebat excidiũ, ne circa muros diu excubans omitteret maiora quæ tentabat. Sed in diſtrictis neceſsitatibus nihil tam leue eſt, quod nõ interdum etiam cõtra ſperata rerum afferat momenta magnarum. Cum enim ita ut ſæpe diſceſſuræ partes leuius concertarent, abuſiuo incuſſo ariete, qui paulo ante erat admotus, ſternitur reſiduis omnibus altior turris latere coctili firmiſsime ſtructa, cuius ruina muri cõtiguum latus ſecum immani fragore protraxit: ibi tum uarietate caſuum obſidentium labor, obſeſſorumq; induſtria, uicißim facinoribus ſpecioſis inclaruit. Nihil enim aſperum, ira & dolore ſuccenſo militi uidebatur: nihil munitoribus erat pro ſalute currẽtibus metuendum aut dirum. Nam cum anceps pugna diutius ſeruens, ſanguine utrinq; multis cædibus fuſo diei finiſſet occaſu, tandem fatigationi conſulitur. Dumq; hæc luce agerentur ac palàm, nuntiatur im-

Cuniculorum fodinæ

peratori peruigili cura diſtento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ mandatæ, cauatis tramitibus ſubterraneis ſublicisq; ſuſpẽſis ima penetraſſe fundamentorum, iam ſi ipſe diſpoſuerit euaſuros. Cum itaq; noctis plerunq; proceſsiſſet, æneatorum occentu ſigno dato progrediendi, ad pugnam & ad arma concurſum eſt: & conſulto murorum inuaduntur utrinq; frontes, ut dum propulſaturi pericula defenſores ultro citroq; diſcurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinſecus obſiſtente cuniculariorum ſubita manus emergit: Quibus ita ut conuenerat ordinatis, & occupatis prohibitoribus, patefactisq; latebris, euolat ex ſuperius deuictorum numero miles, poſt quem Magnus tribunus, & Iouianus notarius: quos audax multitudo ſecuta, his prius cõfoſsis quos in æde per quam in lucem prodierant inuenerunt, ſuſpenſis gradibus procedentes obtruncarunt uigiles omnes, ex uſu moris gentici iuſticiam felicitatemq; regis ſui canoris uocibus extollentes. Exti-

Mos genticus

mabatur Mars ipſe, ſi miſceri hominibus numina maieſtatis iura permittunt, affuiſſe caſtra Lucanorum inuadenti Luſcino. hocq; ideo creditum eſt, quòd in congreſſu flagranti ſcalas uehens uiſus formidandæ uaſtitatis armatus, poſtridie cum recenſeretur exercitus, pręcipuo ſtudio quæſitus, reperiri non potuit; cum ſe ultro offerret, ſi miles

fuiſſet

fuisset, memorabilis cõscius facti: sed ut tunc qui esset pulchri facinoris autor, penitus
est ignoratum, ita nunc enituerunt, hi qui fecere fortissime, obsidionalibus coronis do-
nati, & pro concione laudati ueterum more. Tandem nudata referatis aditibus mul-
tis, lapsura inuaditur ciuitas: & sine sexus discrimine uel ætatis, quicquid impetus
reperit, potestas iratorum absumpsit. alij exitij imminentis timore, cum hinc ignis,
inde mucrones urgerent, ultimum flentes è muris acti sua sponte præcipites, mem-
brisq; omnibus infirmati, morte funestiorẽ uitam paulisper dum cæderentur egerunt.
Extractus autem est uiuus cum satellitibus L X X X. Nabdates prȩsidiorum magister,
quem oblatum sibi cum alijs seruari iussit intactum serenus imperator & clemens. Di-
uisa itaq; perpensis meritis & laboribus præda, ipse ut erat paruo contentus, mutum
puerum oblatum sibi suscepit gesticularium, multa quȩ callebat nutibus uenustissimis
explicantem, & tribus aureis nummis partæ uictoriæ præmium iucundum ut existi-
Fœminarum Persicarum pulchritudo
mabat & gratum. Ex uirginibus autem quæ speciosæ sunt captæ, ut in Perside, ubi fœ-
minarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam uoluit, nec uidere, Alexan-
drum imitatus & Africanum, qui hæc declinabant, ne frangerentur cupiditate, qui
se inuictos à laboribus ubiq; præstiterunt. Inter hæc certamina nostræ partis archite-
ctus, cuius nomen non suppetit, post machinam scorpionis forte assistens, reuerbera-
tò lapide quem artifex titubanter aptauerat fundæ, obliso pectore supinatus profu-
dit animam, disiecta compage membrorum, adeo ut ne signa quidem totius corporis
noscerentur. Exin profecto Imperatori index nuntiauerat certus, circa muros sub-
uersi oppidi fallaces foueas & obscuras, quales in tractibus illis sunt plurimæ, subse-
disse manum insidiatricem latenter, ut improuiso inde adorta agminis nostri terga se-
riret extrema: confestimq; ad extrahendam eam missi sunt compertæ fortitudinis pe-
dites. qui cum neq; peruadere foraminũ aditus, nec amandatos intus prolicere possent
ad decernendum, collectam stipulam & sarmenta specuum faucibus aggesserunt. un-
de fumus angustius penetrans, ideoq; spissior, quosdam uitalibus obstructis necauit:
alios ignium afflatus immixtus prodire in perniciem coegit abruptam. & ita omnibus
incendio ferroq; cõsumptis, ad signa repedauit ocyus miles. Hoc modo ciuitas ampla
& populosa, uirtute roboris excisa Romani in puluerem concidit & ruinas. Post quæ
tam gloriosa transitis pontibus multorum amnium concursu continuatis, ad muni-
menta gemina uenimus, ædificijs cautatis extructa: Vbi Victorem comitem exercitus
præuium, à transitu fluminis regis filius progressus à Ctesiphonte cum optimatibus
& multitudine armata prohibere conatus, cateruis sequentium militum uisis abscessit.
Pergentes itaq; protinus ad Lucos uenimus, agrosq; pube uariorum seminum lætos:
ubi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, mansit intacta. Erat
enim in hac eadem regione extentũ spacium & rotundum, loricæ ambitu circunclau-
sum, destinatas regijs uoluptatibus continens feras, ceruicibus iubatis leones, armisq;
hispidos apros, & ursos (ut sunt Persici) ultra omnem rabiem fæuientes, & alia lecta
immania corpora bestiarum, quas omnes diffractis portarum obijcibus, equites nostri
uenatorijs lanceis & missilium multitudine cõfoderunt. quæ loca pingui situ & cultu,
quibus Coche quam Seleuciam nominant, haud longius disparatur: ubi uallatis ope-
re tumultuario castris, & exercitu omni per aquarum & pabuli opportuna biduo re-
creato, antegressus eum procursatoribus princeps, & ciuitatem desertam collustrans,
facto principe quondam excisam, in qua perpetuus fons stagnum ingẽs eiectat, in Ti-
gridem defluens, corpora uidit suffixa patibulis multa necessariorum eius quem pro-
didisse ciuitatẽ Pyrisaboram retulimus suprà. hic & Nabdates uiuus exustus est, quem
extractum cum L X X X. latebris expugnatæ docui ciuitatis: eo quòd inter exordia
obsidij excepti clàm pollicitus prodere, dimicauit acerrime, adeptusq; ueniam impera-
tam, ad id proruperat insolentiæ, ut Ormisdam laceraret omnibus probris. Ita aliquan-
tum progressi, tristi percellimur facto. dum enim tres procursatorum cohortes expe-
ditius cum cuneo Persico decertarent, quem patefactis subito portis profuderat ciui-
tas, proruptores alij ex contraria fluminis ripa iumenta nos sequentia cum pabulato-
ribus paucis licenter palantibus intercipiunt & obtruncant. unde profectus impera-
tor iratus & frendens, iamq; regionibus Ctesiphontis propinquans, celsum castellum

offendit & munitissimum: ad quod explorandum ausus accedere, obscurior ut ipse te batur, cum paucis obequitans muros, pauloq; auidius intra iactum telorum repertus, latere non potuit: statimq; diuersorum missilium nube exagitatus oppetisset tormento murali, ni uulnerato armigero qui lateri eius hærebat, ipse scutorum densitate conrectus, euitato magno discrimine discessisset. Qua causa concitus immane munimentum disposuit obsidere, prohibitoribus acriter ad resistendum intentis: quod loco fidebant propemodum inaccesso, quodq; rex cum ambitiosis copijs passibus citis incedēs propediem affore credebatur. Iamq; uineis & residuis omnibus quæ poscebat obsidium paratis, uigilia secunda præcipiti, cū nox casu tunc lunati splendore nitens, his qui propugnaculis insistebant aperte cuncta monstraret, repente in unum pondus coacta multitudo, patefactis subito portis erupit: cohortemq; nec opinantem adorta nostrorum cecidit complures, inter quos etiam tribunus peremptus, periculum propulsare conatus. Quæ dum ita aguntur, pari modo, ut antea, Persæ ex aduersa fluminis ripa partem adorti nostrorū, interfectis quibusdam, uiuos cepere nōnullos. & timore simul quia uenisse in maiorem numerū copię putabantur hostiles, egere tunc nostri segnius. sed ubi animis in audaciam restitutis, armisq; raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus buccinarum, minaci murmure festinaret, eruptores perterriti reuerterunt intacti: & imperator ira graui permotus, reliquos ex ea cohorte qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam, quæ onerosior est dignitatibus imminutis. flagrans post hæc ad eruendum castellum, ubi periclitatus est, operam conuertit & curam, nusquam ab antesignanis ipse digrediens, ut inter primos dimicās militi ad fortiter faciendum esset exemplo, spectator probatorq; gestorum. quo inter discriminum uertices diu multumq; uersato, uarietate munitionum atq; telorum, & conspiratione pugnatorum, idem castellum incenditur captum. Postq; consideratis asperitatibus antegestarum rerum & impendētium, requieuit exercitus labore nimio quassatus, multis uictui congruis affatim distributis. uallum tamen sudibus densis & fossarum altitudine cautius deinde struebatur, cum à uicina iam Ctesiphonte repentini excursus, & alia formidarentur occulta. Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. Id antehac Traianus, posteaq; Seuerus egesto solo fodiri in modū canalis amplissimi, studio curauerat summo, ut aquis illuc ab Euphrate transfusis, naues ad Tigridem commigrarent: tutissimumq; ad omnia uisum est eadem loca purgari, quæ quondam similia Persæ timentes mole saxorum obruere multorum: hacq; ualle purgata, auulsis cataractis undarū multitudine classis secura stadijs XXX. repulsa, in alueum eiecta est Tigridis: & contextis illico pontibus, transgressus exercitus iter Cochen uersus promouit. Vtq; lassitudini succederet quies opportuna, in agro consedimus opulento, arbustis & uitibus, & cupressorum uiriditate lætissimo: cuius in medio diuersorium opacum est & amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes ostendens, regis bestias uenatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur uel fingitur aliud, pręter uarias cædes & bella. Proinde cunctis ex sententia terminatis, Augustus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantumq; à fortuna sperans nondū afflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet, ualidiores naues ex his quæ alimenta portabant & machinas, deoneratas octogenis impleuit armatis: retentoq; secum classis robore firmiore, quam in tres diuiserat partes, unam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti disposuit, ut flumine raptim transmisso ripæ occuparentur hostiles. quod cum acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarent, neq; destinationem flecterent principis, sublato uexillo, ut iussum est, euolant è cōspectu quinq; subito naues: & cum ripas iam aduentarent, facibus & omni materia qua alitur ignis petitæ assiduis iactibus, cum militibus iam conflagrassent, ni ueloci frigore pectoris excitus imperator, signum sibi datum nostros, quòd margines iam tenerent, ut mandatum est erexisse proclamans, classem omnem properare citis remigijs adegisset. Quo facto & naues incolumes sunt receptæ, & residuus miles, quanq; saxis & uarietate telorū ex edito uexaretur, post concertationē acerrimam, præaltas ripas & arduas supergressus stabat immobilis. Et miratur historia Rhodanū arma & loricam retinēte Sertorio transnatatū, cum eo momento

Apud Persas bella pinguntur

eo momento turbati quidam milites, ueritiq; ne remanerent post signum erectum, scu
tis quæ patula sunt & incurua proni firmius adhęrentes, eaq; licet imperite regendo,
per uoraginosum amnem uelocitatē comitati sint nauium. Contra hæc Persæ obiece-
runt instructas cataphractorū equitum turmas, sic confertas, ut laminis aptati corpo-
rum flexus splendore præstringerent occursantes obtutus, operimentis scorteis equo
rum multitudine omni defensa: quorū in subsidijs locati manipuli peditum contecti
scutis oblongis & curuis, quæ texta uimine & corijs crudis gestant, densius se cōmo-
uebant. Post hos elephanti gradientiū collium specie, motuq; immaniū corporum pro
pinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc imperator
cateruis peditum firmis medium inter acies spacium secundum Homericā dispositio-
nem præstituit, ne locati priores, cedentesq; deformiter cunctos auerterent secum, aut
postsignani pone omnes reiecti cēturias, nullo retinente licentius uerterent terga, ipse
cum leuis armaturæ auxilijs per prima postremaq; discurrens. Ergo ubi uicissim conti
guas esse cernerent partes, cristatis galeis corusci Romani, uibrantesq; clypeos uelut
pedis anapesti præcinentibus modulis lenius procedebāt: & præpilatis missilibus per
procursatores principijs pugnæ tentatis excita undiq; humus rapido turbine portaba
tur. Et cum undiq; solito more conclamaret, uirorumq; alacritatē sonantia classica iu-
uarent, hastis & mucronibus strictis, hincinde cominus pugnabatur: sagittarū pericu-
lo miles erat immunis, quantū interiora festinatius occupabat. Inter quæ Iulianus pul-
sos fulcire subsidijs, incitareq; tardantes, quasi cōturmalis strennuus properabat & re
ctor. laxata itaq; acies prima Persarum, leni & inconcito gradu calefactis armis retror
sus gradiens, propinquā urbem petebat: quam sequebatur miles itidem fessus in cam-
pis torridis adusq; diei finem à lucis ortu decernens: eiusq; occipitijs pertinacius hęrēs
omnē cum Tigrane & Surrena & Narse potissimis ducibus adusq; Ctesiphontis mu
ros egit præcipitē, auersorū feriens suras & terga. perrupissetq; ciuitatis aditus lapso-
rum agminibus mixtus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuisset & uoci-
bus, ipse humerum sagitta præstrictus, & timens ne intra mœniū ambitus rapidus mi-
les inconsulte repertus, nullosq; inueniens exitus multitudinis pondere circunuenire
tur. Sonent Hectoreas poetæ ueteres pugnas, fortitudinē Thessali ducis extollāt, lon
gæ loquant ætates Sophanē & Aminiā & Callimachum, & Cynegirum, Medicorum
in Græcia fulmina illa bellorum, non minus illo die quorundā ex nostris inclaruisse
uirtutem omniū confessione monstratur. Post timorē depositū, calcatasq; ruinas hosti
lium corporū, iusto sanguine miles etiā tum cruentus ad imperatoris tentoria congre-
gatus, laudes ei perhibebat & gratias, quòd ubiq; ignoratus dux esset an miles magis,
tum rem ita prospere gesserat, ut cæsis Persarū plus minusúe duobus milibus & quin-
gentis, LXX. caderēt soli nostrorū. qui appellās plerosq; nominatim, quos stabili men
te aliquid clarū fecisse ipse arbiter prospexit, naualibus coronis donauit, ciuicis & ca-
strensibus. Abunde ratus post hæc prosperitates similes aduentare, complures hostias
Marti parabat ultori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris
admoti uoluntate sua nouem procubuere tristissimi. decimus uero qui diffractis uincu
lis lapsus, ægrè reductus est, mactatus ominosa signa monstrauit. Quibus uisis excla- *Ominosum*
mauit indignatus acriter Iulianus, Iouemq; testatus est, nulla Marti iam sacra facturum: *signum*
nec resecrauit, celeri morte præreptus. Digesto itaq; consilio cū primatibus super Cte-
siphontis obsidio, itum est in uoluntatē quorundā, facinus audax & importunum esse
noscentium id aggredi: quòd & ciuitas situ ipso inexpugnabili defendebatur, & cum
metuenda multitudine protinus rex affore credebatur. Vicit sentētia melior: cuius uti
litate princeps solertissimus adprobata, Arintheum cum manu peditum expedita ad
populandas regiones circunsitas misit, armentis lætas & frugibus, hostes pari persecu
turum industria, quos dispalatos nuper densi tramites & latebrę texere notissimę. sed
ille auidę semper ad ulteriora cupiditatis, paruihabitis uetantiū dictis & increpitis opti
matibus, quòd ob inertiam otijq; desiderium amitti suaderent propè iam parta regna
Persidis: flumine lęua relicto, infaustis ductoribus præuijs mediterraneas uias arripe-
re cito proposuit gradu, & tanq; funesta face Bellonæ subiectis ignibus exuri cunctas
iusserat naues, præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus dispo

ſuit uehi carpentis: idq́ putabat utiliter ordinaſſe, ne relicta claſſis uſui hoſtibus foret, aut certe, ut ab expeditionis primordio factum eſt, armatorũ ferè uiginti milia in trahendis occuparentur iiſdem nauibus & regendis. dein cum metuens ſibi quiſq; muſſaret, mõſtraretq́ perſpicua ueritas, quòd repulſus forſitan ariditate uel altitudine montium ad aquas redire non poterit miles, tortiq́ perfugæ aperte faterentur ſe ſefelliſſe, concurſu maximo extingui iuſſæ ſunt flammæ. Et quoniã ignis auctus immaniter pleraſq; conſumpſit, duodecim tantũmodo naues potuerunt intactæ ſeruari, quæ ut poſſint cuſtodiri diſcretæ ſunt. Hoc caſu claſſe cum non oporteret abolita, Iulianus conſotiato fretus exercitu, cum armatorum nulli per diuerſa diſtinerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta affatim opulentis ſuggerentibus locis. Quo cognito, hoſtes ut inedia nos cruciarent, herbas cum adultis ſegetibus incenderunt: & conflagratione procedere uetiti, ſtatiuis caſtris dum flammæ ſeneſcerent nitebamur: inſultantesq́ nobis longius Perſæ, nunc de induſtria ſe diffundebant, aliquoties conſertius reſiſtentes: ut procul conſpicantibus uiderentur aduenisse iam regis auxilia, ideoq́ eos æſtimaremus erupiſſe ad audaces excurſus, & inſolita tentamẽta. Mœrebat tamen ob hæc imperator & miles, quòd nec contabulandi pontis erat facultas amiſsis nauibus temere, nec occurri poterat hoſtis aduenticij motibus, quem adeſſe coruſcans nitor indicabat armorum, arte pro ſingulis membris inflexus. Hiſq́ accidebat aliud haud exiguum malum: quòd adminicula quæ præſtolabamur cum Arſace & noſtris ducibus, apparebant ob cauſas impedita prædictas. Has ob res ut ſolaretur anxios milites princeps, captiuos graciles ſuapte natura, ut omnes penè ſunt Perſæ, & macie iam confectos iuſsit in medium duci: noſtroſq́ reſpiciens, En, inquit, quos Martia iſta pectora uiros exiſtimant, deformes illuuie capellas & tetras, utq́ crebri docuerunt euentus, antequam manus conſerant, abiectis armis uertentes ſemet in fugam. Quibus dictis, remotiſq́ captiuis, ſuper rerum ſumma conſultabatur. & multis ultro citroq́ dictitatis, cum reuerti debere per loca quæ uenimus, plebs uociferaretur imprudens, reſiſtebat intentius princeps, multis cum eo nequaquã fieri poſſe monſtrantibus, per effuſam planiciem pabulo abſumpto & frugibus, uicorumq́ reliquijs exuſtorum inopia ſqualentibus ultima: quodq́ liquẽtibus iam brumæ pruinis omne immaduerat ſolum, & raptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. Ergo etiam ad difficultatem accedente negotij, quòd per eas terras uapore ſideris caleſcentes, muſcarum & culicum multitudine referta ſunt omnia, earumq́ uolatu dies & aſtrorum noctu micantium facies obumbratur: cum nihil humani proficerent ſenſus, diu fluctuãtes & dubij extructis aris cæſiſq́ hoſtijs conſulta numinum ſcitabamur: utrum nos per Aſſyriam reuerti cenſerent, an præter radices montium lenius gradiẽtes, Chiliocomum prope Corduenam ſitam ex improuiſo uaſtare: quorum neutrum extis inſpectis conſore dicebatur. ſedit tamen ſententia, ut omni ſpe meliorum ſuccisa Corduenam arriperemus: & XVI. Cal. Iulias promotis iam ſignis, progreſſo iam lucis exordio, fumus uel uis quædam turbinata pulueris apparebat: ut opinari daretur aſinorum eſſe greges agreſtium, quorum multitudo in tractibus eſt illis innumera, ideo ſimul incedens, ut conſtipatione denſa feroces leonum fruſtraretur aſſultus. quidam arbitrabantur Sacenę duces aduentare, iam noſtris rumoribus percitos, quòd imperator Cteſiphonta magnis uiribus oppugnaret: nõnulli Perſas nouis motibus incubuiſſe firmabãt. Ideo inter hęc ita ambigua, ne quid aduerſum accideret reuocantibus agmina claſsicis, in ualle graminea prope riuum, multiplicato ſcutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutius quieuimus caſtris. nec enim aduſq; ueſperã aere cõcreto diſcerni potuit, quidnam eſſet quod his ſqualidius uidebatur.

Muſcarum & culicum referta omnia

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER VICESIMVSQVINTVS

T hanc quidem noctem nullo siderum fulgore splendẽtem, ut solet, in arctis rebus & dubijs exegimus, nec sedere quoquam auso, nec flectere in quietem lumina præ timore. Vbi uero primũ dies inclaruit, radiantes loricæ niueis limbis circundatæ, ferrei & corrusci thoraces longe prospecti, adesse regis copias indicabant. Hocq; uiso accensum properantem congredi militem dirimente fluuio breui prohibuit imperator: & non procul à uallo ipso inter excursatores nostros & Persicos prælio acri conserto, Machameus cecidit, ductor unius agminis nostri: cui propugnaturus Maurus frater, dux postea Phoenices, cum germani trucidasset interfectorem, obuium quenq; perterrẽs, infirmatus & ipse humerum telo, pallescentem morte propinqua Machameum extrahere pugna uiribus ualuit magnis: & cum fathiscerent uix toleranda æstuum magnitudine crebrisq; congressibus partes, ad ultimũ hostiles turmę graui sunt repulsa discussæ. Hinc recedentibus nobis longius, Saraceni nostrorũ metu peditum repedare compulsi, paulo postea innexi Persarũ multitudine ocius irruebant Romana impedimenta rapturi. uerũ uiso imperatore ad alas subsidiarias reuerterunt. Qua ex regione profecti ad Hucumbram nomine uillam peruenimus: ubi per biduum o͞mibus ad usum congruis, & facietate quæsita frumenti, ultra spem recreati discessimus: & confestim absq; his quæ tempus uehi permisit, reliqua flammis exusta sunt. Postridie exercitu sedatius procedente, extremos qui eo die fortè cogendorum agminum officia sustinebant, nec opinantes Persæ adorti, negotio leui interfecissent, ni proximus equitatus noster hoc ocius intellecto, per patulas ualles late diffusus, tantã molẽ discriminis uulneratis qui superuenerant repulisset. In hac cecidit pugna Adaces nobilis satrapa, legatus quondam ad Constantium principem missus, ac benigne susceptus: cuius exuuijs interfector Iuliano oblatis, remuneratus est ut dicebat. Eodem die Tertiacorum equestris numerus à legionibus incusatus est, quòd cum ipsæ hostium aduersas irrumperẽt acies, illi paulatim dilapsi, alacritatẽ penè totius minuissent exercitus. Vnde ad indignationem iustam imperator erectus, ademptis signis hastisq; diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimẽta & sarcinas & captiuos agere iter imposuit, ductore eorũ qui solus fortiter decertarat aliæ turmæ apposito, cuius tribunus turpiter prælium deseruisse conuincebatur. Abiecti sunt autem sacramento etiam alij quatuor ob flagitium simile uexillationum tribuni. hoc enim correctionis moderamine leniori impendentiũ consideratiõe difficultatum contentus est imperator. Progressi itaq; stadia LXX. attenuata rerum omniũ copia, herbis frumentisq; crematis, ex flammis ipsis raptas fruges & pabula, ut quisq; uehere potuit cõseruauit. Hoc etiã loco relicto, cum ad tractum Maranga appellatũ o͞mis uenisset exercitus, prope lucis cõfinia immẽsa Persarum apparuit multitudo, cũ Merene equestris magistro militiæ, filijsq; regis duobus, & optimatibus plurimis. Erant autem omnes cateruæ ferratæ, ita per singula membra densis laminis tectæ, ut iuncturæ rigentes compagibus artuum cõuenirent: humanorumq; uultuũ simulacra ita capitibus diligenter aptata, ut imbracteatis corporibus solidis, ibi tantũ incidentia tela possint hęrere quà per cauernas minutas, & orbibus oculorum affixas parcius uisitur, uel persupremitates nariũ angusti spiritus emittunt: quorum pars contis dimicatura stabat immobilis, ut retinaculis æreis fixam existimares: iuxtaq; sagittarij, cuius artis fiducia ab incunabilis ipsis gens pręualuit maxima, tendebant diuaricatis brachijs flexiles arcus, ut nerui mãmas perstringerent dextera, spicula sinistris manibus cohærerẽt: summaq; peritia digitorũ pulsibus argutũ sonãtes arundines euolabant, uulnera perniciosa portantes. Post hos elephantorũ fulgentiũ formidandam speciẽ & truculentos hiatus uix meñtes pauidæ perferebant: ad quorum stridorem odoremq; & insuetum aspectum magis equi terrebantur: quibus insidentes magistri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos gestabant, acceptæ apud Ni-

Cateruæ ferratæ

Odore stridoreq; elephantorum equi terrentur

ſibin memores cladis: & ſi ferociẽs animal uires exuperaſſet regentis, ne reuerſum per
ſuos, ut tunc acciderat, colliſam ſterneret plebem, uertebram, quæ caput à ceruice di-
ſterminat, ictu maximo terebrabãt. exploratũ eſt enim aliquando ab Haſdrubale An-
Quomodo nibalis fratre, ita citius uitam huiuſmodi adimi beluarum. Quibus non ſine magno ter
elephanti rore perſpectis, ſtipatus armatarum cohortium globis cum primatibus fidentiſsimus
necantur imperator, ut flagitabat maior uis & trucior, lunari acie, ſinuatisq́ laterib. occurſuros
hoſti manipulos inſtruebat. Et ne ſagittariorum procurſus noſtrorum cuneos diſiecta-
ret, illatis concitatius ſignis, ſpiculorũ impetum fregit: datoq́ ad decernendum ſolen-
niter ſigno, denſati Romani pedites confertas hoſtium frõtes niſu protruſerunt acer-
rimo. & feruente certaminum mole, clypeorũ ſonitus & uirorũ armorumq́ lugubre ſi
bilantium fragor, nihil perpetiens iam remiſſum, campos cruore & corporum ſtrage
contexit: effuſius cadentibus Perſis, quibus ſæpe languidis in conflictu artius pes pe-
de collatus grauiter obſiſtebat, pugnare fortiter eminus cõſuetis, & ſi inclinatas ſuo-
rum copias ſenſerint, cedendo in modum imbriumponè uerſus directis ſagittis hoſtes
à perſequendi fiducia deterrere. Pulſis igitur pondere magnarum uirium Parthis, mi-
les ſolis curſu flammeo diu laſſatus, ſigno in receptum dato, tentoria repetit, ad auden-
da deinceps maiora ſublatus. In hoc prælio Perſarum maior, ut dictũ eſt, apparuit ſtra
ges, noſtrorum admodum leuis. eminuit tamen inter uarios certaminum caſus Vetera
nionis mors uiri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat. Poſtq́ triduo induciis
deſtinato dum ſuo quiſq́ uulneri medetur uel proximi, commeatibus nos deſtitutos
inedia cruciabat iam nõ ferẽda: & quoniã frugib. exuſtis & pabulis homines in diſcri-
men ultimũ uenerant & iumenta, ex eo cibo quẽ animalia tribunorũ uehebant & Co-
mitum, imæ quoq́ militũ plebi penitus indigenti pars diſtributa eſt magna. Et impera
tori cui nõ cupediæ ciborũ ex regio more, ſed ſub columellis tabernaculi parcius cœ-
naturo, pultis portio parabatur exigua, etiã munifici faſtidiẽda gregario, quicquid ad
miniſteria parabatur, per contubernia paupertina ſui ſecurus egeſsit. Ipſe autẽ ad ſoli-
citam ſuſpenſamq́ quietẽ pauliſper protractus, cum ſomno (ut ſolebat) depulſo, ad æ-
mulationem Cæſaris Iulij quædã ſub pellibus ſcribentis, obſcuræ noctis altitudine ſen-
tentijs cuiuſdã philoſophi teneretũ: uidit ſqualidius, ut confeſſus eſt proximis, ſpeciem
Imago Genij illam Genij publici, quam cum ad Auguſtum ſurgeret culmen conſpexit in Gallijs,
uelata cum cornu copia per aulea triſtius diſcedentem. & quanquam ad momentum
hæſit ſtupore defixus, omni tamen ſuperior metu, uentura decretis cœleſtibus com-
mendabat: relictoq́ humi ſtrato cubili, adulta iam excitus nocte, numinibus per ſacra
depulſoria ſupplicans, flagrantiſsimam facem cadenti ſimilem uiſam, aeris parte ſulca
ta euanuiſſe exiſtimauit: horroreq́ perfuſus eſt, ne ita aperte minax Martis apparuerit
ſidus. Erat aũt nitor igneus iſte, quem diaiſſonta nos appellamus, nec cadẽs unquam,
nec terram cõtingens. Corpora enim qui credit cælitus poſſe labi, profanus merito iu-
dicatur & demens. Fit aũt hic habitus modis cõpluribus, è quibus ſufficiet pauca mon-
ſtrare. Scintillas quidam putãt ab æthereo candentes uigore, parumq́ porrectius ten-
dere ſufficiẽtes extingui, uel certe radiorum flammas iniectas nubibus denſis acri ſcin-
tillare contactu: aut cum lumen aliquod cohæſerit nubi. Id enim in ſtellæ ſpeciem figu-
ratum, decurrit quidem dum uiribus ignitũ ſuſtentatur: amplitudine uerò ſpatiorũ exi-
nanitum in æſtum ſoluitur corpus, ad ſubſtantiã migrans cuius attritu incaluit nimio.
Hetruſci aru- Confeſtim itaq́ ante lucis primitias Hetruſci aruſpices accerſiti, conſulti quid aſtri ſpe-
ſpices accerſiti cies portenderet noua, uitandum eſſe cautiſsime reſponderunt, ne quid tunc tentare-
tur: ex Tarquinianis libris in titulo De rebus diuinis, id relatum eſſe demonſtrantes,
quòd face in cælo uiſa cõmitti prælium, uel ſimile quicq́ non oporteat. quo etiam id
inter multa alia ſpernente, orabant aruſpices ſaltem aliquot horis profectionem differ-
ri. & ne hoc quidem ſunt adepti, imperatore omni uaticinandi ſcientiæ reluctante: ſed
exorto iam die, promota ſunt caſtra. hinc nos egreſſos, Perſæ cũ ſæpe afflicti peditum
ſtabilem pugnã horrerent, ſtructis inſidijs, occultè comitabãtur, altrinſecus uiantes ca-
teruas à celſis collibus explorando: ut id ſuſpicans miles adusq́ perpetuum diem nec
uallum erigeret, nec ſudibus ſe communiret. dumq́ teguntur firmiter latera, & exer-
citus pro locorum ſitu quadratis quidem ſed laxis incedit agminibus, inuaſa ſubito

terga

terga pone uerſus arma cogentium principi indicatur, etiã tum inermi ad ſpeculanda
anteriora progreſſo. qua concitus clade, oblitus loricæ ſcuto inter tumultum adrepto
properans ultimis ferre ſuppetias, reuocatur alio motu, qui etiam anteſignanos, unde
deceſſerat, paria perpeti nuntiabat. Quæ dum ſine reſpectu periculi ſui redintegrare fe
ſtinat, ex alia parte cataphractorũ Parthicus globus cẽturias adoritur medias: ac ſini-
ſtro cornu inclinato acriter ſuperfuſus, fœtorẽ ſtridoremq; elephantorũ impatienter
tolerantibus noſtris, contis & multiplicatis miſſilibus decernebat. uerum principe uo
litãte inter prima diſcrimina præliorũ, exiliuit noſtra ſuccinctior armatura, auerſarũq;
Perſarum & beluarum ſuffragines concidebat & dorſa. Quos cum Iulianus cauendi
immemor diffluxiſſe trepidos, elatis uociferando manibus aperte demonſtrans, iraſq;
ſequentium excitans audenter effunderet ſemet in pugnam, clamabant hincinde can
didati quos diſiecerat terror, ut fugientium molem tanq; ruinam male cõpoſiti culmi-
nis declinaret: & incertum ſubita equeſtris haſta cute brachij eius præſtricta, coſtis per
foſſis hæſit in ima iecoris fibra. Quam dum auellere dextera manu conatur, acuto u-
trinq; ferro digitorum neruos ſenſit exciſos: & prouolutus iumento, præſentiumq; ue
loci concurſu relatus in caſtra, medicinæ miniſterijs fouebatur. moxq; ubi lenito pau-
liſper dolore timere deſiit, magno ſpiritu cõtra exitũ certãs, arma poſcebat & equum:
ut reuiſo prælio ſuorum fiduciam repararet, ac uideretur ſui ſecurus alienæ ſalutis ſoli
citudine uehementer aſtringi: eo uigore, licet in negotio diſpari, quo Epaminundas il- Epaminundas
le dux inclytus letaliter apud Mantineã ſaucius & reuerſus ex acie cõquirebat ſolicite
ſcutum: quod cum uidiſſet propius, lætior ui uulneris interijt: & qui animam intrepi-
dus amittebat, iacturam clypei formidauit. Sed cum uires parum ſufficerent uolunta-
ti, ſanguiniſq; profluuio uexaretur, manſit immobilis: ideo ſpe deinceps uiuendi ab-
ſumpta, quod percontando Phrygiam appellari locum ubi ceciderat cõperit. Hic enĩ
obiturum ſe præſcripta audierat ſorte. Reducto ad tentoria principe, incredibile dictu
eſt, quanto ardore miles ad uindictam ira & dolore feruentior inuolabat, haſtas ad ſcu
ta concrepans, etiam mori ſi tuliſſet fors obſtinatus. Et quamuis offundebatur oculis
altitudo pulueris, & ęſtus caleſcens officeret alacritati membrorum, tamen uelut exau
toratus, amiſſo ductore ſine parſimonia ruebat in ferrum. Contrà animoſius Perſæ ſa
gittarum uolantium crebritate conſpectum ſolis rapiebant, oppoſitis elephantis: qui
tardius gradientes magnitudine corporũ criſtarumq; horrore pauorem iumentis incu
tiebant & uiris. Concurſus itaq; armatorũ & cadentium gemitus, equorum flatus, tin-
nitus ferri, procul audiebatur, quandiu ſatietate uulnerũ partibus feſſis, nox diremit
certamina iam tenebroſa. Quinquaginta tum Perſarum optimates & ſatrapę cũ plebe
maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare potiſsimis ducibus inter-
fectis. Obſtupeſcat magniloquẽtia uetuſtatis diuerſis in locis prælia x x Marcelli: Sic
cium Dentatum adijciat ornatum militarium multitudine coronarũ: miretur ſuper his
Sergium, qui uicies & ter uulneratus eſt in uarijs pugnis, ut fertur, cuius poſteritatis
ultimus Catilina claras gloriarũ adoreas ſempiternis maculis obumbrauit. Deforma-
bat tamen triſtitia lætiores euentus. Dum enim hæc poſt diſceſſum ducis ubiq; agunt,
exercitus cornu dextro defatigato, & Anatolio interiecto, qui tũc erat Officiorũ ma-
giſter, Salluſtius præfectus actus in exitium præceps, & opera ſui apparitoris ereptus,
Phoſphorio amiſſo cõſiliario qui ei aderat, caſu euaſit & fuga: quidãq; milites per mul-
ta diſcrimina occupato caſtelli uicini præſidio, poſt diem deniq; tertiũ iungi exercitui Iulianus
potuerunt. Quæ dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circunſtantes allo-
quutus eſt demiſſos & triſtes: Aduenit ô ſocij nunc abeundi tẽpus è uita, impendio tẽ-
peſtiuũ, quam repoſcenti naturæ ut debitor bonæ fidei redditurus exulto: non, ut qui-
dam opinant, afflictus & mœrens, philoſophorũ ſententia generali perdoctus, quan-
tum corpore ſit beatior animus, & contemplans quoties conditio melior à deteriore
ſecernitur, lętandum eſſe potius q; dolendum: illud quoq; aduertens, quód etiam dij
cæleſtes quibuſdam pijſsimis mortem tanquam ſummum præmium perſoluerunt.
Munus autem id mihi delatũ optime ſcio, ne difficultatibus ſuccumberẽ arduis, néue
me proijciam unquam aut proſternam, expertus quòd dolores omnes ut inſultãt igna
uis, ita perſiſtentibus cedunt. nec me geſtorum pœnitet, aut grauis flagitij recordatio
ſtringit

ſtringit, uel cum in umbra & angulis emendarer, uel poſt principatum ſuſceptum: tan
quam à cognatione cælitum defluentem, immaculatum (ut exiſtimo) conſeruaui, & ci
uilia moderatius regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametſi
proſperitas ſimul utilitasq́ conſultorum non ubiq́ concordent, quoniam cœptorum
euentus ſuperæ ſibi uindicāt poteſtates. Reputans autem iuſti eſſe finem imperij, obe-
dientium commodum & ſalutem, ad tranquilliora ſemper, ut noſtis, propenſior fui, li-
centiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricē & morum: gaudensq́,
nedum ſciens, ubicunq́ uelut imperioſa parens conſideratis periculis obiecit reſp. ſte-
ti fundatus, turbines calcare fortuitorum aſſuefactus. nec fateri pudebit, interiturū me
ferro dudum didici, fide fatidica præcinente. Ideoq́ ſempiternū ueneror numen, quòd
non clandeſtinis inſidijs, nec longa morborum aſperitate, uel delicatorum fine dece-
do, ſed in medio curſu florentium gloriarum hunc merui clarum è medio digreſſum.
Aequo enim iudicio iuxtà timidus eſt & ignauus, qui cum nō oportet, mori deſiderat:
& qui refugiat, cum ſit oportunum. Hactenus loqui uigore uirium labente, ſufficiat.
Super imperatore uero creando caute reticeo, ne per imprudentiā dignū prætercam:
aut nominatū quem habilem reor, antepoſito forſitan alio, in diſcrimē ultimū trudam:
Opto bonum post me rectorem — ut alumnus aūt reip. frugi, opto bonum poſt me reperiri rectorem. Poſt hæc placide di
cta, familiares opes iunctioribus uelut ſupremo diſtribuens ſtudio, Anatolium quæſi-
uit Officiorū magiſtrū: quem cum beatū fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet præfectus, intel-
lexit occiſum: acriterq́ amici caſum ingemuit, qui elate ante cōtempſerat ſuum. & flen
tes inter hæc omēs qui aderant, autoritate etiā tū integra increpabat, humile eſſe cælo
ſideribusq́ conciliatum lugeri principem dicēs. Quibus ideo iam ſilentibus, ipſe cum
Maximo & Priſco philoſophis ſuper animorū ſublimitate perplexius diſputās, hiante
latius ſuffoſſi lateris uulnere, & ſpiritū tumore cohibente uenarū, epota gelida aqua,
quam petijt medio noctis horrore, uita facilius eſt abſolutus, anno ætatis altero & tri-
Mors Iuliani — ceſimo: natus apud Conſtantinopolim, à pueritia uſq́ parentis obitu deſtitutus Con
ſtantij, quem poſt fratris Conſtantini exceſſum inter complures alios turba conſum-
pſit imperij ſucceſſorum, & Baſilina matre, iam inde à maioribus nobili: uir profecto
heroicis connumerandus ingenijs, claritudine rerum & coalita maieſtate conſpicu-
us. Cum enim ſint, ut ſapientes definiunt, uirtutes quatuor præcipuæ, Temperantia,
Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, eisq́ accidentes extrinſecus aliæ, ſcientia rei militaris,
Caſtitas Iuliani — autoritas, felicitas atq́ liberalitas, intento ſtudio coluit omēs ut ſingulas. Et primū ita
inuiolata caſtitate enituit, ut poſt amiſſam coniugem, nihil unq́ uenereum attingeret:
illud aduertens quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum ſcriptorē æta
te grandæuum interrogatum, ecquid adhuc fœminis miſceretur, negantem id adie-
ciſſe, quòd gauderet harum rerū amorē, ut rabioſum quendam effugiſſe dominum &
crudelem. Item ut hoc propoſitū ualidius cōfirmaret, recolebat ſæpe dictum lyrici Ba-
chilidis, quem legebat iucunde, id aſſerentis, quòd ut egregius pictor uultū ſpecioſum
effingit, ita pudicitia celſius conſurgentē uitam exornat. quam labem in adulto robo-
re iuuentutis ita caute uitauit, ut ne ſuſpicione quidem tenus libidinis ullius, uel ſecre
tioris uitæ miniſtris incuſaretur, ut ſæpe cōtingit. Hoc aūt temperantiæ genus imma-
nis iuuit parſimonia ciborū & ſomni, quibus domi foriſq́ tenacius utebatur. namq́ in
pace eius menſarū tenuitas erat recte noſcentibus admiranda, uelut ad palliū mox re-
uerſuri. per uarios aūt procinctus ſtans interdum more militiæ cibum breuem uilemq́
ſumere uiſebatur. ubi uero exigua dormiendi quiete recreaſſet corpus laboribus indu
ratum, expergefactus explorabat per ſemetipſum uigiliarū uices & ſtationū, poſt hæc
ſeria ad arces cōfugiens doctrinarū. & ſi nocturna lumina inter quæ lucubrabat, po-
tuiſſent uoce ulla teſtari, profecto oſtenderant, inter hunc & quoſdā principes multū
intereſſe, quem norant uoluptatibus ne ad neceſsitatē quidē indulſiſſe naturæ. Dein
Prudentia Iuliani — prudentiæ eius indicia fuere uel plurima, è quibus explicari ſufficiet pauca. armatæ rei
ſcientiſſimus, & togatę ciuilitati admodū ſtudēs, tantū ſibi arrogās, quantū à contēptu
& inſolētia diſtare exiſtimabat, uirtute ſenior q̃ ætate, ſtudioſus cognitionū omnium,
& indeclinabilis aliquoties iudex, cenſor moribus regēdis acerrimus, placidus opum
contēptor, mortalia cuncta deſpiciēs, poſtremo id prædicabat, Turpe eſſe ſapiēti cum

habeas

habeat animum captare laudes ex corpore. Quibus aũt iustitiæ inclaruit bonis, multa
significant: primo, quòd erat pro rerum hominum distinctione sine crudelitate terribi
lis: deinde quòd paucorũ discrimine uitia cohibebat, tum aũt quòd minabatur ferro po
tius quàm utebatur. postremo, ut multa prætercam, constat eum in apertos aliquos ini
micos insidiatores suos ita cõsurrexisse mitisime, ut pœnarum asperitatẽ genuina le-
nitudine castigaret. fortitudinẽ certaminũ crebritas usus*q;* bellorum ostendit, & pa-
tientia frigorũ immaniũ & feruoris quoq;. corporis munus à milite, ab imperatore ue-
ro animi poscitur. ipse trucem hostem ictu confecit, audacter congressus: ac nostros ce
dentes obiecto pectore suo aliquoties cohibuit solus: regna*q;* furentiũ Germanorum
excindens, & in puluere uaporato Persidis, augebat fiduciã militis dimicans inter pri-
mos. Castrensium negotiorũ scientiam plura declarant & nota, ciuitatũ oppugnatio-
nes & castellorũ, inter ipsos discriminum uertices acies figura multiformi compositæ,
salubriter & caute castra metata, prætenturæ, stationes*q;* agrariæ totis rationibus
ordinatæ. autoritas adeo ualuit, ut dilectus artisime dum timetur, ac si periculorum
socius & laborũ, & inter cõcertationes acerrimas animaduerti iuberet in desides, &
Cæsar adhuc sine stipendio regeret militẽ feris oppositum gentibus, ut dudum est di-
ctum, alloquutus*q;* tumẽtes armatos discessurũ ad uitam minaretur priuatã, ni tumul-
tuari desisterẽt. Deniq; id pro multis nosse sufficiet: exhortatũ eum supplici concione
militem Gallicanũ pruinis adsuetum & Rheno, peragratis spatijs regionũ extẽtis, per
tepentem Assyriam adusq; cõfinia traxisse Medorũ. Felicitas ita eminuit, ut ipsis quo
dãmodo ceruicibus fortunæ aliquandiu bonæ gubernatricis euectus, uictoriosis cursi
bus difficultates superaret immensas. Et post quàm ex occidua plaga digressus est, quoad
fuit in terris, quieuere nationes omnes immobiles, ac si quodã caduceo leniente munda
no. Liberalitatis eius testimonia plurima sunt & uerissima: inter quę indicta sunt tribu *Liberalitas*
torum admodum leuia, coronariũ indultum, remissa debita multa diuturnitate conge- *Iuliani*
sta, æquata fisci iurgia cum priuatis, uectigalia ciuitatibus restituta cum fundis, absq;
his, quos uelut iure uendidere præteritæ potestates. Quodq; nunquàm augendæ pecuniæ
cupidus fuit, quã cautius apud dominos seruari existimabat, id aliquoties prædicans:
Alexandrum Magnum, ubi haberet thesauros interrogatũ, apud amicos, beneuole re
spondisse. Digestis bonis quæ scire potuimus, nunc ad explicãda eius uitia ueniamus, *Vitia Iul.*
licet dicta sunt carptim. Lenioris ingenij: uerũ hoc instituto rectisimo temperabat,
emendari se cum deuiaret à fruge bona permittens. Linguæ fusioris & admodũ raro
silentis: præsagiorum sciscitationi nimiæ deditus, ut æquiparare uideretur in hac parte
principem Hadrianum: superstitiosus magis quàm sacrorum legitimus obseruator,
innumeras sine parsimonia pecudes mactans, ut æstimaretur, si reuertisset de Parthis,
boues iam defuturos: Marci illius similis Cęsaris, in quem id accepimus dictum, οἱ λευ
κοὶ βόες μάρκῳ τῷ καίσαρι. ἂν συ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plausibus lætus, laudum
etiam ex minimis rebus intemperãs appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis
loqui sæpe adfectans. Veruntamen cum hæc essent, æstimari poterat, ut ipse aiebat, ue
tus illa iustitia quam offensam uitijs hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante
redisse rursus ad terras, ni quædam ad arbitrium agens interdum ostenderet se dissimi
lem sui. namq; & iura condidit nõ molesta, absolute quædam iubentia fieri uel arcen-
tia, præter pauca. Inter quæ erat inclemens, quòd docere uetuit magistros rhetoricos
& grãmaticos Christianos, ne transirent à numinum cultu. Illud quoq; itidem parum
ferendum, quòd municipalium ordinũ cœtibus patiebatur iniuste quosdã adnecti, uel
peregrinos, uel ab his cõsortijs priuilegijs aut origine lõge discretos. Figura talis utiq;
membrorum: mediocris erat staturæ, capillis tanquã pexisset mollibus, hirsuta bar-
ba in acutum desinente uestitus, uenustate oculorum micantium flagrans, qui mentis
eius angustias indicabant, supercilijs decoris, & naso rectisimo, ore paulo maiore, la-
bro inferiore diuiso, opima & incurua ceruice, humeris uastis & latis, ab ipso capite
usq; ad unguiũ summitates liniamentorũ recta cõpage, unde uiribus ualebat & cursu.
Et quoniã eum obtrectatores nouos bellorũ tumultus ad perniciẽ rei cõmunis insimu-
lant cõcitasse, sciant docente ueritate perspicue, nõ Iulianum, sed Constantiũ ardores
Parthicos succendisse, cum Metrodori mẽdacijs auidius acquiescit (ut dudum retuli-
mus

mus plenè) uindictæ siti ad indignationem excitum: ubi nostri capti militares aliquoties numeri, urbes excisæ, rapta munimenta uel diruta, prouinciæ grauibus impensis exhaustæ, & ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur à Persis adusq; Bithynos & littora Propontidis. at in Gallijs bellorũ tenore gliscente, diffusis per nostra Germanis, iamq; Alpibus ad uastandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpessis hominibus nihil præter lachrymas supererat & terrores: ubi & præteritorum recordatio erat acerba, & expectatio tristior impendentium. Quæ omnia iuuenis iste ad occiduam plagam specie Cæsaris missus, regesq; pro mancipijs agitans ignobilibus, cuncta penè mira dictu celeritate correxit. Itaq; ut Orientem pari studio recrearet, adortus est Persas, triumphum exinde relaturus & cognomentum, si consilijs eius & factis illustribus decreta cælestia congruissent. Et cum sciamus experimẽto, adeo quosdam ruere improuidos, ut bella interdum uicti, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeant quibus succubuere sæpissime, sunt qui reprehendant paria repetisse principem ubiq; uictorem? Nec fuit post hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, ut ubi olim ipse statuerat conderetur: principio lucis sequutæ, quę erat quintum Cal. Iulias, hostibus ex omni latere circumfusis, collecti duces exercitus, aduocatisq; legionum principijs & turmarum, super creando principe consultabant. Discissiq; studijs turbulentis, Arintheus & Victor, & è palatio Constantij residui de parte sua quendam habilem scrutabantur: contra Neuita & Dagalaiphus proceresq; Gallorum, uirum talem ex cõmilitio suo quæritabant. quæ dum ambiguntur, nulla uariante sententia, itum est uoluntate omnium ad Sallustium. eoq; causante morbos & senectutem honoratam, aliquis miles aduertens destinatius reluctantem, & quid ageretis ait, si id bellum uobis commisisset absens, ut sæpe factum est, imperator? nónne posthabitis cæteris militem instantibus ærumnis eriperetis? id nunc agite: & si Mesopotamiam uidere licuerit, utriusq; exercitus consociata suffragia legitimum principem declarabunt. Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententijs, stimulantibus paucis, ut in rebus extremis est factum sæpe, Iouianus eligitur imperator: domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim Varroniani notissimi comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora uitæ digressi. Et confestim indumentis circundatus principalibus, subitoq; productus è tabernaculo per agmina iam discurrebat proficisci parantia. & quoniam acies adusq; lapidem quartum porrigebatur, antesignani clamare quosdam Iouianum audientes Augustum, eadem multo magis sonabant: gentilitate enim propè perciti nominis, quod una litera discernebat, Iulianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis fauoribus ut solebat. uerùm cum incuruus ille uisus & longior aduentaret, suspicati quod acciderat, in lacbrymas effusi sunt omnes atq; luctum: quòd si grauis quidam æquitatis præuaricator in ultimo rerum spiritu factum criminatur improuide, nauticos idem iustius incusabit, amisso perito nauigandi magistro, sæuientib. flabris & mari, quòd clauos regendæ nauis cuilibet periculi socio commiserunt. his ita cæco quodam iudicio fortunæ peractis, Iouianorũ signifer quos Varronianus rexerat, dudum cum nouo dissidens principe, etiam tum priuato, ut patris eius obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens iam communia supergresso, discessit ad Persas: ac data dicendi copia quæ sciret, docet Saporẽ iam propinquantem, extincto quem uerebatur, turbine concitato calonũ ad umbram imperij Iouianum adhuc protectorem adscitum, inertem quendam & mollem. Hoc ille audito, quòd semper trepidis uotis expetebat, & inopina prosperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiuncta his qui dimicauere nobiscum, celeri disposuit gradu agminis nostri inuadi terga. Postremũq; dum ultro citroq; ordinantur hostiæ pro Iouiano, extis inspectis pronunciatum, eum omnia perditurum, si intra uallum remansisset, ut cogitabat, superiorem uerò fore, profectum. proinde egredi iam cœptantes adoriũtur nos elephãtis præuijs Persæ: ad quorum fremitum accessumq; terribilem equis inter initia turbatis & uiris, Iouiani & Herculani occisis beluis paucis, cataphractis equitib. acriter restiterunt. Deinde legiones Iouiorum atq; Victorum laborantibus suis ferentes auxilium, elephantes duos strauerunt cum hostium plebe nõ parua. & in læuo prælio

uiri

uiri periere fortissimi, Iulianus & Macrobius & Maximus legionũ tribuni, quæ tunc primas exercitus obtinebant. hisq́ sepultis ut rerum angustiæ permiserunt, prope confinia noctis, cum ad castellum Sumere nomine citis passibus tenderemus, iacens Anatolij corpus est agnitum, quod tumultuaria opera terræ mandatum est. hic & milites sexaginta cum palatinis recepimus, quos in munimentum Vacatum confugisse retulimus. Sequuto inde die pro captu locorum aperta in ualle castra ponũtur, uelut murali ambitu circumclausa, preter unum exitum, eundemq́ patentem, undiq́ in modum mucronum præacutis sudibus fixis. Hocq́ uiso, è saltibus nos hostes diuersitate telorum, ac uerbis turpibus incessebãt, ut perfidos & lectissimi principis peremptores: audierant enim ipsis quoq; referentibus transfugis, rumore iactato incerto, Iulianum telo cecidisse Romano. Ausi deniq; inter hæc equitũ cunei porta perrupta prætoria prope ipsum tabernaculum principis aduenire, occisis multis suorum & uulneratis, ui repulsi sunt magna. Egressi exinde, proxima nocte Charcham occupauimus, locũ ideo tutum quòd riparum aggeribus humana manu destructis, ne Saraceni deinceps Assyriam persultarẽt, nostrorũ agmina nullus ut antè uexabat. Cumq́ his Cal. Iulijs stadijs triginta confectis, ciuitatem nomine Duram aduentaremus, fatigatis iumentis, uectores eorum nouissimi pedibus incedentes, à Saracena multitudine circũsepti protinus interissent, ni expeditiores turmæ nostrorũ opem laborantibus attulissent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infestos, quòd salaria muneraq́ plurima Iuliano ad similitudinem præteriti temporis accipere uetiti, questiq́ apud eum, solum audierant, Imperatorem bellicosum & uigilantem ferrum habere non aurum. In hoc loco Persarũ obstinatione tritum est quadriduum. nam progredientes nos sequebantur crebris lacessitionibus retrahentes: cum staremus ut pugnaturi, gradum sensim referentes moris diuturnis excruciabant. Iamq́ (ut solent extrema metuentibus etiã ficta placere) fama circunlata, fines haud procul limitum esse nostrorũ, exercitus uociferans immodeste, dari sibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppositus cum rectoribus imperator, tumentẽq́ iam canis exortu sideris amnem ostendẽs, ne se periculosis cõmitterent gurgitibus exorabat: nandi imperitos esse cõplures adserẽs, simulq́ adijciens, hostiles manus hincinde margines superfusi fluminis occupasse. Sed cum hæc sæpe congeminando refragaretur incassum, milesq́ conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, edicit imperator ut sistatur agmen, & assueti nare Galli amnẽ primi omnium penetrarent: ut ijs magnitudine fluentorũ abreptis, residuorum pertinacia frangeretur, aut si id perfecissent innocui, transitus fidentior tentaretur. Electiq́ sunt ad id negotium habiles, qui maxima præ cęteris flumina transmeare in regionibus genuinis à prima pueritia sunt instituti: & cum latendi copiam nocturna quies daret, tanquam è transenna simul emissi, spe citius ripas occupauere cõtrarias: Persarumq́ conculcatis pluribus & truncatis, quos loca seruare dispositos, securitas placido uinxerat somno, effieacis audaciæ signum elatis manibus contortisq́ spiculis ostendebant. hoc longe conspecto, ardens ad transitum miles ea mora tantũmodo tenebatur, quòd utribus è cæsorum animalium corijs coagmentare pontem architecti promittebant. Quæ dum uanis conatibus agitantur, rex Sapor & procul absens, & cum propè uenisset: exploratorũ perfugarũq́ ueris uocibus docebatur, fortia facta nostrorũ, fœdas suorum strages, & elephantes quot nunq́ rex antè meminerat interfectos. exercitumq́ Romanum continuis laboribus induratum, post casum gloriosi rectoris nõ saluti suæ ut memorabat consulere, sed uindictæ, difficultatẽq́ rerum instantium aut uictoria summa aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffusum abunde militem per prouinciales leui tessera colligi posse expertus, & sciẽs populum suum post amissam maximã plebem ultimis terroribus deformatũ, simul cõperiens, in Mesopotamia relictum haud multo minorem exercitũ. quæ super omnia hebetarunt eius anxiam mentẽ, uno pariq́ natatu quingenti uiri transgressi tumidum flumen incolumes, custodibusq́ confossis reliquos consortes suos ad similem fiduciam concitantes. Hæc inter cum neq; pontes compaginari paterentur undæ torrentes, & absumptis omnibus quæ mandi poterãt utilibus, exacto miserabiliter biduo, furebat inedia iraq́ percitus miles, ferro properans quàm fame ignauissimo genere mortis absumi.

Erat tamen pro nobis æternum dei cælestis numen: & Persæ præter sperata priores super fundanda pace oratores Surenam & optimatem alium mittũt, animos ipsi quoq; despondentes, quos omnibus penè prælijs pars Romana superior grauius quassabat indies. conditiones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum respectu reliquias exercitus redire sinere clementissimum regem, quæ iubet si impleuerit cum primatibus Cæsar. Contra hos cum Sallustio præfecto mittitur Arintheus: & dum deliberatur examinatius quid fieri deberet, dies quatuor sunt euoluti inedia cruciabiles, & omni supplicio tristiores. Quo temporis spatio antequam hi mitterentur si abusus princeps paulatim terris hostilibus excessisset, profecto uenisset ad præsidia Corduenæ, & uberis regionis & nostræ, ex eo loco in quo hæc agebantur centesimo lapide disparatæ. Petebat autẽ rex obstinatius, ut ipse aiebat, sua dudum à Maximiano erepta, ut docebat aũt negotium, pro redem ptione nostra, quinq; regiones Transtigritanas: Arzanenam & Moxoenã & Zabdicenam, itidemq; Rehimenã, & Corduenam cum castellis quindecim, & Nisibin, & Singaram, & castra Maurorũ, munimentum perq; opportunum. & cum pugnari decies expediret, ne horum quicquam dederetur, adulatorum globus instabat timido principi, Procopij metuendũ subserens nomen: eumq; adfirmans, nisi rediret, cognito Iuliani interitu cum intacto milite, quem regebat, nouas res nullo renitente facile moliturum. Hac perniciosa uerborum ille adsiduitate nimia succensus, sine contatione tradidit omnia quæ petebãtur, difficile hoc adeptus ut Nisibis & Singara sine incolis transirent in iura Persarum, à munimentis uero alienandis reuerti ad nostra præsidia & Romana permitterent. Quibus exitiale aliud accessit & impiũ, ne post hæc ita cõposita Arsaci poscenti contra Persas ferretur auxilium amico nobis semper & fido: quod ratione gemina cogitatum est: ut puniretur homo, qui Chiliocomũ mandato uastauerat principis, & ut remaneret occasio per quam subinde licenter inuaderetur Armenia. unde postea contigit ut uiuus caperetur idem Arsaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata, inter dissentiones & turbamẽta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, ne quid cõmitteretur per inducias cõtrarium pactis, obsidatus specie uiri celebres altrinsecus dantur, Neuita, & Victor ex parte nostrorũ, & Mellobaudes, insignium numerorum tribuni: ex parte uerò diuersa Bineses è numero nobilium optimatum, tresq; alij satrapę non obscuri. Fœderata ita pace annorum triginta, eaq; iurisiurandi religionibus consecrata, reuersi itineribus alijs, quoniam loca contigua flumini ut confragosa uitabantur & aspera, potus inopia premebamur & cibi. Et pax specie humanitatis indulta, in perniciem est uersa multorum: qui fame adusq; spiritum lacerati postremũ, ideoq; latenter progressi, aut imperitia nandi gurgite fluminis absorbebãtur: aut si undarum ui superata uenirent ad ripas, à Saracenis, uel Persis, quos (ut diximus) pauloante exturbauere Germani, cædebantur ut pecora, uel longius amandati sunt uenundandi. Vbi uerò transeundi amnis aperte signum dedere buccinæ concrepantes, immane quo quantoq; ardore temere rapiendo momẽta periculorum, semet quisq;, reliquis omnibus anteponens uitare multa & terribilia festinabat: & pars cratibus temere textis iumenta retinentes hincinde natantia, alij supersidentes utribus, quidam diuersa in necessitatis abrupto uersantes, undarum occursantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipse breuibus lembis, quos post exustam classem docuimus remansisse, cum paucis transuectus, eadem nauigia ultro citroq; discurrere statuit, dum omnes conueheremur. Tandemq; uniuersi præter mersos ad ulteriores uenimus margines, fauore superi numinis, discrimine per difficiles casus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum est procursatorum indicio, Persas pontem iungere procul è nostro cõspectu, ut post firmatã pacem & fœdera sopitis belli turbinibus, incuriosius gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata. uerùm cum se proditos aduertissent, à conatu nefario destiterunt. Hac etiam suspicione iam liberi, properantesq; itineribus magnis prope Hatram uenimus, uetus oppidum in media solitudine positum, olimq; desertum, quod eruendum adorti temporibus uarijs Traianus & Seuerus principes bellicosi, cum exercitibus penè deleti sunt, ut in eorum actibus has quoq; digessimus partes, unde cognito per porrectã planiciẽ adusq;

lapidem septuagesimum in regionibus aridis nec aquam inueniri posse preter salsam & fœtidã, nec ad uictum aliquid nisi abrotanũ & absinthiũ & dracontion aliaq; herbarum genera tristissima, uasa quæ portabantur, aquis impleta sunt dulcibus: & mactatis camelis iumentisq; alijs alimenta quæsita sunt licet noxia. Et uia sex dierum emensa, cum ne gramina quidẽ inuenirentur solatia necessitatis extremæ, dux Mesopotamiæ Cassianus, & tribunus Mauricius pridem ob hoc missus, ad Vr nomine Persicum uenere castellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio & Sebastiano exercitus parcius uictitans conseruarat. Hinc Procopius alter notarius, & Memorius militaris tribunus, ad tractus Illiricos mittuntur & Galliarũ, nunciaturi Iuliani mortem, & Iouianum post eius obitum ad culmen Augustum euectũ. quibus mandauerat princeps, ut Lucillianum socerum suum post depositum militiæ munus digressum ad otium, morantemq; eo tempore apud Sirmium, oblatis magisterij equitũ & peditum codicillis, quos ijsdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum ancipites: & quod magis metuebatur, si casus quidam noui exurgerent opponendum. Quibus secretiores addiderat literas, Lucillianum itidem monens, ut quosdam lectos exploratæ industriæ fideiq; duceret secum, adminiculis eorum usurus pro incidentium captu negociorum. prudentiq; consilio Malarichum ex familiaribus negotijs agentem etiam tum in Italia, missis insignibus Iouino iussit succedere armorum magistro per Gallias, gemina utilitate præspeculata: ut & dux meriti celsioris ideoq; suspectus abiret è medio, & homo inferioris spei ad sublimiora prouectus autoris sui nutantem adhuc statum studio fundaret ingenti. Iussum est autem ad implenda hæc perrecturis extollere seriem gestorum in melius, & rumores quaqua irent breues diffundere, concinentes procinctum Parthicum exitu prospero terminatum: additisq; festinando itineri noctibus, prouinciarum militiæq; rectoribus insinuare noui principis scripta, omniumq; sententijs occultius sciscitatis remeare520 celeriter cum responsis, ut comperto quid in longinquis agatur, principatus roborandi matura consilia quærantur & cauta. hos tabellarios fama prægrediens, index tristium casuum uelocissime per prouincias uolitabat: & gentes maximeq; omnium Nisibenos acerbo dolore perculsit, cum urbem Sapori deditam comperissent: cuius iram metuebant & simultates, recolentes quæ assidue pertulerit funera eam sæpius oppugnare conatus. Constabat eñ orbem eoum in ditionem potuisse transire Persidis, nisi hęc ciuitas habili situ & mœnium magnitudine restitisset. miseri tamen licet maiore uenturi pauore cõstringerẽtur, spe tamen sustentari potuerunt exigua: hac scilicet, quòd uel suopte motu, uel exoratus eorum precibus imperator eodem statu retinebit urbem, Orientis firmissimum claustrum. Dum gestorum seriem ubiq; rumores diffunditant uarij, in exercitu absumptis commeatibus paucis, quos aduectos prædiximus, in corpora sua necessitas erat humana uertenda, ni iumentorum caro cæsorum aliquatenus perdurasset: unde effectum est ut & armorum pleraque proijcerentur & sarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut si usquam modius unus farinæ fuisset repertus (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minus. Profecti exinde Thisalphata uenimus, ubi Sebastianus atq; Procopius cum tribunis principijsq; militum sibi ad tuendam Mesopotamiam commissorum, ut poscebat solennitas, occurrerunt, & sequebantur benigne suscepti. Post quæ itinere festinato Nisibi cupide uisa extra urbem statiua castra posuit princeps: rogatusq; enixe precante multiplici plebe, ut ingressus palatium more succederet principum, pertinaciter reluctatus est, erubescens agente se intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hostibus tradi. Ibi tunc uespera tenebrãte, raptus à cœna Iouianus, primus inter notarios omnes, quem obsidione ciuitatis Maiozamalchæ per cuniculum docuimus euasisse cum alijs, ductusq; deuiũ ad locum, & præceps actus in puteum siccum, obrutus est saxorum multitudine superiecta: hanc profecto ob causam, q; Iuliano perẽpto, ipse quoq; nominat⁹ à paucis ut imperio dignus, nec post creatum Iouianum egit modeste: sed susurrans super negotio quædam audiebatur, inuitabatq; ad cõuiuia subinde militares. Postridie Bineses unus ex Persis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis cõplere festinans, promissa flagitabat instanter: & principe permittente Romano ciuitatem ingressus, gentis suę signum ab arce extulit, cõmi-

Caßianus

Nisibeni

grationem è patria ciuibus nuncians luctuoſam. & uertere ſolum extēplo omnes præcepti manus tendentes orabant, ne imponeretur ſibi neceſsitas abſcedendi, ad defendendos penates ſe ſolos ſufficere ſine alimentis publicis adfirmātes & milite, ſatis confiſi ad futurā iuſtitiam pro genitali ſede dimicaturis, ut experti ſunt ſæpe. Et ſic quidem ſuppliciter ordo & populus precabatur, ſed uentis loquebatur incaſſum, imperatore, ut fingebat alia metuens, periurij piacula declinante. Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus, ore uolubili replicabat, Conſtantium immani crudeſcēte bellorum materia ſuperatum à Perſis interdum, deductumq; poſtremo per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationē intutam, panis fruſto uixiſſe precario ab anu quadam agreſti porrecto, nihil tamen ad diem perdidiſſe ſupremū: Et Iouianum inter exordia principatus prouinciarum muro ceſsiſſe, cuius obijce iam inde à uetuſtate innoxiæ permanſerunt. Cumq; nihil promoueretur, iuriſiurandi religionem principe deſtinatius prætendente: cum oblatam ei coronam aliquandiu recuſans coactus deniq; ſuſcepiſſet, Siluanus quidam cauſarum defenſor confidentius exclamans, Ita, inquit, imperator à ciuitatibus reſiduis coroneris. Quo uerbo exaſperatus, intra triduum omnes iuſſit excedere mœnibus, deteſtātes rerum præſentium ſtatum. Appoſitis itaq; compulſoribus, mortem ſi qui diſtulerint egredi minitantibus, mœnia permixta ſunt lamentis & luctu: & per omnia ciuitatis membra una uox cunctorum erat gemētium, cum laceraret crines matrona exul fugāda laribus in quibus nata erat & educata, orbataq; mater liberis & coniuge uiduata, procul ab eorum manibus pelleretur: & turba flebilis poſtes penatum amplexa uel limina lachrymabat. exin uariæ complentur uiæ, qua quiſq; poterat dilabentium: properando enim multi furabantur opes proprias quas uehi poſſe credebant, contempta reliqua ſupellectili pretioſa & multa: hanc enim relinquebant penuria iumentorum. Tu hoc loco fortuna orbis Romani merito incuſaris, quæ diſſlantib. procellis remp. excuſſa regimenta perito rei gerendæ ductori conſummando iuueni porrexiſti: quem nullis ante actæ uitæ inſignibus in huiuſmodi negotijs cognitum, nec uituperari eſt æquum nec laudari. Illud tamen ad medullas uſq; bonorum peruenit: quòd dum extimeſcit ęmulū poteſtatis, dumq; in animo Gallias & Illyricum uerſat, quoſdam ſæpe ſublimiora cœptaſſe, famam aduētus ſui preuenire feſtinans, indignum imperio facinus amictu periurij fugiendi commiſit, Niſibi perdita: quæ iam inde à Mithridatici regni temporibus, ne Oriens à Perſis occuparetur, uiribus reſtitit maximis. Nunq; enim ab urbis ortu inueniri poteſt, annalibus replicatis, ut arbitror, terrarum partes ullas noſtrarū ab imperatore uel C O S. hoſti cōceſſas: & ne ob recepta quidem quæ direpta ſunt, uerū ob amplificata regna triumphales glorias fuiſſe delatas. Vnde P. Scipioni ob recuperatas Hiſpanias, Fuluio Capua poſt diuturna certamina ſuperata, & Opimio poſt diuerſos exitus præliorū, Fregellanis tunc internecíuis hoſtibus ad deditionē compulſis, triumphi ſunt denegati. Id etiā memoriæ nos ueteres docent: in extremis caſibus icta cum ductore fœdera poſtq; partes uerbis iurauere conceptis, repetitione bellorū ilico diſſoluta: ut temporibus priſcis apud furcas Caudinas ſub iugum legionibus miſsis in Samnio, & per Albinū in Numidia ſceleſte pace cogitata, & autore turpiter pactionis feſtinatæ Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis ciuibus, & urbe tradita, miſſoq; tribuno Conſtantio, qui munimenta præſidiaria cum regionibus Perſicis optimatibus adſignaret, cum Iuliani ſupremis Procopius mittitur, ea ut ſuperſtes ille mādarat humaturus in ſuburbio Tarſenſi. qui ad exequēdum profectus, cōfeſtim corpore ſepulto diſceſsit, nec inueniri uſquam potuit ſtudio quæſitus ingenti, niſi quòd multo poſtea apud Conſtantinopolim uiſus eſt ſubito purpuratus. His hoc modo peractis diſcurſiſq; itineribus, Antiochiam uenimus, ubi per cōtinuos dies uelut offenſo numine multa uiſebantur & dira: quorum euentus fore luctificos, gnari rerum prodigialium præcinebant. nam & Maximiani ſtatua Cæſaris locata in ueſtibulo regiæ, amiſit repente ſphærā æream formatā in ſpe-
Cometæ ciem poli quam geſtabat: & cum horrendo ſtridore ſonuerunt in conſiſtorio trabes: & uiſa ſunt interdiu ſidera cometarum, ſuper quorum natura ratiocinantes phyſici uariant. Quidam em̄ eos hoc nomine ideo exiſtimāt adpellari, quòd per tortos ignes ſparguntur crines, in unum ſtellis multiplicibus cōgregatis. Alij eos arbitrantur ex halitu

sicciore terrarum ignescere, paulatim in sublimiora surgente. Quidam currētes radios
solis, densiore nube obiecta digredi ad inferiora prohibitos, splendore infuso corpori
crasso, lucem uelut stellis distinctā mortali conspectu monstrare. sedit quorūdam opi-
nioni, hanc speciem tunc apparere, cum tracta solito celsius nubes æternorum ignium
uicinitate colluceat: uel certe stellas esse quasdam cæteris similes, quarū ortus obitusꝗ
quibus sint temporibus præstituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis
apud peritos mundanæ rationis sunt lecta: quæ digerere nunc uetat aliorsum oratio
properans. Moratum paulisper Antiochiæ principē, curarumꝗ diuersis ponderibus
adflictum, exeundi mira cupiditas agitabat. proinde nec iumento parcens, nec militi,
flagranti hyeme inde profectus, signis, ut dictū est, uetantibus plurimis, Tarsum urbē
Cilicum nobilem introijt, cuius originem docuimus suprà. Exindeꝗ egredi nimiū pro
perans, exornari sepulchrum statuit Iuliani, in pomœrio situm itineris, quod ad Tauri *Sepulchrum Iuliani*
montis angustias ducit: cuius suprema & cineres, si quid tunc iuste consuleret, nō Cyd
nus uidere deberet, quamuis gratissimus amnis & liquidus: sed ad perpetuandam glo
riam rectè factorum præterlaberetur Tiberis intersecans Vrbem æternā, Diuorūꝗ
ueterum monumēta perstringens. Inde Tarso profectus extentis itineribus, uenit op-
pidum Cappadociæ Tyana: ubi ei reuersi Procopius notarius & Memoridus tribu-
nus occurrunt, gestorumꝗ aperiunt textum, hinc ut ordo poscebat exorsi, quòd Lu-
cillianus Mediolanū ingressus cum Seniaucho & Valētiniano tribunis, quos duxerat
secum, cognito quòd Malaricus recusauit suscipere magisterium, effuso cursu petierat
Remos: & tanꝗ in alto gentis silentio, extra calcem, ut dicitur, procurrebat: & intem-
pestiue parum etiā tum firmatis omnib. ex Acturio ratiocinijs scrutandis incubuit. qui
fraudum conscius & noxarum ad militaria signa cōfugit: finxitꝗ Iuliano superstite in
res nouas quendam medium surrexisse. cuius fallacijs turbo militaris acerrime conci-
tus Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianū enim paulo postea principem,
trepidum, & quò cōfugeret ambigentem, Primitiuus hospes tutius amādarat. His ita
tristibus lætum aliud addebatur, missos à Iouino milites aduētare, quos Capita schola *Capita scholarum*
rum ordo castrensis appellat, nuntiantes æquo animo Iouiani imperium amplecti ex-
ercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum his redierat regenda
scutariorum secunda committitur schola, & Vitalianus consortio domesticorū iungi-
tur, Herulorū è numero miles, qui multo postea auctus Comitis dignitate male rem
per Illyricum gessit. confestimꝗ mittitur in Gallias Arintheus, ferens literas ad Ioui-
num, ut constanter ageret suum obtinens locum: eiꝗ mandatum est, ut animaduerte-
retur in concitorem tumultus, autoresꝗ seditionis ad comitatum uincti transmitteren
tur. Post quæ ut uidebatur expedire disposita, apud Aspuna Galatiæ municipium bre
ue, Gallicani milites uisi principi: ingressiꝗ consistorium post audita gratanter quæ
pertulerant, munerati redire iubentur ad signa. & cum introisset Ancyram imperator
paratis ad pompam pro tempore necessarijs, consulatū inijt adhibito in societatem tra
beæ Varroniano filio suo admodum paruulo: cuius uagitus, pertinaciter reluctans ne
in curuli sella ueheretur ex more, id quod mox accidit portendebat. Hinc quoꝗ Iouia
num celeri gradu pręscriptus uitæ finiendę dies exegit. cū enim uenisset Dadastanam, *Iouiani mors*
qui locus Bithyniam distinguit & Galatas, exanimatus inuētus est nocte: super cuius
obitu dubitationes emersere complures. fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre
odorem noxium nequiuisse, uel extuberato capite perisse succensione prunarum im-
mensa, aut certe ex colluuione ciborum auida cruditate distentus. Decessit autem an-
no tricesimo ętatis & tertio. Cumꝗ huic & Aemiliano Scipioni uitę exitus similis eue
nisset, super neutrius morte quæstionem comperimus agitatam. Incedebat autem mo
tu corporis graui, uultu lætissimo, oculis cæsius, uasta proceritate & ardua, adeo ut diu
nullum indumentum regium ad mensuram eius aptum inueniretur: & æmulari ma-
lebat Constantium, agens seria quædam aliquoties post meridiem: iocariꝗ palàm cum
proximis adsuetus. Christianæ legis idem studiosus, & nonnunquam honorificus, me
diocriter eruditus, magisꝗ beneuolus, & perpēsius, ut apparebat ex paucis quos pro-
mouerat, iudices electurus: edax tamen & uino Venerįꝗ indulgens, quæ uitia impe-
riali uerecundia forsitan correxisset. Dicebatur autem Varronianus pater eius mo-

nitu cuiusdam somnij dudum præscisse quod euenit: idq; duobus amicis commisisse fidissimis, illo adiecto quod ipsi quoq; deferẽ trabea consularis. sed impetrato uno, adipisci non potuit aliud. audita enim filij celsiore fortuna, antequam eum uideret, fatali præuentus est morte. Et quia huic nomini amplissimum magistratum portendi, per quietem prædictum est seni, Varronianus nepos eius infans etiam tum cum Iouiano patre declaratus est, ut suprà retulimus, consul.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSSEXTVS

ICTIS impensiore cura rerum ordinibus adusq; memoriæ confinia propioris, conuenerat iam referre à notioribus pedem, ut & pericula declinentur ueritatis sæpe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempestiuos, strepentes ut læsos, si præteritum sit quod locutus est imperator in cœna, uel omissum quã ob causam gregarij milites coerciti sunt apud signa & quòd non decuerat in descriptione multiplici regionum super exiguis silere castellis: quodq; cunctorum nomina qui ad Vrbani prætoris officium conuenere non sunt expressa: & similia plurima præceptis historiæ dissonantia, discurrere per negociorũ celsitudines adsuetæ, nõ humilium minutias indagare causarum: quas si scitari uoluerit quispiam, indiuidua illa corpuscula uolitantia per inane, atomos, ut nos appellamus, numerari posse sperabit. hæc quidam ueterum formidantes, cognitiones actuum uariorum stilis uberibus explicatas non edidere superstites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem epistola Tullius quoq; testis reuerendus adfirmat. Proinde inscitia uulgari contempta, ad residua narranda pergamus. Hac uolubilium casuum diritate exitu luctuoso finita obituq;, interuallato breui tempore, principis corpore curato defuncti, missoq; Constantinopolim ut inter Augustorum reliquias conderetur, progresso Niceam uersus exercitu, quæ in Bithynia mater est urbium, potestatum ciuilium militiæq; rectores magnitudine curarum adstricti communium, interq; eos quidam spe uana sufflati, moderatorem quæritabant diu exploratum & grauem: & rumore tenus obscuris paucorum susurris nomen perstringebatur Equitij, scholæ primæ scutariorum etiam tum tribuni. qui cum potiorum autoritate displicuisset, ut asper & subagrestis, translata est suffragatio leuis in Ianuariũ Iouiani ad finem, curantem summitatem necessitatum castrensium per Illyricum. quo itidem spreto, quia procul iacebat, ut aptus ad id quod quærebatur atq; conueniens, Valentinianus nulla discordante sententia numinis aspiratione cælestis electus est, agens scholã scutariorum secundam, relictusq; apud Ancyram, postea sequuturus ut ordinatum est. Et quia nullo renitente hoc è rep. uidebatur, missis qui eum uenire ocyus admonerent, diebus decem nullus imperij tenuit gubernacula: quod tunc euenisse, extis Romæ inspectis, aruspex dixerat Marcus. Inter hæc tamen, ne quid nouaretur contrarium placitis, neue armatorum mobilitas sæpe uersabilis ad præsentium quendam inclinaret arbitrium, attente prouidebat Equitius & cum eo Leo, adhuc sub Dagalaipho magistro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis postea magister officiorum, exercitus uniuersi iudicium quantum facere nitiq; poterant, ut Pannonij fautoresq; principis designati formantes. qui cum uenisset accitus, implẽdiq; negotij præsagus, ut subodorari dabatur uel somniorũ adsiduitate, nec uideri die secundo, nec prodire in mediũ uoluit, bissextũ uitans Februarij mensis tunc illucescẽs, quod aliquoties rei Romanæ fuisse cognorat infaustũ: cuius notitiã certã designabo. Spatiũ anni uertẽtis id esse periti mundani motus & siderũ definiunt ueteres, inter quos Menon & Euctemon & Hipparchus & Archimedes excellunt, cum sol perenni rerũ sublimiũ lege polo percurso signifero quem Zodiacũ sermo Græcus appellat, trecẽtis & sexaginta

Valentinianus electus

quinq;

quinq; diebus emenſis & noctibus ad eundem redierit cardinē: ut uerbo tenus, ſi à ſe-
cunda elatus arietis, ad eam dimenſione redierit terminata. Sed anni interuallū ueriſsi
mum memoratis diebus & horis ſex aduſq; meridiem cōcluditur plenā: anniq; ſequen
tis erit poſt horam ſextam initium, porrectum ad ueſperam. Tertius à prima uigilia ſu
mens exordiū, ad horam noctis extēditur ſextam. Quartus à media noctis uſq; ad cla-
ram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio uariantibus annorū principijs, & quo-
dam poſt horam ſextam diei, alio poſt ſextā excurſo nocturnā, ſcientiam omnem ſqua
lida diuiſione confundat, & autumnalis menſis inueniatur quandoq; uernalis, placuit
ſenas illas horas, quæ quadriennio uiginti colliguntur atq; quatuor, in unius diei no-
ctisq; adiectæ tranſire menſuram. Hocq; alte cōſiderato, eruditis concinentibus mul-
tis effectum eſt, ut ad unum diſtinctūq; exitum conuerſio curſus anni reuoluta, nec ua
ga ſit, nec incerta, nulloq; errore deinceps obumbrata ratio cœleſtis appareat, & men-
ſes tempora retineant præſtituta. Hæc nondum extentis fuſius regnis diu ignorauere
Romani, perq; ſecula multa obſcuris difficultatibus implicati, tunc magis errorū pro-
funda caligine fluctuabāt, cum in ſacerdotes poteſtatē tranſtuliſſent intercalandi: qui
libenter gratificantes publicanorū uel litigantium cōmodis, ad arbitriū ſuum detrahe
bant tempora uel augebant. hocq; excepto emerſerūt alia plurima quæ fallebant, quo-
rum meminiſſe nunc ſuperuacuū puto. Quibus abolitis, Octauianus Auguſtus Græ-
cos ſequutus, hanc incōſtantiam correcta turbatione cōpoſuit, ſpatijs duodecim men
ſium & ſex horarū magna deliberatione collectis: perq; duodecim ſiderum domicilia
ſol diſcurrens motibus ſempiternis, anni totius interualla cōcludit. quam rationē biſſe
xti probatā, etiam uictura cum ſeculis Roma adiumēto numinis diuini fundauit. Pro-
inde pergamus ad reliqua. Elapſo die parū apto ad inchoandam rerū magnitudinem,
ut quidam exiſtimant, propinquāte iam ueſpera monitu præfecti Saluſtij ſub exitij de-
nunciatione ſtatutum eſt prompta conſenſione cunctorum, ne potioris quiſquā auto-
ritatis, uel ſuſpectus altiora conari, procederet poſtridie mane. cumq; multorū tædio,
quos uotorum inanitas cruciabat, tandē finita nocte lux aduenisſet, in unum quæſito
milite omni, progreſſus Valentinianus in campū, permiſſusq; tribunal aſcendere cel-
ſius ſtructum, comitiorum ſpecie & uoluntate præſentiū ſecundiſsima, ut uir ſerius re-
ctor pronuntiatur imperij. mox principali habitu circundatus & corona, Auguſtusq; *Auguſtus nun-*
nuncupatus cum laudibus amplis, quas nouitatis potuit excogitare dulcedo, præme- *cupatus Valen*
ditata dicere iam parabat. Eoq; ut expeditius loqueretur brachiū exertante, obmurmu- *tinianus*
ratio grauis exoritur, concrepantibus centurijs & manipulis, cohortiūq; omnium ple-
be, urgentiū deſtinate confeſtim imperatorē alterum declarari. Quod licet nōnulli exi
ſtimarūt paucis corruptis ad gratiam fieri deſpectorū, ex eo tamen id fruſtra creditū ui
debatur, quòd nō emercati, ſed cōſoni totius multitudinis paria uolentis, clamores au
diebātur, documento recenti fragilitatē pertimeſcentis ſublimiū fortunarum. Deinde
ex ſuſurris immaniter ſtrepētis exercitus cieri tumultus uiolentior apparebat, & cōfi-
dentia militis erūpentis interdū ad pernicioſa facinora timebat. Quod Valentinianus
magis præ cūctis ne fieret extimeſcens, elata proſpere dextera ut princeps fiducia ple-
nus, auſus increpare quoſdā ut ſeditioſos & pertinaces, cogitata nullis interpellantib.
abſoluebat. Exulto prouinciarū fortiſsimi defenſores, & pręme fero, ſemperq; laturus
ſum, nec ſperanti, nec adpetenti moderamina orbis Rom. mihi, ut potiſsimo omniū,
ueſtras detuliſſe uirtutes. Quod erat igitur in manu poſitum ueſtra, nōdum electo im *Formator*
perij formatore, utiliter & glorioſe compleſtis, adſcito in honorum uerticem eo, quem *imperij*
ab ineūte adoleſcentia ad hanc uſq; ætatis maturitatē ſplendide integreq; uixiſſe expe
riundo cognoſtis. Proinde pacatis auribus accipite quæſo ſimplicioribus uerbis, quod
conducere arbitror in cōmune. Adhiberi oportere in omnes caſus ſocia poteſtate col-
legam, contemplatione poſcente multiplici, nec ambigo, nec repugno, curarum acer-
uos & mutationes uarias accidentiū ipſe quoq; ut homo formidans. ſed ſtudendum eſt
concordiæ uiribus totis, per quam res quoq; minimæ conualeſcūt. quod impetrabitur
facile, ſi patientia ueſtra cum æquitate conſentiens, id mihi quod mearum eſt partium
conceſſerit libens. Dabit enim (ut ſpero) fortuna cōſiliorum adiutrix bonorum quan-
tum efficere & conſequi poſſum diligenter ſcrutanti temperamētum. Vt enim ſapien-

tes definiunt, non modo in imperio, ubi pericula maxima sunt & creberrima, uerum e-
tiam in priuatis quotidianisq; rationibus, alienum ad amicitiã cum iudicauerit quisq;
prudens, adiungere sibi debebit, nõ cum adiunxerit, iudicare. Hæc cum lætiorum spe
polliceor: uos firmitatẽ factorũ retinẽtes & fidem, dum hyberna patitur quies animo-
rum reparate uigorem atq; membrorũ, ob nuncupationẽ augustam debita protinus
accepturi. Finita oratione, quam autoritas crexerat inopina, flexit imperator in suam
sententiam uniuersos: cõsilijq; eius uiam sequuti, qui paulo antè flagrantissimis uoci-
bus aliud postulabant, circumseptũ aquilis & uexillis, agminibusq; diuersorũ ordinũ
ambitiose stipatum, iamq; terribilem duxerunt in regiam. Dum hæc in Oriente uolu-
biles fatorum explicant sortes, Apronianus regens Vrbem æternam iudex integer
& seuerus, inter curarũ præcipua quibus hæc prẹfectura sæpe solicitatur, id primum
opera curabat enixa, ut ueneficos, qui tunc rarescebãt, captos, postq; agitatas quæstio
nes nocuisse quibusdã aperte cõfutatos, indicatis cõscijs morte mulctaret, atq; ita pau
corum discrimine reliquos si qui laterent, formidine pariũ exturbaret. Hæc egisse ideo
efficaciter fertur, quòd Iuliani promotus arbitrio agentis etiã tum per Syrias, in itine-
re unũ amiserat oculũ: suspicatusq; artibus se nefarijs adpetitũ, iusto quidem sed inusi
tato dolore hæc & alia magna quæritabat industria. unde quibusdã atrox uisus est, in
amphitheatrali curriculo undatim coeũte aliquoties plebe causas dispiciẽs criminum
maximorũ. Deniq; post huiusmodi uindicata cõplura, Hilarium aurigam conuictum
atq; cõfessum, uix dum pubescentẽ filium suum uenefico tradidisse docendũ secretiora
quædam legibus interdicta, ut nullo conscio adminiculis iuuaretur internis, capitali
animaduersione damnauit: qui laxius retinente carnifice, subito lapsus confugit ad ri
tus Christiani sacrariũ, extractusq; exinde ilico abscisa ceruice cõsumptus est. Verum
hęc similiaq; tum etiã ut coercenda mox cauebantur, & nulli, uel admodũ pauci in his
uersati flagitijs uigori publico insultarunt: sed tempore sequuto, longæua impunitas
nutriuit immania, usq; eò grassante licentia, ut imitatus Hilarium quidã senator, ser-
uumq; suum modo non per syngrapham arcanis piacularibus inducendũ, commisisse
doctori malarũ artium confutatus, suppliciũ redimeret opima mercede, ut crebrior fa
ma uulgarat. Isq; ipse hoc genere quo iactatũ est absolutus, cũ uitæ pudere deberet &
culpæ, nõ abolendæ incubuit maculæ, sed tanq; inter multos probrosos solus uacuus
ab omni delicto, equo phalerato insidens discurrensq; per silices, multa post se unicus
trahit agmina seruulorũ, per nouum quoddã insigne curiosius spectari adfectans: ut
Duillium accepimus ueterem post gloriosa illa naualis rei certamina id sibi sumpsisse,
ut tibicine lenius præcinente rediret ad sua post cœnam. Sub hoc tamẽ Aproniano ita
iugiter copia necessariorũ exuberauit, ut nulla saltem leuia murmura super inopia ui-
ctui congruentiũ orirentur, quod assidue Romæ cõtingit. At in Bithynia Valentinia
nus princeps (ut prædiximus) declaratus, dato in perendinum diem signo proficiscen
di, conuocatis primoribus, quasi tota consilia tanq; sibi placentia sequuturus, percun-
ctabatur quemnam ad imperij consortiũ oporteret adsumi: silentibusq; cunctis, Da-
galaiphus tunc equestris militiæ rector respondit fidentius: Si tuos, inquit, amas impe
rator optime, habes fratrem: si remp. quære quem uestigas. Quo dicto asperatus ille,
sed tacitus & occultãs quę cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingressus Cal. Mar
tijs, Valentem fratrem stabulo suo cum tribunatus dignitate præfecit. Indeq; cum ue-
nisset Constãtinopolim, multa secum ipse diuoluens, & magnitudini urgenti negotio-
rum iam sese parare considerans, nihil morandum ratus Cal. Aprilis productum eun-
dem Valentem in suburbanũ uniuersorũ sententijs concinentibus (nec enim audebat
quisq; refragari) Augustum pronuntiauit: decoreq; imperatorij cultus ornatũ, & tem
pora diademate redimitum, in eodem uehiculo secum reduxit, participem quidem le-
gitimum potestatis, sed in modum apparitoris morigerum, ut progrediens aperiet te-
xtus. quibus ita nullo interturbante perfectis, cõstricti rapidis febrib. imperatores am
bo diu, spe uiuendi firmata, ut erant inquirendis rebus gnauiores q; cõponendis, su-
spectas morborum causas inuestigandas acerrime Vrsatio officiorũ magistro Dalma
tæ crudo & Iuuentio Sisciano quæstori tunc cõmiserunt: ut loquebatur pertinax ru-
mor, inuidiam cientes Iuliani memoriæ principis, amicisq; eius, tanq; clandestinis prę-
fugijs

ſtigijs læſi. ſed hoc euanuit facile, ne uerbo quidem tenus inſidiarum indicio ullo reperto. Hoc tempore, uelut per uniuerſum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes ſæuiſsimæ limites ſibi proximos perſultabant. Gallias Retiasq́ſ ſimul Alemanni populabantur, Sarmatæ Pannonias & Quadi: Picti, Saxones & Scoti & Attaeotti Britannos ærumnis uexauere continuis: Auſtoriani Mauricæq́ aliæ gentes Africam ſolito acrius incurſabant, Thracias diripiebant prædatorij globi Gothorum: Perſarum rex manus Armenijs iniectabat, eos ad ſuam dirionem ex integro uocare ui nimia properans, ſed iniuſte, cauſando quod pòſt Iouiani exceſſum, cum quo fœdus firmarat & pacem, nihil obſtare debebat quo minus ea recuperaret, quæ ante ad maiores ſuos pertinuiſſe mõſtrabat. Acta igitur tranquillius hyeme, cõcordiſſimi principes unus nuncupatione prælatus, alter honore ſpecie tenus adiunctus, per curſis Thracijs Næſſum aduenerunt: ubi in ſuburbano, quod appellatum Mediana à ciuitate tertio lapide diſparatur, quaſi mox ſeparandi partiti ſunt comites & Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur, Iouinus euenit, dudum promotus à Iuliano per Gallias magiſter armorum, & Dagalaiphus, quem militiæ rectorem prouexerat Iouianus: in Orientem uerò ſequuturus Valentem, ordinatus eſt Victor, ipſe quoq; iudicio principis antedicti prouectus, cui iunctus eſt Arintheus. Lupicinus enim pridem à Iouiano pari modo promotus magiſter equitum, partes tuebatur eoas. tunc & Equitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum magiſter, ſed comes: & Serenianus olim ſacramento digreſſus reeinctus eſt ut Pannonius, ſociatusq́ Valenti domeſticorum præfuit ſcholæ. Quibus ita digeſtis, & militares partiti numeri: & poſt hec cum ambo fratres Srmium introiſſent diuiſo palatio, ut potiori placuerat, Valentinianus Mediolanum, Cõſtantinopolim Valens diſceſsit. & Orientem quidem regebat poteſtate præfecti Salluſtius: Italiam uero cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias prouincias Germanus. agentes igitur in memoratis urbibus principes, ſumpſerunt primitus trabeas conſulares, omniſq́ hic annus diſpendijs grauibus rem Romanam afflixit. Alemanni enim perrupere Germaniæ limites, hac ex cauſa ſolito infeſtius moti. cum legatis eorum miſsis ad comitatum, certa & præſtituta ex more munera præberi deberent, minora & uiliora ſunt attributa: quæ illi ſuſcepta furenter agentes, ut indigniſsima proiecere: tractatiq́ aſperius ab Vrſatio tunc magiſtro officiorum iracundo quodam & ſæuo, regreſsi, factumq́ exaggerantes, ut contumelioſe deſpectas, gentes immaniſsimas concitarunt. Et circa id tempus, aut non multo poſterius in Oriente Procopius in res ſurrexerat nouas. quæ prope Calend. Nouembris uenturo Valentiniano Pariſios, eodemq́ nuntiata ſunt die. & Alemannis quidem occurſurum Dagalaiphum pergere mature præcepit: qui uaſtatis propinquioribus locis longius diſceſſerant incruenti. ſuper appetitu uero Procopij antequàm adoleſceret reprimendo, curis diducebatur ambiguis, ea potiſsimũ ratione ſolicitus, quòd ignorabat utrum Valente ſuperſtite an extincto memoratũ imperiũ adſectarat. Equitius enim relatione Antonij tribuni accepta, regentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipſum auditum obſcure ſignificabat, ipſe quoq; nondum liquida fide cõperta, ſimplicibus uerbis principem geſtorum conſcium fecit. His cognitis Valentinianus eodem Equitio aucto magiſterij dignitate, repedare ad Illyricum deſtinabat, ne perſultatis Thracijs perduellis iã formidatus inuaderet hoſtili excurſu Pannonias: Documento enim recenti impendio terrebatũ, reputans paulo antea Iulianum contempto imperatore bellorũ ciuilium ubiq; uictore, nec ſperatum antè nec expectatum ab urbe in urbem incredibili uelocitate tranſiſſe. Verum ardens ad redeundũ eius impetus molliebatur cõſilijs proximorũ, ſuadentium & orantium ne interneciua minãtibus barbaris exponeret Gallias, néue hac cauſatiõe ꝓuincias deſereret egẽtes adminiculis eius: ijſq́ legatiões urbiũ aceeſſere nobiliũ, precãtes ne in rebus duris & dubijs impropugnatas eas relinqueret, quas præſens eripere poterit diſcriminib. maximis metu ambitioſi nominis ſui Germanis incuſſo. tandẽ deniq; utilitate rei perpenſius cogitata, in multorũ ſentẽtias flexus, replicabat aliquoties hoſtem ſuũ fratriſq́ ſolius eſſe Procopium, Alemannos uero totius orbis Romani: ſtatuitq́ nuſquàm interim extra confinia moueri Gallorũ, aduſq; Remos progreſſus. ſolicituſq́ ſuper Africa, ne repen

Valentinianus Mediolanum
Valens Conſtantinopolim

te perrum

te perrumperetur, Vulterium postea COS. tunc notarium, ad eandem tuendam ire disposuit, & Masaucionem domesticum protectorem ea consideratione, quòd ibi sub patre Cretione comite quondam educatus suspecta nouerat loca, hisque scutarium adiunxit Gaudentium olim sibi cognitum & fidelem. Quia igitur uno eodemque tempore utrobique turbines exarsere mœstissimi, competenti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraque & occidentali, & in Eoo orbe ijsdem mensibus sunt actitata, ne dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerum

Procopius ordinem implicemus. Insigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea consideratione, qua propinquitate Iulianum postea principem contingebat, à primo gradu eluxit: & ut uita moribusque castigatior, licet occultus erat & taciturnus, notarius diu perspicaciter militans & tribunus, iamque summatibus proximus, post Constantij obitum in rerum conuersione uelut imperatoris cognatus altius anhelabat, admixtus consortio comitum: & apparebat eum, si unquam potuisset, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Iulianus Persidem ingrediens, cōsociato pari potestatis iure Sebastiano, in Mesopotamia cum manu militum reliquerat ualida: mandaratque, ut susurrauit obscurior fama (Nemo enim dicti autor extitit uerus) pro cognitorum ageret textu, & si subsidia rei Romanæ languisse sensisset, imperatorē ipse se prouideret ocius nuncupari. Qui iniuncta ciuiliter agens & caute, Iuliani letaliter uulnerati funus, & ad regenda cōmunia comperit Iouianum euectum: falsoque rumore disperso, inter obeuntis anhelitus animæ eundem Iulianum mandasse, placere sibi Procopio clauos summæ rei gerendæ committi, ueritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se cōspectu disseruit, maxime post Iouiani territus necem notariorū omnium primi: quem Iuliano perempto ueluti dignum imperio paucis militibus nominatum, nouaque exinde cœptare suspectum, cruciabiliter didicerat interfectum. & quia se quæri industria dicerat magna, uitans grauioris inuidiæ pondus ad abdita longiusque remota discessit. cumque à Iouiano exploratius indagari latibula sua sentiret, & formæ uitæ iam fuisset pertæsum: quippe à celsiore statu deiectus ad inferiora, etiam edendi penuria in locis squalentibus stringebatur, hominumque egebat colloquijs: postremæ necessitatis impulsu, deuijs itineribus ad Chalcedonium agrum peruenit. ubi quoniam illud firmi-

Strategius us uisum est receptaculum, apud fidissimū amicorum delitescebat, Strategium quendam ex palatino milite senatorem, Constantinopolim, quantum fieri poterat, clanculo sæpe intermeans: ut indicio eiusdem Strategij patuit, postque sæpius in factionis conscios est inquisitū. Ritu itaque solertissimi cuiusdam speculatoris, ignotus uultu ob squalorem & maciem rumusculos colligebat tunc crebrescentes, ut sunt acerba semper instantia, incusantium multorum Valentem, quasi cupiditate aliena rapiēdi succensum. cuius diritati adiectum erat incentiuum exitiale socer Petronius, ex præposito Martensium militum promotus repētino saltu patricius, animo deformis & habitu, qui ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans, innocentes pariter & sontes post exquisita tormēta quadruplicib. nexibus uinciebat, debita iam inde à tēporibus principis Aureliani perscrutans, & impendio mœrēs, si quenque absoluisset indemnem. cuius morū intollerantiæ hæc quoque pernicies accedebat, quod cū ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde rudissimus, nec reddendæ, nec accipiendæ rationis unquam capax: inuisior Cleandro, quem agentē sub imperatore Cōmodo præfecturam sublata uecordia diuersas legimus uexasse fortunas: & onerosior Plautiano, qui præfectus itidem sub Seuero ultra mortale tumens cuncta cōfuderat, ni gladio periisset ultore. Hæc lachrymosa quæ incitante Petronio sub Valente clausere multas paupertinas & nobiles domos, impendentiūque spes atrocior, prouincialium & militum paria gementiū sensibus imis hærebāt: & uotis licet obscuris & tacitis, permutatio status præsentis ope numinis summi cōcordi gemitu poscebatur. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratusque ubi felicius acciderit fatum, negotio leui ad apicem summæ potestatis assumi, subsidebat ut prædatrix bestia, uiso quod capi poterat prodinus eruptura. cui hæc quæ maturabat ardenti fors hāc materiā dedit impendio tempestiuam. consumpta hieme, festinans ad Syriam Valens iam fines Bithynorum ingressus, docetur

ſus, docetur relationibus ducum, gentem Gotthorum ea tempeſtate intactam, eandemq; ſæuiſsime cõſpirantem in unum ad peruadenda parari collimitia Thraciarum. Hocq; cognito, ut impræpedito ipſe pergeret quò tendebat, ſufficiens equitum adiumentum & peditum mitti iuſsit ad loca, in quibus barbarici timebantur excurſus. Dimoto itaq; longius principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, uel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus afflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte: extremaq; iam perpeti nequaquàm timẽs, præeunte perdita ratione, facinus adoritur audaciſsimum. Diuitenſes Tungritanosq; iuniores ad procinctum urgẽtem per Thracias inter alios celerare diſpoſitos, & Conſtantinopoli moraturos ſolenniter biduum, per quoſdam ex ijſdem numeris notos ſolicitare properans, quia cum omnibus loqui periculoſum erat & arduum, fidem paucorũ elegit: qui pellecti per ſpem prẹmiorum ingentiũ, ſub conſecratione iuriſiurandi, promiſere ſe quę uellet cuncta facturos, fauorem quoq; polliciti conturmalium, inter quos ipſi potiorẽ locum obtinebant in ſuadendo, ſtipendijs excellentes & meritis. utq; condictum, & ubi excanduit radijs dies, idem Procopius diductus in cogitationes uarias, Anaſtaſianas balneas petit, à ſorore Cõſtantini cognominatas, ubi locata nouerat ſigna: doctusq; per arcanorũ conſcios, omnes in eius ſtudium cõſenſiſſe ſocietate coita nocturna, fide ſalutis data libenter admiſſus, conſtipatione uendibilium militum cum honore quidem, ſed in modum tenebatur obſeſsi: qui ut prætoriani quondam poſt Pertinacis necem licitantem imperij prẹmia Iulianum ſuſceperãt, ipſi quoq; Procopium infauſti dominatus exordia molientem, attenti ad omne cõpendium defenderunt. Stetit itaq; ſubtabidus, excitum putares ab inferis, nuſquam reperto paludamento, tunica auro diſtincta ut regius miniſter, indutus, à calce ad pubem in pædagogiani pueri ſpeciẽ purpureis opertus tegminibus pedum: haſtatusq; purpureũ itidem pannulum læua manu geſtabat, ut in theatrali ſcena ſimulachrum quoddam inſigne per auleum uel mimicam cauillationẽ ſubito putares emerſum. Ad hoc igitur dehoneſtamentũ honorum omniũ ludibrioſe ſublatus, & ancillari adulatione beneficij alloquutus autores, opesq; pollicitus amplas, & dignitates ob principatus primitias, proceſsit in publicum multitudine ſtipatus armorum: ſignisq; ſublatis erectius ire pergebat, circumclauſus horrendo fragore ſcutorum lugubre cõcrepantium, quæ metuentes ne à celſioribus tectis ſaxis uel tegularum fragmentis conflictarentur, denſius ipſis galearum criſtis aptabant. Huic timidius incedenti, nec reſiſtebat populus, nec fauebat: accendebatur tamen inſita pleriſq; uulgarium nouitatis repentina iucunditate, ea re potius incitante, quòd Petronium, ut prædiximus, diuitias uiolenter augentem, omnes eadem mente deteſtabantur, qui ſepulta iamdudum negocia & rediuiuas tabulas debitorũ in diuerſos ordines excitabat. Cum itaq; tribunal idem aſcendiſſet Procopius, & cunctis ſtupore defixis timeretur ſilentium triſte, procliuiorẽ uiam ad mortẽ (ut ſperabat) exiſtimans adueniſſe, per artus tremore diffuſo implicatior ad loquendũ, diu tacitus ſtetit: pauca tamen interrupta & moribunda uoce dicere iam exorſus, quibus ſtirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorum ſuſurro pretio illectorum, deinde tumultuarijs ſucclamationib. plebis imperator appellatus, incondite petit curiam raptim: ubi nullo clariſsimorum, ſed ignobili paucitate inuenta, palatiũ peſsimo pede feſtinatis paſsibus introijt. Mirantur quidã profecto irriſione digna principia, incaute cœpta & temere, ad ingemiſcendas erupiſſe reip. clades, ignari forſitan exemplorũ id accidiſſe primitus arbitrãtes. ſic Adramytenus Andriſcus degener quidã infimæ ſortis, adusq; Pſeudophilippi nomẽ euectus, bellis Macedonicis tertiũ addidit graue. ſic Antiochiæ Macrino imperatore agente ab Emeſa Heliogabalus exiuit Antoninus. ita inopino impetu Maximini Alexander cũ Mammea matre confoſſus eſt. in Africa ſuperior Gordianus in imperium raptus, aduentantiũ periculorũ angoribus implicatus, uitam laqueo ſpiritu intercluſo profudit. igitur cupediarũ uilium mercatores, & qui intra regiã apparebant aut parẽre deſierant, quiq; cœtu militariũ nexi ad pacatiora iam uitæ diſceſſerant, ad inſoliti caſus ambigua partim inuiti alij uolentes adſciſcebant: nõnulli omnia tutiora præſentib. rati, à ciuitate occulte dilapſi imperatoris caſtra petiuere itineribus feſtinatis. Hos oẽs Sophronius uiuaciſsimo curſu prægreſſus, tunc notarius, præfectus poſtea Conſtantinopoleos

Imperator appellatus Procopius

tinopoleos, Valentem à Cæsarea Cappadocum iam profecturum, ut uaporatis æsti-
bus Ciliciæ iam lenitis ad Antiochiæ percurreret sedes, textu narrato gestorum, spe
dubia ut in talibus percitum & stupentem auertit Galatiam, res adhuc trepidas arre-
pturum. Qui dum itineribus properat magnis, attentissima cura Procopius indies agi
tabat noctes, subditiuos quosdam ostentans, qui astutia confidenti, partim ab oriente
alij è Gallijs se uenisse, & Valentinianum obisse fingentes, cuncta patere nouo & fa-
uorabili principi memorabant. Et quia res nouæ petulanter arreptæ celeritate muniri
solent interdum, ne quid formidandum omitteretur, confestim Nebridius in locum
Sallustij præfectus prætorio factione Petronij recens promotus, & Cæsarius Cōstan-
tinopolitanæ urbis præfectus, in uincula compinguntur: & iubetur ciuitatem curare
solita potestate Phronemius, esseq; magister officiorum Euphrasius, ambo Galli insti-
tutis bonarum artium spectatissimi: & administratio negotiorum castrensium Gomo
ario & Agiloni reuocatis in sacramentum committitur inconsulte, ut decuit rerum exi
tus proditor. Quia igitur Iulius comes per Thracias copijs militaribus præsidens op-
pressurus rebelles si comperisset conata ex propinquis stationibus timebatur, cōmen-
tum excogitatum est ualidum: & quasi iussu Valentis seria super Barbaricis motibus
tractaturus, Nebridij literis adhuc clausi uiolenter expressis accitus Cōstantinopolim
strictius tenebatur. hacq; callida fraude bellatrices Thraciæ gentes sine cruore acquisi
tæ, adminicula ausis tumultuarijs maxima cōpararunt. Post quæ ita euentu lætiore
completa, Araxius exambita regia prætorio præfectus accessit, uelut Agilone genero
suffragāte: alijq; plures ad aulæ uarios actus & administrādas prouincias sunt admissi,
quidam inuiti, alij ultro semet offerentes cum præmijs. utiq; in certaminibus intesti-
nis usu uenire cōtingit, emergebant ex uulgari fece nonnulli desperatione consilijsq;
ductantibus cæcis: contraq; quidam orti splendide à culminibus summis adusq; mor-
tes & exilia corruebant. Vbi per hæc & similia factio firmiter uidebatur esse composi
ta, restabat ut abundans cogeretur militum manus: & impetratum est facile, id quod
in publicis turbamentis aliquoties ausa ingentia uel iustis exorsa primordijs impedi-
uit. Transeuntes ad expeditionem per Thracias cōcitatæ equitum peditumq; turmæ,
blandeq; acceptæ & liberaliter cum essent, omnesq; in unum sitæ, iamq; exercitus spe
cies appareret, promissis uberrimis inhiantes sub execrationibus diris in uerba iurauc
re Procopij, hanc polliciti pertinaciam, quod eum suis armis defensabūt. Inuenta est
ēm occasio ad alliciendos eos perquam oportuna: quòd Constantij filiam paruulam,
cuius recordatio colebatur, sinu ipse circunferens, necessitudinem prætendebat & Iu-
liani. Adeptusq; est aliud tempori congruū: quòd Faustina matre puellæ casu præsen-
te quodam, acceperat habitus insignia principalis. Adiungit his aliud ueloci diligen-
tia maturandū, & electi quidam stoliditate præcipites ad capessendum Illyricum missi
sunt, nullo præter petulantiā adiumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in
uultum noui principis, aliaq; ad illecebras aptātes: quos correptos Equitius per eas re
giones militum rector, extinxit genere diuerso pœnarum. pariaq; deinde metuens, ob
struxit tres aditus angustissimos, per quos prouinciæ tentantur arctoæ, unum per ri-
pensem Daciam, alterum per Succos notissimū, tertium per Macedonas, quem appel
lant Acontisma. Hacq; cautela uana persuasione rapiēdi Illyrici destitutus, usurpator
indebitæ potestatis magna perdidit instrumenta bellorū. Dum hæc ita aguntur, atroci
tate nuntij Valens perculsus, iamq; reuertens per Gallogræciā, auditis apud Constan
tinopolim gestis diffidenter incedebat & trepide: ac repentino pauore uias prouiden-
di turbante eousq; desponderat animum, ut augustos amictus abijcere tamquam gra-
uem sarcinam cogitaret. fecissetq; profecto, ni uetantibus proximis detractus à defor-
mi proposito, firmatusq; meliorum sententijs agmina duo præire iussisset, quibus
nomina sunt Iouij atq; Victores, castra perduellium irruptura. His iam propinquan-
tibus ipse Procopius à Nicea regressus, quò nuper aduenerat, cum Diuitensibus de-
sertorumq; plebe promiscua quā dierum ferè sex spatio cōgregarat, Mygdum accele-
rauit: qui locus Sangario alluitur flumine. ubi cum legiones iam pugnaturæ congre-
derentur, inter reciprocantes missilia, quasi procursatione hostē lacessens, solus prorū
pit in mediū. & secundioris ductu fortunæ, ex cōtraria acie uelut agnitū quendam Vi

talianum

talianum, quem si norat ambigitur, latine salute data blande produxit. eumque porrecta dextra suauiatus, omnibus hincinde attonitis: En, inquit, cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmis iuramenta constricta. Placet fortissimi uiri pro ignotis tot suorum consurrexisse mucrones: utque Pannonius degener, labefactans cuncta & proterens, imperio quod ne uotis quidem concipere ausus est unquàm potiatur, ingemiscere nos uestris nostrisque uulneribus. quin potius sequimini culminis summi prosapiam, non ut rapiat aliena, sed in integrum maiestatis auitæ restituatur, arma iustissima cõmouẽtem. Hac sermonis placiditate molliti omnes, qui acriter uenerant pugnaturi, signorum apicibus aquilisque summissis, desciuere libentes ad eum: & pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum imperatorem stipatumque de more consentientes in unum reduxerunt ad castra, testati more militiæ Iouem, inuictum Procopium fore. Huic perduellium prosperitati lætior accessit. Rumitalca enĩ tribunus in societatem Procopianorum adscitus, & suscepta cura palatij, digesto mature consilio permixtoque cum militibus, mari ad Drepanum antea nunc Helenopolim uenit, exindeque Niceam spe celerius occupauit. ad quam obsidẽdam cum huiusmodi pugnarum peritis Vadomario misso ex duce & rege Alemannorum, Valens Nicomediam pergit. Exinde profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis uiribus insistebat: cuius è muris probra in eum iaciebantur, & iniuriose compellabatur ut Sabaiarius. Est autem Sabaia ex hordeo uel frumento in liquorem conuersus paupertinus in Illyrico potus. Fessus denique inopia cõmeatuum, & obstinatione nimia defensorum, discedere iam parabat: cum inter hæc clausi apud Niceam, patefactis subito portis egressi, munitorum magna parte prostrata, ductore fidentissimo Rumitalca properabant ardentes, circumuẽturi Valentem à tergo nondum à Chalcedonos suburbano digressum. & patrassent conata, ni rumore quodam præuerso, imminens exitium ille perdoctus, instantem uestigijs hostem per Sunonensem lacum & fluminis Galli sinuosos anfractus propere discedendo frustra sequentẽ lusisset: & hoc casu Bithynia quoque in Procopij ditionem redacta est. unde cum Ancyram Valens citis itineribus reuertisset, comperissetque Lupicinum ad orientem cum cateruis aduentare non contemnendis, spe prosperorũ erectior, Arintheum lectissimum ducem occursurum hostibus misit. qui ubi Dadastanam tetigit, in qua statione perisse diximus Iouianum, Hypetechium sibi oppositum repente uidit cum copijs, antehac recte gastrensis apparitorem, id est uentris ministrum & gutturis: cui ut amico Procopius auxilia ductanda cõmisit. Et dedignatus hominem superare certamine despicabilem, autoritatis & celsi fiducia corporis, ipsis hostibus iussit suum uincire rectorem. atque ita turmarum antesignanus umbratilis comprensus suorum manibus. quæ dum hoc modo procedunt, Venustus quidam largitionum apparitor sub Valente, multo ante Nicomediam missus, ut aurum susceptum stipendij nomine militibus per oriẽtem diffusis uiritim tribueret, hac tristitia cognita, alienum peruidens tempus Cyzicum cum his quæ susceperat se citius contulit: ubi forte Serenianus repertus domesticorum tunc comes missus ad thesauros tuendos, urbem inexuperabili mœnium ambitu monumentis quoque ueteribus cognitam, fretus tumultuario præsidio custodiebat: ad quam expugnandam Procopius, ut possessa Bithynia sibi etiam Hellespontum iungeret, ualidam destinauerat manum. Morabantur autem effectum sagittis & glandibus cęterisque iaculis obsidentium sæpe globi confusi, & propugnatorum solertia claustrum per catenam ferream ualde robustam ori portus insertam, quæ ne rostratæ irruerẽt naues hostiles, erat altrinsecus colligata. hanc post uarios militum labores & ducum, fatigatorum acerrimis prælijs, Aliso quidam tribunus abscidit, exercitijs bellorum prudens, hoc modo. Coniunctis tribus nauigijs, testudinem hac specie superstruxit. densatis cohærentes supra capita scutis, primi transtris instabant armati, alij post hos semet curuantes humilius, tertij gradatim inclinatis summisse, ita ut nouissimi suffraginibus insidẽtes formam ædificij fornicati monstrarent. quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figurat hac specie, ut missilium ictus atque saxorum per decursus cadentes labiles instar imbrium euanescant. itaque coniectu telorum Aliso paulisper defensus, ingenti corporis robore, supposito stipite eandem catenam fortius bipenni confindens ita confregit, ut disiecta

Largitionum apparitor

patefaceret aditum latum: hocq; exitu ciuitas hostili impetu patuit improtecta. qua causa extincto postea proteruiæ totius autore cum in factionis participes sæuiretur, hic idem tribunus contemplatione facinoris clari uitam cum militia retinens, diu post in Isauria oppetijt uastatoria manu confossus. Hoc marte Cyzico reserata Procopius ad eam propere festinauit: ueniaq; uniuersis qui repugnauere donatis, Serenianū solum iniectis uinculis iussit duci Niceam seruandum artissime. Statimq; Hormisdæ maturo iuueni Hormisdæ regalis illius filio potestatem proconsulis detulit, & ciuilia more ueterum & bella recturo. qui agens pro moribus lenius, à militibus quos per deuia Phrygiæ miserat Valens, subito corripiendus incursu, tanto uigore euasit, ut ascensa naui nusquam ad casus pateret ancipites: sequentemq; ac penè captam uxorem sagittarum nube diffusa defensam auerteret secum, matronam opulentam & nobilem, cuius uerecundia & destinatio gloriosa abruptis postea discriminibus maritum exemit. Ea uictoria ultra homines Procopius sese efferens, & ignorans quod quiuis beatus uersa rota fortunæ ante uesperum potest esse miserrimus, Arbetionis domum, cui antea tanquam eadem sibi sentientis parcebat ut propriæ, iussit exinaniri ob illos casus inæstimabiles plenam, ideo indignatus, quòd uenire ad eum accitus aliquoties distulit, causatus incommoda senectutis & morbi. Et licet hac ex causa præsumptor momentum pertimesceret graue, tamen cum obsistente nullo se in orientales prouincias effundere libenti cunctorum assensione iam licentius posset, auidas nouitatem quandam uisere, tædio asperioris imperij, quo tunc tenebâtur: erga alliciendas quasdam ciuitates Asię, legendosq; eruendi peritos auri, ut sibi profuturos prœlijs quæ magna expectabat & crebra, segnius commoratus in modum acuti mucronis obtusus est: ut quondam Pescennius Niger ad subueniendum spei rerum extremæ à populo Romano sæpe accitus, dum diu contatur in Syrias irruere, superatus in sinu Issico, qui est in Cilicia ubi Darium Alexander fudit, fugatusq; in suburbano quodā Antiochiæ gregarij manu militis interijt. Hæc adulta hyeme Valentiniano & Valente coss. agebantur. Translato uero in Gratianum adhuc priuatum & Dagalaiphum amplissimo magistratu, aperto iam uere suscitatis uiribus, Valens iuncto sibi Lupicino cum robustis auxilijs Pessinunta signa propere tulit, Phrygię quondam, nunc Galatiæ oppidum. quo pręsidijs ocius communito, ne quid inopinum per eos emergeret tractus, præter radices Olympi montis excelsi tramitesq; fragosos ire tendebat ad Lyciam, oscitantem Gomoarium adgressurus. cui pertinaci conspiratione multorum hac maxima consideratione resistebatur, quòd hostis eius, ut antè relatum est, Constantij filiam paruulam cum matre Faustina & in agminibus & cum propinquæ acies starent,

Faustina uxor Constantij

lectica circunferens secum, ut pro imperiali germine, cui se quoq; iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat: Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyrijs, regem adhuc infantē in cunis locauere post aciem, cuius metu ne traheretur captiuus, aduersos fortius oppresserunt. Contra has calliditatis argutias sagaci opitulatione nutanti negotio consuluit imperator: & Arbetionem ex consule agentem iam dudum in otio ad se uenire hortatus est, ut Constantiani ducis uerecundia truces animi lenirentur. neq; secus euenit. nam cum omnibus prouectior natu & dignitate sublimior caniciem reuerendam ostenderet, multis ad perfidiam inclinatis, publicum grassatorem Procopium, milites uero sequutos eius errorem, filios & laborum participes pristinorum appellans orabat, ut se ac si parentem magis sequerentur felicissimis ductibus cognitum, quàm profligato morem gererent nebuloni destituendo iam & casuro. Quibus cognitis Gomoarius cum elusis hostibus unde uenerat, redire posset innoxius, ad castra imperatoris opportunitate interualli proximi captiui colore transiuit, uelut accursu multitudinis uisæ subito circumseptus. Qua successus alacritate Valens castra promouit ad Phrygiam: & prope Nacoliam collatis manibus, partium dux in ancipiti Agilo rem excursu prodidit repentino: eumq; secuti complures iam pila quatientes & gladios, ad imperatorem transeunt cum uexillis scuta peruersa gestantes, quod defectionis signum est apertissimum. Hoc præter spem omnium uiso, Procopius salutis intercluso suffugio uersus in pedes circuniectorum nemorum secreta & montium petebat, Florentio sequente & Barchalba tribuno, quem per sæuissima

bella

Procopius occisus

bella iam inde à Constantij temporibus notum, necessitas in crimen traxerat non uoluntas. maiore itaq; noctis parte consumpta, cum à uespertino ortu luna prælucens in diem metum augeret, undiq; facultate euadendi exempta, consiliorum inops Procopius, ut in arduis necessitatibus solet, cum fortuna expostulabat luctuosa & graui: mersusq; multiformibus curis subito à comitibus suis arctius uinctus, relato iam die ductus ad castra, imperatori offertur reticens atq; defixus: statimq; abscisa ceruice discordiarum ciuilium gliscentes turbines sepeliuit, ad ueteris Perpennæ exemplum: qui post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus, é frutectis sub quibus latebat extractus, oblatusq; Pompeio, eius iussu est interfectus. pariq; indignationis impetu Florentius & Barchalba qui eum duxerunt, confestim non pensata ratione sunt interfecti. nam si principem legitimum prodidissent, uel ipsa iustitia iure cæsos pronunciaret: si rebellem, & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Excessit autem uita Procopius anno quadragesimo amplius mensibus decem, corpore non indecoro, nec mediocris staturæ, subcuruus, humumq; intuendo semper incedens, perq; morum tristium latebras illius similis Crassi, quem in uita semel risisse Lucillius affirmat & Tullius: & quod est mirandum: quoad uixerat incruentus. Iisdem ferè diebus protector Marcellus eiusdem cognatus agens apud Niceam præsidium, proditione militum & interitu Procopij cognito, Serenianum intra palatium clausum medio noctis horrore incautum adortus occidit. Cuius mors saluti plurimis fuit: nam si uictoriæ superfuisset incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valentiq; ob similitudinem morum & genitalis patriæ uicinitatem acceptus, occultas uoluntates principis introspiciens ad crudelitatem propensioris multas innocentium edidisset strages. Quo interfecto idem Marcellus occupata celeri cursu Chalcedone, concrepantibus paucis quos uilitas & desperatio trudebat in scelus, umbram principatus funesti capessit gemina ratione fallente: quòd & Gothorum tria milia regibus iam lenitis ad auxilium erant missa Procopio Cõstantianam prætendenti necessitudinem, quæ ad societatem suam parua mercede traduci posse existimabat: quodq; gesta in Illyrico etiam tum latebant. Inter quæ tam trepida speculationibus fidis Equitius doctus conuersam molem belli totius in Asiam, digressus per Succos Philippopolim clausam præsidijs hostium, Eumolpiadam ueterem reserare magna ui conabatur, urbem admodum opportunam, & impeditură eius aduentus, si ponè relicta adiumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam gesta comperérat) festinare ad Aemimontum cogeretur. Verum paulo postea cognita leui præsumptione Marcelli, milites missi sunt audaces & prompti, qui eum raptum ut deditum noxæ mancipium in custodiam compegerunt. Vnde postridie productus, lateribus sulcatis acerrime, pariaq; perpessis consortibus interijt hoc fauorabilis solum quòd abstulit Serenianum è medio, crudelem ut Phalarim, illi & illi fidum ad doctrinarum diritatem, quam causis inanibus prætexebat. Extirpatis occasu ducis funeribus belli, sæuitum est in multos acrius quàm errata flagitauerant uel delicta: maximeq; in Phillippopoleos defensores, qui urbem seq; ipsos non nisi capite uiso Procopij, quod ad Gallias portabatur, egerrime dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coerciti sunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius, in ipso rerum exustarum ardore adeptus ambitu præfecturam, & Agilone intercedente genero supplicio insulari mulctatus, breue post tempus euasit. Euphrasius uero itemq; Phronemius missi ad occiduas partes arbitrio obiecti sunt Valentiniani: & absoluto Euphrasio Phronemius Cheronesum deportatur, inclementius in eodem punitus negotio ea re, quod diuo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis uirtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nec similes eius, nec suppares. His accedebant alia grauiora, & multo magis quàm in prælijs formidanda. Carnifex enim & unci & cruentæ quæstiones sine discrimine ullo ætatum & dignitatum per forminas omnes & ordines grassabantur, & pacis obtentu uitium detestandum agitabatur, infaustam uictoriam execrantibus uniuersis, interneciuo bello quouis grauiorem. nam inter arma & lituos conditionis æquatio leuiora facit pericula: & Martiæ uirtutis potestas aut

id quod ausum occupat, aut inopinata mors si acciderit nullum ignominiæ continet sensum, finemq́ secum uiuendi simul & dolendi perducit. ubi uero consilijs impijs su ra quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ uel Cassianæ sententiæ fuco perliti resident iudices, agitur autem quod agitur ad uoluntatem prætumidæ potestatis, & ex eius libidine uitæ incidendum necisq́ momēta pensantur, ibi capitalis uertitur pernicies & abrupta. nam ut quisq́ ea tempestate ob quamlibet ualuerat causam, regiæ prope accedens & aliena rapiendi auiditate exustus, licet aperte insontem arcessens, ut familiaris suscipiebatur & fidus, ditandus casibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, & funereas delationes adsciscens, per suppliciorum diuersitates effrenatius exultauit, sententiæ illius Tullianæ ignarus, docentis, infelices esse eos, qui omnia sibi licere existimarunt. Hęc implacabilitas causæ quidem pijssimæ, sed uictoriam fœdantis, innocentes tortoribus exposuit multos, uel sub eculeo caput incuruos aut ictu carnificis torui substrauit: quibus si pateretur natura, uel denas animas profundere præstabat in pugna, quàm lateribus fodicatis omni culpa immunes fortunis gementibus uniuersis, quasi læsę maiestatis luere pœnas, dilaniatis ante corporibus, quod omni est tristius morte. Exin cum superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones & exilia, & quæ leuiora quibusdam uidentur, quanquam sint aspera, utri pertulere summates: & ut ditaretur alius, genere nobilis & forte meritis locupletior, actus patrimonio præceps trususq́ in exilium consumebatur angore aut stipe precaria uictitabat: nec modus ullus exitialibus malis impositus, quamdiu principē & proximos opum satietas cepit & cædis. Hoc nouatore adhuc superstite, cuius actus multiplices docuimus & interitum, diem duodecimum Calend.

Terræ motus Augustas COS. Valentiniano primum cum fratre, horrendi tremores per omnem orbis ambitum grassati sunt subito, quales nec fabulæ, nec ueridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulo enim post lucis exortum densitate præuia fulgurum acrius uibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, mareq́ dispulsum retro fluctibus euolutis abscessit, ut retecta uoragine profundorum species natantium multiformes limo cernerentur hærentes, ualliumq́ uastitates & montium tunc, ut opinari dabatur, suspicerent radios solis, quos primigenia rerum sub immensis gurgitibus amandauit. Multis igitur nauibus uelut arida humo cōnexis, & licenter per exiguas undarum reliquias palantibus plurimis, ut pisces manibus colligerent & similia, marini fluctus uelut grauati repulsam uersa uice consurgerent: perq́ uada feruentia insulis & continentis terræ porrectis spatijs uiolenter illisi innumera quædam in ciuitatibus, & ubi reperta sunt ædificia complanarunt. Proinde ut elementorum furente discordia inuoluta facies mundi miraculorum species ostendebat. Relapsa enim æquorum magnitudo cum minime speraretur, milia multa necauit hominum & submersit: recurrentiumq́ æstuum incitata uertigine, quædam naues postquā humentis substantiæ consenuit tumor pessundatæ uisæ sunt, exanimataq́ naufragijs corpora supina iacebant aut prona. Ingentes aliæ naues extrusæ rapidis flatibus, culminibus insidere tectorum, ut Alexandriæ contigit: & ad secundum lapidem ferè procul à littore contortæ sunt aliquæ, ut Laconicam propè Methonen oppidum nos transeundo prospeximus diuturna carie fatiscentem.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VICESIMVSSEPTIMVS

DVM per eoum orbem hæc quæ narrauimus, diuersi rerum expediunt casus, Alemanni post erumnosas iacturas & uulnera, quæ cõgresi sæpe Iuliano Cæsari pertulerant, uiribus tandem resumptis, licet imparibus pristinis, ob eausam expositam supra gallicanos limites formidati iam persultabant. Statimq; post Cal. Ianuarij cũ per glaciales tractus hyemis rigidũ inhorresceret sydus, cuneatim egressa multitudo licentius uagabatur. Horũ portioni primæ, Carietto tunc per utramq; Germaniã comes occursurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatẽ laboris Seueriano itidem comite inualido & longæuo, qui apud Calidona Diuitẽsibus præsidebat & Tungricanis. proinde cõfertius agmine in unũ coacto, ponteq; breuioris aquæ firma celeritate trãsmisso, uisos eminus barbaros Romani sagittis alijsq; leuibus iaculis incessebant, quæ illi reciprocis iactibus ualide cõtorquebant. Vbi uero turmæ cõgressæ strictis cõflixere mucronibus, nostrorũ acies impetu hostiũ acriore cõcussa, nec resistendi nec faciendi fortiter copiã reperit, eunctis metu cõpulsis in fugã cum Seuerianũ uidissent equo deturbatũ, missiliq; telo per os fixũ. Ipse denique Carietto, dum cedẽtes obiectu corporis, & uocis iurgatorio sono audentius retinet, pudendũq; diluere dedecus fiducia diu standi conatur, oppetijt telo letali cõfixus. Post cuius interitũ, Erulorum Batauorũq; uexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebro sublatũ altius ostendebant, post certamina receptum est magna. Qua clade cũ ultimo mœrore comperta, correcturus huiusmodi gesta Dagalaiphus à Parisiis mittit̃. Eoq; diu cunctãte, causanteq; diffusos per uaria barbaros semet adoriri nõ posse, accitoq; paulopost ut eũ Gratiano etiã tum priuato susciperet insignia cõsulatus, Iouinus equitum magister accingitur: & instructus paratusq;, cautisime obseruans utrunq; sui agminis latus, uenit prope locũ Scarpona: ubi inopinus maiorẽ barbarorum plebẽ anteq; armaretur temporis breui puncto præuentã ad internicionẽ extinxit. Exultantes innoxij prælij gloria milites ad alterius globi perniciẽ ducens, sensimq; incedens rector eximius, speculatione didicit fida direptis propius uillis uastatoriã manum quiescere prope flumen: iamq; aduentans, abditusq; in ualle densitate arbustorũ obscura, uidebat lauantes alios, quosdã comas rutilantes ex more, potantesq; nõnullos. Et nactus horã impendio tẽpestiuã, signo repente per lituos dato, latrocinalia castra perrupit: contraq; Germani nihil præter inefficaces minas iactanter sonantes & fremitum, nec expedire arma dispersa, nec cõponere aciem, nec resurgere in uires permittebant urgente instanter uictore. Quo circa forati pilis & gladijs cecidere cõplures, absq; his quos uersos in pedes texere flexuosi tramites & angusti. Hoc prospero rerũ effectu quem uirtus peregerat & fortuna, aucta fiducia Iouinus militẽ ducens, diligẽti speculatione præmissa in tertiũ cuneũ qui restabat, propere castra cõmouit. & maturato itinere omnem prope Catelaunos inuenit ad congrediendũ promptisimũ: & uallo opportune metato, suisq; pro tẽporis copia cibo recreatis & somno, primo auroræ exortu in aperta planicie cõposuit aciẽ dilatatam arte solerti, ut spatijs ampliorib. occupatis æquiperare Romani hostiũ multitudinem apparerẽt, inferiores numero licet uiribus pares. Signo igitur per buccinas dato, cum pede collato res agi cœpisset insueta uexillorũ splẽdentiũ facie territi stetere Germani: Quibus hebetatis parũper reparatisq; cõfestim, adusq; dici extremũ cõcertatione protenta, ualidius imminens miles fructũ rei bene gestæ sine dispendio quæsisset, ni Balcobaudes Armaturarũ tribunus magniloquentia socordi coalitus propinquante iam uespera cessisset incõdite: Quẽ si secutæ residuæ cohortes abijssent, ad tristes exitus eousq; negotiũ uenerat, ut nec acta nũtiaturus quisq; posset superesse nostrorum. sed resistens animorũ acri robore miles ita lacertis eminuit, ut hostiũ quatuor milibus

ſaucijs, ſex altera interficeret milia: ipſe uero nõ amplius ducentis amitteret, ducentis
tantũmodo uulneratis. Noctis itaq; aduentu prælio iam dirẽpto, refectisq; uiribus ſeſ-
ſis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figuram producto exer-
citu, cũ cõperiſſet occultãtibus tenebris barbaros lapſos, ſecurus inſidiarũ, per aperta
camporum ſequebatur & mollia, calcando ſemineces conſtratos, quos uulneribus fri-
gorum aſperitate contractis dolorum abſumpſerat magnitudo. Exin progreſſus ulte-
rius, reuertens ubi nullum repererat, didicit regem hoſtiliũ agminum cum paucis ca-
ptum ab haſtarijs, quos ipſe per iter aliud miſerat ad diripienda tentoria alemannica,
ſuffixum patibulo. Ideoq; iratus in tribunum animaduertere ſtatuit, auſum hoc incon-
ſulta poteſtate ſuperiore feciſſe: eumq; damnaſſet, ni militari impetu cõmiſſum facinus
atrox documentis euidentibus conſtitiſſet. Et poſt hæc redeunti Pariſios poſt claritu-
dinem recte geſtorum Imperator lætus occurrit: eumq; poſtea conſulem deſignauit,
illo uidelicet ad gaudij cumulum accedente, quòd ijſdem diebus Procopij ſuſceperat
caput à Valente tranſmiſſum. Præter hæc, alia multa narratu minus digna conſerta
ſunt prælia, per tractus uarios Galliarum: quæ ſuperfluũ eſt explicare, quoniam neq;
operæpretium aliquod eorum habuere prouentus, nec hiſtoriam producere per minu-
Portentum tias ignobiles decet. Hoc tempore uel pauloante noua portenti ſpecies per annonari-
am apparuit Thuſciam: Idq; quorſum euaderet prodigialiũ rerũ periti penitus ignora-
runt. In oppido enim Piſtorienſi prope horam diei tertiam ſpectantibus multis aſinus
tribunali aſcenſo audiebatur deſtinatius rugiens: & ſtupefactis omnibus qui aderant,
quiq; didicerant referentibus alijs, nulloq; cõiectante uenrura, poſtea quod portende-
Terentius pistor batur euenit. Terentius enim humili genere in urbe natus & piſtor, ad uicem præmij
quia peculatus reum detulerat officium ex præfecto, hanc eandẽ prouinciã correcto-
ris adminiſtrauerat poteſtate, Eaq; cõfidentia deinceps inquietius agitans, multa in na
uiculariorũ negocio falſo admiſiſſe cõfictus ut ferebatur perijt carnificis manu, regen-
Symmachus te Claudio Romam. multo tamen antequàm hoc cõtingeret Symmachus Aproniano
ſucceſsit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarũ atq; modeſtiæ, quo inſtan-
te Vrbs ſacratiſsima otio copijsq; abundãnius ſolito fruebatur: & ambitioſo ponte exul-
tat atq; firmiſsimo, quem condidit ipſe & magna ciuium lætitia dedicauit, ingratorum
ut res docuit apertiſsima: qui conſumptis aliquot annis domum eius in tranſtiberino
tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti quòd uilis quidam plebeius finxerat
illum dixiſſe ſine indice ullo uel teſte, libennius ſe uino proprio calcarias extincturum,
quàm id uenditurum precijs quibus ſperabatur. Aduenit poſt hunc urbis moderator
Lampadius Lampadius ex præfecto prætorio, homo indignãter admodũ ſuſtinẽs, ſi etiã cum ſpue-
ret non laudaret, ut id quoq; prudenter præter alios faciẽs, ſed nõnunq; ſeuerus & fru-
gi. Hic cum magnificos prætor ederet ludos, & ubertime largiretur, plebis nequiens
tolerare tumultũ, indignis multa donari ſæpe urgentis, ut liberalem ſe & multitudinis
oſtẽderet contẽptorem, accitos à Vaticano quoſdam egẽtes opibus ditauerat magnis.
Vanitatis aũt eius exemplũ, ne latius euagemur, hoc unum ſufficiet poni: leue quidem
ſed cauendum iudicibus. Per omnia enim ciuitatis mẽbra, quæ diuerſorũ principum
exornarunt impenſæ, nomen propriũ inſcribebat: non ut ueterũ inſtaurator, ſed con-
ditor. Quo uitio laboraſſe Traianus dicitur princeps: unde eum herbam parietinã io-
cando cognominarunt. Hic præfectus exagitatus eſt motibus crebris: uno omniũ ma-
ximo, cũ collecta plebs infima, domũ eius prope Conſtantinianũ lauacrum iniectis fa-
cibus incenderat & malleolis: ni ſeruitiorũ & familiariũ ueloci concurſu à ſummis te-
ctorum culminib. petita ſaxis & tegulis abſceſsiſſet. Eaq; ui territus ipſe, fremituq; cre-
breſcẽtis ſeditionis in maius, ſeceſsit ad muluiũ pontẽ: quem ſtruxiſſe ſuperior dicitur
Scaurus, ad lenimẽta ibidẽ tumultus operiẽs, quem cauſa cõcitauerat grauis. ædificia
erigere exoriens noua, uel uetuſta quædã inſtaurãs, nõ ex titulis ſolitis parari iubebat
impenſas: & ſi ferrũ quærebatur aut plumbũ aut æs aut quicq; ſimile, apparitores immit-
tebantur: qui uelut emẽtes diuerſas raperẽt ſpecies, nulla pretia perſoluendo: unde ac-
cenſorũ iracundiã pauperũ deflentium crebra damna ægre potuit celeri uitare digreſ-
ſu. Aduenit ſucceſſor eius ex quæſitore palatij Viuẽnius, integer & prudẽs, Pannonius
cuius adminiſtratio quieta fuit & placida, copia rerũ omniũ fluens. Et hunc quoq; di-
ſcordantis

ſcordantis populi ſeditiones terruere cruētæ:quæ tale negotium excitauere. Damaſus *Damaſus & Vrſicinus de papatu contendunt*
& Vrſicinus ſupra humanū modum ad rapiendam epiſcopalem ſedem ardentes, ſciſ-
ſis ſtudijs aſperrime conflictabantur, aduſq; mortis uulnerumq; diſcrimina adiumētis
utriuſq; progreſsis:quæ nec corrigere ſufficiens Viuentius nec mollire,ui magna coa-
ctus ſeceſsit in ſuburbanum : & in concertatione ſuperauerat Damaſus, parte quæ ei
fauebat inſtante. Conſtatq; in baſilica Sicinini ubi ritus Chriſtiani eſt conuenticulum,
uno die centū trigintaſeptē reperta cadauera peremptorū: efferatamq; diu plebē ægre
poſtea delinitam. Neq; ego abnuo, oſtentationem rerum conſiderans urbanarū, huius
rei cupidos ob impetrandum quod appetunt omni contentione laterum iurgari debe-
re:cum id adepti, futuri ſint ita ſecuri, ut ditētur oblationibus matronarū: procedantq;
uehiculis inſidentes circumſpecte ueſtiti, epulas curantes profuſas, adeo ut eorū con- *Cenſura Marcellini*
uiuia regales ſuperent menſas:qui eſſe poterant beati reuera, ſi magnitudinc urbis de-
ſpecta quam uitijs opponunt, ad imitationem Antiſtitum quorundam prouincialium
uiuerent:quos tenuitas edendi potandiq; parciſsime, uilitas etiam indumentorum &
ſupercilia humum ſpectantia perpetuo numini uerisq; eius cultoribus ut puros com-
mendant & uerecundos. Hactenus deuiaſſe ſufficiet, nunc ad rerum ordines reuerta-
mur. Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, noui per Thracias exciti ſunt pro
cinctus. Valens enim ut conſulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma con-
cuſsit in Gothos ratiōe iuſta permotus:quòd auxilia miſere Procopio ciuilia bella cœ
ptanti. Ergo conuenit pauca ſuper horum origine & regionū ſitu tranſcurrere per bre
uem exceſſum. Erat Thraciarum deſcriptio facilis, ſi ueteres concinerent ſtili: quorum
obſcura uarietas quoniā opus ueritatem profeſſum non iuuat, ſufficiet ea quæ uidiſſe
meminimus expedire. Has terras immenſa quondam camporū placiditate aggerumq; *Thracia*
altitudine fuiſſe porrectas Homeri perennis autoritas docet, aquilonē & Zephyrum
uentos exinde flare fingentis. Quod aut fabuloſum eſt: aut tractus antehac diffuſi latiſ-
ſime deſtinatiq; nationibus feris cuncti Thraciarum uocabulo cenſebātur. & partem
earum habitauere Scordiſci, longe nūc ab ijſdem prouincijs diſparati : ſæui quondam
& truces, ut antiquitas docet: hoſtijs captiuorum Bellonæ litātes & Marti : humanūq;
ſanguinem in oſsibus capitum humanis bibentes auidius. Quorū aſperitate poſt mul-
tiplices pugnarum ærumnas ſæpe res Romana uexata, poſtremo omnem amiſit exer
citum cum rectore. Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti ſyderis mo-
dum, effingunt theatri faciē ſpecioſam. Cuius in ſummitate occidentali montibus præ
ruptis denſatæ Succorum pateſcunt anguſtiæ, Thracias dirimentes & Daciam. Par-
tem uero ſiniſtram arctois obnoxiam ſtellis, Hemimontanę celſitudines claudunt, &
Hiſter quà Romanum ceſpitem lambit urbibus multis & caſtris cōtiguus & caſtellis.
per dextrum quod auſtrale eſt latus ſcopuli tenduntur Rhodopes : unde eoum iubar
exurgit, finitur in fretum:cui undoſius ab Euxino ponto labenti pergentiq; fluctibus
reciprocis ad Aegeum, diſcidium panditur terrarum anguſtum. ex angulo tamē orien
tali macedonicis iungitur collimitijs per arctas præcipiteſq; uias, quæ cognominan-
tur Acontiſma : cui proxima Arethuſa conuallis & ſtatio, in qua uiſitur Euripidis ſe-
pulchrum tragœdiarum ſublimitate conſpicui: & Stagira, ubi Ariſtotelem, ut Tullius
ait, fundentem aureum flumen natum accepimus. Hæc quoq; priſcis temporibus lo-
ca barbari tenuere : morum ſermonumq; uarietate diſsimiles. è quibus præter alios ut
immaniter efferati memorantur Odryſæ, ita humanum fundere ſanguinem aſſueti, ut
cum hoſtium copia nō daretur, ipſi inter epulas poſt cibi ſatietatem & potus, ſuis uelut
alienis corporibus imprimerent ferrum. Verum aucta rep. dum conſulare uigeret im-
perium: has gentes antehac ſemper indomitas uagantesq; ſine cultu uel legibus Mar-
cus Didius ingenti deſtinatione preſsit, Druſus intra fines continuit proprios, Minu-
tius prope amnem Hebrum, à celſis Odryſarum montibus fluentem ſuperatos præ-
lio ſtrauit: poſt quos reſidui ab Appio Claudio proconſule ſunt infeſta concertatione
deleti. Oppida enim in Boſphoro ſita & Propontide, claſſes obtinuere Romanę. Ad-
uenit poſt hos imperator Lucullus, qui cum audaciſsima gente Beſſorū conflixit om-
nium primus: eodemq; impetu hemimontanos acriter reſiſtentes oppreſsit. Quo immi
nente, Thraciæ omnes in ditionē ueterum tranſiuere noſtrorū. hocq; modo poſt pro-

Thraciæ prouinciæ sex cinctus ancipites reipub. sex prouinciæ sunt quæsitæ. Inter quas prima, quæ ex fronte Illyrijs est confinis, Thracia speciali nomine appellatur: quam Philippopolis Eumolpias uetus & Berœa amplæ ciuitates exornant. Post hanc Heminontus Hadrianopolim habet quæ dicebatur Vscudama, & Anchialon, ciuitates magnas. dein Mysia, ubi Martianopolis est à sorore Traiani principis ita cognominata, et Dorostorus & Nicopolis & Odyssus. iuxtaq; Scythia, in qua celebriora sunt oppida Dionysopolis & Tomi & Calatis in Europa omnium ultima. præter municipia urbibus nitet duabus. Apris & Perintho, quam Heracleã posteritas dixit. Rodopa huic annexa Maximianopolim habet & Maroneam & Aenum, post quam conditam & relictam Aeneas Italiam auspiciorum prosperitate perpetura post diuturnos occupauit errores. Constat autem ut uulgauere rumores adsidui, omnes pene agrestes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, salubritate uirium & prærogatiua quadam uitæ longius propagandæ nos anteire: idq; inde contingere arbitrãtur, quòd colluuione ciborũ abstinent calidis, & perenni uiriditate roris asperginibus gelidis corpora cõstringente auræ purioris dulcedine potiuntur, radiosq; solis suapte natura uitales primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarũ infectos. His ita digestis pedem referamus ad cœpta. Procopio superato in Phrygia, internarũq; dissensionũ materia consopita, Victor magister equitũ ad Gothos est missus, cogniturus apertequam ob causam gens amica Romanis, fœderibusq; ingenuæ pacis obstricta, armorum dederat adminicula bellum principibus legitimis inferenti. Qui ut factum prima defensione purgarent, literas eiusdem obtulere Procopij: ut generis Constantiniani propinquo imperium sibi debitum sumpsisse cõmemorantis, ueniaq; dignum asserẽtes errorem. Quibus eodem referente Victore cõpertis: Valens paruipẽdens excusationem uanissimam, in eos signa commouit, motus aduentantis iam præscios: & pubescente

Daphne uere, quæsito in unum exercitu, prope Daphnem nomine munimentum est castrametatus: ponteq; contabulato supra nauium foros flumen transgressus est Histrum, resistentibus nullis. Iamq; sublatus fiducia cum ultro citroq; discurrens nullum inueniret quem superare posset uel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioso propinquãtis, montes petiuere Serrorũ arduos & inaccessos nisi perquam gnaris: ne æstate omni consumpta sine ullo remearet effectu, Arintheo magistro peditum misso cum prædatorijs globis familiarum rapuit partem, quæ antequam ad dirupta uenirent & flexuosa capi potuerunt, per plana camporum errãtes. Hocq; tantum quod sors dederat impetrato, redijt cum suis innoxius, nec illato graui uulnere nec accepto. Anno secuto ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusius Danubij gurgitibus uagatis impeditus mansit immobilis, prope Carporum uicum statiuis castris usq; ad autumnum locatis emensum. Vnde, quia nihil agi potuit, dirimente magnitudine fluentorum, Martianopolim ad hiberna discessit. Simili pertinacia tertio quoq; anno per Nouidunum nauibus ad transmittendum amnem connexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Grutungos bellicosam gentem adgressus est: postq; leuiora certamina Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum, ausum resistere cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coegit in fugam, ipseq; cum omnibus suis Martianopolim rediuit ad hiemem agendam, ut in illis tractibus habilem. Aderant post diuersos triennij casus finiendi belli materiæ tempestiuæ. Prima, quòd ex principis diuturna permansione, metus augebatur hostilis. Dein quòd commercijs uetitis ultima necessariorum inopia barbari stringebantur adeo ut legatos supplices sæpe mittentes, uenialem poscerent pacem. Quibus imperator rudis quidem, uerum spectator adhuc æquissimus rerum, anteq; adulationũ perniciosis illecebris captus remp. funeribus perpetuo deflendis affligeret, in commune consultans, pacem dare oportere decreuit: emisitq; uicissim Victorem & Arintheum, qui tunc equestrem militiã agerent. qui cum propositis cõditionibus assentiri Gothos docuissent literis ueris, præstituitur componendæ paci conueniens locus. Et quoniam

Athanaricus asserebat Athanaricus sub timẽda execratione iurisiurãdi, se esse obstrictũ mandatisq; prohibitũ patris, ne solum aliquando calcaret Romanorum, & adigi nõ poterat: indecorumq; erat & uile ad eum Imperatorem transire: recte noscentibus placuit, nauibus

remigio

remigio directis in medium flumen, quæ uehebant cum armigeris principem gentisq; iudicem, inde cum suis fœderari, ut statutum est, pacem. Hocq; composito & acceptis obsidibus, Valens Cōstantinopolim rediit, ubi postea Athanaricus proximorū factione genitalibus terris expulsus fatali sorte decessit, & ambitiosis exequiis ritu sepultus est nostro. Inter hęc Valentiniano magnitudine quassato morborum, agitanteq; extrema, conuiuio occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Rusticus Iulianus tūc Magister memorię poscebatur, quasi afflatu quodā furoris, bestiarum more humani sanguinis auidus, ut ostenderat cum proconsulari potestate regeret Africam. In præfectura enim urbana, quam adhuc administrans extinctus est, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tanq; inter dignorum inopiam ad id ascenderat culmen, lenis uideri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui studiis altioribus in fauorē Seueri magistri tunc peditum, ut apti adhoc impetrādum: qui licet asper esset & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & modis omnibus præferendus antedicto. Sed cum hæc cogitātur incassum, imperator remediis multiplicibus recreatus, uixq; se mortis periculo contemplās extractum, Gratianū filium suum adultum iam proximū insignibus principatus ornare meditabat: & paratis omnibus, militeq; firmato ut animis id acciperet promptis, cum Gratianus uenisset, progressus in campum, tribunal ascendit, splendoreq; nobilium circundatus potestatū, dextera puerum adprehensum productumq; in medium, oratione cōcionaria destinatum imperatorem exercitui cōmendabat. Auctum erga me uestri fauoris indicium, hūc loci principalis circunferens habitum, quo potior aliis iudicatus sum multis & claris, cōsiliorum sociis uotorumq; auspicibus uobis, pietatis officiis adgrediar tēpestiuis, prospera deo spondente: cuius sempiternis auxiliis stabit Romana res inconcussa. Accipite igitur quæso placidis mentibus uiri fortissimi desideriū nostrū, id reputantes, quòd hæc quæ fieri caritatis sanciunt iura, non tantū transire uoluimus per conscientiā uestrā: uerum & probata firmari, ut congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem diu uersatum inter liberos uestros cōmune diligitis pignus, undiq; muniendæ tranquillitatis publicæ causa, in Augustum sumere cōmilitiū paro, si propitia cælestis numinis uestræq; maiestatis uoluntas parentis amorē iuuerit peræuntem, non rigido cultu ab incunabulis ipsis ut nos educatū, nec tolerantia rerum coalitū asperarum, nec capacem adhuc Martii pulueris, ut uidetis: sed familiæ suæ laudibus maiorumq; factis præstantibus concinentem, paucioribus inuidiæ metu, ut dicitur, protinus surrepturum. Vt enim mihi uideri soleo, mores eius & appetitus licet nondū maturos sæpe pensanti ineunte adolescentia, quoniā humanitate & studiis disciplinarum solertium expolitus librabit suffragiis puris merita recte secusúe factorum, faciet ut sciant se boni intelligi, in pulchra facinora procursabit signis militarib. & aquilis adhæsurus, solem niuesq; & pruinas & sitim perferet & uigilias, castris si necessitas adegerit, aliquotiēs propugnabit, salutē pro periculorū sociis obiectabit: & quod pietatis summū primūq; munus est, remp. ut domū paternā diligere poterit & auitam. Nondum finita oratione dictis cum assensu læto auditis, pro suo quisq; loco animo lęto milites alius aliū anteire festinās, tanq; utilitatis & gaudiorū participes Gratianū declararunt Augustum, classicorum amplissimo sono blandum fragorem miscētes armorū. Quo uiso maiore fiducia Valentinianus exultans, corona indumentisq; supremæ fortunæ ornatum filium osculatus, iamq; fulgore conspicuū, alloquitur aduertentē quæ dicebat. En inquit habes mi Gratiane amictus, ut sperauimus omnes, Augustos, meo cōmilitonūq; nostrorum arbitrio delatos ominibus faustis. accingere igitur pro rerum urgētium pondere, ut patris & patrui collega: & assuesce impauidus penetrare cum agminibus peditum gelu peruios Histrum & Rhenum: armatis tuis proximus stare: sanguinē spiritumq; considerate pro his impendere, quos regis: nihil alienum putare quod ad Romani imperii pertinet latus. Hæc pro tempore præcepisse sufficiat, cætera monere non desinam. nunc reliqui uos estis rerum maximi defensores: quos rogo & obtestor, ut adcrescentem Imperatorem fidei uestræ commissum seruetis affectione fundata. His dictis solennitate omni firmatis, Eupraxius Cæsariensis Maurus magister ea tempestate memoriæ, primus omnium exclamauit: familia Gratiani hoc meretur: statimq; pro

Gratianus

Verba Valētiniani in concione militum

Valentinianus ad Gratianum

motus quæstor multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nun-
quam à statu naturæ discedens intrepidæ, sed constans semper legũq; similis, quas om-
nibus una eademq; uoce loqui in multiplicibus aduertimus causis: qui tunc magis in
suscepta parte iustitiæ permanebat, cum eum recta monentem exagitaret minax im-
Laus Gratiani perator & nimius. Consurrectum est post hæc in laudes maioris Principis & nouelli:
maximeq; puerí: quem oculorum flagrantior lux cõmendabat, uultusq; & reliqui cor
poris iucundissimus nitor & egregia pectoris indoles: quæ Imperatorẽ implesset, cum
ueterum lectissimis comparandum, si per fata proximosq; licuisset, & qui uirtutẽ eius
etiam tum instabilem adnubilabant actibus prauis. In hoc tamen negotio Valentinia-
Tres simul Augusti nus morem institutum antiquitus supergressus, non Cæsares sed Augustos germa-
num nuncupauit & filium, beniuole satis. Nec enim quisquam antehac adsciuit sibi pa
ri potestate collegam, præter Principem Marcum, qui Verum adoptiuum fratrem
absq; diminutione aliqua maiestatis imperatoriæ socium fecit. His ex sententia Recto
rum & militum ordinatis uix dies intercessere pauci, cum Mamertinum præfectum
prætorio ab urbe regressum, quò quædam perrexerat correcturus, Auitianus ex uica
rio peculatus detulerat reũ. Cui ideo Vulcatius successit Rufinus omni ex parte per-
fectus, & uelut apicem senectutis bonoratæ prætendens, sed lucrandi opportunas oc
casiones occultationis spe nunquam prætermittens. Qui nactus copiã Principis, Or-
fitum ex præfecto urbis solutum exilio, patrimonij redintegrata iactura remitti fecit
in lares. Et quanquam Valentinianus bomo propalam ferus inter imperitandi exor-
dia ut asperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nõ nunquam in potesta-
te animi nitebatur: serpens tamen uitium & dilatũ aliquandiu licentius erupit ad per-
niciem plurimorum, quod auxit ira acerbius efferuescens. Hanc enim esse ulcus ani-
mi diuturnum, interdumq; perpetuum prudentes definiunt, nasci ex mentis mollicie
consuetum, id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus
languidi, & fœminæ maribus, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Eminuit ta-
men per id tempus inter alias humiliũ neces mors Dioclis ex comite largitionum Il-
Diodorus lyrici, quem ob delicta leuia flammis iussit exuri: & Diodori ex agente in rebus, tri-
umq; apparitorum potestatis uicariæ per Italiam, ob id uexatorum atrociter, quòd a-
pud eum questus est Comes: Diodorum quidem aduersus se ciuiliter implorasse iuris
auxilium, officiales uero iussu iudicis ausos monere proficiscentem ut respon;deret ex
lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc usq; Christiani, locum u-
bi sepulti sunt, Ad innocentes appellant. Dein cum in negotio Maxentij cuiusdã Pan
nonij ab executione à iudice recte maturari præcepta, trium oppidorum ordines ma-
ctari iussisset, interpellauit Eupraxius tunc quæstor: & parcius inquit agito pijßime
Principũ: hos enim quos interfici tanq; noxios iubes, ut Martyras id est diuinitati ac-
ceptos colit religio christiana. Cuius salutarẽ fiduciam præfectus imitatus Florẽtius,
cum in re quadam uenia digna audisset eum percitum ira iussisse ternos per ordines ur
bium interfici plurimarum, Et quid agetur ait, si oppidum aliquod Curiales non habe
ret tantos? Inter reliqua id quoque suspendi debet, ut cum habuerint occidantur. Ad
hanc inclementiam illud quoq; accedebat, dictu dirum & factu: quòd si quis eum adis-
set iudicium potentis inimici declinans aliumq; sibi postulans dari, hoc non impetra-
to, ad eundem quem metuebat, licet multa prætenderet iusta remittebatur. Itẽq; aliud
audiebatur horrendum: quòd ubi debitorum aliquem egestate obstrictum nihil redde
re posse dicebatur, interfici debere pronunciabat. Hæc autem & similia licenter ideo
altiore fastu quidam Principes agunt, quòd amicis emendandi secus cogitata uel gesta
copiã negant: inimicos loqui terrent amplitudine potestatis. Nulla uacat quæstio pra-
uitatũ apud eos, qui quod uolunt maximas putãt esse uirtutes. Profectus itaq; ab Am
bianis Treuerosq; festinans, nuntio percellitur graui: qui Britannias indicabat bar-
barica conspiratione ad ultimam uexatas inopiam: Nectaridiumq; Comitem mari-
timi tractus occisum, & Bulchobaudem ducem hostilibus insidijs circumuentum.
Quibus magno cum horrore compertis Seuerum etiam tum domesticorum Comi-
tem misit, si sors casum dedisset optatum, correcturum scelus gesta: quo paulo postea
reuocato, Iouinus eadem loca profectus, prouentus idem celeri gradu præmisit, ad-
minicula

minicula petiturus exercitus ualidi. Id enim instantes necessitates flagitare firmabant. Postremo ob multa & metuenda, quę super eadē insula rumores assidui perferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officijs martijs felicissime cognitus, ascitaq; animosa legionum & cohortium pube, tendebat praeeunte fiducia speciosa.

Theodosius in Britanniam

Et quoniam cum Constantis Principis actus componerem, motus adolescentis & senescentis oceani tractumq; Britanniæ pro captu uirium explanaui, ad ea quæ digesta sunt semel, reuolui superfluum duxi: ut Vlixes Homericus apud Phæacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen sufficiet dici, quòd eo tempore Picti in duas gentes diuisi Dicalidonas & Vecturiones, itidemq; Attacotti bellicosa hominum natio & Scotti, per diuersa uagantes multa populabantur. Gallicanos uero tractus Franci & Saxones ijsdem confines, quò quisq; erūpere potuit terra uel mari, prædis acerbis incendijsq; & captiuorum funeribus hominum uiolabant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior orbis extrema dux efficacissimus petens, cum uenisset ad Bononiæ littus, quod à spatio controuerso terrarum angustijs reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursusq; sine ulla nauigantium noxa in speciem complanari camporum, exinde transmeato lentius freto defertur Rutupias stationem exaduerso tranquillam. Vnde cum cōsecuti Bataui uenissent & Heruli, Iouijq; & Victores fidentes uiribus numeri, egressus tendensq; ad Lundonium uetus oppidum quod Augustam posteritas appellauit, diuisis plurifariā globis, adortus est uagantes hostium uastatorias manus, graues onere sarcinarum. & propere fusis qui uinctos homines agebant & pecora, prædam excussit, quam tributarij perdidere miserrimi. Deniq; restituta omni, præter partem exiguam impēsam militibus fessis, mersam difficultatibus suis antehac ciuitatem, sed subito quā salus sperari potuit recreatam, in ouantis speciē lætissimus introijt. Vbi ad audenda maiora prospero successu elatus, tutaq; scrutando cōsilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam uariarum gentium plebem & ferocientem immaniter non nisi per dolos occultiores & improuisos excursus superari posse, captiuorum cōfessionibus & transfugarum indicijs doctus. Deniq; edictis propositis impunitateq; promissa, desertores ad procinctum uocabat, & multos per diuersa libero commeatu dispersos. Quo monitu ut rediere pleriq;, incentiuo percitus, retentusq; anxijs curis, Ciuilem nomine recturum Britannias pro præfectis ad se poposcerat mitti, uirum acrioris ingenij sed iusti tenacem & recti: itidemq; Dulcitium, ducem sciētia rei militaris insignem. Hæc in Britannijs agebantur.

Africā uero iam inde ab exordio Valentiniani imperij exurebat barbarica rabies, per procursus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat socordia, & aliena inuadendi cupiditas, maximeq; Romani nomine comitis. Qui uenturi prouidus, transferendæq; in alios inuidiæ artifex, sæuitia morum multis erat exosus, hac præcipue causa, quod superare hostes in uastandis prouincijs festinabat affinitate Remigij tunc Magistri officiorū confisus: quo praua & contraria referente, Princeps ut præ se ferebat ipse cautissimus, lachrymosa dispēdia diutius ignorauit Afrorum. Gestorum autem per eas regiones seriem plenam & Ruricij præsidis legatorumq; mortem & cætera luctuosa, cum adegerit ratio, diligentius explicabo. Et quoniam adest liber locus dicendi, quæ sentimus aperte loquamur: Hunc imperatorē omnium primum in maius militares fastus ad damna rerum auxisse communium, dignitates opesq; eorum sublimius erigentem: & quod erat publice priuatimq; dolendum, indeflexa sæuitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tanquam peccatis indulta licentia, ad labes delictorum immanium consurgebant. qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunas. horum flatus & pondera inuentores iuris antiqui mollientes, etiā insontes quosdam aliquotiens supplicijs aboleri censuere lethalibus. Quod sæpe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli fortis iniquitate plectuntur innoxij. id enim nonnunquam ad priuatorum pertinuit causas. At in Isauria globatim per uicina digressi prædones oppida uillasq; uberes libera populatione uexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam affli ctabant & Cilicas. Quos cum nullis arcentibus internecíue cuncta disperdere Asiæ uicarius ea tēpestate Musonius aduertisset, Athenis atticis antehac magister rhetoricus,

Africa à barbaris uastata

Musonius uicarius Asiæ

deplo

deploratis nouissimis rebus luxuq; adiumento militari marcente, adhibitis semiermi-
bus paucis quos Diocmitas appellãt, unum grassatorum cuneum si patuisset facultas,
adoriri conatus, per angustum quendam transiens deuexitatis anfractum, ad ineuita-
biles uenit insidias: & ibi cũ his cõfossus est quos ducebat. Tali successu latrones præ-
tumidos, palantesq; per uaria confidentius, interfectis aliquibus ad latebrosa monti-
um saxa quæ incolunt excitæ tandem copiæ contruserunt: ubi cum eis nec quiescendi
nec inueniendi ad uictum utilia, copia laxaretur, præter inducias pacem sibi tribui po
poscerunt, Germanicopolitanis auctoribus: quorũ aqud eos ut signiferæ manus sem-
per ualuere sententiæ: obsidibusq; datis, ut imperatum est, immobiles diu mansere, ni-
hil audentes hostile. Hæc inter Prætextatus præfecturam urbis sublimius curans, per
integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adolescẽtiæ rudimẽtis inclaruit,
adeptus est id quod raro cõtingit, ut cum timeretur amorem non perderet ciuium, mi
nis firmari solitum erga iudices formidatos. cuius autoritate iustisq; ueritatis suffragijs
tumultu lenito, quem Christianorum iurgia concitarunt: pulsoq; Vrsicino, alta quies
pari iam proposito ciuium Romanorũ aptissima adolescebat, gloria clari rectoris plu
ra & utilia disponentis. Nam & meniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoq;
uetita legibus, & discreuit priuatorũ parietes ab ædibus sacris, ijsdem inuerecũde con
nexos: ponderaq; per regiones instituit uniuersas, cum auiditati multorum ex libidine
trutinas componentium occurri nequiret. In examinãdis uero litibus ante alios id im
petrauit, quod laudando Brutum Tullius refert: ut cum nihil ad gratiam faceret, om-
nia tamen grata uiderentur quæ faciebat. Subidem fere tempus Valentiniano ad ex-
Rando peditionem caute ut rebatur profecto, Alemãnus regalis Rando nomine diu præstru
ens quod cogitabat, Magontiacum præsidijs uacuam cum expeditis ad latrocinãdum
latenter irrepsit. & quoniam casu Christiani ritus inuenit celebrari solennitatẽ, impræ-
pedite cuiusquemodi fortunæ uirilem & muliebrem sexum cum supellectile non par-
ua indefensum abduxit. Paruo inde post interuallo inopina rei Romanæ spes lætiorũ
Vithicabius affulsit. Cũ enim Vithicabius rex Vadomarij filius, specie quidem molliculus & mor
rex bosus, sed audax & fortis, ardores in nos sæpe succenderet bellicos, opera nauatur im
pensior, ut qualibet concideret strage. & quia attentatus aliquotiens, nullo genere po-
tuit superari uel prodi, fraude citerioris uitæ ministri, studio sollicitante nostrorum, oc
cubuit. cuius post necẽ, aliquatenus hostiles torpuere discursus. Interfector tamen præ
metu pœnarum, quas uerebatur si patuisset negotium, ad Romanum solum se celeri
transtulit gradu. Parabatur post hæc lentiorib. curis & per copias multiformes in Ale-
Expeditio in mannos expeditio, solitis grauior, destinatius id publica tutela poscente: quia repara-
Alemannos bilis gentis motus timebantur infidi, milite nihilominus accenso: cui ob suspectos eo-
rum mores, nunc infirmorum & supplicium, paulopost ultima minitantium, nullæ qui
escendi dabantur induciæ. Contracta igitur undiq; mole maxima careruarum armis &
subsidijs rei cibariæ diligenter instructa, accitoq; Sebastiano Comite cum Illyricis &
Italicis numeris quos regebat, anni tempore iam recenre Valentinianus cum Gratia-
no Rhenum transgressus, indiuisis agminibus quadratis ipse medius incedebat, Ioui-
no & Seuero magistris rei castrensis altrinsecus ordinum latera seruantibus, ne repen
tino inuaderentur assultu. Protinusq; inde ductantibus itinerũ callidis, exploratis ac-
cessibus per regiones longo itu porrectas, sensim gradiens miles irritatior ad pugnan
dum, uelut repertis Barbaris minaciter infrendebat. & quoniam aliquot diebus emen
sis nullus potuit qui resisteret inueniri, cuncta satorum & tectorum quæ uisebantur in
iecta cohortium manu uorax flamma uastabat, præter alimenta quæ colligi dubius re
rum euentus adigebat & custodiri. Post hæc leniore gressu princeps ulterius tendens
Solicinium cum prope locum uenisset cui Solicinio nomen est, uelut quodam obice stetit, doctus
procursantiũ relatione uerissima Barbaros longe conspectos: qui nullam ad salutem
tuendam uiam superesse cernentes, nisi se celeri defendissent occursu, locorum gnari-
tate confisi unum spirantibus animis montem occupauere præcelsum, per confrago-
sos colles undiq; præruptum & inuium absq; septentrionali latere, unde facilem habet
deuexitatem & mollem. signis ilico fixis ex more cum undiq; ad arma conclamaretur,
imperio Principis & ductorum stetit regibilis miles uexillum operiens extollendum,
quod

quod erat oportune ſubeundæ indicium pugnæ. Ergo quia ſpatiũ deliberandi aut exi
guum dabatur aut nullum, hinc impatientia militis perterrente, inde horrenda circũ
ſonantibus Alemannis, id conſilium ratio celeritatis admiſit: ut arctoam montiũ par-
tem, quam clementer diximus eſſe procliuem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet fu-
gientes Germanos, ſi fors ita tuliſſet, leui negotio confoſſurus. quod haud placuit ma-
turato. Gratianoq; apud ſigna Iouianorum retro detento, cuius ætas erat etiã tum prę
liorum impatiens & laborum, Valentinianus ut dux cunctator & tutus centurias &
manipulos capite intecto conſalutans (nullo potentium in conſcientiam arcani adhi-
bito, remota multitudine ſtipatorum) ſpeculatum radices aggerum auolauit cum pau
cis, quorum induſtriam norat & fidem: prædicans (ut erat ſui arrogans æſtimator) in-
ueniri poſſe aliam uiam ducentem ad arduos cliuos, præter eam quam inſpexere pro-
curſatores.. Per ignora itaq; & paluſtres uligines deuius tendens, inſidiatricis manus
locatę per abrupta ſubito oppetiſſet adcurſu, ni neceſsitatis adiumento poſtremo per
labilem limum incitato iumento digreſſus legionum ſe gremijs immerſiſſet, poſt abru-
ptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeã eius cubicularius ferens auro lapil-
liſq; diſtinctam cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea uiuus reperiretur aut
interſectus. Proinde quiete reficiendis corporibus data, ſignoq; erecto, quod ſolet ad
pugnam hortari, turbarum minacium accẽdente clangore, fidentiſsimo impetu acies
motas prompte ante alios præiere duo iuuenes lecti in principijs adeundi diſcriminis
Saluius & Lupicinus, Scutarius unus, alter è ſchola Gentilium, fragore terribili conci
tantes: haſtaſq; criſpando cum ad rupium obiecta ueniſſent, trudentibuſq; Aleman-
nis euadere ad celſiora conarentur, aduenit huc omne pondus armorum: ijs deniq;
anteſignanis per hirta dumis & aſpera magno uirium niſu in editas ſublimitates ere-
pſit. Acri igitur partiũ ſpiritu conflictus cuſpidibus tentatur infeſtis: & hinc arte bel-
li doctior miles, inde licet feroces, ſed incauti barbari dexteris coiere collatis: quos la-
tius ſeſe pandens exercitus infuſis utrinq; cornibus adflictabat, per fremitus territos
& equorum hinnitus & tubas. nihilominus tamen ipſi aſſumpta fiducia reſtiterunt.
æquataq; parumper pręliorum ſorte haud parua mole certatum eſt, dum turmarum fu
neribus mutuis res gerebatur. diſiecti deniq; Romanorum ardore metuq; turbati mi-
ſcentur ultimis primi: dumq; in pedes uerſi diſcedunt uerutis hoſtilibus forabantur
& pilis. Poſtremo dum anheli currunt & feſsi, pandebant ſequẽtibus poplites & ſuras
& dorſa. ſtratis deniq; multis lapſorum partem Sebaſtianus, cum ſubſidiali manu lo-
catus poſt montium terga, trucidauit, ex incauto latere circunuentam: diſperſi cæteri
ſyluarum ſe latebris amandarunt. In hac dimicatione noſtri quoq; oppetiere non con-
temnendi. Inter quos Valerianus fuit domeſticorum omnium primus, & natus ſpado
quidam ſcutarius, exercitus ita bellator, ut Sicinio ueteri comparetur & Sergio. Hiſq;
tali caſuum diuerſitate peractis milites ad hiberna, Imperatores Treueros reuerterũt.
Per hæc tempora Vulcatio Ruffino abſoluto uita dum adminiſtrat, ad regendam
præfecturam prætorianam ab urbe Probus accitus, claritudine generis & potentia & *Probus*
opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem uniuerſum pené patrimonia
ſparſa poſſedit, iuſte an ſecus non iudicioli eſt noſtri. Hunc quaſi gemina quędam, ut
poetæ fingunt, fortuna prępetibus pennis uehens, nunc beneficum oſtendebat & ami
cos altius erigentem, aliquotiens inſidiatorem dirum & per cruentas noxium ſimulta
tes. & licet potuit quoad uixit ingentia largiẽdo & interpellando poteſtates aſsiduas,
erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celſior: ut uideretur cum ſibi
fideret de cothurno ſtrepere Tragico, & ubi paueret omni humilior ſocco. atq; ut na-
tantium genus elemento ſuo expulſum, haud ita diu ſpirat in terris: ita ille marcebat
abſq; præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capeſſere cogebatur, nunq;
innocentium per cupiditates immenſas, utq; multa perpetrarẽt impune dominum ſu-
um mergentium in rempub. Nanq; fatendum eſt, nunquam illa magnanimitate coa-
litus clienti uel ſeruo agere quicquam iuſsit illicitum. Sed ſi eorum quenquam crimen
ullum compererat admiſiſſe, uel ipſa repugnante iuſtitia non explorato negotio ſine
reſpectu boni honeſtiq; defendebat. Quod uitium reprehendens pronuntiat Cicero.
Quid enim intereſt inter ſuaſorẽ facti & probatorẽ? Aut quid refert utrum uoluerim

fieri:an gaudeam factum? Suspitiosus tamen & minutus suopte ingenio fuit:& suba-
marum arridens blandiensq; interdũ ut noceat:id autem perspicuũ est in eiusmodi mo
ribus malum, tum maxime, cum celari posse existimatur : ita implacabilis & diruptus,
ut si lędere quenquã instituisset, nec exorari posset, nec ad ignoscẽdum erroribus indi
nari:ideoq; aures eius nõ erant sed pluribus uidebantur obstructæ:in summis diuitia-
rum & dignitatũ culminib. anxius & sollicitus, ideoq; semper leuibus morbis afflictus.
De rebus Persicis Hæc per occidentales plagas rerum series fuere gestarũ. Rex uero Persidis lõgęuus ille
Sapor, & ab ipsis imperitandi exordijs dulcedini rapinarũ addictus, post imperatoris
Iuliani excessum, & pudendæ pacis icta fœdera, cũ suis paulisper nobis uisus amicus,
calcata fide sub Iouiano pactorũ, iniectabat Armeniæ manũ, ut eam uelut placitorum
abolita firmitate ditioni iungeret suæ. & primo per artes fallendo diuersas, nationẽ om
nem renitentem dispendijs leuibus afflictabat, sollicitans quosdam optimatũ & Satra
pas, alios excursibus occupãs improuisis. Dein per exquisitas periurijsq; mixtas ille-
cebras captũ regem ipsum Arsacem, adhibitumq; in conuiuiũ iussit ad latentem trahi
posticam: eumq; effossis oculis uinctũ cathenis argenteis, quod apud eos honoratis ua
num suppliciorũ æstimatur esse solatium, exterminauit ad castellũ Agabana nomine:
ubi discruciatus cecidit ferro penali. Deinde nequid intemeratum perfidia prætcriret,
Sauromace pulso quem autoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aspacuræ cuidam pote
statem huiusmodi detulit, gentis diademate addito, ut arbitrio se monstraret insultare
nostrorum. Quibus ita studio nefando perfectis, Cylaci spadoni & Artabanni quos o-
lim susceperat perfugas cõmisit Armeniam. horũ alter ante gentis præfectus magister
fuisse dicebatur armorũ: ijsdemq; mandarat, ut Artogerassam intensiore cura excinde
rent, oppidum muris & uiribus ualidum, quod thesauros & uxorem cum filio Arsacis
tuebatur. Iniere ut statutũ est obsidium duces:& quoniam munimentũ positum in aspe
ritate montana, rigente tunc cœlo niuibus & pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cy
laces aptusq; ad muliebria palpamẽta, Artabanne adscito prope mœnia ipsa fide non
amittendæ salutis accepta propere uenit:& cum socio ad interiora susceptus ut postu-
lauit, suadebat minacem defensoribus & Reginæ motũ Saporis inclementissimi om-
nium lenire deditione ueloci. Multis post hæc ultro citroq; dictitatis, eiulanteq; mulie-
re truces mariti fortunas, proditionis acerrimi cõpulsores in misericordiam flexi muta
uere consilium:& spe potiorum erecti secretis colloquijs ordinarũt, hora præstituta no
cturna reclusis subito portis ualidam manũ erumpere, uallumq; hostile cędibus aggre
di repentinis: ut lateant id tentantes polliciti se prodituros. Quibus religione firmatis
egressi, biduumq; ad deliberandũ quid capessere debeant sibi concedi clausos petijsse
asseuerantes, in desidiam obsessores traduxerunt:& uigilijs quibus ob securitatẽ altio-
re stertitur somno, ciuitatis aditu reserato iuuẽtus exiluit uelox: pasibusq; insonis ex-
peditis mucronibus repentes, cum castra nihil metuentiũ inuasissent, iacentes multos
nullis resistentibus trucidarunt. Hæc inopina defectio necesq; insperatę Persarũ inter
nos & Saporẽ discordiarũ excitauere causas immanes: illo etiam accedente, quod Ar-
sacis filium Param suadente matre, cum paucis è munimẽto digressum susceptũq; Im-
perator Valens apud Neocæsaream morari præcepit, urbẽ Polemoniaci ponti notissi
mam, liberali uictu curãdum & cultu. qua humanitate Cylaces & Artabannes illecti,
missis oratoribus à Valente auxiliũ, eundemq; Param regẽ sibi tribui poposcerũt. Sed
pro tempore adiumentis negatis, per Terentiũ ducem Para reducitur in Armeniam,
recturus interim sine ullis insignibus gentẽ. quod ratione iusta est obseruatũ, ne fracti
fœderis nosargueremur & pacis. Hoc cõperto textu gestorum Sapor ultra hominem
efferatus, concitus maioribus curis Armenias aperta prædatione uastabat. Cuius ad-
uentu territus Para itidemq; Cylaces & Artabannes nulla circũspectantes auxilia cel
sorum montiũ petiuere secessus, limites nostros disterminãtes & Lazicam: ubi per syl-
uarũ profunda & flexuosos colles mensibus quinq; delitescẽtes, Regis multiformes lu
sere conatus. qui operam teri frustra contemplans sydere flagrante brumali, pomiferis
exustis arboribus, castellisq; munitis & castris quæ ceperat superata uel prodita, cum
omni pondere multitudinis Artogerassam circũseptam & post uarios certaminum ca-
sus lassatis defensoribus patefactã incendit: Arsacis uxorẽ erutam inde cum thesauris
abdu

abduxit. Quas ob causas ad eas regiones Arintheus cũ exercitu mittitur comes, suppetias laturus Armenijs, si eos exagitare procinctu gemino tentauerint Persæ. Inter quæ Sapor immensum quantum astutus, & cum sibi conduceret humilis aut elatus, societatis futuræ specie Param ut incuriosum sui per latentes nuntios increpabat, quòd maiestatis regiæ uelamento Cylaci seruiret & Artabanni. quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitaq́ cæsorum ad Saporem ut ei morigerus misit. Hac clade late diffusa Armenia omnis periisset, ni propugnatoris Arinthei aduentu territi Persæ eam incursare denuo distulissent, hoc solo contenti quod ad Imperatorem misere legatos, petentes nationem eandem ut sibi & Iouiano placuerat non defendi. Quibus repudiatis Sauromaces pulsus ut ante diximus Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & eum amni Cyro iam proximum Aspacuras orauit, ut socia potestate consobrini regnarẽt, causatus ideo se nec cedere nec ad partes posse transire Romanas, quòd Vltus eius filius obsidis lege tenebatur adhuc apud Persas. quæ Imperator doctus, ut concitandas ex hoc quoq́ negotio turbas cõsilio prudentiaq́ molliret, diuisioni adquieuit Hiberiæ: ut eam medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armenijs finitima retineret & Lazis, Aspacures Albaniæ Persisq́ cõtigua. His percitus Sapor, pactis exclamans indigna quod contra fœderum textum iuuarẽtur Armeniæ, & euanuerit legatio quam super hoc miserat corrigendo, quodq́ se nõ assentiente nec conscio diuidi placuit Hiberię regnum, uelut obseratis amicitiæ foribus uicinarũ gentium auxilia cõquirebat, suumq́ parabat exercitum, ut serenata cæli temperie subuerteret omnia quę ex re sua struxere Romani.

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER VIGESIMVSOCTAVVS

DVM apud Persas ut supra narrauimus, perfidia regis motus agitat insperatos, & in eois tractibus bella rediuiua cõsurgunt, anno sextodecimo & eo diutius post Nepotiani exitium sæuiens per urbem æternam urebat cuncta Bellona ex primordijs minimis ad clades excita luctuosas: quas obliterasset utinam iuge silentium: ne forte paria quãdoq́ tententur plus exemplis generalibus nocitura quàm delictis. Ac licet ab hoc textu cruento gestorum exquisite narrando, iustus me retraheret metus multa reputantem & uaria, tamen præsentis temporis modestia fretus carptim ut quæq́ memoria digna sunt explanabo. nec pigebit quid ex his quæ apud ueteres acciderint timuerim docere succinctè. Bello Medico primo cum diripuissent Asiam Persæ, obsidentes militum molibus magnis minantesq́ defensoribus cruciabiles neces, iniecere clausis necessitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti peremptis caritatibus proprijs, proiectoq́ in ignem mobili censu arsuros se certatim congererent in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paulo postea digestum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paulisperq́ iucunde auditus, cum coturnarius stilus procederet lacrimosus, indignatione damnatus est populi, arbitrati non consolandi gratia sed probrose monendi quæ pertulerat amabilis ciuitas nullis autorum adminiculis fulta, hos quoq́ dolores scenicis adnumerasse fabulis insolenter: Miletumq́ relegatus est. Erat enim Atheniensium colonia Miletus deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri: qui fertur pro patria bello se dorico deuouisse. Sed ad proposita ueniamus. Maximinus regens quondam Romæ uicariam præfecturam, apud Sopianas Valeriæ oppidum obscurissime natus est: patre tubulario præsidialis officij, orto à posteritate Carporum, quos antiquis excitos sedibus Diocletianus transtulit in Pannoniam. Is post mediocre studium liberalium disciplinarum, defensionemq́ causarum ignobilem & administratas Corsicam itidemq́ Sardiniam, rexit deinde Thusciam. unde morato in

itinere diutius ſucceſſore progreſſus ad curandam urbis annonã, etiam prouinciæ mo
deramina retinebat. egitq; cõſideratione triplici inter exordia cautius: primo quòd re-
calebant in auribus eius parẽtis effata, quid augurales alites uel cantus monerent oſci
num adprime callentis aduſq; ſublimia regimẽta, ſed periturũ ferro pœnali. dein quòd
nactus hominem Sardum, quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, ut circũtu
lit rumor eliciendi animulas noxias & præſagia ſollicitare laruarũ per quàm gnarum:
dum ſupereſſet ille timẽs ne proderetur tractabilis erat & mollior: poſtremo quòd tan
quam ſubterraneus ſerpens per humiliora reptãdo nondum maiores funerum excita-
re poterat cauſas. Principium autem unde latius ſe funditabat emerſit ex negocio tali.
Chilo ex uicario & coniunx eius Maxima nomine queſti apud Olybriũ ea tempeſta-
te urbi præfectum, uitamq; ſuam uenenis petitam aſſeuerantes, impetrarũt ut hi quos
ſuſpectati ſunt ilico rapti cõpingerentur in uincula: organarius Sericus & Asbolius
palęſtrita & aruſpex Campenſis. uerum negocio tepeſcente propter diuturnam mor-
borum aſperitatem qua tenebatur Olybrius: morę impatientes hi qui rem detulerunt,
libello petiuerunt oblato ut examinandũ iurgium præfecto mandaretur annonæ: idq;
ſtudio celeritatis cõceſſum eſt. Accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit ge-
nuinam ferociam, pectori crudo adfixam: ut ſæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffra
ctis tandem ſolutę poſticis. Cumq; multiformiter quaſi in proludijs negociũ ſpectare-
tur, & quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos tãquam uſos artificibus
Supra plantam euagatus lædendi per clientes alioſq; humiles, notãs reos & indices ſupra plantam (ut dicitur)
euagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit principem, nõ niſi ſupplicijs a-
crioribus pernicioſa facinora ſcrutari poſſe uel uindicari quę Romæ perpetrauere cõ-
plures. His ille cognitis efferatus, ut erat acer uitiorum inimicus magis quàm ſeuerus,
uno proloquio in huiuſmodi cauſas, quas arrogãti propoſito maieſtatis imminutæ mi
ſcebat, omnes quos iuris priſci iuſtitia diuorũq; arbitria quæſtionibus exemere cruen-
tis, ſi poſtulaſſet negocium ſtatuit tormentis affligi. utq; cõgeminata poteſtas erectaq;
ſublatius, altiores cõſarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere diſpoſito pro præ-
fectis, ſociauit ad hæc cognoſcenda quæ in multorũ pericula ſtruebãtur, Leonem No
tarium poſtea officiorum magiſtrum, buſtuarium quendam latronem Pannonium, ef-
flantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipſum nihilominus humani ſanguinis audiſ-
ſimum. Auxit obſtinatũ Maximini ingenium ad lædẽdum, aduentus collegæ limilis,
& literarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideoq; pedes huc & illuc exultando cõtor-
quens ſaltare non incedere uidebatur, dum ſtudebat inter altaria celſius gradientes ut
quidam memorant imitari bracmanas. Iamq; lituis cladium concrepantibus internarũ
rerum atrocitate torpẽtibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorũ nec diuerſi
tas comprehẽdi nec numerus poteſt, mors Marini cauſarũ defenſoris eminuit: quem
ut auſum Hiſpanillæ cuiuſdam artibus prauis adfectaſſe coniugium, tranſeunter indi
ciorũ fide diſcuſſa, ſupplicio letali damnauit. Et quoniam exiſtimo forſitan aliquos hęc
lecturos exquiſite ſcrutando notare, ſtrepentes id actum eſſe prius nõ illud, aut ea quę
uiderint prætermiſſa: hactenus faciendũ eſt ſatis, quòd non omnia narratu ſunt digna,
quæ per ſqualidas trãſiere perſonas; nec ſi fieri fuiſſet neceſſe inſtructiones, uel ex ipſis
tabularijs ſuppeterent: publicis tot calentib. malis, & nouo furore ſine retinaculis imis
ſumma miſcente: cum iuſtitiũ eſſe quod timebatur non iudiciũ aperte conſtaret. Tunc
Cethegus ſenator adulterij reus delatus ceruice perijt abſciſa: & Alypius nobilis adole
ſcens ob leuem relegatus errorẽ. alijq; humiles publica morte oppetiuerũt: in quorum
miſerijs uelut ſui quiſq; diſcriminis imaginem cernẽs, tortorem & uincula ſomniabat
Hymetius & diuerſoria tenebrarum. Eodem tempore etiam Hymetij præclaræ indolis uiri nego
cium eſt actitatum: cuius hunc nouimus eſſe textũ. Cum Africam pro conſule regeret,
Carthaginiẽſibus uictus inopia iam laſſatis ex horreis Romano populo deſtinatis fru
mentum dedit: pauloq; poſtea cum proueniſſet ſegetum copia integre ſine ulla reſtituit
mora. uerum quoniam denis modijs ſingulis ſolidis indigentibus uenundatis, emerat
ipſe tricenos, integrum compendium ad Principis ærarium miſit. Ideoq; Valentinia-
nus per nundinationem ſuſpicatus parum quàm oportuerat miſſum, cum bonorũ par
te mulctauit. Ad cuius cladem exaggerandam, id quoq; ijſdem diebus acciderat non

minus exitiale. Amantius aruspex ea tempestate præ cæteris notus, occultiore indicio proditus, quòd ob praua quædam implenda, ad sacrificandū ab eodem esset adscitus Hymetio, inductusq; in iudiciū, quanquam incuruus sub eculeo staret, pertinaci nega bat instantia. quo inficiante, secretioribus chartis ab eius domo prolatis, cōmonitorium repertum est manu scriptū Hymetij, petentis ut obsecrata ritu sacrorum solēnium numina erga se imperatoris deliniret: cuius extima parte quædam inuectiua legebāt in principem, ut auarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione indicum doctus, asperius interpretantium facta, rigore nimio in negotium iussit inquiri. Et quia Frontinus consiliarius antedicti minister fuisse conceptæ precationis arguebatur: concisus uirgis atq; confessus, ablegatus est in exilium ad Britannos. Amantius uero damnatus postea rerum capitaliū interijt. Post hanc gestorum seriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio urbi præfecto & Maximino uicario confestimq; perdendus ut apparebat, data sibi copia rectius Imperatoris præsidiū appellauit, nominisq; eius perfugio tectus seruabatur incolumis. super hoc princeps consultus, senatui negotium dedit. qui cum rem librata iustitia cōperisset: cumq; ad Boas Dalmatiæ locum exterminasset, ægre imperatoris iracundiā tulit, perciti uehementer quòd hominē addictū ut ipse proposuerat morti, clementiori sentētia didicerat plexū.

Ob hæc & huiusmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt cœpta. & ne tot malis dissimulatis paulatimq; serpentibus aceruī crescerēt ærumnarum, nobilitatis decreto legati mittunt: Prætextatus ex urbi præfecto, & ex uicario Venustus, & ex consulari Mineruius: oraturi ne delictis supplicia sint grandiora, neue senator quisq; inusitate & illicito more tormentis exponeretur. qui cum intromissi in consistorium hæc referrent: negantem Valentinianum se id statuisse, & calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quæstor Eupraxius: hac libertate emendatum est crudele cœptū, supergressum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adulescēs Lampadij filius ex præfecto, exploratius causam Maximino spectante, conuictus codicem noxiarum artium nondum per ætatem firmato consilio descripsisse, exulq; mittendus ut sperabatur, patris inpulsu prouocauit ad principē. & iussus ad eius comitatum duci, de fumo (ut aiunt) in flāmam, traditus Phalangio Beticæ consulari cecidit funesta carnificis manu. Super his etiam Taratius Bassus postea urbi præfectus & frater eius Camenius & Marcianus quidā & Eusaphius omnes clarissimi arcessiti in crimen, quod eiusdem conscij ueneficij aurigam fouere dicebantur Auchenium: documentis etiā tum ambiguis, suffragante absoluti sunt Victorino: ut dispersus prodidit rumor: qui erat amicus Maximino iūctissimus. Nec minus fœminę quoq; calamitatum participes fuere similium. Nam ex hoc quoq; sexu peremptæ sunt originis altæ complures, adulteriorum flagitijs obnoxiæ uel stuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flauiana: quarum altera cum duceretur ad mortem indumēto quo uestita erat abrepto, ne uelamen quidē secreto membrorū sufficiens retinere permissa est. Ideoq; carnifex nefas admisisse conuictus inmane, uiuus exustus est. Pasius quin etiam & Cornelius senatores ambo uenenorū artibus se polluisse cōuicti: eodem pronuntiante Maximino sunt interfecti. Pari sorte etiā procurator monetæ extinctus est. Sericum eīn & Asbolium supradictos, quoniā cum hortaretur passim nominare quos uellent, adiecta religione firmarat, nullū igni uel ferro se puniri iussurum, plumbi ualidis ictibus interemit. Et post hæc flammis Campensem aruspicem dedit, in negocio eius nullo sacramento constrictus. Oportunū est ut arbitror, explanare nunc causam, quæ ad exitiū præcipitem Aginatium impulit, iam inde à priscis maioribus nobilem ut locuta est pertinacior fama. nec eīn super hoc ulla documētorum rata est fides. Anhelans flatu superbo Maximinus etiā tum præfectus annonæ, nactusq; audaciæ incitamēta nō leuia, tendebat adusq; Probi contemptū uiri summatū omnium maximi: iureq; præfecturæ prætorianæ regentis prouincias. Quod Aginatius indignissime ferens: dolensq; in examinandis causis Maximinū ab Olybrio sibi prælatū, cū esset ipse uicarius Romæ familiari sermone docuit Probum occulte, facile uanum hominem recalcitrātem sublimibus meritis posse opprimi: si ille id fieri cēsuisset. Has literas ut quidam adseuerabāt Probus ad Maximinū, eruditiorē iam in sceleribus, cōmendatumq;

Principi pertimescens, nullo cõscio præter baiulum misit. Hisq; recitatis ira homo fe-
rus exarsit, ut machinas omnes in Aginatium deinde cõmoueret: uelut serpens uulne-
re noti cuiusdam adtritus. Accessit his alia potior insidiarũ materia quæ eundem Agi-
natium obruit. Victorinum enim defunctum insimulabat: ut Maximini actus dum su-
pererat, uenditantẽ: cuius ex testamento legata ipse sumpserat non aspernanda. Pariq;
petulantia Anepsiæ quoq; eius uxori lites minabatur & iurgia. Quæ hæc metuens ut
Maximini etiam muniretur auxilio, finxit maritum in uoluntate quam condiderat nu-
per, argenti tria milia pondo eidem reliquisse. Qui auiditate nimia flagrans, nec enim
hoc quoq; uitio caruit, petit hæreditatis medietatẽ. Verum & hoc ut parum sufficienti
nequaquam cõtentus, aliud commentus est ut arbitrabatur honestum & tutum: & ne
amitteret ansam sibi oblatã lucrandi uberis patrimonij, Victorini priuignam Anepsiæ
filiam petit filio cõiugem: idq; assentiente muliere prompte firmatũ est. Per hæc & alia
simili mœrore deflenda, quæ decolorabãt speciem urbis æternæ, grassabatur per stra-
ges multiplices fortunarũ homo cum gemitu nominandus, ultra forenses terminos se-
met extentans. Nanq; & resticulam de fenestra prætorij quadã remota dicitur semper
habuisse suspẽsam, cuius summitas quandam uelut tamusam colligaret, nullis quidem
indicijs fulta sed nocitura insontibus multis: & Mutianũ Barbarumq; apparitores ali-
quotiens discretim trudi iubebat ad fallendum aptissimos. Hi tãquam eiulando casus,
quibus se simulabãt oppressos, iudicis exaggerando crudelitatẽ, remedium nullum a-
liud reis ad obtinendam uitam superesse eadem replicãdo sæpe adseuerabant: ni crimi
nibus magnis petissent nobiles uiros: quibus ad sui societatẽ adnexis, facile eos absol-
ui posse firmabant. ob quæ impia uilitate ultra adposita iam pergente manus uinculis
sunt arctatæ cõplurium: ortuq; nobiles inculti uidebantur & anxij. nec eorum culpari
quisquam debuit, cum salutantes humũ pene curuatis cõtingentibus membris, persæ-
pe clamantem audirent spiritus ferini latronẽ, nullum se inuito reperiri posse insontẽ.
Quæ uerba effectui propere iuncta terruissent profecto Numæ Põpilij similes & Ca-
tonem. Prorsus enim sic agebatur, ut nec in alienis malis quorundã exarescerẽt lachry-
mæ: quod in uarijs & confragosis actibus uitę plerunq; cõtingit. à iure tamen iustitiaq;
crebro discedẽs ferreus cognitor, erat uno quasi præcipuo tolerabilis. Interdum enim
exoratus parcebat aliquibus, quod prope uitiũ esse in hoc loco legitur apud Tullium.
Nam si implacabiles iracũdiæ sunt, summa est acerbitas. sin autem exorabiles, summa
leuitas: quæ tamen ut in malis acerbitati anteponenda est. Post hæc prægresso Leone,
acceptoq; successore ad principis Comitatũ Maximinus accitus, auctusq; præfectura
prætoriana, nihilo lenior fuit, etiam longius nocens ut basilisci serpentes. In id tempus
aut non multo prius, scopæ florere sunt uisæ quibus nobilitatis curia mũdabatur. Idq;
Portentum portendebat extollendos quosdam despicatissimæ sortis ad gradus potestatum excel
sos. Et quamlibet tempestiuum est ad ordinem redire ceptorum, tamen nihil impeditu-
ri temporum cursus immorabimur paucis, quæ per iniquitatẽ curantium uicariam pr.ę-
fecturam in urbe contra quàm oportuerat gesta sunt, quæ ad nutum Maximini & uo-
Vrsicinus luntatem ijsdem ministris uelut apparitoribus gerebantur. Post hunc uenit Vrsicinus
ad mitiora propensior: qui quoniam cautus esse uoluit & ciuilis, retulerat Esaiam cum
alijs ob cõmissum adulterium in Ruffinam detẽtis, Marcellum maritum eius ex agen-
te in rebus reum imminutæ Maiestatis deferre conatis: ideoq; ut cũctator cõtemptus,
& ad hæc fortiter exequenda parũ conueniens, è uicariæ potestate discessit. Huic suc-
Simplicius cessit Hemonensis Simplicius, Maximini cõsiliarius ex grammatico, post administra-
tam, nec erectus nec tumidus, sed obliquo aspectu terribilis: qui compositis ad mode-
stiam uerbis acerba meditabatur in multos. Et primo Ruffinam cum uniuersis autori-
bus adulterij commissi uel conscijs interfecit, super quibus Vrsicinum retulisse prædi-
ximus: alias deinde complures nullo noxiorum discrimine uel insontium. in cruento
enim certamine cum Maximino uelut antepilano suo contendens, superare eũ in suc-
cidendis familiarum nobilium neruis studebat, Busirim ueterem & Anteum imitatus
& Phalarim, ut taurus solus deesse uideretur Agrigentinus. His in hunc modum ac ta-
libus exactis, Hesychia quædam matrona ob intentatum crimẽ in domo apparitoris,
cui custodienda est tradita, multa pertimescẽs & sæua fulcro plumeo uultu contracto
incubuit

incubuit, & animam occluso narium spiramento effudit. Adiunctũ est his aliud haud
mitius malũ. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu amplissimo, infamati sub Ma
ximino in Fausianam fœminam nõ obscuram, post Victorini obitũ quo iuuante uixe-
re securius, Simplicij aduentu perterrefacti, non secus uolentis magna cũ minis, ad se-
creta receptacula se contulerunt. Sed Fausiana damnata inter reos recepti uocatiq; edi
ctis semet abstrusius amandarunt. quorum Abienus apud Anepsiam diu delitescebat.
Sed ut solent insperati casus adgrauare miserabiles clades, Apaudulus nomine seruus
Anepsiæ, uerberatæ cõiugis dolore perculsus, negotium ad Simplicium detulit nocte
progressus, missiq; apparitores indicatos è latebris abstraxerunt. & Abienus quidem
exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsiæ, morte mulctatus est. Mu
lier uero ut continendæ uitæ spem firmam dilato posset habere supplicio, adpetitam se
nepharijs artibus uim in domo Aginatij perpessam asseuerauit. Hęc ut gesta sunt mu-
gitus ad principem Simplicius reddidit: agensq; ibi Maximinus infestus ob causam
quam supra docuimus Aginatio, simultate unà cum potestate in maius accensa, ora-
uit impense ut rescriberetur eum occidi: & impetrauit facile male sanus incitator & po
tens: metuensq; grauioris inuidiæ põdus, ne pronuntiante Simplicio & cõsiliario suo
& amico periret homo patriciæ stirpis, retinuit apud se paulisper Imperiale præceptũ,
hærens & ambigens quem nam potissimũ exsecutorem atrocis rei fidum inueniret &
efficacem. Tandemq;, ut solent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus
quidam repertus est Gallus, audax adusq; insaniã: cui hanc operam implere breui pol
licito, deferri prouidit uicariam, & cõmonitorium cum Augusti literis tradidit: instru-
ens hominem sæuũ quidem sed rudem, qua celeritate Aginatium sine ullo deleret ob- *Aginatij supplicium.*
staculo, dilatione qualibet inuenta forsitan euasurũ. Festinauit ut mandatum est Dory
phorianus magnis itineribus Romam: & inter salutandi initia magna quæritabat in-
dustria qua ui senatorẽ perspicui generis interficeret, iuuantibus nonnullis. Cognitoq;
eum iam pridem repertum in uilla propria, uultu diro ipse tanquã caput fontium Ane
psiam per horrorẽ tenebrarum audire disposuit: quo tempore hebetari solẽt obstrictæ
terroribus mẽtes: ut inter innumera multa Aiax quoq; Homericus docet, optans peri
re potius luce quàm pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniam iudex, quinim-
mo prædo nefandus, ad id solum quod promisit intentus cuncta extollebat in maius,
iusso Aginatio statui agmina fecit introire carnificum: catenisq; sonantibus triste, man
cipia squalore diuturno marcẽtia in domini caput adusq; ultimum lacerabat exitium:
quod in stupri quæstione fieri uetuere clementissimæ leges. Deniq; cum iam contigua
morti tormenta ancillæ uoces expressissent obliquas, indicij fide per eam plene discus-
sa, Aginatiũ ad supplicium duci pronunciatum abrupte. nec auditus, cum magnis cla-
moribus appellaret nomina principum, sublimis raptus occiditur, pari sentẽtia Ane-
psia interfecta. Hæc agitante cum adesset, perq; emissarios cum procul ageret Maxi-
mino, funera deplorauit urbs æterna. Sed accelerarunt ultrices diræ cæsorum. nanq;
ut postea tẽpestiue dicetur, & idem Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferẽs,
damnatorio iugulatus est ferro, & Simplicius in Illyrico trucidatus: & Doryphoria-
num pronunciatum capitis reum trusumq; in carcere Tulliano, matris consilio prin-
ceps exinde rapuit: reuersumq; ad lares in Gallijs per cruciatus oppressit immensos.
Sed iam unde huc fleximus reuertamur: Is urbanarũ rerum status ut ita dixerim fuit.
At Valentinianus magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnẽ à Retiarum ex-
ordio adusq; fretalem Oceanum magnis molibus cõmuniebat, castra extollens altius *Renus*
& castella turresq; adsiduas per habiles locos & oportunos, quà Galliarũ extenditur *munitus*
longitudo: nonnunquã etiam ultra flumen ædificijs positis subradens barbaros fines.
deniq; cum reputaret munimentũ celsum & tutum, quod ipse à primis fundarat auspi
cijs, præterlabente Nicro nomine fluuio paulatim subuerti posse undarum pulsu im-
mani, meatum ipsum aliorsum uertere cogitauit: & quæsitis artificibus peritis aqua-
riæ rei, copiosaq; militis manu arduum est opus adgressus. per multos enim dies com-
paginatæ formæ è roboribus coniectæq; in alueum, fixis refixisq; aliquoties prope
ingentibus stilis, fluctibus erectis confundebantur, auulsæq; ui gurgitis interrumpe-
bantur. Vicit tamen Imperatoris uehementior cura, & morigeri militis labor, mento

Gg 4 tenus

tenus dum operaretur ſæpe demerſi. tandemq; non ſine quorundam diſcrimine, caſtra
præſidiaria inquietudine errantis ingentis amnis exempta, nũc ualida ſunt. ac talibus
lætus exultansq;, pro anni & temporis ſtatu dilapſos conducens, reipublicæ curam ha
buit, ut officio principis cõgruebat. ratusq; aptiſsimũ ad id quod deliberabat implen-
dum, trans rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus eſt, munimẽtum exſtruere diſ-
poſuit raptim. utq; celeritas effectũ negocij faceret tutum, per Syagrium tunc notari-
um, poſtea præfectum & conſulem, Aratorẽ monuit ducem: ut dum undiq; actũ eſſet
ſilentium, id arripere conaretur. Tranſiit cũ notario dux ut iuſſum eſt ſtatim: ponereq;
per militem quem duxit fundamenta exorſus, Hermogenẽ ſuſceperat ſucceſſorem. eo
demq; pũcto quidã optimates Alemanni uenere obſides imperatoris, quos lege fœde
ris mãſuræq; diutius pacis haud aſpernãda pignora tenebamus. qui flexis poplitibus
ſupplicabant, ne Romani ſecuritatis improuidi, quorũ fortunam ſempiterna fides cœ
lo contiguam fecit, prauo deciperentur errore, pactisq; calcatis rem adorirentur indi-
gnam. Verum hęc & ſimilia loquentes incaſſum, cum nec audirentur nec aliquid mitt
referri ſentirent, filiorum flentes exitium diſceſſerunt. Iiſdemq; digreſsis, ex abdito col
lis propinqui barbaricus proſiluit globus, optimatibus danda reſpõſa ut intelligi da-
batur operiens: aggreſsiq; milites ſeminudos, humum etiam tum geſtantes, expediti a-
Ro. clades ad montem Piri giliter gladijs obtruncabant. inter quos etiam duces ambo ſunt cæſi. nec indicaturus
geſta ſuperfuit quiſquam pręter Syagrium: qui deletis omnibus ad comitatũ reuerſus,
irati ſententia principis ſacramento exutus abijt ad lares, commeruiſſe ſæuo iudicatus
arbitrio, quòd euaſerit ſolus. Hęc inter per Gallias latrociniorum rabies ſæua ſcatebat
in perniciem multorũ, obſeruans celebres uias fundẽsq; indubitanter quidquid incide
rat fructus. Deniq; præter cõplures alios, quos abſumpſerunt inſidiæ tales, Conſtan-
tianus tribunus ſtabuli impetu eſt clandeſtino exceptus, moxq; interfectus, Valẽtinia
ni adfinis, Cerealis & Iuſtinæ germanus. At procul tanquam horum ſimiles, agitanti-
Maratocupreni graſſatores bus furijs per omne latus Maratocupreni graſſatores acerrimi uagabantur, uici huius
nominis incolæ in Syria prope Apamiam poſiti, nimium quãtum numero & exquiſi-
tis fallacijs abundantes: ideoq; formidati, quòd mercatorũ militumq; honoratorũ ſpe-
cie ſine ullo diſcrimine domos & uillas & oppida peruadebant: nec quiſquam aduen-
tum eorũ cauere poterat inopinũ, non deſtinata ſed uaria petentium & longinqua, &
quoquo uentus duxerat irrumpentiũ. quam ob cauſam præ cæteris hoſtibus Saxones
timentur ut repentini. Et quamlibet coniuratis multorũ opes attribuerentur, tamẽ œ-
ſtro concepti furoris exagitati cædes dedere luctificas, ſanguinis nihilominus auidi q̃
prædarum. Sed ne per minutias geſta narrãdo, operis impediam curſum, id unum ſuf-
ficiet eorum exitiale poni cõmercium. Quæſitus in unum impiorũ hominum globus,
imitatus Rationalis officium ipſumq; iudicem, ueſpertinis tenebris lugubre clamante
præcone ciuitatem ingreſsi, ambitioſam domũ cuiuſdam primatis ut proſcripti iuſsiq;
interfici cum gladijs obſederũt: raptaq; ſuppellectili pretioſa, quia ſubito perculſi fami-
liares hebetatis ſenſibus non defenderant dominũ, cęſis pluribus ante reuolutã lucem
greſſu diſceſſere ueloci. Verum cum exuuijs repleti multorum, parãdi dulcedine nihil
prætermitterent, intercepti imperiali motu oppreſsi interiere omnes ad unũ: eorumq;
ſoboles parua etiam tum, ne ad parentũ exempla ſubcreſceret, pari ſorte deleta eſt, la-
resq; euerſi, quos ambitioſe luctuoſis aliorũ diſpendijs exſtruxerãt. Et hęc quidẽ textu
proceſſere narrato. Theodoſius uero dux nominis inclyti, animo uigore collecto ab
Auguſta profectus, quã ueteres appellauere Lundiniũ, cum milite induſtria compara-
to ſolerti, uerſis turbatisq; Britannorũ fortunis opem maximam tulit: oportuna ubiq;
ad inſidiandũ barbaris præueniens loca, nihilq; gregarijs imperans cuius non ipſe pri
Britannia pacata mitias alacri capeſſeret mente. Hocq; genere cum ſtrenui militis munia & præclari du-
cis curas expleret, fuſis uarijs gentibus & fugatis, quas inſolentia nutriente ſecuritate
adgredi Romanas res inflammabat, in integrum reſtituit ciuitates & caſtra, multiplici
bus quidem damnis affectas, quiete temporis longi fundata. Euenerat autem eodem
hæc agẽte facinus dirum, erupturum in periculum graue, ni inter ipſa conatus princi-
pia fuiſſet extinctum. Valentinus quidam in Valeria Pannonia, ſuperbi ſpiritus ho-
mo, Maximini illius exitialis uicarij poſtea præfecti coniugis frater, ob graue crimen

actus

actus in Britannias exul, quietis impatiens malefica bestia ad res perniciosas consurgebat & nouas in Theodosium tumore quodam, quem solum resistere posse nefandis cogitationibus aduertebat. Multa tamē clam palamq; circumspiciens, crescente flatu cupiditatis immensæ exules sollicitabat & milites, pro temporis captu ausorum illecebras pollicendo mercedes. Iamq; propinquante tentatorum effectu, doctus hæc unde conuenerat dux alacrior ad audēdum, & corde celso ad uindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta societate iunctissimis letali pœna plectendos Dulcitio dederat duci: militari uero scientia qua superabat præsentes futura conijciens, de coniuratis quæstiones agitari prohibuit, ne formidine sparsa per multos, reuiuiscerent prouinciarum turbines compositi. Hinc ad corrigenda plura conuersus & necessaria, periculo penitus dempto, cum aperte constaret nulla eius cœpta propitiam deseruisse fortunam, instaurabat urbes & præsidiaria ut diximus castra, limitesq; uigilijs tuebatur & prætenturis: recuperatamq; prouinciā quæ in ditionem cōcesserat hostium, ita reddiderat statui pristino: ut eodem referente & rectorem haberet legitimū, & Valentia deinde uocaretur arbitrio principis. Areanos genus hominū à ueteribus institutum, super quibus aliqua in actibus Cōstantis retulimus, paulatim prolapsos in uitia à stationibus suis remouit: aperte conuictos, acceptorū promissorumq; magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur aliquotiens barbaris prodidisse. Id enim illis erat officium, ut ultro citroq; per longa spatia discurrentes uicinarum gentium strepitus nostris ducibus intimarent. Ita spectatissime antedictis rebus alijsq; administratis similibus, ad comitatū accitus tripudiantesq; relinquens prouincias, ut Furius Camillus uel Cursor Papyrius uictorijs crebris & salutaribus erat insignis. Et fauore omnium adusq; fretum deductus, leni uento transgressus uenit ad commilitium principis. cumq; gaudio susceptus & laudibus, in locum Valentis Iouini successit, qui equorum copias tuebatur. Diu multūq; à negocijs digressus urbanis, adigente cumulo foris gestorum, ad ea strictim exsequenda regrediar, exorsus ab Olybrij præfectura tranquilla nimis & leni. qui nunquam ab humanitatis statu deiectus sollicitus erat & anxius, ne quod usquā factum eius asperū inueniretur aut dictum: calumniarū acerrimus insectator, fisci lucra unde poterat circūcidens, iustorūq; distinctor & arbiter plenus, in subiectis admodum temperatus. sed obnubilabat hæc omnia uitium parū quidem nocens, sed in alto iudice maculosum, quod citeriorē uitam pene omnem uergentem in luxum per argumēta scenica amoresq; peregerat nec uetitos nec incestos. Post hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipse quoq; uoluptatum, Antiochiæ genitus, ex magistro officiorum ad proconsulatum geminum, indeq; multo postea ad præfecturæ culmē euectus, lætus alias & ad populi fauorem adipiscendū aptissimus: nōnunquam tamen rigidus, atq; utinā in proposito perseuerans. Correxisset enim ex parte licet exigua irritamēta gulæ & ganeas tetras, ni flexus in molliora amisisset gloriam diu uicturam. nanq; statuerat ne taberna uinaria ante horam quartam aperiretur, neue aquam uulgarium calefaceret quisquam, uel usq; ad præstitutū diei spatium lixæ coctam proponerent carnem, uel honestus quidam mandens uideretur in publico. Quæ probra aliaq; his maiora dissimulatione iugi neglecta ita effrenatius exarserunt, ut nec Epimenides ille Cretensis si fabularum ritu ab inferis excitatus redisset ad nostra, solus purgare sufficeret Romam. tanta plerosq; labes insanabilium flagitiorum oppressit. Et primum nobilitatis, ut aliquoties pro locorum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia ueloci constringentes excessu. Prænominū claritudine conspicui quidam ut putant in immensum semet extollunt, cum Reburri & Flabunij & Pagonij Gerionesq; appellētur ac Dalij cum Tarracijs & Perrasiis, alijsq; ita decens sonantibus originum insignibus multis. Nōnullos fulgentes sericis indumentis, ut ducendos ad mortem, uel ut sine diritate ominis loquamur, prægresso exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore sequitur multitudo seruorum. tales ubi comitantibus singulos quinquaginta ministris, tholos introierint balnearum, ubiubi sunt minaciter clamantes, si apparuisse subito ignotam compererint meretricem, aut oppidanæ quondam prostibulum plebis, uel meritorij corporis ueterem lupam, certatim concurrunt: palpantesq; aduenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt ut Semiramin

Valētinus supplicio affectus

Areani

Olybrius

Ampelius

Rom. nobilitatis mores

miramin Parthi, uel Cleopatras Aegyptus, aut Artemiſiam Cares, uel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt hi, quorum apud maiores cẽſoria nota adflictus eſt ſenator, auſus dum adhuc non deceret, pręſente communi filia coniugem oſculari. Ex his quidam cum ſalutari pectoribus oppoſitis cœperunt, oſculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerũt genua ſuauianda uel manus, id illis ſufficere ad beate uiuendum exiſtimantes: & abũdare omni humanitatis cultu peregrinum, cuius forte etiam gratia ſunt obligati, interrogatum quibus thermis utatur aut aquis, aut ad quam ſucceſſerit domũ. Et cum ita graues ſint & cultores uirtutum ut putant, ſi uenturos undelibet equos aut aurigas quendam didicerint nunciaſſe, ita imminent & percũctantur, ut Tyndaridas fratres eorum ſuſpexere maiores, cum priſcis illis uictorijs indicatis gaudio cuncta compleſſent. Horũ domus ocioſi quidam garruli frequentant, uarijs adſentandi figmentis ad ſingula altioris fortunæ uerba laudantes, paraſitorum in comœdijs etas affectando. ut enim illi ſufflant milites glorioſos, obſidiones urbium & pugnas & milia hoſtium ijſdem ut heroicis æmulis aſsignãtes: ita hi quoq; columnarum cõſtructiones alta fronte ſuſpenſas mirãdo, atq; parietes lapidum circumſpectis coloribus nitidos, ultra mortalitatẽ nobiles uiros extollunt. Poſcuntur etiam in conuiuijs aliquoties trutinæ, ut adpoſiti piſces & uolucres ponderentur & glires. quorum magnitudo ſæpius delicata non ſine tædio præſenniũ, ut antehac inuſitata laudatur adſidue, maxime cum hæc eadem numerãtes notarij propè triginta adſiſtant cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus magiſter ludi literarij uideretur. Quidam deteſtantes ut uenena doctrinas, Iuuenalem & Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla uolumina præter hæc in profundo ocio cõtrectantes, quam ob cauſam nõ iudicioli eſt noſtri: cum multa & uaria pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes deſtinatum pœnæ Socratem cõiectumq; in carcerem, rogaſſe quendam ſcite lyrici carmen Steſichori modulantem, ut doceretur id agere dum liceret: Interrogantemq; muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpondiſſe, ut aliquid ſciens amplius è uita diſcedat. Ita autẽ pauci ſunt inter eos ſeueri uindices delictorum, ut ſi aquam calidam tardius attulerit ſeruus, trecentis adfligi uerberibus iubeatur: Si hominem ſponte occiderit propria, inſtãtibus plurimis ut damnetur, unus dominus hactenus exclamat, quid faciat manioſus & nequam? ciuilitatis autem hoc apud eos eſt nunc, quod expedit peregrinos iure interficere, quibus libet, quanquam rogatis ad conuiuium, excuſare. defectũ enim patrimonij ſe perpeti ſenator exiſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententijs inuitauerit ſemel. Pars eorum ſi agros uiſuri proceſſerunt longius, aut alienis laboribus uenaturi, Alexandri magni itinera ſe putant æquiparaſſe uel Cæſaris: aut ſi à lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis Puteolos uel Caietam, maxime cum id uaporato audeant tempore: ubi ſi inter aurata flabella lacinijs ſericis inſiderint muſcæ, uel per foramen umbraculi penſilis radiolus inruperit ſolis, queruntur quod non ſunt apud Cimmerios nati. dein cum à Siluani lauacro uel Mameæ aquis uentitant ſoſpitalibus, ut quiſquam eorum egreſſus tenuiſsimis ſe terſerit linteis, ſolitis preſſorijs ueſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat, quæ unà portantur ſufficientes ad iuuandos homines undecim: tandemq; electis aliquot inuolutus, receptis anulis, quos ne uiolentur humoribus ſamulo tradiderat, digitis ut metatis abit. Quidam ex his, licet rari, aleatorum uocabulum declinantes, ideoq; ſe cupientes appellari teſſerarios: inter quos tantum differt, quãtum inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum eſt, quod cum omnes amicitiæ Romæ tepeſcant, aleariæ ſolæ quaſi glorioſis quæſitæ ſudoribus, ſociales ſunt, & adfectu nimio firmitate plena connexæ. unde quidam ex his gregibus inueniũtur ita concordes, ut quis illos eſſe exiſtimet fratres. ideoq; uidere licet ignobilem, artis teſſerariæ callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulſam pręturæ nec ſuſpectam antea nec ſperatam, incedere grauitate compoſita mœſtiorem, quòd ei in maiore conuiuio uel conſeſſu proconſularis quidam eſt antelatus. Subſidẽt aliqui curioſos homines, ſenes aut iuuenes, orbos uel cælibes, aut etiam uxores habentes & liberos (nec enim in hoc titulo diſcrimen aliquod obſeruatur) ad uoluntates condendas allicientes eos technis miris: qui cum ſupremis iudicijs ordinatis, quæ habebant reliquerint his quibus morem gerendo teſtati

do testati sunt, ilico pereunt. Alius cum dignitate licet, ceruice tumida gradiens, notos antea obliquato contuetur aspectu: ut post captas Syracusas existimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant esse superas potestates in cœlo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrantur se cautius posse, antequam ephemeride scrupulose sciscitata didicerint, ubi sit uerbi gratia signum Mercurij, uel quotam cancri sideris partem polum discurrens obtineat luna. Alius si creditorem suum flagitare molestius aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eumq́ ut ueneficum curat urgeri, unde non nisi reddita cautione, dispendioq́ adflictus graui discedit. & additur huic, debitorem uolūtarium includit ut propriū, nec ante eius profectionem absoluit. Parte alia uxor, ut prouerbium loquitur uetus, eandem incudem diu noctuq́ tundendo maritum testari cōpellit: hocq́ idem ut faciat uxor urget maritus instanter: & periti iuris altrinsecus adsciscuntur, unus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: ijsdemq́ subseruntur genitaliū extorum interpretes controuersi: hinc præfecturas profusius largiētes & sepulturas diuitum matronarum: inde ad exequias uirorum fœminas inuitantes, necessaria parari oportere innuentes. Nec in rebus humanis quicquam bonū norunt, nisi quod fructuosum. Sic amicos tanquam pecudes eos potissimum diligūt, ex quibus se sperant maximum fructum esse capturos. cumq́ mutuum illi quid petūt, soccos & Miciones uidebis & Lachetas: cum adigūtur ut reddant, ita cothurnatos & turgidos, ut Heraclidas illos Cresphontem & Temenum putes. Hactenus de senatu: nunc ad ociosam plebē ueniamus & desidem: in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorū expertes, Cimessores Statarij Semicupæ & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturino & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salsula, similesq́ innumeri. hi omne quod uiuunt uino & tesseris impendunt & lustris & uoluptatib. & spectaculis: eisq́ templum & habitaculū & contio & spes omnis circus est maximus. & uidere licet per fora & cōpita & plateas & cōuenticula circulos multos collectos in se cōtrouersis iurgijs ferri, alijs aliud ut fit defendentibus. Inter quos hi qui ad satietatem uixerunt, potiores autoritate longæua, per lanos & fora clamitant sæpe: rempublicam stare non posse, si futura cōcertatione quem quisq́ uindicat, carceribus nō exiluerit princeps, & circumflexerit metam. Exoptato die equestrium ludorum inlucescente, nondū solis puro iubare, fusius omnes festinant præcipites, ut uelocitate currus ipsos anteeant certaturos. super quorum euentu discissis uotorum studijs, anxij plurimi agunt peruigiles noctes. unde si ad theatralem uentum fuerit utilitatem, artifices scenarij per sibilos exploduntur, si qui sibi ære humiliorem non cōciliauerit plebem. cui si defuerit strepitus, ad imitationem Tauricæ gentis peregrinos uociferantur pelli debere, quorum subsidijs semper nisi sunt ac steterūt, & tetris uocibus & absurdis: quæ longe abhorrēt à studijs & uoluntate ueteris illius plebis, cuius multa facete dicta memoria loquitur & uenusta. Id enim tūc repertū est pro sonitu laudum impensiore, per applicatos homines ad loquendū, ut in omni spectaculo, exodiario, uenatori, aurigæ, & histrionum generi omni, & iudicibus celsis itidemq́ minoribus, necnon etiā matronis clametur adsidue, per te ille discat: quid autē debeat disci nemo sufficit explanare. In his plerią distentioribus saginis addicti, præeunte nidoris indagine acutisq́ uocibus fœminarū, à gallicinijs ipsis, in modum pauorum inanitate clangentium, humum summis pedum unguibus cōtingentes aulis adsistunt, digitos prærodentes dum patinæ deferuescunt: alij nauseam horridæ carnis dum excoquitur intentius despectantes, ut discissarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docētem quibus modis posteritas mederi doloribus possit internis. Sit satis interim hęc digessisse super rebus urbanis: nunc redeamus ad cætera, quę per prouincias agitauere multiplices casus. Erupit Augustis ter COSS. Saxonū multitudo: & Oceani difficultatibus permeatis, Romanū limitem gradu petebat intento, sæpe nostrorum funeribus pasta. cuius eruptionis primæ procellam Nannenus sustinuit comes regionibus ijsdem adpositus, diuturno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem destinatæ plebi cōgressus, cum milites quosdam ruisse & se uulneratum imparem fore certaminibus aduerteret crebris, docto imperatore quid agi deberet, id est adeptus, ut peditum magister Seuerus opitulatum rebus dubijs adueniret.

Ro. plebis mores

Qui

Qui ducens militem rei sufficientem cum uenisset ad loca, discriminatis ordinibus bar
baros ante colluctationē adeo terruit & turbauit, ut nec controuersas opponerent ma
nus, sed signorū aquilarumq; fulgore præstricti uenialem poscerent pacem. diuq; uaria
tis consilijs, cum id reipub. conducere uideretur, pactis inducijs, & datis ex conditio-
ne proposita iuuenibus multis habilibus ad militiam, discedere permissi sunt Saxones
sine impedimēto unde uenerant reuersuri. quibus omni iam formidine uacuis redituq;
parantibus occulte pedites missi insidias in abdita quadam ualle struxerunt, unde præ
tereuntes adgredi negotio poterant leui. Sed longe secus accidit quàm sperabatur. So
nitu enim aduentantium perciti exiluere quidam intempestiue: uisiq; subito dum se fir
mare festinant ululantib. lugubre barbaris uertuntur in pedes. Stetere tamen mox con
globati, extremaq; forte uires licet non integras suggerente confligere cogebātur: mul
taq; cæde perculsi concidissent nullo relicto, ni cataphractorū equitum cuneus, ad in-
ferendum periculum transeuntibus barbaris ex alio latere prope diuortiū itineris pari
modo locatus, clamore percitus tristi agiliter subuenisset. Exin cōcursum infestius: fir-
Saxonum matisq; pectoribus hincinde incūbentes Romani clausos hostes eductis gladijs obtrū
clades cabāt: nec quisquam eorum genitales reuisere potuit lares, ne uno quidē cædibus con
corporalium superesse permisso. Ac licet iustus quidam arbiter rerū factum incusabit
perfidum & deforme: pensato tamen negocio nō feret indigne, manum latronum exi-
tialem tandem copia data cōptam. Post hæc ita prospere consummata, Valentinianus
uersando sententias multiformes, anxia sollicitudine stringebatur: reputans multa &
circumspiciens, quibus cōmentis Alemannorū & Macriani regis frāgeret fastus, sine
fine uel modo rem Romanā inrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio
iam inde ab incunabulis primis uarietate casuū imminuta, ita sæpius adolescit, ut fuis-
se longis sæculis æstimetur intacta. Seditq; consilia alia post alia imperatori probanti,
Burgundios in eorum excitari perniciem, bellicosos & turbæ immēsæ uiribus affluen
tes, ideoq; metuendos finitimis uniuersis. Scribebatq; frequēter ad eorum reges per ta
citurnos quosdam & fidos, ut ijsdem tempore præstituto superuenirent, pollicitus ipse
quoq; transito cum agminibus Romanis Rheno occurrere pauidis, pōdus armorum
uitantibus insperatū. Gratanter ratione gemina principis acceptæ sunt literæ: prima,
Burgundij con quòd iam inde temporibus priscis, sobolem se esse Romanam Burgundij sciunt: dein,
tra Alemannos quòd salinarum finiūq; causa Alemannis sæpe iurgabant, cateruas misere lectissimas:
quæ antequam miles congregaretur in unum, adusq; ripas Rheni progressæ, impera-
tore ad extruenda munimenta districto, terrori nostris fuere uel maximo. Igitur pauli-
sper morati, cū neq; Valentinianus ut spoponderat die prædicto uenisset, nec promis-
sorum aliquid aduerterent factum, ad comitatum misere legatos, poscentes adminicu-
la sibi dari redituris ad sua, ne nuda hostib. exponerent terga. Quod ubi negari per am
bages sentirent, & moras necti, exinde discesserunt indignati. Hocq; cōperto reges, ut
ludibrio habiti, sæuientes captiuis omnibus interfectis genitales repetūt terras. Apud
hos generali nomine rex appellatur Hendinos: & ritu ueteri potestate deposita remo-
uetur, si sub eo fortuna titubauerit belli, uel segetum copiam negauerit terra: quemad-
modum solent Aegyptij casus eiusmodi adsignare rectorib. Nam sacerdos apud Bur-
gundios omniū maximus uocatur Sinistus: & est perpetuus, obnoxius discriminibus
nullis ut reges. Per hanc occasionem impēdio tempestiuam, Alemannos gentis ante-
dictæ metu dispersos aggressus per Retias Theodosius ea tempestate magister equitū,
pluribus cæsis quoscūq; cepit ad Italiam iussu principis misit: ubi fertilibus agris acce-
Tripoleos ca- ptis iam tributarij circūcolunt Padum. Hinc tanquā in orbem migrantes aliū, ad Tri-
lamitates poleos Africanæ prouinciæ ueniamus ærūnas, quas ut arbitror Iustitia quoq; ipsa de-
fleuit: quæ unde instar exarsere flammarū textus aperiet absolutus. Austuriani his con
termini partib. barbari, in discursus semper expediti ueloces, uiuereq; adsueti rapinis
& cædibus, paulisper pacati in genuinos turbines reuoluti sunt, hanc causam præten-
dentes ut feriam. Stachao quidam nomine popularis eorū, nostra peragrando licētius,
agebat quædam uetita legibus: inter quę illud potius eminebat, quòd prouinciā omni
fallaciarū uia prodere conabatur, ut indicia docuere uerissima: quo circa supplicio flā-
marum absumptus est. Huius necē ulcisci, ut propinqui damnatiq; iniuste causantes,
feraram

feratum similes rabie concitarũ ex siluere sedibus suis, Iouiano etiã tum imperante: uerticiq; prope Leptim accedere, ciuitatem muris & populo ualidã, suburbano eius uberrimo insidere per triduũ. mactatisq; agrestibus, quos inopinus hebetauerat pauor, uel cõfugere coegerat ad speluncas, incensa supellectili multa quæ uehi nõ poterat, aucti rapinis reuerterunt ingẽtibus, trahentes captiuũ Siluam quoq; casu in agro inuẽtum, ordinis sui primatẽ. Hac subita clade Leptitani perterriti, ante incremẽta malorũ quæ intentabat barbaricus tumor, præsidiũ implorauere Romani comitis per Africam recẽs prouecti. Qui cũ uenisset militares copias ducẽs ferreq; opem rebus rogaret afflictis, nõ nisi abũdanti cõmeatu adgesto, & camelorũ quatuor milibus apparatis, castra firmabat esse moturũ. Hoc responso miserandis ciuibus stupefactis, atq; negantibus sufficere se posse post uastationes & incendia enormibus instrumentis remedia quærere damnorũ immanium, dissimulanter diebus ibi quadraginta cõsumptis, nullo tentato idem discesserat comes. Qua spe Tripolitani frustrati, formidantesq; extrema, adlapso legitimo die concilij, quod apud eos est annuũ, Seuerum & Flaccianum creauere legatos, Victoriarũ aurea simulacra Valẽtiniano ob imperij primitias oblaturos: utq; lachrymosas prouinciæ ruinas docerent intrepide. Quibus cõpertis Romanus, misso equite uelocissimo magistrũ officiorũ petit Remigium, affinem suum uel rapinarum participẽ, ut prouideret imperatoris arbitrio cognitionẽ huius negotij uicario sibi deferri. Venerunt in comitatũ legati: aditoq; principe, uerbis quæ perpessi sunt ostenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. quibus lectis, cum neq; relationi officiorum magistri fauentis Romani flagitijs, nec contraria referentibus crederetur, promissa disceptatio plena dilata est eo more, quo solent inter potiorũ occupationes ludi potestatis excelsæ. Cum remedia quædã à cõmilitio principis expectantur, suspensis Tripolitanis diuq; anxijs, rursus globi superuenere barbarici, fiducia sublati præteritorũ: Leptitanoq; agro & Eensi internecíua populatione transcursis, expleti prædarũ aceruis ingentibus abscesserunt, occisis decurionibus multis: inter quos Rusticanus sacerdotalis & Nicasius enitebat ędilis. Hęc aũt eruptio ideo arceri nõ potuit quòd ad legatorũ preces negotiorũ quoq; militariũ cura præsidi delata Ruricio, mox trãslata est ad Romanũ. Et iam recens inflictæ cladis nuntius, missus ad Gallias, excitauit acrius principem. ideoq; tribunus & notarius Palladius mittitũ: ut & militi disperso per Africã prębereṭ stipendiũ debitũ, & gesta per Tripolim fide cõgrua scrutaretur. Inter tales tamẽ cõsulendi moras expectandiq; responsa, Austuriani successu gemino insolentes, ut rapaces alites aduolarũt, irritamẽto sanguinis atrocius efferatæ: cũctisq; nisi quos fuga discriminibus eximeret interẽptis, prædas quas antehac reliquerãt auexerunt, arboribus excẽctis & uitibus. Tunc Mychon quidã nobilis oppidanus & potens, captus in suburbano, lapsusq; anteq; uinciretur, quia pedibus æger euadere penitus uetabatur in puteũ aquis uacuũ sese coniecit. unde costa diffracta leuatus à barbaris, ductusq; prope portas, cõiugis miseratiõe redẽptus est: & ad pinnas muri fune sublatus, post biduũ interijt. unde elati in pertinaciam sæuissimi grassatores ipsa pulsauere mœnia Leptitana, funestis plangoribus resonantia fœminarũ: quas nunq; antea hostiliter clausas pauor exanimabat insolitus. obsessaq; urbe per octo continuos dies, cum quidã oppugnatores sine ullo uulnerarenẽ effectu, redierunt ad propria tristiores. Ob quæ super salute dubij ciues, ultimaq; tentantes, profectis ante legatis nondũ reuersis Iouinum mittũt atq; Pancratiũ, quæ uiderint, quæq; ipsi perpessi sint imperatorẽ fida relatione docturos. qui Seuerũ apud Carthaginẽ inuentũ & Flaccianum, superiores illos legatos, percõtando quid egerint, cognouerũt eos audiri à uicario iussos & comite. è quibus Seuerus illico perijt uexatus acerbitate morborũ. nihilo minus tamẽ properarũt ad comitatũ magnis itineribus antedicti. Ingresso post hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res uenerat ante præstructurus, ut securitatẽ suam in tuto locaret, numerorũ principijs per quosdam secretorũ mandauerat conscios, ut ei tanq; potenti & palatij summatibus proximo, stipendij quod pertulerat prẽstarent maximã partem. & ita est factũ. confestimq; ille ditatus perrexit ad Leptim: utq; ad ueritatis perueniret indaginẽ Erechthiũ & Aristomenẽ facũdos municipes & insignes, libere suas ciuiũq; & finitimorũ retexẽtes ærumnas, ad loca uastata secum eduxit. Quibus aperte cuncta

monstrantibus, luctuosis prouinciæ cineribus uisis reuertit: Romanūq; ut desidem increpans, relaturū se cuncta uerissime quę uiderat minabatur ad principē. Atq; ille ira percitus & dolore, se quoq; mox referre firmauit, quòd missus ut notarius incorruptus donatiuū militis omne in quæstus auerterit proprios: qua gratia, flagitiorū arbitra cōscientia, cum Romano deinde Palladius concordabat: reuersusq; ad comitatum arte mendaciorū impia Valentinianū fefellerat, Tripolitanos frustra queri cōmemorans. Ideoq; rursus ad Africam cum Iouino postremo omniū legatorum remittit (Pancratius enim decesserat apud Treueros) ut cū uicario ipse merita legationis quoq; secundæ spectaret. præter hæc linguas Erechthij & Aristomenis præcidi iusserat imperator, quos inuidiosa quædā locutos idem Palladius intimarat. Secutus ut statutū est uicarium notarius uenit ad Tripolim. Hocq; cōperto Romanus, domesticū suum illuc uelociter misit, & Cæcilium consiliariū in ea prouincia genitum: per quos incertum pretio an fallacijs circumuenti, municipes omnes grauabant Iouinum, destinatius asserētes nihil eorū mādasse quæ docuerat principem: eo usq; iniquitate grassante, ut ipse quoq; Iouinus ad salutis suæ discrimen cōfiteretur se imperatori mentitum. Quibus per Palladium regressum cognitis Valentinianus ad acerbitatē procliuior, Iouinum quidem ut auctorem, Cælestium uero Concordiūq; & Lucium ut falsi conscios & participes, puniri supplicio capitali præcepit, Ruricium autē præsidem ut mendacē morte multari: hoc quoq; accidente, quod in relatione eius uerba quædā ut uisum est immodica legebātur. ac Ruricius quidem apud Sitifim cæsus: reliqui apud Vticam sentētia uicarij Crescentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorū interitum, cum à uicario audiretur & comite, cōstanter saluti suæ propugnans, adclamationibus iratorum militum impetuq; cum conuicijs penè confossus est, obicientium ideo Tripolitanos nō potuisse defendi, quòd ipsi ad expeditionales usus præbere necessaria detractarūt: & ob hæc trusus in carcerē, dum consultus super eo quid conueniret agi decerneret imperator, sollicitatis ut dabatur opinari custodibus, in urbem Romam abierat profugus: ibiq; delitescens fatali lege decessit. Hoc memorando fine externis domesticisq; cladibus uexata conticuit Tripolis non indefensa. quia uigilauit Iustitiæ oculus sempiternus, ultricesq; legatorū & pręsidis diræ. Diu enim postea huiusmodi casus emersit. Solutus sacramento Palladius, destitutusq; fastu quo tumebat, discessit ad otiū. & cū Theodosius ductor exercituū ille magnificus, oppressurus Firmum perniciosa cœptantē uenisset in Africam, & præscripti Romani rem mobilem ut iussum est scrutaretur, inter chartas eius inuenta est & Meterij cuiusdam epistola, id cōtinens: Domino patrono Romano Meterius. & in fine post multa nihil ad rem pertinentia; Salutat te Palladius proiectitius: qui nō aliam ob causam dicit se esse proiectum, nisi quòd in causa Tripolitanorū apud aures sacras mētitus est. His literis ad comitatū missis & lectis, Valentiniani iussu Meterius raptus suam esse confiteť epistolā. ideoq; Palladius exhiberi pręceptus, cogitans quas criminū coxerit moles, in statione primis tenebris obseruata custodum absentia, qui festo die Christiani ritus in ecclesia pernoctabant, innodato gutture laqueo nexili, interijt. Hoc fortunæ secundioris indicio plene cōperto, deletoq; tristiū conditore turbarum, exiluerunt Erechthius & Aristomenes è latebris, qui cū sibi iussas abscidi linguas didicissent, ut prodigas, ad longe remota declinarunt & abdita, Doctoq; super nefanda fraude Gratiano imperatore fidentius (Valentinianus enim obierat) ad Hesperium proconsulem & Flauianū uicarium audiendi sunt missi: quorū ęquitas auctoritate nixa iustissima, torto Cæcilio aperta cōfessione cognouit ipsum suasisse ciuibus, grauarent mentiendo legatos. Hæc acta secuta est relatio gestorum pandens plenissimam fidem, ad quam nihil responsum est. Et ne quid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoq; post depositum accessit auleum. Romanus ad comitatum profectus secum Cæcilium duxit, cognitores accusaturum ut inclinatos in prouinciæ partem. Isq; Merobaudis fauore susceptus, necessarios sibi plures petierat exhiberi. Qui cum Mediolanum uenissent, frustraq; se tractos obsimulatis documentis probabilibus ostendissent, absoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen superstite, post superiora quæ narrauimus Remigius quoq; digressus ad otium laqueo uitā elisit, ut congruo docebimus loco.

Palladius se suspendit

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSNONVS

XACTA hieme rex Persarum gentis Sapor, pugnarum fiducia pristinarum immaniter adrogans, suppleto numero suorum abundeq; firmato, erupturos in nostra catafractos & sagittarios & conductam misit plebem. Contra has copias Traianus comes & Vadomarius ex Rege Alemanorum cum agminibus perrexere perualidis, hoc obseruare principis iussu adpositi, ut arcerent potius quàm lacesserent Persas. Qui cum uenissent Vagabanta legionibus nobilem locum, rapidos turmarum procursus hostilium in se ruentium acriter exceperunt inuiti: operaq; consulta retro cedentes, ne ferro uiolarent aduersorũ quenq; primi, & iudicarentur discissi fœderis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt: confossisq; multis discessere uictores. Inter moras tamen utrinquesecus tentatis aliquotiens leuibus prælijs, uarioq; finitis euentu, pactis inducijs ex consensu, æstateq; cõsumpta, partium discessere ductores etiam tum discordes. Et rex quidem Parthus hiemem Ctesiphonte acturus redijt ad sedes, & Antiochiam Imperator Romanus ingressus. Qui dum ibi moratur securus interim hostium externorum, intestinis penè perierat fraudibus, ut aperiet series dilata gestorum. Procopius quidam inquies homo, turbarum cupiditati semper addictus, Anatolium detulerat & Spudasium palatinos, exigi quæ de ærario interceperant iussos insidiari comiti Fortunatiano, molesto illi flagitatori. qui à nimia asperitate confestim ad insanũ percitus modum, pro potestatis autoritate quam regebat, Palladium quendam obscurissime natum ut ueneficum à memoratis conductum, & Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quæ scirent prætorianæ iudicio tradidit præfecturæ. cumq; ad facti uel tentati quæstionem acrius ueniretur, exclamat Palladius confidenter, leuia hæc esse de quibus agitur & prætereunda: alia se, si licuerit dicere, monstraturũ metuenda & potiora: quæ ingenti molimine iam præstructa, nisi prospectum fuerit, uniuersa confundent. Iussusq; docere fidenter quæ norat, rudentem explicuit immensum: adfirmans Fidustium præsidalem & cum Irenæo Pergamium nomen imperaturi post Valentem detestandis præsagijs didicisse secretim. Et correptus Fidustius ilico (nanq; aderat forte) occulteq; inductus, uiso indice nulla inficiatione obumbrare iam publicata conatus, rei totius calamitosum aperit textum: absolute confessus se cum Hilario patricio uaticinandi peritos, quorum Hilarius militauerat in palatio, de imperio cõsuluisse futuro: motasq; secretis artibus sortes, & nuncupationem principis optimi, & ipsis cõsultoribus luctuosos exitus prædixisse. atq; cunctantibus quisnam ea tempestate omnibus uigore animi antestaret, uisus est alijs excellere Theodorus, secũdũ inter notarios adeptus iam gradum. Et erat reuera ita ut opinati sunt. Nanq; antiquitus claro genere in Gallijs natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimẽtis, modestia, prudentia, humanitate, gratia, literis ornatissimus, semper officio loco q; quem retinebat superior uidebatur, altis humilibusq; iuxta acceptus. Solusq; penè omniũ erat, cuius linguam nõ infrenem sed dispicientem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fidustius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quæ prædixit se indicante Theodorum per Euserium didicisse, uirum præstabili scientia literarum abundeq; honoratum. Asiam quippe paulo ante rexerat pro præfectis. Quo in custodia condito, gestorumq; uolumine imperatori recitato de more, prodigiosa feritas in modum ardẽtissimæ facis fusius uagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximeq; omnium præfecti prætorio tunc Modesti. Qui dum formidine successoris agitaret, indies obumbratis blanditiarum cõcinnitatibus cauillando Valentem subrusticum hominem sibi uarie commulcebat, horridula eius uerba & rudia flosculos Tullianos appellans, & ad extollendam eius uanitiẽ sidera quoq; si iussisset exhiberi posse promittens. Igitur & Theodo-

Fortunatianus *Fidustius* *Theodorus*

rus à Constantinopoli, quam ex negotio familiari petierat, rāpi celeri iubetur effectu.
& dum ille reducitur, ex præiudicijs uarijs, quæ diebus exercebantur & noctibus, plu
res à disiunctissimis regionibus trahebant, dignitatibus & nobilitate conspicui. Cūq;
nec carceres publici iam distenti, inclusorum iam cateruas, nec priuata domicilia sustinerent,
constipatione uaporata cōfertas, quoniā uinculis maxima pars eorū attineba
rur, & suam & proximi cuiusq; uicem oēs horrebant. Aduenit aliquando tamen ipse
quoq; Theodorus, præmortuus & atratus: quo in deuia parte territorij abscondito, pa
ratis omnibus quę indagines futuræ poscebant, internarum cladum litui iam sonabāt.
Et quia fallere non minus uidetur qui gesta pręterit sciens, quàm ille qui nunquam fa-
cta fingit: non abnuimus (neq; enim ambigitur) salutem Valentis & antea sæpius per
occultas coitiones, & tunc in extrema demersam: ferrumq; ad iugulum eius propè ad
actum à militaribus, fato reluctante depulsum: quem lachrymosis in Thracia discri-
minibus destinarat. Namq; & in nemoroso quodam inter Antiochiam & Seleuciā lo
co leni quiete post meridiem consopitus, à Sallustio tunc Scutario, & sæpe aliâs appe
titus insidiantibus multis, uitæ terminis à primigenio ortu adscriptis ausa inmania fre
nantibus, euadebat: ut sub principibus Commodo & Seuero nōnunquā accidebat.
Quorum summa ui salus crebro oppugnabatur: adeo ut post intestina pericula multa
& uaria, alter in amphitheatrali cauea, cum adfuturus spectaculis introiret, à Quintia
no senatore inlicitæ cupidinis homine ad debilitatem penè pugione uulneraretur: al-
ter inopinabili impetu tempore ætatis extremo à Saturnino centurione consilio Plau
riani præfecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tulisset suppetias filius adolescens.
Quocirca etiam Valens erat uenia dignus, uitam quam ereptum ire perfidi propera-
bant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quòd regaliter turgidus, pa-
ri eodemq; iure, nihil inter se distantibus meritis, nocentes innocentesq; maligna inse-
ctatione uolucriter perurgebat: ut dum adhuc dubitaretur de crimine, imperatore nō
dubitante de pœna, damnatos se quidam prius discerent q̄ suspectos. Adolescebat
autem obstinatum eius propositum, admouente stimulos auaricia & sua & eorum qui
tunc in regia uersabantur, nouos hiatus aperientium. & si qua humanitatis fuisset men
tio, rara, hanc appellantium tarditatē: qui cruentis adulationibus institutum hominis
mortem in acie linguæ portantis ad partem pessimam deprauantes, omnia turbine in
tempestiuo perflabant, euersum ire funditus domus opulentissimas festinantes. Erat
enim expositus accessui insidiantium & reclusus, uitio gemino perniciose implicitus:
quòd intoleranter irascebatur tunc magis cum eum puderet irasci: & quæ facilitate pri-
uati opertis susurris audierat, an uera essent excutere tumore principis supersidēs, pro
ueris accipiebat & certis. Inde factum est ut clementiæ specie penatibus multi protru-
derentur, insontes præceps in exilium acti: quorum in ærario bona coacta & ipse ad
quæstus proprios redigebat: ut damnati cibo precario uictitarent, angustijs formidan-
dæ paupertatis adtriti: cuius metu uel in mare nos ire pręcipites, suadet Theognis poe
ta uetus & prudens. Quæ etiamsi recta fuisse concesserit quisquam, erat tamen ipsa ni-
mietas odiosa. Vnde animaduersum est recte hoc definitū: nullam esse crudeliorē sen-
tentiam ea, quæ est cum parcere uidetur asperior. Igitur cum præfecto prætorio sum-
matibus quæsitis in unum, quibus cognitiones cōmissę sunt, intenduntur eculei, expe
diuntur pondera plumbea cum fidiculis & uerberibus. resultabant omnia truculentæ
uocis horroribus, inter catenarum sonitus, tene, claude, comprime, abde, ministris offi
ciorum tristiū clamitantibus. Et quoniam addici post cruciabiles pœnas uidimus mul-
tos, ut in tenebrosis rebus cōfusione cuncta miscente, summatim quia nos penitissima
gestorum memoria fugit, quę recolere possumus expeditius absoluemus. Primo intro
Pergamius uocatu post interrogariunculas leues Pergamius, à Palladio ut dictū est proditus quæ
dam imprecationibus præscisse nefarijs, sicut erat impendio eloquentior & in uerba
periculosa proiectus, inter ambigentes iudices quid prius quæri debeat quidúe poste-
rius, dicere audacter exorsus, multa hominū milia quasi consciorū sine fine strependo
fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poscens
aliquos exhiberi. Quo, ut consarcinante nimis ardua, morte multato, alijsq; gregatim
post illum occisis, ad ipsius Theodori causam, quasi ad olympici certaminis puluerem
peruenimus

peruenitur. Eodem die inter cōplura alia hoc quoq; euenerat triste: quod Salia thesaurorum paulo ante per Thracias comes, cum de uinculis educitur audiendus, & calceo inserit pedem, quasi ruina incidentis immensi terroris repente perculsus, animā inter retinentium manus efflauit. Cōstituto itaq; iudicio, & cognitoribus præscripta ostentantibus legum, sed ex uoluntate dominantis moderantibus momenta causarum, horror peruaserat uniuersos. Totus enim deuius ab æquitate dilapsus, iamq; eruditior ad lædendum, in modum harenariæ feræ, si admotus quisquam fabricæ diffugisset, ad ultimam rabiem sæuiebat. Inducti itaq; Patricius & Hilarius, ordinemq; replicare iussi gestorum, cum inter exordia uariarēt, fodicatis lateribus illato tripode quo utebantur, adacti ad summas angustias aperiunt negotij fidem, ab ipsis exordijs replicatam. Et prior Hilarius: Construximus, inquit, magnifici iudices ad cortinæ similitudinem delphicæ diris auspicijs de laureis uirgulis infaustam hanc mēsulam, quam uidetis: & imprecationibus carminum secretorum choragijsq; multis ac diuturnis ritualiter consecratam mouimus iandem. mouendi autem, quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis. Conlocabatur in medio domus emaculatæ odoribus arabicis, undiq; lance rotūda pure superposita, ex diuersis metallicis materijs fabrefacta: cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum uigintiquatuor scriptiles formæ incisæ perite, dijungebantur spatijs examinate dimensis. Has linteis quidam indumētis amictus, calceatusq; itidem linteis soccis, torulo capite circumflexo, uerbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore, cærimoniali scientia supersistit cortinulas, pensilem anulum librans artum ex carpathio filo per q̃ leui mysticis disciplinis initiatum: qui per interualla distincta retinentibus singulis litteris incidens saltuatim, heroos efficit uersus interrogationibus cōsonos, ad numeros & modos plene conclusos: quales leguntur pytbici, uel ex oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærētibus nobis, qui præsenti succedet imperio, quoniā omni parte expolitus fore memorabatur: adsiliens anulus duas perstrinxerat syllabas: & cū adiectione litteræ postrema, exclamauit præsentiū quidam, Theodorū præscribente fatali necessitate portendi. nec ultra super negotio est exploratū. satis enim apud nos cōstabat, hunc esse qui poscebat̃. Cumq; totius rei noticiam ita signate sub oculis iudicū subiecisset, adiecit beneuole, id Theodorum penitus ignorare. Post hæc interrogati, an ex fide sortium quas agitabant, ea præscierint quæ sustinerent: uersus illos notissimos ediderunt, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operā scrutandi sublimiora cito futuram: nihilominus tamen ipsi quoq; cum cognitoribus principi cædes incendiaq; flagitantes furias imminere: quorum tres ponere sufficet ultimos.

Diuinatio per tripodem

οὐ μὴν ἀτίμητόν γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον
ἐν πεδίοισι μίμαντος ἀλαλκομένοις ἄρηα.

Quibus lectis, unguibus male mulcati separantur exanimes. Postea ut cogitati sceleris officina pateret aperte, honoratorū inducitur globus, uertices ipsos continens rerum. cumq; nihil præter se quisq; cernens, ruinā suam impelleret super alium, permisso quæsitorū cœptans dicere Theodorus, primo in pacem uenialem prostratus, dein coactius respondere cōpulsus, ostendit se cognita per Euserium, ne ad imperatorē referret ut conatus est aliquoties ab eo prohibitum, adserente nō appetitu regni occupandi inlicito, sed ratione quadam indeclinabilis fati, id quod sperabatur ultro uenturū. dein de hæc eadem Euserio sub cruenta quæstione confesso, cōfutabant Theodorum literę suæ, per ambages obliquas ad Hilarium scriptæ: quibus spe iam firma concepta ex uatibus, de re non cunctabat̃, sed tēpus patrandæ cupidinis quęritabat. Quibus post hęc cognita sequestratis, Eutropius Asiam proconsulari tunc obtinens potestate, ut factionis conscius arcessitus in crimen, abscessit innocuus, Pasiphilo eximente philosopho: qui ut eum mendacio inusto peruerteret crudeliter tortus, de statu robustæ mentis nō potuit deturbari. His accessit philosophus Simonides, adolescens ille quidem, uerum nostra memoria seuerissimus. Qui cū audisse negotiū per Fidustium deferretur, & causam non ex ueritate sed ex unius nutu pensari sensisset, didicisse se dixit prædicta, & cōmissa pro firmitate animi tacuisse. Quîs omnibus perspicaciter inquisitis, imperator

Eutropius

cognitorum consultationi respondens, sub uno proloquio cunctos iubet occidi: &
uix sine animorum horrore funestum spectaculum multitudine innumera contuente,
& onerante questibus cælum (nanq; singulorum mala omnium esse communia crede
Simonides exustus
bantur) ducti uniuersi flebiliter iugulantur præter Simonidem: quem solum sæuus il-
le sententiæ lator, efferatus ob constantiam grauem, iusserat flammis exuri: qui uitam
ut dominam fugitans rabidam, ridens subitas momentorũ ruinas, immobilis confla-
grauit, Peregrinum illum imitatus Protea cognomine philosophum clarum: qui cum
mundo digredi statuisset, Olympiæ quinquennali certamine sub Græciæ conspectu
totius, ascenso rogo quem ipse construxit, flammis absumptus est. Et post hunc diebus
secutis omnium ferè ordinum multitudo, quam nominatim recensere est arduũ, in pla
gas calumniarũ coniecta percussorum dexteras fatigauit, tormentis & plumbo & uer
beribus ante debilitata: sumptumq; est de quibusdam sine spiramento uel mora suppli
cium, dum quæritur an sumi deberet: & ut pecudum ubiq; trucidatio cernebatur. De-
inde cõgesti innumeri codices, & acerui uoluminũ multi, sub conspectu iudicum con-
cremati sunt, ex domibus eruti uarijs ut inliciti, ad leniendam cæsorum inuidiam, cum
essent pleriq; liberalium disciplinarum indices uariarum & iuris. neq; ita multo post
Maximus philosophus truncatus
Maximus ille philosophus, uir ingenti nomine doctrinarũ, cuius ex uberrimis sermo
nibus ad sciẽtiã copiosus Iulianus exstitit imperator, oraculi supradicti uersus audisse
insimulatus: seq; comperisse adsensus, sed reticenda professionis consideratione non
effudisse, uerum ultro prædixisse consultores ipsos supplicijs pœnalibus perituros: E-
phesum ad genuinam patriam ductus ibiq; truncatus, sensit docente periculo postre-
mo, quæsitoris iniquitatem omnibus esse criminibus grauiorem. Constrictus etiã Dio
genes laqueis impiæ falsitatis, uir nobili prosapia editus, ingenio, facundia forensi, sua
uitateq; pręstans, dudum Bithyniæ rector, ut opimum patrimonium eius diriperetur,
capitali est pœna adfectus. Ecce autem Alypius quoq; ex uicario Britanniarum, placi
ditatis homo iucundæ post otiosam & repositam uitam, quoniam hucusq; iniustitia te
tenderat manus, in squalore maximo uolutatus ut ueneficij reus citatus est cum Hie-
rocle filio adolescente indolis bonæ, urgente Diogene quodam & uili & solo: omniq;
laniena excruciato, ut uerba placentia principi uel potius arcessitori loqueretur: quo
cum pœnis non sufficerent membra uiuo exusto, ipse quoque Alypius post multatio-
nem bonorum exulare præceptus, filium miserabiliter ductum ad mortem casu quo-
dam prospero reuocatum recepit. Per id omne tempus Palladius ille coagulum om-
nium ærumnarum, quem captum à Fortunatiano docuimus primum, ipsa sortis infi-
mitate ad omnia præceps, clades alias super alias cumulando, lachrymis uniuersa per
fuderat luctuosis. nactus enim copiam nominandi sine fortunarum distantia quos uo
luisset ut artibus interdictis imbutos, ita ut ferarum occulta uestigia doctus obseruare
uenator, multos intra casses lugubres includebat, quosdam ueneficiorum notitia pol-
lutos, alios ut appetitoribus imminuendæ conscios maiestatis. Et ne uel coniugibus
maritorum uacaret miserias flere, immittebãtur confestim qui signatis domibus inter
scrutinia supellectilis pœnis addicti, incantamenta quædam anilia uel ludibriosa sub-
derent amatoria, ad insontium perniciẽ concinnata: quibus in iudicio recitatis, ubi nõ
lex, non religio, non æquitas ueritatẽ à mendacijs dirimebat, indefensi, bonis ablatis;
nullo contacti delicto, promiscue iuuenes alijq; mẽbris omnibus capti ad supplicium
sellis gestatorijs ducebantur. Inde factum est per Orientales prouincias, ut oẽs metu
similium exurerent libraria omnia: tantus uniuersos inuaserat terror. Nanq; ut expres-
sius loquar, oẽs ea tẽpestate uelut in cimmerijs tenebris reptabamus, paria cõuiuis
Siculi Dionysii pauitantes: qui cum epulis omni tristioribus fame saginarent, ex sum
mis domorũ laquearijs in quibus discumbebãt, setis nexos equinis & occipitijs incum
bentes gladios perhorrebant. Tunc & Bassianus, procerum genere natus, notarius
militans inter primos, quasi prænoscere altiora conatus, licet ipse de qualitate partus
uxoris consuluisse firmaret, ambitioso necessitudinum studio quibus tegebatur mor-
te ereptus, patrimonio opimo exutus est. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus
tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, ut memo-
rat uulgus, colloquijs ex aula regia præpignoratus abstrusis iam funebres aculeos ex

citabat

citabat, omni humanitatis inuitamento ad prodenda quæ sciret uel fingeret lacessitus. nam & sollicitius cibo mundissimo fouebatur, & ad largiendū pellicibus merebat æs conlaticium graue, & incedebat passim elate os circūferens uultuosum omnibus formidatus, ea fiducia sublatior: quòd ad lupanar, quod sicut ipse uoluit liberius seruabat, cubicularijs officijs præpositus assidue propalam uentitabat, elogia parentis publici perferens futura pluribus luctuosa: Perq; eum ut forensium causarū patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere possit facilius Valens, quibusue figurarum cōmentis splendida loca adtentare debeat, præmonebatur. Et quoniā longū est quæ cruciarius ille conflauit, hoc unum edisseram, quanq; præcipiti confidentia pa triciatus columina ipsa pulsauit. Qui ex clandestinis ut dictum est regiorum confabulationibus inmaniter adrogās, & ipsa utilitate ad facinus omne uenalis egregium, illud par consulum Eusebium & Hypatium germanos fratres, Constantij principis quondam adfines, ad cupidinē altioris fortunæ erectos, & cōsuluisse & agitasse quædam super imperio detulit: addens itineri ad mendaciū ficte constructo, quòd Eusebio etiam principalia indumēta parata sint. Quibus haustis auenter, fremebundus & minax cui nihil licere debuerat, quia omia sibi licere etiam iniusta existimabat, intremisse ab extremis regionum interuallis exibitis omibus, quos solutus legibus accusator perduci debere profunda securitate mandarat, suscipi quæstionem criminose præcipit. Cumq; nodosis coartationibus, æquitate diu iactata nixis, adseueratione perditi nebulonis durante, nullam confessionē exprimere tormenta grauia potuissent, ablegatosq; ab omni huiusmodi cōscientia ueritas ipsa uiros ostēderet claros, calumniator quidem ita ut antea honorabiliter colebatur: illi uero exilio & pecuniarijs adflicti dispendijs, paulo postea reddita sibi mulcta sunt reuocati, dignitatib. integris et splēdore. Nec tamē post hæc tam pœnitēda repressius actum est uel pudenter, nō reputante alta nimium potestate, quod recte institutis ne cum inimicorū quidē incōmodis in delicta cōuenit ruere uoluntaria: nihilq; sit tam iniquū, q̄ ad ardua imperij supercilia, etiam acerbitatem naturæ adiungi. Sed Heliodoro incertum morbo an aliqua excogitata ui mortuo (nolim dicere, utinā nec ipsa res loqueretur) funus eius per uespillones elatum pullati præcedere honorati cōplures, inter quos & fratres uisi sunt consulares. Ibi tunc rectoris imperij caries tota stoliditatis apertius est profanata: qui cum abstinere incōsolabili malo rogaretur, obnixe inflexibilis māsit: ut uideret aures occlusisse ceris, quasi scopulos sireneos transgressurus. Superatus tamen precibus destinatis, tandem nudatis capitibus infaustam bustuarij libitinam adusq; sepulchrum incedentes pedibus, quosdam etiam complicatis articulis, præire mandauit. Horret animus reminisci, quo iustitio humiliati tot rerum apices uisebātur, & præcipue cōsulares, post scipiones & trabeas & fastorum monimēta mundana. Inter quos omnes adolescentia & uirtutū pulchritudine cōmendabilis noster Hypatius præminebat, uir quieti placidiq; cōsilij, honestatem lenium morū uelut ad perpendiculū librans: qui & maiorum claritudini gloriæ fuit, & ipse posteritatem mirandis actibus præfecturæ geminæ decorauit. Accesserat hoc quoq; eodem tēpore ad Valentis cæteras laudes: quòd cum in alijs ita sæuiret infeste, ut pœnarum moras ægre ferret finiri cum morte, Pollentianum tribunū malitia quendā exsuperantem, ijsdem diebus conuictum confessumq;, quòd exsecto uiuæ mulieris uentre atq; intempestiuo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperij consulere ausus est: familiaritatis eius intuitu ordine omni mussante abire iussit inlæsum, salutem & inuidendas opes & militiæ statum integrum retenturum. O præclara informatio doctrinarum, munere cælesti indulta felicibus, quæ uel uitiosas naturas sæpe excoluisti: quanta in illa caligine temporum correxisses, si Valenti scire per te licuisset: nihil aliud esse imperium, ut sapientes definiunt, nisi curam salutis alienæ: boniq; esse moderatoris, restringere potestatem, resistere cupiditati omniū rerum & implacabilibus iracundijs: nosseq;, ut Cæsar dictator aiebat, miserum esse instrumentū senectuti recordationē crudelitatis: ideoq; de uita & spiritu hominis, qui pars mundi est & animantium numerū complet, laturū sententiā diu multumq; cunctari oportere, nec præcipiti studio ubi irreuocabile factum est agitari: ut exemplum est illud antiquitati admodum notum. Apud proconsulem Asiæ Dolabellam Smyrnæa materfamilias filium

Eusebius & Hypatius delati

lias filium proprium & maritum uenenis necasse confessa, quòd filium ex priore uiro
ab eis occisum cõperisset, & compere̅dinata, cum cõsilium ad quod ex more dilata est,
anceps quid inter ultionem & scelus statui debeat hæsitaret, ad Areopagitas missa est,
Atheniẽses iudices tristiores: quorum ęquitas deorum quoq; iurgia dicitur distinxisse.
Hi causa cognita, centesimo post anno cum accusatore mulierem adesse iusserunt: ne
aut absoluerent ueneficã, aut ultrix necessitudinum puniretur. ita nunquã tardum exi
stimatur, quod est omniũ ultimum. Post cõmissa iniquitatibus uarijs antedicta, & im-
pressas fœde corporibus liberis quę superuixerant notas, inconniuens Iustitiæ oculus
arbiter & uindex perpetuus rerum uigilauit adtente. nanq; cæsorũ ultrices diræ, per-
petium numeratione querelarum iustissima cõmouente, Bellonæ accenderant faces:
ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune prædixerat perpetrari. Dũ hæc quæ su-
pra digesta sunt, Antiochiæ Parthico fragore cessante per intestinas dilatantur ærum-
nas, cœtus furiarũ horrificus post inconuolutos mutiplices casus ab eadẽ urbe digres-
sus, ceruicibus Asiæ totius insedit hoc modo. Festinus quidam Tridentinus ultimi san
guinis & innoti, in nexum germanitatis à Maximino dilectus ut sodalis & cõtogatus,
decernentibus fatis ad orientem trãsgressus est: ibiq; administrata Syria magisterioq;
memoriæ peracto, bona lenitudinis & reuerentiæ reliquit exẽpla. unde regere Asiam
proconsulari potestate exorsus, uelificatione tranquilla (ut aiunt) ferebat ad gloriam.
audiens aũt Maximinũ optimo cuiq; exitialẽ, obtrectabat subinde actibus eius, ut per
niciosis & fœdis. Sed cum impie peremptorũ exsequijs suffragãtibus ad pręfecturam
uenisse hominem cõperisset immeritũ, exarsit ad agenda sperandaq; similia: & histrio-
nis ritu mutata repente persona, studio nocendi cõcepto, incedebat oculis intentus ac
rigidis, pręfecturã autumãs adfore propediẽ, si ipse quoq; se cõtaminasset insontiũ pœ
nis. Et quanquã sint multa & uaria, quæ ut leuius interpretemur egit asperrime, pauca
tamen dici sufficiet, quæ sunt nota ac peruulgata, ad æmulationẽ eorum cõmissa quæ
facta sunt Romæ. ratio enim eadem est ibi recte secusúe gestorum, etiamsi magnitudo
desit dissimilis rerum. Philosophum quẽdam Cœranium, haud exilis meriti uirum, ea
causa tormentorum inmanitate inultum occidit: quòd ad coniugem suam familiariter
Prouerbium scribens, id sermone addiderat Græco: σὺ δὲ νόει, καὶ σίφε τὴν τύλην: quod dici prouer-
bialiter solet, ut audiens altius aliquid agendum agnoscat. Anum quandã simplicẽ, in-
teruallatis febribus mederi leni carmine cõsuetam, occidit ut noxiam, postq; filiam su-
am ipso conscio curauit accita. In chartis cuiusdam municipis clari, scrutari ex negotio
iussis, genitura Valentis cuiusdam inuẽta est: repellensq; calumnias is cuius intererat,
cum obiectaretur ei quamobrem constellationem principis collegisset, fratrem suum
fuisse Valentem dudumq; obijsse documentorum plena fide monstrare pollicitus, in-
expectato ueritatis indicio laniatus, lacer trucidatus est. Visus adolescens in balneis
admouere marmori manus utriusq; digitos alternatim & pectori, septẽq; uocales lite-
ras numerasse, ad stomachi remedium prodesse id arbitratus, in iudicium tractus per-
cussus est gladio post tormenta. His & mihi uertenti stilum in Gallias confunditur or-
do seriesq; gestorum, inter multa & sæua Maximinum reperiens iam præfectũ: qui po
testate late diffusa sæuum imperatori accesserat incentiuum, maiestati fortunę miscendi
licentiam grauẽ. Quisquis igitur dicta cõsiderat, perpendat etiam cætera quæ tacẽtur,
ueniam daturus ut prudens, si non cuncta complectimur, quæ consiliorũ prauitas cri
mina in maius exaggerando cõmisit. Adolescente enim acerbitate rationum inimica
rectarum, trux suopte ingenio Valentinianus, post eiusdem Maximini aduentum nec
Valentiniani crudelitas meliora monente ullo nec retentante, per asperos actus uelut æstu quodam fluctuum
ferebatur & procellarum: adeo ut irascentis sæpe uox & uultus & incessus mutaretur
& color. Quã rem indicia uaria testantur & certa, è quibus pauca sufficiet poni. Adul-
tus quidam ex his quos pædagogianos appellant, ad obseruandam uenaticiã prædam
Spartanum canem retinere dispositus, ante prædictum tempus absoluit, adsultu eius
euadere conantis adpetitus & morsu: ideoq; necatus ad exitiũ fustibus, eadẽ humatus
est die. Præpositũ fabricæ oblato thorace polito faberrime, præmiũq; ideo exspectan-
tem, ea re præcepit occidi, quòd pondus paulo minus habuit species ferrea quam ille
formarat. Constantianus strator, paucos militares equos ex his ausus mutare, ad quos

probandos missus erat in Sardiniam, eodem iubẽte lapidum ictibus oppetijt crebris. Athanasius fauorabilis tunc auriga, suspectus ei uulgari leuitate, ut uiuus incendi iuberetur si quid tentasset huiusmodi, cuius nõ multo postea beneficijs usum ferebatur, nulla delata uoluptatum artifici uenia, ignibus aboleri præceptus est. Africanus causarum in urbe defensor adsiduus, post administratã prouinciam ad regendam aliam adspirauit. cuius suffragatori magistro equitum Theodosio id petenti, subagresti uerbo responderat: Abi, inquit, comes: & muta ei caput, qui sibi mutari prouinciam cupit. & hoc elogio perijt homo disertus, ad potiora festinãs ut multi. Claudium & Sallustium ex Iouianorum numero, aduscp tribunatus dignitates progressos, accusabat quidam utilitate ipsa despectus: quòd cum imperium Procopius affectasset, aliqua pro eo locuti sunt bona. Cumcp nihil quæstiones repperirent, adsidue mandare magistris equitum auditoribus princeps, ut agerent Claudium in exilium, & Sallustium pronuntiarent capitis reum, pollicitus quod eum reuocabit ad supplicium raptum. hoccp ita ut statutum est obseruato, nec Sallustius morte exemptus est, nec Claudius nisi post eiusdem Valentiniani obitum deportationis mœstitia liberatus. cum illi sæpissime torquerentur. Replicatis igitur quæstionibus dense, & quibusdam ui nimia tormentorum absumptis, ne uestigia quidem ulla delatorum reperta sunt criminũ. In hoc negotio protectores ad exhibendas missi personas, dicuntur fustibus præter solitum usi. Horrescit animus omnia recensere, simulcp reformidat, ne professo quæsisse uideatur iniuria principis aliàs cõmodissimi. Illud tamen nec præteriri est æquũ nec sileri: quòd cum duas haberet ursas sæuas hominum ambestrices Micam auream & Innocẽtiam, *Vrsæ duæ* cura agebat enixa ut earum caueas prope cubiculum suum locaret, custodescp adderet fidos uisuros sollicite ne quo ea superarum debetur luctificus calor. Innocentiam denicp, post multas quas eius laniatu cadauerum uiderat sepulturas, ut benemeritã in siluas abire dimisit innoxiam. Et hæc quidẽ morum eius & propositi cruenti sunt documenta uerissima: solertis uero circa rempublicam nusquam digrediennis è speculis si quis hostium se cõmouisset desuper uisus obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum & potissimũ, ut Macrianũ regem auctum inter mutationes crebras successionum, iamcp in nostros adultis uiribus exsurgentẽ ui superstitem raperet uel insidijs, ut multo ante Vadomarium Iulianus. & præuisum negotium poscebat & tempus. cognitocp transfugarum indicijs, ubi cõprehendi nihil operiens poterit antedictus, tacite quantũ concessit facultas, ne qui cõferendo officeret ponti, iunxit nauibus Rhenum. Et antegressus contra Mattiacas aquas primus Seuerus, *Mattiacæ aquæ* qui pedestrẽ curabat exercitum, perpensa militum paucitate territus stetit, timens ne resistere nequiẽs inruenti opprimeretur hostiliũ agminum mole. & quia suspicabatur uenalia ducentes mancipia scurras, casu illic repertos, id quod uiderent excursu celeri nunciare, eunctos mercibus direptis occidit. Aduentu itacp plurium copiarũ animati iudices, castriscp ad tempus breuissimũ fixis, quia nec sarcinale iumentũ quisquã nec tabernaculum habuit præter principem, cui tapetes suffecerant pro tentorio, parumper ob tenebras morati nocturnas, exiliente luna procincti pergebant ulterius itinerum gnari tempore iaceat, extento strepitu suorum est impeditus: quibus assidue mandans ut incẽdijs & rapinis abstinerent, impetrare nõ potuit. Ignium eñ crepitu dissoniscp clamorib. satellites exciti, idcp quod acciderat suspicati, carpento ueloci impositũ regem angusto aditu circũfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec sua culpa nec ducũ, sed intẽperantia militis, quę dispendijs grauibus sæpe rem Romanã adflixit, aduscp quinquagesimũ lapidem terris hostilibus inflammatis, redijt Treueros mœstus. Vbi tancp leo, ob ceruum amissum uel capreã morsus uacuos concrepans, dum hostiũ disiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus quæ contra Mogontiacũ gens est Alemanna regẽ Fraomariũ ordinauit: *Fraomarius* quem paulo postea, quoniam recens excursus eundem penitus uastauerat pagum, in Britanniam translatum potestate tribuni Alemannorum præfecerat numero multitudine uiribuscp ea tempestate florenti. Bitheridũ uero & Hortariũ nationis eiusdem *Hortarius exustus* primates itẽ regere milites iussit, è quibus Hortarius proditus opera Florẽtij Mogontiaci ducis, contra remp. quædã ad Macrianũ scripsisse barbaroscp optimates, ueritate

tormentis

tormentis expreſſa conflagrauit flamma pœnali. Abhinc inter proxima hæc
narratione diſſeri continua placuit, ne dum negotijs longe diſcretis & locis alia ſubſe-
runtur, cognitio multiplex neceſſario confundatur. Nubel uelut regulus per nationes
Mauricas potentiſsimus uita digrediens & legitimos & natos è concubinis reliquit fi-
lios: è quibus Zamma comiti nomine Romano acceptus, latenter à fratre Firmo per
emptus, diſcordias excitauit & bella. eius enim necem ulciſci impenſiore ſtudio pro-
perans comes, ad inſidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. utque rumores di-
ſtulerunt adſidui, nauabatur opera diligens in palatio: Romani quidem relationes,
multa & aſpera congerentes in Firmum, libenter ſuſcipi recitarique principi, in earum
fauorem concinentibus multis: ea uero, quæ contrà Firmus ſalutis tuendæ gratia do
cebat crebro per ſuos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorum magiſtro,
adfine amicoque Romani, inter potiores imperatoris neceſsitates hæc uelut minima &
Firmus rebellat ſuperflua non niſi opportune legi poſſe adſeuerante. quæ cum ad obruendam deſen-
ſionem ſuam agitari aduerteret Maurus, ultimorum metu iam trepidans, ne aman-
datis quæ prætendebat, ut pernicioſus & contumax condemnatus occideretur, ab
imperij ditione deſciuit, & adiumenta rium ad uaſtandum hoſtis implacabi-
lis incrementis uirium adoleſceret, ad abolendum cum comitatenſi auxilio militis pau
Theodoſius contra Firmū ci Theodoſius magiſter equitum mittitur: cuius uirtutes ut impetrabiles ea tempeſta-
te præ cæteris nitebant, Domitij Corbulonis & Luſii ueterum ſimillimi: quorum pri
or ſub Nerone, alter Traiano rem regente Romanam, pluribus inclaruere fortibus
factis. Proinde ab Arelate ſecundis egreſſus auſpicijs, emeatoque mari cum claſſe quam
ductabat, nullo de ſe rumore prægreſſo defertur ad Sitifenſis Mauritaniæ littus, quod
appellāt accolæ Igilgitanum. Ibique inuentum caſu Romanum leniter adlocutus, miſit
ad uigilias ordinandas & prætenturas, parum ſuper his quæ uerebatur increpitum.
Gildo Quo ad Cæſarienſem digreſſo, Gildonem Firmi fratrem & Maximum miſit correctu
ros Vincentium: qui curans Romani uicem, inciuilitatis eius erat particeps & furto-
rum. Recepto itaque tardius milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitifim prope-
rans Romanum cum domeſticis cuſtodiendū protutoribus cōmitti mandauit: agensque
in oppido ſollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo uerſans, qua uia qui-
busue cōmentis per exuſtas caloribus terras pruinis adſuetum duceret militem: ud
hoſtem caperet diſcurſatorem & repentinum, inſidijsque potius clandeſtinis quàm præ
liorum ſtabilitate confiſum. Quod ubi Firmo leui rumore, dein apertis eſt indicijs co-
gnitum, ſpectatiſsimi ducis aduētu præſtrictus, ueniam confeſsionis præteritorū miſ-
ſis oratoribus poſcebat & ſcriptis, docentibus eum nō ſponte ſua ad id erupiſſe quod
norat ſceleſtum, ſed iniquitate graſſante licentius, ut monſtrare pollicebatur. Quibus
lectis paceque obſidibus acceptis promiſſa, dux ad recenſendas legiones qui Africā tue
bantur ire pergebat ad Pancharianam ſtationem, quò conuenire præceptæ ſunt. Ibi
magnificis uerbis atque prudentibus ſpe cunctorū erecta, reuerſus Sitifim cōciliato indi
gena milite cū eo quē ipſe perduxerat, ægre perpetiens moras ad procinctus ire ocius
feſtinabat. Inter reſidua aūt multa & clara id amorē eius auxerat in immenſum, quòd
à prouincialibus cōmeatum exercitui prohibuit dari, meſſes & condita hoſtium uirtu
tis noſtrorū horrea eſſe fiducia memorans ſpecioſa. His ita cum lætitia poſſeſſorum di-
ſpoſitis ad Tubuſuptū progreſſus, oppidum Ferrato contiguū monti, legationem ſe-
cundam Firmi repudiauit: quæ obſides, ut ante ſtatutū eſt nō duxerat ſecum. unde om
nibus pro loco & tempore cautius exploratis, concito gradu Tyndenſiū gentē & Ma
ſiniſſenſium petit, leuibus armis inſtructas, quas Maſcizel & dius fratres Firmi, du-
ctabant. cumque eſſent hoſtes iam in contuitu membris omnibus celeres, poſt miſſilia
hincinde crebrius iacta, committitur certamen aſperrimum: interque gemitus, mortes
& uulnera audiebatur barbarorū ululabilis fletus captorum & cæſorum: pugnaque di-
rempta plures agri populati ſunt & incenſi. inter quos clades eminuere fundi Petren-
ſis, exciſi radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modū urbis exſtruxit.
Hoc ſucceſſu uictor elatus, mira uelocitate Lamfoctenſe oppidum occupauit, inter
gentes poſitū antedictas. ubi abunde rei cibariæ copiā condi effecit: ut ſi pergens inte-
rius alimentorū offendiſſet penuriā, iuberet è propinquo cōuectari. Quæ dum ita pro
cedunt

cedunt, Mascizel reparatis uiribus nationum confinium adminicula ductans, con- *Mascizel*
serta manu cum nostris, fusis è parte suorũ pluribus, ipse equi pernicitate ægre discri-
mine mortis exemptus est. Fessus ærumnis gemini prælij Firmus, imoq; æstuans cor-
de, ne quid ultimæ rationis omitteret, Christiani ritus antistites oraturos pacem cũ ob-
sidibus misit. Qui quoniam suscepti lenius, pollicitiq; uictui congrua militibus, ut præ
ceptum est, læta retulere responsa, præmissis muneribus Maurus ipse fidentius ad Ro
manum perrexerat ducem, equo insidẽs apto ad ancipites casus, cumq; prope uenis-
set, fulgore signorum & terribili uultu Theodosii præstrictus, iumento desilijt: curua-
taq; ceruice humi penè adfixus, temeritatẽ suam flebiliter incusabat, pacem obsecran- *Firmus pa-*
do cum uenia: susceptusq; cum osculo, quoniam id reipublicæ conducebat, bonæ spei *cem petit*
iam plenus, sufficientia præbuit alimenta: & quibusdam propinquis suis ad obsidum
uicem relictis, abscessit captiuos ut spopõderat redditurus, quos primis turbarum ex-
ordijs rapuit: biduoq; post Icosium oppidum, cuius supra docuimus conditores, mili-
taria signa & coronam sacerdotalem cum cæteris quæ interceperat, nihil cũctatus re-
stituit, ut præceptum est. Exinde cum discursis itineribus magnis Tipasam noster dux
introiret, legatis Mazicum, qui se consociauerant Firmo, suppliciter obsecrãtibus ue-
niam, animo elato respondit: se in eos, ut perfidos, arma protinus commoturum. Qui-
bus imminentis periculi metu defixis, reuertiq; iussis ad sua, Cæsaream ire tendebat,
urbem opulentam quondam & nobilem, cuius itidem originem in Africæ situ diges-
simus plene, eamq; ingressus, cum omnem penè incendijs late dispersis uidisset exu-
stam, horridasq; canicie silices, primam & secũdam legionem ad tempus ibi locari dis-
posuit: ut fauillarum egerentes aceruos, agitarent ibi præsidium, ne repetito barbaro-
rum impetu uastaretur. Quæ cum rumores ueri distulissent, prouinciæ rectores tribu-
nusq; Vincẽtius è latibulis quibus se commiserãt egressi, tandem intrepidi ad ducem
ocius peruenerunt. Quibus ille gratanter uisis atq; susceptis, agensq; etiam apud Cæ-
saream, fide rerum diligentius explorata, cõperit Firmum per speciem fauentis & sup
plicis tectiore consilio id moliri, ut nihil hostile metuentem exercitum in modum tem-
pestatis subitæ conturbaret. Quamobrem conuersus hinc uenit ad municipium Suga-
barritanum, Transcellensi monti adcliue: ubi inuentos equites quartæ sagittariorum
cohortis, quæ ad rebellem defecerat, ut cõtentum se supplicio leniori monstraret, om-
nes contrusit ad infimum militiæ gradum: eosq;, & Constantianorũ peditum partem,
Tigauias uenire iusserat cũ tribunis: è quibus unus torquem pro diademate capiti im-
posuit Firmi. Dumq; hæc aguntur, reuerterunt Gildo & Maximus, Bellen è principi-
bus Mazicum & Fericium gentis præfectum ducentes, qui factionem iuuerant quie-
tis publicæ turbatoris. producerent uinctos. Quo ita ut statutum est facto; lucis
primo exortu ipse egressus, cum inuenisset eos in exercitu circumseptos: Quid de istis
nefarijs, inquit, proditoribus fieri oportere contubernales deuoti censetis? Secutusq;
adclamationẽ rogantium sanguine uindicari, eos qui inter Constantianos merebant,
prisco more militibus dedit occidẽdos: sagittariorũ uero primoribus manus incidit, re
siduos supplicio capitali multauit, ad æmulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui
Dardanorũ ferociam in modũ Lerneæ serpẽtis aliquotiens renascentẽ hoc genere pœ
narũ extinxit. Sed obtrectatores maliuoli uetus factũ laudantes hoc ut dirum uitupe-
rant & asperrimũ, Dardanos hostes memorantes interneciuos, & iuste quę sustinuere
perpessos: hos uero subsignanos milites debuisse lenius corrigi, ad unũ prolapsos erro
rem: quos scientes forsitan admonemus, hanc cohortẽ & facto & exemplo aduersam.
antedictos Bellen & Fericium, quos duxerat Gildo, tribunũq; sagittariorum Curan-
dium ea re iussit occidi, quod nec ipse unquam cum hostibus congredi uoluit, nec suos
ut pugnarẽt hortari. Agebat autem hæc Tullianum illud aduertens, quòd salutaris ri-
gor uincit inanem speciem dementiæ. Exin profectus fundũ nomine Gaionatis, mu-
ro circũdatum ualido, receptaculum Maurorum tutissimũ arietibus admotis euertit:
& cæsis omnibus incolis mœnibusq; cõplanatis, ad Tingitanũ castellum progressus,
per Ancorarium montem Mazicas in unum collectos inuasit, iam tela reciprocantes
uolitantia grandinis ritu. Et cum esset utrinq; discursum, agmina uiris armisq; incitata
nostrorum nõ perferentes Mazices, licet bellicosum genus & durũ, diuersis stragibus

implicati

implicati fœdo diffluxere terrore: ruẽtesq; in fugam cæsi sunt, absq; his qui reperta copia discedendi, supplici prece ueniam quam dari tempus flagitauerat, impetrarũt, Suggena eorum ductore. Romano successerat, in Sitisensem Mauritaniam ire disposito ad agitãda præsidia ne prouincia peruaderetur, ipse præteritis elatior casibus gentem petit Musonum: quam conscientia rapinarũ & cædum actibus congregauerat Firmi, ut sperabatur maiora mox adepturi. Progressusq; aliquantum, iuxta Addense municipium comperit, dissonas cultu & sermonũ uarietate nationes plurimas unum spirantibus animis inmanium exordia concitare bellorũ, adigente hortãteq; maxima spe præmiorum sorore Firmi nomine Cyria: quæ abundans diuitijs, & destinatione fœminea, nisibus magnis instituit iuuare germanũ. Quocirca Theodosius ueritus ne Marti sese committeret impari, congressusq; multitudini immensæ cum paucis (tria enim armatorum milia ductabat atq; quingẽtos) amitteret uniuersos, inter pudorem cedendi pugnandiq; ardorẽ gradiens retro paulatim trudente pondere plebis abscessit. Hocq; euentu barbari nimiũ quantum & ad internicionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concussio, procul Mazicum uisis auxilijs, quos anteibãt quidam Romani, arbitrata in se impetum agminum ferri cõplurium, uersa in pedes aperuisset nostris exitus antehac intersеptos. Exinde cum milites ducens incolumes Theodosius ad fundum uenisset nomine Mazucanum, exustis desertoribus paucis, alijsq; ad sagittariorum exẽplum, quibus manus ademptæ sunt, cõtruncatis, Tipatam mense Februario uenit. ubi diutius agens, ut antiquus ille cunctator pro negotio cõsultabat: cõmentis potius & prudentia quàm periculosis congressibus, hostem pugnacem & impenetrabilem iactu telorũ, si sors copiam dederit oppressurus. Mittebat tamen adsidue suadendi quosdam peritos ad gentes circumsitas, Baiuras, Cantaurianos, Auastomates, Casaues, Davaresq;, & finitimos alios, nunc timore nunc promissis eos ad societatem alliciens, ueniãq; petulantiæ interdum promittẽdo: per ambages & moras hostem frãgentem suos impetus oppressurus, ut quondam Pompeius Mithridatẽ. Qua causa declinans perniciem proximam Firmus licet præsidiorum magnitudine cõmunitus, relicta plebe quam coegerat magna mercede, quoniã latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienses montes longe remotos penetrauit, & diruptis rupibus inaccessos. cuius abitu clandestino multitudo dispersa, sine rectore particulatim diffluẽs, inuadendi eius castra nostris copiam dedit. Hisq; direptis, & interfectis qui resistebãt uel in deditionẽ acceptis, regionũ maxima parte uastata, gẽtibus per quas transibat dux cõsultissimus adposuit fidei compertæ præfectos. Hac inopina sequendi confidentia territus perduellis, seruis comitantibus paucis, digressu celeri consulturus saluti, nequo præpediretur obstaculo, abiecit preciosarum sarcinas specierum, quas auexerat secum. Vxorem nanq; fessam labore cõtinuo & perancipiti Theodosius nulliq; parcens, mundiore uictu stipendioq; milite recreato, Caprariensibus Abannisq; eorum uicinis prælio leui sublatis, ad municipium properauit ense: uerisq; nuntijs doctus, barbaros occupasse iam tumulos per anfracta undique spacia in sublime porrectos, nulliq; peruios nisi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hostibus facultatem per inducias licet breues Aethiopum iuxta agẽtium adminiculis augeri uel maximis. Qui cateruatis copijs fremituq; minaci sine sui respectu ruentes in pugnam, auerterũt eum inæstimabilium turmarũ specie dira perterrefactũ, statimq; redintegratis animis commeatus uehens abunde reuertit: & conglobatis suis scutaq; in formidabilem mouentibus gestum, cõtrouersas ijsdem opposuit manus. Quãquam igitur immite quiddam barbaricis cõcrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipsi quoq; parmas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cautus & prudens miles, paucitate diffisus, audacter agmine quadrato incedens, ad ciuitatem nomine Cõtensem flexit iter intrepidũ, ubi timens nostros Firmus ut in munimento abstruso locarat suos & celso: cũctisq; receptis, in proditores, satellitesq; memorati animaduertit acriter, ut solebat. Hoc ei magni nominis adiumento gerenti prosperrime, uerus indicat explorator, confugisse ad Isaflensiũ populum Firmũ. ad quem reposcendũ una cum fratre Mazuca cæterisq; necessitudinib. illuc ingressus, cum adipisci nõ posset, genti bellũ indixit: & prælio atroci cõmisso, ferocientibus barbaris ultra modũ aciem in rotunda habitu figura-

Aethiopes contra Ro.

tam

tam opponit. adeoq; Isaflenses pondere cateruarũ ingẽtium inclinati sunt, ut plurimi caderent: & ipse Firmus ferox & sæpe in suam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per saxa & rupes discurrere citius adsueto: Mazuca uero frater eius caperetur letaliter saucius. Qui Cæsaream mitti dispositus, ubi sæua inusserat monumẽta facinorum pessimorũ, dilatato uulneris hiatu decessit. Caput tamen eius auulsum residuo corpore, cum magno uisentium gaudio urbi inlatũ est antedictæ. Post hæc Isaflensiũ gentem, quę obstitit, superatã dux nobilis incõmodis multis, ut ęquitas poscebat, adflixit. Ibi Euasium potentem municipem, Florumq; eius filium & quosdam alios, per secretiora consilia temeratorem quietis iuuisse conuictos aperte, flãmis absumpsit. Exindeq; pergens interius, nationem Iubalenam spiritu adgressus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulsus altitudine montium & flexuosis angustiis stetit. & quamlibet facto in hostem impetu, pluribusq; peremptis, aperuerit uiam: formidans tamen sublimia collium ad insidiandum aptissima, ducens suos incolumes reuertit ad Audiense castellum. ubi Iesalensiũ gens sera semet dedit, uoluntaria auxilia præstare spondens & cõmeatus. His & eiusmodi gloriosis actibus exultans amplissimus ductor, ipsum otii turbatorem petebat uilido uirium nisu: ideoq; prope munimentum nomine Medianum diu consistens, per multas prudentesq; sentẽtiarum uias eundem sibi prodi posse sperabat. Hæcq; cogitationibus anxiis altioreq; prospiciens cura, rursus ad Isaflenses hostem comperit reuertisse: quos nihil moratus, ut antea, agminibus adoritur concitatis. cui rex Igmazen nomine, spectatus per eos tractus opibusq; insignis, progressus obuiam confidenter, Cuius loci es tu, inquit: uel quid acturus huc uenisti, responde. Quem Theodosius fundata mente intuens toruum: comes, ait, Valentiniani sum orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereũ missus: quem nisi statim reddideris, ut inuictus statuit imperator, peribis funditus cum gente quam regis. Quo audito Igmazen, post conuicia multa quæ congessit in ducem, ira doloreq; perculsus abscessit. Et secutæ principio lucis, utrinq; occursuræ sibi ad confligendum processerunt acies minacissime: & barbarorum uiginti penè milia in ipsis locata sunt frontibus, occultatis ponè terga subsidialibus globis, ut adsurgentes paulatim nostros multitudine clauderẽt insperata. hisq; Iessaleni auxiliares accessere quàm plures, quos adiumenta & commeatus nostris docuimus promisisse. contrà Romani quamuis admodum pauci, tamen fortibus animis uictoriis antegressis elati, densatis lateribus, scutisq; in testudinis formã cohærenter adaptatis, restiterunt gradibus fixis. & à sole orto usq; diei extimum pugna protenta, paulo ante uesperam uisus est Firmus equo celsiori insidens, sago puniceo porrectius panso, milites clamoribus magnis hortari, ut dedant Theodosium opportune, truculentum eum appellans & dirum & suppliciorum sæuum repertorem, si discriminibus eximi uellent quæ perferebant. Hæ insperatæ uoces ad dimicandũ quosdam acrius incitarunt, alios deserere prælium inlexerunt. Proinde ubi noctis aduenit quies prima, partibus tenebrarũ obuolutis errore, dux reuersus ad Duodiense castellum, militesq; recognoscens, eos quos à pugnandi proposito pauor & uerba detorserant Firmi, diuerso genere pœnarum extinxit, alios ademptis dexteris, quosdam uiuos combustos. excubiasq; agens cura peruigili, barbarorum aliquos, ausos cum apparere non possent post occasum lunæ castra sua tentare, fudit, uel irruentes audacius cepit. Digressus exinde passibus citis, Iessalenses ut ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, unde parum sperari potuit, ad penuriam uastauit extremam: perq; Cæsariensis Mauritaniæ oppida reuersus Sitifim, Castorem & Martinianum, rapinarum flagitiorumq; Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur post hæc cum Isaflensibus bellum: primoq; conflictu barbarorũ pluribus pulsis & interfectis, rex eorum Igmazen uincere antehac adsuetus, terrore fluctuans mali præsentis, nihilq; commerciis uetitis ad uitam spei sibi restare si obstinatius egerit arbitratus, quantum caute fieri potuit & occulte prorupit ex acie solus: uisumq; Theodosium suppliciter petiit, ut Massillam Mazicum optimatem ad se uenire iuberet. per quem ut rogauerat missum, clandestinis colloquiis monuit ducem suopte ingenio pertinacem, ut ad præbendam sibi copiam agendi quæ uellet, popularibus suis acriter immineret, eosq; adsiduitate pugnandi mutaret in metũ, promptos quidẽ ad perduellis

Mazuca [margin, beside line 3]

Igmazen rex [margin, beside "pulsis & interfectis"]

fauorem, sed iacturis multiplicibus fessos. Paruit Theodosius dictis: & crebritate certaminum Isaflenses ita protriuit, ut ijsdem labentibus more pecudum, Firmus latenter euaderet, & auijs & diuturnis latebris amandatus, inibi dum de fuga consultat tentus ab Igmazene custodiret. Et quoniã obscurius gesta didicerat per Masillã, in extremis rebus unum remedium superesse cõtemplans, calcare uiuendi cupiditatẽ uoluntaria statuit morte: uinoq; consulto distentus, & crapulentis silenti nocte oppressis altiore somno custodibus, peruigil ipse impedentis ærumnę terrore, insonis gradibus relicto

Firmi exitium cubili manibus repens & pedibus longius sese discreuit: repertumq; funiculũ, quem finiendæ uitæ parauere casus, de clauo parieti adfixo suspendit: ubi collo inserto, animã absq; moris cruciabilibus exhalauit. Quod dolenter ferens Igmazen, interceptamq; sibi gloriam gemens, quia non contigerat ad castra Romana uinctum ducere perduellem, interposita fide publica per Masillam, ipse camelo necati cadauer impositum ferens, cum tentoria exercitus aduentaret ad Subicarense castellum locata, in iumẽtum transtulit sarcinale, & Theodosio obtulit exultanti. Qui conuocatis armatis simul atq; plebeijs, interrogatisq; an cognoscerent uultũ, cum eiusdem esse sine ulla didicisset ambage, ibi paulisper moratus Sitifim triumphanti similis redijt, ætatum ordinumq; omnium celebrabili fauore susceptus. Dum hoc puluere per Mauritaniã dux antedictus anhelat & Africam, Quadorum natio mota est, insultu repentino parum nunc formidanda, sed immensum quantum antehac bellatrix & potens, ut indicant properata:

Opitergium à quoniam raptim obsessa ab ijsdem ac Marcomannis Aquileia diu, Opitergiumq; ex

Quadis excisũ cisum, & cruenta complura per celeres acta procinctus: uix resistente perruptis Alpibus Iulijs primicerio, quem ante docuimus, Marico. Et erat ut barbaris ratio iusta querelarum. Valentinianus enim studio muniendorum limitum glorioso quidem sed nimio ab ipso principatus initio flagrans, trans flumen Histrum in ipsis Quadorum terris, quasi Romano iuri iam uindicatis, ædificari præsidiaria castra mandauit: quod accolæ ferentes indigne, suiq; cautiores, legatione tenus interim & susurris arcebant. Sed Maximinus in omne auidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus præfecturę accesserat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tẽpore magistrum armorum, ut peruicacem & desidem, nec dum opere quod maturari dispositũ est consummato: addebatq; ut consulens in commune, quòd si paruo suo Marcelliano deferretur potestas per Valeriam ducis, munimentum absq; ulla causatione consurgeret. Vtrunq; mox est impetratum. Qui promotus profectusq; cum uenisset ad loca, intempestiue turgens ut filius, nullis adfatibus delinitis his, quos nunquam tentatæ cupiditatis figmenta regionum suarum faciebant extorres, opus pauloante inchoatum ad-

Gabinij regis greditur, admissa copia rogandi suspensum. Deniq; Gabinium regem nequid nouare-

cædes tur modeste poscentem, ut adsensurus humanitate simulata cum alijs ad conuiuiũ conrogauit: quem digredientem post epulas hospitales, officij sanctitate nefarie uiolata, trucidari securum effecit. Cuius rei tam atrocis disseminatus rumor ilico per diuersa,

Quadorum ex & Quados & gentes circumsitas efferauit: regisq; flentes interitum in unum coactæ

cursiones misere uastatorias manus: quæ Danubiũ transgressę cum nihil exspectaretur hostile, occupatã circa messes agrestẽ adortæ sunt plebem: maioreq; parte truncata, quicquid superfuit domum cum multitudine uarij pecoris abduxerunt. Euenisset profecto tunc inexpiabile scelus, numerandũ inter probrosas rei Romanæ iacturas: paulo enim abfuit quin filia caperetur Constantij cibũ sumẽs in publica uilla quam appellant Pistrensem, cum duceretur Gratiano nuptura: ni fauore propitij numinis præsens Messala prouincię rector eam iudiciali carpento impositam ad Sirmium uicesimo sexto lapide disparatum cursu reduxisset effuso. Hoc casu prospero regia uirgine periculo miseræ seruitutis exempta, cuius nisi potuisset impetrari redemptio captæ, magnas inussisset reipublicæ clades, latiùs se cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus & latrocinia gentes aptissimæ, prædas hominum uirilis & muliebris sexus agebant & pecorum, uillarum cineribus exustarum cæsorumq; incolentium exultantes ærumnis, quos nec opinantes sine ulla parsimonia deleuerunt. Per omnia itaq; propinqua malorum similium dispersa formidine præfectus prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerum nouarum lugubri uisu præstrictus, oculosq; uix

attollens

attollens, hærebat diu quid capesseret ambigens: & cum paratis uelocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore consilio mansit inmobilis. Didicerat enim omnes secuturos confestim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris oportunis: quod si contigisset, inpropugnata ciuitas uenisset in manus hostiles. Proinde parumper lenito pauore ad arripienda quæ urgebant acri animo adsurgens, reteriit obrutas ruderibus fossas, murorumque maximam partem pacis diuturnitate contemptam & subuersam adusque celsarum turrium minas expedijt, studio ædificandi coalitus: hac ratione opere uelociter absoluto, quòd impensas ædificandi theatri causa dudum congestas, sufficientes ad id quod efficere maturabat inuenit. atque huic spectato consilio salutare addidit aliud: & sagittariorum cohortem ex statione proxima, adfuturam obsidio si uenisset, acciuit. his uelut obijcibus barbari ab oppugnanda urbe depulsi, parum ad has calliditates dimicādi solertes, sarcinisque impediti prædarum, ad Equitij uertuntur indaginem. Et cum ad Valeriæ spatia longe remota secessisse captorum didicissent indicijs, illuc properato pergebant gradu frendentes, hacque ex causa iugulo eius intenti, quod per ipsum circumuentū regem existimabant insontē. Quibus concito cursu ruentibus infestius, obuiam legiones motæ sunt duæ, Pannonica & Mœsiaca, ualida prælijs manus: quæ si conspirasset, abierat procul dubio uictrix. Sed dum discretim grassatores adoriri festinant, ortis inter se discordijs impediti de honore certabant & dignitate. Quo intellecto Sarmatæ sagacissimi, non expectato certandi signo solenni, Mœsiacam primam incessunt. dumque milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia aciem perrupere Pannonicam: *Duarum legionum clades* disiectamque agminis mole geminatis ictibus omnem pene delessent, ni periculo mortis aliquos citum extraxisset effugium. Inter hæc fortunę dispendia tristioris, dux Mœsiæ Theodosius iunior, prima etiam tum lanugine iuuenis, princeps postea perspectissimus, Sarmatas liberos ad discretionem seruorum rebellium appellatos, conlimitia nostra ex alio latere inuadentes aliquotiens expulit & adflixit, congressibus densis ad tritos: adeoque obsistentes fortissime turbas confluentes oppressit, ut cæsorum plurimum alites iuste sanguineas satiaret & feras. unde residui tumore iam deflagrante metuentes, ne idem dux uirtutis ut apparuit expeditæ in primo finium aditu incursantes cuneos sterneret aut fugaret, uel insidias per siluarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus subinde tentatos incassum abiecta pugnandi fiducia concessionem petiuere præteritorum & ueniam: uictique ad tempus, indultæ fœderibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculsi, quòd ad tutelam Illyrici Gallicani militis ualidum accesserat robur. Dum hæc tot ac talia per turbines agitantur assiduos, Claudio regente urbem æternam, Tiberis qui media intersecans mœnia cloacis & fluuijs abundantibus multis Tyrreno mari miscetur, effusione imbrium exuberans ni mia, & supra amnis speciem pansus, omnia pene contexit. & stagnantibus ciuitatis residuis membris quæ tenduntur in planiciem molliorem, montes soli & quicquid in sularum celsius eminebat, à præsenti metu defendebatur. & ne multi inedia contabescerent, undarum magnitudine nusquam progredi permittente, lembis & scafis copia suggerebatur abunde ciborum. At uero ubi tempestas molliuit, & flumen retinaculis ruptis redijt ad solitum cursum, absterso metu nihil postea molestum expectabatur. Hic ipse praefectus egit admodum quiete, nullam seditionem super querela iusta perpessus: & instaurauit uetera plurima. Inter quæ porticum excitauit ingentē, lauacro Agrippæ contiguam, Euentus boni cognominatam, ea re quòd huius nominis prope uisitur templum.

Theodosius *Tiberis inundatio*

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER TRIGESIMUS

INTER has turbarum difficultates, quas Percha dux rege Quadorum excitauit occiso per scelus, dirum in oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandestinis insidijs obtruncato: cuius materiæ impio conceptæ consilio hanc primordialem fuisse nouimus causam. Consarcinabāt in hunc etiam tum adultum crimina quædam apud Valentem exaggerantes male solertes homines, dispendijs sæpe cōmunibus pasti. Inter quos erat Terentius dux demisse ambulans semperq; submœstus, sed quoad uixerat acer dissensionum instinctor. Qui adscitis in societatem gentibus paucis, ob flagitia sua suspensis in metum, scribendo ad comitatum adsidue Cylacis necem replicabat & Artabānis: addens eundem iuuenem ad superbos actus elatum, nimis esse in subiectos inmanem. Vnde quasi futurus particeps suscipiendi tunc pro instantiū rerum ratione tractatus, idem Para regaliter uocatus, & apud Tarsum Ciliciæ obsequiorum specie custoditus, cum neq; ad imperatoris castra accipi, nec urgentis adcessus causam scire cunctis reticentibus posset, tandem secretiore indicio comperit, per literas Romano rectori suadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniæ regem: ne odio Paræ speq; quòd te uertetur, natio nobis oportuna deficeret ad iura Persarum, eam rapere ui uel metu uel adulatione flagrantium. Quod reputans ille, inpendere sibi præsagiebat exitium graue. Et doli iam prudens, nec aliam nisi cito discessu salutis reperiens uiam, suadentibus his quibus fidebat, conglobatis trecētis comitibus secutis eum è patria, cum equis uelocissimis, ut in magnis solet dubijsq; terroribus audacter magis quàm cōsiderate,
Paræ fuga pleraq; diei parte emensa egressus cuneatim properabat intrepidus. Cumq; eum prouinciæ moderatoris apparitor qui portam tuebatur, percitus festinato studio reperisset in suburbanis, ut remaneret enixius obsecrabat: & parum hoc impetrato, mortis auersus est metu. nec minus paulo postea legionem secutam iamq; aduentantem, ipse cum promptissimis retrorsus excurrens fundensq; in modum scintillarum sagittas, sed uoluntate errans, in fugam compulit: ut cum tribuno milites uniuersi perterrefacti, uiuidius quàm uenerant remearent ad muros. Exin solutus omni formidine biduo & binoctio exantlatis itinerum laboribus magnis cum ad flumen uenisset Euphraten, & inopia nauium uoraginosum amnem uado transire non posset, nandi inprudentia pauentibus multis ipse omnium maxime cunctabatur. & remansisset, ni cunctis uersantibus uaria id reperire potuisset effugium, in necessitatis abrupto tutissimum. Lectulos in uillis repertos binis utribus suffulserunt, quorum erat abundans prope in agris uinarijs copia: quibus singulis proceres insidentes & regulus ipse, iumenta trahentes præruptos undarum occursantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hocq; commento tandem ad ulteriorem ripam post extrema discrimina peruenerunt. Residui omnes equis inuecti natantibus, & circumluente flumine sæpe demersi iactatiq;, infirmati periculoso madore expelluntur ad cōtrarias margines: ubi paulisper refecti expeditius quàm diebus præteritis incedebant. Hoc nunciato princeps antedicti fuga perculsus, quem elaqueatum fidem rupturum existimabat, cum sagittarijs mille succinctis & leuibus Danielum mittit & Barzimerem reuocaturos eum, comitem unum, alterum Scutariorum tribunum. Hi locorum gnaritate confisi, quòd ille properans ut peregrinus & insuetus mæandros faciebat & gyros, compendiosis uallibus eius itinera præuenerunt: & diuisis inter se copijs, clausere uias proximas duas, trium milium interuallo distinctas: ut transiturus per utramuis, caperetur inprouidus. sed euanuit cogitatus hoc casu: Viator quidam ad citeriora festinans, cum cliuum armato milite uidisset oppletum, per posterulam tramitem medium squalentem frutectis & sentibus uitabundus excedens, in Armenios incidit fessos: & ductus ad regem

arcano

arcano sermone solum quæ uiderat docet, ac retinetur intactus. Moxq; metu dissimulato eques mittitur clandestinus ad dextrum itineris latus, diuersoria paraturus & cibum: quo paulum progresso, in læuum tractum item alius talia facturus ire iubetur ocissime, alterum aliorsum nesciens missum. Quibus ita utiliter ordinatis, rex ipse cum suis dumeta per quæ uiator uenerat relegens, eo ipso monstrante, per hispidam & iumento onusto exiguam callem post terga relictis militibus euolauit: qui captis eius ministris, missis ad mentes obseruantium præstringendas, quasi uenaticiam prædam modo non porrectis manibus expectabant. Dumq; hi uenturum operiuntur, ille regno incolumis restitutus, & cum gaudio popularium summo susceptus, in eadem fidei certitudine mansit immobilis, iniurijs quas pertulerat omnibus demussatis. Danielus post hæc & Barzimeres cum lusi iam reuertissent, probrosis lacerati conuicijs ut inertes & desides, ut hebetatæ primo adpetitu uenenatæ serpentes, ora exacuere letalia, cum primum potuissent lapso pro uirium copia nocituri: & leniendi causa flagitij sui, uel fraudis quam meliore consilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumõrum omnium tenacissimas incessebant falsis criminibus Param, incentiones Circeas in uertendis debilitandisq; corporibus miris modis eum callere fingentes: addentesq; quod huiusmodi artibus offusa sibi caligine mutatus, uasorũq; forma transgressus, tristes solicitudines, si huic irrisioni superfuerit, excitabit. hinc in illum inexplicabile auctum principis odium: & doli struebantur in dies, ut per uim ei uel clam uita adimeretur, agentiq; tunc in Armenia Traiano & rem militarem curanti id secretis cõmittitur scriptis. Qui inlecebrosis regem insidijs ambiens, & modo serenæ mẽtis Valentis indices literas tradens, modo ipse sese eius conuiuijs ingerens, ad ultimum composita fraude ad prandium uerecundius inuitauit. Qui nihil aduersum metuẽs uenit, concessoq; honoratiore discubuit loco. cumq; adponerentur exquisitæ cupediæ, & ædes pulsu neruorum & articulato flatiliq; sonitu resultarent, iam uino incalescente, ipso conuiuij domino per simulationem naturalis cuiusdam urgentis egresso, gladium districtũ intentans toruo lumine ferociens quidam immittitur barbarus asper, ex his quos Supras appellant, confossurus iuuenem ne exilire posset etiam tum præpeditum. Quo uiso regulus forte prominẽs ultra torum, expedito dolo adsurgens ut uitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit uictima, ictibus multiplicatis fœde concisa. hocq; figmento nefarie decepta credulitate, inter epulas quæ reuerendæ sunt uel in Euxino ponto, hospitali numine contuente, peregrinus cruor in ambitiosa toralia sparsus & spumans satietati superfuit conuiuarũ horrore maximo dispersorum. Ingemiscat, si quis uita digressis est dolor, huius adrogantiã facti Fabricius ille Luscinus: sciens qua animi magnitudine Democharen, uel ut quidã scribũt Niciam ministrum repulerit regium, colloquio occultiore pollicitum, quod Pyrrum Italiam tunc bellis sæuissimis exurentem ueneno poculis necabit infectis: scripseritq; ad regem, ut ab interiore caueret obsequio. tantum reuerentiæ locum apud priscam illam iustitiam, uel hostilis mensæ genialitas obtinebat. Verum excusabatur recens inusitatum facinus & pudendum necis exemplo Sertorianæ, adulatoribus forsitan ignorantibus, quòd ut Demosthenes perpetuum Græciæ decus adfirmat, nunquam similitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id, quod contra ac liceat arguitur factum. Hæc per Armeniam notabiliter gesta sunt. Sapor uero post suorum pristinam cladem cõperto interitu Paræ, quem sociare sibi impendio conabatur, mœrore graui perculsus, augẽteq; nostri exercitus alacritate formidinẽ maiora sibi præseminans, Arsace legato ad principem misso, perpetuam ærumnarum causam deleri penitus suadebat Armeniam: si id displicuisset aliud poscens, ut Hiberiæ diuisione cessante, remotisq; inde partis Romanæ præsidijs, Aspacures solus regnare permitteretur, quem ipse præfecerat genti. Ad quæ Valens in hanc respondit sententiam. Nihil derogare se posse placitis ex consensu firmatis, sed ea studio curatiore defendere. Glorioso proposito contrariæ regis litteræ hieme iam extrema perlatæ sunt, uana causantis & tumida. Adseuerabat enim non posse semina radicitus amputari discordiarum, nisi interuenissent conscij pacis fœderatæ cum Iouiano, quorum aliquos uita didicerat abscessisse. Ingrauescente posthæc

Paræ cedes

Saporis legatio

altius cura imperator eligere consilia quàm inuenire sufficiens, id cõducere rebus exi
stimans, Victorem magistrum equitum & Vrbicium Mesopotamiæ ducem ire prope
re iussit in Persas, responsum absolutum & uniusmodi perferentes: quòd rex iustus &
suo contentus ut iactitabat, scelelste cõcupiscat Armeniam, ad arbitrium suum uiuere
cultoribus eius ex pacto permissis: & ni Sauromaci præsidia militum impertita princi
pio sequentis anni ut dispositũ est inpræpedita reuerterint, inuitus ea complebit, quæ
sponte sua facere supersedit. Quæ legatio recta quidẽ & libera, ni deuiasset in eo, quòd
absq; mandatis oblatas sibi regiones in eadem Armenia suscepit exiguas. Qua regres
Surena sa aduenit Surena potestatis secundæ post regem, has easdem imperatori offerens par
tes, quas audacter nostri sumpsere legati. Quo suscepto liberaliter & magnifice, sed pa
rum impetrato quod poscebat remisso, parabantur magna instrumenta bellorum, ut
mollita hieme imperatore trinis agminibus perrupturo Persidem, ideoq; Scytharum
auxilia festina celeritate mercante. Proinde parum adeptus ea quæ spe uana concepe
rat Sapor, ultraq; solitũ asperatus, quòd ad expeditionem accingi rectorem cõceperat
nostrum, iram eius cõculcans Surenæ dedit negocium, ut ea quæ Victor comes susce
perat & Vrbicius armis repeteret: & si quisquã repugnaret, & milites Sauromacis præ
sidio destinati, malis adfligerẽtur extremis. Hæcq; ut statuerat maturata cõfestim, nec
emendari potuerunt nec uindicari, quia rem Romanam alius circumsteterat metus to
tius Gothiæ Thracias licentius perrumpentis: quæ funera tunc explicari poterũt car
ptim, si ad ea quoq; uenerimus. Hæc per eos agitata sunt tractus: quorum inter seriem
Africanas clades & legatorum Tripoleos manes inultos etiam tum & errantes sempi
ternus uindicauit iustitiæ uigor, aliquoties serus sed scrupulosus quæsitor gestorum re
cte uel secius, hoc modo. Remigius, quem populanti prouincias retulimus comiti fa
uisse Romano, postquam Leo in eius locum magister esse cœpit officiorum, à muneri
bus reipublicæ iam quiescens negocijs seruralibus dedit prope Mogontiacum in ge
nitalibus locis. Quem ibi morantem securius præf. prætorio Maximinus reuersum
ad ocium spernens, ut solebat diræ luis ritu grassari per omnia, lædere modis quibus
poterat affectabat: utq; rimaretur plura quæ latebant, Cæsarium antehac eius dome
Remigius sticum, postea notarium principis, raptum quę Remigius egerit, uel quantum accepe
se suspendit rit ut Romani iuuaret actus infandos, per quæstionẽ cruentam interrogabat. Quibus
ille cognitis, cum esset ut dictum est in secessu, conscientia malorum urgente, uel ratio
nem formidine superante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interijt. Se
cuto post hæc anno Gratiano adscito in trabeæ societatem Equitio consule, Valenti
Basilia niano post uastatos aliquos Alemanniæ pagos munimentum ædificanti prope Basi
liam quod appellant accolæ Robur, offertur præfecti relatio Probi docẽtis Illyrici cla
des. Quibus ille ut cunctatorem decuerat ducem examinatius lectis, attonitus cogi
tationibus anxijs, Paterniano notario misso negocium scrupulosa quæsiuit indagine.
moxq; ueris per eum nuncijs gestorum acceptis, euolare protinus festinabat, ausos te
merare limitem barbaros primo fragore ut mente conceperat oppressurus armorum.
Quia igitur abeunte autumno multa impediebant & aspera, adnitebantur omnes per
regiam optimates, ut adusq; principium ueris eum pertinerẽt exoratum: primum du
rata pruinis itinera, ubi nec adultæ in pastum herbæ reperirẽtur, nec cætera usui con
grua, penetrari non posse firmantes: dein uicinorum Gallijs regum immanitatem, ma
ximeq; omnium Macriani ut formidati tunc prætendentes: quem constabat inpaca
tum relictum etiam ipsa urbium mœnia tentaturum. Hæc memorantes addenseq; u
tilia reduxere eum in meliorem sententiam: statimq; ut conducebat rei communi, pro
pe Moguntiacum blandius rex antedictus accitur, procliuis ipse quoq; ad excipien
dum fœdus ut apparebat. Et uenit inmane quo quantoq; flatu distentus, ut futurus
arbiter superior pacis: dieq; prædicto conloquij ad ipsam marginem Rheni caput al
tius erigens stetit, hincinde sonitu scutorum intonante gentilium. contrà Augustus a
scensis amnicis lembis, septus ipse quoque multitudine castrensium ordinum tutus
prope ripas accessit, signorum fulgentium nitore conspicuus, & inmodestis gestibus
murmureq; barbarico tandem sedato, post dicta & audita ultro citroq; uersus amici

cia

tia media sacramenti fide firmatur. Hisq; perfectis discessit turbarum rex artifex delini
tus, futurus nobis deinceps socius:& dedit postea adusq; uitæ tempus extremum, con
stantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Perijt autem in
Francia postea: quam dum internecíue uastando perrumpit auidius, opperijt Mello
baudis bellicosi regis insidijs circumuentus. Post fœdus tamen solenni ritu impletum,
Treueros Valentinianus ad hiberna discessit. Hæc per Gallias & latus agebantur ar-
ctoum. At in eois partibus alto externorũ silentio, intestina pernicies augebatur, per
Valentis amicos & proximos, apud quos honestate utilitas erat antiquior. Nauabatur
enim opera diligens, ut homo rigidus audire cupiens lites à studio iudicãdi reuocaret,
metu ne ita ut Iuliani tẽporibus defensione innocẽtia respirãte, frangeret potentium
tumor adsumpta licentia latius solitus euagari. Ob hæc & similia cõcordi consensu de
hortantantibus multis, maximeq; Modesto præfecto prætorio regiorum arbitrio spa- *Modestus præfectus prætorio*
donum exposito, & subagreste ingenium nullis uetustatis lectionibus expolitum coa-
cto uultu fallente, & adserente quòd infra imperiale culmen causarum essent minutiæ
priuatarum, ille ad humiliandum celsitudinem potestatis negotiorũ examina spectan
da instituta esse arbitratus, ut monebat abstinuit penitus, laxauitq; rapinarum fores:
quæ roborabantur in dies iudicum aduocatorumq; prauitate sentictium paria, qui te-
nuiorum negotia militaris rei rectoribus uel intra palatium ualidis uenditantes, auto-
pes aut honores quæsiuere præclaros. Hanc professionem oratorum forensium πολιτι
κῆς μορίου εἴδωλον id est ciuilitatis particulæ umbram, uel adulationis partem quartam
esse definit amplitudo Platonis: Epicurus autem κακοτεχνίαν nominãs inter artes nu-
merat malas: Ctesias suasionis opificem esse memorat, adsentiente Leontino Gorgia.
quam à ueteribus ita determinatam oriẽtalium quorundam uersutia adusq; bonorum
extulit odium: unde etiam retinaculis temporis præstituti frenatur. Ergo absolutis su-
per eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus sum, ad cœptorum
cursum regrediar institutum. Florebant elegantiæ priscæ patrocinijs tribunalia, cum
oratores concitæ facundiæ attenti studijs doctrinarum, ingenio, fide, copijs ornamen- *Oratores*
tisq; dicẽdi pluribus eminebãt: ut Demosthenes, quo dicturo cõcursus audiendi cau
sa ex tota Græcia fieri solitos monumentis Atticis continetur:& Callistratus, quẽ no-
bilem illam super Oropo causam, qui locus in Eubœa est, perorantẽ idem Demosthe-
nes academia cum Platone relicta sectatus est: ut Hyperides & Aeschines & Andoci
des & Dinarchus & Antiphon ille Rhamnusius, quem ob defensum negotium om-
nium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem. Nec minus apud Romanos
Rutilij & Galbæ & Scauri, uita, moribus, frugalitateq; spectati, & postea per uarias
æui sequẽtis ætates censorij & cõsulares multi & triũphales, Crassi & Antonij & cum
Philippis Scæuolæ alijq; numerosi, post exercitus prosperrime ductos, post uictorias
& trophea, ciuilibus stipendiorũ officijs floruerunt: laureasq; fori speciosis certamini-
bus occupantes, summis gloriæ honoribus fruebãtur. Post quos excellentissimus om-
niũ Cicero, orationis imperiosæ fulminibus sæpe depressos aliquos iudiciorũ eripiens *Cicero*
flammis, non defendi homines sine uituperatione fortasse posse, negligenter defendi
sine scelere nõ posse, firmabat. At nunc uidere est per eos omes tractus uiolenta & ra-
pacissima genera hominũ, per fora omnia uolitantium, & subsidentiũ diuites domos,
ut Spartanos canes aut Cretas uestigia sagacius colligendo ad ipsa cubilia peruenire
causarum. In his primus est cœtus eorum, qui seminãdo diuersa iurgia, per uadimonia
mille iactantur, uiduarum postes & orborũ limina deterentes, & auidi inter discordan
tes amicos aut propinquos uel adfines simultatũ, ob leuia scrinij receptacula odia stru
entes infesta: in quibus ætatis progressu non ut aliorũ uicia intepescunt, sed magis ma-
gisq; roborãtur. inter rapinas insatiabiles inopes, ad capiẽdam uersutis oratiõibus iu-
dicũ fidem, quorũ nomen ex iustitia natũ est, sicam ingenij distringentes Horũ obstina
tione libertatem temeritas, constantiam audacia præceps, eloquentiã inanis quædam
imitatur fluentia loquendi: quarum artium sæuitate, ut Tullius adseuerat, nefas est reli
gionem decipi iudicantis. Ait enim: Cumq; nihil tam incorruptum esse debeat in
republica quàm suffragium, quàm sententia, non intelligo cur qui ea pecunia corru-

perit, poena dignus sit: qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere uidetur qui oratiõe quàm qui pretio iudicem corrumpit, quòd pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest. *Iurisperiti* Secundum est genus eorum, qui iuris professi scientiam, quam repugnãtium sibi legum aboleuere dissidia, uelut uinculis ori impositis reticente iugi silentio umbrarum sunt similes propriarum. hi uelut fata natalitia præmonstrantes, aut Sibyllæ oraculorũ interpretes, uultus grauitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoq; uenditant quod oscitantur. hi ut altius uideantur iura callere, Trebatium loquuntur & Cæsellium & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumq; iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc sæculis obrutas multis: & si uoluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te nummatum senserint. Tertius eorum est ordo, qui ut in professione turbulenta clarescant, ad expugnandam ueritatem ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes uilesq; latratus quò uelint aditus sibi patefaciunt crebros: qui inter sollicitudines iudicum per multa distentas inresolubili nexu uincientes negotia laborant ut omnis quies litibus implicetur, & nodosis quæstionibus de industria iudicia circumscribunt: quæ cum recte procedunt delubra sunt æquitatis, cum deprauantur, foueæ fallaces & cææ: in quas si captus ceciderit quisquam, nõ nisi per multa exiliet lustra aduſq; ipsas medullas exuctus. *Aduocati* Quartum atq; postremũ est genus, impudens, peruicax, & indoctum, eorum qui cum immature à literarijs eruperint ludis, per angulos ciuitatũ discurrunt, mimiambos non causarum remedijs cõgrua commentantes, fores diuitum deterendo cœnarum ciborumq; aucupantes delicias exquisitas: qui cum semel umbraticis lucris & inhiandæ undiq; pecuniæ sese dediderint, litigare frustra quoslibet innocentes hortãtur: & ad defendendam causam admissi, quod raro contingit, suscepti nomen & uim negotij sub ore disceptatoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur, circũlocutionibus indigestis ita scatentes, ut conlutionis teterrimæ audire existimes ululabili clamore Thersiten. cum aũt ad inopiam muniendarum uenerint allegationũ, ad effrenatã deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine, ob adsidua in personas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties sunt damnati: è quibus ita sunt rudes nonnulli, ut nunq; se codices habuisse meminerint. & si in circulo doctorũ autoris ueteris inciderit nomẽ, piscis aut edulij peregrinum esse uocabulum arbitrantur: si uero aduena quisquam inusitatum sibi antea Marcianum uerbotenus quæsierit oratorem, omnes confestim Marcianos appellari se fingunt, nec iam fas ullum præ oculis habent: sed tanquam auaritiæ uenundati & usucapti, nihil præter infeminatam petendi licentiam norũt. & si quem semel intra retia ceperint, callibus mille impedicant, per morborum simulationem uicissim cõsulto cessantes: utq; peruulgati iuris proferatur lectio una, septem uendibiles introitus præparant, dilationum examina longissima contexentes. & cum nudatis litigatoribus dies effluxerint & menses & anni, tandẽ obtrita uetustate cõtrouersia, intromissa ipsa capita splendoris, ingressa alia secũ aduocatorũ simulacra inducunt. cumq; intra cancellorũ uenerint septa, & agi cœperint alicuius fortunæ uel salus, atq; laborari debeat ut ab insonte gladius, uel calamitoso detrimenta pellantur, conrugantis hincinde frontibus, brachijsq; histrionico gestu formatis, ut concionaria Graechi fistula post occipitiũ desit, consistitur altrinsecus diu. tandemq; ex præmeditato conludio per eũ qui est in uerba fidentior suaue quoddam principiũ dicendi exeritur, pro Cluentio uel pro Ctesiphonte orationũ æmula ornamenta promittens: & in eam conclusionem cunctis finẽ cupientibus desinit, ut nondum se patroni post speciẽ litis trienniũ editam causentur instructos: spatioq; prorogati tẽporis impetrato, quasi cum Antæo uetere colluctati, perseueranter flagitant pulueris periculosi mercedes. Veruntamen hæc cum ita sint, non desunt aduocatis incõmoda plurima, parum sustinenda recte uicturo. nanq; sellularijs quęstibus inescati, inter se hostiliter dissident: & rupta maledicẽdi ferocia, ut dictum est, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commissarum sibi causarum infirmitatem orationibus ualidis conuelare non possunt. & iudices patiũtur interdum, doctos ex Philistionis aut Aesopi cauillationibus, quàm ex Aristidis illius iusti uel Catonis disciplina productos: qui

aut

tere graui mercati publicas potestates, ut creditores molesti opes cuiusquemodi fortu-
nae rimantes, alienis gremijs excutiunt prędas. Ad ultimum id habet causidicina cum
caeteris metuendum & graue, quod hoc ingenitū est penè litigantibus cunctis, ut cum
iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum,
& omnem certaminū exitum ijsdem soleant adsignare, & non uitijs rerum aut iniquita
ti aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur. Verum unde huc decli-
nauimus reuertamur. Pubescente iam uere Valentinianus à Treueris motus per nota
itinera gradu celeri contendebat: eiq; regiones aduentanti quas petebat, legatio Sar- *Sarmatarum legati*
matarum offertur: pedibusq; eius prostrata orabat pacifica prece, ut propitius ueniret
& lenis, nullius diri facinoris participes populares suos inuenturus aut conscios. Qui-
bus saepe eadem iterantibus hactenus perpensa deliberatione respondit: haec in locis
ubi dicunt admissa, quaerenda uerissimis documentis & uindicanda. Cumq; exinde
Carnuntum Illyriorum oppidum introisset, desertum quidem nunc & squalens, sed
ductori exercitus perquam opportunum, ubi fors copiam dedisset aut ratio, è statione
proxima reprimebat barbaricos adpetitus. Et quanquam terrori cūctis erat, dum spe-
rabatur ut acer & uehemēs mox iudices damnari iussurus, quorum perfidia uel seces-
sione Pannoniarum nudatum est latus, cum illuc uenisset ita intepuit: ut neq; in Ga-
binij regis inquireret necem, neq; inusta reipublicae uulnera quo sinente uel agente se
gnius euenissent, accuratius uestigaret: eo uidelicet more, quo erat seuerus in gregarijs
corrigendis, remissior erga maiores fortunas uel uerbis asperioribus incessendas. So-
lum tamen incitato petebat odio Probum, nunquam ex quo eum uiderat minari de- *Probus praefectus praetorio*
sinens uel mitescens: cuius rei causae nec obscurae fuerunt nec leues. Hic praefecturam
praetorio tunc primitus nanctus, eamq; multis atque utinam probabilibus modis in
longum proferre gestiens, non ut prosapiae suae claritudo monebat plus adulationi
quàm uerecundiae dedit. Contemplatus enim propositum principis, quaerendae un-
diq; pecuniae uias absq; iustorum iniustorūq; discretione scrutantis, errantē non redu-
cebat ad aequitatis tramitem, ut saepe moderatores fecere tranquilli: sed ipse quoq; fle-
xibilem sequebatur atq; transuersum. unde graues obedientium casus: exitialia proui-
sorum nomina titulorū iuxta opulentas & tenues eneruatas succidēre fortunas, argu-
mentis post alijs ualidioribus alijs, usu laedendi reperiente longaeuo. Deniq; tributo-
rum onera uectigaliūq; augmenta multiplicata optimatum quosdam, ultimorum me-
tu exagitatos, mutare compulerunt sedes: & flagitantium ministrorum amaritudine
quidam oppressi, cum non suppeteret quod daretur, erant pepetui carcerum inquili-
ni: è quibus aliquos cū uitae iam tederet & lucis, suspendiorū exoptata remedia cōsum
pserunt. Haec ita inlecebrosius atq; inhumanius agi loquebaē quidem pertinax rumor:
Valentinianus uero tanq; auribus cera inlitis ignorabat, indifferenter quidē lucrandi
uel ex rebus minimis auidus, idq; tantum cogitans quod offerebatur, parsurus tamen
fortasse Pannonijs, si haec antè ingemiscenda compendia comperisset, quae nimium se-
ro tali didicit casu. Ad prouincialium residuorum exemplum etiam Epirotae acturos
sibi gratias à praefecto mittere compulsi legatos, Iphiclen quendam philosophum, spe- *Iphicles philosophus*
ctatum robore pectoris hominem, adegere non sponte propria pergere ad id munus
implendum. qui cum imperatorem uidisset, agnitus aduentusq; sui causam interroga-
tus Graece respondit: atq; ut philosophus ueritatis professor, quaerente curatius prin-
cipe, si hi qui misere ex animo bene sentiūt de praefecto, gemētes inquit & inuiti. Quo
ille uerbo tanquam telo perculsus, actus eius ut sagax bestia rimabatur, genuino per-
cunctando sermone quod non scitabat: ubi nam ille esset uerbi gratia honore inter su-
os antecellens & nomine, uel ille diues, aut alius ordinis primus. cumq; disceret pe-
risse aliquē laqueo, abisse alium trans mare, conscuisse sibi alium mortem aut plumbo
uita crepta extinctum, in inmensum excanduit, urente irarum nutrimēta tunc officio
rum magistro Leone, pro nefas, ipso quoq; praefecturā si celsior è scopulo caderet ad se
ctante: quam si adeptus rexisset, prae his quę erat ausurus administratio Probi fereba-
tur in coelum. Agens itaq; apud Carnuntū imperator per continuos tres menses aesti-
uos arma parabat & alimenta, si qua fors secundasset peruasurus oportune Quados
tumultus atrocis auctores. in quo oppido Faustinus filius sororis Viuentij praefecti
praetorio

Faustini supplicium prætorio, notarius militans, Probo spectante negotium carnificis manu peremptus est post tormenta, uocatus in crimē, quòd asinum occidisse dicebatur ad usum artium secretarum, ut adferebant quidam urgentes: ut autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum: alio quoq; in eum perniciose composito, quòd petenti per iocum cuidam Nigrino ut eum notarium faceret, exclamauit ille hominem ridens, fac me imperatorem si id uolueris impetrare. hocq; ludibrio inique interpretato, & Faustinus ipse & Nigrinus & alij sunt interfecti. Præmisso igitur Merobaude cum militari peditum manu quam regebat ad uastandos cremandosq; barbaricos pagos, comite adiuncto Sebastiano, Valentinianus Acincum prope castra commotis nauigijsq; ad repentinum casum coniunctis, & contabulato celeri studio ponte, per

Valent. Quadorum regionem uastat partem aliam transiit in Quados, speculantes quidem ex diruptis montibus eius aduentum, quò pleriq; ancipites incertiq; accidentium cum suis caritatibus secesserunt, sed stupore defixos cum in regionibus suis contra quàm opinabantur augusta cernerent signa. Progressus ergo coacto gradu inquantum res tulit, iugulataq; ætate promiscua, quam etiam tum palantem subitus occupauit excursus, & tectis combustis, redijt cum incolumibus cunctis quos duxerat secum: itidemq; apud Acincum moratus autumno præcipiti per tractus conglaciari frigoribus adsuetos commoda quærebat hiberna: nullaq; sede idonea potiri præter Sabariā poterat, quamuis eo inualidam tempore assiduisq; malis adflictam. unde hoc etiamsi magni intererat paulisper sequestrato, impigre motus peragrata fluminis ripa, castrisq; præsidio competenti munitis atq; castellis, Bregitionem peruenit: ibiq; diu compositum ad quietem principis fatum sor-

Prodigia tem denunciabat ei supremam prodigijs ingerentibus multis. Namq; diebus ante paucissimis ruinas fortunarum indicantia celsarum arsere crinita sidera cometarum, quorum originem supra docuimus: & apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excussum palatij & curiæ partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc constituto, bubo culminibus regij lauacri considens, occentansq; funebria, nulla iacientium sagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti studio petebatur. Item cum ab urbe prædicta tenderet ad procinctum, per portam uoluit unde introijt exire, ut omen colligeret quòd cito remeabit ad Gallias. cumq; locus adgestis ruderibus neglectus purgaretur, lapsam forem ferratam, quæ exitum obserauit, multitudo remouere non potuit uiribus magnis enisa: & dum frustra tereret diem, coactus per aliam egressus est portam. Nocteq; quam lux erepturu eum uita secuta est, ut per quietem solet, uidebat coniugem suam absentem sedere passis capillis amictu squalenti contectam: quam æstimari dabatur fortunam eius esse cum tetro habitu iam discessurā. Progressus deinde matutinus contractiore uultu subtristis, cum eum oblatus non susciperet equus anteriores pedes præter morem erigens in sublime, innata feritate concitus ut erat immanis dexteram stratoris militi iussit abscidi, quæ eum insilientem iumento pulserat consueto: perissetq; cruciabiliter innocens iuuenis, ni tribunus stabuli Cerealis dirum nefas cum sui periculo distulisset. Post hæc

Quadorum legati Quadorum uenere legati, pacem cum præteritorum obliteratione suppliciter obsecrantes: quam ut adipisci sine obstaculo possent, & tirocinium & quędam utilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam suscipi placuit, & redire inducijs quæ poscebantur indultis, quippe eos uexari diutius nec ciborum inopia nec alienum tempus anni patiebantur, in consistorium Equitio introducente sunt intromissi. Cumq; membris curuatis starent metu debiles & præstricti, docere iussi quæ ferebant, usitatas illas causationum species iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis delictum adseuerantes in nostros, sed per extimos quosdam latrones amniq; confines euenisse quæ inciuiliter gesta sunt: etiam id quoque addendo ut sufficiens ad facta purganda firmantes, quòd munimentum extrui cœptum nec iuste nec oportune, ad ferociam animos agrestes accendit. Ad hæc imperator ira uehementi perculsus, & inter exordia respondendi tumidior, increpabat uerborum obiurgatorio sono nationem omnem ut beneficiorum immemorem & ingratam: paulatimq; lenitus & ad molliora propensior, tanquam ictus telo uitalia, uoceq; simul obstricta, suffectus igneo lumine cernebatur: & repente cohibito sanguine letali sudore

perfusus

perfusus, ne laberetur spectantibus, & uilibus concursu ministrorũ uitæ secretioris ad *Valentinia-*
cõclaue ductus est intimum. ubi locatus in lecto exiguas spiritus reliquias trahẽs, nõ- *ni obitus*
dum intelligendi minuto uigore cunctos agnoscebat adstantes, quos cubicularij ne
quis eum necatũ suspicaretur celeritate maxima conrogarant. Et quoniã uiscerum fla
grante cõpage laxanda erat necessario uena, nullus inueniri potuit medicus, hanc ob
causam, quod eos per uaria sparserat curaturos militem pestilentiæ morbo tentatum.
unus tamen repertus uenam eius iterum sæpiusq; pungendo ne guttam quidem cruo
ris elicere potuit, internis nimietate calorũ ambustis: uel ut quidã existimabant, arefa-
ctis ideo membris, quòd meatus aliqui quos hemorrhoidas nunc appellamus, obsera-
ti sunt gelidis frigoribus concrustati. Sensit immensa ui quadam urgente morborum,
ultimæ necessitatis adesse præscripta: dicereq; conatus aliqua uel mãdare, ut singultus
ilia crebrius pulsans stridorq; dentium & brachiorũ motus uelut cæstibus dimicãtium
indicabat, iam superatus liuentibusq; maculis interfusus, animũ diu colluctatum effla
uit, ætatis quinquagesimo anno & quinto, imperij minus centũ dies secundo & deci-
mo. Replicare nunc est oportunum, ut aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio pa
tris huiusce principis adusq; ipsius obitum actus eius discurrere per epilogos breues,
nec uitiorum prætermisso discrimine uel bonorũ, quæ potestatis amplitudo monstra-
uit, nudare solita semper animorũ interna. Natus apud Cibalas Pannoniæ oppidum
Gratianus maior ignobili stirpe, cognominatus est à pueritia prima Funarius ea re, *Gratianus*
quòd nondum adultus uenalem circumferens funẽ, quinq; militibus eum rapere stu- *Funarius*
dio magno conatis nequaq; cessit, æmulatus Crotoniaten Milonem, cui mala sæpe co
herenter læua manu retinenti uel dextra, nulla unquam uirium fortitudo abstraxit. ob
ergo ualidi corporis robur & peritiam militum more luctandi notior multis, post di-
gnitatem protectoris atq; tribuni comes præfuit rei castrensi per Africam: unde furto
rum suspicione cõtactus digressusq;, multo postea pari potestate Britannũ rexit exer-
citum: tandemq; honeste sacramento solutus reuertit ad larem: & agens procul à strepi
tu mulctatione bonorum adflictus est à Constantio hoc nomine, quod ciuili flagrante
discordia hospitio dicebatur suscepisse Magnentium, per agrum suum ad proposita
festinantem. cuius meritis Valentinianus ab ineunte adulescentia cõmendabilis con-
textu suarum quoq; suffragante uirtutum, indutibus imperatoriæ maiestatis apud Ni-
ceam ornatus, in Augustum collegium fratrem Valentem adsciuit, germanitate con-
cordi sibi iunctissimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus com
petenti. Igitur Valentinianus post periculorum modestias plures dum esset priuatus
emensas imperitare exorsus, arces prope flumina sitas & turbines, & Gallias petijt A-
lemanicis patentes excursibus, reuiuiscentibus erectius cognito principis Iuliani inte
ritu, quem post Constantem solum omnium formidabant. Ideo autem etiam Valenti-
nianus merito timebatur, quòd & exercitus auxit ualido supplemento, & utrobique
Rhenum celsioribus castris muniuit atq; castellis, ne latere usquam hostis ad nostra se
proripiens possit. utq; multa prætereamus quæ egit moderatoris auctoritate fundati, *Valentinia-*
quæq; per se uel duces correxit industrios, post Gratianum filium in societatem suæ *ni gesta*
potestatis adsumptum, Vithigabium regem Alemannorum Vadomario genitum a-
dulescentem in flore primo genarum, nationes ad tumultus cientem & bella, clam
quia non potuit aperte confodit: & Alemannis congressus prope Solicinium locum,
ubi insidijs penè perierat circumuentus, ad exitium ultimum delere potuit uniuersos,
ni paucos uelox effugium tenebris amandasset. Inter hæc tamen caute gesta, iam con-
uersos ad metuendam rabiem Saxonas, semper quolibet inexplorato ruentes, dela-
tosq; tunc ad maritimos tractus, quorum spolijs penè redierant onusti, malefido qui-
dem sed utili commento peremit, præda raptoribus ui fractis excussa. Itidemq; Bri-
tannos, cateruas superfusorum hostium non ferentes, spe meliorum adsumpta in li-
bertatem & quietem restituit placidam, nullo penè redire permisso grassatorum ad
sua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exulem, ut per has prouincias
molientem otium turbare commune, ante quàm negotium efferuesceret oppressit. A-
fricam deinde, malo repentino perturbatam, discriminibus magnis exemit: cum uo-
races militarium fastus ferre nequiens Firmus, ad omnes dissensionum motus per-

flabiles

flabiles gentes Mauricas cōcitasset. Similiq; fortitudine clades ingemiscendas Illyrici
uindicasset, ni morte præuentus reliquisset rem seriam imperfectam. Ac licet opera
prętabilium ducum hæc quæ retulimus cōsummata sunt; tamen ipsum quoq; satis cō-
stat, ut erat expeditæ mentis usuq; castrensis negotij diuturno firmatus, egisse complu
ra: inter quæ illud elucere clarius potuit, si Macrianū regem ea tempestatate terribilem
uiuum capere potuisset, ut industria magna tentarat, postquam eum euasisse Burgun-
dos, quos ipse admouerat Alemannis, mœrens didicisset & tristis. Hæc super actibus
Valentiniani uitia principis breui sunt textu percursa: nunc confisi, quòd nec metu nec adulandi fœdita
te constricta posteritas incorrupta præteritorum solet esse spectatrix, summatim eius
numerabimus uitia, pòst & bene merita narraturi. Adsimulauit nonnunquam clemen
tiæ speciem, cum esset in acerbitatem naturę calore propensior, oblitus profecto quòd
regenti imperium omnia nimia, uelut prærupti scopuli sunt deuitanda. nec enim us-
quam reperitur miti cohercitione contentus, sed aliquoties quæstiones multiplicari
iussisse cruentas, post interrogationes funestas nonnullis adusq; discrimina uitę uexa-
tis. & ita erat effusior ad nocendū, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet
morte subscriptionis elogio leni, cum id etiam principes interdum fecerint sæuissimi.
atqui potuit exempla multa contueri maiorum & imitari peregrina atq; interna huma
nitatis & pietatis, quas sapientes consanguineas uirtutes esse definiunt: è quibus hæc
sufficiet poni. Artaxerxes Persarum ille rex potentissimus, quem Macrochira mem-
bri unius longitudo cōmemorauit, suppliciorū uarietates quas natio semper exercuit
cruda, lenitate genuina castigans, tiaras ad uicem capitū quibusdam noxijs amputa-
bat: & ne secaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat:
quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & uerecundū, ut adnitentibus cun
ctis multos & mirabiles actus impleret Græcis scriptoribus celebratos. Prænestino
prætore, qui bello quodam Samnitico properare iussus ad præsidium uenerat segni-
us, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Cursor ea tempestate dictator securē per
lictorē expediri, hominéq; abiecta purgandi se fiducia stupefacto, uisum propè fruti-
cem iussit abscidi: hocq; ioci genere castigatum eum absoluit, non ideo contemptus,
ut ad resistendum aptus Alexandro magno, si calcasset Italiam, æstimatus. Hæc forsi-
tan Valentinianus ignorans, minimeq; reputans adflicti solatia status semper esse leni
tudinem principum, pœnas per ignes augebat & gladios: quod ultimum in aduersis
rebus remedium pietas reperit maiorum, ut Isocratis memorat pulchritudo: cuius
uox est perpetua docentis, ignosci debere interdum armis superato rectori, quàm iu-
stum quid sit ignoranti. Vnde motum existimo Tullium præclare pronuntiasse cum
defenderet Oppium: & enim multum posse ad salutem alterius, honori multis: parum
potuisse ad exitiū, probro nemini, fuit. Auiditas plus habendi sine honesti prauiq; dif-
ferentia, & indagādi quæstus uarios per alienæ uitæ naufragia, exundauit in hoc prin
cipe flagrantius adolescens: quam quidem prætendentes imperatorem Aurelianum
purgare tentabant, id adfirmādo, quod ut ille post Gallienum & lamentabiles reipub.
casus exinanito ęrario, torrentis ritu ferebatur in diuites: ita hic quoq; post procinctus
Parthici clades magnitudine indigens impensarum, ut militi supplementa suppete-
rent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias cōgerendi miscebat: dissimu
lans scire, quòd sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamsi licet: Themistoclis illius
dissimilis: qui cum post pugnam agminaq; deleta Persarum licenter obambulans ar-
millas aureas uidisset humi proiectas & torquem, Tolle inquit hæc ad comitum quen
dam prope adstantem, tu qui Themistocles non es: non quodlibet probans in duce
magnanimo lucrum. Huius exempla continentiæ similia plurima in Romanis exube
rant ducibus: quibus omissis, quoniam non sunt perfectæ uirtutis indicia (nec enim
aliena nō rapere laudis est) unū ex multis constans innocentię uulgi ueteris specimen
ponam. Cum proscriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius
dedisset & Cinna, uulgi rudes animi & humana soliti respectare, alienis laboribus pe-
percerunt: ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de ciuili luctu fructum contre
ctare pateretur sibi concessum. Inuidia præter hæc antedictus medullitus urebatur: &
sciens pleraq; uitiorum imitari solere uirtutes, memorabat adsidue: liuorem uirtutum,
rectę

rectæ poteſtatis inuidiam eſſe ſociam. Vtq; ſunt dignitatum apices maximi licere ſibi cuncta exiſtimantes, & ad ſugillandum contrarios exturbãdosq; meliores pronius inclinati, bene ueſtitos oderat, & eruditos, & opulentos, & nobiles, & fortibus detrahebat, ut ſolus uideretur bonis artibus eminere: quo uitio exarſiſſe principẽ legimus Hadrianũ. Arguebat hic idem princeps timidos ſæpius, maculoſos tales appellans & ſordidos, & infra ſortem humilem amandandos, ad pauores irritos aliquoties abiectius pallens, & quod nuſquam erat inattẽte formidans. quo intellecto magiſter officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira feruere ſentiret, fieri motus quoſdam barbaricos inter alia ſubſerebat: hocq; ille audito, quia timore mox frãgebatur, ut Antoninus Pius erat ſerenus & clemens. Iudices nunquam conſulto malignos elegit: ſed ſi ſemel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inueniſſe ſe prædicabat & Caſsios, columina iuſtitiæ priſca: ſcribensq; hortabatur adſidue, ut noxas uel leues acerbius uindicarent, nec adflictis erat ullum in principis benignitate perfugium: quod ſemper ut agitato mari iactatis portus patuit exoptatus. Finis enim iuſti imperij, ut ſapientes docẽt, utilitas obedientiũ æſtimatur & ſalus. Cõſentaneum eſt uenire poſthæc ad eius actus ſequendos recte ſentientibus & probãdos: cum quibus ſi reliqua temperaſſet, uixerat ut Traianus & Marcus. In prouinciales admodum parcus, tributorum ubiq; molliens ſarcinas, oppidorum & limitum conditor tempeſtiuus, militaris diſciplinæ cenſor eximius, in hoc tantum deerrans, quòd cum gregariorũ etiam leuia puniret errata, potiorum ducũ flagitia progredi ſinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obſurdeſcens: unde Britannici ſtrepitus, & Africanæ clades, & uaſtitas emerſit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi caſtus & foris, nullo contagio conſcientiæ uiolatus obſcœnæ, nihil inceſtum: hancq; ob cauſam tanquam retinaculis petulantiam frenarat aulæ regalis, quod cuſtodire facile potuit. Neceſsitudinibus ſuis nihil indulgẽs: quas aut in ocio reprimebat, aut mediocriter honorauit, abſq; fratre: quem temporis compulſus anguſtijs in amplitudinis ſuæ ſocietatem adſumpſit. Scrupuloſus in deferẽdis poteſtatibus celſis: nec imperante eo prouinciam nummularius rexit, aut adminiſtratio uenũdata, niſi inter initia, ut ſolent occupationis ſpe uel impunite quædam ſceleſta cõmitti. Ad inferẽda propulſandaq; bella ſolertiſsimus, cautus, æſtu Martij pulueris induratus, boni prauiq; ſuaſor & deſuaſor admodũ prudens, militaris rei ordinũ ſcrutãtiſsimus, ſcribens decore uenuſteq; pingẽs, & fingens, & nouorũ inuentor armorũ: memoria ſermoneq; incitato quidẽ ſed raro facundiæ proximo uigens, amator munditiarũ, lętusq; nõ profuſis epulis ſed excultis. Poſtremo hoc moderamine principatus inclaruit, quòd inter religionum diuerſitates medius ſtetit, nec quenquam inquietauit, neq; ut hoc coleretur imperauit aut illud: nec interdictis minacibus ſubiectorum ceruicem ad id quod ipſe coluit inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes ut reperit. Corpus eius lacertoſum & ualidum, capilli fulgor colorisq; nitor, cum oculis cæſiis ſemper obliquũ intuentis & toruum. atq; pulchritudo ſtaturæ, liniamentorũq; recta compago, maieſtatis regię decus implebat. Poſt cõclamata Imperatoris ſuprema, corpusq; conditum ad ſepulturam, ut miſſum Conſtantinopolim inter diuorum reliquias humaretur, ſuſpenſo inſtante procinctu, anceps rei timebatur euentus cohortibus Gallicanis, quæ nõ ſemper dicatæ legitimorũ principum fidei, uelut imperiorũ arbitræ auſuræ nouum quoddam in tempore ſperabantur: hoc tentatores nouitatis adiuuãte, quod geſtorum ignarus etiam tum Gratianus agebat tum Treueros, ubi profecturus eũ morari diſpoſuerat pater. Cum negotium in his eſſet anguſtijs, & tanquam in eadem naui futuri periculorum ſi accidiſſet participes, omnes eadem formidarent, ſedit ſummatum conſilio auulſo ponte, quem compaginarat ante neceſsitas inuadens terras hoſtiles, ut ſuperſtitis Valentiniani mandato Merobaudes protinus acciretur. Hocq; ille, ut erat ſolertis ingenij, quod euenerat ratus, aut forte doctus ab eo per quem uocabatur, rupturum cõcordiæ iura gallicanum militem ſuſpicatus, miſſam ad ſe teſſeram finxit redeundi cum eo ad obſeruãdas Rheni ripas, quaſi furore barbarico crudeſcente. utq; erat ſecrete mandatum, Sebaſtianum principis adhuc ignorantem exceſſum, longius amandauit quietum quidem uirum & placidum, ſed militari fauore ſublatum, & eò maxime tunc cauendum. Reuerſo itaq; Merobaude, altiore cura proſpectum, expedito conſi-

Valentiniani uirtutes

Kk lio

lio Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus uocaretur, in Imperiū cooptandus, centesimo lapide disparatus, degensq; cum Iustina matre in uilla quam Murocinctam appellant. Hocq; continenti omnium sententia confirmato, Cerealis auunculus eius ocyus missus, eundem puerum lectica impositum duxit in castra. sextoq; die post parentis obitum Imperator legitime declaratus, Augustus nuncupatur more solenni. Et licet cum hęc agerentur, Gratianum indigne laturum existimarēt, absq; sui permissu Principem alium institutū, postea metu solicitudine discussa uixere securius, quòd ille ut erat beneuolus & peritus, cōsanguineū pietate nimia dilexit & educauit.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER TRIGESIMVSPRIMVS

INTEREA & Fortunæ uolucris rota, aduersa prosperis semper alternans, Bellonam furijs in ætatem ascitus armabat, mœstosq; trāstulit ad Orientem euentus, quos aduentare præsagiorū fides clara monebat & portentorum. Post multa enim quę uates auguresq; prędixere ueridice, resultabāt canes ululantibus lupis, & querulum quiddam nocturnæ uolucres gemebant & flebile, & squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores, & Antiochiæ per rixas tumultusq; uulgares id in cōsuetudinem uenerat, utquisq; uim se pati existimaret, uiuus ardeat Valens, licētius clamitaret. uocesq; præconum audiebantur assidue, mādantium congeri ligna ad Valentini lauacri succensionem studio ipsius principis conditi. Quæ hunc illi impendere exitum uitæ modo nō aperte loquendo mōstrabant. Super his laruale simulacrum Armeniæ regis, & miserabiles umbræ pauloante in negotio Theodori cæsorum, per quietem stridendo carmina quædā nimirum horrēda multos diris terroribus agitabant. tragula gurgulione cōfecto exanimis uisa est iacens. cuius mors publicorum funerum ęrumnas indicabat amplas & peruulgatas. Deniq; cum Chalcedonos subuerterentur ueteres muri, ut apud Constantinopolim ædificaretur lauacrum, ordine resoluto saxorū, in quadrato lapide, qui structura latebat in media, hi græci uersus incisi reperti sunt, futura plene pandentes.

Ἀλλ᾽ ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατ᾽ ἄστυ χορείαις
τερπόμεναι στροφόωνται ἐϋστεφίας κατ᾽ ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λούτροιο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώραν καὶ μυσίδα γαῖαν.
Παίονα δ᾽ ἱπποβάτην σὺν κέλτοις μαινομένοισιν
Ταυτὸ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.

Totius autem sementem exitij & cladium originem diuersarum, quas martius furor incendio solito miscendo cuncta cōciuit, hanc cōperimus causam. Hunnorū gens, monumentis ueteribus leuiter nota, ultra paludes Męoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Vbi quoniam ab ipsis nascendi primitijs infantum ferro sulcantur altius genæ, ut pilorum uigor tempestiuus emergēs corrugatis cicatricibus hebetet, senescunt imberbes absq; ulla uenustate, spadonibus similes. cōpactis omnes firmisq; mēbris, & opimis ceruicibus prodigiose deformes & pandi, ut bipedes existimes bestias, uel quales in cōmarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte in hominum figuras. sic & in sua uita uisi sunt asperi, ut neq; igni, neq; saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium & semicruda cuiusuis pecoris carne uescantur, quam inter femora sua & equorum terga subsertam, fotu calefaciunt breui. Aedificijs nullis unquam tecti, sed hæc uelut ab usu communi discreta sepulchra declinant. Nec enim apud eos uel arūdine fastigiatum reperiri tugurium potest.

Sed

Sed uagi montes peragrãtes & syluas, pruinas famem sitimq; perferre ab incunabulis assuescũt. Peregre tecta, nisi adigente maxima necessitate, nõ subeunt. nec enim apud eos securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiũtur linteis, uel ex pellibus syluestrium murum consarcinatis. nec alia illis domestica uestis est, alia forensis. sed semel absoleti coloris tunica collo inserta non ante deponitur aut mutatur, quàm diuturna carie in pannulos defluxit defrustata. Galeris incuruis capita tegunt, hirsuta crura corijs munientes hædinis. eorumq; calcei formulis nullis aptati, uetant incedere gressibus liberis. qua causa ad pedestres parum accõmodati sunt pugnas, uerum equis prope affixi duris quidem sed deformibus, & muliebriter ijsdem nõnunquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. In ipsis quiuis in hac natione pernox & perdius emit & uendit, cibumq; sumit & potum, & inclinatus ceruici angustæ iumenti, in altum soporem adusq; uarietatem effunditur somniorum. Et deliberatione super rebus propositis serijs, hoc habitu omnes in commune consultant. Aguntur autem nulla seueritate regali, sed tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quicquid inciderit. Et pugnant nonnunquã lacessiti, sed ineuntes prælia cuneatim uarijs uocibus sonantibus toruum. utq; ad pernicitatem sunt leues & repentini, ita subito de industria dispersi lugescunt, & imposita acie, cũ cæde uasta discurrunt, nec inuadentes uallum, nec castra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eoq; omniũ acerrimos facile dixeris bellatores, quòd procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine arte mira coagmentatis, sed distinctis cominus ferro sine ui respectu con hostesq; dum mucronum noxias obseruant, contortis lacinijs illigant, ut laqueatis resistentium membris equitandi uel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec stiuam aliquando contingit. Omnes enim sine sedibus fixis absq; lare uel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes cum carpentis in quibus habitant. ubi coniuges ex uillis uestimenta contexunt, & coeunt cum maritis, & pariunt, & adusq; pubertatem nutriunt pueros. Nullusq; apud eos interrogatus, respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natusq; procul, & longius educatus. Per inducias infidi, inconstantes, ad omnem auram incidentes, spei nouæ perquam mobiles, totum furori incitansimo tribuentes. inconsultorum animalium ritu, quod honestum inhonestum'ue sit, penitus ignorantes. flexiloqui & obscuri. nullius religionis uel superstitionis reuerentia aliquando districti. auri cupidine immensa flagrantes. adeo permutabiles, & irasci faciles, ut eodem aliquoties die à socijs nullo irritante sæpe descisc ant, iidemq; propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitumq; hominum genus, externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorũ grassatum & cædes, adusq; Achaiam peruenit. Restãt Massagetæ. qui unde sint, uel quas incolant terras (quoniam huc res prolapsa est) consentaneum est demõstrare. geographica perplexitate monstrata, quæ diu multa luda & uaria, tandem repperit ueritatis interna ad Ister aduenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat adusq; amnem Tanaim pertinentes, qui Asiam terminat ab Europa. Hoc transito in immensum extentas Scythiæ solitudines Alani inhabitant, ex mõnium appellatione cognominati, paulatimq; nationes conterminas crebritate uictoriarum attritas ad gentilitatem sui uocabuli traxerũt ut Persæ. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, uicini uerticibus celsis, quos præruptos geluq; torpẽtes aquilones adstringunt. Post quos Vidini sunt & Geloni perquàm feri. qui detractis peremptorũ hostium cutibus indumenta sibi, equisq; tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrsi collimitant, interstincti colore cæruleo corpora simul & crines. & humiles quidem minutis atq; raris, nobiles uero latis fucatis & dẽsioribus notis. Post hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diuersa, humanis corporib. uictitantes quibus ob hęc alimenta nefanda desertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoq; plaga omnis Orienti æstiuo obiecta usq; dum uenitur ad Seras inhabitabilis transit. Parte alia prope Amazonum sedes Alani sunt Orienti accliues, diffusi per populos ac gentes amplas, Asiaticos uergentes in tractus, quas dilatari adusq; Gangen accepi, fluuium intersecantem terras Indorum, mareq; inundantem australe. ibi partiti per utranq; mundi plagam Alani (quorum gentes uarias nunc recensere non refert) licet dirempti spa-

tijs longis per pagos, ut Nomades, uagantur immenſos. æui tamẽ progreſſu ad unum conceſſere uocabulum, & ſummatim omnes Alani cognominantur. mores & media & efferatam uiuendi ſed iam immaturam. Nec enim ulla ſunt illis tuguria, aut uerſandi uomeris curę, ſed carne & copia uictitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quæ operimentis curuatis corticum per ſolitudines cõferunt ſine fine diſtentas. Cumq; ad graminea uenerint in orbiculatam figurã locatis ſarracis ferino ritu ueſcuntur; abſumptisq; pabulis uelut carpentis ciuitates impoſitas uehunt: maresq; ſuprà cum fœminis coeũt. & naſcuntur in his & educũtur infantes: & habitacula ſunt hæc illis perpetua: & quocunq; ierint, illic genuinũ exiſtimant larem. armenta præ ſe agentes cum gregibus paſcunt: maximeq; equini pecoris eſt eis ſolicitior cura. ibi cãpi ſemper herbeſcunt, interſitis pomiferis locis. atq; ideo tranſeuntes quolibet, nec alimẽtis nec pabulis indigent, quod efficit humectum ſolum & crebri fluminum prætermeãtium curſus. Omnis igitur ætas & ſexus imbellis circa uehicula ipſa uerſatur, munijsq; diſtringitur mollib. iuuentus uero equitandi uſu à prima pueritia coaleſcẽs, incedere pedibus exiſtimat uile, & omnes militari diſciplina prudentes ſunt bellatores. Vnde etiam Perſæ, qui ſunt originitus Scythæ, pugnandi ſunt peritiſsimi. Proceri autẽ Alani penè ſunt omnes & pulchri, crinibus mediocriter flauis, oculorũ temperata toruitate terribiles, & armorũ leuitate ueloces, Hunnisq; per omnia ſuppares, uerum uictu mitiores & cultu. latrocinando & uenando, aduſq; Mæotica ſtagna & Cimmeriũ Boſphoron, itidemq; Armenias diſcurrentes & Mediam. Vtq; hominibus quietis & placidis ocium eſt uoluptabile, ita illos pericula iuuãt & bella. Iudicatur ibi beatus, qui in prælio profuderit animã. ſeneſcentes enim & fortuitis mortibus mũdo digreſſos, ut degeneres & ignauos, conuitijs atrocibus inſectãtur. nec quicquam eſt, quod elatius iactent, quàm homine quolibet occiſo. proq; exuuijs glorioſis, interfectorũ auulſis capitibus detractas pelles, pro phaleris iumentis accommodant bellatorijs. Nec templum apud eos uiſitur, aut delubrum, ne tugurium quidẽ culmo tectum cerni uſquã poteſt. ſed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumq; ut Martem, regionum quas circũeunt præſulem, uerecundius colunt. Futura miro præſagiunt modo. nam rectiores uirgas fœminę colligentes, easq; cum incantamentis quibuſdam ſecretis præſtituto tempore diſcernentes, aperte quid portetur, norunt. Seruitus quid ſit ignorabãt omnes generoſo ſemine procreati. Iudicesq; etiam nunc eligunt, diuturno bellandi uſu ſpectatos. Sed ad reliqua textus propoſiti reuertamur. Igitur Hunni peruaſis Alanorũ regionibus, quos Geuthungis confines Tanaitas cõſuetudo nominauit, interfectisq; multis & ſpoliatis, reliquos ſibi concordandi fide pacta iunxerunt, eisq; adiunctis cõfidentius Ermenrichi late patentes & uberes pagos repentino impetu perruperunt bellicoſiſsimi Regis, & per multa uariaq; fortiter facta uicinis nationibus formidati. Qui ui ſubitæ procellæ perculſus, quãuis manere fundatus & habilis diu cunctatus eſt, impendentium tamen diritatem augente uulgatius fama, magnorum diſcriminũ metum uoluntaria morte ſedauit. Cuius poſt obitum Rex Vithimiris creatus reſtitit aliquantiſper Alanis, Hunnis alijs fretus, quos mercede ſociauerat partibus ſuis. Verũ poſt multas, quas pertulit clades, animam effudit in prælio, ui ſuperatus armorum. Cuius parui filij, Viderichi nomine, curam ſuſceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, Duces exerciti & firmitate pectorum noti. qui cum tempore arcto præuenti abieciſſent fiduciam repugnandi, cautius diſcedentes ad amnem Danaſtum peruenerunt, inter Iſtrum & Boriſthenẽ per camporum ampla ſpacia diffluẽtem. Hæc ita præter ſpem accidiſſe doctus Athanaricus Theruingorum Iudex (in quem, ut ante relatum eſt, ob auxilia miſſa Procopio dudum Valens commouerat ſigna) ſtare gradu fixo tentabat, ſurrecturus in uires, ſi ipſe quoq; laceſſeretur, ut cæteri. Caſtris deniq; prope Danaſti margines aggere ut ungorij uallem longius oportune metatis, Mundericum ducem poſtea limitis per Arabiam, cum Lagarimano & optimatibus alijs, aduſq; uiceſimũ lapidem miſit, hoſtium ſpeculaturos aduentum, ipſe aciem nullo turbante interim ſtruens. Verum longe aliter quàm rebatur, euenit. Hunni enim (ut ſunt in coniectura ſagaces) multitudinẽ eſſe longius aliquam ſuſpicati, prætermiſsis quos uiderant, in quietem tanquã nullo obſtante cõpoſitis, rumpente noctis tenebris luna uado fluminis penetrato, id quod erat potiſsimũ elegerũt.

& uenti

& veriti, ne præcursorius index procul agentes absterreat, Athanaricum ipsum ictu petiuere ueloci. Eumq; stupentẽ ad impetũ primum, amicis quibusdã suorum coegerunt ad effugia properare montium præruptorum. Qua rei nouitate maioreq; uẽturi pauore constrictus à supercilijs Gerazi fluminis adusq; Danubium Taifalorum terras præstringens, muros altius erigebat: ac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existimans & salutem. Dumq; efficax opera suscitatur, Hunni passibus eum citis urgebant. & iam oppresserant aduentãtes, ni grauati prædarum onere destitissent. Fama tamen late serpente per Gothorũ reliquas gẽtes, quòd inusitatum antehac hominum genus modo ruens ut turbo mõtibus celsis, ex abdito sinu coortum opposita quæq; cõuellit, corrumpit, populi pars maior, quæ Athanaricum attenuata necessariorum penuria deseruerat, quæritabat domiciliũ remotum ab omni notitia Barbarorum. diuq; deliberans quas eligeret sedes, cogitauit Thraciæ receptaculum gemina ratione sibi cõueniens, quòd & cespitis est feracissimi, & amplitudine fluentorum Istri distinguitur ab aruis patentibus iam peregrini fulminibus martis. hoc quoq; idem residui uelut mente cogitauere cõmuni. itaq; duce Alauiuo ripas occupauere Danubij. missisq; oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, & quiete uicturos se pollicentes & daturos, si flagitasset, auxilia. Dum agũtur hæc in externis, nouos maioresq; solitis casus uersare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quicquid ad pontũ à Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationũ ui subdita sedibus pulsam, circa flumẽ Istrum uagari cum caritatibus suis, disseminantes. Quæ res aspernanter à nostris inter initia ipsa accepta est, hanc ob causam, quòd illis tractibus nõ nisi peracta aut sopita audiri procul à gentibus consueuerunt bella. Verũ pubescente iam fide gestorũ, cui rumor aduentus gentilium addiderat Legatorum, precibus & obtestatione petentium circa flumen suscipi plebem extorrem, negociũ lætitiæ fuit, potius quàm timori, eruditis adulatoribus in maius fortunã Principis extollẽtibus, quòd ex ultimis terris tot tyrocinia Thracenses nec opinanti offerrent, ut collatis in unum suis & alienigenis uiribus inuictum haberet exercitum, & pro militari supplemento quod prouinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus. Hacq; persuasione mittuntur diuersi, qui cum uehiculis plebem trãsferant truculentam. & nauabatur opera diligens, ne qui Romanam Rem euersurus derelinqueretur uel quassatus morbo letali. Proinde permissu Imperatoris transeundi Danubium copiam colendiq; adepti Thraciæ partes, transfretabantur in dies & noctes, nauibus ratibusq; & cauatis arborum alueis agminatim impositi. atq; per amnem longe omnium difficilimum imbriumq; crebritate tunc auctum ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam, & natare conati, hausti sunt plures. Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sanè neq; obscurum est neq; incertum, infaustos transuehendi barbaram plebem ministros, numerum eius cõprehendere calculo sæpe tentantes, conquieuisse frustratos. quem qui scire uelit (ut eminentissimus memorat uates) Libyci uelit æquoris idem discere, quàm multæ zephyro turbentur harenę. Resipiscant tandem memoriæ ueteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Hellespontum occupantes, & discidio quodam fabrili maris, ubi montonis pede quæsitum exponuntur, & turmatim apud Doriscum exercitus recensetur, cõcordante omni posteritate, ut fabulosæ sunt lectæ. Nam postquã innumeræ gentium multitudines per prouincias circumfusæ, pandentesq; se in spacia ampla camporũ, regiones omnes & cuncta opplevere montiũ iuga, fides quoq; uetustatis recenti documẽto firmata est. Et primus cum Alauiuo suscipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & subigendos agros tribui statuerat Imperator. Per id tẽpus nostri limites reseratis obicibus, atq; ut ætnęas fauillas armatorum agmina diffundente Barbaria, cum difficilibus necessitatũ articulis Correctores rei militaris poscerẽt aliquos claritudine gestarum rerum notissimos, quasi læuo quodam numine deligente, in unũ quæsiti potestatibus præfuere castrensibus homines maculosi. quibus Lupicinus antestabat & Maximus, alter per Thracias Comes, dux alter exitiosus, ambo æmuli temeritatis. Quorum insidiatrix auiditas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quæ memorati, uel certe sinen-

tibus ijsdem alij, perditis rationibus in cõmeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quod nec apud sui periculi Iudices absoluere ulla poterat uenia) triste & inauditũ. cum traducti Barbari uictus inopia uexarentur, turpe cõmertium duces inuisissimi cogitarunt. & quantos undiq; insatiabilitas colligere potuit canes pro singulis dederunt mancipijs, inter quę ducti sunt optimatũ. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorũ rex, cum Alatheo & Aphrace, quorũ arbitrio regebatur, itemq; Farnabio, propinquãs Istri marginibus, ut simili susciperetur humanitate obsecrauit Imperatorẽ, Legatis propere missis. quibus ut cõmuni rei conducere uidebatur repudiatis, & quid capesserent anxijs, Athanaricus parumper timescens abscessit, memor Valentẽ dudum cum fœderaretur cõcordia despexisse, affirmantẽ se religione deuinctum, ne calcaret solum aliquando Romanum. hacq; occasione principem firmare pacem in medio flumine coegisse, quã simul tamen ueritus ut adhuc durantẽ ad Caucalandensem locũ altitudine syluarum inaccessum & montium, cum suis omnibus declinauit, Sarmatis inde extrusis. At uero Theruingi iamdudũ transire permissi, prope ripas etiam tum uagabantur, duplici impedimẽto astricti, quòd Ducum dissimulatione perniciosa ne uictui cõgruis sunt adiuti, & tenebantur consulto nefandis nundinandi cõmercijs. Quo intellecto ad perfidiam instantiũ malorũ subsidium uertere dissimulabant, & Lupicinus ne iam deficerẽt pertimescens, eos admotis militib. adigebat ocyus proficisci. Id tempus oportunũ nacti Greuthungi, cũ alibi militibus occupatis, nauigia ultro citroq; discurrere solita, transgressum eorũ prohibentia quiescere perspexissent, ratibus trãsiere male contextis, castraq; à Fritigerno locauere lõgissime. At ille genuina pręuidendi solertia uenturos muniens casus, ut & imperijs obediret & Regibus ualidis iungeret, incedens segnius, Martianopolim tarde peruenit itineribus lentis. Vbi aliud accessit atrocius, quod arsuras in cõmune exitium faces furiales accendit. Alauiuo & Fritigerno ad conuiuium corrogatis, Lupicinus latenti nuncio doctus ab oppidi mœnibus Barbaram plebem opposito milite procul arcebat, introire ad cõparanda uictui necessaria, ut ditioni nostræ obnoxiã & concordem, per preces assidue postulantem. ortisq; maioribus iurgijs inter habitatores & uetitos, adusq; necessitatẽ pugnandi est uentum. Efferatiq; acrius Barbari, cum necessitudines hostiliter rapi sentirẽt, spoliarunt interfectam militũ manum. Quæ accidisse idem Lupicinus latenti nuncio doctus, dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus diu discumbens, uino marcebat & somno, futuri conijciens exitum satellites omnes, qui pro prætorio honoris & tutelæ causa duces præstolabantur, occidit. Hocq; populus qui muros obsidebat dolenter accepto, ad uindictam detentorũ Regum ut opinabatur paulatim augescẽs, multa minabatur & sæua. Vtq; erat Fritigernus expediti cõsilij, ueritus ne teneretur obsidis uice cum cæteris, exclamauit grauiore pugnandũ exitio, ni ipse ad leniendum uulgus sineretur exire cũ socijs, quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos in tumultum exarsit. Hocq; impetrato, egressi omnes, exceptiq; cũ plausu & gaudijs, ascensis equis uolarunt, moturi incitamenta diuersa bellorũ. Hæc ubi Fama rumorum nutrix maligna dispersit, urebatur dimicandi studio Theruingorũ natio omnis, & inter metuẽda multa, periculorumq; prætria maximorũ, uexillis de more sublatis, auditisq; triste sonantibus classicis, iam turmæ prædatoriæ cõcursabant, pilando uillas & incendendo, uastisq; cladib. quicquid inueniri poterat permiscẽtes. Aduersus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus temere magis q; consulte progressus, in nono ab urbe miliario stetit paratus ad decernendũ. Barbariq; hoc cõtemplato, globos irrupere nostrorũ incautos, & parmas suppositis corporib. illidendo obuios hastis perforabãt & gladijs. furoreq; urgẽte cruẽto, & tribuni & pleraq; pars armatorũ periere signis ereptis: præter ducẽ infaustũ, qui ad id solũ inuentus ut cõfligentib. alijs prorsperet ipse semet in fugã, urbẽ cursu concito petijt. Post quę hostes armis induti Romanis, nullo uetãte per uaria grassabãtur. Et quoniã ad has partes post multiplices uentũ est actus, id lecturos (si qui erũt unq;) obtestamur, ne quis à nobis scrupulose gesta uel numerũ exigat peremptorũ, qui cõprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, ueritate nullo uelata mẽdacio, ipsas rerũ digerere summitates, cũ explicandę rerũ memorię ubiq; debeat integritas fida. Negãt antiquitatũ ignari tantis malorũ tenebris offusam aliquan-

aliquãdo fuisse Rẽp. sed falluntur malorũ recentium stupore cõfixi. Nãq; si superiores
uel recẽs prӕteritӕ reuoluãtur ӕtates, tales tamq; tristes rerũ motus sӕpe cõtigisse mõ-
strabũt. Inundarũt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente cũ Cimbris.
sed post inflictas Rei Rom. clades immẽsas, ultimis prӕlijs per duces amplissimos su-
perati, quid potestas martia de habitu prudẽtiӕ ualeat, radicitus extirpati discriminib.
didicere supremis. Marco itidẽ moderante Imperiũ, in unum spirando uesania gentiũ
dissonarum, post bellorũ fragores immensos, post urbiũ captarum & direptarũ & pes-
sum cõcitas proratoris interitus partes eorũ exiguas reliquisset intactas. Verum mox
post calamitosa dispendia res in integrũ sunt restitutӕ: hac gratia, quòd nondũ solutio
re mollicie sobria uetustas infecta, nec ambitiosis mẽsis, nec flagitiosis quӕstibus inhia
bat: sed unanimanti ardore summi & infimi inter se cõgruentes, ad speciosam pro Re-
pub. mortem tanq; ad portum aliquẽ tranquillum properabant & placidum. Duobus *Scytharum*
nauium milibus perrupto Bosphoro & litoribus Propontidis Scythicarum gentiũ ca *eruptio*
teruӕ transgressӕ, ediderunt quidẽ acerbas terra mariq; strages, sed amissa suorũ parte
maxima reuerterunt. Ceciderũt dimicando cũ Barbaris Imperatores Decij pater & fi-
lius. Obsessӕ Pamphyliӕ ciuitates, insulӕ populatӕ cõplures, inflãmata Macedonia,
omnis diu multitudo Thessalonicam circũsedit, itidemq; Cyzicũ. Anchialos capta, &
tempore eodem Nicopolis, quã indicium uictoriӕ cõtra Dacos Traianus cõdidit Im- *Nicopolis*
perator. Post clades acceptas illatasq; multas & sӕuas, excisa est Philippopolis, cẽtum
hominũ milibus (nisi fingũt annales) intra mœnia iugulatis. Vagatiq; per Epirũ Thes-
saliamq; & omnẽ Grӕciam licentius hostes externi. Sed assumpto in Imperiũ Claudio
glorioso ductore, & eodẽ honesta morte prӕrepto, per Aurelianũ acrem uirum & seue
rissimũ noxarum ultorẽ pulsi per longa sӕcula siluerũt immobiles. nisi quòd postea la
trocinales globi uicina cũ sui exitio acrius incursabant. Verũ ea persequar unde diuer
ti. Hoc gestorum textu circũlato nuncijs densis, Sueridus & Colias, Gothorũ optima-
tes, cũ populis suis longe ante suscepti, & curare apud Hadrianopolim hyberna dispo
siti, salutem suam ducentes antiquissimã omniũ, ociosis animis accidentia cuncta con-
tuebantur. Verum Imperatoris literis repẽte perlatis; quibus transire iussi sunt in Hel
lespontum, uiaticum cibos biduiq; dilationẽ tribui sibi sine tumore poscebant. Quod
ciuitatis magistratus ferens indigne (succensebat enim ijsdem ob rem suam in subur-
bano uastatam) plebem omnem cum fabricensibus, quorum illic ampla est multitudo,
productam, in eorum armauit exitium, iussisq; bellicũ canere buccinis, ni abirent ocy-
us, ut statutum est, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo prӕter spem Go-
thi perculsi, & concito quàm considerato ciuium assultu perterriti, steterunt immobi-
les. laceratiq; ad ultimum detestatione atq; conuitijs, & tentati missilium iactibus raris,
ad defectionem erupere confessam. & cӕsis plurimis, quos impetus deceperat petu-
lantior, auersisq; residuis & telorum uarietate confixis, habitu iam Romano cadaue-
ribus spoliatis armati, uiso propius Fritigerno iunxerunt semet, ut morigeri socij: ur-
bemq; clausam obsidionalibus ӕrũnis urgebant. In qua difficultate diutius positi pas-
sim & promiscue ruebant: eminensq; aliquorum audacia peribat inulta, multiq; sagit-
tis & rotatis per fundas lapidibus interibant. Tunc Fritigernus frustra cum tot cladi-
bus colluctari homines ignaros obsidendi contemplans, relicta ibi manu sufficiente
abire negocio imperfecto suasit, pacem sibi esse cum parietibus memorans, suadensq;
ut populandas opimas regiones & uberes absque discrimine ullo, uacuas prӕsidijs
etiam tum adorirentur. laudato Regis consilio, quem cogitatorum norant fore soci-
um efficacem, per Thraciarum latus omne dispersi caute gradiebantur, dedititijs uel
captiuis uicos uberes ostendentibus, eos prӕcipue ubi alimẽtorum reperiri satias di-
cebatur: eo maxime adiumento, prӕter genuinam erecti fiduciam, quòd confluebat
ad eos indies ex eadem gente multitudo, dudum à mercatoribus uenundati, adiectis
plurimis quos primo transgressu necati inedia, uino exili uel panis frustis mutaue-
re uilissimis. Quibus accessere sequendarum auri uenarum periti non pauci, uectiga-
lium perferre non sufficientes sarcinas graues. susceptiq; libenti consensione cuncto-
rum, magno usui ijdem fuere ignota peragrãtibus loca, conditoria frugum occulta &
latebras hominum & receptacula secretiora monstrando: nec quicquam, nisi inacces-

ſum & deuium, præeuntibus ijſdem manſit intactum. ſine diſtantia enim ætatis uel ſe-
xus, cædibus incendiorumq́ magnitudine cuncta flagrabant: abſtractisq́ ab ipſo ube-
rum ſuctu paruulis & necatis, raptæ ſunt matres, & uiduatæ maritis coniuges ante o-
culos cæſis: & puberes adultiq́ pueri per parentum cadauera tracti ſunt. Senes deniq́
multi, ad ſatietatem uixiſſe clamantes, poſt amiſſas opes cum ſpecioſis fœminis, mani-
bus poſt terga contortis, defletisq́ gentilium fauillis ædium, ducebātur extorres. Hęc
ex Thracijs magno mœrore accepta Valentem principem in ſolicitudines uarias di-
ſtraxerunt. & confeſtim Victore magiſtro Equitum miſſo ad Perſas, ut ſuper Arme-
niæ ſtatu pro captu rerum componeret impēdentium, ipſe Antiochia protinus egreſ-
ſurus, ut Conſtantinopolim interim peteret, Profuturum præmiſit & Traianum am-
bo Rectores, anhelantes quidem altius, ſed imbelles. Qui cum ad loca ueniſſent, ubi
particulatim perq́ ſurta magis & latrocinia multitudo minui deberet hoſtilis, ad id
quod erat pernicioſum intempeſtiue conuerſi, legiones ab Armenia ductas oppoſuere
ueſanum adhuc ſpirantibus Barbaris, opere quidem martio ſæpe recte compertas, ſed
impares plebi immenſæ, quæ celſorum iuga mōtium occuparat & campos. Hi nume-
ri nondum experti, quid cum deſperatione rabies ualeret indomita, truſo hoſte ultra
Hemi montis abſciſos ſcopulos faucibus inſidere præruptis, ut Barbaros locis inclu-
ſos nunquam reperiens exitū diuturna conſumeret fames, & operirentur ipſi Frigeri-
dum ducem cū Pannonicis & tranſalpinis auxilijs aduētantem, quem petitu Valentis
Gratianus ire diſpoſuit in procinctū, laturum ſuppetias his, qui ad ultimum uexaban-
tur exitium. Poſt quem Richomeres Domeſticorū tunc Comes, imperatu eiuſdē Gra-
tiani motus è Gallijs properauit ad Thracias, ductās cohortes aliquas nominetenus.
quarum pars pleraq́ deſeruerat (ut iactauere quidam) Merobaudis ſuaſu, ueriti ne de-
ſtitutæ adminiculis Galliæ uaſtarentur, licenter Rheno perrupto. Verum articulorum
dolore Frigerido præpedito, uel certè (ut obtrectatores finxere maleuoli) morbū cau-
ſante ne feruentibus prælijs intereſſet, uniuerſos regens ex communi ſententia Richo-
meres Profuturo ſociatur & Traiano, tendētibus prope oppidum Salices. unde haud
longo ſpacio ſeparatum uulgus inæſtimabile Barbarorū, ad orbis rotundi figurā mul-
titudine digeſta plauſtrorum, tāquam intramuranis cohibita ſpatijs, ocio fruebatur &
ubertate prædarū. Præuia igitur ſpe meliorū Romani Duces, ſi fors copiam attuliſſet
auſuri aliquid glorioſum, Gothos quicquid molirentur ſagaciter obſeruabant: id ſcili-
cet præſtruentes, ut ſi aliò caſtra mouiſſent, quod fecere creberrime, terga ultimorum
adorti plures proſoderent confiſi, magnamq́ ſpoliorū auerterent partem. Hoc intelle-
cto hoſtes, uel transfugarū indicijs docti, per quos nihil latebat incognitū, in eodem lo-
co diu manſerunt. ſed oppoſiti exercitus metu præſtricti, aliorūq́ militū, quos affluere
iam ſperabāt, teſſera data gētili, per diuerſa prope diffuſas acciuere uaſtatorias manus,
Carrago cuiq́ optimatū acceptas: ſtatimq́ incenſis malleolis ad carraginem, quā ita ipſi appel-
lant, alitì uelocitate regreſſæ, incentiuum audendi maiora popularibus addiderūt. Ni-
hil poſt hæc inter partes, pręter inducias, laxatū eſt breues. Reuerſis enim his, quos ne-
ceſsitas euocarat, plebs omnis intra ſeptorū ambitum etiā tum contruſa immaniter fre-
mens, animisq́ concita truculentis, experiri poſtrema diſcrimina, nec principibus gen-
tis qui aderant renuentibus, cruditate feſtinabat. Et quoniā hæc ſole agebantur exte-
mo, noxq́ aduētans ad quietē inuitos retinebat & mœſtos, capto per ociū cibo ſomni
manſerūt expertes. Cōtrà Romani his cognitis, ipſi quoq́ exſomnes uerebant hoſtes,
& male ſanos eorū ductores, ut rabidas feras, euentū (licet ancipitem) ut numero ſatis
inferiores, proſperū tamen ob iuſtiorem ſui cauſam mentib. expectātes impauidis. Ca-
dēte itaq́ protinus die, ſigno ad arma capiēda ex utraq́ parte per lituos dato, Barbari
poſtq́ inter eos ex more iuratū eſt, tumuloſos locos appetere tētauerūt: quo exinde per
procliue rotarū modo obuios impetu conuoluerent acriore. Hocq́ uiſo ad ſuos quiſq́
manipulos properās miles, ſtabili gradu cōſiſtens, nec uagabat̃, nec relictis ordinibus
procurſabat. Ergo ubi utrinq́ acies cautius incedētes greſſu ſteterūt immobili, toruita-
te mutua bellatores luminib. ſe cōtuebant̃ obliquis. & Romani quidē uoce undiq́ mar-
tia cōcinentes, à minore ſolita ad maiorē ꝓtolli, quā gentilitate appellant barritū, uires
ualidas erigebāt. Barbari uero maiorū laudes clamorib. ſtridebāt inconditis: interq́ ua-

rios sermones dissoni strepitus leuiora procemia tentabantur. Iamq; uerutis & similibus alijs utrinq; semet eminus lacessentes, ad conferendas coiere minaciter manus: & scutis in testudinũ formam coagmentatis, pes cum pede collatus est: Barbariq; ut reparabiles semper & celeres, ingẽtes clauas in nostros cõijcientes ambustas, mucronesq; acrius resistentium pectoribus illidentes, sinistrum cornu perrumpunt. quod inclinatum subsidialis robustissimus globus, propinquo latere fortiter excitus, hærente iam eoborte ceruicib. sustentauit. Feruẽte igitur densis cædibus prælio, in confertos quisq; promptior ruens, ritu grandinis undiq; uolitantibus telis oppetebat, & gladijs. & sequebantur equites hincinde, fugientium occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidemq; altrinsecus pedites lapsorum, timore impeditorum, secantes suffragines. Et cum omnia cæsorum corporibus opplerẽtur, iacebant inter eos quidam semianimes spem uitæ inaniter usurpando. alij glande fundis excussa, uel harundinibus armatis ferro, confixi. quorũdam capita, per medium frontis & uerticis mucrone distincta, in utrunq; humerum magno cum horrore pendebant. & pertinaci concertatione nondum lassatæ æquo marte partes semet altrinsecus afflictabãt. nec de rigore genuino quisquam remittebat, dum uires animorũ alacritas excitaret. Diremit tamen internecíua certamina cedens uespero dies, & cunctis qua quisq; potuit incomposite discedentibus. residui omnes repetũt tentoria tristiores. Humatis deniq; pro locorũ & temporis ratione honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua perẽptorum corpora diræ uolucres consumpserunt, assuetæ illo tempore cadaueribus pasci, ut indicant nunc usq; albentes ossibus campi. Constat tamen in numero longe minore Romanos, cum ea copiosa multitudine colluctatos, funerea multa perpessos, nõ tamen sine deflendis ærumnis exagitasse barbaram plebem. His casibus præliorum ita luctuose finitis, nostri proximos Martianopoleos petiuere secessus. Gothi intra uehiculorum anfractus sponte sua contrusi, nũquam exinde per dies septem egredi uel uideri sunt ausi, ideoq; oportunitatem milites nacti immẽsas alias Barbarorũ cateruas inter Hemimontanas angustias clauserũt, aggerum obiectu excelsorum: hac spe nimirum, ut inter Istrum & solitudines perniciosa hostium multitudo compacta, nullosq; reperiẽs exitus, periret inedia, cunctis utilibus ad uiuendum in ciuitates ualidas comportatis: quarum nullam etiam tum circumsedere conati sunt, hæc & similia machinari penitus ignorantes. Postquæ repetiuit Gallias Richomeres, ob maiorem præliorum fremitum, qui sperabatur, inde adminicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Merobaude Consulibus agebantur, anno in autumnum uergẽte. Inter quæ Valens audito lugubri bellorum direptionumq; euentu, Saturnino equestris exercitus ad tempus cura commissa, suppetias Traianum offerentem misit & Profuturum. Forteq; ijsdem diebus per Scythiæ regiones & Mœsiæ omnibus quæ poterant mandi consumptis, feritate urgente pariter & inopia, Barbariq; molibus magnis ardebant. hocq; sæpe tentato cum obruerentur uigore nostrorum, per asperitates scruposas ualide resistentium, adacti necessitate postrema Chunorum & Alanorum aliquos ad societatem spe prædarum ingentium asciuerunt. Quo cognito Saturninus (iam enim aderat & prætenturas stationesq; disponebat agrarias) paulatim colligens suos, digredi parabat consilio non absurdo: ne subita multitudo, ut immanis pulsus undarum obicibus ruptis emissus, conuelleret leui negocio cunctos, suspecta loca accuratius obseruantes. Deinde post reseratas angustias, abitumq; militis tempestiuum, incomposite qua quisque clausorum potuit, nullo uetante turbandis incubuit rebus. & uastabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impune, ab ipsis tractibus quos prætermeat Ister exorsi, adusq; Rhodopen & tractum, qui immensa disterminat maria, rapinis & cædibus sanguineq; & incendijs & liberorum corporum corruptelis omnia fœdissime permiscentes. Tunc erat spectare cũ gemitu facta dictu uisuq; prædita, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequam proderent in lucem impia tollerantibus multa. implicatos alios matribus paruulos, & puberum audire lamenta puellarumq; nobilium, quarum stringebat fera captiuitas manus. Postq; adulta uirginitas, castitasq; nuptarum ore affecto flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte (licet cruciabili) præuenire. Inter quæ cum be-

luæ

luæ ritu traheretur ingenuus pauloante diues & liber, de te Fortuna, ut inclemẽti querebatur & cæca, quæ eum puncto tẽporis breuioris extortum & dulcedine caritatum domoq; extortem, quam cõcessisse uidit in cinerem & ruinas, aut lacerandũ membratim, aut seruiturum sub uerberibus & tormentis crudo deuouisti uictori. Barbari tamen, uelut diffractis caueis bestiæ, per spatiorũ amplitudines fusius incitati, oppidum peruere nomine Dibaltum, ubi Tribunum Scutariorum Barzymerem inuẽtum cum suis cornutisq; & alijs peditum numeris castra ponentem assiliunt, eruditum puluere militari Rectorem. Qui confestim (ut adigebat necessitas instantis exitij) iussa canere bellicum tuba lateribus firmatis, prærupit cum promptis accinctis ad prælium, fortiterq; resistendo pari pugnandi sorte discessisset, ni eum equitum accursus quamplurimum anhelum circũuenisset & fessum. & ita cecidit interfectis Barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat. Re in hunc modum peracta, Gothi quid postea molirentur incerti, quæritabant Frigeridũ tanquam obicem ualidum ubi reperirent excisuri: & cultiore uictu somnoq; parumper assumpto, eum sequebantur ut feræ, docti quód Gratiani monitu reuersus in Thracias, & prope Berœam uallo metato, euentus rerum speculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propositum discursione rapida maturabant. ille uero regendi conseruandiq; militis non ignarus, id quod cogitatum est suspicatus, uel exploratorum relatione quos miserat aperte instructus, per mõtium celsa siluarumq; densitates ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei Fors obtulit insperata. Repedando enim, congregatosq; in cuneos sensim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium cum uastatorijs globis uagantem licentius occupauit, ducentemq; Taifalos nuper in societatem adhibitos: qui si dignum est dici, nostris ignotarum gẽtium terrore dispersis, transiere flumen direpturi uacua defensoribus loca. eorum cateruis subito uisis certare cominus dux cautissimus parans, adortusq; nationes, oppressit grassatores minãtes etiam tum acerba: trucidassetq; omnes ad unum, ut ne nũtius quidem cladis post appareret, ni cum alijs multis perempto Farnobio, metuendo antehac incensore turbarum, obtestatus prece impẽsa superstitibus pepercisset: uiuosq; omnes circa Mutinam Regiumq; & Parmã, Italica oppida, rura culturos exterminauit. *Taifali* Hanc Taifalorum gentem turpem ac obscœnæ uitæ flagitijs ita accepimus mersam, ut apud eos nefandi cõcubitus fœdere copulentur maribus puberes, ætatis uiriditatem in eorum pollutis usibus consumpturi. pórro si qui iam adultus aprum exceperit solus, uel interemerit ursum immanem, colluuione liberatur incesti. Hæc autũno uergente in hyemem funesti per Thracias turbines conuerrebant: quæ temporum rabies, uelut cũcta cientibus Furijs, ad regiones quoq; longinquas progrediens late serpebat. & iam Lentiensis Alemannicus populus, tractibus Retiarum confinis, per fallaces discursus, uiolato fœdere dudum concepto, collimitia nostra tentabat. Quæ clades hinc exitiale primordium sumpsit. Ex hac natione quidam inter Principis armigeros militans, poscente negocio reuersus in larem, ut erat in loquendo effusior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet accersitu Valentis patrui Gratianum Orientem uersus mox signa moturum: ut duplicatis uiribus repellãtur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum excidium coniurati. Quibus auide Lentienses acceptis, ipsi quoq; hæc quasi uicini cernentes, ut sunt ueloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum gelu peruium pruinis Februario mense tendentes, prope cum Petulantibus Celtæ, non sine sui iactura afflictos, grauiter adultis uitibus auerterũt. Verum retrocedere coacti, Germaniq; noscentes exercitus plerãq; partem in Illyricum, ut Imperatorem mox affuturum prægressam, exarsere flagrantius. maioraq; conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus uel septuaginta, ut quidam laudes extollendo principis iactitarũt, sublati in superbiam nostra confidentius irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus quas præmiserat in Pannonias, cõuocatisq; alijs quas in Gallijs retinuerat dispositio prudens, Nannieno negocium dedit uirtutis sobriæ Duci. eiq; Mallobaudem iunxit pari potestate collegam Domesticorum Comitem, Regemq; Francorum uirum bellicosum & fortem. Nannieno igitur pensante fortunarum uersabiles casus, ideóque

cunctan

cunctandum eſſe cẽſente, Mallobaudes autem pugnandi cupiditate raptatus, ut conſueuerat ire in hoſtem, differendi impatiens, angebatur. Proinde horrifico aduerſum fragore torrente, primum apud Argentariã ſigno per cornicines dato, concurri eſt cœptum. ſagittarum uerutorumq; miſsiliũ pulſibus crebriores hincindeq; ſternebantur. Sed in ipſo præliorum ardore infinita hoſtium multitudine milites uiſa, uitãteſq; aperta diſcrimina, per calles conſitas arboribus & anguſtas ut quiſq; potuit diſperſi, paulo poſtea ſtetere fidentius, & ſplendore cõ ſimili, proculq; nitore fulgentes armorum, Imperatorij aduentus iniecere Barbaris metum. Qui repente uerſi in terga, reſiſtenteſq; interdum, ne quid ultimæ rationis omitterẽt, ita ſunt cæſi, ut ex prædicto numero non pluſquam quinq; milia, ut æſtimabatur, euaderent, denſitate nemorum tecti: inter complures alios audaces & fortes Rege quoq; Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Hac læti ſucceſſus fiducia Gratianus erectus, iamq; ad partes tendens Eoas, ſeuorſus flexo itinere latenter Rheno trãſito, ſpe incitatior bona, uniuerſam (ſi id tentanti Fors affuiſſet) delere ſtatuit malefidam & turbarum auidam gentem. Hocq; urgentibus alijs ſuper alios nũtijs cognito, Lentienſes erumnis populi ſui ad internitionem penè deleti, & repentino principis aduentu defixi, quid capeſſerent ambigentes, cum neq; repugnandi neq; agendi aliquid aut moliendi laxamentum poſſent inuenire uel breue, impetu celeri obſeſſos petiuerũt inuijs cautibus colles. abruptiſq; per ambitum rupibus inſiſtentes, rebus charitatibuſq; ſuis quas ſecum duxerãt omni uirium robore propugnabant. Qua difficultate perpẽſa, uelut murorum obicibus opponendi per legiones ſingulas quingenti milites legũtur armati, uſu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quod uerſari inter anteſignanos uiſebatur acriter princeps, montes ſcandere nitebantur, tanquam uenaticas prædas ſi calcaſſent editiora confeſtim ſine certamine ullo rapturi. Exorſumq; prælium uergente in meridiem die tenebræ quoq; occupauere nocturnę. Quippe magno utriuſq; partis pugnabatur exitio. cædebant, cadebantq; noſtrorum non pauci, ſimul arma Imperatorij comitatus auro colorumq; micantia claritudine, iaculatione põderum denſa confringebantur. Et inde diu reputante Gratiano cum optimatibus, pernitioſum apparebat & irritum, contra aſperitates aggerum prominentium intempeſtiua cõtendere pertinacia: multiſq; (ut in tali negocio) uariatis ſentẽtijs, ocioſo milite circũuallari placuit Barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verum cum obſtinatione ſimili renitentes Germani peritiq; regionum petiſſent alios mõtes, his quos ante inſiderant altiores, conuerſus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine ſemitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienſes intentum iugulis ſuis omni perſeuerandi ſtudio cõtemplantes, poſt deditionem, quam impetrauere ſupplici prece, oblata (ut præceptum eſt) iuuentute ualida noſtris tyrocinijs permiſcenda, ad genitales terras innoxij ire permiſsi ſunt. Hanc uictoriam oportunam & fructuoſam, quæ gentes hebetauit Occiduas, ſempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu eſt, quanto cum uigore exerta celeritate aliorſum properans expediuit. Præclaræ indolis adoleſcens, facundus & moderatus & bellicoſus & clemens, ad æmulationem lectorum progrediens principum dum etiam tum lanugo genis inſerperet ſpecioſa, ni uergens in ludibrioſos actus natura, laxantibus proximis, ſemet ad uana ſtudia Cæſaris Commodi conuertiſſet: licet hic incruẽtus. Vt enim ille quia perimere iaculis plurimas feras ſpectãte cõſueuerat populo, & centũ leones in amphitheatrali circulo ſimul emiſſos telorũ uario genere nullo geminato uulnere contruncauit, ultra hominẽ exultauit: ita hic quoq; intra ſepta, quę appellant uiuaria, ſagittarũ pulſibus crebris dẽtatas cõficiens beſtias, incidentia multa parui ducebat & ſeria: eo tẽpore quo etiam ſi Imperium Marcus regeret Antoninus, ægre ſine collegis ſimilibus & magna ſobrietate cõſiliorum lenire luctuoſos Reipub. poterat caſus. Diſpoſitis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res nationeſq; poſcebant, & punito ſcutario proditore, qui feſtinare Principẽ ad Illyricũ, Barbaris indicarat: Gratianus exinde digreſſus per caſtra, quib. Felicis Arboris nomẽ eſt, per inaureatũ ad opitulandũ oppreſſæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iiſdẽq; diebus Frigerido multa atq; utilia pro ſecuritate cõmuni ſolertiſsime cogitanti, munireq; properãti Succorũ anguſtias; ne diſcurſatores hoſtes &

leues

leues, tanquam exæstuantes ui torrentes per Septentrionales prouincias fusius uagarentur, successor Maurus nomine mittitur Comes, uenalis ferociæ specie & ad cuncta mobilis & incertus. is est, quem præteritorũ textu retulimus, ambigenti super corona capiti imponenda Iuliano Cæsari, dum inter eius armigeros militaret, ac regiam custodiret, torquem obtulisse collo abstractam: remotusq; in ipsa uertigine pereuntium rerum dux cautus & diligens, cum etiam si dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci, negociorum magnitudine poscente deberet. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine uiarum emensa uenit Constantinopolim, ubi moratus paucissimos dies, seditioneq; populariũ leui pulsatus, Sebastiano paulo ante ab Italia ut petierat misso, uigilantiæ notæ ductori, pedestris exercitus cura cõmissa, quem regebat antea Traianus, ipse ad Melanthiada uillam Cæsarianam profectus, militem stipendio fouebat & alimẽtis & blanda crebritate sermonũ. Vnde cum itinere edicto per tesseram Nicen uenisset, quæ statio ita cognominatur, relatione speculatorum didicit, refertos opima Barbaros præda à Rhodopeis tractibus prope Hadrianopolim reuertisse. Qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere festinant, circa Beroiam & Nicopolim gẽtibus præsidijs fixis: atq; ilico ut oblatæ occasionis maturitas postulabat, cũ trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus. Qui itineribus celeratis cõspectus prope Hadrianopolim, obseratis inde portis iuxta adire prohibebatur: ueritis defensoribus, ne captus ab hoste ueniret & subornatus, atq; contingeret aliquid in ciuitatis perniciẽ, quale per aliũ acciderat Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt alpium Iuliarum. Agnitus tandẽ (licet sero) Sebastianus, & urbẽ introire permissus, cibo & quiete curatis pro copia quos ductabat, secuta luce impetu clãdestino erupit. uesperaq; intendente, Gothorum uastatorijs cuneis prope flumen Hebrum subito uisis, paulisper opertus aggerib. & frutectis obscura nocte suspẽsis passibus incõpositos aggressus est: id quoq; præstãs, ut præter paucos quos morte uelocitas exemerat pedũ, interirent reliqui omnes: prędamq; retraxit innumeram, quàm nec ciuitas cœpit, nec planicies lata camporũ. Qua causa percitus Fritigernus extimescẽs, ne dux ut sępe audierat impetrabilis dispersos licenter suorum globos, raptuiq; intentos cõsumeret, improuisos adoriens, reuocatis omnibus prope Cabylen oppidum, cito discessit, ut agentes in regionibus patulis, nec inedia, nec occultis uexarentur insidijs. Dum hæc aguntur in Thracijs, Gratianus docto literis patruo, qua industria superauerit Alemãnos, pedestri itinere præmissis impedimentis & sarcinis, ipse eum expeditiore militũ manu permeato Danubio, delatus Bononiã, Sirmium introijt. & quatriduũ ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus interuallatis afflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus amisit sequentiũ paucos. Iisdẽq; diebus exagitatus ratione gemina Valens, quòd Lentienses cõpererat superatos, quodq; Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat, è Melanthiade signa commouit, æquiperare facinore quodam egregio adolescentem properans filium fratris, cuius uirtutibus urebatur. ducebatq; multiplices copias nec contemnendas, nec segnes. quippe etiam ueteranos ijsdem iũxerat plurimos. Inter quos & honoratiores alij, & Traianus procinctus est, pauloante magister Armorum. Et quoniam exploratione solicita cognitum est, cogitare hostes fortibus præsidijs itinera claudere, per quæ commeatus necessarij portabantur, occursum est huic conatui cõpetenter ad retinendas oportunitates angustiarum, quæ prope erãt, peditibus sagittarijs & equitum turma citius missa. triduoq; proximo cum Barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per deuia quindecim millibus passuum à ciuitate discreti stationem peterent Nicen, incertũ quo errore procursatoribus omnem illam multitudinis partem quam uiderant in numero decem millium esse firmantibus, Imperator procaci quodam calore perculsus ijsdem occurrere festinabat. Proinde agmine quadrato incedẽs prope suburbanum Hadrianopoleos uenit. ubi uallo sudibus fossaq; firmato, Gratianum impatienter operiens, Richomerem Comitem Domesticorum suscepit, ab eodem Imperatore præmissum cum literis, ipsum quoq; uenturum mox indicantibus. Quarum textu oratus ut præstolaretur pau

liſper periculorum participem, néue abruptis diſcriminibus temere ſemet cõmitteret ſolum, adhibitis in conſilium poteſtatibus uarijs, quid facto opus eſſet, deliberabat. & cum Sebaſtiano auctore, quidam protinus eundum ad certamen urgerent, Victor nomine magiſter Equitũ armatus, ſed cunctator & cautus, eadem ſentiẽtibus multis, Imperij ſocium expectari cenſebat: ut incrementis exercitus gallicani aſcitis, opprimeretur leuius tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funeſta Principis deſtinatio, & adulabilis quorundam ſententia regiorũ: qui ne penè iam partę uictoriæ (ut opinabantur) cõſors fieret Gratianus, properari curſu celeri ſuadebant. Et dum neceſſaria parabantur ad decernendũ, Chriſtiani ritus presbyter (ut ipſi appellant) miſſus à Fritigerno Legatus cũ alijs humilibus uenit ad Principis caſtra. ſuſceptusq; leniter, eius deniq; ductoris obtulit ſcripta, petẽtis propalam ut ſibi ſuisq;, quos extorres patrijs larib. rapidi ferarum gentiũ exegere diſcurſus, habitãda Thracia ſola cum pecore omni cõcederetur & frugibus: hoc impetrato, ſpõdentis perpetuã pacem. Pręter hæc idem Chriſtianus, ut cõſcius arcanorum & fidus, ſecretas alias eiuſdẽ Regis obtulit literas, qui aſtu & ludificãdi uarietate nimiũ ſolers docebat Valentẽ, quaſi mox amicus futurus & ſocius, aliter ſe popularium ſæuitiã mollire non poſſe, uel ad conditiones rei Romanæ profuturas allicere, niſi ſubinde armatũ ijſdem iuxta monſtraret exercitũ, & timore imperatorij nominis intentato, eos à pernicioſo pugnãdi reuocaret ardore. Et Legati quidem ambigui fruſtra habiti diſceſſerũt. Exoriẽte uero aurora diei, quem quintũ Iduum Auguſtarũ numerus oſtendit annalis, ſigna præpropere cõmouentur, impedimentis & ſarcinis prope Hadrianopoleos muros cũ legionũ tutela cõgrua collocatis. Theſauri enim & principalis fortunæ inſignia cętera, cum Profecto & Conſiſtorianis ambitu mœniũ tenebantur. Decurſis itaq; uiarũ ſpatijs cõfragoſis, cũ in medium torridus ꝓcederet dies, octauo tandem hoſtiũ carpenta cernũtur, quæ ad ſpeciẽ rotunditatis detornata digeſtaq;, exploratorũ relatione affirmabãtur. Atq;, ut mos eſt, ululante barbara plebe ferũ & triſte, Romani duces aciem ſtruxere, et antepoſito dextero cornu equitũ, itinera primo peditatus pars maxima ſubſidebat. Cornu aũt equitum læuũ diſiectis adhuc per plurimis, ſumma difficultate cõductum properabat paſsib. citis. Dũq; idẽ cornu, nullo etiamnũ interturbãte extẽditur, horrendo fragore ſimulantib. armis, pulſuq; minaci ſcutorũ territi Barbari, quoniã pars eorum cum Alatheo & Safrage procul agens, & accita, nõ dum fœderaturos pacem miſere Legatos. Eorũ dum uilitatẽ deſpicit Imperator, ut firma fierẽt paciſcenda, optimates poſcens idoneos mitti, illi de induſtria cũctabantur, ut inter fallaces inducias equites ſui redirent, quos affore iam ſperabant: & miles feruore calefactus æſtiuo, ſiccis faucibus cõmarceret, relucente amplitudine camporũ incendijs, quos lignis, nutrimẽtisq; aridis ſubditis ut hoc fieret, ijdẽ hoſtes urebant. Cui malo aliud quoq; accedebat exitiale, quòd homines & iumenta cruciabat inedia grauis. Inter quæ Fritigernus, callidus futuri cõiector, martẽq; pertimeſcens ancipitem, uelut caduceatorẽ unũ è plebe, ſuo miſit arbitrio, petẽs nobiles quoſdam & electos ad ſe propediem obſides mitti, impauidus ipſe uim militarẽ laturus & neceſſaria. Laudato probatoq; formidati Ducis propoſito, tribunus Equitius, cui tunc erat cura Palatij credita, Valentis propinquus, aſſentiẽtibus cunctis ire pignoris loco mature diſponitũ. Quo renitente, quia ſemel captus ab hoſtibus, lapſusq; à Dibalto, uerebatur eorũ irrationabiles motus, Richomeres ſe ſpõte obtulit propria ire: qui promiſerat libens, pulchrũ hoc quoq; facinus & uiro cõuenire exiſtimans forti. iamq; pergebat indicia dignitatis & nataliũ daturus. Eo ad uallũ hoſtile tendente ſagittarij & ſcutarij, quós Baturius Iberus quidã tũc regebat & Caſsio, auidius impetu calenti progreſſi, iamq; aduerſis cõnexi, ut immature proruperãt, ita inerti diſceſſu primordia belli fœdarunt. Hocq; impedimẽto conatus intẽpeſtiui & Richomeris alacritas fracta eſt nuſquam ire permiſsi, & equitatus Gothorũ cum Alatheo reuerſus & Safrage Alemannorũ manu permixta, ut fulmen prope montes celſos excuſſus, quoſcũq; accurſu ueloci inuenire cominus potuit, incitata cæde turbauit. Cumq; arma ex latere omni concuterentur & tela, lituosq; Bellona luctuoſos inflaret, in clades Romanas ſolito immanius furens, cedentes noſtri, multis interclamãtibus reſtiterũt. & pręlium, flammarum ritu acres abſterrebat militũ animos, confixos quibuſdã rotatis ictibus iaculorũ & ſa-

gittarum. Deinde colliſæ in modũ roſtratarum nauiũ acies, trudentesq; ſe uicisſim, undarum ſpecie motibus ſunt reciprocis agitatæ. Et quia ſiniſtrum cornu aduſq; plauſtra ipſa acceſsit, ultra (ſiqui tuliſſent ſuppetias) proceſſurũ, à reliquo equitatu deſertũ multitudine hoſtili urgẽte, ſicut ruina aggeris magni, oppreſſum atq; deiectũ eſt. ſteterunt improtecti pedites, ita cõcateruatis manipulis, ut fixi nec mucronẽ exerere, aut manus reducere quiſquã poſſet. Nec iam obiectu pulueris cœlum patere potuit ad proſpectũ, clamoribus reſultans horrificis. Qua cauſa tela undiq; mortẽ uibrantia deſtinata cadebant & noxia, quòd nec prouideri poterãt, nec caueri. Verum ubi effuſi immenſis agminibus Barbari iumẽta conterebant & uiros, & neq; ad receptũ confertis ordinibus laxari uſq; poterat locus, & euadendi copiã cõſtipatio denſior adimebat: noſtri quoq; ultimo cadendi cõtemptu occurſantes receptis gladijs obtruncabant, & mutuis ſecuriũ ictibus galcæ perſtringebãtur atq; loricæ. uidereq; licebat, celſum ferociã Barbarũ, genis ſtridore cõſtrictis, ſucciſo poplite aut abſciſſa ferro dextera, uel cõfoſſo latere, inter ipſa quoq; mortis cõfinia minaciter circũferentem oculos truces. ruinaq; cõfligentium mutua ad humũ corporibus ſtratis, campi perẽptis impleti ſunt, & morientiũ gemitus profundisq; uulneribus transfixorũ cum timore audiebantur ingẽti. In hoc tanto tamq; cõfuſæ rei tumultu exhauſti labore & periculis pedites, cum deinceps neq; uires illis, neq; mentes ſuppeterẽt ad conſiliũ, diſtractis haſtarum pleriſq; colliſione aſsidua, gladijs cõtenti diſtrictis in cõfertas hoſtium turmas mergebãtur, ſalutis immemores, circũſpectantes ademptũ eſſe omne euadẽdi ſuffugiũ. Et quia humus riuis operta ſanguineis greſſus labiles euertebat, conabanť modis omnibus uitam impendere non inultam, adeo magno animorũ robore oppoſiti incũbentibus, ut etiã telis quidam proprijs interirent. Atra deniq; cruoris facie omnia cõturbante, & quocũq; ſe inflexerant oculi aceruis cæſorũ aggeſtis, exanimata cadauera ſine parſimonia calcabantur. Solq; ſublimior decurſo Leone ad domiciliũ cœleſtis Virginis tranſiens Romanos magis attenuatos inedia ſitiq; cõfectos, etiam armorũ grauantibus ſarcinis exuperabat. Ad ultimum incũbente Barbarorum põdere, acies inclinatæ noſtrorũ, quod ſolũ poſtremis malis habuere ſubſidiũ, incondite (qua quiſq; poterat) uertũtur in pedes. Dũq; omnes diſperſi per ignotos tramites cedũt, Imperator diris pauorib. circũſeptus, paulatimq; inſiliens funerũ moles ad Lancearios cõfugit & Mattiarios: qui dum multitudo tolerabatur hoſtilis, fixis corporibus ſteterant incõcuſsi. Eoq; uiſo Traianus exclamat, ſpem omnem abſumptã, ni deſertus ab Armigeris princeps ſaltẽ aduentitio tegeretur auxilio. Hocq; audito Victor nomine Comes, Batauos in ſubſidijs locatos haud procul, ad Imperatoris præſidiũ raptim cogere properans, cum inuenire neminẽ poſſet, gradiens retro diſceſsit. Pariq; modo Richomeres periculo ſemet exemit & Saturninus. Sequebantur itaq; furore ex oculis lucente Barbari noſtros iam linquente uenarũ calore torpentes. quorũ aliqui percuſſoribus cadebant incertis. nõ nulli ponderibus ſolis urgentiũ obruti, ictuq; ſuorũ aliqui trucidati. nec enim ſæpe renitentib. cedebatur, aut parcebat cædentib. quiſquã. Super his obſtruebãt itinera iacentes multi ſemineces cruciatus uulnerũ non ferentes: cũ quibus aggeres quoq; equorũ conſtrati cadaueribus campos implerũt. Diremit hæc nunquã pẽſabilia damna (quæ magno rebus ſtetere Romanis) nullo ſplendore lunari nox fulgens. Primaq; caligine tenebrarũ, inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur (neq; enim ſe quiſquã uidiſſe, uel præſto fuiſſe aſſeuerauit) ſagitta pernicioſe ſaucius ruit: ſpirituq; mox conſumpto deceſsit, nec poſtea repertus eſt uſquã. Hoſtium enim paucis, ſpoliandi gratia mortuos per ea loca diuerſatis, nullus fugatorũ uel accolarũ illuc adire eſt auſus. Simili clade Cæſarẽ accepimus Decium, dimicantẽ cum Barbaris acriter, equi lapſu proſtratũ, quem feruẽtem retinere non ualuit, abiectũq; in paludẽ nec emergere potuiſſe, nec inueniri. Alij dicũt, Valentem animam non exhalaſſe cõfeſtim, ſed cũ Candidatis & ſpadonibus paucis prope ad agreſtem caſam relatũ, ſecunda cõtignatione fabre munitã, dum fouetur manibus imperitis circũſeſſum ab hoſtibus qui eſſet ignorãtibus, dedecore captiuitatis exemptũ. Cũ enim oppeſſulatas ianuas perrumpere conati, qui ſecuti ſunt, aperte penſilis domus ſagittis inceſſerẽtur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterẽt copiam, congeſtis ſtipulæ faſcibus & lignorũ, flammaq; ſuppoſita, ædificiũ cum omnibus torruerũt. Vnde quidã

de Cădidatis per fenestrā lapsus, captusq; à Barbaris prodidit factū, & eos mœrore afflixit, magna gloria defraudatis, quòd Romanæ rei Rectorē non cepere superstitē. Is ipse iuuenis occulte postea reuersus ad nostros, hæc ita accidisse narrauit. Pari clade, recuperatis Hispanijs, Scipionum alterū cremata turri, in quā confugerat, absumptū incendio hostili, cōperimus. Illud tamē certum est, nec Scipioni, nec Valenti sepulturā (qui supremitatis honor est) cōtigisse. In hac multiplici uirorum illustriū clade, Traiani mors eminuit & Sebastiani. cū quibus trigintaquinq; oppetiuere tribuni Vacātes, et numerorū Rectores, & Valerianus atq; Equitius. quorū alter Stabulum, alter curabat Palatiū. Inter hos etiam Promotorū tribunus Potentius cecidit in primæuo ætatis flore, bono cuiq; spectatis meritis Vrsicini patris magistri quondā Armorū suisq; cōmendabilis. Cōstatq; uix tertiā euasisse exercitus partē. Nec ulla annalibus, præter Cānensem pugnā, ita ad internitionem res legitur gesta, quanq; Romani aliquoties reflecten te Fortuna fallacijs lusi bellorū iniquitati cesserunt ad tēpus: & certamina multa fabulosæ neniæ fleuere Græcorū commendabiles, cōstatq; Perijt aūt hoc exitu Valens, quinquagesimo anno contiguus, cū per annos quatuor imperasset & decē paruo minus. Cuius bona, multis cognita, dicemus & uitia. Amicus fidelis & firmus. ultor acer ambitionū. seuerus militaris & ciuilis disciplinæ corrector. peruigil semper & anxius, ne propinquitatē eius prætēdens, altius semet ferret. erga deferendas potestates uel adimendas nimium tardus. prouinciarū æquissimus tutor. quarū singulas, ut domum propriam, custodiebat indemnes. tributorū onera studio quodā molliens singulari. nulla uectigaliū admittens augumēta. in requirēdis reliquorum debitis nō molestus. furibus & in peculatu deprēsis Iudicibus inimicus asper & uehemens. Nec sub alio principe in huiusmodi negocijs melius secum actū esse meminit Oriēs. Super his omnibus liberali erat animi moderatione. Cuius rei licet abundent exempla, unū tamen sufficiet poni. Vt sunt in palatijs nonnulli alienarū rerum auidi, si qui caducū uel aliud petisset ex usu, cum magna iustorū distinctione cōtradictoris copia seruata, donabat ei qui petierat tres uel quatuor: alios absentes aliquoties impetratorū participes iungens, ut castigatius agerēt inquieti lucra quibus inhiabāt hoc minus cōmento cernentes. Super ædificijs aūt, quæ per diuersas urbes & oppida uel instaurauit, uel à primis instruxit auspicijs (ne sim longior) taceo, potioribus ipsis id apertius mōstrare cōcedens. Hæc bonis omnibus æmulāda sunt, ut existimo. Nūc eius uitia percurramus. Magnarū opum intemperans appetitor. laborū impatiens, duritiāq; magis affectans immanem. in crudelitatē procliuior. subagrestis ingenij. nec bellicis, nec liberalibus studijs eruditus. alienis gemitibus libenter emolumenta fructusq; conquirens. tuncq; magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad conteptam uel læsam Principis amplitudinem trahens, in sanguinē sæuiebat & dispēdia locupletū. Illud quoq; ferri nō poterat, quòd cū legibus lites omnes quęstiones cōmittere ueteres uellet, destinatisq; uelut lectis Iudicibus negocia spectanda mandabat, nihil agi cōtra libidinē suam patiebatur. iniuriosus alias & iracūdus, & criminantibus sine differētia ueri uel falsi facillime patēs, quæ uitiorum labes etiā in his priuatis quotidianisq; rationibus impēdio est formidanda. cessator & piger. nigri coloris pupula oculi unius obstructa, sed ita ut nō eminus appareret. figura bene cōpacta membrorū, staturæ nec proceræ, nec humilis. incuruis cruribus, extāteq; mediocriter uentre. Hæc super Valente dixisse sufficiet. quæ uera esse, æqualis nobis memoria plene testatur. Illud aūt pręteriri nō conuenit, quòd cū oraculo Tripodis, quem mouisse Patriciū docuimus & Hilariū, tres uersus illos fatidicos cōperisset, quorum ultimus est, ἐν πεδίοισι μίμαντος ἀλλ' κχομένοιο ἄρης. hoc (ut erat incōsumatus & rudis) inter initia cōtemnebat, processu uero luctuū maximorum, obiecta etiam timidus eiusdem fortis recordatione Asiæ nomen horrebat: ubi Erythræo oppido superpositū montem Mimanta & Homerū scripsisse & Tullium, doctis referētibus audiebat. Deniq; post interitū eius discessumq; hostilem, prope locū in quo cecidisse existimatus est, inuentus dicitur saxeus monumēti suggestus, cui lapis affixus incisis literis græcis, sepultū ibi nobilem quendā Mimanta ueterem indicabat. Post exitialē pugnam, cū iam tenebris nox terras impleisset, his qui superfuere, dextra pars, alij læua, uel quò metus traxerat, ferebatur quisq; proximos quærēs: cum præter se nihil singuli uidere poterāt,

occipitijs proprijs ferrũ arbitrantes hærere. Audiebãtur tamen, licet longius, eiulatus
miserabiles relictorũ, singultusq́ morientiũ, & uulneratorũ cruciabiles fletus. Luceue
ro cœptante uictores, ut bestię sanguinis irritamẽto atrocius efferatę, spei inanis illece
bris agitati Hadrianopolim agminibus petiuere densaris, eam uel cũ discriminib. exci
suri postremis, docti per proditores & transfugas, potestatũ culmina maximarũ & for
tunę principalis insignia thesaurosq́ Valẽtis illic ut arduo in munimẽto conditos. Et
ne interuallatis ardor intepesceret moris, hora diei quarta, ambitu cincto murorum in
festissime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad pręceps exitium festinanti-
bus, contraq́ defensorũ uigore ualidis uiribus incitato. Et quia militũ calonumq́ nu-
merus magnus ciuitatẽ cum iumẽtis introire prohibitis affixus parietibus mœniũ ædi
busq́ cõtinuis pro loci humilitate fortiter decernebat, superarat q́ rabies imminentiũ
adusq́ horam diei nonã, subito pedites nostri trecẽti ex his, qui prope ipsas stetere lori
cas cõferte in cuneum desciuerũt ad Barbaros. eosq́ illi auide raptos, confestim (incer
tũ quo cõsilio) trucidarũt. Et ex eo deinceps obseruatũ est, neminẽ huiusmodi aliquid
uel in desperatione rerũ ultima cogitasse. Feruẽte itaq́ tot malorũ cõgerie, repente cũ
fragore cœlesti himbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementiũ globos. reuer
siq́ ad uallũ dimẽsum tereti figura plaustrorũ immanes spiritus latius porrigẽtes, iube
bãt nostris per minaces literas & Legatũ ætatẽ, fide retinẽdæ salutis accepta. Verũ in-
troire non auso qui missus est, per Christianũ quendã portatis scriptis & recitatis, utq́
dicebat contẽplatis, parandis operibus reliquũ diei, & nox omnis assumpta. Nã intrin
secus silicibus magnis obstrusæ sunt portæ, & mœnium intuta firmata, & ad emittẽda
undiq́ tela uel saxa tormenta per locos aptata sunt habiles, aggestaq́ prope sufficiens
aqua. Pridie enim dimicantiũ quidã siti adusq́ ipsa uitæ discrimina uexati sunt. Contra
Gothi reputãtes difficiles martis euẽtus, anxijq́ cũ sterni & sauciari cernerent fortio-
res, & particulatim uires suas cõuelli, astutũ iniere consiliũ, quod ipsa indicante iustitia
publicatũ est. partis eñ nostrę Cãdidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant,
pellexere, ut simulata fuga uelut ad propria remeãtes, intra muros suscipi se curarẽt,
ingressiq́ latẽter quãdam incẽderent partẽ. ut tanq́ signo erecto occultius, dum circa
extinguẽdũ incendiũ distringitᷣ multitudo clausorũ, ciuitas prorũperetᷣ impropugnata.
Perrexere ut statutũ est Cãdidati: cũq́ ꝓpe fossas uenissent, manus tendẽtes orãtesq́ ut
Romanos semet admitti poscebãt. et recepti (quia nulla erat suspicio quę uetaret) inter
rogatiq́ super cõsilijs hostiũ, uariarũt. unde factũ est, ut cruẽta quęstione uexati ceruici
bus perirẽt abscisis, quid acturi uenerãt aperte confessi. Omni itaq́ bellandi apparatu
præstructo, aduẽtante uigilia tertia, Barbari abolito pręteritorũ uulnerum metu, in ur
bis obseratos aditus multiplicatis ordinib. inũdarunt, & obstinatione magnatiũ maio-
re. At cũ armatis prouinciales & palatini ad obruẽdos eos excitatius exurgebãt, & hu
iuscemodi tela, in multitudine tãta uel temere missa, cadere sine noxa non poterãt. ani
maduersum est à nostris ijsdẽ telis Barbaros uti quibus petebantᷣ. Ideoq́ mandatũ est,
ut neruis ferrum lignũq́ connectentib. ante iactũ incisis, emitterẽntur arcu sagittæ, quæ
uolitãtes, uires integras seruabant. infixæ uero corporibus, nihil uigoris perdebãt, aut
certe si cecidissent in uanũ ilico frangebantᷣ. Dedit aũt rebus ita flagrãtibus graue mo
mentũ casus admodũ inopinus. Scorpio, genus tormẽti, quem Onagrũ sermo uulga-
ris appellat, è regione contra hostium aciem densam locatus, lapidẽ contorsit ingenẽ.
qui licet humo frustra illisus est, uisus tamẽ ita eos metu exanimauit, ut stupore specta
culi noui cedẽtes è medio, abire tẽtarent. sed buccinis optimatũ monitu occinẽtibus,
instauratũ est pręliũ, & pari modo res Romana superior stetit, nullo ferme alio telo uel
fundæ amẽto incassum excusso. Agmina enim præeuntiũ Ductorũ, quos rapiẽdi Va
lentis malis lucubrationib. quæsiti cupiditas incẽdebat, secuti cæteri præ se ferebãt æqui
perasse discrimina potiorũ. nãq́ femineces aliqui, aut magnis obtriti põderibus, uel cõ
fixi iaculis pectora, uoluebãtur. nõ nulli scalas uehẽdo, ascẽsusq́ innumeros ex latere
omni parantes, sub oneribus ipsis obruebãtur, cõtrusis per pronũ saxis & colũnarum
fragmentis & cylindris. Nec quenquam furentiũ cruoris horrẽda species ad serũ usq́
diem ab alacritate faciendi fortiter auertebat: hoc incitãte, quòd etiã defensorũ pluri-
mos cadere diuersis ictib. uidẽtes eminus, lætabantᷣ. Ita sine requie ulla uel modo, pro
mœnibus

mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iam
sed per procursus pugnabatur & globos, quod desperationis erat signũ extremæ, fle-
xo in uesperam die digressi omnes rediere ad tentoria tristes, inconsideratæ dementiæ
alter alterũ arguentes, quòd non ut suaserat antea Fritigernus, obsidionales ærumnas
ubiq; declinarunt. Cõuersi post hæc per omne tempus noctis (ut æstiuæ, nõ longum)
ad uulnerum curas artesq; medendi gentiles, reddita luce in uarias consiliorũ uias de-
ducebãtur, quorsum tenderent ambigẽtes. multisq; dictatis & controuersiis occupare
statuũt Perinthũ: exinde quæq; diuitiarũ referta, docẽtibus omnia perfugis, etiã domo
rum nedum urbiũ interna noscẽtes. Hanc secuti sententiã, quam utilem existimarunt,
itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus & incendijs, nullo renitente perge
bant. Obsessi uero apud Hadrianopolim, post eorũ abitum, cũ uacare hoste loca proxi
ma compertæ fidei nuntiassent exploratores, egressi media nocte uitatis aggeribus pu
blicis, per nemorosa & deuia trans Philippopolim, exindeq; Serdicã aliã Macedonię
urbem, cum intemeratis opibus quas habebant, omni studio ad properandum excogi
tato, currebãt uelut in regionibus illis reperiendo Valente: quẽ inter medios certami-
num turbines oppetijsse, uel certe ad tuguriũ confugisse (ubi existimatus est ui perijsse
flammarũ) penitus ignorabãt. At Gothi Hunnis Alanisq; permixti nimiũ bellicosis &
fortibus, rerũq; asperarum difficultatib. induratis, quos miris præmiorũ illecebris sibi
sociarat solertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthũ castris, ipsam quidem urbẽ (cladiũ me-
mores pristinarũ) nec adire, nec tẽtare sunt ausi. agros uero fertiles, late distẽtos & lon
ge, ad extremũ uastauere penuriæ, cultorib. cæsis aut captis. Vnde Cõstantinopolim,
copiarũ cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorũ agminum insidiarum me-
tu seruantes, ire ocyus festinabant, multa in exitiũ urbis inclytæ molituri. Quos inferẽ-
tes sese immodice, obicesq; portarũ penè pulsantes, hoc casu cœleste reppulit numen.
Saracenorũ cuneus (super quorũ origine moribusq;, diuersis in locis retulimus plura)
ad sortẽ magis expeditionaliũ rerum, q̃ ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc
accersitus, cõgressurus Barbarorũ globo repente conspecto à ciuitate fidenter erupit,
diuq; extẽto certamine pertinaci, æquis partes discessere momẽtis. Sed Orientalis tur-
ma nouo neq; ante uiso superauit euentu. Ex ea enim crinitus quidã, nudus omnia prę
ter pubem, subraucũ & lugubre strepens, educto pugione agmini se medio Gothorũ
inseruit. & interfecti hostis iugulo labra admouit, effusumq; cruorẽ exuxit. Quo mon-
struoso miraculo Barbari territi, postea non ferocientis more cũ agendum appeterent
aliquid, sed ambiguis gressibus incedebãt. Processu dein audaciæ fracto, cũ murorum
ambitum, insularũ spatijs immensis oblongum, & inaccessas pulchritudines urbis, &
incolentium plebem considerarent immensam, iuxtaq; fretum, quod Pontũ distermi-
nat & Aegeum: disiectis bellorũ officinis, quas parabant, post accepta maiora funera
q̃ illata exinde digressi sunt effusorie per Arctoas prouincias, quas peragrauare licen
ter, adusq; radices alpium Iuliarũ, quas Venetas appellabat antiquitas. His diebus effi Alpes Iuliæ
cacia Iulij magistri militiæ trans Taurũ enituit salutaris & uelox. Cõperta enim Fato-
rum sorte per Thraeias, Gothos antea susceptos, dispersosq; per uarias ciuitates & ca
stra, datis tectiorib. literis ad eorũ Rectores Romanos omnes, quod his temporibus
raro cõtingit, uniuersos tanq̃ uexillo erecto, uno eodẽq; die mãdauit occidi, expecta-
tione promissi stipendij securos ad suburbana productos, Quo consilio prudenti sine
strepitu uel mora completo, Orientales prouinciæ discriminibus ereptæ sunt magnis.

Hæc ut miles quondã & Græcus à principatu Cæsaris Neruæ exorsus, adusq; Va
lentis interitum, pro uirium explicaui mensura: opus ueritatem professum nunquam
(ut arbitror) sciens silentio ausus corrumpere uel mendacio. Scribant re-
liqua potiores ætate, doctrinis florẽtes. Quos id (si libuerit)
aggressuros, procudere linguas ad maiores
moneo stilos.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM
LIBRI XXXI ET VLTIMI FINIS.

IOANNES BAPTISTA EGNATIVS

VENETVS PRAESTANTISSIMO IVRISCONsulto, & senatori regio Iacobo Minutio S.

QVI principibus, illustrioribusq; uiris ingenij sui monimenta nuncupāt Minuti clarissime, alij id agunt, ut aut ueteri, summæq; in eos obseruātiæ sese id tribuisse dicant: alij ut eorum præsidio tuti, inuidiam minus grauem ac noxiam sentiant: alij ut fructū alieni de se iudicij ea indicatura percipiāt. Nec desunt, qui posteritatis laude rapti, ac immortalitatis spe quadam inflammati, ea sibi nomina deligāt nuncupatione, quæ diutissime & uiuere & florere posse sibi persuaserint. Id quod à pictoribus, artificibusq; plerisq; obseruatum animaduertas: qui deorum, principumq; effingendis imaginibus eo libentius studeant, quominus obnoxia illa existiment, aut hominū, aut temporis iniuriæ fore. Sunt etiam qui hoc ueluti sacro literarū munere promereri gratiam, beneuolentiamq; eorum cupiant: siquidem haud inter postremas laudes referri debet, si quis principibus perplaceat uiris. Sed & multi facile sese, operamq; suam his ostētant: quorum & autoritate ornari, & opibus augeri se sperēt. Ego uti ex prioribus quasdam fortasse sequar: sic certe duas, quarum altera publica, communisq; tibi cum gente Gallica, altera planè tua ac propria sit, secutum in primis esse me non negem. Et communis quidem illa, quòd cum singulari ac diuina potius Grolierij beneficentia Mediolani agens alterum ab hinc annum ornatus, auctusq; sim: non possum iam ex illo tibi, tuisq; omnibus etiam atq; etiam non perpetuo uelle debere. Illius enim consuetudine & opera, facile quanta gentis uestræ morum simplicitas, quæ publica domesticaq; disciplina, quæ in omnes charitas, quanta in deum pietas uestra foret, est perspectum mihi planè ac cognitum. Quid enim uobisipsis magis rectum, apertumq; esse potest? Quid minus insidiosum ac fallax? Arctoæ (inquiunt) gentes hoc omnes habent. Ego uero eum fallacissimas ex his multas legam, non cœlo, sed naturæ planè hoc uestræ optimęq; disciplinæ id tribuam. Iam quid animorum, uoluntatūq; uestrarum fraternam in omnibus consensionem prædicem? quam non conuiuiorum frequentia tantum, sed officiorum communicatione ac summa charitatis mutuæ testificatione tuemini. Hæc uero uobis adeo natura insita, usu parta, consuetudine aucta fuisse uidentur, ut tot mihi germani fratres, non de facie solum, sed de morum in primis similitudine atq; æqualitate uideamini. Quare non immerito admirati Pœnorum legati etiam in hoste Ro. s. po. id plurimum esse dicuntur, quòd conuiuio accepti à pluribus ciuitatis principibus, eodem ubiq; cœnassent argento, testati nullos hominum benignius Ro. Po. uiuere. Nam quid de uestra in regem obseruantia, in deum pietate dicam? Quæ enim unquam gens aut externos principes non admisit, aut admissos non interdū expulit? sæpe etiam per summum scelus non occidit? Francis id proprium ac peculiare, nullos unquam externos pati: suos autē usq; adeo amare ac colere, ut pro eius dignitate ac maiestate tuenda non opes tantum, sed uitam ipsam profundere possint. Illa uero, quæ deo ac religioni debētur, tāta talisq; est, ut sileri melius putem, cuius uestigia haud sanè leuiter impressa, tot & tanta extent, ut nulla unquam delere illam obliuio, nulla obscurare temporum iniquitas ualeat. Cæterum excellens quædam ac eximia in te uirtus, secundusq; ac constans hominum de te rumor, & Ioannis in primis Francisci Asulani adolescentis, cum summæ spei, tum uero laudum tuarum studiosissimi prędicatio effecit, ut & ego te pridem literis consulendum duxerim: & nūc Cæsares tibi meos, reliquamq; ad hosce non uulgarem (nisi fallor) industriam cupidissime nuncupem. Quorū lectio tanto tibi gratior ac iucundior esse debebit, quanto is, qui ea tibi inscripsit, te plus amat ac colit, quàm multos alios. Huc accedit, quòd singularem eruditionem, ac multiplicem literarū cognitionem magnifacit: quòd Minutię familiæ nobilitatem (quippe quæ à Romanis il-

lis

lis deducta Minutijs pro constanti habeatur) obseruat: quòd denique se tibi quàm con- iunctissimum ac charissimum esse cupit. Sunt quidem in te corporis & animi (uti au- dio) egregię dotes, quibus Christianissimo regi gratus, admirabilisque sis. nulla certe aut maior aut honestior, quam ut literas, literatosque homines, quos facis, foueas: illæ scilicet iu- re reposcũt abs te, quod tanta tua cũ laude uberrime tribuere. Nam unũ te esse ac præ- cipuũ, in quem Galliæ tuæ Transalpinæ olim intuerentur, quem Cisalpina tota prædi- cet, cuius singularem prudentiam atque humanitatem etiam hostis commendet, totum hoc literarum beneficium est. Quid, quòd Cæsarum hæc à nobis instituta, tribusque li- bris concinnata series, multa interim habeat, quæ delicatum etiam lectorem & capere & detinere ualeant? Nam Byzantinæ urbis originem, Turcas ad hæc usque tẽpora prin cipes, res ab his belli gestas, Maometis ortum, Romanæ urbis captiuitatem, & Asiæ imperia supra quingentesimum ac millesimum annum repetita continet. quæ omnia primus ego (quod sine aliorum iniuria dictum uelim) præstiti: ac ut una ueluti tabella depicta spectari commode possent, curaui. tametsi quid libris commune cum pictura? pascit illa tantum oculos, hi animum mentemque instruunt. Illa mutam, inanem, ac ple- runque falsam descriptionem continet: libri uiuẽtem præceptionem, atque exactam spon dent. tabulas etiam imperiti pingant, literarum monimenta non nisi doctissimi confi- ciant. Tanto denique literæ pingendi artem præstant, quanto docti indoctis, uiui mor- tuis antecellunt. Tu igitur cum ab ineunte ætate ornamenti plurimum & laudis ex hi- sce tibi uendicaris, illis ipsis tantundem reddes: tanto etiam cumulatius, quod neque melius, nec honestius beneficium ullum collocari potest, quàm quod in bonos & doctos uiros confertur: quorum mihi uestigia non solum sequenda, sed etiam atque etiam adoranda proposui. Bene uale.

IOHANNIS BAPTISTAE EGNATII VENETI IN ROMANORVM PRINCIPVM LI-brum primum præfatio.

MPERATORVM uitas à dictatore Cæſare, qui primus
patriæ libertatem oppreſsit, ad Conſtantinũ Palæologum,
ſub quo Turcarum ſeruitio Conſtantinopolis ceſsit: hinc à
Carolo Francorum rege ad Maximilianum Cæſarem bre-
ui alioqui ſtylo perſcripſimus: rem ut perdifficilẽ mihi atq;
arduam, ſic iucundam, qui legent omnibus, & (ut opinor)
haud inutilem. Nam præterquàm quòd multa hinc haurias,
unde tibi patriæq; tuæ plurimum proſis, ipſa certe Roma-
ni imperij maieſtas, admirabiles eorũ, qui imperarunt, euen
tus, tot regnorum repetiti caſus, tot principum mutationes
relatæ, non faſtidiũ ſolũ operoſæ lectionis adimũt, ſed admirabundos ſenſim legentes
partim ducũt, partim etiam trahunt: uti neminem arbitrer uel mediocriter imbutum li
teris, qui non hęc & libenter agnoſcat, & ſumma cum uoluptate non perlegat. & alio-
qui ad rei nouitatem accedit, quòd conſulto non pauca ſunt à nobis addita, quę rerum
ſeriem non modo non interrumpant, uerum etiam exornent: quod in fabula dextræ
ſiniſtræq; tibiæ inter unum alterumúe actum adhibitæ etiam præſtent: nec in campis
herbarum uiror minus iucundus, quem uiolæ hyacinthiq; purpurei diſtinguant. Om-
nium certe rerum uarietas expetitur: & falſum illud eſt, ſaccaro ſemper conditiora fe-
ri fercula. Quod ſi quis erit, qui pleniorem uberioremq; hiſtoriam à me exigat, ille ſal-
tem hoc mihi non neget, multa eſſe, quæ breuitate commendatiora ſint ſua. Nec ta-
men deſunt interim principes, quos copioſius attigi: quorum ſcilicet & imperij diutur
nitas, & rerum magnitudo id expoſcere uidebatur. Illud uero teſtatum apud om-
nes eſſe uelim, nihil à me gratiæ, nihil odio datum: ipſa ueritas nec interim nuda, ut
multi hactenus, tantum à me ſpectata. Anni præſertim imperij, ortus eorum, & patria
illuſtriaq; eorum geſta domi, foriſq; non omiſſa: ſeries uero principum tanta fide à me
deducta, ut nihil deſiderare amplius quis habeat. Nam & Flauius Blondus hiſce li-
bris, quos ab inclinatione Romani imperij conſcripſit, multos uno uelut agmine ut
ſibi incognitos, omiſit: & qui poſt illum hiſtoriã totius orbis amplexi ſunt, nihil omni
no ad uiri illius diligentiam addidere. Ego uero præter Zonaræ Græcam hiſtoriã, &
Nicetæ Choniatæ, Chriſtoduliq; cõmentarios, Gemiſtiq; libros, etiam ſchedia quæ-
dam non indignum, quæ excuterem duxi, uti rem ſemel cœptam dijs bene fauentibus
abſoluerem: quo certa omnia explorataq; poſteris traderem. utrum au-
tem id aſſecuti ſimus, præſens ætas, fortaſſe malignius,
ſequens certe ſimplicius ac candidius
æſtimabit.

IOHANNIS BAPTISTAE EGNATII VENETI ROMANORVM PRINCIPVM LIBER PRIMVS.

C. IVLIVS CAESAR DICTATOR

PRIMVS hic perpetuam dictaturam inuasit. Debellata enim intra decennium Gallia, tentata tunc primum Britannia, & Germanis in syluas ac paludes suas cōpulsis, in Italiam descendit: eaq; solita celeritate recepta, Hispanijsq; pacatis Pompeium Magnum Pharsalico prœlio fudit. cūq; de omnibus hostibus triūphasset, tandem amicissimorum coniuratione oppressus perijt ætatis anno sexto ac quinquagesimo, dictaturæ uero initæ anno tertio. Vir pacis belliq; artibus, & in primis clementia longe clarissimus, si libertatis assertor, quàm inuasor esse maluisset.

OCTAVIVS CAESAR AVGVSTVS

TRibus ac uiginti uulneribus interfecto Cæsare, felicissimus omniū ad hanc diem successit Octauius ex Accia Cęsaris nepte. Vindicatis enim patris interfectorib. uictorq; ciuilibus bellis omnibus, nouissime Antonio ad Actium nauali pugna superato, quo cum duodecim annos remp. tenuerat, triumphator orbis totius, pacisq; restitutor æternæ, per quatuor ac XL. annos imperium rexit: urbemq; Romam optimis institutis ac legibus, magnificētissimisq; operibus sic excoluit, ut merito parens patrię primus atq; Augustus diceret. Obijt Nolæ septuagesimosexto ætatis anno, cum LVI. imperasset. Ad cuius imperij felicitatem illud accessit, quòd seruator noster Christus lux gentium & orbis sub eo nasci uoluit: ut quem summis animi corporisq; dotibus principem clarissimum terris dederat, eodem etiā generis humani parens optimus & maximus nasceretur. Huius felicitas cæteris optata principibus.

TIBERIVS NERO

TRistissimus omniū mortaliū optimo principi successit Tiberius, Liuię uxoris magis impulsu q̃ Augusti iudicio: quippe cuius neq; mores, neq; ingeniū unq̃ probasset, pertinaciā & infinitā eius sæuitiā pertæsus. principatū ab initio dissimulato ingenio, & matris reuerentia, non incōmode gessit. mox Capreensi secessu luxuriæ ac cædibus uacans, cū prouinciæ undiq; uastarentur, Caligulæ nepotis astu & fraude perijt octauo ac septuagesimo ætatis anno, tertio & uigesimo imperij. Huius imperij anno duodeuigesimo Christum seruatorē nostrū Iudæi cruci affixerunt: ex quo ad supremam gentis internicionē nunq̃ seditione, fame, ferro, peste laborari ab his desitum.

C. CAESAR CALIGVLA

PRæfuit hic reip. annos quatuor, magis in Germanici patris gratiā populo ac militibus cōmendatus, q̃ ingenio suo. primus enim à Cęsarū stēmate penitus degenerauit, ut non immerito fax humani generis dictus sit. certe uox eius nefaria excepta, unam ceruicē populo Ro. optantis, quò facilius uno ictu abscidi posset. Cassij Chereæ & aliorum cōiuratione ferro occubuit, annum agēs XXVIII. de quo sit dictum, nec meliorem abinitio principem, nec peiorem postea fuisse.

CLAVDIVS CAESAR

NEscias in hoc principe quid primū accuses, adeo uecordia cū sæuitia, ac luxuria certabant: qui fato potius, ac fortunæ ludibrio ad imperiū, cum latitaret extrema pertimescēs, interfecto Caligula uenerit: quod non minore socordia q̃ crudelitate per annos XIIII. uexarit. Quāta fuerit eius stulticia, hinc aduertas. Messalina uxor portentosæ libidinis fœmina C. Silio nupserat: qua uix interfecta, Agrippinā Germanici

fratris

fratris filiam nouo exemplo nouercam liberis duobus superinduxit, & Britannico filio priuignum Neronem anteposuit: cuius insidijs & Agrippinæ ueneno in boleto dato perijt senex, ætatis anno sexagesimoquarto.

DOMITIVS NERO

FAx altera totius orbis iure à nobis dicatur, qui ex Domitio atque Agrippina natus imperij Ro. maiestatem paterna, maternaque cæde polluit, libidinis adeo effrenatæ, ut matris concubitum appetijsse credatur, ipse certe sumpto flãmeo nuptiali sponsalia celebrauit. sæuitiæ tantæ, ut præter urbis incendiũ, & uxoris Octauiæ cædem, primus Christianum sanguinem Petro & Paulo interfectis hauserit. Et ne quid scelerum deesset, publice cantauit, in scenaque operam exhibuit. Tandem deficiente Galba hostis à senatu iudicatus, nec fortiter perire potuit, adiutus alterius adigẽdo ferro manu. perijt ætatis anno trigesimosecundo, imperij decimoquarto. Quinquennio sub initia omnium princeps optimus existimatus, etiam Traiani testimonio, procul distare cæteros principes à Neronis quinquennio prædicantis.

SERGIVS GALBA

NObilissima Sulpiciorum familia natus, ac per omnes dignitatis gradus ad proconsulatum Hispaniæ euectus, iam grandis natu imperium septimestre maiore hominum ab initio fauore quam læto successu tenuit. Auaritia & sæuitia in eo principe iuxta infames: ex quo inuisus cunctis, cum Pisonem in conflatæ inuidiæ remediũ adoptasset annos septuaginta natus in medio foro à M. Othone iugulatur.

M. SALVIVS OTHO

MAle partum principatum adeptus, & aduersa per omnem ætatem fama, laudabili fine clausit. Dum enim quarto uix mense exacto Bebriacensibus campis bellum ciuile contra Vitellij duces execraretur, papillam pugione sibi transfixit: adeo militibus charus, ut multi ad eius exemplum, ante mortui pedes semet interfecerint. Vixit annos trigintaseptem.

VITELLIVS

PVdet tot dedecorũ, sed ad institutã seriem pertinet & hunc ipsum referre. Qui patre L. Vitellio, & matre longe optima natus, militari factione, dum legatus Germaniæ superiori præest, imperiũ inuasit, fœdo ingenio, uẽtrique ac gulæ natus, & quod usu in his uenit, sæuitia par. Cæterũ Vespasiano principe declarato, cœno, fimoque iactatus, ac furca sub mentum posita diu per urbem tractus in scalis Gemonijs omniũ ludibrio diu iacuit. Vita illi annorum L V I I. Imperium uix octimestre.

VESPASIANVS

FEssam atque labantem remp. trium principum tyrannide potius, quam imperio, Flauiæ gentis autor Vespasianus primus restituit. Nam per X annos, quibus imperium rexit, singulari studio ac prouidentia rem administrauit, & ne Cæsarianum desideraretur nomen, effecit. Hierosolymis expugnatis, cum filio triũphauit. Auaritiã ne culpes in eo, & temporum calamitas, & laudabilis eius usus facit. adeo inimicitiarum omnium princeps oblitus, ut Vitellij hostis filiam locupletissime dotatam, splendidissimo iungeret uiro: & insolescentem Mutianum, imperijque participem agentem adhibitis familiaribus satis habuerit admonere, se quoque hominẽ esse. mors eius quantam animi tranquillitatẽ secum afferret, ostendit: dum alleuatus inter assidentiũ manus, stantem ait imperatorem mori decere. Perijt anno ætatis undeseptuagesimo.

D. TITVS VESPASIANVS

AMorem ac delicias humani generis Titum infesta mortalibus numina intra biennium sustulere. Huius præcipuã clementiã ac liberalitatẽ, uirtutesque alias eximias per totum eius principatum magis cõmendauit & uitæ anteactæ licentia, & sub initia luxuriæ, & auaritiæ suspicio, ut Neronis tyrannidem plerique augurarentur. Sed mutatus adepto imperio in melius, declarauit eiusdẽ esse ingenij & pessima & optima interdũ ferre. Hic Hierosolyma expugnauit, sagittãdi peritissimus, & litteris impense doctus

doctus. uox eius quandoq; memorabilis audita: recordatus enim ſuper cœnam, quòd
nemini eo die officium contuliſſet: Amici, inquit, diem perdidi. Huius imperio Veſu-
uius conflagrauit: incendium Romæ totum triduum, & lues fuit. Perijt ætatis anno
XLI, in ſummo omnium mœrore.

DOMITIANVS

ECquis Titi non doleret interitũ: tali præſertim ſucceſſore, qui per omnia patri, fra
triq; diſsimilis, ſæpe etiam uiuentibus aut contumax, aut obtrectator, Neroni ac
Caligulæ propior uixit: diſsimulatãq; male ſæuitiam per omnes ordines effudit: Qua
re nihil illi pater, fraterq;, aut Cattorum Germanorũq; clades, aut bibliothecarũ incen
ſarum reſtitutio profuit, quin cæde illuſtrium uirorum inuiſus omnibus factus, ſuorũ
tandem conſpiratione poſt uitæ annum quintũ ac quadrageſimũ imperij quintum ac
decimum confoſſus occubuerit, omniaq; eius acta reſciſſa ſint.

COCCEIVS NERVA

MEliore Reip. fato, quod aurea gibba Domitiano poſt ceruicem in ſomnis enata
portendit, Cocceius Nerua ſuſcepit imperium, Parthenio id deferente: clariſsi-
mis ortus haud dubie natalibus, ut Dion autor eſt, & iam ſenex. qui cũ alias leges, tum
ne mares caſtrarentur edicto uetuit. ſummæ ciuilitatis & clementię etiam in eos, qui in
illum cõiurauerant. Vt optime uero ſemper de omnibus meritus eſſe uideatur, Traia-
ni præſertim adoptione factum eſt, quem abſentem, dum ſenectam ſuam cõtemni ui-
det, Cæſarem appellauit, Homerico etiam uerſu ad imperium adhortatus:

Τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσι.

Imperauit anno uno, menſibus quatuor. Vixit annos LXVIII.

VLPIVS TRAIANVS

OPtimus omnium princeps externorũ primus Traianus, adoptione Neruę impe
rium meruit, domi ſanctus, foris adeò clarus, ut præter Daciam prouinciam fa-
ctam, uicto etiam eorũ rege Decebalo, Parthos ſuperarit, ſuperatis regẽ dederit, Tran
ſtigritanas prouincias imperio adiecerit, Armeniã atq; Arabiã peruaſtarit, ut nihil om
nino habuerit, in quo culpari merito poſsit. Amicitiarum cultor, ſimplicium ingeniorũ
atq; eruditiſsimorũ admirator, iuris humani diuiniq; cõſultiſsimus: ipſe à literis & mu-
ſis haud abhorrens. Huius cineres & oſſa in urbem relata, cochlide columna ſuperpo
ſita cum eius imagine, quæ ſuperſtaret foro à ſe extructo. Quanta fuerit in eo bonitas,
acclamationes principibus exhiberi ſolitæ declarent, cum Auguſti felicitatem, bonita
tem Traiani his apprecarentur. Vixit annis LXIIII. Imperauit XX.

AELIVS ADRIANVS

HIc Italicæ ſtirpis Aelio Adriano, Traiani conſobrino Adriæ orto genitus, Ploti-
na, ut creditur, fauẽte imperator eſt factus, ingenio ſublimi, uario, literarum om-
nium peritiſsimus, ſed matheſeos in primis: idem architectus, muſicus, ſtatuarius, mul
tarum deniq; artium magis non expers, quàm callens. Doctorum hominum nunc irriſor,
& æmulus, nunc fautor & beneficus. Diſciplinæ militaris ſcientiſsimus in qua multa
etiam correxit, principibus, qui ſecuti poſtea ſunt, ea maxime probantibus. peregrina-
tionis adeo ſtudioſus, ut omnes fermè prouincias pedibus etiam peragrãs obierit. Mi-
ſerabili tandem fato cõſumptus eſt, ut in ſeipſum ſæuire potuerit, ſi per domeſticos li-
cuiſſet. Imperauit annos XX. Vixit LXII. Inuiſum eum fecere uiri illuſtres, non pauci
ſub eius exitum exilio, aut morte multati.

ANTONINVS PIVS

HVic è tranſalpina Gallia paternum genus Nemauſenſe. Pij cognomẽti cauſę di-
uerſæ tradũtur. illud mihi maxime probabile, ut à morum probitate, affectuq; in
Adrianum, & ſeruatis eis, quos Adrianus interfici iuſſerat, id traxerit. Numæ Pompi
lio maxime ſimilis. Nam per annos treis ac uiginti nullũ ſub eo bellũ fuit. Amor ac ti-
mor gentiũ in eo certarũt, bellũ mouere timẽtib. his aduerſus principẽ, quẽ ut numen
aliquod

aliquod uenerarentur: nec illæ gloriæ ita cupidus, ut per aliorum damna, cædesq; eam appeteret. Nam & à cõiuratis uim omnẽ abstinuit, & in conscios quæri uetuit, ne plures inuenti odium augerent. apud Lorios duodecim milibus pass. ab urbe septuagenarius, cum M. Antoninum philosophum adoptasset, obijt febre.

M. ANTONINVS PHILOSOPHVS

QVàm læta felixq; successio optimis, pijs, philosophis imperatoribus referendis: utinam qui sequentur, tales merito dici possent. Nam hic ea ingenij bonitate, his uirtutibus excelluit, ut exemplũ desit: & ea temporũ calamitas affuit, ut solus ærumnis publicis obstiterit. Nisi enim hic præfuisset, maiestas Romani nominis facile tunc concidisset, Marcomannis, Quadis, septẽtrione omni hinc sęuiente, inde Persis orientem uastantibus, lue interim, inũdationibus fluminũ, locustarum ui omnia populantibus. sed uicti primum Veri principis auspicio Persæ, Marcomannicũ mox bellum Christianorum etiam ope, qui tunc militabant, ex sententia per ipsius principis præsentiã confectum. Ad quod gerendũ principalis supellex hastæ subiecta, cum pecunia in stipendium deesset. felicissimus certe princeps, nisi hæredem Commodũ reliquisset post annum imperij duodeuigesimum, ætatis quinquagesimumnonum.

COMMODVS

ADolescẽs mortuo in Germania patre, imperator omniũ uotis est dictus. Et quis filiũ Antonini reiecisset? ille uero etiam patri non satis probatus, statim Caligulæ ac Neronis simillimus euasit: libidine, auaritia, & crudelitate illis antelerẽdus. Nam in scena sæpe aurigę habitu prodijt. Ludis gladiatorijs & Dalmaticatus pręsedit, & in amphitheatro gladiator dimicauit. Athletarum etiam more publice se exercuit. Quæ omnia actis inserenda publicis curauit. Tandem Læto autore, & concubina Martia, post tertiumdecimum imperij annum strangulatur.

HELVIVS PERTINAX

SVccesserat haud dubie flagitiosissimo principi princeps optimus, si non illum militaris auaricia, fatis in peius omnia trahentibus, intra octogesimumquintũ imperij diem de medio sustulisset. Alba Pompeia in Liguribus huic patria, genus humile, ac sordidum, uirtus atq; innocentia summa: militiæ clarus, & in ea ad summas dignitates euectus, unde & pilę dictus est ludus. Hic cum summam de se expectationẽ omnibus daret, Læti insidijs, qui imperiũ illi astruxerat, & militari factione, Iuliano, qui successit, non inscio LXXI ætatis anno perijt.

DIDIVS IVLIVS MEDIOLANENSIS

IMperium quod per scelus necis imperatoriæ cõscius, primus etiã licitatus esse dicitur, intra septimũ mensem cum uita simul amisit: neq; enim militi gratus, ob non integrum donatiuũ datum, & populo etiam inuisus ob perfidiam in principẽ optimum. Quare inter utriusq; odia destitutus, Septimij Seueri iussu, qui imperatorẽ se appellauerat, damnatorũ more necatur. Vocesq; in illum graues à populo sæpe iactatæ.

SEPTIMIVS SEVERVS

AFrica illa olim imperij Rom. æmula, hũc genuit imperatorẽ magis necessarium, q̃ utilem. Vnde etiam iactatũ uulgo, aut nunquã nasci debuisse, aut nunquã mori. Nam & imperiũ fortiter administrauit: & sublatis in Oriẽte Pescẽnio Nigro, in Gallijs Clodio Albino, quẽ & Cæsarem dixerat, orientem Parthis, Arabibus, Adiabenis deuictis, Romanæ maiestati restituit. Arcus adhuc Romæ uictoriæ monimentũ titulis magnificẽtissimis uisitur. Britannos tumultuãtes compescuit uallo per XXXII passuũ millia à mari ad mare ducto, ubi etiã duodeuigesimo imperij anno septuagenario maior ex articulari morbo decessit. Bellicis artib. clarus: pacis, nisi sæuitia ac perfidia eas inquinasset, non contemnendus. Cæterũ literarum non ignarus, mathesceos peritus: à Latinis non abhorrens, nisi Punicũ quid redderet. Cædibus illustrium uirorum adeo infamis, ut Punicas clades in toga cæsorum ciuium Romanorũ sanguine repẽderit.

ANTONINVS CARACALLA

VEstis huic,quam talarem è Gallijs aduectam,Romano populo donarat,cognomen addidit. Seuero patri adhuc uiuenti contumax, nec minus in fratrem Getam impius, quem patre mortuo statim occiderit: militi tamen gratus, cum ob ingens donatiuum his datum, tum quòd in castris gregarij penè militis uices ageret. Alexandri Magni admirator, quem collo in læuum humerum detorto reddere cuperet. Hic orbe peragrato Alexandrinorũ dicacitatem ultus ingenti eorũ cæde, Persas dolo magis,quàm uirtute fudit. sexto demum imperij anno militum dolo Carris, dum uentris oneri leuando intenderet,interficitur XXX. ætatis anno.

OPILIVS MACRINVS

OBscurissimis parentib.ortus Maurusij generis, malis artibus ac pudẽdis ad præfecturã euectus, à iuris tamẽ scientia nõ alienus, sed uenali fide, ac uita semper sordida,post interfectũ Antoninũ imperiũ cum Diadumeno filio formosissimo Macrinus inuasit:quod cũ per annũ & menses duos obtinuisset,uictus ab Heliogabalo cum filio,quinquagenario maior fugiẽs obtruncatꝰ. Data est dictio cõsulenti super imperio (talis

ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.
σὴ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει

VARIVS HELIOGABALVS

ASsyrium(quis credatꝰ) principem nescio,maiorine fortunæ ludibrio,an Romanæ maiestatis suggillatione orbis hunc per duos & amplius annos tulit, & eum incestum,siquidẽ uerum erat Caracallæ filiũ ex Scenide cõsobrina natum. Qui ex oriente Romã profectus, interfecto(ut dixi) Macrino,tralato etiã inde Heliogabali numine ad urbem,in summa omniũ expectatione uenit: sed illi mox omnia in ludibrium aut odium cõuersa sunt. Nullus enim principũ ad hãc diem maiore libidinis flagrauit infamia, uti se in muliebrẽ sexum execari curarit. Nullus maiore luxu opes prodegit imperij:nullus deniq; cõtaminatius aut impurius uixit, omniũ religionũ contemptor, præter patrij numinis Heliogabali. Hunc tamen in cloacam proiectum,mox in Tiberim cum matre Scenide tractum per milites populus Ro. ita ultus est,uti nomen eius ex publicis monimentis eraderet. Vixit annis sedecim.

ALEXANDER SEVERVS

MEliore orbis fato ex Mammea cõsobrinus Heliogabalo Alexander iampridem ab impura illa belua adoptatus,in imperiũ successit,optimis principibus æquandus innocentia,in uiros bonos beneuolentia, & (quæ præcipua dos principum) singulari in omnes clementia, ut ἀναίμακτον eius dicatur imperium. Hic expeditione persica ex animi sententia confecta, dum ad septentrionẽ uertit arma, Germanis tumultuantibus factione militari tertiodecimo imperij, uitæ anno undetrigesimo, Maximini perfidia cum matre in tentorio necatur. Primus post Adrianum principẽ,qui ueræ pietatis lumen acceperit. Nam Christũ in larario suo semper habuit. Quin illa ex sacris literis sententia frequens ei in ore esse: Quod tibi nolis, id in alterum facere caueas. Locum etiam Christianis adiudicauit,quibus popinarij litem intendebant, rescribens decum multo melius quoquo modo coli,quàm popinarijs assignari.

DE PARTHORVM ET PERSARVM IMPERIO

NOn alienum ab instituta serie fuerit, quando posthac Persarum arma in oriẽte, post Parthica toties erunt referenda,si breui imperium utriusq; populi, tum ad nostram ætatem in eo terrarum tractu regnorum seriem perstringã. Primus igitur Parthis Arsaces libertatem asseruit ad eã diem cum cæteris oriẽtis populis, regibus Macedonum obtemperantibus,à quo ad Artabanũ regem perpetua Arsacidarum gloria per quadringentos & amplius annos floruit,dissidentibus inter se Syriæ regibus. Parthis uero per hæc tempora uaria admodum fortuna cum Romanis contendentibus,

Artaxerxes Persa, uir obscuris admodum parẽtibus ortus, genti sui ueterem imperij
gloriam restituit. Triplicią; prǫlio Artabano cum tota Arsacidarũ familia cæso, Persas
orienti iterum imposuit Quorũ imperiũ ad Chosroen usq; regem, & Heracliũ impera
torẽ per CCCC. annos mansit, grauibus prælijs, alternante fortuna, cũ Romanis inte
rim gestis. Qua tempestate Saraceni ex Arabia profecti, Maomethe duce, noui delirij
autore, Persas primũ, mox Romanos uarijs & ingentibus cladibus afflixere: floruitq;
Saracenicum nomen, Persico sublato, adeo ut non contenti Asiæ imperio, maximam
Europǫ partem sibi subiecerint: ipsam etiã terram Italiam (quod horreat meminisse a-
nimus) mari terraq; fœde per ducentos & amplius annos populati. Mox præualenti-
bus Turcarum rebus, diuisum in oriente imperium est, Saracenis Aegyptum & Asi-
am ad orientem sibi uindicantibus, Turcis propiores Europæ prouincias per nostro-
rum principum segnitiem occupantibus: repressaq; interim gentis in Christianum no
men infestissima rabies Gallorum armis, Europæ principũ cõmuni expeditione, au-
toribus tamen Francis in eos sumpta, & Hierosolyma nobis restituta. Cæterum no-
strorum discordia rebus in Asia labentibus, & modo Tartaris, modo Saracenis de im
perio contendentibus, Asiæ pars, quǫ à Tauro ad Euphraten protenditur, seruorum
imperio, reliqua ad Hellespontũ Turcis cessit. Interim centesimũ ab hinc & amplius
annum, Tamberlanes inter Scythas humili loco natus ex gregario milite ordinis pri-
mo, mox exercituũ ductor, Parthis imperium astruens, uictis omnibus finitimis gen
tibus, Syriam cũ tota Aegypto populatus est. Inde in minori Asia Paizeti Turcarum
principi congressus, eum captum cum tota gente ad internecionem cæsa, in uinculis
habuit, uictorq; domum reuersus, urbe etiã Marchanti populosissima à se condita, &
uictarum gentium spolijs ornata, imperium moriens duobus filijs reliquit. Quorum
dissidio res tanta indole parta, retro facile abijt. Stetit tamen regnũ trans Euphratem
filijs incolume ad Vsuncassanum usq;: qui cum Maomethe etiam conflixit. Vanatũ de
mum in his terris re Aegyptiaca interim florẽte, donec auditũ est ætate nostra Psophis
nomẽ unius ex Vsuncassani hǫredibus (uti credi uolũt) fortuna seruati: qui magno ho
minum fauore ad imperiũ ascitus, ueluti hæreditarium odium cum Turcis exerceat.

IVLIVS MAXIMINVS

REdit nunc stylus ad institutam seriem. Nam Alexandro interfecto, successit Ma-
ximinus cum filio eiusdem nominis, Thrax gente & sæuitia insignis: aduersus
quem cum senatus Pupienum & Balbinum imperatores declarasset, immanitatẽ ho-
minis ac barbariem pertæsus, ille statim in Italiam cum Germanico, ac Pannonico ex
ercitu descendit: Aquileiaq; incassum obsessa, à militibus fame laborantibus cum filio
necatur. Memorabilis militum uox fuit, cum utrunq; interficerent, ex pessimo gene-
rene catulum quidem habendum. Imperarunt ambo annos treis. pater sexagenario
maior, filius uigesimum annum agens obijt.

BALBINVS ET PVPIENVS

IMperatores hi primum ex S. C. duo aduersus Maximinũ creati. Balbinus nobilita-
te generis præstans: Pupienus qui & Maximus, militari disciplina clarus, à quo &
Maximini uicti. Cæterũ cum parum inter se concordi animo remp. regerent, à militi-
bus uterq; interficitur, Gordiano puero summæ rerum imposito.

GORDIANVS

OPtimum ac nobilissimũ principem terris dij dederant, si diu rebus illum præesse
uoluissent. Nobilitatem eius auus, paterq; imperatores, & Scipionũ stẽma gen-
ti insertum, bonitatem Ro. populi ac militum & orbis totius in adolescentem amor at
testatur. Sed cũ bellum ingens aduersus insolescẽtes Persas conflasset, iamq; Misithei
soceri diligentia feliciter confecisset, Philippi prǫfecti dolo, qui socer primo, mox prin
ceps, interficiť. haud tamen inulta mors optimi principis fuit: omnes qui in illum con-
iurauerant, crudelibus supplicijs affecti, & Philippi non diu imperium tenuere. Vixit
annos XXII. imperauit sex.

Philippi

PHILIPPI

DVobus principibus audita Gordiani morte à ſenatu creatis, Marco primũ, mox eo breui abſumpto, Seuero Hoſtiliano, qui & ipſe nõ diu ſuperuixit, Philippus imperium occupat: nec ei gentis humilitas obſtare potuit, quo minus imperaret. Nam per omnes militiæ gradus ob uirtutẽ euectus, tandem præfectus à Gordiano in Miſithei locum factus, optimo adoleſcenti inſidias cõparauit: eoq́ per dolum cæſo, imperator ab exercitu dictus Romam cum ueniſſet, filium Philippum imperij participem declarauit. Ipſe poſt quintum imperij annum Veronæ medio capite ſupra ordines dentium præciſo, filius duodenarius Romę necatur: quem adeo triſtis ingenij ferunt, ut nunquam riſerit, & ſemel ridentẽ patrem auerſatus ſit. Sub his ſeculares ludi magnificentiſsimi milleſimo ab V. C. anno dati. ſunt qui à Chriſtiana pietate non abhorruiſſe Philippum tradant, quorum teſtimonio hominis perfidia fidem abroget.

DECIVS

INuitum ac penè reluctantem Philippi ſocordia hunc imperio præfecit, haud dubie tamen nobiliſsimis parentibus Bubaliæ inferioris Pannoniæ urbe natũ. Nam Philippus nunciata Marini ducis, & Mœſici exercitus rebellione, cũ Deciũ ad cõprimendos eos motus mitteret, recuſauit primo Decius: mox etiã admonuit, non eſſe ex Philippi re ut ipſe eò cõtenderet. Cæterũ ſatis rem ita trahẽtibus, ut primũ prouinciã attigit imperator omniũ cõſenſu dicit, & interfectis (ut dixi) Philippis, cũ aduerſus Gothos cũ filio audacius, q̃ cõſultius pugnaret, cæſus cũ toto exercitu ab his eſt, corpusq́ paludis uoragine abſorptũ, nuſq̃ inuentũ. Hic cariſsimus ſenatui fuit: & qui à nobis etiam inter optimos principes annumerari poſſet, ſi iniuriam à Chriſtiana pietate abſtinuiſſet: in quã plus nimio Philippi etiã odio ſæuijt, Fabiano ac Cornelio pontificibus Romanis martyrio affectis. Vixit tamen annos L. Imperauerunt uterq; biennium.

GALLVS PATER ET VOLVSIANVS FILIVS

HI poſt Decium imperium adepti, infeliciſsime illud per annos duos, & menſes octo rexere. Nam cum Scythis tributo annuo drachmarum centũ tranſegere, primi qui Romani maieſtatem imperij tam fœda pactione ſuggillarint: & Armeniam amiſere, expulſo à Parthis Tyridate eorum rege. Tam ſæua deinde lues orbem inuaſit, quæ ex Aethiopia ortum habuit, ut per annos quindecim terras penè omnes exhauſerit. Tandem Aemiliano imperatore facto, uicti prælio, à milite occiduntur: pater ætatis anno quadrageſimoſeptimo.

AEMILIANVS

TRimeſtrem & hunc imperatorẽ Mauritania nobis dedit, uirum (quod fatendum eſt) militiæ peritum, ſed ignobilem: qui uictis ad internecionẽ penè Gothis, aſtu etiam adhibito, cum omnem prædam militi promiſiſſet, imperator ab exercitu dicitur. Mox Valeriano ab Alpino exercitu imperatore nobiliſsimo, ac cenſorio uiro creato, qui Aemiliano fauerant, ne ciuili bello remp. conflictarent, Aemilianum necant, ſoloq́ ducis capite res peracta eſt anno ætatis eius XL.

LICINIVS VALERIANVS

NVllum principem maiore unq̃ fauore orbis accepit: nullus eo calamitoſior ad hanc diem imperio pręfuit, uel quòd à Sapore Perſarum rege uictus acie, ſiue dolo ſuorum, ſiue eius imprudẽtia id acciderit, nam utrunq; traditur, miſerabili captiuitate apud eos conſenuit: uel quòd Gallienum filium poſt ſe reliquit, qui Caligulæ ac Vitellijs ſimillimus orbem terrarũ penè perdidit: externis hoſtibus adeo nobis inſultantibus, ut fœminæ imperium in Gallieni contemptum occuparint. Triginta certe tyranni neſcio remp. magis afflixerint, an aduerſus hoſtes noſtros neceſſarij tutati ſint, qui per ea tempora in pronum rem imperij labentem per Gallieni luxum ſuſtinerent. Vixit Valerianus ſeptuagenario maior. Imperauit annos quindecim. Vir ante imperium ſummis honoribus functus, & in his cum ſumma laude, ac uirtutis opinione uerſatus.

GALLIENVS

AD Valeriani calamitatē accesſit Gallieni filij imperium: qui nequiſsimus omnium mortaliū adeo per luxū ac ſocordiā imperiū afflixit, ut per totum terrarū orbem grauiſsima externa bella ſenſerimus: neq; enim minus à triginta tyrannis uexatæ fuere res. Is Gallienus cum aduerſus Aureolum comparato exercitu Mediolanum uſq; contendiſſet, Aureoli commento iam penè uicti, certe intra Mediolanū obſeſsi interficitur quinquagenarius. Imperauit annis XV. cum patre ſeptē, ſolus octo. Affuit huic principi (quod mireris) animi quandoq; uigor, & ad ſe ulciſcendū audacia, nec minus in eo liberalitatis effulſit, cum nihil unq; petenti denegaret.

CLAVDIVS

OStenderunt & hunc terris numina uerius, q̃ conceſſere. Quippe cuius principatu reſtitui ad integrum res potuerit, niſi intra biēnium fato occubuiſſet. Is enim Gothorum arma late uagantia primus cōpeſcuit. naualibusq; ac terreſtribus bellis eorum opes attriuit, ut per oēs prouincias nulla niſi Gotthica mācipia eſſent. Alemannorū ad Benacum lacū infinita millia profligauit. Illud memorabile, quòd Græciæ uaſtiiate, quā Gotthorū arma intulerant, Athenis captis, cū librorū ingentē uim coaceruaſſent, de his cōburendis barbari iam conſilium ceperant. tum unus ex his. Abſtineamus, inquit, hāc iniuriam ab his codicibus, quibus Graij homines dum ſtudioſius incumbunt, minus ad bella idonei fiunt. Illud etiam in Claudio memorabile, quòd accepto imperio, cum in ſenatu uariarent ſententiæ, utri prius bello occurreret, tyrannorū an Gothorum, Gotthos cenſuit prius aggrediendos, quod hi Reipub. hoſtes tyranni principis eſſent. Præfuit biennio non integro.

QVINTILLVS

HIc cum dies ſeptem ac decem imperium autore ſenatu tenuiſſet, Aureliani imperatoris nuntio exterritus, ſanguine è uenis emiſſo obijt.

AVRELIANVS

HVnc inter principes neceſſarios magis q̃ bonos multi reponūt. Nam quantum illi gloriæ triumphi hoſtiles, & militaris peritia uendicat, tantū ſæuitia domi etiam in ſororis filium exercita laudis detrahit: Princeps tamē dignus, qui Claudij etiam prærogatiua remp. ea tēporum calamitate ſuſciperet. Barbaros enim in terra Italia uagantes, triplici prælio afflixit. Monetariorū bellum non ſine ingenti cæde ſedauit. Zenobiam inſoleſcētem duplici prælio uictam, & per obſidionis moras tandem fractam in triumphum duxit. Aureolum & tyrannorū non paucos aut interfecit, aut ſibi conciliauit, Tetrico uno ex his etiam Lucaniæ correctore inſtituto. Imperauit annis V. Domeſticorum fraude inter Byzantium & Heracleam oppreſſus.

TACITVS

INterregnum per ſeptem menſes Aureliano interfecto fuit: cum miles ad ſenatum, ſenatus ad militē prærogatiuā imperatoris deferret eligēdi: tandē patres militari cōſenſu uicti, Tacitum Auguſtū dixere: ex quo tantum publice gaudiū fuit, uti literas ſenatus ad municipia Italiæ ſuper ea re dederit. Quàm uero ampliſsimi ordinis iudicium à militari tumultu diſtet, Taciti declaratio oſtendit, cum in curia teſtati ſunt neminem aut iuſtius, q̃ grauem uirum, aut prudentius q̃ doctū imperare poſſe. Verum hic tantus uir ſexto quàm imperare cœperat menſe, militari ſcelere perijt.

FLORIANVS

HIc Taciti frater, quaſi hæreditarium imperium eſſet, intra ſexageſimum imperij diem, tanquam ad fortunæ ludibrium ſolutis ſibi uenis, ad Probi imperantis nuntium obijt.

Probus

PROBVS

NOn fefellit omen nominis, cum hoc illi cognomen esse potuerit, ut si non illi fuisset Probi nomen, cognomēto hoc appellari potuerit. huic nec Taciti frater obstitit, quo minus orbis totius cōsensu imperator diceretur, nec generis humilitas, cum patrem Dalmatici sanguinis, & eum agrestem habuerit. Vir pacis belliq; artibus longe clarissimus. huic per sex annos, quibus imperauit, uicti Sarmatæ debentur. Tyranni per hūc omnes sublati, pax uniuerso terrarū orbi restituta. celebris uox eius excepta inuidiā peperit apud milites: neq; enim necessarios amplius dicebat fore milites, ubi hostes deessent, quos nusquam uirtute sua futuros mox sibi promittebat.

CARVS

NArbo Martius hunc genuit imperatorē bonū, sed ad posteros etiam cōmendatiorem multo futurū, nisi Carinū flagitiosissimū principē reliquisset. Hic bello Persico capta Seleucia & Ctesiphōte, dū ad Tigrim fluuiū castrametaī, fulmine ictus perijt: Numeriano filio ab Apro socero mox interfecto, adolescente tum probitatis, tum eruditionis egregiæ, maxime aūt ad poeticen nato, & Carino Romæ per Diocletianum principem cæso. hi tres uix triennium explerunt.

DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AVGG.

SVbeat forsitan admiratio multos hac nostra principum relatione, quòd paucissimos Quiritij sanguinis, omnes ferè externos, & pudendæ quosdam etiā originis, non tamen pœnitendos recenseam. Sic hactenus Decium Pannoniæ, Aurelianū Daciæ, Claudiū Dardani, Probum Dalmatæ, Carum etiam Galliæ sibi uendicant. Quid quòd eadem Dalmatia alterum etiā nobis imputet, omnibus æquandū principibus, si à piorū sanguine abstinuisset, Diocletianum? Is enim Salonis ortus, libertini etiā sanguinis, cum molem imperij grauiorem animaduerteret, q̄ ut unus esse uniuersæ par posset, Maximianū Augustum creat: amboq; duo sibi Cæsares, Galerium Armentarium cognomine, & Constantiū Constantini Magni patrē dicunt. Diocletianus igitur quando per partes rem tutius confici posse ratus est, Maximianū Gallijs præfecit: eoq; confecto bello, in Africam aduersus quinquagenarios transire iubet. utrobiq; sedati tumultus. Africanus certe aliquāto difficilius, quòd quinquagenarij, & supra eum annorum numerū ueteranus miles ad obsequium tam facile redigi non poterat. Interim Aegyptum Diocletianus inuadit, Achilleū incubatorē imperij Alexandriæ per menses aliquot obsessum, & in potestatē redactum feris lacerandum obijcit: potentissimus quisq; cædibus, ac proscriptione petiti. Interim aduersus Narseum Persarū regem Galerius infeliciter primo, mox reparatis copijs, ira etiam animos illi faciente, quòd ad Diocletiani carpentū post cladē acceptam per mille passus pedes currere coactus est, egregie uicit Narseo fugato, & cæsis magna ex parte Persis, pellicibusq; cū gaza omni regia captis. Hæc uictoria Galerij uirtute & audacia parta, qui exploratis prius hostium castris, noctu cum XX. milibus equitū Persas aggressus, dedecus acceptū hosti rependit. Diuersa etiā parte Cōstantius ab Alemannis improuiso insultu primū uictus, & eodem die mox uictor LX. eorū milia cecidit: ea clade Germaniæ attritæ, Galliæ liberatæ. sicq; pacato orbe post annorū imperium X X. Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani imperiū eodem die deposuere. Rem miram, & ad hanc ætatem incognitam, ut sponte nec prægrauante saltem senecta, uel rerum mole, uterq; in ordinem se redegerit. Diocletianus certe cōstantius in proposito mansit. Nam per decem annos quot priuatus Salonis superfuit, hortorū amœnitati uacans, iterum ad imperium solicitatus, à priuata uita abduci non potuit, testatus nullos sibi unquam soles lætiores affulsisse. Obijt aūt duodeoctoginta natus annos, uel alienatione mentis, uel ueneno hausto, ueritus Licinium ac Cōstantinū, qui illum tanquā Maxentij fautorem grauiter increpuerant. Sed & Maximianus dum Constantio genero insidias parat imperium affectans, Massiliæ captus Constantij iussu necatur.

CONSTANTIVS CHLORVS ET GALERIVS MAXIMINVS AVGG.

SVcceſſere Diocletiano Iouio, & Maximiano Herculio cognominibus, duo ab his antea dicti Cęſares, Cōſtantius uidelicet Chlorus, quaſi uirentē à colore dicas, & Galerius Maximinus. Sunt qui ex ueteribus monimētis, Maximianū magis probent: ſed quocunq; cognomine hic fuerit, diuerſo, quod conſtat, ingenio uixere. Conſtantius benignus, ac facilis atq; ad promerendā Gallorum gratiā, quibus præerat, propenſior, nec à uera pietate abhorrēs: Galerius trux, ac propè immanis: ut qui rus, unde uenerat, oleret, noſtriq; ſanguinis appetentiſsimus. Sed cum undecim annos Cōſtantius Gallias, & Hiſpanias in ſummo otio tenuiſſet (nam Africam Italiamq; ſub imperij initia ſponte dimiſerat, ratus id grauioris eſſe oneris, q̃ ut ab uno ſuſtineri poſſet) Eboraci deceſsit, moderatiq; principis fama, & Conſtantino filio ſucceſſore felix.

Galerius imperium adeptus, molem & ipſe ſecum rei reputans, duos ſibi aſciſcit Cæſares, Seuerum & Maximianum iuniorē: illum Italiæ, hunc Africæ & orienti præfecit, ipſe Illyricum ſibi medius adſciſcit. Verum nō multo poſt genitalibus putreſcentibus, uitę tædio uim ſibi gladio intulit.

SEVERVS ET MAXIMIANVS IMPP.

SEuerum haud multo pòſt Maxentij factio Romæ intra tabernas opprimit, & Maxentium Herculij tyrannici uirum ſpiritus ſibi præficit: aduerſus quem dum Maximianus feſtinat, militum ſuorum defectionem ueritus, retro in Illyricum contendit: ubi ulcere inguinibus innato, cum deeſſent remedia, nec medici ob hominis immanitatem opem ferre auderēt, uermibus undiq; erumpentibus obijt, Chriſtiani ſanguinis uſq; ad inſaniam pridem effuſi incaſſum pœnitēs. Vir belli paciſq; artibus inſignis, niſi crudelitate nimia in nos tantas uirtutes fœdaſſet. Solus annos duos, cum Cæſaribus & Licinio imperij conſorte ſedecim præfuit.

LICINIVS ET CONSTANTINVS

LIcinio Dacia natale ſolum fuit. Militaris diſciplinæ ad ueterem normā ſeueriſsimus exactor. Ruſticis & agrarijs hominib. (ex eo enī genere fluxerat) æquus, auaritiæ & Veneris ſtudio infamis, moribus planè barbaris: & literis adeo infeſtus, ut uirus ac peſtem publicā eas appellaret. ſed cur eas non odiſſet, quarum adeo expers erat ut ne decretis quidem ſubſcribere poſſet? Illud in eo nō reprehēdas, quòd ſpadonum aulicorumq; inſolentiā mire cōpeſcuit, tineas, ſoriceſq; palatinos appellās. Hunc Conſtantinus nouas res molientem, primum in Pannoniæ campis fudit: mox reparantem uires incredibili celeritate ex Europa in Aſiam expulit: maleq; recōciliata iterum gratia per Conſtantini ſororem Conſtantiam, quæ illi uxor erat, cum rebelles animos homo uecors retineret, etiam contra ſacramenti fidem Theſſalonicæ interfici iuſſus eſt. Imperauit annis quatuordecim, ſexagenario maior, Chriſtianis infeſtiſsimus. Vnde illi diſcordiarum ſemina aduerſus Conſtantinum acriora.

M. FLAVIVS CONSTANTINVS CONSTANTII AVG.

FElicioribus auſpicijs, ac meliore partium nòſtrarū euentu rerum tandem Conſtantinus potitur, ex Helena Cōſtantij uxore ſuſceptus, & cæteris fratribus ob egregiam indolem, cum illi ſegnitiem præ ſe ferrent, patris etiam teſtamento prælatus. Hic ſub Galerio rudimēta militiæ felicisſime auſpicatus, parta ex Sarmatis egregia uictoria, ueritusq; ex ea laude gliſcentē inuidiam ad patrē transfugit: eoq; mortuo Gallias Hiſpaniasq;, & Cottias alpes obtinuit, Cōſtantio patre id multo ante ſomnio præſagiente, egregium imperatorem fore, qui dei militibus opem primus ferret. Iam primum igitur ueteranis militibus agros aſsignatos, ut ad filios ſuos trāſirent, primus inſtituit. Tertio imperij anno accerſitus in Italiam ab ijs, qui Maxentij tyrannidē ferre nō poterant, biennio totam Italiam urbemq; Romam priſtinæ maieſtati aſſeruit, Maxentio Tiberinis gurgitibus abſorpto. Inde abnegato idolorum cultu, Chriſtianā puritatem ita

amplexus est, ut præter egregia dona diuorum nostrorum templis illata, Christum ab omnibus colendum præceperit, templaque illi, & alijs numinibus erexerit. nec alia magis causa acrius in Licinium exarsit, quàm quòd ille aduersaretur nobis. Bella contra Barbaros multa felicissime confecit, unde primus Romanorũ principũ Magni cognomentũ tulit. A bellis ad pacis studia cõuersus, optimum principem primis annis egit. Leges sanctissimas tulit, literis & ipse impense semper studuit, & eas fouit. Religionis adeo obseruans, ut Nicenam synodum CCC & XXII. patrũ multis dissidentibus indixerit. Byzantium instaurauit, imperatoriãque urbem & nouam Romam appellari uoluit. moriens & Cõstantinopoli sepultus, treis liberos, & Dalmatium fratris filium successores reliquit XXX. & amplius annos imperans, tredecim uero ex his solus. De eo sic memoriæ proditum, decem primos annos ut præstantissimus diceretur. XII. sequentibus latro, decẽ nouissimis pupillus ob immodicas largitiones. De eius baptismate uariant autores, sic constanti fide, quæ de imperij donatione circũferuntur, uti minus similia ueri non probant. Sed alij hoc uiderint.

CONSTANTINVS CONSTANS, ET CONSTANTIVS CONSTANTINI FILII AVG.

HI tres imperium quod per manus à patre acceperunt, ita partiti sunt, ut Constantinus maximus natu Gallias, & Hispanias, Britanniãque insulam obtineret, Constanti Italia cum Illyrico & Græcia cederet, Byzantium & oriens Constantij esset, qui Dalmatiũ socium imperij haberet: quem haud multo post dolo exceptum militari factione oppressit, cum annos treis imperasset. Nec durauit diu fratrum concordia, siquidem in nefarium bellum rapti fratres: nam Cõstantinus Gallico exercitu fretus, Constanti fratri bellum intulit: quod dum cupidius quàm cautius gerit, ad Aquileiam exceptus insidijs nondum triennio finito, uulneribus confectus perijt. Inde Constans uictor, cum non sine labore prouincias transalpinas in potestatem redegisset, egit primum optimum principem, mox aduersa ualetudine, siue rerũ felicitate mutatus, ingratus omnibus esse cœpit, donec & ipse Magnentij dolo dormiens intra tentoriũ, ad Helenam oppidũ oppressus est, cũ imperasset annos XIII. uixisset paulo plus XXX.

Constantius cædem fratris ulturus, ingenti exercitu aduersus Magnentium comparato, ingenti illum prælio & memorabili ad Murtium fudit, quo Romani uires imperij pene concidere LIII. millibus utrinque desideratis. Mox cum Magnentius bellum reparasset, & ad Lugdunum iterũ uictus esset, gladio sibi latus aperuit. sed & Decentius frater, qui Cæsar ab eo dictus fuerat, laquei morte præpostera uitã finijt. Nam Britannioni antea Constantius ueniam petenti facile dederat. Is Britannion adeo expers literarum est habitus, ut ne prima quidem elementa calleret. Cæterũ Constantius Gallum à se antea dictum Cæsarem ferocientem, & insolescentem supra Cæsaris nomen interfecit, & contra Persas infeliciter cõflixit militum suorum stultitia. Quibus ad sua abeuntibus, quæ Massagetæ uastabant, dum Romam inuisit, Iulianum Galli fratrem treis & uiginti annos ætatis agentem, Cæsarem à se factũ, in Gallias aduersus Alemannos eas uastantes misit. ipse in Persas iterum contendens, dum ægre ferret Iulianum à militibus Augustum esse dictum, apud Mopsucrenen iuxta Tauri montis radices æstuantissima febre decessit. Vixit annis XL. Imperauit XXIIII.

IVLIANVS

COnstantio extincto, Iuliano facile cuncta cessere. Puer hic ingenio sublimi, callido, & literarũ ardentissimo, Gallias sub primum accessum præter omniũ spem, Alemannorum incursu uastatas asseruit, regemque eorum cepit: inde Augustus à militibus salutatus Parrhisijs, mortuo (ut dixi) Constantio, aduersus quẽ bellum ciuile parabat, Persis adepto imperio bellũ indixit. ubi dũ inconsultius agit, Persæ uiri dolo in deserta cum exercitu ductus, conto traiectus perijt. Sunt qui sagitta è cœlo missa uulneratum dicant. Vnde in nefariam uocem erumpens, uicisti Galilæe (sic enim Christũ appellabat) occubuerit. Christianos impio quodam odio adeò insectatus, ut studia, & militiã huiusce interdixerit, plerosque prœmijs & illecebris, quasi machinis à uera pietate auerterit. Quineciã imperator (ita deo uisum) aduersus nos libros edidit. Ille uero si ingenii

indolemq́ egregiam ad ueram pietatem, quam puer imbiberat, conuertisset, inter egregios principes annumerari potuit. decessit annos agens alterum & trigesimũ. Solus annum unum, menses treis imperauit.

IOVIANVS

HVic Varronianus pater, Pannonia patria, staturæ proceræ, ingenij amœni, nec à literis abhorrentus: qui à militibus primo imperator salutatus, deceptis similitudine nominis, quasi Iulianus reuixisset, cũ Persis pacem magis necessariam, quàm honestam, Transtigritanis prouincijs quinq; amissis inijt. Accessit nouæ ignominiæ decus grauius: uetitus imperator Rom. Arsaci socio opem ferre. Perijt octauo imperij mense Dadastanis oppido, dum cubiculum ingreditur noui tectorij, prunis etiam ardentibus, siue ut alij, stomachi cruditate XXXIII. ætatis anno.

VALENTINIANVS ET VALENS AVGG.

DEdit & hos Pannonia principes Gratiano patre ortos. primum Valentinianus ab exercitu Niceæ, inde Valens ab eo Augustus, imperijq́; consors dictus, qui Procopium temere imperium inuadentem Constantinopoli oppressere. Inde Gothi & barbaræ nationes à Valentiniano Thracia exturbatæ, Septentrioq́; omnis cum Saxonibus ad officium eiusdem opera redacti. Parthi è Syria per legatos eiecti. Inquieta Germania Theodosii maioris auspicijs pacata. Ipse dum Quadorũ legationem latrocinia excusantẽ audit, subito morbo uenis arefactis, ut sanguis mitti nunquã potuerit, obijt Gratiano filio prius Aug. appellatione donato, imperij accepti anno XI. mense VIII. die XX. uitæ LV. Valens post fratris interitũ, Arrianæ factionis fautor, dũ aduersus Scythas & Gotthos prælium ferocius, q̃ cautius ciet, uictus ab his acie, uitã imperiumq́; amisit, igne intra tuguriũ in quod cõfugerat, iniecto. Digni imperio fratres, & inter bonos referendi, nisi Valens Arriano delirio uirtutes egregias inquinasset.

GRATIANVS ET VALENTINIANVS

HAud sanè improbandum principem numina terris dederant, si quantum literis & militari disciplinæ uacabat ac uenationibus, tantũ curæ ad remp. cognoscendam impendisset. Nam pietate in suos egregius, Valentinianum adhuc puerum Aug. dixit, patre patruoq́; extinctis. Mox Theodosium Hispanũ consortem imperij asciuit. Verum dum spicula tantũ & arcus meditatur, dum Alanum militẽ Romano præfert, Maximi ducis insidijs circumuẽtus perijt, cum imperasset cum patre annos octo, cum patruo treis, cũ Theodosio quatuor. Valentinianus à Maximo emissus, Theodosijq́; ductu postea restitutus in imperium, Maximo tyrãno interfecto, mox Eugenij & ipse post Maximum tyranni dolis uictus, laqueo seipsum necauit.

THEODOSIVS

HIc Honorio patre, & matre Thermantia, haud dubie inter optimos principes annumeretur, quippe qui rẽp. Gothicis armis penè oppressam accitus ex Hispania (quę illi patria) à Gratiano restituerit, Maximũ tyrannum & Andragatiũ præfectum eius subito incursu uictos occiderit, Valentiniano imperium asserverit. Mox Eugenium tyrannum in Valentiniani ultionem sustulerit, non sine numinis manifesto indicio. cum multo minoribus enim copijs illi congressus militante illi æthere, & coniuratis in eius auxilium uentis, ut poeta eleganter cecinit, uictoriam insignem adeptus est. Fuit autem hic princeps moribus & corpore Traiano principi similis. summa in eo clemẽtia, incredibilis in suos pietas, rei militaris disciplina: sagax, nec à literis alienus, simplicium ingeniorũ admirator, pietatis nostræ adeo obseruator, ut summa ciuilitate ab Ambrosio antistite castigatum se, adytisq; prohibitum tulerit. Obijt Mediolani ætatis anno quinquagesimo, imperij undecimo.

ARCADIVS ET HONORIVS

HOsce pueros Theodosius uiuens, imperij consortes fecerat, & moriens, quando ætas rerũ moli non respõderet, treis imperij tutores testamẽto sanxerat, Arcadio

Rufinum

Rufinum, Honorio Stiliconem commēdans. Africæ uero Gildonem præesse uoluit. Prior Rufinus dum Gotthica sollicitat arma, ut imperium metu ab Arcadio extorqueret, perfidiæ pœnas dedit, pariq; pœna Caianus Rufini sceleris popularis afficitur. inde mox Arcadius, cum Byzātij regnasset annos ferè tredecim, obijt, Theodosio filio relicto. Maior rerum moles Honorium Romę agentē excepit: qui rebellantem Gildonem cum Mascezelis fratris ductu superasset, eundē quoq; Mascezelem rebellem expertus, Bonifacij ductu uicit. At Stiliconis perfidia eo perniciosior, quo occultior fuit. Nam magno nostro dedecore cum Gotthi Italiam uastassent, urbemq; Romam cepissent, astu Stiliconis rem adiuuante, tandem re ab Honorio cognita, Stilico cū filio sublatus est, qui genere Vuandalus, & militaris disciplinæ scientissimus, Honorij etiam socer, si quam operam in perdendo ad Fesulas Radagaso cum ducentis Gotthorū millibus præstiterat, in asserendo imperio præstitisset: nec Romam Alaricus Gotthorū rex unquam cepisset, nec orbem totum cladibus assiduis inuoluisset. Decessit autem Romæ cum annos duos & triginta imperasset.

ROMAE CAPTIVITAS

NOn potui non uehementer mirari tantam uel temporū iniuriam, uel scriptorum inertiam, tum ueterum, tum recentium fuisse, ut cum Romam orbis reginam captam ab Alarico Gotthorum rege, anno post eam conditam millesimocentesimosexagesimoquarto, certatim omnes memoriæ prodant, seriem tamen rei, aut indagandam non censuerint, aut indagatam tanquā rem planè ignobilem, nec scitu dignā obliuione inuoluerint. Pro deûm hominūq; fidem, urbs orbis totius regina, quæq; eo auspicio condita credatur, ut caput orbis semper esset, & quæ toties de barbaris gentibus, orbeq; triumpharat, capitur Gotthico astu, & interim rei series ordoq; nescitur? Ego uero id minime patiar, & omnis antiquitatis illustrandæ studiosus, hanc quoq; rem tam memorabilem non negligam. Astu autem barbarico capta traditur in hunc fermè modum, quem Procopius solus ex omnibus quos legi, tradat, ut mirer ab interprete uel rem totam dissimulatam, uel cum in mutilum Græcum codicem incidisset, non animaduersam. Ille igitur in hanc sententiam: Obsederat Romam Alaricus iam biennium, nec Honorius, qui Rauennæ desidebat, ferre suppetias poterat, aut audebat. Nam cū nihil minus, quàm de urbis salute sollicitus esset, Stilicone interfecto, ducem exercitui minime præfecerat, qui rem aduersus Gotthos administraret. Vnde Gotthis obsidendæ urbis cogitatio, Romano milite aut dilapso, aut segniter rem agente. Verum eam frustra obsessam, cum expugnare ui non possent, ad dolum hostis barbarus uertitur. Profectionem in patriam simulat, trecentosq; iuuenes corporis & animi ui præstantes deligit, quos Romanis principibus dono det, instructos prius ut omni obsequio dominos suos promereri studeant, & ad certam diem circa meridiem, cum Romani principes somno, uel ocio uacarēt, ad Asinariam portam aduolent, interfectisq; improuiso insultu custodibus, portam sibi præsto futuro aperiant. Interea Gotthi cum reditum, alia atq; alia deesse sibi simulantes differrent, trecēti illi iuuenes occasione egregie usi, portam stato die suis aperiūt, & intromissus Gotthus maiore ignominia, q̄ damno urbem omnem populatur. Sunt qui Probæ illustris fœminæ & opulentissimæ opera patefactā Gotthis portam existiment, cū plebem Romanā passim fame & morbis pecudum more cadentem miseraretur. Duo sunt cognitu non indigna: Vnum, edictum ab Alarico fuisse, ut quicunq; in templa diuorum cōfugerent, præcipue Petri & Pauli, his nulla uis inferretur, quod & summa fide seruatum: Alterum, quod cum nunciatum Honorio esset Rauennæ Romam perditam, credidit ille de pugnaci gallo, cui nomen erat Romæ, significatū esse, admiratumq; uehemēter tam subito perijsse eum, qui cum pauloante festiuissime lusœrat. Adeo socordis ingenij princeps, nec quicquā omnino paternæ, auitæq; uirtutis referens, quod & Arcadio fratri uitio datū est. Nam Eudoxiæ uxori addictus, cum alia improbe fecit, tum Chrysostomum antistitem sanctitatis & eruditionis egregiæ, uxori plus æquo inseruiens, in exilium egit.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII

VENETI ROMANORVM PRINCIPVM

Liber secundus.

SEQVITVR abhinc ætas, in qua mihi orbis totius clades, regnorum tristes exitus, imperia funditus excisa, mutationes rerum frequentissimę referēdę sunt: ut intelligat mortalitas nihil esse incōstantius ijs, quæ tantopere ut æterna miramur. Adeo enim uitæ, fortunæq; ista bona, in quibus opinione uulgi sita summa felicitas est, fragilia, caducaq; sunt, ut nihil his esse possit cladibus ruinisq; magis obnoxium: quod cum uetera illa Asiæ imperia, tum uero nominis Romani maiestas facile declarat. quæ felicibus auspicijs orta, lætissimis rerum successibus aucta, uiris clarissimis instructa, quorum uirtute ac cōsilijs ad amplissimum fastigium sit euecta, legibus, institutis, deûm pietate illustrata, cōciderit tamen & funditus euersa sit: ut quemadmodum illa de toto terrarum orbe triumphos retulerat, sic nulla ferè hodie in terris gens agat, aut antea fuerit tam immanis, tam barbara, quæ non aut auitas iniurias, aut suas illi rependerit. Huc accessit, quòd eorum deinde qui sequentur, principum, partim ignauia, partim auaritia, res adeo nostrę pessum iere, ut ad rem Romanam sistendam alienæ atq; externæ uirtutis eguerimus. adeo mascula illa Romuli proles, & Italica uirtus simul cū imperij lapsu consenuerat. nec Romani postea pontifices ambitione plus quàm immodica, pronam iam per se in casum rem Italicam nō funditus afflixere, dum studijs suis nunc Francos, nūc Germanos, atq; alios quosuis potius q̃ Italicos principes patiūtur. Illi uero quantū Romanę atq; Italicę maiestati semper detulerint, uel illud argumento esse potuit, cū se Cæsares, aut Augustos pro Henricis & Federicis dici malint: cumq; se nunc reges, nunc Romanorū imperatores appellari gaudeāt. Cæterum nec querelæ locus hic est, & ipsa nostra hæc commentatio etiam nuda satis allatura doloris, ac molestiæ legentibus est. Quare Theodosium ipsum iuniorem aggrediamur.

THEODOSIVS IVNIOR

QVinquaginta quot uixit annos, totidem imperio etiam præfuit. Nam puerū admodum moriens Arcadius eum reliquerat sub tutela Isdigerdis Persarum regis, quod & bene cessit. Barbarus enim rex & tutelam summa fide gessit, & pacem cū Romanis quoad uixit, habuit. Is uero Honorio defuncto, Valentinianū ex Constantio & Placidia natum, data Eudocia filia in uxorē, Romam peropportune misit, cū turbatæ res essent tyrannorum libidine, qui rem Romanam inuaserant. sub hoc tertia synodus contra Nestorium celebrata, Pulcheriæ sororis prudētia: nempe quoad illa est usus imperator, bene res gesta. hic uxorē Eudociam Leonis Atheniensis philosophi uxorē duxit: quæ præter egregiam formam, singularemq; pudicitiam, etiam literis excelluit, absoluto eo libro, cui titulum Græci ὁμηροκεντρα faciunt. Hoc principe Venetiæ felicissimis auspicijs in aquis habitari cœpere, cum Honorius adhuc uiueret.

VALENTINIANVS TERTIVS

ASseri fortasse in pristinum statum sub hoc principe res Romana potuit, si eius inceptis aut fortuna fauisset, aut imprudentia postea sua rem non afflixisset. Nam recepta sub aduentum suum Italia, cum Genserico statim Vuandalorum rege pacem sanxit, parte Africæ, ut uideri uoluit, contento: & aduersus Attilam Etij ductu, rem feliciter gessit. Inde Maximi arte uiri per ea tempora potentissimi, Etium interimi iussit. Vnde in ultionem ipse postea Romæ ab eius commilitonibus confossus perijt. Hoc principe occidentis imperiū, Francis Gallias, Anglis & Scotis Britanniam occupantibus, Vuandalis Africam, & ipsam urbem populantibus, Hunnis Europam uexantibus, & Italiam, collapsum funditus est. Perijt imperij & ætatis anno trigesimo.

De

De Etio pauca dicenda hic sunt. Hic è Dorostana Mœsiæ cum disciplina militari excelleret, Constantio defuncto, ab Honorio principe illi sufficitur, cuius ductu Attila in campis Catalaunicis uictus est, & Burgundiones repressi. Hunc postea Valentinianus cum interfecisset, interrogaretq; ciuem quempiam Romanũ, an iure occisum crederet: iure an iniuria occideris imperator Etium nescio: illud scio quòd sinistra tua dextram tibi abscideris. nec falsus omnino uates. Nam eius morte Hunni rerum potiti, & imperium euersum est.

Breuis enumeratio eorum, qui post Valentinianum Romæ rerum potiti sunt.

POst Valentinianum Romæ Auitus senatorij uir ordinis præfuit. Auito inde Maiorianus quadriennio. Hunc Seuerianus, Seuerianum Anthemius, Anthemium Olybrius subsecutus: cui Glicerius, & Glicerio Nepos statim successit, quo per uim pulso, Augustulus male ominati nominis rerũ potitur, sub quo Romani maiestas imperij conuulsa per Odoacrem Herulum sero admodum ad Francos rediit.

FL. VALERIVS MARTIANVS

NVnc imperatores Constantinopolitanos, quando illi tantum per illa tempora uiguere, ad Constantinum usq; Palæologum cõtinua serie perstringemus, initio à Martiano sumpto, qui licet humili loco natus, militiæ tamẽ clarus, Pulcheriæ Theodosii sororis studio rebus præficitur, moderatus princeps, & rebus gerendis idoneus, si per senectam diutius uiuere potuisset: nam pacem, quoad eius fieri potuit, coluit: illud sæpe usurpans, dum in pace esse possumus, arma nõ induamus. Is Tatianum, Iuliumq; fratres, qui olim aquilæ superuolantis eius caput auspicium retexerant, uiaticoq; ducentorum aureorum inopem, & ægrotantem adiuuerant, statim ut princeps est dictus, alterum Illyrico, alterum Constantinopoli præfecit. Hoc principe Chalcedonensis quarta synodus celebrata aduersus Dioscorum, & Eutychen, Leonis pontificis Romani iussu. imperauit annos sex.

LEO

PRimus hic Græcanici uir sanguinis imperiũ tenuit, Asparis patricij factione adiutus. Cuius etiam filium Cæsarem cum inuitus creasset, postea cum Ardaburio fratre, ut insidiarum in se autores interfecit, Leonẽq; ex Ariadna filia, & Zenone filium successorem sibi esse uoluit. Is aduersus Gensericũ Vuandalorum regem Basiliscũ ducem misit: qui, si Zonaram sequare, uictus nauali prælio à Vuãdalis aufugit, siue illud ignauia, siue proditio fuerit. Byzantium huius imperio magna ex parte conflagrauit, præterquam quòd Italia in perpetuo motu fuit. Imperauit autem annos XVII.

LEO IVNIOR

HIc puer ab auo relictus, cum annum præfuisset, Zenoni patri manibus suis diadema imposuit, patremq; pro se deinceps imperare iussit.

ZENO ISAVRICVS

QVàm uarie rebus Romanis illuserit fortunæ uis, hic Zeno facile cũ plerisq; qui explicandi mihi principes erũt, probet. Vir obscurissimi sanguinis, & cum facie deformis, tum moribus planè tyrãnicis, ut Isaurum agnoscas. Hic Theodoricũ Ostrogotthorum regem cum unice diligeret, in Italiam aduersus Odoacrem misit cõsulem prius à se factum. Pulsus uero à Basilisco factione uxoris, cum in Isauriam cõcessisset, non multò post reuersus, & Basiliscum expulit, quem & inedia mori coegit, & annos tredecim tyrannum uerius quàm principem egit. Sunt qui uiuum adhuc inclusum ab uxore sepulchro tradant, frustraq; resipiscentẽ & opem quiritantem obijsse. Hoc principe incendium adeo graue fuit, ut præter maximam urbis partem conflagratam, centum & uiginti librorum milia combusta sint. inter quę & Homeri poema intestino draconis CXX. pedum aureis literis descriptum.

FL. VALER. ANASTASIVS DICOROS

DIcorum hunc cognomento Græci appellarunt, à discoloribus uidelicet oculorũ pupillis, quarum dextra nigricans, sinistra cœrulea fuerit: inter bonos principes utiq; mihi referẽdus, tametsi ab humili loco ad imperiũ euectus Ariadnæ Zenonis uxoris opera, nisi postea mutatus, Eutychianæ hæresi adhæsisset. Vnde illi aduersus orthodoxos graue dissidiũ conflatum. Bulgarorũ arma tunc primũ audita, & Saraceni Alamũdaro duce Syriæ graues incũbebant. Hic tyrannorũ aliquot seditione fatigatus, post octogesimum & octauũ uitæ annum, imperij XXVII. fulmine afflatus perijt, ulciscente grauiter numine pietatem toties ab impuro principe uiolatam.

IVSTINVS

QVis credat Thracem hominẽ armentarium, & sues agentem, sine tribu, ignotis obscurisq; parentibus ortũ, & rebus præfuisse, & rem tum feliciter, tum optime administrasse? Rexit tamen ille summa cũ laude, & pietatis studiosissimus ueræ. Ioannem Romanum pontificẽ ad se legatum uenientẽ, à Theodorico Gotthorũ rege pro Arrianis, quos expulerat Iustinus, restituendis uenerabũdus excepit, & principatum dolo partum (quippe qui accepta ab Amantio eunucho pecunia, ut militi pro Theocritiano præficiẽdo distribueret, in se suffragia uerterit) magna uirtute postea administrauit: nono imperij anno Iustinianum ex sorore nepotẽ, cum adhuc uiueret, sibi successorem instituens: quo facto, non multo post obijt.

IVSTINIANVS

NEpos Iustino ex sorore, cum annũ quartum & quadragesimũ ageret, imperare cœpit, quod per annos undequadraginta administrans ueterẽ Romani imperij gloriã mirum in modum ampliauit. Primum enim Persas Bellisarij opera intra suos fines continuit: inde eodem duce Romã à Gotthorum seruitute asseruit: Africam imperio pulsis Vuandalis restituit: Narsete duce Gothicũ tandem nomẽ deleuit. Bis triumphatũ ex instituto ueterũ Romanorũ de Persis & Vuandalis à Bellisario. Leges infinitis uoluminib. antea dispersas in L. digestorũ libros cõtraxit. Institutionũ libros quatuor edidit. codicẽ inuulgauit. Maximus certe princeps, nisi auaritiæ & delirij Eutychiani reus fuisset. Serici usus è Persis ad Græcos hoc tẽpore transijt iampridem desitus.

IVSTINVS IVNIOR

HIc æmulus Iustini, & ut filius à Iustiniano in regia semper habitus, facili admodũ ingenio, atq; ad promerendam ex liberalitate hominum gratiam nato fuit. Cum Persis pacem fecit, tributo, quod Romani annuum his expenderent, sublato. Langobardi Germanica gens uocati à Narsete indignato cõtra Sophiam in Italiam hoc principe irrupere, quam ab Alboino rege ad Desiderium per CC. & IIII. annos in principatus diuisam tenuere. Obijt graui pedum dolore anno XI. imperij.

TIBERIVS

TIberius adoptatus à Iustino, rem per septenniũ foris satis feliciter gessit, domi summa cum pietatis & liberalitatis opinione. quòd si quemadmodũ Persas grauibus afflixit prælijs, sic aduersus Langobardos felix fuisset, nihil illo principe fortunatius. Obijt Mauricio genero successore declarato.

MAVRICIVS

CAppadocem hominẽ uirtus, & rei militaris scientia, partaq; eius ductu de Persis insignis uictoria, imperio facile imposuit, quod sub initia Persis uictis, Scythis afflictis, Langobardis repressis, & Hunnis è patrio solo in solitudines pulsis, feliciter administrauit. Mox auaritiæ studens, cũ frustra Phocæ insidias, somnio etiam admonitus præcauisset, dum miles stipendio fraudatus seditiosius agit, ab eodem Phoca imperio & uita priuatur, cum imperasset annis XX. uixisset tres & sexaginta: eius etiam omnis prosapia sublata est. Turcaicum nomen tunc primum Asiæ auditum.

PHOCAS

ADeo prȩcipites in malum homines agimur, ut Phocas nec Mauricij auaritia admonitus, adepto imperio per Mauricij cædē ab hoc uitio tēperarit. Quin longe studiosius colligendæ undiq; pecuniȩ incubuit, & omnia ex Persicæ seruitutis instituto egit. Vnum in hoc homine laudes, quòd Romanū pontificem principem omnium iure declararit: Cætera adeo socors & ignauus, & frequentibus adulterijs infamis, ut cum Romanum imperium undiq; barbari uastarent, staretq; solum eius nominis umbra, cōspiratum sit in illum ab Heracleona & Heraclio & Prisco, qui capitum inertissimum hominem prius interfecere, quàm ferre suppetias eius milites potuerint, omni stirpe principis impurissimi sublata.

HERACLIVS

LAbente iam pridem imperio, & prægrauātibus Persarum armis, Syria cum ipsis Hierosolymis expugnata, Heraclius accepto diademate à Sergio pontifice primum omniū Persicum bellum parat. ad quos legatis antea missis pro inducijs impetrandis, contemptim ab his habitus, adeo excanduit, ut differre amplius rem non potuerit. Responderunt enim impij hostes, non prius se Romanis pacē daturos, q; Christum abnegasset imperator. Quare ingentibus copijs in Chosroem ductis, uictis eius sæpe ducibus, & cum omnibus copijs cæsis, mox profligato Chosroe, Persideq; omni in ultionem nostram igni ferroq; uastata, lignum salutiferæ crucis recepit. Celebris ad huc est Christianis dies festus argumentū uictoriæ insignis, pacis uidelicet partȩ, & Tigridis fluuij inter utrunq; imperium termini. Triumphatumq; egregie cruce prælata. imperauit Heraclius annos XXXI. nouo morbi genere perijt, uirili mēbro semper ita distento, ut quoties meieret, lotiū uultum aspergeret, nisi obiecta tabula id prohibuisset. Creditum est hæreseos Monothelitarum, in quam inciderat, & nequitiæ supplicium fuisse. Hoc tempore Saraceni Maomethe duce caput extulere. Quare breuiter de eius ortu & successu interim quædam perstringamus.

MAOMETHIS ORTVS

EX Arabia constanti ueterum scriptorum fide hoc malum orbi prodijt. Inde enim humili loco natus, dum locandis conducendisq; camelis uictū quærit adolescens ingenij uafri, uiduę dominæ nuptijs & opibus mox auctus, Sergium monachū nostratem familiarē habuit. cuius adiutus opera, cum Christianos & Iudæos accusaret, hos ut impios, qui summū prophetā excruciassent: nos ut simpliciores, qui de Christo ridicula prodamus, paulatim latronum manū coegit, & diuinitate quadam inde sibi astructa, facileq; leuissimo hominū generi persuasa, consiliū armis addidit. Inde rerum successu prosperiore elatus, Syriam uastat, & Damascum regionis caput expugnat. Tum uero in Persas arma conuersa, quibus cōgressus, & primo uictus, reparandis copijs intentus, Scenitas sibi Arabas adiungit, gentē per ea tēpora Romanȩ militiæ assuetam: & quæ ob negata ab Heraclio stipēdia, rebelles animos induerat. sicq; paulatim firmato imperio, & diuinitatis cuiusdā opinione persuasa, quam armis tuendā cōtra aduersantes præceperit, quadragesimo uitæ anno ueneno (ut aiūt) à domesticis dato perijt. In quo homine nescio magis ne ingenij calliditatē admirer, an gentis eius stultitiā, an potius Christianorū principum socordiā, qui nec nascentē cōprimere flāmam (factu tunc facile) uoluere, nec magnis postea rerum successibus auctam potuere. Vnde labes illa iam ad hoc æui non Asiam solum & Africam, sed magnam Europæ partem infecerit, ut iam de Christiana pietate tuenda in discrimen uentum sit.

CONSTANTINVS HERACLII

HIc annum unum cum imperasset, rectæ ac ueræ pietatis cultor, Martinæ nouercæ insidijs, quæ Heraclionæ imperium astrueret, ueneno tollitur. Illa uero cum imperium male partum cum filio uix biennio tenuisset, à senatu cum decenni filio expellitur, amputata prius matri lingua, filio naribus.

CONSTANS

CONstans ex Gregoria & Constantino proxime relato proles rerum potitur, adnitente senatu, qui Martinæ scelus execrabatur. Hic auitæ impietatis hæres, Martinum Romanum pontificem sibi aduersantem, cōprehendi iussum, in exilio mori coegit, Cætera hominem non improbares, si impietatem & auaritiam demeres. Saracenis classe cōgressus, uictus aufugit: quibus paulo pòst dissidio laborantibus, biennij inducijs impetratis Italiam petijt, ut eam à Lōgobardico iugo liberaret. Sed cum Romam uenisset, uictus à Longobardis acie, quicquid antiqui operis, signorumúe fuit, intra quintum diem inde sustulit, ut plus ornamentorum paucissimis diebus urbi detraxerit, quàm Barbari per tot annos. Inde in Siciliam trajciēs, cum sextum ibi annum ageret, & auare, & crudeliter tributum exigeret, dolo suorum interficitur, postquam annos septem ac uiginti imperasset.

CONSTANTINVS POGONATVS

MEliore orbis fato Cōstātinus imperiū excepit, qui maximus natu relictus à patre Byzantij, ut imperiū administraret, audita eius morte, in Siciliā uenit: ultusq; Mizizium tyrannū, & cædis paternæ cōscios, bellū aduersus Saracenos septē annos terra mariq; feliciter gessit. Fatigati enim bello maritimo Arabes, quod ex Cyzico à se capto, Byzantio singulis æstatibus inferebant, maxime ignis miraculo territi, qui sub aqua arderet (Callinici inuentū) tēpestate etiā graui oppressi, ferè oēs periere. Nec terra felicius res eorū administrata. Victi enim una acie XXX. suorū milia amisere. Quare pax honestissima secuta, pollicitusq; Mauias eorū dux, Iohanni legato imperatoris ad id misso tributū annuū, auri pondo tria milia, seruorū etiam honestorū, & equorū totidem. Sexta hoc principe ueræ pietatis celebrata synodus Cōstantinopoli. pax ubiq; etiam floruit, præterq; quòd Bulgari trans Danubium repentine bellum ostentarunt: quod cum infeliciter gereretur, inhonesta pace Mysia his ad inhabitandū data est, tributo etiam annuo promisso. Imperauit annū septimumdecimū Iustiniano filio hærede cum fratribus minoribus nares amputasset. Pogonatus appellatus, quòd imberbis in Siciliam profectus, barbatus redisset: πώγονα enim Græci barbam appellant.

IVSTINIANVS

VLtimus Heraclianæ stirpis Iustinianus imperio præfuit, praui uir ingenij, & uarij atq; à fide recta abhorrentis. Siquidem synodum aduersus sextam à patre celebratam indixit, bonis omnibus aduersantibus, & in primis Romano pontifice, quem comprehendi mandauit. Bellum aduersus Arabas & Bulgaros cōtra fœdera motum, utrunq; calamitosissimum gessit. Quare & crudelitate etiam in suos inuisior factus, Leontij patricij, & Callinici patriarchæ dolo deturbatur imperio, atq; Chersonam relegatur nare prius abscissa. Vnde mox fugiens, & ad Trebellium Bulgarorum regem fuga lapsus, eius opera restituitur, Tiberio qui Leontio successerat fugato, & Callinico patriarcha luminibus priuato. Illud sæuitiæ hominis argumētum traditur, quòd quoties truncas nares emungeret, toties unum ex ijs, qui Leontio fauerant, ad supplicium rapi iubebat. Sexto demū & decimo anno à Philippico pulsus, quem reclamante Constantino pontifice, acerius insectabatur (uenerat autem ad illum Romanus antistes accersitus, & ab imperatore honorificentissime exceptus) uitam & imperiū pariter amisit, sexto anno post exilium, cum decem antè præfuisset.

LEONTIVS

LXXXVII. annos ab Heraclio ad Iustinianum in una gente imperatum, quod nescio an ulli priorum contigerit, cum Leontius Iustiniano relegato, imperium sibi uindicauit. qui classe aduersus Arabas Africam occupantes ingenti parata, cum infecta re rediret, imperio expellitur, postquam treis tantum annos rerum potitus esset. Hunc ergo Tiberius captum (sic enim quàm Absimarus dici uoluit) adepto imperio, naribus truncatum custodiri iussit.

ABSIMARVS QVI ET TIBERIVS

HVnc classis in Creta imperatorem dixit, qui Heraclium fratrem statim aduersus Arabas omnia uastantes cum misisset, eius forti opera hactenus repressit, ut à nostris abstinerent. Inde Philippicum nobilitatis præcipuæ Chersonam relegauit, quòd aquila caput obumbrasse uidebatur dormienti. Cæterum septimo post anno cum Leontio captus, à Iustiniano interficitur.

PHILIPPICVS BARDANES

NVnquam maior principum impietas, maiórue, quod grauius doleas, socordia. Quippe hic adeptus imperiū, sextæ synodi decreta altera synodo infirmare contendit: gratificaturus monacho, qui imperaturum illum prædixerat, hoc prædictionis præmiū petenti. quare cum loquentiæ multū huic inesset, sapientiæ parum, opesq; imperij iampridē cōgestas dissiparet, passus etiā Bulgaros Thraciam populari, priuatus oculis in ordinem redigitur, anno uno, & mensibus sex uix expletis.

ARTEMIVS QVI ET ANASTASIVS

HIc adeptus imperium, eum optime quę ad pietatē rectam attinent, instituisset ex pontificum assensu, classem ingentē aduersus Arabas in Alexandriam emisit. Verum classiarijs quibusdā contumacius agentibus, qui illum oderant, domū reuersi, Theodosium ignobilem alioqui uirum imperio præficiunt: captaq; Constantinopoli, monasterio Anastasium includunt, cum annum unum, menses tres imperasset.

THEODOSIVS ATRAMITENVS

OBscuro licet loco natus, non pœnitendum imperatorē egisset, si diutius illi per Leonem & Cononē orientis præfectos imperare licuisset. Verū eum Leonē exercitus imperatorē dixisset, pertæsus belli ciuilis Theodosius cessit imperio, monasticāq; uitam amplexus, satis diu, ac felix in ea uixit, cum annos duos imperasset.

LEON ISAVRVS SIVE CONON

OBscuritatem generis (quippe qui apud Isauros natus exercuerat sedentariam) cum alijs sceleribus, tum uero impietate in deum, ac eius imagines facile Leon æquauit, unde illi cognomen εἰκονομάχυ, & θεομάχυ Græcis: quarum perdendi tantus hominem ardor inuaserat, ut Iudæis duobus gratificaretur, qui illum tanto antè imperaturum prædixerant, ut & Constantinopolitanū pontificem Germanum nomine ad uersantem sede extruserit, & Romanum antistitem obsistentem comprehendi iusserit. Saraceni certe ducibus Masgalda, & Solymáno Constantinopolim triennali obsidione, terra mariq; fatigarunt. Verum peste fameq; confecti, à Bulgaris etiam sępe uicti, classe magna ex parte igne sub aquis ardenti consumpta, paucissimis ex tanto naufragio seruatis, manifestam in se numinis iram sensere. nec minori interim clade in urbe sæuitum: trecenta & amplius ciuium milia peste fameq; consumpta. Ridicula plane quidam de cælesti igne, & nauium numero prodidere. Inde Siciliam Sergij præfecti opera rebellantem, ad officium retraxit. Circa finem imperij, quod quartum & uigesimum durauit annum, graui terræmotu Bithynia, Thraciaq; concussa, muriq; Byzantij magna ex parte collapsi, quo Theodosii maioris, & Arcadij filij statuæ ad terram deiectæ. Et quæ res flectere impij principis animum ab impietate debuerat, tanquam in manifesta deûm ira, ille uero ad priuatum quæstum retulit, tributo ad restituendos muros imposito, ut in singula numismata quatuor & uiginti obolos ærario principis inferrent: quod postea in multas ætates abijt. Hoc principe Romani pontifices ad Francos primum respexere.

CONSTANTINVS COPRONYMVS

IMpio patri scelestissima successit proles Constantinus cognomento Copronymi: quòd infans baptismi lauacro admotus, medijs sacris alimoniæ excremento aquam polluerat. Is non solum patris impietatem in abolendis diuorum imaginibus reddidit, uerumetiam grauiore scelere reliquias eorum aut cōtempsit, aut combussit: quam in numina impietatē immanitas hominis inuisiorem fecerit, dum nobilissimū quenq;

tollendum è medio curat. Antistites certe Cõstantinopolitanos unum & alterũ igno miniose prius habitos, & grauiter ad hæc excruciatos capite plectit. Hic Bulgaricum uariante fortuna bellum terra mariq; gessit. Artabasdum primæ nobilitatis hominem imperatorem ab orthodoxis creatum, post biennium à se captum, oculorum usu cum liberis priuat. Grauissimam hiemem, uti Pontus, Bosphorusq; ipse Thracius perglaciauerit, expertus, post infinita flagitia exquisitissimo cruciatu consumptus obijt imperij anno uicesimoquarto, duobus mensibus minus.

LEO

NOn imperij solum, sed paterni sceleris hæres aduersante matre Bulgarici sanguinis piẽtissima successit Leo, qui ad impietatẽ sacrilegium etiam addiderit. Nam coronam à Mauricio principe deo dicatam, nefario capiti imponens, captus gemmarum & auri splendore, breui pœnas luit: caput enim impium carbunculi apostemate statim intumuit: tandem ardentissima febri subsecuta, impium spiritum nefarius exhalauit, imperij anno uno.

CONSTANTINVS LEONIS FILIVS ET IRENE MATER.

REdditus tandem his principibus ueteri religioni suus nitor, reddita uetus pietas Irenes matris opera: quę Attici sanguinis forma insignis, sed probitatis opinione insignior Leoni nupserat. Quare conuentu trecentorum & L. patrum Niceæ indicto, quæ septima synodus habetur, templis diuisq; suæ restitutæ sunt imagines. Nec multo pòst tamen Constantinus iam adultus matrem haud amplius passus, imperio deijcit, eiectãq; in ordinem redigit. Nicephorum imperatorij & ipsum stẽmatis, in quem suffragia multorum tacite inclinabant, oculorum & linguæ usu priuat. Et ne quid sceleris deesset, Maria uxore monasterio obtrusa, Theodoram concubinam inducit matris consilio, ut filium inuisum omnibus faceret: unde mox rerum sola potita, filium in potestatem redactum execęcat, eadem die qua sexto ante anno Nicephorum ille eodem supplicio affecerat: ipsaq; non multo pòst à Nicephoro pulsa, in Lesbum insulam relegatur. Huius imperio, quod fuit cum filio annorum X. lamina inuenta est super cadauer his uerbis: Christus nascetur ex uirgine, in eum credo, Constantini & Irenes imperio ô sol iterum me uidebis. Sed & Carolus à Leone Romano pontifice imperij corona donatur uirtutis, & pietatis ergô

NICEPHORVS

PIget plane, ac pariter me pudet, tot portentis uerius quàm principibus referendis immorari: nisi quòd præterquam quòd rei series ita exigit, nonnihil & huiusmodi homines uitæ prosunt, dum eorum exitu & deterrentur pessimi, & optimus quisq; ad uirtutem, honestumq; accẽditur. Nemo enim maiore hominũ opinione ad imperium uenit, dum singulos aut muliebris impotentiæ, aut flagitiosissimi principis tædet: nemo auarius, aut crudelius administrauit, quorum scelerum mox pœnas meritas luit. A Bulgaris enim paulo anteà se uictis, improuiso noctis assultu oppressus, ipse cum toto exercitu ad internecionem cæditur. Stauracius filius saucius humerum uix Adrianopolim euasit. Hic Venetam rem sociali classe aduersus Gallos iuuit. Populoniam dolo magis quàm ui captam diripit.

STAVRACIVS

ADrianopoli in quam euaserat, post patris interitum imperator ab amicis salutatus: non multo pòst à Michaele Curoplate Rangabe cognomento, qui Procopiam sorem eius in uxorẽ duxerat, imperio deturbatur, & monasterio includitur, postq; cum patre annos nouem imperasset.

MICHAEL CVROPLATES RANGABE COGNOMENTO.

MElior pacis artibus, & pietate maior duobus à me proxime relatis successerat Michael, si quàm in toga bonus, tam bellicis rebus administrandis uiguisset, à

quibus

quibus tantum abhorruit, ut ad unam aduersam cum Bulgaris pugnam à quibus castris etiam exutus est, ita conciderit, ut accepto nuntio de Leonis imperio, monasterio sese abdiderit, habenas regni facile concedens post annum alterum imperij. Hic cum Carolo Frãcorum rege fœdus ita inijt, ut Veneti suis legibus, ac iure uiuerent: immunitate his seruata, quam ad eam diem in terra Italia retinuerant.

LEO ARMENIVS

PArdi Patritij filius magno omniũ gaudio, maiore spe rei Romanæ pręficitur: nec conceptã de se hominũ animis spem frustratus esset, nisi egregias uirtutes crudelitate in suos, & impietate in deũ mox fœdasset. Quippe qui parta de Bulgaris insigni uictoria, cum ab armis quies esset, ad cædem multorũ cõuersus, diuorũ imagines delere penitus iubet: nec pręsagijs, aut somnijs maternis cladẽ imminentẽ euadere potuit. Nam à Michaele Traulo, quẽ in custodia detinebat, noctu per insidias, dum sacris operatur, cæsus obijt post annos imperij septem, & menses quinq;.

MICHAEL BALBVS

AMorium Phrygiæ superioris oppidulum dedit hunc principem, non humili solum, sed sordido etiam loco natum: ad quæ impietas quoq; accesserat ex hæresi Iudæorum, atq; Tinganorum hausta: Linguæ præterea uitio balbutientem, unde Gręci τραῦλον appellauere. Hic post interfectum Leonem; à quo ad tantam fortunam euectus erat, Thomam, qui tyrannidem inuaserat, uario primum rerum euentu tandem oppressit: defectionisq; socios cum ipso Thoma sustulit. Saraceni hoc principe ex Africa profecti, Cretam insulam occupant, totamq; fere in ditionem redigunt, Gręcosq; duplici prælio uincunt. Ipse princeps cum annos octo, menses nouem imperasset, Theophilo filio per manus imperium tradidit. Vetus oraculum innotuit, tum rem Romanã in lapsum præcipitem ruituram, cum balbus & auarissimus princeps imperaret, qualis hic uir fuit.

THEOPHILVS

MAior iustitiæ cultus in Theophilo filio, quippe qui facillimũ sese statis diebus adeuntibus exhiberet, & ad seueritatẽ interdum propensior acrius delicta puniret: sed par impietas, ut qui diuorũ imagines ex paterna æmulatione auersatus, non paucos, qui eas colerent, ad mortẽ usq; cędi iusserit. Saracenis Asiæ prouincias uastantibus bis congressus, bis uictus est, castrisq; exutus. Quinetiam Amorium, unde illi genus, ab ijs obsessum, & proditione captum diripitur. Cumq; annos duodecim rebus præfuisset, dysenteriæ morbo perijt.

MICHAEL THEOPHILI ET THEODORA EIVS MATER.

FEcit Irenes Constantini matris administratio, ut fœminei non pœniteret imperij. Quare Theophilo uita functo, Michaele filio adhuc infante, & sub tutela matris, ac principum uirorum relicto, Bulgari Scythicum genus pietatem nostram populariter sunt amplexi, cum Theodora genitrix rebus adhuc pręesset. Verum impotentiam muliebrem quis æquo animo ferat, ubi pręsertim impietatem afferat? Nam & illa diuorum imagines execrata est. Cæterum impietatis pœnas mox dedit à filio monasterio inclusa, qui auo similior quàm patri, per summam ignauiam ac prodigalitatem rem afflixit: à Saracenis etiam castris exutus: nec minore insania Circensibus ludis oblectatus est: quibus dum plus ingenio indulget, Basilium Macedonem Barda interfecto, consortem imperij asciuit: à quo mox occisus est imperij anno decimoquarto, quorum treis cum matre egerat.

BASILIVS MACEDO

QVis crederet & hunc captiuum inter uenales Constantinopolim adductum, Romanæ rei præfuisse, qui nec patriam, nec parentes saltem ciere posset? præfuit tamen & eo rerum successu, ut ad eius nepotes imperij maiestas transierit. Primũ igitur adepto imperio profusissimas Michaelis largitiones reuocauit, ut dimidiũ eorum,

quæ accepissent, ærario inserrent, & treis liberos imperij hæredes instituit. inde in Saracenos, qui Cretã occuparant, profectus ab his nauali prælio superatꝰ. quos tamen alieno ductu pòst uicit. Hoc imperante Saraceni ex Africa soluentes, cum Italiam magna ex parte uastassent, Dalmatiam quoq; populati sunt, Rhagusio etiam capto, quos tamen Nicephori Phocæ ductu inde post eiecit, Bario in ditionem suam redacto, tametsi Veneti una atq; altera expeditione rem Christianam iuuissent. Cæterum cum annos uiginti imperasset, à ceruo in uenatione cornu ictus mox perijt. Vir frugi, & quem principem non contemnas.

LEO BASILII PHILOSOPHVS

COnstantino filio maximo natu (uiuente adhuc patre) uita functo, Leo cognomento Philosophus frater succesit: qui Bulgaros desciscentes, Turcarũ auxilio primo uicit. Verũ ab his per inanes inducias delusus, magna clade afficitꝰ: inde in Saracenos classe cõparata, Nicetæ ductu egregiam uictoriã peperit: literarum omnium, & astrologiæ in primis eruditus, & qui filium Constantinum imperaturũ diuinaret. Tandem post annos quinq; & uiginti, menses treis alui doloribus fatigatus, Alexandro fratri imperium per manus tradidit, cui filium commendauit.

ALEXANDER

NEc Basilio patri, nec Leoni fratri similis Alexander succesit, uir luxu & ignauia perditus, annum & mensem rerum potitus. Qui cum nec ipse recte administraret imperium, & ignobilissimum quenq; ac turpissimum rebus præficeret, erumpente naribus sanguine extinctus est.

CONSTANTINVS

SEptennem hunc pater Leo sub tutela matris, & nobiliũ quorundam reliquit, quorum diligentia Andronicus Ducas tyrannidis inuasor oppressus est. Inde Bulgaris Thraciam uastantibus bellum indictum: quod feliciter sanè Phocæ ductu successerat, nisi casu quodam consternati milites iam uictores in fugam conuersi fuissent. Eadem quoq; fortuna alterius in Bulgaros expeditionis fuit ducum discordia, & ambitione: ut & Constantinopolis à Bulgaro hoste sit obsessa, & Romanus Lecapenus Zoe Constantini matre prius eiecta, imperij socius ascitus à Constãtino necessario sit, qui Helenam eius filiam in uxorem etiam duxit. Cæterum Romano in exilium pulso, Christophoroq; eius filio cum tota Lecapenorum gente extincto, ipse rem imperij per annos undequadraginta satis prudenter administrauit, Beneuento de Langobardis expugnato, & tyrãnis quibusdam oppresis, Turcarumq; principibus aliquot Christiana pietate imbutis. Hic à literis optimisq; disciplinis non abhorrens, quas pene extinctas ab interitu uindicauit, librũ Romano filio reliquit, in quo summam totius imperij, sociorum omnium fœdera, hostium uires, rationes, cõsilia explicuit: quem nos in bibliotheca nostra tanquam thesaurum seruamus, in quo multa de Venetis etiam nostris imperator ipse disserat.

ROMANVS LECAPENVS

NOn iusiurandum sanctissimum, quod præstiterat, non gener Constantinus obstitit, quo minus imperiũ & sibi, & Christophoro filio Romanus uindicaret, Cõstantinumq; penè in ordinẽ redigeret. Is uero cum Bulgaricũ bellum cõtra Simeonẽ eorum ducem infeliciter gessisset, & sextum ac uigesimum annum præfuisset, tandem à Stephano filio captus, insulæ includitur: mox & eius filij à Constantino comprehensi, alter in Proconnessum, in Lesbum alter relegatur.

ROMANVS LEONIS IVNIOR

VIr omnium ignauissimus, luxuq; ac otio perditus, post Constantinũ patrem imperium suscepit Romanus nomine: quod tamen alieno arbitrio rexit: ingenio alioquin non malo, sed interdum solerti, ubi animum adiecisset: foris aduersus Saracenos, qui Cretam occupabant, Nicephori ductu, & aduersus Turcas Asiam uastantes

eiusdem

eiusdem Nicephori & Leonis fratris imperio felix. Domi in matrē, ac sorores impius, ut regia eiectæ quæstum meretricium sint amplexæ: ipse ludis ac crapulæ intētus, post tertiumdecimum imperij annum obijt ueneno etiam potionatus.

NICEPHORVS PHOCAS

NObilissimus haud dubie Romano successit Nicephorus cognomento Phocas, Phocæ Nicephori nepos, qui in Sicilia contra Saracenos res egregias gesserat: simul ac igitur adeptus imperiū est, classem in Saracenos occupātes Siciliam instruit: ipse in eoidem Asiam uastantes exercitū duxit. in Sicilia res infeliciter per duces acta: ipse Ciliciam & magnam Asiæ partem lætis auspicijs recepit: mox Antiochiam noctu aggressus pulsis Saracenis, imperio subdidit. Sed ꝙ bellica re fortunatus, tam domi infelix, dum auariciæ, socordiæq́ sese emancipat. Ex quo in odium ciuiū incurrens, facile à Ioanne Zimisce adiuuante Theophania Nicephori uxore, noctu intra cubile interficitur, cum rerum potitus esset annos sex, menses totidem.

IOANNES ZIMISCES

CLarus hic iam antea militari laude imperiū assecutus, Basilium & Cōstantinum fratres, Romani iunioris filios, imperij consortes asciscit: in Rhoxolanos Bulgariam sibi uendicantes felicissime rem gerit. Phocam Nicephorum rebellantem capit: indeq́ Bulgariā omnem imperio adiecit eiectis inde Rhoxolanis, Sphendoslauoq́ eorum rege ad deditionē coacto. mox Constantinopolim reuersus, cū triumphantis specie inuectus urbi esset, potionatus post imperij annum VI. & menses sex decessit.

BASILIVS ET CONSTANTINVS FRATRES.

NVlli diuturnius rerum potiti, quippe qui annos LIII. præfuerint, & ne sine ciuili bello rem transigerent, Bardæ Scleri ambitio fecit: quem inuasorem imperij tandem acie uictum ad Persas fugere cōpulere. nec multo pōst Phocas Barda cognomēto ab exilio reuocatus, indignatusq́ post rem pręclare aduersus Sclerum se duce nauatam, ab imperatoribus contemni, desciuit: quē & ipsum cæsum in acie superarūt. inde in Bulgaros itum, quos prælijs aliquot uictos ad deditionē tandem totius gentis Basilius compulit, usus ad compescēdam eorum perfidiam grauiore in uictos pœna. Nam XV. milibus eorum captis oculos effodit, uno tantū incolumi, qui eis ad Samuelem eorum ducem præiret. Quare dolore animi Samuel affectus non multo pōst obijt. Bulgaria igitur omni subacta, & imperij terminis undiq́ ampliatis, post LXX. & alterū uitæ annum decedens, Constantinum fratrem successorem reliquit.

CONSTANTINVS

HIc cum fratre particeps dignitatis potius ꝙ potentiæ, post fratrem per summam ignauiam & luxuriam ita se gessit, uti obscurissimis & Barbaris hominibus rem totam traderet. Illud eo principe dignum laude gestū, quòd Diogenes, qui Sirmio & Bulgariæ præerat, Patzinacas Istrum superantes uicit. Decessit tertio imperij anno septuagenarius, Zoe filia Romano Argyropylo in uxorem collocata.

ROMANVS ARGYROPYLVS

HVnc Zoæ filiæ Constantinus ut omnium nobilissimum, qui imperij hæres esset, delegerat, optima de eo omnium spe, quam sub initia nequaquam frustratus est, cum multa in melius mutarit, summa etiam liberalitate in omnes usus. Verum cum Saracenica Asiæ expeditio parum ex sententia illi cessisset, repente mutatus, totū se ignauiæ, ac pecuniæ colligendæ tradidit: Nec multo post Zoæ uxoris insidijs & Michaelis Paphlagonis adulteri dolo, intra balneas aquis immersus obijt, cum annos quinq́ & dimidium regnasset.

MICHAEL PAPHLAGO

QVis non effrenem in quinquagenaria fœmina libidinem execretur? aut fortunæ ludum in hoc principe non admiretur? mancipium uidelicet Barbarum, nec ulla

re nisi forma commendatum, mente etiam commotum, labensq́ ad singula momenta, spuma insuper oris fœda, septem tamen annos imperauit: nec malum omnino principem egit. Nam & triennales inducias cũ Aegyptio rege percussit, & Aedessam obsidione liberauit: & domi in suos facilis, ac beneficus admodum fuit, uni Zoę propter expertam libidinẽ parum æquus: qui cum intercutis etiam morbo laborare cœpisset, Michaelem Calaphatem hæredem imperij esse uoluit.

MICHAEL CALAPHATES

HIc adoptatus à Zoe, præter sordes parentum, qui naues apud Paphlagonas pice oblinerẽt, unde Calaphates etiam dictus, auare ac crudeliter rem susceptam administrauit. ingratissimus enim in omnes, patruum autorem tantæ maiestatis primum eiecit: reliquos deinde consanguineos execuit: inde Zoen matrẽ in insulam relegauit: quod cum indignissime omnes ferrent, populi conspiratione restituta Zoe, fugiens cum fratre Constantino à turba capitur: & uterq́ oculorum usu, familiari Græcis pœna, priuatur, mensibus quatuor & totidem dies rerum potitus.

ZOE ET THEODORA

FLagitia principum, ut muliebre imperium æquius uideretur, effecere. Quare sororibus duabus imperij fasces, ac maiestas asserta. Cæterum ut uarium, ac mutabile semper est fœmina, facile Zoæ ardenti adhuc libidine persuasum, ut maritum ascisceret. Cumq́ aliquot fastidisset, Constantinum Monomachum ab exilio reuocatum, imperatorij & ipsum stemmatis uirum sibi adiungit, & imperatorem pronunciat mensibus tribus uix exactis.

CONSTANTINVS MONOMACHVS

HInc prima imperij labes, hinc reliquæ, quæ cõsecutę sunt clades, ortum habuere: principe adeo ignauo, & libidine perdito, ut cõcubinam egregia alioqui forma, uxoris legitimę loco habuerit, quam efflictim deperiret. Duplex illum factio sub initia Maniacis uidelicet Georgij, & Leonis Tornicij est aggressa: sed Maniacis motus, qui ex Italia in Epeirum transierat, una pugna secunda & ducis morte facile compressus. Torniciana defectio eo grauior, quo diuturnior: sed eo post aliquot prælia tandem capto, & oculorum usu priuato, facile cõsedit. hoc principe Turcarum arma tunc primũ per Asiam latius euagata, uicti tamen interim Rhoxolani, & Patzinacæ Scythicũ genus hominum. Zoeq́ uxore septuagenaria fato mox functa, & ipse tandẽ morbo prægrauante decessit post annos imperij bissenos, & menses octonos.

THEODORA

NOn pudeat & Theodoram Zoes sororẽ, quæ biennio uix imperarit, nostris inserere commentarijs: quandoquidem non muliebriter fœmina rebus præfuerit. Quinimmo tanta domi forisq́ quies & ocium fuit, tanta rerum omnium ubertas, ut fœminei imperij neminem pœniteret. Verum ingrauescente cum ætate morbo, illecebris eunuchorum Michaelem iam senem in curæ partem cum aduocasset, ipsa nõ multo pòst fatis, naturæq́ concessit.

MICHAEL SENIOR

VIx annum unũ rerum potitus erat, cum Isaacij Comneni motus in ordinẽ illum redegit, uirum genere & opibus clarum: cætera minus ad imperãdum idoneum ætate etiam pręgrauante, qui priuatus non multo pòst obierit.

ISAACIVS COMNENVS

TAndem uirum fortem, & pace, belloq́ illustrem, Constantinopolitana res sortita fuerat, Isaacium scilicet Comnena gente nobili, si ultra biennium sceptri, regniq́ potitus esset. uerũ ille lateris morbo inter uenandũ subito oppressus, cũ de salute desperasset, cucullam monasticã indutus regno se abdicat, Cõstantino Duca de senatus populiq́ uolũtate successore declarato. Sũt qui scribant tanta cõtinentia eũ fuisse, uti nec

uxorem cognoscere uellet post prolem semel ex ea susceptam, cum tamē ad morbi remedium medici in primis consulerent, ut coitu frequentiore uteretur.

CONSTANTINVS DVCAS

ET hunc suorū conspiratio sub initia grauis exceperat, quam cum non sine discrimine cōpressisset, ad reipub. administrationē conuersus, non pessimū principem egit. Veræ pietatis cultor, & æqui obseruantissimus, sed auariciæ studiū prægrauabat: unde inuisus suis, hostibus etiā ludibrio fuit, imperij res undiq; uexantibus. accessit ad externa mala familiaris Cōstantinopoli clades grauis terræmotus, quo templa ædesq; multæ corruere: sed morbo inualescente Eudociæ uxori & filijs sceptrū tradens, anno septimo, & mense sexto imperij, cum sexaginta & amplius uixisset, excessit.

EVDOCIA ET FILII

POterant res domesticæ fortasse muliebri prudentia non incommode administrari, si à bellis externis quies affuisset, sed imminētibus undiq; Barbaris uicit eorum sententia, qui uirum idoneum præficiēdum rebus esse cōtendebant. Quare iurisiurandi oblita, quo marito morienti sese obstrinxerat, non super inducturam se imperij rebus maritum alium, siue etiam coacta, Romanum cognomēto Diogenem, filijs etiam non improbantibus, post menses septem imperij, uirum sibi adiunxit, qui Remp. prudentia ac fortitudine tueretur.

ROMANVS DIOGENES

HVic Diogenes pater fuerat haud dubie domi, militiæq; clarus: qui postea tyrannidis affectatæ reus seipsum præcipitauit. Paternæ igitur laudis æmulator filius, cum uictoriā egregiam retulisset ex hoste barbaro, dignus est habitus, quem Eudocia in thori, curæq; partem acciperet: quam tamen nō multo pòst facile pœnituit, cum insolētiæ hominis pertæderet, qui rem ad se totam traheret. Prior expeditio in Barbaros Asiam uastantes uario rerum successu illi administrata: Altera funestissima, Romano milite uel fugato uel cæso, ipso certe imperatore (quod ad eam diem nūquam contigerat) capto. Ferunt Azan Turcarum principem ad primū nuncium capti imperatoris Romani uix credentē constitisse: mox ad se adductū & cognitum in summo honore à Barbaro habitum & amplis donatū muneribus, pace inita dimissum: sed Byzantij omnia ad primum cladis acceptę nuncium mutata erant, ipsa Eudocia relegata. Romano abdicatū imperium, & Michael maximus Cōstantini filius rebus præpositus. Ipse Romanus, cum bellum frustra pararet, tandem deditus præter iurisiurandi religionē oculis immanem in modum prius effossis deportatur in insulam, ubi non multo pòst decedens, ab Eudocia uxore sepelitur post annos tres, menses autem octo.

MICHAEL CONSTANTINI DVCAE

FILIVS PARAPINACEVS.

IGnauissimū principem numina nobis (ut arbitror) iampridē infesta dedere: quem à fame, quæ sub eo inualuit, Parapinaceum appellauere. Cum igitur imperij res pari ignauia, ac sæuitia uexarentur, principe sub Psello magistro uersibus tantum factitandis intento, Nicephorus Botaniates cognomento haud dubie nobilissimus imperium sibi asseruit: quem in socordis principis inuidiam ciues facile admisere, Michaele prius cum uxore & filio post sextum imperij annum, & menses sex cœnobio incluso.

NICEPHORVS BOTANIATES

A Phoca imperatore stemma huic ductum, quare tanquā omnium nobilissimus Michaele facile reiecto surrogatur: qui Comnenorum fratrum forti primum fideliq; opera usus, qui Bryennium tyrannidis inuasorē, & Basilacium sustulerant, mox ab illis defectionem meditantibus imperio deturbatur anno III. q̄ imperare cœperat, ipse monasticam uitam secutus. Alexius autem Comnenus minor natu, militari turbę acceptior imperator salutatur: qui Byzantium ingressus die dominicæ cœnæ sacratissimo magnæ hebdomadis, hostilem in modum urbem totam diripuit, nullo non iniuriarum genere in ciues edito.

ALEXIVS COMNENVS

SVccefsit iam hinc familia, unde hæreditarium, ac prope iustum in Græcā gentem odium ad nos transmissum sit. Nam etsi iampridē sub Photio schisma cœperat, manebat tamen qualiscunq; Romani pontificis maiestas, & male sartam gratiam affinitates quædam cum principibus nostris initæ focillabant. Alexius aūt ueluti ex professo hostis Latini nominis præter bellum, quod cū Roberto Viscardo infeliciter gessit, Venetis etiam armis adiutus, Gallorū memorabilem illam expeditionē, quam suspectam semper ab initio duxerat, perturbare conatus est. Cæterū non succedente consilio, his conditionibus cōmeatu, & alijs necessarijs rebus adiuturum se Gallos recepit, si quæcunq; cepissent ex hoste, sibi restituerent: ex ducibus certe nostris plurimum Boamundo Normanno deferre uisus est. Cōuersus inde ad pacis artes, orphanotropheion erexit, & musæum: in altero pueros, puellasq; parētibus orbos alendos in altero erudiendos instituit, sumptusq; his ex regio uectigali datus: ipse uero morbo fatigatus, post septimum & tricesimum imperij annum, mēses quatuor cum dimidio, moriens, Ioanni filio, reluctante in primis matre, imperium reliquit.

IOANNES

IOannes, quem nostrorum quidam Caloianem appellant, ubi imperiū adeptus est, suos omnes dignitatibus ornat, in Isacium fratrem propensissimus, quem incredibili charitate dilexit. uarijs expeditionib. in Asiam usus, Turcas Persasq; prælijs aliquot uicit, urbesq; illis nō paucas ademit. Latinorū militum fortem fidelemq; operam semper expertus, legatos ad Innocentiū pontificem, & Lotharium imperatorē uictoriam de Rogerio gratulaturos misit: tandem memorabili exitu in uenatione sagitta uenenata digitum dextræ saucius, post quintum & uigesimum imperij annū, & menses octo, natu minori Manueli sceptrū reliquit, cum Isacium ut minus ad imperādum idoneum reiecisset: non contemnendus omnino princeps.

MANVEL

NVllus infestior in nos fuit: nulli inuisiores successus nostrorum fuere; ut Corradum Germanum, & Lodouicū Francorum regem uarijs insidijs fatigarit: quare coacti intempestiue Bosphorum traijcere, cum in locorū angustijs à Græcis nostri cederentur, fame quoq; laborare cœperunt: sed famem morbus etiam subsecutus gypso per summum scelus farinæ immixto. Quare indignatus Siciliæ rex Rogerius bellum illi indixit, indictum fortiter gessit: uastata omni ora Græciæ, & Byzantio etiam per suos duces adeo insultatus, ut sagittas argenteas, aureasq; hortis regijs immiserint. Venetis etiam nō minus infestus, contra ius gentiū Henricū Dandulum eorū legatū uiolat: negociatores, quos simulata pace euocarat, uno die cōprehendit: ex quo Venetis armis pressus, tandem promissa bonorū restitutione æquis pensionibus pacem impetrat. prælium cum Turcis funestissimum gessit, in quo pene captus est. Federicum Aenobarbum etiam Italicis auxilijs exercuit. rectæ fidei dogmata perturbare per insaniam adortus, non prius abstinuit ab incepto, q̃ omnes aduersantes sibi uidit. demū cum astrologiæ peritissimus haberetur, sponderetq; sibi multos adhuc uitæ & imperij annos, totiusq; orientis imperiū agitaret animo, post trigintaocto principatus annos monasticam uitam secutus, morbo perijt, Alexio filio paruulo relicto.

ALEXIVS

PAtri puer Alexius adhuc succefsit, qui fatigatus multorum insidijs, Andronicum maxime infestum habuit, uirum callidum & impiū: qui ex Isacio Comneno Ioannis fratre natus, nobilissimus haud dubie habebatur. Is Constantinopolim ingressus primum tutorem egit, inde participem imperij. Demum præter iurisiurandi fidem dominici etiam corporis & sanguinis haustu sacratiorem, Alexium quindecim tantū annos natum, cum treis annos à patris morte rerum potitus esset, miserabiliter excruciatum necari iubet: capiteq; abscisso, reliquum cadauer in mare proiecit.

ANDRONICVS COMNENVS

CAllidissimus mortaliũ, ac sæuus, cætera nõ improbandus, si regnandi libidinem demeres, bienniũ rebus præfuit, omnib. ob inlitam sæuitiã inuisus. Quare bello etiã à Guilielmo Siculo appetitus, cũ undiq; premeret, tandem ab Isacio Angelo præter suam, omniumq; opinionẽ imperio deijcitur: captusq;, ac per urbem camelo sedens circumuectus manu abscissa, oculoq; effosso, turbæ, uulgiq; tumultu lacer perijt.

ISACIVS ANGELVS

COmnenorum sublata stirpe, ad Isacium cognomento Angelum summa rerum præter omnium spem defertur: qui cum prudenter se gerere sub initia uideretur, classem ad recipiendam Cyprum frustra comparauit. Bellum etiam cum Mysis, qui & Valachi dicuntur, Petro & Asane fratribus defectionis autoribus infeliciter gessit: uarias interim multorum tyrannides oppressit. Federicum Aenobarbũ in Syriam properãtem magnifice excepit. Ipse uero, cum in nostros beneuolo animo esse uideretur, ab Alexio fratre, quem captum à Turcis redemerat Isacius, per summum scelus imperio oculisq; priuatur.

ALEXIVS FRATRICIDA

NOn ingratus in fratrẽ solum, sed planè impius Alexius uideri possit, qui non solum maiori fratri imperiũ per scelus ademerit, uerumetiã nepotem extorrem pateretur. Sed affuit nõ multo post grauis ultio. Restitutus enim nepos patrem adhuc uiuentẽ rebus præfecit. Ipso aũt Alexio fuga dilapso, nepos Alexius Isacij filius post subitam patris mortem imperator est dictus, Gallorũ, Venetorũq; armis præualentibus.

ALEXIVS IVNIOR ISACII FILIVS

PVer annorum duodecim, cũ Pannonas, Gallosq; per matrem, uxoremq; attingeret, Venetorum, Gallorumq; ope in imperiũ restituitur. Id uero præter alia in fœdere sanciendo diserte cautum, ut patriarcha Cõstantinopolitanus Romano pontifici tanquam maiori subesset, & damna Francis Venetisq; à Manuele illata compensaret. Qui mense post restitutionẽ suam uix exacto, cum satageret rerum quas promiserat, à Murziphlo quodam ignobili, quem tamen ad summum dignitatis gradum extulerat, fraude puer necatur: sed Murziphlus & ipse non multo pòst in Pelopõneso captus, & Constantinopolim retractus, per summam ignominiam, & cruciatus obijt.

BALDVINVS FLANDRENSIS

EXcellens Veneti sanguinis uirtus adiuta Gallicis armis imperiũ, quot tot annos factiosissima, & turbulentissima Græcorum natio possederat, latino nomini facile asseruit. Capta enim urbe post Murziphli fugam, Balduinus Flandriæ comes, xv ui rum suffragio imperator eligitur. Veneti priuo suffragio Thomam Maurocenũ (quãdo ita conuenerat, ut ipsi antistitem darent, si Gallus imperaret) patriarchã designant: qui statim ad Romanum pontificem profectus, eum dignitatis suæ autorẽ fecit: moxq; reuersus celeberrimo gentium conuentu, Balduinũ imperij corona donat: qui uix anno circumacto, cum præter Adrianopolim cuncta recepisset, moriens fratrem Henricum successorẽ habuit. Sunt qui annos quinq; imperatum prodant.

HENRICVS

BAlduino frãtri succesit Henricus: qui pace cũ Valachis firmata, & filia ducis eorum in uxorem ducta, domi forisq; cum prudenter se gereret, in Thessaliam profectus, Guilielmũ filium Bonifacij regem Thessaliæ declarat: mox moriens Iolantam filiam Petro Autisiodorensi nuptam reliquit hæredem, anno imperij undecimo.

PETRVS AVTISIODORENSIS

HIc uxorio iure (quãdo mascula nulla supererat proles) innixus ab Honorio põtifice ad Laurentij fanũ extra urbem insignia imperij accepit: inde Venetis nauib. soluẽs, cum Dyrrachiũ in Venetorũ gratiã frustra tentasset, à Theodoro Lascare, qui se

se Graecorum imperatorem gerebat, per assimulationē pacis praeter iurisiurandi religionem & fidem, medio conuiuio obtruncatur. Sunt qui circa nemorosa Thessaliae loca (Tempe ea uocant) insidijs captum & in uinculis asseruatum prodant.

ROBERTVS FILIVS

NVlli dubium esse potest, treis à me principes relatos, pietate ac fortitudine eximios fuisse: quibus tamē fortuna haud sane arriserit: tum quòd rerum diu potiri nō est datum, tum quòd in tanta imperij nouitate obnoxiam, ac planè precariam potestatem agerent. Eadem propè sors Roberto affuit, qui ad paternae captiuitatis nuntiū Byzantium aduolans, cū sese optime gereret, Veneti nominis obseruātissimus inuidiam unius ex purpuratis suis sensit: qui abductā sibi ab illo sponsam iniquissime ferens, impotens animi cum domesticis in regiam irrupit, dehonestatamq; naribus puellam cecidit. Quam iniuriam ulturus Robertus, dum Romam cōtendit, atq; inde reuertitur, in Achaia morbo decessit, re interim Veneto praetori demandata.

BALDVINVS

QVasi fato euenisse dicas, ut quemadmodum à Balduino auspicia regni coeperāt, sic in Balduino cōciderent: patri Roberto sufficitur Balduinus filius. Cui, quòd per aetatem tantae rerum moli nō uidebatur idoneus, Ioannes Brennius socer adiutor datur. Qui praeualentibus Graecorum armis, cum Venetorum auxilio saepe rem tutatus esset, tandem oppignerato filio & crucis dominicae parte, quinetiam templorū donarijs omnium ablatis, cum ingentem exercitū ad Bosphori fauces obiecisset, per eius absentiam à Michaele Palęologo proditione recipitur Byzantium: ita dum externam uim formidat, domestica opprimitur. Anno igitur LX. fere quàm imperari à nobis coeptum est, Byzantium amissum est.

LASCARORVM STEMMA

DEtur & hoc ipsum cum studiosis omnibus, tum Lascarcae familiae haud dubie clarissimae: ut qui interim ad Adrianopolim rei praefuerint, nō ignorentur, quo usq; Michaelis Palaeologi uirtute Graecis iterum uindicatū imperiū est. Imperator Alexius cognomento Angelus, quem fratricidam superius ostendimus, Theodoro Lascari filiam despondit, dotisq; nomine imperij titulos genero tribuit. Huic mascula proles ex uxore nulla, foemina tantū Irene filia fuit, quam Ioanni Diplobatazio in matrimonium iunxit, imperiumq; illi per manus tradidit. Cui postea Theodorus filius successit. ex quo Ioannes, quem Michael Palaeologus puerum cum interfecisset, ipse sibi & posteris per summum scelus imperium uendicauit.

MICHAEL PALAEOLOGVS

VEhementis spiritus uir, cum illum fiduciariae quodāmodo tutelae pertaederet, imperiumq; sibi, ac suis destinasset, Guilielmum Achaiae principatu primū spoliat. inde Byzantio capta, cum Venetis bellum diu gessit, à quibus facile imperio deturbari potuit, nisi Genuenses obstitissent. Quare inducijs initis, Lugdunum ad concilium uenit, quod Gregorius pontifex indixerat, facileq; illi eum Romano pontifice conuenit: ex quo tantam inuidiam Graecanicae gentis contraxit, ut nec morienti iusta persoluerint, & locum sepulturae negarint. Hunc annos quadraginta & amplius rebus praefuisse, nisi annales dubia prodant, certum est.

ANDRONICVS ET MICHAEL FILIVS

EX tribus maribus natu maximus Andronicus imperiū arripuit: qui Michaelem matre Vngarica natum, consortem imperij sibi asciuit: quo mox uita functo, prae dolore amissae filiae & generi, pater Andronicus Constantinum Despotem iuniorem ad imperij successionem inuitat: quod Michaelis filius Andronicus aegre ferens, in auum insurgit, Genuēsiumq; auxilio fretus, ius omne ad se trahit: sed Veneti seniorem Andronicum cum restituissent, tandē praegrauantibus Bulgaricis auxilijs & Genuensium

sium, auus coactus Venetos destituit, partesq; Ligusticas à nepote coactus amplecti-tur: & septuagenario maior tandem moritur.

ANDRONICVS IVNIOR

SEx annos & amplius bellum uariū & anceps hic cū auo gesit, sæpe tamen reconciliatis animis amicorū interuētu, & gratia male sarta nequaq; coeunte. Tandem cum Byzantium nepos clàm ingressus esset, in auum nihil ultra molitus, illum secum imperare quoad uixit, passus est. Eo mortuo, cū aduersus hostes Romani nominis res egregias gesisset, multisq; uictorijs clarus esset, undequinquagesimo ætatis anno moritur, febre capitisq; dolore intra quadriduum confectus.

IOHANNES PALAEOLOGVS ET IOHANNES CANTACVZENVS.

MOrtuo Andronico iuniore, cum Cantacuzeni arbitrio, qui magni domestici dignitatē supremā obtinebat, omnia prudēter gererent, Apocauci fraude uiri obscurissimi, sed solertia & calliditate inter principis amicos præcipuæ dignationis, & patriarchæ ambitione in exiliū truditur: ille uero iniuriæ impatiens, bellum quinquennale aduersus reginā & Iohannē gesit, Turcorū arma Europæ primus inferens. Cæterū rebus in dies pessum eūtibus, prodiit illi Byzantiū: quod cum occupasset, nulli fere molestus imperij tantū participē egit, filia in uxorē Iohanni tradita: inde in Genuenses sociis Venetis & Arragonijs bellū uaria fortuna gestū, cui Nicolaus Pisanus dux præfuit: nec multo pòst bellū à Palæologo exule Cantacuzeno indictū, Turcarum in primis opegeritur, quibus etiā in Europa locū inhabitandū primus tradidit. Et cum ex Tenedo soluens improuisus Byzantiū ingressus esset, tandē Cantacuzenus imperio se abdicans, monasticā uitam insequit. hic Iohannes Matthæū Cantacuzeni filium consortem imperij agentē tandem imperiū deponere coegit: & cum multa fortiter administrasset bella, moriens filio Manueli imperium reliquit.

MANVEL

DE hoc nihil aliud memorabile proditum, nisi quòd septem filios mares reliquit, quorum Iohannes natu maximus morienti succesit.

IOHANNES

AVidus hic concordiæ, pacisq; principibus cum sacris, tum profanis Græciæ totius comitatus Italiam petijt: Eugenijq; autoritatē secutus Florentino concilio interfuit: paceq; ac concordia perpetua (ut sperabatur) inita, mox domum reuersus nō diu superuixit, Iosippo etiam patriarcha Florentiæ defuncto.

CONSTANTINVS

HOrret animus tantæ cladis recordatione, & luctu adhuc tanquam in nouo malo mens refugit. Vrbem totius orientis amplissimā, in qua Christiana pietas millesimum ac centesimum supra nonagesimumprimum annum floruerat: ubi tot principes Christiani, tanta religio, tot diuorū templa, tot reliquiæ conditæ erant: paucis diebus quàm oppugnari cœpta sit, ab immanissimis, ac nefarijs Turcis captam fuisse: in qua nullæ scelerum facies defuerint: non dignitatis, non sexus, non ætatis habita ratio: stupra cædibus, cædes stupris additæ: ipsa diuorū templa diruta, ipsa ossa martyrū canibus suibusq; obiecta. Constantinus imperator dum ad portam trepidus se recipit, fugientium trepidatione oppressus obijt: cuius caput hostis ad ludibriū pilo affixum totis castris gestauerit. redemptor ipse Christus (prò pudor & dedecus nobis æternū) iterum cruci affixus, luto limoq; uexatus est: eaq; omia repræsentata, quæ in illum Iudæorum gens olim impia patrarat. Elogium inde additū cruci: Hic est Christianorū deus. triduum ciuitas uexata, atq; ad arbitriū impotentissimi uictoris direpta: inde quicquid regij sanguinis mares fœminæq; illustres superfuere, aut inter epulas prægrauante uino Othomani iussu fœde iugulantur, aut uictoris libidini (quod grauius morte fuerit) reseruantur. Incidit autem clades hæc in annum salutis millesimum CCCCLIII. quarto Cal. Iunias; qui dies funestissimus, ac religiosissimus esse nobis semper debeat. Qua

in re ſubeat ea reputatio: à Conſtantino magno Helenæ filio conſtructam urbem eſſe, Romæ ſemper æmulam: ſub Conſtantino, qui eiuſdem nominis matrem haberet, captam Turcarumq́ iugo ad hanc diem ſubditam, cum Nicolaus pontifex Romanæ præeſſet eccleſiæ, Fridericus Germanis imperaret. noſtri interim Veneti cum claſſem ductu Iacobi Lauretani emiſiſſent ab ſubitæ oppugnationis nuntium, hoſtis Turcæ celeritate præuenti nullam opem lapſis iam rebus afferre potuerunt. Regnatum à Palæologis annos ferè ducentos.

DE BYZANTIO

FVerit & hoc inſtitutæ rei conſequens, ut qui Byzantium primi condiderint quęue urbis tam celebris incremēta à prima eius origine ad ætatē noſtrā fuerint, & q̃ uaria fortuna, perſtringā: nam ſi caſtelli unius originē diligētius perſcutari non ineptum ducitur, cui quæſo ingratum eſſe poſsit, urbis tam uetuſtæ, tam amplæ, in qua imperij Romani maieſtas qualiſcunq; tot annos uiguerit, ortū caſumq́ percepiſſe? Byzantium primo in anguſtiſsimo Europæ Aſiæq́ euripo poſuere Lacedæmonij Pauſania duce, Lygos ante dictum: quod uariāte deinde fortuna, dum incerti iuris poſſeßio adhuc eſſet, Athenienſibus, Spartaniſq́ id ſibi certatim uēdicantibus, tandē libertatē ſibi aſſerere: & dum neuter populus tanq̃ propriā urbem auxilijs iuuat, liberæ cōditionis eſſe cœpit. per quæ tēpora res eorum admodum floruit agro fœcundo, feraciq́ in primis, & mari admodū opportuno, unde uectigalia, uectigalibusq́ eorum augendis piſcium uis ingens ad eorum littora deferebat. Quàm cōmode poſita eſſet, oraculi Pythij ambages arguit: nam conſulentibus Græcis ubi urbem conderent, data ſors exciderat, ſedem oppido cæcorū aduerſam quæreret, Chalcedonios haud dubie innuens, qui priores in ea loca profecti Megaris, peiora legerant. Piſces etenim ex Euxino in Propontidē illati, ubi ad Chalcedonenſe littus incurrere, territi candicante ſaxo, quod à uado ad ſumma pelluceat, aduerſum Byzantij promontoriū ex ea cauſa Chryſoceras appellatum, pręcipiti petunt agmine. Itaq; omnis captura Byzantij, Chalcedonenſibus penuria. primū cum Romanis fœdus aduerſum Pſeudophilippum à Byzantijs initum eſt: inde ſemper forti, fideliq́ opera eorū multis, uarijsq́ bellis uſi ſumus. Quouſq; Seuerus imperator occupatam à Peſcennio Nigro, eo occiſo funditus euertit, & in uici formam redegit, agro etiam eorum Perinthijs adiudicato. Fuit aūt urbis murus Mileſio quadrato lapide, adeo indiſcreta laterum ſtructura, ut una prope muri compages ſpectantibus uideri poſſet. In huius ruinis Conſtantinus magnus aquilæ præpeti uolatu ex Chalcedone illuc regulares funiculos terq́ ac quater inferentis admonitus, urbem ampliore mœnium circuitu cōſtruxit, Romæ operibus & nomine etiam æmulam futuram: quam cum uarijs ſignis, ac monimentis undiq́ conquiſitis ornaſſet, ante quintū Iduum Maij deiparæ uirgini dicauit. Quin & Valens mathematicæ prædictionis conſultiſsimus, annos DC. XCV I. potituram rerum prædixit, quæ tamen adhuc duret: portus duos habet, quos ductis utrinq; catenis & turrib. erectis munitiſsimos reddidit. Illud eſt, quod Dion grauis in primis autor memorabile prodiderit, ſeptem turres eo artificio fuiſſe conſtructas, ut ſi quis uni inclamaſſet, lapidémue immiſiſſet, ſonitus ex omnibus redderetur æqualis, ita ut ex ſingulis proprius exaudiret. Et cum multa ad ornatum nouæ urbis conquiſiſſet, cochlidem inſuper Porphyretici lapidis ex urbe Roma aduehendam curauit: cui ſtatuam ſuam, & clauum unum Chriſti redemptoris cruciatu inſignem ſuperimpoſuit, quę Alexio Comneno uiuente corruerit: Palladium etiam ex Ilio cōportatū. Principes à Conſtantino cum diuerſa fortuna, tum rerum uario ſucceſſu multi pręfuere: magna tamen eorum pars ambitioſi, crudeles, auari, & obſcuriſsimi: quodq; grauiſsimum ſit, ab orthodoxa fide aut abhorrentes, aut etiam infeſti: donec urbs terræmotibus, incendijs, ſeditionibus inteſtinis obnoxia, quibus alimentum leuitas genti inſita præberet, adde etiam principum inſtabilitatē, in nefariæ gentis Turcicæ libidinem deciderit: in qua non ſine noſtro graui dedecore ſepiuageſimum prope annum dominati fuerint, Maomethes primus, inde Pazaites eius filius, & qui nunc omnibus formidoloſus Syriæ, Aegyptoq; imminet, Selinus. Et quoniam Turcarum proxime meminimus, qui nam illi fuerint, undéue terrarum profecti, pér

quos

quos duces eorum aucta res sit, breuibus explicandum est mihi: Tum quia res memorabilis admodum sit, tum quòd diuersa quædam quàm nostri hactenus tradiderunt, & (ni fallor) similiora ueri proditurus sim: cum alij præter eorum nuda nomina, uix quicquam memoria dignum in multis retulerint.

DE ORIGINE TVRCARVM

TVrcæ, partim Caspio mari proximi, qui Asiam, orientemq́ uastarunt, Caucasiq́ ueteres incolæ, qua parte ad Arctum uergit, partim inter Scythicas gentes relati, & Hunnici sanguinis, qui postea Vngari dicti sunt, existimati, quod ex Græcis auctoribus, & Latinis aliquot colligas: ueteres scriptores (quod sciam) de his nihil, præter Melam & Plinius, ille præter nudũ Turcarũ nomẽ in Scythię relatiõe nihil aliud addit. Siue igitur ueteres illi à Mela relati, siue recens aliquod genus hominũ, eorũ certe qui Caspij maris accolæ fuere, tenuissima memoranẽ primordia, & ut cæterarũ gentium plane obscura. nam septingentesimũ ab hinc annũ natali solo relicto, in Persidem atq; Asiam minorẽ primum impetũ fecere: sed nec unus dux illis, nec certum imperium: uagi dispalatiq́ quóue cuiq; sors affuit, latrocinantes magis q̃ belligerãtes prouincias uastarunt. prima stipendia Basilio Macedone imperante sub Muchumetio Saracenorũ principe meruere, quorũ præcipue opera Babylonios, Indosq́ ille uicerit. Sed peperit his uirtus inuidiã: prohibitiq́ ad sua redire, indignati primo secedunt: inde uno alteroq; prælio Tangrolipicis Mucaletij ducis eorũ auspicijs feliciter aduersus Saracenos gesto, tandẽ egregie uincunt, Muchumetiũq; profligatũ acie obtruncant, ex quo res Turcica ad Tangrolipicem delata. Is alijs Turcis ad se accersitis Cucumetium nepotem aduersus Arabas, cum paratissimis copijs misit: qui pręlio ab his uictus, cum à patruo per summũ contemptũ exceptus esset, eius iracundiã ueritus, ab illo deficit, & Pasara Chorasmiorũ urbe munitissima sese includit. Tangrolipix interea pręlio genti funestissimo in Mediæ finibus cum Romanis Asani alterius nepotis ductu cõflixit. Quo uicto & cæso, indignatus ille Aleimum fratrẽ iterũ in Romanos misit, qui egregiam uictoriam capto Liparite Gręcorũ duce, & cæsis etiã Iberis Romanorũ socijs retulit: sed cum Liparitẽ primũ, mox & dona à principe missa facile Turca reddidisset, nec præstarent Romani quod promiserant, ingentibus copijs accinctus Tangrolipix Asiam omnem ad Euxinũ mare aut uastat, aut subigit. Variatũ deinde in gente factionibus exortis ad Gallorũ usq; memorabilẽ illam expeditionẽ, qua fracti ab his sępius, magna etiam imperij parte mulctati sunt, donec Othomanus ab hoc Selino, qui rerũ nunc potitur nonus, ueterẽ gentis gloriam asserere ausus est. Is obscuro loco & parentibus agrarijs natus, uirtute ac calliditate singulari, conflata per seditionem manu circunferre Turcica cœpit arma, in suę gentis homines nõ minus infestus q̃ in nostros. Paulatimq́ rerũ successu, & imperandi libidine inflãmatus, castellum quod Othomanum de suo nomine appellari uoluit, cepit: distabat id à Prusia Trapezuntẽ uersus itinere dierũ sex. agebatur aũt annus salutis nostræ millesimus trecentesimus, præeratq́ in Barionæ sede Bonifacius octauus, circa exitum Michaelis Palæologi & Andronici nepotis initia: quo tẽpore Germanis Albertus imperabat. Othomanus igitur his auspicijs intra octo & uiginti annos, quibus rerũ potitus est, incredibile dictu quantum rem suam auxerit: magnã certe Bithyniæ partem breui subegit, oppidaq; ad Euxinum posita non pauca cœpit: qui moriẽs Orchani filio regnum per manus tradidit: sub quo dissidio Græcorum Cantacuzeno & Palæologis cõtendentibus, adeo res Othomanica creuit, ut Prusiam Græcis ademerit. & dum Cantacuzeno magis q̃ Palæologis fauet, primus in Europam ab eo accersitus traiecit. Caramanũ etiam, perfidia in illum usus, cuius filiam in uxorẽ duxerat, interfecto eius filio adolescente, nõ exigua principatus parte exuit. Qui post XXII. imperij annũ Ammuratem filium hæredẽ reliquit. Is auitam, paternãq; felicitatẽ æmulatus, in Caramanum auum maternũ non minus infestus q̃ pater fuit: mox ab imperatore Palæologo solicitatus in Bulgaros, fratremq́ Peloponnesi principem, qui bellum mouerant, XII. Turcarum milibus in Europam transportatis, egregie Bulgaros, hostesq́ imperatoris ultus est. hinc Europeis opibus illectus, dum ulcisci imperij hostes simulat, usus Genuensium nauibus, Hellespontum

ad Abydum ſuperat, Callipolimq; cum alijs oppidis occupat. Is fuit annus millesimus CCC. LXIII. nec multo poſt Seruiã Bulgariãq; ingreſſus, cum Hadrianopolim prius occupaſſet, occurrentes ſibi cũ paratiſsimis copijs hoſtes ingenti cæde profligat, Lazaro Seruiæ principe in acie cæſo: ſed mox à ſeruo in domini uindictã Ammurates occiditur, cum annos XXIII. imperiũ tenuiſſet, Pazaite & Solimano liberis ſuperſtitibus. Pazaites interfecto per inſidias fratre, patris mortẽ ulturus, Marcũ Craieuicium Bulgarorũ principẽ prælio ſuperat, & interficit: inde magnã Bulgariæ partẽ ſibi ſubiecit: nec tanto rerũ ſucceſſu quietus, Boſsinam, Croatiã, ulterioresq; Illyrici partes uaſtat. Conſtantinopolim annos octo obſidet, facileq; obſeſſam iã tunc expugnaſſet, niſi Vngarorum Gallorũq; aduentũ formidans, quibus ad Nicopolim occurrit, memorabili prælio noſtros ſuperaſſet, cęſis captisq; magna ex parte Gallorũ ducibus, in primis Iohanne Burgundiæ duce, & Sigiſmundo Vngariæ tunc rege tumultuaria pugna fuſo: qui facile in hoſtis poteſtatẽ ueniſſet, niſi Venetæ claſsis occurſu ſeruatus è fuga eſſet, cui tum Thomas Mocenicus, qui poſtea Michaeli Steno ſuccelsit, prę̨erat. inde ad Cõſtantinopolitanã obſidionẽ ſpei plenus regrediẽs, cum eam biennio obſeſſam tenuiſſet, trepidiſsimis Tamberlanis Scythæ nuntijs, qui infinita pene multitudine Turcarum terras inuaſerat, excitus, illi ad Stellam montẽ congredit̃, in Galatiæ Bithyniæq; confinio. Cæſa ſunt in ea acie Turcarũ ducenta milia: uiuus ipſe Pazaites in hoſtis poteſtatẽ uenit, qui aureis catenis caueæ uinctus, ad mortẽ uſq; à Tamberlane circũductus eſt. incidit hæc clades Turcis in annũ milleſimum CCC. XCVII. ſalutis noſtræ, Bonifacio nono põtifice Ro. Huic duo fuere liberi mares, Orchanes, quẽ alij Calepinũ: & Maometes, quẽ noſtri Moyſen magno, uti uideo, errore dicunt. Orchane intra bienni um per inſidias à fratre interfecto, Maomethes rẽ Turcarũ ſolus occupat. qui Turcia auito regno Aſiæ recepto per Tamberlanis interitũ, Bulgaros & Valachos prædis & cladibus afflixit, Adrianopoliq; recepta, regiã ibi ſedem ſtatuit. ipſo poſt annos ſeptẽ & decem mortuo, Ammurates filius regnũ init, Iohanne XXIII. Barionę ſedẽ tenente. hic maiorũ gloriã non ſolum æquauit, uerũetiam longe ſuperauit. Prima illi expeditio in Myſorũ principẽ qui nunc Serui dicunt̃, fuit: de quibus Scopiã & Nouemontũ poſt longam obſidionẽ cepit. Duos Reguli filios captos oculis priuat: poſtea ſororẽ eorum uxorem ſibi aſciſcit: reſtitutoq; per has nuptias Nouemonto in Valachos, Vngaros & Germanos incurſiones graues facit: inde in Epeirũ deflectens Croiam expugnat, Venetorũ arma in ſe ſollicitat, Theſſalonica his per uim adẽmpta. Interim una ab Vngaris ingenti pugna uictus, inducijsq; ab his decẽnalibus impetratis, iterũ ab ijſdem Vngaris præter iuriſiurãdi fidẽ Eugenij pontificis hortatu bello petitur: quos duplici prælio ducum noſtrorũ diſcordia & ambitione uicit. in altero ad Varnam Ladislaus rex Poloniæ, & Iulianus Cardinalis obiere: in altero ad Baſila uictus Hunniades, cæſiq; principes Vngari nõ pauci pręter gregariũ militẽ, qui ad internecionẽ occubuit. Nec moratus Peloponneſum fratrũ diſcordia iniuriæ obnoxiã in ditionẽ redegit. exinde reputans animo regni moleſtias, & fortunæ inconſtantiã animo agitans, in Aſiam abijt ſolitariam uitam ſecutus, & Maomethę filio cura rerum demandata ſub Calibaſſæ tutela: quã non multo pòſt repetere ſuaſus (ætas enim filij nõ ſatis idonea rei adminiſtrandæ adhuc uidebat̃) Epeirũ ingenti exercitu repetit (defecerat enim fere uniuerſa Scanderbecchio autore) & Croia fruſtra per aliquot menſes oppugnata, mœrore animi obijt, cum annos quatuor et XXX. regnaſſet. Longũ eſſet, ſi Maomethis eius filij res geſtas explicem: quæ quantæ fuerint, nouũ Othomanicæ familiæ magni cognomẽtum ab eo quæſitũ, & in hæredes iam tranſmiſsũ arguat. Is enim duo Chriſtianorũ imperia, Conſtantinopolitanũ, & Trapezunniũ ſubuertit: regna duodecim nobis ademit, ducentas urbes Chriſtianã pietatẽ ſecutas cepit, & in his Chalcidẽ inſulam armis & Scodram deditione Venetis extorſit: bellũ maritimũ per multos annos cum maiorib. noſtris geſsit. Capham ponticã urbem expugnauit. Rhodon inſulam fruſtra tẽtauit. Italiæ capto Hydrunte arma intulit: & dum pluſq; ciuile bellũ in maiorẽ filiũ meditatur, cum annum unum & XXX. præfuiſſet, obijt anno ſalutis noſtræ M. CCCC. LXXXI. quinto Noñ. Maij. Quo mortuo res Turcica ciuilibus armis aliquãdiu iactata eſt. Sed minore fratre uicto & fugato, ſolus imperium Pazaites obtinuit: qui Valachiæ caſtella quæ

dam

dam cum expugnasset, inde in Sultanū Aegyptiū copias eduxit, à quo sæpe uicti Turcæ tandē pacē, fœdusq̀ iniere. Ceterū cū otiq appetentior à natura uideret, nec tamen per suorū hominū ferociā feriari à re bellica posset, paratis terra mariq̀ ingentibus copijs anno M.CCCC.XCII. Ceraunioru montium accolas inuadit: tractumq̀ illum liberarū semper ad eam diem gentiū Turcicæ seruituti subdit. inde septimo post anno terribili classis apparatu Venetis Methonem, Naupactumq̀, mox inde et Dyrrhachium adimit. Quin & in Foroiuliēsi agro trepidatū, Turcis fœde terram eam magno nostrorum damno uastantibus. Nec multo pōst pax secuta Andreæ Griti patritiq̀ clarissimi opera, post quam nō diu superstes Pazaites fuit regno à Selino filio pulsus, qui rerum nunc potitur, ex quo annos ferme triginta imperitasset.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII

VENETI ROMANORVM PRINCIPVM

Liber tertius.

ENTVM iam est mihi ad tertium, atq̀ ultimum institutæ cōmentationis librum: quæ mihi ut laboris & operæ minus, ita certe multo plus uoluptatis allatura sit. Nam & à cōtinuis imperij cladibus tantisper auertitur animus dum lætiora persequor: & hi mihi principes posthac erunt referendi, quorū res gestæ & domi forisq̀ felicitas in plerisq̀ tanta est, ut ueterum Romanorū gloriam nō pauci ex his æquent, certe recentiorum memoriā, eorum uidelicet qui supra millesimū annum à me repetiti sunt, adeo obscurēt, ut iniquissime propemodum faciat, si quis hosce illis conferat. Nam ut in plerisq̀ sordes, & generis pudendam originem sileam, quotus eorum quæso fuit, qui aut augendæ reip. studuerit? aut auaritia non flagrarit? aut sæuitia in suos, in externos perfidia infamis non uixerit? adde ueræ pietatis in hisce contemptū, tot hæreses ab illis, aut per summū scelus excogitatas, aut ad insaniam usq̀ & pontificum Romanorum exilia & cędem pertinaciter assertas: accessit odium plus q̀ hostile in Latinum nomē. Quid dicam quoties insultatum sit Romanis pontificibus? Quoties eorum uiolata maiestas? Nam schismatis crimen eo grauius existimari debet, quo & concordiam nostrorū pontificū sæpius experiere, & expetitam pari leuitate reiecere. donec paulatim uetere labente disciplina, req̀ magis ac magis in lapsum prona, tum demum in præceps nostris tēporibus acta, imperium tanta indole partum, & auctum ad Turcas trāsierit: quo factum est, ut gens olim in terris ingeniorum acumine, tot artium solertia, tanto rerum usu celeberrima: addo legibus, institutis domesticis, eloquentiæ studio, & tot urbibus ac colonijs per orbem deductis frequētia & amplitudine optime de humano genere merita, nunc aris, focisq̀ patrijs expulsa, inops egensq̀ alienæ opis, aut erret profuga, aut immaniū Barbarorum iugo subiecta seruiat, uti iam in ipsa Græcia quæramus Græciā. Quod si uerū est, fruges & arbores pro soli, terrarumq̀ ingenio mutari, & de cælo mortales quod hauriant, naturam & mores induere: simile ueri certe uideri possit, Thraciam illam feritatē, & Bithynicam barbariem (quando hæc loca recentiores Græci tenuere) esse ab his haustam. & alioqui Thraces homines & Phryges, & (quod præcipue pudeat) Macedonū Cappadocumq̀ mancipia rerum potiti sunt: ne aliquot Isauricęq̀ gentis ingerā, qui tametsi usu consuetudineq̀ Græcam linguam imbiberant, patrios tamē mores, quibus innutriti fuerant, retinerent. unde illis fortasse cuncta perdendi libido, tanq̀ non propria tuentibus: & Romani nominis, Latiniq̀ contemptus ac odium, quod à principibus suis acceptum semigræci homines, nec quicquā auitæ indolis ac prudentiæ redolentes, si linguam uestitūq̀ demas, in posteros transmisere. Siquidem diuinitus à Platone dictum, quales essent principes, tales ferē esse eorū, qui his obediant, mores. Cæterū querelæ, ne tum quidem gratæ futuræ, cum necessariæ essent, certe ab his nostris libris absint.

Quibus id tantum agimus, uti rem obscurā, ac prope obsoletam illustremus, & uarijs monimentis traditam, nec Græcis Latinisq; hominibus satis exploratā, breui hoc uolumine cōplectamur. Sumemus igitur auspiciū dijs fauentibus, à Carolo Francorum rege, cui res egregie gestæ Magni cognomentū iure peperere.

CAROLVS MAGNVS

IRene Constantini matre Byzantij rerum potiente, cum imperij Romani maiestas omnia sibi Barbaris uendicantibus obsolesceret, nec in fœmina, quamuis aliæ indolis, inesse præsidij multum uideretur, Leo pontifex scito Romani populi cleriq; rogatu Carolum Francorum regem, ob egregia in Christianū nomen, & Romanam sedem merita, Romanorum imperatorem primus appellat, inunctūq; cum Pipino filio Augustum consecrat, anno ex quo in Italia imperari desitū post Augustuli interitum trecentesimo ac trigesimo, salutis nostræ octingētesimo, regni uero eius, ex quo Francis præfuerat tricesimotertio. dies tantæ rei Iduum Decemb. delectus. Subsecutaq; mox populi Ro. acclamatio, Carolo Augusto Magno & pacifico uita & uictoria. Huic Pipinus pater fuit, qui primus Christianissimi cognomentū tulit, ob nauatam Romano pontifici aduersus Langobardos egregiā operam. Carolus aūt paternæ uirtutis æmulus, sub regni initia bello defunctus Aquitanico, Italiam Adriani pōtificis adhortationem secutus, ingreditur. Langobardorū regnum capto eorum rege Desiderio, Francico nomini subigit. Saxones sępius rebellantes tricennali tandē bello uincit, & quod ab initio semper egerat, uera pietate imbuit. Saracenos Hispaniam fere omnē uastantes intra Bæticæ angulum cōpellit, & præsidijs Pompeiopoli, ac Cæsaraugustæ impositis, dum in Franciam redit, Vasconū insidias passus, non paucos ex suis & in his fortissimum quenq; amittit. Sclauos, Danos, & Baioarios tumultuantes in ditionē suam redegit. Iterum Italiam ingressus, ut Romanæ ecclesiæ patrociniū semel receptum constanter tueretur, Beneuentanorū ducem Aragisum, Langobardorum reliquias adhuc fouentē, ad officiū coegit. Hunnicū bellum octauo pòst anno felicissime conficit: cum eorum regiam, quæ Rhingus appellabatur, expugnasset, & thesauros opulentissimæ omnium gentis asportasset. Inde tertio ad Italiam contēdens, pontificis Leonis iniuriam ulturus, simul & eius causam cogniturus, omnia ex sententia componit. Vnde illi post ingentia merita imperatoria maiestas & posteris quæsita. Quare cōpositis Italiæ rebus, cum nihil grauius in Langobardos statuisset, ꝙ ut æquo cum Italis iure uiuerent, & partito imperio cum Irene, in quo diserte cautum, ut Veneti suis uterētur legibus, & bello paceue neutrius censerentur iuris, in Gallias redit: filioq; Ludouico consorte imperij declarato, tandem moritur Aquisgrani v. Cal. Februarij, ætatis anno septuagesimoprimo, regni quadragesimoseptimo, post Langobardos debellatos quadragesimotertio, ex quo uero Augustus à Leone pontifice dictus est XIIII. Fuit in hoc principe, quod incredibile multis uideatur, pacis belliq; par studium, insignis pietas, beneficentia singularis, humanitas quanta in superiorum principū nullo: in rebus bellicis maiórne uirtus an felicitas extiterit, nescias: nullus certe ferociores gentes debellauit, nemo collatis signis sæpius dimicauit, nemo bonarū artium studia indulgentius fouit: ipse Parrhisiense gymnasium, & Papiense uiris undiq; doctissimis accersitis instituit: templa diuis erexit, ueræ religionis obseruator etiam in minimis fuit. Iniurias illatas ciuili animo tulit, in hostes raro acerbius sæuijt. Italicæ glorię ita studuit, & quieti, ut præter Florētiam urbem instauratā, classes quoq; paratas habuerit, quibus Maurorum populationes arceret. His meritis ad hæc usq; tempora à multis ut cælitū unus colitur. Eius monimenti elogium huiusmodi fuisse traditur.

CAROLI MAGNI CHRISTIANISSIMI ROMANORVM IMPERATORIS CORPVS HOC CONDITVM EST SEPVLCHRO.

LVDOVICVS PIVS

IAm uti Carolo patri res egregiæ domi forisq; gestæ Magni cognomentum peperere, sic Ludouico facilitas ac clementia, religionisq; summum studium, Pij tertio ad hoc æui dedit. Qui sub patris mortem Aquisgranum ex Aquitania contendens, diuer-

ſarum primo gentium legationes audijt, inde Dacicū bellum ex ſententia conficit: nec multo póſt Bernardum ex Pipino filio nepotē in Italia res nouas molientē capitali pœna afficit: in antiſtites rerū nouarum autores mitius actū: incluſi cœnobijs uita donantur. & cum Britones, reliquosq́ pacis turbatores cōpreſsiſſet, à filijs tribus captus, tam quam in Carolum natu minimū propenſior eſſet, imperiū eiurare cogitur: ſed tumultuāte optimo quoq; reſtitutus priſtinæ dignitati, nō multo póſt partito imperio deceſſit Magūtiæ, cum imperaſſet annis uigintiſeptem, uixiſſet ſexagintaquatuor. Hic Stephanum Romanū pontificem magna Gallorum frequētia exceptum, & cruce magni ponderis donatum à ſe dimiſit. Quin & Paſchali ius eligendorū præſulum remiſit: ſanxitq;, ut ſacri ordinis homines à gemmis, cultioreq́ ueſtitu temperarēt. Quid facturus pientiſsimus imperator, ſi luxum noſtri temporis aduerteret?

LOTHARIVS

TRes ſuperſtites liberi Ludouico fuere. Lotharius natu maximus, præter Italiæ regnum, Narbonenſem Galliam & imperij decus aſſequitur, Carolo Gallia omnis citra Moſam data. Ludouicum Germani regem ſortiti: ſed non diu manſit fratrū concordia. Violatus (credo) ab his pater tanti ſceleris pœnas expoſcebat: quippe qui ardētibus animis inter ſe, dum paternam imperij diuiſionem æquo animo non ferunt, infeſtis ſignis concurrere ad Fontanicum Altiſsiodorenſis agri uicum: qua acie tot Gallorum millia utrinq; cecidere, ut conuulſæ prope imperij uires ſint: uictus tamen Lotharius & Ludouicus à Carolo: & cum bellum iterum repararent, iterum fuſi, pacem petiere. Quæ his prope cōditionibus data, ut imperij titulo Lotharius cum Italia & Narbonenſi Gallia frueretur, Ludouicus Germaniam poſsideret, Carolus Frācis à Moſa ad Oceanum præeſſet. addita & ea Galliæ pars, quæ Scalden inter & Rhenum iacet: ea nunc Lothoringia eſt. ipſe cum Ludouicum filium regni cōſortem aſciuiſſet, & imperij ſocium declaraſſet, decimoquinto póſt anno monaſticā uitam ſecutus eſt, tædio rerum aduerſarum (ut opinantur) affectus.

LVDOVICVS

HIc Lotharij filius eo uiuente (uti diximus) regni, imperijq́ conſors efficitur. Romæq́ à Sergio pontifice inūgitur & coronatur: reuerſusq́ ex Italia in Germaniam, poſt patris mortem cum Carolo Caluo Francorum rege diſcordibus animis ferē ſemper uixit propter Auſtraſię regnum, quod Lotharij fratris fuerat, & Caluus id ſibi totum uendicarat: ſed mox compoſitis rebus, cum annum unum & uiginti rebus præfuiſſet, moritur Ludouico filio ſuperſtite.

CAROLVS CALVVS

REdierat Ludouico mortuo ſumma imperij ad Carolum Francorum regem, minimum natu Ludouici Pij: qui cum Britonibus & Nortmannis uaria fortuna dimicauit, poſtea audita Ludouici morte, in Italiam profectus, à Ioanne pōtifice corona donatur imperij. Quare mox in Saracenos mouens, facile conatus eorū repreſsit: inde in Galliam reuerſus breui Italiam repetit: aduerſus quē Ludouici Germani filij, dum bellum parant, ipſe curis confectus, ueneno à Sedechia medico Iudaici ſanguinis dato obijt, Ludouico Balbo hærede. Notata in hoc imperatore ambitio immodica.

LVDOVICVS BALBVS

LVdouico Calui filio Ioannes pōtifex imperij titulum, præter Italiæ multorū principum uoluntatem ſolus aſſeruit: qui é cuſtodia fugiens, cui Romani illum incluſerant, & in Galliam contendens, ratum Balbo imperiū ſuo aſſenſu fecit: quod tamen ualetudinarius princeps biennio uix obtinuit: obijt anno ſalutis octingenteſimo octo geſimo, Carolo Simplice hærede.

CAROLVS CRASSVS

HVnc Craſſum à corporis (ut arbitror) habitudine dixere: qui Ludouici Germani regis fili' à Ioāne obtinuit, mortuo Balbo, impij coronā. hic Nortmānos, Pāno

nasq; uarijs prælijs afflixit. Robertum autem Nortmannorũ ducem de sacro fonte leuauit, data illi in uxorem filia. Sed mox cum inutilis imperio, nec in eo satis præsidij uideretur ad Nortmannos Gallia exturbandos, ob subitã uim morbi abrogato illi imperio post decẽnium decessit. laudatur in hoc principe religionis studium, & in literatos homines beneuolentia, quos ad scribendum adhortari soleret.

ARNVLPHVS

VT nihil certi affirmare de Arnulphi origine habeam, facit scriptorum inconstantia: mihi tamen similius uero uideatur, ex Carolomanno Ludouici Balbi prognatum: nec enim uideo, qui fieri potuerit, ut obscurissimus homo (quod quidam asserant) imperio præfuerit, Gallis præsertim suos reges tanta ueneratione colentibus, & ignobiles auersantibus. Huius igitur uirtus effecerat, ut quando Carolus Simplex parum idoneus haberetur, iste imperaret: qui aduersus Nortmannos res egregias primo gessit: mox in rapinas, templorumq; spoliationes cõuersus, iusta numinum ira plectitur. Nam & prior illũ felicitas deseruit, & breui pediculari morbo confectus obijt. illud accessit grauius, quòd imperij maiestas in eo defecerit, quæ per annos centũ tanta indole à Carolo Magno quæsita, nescias maiore Gallorum dedecore & infamia, an Italiæ damno, ad Germanos tralata sit. Terra certe Itala sub Gallorũ principatu adeo floruit, ut uetera Romanorum principũ tempora nõ sanè desiderares: sed & anni sexaginta usq; ad Othonem primum Saxonum regem, quibus nullum non calamitatis genus sensit, illa olim gentium alumna & parens Italia, fecere, ut Gallicum nomen desiderabilius foret. Cæterum de his aliâs.

OTHO I

SExagesimus ferè agebatur annus ab Arnulphi morte, Berẽgarijs interim Langobardici sanguinis Italiam uexantibus, & Vgone, Rodulpho, & Lothario Gallis principibus rem sibi interdum asserentibus. Cæterum cum Berengarius tertius cũ Adalberto filio tyrannum uerius quàm principem ageret, accersitur à Romanis Otho. Cuius tunc nomen ac pietas celebris erat, Bolcslao Boemo capto, & Vngaris prælijs aliquot afflictis. Ille igitur Saxonia egressus, cum quinquaginta milibus armatorũ Italiam per patentẽ Forjulij portam ingreditur, facileq; Berengariũ & eius filium ad obsequiũ retrahit: quos data uenia magna etiã Galliæ Cisalpinæ parte donat. Inde abiẽs Ludouicum Franciæ regem factione suorũ carceri inclusum eripit: nec quiescere diutius datum Berengario & Adelberto res nouas molientibus: quos facile uictos & captos, alterum in Austriam, alterum Byzantij relegat. Inde Romam profectus. à Ioanne pontifice primus Germanorum principum corona donatur imperij: quẽ tertio Italiam repetens, cum grauissimorũ criminum reus ageretur, sæpe tamen antea ut resipisceret, admonitũ, coacta synodo officio deijcit Leone suffecto. Hunc cũ Ioannis pontificis necessarij illo sub Othonis profectionẽ redeũte, urbe eiecissent, statim ulturus insignem iniuriam ex Vmbria Otho aduolat, ac Romanis COSS. in Germaniam relegatis cum præfecto, Leonem restituit. Saracenisq; ac Græcis, qui illis adhæserant, Calabria, Apuliaq; fugatis, in Germaniã reuersus Viennæ obijt. Vir pacis belliq; artibus insignis, pietatis autẽ assertor præcipuus: rebus præfuit annis XXX. & amplius.

OTHO II

HVnc ex Adelaida Lotharij uxore susceptum pater successorem sibi instituit, & inunguendum à Romano põtifice curauit. Cuius etiam opera Saracenos, Græcosq; Calabria expulit. Hic mortuo patre, Henricum Bauariæ ducem nouis rebus studentem armis domuit, & aduersus Lotharium Francorum regem, qui sibi Lothoringiam asserebat, Galliam ingressus fœdis populationibus uastat. Cæterum dum reuertitur, in Axonæ fluuij transitu graui incõmodo à Francis affectus est, plerisq; militum fluminis impetu, alijs ferro enectis: & dum in Italiã festinat ad famam Græcorũ principum, qui Saraceno etiam milite instructi Italiam sibi uendicabãt, his cõgressus ad Basantellum uincitur: ipse scapha cõscensa ad mare delatus, Romamq; ex Sicilia profectus, Beneuẽtanos in primis ultus est, quos uti desertores oderat. Beneuẽto aũt incẽsa

Bartho-

Bartholomæi reliquias inde asportatas Romæ componit, ubi nõ multo pôst fato uita decessit decimoseptimo imperij anno.

OTHO III

NOn pœnitet adhuc Germanorũ principum, quippe quorum uirtute Christiana pietas, & res Italica respirarit. Cui restituendæ auitæ, paternæq; uirtutis æmulus Otho tertius incubuit: qui à principibus Germanis imperator Romæ dictus, Brunonem Saxonem pontificem creat, Gregorium quintũ appellatum. inde Saxoniam inuisens, Romam ingentibus mox copijs accinctus, minarum iræq; plenus aduolat: ferebat uidelicet iniquo animo Gregoriũ ab his expulsum. Capta igitur Roma, & Crescentio autore discordiæ à multitudine cæso, Ioanne adulterino pontifice luminibus priuato, Gregorius restituitur. qui statim sanctionem eam tulit, quæ per quingentos annos adhuc durat: Imperatorum nullus hæreditariam dignitatem uendicato: principes sex, sacri ordinis tres, profani totidem eum deligũto: hi si discordes fuerint, Boemiæ regem coaptãto. Nec multo pôst Otho undeuigesimo imperij anno naturæ cõcessit. Fuit hic Veneto principi Vrseolo familiaris, in cuius gratiam eũ Venetias inuisisset, uoti reus pallium aureum, quod annuum Veneti pendebant, remisit.

HENRICVS I

IN Othonis locum ex Gregorij formula Henricus Bauarici sanguinis imperiũ adipiscitur, uir pietate insignis, nec armis ulli priorũ principum minor: par sanctimonia, ac innocẽtia Cynegundæ cõiugis: qua cũ Henricus cælibem perpetuo uitam duxit: unde etiã mortui diuorũ numero ascripti miraculis illustres fuere. Henricus igitur post Germaniæ res cõpositas, Italiã ingressus Capua Saracenos expulit. Græcorũ ducem Troia à se munita spoliat: quib. gestis octauo imperij anno in humanis esse desiit.

CORRADVS SVEVVS

POst trium annorũ interregnũ legitimo tandem suffragio Corradus Francus eligitur, uirtute ac militari disciplina ad tantũ fastigium euectus. qui comparato exercitu, Mediolanũ diu obsedit: & cum supremũ exitium urbi minaretur, deterritus oraculo omnem grauiorem iniuriam abstinuit, Romamq; profectus coronã imperij à pontifice accepit. in Sclauos inde ac Pannonas feliciter pugnatũ, qui rebellantẽ Italiam socialibus armis adiuuerant: neq; non Rodulphum Burgundiæ regẽ suis conciliat, Leopoldum etiam pacis & ocij turbatorem, bello petitum cõpescit. Mouendi belli causa, quòd sub initia imperij legem seuerissimam tulerat, si quis pacem turbasset. Corrado autem post annum decimumquintum uita functo, Henricus succesit.

HENRICVS II

GEner hic Corradi imperium accipit, & ante omnia Odelricum Boemiæ bello fatigatum tributum annuum sibi pendere cogit. Inde Petrum regem ab Vngaris eiectum restituit. Cæterum pertæsus eorum, quæ Romæ circa põtifices per summum scelus agerentur, Romam cõtendens, abdicatis adulterinis pontificibus aliquot, Bambergensem præsulem pontificiæ sedi præficit, quem Clementem secundum dixere: & ut caueret in posterum summorum pontificum securitati, iureiurando Romanos adigit, neminem creationi eorum interfuturum sine eius permissu. Capuaq; aduersus Saracenos nouo præsidio firmata, in Germaniam abiens, duodeuigesimo imperij anno Henrico filio superstite ad superos abijt, cum Leonem nonum primo, mox eo defuncto Victorem secundũ pontifices suo priuilegio declarasset: unde Victor in beneficij gratiam Henricum adhuc puerum Cæsarem creari passus est.

HENRICVS III

IS si quàm bello magnus, tam pacis artibus, ac pietate insignis esse curasset, haud dubie Carolis & Othonibus æquari potuit, nemo bellacior hoc uno fuit: nemo collatis signis ad hanc diem pluries cũ hoste conflixit: quippe qui Marcum Marcellum & Cæsarem dictatorem supergressus bis & sexagies pugnarit. In Saxones tamen & Rodul-

phum

phum eorum regem arma ſępius intentata quibus cum congreſſus ſemper fere uictor abijt.quin nouiſsimo prælio fugatum etiam Rodulphum interfecit. Mathildem ponti ficis partes in terra Itala tuētem uicit Henrici filij opera.ſed quàm bello clarus,tam inſectatione pontificum infamis, à quibus diris etiam pontificijs primus imperatorum poſt Arcadium petitus eſt. Nec cauſas in præſentia exquirere libet. Certe nunquam laudes Gregorium pontificem ab eo obſeſſum: adulterinum pontificem unum & alterum ſuperinductum:dolis & ueneno etiam in illos graſſatum:matrem fœminam optimam à filio expulſam,atq; in exilio mori coactam: Gallorum memorabilem illam expeditionem ſæpe impeditam. ſed luit mox pœnas.ab Henrico enim filio captus, & Leodij cuſtoditus,pedore carceris poſt annum quadrageſimum octauum imperij miſeram animam efflauit.

HENRICVS IIII

QVis non Henrici prolem agnoſcat,impietatem paternam redolentem,ex continua pontificum inſectatione?ſed cui parceret homo nefarius,qui impias manus in qualemcunq; parentem intulerit?acceſsit ad impietatem animus dolo magis q̃ uirtute præter Germanorum morem inſtructus. quare Paſchalem per ſummā perfidiam pontificem in poteſtatem redactum,nō prius dimiſit q̃ ille cuncta rata,quæ uoluit faceret:à quo coronam quoq; imperij per uim expreſsit. Quæ mox uti extorta ſibi cum irrita pontifex denūciaſſet, Henricū in Italiam ſtatim exciuit. Romæ ergo agens(quādo pontifex in Apuliam uitabundus hominis furorem cōtenderat)ab Bracharenſe an tiſtite iterum corona inſigniri uoluit:tertio quoq; Italiam inuadens Gelaſium pontificem urbe pellit. Cuius aduentū reformidans Henricus(quippe qui Nortmannos armis inſtructus aduentare dicebatur)in Germaniam redijt,ubi poſt annū imperij deci mumquintum obiens maiorum ſepulchro infertur.

LOTHARIVS

NOn eſt cur Saxonum principum pietatem,ac conſtantiam in aſſerēda pontificia dignitate præter alias egregias eorum uirtutes non magnopere cōmendes. nulli certe ex his principibus,qui Germanici ſanguinis fuere,plus pontificū maieſtati deru lere:nulli religionem conſtantius fouēre,id quod Lotharius à maioribus acceptum ue lut hæreditarium in Innocentio præſtitit. Quem in Gallijs pene exulem, cum uenerabundus excepiſſet,breui,uti pollicitus eſt,Barionæ ſedi reſtituit. & in Germaniam ad componendos tumultus,qui exorti erant,mox profectus, breui Italiam in pontificis gratiam repetijt,eumq; pulſo ex Italia Rogerio Nortmano & pſeudopontifice ita con firmauit,uti nihil inde mouere pontificis aduerſarij ſint auſi. ſed breue imperium anno rum undecim effecit,ne res felicibus auſpicijs cœpta cōualeſcere admodum potuerit. ſatis conſtat hunc,cum principes imperatorem dicerent,diu reluctatū eſſe,indignum ſe profeſſum,qui tantæ rei præficeretur.

CORRADVS II

LVdouico Francorum rege contra Saracenos arma parante, Corradus gente Sueuus legitime imperator creatur:qui eandē militiam æmulatus pia & ipſe arma induit:ſed Boſphorum Thracium immature à Græco imperatore traijcere coactus,tum deeſſet commeatus, & quià Græcis cōportabatur gypſo infectus eſſet per ſummum ſcelus,ille Iconij obſidionem,in qua diu fuerat,ſoluere cogitur:decimoq; uix milite ex tanta nuper multitudine ſuperſtite,ipſe in Germaniam retro abijt, & imperij anno decimoquinto inglorius obijt.

FRIDERICVS I AENEOBARBVS

PEſsimo iampridē exemplo pōtificiæ cum imperatoribus cōtentiones inoleuerāt: dum pontifices imperatoriā maieſtatē,quā illi ſuo ſuffragio ratam facerēt,cōtemptim pene habent, & Romani principes ambitionē in ſacerdote præpoſterā æquo ani mo ferre non poſſunt. Vnde omniū malorum fons & origo,his inter ſe decertantibus, quorū ope ac concordia res Chriſtiana florere diutiſsime potuit.id cū aliàs experti ma

iorea

sores nostri sunt, tum uero hoc tempore utinam nō extrema cū nostra pernicie sentiamus. Certe Friderico ingētes animi, corporisq; uirtutes affuere, statura procera, robur & agilitas par, disciplinæ militaris & gloriæ appetens, periculorum contemptor animus, nō tamen ut ad ea subeunda prudentia deesset, multarum rerum peritia, liberalitas egregia, felicitas summa: quibus uirtutibus instructus in Italiā ex more descēdens, primum omniū Derthonam portas sibi claudere ausam, obsessam capit. inde Romam ad Adrianum pontificem profectus coronæ insignia accipit: dumq; Cremonam inter secundum obsideret, nuncijs Alexandri pontificis opem postulantis ita respōdit, uti rem in dubium trahere uelle uideretur. Hinc primū Alexandro timor, inde apertæ inimicitiæ exortæ, indignante Friderico suum arbitriū declinari, pontifice uero rem certam in disquisitionē uenire recusante. Quapropter imperator Octauianū ad se uenientem complexus cōcilio habito, ut uerum pontificē adorat, & Alexandrū Alexandriq; fautores insectatur: euersaq; prius Derthona, quæ in partibus Alexandri stabat, Mediolanum inde solo æquat, Galliamq; omnē Cisalpinam eadem sententiē uastat: mox in Germaniā abiens, tertio Italiam maximis copijs cinctus inuadit, Anconemq; expugnat, & Alexandrū Roma fugere cōpellit. Ex urbe autē pestilentia coactus abscedere, postquā iterum suos Germanos inuiserat, Italiam repetit, & Asta urbe capta Alexandriam frustra obsidet: & cum Papienses ac Nouocōmēses obnoxios sibi in primis haberet, eorū auxilijs fretus, prælioq; Mediolanensib. cōgressus, multos ex his amisit: ipse fuga elapsus, quinto pōst die Papiæ est uisus. Cæterum Alexandro pontifice Venetias ex diutino errore cōfugiente, uicto etiam nauali prælio à Venetis Othone filio Friderici (quod uaria monimenta nobis attestantur, etsi scriptorū uariet fides) tandem pax Venetijs sancita, imperatorq;, ac pōtifex ex diutina discordia amicissimi facti: nec multo post Fridericus, dum rebus Syriacis opem maximo apparatu ferret, iamq; Saladinum & Turcarū principes in maximum sui nominis terrorem coniecisset, minore etiam Armenia recepta, lauandi causa amnem ingressus perijt cum annos trigintaseptem imperasset, Aeneobarbus à colore barbæ rufæ appellatus.

HENRICVS FRIDERICI FILIVS

ASperum à moribus appellatum hunc à quibusdam uideo: qui rex Siciliæ accepta Constantia Rogerij Nortmanni filia in uxorē, mox etiam imperator à pontifice dictus, ut maior illi autoritas accederet acquirēdi regni, ductis in Tancredum cōpijs, qui impari matre natus regnum sibi uendicabat reclamantibus etiam pōtificibus Neapolim frustra obsidet. Sed & pestilentia, quæ grassabatur, auertit ab incepto hominem, retroq; in Germaniam ad suos abire compulit. Tancredo autē breui mortuo, potitus Henricus regni Maguntinum antistitem, Philippumq; fratrem in Syriam cū non contemnendis copijs misit. Dedit autem id magis pontificum gratiæ, quàm quod animum haberet Christianæ rei iuuandæ. Quare cum imperij anno octauo Messanę mortuus esset, Germanus miles, qui Berytum iam in Syria muniuerat, & Ioppen obsidione leuarat, tumultuose (ut mos est gentis) ex Syria in Italiam redijt, nec ullis pontificis adhortationibus in officio contineri potuit.

PHILIPPVS

HOc primum tempore in Germania seditione laboratum est, alijs imperij nomen ad Othonē Saxoniæ ducē, alijs ad Philippū Henrici fratrē trahentibus. stabant autem pro Philippo ij, qui Germanū hominem Saxoni præferebant, recens insuper Henrici fratris, & Friderici patris memoria Philippū adiuuabant: & ne quid ad alendam discordiā deesset, Othoni Anglus rex, Philippo, Francorū Philippus ex professo fauebāt. præualuit tamen Philippus: & fugato sæpius Othone, rerum tandem potitur indignāte etiam Innocētio pontifice, qui Othonem imperij infulis redimiuerat. Philippo aūt occiso à Palatino comite, postquā annum nonū imperasset, Otho successit.

OTHO

PHilippo mortuo, facile à Germanis proceribus ad tollendā discordiam sufficitur Otho, pro quo haud dubie pontificis fauor stabat: quem & confestim coronauit

nauit cum Romam petijsset. Ille uero cum & põtificiæ ditionis quædam oppida capere, & Friderici iunioris regnum inuadere uellet, diris põtificijs petitus, imperij titulis priuatur. Fridericusq; illi ex professo hostis adnitẽte etiam Innocentio creatur imperator. Quo nuncio in Saxoniã profectus, ut res cõponeret, bellũ Philippo Francorũ regi indicit: nec sine manifesta ui numinis, et Gallorũ uirtute memorabili clade affectus Otho in patriã se inglorius recepit, cum annos tantum quatuor rerum potitus esset.

FRIDERICVS

VIguere in hoc principe, quod negari non posit, egregiæ corporis animiq; uirtutes. nanq; auo simillimus, militaris laudis appetentissimus fuit. Corpus laborum non minus patiens, quàm strenuum: plurimum audaciæ ad pericula subeunda, nõ minus tamen consilij inter ipsa discrimina: nullo unquam labore fatigatus, nullis casibus uictus, linguarum peritus, munificentiæ singularis: regij splendoris, & ornatus ambitiosissimus, ut in ea profectione, qua euocatus ad conciliũ ab Innocentio fuerat, ostendit. Nanq; tot & tales secum eduxit, ut togatum agmen exercitui par esset. Sed & urbi Victoriæ à se conditæ ea omnia affuere, quæ nulli unquam principes habuerint, nulla postea ciuitas simul uiderit. Vestis uaria & preciosa, animantes feræ, cicuresq; diuersi generis: hominũ portentosæ formæ, & in his Saracenicus miles illi in primis acceptus. Tanta præterea incolarum frequentia, cõmercijs etiam multarum gentium aucta, ut nihil ad amplissimæ urbis formam deesset. Cæterum has ingentes in principe uirtutes calliditas ingenij, ac perfidia, & sæuitia in Guelphum nomen, neq; non in pontifices odium obscurarunt: accessit ad hæc libido hominis immẽsa, qui præter gentis morem concubinas multas & scorta aleret, scriptoribus etiam adnitentibus, ne is, qui toties execratione pontificia petitus erat, quiq; Italiæ adeo infestus imminebat, uti eam prope ad internitionem redegerit, non omni insectatione dignus haberetur. Cum hac igitur uitiorum uirtutumq; indole Aquisgrani coronatus, quò se adolescens adhuc receperat, primum Othonem adhuc sibi obsistentem facile profligat. Deinde paratissimis copijs de Syria uendicanda solicitus, Gregorij etiam pontificis adhortatione Brundusium appulit: indeq; soluens cum Aconem peruenisset, anathemati subiectum se à põtifice accipit: unde irarum plenus abiens, ad Gregorium tamen supplex accessit, impetrataq; ab eo uenia, mox illum ludibrio habuit. Quare iterum diris ponnificijs obnoxius, in Italiam descendens, Mediolanenses pro pontifice sentientes prælio uincit, & captum Petrum Teupolum Venetum eorum ducem carceri inclusum crudeliter necat. in Venetos quoq; fines incassum arma mota: mox Pisas sese recipiens, Guelphos, ac Gibellinos perniciosissima Italię nomina primus inuexit: quibus adeo Gregoriũ exercuit, ut ille non multo pòst obierit, prægrauantibus curis. Cœlestino autem intra duodecimum diem uita functo, successit Innocentius: qui pertæsus hominis calliditatem atq; animum in se hostilem, primum imperio abdicat, deinde anathematis spiculum in illum distringens, Henricum Thuringiæ Lanthgrauium (ea est dignitas apud Germanos) imperatorem dicit: mox magnam Italiæ partem in illum armat. Parmaq; per eius absentiam illi adempta, cum eam frustra Fridericus obsideret, tandem eruptione uictus à Montelongo legato est. Captaq; urbs Victoria, ac direpta, nec interim ea clade à pontificum iniuria temperauit. Cæterum Panhormum profectus, Manfredi filij nothi dolo necatur, cum annos duos ac triginta rebus præfuisset. Hic Bononiense gymnasium, quia ciues imperata nõ statim fecissent, Patauiũ transtulit: ex Florentia etiam Guelphos populariter eiecit.

RODVLPHVS

INterregnum à Friderici morte ad Rodulphum Habspurgensem per duodeuiginti annos fuit, quo spacio Manfredus Friderici filius & Corradinus regno Neapolitano pariter & uita à Gallis spoliati sunt. Interim Rodulphus ex comite (ut nunc uocant) imperator declaratus, Alphonso Castellę posthabito, qui eam dignitatem ambierat, Othocarũ Boemiæ regem acie uictũ occidit. Pseudo Fridericũ captum, qui se pro Friderico iuniore Sueuis ostentabat, Nouesii combussit. Ciuitates Hetruriæ libertate

accepta pecunia donauit, quam rem Honorius pontifex uti infamem, sibi tamen, & Italiæ nõ inutilem magis non probauit, quàm prohibuit. Obijt autem Rodulphus de cimooctauo imperij anno, & Spiræ sepelitur: in quo si auaritiam non accuses, cætera non reprehendas. Italia certe tum primum aliquid sibi polliceri potuit, Luchino Itali ci sanguinis uicarij nomine tunc Mediolani præfecto: floruit huius imperio Albertus cognomento Magnus.

ADOLPHVS ASSIAE

DOnatus imperij titulis hic primum in Columbarienses mouit. inde in Albertum Austriæ ducem dum bellum parat: quem proceres Germaniæ, pertæsi Adolphi sordes & ambitionem, eo reiecto, imperatorẽ declararãt, ab eodem apud Vangionas prælio superatur & occiditur, cum annos octo rerum potitus esset.

ALBERTVS

ROdulphi superioris filius, & Austriæ dux à patre Othocaro occiso declarat*, principum suffragio & Bonifacij pontificis assensu dicit imperator: & Bonifacius eo libentius assensit, cũ id obstinatissime antea negasset, quòd Phĩppũ Francorũ regem oderat. Quare ea cõditione Alberto ratum imperiũ fecit, ut regnũ quoq; Francorum sibi uendicaret. ille uero post Adolphum in Spirensi agro cæsum, cum copias tantæ rei idoneas parat, à Iohanne fratris filio interficitur post decimũ imperij annum.

HENRICVS LVCELBVRGENSIS

HEnricus ex Lucelburgo Romanorum imperator designatur. Cui Clemens pontifex ea conditione ratum imperium fecit. ut primo quoq; tẽpore in Italiam transcenderet: quam prouinciam eo libentius Henricus obeundam suscepit, quòd Guelphici nominis hostis, prævalentes eius factionis opes infringere optabat: per Taurinos igitur saltus Italiæ insinuatus Mediolani factionẽ Turrianam oppresit, Vicecomiti summa rerum demandata: inde Romam profectus accepta imperij corona, & ab Vrsinis breui expulsus, adiuuante etiam Roberto rege, Hetruriam repetit. Arretijq; agens post Robertum regno priuatum, dum Florentinis immineret, qui iam de salute desperarant, ueneno in eucharistia dato, perijt anno imperij quinto.

LODOVICVS BAVARVS

HIc Rodulphi imperatoris ex filia nepos, Fridericum Austriæ ducem aduersarium habuit, qui cum per octo annos bellum uaria fortuna gesit. Cæterum Friderico capto & occiso Bauarus rerum potitur, pariq; temeritate imperatorẽ se citra pontificis assensũ appellat. Qua iniuria offensus Iohannes XXII. illi sacris interdixit. uerũ homines iuxta ac numina cõtemnens, Italiam mox petit: atq; in Vicecomites ingratissimus, quorum ope adiutus præcipue uenerat, Castrutij filios pari improbitate, qui Gibellinæ factionis fautor acerrimus fuerat, paterno principatu exuit: Romæq; coronatus à Stephano Columnio Petrum Corbariensem pseudopontificem creat minoritanæ familiæ unum, quem & Nicolaum appellari uoluit: & ne quid ad serendas discordias malorũ deesset, tyrannos in ijs oppidis, quæ pontificij iuris erant, priua autoritate instituit, pontificem æmulatus, qui & ipse Galliæ Cisapinæ multos autoritate sua regulos præfecerat: imperij tandem anno tricesimosecundo cum uaria tentasset ad reconciliandam pontificis gratiam obijt.

CAROLVS IIII

PRius quàm hic imperiũ adiret, Germani principes Edoardum Anglum, & Misnensem principem, ac Guntherum montis nigri regulum Cæsares declararant. Cæterum altero post alterum uita functo, res ad Carolum Boemum deuenit, qui Iohanne Henrici imperatoris filio natus adolescens adhuc egregiam in terra Italia patri operã nauarat: quo ab Anglis interfecto ea acie, qua Philippus Valesius Francorum rex ab hisce profligatus est, imperium adipiscit; literis ac linguarũ multarũ cognitione

instructus: sed qui Boemiæ suæ q̃ Germanis, aut Italis consultū mallet: nam cum Pragam (Boemiæ id oppidum totius regni metropolis) uarijs operibus excoluisset, imperij maiestatem adeo neglexit, ut coronã tantę maiestatis autoramentū turpissima pactione acceperit ab Innocentio, qua cautū erat expresse, ut ab acceptis insignibus confestim Italia abscederet: additum & grauius facinus, quòd Venceslaum filium adolescentem à principibus Germanis Cæsarem dici obtinuit exemplo maxime improbando. Imperauit annos trigintaduo.

VENCESLAVS

AVo patriq́; absimilis per ignauiã, ac socordiã imperij res afflixit: afflixissetq́; diutius, nisi à fratre Sigismundo captus, mox etiam procerum consensu abrogato illi imperio, Robertus Bauarus illi surrogatus esset. Hic Galeacium ex comite Mediolanensibus primus ducem dedit: quæ dignitas ad nepotes postea transiit, quoad res Insubriæ ad Francorum regem rediit. præfuit annos triginta duo.

ROBERTVS BAVARVS

CVm Venceslao suffectus esset Robertus Bauariæ dux, nihil ille antiquius habuit, q̃ ut Florentino populo gratificaturus, ad cõprimendam Galeacij uice comitis potentiã in Italiam transcẽderet. Cæterū ad Benacum Galeacij copijs cõgressus facile repellitur: unde mox ad Venetos deflectens, magno ab his honore excipitur: inde soluens, incassum Florentinis adnitentibus ne Italia excederet, in Germaniam retro abijt paci religioniq́; uacaturus: uita functus est anno imperij decimo.

SIGISMVNDVS

OPtimum haud dubie principem, ac nobilissimū Germania nobis imputet, & qui si ad pacis artes, quibus excelluit, parem belli felicitatẽ addidisset, Carolis & Othonibus æquari potuit: nam puer adhuc per Mariam uxorẽ ad Pãnonici regni spem euocatus, mox adolescẽs Venceslao fratre, quòd parum utilis habercĩ, à se capto, Boemiæ regnum hæreditariū assequitur: sed & Alberto uita functo, omnium uotis imperator designatur. Hic igitur Pannonia potitus à Ludouici morte, cui Maria superstes filia fuit, duos ac XXX regulos securi percuti iubet, quòd regiæ puellæ aduersati essent. Vnde illi tanta mox gentis inuidia conflata, ut post uxoris mortẽ captus, necandusq́; magis q̃ asseruandus fœminæ, cuius maritū ille interfecerat, sit traditus: ille uero maiestate oris & blanda oratione dimissus, hinc Boemiã petit: quam nõ sine labore uix tandem obtinuit, longo ab his bello, ac difficili petitus, sępe etiam acie ab his uictus. Nec Italica expeditio una alteráue in nos Taurisino agro peruastato felicior: nam Pippus cius dux, & ipse mox tota Venetia ac Foroiulio Venetis armis expellitur. Hinc quia grauius periculum à Turcis imminebat, qui iam magnæ Europę parti sese insinuarãt, Gallicis etiã Philippi Burgūdi copijs accinctus, ab Amurate Turcarū principe graui prælio uictus, castris etiam exuitur. Cæsis magna ex parte ducibus, & Philippo capto, ipse Byzantium fugiens, mox Venetæ classis occursu, cui Thomas Mocenicus præerat, incolumis de fuga uix euasit: quæ clades ignominiosior ne an funestior fuerit, haud satis explicem. Discordia certe nostra uictor hostis Hadrianopolim serecepit: & hæc foris. Quantū aūt pace præstiterit, præter generis nobilitatẽ (quæ haud dubie clarissima fuit, tot summorū principū serie) & præter insignẽ corporis proceritatẽ, ac imperatoriam planè indolem, affuit illi liberalitas, ac munificentia quanta in nullo antea principum, religionis ac pietatis augendæ studium incredibile: multarū etiam linguarum scientia, & in his linguæ Latinæ studium excelluit: quare doctos homines in primis fouit, & dignitatibus etiam amplis honestauit. Accusauit sæpe Germanos principes, qui Latinas odissent literas. A quibus reprehensus quandoq; quòd doctos homines foueret, sed humiles genere: Ego, inquit, eos amo, quos natura alios antestare facile uoluit. Illud autẽ nulla unquam ætas obliuiscatur, quòd triẽnium magnam Europæ partẽ ipse peragrarit, dum principes Christianos, ac pontifices adit, quo schisma Christiano nomini calamitosissimum tolleretur. Nec alterius principis opera magis enituit in uera pietate uindicanda: quare ita effecit, ut reiectis adulterinis tribus, qui Barionę

sedem

ſedem inuaſerant, Oddo Columnius magno omnium conſenſu pontifex declararetur, parem operam Eugenio in Baſilienſi ſynodo tollenda præſtitit, à quo tamẽ prius contemptim penè habitus, ac uix poſt ſextum menſem quàm Senis fuerat, imperij corona donatus eſt. Hic uero princeps egregius cum ſine uirili prole deceſsiſſet, Albertum Auſtriæ ducem filiæ maritum, & utriuſq; regni hæredem reliquit anno imperij uigeſimoſeptimo.

ALBERTVS

NEmo unquã maiore ſpe ad imperium uenit. & ſane conceptã animis hominum opinionẽ haud fruſtratus eſſet. ſiquidem toto biennio, quo præfuit, Morauos ac Sarmatas, qui hodie Poloni ſunt, intra ſuos fines quieſcere compulit. Ptaſconem Boemum factionis hæreticæ caput, ita attriuit, ut tota Boemia ſibi cederet. in Turcas autem profectus, Synderouiam caſtellum ad Danubij ripam munitiſsimum obſidẽtes, dum copias in itinere maiores expectat, oppidani deditionem fecere: ipſe Auſtriam repetens apud locum, cui Longa uilla eſt nomen, dyſenteriæ morbo confectus eſt, Ladislao filio ſuperſtite.

FRIDERICVS III

PAcis atq; otij ſtudioſiſsimus Fridericus extitit: quã tenore perpetuo annos quatuor ac quinquaginta (tot enim rerum potitus eſt) coluit, ſeu fatum id fuerit quietiore Germania, quàm multis retro actis ætatibus, ſeu prudẽtia uerius id principis effecit. Ille uero nihil ab initio antiquius habuit, quàm tuendæ pacis ſtudio, tumultus qui oriebantur ſedare. quare & ſeditionẽ mouentes Auſtriales, facile compeſcuit, & bellum à Matthia Pannonum rege illatum cõpoſuit. Quin etiã in Flandros mouens, qui Maximilianum Cęſarem aſſeruarent, recepto filio paucorũ pœna contentus, omnem diſcordiarum fomitem ſuſtulit. Ducta igitur Heleonora Luſitanici ſanguinis, cum in Italiam tranſcendiſſet, ad Nicolaum pontificem profecturus, ab eo nullo non honoris genere excipitur, illi & uxori corona imperij impoſita. Hinc Neapolim diuertit in Alphonſi gratiam, cuius Heleonora pernecesſaria erat. nec minore apparatu à Venetis (eius enim urbis inuiſendæ incredibili deſiderio flagrabat) obuiam illi itum, quos exinde ſumma ſemper amoris, ac beneuolentię ſignificatione dilexit. eius etiã opera Amadeus Allobrox, qui ſe pro pontifice gerebat, Baſilienſi concilio innixus, in ordinem ſe redegit. Iterum Paulo pontifice priuati penè more uoti reus Romam petijt: quo damnatus retro ad ſuos abiens quieſcente Germania, tandẽ imperij anno quarto ac quinquageſimo naturæ conceſsit, Maximiliano filio Cæſare prius declarato.

MAXIMILIANVS

SVpererat mihi Maximilianus imperator, quem pater octauo antequam moreretur anno Cæſarem deſignandum curarat, magnus bello princeps, & pace præclarus, cuius eximia bonitas, liberalitas ſumma, & Chriſtianę pietatis cultus pręcipue cõmendantur: accedunt ad haſce animi dotes, oris probitas, ſtatura quadrata, in qua tamen imperatoria maieſtas eluceat, corpus ualidum ac robuſtũ, idemq; laboris, atq; operis patientiſsimum, par uictus frugalitas, & ex eo ualetudo proſperrima. De hoc autem, cum adhuc uiuat, Tranquillum, Plutarchumq; ac ueteres alios ſcriptores æmulatus, nihil eſt quod addam. Deus faxit, ut quod illum agitare ſemper animo Vincentius Quirinus aſſerebat, qui legatum Venetũ egit apud illud ſumma cum laude, ex ſententia conficiat: neq; enim iuſtius ullum eſt bellum quàm quod pro religione ſumitur, & ea deniq; uera æternaq; gloria principum noſtrorũ exiſtimari debet, quam res præclaræ in hoſtes fidei geſtæ commendant.

TERTII ROMANORVM PRINCIPVM
LIBRI FINIS.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII

VENETI, IN C. SVETONIVM TRANQVILLVM ANNOTATIONES.

EGNATIVS LECTORI.

NON ab re futurum existimaui, quando hoc totum industriæ dicatum est à me bonis ac literatis uiris, si quos locos, aut in melius emendaui, aut dilucidius explicaui, subnecterem, eosq; nullo maiore uerborum apparatu, aut copia publicarem: tum quòd nec otij satis erat longe maioribus districto: tum quòd ab ostētatione semper abfui, quæ cum in omni re odiosa sit, tum in rebus paruis odiosissima esse iure solet. Accedit ad hæc, quòd doceri tantum lectores hoc tempore uolui, quos eo mihi æquiores futuros arbitrabar, quo maturius illos dimisissem, properātes uidelicet & in hæc, ut ex iusto itinere uiatores, otij causa diuertentes.

EX D. CAESARE.

FOrum de manubijs inchoauit, cuius area super H—S. mille constitit.) Tametsi latini scriptores ad hanc diem corruptissimi magna ex parte sint: quædam etiā adeo obscura, ut nec ab eruditiorib. intelligi queant, ea tamen pars, quę ad numeros spectat & corrruptissima ad nos transiit, & nullis adhuc satis cognita, aut percepta uideri poterat. Attulit aūt huic malo opē primus (quod ipse sciam) Leonardus Portius, Vicentinæ nobilitatis præcipuū decus, libello iam ab hinc quinquenniū huic uni rei destinato: in quo summa breuitate, & dilucide priscos numeros, argēti & auri usum apud ueteres, numismata, & eorū pretiū ac nomina attigit. Quę palma tanto illum illustriorem fecit, quanto res obscurissima illustrata eius opera plus negotij habuit. Quotus enim quisq; ex ijs, qui humaniores literas profitent, fuit, qui rem tam perplexā attingeret? Quis cum ad hanc partē uenisset; aut codicū fidem nō requireret, aut rem omnē plane non dissimularet: sed nec ipsi autores satis cōstantes erant: & notæ, rerumq; uocabula sic uel corrupta, uel perplexa, ut desperata semel re, iam neglectui haberetur, patrocinante sibi adinuicē multorū inscitia: quæ tacito præiudicio summam causæ difficultatem prætendens, Areopagitarū more in centū annos rem acquirendā pronūtiaret, ut huiusmodi cunctatione, nec ipsa se proderet, & differendo enexplicabile negotium relinqueret. Nos igit̄ ut ingenue fateamur, Portiū secuti, mille H—S. nō millies legendū existimamus: qm̄ ea summa fidē omnē excedat: nam si millies H—S. legas, erit tanta pecuniæ uis profusa, ut iniri ratio uix possit. sed & à Plinio dissentiet, qui de hac Cæsaris magnificētia loquens, ita scripsit: Pyramides regū miramur opera, cum solum tantum foro extruendo H—S. mille ducentis Cæsar dictator emerit, hoc est XXX M. aureorū nostratiū. Qua de ratione aliâs inferius. Idem Tranquillus sic de triumpho Cæsaris scribit: Ascenditq; capitoliū ad lumina, XL. elephantis dextra atq; sinistra lychnos gestantibus. nos pro lychnis lychnuchos substituimus, & ueterū codicum fidē secuti, & uim uerbi. Primum enim usitatū hoc Græcis est uerbū, Athenęi autoritate, quod lucernam significet, uel Alexidis comici poetæ testimonio Midone:

> ὁ πρῶτος εὑρὼν μετὰ λυχνούχου περιπατεῖν
> τῆς νυκτὸς, ἦν τις κηδεμὼν τῶν δακτύλων: hoc est,
> Qui nocte lychnuchum ambulans gessit manu,
> Profecto digitis plurimum is cauit suis.

Nec Lucretius aliud innuit pulcherrimis illis uersibus:

> Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes,
> Lampades igniferas manibus retinentia dextris,
> Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.
> Nec domus argento fulgens, auroq; renidet,
> Nec citharis reboant laqueata aurataq; templa.

Hęcuero nominũ forma usitata Gręcis: unde ceruchon, sceptuchon, ophiuchon. Iam & C. Plinius lychnuchos pensiles dixit, quod & Hermolaus noster agnoscit, uetere etiam lapide suffragãte hoc titulo: panthei cũ suis parergeis, & cupidines duo cum suis lychnucheis. Quod monimẽtũ cũ primus obseruasset Politianus uir eruditiõe multa, Tranquilli locũ primus (ut opinor) emendauit. quare Crinitus docti & probi uiri officio functus, ueteri possessori fundum uendicauit, non multorũ more.

Conuentibusq́ peractis Rauennæ substitit.) Citantur à cõmentarijs in ostentationem ueterũ autoritates, nec tamen satis erudite adhuc (quod sciam) quid sit peragere cõuentus explicant. nos ne nõ omnia cõmuni demus utilitati, peragere conuentus nihil aliud esse contendimus, q̃ iurisdictionem legitimã absoluere per oppida ad id destinata: quæ quando in ea statis temporibus cõueniretur à prouincialibus causa iuris sui persequendi, conuentus dicerentur. repræsentant aũt hunc morem anno uertente religiosi fratres capitula appellantes: repræsentant etiam maxime omnium Galli parlamentis iam quatuor institutis, quorum præcipuum urbis amplitudine & autoritate Parrhisiense habeatur. Iam & ueterũ fuere uxoriæ stipulationes, quæ conuenire in manum per coemptionem dicerentur, de quibus aliâs.

Quid illud, quod postea sequitur? Sed ante alias dilexit Marci Bruti matrẽ cui & proximo suo consulatu sexagies H—S. margaritã mercatus est. Quæ summa centum quinquaginta milia nostrorũ aureorũ facit, quando ille Cleopatræ unio centies H—S. æstimatus sit, id est, aureis ducentis quinquaginta milibus nostratibus.

Sequit͂ non longe ab hinc locus ut maioris corruptionis, sic etiam industriæ, cum hactenus ita sit lectũ: sed maxime dilexit Cleopatrã, cum qua & conuiuia in primam lucem protraxit, & eadẽ naue, thalamoq́ pene Aethiopia tenus Aegyptũ penetrauit. Vbi pro thalamoq́, thalamego legendũ esse nulli dubiũ esse possit. Est aũt thalamegus nauis à Philopatore Aegyptio rege primũ fabricata, qua Nilũ, & Aegypti fossas nauigaret, eo usu, ut intra thalamum in regia sibi esse uideret, magnitudine semistadij, latitudine cubitorum triginta & amplius, nec longis nauibus, nec rotundis omnino similis, prora puppiq́ duplici, fundo lato planoq́, quali forma fluuiatiles sunt ferè omnes. Strabonis interpres thalamiferas naues hasce appellauit, quibus Aegyptij frequenter uterentur solatij causa. Visitur & Venetijs in patria nauis, huic Aegyptiæ persimilis, cui Bucentauro est nomẽ, qua princeps & senatus uehi solent, occursuri principibus uiris augustissima specie. Plinius septimo, uittatæ nauis meminit, quam Græci, & Sophocles in primis (ut opinor) ποικιλόστολον dixere, quæ & ipsa maiore ornatu spectaretur, qua ferunt à Dionysio Platonem exceptũ, honoris gratia.

Nec illud omittendum est, in quod fœdissime lapsi sunt interpretes unius litteræ additione. ubi enim aquilifer legendum erat, aquilifero legerunt, sensu nullo, pariter & inepto. Tu itaq́ ita leges, ut aquilifer moranti Cæsari cuspide sit minatus: eo sensu, ut cum Cæsar inclinatam aciem restituere omnino uellet, tanta constantia fugientibus obstiterit, ut aquilifer detinenti eum Cæsari cuspide sit minatus, & alter in manu detinentis signum reliquerit.

Illud est quod cõmentarij aut nõ obseruauerunt, aut minus intellexerunt, ubi de auro promercali Tranquillus ait, occupato altero ex his in ui uerbi explicãda, nec sensum satis attendente. Quid igitur est, quod Tranquillus dicat tanta auri copia abundasse Cæsarem, ut ternis milibus nummûm aurũ promercale per Italiã, prouinciasq́ diuenderet? an quaternis milibus legendũ est, ut argenti proportio ad aurum decupla fuerit? quaterna enim milia nummûm argenteorũ, centũ aureos nostrates ualent, non tamen solidos, id est, dempto lagio, ut uerbum hoc usurpem uulgare: an ternis omnino milibus tueare? ut hac ratione tria nummûm milia septem libras, & selibram conficiant, id est, septuagintaquinq́ Venetos aureos, ut tantam auri uim ex Gallicis spolijs Romæ inuectam putes, ut auri pretium imminueretur, argenti cresceret. Nostra aũt ætate auri mirum in modum creuit pretium, ut propè Plinianã analogiam æquet, qui eam proportionem argenti ad aurum facit, quæ est quindecim ad unum, cum iusta uideatur ea, quæ est duodecim ad unum.

Veteranis legionibus, quæq́ sequunt͂. Hic locus mutilatus uideri potest, uel Ap-

piani lectione: ille nanque de Cæsare dictatore loquens, Statim, inquit, post triumphum quæcunque exercitui pollicitus fuerat, ampliore adhuc pecunia exoluit, militi drachmarum Atticarũ quina milia, turmæ ductori bis totidẽ, tribunis militũ equitibusque duplo maius, ad hæc singulis ex populo minam unam Atticam. Hæc Appiani uerba dissentire à Tranquillo maxime uident, non quòd in populi congiario nõ conueniant: mina enim Attica, id est argẽtea libra Romana quadringentos nũmos H—S. ualet, id est denarios centũ: reliqua adeo discrepant, ut quod Appianus quina milia drachmarũ militi data à Cæsare dicit, equiti duplo maius, Tranquillus de pedite reticeat, de equite nõ conueniat: nam ex Appiani sentẽtia dena milia drachmarũ data equiti necesse est, quę Tranquillus ad sena milia reducit. Nec mirũ uideri debeat, quod de magnitudine militaris donatiui referimus, cum Plutarcho autore Antonius triumuir quina milia drachmarum singulis militibus post aciem Philippensem dederit.

Inoleuit & ille iampridẽ error Tranquilli codicibus, nec satis à cõmentarijs animaduersus, ut ubi Attilij Electra citat, Accij legeretur. Fuit aũt uetus comœdiarum scriptor hoc nomine satis celebris, quem tamen ut duriusculũ Cicero in epist. ad Atticum incessit. Sed & Licinius scriptorẽ ferreum appellare solitus est, quòd dum tragœdias ex Sophocle in latinũ uerteret, duriorẽ se præstaret: scripsit aũt hic Electram ex Sophocle, unde carmina illa in interfectores cãtata Tranquillus scribit. Volcatius Sedigitus Attilium poetam comicum maxime laudat, qui nescio an hic fuerit.

EX AVGVSTO.

SEnatorum censum ampliauit, ac pro octigentorũ milium summa duodecies H—S taxauit. Ingenui, inquit ille, est hominis, fateri per quem didiceris, & mehercle hunc locum per obscurum, nec ulli quod legerim, cognitum, Budæus ex Gallia uir à secretis regis primarius feliciter attigit: cuius eò libentius mentionẽ facio, quòd annotationibus suis in pandectas antea satis celebris, & tralationibus quibusdam Plutarchi nobilis, nuper editis quinque de asse & partibus eius libris adeo clarus euasit, ut non possit non summopere ab omnibus commendari, qui duodecies H—S. & centies & millies differre plurimum à duodecim, centum, & mille docuerit: cuius sententiam eo libentius sequor, quòd non minus doctrinæ præse ferr quàm candoris. Erit hic igitur sensus, ut Augustus princeps ab octingentis H—S. quæ summa antea census erat senatorij, ad mille ducenta reduxerit.

Stephanionem Togatarium. Vide ne multo melius Togatarum legas, & intelligas actorem, usitata loquendi figura, & latina.

Etiam sparsos de se in curia famosos libellos nec expauit: famosi libelli qui quales ue sint, quáue afficiendi pœna qui eos factitant, iurisconsulti lib. digest. XLVI. illud ex eorũ lectione non prætermiserim. Verba Vlpiani sunt ex eodem libro: Hęc autem sunt ferè, quæ ad infamiam alicuius fiunt, utputa si quis ad inuidiam alicuius ueste lugubri utatur, aut squalida, aut si barbam demittat, uel capillum submittat, aut si carmẽ conscribat, uel proponat, uel cantet aliquid, quod pudorem alicuius lædat. Sed & Pauli uerba ad hanc rem spectantia, quia digna memoratu sunt, subnectam: Eum qui nocentem infamauit, non esse bonum & æquũ infamari: peccata enim nocentium nota esse, & oportere & expedire. Primus aũt Augustus cognitionem hanc sub specie legis eius, quæ de læsa maiestate quærit, exercuit.

Tiberium in foro lege curiata adoptauit. parco libenter uiuentium nominibus, libentius autem mortuorum. Citantur nanque à cõmentarijs passim autores, qui curiatæ legis meminerint, nec tamen quid illa sit, tandem explicatur. Tu ex selectis nostris in Ciceronis epistolas quæ primus ipse (quod sciam) ediderim, pete: nec enim in iucunda fuerint.

Verum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est, pro æde D. Iulij à Tiberio, & pro rostris ueteribus. sic hactenus omnes. Tu ita castigabis, & pro rostris sub ueteribus: Qui locus erat in foro quemadmodum & sub nouis. Vtriusque autem loci meminerunt ueteres. Plinius lib. tricesimoquinto. Hinc & ille iocus Marci Crassi agentis sub ueteribus. & inferius: mœniana, inquit, op eriebat Serapionis tabula sub ueteribus. Plautus.

Sub

Sub ueteribus ibi sunt qui dant, quiq; accipiunt fœnore. de loco autem qui sub nouis dicebatur, Marcus Varro, sub nouis, inquit, dicta pars in foro ædificiorũ, quod uocabulum eius peruetustum, ut nouæ uiæ, quæ uia iamdudũ uetus est. Liuius quoq; filiam Virginius seducit ad nutricem prope Cloacinam, ad tabernas, quibus nunc nouis est nomen.

Legauit populo Romano CCCCM. tribubus XXXV H—S. prætorianis militib. singula milia nummorum. Hic locus, qui Augusti principis legata continebat, admonere quemuis uel oscitantem poterat, maximã esse summã pecuniæ, quæ populo, quæ'ue plebi Romanæ legaretur: nam populo, id est patribus, equitibus, & honestioribus plebeijs (hoc enim nomine hosce contineri, uel illa usitata loquendi forma senatum populumq; Romanum ostendere potest) legatum est ab Augusto CCCCM. H—S id est decies centena milia aureorũ nostrorum, quod nos millionum dicimus: plebi autẽ, id est infimis planè hominibus, & mendicioribus XXXV. id est octoginta septem & amplius aureorum nostratium, quod & Taciti uerba in primo historiarum planè significant, cum scribit legata non ultra ciuilem modũ, nisi quòd populo & plebi CCCCM. XXXV. prætorianarũ cohortium militibus singula nummûm milia: legionarijs autem cohortibus ciuium Romanorum trecenos nummos uiritim dedit. Quinetiam illud quod sequitur, professus non plus peruenturum ad hæredes suos, quàm millies & quingenties: si ad summam nostram deducas, facient tricies octies & quinquagies milia aureorũ nostrorum, quamuis XX. proximis annis ex amicorũ testamentis percepisset trecenties millies, id est triginta & amplius millionia.

Prius quàm ab Augusto principe salubri magis quàm ambitioso discedat oratio facturum me operæprecium existimaui, si cursim legionum numerum, & prouinciarum præsidia, reges socios, imperij amplitudinem ex Taciti historiarũ libro quarto hic adnecterem, ut diligentioribus etiã satisfiat. Ille igitur in hunc sensum: Italiam binæ classes infero superoq; mari utraq; præsidebant, Misenensis & Rauennas: sed & rostratæ naues ad Actium captæ, eam partem Italiæ tuebantur, quæ in Galliam Narbonensem uergens Alpes maritimas, & Foroiuliensem coloniam spectat. legiones autem iuxta Rhenum, quæ Gallos Germanosq; coercerent octo: robur ferè imperij, cum Hispaniæ tres tantum haberent. Africa quoq;, nisi qua Iuba rex Mauros dono acceptos regebat, duas habuit, Aegyptus totidem: quicquid uero terrarum tractus mari nostro, & Euphrate amne cingebatur, uastoq; terrarum sinu ambiebatur, quatuor legionibus parebat, regibus Hibero & Albano socijs. Hinc rursus Europa, qua Thracia & Illyricum magna ex parte protendebatur ad Danubij ripam, sex legionibus attinebatur: hoc ordine, ut Pannonia duas, duas Mœsi, totidem Dalmatæ haberent, cum in urbe proprius miles Latio Hetruriaq; ferè delectus, duodecim cohortes, tres urbanę, nouem prætoriæ suis castris attinerentur, ut interim per prouincias idoneas sociæ alæ, & cohortium auxilia non deessent, uariante earum numero ex rerum usu. erat igitur triplex classis parata, legiones autem numero septem & uiginti, prçter auxilia ferè sociarum gentium, ac regum totidem.

EX TIBERIO.

NAm & seruus Agrippæ Clemens nomine. De hoc Clemẽte sic ferè Tacitus secundo: Audacia seruitij propè ciuilia arma resumpta, cum Agrippæ Posthumi seruus Clemens nomine in Planasiam uectus Agrippam inde abducere, atq; ad Germanicos exercitus comitari statuisset, sed onerariæ nauis mora præuentus, interfecto statim Agrippa, cineres eius furatur, seseq; intra Hetruriæ secreta abdens, Agrippam esse simulat, cui nec forma, nec ætate absimilis erat. Qui rumor per Italiam uulgatus, cum ancipitem anxiumq; Tiberium maxime haberet, tandem per Sallustij Crispi clientes duos uinctus ad Tiberium ducitur: à quo interrogatus quomodo Agrippa factus esset, & tu, inquit, quomodo Cæsar? quem Tiberius clam necari iussit, nec de autoribus amplius quæsitum.

Et duplex seditio, in Illyrico & Germania. Seditionem in Illyrico, autore Tacito, Percennius quidam theatralium operarum dux mouerat acerrimam, cùm milites in

ſingulos dies ſingulos denarios peterent, cum antea denos aſſes accipere conſueſſent; peterent etiam ut ſextuſdecimus annus ſtipẽdiorum finem faceret, nec ultra ſub uexillis haberetur, néue in alia caſtra tralato militi, præmiũ pecunia ſolueretur, quando prætoriani qui binos denarios acciperent, poſt ſextumdecimum annum militia defungantur, nec tamen tantum periculorum, aut laboris adirent. & paulopoſt: Tiberium latitantem, & ad ſingula pauitantem, nuncij frequẽtes perpulere, ut Druſum filium cum primoribus ciuitatis, & cohortibus prætorijs dimitteret. qui profectus, & uarie iactatus, uix tandem militum animos Percennio & Vibuleno autoribus cæſis leniuit. relictis enim caſtris in hyberna cõceſſere. & mox idem autor addit: Eadem cauſa Germanicos exercitus eodem ferè tempore turbauit. petebant & illi miſsionem & præmia. Nec prius ſedari animi eorum potuere, quàm uicena ſtipendia meritis miſsio ſit data, qui ſena dena, exautorati. Quinetiam miles in ſeipſum ſæuijt, neq; non in ipſum Germanicum, donec ablegata Treuiros Agrippina uxor animos eorum mutauit. ſic inferioris exercitus Germaniæ placatus: ſuperioris miles maiore mole, quo grauiora in cẽturiones, in legatos populi Romani auſi fuerant. nam Munatium Plancum aggreſsi, qui legatus à Tiberio uenerat, non prius dimiſere, quàm ille aquilam complexus, religione ſe tueretur: ac ni Calphurnius centurio ſubſidio affuiſſet, raro etiam inter hoſtes exemplo legatus po. Ro. in caſtris, deorum aras ſuo ſanguine maculaſſet. Eos tandem Germanicus contracto exercitu, cum pararet inuadere, cõtumaces, literis prius ad Cecinnã miſsis admonet, ſibi conſulant, & reſipiſcant. quod niſi faciant, & autores ſeditionis tollant, uenturum ſe cum exercitu, & uſurum promiſcua cæde. quæ literæ occulte ſigniferis, & aquiliferis lectæ perpulere legatum, ut ſtatueret tempus cædis. ſæuitumq; paſsim, quaſi ciuili bello in ſontes & ignaros, nec ſatis noſcentes quod cædis initium, aut quæ cauſa, quíue finis foret: donec caſtra ingreſſus Germanicus oratione habita, cum ſatis expiatum diceret, eos in hoſtes duxit, unde piaculũ furoris ſumerent, & hoſtes Ro. populi cædendo, & uulnera impijs pectoribus accipiẽdo. Hæc pluribus ex eo autore addenda curauimus, quo tota hæc pars clarior illuſtriorq; fieret.

Libonem ne quid in nouitate acerbius fieret. Is Libo è familia Scriboniorum fuit, unde & Scribonius cognomine dictus. qui per Firmium Catum ſenatorem amicitia ſimulata deceptus, cum magos ſuper imperio conſuleret, & Chaldæorum promiſſa, ſomniorũq; interpretes ſcrutaretur, dum proauum Pompeium, amitam Scriboniam Auguſti uxorẽ iactat, per eundẽ Catum poſt plures teſtes repertos, qui cõſcij forent, ad principem defertur, maxime Iunij cuiuſdam indicio, qui tentatus fuerat, ut umbras infernas carminibus eliceret. Ipſe igitur Libo, cũ Tiberius eum blande interim appellaret, nõ uultu, non uerbis cõmotior, quinetiam conuiuio adhiberet, & prætura ornaret, tandem ſenatus iudicio cõdemnatus, ſeipſum cum omnia prius tentaſſet apud Tiberium necauit, factumq; S. C. ut mathematici Italia pellerentur. Idem Tacitus 2.

Q. Haterio. Is conſularis uir, in ſenatu decreti faciundi autor fuit, ne uaſa auro ſolida miniſtrãdis cibis fierent, ne'ue ſerica ueſtis uiros fœdaret. qui familia ſenatoria ante exceſſum Tiberij deceſsit, eloquentia quoad uixit, celebrata, cum tamẽ exigua ſcripſerit, quippe qui impetu magis quàm cura ualeret: nam ut in alijs ſtudium ac meditatio plurimum ualet, ſic Haterij profluens illud, ac canorum cum ipſo obijt.

Religioſas ueſtes cum inſtrumẽto omni cõburere. Qui ueſtas legendũ admonent, nimis anxie, ne dicam ſuperſtitioſe rem ſatis apertam in diſquiſitionem uocant.

Aboleuit & uim moreſq; aſylorum quæ uſquam erant. Cõmentarij ex ijs, quæ uidere legereq; potuerunt, non pauca. Nos ex eodem Tacito omnia pleniora faciamus. Ille igitur tertio in hunc fere ſenſum: Cũ creſceret Græcas per urbes licentia aſyla conſtituendi, quæ ſeditiones indies alerent, placitum eſt ut ſingulę ciuitates iura ac legatos mitterent: & cum multi ueniſſent, qui ſummo ſtudio certarent, feſſo ſenatu eorum multitudine, res ad conſules relata, factumq; S. C. quo modus præſcriptus ſingulis eſt. Iuſsitq; ipſis in templis aras facere, neu religionis prætextu turbulentiſsima natio ſeditionibus fomenta præberet.

Maraboduum & Rhaſcupolim. De Rhaſcupoli Thrace ex eodem Tacito copioſius hauries. Is autem Maraboduus diu apud Sueuos rerum potitus, magna apud ſu-

os gloria, mox Catualdæ iuuenis inter Gotthones nobilis, ui pulsus ad Cæsaris misericordiam fugit, transmissoque Danubio magnifica de se in senatu oratione habita, qua se Pyrrho & Antiocho regibus æquaret, Rauennæ inglorius consenuit, nimia uiuendi cupiditate imminuta uetere gloria.

Asellio Sabino H—S ducenta. Hæc summa quinque millia aureorũ nostratiũ ualet.

Atalantę tabulam, in qua Meleagro illa ore morigeratur, legatam: ut si offenderetur, pro ea decies H—S acciperet: decies H—S, non dena sestertia significant, sed decies centena.

Publice munificẽtiam bis omnino exhibuit, proposito millies H—S. Hæc summa quinque & uiginti centena millia facit nostratia, id est duo millionia, & dimidium.

Satis constat. Cn. Lentulum augurem. Is est Lentulus, qui cõsularis uir triumphalia ornamenta de Getis retulit, primo pauper, dein adeo opulentus opibus innocẽter comparatis, & modeste habitis, ut quater millies sestertium possederit.

Condemnatam & generosissimam fœminam Lepidam in gratiam Quirini consularis prædiuitis, & orbi. Tacitus tertio: At Romę Lepida Aemilia familia nobilissima, L. Syllæ, & Cn. Pompeij proneptis, defertur ad principem supposuisse partum Quirino coniugi. quinetiam obiecta adulteria, & uenena, consultique Chaldæi de Cæsare. Tandem damnata illa magna Quirini inuidia, prægrauante Tiberio, sed dissimulante, aquaque & igni interdictum: bona cum publicari deberent, ne publicarentur Scauri gratia tactum, qui filiam ex Lepida genuerat. Et paulo post: Celebratum est Sulpitij Quirini funus exequijs publicis. Tametsi nihil ille ad Sulpitiam familiam pertinebat, qui Lanuuij ortus modicis parentibus & opibus, militia clarus, & uehemens ingenio, consulatum sub Augusto meruerat: mox Cilicum castellis expugnatis, triumphi insignia meritus, C. Cæsaris in Armenia comes, & Tiberij cultor, dum Rhodi ageret. hinc principi charus præpotente senecta, sed apud populum accusatione Lepidæ & sordibus inuidiosa.

Etiam causam mortis fuisse ei per Cn. Pisonem legatum Syriæ fuisse creditur. Is Piso Germanico datus est à Tiberio comes & legatus, qui cum Plancina uxore adeo aperte simultates cum Germanico exercuit, ut repertæ sint reliquiæ solo, ac parietibus erutæ humanorum corporum, tabulæ etiam plumbeæ, quæ deuotiones ac carmina in Germanicum continerent. donec accusantibus Trione & Veranio, acerrime autem omnium Vitellio, iudicio senatus damnatus est, magis assentiente Tiberio quàm approbante. Piso post damnationem domi inuentus perfosso iugulo iacente humi gladio, concessa Plancinę uxori incolumitate ob preces Augustæ, & filio in decem annos relegato. Diuersus ab hoc fuit L. Piso, qui curator urbis sub Tiberio principe fuit, biduo duabusque noctibus per potationem consumptis clarus: cuius (nisi fallor) constantiam & autoritatem in senatu maxime Tacitus commendat.

Staturæ quidam Augusti caput depresserat. Tu emendato dempserat. Idem Tranquillus in Caligula: Diuinam maiestatem asserere sibi cœpit, datoque negocio ut simulacra numinum religione & arte præclara, inter quæ olympij Iouis apportarẽtur è Græcia, quibus capite dempto suum imponeret.

Seianum res nouas molientem. Is eodem Tacito genitus Vulsinijs est, patre Seio Strabone equite Romano, & à prima iuuenta C. Cæsari Augusti nepoti percharus. Aduersa fama quasi Apicio stuprum corporis uendidisset, mox defuncto C. Cæsare, Tiberio miris artibus insinuatus, adeo principem sibi obnoxium fecerat, ut callidissimum & obscurissimum alijs, sibi uni incautum reddiderit, laboris patiens, audaciæ nimiæ, simulator iuxta & dissimulator, pro pudore, quem palàm ostentaret, immensa opum libido, nec minus criminando, quàm adulando principi, & largitione ac industria interdum acceptus. His artibus sene circumuenio, primo Drusum Tiberij ueneno tollit, dato per Lygdum spadonem, uxore etiam Liuia auxiliante, quæ illi per stuprum cognita fuerat: inde in Agrippinam & eius liberos cõuersus, tacitis eam criminationibus inuoluit, ut tandem relegatam Tiberius interfici iusserit cum Nerone filio, donec ille ijsdem peritus artibus cum filijs enectus sit, quorum corpora in Gemonias sint abiecta.

Nam Charidem. Tu Chariclem emendato, de quo sic Tacitus: Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, magis ad consilium, quàm ad usum medicinæ, quam princeps omnino negligeret, familiaris. Is ueluti negocium suum curaturus, dum commeatum petit, uenas pertentat.nec fefellit Tiberium, qui offensus, ac eo magis iram dissimulans, instaurari epulas iubet, eas'que protraxit, quasi honori proficiscentis amici id daret.

Pars tertiam matrem. Perbelle faciunt uerba Plinij ex secundo ad hunc Tranquilli locum, quæ & subnectēda censui: Sequitur terra, cui tantum nomen præcipuæ uenerationis indidimus, matrem appellantes: cuius numen ultimum iam nemini impre camur, rati graue nimis ac noxium: ac si nesciamus irasci nunquam solere, quæ sola natos homines excipiat, exceptos alat, & editos sustineat: nouissime, cum cætera nos omnia deseruerunt, una adhuc complexa uisceribus suis tanquam à reliqua natura neglectos retinet, nunquam efficacius pietatem maternam ostentans, quàm cum sacros nos morte etiam faciat.

EX CALIGVLA.

Legiones uniuersas excessu Augusti nunciato. Satis constat eodem Tacito, cum imperium Germanico omnes assererent concionanti, illum quasi scelere suo contaminatum præcipitem tribunali desiluisse, ferrūq; in pectus adegisse, ni proximi sublatam in uulnus dextrā retinuissent, tametsi non defuerint, qui hortarentur ut feriret: quinetiā Clausidius quidam miles strictum gladiū obtulit, addens uteretur eo, qui acutius penetraret. Verum cōposita seditione, in Germaniā ducto exercitu, bis acie Germanos uincit. Varianos milites sepulturæ mādat. Arminium præcipuæ apud Germanos famæ propter cæsum Quintiliū cum legionibus adeo fatigat, ut liberator ille Germaniæ pulsus, profugusq; tandem propinquorum insidijs petitus occubuerit.

Omnes Germanico corporis animiq; uirtutes. Nihil dici uerius potuit, nam præter summam eruditionem ingeniūq; ad poeticen etiam factum, summa in eo comitas erga socios fuit: in hostes mansuetudo, quos uicisse & ad pœnitentiam uersos satis habuit. His accedebat forma corporis egregia uisu audituq; iuxtà uenerabilis. Dum fortunæ imperatoriæ maiestatem retinet, inuidiam tamen & arrogātiam euitaret. Quare non Romanorum solum ingenti luctu, sed prouinciæ & circumiacētium populorum & hostium decessit. Tacitus.

Cordi Cremutij. Tacitus: Cornelio Cosso, & Asinio Agrippa cōsulibus, Cremutius Cordus postulatur nouo, ac tunc primum audito crimine, quòd annalibus quos ediderat, dum Brutum Cassiumq; laudat, Romanorum ultimos eos appellasset. Accusatores autem erant Satrius Secundus, & Pinarius, ex intimis Seiani, quæ res exitiabilis reo erat. Cremutius igitur cum se coram senatu defendisset, inde egressus uitam abstinentia finijt. censuere patres libros per ædiles cremandos. Sic dum ingenium Cordi puniunt, maiorem illi gloriam astruxere.

Cum lege luciana apparatum circi. Emēdauimus ex codice manu scripto, cum elegantiam apparatus circi prospicere pauci ex proximis mœnianis possent, magna commentariorum socordia, qui rem non aduerterint.

Datoq; negocio, ut simulacra numinū religione & arte, inter quæ Olympici Iouis apportarentur egregia. Par error cum superiore. Quis enim non uidere potuit nō egregia, sed è Græcia legendum?

Quin & subinde iactabat exquisitum semel fidiculis de Cæsonia. Et hic uidere debuerant, se uel non semel legendū, uel semel, id quod codices manu scripti habeant.

Vicies ac septies millies H—S Tiberij Cæsaris. Hanc summam ingētem, ac supra fidem esse nemo dubitare potest, qui Tiberij principis tenacitatē, & opes imperij Romani per tot annos ab eo congestas, & prodigum Caligulæ ingenium æstimare nō uelit. Vicies igitur septies millies H—S si ad numisma nostrum rediges, sexagies septies millies mille aureos nostrates facit. Græci sex milia septingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent.

Nec dicendi finem factum, quo ad tredecim gladiatores H—S nonagies ignoranti addice-

addicerentur. Hunc locum dum imprimendum curarem, non satis aduerteram: nunc licendi finem factum, scribendum admoneo, Quid sit autem liceri, & quo sensu hic accipi posit, nemo nõ (ut opinor) statim aduerterit. nonagies autem H—S est summa pecuniæ nostratis ducenti uigintiquinq; mille aurei Veneti.

Casius Chærea. Hic ille est, qui centurio Germanici exercitus, seditione, quã mouerant excessu Augusti nunciato, cũ eum peterent ad mortem milites, uti reliquos centuriones, audacia singulari per medios ferro sibi uiam patefecit. unde & salutem adeptus est, magna centurionum aliorum parte cæsa.

EX CLAVDIO.

Legatoq; non amplius quàm octingentorum H—S prosecutus. Multi uel apud hunc unum autorem erant loci, unde admoneri poterant differentiæ in numeris, nisi plane conniuerent: nam hic octingenta sestertia modicum legatum Augusti principis apparet: plus autem uicies H—S. quod infra à Tiberio legatum dicat: multo autem plus octogies H—S. quod initu noui sacerdotij coactus est impendere, ex quo ad tantam rei familiaris angustiam decidit, ut in uacuum lege prædiatoria uenalis diu pependerit.

In delibatorio. Adeo iam notum esse poterat quid diribitorium sit, aut unde dictũ, ut qui delibatorio legãt, parum certe uidisse dici iure posint: nam & Dion in historijs latinum nomen hac appellatione dixit. Iam uero & diribitores pro diuisoribus pecuniarum Ciceroni notius est, quàm ut explicari latius debeat. Est autẽ diribitoriũ publicæ ædes, in quibus exercitus recenserentur, & stipendia militibus diriberẽtur, id est distribuerentur, in quibusdam Italiæ locis etiam usitatæ.

Constituit pro condinione cuiusq; ciuis uacationem legis papiæ poppææ. Quæ lex esset papia poppæa, undeue dicta, mox planius. Illud interim admonere lecturos hæc uolui, corruptam hactenus Tranquilli lectionem uno alteróue loco simili, nec legem pompeiam legendum, sed papiam poppæam iunctim: in quo non possum nõ mirari negligentiam multorum, qui sine testibus in causa dubia & incerta, in forũ descendant. Fuit igitur Poppæus Sabinus consularis, ac triumphalis uir insigni memoria, auus maternus Sabinæ poppææ. Vnde illa etiam dicta Poppæa: nam patrem Olliũ honoribus nondum functum amicitia Seiani sub Tiberio peruerterat. Hic igitur sub Augusto principe legem seuerisimam de maritandis ordinibus tulerat, qua sexagenarij tantum non tenerentur, cui capiti postea à Claudio abrogatum infra Tranquillus asserat. Hæc autem iunctiin papia poppæa dicta uidetur, quòd cum Papius legem contra adulteros tulisset, ac de matrimonijs etiam sanxisset, cuius & Ausonius prçter alios meminerit, Sabinus Poppæus eandem retractarit, grauioribusq; pœnis additis, sanxerit frequentanda matrimonia. Vnde & lex postea à primo autore papia dicta, postea de Sabino Poppæo papia poppæa iunctim appellata est, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat. Hanc uero legem Tacitus frequenter citat, maxime in tertio. Admoneri etiam poterant saltem infra legẽ hanc non de ciuitate, aut aliquo iure alio quàm de maritandis ordinibus agere, cum Trãquillus dicat capiti legis abrogatum à Tiberio quasi sexagenarij generare non possent. Cæterum instituti nostri non est acrius aliorum errata castigare, & eorum maxime, qui in Tranquillum scripsere commentaria, quorum alter adeo breuis est, ut etiam intra commentarij leges constiterit, alter adeo redũdans, ut fabulari sæpe uideri posit: ita fit, ut aliud agendo male interdum agat, uerum ipsi uiderint.

Capiti papiæ pompeiæ legis. Idem error, atque ideo ad superiorem normam redigendus.

Aulo Plantio etiam ouationem decreuit. Hic est ille Aulus Plantius, qui consularium primus Britanniæ præpositus est, bello egregius. is redacta paulatim in prouinciæ formam proxima insulæ parte, Ostorio Scapulæ imperium decedens reliquit. Cuius & Tacitus meminit, sed & Tranquillus in Vespasiano. Duas ualidisimas gentes, superq; uiginti oppida, & insulam Vectem Britanniæ proximam in ditionem redegit, partim Auli Plantij consularis legati, partim Claudij ipsius ductu.

EX NERONE.

NEc ante cantare deſtitit, quàm inchoatũ abſolueret nomon. Hic deſiderari interpretis diligentia poteſt: nam quid nomos eſſet tam neſcijt, quàm facile diſsimulauit. ſignificant autẽ apud Græcos nomi cũ multa alia, tum uero in muſicis certã quandam legem, ac rationẽ canendi, ut tamen tibicinũ & citharœdũ præcipue ſint, unde & αὐλῳδικοὶ & κιθαρῳδικοὶ dicti. primus aũt Terpander autore Plutarcho citharœdicos nomos inſtituit, ſuis atꝗ Homeri uerſibus male adiungens. Clonas aũt poſt hũc aulodicos inuenit, id eſt tibiales, & ea quæ Græci προσῴδια, appellant, quem poſtea Polymneſtus Colophonius imitatus ſit; nomisꝗ poſtea diuerſa impoſita ſunt nomina, quæ ex Plutarchi libello, ubi muſicen perſequitur, quæras. Illud etiam ſcitu dignũ, ex Græcorum cõmentarijs inuenias primos ab Apolline citharœdicos nomos inuentos, quibus ille & uitam hominibus produceret, & in multis canendi ſuauitate feritatem tolleret. unde factum, ut Ariſtoteles eſt autor, ut modi ac canendi rationes quædam, quibus canentes utimur, nomi iam uſitato Græcis uerbo dicantur. Verũ de his aliàs.

Si paulum ſubbibiſſet, aliquid ſe ſuffertim tinniturum. Nec ſcire fas eſt omnia, & lyncei etiam cæcutiunt, ubi tamen offucias facis, in eo reprehendi dignus. Quis enim non ſtomachetur, quod hoc in loco gannit interpres? Verum ipſe uiderit. Ego ſuffertim lego, aduerbiumꝗ eadem forma ſtatuo, quæ latinis frequens, uiritim, ſingillatim: ſignificare autem hoc aduerbium puto, quod plenum & grandius ſit, huiuſmodi ſenſu: promittebat Nero ſimulac ſubbibiſſet, fore ut plenius & grandius tinniret. Suffertum autem, ac differtum plenũ ſignificare Senecæ uerba & Horatij probant, ut alios omittam. Ille enim ſole nubem ſuffertam dicendo, hic cauponibus & nautis differtum Appij forum, oſtendunt plenitudinem hoc nomine intelligi. ſed & Tacitus frequens differtum uſurpat pro maxime pleno.

Super ingeniorum proagogia. Non pædagogia aut pæderaſtiam, quod confinxit interpres, ſed proagogia legendũ quiuis uel mediocriter græcas literas edoctus agnoſcat. Sunt autem proagogia Græcis, quę latinis perductiones, & quod illi προάγειν, nos perducere dicimus, id eſt lenocinari & lenocinium facere. adeo autem & latini & Græci ſcatent hoc uerbo, ut conſulto exemplis abſtineam, & alioqui admonere tantum lectorem uolumus.

In Tyridatem, quod uel uix credibile uideatur, octingenta nummûm millia diurna erogauit, id eſt uicena millia aureorum noſtrorum: quemadmodũ quod aleam luderet quadragenis in punctũ ſeſtertijs, id eſt denis millibus in ſingula puncta ſignificat. quod autẽ addit abeunti contuliſſe millies H—S. innuit uigintiquinquies centena millia donata. ut nõ ſit mirandũ, quod Tacitus de eo prodiderit, quatuordecim annis, quibus in imperio fuit, bis & uicies millies H—S. donationibus effudiſſe.

Armillata & phalerata Mazacum turba. Si ex his nonnulli qui noſtra tempeſtate aliquid ſcripſere, modeſtiam atꝗ ingenuitatem retinere uoluiſſent, profecto melius latinæ rei cõſuluiſſent, nec multa inuertiſſent: qualis eſt hic locus, in quo codices omnes Mazacum habent: quod cum illi non intelligerent, amaxicorum, & mille alia huiuſmodi monſtra ſubſtituerunt. ego Mazacum lego, & ex Cappadocia ſeruos, unde ingens Romæ copia, interpretor, qui & Cappadoces appellanrur ab Horatio eo uerſu, Eget æris Cappadocum rex. Dicti autem Mazacæ (ut arbitror) ab urbe eorum regia Mazaca, quæ in medio totius Cappadociæ poſita, cũ multis alijs indigeret, tamen propter ſitus cõmoditatem, & lignorum, ac lapidum, & herbæ copiam delecta ab his fuerat, in qua reges habitarent. unde & mater urbiũ ab his dicta, quæ tamẽ poſtea ſub Argæum montem poſita, Cæſarea ſit appellata, cui Magnus Baſilius poſtea præfuit antiſtes. Erit igitur Tranquilli ſenſus, quod Nero frequenti Cappadocum ſeruorũ copia ſtipatus incederet, quos Mazacas ab urbe eorum primaria etiam appellaret.

Siquidem icunculam puellarem. Perridiculum eſt, quod de acu, ſeu acuncula cõmentarij ganniãt. Tu icunculam legas ἀπὸ τῆς εἰκόνος forma diminutiua pro parua imaguncula. Iam & Plinius iconicos agnoſcit duces: quid ſit autem εἰκὼν apud rhetores, non eſt præſentis loci, & res alioqui ſatis celebris.

EX GALBA.

VT secum uehiculo proximo decies sestertiũ in auro efferret, id est, uiginti quinq; milia aureorum.

EX OTHONE.

ANte paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispẽsatione decies H—S expressera. Nullus (uti opinor) locus expressius differentiam inter dena H—S & decies sestertiũ aperit. Nam si idem significarent, quo pacto quindecim speculatoribus dena repræsentari poterant? decies igitur H—S cum quinq; & uiginti milium aureorum reddant summam, dena singulis numerata sunt, id est, duceniquinquaginta aurei, sicq; expensa ex ea summa, quinq; ferè milia sunt.

Nec quicquam prius pro potestate subscripsit, q̃ quingenties sestertium ad peragendam auream domũ id aũt facit duodecies centena & quinq; milia aureorũ nostrorum: quæ summa si cui incredibilis uideatur ad absolutionem domus, æstimet ille secum id magis mirum, quod de Marco Scauro Plinius scriptum reliquit, bis milies sestertium ullæ incendio Scauro periisse.

EX VITELLIO.

A Carpathio usq; freto. Quis non uideat nequaquam probari id posse, quod plerisq; à Parthia arrideat, cum freto Carpathio bene sane legatur?

EX VESPASIANO.

ET tamen nec sic quidẽ pristinæ cupiditatis infamia caruit. Alexãdrini Cybiotatẽ eum uocare perseuerauerũt cognomine unius è regibus suis turpissimarũ sordium. Erat certe officiũ boni interpretis, ut qui nam hic tandẽ fuisset, aut unde illi cognomen tam sordidũ astructũ esset, explicaret. Nos cybiũ Plinio, Martiali, cõscisam pelamydem appellari scimus, unde frequens Plinio nominis usurpatio inter præcipua salsamẽta, corrupta etiã apud Varronẽ lectione. Credidit Festus dicta à cuborũ similitudine, qui cum æque in oẽs partes pateant (quadratæ enim ad lusum aptæ sunt) ita etiã piscãtes hoc genus piscis, aleam ueluti ludũt. Hic aũt quem Cybiotatẽ appellatũ dicit Tranquillus propter eius illiberalitatẽ, non unus fuit ex Ptolemæis regibus, sed è Syria ducẽs originẽ, qui à filia maxima natu Ptolemæi Auletæ expulsi à suis in uirũ accersitus nõ multo pòst ab ipsa expellitũ, cum eius ignobilitatẽ, atq; illiberalitatẽ pati non posset. Strabo. unde illi ab ordinandis cybiis, quæ forte ipsemet familiæ dispensaret, merito sordidissimũ cognomentũ adhæsit, quo & Vespasianũ principẽ, ut sunt Alexãdrini dicaces, propter eius auaritiã asperserunt, queadmodũ & Syriæ regi Physcon cognomẽtũ fuit à crassiore intestino, quod multa caperet. Illud etiã ex Athenæo addes, Salsamenta Græcis duûm esse generum, horæa & thunnia, id est è thynno, salsa caro Thunnina uulgo dicta: Horęũ uere quasi tẽpestiuũ esse dictum, cuius macra pinguibus præferantur, cum in thunniis macris pinguia præponantur, quæ cybia nuncupentur. horæa aũt ex pelamide, id est lutaria minore fiunt, thunnia ex maioribus. Sit autẽ idem uræum, de quo Plinius, cum horæo, mox aliàs.

EX TITO.

CVm ex instituto Tiberii. Aurelius Victor in hanc sententiã: dehinc cum donata concessáue à prioribus principibus firmare insequentes solerent: simul ut imperium cepit, talia possidentibus edicto sponte cauit, uel concessit.

EX DOMITIANO.

NAm uenatores, gladiatoresq; & noctibus ad lychnos. par error cum eo, qui in Cæsare dictatore inoleuerat: restituenda igitur lectio, & lychnucbos legendum ut admonui.

Edixit ne quis in Italia nouellaret, utq; in prouinciis uineta succiderentur. Aliam Philostratus asserit edicti causam, præcipue in Asia, quòd homines uino nimiũ indulgentes, seditiones excitarent: quare & Domitianus id etiam in tota Asia uetuerat. Verum Scopeliano sophista celeberrimo legationem communi Asiæ nomine suscipiente & restitutæ uites, & donatus est ille amplissimis à Domitiano muneribus, admirante in primis uiri copiam, & ubertatem dicendi. Illud etiam scitu dignum, prouinciis quibusdam à Probo imperatore concessum, ut uineas alerent.

Subsiciua quæ diuisis per ueteranos agris carptim superfuerant. Quid subsiciuum seu subcisiuum sit, notissimum grãmaticis est. subsiciuus autem ager, de quo hic agitur, Boetio is est, qui secundum proprias determinationes ascriptus in finibus suis tabulario Cæsaris infertur, & qui beneficio concessus, aut assignatus coloniæ fuerit: siue is proximus siue longius positus: quẽ colonia in tabulario Cæsaris manu cõditoris subscriptum habere debet. Item ager similis subcisiuus est, qui non assignatus reipublicæ, populoq́ue, aut coloniæ, cuius fine circumdatur, remanet in eius potestate, qui assignare potuerit, hoc est principis. Vnde inter XIII. controuersiarum genera illa uel præcipua est, quæ de subcisiuis agris oritur.

Annotationum Ioannis Baptistæ Egnatij Veneti in Caium Suetonium Tranquillum, finis.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII VENETI, IN AELIVM SPARTIANVM LAMPRIDIVM ET CAETEROS ANNOTATIONES.

EGNATIVS LECTORI.

DABITVR & hoc ipsum publicæ à nobis utilitati, uti mea opera & hi castigatissimi pariter exeant, & quæ apud hosce autores obscuriora erant, percipi facilius per me queant. Erimus aũt eo breuiores, quo ratio hæc mihi uisa commodior: & alioqui tãtis & studiorũ difficultatibus, & temporis angustijs premimur, uti copiæ simul, & rerum inquisitioni uacare mihi non liceret. Accipiant igitur nostrates homines æquiore animo isthæc omnia, quando & uiatoribus siti laborantibus fontem ostendisse non ingratum sit. Nec acerbius exigi debent, quæ sponte offerũtur, alioqui gratiæ & officij nomen exuant. Quinetiã & illud usus ex instituta breuitate fuerit, ut bona ingenia excitentur, habeantq́ & illa, unde non omnia nobis, uerum industriæ quoq́ suæ aliquid debeant.

EX ADRIANO

Hispanienses Posterior ab Hispaniensibus. par differentia huius nominis Hispani, & Hispaniensis, quæ Romani & Romaniensis. Dicuntur enim Hispanienses Ro. qui in Hispaniam coloni transcripti diutius in ea prouincia fuere.

Maior patruus Patruo magno Aelio Adriano. maiorem patruum ueteres appellarunt aui, & auiæ patruum.

Germania superior Germaniam superiorẽ. frequens multarũ prouinciarum appellatio huiusmodi, quod & hodie in ipsa Germania retineamus, & de Mœsia non multo post.

Sortes ex sacris literis Vergilianas sortes, id est, quę ex Vergilianis carminibus fierent, quarũ usus ex sacris præcipue literis hodie frequẽtissimus est multis: nõ inprobatæ ab heroibus olim nostris, ni tu diuersum quid in illis sentias, quod & mihi uerisimilius multo.

Nicephorium Nicephorij Iouis. Nicephorium urbs Mesopotamiæ, ex uico in urbis formã ab Alexandro Macedone condita, ex argumento uictorię insignis ibi partæ, Plinio, Straboni: cuius tamen codices niceroniũ corrupte habeant. Hęc postea à Constantio Constantini Cæsare Constantia est appellata Stephano, unde templum Nicephorij Iouis arbitror à Spartiano dictum.

Licinius Sura Deniq́ statim suffragante Sura. Licinius hic Sura est Traiani principis amicitia, ac familiaritate insignis, cui usq́ adeo fidem habuit, ut post delationem domũ eius uenerit, pransusq́ cum illo eius medico oculos tentandos exhibuerit, tonsoriq́ operam dederit: mox ad amicos conuersus, ecquid accusare amplius Suram potestis? huic mortuo sepulchrum fieri, & statuam poni iussit. huic tantæ opes fuere, uti gymnasium suis impensis publicarit.

Ad

Penula

Ad perpetuam tribunitiā poteſtatē omen ſibi factū aſſerit, quòd penulam amiſerit. Penulam ueſtē ad arcendā pluuiam eſſe, qua nunq̃ imperatores uterentur, Tranquillus in Caligula autor eſt, qui de illo ueluti probroſum, id retulit, quòd pictas gemmatasq; penulas indueret. pluuiæ eas gratia geſtari ſolitas iocus ille apud Quintilianum, ne alium citem, probat, cum Galba negaſſet amico roganti penulam, non pluit inquiens, non opus eſt tibi: ſi pluet, ipſe utar. Senſus igitur talis, accepiſſe ſe omen futuri imperij, quando tribunitiam penulam amiſiſſet, quaſi nunq̃ uſurus ea ueſte, quam nunq̃ imperatores induerent. De penula uero in Alexandro copioſius.

Penula nunq̃ imperatores utebantur

Sub Surrano, Tu Sura leges.

Aediles ac prætores ludos exhibebant

Cum H—S. iterum XX ad ludos edendos accepit. obſeruatū id ex hiſtoriarū monimentis, eos qui ædilitatē ac præturā acciperent, ludos P. R. magnificētiſsimos exhibere ſolitos: in quibus pleriq; magnas opes profunderent: quare principū liberalitate ſæpe ſuſtentabantur, ij præſertim qui affines aut amici his eſſent.

Procuratores

Procuratores latius uagantes coercuit. hoc genus hominū ſummā poteſtatē ſibi uendicat in prouincijs, quando principū nomine his ita præeſſent, uti ſuprema quædā poteſtas eorū eſſet. omnia enim quæ ad Cæſarem pertinerent, adminiſtrabant: prædia inſuper Cæſaris procurabant, unde & nomen. erant aūt fermè eius liberti, qui hoc uel præcipuū ius haberent, ut hæreditates opulentiorū ſæpe adirent, qui Cæſarem hæredem reliquiſſent. qui igitur eorū licentiæ occurrere auderent, inuidiæ principum ſeſe obijciebant non ſine poſtea periculo. Vlpianus digeſtorum primo.

Et defuncto Sura Traiani ei familiaris creuit. Tu familiaritas emendabis.

Neratius Priſcus

Neratium Priſcū. hic iuriſconſultus ætatis ſuæ longe princeps, cuius mēbranarum maxime libri ſeptē aduocātur: Traiano principi adeo charus, ut illum ſibi ſucceſſorem deſtinaſſe credatur, eum illi remp. cōmendaſſet ex amicorū ſententia, ſi quid ſibi fatale contingeret, illum aūt Traianus in conſilio ſemper haberet.

Partenaſpates

Pſameroſyrin. Dion Partenaſpatem appellat, quem Parthi, quando indignum regno iudicabant, eiecerant.

Piſones Frugi

Frugi Craſſum. Cognomentū hoc Piſonum uel peculiare fuit. qui uero frugi dicantur homines, ex Cicerone id pete.

Catilio Seuero. Cæcilius in epiſtolis Serenum corrupte, ut opinor. hic ſit ne ille Catilius, cuius forti opera Adrianus ad comprimendos Iudæos uſus ſit, ambiguum eſſe poteſt.

Coronarium aurum

Aurum coronarium. hoc autem erat quod ciuitates & oppida nouis imperatoribus offerebant ſub coronarum ſpecie, ſæpe ab optimo quoq; principum Italiæ ac prouincijs condonatum.

Statim curſum fiſcalem inſtituit. quid ſi inhibuit legas, reclamāte etiam codicum fide: ſenſu tali, prohibuiſſe Adrianū ad conciliandā ſibi famā boni principis, ne fiſcus acerbius pecunias exigeret, quod à bonis imperatoribus cautum ſæpe legas.

In fiſcum priuatum. erat enim & publicus.

Dimenſum

Dimenſum, ſiue demenſum Donato dicitur id, quod ſeruis in ſingulos menſes ad uictum dabatur. σιτομέτριον à Græcis dictum magno errore interpretis, qui Lucæ euangelium tranſtulit. unde hoc loco quòd ſenatoribus ad certum numerum & tempus dabatur, dimenſum appellarit.

Senatus legitimus, indictus

Senatui legitimo. erat enim & indictus. nam Auguſtus princeps ad leuanda ſenatorum onera ſtatuerat, ne plus quàm bis in menſe ſenatus legitimus ageretur calend. & idibus, néue Septembri Octobriue menſe ulli alij adeſſent neceſſario, niſi forte ducti, per quorum numerum decreta confici poſſent.

Ne eſſet ſecundæ ſententiæ. quinam rogandarum ſententiarū mos eſſet, quæue primæ ſententiæ, aut ſecundæ dicerentur, id ex Gellianis noctibus pete.

Simili alteri præfecto. Dion de Simili ac Turbone in Adriano ad hanc ſententiam: Duo per ea tempora fuere illuſtres uiri, Similis & Turbo: et Turbo à paruis initijs ad ſummam dignitatem euectus, militaris diſciplinæ ſcientiſsimus fuit, prætorianorum etiā præfectus: & Adriano principi adeo familiaris, ut ſæpe cum illo noctes continuaret. hic nec cum morbo laborauit, domi unquam fuit, præpoſitos rerum ſtantes

oportere mori dicens. Similis uero ætate & honore illum antecedebat, qui olim in consilium centurio uocatus, Turpe, inquit, est præfectos excludi, & centurionem aduocari. tandem impetrata uacatione secedens in Campaniam, in summo ocio uixit annos septem, hoc elogio sepulchro addito: Similis hic iacet, cuius ætas multorũ quidem annorum fuit, septem tamen uixit.

Causarij Post hęc profectus in Gallias, oẽs causarijs liberalitatibus subleuauit. quid si causarios legas, & melius: quasi dicat: omnes qui iustas causas allegarent inopiæ, liberalitate Adriani sustentatos. qui uero in militia causarij dicantur, nota res est.

Posca Larido caseo & posca. Posca acetum aqua admixta dicitur, quo potionis genere etiam nunc nostri remiges utantur.

Thericlia *Topia* *Topiarium opus* Triclinia de castris. triduntæ priores codices habuere. nos triclinia ex cõiectura emendauimus: nisi quis thericlia legat. quæ sint autem thericlia uasa, Cęsarem, & alios Græcos autores adeat. Topia aũt funiculi à nostris dicta. unde topiarium opus ex buxo in hortis frequens: iam & ex lauro inuentum deliciarum est, arboribus etiam alijs compositis in hunc usum.

Spatha Capulo uix eburneo spatam clauderet. uerbũ hoc barbarũ planè est, nec nisi ab his recentioribus usurpatum. Spatha autem Græcis diuersum quid est.

Vitis insigne centurionis Locum castris caperet, nulli uitam, nisi robusto. emendato uitem magno librariorum errore: uitis enim insigne erat centurionis, sub qua milites errantes plecterentur. Illud pro instituta breuitate ex Tacito non omiserim, Lucilio centurioni in castris Germanicis cognomentum cedo alteram inditum esse, quòd uerberans militem uite perfracta alteram poposcisset.

Condicta militaria, id est, pacta & conuentiones singulorum.

Frumẽtarios, qui scilicet domũ familiarius ingredientes, oĩa cognoscere possent.

Seditione Alexandrina turbatus, quæ mota est propter Herodotum.

Nemausum Nemausum, Galliæ oppidum, Nimes hodie nuncupatum, in quo uestigia etiam theatri uisantur.

Initia Eleusinia sacra, ab Eleusi Atticæ oppido, μυσήρια à Græcis dicta, quæ initia nos dicimus, quibus initiari etiã principes uoluere, qui bonitatis opinionẽ affectarent.

Agonotheta, id est, ludorum præside, Græca dictione.

Cappadocia seruorum productrix A Cappadocibus seruitia suscepit. hęc prouincia iampridẽ seruos multos habuit & præcipue apud Comana: unde etiã Romam Cappadoces mittebantur, qui iam pro mancipijs accipiũtur: ut ex hac prouincia seruorũ initium effluxisse rear, qui in Aegyptum accersiti à Sultano, imperium totius Syriæ ad se traxerint.

Tetrarchæ Tetrarchas. hi sunt, qui quartam regni partem retinent

Antiochia Antiochenses. hæc ciuitas Syriæ totius olim metropolis habita, ad Orontem fluuium posita, & Casio monti incubans: genus hominum leue, ac seditiosum uoluptatibusq; præcipue diffluẽs, graues sæpe ac molesti principibus. Vnde cũ in Iuliani principis odium incidissent, orationem in eos, quæ extat, postea reliquit, quæ à barbæ argumento μισοπώγων est dicta. hanc Christiani principes quadringentesimum abhinc annum post magnas difficultates expugnatam diu possederunt, donec à Saracenis iterum capta, desolata penè ad hanc diem relicta. Tredecim etiam urbes hoc nomine celebres olim fuere.

Aegyptiaca præfectura Titulo Aegyptiacæ præfecturæ. hæc etenim quamuis equiti demum dabatur à Cæsare, tamen propter prouinciæ magnitudinẽ, & gentis leuitatem, præcipuum sibi locum uendicabat. iurisconsulti.

Seruiano sororis uiro. hic ille est Seruianus, quem postea ne superesset sibi, mori (coegit.

Condicta militaria. Forte breuiaria ac pyctatia hic intelligi uoluit, quibus numerus militum, ac nomina ascripta continerentur.

Italicis uehementissime, id est, Romanis & Italis, qui per Hispanias in colonias transcripti ibi agerent, quibus delectum detrectantibus iure uehementissime Adrianus consuluisse dicitur, utpote Romanis uel Latinis ciuibus.

Casius mons Casio. hic Aegypti mons iuxta Pelusium, & oppidum fuit delubro Iouis Casij cognomẽto, Magni etiam Pompeij sepulchro nobile: uel à Casso una ex Cycladibus,

ut putat

ut putat Stephanus, uel à Casio Cleomachi dictus. hic aūt de eo, qui Antiochiæ incubat, intelligit. Cuius altitudo tanta est, ut quarta uigilia orientem quis per tenebras solem aspiciat, breui circumactu suo diem noctemq; ascendentibus ostentans. Ambitus ad uerticem summum undeuiginti mil. pass. per directum quatuor.

Iouis Olympij ædem. Pausanias autor primo Iouis Olympij templum ab Adriano dicatum operis maxime mirabilis: ubi statuæ eius duæ Thasij lapidis, totidem Aegyptij, præcipuæ uero claritatis columnæ centum Phrygij lapidis. Quinetiam Iunonis templum & Panhellenij Iouis, omnibus cōmune Græcis delubrum. Olympij autem templum Iouis primum à Deucalione fabricatum, & tumulum eius prope positum in argumentum adducunt: Dion. Iouis Olympij templum

Pharasmanij. hic Massagetarum siue Alanorum rex erat. Pharasmanius

Antinoum suum. Hic elegātissimæ formæ fuit ex Bithyniæ Claudiopoli: adamatus ad insaniam ab Adriano fertur, ut illi mortuo & ciuitatem construxerit, & statuas ubiq; erexerit. Dion autor. Antinous

Seruianum sororis uirum. Græci codices Seuerianū habēt, qui cū Adriani iussu moreretur, ignem petijt, & accenso thure, uos (inquit) dij testes estote, nihil à me morte dignum esse cōmissum: tantum hoc precor ne cum uelit, mori possit. Seuerianus

Et quidem Phauorinus. is est Phauorinus Gellianis noctibus cantatissimus ex Arelate Galliæ oppido, & Hermaphroditus: qui tria sibi memorabilia contigisse dicebat, quòd Gallus Græcas literas didicerat, quòd eunuchus adulterij causam dixerat, quòd Adriano principi aduersaretur, & uiueret: æmulus maxime Plutarchi, cuius scriptorum copiam æquo animo ferre non poterat. Phauorinus

Phlegontis libri. hic Trallianus cum alia, tum Olympiadas scripsit, quibus libris quæ unquam gesta essent, per tempora complectebatur. Phlegon

Catacrianos libros obscurissimos Antimachum imitatus. quòd Antimachum poetam ignotum penè per ea tēpora uatem Homero præponeret, notum est. qui sint autem Catacriani libri, quærendum adhuc mihi est.

Ego nolo Cæsar esse. sunt hi trochaici numeri, in quibus per culices rotundos Adrianus Florum pathicum fuisse innuat.

Epictetum & Heliodorū. ille Hierapolitanus ex Phrygia, & Epaphroditi Neronis liberti seruus claudusq;, Nicopoli Epiri consenuit, magnū in philosophia nomen adeptus. Heliodorus inter sophistas non ignobilis à Philostrato recensitus. Epictetus Heliodorus

Saturnalia & sigillaritia. de saturnalibus nihil est quod hic addam. Sigillaritia autem dies erāt festi saturnalibus additi: quibus, ut in saturnalib. cereos, sic in his sigilla, id est, parua signa amici missitarent. Vnde autem origo hæc effluxerit, ex Macrobio copiosius. Ipsi aūt dies & sigillaria dicebātur, ut saturnalia, & locus ubi sigilla hæc uenderentur. Scæuola etiam libro de legatis tertio, sic meminit: Paterfamilias ita legauit lances duas leues, quas de sigillaribus emit. Sigillaritia

Hiberum. Hiberes ponti accolæ, de quibus certatim geographi & poetæ, hodie Georgiani dicti, ut nō planè Christiani, sic à fide nostra nō abhorrentes, ingenti olim miraculo persuasi, ut fidem Christi publiee susciperent. sed & ueteres autores Georgiam de terræ cultu hanc terrarum partem (nisi fallor) appellarunt. Hiberes Georgiani

Iulium Celsum, Saluium Iulianum, Neratium Priscum. iureconsulti omnes per ea tempora celebres. Iulius enim Celsus is est, qui Adriano in consilio fuit, & digestorum libros undequadraginta composuit. nam Saluius Iulianus auunculus Didij Iuliani principis fuit, ab Adriano & ipse in consilium adhibitus, autoritatis plurimæ. Neratio uero Prisco, qui præter alia, septem membranarum libros reliquit, adeo tribuit, ut hunc sibi de amicorum consensu successorem destinaret: sic ut ei quandoq; dixerit: Commendamus tibi imperium, si quid fatale nobis cōtigerit. Pomponius, & nos hoc ipsum superius attigimus. Iulius Celsus Sal. Iulianus Neratius Priscus

Decoctores bonorum suorum, si suæ autoritatis essent, catamidiari in amphitheatro, & dimitti iussit. qui essent suæ autoritatis homines, quiue alienæ, ex iureconsultis accipies. Illud est obscurius, quid significet catamidiari, uerbum (quod sciam) non ab alijs usurpatum. significat autem derideri, atq; exibilari, de Græcis fontibus. hac Catamidiari

poena Venetijs periuri & multinubi affici solent, ut publice futuri ludibrio mitrati exponantur, sæpe etiam collo in columbari pendente.

Si dominus in domo interemptus. Seruilẽ improbitatẽ, & audaciã ueteres grauissimis pœnis cõprimendã censuere: ut scilicet omnes qui sub eodẽ tecto agerent, interfecto domino, supplicium extremũ luerent, Tacitus. Id quod Adrianus leniendũ censuit, pœna his tantum statuta, qui per uicinitatem sentire potuissent.

Per Latina oppida dictator. id ex Cicerone & Asconio discas, dictatores per oppida Latij dici solitos.

Demarchus Apud Neapolim demarchus, id est, populi princeps.

Archon Athenis archon. Principem, quem Athenienses singulis annis deligebant, id uerbum significat, à quibus Attici scriptores rerum gestarum ordinem ducunt, uerbi frequentissima mentio Græcis scriptoribus.

Pyrrichæ saltationes Militares Pyrrichas, id est, armatas saltatiões. Strabo & cæteri certatim à Pyrrho inuentore dictas existimantes.

Pantheum Romæ instaurauit pantheum & septa. pantheũ templũ dijs omnibus dicatũ. Septa Septa aũt dicebãtur loca in campo Martio inclusa tabulatis, in quibus populus Ro. suffragia ferret: Ouilia ouilia etiam à Lucano poeta dicta. de hoc loco nostri multa.

Apud Alexandriã in Museo. Museum & Serapeum, & Iseum publica Alexandriæ auditoria & ædes, à musis & Serapi & Iside dicta.

Adrianotheras, id est, Adriani uenatica in Mysia condidit.

Tetrapharmacũ, id est, ex quatuor cibis cõpositũ, de quo mox in sequentibus.

Sederi in equis. hoc ẽm plerięp principes probrosorũ & effœminatorũ esse hominum credidere, quare & sæpe prohibitũ legas. hunc morẽ fœminæ nostrates retinẽt.

Trãquilli locũ H—S. IIII millies. tu ad eam normã hanc summã redige, quam in Tranquilli annotationibus ostendimus. Illud obiter in Tranquillo admoneo, in Cæsare dictatore notatos pro nudatos legas, in Augusto prælueente pro prædacente.

Votorũ causa. Cal. ẽm Ianuariæ uotiuæ solennesęp erant omnis tristitiæ ac luctus exortes, nuncupabantęp eo die uota COSS. in totum annum pro reip. salute.

Speciatim Attilius Seuerus. Tu uide ne Catilius.

Animula uagula blandula. Iambici dimetri recti, non tamen usquequaque ad legem facti.

Sambuca Sambucas. instrumentum musicum triquetrum, quo iambica canebant. Vnde Lambuca quidam iambucam appellant. est & instrumentũ urbis oppugnandæ. frequens huius nominis usurpatio in sacris literis: unde & sambucistriæ, quas Spartianus sambucas appellasse uideri possit.

Canopum Lycium, academiã, prytaniũ, canopũ, pœcilen, tempe. gymnasia hęc Athenis fuere. Pœcile Nam & canopum agnoscit Philostratus in Herodis Attici uita. Pœcile uero porticus uaria à Latinis appellatur, nobilitata etiam præter picturã marathonicæ pugnæ, Zenonis stoici conuentu, unde à porticu stoici dicti. Versus Ciceronis:

Inq; academia umbrifera, nitidoq; lycio,
Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.

Tempe uero nota sunt, quæ triplicia traduntur. Vnde & nomen ab amœnitate.

EX ANTONINO PIO.

Fœnus trientarium Fœnus trientarium. usuræ semisses, quæ & ciuiles dictæ sunt, iureconsultorum libris frequentes: sed trientariæ minores certe erant, cum quatuor tantum in centum reciperent, à triente dictæ.

Arrogari Vtrum arrogari uellet. differre adoptionem ab arrogatione etiã iurisconsulti docent; Adoptari nam qui sui iuris sunt, arrogari; qui alieni, adoptari dicuntur.

Factusęp est patri, & imperio proconsulari, & tribunitia potestate collega. procõsularem dignitatem extra urbem supremam fuisse, & tribunitiam in urbe, cum hic, tum alibi facile constat.

Positęp ad imperium transiuimus. Ita enim omnia arrogatoris erant facta legibus id sancientibus, ut arrogatus in patris potestatem transeat.

Quadruplatores extincti sunt. hi erant uel qui quartam bonorum partem recipe-

rent ex accusatione, uel eorum accusatores, qui cōdemnati quadrupli tenebantur, unde Plauto quadruplari uerbum.

Species imperatorias superfluas. Etsi hoc generale sit ad multa nomen, Martianus tamen iurecōnsultus uidetur, id quod iam uulgo etiam receptum est, Indicas & Arabicas intellexisse, ut cinnamomum, piper, & id genus alia. hic uero pro elegantiore omni supellectile, nescio quàm probe, intellexisse uidetur.

Puellas alimentarias. Bonorum principum hæc præcipua cura, ut pueros, puellasq; etiam publice alerent: parentes etiam ad sobolem tollendam præmijs & priuilegijs inuitarent.

Græcostasium, siue græcostasis. Varroni locus ante curiam hostiliam, in quo legati exterarum gentium, ac regum sederent, à parte dictus. *Græcostasis*

Phari restitutio ad hostiæ portam. Turris ad similitudinem Alexādrinæ erecta nauigantium commodo & securitati.

Templa Ianuriana. Codices alij lauriniana, quod non displicet.

Primus constituit, ne pœnæ causa legatum relictum maneret. mutilata lectio, sensus autem ex Dionis historijs huiusmodi: Cum Cæsar dictator per senatum censuisset, ut qui testamentum facerent, partem quandam Reip. ac fisco legarent, irrito aliàs testamento, primus Antoninus decretum illud antiquauit.

Per ærarij sui damna. Aerarium pro fisco principali hic usurpat, & alioqui fiscum etiam publicum pro ærario dictum legas. *Aerarium*

Et Narbonensis ciuitas, & Antiochense oppidū. uix adduci possum, ut de Antiochia hic opulentissima Asiæ ciuitate intelligat. Tu uide ne Agatense oppidum legendum, alioqui in prouincia Narbonensi Agata oppidum geographis collocatur. *Agatha*

Pacorum regem Dadijs dedit. Lazis melius omnino, Procopio & Marcellino stațuentibus Lazos in ea Asiæ parte. *Lazi*

Olbiopolitis contra Tauroscythas. accolæ ponti geographis celebres. Olbiopolis Græcis beata ciuitas dicta. *Olbiopolis*

Crocutas. ex Plinio id accipies.

Fortunamq; auream. Hanc imperatores in cubiculo semper habebant, morituriq; ad successorem deferendam curabant.

Tiliaceis tabulis, id est, ex philyra: tenuissimæ enim cōfici solent: & caliditate sua plurimum senibus conferunt. Sed & libelli ueteribus ex hac materia frequentes, & coronarum lemnisci. *Tiliaceæ tabulæ*

EX M. ANTONINO PHILOSOPHO

Lupiæ Salentinorum haud procul à Brundusio geographis.

Aedes Laterani. Adeo insignis Lateranorum familia Romæ fuit, ut magnæ urbis parti nomen dederit. Certe Ro. pontifex Lateranensis quandoq; dictus episcopus. *Lateranorum familia*

Apro & Pollione, & Eutichio Proculo Siccensi. Grammatici per ea tempora celebres, nam & Apri Seruius sæpe meminit. Eutichius autem Siccensis à patria, quæ in Numidia Romana Colonia.

Oratoribus Herode Attico, Latino Frontone Cornelio. Inuersa nomina, sic tamen emendanda: Hic autem Herodes Atticus cognomento, diuitijs & literatura celebris, qui Athenas præcipue patriam præclaris operibus exornarit, Gellianis noctibus frequens: is cum ingenio & eloquētia nulli secundus haberetur, filium habuit adeo hebetem, ut ne elementa quidem literarum perciperet: Philostratus. Cornelius autem Fronto insigni eloquentia fuit, cui siccum dicendi genus à Macrobio tribuitur, bimestri consulatu ab Antonino insignitus. Cuius illud fortasse sit opusculum, quod à uiro bene docto Iano Parrhasio primum in lucem uenerit, de nominum uerborumq; differentijs. M. Aufidium Frontonem pronepotē & ipse habuit, cuius adhuc extat ad Fortunæ fanum elogium: *Herodes Atticus* *Cor. Fronto*

M. AVFIDIO FRONTONI PRONEPOTI M. CORNELII FRONTONIS ORATORIS CONSVLIS MAGISTRI IMPERATORVM L. ANTONINI, NEPOTI AVFIDII VICTORINI PRAEFECTI VRBIS II. COS. FRONTO CONSVL FILIO DVLCISSIMO.

Audiuit & Sextum Cheronensem. Hic Plutarcho ex sorore nepos Pyrrhoniam sectam amplexus est: de qua & decem libros scripsit. Adeo principi acceptus, ut senex adhuc imperator scholam eius frequentaret. Notum illud est dictum Lucij sapientis: qui semel occurrens Antonino, cum illum interrogasset quonam iret, & ille ad Sextũ respondisset, à quo disceret quæ nunquã audisset, neq; enim pudori esse, si senex discat: Euge, inquit, ô imperator, si senex tabulam manu gestans ad pręceptorẽ adeas. Meus autem Alexander duos & XXX annos natus obijt.

Imagines eorum aureas in larario. de larario in Alexandro mox.

Metianus L. Volusium Metianum. claros inter iureconsultos Metianus: qui fidei commissionum sedecim, publicorũ quatuordecim libros scripserit. Corrupte sæpe in Pandectis Martianus pro Metiano legitur.

Aufidium Victorinum. Hic forsan ille sit, qui præfectus urbis & bis COS. sub eo fuerit, ut monimento superiore constat.

ξένια *Lautia* *Hospitalia munera* *Encænia* Publicis exenijs. corrupta lectio, & xenijs legendum: nanq; Græci ξένια, nos lautia, & simpliciter hospitalia munera accipimus, id quod apud iurecõsul. de officio proconsulis leges. Quid autẽ si publicis encænijs legas? hoc sensu, detulisse Adrianũ M. Antonino eum honorem, qualis publicis encænijs habebatur dijs: sunt autẽ encænia festi dies, cum scilicet nouũ aliquod sacrum dijs immortalibus paratur.

Inaugurauit, et exaugurauit. quod nos ĩ sacris nostris sacrare, et execrare diceremꝰ.

Præire Nemine præeunte. præire auguralis disciplinę uerbum, eiusdem notæ & uerbum, quod sequitur carmen.

Latinæ Præfectus feriarum Latinarum. dicimus & simpliciter Latinas, cum in monte Albano COS. uel præfectus carnem Latinis solenni sacro diuideret. de præfecto autem Latinarum & Gellius.

Diuisionẽ. non ingratum erit, opinor, quid iurecõsulti de rerum diuisione sentiant hic inserere. Rerũ summa diuisio, inquit Paulus, aut diuini iuris est, aut humani. quod diuini iuris est, id in nullius bonis est: quod humani, plerunq; in alicuius bonis est.

Gratia ætatis facta, hoc est, lege annali solutus: quando non erat illi quæstoria adhuc ætas.

Auo busta impleuit, hoc est, omnia quæ ad busta persoluenda principis necessaria essent, comparauit. Quæ autem sepeliendi principis Romani ratio foret, ex Herodiano accipies.

Quasi priuatus quæstor, id est, qui princeps non esset.

Tũcq; primum Romanum imperiũ duos Augustos habere cœpit lictum. Lictum hic cassa & nihili uox. & propterea diligentius æstimandum.

Ob hanc coniunctionem pueros, & puellas nouorum hominum frumẽtariæ perceptioni ascribi pręceperunt. perceptioni autem legẽdum hoc sensu: cum ciuibus antea Romanis, & honestis frumentum daretur, placuit ob lætitiam ad tesseras frumentarias recipiendas nouorum etiam hominum liberos ascribi.

Vicena millia nummûm, id est, quingentos aureos nostrates.

Reliqui pro rata. Veteres melius quidam pro rata parte: in his enim frequenter linguæ puritatem desidero. sensus autẽ huiusmodi est, reliquis legionibus, quæ usquam essent, datum & donatiuum: minus tamen datũ ijs, quando scilicet prætorianæ cohortes alijs præstarent.

Catti Catti. Cattorum disciplina tanta fuisse à Tacito dicitur, ut cæteri quidem barbari ad prælium, Catti ad bellum exire dicantur, quorum initium ad Hercyniæ saltum esse refert.

Officia Officiorum. Hoc uerbi significatum & iuriscõsulti probant, nec Latini quidem autores respuunt.

Daphne Apud Antiochiam & Daphnen. Amœnissimum extra urbem locum Daphnen fuisse, historicorum monimentis omnium notissimum est.

Artaxata Artaxatis captis. Metropolis hæc Armeniæ totius ab Annibale loco cætera egregio sed squalido, & aquis indigo condita: nomen ab rege Artaxa, ad quẽ deuicto Antiocho confugerat, sortita.

Liberales causas.liberales causæ iureconsultis hæ sunt, ubi de libertate alicuius dubia quæstio fit. Vt si quis dolo malo, uel in seruitute, uel maior XX annis passus se uenundari sit, preciumq; acceperit. his enim proclamatio ad libertatem non dabatur, ut latius digestorum XL. continetur. *Liberales causæ*

Apud præfectum ærarij Saturni. Aerarium in æde Saturni fuisse nemo nescit. Vnde & qui præerat, inde dictus cōmuni eorum nomine, qui alicui rei præficerentur.

Tabulariorum publicorum usum instituit. qui publicas tabulas, & documēta conficiunt, tabularij eleganter appellati, uulgus notarios dicit. hanc legem Veneti his annis proximis ad nobilitatis assertionem, S.C. sanxere, ut quicunq; patricius liberos genuerit, ad publicos aduocatores, qui præsens est, intra octo dies, qui absens ad sex mēses profiteretur. unde postea & ætatis & natalium peti assertio queat, irrita eorum nobilitate, quorum nomina improfessa, aut ædita in album non essent: ex quo annali legi fraus nulla amplius fiat. *Tabularij*

Comitijs usq; ad noctem frequenter interfuit. Hinc & nostri Veneti bene cauerūt, ne comitia ultra quartam & uigesimam horam prorogentur.

Nihil uos moramur patres conscripti. uox consulis dimittentis senatum.

Fastis dies iudicarios addidit. Quinam fasti dicantur dies, ex saturnalibus petito præter alios.

Prætorem tutelarē primus fecit. tutela (ut inquit Seruius) uis ac potestas in capite libero constituta ad tuendum eum, qui propter ætatem sua sponte se defendere nequit iure ciuili data ac permissa: unde tutores quasi tuitores atq; defensores dicti. his tutelis dandis prætor, qui primum à principe Antonino creatus est, merito tutelaris dictus, qui cōtra tutores ius diceret, si quid illi fraudis in tutela administrāda commisissent. *Tutela* *Tutores*

De curatoribus uero. Curatores quamuis iureconsultis à tutoribus non multū differunt, in eo tamen distant, quòd tutores uel testamēto, uel à prætore, aut præside personæ dantur, id est, pupillis ad annum XIIII. ut pauci excusari tutelis possint. Curatores uero, de quibus hic agitur, bonis faciliore excusatione ab ea ætate usq; ad XXV annum, ut tamē & furiosis & prodigis curatores à magistratibus præficiant. Verba Hermogeniani de administratione tutelæ hæc sunt: Inter bonorū & uentris curatorem, & inter curatorem furiosi, itemq; prodigi, pupilli'ue magna est differentia. quippe cū illis plenaria rerum administratio, duobus autē superioribus sola custodia, & rerum, quæ futuræ deteriores sunt, uenditio cōmittitur: Tutorum autem & curatorum imaginem Veneta Resp. supremo à principe magistratu iampridem procuratoribus creatis præfert, quorum curæ pupilli, & defunctorum bona publice commissa sunt. Curatores uero & eos operum dicimus, qui perficiundis absoluendisq; præsunt. *Curatores*

De alimentis publicis, id est, quæ populo Ro. publice præstantur. illud annotatu dignum ex iureconsultorum lectione, alimētis legatis aquam intelligi, in ea præsertim regione, ubi uenundari aqua soleat. Venetijs certe aqua & Romæ uenalis.

Datis iuridicis. à dicundo iure præfectos Italiæ ab Adriano principe institutos intelligit. *Iuridici*

Allectione Italica, qua Italos allegeret contra Traiani institutum. quid sit autē allegere in senatum, ex Tranquillo & Liuio in primis constat.

Vicesima hæreditatum. unde aurum apud Liuium (ut opinor) uicesimarium.

Scæuola præcipue. hic Scæuola Serbidius prænomine, & principem Seuerum Aphrum docuit, & Papinianum, qui digestorū XL. libros scripsit, & præter alia de quæstione familiæ unum.

Post mortem Lucium. Tu Lucij emenda.

Lectisternia per septem dies. ritus supplicandi dijs immortalibus Romæ frequentissimus, cum uidelicet stratis in templo lectis, numina sibi propitia rebus gerēdis exposcerent, uel aueruncandæ pestilentiæ opem quærerent. *Lectisternia*

Sarracis. maximum plaustri genus. *Sarraca*

Et Lucius quidem, quòd admissus esset Furius Victorinus. lectio hæc cum proximo uersu non satis integra, & propterea æstimandum. interim amissus lege.

Apoplexi. Hæc totum corpus, paralysis partem afficit, frequentissimo iam ac peruul- *Apoplexia* *Paralysis*

peruulgato ob immoderatũ uini, Venerisq; usum morbo per hosce annos, quibus ista commentabamur.

Quo quidem tempore. Luxata haec lectio, & propterea sic fortasse restituẽda: quo quidem tẽpore sane imperatoris filius ad triũphalem currum in circo pedes cucurrit.

Arenarij Nullus arenarius. Arenarios eos appellant, qui in arena, id est amphitheatro contra bestias pugnarent, qui infames habebantur Satyris, & iureconsultis.

Conditiones quaerere Conditiones nauticas & gladiatorias elegisse. Tametsi conditionem filiae quaerere dicatur honeste, conditiones tamen quaerere bonis autoribus significat bene menstulatos sectari.

Sub Marco Antonino haec gesta. subdubitauimus interdum ne in hac uita quaedam inuersa sint, id quod & codex unus ex publica bibliotheca prae se ferre uidebatur. Verum adeo cõfusa erant omnia, ut nihil immutare sim ausus, exemplaribus non satis exploratis.

Bucolici milites, praedones Aegyptij, sic appellati à Bucolia regione, latronum receptaculo, ut autor est Heliodorus Aethiopicon primo libro.

Tuber Execto tubere. Tumor quacũq; corporis innascẽs parte dicitur, nos buniones appellamus. hinc & in arboribus quibusdã callus ille ad nodi similitudinẽ uocatur tuber, multis etiam cõmendatum, & gulae quaesitũ. nam de tuberibus Veronẽsibus alias.

Volones Volonum. qui milites Volones dicti sint, ex Liuij XXII accipies.

Forum Vlpium. quod. s. & Traiani, seu transitorium est dictum.

Et iuuenum nobilium sacra Serapidis à uulgaritate Pelusiae. Aegyptiorũ interdicta sacra, quae iuuenes quidã nobiles frequentarent, dubio procul innuit. quid sibi aũt uelint uerba haec Pelusiae uulgaritas, quaerendum censeo.

Fulmen de coelo. quae nam, quaeso, tanta haec ueterum scriptorum inuidia in Christianum nomen, ut ne à grauissimo quidẽ periculo nominis huius beneficio erepti, meminisse gratiae uelint? homines ingratos, ne impios dicam. atqui constat uel Antonini epistolis Christianae legionis ope, quae inde κεραυνοβόλος est dicta, id est, fulminatrix, & fulmina in hostes elicita, & pluuiam exercitui siti cõfecto impetratam, uictoriamq; inde egregiam subsecutam.

Et Eleusiniae Cereris templum adijt, ut se innocentem probaret. Vetus hoc & iam pridem persuasum erat, impios, nocẽtesq; homines exturbari ex adytis: quod & Nero princeps ueritus post interfectam matrem & uxorem ingressu abstinuit.

Pyrrhi praesentis. sic codices omnes: at tu uide ne praefecti cõmodius emendetur.

EX AELIO VERO.

Scaurus Scaurum grammaticum. cuius de grammatica fragmenta quaedam legi nõ mala.

Harpocrationem. tres ex Sudae collectancis hoc fuere nomine: tertij adhuc extant de uocabulis rhetorum obscurioribus.

Cucullione uulgari uiatorio. quod uitium malis principibus, & nobilium iuuentuti peculiare, iam in nostra etiam exijt tempora.

Tricones Triconibus. uetus est uerbũ, contentiosos & litiũ peramantes significans. Festus.

Septem conuiuium, nouem uero conuitium. de conuiuarum numero Gellius. & hic duodecimus lege, uel duodecim emendato dicuntur. Graecũ etiam carmen in hunc sensum extat.

Murrhinos & crystallinos. preciosissima uero fuisse haec inter uasa potoria certatim praeter Plin. histo. Venetijs in Sanctario augustiore, & opere & materia preciosissima haec spectantur (ut opinor) murrhina.

Lemniscis. hos tiliaceos fieri ad coronarum usum, & annotatum à me superius, & alibi leges.

Alabastrorum. quid sit alabastrites, & quomodo uasa ea laudatissima ad unguenta seruanda fierent, non ignorum puto.

Sexagies centenis millibus H—S. ridendus profecto autor, nec, si ita legas, satis numerorum ueterum peritus. Tu sexagies tantum leges, quae summa non modica fuerit.

Veneti A Venetianis. hi Veneti à colore, à bonis autoribus dicti.

Parsininorum. tu prasinorum emenda.

Quoad

Quoad eum uisendum. Tu disiunctim quo ad emenda.

Ex arcula auita. nota pestilentiæ sæuissimæ originem.

Quadratus. hunc diuersum ab eo, quem D. Hieronymus apostolorũ discipulũ appellarat, existimo: cuius libri Parthicorum titulo sæpe citantur à Græcis. *Quadratus*

Quem apolaustum. ac si tu gaudentem, uoluptuariumq; interpretere. *Apolaustus*

Auri roramenta, id est, guttas & stillas quasdam: quod ludis solennibus pueris in speciem angelorum compositis Venetijs repræsentari sæpe uideas.

EX COMMODO.

Ore quoq; pollutus, id est fellator: qđ & illudere capiti à bonis autoribus dictũ est. *Illudere capiti*

Centumcellas. Adrianus princeps, autore Cæcilio, centũ iudicibus, qui se præsente causas audirent, cum secederet, centum cellas extruxit: quæ postea in urbis iustæ formam cum creuissent, Saraceni Bernardi regis tempore (fuit autem hic Magni Caroli nepos, qui Italiam Langobardis pulsis obtinebat) diruere. hic D. Augustinus diuinos de trinitate libros composuisse dicitur. *Centumcellæ*

Quando à pædagogo ueruecina pellis. hoc sensu, ut experiretur an balneator absumptus igne foret, pellem ueruecis postea iniecit, quę uim ignis ardore suo proderet.

Principes iuuentutis. hoc enim auspiciũ erat futuris imperatoribus, quod hodieq; retinent regum nostratium primogeniti, ut principes appellentur ab Hispanis illi, qui regnum adepturi mortuo parente sunt. *Principes*

Lex annaria. qua cauebatur ne quis honores assequeretur, nisi suis annis. unde & solutos legibus eos dicimus, qui ante tempus magistratus assequuntur. *Lex annaria* *Soluti legibus*

Propolas circũforaneos. propolas hominũ genus esse nequissimũ lucri luxusq; auidissimum Cicero in Pisonem facile ostendit: & sunt ij, qui res minimo redimunt, ut maiore pretio distrahant, uendirigoli hodie à nobis appellati. *Propolæ*

Vt lenonum minister. aquarioli & ancillarioli à ueteribus appellati. *Aquarioli* *Ancillarioli*

Teruptini Paterni. fortasse melius Tarrutij Paterni, qui nescio an ille sit, qui inter iureconsultos citatus quatuor militarium libros reliquit. *Tarrutius Paternus*

Claudio Pompeiano. Herodianus Quintianum hunc appellat.

Per laticlaui honorem, id est per senatoriam dignitatem.

Rudibus. unde rudiarij gladiatores, et donatũ se rude ab hac tralatione dixit Horatius. *Rudis*

Atq; ore pollutus. diximus iam superius fellatorem fuisse.

Hic tamen Perennius. Herodianus aliam necis causam refert.

Dalmaticatus. Dalmaticam genus uestis à Dalmatis usitatũ, facile adducor ut credam, uel frequẽti adhuc gentis gestatu. unde & nos Dalmaticam in sacris adhibemus. utebantur autem aurigæ hoc ferè uestitu. *Dalmatica*

Isiacos, id est Isidis sacerdotes. hic de fanaticis hominibus intelligit.

Sacra mithriaca homicidio uero polluit. Mithram Persæ solem & Apollinem appellant: Strabo & Herodotus. unde & mithriaca sacra dicta, quę in antro sacro quo sacerdotes conuenirent, fiebant: mox bouem post solennes mithræ precationes immolabant. Sudas & Procopius, & alij. *Mithra*

Sup puratũ reddebat, id est saniosum & ulcerosum, à pure, quod Græce πυός. ὄνον, id est, asinum. unde onobeli infra. *Suppuratus*

Orygis. Oryx Plinio Aegyptia fera, quæ in exortu solis cõtrà stet, ut ueluti adorare uideatur cum sternutamento. Hoc animal bisulcũ & unicorne, ut Indicus asinus. *Oryx*

In sinum uertisse, id est, in suum commodum.

Paulus primus secutorum, id est gladiatorum. secutores enim gladiatores dici notissimum est, ut retiarij & mirmillones. *Secutores*

Bellum desertorum. quod Maternus quidã facinorosis omnibus ascitis gessit, quo bello Italia, & Galliæ, & Hispaniæ concussæ sunt.

Incendiariæ aues. inauspicatas has esse constat, non tamen quæ essent traditum, ut tamen his uisis, urbs semper lustraretur: Plinius.

Minutia, locus in urbe.

Libitinensis porta. à libitina, per quam portam cadauera efferrentur. Libitinã autem & pro dea ipsa, & pro libitinariorum opera accipimus. *Libitina*

Insubi-

Insubidus Insubido uultu. ueteri uerbo, pro insuaui & pleniore.

EX PERTINACE.

Sulpitio Apollinari. Hic Gellianis noctibus celebris, cuius etiam periochæ in Terentianas fabulas laudantur.

Inde ad ducentum H—S stipendium translatus est in Daciam, id est, ad quinq; millia aureorum nostrorum.

Quasi adiutor eius futuras. futurus emendabis.

Præfectus prætorij. hinc annotatu dignum, præfectum prætorio senatorem esse non posse, quod & alibi legas.

Tabernam coactiliariam. Iureconsultis coactilia numero multitudinis dici uidentur pelles, seu lora, quibus inuoluũtur alligantur'ue uestimenta, quæ omnia instrumenti uiatorij sint. horum autem Vlpianus de auro & argento legato in hæc uerba meminit. Argumento etiam sunt nationes quædam ueluti Sarmatarum, quæ pellibus tegantur. Aristo etiam coactilia uesti cedere ait, & tegumenta subselliorum huic legato cedere: quæ tegumẽta Florentinus de legata supellectile cathedraria uidetur appellasse. sed & ipse Florentinus eadem parte coactiliorum uidetur meminisse, cum hæc addat uerba. Sed dicendum est potius instrumenti uiatorij ea esse, sicut pelles, quibus inuoluuntur uestimenta, loraq; quibus hæ pelles constringi solent. à cogendo autem, id est, astringendo coarctandoq; coactilia dixere. unde taberna coactiliaria, quod scitu non indignum existimari debeat.

In Britanniam. lege Britannia.

Et cum ad eum Claudius Pompeianus germanici uenisset. uerba mutilata. Tu igitur ex manu scriptis codicibus restitue, germanici dux exercitus.

Nec non ius quartæ relationis. quod ominis loco fuit Pertinaci. Tribunitiam potestatem, proconsulare imperium, pontificatũ maximum tribui imperatoribus sub initia *Ius quintæ relationis* principatus leges, & apud hosce ius etiam quintæ relationis, cum tamen Pertinaci dicat quartæ ius relationis adstructũ. hoc autem nihil aliud fuisse crediderim, quàm uti quinquies imperatores de re iudicata & perfecta referre ad senatũ possent, æque ac nihil iudicatum adhuc foret. quid autem sit, quod dicat ominis loco fuisse Pertinaci ius quartæ relationis, haud sanè aliud cõiectare possum, quàm breuem illi & imperfectũ fore principatum, cui non integrum ius concessum foret.

Præter X. H—S. hoc est, uicies quinquies centena millia nostratium.

Perferentes. melius præferentes.

Chirodotas Dalmatarum, id est, manicatas Dalmaticas; nam earum usum sine manicis fuisse monstrauimus.

Et cirratas militares. citratas leges, & eas intellige, quas Festus citrosas ideo appellari dixit, quòd in modum citri formatæ essent, hoc est (ut opinor) uirgatæ.

Bardiacus Cuculli bardiaci. Gallicæ genus uestis, quę aut cucullus bardiacus, ut hoc in loco, *Bardocucullus* aut bardocucullus dicatur. militarem autem fuisse uestem & Satyrus innuit Bardiacũ iudicem dandum asserens, id est bardocucullo indutum. Martialis:

Gallia Santonico uestit te bardocucullo.

Sunt qui distinguant, ut bardiacum intelligant sine cucullo, id est capitis ligamento, bardocucullum uero cum operimento. Fraterculi certe nostrates agnoscũt hoc nomen religioni frequens, & cucullam appellantes, cui ex disciplinæ præceptis indormiant, nec unquam exuant. Vnde & cucullati & lignipedes à cuculla & Gallicis appellati iure sint.

Machæras herculaneas, id est, ut opinor, magnas uel Commodianos enses, quando Hercules appellari gaudebat Commodus.

Eluto auro, id est puro & perpurgato.

Phallouitroboli Atq; etiam phando uitroboli, & materia eadem. melior lectio, Atq; etiam Phallouitrouoli ex materia eadem, id est Priapi. quo composito nomine Phallouitrobolos dixit, qui cum tantũ ex uitro prius, excogitatũ postea est, ut ex auro, & ebore magis placerẽt. Phallos aũt significat pudẽda Gręcis. unde phallica & Ityphallica dicant metra.

Et uasa Samninca, quæ sint Samnitica uasa, non satis constat, sed tu uide ne samia

legas

legas, id est, fictilia. unde & samium lutum ab Ausonio dictum, quibus picem ad resinam excoquerent, & inde psilotra efficerent ad uellendos iuuenes, quo glabriores, ac uolsi magis redderentur: quare & leuigandis emendauimus. resinam aūt picemq; ac pumicem adhibita in hos usus nemo non nouit.

Nec non uehicula. hæc omnia Græci inter automata numerarent, qualia etiam multa hac tempestate uidentur, maxime uero horologia.

Sumptus omnes Cōmodi reddidit. quis non uideat, recidit esse legēdum: id est, imminuit & amputauit.

Vada sabatia. Pli. portū fecit: ab his alpiū initiū Strabo reddidit. Paludes aūt cum ea parte sint, inde uada dicta à Sabatijs fortasse populis. existimāt aūt non male pleriq; Sabaudiæ duces hinc dici, & regionē Sabaudiam quasi Sabatiam. *Sabatij*

Gratius Mergus. quem Lucilius à rapacitate Mergum forsitan appellauit.

Athenæum, id est, Mineruium. auditorij autem publici nomen. *Athenæum*

Omasi. pinguius hoc ac crassius bouis intestinum. unde Horatius: Pingui lentus omaso. Et Plinius: bouem iussit occidi in gratiā concubini negantis se omasum edisse, quare & damnatus sit.

Chrestologum. Græcum uerbum, ac si intelligas pollicentem liberaliter omnia, præstantem nihil. *Chrestologus*

Nam cum ei Didius Iulianus fratris filium obtulisse. Tu lege obtulisset.

EX DIDIO IVLIANO.

Saluius Iulianus iurisconsultus, cuius extabant libri digestorum nonagintaduo, ab Adriano principe inter consiliarios ascitus. *Saluius Iulianus*

Tricena dedit. hæc summa nostrates aureos septingētos quinquagenos reddit.

Quod creditum fuerat. Tu aduerte, ne hic uerba aliquot desint sensu alioqui manifesto.

Incantamēta, quæ ad speculum dicunt fieri. hi specularij dicti sunt à quibusdam, frequenti etiam nostris temporibus eorum usu. *Specularij*

EX SEVERO.

Togam præsidiariam, id est, qua præsides uterentur.

Omnibus fortibus in actu militari. alij codices, natus militari: ut nō satis constet, quo modo restituenda sit lectio alioqui corrupta.

Sub elogio, id est, titulo. *Elogium*

Positaq; hora. unde horoscopus

Non in candida, sed in cōpetitorū grege. sensu tali, nō ut candidatū principis in campū prodijsse ut unum ex cōpetitoribus, gratia tamē Marci cæteris esse prælatum. fuisse uero qui principis candidati dicerent, cum alij, tum Tranquillus doceat. *Candidati principis*

Qui etiam H—S. quod nemo unquam antea. hic sestertiorum numerus deest.

Cum subarmalibus. subarmalia hic intelligit saga ac chlamydes, quibus arma superinduerent. *Subarmalia*

Supinis non erectis. hunc morē hodie quoq; obseruari scimus, quinetiam defunctis imperatoribus supina ferri ac inuersa solitum.

Et Nigrum etiam uictu iuuerant. Tu lege uictum.

Neapolitanis & Palæstinēsibus. altera Syriæ ciuitas, altera regio: nisi eos qui Samariam incolerent, quæ Sebaste postea sit dicta, Palæstinenses appellarit.

Adiabenis. Adiabene, quæ olim Assyria Marcellino, in qua præcipua ciuitas Ninus, dicta ἀπὸ τοῦ διαβαίνειν, eo quòd adiri propter Ossam & Tigridem nauigeros fluuios, nisi pontibus non possit: quod tamen ille derideat, existimans à Diaua flumine ut multas alias, Adiabenen esse dictam. *Adiabene*

Timurtium. Herodianus ad Lugdunum pugnatum esse autor est.

Vehicularium munus à priuatis. est aūt hoc, ut iureconsulti docēt, personale munus, cum uidelicet uehicularis cursus ad tabellarios publicos transmittēdos per ciuitates institutus esset, nō sine incōmodo & dispendio priuatorū, quibus id obtigisset: quo in numero erant & Camelesia, à camelis etiā præbendis (ut arbitror) appellata. hinc & cursus publicus in Adriano dicitur, quod & Ammianus doceat libro XXI. *Vehicularium munus* *Camelesia* *Cursus publicus*

Buleutæ. Ius beleutarum. Tu buleutarum emenda, quasi dixeris senatorũ, cum ad eam diem nullum publicum consilium habuissent, nam à consulendo dicti.

Nam & mensam. hęc omnia memoranda erant in Aegypto: dicta aũt mensa ἡλίου τράπεζα, & Memnonis statua sonans ad solis radios. Plinius, Strabo, Philostratus. mensa uero solis nunquam deficiens Aethiopiæ attribuitur.

Persarum regem Abagarum. nullus (quod sciam) Persarũ rex hoc nomine fuit. *Abagari* Nam Abagari Aedessę & Mesopotamiæ præfuere: quare uide ne Artabanum legas, aut imperite Persas pro Mesopotamijs acceperit.

Aut mori. quid si negationẽ addas? melius enim respondebit illi parti, & nimis utilis reipublicæ uideretur.

Septizonium *Septodium* Septizonium. opus Seueri maxime memorabile, à septeno fortasse columnarum ordine. sunt qui septodium malint. quod nõ satis probem, à septem uidelicet uijs.

Leguminis patrij auidissimus. hoc ex Columella cicer secundum Punicum appellatum interpretor.

Papinianus *Papinianistæ* Papinianũ iuris asylum. hic ille est inter iureconsultos longe celeberrimus, unde & iuris auditores Papinianistę quãdoq; dicti: Serbidij Sceuolæ discipulus, & Seuero nõ propter affinitatẽ tantũ, sed ob uirtutẽ in primis charus, cui etiam filios uni cõmendarit moriens. huius urna argentea Romæ cum hac inscriptione inuenta est:

AEMILIO PAVLO PAPINIANO PRAEFECTO PRAETORIO IVRISCONSVLTO. QVI VIXIT ANNOS XXXVI. DIES X. MENSES III. PAPINIANVS HOSTILIVS EVGENIA GRACILII TVRBATO ORDINE IN SENIO HEV PARENTES FECERVNT FILIO OPTIMO.

Qui quidem. locus magna ex parte corruptus, atq; ita fortasse restituendus. Qui quidem Sallustij orationẽ, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, diutino ingrauatus morbo misisse filio dicatur maiori.

Cum septizoniũ. lectio fortasse sic restituenda: Cum septizoniũ faceret, nihil aliud cogitauit, quàm ut ex Africa uenientibus suum opus occurrreret: & nisi se absente per præfectũ urbis mediũ simulacrũ eius fuisset locatũ, additũ palatinis ædibus, is regium arcum ab ea parte facere uoluisse perhibetur. Septizoniũ igitur & hic legas, quod (ut diximus) à septeno columnarũ ordine dictũ existimẽ, quasi septem zonis, id est, columnarum fascijs opus absolueretur. Lampridius tamen in Geta septodium legit, nisi sit uitiatus codex, & ibi etiam septizonium reponendum.

EX ANTONINO CARACALLA.

Gratia sigillariorum. quæ sigillaria aut sigillaritia essent, dictum antea est.

Et cum idem Chilo sublata ueste senatori. tu senatoria restitue.

Lunus Luni dei gratia. de Luno deo, quem Heliogabalũ Phœnicum lingua dicerent, ex Herodiani sexto. sed & mox hic autor.

Cella solearis Cellam solearem, id est, in qua solia balneatoria asseruarentur.

Cuprum quasi Cyprium Cupro. Cuprum æris species nomen recentioribus frequens: nam & Palladius cuprinos clauos recenset. dictũ fortasse per contractionẽ quasi Cyprium. æs enim in ea insula ad Temesen olim laudatissimum fuit.

Et ut Anubin portaret, & pausa sederet. quid sibi uelit hoc in loco, quod sederet pausa, nõ constat. in Cõmodo certe sic legitur: ut & Anubim portaret, & caput raderet. *Pausa* Pausa aũt Græcis idem est quod quies: quòd uerbum in Cælianis epistolis ad Ciceronem leges, corrupto tamen codice ubi pausania legitur.

EX MACRINO.

Diasyrticum, id est, mordax.

Mythistorijs, id est, fabulosis historijs.

Numeri militares Quod si unius numeri consensus accederet. numeros militares sæpe legas, inde (ut opinor) dictos, quòd ad numerũ omnia præstarent, uel quòd eorũ certus quidam numerus esset: quod hodie Turcę Galliq; & Aegyptij reges obseruant, certum quendam militum numerum alentes pacis etiam temporibus.

Recipi. tu substitue recepi.

Decimare & centesimare, militaria uerba: milites enim ubi quid grauius admi-

fissent, sæpe decimus quisque, interdũ centesimus extremo supplicio afficiebantur.

EX HELIOGABALO.

Eadem serpentes & ciconias. propter pietatem ciconiarum hoc dictum est, quæ senescentes matres alant. unde Græcis ἀντιπελαργεῖν est dictum, & pietatis cultrix ciconia à Petronio appellata. *Ciconiarum pietas*

Studens & matris typum. si typum legas, quid id sibi uelit, scire facile est. Erit autem simulacrum Pessinuntiæ matris. sunt qui scyphum & situlam illam Isidis ridicule agnoscant & probent: ego igitur matris typum haud improbem. sunt qui Martis typum malint, id est, imaginem.

Senaculum. ex Festo.

Quæue earum pellicia. lectio maxime deprauata. siue igitur carpenta pellicia, à pellium integumento dicas, siue publice pro pellicia substituas, haud inepte sentias.

Bene nasatos. sic legendũ, ut ridiculi sint, qui de uasis uasatos legendũ admoneant. emissarios aũt intellige & exploratores uerendorum magnitudine celebres. *Bene nasati* *Emissarij*

Vt eorũ conditionib. frui posset. uerbo cõditionis Lampridius signãter usus est. Nam conditiones quærere adulteræ, infamesque fœminæ sibi dicebãtur, quæ homines bene mentulatos sibi asciscerent magnis etiam inuitatos præmijs. *Conditiones quærere*

Seriam, id est, amphoram, quæ in capitolio asseruaretur.

Matris etiam deum sacra, id est, Cybeleia & magnos ludos.

Salambonem etiam omni planctu. Salambonem Babylonij Venerem appellabant. Deplorabant autem in his sacris Adonidis interitum: quare & hoc in loco dicat Lampridius omen Heliogabalo factum imminentis exitij. de hac & Macrobius præter Græcos. *Salambon*

Lapides, qui diui dicunt, ex proprio tẽplo Dianæ Laodiceæ. Laodiceã Syriæ intelligit uino abundantẽ, & à Seleuco Nicanore in matris Laodices gratiã conditam. de Orestis etiã furore & errore diuersa multũ memoriæ prodita sunt. Procopius, qui Iustiniani tẽpore floruit, & bella ab eo gesta cõtexuit, in ponto Comanã urbẽ condidisse tradit, à coma ibi deposita præcipiente oraculo. sed eo nõ conualescente, alteram ab eo in Cappadocia ad Taurũ simili nomine constructã, deque argumento excisæ comæ Comana appellata. alij post interfectã matrẽ errabundũ quæsisse fluuium, cui septem flumina miscerent: qui fluuius autore Varrone ad Rhegiũ labebatur, apud quem deposito simulacro Fascelitidis Dianæ & ense, tandem furore liberatus sit. reliqui Orestã urbem ab eo in Macedonia cõditam, ubi Orestes purgatus à furore sit, quod & autor hic innuit, quam Adrianus princeps Adrianopolim appellarit. *Orestes furens* *Oresta*

PseudoPhilippum. alludens uidelicet ad Andriscum, qui se Philippum appellãs regnum Macedoniæ deuicto Perse sibi uendicabat.

Omnia Heliogabali dicta, omina emendandum.

Concide magire, id est, coque. μάγειρος enim Latinis coquus. *μάγειρος.*

Digitis impudicitiam ostentaret. ad eam enim formam componi solent, ut sæpe obscœna præferantur: nam & Caligula Cassio Chæreæ Tranquillo autore, manum osculandam porrigebat, quam in obscœnum modum antea formasset. æmulatur & hoc ipsum præsens ætas.

Diceretur. pro dicerentur.

Asseretur. pro afferetur.

Sabinum. erant enim Vlpiani ad Sabinum libri unus & L. qui uir consularis & insignis, Fabium Sabinum alium reliquit Alexandro principi percharũ, quique & Cato sui temporis est dictus.

Catum. pro cautum.

Leiostreis. Corrupte antea lithostreis. Hermolaus Barbarus id ante etiã uiderat. Sunt aũt liostreæ leues ostreæ, dictæ à leuore, cũ aliæ tracheæ, id est, asperæ dicantur. *Liostrea* *Trachea*

Centenaria. quæ centum pondo essent.

Aureis thoralibus. uelis, quæ thoris inducerentur.

Et masticatum & polentatum. alterum forte à mastice, alterum à polenta.

Accubitis facile, id est, thoralibus & culcitris.

Barbæ Barbas ſanè mulorum, unde & hodie barbones fortaſſe dicti.

Manſuetarij Exarmatos, id eſt, cicures. & manſuetarios magiſtros appellat, qui feritatem eos exuerent.

Vuas Apamenas, ab Apamea Syriæ (ut puto) dictas, quæ celebres Græcis autoribus ſint. Athenæus.

Lentem cum Ceraunijs. Ceraunia Plinio inter albas cõmendatur, quæ ſtellam concipiant.

Electrum ſuccinum Fabam cum electris. Electri triplex ratio. primũ ex arboribus fluens ſuccinũ dictum: alterum metallicum, in quo naturale in pretio habitum, & Homero cantatiſſimum in Menelai aula: tertium factitium tribus argenti, una auri portione. Naturali ea uis, ut in conuiuijs præcipue eluceat, & uenena prodat.

Condito piſcinas & folia temperauit. i. unguẽto diu aſſeruato. nec mirũ id in Heliogabalo, cum Plin prodat quendã ex priuatis balnearũ parietes unguento il l uiſſe.

Eunuchos primo aproditis. melior lectio, pro hermaphroditis.

Baſternæ Baſternas. genus rhedæ barbaricæ à populis Baſternis, ſiue Baſtarnis dictæ.

Vinum enanthium Pallia dco Aenãthio. corrupta lectio & ſanioſa, quã ita reſtituas: pallia uino ęnanthio fudiſſe, id eſt, maroneo uino. ex Philoſtrato, ab Aenanthe Maronis patre

Euripi Euripis uino plenis, id eſt, canalibus.

Conditura Veneta. nos gialum hodie nuncupamus.

Roſato. Rhodinum unguentum intellige.

Caldaria, id eſt, calidam admixta nardo.

Idẽ nunc minus centũ H—S cœnauit, hoc eſt, argenti libris XXX. aut hic neſcijs quid H—S eſſent. aut corruptus eſt locus. niſi pro argenti, auri ſubſtituas, minor enim lapſus. centum aũt H—S duo milia & quingentos aureos noſtrates reddunt.

Sigma Sigma in terra ſternere. Sigma ueteres ſellam in formam S literæ conſtantem dixere ſpiris inuolutã, ab elemento S. cuius Martialis & Sidonius meminere. ſenſus aũt talis eſt: fuiſſe & illam reflatilẽ, ut ſerui à pedibus ad principis nutum iolles ſubſtratos depellerent, unde conuiuæ proni in terram ruerent.

Holoſerica ueſte, id eſt, tota é ſerico: nam illa tantũ in uſu fuerat, quę lanæ intertextam purpurã haberet: de ſerico pulchra quædã, & non uulgata aliás prodam.

Et apud eas concionẽ habuit. Nos orationem iſtam, quæ hactenus latuerat, primi in lucem edidimus. nec uero id mihi quiſq uitio uerterit, homini præſertim ſacris initiato: facilius enim perditiſsimi principis libido ac luxus dignoſcetur. nec quempiam tam ſtultum fore puto, qui ſe ad imitationem ſceleſtiſsimi hominis cõponat. Illud autem non poſſum non interim addubitare, ſit ne ea, quæ ab Heliogabalo habita ſit: nam nec eorum temporum ſtylum agnoſcas, alioqui nihil illic etiam de ſchematibus, & ornatior mihi uiſa, quàm ut à Leonardo Aretino cõſcriptam putem, uiro alioquin & diſerto, & bene docto.

Papilla ciecta. tu exerta emenda. & exoletorum, pro exoletos.

Cellarij Per cellarios cellarij dicti, qui penui aſſeruando præeſſent: religioſi corrupto uerbo hos cellerarios appellant.

Lactarium opus Dulciarios & lactarios. unde lactariũ opus, quod imperiti lacticinia appellant.

Canon fructuarius, id eſt, alimenta ad ſeptem annos parata.

Struthiones & camelos in cœnis aliquoties, dicens præceptũ Iudæis ut ederent. hæc enim Moſes Iudæis hauquaq interdixit, ut libris inſtrumenti ueteris conſtat.

Croco ſigma ſtrauerit. Crocum ad theatralem uſum adhiberi, & ſubſterni in delicijs ſolitum, & hic & alibi ſcriptum leges.

Traiecit & dierum actus noctibus. nõ animaduertit hoc Paulus II pontifex maximus uirio dari flagitioſiſsimo principi, qui & ipſe noctu munia põtificia perageret, interdiu autem dormiret.

Cum capi nõ poſſent uno ſigmate. nam ſeptem conuiuarũ capax tantum erat.

Hydrogarum, hoc eſt, garum ex aqua: nam & garum & eleogarum, & halec, & muria ueteribus ſalſamenta celebrata ſunt.

Ita ut ad ſericam ueſtem. tu & ſericam emendabis.

Orexim

Orexim. uehementiorem appetitum.

Seplasiariū & cupediariū. alterū à Campaniæ Seplasia, alterū à cupedijs dictum.

Sybariticum missum. Sybaritas delicijs, ac luxu nobiles uel eorū internetio fecit. unde ferculū Sybariticū dicatur, cuius Athenæus quale fuerit, meminit. Ferculum Sybariticum

Zetis. dictæ uel ἀπὸ τοῦ ζέειν, id est, feruendo, uel ἀπὸ τοῦ ζῆν, quod in illis præcipue uiueretur, quid si à Z litera ut sigma dicatur?

Psilothro curaret. id medicamentum ad pilos euellendos est. Psilothrum

Aurosa arena. qua passim utimur ad obducendas cito literas. Aurosa arena

Ante Philippum imperatorem Romanum. Gordiani successorem intelligit, qui edicto id prohibuit.

Pandurizauit. Pandura instrumentū musicū Aristophani Thesmophoriazusis: inde Panduros, qui eam pulset. Vnde uerbum deflexerit, nescio quàm bene. Pandura

Spintrias. ex Tranquillo in Tiberio id disces. credo ἀπὸ τοῦ σπινθῆρος, id est, scintilla, huiuscemodi portenta nuncupata, quasi libidinis incentores. Spintriæ

Blatea, id est, purpura ex Indico cōchylio facta. unde & bladum rusticis forte color, & bladum pro frugibus. Eutropius certe blatteis funibus piscatū Neronem tradidit, quos Orosius & Tranquillus purpureos dixere. Blatea Bladum

Biothanatum, hoc est, uiolenta morte, nec sua periturum, quorū animas in beatorum sedes non recipi etiam antiquis erat persuasum.

Deinde illud, quod clemētia tua solet dicere credidisse reficiendū. Corrupta (nisi fallor) lectio. quid igitur si ita legas? solet dicere creberrime repetendū fortunæ &c.

Illud ad cumulum portentuosissimi principis addendum, Conquisitos ab eo medicos, & immensa his proposita præmia, qui se in muliebrem naturam execarent, uulua ex sectione facta.

EX ALEXANDRO MAMEAE

Ius quintæ relationis. hoc est, ut quinto posset de re etiam iudicata statuere, ac ad senatum referre.

Communis confessus. tu consessus.

Admissionalibus, id est, ministris, qui ad principem introducerent. Admissionales

Quam nemo nisi Acolius ferebat aditum. Sic enim & primus Hermolaus noster emendandum admonuerat. Acolius enim illi à memoria fuerat. Acolius

Per stellaturas. stellionatus crimen late in re militari patet: ubicunque enim criminis titulus deest, illic stellionatus accusare possumus: nam quæ in priuatis iudicijs de dolo malo actio est, hoc in criminibus stellionatus persecutio est. habet igitur locum, cum tribuni uel milites callida dissimulatione alienam rem distraxerint, aut permutauerint, uel insolutum dederint. Quin & mortis suppositæ impostura facta, uel collusio in necem alterius, hoc titulo cōtinetur, à stellione inuidentissimo animali deducta nuncupatione. horum autem criminum legitima nulla est pœna, sed extraordinarie puniri solent. Iureconsulti. Stellionatus

Choleram. uulgato uerbo usus pro bile.

Sine indulgentiæ proposito. & hic non satis Latine indulgentiæ uerbo usus.

Sed securiorem. hoc idem à Theopompo Spartanorum rege responsum uxori grauiter ephororum potestatem ferenti regibus additam: quod & Veneti nostri agnouere iam inde pene ab urbis incunabilis, cum duos principi addidere consiliarios, qui postea à sex regionibus sex creati.

Fœnus trientarium. minima ciuilis usura, & infra semisses usuras.

Pyctatia, id est, breuiaria.

Cum edulitatem. nouo uerbo ab edendo edulitatem appellauit annonam, ut degenerasse Romanam eloquentiam iampridem possis agnoscere. Edulitas

Curionem, id est, præconem. Curio

Damalionem, id est, uitulum tenellum de Græco uerbo. δάμαλις enim uitulam tenellam signat, unde damalio. Damalio

Bracchariorū, linteonum. à bracchis cōficiundis & linteis uēdundis nomina deducta. iam & pelliones à concinnandis pellibus dictos notum esse potest.

Oceani solium. à magnitudine & capacitate: unde & in sacris literis capacissimũ illud in templo uas à Salomone rege dicatum, mare dictum est.

Præfecit. tu lege perfecit.

Carmen. tu carnem.

Vlpianus Paulum & Vlpianum. uterq; iureconsultorum clarissimus, qui Græco uerbo κορυφαῖοι dicantur, id est, principes assessores Papiniani in præfectura. Vlpianus uero Tyrius fuit, ut ipse de colonijs agens prodidit.

In Lat. sic ex ueterum instituto imprimendum curauimus. Tu uero sic interpretator in latum pedes centum, in longitudinem passus mille.

Isim & Serapium. Tu Iseum & Serapeum lege, & pro locis publicis accipe, altero ab Iside, altero ab Serapi dicto.

Aes Deliacum Deliacis. à Delo insula, ubi laudatissima fiebant. antiquissima enim æris gloria Deli fuit autore Plinio. mystica aũt, quæ occultas significationes haberent peculiari Aegyptiorum usu.

Dietæ Ita ut in palatio faceret dietas. dietæ cœnacula erant ubi hyeme ad solem, æstate ad umbram cœnitarent, Varroni dictæ quòd interdiu in his edatur. Vnde dietarij iureconsultis, quod tamen diuersum quid sit.

ὀρνεοσκόπος, auspicij peritus.

Primo nundino. nam & trinundinum erat.

Notarium hic pro tabellario uidetur accepisse non satis Latine.

Archiereum & archisynagogum. sacerdotum & synagogæ principem.

Lararium Larario. lararium à laribus: ubi igitur lares dij, & reliqua numina sanctius colerentur, lararium locus ille dictus, ut in Adriano annotauimus. Apollonium aũt Tyaneum intelligit magiæ clariorem studio, quàm philosophiæ, ut ipse etiam Philostratus uel inuitus prodit.

CHRISTVM. hinc datur intelligi non nisi malis principibus pietatẽ nostrã improbatam, & ab optimo quoq; cognitam, nunquam interim damnatam.

Tædiauit. male meritum de lingua Latina scriptorem, qui uerbũ hoc cõfinxerit.

Spheristerium Sphæristerio, id est, pilæ lusui.

Aurum negotiatorium Aurum coronariũ & negotiatoriũ. de coronario dictum. à negotiatoribus autẽ, quod illi principibus penderent, negotiatorium est dictum.

Corpora pro collegijs Corpora, id est, collegia. bono uerbo dixit iureconsulti.

Milites ostensionales hi fortasse dicti, qui ad ostentationem tantum instructi haberentur in urbe.

Asemæ tunicæ Tunicas asemas, id est, unicolores, & macrocheras, id est, manicatas.

Acroamata Acroamata. à ueteribus sic dicti, qui auditu uocis oblectarent.

Athenæum. auditorium id Romæ publicum, ac si Palladium interpretere uel Mineruium.

Sæpius cocco clauata, id est, coccineis clauis distincta.

Non secundam mensam Alexandrũ habere, sed secundũ hoc sensu, tantum pomis indulsisse, ut alterum prandium id uideri potuerit.

Versus hendecasyllabi qui sequuntur, non satis ad normã sunt facti.

Semisses aureorũ, id est, qui dimidiũ aurei ualerẽt. Aureus aũt argenteos denarios XXX fermè ualebat: ad quam formam tremisses & quartarij illi redigendi sunt.

Formæ binariæ Formas binarias. hoc (nisi fallimur) intelligit, id est, duplicatos aureos, seu triplicatos. quod & nos hac tempestate à quibusdam principibus obseruatum uidemus, dupliones inde dictos. Nos certe cum Mediolani ageremus, donati sumus à quæstore regio Iohanne Grolierio numismate aureo XXX aureorum, cui postea nostras in Tranquillum lucubrationes dicauimus, mox alia quædam maiora ac grauiora nuncupaturi, quando raram uiri excellentis liberalitatem non satis æquo munere prosecuti uideamur. id aũt numisma chirothecis elegantioribus incluserat, quod & in Aldo compatre Græcæ Latinæq; linguæ instauratore secutus est olim donando, dum uiri de literis optime meriti uirtutem admiraretur: accedit aũt ad tantam liberalitatem, quod uir est moribus & doctrina nõ uulgari, ac de excellenti beneficentia perpetuo celebrandus.

utinam

utinam principes nostrates priuati hominis liberalitatē imitari discerent. quòd autem formas appellarit, ipse uiderit quàm latine id usurparit.

Holosericā, id est, totā ex serico: sed de serico plane omnia copiosius disseremus.

Aurelius Probus Baphus. emendanda lectio, & baphijs reponendum: significat autem hæc dictio baphium, tabernam tinctoriam, de Græco fonte. Baphium

Baccas. braccas lege.

Baccatum monile, Vergiliana forma.

Cyclade. genus uestis ex auro ferè, unde & in sacris literis ubi de Cęcilia uirgine agitur, amicta cyclade ornatam à Christo leges. dicta quod rotunda esset: nam & matronæ hodie uestes quasdam suas rotundas appellant, quæ in orbem absolutum desinant, matronis iam grandioribus frequentes. Cyclas

Pullicinis ac pipionibus. noua utrunq; forma, non tamen inepta.

Dicens ingenuum currere. erat enim in quibusdam sacris cursus institutus.

Et argento & necessarijs instruebat. hæc omnia à Cicerone in Pisonē uasarij nomine intellecta arbitror. obseruatum autem hoc Venetijs diu scimus, ut copiarij legatis profecturis hęc omnia suppeditarent. nunc annuum illis salarium ex ærario datur, quando publico omnia peribant. Vasarij Copiarij Venetorum

Nundina uetera, quod mercatus hodie dicimus.

CHRISTO templum facere uoluit. Inuidentissimos homines ac æternis stigmatibus impietatis inurendos, qui timerent id quod maxime fuerat optandum. Iam uero Tiberius princeps id quidem decretum tulerat, nisi patres, quòd autores facti non essent, id reiecissent.

Dicebatq; graue esse: umbram quidem huius rei nos hodie retinemus: ut interim tamen præsules nostri optimis maiorū nostrorū institutis uideantilludere: sed illi se prius, tum etiā reliquos decipiunt: nam Christiana pietas etiā illis nolentib. inoffensa stabit. Luent tamen illi, luent meritas negligentiæ uel impietatis uerius pœnas suæ.

Legem sacrare quid sit, ex Festo accipe.

Assessoribus solaribus. tu salaria.

Traiani putare. tu putaui.

Pontificatus codicillares, id est, ascriptitios & extraordinarios: quasi dignitatis umbra gauderent collegijs ascripti, atq; in codicillos relati. Pontificatus codicillares

Ephippijs. uerbum nouum, quando & usus eorum apud ueteres non erat. Ephippium

Argyraspides & Chrysaspides. à scutis argētatis & auratis Alexandrini quidam numeri sic dicti.

Papilionibus, militaribus tentorijs. Papiliones

Quod tibi nō uis, alteri ne feceris. utinā omnes hoc memoriæ insigeremus iampridem sacris literis præceptū: siquidem satis hoc esse ad uitæ rationes posit.

Ἀναίμακτον. sic restituimus, & incruentum interpretator.

Artaxerxem. hic humili loco apud Persas natus, imperiū à Parthis ad Persas transtulit. uictoq; Artabano triplici prælio, eoq; cum tota familia cæso, adeo uictoria elatus est, ut Romani imperij terminos non solum attentaret, uerumetiam cedere Romanos omni Asia iuberet: quem uictum ab Alexandro Lampridius dicit, cum tamen Herodianus diuersa prodat. eousq; aūt imperiū orientis apud Persas fuit, quousq; ad Arabas, id est, Saracenos magno Christianæ pietatis incōmodo transiit: quibus per Christianos duces magna ex parte afflictis, & Hierosolymis receptis, Turcæ ex una parte Asiæ, & serui ex altera Aegypti imperium inuasere. uidit tamen patrum nostrorum ætas, aut certe recentem memoriā Tamberlanis accepit, qui gregarius miles ad Persas iterum imperium trāstulit Paizete Turcarum rege capto. uerum filijs eius dissidentibus res tanta indole quæsita, nō multo pòst pessum abijt. Psophis certe, siue ille propheta, ut uideri uolebant ij, quorum intererat, siue dux Persarum, hoc tempore id agit, ut auitum decus genti asserat. Artaxerxes

Persarum accepimus. tu cepimus emendabis.

Interamnanas, id est, quæ Tigrim inter & Euphratem prouinciæ quinq; numero erant, grauium sæpe bellorum causæ Romanis ac Persis, nec unquam satis feliciter

aut à nobis retentæ, aut ab illis receptæ.

Tabellæ laureatæ. uictoriæ enim nuntia laurus erat.

Limitanei Limitaneos. qui limites imperij tuerentur.

Retrogradæ gallicanæ mentes, inepte nimis uerbo etiam parum latino usus: significare autem uoluit duras & peruicaces.

Huic accidit, pro huc accedit.

EX MAXIMINO PATRE

Capitolina amphora Capitolinā amphorā. asseruabat'ēm in Capitolio amphora miræ magnitudinis: unde ut copiam uini epoti à Maximino ostenderet, Capitolinam appellauit.

Dextrocheria Dextrocheria. dextrarum ornamenta dicimus noua satis forma.

Amaxas, id est, currus. uerbo Græco, unde illis ἐκ τῆς ἁμάξης λαλεῖν.

Tophicios ex topho lapide satis friabili.

Athenio fugitiuorū in Sicilia crudelissim⁹, q uix lōgo ac difficili bello uictus sit.

Osrohenis sagittarijs. pars Assyriæ trans Euphratem hoc nomine dicta est ab Osrohe uiro nobili, si Procopio credas. ex ea uero sagittarios multos in Germaniam adduxerat Alexander, utilissimum militis genus aduersus Germanorum corpora nuda & procera.

Quasi aulæ quoddam præliū. ita si legas, quod omnes præferunt codices, hoc sensu interpreteris, id est, facile: qualia uidelicet in aula imperatoris pugnæ simulacra cieri solent ludicra scilicet & leuia. sed æstimandum.

Affectus in Albano. Affectus pro pignioribus & rebus charioribus accepit, qui in Albano monte in castris uidelicet prætorianis asseruarentur.

Animo habere. & concupiens lege.

Deinde sine delicto. quid si sine delectu legas.

Sabinus Sabinus præfectus urbis. hic forsitan ille Sabinus, qui inter iureconsultos maxime celebris est, Catoq; sui tēporis dictus, nisi hic forte eius filius: nam pater ab Heliogabalo iussus occidi perierat.

Fellenus Deum Fellenum. hic Aquileiensium tutelaris ac præses deus.

Cuppæ Cuppæ sunt maiora uasa ex ligno ad uinum condiendum: frequens ueteribus agricolis uerbum.

Hecatombe Hecatomben. sacrum omnium maximū hoc uerbo intelligimus.

Vt quarto die. Nota quanto celerius hodie cursus conficiatur: satis enim constat non paucos nuncios ab urbe Venetias uenisse XXXII. horarū spatio, sæpe XL. aut aliquid amplius.

EX MAXIMINO IVNIORE

Vt ad staturam paternam perueniret, legendum.

Tatianus Tatiano oratore. duo fuere Tatiani, pater & filius, Galli (nisi fallor) genere. Tatiani aūt patris an filij incertū Sidonius & Ausonius meminerint, ut eloquentis hominis, & qui apud Visontium municipalem scholam rexerit: an uero Tatianus ille, cuius D. Hieronymus libro De uiris illustribus meminit, pater fuerit, æstimandum aliàs.

Monolium Monoliū de albis nouē. loquendi figura sane noua, nec satis omnino latina: significant autē hæc uerba monile nouem ceraunijs & alijs gemmis candicantibus, & reticulum capiti ex uiridantibus, dextri autē brachij ornatū ex hyacinthis contextum.

In mundo, scilicet muliebri suo.

Calopodia Campagum formam pedis barbaro uerbo appellauit, à grammaticis nostris calopodia etiam dicta, forma nō inepta, ut de græcis uidelicet hausta fontibus.

EX GORDIANIS

Feras Libycas. Pantheras, quæ & Variæ seu Africanæ dicuntur.

Variæ Africanæ Camelopardales Oues feræ. Camelopardales, quas gyraphas appellant hodie: unam autē donatam Laurentio Medicæ à Sultano Aegyptio Italia longo pòst uidit tempore.

Alces Alces. Hercyniæ syluæ ac Germaniæ peculiare animal.

Tauri Cybiratici, à Cybiris.

Struthiones Mauri minati trecenti. quid sibi uelit minati hoc loco, dubium: quid si miniati legas? id est, rubentes.

Iuuena-

Iuuenalia. quorũ Trãquillus meminerit: quia à iuuenib. nobilioribus celebrarent. Iuuenalia
Censualium. nouo nomine apparitores senatus ac ministros dixit, ut arbitror. Censuales

EX GORDIANO IVNIORE

Parentela, quàm male latina lingua utatur aduerte.

Mundanum malum. quod orbi immineret.

Aperto Iano gemino, signum belli.

Ab Antiochensium erucibus. tu ceruicibus emenda.

Fossato. ineptum scriptorem.

Quarum L. Christeæ. quid si caristiæ legas? à Carysto scilicet Eubœæ oppido. Carystia

Sienitides à Sienæ Aegyptiæ intelliguntur, quemadmodũ Numidicæ ex marmore Numidico.

Basilicæ centenariæ, à centum uidelicet passibus dictæ: uel quod melius, à centum columnis: dicta enim hecatonstylon inde est.

A tutelis. ne paruum hoc munus existimes, paucissimis hoc dabatur. iureconsulti de tutelis autores.

Nymphæa, id est, lauacra. Nymphea

Lithostrotum. pauimentum ex tessellatis lapillis. Lithostrotum

Archolcontes. tu iubatos intellige, sed & aeroleontes plerique probant. Archoleontes Acroleontes

Apud Circeiam. tu Circusium lege. quod oppidum receptũ à Diocletiano mœnibus ac turribus ampliatum est.

EX MAXIMO ET BALBINO AVGG.

Præponenda eorum uita Gordianis fuit, ut series instituta à nobis texatur.

EX VALERIANO

Hic Philipporum & Deciorum uitæ desunt.

EX GALLIENIS

Astacũ, quæ Nicomedia, sic repone: inde enim Astacenus sinus. Eusebius & alij.

Aphronitris, spuma hæc nitri Asiæ, ac Aegypti peculiare in speluncis colligi solita, quas colycas appellabãt: picatis uero hęc uasis ab Aegypto Romã deferebãt: Martial.

Rusticus es, nescis quid græco nomine dicar:
Spuma uocor nitri, dicor & aphronitron.

Principem. tu principe repone: nam à Claudio Constantinorũ genus ducebatur.

Facto fœdere, tu fracto repone.

Cyclopea luserũt omnes apenarij. apenarios de græco uerbo ἀπήνη uehicularios appellatos opinor. Cyclopeam uero eam saltationem intellige, cum in formam Cyclopis proceri ac deformis quispiam saltaret. Horatius & Trebellius in Carino. Libet autem Lucilianos uersus ad rem uidelicet facientes addere: Apenarij Cyclopes

Multa hominum portenta in Homero uersificata
Monstra parant, quorum in primis Polyphemu' ducentos
Cyclops longu' pedes.

Sed quod de apenarijs diximus æstimandum: quid si arenarios legas? & intelligas eos, qui in arena operam præstarent, id quod magis probo.

Dracones, id est uexilla longiora, unde draconarij. Dracones

Hecatombis. quod sacrum id esset, aut quomodo celebraretur, ex hoc autore copiose accipies.

Heracleam peruenerunt. Ponticam intelligit olim claram.

Facta carragine. nouo uerbo & satis barbaro coactas in unũ eorum copias intelligit, & impedimẽta cum lixis ac carris, quos innumeros ea gens trahere secum solet. Carrago

Et quidẽ Cecropij Dalmatarũ ducis manu. deerat enĩ hoc uerbũ, qđ & repones.

Tetrastiche, pentastiche, id est, quaternũ ordinum & quinum. unde & disticha & tetrasticha, nisi tetrastylen & pentastylen malis.

διὰ τεσσάρων, id est, singuli ordines quaternarij essent.

EX SALONINO, SIVE GALLIENO IVNIORE

Ad exemplum protreptici. exhortatorij & instruentis ἀπὸ τοῦ προτρέπειν.

Constellatos, bullatos intelligo, & insignitos ueluti stellis.

EX CLAVDIO

Ancillarij, seu ancillarioli ministri lenonum & impudicarum.

Munerarius Munerarius, qui gladiatores edebat: nam munera nemo nescit gladiatorios intelligi ludos.

Tu qui nunc patrias gubernas oras, Versus meliori limæ reddendi.

Antialo. quid si Anchialen legas Illyricum oppidum. P.

Cumacum. quid si cucumam legas cypriam, id est, æream?

Brachialem, id est, brachij ornatum.

Chrysographata, id est, auro sculpta.

Aclidas. Verg. Teretes sunt aclides illis.

Succubitana purpura, à Succubi Africæ oppido Augusta colonia.

Subarmale unum cum purpura maura. de subarmali diximus nouo & ipso uerbo, quod sub armis gereretur.

Accubitalium. P. culcitrarum & stragulæ uestis.

In Thermophas. emenda Thermopylas.

Corymbiatum, id est, corymbis undiq; circundatum.

Pateram argenteam ederariam, ad ederæ formam sculptam.

Bolitera halieuticum, id est, iaculum piscatorium.

Calices Aegyptios, id est, uitreos.

Chlamydes ueri luminis limbatas, id est, splendidissimas limbis adhibitis.

Singilliones Singilliones, genus est uestis, uerbumq; cum ipsa ueste barbarum.

Cucutia. nouum & hoc uerbum ac militare, nisi tu capitia, quod minime probo.

Sarabara Oraria Sarabadena, id est, uela subtilissima ex oriente: nam & Sarabara genus est Persicæ uestis. Vnde & Augustino ac Hieronymo Sarabaitæ hæretici.

EX AVRELIANO

Hilaria Hilaribus. hilaria dies festus VIII. calend. Apriles, in quibus lætitiæ exordiũ erat, quo primum tempore sol longiorem diem faceret, Pani deo dicatus omnium autori.

In odem. tu eodem.

Et postea multa omnia. omina restitue.

Balistea, id est, quæ iacularentur in illum iocantes, ἀπὸ τοῦ βάλλειν.

Ferramenta samiata, id est mucronata & exacuta. Non.

Mulus centuriatus Mulum centuriatum. Qui singulis centurijs ad onera ferenda assignatus erat.

Porcina. tu porcinæ, & carnis intellige.

Pabuli extra ordinem decernis. uide ne pabuli ius scribendum sit.

Nicopolis. triplex hæc urbs Stephano. Epiroticam uero hanc existimo ab Augusto ob uictoriam Actiacam conditam.

Ityreos, id est Arabas. Verg. Ityreos taxi torquentur in arcus.

Multitia Multitias. quarũ & Iuuenalis, quasi mollitias: alioqui & pelles delicatiores tractu nos multitium redolere dicimus.

Deputet scipionem, id est, eburneum bacillum principatus insigne.

Tunicæ lineæ, paragaudæ, dicetur mox.

Hæmi montem. diuisim legas.

Nam belli illius uirtutib. tuis credo. quis nõ uideat, summã aut quid simile deesse?

Equites sanè omnes an imperiũ. tu repone, equites sanè omnes ante imperiũ. paruus lapsus, sed qui morari aliud agentes possit.

Patrimis, matrimisq;. quid patrimi, matrimiq; pueri, ex Festo.

Ambarualia, sacra ab urbe ambienda.

Quasi in Christianorum ecclesia. nota summam hominum impudentiam, qui uelint nolint, etiam per iniurias laudare nos coguntur.

Pontus Polemoniacus & alpes Cottię. utraq; prouincia à suis regibus dicta, altera à Polemone, altera à Cotto rege: quas Nero princeps in prouincię formã redegit. sunt

Cottiæ alpes autem Cottiæ alpes, in quibus Genua continentur. Polemoniacus autem pars Ponti.

Transactis igitur quæ ad sectiones. quid sector sectio'ue sit, mediocriter eruditis etiam cognitum.

Contra

Contra Palmyrenos. Palmyra omnium orientaliũ urbium in Syria olim maxime insignis, uel bellis contra Traianum & Adrianum gestis, uel Odenati principis nomine, olim à Solomone rege cõdita, dierum duorum itinere à superiore Syria distans, ab Euphrate unius, à maxima Babylone sex: dicta quandoq; Adrianopolis: à Græcis autem Palmyra à palmis, ut puto, eo in loco abundantibus, puteis & fontibus frequentibus, cum circum ea loca nusquam aqua alibi inueniatur, Thadamus Syrorum lingua nuncupata. Palmyra

Thyana. ciuitas hæc Tauro ad portas Amanicas apposita, Cappadociæ ac Ciliciæ media, Apollonio philosopho ciue insignis. Thyana

Quid enim illo uiro diuinius? adeóne Christiano nomini infesti fuistis, ut magum hominem, certe à cultu ueræ religionis alienum pro numine coleretis? Christũ, ac ab eo Christianos dictos, nullorum facinorum reos, quin potius uirtutis assertores, ac ueræ pietatis, tam infesto animo insequeremini?

Dromedã uocãt. sacræ literæ dromedarios à cursu uelocissimos camelos appellãt.

Decolari. restitue declarari.

Sandix Indica. ex cerusa hæc fit æqua portione rubrica admixta: color est purpureus, magno multorum errore, qui scandicem à sandice non discernant, sed alias. Sandix

Cornicinibus, atq; laticinibus. tu liticinibus à lituo. Vnde & Statius, Liticenq; notus Hectorius armis.

Tunica galbina. Vnde etiam nos hodie Gabanos crassiorem uestitum dicimus.

Quæ nunc saliginei, tu à siligine siliginei substitue.

Fuit & sub Aureliano monetariorũ bellum. Monetarios imperatoris edicta uidentur innuere, uiles homines texendis scilicet uestibus idoneos, quiq; lanam ducant, & textricium faciant, ut imperite pro ijs, qui monetam cudant, hic multi intelligant: nam gynæciarios & monetarios & baphiarios iunctim appellat. Monetarij

Amnestia, id est, obliuio, res ab Atheniensibus primum usurpata Thrasybulo autore, inde sæpe ab alijs tentata. Amnestia

Maximumq;. tu Maximinum, uel Maximianum lege.

Atq; ambolicas species. sunt qui antolicas, id est orientales.

Batteo. tu blatteo, id est, purpureo repone.

Filiorum. emenda foliorum.

Paragaudas. genus est uestis, ut plurimum uirilis lineæ, quod sub alia ueste gereretur: cuius apud imperatorem mentio & iureconsultos. Paragauda

Rectis purpureis. quæ purpura recta textæ essent.

Monolores, id est, unicolores, & bicolores. Quid si à loro uno & duobus & tribus dictas esse censeas uerbo græco & latino? Monolores

Alpes maritimas, eas intelligit, quæ Liguriæ Narbonensiq; Galliæ incubant.

Facta erat ratio doge cupparum. quid essent cuppæ ostendimus. Corrupta autem hæc lectio, quomodo restituatur adnitendum.

Oraria ad fauorẽ. qui mos emunctorijs euentilandis hodieq; retinetur. nam oraria lintea tenuiora significant. Orarium

Miliarensem porticum. milliariam melius à mille passuum longitudine.

Calceos mulleos. regum Albanorum, mox patritiorum fuere gestamen. à mulando, id est, suendo, si Festo credimus, dictos. unde & mullum piscem dictum esse putãt. Mullus hederacios autem ac cereos utrosq; à colore dixit.

Pro senatorijs professionibus, id est, censibus, uti uidelicet quisq; in censum professus esset.

Annulum sigillaritium, ad signandum.

Phagone, unde & nomen illi. φαγεῖν enim Græcis, Latinis uorare est.

Infundibulo apposito. instrumentũ ad liquores infundendos Catoni, ab infundendo, ut arbitror, dictum. Orca autem capacissimi uasis genus Hispaniæ, quo salsamenta uinum & oleum & salgama conderentur, ab orcæ marinæ similitudine. Persius: Angustæ collo non fallier orcæ. Varro. Probus, Festus. Infundibulum Orca

Natalibus suis & parilibus. parilia dies natalis urbis Romæ: nam & calẽdæ Ianuariæ

riæ citra omnium ſupplicium ac pœnam exigebantur.

Archiua In ciuicos archis. Corrupta lectio, ſed quæ forte ita reſtitui poſsit, in publicis archiuis. appellauere autem archiua loca, in quibus publicæ tabulæ aſſeruabantur.

Sartis tectis capitolij. ut ſartum tectum, id eſt, integrum Capitolium tuerentur.

Claui in ueſtibus Auro clauatis ueſtibus, id eſt, quæ clauos aureos, nos flores appellamus, haberẽt.

Hecatombœũ Hecatombe. monſtratum eſt ſuperius quid eſſet. Hecatombœum certe Græcis dicitur, quicquid duabus minis æſtimatur. ſunt & Homero Glauci hecatombœa arma, quorum & Iuſtinianus in præfatione pandectarum meminerit.

EX PROBO

Omnia imperij. reſtitue, omina.

Specillatam, ſpecillis ornatam.

Haſtis puris, ſine ferro: ut uexilla pura, id eſt candida, infra dixit.

Eandemq; à rebellionibus uni dicauit, reſtitue, uindicauit.

Inuitus & redactus, quid ſi reluctatus?

Quod imperaret Probus milites. uerbum milites ſuperfluit.

Prædam deinde omnem illi præter diuinas. quid ſi druidas? ut tamen deeſſe uerſiculus uideatur.

Limitaneis, qui limites tuerentur.

Supplices, ſtatimq; iacuerunt. tu ſtrati aſcribes.

Cæteraſq; gentes ita confudit. quis non uidet, contudit eſſe legendum?

Blemyas. his populis inter Aethiopes capita dicuntur abeſſe, ore & oculis pectore affixis, unde & pro miraculo ſpectabantur.

Sibina Contis ficijs. dubia lectio, nec quo pacto reſtituenda ſatis conſtat: niſi à ficu ficios deduxerit: quid ſi ita legas, Contis & Sibinis? Eſt autẽ Sibina Feſto, Illyrici genus teli.

Quod ille compererat animo. melius conceperat.

Huius familiæ poſteris. poſteros aſcribe.

EX CARO

Sed auos. tu auum emenda.

EX NVMERIANO

Principia Eumq; ante ſigna & principia protraxere. Principia erat ſtatio, ubi principes legionum conſiſterent.

EX CARINO

Carianus. lege Carinus.

Neurobates Sthenobates Tichobates Neurobaten. id eſt, per neruos incedentem: ut ſchenobaten, id eſt, funerepum. Tichobatem autem Græci appellant, quem iureconſulti directarium à dirigendo ſe in aliena cœnacula appellant.

Salpinctas. ſic enim leges, & tubicines intellige, ἀπὸ τῆς σάλπιγγος.

Camptaulæ Pithaulæ Camptaulas, id eſt, centum qui tibiarum ſonum aliquantulum inflecterent: quod nos emendauimus mendoſiſsima alioqui lectione. Pithaulas autẽ quaſi tibijs perſuadentes tibicines dicas.

Cyclopem adornatum. Cyclopeam ſaltationem, de qua ſuperius, innuit.

Pallio Ianthino. unde & ianthina ueſtis Perſio.

Polymita Plumarij Plumandi, id eſt, texendi. Græci polymita à liciorũ uarietate, unde plumarij & opus plumatile Nonio clauatum interpretatur, aut ex pluma factum.

Birri Birri ab Atrebaticis petiti. Birri ueſtis Gallicæ genus: ſunt aũt Atrebatę hodie, qui Arres Gallica lingua dicunt, auleis texẽdis percelebres. Vnde aulæa hodie laudatiſſi(ma.

Balliones Ballionibus, id eſt, lenonibus, à Ballione Plautino lenone.

EX AELIO VERO CAESARE

H—S. III. millies. infinita hæc pecunię uis, ut ipſe autor paulo pòſt dicit: atq; ad normam mihi præſcriptam in Tranquilli annotationes dirigenda.

Quia uota interueniebant. quorum interuentu luctus omnis tollebatur.

Anacliterium Quatuor anaclitерijs, id eſt, accubitorijs.

EX AVIDIO CASSIO

Fatuum morionem, id eſt, mimum ineptum.

Et inciso ipso. tu inscio ipso repone.
Campestri solo tectus. succinctorio, quo in gymnasiis & palæstris uterentur: subligar etiam à nostris appellatum, unde campestrati. Campestre Subligar
Buccellatum, à buccea siue buccella. Marcellinus, Quod in sedibus erat, frumentū ad usus diuturnitatem excoctum, buccellatū uocabāt. unde nos fortasse buccellatum etiam panem appellamus in orbem factum gestatu commodiorē, ut quem pertica immissum sine grauiore impedimento secum haberent. Buccellatum Buccellatus panis
Aut impeditur, tu impenditur.
Programma, id est, edictum græco uerbo. Programma
Bucolici milites, latronum Aegyptiorum genus.
Consensum male. quare consensu redde.
Aeruscatores diuinaculos, qui uidelicet æra undiq; æruscarent ac corraderent: Festus & Gellius. Aeruscatores
Rebelliones pro rebellibus. qua forma perduelliones dicebant antiqui. Rebelliones
Multis elogijs. testificationibus tam in laudem, quàm in infamiam, tametsi Cicero pro simplici quadam sententiæ significatione acceperit.
Bonis patribus. tu uide ne melius, partibus.

EX PESCENNIO NIGRO

Inter lapidationes. quibus Iulianus princeps à populo Rom. petitus est.
Ex interdicto: formula iureconsultis usitata, quoties quis iniuria in alienā possessionem irrumpit. Cic. etiam pro Cæcinna, sæpe huius ritus & uerbi meminit.
Stellaturas accipe, id est, munera per calumniam aliquam iniectam militi, uel quid aliud tale, ut satis copiose superius monstratum est. Stellatura
Musiuo. nos hodie musaicum appellamus. utitur & hoc uerbo D. Augustinus libris De ciuitate dei, & Pli. aliqua tamen differētia uerbi. unde musearij, qui male muscarij etiam à doctis apud iureconsultos leguntur. Musiuum
Cauum argentum, id est, catinum nouo uerbo: nam cauus foramen est intra parietes, quibus mures latitant. Cauus
In zonis. magnā enim stipēdij partem in his habebant milites. unde illud Horatij: In zonis militum pecunia
Ibit eò quò uis qui zonam perdidit.
Et inepta. melius fortasse nec inepta atq; ridicula.
Trichoro. à triplici ordine structuræ sic fortasse dictus: nisi si citra aspirationem legas, & à corio, qui cursus uulgo in parietibus construendis dicatur, tricoriū deducas. Tricorium

EX ALBINO CAESARE

Cum eum successorem. tu expunges, eum.
Ficus passarias, quas Græci callistrutias.
Milesias, fabellas lasciuas intellige, quales Aristides olim libros milesiacos conscripsisse dicitur: sed iam cantatissima omnia inter milesias punicas Apuleij, ut hinc litteratores desinant quærere, unde ille apud Apuleium milesius sit sermo. Milesia fabella

EX GETA

Hostiam popa nomine Antoninus. popam ueteres uictimarium dixere, ut in Caligula illud poparum habitu sit omnino legendum. Popa
Farrata. Edulium à farre fortasse dictum. quid si ferta legas? Est autem fertum libi genus in sacris adhiberi solitum. Festus autor. Fertum
Lorica sub lato clauo, id est, senatoria, ac principali ueste, unde laticlauij senatores.

EX VICTORINO

A quodam actuario, qui uidelicet acta eius exscriberet.
Digito salutari. hic proximus pollici est. quo cum minus cōmode Augustus princeps uteretur, corneum circulum substituisse à Tranquillo dicitur. Salutaris digitus

EX AVREOLO

Apud eum pontem, qui Aureolus est dictus. hunc in Mediolanensi agro adhuc pleriq; ostendunt, & Pontirolum corrupto uerbo, quasi pontem Aureolum appellari contendunt. Aureolus pons

EX HERODE

Sigillata tentoria, uarijs signis distincta arte plumandi.

EX BALISTA

Dispositionem me Balistæ prosequere. expunge illud me, & statim lege, in forma

EX VALENTE

Auunculus magnus, aui & auiæ auunculus.

EX PISONE

Cui se Cicero nobilitandi gratia sociauerat, data uidelicet Tulliola in uxorem Pisoni cognomento Crassipedi, quo mortuo, Dolobellæ iuncta est. Pisonum autem familiæ cognomen Frugi astructum notum est à parsimonia uiuendi, & optimis eorum moribus in omni uita.

EX AEMILIANO

In huius uita annotabis illud, quod de Aegypto traditur.

EX ZENOBIA

Media etiam cochlide. Compositionem & ornatum capillorum hoc nomine uidetur appellasse, ad cochlidis scalæ similitudinem, quæ paulatim per gradus occultos in cochleæ formam constructa, nomen inde sibi (ut opinor) peperit. *Cochlis*

Epitomassc, breuiarium confecisse, uerbo malo.

EX TITO

In Maximino Tycum legas, quem hic Titum appellat.

Argolicam, sed amatam. tu lege armatam.

EX FIRMO

Αὐτοκράτορα, id est, imperatorem.

Domum iudicum. tu indicum repone.

Canon Canon. sic annua frumẽtatio appellabatur, quã Aegyptus & Africa & Sicilia statã populo Rom. penderet. Vnde ille septem annorum canon à Seuero populo relictus.

Lymphiones Omnes certe lymphiones cuiuscunque artis & uidetur. erade copulam &.

Omnes certe lymphiones. nouo uerbo satagentes quosdã, ac curiosos (ut opinor) innuit, nisi si quis diuinaculos hoc uerbo malit interpretari, quos Græci νυμφολήπτους autument.

Pergulas magistrales. iam & Plin. pergulas pictorum agnoscit, & L. Fuluiũ Argentarium spectasse è pergula coronatum rosis. Et Iuuen. *Pergula*

Cui cedere debeat omnis Pergula.

Erat autem locus apertus, ac soli expositus, saltem ex magna parte, ubi docerent grammatici aut pingerẽt pictores: quæ amœnitatis etiam causa parata erant Terracijs Venetis fermè assimilia.

EX PROCVLO

Albingauni, Liguriæ oppidum Albenga uulgo dictum.

EX BONOSO

Dux Rhetici militis. sic codices omnes. Quid si limitis legas? nam & in Aureliano meminit Amulij Saturnini Scythici limitis, & Iulij Tryphonis oriẽtalis limitis, & Crinitì Illyriciani limitis & Thracij, & Fuluij Boij Rhetici limitis ducum, ut uenire in dubium non possit, limitis, non militis esse legendum. sed & imperator Rheticũ limitem agnoscit: unde & limitanei milites, qui limites tuerentur imperij. Cæterũ & Ripariensés hac forma, seu ripariolì dicti uideri possint, qui fluuiorum ripas obseruarent, quo uerbo recentiores scriptores scatent. *Riparienses* *Limitanei* *Ririoli*

EGNATIVS LECTORI.

OST absolutas obseruationes, cum quędā amici admonuissent minus diligenter animaduersa, quædam mihi inter legendum occurrissent, uti fit, accuratiore studio cognita, subnectere illa uisum est operępreciū fore, uti quam animi propensionem literas iuuandi ab primis annis citra omnem ambitionem semper hausi, eam perpetuo tenore ingrauescente etiam ætate retineam. Nec sanè aut nunc me pudeat, aut in posterum unquam pudebit, dum prodesse multis possum, etiam culpam prodere meam, quā nec alijs occupationibus, nec festinationi etiam librariorū imputem. homo, inquit ille, sum, nec humanitatis aleam reformido: & alioqui cur mea me delectēt mala, fallant'ue potius, quàm ipse per me sapiam? aut cur alienam condemnationem expectem, quàm ipse exceptione reijcere habeam (nisi si quis iniquo etiā iudici causam approbaturum se suam speret: uerum hoc uix unus Scipio inter tot secula sperauit. Ipse igitur ego & quædam simul amplio, nec quid sequar, satis exploratū adhuc habeo, cum præsertim scriptores hi multa innouata retineant, quæ fortunæ magis, quàm diligentiæ sit inuenisse. Quare cum in bonum culpa hæc cesserit, ignoscant quæso mihi, qui sciant in homine multo minus mirum esse nescisse quædam, quàm uni constare omnia. Cōsulant se singuli, & suo se (quod aiunt) modulo metiatur quisq;: haud sanè tam acerbe alienā negligentiam incessat, qui suæ sibi conscius esse uelit. Vale.

EX ADRIANO

IN fronte ubi apud Italiam Scipionum temporibus resedisse Adriani maiores scriptum est, tu Italicam repone: unde paulo pôst Italici dicti, quibus delectū detrectantibus uehementissime iratum Adrianum dicat, cum de Italis interim intelligendū scripserim, qui Hispaniæ ciuitates incolerent. ab hac urbe Sillius etiam (ex ea enim oriundus erat) Italici cognomentum retulit.

EX PIO

LEgatum pœnæ causa. Alciatus meus iurisconsultus celebris, alium huius sanctionis sensum existimat. Credit enim de legato intelligi, cui pœnā testator ascripserit, nisi hæres id præstitisset.

EX ANTONINO PHILOSOPHO

ET Seuerum turmis equitum Romanorū iam COS. designatum creauit. Tu VI uirum, id est, seuirum restitue. unde & seuirales ludi paulo pôst dicātur. VI uirorum autē in monimentis, marmoribusq; ueteribus mētio fit, ea præsertim tabula, quæ Mediolani in Ambrosij fano spectatur. hoc nos Alciatus Mediolanēsis primæ nobilitatis admonuit: quem propter morum suauitatem & singularē eruditionem plurimū colo.

EX COMMODO

GAneas semper in palatinis dieb⁹ fecit. tu eodē autore ędibus pro dieb. lege. Quid si Pactumeiū pro Pactuleio legas? Horatio in epodis & iurecōsultis autoribus.

EX HELIOGABALO

NOn ignorādum & illud, uetera multa nomismata extare, quæ Alegabalum semper præ se ferant.

Annotationum Ioannis Baptistæ Egnatij Veneti in Aelium Spartianum, Lampridium, & cæteros, finis.

GRAECI VERSVS AC DICTIONES

IN LATINVM PER IOANNEM BAPTISTAM.

Egnatium Venetum translate, ut iunioribus consulatur.

EX IVLIO CAESARE

Καὶ σὺ τέκνον. Et tu fili.

EX AVGVSTO

Σπεῦδε βραδέως. Festina tarde. uel, quod uno uerbo exprimetur, Matura.

ἀσφαλὴς γάρ ἐστιν ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης.

Tutus enim est melior, quàm temerarius imperator.

αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τε μένειν ἄγονός τ' ἀπολέσθαι.

O utinam quàm debui, & sine uxore esse, & sine liberis perisse. Δωδεκάθεος. Duodenarij dij.

δυσφημίαν malam ominationem. κτίστην conditorē.

κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

Conditoris sepulchrum ardens conspicio.

ὁρᾷς φάεσσι μασγαβᾶν τιμώμενον.

Vides luminibus honestatum Masgaban.

Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς τι ποιεῖτε.

Date plausum, & uos omnes letabundi aliquid facite.

εὐθανασίαν. Facillimam mortem & paratissimam.

EX TIBERIO

Ἐμοὶ καὶ ταῖς μούσαις στρατηγῶν.

Mihi & musis rem gerens militarem.

Νομιμώτατε. dux optime ex maiorum institutis.

Καὶ τοσαύτην ῥαθυμίαν στρατευόμενον.

Et in tantum militiem desidiam exercitum ductantem.

τούτου δ' ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ περὶ οἶδε νοῆσαι,

Hoc comite, & ex media flamma ambo reuertamur, quando etiam atque etiam sapit.

ἔμβλημα. interpositum & interiectum.

EX CALIGVLA

Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.

Vnus imperator sit, unus rex.

Εἰς αἶαν Δαναῶν πέρα σε.

In terram Graeciam transmittam te.

ἀδιατρεψίαν. uigiditatem, ac toruitatem. Codices habuere Graecū hoc uerbum, quod & restituendū nostris arbitror, & latinū suppositum inuerecundiam eradendum.

EX CLAVDIO

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

Felicibus & trimestres filij.

ἄρτιος ὁλόκληρος. perfectus & absolutus.

ἠλαττῶσθαι. imminutum.

καὶ βεβλάφθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα. & corruptū, quam ad corporis tum ad animi perfectionem.

τὰ τοιαῦτα σπαράττειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθότι.

Huiusmodi lacerare, & subsannare solitis.

μὴ πρὸ ὑποκείμενον ἡμῖν. non ante nobis propositū.

Minus μετεώροις. Minus stolide.

ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖς σπουδαίοις λίαν.

Male agit ualde in ijs, quae ad studia.

ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. eius animi indoles egregia.

ἀσαφῶς. obscure. σαφῶς. aperte.

καὶ σὺ γέρων εἶ καὶ μωρός. & tu senex es & stultus.

μωρῶν ἐπανάστασις. stultorum resurrectio.

μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. stoliditatē & hebetudinē.

λογιώτατος. maxime rationis capax.

ἄνδρα ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπαίνῃ.

Virum ulcisci, quum prior ille iniuriam intulerit.

τυρρηνικῶν. Tyrrhenicam historiam.

καρχηδονικῶν. Carthaginensium gesta.

ὁ ἔρως δ' ἐπείγεται. amor impellit.

EX NERONE

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

Me mortuo terra igne pessum eat.

ἐμοῦ ζῶντος. me uiuente.

Νέρων, ὀρέστης, ἀλκμαίων μητροκτόνοι,

Νεόνυμφον νέρων ἰδίαν μητέρα ἀπέκτεινε.

Nero, Orestes, Alcmaeon matricide,

Nouam nuptam Nero matrem propriam interfecit.

νεόνυμφος νέρων. sponsus Nero.

ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ.

Bene ualeas pater, bene ualeas mater.

τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει.

Exiguam artem omnis terra nutrit. Vt ridendi sint, qui filiolum interpretentur. Sed de illis hactenus.

θανεῖν μ' ἀνώγει σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

Mori me iubet uxor, mater, pater.

οὐ πρέπει νέρωνι, οὐ πρέπει. νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις, ἄγε ἔγειρε σεαυτόν. Non decet Neronē, non decet uigilandum est, age, excita teipsum.

ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει.

Equorum citatorum aures circumsonat strepitus.

EX SERGIO GALBA

Καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ.

Et tu fili imperium nostrum degustabis.

ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν.

Adhuc mihi robur est firmum.

EX OTHONE

Τί γάρ μοι καὶ τοῖς μακροῖς ἀσύλοις;

Variat haec lectio, omnes enim codices hoc preferunt.

Id est, Quid mihi & longis asylis?

Legerim autem ipse in hunc modum:

τί γάρ με δεῖ, καὶ τοῖς μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν;

Id est, Quid necesse est & me longis tibijs insonare?

EX VESPASIANO

Καλῶς τελωνήσαντι. bene publicum exercenti.

μακρὰ βιβὰς κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος.

Et longum incedens quassans ingentem hastam.

ὦ λάχης λάχης, ἐπὰν ἀποθάνῃς αὖθις, ἐξ ὑπαρχῆς εἰρήσῃ κήρυλος. O Laches Laches, quum rursus morieris, iterum Cerylus diceris.

EX DOMITIANO

Μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις; an & tu uxorē ducere uis?

οὐχ ὁρᾷς οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε.

Non uides quàm pulcher ego & magnus.

ἔσται πάντα καλῶς. erunt omnia bene.

FINIS

ILLVSTRISSIMO SAXONIAE DVCI FRIDERICO, PRINCIPI ELECTORI [redacted] S. D.

RERVM preciosarum etiam minutias magno uidemus æstimari princeps illustrissime. nam gemmarij uulgò lapillorũ quorundã frustula pluris indicant, quàm quosdam integros lapides. Nec mirum, cum res ex uirtute, non ex mole sit æstimanda. Atq; accidit quidem ut res minutæ maioribus nonnunquam multis modis antestent. Gemmis enim quid magis pusillum? & tamen de harum uiribus ac insignibus precijs miranda sunt in literis prodita. Cum itaq; mecum diu cogitarem, an Velleium Paterculum, autorem eximium & ueterem, sed semilacerum tuæ Celsitudini cõuenienter dicare possem, cui sciebã absolutissima quæq; nuncupari debere, tandem persuasit me Vellei dignitas & excellentia, ut tam insigneis reliquias eloquentissimi scriptoris tibi potissimum elegantiorum studiorum Germanico Mecœnati inscriberem. Accessit etiã alia ratio, quòd Georgius Spalatinus, uir eximie literatus & candidus, quo tua sublimitas ministro sacrorũ & à consilijs utitur, abhinc quatuor annos, cum intellexisset me quædam historiarũ fragmenta reperisse, statim per literas rogauit, ut illas descriptas istuc mitterem, quo possent in bibliotheca tua reponi, quam ut audio paras insignem bonis autoribus undecunq; conuectis referciendam. In qua re tua Celsitudo ueterũ quorundam Principum laudem æmulatur, qui non minorem gloriam instructis bibliothecis sunt consecuti, quàm alij conditis urbibus. Ac solent quidem montibus arces incomparabili sumptu imponi, quæ toti regioni possint esse præsidio, dum quàm longissime hostes arcẽtur: id quod nec tua Celsitudo negligit, tot propugnaculis uel à fundamento excitatis, uel in meliorem faciem restitutis. At quanto melius est bibliothecas optimis impletas libris, Musis dedicare, quibus nullum certius præsidium abigendæ procul inscitiæ teterrimi illius mortalium hostis? Enimuero nobis hactenus magis defuerunt libri quàm ingenia, de bonis libris loquor, non tam prophanis quàm sacris. Qui ut proximis annis prodire cœperũt, dij boni ꝙ statim retrocessere lucifugæ Sophistarum phalanges, splendorem emergentis ueritatis ferre nõ ualentes: ut qui in tenebris humanarum traditionũ uelut noui quidam Platonici specus habitatores per omnem uitam fuerint uersati. Itaq; excelsissime Princeps de Velleio tantum accipe, quantum nobis non inuidit uetustas, non indignum cui in bibliotheca illa tua uel primũ locum tribuas. Describit is res Romanas castissimo stilo per epitomen ab urbe condita ad suam usq; ætatem, hoc est, tẽpora Tiberij Cæsaris: nam sub hoc floruit, ut in uita annotauimus. Meminit quorundã, quæ nullorũ sunt prodita literis, saltem qui hodie extẽt: qualis est deletarum cum Varo legionum Arminio duce historia, & quæ de Maroboduo Marcomanorum rege scribit, haud dubie tuæ Celsitudini tanto gratiora futura, quanto minus etiam doctissimis uiris hactenus fuere cognita. nam prioris rei tantum in transcursu meminit Florus. Tanta autem facundia his referendis utitur, ut quemadmodum ipse Cæsari proximum à Tullio locum tribuit, sic eum Cæsari parem faciã, aut saltem proximo statuã loco. Quòd si integer extaret, & à mendis purus, haud ambigerem quin doctissimus quisq; meo subscriberet iudicio: nũc quando mendis uitio uetustatis non caret, aliena culpa dignitatem æstimationis apud quosdam forsan amittet. Equidem ab hinc annos ut puto quinq;, cum primum hunc in Murbacensi bibliotheca reperissem, & uiderem tam prodigiose corruptum, ut omnia restituere nõ foret humani ingenij, properanter ac infeliciter ab amico quodam descriptũ, premendum planè censebam donec melioris nobis codicis fieret copia, quẽ acceperam haberi Mediolani, inuentum olim à Georgio Merula. Verum dum frustra iam treis annos expectamus, interim doctissimus quisq; mecũ expostulat, cur tam insignem autorem studiosis communicare tamdiu differam. Addunt conuicia quidam, dictitantes illum in

hoc à me premi, ut olim alienum opus tanquam ingenij mei foeturam gloriabundus in publicum emittam. Proinde nunc edidimus omnium eruditorum uotis expetitum, & antè promissum, ne studiosos diutius huius desiderio maceremus. Quod nullam sanè ob causam serius factum est, quàm ut sincerior exiret. Sed nimium moror Celsitudinem tuam, lege & amplectere candidissimū scriptorem Velleium. Bene uale Heros illustrissime, & bonis literis fauere perge, Selestadij. Sexto Id. Decemb. An. M.D.XX.

VITA VELLEII PATERCVLI

PER [redacted].

DIFFICILE est Vellej uitam describere, cùm nullus scriptorum, quod sciam, huius meminerit, uno Tacito dempto, qui in libro tertio P. Velleium præsidem exercitus Philippopolim Thraciæ urbem ab obsidione liberasse scribit, de hoc nostro haud dubie loquēs. Cogimur itaq; sequi coniecturas. Atq; in primis mihi fit probabile, eum Romæ natum, patre equestris ordinis, qui fuerit aliquando præfectus equitū sub Augusto. nam scribit ipse in posteriori libro sub finē, se missum in Germaniā cum Tiberio protinus ab adoptione, præfectum equitum, successorem officij patris sui. Quo loco uitæ suæ rationem exponens, docet se tribunatu castrorum antè functū, militem factum Tiberij Cæsarij in Germaniam proficiscentis, ac per nouem cōtinuos annos, aut præfecti, aut legati munere fuisse semper insignem. Ipse propemodū initia stipendiorum suorum fecit Tribunus militum in Syria, hunc militiæ gradum ante P. Vinicio & P. Silio Coss. auspicatus. Quam rem his ipse uerbis narrat: Quod spectaculum sub initia stipendiorum meorum Tribuno militum mihi uisere contigit, quem militiæ gradum ante sub patre tuo M. Vinici & P. Silio auspicatus in Thracia Macedoniaq; mox Achaia Asiaq;, & omnibus ad orientem uisis prouincijs & ore atq; utroq; maris Pontici latere, haud iniucunda tot rerum, locorum, gentium, urbium recordatione perfruor. Maiores Vellej fuisse Campanos quibusdam argumētis adducor ut credam. Ipse meminit C. Vellej aui sui, qui Pompej Marciq; Bruti ac Tyronis præfectus fabrū iam grauis ætate, sibi uim attulit, cum abiret Neapoli Tiberius Nero. Meminit & Minatij Magij ataui sui Asculanensis, qui nepos fuit Decij Magij, Campanorum principis celeberrimi fidelissimiq; uiri. Non præterit Capitonem patruum suum, uirum ordinis senatorij, qui Agrippæ subscripsit in C. Cassium. Fratrem habuit Magium Celerem, cuius præcipua opera Tiberius est usus in bello Dalmatico, in quo ille legatū egit, amplissimis deinde honoribus à triumphante Cæsare donatus. Eum, inquit, triumphum (is fuit Dalmaticus) mihi fratriq; meo inter præcipuos præcipuisq; donis adornatos uiros comitari contigit. Cæterum honores ipse suos quos uirtutibus emeruit, non tacet, cum inquit: Habuit in hoc quoq; bello (de Pannonico loquitur) mediocritas nostra speciosi ministri locum. Finita equestri militia designatus Quæstor, necdum senator æquatus senatoribus etiam designatis tribunis plebis, partē exercitus ab urbe traditi ab Augusto, perduxi ad filium eius. In quæstura deinde remissa sorte prouinciæ legatus eiusdem ad eundem missus &c. Vtinam autem extaret iustū illud opus, in quod multa dicenda reseruat, hic festinans, & uelut res in transitu tantum indicans. Promisit etiam de bello Pannonico iusta uolumina ordine omnia narraturus: sed addit, ut spero. Proinde conijcimus eum tale quid meditantem morte fuisse sublatum, quæ plerunq; gaudet res præclaras impedire. Alioquin non taciturus erat Fabius, historicos utriusq; linguæ censens, quem miror huius operis ad M. Vinicium nō meminisse Sed genera tantum ille degustauit, nō excussit bibliothecas, id quod ipse ingenue de se testatur. Meo sanè iudicio nulli secundus est Velleius inter Latinos, tam est castus ac nitidus in dicendo, mira stili iucunditate ac clarissimo candore præditus, quas dotes T. Liuio Fabius assignat. Quòd si modus huius operis cōciones recepisset, clarius haud dubie declarasset eloquentiā suam, cuius tamen hic satis abunde documentum dedit.

Nam

Nam quid illa digressiuncula, qua in M. Antoniū Ciceronis iugulatorem exclamat, uel ornatius, uel grauius, uel acutius? Tractandorum affectuum dubio procul egregie peritus fuit. Iam ut constet quisnam M. iste Vinicius fuerit, cui suam historiam inscripsit Velleius, adscribam Taciti uerba ex quinto libro historiæ Augustæ. Vinicio oppidanum, inquit, genus. Callibus ortus, patre atq; auo consularibus, cætera equestri familia erat, mitis ingenio & comptæ facundiæ. Huic Iuliam neptem suā Germanico genitam Tiberius Cæsar copulauit. Hæc ille. Fuit itaq; progener Tiberij Cæsaris, quos ille quatuor habuit, Hunc & Gn. Domitium, Cassium Longinum, & Rubellium Blandum. M. Vinicij meminit etiam Seneca. An uero non est immortalitate donare, semper uicturum opus inscribere cuipiam? Reuiuiscit nunc cum Velleio M. Vinicius, cuius nomen ex hominū memoria nemo delebit, quandiu supererunt Velleij monimenta, etiam si illum Tacitus nullus prædicasset. Paterculorū nomen apud Romanos antiquum est. Sulpitiæ Paterculi filiæ meminit Liuius. Selestadij, Idibus Decemb. Anno, millesimo quingentesimo uigesimo.

[redacted] LECTORI S.

APPARET Velleium ab urbis primordio Romanam historiam omnem admirabili compendio duobus uoluminibus fuisse complexum, etiā antiquioribus aliarum nationū gestis, præsertim in huius prioris libri initio fineq; perq; eleganter admixtis. Quorum uoluminum prius hoc acephalon est, adeo non cæteris tantū rebus, uerum etiam bonis autoribus, iniuria uetustatis cuncta absumentis officere solet, ut quemadmodum Ausonius cecinit, Monimenta fatiscunt, Mors etiam saxis nominibusq; uenit: nos dicere possimus, Mors etiam scriptis, carminibusq; uenit. Quanquā puto magis hominum incuriam accusandam, q̃ ipsam uetustatem. Poterant exemplaria ætatis uitio obsolescentia describi, poterant uitis instar ob senium iamiam emoriturae per nouas propagines restitui, si fuissent quos huius rei cura tetigisset. Et certe fuerūt, qui tametsi parum docti, præstiterunt tamen quod potuerunt: quibus habendam gratiam censeo, quòd horum saltem opera qualicunq; miseras bonorum autorum reliquias licet mendosissime exceptas, conseruatas uideamus, si modo conseruari est, tam deprauate esse descriptum. Vtinam uero quidam autores extarent, quamlibet mendose scripti: possent in illis multa restitui per uiros eruditos, ac iudicio præditos. Egregie sudatum est in hac parte à Benedictinis olim, in asseruandis inquam ueterum monimētis. At postquàm prochotyranni isti irrepserunt, conspiratū est in ueteres autores, ut istorum somnia mundo cōmodius obtrudi possent. Sed hæc ἀπροσδιόνυσα uideri queāt, cùm de Velleio potius sit habendus sermo. Scribit is sub finem huius libri, statuisse se priorem huius uoluminis, posterioremq; partem non inutili rerum notitia in artum contracta distinguere. Proinde quemadmodum illic in fine refert, quę post Romam à Gallis captam deductæ sint coloniæ iussu senatus, & quo tempore: sic in hoc fragmento prioris libri, compendio quodam describit, Primum, quam quisq; ciuitatem ex Heroibus illis qui Troiam obsederant confecto iam bello condiderit, quam'ue occuparit insulam, Deinde res per illam ætatē gestas, de Pelopidis, Heraclidis, Atheniensibus, Peloponnesiis, Tyrijs, Achæis, Pelasgis, Lacedæmonijs, Chalcidensibus, qui nouas urbes uel extruxerint, uel in alias regiones commigrarint multa recensens. Id quod Strabo quoq; solet indicare, nec omittit Liuius, & huius abbreuiator Florus. Verum ut intelligas huius fragmenti initium, loquitur de Pyliorum exercitu, qui cum disiectis tempestate nauibus, ducem suum Nestorem amisissent, Metapontū condiderunt. Potes conijcere lector, huic operi præfationem suam deesse, bellam hauddubie & elegantem. Sed iam lege Velleium, & nostris laboribus gratus esto.

C. VELLEII PATERCVLI HISTORIAE ROMANAE AD M. VINICIVM COS. PRIVS VOLVMEN, SED ACEPHALON.

EMPESTATE distractus à duce suo Nestore, Metapontum condidit. Teucer nō receptus à patre Telamone, ob segnitiam non uindicatæ fratris iniuriæ, Cyprū adpulsus, cognominem patriæ suæ Salamina constituit. Pyrrhus Achillis filius Epirum occupauit. Philippus Ephyram in Thesprotia. At rex regū Agamemnon tēpestate in Cretam insulam reiectus, tres ibi urbes statuit, duas à patriæ nomine, unam à uictoriæ memoria, Mycenas, Tegæam, Pergamū. Idem mox scelere patruelis fratris Aegisti hęreditariū exercētis in eum odiū, & facinore uxoris oppressus, occiditur. Regni potit Aegistus per annos VII. Hunc Orestes matremq; socia cōsiliorū omniū sorore Electra, uirilis animi fœmina, obtruncat. Factū eius à dijs comprobatū spacio uitæ & felicitate imperij apparuit: quippe uixit annis XC. Regnauit LXX. qui se etiā à Pyrrho Achillis filio uirtute uindicauit. nā quòd pactæ eius Menelai atq; Helenæ filiæ Hermiones nuptias occupauerat, Delphis cum interfecit. Per hæc tempora Lydus & Tyrrhenus fratres, cū regnarent in Lydia, sterilitate frugū compulsi, sortiti sunt uter cū parte multitudinis patria decederet. Sors Tyrrhenū contigit: peruectus in Italiā, & loco & incolis, & mari nobile ac perpetuum à se nomen dedit. Post Orestis interitū, filij eius Penthelus & Tisamenus regnauere triennio. Tum ferè anno octogesimo post Troiam captā, centesimo & uigesimo quàm Hercules ad deos excesserat, Pelopis progenies, quæ omni hoc tempore pulsis Heraclidis Peloponnesi imperiū obtinuerat, ab Herculis progenie expellit. Duces recuperandi imperij fuere, Teminus, Cresphontes, Aristodemus, quorū atauus fuerat. Eodem fermè tempore Athenæ sub regibus esse desierunt, quarū ultimus rex fuit Codrus Melanthi filius, uir non prætereundus: quippe cū Lacedæmonij graui bello Atticos premerent, respondissetq; Pythius, quorū dux ab hoste esset occisus, eos futuros superiores, deposita ueste regia, pastoralem cultū induit: immixtusq; castris hostium de industria, imprudenter rixam ciens interemptus est. Codrū cum morte æterna gloria, Athenienses secuta uictoria est. Quis eum nō miret, qui his artibus mortem quæsierit, quibus ab ignauis uita quæri solet. Huius filius Medon primus Archon Athenis fuit. ab hoc posteri apud Atticos dicti Medontidæ: sed hi insequētesq; Archontes usq; ad Charopem dum uiuerent, eum honorem usurpabant. Peloponnesij digredientes finibus Atticis, Megaram mediā Corintho Athenisq; urbem cōdidere. Ea tempestate & Tyria classis plurimū pollens mari in ultimo Hispaniæ tractu, in extremo nostri orbis termino insulā circumfusam Oceano, perexiguo à continenti diuisam freto, Gadeis condidit. Ab ijsdem post paucos annos in Africa, Vtica cōdita est. Exclusi ab Heraclidis Orestis liberi, iactatiq; cum uarijs casibus tum sæuitia maris quintodecimo anno sedem cepere circa Lesbum insulam. Tum Græcia maximis cōcussa est motib. Achæi ex Laconica pulsi, eas occupauere sedes, quas nunc obtinent. Pelasgi Athenas commigrauere. Acerq; belli iuuenis nomine Thessalus, natione Thesprotius, cū magna ciuium manu eam regionem armis occupauit, quæ nunc ab eius nomine Thessalia appellatur, ante Myrmidonum uocitata ciuitas. Quo nomine mirari conuenit eos, qui Iliaca cōponentes tempora de ea regione ut Thessalia cōmemorāt. quod cum alij faciant, Tragici frequentissime faciunt, quibus minime id concedendū est: nihil enim ex persona poetæ, sed omnia sub eorū qui illo tēpore uixerunt, dixerūt. quòd si quis à Thessalo Herculis filio eos appellatos Thessalos dicet, reddenda erit ei ratio, cur nunquam ante hūc insequentē Thessalū, ea gens id nominis usurpauerit. Paulo ante Aletes sextus

tes sextus ab Hercule Hippotis filius, Corinthũ quæ antea fuerat Ephyre, claustra Pe
loponnesi continentem, in Isthmo condidit. Neq; est quod miremur ab Homero no-
minari Corinthũ: nam ex persona poetæ & hanc urbem & quasdam Ionum colonias,
ijs nominibus appellat, quibus uocabantur ætate eius, multo post Ilium captum con-
ditæ. Athenienses in Eubœa Chalcida & Eretriã colonis occupauere. Lacedæmonij
in Asia Magnesiã. Nec multo post Chalcidenses orti, ut prędiximus, Atticis, Hippo-
cle & Megaltene ducibus, Cumas in Italia condiderunt. Huius classis cursum esse di- Cumæ
rectum alij columbæ antecedentis uolatu ferũt, alij nocturno æris sono, qualis Cerea-
libus sacris cieri solet. Pars horum ciuium magno post interuallo Neapolim cõdidit. Neapolis
Vtriusq; urbis eximia semper in Romanos fides, facit eas nobilitate, atq; amœnitate
sua dignissimas. Sed alijs diligentior ritus patrij mansit custodia. Cumanos Osca mu-
tauit uicinia. Vires autem ueteres earum urbiũ, hodieq; magnitudo ostentat mœniũ.
Subsequenti tempore magna uis Græcę iuuentutis, abundantia uirium, sedes quæri-
tans, in Asiam se effudit. nam & Iones duce Ione profecti Athenis, nobilissimam par- Iones
tem regionis maritimæ occupauere, quæ hodieq; appellatur Ionia, urbesq; cõstituere
Ephesum, Miletum, Colophona, Prienen, Lebedum, Myuntem, Erythram, Clazo-
menas, Phocæam, multasq; in Aegæo atq; Icario occupauere insulas, Samum, Chiũ,
Andrum, Tenum, Parum, Delum, aliasq; ignobiles. Et mox Aeolij eadem profecti
Græcia, longissimisq; acti erroribus non minus inlustres obtinuerunt locos, clarasq;
urbes condiderunt, Smyrnam, Cymen, Antissam, Myrinam, Mytilenemq;, & alias
urbes quæ sunt in Lesbo insula. Clarissimum deinde HOMERI inluxit ingenium, Homerus
sine exemplo maximum, qui magnitudine operis & fulgore carminum solus appella-
ri poeta meruit, in quo hoc maximum est, quod neq; ante illum quem ille imitaretur,
neq; post illum qui eum imitari posset inuentus est. neq; quenquam alium cuius ope-
ris primus autor fuerit in eo perfectissimum præter Homerum & Archilochum repe
riemus. Hic longius à temporibus belli, quod composuit, Troici, quàm quidam ren-
tur, abfuit. nam fermè ante annos DCCCCL. floruit, intra mille natus est. Quo no-
mine non est mirandum quod sæpe illud usurpat. hoc enim ut hominum, ita secu-
lorum notatur differentia. quem si quis cæcum genitum putat, omnibus sensibus or- Homerus non
bus est. Insequenti tempore imperium Asiaticum ab Assyrijs qui id obtinuerãt annis fuit cæcus
MLXX. translatum est ad Medos, ab hinc annos fermè DCCLXX. quippe Sarda-
napalum eorum regem mollitijs fluentem, & nimium felicem, malo suo, tertio & trice
simo loco ab Nino & Semiramide, qui Babylona condiderant, natum, ita ut semper
successor regni paterni foret filius, Pharnaces Medus imperio uitaq; priuauit. Ea æta-
te clarissimus Graij nomĩs Lycurgus Lacedæmonius, uir generis regij, fuit seuerissi- Lycurgus Lacedemonius
marum iustissimarumq; legũ autor, & disciplinæ conuenientissimæ uir, cuius quan-
diu Sparta diligens fuit, excelsissime floruit. Hoc tractu temporũ ante annos quinq;
& sexaginta quàm urbs Romana conderetur, ab Elissa Tyria, quam quidam Didõ
autumant, Carthago conditur. Circa quod tempus Caranus, uir generis regij, sextus
decimus ab Hercule, profectus Argis regnum Macedonię occupauit, à quo Magnus
Alexander cum fuerit septimus decimus, iure, materni generis Achille autore, paterni
Hercule gloriatus est. Aemylius Sura de annis Po. Romani. Assyrij principes om-
nium gentiũ rerum potiti sunt. Deinde Medi; Postea Persę, deinde Macedones. Exin
de duobus regibus Philippo & Antiocho, qui à Macedonibus oriundi erant, haud
multo post Carthaginem subactã deuictis, summa imperij ad Po: Romanũ peruenit.
Inter hoc tempus & initiũ Nini regis Assyriorum, qui princeps rerum potitus, inter-
sunt anni MDCCCC. XCV. Huius temporis æqualis HESIODVS fuit, circa CXX. Hesiodus
annos distinctus ab Homeri ætate, uir perelegantis ingenij, & mollissima dulcedine
carminum memorabilis: ocij, quietisq; cupidissimus, ut tempore tanto uiro, ita ope-
ris autoritate proximus, qui uitauit ne in id quod Homerus incideret, patriamq; & pa
rentes testatus est: sed patriam (quia multatus ab ea erat) contumeliosissime. Dum in
externis moror, incidi in rem domesticã, maximiq; erroris, & multum discrepantem
autorum opinionibus. nam quidam huius temporis tractu aiunt à Tuscis Capuã No-
lamq; conditã ante annos ferè DCCCXXX. quibus equidem adsenserim. sed Marcus

Cato quantũ differt? qui dicat Capuã ab eisdem Tuscis conditã, ac subinde Nolã: Ste tisse aũt Capuam anteq̃ à Romanis caperet, annis circiter CCLX. quod si ita est, cũ sint à Capua capta anni CCXL, ut cõdita est anni sunt ferè D. Ego pace diligentiæ Catonis dixerim, uix crediderim tã mature tantã urbẽ creuisse, floruisse, cõcidisse, resurrexisse. *Ludicrum certamen Olympiorum* Clarissimũ deinde omniũ ludicrũ certamen & ad excitandã corporis animiq; uirtutẽ efficacissimũ Olympiorũ initiũ habuit autorem Iphitũ Elium. Is eos ludos mercatumq; instituit ante annos q̃ tu M. Vinici consulatũ inires DCCCXXIII. Hoc sacrũ eodẽ loco instituisse ferẽ abhinc annos fermè MCCL Atreus, cũ Pelopi patri funebres ludos faceret: quo quidẽ in ludicro omnis generis certaminũ Hercules uictor extitit. Tum Athe*Alcmæon* nis perpetui Archontes esse desierũt, cum fuisset ultimus Alcmæon, cœperũtq; in denos annos creari: quæ cõsuetudo in annos LXX. mansit, ac deinde annuis commissa *Charops* est magistratib. resp. Ex ijs qui denis annis præfuerũt, primus fuit Charops, ultimus *Erix* Erix. ex annuis primus Creon. Sexta Olympiade post duo & uiginti annos q̃ prima cõstituta fuerat, Romulus Martis filius ultus iniurias aui, Romã urbem Parilib. in Palatio condidit. à quo tẽpore ad uos COSS. anni sunt DCC. LXXXV. Id actũ post Troiam captam annis CCCCXXXVII. Id gessit Romulus, adiutus legionibus Latini aui sui. Li*Roma condita* benter enim his qui ita prodiderunt accesserim, cum aliter firmare urbem nouam tam uicinis Veientibus alijsq; Ethruscis ac Sabinis cum imbelli & pastorali manu uix potuerit, quanquam iam asylo facto inter duos lucos auxit. Hic centum homines electos appellatosq; Patres, instar habuit cõsilij publici. Hanc originem nomen Patriciorum habet. Raptus uirginum Sabinarum.

LECTORI S.

HIC Velleio nostro rursum atrox uulnus inflixit iniuria temporis, quod neq; Aesculapius, neq; Chiron medici illi Poetici, quamlibet à ueteribus egregie laudati, curare norint. Nam bonã operis partem hoc loco deesse nullus dubitabit. Porrò omnis medendi spes in integro sita est exẽplari: quale repertũ iam olim aiunt à Georgio Merula inter eos libros, de quorum ille inuentione magnopere gloriatur in Epistola quadam, quæ inter Politianicas legitur. Sed isti rumori fidem non habeo. Scilicet tantus uir nugas ædidisset (sic enim quasdam ueterũ grammaticorũ quisquilias ab illo publicatas non iniuria uocauero præsertim cum Velleio cõmissa) & hoc opus suppressisset nobis, unde plus ad illum gloriæ, & ad studiosos cõmodi rediturũ erat, quàm ex sexcentis istius generis grammaticorũ schedis. Nos hac æditione nostra, tametsi mutila, prouocabimus Italos, ut nobis quod nacti sumus in mediũ conferẽtibus, ipsi quoq; sua candide studiosis impertiãt. Sed de hac re plus satis iam loquuti sumus. Cæterum ut quasi uiam tibi sternamus ad sequentis Vellei aut fragmenti intelligentiam, quod in medijs fermè periodo sublatis anterioribus aliquot ternionibus abruptum est. In hac ultima prioris libri particula Velleius decursis antè cunctis historijs iam inde ab urbe condita, propemodum ad initiũ tertij belli Punici peruenit, quo Carthago fuit excisa. ante quod Macedonicũ geri cœptũ est: in quo P. Licinius Crassus, cui Macedonia decreta erat, contra Perseum regem pugnans, inferior discessit. Perseus uero perpendens inconstantiã fortunæ, tametsi uictor, æquam pacis cõditionem à Romanis accipere paratus erat. Iniquã Licinius obtulit, ut se uidelicet, suaq; senatui Romano dederet, quemadmodum refert Eutropius. Forsan igitur hic Velleij sensus fuerit, Perseus Macedonum rex conditionem pacis quam timuerat hostis expetit. Nisi de Gentio Illyriorũ rege loquatur, quem Perseus subegit: ut sit sensus, Gentius iniquã à Perseo conditionẽ quam timuerat hostis expetit. Neuter tamen mihi magnopere arridet. Sed fuit hic aliquid dicendum. At ridiculum est ibi tam anxie diligentem esse, ubi diligentia locũ non habet, uerũ sola diuinatio.

Perseus quam timuerat hostis expetit. Nam biennio adeo uaria fortuna cum COSS. conflixerat, ut plerunq; superior fuerit, magnamq; partem Græciæ in societatem suam perdu*Rhodij* ceret. Quin Rhodij quoq; fidelissimi ante Romanis, tum dubia fide, speculati fortu*Eumenes* nam, proniores regis partibus fuisse uisi sunt: & rex Eumenes in eo bello medius fuit animo, neq; fratris initijs, neq; suæ respondit consuetudini. Tum Senatus populusq; *L. Aemylius Paulus* Romanus, L. Aemilium Paulum, qui & Prætor & COS. triumphauerat, uirum in tantum laudandum, in quantum intelligi uirtus potest, COS. creauit, filium eius Pauli, qui ad Cannas q̃ tergiuersanter perniciosam Reip. pugnam inierat, tam fortiter in ea mortẽ obierat. Is Perseũ ingenti prælio apud urbem nomine Pydnam in Macedonia, fusum fugatumq; castris exuit, deletisq; eius copijs, destitutũ omni spe, coegit è Macedonia profugere: quam ille linquens in insulam Samothraciã profugit, templiq; se reli*Gn. Octauius* gioni supplicem credidit. Ad eum Gn. Octauius PR. qui classi præerat, peruenit, & ra*Anicius* tione magis q̃ ui persuasit, ut se Romanorũ fidei cõmitteret. Ita Paulus maximũ nobi*Gentius* lissimumq; regẽ in triumpho duxit: Quo anno & Octauij PR. naualis, & Anicij, regẽ Illyrio-

Illyriorũ Gentiũ ante currũ agentis, triũphi fuere celebres. Quàm sit adsidua eminẽtis fortunæ comes inuidia, altissimisq; adhæreat, etiam hoc colligi potest, quòd cum Anicij Octauijq; triumphum nemo interpellaret, fuere qui Pauli impedire obniterentur: *Triumphus Pauli.* cuius tantum priores excessit, uel magnitudine regis Persei, uel specie simulacrorum, uel modo pecuniæ, ut bis milies centies H—S ærario contulerit, & omnium anteactorum comparationem amplitudine uicerit. Per idem tempus, cum Antiochus Epiphanes, qui Athenis Olympicum inchoauit, tum regem Syriæ Ptolemæum puerum Alexandriæ obsideret, missus est ad eum legatus M. Popilius Lænas, qui iuberet incepto desistere: mandataq; exposuit, & regem deliberaturum se dicentem circumscripsit uirgula, iussitq; prius responsum reddere quàm egrederetur finito harenæ circulo. sic cogitationem regiam Romana disiecit constantia, obeditumq; imperio. *Antiochus Epiph. Ptolemæus. M. Popilius.* Lucio autẽ Paulo, magnæ uictoriæ compoti, quatuor filij fuere: ex ijs duos natu maiores, unum P. Scipioni P. Africani filio, nihil ex paterna maiestate præter speciem nominis uigoremq; eloquentiæ retinenti in adoptionem dederat, alterum Fabio Maximo. duos minores natu, prætextatos, quo tempore uictoriam adeptus est, habuit. *L. Aemylij filij* Is cum in concione extra urbem more maiorum ante triumphi diem, ordinem actorum suorum commemoraret, deos immortaleis precatus est, ut si quis eorum inuideret operibus ac fortunæ suæ, in ipsum potius sæuirent, quàm in Rempub. quæ uox ueluti oraculo emissa, magna parte eum spoliauit sanguinis sui. Nam alterum ex his quos in familia retinuerat liberis, ante paucos triumphi, alterũ post pauciores amisit dies. Aspera circa hæc tempora Censura Fuluij Flacci & Posthumij Albini fuit, quippe Fuluij Censoris frater, & quidem cõsors, Cn. Fuluius senatu motus est ab ijs Censoribus. Post uictum captumq; Perseũ, qui quadriennio post in libera custodia Albæ decessit, Pseudophilippus à mendacio simulatæ originis appellatus, qui se Philippum regiæq; stirpis ferebat, cum esset ultimæ, armis occupata Macedonia, adsumpti regni insignibus, breui temeritatis pœnas dedit: quippe Q. Metellus PR. cui ex uirtute Macedonici nomen inditum, præclara uictoria ipsum gentemq; superauit, & immani etiam Achæos rebellare incipientes fudit acie. *Pseudophilippus.* Hic est Metellus Macedonicus, qui porticus quæ fuere circundatæ duabus ædibus sine inscriptione positis, quæ nunc Octauiæ porticibus ambiuntur, fecerat: quiq; hanc turmam statuarum equestrium quæ frontem ædium spectant, hodieq; maximum ornamentum eius loci, ex Macedonia detulit, cuius turmæ hanc causam referunt. *Metel. Macedonicus.* Magnum Alexandrum impetrasse à Lysippo singulari talium autore operum, ut eorum equitum qui ex ipsius turma apud Granicum flumen ceciderant, expressa similitudine figurarũ, faceret statuas, & ipsius quoq; ijs interponeret. Hic idem primus omnium Romæ ædem ex marmore in ijs ipsis monumentis molitus, uel magnificentiæ, uel luxuriæ princeps fuit. Vix ullius gentis, ætatis, ordinis, hominem inueneris, cuius felicitatem fortunæ Metelli compares. Nam præter excellenteis triumphos, honoresq; amplissimos, & principale in Repub. fastigium, extentumq; uitæ spacium, & acreis innocenteisq; pro Repub. cum inimicis contentiones, quatuor filios sustulit, omnes adultæ ætatis uidit, omnes reliquit superstites, & honoratissimos: mortui eius lectum pro rostris sustulerunt quatuor filij, unus consularis & Censorius, alter Consularis, tertius Consul, quartus candidatus cõsulatus, quem honorem adeptus est. *Metelli felicitas* Hoc est nimirum magis feliciter de uita migrare, quàm mori. Vniuersale deinde (ut prædiximus) instincta in bellum Achaia, cum pars magna eiusdem Metelli Macedonici uirtute armisq; tracta erat, maxime Corinthijs in arma cum grauibus etiam in Romanos contumelijs instigantibus, destinatus ei bello gerendo COS. Mummius. *L. Mummius* Et sub idem tempus magis quia uolebant Romani quicquid de Carthaginiensibus diceretur credere, quàm quia credenda afferebantur, statuit senatus Carthaginem excidere. Ita eodem tempore P. Scipio Aemilianus, uir auitis P. Africani, paternisq; L. Pauli uirtutibus simillimus, omnibus belli ac togæ dotibus, ingenijq; ac studiorum eminẽtissimus seculi sui, qui nihil in uita nisi laudandum aut fecit, aut dixit, ac sensit, quem Paulo genitum, adoptatũ à Scipione Africani filio diximus, Aedilitatẽ petens COS. creatus est. *P. Scipio* Bellum Carthagini iam antè biennium à prioribus COSS. illatum, maiore ui intulit, cum antè in Hispania murali corona, in Africa obsidionali donatus esset: in Hispania

uero etiam ex prouocatione, ipse modicus uirium, immanis magnitudinis hostem interemisset: Eamq; urbem magis inuidia imperij, quàm ullius eius temporis noxiæ inuisam Romano nomini, funditus sustulit, fecitq; suæ uirtutis monumentū, quod fuerat aui eius clementiæ. Carthago diruta est cum stetisset annis DCLXVII. abhinc annos CCLXXVII. Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio coss. Hunc finem habuit Romani imperij Carthago æmula, cum qua bellare maiores nostri cœpere, Claudio & Fuluio coss. ante annos CCXCVI. quàm tu M. Vinici consulatum inires. Ita per annos CXV. aut bellum inter eos populos, aut belli præparatio, aut infida pax fuit. Neq; se Roma iam terrarum orbe superato, securam sperauit fore, si nomen usquam stantis maneret Carthaginis: adeo ODIVM certaminibus ortum ultra metum durat, & ne in uictis quidem deponitur: neq; ante inuisum esse desinit, quàm esse desiit. Ante triennium quàm Carthago deleretur, M. Cato perpetuus diruendæ eius autor, L. Censorino M. Manlio coss. mortem obijt. Eodem anno quo Carthago concidit, L. Mummius Corinthum post annos DCCCCLII. quàm ab Alete Hippotis filio erat cōdita, funditus eruit. Vterq; imperator deuictæ à se gentis nomine honoratus, alter Africanus, alter appellatus est Achaicus. Nec quisquam ex nouis hominibus prior Mummio cognomē uirtute partum uindicauit. Diuersi imperatoribus mores, diuersa fuere studia: quippe Scipio tam elegans liberalium studiorum omnisq; doctrinæ & autor & admirator fuit, ut Polybiū Panætiumq; præcellenteis ingenio uiros domi, militiæq; secū habuerit. Neq; enim quisquam hoc Scipione elegantius interualla negociorum ocio dispunxit, semperq; aut belli, aut pacis seruijt artibus. Semper inter arma ac studia uersatus, aut corpus periculis, aut animum disciplinis exercuit. Mummius tam rudis fuit, ut capta Corintho, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas, ac statuas in Italiā portandas locaret, iuberet prædici conducentibus, si eas perdidissent, nouas eos reddituros. Non tamen puto dubites Vinici, quin magis pro Repub. fuerit manere adhuc rudem Corinthiorum intellectum, quàm intantum ea intelligi: & quin hac prudentia, illa imprudentia decori publico fuerit conuenientior. Cum facilius cuiusq; rei in unum contracta species, quàm diuisa temporibus oculis animisq; inhæreat, statui priorem huius uoluminis, posterioremq; partem non inutili rerum noticia in artum contracta distinguere, atq; huic loco inserere, quæ quoq; tempore post Romam à Gallis captam deducta sit colonia, iussu senatus. Nam militarium & causa, & autores, & ipsarum præfulgent nomina. Huic rei per idem tempus ciuitates propagatas, auctumq; Romanum nomen communione iuris haud intempestiue subtexturi uidemur. Post septem annos quàm Galli urbem ceperunt, Sutrium deducta colonia est, & post annum Setina, nouemq; interiectis annis Nepe, deinde interpositis duobus & triginta Aricini in ciuitatem recepti. Abhinc annos autem CCCL. Sp. Posthumio, Veturio Caluino coss. Campanis data est ciuitas, partiq; Samnitium sine suffragio. Et eodem anno Cales deducta colonia. Interiecto deinde triennio, Fundani & Formiani in ciuitatem recepti, eo ipso anno, quo Alexandria condita est. Insequentibusq; coss. à Sp. Posthumio, Philone Publio censoribus, Acerranis data ciuitas. Et post triennium Tarracinam deducta colonia: interpositoq; quadriennio Luceria: ac deinde interiecto triennio, Suessa Aurūca, & Saticula Interamnaq; post biennium. Decem deinde hoc munere anni uacauerunt, tunc Sora atq; Alba deductæ coloniæ, & Carseoli post biennium. At quintum Fabio, Decio Mure quartum coss. quo anno Pyrrhus regnare cœpit, Sinuessam, Minturnasq; missi coloni, post quadriennium Venusiam: interiectoq; biennio M. Curio & Rufino Cornelio coss. Sabinis sine suffragio data ciuitas: id actum ante annos fermè CCCXX. At Cossam & Pæstum abhinc annos fermè trecentos, Fabio Dorsone, Claudio Canina coss. Interiecto quinquennio, Sempronio Sopbo, & Appio Cæci filio coss. Ariminum, Beneuentum, coloni missi: & suffragij ferendi ius Sabinis datum. At initio primi belli Punici Firmum & Castrum colonis occupata: & post annum Aesernia, postq; XXII. annos Aesulum & Alsium, Fregellæq; post biennium, proximoq; anno Torquato, Semproniōq; coss. Brundisium, & post triennium Spoletium, quo anno Floralium ludorum factum est initium. Postq; biennium deducta Valentia, & sub aduentum in Italiam Hannibalis Cremona atq; Placen

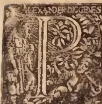
Margin notes: Carthago diruta. — M. Cato moritur. — L. Mummius Corinthum diruit. — Scipio. — Mummius — Coloniarum catalogus

Placētia. Deinde neq; dum Hannibal in Italia moratur, neq; proximis post excessum eius annis, uacauit Romanis colonias condere, cum esset in bello conquirendus potius miles, quàm dimittendus, & post bellum uires refouendæ magis, quàm spargendæ. Cn. autem Manlio Volsone, M. Fuluio Nobiliore coss. Bononia deducta colonia abhinc annos fermè CCXVII. & post quadriennium Pisaurum ac Potētia, interiectoq; triennio Aquileia & Grauisca, & post quadriēnium Luca. Eodem temporum tractu, quanquam apud quosdam ambigitur, Puteolos Salernumq; & Buxentum missi coloni, Auximum autem in Picenum abhinc annos fermè CLXXXVII. ante triennium quàm Cassius censor à Lupercali in palatiū uersus theatrum facere instituit, cui in demoliendo eximia ciuitatis seueritas & COS. Cepio restitere, quod ego inter clarissima publicæ uoluntatis argumenta numerauerim. Cassio autem Longino, & Sextio Caluino, qui Sallyes apud Aquas quæ ab eo Sextię appellantur deuicit, COSS. Fabrateria deducta est, abhinc annos fermè CLVII. Et post annum, Scylacium, Mineruium, Tarentum, Neptunia, Carthagoq; in Africa prima (ut prædiximus) extra Italiam colonia condita est. de Dertona ambigitur. Narbo autem Martius in Gallia M. Porcio, Q. Marcio COSS. abhinc annos circiter CLIII. deducta colonia est: post tres & uiginti annos in Baciennis Eporedia, Mario sexies Valerioq; Flacco COSS. Neq; facile memoriæ mandauerim, quæ, nisi militaris, post hoc tempus deducta sit. Cum hæc particula operis uelut formam propositi excesserit, quanquam intelligo mihi in hac tam præcipiti festinatione, quæ me rotæ proniue gurgitis ac uerticis modo, nusquā patitur consistere, penè magis necessaria prætereunda, quàm superuacua amplectenda: nequeo tamen temperare mihi, quin rem sæpe agitatā animo meo, neq; ad liquidum ratione perductam signem stilo. Quis enim abunde mirari potest, quòd eminentissima cuiusque professionis ingenia in eandem formā, & in idem artati temporis cōgruens spacium, & quemadmodum clausa capsa, alioq; septo diuersi generis animalia, nihilominus separata alienis, in unum quoq; corpus congregantur: ita cuiusq; clari operis capacia ingenia in similitudinem & temporum & profectuum semetipsa ab alijs separauerunt. Vna neq; multorū annorum spacio diuisa ætas, per diuini spiritus uiros, Aeschylum, Sophoclem, Euripidem, illustrauit Tragœdias: Vna priscam illam & Veterē sub Cratino, Aristophane & Eupolide Comœdiam: ac nouam Comicam Menandrus, æqualesq; eius ætatis magis quàm operis Philemon ac Diphilus, & inuenere intra paucissimos annos, neq; imitanda reliquere. Philosophorum quoq; ingenia Socratico ore defluentia omnium, quos paulo ante enumerauimus, quanto post Platonis Aristotelisq; mortem floruere spacio? Quid ante Isocratem? quid post eius auditores, eorumq; discipulos clarū in oratoribus fuit? adeo quidem artatū angustijs temporū, ut nemo memoria dignus alter ab altero uideri nequiuerint. Neq; hoc in Græcis quàm in Romanis euenit magis. Nam nisi aspera ac rudia repetas, & inuenti laudāda nomina, in Accio circaq; Romana Tragœdia est: dulcesq; Latini lepôris facetiæ per Cæcilium, Terentium ꝑ, & Afranium sub pari ætate nituerunt. Historicos, ut Liuium quoq; priorum ætati astruas, præter Catonem & quosdam ueteres & obscuros, minus LXXX. annis circundatum æuum tulit: ut nec poetarum in antiquius citeriusúe processit ubertas. At oratio ac uis forensis, perfectumq; prosæ eloquentiæ decus, ut idem separetur Cato (pace P. Crassi, Scipionisq; & Lælij, & Gracchorū, & Fannij & Ser. Galbæ dixerim) ita uniuersa sub principe operis sui erupit TVLLIO, ut delectari ante eum paucissimis, mirari uero neminem possis, nisi aut ab illo uisum, aut qui illum uiderit. Hoc idem euenisse grammaticis, plastis, pictoribus, scalptoribus, quisquis temporum institerit notis, reperiet, & eminentiam cuiusque operis artissimis temporum claustris circundatam. Huius ergo præcedentisq; seculi ingeniorum similitudines congregantis & in studium par, & in emolumentum, causas cum semper requiro, nunquā reperio, quas esse ueras confidam, sed fortasse ueri similes, inter quas has maxime. Alit æmulatio ingenia: & nunc inuidia, nunc admiratio incitationē accendit, naturaq; quod summo studio petitū est, ascendit in summum, difficilisq; in perfecto mora est. naturaliterq; quod procedere non potest, recedit. & ut primo ad consequendos, quos priores ducimus, accēdimur, ita ubi aut præteriri, aut æquari eos posse desperauimus, studium

cum

cum spe senescit, & quod adsequi non potest, sequi desinit, & uelut occupatam relinquens materiã, quærit nouam. præteritoq́; eo, in quo eminere non possumus, aliquid in quo nitamur, conquirimus. sequiturq́; ut frequens ac mobilis transitus maximum perfecti operis impedimentum sit. Transit admiratio ad conditionem temporum, & ad urbium. Vna urbs Attica pluribus annis eloquentiæ, quàm uniuersa Græcia, operibusq́; floruit, adeo ut corpora gentis illius separata sint in alias ciuitates, ingenia uero solis Atheniensium muris clausa existimes. Neq; ego hoc magis miratus sim, quàm neminem Argiuum, Thebanum, Lacedæmonium oratorem, aut dum uixit autoritate, aut post mortem memoria dignum existimatum. quæ urbes talium studiorum fuere steriles, ni Thebas unum os Pindari inluminaret. Nam Alcmana Lacones falsò sibi uindicant.

C. VELLEII PATERCVLI HISTORIAE ROMANAE POSTERIVS VOLVMEN AD M. VINICIVM CONSVLEM

POTENTIAE Romanorum prior Scipio uiam aperuerat, luxuriæ posterior aperuit: quippe remoto Carthaginis metu, sublataq́; imperij æmula, nõ gradu, sed præcipiti cursu à uirtute descitum, ad uitia transcursum: uetus disciplina deserta, noua inducta: in somnum à uigilijs, ab armis ad uoluptates, à negocijs in ocium conuersa ciuitas. Tum Scipio Nasica in Capitolio porticus, tum quas prædiximus Metellus, tum in Circo Cn. Octauius multo amœnissimam, moliti sunt: publicamq́; magnificentiã secuta priuata luxuria est. Triste deinde & contumeliosum bellum in Hispania duce latronum Viriatho secutũ est: quod ita uaria fortuna gestum est, ut sæpius Romanorũ gereretur aduersa. Sed interempto Viriatho fraude magis q̃ uirtute Seruilij Cœpionis, Numantinum grauius exarsit. Hæc urbs nunq̃ X. milib. plura propriæ iuuentutis armauit, sed uel ferocia ingenij, uel inscitia nostrorũ ducũ, uel fortunæ indulgentia, cũ alios duces, tum Pompeiũ magni nominis uirũ ad turpissima deduxit fœdera (hic primus è Pompeijs COS. fuit) nec minus turpia ac detestabilia Mancinum Hostilium COS. Sed Pompeium gratia impunitũ habuit, Mancinũ uerecundia: quippe non recusando perduxit huc, ut per Fecialeis nudus ac post tergũ religatis manibus dederetur hostibus: quem illi recipere se negauerunt, sicut quondam Caudini fecerunt, dicentes, publicam uiolationem fidei non debere unius sui sanguine. Immanem deditio Mancini ciuitatis mouit dissensionẽ: quippe Tib. Gracchus, Tib. Gracchi clarissimi atq; eminentissimi uiri filius, P. Africani ex filia nepos, quo Quæstore & autore id fœdus ictum erat, nunc grauiter ferens aliquid à se factum infirmari, nunc similis uel iudicij, uel pœnæ metuens discrimen, Tr. pl. creatus, uir alioqui uita innocentissimus, ingenio florentissimus, proposito sanctissimus, tantis deniq; adornatus uirtutibus, quantas perfecta & natura, & industria mortalis cõditionis recipit, P. Mutio Scæuola, L. Calpurnio COSS. abhinc annos CLXII. desciuit à bonis: pollicitusq́; toti Italiæ ciuitatem, simul etiam promulgatis Agrarijs legibus, omnibus statũ concupiscentibus, summa imis miscuit, & in præruptum atq; anceps periculũ adduxit Remp. Octauioq́; collegæ pro bono publico stanti, imperiũ abrogauit. Triumuiros agris diuidendis colonijsq́; deducendis, creauit se socerumq́; suum Consularẽ Appiũ & Gracchum fratrem admodum iuuenẽ. Tum P. Scipio Nasica, eius qui optimus uir à senatu iudicatus erat nepos, eius qui Censor porticus in capitolio fecerat filius: pronepos autẽ Cn. Scipionis celeberrimi uiri, P. Africani patrui, priuatusq́; & togatus, cum esset cõsobrinus Tib. Gracchi, patriã cognationi præferens, & quicquid publice salutare non esset, priuatim alienum existimans, ob eas uirtutes primus omniũ absens Pontifex Maximus factus est, cũ data læuo brachio togæ lacinia, ex superiori parte capitolij summis gradib. insistẽs hortatus est, qui saluam uellent

Marginal notes: Viriathus (beside "aduersa. Sed interempto Viriatho"); Numantia (beside "tinum grauius exarsit"); Tib. Gracchus (beside "uit dissensionẽ"); P. Scipio Nasica (beside "socerumq́; suum ... Tum P. Scipio Nasica").

uellent remp. se sequerentur. Tum optimates senatus, atque equestris ordinis pars melior & maior, & intacta perniciosis consilijs plebs, inruere in Gracchū stantem in area cum caeteruis suis, & concientem pene totius Italiae frequentiā. Is fugiens decurrensque cliuo Capitolino, fragmine subsellij ictus, uitam, quam gloriosissime degere potuerat, immatura morte finiuit. Hoc initiū in urbe Roma ciuilis sanguinis, gladiorumque impunitatis fuit. Inde ius ui obrutū, potentiorque habitus prior: discordiaeque ciuiū antea conditionibus sanari solitae, ferro dijudicatae: bellaque non causis inita, sed prout eorū merces fuit. Quod haud mirum est. Non enim ibi cōsistunt exempla unde coeperunt, sed quamlibet in tenuem recepta tramitem, latissime euagandi sibi uiam faciunt: & ubi semel recto deerratum est, in praeceps peruenitur. nec quisquā sibi putat turpe, quod alij fuit fructuosum. Interim dum haec in Italia geruntur, Aristonicus, mortuo rege Attalo, à quo Asia P.R. haereditati relicta erat, sicut relicta postea est à Nicomede Bithynia, mentitus regiae stirpis originem: armis eam occupat. Is uictus à M. Perpēna, ductusque in triūpho: sed M. Aquilio, capite poenas dedit, cum initio belli Crassum Mutianum, uirum iuris scientissimum, decedentem ex Asia Procōsulem interemisset. Et P. Scipio Africanus Aemylianus, qui Carthaginem deleuerat, post tot acceptas circa Numantiam clades, creatus iterum COS. missusque in Hispaniam, fortunae uirtutique expertae in Africa, respondit in Hispania: & intra annum ac treis menses quàm eò uenerat circundatam operibus Numantiam, excisamque aequauit solo. nec quisquam ullius gentis hominum ante eum clariori urbium excidio nomen suum perpetuae commendauit memoriae. quippe excisa Carthagine ac Numantia ab alterius nos metu, alterius uindicauit contumelijs. Hic, eum interrogāte Tribuno Carbone, quid de Tib. Gracchi caede sentiret, respondit: Si is occupandae Reip. animum habuisset, iure caesum. Et cum omnis concio acclamasset: Hostium (inquit) armatorū totiens clamore non territus, qui possum uestro moueri, quorū nouerca est Italia? Reuersus in urbem, intra breue tempus M. Aquilio, C. Sempronio COSS. abhinc annos CL. post duos consulatus, duosque triūphos, & bis excisos terrores Reipub. mane in lectulo repertus est mortuus, ita ut quaedam elisarum faucium in ceruice reperirentur notae. De tanti uiri morte nulla habita est quaestio: eiusque corpus uelato capite elatū est: cuius opera super totum terrarum orbem Roma extulerat caput: seu fatalem ut plures, seu conflatā insidijs, ut aliqui prodidere memoriae, mortem obijt. uitam certè dignissimam egit, quae nullius ad id temporis praeterquàm auito fulgore uinceretur. Decessit anno fermè LVI. de quo si quis ambiget, recurret ad priorem consulatum eius, in quem creatus est anno XXXVI. ita dubitare desinet. Ante tempus excisae Numantiae, praeclara in Hispania militia A. Bruti fuit, qui penetratis omnibus Hispaniae gentibus, ingenti ui hominū urbiumque potitus numero, aditis quae uix audita erant Galleci cognomē meruit. Et ante eum paucis annis tam seuerū illius Q. Macedonici in his gētibus imperium fuit, ut cum urbem Contrebiam nomine in Hispania oppugnaret, pulsas praecipiti loco quinque cohorteis legionarias eodem protinus subire iuberet: facientibusque omnibus in procinctu testamenta, uelut ad certam mortem eundum foret, non deterritus proposito, perseuerantia ducis, quem moriturum miserat, militem uictorē recepit. Tantū effecit mixtus timori pudor, spesque desperatione quaesita. Hic uirtute & seueritate facti: at Fabius Aemylianus, Pauli exemplo disciplinae in Hispania fuit clarissimus. Decem deinde interpositis annis, qui Tib. Gracchum, idem C. fratrē eius occupauit furor, tam uirtutibus eius omnibus, quàm huic errori similem, ingenio etiam eloquentiaque longe praestantiorē. Qui cum summa quiete animi ciuitatis princeps esse posset, uel uindicādae fraternae mortis gratia, uel praemuniendae regalis potentię, eiusdem excpli Tribunatū ingressus, longe maiora & acriora repetens, dabat ciuitatē omnibus Italicis, extendebat eam penè usque Alpeis: diuidebat agros: uetabat quenquam ciuem plus quingētis iugeribus habere, quod aliquando lege Licinia cautum erat: noua constituebat portoria, nouis colonijs replebat prouincias: iudicia à senatu transferebat ad equites: frumentum plebi dari instituerat: nihil immotum, nihil tranquillum, nihil quietū, denique in eodem statu relinquebat: quin alterum etiam continuauit Tribunatum. Hunc L. Opimius COS. qui Pr. Fregellas exciderat, persequutus armis, unaque Fuluiū Flaccū consularē ac triumphalē uirum

Aristonicus *P. Scipio Africanus* *L. Opimius*

æque praua cupientem, quem C. Gracchus in locum Tiberij fratris IIIuirum nomina
uerat, eumq́ socium regalis adsumpserat potentiæ, morte adficit. Id unum nefarie ab
Opimio proditũ, quòd capitis non dicam Gracchi, sed ciuis Ro. precium se daturum,
idq́ auro repensurum proposuit. Flaccus in Auẽtino armatos ad pugnam ciens, cum
filio maiore iugulatus est: Gracchus profugiens, cum iam comprehenderetur ab ijs,
quos Opimius miserat, ceruicem Euporo seruo præbuit, qui non segnius se ipse intere
mit, quàm domino succurrerat. Quo die singularis Pomponij equitis Ro. in Gracchum fi-
des fuit, qui more Coclitis sustẽtatis in ponte hostibus, eius gladio se trãsfixit. Vt Tib.
Gracchi antea corpus, ita Caij mira crudelitate uictorum, in Tyberim deiectum est.
Hunc Tib. Gracchi liberi, P. Scipionis Africani nepotes, uiua adhuc matre Cornelia
Africani filia, uiri optimis ingenijs male usi, uitæ mortisq́ habuere exitũ, qui si ciuilem
dignitatis concupissent modum, quicquid tumultuando adipisci gestierũt, quietis ob-
tulisset Respub. Huic atrocitati adiectum scelus unicum quippe iuuenis specie excel-
lens, necdum duodeuicesimum transgressus annum, immunisq́ delictorum paterno-
Flacci filij rum, Fuluij Flacci filius, quem pater legatum de cõditionibus miserat, ab Opimio in-
cædes teremptus est. quem cum haruspex Tuscus amicus flentẽ in uincula duci uidisset, quin
tu hoc potius (inquit) facis? protinusq́ inliso capite in pontem lapideum ianuæ carce-
ris, effusoq́ cerebro, expirauit. Crudelesq́ mox quæstiones in amicos clientesq́ Grac
chorum habitæ sunt. Sed Opimium uirũ alioqui sanctum & grauẽ, damnatum postea
iudicio publico, memoria ipsius sæuitię, nulla ciuilis persecuta est misericordia. Eadem
Rutiliũ Popiliumq́, qui COSS. asperrime in Tiberij Gracchi amicos sæuierant, postea
iudiciorum publicorum merito oppressit inuidia. Rei tantæ parum ad noticiam perti-
Vinum Opi- nens interponetur. Hic est Opimius, à quo COS. celeberrimum Opimiani uini nomẽ,
mianum quod iam nullum esse spacio annorũ colligi potest, cum ab eo sint ad te M. Vinici COS.
anni CLI. Factum Opimij quod inimicitiarum quæsita erat ultio, minor sequuta auto
ritas: & uisa ultio priuato odio magis, quàm publicæ uindictæ data. Subinde Portio
Narbo Mart. Martioq́ COSS. deducta colonia, Narbo Martius. Mandetur deinde memoriæ, seue-
ritas iudiciorum: quippe M. Cato cõsularis, M. Catonis nepos, Africani sororis filius,
Cato repetun- repetundarũ ex Macedonia damnatus est: cum lis eius IIII M. æstimaretur. adeo illi ui
darũ dãnatus ri magis uoluntatem peccandi intuebantur, quàm modum factaq́ ad consilium dirige
Metellorum bant: & quid non inquantum admissum foret, æstimabant. Circa eadem tempora Me
triumphus telli fratres uno die triumphauerunt. Non minus clarum exemplum & adhuc unicum
Fuluij Flacci, eius qui Capuam ceperat, filiorum, sed alterius in adoptionem dati, in
collegio COSS. fuit. adoptiuus in Acidiani Manlij familiã datus. nam censura Metello
rum, patruelium, non germanorum fratrum fuit, quod solis contigerat Scipionibus.
Cimbri et Tum Cimbri & Teutoni transcẽdere Rhenum, multis mox nostris suisq́ cladibus no
Teutoni. biles. Per eadem tẽpora clarus eius Minucij, qui porticus, quæ hodieq́ celebres sunt,
Minucij trium molitus est, è Scordiscis triumphus fuit. Eodem tractu temporum nituerunt orato-
phus de Scor- res, Scipio Aemylianus, Læliusq́, Ser. Galba, duo Gracchi, C. Fannius, Carbo Papi-
discis rius. Nec prætereundus Metellus Numidicus, & Scaurus, & ante omnes L. Crassus,
Oratores & M. Antonius. Quorũ ætati ingenijsq́ successere C. Cæsar Strabo. P. Sulpitius. nãq́
Mutius Mutius iuris scientia, quàm propriæ eloquentiæ nomine celebrior fuit. Clara etiã per
Poetæ idem æui spacium fuere ingenia, in Togatis Afranij, in Tragœdijs Pacuuij, atq́ Ac-
cij usq́ in Græcorum ingeniorum comparationem euecti, magnumq́ inter hos ipsos
facientis operi suo locum, adeo quidem, ut in illis limæ, in hoc penè plus uideatur fuis-
se sanguinis. Celebre & Lucilij nomen fuit, qui sub Publio Africano Numantino bel-
lo eques militauerat: quo quidem tempore iuuenis adhuc Iugurtha, ac Marius, sub eo-
dem Africano militantes, in ijsdem castris didicere, quæ postea in contrarijs facerent.
Historici Historiarum autor iam tum Sisenna erat iuuenis, sed opus belli ciuilis Sullani post ali
quot annos ab eo seniore æditum est. Vetustior Sisenna fuit Cælius, æqualis Sisennæ
Rutilius, Claudiusq́ Quadrigarius, & Valerius Antiâs. Sanè non ignoremus eadem
Pomponius ætate fuisse Pomponium sensibus celebrem, uerbis rudem, & nouitate inuẽti à se ope-
ris commendabilem. Prosequamur notam seueritatem censorum Cassij Longini, Cæ
pionisq́, qui abhinc annos CLVII. Lepidum Aelium augurẽ, quod sex millibus ædes

condu

conduxiſſet, adeſſe iuſſerunt. At nunc ſi quis tanti habitet, uix ut ſenator agnoſcitur, adeo mature à rectis in uitia, à uitijs in praua, à prauis in præcipitia peruenitũ. Eodem tractu temporũ & Domitij ex Aruernis, & Fabij ex Allobrogibus uictoria fuit nobilis. Fabio Pauli nepoti ex uictoria cognomen Allobrogico inditum. Notetur Domitiæ familiæ peculiaris quædã, & ut clariſſima, ita artata numero felicitas, †uti ante hũc nobiliſſimæ ſimplicitatis iuuenem Cn. Domitiũ, fuere ſingulis omnino parẽtibus geniti, ſed omnes ad conſulatũ ſacerdotiaꝗ, ad triumphi autem penè omnes peruenerunt inſignia. Bellum deinde Iugurthinũ geſtum eſt per Q. Metellum, nulli ſecundũ ſeculi ſui. Huius legatus fuit C. Marius, quẽ prædiximus, natus equeſtri loco, hirtus atꝗ horridus, uitaꝗ ſanctus, quantũ bello optimus, tantum pace peſſimus: immodicus gloriæ, inſatiabilis, impotens, ſemperꝗ inquietus. Hic per publicanos, alioſꝗ in Africa negocianteis, criminatus Metelli lentitudinẽ, trahẽtis iam in tertium annũ bellum, & naturalem nobilitatis ſuperbiã, morandiꝗ in imperijs cupiditatem, effecit ut cum cõmeatu petito Romã ueniſſet, COS. crearetur, belliꝗ penè patrati à Metello, qui bis Iugurtham acie fuderat, ſumma cõmitteretur ſibi. Metelli tamẽ & triũphus fuit clariſſimus, & meritum: uirtutiꝗ cognomẽ Numidici inditũ. Vt paulo ante Domitiæ familiæ, ita Ceciliæ notanda claritudo eſt, quippe intra XII. fermè annos huius tẽporis COSS. fuere Metelli, aut Cenſores, aut triũpharunt amplius XII. ut appareat quemadmodũ urbium, imperiorumꝗ, ita gentium nunc florere fortunã, nunc ſeneſcere, nunc interire. At C. Marius L. Syllam iam tunc ut præcauentibus fatis copulatũ ſibi quæſtorẽ habuit, & per eum miſſum ad regem Bocchũ, Iugurtha rege abhinc annos fermè CXXXVIII. potitus eſt: deſignatusꝗ iterũ COS. in urbem reuerſus, ſecundi conſulatus initio Cal. Ian. eum in triumpho duxit. Effuſa, ut prædiximus, immanis uis Germanorũ gentiũ, quibus nomen Cimbris ac Teutonis erat, cum Cepionẽ Manliumꝗ COSS. & ante Carbonem, Syllanũꝗ fudiſſent fugaſſentꝗ in Gallijs, & exuiſſent exercitu, Scaurumꝗ Aurelium COS. & alios celeberrimi nominis uiros trucidaſſent, P. R. nõ alium repellendis tantis hoſtibus magis idoneũ imperatorem quàm Mariũ eſt ratus. Tum multiplicati conſulatus eius. Tertius in apparatu belli cõſumptus: quo anno Cn. Domitius Tr. pl. legem tulit, ut ſacerdotes quos antea collegæ ſufficiebant, populus crearet. Quarto trans alpeis circa Aquas Sextias cum Teutonis conflixit, amplius CL. hoſtium priore ac poſtero die ab eo trucidatis: genſꝗ exciſa Teutonum quinto citra alpeis, in campis quibus nomen erat Raudis. Ipſe COS. & PROCOS. Q. Lutatius Catulus, fortunatiſſimo decertauere prælio, cęſa aut capta amplius C. M hominũ. Hac uictoria uidetur meruiſſe Marius, ne eius nati Remp. pœniteret, ac bona malis repenſaſſe. Sextus conſulatus ueluti præmiũ ei meritorũ datus. Non tamen huius conſulatus fraudetur gloria, quo Seruilij Glauciæ, Saturniniꝗ Apuleij furorem cõtinuatis honoribus Remp. lacerantium, & gladijs quoꝗ & cæde comitia diſcutientiũ, COS. armis compeſcuit, hominesꝗ exitiabileis in Hoſtilia curia morte multauit. Deinde interiectis paucis annis, Tribunatum inijt M. Liuius Druſus, uir nobiliſſimus, eloquentiſſimus, ſanctiſſimus, meliore in omnia ingenio animoꝗ, quàm fortuna uſus, qui cum ſenatui priſcũ reſtituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus ad eum transferre ordinẽ (quippe eam poteſtatem nacti equites Gracchanis legibus cũ in multos clariſſimos atꝗ innocentiſſimos uiros ſæuiſſent, tum P. Rutilium uirum non ſeculi ſui, ſed omnis æui optimum, interrogatum lege repetundarum maximo cum gemitu ciuitatis damnauerant) in ijs ipſis, quæ pro ſenatu moliebatur, ſenatũ habuit aduerſarium, non intelligentem ſi qua de plebis commodis ab eo agerentur, ueluti ineſcandæ, illiciendæꝗ multitudinis cauſa fieri, ut minoribus perceptis, maiora permitteret. Deniꝗ ea fortuna Druſi fuit, ut malefacta collegarum, quàm eius optime ab ipſo cogitata ſenatus probaret magis, & honorem qui ab eo deferebatur, ſperneret: iniurias, quæ ab alijs intendebantur, æquo animo reciperet: & huius ſummæ gloriæ inuideret, illorum modicam ferret. Tum conuerſus Druſi animus, quando bene cœpta male cedebant, ad dandam ciuitatem Italiæ. quod cum moliens reuertiſſet è foro, immenſa illa & incognita (quæ eum ſemper comitabatur) cinctus multitudine in atrio domus ſuæ cultello percuſſus, qui adfixus lateri eius relictus eſt, intra paucas horas deceſſit. Sed cum ultimum redderet ſpiritum, intuens cir-

F. Allobrogicus

Id uti, numerale nomen eſſe debet

Bellum Iugurthinum.

C. Marius

Metellus Numidicus

Cimbri, Germani

Teutonorum uis

Cn. Domitij lex

Raudi campi

M. Liuius Druſus

P. Rutilius

Drusi mor[...] argumēt[...] cunſtantium merentiumq; frequentiā, effudit uocem conuenientiſſimam conſcientiæ
ſuæ. Ecquando(inquit)propinqui amiciq;, ſimilem mei ciuem habebit Reſp. Hunc fi-
nem clariſſimus iuuenis uitæ habuit: cuius morū minime omittatur argumētum. Cum
ædificaret domum in palatio in eo loco, ubi eſt, quæ quondam Ciceronis, mox Cenſo
rini fuit, nunc Statilij Siſennæ eſt, promitteretq; ei architectus, ita ſe eam ædificaturū,
ut libera à cōſpectu, immunis ab omnibus arbitris eſſet, neq; quiſquā in eam deſpicere
poſſit: Tu uero, inquit, ſi quid in te artis eſt, ita compone domū meam, ut quicquid a-
Gracchi leges gam, ab omnibus perſpici poſſit. In legibus Gracchi inter pernicioſiſſima numerave-
rim, quòd extra Italiam colonias poſuit. Id maiores(cum uiderent tanto potentiorem
Tyro Carthaginē, Maſſiliam Phocæa, Syracuſas Corintho, Cyzicum ac Byzantium
Mileto genitali ſolo)diligenter uitauerant, ut C.R. ad cenſendum ex prouincijs in Ita-
Carthago liam reuocauerint. Prima autē extra Italiam colonia Carthago condita eſt. Mors Dru
ſi, iam pridem tumeſcēs bellum excitauit Italicum: quippe L. Cæſare P. Rutilio coss.
abhinc annos CXX. cum id malum in uniuerſa Italia ab Aſculanis ortum eſſet(quip-
pe Seruium prætorem, Fonteiumq; legatum occiderāt)ac deinde à Marſis exceptum,
in omneis penetraſſet regiones, arma aduerſus Romanos cepit: quorum ut fortuna a-
trox, ita cauſa fuit iuſtiſſima. Petebant enim eam ciuitatem, cuius imperium armis tue
bantur per omneis annos, atq; omnia bella: duplici numero ſe militum equitumq; fun
gi, neq; in eius ciuitatis ius recipi, quæ per eos in idipſum perueniſſet faſtigium, per
quod homines eiuſdem & gentis, & ſanguinis, ut externos alienosq; faſtidire poſſet. Id
bellum amplius CCC.M iuuentutis Italicæ abſtulit. Clariſſimi aūt imperatores fuerunt
Romani eo bello, Cn. Pompeius, Cn. Pompeij Magni pater, C. Marius, de quo prædi
Q. Metellus ximus, L. Sulla anno ante prætura functus, Q. Metellus Numidici filius, qui meritum
cognomento cognomen Pij conſecutus erat. quippe expulſum ciuitate L. Saturnino Tr. pl. quod ſo
Pius lus in eius leges iurare noluerat, pietate ſua, autoritate ſenatus, conſenſu Reip. reſti-
tuit patrem. Nec triumphis honoribusq;, quàm aut cauſa exilij, aut exilio, aut reditu cla-
Duces celebres rior fuit Numidicus. Italicorum autem fuerunt celeberrimi duces, Silo Popedius, He
rius Aſinius, Inſteius Cato, C. Pōtidius, Teleſinus Pōtius, Marius Egnatius, Papius
Mutilius. neq; ego uerecundia, domeſtici ſanguinis gloriæ quicq;, dum uerū refero, ſub-
traham. quippe multum Minatij Magij atavi mei Aſculanēſis tribuendum eſt memo-
Minatius Magius Vellei atauus riæ, qui nepos Decij Magij Campanorum principis celeberrimi & fideliſſimi uiri, tan
tam hoc bello Romanis fidem præſtitit, ut cum legione, quam ipſe in Hirpinis cōſcri-
pſerat, Herculaneum ſimul cum T. Didio caperet, Pompeios cum L. Sulla oppugna-
Hortenſii annales ret, Coſamq; occuparet: cuius de uirtutibus cum alij, tum maxime dilucideq; Q. Hor-
tenſius in annalibus ſuis retulit. Cuius pietati plenam P.R. gratiam retulit, ipſum uiri-
tim ciuitate donando, duos filios eius creando prætores, cum ſeni adhuc crearentur.
Tam uaria atq; atrox fortuna Italici belli fuit, ut per biennium continuum duo Roma
ni COSS. Rutilius ac deinde Cato Portius ab hoſtibus occiderētur: exercitus P.R. mul-
tis in locis funderent: utq; ad ſaga iretur, diuq; in eo habitu maneretur. Caput imperij
ſui Corfiniū legerant, quod appellarent Italicū. Paulatim deinde recipiendo in ciuita-
tem, qui arma aut non ceperāt, aut depoſuerāt maturius, uires refectæ ſunt, Pompeio
Sullaq; & Mario fluentē procumbentēq; Remp. reſtituentibus. Finito ex maxima par
te, niſi quę Nolani belli manebāt reliquię, Italico bello(quo quidē Romani uictis adfli
ctisq; ipſi exarmati quàm integris uniuerſis ciuitatē dare maluerūt) conſulatū inierūt Q.
L. Cornelius Sylla Pompeius, & L. Cornelius Sulla, uir qui neq; ad finem uictoriæ ſatis laudari, neq; poſt
uictoriā abunde uituperari poteſt. Hic natus familia nobili, ſextus à Cornelio Rufino,
Cornelius Rufinus qui bello Pyrrhi inter celeberrimos fuerat duces, cum familiæ eius claritudo intermiſ-
ſa eſſet, diu ita ſe geſſit, ut nullam petendi conſulatū cogitationē habere uideretur. dein
de poſt præturam illuſtratus bello Italico, & antè in Gallia legatione ſub Mario, qua
eminētiſſimos duces hoſtium fuderat, ex ſucceſſu animū ſumpſit: petensq; conſulatū,
penè omniū ciuiū ſuffragijs factus eſt: ſed eum honorē undequinquageſimo ætatis ſuæ
Mithridates anno adſecutus eſt. Per ea tēpora Mithridates Ponticus rex, uir neq; ſilendus, neq; di-
cendus ſine cura, bello acerrimus, uirtute eximius, aliquando fortuna, ſemper animo
maximus, cōſilijs dux, miles manu, odio in Romanos Hannibal, occupata Aſia, neca

tisq;

tisq; in ea omnibus ciuibus Ro. quos quidē eadē die atq; hora redditis ciuitatibus lite
ris, ingenti cum pollicitatione præmiorū interimi iusserat (quo tēpore neq; fortitudine
aduersus Mithridatē, neq; fide in Romanos quisq; Rhodijs par fuit. Horū fidem My- *Rhodiorum*
tilenæorum perfidia illuminauit, qui M. Aquiliū, aliosq; Mithridati uinctos tradide- *fides*
runt, quibus libertas in unius Theophanis gratiā postea à Pompeio restituta est) cum *Mytilenæorū*
terribilis Italiæ quoq; uideretˀ imminere, sorte obuenit Syllæ Asia prouincia. Is egres- *perfidia*
sus urbe cū circa Nolam moraretˀ (quippe ea urbs pertinacissime arma retinebat, exer
cituq; Ro. obsidebatur, uelut pœniteret eius fidei, quā omniū sanctissimā bello præ-
stiterat Punico) P. Sulpitius Tr. pl. disertus, acer, opib. gratia, amicitijs, uigore ingenij *P. Sulpitius*
atq; animi celeberrimus, cū antea rectissima uolūtate apud populū maximā quæsisset
dignitatē, quasi pigeret eum uirtutū suarū, & bene consulta ei male cederēt, subito pra
uus & præceps, C. Mario post LXX. annū omnia imperia, & omeis prouincias cōcupi
scenti, addixit, legēq; ad populū tulit, qua Syllæ imperiū abrogaretˀ, C. Mario bellum
decerneretur Mithridaticū, aliasq; leges perniciosas & exitiabiles, neq; tolerādas libe- *Leges exi-*
ræ ciuitati, tulit: quin etiā Q. Pompeij COS. filiū, eundemq; Syllę generū per emissarios *tiabiles*
factionis suæ interfecit. Tum Sylla contracto exercitu ad urbē redijt, eamq; armis oc-
cupauit: XII autores nouarum pessimarumq; rerum, inter quos Mariū cum filio & P. *Marij & P.*
Sulpitio urbe exturbauit, ac lege lata exules fecit: Sulpitiū etiam adsecuti equites, in *Sulpitij exiliū*
Laurentinis paludibus iugulauere, caputq; eius erectum & ostentatum pro rostris, ue-
lut omē imminentis proscriptionis fuit. Marius post sextū consulatū annoq; LXX. nu-
dus ac limo obrutus, oculis tantūmodo ac naribus eminentibus extractus arūdineto,
circa paludem Maricæ in quam se fugiens consectantes Syllæ equites abdiderat, inie-
cto in collum loro, in carcerem Minturnensium, iussu duuiri perductus est. ad quem in-
terficiendū missus cū gladio seruus publicus natione Germanus, qui forte ab impera *Fidelitas*
tore eo bello Cimbrico captus erat: ut agnouit Mariū magno cū eiulatu se prodentē, *Germani*
indignatione casus tanti uiri abiecto gladio profugit è carcere. Tum ciues ab hoste mi
sereri paulo ante principis uiri docti, instructū eum uiatico, conlataq; ueste, in nauem
imposuerūt. at ille adsecutus circa Aenariā filium, cursum in Africā direxit, inopemq;
uitam in tugurio ruinarū Carthaginiensium tolerauit: cum Marius aspiciēs Carthagi
nem, illa intuēs Mariū, alter alteri possent esse solatio. Hoc primū anno sanguine COS.
Romani militis imbutæ manus sunt: quippe Pompeius collega Syllæ ab exercitu Cn.
Pompeij procōsulis seditione, sed quā dux excitauerat, interfectus est. Non erat Ma-
rio Sulpitioq; Cinna tēperatior. Itaq; cū ita ciuitas Italiæ data esset, ut in octo Tribus
cōtribuerentur noui ciues, ne potentia eorū & multitudo ueterū ciuium dignitatē fran
geret, plusq; possent recepti in beneficium, ꝙ autores beneficij, Cinna in omnibus tri
bubus eos se distributurū pollicitus est. quo nomine ingentē totius Italiæ frequentiam
in urbem acciuerat: è qua pulsus collegę optimatiumq; uiribus, cum in Campaniā ten
deret, ex autoritate senatus consulatus ei abrogatus est, suffectusq; in eius locū L. Cor
nelius Merula Flamen Dialis. Hęc iniuria homine ꝙ exemplo dignior fuit. Tum Cin
nā corruptis primo cēturionibus ac Tribunis, mox etiam spe largitionis militibus, ab
eo exercitu, qui circa Nolam erat, receptus est. Is cum uniuersus in uerba eius iurasset,
retinens insignia consulatus, patriæ bellum intulit, fretus ingenti numero nouorum
ciuium, è quorū delectu CCC. amplius cohortes conscripserat, ac triginta legionū instar
impleuerat. Opus erat partibus autoritate, gratia cuius augendæ C. Marium cum fi-
lio de exilio reuocauit, quiq; cum ijs pulsi fuerāt. Dum bellum autem infert patriæ Cin
na, Cn. Pompeius Magni pater (cuius præclara opera bello Marsico pręcipue circa Pi
cenum agrum, ut præscripsimus usa erat Resp. quiq; Asculum ceperat: circa quam ur-
bem cum in multis alijs regionibus exercitus dispersi forent, quinq; & LXX. ciuiū Ro
manorum, amplius LX. Italicorum una die conflixerāt) frustratus spe continuandi cō-
sulatus, ita se dubiū mediumq; partibus præstitit, ut omnia ex proprio usu ageret, tem-
poribusq; insidiari uideretur, & huc atq; illuc, unde spes maior adfuisset potentiæ, se
exercitumq; deflecteret, sed ad ultimum magno atrociq; prælio cum Cinna conflixit.
Cuius cōmissi patratiq; sub ipsis mœnibus, socijsq; urbis Romanæ pugnantibus spe-
ctantibusq;, ꝙ fuerit euctus exitiabilis, uix uerbis exprimi potest. Post hoc cum utrūq;

exercitum uelut parum bello exhaustum laceraret pestilentia, Cn. Pompeius decessit.
cuius interitus uoluptas, amissorum aut gladio aut morbo ciuiū penè damno repensa-
ta est: populusq; Ro. quam uiuo iracundiam debuerat, in corpus mortui contulit. Seu
duæ, seu tres Pompeiorū fuere familiæ, primus eius nominis ante annos ferè CLXVIII
Q. Pompeius cum Cn. Seruilio COS. fuit. Cinna & Marius haud incruentis utrinq;
certaminibus æditis urbem occupauerunt, sed prior ingressus Cinna de recipiendo
Mario legem tulit. mox C. Marius pestifero ciuibus suis reditu intrauit mœnia. nihil
illa uictoria fuisset crudelius, nisi mox Sullana esset secuta. neq; licentia in mediocreis
sæuitum, sed excelsissimi quiq; eminentissimæ ciuitatis uiri uarijs suppliciorum gene-
Merula ribus adfecti. In ijs COS. Octauius, uir lenissimi animi, iussu Cinnæ interfectus est. Me-
rula autē, qui se sub aduentū Cinnę cōsulatu abdicauerat, incisis uenis, superfusoq; al-
taribus sanguine, quos sæpe pro salute Reipub. flamen dialis precatus erat deos, eos in
execrationem Cinnæ, partiumq; eius tum precatus, optime de Repub. meritum spiri-
tum reddidit. M. Antonius princeps ciuitatis atq; eloquentiæ, gladijs militum, quos
Q. Catuli ipsos facundia sua moratus erat, iussu Marij Cinnæq; confossus est. Q. Catulus, & a-
obitus liarum uirtutum & belli Cimbrici gloria, quæ illi cum Mario communis fuerat, cele-
berrimus: quum ad mortem conquireretur, conclusit se loco nuper calce harenaq; per-
polito, inlatoq; igni, qui uim odoris excitaret, simul exitiali hausto spiritu, simul inclu-
so suo, mortem magis uoto, quàm arbitrio inimicorum obijt. Omnia erant præcipitia
in Repub. nec tamen adhuc quisquam inueniebatur, qui bona ciuis Romani, aut do-
nare auderet, aut petere sustineret. Postea id quoq; accessit, ut sæuitiæ causam auaritia
præberet, & modus culpæ ex pecuniæ modo constitueretur: & qui fuisset locuples, fie-
ret nocens, sui quisq; periculi merces foret, nec quicquam uideretur turpe, quod esset
quæstuosum. Secundum deinde consulatum Cinna, & septimum Marius in priorum
dedecus inijt, cuius initio morbo oppressus decessit, uir in bello hostibus, in ocio ciui-
Val. Flacci bus infestissimus, quietisq; impatientissimus. In huius locum suffectus Valerius Flac-
lex cus, turpissimæ legis autor, qua creditoribus quadrantem solui iusserat: cuius facti me-
rita cum pœna intra biennium consecuta est. Dominante in Italia Cinna, maior pars
nobilitatis ad Syllam in Achaiam, ac deinde post in Asiam persugit. Sylla interim
cum Mithridatis præfectis circa Athenas, Bœotiamq;, & Macedoniam ita dimicauit,
ut & Athenas reciperet, & plurimo circa multipliceis Pirei portus munitiones labore
expleto, amplius CC.M hostium interficeret, nec minus multa caperet. Si quis hoc re-
bellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ à Sylla sunt, imputat Atheniensibus, nimi-
rum ueri uetustatisq; ignarus est. Adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides
Attica fides fuit, ut semper & in omni re, quicquid syncera fide gereretur, id Romani Attica fieri
prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditio-
nis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabātur ab amicis, & animos extra mœnia, cor-
pora necessitati seruientes intra muros habebant. Transgressus deinde in Asiam Syl-
la parentem ante omnia supplicemq; Mithridatem inuenit, quem mulctatum pecunia
ac parte nauium, Asia, omnibusq; alijs prouincijs, quas armis occupauerat, decedere
coegit: captiuos recepit. in perfugas noxiosq; animaduertit. paternis, id est Ponticis fi-
C. Flauius nibus contentū esse iussit. C. Flauius Fimbria, qui præfectus equitum ante aduentum
Fimbria Syllæ, Valerium Flaccum cōsularem uirum interfecerat, exercituq; occupato impera-
tor appellatus Mithridaten pepulerat prælio, sub aduentu Syllæ seipse interemit, adu-
P. Lænas lescens, quæ pessime ausus erat, fortiter executus. Eodem anno P. Lænas Tr. pl. Sex.
Luciliū, qui priore anno Tr. pl. fuerat, saxo Tarpeio deiecit: & cum collegæ eius qui-
bus diem dixerat, metu ad Syllam profugissent, aqua igniq; ijs interdixit. Tum Sylla
compositis transmarinis rebus, cum ad eum primum omnium Romanorū legati Par-
thorum uenissent, & in ijs quidam magi ex notis corporis respōdissent cœlestem eius
uitam & memoriam futuram, reuectus in Italiam haud plura q̃ XXX. armatorum
milia aduersum CC amplius hostium exposuit Brundisii. Vix quicq; in Syllę operibus
clarius duxerim, quàm quòd cum per triennium Cinnanæ Marianæq; partes Italiam
obsiderent, neq; illaturum se bellum ijs dissimulauit, nec quod erat in manibus omisit,
existimauitq; ante frangendum hostem, quàm ulciscendum ciuem: repulsoq; externo
metu

metu, ubi quod alienum eſſet, uiciſſet, ſuperauit quod erat domeſticum. Ante aduen-
tum L. Syllæ Cinna ſeditione orta, ab exercitu interemptus eſt, uir dignior qui arbi- Cinnæ cædes
trio uictorum moreretur quàm iracundia militum, de quo uere dici poteſt, auſum eum
quæ nemo auderet bonus, perfeciſſe quæ à nullo niſi fortiſſimo perfici poſſent: & fuiſ-
ſe eum in conſultando temerarium, in exequendo uirum. Carbo nullo ſuffecto colle-
ga, ſolus toto anno COS. fuit. Putares Syllã ueniſſe in Italiam, non belli uindicẽ, ſed pa
cis autorem, tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamq; cum ſingulari cu
ra frugum, agrorum, hominũ, urbium, perduxit in Campaniam; tentauitq; iuſtis legi-
bus & æquis conditionibus bellum componere: ſed ijs quibus & peſſima, & immodi-
ca cupiditas erat, non poterat pax placere. Creſcebat interim indies Syllæ exercitus,
confluentibus ad eum optimo quoq; & ſaniſſimo. Felici deinde circa Capuam euentu
Scipionem Norbanumq; COSS. ſuperat. quorũ Norbanus acie uictus, Scipio ab exer-
citu ſuo deſertus ac proditus, inuiolatus à Sylla dimiſſus eſt. Adeo enĩ Sylla diſſimilis
fuit bellator ac uictor, ut dum uincit, iuſtiſſimo lenior, poſt uictoriam audito fuerit cru
delior. nam & COS. ut prædiximus exarmatũ Q. Sertoriũ, proh quanti mox belli fa-
cem, & multos alios, potitus eorũ, dimiſit incolumeis: credo ut in eodẽ homine dupli-
cis ac diuerſiſſimi animi cõſpiceretur exemplũ. Poſt uictoriã, qua deſcendẽs montẽ Ti
fata cum C. Norbano concurrerat Sylla, gratus Dianæ, cuius numini regio illa ſacra-
ta eſt, ſoluit aquas, ſalubritate medẽdisq; corporibus nobiles, agrosq; omneis addixit
deæ. huius gratæ religionis memoria, & inſcriptio tẽpli adfixa poſti hodieq;, & tabula
teſtatur ærea intra ædem. Deinde COSS. Carbo. III. & C. Marius ſepties COS. filius an-
nos natus XXVI. uir animi magis q̃ æui paterni: qui multa fortiterq; molitus, neq; uſ-
quam inferior nomine Conſulis apud Sacriportũ pulſus à Sylla acie, Præneſte quod
ante natura munitum præſidijs firmauerat, ſe exercitumq; cõtulit. & ne quid unquam
malis publicis deeſſet, in qua ciuitate ſemper uirtutibus certatum erat, certabatur ſcele
ribus: optimusq; ſibi uidebatur, qui fuerat peſſimus. quippe dum ad Sacriportum di-
micatur, Damaſippus prætor Q. Mutium Scæuolam etiã Pontificem Maximũ, & di-
uini humaniq; iuris autorem celeberrimum, & C. Carbonem prætorium COS. fra-
trem, & Antiſtium Aedilitium, uelut fauenteis Syllæ partibus, in curia Hoſtilia tru-
cidauit. Non perdat nobiliſſimi facti gloriam Calpurnia Beſtię filia, uxor Antiſtij, quę Calpurnia
iugulato (ut prædiximus) uiro, gladio ſeipſam transfixit. quantũ huius gloriæ famæq;
acceſſit? nũc uirtute eminet, patria latet. At Pontius Teleſinus dux Samnitiũ, uir domi Pontius Te
bellíq; fortiſſimus, penitusq; Romano nomini infeſtiſſimus, contractis circiter XL. M leſinus
fortiſſimæ pertinaciſſimæq; in retinendis armis iuuentutis, Carbone ac Mario COSS.
abhinc annos XL. Calend. Nouembribus, ita ad portam Collinam cum Sylla dimica
uit, ut ad ſummum diſcrimen, & eum, & Remp. perduceret: quæ nõ maius periculum
adijt, Hannibalis intra rertium miliarium caſtra conſpicata, quàm eo die, quo circum-
uolans ordines exercitus ſui Teleſinus, dictitansq; adeſſe Romanis ultimum diem, uo
ciferabatur eruendam delendamq; urbem: adijciens nunq̃ defuturos raptores Italicæ
libertatis lupos, niſi ſylua, in quam refugere ſolenr, eſſet exciſa. Poſt primam demũ ho
ram noctis & Romana acies reſpirauit, & hoſtiũ ceſſit. Teleſinus poſtera die ſemiani
mis repertus eſt, uictoris magis q̃ morientis uultum præferẽs, cuius abſciſſum caput
ferri geſtariq; circa Præneſte Sylla iuſſit. Tum demũ deſperatis rebus ſuis, C. Marius C. Marij mors
adoleſcens per cuniculos, qui miro opere fabricati, in diuerſas agrorũ parteis ferunr,
conatus erũpere, cũ foramine è terra emerſiſſet, à diſpoſitis in idipſum interẽptus eſt.
Sunt q̃ ſua manu, ſunt qui cõcurrentem mutuis ictibus, cum minore fratre Teleſino
unà obſeſſo & erumpente, occubuiſſe prodiderint. utcunq; cecidit, hodieq; tanta pa-
tris imagine non obſcuratur eius memoria. de quo iuuene quid exiſtimauerit Sylla, in
promptu eſt. occiſo enim demum eo, Felicis nomẽ adſumpſit, quod quidem uſurpaſ-
ſet iuſtiſſime, ſi eundem & uincendi, & uiuendi finem habuiſſet. Oppugnationi autem
Præneſtis ac Marij præfuerat Ofella Lucretius: qui cum antè Marianarum fuiſſet par
tium Prætor, ad Syllam transfugerat. Felicitatem diei quo Samnitiũ Teleſiniq; pul-
ſus eſt exercitus, Sylla perpetua ludorum Circenſium honorauit memoria, quibus ſi-
ne nomine Syllanæ uictoriæ celebrantur. Paulo ante quàm Sylla ad Sacriportũ dimi-
Tt 3 caret

caret, magnificis prælijs partium eius uiri hostium exercitum fuderant, duo Seruilij a-
pud Clusium, Metellus Pius apud Fauentiam, M. Lucullus circa Fidentiā. Videban-
tur finita belli ciuilis mala, cum Sullæ crudelitate aucta sunt. quippe Dictator creatus
(cuius honoris usurpatio per annos CXX. intermissa: nam proximus post annū quàm
Hannibal Italia excesserat: ut appareat populum Ro. usum Dictatoris non tam desi-
derasse, quàm timuisse potestatem imperij, quo priores ad uindicandam maximis peri
culis rempublicam usi fuerant) immodicæ crudelitatis licentia usus est. Primus ille, &
utinā ultimus, exemplū proscriptionis inuenit, ut in qua ciuitate petulantis conuicij iu
diciū histrioni exoleto redditur, in ea iugulati ciuis Reip. constitueretur autoramentū,
proscriptionis effectus. plurimumq; haberet, qui plurimos interemisset: neq; occisi hostis quàm ciuis uberius foret
præmium, fieretq; quisq; merces mortis suæ. Nec tamen in eos, qui contrà arma tule-
rant, sed in multos insonteis sæuitū: adiectum etiam, ut bona proscriptorum uenirent:
exclusiq; paternis opibus liberi, etiam petendorū honorū iure prohiberentur: simulq;,
quod indignissimum est, senatorū filij, & onera ordinis sustinerent, & iura perderent.
Sub aduentū in Italiā L. Syllæ Cn. Pompeius eius Pompeij filius, quem magnificen-
tissimas res in cōsulatu gessisse bello Marsico prediximus, XXIII. annos natus, abhinc
annos CXIII. priuatis ut opibus, ita consilijs magna ausus, magnificeq; conata execu-
tus, ad uindicandā restituendamq; dignitatē patriæ firmum ex agro Piceno, qui totus
Cn. Pompeius paternis eius clientelis refertus erat, contraxit exercitū. Cuius uiri magnitudo multo-
rum uoluminū instar exigit: sed operis modus paucis eum narrari iubet. Fuit hic geni
tus matre Lucilia, stirpis senatoriæ, forma excellens, non ea qua flos cōmendatur æta-
tis, sed dignitate cōstanti, quæ in illā cōueniens amplitudinē, fortunam quoq; eius ad
ultimam uitæ comitata est diem: innocentia eximius, sanctitate præcipuus, eloquentia
medius: potentiæ, quæ honoris causa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cu
pidissimus: dux bello peritissimus, ciuis in toga (nisi ubi uereretur ne quem haberet pa
rem) modestissimus: amicitiarū tenax, in offensis exorabilis, in reconcilianda gratia fi
delissimus, in accipiēda satisfactiōe facilimus: potētia sua nunq;, aut raro ad impoten-
tiam usus, penè omniū uotorū expers, nisi numeraretur inter maxima, ciuitate libera,
dominaq; gentium, indignari, cum omnes ciues iure haberet pares, quenq; æqualem
dignitate conspicere. Hic à toga uirili adsuetus commilitio prudentissimi ducis pa-
rentis sui, bonum & capax recta discendi ingenium singulari rerum militariū pruden-
tia excoluit, ut à Sertorio Metellus laudaretur magis, Pompeius timeretur ualidius.
M. Perpenna Tum M. Perpenna prætorius, è proscriptis, gentis clarioris quàm animi, Sertorium inter
cœnam Etoscæ interemit, Romanisq; certam uictoriā, partibus suis excidium, sibi tur
pissimam mortē, pessimo autorauit facinore. Metellus & Pompeius ex Hispanis trium
Pōpeij triū- pharunt, sed Pompeius hoc quoq; triumpho adhuc eques Ro. ante diem quàm consula-
phus tum iniret, curru urbem inuectus est. Quem uirum quis non miretur per tot extraordi
naria imperia in summum fastigium uectum, iniquo tulisse animo, C. Cæsaris in alte-
ro cōsulatu petendo senatum populumq; Ro. rationem habere. adeo familiare est ho-
minibus omnia sibi ignoscere, nihil alijs remittere: & inuidiam rerum non ad causam,
sed ad uoluntatē personasq; dirigere. Hoc consulatu Pōpeius Tribunitiā potestatem
restituit, cuius Sylla imaginem sine re reliquerat. Dum Sertorianū bellum in Hispa-
Gladiatorum nia geritur, LXIIII. fugitiui è ludo gladiatorio Capua profugientes, duce Spartaco,
numerus raptis ex ea urbe gladijs, primo Vesuuium montem petiere, mox crescēte indies mul-
titudine, grauibus uarijsq; casibus adfecere Italiam: quorum numerus in tantū adole-
uit, ut qua ultimo dimicauere acie, XL. M hominū se Romano exercitui opposuerint.
Huius patrati gloria penes M. Crassum fuit, mox Ro. omnium principem. Conuerte-
Attēde omniū rat Cn Pompeij persona totum in se terrarum orbem, & penè homine maior habeba-
in Pompeiū fa tur: qui cum COS. perquàm laudabiliter iurasset, se in nullam prouinciam ex eo magi-
uorem stratu iturum, idq; seruasset, post biennium A. Gabinius Tribunus legē tulit, ut cū bel-
li more non latrociniorum, orbem classibus, iam non furtiuis expeditionibus Piratæ
terrerent, quasdamq; etiam Italiæ urbeis diripuissent: Cn. Pompeius ad eos opprimen
dos mitteretur, essetq; ei imperium æquum in omnibus prouincijs cum Proconsuli-
bus usque ad quinquagesimum miliarium à mari. quo S. C. penè totius terrarum orbis

imperium

imperium uni uiro deferebatur: sed tamen idem hoc ante bienniũ in M. Antonij præ-
tura decretum erat. Sed interdum persona ut exemplo nocet, ita inuidiam auget, aut
leuat. In Antonio homines æquo animo pasſi erant. Raro enim inuidetur eorum ho-
noribus, quorum uis nõ timetur. Contrà in ijs homines extraordinaria reformidant,
qui ea ſuo arbitrio aut depoſituri, aut retenturi uidentur: & modum in uoluntate ha-
bent. Diſſuadebant optimates, ſed conſilia impetu uicta ſunt. Digna eſt memoria
Q. Catuli cum autoritas tum uerecundia: qui cũ diſſuadens legem, in concione dixiſ- Q. Catuli
ſet eſſe quidem præclarum uirum Cn. Pompeium, ſed nimium iam liberæ Reip. neq; ſententia
omnia in uno reponenda, Adiecisſetq;, ſi quid huic acciderit, quem in eius locum ſub-
ſtituitis? ſubclamauit uniuerſa concio: te Q. Catule. Tum ille uictus conſenſu omniũ,
& tam honorifico ciuitatis teſtimonio, è concione diſceſsit. Hic hominis uerecundiã,
populi iuſtitiam, mirari libet. Huius, quòd nõ ultra contendit: plebis, quòd diſſuaden
tem & aduerſarium uoluntatis ſuæ, uero teſtimonio fraudare noluit. Per idem tempus
Cotta iudicandi munus quod C. Gracchus ereptum ſenatui, ad equites, Sylla ab illis Cotta
ad ſenatum tranſtulerant, æqualiter inter utrunq; ordinem partitus eſt, ut Roſcius le-
ge ſua equitibus in theatro loca reſtituit. At Cn. Pompeius multis & præclaris uiris in
id bellum adſumptis, deſcriptoq; in omneis receſſus maris præſidio nauium, breui,
inexuperabili manu terrarum orbem liberauit, prædonesq; per multa prælia multis
locis uictos, circa Ciliciam claſſe adgreſſus fudit ac fugauit. Et quo maturius bellum Piratarũ fuga
tam late diffuſum conficeret, reliquias eorum contractas, in urbibus, remotoq; à mari
loco in certa ſede conſtituit. Sunt qui hoc carpant, ſed quanquam in autore ſatis ratio-
nis eſt, tamen ratio quemlibet, magnum autorem faceret. data enim facultate ſine ra-
pto uiuendi, rapinis arcuit. Cum eſſet in fine bellum Piraticum, cum & L. Lucullus L. Lucullus
(qui ante ſeptem annos ex COS. ſortitus Aſiam, Mithridati oppoſitus erat, magnasq;
ac memorabiles res ibi geſſerat, Mithridaten ſæpe multis locis fuderat, egregia Cyzi- Luculli laus
cum liberarat uictoria, Tigranen regum maximũ in Armenia uicerat, ultimamq; bel-
lo manum penè magis noluerat imponere, quàm non potuerat, qui alioqui per omnia
laudabilis, & bello penè inuictus, pecuniæ expellebat cupidine) idem bellum adhuc
adminiſtraret: Manilius Tr. pl. ſemper uenalis, & alienæ miniſter potentiæ, legem tu- Manilij lex
lit ut bellum Mithridaticum per Cn. Pompeiũ adminiſtraretur. Accepta ea, magnisq;
certatum inter imperatores iurgijs, cum Pompeius Lucullo infamiam pecuniæ, Lu-
cullus Pompeio interminatam cupiditatem obijceret imperij, neuterq; ab eo quo ar-
guebatur, mentitus argui poſſet. Nam neq; Pompeius ut primum ad rempublicã ad-
greſſus eſt, quenquam animo parem tulit, & in quibus rebus primus eſſe debebat, ſo-
lus eſſe cupiebat: neq; eo uiro quiſquam aut alia omnia minus, aut gloriam magis con
cupijt. In appetendis honorib. immodicus, in gerendis uerecundiſsimus, ut qui eos ut
libentiſsime iniret, ita finiret æquo animo: & quod cupiſſet arbitrio ſuo ſumere, alie- Põpeij laudes
no deponeret. Lucullus ſummus alioqui uir, profuſæ huius in ædificijs, cõuictibusq;
& apparatibus luxuriæ primus autor fuit, quem ob iniectas moles mari, & receptum Togatus Xerxes quis
ſuffoſsis montibus in terras mare, haud infacete Magnus Pompeius Xerſen togatũ
uocare aſſueuerat. Per id tempus à Q. Metello Creta inſula in P. R. poteſtatem re- Creta inſula
dacta eſt, quæ ducibus Panare & Laſthene XXIIII. milibus iuuenum coactis, uelo-
citate pernicibus, armorum, laborumq; patientiſsimis, ſagittarum uſu celeberrimis,
per triennium Romanos exercitus fatigauerat. Ne ab huius quidẽ uſuræ gloria tem-
perauit animum Cn. Pompeius, quin uictoriæ partem conaretur uindicare. Sed &
Luculli & Metelli triumphum, cum ipſorum ſingularis uirtus, tum etiam inuidia
Pompeij apud optimum quemq; fecit fauorabilem. Per hæc tempora M. Cicero, qui M. T. Cicero
omnia incrementa ſua ſibi debuit, uir nouitatis nobiliſsimæ, & ut uita clarus, ita in-
genio maximus, qui effecit ne quorum arma uiceramus, eorum ingenio uinceremur:
COS. Sergij Catilinæ, Lentuliq; & Cethegi, & aliorum utriuſq; ordinis uirorum con-
iurationẽ ſingulari uirtute, cõſtantia, uigilia, curaq; aperuit. Catilina metu conſularis
imperij urbe pulſus eſt. Lentulus Cõſularis & Prętor iterũ, Cethegusq;, & alij clari no
minis uiri, autore ſenatu, iuſſu COS. in carcere necati ſunt. Ille ſenatus dies quo hæc M. Catonis
acta ſunt, uirtutem M. Catonis iam multis in rebus conſpicuam atque prænitentem uirtus

in altißimo luminauit. Hic genitus proauo M. Catone principe illo familiæ Portiæ, homo uirtuti simillimus, & per omnia ingenio dijs quàm hominib. propior, qui nunquam rectè fecit, ut facere uideretur, sed quia aliter facere non poterat: cuiq; id solum uisum est rationem habere, quod haberet iustitiam: omnibus humanis uitijs immunis, semper fortunam in sua potestate habuit. Hic Tr. plebis designatus, adhuc admodum adulescens, cum alij suaderent, ut per municipia Lentulus coniuratiq; custodirentur, penè inter ultimos interrogatus sententiam, tanta ui animi atq; ingenij inuectus est in coniurationem, ut ardore oris orationem omnium lenitatem suadentium, societate consilij suspectam fecerit: sic impendentia ex ruinis incendijsq; urbis, & com-

Catonis autoritas

mutatione status publici pericula exposuit, ita consulis uirtutem amplificauit, ut uniuersus senatus in eius sententiam transiret, animaduertendumq; in eos, quos prædiximus censeret, maiorq; pars ordinis eius, Catonem prosequerentur domum. At Catilina non segnius uota obijt, q̃ sceleris conandi consilia inierat: quippe fortißime dimicans, quem spiritũ supplicio debuerat prælio reddidit.

Augustus nascitur

Consulatui Ciceronis nõ mediocre adiecit decus, natus eo anno diuus AVGVSTVS abhinc annos LXXXII. omnibus omniũ gentium uiris magnitudine sua inducturus caliginem.

Eminentium ingeniorum tempora

Iam penè superuacaneum uideri potest, eminentiũ ingeniorum notare tempora. Quis enim ignorat diremptos gradibus ętatis floruisse hoc tẽpore Ciceronẽ, Hortensiũ, senemq; Crassum, Catonem, Sulpitium, moxq; Brutũ, Calidium, Caluũ, Cæliũ, & proximum Ciceroni Cæsarem, eorumq; uelut alumnos Coruinum ac Pollionem Asinium, æmulumq; Thucydidis Salustium, autoresq; carminum Varronem ac Lucretiũ, neq; ullo in suspecti operis sui carmine minorem Catulum.

Cęsar Ciceroni proximus

Penè stulta est inhærentium oculis ingeniorum enumeratio, inter quæ maxime nostri æui eminent, principes carminũ VERGILIVS, Rabiriusq;, & consecutus Salustium Liuius, Tibullusq; & Naso perfectißimi in forma operis sui. nam uiuorum ut magna admiratio, ita censura difficilis est.

Vergilius, Rabirius, Salustius, Liuius, Tibullus, Ouidius

Dum hæc in urbe Italiaq; geruntur, Cn. Pompeius memorabile aduersus Mithridaten, qui post Luculli profectionem magnas noui exercitus uireis repararerat, bellum gesit. At rex fusus, fugatusq;, & omnibus exutus copijs, Armeniam Tigranemq; socerum petit, regem eius temporis, nisi quia Luculli armis erat infractus, potentißimum.

Tigranes

Simul itaq; duos persecutus Pompeius, intrauit Armeniam. prior filius Tigranis, sed discors patri, peruenit ad Pompeium, mox ipse supplex & præsens, se, regnumq; ditioni eius permisit, præfatus neminem alium, neq; Romanum, neq; ullius gentis uirum futurum fuisse, cuius se fidei commissurus foret, quàm Cn. Pompeium. Proinde omnem sibi uel aduersam, uel secundam, cuius autor ille esset, fortunam tolerabilem futuram. non esse turpe ab eo uinci, quẽ uincere esset nefas: neq; ei inhoneste aliquem summitti, quem fortuna super omneis extulisset. Seruatus regi honos imperij, sed mulctato ingenti pecunia: quæ omnis, sicuti Pompeio moris erat, redacta in Quæstoris potestatem, ac publicis descripta literis.

Syria

Syria, aliæq; quas occupauerat prouinciæ, ereptæ, & aliæ restitutæ P. R. aliæ tum primum in eius potestatem redactæ ut Syria, quæ tum primum facta est stipendiaria. Finis imperij regis terminatus Armenia.

Prouinciæ quando factæ

Haud absurdum uidetur propositi operis regulæ, paucis percurrere, quæ cuiusque ductu gens ac nátio redacta in formulam prouinciæ, stipendia pacta sit, ut quæ facilius quàm partibus simul uniuersa conspici posint.

Sicilia

Primus in Siciliam traiecit exercitum COS. Claudius, & prouinciam eam post annos fermè LII. captis Syracusis fecit Marcellus Claudius:

Africa

primus in Africã Regulus nono fermè anno primi Punici belli: sed post CCIIII. annos P. Scipio Aemylianus eruta Carthagine abhinc annos CLXXXII. Africam in formulam redegit prouinciæ.

Sardinia

Sardinia inter primum & secundum bellum Punicum, ductu T. Manlij COS. certum recepit imperij iugum. Immane bellicæ ciuitatis argumentum, quòd semel sub regibus, iterum hoc T. Manlio COS. III. Augusto principe, certæ pacis argumentum Ianus geminus clausus dedit.

Hispania

In Hispanias primi omnium duxere exercitus, Cn. & P. Scipiones initio secundi belli Punici, abhinc annos CCL. inde uarie possessa, & sæpe amissa partibus, uniuersa ductu Augusti facta stipendiaria est.

Macedonia, Achaia

Macedoniam Paulus, Mummius Achaiam, Fuluius Nobilior subegit Aetoliam, Asiã L. Scipio Africani frater eripuit Antiocho, sed

beneficio

beneficio Senatus Populiq; Rom. mox ab Attalis possessam regibus M. Perpenna
capto Aristonico fecit tributariam. Cypri deuictæ nulli adsignanda gloria est, quippe Cyprus
Senatusconsulto ministerio Catonis, regis morte, quam ille conscientia acciuerat, fa-
cta prouincia est. Creta Metelli ductu longissimę libertatis fine multata. Et Syria Pon Creta. Pontus
tusq; Cn. Pompeij uirtutis monumenta sunt. Gallias primum Domitio & Fabio ne- Domitius.
poti Pauli, qui Allobrogicus uocatus est, intratas cum exercitu, magna mox clade no Allobrogicus
stra, sæpe & adfectauimus, & amisimus. sed fulgentissimũ C. Cæsaris opus in ijs con- Gallia
spicitur, quippe eius ductu auspicijsq; infractæ, penè idem quod totus terrarum orbis
ignauũ conferunt stipendiũ. ab eodem Pompeio fractam Numidicus Ciliciam perdo Cilicia
muit, nisi uicisset post bellum Antiochicum Vulso Manlius Gallogræciam. Bithynia, Gallogræcia
ut prædiximus, testamento Nicomedis relicta hæreditaria. Diuus Augustus præter Bythynia
Hispanias, aliasq; genteis, quarum titulis forum eius prænitet, penè idem facta Aegy Hispania
pto stipendiaria, quantum pater eius Gallia in ærarium reditus contulit. At Cæsar, quã Aegyptus
certam Hispanis parendi confessionem extorserat, tam parem Illyrijs Dalmatisq; ex- Illyrij Dalmatæ
torsit. Rhetiam autem & Vindelicos ac Noricos, Pannoniamq; & Scordiscos nouas Rhetia. Vind. Norici
imperio nostro subiunxit prouincias. Vt has armis, ita autoritate Cappadociam P.R. Cappadocia
fecit stipendiariam. Sed reuertamur ad ordinem. Secura deinde Cn. Pompeij militia,
gloriæ laboris'ne maioris incertum est. Penetratæ cum uictoria Media, Albania, Hi- Medi. Albani
beria: ac deinde flexum agmen ad eas nationes, quæ dextra atq; intima Ponti incolũt, Hiberi
Colchos Heniochosq; & Achæos: & oppressus auspicijs Pompeij, insidijs filij Phar- Colchi. Heniochi. Achei
nacis, Mitridates ultimus omnium iuris sui regũ, præter Parthicos. Tum uictor om-
nium quas adierat gentiũ Pompeius, suoq; & ciuium uoto maior, & per omnia fortu-
nam hominis egressus, reuertit in Italiam, cuius reditum fauorabilem opinio fecerat.
quippe pleriq; non sine exercitu uenturum in urbem adfirmabant, & libertati publi-
cæ statuturũ arbitrio suo modũ. Quo magis hoc homines timuerant, eo gratior ciuilis
tanti imperatoris reditus fuit. omni quippe Brundisii dimisso exercitu, nihil præter no
men imperatoris retinens, cũ priuato comitatu, quẽ semper illi uacare moris fuit, in ur
bem redijt, magnificentissimumq; de tot regibus per biduũ egit triumphum, longeq;
maiorem omni ante se. Inlata pecunia in ærarium præter quam Capitolio ex manu-
bijs intulit. absente Cn. Pompeio T. Ampius & T. Labienus Tr. pl. legem tulerunt, ut
ludis Circensibus corona aurea & omni cultu triumphantiũ uteretur, scenicis autem
prætexta, coronaq; aurea. Id ille non plus quàm semel, & hoc sanè nimium fuit, usur-
pare sustinuit. Huius uiri fastigium tantis auctibus fortuna extulit, ut primũ ex Afri-
ca, iterum ex Europa, tertio ex Asia triumpharet: & quot partes terrarum orbis sunt,
totidem faceret monumenta uictoriæ suæ. NVNQVAM eminentia inuidia carẽt. Itaq;
& Lucullus, memor tamen acceptæ iniuriæ, & Metellus Creticus non iniuste querẽs
(quippe ornamentum triumphi eius, captiuos duces Pompeius subduxerat) & cum
ijs pars optimatiũ refragabatur, ne aut promissa ciuitatibus à Pompeio, aut benemeri
tis præmia ad arbitrium eius persoluerentur. Secutus deinde est cõsulatus C. CAESA- C. Cæsar
RIS, qui scribenti manum inijcit, & quamlibet festinantem in se morari cogit. hic no-
bilissima Iuliorum genitus familia, & quod inter omnis antiquissimos constabat, ab
Anchise ac Venere deducens genus, forma omnium ciuium excellentissimus, uigore
animi acerrimus, munificentia effusissimus, animo super humanã & naturã & fidem
euectus, magnitudine cogitationũ, celeritate bellandi, patientia periculorũ, Magno
illi Alexandro, sed sobrio, neq; iracundo simillimus: qui deniq; semper & somno, & ci Cæsar Alexandro confertur
bo in uitam, non in uoluptatem uteretur, cum fuisset C. Mario sanguine coniunctissi-
mus, atq; idem Cinnæ gener, cuius filiam ut repudiaret, nullo metu compelli potuit,
cum M. Piso Cõsularis Anniam quæ Cinnæ uxor fuerat, in Sullæ dimisisset gratiam,
habuissetq; ferè XVIII. annos, eo tempore, quo Sylla rerũ potitus est, magis ministris
Syllæ, adiutoribusq; partium, quàm ipso, conquirentibus eum ad necem, mutata ue-
ste, dissimilemq; fortunæ suæ indutus habitum, nocte urbe elapsus est. Idem postea
admodum iuuenis, cum à Piratis captus esset, ita se per omne spacium, quo ab his re- Cæsar à Piratis captus
tentus est apud eos gessit, ut pariter his terrori uenerationiq; esset, neque unquam aut
nocte aut die (cur enim quod uel maximum est, si narrari uerbis speciosis non potest,

omittatur

omittatur?) aut excalcearetur, aut discingeretur, in hoc scilicet, ne si quãdo aliquid ex solito uariaret, suspectus his, qui oculis tantummodo eum custodiebant, foret. Longum est narrare, quid & quoties ausus sit, quanto opere conata eius, qui obtinebat Asiam, magistratus P. R. metu suo destituere. Illud referatur documentum, tanti mox euasuri uiri: quæ nox eam diem secuta est, qua publica ciuitatũ pecunia redemptus, ita tamen ut cogeret ante obsides à Piratis ciuitatibus dari, contracta classe & priuatus & tumultuaria, inuectus in eum locum, in quo ipsi prædones erant, partem classis fugauit, partem mersit, aliquot naueis, multosq; mortales cepit, lætusq; nocturnæ expeditionis triumpho ad suos reuersus est: mandatisq; custodię quos ceperat, in Bi-

Iunius proconsul thyniam perrexit ad Proconsulem Iunium (is enim Asiam tum obtinebat,) petens ut autor fieret sumendi de captiuis supplicij: quod cum ille se facturum negasset, uenditurumq; captiuos dixisset, quippe sequebatur inuidia inertiam, incredibili celeritate

Piratarum supplicium reuectus ad mare prius quàm de ea re ulli Proconsulis redderet̃ epistola, omnes quos ceperat, suffixit cruci. Idem mox ad sacerdotium ineundum (quippe absens Pontifex factus erat, cum in Cottæ consularis locũ penè puer à Mario Cinnaq; Flamen Dialis creatus, uictoria Syllæ, qui omnia ab ijs acta fecerat inrita, amisisset id sacerdotium) festinans in Italiam, ne conspiceretur à prædonibus, omnia tunc obtinentibus maria, & merito tam infestis sibi, quatuor scalmorum nauem, unà cum duobus amicis, decemq; seruis ingressus, effusissimum Adriatici maris traiecit sinum. Quo quidem in cursu conspectis, ut putabat, Piratarum nauibus, cum exuisset uestem, alligassetq; pugionem ad femur, alterutri se fortunæ parans, mox intellexit frustratum esse uisum suum, arborumq; ex longinquo ordinem antemnarum præbuisse imaginem. Reliqua eius acta in urbe, nobilissimaq; Dolobellæ accusatio: & maior ciuitatis in ea fauor, quàm reis præstari solet: contentionesq; ciuiles cum Q. Catulo, atq; alijs eminentissimis uiris, celeberrimæ: & ante præturã uictus maximi pontificatus petitione Q. Catulus omnium confessione senatus princeps: & restituta in ædilitate, aduersante quidem nobilitate monumẽta C. Marij: simulq; reuocati ad ius dignitatis proscriptorũ liberi: & prætura quæsturaq; mirabili uirtute atq; industria obita in Hispania, cum esset Quæ-

Vetus Antistius stor sub Vetere Antistio auo huius Veteris Consularis atq; Pontificis duorũ Consularium & sacerdotum patris, uiri in tantũ boni, in quantũ humana simplicitas intelligi potest, quo notiora sunt, minus egẽt stilo. Hoc igit̃ COS. inter eum & Cn. Pompeiũ, & M. Crassum inita potentiæ societas, quæ urbi, orbiq; terrarũ, nec minus diuerso quoq; tempore ipsis exitiabilis fuit. Hoc cõsilium sequendi, Pompeius causam habuerat, ut tandem acta in transmarinis prouincijs, quibus (ut prædiximus) multi obtrectabãt,

Cæsaris Crassi & Pompei societas per Cæsarem confirmarent̃ COS. Cæsar aũt quòd animaduertebat se cedendo Pompeij gloriæ, aucturũ suam, & inuidia cõmunis potentiæ in illum relegata, confirmaturum uires suas: Crassus, ut quẽ principatũ solus adsequi non poterat, autoritate Pompeij, uiribus teneret Cæsaris. Adfinitas etiam inter Cæsarem Pompeiumq; contracta nuptijs. quippe filiam C. Cæsaris, Cn. Magnus duxit uxorem. In hoc cõsulatu Cæsar

Cæsaris lex legem tulit, ut ager Campanus plebei diuideretur, suasore legis Pompeio. Ita circiter XX. M ciuium eò deducta, & ius ab his restitutum post annos circiter CLII. quàm

Bibulus bello Punico ab Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat. Bibulus collega Cæsaris, cum actiones eius magis uellet impedire, quàm posset, maiore parte anni domi se tenuit. quo facto dum augere uult inuidiam collegæ, auxit potentiam. Tum

P. Clodius Cæsari decretæ in quinquennium Galliæ. Per idem tempus P. Clodius, homo nobilis, disertus, audax, qui neq; dicendi, neq; faciendi ullum, nisi quem uellet, nosset modum: malorum propositorum executor acerrimus, infamis etiam sororis stupro, & actus incesti reus ob initum inter religiosissima P. R. sacra adulterium: cum graues inimicitias cum M. Cicerone exerceret (quid enim inter tam dissimiles amicum esse poterat?) & à patribus ad plebem transisset, legem in Tribunatu tulit, qui ciuem Rom. damnatum interemisset, ei aqua & igni interdiceretur. cuius uerbis & si nõ nominabatur Cicero, tamen solus petebatur. Ita uir optime meritus de Repub. conseruatæ patriæ precium calamitatem exilij tulit. Non caruerũt suspicione oppressi Ci-

Cicer. exiliũ ceronis Cæsar & Pompeius. Hoc sibi contraxisse uidebatur Cicero, quòd inter XX. uiros

uiros diuidendo agro Campano esse noluisset. Idem intra bienniũ sera Cn. Pompeij
cura, uerũ ut cepit interrita, uotisq; Italiæ ac decretis senatus, uirtute atq; actione An-
nij Milonis Tr. pl. dignitati patriæq; restitutus est. Neq; post Numidici exilium aut re
ditum, quisquam aut expulsus inuidiosius, aut receptus est lætius. cuius domus q; infe
ste à Clodio disiecta erat, tam speciose à senatu restituta est. Idem P. Clodius in senatu *Clodij lex*
sub honorificentissimo ministerij titulo, M. Catonem à republica relegauit. quippe le
gem tulit, ut is quæstor cum iure prætorio, adiecto etiam quæstore, mitteretur in in-
sulam Cyprum, ad spoliandum regno Ptolemæum, omnibus morum uitijs eam con- *Cypri diuitiæ*
tumeliam meritum. sed ille sub aduentum Catonis uitæ suæ uim intulit: unde pecuni-
am longe sperata maiorem Cato Romam retulit: cuius integritatem laudari nefas est.
insolentia penè argui potest, quod unà cum COSS. ac Senatu effusa ciuitate obuiam,
cum per Tyberim subiret nauibus, nõ ante his egressus est, quàm ad eum locum per-
uenit, ubi erat exponenda pecunia. Cum deinde immaneis res uix multis uoluminib.
explicandas, C. Cæsar in Gallia ageret: nec contentus plurimis ac felicissimis uicto- *Res Cæsaris in*
rijs, innumerabilibusq; cæsis & captis hostiũ milibus, etiã in Britanniã traiecisset exer *Gallia gesta*
citum, alterum penè imperio nostro ac suo quærens orbem, inuictũ par consulum Cn.
Pompeius & M. Crassus, alterum iniere consulatum, qui neq; petitus honeste ab his,
neq; probabiliter gestus est. Cæsari, lege quam Pompeius ad populum tulit, proroga-
tæ in idem spacium temporis prouinciæ: Crasso bellum Parthicũ in animo molienti, *Crassus*
Syria decreta. qui uir cætera sanctissimus, immunisq; uoluptatibus, neq; in pecunia,
neq; in gloria concupiscenda aut modũ norat, aut capiebat terminũ. hunc proficiscen-
tem in Syriam diris cum ominibus Tr. pl. frustra retinere conati. quorum execratio-
nes si in ipsum tantummodo ualuissent, utile imperatoris damnũ saluo exercitu fuisset
Reip. Transgressum Euphraten Crassum, petentemq; Seleuciam, circumfusis imma-
nibus copijs equitum, rex Orodes unà cum parte maiore Romani exercitus intere- *Orodes*
mit. reliquias legionum C. Cassius atrocissimi mox autor facinoris, tum quæstor con-
seruauit, Syriamq; adeo in P. R. potestate retinuit, ut transgressos in eam Parthos, fe-
lici rerum euentu fugaret ac funderet. Per hæc, insequentiaq;, & quæ prædiximus tem
pora amplius CCCC. M hostium à C. Cæsare cæsa sunt, plura capta. pugnatũ sæpe di- *Cæsarum nu-*
recta acie, sæpe in agminibus, sæpe eruptionibus. Bis penetrata Britannia: nouem de- *merus*
niq; æstatibus uix ulla non iustissimus triumphus emeritus. Circa Alesiam uero tantę
res, quantas audere uix hominis, perficere penè nullius nisi dei fuerit. Septimo ferme
anno Cæsar morabat̃ in Gallijs, cum medium iam ex inuidia Pompeij malè cohæren
tis inter Cn. Pompeiũ & C. Cęsarem cõcordiæ pignus Iulia uxor Magni decessit: atq;
omnia inter destinatos tanto discrimini duces, dirimente fortuna, filius quoq; paruus
Pompeij, Iulia natus intra breue spaciũ obijt. Tum in gladios cædesq; ciuiũ furẽte am *Iulia*
bitu, cuius neq; finis reperiebat̃ nec modus, tertius consulatus soli Cn. Pompeio, etiã
aduersantiũ antea dignitati eius iudicio delatus est: cuius ille honoris gloria, ueluti re-
conciliatis sibi optimatib. maxime à C. Cæsare alienatus est. Sed eius consulatus om-
nem uim in coercitionem ambitus exercuit. quo tempore P. Clodius à Milone can- *P. Clodius*
didato consulatus, exemplo inutili, facto salutari Reip. circa Bouillas, contracta ex oc
cursu rixa, iugulatus est. Milonem reum nõ magis inuidia facti, quàm Pompeij dam-
nauit uoluntas. quem quidem M. Cato palàm lata absoluit sententia, quã si maturius *Milo dãnatus*
tulisset, non defuissent qui sequerentur exemplum, probarentq; eum ciuem occisum,
quo nemo perniciosior Reipub. neq; bonis inimicior uixerat. Intra breue deinde spa-
cium belli ciuilis exarserunt initia, cũ iustissimus quisq; & à Cæsare & à Pompeio uel
let dimitti exercitus. quippe Pompeius in secundo consulatu Hispanias sibi decerni
uoluerat, easq; per triennium absens ipse ac præsidens urbi, per Afranium & Petrei-
um consularem ac prætorium legatos suos administrabat: & ijs qui à Cæsare dimitten
dos exercitus contendebant adsentabatur, ijs qui dimittendos ab ipso quoq;, aduersa-
batur. qui si ante bienniũ quàm ad arma itum est, perfectis muneribus theatri, & alio-
rum operum, quæ ei circumdedit, grauissima tentatus ualetudine decessisset in Cam-
pania (quo quidem tempore uniuersa Italia uota pro salute eius primo omnium ciui-
um suscepit) defuisset fortunæ destruendi eius locus: & quam apud superos habue-
rat

rat magnitudinem, inlibatã detulisset ad inferos. Bello aũt ciuili & tot quæ deinde per
continuos XX. annos consecuta sunt malis, nõ alius maiorem flagrantioremq́ quàm
C. Curio C. Curio Tr. pl. subiecit facem, uir nobilis, eloquens, audax, suæ alienæq́ & fortunæ
& pudicitiæ prodigus, homo ingeniosissime nequã & facundus malo publico: cuius
animo uoluptatibus uel libidinibus, neq́ opes ullæ, neq́ cupiditates sufficere possent.
Hic primo pro Pompeij partibus, id est, ut tunc habebatur, pro Rep. mox simulatio-
ne contra Pompeium & Cæsarem, sed animo pro Cæsare stetit. Id gratis an accepto
centies H—S fecerit, ut accepimus, in medio relinquemus. Ad ultimum saluberrimas
coalescentis conditiones pacis, quas & Cæsar iustissimo animo postulabat, & Pom-
peius æquo recipiebat, discussit ac rupit, unice cauente Cicerone cõcordiæ publicę.
Harum præteritarumq́ rerum ordo cum iustis aliorum uoluminibus promitur, tum
uti spero, nostris explicabitur. Nunc proposito operi sua forma reddatur, si prius gra
tulatus ero Qu. Catulo, duobus Lucullis, Metelloq́ & Hortensio, qui cum sine inui-
dia in Rep. floruissent eminuissentq́, sine periculo, quieta, aut certe non præcipitata
fatali ante initium bellorum ciuilium morte functi sunt. Lentulo & Marcello COSS.
post urbem conditam annis DCCIII. & anno LXXVIII quàm tu M. Vinici consu
Belli ciuilis latum inires, bellum ciuile exarsit. Alterius ducis causa melior uidebatur, alterius erat
initium firmior. Hic omnia speciosa, illic ualentia. Pompeium senatus autoritas, Cæsarem mi-
litum armauit fiducia. Consules senatusq́ causæ, non Pompeio, summã imperij detu-
lerunt. Nihil relictũ à Cæsare, quod seruandę pacis causa tentari posset, nihil receptũ à
Pompeianis: cum alter COS. iusto esset ferocior, Lentulus uero salua Rep. saluus esse
non posset, M. autem Cato moriendum ante, q̃ ullam cõditionem ciuis accipiendam
Reip. cõtenderet: uir antiquus & grauis Pompeij parteis laudaret magis, prudens se-
queretur Cæsaris: & illa gloriosa, hæc terribiliora duceret. Vt deinde spretis omnibus
quæ Cæsar postulauerat, tantummodo cõtentus cum una legione titulũ retinere pro-
uinciæ, priuatus in urbem ueniret, & se in petitione consulatus suffragijs P.R. cõmit-
teret decreuere, ratus bellandum Cæsar cum exercitu Rubiconem transiit. Cn. Pom-
peius, Consulesq́, & maior pars senatus relicta urbe, ac deinde Italia transmisere Dyr
rachium. At Cæsar Domitio legionibusq́ Corfinij quæ unà cum eo fuerant potitus,
duce alijsq́ qui uoluerant abire ad Pompeiũ sine dilatione dimissis, persecutus Brun
dusium, ita ut appareret malle integris rebus & conditionibus finire bellum, quàm
opprimere fugientes, cum transgressos reperisset COSS. in urbem reuertit: redditaq́
ratione consiliorũ suorum in senatu & in concione ac miserrimæ necessitudinis, cum
alienis armis ad arma cõpulsus esset, Hispanias petere decreuit. Festinationẽ itineris
Massiliæ incon eius aliquandiu morata Massilia est, fide melior q̃ consilio prudentior, intempestiue
sulta fides principalium armorũ arbitria captans, quibus hi se debent interponere, qui nõ paren
tem coercere possunt. Exercitus deinde qui sub Africano consulari ac Petreio præto-
rio fuerat, ipsius aduentus uigore ac fulgore occupatus, se Cæsari tradidit, uterq́ lega
torũ, & quisquis cuiusq́ ordinis sequi eos uoluerat, remissi ad Pompeiũ. Proximo an-
no cũ Dyrrachiũ ac uicina ei urbi regio castris Pompeij teneret̃ (qui accitis ex omni-
bus transmarinis prouincijs legionibus, equitũ ac peditũ auxilijs, regumq́ & Tetrar-
charum, simulq́ Dynastarũ copijs, immanem exercitum cõfecerat, & mare præsidijs
classiũ ut rebat̃ sepserat, quo minus Cæsar legiones posset transmittere) sua & celeri-
tate & fortuna C. Cæsar usus, nihil in mora habuit, quo minus & cũ uellet ipse, exerci
tusq́ classibus perueniret, & primo penè castris Pompei sua iungeret, mox etiã obsi-
dione munimentisq́ eum cõplecteretur. Sed inopia obsidentibus q̃ obsessis erat gra-
Cornelius uior. Tum Balbus Cornelius excedẽte humanã fidem temeritate, ingressus castra ho-
Balbus stium, sæpiusq́ cum Lentulo conlocutus COS. dubitante quanti se uenderet, illis in-
crementis fecit uiam, quibus nõ Hispaniæ Gadibus natus, sed Hispanus in triumphũ
& pontificatum adsurgeret, fieretq́ ex priuato consularis. Variatũ deinde prælijs, sed
uno longe magis Pompeianis prospero, quo grauiter impulsi sunt Cæsaris milites.
Tum Cæsar cũ exercitu fatalem uictoriæ suæ Thessaliã petijt. Pompeius longe diuer-
sa alijs suadentibus (quorũ pleriq́ hortabant̃, ut in Italiã transmitteret, neq́ Hercules
quicquam partibus illis salubrius fuit, alij ut bellũ traheret, quod dignatione partium
indies

indies ipsis magis prosperum fieret) usus impetu suo, hostem secutus est, aciem Phar-
salicam & illum cruentissimum Romano nomini diem, tantumq; utriusq; exercitus
profusum sanguinis, & conlisa inter se duo Reip. capita, effossumq; alterum Romani
imperij lumen. Tot, talesq; Pompeianarũ partium cæsos uiros nõ recipit enarrandos
hic scripturæ modus. Illud notandum est, ut primũ C. Cæsar inclinatã uidit Pompeia-
norũ aciem, neq; prius neq; antiquius quicquã habuit, q̃ ut omneis patres (ut militari
& uerbo, & consuetudine utar) dimitteret. Pro dij immortales, quod huius uoluntatis
erga Brutum suæ postea uir tam mitis precium tulit? Nihil illa uictoria mirabilius, ma
gnificentius, clarius fuit, quando neminem nisi acie consumptum ciuem patria deside
rauit: sed munus misericordiæ corrupit pertinacia, cum libentius uitam uictor daret,
quàm uicti acciperent. Pompeius profugiens cum duobus Lentulis consularibus,
Sextoq; filio, & Fauonio prætorio, quos comites ei fortuna adgregauerat, alijs ut Par
thos, alijs ut Africam peteret (in qua fidelissimum partium suarum haberet regem Iu
bam) suadentibus, Aegyptum petere proposuit, memor beneficiorum quę in patrem
eius Ptolomæi, qui tum puero quàm iuueni propior regnabat, Alexandriæ contule-
rat. Sed quis in aduersis beneficiorum seruat memoriam? aut quis ullam calamitosis
deberi putat gratiam, aut quando fortuna nõ mutat fidem? Missi itaq; ab rege, qui ue-
nientem Cn. Pompeium (is iam à Mytilenis Corneliam uxorem receptam in nauem, *Cornelia*
fugæ comitem habere ceperat) consilio Theodoti & Achillæ exciperent, hortaren-
turq;, ut ex oneraria in eam nauem, quæ obuiam processerat, transcẽderet. quod cum
fecisset princeps Romani nominis, imperio arbitrioq; Aegyptij mancipij, C. Cæsare,
Publio Seruilio COSS. iugulatus est. Hic post tres consulatus, & totidem triumphos, *Põpeij exitus*
domitumq; terrarum orbem, sanctissimi ac prętantissimi uiri in id euecti, super quod
ascendi non potest, duodesexagesimũ annum agentis, pridie natalem ipsius, uitæ fuit
exitus: in tantum in illo uiro à se discordante fortuna, ut cui modo ad uictoriam terra
defuerat, deesset ad sepulturam. Quid aliud quàm nimium occupatos dixerim, quos
in ætate & tanti, & penè nostri seculi uiri fefellit quinquennium, cum à C. Attilio, &
Qu. Seruilio COSS. tam facilis esset annorum digestio. quod adieci, nõ ut arguerem,
sed ne argueter. Nõ fuit maior in Cæsarem, quàm in Pompeiũ fuerat, regis eorumq;,
quorum is autoritate regebatur, fides. quippe cum uenientem eum tentassent insidijs,
ac deinde bello lacessere auderent, utriq; summo imperatorum, alteri superstiti meri-
tas pœnas luere supplicijs. Nusquam erat Pompeius corpore, adhuc ubiq; nomine:
quippe ingens partium eius fauor bellum excitauerat Africum. quod ciebat rex Iuba,
& Scipio uir consularis, ante biennium quàm extingueretur Pompeius, lectus ab eo
socer. Eorumq; copias auxerat M. Cato, ingenti cum difficultate itinerum, locorumq; *Catonis mo-*
inopia, perductis ad eos legionibus: qui uir cum summum ei à militibus deferretur im *destia*
perium, honoratiori parere maluit. Admonet promissæ breuitatis fides, quãto omnia
transcursu dicenda sint. Sequens fortunam suam Cæsar, peruectus in Africam, quam
occiso Curione Iulianarum duce partium Pompeiani obtinebant exercitus, ibi primo
uariam fortunam expugnauit, inclinatæq; hostium copiæ. Nec dissimilis ibi aduersus
uictos, quàm in priores clementia Cæsaris fuit. Victorem Africani belli C. Cæsarem *Cæsaris de-*
grauius excepit Hispaniense (nam uictus ab eo Pharnaces, uix quicquã gloriæ eius *mentia*
adstruxit) quod Cn. Pompeius Magni filius adulescens impetus ad bella maximi, in-
gens ac terribile conflauerat, undiq; ad eum adhuc paterni nominis magnitudinem
sequentium, ex toto orbe terrarum auxilijs confluentibus. Sua Cæsarem in Hispaniã
comitata fortuna est, sed nullum unquam atrocius periculosiusq; ab eo initum præ- *Cæsaris in ad-*
lium, adeo ut plus quàm dubio Marte descenderet equo, consistensq; ante receden- *uersis cõstãtia*
tem suorum aciem, increpita prius fortuna, quòd se in eum seruasset exitum, denun-
ciaret militibus, uestigio se non recessurum: proinde uiderent, quem & quo loco impe
ratorem deserturi forent. uerecundia magis quàm uirtute acies restitutæ sunt, à duce
quàm à milite fortius. Cn. Pompeius grauis uulnere inuentus, inter solitudines auias *Pompeianos*
interemptus est. Labienum Varumq; acies abstulit. Cæsar omnium uictor, regressus *rum cædes*
in urbem, quod humanam excedat fidem, omnibus qui contra se arma tulerant, igno-
uit: magnificentissimisq; gladiatorij muneris, Naumachiæ, & equitum peditumq;,

ſimul elephantorum certaminis ſpectaculis, epuliq́ per multos dies dati celebratione,
repleuit eam. Quinq; egit triumphos. Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho,
Alexandrini teſtudine, Africi ebore, Hiſpanienſis argento raſili conſtitit. Pecunia ex
manubijs lata, paulo amplius ſexies milies H—S. Neq; illi tanto uiro, & tam clementer
omnibus uictorijs ſuis uſo, plus quinq; menſiũ principalis quies cõtigit: quippe cum
menſe Octobri in urbem reuertiſſet, idibus Martijs, cõiurationis autoribus Bruto &
Cæſaris cædes Caſsio, quorum alterum promittendo conſulatũ non obligauerat, contrà differendo,
Caſsium offenderat: adiectis etiam conſiliarijs cædis familiariſsimis omniũ, & fortu-
na partium eius in ſummum euectis faſtigium, D. Bruto, & C. Trebonio, alijsq́ clari
nominis uiris, interemptus eſt: cui magnam inuidiam conciliarat M. Antonius, omni
bus audendis paratiſsimus, conſulatus collega, imponendo capiti eius Lupercalibus
ſedentis pro roſtris inſigne regiũ, quod ab eo ita repulſum erat, ut nõ offenſus uidere-
tur. Laudandum experientia conſilium eſt Panſæ atq; Hirtij, qui ſemper prædixerãt
Cæſaris dictũ Cæſari, ut principatum armis quæſitum, armis teneret: ille dictitans mori ſe, quàm ti-
meri malle, dum clementiam quam præſtiterat expectat, incautus ab ingratis occupa
tus eſt, cum quidẽ plurima præſagia atq; indicia dij immortales futuri obtuliſſent peri
culi: nam & haruſpices præmonuerant, ut diligentiſsime Iduum Martiarum caueret
diem, & uxor Calpurnia territa nocturno uiſu, ut ea die domi ſubſiſteret orabat, & li-
belli coniurationem nunciantes dati, ab eo neq; protinus lecti erant. ſed profecto ine-
luctabilis fatorũ uis, cuiuſcunq; fortunã mutare cõſtituit, conſilia corrũpit. Quo anno
id patrauere facinus Brutus & C. Caſsius, prætores erãt, D. Brutus COS. deſignatus.
Coniurati Hi unà cum coniurationis globo ſtipati gladiatorum D. Bruti manu, capitoliũ occu-
pauere, cum COS. Antonius (quem cum ſimul interimendum cenſuiſſet Caſsius, te-
ſtamentumq; Cæſaris abolendum, Brutus repugnauerat dictitans, nihil amplius ciui
bus præter tyranni, ita enim appellari Cæſarem facto eius expediebat, petendum eſſe
ſanguinem) conuocato ſenatu, cum iam Dolobella, quẽ ſubſtituturus ſibi Cæſar deſi-
gnauerat COS. faſces atq; inſignia corripuiſſet COS. uelut pacis autor liberos ſuos ob
ſides in capitolium miſit, fidemq́ deſcendendi tuto interſectoribus Cæſaris dedit: &
ἀμνηστία illud decreti Athenienſium celeberrimi exemplum relatũ à Cicerone obliuionis præ-
Cicero teritarum rerum, decreto patrum comprobatũ eſt. Cæſaris deinde teſtamentũ apertũ
eſt, quo C. Octauiũ nepotẽ ſororis ſuæ Iuliæ adoptabat, de cuius origine etiãſi præuen
C. Octauij tis pauca dicenda ſunt. Fuit C. Octauius, ut nõ patricia, ita admodũ ſpecioſa equeſtri
origo genitus familia, grauis, ſanctus, innocens, diues. Hic prætor inter nobiliſsimos uiros
creatus, primo loco, cum ei dignatio Iulia genitam Acciam conciliaſſet uxorem, ex eo
honore ſortitus Macedoniam, appellatusq́ in ea imperator, decedens ad petitionem
conſulatus obijt, prætextato relicto filio, quem C. Cæſar maior eius auunculus educa
tum apud Philippum uitricum, dilexit ut ſuum, natumq́ annos XVIII. Hiſpanien-
ſis militiæ adſecutũ ſe poſtea comitem habuit, nunquam aut alio uſum hoſpitio quàm ſuo,
aut alio uectũ uehiculo: pontificatusq́ ſacerdotio puerum honorauit. Et peractis bel-
lis ciuilibus, ad erudiendum liberalibus diſciplinis ſingularis indolem iuuenis, Apol-
loniam eum in ſtudia miſerat, mox belli Getici ac deinde Parthici habiturus commili
tonem: Cui ut eſt nunciatum de cæde auunculi, cum protinus ex uicinis legionibus
Centuriones ſuam ſuorumq́ militum operam ei pollicerentur, neq; eam ſpernendam
Saluidienus & Agrippa dicerent, ille feſtinans peruenire in urbem, omnem ordinem
& necis, & teſtamenti Brundiſii comperit. Cui aduentanti Romam, immanis ami-
corum occurrit frequentia, & cum intraret urbem ſolis orbis ſuper caput eius curua-
tus æqualiter, rotundatusq́ in colorem arcus, uelut coronam tanti mox uiri capiti im
ponens, conſpectus eſt. Non placebat Acciæ matri, Philippoq́ uitrico adiri nomen
inuidioſæ fortunæ Cæſaris: ſed adſerebant ſalutaria Reip. terrarumq́ orbis fata con-
ditorem conſeruatoremq́ Romani nominis. Spreuit itaq; cœleſtis animus humana con
ſilia, & cũ periculo potius ſumma, quàm tuto humilia propoſuit ſequi: maluitq́ auun-
culo & Cæſari de ſe, quàm uitrico credere, dictitãs nefas eſſe, quo nomine Cæſari dignus
eſſet uiſus, ſemetipſum uideri indignum. Hunc protinus Antonius COS. ſuperbe ex-
cipit. neq; is erat contẽptus, ſed metus. uixq́ admiſſo in Pompeianos hortos loquendi
ſecum

ſecum tempus dedit, mox etiam uelut inſidijs eius petitus ſceleſte inſimulare cœpit: in
quo turpiter deprehenſa eius uanitas eſt. Aperte deinde Antonij ac Dolabellæ Con- *Antonij ua-*
ſulum ad nefandam dominationem erupit furor. H—S ſepties milies depoſitũ à C. Cæ *nitas*
ſare ad ædem Opis occupatum ab Antonio, actorum eiuſdem inſertis falſis indubita-
teq; corruptis commẽtarijs. Atq; omnia precio temperata, uendente Remp. COS.
Idem prouinciam D. Bruto deſignato COS. decretam Galliam occupare ſtatuit: Do-
labella tranſmarinas decreuit ſibi: interq; naturaliter diſsimillimos, ac diuerſa uolen-
teis, creſcebat odium. Eoq; C. Cæſar iuuenis cotidianis Antonij petebatᷣ inſidijs. Tor
pebat oppreſſa dominatione Antonij ciuitas: indignatio & dolor omnibus, uis ad re-
ſiſtendum nulli aderat, cum C. Cæſar XVIII. annum ingreſſus, mira auſus, ac ſumma *Cæſaris ma-*
conſecutus, priuato conſilio, maiorem ſenatu pro Repub. animum habuit: primumq; *gnanimitas*
à Calatia, mox à Caſilino ueteranos exciuit paternos: quorum exemplum ſecuti alij,
breui in formã iuſti coiere exercitus. mox cum Antonius occurriſſet exercitui, quem
ex tranſmarinis prouincijs Brundiſiũ uenire iuſſerat, legio Martia & Quarta, cogni-
ta & ſenatus uoluntate, & tanti iuuenis indole, ſublatis ſignis ad Cæſarem ſe contule-
runt. Eum ſenatus honoratum equeſtri ſtatua, quæ hodieq; in roſtris poſita, ætatem *Cæſaris ſtatua*
eius ſcriptura indicat (qui honor non alij per CCC. annos quàm L. Syllæ, & Cn. Pom
peio, & C. Cæſari contigerat) pro P. R. unà cum COSS. deſignatis Hirtio & Panſa
bellum cum Antonio gerere iuſsit. id ab eo annum agente uiceſimum, fortiſsime circa
Mutinam adminiſtratum eſt, & D. Brutus obſidione liberatus: Antonius turpi ac nu-
da fuga coactus deſerere Italiam: Conſulum autem alter in acie, alter poſt paucos dies
ex uulnere mortem obijt. Omnia ante quàm fugaretur Antonius, honorifice à Sena-
tu in Cæſarem exercitumq; eius decreta ſunt, maxime autore Cicerone: ſed ut receſ- *Cicero*
ſit metus, erupit uoluntas, protinusq; Pompeianis partibus redijt animus. Bruto Caſ-
ſioq; prouinciæ, quas iam ipſi ſine ullo ſenatus conſulto occupauerant, decretæ: lau-
dati quicunq; his exercitus tradidiſſent: omnia tranſmarina imperia eorum commiſſa
arbitrio. quippe M. Brutus, & C. Caſsius, nunc metuentes arma Antonij, nunc ad au-
gendam eius inuidiam, ſimulantes ſe metuere, teſtati edictis, libenter ſe uel in perpe-
tuo exilio uicturos, dum Reip. conſtaret concordia, nec ullam belli ciuilis præbituros
materiam, plurimum ſibi honoris eſſe in conſcientia facti ſui, profecti urbe atq; Italia,
intento ac pari animo, ſine autoritate publica, prouincias, exercitusq; occupauerant:
& ubicunq; ipſi eſſent, prætexentes eſſe Remp. pecunias etiam quæ ex tranſmarinis
prouincijs Romam ab Quæſtoribus deportabãtur à uolentibus acceperant. quæ om-
nia ſenatus decretis comprenſa & comprobata ſunt. Et D. Bruto, quòd alieno benefi
cio uiueret, decretus triumphus. Panſæ atq; Hirtij corpora publica ſepultura honora-
ta: Cæſaris adeo nulla habita mentio, ut legati, qui ad exercitum eius miſsi erant, iube
rentur ſummoto eo milites adloqui. Non fuit tam ingratus exercitus, quàm fuerat ſe- *Gratitudo ex-*
natus. nam cum eam iniuriã diſsimulãdo Cæſar ferret, negauere milites ſine impera- *ercitus in Cæſa*
tore ſuo ulla ſe audituros mandata. Hoc eſt illud tẽpus, quo Cicero inſito amore Pom *rem*
peianarũ partiũ, Cæſarem laudandũ, & tollendum cenſebat: cum aliud diceret, aliud *Cicero*
intelligi uellet. Interim Antonius fuga tranſgreſſus alpes, primò ſpe conloquij repul-
ſus à M. Lepido, qui Pontifex Maximus, in C. Cæſaris locũ furto creatus, decreta ſibi *M. Lepidus*
Hiſpania adhuc in Gallia morabatᷣ: Mox ſæpius in conſpectum ueniens militũ, cum
& Lepido omnes imperatores forent meliores, & multis Antonius dum erat ſobrius,
per auerſa caſtrorũ proruto uallo militibus receptus eſt, qui titulo imperij cedebat Le
pido, cum ſumma uiriũ penes eum foret. Sub Antonij ingreſſum in caſtra Iuuentius *Iuuentius*
Laterenſis, uir uita ac morte conſentaneus, cum acerrime ſuaſiſſet Lepido, ne ſe cum *Laterenſis*
Antonio hoſte iudicato iungeret, inritus conſilij, gladio ſe ipſe transfixit. Plancus de- *Plancus*
inde dubia, id eſt ſua fide diu, quarum eſſet partium ſecum luctatus, ac ſibi difficile con
ſentiens, & nunc adiutor D. Bruti deſignati COS. collegæ ſui, ſenatuiq; ſe literis uen-
ditans, mox eiuſdem proditor: Aſinius autem Pollio firmus propoſito, & Iulianis par *Aſinius Pollio*
tibus fidus, Pompeianis aduerſus: uterq; exercitus tradidere Antonio. D. Brutus de-
ſertus primo à Planco, poſt etiam inſidijs eiuſdem petitus, paulatim relinquente eum
exercitu fugiens, in hoſpitis cuiuſdam nobilis uiri nomine Capeni domo, ab his quos

miserat Antonius iugulatus est, iustissimasq; optime de se merito uiro C. Cæsari pœnas dedit, cuius cum primus omnium amicorum fuisset, interfector fuit: & fortunæ ex qua fructum tulerat, inuidiam in autorem relegabat, censebatq; æquum, quæ acceperat à Cæsare retinere, Cæsarem qui illa dederat perire. Hæc sunt tempora, quibus M. Tullius continuis actionibus æternas Antonij memoriæ inussit notas: sed hic fulgentissimo & cœlesti ore, at Tribunus Cannutius continua rabie lacerabat Antonium. Vtrique uindicta libertatis, morte stetit, sed Tribuni sanguine commissa proscriptio, Ciceronis uel satiato Antonio pœna finita. Lepidus deinde à Senatu hostis iudicatus est, ut ante fuerat Antonius. Tum inter eum, Cæsaremq; & Antonium, commercia epistolarum & conditionum iacta mentio, cum Antonius & subinde Cæsarem admoneret, quàm inimicæ ipsi Pompeianæ partes forent, & in quod iam emersissent fastigium: & quanto Ciceronis studio Brutus Cassiusq; attollerent: denunciaretq; se cum Bruto Cassioq;, qui iam decem & septem legionum potentes erant, iuncturum uires suas, si Cæsar eius aspernaretur concordiã: diceretq; plus Cæsarem patris, ꝙ se amici ultioni debere. Igitur inita potentiæ societas, & hortantibus, orantibusq; exercitibus, inter Antonium etiam & Cæsarem facta adfinitas, cum esset priuigna Antonij desponsa Cæsari: consulatumq; inijt Cæsar pridie ꝙ uiginti annos impleret X. Calend. Octobres, cum collega Q. Pedio, post urbem conditam annis DCCIX. ante LXXII. quàm tu M. Vinici consulatum inires. Vidit hic annus Ventidium, per quam urbem inter captiuos Picentium in triumpho ductus erat, in ea consularem prætextam iungentem prætoriæ. Idem hic postea triumphauit. Furente deinde Antonio, simulq; Lepido, quorum uterq; (ut prædiximus) hostes iudicati erant, quum ambo mallent sibi nunciari quid passi essent, quàm quid meruissent, repugnante Cæsare, sed frustra aduersus duos, instauratum Syllani exempli malum, proscriptio. Nihil tam indignum illo tempore fuit, quàm quòd aut Cæsar aliquem proscribere coactus est, aut ab illo Cicero proscriptus est: abscisaq; scelere Antonij uox publica est, cum eius salutem nemo defendisset, qui per tot annos & publicam ciuitatis, & priuatam ciuium defenderat. Nihil tamen egisti M. Antoni, cogit enim excedere propositi formã operis, erumpens animo ac pectore indignatio, nihil inquam egisti, mercedem cœlestissimi oris, & clarissimi capitis abscisi numerando, autoramentoq; funebri ad conseruatoris quondam Reipub. tantiq; COS. inritando necem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem solicitam, & ætatem senilem, & uitam miseriorem te principe, quàm sub te Triumuiro mortem. Famam uero gloriamq; factorum atq; dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris. Viuit uiuetq; per omnem seculorum memoriam. Dumq; hoc uel forte uel prouidentia, uel utcunq; constitutum rerum naturæ corpus, quod ille penè solus Romanorum animo uidit, ingenio cõplexus est, eloquentia inluminauit, manebit incolume: comitem æui sui laudem Ciceronis trahet: omnisq; posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur: citiusq; in mũdo genus hominum† quàm cedet. Huius totius temporis fortunam ne deflere quidem quisquam satis digne potuit, adeo nemo exprimere uerbis potest. Id tamen notandum est, fuisse in proscriptos uxorum fidem summam, libertorum mediam, seruorum aliquam, filiorũ nullam: adeo difficilis est hominibus utcunq; conceptæ spei mora. Ne quid ulli sanctum relinqueretur, uelut in dotem inuitamentumq; sceleris, Antonius L. Cæsarem auunculum, Lepidus Paulũ fratrem proscripserant. Nec Planco gratia defuit ad impetrandum ut frater eius Plancus Plotius proscriberetur. Eoq; inter iocos militareis, qui currum Lepidi Planciq; secuti erant inter execrationem ciuium usurpabant hunc uersum,

De Germanis non de Gallis duo triumphant Consules.

Suo præteritũ loco referatur, neq; enim persona umbram actæ rei capit: Dum in acie Pharsalica Africaq; de summa rerum Cæsar dimicat, M. Cælius, uir eloquio animoq; Curioni simillimus, sed in utroq; perfectior, nec minus ingeniose nequã, cum ne à dijs quidem seruari posset, quippe peior illi res familiaris quàm mens erat, in prætura nouarum tabularũ autor extitit, nequijtq; senatus autoritate & COSS. deterreri: accito etiam Milone Annio, qui non imperato reditu, Iulianis partibus infestus erat, in urbe seditionem aut magis occulte bellicum tumultum mouens, primo summotus à Rep.

mox

D. Bruti mors

Ciceronis proscriptio

Cæsaris consulatus

Ciceronis deploratio

Forte, ꝗ huius nomen cadat

M. Cælius

Milo Annius

mox Consularibus armis autore senatu circa Turios oppressus est. Incepto pari, simi lis fortuna Milonis fuit: qui Compsam in Irpinis oppugnans, ictusq; lapide, tum P. Clodio, tum patriæ quã armis petebat, pœnas dedit: uir inquies & ultra sortem temerarius. Quatenus autẽ aliquid ex omissis peto, notetur immodica & intempestiua libertate usos aduersus C. Cæsarem, Marullum Epidium, Flauumq; Cæsetium Tr. pl. dum arguunt in eo regni uoluntatem, penè uim dominationis expertos. in hoc tamen sæpe lacessiti principis ira excessit, ut censoria potius contentus nota, quàm animaduersione dictatoria, summoueret eos à Rep. testareturq; esse sibi miserrimũ, quòd aut natura sua ei excedendum foret, aut minuẽda dignitas. Sed ad ordinem reuertendum est. Iam & Dolabella in Asia C. Trebonium consularem, cui succedebat, fraude deceptum, Smyrnæ occiderat, uirum aduersus merita Cæsaris ingratissimum, participemq; cædis, eius, à quo ipse in consulare prouectus fastigiũ fuerat. Et C Cassius acceptis à Staio Murco, & Crispo Martio prætorijs uiris, imperatoribus, præualidis in Syria legionibus inclusum Dolabellam, qui præocupata Asia in Syriã peruenerat, Laodicea expugnata interfecerat, ita tamen ut ad ictum serui sui Dolabella non segniter ceruicem daret, & decem legiones in eo tractu sui iuris fecerat. & M. Brutus C. Antonio fratri M. Antonij in Macedonia Vatinioq; circa Dyrrachium uolentes legiones extorserat, sed Antonium bello lacessierat, Vatiniũ dignatione obruerat, cum & Brutus cuilibet ducum præferendus uideret, & Vatinius nulli nomini nõ esset postferendus: in quo deformitas corporis cũ turpitudine certabat ingenij, adeo ut animus eius dignissimo domicilio inclusus uideret: Eratq; septem legionibus ualidus. Et lege Pedia, quam C O S. Pedius collega Cæsaris tulerat, omnibus qui Cæsarem patrẽ interfecerant, aqua igniq; damnatis interdictũ erat. quo tempore Capito patruus meus, uir ordinis senatorij, Agrippę subscripsit in C. Cassiũ. Dumq; ea in Italia gerunt, acri atq; prosperrimo bello Cassius Rhodũ rem immanis operis ceperat: Brutus Lycios deuicerat: & inde in Macedoniã exercitus traiecerant: cum per omnia repugnans naturæ suæ Cassius, etiam Bruti clementiã uinceret. Neq; reperias, quos aut pronior fortuna comitata sit, aut ueluti fatigata maturius destituerit, q̃ Brutũ & Cassiũ. Tum Cæsar & Antonius traiecerũt exercitus in Macedoniã, & apud urbem Philippos cum M. Bruto Cassioq; acie concurrerũt. Cornu, cui Brutus præerat, impulsis hostibus castra Cæsaris cepit. nam ipse Cæsar etiamsi infirmissimus ualetudine erat, obibat munia ducis, oratus etiã ab Artorio medico, ne in castris remaneret, manifestè denunciatione quietis territo. Id aũt in quo Cassius fuerat, fugatũ ac male multatũ in altiora se receperat loca. Tum Cassius ex sua fortuna euentũ collegæ æstimans, cum dimisisset euocatum, iussissetq; nunciare sibi, quæ esset multitudo ac uis hominũ quæ ad se tenderet: tardius eo nunciante, cum in uicino esset agmen cursu ad eum tendentiũ: neq; puluere facies aut signa denotari possent, existimans hostes esse qui inruerent, lacerna caput circumdedit, extentamq; ceruicem interritus liberto præbuit. Deciderat Cassij caput, cũ euocatus aduenit, nunciãs Brutũ esse uictorem, qui cum imperatorem prostratũ uideret: sequar, inquit, cum quẽ mea occidit tarditas, & ita in gladiũ incubuit. Post paucos deinde dies Brutus conflixit cum hostibus, & uictus acie, cum in tumulũ nocte ex fuga se recepisset, impetrauit à Stratone Aegeate familiari suo, ut manũ morituro cõmodaret sibi: reiectoq; læuo super caput brachio, cum mucronẽ gladij eius dextera tenens, sinistræ admouisset mãmillæ, ad eũ ipsum locũ, quã cor emicat, impellẽs se in uulnus, uno ictu transfixus expirauit. Protinus Messalla fulgẽtissimus iuuenis, proximus in illis castris Bruti Cassijq; autoritati, cũ essent qui eũ ducem poscerẽt, seruari beneficio Cæsaris maluit, q̃ dubiã spem armorũ tentare amplius: Nec aut Cæsari quicq; ex uictorijs suis fuit lætius, q̃ seruasse Coruinũ: aut maius exemplum hominis grati ac pij, quàm Coruinus in Cæsarem fuit. Non aliud bellum cruentius cæde clarissimorũ uirorum fuit. Tum Catonis filius cecidit. Eadem Lucullũ, Hortensiumq; eminentissimorum ciuiũ filios fortuna abstulit: nã Varro ad ludibriũ moriturus Antonij, digna illo ac uera de exitu eius magna cũ libertate ominatus est. Drusus Liuius Iuliæ Augustæ pater, & Varus Quintilius ne tentata quidẽ hostis misericordia, alter se ipse in taberna culo interemit; Varus aũt liberti, quẽ id facere coegerat, manu, cũ se insignib. honorũ

Compsa
C. Trebonius
C. Cassius
Vatinius
Lex Pedia
Capito Velleii patruus
Cassij cædes
Bruti exitus
Messalla Coruinus

uclaſſet, iugulatus eſt. Hunc exitũ M. Bruti partiũ ſeptimũ & XXX. annũ agentis fortuna eſſe uoluit, corrupto animo eius in diẽ, quę illi oẽs uirtutes unius temeritate fac
Bruti et Caſsij comparatio abſtulit. Fuit aũt dux Caſsius melior, quãto uir Brutus: E quibus Brutũ amicũ habere malles, inimicũ magis timeres Caſsiũ. in altero maior uis, in altero uirtus. Qui ſi uiciſſent, quantũ Reip. interfuit, Cæſarem potius habere ꝙ Antoniũ principẽ: tantũ retu
Cn. Domitius liſſet habere Brutũ ꝙ Caſsiũ. Cn. Domitius, pater L. Domitij nuper à nobis uiſi eminentiſsimæ ac nobiliſsimę ſimplicitatis uiri, auus hui⁹ Cn. Domitij clariſsimi iuuenis, occupatis nauibus cũ magno ſequentiũ conſilia ſua comitatu, fugæ fortunæq; ſe cõmi
Staius Murcus ſit, ſemetipſo cõtentus duce partium. Staius Murcus, qui claſsi & cuſtodiæ maris præ
Sext. Põpeius fuerat, cũ omni cõ miſſa ſibi parte exercitus nauiumq; Sext. Pompeiũ Cn. Magni filiũ, qui ex Hiſpania reuertens Siciliã armis occupauerat, petijt: ad quẽ & è Brutianis caſtris, & ex Italia, alijsq; terrarũ partibus, quos præſenti periculo fortuna ſubduxerat, proſcripti confluebant. quippe nullum habentibus ſtatum, quilibet dux erat idoneus: cum fortuna non electionem daret, ſed perfugiũ oſtenderet, exitialemq; tempeſtatem fugientibus ſtatio pro portu foret. Hic adoleſcẽs erat ſtudijs rudis, ſermone barbarus, impetu ſtrenuus, manu promptus, cogitator celer, fide patri diſsimilimus, libertorum ſuorum libertus, ſeruorumq; ſeruus, ſpecioſis inuidẽs ut pareret humillimis: quem ſenatus penè totus adhuc è Pompeianis conſtans partibus poſt Antonij à Mutina fugam, eodem illo tempore quo Bruto Caſsioq; tranſmarinas prouincias decreuerat, reuocatum ex Hiſpania ubi aduerſus eum clariſsimũ bellum Pollio Aſinius prætorius geſſerat, in paterna bona reſtituerat, & oræ maritimæ præfecerat. Is tum, ut prædiximus, occupata Sicilia ſeruitia fugitiuóſq; in numerũ exercitus ſui recipiens, magnum modum legionũ effecerat, perq; Menam & Menecraten paternos libertos præfectos claſsium latrocinijs ac prędationibus infeſtato mari ad ſe exercitumq; tuendum rapto utebatur, cum eum non depuderet uindicatũ armis ac ductu patris ſui mare infeſtare Piraticis ſceleribus. Fractis Brutianis Caſsianiſq; partibus, Antonius tranſmarinas obiturus prouincias ſubſtitit: Cæſar in Italiã ſe recepit, eamq; longe ꝙ ſperauerat tu
L. Antonius multuoſiorem reperit. quippe L. Antonius COS. uitiorũ fratris ſui conſors: ſed uirtutum, quæ interdum in illo erant, expers: modo apud ueteranos criminatus Cæſarem, modo eos qui iuſte diuiſione prædiorum, nominatiſq; colonis agros amiſerant, ad ar
Fuluia Antonij uxor ma conciens, magnum exercitum conflauerat. Ex altera parte uxor Antonij Fuluia, nihil muliebre præter corpus gerens, omnia armis tumultuq; miſcebat. Hæc belli ſedem Præneſte ceperat. Antonius pulſus undiq; uiribus Cæſaris, Peruſiam ſe contulerat. Plancus Antonianarum adiutor partium, ſpem magis oſtenderat auxilij, ꝙ opem
Peruſia expugnata ferebat Antonio. Vſus Cæſar uirtute & fortuna ſua, Peruſiam expugnauit. Antonium inuiolatum dimiſit. in Peruſinos magis ira militum quàm uoluntate ſæuitum du
Macedonicus cis. urbs incenſa, cuius initiũ incendij princeps eius loci fecit Macedonicus, qui ſubiecto rebus ac penatibus ſuis igni, transfixum ſe gladio flammæ intulit. Per eadem tem
Bellum in Campania pora exarſerat in Campania bellum, quod profeſſus eorũ qui perdiderãt agros patrocinium, ciebat Tib. Claudius Nero prætorius & pontifex, Tib. Cæſaris pater, magni uir animi, doctiſsimiq; ingenij. id quoq; aduentu Cæſaris ſepultum atq; diſcuſſum eſt. Quis fortunæ mutationes, quis dubios rerum humanarum caſus ſatis mirari queat?
Liuia quis non diuerſa præſentibus, contrariáque expectatis, aut ſperet aut timeat? Liuia nobiliſsimi & fortiſsimi uiri Druſi Calidiani filia, genere, probitate, forma, Romanarum eminentiſsima, quam poſtea coniugem Auguſti uidimus, quam tranſgreſsi ad deos ſacerdotem ac filiam, tum fugiens mox futuri ſui Cæſaris arma, uix bimum hunc Tiberium Cæſarem uindicem Romani imperij, futurumq; eiuſdem Cæſaris filium geſtans ſinu, per auia itinerum uitatis militum gladijs uno comitante, quo facilius occultaretur fuga, peruenit ad mare, & cum uiro Nerone peruecta in Siciliam eſt. Quod alieno teſtimonium redderem, eo non fraudabo auum meum. quippe C.
C. Velleius Velleius honoratiſsimo inter illos CCCLX. iud. loco à Cn. Pompeio lectus, eiuſdem Marciq; Bruti ac Tyronis præfectus fabrûm, uir nulli ſecundus, in Campania, digreſſu Neronis à Neapoli, cuius ob ſingularem cum eo amicitiam partium adiutor fuerat, grauis iam ætate & corpore cum eum ſequi non poſſet, gladio ſeipſe transfixit.

Inuiolatam

Inuiolatam excedere Italia Cæsar passus Fuluiam, Plancumq; muliebris fugæ comi-
tem. nam Pollio Asinius cum septem legionibus, diu retenta in potestate Antonij Ve *Asinius Pollio*
netia, magnis speciosisq; rebus circa Altinum aliasq; eius regionis urbes æditis, An- *Venetia*
tonium petens, uagum adhuc Domitium, quem digressum è Brutianis castris post cæ
dem eius prædiximus, & propriæ classis factum ducem, consilijs suis illectum, ac fide
data, iunxit Antonio. Quo facto quisquis æquum se præstiterit, sciat non minus à Pol
lione in Antoniũ, quàm ab Antonio in Pollionem esse conlatum. Aduentus deinde in
Italiam Antonij, paratusq; cõtrà eum Cæsaris, habuit belli metum: sed pax circa Brun
disium cõposita. Per quæ tẽpora Ruffi Saluidieni scelesta consilia patefacta sunt. qui *Ruffus Sal*
natus obscurissimis initijs, parum habebat summã accepisse: & proximus à Cn. Pom- *uidienus*
peio ipsoq; Cæsare ex equestri ordine COS. creatus esse, ni simul ascendisset, æque infra
se & Cæsarem uideret & Remp. Tum expostulante cõsensu populi, quem grauis ure-
bat infesto mari annona, cum Pompeio quoq; circa Misenũ pax inita: qui haud absur-
de cum in naui Cæsaremq; & Antoniũ cœna exciperet, dixit: in Carinis suis se cœnam
dare, referens hoc dictũ ad loci nomen, in quo paterna domus ab Antonio possideba-
tur. In hoc pacis fœdere placuit Siciliã Achaiamq; Pompeio concedere: in quo tamen
animus inquies manere non potuit: id unum tantummodo salutare aduẽtu suo patriæ
attulit, quòd oĩbus proscriptis, alijsq; qui ad eum ex diuersis causis fugerãt, reditum
salutemq; pactus est: quæ rés & alios clarissimos uiros, & Neronem Claudium, & M.
Syllanum, Sentiumq; Saturninum, & Aruntium ac Titium restituit Reip. Staium au-
tem Murcum, qui aduentu suo classisq; celeberrimæ, uires eius duplicauerat: insimula
tum falsis criminationibus, quia talem uirum collegam officij Mena & Menecrates fa
stidierãt, Pompeius in Sicilia interfecerat. Hoc tractu temporum Octauiam sororem *Octauia.*
Cæsaris M. Antonius duxit uxorem. Redierat Pompeius in Siciliam: Antonius in
transmarinas prouincias: quas magnis momentis Labienus ex Brutianis castris profe
ctus ad Parthos, producto eorum exercitu in Syriam, interfectoq; legato Antonij cõ-
cusserat: qui uirtute & ductu Ventidij unà cum Parthorum copijs, celeberrimoq; iuue
num Pacoro regis filio, extinctus est. Interim Cæsar per hæc tempora, ne res discipli-
næ inimicissima ocium corrumperet militẽ, crebris in Illyrico Delmatiaq; expeditio- *Ocium*
nibus, patientia periculorum, belliq; experientia durabat exercitum. Eadem tempesta
te Caluinus Domitius, cum ex consulatu obtineret Hispaniam, grauissimi comparan *Caluinus Do*
diq; antiquis exempli autor fuit. quippe primipili Centurionem nomine Iubillium, ob *mitius*
turpem ex acie fugam, fuste percussit. Crescente indies & classe, & fama Pompeij, Cæ-
sar molem belli eius suscipere statuit. Aedificãdis nauibus, cõtrahendoq; militi ac remi
gi, naualibusq; adsuescendo certaminibus atq; exercitationibus, præfectus est M. A- *M. Agrippa*
grippa, uirtutis nobilissimæ, labore, uigilia, periculo inuictus, parendiq; sed uni scien-
tissimus, alijs sanè imperãdi cupidus. & per omnia extra dilationes positus, consultisq;
facta cõiungens. Hic in Auerno ac Lucrino lacu speciosissima classe fabricata, cotidia
nis exercitationibus militem remigemq; ad summam & militaris, & maritimæ rei per-
duxit scientiam. Hac classe Cæsar, cum prius despondente ei Nerone, cui ante nupta
fuerat, Liuiã, auspicatis Reip. ominibus duxisset eam uxorem, Pompeio, Siciliæq; bel
lum intulit. Sed uirum humana ope inuictum, grauiter eo tempore fortuna concussit.
quippe longe maiorem partem classis circa Veliam, Palinuriq; promontorium adorta
uis Africi lacerauit, ac distulit. Ea patrando bello mora fuit, quod postea dubia & inter
dum ancipiti fortuna gestum est. nam & classis eodem loco uexata est tempestate: & ut
nauali primo prælio, apud Mylas ductu Agrippæ pugnatum prospere, ita inopinato
classis aduentu grauis sub ipsius Cæsaris oculis circa Tauromenium accepta clades:
neq; ab ipso periculũ abfuit. Legiones quæ cum Cornificio erant legato Cæsaris expo
sitæ in terra, penè à Pompeio oppressæ sunt. Sed ancipitis fortuna tẽporis, matura uir-
tute correcta. Explicatis quippe utriusq; partis classibus, penè omnibus exutus naui-
bus, Pompeius Asiam fuga petiuit: iussuq; M. Antonij, cuius opem petierat, dum in-
ter ducem & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nunc uitam preca-
tur, à Titio iugulatus est: cui in tantũ durauit hoc facinore contractum odium, ut mox *Põpeij cædes*
ludos in theatro Põpeij faciẽs, execratione populi spectaculo quod præbebat pellere-

Lepidus tur. Acciuerat gerens contra Pompeium bellum ex Africa Cęsar Lepidum cum XII.
semiplenis legionibus. Hic uir omnium uanissimus, neq; ulla uirtute tam longam for-
tunæ indulgentiam meritus, exercitum Pompeij, quia propior fuerat, sequentem non
ipsius, sed Cæsaris autoritatem ac fidem, sibi iunxerat: inflatusq; amplius XX. legio-
num numero in id furoris processerat, ut inutilis alienæ uictorię comes, quam diu mo
ratus erat dissidendo in consilijs Cæsaris, & semper diuersa his quæ alijs placebant di
cendo, totam uictoriã ut suam interpretaretur: audebatq; denunciare Cæsari, excede-
ret Sicilia. Non ab Scipionibus alijsq; ueteribus Romanorum ducum quicquam au-
sum patratumq; fortius, quàm tunc à Cęsare. Quippe cum inermis & lacernatus esset,
præter nomen nihil trahẽs, ingressus castra Lepidi, euitatis quæ iussu hominis praui-
simi tela in eum iacta erant, cum lacerna eius perforata esset lancea, aquilam legionis
rapere ausus est. Scires quid interesset inter duces. Armati inermem secuti sunt, deci-
Lepidi fortuna moq; anno quàm ad dissimillimam uitæ suæ potentiam peruenerat Lepidus, & à mili-
tibus & à fortuna desertus, pulloq; uelatus amiculo inter ultimam confluentiũ ad Cæ
sarem turbam latens, genibus eius aduolutus est. Vita rerumq; suarũ dominium con-
Militũ mores cessa ei sunt, spoliata quam tueri nõ poterat dignitas. Subita deinde exercitus seditio,
qui plerunq; contemplatus frequentiam suam, à disciplina desciscit: & quod cogere se
putat posse, rogare non sustinet, partim seueritate, partim liberalitate discussa princi-
pis. Speciosumq; per id tempus adiectum supplementum Campanæ coloniæ. eius re-
ditus erãt publici, pro his longe uberiores reditus duodecies H—S in Creta insula red
diti, & aqua promissa, quę hodieq; singulare & salubritatis instar & amœnitatis orna-
mentum est. Insigne coronæ classicæ, quo nemo unquam Romanorum donatus erat,
Agrippa hoc bello Agrippa singulari uirtute meruit. Victor deinde Cæsar reuersus in urbem
contractas emptionibus complures domos per procuratores, quo laxior fieret ipsius,
publicis se usibus destinare professus est: templumq; Apollini, & circà porticus factu
rũ promisit, quod ab eo singulari extructũ munificẽtia est. Qua æstate Cæsar tam pro-
spere Lepidum in Sicilia † bene fortuna in Cęsare & Rep. militauit ad Orientẽ: quip-
pe Antonius cum XIII. legionibus ingressus Armeniã, ac deinde Mediam, & per eas
regiones Parthos petens, habuit regem eorum obuium. primoq; duas legiones cum
omnibus impedimentis tormentisq; & Statiano legato amisit, mox sæpius ipse cum
summo totius exercitus discrimine ea adijt pericula, quibus seruari se posse despera-
Captiui fides uerat: amissa'que non minus quarta parte militum, captiui cuiusdam, sed Romani con
silio ac fide est seruatus: qui clade Crassiani exercitus captus, cum fortunam non ani-
mum mutasset, accessit nocte ad stationem Romanam, prædixitq; ne destinatum iter
peterent, sed diuerso syluestriq; peruaderent. Hoc M. Antonio atque illis legionibus
saluti fuit: de quibus tamen totoq; exercitu haud minus pars quarta (ut prædiximus)
militum: calonum, seruitijq; desiderata tertia est: impedimentorum uix ulla superfuit.
Artauasdes Hanc tamen Antonius fugam suam, quia uiuus exierat, uictoriam uocabat. Qui ter-
tia æstate reuersus in Armeniam, regem eius Artauasden fraude deceptum, catenis,
sed ne quid honori deesset, aureis uinxit. Crescente deinde & amoris in Cleopatram
incendio, & uitiorum, quæ semper facultatibus licentiaq; & assentationibus aluntur,
magnitudine, bellum patriæ inferre constituit, cum ante nouum se Liberum patrem
appellari iussisset, cum redimitus hederis, coronaq; uelatus aurea, & thyrsum tenens,
cothurnisq; succinctus, curru uelut Liber pater uectus esset Alexandriæ. Inter hunc
Plancus apparatum belli, Plancus non iudicio recta legendi, neque amore Reipub. aut Cæsa-
ris, quippe hæc semper impugnabat, sed morbo proditor, cum fuisset humillimus as-
sentator reginæ, & infra seruos cliens, cum Antonij librarius, cum obscœnissimarum
rerum & autor & minister, cum in omnia & omnibus uenalis, cum ceruleatus & nu-
dus, caputq; redimitus arũdine, & caudam trahens, genibus innixus Glaucũ saltasset,
in conuiuio refrigeratus ab Antonio, ob manifestarum rapinarum indicia, transfugit
ad Cæsarem. Et idem postea clementiã uictoris pro sua uirtute interpretabatur: dicti-
tans id probatum à Cæsare, cui ille ignouerat. Hunc mox auunculum Titius imitatus
Coponius est. Haud absurde Coponius, uir prætorius grauissimus, P. Silij socer, cum recens
transfuga multa ac miranda Plancus absenti Antonio in senatu obijceret: multa (in-
quit

quit) mehercules fecit Antonius, pridie quàm tu illum relinqueres. Cæſare deinde &
Meſſala Coruino COSS. debellatum apud Actium, ubi longe ante quàm dimica- *Cæſaris ad Actium uictoria*
tur, exploratiſſima Iulianarum partium fuit uictoria. Vigebat in hac parte miles atque
imperator, illa marcebant omnia. hinc reges firmiſſimi, illinc inopia adfectiſſimi. na-
uium hinc magnitudo modica, ſed celerior, ex aduerſo illa ſpecie terribilior. hinc ad
Antonium nemo, illinc ad Cæſarē quotidie aliqui transfugiebant. Deniq; in ore atq;
oculis Antonianæ claſſis, per Marcum Agrippam Leucas expugnata, Patræ captæ,
Corinthus occupata, bis ante ultimū diſcrimen claſſis hoſtium ſuperata. Rex Amyn- *Amyntas*
tas meliora & utiliora ſecutus: inde illius exemplo uir audax Dolabella, uirq; clariſſi-
mus Cn. Domitius, qui ſolus Antonianarum partium nunquam reginam niſi nomi- *Cn. Domitius*
ne ſalutauit, maximo & præcipiti periculo trāſmiſit ad Cæſarem. Aduenit deinde ma-
ximi diſcriminis dies, quo Cæſar Antoniusq; productis claſſibus, pro ſalute alter, in
ruinam alter, terrarum orbis dimicauere. Dextrum nauium Iulianarum cornu M. La-
rio commiſſum, læuum Aruntio, Agrippæ omne claſſici certaminis arbitrium. Cæſar
ei parti deſtinatus in quam à fortuna uocaretur, ubique aderat. Claſſis Antonij regi-
men Publicolæ Soſioq; commiſſum. At in terra locatum exercitum Taurus Cæſaris,
Antonij regebat Canidius. Vbi initum certamen eſt, omnia in altera parte fuere, dux,
remiges, milites: in altera nihil præter milites. prima occupat fugam Cleopatra, An- *Antonij cum*
tonius fugientis reginæ quàm pugnantis militis ſui comes eſſe maluit: & imperator, *Cleopatra*
qui in deſertores ſæuire debuerat, deſertor exercitus ſui factus eſt. Illis etiā detracto *fuga*
capite, in longum fortiſſime pugnandi durauit conſtantia: & deſperata uictoria, in
mortem dimicabatur. Cæſar quos ferro poterat interimere, uerbis mulcere cupiens,
clamitansq; & oſtendens fugiſſe Antonium, quærebat pro quo, & cum quo pugna-
rent. At illi cum diu pro abſente dimicaſſent duce, ægre ſummiſſis armis, ceſſere ui-
ctoriam: citiusq; uitam ueniamq; Cæſar promiſit, quàm illis ut ea precarentur, perſua-
ſum eſt. Fuitq; in confeſſo, milites optimi imperatoris, imperatorem fugaciſſimi mili-
tis functum officio. uiderit è ſuo an Cleopatræ arbitrio uictoriam temperaturus fue-
rat, qui ad eius arbitrium direxit fugam. Idem locatus in terra fecit exercitus, cum ſe
Canidius præcipiti fuga rapuiſſet ad Antonium. Quid ille dies terrarum orbi præſti-
terit, ex quo in quem ſtatum peruenerit fortuna publica, quis in hoc tranſcurſu tam ar-
tati operis exprimere audeat? Victoria uero fuit clementiſſima, nec quiſquam interem-
ptus niſi pauciſſimi, & hi, qui deprecari quidem pro ſe non ſuſtinerent. Ex qua lenita-
te ducis colligi potuit, quem aut initio triumuiratus ſui, aut in campis Philippicis, ſi ſic
licuiſſet, uictoriæ ſuæ facturus fuerit, †ad ſolium alarunt, in priſca grauitate celeber- *Hic quædam*
rimi fides, mox diu clementia luctatus ſua Cæſar, ſeruauit incolumem. Non præterea- *deſunt*
tur Aſinij Pollionis factum, & dictum memorabile: namq; cum ſe poſt Brundiſinā pa- *Aſinius Pollio*
cem continuiſſet in Italia, neque aut uidiſſet unquam reginam, aut poſt eneruatum a-
more eius Antonij animum, partibus eius ſe miſcuiſſet, rogante Cæſare ut ſecum ad
bellum proficiſceretur Actiacum: mea, inquit, in Antonium maiora merita ſunt, il-
lius in me beneficia notiora: itaque diſcrimine ueſtro me ſubtraham, & ero præda ui-
ctoris. Proximo deinde anno perſecutus reginā Antoniumq; Alexandriā, ultimam
bellis ciuilibus impoſuit manū. Antonius ſe ipſe non ſegniter interemit, adeo ut mul- *Antonij &*
ta deſidiæ crimina morte redimeret. At Cleopatra fruſtratis cuſtodibus illata aſpide, *Cleopatræ*
morſu ſanè eius, expers muliebris metus, ſpiritum reddidit. Fuitq; & fortuna & cle- *exitus*
mentia Cæſaris dignum, quòd nemo ex his, qui contra eum arma tulerant, ab eo, iuſ-
ſuúe eius interemptus. D. Brutum Antonij interemit crudelitas. Sextum Pompeium
ab eodem uictum, idem Antonius cum dignitatis quoque ſeruandæ dediſſet fidem,
etiam ſpiritu priuauit. Brutus & Caſſius ante quàm uictorum experirentur animum,
uoluntaria morte obierunt. Antonij Cleopatræque quis fuiſſet exitus, narrauimus.
Canidius timidius deceſſit, quàm profeſſioni eius, qua ſemper uſus erat, congruebat.
Vltimus autem ex interfectoribus Cæſaris, Parmenſis Caſſius morte pœnas dedit, ut
dederat Trebonius. Dum ultimam bello Actiaco Alexandrinoq; Cæſar imponit ma-
num, M. Lepidus iuuenis forma quàm mente melior, Lepidi eius qui triumuir fue- *M. Lepidus*
rat Reipub. cōſtituendæ filius, Iunia Bruti ſorore natus, interficiendi, ſimul in urbem

reuer

reuertisset, Cæsaris, consilia inierat. Tunc urbis custodijs præpositus C. Mæcenas, equestri sed splendido genere natus, uir ubi res uigiliam exigeret, sanè exsomnis, prouidens, atq; agendi sciens: simul uero aliquid ex negocio remitti posset, ocio ac mollicijs penè ultra fœminam fluens, non minus Agrippa Cæsari carus, sed minus honoratus: quippe uixit augusto clauo penè contentus, nec minora consequi potuit, sed non tam concupiuit. hic speculatus est per summã quietem ac dissimulationem præcipitis consilia iuuenis, & mira celeritate, nullaq; cum perturbatione aut rerum aut hominum oppresso Lepido, immane noui ac resurrecturi belli ciuilis restinxit initium. & ille quidem male consultorum pœnas exoluit. Aequetur prædictæ Calpurniæ Antistij Seruilia Lepidi uxor, quæ uiuo igni deuorato, prematuram mortem immortali nominis sui pensauit memoria. Cæsar autem reuersus in Italiam atq; urbem occursus quo fauore omnium hominum, ætatium, ordinum, exceptus sit: quæ magnificentia triumphorum eius, quæ fuerit munerũ, ne in operis quidem iusti materia, ne dum huius tam recisi digne exprimi potest. Nihil deinde optare à dijs homines, nihil dij hominibus præstare possunt, nihil uoto concipi, nihil felicitate cõsummari, quod non Augustus post reditum in urbem Reip. Populoq; Ro. terrarumq; orbi repræsentauerit. Finita uicesimo anno bella ciuilia, sepulta externa, reuocata pax, sopitus ubiq; armorum furor: restituta uis legibus, iudicijs autoritas, senatui maiestas: imperium magistratuum ad pristinum redactum modum: tantummodo octo prætoribus allecti duo. prisca illa & antiqua Reipub. forma reuocata, redijt cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuiq; rerum suarum possessio: leges emendatæ utiliter, latæ salubriter: senatus sine asperitate nec sine seueritate lectus. Principes uiri triumphisq; & amplissimis honoribus functi, hortatu principis ad ornandam urbem inlecti sunt. Consulatus tantummodo usq; ad undecimum, ut continuaret Cæsar, cum sæpe obnitens repugnasset, impetrari potuit. nam dictaturam quàm pertinaciter ei deferebat populus, tam constanter repulit. Bella sub imperatore gesta, pacatusq; uictorijs terrarum orbis, & tot extra Italiam domiq; opera, omne æui sui spacium impensurum in id solum opus, scriptorem fatigant. Nos memores professionis, uniuersam imaginem principatus eius oculis animisq; subiecimus. Sepultis (ut prædiximus) bellis ciuilibus, coalescentibusq; Reip. membris quæ tam longa armorum series lacerauerat: Dalmatia XX. & CC. rebellis, ad certam confessionẽ pacata est imperij. Alpes feris multisq; nationibus celebres perdomitæ. Hispaniæ, nunc ipsius præsentia, nunc Agrippæ, quem usq; in tertium consulatum, & mox collegium tribunitiæ potestatis amicitia principis euexerat: multo uarioq; Marte pacatę. In quas prouincias cũ initio Scipione et Sempronio Longo coss. primo anno secũdi Punici abhinc annos CCL. Romani exercitus missi essent duce Cn. Scipione Africani patruo, per annos CC. in his multo mutuoq; ita certatum est sanguine, ut amissis P. R. imperatoribus, exercitibusq; sæpe contumelia, nonnunquã etiam periculũ Romano inferretur imperio. Illæ enim prouinciæ Scipiones consumpserunt: illæ contumelioso XX. annorum bello sub duce Viriatho maiores nostros exercuerũt: illæ terrore Numantini belli populũ Ro. concusserunt. In illis turpe Q. Pompeij fœdus, turpiusq; Mancini senatus cum ignominia dediti imperatoris rescidit: illa tot Consulares, tot prætorios absumpsit duces, patrumq; ætate in tantum Sertorium armis extulit, ut per quinquenniũ dijudicari non potuerit, Hispanis Romanisne in armis plus esset roboris, & uter populus alteri pariturus foret. Has igitur prouincias tam diffusas, tam frequenteis, tam feras, ad eam pacem abhinc annos fermè L. perduxit Cæsar Augustus: ut quæ maximis bellis nunquam uacauerãt, eæ sub C. Antistio, ac deinde P. Silio legato, cæterisq; postea etiam latrocinijs uacarent. Dum pacatur Occidens, ab Oriente ac rege Parthorum signa Romana, quæ Crasso oppresso Orodes, quæ Antonio pulso filius eius Phrahates ceperant, Augusto remissa sunt: quod cognomen illi uiro Planci sententia, consensus uniuersi senatus populiq; Ro. indidit. Erant tamen qui hunc felicissimum statum odissent: quippe L. Murena, & Fannius Cepio diuersis moribus (nam Murena sine hoc facinore potuit uideri bonus, Cepio et ante hoc erat pessimus) cũ inissent occidẽdi Cæsaris cõsilia, oppressi autoritate publica, quod ui facere uoluerãt, iure passi sunt. neq; multo post Rufus Egnatius per omnia gladiatori quàm senatori

Margin notes: Bellorũ ciuilium finis; Dalmatia; Alpes; Hispania; Agrippa; Augusti cognomen; L. Murena; Fannius Cepio; Rufus Egnat.

senatori propior, collecto in Aedilitate fauore populi, quem extinguendis priuata familia incendijs indies auxerat, in tantum quidem ut ei Præturam continuaret: mox etiam Consulatum petere ausus, cum esset omni flagitiorum scelerumq; cōscientia mersus, nec melior illi res familiaris quàm mens foret, adgregatis simillimis sibi, interimere Cæsarem statuit, ut quo saluo saluus esse non poterat, eo sublato moreretur. quippe ita se mores habent, ut publica quisq; ruina malit occidere, quàm sua proteri, & idem passurus minus conspici. Neq; hic prioribus in occultando felicior fuit: abditusq; carceri, cum conscijs facinoris mortem dignissimam uita sua obijt. Præclarum excellentis uiri factū C. Sentij Saturnini circa ea tempora Consulis, ne fraudetur memoria. Aberat in ordinandis Asiæ Orientisq; rebus Cæsar, circumferens terrarum orbi præsentia sua pacis suæ bona: tum Sentius forte & solus, & absente Cæsare COS. cum alia, prisca seueritate summaq; constantia, uetere consulum more ac seueritate gessisset, protraxisset publicanorum fraudes, punisset auaritiam, regessisset in ærarium pecunias publicas: tum in comitijs habendis præcipuum egit consulem. nam & Quęsturam petentes, quos indignos iudicauit, profiteri uetuit. & cum id facturos se perseuerarent: Consularem, si in campum descendissent, uindictam minatus est. Et Egnatium florentem fauore publico, sperantemq; ut Præturam Aedilitati, ita Consulatū Præturæ se iuncturum profiteri uetuit: & cum id non obtinuisset, iurauit etiamsi factus esset COS. suffragijs populi, tamen seeum non renūciaturum. Quod ego factum cuilibet ueterum Consulum gloriæ comparandum reor, nisi quòd naturaliter auditauisis laudamus libentius: & præsentia inuidia, præterita ueneratione prosequimur: & his nos obrui, illis instrui credimus. Ante triennium ferè quàm Egnatianum scelus erumperet, circa Murenæ Cepionisq; coniurationis tempus ab hinc annos L. M. Marcellus sororis Augusti Octauiæ filius, quem homines, ita si quid accidisset Cæsari, successorem potentiæ eius arbitrabantur futurum, ut tamen id per M. Agrippam securo ei posse contingere non existimarent: magnificentissimo munere Aedilitatis ædito decessit, admodum iuuenis, sanè ingenuarum (ut aiūt) uirtutum, lætusq; animi & ingenij: fortunæq;, in quam alebatur, capax. Post cuius obitum Agrippa, qui sub specie ministeriorū principalium profectus in Asiam (ut fama loquit̃) ob tacitas cum Marcello offensiones, præsenti se subduxerat tempori: reuersus inde, filiam Cæsaris Iuliā, quam in matrimonio Marcellus habuerat, duxit uxorem: fœminā neq; sibi, neq; Reip. felicis uteri. Hoc tractu temporum Tib. Claudius Nero, quo prius nato (ut prędiximus) Liuia Drusi Claudiani filia, despondente Nerone, cui ante nupta fuerat, Cæsari nupserat, innutritus cœlestiū pręceptorum disciplinis: iuuenis genere, forma, celsitudine corporis, optimis studijs, maximoq; ingenio instructissimus, qui protinus quantus est, sperari potuerat, uisusq; pręfulerit principem, Quæstor undeuicesimū annum agens, capessere cœpit Remp. maximamq; difficultatem annonæ, ac rei frumentariæ inopiam ita Ostiæ atq; in urbe mandato uictrici moderatus est: ut per id quod agebat, quātus euasurus esset, eluceret. Nec multo post missus ab eodem uitrico cum exercitu ad uisendas ordinandasq;, quæ sub Oriente sunt, prouincias, præcipuis omnium uirtutum experimentis in eo tractu æditis, cum legionibus ingressus Armeniam, redacta ea in potestatem P. R. regnum eius Artauasdi dedit. cuius rex quoque Parthorum tanti nominis fama territus, liberos suos ad Cæsarem misit obsides. Reuersum inde Neronem Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adiutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Cæsaris penates enixa erat Liuia. quippe uterq; diuisis partibus Rhetos Vindelicosq; adgressi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, necnon directa quoq; acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, maiore cum periculo, quàm damno Romani exercitus, plurimo cum earū sanguine perdomuerunt. Ante quæ tempora Censura Planci & Pauli acta inter discordiam, neq; ipsis honori, neq; Reipub. usui fuit, cum alteri uis cēsoris, alteri uita deesset: Paulus uix posset implere censorem: Plancus timere deberet, nec quicq; obijcere posset adulescentibus, aut obijciētes audire, quod non agnosceret senex. Mors deinde Agrippæ (qui nouitatē suā multis rebus nobilitauerat, atq; in hoc perduxerat, ut & Neronis esset socer: cuiusq; liberos nepotes suos D. Augustus pręposítis Caij ac Lucij nominibus

C. Sentij præclarū factum

M. Marcellus

Iulia, Agrippa

T. Claudius Nero

Liuia

Drusus Claudius

Rheti Vindelici

C. & L. prænomina

minibus adoptauerat)admouit propius Neronem Cæsari:quippe filia eius Iulia, quæ
Pannonicum bellum fuerat Agrippæ nupta, Neroni nupsit. Subinde bellum Pannonicum, quod inchoatum Agrippa Marcoq; Vinicio auo tuo COSS. magnum atroxq;, & perquàm uicinum imminebat Italiæ,per Neronem gestum est. Gentes Pannoniorũ, Dalmatarũq; nationes,situmq; regionum ac fluminum,numerumq; & modum uirium,excellẽtissimasq; & multiplices eo bello uictorias tanti imperatoris,alio loco explicabimus. Hoc opus seruet formam suam. Huius uictoriæ compos Nero,ouans triũphauit. Sed dum in hac parte imperij omnia geruntur prosperrime,accepta in Germania clades sub legato
M. Lolius M.Lolio,homine in omnia pecuniæ quàm rectè faciendi cupidiore,& inter summam uitiorum dissimulationem uitiosissimo: amissaq; legionis quintæ aquila, uocauit
Drusus Claudius ab urbe in Gallias Cæsarem. Cura deinde atq; onus Germanici belli delegata Druso Claudio fratri Neronis adolescenti, tot tantarumq; uirtutũ, quot & quantas natura mortalis recipit, uel industria percipit:cuius ingeniũ utrum bellicis magis operibus, an ciuilibus suffecerit artibus,in incerto est.morum certe dulcedo ac suauitas,& aduersus amicos æqua ac par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur.nam pulchritudo corporis proxima fraternæ fuit. Sed illum magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo eius gentis uarijs in locis profuso sanguine, fatorum iniquitas, Consulem agentem annum tricesimum,rapuit. Moles deinde eius belli translata in Neronem est. quod is sua & uirtute, & fortuna administrauit, peragratusq; uictor omneis parteis Germaniæ, sine ullo detrimento commissi exercitus, quod præcipue huic duci semper curæ fuit:sic perdomuit eam,ut in formam penè stipendiariæ redigeret prouinciæ. Tum alter triumphus cum altero Consulatu ei oblatus est. Dum ea quæ prædiximus in Pannonia Germaniaq; geruntur, atrox in Thracia bellum ortum,omnibus eius gentis na-
L. Piso tionibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieq; diligentissimum, atque eundem lenissimum securitatis urbanæ custodem habemus, uirtus compressit. Quippe legatus Cæsaris triennio cum his bellauit, gentesq; ferocissimas plurimo cum earum excidio nunc acie,nunc expugnationibus in pristinum pacis redegit modum: eiusq; patratione Asiæ securitatem, Macedoniæ pacem reddidit. De quo uiro hoc omnibus sentiendum ac prædicandum est, esse mores eius uigore ac lenitate mixtissimos, & uix quenquam reperiri posse, qui aut ocium ualidius diligat, aut facilius sufficiat negocio, & ma-
Tib. Nero gis quæ agenda sunt curet sine ulla ostentatione agendi. Breui interiecto spacio. Tib. Nero duobus Consulatibus,totidemq; triumphis actis, Tribunitiæ potestatis consortione æquatus Augusto, ciuium post unum(& hoc quia uolebat) eminentissimus, ducum maximus, fama fortunaq; celeberrimus, & uere alterum Reip. lumẽ & caput, mira quadam & incredibili atq; inenarrabili pietate(cuius causæ mox detectæ sunt) cum
C. Cæsar C.Cæsar sumpsisset iam uirilẽ togam, L. item maturus esset uiris,ne fulgor suus orientium iuuenum obstaret initijs, dissimulata causa cõsilij sui, commeatum ab socero,atq; eodem uitrico acquiescendi à continuatione laborum petijt. Quis fuerit eo tempore ciuitatis habitus, qui singulorum animi, quæ digredientium à tanto uiro omniũ lachrymæ, quàm penè ei patria manũ iniecerit, iusto seruemus operi. Illud etiã in hoc transcursu dicendum est, ita septem annos Rhodi moratum, †ut omnes qui pro consulibus legatiq; in transmarinas profecti prouincias, uisendi eius gratia ad quem conuenientes, semper priuatos illa maiestas priuata numquam fuit, fasces suos summiserint, fassiq; sint ocium eius honoratius imperio suo. Sensit terrarũ orbis digressum à custodia Neronem urbis. nam & Parthus desciscens à societate Romana, adiecit Armeniæ manum: et Germania auersis domitoris sui oculis, rebellauit. At in urbe eo ipso anno quo magnificentissimi gladiatorij muneris, Naumachiæq; spectaculis D. Augustus abhinc annos XXX. se & Gallo Caninio COSS. dedicato Martis templo, animos oculosq; P. R. repleuerat, fœda dictu, memoriaq; horrenda in ipsius domo tẽpestas erupit. Quippe filia eius Iulia per omnia tanti parentis ac uiri immemor, nihil quod facere aut pati turpiter posset fœmina, luxuria, libidine infectum reliquit: magnitudinemq; fortunæ suæ peccandi licentia metiebat̃, quicquid liberet, pro licito uindicans. Tum Iulius Antonius singulare exemplum clementiæ Cæsaris, uiolator eius domus, ipse sceleris à se commissi ultor fuit, quem uicto eius patre, non tantum incolumitate donauerat, sed sa-

[Margin: Al. ut omnes q pro COSS. legatiq; in trãsmarinas profecti prouincias, uisẽdi eius gratia atq; conueniẽdi (semper priuatus ille, maiestas priuata nunq̃ fuit) fasces suos &c.]

[Margin: Iulius Antonius]

cerdotio

cerdotio, prætura, consulatu, prouincijs, honoratum etiam matrimonio sororis suæ fi-
liæ in arctißimam adfinitatem receperat: Quintiusq; Crispinus singularem nequi-
tiam supercilio truci protegens, & Appius Claudius, & Sempronius Gracchus, ac
Scipio, alijq; minoris nominis utriusq; ordinis uiri quasi cuiuslibet uxore uiolata pœ-
nas pependere, cum Cæsaris filiam, & Neronis uiolassent coniugem. Iulia relegata in
insulam, patriæq; & parentum subducta oculis. quam tamen comitata mater Scribo- *Scribonia*
nia, uoluntarij exilij permansit comes. Breue ab hoc intercesserat spacium, cum C. Cæ
sar antè alijs prouincijs ad sedandum obitis, in Syriam missus, conuento prius Tib.
Nerone, cui omnem honorem ut superiori habuit, tam uarie se ibi geßit, ut nec lauda-
turum magna, nec uituperaturum mediocris materia deficiat: cum rege Parthorum
iuuene excelsißimo in insula quam amnis Euphrates ambiebat, æquato utriusq; par- *Euphrates*
tis numero coijt. Quod spectaculum stantis ex diuerso hinc Romani, illinc Partho-
rum exercitus, cum duo inter se eminentißima imperiorum & hominum coirent ca-
pita, perquàm clarum & memorabile, sub initia stipendiorum meorum Tribuno mi- *Vellei militia*
litum mihi uisere contigit. quem militiæ gradum ante sub patre tuo M. Vinici & P. Si-
lio auspicatus, in Thracia Macedoniaq;, mox Achaia Asiaq;, & omnibus ad Orien-
tem uisis prouincijs, & ore atq; utroq; maris Pontici latere, haud iniucunda tot rerũ,
locorũ, gentiũ, urbiũ recordatione perfruor. Prior Parthus apud Caiũ in nostra ripa,
posterior hic apud regẽ in hostili epulatus est. Quo tẽpore M. Lollij, quẽ ueluti mode- *M. Lollius*
ratorẽ iuuẽtæ filij sui Augustus esse uoluerat, perfida, & plena subdoli ac uersuti animi
consilia per Parthũ indicata Cæsaris ira euulgauit: cuius mors intra paucos dies fortui
ta an uoluntaria fuerit, ignoro. Sed quàm hunc decesisse lætati homines, tam paulo
post obisse Censorinum in ijsdem prouincijs grauiter tulit ciuitas, uirum demerendis *Censorinus*
hominibus genitum. Armeniam deinde ingressus, prima parte introitus prospere ges-
sit: mox in conloquio (cui se temere crediderat) circa Artageram grauiter à quodam *Artagera*
nomine Adduo uulneratus, ex eo ut corpus minus habile, ita animũ minus utilem rei- *Adduus*
publicæ habere cœpit. Nec defuit conuersatio hominum uitia eius assentatione alen-
tium: etenim semper magnæ fortunæ comes adest adulatio: per quæ eò ductus erat,
ut in ultimo ac remotißimo terrarum orbis angulo consenescere, quàm Romam re-
gredi mallet. Deinde reluctatus inuitusq; reuertens in Italiam in urbe Lyciæ (Limy- *Lymira*
ram nominant) morbo obijt, quum ante annum fermè L. Cæsar frater eius Hispanias
petens, Masiliæ decesisset. Sed fortuna quæ subduxerat spem magni nominis, iam
tum Reipub. sua præsidia reddiderat. quippe ante utriusq; horum obitum, patre tuo
P. Vinicio COS. Tib. Nero reuersus Rhodo, incredibili læticia patriam repleuerat. *P. Vinicius*
Non est diu cunctatus Cæsar Augustus, neq; enim quærendus erat quem legeret, sed
legendus qui eminebat. Itaq; quod post L. mortem adhuc C. uiuo facere uoluerat, atq;
uehementer repugnante Nerone erat inhibitus, post utriusq; adulescentium obitum
facere perseuerauit, ut & Tribunitiæ potestatis consortionem Neroni constitueret,
multum quidem eo cum domi, tum in senatu recusante, & eum Aelio Cato Sentio
COSS. V. Calend. Iul. post urbem conditã annis. D.CCLIIII. abhinc annis XXVII.
adoptaret. Lætitiam illius diei, concursumq; ciuitatis, & uota penè inserentium cœlo
manus, spemq; conceptæ perpetuæ securitatis æternitatisq; Romani imperij uix in
illo iusto opere abunde persequi poterimus, nedum hic implere tentemus: id unum *Alis id unum di*
dixisse quàm ille omnibus fuerit, tum refulsit certa spes liberorũ parentibus, uiris ma- *xisse contenti,*
trimoniorum, dominis patrimonij, omnibus hominibus, salutis, quietis, pacis, tran- *quam ille cha-*
quillitatis, adeo ut nec plus sperari potuerit, nec spei responderi felicius. Adoptatus *rus omnibus*
eadem die etiam M. Agrippa, quem post mortem Agrippæ, Iulia enixa erat, sed in *fuerit tum ap-*
Neronis adoptione illud adiectum his ipsis Cæsaris uerbis, Hoc (inquit) reipublicæ *paruit. Tum re*
causa facio. Non diu uindicem custodemq; imperij sui morata in urbe patria, protinus *fulsit*
in Germaniam misit, ubi ante triennium sub M. Vinicio auo tuo clarißimo uiro, im- *M. Vinicius*
mensum exarserat bellum. erat & ab eo quibusdam in locis gestum quibusdam susten-
tatum feliciter, eoq; nomine decreta ei cum speciosißima inscriptione operum orna-
menta triumphalia. Hoc tempus me functum ante tribunatu castrorũ Tiberij Cæsa-

Præfectus equitum in Germania sub Tiberio Velleius

ris militem fecit. quippe protinus ab adoptione miſſus cum eo Præfectus equitum in Germaniam ſucceſſor officij patris mei, cœleſtiſſimorum eius operum per annos continuos VIIII. præfectus aut legatus ſpectator, & pro captu mediocritatis meæ adiutor fui. Neq; illi ſpectaculo quo fruitus ſum ſimile conditio mortalis, recipere uidetur mihi: cum per celeberrimam Italiæ partem, tractum omnem Galliæ prouinciarum, ueterem imperatorem & ante meritis ac uiribus quàm nomine Cæſarem reuiſentes, ſibi quiſq; quàm illi gratularentur plenius. At uero militum conſpectu eius elicitæ gaudio lachrymæ, alacritasq;, & ſalutationis noua quædam exultatio, & cõtingendi manum cupiditas, non cõtinentium protinus, quin adijcerent. Videmus te Imperator, ſaluum recepimus: ac deinde, Ego tecum Imperator in Armenia, ego in Rhetia fui. Ego à te in Vindelicis, ego in Pannonia, ego in Germania donatus ſum, neq; uerbis exprimi, & fortaſſe uix mereri fidem poteſt. Intrata protinus Germania, ſubacti Caninefates, Attuari, Bructeri, recepti Cheruſci gentes, & amnis mox noſtra clade nobilis trãſitus Viſurgis: Penetrata ulteriora, cum omnẽ partem aſperrimi & periculoſiſſimi belli Cæ-

Sentius Saturninus legatus in Germania

ſar uindicaret, in ijs quæ minoris erant diſcriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris eius in Germania fuerat, præfeciſſet: uirum multiplicem in uirtutibus, nauum, agilem, prouidum, militariumq; officiorum patiẽtem ac peritum pariter, ſed eundem ubi negocia feciſſent locum ocio, liberaliter lauteq; eo abutentem, ita tamen ut eum ſplendidum ac hilarem potius quàm luxurioſum aut deſidem diceres. de cuius uiri claro celebriq; Conſulatu prædiximus. Anni eius æſtiua uſq; in menſem Decembrem perducta, immanis emolumentum fecere uictoriæ. Pietas ſua Cæſarem penè obſtructis hyeme alpibus in urbem traxit, ad tutelam imperij eum ueris initio reduxit in

Iulia

Germaniam: in cuius medijs finibus ad caput Iuliæ fluminis hyberna digrediens princeps locauerat. Prò dij boni, quanti uoluminis opera inſequenti æſtate ſub duce Tiberio Cæſare geſſimus. Perluſtrata armis tota Germania eſt. Victæ gentes penè nominibus incognitæ. Receptæ Cauchorum nationes. omnis eorum iuuentus, infinita numero, immenſa corporibus, ſitu locorum tutiſſima, traditis armis unà cum ducibus ſuis, ſepta fulgenti armatoq; militum noſtrorum agmine, ante Imperatoris procubuit tribu-

Langobardi

nal. Fracti Langobardi, gens etiã Germana feritate ferocior. Deniq; quod nunquam antea ſpe conceptum, nedum opere tentatum erat, ad quadringenteſimum miliarium

Rhenus

à Rheno uſq; ad flumen Albim, qui Senonum Hermũdorumq; fines præterfluit, Ro-

Albis

manus cum ſignis perductus exercitus. Et eódem, mira felicitate & cura ducis, tempo-

Senones

rum quoq; obſeruantia claſſis quæ oceani circumnauigauerat ſinus, ab inaudito atq;

Hermũduri

incognito ante mari flumine Albi ſubuecta, plurimarum gentium uictoria, cum abundantiſſima rerum oĩum copia, exercitui Cæſariq; ſe iunxit. Non tempero mihi quin tantæ rerum magnitudini hoc, qualecunq; eſt, inſeram. Cum citeriorem ripam prædicti fluminis caſtris occupaſſemus, & ulterior armata hoſtium iuuentute fulgeret ſub omnem motum noſtrarum nauium protinus refugientium, unus è barbaris ætate ſenior, corpore excellens: dignitate, quantum oſtendebat cultus, eminens: cauatum (ut illis mos eſt) ex materia conſcendit alueũ, ſolusq; id nauigij genus temperans, ad medium proceſſit fluminis, & petijt liceret ſibi ſine periculo in eam, quam armis tenebamus, egredi ripam, ac uidere Cæſarem. Data petenti facultas. Tum adpulſo lintre, & diu tacitus contemplatus Cæſarem: Noſtra quidem, inquit, furit iuuentus, quæ cum ueſtrum numen abſentium colat, præſentium potius arma metuit, quàm ſequitur fidem. Sed ego beneficio ac permiſſu tuo Cæſar, quos ante audiebam, hodie uidi deos. nec feliciorem ullum uitæ meæ aut optaui, aut ſenſi diem. impetratoq; ut manum contingeret, reuerſus in nauiculam, ſine fine reſpectans Cæſarem, ripæ ſuorum adpulſus eſt. Victor omnium gentium locorumq; quos adierat Cæſar, cum incolumi inuiolatoq;, & ſemel tantummodo magna cum clade hoſtium, fraude eorum tentato exercitu, in hyberna legiones reduxit, eadem qua priore anno feſtinatione urbem petens.

Marcomani

Nihil erat iam in Germania quod uinci poſſet, prætergentem Marcomanorum, quæ

Maroboduus

Maroboduo duce excita ſedibus ſuis, atq; in interiora refugiens incinctos Hercyniæ ſyluæ campos incolebat. Nulla feſtinatio huius uiri mentionem tranſgredi debet. Ma-

roboduus

roboduus genere nobilis, corpore præualens, animo ferox, natiõe magis quàm ratione barbarus, non tumultuarium neq; fortuitum, neq; mobilem & ex uoluntate parentium constantem, inter suos occupauit principatum: sed certum imperium, uimq; regiam complexus animo, statuit auocata procul à Romanis gente sua eò progredi: ubi cũ propter potentiora arma refugisset, sua faceret potentissima. Occupatis igitur quos prædiximus locis, finitimos omneis aut bello domuit, aut conditionibus iuris sui fecit. Corpus suum custoditum, imperium perpetuis exercitijs penè ad Romanæ disciplinę formam redactum, breui in eminens & nostro quoq; imperio timendum perduxit fastigiũ: gerebatq; se ita aduersus Romanos, ut neq; bello nos lacesseret, & si lacesseretur superesse sibi uim ac uoluntatẽ resistendi declararet. Legati, quos mittebat ad Cęsares, interdum ut supplicẽ commendabant, interdũ ut pro pari loquebantur. Gentibus hominibusq; à nobis desciscentibus erat apud eum perfugium, totumq; ex male dissimulato agebat æmulum: exercitumq; quem LX. milium peditũ, quatuor equitũ, fecerat, adsiduis aduersus finitimos bellis exercendo, maiori quàm quod habebat operi pręparabat. Eratq; etiam eo timendus, quòd cum Germaniam ad læuam & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo sedium suarum haberet Noricos, tanquam in omnes semper uenturus, ab omnibus timebatur. Nec securam incrementi sui patiebatur esse Italiam, quippe cum à summis Alpium iugis, quæ finem Italiæ terminant, initium eius finium haud multo plus CC. milibus passuum abesset. Hunc uirum & hanc regionẽ proximo anno diuersis è partibus Tib. Cæsar adgredi statuit. Sentio Saturnino mandatum, ut per Cattos excisis continentibus Hercyniæ syluis, legiones Boiohœmum (id regioni quam incolebat Maroboduus nomen est) ipse à Carnunto, qui locus Norici regni proximus ab hac parte erat, exercitũ qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orsus est. Rumpit, interdũ moratur proposita hominum, fortuna. Præparauerat iam hyberna Cæsar ad Danubium, admotoq; exercitu non plus q̃ quinq; dierum iter à primis hostium, Saturninum admoueri placuerat. penè æquali diuisæ interuallo ab hoste, intra paucos dies in prædicto loco cum Cæsare iuncturæ erant, cum uniuersa Pannonia insolens longæ pacis bonis, & adulta uiribus Dalmatia, omnibus tractus eius gentibus in societatem adductis ex cõstituto arma corripuit. Tum necessaria gloriosis præposita, neq; tutum uisum abdito in interiora exercitu uacuam tam uicino hosti relinquere Italiam. Gentium nationumq; quæ rebellauerant, omnis numerus amplius DCCC. millibus explebat. CC. ferè peditũ colligebãtur armis habilia, equitum VIIII. Cuius immẽsæ multitudinis, parẽtis acerrimis ac peritissimis ducibus, pars petere Italiam decreuerat, iunctam sibi Nauporti ac Tergestis confinio: pars in Macedoniam eruperat: pars suis sedibus præsidium esse destinauerat. Proxima duobus Batonibus ac Pinneti ducibus autoritas erat. In omnibus autem Pannonijs non disciplinæ tantummodo, sed linguæ quoq; noticia Romanæ, plerisq; etiam literarum usus, & familiaris animorum erat exercitatio. Itaq;, hercules, nulla unquam natio tam mature consilio belli bellum iunxit, ac decreta patrauit. Oppressi ciues Romani, trucidati negociatores, magnus uexillariorum numęrus ad internecionem, ea in regione quæ plurimum ab imperatore aberat cæsus. occupata armis Macedonia: omnia & in omnibus locis igni, ferroq; uastata. quia tantus etiam huius belli metus fuit, ut stabilem illum & firmatum tantorum bellorum experientia Cæsaris Augusti animum quateret, atq; terreret. Habiti itaq; delectus, reuocati undiq; omnes ueterani, uiri fœminæq; ex censu libertinum coactæ dare militem. Audita in senatu uox principis, decimo die, ni caueretur, posse hostem in urbis Romæ uenire conspectum. Senatorũ equitumq; Romanorũ exactæ ad id bellum operæ pollicitæ. Omnia hæc frustra præparassemus, nisi qui illa regeret, fuisset. Itaque ut præsidium militum, Respub. ab Augusto ducem in bellum poposcit Tiberium. Habuit in hoc quoque bello mediocritas nostra speciosi ministri locum. Finita equestri militia designatus Quæstor, necdum senator æquatus senatoribus, & iam designatis tr. pl. partem exercitus ab urbe, traditi ab Augusto, perduxi ad filium eius: in quæstura deinde remissa sorte prouinciæ, legatus eiusdem ad eundem missus. quas nos primo anno acies hostium uidimus? quantis pruden

Boiohemũ Boeheim, hoc est, Boiorũ patria, nunc ab Illyrijs (quos Sclauos appellant) habitatur

Pannonia

Dalmatia

Pannoniarum lam

Pannonici belli metus

tia ducis opportunitatibus, furenteis eorum uireis uniuerſas euaſimus partibus: quanto cum temperamēto ſimul utilitatis res autoritate imperatoris agi uidimus: qua prudentia hyberna diſpoſita ſunt: quanto opere incluſus cuſtodijs exercitus noſtri, ne quà poſſet erumpere, inopsq; copiarum, & intra ſe furens uiribus hoſtis elangueſceret: Felix euentu, forte conatu, prima æſtate belli Meſſalini opus mandandum eſt memoriæ: qui uir animo etiam quàm gēte nobilior, digniſſimus qui & patrē Coruinum habuiſſet, & cognomen ſuum Cottæ fratri relinqueret, præpoſitus Illyrico, ſubita rebellione cum ſemiplena legione uiceſima circūdatus hoſtili exercitu amplius XX. M hoſtiū fudit, fugauitq;: & ob id ornamentis triumphalibus honoratus eſt. Ita placebat barbaris numerus ſuus, ita fiducia uirium, ut ubicunq; Cæſar eſſet, nihil in ſe reponerent. pars exercitus eorum propoſita ipſi duci, & ad arbitriū utilitatemq; noſtram macerata, perductaq; ad exitiabilem famem, neq; inſtantem ſuſtinere, neq; facientibus copiam pugnandi dirigentibusq; aciem auſa congredi, occupato monte Claudio, munitione ſe defendit. At ea pars quæ obuiam ſe effuderat exercitui, quem A. Cæcina & Siluanus Plautius Conſulares ex tranſmarinis adducebant prouincijs, circumfuſa quinq; legionibus noſtris auxiliaribusq; & equitatu regio, quippe magnam Thracum manū iunctus prædictis ducibus Romotalces Thraciæ rex in adiutorium eius belli ſecum trahebat, pęnè exitiabilem omnibus cladem intulit. Fugata regiorū equeſtris acies, fugatæ alæ, conuerſæ cohortes ſunt. apud ſigna quoq; Legionum trepidatū. Sed Romana uirtus militis plus eo tempore uindicatum gloriæ quàm ducibus reliquit: qui multum amore imperatoris ſui crepantes, ante in hoſtem inciderunt, quàm per exploratores, ubi hoſtis eſſet, cognoſcerent. Iam igitur in dubijs rebus ſemet ipſæ legiones adhortatæ, iugulatis ab hoſte quibuſdam tribunis militum, interempto præfecto caſtrorū, præfectisq; cohortiū, non incruentis centurionibus, qui etiam primi ordinis cecidere, inuaſere hoſtes. nec ſuſtinuiſſe contenti, perrupta eorū acie, ex inſperato uictoriam uindica-

Agrippa uerūt. Hoc ferè tempore Agrippa, qui eodem die quo Tiberius adoptatus ab auo ſuo naturali erat, & iam ante biennium qualis eſſet, apparere cœperat, mira prauitate animi atq; ingenij in præcipitia conuerſus, patris atq; eiuſdem aui ſui animum alienauit ſibi: moxq; creſcentibus indies uitijs, dignum furore ſuo habuit exitū. Accipe nunc M. Vinici tantum in bello ducem, quātum in pace uides principem. Iunctis exercitibus, quiq; ſub Cæſare fuerant, quiq; ad eum uenerant, cōtractisq; in una caſtra decem legionibus, L XX. amplius cohortibus, XIIII. ſed pluribus quàm decem ueteranorū mi-

Numeroſus exercitus libus, adhoc magno uoluntariorum numero, frequentiq; equite regio: tanto denique exercitu, quantus nullo unquam loco poſt bella fuerat ciuilia, omnes eo ipſo læti erāt, maximamq; fiduciam uictoriæ in numero reponebant. At imperator optimus eorum quæ agebat iudex, & utilia ſpecioſis præferens, quodq; ſemper eum facientem uidi in omnibus bellis, quæ probanda eſſent, non quæ utiq; probarentur ſequens, paucis diebus exercitum, qui uenerat ad refouendas ex itinere eius uires, moratus: cum eum maiorem q̄ ut tēperari poſſet, neq; habilem gubernaculo cerneret, dimittere ſtatuit. proſecutusq; longo & perq; laborioſo itinere, cuius difficultas narrari uix poteſt, ut neq; uniuerſos quiſquam auderet adgredi, & partem digredientium ſuorum metu uniuerſi tentare non poſſet, remiſit eò unde uenerant. & ipſe aſperrimæ hyemis initio regreſſus Siſciā, legatos, inter quos ipſi fuimus, partitis pręfecit hybernis. O rem dictu nō eminentem, ſed ſolida ueraq; uirtute atq; utilitate maximam, experientia ſuauiſſimam, humanitate ſingularem, Per omne belli Germanici Pannoniciq; tempus, nemo è nobis, gradum'ue noſtrū aut præcedentibus aut ſequētibus, imbecillus fuit, cuius ſalus ac ualetudo nō ita ſuſtentaret Cæſaris cura, tanq; diſtractiſſimus ille tantorū onerum mole huic uni negotio uacaret animus. Erat deſiderantibus paratū iunctū uehiculum: lectica eius publicata, cuius beneficiū cū alij, tum ego ſenſi. Iam medici, iam apparatus cibi, iam in hoc ſolum importatū inſtrumentū balinei, nullius nō ſuccurrit ualetudini. Domus tantū ac domeſtici deerant: cęterū nihil qđ ab illis aut pręſtari, aut deſiderari poſſet. Adijciā illud, quod, quiſquis illis tēporib. interfuit, ut alia quæ retuli, agnoſcet protinus: Solus ſemper equo uectus eſt: ſolus cum ijs quos inuitauerat, maiore parte æſti-

uarum

tarum expeditionum cœnauit sedens: non sequentibus disciplinam, quatenus exem-
plo non nocebatur, ignouit: admonitio frequēs inerat & castigatio, uindicta rarissima:
agebatq; medium plurima dissimulantis, aliqua inhibentis. Hyems emolumentū pa-
trati belli cōtulit: sed insequenti ęstate omnis Pannonia reliquijs totius belli in Dalma *Bathinus flu-*
tia manentibus, pacem petijt. Ferocem illam tot milium iuuentutem, paulo ante serui *uius*
tutem minatam Italiæ, conferentem arma quibus usa erat apud flumen nomine Bathi
num, prosternentemq; se uniuersam genibus imperatoris, Batonemq; & Pinetem ex-
celsissimos duces, captum alterum, alterum deditum, iustis uoluminibus ordine narra
bimus, ut spero. Autumno uictor in hyberna reducitur exercitus, cuius omnibus co-
pijs à Cæsaribus Lepidus præfectus est, uir nominis ac fortunæ eorum proximus, quē *Lepidus*
in quantū quisq; aut cognoscere, aut intelligere potuit, in tātum miratur ac diligit, tan-
torumq; nominum quibus ortus est, ornamētum iudicat. Cæsar ad alteram belli Dal-
matici molem animum atq; arma cōtulit: in qua regione quali adiutore legatoq; fratre
meo Magio Celere Velleiano usus sit, ipsius patrisq; eius prędicatione testatum est, & *Magius Celer*
amplissimorum honorum, quibus triumphans eum Cæsar donauit, signat memoria. *frater autoris*
Initio ęstatis Lepidus educto hybernis exercitu per gentes integras immunesq; adhuc
clade belli, & eo feroces ac truces tendens ad Tiberium imperatorem, & cum difficul-
tate locorum, & cum ui hostium luctatus, magna cum clade obsistentiū, excisis agris,
exustis ædificijs, cæsis uiris, lætus uictoria prædaq; onustus peruenit ad Cæsarē, & ob
ea, quæ si proprijs gessisset auspicijs, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus
consentiente cum iudicio principum uoluntate senatus donatus est. Illa æstas maximi
belli consumauit effectus. quippe Daorisi & Desitiates Delmatæ, situ locorū ac mon-
tium, ingeniorum ferocia, mira etiam pugnādi scientia, & præcipue angustijs saltuum
penè inexpugnabiles, non iam ductu, sed manibus atq; armis ipsius Cæsaris tum de-
mum pacati sunt, cum penè funditus euersi forēt. Nihil in hoc tanto bello, nihil in Ger
mania aut uidere maius, aut mirari magis potui, quàm quòd imperatori nunquā adeo
ulla opportuna uisa est uictoriæ occasio, quam damno amissi pēsaret militis. semperq;
uisum est gloriosum, quod esset tutissimū, & ante conscientiæ quàm famæ consultum:
nec unq; consilia ducis iudicio exercitus, sed exercitus prouidētia ducis rectus est. Ma
gna in bello Dalmatico experimenta uirtutis, in multos ac difficileis locos præmissus
Germanicus dedit: celebris etiam opera diligēti Q. Iulius Posthumus uir Consularis, *Iul. Posthu-*
præpositus Dalmatiæ, ornamenta meruit triumphalia: quem honorē ante paucos an *mus*
nos Passienus & Cossus, uiri quibusdam diuersis uirtutibus celebres, in Africa merue *Paßienus*
rant. Sed Cossus uictoriæ testimonium etiam in cognomē filij contulit, adulescentis in *Coßus*
omnium uirtutum exempla geniti. At Posthumi operum L. Apronius particeps, illa *L. Apronius*
quoq; militia eos, quos mox cōsecutus est, honores excellenti uirtute meruit. Vtinam
non maioribus experimentis testatum esset, quantum in omni re fortuna posset, sed in
hoc quoq; genere abunde agnosci uis eius potest. nam & Seianus uir antiquissimi mo-
ris & priscam grauitatē semper humanitate temperās, in Germania Illyricoq;, & mox
in Africa, splendidissimis functus ministerijs, nō merito, sed materia adipiscēdi trium-
phalia defectus est: & A. Licinius Nerua Silianus, P. Silij filius, quē uirum ne qui in- *A. Licinius*
tellexit quidem, abunde miratus est, ne nihil optimo ciui, simplicissimo duci perisset,
præreptus immature & fructu amplissimæ principis amicitiæ, & consummatione eue
ctę in altissimum paternumq; fastigium imaginis, defectus est. horū uirorum mentioni
si quis quæsisse me dicet locum, fatentē arguet. neq; enim iustus sine mendacio candor
apud bonos crimini est. Tantum quòd ultimam imposuerat Pānonico ac Dalmatico
bello Cæsar manum, cum intra quinq; consummati tanti operis dies, funestæ ex Ger-
mania epistolæ, cæsi Vari, trucidatarumq; legionū trium, totidemq; alarū, & sex cohor
tium, uelut in hoc saltem tantummodo indulgente nobis fortuna, ne occupato duce,
† & causa persona morā exigit. Varus Quintilius illustri magis quàm nobili ortus fa- *Varus Quin-*
milia: uir ingenio mitis, moribus quietus, ut corpore & animo immobilior, ocio magis *tilius*
castrorum quàm bellicæ adsuetus militiæ: pecuniæ uero quàm non cōtemptor, Syria,
cui præfuerat, declarauit: quam pauper diuitem ingressus, diues pauperem reliquit.

Is cum exercitui,qui erat in Germania,præeſſet, concepit eſſe homines, qui nihil præ
ter uocem membraq́ haberent hominũ, quiq́ gladijs domari non poterant, poſſe iu
re mulceri. Quo propoſito mediam ingreſſus Germaniam,uelut inter uiros pacis gau
dentes dulcedine,iuriſdictionibus,agendoq́ pro tribunali ordine, trahebat æſtiua. At
illi,quod niſi expertus uix credebat, in ſumma feritate uerſutiſſimi, natumq́ mẽdacio
genus,ſimulantes fictas litium ſeries,& nunc prouocantes alter alterum iniuria, nunc
agẽtes gratias, quòd eas Romana iuſtitia finiret,feritasq́ ſua nouitate incognitę diſci-
plinæ miteſceret, & ſolita armis diſcerni iure terminarentur, in ſummã ſocordiam per
duxere Quintilium, uſq́ eò ut ſe prætorem urbanum in foro ius dicere, non in medijs
Germaniæ finibus exercitui præeſſe crederet. Tum iuuenis genere nobilis,manu for-
Arminius. tis,ſenſu celer,ultra barbarum promptus ingenio,nomine Arminius Sigimeri princi-
Sigimerus pis gentis eius filius,ardorem animi uultu oculisq́ præferens,adſiduus militię noſtræ
prioris comes,& iam ciuitatis Romanæ ius equeſtremq́ cõſecutus gradũ,ſegnicia du-
cis in occaſionem ſceleris uſus eſt: haud imprudenter ſpeculatus, neminẽ celerius op-
primi,quàm qui nihil timeret:& frequentiſſimũ initium eſſe calamitatis, ſecuritatẽ. Primo
igitur paucos,mox pluris in ſocietatẽ conſilij recipit:opprimi poſſe Romanos,& di-
cit,& perſuadet:decretis facta iungit: tẽpus inſidiarũ conſtituit. Id Varo per uirũ eius
Segeſtes gentis fidelem,clariq́ nominis Segeſten indicatur:ſed præualebant iam fata conſilijs,
omnemq́ animi eius aciem præſtrinxerant.quippe ita ſe res habet,ut plerunq́ qui for-
tunam mutaturus eſt,conſilia corrumpat,efficiatq́, quod miſerrimũ eſt, ut quod acci-
dit,etiam merito accidiſſe uideatur,& caſus in culpam tranſeat. Negat itaq́ ſe credere,
ſpemq́ in ſe beneuolentiæ ex merito æſtimare profitetur. Nec diutius poſt primũ in-
dicem,ſecundo relictus locus. Ordinem atrociſſimæ calamitatis, qua nulla poſt Craſ-
ſi in Parthis damnum, in externis gentibus grauior Romanis fuit, iuſtis uoluminibus
ut alij, ita nos conabimur exponere.nunc ſumma deflẽda eſt. Exercitus omniũ fortiſſi-
mus,diſciplina,manu,experientiaq́ bellorum inter Romanos milites princeps, mar-
core ducis, perfidia hoſtis, iniquitate fortunæ circumuentus: cum ne pugnandi qui-
dem egregie occaſio inquantum uoluerant data eſſet miſeris, caſtigatis etiam quibuſ-
dam graui pœna, quia Romanis & armis & animis uſi fuiſſent, incluſus ſyluis, palu-
dibus, inſidijs ab eo hoſte ad internecionem trucidatus eſt, quem ita ſemper more pe-
cudum trucidauerat,ut uitam aut mortem eius nunc ira,nunc uenia temperaret. Duci
plus ad moriendum quàm ad pugnandum animi fuit. quippe paterni auitiq́ exempli
ſucceſſor, ſe ipſe trãsfixit. At è præfectis caſtrorũ duobus quàm clarum exemplũ Egi-
lius,tam turpe Ceionius prodidit: qui cum longe maximã partem abſumpſiſſet acies,
autor deditionis ſupplicio quàm prælio mori maluit. At Volumnius legatus Vari, cæ
tera quietus ac probus,diri autor exempli ſpoliatũ equite peditẽ relinquens,fuga cum
alis Rhenum petere ingreſſus eſt, quod factum eius fortuna ulta eſt. non enim deſer-
tis ſuperfuit,ſed deſertor occidit. Vari corpus ſemiuſtum hoſtium lacerauerat feritas:
caput eius abſciſum, latumq́ ad Maroboduum, & ab eo miſſum ad Cæſarem, gentili-
tij tandem tumuli ſepultura honoratum eſt. His auditis reuolat ad patrem Cæſar, per-
petuus patronus Romani imperij adſuetam ſibi cauſam ſuſcipit. Mittitur ad Germa-
niam,Gallias confirmat,diſponit exercitus, præſidia munit,ſe magnitudine ſua,nõ fi-
ducia hoſtium metiẽs,qui Cimbricam Teutonicamq́ militiam Italiæ minabãtur:ultra
Rhenum cum exercitu tranſgreditur. Arminio territo, quem arguiſſe pater & patria
contẽti erant,penetrat interius,aperit limites,uaſtat agros,urit domos,fundit obuios:
maximaq́ cũ gloria,incolumi omniũ quos tranſduxerat numero, in hyberna reuerti-
L. Aſprenas tur. Reddatᷣ uerũ L. Aſprenati teſtimoniũ qui legatus ſub auunculo ſuo Varo militãs,
naua uiriliq́ opera duarum legionũ quibus præerat, exercitũ immunem tanta calami-
tate ſeruauit,matureq́ ad inferiora hyberna deſcendendo, uacillantiũ etiam cis Rhe-
num ſitarum gentiũ animos cõfirmauit. Sunt tamen qui ut uiuos ab eo uindicatos, ita
iugulatorũ ſub Varo occupata crediderint patrimonia,hæreditatẽq́ exciſi exercitus,
in quantũ uoluerit, ab eo aditã. Lucij etiã Cædicij præfecti caſtrorũ, eorumq́ qui unà
circundati Aliſone immenſis Germanorum copijs obſidebãtur, laudanda uirtus eſt:
qui

qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabileis, uis hostiũ faciebat inexuperabileis, nec temerario consilio, nec segni prouidentia usi, speculatiq; opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditũ. Ex quo apparet Varum sanè grauem & bonæ uoluntatis uirum, magis imperatoris defectũ consilio, quàm uirtute destitutum militum, se magnificentissimumq; perdidisse exercitum. Cum in captiuos sæuiretur à Germanis, præclari facinoris autor fuit Caldus Cælius uetustate familiæ suæ dignissimus, qui complexus catenarum quibus uinctus erat seriem, ita illas inlisit capiti suo, ut protinus pariter sanguinis cerebriq; profluuio expiraret. Eadem & uirtus & fortuna subsequenti tempore ingressa animum imperatoris Tiberij fuit, quæ initio fuerat: qui concussis hostium uiribus classicis peditumq; expeditionibus: cum res Galliarum maximæ molis, accensasq; plebis Viennensium dissensiones, coercitione magis q̃ pœna mollisset, & Senatus Populusq; Ro. (postulante patre eius) ut æquum ei ius in omnib. prouincijs exercitibusq; esset, quàm erat ipsi, decreto cõplexus esset: etenim absurdum erat non esse sub illo, quæ ab illo uindicabantur: & qui ad opem ferendam primus erat, ad uindicandum honorem non iudicari parem: in urbem reuersus, iampridem debitũ, sed continuatione bellorũ dilatum ex Pannonijs Dalmatisq; egit triumphũ. cuius magnificentiã quis miretur in Cæsare? Fortunæ uero quis non miretur indulgentiam? quippe omneis eminentissimos hostiũ duces nõ occisos fama narrauit, sed uinctos triumphus ostendit. quẽ mihi fratriq; meo inter præcipuos præcipuisq; donis adornatos uiros comitari cõtigit. Quis non inter reliqua quibus singularis moderatio Tib. Cæsaris elucet atq; eminet, hoc quoq; miretur, quòd cum sine ulla dubitatione septem triumphos meruerit, tribus contentus fuerit? Quis enim dubitare potest, quin ex Armenia recepta, & rege præposito, cuius capiti insigne regiũ sua manu imposuerat, ordinatisq; rebus Orientis ouans triumphare debuerit? & Vindelicorum Rhetorumq; uictor, curru urbem ingredi? Fractis deinde post adoptionẽ continua triennij militia Germaniæ uiribus, idẽ illi honor & deferendus, & recipiẽdus fuerit? & post cladem sub Varo acceptã, ocyus prosperrimo rerũ euentu eadẽ excisa Germania, triumphũ summi ducis adornare debuerit? Sed in hoc uiro nescias utrũ magis mireris, quòd laborũ periculorumq; semper excessit modũ, an q̃ honorũ temperauit. Venitur ad tempus, in quo fuit plurimũ metus. quippe Cæsar Augustus cũ Germanicum nepotem suũ reliqua belli patraturũ misisset in Germaniã, Tiberiũ aũt filiũ missurus esset in Illyricũ, ad formanda pace, quæ bello subegerat, prosequens eum, simulq; interfuturus athletarum certaminis ludicro, quod eius honori sacratũ à Neapolitanis est, processit in Campaniã: quanq̃ iam motus imbecillitatis, inclinatæq; in deterius principia ualetudinis senserat, tamen obnitente ui animi prosecutus filiũ: digressusq; ab eo Beneuenti, ipse Nolam petijt: & ingrauescẽte indies ualetudine, cum sciret quis uolenti omnia post se salua remanere, accersendus foret, festinãter reuocauit filiũ. ille ad patrẽ patriæ expectato reuolauit maturius. Tum securũ se Augustus prædicãs, circumfususq; amplexibus Tiberij sui, cõmendans illi sua atq; ipsius opera, nec quicquã iam de fine si fata poscerent recusans, subrefectus primo conspectu alloquioq; charissimi sibi spiritus: mox cum omnem curam fata uincerent, in sua resolutus initia, Pompeio Apuleioq; COSS. septuagesimosexto anno animã cœlestem cœlo reddidit. Quid tunc homines timuerint, quæ senatus trepidatio, quæ populi cõfusio, qs orbis metus, in q̃ arto salutis exitijq; fuerimus cõfinio, neq; mihi tã festinãti exprimere uacat, neq; cui uacat potest. Id solũ uoce publica dixisse habeo: cuius orbis ruinã timueramus, eũ ne cõmotum quidẽ sensimus: tantaq; unius uiri maiestas fuit, ut nec bonis, neq; contra malos opus armis foret. Vna tamen ueluti luctatio ciuitatis fuit, pugnantis cum Cæsare Senatus Populiq; Ro. ut stationi paternæ succederet: illius ut potius æqualem ciuem, quàm eminentem liceret agere principem. tandem ratione magis quàm honore uictus est, cum quicquid tuendum non suscepisset, periturum uideret. Soliq; huic contigit penè diutius recusare principatum, quàm ut occuparent eum, alij armis pugnauerant. Post redditum cœlo patrem, & corpus eius humanis honoribus, nomen diuinis honoratum, primum principalium eius operum fuit, ordinatio comitiorum, quam

Caldi Celij facinus

Augusti obitus

manu sua scriptam D. Augustus reliquerat. quo tempore mihi fratriq; meo candida-
tis Cæsaris, proxime à nobilissimis ac sacerdotibus uiris, destinari prætoribus conti-
git, consecutis, ut neq; post nos quenquam D. Augustus, neq; ante nos Cæsar cōmen-
daret Tiberius. Tulit protinus & uoti & consilij sui precium Resp. neq; diu latuit, aut
quid non impetrando passuri fuissemus, aut quid impetrando profecissemus. quippe
exercitus qui in Germania militabat, præsentisq; Germanici imperio regebatur, si-
mulq; legiones quæ in Illyrico erant, rabie quadam, & profunda confundendi omnia
cupiditate, nouum ducem, nouum statum, nouam quærebant Rempub. quinetiā ausi
sunt minari daturos senatui, daturos principi leges: modū stipendij, finem militiæ sibi
ipsi constituere conati sunt. processum etiam in arma: ferrumq; strictum est, & penè in
ultimum gladiorum erupit impunitas. defuitq; qui contra Remp. duceret, non qui se-
querenť. Sed hæc omnia ueteris imperatoris maturitas, multa inhibentis, aliqua cum
grauitate pollicentis, inter seueram præcipue nostrorum ultionem, mitis aliorum casti
gatio, breui sopijt ac sustulit. Quo quidem tempore ut pleraq; ignaue Germanicus, ita
Drusus qui à patre in idipsum plurimo quidem igne emicans incendium militaris tu-
multus missus erat, prisca antiquaq; seueritate usus, ancipitia sibi tam re quàm exem-
plo perniciosa, & his ipsis militum gladijs quibus obsessus erat, obsidenteis coercuit,
Iunius Blesus singulari adiutore in eo negocio usus Iunio Bleso, uiro nescias utiliore in castris, an me
liore in toga. qui post paucos annos Proconsul in Africa, ornamēta triumphalia cum
appellatione imperatoria meruit. ac Hispanias exercitumq; uirtutibus, celeberrimaq;
in Illyrico militia ut prædiximus cum imperio obtineret, in summa pace, quiete conti-
nuit: cū ei pietas rectissima sentiendi, & autoritas quæ sentiebat obtinendi, superesset,
cuius curam ac fidem Dolabella quoq;, uir simplicitatis generosissimæ, in maritima
parte Illyrici per omnia imitatus est. Horum XVI. annorū opera quis cum inserta sint
oculis animisq; omnium, in partibus eloquatur? Sacrauit parentem suum Cæsar non
imperio, sed religione. nō appellauit eū, sed fecit deū. reuocata in forū fides, summota
è foro seditio, ambitio campo, discordia curia, sepultęq; ac situ obsitę, iustitia, æquitas,
industria, ciuitati redditæ: accessit magistratibus autoritas, senatui maiestas, iudicijs
grauitas: cōpressa theatralis seditio: recte faciendi omnibus aut incussa uoluntas, aut
imposita necessitas. honoranť recta, praua puniuntur. suspicit potentem humilis, non
timet. antecedit, non cōtemnit humiliorē potens. quādo annona moderatior? quando
pax lætior? Diffusa in orientis occidentisq; tractus, & quicquid meridiano aut septen-
trione finitur, pax augusta per omnis terrarum orbis angulos à latrociniorū metu ser-
uat immuneis. Fortuita non ciuium tantummodo, sed urbium damna principis muni
ficentia uindicat. Restitutæ urbes Asiæ. Vindicatæ ab iniurijs magistratuum prouin-
ciæ. Honor dignis paratissimus. Pœna in malos sera, sed aliqua. Superatur æquitate
gratia, ambitio uirtute. nam facere recte ciues suos princeps optimus faciendo docet:
cumq; sit imperio maximus, exemplo maior est. Raro eminentes uiri non magnis ad-
iutoribus ad gubernandam fortunam suam usi sunt: ut duo Scipiones duobus Lælijs,
D. Augustus quos per omnia æquauerunt sibi: ut Diuus Augustus M. Agrippa, & maxime ab eo,
M. Agrippa Statilio Tauro. quibus nouitas familiæ haud obstitit, quo minus ad multipliceis con-
sulatus triumphosq;, & complura eniterentur sacerdotia. etenim magna negocia, ma
gnis adiutoribus egent: neq; in paruo paucitas ministeria defecit. Interestq; Reipub.
quod usu necessarium, & dignitate eminere: utilitatemq; autoritate muniri. Sub his
Seianus Aelius exemplis Tiberius Cæsar Seianum Aelium principe equestris ordinis patre natum,
materno uero genere clarissimas ueteresq; & insigneis honoribus complexum fami
lias, habentē consulareis fratres, consobrinos, auunculum: ipsum uero laboris ac fidei
capacissimum, sufficiente etiam uigori animi compage corporis, singularem principa
lium onerum adiutorem in omnia habuit atq; habet: uirū seueritatis lætissimæ, hilari-
tatis priscæ, actu ociosis simillimum, nihil sibi uindicantem, eoq; adsequentem omnia,
semper infra aliorum æstimationes se metientem, uultu uitaq; tranquillum, animo ex-
somnem. In huius uirtutū æstimatione iam pridem iudicia ciuitatis, cum iudicijs prin-
cipis certāt. neq; nouus hic mos Senatus Populiq; Rom. est, putandi, quod optimum

sit, esse

sit, esse nobilissimum. nam & illi antiqui ante primum bellum Punicum ab hinc annos CCC. T.Coruncanum, hominem nouũ, cum alijs omnibus honoribus, tum Pon- T.Coruncanus
tificatu etiam Maximo, ad principale extulere fastigium: & equestri loco natum Sp. Caruilium, & mox M.Catonem nouum etiam Tusculo urbis inquilinum, Mummiumq́ Achaicum in Consulatus, Censuras, & Triumphos prouexere. Et qui C.Ma M.Cato
rium ignotæ originis usq́ ad sextum Consulatum sine dubitatione Romani nominis C.Marius
habuere principem, & qui M.Fuluio tantum tribuêre, ut penè adsentatione sua, qui- M.Fuluius
bus uellet, principatus conciliaret: quiq́ nihil Asinio Pollioni negauerunt, quod nobilissimis summo cum sudore consequendum foret: profectò hoc senserunt, in cuiuscunq́ animo uirtus inesset, ei plurimum esse tribuendum. Hæc naturalis exempli imitatio ad experiendum Seianum, Cæsarem: ad iuuanda uero onera principis Seianum protulit, Senatumq́ & Po. Ro. eò perduxit, ut quod usu optimum intelligit, id in tutelam securitatis suæ libenter aduocet. Sed proposita quasi uniuersa principatus Tib. Cæsaris forma, singula recenseamus. Qua ille prudentia Rhascupolim interempto- Tiberij principatus
rem fratris sui filij Cotys, consortisq́ eiusdem imperij, euocauit? singulari in eo negocio usus opera Flacci Pomponij Consularis uiri, nati ad om̃ia quę rectè facienda sunt, Flaccus Pomponius
simpliciq́ uirtute merentis semper quàm captantis gloriam. Cum quanta grauitate ut senator & iudex, non ut princeps, & causas pressius audit? quàm celeriter Libonẽ ingratum & noua molientem oppressit? Quibus præceptis instructum Germanicum suum, imbutumq́ rudimentis militiæ secũ actæ, domitorem recepit Germaniæ? Quibus iuuentam eius exaggerauit honoribus, respondente cultu triumphi rerum quas gesserat magnitudini? Quotiens populum cõgiarijs honorauit, senatorumq́ censum, cum id senatu autore facere potuit, quàm libenter expleuit, ut neq́ luxuriã inuitaret, neq́ honestam paupertatem pateretur dignitate destitui. Quanto cum honore Germanicum suum in transmarinas misit prouincias? Qua ui consiliorum suorum ministro & adiutore usus Druso filio suo, Maroboduum inhærentem occupati regni finibus, pace maiestatis eius dixerim, uelut serpentem abstrusam terræ, salubribus cõsiliorum suorum medicamentis coegit egredi? quàm illum & honòrate nec secure continet? Quantæ molis bellum principe Galliarum ciente Sacrouiro, Floroq́ Iulio mira celeritate ac uirtute cõpressit, ut ante Po. Ro. uicisse se quàm bellare cognosceret, nũciosq́ periculi uictoriæ præcederet nuncius. Magni etiam terroris bellum Africum & cottidiano auctu maius, auspicijs consilijsq́ eius breui sepultum est. Quanta sua suorumq́ nomine exstruxit opera? Quàm pia munificentia, superq́ humanã euecta fidem, templum patri molitur? Quàm magnifico animi temperamento Cn. quoq́ Pompei munera absumpta igni restituit? qui quicquid unquã claritudine eminuit, id ueluti cognatum censet tuendum. Qua liberalitate cum aliâs, tum proxime incenso monte Cælio, omnis ordinis hominũ iacturæ, patrimonio succurrit suo? Quanta cum quiete hominum rem perpetui præcipuiq́ timoris, supplementum, sine trepidatione delectus prouidet? Si aut natura patitur, aut mediocritas recipit hominũ apud aures deorũ de his queri, quid hic meruit, primũ ut scelerata Drusus Libo iniret cõsilia? deinde ut Silius & Piso, quorũ alterius dignitatem constituit, auxit alterius. Vt ad maiora transcendã, quanq́ & hæc ille duxit maxima, quid ut iuuenes amitteret filios? quid ut nepotem ex Druso? Dolenda adhuc retulimus, ueniendum ad erubescenda. Quantis hoc triennium M. Vinici doloribus lacerauit animũ eius? ꝗ diu abstruso, quod miserrimũ est, pectus eius flagrauit incẽdio? quòd ex nuru, quòd ex nepote, dolere, indignari coactus est. Cuius tẽporis ægritudinẽ auxit amissa mater eminentissima, & per omnia deis ꝗ hominib. similior fœmina: cuius potentiã nemo sensit, nisi aut leuatione periculi, aut accessione dignitatis. Voto finiendũ uolumen sit. Iupiter Capitoline, & autor & stator Romani nominis Gradiue Mars, perpetuorumq́ custos Vesta igniũ, & quicquid numinum hanc Romani imperij molem in amplissimũ terrarũ orbis fastigiũ extulit, uos publica uoce obtestor atq́ precor, custodite, seruate, protegite hunc statum, hanc pacem: ciq́ functo lõgissima statione mortali, destinate successores quàm serissimos, sed eos, quorum ceruices tam fortiter sustinendo terrarum orbis imperio sufficiant, quàm huius suffecisse sensimus: consiliaq́ omnium ciuium aut pia,

BEATVS

[redacted] LECTORI S.

O VETVSTATEM consumptricem, imò potius ó hominum incuriam. nam utram magis accusem, planè dubius sum. Non satis erat Latinissimi scriptoris utilissimum opus initio suo truncasse, nisi fine etiã suo mutilaretur: ut nihil dicã de uitijs quibus in medio fœdissime deformatum fuit. Tu amice lector cogita quantis mihi uigilijs constiterit hæc qualis qualis castigatio. Hoc non alia gratia dico, quàm quòd uideo quosdam ingratissimos alienorum laborum æstimatores, imò derisores, qui cum ipsi nihil pręstent, hoc agenteis naso suspendunt. Nam cum superioribus annis Ludum Annæi Senecæ scholijs meis exposuissem, libellum non minus deprauatum quàm ueterem, statim reprehendere me quidam, temerarie factum à me dictitantes, quòd eius autoris interpretationem suscepissem, qui mihi totus non esset cognitus. Quasi uero qui iam olim Poetas enarrarunt, aut nostro seculo sunt interpretati, non coniecturas plerunq; sequantur? Et non magnum sit, rei preciosæ uel partem habere, si integram possidere non detur? At nugatores isti adeo me non deterruerunt à proposito ueteribus quâ licet succurrendi, ut nunc non solum Velleium ædiderim semilacerũ, sed & Tertulliani libros, uetustissimi inter Christianos scriptoris, mendosi tamen, mea cura è tenebris erutos, apud Frobenium excudendos curem, in usum uidelicet rei theologicæ, & ad uetustatem illuminandam, quantum ad rem Christianam attinet. Cæterum optime lector, uidetur hic parum deesse in hac peroratiuncula uotitia. nam in exemplari uersus aliquot erant erasi, forsan ab aliquo nebulone facturo periculum, an illitæ membranis notæ expungi possint. Videntur autem extrema uerba in talem scripta sensum, Consiliaq; omnium ciuium aut pia, aut salutaria, in felicem exitum prouehite: Aut sensum similem. Bene Vale mi lector, & conatum nostrũ boni consule. Basileæ. Decimoseptimo Calend. Decembris, Anno

M. D. XX.

IN VITAS CAESARVM ET HISTORIAM ROMANAM INDEX perquàm copiosus.

in Antio-

Arsacis

Attila

Aurelius

C

Capua

Claudij

D

Dionis

F

G

Herodes

M

 buit

Militum

Murbacensis

Nero

Numeriano

Pantheon

Q

Quint=

S

Scythi

T

Tiberij

V

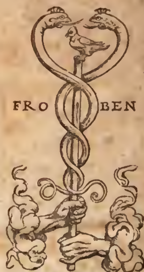
L. Vectius

SERIES CHARTARVM.

abcdefghiklmnopqrstuxyz. ABCDEFGHIKLMNOPQR STVXYZ. AaBb CcDdEeFf Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz. Aaa Bbb Ccc Ddd. Omnes terniones, præter Q Rr quaterniones, & Ccc duerniones.

BASILEAE PER HIERONYMVM FROBENIVM
ET NIC. EPISCOPIVM MENSE SE-
PTEMBRI, M. D. XLVI.

FRO BEN